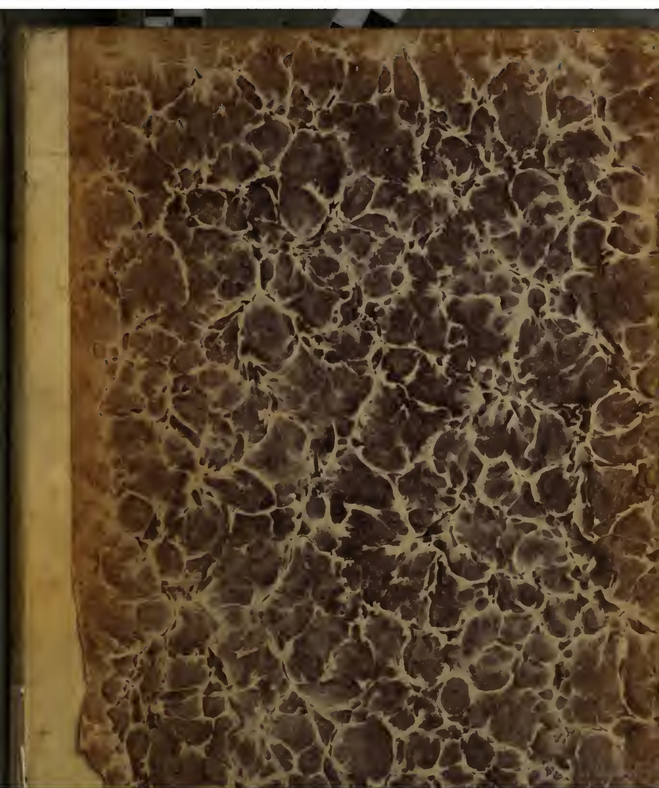

SANCTI AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERA

POST LOVANIENSIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM
CASTIGATA DENUO AD MANUSCRIPTOS CODICES GALLICANOS, VATICANOS, ANGLICANOS, BELGICOS, ETC.
NECNON AD EDITIONES ANTIQUIORES ET CASTIGATIORES

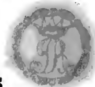
CURA ET STUDIO MONACHORUM

ORDINIS S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI

Prima editio Neapolitana

POST BASSANENSEM ADORNATA

CUM SUPPLEMENTIS NUPER VINDOBONÆ REPERTIS ET EXPLANATIONE SYMBOLI AUCTORE S. NICEA V. SÆCULO SCRIPTA ATQUE ROMÆ NUPERRIME INVENTA NEC NON ALIIS NOVISSIME REPERTIS

TOMUS QUINTUS

NEAPOLI
IMPENSIS BIBLIOTHECÆ LITTERARIÆ IN PLATEA TRINITA MAGGIORE N.° 6,7,8.
MDCCCLIV

IN QUINTUM ET SEXTUM TOMUM

PRÆFATIO

Si postremos illos Retractationum libros nobis Augustinus reliquisset, quibus habitos ad populum Tractatus recensere se velle epistola sua ad Quodvultdeum testabatur; immensum hoc in Psalmos Davidicos opus ibi haud dubie illustrasset iis observationibus, quæ præfationis loco nostra, multo utilioris, esse potuissent. At eum propositum exequi Beato Viro per mortem non licuerit, arbitramur officii nostri hoc loco paucis exponere, primo quibus momentis ad suscipiendam Psalmorum enarrationem impulsus sit, postea quem in ea ordinem servaverit, deinde quam secutus fuerit in exponendo rationem, tum quas leges sibi præstituerit, denique cuinam institerit Versionum. (Epist. 221. n. 2.)

Psalmis Davidicis mirum in modum capiebatur Augustinus. Eorum cantus, quo tempore illum in Ecclesia Mediolanensi audire cœpit, adeo suaviter ipsius afficiebat animum, ut piis hisce motibus ad maturandam conversionem suam vehementius stimularetur. (Confessionum lib. 9. c. 6. et 7.) Tradit etiam Vir sanctus in suo secessu apud Cassiciacum, ubi se ad Baptismum comparabat, tantopere divinum in se amorem exarsisse legendis iisdem sacris Canticis, ut ardentissimo flagraret desiderio illos per orbem universum, si qua fieri potuisset, recitandi; simulque amarissimo doloris cum indignatione ac commiseratione conjuncti sensu pungeretur, quod quæ mysteria remediaque illic continentur, Manichæi lugenda cæcitate non viderent, atque adeo antidotum, quo sanitas eis restitui potuisset, respuerent. (Ibid c. 4.)

Atqui licet e Psalmis tantum luminis duci, tam uberem pietatis succum exprimi posse intelligeret, proprio nimirum experimento, attamen privata sua meditatione contentus, numquam fortassis ad eos publice exponendos animum appulisset, nisi ipsum petitæ aliunde caussæ permovissent. Enimvero tam magnificam imbiberat de Psalmorum præstantia opinionem, ut quotquot ex illis apertissimi videbantur, iidem habendi essent ipsius judicio reconditissimi. Nec sane aliud caussæ fuisse, cur ad Psalmum centesimum-decimum-octavum, cujus expositionem ab eo tantum non conviciis flagitabant, explanandum post tantas moras et procrastinationes accesserit, ipse satis declarat istis verbis, *Quanto enim videtur apertior, tanto mihi profundior videri solet.* Verumtamen cum dignitatis, quam gerebat, ratio exigeret, ut plebem curæ suæ creditam præceptis institueret, objurgationibus corrigeret, informaret ad pietatem, in bonorum operum virtutumque Christianorum studio et usu confirmaret; (Prolog. in Psal. 118.) quamquam Scriptura omnis, Apostolo teste, ad id conducit, eum tamen oportuit in primis Psalmos adhibere, utpote quos passim populi manibus teri ac in ore versari cerneret, eoque ad illud assequendum indicaret efficaciores, quod mysteria atque præcepta in sacris omnibus paginis, quarum illi quodam veluti compendium exhibent, dispersa, in se complectantur. (2.Tim.3. 16.) Desudavit igitur in hoc labore summa cura ex sedulitate, et si quando molestis improbisque precibus

eorum, qui commentationes in Psalmos, quos ipse nimis difficiles existimabat, postulabant, non nisi ægre morem gessit: contra videmus aliquando nolle ipsum Psalmis, quos in manibus habebat, relictis, ad alia calamum transferre; eo quod quæ multis essent conducibilia, eadem putaret semper anteponenda,
Epist. 169. ad Evodium n. 1. *Magis urgent*, inquit, *quæ pluribus utilia fore speramus*.

Cum primum ad illud opus aggressus est Augustinus, quemadmodum ipsius consilium non erat Davidicum omne Psalterium commentari, ita rationem ordinis haud magnopere habendam existimavit. Et quidem epistolæ ad Paulinum anno circiter 414. scriptæ locus ille, quo strictiorem Psalmi decimi sexti enar-
Epist. 149. n. 5. rationem dudum a se factam testatur, *Recensui*, inquiens, *brevissimam quamdam ejusdem Psalmi expositionem, quam jam olim dictaveram*, eo cogitationem nostram impellit, ut, cum eadem illam expositionem, tum omnes alias eadem brevitate ac stilo concinnatas, totius operis primas exiisso arbitremur. Statuerat etiam Graduales, quos vocant, Psalmos ex ordine enucleare, quod in centesimum-vigesimum-secundum disserens significat his verbis, *Adscendentis Cantica ex ordine cum Sanctitate consideranda suscepi.* Similiter in centesimum-vigesimum quintum ac centesimum-trigesimum-primum dicit ita se ad Psalmos illos venisse, ut cujusque ordo postulabat, cum tamen vigesimum-sextum in festo B. Crispinæ, cujus agonem nonis Decembris referunt Martyrologia, Psalmum vero trigesimum-septimum in die natali S. Felicis, cujus martyrium nonis Novembris renuntiatur, exposuerit. Sed in reliquis omnibus eum ordini non fuisse addictum, varii loci planum faciunt. Exempli caussa, in Psalmum sexagesimum-sextum explanationes centesimi-secundi et centesimi-tertii citat; in centesimum-secundum enarrationem centesimi-tertii, quam
Epist. 69. n. 1. etiam in exponendo octogesimum quodam modo videtur indicare. In epistola ad Evodium data exeunte anno 415. tradit proxime dictatas a se Psalmorum sexagesimi-septimi, septuagesimi-primi et septuagesimi-septimi enarrationes fuisse; nolle vero se, suum in reliquos Psalmos, quos necdum explicaverat, laborem interpelli: unde colligas tunc non bene multos superfuisse quos tractaret. Loca, tempora, casus, personæ, sæpe sæpius enarrandum Psalmum ei suggerebant. Debemus trigesimi quarti et centesimi-trigesimi-noni commentationes imperio vel precibus Episcoporum, quos tunc temporis conventum aliquem habuisse conjicere est. Idem puta de commentatione in trigesimum-sextum, quemadmodum in exordio sermonis secundi super eodem Psalmo ipsemet narrat. Quinquagesimum-secundum *fratris*, alicujus forsitan episcopi impulsu, se tractandum suscepisse testatur. Nonagesimum-quartum populo exposuit *Patris*, ut ait, jussis obsecuturus, nimirum vel Aurelii Carthaginensis, vel senis Valerii, quem in episcopatu Augustinus excepit. De Psalmo centesimo-tertio idem similiter declaratur in secundo prolixiorum horumce quatuor sermonum, quibus Carthagine Vir sanctus memoratum Psalmum edisseruit. Propositum sibi a viro quodam magnæ auctoritatis, quem suum quoque Patrem vocitat; Psalmum octogesimum-sextum excussit ex tempore. Quin etiam videtur in quinquagesimum primum verba fecisse, non ante meditatus quæ diceret: cum ibi vereri se testetur, ut id tanta accuratione præstet, quantam exigit oratio, non adtende solum auditorum auribus, sed scriptorum quoque calamo, ut
In Psal. 41. n. 1. publici juris fiat, excipienda. *Quandoquidem*, inquit, *placuit fratribus, non tantum aure et corde, sed et stylo excipienda quæ dicimus, ut non auditorem tantum, sed et lectorem etiam cogitare debeamus.* Psalmo centesimo-trigesimo-octavo alterius brevioris vice, quem Augustinus paraverat, ac de more ante expositionem legi jusserat, recitato; casum hunc ille in argumentum divinæ

voluntatis traxit, atque ex tempore eumdem illum Psalmum explanavit. Diebus Dominicæ passioni sacris Psalmi vigesimi-primi, quod is eidem mysterio conveniret, pronuntiavit fusiorem explanationem; sicut Psalmi centesimi festis Paschalibus, queis ob inscriptionem *Halleluia* congruit. Operæ non est, alios Psalmos, quos nata occasione tot variis sollemnitatibus ac locis, Hippone-regio, Carthagine, Uticæ atque alibi fuit interpetratus, hic adnotare: satis enim est, quod ea suo quæque loco in limine earumdem enarrationum indicamus. Addimus hoc unum, coronidem operi suo sanctum Antistitem posuisse exposito centesimo-decimo-octavo Psalmo, prout in ejusdem prologo significat, quem quidem placuit hoc loci integrum repræsentare.

Psalmos omnes ceteros, ait, *quos codicem Psalmorum novimus continere, quod Ecclesiæ consuetudine Psalterium nuncupatur, Partim sermocinando in populis, partim dictando exposui, donante Domino, sicut potui: Psalmum vero* CXVIII. *non tam propter ejus notissimam longitudinem, quam propter altitudinem paucis cognoscibilem differebam. Et cum molestissime ferrent fratres mei, ejus solius expositionem, quantum ad ejusdem corporis Psalmos pertinet, deesse opusculis nostris, meque ad hoc solvendum debitum vehementer urgerent: diu petentibus jubentibusque non cessi: quia quotiescumque inde cogitare tentavi, semper vires nostræ intentionis excessit. Quanto enim videtur apertior tanto mihi profundior videri solet; ita ut etiam quam sit profundus, demonstrare non possim. Aliorum quippe, qui difficile intelliguntur, etiamsi in obscuritate sensus latet ipsa tamen apparet obscuritas; hujus autem nec ipsa: quoniam talem præbet superficiem, ut lectorem atque auditorem, non expositorem necessarium habere credatur. Et nunc quod tandem ad pertractationem ejus accedo, quid in eo possim, prorsus ignoro: spero tamen ut aliquid possim, adfuturum atque adjuturum Deum. Sic enim feci de omnibus, quæcumque sufficienter, cum prius mihi ad intelligendum vel explicandum difficilia ac pene impossibilia viderentur, exposui. Statui autem per sermones id agere, qui proferantur in populis, quos Græci ὁμιλίας vocant. Hoc enim justius esse arbitror, ut conventus ecclesiastici non fraudentur etiam Psalmi hujus intelligentia, cujus, ut aliorum, delectari assolent contilena.*

Fuere igitur hi sermones triginta-duo in Psalmum centesimum-decimum-octavum populi quidem caussa lucrubati, sed nequaquam ab Augustino pronuntiati. Et hoc ipsum forte significatum voluit Possidus, cum post enumeratas expositiones, quas solummodo Vir sanctus dictavit, ita subdit: *Reliqui* Possidius in Indic. c. 6.
omnes Psalmi, *excepto centesimo-decimo-octavo in populo disputati sunt.*

Psalmorum autem e sacro suggestu habitorum numerus alios longe superat. Quæ res facile videri posset inde contigisse, quod magnus Præsul tot ac tam variis Ecclesiæ curis districtus, vix aliud tempus nancisceretur, quod isti labori impenderet: sed ex iis quæ supra retulimus ex Psalmi centesimi-decimi-octavi enarratione manifestum est, hancce methodum explicandæ Scripturæ magis illi probatam fuisse propter populum, qui sola hac via divinarum litterarum sensum in concionibus ecclesiasticis doceri poterat. In illis porro ad plebem Tractatibus, observationes quædam inseruntur, ac certe Psalmorum sententiæ in schismata, in errores ac in vitia temporum istorum torquentur, quibus eorum lectio multo jucundior evadit. Illic etiam locos ex Evangelio, Actibus atque Epistolis Apostolorum maxime insignes reperias, quod idcirco sanctus Doctor una cum Psalmo enucleavit, quia eodem die recitati fuerant in ecclesia. Denique occurrunt adhortationes vehementes, quæ persuadeant; elocutiones inflammatæ, quæ abripiant; figuræ tot flammis atque ingnibus, si

fas ita loqui, gravidæ, ut in eas oculos conjicere vix quisquam possit, quin incendatur eodem ardore, quem experiri se testabantur ii, qui dicebant, *Nonne* Lucæ 24.32. *cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas.*

Id expertus est Beatus Fulgentius, cum Tractatum in Psalmum trigesimum-sextum legeret, cujus exordium e consideratione diei extremi judicii ideo sumitur, quod eo die caput 24. Matthæi fuerat recitatum. Hic siquidem, ut in ejus vita Ferrandus auctor est, cum apud animum suum jam decrevisset mundo Cap. 5. nuntium remittere, *Beati Augustini exponentis trigesimum-sextum Psalmum disputatione commonitus, publicare suum statuit votum, mutare gestiens habitum.*

Quod vero ad plebem, cujus aures implebant sermones illi Pastoris sui fervore incitati et quasi animati, haud ægre adducimur, ut credamus eam frequenter illis motibus raptam fuisse, quos nonnumquam suis plausibus significat: cujus quidem plebis aviditati referendæ sunt acceptæ tot egregiæ ad mores informandos digressiones in quas sanctus Præsul opportunitatem nanctus divertitur, quemadmodum in suo prologo ad Psalmos notat Cassiodorus: *Cum nimis avidos populos*, inquit, *ecclesiasticis dapibus explere cupit, necessario fluenta tam magnæ prædicationis emanavit.*

Idem auctor eodem loco totum hoc Augustini commentarium in decadas fuisse distributum innuit hisce verbis, *Quæ ille*, inquit, *in decadas quindecim mirabiliter explicavit.* Cujus partitionis vestigium nullum in manuscriptis reperimus, exceptis tribus, uno Jolyano Ecclesiæ Parisiensis, qui in fronte præfert, *Incipit liber decada Domini Augustini a Psalmo* 1. *Beatus vir*, *usque* LI. et duobus Colbertinis, quorum alter enarrationi Psalmi quadragesimi hæc subdit *Beati Aurelii Augustini episcopi finit decada de libro primo.* Alter vero compendium totius operis complectens, versus quosdam in capite voluminis exhibet, qui cum præfationibus ac elogiis infra edendis locum habeant, non indignos. In his autem isthuc pertinet is versus: *Ter quinis decadis grande peregit opus.* Verumtamen cum Possidius distributionis ejusmodi non meminerit, eam Augustini tempore vel jussu factam credibile non est. Atque idem forte hic Epist. varior 22. vel 21. acciderit, quod T. Livii libro, *quem* ut Petrarcha epistola ad Johannem Boccacium observat, *in partes quas decades vocant, non ipse qui scripsit, sed fastidiosa legentium scidit ignavia.*

Veniamus jam ad præcipuum caput, regulas videlicet, quas in interpretando servavit Augustinus. Multa hic essent observatu necessaria, nisi hoc argumentum ipsemet Beatus doctor in libris de Doctrina Christiana pertractasset. Primo siquidem quod ad litteram spectat, ut eam integram atque illibatam habeat, quæ præcepta illic tradit, ea pro sua virili hoc in commentario sequitur. Latinas editiones inter se componit, exemplaria Græca consulit, colligit varias lectiones, undenam irrepserit diversitas, ex interpretum vitio an e textus Græci ambiguitate investigat; ejus denique illa sedulitas, qua tot locos tam anxie discussit, huc eum impulit, ut Psalterium multoties ad idioma Hellenicum recenseret castigaretque. Hoc intelligas licet ex ejusdem ad Audacem epistola, ubi cum dixisset Psalterium a Beato Hieronymo ex Hebræo sermo- Epist. 261. n. 5. ne conversum non habere se, prosequitur in hunc modum: *Nos autem non interpretati sumus, sed codicum Latinorum nonnullas mendositates ex Græcis exemplaribus emendavimus. Unde fortassis fecerimus aliquid commodius quam erat, non tamen tale quale esse debebat. Nam etiam nunc, quæ forte nos tunc præterierunt, si legentes moverint, collatis codicibus emendamus.*

Primus litteræ sensus interdum nihil continet, nisi simplicis ac spiritalis: at idem sæpius relatus et figuratus est. Tuncque vere affirmare possumus, quod est dictio significationi suæ comparata, id litteralem sensum esse cum spiritali comparatum: et quemadmodum fieri non potest, ut ad sensum illum spiritalem perveniamus, nisi prius litteralem probe perspectum habuerimus; ita litteralis supervacaneam fore cognitionem, si spiritalem assequi negligamus. Hoc fuit in caussa, cur sanctus Præsul sensu litterali, quoties cum satis per se apertum cognitumque existimavit, omisso, recta in spiritalem tenderet. Quod quidem ei non solum usu venit in sermonibus ad populum habitis, in quibus ejus potissimum profectui servire cogebatur; verum etiam in expositionibus, quas in quosdam Psalmorum dictavit, ubi ex animi voluntate stilo indulgere ipsi fas erat.

Cum vero in sanctæ Scripturæ vocibus spiritales sensus lateant plurimi, qui omnes peræque pii, peræque veri videri possint, haud semper contentus fuit unicum expromere. Ad tertium usque eruit e Psalmo tertio, quem primo quidem Christo Domino in propria sua persona considerato, mox eidem cum Ecclesia, qua cum ille unum quasi corpus efficit, conjuncto; denique fidelium singulis accommodat. In tertium vero quarti decimi Psalmi versum exposito primo sensu pulcre sciteque subdit: *Iste simplex intellectus cui sufficit, sufficiat; sed nonnulla verba Scripturam obscuritate sua hoc profuerunt, quod multas intelligentias pepererunt. Itaque hoc si planum esset, unum aliquid audiretis, quia vero obscure dictum est, multa audituri estis.*

Regulas in habendo variorum sensuum, qui animo occurrunt, delectu, sequitur errori minime obnoxias. Enim vero præterquam quod rationem, ut dicebamus, longe maximam habet litteræ, cui quidem ante omnia sensus ad amussim quadret, necesse est; semper ob oculos sibi caritatem constituendam ponit, quam Scripturæ totius finem esse docet in Psalmum centesimum-quadragesimum: *Quid salubriter*, inquit, *mente concipitur, quidquid ore profertur, vel de qualibet pagina exsculpitur, non habet finem nisi caritatem.* Quam doctrinam sumserat cum ex Evangelio, ubi generaliter a Christo pronuntiatur illud effatum, *In his duobus mandatis universa Lex pendet et Prophetæ*: tum ex Apostolo, quo judice primæ ad Timotheum capite primo, *finis præcepti est caritas.* Hujus Regulæ beneficio sensus Christianis moribus parum congruos, quos nonnulli Psalmorum loci objicere animo possent, procul amandat: verba quæ ab ulciscendi libidine proficisci atque improbis exitium imprecari videantur, docet nihil aliud esse, quam malorum quibus illi, nisi corrigantur, obruendi sunt, prophetias ac prædicationes: Davidis vota adversus inimicos suos meliorem in partem accipienda, ibique preces quibus viri sancti peccatores Deo commendant, intelligendas: locutiones illas, queis adversarios suos confundi, cadere, prosterni petit, obscura quadam ratione peccatorum conversionem ac pœnitentiam indicare: si quando hostes vincere aut ab eisdem liberari cupiat, re vera orationes esse, ne in tentationibus succumbat: denique per inimicos Davidis, non dæmones tantum aut peccatores, sed et vitia atque animi affectus, quibus continuo in via salutis impugnamur, designari.

Matth. 22. 40.

1. Tim. 1.5.

Hac eadem regula adducitur, ut petitiones promissionesque Psalmorum quæ ad apices expositæ nonnisi temporalia bona significant, æternis accommodet: quæ de exteriori virtutum exercitio præcipiuntur, ad interiorem pietatem transferat: demum ubicumque templi, elevationis oculorum, clamoris, cantici novi, laudis mentio fit, nos inde ad mentis et cordis affectiones ac motus, ad vitam novam, necnon ad operum, quæ Deus in suam gloriam cedere jubet, sanctitatem traducat.

Ut expeditiorem nobis aditum ad sensus illos insinuandæ pietati adeo con-
ducibiles pararet, viam non potuit inire majoris compendii, quam si loquentem
Davidis ore Dominum Jesum induceret, prout illi cum Veterum usus, tum vel
maxime quorumdam locorum e Psalmis in novo testamento facta interpretatio
Cap. 11. præscribebant. Tertullianus il libro adversus Praxeam scribit: *Sed et omnes
pæne Psalmi Christi personam sustinent, Filium ad Patrem, id est Christum
ad Deum verba facientem repræsentant.* Hieronymus epistola ad Paulinum:
Epist. 103. *David Simonides noster, Pindarus et Alcæus, Flaccus quoque, Catullus, at-
que Serenus Christum lyra personat.* Hilarius vero in prologo suo ad Psalmos
id ipsum multis prosequitur, ibique contendit Psalmos universos *allegoricis et
typicis contextos esse virtutibus*, quæ ad Christum pertineant; ejus adventum,
Incarnationem, Passionem, Resurrectionem denique ac Judicium, materiam
omnem sacris hisce Canticis suppeditare; eorumdem mysteriorum fidem *clavis*
cujusdam veluti vice fungi, sine cujus opera accessus ad Psalmorum intelligen-
tiam sit interclusus. Id similiter Augustinus in illis explicandis numquam non
inculcat, ut etiam ipse necessum habeat repetitiones suas interdum excusare,
hujus regulæ utilitatem necnon illius probe intelligendæ necessitatem in me-
dium proferens. Ejus rei argumenta producit e sacris codicibus petita: quale
Lucæ 24.44. est, verbi gratia, illud Christi pronuntiatum, *Necesse est impleri omnia, quæ
scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me.* Repetit frequen-
tius Davidem Christi ex ipsius semine nasciturі figuram gerere, ipsius nomen
significatione sua Christum designare, sub quo etiam nomine hunc a multis
Prophetarum annuntiatum constat; non pauca esse quæ Davidi aptari ne-
queant: quod ipsum jam ante plurimi scriptores doctissimi animadverterant,
maxime in Psalmos septuagesimum et octogesimum-octavum; atque adeo ipse-
met Apostolorum Princeps in Actuum c. 2. ✝. 25. ubi locum unum e Psalmo
quinto-decimo refert. Observat tandem Christum e cruce pendentem ipsius
Psalmorum vocibus usum, quasi illud nos docere voluisset, eosdem caussa sua
fuisse scriptos. Verum cum non pauca, quæ ab ipsius sanctitate abhorreant,
ibi legantur, monet subinde beatus Doctor ne Christum tamquam separatum a
membris suis, hoc est Christianis consideremus; sed tamquam universo Ec-
clesiæ corpori, cujus caput est, vinculo numquam dissolvendo conjunctum: unde
fit ut infirmitates nostras, mala atque peccata sibi adscribat; quemadmodum
in Psalmo vigesimo-primo, cujus verbis in passione sua loquitur, advertimus.

Vias Augustino mire ingeniosas, quibus Christum sub variis rationibus in
Psalmis adumbratum deprehenderet detegeretque, ejusdem Christi caritas sug-
gerebat. Non tamen iverimus inficias, quin Veteres, a quibus excussum jam
fuerat idem argumentum, plurimos ac præclaros sensus, qui sub figurarum in-
volucris latebant, in lucem extulissent. At si hujus illorumque commentationes
inter se conferantur, tum intelligetur eum sæpissime vel majorem lucem affer-
re iisdem mysteriis, vel etiam nova, quæ illi quamquam non diversam metho-
dum secuti prætermiserant, evolvere. Neque vero Hieronymum in epistola
sua 92. quæ inter Augustinianas 72. numeratur, aliud sibi voluisse crediderі-
mus, ubi postquam testatus est, si dixerit non defuturos forte qui libris ejus
notam illinant censoriam, cum ipsum quoque Evangelium impio perditorum
dente mordeatur, illud *non* eo se dixisse, *quod in operibus tuis*, inquit, *quæ-
dam reprehendenda jam censeam*: subjungit de commentariis ejus in Psalmos,
esse nonnullos apud se, (erant ii forsitan breviores Tractatus super primis tri-
ginta-duobus Psalmis diu ante annum 414. uti jam observatum nobis est, com-
positi, immo etiam fortassis ante 404. quo circiter anno scripta fuit eadem illa

epistola,) *quos*, pergit Hieronymus, *si vellem discutere, non dicam a me, qui nihil sum, sed a veterum Græcorum interpretationibus docerem discrepare.* Quidam recentior asserit hoc loco Hieronymum improbare eam rationem, qua Augustinus relicta aliorum Patrum methodo Psalmos est interpretatus. At Hieronymus epistola sua 75. inter Augustinianas, non multo post superiorem data, se ipse commodius explicat : satis quippe innuit non alio spectasse memorata verba, quam ut Augustinianum argumentum, quo post Septuaginta interpretum Versionem, ea quam ediderat, inutilis esse arguebatur, dilueret. Igitur propositum dilemma retorquet in hunc modum: *Respondeat mihi prudentia tua, quare tu post tantos et tales interpretes in explanatione Psalmorum diversa senseris? Si enim obscuri sunt Psalmi, te quoque in eis falli potuisse credendum est : si manifesti, illos in eis falli potuisse non creditur : ac per hoc utroque modo superflua erit interpretatio tua : et hac lege post priores nemo loqui audebit ; et quodcumque alius occupaverit, alius de eo scribendi non habebit licentiam.* Et certe in neutra epistolarum de consueta ratione exponendi Psalmos, ne verbum quidem. Quod si laborem Augustini ad examen revocare Hieronymo libuisset, huic sine dubio occurrissent ii sensus, quos apud antiquiores non reperisset : neqnaquam vero alia methodus ; quando eidem adæsit sanctus Antistes, quam Hilarius, Ambrosius et ceteri, quos laudat Hieronymus, erant secuti. Sin agitur de modo sermonis divini allegorice ac moraliter edisserendi, quis post eum universim vituperare ; cum eodem et ceteri Patres cum Augustino, et ipsemet Hieronymus non raro usus fuerit, secundum Apostolorum exemplum atque doctrinam? Testis est Beatus Paulus, quæcumque in veteri Testamento gesta memorantur, ea figuras esse, fuisseque ad nostram institutionem scripta : atqui facta illa pleraque Psalmis materiam suppeditant ipsique adeo Psalmi metaphorarum, ænigmatum, necnon propheticarum descriptionum pleni sunt: ac proinde qui nos intra simplicis litteræ angustias coercere vellet, is quidem nos deprimeret ad conditionem Judæorum, quos suæ ipsorum cæcitati Deus permisit, *ut videntes non videant.*

1. Cor. 10. 11

Lucæ 8. 10

Atque hæc a nobis dicta sint, ut generatim Augustini methodum defendamus: tametsi nostri consilii non sit extorquere ab omnibus, ut vel levissimas ejusdem allusiones eadem, qua nos ipsi, veneratione prosequantur : satis erit, si non indignas materia, quæ tractatur, æqui rerum æstimatores judicent. Immo vero si temporis ingenio servire ac sese plebis captui accommodare non novisset beatus Præsul, ab ea ratione agendi descivisset, quam ipsemet Deus adhibet in sacris litteris ; ubi Spiritus-sanctus humani sermonis morem usurpat, humillimas quasque dicendi formas non repudians ; ubi etiam, quo veritates ad salutem necessarias hominibus instillet, historicam varietatem ac poeticam amœnitatem cum instrumentorum musicorum suavitate Psalmorumque cantu conjungit. Patiamur itaque Augustinum allegoriis atque aliis observationibus, uti, quibus non imparem arbitratur populum suum; et hæc nostra cura sit, admirabilibus præceptis, quæ inde capta occasione eidem tradit, adhærescere: quod ipsum similiter observare nos conveniet, si quando nonnulli a vera significatione deflectentem, optima tamen præcipere atque ad pietatem maxime accommoda reperiemus.

Ceterum de commentariorum horumce merito non est pronuntiandum comparate ad Hebræum textum hodiernum, neque etiam ad Hieronymianum; quando Augustinus LXX. Interpretes, qui forte Hebræum exemplar æque vel etiam magis emendatum habuere, sequendos sibi proposuit. Nescius est nemo quantum auctoritatis eorum Traductioni jam inde a primis temporibus Deus volue-

rit esse in Ecclesia; quantum existimationis ei pepercrint Apostoli, illam in novi Testamenti paginis consignantes; quantum denique testimoniorum ipsi protulerint eisdem verbis, quibus in eorumdem Interpretum leguntur Psalterio ex quo quidem Psalterio Versiones omnes, quæ hactenus in Ecclesia valuere, traductæ sunt.

Sed quando nos huc adduxit oratio, extra propositum non fuerit de variis illis Versionibus pauca subjicere. Hieronymus in epistola 135. ad Sunniam et Fretelam, occasione quorumdam locorum Psalterii, de quo eum consulebant, Græcam Lxx. Interpretum Versionem monet in duabus circumferri editionibus; quarum altera, et ea quidem ipsius judicio minus castigata, dicebatur Communis, Vulgata et Luciani editio, altera autem erat, quæ, ut ejus verba usurpemus, *habetur in Hexaplis et quæ in eruditorum libris incorrupta et immaculata reservatur*. De qua etiam paulo ante dixerat, *Et a nobis in Latinum sermonem fideliter versa est, et Hierosolymæ atque in Orientis Ecclesiis decantatur*. Hanc postremam orationis partem videtur Hincmarus epistola sua ad Ludovicum Germaniæ regem, intellexisse de ipsa Hieronymi Traductione, cum rectius de Græca editione Hexaplorum intelligatur. Petri Pithæi vero fuit opinio, eamdem esse Versionem illam Hieronymi, atque Psalterium quod Romanum vocant; Vulgatam porro nostram non aliam habendam, quam veterem Versionem ex ea editione, quæ Luciani dicebatur. Verum non fit admodum verisimile tam levi negotio Psalterium suum mutasse Ecclesiam Romanam: præter quam quod in eodem illo Psalterio lectiones quædam desiderantur meliores ac emendatiores, quas in Græco Hexaplorum se repcrisse testatur Hieronymus. Ad Vulgatam editionem quod adtinet, bona fide nostras de illa conjecturas hic proponemus. Idem ipse Hieronymus epistola sua ad Paulam et Eustochium significat se semel atque iterum Psalterio Latino ad Lxx. Interpretum editionem castigando opera navasse; primo *cursim et magna ex parte*, cum adhuc in urbe versaretur: secundo *diligenter*, jamque in secessu abditus Bethlehemitico. Ultimæ hujus correctionis exemplaria optat ut cum cura et diligentia transcribantur; necnon eidem additæ abs se notæ appingantur, obeli videlicet, a quibus usque ad sequentia duo puncta, quæ legebantur apud Lxx. cum in Hebræo deessent, includebantur; et asterisci, quibus similiter quæ ad proxima duo puncta sequebantur, ex Hebræo juxta Theodotionis editionem Lxx. Interpretibus accessisse notum fieret. Atqui hujusmodi signa etiamnum in veteribus quibusdam Vulgatæ manuscriptis, non autem in alio ullo Psalteriorum Latinorum invenire est. Hæc ipsa in compluribus codicibus sibi observata Jacobus Faber Stapulensis affirmat: ipsique habemus præ manibus antiquissimum tripartitum Psalterium Abbatiæ sancti Petri Carnutensis, quod in prima columna Psalterium Hieronymi ex Hebræo continet; in tertia vetus Psalterium a Romano atque ab eo quo usus est Augustinus, parum discrepans; in secunda vero editionem Vulgatam exhibet cum supra memoratis Hieronymi obelis et asteriscis. Hinc facile persuademur Vulgatam esse ipsam illam Versionem ab Hieronymo secundis curis emendatam: quæ nostra sententia insuper auctoritate manuscripti bibliothecæ Colbertinæ ante septingentos annos exarati confirmatur, qui Vulgatam cum iisdem Hieronymianis notis, et sub hac inscriptione comprehendit, *Liber Psalmorum de translat one septuaginta Interpretum emendatus a sancto Hieronymo in novo* (forte, *de novo.*) Comprobatur denique testimonio Valafridi Strabonis, cujus nos infra locum sumus exhibituri.

De Latin. Biblior. interpretibus pag. 6.

Proleg. in Psalterium quincuplex.

Verum illud forsan minus exploratum est, sed nostro judicio sua non caret verisimilitudine, nimirum eamdem hanc nostram Vulgatam potuisse ab Hiero-

nymo epistola 135. dici Traductionem ex Hexaplis a se editam, quod illam eisdem exemplaribus consentientem effecisset; epistola vero Paulæ et Eustochio scripta Versionem tantummodo correctam, quod antiquæ verba, quantum in ipso fuerat, retinuisset. Inter alias rationes, quæ nos eo impellunt, hæc est, quod videlicet ii loci, quos Hieronymus post factam mentionem Versionis suæ ex Hexaplis defendere aggreditur, in manuscriptis Vulgatæ codicibus reperiuntur. Nam etsi eadem Vulgata in Bibliis excusis habeat, verbi gratia hanc in Psalmo quinto v. 9. lectionem, *Dirige in conspectu tuo viam meam*; quæ Hieronymo non probatur: attamen in MSS. illam ostendit, quam secundum Lxx. Interpretes legendam adstruit idem Doctor, nempe, *Dirige in conspetu meo viam tuam*. Haud secus existima de voce *terræ*, quam idcirco e v. 5 Psalmi 47 et e v. 11. Psalmi 71. abs se deletam scribit, quia neque in Hebræo legitur neque in Lxx. quæ vox pariter in Vulgatæ manu exaratis codicibus non reperitur. Et contra exstat in iis vox suam, quam in Hexaplis sub veru additam cum Hieronymus reperisset in v. 6. Psalmi 18. servandam existimavit.

Forte etiam contigerit, ut ea Versio, cujus certi loci Sunniæ et Fretelæ, qui degebant in Germania, negotium facessebant, jam inde ab his temporibus in Gallias pervenerit: quamvis, si quibusdam habeatur fides, eo non nisi post annos amplius 150. ex Urbe perlata sit. Illud testatur Valafridus Strabo de rebus ecclesiasticis cap. 25. in hæc verba: *Psalmos autem cum secundum* Lxx. *Interpretes Romani adhuc habeant, Galli et Germanorum aliqui secundum emendationem, quam Hieronymus pater de* Lxx. *editione composuit, Psalterium cantant: quam Gregorius Turonensis episcopus a partibus Romanis mutuatam, in Galliarum dicitur Ecclesias translulisse*. Hocce Psalterium, quod, quia illo primi omnium Galli usi sunt, Gallicanum vocatur, sensim in omnes occidentales Ecclesias fuit receptum. Vir eximiæ eruditionis ac piæ memoriæ Cardinalis Bona de rebus Liturgicis lib. 2. cap. 3. censet ejus usum ante annos abhinc sexcentos admissum in Italia fuisse, præter quam in Mediolanensi Ecclesia, quæ antiquum suum Psalterium hodieque retinet: præter quam etiam in Urbis Ecclesiis, in quibus proprium suum obtinuit ad ætatem usque Pii V. cujus jussu illæ vulgatam editionem amplexæ sunt, excepta una Vaticana, ubi etiam nunc Romanum canitur Psalterium.

His ad eum modum expositis erit forsitan qui nosse cupiat, quem locum inter alia Psalteria Augustinianum sibi vindicet; an variæ illæ lectiones, in quibus a Vulgata nostra dissidet, aliorum suffragio innitantur; utrum tandem cum Græco Lxx. Interpretum, quod nostra hac memoria exstat, plus minusve consentiat. Ea sunt quæ nobis induxere in animum, ut exemplaria diversa, tum prelo, tum calamo edita conferremus, ac varietates maxime insignes quas deprehendimus, lectori proponeremus. Eas igitur infra habituri estis, cum locum unum præmiserimus e libro 17 de civitate Dei, ubi Augustinus, quæ sua sit de Psalterio Davidico, sententia, expromit.

EX LIBRO XVII.

DE CIVITATE DEI CAP. XIV.

DE PSALMORUM AUCTORE

Erat David vir in Canticis eruditus, qui harmoniam musicam non vulgari voluptate, sed fideli voluntate dilexerit, eaque Deo suo, qui verus est Deus, mystica rei magnæ figuratione servierit. Diversorum enim sonorum rationabilis moderatusque concentus, concordi varietate compactam bene ordinatæ civitatis insinuat unitatem. Denique omnis fere prophetia ejus in Psalmis est: quos centum quinquaginta liber continet, quem Psalmorum vocamus: in quibus nonnulli volunt, eos solos factos esse a David, qui ejus nomine inscripti sunt: sunt etiam qui putant non ab eo factos, nisi qui prænotantur Ipsius David; *qui vero habent in titu-*
Matth. 22. 33. *lis*, Ipsi David, *ab aliis factos personæ ipsius fuisse coaptatos. Quae opinio voce evangelica Salvatoris ipsius refutatur, ubi ait, quod ipse David in Spiritu Christum dixerit esse suum Dominum: quoniam Psalmus centesimus nonus sic incipit:* Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. *Et certe idem Psalmus non habet in titulo*, Ipsius David: *sed*, Ipsi David, *sicut plurimi. Mihi autem credibilius videntur existimare, qui omnes illos centumquinquaginta Psalmos ejus operi tribuunt, eumque aliquos prenotasse etiam nominibus aliorum, aliquid quod ad rem pertineat figurantibus: ceteros autem nullius hominis nomen in titulis habere voluisse; sicut ei varietatis hujus dispositionem, quamvis latebrosam, non tamen inanem, Dominus inspiravit. Nec movere debet ad hoc non credendum, quod nonnullorum nomina Prophetarum, qui longe post David regis tempora fuerunt, quibusdam Psalmis in eo libro leguntur inscripta, et quæ ibi dicuntur, velut ab eis dici videntur. Neque enim non potuit propheticus Spiritus prophetanti regi David hæc etiam futurorum Prophetarum nomina revelare, ut aliquid, quod eorum personæ conveniret, prophetice cantaretur: sicut Rex Iosias exorturus et regnaturus post annos amplius quam trecentos, cuidam Prophetæ, qui etiam facta ejus futura prædixit, cum suo nomine revelatus est.*

DE SUBSEQUENTE

AUGUSTINI OPERE

CASSIODORUS SENATOR

In prologo ad suum Commentarium in Psalmos.

Cum Psalterii cælestis animarum mella gustassem, id quod solent desiderantes efficere, avidus me perscrutator immersi, ut dicta salutaria suaviter imbiberem post amarissimas actiones : sed familiaris inchoantibus occurrit obscuritas, quæ variis est intexta personis et velata parabolis. Hæc in dictis vitalibus noxia dissimulatione præteritur, dum sæpe illud reperiri solet ambiguum, quod magni sacramenti gestat arcanum. Tunc ad Augustini facundissimi patris confugi * opinatissimam lectionem, in qua tanta erat copia congesta dictorum, ut retineri vix possit relectum, quod abunde videtur expositum. Credo, cum nimis avidos populos ecclesiasticis dapibus explere cupit, necessario fluenta tam magnæ prædicationis emanavit. Quocirca memor infirmitatis meæ, mare ipsius quorumdam Psalmorum fontibus profusum, divina misericordia largiente, in rivulos vadosos compendiosa brevitate deduxi, uno codice tam diffusa complectens, quæ ille in decadas quindecim mirabiliter explicavit. Sed ut quidam de Homero ait, tale est de ejus sensu aliquid subripere, quale Herculi clavam de manu tollere. Est enim litterarum omnium magister egregius, et quod in ubertate rarum est, cautissimus disputator. Decurrit quippe tamquam fons durissimus nulla fece pollutus, sed in integritate fidei perseverans, nescit hæreticis dare unde se possint aliqua colluctatione defendere. Totus Catholicus, totus orthodoxus invenitur, et in Ecclesia Domini suavissimo nitore resplendens, superni luminis claritate radiatur.

* MS. Germ. disertissimam.

Macrobius l. 5. Saturnal. c. 3.

VERSUS AD EPITOMEM

COMMENTARIORUM

AUGUSTINI IN PSALMOS

Contentum in vetere codice Colbertino, cui codici propilæum, cameræ forma, ad Davidis complectendam imaginem appictum conspicitur, et inscriptum his ad fornicem verbis: Landulfus ovans nunc libellum fieri jussit, pro quo funde preces carmina qui legis etc. *At vero ad imaginis pedes*: Orate pro Annone, hoc supplico.

Cantica Davidicum Christum modulantia plectro,
Explanata tenet floridus iste liber;
Maxima succinctis reserans mysteria verbis,
Et profluos sensus sub brevitate loquens.
Hunc Augustinus, toto venerabilis orbe,
Egregius præsul, doctor apostolicus
In populis largo diffundens flumine linguæ,
Ter quinis decadis grande peregit opus;
Dum cupit et tenues rerum comprendere formas,
Et mentem plebis voce movere pia.
Sed quia rem miram atque omni ratione salubrem,
Non omnes avido cordis amore petunt;
Immo etiam plures censu sensuque minores,
Haud quaquam tantas quimus habere gazas:
Uno cuncta simul libuit perstringere libro,
Et modicas undas sumere de pelago;
Sæpius ut breviter possit res tanta revolvi,
Nec nimio sumtu sive labore gravet.
Hunc igitur Lector sensu percurre sagaci,
Et cape sidereum nectar ab ore sacro:
Quod recreat mentes, quod mores format et ornat,
Unde tradunt vires spes, amor atque fides.
Nam Deus hic clemens reverendæ præsidet arcæ,
Quæ duplici tabula jura superna tenet:
Austeram virgam mannæ dulcedine sedans,
Propitioque super numine cuncta tegens:
Atque duos inter Cherubinos voce tremenda
Intonat, et rapidi fulguris igne micat.

FRANCISCUS PETRARCHA

JO. BOCCACIO

De Augustini in Psalmos opere sibi transmisso.

Epist. Variar. 22. vel 24.

BEASTI me munere magnifico et insigni. Jam Davidicum pelagus securior navigabo: vitabo scopulus; neque verborum fluctibus neque, fractarum sententiarum collisione terrebor. Solebam ipsis meis viribus in altum niti, et nunc altius brachia jactando, nunc assere fortuito subnixus, per obstantes fluctus fesso ingenio laborare: ita quidem ut sæpe cum Petro mergi incipiens exclamarem, *Domine salvum me fac:* et sæpe cum Christo manum supplicibus porrigente consurgerem. Hos inter æstus, puppim tu mihi prævalidam et nauclerum industrium destinati, divini ingenii AUGUSTINUM: cujus opus immensum, quod vulgo tres in partes, apud quosdam plurifariam divisum, multis et magnis voluminibus continetur, totum uno * volumine comprehensum, et a te mihi transmissum lætus stupensque suscepi. Et dixi mecum, Non est inertiæ locus: si quid otii supererit, iste discutiet. Magnus adest hospes et magno curandus impendio. Dormire totis noctibus non sinet. Frustra jacetis adhuc conjunctis oculis: vigilandum est, lucubrandum est. Frustra quietem meditamini: laborandum est. Verum dicam: Nemo ex amicis illum sine admiratione respexit, cunctis una voce testantibus nunquam se librum tanti corporis vidisse. Quod de me ipse profiteor, rerum talium haud ultimus inquisitor: nec mole litterarum, quam sensuum ubertate, majus opus. Monstrum est cogitare, quantus ille Vir ingenio, quantus studio fuit; unde ille fervor impetusque scribendi sancto Viro, illa rerum divinarum notitia terrenis diu primum illecebris capto, illa demum laborum patientis seni, illud otium episcopo, illa Romani eloquii facultas Afro homini; de quo proprie dictum putes, quod ipse de Marco Varrone dixit, Terentianum secutus: *Vir*, inquit, *doctissimus undecumque Varro, qui tam multa legit, ut aliquid ei scribere vacavisse miremur; et tam multa scripsit, quam multa vix quemquam legere posse credamus.* Sed ut alia omittam ejusdem ingenii monumenta, seu quæ multa sunt mihi, seu quibus adhuc careo; et rursum, seu quæ retractationum suorum libris ipse idem commemorat, seu quæ ibi vel oblita forte, vel neglecta, vel nondum scripta præteriit, atque omnia relegendum vita humana vix sufficit: quis eum, si nihil aliud egisset, unum hoc scribere potuisse non stupeat? Nullum unum et unius opus hominis Latinis editum litteris, huic magnitudini conferendum scio, nisi forte si alter ejusdem liber in Epistolas Pauli, quod, nisi fallit existimatio frustraturque memoria, prope ad eamdem litterarum congeriem videtur accedere: vel Titi Livii Romanorum rerum liber ingens, quem in partes, quas Decades vocant, non ipse qui scripsit, sed fastidiosa legentium scidit ignavia. Huic tali amicitiæ tuæ dono, præter eam quam loquor magnitudinem, et libri decor, et vetustioris litteræ majestas, et omnis sobrius accedit ornatus; ut cum oculos ibi figere cœperim, siticulosæ hirudinis in morem nequeam nisi plenus avellere. Ita mihi sæpe dies impransus prælerlabitur, nox insomnis: in quo quidem delectationi meæ, quam jam fere unicam, nec nisi ex litterarum lectione percipio, quantum hac tua liberalitate sit additum, non facile vulgus existimet, cui extra corporeos sensus nulla voluptas est: tu vero perfacile; neque mirabere libri hujus adventum me sitienter atque anxie exspectasse. Scis ut cupiditati longa brevitas, festinatio tarda est. Quod si apud Nasonem amantis insani verbum est, *Septima nox agitur, spatium mihi longius anno:* quod mihi visum putas, cui inter exspectandum, (ut ex persona alterius ait idem) *Luna quater latuit, toto quater orbe recrevit?* Solet honesta cupientium flamma serenior esse, non segnior. Consulto tamen actum rear, non quidem abs te, qui in mittendo multam sollicitudinem habuisti; sed * ad formam potius, ut ipsa dilatio desiderio meo calcar, munerique tuo gratiam cumularet. Pro quo tibi grates meritas agendi ne forte putes quod hujus epistolæ contextus, aut dies unus modum statuat; non alium scio quam legendi vivendique finem fore. Vale nostri memor.

Matth. 14. 30.

* Istud ipsum nunc in duo divisum asservatur in bibliotheca Regia.

Lib. 6. de civit. Dei cap. 2.

Ovid. heroid. epist. 2.

* f. ab alio, vel quid simile.

PRÆFATIO

CUJUSDAM RECENTIORIS

In Commentarios Augustini, quos scripsit in Psalmos.

Cum non solum divinæ, verum etiam humanæ philosophiæ veritas doceat, nihil frustra et sine caussa, sive in Dei, sive in naturæ operibus esse factum; non parum eorum animos, qui singulorum rationem factorum conati sunt reddere, quæstio pulsavit, cujus rei caussa et ad quid homo conditus sit. Ad quam dissolvendam etsi multorum philosophorum ingenia sollicite ac plurimum laboraverint, nullus eorum tamen veram integramque rationem reddere potuit. Quo factum est, ut a recto veritatis tramite deviantes, in varios inexcusabilesque errores inciderint. Nec mirum: qui enim rationem sui ignorabant, quo pacto cujusvis alterius rationem scire poterant? Divina autem Scriptura ab hominis Conditore inspirata, sola summam perfectamque factionis ipsius caussam in lucem produxit; non [Prov. 164.] modo generalem, qua Dominus omnium universa propter se operatus est sed et in specie officii sui rationem, dignitatem, finemque demonstrans. [Eccli. 17. 1.] Ita enim scriptum est; *Deus de terra creavit hominem, et secundum imaginem suam fecit il-* [Ibid. 7. et 8.] *lum.* Et paulo post, *Posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent, et gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum ejus.* Quorum omnium hæc summa est, Deum idcirco hominem, talemque condidisse, ut esset qui opera ejus intelligeret, qui providentiam disponendi, rationem faciendi, virtutem consummandi, potentiam conservandi, sapientiam gubernandi, clementiam benefaciendi, et sensu admirari, et voce enarrare atque collaudare posset, hoc est, ut Deum factorem coleret. Quemadmodum itaque factus est mundus propter hominem, ut ei serviret: ita homo factus est propter Deum, ut ei serviret. Sic ergo mundus idcirco factus est, ut fieret homo: homo vero ideo factus est, ut Deum factorem suum agnosceret; ideo agnosceret, ut amaret et coleret, ideo amaret et coleret, ut beatam immortalitatem pro mercede laboris caperet; ideo autem præmio beatæ immortalitatis afficeretur, ut similis effectus Angelis, summo et immortali Deo in perpetuum serviret, et esset regnum æternum ipsi Deo. Hæc est summa rerum, hoc arcanum Dei, hoc constitutionis mundi mysterium, hæc conditi hominis ratio, hic universorum cardo. Hoc qui nescit, si ipse homo sit nescitur. Hoc si philosophi tenuissent, in tot tam varios tamque perniciosos errores prolapsi non fuissent. Hanc denique conditionis suæ rationem ut homo jugiter teneret, in præceptum sibi posita est, sancto legislatore Moyse adtestante, et Judaicum populum ita commonente; *Et nunc*, inquit, *quid Dominus Deus* [Deut. 10. 12. etc.] *tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum, ac servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, et in tota anima tua, custodiasque mandata Domini, et ceremonias ejus, quas ego odie præcipio tibi, ut bene sit tibi?* Et post pauca: *Dominum Deum* [Ibid. 20.] *tuum*, inquit, *timebis, et ei soli servies.* Neque istud prætereundum est, quod eadem quoque de caussa, non solum conditus est homo, sed et hominis Conditor factus est homo, Zacharia parente præcursoris Domini Spiritu sancto repleto, ita inter cetera vaticinante et dicente, *Jusju-* [Lucæ 1. 73. etc.] *randum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis; ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi, in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.* Ecce testimonio tanti Prophetæ idcirco etiam Deum propter hominem hominem factum, immo et homini servivisse, ut et homo dignam sibi servitutem rependeret. Indicta autem homini servitus, licet multifarie interpretari, multis variisque modis Deo creatori exhiberi possit; nihil tamen aliud est quam debitus Deo cultus, et hic non aliud quam devota ipsius laudatio. Summus enim, Lactantio Firmiano teste, » [Lactant. in l. 6. de vero cultu. c. 25.] colendi Dei ritus est, ex ore justi hominis ad » Deum directa laudatio. Quæ tamen ipsa, inquit, » ut Deo sit accepta, et humilitate, et timore, et » devotione maxima opus est; ne quis forte integritatis et innocentiæ fiduciam gerens, tumoris et ar- » rogantiæ crimen incurrat, eoque facto gratiam » virtutis amittat. Unde et sanctus Moyses post- » quam præmemoratum expressit præceptum, subjecit, *Ipsi adhærebis ipse est laus tua;* hoc est, [Deut. 10. 20. et 21.] quem solum laudare debes, Hæc est vera religio, hæc recta pietas, hæc debita Deo servitus. Hoc est acceptabile jugeque sacrificium, quo coli, placari, honorificari et glorificari vult Deus, ipso per Prophetam contestante, et dicente, *Immola* [Psal. 49. 14.]

Psal. 49. 23. *Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua.* Et in calce ejusdem vaticinii, *Sacrificium*, inquit, *laudis honorificabit me, et illic iter quo ostendam illi salutare Dei.*

Verum quamvis ad hanc servitutem omnes homines teneantur; quosdam tamen Dominus elegit, a quibus præcipue et specialius coli atque laudari voluit, ut in veteri Testamento populum Israeliticum, ad quem Moyses ita locutus est, Deut. 7. 6. *Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram.* Deut. 26. 18. et 19. Et iterum post multa, *En Dominus*, inquit, *elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, et custodias omnia præcepta illius, et faciet te excelsiorem cunctis gentibus, quas creavit in laudem et gloriam suam, ut sis populus sanctus Domini Dei tui.* Sic et in novo Testamento populum Christianum ad sui laudem et gloriam singulariter elegit, Apostolo Ephesiis hoc scribente, et ob id Deum benedicente et laudante: Ephes. 2. etc. *Benedictus*, inquit, *Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in caritate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ.* Item quemadmodum in veteri Testamento ex electo populo subelegit sibi Dominus filios Levi, qui specialiter sibi in ministeriis tabernaculi servirent, secundum quod Ad Aaron locutus est, Num. 18. *Ego*, inquit, *dedi vobis fratres vestros Levitas de medio filiorum Israel, et traditi donum Domino ut serviant in ministeriis tabernaculi ejus.* Quos postea rex David instituit ut starent mane ad confitendum et canendum Domino, similiterque ad vesperam, etc. Par. 16. 4. Sic simili modo in novo Testamento ex populo Christiano subelecti sunt clerici et sacerdotes, ut illi specialiter Domino serviant, et virtutes ejus enarrando, eum laudent et colant. Quod Petri Apostolorum principis auctoritate comprobatur, 1. Pet. 2. 9. ad eos sic scribentis, *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus adquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.* Et sicut filii Levi certis temporibus et horis, laudibus divinis devotius insistebant, ita et clerici debent. Nam et clerici a sorte dicti sunt, eo quod sint de sorte Domini; ipsum pro sorte et hereditate sua cum filiis Levi in perpetuum possessuri, dummodo hic debito cultu et digna laudatione ei servierint.

Illud præterea consideratione dignum est, nec mysterio caret, quod cum tota Scriptura divinitus inspirata, ad Dei laudem et gloriam ordinata et conscripta sit, tota etiam homini ad ejus doctrinam et consolationem tradita, tota denique divinis laudibus plena, universa a quibus debita Dei laudatio sumi potest inducens, omnemque laudandi formam atque rationem exponens; sancta tamen Ecclesia quibusdam scripturis specialius atque frequentius in divino cultu uti voluit. Nam sicut ex utriusque Testamenti populis Dominus quosdam specialiter elegit, ut superius expositum est: ita et ex utriusque Testamenti scripturis quasdam specialiter in cultu suo voluit frequentari, utpote ex veteri Testamento librum Psalmorum, hac præsertim ratione, ut docto Dionysio placet, quia Psalmi per modum laudis comprehendunt quidquid in sacra Scriptura continetur. Dionys. de eccles. Hierarchia c. 3. Unde et hic Psalmorum liber registrum est totius sacræ Scripturæ, et consummatio totius Theologicæ paginæ. Quem et subsequens divi Augustini nostri prologus innumeris pæne præconiis commendat et extollit. Hunc librum sacer canon, inter cetera quæ sacerdotibus ad sciendum necessaria sunt, discendum commonet. Cum enim intelligenter Deo psallendum sit, quomodo debite Deo psallere potest, qui quid psallat ignorat? Jubet namque sanctus Psalmista noster, ut psallentes Deo intelligenter psallant. *Quoniam rex*, inquit, *omnis terræ Deus, psallite sapienter*, hoc est *intelligenter*, ut alia littera habet. Psal. 46. 8. Quis vero hic liber tot et tam profundis mysteriis plenus est, ut a nemine sine revelatione vel docto interprete possit intelligi; ea de re magnus ille doctor Augustinus noster, devotissimus Dei cultor, animarumque salutis zelator ardentissimus, illius explanationi vigilanti studio insudavit, clausa quæque reserans, abscondita revelans, mysteria pandens, obscura dilucidans, dubia definiens, vitia detestans, virtutes extollens, supplicia comminans, præmia promittens, pusillanimes confortans, præsumentes deterrens, perseverantes coronans; ita ut nemo qui diligenter legerit, absque fructu discedat. Huic igitur operi studium impendant, illud frequenter legant, illius sensum teneant omnes qui in sortem Domini, ut illum debita servitute laudent et glorificent, electi sunt: ne negligentes et ignari illam divinæ comminationis ultionem experiantur, *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Osee 4. 6. Et istam adhuc terribilem, Psal. 94. 10. *Dixi, semper hi errant corde, ipsi vero non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam:* et ita partem suam habituri sint cum hypocritis. Quin potius intelligentes et tenentes rationem qua conditi sunt, Conditorem pro sorte hereditatis suæ possideant, laudent et glorificent in sæcula sæculorum, Amen.

IN LIBRUM PSALMORUM

PROLOGUS

Augustino in editis olim tributus, sed non in omnibus manuscriptis repertus. Ipsa est Basilii ad ejus Commentarium in Psalmos præfatio ex interpretatione Rufini.

2. Tim. 3. 16. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum. Hæc ipsa de caussa a Spiritu-sancto conscripta est, id est, ut veluti ex communi quodam sanitatis fonte, omnes nobis ex hac remedia propriis passionibus assumamus. *Sanitas enim*, inquit, *compescit peccata magna.* Alia namque sunt quæ Prophetæ tradunt, alia quæ * historici; lex quoque alia, proverbiorum etiam admonitio alia: Psalmorum vero liber quæcumque utilia sunt ex omnibus continet. Futura prædicit, veterum gesta commemorat, legem viventibus tribuit, gerendorum statuit modum: et ut breviter dicam, communis quidam bonæ doctrinæ thesaurus est, apte singulis necessaria subministrans. Veteribus namque animarum vulneribus novit mederi, sed et recentibus velocissimum scit adhibere remedium, atque intactis perseverantiam salutis adhibere: sed et universis pariter passionibus subvenire, quæ dominationibus variis humanas animas angunt. Et hoc sub modulatione quadam et delectabili canore, humanum * animum ad pudicitiam provocante. Quoniam quidem Spiritus-sanctus videns obluctantem ac resistentem a virtutis via humani generis animum, et ad delectationes vitæ magis inclinari, quam ad virtutis rectum iter * erigi, delectabilibus modulis cantilenæ vim suæ doctrinæ permiscuit; ut dum suavitate carminis mulcetur auditus, divini sermonis pariter utilitas inseratur: secundum sapientes medicos, qui si quando usus poposcerit, ut austeriora medicamenta ægris offerant mortalibus; ne æger utilitatem præ austeritate refugiat, ora ac summitates poculi quo remedium porrigunt, melle circumliniunt. Propterea ergo Psalmorum nobis per modulos apta sunt carmina, ut qui vel ætate puerili, vel adolescentes sunt moribus, quasi cantilena quadam psallentes delectari videantur. Revera enim animas illuminant ac mentem. Plurimi enim ex his qui in ecclesiam commeant, neque apostolica præcepta facile possunt, neque prophetica vel liquido discere, vel cum didicerint retinere; Psalmorum vero responsa et intra domos, interdum etiam in publico canunt: et sicubi quis quamvis fero ac rabidissimo furore raptetur, si forte fuerit Psalmi, ut ita dixerim, carminibus incantatus, continuo omnis rabies ferocitatis ejus abscedit.

* al. historia.

* al. sensum.

* al. dirigi, delectabiles modulos cantilenæ cum seria doctrina permiscuit.

Psalmus tranquillitas animorum est, signifer pacis, perturbationes vel fluctus cogitationum cohibens, iracundiam reprimens, luxum repellens, sobrietatem suggerens, amicitiam congregans, adducens in concordiam discrepantes, reconcilians inimicos. Quis enim ultra inimicum dicat eum, cum quo unam ad Deum Psalmi emiserit vocem? Ex quo intelligitur, quia, quod omnium bonorum maximum est, caritatem Psalmus instaurat, conjunctionem quamdam per consonantiam vocis efficiens, et diversum populum unius chori per concordiam consona modulatione consocians. Psalmus dæmones fugat, Angelos ad adjutorium invitat. Scutum enim in nocturnis terroribus, diurnorumque requies est laborum, tutela pueris, juvenibus ornamentum, solamen senibus, mulieribus aptissimus decor. Desertas habitare facit urbes, sobrietatem docet: incipientibus primum efficitur elementum, proficientibus incrementum, perfectis stabile firmamentum, totius Ecclesiæ vox una. Psalmus sollemnitates decorat: Psalmus tristitiam quæ propter Deum est, mollit: Psalmus etiam ex corde lapideo lacrymas movet. Psalmus Angelorum opus est exercituum cælestium, spiritale thymiama. O vere admirandi magistri sapiens institutum, ut simul et cantare videamur, et quod ad utilitatem animæ pertinet, doceamur! Per quod magis necessaria doctrina nostris mentibus informatur: pro eo quod si qua per vim et difficultatem aliquam animis nostris fuerint inserta, continuo dilabuntur; ea vero quæ cum gratia et dilectione suscepimus, nescio quo pacto magis residere in mentibus, ac memoriæ videntur inhærere. Quid autem est, quod non discatur in Psalmis? Non omnis magnitudo virtutis, non norma justitiæ non pudicitiæ decor, non prudentiæ consummatio, non patientiæ regula, non omne quidquid potest dici bonum? Procedit ex ipsis Dei scientia perfecta, prænuntiatio Christi in carne venturi, et communis resurrectionis spes, suppliciorum metus, gloriæ pollicitatio, mysteriorum revelatio: omnis prorsus in his velut magno quodam et communi thesauro, recondita atque conferta sunt bona.

Quem librum Propheta, cum multa sint organa musicorum, huic tamen organo quod Psalterium appellatur, aptavit: de superioribus, ut mihi videtur, inspiratam * Dei gratiam per Spiritum- * al. et.

sanctum docens. Quoniam quidem hoc solum organum musicorum sonos de superioribus habere fertur. Cithara namque, vel lyra, ex inferiori parte æs vel tympanum habens, resultat ac resonat ad plectrum: psalterium vero harmonias de superioribus habere refertur aptatas, et sonorum caussas de super dare. Quo sciiicet etiam per hoc nos doceamur, quæ sursum sunt et quæ superiora adtendere; et quæ infima, id est, vitia carnalia declinare. Sed illud arbitror profundius nobis prophetica hac indicari ratione, ac per formam nos organi istius edoceri, quod hi qui diligentes et apti, moderatique sunt moribus, facile pervium ad superiora iter habeant. Sed videamus tandem, quid etiam ipsa Psalmorum indicent initia.

IN PRIMUM PSALMUM

ADNOTATIO

In editis quidem antiquioribus Augustino tributa, sed non in omnibus MSS. reperta, neque de Psalmorum auctore consentiens cum Augustini opinione in lib. 17. *de civitate Dei c.* 14.

Diversa sunt genera prophetiæ: et proinde cujus hæc vox, vel in qua persona proprie dictum sit, aut cur titulum non habeat, requiramus. Centum itaque et quinquaginta Psalmos esse, nulla dubitatio est: et qui Psalmus quotus sit, vel a quo recitatus sit, titulorum inscriptione ostenditur. Non enim omnes Psalmi a David editi sunt. Ipse enim David ex omni populo quatuor principes Spiritu-sancto mundatos elegit, quorum nomina sunt Asaph, Emau, Ethan, et Idithun: ut in quemcumque divinus spiritus intrasset, hymnum Deo caneret. David ergo solus novem Psalmos ore proprio cecinit: reliqui autem ab illis quatuor principibus, juxta titulorum inscriptionem, sunt dicti. Hic autem quia titulum, sicut jam dixi, non habet; requirendum nobis est, qua ratione inter ceteros solus non habeat tituli inscriptionem, vel a quo fuerit recitatus. Nam si Psalmographus secundum et tertium et quartum et omnes vel in numero redigere, vel caussas singulorum ostendere potuit; cur non et huic titulum imposuit et utrum primus esset, ostendit? Sed quis hic Psalmus propriam vocem Dei loquentis inducit, ideo titulum non habet, ne quid divino eloquio præponeretur, aut primus diceretur, qui non primus, sed unus est appellatus: et ideo prætitulationem habere non potuit, nec debuit, ne si habuisset ut primus esset, melior tantum in ordine numeri, non auctoritate judicaretur: aut ne, ut jam relatum est, aliquid præponeret divino eloquio Psalmographus, prætitulatione præposita. Nam et præ ceteris potuisset intelligi, si primus dictus fuisset. Et ideo solus titulum non habet, ut perspicuum esset quantum inter ceteros emineret. Unde jam animadvertere debet prudentia vestra quanta vis, quanta auctoritas, quanta ratio in hoc Psalmo versetur, cui nec titulum ausus est scriba præponere, nec numerum indicare; ut solum enm et unum, potius quam primum ostenderet. Igitur quia favente Deo, et vocis auctoritas jam ostensa est, et tituli ratio demonstrata; superest, ut de ipso Psalmo tractemus.

SANCTI

AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

ENARRATIONES

IN PSALMOS

PSALMI PRIMI

ENARRATIO.

A *Beatus vir qui non abiit in consilio impio-
rum*. De Domino nostro Jesu Christo, hoc
a est, homine (*a*) Dominico accipiendum est. *Bea-
tus vir qui non abiit in consilio impiorum*, sicut
homo terrenus, qui uxori consentit deceptæ a
serpente, ut Dei præcepta præteriret. *Et in via
peccatorum non stetit*. Quia venit quidem in via
peccatorum, nascendo sicut peccatores: sed non
stetit, quia eum non tenuit illecebra sæcularis.
Genes. 3. 6. *Et in cathedra pestilentiæ non sedit*. Noluit re-
gnum terrenum cum superbia: quæ ideo cathe-
dra pestilentiæ recte intelligitur, quia non fere
quisquam est, qui careat amore dominandi, et
humanam non appetat gloriam. Pestilentia est
B enim morbus late pervagatus, et omnes aut pene
omnes involvens. Quamquam accommodatius ac-
cipiatur cathedra pestilentiæ, perniciosa doctri-
2.Tim.2.17. na, cujus sermo ut cancer serpit. Deinde consi-
derandus est ordo verborum, *abiit*, *stetit*, *se-
dit*. Abiit enim ille, cum recessit a Deo. Stetit,
cum delectatus est peccato. Sedit, cum in sua
superbia confirmatus, redire non potuit, nisi
per eum liberatus, qui neque abiit in consilio
impiorum, nec in via peccatorum stetit, nec in
cathedra pestilentiæ sedit.
v. 2. 2. *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus*, *et
1. Tim.1.7. in lege ejus meditabitur die ac nocte*. Justo non
est lex posita, ut dicit Apostolus. Sed aliud est
C esse in lege, aliud sub lege. Qui est in lege,
secundum legem agit: qui est sub lege, secun-
dum legem agitur. Ille ergo liber est, iste ser-
vus. Deinde aliud est lex quæ scribitur, et im-
ponitur servienti: aliud lex quæ mente conspi-
citur, ab eo qui non indiget litteris. *Meditabitur
die ac nocte*: aut sine intermissione intelligen-
dum est; aut *die* in lætitia, *nocte*, in tribula-
tionibus. Dicitur enim, Abraham diem meum Johan 8 56
vidit, et gavisus est. Et de tribulatione dicitur,
insuper et usque ad noctem (*b*) emendaverunt Psal. 15. 7.
b me renes mei.
v. 3. 3. *Erit tamquam lignum quod plantatum est
secundum decursus aquarum*: id est, aut se-
cundum ipsam sapientiam, quæ dignata est ho-
minem suscipere ad salutem nostram: ut ipse
homo sit lignum plantatum secundum decursus
aquarum: potest enim et hoc intellectu accipi,
quod in alio Psalmo dicitur, Fluvius Dei reple- Psal. 64. 10.
tus est aqua. Aut secundum Spiritum-sanctum, Matth.3.10.
secundum quem dicitur, Ipse vos baptizabit in Johan.7.37.
Spiritu-sancto: et illud, Qui sitit, veniat, et bi- Johan. 4.10.
bat: et illud, Si scires donum Dei, et quis est
qui a te aquam petit; petisses ab eo, et daret
tibi aquam vivam, unde qui biberit, non sitiet
in æternum; sed efficietur in eo fons aquæ sa-
lientis in vitam æternam. Aut *secundum decur-
sus aquarum*, secundum populorum peccata;
quia et aquæ populi interpretantur in Apoca- Apoc.17.15.
lypsi; et decursus non absurde intelligitur la-
psus, quod pertinet ad delictum. Lignum ergo
illud, id est Dominus noster, de aquis decur-
rentibus, id est populis peccatoribus, trahens
eos in via in radices disciplinæ suæ, *fructum
dabit*, hoc est, constituet Ecclesias: *in tempo-
re suo*, id est, postquam clarificatus est resur-
rectione et adscensione in cælum. Tunc enim
Spiritu-sancto misso Apostolis, et eis in fiducia

(a) Hoc in 1. Retract. 19. Augustinus improbat, quod Christum hominem Dominicum, post quosdam licet Catholicos scriptores, dixerit.

(b) Novem MSS., *increpuerunt*. Alii quatuor, *increpaverunt*. Attamen infra in 15. Psalmo omnes, præter unum, habent, *emendaverunt*.

sui confirmatis et directis in populos, fructifi- A
a cavit (a) Ecclesias. *Et folium ejus non decidet*,
Isai. 40. 6. id est, verbum ejus non erit irritum. Quia o-
mnis caro fœnum, et claritas hominis ut flos
fœni: fœnum aruit, et flos decidit, verbum
autem Domini manet in æternum. *Et omnia
quæcumque fecerit prosperabuntur*, id est, quæ-
cumque illud lignum attulerit: quæ omnis vide-
licet accipienda sunt fructus et folia, id est fa-
cta et dicta.

v. 4. 4. *Non sic impii, non sic: sed tamquam pul-
vis, quem projicit ventus a facie terræ.* Terra
Psal. 15. 5. hic accipienda est ipsa stabilitas in Deo, secun-
dum quam dicitur, Dominus pars hereditatis
meæ, etenim hereditas mea præclara est mihi.
Psal. 36. 34. Secundum hanc dicitur, Sustine Dominum, et
» observa vias ejus, et exaltabit te, ut possideas B
Matth. 5. 4. terram. Secundum hanc dicitur, Beati mites,
» quia ipsi hereditate possidebunt terram. Simili-
tudo autem hinc ducta est; quia ut hæc terra
visibilis exteriorem hominem nutrit, et conti-
net, ita illa terra invisibilis interiorem homi-
nem. A cujus terræ facie projicit ventus im-
b pium, (b) id est superbia, quia inflat. Quam
I. Cor. 8. 1. cavens ille qui inebriabatur ab ubertate domus
Dei, et torrente voluptatis ejus potabatur, dicit,
Psal. 35. 12. Non veniat mihi pes superbiæ. Ab hac terra pro-
Isai. 14. 13. jecit superbia eum, qui dixit, Ponam sedem
meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo.
Gen. 3. 6. Ab hujus terræ facie projecit etiam eum, qui
cum consensisset et gustasset de prohibito ligno,
ut esset sicut Deus, abscondit se a facie Dei. Hanc
terram ad interiorem hominem pertinere, et C
inde superbia hominem projici, maxime intelli-
Eccli. 10. 9. gi potest in eo quod scriptum est, Quid super-
bit terra et cinis? quoniam in vita sua projecit
intima sua. Unde enim projectus est, non ab-
surde se dicitur projecisse.

v. 5. 5. *Ideo non resurgunt impii in judicio:* Ideo
scilicet, quia tamquam pulvis projiciuntur a fa-
cie terræ. Et bene hoc eis dixit auferri quod su-
perbi ambiunt, id est ut judicent, ut hoc ipsum
planius dictum intelligatur sequenti sententia:
Neque peccatores in consilio justorum. Solet e-
nim hoc modo repeti planius quod superius di-
citur, ut peccatores intelligantur impii: et quod
supra dictum est *in judicio*, hic dictum sit *in
consilio justorum*. Aut certe si aliud sunt impii,
aliud peccatores, ut quamquam omnis impius D
peccator sit, non tamen omnis peccator sit im-
pius: *Impii non resurgunt in judicio*, id est,
resurgent quidem, sed non ut judicentur; quia
jam pœnis certissimis destinati sunt: *peccatores
autem non resurgunt in consilio justorum;* id
est ut judicent, sed forte ut judicentur: ut de
I. Cor. 3. 13. his dictum sit, Uniuscujusque opus quale sit,
» ignis probabit: si cujus opus manserit merce-
» dem accipiet: si cujus autem opus exustum fue-
» rit, detrimentum patietur; ipse autem salvus
» erit, sic tamen quasi per ignem.

6. (c) *Quoniam novit Dominus viam justo-* v. 6.
rum. Quemadmodum dicitur, Novit salutem me- c
dicina, morbos autem non novit; et tamen etiam
morbi arte medicinæ agnoscuntur: sic dici potest
nosse Dominum viam justorum, viam vero im-
piorum non nosse; non quia aliquid Dominus
nescit, et tamen dicit peccatoribus, Non novi
vos. *Iter* autem *impiorum peribit*, pro eo posi- Matth. 7. 13.
tum est, ac si diceretur, Iter autem impiorum
non novit Dominus. Sed planius dictum est, ut
hoc sit nesciri a Domino, quod est perire; et
hoc sit sciri a Domino, quod est manere: ut ad
scientiam Dei esse pertineat, ad ignorantiam
vero non esse. Quia Dominus dicit, Ego sum Exod. 3. 14.
qui sum: et, Qui est, misit me.

IN PSALMUM II.

ENARRATIO.

1. *Ut quid fremuerunt gentes, et populi me-* v. 1.
*ditati sunt inania? * Adstiterunt reges* v. 2.
*terræ, et principes convenerunt in unum adver-
sus Dominum, et adversus Christum ejus?* Pro
eo dictum est, *Ut quid*, ac si diceretur, fru-
stra. Non enim impleverunt quod voluerunt, ut
Christus exstingueretur. Dicitur hoc enim de
persecutoribus Domini, qui et in Actibus Apo- Act. 4. 26.
stolorum commemorantur.

2. *Disrumpamus vincula eorum, et abjicia-* v. 3.
mus a nobis jugum ipsorum. Quamquam et pos-
sit aliter intelligi, tamen aptius ex eorum per-
sona accipitur, quos dixit inania meditatos, ut
hoc sit, *Disrumpamus vincula eorum et abjicia-
mus a nobis jugum ipsorum*, demus operam,
ut non nos alliget, neque imponatur nobis Chri-
stiana religio.

3. *Quis habitat in cœlis irridebit eos, et Do-* v. 4.
minus subsannabit eos. Repetita sententia est:
nam pro eo quod est, *Qui habitat in cœlis*, sub-
sequenter positum est, *Dominus:* et pro eo quod
est, *irridebit*, subsequenter positum est, *sub-
sannabit*. Nihil horum tamen sapere oportet car-
naliter, quasi aut buccis Deus irrideat, aut naso
subsannet: sed ea vis accipienda est, quam dat
sanctis suis, ut futura cernentes, id est nomen
Christi et dominationem pervagaturam in po-
steros, et universas gentes obtenturam, illos
inania meditatos esse intelligant. Hæc enim vis
qua ista præscita sunt, irrisio Dei est et sub-
sannatio. *Qui habitat in cœlis irridebit eos.* Cœ-
los si animas sanctas accipimus; per has eos,
utique præsciens quid futurum sit, deridebit
Deus et subsannabit.

4. *Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in fu-* v. 5.
rore suo conturbabit eos. Planius enim ostendens
quomodo ad eos loquetur, dixit, *conturbabit
eos:* ut *in ira sua*, hoc sit, *in furore suo*. Iram Ira Dei.
autem et furorem Domini Dei non perturbatio-
nem mentis oportet intelligi, sed vim qua justis-

(a) Decem MSS. *fructificavit Ecclesia.*
(b) Aliquot MSS. *id est superbia, quæ inflat.*

(c) Idem vers. 6. tractatur infra in 1. Enarratione Psalmi 36. et Enarrat. Psalm. 141.

a sime vindicat, (a) subjecta sibi ad ministerium A
universa creatura. Præcipue namque perviden-
dum est et tenendum illud, quod scriptum est
Sap 12. 18. in Salomone, Tu autem Domine virtutis cum
tranquillitate judicas, et cum magna reverentia
disponis nos. Ira ergo Dei est motus qui fit in
anima, quæ legem Dei novit, cum eamdem le-
gem videt a peccatore præteriri. Per hunc enim
motum justarum animarum multa vindicantur.
Quamquam possit ira Dei recte intelligi etiam
ipsa mentis obscuratio, quæ consequitur eos
qui legem Dei transgrediuntur.
v. 6. 5. (b) *Ego autem constitutus sum rex ab eo*
b c *super Sion montem sanctum ejus*, (c) *prædicans*
præceptum ipsius. Ex persona ipsius Domini no-
stri Jesu Christi ista manifesta sunt. Sion autem,
si speculationem, ut quidam interpretantur, si- B
gnificat, nihil magis quam Ecclesiam debemus
accipere, ubi quotidie intentio erigitur specu-
2. Cor.3. 18. landæ claritatis Dei, sicut Apostolus dicit, Nos
autem revelata facie gloriam Domini speculan-
tes. Ergo iste sensus est, Ego autem constitu-
tus sum rex ab eo super Ecclesiam sanctam e-
jus: quam montem appellat propter eminentiam
et firmitatem. *Ego autem constitutus sum rex*
ab eo. Ego scilicet, cujus vincula illi disrumpe-
re, et jugum meditabantur abjicere. *Prædicans*
præceptum ipsius. Quis hoc non sentiat, cum
quotidie factitetur?
v. 7. 6. (d) *Dominus dixit ad me, Filius meus es*
d *tu, ego hodie genui te*. Quamquam etiam possit
ille dies in prophetia dictus videri, quo Jesus
Christus secundum hominem natus est: tamen C
hodie quia præsentiam significat, atque in æter-
nitate nec præteritum quidquam est, quasi esse
desierit; nec futurum, quasi nondum sit; sed
præsens tantum; quia quidquid æternum est,
semper est: divinitus accipitur secundum id di-
ctum, *Ego hodie genui te*, quo sempiternam
generationem virtutis et sapientiæ Dei, qui est
unigenitus Filius, fides sincerissima et catholi-
ca prædicat.
v. 8. 7. (e) *Postula a me, et dabo tibi gentes here-*
e *ditatem tuam*. Hoc jam temporaliter secundum
susceptum hominem, qui sacrificium sese obtu-
lit pro omnibus sacrificiis, qui etiam interpellat
Rom. 8. 34. pro nobis: ut ad totam ipsam dispensationem
temporalem, quæ pro genere humano facta est,
referatur quod dictum est, *Postula a me*: ut D
scilicet gentes nomini Christiano copulentur,
atque ita a morte redimantur, et possideantur
a Deo. *Dabo tibi gentes hereditatem tuam*: quas
possideas ad earum salutem, et quæ tibi fructi-
ficent spiritalia. *Et possessionem tuam terminos*
terræ. Idem repetitum est. *Terminos terræ*, pro
eo positum, quod dictum est, *gentes*: sed hoc
planius, ut omnes gentes intelligamus. *Posses-*
sionem autem *tuam*, pro eo quod dictum est,
hereditatem tuam.
8. (f) *Reges eos in virga ferrea*: in inflexibili v. 9.
justitia. *Et tamquam vas figuli conteres eos*: id f
est, conteres in eis terrenas cupiditates, et ve-
teris hominis lutulenta negotia, et quidquid
de (g) peccatore limo contractum atque inoli- g
tum est. *Et nunc reges intelligite. Et nunc*, id v. 10.
est jam innovati, jam contritis luteis tegumen-
tis, id est carnalibus vasis erroris, quæ ad præ-
teritam vitam pertinent: *nunc intelligite* jam re-
ges, id est, jam valentes regere quidquid in vo-
bis servile atque bestiale est; et jam valentes 1. Cor.9. 26.
pugnare, non quasi aerem cædentes, sed casti-
gantes vestra corpora, et servituti subjicientes.
Erudimini omnes qui judicatis terram. Hoc idem
repetitum est. *Erudimini*, pro eo quod dictum
est, *intelligite*. *Qui judicatis* autem *terram*,
pro eo quod dictum est, *reges*. Spiritales enim
significat qui judicant terram. Inferius enim no-
bis est, quidquid judicamus: quidquid autem
infra spiritalem hominem est, merito terra no-
minatur, quia terrena labe sauciatum est.
9. (h) *Servite Domino in timore*: ne in su- v. 11.
perbiam (i) vertat quod dictum est, *Reges qui* h i
judicatis terram. Et exsultate ei cum tremore.
Optime subjectum est *exsultate*, ne ad miseriam
valere videretur quod dictum est, *Servite Do-*
mino in timore. Sed rursus ne idipsum pergeret
in effusionem temeritatis, additum est, *cum*
tremore: ut ad cautionem valeret circumspe-
ctamque sanctificationis custodiam. Etiam sic
potest accipi, *Et nunc reges intelligite*, id est,
Et jam nunc me rege constituto, nolite tristes
esse reges terræ, quasi bonum vestrum vobis
ablatum sit: sed intelligite potius, et erudimi-
ni. Id enim vobis expedit ut sub illo sitis, a quo
intellectus et eruditio vobis datur. Et hoc vobis
expedit, ut non temere dominemini, sed Domi-
no omnium cum timore serviatis, et exsultetis
in beatitudine certissima et sincerissima, cauti
et circumspicientes ne ab ea per superbiam de-
cidatis.
10. *Apprehendite disciplinam, nequando ira-* v. 12.
scatur Dominus, et pereatis de via justa. Hoc
est quod sit, *Intelligite, et erudimini*. Nam in-
telligere, et erudiri, hoc est apprehendere di-
sciplinam. Verumtamen in eo quod dicitur, *Ap-*
prehendite, satis significatur præsidium quod-
dam atque munimentum esse adversus omnia
quæ obesse possent, nisi tanta cura apprehen-
deretur. *Nequando* autem *irascatur Dominus*,
cum dubitatione positum est; non secundum vi-
sionem Prophetæ, cui certum est: sed secun-
dum eos ipsos qui monentur; quia cum dubita-
tione solent cogitare iram Dei, quibus non a-
perte revelatur. Hoc ergo sibi ipsi debent dice-

(a) Sic MSS. At Editi, *subjectam sibi ad minist. universam creaturam*.
(b) Melioris notæ MSS. hoc primo loco, juxta LXX. *prædicans præceptum* * Domini.
(c) De eodem vers. 6. et seq. vide Enarrat. in Psal. 47.
(d) Idem vers. 7. tractatur in Enarratione Psalmi 60.
(e) Vers. 8. tractatur item in Enarrat. Psal. 2l.
(f) Idem vers. 9. explicatur in Enarrat. Psal. 44. et Psal. 58.
(g) Tres MSS. *de peccati limo*.
(h) De eodem vers. 11. vide Enarrat. in Psal. 65.
(i) Editi, *vertant*. Tredecim MSS. *vertat*, Unus, *vertatur*.

re, Apprehendamus disciplinam, nequando ira- A
scatur Dominus, et pereamus de via justa. Jam
vero, *irascatur Dominus*, quomodo accipien-
* Supra n.4. dum sit, supra * dictum est. *Et pereatis de via
justa*. Hæc magna poena est, quæ ab iis formi-
datur, qui aliquid dulcedinis justitiæ percepe-
runt. Qui enim perit de via justitiæ, cum ma-
gna miseria per vias iniquitatis errabit.
v. 13. 11. *Cum exarserit in brevi ira ejus, beati o-
mnes qui confidunt in eo;* id est, cum vindicta
venerit, quæ impiis et peccatoribus præparatur,
non solum eos non adtinget qui confidunt in Do-
mino, sed etiam ad regnum illis instruendum
et sublimandum proficiet. Non enim dixit, *Cum
exarserit in brevi ira ejus*, securi *omnes qui
confidunt in eo*, tamquam hoc solum inde ha-
beant, quod non puniantur: sed *beati* dixit, ubi B
est bonorum omnium summa et cumulus. Quod
autem positum est, *in brevi*, hoc significare
arbitror, quia repentinum aliquid erit, dum hoc
remotum et longe futurum peccatores existima-
bunt.

IN PSALMUM III.

ENARRATIO.

v. 1. *Psalmus David, cum fugeret a facie* (a)
a *Abessalon filii sui.*

1. Hunc Psalmum ex persona Christi acci-
v. 6. piendum persuadet quod dictum est, *Ego
dormivi, et somnum cepi: et exsurrexi, quo-
niam Dominus suscipiet me*. Magis enim hoc ad
passionem et resurrectionem Domini congruen-
ter sonat, quam ad illam historiam in qua Da-
2. Reg. 15. 17. vid scribitur fugisse a facie bellantis adversum
se filii sui. Et quoniam scriptum est de discipu-
Matth.9.15. lis Christi, Quamdiu cum eis est sponsus, (b)
b non jejunant filii sponsi: non mirum si filius e-
jus impius, significatur discipulus impius, qui
eum tradidit. A cujus facie fugisse quamquam
historice possit accipi, quando illo discedente,
secessit cum ceteris in montem: tamen spiritua-
liter, quando mentem Judæ Filius Dei, id est
Virtus et Sapientia Dei deseruit, cum eum dia-
bolus penitus invasit, in eo quod scriptum est,
Johan. 13. 2. Et intravit diabolus in cor ejus; bene accipitur
a facie ejus Christum fugisse: non quia Christus
diabolo cessit, sed Christo discedente, diabolus
possedit. Quem discessum fugam esse in hoc
Psalmo appellatum celeritatis caussa arbitror:
quod verbo etiam Domini significatur dicentis,
Johan. 27. Quod facis, cito fac. Loquimur etiam sic in con-
suetudine, ut dicamus, Fugit me, quod in men-
tem non venit: et de homine doctissimo dicimus,
Nihil eum fugit. Propterea veritas fugit mentem
Judæ, cum eum illustrare destitit. Abessalon
autem, sicut quidam interpretantur, in Latina
lingua dicitur Patris pax. Quod mirum videri
potest, sive in historia Regnorum, cum bellum
adversus patrem Abessalon gesserit; sive in hi-
storia novi Testamenti, cum traditor Domini
Judas fuerit, quemadmodum Patris pax possit
intelligi. Sed et ibi qui diligenter legunt, vi-
dent in illo bello David pacatum fuisse filio, qui
etiam magno cum dolore planxit exstinctum,
dicens, Abessalon filius meus, quis dabit mihi 2. Reg. 18. 33.
mori pro te: et in historia novi Testamenti ipsa
Domini nostri tanta et tam miranda patientia,
quod eum tamdiu pertulit tamquam bonum, cum
ejus cogitationes non ignoraret, cum adhibuit Joh. 13. 2.
ad convivium, in quo corporis et (c) sanguinis C
sui figuram discipulis commendavit et tradidit;
quod denique in ipsa traditione osculum accepit, Matth. 26. 49.
bene intelligitur pacem Christum exhibuisse tra-
ditori suo; quamvis ille tam sceleratæ cogitatio-
nis interno bello vastaretur. Et ideo Abessalon
Patris pax dicitur, quia pater habuit pacem,
quam ille non habuit.
2. Domine *quid multiplicati sunt qui tribu- v. 2.
lant me*. Tam scilicet multiplicati sunt, ut etiam
de numero discipulorum non defuerit, qui nu-
mero accesserit persequentium. *Multi insurgunt
super me; * multi dicunt animæ meæ, Non est v. 3.
salus illi in Deo ejus*. Manifestum est quod nisi
desperarent resurrecturum, non utique occide-
rent. Ad hoc valent ille voces, Descendat de cru- Matth. 27. 42.
ce, si Filius Dei est: et, Alios salvavit, seipsum
non potest. Ergo nec Judas eum tradidisset, nisi
ex eorum esset numero, qui Christum contemne-
rent, dicentes, *Non est salus illi in Deo ejus*.
3. *Tu autem Domine susceptor meus es:* secun- v. 4.
dum hominem dicitur Deo: quia hominis susce-
ptio est Verbum caro factum. *Gloria mea*. Glo-
riam suam Deum dicit etiam ille, quem sic su-
scepit Dei Verbum, ut simul cum eo Deus fieret.
Discant superbi, qui non libenter audiunt, cum
eis dicitur, Quid autem habes quod non accepi- 1. Cor. 4. 7.
sti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non D
acceperis? *Et exaltans caput meum*. Mentem ip-
sam humanam hic accipiendam puto, quod ca-
put animæ non absurde appellatur: quæ ita in-
hæsit et quodammodo coaluit excellenti supere-
minentiæ Verbi hominem suscipientis, ut tanta
passionis humilitate non deponeretur.
4. *Voce mea ad Dominum clamavi:* id est, v. 5.
non corporis voce, quæ cum strepitu verberati
aeris promitur; sed voce cordis, quæ hominibus
silet, Deo autem, sicut clamor sonat. Qua voce Dan. 13. 44.
Susanna exaudita est: et de qua voce ipse Domi- Matth. 6. 6.
nus præcipit, ut in cubiculis clausis, id est, in se-
cretis cordis sine strepitu oretur. Nec facile quis-
quam dixerit hac voce minus orari, si nullius ver-
borum sonus reddatur ex corpore: quoniam et
silentes cum in cordibus oramus, si alienæ ab
affectu orantis cogitationes intercurrant, non-
dum dici potest, *Voce mea ad Dominum clama-
vi*. Neque hoc recte dicitur, nisi cum sola ani-

(a) In ante excusis, *Absalon*. At in melioris notæ MSS. ubique est, *Abessalon*. In Græco LXX. Ἀβεσσαλώμ.
(b) Editi, *non jejunabunt filii sponsi*. At MSS. non jejunant.

(c) Quatuor MSS. scilicet Benignianus, Theodericensis ac recentioris ætatis ex Corbejensibus unus et alius ex Remigiensibus, *et sanguinis sui mysterium discipulis commendavit*.

ma nihil carnis, nihilque carnalium intentionum A
a in (*a*) oratione adtrahens, loquitur Domino, ubi
solus audit. Clamor autem etiam iste dicitur,
propter vim ipsius intentionis. *Et exaudivit me*
b *de* (*b*) *monte sancto suo.* Montem quidem ipsum
Dominum per Prophetam dictum habemus, ut
Dan. 2. 35. scriptum est, Lapidem præcisum sine manibus
c crevisse in magnitudinem montis. Sed hoc (*c*) ab
ipsius persona non potest accipi: nisi forte ita
dicere voluit, De memetipso, tamquam de mon-
te sancto suo, me exaudivit, cum habitaret in
me, id est, in ipso monte. Planius autem est et
expeditius, si accipiamus exaudisse Deum de ju-
stitia sua. Justum enim erat, ut innocentem oc-
cisum, et cui retributa sunt mala pro bonis, re-
suscitaret a mortuis, et digna persequentibus
Psal. 35. 7. v. 6. retribueret. Legimus enim, Justitia tua sicut mon-
tes Dei.
d 5. (*d*) *Ego dormivi, et somnum cepi.* Non in-
convenienter animadverti potest, quod positum
est, *Ego*, ad significandum quod sua voluntate
Joh. 10. 18. mortem sustinuit secundum illud, Propterea Pa-
ter me diligit, quoniam ego pono animam meam,
» ut iterum sumam eam. Nemo eam tollit a me i-
» pso: potestatem habeo ponendi eam, et potesta-
tem habeo iterum sumendi eam. Non ergo, in-
quit, vos me tamquam invitum cepistis, et oc-
cidistis: sed *ego dormivi, et somnum cepi, et
exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me.* Som-
num autem pro morte positum innumerabiliter
1. Thess. 4. 12. Scripturæ continent, sicut Apostolus dicit, Nolo
vos ignorare fratres, de iis qui dormitionem ac-
ceperunt. Nec quærendum est cur additum sit,
somnum cepi; cum jam dictum esset, *dormivi.*
Usitatas enim habent Scripturæ hujuscemodi re- C
petitiones, sicut in secundo Psalmo multas osten-
dimus. Nonnulli autem codices habent, *dormivi,
et soporatus sum.* Et alii aliter, quomodo inter-
pretari potuerunt, quod Græce positum est, *ἐγὼ
δὲ ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα.* Nisi forte dormitio mo-
rientis, somnus autem mortui accipi potest: ut
dormitio sit qua transitur ad somnum, veluti est
expergefactio qua transitur ad vigilationem. Ne
pro inanibus sermonis ornamentis, repetitiones
istas in divinis libris esse arbitremur. Bene er-
go accipitur, *Ego dormivi, et somnum cepi,* Ego
me passioni permisi, et mors consecuta est. *Et
exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me.* Hoc
magis animadvertendum est, quemadmodum in D
una sententia et præteriti temporis verbum po-
suit, et futuri. Et *exsurrexi* enim dixit, quod
est de præterito; et *suscipiet,* quod est de futu-
ro: cum resurgere utique nisi illa susceptione
non posset. Sed in prophetia bene miscentur fu-
tura præteritis, quo utrumque significetur. Quia
ea quæ ventura prophetantur, secundum tempus
futura sunt: secundum scientiam vero prophe-
tantium, jam pro factis habenda. Miscentur quo-
que præsentis temporis verba, quæ suo loco cum
occurrerint, tractabuntur.

6. *Non timebo millia populi circumdantis me.* v. 7
Scriptum est in Evangelio, quanta eum multitu- Matth. 27. 39. etc.
do patientem et crucifixum circumsteterit. *Ex-
surge Domine, salvum me fac Deus meus:* Non
dormienti aut jacenti dicitur Deo, *Exsurge,* sed
moris est divinarum Scripturarum personæ Dei
tribuere, quod in nobis facit: non quidem ubi-
que, sed ubi congruenter dici potest: veluti cum
ipse loqui dicitur, quando ejus dono loquuntur
Prophetæ vel Apostoli, vel quique nuntii veri-
tatis. Unde illud est, An vultis experimentum 2. Cor. 13. 3.
accipere ejus, qui in me loquitur Christus? Non
enim ait, ejus quo illuminante, aut jubente lo-
quor: sed prorsus ipsam locutionem illi tribuit,
cujus munere loquebatur.
7. *Quoniam tu percussisti omnes adversantes* v. 8.
B *mihi sine caussa.* Non ita distinguendum est, qua-
si una sententia sit, *Exsurge Domine, salvum
me fac Deus meus, quoniam tu percussisti o-
mnes adversantes mihi sine caussa.* Non enim
propterea salvum facit, quia percussit inimicos
ejus: sed potius ipso salvo facto, illos percussit.
Ergo ad id quod sequitur pertinet; ut iste sit
sensus: *Quoniam tu percussisti omnes adversan-
tes mihi sine caussa, dentes peccatorum contri-
visti:* id est, inde contrivisti dentes peccatorum,
quoniam percussisti omnes adversantes mihi.
Pœna quippe adversantium est, qua dentes eo-
rum contriti sunt, id est, in irritum quasi in pul-
verem perducta verba peccatorum dilacerantium
maledictis Filium Dei: ut sic accipiamus dentes
verba maledica. Quibus dentibus dicit Aposto- Gal. 5. 15.
lus: Si autem mordetis invicem, videte ne con-
sumamini ab invicem. Possunt et dentes pec-
catorum, accipi principes peccatorum: quorum
auctoritate quisque de societate recte viventium
præciditur, et quasi incorporatur male viventi-
bus. His dentibus contrarii sunt dentes Ecclesiæ,
quorum auctoritate ab errore gentilium vario-
rumque dogmatum præciduntur credentes, et in
eam quæ Christi corpus est transferuntur. His Act. 10. 13.
dentibus dictum est Petro ut manducaret macta-
ta animalia, id est, occidendo in gentibus quod
erant, et transmutando in id quod ipse esset.
Et de his dentibus Ecclesiæ dicitur, Dentes tui Cant. 4. 2.
sicut grex detonsarum adscendens de lavacro, » et 6. 5.
quæ omnes geminos pariunt et sterilis non »
est in illis. Hi sunt qui recte præcipiunt, et quem-
admodum præcipiunt ita vivunt: qui faciunt
quod dictum est, Luceant opera vestra coram » Matth. 5. 16.
hominibus, ut benedicant Patrem vestrum qui »
in cœlis est. Horum enim auctoritate commoti,
Deo per illos loquenti et operanti homines cre-
dunt; et separati a sæculo cui conformati erant,
in Ecclesiæ membra transeunt. Et ideo recte i-
sti, per quos hæc fiunt, dentes dicuntur deton-
sis ovibus similes, quia terrenarum curarum o-
nera deposuerunt: et adscendentes de lavacro,
de (*e*) sordium sæculi ablutione per sacramen- e
tum baptismatis, omnes geminos pariunt. Ope-

(a) Aliquot MSS. *in orationem.*
(b) De eodem vers. 5. vide Enarrat. Psal 44 et Psal. 47.
(c) Quinque MSS. *Sed hoc ad ipsius personam.*

(d) Idem vers. 6. tractatur in Enarrat. Psal. 40. 56. 101. et 138.
(e) Quinque MSS. *de sordibus sæculi abluti.*

rantur enim duo præcepta, de quibus dictum est, A
Matth. 22. 40. in his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ: diligentes Deum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente, et proximum tamquam seipsos. In quibus sterilis non est, quoniam tales fructus reddunt Deo. Secundum ergo istum intellectum sic accipiendum est, *Dentes peccatorum contrivisti*, id est, in irritum adduxisti principes peccatorum, percutiendo omnes adversantes mihi sine caussa. Principes enim eum secundum evangelicam historiam persecuti sunt, cum multitudo inferior honoraret.

v. 9. 8. (a) *Domini est salus, et super populum*
a *tuum benedictio tua*. In una sententia et præcepit hominibus quid crederent, et pro credentibus oravit. Nam, *Domini est salus*, cum dicitur, ad homines sermo dirigitur. Nec ita sequitur, Et B super populum suum benedictio ejus, ut totum hominibus dictum sit: sed ad ipsum Deum oratio convertitur, pro ipso populo cui dictum est, *Do-*
Rom. 7. 24. *mini est salus*. Quid ergo ait, nisi hoc? Nemo de se præsumat, quoniam Domini est salvos facere de morte peccati: nam infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? gra-
» tia Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum:
» tu autem Domine benedic populum tuum de te salutem sperantem.

Tractatio allegorica. 9. Potest et iste Psalmus accipi ad personam Christi alio modo, id est, ut totus loquatur. Totus dico, cum corpore suo, cui caput est, secun-
1 Cor. 12. 27. dum Apostolum qui dicit, Vos autem estis corpus Christi et membra. Ergo ille caput est hu-
Ephes. 4. 15. jus corporis. Propter quod alio loco dicit, Veri- C
» tatem autem facientes in caritate, augeamur in
» illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo
» totum corpus connexum et compactum est. Loquitur ergo apud Prophetam simul Ecclesia, et caput ejus, inter procellas persecutionum constituta per universum orbem terrarum, quod
v. 2. jam contigisse scimus: Domine, *quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt adversum me:* Christianum nomen exterminare cu-
v. 3. pientes. *Multi dicunt animæ meæ, Non est salus illi in Deo ejus*. Non enim aliter sperarent posse se perdere Ecclesiam latissime pullulantem, nisi ad Dei curam pertinere non crederent. *Tu*
v. 4. *autem Domine susceptor meus es:* in Christo utique. Nam in illo homine et Ecclesia suscepta
Johan. 1. 14. est a Verbo, quod caro factum est, et habitavit D
Ephes. 2. 6. in nobis: quia et in cælestibus nos sedere fecit una cum illo. Præcedente enim capite, membra
Rom. 8. 35. cetera consequentur. Quis enim nos separabit a caritate Christi? Recte ergo dicit etiam Ecclesia, *Susceptor meus es. Gloria mea*. Non enim sibi tribuit quod excellit, cum intelligit cujus gratia et misericordia talis est. *Et exaltans caput meum*. Ipsum scilicet qui primogenitus a mortuis adscen-
v. 5 dit in cælum. *Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo:* Hæc est o-

(a) De hoc eodem vers. 9, vide Enarrat. Psal. 70. et Psal. 145.

(b) Pro ἐπιφαύσει *illuminabit*, legebat ἐφάψεται *continget*.

A ratio omnium sanctorum, odor suavitatis, qui adscendit in conspectu Domini. Jam enim exauditur Ecclesia de ipso monte, quod etiam caput ejus est: vel de illa justitia Dei, qua et liberantur electi ejus, et persecutores eorum puniuntur. Dicat et populus Dei etiam illud, *Ego dor-* v. 6.
mivi, et somnum cepi; et exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me: ut adjungatur et cohæreat capiti suo. Huic enim populo dictum est, Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et (b) con- Ephes. 5. 14.
tinget te Christus. Quoniam de peccatoribus as- b
sumtus est: de quibus generaliter dictum est, Qui autem dormiunt, nocte dormiunt. Dicat etiam, *Non timebo millia populi circumdantis* 1 Thess. 5. 7.
me: circumvallantium scilicet gentium, ad ex- v. 7.
stinguendum nomen, si possent, ubicumque Chri-
B stianum. Sed quomodo timerentur, cum tamquam oleo sanguine martyrum in Christo ardor caritatis inflammaretur? *Exsurge Domine, salvum me fac Deus meus*. Potest hoc ipsi capiti suo corpus dicere. Illo enim exsurgente salvum factum est, Psal. 67. 19.
qui adscendit in altum, captivam egit captivitatem, dedit dona hominibus. Hoc enim in prædestinatione a Propheta dicitur, quo usque ad terras Dominum nostrum, illa de qua in Evangelio Matth. 9. 37.
dicitur, messis matura deposuit, cujus salus est in ejus resurrectione, qui pro nobis dignatus est mori. *Quoniam tu percussisti omnes adversan-* v. 8.
tes mihi sine caussa, dentes peccatorum contrivisti. Jam regnante Ecclesia, inimici nominis Christiani confusione percussi sunt, et sive maledica verba eorum, sive principatus in irritum
C deducti. Credite ergo homines, quod *Domini est* v. 9.
salus: et, tu Domine, sit *super populum tuum benedictio tua*.

10. Potest etiam unusquisque nostrum dicere, Tractatio tropologica, sive moralis.
cum vitiorum et cupiditatum multitudo resistentem mentem ducit in lege peccati, Domine, *quid*
multiplicati sunt qui tribulant me, multi insur- v. 2.
gunt adversum me. Et quoniam plerumque coacervatione vitiorum subrepit desperatio sanitatis, tamquam ipsis vitiis insultantibus animæ, vel etiam diabolo et angelis ejus per noxias suggestiones, ut desperemus, operantibus; verissime dicitur, *Multi dicunt animæ meæ, Non est salus* v. 3.
illi in Deo ejus. *Tu autem Domine susceptor meus* v. 4.
es. Hæc enim spes est, quod naturam humanam, in (c) Christo suscipere dignatus est. *Gloria mea:* c
D ex illa regula, ne quis sibi aliquid tribuat. *Et exaltans caput meum:* sive ipsum qui omnium nostrum caput est, sive uniuscujusque nostrum spiritum, quod caput est animæ et carnis. Caput 1. Cor. 11. 3.
enim mulieris vir, et caput viri Christus. Exaltatur autem mens, cum jam dici potest; Mente Rom. 7. 13.
servio legi Dei, ut cetera hominis (d) pacata sub- d
dantur, cum jam carnis resurrectione absorbetur mors in victoriam. *Voce mea ad Dominum* 1. Cor. 15. 54.
clamavi: voce illa intima et intentissima. *Et ex-* v. 5.
audivit me de monte sancto suo: de ipso per

(c) Editi in Christum *suscipere dignatus est*. At nonnulli MSS. in *Christo*.

(d) Ita Colbertinus codex. Alii vero MSS. et editi ferunt, *peccata*.

quem nobis subvenit, et quo mediatore nos exau-
v. 6. dit. *Ego dormivi et somnum cepi; et exsurrexi,*
quoniam Dominus suscipiet me. Quis hoc non pot-
est fidelium dicere, recolens mortem peccato-
v. 7. rum suorum, et donum regenerationis? *Non ti-*
mebo millia populi circumdantis me. Exceptis
his quæ universaliter Ecclesia sustinuit et susti-
net, habet etiam unusquisque tentationes, qui-
bus circumvallatus hæc dicat. *Exsurge Domine,*
salvum me fac Deus meus; hoc est, Fac me ex-
v. 8. surgere. *Quoniam tu percussisti omnes adver-*
santes mihi sine caussa: recte in prædestinatio-
ne dicitur de diabolo et angelis ejus: qui non
solum in totum Christi corpus, sed etiam in sin-
gulos quosque privatim sæviunt. *Dentes pecca-*
torum contrivisti. Habet unusquisque maledi-
centes sibi: habet etiam vitiorum auctores conan-
v. 9. tes eum a Christi corpore præcidere. Sed *Domi-*
ni est salus Cavenda superbia est, et dicendum,
Psal. 62. 9. Adhæsit anima mea post te. *Et super populum*
tuum benedictio tua: hoc est super unumquem-
que nostrum.

IN PSALMUM IV.

ENARRATIO.

v. 1. *In finem, Psalmus Canticum David.*

Rom. 10. 4. 1. Finis Legis Christus ad justitiam omni cre-
denti. Hic enim finis perfectionem signi-
ficat, non consumtionem. Utrum autem omne
Canticum Psalmus sit, an potius omnis Psalmus
Canticum: an sint quædam Cantica quæ non pos-
sint dici Psalmi, et quidam Psalmi qui non pos-
sint dici Cantica, quæri potest. Sed animadver-
tendæ Scripturæ sunt, ne forte Canticum læti-
tiam indicet. Psalmi autem dicuntur, qui cantan-
1. Par. 15. 8. et 16. 5. tur ad Psalterium: quo usum esse David Prophe-
tam, in magno mysterio prodit historia. De qua
re non est hic disserendi locus; quia diuturnam
inquisitionem et longam disputationem deside-
rat. Nunc interim aut verba Dominici hominis
post resurrectionem exspectare debemus, aut
hominis in Ecclesia credentis et sperantis in eum.
v. 2. 2. *Cum invocarem, exaudivit me Deus justi-*
tiæ meæ. Cum invocarem, exaudivit me Deus,
inquit, a quo est justitia mea. *In tribulatione*
dilatasti mihi. Ab angustiis tristitiæ, in latitu-
Rom. 2. 9. dinem gaudiorum me duxisti. Tribulatio enim et
angustia in omnem animam hominis operantis
Rom. 5. 3. malum. Qui autem dicit, Gaudemus in tribula-
» tionibus, scientes quoniam tribulatio patientiam
» operatur; usque ad illud ubi ait, Quoniam cari-
» tas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiri-
» tum-sanctum, qui datus est nobis: non habet
cordis angustias, quamvis extrinsecus a perse-
quentibus ingerantur. Mutatio autem personæ,
quod a tertia, ubi ait, *exaudivit*, statim trans-
iit ad secundam, ubi ait, *dilatasti mihi*, si non
varietatis ac suavitatis caussa facta est: mirum
cur primum tamquam indicare voluit hominibus

(a) Duodecim MSS. *si veritatis præsentia.*

A exauditum se esse, et postea compellare exaudi-
torem suum. Nisi forte cum indicasset quemad-
modum exauditus sit in ipsa dilatatione cordis,
maluit cum Deo loqui: ut etiam hoc modo osten-
deret quid sit corde dilatari, id est, jam cordi
habere infusum Deum, cum quo intrinsecus col-
loquatur. Quod in persona ejus qui credens in
Christum illuminatus est, recte accipitur: in i-
psius autem Dominici hominis, quem suscepit Dei
Sapientia, non video quemadmodum hoc possit
congruere. Non enim ab ea aliquando desertus
est. Sed quemadmodum ipsa ejus deprecatio, no-
stræ potius infirmitatis indicium est: sic etiam
de ista repentina dilatatione cordis potest idem
Dominus pro fidelibus suis loqui: quorum perso-
nam sibi imposuit etiam cum ait, Esurivi, et non Matth. 25. 35.
B cibastis me; sitivi, et potum non dedistis mihi,
et cetera. Quare hic quoque potest dicere, *Dila-*
tasti mihi, pro ex minimis suis colloquente cum
Deo, cujus caritatem diffusam habet in corde per Rom. 5. 5.
Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. *Misere-* Item. v. 2.
re mei, et exaudi orationem meam. Cur iterum
rogat, cum jam se exauditum et dilatatum indi-
caverit? An propter nos, de quibus dicitur, Si Rom. 8. 25.
autem quod non videmus speramus, per patien-
tiam exspectamus: aut in illo qui credidit perfi-
ciatur quod inchoatum est?
3. *Filii hominum usque quo graves corde?* Sal- v. 3.
tem usque in adventum, inquit, Filii Dei vester
error duraverit: quid ergo ultra graves corde e-
stis? Quando habituri finem fallaciarum, si (a) a
veritate præsente non habetis? *Ut quid diligitis*
vanitatem, et quæritis mendacium? Ut quid vul-
tis beati esse de infimis? Sola veritas facit bea-
tos, ex qua vera sunt omnia. Nam vanitas est Eccle. 1. 2.
C vanitantium, et omnia vanitas. Quæ abundantia »
homini in omni labore suo, quo ipse laborat sub »
sole? Ut quid ergo temporalium rerum amore
detinemini? Ut quid tamquam prima, extrema
sectamini, quod est vanitas et mendacium? Cu-
pitis enim permanere vobiscum, quæ omnia trans-
eunt tamquam umbra.
4. *Et scitote quoniam admirabilem fecit, Do-* v. 4
minus sanctum suum. Quem, nisi eum quem su-
scitavit ab inferis, et in cælo ad dexteram collo-
cavit? Increpatur ergo genus humanum; ut ad
eum se tandem ab hujus mundi amore conver-
tat. Sed si quem movet conjunctio superaddita,
quod ait, *Et scitote:* facile est ut in Scripturis
animadvertat hujus: locutionis genus familiare
D esse illi linguæ, qua Prophetæ locuti sunt. Nam
sæpe invenis ita cœptum, Et dixit Dominus ad
illum, Et factum est verbum Domini ad illum. Ezech. 1. 1
Quæ junctura conjuntionis, cum sententia non
præcesserit, cui sequens annectatur, mirabili-
ter fortassis insinuat, prolationem veritatis in
voce cum ea visione quæ fit in corde esse con-
junctam. Quamquam hic dici possit, quod supe-
rior sententia, *Ut quid diligitis vanitatem, et*
quæritis mendacium, ita posita est, ac si dice-
retur, Nolite diligere vanitatem, et quærere men-

A dacium. Quo ita posito, rectissima locutione sequitur, ***Et scitote quoniam admirabilem fecit Dominus sanctum suum.*** Sed interpositum ***Diapsalma***, vetat istam cum superiore conjungi. Sive enim Hebræum verbum sit, sicut quidam volunt, quo significatur Fiat: sive Græcum, quo significatur intervallum psallendi; ut Psalma sit quod psallitur, Diapsalma vero interpositum in psallendo silentium: ut quemadmodum Sympsalma dicitur vocum copulatio in cantando, ita Diapsalma disjunctio earum, ubi quædam requies disjunctæ continuationis ostenditur: sive ergo illud, sive hoc, sive aliud aliquid sit, certe illud probabile est, non recte continuari et conjungi sensum, ubi Diapsalma interponitur.

Ezech. 1. v. 5 5. ***Dominus exaudiet me, dum clamavero ad eum.*** Hic nos admoneri credo, ut magna intentione B cordis, id est, interno et incorporeo clamore auxilium imploremus Dei. Quoniam sicut gratulandum est de illuminatione in hac vita, ita orandum pro requie post hanc vitam. Quapropter aut ex persona fidelis evangelizantis, aut ex ipsius Domini, sic accipiendum est, ac si dictum sit, Dominus exaudiet vos, dum clamaveritis ad eum.

v. 5. 6. (a) ***Irascimini, et nolite peccare.*** Occurrebat enim, Quis est dignus exaudiri, aut quomodo non frustra clamat peccator ad Dominum? Ergo, ***Irascimini***, inquit, ***et nolite peccare.*** Quod duobus modis intelligi potest: aut, Etiam si irascimini, nolite peccare, id est, Etiam si surgit motus animi, qui jam propter pœnam peccati non est in potestate, saltem ei non consentiat ratio et Rom. 7. 25. mens, quæ intus regenerata est secundum Deum, C ut mente servimus legi Dei, si adhuc carne servimus peccato: aut, Agite pœnitentiam, id est, irascimini vobis ipsis de præteritis peccatis, et ulterius peccare desinite. ***Quæ dicitis in cordibus vestris***: subauditur, dicite: ut sit plena sententia, Quæ dicitis in cordibus vestris dicite, id est Isai. 29. 13. nolite esse populus de quo dictum est, Labiis me honorant, cor autem eorum longe est a me. ***In cubilibus vestris compungimini.*** Hoc est quod jam Matth. 6. 6. dictum est, ***in cordibus***. Hæc enim sunt cubilia, de quibus et Dominus monet, ut intus oremus clausis ostiis. *Compungimini* autem, aut ad pœnitentiæ dolorem refertur, ut seipsam anima puniens compungat, ne in Dei judicio damnata torqueatur: aut ad excitationem, ut evigilemus ad D videndam lucem Christi, tamquam stimulis adhibitis. Nonnulli autem non *compungimini*, sed *aperimini*, dicunt melius legi: quoniam in Græco Psalterio est *κατανύγητε* quod refertur ad illam dilatationem cordis, ut excipiatur diffusio caritatis per Spiritum-sanctum.

v. 6. Psal. 50. 19. 7. ***Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.*** Idem dicit in alio Psalmo, Sacrificium Deo, spiritus contribulatus. Quare non absurde hic accipitur ipsum esse sacrificium justitiæ, quod fit per pœnitentiam. Quid enim justius, quam ut suis unusquisque peccatis, quam alienis potius irascatur, seque ipsum puniens mactet A Deo? An sacrificium justitiæ opera justa sunt post pœnitentiam? Nam et interpositum ***Diapsalma***, non absurde fortassis insinuat etiam transitum de vita veteri ad vitam novam: ut exstincto vel infirmato per pœnitentiam vetere homine, sacrificium justitiæ secundum regenerationem novi hominis offeratur Deo, cum se offert ipsa anima jam abluta, et imponit in altare fidei, divino igne, id est, Spiritu-sancto comprehendenda: ut iste sit sensus, ***Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino***, id est, Recte vivite, et sperate donum Spiritus-sancti, ut vos veritas, cui credidistis, illustret.

8. Sed tamen, ***Sperate in Domino***, clause adhuc dictum est. Sperantur autem quæ, nisi bona? Sed quia unusquisque id bonum vult a Deo impe- B trare quod diligit, nec facile inveniuntur qui diligant bona interiora, id est, ad interiorem hominem pertinentia, quæ sola diligenda sunt, ceteris autem ad necessitatem utendum, non ad gaudium perfruendum: admirabiliter, cum dixisset, ***Sperate in Domino***, subjecit, ***Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona?*** Qui sermo, et quæ interrogatio quotidiana est omnium stultorum et iniquorum, sive pacem et tranquillitatem vitæ sæcularis desiderantium, et propter perversitatem generis humani non invenientium; qui etiam cæci accusare audent ordinem rerum, cum involuti meritis suis putant tempora esse pejora quam præterita fuerunt: sive de ipsa futura vita, quæ nobis promittitur, dubitantium vel desperantium, qui sæpe dicunt: Quis novit si vera sunt, aut quis C venit ab inferis, ut ista nuntiaret? Magnifice igitur et breviter, sed intrinsecus videntibus, ostendit quæ bona quærenda sint, respondens illorum interrogationi, qui dicunt, ***Quis ostendit nobis bona?*** ***Signatum est***, inquit, ***in nobis lumen vultus tui, Domine.*** v. 7. Hoc lumen est totum hominis et verum bonum, quod non oculis, sed mente conspicitur. ***Signatum*** autem dixit, ***in nobis***, tamquam denarius signatur regis imagine. Homo e- Gen. 1. 26. nim factus est ad imaginem et similitudinem Dei, quam peccando corrupit: bonum ergo ejus est verum atque æternum, si renascendo signetur. Et ad hoc credo pertinere, quod quidam prudenter intelligunt, illud quod Dominus viso Cæsaris Matth. 22. 21. nummo ait, Reddite Cæsari quod Cæsaris est, et D Deo quod Dei est. Tamquam si diceret, Quemadmodum Cæsar a vobis exigit impressionem imaginis suæ, sic et Deus: ut quemadmodum illi redditur nummus, sic Deo anima lumine vultus ejus illustrata atque signata. *Dedisti lætitiam in cor meum.* Non ergo foris quærenda est lætitia, ab his qui adhuc graves corde diligunt vanitatem, et quærunt mendacium; sed intus ubi signatum est lumen vultus Dei. In interiore enim homine Ephes. 3. 17. habitat Christus ut ait Apostolus: ad ipsum enim pertinet videre veritatem, cum ille dixerit, Ego sum veritas. Et cum loquebatur in Apostolo Joh. 14. 6 dicente, An vultis experimentum ejus accipere qui in me loquitur Christus? non ei foris utique, 2. Cor. 13. 3.

(a) De eodem vers. 5. vide præfat ad 2. Enarrat. Psal 25.

sed in ipso corde, id est, in illo cubili ubi orandum est, loquebatur.
Matth. 6. 6. 9. Sed homines temporalia sectantes, qui certe
multi sunt, nihil aliud noverunt dicere, nisi,
Quis ostendit nobis bona? cum vera et certa bona
intra semetipsos videre non possint. Itaque consequenter de his rectissime dicitur, quod adjun-
v. 8. git: *A (a) tempore frumenti, vini et olei sui mul-
a tiplicati sunt.* Non enim vacat, quod additum est,
Joh. 6. 51. *sui.* Est enim et frumentum Dei: siquidem est
panis vivus, qui de cœlo descendit. Est et vinum
Psal. 35. 6. Dei: nam inebriabuntur, inquit, ab ubertate do-
mus tuæ. Est et oleum Dei: de quo dictum est,
Psal. 22. 5. Impinguasti in oleo caput meum. Isti autem mul-
ti qui dicunt, *Quis ostendit nobis bona?* et re-
Luc. 17 22. gnum cælorum intra se esse non vident: *a tem-
pore frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt.*
B Non enim multiplicatio semper ubertatem significat, et non plerumque exiguitatem: cum dedita temporalibus voluptatibus anima semper exardescit cupiditate, nec satiari potest, et multiplici atque ærumnosa cogitatione distenda, simplex
Sap. 9. 15. bonum videre non sinitur: qualis est illa de qua
» dicitur, Corpus enim quod corrumpitur, aggravat
» animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum
multa cogitantem. Talis anima temporalium bonorum decessione et successione, id est, a tempore frumenti, vini et olei sui innumerabilibus completa phantasmatibus sic multiplicata est, ut
Sap. 1. 1. non possit agere quod præceptum est, Sentite
» de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis
quærite illum. Ista enim multiplicitas illi simplicitati vehementer adversa est. Et ideo istis re-
C lictis qui multi sunt, multiplicati scilicet temporalium cupiditate, et dicunt *Quis ostendit nobis bona*, quæ non oculis foris, sed intus cordis simplicitate quærenda sunt: vir fidelis exsultat, et
v. 9. dicit, *In pace in idipsum obdormiam, et somnum capiam.* Recte enim speratur a talibus omnimoda mentis abalienatio a mortalibus rebus et miseriarum sæculi hujus oblivio, quæ nomine obdormitionis et somni decenter et prophetice significatur, ubi summa pax nullo tumultu interpellari potest. Sed hoc jam non tenetur in hac vita, sed post hanc vitam sperandum est. Hoc etiam ipsa verba ostendunt, quæ futuri sunt temporis. Non enim dictum est, aut Obdormivi, et somnum cepi; *aut obdormio*, et somnum ca-
1.Cor.15 54. pio: sed, *Obdormiam, et somnum capiam.* Tunc
D corruptibile hoc induetur incorruptione, et mor-
Rom. 8. 35. tale hoc induetur immortalitate: tunc absorbe-
» bitur mors in victoriam. Hoc est unde dicitur,
» Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.
v. 10. 10. Quapropter congruenter ultimum annectit, et dicit, *Quoniam tu Domine singulariter in spe habitare fecisti me.* Hic non dixit, facies; sed, *fecisti.* In quo ergo jam ista spes est, erit profecto etiam quod speratur. Et bene ait, *singulariter.* Potest enim referri adversus illos multos, qui multiplicati a tempore frumenti, vini et olei sui dicunt, *Quis ostendit nobis bona?* Perit enim hæc multiplicitas, et singularitas tenetur
Act. 4. 32. in sanctis: de quibus dicitur in Actibus Apostolorum, Multitudinis autem credentium erat anima una, et cor unum. Singulares ergo et simplices, id est, secreti a multitudine ac turba nascentium rerum ac morientium, amatores æternitatis et unitatis esse debemus, si uni Deo et Domino nostro cupimus inhærere.

IN PSALMUM V.

ENARRATIO.

v. 1. 1. TITULUS Psalmi est, *Pro ea quæ hereditatem accipit.* Intelligitur ergo Ecclesia, quæ accipit hereditatem vitam æternam per Dominum nostrum Jesum Christum, ut possideat ipsum Deum, cui adhærens beata sit, secundum
Matth. 5 4. illud, Beati mites, quia ipsi hereditate possidebunt terram. Quam terram, nisi de qua dicitur,
Ps. 141. 6. Spes mea es tu, portio mea in terra viventium?
Psal. 15. 5. Et illud manifestius, Dominus pars hereditatis meæ et calicis mei. Dicitur et hereditas Dei vicissim Ecclesia secundum illud, Postula a me,
Psal. 2. 8. et dabo tibi gentes hereditatem tuam. Ergo hereditas nostra Deus dicitur, quia ipse nos pascit et continet: hereditas Dei dicimur, quia ipse nos administrat et regit. Quapropter vox Ecclesiæ est in hoc Psalmo vocatæ ad hereditatem, ut et ipsa fiat hereditas Domini.

v. 2. 2. *VERBA mea exaudi Domine.* Vocata invocat Dominum, ut eodem opitulante pertranseat nequitiam sæculi hujus, et ad eum perveniat. *Intellige clamorem meum.* Bene ostendit quis iste sit clamor, quam interior de cordis cubili sine strepitu corporis perveniat ad Deum: quandoquidem vox corporalis auditur, spiritalis autem intelligitur. Quamquam hoc sit etiam exaudire Dei, non aure carnali, sed majestatis præsentia.

v. 3. 3. *Intende voci obsecrationis meæ*: id est, illi voci, quam ut Deus intelligat, petit: quæ qualis sit, jam insinuavit, cum dixit, *Intellige clamorem meum. Intende voci obsecrationis meæ, Rex meus et Deus meus:* Quamvis et Filius Deus, et Pater Deus, et simul Pater et Filius unus Deus; et si interrogemur de Spiritu-sancto, nihil aliud respondendum est, nisi quod Deus sit; et cum simul dicuntur Pater et Filius et Spiritus sanctus, nihil aliud intelligendum est quam unus Deus: tamen regem Filium solent appellare Scripturæ.
Joh. 14 6. Secundum ergo illud quod dictum est, Per me itur ad Patrem, recte primo, *Rex meus*; et deinde, *Deus meus.* Nec tamen dixit, intendite: sed, *intende.* Non enim duos aut tres deos fides catholica prædicat, sed ipsam Trinitatem unum Deum. Non ut eadem Trinitas simul possit aliquando Pater, aliquando Filius, aliquando Spi-
Sabelli error. ritus-sanctus dici, sicut Sabellius credidit: sed ut Pater nonnisi Pater, et Filius nonnisi Filius, et Spiritus-sanctus nonnisi Spiritus-sanctus, et hæc Trinitas nonnisi unus Deus. Quia et cum di-

(a) Pro ἀπὸ καρποῦ a fructu, legebat ἀπὸ καιροῦ a tempore, sic etiam Cassiodorus.

Rom. 11.36. xisset Apostolus, Ex quo omnia, per quem o-
mnia, in quo omnia, Trinitatem ipsam insinuasse
creditur: nec tamen subjecit, Ipsis gloria; sed
ipsi gloria.

v. 4. 4. *Quoniam ad te orabo, Domine, mane exau-
dies vocem meam.* Quid sibi vult quod superius
dixit, *Exaudi*, quasi in præsenti se exaudire cu-
peret: nunc vero dicit, *Mane exaudies;* non ex-
audi: et, *ad te orabo;* non, ad te oro: et dein-
ceps, *Mane adstabo tibi, et videbo;* non, adsto
a et video? Nisi forte superior ejus oratio ipsam (*a*)
invocationem ostendit: caligans autem inter pro-
cellas hujus sæculi, sentit se non videre quod cu-
pit, et tamen sperare non desinit. Spes enim quæ
Rom. 8. 24. videtur, non est spes. Intelligit tamen quare non
videat, quia nondum nox peracta est; id est, te-
nebræ quas peccata meruerunt. Dicit ergo, *Quo-
niam ad te orabo, Domine*, id est, quoniam tan-
tus es ad quem orabo: *mane exaudies vocem
meam.* Non ille es, inquit, qui possis videri ab
eis, quorum ab oculis nox peccatorum nondum
recessit: peracta ergo erroris mei nocte, et di-
scedentibus tenebris, quas mihi peccatis meis fe-
cit, exaudies vocem meam. Cur ergo superius non
ait, exaudies; sed, *exaudi?* An postquam cla-
b mavit, *exaudi*, et non exaudita est, sensit (*b*)
quid oporteat transire, ut possit exaudiri? An et
superius exaudita est, sed nondum se intelligit
exauditam, quia nondum videt a quo exaudita
est: et quod nunc ait, *Mane exaudies*, hoc in-
telligi voluit, Mane intelligam me esse exaudi-
Psal. 3. 7. tam? qualis est ista locutio, Exurge Domine, id
c est, fac me exsurgere. (*c*) Sed hoc de resurre-
ctione Christi accipitur: illud certe non potest
Deut. 13. 3. recte aliter accipi, Tentat vos Dominus Deus ve-
ster, ut sciat si diligitis eum, nisi ut vos per il-
lum sciatis, et vobismetipsis manifestetur, quan-
tum in ejus amore profeceritis.

v. 5 5. (*d*) *Mane adstabo tibi, et videbo. Adstabo*
d quid est, nisi non jacebo? Quid est autem aliud
jacere, nisi in terra quiescere, quod est in ter-
renis voluptatibus beatitudinem quærere? *Adsta-
bo*, inquit, *et videbo.* Non est ergo inhærendum
terrenis, si volumus Deum videre, qui mundo
corde conspicitur. *Quoniam non Deus volens ini-
v. 6. quitatem tu es.* * *Non habitabit juxta te mali-
gnus, neque permanebunt injusti ante oculos
v. 7. tuos.* * *Odisti omnes qui operantur iniquitatem,
perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum
sanguinum et dolosum abominabitur Dominus.*
Iniquitas, malignitas, mendacium, homicidium,
dolus, et quidquid hujusmodi est, ipsa nox est
qua transeunte fit mane, ut videatur Deus. Caus-
sam ergo exposuit, quare mane adstabit, et vi-
debit: *quoniam non Deus volens iniquitatem*, in-
quit, *tu es.* Si enim Deus esset qui vellet iniqui-
tatem, posset etiam ab iniquis videri, ut mane
videretur, id est, cum iniquitatis nox pertrans-
ierit.

6. *Non habitabit juxta te malignus:* id est, v. 6.
non sic videbit, ut hæreat. Ideo sequitur, *Neque
permanebunt injusti ante oculos tuos.* Quia oculi
eorum, id est, mens eorum reverberatur luce
veritatis propter tenebras peccatorum: quorum
consuetudine fulgorem rectæ intelligentiæ susti-
nere non possunt. Ergo et qui vident aliquando,
id est, qui verum intelligunt, tamen adhuc in-
justi sunt, non ibi permanent amando ea quæ
avertunt a vero. Gerunt enim secum suam no-
ctem, id est, non solum consuetudinem, sed e-
tiam amorem peccandi. Quæ nox si transierit,
id est, si peccare destiterint, et ipse amor atque
consuetudo fugata fuerit, fit mane, ita ut non so-
lum intelligant, sed etiam inhæreant veritati.

7. *Odisti* (*e*) *omnes qui operantur iniquita-* v. 7.
tem. Odium Dei ex illa locutione intelligendum e
est, qua odit peccator quisque veritatem. Vide- Odium Dei.
tur enim quod et illa odit, quos in se manere
non sinit. Non autem manent, qui eam sustine-
re non valent. *Perdes omnes qui loquuntur men-
dacium.* Hoc enim est veritati contrarium. Sed
ne quis putet aliquam substantiam vel naturam
veritati esse contrariam, intelligat ad id quod
non est pertinere mendacium, non ad id quod est. Mendacium.
Si enim hoc dicitur quod est, verum dicitur: si
autem hoc dicitur quod non est, mendacium est.
Ideo, inquit, *Perdes omnes qui loquuntur men-
dacium:* quia recedentes ab eo quod est, ad id
quod non est (*f*) declinantur. Multa quidem viden- 2. Sent. dist.
tur pro salute aut commodo alicujus, non mali- 3. cap. 1. 22. q. 2. Si quælibet.
tia, sed benignitate mendacia: quale illarum in
Exodo obstetricum, quæ Pharaoni falsum renun- Exod. 1. 19.
tiaverunt, ut infantes filiorum Israel non neca- f
rentur. Sed etiam ista non re, sed (*g*) indole lau- g
dantur: quoniam qui tantum hoc modo mentiun-
tur, merebuntur aliquando ab omni mendacio li-
berari. Nam in his qui perfecti sunt, nec ista Mendacia in perfectis nulla.
mendacia inveniuntur. Quibus dictum est, Sit
in ore vestro Est est, non non: quidquid amplius Matth. 5. 37.
est, a malo est. Nec immerito alio loco scriptum
est, Os quod mentitur, occidit animam: ne quis Sap. 1. 11.
arbitretur perfectum et spiritalem hominem pro 22 q. 2. cap. Ne quis arbitretur.
ista temporali vita, in cujus morte non occiditur
anima, sive sua, sive alterius, debere mentiri.
Sed quoniam aliud est mentiri, aliud verum oc-
cultare; siquidem aliud est falsum dicere, aliud
verum tacere: si quis forte vel ad istam visibi-
lem mortem non vult hominem prodere, paratus
esse debet verum occultare, non falsum dicere;
ut neque prodat, neque mentiatur, ne occidat
animam suam pro corpore alterius. Si autem hoc
nondum potest, vel sola hujus necessitatis ha-
beat mendacia, ut etiam ab istis, si sola reman-
serint, liberari mereatur, et Spiritus-sancti ro-

(a) Editi. *rocationem.* At Colbertinus codex aliique me-
lioris notæ MSS. *invocationem.*
(b) Plures MSS. *quod.*
(c) Editi. *Sed si hoc de resurrectione.* Particula *si* abest
a MSS.
(d) Idem vers. 5. tractatur in 2. Enarrat. Psal. 26.

(e) In editis, *Odisti Domine.* At a MSS. abest vox, *Do-
mine.*
(f) Editi, *declinant.* At MSS. *declinantur.*
(g) Editi *in dolo.* Verius aliquot MSS. *indole.* Confer.
lib. de mendacio c. 15. et 17.

bur accipere, quo quidquid perpetiendum est pro
veritate, contemnat. Duo sunt omnino genera
mendaciorum, in quibus non magna culpa est,
sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur,
aut ut proximus mentimur. Illud primum in jo-
cando, ideo non est perniciosissimum, quia non
fallit. Novit enim ille cui dicitur, joci caussa es-
se dictum. Secundum autem ideo mitius est,
quia retinet nonnullam benevolentiam. Illud ve-
ro quod non habet duplex cor, nec mendacium
quidem dicendum est. Tamquam verbi gratia, si
cui gladius commendetur, et promittat se reddi-
turum, cum ille qui commendavit poposcerit; si
forte gladium suum repetat furens, manifestum
est tunc, non esse reddendum, ne vel se occidat
vel alios, donec ei sanitas restituatur. Hic ideo
non habet duplex cor, quia ille cui commenda-
tus est gladius, cum promittebat se redditurum
poscenti, non cogitabat furentem posse repete-
re. Verum autem occultavit et Dominus, cum di-
Johan. 16. 12. scipulis nondum idoneis dixit, Multa habeo vo-
bis dicere, sed nunc non potestis portare illa:
1. Cor. 3. 1. et apostolus Paulus cum ait, Non potui loqui vo-
» bis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Un-
» de manifestum est non esse culpandum, aliquan-
do verum tacere. Falsum autem dicere, non in-
venitur concessum esse perfectis.

Item v. 7. 8. *Virum sanguinum et dolosum abominabi-
tur Dominus*. Potest hic recte videri repetitum,
quod ait superius, *Odisti omnes qui operantur
iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur men-
dacium:* ut *virum sanguinum* ad operantem ini-
quitatem referas, *dolosum* autem ad mendacium.
Dolus quid. Dolus enim est, cum aliud agitur, aliud simula-
tur. Et apto verbo usus est quod ait, *abomina-
bitur*. Solent enim abominati dici, exheredati.
Hic autem Psalmus *pro ea* est *quæ hereditatem
accipit:* quæ subjicit exsultationem spei suæ, di-
v. 8. cens, *Ego autem in multitudine miserationis
tuæ, introibo in domum tuam. In multitudine
miserationis*, fortasse in multitudine hominum
perfectorum et beatorum dicit, quibus civitas il-
la constabit, quam nunc parturit et paulatim pa-
rit Ecclesia. Homines autem multos regeneratos
atque perfectos, recte dici multitudinem mise-
rationis Dei quis negat; cum verissime dictum
Psal. 8. 5. sit, Quid est homo, quod memor es ejus; aut
» filius hominis quia visitas eum? *Introibo in do-
mum tuam:* tamquam lapis, credo, in ædificium,
dictum est. Quid enim aliud domus Dei quam
templum Dei est, de quo dictum est, Templum
1. Cor. 3. 17. enim Dei sanctum est, quod estis vos? Cujus æ-
Ephes. 2. 20. dificii lapis angularis est ille, quem suscepit coæ-
terna Patri Virtus et Sapientia Dei.

Item v. 8. 9. *Adorabo ad templum sanctum tuum, in ti-
more tuo. Ad templum*, sicut prope templum
intelligimus. Non enim ait, Adorabo in templo
sancto tuo; sed, *Adorabo ad templum sanctum
tuum*. Intelligendum etiam est non de perfectio-
ne, sed de progressu ad perfectionem dictum es-
se: ut illud perfectionem significet, *Introibo in*

A *domum tuam*. Sed ut hoc proveniat, prius *ado-
rabo*, inquit, *ad templum sanctum tuum*. Et for- 3. Sent. dist. 31 c. His autem
tasse ob hoc addidit, *in timore tuo*, quod ma-
gnum est præsidium procedentibus ad salutem. 1. Johan. 4. 18
Cum autem quisque pervenerit, fiet in eo quod
dictum est, consummata dilectio foras mittit ti-
morem. Non enim timent jam (a) amicum, qui- a
bus dictum est, Jam non dicam vos servos, sed Johan. 15. 15.
amicos, cum ad id quod promissum est, perdu-
cti fuerint.

10. *Domine deduc me in tua justitia propter* v. 9.
inimicos meos. Satis hic declaravit in profectio-
ne se esse, id est, in provectu ad perfectionem,
nondum in ipsa perfectione, quando ut deduca-
tur exoptat. *In tua justitia* autem, non in ea
quæ videtur hominibus. Nam et malum pro malo
B reddere, justitia videtur: sed non est ejus de quo
dictum est, Qui facit oriri solem suum super bo- Matth. 5. 45.
nos et malos: quia et cum punit Deus peccato-
res, non malum suum eis infert, sed malis eo-
rum eos dimittit. Ecce, inquit, parturiit inju- Psal. 7. 15.
stitiam, concepit laborem, et peperit iniquita- »
tem: lacum aperuit et effodit eum, et incidit in fo- »
veam quam operatus est: convertetur dolor ejus »
in caput ejus, et in verticem ejus iniquitas ejus »
descendet. Cum ergo punit Deus, ut judex pu- »
nit eos qui legem prætereunt, non eis inferens
de seipso malum, sed in id quod elegerunt eos
expellens, ad complendam summam misera-
rum. Homo autem cum malum pro malo reddit,
malo voto id facit: et ob hoc prior ipse malus
est, dum punire vult malum.

C 11. *Dirige in conspectu tuo iter meum*. Nihil Item v. 9.
manifestius est, quam id tempus eum commen-
dare, quo proficit. Hoc est enim iter quod non
terrarum locis peragitur, sed affectibus animo-
rum. *In conspectu*, inquit, *tuo dirige iter meum:*
id est, ubi nullus hominum videt: quibus cre-
dendum non est laudantibus, aut vituperantibus.
Non enim ullo modo possunt de aliena conscien-
tia judicare, in qua iter dirigitur ad Deum. Ideo
subjecit, *Quoniam non est in ore eorum veritas*. v. 10.
Quibus utique judicantibus non est credendum,
et ideo intro ad conscientiam et ad Dei conspe-
ctum confugiendum est. *Cor eorum vanum est*.
Quomodo ergo potest esse in ore eorum veritas,
quorum cor fallitur de peccato et pœna peccati?
Unde revocantur homines illa voce, Ut quid di- Psal. 4. 3.
D ligitis vanitatem, et quæritis mendacium?

12. *Sepulcrum patens est guttur eorum*. Ad v. 11.
voracitatis significationem referri potest, pro-
pter quam plerumque homines adulatione men-
tiuntur. Et mirabiliter dixit, *patens sepulcrum:*
quoniam semper inhiat, illa voracitas, non ut
sepulcra quæ receptis cadaveribus muniuntur.
Potest et illud intelligi, quod mendacio et blan-
da adulatione trahat in se quos ad peccata il-
lectant; et eos tamquam devorant, cum in suam
vitam convertunt. Quod quibus contingit, quo-
niam peccato (b) moriuntur, recte illi a quibus b
inducuntur, sepulcra patentia dicti sunt: quia

(a) Gatianensis Codex, *Jam amici*.

(b) Quatuor MSS. *peccato suo consummato moriuntur*.

et ipsi quodammodo exanimes sunt, vitam non habendo veritatis; et mortuos in se recipiunt, quos verbis mendacibus et vano corde interemtos in se convertunt. *Linguis suis dolose agebant*, id est, linguis malis. Nam hoc videtur significare, cum dicit *suis*. Mali enim malas habent linguas, id est, mala loquuntur, cum loquuntur dolum. Quibus Dominus dicit, Quomo-
Matth. 12. 34. do potestis bona loqui, cum sitis mali?
Item v. 11. 13. *Judica illos Deus: decidant a cogitationibus suis*. Prophetia est, non maledictio. Non enim optat ut eveniat; sed cernit quid eventurum sit. Contingit namque illis, non quia videtur optasse; sed quia tales sunt ut merito con-
Psal. 79. 5. tingat. Sic enim et quod postea dicit, *Lætentur omnes qui sperant in te*, per prophetiam dicit; quoniam cernit esse lætaturos. Sic per prophetiam dictum est, Excita potentiam tuam et veni: quoniam videbat esse venturum. Quamquam possit etiam hoc modo accipi quod dictum est, *Decidant a cogitationibus suis*, ut magis bene ab eo optatum credatur, dum cadunt a cogitationibus suis malis, id est, ut jam non cogitent mala. Sed vetat sic intelligi quod sequitur, *expelle eos*. Nullo enim modo potest in bonam partem accipi, cum quisque expellitur a Deo. Quapropter per prophetiam dictum, non per malevolentiam, intelligitur: cum hoc dictum sit quod necessario talibus eventurum est, qui in peccatis, quæ memorata sunt, perseverare voluerint. *Decidant* ergo *a cogitationibus suis*, dictum est, decidant accusantibus se cogitationibus suis, testimonium perhibente conscientia sua, sicut Apo-
Rom. 2. 15. stolus dicit: Et cogitationum accusantium seu defendentium, in revelatione justi judicii Dei.
Item v. 11. 14. *Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos:* id est, longe eos expelle. Hoc est enim *secundum multitudinem impietatum eorum*, ut multum expellantur. Expelluntur ergo impii ab illa hereditate, quæ intelligendo et videndo Deum possidetur: sicut expelluntur morbidi oculi fulgore lucis, cum illis ea pœna est quæ aliis lætitia. Non ergo ipsi mane adstabunt, et videbunt. Et tam magna pœna est ista expulsio, quam magnum præmium est illud quod
Ps. 72. 28. dicitur, Mihi autem adhærere Deo bonum est. Huic pœnæ contrarium est, Intra in gaudium
Matth. 25. 21. et 30. Domini tui. Quia huic expulsioni simile est, Projicite illum in tenebras exteriores.
Item v. 11. 15. *Quoniam inamaricaverunt te Domine.*
Joh. 6. 51. Ego sum, inquit, panis qui de cœlo descendi: et
Ibidem 27. Operamini escam quæ non corrumpitur: et, Gu-
Psal. 33. 8. state, et videte quoniam suavis est Dominus. Peccatoribus autem panis veritatis amarus est. Unde os vera dicentis oderunt. Ipsi ergo inamaricaverunt Deum, qui peccado in eam ægritudinem devenerunt, ut cibum veritatis, quo sanæ animæ gaudent, tamquam felleum sustinere non possint.
v. 12. 16. *Et lætentur omnes qui sperant in te:* utique illi quibus gustantibus suavis est Dominus.

A *In æternum exsultabunt, et inhabitabis in eis*. Ipsa ergo erit æterna exsultatio, cum templum Dei fiunt justi: et erit gaudium ipsorum, ipse (a) incola eorum. *Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum:* tamquam cum adest eis ad fruendum quod diligunt. Et bene *in te*, tamquam possidentes hereditatem, de qua titulus Psalmi est: cum et ipsi sint ejus hereditas, quod significat, *inhabitabis in eis*. A quo bono probibentur quos secundum multitudinem impietatum eorum expellit Deus.

17. *Quoniam tu benedices justum*. Hæc est v. 13.
benedictio, gloriari in Deo, et inhabitari a Deo. Ista sanctificatio conceditur justis. Sed ut justificentur, præcedit vocatio: quæ non est merito-
rum, sed gratiæ Dei. Omnes enim peccaverunt, Rom. 3. 23.
B et egent gloria Dei. Quos enim vocavit, hos et Rom. 8. 30.
justificavit: quos autem justificavit, hos et glorificavit. Quia ergo vocatio non meritorum nostrorum, sed benevolentiæ et misericordiæ Dei est, subjecit dicens, *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*. Bona enim voluntas Dei præcedit bonam voluntatem nostram, ut peccatores vocet in pœnitentiam. Et ipsa sunt arma quibus expugnatur inimicus: contra quem dici-
tur, Quis accusabit adversus electos Dei? et, Si Rom. 8. 33.
Deus pro nobis, quis contra nos? Qui unico Filio » Ibid. 31.
suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradi- »
dit illum. Si enim adhuc cum inimici essemus, »
Christus pro nobis mortuus est: multo magis »
reconciliati, salvi erimus ab ira per ipsum. Hoc »
est invictissimum scutum, quo repellitur inimi-
C cus, desperationem salutis suggerens multitudine tribulationum et tentationum.

18. Totus ergo textus Psalmi est oratio ut exaudiatur, ab eo quod scriptum est, *Verba mea exaudi Domine*, usque ad, *Rex meus et Deus meus*. Deinde intellectus eorum quæ impediunt ad videndum Deum, id est, ut se exauditam esse cognoscat, ab eo quod scriptum est, *Quoniam ad te orabo, Domine, mane exaudies vocem meam*, usque ad, *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus*. Tertio sperat se domum Dei futuram, et nunc ei appropinquare in timore ante consummationem quæ expellit timorem, ab eo quod scriptum est, *Ego autem in multitudine miserationis tuæ*, usque ad, *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo*. Quarto
D proficientem se atque promoventem inter illa ipsa quibus impediri se sentit, orat ut adjuvetur intrinsecus, ubi nemo hominum videt, ne avertatur malis linguis, ab eo quod scriptum est, *Domine deduc me in tua justitia propter inimicos meos*, usque ad, *Linguis suis dolose agebant*. Quinto prophetia est, quæ pœna maneat impios, quando justus vix salvus erit; et quod præmium justi adepturi sint, qui vocati venerunt, et donec perducerentur viriliter omnia sustinuerunt, ab eo quod scriptum est, *Judica illos Deus*, usque in finem Psalmi.

(a) Sic præstantiores MSS. At editi, *incolatus*.

IN PSALMUM VI.

ENARRATIO

v. 1. *In finem, in hymnis de octavo,*
Psalmus David.

1. De *octavo*, hic videtur obscurum. (Nam
cetera in hoc titulo manifestiora sunt.)
Visum est autem nonnullis diem judicii signifi-
care, id est, tempus adventus Domini nostri,
quo venturus est judicare vivos et mortuos. Qui
adventus, computatis annis ab Adam, post se-
ptem annorum millia futurus creditur: ut septem
annorum millia tamquam septem dies transeant,
deinde illud tempus tamquam dies octavus, ad-
veniat. Sed quoniam dictum est a Domino, Non
Act. 1, 7. est vestrum scire tempora, quæ Pater posuit in
Matth. 24. 36. sua potestate: et, De die vero et illa hora nemo
scit, neque Angelos, neque Virtus, neque Filius,
nisi solus Pater: et illud quod scriptum est, tam-
1. Thess. 5. 1. quam furem venire diem Domini, satis aperte
ostendit neminem sibi oportere arrogare scien-
tiam illius temporis, computatione aliqua anno-
rum. Si enim post septem millia annorum ille
dies venturus est, omnis homo potest annis com-
putatis adventum ejus addiscere. Ubi erit ergo,
quod nec Filius hoc novit? Quod utique ideo
dictum est, quia per Filium homines hoc non
discunt, non quod apud se ipse non noverit: se-
Deut. 13. 3. cundum illam locutionem, Tentat vos Dominus
Psal. 3. 7. Deus vester, ut sciat, id est, scire faciat vos; et,
Exsurge Domine, id est, fac nos exsurgere. Cum
ergo ita dicatur, nescire Filius hunc diem, non
quod nesciat, sed quod nescire faciat eos, qui-
bus hoc non expedit scire, id est, non eis hoc
ostendat: quid sibi vult nescio quæ præsumtio,
quæ annis computatis, certissimum sperat post
septem annorum millia diem Domini.

2. Nos igitur, quod nescire nos Dominus vo-
luit, libenter nesciamus: et quæramus quid velit
sibi iste titulus, qui scribitur *de octavo*. Potest
quidem etiam nulla annorum temeraria suppu-
tatione dies judicii octavus intelligi, quod jam
post finem hujus sæculi accepta æterna vita,
tunc non erunt animæ justorum obnoxiæ tem-
poribus; et quoniam omnia tempora septem die-
rum istorum repetitione volvuntur, octavus for-
te ille dictus est, qui varietatem istam non ha-
bebit. Est aliud quod hic non absurde accipi
potest, cur octavum dicatur judicium, quod post
duas generationes futurum est, unam quæ ad
corpus, alteram quæ ad animam pertinet. Ab
Adam enim usque ad Moysen genus humanum
vixit ex corpore, id est, secundum carnem: qui
Ephes. 4. 21. etiam exterior et vetus homo dicitur, et cui ve-
tus Testamentum datum est, ut quamvis religio-
sis, tamen carnalibus adhuc operationibus futu-
ra spiritalia præsignaret. Hoc toto tempore quo
secundum corpus vivebatur, regnavit mors, si-
cut Apostolus ait, etiam in eos qui non pecca- Rom. 5. 14.
verunt. Regnavit autem ex similitudine præva-
ricationis Adæ, sicut idem dicit: quoniam usque
ad Moysen accipiendum est, quo usque Legis
opera, id est carnaliter observata illa sacramen-
ta, etiam eos obstrictos tenuerunt certi mysterii
gratia, qui uni Deo subditi erant. Ab adventu
autem Domini, ex quo ad circumcisionem cordis
a carnis circumcisione transitum est, facta vo- Colos. 3. 10.
catio est, ut secundum animam viveretur, id
est, secundum interiorem hominem, qui etiam
novus homo propter regenerationem dicitur mo-
rumque spiritalium innovationem. Manifestum
est autem ad corpus quaternarium numerum
pertinere, propter notissima elementa quatuor
quibus constat, et quatuor qualitates, siccam,
humidam, calidam, frigidam. Unde quatuor et-
iam temporibus administratur, verno, æstate,
autumno, hyeme: hæc sunt notissima. Nam de
quaternario numero corporis tractatur etiam
alibi subtilius, sed obscurius: quod in hoc ser-
mone vitandum est, quem etiam minus eruditis
accommodatum esse volumus. Ad animum vero
ternarium numerum pertinere potest intelligi,
ex eo quod tripliciter Deum diligere jubemur, Deut. 6. 5.
ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente: de
quibus singulis non in Psalterio, sed in Evan- Matth. 22. 37.
gelio disputandum est: nunc ad testimonium
ternarii numeri ad animum pertinentis, satis
puto esse quod dictum est. Peractis igitur nu-
meris corporis ad veterem hominem et ad vetus
Testamentum pertinentibus, peractis etiam nu-
meris animi ad novum hominem et ad novum
Testamentum relatis, sicut septenario numero
transacto; quia unumquodque temporaliter agi-
tur, quaternario in corpus, ternario in animum
distributo, veniet octavus judicii dies: qui me-
ritis tribuens quod debetur, jam non ad opera
temporalia, sed ad vitam æternam sanctos trans-
feret, impios vero damnabit in æternum.

3. Quam damnationem metuens, orat Ecclesia
in hoc Psalmo, dicens, Domine *ne in ira tua ar-* v. 2.
guas me. Dicit etiam Apostolus iram judicii:
Thesaurizas tibi, inquit, iram in die iræ justi Rom. 2. 5.
judicii Dei. In qua se non vult argui, quisquis
in hac vita sanari desiderat. *Nec in furore tuo
corripias me. Corripias*, mitius videtur: ad e-
mendationem enim valet. Nam qui arguitur, id
est, accusatur, metuendum est (*a*) ne finem ha- a
beat damnationem. Sed quoniam furor plus vi-
detur esse quam ira, potest movere cur illud quod
est mitius, id est correptio, cum eo positum est
quod est durius, id est cum furore. Sed ego puto
unam rem duobus verbis significatam. Nam in
Græco θυμὸς quod est in primo versu, hoc si-
gnificat quod ὀργὴ, quod est in secundo versu.
Sed cum Latini (*b*) vellent etiam ipsi duo verba b
ponere, quæsitum est quid esset vicinum iræ, et
positum est furor. Ideo varie codices habent.
Nam in aliis prius invenitur ira, deinde furor:

(a) Editi: *ne in finem habeat damnationem*. Præpositio *in* abest a melioribus MSS.

(b) MSS. *Vellent etiam ipsa duo verba ponere.*

in aliis prius furor, deinde ira: in aliis pro furore indignatio ponitur, aut bilis. Sed quidquid illud est, motus est animi provocans ad pœnam inferendam. Qui tamen motus, non tamquam animæ Deo tribuendus est, de quo dictum est, Tu au-
Sap. 12. 18. tem Domine virtutum cum tranquillitate judicas. Quod autem tranquillum est, non est perturbatum. Non ergo cadit in Deum judicem perturbatio: sed quod in ejus ministris fit, quia per leges ejus fit, ira ejus dicitur. In qua ira, non solum argui se non vult anima quæ nunc orat; sed nec corripi, id est, emendari vel erudiri.
1. Cor 3. 11. Nam in Græco παιδεύσῃς positum est, id est erudias. Arguuntur autem in die judicii omnes qui non habent fundamentum quod est Christus. Emendantur autem, id est purgantur, qui huic fundamento superædificant lignum, fenum, stipulam. Detrimentum enim patientur, sed salvi erunt tamquam per ignem. Quid ergo iste orat, qui non vult in ira Domini vel argui vel emendari? quid, nisi ut sanetur? Ubi enim sanitas est, nec mors metuenda est, nec urentis aut secantis medici manus.

v. 3. 4. Sequitur itaque, et dicit, *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea*, id est, firmamentum animæ meæ, vel fortitudo: hoc enim ossa significant. Dicit ergo anima, fortitudinem suam esse turbatam, cum ossa nominat. Neque enim credendum est, quod habeat ossa quæ videmus in corpore. Quapropter, ad expositionem
v. 4. pertinet quod subjicitur, *Et anima mea turbata est valde*, ne quod ossa appellavit, corporis intelligerentur. *Et tu Domine usque quo?* Quis non intelligat significari animam luctantem cum morbis suis: diu autem dilatam (*a*) a medico, ut ei persuaderetur in quæ mala se peccando præcipitaverit? Quod enim facile sanatur, non multum cavetur: ex difficultate autem sanationis, erit diligentior custodia receptæ sanitatis. Non ergo tamquam crudelis Deus æstimandus est, cui dicitur, *Et tu Domine usque quo?* Sed tamquam bonus persuasor animæ, quid mali sibi ipsa pepererit. Nondum enim (*b*) tam perfecte
Is. 65. 24. orat hæc anima, ut ei dici possit, Adhuc loquente te dicam, Ecce adsum. Simul ut etiam illud agnoscat, quanta pœna impiis præparatur, qui se nolunt convertere ad Deum, si tantam difficultatem convertentes patiuntur: sicut alio loco
1. Pet. 4. 18. scriptum est, Si justus vix salvus erit, peccator et impius ubi parebunt?

v. 5. 5. *Convertere Domine et erue animam meam.* Convertens se, orat ut ad eam convertatur et
Zacch. 1. 3. Deus: sicut dictum est, Convertimini ad me, et convertar ad vos, dicit Dominus. An ex illa locutione intelligendum est *Convertere Domine*, id est, fac me converti, cum in ipsa sua conversione difficultatem laboremque sentiret? Nam perfecta nostra conversio paratum invenit Deum,
Osee 6. 30. sec. LXX. sicut Propheta dicit, Tamquam diluculum paratum inveniemus eum. Quoniam ut eum amitteremus, non ejus absentia qui ubique adest, sed nostra fecit aversio. In hoc mundo erat, inquit, Jo. 1. 10.
et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit. Si ergo in hoc mundo erat, et mundus eum non cognovit; nostra immunditia non fert ejus adspectum. Dum autem nos convertimus, id est, mutatione veteris vitæ resculpimus spiritum nostrum: durum sentimus et laboriosum ad serenitatem et tranquillitatem divinæ lucis a terrenarum cupiditatum caligine retorqueri. Et in tali difficultate dicimus, *Convertere Domine*, id est, adjuva nos, ut perficiatur in nobis conversio, quæ te paratum invenit, et fruendum te præbentem dilectoribus tuis. Et ideo postquam dixit, *Convertere Domine*, addidit, *et erue animam meam:* tamquam inhærentem perplexitatibus hujus sæculi, et spinas quasdam dilacerantium desideriorum in ipsa conversione patientem. *Salvum me fac*, inquit, *propter misericordiam tuam.* Intelligit non suorum meritorum esse quod sanatur; quandoquidem peccanti et datum præceptum prætereunti, justa damnatio debebatur. Sana me ergo, inquit, non propter meritum meum, sed propter misericordiam tuam.

6. *Quoniam non est in morte qui memor sit* v. 6.
tui. Intelligit quoque nunc esse tempus conversionis: quia cum ista vita transierit, non restat nisi retributio meritorum. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Confessus est in inferno ille dives, de quo Dominus dicit, qui Lazarum vidit Luc. 16. 23.
in requie, se autem in tormentis dolebat: usque adeo confessus, ut etiam moneri suos vellet, ut se a peccatis cohiberent, propter pœnas quas apud inferos esse non creditur. Quamvis ergo frustra, confessus est tamen sibi merito illa accidisse tormenta; quando etiam suos ne in hæc inciderent, doceri cupiebat. Quid ergo est, *In inferno autem quis confitebitur tibi?* An infernum vult intelligi, quo post judicium præcipitabuntur impii, ubi jam propter profundiores tenebras nullam Dei lucem videbunt, cui aliquid confiteantur? Nam iste adhuc elevatis oculis, quamvis immani profundo interposito, potuit tamen videre Lazarum in requie constitutum: ex cujus comparatione, ad confessionem coactus est meritorum suorum. Potest etiam illud intelligi, ut mortem vocet peccatum, quod contemta divina lege committitur: ut aculeum mortis mortem appellemus, quod mortem comparet. Aculeus enim mortis peccatum. In qua morte hoc 1. Cor. 15. 56.
est esse immemorem Dei, legem ejus et præcepta contemnere: ut infernum dixerit, cæcitatem animi, quæ peccantem, id est, morientem excipit et involvit. Sicut non probaverunt, inquit, Rom. 1. 28.
habere Deum in notitia, dedit illos Deus in reprobum sensum: Ab ista morte et ab isto inferno tutam se præberi anima deprecatur, dum molitur conversionem ad Deum, et sentit difficultates.

7. Quapropter contexit, dicens, *Laboravi in* v. 7.

(*a*) Quinque MSS. *diu autem dilatam medicinam a medico.*

(*b*) Plures MSS. *tam perfecta erat hæc anima.*

gemitu meo. Et tamquam parum profecerit, addit, et dicit, *Lavabo per singulas noctes lectum meum.* Lectus est hoc loco appellatus ubi requiescit animus æger et infirmus, id est, in voluptate corporis et in omni delectatione sæculari. Quam delectationem lacrymis lavat qui sese ab illa conetur extrahere. Videt enim jam se damnare carnales concupiscentias: et tamen delectatione tenetur (*a*) infirmitas, et in ea libenter jacet, unde surgere nisi sanatus animus non potest. Quod autem ait, *Per singulas noctes*, hoc fortasse accipi voluit, quod ille spiritu promtus sentit aliquam lucem veritatis, et tamen in delectatione hujus sæculi per carnis infirmitatem aliquando requiescit, tamquam dies et noctes alterno affectu cogitur pati: ut cum dicit, Mente (Rom. 7. 25.) servio legi Dei, tamquam diem sentiat; rursus cum dicit, Carne autem legi peccati, inclinetur in noctem: donec omnis nox transeat, et veniat unus dies, de quo dicitur, Mane adstabo tibi, et (Psal. 5. 5) videbo. Tunc enim adstabit: nunc autem jacet, quando in lecto est; quem lavabit per singulas noctes, ut tantis lacrymis impetret efficacissimam de Dei misericordia medicinam. *In lacrymis stratum meum rigabo.* Repetitio est. Cum enim dicit *in lacrymis:* ostendit quemadmodum superius, *lavabo*, dixerit. Hoc autem accipimus *stratum*, quod superius *lectum*. Quamquam *rigabo*, amplius sit aliquid, quam *lavabo:* quoniam potest aliquid in superficie lavari; rigatio vero ad interiora (*b*) permeat, quod significat fletum usque ad cordis intima. Temporum vero varietas quod præteritum posuit, cum diceret, *Laboravi in gemitu meo;* et futurum, cum diceret, *Lavabo per singulas noctes lectum meum;* rursus futurum, *In lacrymis stratum meum rigabo*, illud ostendit, quid sibi dicere debeat, cum quisque in gemitu frustra laboraverit. Tamquam diceret, Non profuit cum hoc feci, ergo illud faciam.

v. 8. 8. (*c*) *Turbatus est ab ira oculus meus:* utrum sua, an Dei, in qua petit ne argueretur, aut corriperetur? Sed si illa diem judicii significat, quomodo nunc potest intelligi? An inchoatio ejus est, quod hic homines dolores et tormenta patiuntur, et maxime damnum intelligentiæ veritatis; sicut jam commemoravi quod dictum est, (Rom. 1. 28.) dedit illos Deus in reprobum sensum? Nam ea est cæcitas mentis, ut eam quisquis datus fuerit, ab interiore Dei luce secluditur: sed nondum penitus cum in hac vita est. Sunt enim tenebræ exteriores, quæ magis ad diem judicii pertinere intelliguntur, ut penitus extra Deum sit, quisquis, dum tempus est, corrigi noluerit. (*d*) Penitus autem esse extra Deum quid est, nisi esse in summa cæcitate? Si quidem Deus habitat lucem inaccessibilem, quo ingrediuntur quibus dicitur, Intra in gaudium Domini tui. (Matth. 21. 30. 4. Sent. dist. 50 cap. Hic quæri potest. 1. Tim. 6. 16. Matth. 25. 21. et 23.) Hujus igitur iræ inchoatio est, quam in hac vita patitur quisque peccator. Timens itaque judicii diem, laborat, et plangit; ne ad illud perducatur, cujus initium tam perniciosum nunc experitur; ideo non dixit, exstinctus est; sed, *Turbatus est ab ira oculus meus.* Si autem sua ira dicit oculum suum esse turbatum, neque hoc mirum est. Nam hinc forsitan dictum est, Non (Ephes. 4. 26) occidat sol super iracundiam vestram: quod interiorem solem, id est, sapientiam Dei tamquam occasum in se pati arbitratur mens, quæ sua perturbatione illum videre non sinitur.

9. *Inveteravi in omnibus inimicis meis.* De (Item. v. 8.) ira tantum dixerat, (si tamen de sua ira dixerat:) consideratis autem reliquis vitiis, invenit se omnibus esse vallatum. Quæ vitia quoniam (Coloss. 3. 9.) veteris vitæ sunt et veteris hominis, quo exuendi sumus, ut induamur novo; recte dictum est, *Inveteravi. In omnibus* autem *inimicis meis*, vel inter ipsa vitia dicit, vel inter homines qui nolunt ad Deum converti. Nam et hi etiam si (*e*) nesciunt, etiam si parcunt, etiam si iisdem conviviis et domibus et civitatibus nulla lite interposita, et crebris colloquiis quasi concorditer utuntur: nihilominus tamen intentione contraria, inimici sunt eis qui se ad Deum convertunt. Nam cum alii ament et appetunt istum mundum, alii se optent ab isto mundo liberari, quis non videat illos inimicos esse istis? Nam si possint, eos secum ad pœnas trahunt. Et magnum donum est, inter eorum verba versari quotidie, et non excedere de itinere præceptorum Dei. Sæpe enim mens nitens pergere in Deum, concussa in ipso itinere trepidat: et plerumque propterea non implet bonum propositum, ne offendat eos cum quibus vivit, alia bona peritura et transeuntia diligentes atque sectantes. Ab his separatus est omnis sanus, non locis, sed animo. Nam locis corpora continentur, animo autem locus est affectio sua.

10. Quapropter post laborem et gemitum et imbres creberrimos lacrymarum, quia inane non potest esse quod tam vehementer rogatur ab eo qui fons est omnium misericordiarum, verissimeque dictum est, Prope est Dominus attritis (Psal. 33. 19.) corde: post tantas difficultates exauditam se anima pia significans, quam licet etiam Ecclesiam intelligere, vide quid adjungit: *Discedite a me* (v. 9.) *omnes qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.* Vel in prophetia dictum est, quoniam discessuri sunt, id est, separabuntur a justis impii, cum judicii dies venerit; vel nunc. Quia etiamsi pariter atque iisdem conventiculis contineantur, tamen in area nuda jam grana separata sunt a paleis, quamvis inter paleas lateant. Simul itaque versari possunt, sed simul vento auferri non possunt.

(a) Lov. *infirmitatis*. At Er. et plerique MSS. *infirmitas*.

(b) Editi, *permanat*. At MSS. aliqui, *permeat*, alii, *pertinet*.

(c) De hac parte vers. 8, consule 1. Enarrat. Ps. 30. De altera parte ejusdem vers. vide Enarrat. Psalm. 102.

(d) Nonnulli probæ notæ MSS. *Penitus autem esse extra Deum*. Alii vero cum editis, *Penitus* * *enim*.

(e) Sic MSS. Editi vero, *nesciuntur*.

v. 10. 11. *Quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei; exaudivit Dominus deprecationem meam; Dominus orationem meam adsumsit.* Crebra ejusdem sententiæ repetitio, non quasi narrantis necessitatem, sed affectum exsultantis ostendit. Sic enim loqui gaudentes solent, ut non eis sufficiat semel enuntiare quod gaudent. Iste fructus est illius gemitus in quo laboratur, et illarum lacrymarum quibus lavatur lectus, et stra-
Psal. 125. 5. tus rigatur: quoniam, Qui seminat in lacrymis
Matth. 5. 5. in gaudio metet: et Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.

v. 11. 12. *Erubescant, et conturbentur omnes inimici mei.* Discedite a me omnes, dixit superius: quod etiam in hac vita, sicut expositum est, fieri potest: quod autem dicit, *Erubescant, et conturbentur*, non video quemadmodum evenire possit, nisi illo die cum manifesta fuerint justorum præmia et supplicia peccatorum. Nam nunc usque adeo non erubescunt impii, ut nobis insultare non desinant. Et plerumque tantum valent irrisionibus suis, ut infirmos homines de Christi nomine erubescere faciant. Unde dictum
Lucæ 9. 26. est, Quisquis me erubuerit coram hominibus, erubescam eum coram Patre meo. Jam vero
Psal. 111. 9. quisquis sublimia illa præcepta implere voluerit, ut dispergat, det pauperibus, quo justitia ejus maneat in æternum, omnibusque suis rebus terrenis venditis et indigentibus erogatis,
1. Tim. 6. 7. Christum sequi voluerit, dicens, Nihil intulimus » in hunc mundum, verum nec auferre quid pos» sumus; victum et tegumentum habentes, his contenti simus: incidit in istorum sacrilegam dicacitatem, et ab eis qui sanari nolunt, vocatur insanus; et sæpe ne hoc vocetur a desperatis hominibus, trepidat facere, et differt, quod omnium fidelissimus et potentissimus medicus imperavit. Non ergo nunc isti possunt erubescere, quibus ne nos erubescamus optandum est, et a proposito itinere vel revocemur, vel impediamur, vel retardemur. Sed veniet tempus ut
Sap. 5. 13. illi erubescant, dicentes ut scriptum est, Hi sunt » quos aliquando habuimus in risum et in simili» tudinem improperii: nos insensati, vitam illo» rum æstimabamus insaniam, et finem illorum » sine honore: quomodo computati sunt inter fi» lios Dei, et inter sanctos sors illorum est? Ergo » erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non » luxit nobis, et sol non est ortus nobis: repleti » sumus iniquitatis via et perditionis, et ambula» vimus solitudines difficiles, viam autem Domini » ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut » quid divitiarum jactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra.

Item v. 33. 13. Quod autem ait, *Convertantur, et confundantur.* Quia non judicet esse justissimam pœnam, ut conversionem ad confusionem habeant, qui ad salutem habere noluerunt? Deinde addidit, *valde velociter.* Cum enim jam desperari
2. Thess. 5. 3. cœperit judicii dies, cum dixerint, Pax, tunc eis repentinus veniet interitus. Quandocumque au-

A tem venerit, celerrime venit quod desperatur esse venturum: et longitudinem vitæ hujus non facit sentiri, nisi spes vivendi. Nam nihil videtur esse celerius, quam quidquid in ea jam præteritum est. Cum ergo judicii dies venerit, tunc sentient peccatores quam non sit longa omnis vita quæ transit. Nec omnino eis videri poterit tarde venisse, quod non desiderantibus, sed potius non credentibus venerit. Quamquam et illud hic accipi potest, ut quia tamquam gementem et tam et sæpe diuque flentem Deus exaudivit, intelligatur liberata a peccatis, et omnes perversos motus carnalis affectionis domuisse: sicut dicit, *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei:* quod eum ei provenerit, non mirum Psal. 6. 9.
B est si jam ita perfecta est, ut oret pro inimicis suis. Potest ergo ad hoc pertinere quod dixit, *Erubescant, et conturbentur omnes inimici mei:* ut de peccatis suis agant pœnitentiam, quod sine (a) confusione et conturbatione fieri non potest. Nihil itaque impedit sic accipere et illud quod sequitur, *Convertantur et erubescant*, id est, convertantur ad Deum, et erubescant se in prioribus tenebris peccatorum aliquando gloriatos: sicut Apostolus dicit, Quam enim gloriam habuistis aliquando in his, in quibus nunc erubescitis? Quod autem addidit *valde velociter*, aut Rom. 6. 21.
ad optantis affectum, aut ad Christi potentiam referendum est, qui gentes, quæ pro idolis suis persequebantur Ecclesiam, ad Evangelii fidem tanta temporum celeritate convertit.

C

IN PSALMUM VII.

ENARRATIO.

Psalmus ipsi David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi, filii Gemini. v. 1.

1. HISTORIA quidem, unde occasionem ista prophetia sumsit, in regnorum secundo 2. Reg. 16.
libro cognoscere facile est. Ibi enim Chusi amicus regis David transitum fecit in partes Abessalon filii ejus, qui adversus patrem bellum gerebat, ad exploranda consilia et renuntianda quæ adversus patrem ille moliebatur, auctore Architophel, qui defecerat ab amicitia David, et filium
D ejus adversus patrem consiliis quibus posset, instruebat. Sed quoniam non ipsa historia in hoc Psalmo consideranda est, de qua Propheta mysteriorum velamen adsumsit, si transitum ad 1. Cor. 3. 16.
Christum fecimus, auferatur velamen. Et primo ipsorum nominum significationem interrogemus, quid sibi velit. Non enim defuerunt interpretes, qui hæc ipsa non carnaliter ad litteram, sed spiritaliter investigantes, edicerent nobis quod Chusi interpretetur Silentium; Gemini autem, Dexter, Architophel, Fratris ruina. Quibus interpretationibus rursum nobis traditur ille Judas occurrit, ut Abessalon ejus imaginem gestet,

(a) Lov. *confessione.* At Er. et nostri prope omnes MSS. *confusione.*

secundum quod Patris pax interpretatur; quia A
pacatus erga illum exstitit pater: quamvis ipse
dolis suis bellum haberet in corde, sicut in Psal-
Enarrat. in Psal. 3 n. 1. mo tertio tractatum est. Quemadmodum autem
Matth. 9.15. invenitur in Evangelio filios Domini nostri Jesu
Christi dictos esse discipulos, sic in eodem Evan-
gelio invenitur etiam fratres esse appellatos.
Joh. 20. 17. Resurgens enim Dominus ait, Vade, et dic fra-
tribus meis. Et Apostolus eum dicit primogeni-
Rom. 8. 29. tum in multis fratribus. Discipuli ergo ejus rui-
na qui eum tradidit, recte intelligitur Fratris
ruina, quod Architophel interpretari diximus.
Chusi autem, quod interpretatur Silentium, re-
cte accipitur adversus illos dolos Dominum no-
strum silentio dimicasse, id est altissimo secre-
a to quo cæcitas (a) ex parte Israel facta est, cum
Dominum persequebantur, ut plenitudo gentium B
subintraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Ad
hoc profundum secretum altumque silentium
cum venisset Apostolus, exclamavit quasi quo-
Rom. 11.33. dam ipsius altitudinis horrore perculsus, O alti-
» tudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam
» inscrutabilis sunt judicia ejus, et investigabiles
» viæ ipsius! Quis enim cognovit mentem Domi-
» ni, aut quis consiliarius illius fuit? Ita magnum
illud silentium non expositione magis aperit,
quam admiratione commendat. Hoc silentio Do-
minus sacramentum venerabilis passionis occul-
tans, voluntariam ruinam fratris, id est, nefa-
rium scelus traditoris sui, in suæ misericordiæ
atque providentiæ ordinem vertit: ut quod ille
ad perniciem unius hominis perversa mente fa-
ciebat, iste ad salutem omnium hominum pro-
vida gubernatione conferret. Cantat ergo Psal- C
mum Domino anima perfecta, quæ jam digna
est nosse secretum Dei. Cantat *pro verbis Chusi*,
quia meruit nosse verba illius silentii. Apud in-
fideles enim et persecutores, silentium est illud
atque secretum. Apud suos autem, quibus di-
Joh. 15. 15. ctum est, Jam non dico vos servos, quia servus
» nescit quid faciat Dominus ejus, vos autem dixi
» amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo,
» nota feci vobis: apud amicos ergo ejus non est
silentium, sed verba silentii, id est, ratio expo-
sita et manifesta illius silentii. Quod silentium,
id est Chusi, dicitur filius Gemini, id est, dex-
tri. Non enim abscondendum erat sanctis quod
Matt. 6. 3. pro illis gestum est. Et tamen Nesciat, inquit, D
sinistra, quid faciat dextra. Canit ergo anima
perfecta in prophetia, cui secretum illud inno-
tuit, *pro verbis Chusi*, id est, pro cognitione
ejusdem secreti. Quod secretum dexter Deus, id
est favens atque propitius ei operatus est. Quare
hoc silentium Filius dextri appellatur, quod est
Chusi filii Gemini.

v. 2. 2. *Domine Deus meus in te speravi, salvum
me fac ex omnibus persequentibus me, et eripe*
b *me*. Tamquam cui non restat jam (b) perfecto
nisi invidus diabolus, superato omni bello atque
adversitate vitiorum, dicit, *Salvum me fac ex*
v. 3. 1. Pet. 5. 8. *omnibus persequentibus me, et eripe me:* * *ne-
quando rapiat ut leo animam meam.* Dicit Apo-
stolus, Adversarius vester diabolus tamquam leo
rugiens circuit, quærens quem devoret. Itaque
cum diceret per pluralem numerum, *Salvum
me fac ex omnibus persequentibus me:* singula-
rem postea intulit, dicens, *nequando rapiat ut
leo animam meam.* Non enim ait, nequando ra-
piant: sciens quis restiterit inimicus, et perfe-
ctæ animæ vehementer adversus. *Dum non est
qui redimat, neque qui salvum faciat:* id est,
ne illo rapiat, dum tu non redimis, neque salvum
facis. Si enim Deus non redimat, neque salvum
faciat, ille rapit.

3. Et ut manifestum sit jam perfectam ani-
mam hoc dicere, cui solius diaboli fraudulentis-
simæ insidiæ cavendæ sunt, vide quid sequatur:
Domine Deus meus si feci istud. Quid est quod v. 4.
vocat *istud?* An quia non dicit, nomen peccati,
universale peccatum intelligendum est? Qui in-
tellectus si displicet; illud accipiamus dici quod
sequitur: tamquam si interrogassemus, quid est
hoc quod dicis, *istud?* respondet, *Si est iniqui-
tas in manibus meis.* Jam ergo manifestum est,
de omni peccato dici, *Si reddidi retribuentibus* v. 5.
mihi mala. Quod non potest vere dicere, nisi
perfectus. Ait quippe Dominus, Estote perfecti, Matth 5.48.
sicut Pater vester qui est in cælis, qui solem
suum oriri facit super bonos et malos, et pluit
super justos, et injustos. Qui ergo non reddit
retribuentibus mala, perfectus est. Cum itaque
oret anima perfecta *pro verbis Chusi, filii Ge-
mini*, id est, pro cognitione illius secreti atque
silentii, quod pro salute nostra operatus est pro-
pitius nobis et misericors Dominus, ut toleraret
et patientissime sustineret dolos traditoris sui:
tamquam huic perfectæ animæ dicat, exponens
rationem ipsius secreti, Ego pro te impio et pec-
catore, ut tuæ iniquitates mei sanguinis effusio-
ne lavarentur, magno silentio et magna patien-
tia traditorem meum pertuli, nonne imitaberis
me, ut et tu non reddas mala pro malis? Ani-
madvertens igitur et intelligens quid pro illo fe-
cerit Dominus, et ejus exemplo ad perfectionem
proficiens, dicit, *Si reddidi retribuentibus mihi
mala:* id est, si non feci quod tu faciendo docui-
sti: *decidam ergo ab inimicis meis inanis.* Et
bene non ait, Si reddidi tribuentibus mihi mala;
sed, *retribuentibus.* Qui enim retribuit, jam ali-
quid acceperat. Majoris autem patientiæ est, nec
ei mala rependere, qui acceptis beneficiis reddit
mala pro bonis, quam si nullo ante accepto be-
neficio nocere voluisset. *Si reddidi* ergo, inquit,
retribuentibus mihi mala: id est, si te non imi-
tatus sum in illo silentio, hoc est patientia tua,
quam pro me operatus es: *decidam ab inimicis
meis inanis.* Inaniter enim se jactat, qui cum et
ipse homo sit, cupit se de homine vindicare: et
cum superare hominem palam quærit, occulte
a diabolo superatur, inanis effectus vana et su-
perba lætitia, quod quasi vinci non potuit. In-
telligit ergo iste ubi major fiat victoria, et ubi

(a) In editis, *cæcitas in Israel.* Abest, *in*, a MSS.

(b) Tres MSS. *non restat jam persecutor.*

Matth. 6. 6. Pater reddat qui videt in occulto. Ne reddat ita-
que retribuentibus mala, iram potius quam ho-
minem vincit: illis etiam litteris eruditus, in qui-
Prov. 16. 32. sec. LXX. bus scriptum est, Melior est qui vincit iram,
quam qui capit civitatem: *Si reddidi retribuen-
tibus mihi mala, decidam ergo ab inimicis meis
inanis.* Jurare videtur per exsecrationem, quod
est gravissimum jurisjurandi genus, cum homo
dicit, Si illud feci, illud patiar. Sed aliud est ju-
ratio in ore jurantis, aliud in significatione pro-
phetantis. Hic enim dicit quid vere contingat
hominibus, qui reddunt retribuentibus mala;
non quod sibi, aut alicui, quasi jurejurando im-
precetur.

v. 6. 4. *Persequatur ergo inimicus animam meam,
et comprehendat.* Iterum inimicum singulari nu-
mero nominans, illum magis magisque manife-
stat, quem superius velut leonem appellavit. Ipse
enim animam persequitur; et si deceperit, com-
prehendet. Nam homines usque ad interfectio-
nem corporis sæviunt; animam vero post istam
visibilem mortem in potestate habere non pos-
sunt: diabolus autem quas animas persecutus
a comprehenderit, possidebit. *Et conculcet in* (a)
terram vitam meam: id est, conculcando terram
faciat vitam meam, cibum scilicet suum. Non
enim tantum leo, sed etiam serpens appellatus
est, cui dictum est, Terram manducabis. Et pec-
catori homini dictum est, Terra es, et in ter-
Gen. 3. 14. et 19. ram ibis. *Et gloriam meam in pulverem dedu-
cat.* Hic est ille pulvis, quem projicit ventus a
Psal. 1. 4. facie terræ, superborum scilicet vana et inepta
b jactantia, et inflata non (b) solidata, tamquam
vento elatus pulveris globus. Recte itaque hic
posuit gloriam: quam non vult in pulverem de-
duci. Vult enim eam solidam habere in conscien-
1. Cor. 1. 31. tia coram Deo, ubi nulla jactantia est. Qui glo-
riatur, inquit, in Domino glorietur. Ista solidi-
tas in pulverem deducitur, si per superbiam
quisque contemnes secreta conscientiæ, ubi so-
lus Deus hominem probat, velit apud homines
Psal. 52. 6. gloriari. Hinc est quod alibi dicit, Deus conteret
ossa placentium hominibus. Qui autem bene di-
dicit vel expertus est vitiorum superandorum
gradus, intelligit hoc vitium inanis gloriæ, vel
solum, vel maxime cavendum esse perfectis. Quo
primo enim vitio lapsa est anima, hoc ultimum
Eccli. 10. 15. Ibidem 14. vincit. Initium autem omnis peccati superbia:
et Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo.

v. 7. 5. *Exsurge Domine in ira tua.* Quid adhuc
iste quem perfectum dicimus, ad iram provocat
Deum? Nonne videndum est ne potius ille per-
Act. 7. 59. fectus sit, qui cum lapidaretur, dixit, Domine
ne statuas illis hoc peccatum? An et iste, non
adversus homines hæc precatur, sed adversus
diabolum et angelos ejus, quorum possessio
peccatores atque impii homines sunt? Non ergo
sæviens, sed misericors adversus eum orat, quis-
quis orat ut ei auferatur ista possessio, ab illo
Rom. 4. 5. Domino qui justificat impium. Cum enim justi-
A ficatur impius, ex impio fit justus, et ex posses-
sione diaboli, migrat in templum Dei. Et quo-
niam pœna est, ut cuique auferatur possessio,
in qua dominari desiderat; hanc pœnam dicit
Iram Dei adversus diabolum, ut desinat possi-
dere quos possidet. *Exsurge Domine in ira tua.
Exsurge*, hic appare dixit, humanis videlicet et
latentibus verbis, quasi Deus dormiat, cum in
secretis suis incognitus latet. *Exaltare in fini-
bus inimicorum meorum.* Fines dixit ipsam pos-
sessionem, ubi vult Deum exaltari potius, id est
honorari et glorificari, quam diabolum, dum
impii justificantur et laudant Deum. *Et exsur-
ge Domine Deus meus in præcepto quod manda-
sti:* id est, quia humilitatem præcepisti, humilis
B appare; et tu prior imple quod præcepisti, ut
exemplo tuo vincentes superbiam, non possi-
deantur a diabolo, qui adversus tua præcepta
superbiam persuasit, dicens, Manducate, et ape- Gen. 3. 5.
rientur vobis oculi, et eritis tamquam dii.

6. *Et congregatio populorum circumdabit te.* v. 8.
Duplex intellectus est. Congregatio enim popu-
lorum, sive credentium, sive persequentium pot-
est accipi, quorum utrumque eadem Domini no-
stri humilitate factum est: quam contemnens
persequentium multitudo, circumdedit eum; de
qua dictum est, Quare fremuerunt gentes, et po- Psal. 2. 1.
puli meditati sunt inania? Credentium autem
per ejus humilitatem multitudo ita eum circum-
dedit, ut verissime diceretur, Cæcitas ex parte Rom. 11.25.
Israel facta est, ut plenitudo Gentium intraret: Psal. 2. 8.
et illud, Postula a me, et dabo tibi gentes hæ-
C reditatem tuam, et possessionem tuam terminos
terræ. *Et propter hanc in altum regredere*, id
est, propter hanc congregationem regredere in
altum: quod resurgendo et in cælum adscenden-
do fecisse intelligitur. Ita enim glorificatus de-
dit Spiritum-sanctum, qui ante glorificationem
ejus dari non posset, sicut in Evangelio positum Johan. 7. 39.
est, Spiritus autem nondum erat datus, quia Je-
sus nondum erat clarificatus. Regressus ergo in
altum propter congregationem populorum, misit
Spiritum-sanctum: quo impleti prædicatores E-
vangelii orbem terrarum Ecclesiis impleverunt.

7. Potest et sic iste sensus intelligi: (c) *Ex-* c
*surge Domine in ira tua, et exaltare in finibus
inimicorum meorum:* id est, exsurge in ira tua,
et non te intelligant inimici mei: ut hoc sit *exal-
D tare*, id est, altus efficere, ne intelligaris; quod
refertur ad illud silentium. Sic enim de hac ex-
altatione in alio Psalmo dicitur, Et adscendit Psal. 17. 11. et 12.
super Cherubim, et volavit: et, Posuit tenebras
latibulum suum. Qua exaltatione, id est occul-
tatione, cum te merito peccatorum suorum non
intellexerint qui te crucifigent, congregatio cre-
dentium circumdabit te. Ipsa enim humilitate
exaltatus est, id est, non est intellectus. Ut ad
hoc referatur, *Et exsurge Domine Deus meus in
præcepto quod mandasti:* id est, cum appares
humilis, altus esto, ut non te intelligant inimici

(a) Vaticanus codex, *in terra*. Celeri MSS. et editi, in
terram juxta LXX. εἰς γῆν.
(b) Editi, *solida*. Novem MSS. *solidata*.

(c) Aliquot ex præcipuis MSS. Exsurge *Domine in ira
tua*, *exaltare in finibus*, omissa particula et, quæ a
LXX. abest.

mei. Justo autem sunt peccatores inimici, et pio impii. *Et congregatio populorum circumdabit te:* id est, per hoc ipsum quod non te intelligunt qui te crucifigunt, credent in te gentes, atque ita congregatio populorum circumdabit te. Sed quod sequitur si vere hoc significat, plus doloris habet quia jam incipit sentiri, quam lætitiæ quia intelligitur. Sequitur enim, *Et propter hanc in altum regredere*, id est, et propter hanc congregationem generis humani, qua Ecclesiæ refertæ sunt, in altum regredere, id est, rursus desine intelligi. Quid est ergo, *Et propter hanc*, nisi quia et ista te offensura est, ita ut verissime

Lucæ 18. 8. prænunties, dicens, Putas cum venerit filius hominis, inveniet fidem super terram? Item dicit de pseudo-prophetis, qui intelliguntur hæretici,

Matth. 24. 12. Propter eorum iniquitatem refrigescet caritas B multorum. Cum ergo et in Ecclesiis, hoc est, in illa congregatione populorum atque gentium, ubi nomen Christianum latissime pervagatum est, tanta erit abundantia peccatorum, quæ jam ex magna parte sentitur; nonne illa hic prædicitur, quæ per alium quoque Prophetam denun-

Amos 8. 11. tiata est fames verbi? Nonne et propter hanc congregationem peccatis suis a se lumen veritatis abalienantem Deus in altum regreditur, id est, ut aut non, aut a perpaucis, de quibus di-

Matth. 10. 22. ctum est, Beatus qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, teneatur et percipiatur sin-

a cera (*a*) fides, et ab omnium pravarum opinionum labe purgata? Non ergo immerito dicitur, *Et propter hanc* congregationem *in altum regredere:* id est, secede rursus in altitudinem se- C cretorum tuorum, etiam propter hanc congregationem populorum, quæ habet nomen tuum, et facta tua non facit.

8. Sed sive superior, sive ista sit congruentior hujus loci expositio, sine præjudicio alterius alicujus melioris aut paris, convenientissi-

v. 9. me sequitur, *Dominus judicat populos*. Sive enim in altum regressus est, cum post resurrectionem adscendit in cælum, bene sequitur, *Dominus judicat populos:* quia inde venturus est judicare vivos et mortuos. Sive in altum regreditur, cum peccatores Christianos deserit intelligentia veritatis: quia de ipso adventu di-

Lucæ 18. 8. ctum est, Putas veniens filius hominis inveniet fidem super terram? *Dominus* ergo *judicat po-*

Johan. 5. 22. *pulos*. Quis Dominus, nisi Jesus Christus? Pater D enim non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. Quapropter hæc anima quæ perfecte orat, vide quemadmodum non timeat judicii diem, et vere securo desiderio dicat in oratione,

Matth. 6. 10. Veniat regnum tuum: *Judica*, inquit, *me Domine secundum justitiam meam*. In superiori Psalmo infirmus deprecabatur, misericordiam potius implorans Dei, quam commemorans ullum me-

Lucæ 5. 32. ritum suum: quoniam Filius Dei peccatores venit vocare in pœnitentiam. Itaque ibi dixerat,

A Salvum me fac Domine propter misericordiam Psal. 6. 5. tuam: id est, non propter meritum meum. Nunc autem quoniam vocatus tenuit et servavit præcepta quæ accepit, audet dicere, *Judica me Domine secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me.* Ista est vera innocentia, quæ nec inimico nocet. Itaque bene se judicari postulat secundum innocentiam suam, qui vere dicere potuit, Si reddidi retribuentibus Psal. 7. 5. mihi mala. Quod autem addidit, *super me*, non ad innocentiam tantum, sed ad justitiam quoque subaudiri potest: ut iste sit sensus, Judica me Domine secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam, quæ justitia et innocentia super me est. Quo additamento demonstrat id ipsum quod anima justa est et innocens, non per se habere, sed per illustrantem et illuminantem Deum. De hac enim dicit in alio Psalmo, Tu illuminabis lucernam meam Domine. Et de Psal. 17. 9. Johanne dicitur, quia non erat ille lumen, sed Johan. 1. 8. testimonium perhibebat de lumine. Ille erat lu- Johan. 5. 35. cerna ardens et lucens. Lumen ergo illud unde animæ tamquam lucernæ accenduntur, non alieno, sed proprio splendore perfulget, quod est ipsa veritas. Ita ergo dicitur, *secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me*, tamquam si lucerna ardens et lucens diceret, Judica me secundum flammam quæ super me est, id est, non (*b*) qua sum ego, sed qua b fulgeo accensa de te.

9. *Consummetur autem nequitia peccatorum.* v. 10. *Consummetur*, inquit, perficiatur, secundum illud quod est in Apocalypsi, Justus justior, fiat Apoc. 22. 11. et sordidus sordescat adhuc. Videtur enim consummata nequitia hominum qui crucifixerunt Filium Dei: sed eorum major est, qui nolunt recte vivere, et oderunt præcepta veritatis, pro quibus crucifixus est Filius Dei. *Consummetur* ergo, inquit, *nequitia peccatorum*, id est, perveniatur ad summam nequitiam, ut possit justum jam venire judicium. Sed quoniam non solum dictum est, Sordidus sordescat adhuc; sed etiam dictum est, Justus justior fiat: annectit et dicit, *Et diriges justum, scrutans corda et renes Deus.* Quomodo ergo justus dirigi potest, nisi in occulto; (*c*) quando etiam per illa quæ initio tem- c porum Christianorum, cum adhuc persecutione sæcularium hominum sancti premerentur, miranda videbantur hominibus, nunc postquam in tanto culmine nomen cœpit esse Christianum, crevit hypocrisis, id est simulatio, eorum scilicet qui nomine Christiano malunt hominibus placere quam Deo? Quomodo ergo dirigitur justus in tanta confusione simulationis, nisi dum scrutatur corda et renes Deus, videns omnium cogitationes, quæ nomine cordis significatæ sunt; et delectationes, quæ nomine renum intelliguntur? Recte quippe temporalium et terrenarum rerum delectatio renibus tribuitur: quia et ipsa

(a) Aliquot MSS. *sincera fide*.
(b) Quinque MSS. *non quæ sum ego*.
(c) Lov. *quando etiam illa*. At Am. et Er. *quando etiam Ecclesia illa quæ initio*, etc. Pauloque post, *miranda videbatur hominibus*. Forte leg. *etiam in Ecclesia illa*: Sed maluimus sequi Colbertinum codicem, quia secunda sed antiqua præfert, *per illa*.

pars est inferior hominis, et ea regio est ubi
carnalis generationis voluptas habitat, per quam
in hanc ærumnosam et fallacis lætitiæ vitam,
per successionem prolis natura humana trans-
funditur. Scrutans ergo cor nostrum Deus, et
Matth. 6. 21. perspiciens ibi esse ubi est thesaurus noster, id
est in cœlis: scrutans etiam renes, et perspiciens
non nos adquiescere carni et sanguini, sed de-
Galat. 6. 16. lectari in Domino; dirigit justum in ipsa con-
scientia coram se, ubi nullus hominum videt,
sed solus ille qui perspicit quid quisque cogitet,
et quid quemque delectet. Finis enim curæ de-
lectatio est, quia eo quisque curis et cogitatio-
nibus nititur, ut ad suam delectationem perve-
niat. Videt igitur curas nostras, qui scrutatur
cor. Videt autem fines curarum, id est delecta-
tiones, qui perscrutatur renes: ut cum invene-
1. Johan. 2. 17. rit, non ad concupiscentiam carnis, neque ad
concupiscentiam oculorum, neque ad ambitio-
nem sæculi, quæ omnia transeunt tamquam um-
bra, inclinari curas nostras, sed ad gaudia re-
rum æternarum sustolli, quæ nulla commuta-
tione violantur: dirigat justum, scrutans corda
et renes Deus. Opera enim nostra, quæ factis et
dictis operamur, possunt esse nota hominibus:
sed quo animo fiant, et quo per illa pervenire
cupiamus, solus ille novit, qui scrutatur corda
et renes Deus.
v. 12. 10. *Justum auxilium meum a Domino, qui
salvos facit rectos corde.* Duo sunt officia medi-
cinæ, unum quo sanatur infirmitas, alterum quo
sanitas custoditur. Juxta illud primum, dictum
Psal. 6. 3. est in superiore Psalmo, Miserere mei, Domine,
quoniam infirmus sum: juxta hoc alterum, in
Psal. 8. 4. et 5. hoc Psalmo dicitur, Si est iniquitas in manibus
meis, si reddidi retribuentibus mihi mala; deci-
dam ergo ab inimicis meis inanis. Ibi enim in-
firmus ut liberetur, hic jam sanus ne corrumpa-
Psal. 6. 5. tur, orat. Juxta illud ibi dicitur, Salvum me fac
propter misericordiam tuam: juxta istud hic di-
citur, *Judica me Domine secundum justitiam
meam.* Ibi enim ut a morbo evadat, remedium;
hic autem ne in morbum recidat, tuitionem pe-
tit. Juxta illud dicitur, Salvum me fac Domine
secundum misericordiam tuam: juxta hoc dici-
tur, *Justum auxilium meum a Domino, qui sal-
vos facit rectos corde.* Et illa enim et ista salvos
facit: sed illa ex ægritudine ad salutem trans-
fert, hæc in ipsa salute conservat. Itaque ibi mi-
sericors auxilium est, quia nullum habet meritum
Rom. 4. 5. peccator, qui adhuc justificari desiderat, credens
in eum qui justificat impium; hic autem justum
auxilium est, quia jam justo tribuitur. Dicat ergo
ibi peccator, qui dixit, Infirmus sum, Salvum me
fac Domine propter misericordiam tuam: et di-
cat hic justus, qui dixit, Si reddidi retribuenti-
bus mihi mala, *Justum auxilium meum a Do-
mino, qui salvos facit rectos corde.* Si enim me-
dicinam exhibet, qua sanemur infirmi, quanto
magis eam qua custodiamur sani? Quoniam si
Rom. 5. 9. cum adhuc peccatores essemus, Christus pro no-
A bis mortuus est, quanto magis nunc justificati,
salvi erimus ab ira per ipsum?
11. *Justum auxilium meum a Domino, qui
salvos facit rectos corde.* Dirigit justum, scru-
tans corda et renes Deus: justo autem auxilio
salvos facit rectos corde. Non sicut scrutatur
corda et renes, ita salvos facit rectos corde et
renibus: quia cogitationes et malæ sunt in pravo
corde, et bonæ in recto corde: delectationes au-
tem non bonæ ad renes pertinent, quia inferiores
atque terrenæ sunt; bonæ vero non ad renes,
sed ad ipsum cor. Propterea non ita dici possunt
recti renibus, sicut dicuntur recti corde, cum
jam ubi cogitatio, ibi et delectatio est quod fieri
non potest, nisi cum divina atque æterna cogi-
tantur. Dedisti, inquit, lætitiam in corde meo, Psal. 4. 7.
B cum dixisset, Signatum est super nos lumen vul-
tus tui Domine. Nam phantasmata rerum tem-
poralium, quæ sibi animus fingit, cum spe vana
mortalique jactatur, quamvis inanibus imagina-
tionibus afferant sæpe deliram insanamque læti-
tiam, non tamen cordi hæc delectatio, sed reni-
bus tribuenda est: quia illæ omnes imaginatio-
nes de inferioribus, hoc est, terrenis carnalibus-
que rebus adtractæ sunt. Ita fit, ut scrutans corda
et renes Deus, et perspiciens in corde rectas co-
gitationes, in renibus nullas delectationes, ju-
stum auxilium præbeat rectis corde, ubi mun-
dis cogitationibus supernæ delectationes socian-
tur. Et ideo in alio Psalmo cum dixisset, Insu- Psal. 15. 7.
per et usque ad noctem increpaverunt me renes » et 8.
mei; subjecit de auxilio, dicens, Providebam Do- »
C minum in conspectu meo semper, quoniam a de- »
xtris est mihi ne commovear. Ubi ostendit sug-
gestiones tantum se a renibus passum, non etiam
delectationes: quas si pateretur, utique commo-
veretur. Dixit autem, A dextris est mihi Domi-
nus, ne commovear: deinde subjungit, Propter
hoc delectatum est cor meum: ut renes eum in-
crepare potuerint, non delectare. Non itaque in
renibus, sed ibi facta est delectatio, ubi adver-
sus renum increpationem provisus est Deus a
dextris esse, id est, in corde.
12. *Deus judex justus, fortis et longanimis.* v. 12.
Quis Deus judex nisi Dominus, qui judicat po-
pulos? Ipse justus, qui reddet unicuique juxta Matth. 16. 27.
opera sua. Ipse fortis, qui etiam persecutores
impios, cum sit potentissimus, pro nostra salute
D toleravit. Ipse longanimis, qui etiam ipsos qui
persecuti sunt, non statim post resurrectionem
ad supplicium rapuit, sed sustinuit, ut se aliquan-
do ad salutem ab illa impietate converterent: et
adhuc sustinet, servans ultimo judicio ultimam
pœnam, et nunc usque invitans peccatores ad
pœnitentiam. *Non iram adducens per singulos
dies.* Significantius fortasse dicitur, *iram addu-
cens*, quam irascens: et ita in exemplaribus Græ- Græc.
cis invenimus: ut non sit in ipso ira qua punit, μὴ ὀργὴν ἐπάγων.
sed in animis eorum ministrorum qui præceptis
veritatis obtemperant; per quos jubetur etiam
inferioribus (a) ministeriis, qui vocantur angeli a

(a) Lov. *ministris* At. Er. et MSS. *ministeriis*. Sic etiam in lib. de vera Religione c. 40 angeli mali infima ministeria vocantur.

iracundiæ, ad punienda peccata: quos jam non propter justitiam, qua non gaudent, sed propter malitiam pœna humana delectat. *Non* ergo Deus *iram adducit per singulos dies*, id est, non per singulos dies ad vindictam congregat ministros suos. Nunc enim patientia Dei ad pœnitentiam invitat: ultimo vero tempore, cum sibi homines propter duritiam suam et cor impœnitens, Rom. 2. 5. thesaurizaverint iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, gladium suum vibrabit.

v. 13. * Retract. l. c. 19. 13. *Nisi convertimini*, inquit, *gladium suum vibrabit*. Potest ipse homo * Dominicus gladius Dei intelligi bis acutus, id est framea, quam non vibravit primo adventu, sed tamquam in vagina humilitatis abscondit: vibrabit autem cum in secundo adventu veniens judicare vivos et mor- B tuos, in manifesto splendore claritatis suæ (a) justis suis lumen, et terrores impiis coruscabit. Nam in aliis exemplaribus, pro eo quod est *gladium suum vibrabit*, *frameam suam splendificabit* positum est: quo verbo convenientissime significari arbitror ultimum Dominicæ claritatis adventum: quando quidem ex ipsius persona in- Psal. 16. 13. telligitur, quod alius Psalmus habet, Libera Domine ab impiis animam meam, frameam tuam ab inimicis manus tuæ. *Arcum suum tetendit, et paravit illum*. Non passim verborum tempora prætereunda sunt, quod gladium de futuro dixit, *vibrabit*: *arcum* de præterito, *tetendit*: deinde præteriti temporis consequuntur verba.

v. 14. 14. *Et in ipso paravit vasa mortis: sagittas suas ardentibus operatus est*. Arcum ergo istum, Scripturas sanctas libenter acceperim, ubi fortitudine novi Testamenti, quasi nervo quodam, duritia veteris flexa et edomita est. Hinc tamquam sagittæ emittuntur Apostoli, vel divina præconia jaculantur. Quas sagittas *ardentibus operatus est*, id est, quibus percussi divino amore flagrarent. Qua enim alia sagitta percussa est, Cant. 2. 4. sec. LXX. * f. mala. quæ dicit, Inducite me in domum vini, constituite me inter unguenta, constipate me inter * mella, quoniam vulnerata caritate ego sum? Quibus aliis sagittis accenditur, qui redire ad Deum cupiens, et ab ista peregrinatione remeare, adversus dolosas linguas petit auxilium, et ei dicitur, Quid detur tibi, aut quid adjiciatur tibi adversus Psal. 119. 3. et 4. linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus vastatoribus: id est, quibus percussus atque inflammatus tanto amore ardeas regni cœlorum, ut omnium resistentium et a proposito revocare volentium linguas contemnas, et per- Rom. 8. 35 etc. secutiones eorum derideas, dicens: Quis me separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Certus sum enim, inquit, quia neque mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque præsentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Sic ardentibus sagittis suas operatus est.

A Nam in Græcis exemplaribus ita invenitur, *Sagittas suas ardentibus operatus est*. Latina autem, *ardentes*, pleraque habent. Sed sive ipsæ sagittæ ardeant, sive ardere faciant, quod utique non possunt, nisi et ipsæ ardeant, integer sensus est.

15. Sed quia non sagittas tantum, sed etiam *vasa mortis* dixit in arcu Dominum parasse, quæri potest quæ sint vasa mortis. An forte hæretici? Nam et ipsi ex eodem arcu, id est, ex eisdem Scripturis in animas non caritate inflammandas, sed venenis perimendas insiliunt, quod non contingit nisi pro meritis: propterea divinæ providentiæ etiam ista dispositio tribuenda est, non quia ipsa peccatores facit, sed quia ipsa ordinat cum peccaverint. Malo enim voto per B peccatum legentes, male coguntur intelligere, ut ipsa sit pœna peccati: quorum tamen morte filii catholicæ Ecclesiæ, tamquam quibusdam spinis, a somno excitantur, et ad intelligentiam divinarum Scripturarum proficiunt. Oportet enim et 1 Cor. 11 18. hæreses esse, ut probati, inquit, manifesti fiant inter vos: hoc est, inter homines, cum manifesti sint Deo. An forte easdem sagittas et vasa mortis disposuit ad perniciem infidelium, et ardentes vel ardentibus operatus est ad exercitationem fidelium? Non enim falsum est quod Apostolus dicit, Aliis sumus odor vitæ in vitam, aliis 2. Cor. 2 16. odor mortis in mortem, et ad hæc quis idoneus? » Non ergo mirum si iidem Apostoli et vasa mortis sunt in eis a quibus persecutionem passi sunt, et igneæ sagittæ ad inflammanda corda creden- C tium.

16. Post hanc autem dispensationem justum veniet judicium: de quo ita dicit, ut intelligamus unicuique homini supplicium fieri de peccato suo, et ejus iniquitatem in pœnam converti: ne putemus illam tranquillitatem, et ineffabile lumen Dei de se proferre unde peccata puniantur; sed ipsa peccata sic ordinare, ut quæ fuerunt delectamenta homini peccanti, sint instrumenta Domino punienti. *Ecce*, inquit, *parturivit* v. 15. *injustitiam*. Quid enim conceperat, ut injustitiam parturiret? *Concepit*, inquit, *laborem*. Hinc Gen. 3. 17. est ergo illud, In labore manducabis panem tuum. Hinc etiam illud, Venite ad me omnes qui Matth. 11. laboratis et onerati estis. Jugum enim meum lene » 28. et 30. est, et onus meum leve. Non enim POTERIT LA- D BOR FINIRI, nisi hoc quisque diligat quod invito non possit auferri. Nam cum ea diliguntur quæ possumus contra voluntatem amittere, necesse est ut pro his miserrime laboremus, et ut hæc adipiscamur, in angustiis terrenarum ærumnarum, cum sibi quisque illa rapere et prævenire alterum, aut extorquere alteri cupit, injustitias machinemur. Recte ergo et prorsus ex ordine parturivit injustitiam, qui concepit laborem. Parit autem, quid nisi quod parturivit, quamvis non hoc parturierit quod concepit? Non enim hoc nascitur quod concipitur; sed concipitur semen, nascitur quod formatur ex semine. Labor

(a) Editi, *justis suis, lumine, et terrore impiis coruscabit*. At MSS. *lumen et terrores*.

A est igitur semen iniquitatis, peccatum autem conceptio laboris, id est illud primum peccatum,
Eccli. 1. 14. apostatare a Deo. Parturivit ergo injustitiam qui concepit laborem. *Et peperit iniquitatem.* Iniquitas, hoc est quod injustitia: hoc ergo peperit quod parturivit. Quid deinde sequitur?

v. 16. 17. *Lacum aperuit et effodit illum.* Lacum aperire, est in terrenis rebus, id est, tamquam in terra fraudem parare, quo alius cadat, quem vult decipere injustus. Aperitur autem hic lacus, cum consentitur malæ suggestioni terrenarum cupiditatum: effoditur vero, cum post consensionem operationi fraudis instatur. Sed unde fieri potest, ut iniquitas prius lædat hominem justum in quem procedit, quam cor injustum unde procedit? Itaque fraudator pecuniæ, verbi gratia,
B dum cupit alium damno lacerare, ipse avaritiæ vulnere sauciatur. Quis autem vel demens non videat quantum inter hos distet, cum ille patitur damnum pecuniæ, ille innocentiæ? *Incidet* ergo *in foveam quam fecit.* Quod in alio Psalmo
Psal. 9. 17. dicitur, Cognoscitur Dominus judicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

v. 17. 18. *Convertetur labor ejus in caput ejus, et iniquitas ejus in verticem ejus descendet.* Non enim voluit ipse peccatum evadere: sed factus est sub peccato tamquam servus, dicente Domi-
Johan. 8. 34. no, omnis qui peccat, servus est. Erit ergo iniquitas ejus super ipsum, cum ipse iniquitati suæ subditur; quia non potuit dicere Domino, quod innocentes et recti dicunt, Gloria mea, et exal-
Psal. 3. 4. tans caput meum. Ita ergo ipse inferior erit, ut
C ejus iniquitas sit superior, et in illum descendat: quia gravat illum, et onerat, et ad requiem sanctorum revolare non sinit. Hoc fit, cum in homine perverso servit ratio, et libido dominatur.

v. 18. 19. *Confitebor Domino secundum justitiam ejus.* Non ista confessio peccatorum est: ille enim hoc dicit, qui superius verissime dicebat, Si est
v. 4. Confessio laudis. iniquitas in manibus meis: sed confessio justitiæ Dei, qua ita loquimur, Vere Domine justus es, quando et justos sic protegis, ut per te ipsum eos illumines; et peccatores sic ordinas, ut non tua, sed sua malitia puniantur. Ista confessio ita Dominum laudat, ut nihil possint impiorum valere blasphemiæ, qui volentes excusare facinora sua, nolunt suæ culpæ tribuere quod peccant,
D hoc est, nolunt suæ culpæ tribuere culpam suam. Itaque aut fortunam, aut fatum inveniunt quod accusent, aut diabolum, cui non consentire in potestate nostra esse voluit qui nos fecit: aut
Manichæorum error. aliam naturam inducunt, quæ non sit ex Deo, fluctuantes miseri, et errantes potius quam confitentes Deo, ut eis ignoscat. Non enim oportet ignosci, nisi dicenti, Peccavi. Qui ergo videt merita animarum sic ordinari a Deo, ut dum sua cuique tribuuntur, pulcritudo universitatis nulla ex parte violetur, in omnibus laudat Deum: et ista est non peccatorum, sed justorum confessio.

A Non enim peccatorum confessio est, dum dicit
Matth. 11. 25. Dominus, Confiteor tibi Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et revelasti
Eccli. 39. 19. et 20. ea parvulis. Item in Ecclesiastico dicitur, Confitemini Domino in omnibus operibus ejus. Et hæc dicetis in confessione, opera Domini universa (a) quoniam bona valde. Quod in isto Psalmo intelligi potest, si quisque pia mente, Domino adjuvante, distinguat inter justorum præmia et supplicia peccatorum, quemadmodum his duobus universa creatura, quam Deus a se conditam regit, mirifica et paucis cognita pulcritudine decoratur. Ita ergo ait, *Confitebor Domino secundum justitiam ejus*, tamquam ille qui viderit non factas tenebras a Deo, sed ordinatas tamen.
Gen. 1. 3. Deus enim dixit, Fiat lux, et facta est lux. Non
B dixit, Fiant tenebræ, et factæ sunt tenebræ: et
Ibidem 4 et 5. tamen ipsas ordinavit. Et ideo dicitur, Divisit Deus inter lucem et tenebras: et vocavit Deus lucem diem, et tenebras vocavit noctem. Ista distinctio aliud fecit, et ordinavit: aliud autem non fecit, sed tamen etiam hoc ordinavit. Jam vero
Isai. 58. 10. tenebris significari peccata, et in Propheta invenitur, qui dicit, Et tenebræ tuæ tamquam me-
1 Johan. 3. 11. ridies erunt: et in Apostolo dicente, Qui odit fratrem suum, in tenebris est: et illud præcipue,
Rom. 13 12. Abjiciamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Non quod aliqua sit natura tenebrarum. Omnis enim natura inquantum natura est, esse cogitur. Esse autem, ad lucem pertinet: non esse, ad tenebras. Qui ergo deserit eum a quo factus est, et inclinatur in id unde factus est, id
C est, in nihilum, in hoc peccato tenebratur; et tamen non penitus perit, sed in infimis ordinatur. Itaque postquam dixit, *Confitebor Domino:* ne peccatorum confessionem intelligeremus, subjicit ultimum, *Et psallam nomini Domini altissimi.* Psallere autem ad gaudium pertinet, pœnitentia vero peccatorum ad tristitiam.

20. Potest iste Psalmus etiam in persona Do-
* Retract. 1. c. 19. minici * hominis intelligi: si modo ea quæ ibi humiliter dicta sunt, ad nostram infirmitatem referantur, quam ille gestabat.

IN PSALMUM VIII.

ENARRATIO.

v. 1. D (b) *In finem, pro torcularibus, Psalmus ipsi David.* b

1. Nihil de torcularibus in textu ejus Psalmi, cujus iste titulus est, dicere videtur. In quo apparet multis et variis similitudinibus unam eamdemque rem in Scripturis sæpe insinuari. Torcularia ergo possumus accipere Ecclesias, eadem ratione qua et aream intelligimus Ecclesiam. Quia sive in area, sive in torculari, nihil aliud agitur, nisi ut fructus ab integumentis purgentur, quæ necessaria erant, et ut na-

(a) Particula, *quoniam*, ab editis aberat, et a Vulgata, sed reperitur hic in MSS. estque ὅτι apud LXX.

(b) De hoc 1. vers. consule enarrationem in Psal. 83.

scerentur, et ut crescerent, atque ad maturita- A
tem vel messis vel vindemiæ pervenirent. His
ergo vel integumentis vel sustentaculis, id est
paleis in area frumenta, et vinaciis in torculari-
bus vina exuuntur: sicut in Ecclesiis a multitu-
dine sæcularium hominum, quæ simul cum bo-
nis congregatur, quibus ut nascerentur et apti
fierent verbo divino, necessaria erat illa multitu-
do, id agitur, ut spiritali amore per operatio-
nem ministrorum Dei separentur. Agitur enim
nunc, ut non loco, sed affectu interim separen-
tur boni a malis: quamvis simul in Ecclesiis,
quantum adtinet ad corporalem præsentiam, con-
versentur. Aliud autem erit tempus, quo vel fru-
menta in horrea, vel vina in cellas segregentur.
Lucæ 3. 17. Frumenta, inquit, recondit in horreis, paleas
autem comburet igni inexstinguibili. Eadem res B
in alia similitudine sic intelligi potest: Vina re-
condet in apothecis, vinacia vero pecoribus pro-
jiciet: ut ventres pecorum, pro pœnis gehenna-
rum per similitudinem intelligere liceat.

2. Est alius intellectus de torcularibus, dum
tamen ab Ecclesiarum significatione non receda-
Num. 13. 24. tur. Nam et Verbum divinum potest uva intelli-
gi. Dictus est enim et Dominus Botrus uvæ,
quem ligno suspensum, de terra promissionis,
qui præmissi erant a populo Israel, tamquam
crucifixum, adtulerunt. Verbum itaque divinum,
cum enuntiationis necessitate usurpat vocis so-
num, quo in aures pervehatur audientium, eo-
dem sono vocis tamquam vinaciis, intellectus tam-
quam vinum includitur: et sic uva ista in aures
a venit quasi in calcatoria (*a*) torculariorum. Ibi C
enim discernitur, ut sonus usque ad aures va-
leat; intellectus autem memoria eorum qui au-
diunt, velut quodam lacu excipiatur; inde trans-
eat in morum disciplinam et habitum mentis,
tamquam de lacu in cellas; in quibus si negli-
Johan. 19. 29. gentia non acuerit, vetustate firmabitur. Acuit
Lucæ 22. 18. namque in Judæis, et hoc aceto Dominum pota-
verunt. Nam illud vinum quod de generatione
vitis novi Testamenti bibiturus est cum sanctis
suis Dominus in regno Patris sui, suavissimum
atque firmissimum sit necesse est.

3. Solent accipi torcularia etiam martyria,
tamquam afflictione persecutionum calcatis eis,
qui Christi nomen confessi sunt, mortalia eorum
tamquam vinacia in terra remanserint, animæ
autem in requiem cælestis habitationis emanave- D
rint. Sed neque isto intellectu ab Ecclesiarum
fructificatione disceditur. Psallitur ergo *pro tor-
cularibus*, pro Ecclesiæ constitutione, cum Do-
minus noster postquam resurrexit, adscendit in
cælos. Tunc enim misit Spiritum-sanctum: quo
impleti discipuli, cum fiducia prædicaverunt ver-
bum Dei, ut Ecclesiæ congregarentur.

v. 2 4. Itaque dicitur, DOMINE *Dominus noster*,
quam admirabile est nomen tuum in universa
A *terra!* Quæro unde sit admirabile nomen ejus in
universa terra? Respondetur, *Quoniam elevata
est magnificentia tua super cælos*. Ut iste sit
sensus, Domine, qui es Dominus noster, quam
te admirantur omnes qui incolunt terram! quo-
niam tua magnificentia de terrena humilitate su-
per cælos elevata est. Hinc enim apparuit quis
descenderis, cum a quibusdam visum est, et a
ceteris creditum quo adscenderis.

5. ***Ex ore infantium et lactentium perfecisti*** v. 3.
laudem propter inimicos tuos. Non possum acci-
pere alios infantes atque lactentes, quam eos qui-
bus dicit Apostolus, Tamquam parvulis in Chri- 1. Cor. 3. 1.
sto lac vobis potum dedi, non cibum. Quos si-
gnificabant illi qui Dominum præcedebant lau-
dantes: in quos ipse Dominus hoc testimonio usus
B est, cum dicentibus Judæis ut eos corriperet, re-
spondit, Non legistis, Ex ore infantium et lacten- Matth. 21. 16.
tium perfecisti laudem? Bene autem non ait, fe-
cisti, sed, *perfecisti laudem*. Sunt enim in Eccle-
siis etiam hi qui non jam lacte potantur, sed ve-
scuntur cibo, quos idem Apostolus significat,
dicens, Sapientiam loquimur inter perfectos: (*b*) 1. Cor. 2. 6.
sed non ex his solis perficiuntur Ecclesiæ; quia b
si soli essent, non consuleretur generi humano.
Consulitur autem cum illi quoque nondum capa-
ces cognitionis rerum spiritalium atque æterna-
rum, nutriuntur fide temporalis historiæ, quæ
pro salute nostra post Patriarchas et Prophetas,
ab excellentissima Dei Virtute atque Sapientia
etiam suscepti hominis sacramento administrata
est, in qua salus est omni credenti: (*c*) ut au- c
C ctoritate commotus, præceptis inserviat, quibus
purgatur unusquisque et in caritate radicatus
atque fundatus possit currere cum sanctis, non
jam parvulus in lacte, sed juvenis in cibo, com- Ephes. 3. 18.
prehendere latitudinem, longitudinem, altitudi-
nem et profundum, scire etiam supereminentem
scientiam caritatis Christi.

6. ***Ex ore infantium et lactentium perfecisti
laudem propter inimicos tuos***. Inimicos huic di-
spensationi quæ facta est per Jesum Christum et
hunc crucifixum, generaliter accipere debemus
omnes qui vetant credere incognita, et certam
scientiam pollicentur: sicut faciunt hæretici uni-
versi, et illi qui in superstitione gentilium Philo-
sophi nominantur. Non quod scientiæ pollicitatio
reprehendenda sit: sed quod gradum saluberri-
D mum et necessarium fidei negligendum putant,
per quem in aliquid certum, quod esse nisi æter-
num non potest, oportet adscendi. Hinc eos ap-
paret nec ipsam scientiam habere, quam contem-
pta fide pollicentur; quia tam utilem ac neces-
sarium gradum ejus ignorant. *Ex ore* ergo *in-
fantium* (*d*) *et lactentium perfecisti laudem*, Do- d
minus noster, mandans primo per Prophetam,
Nisi credideritis, non intelligetis: et ipse per se Isai. 7. 9 sec. LXX
dicens, Beati qui non viderunt, et credituri sunt. Johan. 20. 29.

(a) In MSS. aliquot, sed paucioribus, nec antiquiori-
bus, *torcularium*.
(b) Plures MSS. *Sed non ex his perficiuntur*, etc. omis-
sa voce *solis*.
(c) Am. Er. et plures MSS. *ut auctoritate commoni-
tus, præceptis inserviat*.
(d) Am. Er. et aliquot MSS. *et lactentium * perfecit
laudem Dominus noster*. Et paulo infra plerique MSS.
*et ipse * præsens dicens*, *Beati* etc.

Matth. 11. 25. *Propter inimicos*: contra quos etiam illud dici- A
tur, Confiteor tibi Domine cæli et terræ, quia
abscondisti hæc a sapientibus, et revelasti ea
parvulis, A sapientibus enim dixit, non qui sa-
pientes sunt, sed qui esse se putant, *ut destruas*
a *inimicum et* (*a*) *defensorem*. Quem, nisi hæreti-
cum? Nam et Ipse est inimicus et defensor, qui
fidem Christianam cum oppugnet, videtur defen-
dere. Quamquam etiam Philosophi hujus mundi
bene intelligantur inimici et defensores, quan-
doquidem Filius Dei Virtus et Sapientia Dei est,
qua illustratur omnis quisquis veritate sapiens
efficitur. Hujus illi se amatores esse profitentur,
unde etiam Philosophi nominantur: et propte-
rea illam videntur defendere, cum inimici sint
ejus, quoniam superstitiones noxias, ut colan-
tur et venerentur hujus mundi elementa, suadere B
non cessant.

v. 4. 7. *Quoniam videbo cælos* (*b*) *tuos opera digi-*
b *torum tuorum*. Legimus digito Dei scriptam Le-
Exod. 31. 18. gem, et datam per Moysen sanctum servum ejus:
Deut. 9. 10. quem digitum Dei, multi intelligunt Spiritum-
sanctum. Quapropter si digitos Dei, eosdem ipsos
ministros Spiritu-sancto repletos, propter ipsum
spiritum qui in eis operatur recte accipimus;
quoniam per eosdem nobis omnis divina Scri-
ptura confecta est: convenienter intelligimus hoc
loco cælos dictos libros utriusque Testamenti.
Dictum est autem etiam de ipso Moyse a Magis
regis Pharaonis, cum ab eo superati essent, Di-
Exod. 8. 19. gitus Dei est hic. Et quod scriptum est, Cælum
Isai. 34. 4. plicabitur sicut liber, etiamsi de isto æthereo
cælo dictum est, congrue tamen ex hac eadem C
similitudine in allegoria librorum cæli nomina n-
tur. *Quoniam videbo*, inquit, *cælos*, *opera digi-*
torum tuorum: id est, cernam et intelligam
Scripturas, quas operante Spiritu-sancto per mi-
nistros tuos conscripsisti.

8. Possunt itaque etiam superius cæli nomi-
v. 2. nati, iidem libri accipi, ubi ait, *Quoniam ele-*
vata est magnificentia tua super cælos: ut totus
iste sit sensus, Quoniam magnificentia tua ele-
vata est super cælos; excedit enim magnificen-
tia tua omnium Scripturarum eloquia: ex ore
infantium et lactentium perfecisti laudem, ut a
fide Scripturarum inciperent, qui cupiunt ad tuæ
magnificentiæ notitiam pervenire: quæ super
Scripturas elevata est, quia transit et superat
omnium verborum linguarumque præconia. In- D
clinavit ergo Scripturas Deus usque ad infantium
et lactentium capacitatem, sicut in alio Psalmo
Psal. 17. 10. canitur, Et inclinavit cælum, et descendit: et
c hoc fecit propter inimicos, (*c*) qui per superbiam
loquacitatis inimici crucis Christi, etiam cum
aliqua vera dicunt, parvulis tamen et lactentibus
prodesse non possunt. Ita destruitur inimicus et
defensor, qui sive sapientiam, sive etiam Chri-
sti nomen defendere videatur; ab hujus tamen
gradu fidei oppugnat eam veritatem, quam prom-
ptissime pollicetur. Propterea etiam illam non
habere convincitur: quia oppugnando gradum
ejus, quod est fides, quemadmodum in eam con-
scendatur, ignorat. Hinc ergo destruitur teme-
rarius et cæcus pollicitator veritatis, qui est ini-
micus et defensor, cum videntur cæli opera di-
gitorum Dei, id est, intelliguntur Scripturæ per-
ductæ usque ad infantium tarditatem; et eos
per humilitatem historicæ fidei, quæ temporali-
ter gesta est, ad sublimitatem intelligentiæ re-
rum æternarum bene nutritos et roboratos eri-
gunt in ea quæ confirmant. Isti quippe cæli, id
est isti libri, opera sunt digitorum Dei. Sancto
etenim Spiritu in sanctis operante, confecti sunt.
Nam qui gloriam suam potius quam salutem ho-
minum adtenderunt, sine Spiritu-sancto locuti
sunt in quo sunt viscera misericordiæ Dei.

9. *Quoniam videbo cælos*, *opera digitorum*
tuorum, *lunam et stellas quas tu fundasti*. Luna
et stellæ in cælis sunt fundatæ: quia et univer-
salis Ecclesia, in cujus sæpe significatione luna
ponitur, et particulatim per loca singula Eccle-
siæ, quas nomine stellarum insinuatas arbitror,
in eisdem Scripturis collocatæ sunt, quas cælo-
rum vocabulo positas credimus. Cur autem luna
recte significet Ecclesiam, opportunius in alio
Psalmo considerabitur, ubi dictum est, peccato- Psal. 10. 2.
res intenderunt arcum, ut sagittent in obscura
luna rectos corde.

10. *Quid est homo*, *quia memor es ejus*, *aut* v. 5.
filius hominis, *quoniam tu visitas eum?* Quid
inter hominem et filium hominis distet, quæri
potest. Si enim nihil distaret, non ita poneretur,
homo, *aut filius hominis*, per disjunctionem.
Nam si ita scriptum esset, Quid est homo quia
memor es ejus, et filius hominis quoniam visitas
eum: repetitum videretur quod dictum est *homo*.
Nunc vero cum sonat, *homo*, *aut filius hominis*,
manifestior insinuatur distantia. Hoc sane reti-
nendum est, quia omnis filius hominis homo:
quamvis non omnis homo filius hominis possit
intelligi. Adam quippe homo, sed non filius ho-
minis. Quapropter hinc jam licet adtendere atque
discernere, quid hoc in loco inter hominem et
filium hominis distet: ut qui portant imaginem 1 Cor. 15. 49.
terreni hominis, qui non est filius hominis, ho-
minum nomine significentur; qui autem portant
imaginem cælestis hominis, filii hominum potius
appellentur: Ille enim et vetus homo dicitur, Ephes. 4. 22. et 24.
iste autem novus: sed novus ex vetere nascitur,
quoniam spiritalis regeneratio mutatione vitæ
terrenæ atque sæcularis inchoatur; et ideo iste
filius hominis nuncupatur. Homo igitur hoc loco
est terrenus, filius autem hominis cælestis: et
ille longe sejunctus a Deo, hic autem præsens
Deo: et propterea illius memor est, tamquam in
longinquo positi; hunc vero visitat, quem præ- Psal. 118. 155.

(a) Hanc partem vers. 3. tractat item Augustinus in Enarratione Psal. 102. ibique pro, *et defensorem* dicit nonnullis in codicibus verius haberi, *et ultorem*.

(b) Undecim MSS. omittunt, *tuos*: quæ quidem particula a LXX. interpretatione aberat, sed post ex Theodotionis editione fuit addita sub asterisco, sicuti docet Hieronymus in Epist. 135. ad Suniam.

(c) Lov. *qui superba loquacitate inimici crucis Christi*. At editi alii et MSS. *qui per superbiam loquacitatis*.

sens illustrat vultu suo. Longe est enim a pec-
catoribus salus: et, Signatum est in nobis lumen
Psal. 4. 7. vultus tui Domine. Sic in alio Psalmo homines
jumentis associatos, non per præsentem interio-
rem illuminationem, sed per multiplicationem
misericordiæ Dei, qua ejus bonitas usque ad in-
fima intenditur, salvos fieri dicit cum ipsis ju-
mentis; quoniam carnalium hominum salus car-
nalis est, tamquam pecorum: filios autem homi-
num sejungens ab eis quos homines pecudibus
junxit, longe sublimiori modo, ipsius veritatis
illustratione, et quadam vitalis fontis inundatio-
Psal. 35. 7, ne, beatos fieri prædicat. Sic enim dicit: Homi-
etc. » nes et jumenta salvos facies Domine, sicut mul-
» tiplicata est misericordia tua Deus. Filii autem
» hominum in protectione alarum tuarum spera-
» bunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et
» torrente deliciarum tuarum potabis eos. Quoniam
» apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbi-
» mus lumen. Prætende misericordiam tuam scien-
tibus te. Memor est igitur hominis per multipli-
cationem misericordiæ, sicut jumentorum; quia
multiplicata misericordia etiam ad longe positos
pervenit: visitat vero filium hominis, cui sub
protectione alarum suarum posito prætendit mi-
sericordiam, et in lumine suo lumen præbet, et
eum deliciis suis potat, et inebriat ubertate do-
mus suæ, ad obliviscendas ærumnas et errores
præteritæ conversationis. Hunc filium hominis,
id est, hominem novum, pœnitentia veteris par-
turit cum dolore et gemitu. Iste quamvis novus,
tamen adhuc carnalis dicitur, cum lacte nutri-
1. Cor. 3. 1. tur: Non potui vobis loqui quasi spiritalibus,
sed quasi carnalibus, inquit Apostolus. Et ut
ostenderet jam regeneratos, Tamquam parvulis,
» ait, in Christo, lac vobis potum dedi, non cibum.
Iste cum relabitur, quod sæpe accidit, ad vete-
rem vitam, cum exprobatione audit quod homo
Ibidem 3. sit: Nonne homines estis, inquit, et secundum
hominem ambulatis?

a 11. Filius igitur hominis (a) primo visitatus
v. 1. Re-tract. 19. est in ipso homine * Dominico, nato ex Maria
virgine. De quo propter ipsam infirmitatem car-
nis, quam sapientia Dei gestare dignata est, et
v. 6. passionis humilitatem recte dicitur, *Minuisti*
eum paulo minus ab Angelis. Sed additur illa cla-
rificatio, qua resurgens adscendit in cælum: *Glo-*
v. 7. *ria*, inquit, *et honore coronasti eum;* * *et consti-*
tuisti eum super opera manuum tuarum. Quan-
doquidem et Angeli sunt opera manuum Dei,
etiam super Angelos constitutum accipimus uni-
genitum Filium: quem minutum paulo minus
ab Angelis per humilitatem carnalis generatio-
nis atque passionis audimus, et credimus.

v. 8. 12. *Omnia*, inquit, *subjecisti sub pedibus e-*
jus. Nihil excipit cum dicit, *Omnia:* Et ne ali-
ter liceret intelligi, sic Apostolus credi jubet,
1. Cor. 15. 27. cum dicit, Excepto eo qui ei subjecit omnia. Et
Hebr. 2. 8. hoc ipso hujus Psalmi testimonio utitur ad He-
bræos, cum ita vult omnia intelligi esse subje-

A cta Domino nostro Jesu Christo, ut nihil exce-
ptum sit. Nec tamen quasi aliquid magnum vi-
detur adjungere, cum dicit, *Oves et boves uni-*
versas, insuper et pecora campi; * *volucres cæ-* v. 9.
li, et pisces maris, qui perambulant semitas ma-
ris. Videtur enim relictis cælestibus Virtutibus
et Potestatibus et omnibus exercitibus Angelo-
rum, relictis etiam ipsis hominibus, tantum ei
pecora subjecisse: nisi oves et boves intelliga-
mus animas sanctas, vel innocentiæ fructum
dantes, vel etiam operantes ut terra fructificet,
id est, ut terreni homines ad spiritalem uberta-
tem regenerentur. Has ergo animas sanctas, non
hominum tantum, sed etiam omnium Angelorum
oportet accipere, si volumus hinc intelligere o-
B mnia esse subjecta Domino nostro Jesu Christo.
Nulla enim creatura subjecta non erit, cui pri-
mates, ut ita dicam, spiritus subjiciuntur. Sed
unde probabimus oves posse accipi etiam subli-
miter beatos, non homines, sed Angelicæ crea-
turæ spiritus? An ex eo quod Dominus dicit re- Luce 15. 4.
liquisse se nonaginta novem oves in montibus,
id est in sublimioribus locis, et descendisse pro-
pter unam? Si enim unam ovem lapsam huma-
nam animam accipiamus in Adam, quia etiam Gen. 2. 22.
Eva de illius latere facta est, quorum omnium
spiritaliter tractandorum et considerandorum
nunc tempus non est, restat ut nonaginta-novem
relictæ in montibus, non humani, sed angelici
spiritus intelligantur. (b) Nam de bobus facilis b
expeditio est hujus sententiæ: quoniam ipsi ho-
C mines non ob aliud boves dicti sunt, nisi quod
evangelizando verbum Dei angelos imitantur,
ubi dictum est, Bovi trituranti os non infrenabis.
Quando igitur facilius ipsos Angelos nuntios ve- Deut. 25. 4.
ritatis, boves accipimus; quando Evangelistæ 1. Cor. 9. 9.
participatione nominis eorum, boves vocati sunt? 1. Tim. 5. 18.
Subjecisti, ergo, inquit, *oves et boves univer-*
sas, id est, omnem sanctam spiritalem creatu-
ram: in qua etiam (c) sanctorum hominum ac- c
cipimus, qui sunt in Ecclesia, in illis videlicet
torcularibus, quæ sub alia similitudine lunæ ac
stellarum insinuata sunt.

13. *Insuper*, ait, *et pecora campi.* Nullo mo-
do vacat, quod additum est, *insuper.* Primo,
quia pecora campi possunt intelligi et oves et
boves: ut si rupium et arduorum locorum peco-
D ra capræ sunt, bene intelliguntur oves pecora
campi. Itaque etiamsi ita positum esset, Oves et
boves universas et pecora campi: recte quære-
retur quid sibi vellent, pecora campi, cum etiam
oves, et boves hoc possint intelligi. Quod vero
additum est etiam, *insuper*, cogit omnino ad
nescio quam differentiam cognoscendam. Sed
sub hoc verbo quod positum est, *insuper*, non
solum pecora campi, sed etiam volucres cæli,
et pisces maris, qui perambulant semitas ma-
ris, accipiendi sunt. Quæ est igitur ista distan-
tia? Veniant in mentem torcularia, habentia vi-
nacia et vinum; et area, continens paleas et fru- Marc. 3. 12.

(a) Ita in MSS. At in editis, *primus.*
(b) Am. Er. et aliquot MSS. *Nam de bobus facilis* expo-
sitio *est.*
(c) Editi, *sanctos homines*, MSS. *sanctorum hominum.*

Matth. 13. 47. mentum; et retia, quibus inclusi sunt pisces bo- A
Gen. 7. 8. ni et mali; et arca Noe, in qua et immunda et
munda erant animalia: et videbis Ecclesias inte-
rim hoc tempore usque ad ultimum judicii tem-
pus, non solum oves et boves continere, id est
sanctos laicos et sanctos ministros, sed, *insu-
per et pecora campi, volucres cœli et pisces ma-
ris, qui perambulant semitas maris.* Pecora enim
campi, congruentissime accipiuntur homines in
carnis voluptate gaudentes; ubi nihil arduum,
Matth. 7. 13. nihil laboriosum adscendunt. Campus est enim
etiam lata via, quæ ducit ad interitum: et in
Gen. 4. 8. campo Abel occiditur. Quare metuendum est,
ne quisque descendens a montibus justitiæ Dei,
Psal. 35. 7. Justitia enim, inquit, tua velut montes Dei: la-
titudines et facilitates voluptatis carnalis eli-
gens, a diabolo trucidetur. Vide nunc etiam vo- B
lucres cæli, superbos, de quibus dicitur, Po-
Psal. 72. 9. suerunt in cælum os suum. Vide quam in altum
Psal. 11. 5. vento portentur, qui dicunt, Linguam nostram
» » magnificabimus, labia nostra (*a*) apud nos sunt,
quis noster Dominus est? Intuere etiam pisces
maris, hoc est, curiosos; qui perambulant se-
mitas maris, id est, inquirunt in profundo hu-
jus sæculi temporalia: quæ tamquam semitæ in
mari tam cito evanescunt et intereunt, quam
rursus aqua confunditur, postquam transeunti-
bus locum dederit vel navibus vel quibuscum-
que ambulantibus aut natantibus. Non enim ait
tantum, ambulant semitas maris; sed, *peram-
bulant* dixit ostendens pertinacissimum studium
1. Joh. 2. 15. etc. inania et præterfluentia requirentium. Hæc au-
tem tria genera vitiorum, id est voluptas car- C
nis, et superbia, et curiositas, omnia peccata
concludunt. Quæ mihi videntur a Johanne apo-
stolo enumerata, cum dicit, Nolite diligere mun-
» dum, quoniam omnia quæ in mundo sunt, con-
» cupiscentia carnis est, et concupiscentia oculo-
» rum, et ambitio sæculi. Per oculos enim maxi-
» me curiositas prævalet. Reliqua vero quo perti-
* 1. Retract. 19. neant, manifestum est. Et illa Dominici * homi-
nis tentatio tripertita est: per cibum, id est, per
Matth. 4. 3. concupiscentiam carnis, ubi suggeritur, Dic la-
pidibus istis ut panes fiant: per inanem jactan-
tiam, ubi in monte constituto, ostenduntur o-
mnia regna hujus terræ, et promittuntur si ado-
raverit: per curiositatem, ubi de pinna templi
admonetur ut se deorsum mittat, tentandi gra-
tia utrum ab Angelis suscipiatur. Itaque postea- D
quam nullo istorum tentamento valere apud eum
Lucæ 4. 13. potuit inimicus, hoc de illo dicitur, Postquam
complevit omnem tentationem diabolus. Propter
torculariorum itaque significationem, subjecta
sunt pedibus ejus non solum vina, sed etiam vi-
nacia: non solum scilicet oves et boves, id est,
sanctæ animæ fidelium, vel in plebe, vel in mi-
nistris; sed insuper et pecora voluptatis, et vo-
lucres superbiæ, et pisces curiositatis. Quæ o-
mnia genera peccatorum nunc bonis et sanctis
mixta esse in Ecclesiis videmus. Operetur igi-
tur in Ecclesiis suis, et a vinaciis vinum sepa-

(*a*) Editi, *nobiscum*. At MSS. *apud nos*.

A ret: nos demus operam, ut vinum simus et oves
aut boves; non vinacia, aut pecora campi, aut
volucres cæli, aut pisces maris qui perambulant
semitas maris. Non quia ista nomina isto solo
modo intelligi, et explicari possunt, sed pro lo-
cis. Namque alibi aliud significant. Et HÆC RE-
GULA in omni allegoria retinenda est, ut pro
sententia præsentis loci consideretur quod per
similitudinem dicitur: hæc est enim Dominica
et Apostolica disciplina. Repetamus ergo ulti-
mum versum, qui etiam in principio Psalmi po-
nitur, et laudemus Deum dicentes, *Domine Do-
minus noster, quam admirabile est nomen tuum
in universa terra!* Decenter quippe post textum
sermonis ad caput reditur, quo totus idem ser-
mo referendus est.
B

IN PSALMUM IX.

ENARRATIO.

1. PSALMI hujus inscriptio est, *In finem pro* v. 1.
occultis Filii, Psalmus ipsi David. De
occultis Filii quæri potest: sed quia non addidit
cujus, ipsum unigenitum Dei Filium oportet in-
telligi. Ubi enim de filio David Psalmus inscri-
ptus est, Cum fugeret, inquit, a facie Abessa- Psal. 3. 1.
lon filii sui; cum et nomen ejus dictum esset,
et ob hoc latere non posset de quo diceretur:
non tamen dictum est tantum, a facie Abessa-
lon filii; sed additum est, sui. Hic vero, et quod
non additum est, sui, et quod de Gentibus mul-
C ta dicit; non potest recte accipi Abessalon. Ne-
que enim bellum quod cum patre ille perditus
gessit, ullo modo ad Gentes pertinet, cum po-
pulus tantum Israel adversus se ibi divisus sit.
Canitur itaque iste Psalmus pro occultis unige- 2. Reg. 15.
niti Filii Dei. Nam et ipse Dominus cum sine ad-
ditamento ponit Filium, seipsum unigenitum
vult intelligi, ubi ait, Si vos Filius liberaverit, Johan. 8. 36.
tunc vere liberi eritis. Non enim dixit, Filius
Dei; sed tantum dicendo, Filius, dat intelligi
cujus sit filius. Quam locutionem non recipit ni-
si excellentia ejus de quo ita loquimur, ut etiam-
si non eum nominemus, possit intelligi. Ita enim
dicimus, Pluit, serenat, tonat, et si qua sunt
talia; nec addimus quis id faciat; quia omnium
mentibus sponte sese offert excellentia facientis,
D nec verba desiderat. Quæ sunt igitur occulta Fi-
lii? In quo verbo primum intelligendum est es-
se aliqua Filii manifesta, a quibus distinguun-
tur hæc quæ appellantur occulta. Quamobrem Christi adventus duplex.
quoniam duos adventus Domini credimus, unum
præteritum, quem Judæi non intellexerunt, al-
terum futurum, quem utrique speramus; et
quoniam iste quem Judæi non intellexerunt,
Gentibus profuit: non inconvenienter accipitur
de hoc adventu dici, *pro occultis Filii*, ubi cæ- Rom. 11. 25.
citas ex parte Israel facta est, ut plenitudo Gen-
tium intraret. Duo etiam judicia insinuantur per Judicia duo.
Scripturas, si quis advertat, unum occultum,

alterum manifestum. Occultum nunc agitur, de A
1. Pet. 4. 17. quo apostolus Petrus dicit, Tempus est ut judi-
4. Sent. dist. cium incipiat a domo Domini. Occultum itaque
16. c. judicium est pœna, qua nunc unusquisque ho-
Quod ergo. minum aut exercetur ad purgationem, aut ad-
monetur ad conversionem, aut si contempserit
vocationem et disciplinam Dei, excæcatur ad
damnationem. Judicium autem manifestum est,
quo venturus Dominus judicabit vivos et mor-
tuos, omnibus fatentibus eum esse a quo et bo-
nis præmia, et malis supplicia tribuentur. Sed
tunc illa confessio, non ad remedium malorum,
sed ad cumulum damnationis valebit. De his duo-
bus judiciis uno occulto, alio manifesto, videtur
Johan. 5. 24. mihi Dominus dixisse, ubi ait; Qui in me cre-
dit, transiit de morte ad vitam, nec in judicium
veniet; in judicium scilicet manifestum. Nam B
hoc quod transit de morte ad vitam per nonnul-
lam afflictionem, qua flagellat omnem filium
Johan. 3. 18. quem recipit, judicium occultum est. Qui au-
tem non credit, inquit, jam judicatus est: id
est, isto occulto judicio jam præparatus est ad
illud manifestum. Hæc duo judicia etiam in Sa-
Sap. 12. 25. et 26. pientia legimus, ubi scriptum est, Propter hoc
» tamquam pueris insensatis judicium in derisum
» dedisti, hi autem hoc judicio non correcti di-
» gnum Dei judicium experti sunt. Qui ergo non
corriguntur isto occulto Dei judicio, dignissime
illo manifesto punientur. Quocirca in hoc Psal-
mo observanda sunt occulta Filii, id est, et hu-
militas ejus adventus, quo profuit Gentibus, cum
cæcitate Judæorum; et pœna quæ nunc occulte
agitur nondum damnatione peccantium, sed aut C
exercitatione conversorum, aut admonitione ut
convertantur, aut cæcitate ut damnationi præ-
parentur qui converti noluerint.

v. 2. 2. Confitebor tibi Domine in toto corde
meo. Non in toto corde confitetur Deo, qui de
providentia ejus in aliquo dubitat: sed qui jam
cernit occulta sapientiæ Dei, quantum sit invi-
Rom. 5. 3. sibile præmium ejus, qui dicit, Gaudemus in
tribulationibus; et quemadmodum omnes cru-
ciatus, qui corporaliter inferuntur, aut exer-
ceant conversos ad Deum, aut ut convertantur
admoneant; aut juste damnationi ultimæ præ-
parent obduratos; et sic omnia ad divinæ provi-
dentiæ regimen referantur, quæ stulti quasi ca-
su et temere et nulla divina administratione fie-
ri putant. *Narrabo omnia mirabilia tua.* Nar-
rat omnia mirabilia Dei, qui ea non solum in D
corporibus palam, sed in animis invisibiliter
quidem, sed longe sublimius et excellentius fie-
Johan. 11. 44. ri videt. Nam terreni homines et oculis dediti,
magis mirantur resurrexisse in corpore mor-
tuum Lazarum, quam resurrexisse in anima per-
Act. 9. secutorem Paulum. Sed quoniam visibile mira-
culum ad illuminationem animam vocat, invisi-
bile autem eam quæ vocata venit illuminat; o-
mnia narrat mirabilia Dei, qui credens visibili-
bus ad intelligenda invisibilia transitum facit.

v. 3 3. *Lætabor, et exsultabo in te.* Non in hoc
sæculo, non in voluptate contrectationis corpo-
rum, nec in palati et linguæ saporibus, nec in
suavitate odorum, nec in jucunditate sonorum
transeuntium, nec in formis corporum varie co-
loratis, nec in vanitatibus laudis humanæ, nec
in conjugio et prole moritura, nec in superfluis
temporalium divitiarum, nec in conquisitione
hujus sæculi, sive quæ locorum spatiis tenditur,
sive quæ successione temporis volvitur: sed *læ-
tabor et exsultabo in te*, videlicet in occultis Fi-
lii, ubi signatum est in nobis lumen vultus tui
Domine. Etenim, Abscondes eos, inquit, in ab- Psal. 4. 7.
scondito vultus tui. Lætabitur ergo et exsultabit Psal. 30. 21.
in te, qui narrat omnia mirabilia tua. Narrabit
autem omnia mirabilia tua, (siquidem nunc per
prophetiam (a) dictum est,) ille qui non venit
voluntatem suam facere, sed voluntatem ejus Johan. 6. 38.
qui eum misit.

4. Jam enim incipit apparere persona Domini
in hoc Psalmo loquens. Nam sequitur, *Psallam
nomini tuo Altissime*, * *in convertendo inimi-* v. 4.
cum meum retrorsum. Hujus ergo inimicus quan-
do retro conversus est? An quando ei dictum
est, Redi retro satanas? Tunc enim qui tentan- Matt. 4. 10.
do se præponere cupiebat, retro factus est, non
decipiendo tentatum, et in eum nihil valendo.
Retro enim sunt terreni homines: cælestis au-
tem homo prior factus est; quamvis post vene-
rit. Primus enim homo de terra terrenus: secun- 1. Cor. 15. 47.
dus homo de cælo cælestis. Sed de ipsa stirpe
veniebat, a quo dictum est, Qui post me venit Johan. 1. 15.
ante me factus est. Et Apostolus ea quæ retro Philip. 3. 13.
sunt obliviscitur, et in ea quæ ante sunt, se ex-
tendit. Conversus est igitur inimicus retro, post-
quam non valuit hominem cælestem decipere
tentatum; et se ad terrenos convertit, ubi domi-
nari potest. Quapropter nullus hominum eum 1. Cor. 15. 49.
præcedit, et retro eum esse facit, nisi qui de-
ponens imaginem terreni hominis, portaverit
imaginem cælestis. Jam vero si quod dictum est,
inimicum meum, generaliter vel peccatorem vel
gentilem hominem magis velimus accipere, non
erit absurdum. Nec pœna erit quod dictum est,
In convertendo inimicum meum retrorsum: sed
beneficium, et tale beneficium, ut huic compa-
rari nihil possit. Quid enim beatius quam depo-
nere superbiam, et non velle Christum præce-
dere, veluti sanus sit, cui medicus non sit ne-
cessarius; sed malle retro ire post Christum,
qui discipulum vocans ut perficiatur, dicit, Se- Matth. 19. 21.
quere me? Sed tamen accommodatius de diabo-
lo dictum intelligitur, *In convertendo inimicum
meum retrorsum.* Diabolus quippe retrorsum
conversus est etiam in persecutione justorum,
et multo utilius persecutor est, quam si dux et
princeps præiret. Psallendum est igitur nomini
Altissimi in convertendo inimicum retrorsum:
quoniam malle debemus eum persequente fuge-
re, quam ducentem sequi. Habemus enim quo
fugiamus, et abscondamur in occultis Filii: qua Psal. 89. 1.
Dominus factus est refugium nobis.

(a) Editi, *dictus est ille qui etc.* MSS. *dictum est.*

Psal. 89 1. 5. *Infirmabuntur, et peribunt a facie tua.* Qui infirmabuntur et peribunt, nisi iniqui et impii? *Infirmabuntur*, dum nihil valebunt: *et peribunt*, quia non erunt impii: *a facie* Dei, id est, a cognitione Dei, sicut periit ille qui dixit,
Gal. 2. 20. Vivo autem jam non ego, vivit autem in me Christus. Sed quare *infirmabuntur, et peribunt*
v. 5. impii, *a facie tua?* * *Quoniam fecisti judicium meum*, inquit, *et caussam meam:* id est judicium illud in quo judicari visus sum, meum fecisti; et caussam illam qua me justum et innocentem homines damnaverunt, meam fecisti. Hæc enim ei militaverunt ad nostram liberationem: sicut et nautæ dicunt ventum suum, quo utuntur ad bene navigandum.

Item v. 5. 6. *Sedisti super thronum qui judicas æquitatem.* Sive Filius Patris dicat, qui etiam illud di-
Johan. 19. 11. xit, Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum fuisset desuper, idipsum ad æquitatem Patris et ad occulta sua referens, quod judex hominum ad utilitatem hominum judicatus est: sive homo dicat Deo, *Sedisti super thronum qui judicas æquitatem*, animam suam thronum ejus appellans, ut corpus sit fortasse terra, quæ sca-
Isai 66. 1. bellum pedum ejus dicta est: Deus enim erat in
2. Cor. 5. 19. Christo mundum reconcilians sibi: sive (*a*) anima Ecclesiæ jam perfecta et sine macula et ruga, digna scilicet occultis Filii, quia introduxit
Ephes. 5. 27. eam rex in cubiculum suum, dicat sponso suo,
Cant. 1. 3. *Sedisti super thronum qui judicas æquitatem*, quia resurrexisti a mortuis, et adscendisti in cælum, et sedes ad dexteram Patris: quælibet ergo harum sententia placeat, quo iste versus referatur, regulam fidei non excedit.

v. 6. 7. *Increpasti gentes, et periit impius.* Convenientius hoc Domino Jesu Christo dici, quam ipsum dicere, accipimus. Quis enim alius increpavit gentes, et periit impius, nisi qui postea quam adscendit in cælum, misit Spiritum-sanctum, quo impleti Apostoli, cum fiducia prædicarent verbum Dei, et peccata hominum libere arguerent? Qua increpatione periit impius: quia justificatus est impius, et factus est pius. *Nomen eorum delesti in sæculum, et in sæculum sæculi.* Deletum est nomen impiorum. Non enim appellantur impii, qui Deo vero credunt. Deletur autem nomen eorum *in sæculum*, id est, quamdiu temporale sæculum volvitur. *Et in sæculum sæculi.* Quid est sæculum sæculi, nisi cujus effigiem et tamquam umbram habet hoc sæculum? Vicissitudo enim temporum sibi succedentium, dum luna minuitur et rursus impletur, dum sol omni anno locum suum repetit, dum ver, vel æstas, vel autumnus, vel hyems sic transit ut redeat, æternitatis quædam imitatio est. Sed hujus sæculi sæculum est quod incommutabili æternitate consistit. Sicut versus in animo, et versus in voce: ille intelligitur, iste auditur, et ille istum modificat: et ideo ille in arte operatur et manet, iste in aere sonat et transit. Sic hujus mutabilis sæculi modus ab il-

A lo incommutabili sæculo definitur, quod dicitur, sæculum sæculi. Et ideo illud in arte Dei, hoc est, in Sapientia et Virtute permanet: hoc autem in creaturæ administratione peragitur. Si tamen non repetitio est, ut postea quam dictum est *in sæculum*, ne hoc acciperetur quod transit, subjiceretur *in sæculum sæculi*. Nam in Græcis exemplaribus sic est, *εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.* Quod Latini plerique interpretati sunt, non *in sæculum et in sæculum sæculi;* sed, *in æternum, et in sæculum sæculi:* ut in eo quod dictum est *in sæculum sæculi*, illud exponeretur quod dictum est *in æternum*. *Nomen ergo impiorum delesti in æternum*, quia deinceps numquam erunt impii. Et si in hoc sæculum non tenditur nomen eorum, multo minus
B in sæculum sæculi.

8. *Inimici defecerunt frameæ in finem.* Non pluraliter inimici, sed singulariter hujus inimici. Cujus autem inimici nisi diaboli frameæ defecerunt? Hæ autem intelliguntur diversæ opiniones erroris, quibus ille animas tamquam gladiis perimit. His gladiis vincendis et ad defectum perducendis instat ille gladius, de quo in septimo Psalmo dicitur, Nisi convertimini, gladium suum vibrabit. Et forte iste est finis, in quem frameæ deficiunt inimici; quia usque ad ipsum aliquid valent. Ipse nunc operatur occulte, ultimo autem judicio palam vibrabitur. Hoc destruuntur civitates. Nam ita sequitur, *Inimici defecerunt frameæ in finem: et civitates destruxisti.* Civitates autem in quibus diabolus re-
C gnat, ubi dolosa et fraudulenta consilia tamquam curiæ locum obtinent, cui principatui quasi satellites et ministri adsunt officia quorumque membrorum, oculi ad curiositatem, aures ad lasciviam, vel si quid est aliud quod in malam partem libenter auditur, manus ad rapinam vel quodlibet aliud facinus aut flagitium, et membra cetera in hunc modum tyrannico principatui, id est, perversis consiliis militantia. Hujus civitatis quasi plebs est omnes delicatæ affectiones et turbulenti motus animi, quotidianas seditiones in homine agitantes. Ergo ubi rex, ubi curia, ubi ministri, ubi plebs invenitur, civitas est. Neque enim talia essent in malis civitatibus, nisi prius essent in singulis hominibus, qui sunt tamquam elementa et semina civitatum. Has ci-
D vitates destruit, cum excluso inde principe, de quo dictum est, Princeps hujus sæculi missus Joh. 12. 31.
est foras, vastantur hæc regna verbo veritatis, sopiuntur maligna consilia, turpes affectiones edomantur, membrorum et sensuum ministeria captivantur, et ad justitiæ et bonorum operum militiam transferuntur: ut jam, sicut Apostolus Rom. 6. 12.
dicit, non regnet peccatum in nostro mortali corpore, et cetera hujus loci. Tunc pacatur anima, et ordinatur homo ad quietem et ad beatitudinem capessendam. *Periit memoria eorum cum strepitu:* impiorum scilicet. Sed *cum strepitu*, sive quia fit strepitus dictum est, cum im-

(*a*) Sic, in MSS. At apud Lov. *sive enim Ecclesia.*

A pietas evertitur. Non enim transit ad summam
pacem, ubi summum silentium est, nisi qui ma-
gno strepitu prius cum suis vitiis belligerave-
rit : sive *cum strepitu* dictum est, ut pereat me-
moria impiorum etiam ipso strepitu pereunte,
in quo tumultuatur impietas.

v. 8. 9. *Et Dominus in æternum permanet.* Ut quid
Psal. 2. 1. ergo fremuerunt gentes, et populi meditati sunt
a inania, adversus Dominum et adversus Christum
ejus? Nam Dominus in æternum permanet. *Pa-*
v. 9. *ravit in judicio sedem suam,* * *et ipse judicabit*
orbem terrarum in æquitate. Paravit, cum ju-
dicatus est, sedem suam. Per illis enim patien-
a tiam homo cælum adquisivit, et Deus (a) in ho-
mine credentibus profuit. Et hoc est occultum
Filii judicium. Sed quia etiam palam manifeste-
B que venturus est ad vivos et mortuos judicandos,
paravit in occulto judicio sedem suam : *et ipse*
item palam *judicabit orbem terrarum in æqui-*
Matth. 25. 33. *tate :* id est, meritis digna distribuet, agnos ad
dexteram ponens, hœdos ad sinistram. *Judica-*
bit populos cum justitia. Hoc est quod superius
dictum est, judicabit orbem terrarum in æqui-
tate. Non quemadmodum judicant homines qui
corda non vident, a quibus plerumque deterio-
Rom. 1. 15. res absolvuntur, quam condemnantur; sed in
æquitate et cum justitia Dominus judicabit, testi-
monium perhibente coscientia, et cogitationibus
accusantibus seu defendentibus.

v. 10. 10. (b) *Et factus est Dominus refugium pau-*
b *peri.* Quantumlibet persequatur inimicus ille,
qui conversus est retro, quid nocebit eis quorum
C refugium factus est Dominus? Sed hoc fiet, si in
sæculo hoc, cujus ille magistratus est, paupe-
res esse delegerint, nihil amando quod vel hic
viventem aut amantem deserit : vel a moriente
deseritur. Tali enim pauperi refugium factus est
Dominus. *Adjutor in opportunitatibus, in tri-*
Hebr. 12. 6. *bulatione.* Sic pauperes facit, quoniam flagellat
omnem filium quem recipit. Nam quid sit *adjutor*
in opportunitatibus, exposuit cum addidit *in tri-*
bulatione. Non enim convertitur anima ad Deum,
nisi dum ab hoc sæculo avertitur : nec opportu-
nius ab hoc sæculo avertitur; nisi nugatoriis ejus
et noxiis et perniciosis voluptatibus labores do-
loresque misceantur.

v. 11. 11. *Et sperent in te* (c) *qui cognoscunt nomen*
c *tuum:* cum destiterint sperare in divitiis et in a-
d D liis hujus sæculi blandimentis. (d) Quærentem
quippe animam ubi figat spem, cum ab hoc mun-
do avellitur, opportune excipit cognitio nominis
Dei. Nam nomen ipsum Dei nunc usquequaque
vulgatum est : sed cognitio nominis est, cum ille
cognoscitur cujus est nomen. Non enim nomen
propter se nomen est, sed propter id quod signi-
ficat. Dictum est autem, Dominus nomen est illi.
Jerem. 33. 2. Quapropter qui se libenter Deo famulum subdit,
cognovit hoc nomen. *Et sperent in te qui cogno-*
scunt nomen tuum. Item Dominus dicit ad Moy-
Exodi 3. 14. sen, Ego sum qui sum : et dices filiis Israel, Mi-

A sit me qui est. *Sperent* ergo *in te qui cognoscunt*
nomen tuum : ne sperent in his rebus quæ tem-
poris volubilitate præterfluunt, nihil habentes ni-
si erit, et fuit. Quoniam quod in illis futurum
est, cum venerit, fit statim præteritum : expe-
ctatur cum cupiditate, amittitur cum dolore. In
Dei autem natura non erit aliquid, quasi non-
dum sit; aut fuit, quasi jam non sit : sed est tan-
tum id quod est, et ipsa est æternitas. Desinant
igitur sperare et diligere temporalia, et se ad æ-
ternam spem conferant, qui cognoscunt nomen
ejus qui dixit, Ego sum qui sum : et de quo di-
ctum est, Misit me qui est. *Quoniam non dere-*
liquisti quærentes te Domine. Qui cum quærunt,
jam transeuntia ut moritura non quærunt. Nemo Matth. 6. 24.
enim potest duobus dominis servire.

B 12. *Psallite Domino, qui habitat in Sion :* his v. 12.
dicitur, quos non derelinquit quærentes se Do-
minus. Ipse habitat in Sion, quod interpretatur
speculatio, et gestat imaginem Ecclesiæ quæ nunc
est : sicut Jerusalem gestat imaginem Ecclesiæ
quæ futura est, id est, civitatis sanctorum jam
angelica vita fruentium; quia Jerusalem inter-
pretatur visio pacis. Præcedit autem speculatio
visionem, sicut ista Ecclesia præcedit eam, quæ
promittitur, civitatem immortalem et æternam.
Sed præcedit tempore, non dignitate : quia ho-
norabilius est quo pervenire nitimur, quam id
quod agimus, ut pervenire mereamur : agimus au-
tem speculationem, ut perveniamus ad visionem.
Sed etiam ipsam, quæ nunc est, Ecclesiam nisi
Dominus inhabitaret, iret in errorem quamlibet
C studiosissima speculatio. Et huic Ecclesiæ dictum 1. Cor. 3. 17.
est, Templum enim Dei sanctum est, quod estis Ephes. 3. 16.
vos : et, In interiore homine habitare Christum
per fidem in cordibus vestris. Præcipitur ergo
nobis, ut psallamus Domino, qui habitat in Sion,
ut concorditer Dominum Ecclesiæ inhabitatorem
laudemus. *Annuntiate inter gentes mirabilia e-*
jus. Et factum est, et non desinet fieri.

13. *Quoniam requirens sanguinem eorum me-* v. 13.
moratus est. Quasi responderetur ab his qui mis-
si sunt evangelizare, (e) illi præcepto quod di- e
ctum est, *Annuntiate inter gentes mirabilia e-*
jus : et diceretur, Domine quis credidit auditui Isai. 53. 1.
nostro? et, Propter te occidimur tota die : con- Psal. 43. 22.
venienter sequitur, dicens, non sine magno fru-
ctu æternitatis morituros in persecutione Chri-
D stianos : *Quoniam requirens sanguinem eorum*
memoratus est. Sed cur *sanguinem eorum* maluit
dicere? An quasi alius imperitior et minoris fi-
dei quæreret, dicens, Quomodo annuntiabunt,
cum in eos infidelitas gentium sævitura sit : huic
respondetur, *Quoniam requirens sanguinem eo-*
rum memoratus est; id est, veniet ultimum ju-
dicium, ubi et interfectorum gloria, et interfi-
cientium pœna manifesta sit? *Memoratus est* au-
tem, nemo ita positum putet, quasi oblivio ca-
dat in Deum : sed quia post longum tempus fu-
turum est judicium, secundum affectum infirmo-

(a) Sic MSS. Editi vero, *et Deus hominibus.*
(b) Idem vers. 10. exponitur in Enarrat. Ps. 83.
(c) Editi. *Et sperent in te omnes.* Abest omnes a MSS.

(d) Ita plerique MSS. At in editis, *Quærente quippe anima :* paulo post, *excipit cognitionem nominis Dei.*
(e) Editi, *illud præceptum* MSS. *illi præcepto.*

rum hominum positum est, qui quasi oblitum
Deum putant, quia non tam cito facit quam ipsi
volunt. His dicitur etiam quod sequitur, *Non
est oblitus clamorem pauperum:* id est, non ut
putatis, oblitus est: quasi dicerent, postea quam
audierunt, *Memoratus est*, Ergo oblitus erat,
Non est oblitus, inquit, *clamorem pauperum.*

14. Sed quæro quis clamor pauperum sit,
quem Deus non obliviscitur? An iste clamor est;
v. 14. cujus hæc verba sunt, *Miserere mei, Domine,
vide humilitatem meam ab inimicis meis?* Quare
ergo non dixit, Miserere nostri, Domine, vide
humilitatem nostram ab inimicis nostris, tamquam
multi pauperes clament; sed tamquam u-
1. Cor. 8. 9. nus, *Miserere mei, Domine.* An quia unus interpellat
pro sanctis, qui primus pauper pro nobis
factus est, cum esset dives; et ipse dicit, *Qui*
v. 15. *exaltas me de portis mortis, ut annuntiem universas
laudes tuas in portis filiæ Sion?* Exaltatur
enim homo in illo, non solum quem gestat,
quod caput Ecclesiæ est; sed etiam quisquis nostrum
est in ceteris membris, et exaltatur ab omnibus
pravis cupiditatibus, quæ sunt portæ
mortis, quia per illas itur in mortem. Mors autem
est jam ipsa lætitia in perfruendo, cum quisque
1 Tim. 6. 10. adipiscitur quod perdite concupivit. Radix est e-
nim omnium malorum cupiditas. Et propterea
1. Tim. 5. 6. porta mortis est, quia mortua est vidua quæ in
deliciis vivit. Ad quas delicias per cupiditates
tamquam per portas mortis pervenitur. Sunt autem
portæ filiæ Sion, omnia optima studia, per
quæ venitur ad visionem pacis in sancta Ecclesia.
In his igitur portis bene annuntiantur universæ
laudes Dei, ut non detur sanctum canibus,
Matth. 7. 6. neque projiciantur margaritæ ante porcos; qui
malunt pertinaciter latrare, quam studiose quærere;
aut qui nec latrare nec quærere, sed in anarum
voluptatum cœno volutari. Cum autem in
bonis studiis laudes Dei annuntiantur; petentibus
datur, et quærentibus manifestatur, et pulsantibus
aperitur. An forte portæ mortis sunt corporales
sensus et oculi, qui aperti sunt homini
Gen. 3. 7. cum de ligno vetito gustasset, a quibus exaltantur,
quibus dicitur ut quærant non quæ viden-
2. Cor. 4. 18. tur, sed quæ non videntur, quia quæ videntur,
temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna
sunt; et portæ sunt filiæ Sion, sacramenta
et initia fidei, quæ pulsantibus aperiuntur, ut
1. Cor. 2. 9. perveniantur ad occulta Filii? Non enim oculus
vidit, auris audivit, aut in cor hominis adscendit,
quæ præparavit Deus diligentibus se. Huc
usque est clamor pauperum, quem non oblitus
est Dominus.

v. 16. 15. Deinde sequitur, *Exsultabo super salutare
tuum;* id est, cum beatitudine continebor a
salutari tuo, quod est Dominus noster Jesus
1. Cor. 1. 24. Christus, Virtus et Sapientia Dei. Ergo Ecclesia
dicit, quæ hic affligitur, et spe salva est: quamdiu
occultum est Filii judicium, ipsa spe dicit,
Exsultabo super salutare tuum: quia nunc circumstrepente
seu vi, seu errore gentilium adteritur.
*Infixæ sunt gentes in corruptione, quam
fecerunt.* Animadverte quemadmodum servetur
pœna peccatori de operibus suis; et quemadmodum
qui voluerunt persequi Ecclesiam, in ea
corruptione sint fixi, quam se inferre arbitrabantur.
Nam interficere corpora cupiebant, cum ipsi
in anima morerentur. *In muscipula ista, quam
occultaverunt, comprehensus est pes eorum.* Muscipula
occulta, est dolosa cogitatio. Pes animæ
recte intelligitur amor; qui cum pravus est, vocatur
cupiditas aut libido; cum autem rectus, dilectio
vel caritas. Amore enim movetur tamquam
ad locum, quo tendit. Locus autem animæ non
in spatio aliquo est, quod forma occupat corporis,
sed in delectatione, quo se pervenisse per
amorem lætatur. Delectatio autem perniciosa sequitur
cupiditatem, fructuosa caritatem. Unde
et radix dicta est cupiditas. Radix porro tamquam
pes arboris intelligitur. Radix dicta est et cari- 1. Tim. 6. 10.
tas, ubi de seminibus Dominus loquitur quæ in
petrosis locis (a) exurente sole arescunt, quia
non habent altam radicem. Unde significat eos, Matth. 13. 5.
qui gaudent excipiendo verbum veritatis, sed
cedunt persecutionibus, quibus sola caritate resistitur.
Et Apostolus dicit, Ut in caritate radi- Ephes. 3. 17.
cati et fundati possitis comprehendere. Pes ergo
peccatorum, id est amor, comprehenditur in muscipula
quam occultant: quia cum fraudulentam
actionem consecuta fuerit delectatio, cum eos Rom. 1. 24.
tradiderit Deus in concupiscentiam cordis eorum;
jam illa delectatio alligat eos, ut inde abrumpere
amorem et ad utilia conferre non audeant; quia
cum conati fuerint, dolebunt animo, tamquam
pedem de compede exuere cupientes: cui dolori
succumbentes, a perniciosis delectationibus nolunt
abscedere. *In muscipula* ergo *quam occultaverunt*,
id est, in fraudulento consilio *comprehensus
est pes eorum*, amor scilicet qui per fraudem
pervenit ad vanam lætitiam, qua comparatur
dolor.

16. (b) *Cognoscitur Dominus judicia faciens.* v. 17.
Hæc sunt judicia Dei. Non ab illa tranquillitate
beatitudinis suæ, nec a secretis sapientiæ, quibus
recipiuntur beatæ animæ, profertur ferrum,
aut ignis, aut bestia, aut aliquid tale quo crucientur
peccatores: sed quomodo cruciantur, et quomodo
facit Dominus judicium? *In operibus*, inquit,
manuum suarum comprehensus est peccator.

17. Hic interponitur,* *Canticum diapsalmatis:* *Græc. LXX. ᾠδὴ διαψάλματος.
quasi occulta lætitia, quantum existimare possumus,
separationis quæ nunc fit, non locis, sed
affectionibus animorum, inter peccatores et justos,
sicut granorum a paleis adhuc, in area.
Et sequitur, *Convertantur peccatores in infernum:* v. 18.
id est, dentur in manus suas, cum eis
parcitur, et illaqueentur delectatione mortifera.
Omnes gentes quæ obliviscuntur Deum. Quia cum Rom. 1. 18.

(a) Editi, *exeunt, et sole veniente arescunt.* MSS. omittunt *veniente*: sed ex iis aliqui habent, *exeunt et a sole*: alii, *exeunte sole*; alii, *exurente sole.*

(b) Editi, *cognoscetur*. At MSS. *cognoscitur*: juxta LXX. γινώσκεται.

non probaverunt Deum habere in notitia, dedit
illos Deus in reprobum sensum.
v. 19. 18. (a) *Quia non in finem oblivio erit pauperis:*
a qui videtur nunc in oblivione esse, cum pecca-
tores felicitate hujus sæculi florere existimantur,
et justi laborare: sed *patientia*, inquit, *pauperum*
b *non* (b) *periet in æternum.* Quapropter nunc pa-
tientia opus est ad perferendos malos, qui jam
voluntatibus separati sunt, donec etiam ultimo
judicio separentur.
v. 20. 19. *Exsurge Domine, non prævaleat homo.*
Imploratur futurum judicium: sed antequam ve-
niat, *Judicentur*, inquit, *gentes in conspectu tuo*,
hoc est in occulto, quod dicitur coram Deo, pau-
v. 21. cis sanctis et justis intelligentibus. *Constitue Do-
mine legislatorem super eos.* Videtur mihi Anti-
2. Thess. 2. 3. christum significare, de quo Apostolus dicit, Cum
c revelabitur homo peccati, (c) *Sciant gentes quo-
niam homines sunt.* Ut qui nolunt liberari a Fi-
lio Dei, et pertinere ad filium hominis, et esse
filii hominum, id est, novi homines, serviant ho-
mini, id est, veteri homini peccatori, *quoniam
homines sunt.*
20. Et quia ille ad tantum culmen inanis glo-
riæ venturus creditur, tanta ei licebit facere, et
in omnes homines, et in sanctos Dei, ut nunc
vere nonnulli infirmi arbitrentur Deum res hu-
manas negligere; interposito Diapsalmate, sub-
jicit tamquam vocem gementium, et quærentium,
Psal. alter 9. v. 1. cur judicium differatur: UT QUID *Domine*, inquit,
recessisti longe? Deinde qui sic quæsivit, tam-
quam repente intellexerit, aut quasi sciens in-
terrogaverit ut doceret, subjicit dicens, *Despicis
in opportunitatibus, in tribulationibus:* id est,
opportune despicis, et facis tribulationes ad in-
flammandos animos desiderio adventus tui. His
enim jucundior est fons ille vitæ, qui multum
sitierint. Itaque insinuat consilium dilationis, di-
v. 2. cens, *Dum superbit impius, incenditur pauper.*
Mirum est et verum, quanto studio bonæ spei
parvuli accendantur ad recte vivendum, compa-
ratione peccantium. Quo mysterio agitur, ut e-
tiam hæreses esse permittantur: non quia ipsi
hæretici hoc volunt; sed quia hoc de peccatis eo-
rum divina operatur providentia, quæ lucem et
Gen. 1. 3. et 4. facit, et ordinat; tenebras autem tantum ordi-
nat, ut sit earum comparatione lux gratior, si-
cut hæreticorum comparatione jucundior est in-
ventio veritatis. Ea quippe comparatione probati
manifesti fiunt inter homines, qui Deo noti sunt.
Item v. 2. 21. *Comprehenduntur in cogitationibus suis,
quibus cogitant:* id est, malæ cogitationes eorum
vincula illis fiunt. Sed quare fiunt vincula? *Quo-
niam laudatur peccator*, inquit, *in desideriis a-
nimæ suæ.* Adulantium linguæ alligant animas
in peccatis. Delectat enim ea facere, in quibus
non solum non metuitur reprehensor, sed etiam
laudator auditur. *Et qui iniqua gerit, benedici-*
A *tur.* Hinc comprehenduntur in cogitationibus
suis, quibus cogitant.
22. *Irritavit Dominum peccator.* Nemo gratu- v. 4.
letur homini qui prosperatur in via sua, cujus
peccatis deest ultor, et adest laudator. MAJOR
HÆC IRA Domini est. Irritavit eum Dominum pec-
cator, ut ista patiatur, id est, ut correptionis
flagella non patiatur. *Irritavit Dominum pecca-
tor: secundum multitudinem iræ suæ exquiret.*
MULTUM IRASCITUR, dum non exquirit, dum qua-
si obliviscitur et non attendit peccata, et per
fraudes et scelera ad divitias honoresque perve-
nitur: quod maxime in illo Antichristo eventu-
rum est, qui usque adeo beatus videbitur homi-
nibus, ut etiam Deus putetur. Sed quanta ista
ira sit Dei, docent sequentia.
B 23. *Non est Deus in conspectu ejus, contami-* v. 5.
nantur viæ ejus in omni tempore. Qui novit vel
quid gaudeat, vel quid lætetur in anima, novit (d) d
quantum malum sit luce deseri veritatis; cum
magnum malum homines putent oculorum cor-
poralium cæcitatem, qua lux ista retrahitur.
Quantam ergo pœnam patitur, qui secundis re-
bus peccatorum suorum eo perducitur, ut non
sit Deus in conspectu ejus, et contaminentur viæ
ejus in omni tempore, id est, cogitationes et
consilia ejus immunda sint? *Auferuntur judicia
tua a facie ejus.* Animus enim male sibi conscius,
dum sibi videtur nullam pœnam pati, credit quod
non judicet Deus; et sic auferuntur judicia Dei
a facie ejus; cum hæc ipsa sit magna damnatio.
Et omnium inimicorum suorum dominabitur.
C Ita enim traditur, quod reges omnes superatu-
rus sit, et solus regnum obtenturus: quando e-
tiam secundum Apostolum, qui de illo prædicat, 1. Thess. 2.
In templo Dei sedebit, extollens se super omne
quod colitur et quod dicitur Deus.
24. Et quoniam traditus in concupiscentiam
cordis sui, et damnationi ultimæ destinatus, per
nefarias artes ad illud vanum et inane culmen
dominationemque venturus est; propterea sequi-
tur, *Dixit enim in corde suo, Non movebor de* v. 6.
generatione in generationem sine malo: id est,
fama mea et nomen meum de hac generatione in
generationem posterorum non transient, nisi ar-
tibus malis adipiscar tam excelsum principatum,
de quo posteri tacere non possint. Animus enim
perditus et expers bonarum artium atque a ju-
D stitiæ lumine alienus, malis artibus sibi aditum
molitur ad famam tam diuturnam, ut apud po-
steros etiam celebretur. Et qui non possunt be-
ne innotescere, cupiunt vel male de se homines
loqui, dummodo nomen latissime pervagetur.
Quod hic arbitror dictum esse, *Non movebor de
generatione in generationem sine malo.* Est et a-
lius intellectus, si de generatione mortali ad æ-
ternitatis generationem se venire non posse va-
nus et erroris plenus animus arbitratur, nisi ar-

(a) Plerique MSS. *Quoniam non in finem in oblivione erit pauper.*

(b) Quinque MSS. *peribit.* Alii cum editis. *periet*, vitiose, sed corrigi forte prohibebat consuetudo cantantium populorum, uti de verbo *floriet* dicit Augustinus in l. 2. de Doctrina Christiana c. 13.

(c) In editis, *Ut sciant.* Abest particula ut, a MSS. et a Græco LXX.

(d) Duo MSS. *quantum malum sit lucem deserere veritatis.* Alii tres. *lucem deseri.*

tibus malis: quod quidem etiam de Simone diffa-
Act. 8. 9. matum est, cum sceleratis artibus cælum se pu-
tasset adepturum, et de humana generatione in di-
vinam generationem rebus magicis transiturum.
Quid ergo mirum, si etiam ille homo peccati, qui
totam nequitiam et impietatem, quam omnes
pseudoprophetæ inchoaverunt, impleturus est,
et tanta signa facturus, ut decipiat, si fieri pot-
est, etiam electos, dicturus est in corde suo,
*Non movebor de generatione in generationem si-
ne malo?*
v. 7. 25. (*a*) *Cujus maledictione os plenum est, et*
a *amaritudine et dolo.* Magnum enim maledictum
est tam nefandis artibus cælum appetere, et ad
capiendam æternam sedem talia merita compa-
rare. Sed hac ejus maledictione os plenum est.
Non enim habebit effectum ista cupiditas, sed
intra os ejus tantum valebit ad eum perdendum,
qui hæc sibi ausus est polliceri cum amaritudine
et dolo, id est, ira et insidiis, quibus in suas
partes conversurus est multitudinem. *Sub lingua
ejus labor et dolor.* Nihil est laboriosius iniqui-
tate et impietate: quem laborem sequitur dolor;
quia non solum sine fructu, sed etiam ad perni-
ciem laboratur. Qui labor et dolor ad illud refer-
Ibidem 6. tur quod dixit in corde suo, Non movebor de ge-
neratione in generationem sine malo. Et propte-
rea, *sub lingua ejus;* non, in lingua; quoniam
tacite ista cogitaturus est, hominibus autem alia
locuturus, ut bonus et justus et Dei filius videa-
tur.
8. 26. *Sedet in insidiis cum divitibus.* Quibus di-
vitibus, nisi eis quos hujus sæculi muneribus cu-
mulabit? Et ideo in insidiis cum his sedere di-
ctus est, quoniam falsam felicitatem ipsorum ad
decipiendos homines ostentabit. Qui prava volun-
tate dum tales esse cupiunt, et bona æterna non
quærunt, in laqueos ejus incident. *In occultis
ut interficiat innocentem. In occultis* puto dictum
esse, ubi non facile intelligitur quid appetendum,
quidve fugiendum sit. Innocentem autem inter-
ficere, est ex innocente facere nocentem.
v. 9. 27. *Oculi ejus in pauperem respiciunt.* Justos
enim maxime persecuturus est, de quibus dictum
Matth. 5. 3. est, Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est
regnum cælorum. *Insidiatur in occulto, velut
leo in cubili suo.* Leonem in cubili dicit eum, in
quo et vis et dolus operabitur. Prima enim per-
secutio Ecclesiæ violenta fuit, cum proscriptio-
nibus, tormentis, cædibus, Christiani ad sacri-
ficandum cogerentur: altera persecutio fraudu-
b lenta est, quæ nunc per (*b*) cujuscemodi hære-
ticos et falsos fratres agitur: tertia superest per
Antichristum ventura, qua nihil est periculosius;
quoniam et violenta et fraudulenta erit. Vim ha-
bebit in imperio, dolum in miraculis. Ad vim
relatum est, quod dictum est, *leo:* ad dolos, quod
dictum est, *in cubili suo.* Et rursum ipsa repe-
tita sunt converso ordine, *Insidiatur*, inquit, *ut
rapiat pauperem:* hoc ad dolum pertinet. Quod

A autem sequitur, *Rapere pauperem dum adtrahit
eum*, violentiæ deputatur. *Adtrahit* enim signi-
ficat, quibus potest cruciatibus affligendo ad se
adducit.
28. Item duo quæ sequuntur, ipsa sunt. *In* v. 10.
muscipula sua humiliabit eum, dolus est. *Incli-
nabitur, et cadet, dum dominabitur pauperum*,
vis est. Muscipula enim bene significat insidias:
dominatio vero terrorem apertissime insinuat.
Et bene ait, *Humiliabit eum in muscipula sua.*
Cum enim signa illa facere cœperit, quanto mi-
rabiliora videbuntur hominibus, tanto illi san-
cti, qui tunc erunt, contemnentur, et quasi
pro nihilo habebuntur. Quos ille, cui per justi-
tiam et innocentiam resistent, mirificis factis
superare videbitur. Sed *inclinabitur, et cadet,*
B *dum dominabitur pauperum*, id est, dum quæ-
libet supplicia irrogabit resistentibus sibi ser-
vis Dei.
29. Unde autem inclinabitur, et cadet? *Dixit* v. 11.
*enim in corde suo, Oblitus est Deus, avertit fa-
ciem suam, ne videat usque in finem.* Hæc est
inclinatio et casus MISERRIMUS, dum animus hu-
manus in suis iniquitatibus quasi prosperatur,
et parci sibi putat; cum excæcatur, et servetur
ad ultimam opportunamque vindictam, de qua
nunc jam loquitur: *Exsurge Domine Deus, exal-* v. 12.
tetur manus tua: id est, manifesta sit potentia
tua. Superius autem dixerat, Exsurge Domine, Psal. prim.
non prævaleat homo, judicentur gentes in con- 9. v. 20.
spectu tuo: id est, in occulto, ubi solus Deus
videt. Hoc factum est, cum impii ad magnam
C quæ videtur hominibus felicitatem pervenerunt:
super quos constituitur legislator, qualem ha-
bere meruerunt, de quo dicitur: Constitue Do- Ibidem 21.
mine legislatorem super eos, sciant gentes, quo-
niam homines sunt. Nunc autem post illam oc-
cultam pœnam atque vindictam dicitur, *Exsur-
ge Domine Deus, exaltetur manus tua:* non
utique in occulto, sed jam in manifestissima
gloria. *Ne obliviscaris pauperum in finem:* id
est, sicut impii putant, qui dicunt, Oblitus est Ps. secund.
Deus, avertit faciem suam ne videat usque in 9. v. 11.
finem. Usque in finem autem negant Deum vi-
dere, qui dicunt eum res humanas et terrenas
non curare. Quoniam terra quasi finis est rerum,
quia ultimum elementum est, in quo homines
ordinatissime laborant; sed laborum suorum or-
D dinem videre non possunt, qui maxime pertinet
ad occulta Filii. Laborans ergo Ecclesia illis tem-
poribus, tamquam navis in magnis fluctibus et
procellis, quasi dormientem excitat Dominum,
ut imperet ventis, et tranquillitas redeat. Dicit
ergo, *Exsurge Deus, exaltetur manus tua, ne
obliviscaris pauperum in finem.*
30. Jam itaque manifestum judicium intelli-
gentes et exsultantes dicunt, *Propter quid irri-* v. 13.
tavit impius Deum? id est, quid profuit tanta
mala facere? *Dixit enim in corde suo, Non re-
quiret.* Deinde sequitur: *Vides quoniam tu la-* v. 14.

(a) Aliquot probæ notæ MSS. juxta LXX. *Cujus ma-
ledictione os * ejus plenum est.*
(b) Editi, *hujuscemodi.* Sed melius aliquot MSS. *cu-
juscemodi:* qua voce utitur passim Augustinus, pro *qua-
libuscumque.*

a *borem et iram* (a) *consideras, ut tradas eos in manus tuas.* Sensus iste pronuntiationem quærit, in qua si erratum fuerit, obscuratur. Sic enim dixit in corde suo impius, Non requiret Deus, quasi Deus laborem et iram consideret, ut tradat eos in manus suas, id est, quasi laborare et irasci timeat, et propterea illis parcat, b ne onerosa illi sit pœna eorum, aut (b) ne iracundiæ tempestate turbetur: quomodo plerumque homines faciunt, (c) dissimulantes vindictam, ne laboreat, aut irascantur.

Ps. secund. 9. v. 14. 31. *Tibi derelictus est pauper.* Ideo enim pauper est, id est, omnia hujus mundi temporalia bona contemsit, ut tu sis tantum spes ejus. *Pupillo tu eris adjutor:* id est, ei cui moritur pater hic mundus, per quem carnaliter genitus
Gal. 6. 14. est, et jam potest dicere, Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo. Talibus enim pupillis pater fit Deus. Docet quippe Dominus pupillos
Matth. 23. 9. fieri discipulos suos, quibus dicit, Ne vobis di-
Matth. 12. 48. catis patrem in terris. Cujus rei exemplum præ-
Manichæorum error. buit prior ipse dicendo, Quæ mihi mater, aut qui fratres? Unde volunt quidam perniciosissimi hæretici asserere, non eum habuisse matrem: nec vident esse consequens si hæc verba adtendant, ut nec discipuli ejus patres habuerint. Quia sicut ipse dixit, Quæ mihi mater est: sic illos docuit, cum ait, Nolite vobis dicere patrem in terris.

v. 15. 32. *Contere brachium peccatoris et maligni:*
Ibidem 5. illius scilicet de quo supra dicebatur, Omnium inimicorum suorum dominabitur. Brachium ergo ejus, dixit potentiam ejus: cui contraria est
Ibidem 12. Christi potestas, de qua dicitur, Exsurge Domine Deus, exaltetur manus tua. *Requiretur de-*
d *lictum ejus, nec invenietur.* Propter illud, (d) id est, judicabitur de peccato suo, et ipse periet propter peccatum suum. Deinde quid mirum
v. 16. si sequitur, *Dominus regnabit in æternum et in sæculum sæculi, peribitis gentes de terra illius?* Gentes posuit, peccatores et impios.

v. 17. 33. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Desiderium illud quo æstuabant, cum in angustiis et tribulationibus hujus sæculi Domini diem concupiscerent, *Præparationem cordis eorum exaudivit auris tua.* Hæc est cordis præ-
Psal. 56. 8. paratio, de qua in alio Psalmo cantitur, Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. De qua
Rom. 8. 25. dicit Apostolus, Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Jam vero aurem Dei, non membrum corporeum, sed potentiam esse qua exaudit, regulariter debemus accipere: atque ita quibusque nominatis membris ejus, quæ in nobis visibilia et corporea sunt, potentias operationum oportet intelligi, ne sæpe ista repetantur. Non enim corporeum fas est putare quod Dominus Deus non sonantem vocem, sed præparationem cordis exaudit.

v. 18. 34. *Judicare pupillo et humili:* id est, non
A ei qui conformatur huic sæculo, neque superbo. Aliud est enim judicare pupillum, aliud judicare pupillo. Judicat pupillum etiam qui condemnat: judicat autem pupillo qui pro illo profert sententiam. *Ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.* Homines enim sunt, de quibus dictum est, Pone Domine legislatorem Psal. prim. 9. v. 21.
super eos, sciant gentes quoniam homines sunt. Sed etiam ille, qui eodem loco intelligitur poni super eos, homo erit, de quo nunc dicitur, *Ut non apponat ultra magnificare se homo super terram*, cum venerit scilicet filius hominis judicare pupillo, qui se exuit veterem hominem; atque hoc modo tamquam extulit Patrem.

35. Post occulta ergo Filii, de quibus in hoc Psalmo multa dicta sunt, erunt manifesta Filii,
B de quibus pauca in fine ejusdem Psalmi nunc dicta sunt. Ex his autem titulus factus est, quæ majorem hic partem tenent. Potest et ipse dies adventus Domini recte numerari inter occulta Filii, quamvis ipsa Domini præsentia manifesta futura sit. De illo enim die dictum est, quod Matth. 24. 36.
nemo eum sciret neque Angeli, nec Virtutes, neque filius hominis. Quid ergo tam occultum, quam id quod etiam ipsi judici occultum esse dictum est, non ad cognoscendum, sed ad prodendum? De occultis autem Filii, etiam si quisquam non Dei Filium subaudire voluerit, sed ipsius David, cujus nomini totum Psalterium tribuitur, nam Davidici utique Psalmi appellantur; voces illas audiat, quibus Domino dicitur, Miserere nostri fili David: atque ita etiam hoc Matth. 10. 30.
C modo eumdem Dominum Christum intelligat, de cujus occultis ipse Psalmus inscriptus est. Sic enim etiam ab Angelo dicitur: Dabit illi Deus Luc. 1. 32.
sedem David patris sui. Nec illa sententia huic intellectui contraria est, qua idem Dominus quærit a Judæis, Si filius David Christus est, quo- Matth. 22. 41.
modo in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram Psal. 109. 1.
meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Dictum est enim imperitis; qui quamvis venturum Christum sperarent, secundum hominem tamen eum expectarent, non secundum quod Virtus et Sapientia Dei est. Docet ergo ibi fidem verissimam et sincerissimam, ut et Dominus sit regis David, secundum quod est Verbum Johan. 1. 1.
in principio, Deus apud Deum, per quod facta
D sunt omnia: et filius, secundum quod factus est ei ex semine David secundum carnem. Non enim Rom. 1. 3.
dicit, Non est filius David Christus; sed, si jam tenetis quod filius sit ejus, discite quomodo sit Dominus ejus: nec teneatis in Christo quod filius hominis est, ita enim filius David est; et relinquatis, quod Filius Dei est, ita enim Dominus ejus est.

(a) Lov. addit, et dolorem; quod a libris et a Græco abest.
(b) Editi, *ne iracundia et tempestate turbetur*: dissentientibus MSS.

(c) Sic probæ notæ MSS. Editi vero, *qui dissimulata vindicta elaborant ne irascantur.*
(d) Editi. *Propter illud diem.* MSS. aliquot, *Propter illud*, id est.

IN PSALMUM X.

ENARRATIO.

v. 1. *In finem, Psalmus ipsi David.*

1. Nova tractatione titulus iste non indiget: jam enim satis tractatum est, quid sit, *in finem.* Ipsum ergo Psalmi textum videamus, qui mihi videtur adversus hæreticos canendus, (Adversus Donatistas.) qui commorando et exaggerando multorum in Ecclesia peccata, quasi apud ipsos justi aut omnes aut plures sint, ab uberibus Ecclesiæ veræ matris uberibus nos avertere atque abripere moliuntur: affirmantes quod apud ipsos sit Christus, et quasi pie studioseque admonentes, ut ad eos transeundo transmigremus ad Christum, quem se habere mentiuntur. Notum est autem Christum in prophetia, cum multis nominibus allegorice insinuaretur, etiam montem appellatum. Respondendum est itaque istis, et dicendum, (v. 2.) *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes, sicut passer?* Unum montem teneo in quo confido, quomodo dicitis ut ad vos transeam, tamquam multi sint Christi? Aut si vos montes esse dicitis per superbiam, oportet quidem esse passerem pennatum virtutibus et præceptis Dei: sed ea ipsa prohibent volare in istos montes, et in superbis hominibus spem collocare. Habeo domum ubi (Psal. 83. 4.) requiescam, quia in Domino confido. Nam et (Psal. 9. 10.) passer invenit sibi domum. Et factus est Dominus refugium pauperi. Dicamus ergo tota fiducia, ne dum Christum apud hæreticos quærimus, amittamus, *In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer?*

(v. 3.) 2. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscura luna rectos corde.* Terrores isti sunt comminantium nobis de peccatoribus, ut ad se tamquam ad justos transeamus. *Ecce*, inquiunt, *peccatores intenderunt arcum:* credo, Scripturas, quas illi carnaliter interpretando, venenatas inde sententias emittunt. *Paraverunt sagittas suas in pharetra:* eadem verba scilicet, quæ Scripturarum auctoritate jaculaturi sunt, in cordis occulto paraverunt. *Ut sagittent in obscura luna rectos corde:* ut cum senserint, Ecclesiæ lumine propter multitudinem imperitorum et carnalium obscurato, non se posse convinci, corrumpant bonos mores colloquiis ma- (I. Cor. 15. 33.) lis. Sed contra omnes istos terrores dicendum est, *In Domino confido.*

(* Supra in Enarrat. Ps. 8. n. 9.) 3. Luna vero quam congruenter significet Ecclesiam, memini me * promisisse in hoc Psalmo consideraturum. Duæ sunt de luna opiniones probabiles: harum autem quæ vera sit, aut non omnino, aut difficillime arbitror posse hominem scire. Cum enim quæritur unde lumen habeat; A alii dicunt suum habere, sed globum ejus dimidium lucere, dimidium autem obscurum esse; dum autem movetur in circulo suo, eamdem partem qua lucet, paulatim ad terras converti, ut videri a nobis possit; et ideo prius quasi corniculatam apparere. Nam et si facias pilam ex dimidia parte candidam, et ex dimidia obscuram; si eam partem, quæ obscura est, ante oculos habeas, nihil candoris vides: et cum cœperis illam candidam partem ad oculos convertere, si paulatim facias, primo cornua candoris videbis; deinde paulatim crescit, donec tota pars candens opponatur oculis, et nihil obscuræ alterius partis videatur: quod si perseveres adhuc paulatim convertere, incipit obscuritas appare- B re, et candor minui, donec iterum ad cornua redeat, et postremo totus ab oculis avertatur, ac rursus obscura illa pars sola possit videri: quod fieri dicunt, cum lumen lunæ videtur crescere usque ad quintamdecimam lunam, et rursus usque ad tricesimam minui, et redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat. Secundum hanc opinionem luna in allegoria significat Ecclesiam, quod ex parte spiritali lucet Ecclesia, ex parte autem carnali obscura est: et aliquando spiritalis pars in bonis operibus appareat hominibus; aliquando autem in conscientia latet, ac Deo tantummodo nota est, cum solo corpore apparet hominibus; sicut contingit, cum oramus in corde, et quasi nihil agere videmur, dum non ad terram, sed sursum corda habere jubemur ad Dominum. Alii autem dicunt C non habere lunam lumen proprium, sed a sole illustrari: sed quando cum illo est, eam partem ad nos habere qua non illustratur, et ideo nihil in ea lucis videri: cum autem incipit ab illo recedere, illustrari ab ea etiam parte, quam habet ad terram; et necessario incipere a cornibus, donec fiat quinta decima contra solem: (tunc enim sole occidente oritur, ut quisquis occidentem solem observaverit, cum eum cœperit non videre, conversus ad Orientem, lunam surgere videat:) atque inde ex alia parte cum ei cœperit propinquare, illam partem ad nos convertere, qua non illustratur, donec ad cornua redeat, atque inde omnino non appareat: quia tunc pars illa quæ illustratur, sursum est ad cælum; ad terram autem illa quam radiare sol non potest. Ergo et secundum hanc opinionem, luna intelli- D gitur Ecclesia, quod suum lumen non habeat, sed ab unigenito Dei filio, qui multis locis in sanctis Scripturis allegorice sol appellatus est, illustratur. Quem nescientes et cernere non valentes hæretici (*a*) quidam, ad istum solem cor- a poreum et visibilem, quod commune lumen est carnis hominum atque muscarum, sensus simplicium conantur avertere, et nonnullorum avertunt, qui quamdiu non possunt interiorem lucem veritatis mente contueri, simplici fide catholica contenti esse nolunt: quæ una parvulis

(*a*) Manichæi nimirum, qui in lib. 1 de Genesi cont. Manich. c. 3. et in lib. 2 c. 25. solem adorare, eique genuflectere in lib. de moribus Manich. c. 8. n. 13 traduntur. Et orationes demum ad solem quaquaversum circuitum, per diem fundere narrantur in lib. de hæresibus.

salus est, et quo uno lacte ad firmitatem solidioris cibi certo robore pervenitur. Quælibet ergo duarum istarum opinionum vera sit, congruenter accipitur allegorice luna, Ecclesia. Aut si in istis obscuritatibus magis negotiosis quam fructuosis, exercere animum aut non libet, aut non vacat, aut animus ipse non valet: satis est lunam popularibus oculis intueri, et non quærere obscuras caussas, sed cum omnibus et incrementa ejus et complementa et detrimenta sentire. Quæ si propterea deficit ut renovetur, etiam ipsi imperitæ multitudini demonstrat Ecclesiæ figuram, in qua creditur resurrectio mortuorum.

4. Deinde quærendum est, quid in hoc Psalmo accipiatur *obscura luna*, in qua peccatores sagittare paraverunt rectos corde. Non enim uno modo dici obscura luna potest: nam et cum finitur menstruis cursibus, et cum ejus fulgor nubilo interpolatur, et cum plena deficit, dici potest obscura luna. Potest ergo et de persecutoribus Martyrum intelligi, quod sagittare voluerint in obscura luna rectos corde: sive adhuc in Ecclesiæ novitate, quia nondum terris major effulserat, et gentilium superstitionum tenebras vicerat: sive linguis blasphemorum, et Christianum nomen male diffamantium, quasi nebulis cum terra obtegeretur, videri perspicua luna non poterat, id est Ecclesia: sive ipsorum Martyrum cædibus, et tanta effusione sanguinis, tamquam illo defectu et obscuratione qua cruentam faciem luna videtur ostendere, a nomine Christiano deterrebantur infirmi; in quo terrore verba dolosa et sacrilega jaculabantur peccatores, ut etiam rectos corde perverterent. Potest et de his peccatoribus intelligi, quos Ecclesia continet, quod tunc inventa occasione hujus lunæ obscuræ, multa commiserint, (*a*) quæ nobis opprobria nunc objiciuntur ab hæreticis, cum eorum auctores ea fecisse dicantur. Sed quoquo modo se habeat quod in obscura luna factum est, nunc catholico nomine toto orbe diffuso atque celebrato, quid mihi est incognitis perturbari? *In Domino* enim *confido*; nec audio dicentes animæ meæ, *Transmigra in montes sicut passer. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, ut sagittent in obscura luna rectos corde.* Aut si et illis nunc luna videtur obscura, quia incertum volunt efficere quæ sit Catholica, et eam peccatis carnalium hominum, quos multos continet, conantur arguere: quid ad eum pertinet, qui vere dicit, *In Domino confido?* Qua voce se quisque et frumentum esse ostendit, et usque ad ventilationis tempus paleas tolerabiliter sustinet

5. *In Domino* ergo *confido.* Illi timeant qui

A confidunt in homine, et de parte hominis se esse negare non possunt, per cujus canos jurant: et cum in sermone ab eis quæritur, cujus communionis sint, nisi de parte illius se esse dicant, non possunt agnosci. Dic quid isti faciunt, cum illis commemorantur tam innumerabilia et quotidiana peccata et scelera eorum, quibus plena est illa societas? Numquid possunt dicere, *In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer?* Non enim confidunt in Domino, qui tunc esse dicunt sancta sacramenta, si per sanctos homines dentur. Itaque cum ab eis quæritur, qui sint sancti, erubescunt dicere, Nos sumus. Quia etiam si illi non erubescant hoc dicere, hi qui audiunt pro ipsis erubescunt. Itaque isti cogunt eos qui accipiunt sacramenta, spem suam in homine po-

Donatistæ per canos Donati jurant.

B nere, cujus cor videre non possunt. Et maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Quid est enim dicere, Ego quod do sanctum est, nisi, spem tuam in me pone? Quid si non es sanctus? Aut ostende cor tuum. Quod si non potes, ubi videbo quod sanctus es? An forte dices quod scriptum est, Ex operibus eorum cognoscetis eos? Video plane mira opera, quotidianas violentias Circumcellionum sub Episcopis et Presbyteris ducibus circumquaque volitare, et terribiles fustes (*b*) israeles vocare, quæ homines qui nunc vivunt, quotidie vident et sentiunt. Macariana (*c*) vero tempora, de quibus invidiam faciunt, et plurimi non viderunt, et nemo nunc videt: et quisquis ea vidit catholicus, potuit di-

Jerem. 17. 5.

Matth. 7. 16.

Circumcellionum fustes dicti israeles.

C cere, si Dei servus esse vellet, *In Domino confido.* Quod et nunc dicit, cum multa quæ non vult, in Ecclesia videt, qui se intra illa retia plena piscibus bonis et malis natare adhuc sentit, donec ad finem maris veniatur, ubi mali segregentur a bonis. Isti autem quid respondent, si alicui illorum dicat ille quem baptizant, Quomodo me jubes præsumere? Nam si et dantis et accipientis est meritum, si dantis Dei, et accipientis conscientiæ meæ: hæc enim duo non mihi incerta sunt, bonitas illius, et fides mea. Quid te interponis, de quo certum scire nihil possum, Sine me dicere, *In Domino confido.* Nam si in te confido, unde confido si nihil mali ista nocte fecisti? Postremo si vis ut credam tibi, numquid possum amplius quam de te crede-

Matth. 13. 47.

D re? Unde ergo confido in eis quibus heri communicasti, et hodie communicas, et cras communicabis, utrum vel isto triduo nihil mali commiserint? Quod si nec te nec me polluit quod nescimus, quæ caussa est ut rebaptizes eos qui tempora traditionis et Macarianæ invidiæ non noverunt? Quæ caussa est ut Christianos de Me-

(*a*) Tangit illud quod versante inter persecutionum procellas Ecclesia commissum est traditionis crimen: quod quidem Catholicis calumniose objectabant Donatistæ, quando potius majores ipsorum quidam Gestis municipalibus probantur sacros codices at Ecclesiæ instrumenta persecutoribus tradidisse, uti scribit Augustinus in Epistola nunc ordine 76. n. 2. Et in 105. n. 2. *Utique ostenderemus*, ait, *vobis quia potius illi traditores fuerunt, qui Cæcilianum* (Carthaginensem episcopum) *et socios ejus quasi traditionis crimine damnaverunt.*

(*b*) Sic aliquot probæ notæ MSS. At editi, *fustes Israelis vocari.*

(*c*) Macariana tempora, quibus se a Catholicis diram persecutionem passos esse Donatistæ querebantur, pertinent ad annum circiter 348, quo Macarius et Paulus venerunt in Africam, ex a Constante missi ut egenorum inopiam largitionibus levarent, atque schismaticos revocarent ad unitatem catholicam. De his Optatus in lib. 3. Augustinus in epist. 44. etc.

sopotamia venientes, qui Cæciliani et Donati nec nomen audierunt, rebaptizare sudeas, et neges esse Christianos? Si autem illos polluunt aliena a peccata, quæ nesciant, (a) tenet te reum quidquid per singulos dies in parte vestra te nesciente committitur, Imperatorum constitutiones frustra objicientem Catholicis, cum in vestris castris privati fustes ignesque sic sæviant. Ecce quo lapsi sunt, qui cum viderent in Catholica peccatores, non potuerunt dicere, *In Domino confido:* et spem suam in homine posuerunt. Quod omnino dicerent, si non aut ipsi, aut et ipsi tales essent, quales illos putabant, a quibus sacrilega superbia separari se velle finxerunt.

6. Dicat ergo anima catholica, *In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer? Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscura luna rectos corde:* et sermonem ab ipsis convertat ad Dominum, et dicat, *Quoniam quæ perfecisti* v. 4. *destruxerunt.* Et hoc dicat, non contra istos solos, sed contra omnes hæreticos. Omnes enim quantum in ipsis est, destruxerunt laudem, Psal. 8. 3. quam ex ore infantium et lactentium perficit Deus, dum quæstionibus vanis et scrupulosis exagitant parvulos, et eos nutriri fidei lacte non sinunt. Quasi ergo dictum sit huic animæ, Quare isti tibi dicunt, *Transmigra in montes sicut passer:* quare te de peccatoribus terrent, qui intenderunt arcum ad sagittandos in obscura luna rectos corde? Respondet, Ideo utique me terrent, *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.* Ubi, nisi in conventiculis suis, ubi parvulos et interioris lucis ignaros, non lacte nutriunt, sed venenis necant? *Justus autem quid fecit?* Si vos Macarius, si vos Cæcilianus offendit: Chri- Joh. 14. 27. stus quid fecit vobis, qui dixit, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, quam vos I. q. 1. Christus. nefanda dissensione violastis? Christus quid vobis fecit, qui traditorem suum tanta patientia Lucæ 22. 16. et 21. pertulit, ut ei primam Eucharistiam confectam manibus suis et ore suo commendatam, sicut ceteris Apostolis traderet. Quid vobis fecit Chri- Joh. 6. 71. stus, qui eumdem traditorem suum, quem diabolum nominavit, qui ante traditionem Domini Joh. 12. 6. Matth. 10. 5. nec loculis Dominicis fidem potuit exhibere, cum ceteris discipulis ad prædicandum regnum cælorum misit: ut demonstraret dona Dei pervenire ad eos qui cum fide accipiunt, etiamsi talis sit per quem accipiunt, qualis Judas fuit?

v. 5. 7. *Dominus in templo sancto suo.* Ita vero, 1. Cor. 3. 17. sicut Apostolus dicit, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Quisquis autem tem- Coloss. 1. 19. plum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum Dei violat, qui violat unitatem. Non enim Ephes. 4. 16. tenet caput, ex quo totum corpus connexum et A compactum per omnem * tactum subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque partis incrementum corporis facit, in ædificationem sui in caritate. In hoc templo sancto suo Dominus est quod constat multis membris suis, sua quæque officia gerentibus, (b) in b unam ædificationem caritate constructis. Quod violat, quisquis caussa principatus sui a catholica societate disjungitur. *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes ejus.* Si cælum acceperis justum, sicut terram accipis peccatorem, cui dictum est, Terra es, et in terram Gen. 3. 19. ibis: quod dictum est, *Dominus in templo sancto suo,* repetitum intelliges, dum dictum est, Item v. 5. *Dominus in cælo sedes ejus.*

* Græc. ἁφῆς.

8. *Oculi ejus in pauperem respiciunt.* Quippe Psal. 9. B cui derelictus est pauper, et qui factus est refugium pauperi. Et ideo seditiones omnes et tumultus intra ista retia, donec perducantur ad Matth. 14. 47. littus, de quibus nobis in perniciem suam et ad nostram correctionem insultant hæretici, per eos homines fiunt, qui pauperes Christi esse nolunt. Sed numquid ab eis qui hoc esse volunt, avertunt oculos Dei? *Oculi* enim *ejus in pauperem respiciunt.* Numquid metuendum est ne in turba divitum paucos pauperes videre non possit, quos in Ecclesiæ catholicæ gremio custoditos enutriat? *Palpebræ ejus interrogant filios hominum.* Hic *filios hominum,* illa regula libenter acceperim, de veteribus regeneratos per fidem. Hi quippe quibusdam Scripturarum locis obscuris, tamquam clausis oculis Dei, exercen- C tur, ut quærant; et rursus quibusdam locis manifestis, tamquam apertis oculis Dei, illuminantur, ut gaudeant. Et ista in sanctis libris crebra opertio atque adapertio tamquam palpebræ sunt Dei, quæ interrogant, id est, quæ probant filios hominum, qui neque fatigantur rerum obscuritate, sed exercentur, neque inflantur cognitione, sed confirmantur.

9. *Dominus interrogat justum et impium.* v. 9. Quid ergo metuimus ne aliquid nobis obsint impii, si forte nobiscum sacramenta non sincero corde communicant, quando ille interrogat justum et impium? (c) *Qui autem diligit iniqui-* c *tatem, odit animam suam:* id est, non ei qui credit Deo, et spem suam non ponit in homine, sed tantum animæ suæ nocet dilector iniquitatis.

D 10. *Pluet super peccatores laqueos.* Si nubes v. 7. generaliter Prophetæ intelliguntur, sive boni, sive mali, qui etiam pseudoprophetæ appellantor: sic ordinantur pseudoprophetæ a Domino Matth. 24. 24. Deo, ut de his laqueos super peccatores pluat. Non enim quisquam in eos sectandos incidit nisi peccator, sive ad præparationem extremi supplicii, si perseverare in peccando maluerit, sive ad (d) desudandam superbiam, si aliquando d Deum cura sinceriore quæsiverit. Si autem nu-

(a) Sic MSS. At editi ferebant, *te ne reum facit, quidquid per singulos dies in parte vestra te nesciente committitur? Imperatorum constitutiones frustra objectis* etc. Constitutiones hic tangit editas an 405.

(b) Editi: In unam *ædificationem caritatis constructis.* At MSS. *caritate.*

(c) Plures MSS. *desudandam:* aliqui, *dissuadendam.*

(d) Hæc pars vers. 6. tractatur etiam in Enarrat. Psal. 93. et 100.

bes nonnisi boni et veri Prophetæ intelliguntur; et de his manifestum est super peccatores laqueos pluere Deum, quamvis de his etiam pios ad fructificandum irriget. Quibusdam, inquit
2. Cor. 2. 16. Apostolus, sumus odor vitæ in vitam, quibusdam odor mortis in mortem. Non enim Prophetæ tantum, sed omnes verbo Dei animas irrigantes, nubes dici possunt. Qui cum male intelliguntur, pluit Deus super peccatores laqueos: cum autem bene intelliguntur, fecundat pectora piorum atque fidelium. Sicut exempli gratia,
Gen. 2. 24. quod scriptum est, Et erunt duo in carne una, si ad libidinem quisque interpretetur, laqueum pluit super peccatorem. Sin autem intelligas,
Ephes. 5. 32. sicut ille qui ait, Ego autem dico in Christo et in Ecclesia: imbrem pluit super fertilem terram. Eadem autem nube, id est, divina Scriptura,
Matth. 15. 11. utrumque factum est. Item Dominus dicit, Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit. Audit hoc peccator, et gulam parat voracitati: audit hoc justus et a ciborum discernendorum superstitione munitur. Et hic igitur eadem Scripturarum nube, pro suo cujusque merito, et peccatori pluvia laqueorum, et justo pluvia ubertatis infusa est.

Item v. 7. 11. *Ignis et sulphur et spiritus procellæ pars calicis eorum.* Hæc pœna eorum est atque exitus, per quos blasphematur nomen Dei, ut primo cupiditatum suarum igne vastentur, deinde malorum operum putore a cœtu beatorum abjiciantur, postremo abrepti atque submersi, ineffabiles pœnas luant. Hæc enim pars est calicis
Psal. 22. 5. eorum: sicut justorum calix tuus inebrians quam
Psal. 35. 9. præclarus! Inebriabuntur enim ab ubertate domus tuæ. Calicem autem propterea puto appellatum, ne quid præter modum atque mensuram, vel in ipsis peccatorum suppliciis, per divinam providentiam fieri arbitremur. Et ideo tamquam rationem reddens quare id fiat, subjecit, *Quo-*
v. 8 *niam justus Dominus, et justitias dilexit.* Non frustra pluraliter, nisi quia homines dicit, ut pro justis, justitiæ intelligantur positæ. In multis enim justis quasi multæ justitiæ videntur esse, cum sit una Dei, cujus omnes participant. Tamquam si una facies intueatur plura specula, quod in illa singulare est, de illis pluribus pluraliter redditur. Propterea rursus ad singularitatem se refert, dicendo, *Æquitatem vidit facies ejus.* Fortasse pro eo sit positum, *Æquitatem vidit facies ejus*, ac si diceretur, Æquitas visa est in facie ejus, id est, in ejus notitia. Facies enim Dei est potentia qua dignis innotescit. Aut certe, *Æquitatem vidit facies ejus*, quia non se præbet cognoscendum malis, sed bonis, et ipsa est æquitas.

Altera expositio allegorica. 12. Si quis autem unam synagogam velit intelligere, ad passionem Domini referat Psalmum, et de Judæis dicat, *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt*: ac de ipso Domino, *Justus autem quid fecit?* Quem tamquam destructorem Legis arguebant: cujus præcepta, perverse vivendo, et ea contemnendo, ac sua statuendo, destruxerant, ut ipse Dominus secundum hominem loquatur, ut solet, dicens, *In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer?* propter terrores scilicet eorum, qui illum apprehendere et crucifigere cupiebant. Cum peccatores sagittare volentes *rectos corde*, id est qui Christo crediderant, *in obscura luna*, id est repleta peccatoribus synagoga, non absurde intelligitur. Cui congruit et quod dicitur, *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus?* id est, Verbum in homine, vel ipse filius hominis qui in cœlis est. *Oculi ejus in pauperem respiciunt:* aut quem suscepit secundum Deum, aut propter quem passus est secundum hominem. *Palpebræ ejus interrogant filios hominum.* Opertionem atque adapertionem oculorum, quod nomine palpebrarum probabile est positum, mortem resurrectionemque ejus accipere possumus, ubi probavit filios hominum discipulos suos, et territos sua passione et resurrectione lætificatos. *Dominus interrogat justum et impium*, jam de cœlo gubernans Ecclesiam. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Quare hoc ita sit, consequentia docent, *Pluet enim super peccatores laqueos*, secundum superiorem expositionem accipiendum, et omnia cetera usque ad finem Psalmi.

IN PSALMUM XI.

* ENARRATIO. v. 1

In finem, pro octavo, Psalmus David.

1. Octavum diem judicii posse intelligi, in sexto Psalmo dictum est. Potest et *pro octavo*, intelligi pro æterno sæculo: quia post hoc tempus quod septem diebus volvitur, dabitur sanctis.

2. *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit* v. 2.
sanctus, id est, non invenitur, sicut loquimur cum dicimus, Defecit frumentum, aut, Defecit pecunia. *Quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.* Veritas una est, qua illustrantur animæ sanctæ: sed quoniam multæ sunt animæ, in ipsis multæ veritates dici possunt; sicut ab una facie multæ in speculis imagines apparent.

3. *Vana locutus est unusquisque ad proxi-* v. 3.
mum suum. Proximum omnem hominem oportet intelligi: quia nemo est cum quo sit operandum malum: et dilectio proximi malum non
operatur. *Labia dolosa in corde et corde locuti* Rom 13. 10.
sunt, (a) mala. Quod bis ait, *in corde et corde*, duplex cor significat.

4. *Disperdat Dominus universa labia dolosa.* v. 4
Universa dixit, ne quis se exceptum putet: sicut Rom 2. 9.
Apostolus dicit, In omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci, *Linguam magniloquam:* linguam superbam.

5. *Qui dixerunt, Linguam nostram magnifi-* v. 5

(a) Editi, *locuti sunt vana.* At MSS. *mala.*

A *cabimus, labia nostra apud nos sunt, quis no-
ster Dominus est? Superbi hypocritæ significan-
tur, in sermone suo, spem ponentes ad homines
decipiendos, et Deo non subditi.
v. 6. 6. (*a*) *Propter miseriam inopum et gemitum*
a *pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus.* Ita
enim populum suum ipse Dominus in Evangelio
miseratus est, quod rectorem non haberet, cum
bene posset obtemperare. Unde etiam dictum est
Matt. 9. 38. in Evangelio, Messis multa, operarii autem pau-
ci. Hoc autem ex persona Dei Patris accipien-
b dum est, qui (*b*) propter inopes et pauperes, id
est, inopia et paupertate bonorum spiritalium
egentes, Filium suum dignatus est mittere. In-
Matt. 5. 3. de autem incipit sermo ejus apud Matthæum in
monte, cum dicit, Beati pauperes spiritu, quo-
niam ipsorum est regnum cælorum. *Ponam in*
B *salutari.* Non dixit quid ponat: sed *in salutari*,
in Christo accipiendum est, secundum illud,
Luce 2. 30. Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Et
ideo intelligitur in illo posuisse quod ad mise-
riam inopum auferendam et consolandum gemi-
tum pauperum pertinet. *Fiducialiter agam in*
Matt. 7. 29. *eo:* secundum illud in Evangelio, Erat enim do-
cens eos tamquam potestatem habens, non tam-
quam Scribæ eorum.
v. 7. 7. *Eloquia Domini, eloquia casta.* Hæc per-
sona ipsius Prophetæ est, *Eloquia Domini, elo-
quia casta. Casta* dicit, sine corruptione simu-
lationis. Multi enim prædicant veritatem non ca-
ste; quia vendunt illam pretio commoditatum hu-
Phil. 1. 17. jus sæculi. De talibus dicit Apostolus, quod
Christum annuntiarent non caste. *Argentum igne*
C *examinatum terræ.* Ipsa eloquia Domini per tri-
Isai. 11. 2. bulationes probata peccatoribus. *Purgatum se-
ptuplum:* per timorem Dei, per pietatem, per
scientiam, per fortitudinem, per consilium, per
intellectum, per sapientiam. Nam septem sunt
etiam beatitudinis gradus, quos in eodem ser-
mone quem habuit in monte Dominus exsequi-
Matt. 5. 3. etc. tur κατὰ Matthæum, Beati pauperes spiritu,
beati mites, beati lugentes, beati qui esuriunt
et sitiunt justitiam, beati misericordes, beati
mundo corde, beati pacifici. De quibus senten-
tiis septem, totum illum sermonem prolixum
dictum esse animadverti potest. Nam octava, ubi
dictum est, Beati qui persecutionem patiuntur
propter justitiam, ipsum ignem significat, quo
D septempliciter probatur argentum. Qui sermo
Matt. 7. 29. cum terminatus esset, dictum est, Erat enim do-
cens eos tamquam potestatem habens, non tam-
quam Scribæ eorum. Quod pertinet ad id quod
in hoc Psalmo dictum est, *Fiducialiter agam
in eo.*
c 8. *Tu Domine servabis nos*, (*c*) *et custodies
nos a generatione hac in æternum:* hic tamquam
inopes et pauperes, ibi tamquam opulentos et
divites.
v. 9 9. (*d*) *In circuitu impii ambulant:* id est, in
d temporalium rerum cupiditate, quæ septem die-
rum repetito circuitu, tamquam rota volvitur:
et ideo non perveniunt in octavum, id est, in
æternum, pro quo iste Psalmus titulatus est.
Ita et per Salomonem dicitur, Ventilator enim Prov. 20. 26. sec. LXX.
est impiorum rex sapiens, et immittit illis ro-
tam malorum. *Secundum altitudinem tuam mul-
tiplicasti filios hominum.* Quia est et in tempo-
ralibus multiplicatio, quæ avertit ab unitate Dei.
Unde corpus quod corrumpitur, aggravat ani- Sap. 9. 15.
mam, et deprimit terrena inhabitatio sensum »
multa cogitantem. Multiplicantur autem justi se- »
cundum altitudinem Dei, quando ibunt de vir- Psal. 83. 8.
tute in virtutem.

(a) Idem vers. 6. explicatur in Enarrat. in Ps. 95.
(b) Octo MSS. propterea ad inopes.
(c) Potiores MSS. juxta LXX. *et custodies nos a gene-
ratione hac * et in æternum.*
(d) Idem vers 9 tractatur in Enarrat. Psal 139.

IN PSALMUM XII.

* ENARRATIO.

In finem, Psalmus David.

v. 1. 1. FINIS enim Legis Christus ad justitiam omni
credenti. USQUEQUO *Domine oblivisceris
me in finem?* Id est, differs me ad intelligendum
Christum spiritaliter, qui est Dei sapientia, et
rectus finis omnis intentionis animæ. *Quo usque
avertis faciem tuam a me?* Sicut non oblivisci-
tur Deus, sic nec faciem avertit: sed more no-
stro Scriptura loquitur. Avertere autem Deus fa-
ciem dicitur, dum non dat animæ notitiam sui,
quæ adhuc purum mentis oculum non habet.
v. 2. 2. *Quamdiu ponam consilium in anima mea?*
Consilio non opus est, nisi in adversis. Ergo,
Quamdiu ponam consilium in anima mea, ita
dictum est, Quamdiu ero in adversis. Aut certe
responsio est: ut iste sit sensus, Tamdiu Domi-
ne oblivisceris me in finem, et tamdiu avertis
faciem tuam a me, quamdiu ponam consilium in
anima mea: ut nisi quisque posuerit consilium
in anima sua, ut perfecte operetur misericor-
diam, non eum dirigat Deus in finem, neque no-
titiam sui plenam quod est facie ad faciem, præ-
beat illi. *Dolorem in corde meo per diem?* Sub-
auditur, quamdiu ponam. *Per diem* autem, con-
tinuationem significat, ut dies pro tempore in-
telligatur: a quo se quisque desiderans exui,
dolorem ponit in corde, deprecans ad æterna
conscendere, et humanum diem non pati.
v. 3. 3. *Usque quo exaltabitur inimicus meus su-
per me?* vel diabolus, vel consuetudo carnalis.
v. 4. 4. *Respice et exaudi me Domine Deus meus.
Respice*, refertur ad id quod dictum est, Usque
quo avertis faciem tuam a me. *Exaudi*, refer-
tur ad id quod dictum est, Usque quo oblivisce-
ris me in finem. *Illumina oculos meos*, (*e*) *ne* e
unquam obdormiam in morte. Oculos cordis
oportet intelligi, ne delectabili defectu peccati
claudantur.
5. *Nequando dicat inimicus meus, Prævalui*

(e) Corbeiensis vetus codex juxta LXX. *ne unquam
obdormiam in * mortem.*

adversus eum. Diaboli insultatio metuenda est. *Qui tribulant me exsultabunt, si motus fuero:*
Job. 1. 22. diabolus et angeli ejus. Qui non exsultaverunt de justo viro Job, cum eum tribularent; quia non est motus, id est, de stabilitate fidei non recessit.

v. 6. 6. *Ego autem in tua misericordia speravi.* Quia idipsum quod non movetur homo et fixus in Domino permanet, non sibi debet tribuere: ne cum se glorlatur non esse motum, ipsa superbia moveatur. *Exsultabit cor meum in salutari tuo:* in Christo, in Sapientia Dei. *Cantabo Domino qui bona tribuit mihi:* bona spiritalia, non ad humanum diem pertinentia. *Et psallam nomini Domini altissimi*, id est, cum gaudio gratias ago, et ordinatissime utor corpore, qui est cantus animæ spiritalis. Si autem aliqua hic differentia consideranda est, *Cantabo* corde, *Psallam* operibus Domino, (a) quod solus videt: *Nomini* autem *Domini*, quod apud homines innotescit: quod non illi, sed nobis utile est.

IN PSALMUM XIII.

ENARRATIO.

v. 1. *In finem, Psalmus ipsi David.*

Rom. 10. 4. 1. Quid sit *in finem*, non est sæpius repetendum. Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti, sicut Apostolus dicit. Illi credimus, quando incipimus viam bonam ingredi. Ipsum videbimus, cum pervenerimus. Et ideo ipse finis.

Idem. v. 1. Ps. 52. 1. 2. *Dixit imprudens in corde suo, Non est Deus.* Nec ipsi enim sacrilegi et detestandi quidam philosophi, qui perversa et falsa de Deo sentiunt, ausi sunt dicere, Non est Deus. Ideo ergo, *Dixit in corde suo:* quia hoc nemo audet dicere, etiam si ausus fuerit cogitare. *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in affectionibus suis:* id est, dum amant hoc sæculum, et non amant Deum: ipsæ sunt affectiones quæ corrumpunt animam, et sic excæcant, ut possit etiam dicere imprudens in corde suo, Non est Deus.
Rom. 1. 28. Sicut enim non probaverunt Deum habere in (b) notitia, dedit illos Deus in reprobum sensum. *Non est qui faciat bonitatem, non est usque ad unum. Usque ad unum*, vel cum ipso uno potest intelligi, ut nullus hominum intelligatur: vel præter unum, ut accipiatur Dominus Christus, sicut dicimus, Iste ager usque ad mare est, non utique simul computamus et mare. Et iste est melior intellectus, ut nemo intelligatur fecisse bonitatem usque ad Christum: quia non potest quisquam hominum facere bonitatem, nisi ipse monstraverit. Et illud verum est: quia usque quo quisque cognoscat unum Deum, non potest facere bonitatem.

v. 2. 3. *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum.* Super Judæos potest intelligi, ut honoratius eos appellaverit filios hominum, propter unius Dei cultum, in comparatione Gentilium, de quibus arbitror superius dictum, Dixit imprudens in corde suo, Non est Deus, et cetera. Prospicit autem Dominus, ut videat per animas sanctas suas: quod significat id quod dictum est, *de cælo.* Nam per seipsum nihil eum latet.

v. 3. 4. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt*, id est, Judæi tales facti sunt, quales et Gentes, de quibus supra dictum est. *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum:* similiter ut supra intelligendum est. *Sepulcrum patens est guttur eorum.* Aut voracitas significatur inhiantis gulæ: aut in allegoria, qui occidunt et quasi devorant interfectos eos, quibus suorum morum perversitatem persuadent. Cui simile est e contrario quod Petro dictum est, Macta et
Act. 10. 13. manduca: ut in suam fidem et bonos mores Gentes converteret. *Linguis suis dolose agebant.* Comes est voracibus adulatio et omnibus malis. *Venenum aspidum sub labiis eorum. Venenum*, dolum dicit: *aspidum* autem, quia nolunt audire præcepta legis, sicut aspides nolunt audire verba incantantis, quod in alio Psalmo evidentius
Ps. 57. 5. dicitur. *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.* Hoc est, venenum aspidum. *Veloces pedes eorum* (c) *ad effundendum sanguinem.* Hic ostendit consuetudinem male faciendi. *Contritio et infelicitas in viis eorum.* Omnes enim malorum hominum viæ plenæ sunt laboribus et miseria. Ideo Dominus clamat, Venite ad me omnes
Matth. 11. 28. etc. qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum, et discite a me, quoniam mitis sum et humilis corde. Jugum enim meum lene est, et sarcina mea levis est. *Et viam pacis non cognoverunt:* hanc utique quam Dominus, ut dixi, commemorat, in jugo leni et sarcina levi. *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Isti non dicunt, Non est Deus, sed tamen non timent Deum.

v. 4. 5. *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem?* Judicium minatur. *Qui devorant populum meum* (d) *sicut cibum panis:* id est, quotidie. Cibus enim panis, quotidianus est. Devorant autem populum, qui sua commoda ex illo capiunt, non referentes ministerium suum ad gloriam Dei, et ad eorum, quibus præsunt, salutem.

v. 5. 6. *Dominum non invocaverunt.* Non enim vere hunc invocat, qui ea desiderat, quæ illi displicent. *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat*
Joh. 11. 48. *timor:* id est, damno rerum temporalium. Dixerunt enim, Si relinquimus eum sic, credent in eum omnes, et venient Romani, et tollent nobis et locum et gentem. Timuerunt regnum terrenum amittere, ubi non erat timor, et amiserunt

(a) Lov. *qui solus videt.* At Er. et MSS. *quod solus videt.*

(b) Plerique MSS. hic et alibi constanter habent, *in notitiam.*

(c) Am. et MSS. *ad effundendum sanguinem.* Consuetudine malefaciendi. Nec habent, *hic ostendit.*

(d) Vaticanus codex et Gallicani septem MSS. *populum meum in cibo panis;* favet Græc. LXX.

regnum cœlorum, quod timere debuerant. Et hoc de omnibus temporalibus commodis intelligendum est, quorum amissionem cum timent homines, ad æterna non veniunt.

v. 6. 7. *Quoniam Deus in generatione justa est:* id est, non est in eis qui diligunt sæculum. Injustum est enim relinquere sæculorum conditorem; et diligere sæculum, et servire creaturæ potius quam Creatori. *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est.* id est contempsistis humilem adventum Filii Dei, quia in eo non vidistis pompam sæculi: ut hi quos vocabat, in Deo solo spem ponerent, non in rebus transeuntibus. Rom. 1. 25.

v. 7. 8. *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Subauditur, nisi ipse cujus utilitatem contempsistis? Ipse enim in claritate venturus est ad judicium vivorum et mortuorum, regnumque justorum: ut quoniam isto humili adventu facta est cæcitas ex parte Israel, ut plenitudo Gentium intraret, in illo alio fiat quod sequitur, et sic omnis Israel salvus fieret. Pro Judæis enim Apostolus etiam illud Israel testimonium accipit, quod dictum est, Veniet ex Sion qui avertat impietatem ab Jacob: sicut hic positum est, *Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob, et lætabitur Israel.* Repetitio est, sicut solet. Nam idem puto esse *lætabitur Israel*, quod est *exsultabit Jacob.* B Rom. 11. 25. Isa. 59. 20.

IN PSALMUM XIV.

a (*a*) ENARRATIO.

Psalmus ipsi David.

1. De hoc titulo nulla quæstio est. *Domine quis peregrinabitur in tabernaculo tuo?* Quamquam aliquando ponatur tabernaculum etiam pro habitatione sempiterna: tamen cum proprie accipitur tabernaculum, belli res est. Unde et contubernales milites dicuntur, tamquam simul habentes tabernacula. Hic sensus adjuvatur ex eo quod dictum est, *quis peregrinabitur.* Ad tempus enim cum diabolo dimicamus; et tunc opus est tabernaculo, quo nos reficiamus. Quod significat maxime fidem temporalis dispensationis, quæ pro nobis facta est temporaliter per incarnationem Domini. *Et quis requiescet in monte sancto tuo?* Hic fortasse jam ipsam æternam habitationem significat, ut montem intelligamus (*b*) supereminentiam caritatis Christi in vita æterna. b

v. 2. 2. *Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam.* (*c*) Hic proposuit, deinceps id exsequitur. c

v. 3. 3. *Qui loquitur veritatem in corde suo.* Nonnulli enim in labiis habent veritatem, et in corde non habent. Tamquam si aliquis dolose ostendat viam, sciens in ea esse latrones, et dicat, Si hac ieris, a latronibus tutus eris: et contingat ut vere non ibi latrones inveniantur: verum ille locutus est, sed non in corde suo. Aliud enim putabat, et nesciens verum dixit. Ergo parum est verum loqui, nisi etiam in corde ita sit. *Qui non egit dolum in lingua sua.* Lingua agitur dolus, cum aliud ore profertur, aliud pectore tegitur. *Nec fecit proximo suo malum.* Proximum omnem hominem accipi oportere notum est. *Et opprobrium non accepit adversus proximum suum:* id est, non libenter aut temere credidit criminatori. A

v. 4. 4. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.* Ista perfectio est, ut nihil in hominem valeat malignus; et ut hoc sit *in conspectu ejus*, id est, certissime noverit malignum non esse, nisi cum animus a specie sui Creatoris æterna et incommutabili ad creaturæ speciem avertitur, quæ de nihilo facta est. *Timentes autem Dominum glorificat:* utique ipse Dominus. Initium autem sapientiæ timor Domini. Sicut ergo illa superiora pertinent ad perfectos, ita ea quæ nunc dicturus est, pertinent ad incipientes. Ps. 110. 10. Eccl. 1. 16.

v. 5. 5. *Qui jurat proximo suo, et non decipit:* * *qui* (*d*) *pecuniam suam non dedit ad usuram;* d *et munera super* (*e*) *innocentes non accepit.* Ista non sunt magna: sed qui nec ista potest, multo minus potest loqui veritatem in corde suo, et non dolum agere in lingua sua, sed ut est in corde verum, ita proferre et habere in ore, Est est, Non non; et non facere proximo suo malum, id est, nulli homini; et opprobrium non accipere adversus proximum suum: quæ sunt perfectorum, in quorum conspectu ad nihilum deductus est malignus. Tamen etiam ista minora ita concludit: *Qui facit hæc, non commovebitur in æternum:* id est, perveniet ad illa majora, in quibus est magna et inconcussa stabilitas. Nam et ipsa tempora non sine caussa fortasse sic variata sunt, ut in superiore conclusione præteritum tempus poneretur, in hac autem futurum. Nam ibi dictum est, *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus:* hic autem, *non commovebitur in æternum.* e C Matt. 5. 37.

D

IN PSALMUM XV.

ENARRATIO.

v. 1. *Tituli inscriptio, ipsi David.*

1. Rex noster in hoc Psalmo loquitur ex persona susceptionis humanæ, de quo titulus regalis (*f*) tempore passionis inscriptus eminuit. f

(a) Altera hunc in Psal. Enarratio adjicitur ad voluminis calcem.

(b) Sex MSS. *supereminentiam caritatis Christi in vitam æternam.*

(c) In MSS. loco, *Hic proposuit*; habetur, *Hoc proposuit*: forte melius.

(d) Idem v. 5. tractatur in 3. Enarratione Ps. 36.

(e) Quinque MSS. cum Vulgata, *super innocentem.* At MSS. cæteri et editi, *super innocentes*, juxta Græc. LXX.

(f) Editi: *temporis passionis inscriptus emicuit.* At MSS. *eminuit.*

2. Dicit autem hæc: *Conserva me Domine*,
v. 2. *quoniam in te speravi.** *Dixi Domino*, (a) *Deus*
a *meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges:* quoniam bonis meis non exspectas tu fieri beatus.

v. 3. 3. *Sanctis qui sunt in terra ejus:* sanctis qui in terra viventium spem suam posuerunt, civibus Jerusalem cœlestis, quorum conversatio spiritalis per ancoram spei in illa patria figitur, quæ recte Dei terra nominatur; quamvis adhuc
b et in his terris carne versentur. (b) *Mirificavit omnes voluntates meas in illis.* His ergo sanctis miras fecit omnes voluntates meas in provectu eorum, quo senserunt quid eis profuerit et humanitas meæ divinitatis ut morerer, et divinitas humanitatis ut resurgerem.

v. 4. 4. *Multiplicatæ* (c) *sunt infirmitates eorum:*
c non ad perniciem, sed ut medicum desiderarent. *Postea acceleraverunt.* Itaque post multiplicatas infirmitates acceleraverunt, ut sanarentur. *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus.* Erunt enim conventicula eorum non carnalia, nec de sanguinibus pecorum propitiatus congregabo eos. *Nec memor ero nominum illorum per labia mea.* Sed spiritali mutatione obliviscentur quid fuerint: nec a me jam vel peccatores, vel inimici, vel homines; sed justi et fratres mei et filii Dei vocabuntur per pacem meam.

v. 5. 5. *Dominus* (d) *pars hereditatis meæ*, *et ca-*
d *licis mei.* Possidebunt enim mecum hereditatem, ipsum Dominum. Eligant sibi alii partes quibus fruantur, terrenas et temporales: portio sanctorum Dominus æternus est. Bibant alii mortiferas voluptates, portio calicis mei Dominus est. Quod dico, *mei*, adjungo Ecclesiam: quia ubi caput, ibi et corpus. Nam in hereditatem congregabo conventicula eorum, et per calicis ebrietatem obliviscar nomina vetera eorum. *Tu es*
Joan. 17. 5. *qui restitues mihi hereditatem meam:* ut nota sit et his quos libero, claritas qua eram apud te, prius quam mundus fieret. Non enim restitues mihi quod non amisi, sed restitues his qui amiserunt ejus claritatis notitiam: in quibus quia ego sum, *mihi restitues.*

v. 6. 6. *Funes ceciderunt mihi in præclaris.* Limites possessionis meæ in tua claritate, tamquam sorte ceciderunt, velut possessio Sacerdotum et Levitarum Deus est. *Etenim hereditas mea præclara est.* Etenim hereditas mea præclara est, non omnibus, sed videntibus: in quibus quia ego sum, *mihi est.*

v. 7. 7. *Benedicam dominum*, *qui mihi tribuit intellectum:* quo ista hereditas videri et possideri potest. *Insuper autem et usque ad noctem emendaverunt me renes mei.* Super intellectum autem usque ad mortem me erudivit inferior pars mea, carnis assumtio: ut experiret tenebras mortalitatis, quas ille intellectus non habet.

8. (e) *Providebam Dominum in conspectu* v. 8.
meo semper. Sed veniens in ea quæ transeunt, e
non abstuli oculum ab eo qui semper manet, hoc providens, ut in eum post temporalia peracta recurrerem. *Quoniam a dextris est mihi, ne commovear.* Quoniam favet mihi, ut stabiliter in eo permaneam.

9. *Propter hoc jucundatum est cor meum*, *et* v. 9
exsultavit lingua mea. Propter hoc et in cogitationibus meis jucunditas, et in verbis exultatio. *Insuper et caro mea requiescet in spe.* Insuper et caro mea non deficiet in interitum, sed in spe resurrectionis obdormiet.

10. *Quoniam non derelinques animam meam* (f) v. 10
in inferno. Quoniam neque animam meam infe- f
ris possidendam dabis. *Neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Neque sanctificatum corpus, per quod et alii sanctificandi sunt, corrumpi patieris. *Notas mihi fecisti vias vitæ.* Notas fecisti per me humilitatis vias, ut ad vitam redirent homines, unde per superbiam ceciderant: in quibus quia ego sum, *mihi fecisti.* *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* Adimplebis eos lætitia, ut non ultra quærant aliquid, cum facie ad faciem te viderint: in quibus quia ego sum, *me adimplebis.* *Delectatio in dextera tua usque in finem.* Delectatio est in favore et in propitiatione tua in hujus vitæ itinere, perducens usque ad finem gloriæ conspectus tui.

IN PSALMUM XVI.

ENARRATIO.

Oratio ipsi David.

1. Hæc est personæ Domini tribuenda, adjuncta Ecclesia, quæ corpus ejus est. v. 1.

2. *Exaudi Deus justitiam meam*, *intende deprecationi meæ. Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis:* non ad te in labiis dolosis procedentem. *A vultu tuo judicium meum* v. 2.
prodeat. Ex illuminatione notitiæ tuæ verum judicem. Aut certe, non in labiis dolosis, a vultu tuo judicium meum prodeat, ut scilicet non proferam judicans aliud quam in te intelligo. *Oculi mei videant æquitatem:* cordis utique oculi.

3. *Probasti cor meum et visitasti nocte.* Quia v. 3.
ipsum cor meum visitatione tribulationis probatum est. *Igne me examinasti*, *et non est inventa in me iniquitas.* Non autem nox tantum, quia perturbare adsolet, sed etiam ignis quia urit, vocanda est ipsa tribulatio, qua examinatus, justus inventus sum.

4. *Ut non loquatur os meum opera hominum.* v. 4.
Ut aliud non procedat ex ore meo, quam id quod pertinet ad gloriam et laudem tuam: non ad ope-

(a) De eodem vers. 2. vide Enarrationem Ps. 60.
(b) Editi, *mirificavi*: at consequenter, *miras feci*. Sed alteram, quam hic MSS. auctoritate restituimus lectionem sequitur Augustinus in epist. 149. ad Paulinum, ubi Psalmi hujus vers. 3. et 4. exponit.

(c) De eodem vers. 4. vide 2. Enarrat. Psal. 58. et Enarrat. Psal. 67.
(d) Idem vers. 5. tractatur 1. Enarrat. Psal. 54.
(e) De eodem vers. 8. supra pag 40 c.
(f) Tres MSS *in infernum*. Græc. LXX. εἰς ᾅδην.

1. Sent. dist. 47. Verum ut ra hominum, quæ faciunt præter voluntatem tuam. *Propter verba labiorum tuorum.* Propter verba pacis tuæ, vel Prophetarum tuorum. *Ego custodivi vias duras.* Ego custodivi vias laboriosas mortalitatis humanæ atque passionis.

v. 5. 5. *Ad perficiendos gressus meos in semitis tuis.* Ut perficeretur caritas Ecclesiæ in itineribus angustis, quibus venitur ad requiem tuam. *Ut non moveantur vestigia mea.* Ut non moveantur signa itineris mei, quæ tamquam vestigia Sacramentis et Scripturis apostolicis impressa sunt, quæ intueantur et observent qui me sequi volunt. Aut certe, ut etiam stabiliter in æternitate permaneam postea quam peregi vias duras, et in angustiis semitarum tuarum gressus perfeci.

v. 6. 6. *Ego clamavi, quoniam exaudisti me Deus.* Ego libera et valida intentione preces ad te direxi: quoniam ut hanc habere possem, exaudisti me infirmius orantem. *Inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea.* Non deserat exauditio tua humilitatem meam.

v. 7. 7. *Mirifica misericordias tuas.* Non vilescant misericordiæ tuæ, ne minus amentur.

v. 8. 8. *Qui salvos facis sperantes in te, a resistentibus dextræ tuæ:* a resistentibus favori, quo mihi faves. *Custodi me Domine ut pupillam oculi:* quæ apparet perparva et exigua: per eam tamen dirigitur acies luminis, quod lux et tenebræ dijudicantur, sicut per Christi humanitatem divinitas judicii, discernens inter justos et peccatores. *In tegmine alarum tuarum protege (a) me.* In munimento caritatis et misericordiæ tuæ protege me. * *A facie impiorum qui me afflixerunt.*

v. 9.

v. 10. 9. *Inimici animam meam circumdederunt,* * *adipem suum concluserunt.* Lætitia sua pingui cooperti sunt, postea quam cupiditas eorum de scelere satiata est. *Os eorum locutum est superbiam.* Et propterea os eorum locutum est superbiam, dicendo, Ave rex Judæorum et cetera talia.

Matth. 27. 29.

v. 11. 10. *Projicientes me nunc circumdederunt me.* Projicientes me extra civitatem, nunc circumdederunt me in cruce. *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Intentionem cordis sui statuerunt declinare in ista terrena: putantes magnum malum perpeti eum qui occidebatur, et se nullum qui occidebant.

v. 12. 11. *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam.* Susceperunt me sicut ille adversarius circumiens, quærens quem devoret. *Et sicut catulus leonis habitans in occultis.* Et sicut catulus ejus, populus cui dictum est, Vos ex patre diabolo estis: cogitans de insidiis quibus justum circumveniret et perderet.

1. Pet. 5. 8.

Johan. 8. 44.

v. 13. 12. *Exsurge Domine, præveni eos, et subverte eos.* Exsurge Domine, quem dormire arbitrantur, et iniquitates hominum non curare: ante excæcentur malitia sua, ut factum eorum vindicta præveniat, et ita subverte eos.

13. *Erue animam meam ab impiis.* Erue animam meam resuscitando mea morte, quæ mihi ab impiis irrogata est. (b) *Frameam tuam * ab inimicis manus tuæ.* Anima mea framea tua est, quam assumsit manus tua, id est, æterna virtus tua, ut per ipsam regna debellet iniquitatis, et dividat justos ab impiis. Hanc ergo *erue ab inimicis manus tuæ*, hoc est, virtutis tuæ, hoc est, ab inimicis meis. *Domine perdens de terra, dispertire eos in vita eorum.* Domine perdens eos de terra, quam inhabitant, dispertire eos per orbem terrarum in ista vita, quam solam suam vitam putant, qui æternam desperant. *Et de absconditis tuis adimpletus est venter eorum.* Non solum autem ista pœna eos consequetur visibilis, sed etiam de peccatis, quæ tamquam tenebræ absconduntur a lumine veritatis tuæ, adimpleta est memoria eorum, ut obliviscantur Deum. *Saturati sunt porcina.* Saturati sunt immunditia, conculcantes margaritas sermonum Dei. *Et reliquerunt reliquias parvulis suis:* clamantes, Peccatum hoc super nos et super filios nostros. Johan. 8. 15. v. 14. Matth. 27. 25.

14. *Ego autem in tua justitia apparebo in conspectu tuo.* Ego autem qui non apparui eis, qui corde sordido et tenebroso lucem sapientiæ videre non possunt, in tua justitia apparebo in conspectu tuo. *Satiabor dum manifestabitur gloria tua.* Et cum illi saturati sunt immunditia sua, ut me intelligere non possint, ego satiabor dum manifestabitur gloria tua, in his qui (c) me intelligunt. Sane in illo versu ubi dictum est *Saturati sunt porcina*, nonnulla exemplaria *Saturati sunt filiis* habent. Ex ambiguo (d) enim Græco interpretatio duplex evenit. Filios autem, opera intelligimus; et sicut bona opera bonos filios, ita malos mala. v. 15. v. 14.

IN PSALMUM XVII.

ENARRATIO.

1. *In finem, puero Domini, ipsi David*, hoc est, manu forti Christo secundum hominem. *Quæ locutus est Domino verba Cantici hujus*, in *die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit. In die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul*, hoc est regis Judæorum, quem sibi ipsi petiverant. Nam sicut David, manu fortis; ita Saul, petitio interpretari dicitur. Notum est autem, quomodo ille populus regem sibi petiverit, et acceperit, non v. 1 2 Reg. 22 1. Reg. 8. 5.

(a) Editi *proteges*. At MSS. *protege*.
(b) Hæc pars vers. 13. tractatur etiam in 1. Enarrat. in Psal. 34.
(c) Apud Lov. *te intelligunt*. Apud Er. et MSS. *me*.
(d) Scilicet in codicibus quibusdam est υἱῶν, *filiis*: in aliis ὑῶν, *porcis*, aut ὑείων, *porcinis*, sive *porcino*. De eodem vers. 14. tractat Augustinus in epistola 149. ad Paulinum datam circiter an. 414. ibique n. 3. scribit. *Recensui brevissimam quamdam ejusdem Psalmi expositionem, quam jam olim dictaveram.* Hæc igitur expositio dictata fuit longe ante annum 414.

secundum Dei, sed secundum suam voluntatem.

v. 2. 2. Dicit ergo hic Christus et Ecclesia, id est, totus Christus, caput et corpus, DILIGAM *te, Domine virtus mea.* Diligam te, Domine, per quem fortis sum.

v. 3. 3. *Domine firmamentum meum et refugium meum et liberator meus.* Domine qui me firmasti, quia refugi ad te: refugi autem, quia liberasti me. *Deus meus adjutor meus, et sperabo in eum.* Deus meus qui mihi adjutorium prius vocationis tuæ præstitisti, ut sperare in te possim. *Protector meus et cornu salutis meæ, et redemptor meus.* Protector meus, quia non de me præsumsi, quasi erigens adversum te cornu superbiæ; (*a*) sed te ipsum cornu, hoc est, firmam celsitudinem salutis inveni: quod ut invenirem, redemisti me.

v. 4. 4. *Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero.* Non meam gloriam, sed Domini quærens, invocabo eum, et non erit unde mihi noceant impietatis errores.

v. 5. 5. *Circumdederunt me dolores mortis:* id est, carnis. *Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.* Turbæ iniquæ ad tempus commotæ, veluti flumina pluvialia cito desitura, egerunt ut conturbarent me.

v. 6. 6. *Dolores inferni circumdederunt me.* In his qui me circumdederunt ut perderent me, erant dolores invidentiæ, qui mortem operantur, perducuntque ad infernum peccati. *Prævenerunt me laquei mortis.* Prævenerunt me, ut priores nocere vellent, quod eis postea redderetur. Tales autem homines capiunt in perditionem, (*b*) quibus male persuaserunt jactatione justitiæ: cujus non re, sed nomine, adversus Gentes gloriantur.

v. 7. 7. *Et in pressura mea invocavi Dominum et ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam.* Exaudivit de corde meo, in quo habitat, vocem meam. *Et clamor meus in conspectu ejus.* Et clamor meus, quem non in auribus hominum, sed coram ipso intus habeo. (*c*) *Introivit in aures ejus.*

v. 8. 8. *Et commota est, et contremuit terra.* Ita clarificato filio hominis, commoti sunt et contremuerunt peccatores. *Et fundamenta montium conturbata sunt.* Et spes superborum, (*d*) quæ in hoc sæculo fuerunt, conturbatæ sunt. *Et commota sunt, quoniam iratus est eis Deus.* Ut scilicet jam firmamentum non haberet in cordibus hominum spes temporalium bonorum.

v. 9. 9. *Adscendit fumus in ira ejus.* Adscendit lacrymosa deprecatio pœnitentium, cum cognovissent quid minetur Deus impiis. *Et ignis a facie ejus exardescit.* Et flagrantia caritatis post pœnitentiam de notitia ejus inardescit. *Carbones succensi sunt ab eo.* Qui jam mortui erant deserti ab igne boni desiderii ac luce justitiæ, et frigidi tenebrosique remanserant, rursus accensi et illuminati revixerunt.

10. *Et inclinavit cælum et descendit.* Et humiliavit justum, ut descenderet ad hominum infirmitatem. *Et caligo sub pedibus ejus.* Et impii qui terrena sapiunt, caligine malitiæ suæ non eum cognoverunt. Terra enim sub pedibus ejus, tamquam scabellum pedum ejus. v. 10

11. *Et adscendit super Cherubim, et volavit.* Et exaltatus est super plenitudinem scientiæ, ut nemo ad eum perveniret nisi per caritatem. Plenitudo enim legis caritas. Et cito se incompre- Rom. 13. 10 hensibilem esse demonstravit dilectoribus suis, ne illum corporeis (*e*) imaginationibus comprehendi arbitrarentur. *Volabit super pennas ventorum.* Illis autem celeritas, qua se incomprehensibilem esse monstravit, super virtutes animarum est, quibus se velut pennis a terrenis timoribus in auras libertatis attollunt. v. 11.

12. *Et posuit tenebras latibulum suum.* Et posuit obscuritatem sacramentorum, et occultam spem in corde credentium, ubi lateret ipse, non eos deserens. In his etiam tenebris, ubi per Rom. 8. 15. fidem adhuc ambulamus, non speciem, quamdiu quod non videmus speramus, et per patientiam expectamus. *In circuitu ejus tabernaculum ejus.* 2. Cor. 15. 7. Conversi tamen ad ipsum ambiunt, qui credunt ei; quia in medio eorum est, cum omnibus æqualiter favet, in quibus tamquam in tabernaculo habitat hoc tempore. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Nec propterea quisquam in illa luce, quæ futura est cum ex fide ad speciem venerimus, jam se esse arbitretur, si Scripturas recte intelligit. In Prophetis enim atque in omnibus divini verbi prædicatoribus obscura doctrina est. v. 12

13. *Præ fulgore in conspectu ejus:* in comparatione fulgoris, qui est in conspectu manifestationis ejus. *Nubes ipsius transierunt.* Prædicatores verbi ejus non jam in Judææ finibus continentur, sed transierunt ad Gentes. *Grando et carbones ignis.* Objurgationes (*f*) figuratæ, quibus velut grandine corda dura tunduntur: si autem terra culta et mitis, id est, pius animus exceperit, duritia grandinis in aquam, (*g*) id est terror fulguratæ et quasi congelatæ objurgationis in doctrinam satiantem resolvitur: igne autem caritatis accensa corda reviviscunt. Hæc omnia in nubibus ipsius ad Gentes transierunt. v. 13.

14. *Et intonuit de cælo Dominus.* Et Evangelica fiducia de corde justi sonuit Dominus. *Et Altissimus dedit vocem suam,* ut haberemus eam, et in profundo rerum humanarum audiremus cœlestia. v. 14.

15. *Et emisit sagittas suas, et dispersit eos.* Et emisit Evangelistas pennis virtutum (*h*) recta itinera transvolantes, non suis, sed ejus a 2. Cor. 2. 10. v. 15

(*a*) Plerique MSS. Sed ipsum cornu: nec habent *te.*
(*b*) Plures MSS. *quibus male persuaserunt.*
(*c*) Nonnulli præstantiores MSS. loco, *Introivit* habent * *Introibit in aures ejus:* juxta LXX.
(*d*) Ita in septem MSS. At in editis, *qui.*
(*e*) Lov. *imaginibus.* Ceteri codices, *imaginationibus.*
(*f*) Aliquot MSS. *figurat.*

(*g*) Editi, *exceperit duritiam grandinis, in aquam eadem terra fulguratæ et quasi congelatæ objurgationis, id est in doctrinam* etc. Locum emendamus ad MSS. e quibus tamen aliqui pro *fulguratæ*, habent *figuratæ:* et quidam *conligatæ*, pro *congelatæ.*
(*h*) Quatuor MSS. *recto itinere.*

quo missi sunt viribus. Et dispersit eos, ad quos missi sunt, ut aliis eorum essent odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. *Et coruscationes multiplicavit, et conturbavit eos.* Et miracula multiplicavit, et conturbavit eos.

v. 16. 16. *Et apparuerunt fontes aquarum.* Et ap-
paruerunt qui facti erant in prædicantibus fon-
tes aquarum salientium in vitam æternam. *Et*
Johan. 4. 14. *revelata sunt fundamenta orbis terrarum.* Et
revelati sunt Prophetæ, qui non intelligeban-
a tur, super quos ædificaretur (*a*) orbis terrarum
Lucæ 10. 9. credens Domino. *Ab increpatione tua Domine:*
clamantis, Appropinquavit super vos regnum
Lucæ 13. 5. Dei. *Ab inspiratione spiritus iræ tuæ:* dicentis,
Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter moriemini.

v. 17. 17. *Misit de summo, et accepit me:* vocando
Ephes. 5. 27. ex Gentibus in hereditatem, gloriosam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam. *Assumsit me de multitudine aquarum.* Assumsit me de multitudine populorum.

v. 18. 18. *Eruit me de inimicis meis fortissimis.* Eruit me de inimicis meis, qui prævaluerunt ad
b affligendam et (*b*) pervertendam temporalem istam vitam meam. *Et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me,* quamdiu sub
c ipsis sum (*c*) ignorans Deum.

v. 19. 19. *Prævenerunt me in die afflictionis meæ.* Priores mihi nocuerunt, in tempore, quo mortale et laboriosum corpus gero. *Et factus est Dominus firmamentum meum.* Et quoniam amaritudine miseriarum firmamentum terrenæ voluptatis, conturbatum atque convulsum est, factus est Dominus firmamentum meum.

v. 20. 20. *Et eduxit me in latitudinem.* Et quia carnales patiebar angustias, eduxit me in spiritalem latitudinem fidei. *Eruit me, quoniam voluit me.* Antequam illum ego vellem, eruit me ab inimicis meis potentissimis, qui mihi invidebant jam volenti eum; et ab his qui oderunt me, quia volo eum.

v. 21. 21. *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam.* Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam bonæ voluntatis, qui prior præbuit misericordiam, antequam haberem bonam voluntatem. *Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.* Et secundum puritatem factorum meorum retribuet mihi, qui tribuit mihi ut bene facerem, educendo me in latitudinem fidei.

v. 22. 22. *Quia custodivi vias Domini.* Ut (*d*) lati-
d tudo bonorum operum, quæ per fidem sunt, et longanimitas perseverandi consequatur.

v. 23. 23. *Nec impie gessi a Deo meo.* * *Quoniam*
e *omnia judicia ejus in conspectu meo sunt* (*e*) *Quoniam omnia judicia ejus*, id est, et præmia justorum, et pœnas impiorum, et flagella corrigendorum, et tentationes probandorum, perse-
A veranti contemplatione considero. *Et justitias ejus non repuli a me.* Quod faciunt deficientes sub sarcina earum, et revertuntur ad vomitum suum.

24. *Et ero immaculatus cum eo, et observabo* v. 24.
me ab iniquitate mea.

25. *Et retribuet mihi Dominus secundum ju-* v. 25.
stitiam meam. Itaque non solum propter latitu-
dinem fidei, quæ per dilectionem operatur: sed Gal. 5. 6.
etiam propter longitudinem perseverantiæ, retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam. *Et secundum puritatem manuum mearum in con-*
spetu oculorum ejus. (*f*) Non quod homines vi- f
dent, sed in conspectu oculorum ejus. Quoniam 2. Cor. 4. 18.
quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna: quo pertinet altitudo spei.

26. *Cum sancto sanctus eris.* Est etiam occulta v. 26.
B profunditas, qua intelligeris cum sancto sanctus, quia tu sanctificas. (*g*) *Et cum viro innocente* g
innocens eris. Quia tu nulli noces, sed criniculis Prov. 5. 22.
peccatorum suorum unusquisque constringitur.

27. *Et cum electo electus eris.* Et ab eo quem v. 27.
eligis, eligeris. (*h*) *Et cum perverso perversus* h
eris. Et cum perverso videris perversus: quo-
niam dicunt, Non est recta via Domini: et ipso- Ezech. 18. 25.
rum via non est recta.

28. *Quoniam tu populum humilem salvum* v. 28.
facies. Hoc autem perversum videtur perversis, quod confitentes peccata sua salvos facies. *Et oculos superborum humiliabis.* Ignorantes au-
tem Dei justitiam, et suam volentes constituere, Rom. 10. 3.
humiliabis.

29. *Quoniam tu illuminabis lucernam meam* v. 29.
C *Domine.* Quoniam non est lumen nostrum ex nobis: sed tu illuminabis lucernam meam Domine. *Deus meus illuminabis tenebras meas.* Nos enim peccatis nostris tenebræ sumus: sed Deus meus illuminabis tenebras meas.

30. *Quoniam a te eruar a tentatione.* Quo- v. 30.
niam non a me, sed a te eruar a tentatione. *Et in Deo meo transgrediar murum.* Et non in me, sed in Deo meo transgrediar murum, quem inter homines et cælestem Jerusalem peccata erexerunt.

31. *Deus meus, immaculata est via ejus.* Deus v. 31.
meus non venit in homines, nisi mundaverint viam fidei, qua veniat ad eos; qui immaculata est via ejus. *Eloquia Domini igne examinata.* Eloquia Domini igne tribulationis probantur.
D *Protector est omnium sperantium in se.* Et omnes qui non in seipsis, sed in illo sperant, eadem tribulatione non consumuntur. Spes enim sequitur fidem.

32. *Quoniam quis Deus, præter Dominum?* v. 32.
cui servimus. *Et quis Deus præter Deum nostrum?* Et quis Deus præter Dominum, quem post bonam servitutem, tamquam hereditatem speratam filii possidebimus?

33. *Deus qui præcinxit me virtute.* Deus qui v. 33.

(a) Am. Er. et plerique MSS. *orbis terrarum credens Dominum.* Colbertinus MSS. *in Domino.*
(b) Sic. MSS. At editi, *ad perdendam.*
(c) Septem MSS. *qui ignorant.*
(d) Tredecim MSS. *Ut latitudinem.*
(e) In editis additum erat, *semper*, quod a melioris notæ MSS. et a Græco abest.
(f) Lov. *Non quo homines vident.* Ceteri libri, Non quod.
(g) Præcipui MSS. *Et cum perverso subverteris.*
(h) Idem vers. 27. explicatur in Enarratione. Psal. 44. et 72.

me præcinxit ut fortis sim, ne diffluentes sinus A cupiditatis impediant opera et gressus meos. *Et posuit immaculatam viam meam.* Et posuit immaculatam viam caritatis, qua ad illum veniam; sicut immaculata est fidei, qua venit ad me.

v. 34. 34. *Qui perfecit pedes meos tamquam cervi.* Qui perfecit amorem meum, ad transcendenda spinosa et umbrosa implicamenta hujus sæculi. *Et super excelsa statuet me.* Et super cælestem
Ephes 3.19. habitationem figet intentionem meam, ut implear
in omnem plenitudinem Dei.

v. 35. 35. *Qui docet manus meas* (a) *ad prælium.*
a Qui docet me operari ad superandos inimicos, qui nobis intercludere cælestia regna conantur. *Et posuisti ut arcum æreum brachia mea.* Et posuisti infatigabilem intentionem bonorum operum meorum.

v. 36. 36. *Et dedisti mihi protectionem salutis* (b)
b *meæ, et dextera tua suscepit me.* Et favor gratiæ tuæ suscepit me. *Et disciplina tua me direxit in finem.* Et correptio tua me deviare non sinens direxit, ut quidquid ago, in eum finem referam, quo cohæretur tibi. *Et disciplina tua ipsa me docebit.* Et eadem correptio tua me docebit pervenire quo direxit.

v. 37. 37. *Dilatasti gressus meos subter me.* Nec impedient carnales angustiæ; quoniam latam fecisti caritatem meam operantem bilariter, etiam de ipsis quæ subter me sunt mortalibus rebus et membris. *Et non sunt infirmata vestigia mea.* Et non sunt infirmata, sive itinera mea, sive signa quæ impressi ad imitandum sequentibus.

v. 38. 38. *Persequar inimicos meos, et comprehendam illos.* Persequar affectus carnales meos, nec ab eis comprehendar; sed comprehendam illos, ut absumantur. *Et non convertar donec deficiant.* Et ab ista intentione non convertar ad quietem, donec deficiant qui obstrepunt mihi.

v. 39. 39. *Confringam illos, nec poterunt stare:* nec durabunt adversum me. *Cadent subtus pedes meos.* Dejectis illis, præponam amores, quibus ambulo in æternum.

v. 40. 40. *Et præcinxisti me virtute ad bellum.* Et constrinxisti fluentia desideria carnis meæ virtute, ne in tali pugna præpedirer. *Supplantasti insurgentes in me subter me.* Decipi fecisti eos qui me insequebantur, ut subter me fierent, qui super me esse cupiebant.

v. 41. 41. *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum.* Et inimicos meos convertisti, et dorsum mihi eos esse fecisti, id est, ut sequerentur me. *Et odio habentes me disperdidisti.* Alios autem eorum, qui in odio perduraverunt, disperdidisti.

v. 42. 42. *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret.* Quis enim salvos faceret, quos tu non faceres? *Ad Dominum, nec exaudivit eos.* Nec ad quemlibet, sed ad Dominum clamaverunt: nec exauditione dignos judicavit non recedentes a malitia sua.

43. *Et comminuam illos ut pulverem* (c) *ante faciem venti.* Et comminuam illos; aridi enim v. 43. e
sunt, non recipientes imbrem misericordiæ Dei: ut elati atque inflati superbis, a spe firma et inconcussa, et tamquam a terræ soliditate et stabilitate rapiantur. *Ut lutum platearum delebo eos.* Per latas quas multi ambulant perditionis vias, luxuriantes et lubricos delebo eos.

44. *Erues me de contradictionibus populi.* v. 44.
Erues me de contradictionibus eorum, qui dixerunt, Si dimiserimus eum, (d) omne sæculum Joh. 11. 48.
post illum ibit. d

45. *Constitues me in caput Gentium.* * *Populus quem non cognovi servivit mihi.* v. 45.
Populus Gentium quem corporali præsentia non visitavi, servivit mihi. *In obauditu auris obedivit mihi.* Neque oculis me vidit: sed recipiens prædicatores B meos, in obauditu auris obedivit mihi.

46. *Filii alieni mentiti sunt mihi.* Filii non v. 46.
mei dicendi, sed potius alieni, quibus recte dicitur, Vos ex patre diabolo estis, mentiti sunt mi- Joh. 8. 44.
bi. *Filii alieni inveteraverunt.* Filii alieni, quibus ut renovarentur, novum Testamentum additum, in vetere homine remanserunt. *Et claudicaverunt a semitis suis.* Et tamquam uno pede debiles, quia vetus tenentes, novum Testamentum respuerunt, claudi effecti sunt, etiam in ipsa vetere Lege potius traditiones suas sequentes,
quam Dei. Calumniabantur enim de manibus non Matth 15.2.
lotis, quia tales erant semitæ, quas ipsi fecerant et consuetudine triverant, aberrando ab itineribus præceptorum Dei.

C 47. *Vivit Dominus, et benedictus Deus meus.* v. 47.
Secundum carnem autem sapere, mors est: vi- Rom. 8. 6.
vit enim Dominus, et benedictus Deus meus. *Et exaltetur Deus salutis meæ.* Et non terrena consuetudine de Deo salutis meæ sentiam: nec terrenam ipsam salutem, sed in excelso de illo sperem.

48. *Deus qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me.* v. 48.
Deus qui vindicas me, subdendo populos sub me. *Liberator meus* (e) *de inimicis* e
meis iracundis: clamantibus, Crucifige, cruci- Joh. 19. 6.
fige, Judæis.

49. *Ab insurgentibus in me exaltabis me.* Judæis insurgentibus in me patientem, exaltabis v. 49.
me resurgentem. *A viro iniquo erues me.* A regno eorum iniquo erues me.

D 50. *Propterea confitebor tibi in Gentibus, Domine.* v. 50.
Propterea tibi per me confitebuntur Gentes, Domine. *Et nomini tuo psallam.* Et latius innotesces bonis operibus meis.

51. *Magnificans salutes regis ipsius.* Deus qui v. 51.
magnificat, ut admirabiles faciat salutes, quas ejus Filius dat credentibus. *Et faciens misericordiam Christo suo.* Deus qui facit misericordiam Christo suo. *David et semini ejus usque in sæculum.* Ipsi liberatori manu potenti qui vicit

(a) MSS. duo, *in prælium*: alii plerique, *in prælio*. Apud LXX. est εἰς πόλεμον.
(b) Sic editio Lov. et melioris notæ MSS. At Er. et octo MSS. *salutis tuæ*: quam lectionem Hebræo respondere testatur Hieronymus epist. 135. ad Suniam.

(c) Undecim MSS. *juxta faciem venti.*
(d) In plerisque MSS. *Si dimiserimus eum vivum sæculum post illum ibit.*
(e) Aliquot melioris notæ MSS. *de inimicis * iracundis*: omissa voce *meis*, quæ nec est apud LXX.

hunc mundum, et eis quos credentes Evangelio A
genuit in æternum. Quæcumque in hoc Psalmo dicta sunt, quæ ipsi Domino proprie, id est, capiti Ecclesiæ congruere non possunt, ad Ecclesiam referenda sunt. Totus enim Christus hic loquitur, in quo sunt omnia membra ejus.

IN PSALMUM XVIII.

ENARRATIO I.

v. 1. *In finem, Psalmus ipsi David.*

1. Titulus notus est: nec Dominus Jesus Christus hæc dicit, sed de illo hæc dicuntur.

v. 2. 2. *Cæli enarrant gloriam Dei.* Justi Evangelistæ, in quibus Deus tamquam in cælis habitat B exponunt gloriam Domini nostri Jesu Christi, sive gloriam qua glorificavit Patrem Filius super terram. *Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Et facta virtutum Domini annuntiat firmamentum fiducia Spiritus-sancti et cælum factum, quod antea timere terra erat.

v. 3. 3. *Dies diei eructuat verbum.* Spiritus spiritalibus profert plenitudinem incommutabilis Sa-
Joh. 1. 1. pientiæ Dei, quod Verbum in principio Deus apud Deum est. *Et nox nocti annuntiat scientiam.* Et mortalitas carnis tamquam longe positis carnalibus, fidem insinuando, annuntiat futuram scientiam.

v. 4. 4. *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum:* per quos non auditæ sint voces Evangelistarum, cum omnibus lin- C guis Evangelium prædicaretur.

v. 5. 5. *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.*

v. 6. 6. *In* (a) *sole posuit tabernaculum suum.* Do-
a minus autem ut adversus regna temporalium er-
Matth. 10. 34. rorum belligeraret, non pacem, sed gladium missurus in terram, in tempore vel in manifestatione posuit tamquam militare habitaculum suum, hoc est, dispensationem incarnationis suæ. *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Et ipse procedens de utero virginali, ubi Deus naturæ humanæ tamquam sponsus sponsæ copulatus est. *Exultavit sicut gigas ad currendam viam.* Exultavit sicut fortissimus, et ceteros homines incomparabili virtute præcedens, non ad
Psal. 1. 1. habitandam, sed currendam viam. Non enim in via peccatorum stetit. D

v. 7. 7. *A* (b) *summo cælo egressio ejus.* A Patre
b egressio ejus, non temporalis, sed æterna, qua de Patre natus est. *Et occursus ejus usque ad*
c *summum* (c) *cœli.* Et occurrit plenitudine divinitatis usque ad æqualitatem Patris. *Et non est*
Joh. 1. 14. *qui se abscondat a calore ejus.* Cum autem Verbum etiam caro factum est et habitavit in nobis mortalitatem nostram suscipiens, non permisit ullum mortalium excusare se de umbra mortis; et ipsam enim penetravit Verbi calor.

8. *Lex Domini immaculata convertens animas.* Lex ergo Domini ipse est, qui venit legem implere, non solvere: et immaculata lex, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: non premens animas servitutis jugo, sed ad se imitandum libertate convertens. *Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Testimonium Domini fidele;* quia nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare: quæ abscondita sunt a sapientibus, et revelata parvulis; quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. v. 8. Lex ipse Christus. Matth. 5. 7. 2. Pet. 2. 22. Matth. 11. 27. Jacobi 4. 6.

9. *Justitiæ Domini rectæ, lætificantes* (d) *cor.* v. 9.
Omnes justitiæ Domini in illo rectæ, quæ non d
docuit quod ipse non fecit; ut qui imitarentur, corde gauderent, in eis quæ libere cum caritate facerent, non serviliter cum timore. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Præceptum Domini lucidum, sine velamento carnalium observationum, illuminans hominis interioris aspectum.

10. *Timor Domini castus permanens in sæculum sæculi.* Timor Domini, non ille sub lege pœnalis, temporalia bona sibi subtrahi, perhorrescens, quorum dilectione anima fornicatur; sed castus, quo Ecclesia sponsum suum quanto ardentius diligit, tanto diligentius cavet offendere: et ideo non foras mittit consummata dilectio timorem hunc, sed permanet in sæculum sæculi. v. 10. Timor pœnalis, et castus. 1 Joan. 4. 18.

11. *Judicia Domini vera, justificata in idipsum.* Judicia ejus, qui non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, vere justificata incommutabiliter. Neque enim vel minatus vel pollicitus Deus quemquam fallit, aut quisquam vel impiis supplicium, vel piis præmium ejus potest eripere. *Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum.* Sive multum ipsum aurum et lapidem, sive multum pretiosum, sive multum desiderabilia; tamen desiderabilia judicia Dei, super pompas hujus sæculi: quorum desiderio fit ut non desiderentur, sed timeantur, aut contemnantur, aut non credantur judicia Dei. Quod si quisque ipse sit aurum lapisque pretiosus, ut igne non consumatur, sed adsumatur in thesaurum Dei; plus quam seipsum desiderat judicia Dei, cujus voluntatem præponit suæ. *Et dulciora super mel et favum.* Et sive quisque jam sit mel, qui jam solutus vitæ hujus vinculis expectat diem, quo veniat in epulas Dei; sive adhuc sit favus, ut quasi cera, circumplicetur hac vita, non huic concretus, sed implens eam, cui opus sit aliqua pressura non opprimentis, sed exprimentis manus Dei, qua de temporali vita in æternam eliquetur; dulciora illi sunt judicia Dei, quam sibi ipse est: quia super mel et favum illi dulciora sunt. Item v. 10. Johan. 5. 22. v. 11.

12. *Etenim servus tuus custodit ea.* Nam non custodienti amara dies Domini. *In custodiendo illa retributio multa.* Non in aliquo extra posito v. 12.

(a) De eodem vers. 6. vide Enarrationem Psal. 44.
(b) Idem vers. 7. exponitur in Enarrat. Ps. 58.
(c) Sic MSS. juxta LXX. At editi, *ad summum ejus.*

(d) Editi, *corda.* At MSS. *cor*, singulari numero, juxta Græc. LXX.

commodo, sed in eo ipso quo judicia Dei custodiuntur, multa retributio: multa est, quia gaudetur in eis.

v. 13. 13. *Delicta quis intelligit?* In delictis autem qualis suavitas potest esse, ubi non est intellectus? Quoniam delicta quis intelligit, quæ ipsum oculum claudunt, cui suavis est veritas, cui desiderabilia et dulcia sunt judicia Dei; et sicut tenebræ oculos, ita delicta mentem claudunt, nec lucem sinunt videre nec se?

Item v. 13. 14. *Ab occultis meis munda me Domine.* A cupiditatibus in me latentibus, munda me Domine. *Et ab* (a) *alienis parce servo tuo.* Ne seducar ab aliis. Neque enim alienis capitur qui est mundus a suis. Parce itaque ab alienis cupiditatibus, non superbo et in sua potestate esse cupienti, sed servo tuo. *Si mei non fuerint dominata, tunc immaculatus ero.* Si mei non fuerint dominata occulta mea, et aliena peccata, tunc immaculatus ero. Non enim est (b) tertia origo peccati, præter occultum suum quo cecidit diabolus, et alienum quo seductus est homo, ut consentiendo suum faceret. *Et mundabor a delicto magno.* Quo alio, nisi superbiæ? Non enim est majus delictum, quam apostatare a Deo, quod est initium superbiæ hominis. Et vere ille immaculatus est, qui etiam hoc delicto caret: quia hoc est ultimum redeuntibus ad Deum quod recedentibus primum fuit.

v. 14. a b Eccli. 10. 14.

v. 15. 15. *Et erunt ut complaceant eloquia oris mei, et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.* Meditatio cordis mei, non ad jactantiam placendi hominibus, quia jam nulla superbia est: sed in conspectu tuo semper, qui conscientiam puram inspicis. *Domine adjutor meus, et redemtor meus.* Domine adjutor meus, tendentis ad te; quoniam redemtor meus es tu, ut tenderem ad te; ne quisquam vel sapientiæ suæ tribuens quod ad te convertitur, vel viribus quod ad te pervenit, magis repellatur abs te, qui superbis resistis: quia mundatus non est a delicto magno, nec complacuit in conspectu tuo, qui redimis ut convertamur, et adjuvas ut perveniamus ad te.

Johan. 4. 6.

IN EUMDEM PSALMUM XVIII.

* ENARRATIO II.

* Sermo ad plebem, quo primum gratiam Dei commendat, tum Donatistas redarguit.

1. Deprecati Dominum, ut ab occultis nostris mundet nos, et ab alienis parcat servis suis, quid hoc sit intelligere debemus, ut humana ratione, non quasi avium voce cantemus. Nam et meruli et psittaci et corvi et picæ et hujusmodi volucres, sæpe ab hominibus docentur sonare quod nesciunt. Scienter autem cantare, naturæ hominis divina voluntate concessum est. Et quam multi mali et luxuriosi sic cantant digne auribus suis et cordibus novimus et dolemus. Eo enim pejores sunt, quo non pos-

A sunt ignorare quod cantant. Sciunt enim se cantare flagitia, et tamen cantant tanto libentius, quanto immundius; quoniam tanto se putant lætiores, quanto fuerint turpiores. Nos autem qui in Ecclesia divina eloquia cantare didicimus, simul etiam instare debemus esse quod scriptum est, Beatus populus qui intelligit jubilationem. Psal. 88. 16.
Proinde Carissimi, quod consona voce cantavimus sereno etiam corde nosse ac videre debemus. Rogavit enim Dominum unusquisque nostrum in hoc Cantico, et dixit Deo, *Ab occultis meis munda me Domine*, * *et ab alienis parce servo tuo. Si mei non fuerint dominata, tunc immaculatus ero, et mundabor a delicto magno.* Quod ut bene sciamus quid sit, et quale hoc sit, ipsius Psalmi textum, quantum donat Dominus, breviter percurramus. v. 13. v. 14.

B 2. Cantatur enim de Christo, quod evidenter ibi apparet, quia illic scriptum est, *Ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Quis est enim sponsus, nisi cui desponsata est illa virgo ab Apostolo, cui timet caste castus sponsi amicus, ne sicut serpens Evam fefellit astutia sua, sic et hujus virginis sponsæ Christi sensus corrumpantur a castitate quæ est in Christo? In hoc ergo Domino et Salvatore nostro Jesu Christo posita est magna et plena gratia, de qua dicit apostolus Johannes, Et vidimus gloriam ejus, gloriam tamquam Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate. Hanc *gloriam cæli enarrant.* Cæli sancti sunt, elevati a terra, portantes Dominum. Quamquam gloriam Christi cælum etiam quodammodo narravit. Quando narravit? Quando nato eodem Domino stella nova quæ numquam videbatur apparuit. Sed tamen (c) sunt veriores et sublimiores cæli, de quibus consequenter ibi dicitur, *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Quorum, nisi cælorum. Quorum ergo, nisi Apostolorum? Ipsi enarrant nobis gloriam Dei, positam in Christo Jesu, per gratiam (d) in remissionem peccatorum. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per sanguinem ipsius. Quia gratis, ideo gratia. Non est enim gratia, si non gratuita. Quia nihil boni ante feceramus, unde talia dona mereremur: magis quia (e) non gratis inferretur supplicium, ideo gratia præstitum est beneficium. Nihil præcesserat in meritis nostris, nisi unde damnari deberemus. Ille autem non propter nostram justitiam, sed propter suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis. Hæc est, inquam, gloria Dei: hanc cæli enarraverunt. Hæc est, inquam, gloria Dei, non tua. Nihil enim boni fecisti, et tamen tantum bonum accepisti? Si ergo pertines ad gloriam quam cæli enarraverunt, dic Domino Deo tuo, Deus meus misericordia ejus præ-

v. 6. I. Cor. 11. 3. Johan. 1. 14. » » v. 2. C Matth. 2. 2. c v. 4. Gloria Dei d Rom. 3. 23. Gratia. D e Tit. 3. 5. Psal. 58. 11.

(a) Idem vers. 14 explicatur in Enarratione Psal. 39.
(b) Editi, *certior origo.* Sed verius MSS. *tertia origo.*
(c) MSS. carent his verbis, *sunt veriores, et sublimiores.*

(d) Gratianensis cod. *gratiam remissionis peccatorum.* Alii quidam MSS. *gratiam et remissionem peccatorum.*
(e) Lov. *quia ne non gratis.* Abest, *ne*, ab Er. et a MSS.

veniet me. Prævenit enim te: utique prævenit, a quia nihil in te boni invenit. Prævenisti (*a*) supplicium ejus superbiendo: ille prævenit supplicium tuum peccata delendo. Tamquam enim ex peccatore justificatus, ex impio pius factus; ex b damnato (*b*) in regnum adsumtus, dic Domino Psal. 113. secund. v. 1. Deo tuo, Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Dicamus, Non nobis. Quibus enim si quasi nobis? Dicamus, inquam, Non nobis: quia si ita faceret sicut nobis, non- Psal. 102. 10. nisi pœnas infligeret nobis. Non nobis, sed nomini suo det gloriam: quia non secundum iniquitates nostras fecit nobis. Non ergo nobis, Domine, non nobis. Repetitio confirmatio est. Non nobis Domine, sed nomini tuo da gloriam. Hoc illi noverant cæli, qui enarraverunt gloriam Dei.

Item v. 2. 3. *Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Quod dictum est, *gloriam Dei:* hoc repetitum est, *opera manuum ejus.* Quæ opera manuum ejus? Non sicut quidam sentiunt, Deus verbo fecit omnia, et tamquam præstantiorem ceteris hominem suis manibus fecit. Non ita sentiendum est: infirma est ista, et non satis elimata sententia: omnia enim verbo fecit. Nam licet opera Dei diversa narrentur, in quibus ho- Gen. 1. minem ad imaginem suam fecit: tamen omnia Johan. 1. 3. per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod autem ad manus Dei adtinet, et de Psal. 101. 26. cælis dictum est, Et opera manuum tuarum sunt cæli. Et ne putes etiam ibi cælos sanctos dictos, Ibidem 2. subjecit, Ipsi peribunt, tu autem permanes. Ergo non solum homines, sed etiam cælos qui peribunt, Deus manibus suis fecit, cui dictum est, Opera manuum tuarum sunt cæli. Et de Psal. 91. 5. terra hoc idem dictum est, Quoniam ipsius est mare, ipse fecit illud, et aridam manus ejus fundaverunt. Ergo si et cælos manibus et terram manibus, non solum hominem fecit manibus: et si cælos verbo, et terram verbo, ergo et hominem verbo. Quod verbo, hoc manu; et quod manu, hoc verbo. Non enim humanis membris statura Dei distincta est, qui ubique totus est, et nullo continetur loco. Quod ergo verbo fecit, sapientia fecit; et quod manu fecit, virtute fecit. Christus est autem Dei Virtus et Dei 1. Cor. 1. 24. Sapientia. Omnia autem per ipsum facta sunt, Johan. 1. 3. et sine ipso factum est nihil. Enarrarunt, enarrant, enarrabunt cæli gloriam Dei. Enarrabunt, inquam, cæli, hoc est sancti, gloriam Dei, a terra suspensi, Deum portantes, præceptis tonantes, sapientia coruscantes: illam, ut dixi, gloriam Dei, quia salvi facti sumus indigni. Hanc indignitatem, id est, qua digni non fuimus, agnoscit filius minor egestate constrictus: agnoscit, inquam, hanc indignitatem filius minor a patre longe peregrinus, dæmonum cultor, tamquam porcorum pastor; agnoscit gloriam Dei; sed egestate constrictus. Et quia illa gloria Dei facti sumus quod digni non fuimus, di-

A cit ad patrem suum, Non sum dignus vocari filius tuus. Luc. 15. 21. Infelix per humilitatem impetrat felicitatem; et eo se ostendit dignum, quo confitetur indignum. Hanc *gloriam Dei cæli enarrant, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum,* Cælum firmamentum, firmum cor, non timidum cor. Annuntiata enim sunt ista inter impios, inter adversos Deo, inter amatores mundi persecutoresque justorum: inter sævientem mundum annuntiata sunt ista. Sed sæviens mundus quid poterat facere, quando firmamentum ista annuntiabat? *Annuntiat firmamentum.* Quid? *Opera manuum ejus.* Quæ sunt opera manuum ejus? Gloria Dei illa, qua salvi facti sumus, qua creati in bonis operibus sumus. Ipsius enim Ephes. 2. 10. sumus figmentum, creati in Christo Jesu, in o- B peribus bonis. NON SOLUM quippe HOMINES, SED ETIAM JUSTOS, (si tamen sumus,) ipse fecit Psal. 99. 3. nos, et non ipsi nos.

4. *Dies diei eructuat verbum, et nox nocti* v. 3. *annuntiat scientiam.* Quid est? Forte planum et apertum est, *Dies diei eructuat verbum,* apertum et planum, tamquam per diem. Quod autem *nox nocti annuntiat scientiam,* obscurum est, tamquam per noctem. *Dies diei,* sancti sanctis, Apostoli fidelibus, ipse Christus Apostolis, quibus dixit, Vos estis lumen mundi. Matt. 5. 14. Apertum hoc videtur et cognitu facile. Quomodo autem *nox nocti annuntiat scientiam?* Nonnulli hæc verba simpliciter intellexerunt, et forte hoc sit verum, æstimantes hac sententia significatum esse, quod tempore Domini nostri Jesu Chri- C sti, cum in terra versaretur, Apostoli audierunt, hoc in posteros esse trajectum, tamquam de tempore in tempus: *dies diei, nox nocti,* prior dies posteriori diei, et prior nox posteriori nocti; quia hæc doctrina diebus et noctibus prædicatur. Iste simplex intellectus cui sufficit sufficiat. Sed Scripturarum obscuritas utilis. nonnulla verba Scripturarum obscuritate sua hoc profuerunt, quod multas intelligentias pepererunt. Itaque hoc si planum esset, unum aliquid audiretis: quia vero obscure dictum est, multa audituri estis. Est et alius intellectus: *dies diei, nox nocti,* hoc est, spiritus spiritui, caro carni. Est alius: *dies diei,* spiritales spiritalibus: *et nox nocti* carnales carnalibus. Utrique enim audiunt, etsi non utrique similiter sapiunt. Illi enim audiunt tamquam verbum eructuatum: D illi tamquam scientiam annuntiatam. Quod enim ructuatur, præsentibus ructuatur: quod autem annuntiatur, longe positis annuntiatur. Possunt cæli sensus plures inveniri, sed adhibendus est modus propter angustias præsentis temporis. Dicamus autem et unum aliquid, quod quidam velut (*c*) conjicientes aperuerunt. Quando Do- c minus, inquiunt, Christus loquebatur Apostolis, dies diei eructuabat verbum: quando Judas Dominum Christum prodidit Judæis, nox nocti annuntiabat scientiam.

5. *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum* v. 4.

(a) Gratianensis cod. *Prævenisti beneficium ejus.*
(b) Er. et plerique MSS. *ex damnato regno adsumtus.*

(c) Aliquot MSS. *concinens.*

non audiantur voces eorum. Quorum, nisi cælorum illorum, qui enarrant gloriam Dei? *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non au-*
Act. 2. 4. *diantur voces eorum.* Legite Actus Apostolorum, quomodo veniente super eos Spiritu-sancto, omnes impleti sunt illo; et loquebantur linguis omnium gentium, sicut Spiritus dabat eis pronuntiare. Ecce *non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Sed non ibi tantum ubi impleti sunt, sonuerunt. *In*
v. 5. *omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Ideo et nos hic loquimur. Sonus enim ille ad nos usque pervenit, sonus qui in omnem terram exiit, et hæreticus
In Donatistas. Ecclesiam non intrat, ideo sonus in omnem terram exiit, ut tu in cælum intres. O pestilentiose, litigiose, pessime, et adhuc errare volens, o superbe fili, audi testamentum patris tui. Ecce, quid planius, quid apertius? *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Numquid expositore opus est? Quid contra te conaris? Partem vis in lite retinere, qui potes totum in concordia retinere?

v. 6. 6. *In sole posuit tabernaculum suum:* in manifestatione Ecclesiam suam, non in occulto,
5 non quæ lateat, non velut (a) opertam: ne for-
Cant. 1. 6. sec. LXX. te fiat sicut operta super greges hæreticorum.
2. Reg. 12. 12. Dictum est et cuidam in Scriptura sancta, Quoniam tu in occulto fecisti, patieris in sole: hoc est, occulte malum fecisti, pœnas patieris in omnium manifestatione. *In sole ergo posuit tabernaculum suum.* Quid tu hæretice fugis in tenebras? Christianus es? audi Christum. Servus es? audi Dominum. Filius es? audi patrem: e-
Lucæ 15.31. mendare, revivisce. Dicimus et de te, Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est. Noli mihi dicas, Ut quid me quæris, si perii? Ideo enim te quæro, quia periisti. Noli, inquit, me quærere. Hoc sane vult iniquitas, qua divisi sumus: sed non vult caritas, qua fratres sumus. Improbus non essem, si quærerem servum meum; et improbus dicor, quia quæro fratrem meum? Sic sapiat in quo fraterna caritas non est, ego tamen quæro fratrem meum. Irascatur, dum tamen quæratur, qui inventus piscatur. Quæro, inquam, fratrem meum, et interpello non contra illum, sed pro illo Dominum meum.
Lucæ 12 13. Nec dicam interpellans, Domine dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem; sed, dic fratri meo ut teneat mecum hereditatem. Quid ergo erras frater? quid per angulos fugis? quid latitare conaris? *In sole posuit tabernaculum suum. Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Puto quod agnoscas eum. Ille tamquam sponsus procedens de thalamo suo, *exsultavit ut gigas ad currendam viam: ipse in sole posuit tabernaculum suum:* hoc est, ille tamquam
Johan. 1.15. sponsus, cum Verbum caro factum est, in utero virginali thalamum invenit; atque inde naturæ conjunctus humanæ, tamquam de castissimo procedens cubili, humilis misericordia infra o-

(a) Sic MSS. At Lov. omissa negatione, velut operta.

A mnes, fortis majestate super omnes: hoc est enim, *gigas exsultavit ad currendam viam*, natus est, crevit, docuit, passus est, resurrexit, adscendit: cucurrit viam, non hæsit in via. Idem ipse ergo sponsus qui hæc fecit, ipse posuit *in sole*, hoc est, in manifestatione, *tabernaculum suum*, hoc est, sanctam Ecclesiam suam.

7. Quam autem viam cito cucurrit vis audire? *A summo cælo egressio ejus, et occursus* v. 7.
ejus usque ad summum ejus. Postea vero quam excurrit inde, et recurrendo remeavit, misit Spiritum suum. Visæ sunt illis super quos venit, linguæ divisæ velut ignis. Act. 2. 3.
Sicut ignis venit Spiritus-sanctus, fœnum carnis consumturus, aurum cocturus et purgaturus; sicut ignis venit, et ideo sequitur, *Et non est qui se abscon-*
B *dat a calore ejus.*

8. *Lex Domini immaculata convertens animas.* v. 8.
Hoc est Spiritus-sanctus. *Testimonium Domini fidele sapientiam præstans parvulis:* non superbis. Hoc est Spiritus-sanctus.

9. *Justitiæ Domini rectæ:* non terrentes, sed v. 9.
lætificantes corda. Hoc est Spiritus-sanctus. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos:* non hebetans; non carnis oculos, sed cordis; non exterioris hominis, sed interioris. Hoc est Spiritus-sanctus.

10. *Timor Domini:* non servilis, sed *castus:* v. 10. Timor servilis et castus.
gratis amans, non puniri timens ab eo quem tremit, sed separari ab eo quem diligit. Iste est timor castus, non quem consummata caritas fo- 1. Johan. 4. 18.
ras mittit, sed *permanens in sæculum sæculi.*
C Hic est Spiritus-sanctus, id est, hunc donat, hunc confert, hunc inserit Spiritus-sanctus. *Judicia Domini vera justificata in idipsum:* non ad rixas divisionis, sed ad congregationem unitatis. Hoc est enim, *in idipsum.* Hoc est Spiritus-sanctus. Ideo linguis omnium loqui fecit, in quos primo venit, quia linguas omnium gentium in unitatem se congregaturum esse nuntiavit. Quod tunc faciebat unus homo accepto Act. 2. 4.
Spiritu-sancto, ut unus homo linguis omnium loqueretur, hoc modo ipsa unitas facit, linguis omnibus loquitur. Et modo unus homo in omnibus gentibus linguis omnibus loquitur, unus homo caput et corpus, unus homo Christus et Ecclesia, vir perfectus, ille sponsus, illa sponsa. Sed erunt, inquit, duo in carne una, *Judi-*
D *cia Dei vera justificata in idipsum:* propter u- Gen. 2. 24.
nitatem.

11. *Desiderabilia super aurum et lapidem pre-* v. 11.
tiosum multum. Aut multum aurum, aut multum pretiosum: aut multum desiderabilia: tamen multum, hæretico parum. Non nobiscum amant idipsum, et nobiscum confitentur Christum. Ipsum, quem mecum confiteris Christum, ipsum ama mecum. Et qui idipsum non vult, recusat, recalcitrat, respuit: non illi est desiderabile hoc super aurum et lapidem pretiosum multum. Audi aliud: *Et dulciora*, inquit, *super mel et favum.* Sed hoc adversum est erranti: mel amarum est

febrienti; dulce tamen et acceptabile sanato, quia carum est sanitati. *Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum.*

v. 12 12. *Nam et servus tuus custodit ea.* Quam dulcia ista sint, custodiendo probat servus tuus, non loquendo. Custodit ea servus tuus: quia et nunc dulcia sunt, et in posterum salubria sunt. Nam *in custodiendo ea retributio multa.* Sed amans animositatem suam, nec videt hunc splendorem hæreticus, nec sentit dulcedinem.

v. 13. Lucæ 23. 34. 13. *Delicta* enim *quis intelligit?* Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Ideo, inquit, iste est servus qui custodit hanc dulcedinem, a suavitatem caritatis, (a) amorem unitatis. Ergo, inquit, ipse qui custodio, rogo te, (quoniam *delicta quis intelligit?*) ne mihi ut homini quædam subrepant, et quibusdam ut homo præoccupet. *Ab occultis meis munda me Domine.* Hoc ergo cantavimus, ecce ad hoc loquendo pervenimus. Dicamus, et cum intellectu cantemus, et cantando oremus, et orando impetremus: dicamus, *Ab occultis meis munda me Domine.* Quis enim delicta intelligit? Si videntur tenebræ, intelliguntur delicta. Denique quando nos delicti pœnitet, in luce sumus. Nam quando quisque ipso delicto involutus est, quasi obtenebratis opertisque oculis non videt delictum: quia si tibi tegatur et carnis oculus, nec aliud vides, nec hoc unde tegitur vides. Ergo Deo dicamus, qui novit videre quod purget, novit inspicere quod sanet; illi dicamus, *Ab occultis meis munda me Domi-*
v. 14. *ne;* * *et ab alienis parce servo tuo.* Delicta, inquit, mea inquinant me, delicta aliena affligunt me: ab his munda me, ab illis parce. Tolle mihi ex corde malam cogitationem, repelle a me malum suasorem: hoc est, *Ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo.* Nam ista duo genera delictorum, propria simul et aliena, etiam
Isai. 14. 12. Gen. 3. primitus in exordio claruerunt. Diabolus suo delicto cecidit, Adam alieno dejecit. Hic ipse Dei servus custodiens judicia Dei, in quibus retributio multa, et in alio Psalmo sic orat, Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatorum non
Psal. 35. 12. moveant me. Non veniat, inquit, mihi pes superbiæ, hoc est, *Ab occultis meis munda me Domine:* et manus peccatorum non moveant me, hoc est, *Ab alienis parce servo tuo.*

Item v. 14. 14. *Si mei non fuerint dominata:* occulta mea et delicta aliena. *Tunc immaculatus ero.* Hoc non suis viribus audet, sed Dominum depreca-
Psal. 118. 133 tur ut impleat: cui dicitur in Psalmo, Itinera mea dirige secundum verbum tuum, et non dominetur mihi omnis iniquitas. Noli timere, si Christianus es, dominum foris hominem: Dominum Deum tuum semper time. Malum in te time, hoc est, cupiditatem tuam: non quod in te Deus fecit, sed quod tibi ipse fecisti. Te Dominus bonum servum fecit, tu tibi in corde tuo malum dominum creasti. Merito subderis iniquitati, merito subderis domino quem tu tibi ipse

A fecisti; quia ei qui te fecit subditus esse noluisti.

15. Sed *si mei*, inquit, *non fuerint dominata, tunc immaculatus ero; et mundabor a de-* Psal. 118. v. 14.
licto magno. Quo putamus delicto? Quod illud est delictum magnum? Forte aliud sit quam dicturus sum, non tamen celabo quod sentio. Delictum magnum arbitror esse superbiam. Hoc Superbia delictum magnum.
fortasse et aliter significatum est in eo quod sit, *Et mundabor a delicto magno.* Quæritis quam magnum sit hoc delictum, quod dejecit angelum, quod ex angelo fecit diabolum, eique in æternum interclusit regnum cælorum? Magnum hoc delictum est, et caput atque caussa omnium delictorum. Scriptum est enim, Initium pecca- Eccli. 10. 15.
ti omnis superbia. Et ne quasi leve aliquid contemnas, Initium, inquit, superbiæ hominis
B apostatare a Deo. Non leve malum est hoc vitium, Fratres mei: huic vitio in his personis, quas videtis amplas, displicet humilitas Christiana. Propter hoc vitium dedignantur colla subdere jugo Christi, obligati artius jugo peccati. Non enim servire non eis continget: nam nolunt servire, sed eis expedit servire. Nolendo servire nihil aliud agunt, quam ut bono Domino non serviant, non ut omnino non serviant: quia QUI NOLUERIT SERVIRE CARITATI, necesse est ut serviat iniquitati. Ab hoc vitio, quod est caput omnium vitiorum, quia inde cetera vitia nata sunt, facta est apostasia a Deo, eunte anima in tenebras, et male utente libero arbitrio, peccatis etiam ceteris consecutis: ut et substan- Lucæ 15. 13.
tiam suam dissiparet cum meretricibus vivens
C prodige, et per egestatem fieret pastor porcorum, qui erat socius Angelorum. Propter hoc vitium, propter hoc magnum superbiæ peccatum, Deus humilis venit. Hæc caussa, hoc peccatum magnum, iste ingens morbus animarum, omnipotentem medicum de cælo deduxit, usque ad formam servi humiliavit, contumeliis egit, ligno suspendit: ut per salutem tantæ medicinæ curetur hic tumor. JAM TANDEM ERUBESCAT homo esse superbus, propter quem factus est humilis Deus. Ita, inquit, *mundabor a delicto magno*, Jacobi 4. 6.
quia Deus superbis resistit, humilibus autem I. Pet. 5. 5.
dat gratiam. v. 15.

16. *Et per hoc ut complaceant eloquia oris mei, et meditatio cordis mei, in conspectu tuo semper.* Nam si ab hoc magno delicto non mun-
D dabor, in conspectu hominum placebunt eloquia mea, non in conspectu tuo. Superba anima in conspectu hominum vult placere: humilis anima in occulto, ubi Deus videt, vult placere; ut si placuerit hominibus de bono opere, illis gratuletur quibus placet bonum opus, non sibi cui sufficere debet quia fecit bonum opus. Gloria no- II. Cor. 1. 12.
stra, inquit, hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Ideoque dicamus etiam quod sequitur, *Domine adjutor meus et redemptor meus.* Adjutor in bonis, redemtor a malis. Adjutor ut habitem in caritate tua, redemtor ut liberes me ab iniquitate mea.

(a) In plerisque MSS. *amore unitatis.*

IN PSALMUM XIX.

ENARRATIO.

v. 1. *In finem, Psalmus David.*

1. Notus est iste titulus, nec Christus dicit, sed Christo dicit Propheta, figura optandi quæ ventura sunt canens.

v. 2. Joh. 17. 1. 2. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis.* Exaudiat te Dominus in die qua dixisti, Pater clarifica Filium tuum. *Protegat te nomen Dei* Gen. 25. 23. *Jacob.* Ad te enim pertinet populus posterior natu, quia major serviet minori.

v. 3. 3. *Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te.* Faciens tibi sanctificatum corpus, B Ecclesiam, de speculatione tutam, quæ exspe- a ctat quando venias (*a*) a nuptiis.

v. 4. 4. *Memor sit omnis sacrificii tui.* Memores nos faciat omnium injuriarum tuarum et contumeliarum, quas pro nobis pertulisti. *Et holocaustum tuum pingue fiat.* Et crucem, qua totus oblatus es Deo, in lætitiam resurrectionis convertat.

v. 5. 5. *Diapsalma. Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum.* Tribuat tibi Dominus, non secundum cor eorum, qui putaverunt persequendo delere te posse; sed secundum cor tuum, quo Joh. 15. 13. scisti quid utilitatis haberet passio tua. *Et omne* Joh. 12. 15. Rom. 11. 25. *consilium tuum compleat.* Et compleat omne consilium tuum, non solum quo animam tuam posuisti pro amicis tuis, ut mortificatum granum copiosius resurgeret; sed etiam quo cæcitas C ex parte Israel facta est, ut plenitudo Gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret.

v. 6. 6. *Exsultabimus in salutari tuo.* Exsultabimus quod tibi mors nihil nocebit: ita enim nec b nobis eam nocere posse monstrabis. (*b*) *Et in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Et confessio tui nominis non solum non perdet, sed etiam magnificabit nos.

v. 7. 7. *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Impleat Dominus non solum petitiones quas habuisti in terra, sed etiam quibus in cælo interpellas pro nobis. *Nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.* Nunc mihi per prophetiam demonstratum est, quoniam resu- D Joh. 17. 1. scitabit Dominus Christum suum. *Exaudiet illum de cælo sancto suo.* Exaudiet illum non de terra tantum, ubi se petiit clarificari; verum Rom. 8. 34. Act. 2. etiam de cælo, ubi jam ad dexteram Patris interpellans pro nobis, diffudit inde Spiritum-Sanctum super credentes in se. *In potentatibus salus dexteræ ejus.* Potentatus nostri sunt salus favoris ejus, cum etiam de tribulatione dat auxi- 1. Cor. 12. 10. lium, ut quando infirmamur, tunc potentes si- Ps. 59. 13. mus. Nam vana salus hominum, quæ non dexteræ, sed sinistræ ejus est. Hac enim extolluntur A in magnam superbiam, quicumque peccantes temporaliter salvi facti sunt.

v. 8. 8. *Hi* (*c*) *in curribus et hi in equis.* Hi volubili successione temporalium bonorum trahun- c tur, (*d*) et hi superbis præferuntur honoribus, d atque in his exsultant. *Nos autem in nomine Domini Dei nostri exsultabimus.* Nos autem spem figentes in æternis, neque gloriam nostram quærentes, in nomine Domini Dei nostri exsultabimus.

v. 9. 9. *Ipsi obligati sunt, et ceciderunt.* Et ideo ipsi temporalium rerum cupiditate obligati sunt, timentes parcere Domino, ne a Romanis perderent locum: et irruentes in lapidem offensionis Joh. 11. 48. et petram scandali, de spe cælesti ceciderunt: Rom. 9. 32. quibus cæcitas ex parte Israel facta est, ignorantibus Dei justitiam, et suam volentibus con- Rom. 11. 25. Rom. 10. 3. stituere. (*e*) *Nos vero surreximus, et erecti su-* e *mus.* Nos vero ut populus Gentium intraret, de Matth. 3. 9. lapidibus excitati filii Abraham, qui non sectabamur Rom. 9. 30. justitiam, apprehendimus eam, et surreximus: nec viribus nostris, sed per fidem justificati erecti sumus.

v. 10. 10. *Domine salvum fac regem:* ut ipse qui nobis præliandi exemplum passione monstravit, offerat etiam sacrificia nostra, sacerdos excitatus a mortuis, et in cælo constitutus. *Et exaudi nos in die qua invocaverimus te.* (*f*). Quo jam f pro nobis offerente, exaudi nos in die qua invocaverimus te.

IN PSALMUM XX.

ENARRATIO.

v. 1. *In finem, Psalmus ipsi David.*

1. Titulus notus est, de Christo canitur:

v. 2. 2. *Domine in virtute tua lætabitur rex.* Domine in virtute tua, (*g*) qua Verbum caro fa- g ctum est, lætabitur homo Christus Jesus. *Et super salutari tuo exsultabit vehementer.* Et super hoc, quo vivificas omnia, exsultabit vehementer.

v. 3. Lucæ 22, 15. Joh. 10. 18. 3. *Desiderium animæ ejus dedisti ei.* Desideravit manducare Pascha, et ponere cum vellet, atque iterum cum vellet sumere animam suam; et dedisti ei. *Et voluntate labiorum ejus non* (*h*) h *privasti eum.* Pacem meam, inquit, relinquo Joh. 14. 27. vobis, et factum est.

v. 4. 4. *Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* Quoniam prius hauserat benedictionem dulcedinis tuæ, fel peccatorum nostrorum non nocuit ei. *Diapsalma. Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.* In principio sermonis ejus accedentes ambierunt eum lapides pretiosi, discipuli sui, a quibus exordium annuntiationis ejus fieret.

(a) Editi, *ad nuptias.* MSS. vero, *a nuptiis.*
(b) Editi: *Et in nomine* * Domini Dei nostri, Dele Domini, quod e melioribus MSS, et a LXX. abest.
(c) Idem vers. 8. tractatur in Enarratione Ps. 146.
(d) Colbertinus MS. *et hi superbis feruntur honoribus.*
(e) Potiores MSS. *Nos vero resurreximus*, etc.

(f) Sic MSS. At editi, *Quoniam pro nobis offers te.*
(g) Editi, *quod*: et paulo post, *quod vivificas.* At aliquot MSS. hic habent, *qua*, et infra, *quo vivificas.*
(h) Editi, *fraudasti.* MSS. vero *privasti.* In Gr. est, ἐστέρησας.

v. 5. 5. *Vitam petiit, et dedisti ei.* Resurrectionem A
Joh. 17. 1. petiit, dicens, Pater clarifica Filium tuum: et dedisti ei. *Longitudinem dierum in sæculum sæculi.* Longa tempora sæculi hujus, quæ haberet Ecclesia, et deinceps æternitatem in sæculum sæculi.

v. 6. 6. *Magna est gloria ejus in salute tua.* Magna est quidem gloria ejus in salute, qua eum resuscitasti. *Gloriam et magnum decorem impones super eum.* Sed adhuc gloriam et magnum decorem addes ei, cum in cælo collocabis ad dexteram tuam.

v. 7. 7. *Quoniam dabis ei benedictionem in sæculum sæculi.* Hæc est benedictio, quam ei dabis in sæculum sæculi. *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* Secundum hominem lætificabis eum cum vultu tuo, quem levavit ad te. B

v. 8. 8. *Quoniam rex sperat in Domino.* Quoniam rex non superbit, sed humilis corde sperat in Domino. *Et in Altissimi misericordia non commovebitur.* Et in Altissimi misericordia non con-
a turbabit humilitatem ejus (*a*) obedientia usque ad mortem crucis.

v. 9. 9. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis.* Inveniatur, o rex, potestas tua, cum ad judicandum veneris, omnibus inimicis tuis, qui eam in humilitate tua non intellexerunt. *Dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.* Claritas qua regnas ad dexteram Patris, inveniat in die judicii puniendos omnes qui te oderunt; quia nunc ipsi non invenerunt eam.

v. 10. 10. *Pones eos ut clibanum ignis.* Constitues eos ardentes intrinsecus, conscientia impietatis C suæ. *In tempore vultus tui.* In tempore manifestationis tuæ. *Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis.* Deinde conturbati vindicta Domini, post accusationem conscientiæ, dabuntur igni æterno devorandi.

v. 11. 11. *Fructum illorum de terra perdes.* Fructum illorum, quia terrenus est, perdes de terra. *Et semen eorum a filiis hominum.* Et opera illorum, vel quoscumque seduxerunt, non deputabis inter filios hominum, quos in hæreditatem sempiternam vocasti.

v. 12. 12. *Quoniam declinaverunt in te mala.* Hæc autem pœna retribuetur eis, quoniam mala quæ sibi imminere te regnante arbitrabantur, in te occidendum detorserunt. *Cogitaverunt consilium, quod non potuerunt stabilire.* Cognove- D
Joh. 11. 50. runt consilium, dicentes, Expedit unum pro omnibus mori: quod non potuerunt stabilire, nescientes quid dixerint.

v. 13. 13. *Quoniam pones eos deorsum.* Quoniam et ordinabis eos in his, a quibus postpositis contemtis averteris. *In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.* Et in iis quæ relinquis, id est, in cupiditatibus regni terreni, præparabis tibi ad passionem impudentiam eorum.

v. 14. 14. *Exaltare Domine in virtute tua.* Quem humilem non cognoverunt, exaltare Domine in virtute tua, quam infirmitatem putaverunt. *Cantabimus et psallemus virtutes tuas.* Corde et opere celebrabimus et nota faciemus mirabilia tua.

IN PSALMUM (*b*) XXI. b

ENARRATIO I.

In finem, pro susceptione matutina, Psalmus David. v. 1.

1. In finem pro resurrectione sua ipse Dominus Jesus Christus loquitur. Matutina enim fuit prima sabbati resurrectio ejus, qua susceptus est in æternam vitam, cui mors ultra non dominabitur. Dicuntur autem ista ex persona cruci Rom. 6. 9. fixi. Nam de capite Psalmi hujus sunt verba, quæ ipse clamavit, cum in cruce penderet, personam etiam servans veteris hominis, cujus mortalitatem portavit. Nam vetus homo noster Ibidem 6. confixus est cruci cum illo.

2. *Deus Deus* (*c*) *meus respice me, quare me* v. 2. *dereliquisti longe a salute mea?* Longe factus a c salute mea: quoniam longe est a peccatoribus salus. *Verba delictorum meorum.* Nam hæc ver- Psal. 118. 155. ba sunt non justitiæ, sed delictorum meorum. Vetus enim homo confixus cruci loquitur; etiam caussam ignorans, quare eum dereliquerit Deus: aut certe, Longe a salute mea sunt verba delictorum meorum.

3. *Deus meus, clamabo ad te per diem,* (*d*) v. 3. *nec exaudies.* Deus meus clamabo ad te in rebus d prosperis hujus vitæ, ut non mutentur; nec exaudies quia verbis delictorum meorum ad te clamabo. *Et nocte, et non ad insipientiam mihi.* Et in adversis utique hujus vitæ clamabo ut prosperentur, et similiter non exaudies. Neque hoc facis ad insipientiam mihi, sed potius ut sapiam quid clamare me velis: non verbis delictorum ex desiderio temporalis vitæ, sed verbis conversionis ad te in vitam æternam.

4. *Tu autem in sancto habitas, laus Israel.* v. 4. Tu autem in sancto habitas, et ideo immunda delictorum verba non exaudies. Laus videntis Gen. 3. te, non ejus qui laudem suam quæsivit in gustando vetito cibo, ut apertis corporeis oculis abscondere se conaretur a conspectu tuo.

5. *In te speraverunt patres nostri.* Omnes justi scilicet, non quærentes suam laudem, sed v. 5. tuam. *Speraverunt, et eruisti eos.*

6. *Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt.* Ad v. 6. te clamaverunt, non verbis delictorum a quibus longe est salus, et ideo salvi facti sunt. *In te speraverunt, et non sunt confusi.* In te speraverunt, nec eos fefellit spes. Non enim in se illam posuerunt.

7. *Ego autem sum vermis, et non homo.* Ego v. 7. autem jam non ex persona Adam loquens, sed

(a) Sic optimæ notæ MSS. At editi, *atque obedientiam.*

(b) Hunc ipsum Psalmum XXI exponit Augustinus in Epistola ad Honoratum, quæ nunc ordine est 140.

(c) De eodem vers. 2. agitur in Enarratione Psal. 37. et 43. et in præfat. 1. Enarrat. Psal. 58. et in Enarrat. Psal. 87.

(d) Idem vers. 3. tractatur in Enarrat. Ps. 53.

a ego proprie Jesus Christus, (a) sine semine in carne natus sum, ut essem in homine ultra homines: ut vel sic dignaretur imitari humana superbia humilitatem meam. *Opprobrium hominum et abjectio plebis.* In qua factus sum opprobrium hominum, ita ut pro convicioso maledicto
Joh. 9. 28. diceretur, Tu sis discipulus ejus: et plebs me contemneret.

v. 8. 8. *Omnes qui conspiciebant me, subsannabant me.* Omnes qui conspiciebant me, irridebant me. *Et locuti sunt labiis, et moverunt caput.* Et locuti sunt non in corde, sed in labiis.

v. 9. 9. Nam irridenter moverunt caput, dicentes, *Speravit in Dominum, eruat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Hæc verba erant, sed in labiis dicebantur.

v. 10. 10. *Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre.* Quoniam tu es qui extraxisti me, non solum de illo ventre virginali, (nam omnibus hominibus lex ista nascendi est, ut de ventre extrahantur) sed etiam de ventre Judaicæ gentis, cujus tenebris obtegitur, et nondum in lucem Christi natus est, quisquis in carnali observatione sabbati et circumcisionis cæterorumque talium salutem ponit. *Spes mea ab uberibus matris meæ.* Spes mea Deus, non ex quo uberibus virginis lactari cœpi; nam et ante utique: sed ab uberibus synagogæ, sicut de ventre dixi, extraxisti me, ne carnalem consuetudinem sugerem.

v. 11. 11. *In te confirmatus sum ex utero.* Ipse est uterus synagogæ, qui me non pertulit, sed jactavit me: non autem cecidi, quia continuisti me. *De ventre matris meæ Deus meus es tu. De ventre matris meæ:* Non efficit venter matris meæ ut tamquam parvulus oblitus essem tui.

v. 12. 12. *Deus meus es tu,* * *ne discedas a me: quoniam tribulatio proxima est.* Deus meus ergo es tu, ne discedas a me: quoniam tribulatio juxta me est; nam est in corpore meo. *Quoniam non est qui adjuvet.* Quis enim adjuvat, si tu non adjuvas?

v. 13. 13. *Circumdederunt me vituli multi.* Circumdedit me multitudo luxuriantis plebis: *Tauri pingues obsederunt me.* Et principes ejus de oppressione mea læti, obsederunt me.

v. 14. 14. *Aperuerunt in me os suum.* Aperuerunt in me os, non de Scripturis tuis, sed de cupiditatibus suis. *Sicut leo rapiens et rugiens.* Sicut
b leo cujus rapina est, quod apprehensus (b) ad-
Joh. 19. 6. ductus sum; et rugitus, Crucifige, Crucifige.

v. 15. 15. *Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt omnia ossa mea.* Sicut aqua effusus sum, ubi lapsi sunt persecutores mei: et timore dispersa sunt a me firmamenta corporis, hoc est Ecclesiæ, discipuli mei. *Factum est cor meum sicut cera liquescens, in media ventris mei.* Sapientia mea, quæ in sanctis libris de me conscripta est, tamquam dura et clausa non intelligebatur: sed postquam ignis meæ passionis accessit, tam-

A quam liquefacta, manifestata est, et excepta est in memoria Ecclesiæ meæ.

v. 16. 16. *Exaruit velut testa virtus mea.* Exaruit passione virtus mea: non velut fœnum, sed velut testa, quæ fit igne firmior. *Et lingua mea adhæsit faucibus meis.* Et servaverunt apud se præcepta mea illi, per quos locuturus eram. *Et in pulverem mortis deduxisti me.* Et in impios morti destinatos, quos tamquam pulverem projicit ventus a facie terræ, deduxisti me.

v. 17. 17. *Quoniam circumdederunt me canes multi.* Quoniam circumdederunt me, non pro veritate, sed pro consuetudine, latrantes multi. *Concilium malignantium circumdedit me.* (c) c *Foderunt manus meas et pedes.* Foderunt clavis manus meas, et pedes.

B v. 18. 18. *Dinumeraverunt omnia ossa mea.* Dinumeraverunt in ligno crucis extenta omnia ossa mea. *Ipsi vero consideraverunt et conspexerunt in me.* Ipsi vero, id est non mutati, consideraverunt et conspexerunt me.

19. *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.*

20. *Tu autem Domine ne longe feceris auxilium tuum a me.* Tu autem Domine non in fine sæculi, sicut cæteros, sed statim resuscita me. *In defensionem meam adspice.* Adspice, ne quid mihi noceant.

v. 21. 21. *Erue a framea animam meam.* Erue animam a lingua dissensionis. *Et de manu canis unicam meam.* Et de potestate populi ex consuetudine latrantis Ecclesiam meam.

C v. 22. 22. *Salvum me fac de ore leonis.* Salvum me fac de ore regni sæcularis. *Et a cornibus unicornuorum humilitatem meam.* Et a sublimitatibus superborum se singulariter erigentium, consortesque non ferentium, salvam fac humilitatem meam.

v. 23. 23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Narrabo nomen tuum humilibus, et se invicem diligentibus sicut a me dilecti sunt fratribus meis. *In media Ecclesiæ cantabo te.* In medio Ecclesiæ gaudens prædicabo te.

v. 24. 24. *Qui timetis Dominum, laudate eum.* Qui timetis Dominum, nolite quærere laudem vestram, sed ipsum laudate. *Universum semen Jacob magnificate eum.* Universum semen ejus cui major serviet, magnificate eum.

D v. 25. 25. *Timeat eum omne semen Israel.* Timeant eum omnes ad novam vitam nati, et ad visionem Dei reparati. *Quoniam non sprevit neque despexit precem pauperis.* Quoniam non sprevit precem, non illius qui verbis delictorum clamans ad Deum vitam vanam transire nolebat, sed precem pauperis non tumentis in pompis transeuntibus. *Neque avertit faciem suam a me.* Sicut ab illo qui dicebat, Clamabo ad te, nec exaudies. *Et cum clamarem ad eum, exaudivit me.*

v. 26. 26. *Apud te laus mea.* Non enim laudem meam quæro, quia tu mihi es laus, qui in sancto ha-

(a) Aliquot MSS. *sine semine incarnatus sum.*
(b) Sic MSS. At editi, *abductus sum.*

(c) De vers. 17. 18, etc. vide Enarrat. Ps. 84.

bitas: et jam sanctum te deprecantem exaudis laus Israel. *In Ecclesia magna confitebor tibi.* In Ecclesia orbis terrarum confitebor tibi. *Vota mea reddam coram timentibus eum.* Sacramenta corporis et sanguinis mei reddam coram timentibus eum.

v. 27. 27. *Edent* (a) *pauperes et saturabuntur.* Edent humiles et contemtores sæculi, et imitabuntur. Ita enim nec copiam hujus sæculi concupiscent, nec timebunt inopiam. *Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.* Nam laus Domini est eructuatio saturitatis illius. *Vivent corda eorum in sæculum sæculi.* Nam cibus ille cordis est.

v. 28. 28. *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ.* Commemorabuntur; exciderat enim Deus Gentibus mortaliter natis et in exteriora tendentibus; et tunc convertentur ad Dominum universi fines terræ. *Et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium.* Et adorabunt in conscientiis suis universæ patriæ gentium.

v. 29. 29. *Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.* Quoniam Domini est regnum, non superborum hominum: et ipse dominabitur gentium.

v. 30. 30. *Manducarunt et adoraverunt omnes divites terræ.* Manducaverunt corpus humilitatis Domini sui etiam divites terræ, nec sicut pauperes saturati sunt usque ad imitationem, sed tamen adoraverunt. *In conspectu ejus procident universi qui descendunt in terram.* Solus enim videt quomodo procidant universi, qui cælestem conversationem deserentes, in terra eligunt beati apparere hominibus, non videntibus ruinam eorum.

v. 31. 31. *Et anima mea ipsi vivet.* Et anima mea quæ in contemtu sæculi hujus quasi mori videtur hominibus, non sibi, sed ipsi vivet. *Et semen meum serviet illi.* Et opera mea, vel per me credentes in eum, servient illi.

v. 32. 32. *Annuntiabitur Domino generatio ventura.* Annuntiabitur in honorem Domini generatio novi Testamenti. (b) *Et annuntiabunt cæli justitiam ejus.* Et annuntiabunt Evangelistæ justitiam ejus. *Populo qui nascetur quem fecit Dominus.* Populo qui nascetur ex fide Domino.

IN EUMDEM PSALMUM XXI.

* ENARRATIO II.

* Concio habita in solemnitate Passionis Domini. Præfatio.

1. Quod taceri Deus noluit per Scripturas suas, nec a nobis tacendum est, et a vobis audiendum. Passio Domini, sicut scimus, semel facta est: semel enim Christus mortuus est, justus pro injustis. (1. Pet. 3. 18.) Et scimus, et certum habemus, et fide immobili retinemus, quia Christus resurgens a mortuis, jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur. (Rom. 6. 9.) Verba ista Apostoli sunt: tamen ne obliviscamur quod factum est semel, in memoria nostra omni anno fit. Quotiens Pascha celebratur, numquid totiens Christus moritur? Sed tamen anniversaria recordatio quasi repræsentat, quod olim factum est, et sic nos facit moveri tamquam videamus in cruce pendentem Dominum; non tamen irridentes, sed credentes. Pendens enim in ligno irrisus est, sedens in cælo adoratur. An forte adhuc irridetur, et jam non est irascendum Judæis, qui vel morientem deriserunt, non regnantem? Et quis est qui Christum adhuc irridet? Utinam unus esset, utinam duo, utinam numerari possent. Tota palea areæ ipsius irridet eum, et gemit triticum irrideri Dominum. Hoc volo gemere vobiscum. Tempus est enim lugendi. Passio Domini celebratur: tempus gemendi est, tempus flendi, tempus confitendi et deprecandi. Et quis nostrum est idoneus ad effundendas lacrymas pro dignitate doloris tanti? (c) Sed quid modo ait Propheta? Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? (Jerem. 9. 1.) Si vere fons lacrymarum esset in oculis nostris, nec ipse sufficeret. Irrideri Christum in re aperta, in ea re ubi nemo potest dicere, Non intellexi. (In Donatistas.) Possidenti enim universum orbem terrarum, pars offertur, et dicitur sedenti ad dexteram Patris, Ecce quid hic habes? et pro tota terra ostenditur illi sola Africa.

2. Verba quæ modo audivimus, Fratres, ubi ponimus? Si possent de lacrymis describi. (d) Quæ fuit mulier quæ intravit cum unguento? (Matt. 26. 7.) Cujus typum portabat? nonne Ecclesiæ? Cujus figura erat illud unguentum? nonne odoris boni, de quo dicit Apostolus, Christi bonus odor sumus in omni loco? (2. Cor. 2. 15.) Ipsius enim Ecclesiæ insinuabat personam et Apostolus. Et quod dixit sumus, fidelibus dixit. Et quid dixit? Christi bonus odor sumus in omni loco. In omni loco dicit Paulus Christi bonum odorem esse omnes fideles, et contradicitur; et dicitur, Africa sola bene olet, totus mundus putet. Christi bonus odor sumus in omni loco, quis dicit? Ecclesia. Hunc bonum odorem significabat illud vas unguenti, quo perfusus est Dominus. Videamus si non coattestatur ipse Dominus. Dum quidam sua quærentes, avari, fures, id est, Judas ille diceret de illo unguento, Ut quid ista perditio? (Matt. 26. 8.) poterat res pretiosa (e) venumdari, et proficere pauperibus. Odorem enim bonum Christi vendere volebat. Quid respondit Dominus? Ut quid molesti estis mulieri? (Ibidem 10.) Bonum opus operata est in me. Et quid amplius dicam, quando ipse dixit, Ubique autem prædicabitur hoc Evangelium in toto mundo, (Ibidem 13.) dicetur et quod fecit mulier ista? Est quod addere? est quod detrahere? est quare aurem calumniatoribus accommodare? Aut mentitus est Dominus, aut fefellit illum? Eligant qui dicant, aut mentitam dicant verita-

(a) Explicatur idem vers. 17. in 1. Enarratione Ps. 48.
(b) Nonnulli MSS. *Et annuntiabunt justitiam ejus:* omisso *cæli*, quod a LXX. abest.
(c) Regius MS. et Vaticanus, *Si quomodo ait:* forte melius.
(d) In editis additur, *deberent:* quod a MSS. abest.
(e) Lov. *venumdari magno: et proficeret pauperibus.* Nos cum Am. et MSS. *venumdari et proficere.*

tem, aut deceptam dicant veritatem. Ubicumque [A] prædicabitur hoc Evangelium. Et quasi quæreres ab eo: Ubi enim prædicabitur? In toto mundo, inquit. Psalmum audiamus, videamus si hoc dicit. Audiamus quod plangendo cantatur, et vere digna res planctu quando cantatur surdis. Miror, fratres, si hodie Psalmus iste legitur et in parte Donati. Rogo vos, fratres mei, confiteor vobis, novit Christi misericordia, quia sic miror quasi lapidei ibi sint, et non audiant. Quid [a] apertius (a) surdis dicitur? Passio Christi tam evidenter quasi Evangelium recitatur; et dictum est ante nescio quot annos quam Dominus de Maria virgine nasceretur, præco erat nuntians judicem futurum. Legamus illum quantum angustia temporis patitur, non pro affectu doloris nostri, sed ut dixi, quantum angustia temporis [B] patitur.

3. *Deus, Deus meus respice me: quare me dereliquisti?* Istum versum primum in cruce audivimus, [Matth. 27, 46.] ubi Dominus dixit, Eli, Eli; quod est, Deus meus, Deus meus: Lama sabachthani? quod est, quare me dereliquisti? Interpretatus est illud Evangelista, et dixit eum Hebraice dixisse, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Quid voluit dicere Dominus? Non enim dereliquerat illum Deus, cum ipse esset Deus, utique Filius Dei Deus, utique Verbum Dei Deus. [Joh. 13, 25.] Audi a capite illum Evangelistam, qui ructuabat quod biberat de pectore Domini, videamus si [Joh. 1, 1.] Deus est Christus, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Ipsum ergo Verbum quod Deus erat, caro factum est, et habitavit in nobis. [C] Et cum Verbum Deus factum esset caro, pendebat in cruce, et dicebat: *Deus meus, Deus meus, respice me: quare me dereliquisti?* Quare dicitur, nisi quia [Ephes. 1, 23.] nos ibi eramus, nisi quia corpus Christi Ecclesia? Ut quid dixit, *Deus meus, Deus meus, respice me: quare me dereliquisti?* nisi quodammodo intentos nos faciens et dicens, Psalmus iste de me scriptus est? *Longe a salute mea, verba delictorum meorum.* Quorum delictorum, [1. Pet. 2, 22.] de quo dictum est, Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus? Quomodo ergo dicit *delictorum meorum:* nisi quia pro delictis nostris ipse precatur, ut delicta nostra sua delicta fecit, ut justitiam suam nostram justitiam faceret? [D]

[v. 4.] 4. *Deus meus, clamabo ad te per diem, et non exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi.* Dixit utique de me, de te, de illo. Corpus enim suum gerebat, id est Ecclesiam. Nisi [Matth. 26, 39.] forte putatis Fratres, quia quando dixit Dominus, Pater si fieri potest, transeat a me calix iste, mori timebat. Non est fortior miles, quam [Matth. 10, 25.] Imperator. Sufficit servo ut sit sicut dominus ejus. [Philip. 1, 23.] Paulus dicit, miles regis Christi, Compellor a duobus concupiscentiam habens dissolvi, et esse cum Christo. Ille optat mortem, ut sit cum Christo, et ipse Christus timet mortem? Sed quid nisi infirmitatem nostram portabat, et pro his qui adhuc timent mortem in corpore suo (b) constitutis, ista dicebat? Inde erat illa [b] vox, membrorum ipsius vox erat, non capitis, sic et hic, *Per diem et noctem clamavi, et non exaudies.* Multi enim clamant in tribulatione, et [In tribulatione suos Deus non exaudit ad voluntatem, sed ad salutem.] non exaudiuntur: sed ad salutem, non ad insipientiam. Clamavit Paulus ut auferretur ab eo stimulus carnis; et non est exauditus, ut auferretur; et dictum est ei, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. [2. Cor. 12, 9.] Ergo non est exauditus, sed non ad insipientiam, sed ad sapientiam: ut intelligat homo medicum esse Deum, et tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamento positus ureris, secaris, clamas: non audit medicus ad voluntatem, sed audit ad sanitatem.

5. *Tu autem in sancto habitas, laus Israel.* [v. 4.] In illis habitas, quos sanctificasti, et quos facis intelligere quia ad utilitatem quosdam non exaudis, et ad damnationem quosdam exaudis. Ad utilitatem non est exauditus Paulus, ad damnationem exauditus est diabolus. Petiit Job ad tentandum, [Job. 1, 11.] et concessum est. Dæmones petierunt [Matth. 8, 31.] se ire in porcos, et exauditi sunt. Dæmones exaudiuntur, Apostolus non exauditur: sed illi exaudiuntur ad damnationem, Apostolus non exauditur ad salutem: *quia non ad insipientiam mihi. Tu autem in sancto habitas laus Israel.* Quare non exaudis et tuos? Quare dico ista? Mementote semper dici, Deo gratias: et magna est [C] hic multitudo, et qui non solent venire, venerunt. Omnibus dico, quia in tribulatione positus Christianus probatur, si non dereliquit Deum suum. Nam quando bene est homini, desertus est sibi Christianus. Ignis intrat in fornacem, et fornax aurificis magni sacramenti res est. Ibi est aurum, ibi est palea, ibi ignis in angusto operatur. Ignis ille non est diversus, et diversa agit: paleam in cinerem vertit, auro sordes tollit. In quibus autem habitat Deus, utique in tribulatione meliores fiunt, tamquam aurum probati. Et si forte * petierit inimicus diabolus, et [* Subaud. quempiam probandum.] concessum illi fuerit: sive aliquo dolore corporis, sive aliquo damno, sive amissione suorum, fixum cor habeat in illo qui se non subtrahit; et si quasi subtrahit aurem ploranti, sed apponit [D] misericordiam deprecanti. Novit quid agat qui nos fecit, novit et reficere nos. Bonus est structor qui ædificavit domum; et si aliquid ibi ceciderit, novit resarcire.

6. Et vide quid dicat: *In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et eruisti eos.* [v. 5.] Et novimus, et legimus quam multos patres nostros sperantes in se eruit Deus. Eruit ipsum populum Israel de terra Ægypti; [Exod. 12, 51.] eruit tres pueros de camino ignis; [Dan. 3.] eruit Danielem de lacu leonum; [Dan. 14.] eruit Susannam de falso crimine: [Dan. 13.] omnes invocaverunt, et eruti sunt. Numquid defecit ad Filium suum, ut in cruce pendentem non exaudi-

(a) Plures MSS. loco *surdis*, habent *Fratres*.

(b) Sic Er. et MSS. At Lov. *constitutus*.

ret? Quare autem ipse non eruitur modo, qui di-
xit, *In te speraverunt patres nostri, et eruisti eos?*
v. 7. 7. *Ego autem sum vermis, et non homo. Ver-*
mis, et non homo; nam est et homo vermis: sed
ille, *Vermis, et non homo.* Unde non homo? Quia
Deus. Quare ergo sic se abjecit ut diceret, *Ver-*
mis? An quia vermis de carne sine concubitu
nascitur, sicut Christus de Maria Virgine? Et
vermis, et tamen non homo. Quare vermis?
Quia mortalis, quia de carne natus, quia sine
concubitu natus. Quare non homo? Quia in prin-
Joh. 1. 1. cipio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum,
et Deus erat Verbum.
Item v. 7. 8. *Opprobrium hominum et abjectio plebis.*
Videte quanta passus est. Jam ut dicamus pas-
a sionem, et ad (*a*) illam majori gemitu veniamus,
videte quanta modo patitur, et deinde videte qua-
re. Quis enim fructus? Ecce speraverunt patres
nostri, et eruti sunt de terra Ægypti. Et sicut
dixi, tam multi invocaverunt, et statim ad tem-
pus, non in futura vita, sed continuo liberati
Job. 1. 11. sunt. Ipse Job diabolo petenti concessus est, pu-
trescens vermibus: tamen in hac vita recupera-
Job. 42. 10. vit salutem, duplo accepit quæ perdiderat: Do-
Matth. 21. minus autem flagellabatur, et nemo subveniebat;
sputis deturpabatur, et nemo subveniebat; cola-
phis cædebatur, et nemo subveniebat; spinis co-
ronabatur, et nemo subveniebat; levabatur in
ligno, nemo eruit; clamat, Deus meus, Deus
meus, ut quid me dereliquisti: non subvenitur.
Quare Fratres mei? quare? qua mercede tanta
passus est? Omnia ista quæ passus est, pretium
est. Cujus rei pretio tanta passus est, recitemus,
videamus quæ dicat. Primum quæramus quæ
passus sit, deinde quare: et videamus quam sint
hostes Christi, qui confitentur, quia tanta passus
est, et tollunt quare. Hinc audiamus totum in
isto Psalmo, et quæ passus sit, et quare. Tenete
ista duo, quid et quare. Modo ipsum quid ex-
plicem. Non ibi immoremur, et melius ad vos
perveniunt ipsa verba Psalmi. Videte quæ pati-
tur Dominus, adtendite Christiani: *Opprobrium*
hominum et abjectio plebis.
v. 8. 9. *Omnes qui videbant me, subsannabant me,*
v. 9. *locuti sunt labiis et moverunt caput.* * *Speravit*
in Dominum, eruat eum, salvum faciat eum, quo-
niam vult eum. Sed quare dicebant ista? Quia
homo factus erat, dicebant tamquam in homi-
nem.
v. 10. 10. *Quoniam tu es qui extraxisti me de ven-*
tre. Numquid dicerent talia in illud quod in prin-
cipio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum?
Verbum enim illud per quod facta sunt omnia,
non extractum est de ventre, nisi quia Verbum
caro factum est, et habitavit in nobis. *Quoniam*
b *tu extraxisti me de ventre:* (*b*) *Deus meus ab*
uberibus matris meæ. Nam ante sæcula Pater
meus, ab uberibus matris meæ Deus meus.
v. 11. 11. *In te jactatus sum ex utero.* Id est, ut
mihi tu solus esses spes, jam tamquam homo,

A jam tamquam infirmus, jam Verbum caro fa-
ctum. *De ventre matris meæ Deus meus es tu.*
Non de te Deus meus; nam de te Pater meus:
sed de ventre matris meæ Deus meus.
12. *Ne discedas a me: quoniam tribulatio pro-* v. 12.
xima est, quoniam non est, qui adjuvet. Videte
desertum; et væ nobis, si ipse nos deserat; *quo-*
niam non est qui adjuvet.
13. *Circumdederunt me vituli multi, tauri* v. 13.
pingues obsederunt me. Populus et principes:
populus, vituli multi; principes, tauri pingues.
14. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo* v. 14.
rapiens et rugiens. Audiamus rugitum ipsorum Joh. 19. 6.
in Evangelio, Crucifige, crucifige.
15. *Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt* v. 15.
omnia ossa mea. Ossa sua, firmos suos dicit.
B Ossa enim firma sunt in corpore. Quando di-
spersit ossa sua? Quando dixit illis, Ecce ego Matth. 10
mitto vos velut agnos in medio luporum. Firmos 16
suos dispersit, et sicut aqua effusus est. Aqua Luc. 10. 3.
enim quando effunditur, aut abluit, aut irrigat:
Effusus est Christus sicut aqua, abluti sunt sor-
dentes, (*c*) rigatæ sunt mentes. *Factum est cor* C
meum tamquam cera liquescens, in medio ven-
tris mei. Ventrem suum dicit, infirmos in Ec-
clesia sua. Quomodo cor ipsius factum est sicut
cera? Cor ipsius Scriptura ipsius, id est, sapien-
tia ipsius quæ erat in Scripturis. Clausa enim
erat Scriptura, nemo illam intelligebat: crucifi-
xus est Dominus, et liquefacta est sicut cera, ut
omnes infirmi intelligerent Scripturam. Nam Matth. 17.
inde et velum templi scissum est: quia quod ve- 51.
C labatur, revelatum est.
16. *Exaruit velut testa virtus mea.* Magnifice v. 16.
quod dixit, firmius factum est nomen meum de
tribulatione. Quomodo enim testa ante ignem
mollis est, post ignem fortis: sic Domini nomen
ante passionem contemnebatur, post passionem
honorificatur. *Et lingua mea adhæsit faucibus*
meis. Quomodo membrum illud in nobis non va-
let nisi ad loquendum: sic prædicatores suos lin-
guam suam dixit adhæsisse faucibus suis, ut de
interioribus ejus caperent sapientiam. *Et in pul-*
verem mortis deduxisti me.
17. *Quoniam circumdederunt me canes mul-* v. 17.
ti, concilium malignantium circumdedit me. Et-
iam videte Evangelium. *Foderunt manus meas*
et pedes meos. Tunc facta sunt vulnera, quorum
vulnerum cicatrices dubitans discipulus contre-
ctavit, ille qui dixit, Nisi misero digitos meos Joh. 20. 25.
D in cicatrices vulnerum ejus, non credam: quan-
do ei dixit, Veni mitte manum tuam incredule:
et misit manum suam, et clamavit, Dominus
meus et Deus meus. Et ille, Quia vidisti me,
credidisti, beati qui non vident et credunt. *Fo-*
derunt manus meas et pedes meos.
18. *Dinumeraverunt omnia ossa mea.* Quan- v. 18
do pendens extentus erat in ligno. Non potuit
melius describi extensio corporis in ligno, quam
ut diceret, *Dinumeraverunt omnia ossa mea.*

(a) MSS. Regius et Vaticanus, ut *ad illum majorem gemitum.*
(b) Non sic in superiore Enarratione, sed juxta Vulgatam interpretationem legebat, *Spes mea ab uberibus,* etc.
(c) Regius MS. et Vaticanus, *rigati sitientes.*

v. 19. 19. *Ipsi vero consideraverunt, et conspexerunt me.* Consideraverunt, et non intellexerunt:
conspexerunt, et non viderunt. Usque ad carnem oculos, non usque ad Verbum cor habuerunt. *Diviserunt sibi vestimenta mea.* Vestimenta sua, sacramenta ipsius. Attendite Fratres. Vestimenta ipsius, sacramenta ipsius potuerunt dividi per hæreses: sed erat ibi vestimentum quod nemo divisit. *Et super vestimentum meum miserunt sortem.* Erat ibi tunica, dicit Evangelista,
Joh. 19. 23. de super texta. Ergo de cælo, ergo a Patre,
ergo a Spiritu-sancto. Quæ est ista tunica, nisi caritas, quam nemo potest dividere? Quæ est ista tunica, nisi unitas? In ipsam sors mittitur, nemo illam dividit. Sacramenta sibi hæretici dividere potuerunt, caritatem non diviserunt. Et quia dividere non potuerunt, recesserunt: illa autem manet integra. Sorte obvenit quibusdam. Qui habet hanc, securus est. Nemo illum movet de Ecclesia catholica: et si foris illam incipiat
Gen. 8. 11. habere, intromittitur, quomodo ramus olivæ a
columba.

v. 20. 20. *Tu autem Domine ne longe feceris auxilium tuum.* Et factum est: post triduum resurrexit. *In defensionem meam adspice.*

v. 21. 21. *Erue a framea animam meam:* Id est a morte. Framea enim gladius est, et per gladium mortem intelligi voluit. *Et de manu canis unicam meam. Animam meam, unicam meam,* caput et corpus. *Unicam* dixit, Ecclesiam. *De manu*, Id est, de potestate canis. Qui sunt canes?
a Qui (*a*) canino more latrant, nec intelligunt contra quos. Nihil illis fit, et latrant. Quid fecit cani transiens viam suam? Tamen ille latrat. Qui latrant cæcis oculis, non discernentes contra quos aut pro quibus, canes sunt.

v. 22. 22. *Salvum me fac de ore leonis.* Leo rugiens
1. Pet. 5. 8. nostis quis sit, circumiens et quærens quem de-
voret. *Et a cornibus unicornium humilitatem meam.* Unicornes non diceret, nisi superbos; ideo subjecit, *humilitatem meam.*

23. Audistis quæ passus est, et quid oravit, ut eruatur ab istis: attendamus modo quare passus est. Modo jam videte Fratres, qui non est in ea sorte, propter quam passus est Christus, quare Christianus est? Ecce, intelligimus quæ passus est: dinumerata sunt ossa ejus, irrisus est, divisa sunt vestimenta ejus, insuper missa est sors super vestem ipsius, circumdederunt illum furentes et sævientes, et dispersa sunt omnia ossa ejus, et hic audimus et in Evangelio legimus. Videamus quare. O Christe Fili Dei, si nolles non patereris, ostende nobis fructum passionis tuæ. Audi, inquit, fructum: ego non taceo, sed surdi sunt homines. Audi, inquit, fructum quare passus sum ista omnia. *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Videamus si in parte
v. 23. narrat nomen Dei fratribus suis. *Narrabo no-
men tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ cantabo te.* Fit hoc modo. Sed videamus ipsa Eccle-

A sia quæ est. Nam dixit, *In medio Ecclesiæ cantabo te.* Ecclesiam videamus, propter quam passus est.

24. *Qui timetis Dominum laudate eum.* Ubi- v. 24.
cumque timetur Deus et laudatur, ibi est Ecclesia Christi. Videte, Fratres mei, si bis diebus per totum orbem terrarum sine causa dicitur, Amen et Halleluja. Non ibi timetur Deus? Non ibi laudatur Deus? Exivit Donatus, et ait, Prorsus non timetur, totus mundus periit. Sine causa dicis: Totus mundus periit. Ergo modica pars remansit in Africa? Ergo non dicit aliquid Christus, unde obturet ista ora? non dicit aliquid, unde eradicet linguas ista dicentium? Videamus ne forte inveniamus. Adhuc nobis dicitur, *In medio Ecclesiæ*, de Ecclesia nostra dicit. *Qui ti-
B metis Dominum, laudate eum*, videamus si illi laudant Dominum, et intelligamus si de ipsis dicit, et si in medio Ecclesiæ ipsorum laudatur. Quomodo laudant Christum, qui dicunt, Perdidit totum orbem terrarum, diabolus illi totum abstulit, et in parte ipse remansit? Sed adhuc videamus, apertius dicat, apertius loquatur: non sit quod interpretari, non sit quod suspicari. *Universum semen Jacob magnificate eum.* Forte adhuc dicunt, Nos sumus semen Jacob. Si sint ipsi, videamus.

25. *Timeat eum omne semen Israel.* Adhuc v. 25.
dicant, Nos sumus semen Israel: permittamus, dicant. *Quoniam non sprevit neque despexit precem pauperum.* Quorum pauperum? Non de
se præsumentium. Videamus si pauperes sunt, v. 1
C qui dicunt, Nos sumus justi. Christus clamat, Longe a salute mea verba delictorum meorum. Sed adhuc dicant quod volunt. *Neque avertit faciem suam a me, et cum clamarem ad eum, exaudivit me.* Ut quid exaudivit? ad quam rem?

26. *Apud te est laus mea.* Apud Deum posuit v. 26.
laudem suam, docuit non præsumi in homine. Adhuc dicant quod volunt. Jam quidem cœpe-
runt uri, cœpit propinquare ignis: Non est qui Psal. 18. 7.
se abscondat a calore ejus. Sed adhuc dicant, Et nos apud illum laudem nostram posuimus, et nos in nobis non præsumimus, dicant adhuc: *In Ecclesia magna confitebor tibi.* Jam hic puto, quia cœpit interiora tangere. Ecclesia magna quid est, Fratres? Numquid exigua pars orbis terrarum Ecclesia magna est? Ecclesia magna
D totus orbis est. Modo si quis velit Christo contradicere: Dic nobis, Tu dixisti, *In Ecclesia ma-
gna confitebor tibi:* quæ Ecclesia magna? (*b*) Ad b
frustum Africæ remansisti, totum mundum perdidisti: effudisti sanguinem pro toto, sed invasorem passus es. Ista nos diximus Domino tamquam quærentes, scientes tamen quid dicturi. Ponamus nos nescire quid dicat: nonne nobis respondet? Quiescite, adhuc dico unde nemo dubitet. Exspectemus ergo quid dicturus est. Jam ego volebam pronuntiare, et non admittere homines aliud aliquid interpretari, cum dicat Chri-

(a) In MSS. *Qui cæco more.*
(b) Editi. *Ad partem Africæ remansisse, est Ecclesia magna. Totum mundum* etc. Locum ad MSS. castigavimus.

stus, ***In Ecclesia magna.*** Et tu dicis, quia in extrema parte remansit. Et adhuc audent dicere, Et nostra Ecclesia magna est, quid tibi videtur (a) Bagai et Tamugade? Si non dicit aliquid unde obmutescant, adhuc dicant, quis magna est Ecclesia sola Numidia.

27. Videamus, audiamus adhuc Dominum: *Vota mea reddam coram timentibus eum.* Quæ sunt vota sua? Sacrificium quod obtulit Deo. Nostis quale sacrificium? Norunt fideles vota quæ
v. 27. reddidit coram timentibus eum. Nam sequitur, *Edent pauperes, et saturabuntur.* Beati pauperes, quia ideo edunt ut saturentur. Edunt enim pauperes. Qui autem divites sunt, non satiantur, quia non esuriunt. Comedent pauperes. Inde erat piscator ille Petrus, inde erat alius piscator Johannes et Jacobus frater ipsius, inde erat etiam publicanus Matthæus. [Matth. 4. 18. Matth. 9. 9.] De pauperibus ipsi erant, qui comederunt et saturati sunt, talia passi, qualia manducaverunt. [Cœna Domini.] Cœnam suam dedit, passionem suam dedit: ille saturatur, qui imitatur. imitati sunt pauperes: ipsi enim sic passi sunt, ut Christi vestigia sequerentur, *Edent pauperes.* Sed quare pauperes? ***Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.*** Divites se laudant, pauperes Dominum laudant. Quare sunt pauperes? Quia Dominum laudant, et Dominum quærunt. Dominus est divitiæ pauperum. Ideo inanis est domus, ut cor plenum divitiis sit. Divites quærant unde arcam impleant, pauperes quærunt unde cor impleant: et cum impleverint, laudant Dominum qui requirunt eum. Et videte Fratres, qui vere pauperes sunt, cujus rei divites sint: quia non in arca, non in horreo, non in apotheca: ***Vivent corda eorum in sæculum sæculi.***

28. Ergo adtendite. Passus est Dominus, omnia quæ audistis passus est Dominus. Quærimus quare passus est, et cœpit narrare: ***Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ cantabo te.*** Sed adhuc dicunt, Ista est Ecclesia. ***Timeat eum omne semen Israel.*** Dicunt, Nos sumus semen Israel. ***Quoniam non sprevit neque despexit precem pauperis.*** Adhuc dicunt, Nos sumus. *Neque avertit faciem suam a me.* ipse Christus Dominus a se, id est, ab Ecclesia sua, quæ est corpus ipsius. *Apud te laus mea.* Vos ipsos vultis laudare. Sed respondent, Prorsus et nos ipsum laudamus. *Vota mea Domino reddam coram timentibus eum.* [Sacrificium corporis Christi.] Sacrificium pacis, sacrificium caritatis, sacrificium corporis sui norunt fideles: disputare inde modo non potest. *Vota mea reddam coram timentibus eum.* Edant publicani, edant piscatores, manducent, imitentur Dominum, patiantur, saturentur. Mortuus est ipse Dominus, moriuntur et pauperes: additur et mors discipulorum morti magistri. Quare? Da mihi fructum. [v. 28.] *Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ.* Eja Fratres, quid quæritis a nobis quid respondeamus parti Donati? Ecce Psalmus, et hic legitur hodie, et ibi legitur hodie. Scribamus illum in frontibus nostris, cum illo procedamus, non quiescat lingua nostra, ista dicat: Ecce Christus passus est, ecce mercator ostendit mercedem, ecce pretium quod dedit, sanguis ejus fusus est. In sacco ferebat pretium nostrum: percussus est lancea, fusus est saccus, et manavit pretium orbis terrarum. Quid mihi dicis o hæretice? Non est pretium orbis terrarum? Africa sola redemta est? Non audes dicere, Totus orbis redemtus est, sed periit. Quem invasorem passus est Christus, ut perderet rem suam? Ecce ***commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ.*** Adhuc satiet te, et dicat. Si diceret fines terræ, et non diceret ***universi fines terræ:*** dicere habebant, Ecce habemus fines terræ in Mauritania. ***Universi fines terræ*** dixit, o hæretice, ***universi*** dixit: qua exiturus es, ut evadas quæstionem? Non habes qua exeas, sed habes quo intres.

29. Rogo vos, nolo inde disputare, ne dicatur, quia sermo meus aliquid valet: Psalmum adtendite, Psalmum legite. Ecce Christus passus est, sanguis ejus fusus est: ecce Redemtor noster, ecce pretium nostrum. Quid emit, dicatur mihi. Quid interrogamus? Quid si mihi aliquis dicat, O stulte, quid interrogas? Codicem portas, ibi habes unde emit, ibi quære quid emit. Ecce ibi habes, ***Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ.*** Fines enim terræ commemorabuntur. Sed hæretici obliti sunt, et ideo audiunt omni anno. Putas ibi ponunt aures, quando lector ipsorum dicit, ***Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ?*** Eia, forte unus versus est: aliunde cogitabas, cum fratre tuo fabulabaris, quando illud dixit: adtende, quia repetit, et surdos pulsat: ***Et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium.*** Adhuc surdus est, non audit, pulsetur iterum: ***Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.*** v. 29. Tres istos versus tenete Fratres. Hodie cantati sunt et ibi, aut forte deleverunt eos. Credite mihi Fratres mei, ita æstuo, ita vim patior, ut mirer nescio quam sorditatem et duritiam cordis ipsorum, ut aliquando dubitem, utrum habeant illud in codicibus. Hodie currunt omnes ad Ecclesiam, hodie omnes intenti audiunt Psalmum, omnes suspenso corde audiunt. Sed fac quia non sunt intenti: numquid unus versus est, *Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ?* Evigilas, sed adhuc fricas oculos: *Et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium.* Excute somnum, adhuc gravaris, audi: *Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.*

30. Si est adhuc quod dicant, nescio: litigent cum Scripturis, non nobiscum. Ecce codex ipse, [Donatistæ sacros codi-]

(a) Er. *Quid tibi videtur? Jam etiam audio. Si non dicitur* etc. Lov. *Quid tibi videtur et Bagaiæ et Tamugadæ.* MSS. vero, *Quid tibi videtur Bagai et Tamugade.* Forte legendum, *Bagai et Tamugade,* vel *Thamugadæ.* Hæc nimirum præcipua fuerunt oppida a Donatistis occupata.

ces a se servatos, a nostris vero traditos dicebant.

contra illum certent. Ubi est lingua, Nos servavimus Scripturas, ne arderent? Servatæ sunt, unde tu ardeas. Quid servasti? Aperi, lege: tu servasti, et tu oppugnas. Quid servasti a flamma, quod delere vis lingua? Non credo, non credo quia servasti: prorsus non credo, non servasti. Verissime dicunt nostri, quia tu tradidisti. Ille probatur traditor, qui lecto testamento non sequitur. Ecce legitur, et sequor, legitur, et recusas. Cujus manus misit in flammam? Qui credit, et sequitur; an qui dolet quia est quod legatur? Nolo scire quis servaverit, undecumque inventus est codex, testamentum patris nostri exiit de qualibet caverna: nescio qui fures tollere volebant, nescio qui persecutores incendere volebant: undecumque prolatum est, legatur. Quare litigas? Fratres sumus, quare litigamus? Non intestatus mortuus est pater. Fecit testamentum, et sic mortuus est: mortuus est, et resurrexit. Tamdiu contenditur de hereditate mortuorum, quamdiu testamentum proferatur in publicum; et cum testamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, ut tabulæ aperiantur et recitentur: judex intentus audit, advocati silent, præcones silentium faciunt, universus populus suspensus est, ut legantur verba mortui, non sentientis in monumento. Ille sine sensu jacet in monumento, et valent verba ipsius: sedet Christus in cœlo, et contradicitur testamento ejus? Aperi, legamus. Fratres sumus, quare contendimus? Placetur animus noster, non sine testamento nos dimisit pater. Qui fecit testamentum, vivit in æternum: audit voces nostras, agnoscit suam. Legamus, quid litigamus? Ubi inventa fuerit ipsa hereditas, ipsam teneamus. Aperi testamentum, lege in primo capite ipsius Psalterii, Postula a me. (Psal. 2. 8.) Sed quis dicit? Forte non Christus. Ibi habes, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. (Ibid. 7.) Ergo Filius Dei dicit, vel ad Filium suum Pater dicit. Ergo quid dicit ad Filium? Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ. Solet fieri, Fratres, ut quando quæritur de possessione, quærantur affines. Inter affines illum et illum, quæritur heres, aut cui donatur, aut qui emit. Inter quos affines quæritur? Inter illum et illum (a) possidentes. Qui dimisit omnes fines, nullos dimisit affines. Quocumque te verteris, Christus est. Fines terræ habes hereditatem, huc veni, totam mecum posside. Quare litigando vocas ad partem? Huc veni? bono tuo vinceris, totum habebis. An adhuc calumniaris? Ego jam testamentum legi, et tu calumniaris. An adhuc calumniaris, quia fines terræ dixit, non dixit omnes fines terræ? Legamus ergo. Quomodo lectum est? *Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ. Et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium. Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.* Ipsius est, non vestrum. Agnoscite Dominum: agnoscite possessionem Domini.

31. (b) Sed et vos, quia privata vestra vultis possidere, et non communi cum Christo unitate, (dominari enim vultis in terra, non cum illo in cœlo regnare,) possidetis domos vestras. Et aliquando venimus ad illos dicentes, Quæramus verum, inveniamus verum. Et illi, Vos tenete quod tenetis: oves tuas habes, oves meas habeo; noli molestus esse ovibus meis, quia et ego non sum molestus ovibus tuis. Deo gratias meæ sunt oves, illius sunt oves. Christus quid emit? Immo nec meæ sint, nec tuæ: sed illius sint qui illas emit, illius sint qui illas signavit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. (I. Cor. 3. 7.) Quare habeo meas, habes tu tuas? Si ibi est Christus, illo eant meæ, quia non sunt meæ: si hic est Christus, huc eant tuæ, quia non sunt tuæ. Propter possessionem osculentur nobis caput et manus, et (c) pereant filii alieni. Non est mea possessio, inquit. Quid est hoc? Videamus si non est tua possessio, videamus si non illam tibi vindicas. Ego nomini Christi laboro, tu nomini Donati. Nam si Christum adtendas, ubique est Christus. Tu dicis, Ecce hic est Christus: ego dico, Per totum est. (Matth. 24. 23.) Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. (Psal. 112. 1.) Unde laudant? Usque quo laudant? A solis ortu usque ad occasum laudate nomen Domini. Ecce quam Ecclesiam ostendo, ecce quid emit Christus, ecce quid redemit, ecce pro qua sanguinem dedit. Sed tu quid dicis? Et ego illi colligo. Qui mecum, inquit, non colligit, spargit. (Matth. 12. 30.) Dividis unitatem, possessiones tuas quæris. Et quare habent nomen Christi? Quia ad defensionem possessionis tuæ titulos Christi posuisti. Nonne hoc faciunt nonnulli in domo sua? Ne domum ipsius invadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces. Ipse vult esse possessor, et frontem domus suæ vult de titulo alieno muniri, ut cum titulus lectus fuerit, conterritus quis potentia nominis abstineat se ab invasione. Fecerunt illud, quando Maximianistas damnaverunt. Egerunt apud judices, et concilium * suum recitaverunt: tamquam titulos ostendentes, ut Episcopi viderentur. (* Bagaitanum anni 394.) Tunc judex interrogavit, Quis hic alter Episcopus est de parte Donati? Respondit Officium, Nos non novimus nisi Aurelium catholicum. Timentes illi leges, non responderunt nisi de uno Episcopo. Illi autem ut audirentur a judice, nomen Christi imponebant: in possessione sua titulos illius imposuerunt. Bonus est Dominus, qui illis parcat, et ubi invenerit titulos suos, vindicet illud possessioni suæ. Potens est misericordia ipsius, qui illis illud faciat, quoscumque invenerit nomen Christi portare, congreget illos. Et videte Fratres, quando potens aliquis invenerit titulos suos, nonne jure rem sibi vindicat, et dicit, Non poneret titulos meos, nisi res mea esset? Titu-

(a) In plerisque MSS. *possidentis.*
(b) Plures probæ notæ MSS. loco, *Sed et vos habent, Sedat vos, quia privata vestra*, etc. Et quidem *Sedete vos.*
(c) Sex MSS. *pergant.*

los meos posuit, mea res est: ubi nomen meum A
invenio, meum est. Numquid titulos mutat? Ti-
tulus qui erat, ipse est: possessor mutatur, ti-
tulus non mutatur. Sic et qui baptismum ha-
bent Christi, si veniunt ad unitatem, non mu-
tamus titulos, aut delemus titulos; sed agnosci-
mus titulos regis nostri, titulos imperatoris no-
stri. Sed quid dicimus? O domus misera, ille te
possideat cujus titulos habes, Christi titulos ha-
beas, noli esse Donati possessio.

32. Multa diximus, Fratres; sed illud de me-
moria vestra non recedat, quod hodie legitur.
Ecce iterum dico, et sæpe dicendum est: per
ipsum diem, id est, per sacramenta hujus diei
constringo vos, ut non vobis exeat de cordibus.
Commemorabuntur, et convertentur ad Domi-
num universi fines terræ. Et adorabunt in con- B
spectu ejus universæ patriæ gentium. Quoniam
Domini est regnum, et ipse dominabitur gen-
tium. Contra tam apertam et manifeste demon-
stratam possessionem Christi, non audiatis ver-
ba calumniatoris. Quidquid contradicunt, homi-
nes dicunt: hoc autem Deus dicit.

IN PSALMUM XXII.

ENARRATIO.

a (*a*) *Psalmus ipsi David.*

v. 1. 1. Ecclesia loquitur Christo: Dominus *pascit*
me, et nihil mihi deerit, Dominus Jesus
Christus pastor meus est, et nihil mihi deerit. C

v. 2. 2. *In loco pascuæ ibi me collocavit.* In loco
b pascuæ incipientis (*b*) ad fidem me perducens,
ibi me nutriendum collocavit. *Super aquam re-*
fectionis educavit me. Super aquam baptismi,
quo reficiuntur qui integritatem viresque amise-
rant, educavit me.

v. 3. 3. *Animam meam convertit. Deduxit me in*
semitis justitiæ, propter nomen suum. Deduxit
me in angustis itineribus, quæ pauci ambulant,
justitiæ suæ: non propter meritum meum, sed
propter nomen suum.

v. 4. 4. *Nam et si ambulem in medio umbræ mor-*
tis. Nam et si ambulem in medio vitæ hujus,
quæ umbra mortis est. *Non timebo mala, quo-*
niam tu mecum es. Non timebo mala, quoniam
tu habitas in corde meo per fidem: et nunc me- D
cum es, ut post umbram mortis etiam ego sim
tecum. *Virga tua et baculus tuus, ipsa me con-*
solata sunt. Disciplina tua tamquam virga ad
gregem ovium, et tamquam baculus jam ad gran-
diores filios et ab animali vita ad spiritalem cre-
scentes, ipsa me non afflixerunt; magis conso-
lata sunt, quia memor es mei.

v. 5. 5. *Parasti in conspectu meo mensam, adver-*
sus eos qui tribulant me. Post virgam autem,
qua parvulus et animalis in grege pascuis eru-
diebar, post illam virgam cum esse cœpi sub
baculo, parasti in conspectu meo mensam, ut 1. Cor. 3. 2.
non jam lacte alar parvulus, (*c*) sed major ci- c
bum sumam, firmatus adversus eos qui tribu-
lant me. *Impinguasti in oleo caput meum.* Læ-
tificasti lætitia spiritali mentem meam. *Et po-*
culum tuum (*d*) *inebrians quam præclarum est!* d
Et poculum tuum oblivionem præstans priorum
vanarum delectationum quam præclarum est!

6. *Et misericordia tua subsequetur me omni-* v. 6.
bus diebus vitæ meæ: id est, quamdiu vivo in
hac mortali vita, non tua, sed mea. *Ut inhabi-*
tem in domo Domini in longitudinem dierum.
Subsequetur autem me non hic tantum, sed et-
iam ut inhabitem in domo Domini in æternum.

IN PSALMUM XXIII.

ENARRATIO.

Psalmus ipsi David, prima sabbati. v. 1.

1. Psalmus ipsi David, de clarificatione et re-
surrectione Domini, quæ matutino pri-
mæ sabbati facta est, qui jam dies Dominicus
dicitur.

2. *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis*
terrarum et universi qui habitant in (*e*) *ea:* cum e
clarificatus Dominus annuntiatur in fidem o-
mnium gentium, et universus orbis terrarum,
fit Ecclesia ejus. *Ipse super maria fundavit eam.* v. 2.
Ipse firmissime stabilivit eam super omnes flu-
ctus sæculi hujus, ut ab ea superarentur, nec
nocerent ei. *Et super flumina præparavit eam.*
Flumina in mare fluunt, et cupidi homines la-
buntur in sæculum: etiam istos superat Eccle-
sia, quæ devictis per Dei gratiam cupiditatibus
sæcularibus ad recipiendam (*f*) immortalitatem f
caritate parata est.

3. *Quis ascendet in montem Domini?* Quis v. 3.
adscendet in altissimam justitiam Domini? *Aut*
quis stabit in loco sancto ejus? Aut quis per-
manebit in eo, quo adscendet, super maria fun-
dato et super flumina præparato loco?

4. *Innocens manibus et mundus corde.* Quis v. 4.
ergo illuc adscendet, et permanebit ibi, nisi in-
nocens in operibus, et mundus in cogitationibus?
Qui non accepit in vano animam suam. Qui non
in rebus non permanentibus deputavit animam
suam, sed eam immortalem sentiens, æternita-
tem stabilem atque incommutabilem desideravit.
Et non juravit proximo suo in dolo. Et ideo sine
dolo, sicut simplicia et non fallentia sunt æter-
na, ita se præbuit proximo suo.

5. *Hic accipiet benedictionem a Domino, et* v. 5.
misericordiam a Deo salutari suo.

6. *Hæc est generatio quærentium Dominum.* v. 6.

(a) Editi, *In finem, Psalmus*, etc. Abest, *in finem*, a MSS. et a sacris Bibliis.
(b) Vetus codex Corbeiensis, *a fide*.
(c) Editi: *Sed majorem cibum sumam.* Aliquot MSS. *majores cibos.* Alii plures *major cibum.*
(d) De hac parte vers. 5. vide Enarrat. Ps. 35.
(e) Editi, *in eo.* At MSS. constanter ferunt, *in ea.*
(f) Sic MSS. Editi vero, *immortalitatis claritatem parata est.*

Sic enim nascuntur qui quærunt eum. *Quærentium faciem Dei Jacob. Diapsalma.* Quærunt autem faciem Dei, qui posterius nato primatum dedit. A

v. 7. 7. *Tollite portas principes* (a) *vestri.* Quicumque principatum in hominibus quæritis, auferte, ne impediant, aditus quos vos statuistis cupiditatis et timoris. *Et elevamini portæ æternales.* Et elevamini aditus æternæ vitæ, renuntiationis sæculo et conversionis ad Deum. *Et introibit rex gloriæ.* Et introibit rex, in quo sine superbia gloriemur: qui superatis portis mortalitatis, et patefactis sibi cœlestibus implevit quod
Johan. 16. 33. ait, Gaudete, quoniam ego vici sæculum.

v. 8. 8. *Quis est iste rex gloriæ?* Pavet admirans natura mortalis, et quærit, *Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens.* Quem tu infirmum et oppressum putasti. *Dominus potens in bello.* Contrecta cicatrices, et senties reparatas, et immortalitati redditam infirmitatem humanam. Persoluta est quæ debebatur terris, ubi cum morte belligerata est, clarificatio Domini. B

v. 9. 9. *Tollite portas principes vestri.* Hinc jam pergatur in cœlum. Exclamet iterum prophetica tuba, Tollite etiam cœlestes principes, quas habetis in animis hominum, qui adorant militiam
4 Reg. 17. 16. cœli. *Et elevamini portæ æternales.* Et elevamini portæ æternæ justitiæ, caritatis et castitatis, per quas anima diligit unum verum Deum, et non fornicatur sub multis qui appellantur dii.
Rom. 8. 34. *Et introibit rex gloriæ.* Et introibit rex gloriæ, ut ad dexteram Patris interpellet pro nobis.

v. 10 Ephes. 1. 27. 10. *Quis est iste rex gloriæ?* Quid et tu princeps potestatis aeris hujus miraris, et quæris, *Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* Et jam vivificato corpore, supra te pergit ille tentatus; supra omnes Angelos tendit, ab angelo prævaricatore ille tentatus. Nemo vestrum se objiciat atque intercludat iter nostrum, ut tamquam Deus colatur a no- C
Rom. 8. 39. bis: neque Principatus, neque Angelus, neque
Psal. 117. 9. Virtus nos separat a caritate Christi. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principe:
1. Cor. 1. 31. ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Sunt quidem istæ in hujus mundi ordinatione virtutes, sed *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.*

IN PSALMUM XXIV.

ENARRATIO.

v. 1. *In finem, Psalmus ipsi David.*

1. CHRISTUS, sed in Ecclesiæ persona, loquitur. Nam magis ad populum Christianum conversum ad Deum pertinent quæ dicuntur. D

2. AD te Domine levavi animam meam: desiderio spiritali, quæ carnalibus desideriis con-
v. 2. culcabatur in terra. *Deus meus in te confido, non erubescam.* Deus meus, ex eo quod in me confidebam, perductus sum usque ad istam infirmitatem carnis; et qui deserto Deo sicut Deus esse volui, a minutissima bestiola mortem timens, de superbia mea irrisus erubui: jam ergo in te confido, non erubesco.

3. *Neque irrideant me inimici mei.* Neque irrideant me, qui serpentinis atque occultis suggestionibus insidiantes, et suggerentes Euge, Euge, ad hæc dejecerunt. *Etenim universi qui te exspectant non confundentur.* v. 3.

4. *Confundantur inique facientes vana.* Confundantur inique facientes, ad adquirenda quæ v. 4.
transeunt. *Vias tuas Domine notas fac mihi, et* Matt. 7. 13.
semitas tuas edoce me: quæ non latæ sunt, nec multitudinem ad interitum ducunt; sed angustas et paucis notas semitas tuas edoce me.

5. *Dirige me in veritate tua:* errores fugientem. *Et doce me:* nam per meipsum non novi, nisi mendacium. *Quoniam tu es Deus salutaris meus: et te sustinui tota die.* Neque enim dimis- v. 5. Gen. 3. 23.
sus a te de paradiso, et in longinquam regionem Luc. 15. 13.
peregrinatus, per meipsum redire possum, nisi occurras erranti: nam reditus meus toto tractu temporis sæcularis misericordiam tuam sustinuit.

6. *Reminiscere miserationum tuarum Domine.* Reminiscere operum misericordiæ tuæ, Domine, quia tamquam oblitum te homines putant. *Et quia misericordiæ tuæ a sæculo sunt.* Et hoc reminiscere, quia misericordiæ tuæ a sæculo sunt. Numquam enim sine illis fuisti, qui etiam peccantem hominem vanitati quidem, sed in spe subjecisti, et tot tantisque creaturæ tuæ consolationibus non deseruisti. v. 6.

7. *Delicta juventutis meæ et ignorantiæ meæ ne memineris.* Delicta confidentis audaciæ meæ et ignorantiæ meæ ne ad vindictam reserves, sed tamquam excidant tibi. *Secundum misericordiam tuam memor esto mei Deus.* Memor esto quidem mei, non secundum iram qua ego dignus sum, sed secundum misericordiam tuam quæ te digna est. *Propter bonitatem tuam Domine.* Non propter meritum meum, sed propter bonitatem tuam Domine. v. 7.

8. *Dulcis et rectus Dominus.* Dulcis est Dominus, quandoquidem et peccantes et impios ita miseratus est, ut omnia priora donarit: sed etiam rectus est Dominus, qui post misericordiam vocationis et veniæ, quæ habet gratiam sine meritis, digna ultimo judicio merita requiret. *Propter hoc legem statuet delinquentibus in via.* Quia misericordiam prærogavit ut perduceret in viam. v. 8.

9. *Diriget mites in judicio.* Diriget mites, nec perturbabit in judicio eos qui sequuntur voluntatem ejus, nec ei resistendo præponunt suam. *Docebit mansuetos vias suas.* Docebit vias suas, non eos qui præcurrere volunt, quasi seipsos melius regere possint: sed eos qui non (b) eri- v. 9. b

(a) Editi, vestras. MSS. vero constanter, vestri, ubique etiam Augustinus in Epist. 237. n. 8.

(b) In omnibus nostris MSS. non rapiunt cervicem.

Matth. 11. 30 gunt cervicem, neque recalcitrant, cum eis jugum lene imponitur et sarcina levis.

v. 10. 10. *Universæ (a) viæ Domini misericordia et veritas.* Quas autem vias docebit eos, nisi misericordiam qua placabilis, et veritatem qua incorruptus est? Quorum unum præbuit donando peccata, alterum merita judicando. Et ideo universæ viæ Domini, duo adventus Filii Dei, unus miserantis, alter judicantis. Pervenit ergo ad eum tenens vias ejus, qui nullis meritis suis se liberatum videns, deponit superbiam, et deinceps cavet examinantis severitatem, qui clementiam subvenientis expertus est. *Requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.* Intelligunt enim Dominum misericordem primo adventu, et secundo judicem, qui mites et mansueti requirunt testamentum ejus, cum sanguine suo nos in novam vitam redemit: et in Prophetis atque Evangelistis testimonia ejus.

v. 11. 11. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum est enim.* Non solum peccata mea donasti, quæ antequam crederem admisi: sed et peccato meo, quod multum est, quia et in via non deest offensio, sacrificio contribulati spiritus propitiaberis.

v. 12. 12. *Quis est homo, qui timeat Dominum:* unde incipit venire ad sapientiam. *Legem (b) statuet ei in via, quam elegit.* Legem statuet ei in via, quam liber apprehendit, ne impune jam peccet.

v. 13. 13. *Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hereditate possidebit terram.* Et opus ejus hereditatem solidam instaurati corporis possidebit.

14. 14. *Firmamentum est Dominus timentium eum.* Infirmorum videtur esse timor, sed firmamentum est Dominus timentium eum. Et nomen Domini quod glorificatum est per orbem terrarum, firmat timentes eum. *Et testamentum ipsius ut manifestetur illis.* Et facit ut testamentum ipsius manifestetur illis, quia hereditas Christi gentes sunt, et termini terræ.

v. 15 15. *Oculi (c) mei semper ad Dominum; quia ipse evellet de laqueo pedes meos.* Nec timeam pericula terrena, dum terram non intueor: quoniam ille quem intueor, evellet de laqueo pedes meos.

v. 16. 16. *Respice in me, et miserere mei, quoniam unicus et pauper sum ego.* Quoniam unicus populus, unicæ Ecclesiæ tuæ servans humilitatem, quam nulla schismata vel hæreses tenent.

v. 17. 17. *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt.* Tribulationes cordis mei, abundante iniquitate et refrigescente caritate multiplicatæ sunt. *De*
Matth. 10. 22. *necessitatibus meis educ me.* Quoniam hæc tolerare mihi necesse est, ut perseverans usque in finem salvus sim, de necessitatibus meis educ me.

v. 18. 18. *Vide humilitatem meam et laborem meum.* Vide humilitatem meam, qua nunquam me jactantia justitiæ ab unitate abrumpo; et laborem meum, quo indisciplinatos mihi commixtos suffero. *Et remitte omnia peccata mea.* Et his sacrificiis propitiatus remitte peccata mea, non illa tantum juventutis et ignorantiæ meæ antequam crederem, sed etiam ista quæ jam ex fide vivens per infirmitatem vel vitæ hujus caliginem admitto.

v. 19. 19. *Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt.* Non solum enim foris, sed etiam in ipsa intus Ecclesiæ communione non desunt. *Et odio iniquo oderunt me.* Et oderunt me diligentem se.

v. 20. 20. *Custodi animam meam, et erue me.* Custodi animam meam, (d) ne decliner ad imitationem eorum, et erue me a perplexitate, qua mihi miscentur. *Non confundar, quoniam speravi in te.* Non confundar si forte insurgunt adversum me: quoniam non in me, sed in te speravi.

v. 21. 21. *Innocentes et recti adhæserunt mihi, quoniam sustinui te Domine.* Innocentes et recti non præsentia corporali miscentur tantum, sicut mali, sed consensione cordis in ipsa innocentia et rectitudine adhærent mihi: quoniam non defeci, ut imitarer malos; sed sustinui te, expectans ventilationem ultimæ messis tuæ.

v. 22. 22. *Redime Deus Israel ex omnibus tribulationibus ejus.* Redime Deus populum tuum, quem præparasti ad visionem tuam, ex tribulationibus ejus, non tantum quas foris, sed etiam quas intus tolerat.

IN PSALMUM XXV.

ENARRATIO I.

Ipsi David. v. 1.

1. Ipsi David, non mediatori homini Christo Jesu, sed (e) omni Ecclesiæ jam perfecte in Christo stabilitæ, adtribui potest.

2. *Judica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ambulavi.* Judica me Domine, quoniam post misericordiam quam tu mihi prærogasti, innocentiæ meæ habeo aliquod meritum, cujus viam custodivi. *Et in Domino sperans non (f) movebor.* Nec tamen etiam sic in me, sed in Domino sperans, permanebo in eo.

3. *Proba me Domine, et tenta me.* Ne quid tamen occultorum meorum me lateat, proba me Domine, et tenta me, notum me faciens, non tibi quem nihil latet, sed mihi atque hominibus. *Ure renes meos et cor meum.* Adhibe medicinale purgatorium, quasi ignem, delectationibus et v. 2.
cogitationibus meis. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est.* Quoniam ne illo igne con- v. 3.

(a) Idem vers. 10. tractatur in Enar. Psal. 60. et in 118 Psal. Enar. 29.

(b) Editi, *statuit*. At MSS. *statuet*: juxta LXX. νομοθετήσει.

(c) De hoc vers. 15. vide 2. Enarrationem Psal. 41.

(d) Editi, *declinem*. MSS. *decliner*.

(e) MSS. prope omnes ferunt, *sed homini Ecclesiæ jam perfecte in Christo stabilito.*

(f) Sic Editio Lov. At Er. et septem MSS. *non infirmabor.*

sumor, non merita mea, sed misericordia tua, qua me ad talem vitam perduxisti, ante oculos meos est. *Et complacui in veritate tua.* Et quia displicuit mihi meum mendacium, complacuit autem veritas tua, placui etiam ipse cum illa et in illa. A

v. 4. 4. *Non sedi cum concilio vanitatis.* Non elegi apponere cor meum his qui providere conantur, quemadmodum, quod fieri non potest, rerum transeuntium (a) perfructione beati sint. *Et cum iniqua gerentibus non introibo.* Et quia ipsa caussa est omnium iniquitatum; ideo cum iniqua gerentibus absconditam conscientiam non habebo.

v. 5. 5. *Odio habui congregationem malignorum.* Ut autem veniatur ad ipsum concilium vanitatis, congregationes malignorum fiunt, quas hodio habui. *Et cum impiis non sedebo.* Et ideo cum tali concilio, cum impiis non sedebo, id est, placitum non collocabo. *Et cum impiis non sedebo.* B

v. 6. 6. *Lavabo (b) in innocentibus manus meas.* Munda faciam inter innocentes opera mea. Lavabo inter innocentes manus meas, quibus amplexabor sublimia tua. *Et circumdabo altare tuum Domine.*

v. 7. 7. *Ut audiam vocem laudis tuæ.* Ut discam quemadmodum te laudem. *Et enarrem universa mirabilia tua.* Et cum didicero, exponam omnia mirabilia tua.

v. 8. 8. *Domine dilexi decorem domus tuæ:* Ecclesiæ tuæ. *Et locum habitationis gloriæ tuæ:* ubi habitans glorificaris.

v. 9. 9. *Ne perdas cum impiis animam meam.* Ne ergo simul perdas cum his qui te oderunt, animam meam, quæ dilexit decorem domus tuæ. *Et cum viris sanguinum vitam meam.* Et cum his qui proximum oderunt. Nam duobus præceptis decoratur domus tua. C

v. 10. 10. *In quorum manibus iniquitates sunt.* Ne itaque me perdas cum impiis et cum viris sanguinum, quorum opera iniqua sunt. *Dextera eorum repleta est muneribus.* Et quod eis ad obtinendam salutem æternam datum est, ad accipienda hujus sæculi munera converterunt, existimantes quæstum esse pietatem. 1. Tim. 6. 5.

v. 11. 11. *Ego autem in innocentia mea ambulavi: redime me, et miserere mei.* Valeat mihi ad perfectionem liberationis, tantum pretium sanguinis Domini mei; et in periculis hujus vitæ, misericordia tua non deserat me. D

v. 12. 12. *Pes meus stetit in rectitudine.* Dilectio mea non recessit a justitia tua. *In Ecclesiis benedicam te Domine.* Non occultabo eis quos vocasti benedictionem tuam Domine; quoniam dilectioni tuæ subinfero proximi dilectionem.

IN EUMDEM PSALMUM XXV.

* ENARRATIO II.

* Serm. ad plebem: ut tolerent malos in Ecclesia, et Dei in se donum agnoscant boni. Præfatio.

1. PAULUS Apostolus cum legeretur, audivit nobiscum Sanctitas Vestra: (c) Sicut est, inquit, veritas in Jesu, deponere vos secundum priorem conversationem veterem hominem, eum qui corrumpitur secundum concupiscentias deceptionis; renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis. Ephes. 4. 21. 22, etc. » c » Et ne aliquis arbitraretur deponendam esse aliquam substantiam, quemadmodum se expoliat tunica; aut aliquid forinsecus accipiendum, quomodo accipit aliquod vestimentum, quasi ponens unam tunicam et sumens alteram; et carnalis iste intellectus non permitteret homines agere in se intus spiritaliter quod præcipiebat Apostolus; secutus est, et exposuit quid esset exui veterem hominem, et indui novum. Cetera enim lectionis ipsius ad eumdem intellectum pertinent. Ait quippe quasi dicenti, et quomodo me exuturus sum veterem, aut quomodo induturus novum? An ipse tertius homo sum depositurus veterem hominem, quem habui, et accepturus novum, quem non habui; ut tres homines intelligantur, et sit in medio qui deponit veterem hominem, et accipit novum? Ne ergo quisquam tali carnali cogitatione impeditus, (d) minus faceret quod jubetur, et non faciens excusaret se de obscuritate lectionis, dicit in consequentibus, Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem. d Ibidem 25. » Et ecce hoc est deponere veterem hominem, et induere novum. Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem, unusquisque cum proximo suo: quia sumus invicem membra. » » »

2. Ne autem quisquam vestrum ita cogitet, Fratres, cum Christiano loquendam veritatem et cum pagano mendacium. Cum proximo tuo loquere. Proximos quis habendus. Proximus tuus ille est, qui tecum natus est ex Adam et Eva. Omnes proximi sumus conditione terrenæ nativitatis: sed aliter fratres illa spe cælestis hereditatis. Proximum tuum debes putare omnem hominem, et antequam sit Christianus. Non enim nosti quid sit apud Deum; quomodo illum præsciverit Deus ignoras. Aliquando quem irrides adorantem lapides, convertitur, et adorat Deum, fortasse religiosius quam tu, qui eum paulo ante irridebas. Sunt ergo proximi nostri latentes in his hominibus, qui nondum sunt in Ecclesia; et sunt longe a nobis latentes in Ecclesia. Ideoque qui non scimus futura, unumquemque proximum habeamus, non solum conditione mortalitatis humanæ, qua in hanc terram eadem sorte devenimus: sed etiam spe illius hereditatis; quia non scimus qui futurus sit quid modo nihil est.

3. Ergo adtendite cetera in induendo novum hominem et exuendo veterem. Deponentes, in- »

(a) Editi. *perfunctione*. Sed melius aliquot MSS. *perfructione.*
(b) Editi. *inter innocentes*. MSS. *in innocentibus*. Græc. LXX. ἐν ἀθώοις.

(c) Er. et Lov. *Sicut est, inquit veritas in Jesu, deponite vos*. At Am. et MSS. *deponere.*
(d) Editi: *minus faceret quam jubetur*. At MSS. *quod.*

» quit, mendacium, loquimini veritatem, unus- » quisque cum proximo suo: quia sumus invicem membra. Irascimini, et nolite peccare. Si propterea irasceris servo tuo, quia peccavit: ne et » tu ipse pecces, irascere tibi. Sol non occidat super iracundiam vestram. Intelligitur quidem secundum tempus fratres: quia etsi ex ipsa humana conditione et infirmitate mortalitatis, quam portamus, subrepit ira Christiano, non debet diu teneri et fieri pridiana. Ejice illam de corde antequam occidat lux ista visibilis, ne te deserat lux illa invisibilis. Sed et aliter bene intelligitur, quia est noster sol justitiæ veritas Christus; non iste sol qui adoratur a Paganis et Manichæis, et videtur etiam a peccatoribus; sed ille alius cujus veritate humana natura illustratur, ad quem gaudent Angeli: hominum autem (a) infirmitatæ acies cordis etsi trepidant sub radiis ejus, ad eum tamen contemplandum per mandata purgantur. Cum cœperit iste sol in homine habitare per fidem, non tantum in te valeat iracundia quæ in te nascitur, ut occidat super iracundiam tuam, id est deserat Christus mentem tuam; quia non vult habitare Christus cum iracundia tua. Videtur enim quasi ipse a te occidere, cum tu ab ipso occidas: quia ira cum inveteraverit, odium fit; cum factum fuerit odium, jam homicida es. Omnis enim qui odit fratrem suum, homicida est, sicut dicit Johannes Apostolus. Item ipse dicit, quia omnis qui odit fratrem suum, in tenebris manet. Et non mirum si ille in tenebris manet, a quo occidit sol.

Ibid. 26. — Ira cito comprimenda. — Sol a Paganis et Manichæis adoratus. — 1. Joh. 3. 15. — 1. Joh. 2. 9.

4. Ad hoc forte etiam pertinet quod audistis in Evangelio: Periclitabatur navigium in stagno, et dormiebat Jesus. Navigamus enim per quoddam stagnum, et ventus et procellæ non desunt: tentationibus quotidianis hujus sæculi prope oppletur nostrum navigium. Unde autem fit, nisi quia dormit Jesus? Si non dormiret in te Jesus, tempestates istas non patereris; sed tranquillitatem haberes interius, convigilante tecum Jesu. Quid est autem dormit Jesus? Fides tua quæ est de Jesu, obdormivit. Surgunt procellæ stagni hujus, vides malos florere, bonos laborare, tentatio est, fluctus est. Et (b) dicit anima tua, O Deus, ipsa est justitia tua, ut mali floreant, boni laborent? Dicis Deo, Ipsa est justitia tua? Et Deus tibi, Ipsa est fides tua? Hæc enim tibi promisi? ad hoc Christianus factus es, ut in sæculo isto floreres? (c) torqueris, quia hic mali florent, qui cum diabolo postea torquebuntur? Sed unde hoc dicis? unde fluctibus stagni et tempestate turbaris? Quia dormit Jesus, id est, quia fides tua quæ est de Jesu, sopita est in corde tuo. Quid facis ut libereris? Excita Jesum, et dic, Magister, perimus. Movent enim incerta stagni: perimus. Evigilabit ille, id est, rediet ad te fides tua; et adjuvante illo, considerabis in anima tua, quia quæ dantur modo malis, non cum illis perseverabunt. Aut enim viventes eos deserunt, aut a morientibus deseruntur. Tibi autem quod promittitur, manebit in æternum. Illis quod temporaliter conceditur, cito tollitur. Floruit enim ut flos fœni. Omnis enim caro fœnum: aruit fœnum, et flos decidit: verbum autem Domini manet in æternum. Pone ergo dorsum ad id quod cadit, et faciem ad illud quod manet. Evigilante Christo jam tempestas illa non quatiet cor tuum, non opplebunt fluctus navim tuam: quia fides tua imperat ventis et fluctibus, et transiet periculum. Ad hoc enim pertinet, Fratres, totum id quod dicit Apostolus, de exuendo veterem hominem. Irascimini, et nolite peccare: sol non occidat super iracundiam vestram: neque locum detis diabolo. Vetus ergo dabat locum, novus non det. Qui furabatur, jam non furetur. Vetus ergo furabatur, novus non furetur. Ipse homo est, unus homo est: Adam erat, Christus sit: vetus erat, novus sit; et cetera quæ ibi sequuntur.

Lucæ 8. 23. — Ibidem 14. — Isai. 40. 6. etc. — Ephes. 4. 26. et 27. etc.

5. Sed Psalmum videamus paulo diligentius, quia cum quisque profecerit in Ecclesia, necesse est patiatur malos in Ecclesia. Sed non eos cognoscit qui talis est; quamquam multi mali murmurent adversus malos, quomodo facilius unus sanus fert duos ægrotos, quam duo ægroti se invicem singulos. Itaque hoc præcipimus, Fratres, Area est Ecclesia hujus temporis: sæpe diximus, sæpe dicimus, Et paleam habet et frumentum. Nemo quærat exire totam paleam, nisi tempore ventilationis. Nemo ante tempus ventilationis deserat aream, quasi dum non vult pati peccatores: ne præter aream inventus, prius ab avibus colligatur, quam ingrediatur in horreum. Quomodo autem hoc, Fratres, dicamus adtendite. Grana cum cœperint triturari, inter paleas jam se non tangunt; ita quasi se non noverunt, quia intercedit palea. Et quicumque longius adtendit aream, paleam solam putat: nisi diligentius intueatur, nisi manum porrigat, nisi spiritus oris, id est, flatu purgante discernat, difficile pervenit ad discretionem granorum. Ergo aliquando et ipsa grana ita sunt, quasi sejuncta ab invicem, et non se tangentia, ut putet unusquisque cum profecerit, quod solus sit. Hæc cogitatio, Fratres, Eliam tentavit, tantum virum, et dixit ad Deum, sicut etiam Apostolus commemorat, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego remansi solus, et quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum divinum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Non dixit ei, Habes alios duos aut tres similes tibi. Noli, inquit, putare te solum. Alia, inquit, septem millia sunt, et solum te putas? Itaque hoc breviter præcipimus, ut dicere cœperam. Intendat mecum fraterna Sanctitas Vestra, et adsit misericordia Dei in cordibus nostris, ut sic a vobis intelligatur, ut fructificet, et in vobis operetur. Audite breviter: Quisquis adhuc malus

Mali in Ecclesia tolerandi. — 3. Reg. 19. 10. — Rom. 11. 4. et 4.

(a) Sic vetus cod. Corb. At Editi, *hominum enim infirmitate acies.*
(b) Tredecim MSS. *Et dubitat anima tua.*
(c) Sic. Er. et MSS. At. Lov. *ut in sæculo isto floreres, et in futuro postea in inferno miserrime torquereris? Quia hic mali florent etc.*

est, non putet neminem bonum esse: quisquis bonus est, non putet se solum esse. Tenetis hoc? Ecce repeto, videte quia dico, Quisquis malus est, interrogans conscientiam suam, et male sibi renuntians, non arbitretur neminem bonum esse: quisquis bonus est, non arbitretur se solum bonum esse; et non timeat bonum in commixtione malorum, quia veniet tempus ut inde segregetur. Ad hoc enim hodie cantavimus, *Ne*
Psal. 25. v. 9. *perdas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam.* Quid enim est, *Ne cum impiis perdas?* Ne simul perdas. Quare timet ne simul perdat? Video enim dictum Deo, quia modo simul nos pateris, quos pateris simul, noli perdere simul. Et hoc habet totus Psalmus, quem volo breviter cum Sanctitate Vestra considerare, quia brevis est.

v. 1. 6. *Judica me Domine.* (a) Molesta vota et quasi periculosa optat sibi, ut judicetur. Quid est judicari quod optat? Discerni se optat a malis. Alio loco evidenter dicit de ipso judicio di-
Psal. 42. 1. scretionis, Judica me Domine, et discerne causam meam de gente non sancta. Ostendit quid dixerit, *Judica:* ne tamquam sine judicio (quia modo et boni et mali intrant in Ecclesiam) et boni et mali eant in ignem æternum. *Judica me Domine.* Quare? *Quoniam ego in innocentia mea ambulavi, et in Domino sperans non movebor.* Quid est, *in Domino sperans?* Ille enim titubat inter malos, qui non in Domino sperat. Hinc fa-
Contra Donatistas. ctum est ut schismata fierent. Trepidaverunt inter malos, cum ipsi pejores essent, et quasi noluerunt esse boni inter malos. O si frumenta essent, usque ad tempus ventilationis paleam in area tolerarent. Sed quia palea erant, flavit ventus ante ipsam ventilationem, et rapuit de area paleam, et projecit in spinas. Et palea quidem inde projecta est: sed numquid quod remansit frumentum solum est? Non volat ante ventilationem nisi palea, remanet autem et frumentum et palea: ventilabitur vero palea cum venerit tempus ventilationis. Hoc dixit iste, *In innocentia mea ambulavi, et in Domino sperans non movebor.* Si enim speravero in homine, visurus sum fortasse ipsum hominem aliquando male viventem, nec eas vias tenentem, quas vel didicit vel docet in Ecclesia bonas; sed quas diabolo docente sectatus est; et quia spes mea in homine erit, titubante homine titubabit spes mea, et cadente homine cadet spes mea: quia vero in Domino spero, non movebor.

v. 2. 7. Sequitur, *Proba me Domine, et tenta me; ure renes meos et cor meum.* Quid est, *ure renes meos et cor meum?* Ure delectationes meas, ure cogitationes meas, (Cor pro cogitationibus, renes pro delectationibus posuit,) ne aliquid mali cogitem, ne aliquid mali me delectet. Unde autem ures renes meos? igne verbi tui. Unde ures cor meum? calore spiritus tui. De quo calore Psal. 18. 7.
alibi dicitur, Et non est qui se abscondat a calore ejus. Et de quo igne Dominus dicit, Ignem Lucæ 12.49.
veni mittere in terram.

8. Ergo sequitur, *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate tua.* v. 3.
Hoc est, non in homine complacui, sed intus complacui tibi, ubi tu vides: et non timeo si displiceam ubi homines vident, sicut ait Apostolus, Opus autem suum probet unusquisque, et Gal. 6. 4.
tunc in semetipso tantum habebit gloriam, et »
non in altero. »

9. *Non sedi*, inquit, *cum concilio vanitatis.* v. 4.
Hoc quid est, *Non sedi*, intendat Sanctitas Vestra. Quomodo videt Deus, dicit: *Non sedi.* Aliquando non es in concilio, et ibi sedes. Verbi gratia, in theatro non sedes, sed cogitas theatrica contra quæ dictum est, Ure renes meos: ibi sedes corde, quamvis non sis ibi corpore. Contingit autem ut tenearis ab aliquo, et ibi colligeris, aut aliquod officium pium faciat te ibi sedere. Quomodo potest hoc evenire? Contingit ex officio pietatis ut servo Dei sit necessitas in amphitheatro esse; liberare volebat nescio quem gladiatorem, fieri posset ut sederet, et exspectaret, donec ille exiret quem liberare cupiebat. Ecce non sedit in concilio vanitatis, quamvis illic corpore sedere videretur. Quid est sedere? Consentire cum his qui ibi sedent: quod si præsens non feceris, non ibi sedisti: si absens feceris, sedisti ibi. *Et cum iniqua gerentibus non introibo.* (b) * *Odio habui congregationem malignorum.* Videtis quia intus est. *Et cum impiis non sedebo.* v. 5.

10. *Lavabo in innocentibus manus meas:* non aqua ista visibili. Lavas manus, quando pie cogitas de operibus tuis, et (c) innocenter coram oculis Dei: quia est et altare coram oculis Dei, quo ingressus est sacerdos, qui pro nobis se primus obtulit. Est cæleste altare, et non amplectitur illud altare, nisi qui lavat manus in innocentibus. Nam multi altare hoc tangunt indigni, et tolerat Deus pati injuriam ad tempus sacramenta sua. Sed numquid, Fratres mei, quomodo sunt parietes isti, sic erit Jerusalem cœlestis? Non quomodo reciperis cum malis intra parietes istos Ecclesiæ, ita recipieris cum malis in sinum Abrahæ. Noli ergo timere, lava manus. *Et circumdabo altare Domini:* ubi offers vota Domino, ubi preces fundis, ubi conscientia tua pura est, ubi dicis Deo qui sis: et si aliquid est in te forte quod displiceat Deo, curat ille cui confiteris. Lava ergo in innocentibus manus tuas, et circumda altare Domini, ut audias vocem laudis. v. 6.

11. Hoc enim sequitur, *Ut audiam vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua.* Quid est, *Ut audiam vocem laudis?* Ut intelligam, inquit. Hoc est enim audire coram Deo, non quomodo v. 7.

(a) Plerique MSS. *Molesta vota et quasi periculosa*, orat sibi ut judicetur.

(b) Non commemorat id quod forte nonnisi post contigit in Carthag. collatione, ubi Donatistæ sedere cum Catholicis noluerunt, dicentes consessum cum impiis prohiberi hoc Psalmo. Quibus responsum fuit, ipsos ergo, quia simul ingressi erant, peccasse in illud, *Et cum iniqua gerentibus non introibo*, Psalmumque de ingressu et consessu spiritali, non de corporali agere monstratum est. Vide lib. ad Donatistas post Collat. c. 15.

(c) Er. et quinque MSS. *innocens est.*

A sonos istos, quos multi audiunt, et multi non
audiunt. Quam multi ad nos audientes sunt, et
ad Deum surdi sunt! Quam multi habentes au-
res, non habent illas aures de quibus dicit Jesus,
Matth. 13. 9. Qui habet aures audiendi audiat! Ergo quid est
audire vocem laudis? Dicam si potero, adjuvan-
te misericordia Domini, et orationibus vestris.
Audire vocem laudis, est intelligere intus, quia
quidquid in te mali est de peccatis, tuum est;
quidquid boni in justificationibus, Dei est. Ita
audi vocem laudis, ut non te laudes, et quando
bonus es. Nam laudando te bonum, fis malus.
Bonum enim te fecerat humilitas, malum te fa-
cit superbia. Conversus eras ut illuminareris,
et conversione tua factus es luminosus, factus
a illustratus conversione. Sed (a) quo? numquid
B ad te? Si ad te conversus posses illuminari,
numquam posses tenebrari, quia tecum semper
esses. Quare illuminatus es? Quia convertisti te
ad aliud quod tu non eras. Quid est aliud quod
tu non eras? Deus lumen est. Non enim tu lu-
men eras, quia peccator eras. Dicit enim Apo-
stolus eis, quos vult audire vocem laudis, Fui-
Ephes. 5. 8. stis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux.
Quid est, Fuistis aliquando tenebræ, nisi veteres
homines? Nunc autem lux: non sine caussa lux
b estis, qui fuistis jam dudum tenebræ, nisi (b)
Joh. 1. 9. quia illuminati estis. Noli putare te ipsum esse
lucem; illa est lux, quæ illuminat omnem ho-
minem venientem in hunc mundum: tu autem
per teipsum, per malam voluntatem, per aver-
sionem tuam tenebratus eras, modo luces. Sed
subjecit statim, ne superbirent illi quibus di-
C ctum est: Nunc autem lux; et addidit, in Domi-
no. Sic enim ait, Fuistis aliquando tenebræ, nunc
autem lux in Domino. Ergo si præter Dominum,
nec lux: si autem ideo lux, quia in Domino; quid
habes quod non accepisti? Si autem accepisti,
quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc enim
ipse Apostolus dixit alio loco hominibus super-
bientibus, et volentibus sibi tribuere quod Dei
est, et de bono sic gloriari quasi de suo, hoc eis
1. Cor. 4. 7. dicit: Quid enim habes quod non accepisti? Si
autem accepisti, quid gloriaris quasi non acce-
peris? Qui dedit humili, aufert superbo: quia
qui dedit, potest auferre. Ad hoc enim pertinet,
Fratres: si tamen exposui quod volui; exposui
autem quantum potui, etsi non quantum volui:
D ad hoc pertinet quod ait, *Lavabo in innocenti-
bus manus meas, et circumdabo altare tuum Do-
mine, ut audiam vocem laudis tuæ:* id est, ex
ipso bono meo non de me præsumam, sed de te
qui dedisti, ne laudari velim de me in me, sed
de te in te. Ideo sequitur, *Ut audiam vocem lau-
dis tuæ, et enarrem universa mirabilia tua:* non
mea, sed tua.

12. Et jam videte Fratres, videte amatorem
illum Dei de Deo præsumentem, positum inter
malos, rogantem Deum ut non comperdatur cum

A malis, quia non errat Deus in judicando. Tu enim
cum videris homines in unum locum intrasse,
putas ejusdem meriti esse: Deus autem non fal-
litur, noli timere. Tu judicante vento discernis
paleam a frumento: ventum vis flare tibi, et tu
non es ventus, sed optas tibi flare ventum: et
cum ventilabro utrumque excusseris, ventus le-
ve tollit, grave manet. (c) Quæris ergo ventum c
ad judicandam aream. Numquid Deus quærit al-
terum qui secum judicet, ne perdat cum malis
bonos? Non itaque timeas; securus esto bonus,
etiam in medio malorum; et dic quæ audis, *Do-
mine, dilexi decorem domus tuæ.* Domus Dei, v. 8.
Ecclesia est; adhuc habet malos, sed decor do-
mus Dei in bonis est, in sanctis est: ipsum,
decorem domus tuæ dilexi. *Et locum habitatio-
B nis gloriæ tuæ.* Quid est hoc? Et hoc dicam,
ad illum sensum pertinet subobscurum aliquan-
tum: adjuvet me Dominus, et intentio cordis
vestri ab eodem Domino inspirata. Quid ait,
locum habitationis gloriæ tuæ? Dixit prius,
decorem domus tuæ: et exponit quid sit decor
domus Dei, *Locus*, inquit, *habitationis gloriæ
tuæ.* Non sufficit dicere, Locus habitationis Dei:
sed, Locus habitationis gloriæ Dei. Quæ est glo-
ria Dei? De qua paulo ante dicebam, ut et qui
sit bonus, non in se, sed in Domino glorietur. 1. Cor. 1. 31.
Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei.
In quibus ergo sic habitat Dominus, ut et de bo- Rom. 3. 23.
nis suis ipse glorificetur, ut non sibi velint tri-
buere, et quasi proprium vindicare quod ab illo
acceperunt, ipsi pertinent ad decorem domus
C Dei. Nec discerni illos vellet Scriptura, nisi quia
sunt quidam qui donum Dei habent quidem, et
nolunt in Deo gloriari, sed in se; habent quidem
donum Dei, sed non pertinent ad decorem do-
mus Dei. Qui enim pertinent ad decorem domus
Dei, in quibus habitat gloria Dei, ipsi sunt locus
habitationis gloria Dei. In quibus autem habitat
gloria Dei, nisi qui sic gloriantur, ut non in se,
sed in Domino glorientur? Ergo quia dilexi de-
corem domus tuæ, id est, omnes qui ibi sunt et
gloriam tuam quærunt; sed et non præsumsi in
homine, et non consensi impiis, et non introibo,
et non sedebo in congregatione eorum; quia ita
fui in Ecclesia Dei, quid mihi retribues? Sequi-
tur quid respondeamus. *Ne comperdas cum im-* v. 9.
*piis animam meam, et cum viris sanguinum vi-
D tam meam.*

13. *In quorum manibus iniquitates sunt, dex-* v. 10.
tera eorum repleta est muneribus. Munera non
solum pecunia est, non solum aurum et argen-
tum, non solum (d) exenia sunt; neque omnes d
qui accipiunt ea, accipiunt munera. Aliquando
enim accipiuntur ab Ecclesia. Quod dico, Petrus Joh. 12. 7.
accepit, Dominus accepit, loculos habuit, ea quæ
mittebantur Judas auferebat. Sed quid est acci-
pere munera? Propter munera laudare homi-
nem, (e) adulari homini, palpare blandiendo, e

(a) Sic MSS. At editi, *Sed a quo? numquid a te? Si a te etc.*
(b) Editi, *quare, nisi quia etc.* Abest, *quare*, a MSS.
(c) Editio Am. Quando *ergo venitur ad judicandum aream, numquid Deus etc.* Er. Quando *ergo* venit. At MSS. cum Lov. *Quæris ergo ventum etc.*
(d) Editi, *xenia.* At omnes MSS. *exenia.*
(e) In MSS. *adulare hominem.*

judicare contra veritatem propter munera. Propter quæ munera? Non solum propter aurum et argentum et hujusmodi aliquid, sed etiam propter laudem qui judicat male, munus accipit, et munus quo nihil inanius. Patuit enim illi manus ad accipiendum judicium linguæ alienæ, et perdidit judicium conscientiæ suæ. Ergo *in quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus*. Videtis Fratres quia coram Deo sunt, et in quorum manibus non sunt iniquitates, nec dextera eorum repleta est muneribus, utique coram Deo, et non possunt nisi Deo dicere, Tu scis; non possunt nisi illi dicere, Ne comperdas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam: qui solus potest videre, quia non accipiunt munera. Verbi caussa, Contingit ut duo homines habeant caussam apud servum Dei, nemo nisi suam justam dicit caussam. Nam si iniquam putaret caussam suam, judicem non quæreret. Et ille se putat justam caussam habere, et ille. Veniunt ad judicem: antequam proferatur sententia, ambo dicunt, Amplectimur judicium tuum, quidquid judicaveris, absit ut respuamus. Quid et tu dicis? Judica quidvis, tantum judica: prorsus si in aliquo repugnavero, anathema sim. Ambo amant judicem ante quam judicet. Cum autem dicta fuerit sententia, contra unum erit; et neuter eorum scit contra quem futura est. Ille ergo si utrisque placere voluerit, accipit munus iandem hominum. Sed accepto munere isto, videte quod munus amittat. Accipit quod sonat, et transit: perdit quod dicitur, et numquam transit. Verbum Dei semper dicitur, numquam transit: verbum hominis mox ut dictum fuerit, transit. Tenet inania, dimittit solida. Si autem Deum intueatur, prolaturus est
a sententiam contra unum, (*a*) considerato Deo, sub quo judice illam profert. Ille autem contra quem prolata fuerit, et si jam effringi non potest, quia tenetur jure forte non Ecclesiastico,
b sed principum sæculi, qui tantum (*b*) detulerunt Ecclesiæ, ut quidquid in ea judicatum fuerit,
c dissolvi non possit; si ergo effringi non potest, (*c*) jam non vult intueri se, et cæcos oculos dirigit in judicem, detrahit quantum potest. Placere illi, inquit, voluit, diviti favit, aut aliquid ab illo accepit, aut timuit illum offendere. Accusat quasi accepta sint munera. Si autem pauper habuerit contra divitem, et pro paupere fuerit judicatum; dicit item dives, Accepit munera. Quæ munera a paupere? Vidit, inquit, pauperem, et ne reprehenderetur quod contra pauperem fecerit, oppressit justitiam, et protulit contra veritatem sententiam. Cum ergo necesse sit ut hoc dicatur, videte non posse dici ab his qui munera non accipiunt, nisi coram oculis Dei, qui solus videt

A quis accipiat, et quis non accipiat. *Ego autem in innocentia mea ambulavi, redime me, et miserere mei:* * *pes meus stetit in rectitudine.* Concussus sum quidem undique scandalis et tentationibus (*d*) reprehendentium judicium humana temeritate: sed *pes meus stetit in rectitudine*. Quare autem *in rectitudine?* Quia superius dixerat, Et in Domino sperans non movebor. v. 11. v. 12. v. 1.

14. Quid ergo concludit? *In Ecclesiis benedicam te Domine.* Id est, in Ecclesiis non me benedicam, quasi certus de hominibus, sed te benedicam in operibus meis. Hoc est enim benedicere Deum in Ecclesiis, Fratres, sic vivere ut per mores cujusque benedicatur Deus. Nam qui benedicit Dominum lingua, et factis maledicit, non in Ecclesiis benedicit Dominum. Lingua
B prope omnes benedicunt, sed non omnes factis. Quidam voce benedicunt, quidam moribus. In quorum autem moribus non invenitur quod ajunt, faciunt blasphemari Deum, ut illi qui nondum intrant Ecclesiam, quamvis ament peccata sua, et ideo nolint esse Christiani, tamen excusent se per malos, ut blandiantur sibi, seducentes seipsos, et dicant, Quid mihi persuades ut Christianus sim? Ego fraudem a Christiano passus sum, et numquam feci: falsum mihi juravit Christianus, et ego numquam. Et cum ista dicunt, impediuntur a salute: ut nihil eis prosit, non quidem quod jam boni sunt, sed quod mediocriter mali. Quomodo enim nihil prodest aperire oculos, si sit quisque in tenebris: ita nihil prodest esse in luce, si clausi sunt oculi. Ita et pa-
C ganus quidem, (ut de illis potius loquamur velut bene viventibus,) patentibus oculis est in tenebris; quia non agnoscit lucem suam Dominum: Christianus autem male vivens, in luce quidem est nonnisi Dei, sed clausis oculis. Male vivendo enim videre non vult eum, in cujus nomine tamquam cæcus est in lumine constitutus, multa visione veri luminis animatus. Item. v. 22.

IN PSALMUM XXVI.

ENARRATIO I.

Ipsi David, prius quam liniretur. v. 1.

1. Tyro Christi loquitur, cum accedit ad fidem. *Dominus illuminatio mea et salu-
D taris meus, quem timebo?* Dominus mihi et notitiam sui et salutem dabit, quis me auferet ei? *Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Dominus repellet omnes impetus et insidias hostis mei, a nullo trepidabo.

2. *Dum appropinquant super me nocentes, ut edant carnes meas.* Dum accedunt ad cognoscendum me nocentes, et insultandum, ut se mihi v. 2.

(*a*) Nonnulli codices, *considerante Deo*.
(*b*) Exstat ea de re Constantini lex in Theodosiano codice lib. 16. tit. de Episcopali judicio, data ad Ablavium Præfectum Prætorio, qua sancit Imperator, ut *sententia Episcoporum quolibet genere prolatæ, inviolata semper incorruptaque serventur, utque omnes caussæ quæ vel prætorio jure vel civili tractantur, Episcoporum sententiis terminatæ, perpetuo stabilitatis jure firmentur.*
(*c*) Aliquot MSS. *jam non vult intueri*, Sed *cæcos oculos* etc.
(*d*) Lov. *reprehendentium judicio humanæ temeritatis* Am. Er. et MSS. *judicium humanæ temeritatis*. Sed haud dubie legendum, *humana temeritate*.

a præferant (*a*) mutanti me in melius; ut maledico A
dente non me consumant, sed potius carnalia de-
sideria mea: *Qui tribulant me inimici mei.* Non
solum qui me tribulant amico animo repreben-
dentes, et a proposito revocare volentes, sed et-
iam inimici mei. *Ipsi infirmati sunt, et ceciderunt.*
Dum ergo id agunt studio defendendi sen-
tentiam suam, infirmi facti sunt ad credenda me-
liora; et verbum salutis, per quod facio quod eis
displicet, odisse cœperunt.
v. 3. 3. *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.*
Adversus me autem si con-
tradicentium conspirans multitudo consistat,
non timebit cor meum, ut in eorum partes trans-
fugiam. *Si insurgat in me bellum, in hac ego*
sperabo. Si exsurgat in me persecutio hujus sæ-
culi, in hac, quam cogito petitionem, figam spem
meam.
v. 4. 4. *Unam petii a Domino, hanc requiram.*
Unam enim petitionem petii a Domino, hanc re-
quiram. *Ut inhabitem in domo Domini omnes*
dies vitæ meæ. Ut quamdiu in hac vita sum,
nullæ adversitates me excludant de numero eo-
rum, qui unitatem et veritatem Dominicæ fidei
per orbem terrarum tenent. *Ut contempler delectationem Domini.*
Eo fine scilicet, ut in fide
perseveranti appareat mihi species delectabilis,
quam facie ad faciem contempler. *Et protegar*
templum ejus. Et obsorpta morte in victoriam,
immortalitate induar, effectus templum ejus.
v. 5. 5. *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo*
in die malorum meorum. Quoniam abscondit me
in dispensatione incarnati Verbi sui in tempore C
tentationum, quibus mortalis vita mea subjacet.
Protexit me in abscondito tabernaculi sui. Pro-
Rom. 10. 10. texit me, corde credentem ad justitiam.
v. 6. 6. *In petra exaltavit me.* Et ut manifestum
b etiam fieret ad salutem, quod credidisti, in sua (*b*)
firmitate fecit eminere confessionem meam. *Et*
nunc ecce exaltavit caput meum super inimicos
meos. Quid mihi servat in finem, quando et nunc
cum corpus mortuum est propter peccatum, sen-
Rom. 7. 21. etc. tio ecce mentem meam servire legi Dei, nec duci
captivam sub rebellante lege peccati? *Circuivi,*
et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis.
Consideravi orbem credentem in Chri-
stum; et in eo quod pro nobis temporaliter Deus
humiliatus est, gaudens laudavi eum: tali enim
hostia delectatur. *Cantabo et psallam Domino.* D
Corde atque opere lætabor in Domino.
v. 7. 7. *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te.*
Exaudi Domine vocem interiorem, quam
in aures tuas forti intentione direxi. *Miserere*
mei, et exaudi me. Miserere mei, et exaudi me
in ea.
v. 8. 8. *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum.*
Non enim hominibus me ostentavi; sed in secre-
to ubi solus audis, tibi dixit cor meum: Quæsi-
vi non a te aliquod extra te præmium, sed vul-
tum tuum. *Vultum tuum Domine requiram.* Huic
inquisitioni perseveranter instabo: non enim vi-
le aliquid, sed vultum tuum Domine requiram,
ut gratis te diligam; quia pretiosius aliquid non
invenio.
9. *Ne avertas vultum tuum a me:* ut inveniam v. 9.
quod quæro. *Ne declines in ira a servo tuo:* ne
te quærens, in aliud incurram. Quid enim hac
pœna gravius amanti et quærenti veritatem vul-
tus tui? *Adjutor meus esto.* Quando hanc inve-
niam, nisi tu adjuves? *Ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.*
Neque
contemnas quod mortalis æternum audet inqui-
rere; tu enim Deus sanas plagam peccati mei.
10. *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me.* v. 10.
B Quoniam regnum sæculi hujus et
civitas sæculi hujus, ex quibus temporaliter et
mortaliter natus sum, dereliquerunt me quæren-
tem te, et despicientem quæ promittebant, cum
id quod quæro dare non possent. *Dominus autem adsumpsit me.*
Dominus autem, qui potest
ipse dare mihi se, adsumpsit me.
11. *Legem mihi constitue Domine in via tua.* v. 11.
Ad te igitur tendenti, (*c*) et tantam professionem c
perveniendi ad sapientiam a timore inchoanti,
legem mihi constitue Domine in via tua, ne ab-
errantem disciplina tua deserat. *Et dirige me*
in semita recta propter inimicos meos. Et dirige
me in rectitudine angustiarum ejus. Non enim
inchoare sufficit; cum inimici, donec pervenia-
tur, non quiescant.
12. *Ne tradideris me in animas tribulantium* v. 12.
me. Ne sinas tribulantes me satiari de malis meis
Quoniam insurrexerunt mihi testes iniqui. Quo-
niam insurrexerunt in me falsa de me dicentes,
ad amovendum et revocandum me abs te, quasi
gloriam ab hominibus quæram. *Et mentita est*
iniquitas sibi. Itaque iniquitas mendacio suo de-
lectata est. Nam me non movit, cui ex hoc pro-
missa est merces major in cælis.
13. *Credo videre bona Domini, in terra viventium.* v. 13.
Et quoniam hæc prior passus est Do-
minus meus; (*d*) si ego quoque linguas morien- d
tium contemnam, (Os enim quod mentitur, oc- Sap. 1. 11.
cidit animam:) credendo videre bona Domini in
terra viventium, ubi nullus est falsitatis locus.
14. *Sustine Dominum, viriliter age: et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.* v. 14.
Sed
quando istud erit? Arduum est mortali, tardum
est amanti: sed audi non fallacem vocem dicen-
tis, *Sustine Dominum.* Tolera ustionem renum
viriliter, et ustionem cordis fortiter: non tibi ne-
gatum putes, quod nondum accipis. Ne despe-
ratione deficias, vide quia dictum est, *Sustine*
Dominum.

(a) Ita MSS. At editi, *mutasti me.*
(b) Sic Er. et MSS. At Lov. *in sua infirmitate.*
(c) Editi et plerique MSS. *et ad tantam professionem perveniendi, ad sapientiam a timore inchoanti.* Nos juxta Colbertinum MS. *et tantam professionem perveniendi* etc.

(d) Editio Lov. *sic ego quoque:* dissentientibus ceteris libris. Et mox eum editione Er. habebat, *linguas mentientium.* Sed verius MSS. *morientium*, qua voce per antithesim ad *viventium*, usus fuisse Augustinus intelligitur ex illis verbis, *Os enim quod mentitur, occidit animam.*

IN EUMDEM PSALMUM XXVI.

* ENARRATIO II.

* Sermo ad plebem. Animum roborat adversus persecutores, et veræ felicitatis desiderio inflammat. Præfatio. Gen. 3. 19.

1. DOMINUS Deus noster alloquens et consolans nos, profecto quos respicit ex justo judicio suo in sudore vultus nostri panem manducare, ex nobis vobis loqui dignatur, ut ostendat, quia non solum est conditor noster, sed et habitator. Voces istæ Psalmi, quas audivimus, et ex parte cantavimus, si dicamus quod nostræ sint, verendum est quemadmodum verum dicamus: sunt enim voces magis Spiritus Dei quam nostræ. Rursum si dicamus nostras non esse, profecto mentimur. Non enim est gemitus nisi laborantium: aut omnis ista vox, quæ hic sonuit, plena doloris et lacrymarum, potest esse ejus qui numquam potest esse miser. Dominus ergo misericors, nos miseri: misericors loqui dignatus miseris, dignatur etiam uti in ipsis vocem miserorum. Ita utrumque verum est, et nostram esse vocem, et nostram non esse, et Spiritus Dei esse vocem, et ipsius non esse. Spiritus Dei vox est, quia ista nisi illo inspirante non diceremus: ipsius autem non est, quia ille nec miser est, nec laborat, istæ autem voces miserorum et laborantium sunt. Rursus nostræ sunt, quia voces sunt indicantes miseriam nostram: item non sunt
a nostræ, quia ex dono ejus (a) vel gemere meremur.

v. 1

2. *PSALMUS David prius quam liniretur:* Hoc habet titulus Psalmi, *Psalmus David prius quam liniretur*, hoc est, prius quam ungueretur. Unctus est enim ille ut rex. (b) Et solus tunc ungebatur rex et sacerdos: duæ istæ illo tempore unctæ personæ. In duabus personis præfigurabatur futurus unus rex et sacerdos, utroque munere unus Christus, et ideo Christus a chrismate. Non solum autem caput nostrum unctum est, sed et corpus ejus nos ipsi. Rex autem est, quia nos regit, et ducit; sacerdos, quia pro nobis interpellat. Et quidem solus ille sacerdos talis exstitit, ut ipse esset etiam sacrificium. Sacrificium obtulit Deo non aliud quam seipsum. Non enim inveniret præter se mundissimam rationalem victimam, tamquam agnus immaculatus fuso sanguine suo redimens nos, concorporans nos sibi, faciens nos membra sua, ut in illo et nos Christus essemus. Ideo ad omnes Christianos pertinet unctio: prioribus autem veteris Testamenti temporibus ad duas solas personas pertinebat. Inde autem apparet Christi corpus nos esse, quia omnes unguimur: et omnes in illo et Christi et Christus sumus, quia quodammodo totus Christus caput et corpus est. Unctio ista perficiet nos spiritaliter in illa vita, quæ nobis promittitur. Est autem hæc vox desiderantis illam vitam; est vox quædam desiderantis gratiam Dei, quæ in nobis in fine perficietur: ideo dictum est, *Prius quam liniretur*. Unguimur enim modo in sacramento, et sacramento ipso præfiguratur quiddam quod futuri sumus. Et illud nescio quid futurum ineffabile desiderare debemus, et in sacramento gemere, ut in ea re gaudeamus, quæ sacramento præmonstratur.

(Margin: 1. Reg. 16. 13; Rom. 8. 34; Unctio Christianorum.)

3. Ecce quid dicit: *DOMINUS illuminatio mea, et salutaris meus, quem timebo?* Ille me illuminat, recedant tenebræ: ille me salvat, recedat infirmitas: ambulans in lumine firmus, quem timebo? Non enim talem salutem dat Deus, quæ ab aliquo possit extorqueri; aut tale lumen est, quod ab aliquo possit obtenebrari. Dominus illuminans, nos illuminati; Dominus salvans, nos salvati; si ergo ille illuminans, nos illuminati; et ille salvans, nos salvati, præter ipsum nos tenebræ et infirmitas. Habentes autem in ipso spem certam et fixam et veram, quem timebimus? Dominus illuminatio tua, Dominus salutaris tuus. Inveni potentiorem, et time. Ad potentissimum omnium, ad omnipotentem sic pertineo, ut et illuminet me, et salvet me, nec timeo aliquem præter ipsum. *Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Item v. 1.

4. *Dum appropinquant super me nocentes, ut edant carnes meas: qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt.* Itaque ego quid timebo, aut quem timebo? Ego quem trepidabo, aut quid trepidabo? Qui me persequuntur, ipsi infirmantur, ipsi cadunt. Quare autem persequuntur? *Ut edant carnes meas.* Quæ sunt carnes meæ? Carnales affectus mei. SÆVIANT PERSEQUENDO, nihil in me moritur nisi mortale. Erit in me aliquid, quo persecutor pervenire non possit, (c) ubi habitat Deus meus. Manducent carnes meas: finitis carnibus spiritus ero, c et spiritalis. Et quidem tantam salutem mihi promittit Dominus meus, ut etiam modo ista caro mortalis, quæ videtur (d) permitti manibus d persequentium, non pereat in æternum; sed quod demonstratum est in capite meo resurgente, hoc omnia membra sperent. Quem timeat anima mea, quam inhabitat Deus? Quem timeat caro mea, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem? Vultis nosse, quia carnes illi manducant, qui nos persequuntur, nec ipsi autem carni nostræ metuendum est? Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Quanta autem 1. Cor. 15. 44. fiducia debet esse in eo, qui novit dicere, *Dominus illuminatio mea, et salutaris meus, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Protegitur imperator scutatis, et non timet; protegitur a mortalibus mortalis, et securus est: protegitur mortalis ab immortali, et timebit, et trepidabit? v. 4.

5. Quanta autem fiducia debeat esse in eo, qui ista dicit, audite: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.* Castra munita sunt, sed quid munitius Deo? *Si exsurgat in me bellum.* Quid mihi facit bellum? Potest mihi aufer- v. 3.

(a) In editis deerant hæc verba, *vel gemere meremur. Psalmus David prius quam liniretur. Hoc habet titulus Psalmi:* quæ undecim MSS. auctoritate restituuntur.

(b) Sic Vaticanus codex et quinque Gallicani MSS. Editi vero ferebant, *Unctus est enim ille ut rex et sacerdos. Tunc ungebatur* etc.

(c) Regius et Vaticanus MSS. *ibi habitat.*

(d) Quinque MSS. *perimi.*

re spem meam? Potest mihi auferre quod dat A Omnipotens? Sicut non vincitur, qui dat, sic non aufertur quod dat. Si auferri potest datum, vincitur dator. Ergo nec ipsa quæ temporaliter accipimus, auferre nobis quisquam potest, Fratres mei, nisi solus Ille qui dedit. Spiritalia quæ donat,
a non auferet, nisi tu (*a*) dimiseris: carnalia vero et temporalia ipse aufert; quia et quisquis alius aufert, ipso donante potestatem, aufert.
Job 1. Novimus hoc, et legimus in libro Job, quia nec ille qui videtur quasi maximam habere potestatem ad tempus diabolus, potest aliquid nisi permissus. Accepit potestatem in infima, et amisit maxima et summa. Et non est ista potestas irati, sed pœna damnati. Nec ipse ergo potest habere aliquam potestatem, nisi permissus. Et in illo libro habes quem commemoravi, et in Evangelio Dominus dicit, Hac nocte postulavit satanas, (*b*) ut vos cribraret sicut triticum, et ego
Lucæ 22.31. b » rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua. Per-
» mittitur autem aut ad pœnam nostram, aut ad probationem. Ergo quia nobis nemo potest auferre quod dat Deus, non timeamus nisi Deum. Quidquid aliud fremuerit, quidquid aliud superbierit adversus nos, non timeat cor nostrum.

v. 4. 6. *Si exsurgat in me bellum, in hoc ego sperabo.* In quo? *Unam*, inquit, *petii a Domino*. Feminino genere appellavit quoddam beneficium, tamquam diceret, Unam petitionem. Et quomodo solemus loquentes dicere, verbi gratia, Duas habes; non dicimus, Duo: hoc more loquendi usa est Scriptura: *Unam*, inquit, *petii a Domino*, *hanc requiram*. Videamus quid petit qui nihil C timet. Magna securitas cordis. Vultis nihil timere? Hanc unam petite, quam unam petit, qui nihil timet, aut quam petit ut nihil timeat? *Unam*, inquit, *petii a Domino*, *hanc requiram*. Hoc hic agitur ab eis, qui bene ambulant. Quid est hoc? quæ est illa una? *Ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ*. Hæc est una: domus enim ea dicitur ubi semper manebimus. In ista peregrinatione dicitur domus, sed proprie tabernaculum appellatur. Tabernaculum peregrinantium, et quodammodo militantium, et adversus hostem pugnantium est. Quando ergo tabernaculum est in hac vita, manifestum est quia est et hostis. Nam simul habere tabernacula, hoc est esse contubernales: et nostis hoc nomen esse militantium. Ergo hic tabernaculum, ibi domus. D Sed et hoc tabernaculum interdum per abusionem vicinitatis dicitur domus, et domus, aliquando secundum eumdem modum dicitur tabernaculum; proprie tamen illa domus, hoc tabernaculum.

Psal. 83. 5. 7. Quid autem acturi simus in illa domo, habes evidenter expressisse alium Psalmum: Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Hac iste, si dicendum est, cupiditate ardens, et amore isto æstuans, desiderat omnes dies vitæ suæ in domo Domini habitare: in domo Domini omnes dies vitæ suæ, non quasi finiendos, sed æternos. Sic enim dicuntur dies, quomodo anni, de quibus dictum est, Et anni tui non deficient. Psal. 101. 28
Nam dies vitæ æternæ unus dies est sine occasu. Hoc ergo dixit (*c*) ad Dominum, Concupivi hanc, Unam petii, Hanc requiram. Et quasi diceremus ei, Et quid ibi facturus es? quæ ibi delectatio tua? quod avocamentum cordis? quæ illæ deliciæ, unde gaudis suppetent? Non enim ibi perdurabis, nisi felix eris. Felicitas autem illa unde succedet? Habemus enim hic felicitates diversas generis humani, et miser quisque dicitur quomodo illi subtrahitur quod amat. Amant ergo homines diversas res; et quando quisque quod amat habere videtur, felix vocatur. Vere autem felix est, non si id habeat quod B amat; sed si id amet quod amandum est. Multi enim miseri magis habendo quod amant, quam carendo. Amando enim res noxias miseri, habendo sunt miseriores. Et propitius Deus, cum male amamus, negat quod amamus: iratus autem dat amanti quod male amat. Habes evidenter dicentem Apostolum, Tradidit illos Deus in Rom. 1. 24. concupiscentiam cordis eorum. Dedit ergo quod amabant, sed damnando. Habes rursum negantem petitum: Propter quod ter Dominum roga- 2. Cor. 12. 8. et 9.
vi, inquit, ut auferret eum a me, (stimulum vi- »
delicet carnis,) et dixit mihi, Sufficit tibi gratia »
mea; nam virtus in infirmitate perficitur. Ecce »
illos dedit in concupiscentiam cordis eorum, Paulo Apostolo negavit quod oravit: illis dedit ad damnationem, huic negavit ad sanitatem. Cum autem id amamus quod vult Deus ut amemus, procul dubio daturus est nobis. Hæc est illa una, quæ debet amari, ut habitemus in domo Domini per omnes dies vitæ nostræ.

8. Et quia in istis terrenis habitationibus, diversis deliciis et voluptatibus homines oblectantur, et unusquisque in ea vult domo habitare, ubi non habeat quod offendat animum, et habeat multa quæ delectent; si autem subtrahantur ea quæ delectabant, vult homo undecumque migrare: interrogemus quasi curiosius, et dicat iste, quid nos ipsi, quid acturus est in illa domo, ubi cupit et optat, et desiderat et hoc unum petit a Domino, habitare in ea omnes dies vitæ suæ. Quid ibi agis, quæso te? quid est quod desideras? Audi quid, *Ut contempler delectationem Domini*. Ecce quod amo, ecce quare volo Item v. 4 habitare in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Habet ibi magnum spectaculum, delectationem ipsius Domini contemplari. Vult finita nocte sua hærere in luce ipsius. Tunc enim erit mane nostrum nocte transacta: unde alio loco Psalmus dicit, Mane adstabo tibi, et contemplabor. Modo ideo non contemplor, quia cecidi: Psal. 5. 5 tunc adstabo, et contemplabor. Hæc vox humana est. Cecidit enim homo, et non mitteretur qui erigeret, nisi cecidissemus. Nos cecidimus,

(a) Tres MSS. *nisi tu deserueris*. Alii duo, *nisi tu desines misereri*.
(b) Quatuor MSS. *ut vos vexaret*. Alii decem, *vexare vos*.
(c) Duo MSS. Vaticanus et Regius, *a Domino concupivi*.

ille descendit. Ille adscendit, nos levamur: quia A nemo adscendit, nisi qui descendit. (Joh. 3. 13.) (a) Qui ruit, a levatur; qui descendit, adscendit. Et non ideo desperemus, quia ille solus adscendit. Levat enim nos, ad quos cadentes descendit: et stabimus, et contemplabimur, et magna delectatione perfruemur. Ecce dixi hoc, et exclamastis desiderio cujusdam speciei nondum visæ. Excedat b cor vestrum omnia (b) usitata, et excedat intentio universas cogitationes vestras solemnes ex carne, eductas a sensibus carnis, et imaginantes nescio quæ phantasmata. Totum ab animo rejicite, quidquid occurrerit negate: cognoscite in- c firmitatem cordis vestri, et (c) quia vel occurrit quod cogitare possetis, dicite, Non est illud: non enim si illud esset, mihi jam occurrisset. Ita desiderabitis quoddam bonum. Quale bonum? O- B mnis boni bonum, unde omne bonum, bonum cui non additur quid sit ipsum bonum. Dicitur enim bonus homo, et bonus ager, et bona domus, et bonum animal, et bona arbor, et bonum corpus, et bona anima: adjunxisti, quotiens dixisti, Bonum. Est bonum simplex, ipsum bonum quo cuncta sunt bona, ipsum bonum ex quo cuncta sunt bona: ipsa est delectatio Domini, hanc contemplabimur. Jam videte Fratres: Si nos delectant bona ista quæ appellantur bona, si nos delectant bona quæ non sunt per se bona; (omnis enim mutabilia non sunt per se bona:) qualis erit contemplatio incommutabilis boni, æterni, semper eodem modo manentis? Quando quidem ista quæ dicuntur bona, nullo pacto nos delectarent, nisi essent bona; nec alio pacto es- C sent bona, nisi ab illo essent qui simpliciter bonus est.

9. Ecce quare habitare volo, inquit, in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Dixi vobis quare: *Ut contempler delectationem Domini*. Ut autem semper contempler, et nulla molestia me contingat contemplantem, nulla suggestio avertat, nulla auferat alicujus potentia, nullum inimicum patiar in contemplando, et perfruar deliciis securus, ipso Domino Deo meo, quid fiet mihi? Proteget me. Non solum ergo contemplari volo delectationem Domini, ait, sed etiam *pro-* (Item v. 4.) *tegi templum ejus*. Ut templum suum me protegat, ero templum ejus, et protegar ab eo. Numquid tale est templum Dei, qualia templa sunt simulacrorum? Simulacra gentium templis suis D proteguntur: Dominus Deus noster templum suum proteget, et securus ero. Contemplabor ad delectationem, et protegar ad salutem. Quam erit illa contemplatio perfecta, tam ista perfecta protectio; et quam illud perfectum gaudium contemplandi, tam perfecta etiam incorruptio sanitatis. Ad ista duo verba quæ dixit, *contempler delectationem Domini, et protegar templum ejus*, » pertinent illa duo, unde Psalmus cœpit, Dominus » illuminatio mea, et salutaris meus, quem timebo? » Quia contemplabor delectationem Domini, illuminatio mea est: quia proteget me templum suum, salutaris meus est.

10. Quare autem nobis hoc præstat in finem? *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum*. (v. 5.) Erit ergo mihi in domo habitatio per omnes dies vitæ meæ, ad hoc ut contempler delectationem Domini, et protegar templum ejus. Ut autem illuc perveniam, unde mihi promitto? *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum*. Tunc non erunt dies malorum meorum, sed (d) vidit me in die- d bus malorum meorum. Qui ergo me longe positum misericorditer respexit, (e) secum posi- e tum quomodo beabit? Propterea ergo non impudenter unam illam petivi: nec mihi dixit cor meum, Quid petis, (f) aut a quo petis? Audes f enim a Deo aliquid petere peccator inique? audes sperare aliquam contemplationem Dei te habiturum infirme, immundo corde? Audeo, inquit, non de me, sed de ipsius delectatione; non de mea præsumtione, sed de illius pignore. Qui tantum pignus dedit peregrinanti, deseret pervenientem? *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum*. Ecce dies malorum nostrorum, vita ista est. Dies malorum aliter habent impii, aliter fideles. Nam etiam credentes, sed adhuc peregrinantes a Domino, (Quamdiu enim sumus in hoc corpore peregri- (2. Cor. 5. 6.) namur a Domino: hoc Apostolus dixit:) si dies malorum non agunt, unde vox Dominicæ orationis, Libera nos a malo, si non sumus in die- (Matth. 6. 13.) bus malorum? Sed longe discretius dies malorum agunt qui adhuc non crediderunt: nec ipsos ille despexit. Etenim Christus pro impiis mor- (Rom. 5. 6.) tuus est. Audeat ergo præsumere anima humana, et unam illam petere; secura habebit, secura possidebit. Tantum dilecta est fœda, pulcra quomodo fulgebit? *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum: protexit me in abscondito tabernaculi sui*. Quid est absconditum tabernaculi ipsius? quid est hoc? Multa enim quasi membra tabernaculi forinsecus videntur. Est et quasi adytum, quod dicitur penetrale secretum, (g) interius templi. g Et quid est hoc? quod solus sacerdos intrabat. (Hebr. 9. 5.) Et forte ipse sacerdos est absconditum tabernaculi Dei. Accepit enim de isto tabernaculo carnem, et fecit nobis absconditum (h) tabernacu- h li: ut tabernaculum ejus alia membra ipsius credentes in eum sint, absconditum autem taber-

(a) Hæc verba, *Qui ruit, levatur; qui descendit, adscendit*, omissa fuerunt a Lov. Exhibentur in nostris MSS. et apud Er.

(b) Sic omnes prope MSS. At editiones, *omnia visa*: quæ et paulo post habebant, *et imaginatas nescio quæ phantasmata*.

(c) Editi, *et quidquid occurrerit*. MSS. *et quia vel occurrit* etc.

(d) Sic melioris notæ MSS. At editi, *sed videt me nunc in diebus* etc.

(e) Editi: *secum positum quomodo non illuminabit?* Quidam autem MSS. *quomodo beabit?*

(f) Vaticanus MSS. *Quid petis, quis petis, a quo petis*.

(g) Editi, *interioris templi*. Plerique autem MSS. *interius templi*.

(h) Ita nonnulli MSS. At Er. *et fecit nos absconditum tabernaculum*. Lov. *et fecit vobis absconditum tabernaculum ejus*.

Coloss. 3. naculi ipse sit. Mortui enim estis, ait Aposto-
» lus, et vita vestra abscondita est cum Christo
» in Deo.
1. Cor. 10.4. 11. An vis nosse quia inde dicit? Petra nempe est Christus. Audite quid sequitur: *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum meorum: protexit me in abscondito tabernaculi sui.* Quærebas quid sit absconditum tabernaculi, audi quod sequitur: *In petra exaltavit me.*
v. 6. Ergo in Christo exaltavit me. Quia in pulvere humiliasti te, in petra exaltavit te. Sed Christus sursum est, tu autem adhuc deorsum. Audi sequentia: *Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. Et nunc*, antequam veniam ad illam domum, ubi volo habitare per omnes dies vitæ meæ, antequam veniam ad illam contemplationem Domini, *Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.* Adhuc patior inimicos corporis Christi, adhuc non sum exaltatus super inimicos: sed, *caput meum exaltavit super inimicos meos.* Jam caput nostrum Christus in cœlo est, adhuc inimici nostri possunt in nos sævire: nondum sumus exaltati super illos; sed caput nostrum jam ibi est: unde hoc dixit, Saule,
Act. 9. 4. Saule, quid me persequeris? Se dixit in nobis esse hic deorsum: ergo et nos in illo sumus ibi sursum: quia *et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.* Ecce quale pignus habemus, unde et nos fide et spe et caritate cum capite nostro sumus in cœlo in æternum: quia et
Matth. 28. 20. ipsum divinitate, bonitate, unitate nobiscum est in terra usque in consummationem sæculi.

Item v. 6. 12. *Circumivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis.* Immolamus hostiam jubilationis, immolamus hostiam lætitiæ, hostiam gratulationis, hostiam gratiarum actionis, quæ verbis explicari non potest. Immolamus autem, ubi? In ipso tabernaculo ejus, in sancta Ecclesia. Quid ergo immolamus? Abundantissimum et inenarrabile gaudium, nullis verbis, (a) voce ineffabili. Hæc est hostia jubilationis. Unde quæsita, unde inventa est? Circumeundo, *Circumivi*, inquit, *et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis.* Circumeat animus tuus per universam creaturam: undique tibi clamabit creatura, Deus me fecit. Quidquid te delectarit (b) in arte, artificem commendat; magisque si circumeas universa, consideratio concipit artificis laudem. Vides cœlos, magna opera Dei sunt. Vides terram, Deus fecit seminum numeros, diversitates germinum, multitudinem animalium. Circumi adhuc cœlos usque ad terram, nihil relinquas: undique tibi omnia resonant conditorem; et ipsæ species creaturarum, voces sunt quædam creatorem laudantium. Quis autem explicet universam creaturam? quis illam explicet laudibus? quis digne laudet cœlum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt? Et ista quidem visibilia. Quis digne laudet Angelos, Sedes, Dominationes, Principatus, et Potestates? Quis digne laudet hoc ipsum quod in nobis viget, vegetans corpus, movens membra, (c) sensus exserens, et memoria tam multa complectens, intellectu tam multa discernens, quis digne laudet? At si in istis creaturis Dei sic laborat humanus sermo, in creatore quid agit, nisi sola restet sermone deficiente jubilatio? *Circumivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis.*

13. Est et alius sensus, qui mihi videtur ad contextionem Psalmi magis pertinere. Quia enim dixerat in petra se exaltatum, quod est Christus; et caput suum exaltatum super inimicos suos, quod est Christus: etiam se, qui in petra exaltatus est, in eodem capite suo exaltatum intelligi voluit super inimicos suos, referens hoc ad honorem Ecclesiæ, cui cessit inimicorum persecutio: et quia hoc per fidem orbis terrarum factum est, *Circumivi*, inquit, *et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis:* id est, consideravi fidem orbis terrarum, in qua exaltatum est caput meum, super eos qui me persequebantur; et in ipso tabernaculo ejus, id est, in Ecclesia toto orbe diffusa ineffabiliter laudavi Dominum.

14. *Cantabo et psallam Domino.* Securi erimus, et securi cantabimus, et securi psallemus, Item v. 6.
cum contemplabimur delectationem Domini, et protegemur templum ejus, in illa incorruptione, quando absorbebitur mors in victoriam. Modo 1.Cor.15.54
quid? Quia jam dicta sunt gaudia illa, quæ habebimus, cum acceperimus illam unam petitionem. Modo quid? *Exaudi Domine vocem meam.* v. 7.
Gemamus modo, oremus modo. Gemitus non est nisi miserorum, oratio non est nisi indigentium. Transiet oratio, succedet laudatio; transiet fletus, succedet gaudium. Interim modo, quando in diebus malorum nostrorum sumus, non cesset oratio nostra ad Deum, a quo unam illam petamus; et ab ipsa petitione non desinamus, donec ad eam illo donante ac perducente perveniamus. *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te; miserere mei, et exaudi me.* Unam illam petit, tam diu rogans, flens, gemens, non petit nisi unam. Finivit omnes cupiditates, remansit illa una quam petit.

15. Audi quia hanc petit: *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum.* Hoc est ergo quod v. 8.
paulo ante dixit; Ut contempler delectationem Domini. *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum.* Si gaudium nostrum in isto sole esset, non cor nostrum diceret, *Quæsivi vultum tuum:* sed, oculi corporis nostri. Cor nostrum cui dicit, *Quæsivi vultum tuum*, nisi ei qui pertinet ad oculum cordis? Lucem istam quærunt oculi carnis, lucem illam quærant oculi cordis. Sed vis illam lucem, quæ videtur oculis cordis, videre: quia ipsa lux Deus est. Deus enim lux est, ait 1. Joh. 1. 5.
Johannes, et tenebræ in eo non sunt ullæ. Vis ergo videre illam lucem? Munda oculum, unde

(a) Sic Er. et MSS. At Lov. *nulla voce affabile.*
(b) Plerique MSS. *in parte.* et paulo post, *magisque si circumeas, universi consideratio* etc.
(c) Sic in MSS. At in editis, *sensus exercens.*

Matth. 5. 8. videtur: Beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt.

16. *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram.* Unam petii a Domino, hanc requiram, vultum tuum.
v. 9. *Non avertas faciem tuam a me.* Quomodo se fixit in ista una petitione. Vis impetrare? Aliud noli petere. Uni suffice, quia una tibi sufficiet. *Tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram. Ne avertas faciem tuam a me: ne declines in ira a servo tuo.* Magnifice, nihil dici divinius potest. Sentiunt hoc qui vere amant. Alius vellet beatus et immortalis esse in his, quas diligit, terrenarum concupiscentiarum voluptatibus: et forte propterea Deum coleret, et oraret, ut diu hic viveret in deliciis suis, et non ab eo aliquid periret quod terrena possidet cupiditas, nec aurum, nec argentum, nec si quid prædiorum oblectaret oculos ejus, nec amici morerentur, nec filii, nec conjux, nec clientes, in his deliciis vellet semper vivere. Sed quia non potest semper, novit enim se mortalem; sorte ad hoc colit Deum, et ad hoc orat Deum, et ad hoc gemit Deo, ut ista illi omnia (a) usque in senectutem suppetant. Et si diceret ei Deus, Ecce facio te in his immortalem: pro magno bono acciperet, et exsultatione gaudiorum gratulatus non se caperet. Non vult hoc iste, qui unam petiit a Domino. Sed quid vult? Contemplari delectationem Domini per omnes dies vitæ suæ. Rursusque alius qui hoc modo et hac caussa coleret Deum, si illa sibi temporalia adessent, iratum Deum non timeret, nisi ne illud auferret. Iste non propter hoc timet iratum; quando quidem et de inimicis
v. 2. suis dixit, Ut edant carnes meas. Unde timet iratum? Ne auferat quod amavit. Quid amavit? Vultum tuum. Ideo hanc putat iram Domini si avertat ab illo vultum suum. Domine *ne declines in ira a servo tuo.* Posset illi forte responderi hoc modo, Quid times, ne declinet a te in ira? Magis si a te declinaverit in ira, non in te vindicabit: si incurras in illum iratum, vindicabit in te. Opta ergo potius ut declinet a te in ira. Non, (b) inquit. Novit enim quid desiderat. Ira ejus non est nisi aversio vultus ejus. Quid si te faciet in deliciis istis et voluptate gaudiorum terrenorum immortalem? Respondet amator talis, Nolo, quidquid mihi præter illum est, dulce non est: quidquid mihi vult dare Dominus meus, auferat totum, et se mihi det. *Ne declines in ira a servo tuo.* Forte ab aliquibus declinat, non in ira; quomodo a quibusdam qui illi dicunt, Averte faciem tuam a peccatis meis. Quando a peccatis tuis avertit faciem suam, non in ira a te declinat. Avertat ergo faciem suam a peccatis tuis: Psal. 70. 11
sed non avertat faciem suam a te.

17. *Adjutor meus esto, ne derelinquas me.* Psal. 70. v. 9.
Ecce enim in via sum, petivi a te unam, habitare in domo tua per omnes dies vitæ meæ, contemplari delectationem tuam, protegi (c) templum tuum; hanc petivi unam: sed ut ad illam perveniam, in via sum. Forte dices mihi, (d) Nitere, ambula, liberum arbitrium tibi dedi: voluntatis tuæ es, prosequere viam, quære pacem et sequere eam: noli a via declinare, noli Psal. 33. 15.
ibi remanere, noli retro respicere: persevera in ambulando, quoniam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Jam tu accepto libero Matth. 10. 22. et 24. 13.
arbitrio, quasi præsumis unde ambules: (e) noli de te præsumere, si te dereliquerit, in ipsa via deficies, cades, aberrabis, remanebis: dic ergo illi, Voluntatem quidem liberam mihi dedisti: sed sine te nihil est mihi conatus meus: *Adjutor meus esto, ne derelinquas me: neque despicias me Deus salutaris meus.* Tu enim adjuvas qui condidisti, tu non deseris qui creasti.

18. *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me.* Fecit se parvulum Deo: ipsum fecit patrem, ipsum fecit matrem. Pater est, quia condidit, quia vocat, quia jubet, quia regit: mater, quia fovet, quia nutrit, quia lactat, quia continet. *Pater meus et mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumsit me:* et regendum et nutriendum. Mortales parentes genuerunt, filii successerunt mortales mortalibus, et ad hoc nati sunt qui succederent, ut qui genuerunt decederent: non decedet qui me creavit, ego ab illo non recedam. *Pater meus et mater mea dereliquerunt me: Dominus autem adsumsit me.* Exceptis etiam illis duobus parentibus, de quorum carne nati sumus, patre masculo, et matre femina, tamquam Adam et Eva: exceptis illis duobus parentibus, habemus hic alium patrem, et aliam matrem, vel potius habuimus. Pater secundum sæculum diabolus est, et fuit nobis pater cum essemus infideles. Nam infidelibus dicit Dominus, Vos a patre diabolo estis. Si ille Joh. 8. 44.
pater omnium impiorum, qui operatur in filiis Ephes. 2. 2
diffidentiæ, mater quæ est? Est quædam civitas, quæ Babylonia dicitur: civitas ista, societas est omnium perditorum ab Oriente usque in Occidentem: ipsa habet regnum terrenum: secundum hanc civitatem respublica (f) quædam dicitur, quam modo videtis senescere et minui: hæc prima fuit mater nostra, in hac nati sumus. Cognovimus alium patrem, Deum, reliquimus diabolum. Quando enim audet accedere ad eos, quos ille suscepit qui superat omnia? Cognovimus aliam matrem, Jerusalem cælestem, quæ

(a) Editi: *usque in finem suppetant.* MSS. *usque in senectutem.*

(b) Lov. *ut declinet a te in ira, non accedat. Quid enim? quid desiderat?* Er. *ut declinet a te in ira, in ira non accedat. Quid novit enim?* MSS. vero quidam *ut declinet a te in ira, non in ira. Quid novit enim?* Alii demum eam lectionem exibent, quam in textu damus.

(c) Editi, *protegi a templo tuo.* At MSS. *protegi templum tuum:* concinnius ad superiora.

(d) Sic tres MSS. Aliqui quinque, *utere*, Editi vero, *ut irem.*

(e) Respicit forte ad Pelagii errorem, invectum in Africam an. 411.

(f) Romanam rempublicam notat, senescentem veluti ac deficientem a tempore vastatæ Italiæ an. 406. et captæ Urbis an. 410.

est sancta Ecclesia, cujus portio peregrinatur in terra: reliquimus Babyloniam. *Pater meus et mater mea dereliquerunt me:* non habent jam quod mihi præstent: quia et quando mihi præstare videbantur, tu præstabas, et illis imputabam.

19. A quo enim etiam secundum mundum istum præstatur homini, nisi a Deo? Aut quid aufertur homini, nisi ille jusserit, aut permiserit qui donavit? Sed putant vani homines, quod hoc dæmones præstent, quos adorant: et aliquando dicunt sibi, Deus ad vitam æternam necessarius est, ad illam vitam spiritalem: potestates autem istæ debent a nobis coli, propter ista temporalia. O inanitas generis humani! Plus amas eas res propter quas istos vis colere: profecto plus habes istos colere, ut non dicam plus, certe vel tantum. Non vult autem Deus coli cum illis, nec si ipse colatur multo amplius, et illi multo minus. Quid ergo, inquies, et isti non sunt necessarii ad hæc? Non. Sed timendum est, ne irati noceant. Non nocebunt nisi ille permittat. Isti semper habent voluntatem nocendi, nec si placentur, nec si rogentur, desinunt nocere velle. Hoc enim malevolentiæ illorum proprium est. Ergo quid facies eos colendo, nisi ut illum
a offendas, quo offenso (a) in istorum potestatem daberis: ut qui tibi nihil possent facere illo placato, faciant quidquid volunt illo irato. Et ut noveris quam frustra istos colas, quasi propter temporalia, quisquis hæc cogitas: Omnes qui colunt Neptunum, non naufragaverunt, aut omnes qui blasphemant Neptunum, ad portum non pervenerunt? Omnes mulieres colentes Junonem, bene pepererunt, aut omnes blasphemantes Junonem, male pepererunt? Hinc intelligat Caritas Vestra, inanes esse homines, qui istos volunt colere vel propter ista terrena. Nam si propter ista terrena colendi essent, soli cultores illorum terrenis omnibus abundarent. Quod quidem si esset, fugere nos talia dona et unam petere a Domino deberemus. Huc accedit, quia et ista ille dat, qui offenditur cum isti coluntur. Ergo relinquat nos pater noster, et mater nostra: relinquat diabolus, relinquat Babylon civitas: Dominus nos suscipiat consolandos temporalibus, beatificandos æternis. *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me: Dominus autem adsumsit me.*

20. Jam ergo adsumtus est a Domino, deserta illa civitate et rectore ejus diabolo, quia rector impiorum diabolus est, rector mundi, tenebrarum harum. Quarum tenebrarum? Peccatorum, infidelium. Unde jam credentibus dicit Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ergo jam suscepti ab illo, quid dicamus: *Legem mihi constitue Domine in via tua.* Ausus es petere legem? Quid si tibi dicat, Implebis legem? si dedero legem, implebis eam? Non auderet petere, nisi primo diceret, Dominus autem suscepit me. Non auderet petere, nisi primo diceret, Adjutor meus esto. Ergo si tu adjuvas, si tu suscipis, da legem: *Legem mihi constitue Domine in via tua.* Ergo legem mihi constitue in Christo tuo. Ipsa enim via locuta est nobis, et dixit, Ego sum via, veritas et vita. Lex in Christo, lex cum misericordia est. Ipsa est sapientia, de qua scriptum est, Legem autem et misericordiam in lingua portat. Et si offenderis aliquid in lege; ille qui pro te fudit sanguinem suum, confitenti ignoscit tibi: tu tantum viam noli deserere, dic illi, Susceptor meus esto. *Et dirige me in semita recta propter inimicos meos.* Legem da, sed ne auferas misericordiam: qui dixit in alio Psalmo, Nam et misericordiam dabit, qui legem dedit. Ergo, *Legem mihi constitue Domine in via tua*, hoc ad præceptum pertinet: ad misericordiam quid pertinet? *Et dirige me*, inquit, *in semita recta propter inimicos meos.*

(Ephes. 5. 8; v. 11; Joh. 14. 6; Prov. 31. 16; Psal. 83. 8.)

21. *Ne tradideris me in animas tribulantium me:* id est, ne consentiam tribulantibus me. Si enim consenseris tribulanti te in animam ipsius, quodammodo non devorabit carnem, sed voluntate perversa animam tuam manducabit. *Ne tradideris me in animas tribulantium me.* Trade, si hoc placet, in manus tribulantium. Dixerunt enim hoc illi martyres, et tradidit suos in manus tribulantium. Sed quid tradidit? Carnem. Quod dicitur in libro Job, Terra tradita est in manus impii: caro tradita est in manus persecutoris. *Ne tradideris me*, non carnem meam, sed me. Anima tibi loquor, mens tibi loquor: non dico, Noli tradere carnem meam in manus tribulantium me; sed, *Noli me tradere in animas tribulantium me.* Et quomodo traduntur homines in animas tribulantium se? *Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui.* Jam quia testes iniqui sunt, et multa mala in me dicunt, et in multis mihi detrahunt; si traditus fuero in animas eorum, mentiar et ego, et ero socius eorum, non particeps veritatis tuæ, sed comparticeps mendacii adversus te: *Exsurrexerunt mihi testes iniqui: et mentita est iniquitas sibi.* Sibi, non mihi: sibi semper mentiatur, mihi autem non mentiatur. Si tradideris me in animas tribulantium me, id est, si consensero voluntatibus eorum; jam non sibi mentita erit iniquitas, sed et mihi: si autem sæviant quantum voluerint, et conentur impedire cursus meos, non tamen tu me des in animas eorum; non consentiendo voluntatibus eorum, remanebo ego, et permanebo in veritate tua, et mentietur iniquitas, non mihi, sed sibi.

(v. 12; Job. 9. 24.)

22. Redit ad illam unam post ista pericula, post labores, post difficultates, inter manus persequentium et tribulantium æstuans, anhelans, laborans, et firmus et certus illo suscipiente, illo juvante, illo docente, illo regente: tamen post illum circuitum et jubilationem exsultans gaudio, et gemens in laboribus, suspiravit ad extremum, et ait: *Credo videre bona*

(a) Theodoricensis codex, *in istorum potestatem labe*ris. Plures alii MSS. *in istorum potestate haberis.*

Domini in terra viventium. O bona Domini dulcia, immortalia, incomparabilia, sempiterna, incommutabilia. Et quando vos videbo, bona Domini? Credo videre, sed non in terra morien-
v. 13. tium. *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Eruet me Dominus a terra morientium, qui propter me dignatus est suscipere terram morientium, et mori inter manus morientium; eruet me Dominus de terra morientium: *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Suspirans dixit, laborans dixit, periclitans dixit inter magnam turbam tentationum: sed tamen sperans totum de misericordia ejus, cui dixit, Legem mihi constitue Domine.

v. 14. 23. Et quid ille dicit, qui Legem illi constituit? Audiamus et vocem Domini desuper exhortantis nos, consolantis nos; illius vocem, quem habemus pro patre et matre, qui nos dereliquerunt, illius vocem audiamus. Audivit enim gemitus nostros, vidit suspiria nostra, intuitus est desiderium nostrum, et unam petitionem nostram, unam postulationem per advocatum Christum libenter accepit; et donec peragamus istam peregrinationem, qua dilaturus est, non abla-
v. 14. turus quod promisit, dixit nobis, *Sustine Dominum.* Non sustinebis mendacem, non eum qui poterit falli, non eum qui non est inventurus quod det. Omnipotens promisit, certus promisit, verax promisit, *Sustine Dominum, viriliter*
Eccli. 2. 16. *age.* Noli dissolvi: ne sis inter eos quibus dicitur, Væ his qui perdiderunt sustinentiam, *Sustine Dominum*, omnibus nobis dicitur, et uni homini dicitur. Unus sumus in Christo, corpus Christi sumus, qui unam illam desideramus, qui unam illam petimus, qui in illis diebus malorum nostrorum ingemiscimus, qui credimus nos videre bona Domini in terra viventium; nobis omnibus, qui unus in uno sumus dicitur, *Sustine Dominum, viriliter age: et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.* Quid aliud tibi dicat, quam ut hoc repetat quod audisti: *Sustine Dominum, viriliter age.* Ergo qui perdidit sustinentiam, effeminatus est, perdidit vigorem. Hoc viri, hoc feminæ audiant, quia in uno viro vir et femina. Talis in Christo nec masculus nec
Gal. 3. 28. femina est. *Sustine Dominum, viriliter age; et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.* Sustinendo Dominum habebis eum, habebis quem sustinebis. Aliud desidera, si majus, si melius, si suavius inveneris.

IN PSALMUM XXVII.

ENARRATIO.

(*a*) *Ipsius David.*

v. 1. 1. Ipsius mediatoris vox est, manu fortis in conflictu passionis. Quæ autem videtur optare inimicis, non malevolentiæ votum est, sed enuntiatio pœnæ illorum: sicut in Evangelio civitatibus in quibus miracula cum fecisset, neque credidissent ei, non malevolentia optat quæ dicit, sed quid eis immineat prædicit. Matth. 11. 21.

2. *Ad te Domine clamavi, Deus meus ne sileas a me.* Ad te Domine clamavi, Deus meus ne separes unitatem Verbi tui ab eo quod homo sum. *Nequando sileas a me: et ero similis descendentibus in lacum.* Ex eo enim quod æternitas Verbi tui non intermittit unire se mihi, fit ut non sim talis homo, quales sunt ceteri, qui nascuntur in profundam miseriam sæculi hujus: ubi tanquam sileas, non cognoscitur Verbum tuum. (*b*) *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te; dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* Cum crucifigor ad eorum salutem, qui credentes fiunt templum sanctum tuum. Item v. 1. / v. 2.

3. *Ne simul* (*c*) *trahas cum peccatoribus animam meam, et cum operantibus iniquitatem ne perdas me: cum his qui loquuntur pacem cum proximo suo.* Cum his qui mihi dicunt, Scimus quia a Deo venisti magister. *Mala autem in cordibus suis.* Mala autem loquuntur in cordibus suis v. 3. / Johan. 3. 2

4. *Da illis secundum opera ipsorum.* Da illis secundum opera ipsorum, quia hoc justum est. (*d*) *Et secundum malignitatem affectionum ipsorum.* Mala enim affectantes, bona invenire non possunt. *Secundum opera manuum eorum da eis.* Quamvis aliis ad salutem valeat quod fecerunt, secundum opera tamen voluntatum illorum da eis. *Redde retributionem eorum ipsis.* Quia pro veritate quam audiebant, voluerunt fallaciam retribuere; fallacia ipsorum ipsos fallat. v. 4.

5. *Quoniam non intellexerunt in opera Domini.* Et unde manifestum est hoc eis accidisse? Hinc scilicet, *quoniam non intellexerunt in opera Domini.* Hæc ipsa nimirum jam retributio fuit, ut quem malevolo animo hominem tentaverunt, non cognoscerent Deum (*e*) quo consilio incarnatum Pater misit. *Et in opera manuum ejus.* Nec moverentur ipsis visibilibus operibus, quæ porrecta sunt usque ad oculos eorum. *Destrues illos, et non ædificabis eos.* Nihil mihi noceant, sed nec conantes rursus adversus Ecclesiam meam erigere machinas aliquid valeant. v. 5.

6. *Benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.* v. 6.

7. *Dominus adjutor meus et protector meus.* Dominus adjuvans tanta patientem, et immortalitate protegens resurgentem. *In ipso speravit cor meum, et adjutus sum. Et refloruit caro mea:* id est, et resurrexit caro mea. *Et ex voluntate mea confitebor illi.* Unde jam consumto mortis metu, non timoris necessitate sub Lege, sed libera voluntate cum Lege confitebuntur illi, qui credunt in me: in quibus quia ego sum, ego confitebor. v. 7.

(a) Sic MSS. juxta LXX. At Lov. *Psalmus ipsi David.*
(b) Potiores MSS. *Exaudi vocem deprecationis meæ*; omisso verbo *Domine*: quod abest a LXX.
(c) Editi *tradas.* Melius aliquot MSS. *trahas.*

(d) Melioris notæ MSS. *et secundum malignitatem affectationum ipsorum.*
(e) Er. et Lov. *quem.* Nos ex MSS. *quo.*

v. 8. 8. *Dominus fortitudo plebis suæ.* Non illa A
Rom. 10. 3. plebs ignorans justitiam Dei, et suam volens
constituere. Non enim per se fortem se putavit:
quia Dominus fortitudo plebis suæ, in hujus vitæ
difficultatibus cum diabolo dimicantis. *Et protector salutarium Christi sui est.* Ut eam salvam factam per Christum suum, post fortitudinem bellicam, immortalitate pacis ad ultimum protegat.

v. 9. 9. (a) *Salvum fac populum tuum, et benedic hereditatem tuam.* Interpello igitur, postquam
Psal. 2. 8. refloruit caro mea, quia dixisti, Postula a me,
et dabo tibi gentes hereditatem tuam, *Salvum fac populum tuum, et benedic hereditatem tuam:*
Joh. 17. 10. quia omnia mea tua sunt. *Et rege illos, et extolle illos usque in sæculum.* Et rege illos in hac temporali vita, et in æternam hinc tolle illos.

IN PSALMUM XXVIII.

ENARRATIO.

v. 1. *Psalmus ipsi David, consummationis tabernaculi.*

1. Psalmus ipsi mediatori manu forti, perfectionis Ecclesiæ in hoc sæculo, ubi adversus diabolum temporaliter militatur.

Item v. 1. 2. Propheta loquitur, Afferte *Domino filii Dei, offerte Domino filios arietum.* Afferte Domino vosmetipsos, quos per Evangelium duces gregum Apostoli genuerunt. *Afferte Domino gloriam et honorem.* Per opera vestra Dominus glorificetur et honoretur. *Afferte Domino gloriam nomini ejus.* Gloriose per orbem innotescat. *Adorate Dominum in aula sancta ejus.* Adorate Dominum in dilatato et sanctificato corde vestro. Vos enim estis regium sanctum habitaculum ejus.

v. 3. 3. *Vox Domini super aquas.* Vox Christi super populos. *Deus majestatis intonuit.* Deus majestatis de nube carnis terribiliter pœnitentiam prædicavit. *Dominus super aquas multas.* Ipse Dominus Jesus postea quam vocem emisit super populos, et perterruit eos, convertit in se, et habitavit in eis.

v. 4. 4. *Vox Domini in virtute.* Vox Domini jam in ipsis, potentes faciens eos. *Vox Domini in magnificentia.* Vox Domini magna faciens in eis. D

v. 5. 5. *Vox Domini conterens cedros.* Vox Domini
contritione cordis humilians superbos. *Conteret Dominus cedros Libani.* Conteret per pœniten-
1. Cor. 1. 28. tiam Dominus elatos nitore terrenæ nobilitatis,
cum ad eos confundendos ignobilia hujus mundi elegerit, in quibus ostendat divinitatem suam.

v. 6. 6. *Et comminuet eos tamquam vitulum Libani.* Et amputata superba celsitudine illorum, deponet eos ad imitationem humilitatis suæ, qui tamquam vitulus per ipsam hujus sæculi nobi-
Psal. 2. 2. litatem ad victimam ductus est. Adstiterunt enim
» reges terræ, et principes convenerunt in unum
» adversus Dominum, et adversus Christum ejus.

Et dilectus sicut filius unicornium. Nam et ipse dilectus atque unicus Patri exinanivit se nobili-
tate sua; et factus est homo, sicut filius Judæo- Rom. 10. 3.
rum ignorantium justitiam Dei et superbe jactantium tamquam singularem justitiam suam.

7. *Vox Domini præcidentis flammam ignis.* v. 7.
Vox Domini per ardorem concitatissimum persequentium se sine ulla sua læsione transeuntis, vel dividentis furentem iracundiam persecuto-
rum suorum, ut alii dicerent, Numquid forte Joh. 7. 12.
ipse est Christus: alii, Non, sed seducit populum: atque ita præcidentis insanum tumultum eorum, ut alios in caritatem suam trajiceret, alios in malitia eorum relinqueret.

8. *Vox Domini commoventis solitudinem.* Vox v. 8.
Domini commoventis ad fidem Gentes quondam Ephes. 2. 12.
B sine spe et sine Deo in hoc mundo: ubi nullus propheta, nullus verbi Dei prædicator, veluti nullus homo habitaverat. *Et commovebit Dominus desertum Cades.* Et tunc celebrari faciet Dominus sanctum verbum Scripturarum suarum, quod a Judæis non intelligentibus deserebatur.

9. *Vox Domini perficientis cervos.* Vox enim v. 9.
Domini primo perficit superatores, et repulsores venenosarum linguarum. *Et revelabit silvas.* Et tunc eis revelabit opacitates divinorum librorum et umbracula mysteriorum, ubi cum libertate pascantur. *Et in templo ejus unusquisque dicit gloriam.* Et in Ecclesia ejus omnis in spem æternam regeneratus laudat Deum pro suo quisque dono, quod a sancto Spiritu accepit.

C 10. *Dominus diluvium inhabitat.* Dominus v. 10.
ergo primum inhabitat diluvium hujus sæculi in sanctis suis, tamquam in arca, ita in Eccle-
sia custoditis. *Et sedebit Dominus rex in æternum.* Et deinde sedebit regnans in eis in æternum. Genes. 7.

11. *Dominus virtutem populo suo dabit.* Quia v. 11.
Dominus virtutem populo suo contra hujus mundi procellas et turbines dimicanti dabit, quia pacem illis in hoc mundo non promisit. *Dominus benedicet populum suum in pace.* Et idem Dominus benedicet populum suum, in seipso
illi pacem præstans: quoniam, inquit, Pacem Joh. 14. 27.
meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.

IN PSALMUM XXIX.

ENARRATIO I.

In finem Psalmus Cantici dedicationis domus, ipsi David. v. 1.

1. In finem Psalmus lætitiæ resurrectionis atque in immortalem statum mutationis atque innovationis corporis, non tantum Domini, sed etiam totius Ecclesiæ. Nam in superiori Psalmo tabernaculum consummatum est, ubi habitamus belli tempore: nunc autem domus dedicatur, quæ in sempiterna pace permanebit.

2. Christus itaque totus loquitur: Exaltabo v. 2.

(a) Editi: *Salvum fac populum tuum Domine.* Vox Domine abest a MSS.

te Domine quoniam suscepisti me. Sublimitatem tuam laudabo Domine, quoniam suscepisti me. *Nec jucundasti inimicos meos super me.* Nec eos qui totiens variis per orbem persecutionibus me opprimere conati sunt, jucundasti super me.

v. 3. 3. *Domine Deus meus clamavi ad te, et sanasti me.* Domine Deus meus clamavi ad te, et corpus mortalitate saucium et ægrum jam non gero.

v. 4. 4. *Domine reduxisti ab inferis animam meam, salvum fecisti me a descendentibus in lacum.* Salvum fecisti me a conditione profundæ cæcitatis, atque infimi limi corruptibilis carnis.

v. 5. 5. *Psallite Domino sancti ejus.* (a) Exsultat
a Propheta futura ista cernens, et dicit, *Psallite Domino sancti ejus. Et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.* Et confitemini ei quod sanctitatis, qua vos sanctificavit, non est oblitus, cum totum hoc medium tempus desiderio vestro longum esset.

v. 6. 6. *Quoniam ira in indignatione ejus.* Quoniam vindicavit in vos primum peccatum, quod morte solvistis. *Et vita in voluntate ejus.* Et vitam æternam, ad quam redire nullis vestris
b viribus possetis, quia voluit dedit. (b) *Vespere demorabitur fletus.* Vespere cœpit, ubi sapientiæ lumen recessit a peccante homine, quando morte damnatus est: ab ipso vespere moras habebit fletus, quamdiu in laboribus et tentationibus populus Dei exspectat diem Domini. *Et in matutinum exsultatio.* Usque in matutinum, quo exsultatio resurrectionis futura est, quæ in matutina Domini resurrectione præfloruit.

v. 7. 7. *Ego autem dixi in abundantia mea, Non movebor in æternum.* Ego autem ille populus, qui ab initio loquebar, dixi in mea abundantia, jam nullam patiens egestatem, *Non movebor in æternum.*

v. 8. 8. *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.* Sed hanc abundantiam Domine non ex me mihi esse, sed in voluntate tua præ-
c stitisse te decori meo virtutem ex eo didici, (c) *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus*, quod avertisti aliquando a peccante faciem tuam, et factus sum conturbatus, recedente a me illuminatione notitiæ tuæ.

v. 9. 9. *Ad te Domine clamabo, et ad Deum meum deprecabor.* Quod tempus conturbationis et miseriæ meæ recolens, et tamquam in eo constitutus, audio vocem primogeniti tui, capitis mei pro me morituri, et dicentis, *Ad te Domine clamabo, et ad Deum meum deprecabor.*

v. 10. 10. *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Quæ utilitas in effusione sanguinis mei, dum descendo in corruptionem? *Numquid confitebitur tibi pulvis?* Si enim non statim resurrexero, corruptumque fuerit corpus meum; *numquid confitebitur tibi pulvis*, id est, turba impiorum, quam mea resurrectione justificabo? *Aut annuntiabit veritatem tuam?*

(a) MSS. magno consensu. *Exsultet Propheta*, ... *et dicat.*

(b) De hac parte vers. 6, vide 2. Enarrationem Psal. 58.

A Aut annuntiabit ad salutem cæterorum veritatem tuam?

11. *Audivit Dominus, et misertus est mihi, Dominus factus est adjutor meus.* Nec dedit sanctum suum videre corruptionem. v. 11. Ps. 15. 10.

12. *Convertisti planctum meum in gaudium mihi.* Quem primogenitum a mortuis consecuta Ecclesia, nunc in dedicatione domus tuæ dico, *Convertisti planctum meum in gaudium mihi. Conscidisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia.* Conscidisti velamentum peccatorum meorum, tristitiam mortalitatis meæ; et cinxisti me stola prima, immortali lætitia. v. 12.

13. *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Ut jam non plangat, sed cantet tibi, v. 13.
non humilitas, sed gloria mea, quia jam ex
B humilitate exaltasti me: et non compungar conscientia peccati, timore mortis, timore judicii. *Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.* Et hæc est gloria mea, Domine Deus meus, ut in æternum confitear tibi, quod nihil mihi ex me, sed omnia bona ex te, qui es Deus omnia in omnibus. 2. Cor. 15. 28.

IN EUMDEM PSALMUM XXIX.

* ENARRATIO II. * Sermo ad populum. Præfatio.

1. Hoc certe cantavimus: *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jucundasti inimicos meos super me.* Si noverimus de Scripturis sanctis qui sint inimici nostri, cognoscimus hujus Cantici veritatem: si autem
C nos fallat carnis prudentia, ut non cognoscamus adversus quos nobis sit colluctatio, in ipso Psalmi hujus exordio invenimus quæstionem, quam Ephes. 6. 12.
solvere non possumus. Cujus enim putamus vocem esse laudantis Deum et gratias agentis et exsultantis atque dicentis, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jucundasti inimicos meos super me?* Primo ipsum Dominum consideremus, qui secundum id quod homo esse dignatus est, potuit sibi per præcedentem prophetiam non incongrue verba ista coaptare. Ex quo enim homo, ex hoc et infirmus: ex quo infirmus, ex hoc et orans. Nam quod modo audivimus, cum Evangelium legeretur quemadmo- Marci 1. 35.
dum etiam in desertum secesserit a discipulis suis, quo eum sunt consecuti, et invenerunt
D eum: secedens autem ibi orabat, et dictum est a discipulis qui eum invenerunt, Quærunt te homines: At ille respondit, Eamus et in alia loca atque castella prædicare: ad hoc enim veni. Si divinitatem Domini nostri Jesu Christi consideres, quis orat? ad quem orat? quare orat? Orat Deus? orat ad æqualem? Causam autem orandi quam habet, semper beatus, semper omnipotens, semper incommutabilis, æternus, et Patri coæternus? Intuentes ergo quod per Joannem, quasi per quamdam nubem suam, ipse intonuit, dicens, In principio erat Verbum Joh. 1. 1. etc.

(c) MSS. plerique juxta LXX. *Avertisti autem faciem tuam, et factus sum etc.*

» et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum: omnia » per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est a » nihil, quod factum est: (a) in illo vita est, et » vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, » et tenebræ eam non comprehenderunt. Huc usque dicentes, non invenimus orationem, nec caussam orandi, nec locum orandi, nec affectum
Ibidem 14. orandi. Sed quoniam paulo post dicit, Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: habes majestatem ad quam ores, habes humanitatem quæ pro te oret. Nam hoc dictum est ab Apostolo, etiam post resurrectionem Domini no-
Rom. 8. 34. stri Jesu Christi: Qui sedet, inquit, ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quare interpellat pro nobis? Quia mediator esse dignatus est. Quid est mediatorem esse inter Deum
1. Tim. 2. 5. et homines? Non inter Patrem et homines, sed inter Deum et homines. Quid est Deus? Pater et Filius et Spiritus sanctus. Quid sunt homines? Peccatores, impii, mortales. Inter illam Trinitatem et hominum infirmitatem et iniquitatem, mediator factus est homo, non iniquus, sed tamen infirmus; ut ex eo quod non iniquus, jungeret te Deo, ex eo quod infirmus, propinquaret tibi: atque ita, ut inter hominem et Deum mediator exsisteret, Verbum caro factum est, id est, Verbum homo factum est. Nomine enim carnis appellati sunt homines. Inde est, Et vi-
Lucæ 3. 6. debit omnis caro salutare Dei. Omnis caro dictum est, omnes homines. Et Apostolus, Non
Ephes. 6. 12. est nobis colluctatio adversus carnem et sangui- » nem, (id est, adversus homines,) sed adver- » sus principes et potestates et rectores mundi, » tenebrarum harum: de quibus in consequentibus, si Dominus adjuverit, loquemur. Pertinet enim ista distinctio ad expositionem Psalmi, quem in nomine Domini suscepimus enodare Sanctitati Vestræ. Tamen ad hoc dixi hæc exempla, ut noveritis carnem appellatos esse homines, ut quod dictum est, Et Verbum caro factum est, intelligatis dictum, Et Verbum homo factum est.

2. Neque sine caussa hoc dixi. Noverit Sanctitas Vestra fuisse quamdam hæresim, vel adhuc fortassis haberi reliquias quorumdam qui
Apollinaristarum hæresis. dicti sunt Apollinaristæ. Aliqui enim ipsorum dixerunt hominem, quem suscepit Sapientia Dei, (et in quo expressit personam suam, non sic-
b ut (b) in ceteris hominibus, sed sicut dictum est
Psal. 44. 8. in Psalmo, Unxit te Deus Deus tuus oleo exsul- » tationis præ participibus tuis, id est, amplius quam participes tuos: ne putetur sic unctus Christus quomodo ceteri homines, quomodo ceteri justi quomodo Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, et Martyres, et quidquid magnum est in genere humano. Quando quidem nihil majus exstitit in
Matth. 11. 11. Marci 1. 7. genere humano quam Johannes Baptista, nec in natis mulierum exsurrexit. Si quæris excellentiam hominis, Johannes Baptista est. Cui autem Johannes se dicit non esse dignum corrigiam cal-

A ceamenti solvere, quid erat ille nisi amplius quam ceteri homines? Etiam in ipso homine amplius quam ceteri homines. Nam secundum Deum, et secundum divinitatem, et secundum id quod in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, super omnem creaturam æqualis est Patri: sed agimus de homine. Forte putet quispiam vestrum, Fratres, quia homo ille susceptus a Sapientia Dei, æqualis erat ceteris hominibus. Si in tuis membris multum distat inter caput et cetera membra: certe omnia membra faciunt corpus unum, multum tamen interest inter caput et cetera membra. Etenim in ceteris membris non sentis nisi tactu; tangendo sentis in ceteris membris: in capite autem et vides, et audis, et olfacis, et gu-
B stas, et tangis. Si tanta excellentia est capitis ad membra cetera, quanta excellentia est capitis universæ Ecclesiæ, id est, illius hominis, quem voluit Deus mediatorem esse inter Deum et homines? Ergo illi hæretici dixerunt, hominem illum, quem suscepit Verbum, cum Verbum caro factum est, non habuisse mentem humanam, sed tantum animam sine intelligentia humana fuisse. Homo enim videtis unde constat: ex anima et corpore. Sed ipsa anima humana habet aliquid, quod non habent animæ pecorum. Nam et pecora animam habent, et animalia vocantur: non enim vocarentur animalia nisi ab anima: et videmus quia et ipsa vivunt. Sed quid habet amplius homo, unde factus est ad imagi- Gen. 1. 26.
nem Dei? Quia intelligit et sapit, quia discernit
C bonum a malo: in hoc factus est ad imaginem et similitudinem Dei. Habet ergo aliquid quod non habent pecora. Et quis contemnit in se (c) c quo melior est pecoribus, perimit in se vel deterit, et quodammodo obsolefacit imaginem Dei, ut dicatur talibus, Nolite esse sicut equus et mu- Psal. 31. 9.
lus, quibus non est intellectus. Illi igitur hæretici dixerunt Dominum nostrum Jesum Christum non habuisse mentem humanam et illud quod λογικὸν Græci dicunt, nos dicimus rationale, unde homo ratiocinatur, quod non habent cetera animalia. Sed quid dicunt? Ipsum Verbum Dei, hoc erat in illo homine pro mente. Exclusi sunt isti, respuit illos catholica fides, et hæresim fecerunt. Confirmatum est in catholica fide, hominem illum quem suscepit Sapientia Dei, ni-
D hil minus habuisse quam ceteri homines, quantum pertinet ad integritatem naturæ: quantum autem ad excellentiam personæ, aliud quam ceteri homines. Nam ceteri homines possunt dici participes Verbi Dei, habentes Verbum Dei: nullus autem eorum potest dici Verbum Dei; quod Joh. 1. 14.
dictus est ille, cum dictum est, Verbum caro factum est.

3. Non defuerunt etiam alii quidam ex ipso errore venientes, qui non solum mentem dicerent non habuisse illum hominem, mediatorem Christum inter Deum et homines, sed nec ani-

(a) Editi, *in illo vita erat*. Antiquiores MSS. *vita est*.
(b) Ita Gratianensis codex. Alii vero MSS. *non sicut ceteris hominibus*. Editi, *non sicut ceteros homines*.

(c) Sic MSS. At editi, *quod melius est pecoribus. perimit in se vel deterit*.

A mam: sed tantum dixerunt, Verbum et caro erat, et anima ibi non erat humana, mens ibi non erat humana. Hoc dixerunt. Sed quid erat? Verbum et caro. Et istos respuit Ecclesia catholica, et expellit eos ab ovibus, et a simplici et vera fide: et confirmatum est, quemadmodum dixi, hominem illum mediatorem habuisse omnia hominis, præter peccatum. Si enim multa gessit secundum corpus, ex quo intelligamus, quia habuit corpus non in mendacio, sed in veritate: ut puta, quomodo intelligimus quia habuit corpus? Ambulavit, sedit, dormivit, comprehensus est, flagellatus est, colaphizatus est, crucifixus est, mortuus est. Tolle corpus, nihil horum fieri potuit. Quomodo ergo ex his indiciis cognoscimus in Evangelio quia verum corpus habuit, sicut et

Luc. 24. 39. B ipse etiam post resurrectionem dixit, Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere: quomodo ex his rebus, ex his operibus credimus et intelligimus et novimus quia corpus habuit Dominus Jesus, sic et ex quibusdam aliis officiis naturalibus quia habuit animam. Esurire, sitire, animæ sunt ista: tolle animam, corpus hæc exanime non poterit. Sed si falsa dicunt ista fuisse, falsa erunt et illa quæ de corpore creduntur: si autem ex eo verum corpus, quia vera officia corporis; ex eo vera anima, quia vera officia animæ.

4. Quid ergo? Quoniam Dominus factus est infirmus propter te, o homo qui audis, non tibi compares Deum. Etenim creatura es, ille creator tuus. Nec illum hominem tibi conferas, quia C propter te homo Deus tuus, et Verbum Filius Dei: sed illum hominem tibi præferas, tamquam cor mediatorem, Deum autem supra omnem creaturam: et sic intelligas, quia qui homo factus est propter te, non incongrue orat pro te. Si ergo non incongrue orat pro te, non incongrue potuit et ista verba dicere propter te: *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jucundasti inimicos meos super me*. Sed ista verba, si non intelligamus inimicos, falsa erunt, ipsum Dominum Jesum Christum cogitantes. Quomodo enim verum est, si Christus Dominus loquitur, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me*? Ex persona hominis, ex persona infirmitatis, ex persona carnis, quomodo verum est: quando quidem jucundati sunt inimici ejus super eum, quando illum crucifixerunt, tenuerunt eum, et fla-

Matth. 26. 68. D gellaverunt, et colaphizaverunt, dicentes, Prophetiza nobis, Christe? Ista jucunditas eorum quasi cogit nos putare falsum esse, quod dictum est, *Nec jucundasti inimicos meos super me*. Deinde cum in cruce penderet, et transibant vel stabant, et adtendebant, et caput movebant, et

Matth. 27. 42. dicebant, Ecce Filius Dei, alios salvos fecit, seipsum non potest, descendat de cruce, et credimus in eum: dicentes ista nonne jucundabantur super eum? Ubi est ergo ista vox, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jucundasti inimicos meos super me?*

5. Fortasse non est ista vox Domini nostri Jesu Christi (*a*) sed ipsius hominis, sed universæ Ecclesiæ populi Christiani: quia omnis homo in Christo unus homo est, et unitas Christianorum unus homo. Fortasse ipse homo, id est, unitas Christianorum ipsa dicit, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me: nec jucundasti inimicos meos super me*. Quomodo et hoc verum est de illis? Non sunt comprehensi Apostoli, non sunt cæsi, non sunt flagellati, non sunt occisi, non sunt crucifixi, non sunt incensi vivi, non ad bestias pugnaverunt, quorum memorias celebramus? Quando autem ista illis faciebant homines, nonne jucundabantur super eos? Quomodo ergo potest et populus Christianus dicere, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jucundasti inimicos meos super me?* a

6. Intelligemus hoc, si videamus primo titulum Psalmi. Habet enim, *In finem Psalmus Cantici dedicationis domus ipsi David*. In hoc titulo est omnis spes, et universum sacramentum dissolvendæ hujus quæstionis. Dedicabitur domus aliquando, quæ modo fabricatur. Modo enim fabricatur domus, id est Ecclesia; postea dedicabitur. In dedicatione apparebit gloria populi Christiani, quæ modo latet. Sæviant modo inimici, humilient, faciant non quidquid volunt, sed quidquid de super permittuntur. Non enim quidquid passi ab inimicis fuerimus, inimicis deputandum est, et non Domino Deo nostro. Quando quidem in ipso suo exemplo mediator demonstravit, (*b*) quando nobis de super permittit homines nocere, non voluntatem nocendi de super dari, sed potestatem. Unusquisque enim malus apud se habet voluntatem nocendi: ut autem possit nocere, non habet in potestate. Ut velit, jam reus est: ut possit, occulta dispensatione providentiæ Dei in alium permittitur ad pœnam, in alium permittitur ad probationem, in alium permittitur ad coronam. Ad pœnam, quomodo permissi sunt Ἀλλόφυλοι id est, alienigenæ capere populum Israel, quia peccaverunt in Deum. Ad probationem autem permissus est diabolus in Job: probatus est Job, confusus est diabolus. Ad coronam vero permissi sunt persecutores in Martyres: occisi sunt Martyres, quasi vicisse se arbitrati sunt persecutores: illi in manifesto falso triumpharunt, illi in occulto vere coronati sunt. Ergo in quem permittitur, occultæ dispensationis est providentiæ Dei: ut autem velit nocere, ipsius hominis est; non enim continuo quem vult occidit.

v. 1.

b

Nocendi voluntas ab homine est, potestas nominis a Deo.

Jud. 10. 7. et 13. 1. etc.

Job. 1. 12.

7. Itaque ipse Dominus judex vivorum et mortuorum, stans ante hominem judicem, præbens nobis humilitatis et patientiæ documentum, non victus, sed militi pugnandi exemplum demonstrans, minanti judici, tumenti superbia, et dicenti, Nescis quia potestatem habeo dimittendi et occidendi te? abstulit typum inflantis, et tamquam reddens exsufflationem qua detumesceret, Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data

Joh. 19. 10.

(*a*) Ita MSS. At editi, *id est ipsius hominis*.

(*b*) Aliquot MSS. *demonstravit nobis de super permitti*.

» tibi esset de super. Et Job, (nempe diabolus occidit filios ipsius, diabolus tulit omnem substan-
Job. 1. 21. tiam ipsius,) et ille quid? Dominus dedit, Do-
» minus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Non triumphet inimicus, quia ipse fecit: novi ego, inquit, a quo sit permissus: diabolo tribuatur nocendi voluntas, Domino meo probandi potestas. In ipso vulnere corporis accedit uxor relicta, sicut Eva, adjutrix diaboli, non consolatrix mariti; tentat,
Job. 2. 9. et dicit inter multas increpationes, Dic aliquod verbum in Deum, et morere. Et ille Adam in stercore cautior, quam Adam in paradiso. Nam
Gen. 3. 6. Adam in paradiso consensit mulieri, ut de paradiso emitteretur: Adam in stercore respuit mulierem, ut ad paradisum admitteretur. Quid ergo ille Adam in stercore parturiens immortalitatem intrinsecus, vermibus fluescens extrin-
Job. 2. 10. secus, quid ait mulieri? Tamquam una ex in-
» sipientibus mulieribus locuta es. Si bona perce-
» pimus de manu Domini, mala non sustinebimus? Iterum et ille manum Domini dixit in se, quod eum diabolus percusserat: quia non attendebat quis percuteret, sed quis permitteret. Namque et ipse diabolus eamdem potestatem, quam sibi volebat dari, manum Domini appellavit. Nam objiciens crimen justo viro, cui Dominus perhi-
Job. 1. 9. etc. bebat testimonium, ait Deo, Numquid gratis Job
» colit Dominum? nonne tu vallasti eum ac do-
» mum ejus, universamque substantiam ejus per
» circuitum? Operibus manuum ejus benedixi-
» sti, et possessio ejus crevit in terra: tanta bona
» illi dedisti, propterea te colit; sed mitte manum
» tuam, et tange omnia quæ sunt ejus, nisi in fa-
» ciem tuam benedixerit tibi. Quid est, Mitte manum tuam, cum ipse vellet mittere? Sed quia ipse non posset mittere manum suam, ipsam potestatem quam accepit a Deo, manum Dei appellavit.

8. Quid ergo, Fratres, quia tanta inimici in Christianos fecerunt, et exultaverunt, et jucundati sunt super eos? Sed quando apparebit, quia non sunt jucundati? Quando illi confundentur, illi exsultabunt in adventu Domini Dei nostri, cum venerit ferens in manu retributiones, damnationem impiis, regnum justis, societatem cum diabolo iniquis, societatem cum Christo fidelibus. Quando ergo hoc ostenderit, quando
Sap. 5. 1. etc. stabunt justi in magna constantia. (De Scriptu-
» ris dico, recordamini lectionem de libro Sapien-
» tiæ. Tunc stabunt justi in magna constantia ad-
» versus eos qui se angustiaverunt: illi autem di-
» cent inter se pœnitentes, et præ angustia spiri-
» tus gementes, Quid nobis profuit superbia, et
» divitiarum jactantia quid contulit nobis? trans-
» ierunt enim omnia illa tamquam umbra. Et quid dicent de Justis? Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est?) tunc erit dedicatio domus, quæ modo in tribulationibus fabricatur: tunc recte dicet populus ille, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jucundasti inimicos meos super me.* Vera ergo erit vox ista in populo Dei, qui populus

A modo angustatur, modo tribulatur, tantis tentationibus, tantis scandalis, tantis insecutionibus, tanta pressura. Hæc tormenta animi non sentit in Ecclesia qui non proficit, putat enim quia pax est: sed incipiat proficere, et tunc videbit in qua pressura sit: quia cum crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. Et qui apponit scientiam, apponit dolorem. Pro- Matth. 13. 26.
ficiat, et videbit ubi sit: exsistat fructus, et ap- Eccle. 1. 18.
parebunt zizania. Vox veridica est per Apostolum, deleri non potest ab initio usque ad finem: Sed et omnes qui volunt, inquit, pie vivere in 2. Tim. 3. 12.
Christo, persecutionem patiuntur. Maligni autem homines et seductores proficiunt in pejus, ipsi errantes et alios in errorem mittentes. Et unde sunt verba illa Psalmi, Sustine Dominum, Psal. 26. 14.
B viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine »
Dominum? Parum erat semel, Sustine Dominum, nisi repeteret: ne forte sustineret biduo, triduo, quatriduo, et maneret pressura et tribulatio: ideo addidit, Viriliter age: addidit, Et confortetur cor tuum. Et quia ab initio usque in finem sic erit, quod habet sententia in capite, hoc habet in fine, Et sustine Dominum. Transeunt ista quæ te premunt, et veniet quem sustines, et extergel sudorem: siccabit lacrymam, ultra non flebis. Modo autem gemamus in tribulationibus, sicut dicit Job, Nonne tentatio est vita humana Job. 7. 1.
super terram.

9. Tamen, Fratres, antequam veniat dies dedicationis domus, videamus quia jam dedicatum est caput nostrum: jam facta est dedicatio do-
C mus in capite, tamquam dedicatio fundamenti. Caput sursum est, fundamentum deorsum: ne forte propterea male dixerimus fundamentum esse Christum: culmen est potius, adscendit in cælum, sedet ad dexteram Patris. Sed puto nos non errasse. Apostolus enim dixit, Fundamen- 1. Cor. 3. 11.
tum enim aliud nemo potest ponere, præter id »
quod positum est, quod est Jesus Christus: si »
quis autem superædificaverit supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos. Qui bene vivunt, qui Deum honorant et laudant, qui patientes sunt in tribulationibus, qui desiderant patriam, ipsi ædificant aurum, argentum, lapides pretiosos: qui autem amant adhuc sæcularia, et negotiis terrenis implicati sunt, et dediti sunt vinculis quibusdam et affectibus car-
D nis, domibus suis, conjugibus, possessionibus, et tamen Christiani sunt, ita ut cor eorum non recedat a Christo, et nihil præponant Christo, quomodo in ædificando nihil præponitur fundamento, ædificant quidem ipsi ligna, fœnum, stipulam: sed quid secutus est? Uniuscujusque Ibidem 13.
opus quale sit ignis probabit. Ignis tribulationis et tentationis. Iste ignis multos Martyres hic probavit, omne autem genus humanum probat in fine. Inventi sunt Martyres qui haberent ista sæcularia. Quam multi divites et senatores passi sunt? Ædificabant tamen quidam eorum ligna, fœnum, stipulam in affectibus carnalium et sæcularium curarum: sed tamen quia Christum fundamentum habebant super quod ædifi-

cabant, arsit fœnum, et ipsi remanserunt in fun-
I.Cor. 3. 14. damento. Sic dicit Apostolus, Si cujus opus manserit, mercedem accipiet: et nihil perdet; quia quod amavit, hoc inveniet. Quid ergo illis fecit ignis tribulationis? Probavit eos. Si cujus opus permanserit, mercedem accipiet: si cujus opus
Ibidem 15. arserit, damnum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Sed aliud est igne non lædi, aliud per ignem salvari. Et unde? Propter fundamentum. Non recedat ergo de corde fundamentum: Noli per fœnum ponere fundamentum, hoc est, noli anteponere fœnum fundamento, ut fœnum habeat primum locum in corde tuo, et secundum Christus: sed si jam non potest nisi esse ibi fœnum, vel primum locum ibi habeat Christus, et fœnum secundum.

10. Ergo fundamentum est Christus. Quomodo dixi, dedicatum est caput nostrum, ipsum caput est fundamentum. Sed fundamentum deorsum solet esse, caput autem sursum. Intelligat Sanctitas Vestra quid dicam, fortassis explicabo
Pondus. in nomine Christi. Pondera gemina sunt. Pondus enim est impetus quidam cujusque rei, velut conantis ad locum suum: hoc est pondus. Fers lapidem manu, pateris pondus, premit manum tuam, quia locum suum quærit. Et vis videre quid quærat? Subtrahe manum, venit ad terram, quiescit in terra; pervenit quo tendebat, invenit locum suum. Pondus ergo illud motus erat quasi spontaneus, sine anima, sine sensu. Sunt alia quæ sursum versus petunt locum. Namque si aquam mittas super oleum, pondere suo in ima tendit. Locum enim suum quærit, ordinari quærit: quia præter ordinem est aqua super oleum. Donec ergo veniat ad ordinem suum, inquietus motus est, donec teneat locum suum. Contra, oleum funde sub aqua, verbi gratia, quemadmodum si vas olei cadat in aquam, in abyssum, in mare, et frangatur, non se patitur oleum subter. Quomodo aqua super oleum missa, pondere ad ima locum suum quærit: sic oleum subter aquam fusum, pondere ad summa locum suum quærit. Si ergo ita est, Fratres, quo tendit ignis et aqua? Ignis sursum fertur, locum suum quærit, et aqua locum suum quærit pondere suo. Lapis ima petit, et lignum, et columnæ, et terra, unde ædificantur istæ domus: de illo ergo sunt genere rerum, quæ pondere suo deorsum feruntur. Manifestum est ergo ideo deorsum accipere fundamentum, quia pondere suo deorsum versus feruntur; et nisi sit quod sustineat totum cadit, quia totum ad terram vergit. Rebus ergo ad ima tendentibus in imo ponitur fundamentum: Ecclesia vero Dei in imo posita tendit in cœlum. Fundamentum ergo nostrum ibi positum est, Dominus noster Jesus Christus sedens ad dexteram Patris. Si ergo intellexit Sanctitas Vestra, quia jam dedicatum est fundamentum nostrum, audiamus breviter Psalmum, et decurramus.

v. 2. 11. *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec jucundasti inimicos meos super me.* Quos inimicos? Judæos? In dedicatione fundamenti ipsam dedicationem intelligamus domus futuræ. Quod enim dicitur modo ex persona fundamenti, tunc dicetur ex persona universæ domus. Quos ergo inimicos? Judæos, an potius diabolum, et angelos ejus, qui confusi discesserunt, postquam Dominus resurrexit. Præpositus mortis doluit victam mortem. *Et non jucundasti inimicos meos super me:* quia teneri apud inferos non potui.

12. *Domine Deus meus clamavi ad te, et sa-* v. 3.
nasti me. Oravit in monte Dominus ante passio- Matth. 26. 39.
nem, sanavit eum. Quem sanavit, qui numquam ægrotavit, Verbum Deum, Verbum divinitatem? Non, sed mortem carnis portabat, vulnus tuum portabat, sanaturus te de vulnere tuo. Sanata est autem caro. Quando? cum resurrexit. Audi
Apostolum, vide veram sanitatem. Absorpta est, I.Cor. 15. 54.
ait, mors in victoriam. Ubi est mors aculeus tuus? ubi est mors contentio tua? Ergo exaltatio illa nostræ tunc erit vocis, Christi modo est exaltatio.

13. *Domine reduxisti ab inferis animam* v. 4.
meam. Non opus est ut exponatur. *Salvum fecisti me a descendentibus in lacum.* Qui sunt qui descendunt in lacum? Omnes peccatores mergentes in profundum. Lacus est enim profunditas sæculi. Quæ est ista profunditas sæculi? Abundantia luxuriæ et nequitiæ. Qui ergo libidinibus sese immergunt et terrenis desideriis, descendunt in lacum. Tales Christum persecuti sunt. Sed quid dicit? *Salvum fecisti me a descendentibus in lacum.*

14. *Psallite Domino sancti ejus.* Quia resur- v. 5.
rexit caput vestrum, hoc sperate membra cetera, quod videtis in capite: hoc sperate membra, quod credidistis in capite. Proverbium est antiquum et verum, Ubi caput et cetera membra. Proverbium.
Christus in cælum adscendit, quo nos secuturi sumus. Non remansit apud inferos, resurrexit, jam non moritur: cum resurreximus et nos, jam non moriemur. Has ergo promissiones habentes, *Psallite Domino sancti ejus: et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.* Quid est, *confitemini memoriæ?* Obliti enim eratis eum, sed ipse vos non est oblitus.

15. *Quoniam ira in indignatione ejus, et vita* v. 6.
in voluntate ejus. Ira in indignatione peccatori: Qua die ederitis, morte moriemini. Tetigerunt, Gen. 2. 11.
mortui sunt, dimissi de paradiso, quia *ira in indignatione ejus:* sed non sine spe, quia *vita in voluntate ejus.* Quid est, *in voluntate ejus?* Non in viribus nostris, non in meritis nostris: sed quia voluit, salvos nos fecit; non quia digni eramus. Quo est enim peccator dignus, nisi supplicio? Vitam dedit. Et si impiis vitam donavit, quid servat fidelibus?

16. *Vespere demorabitur fletus.* Nolite timere, Item v. 6.
quia dixerat nobis, Psallite; et hic gemitus est: in psallendo exsultatio, in orando gemitus. Geme de præsentibus, psalle de futuris: ora de re, psalle de spe. *Vespere demorabitur fletus.* Quid est, *Vespere demorabitur fletus?* Vespera fit, quando sol occidit. Occidit sol ab ho-

mine, id est, lux illa justitiæ, præsentia Dei. Ideo quando expulsus est Adam, quid dictum
Gen. 3. 8. est in Genesi? Cum deambularet Deus in paradiso: ad vesperam deambulabat Deus. Jam ille peccator texerat se intra lignum, nolebat videre faciem Dei, ad quam gaudere consueverat. Occiderat illi sol justitiæ, non gaudebat ad præsentiam Dei. Inde inchoata est omnis vita ista mortalis. *Vespere demorabitur fletus*. Diu eris in fletu, o genus humanum: nasceris enim de Adam, et sic est factum; et nos ex Adam sumus, et quotquot crearunt filios, et creaturi sunt, ex Adam sunt, ex quo et ipsi creati sunt. *Vespere demorabitur fletus: et in matutinum exultatio*. Quando cœperit oriri fidelibus lux, quæ occide-
Matt. 28. 1. rat peccatoribus. Nam ideo et Dominus Jesus Christus in matutino resurrexit de sepulcro, ut quod dedicavit in fundamento, hoc promitteret domui. In Domino nostro vespera fuit, quia sepultus est; et matutinum, quo resurrexit, tertio die: sepultus es et tu vespere in paradiso, et resurrexisti tertio die. Quomodo tertio die? Si sæculum cogites, unus dies est ante Legem, secundus sub Lege, tertius sub gratia. Quod triduo illo ostendit caput tuum, hoc triduo sæculi ostenditur in te. Quando? In matutino sperandum est, lætandum est; sed perferendum est modo, et gemendum.

v. 7. 17. *Ego autem dixi in mea abundantia, Non movebor in æternum* In qua abundantia dixit homo, *Non movebor in æternum*? Intelligimus Fratres personam humilis hominis. Quis hic habet abundantiam? Nemo. Abundantia hominis quæ est? Ærumna, calamitas. Sed divites habent abundantiam. Plus egent quanto plus habent; desideriis vastantur, cupiditatibus dissipantur, timoribus cruciantur, tristitia contabescunt: quæ illis abundantia? Abundantia erat, quando constitutus est homo in paradiso, quando nihil deerat illi, quando Deo fruebatur: sed dixit, *Non movebor in æternum*. Quomodo dixit,
Gen. 3. 4. et 5. *Non movebor in æternum*? Quando libenter audivit, Gustate, et eritis tamquam dii: cum Deus diceret, Qua die ederitis, morte moriemini; et diabolus, Non morte moriemini. Credens ergo illi talia suadenti dixit, *Non movebor in æternum*.

v. 8. 18. Sed quia verum dixerat Dominus, quod ablaturus esset superbo, quod dederat humili, quando eum creavit, sequitur, et dicit, *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem*, id est, quia non ex me bonus eram et fortis, sed ex te eram et pulcher et fortis; decori meo virtutem præstiteras, ex voluntate tua, qua me feceras. Et ut ostenderes mihi, quia ex voluntate tua hoc eram, *Avertisti faciem tuam a me, et*
Gen. 3. 23. *factus sum conturbatus*. Avertit ergo faciem ab illo, quem emisit foras de paradiso. Jam hic po-
v. 9. situs, clamet, et dicat, *Ad te Domine clamabo, et ad Deum meum deprecabor*. In paradiso non

A clamabas, sed laudabas, non gemebas, sed fruebaris: foris positus geme, et clama. Propinquat tribulanti, qui deseruit superbientem. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Jac. 4. 6. 1. Pet. 5. 5. *Ad te Domine clamabo, et ad Deum meum deprecabor*.

19. Jam ex persona Domini hoc sequitur, v. 10. ipsius fundamenti nostri: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Quid ergo orat? Ut resurgat. Si enim descendero, inquit, in corruptionem, si sic fuerit corrupta caro mea, quomodo ceterorum hominum, ut in fine resurgat, ut quid fudi sanguinem? Si enim non modo resurgam, nemini annuntiabo, neminem lucrabor: ut autem alicui annuntiem mirabilia tua, laudes tuas, vitam æternam, exsurgat
B caro mea, non eat in corruptionem. Nam si ierit quomodo ceterorum hominum, quæ utilitas in sanguine meo? *Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Confessio Confessio gemina. gemina est, aut peccati, aut laudis. Quando nobis male est, in tribulationibus confiteamur peccata nostra; quando nobis bene est, in exsultatione justitiæ confiteamur laudem Deo: sine confessione tamen non simus.

20. *Audivit Dominus, et misertus est mei.* (a) v. 11. Quomodo? Attendite ad dedicationem domus. a Audivit, et misertus est. *Dominus factus est adjutor meus*.

21. Audi jam ipsam resurrectionem. *Convertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et accinxisti me lætitia*. v. 12.
C Quis est saccus? Mortalitas. Saccus de capris Matth. 25. 32. conficitur et de hœdis, et capræ et hœdi inter peccatores ponuntur. Dominus de numero nostro saccum solum accepit, non adsumsit meritum sacci. Meritum sacci, peccatum est (b) saccus ille, mortalitas est. Adsumpsit propter te b mortalitatem, qui meritum mortis non habebat. Meritum enim mortis ille habet qui peccat: ille autem qui non peccavit, non habuit meritum sacci. Alio loco ipsius est vox dicentis, Ego autem cum mihi molesti essent, induebam me cilicio. Psal. 34. 13. Quid est hoc, Induebam me cilicio? Hoc opponebam persequentibus, quod habeo de cilicio. Ut hominem illum putarent, abscondit se ab oculis persequentium; quia indigni erant persecutores qui viderent * indutum cilicio. Ergo, * f. nisi indutum. *conscidisti saccum meum, et cinxisti me lætitia*.
D 22. *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar*. Quod in capite est, hoc in corpore. Quid v. 13. est, *non compungar?* Jam non moriar. Compunctus est enim cum in cruce penderet, lancea Jo. 19. 34. percussus est. Caput ergo nostrum dicit, *Non compungar*, jam non moriar. Nos autem quid dicimus propter dedicationem domus? Non nos compungat conscientia stimulis peccatorum. Dimittentur enim omnia, et tunc liberi erimus. *Ut cantet tibi*, inquit, *gloria mea*, non humilitas. Si nostra, et Christi, quia corpus Christi nos.

(a) Editi: *Quomodo?* Attendit ad dedicationem etc. At MSS. *Attendite*.

(b) Aliquot MSS. *saccus illi mortalitas est*.

Matth. 25. 35. A Quare? Quia quamvis Christus sedeat in cælo, dicturus est quibusdam, Esurivi, et dedistis mihi manducare. Et ibi est, et hic: ibi in se, hic in nobis. Quid ergo ait? *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Gemit tibi humilitas mea, cantabit tibi gloria mea. Jam in fine: *Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.* Quid est, *in æternum confitebor tibi?* In æternum laudabo te, quia diximus esse confessionem et in laudibus, non tantum in peccatis. Confitere ergo modo quod tu fecisti in Deum, et confiteberis quid tibi fecerit Deus. Quid fecisti? Peccata. Quid Deus? Confitenti iniquitatem tuam dimittit tibi peccata tua, ut ei postea laudes ipsius confitens in æternum, non compungaris peccato.

B IN PSALMUM XXX.

ENARRATIO I.

v. 1. *In finem; Psalmus ipsi David ecstasis.*

1. In finem Psalmus ipsi David, mediatori manu forti in persecutionibus. Nam et ecstasis, quæ addita est titulo, excessum mentis significat, quæ fit vel pavore, vel aliqua revelatione. Sed in hoc Psalmo pavor maxime apparet perturbati populi Dei persecutione omnium gen-
a tium, et (a) defectu per orbem fidei. Sed prior loquitur ipse mediator: deinde redemtus sanguine ipsius populus gratias agit: ad extremum perturbatus diu loquitur, quod ad ecstasim pertinet: Prophetæ vero ipsius persona bis interponitur, prope finem, et in fine. C

v. 2. 2. *In te Domine speravi, non confundar in æternum.* In te Domino speravi, numquam confundar, dum tamquam homini simili ceteris insultabitur. *In justitia tua erue me, et exime me.* Et in tua justitia erue me de fovea mortis, et exime me de numero eorum.

v. 3. 3. *Inclina ad me aurem tuam.* Humilem me exaudi, proximus mihi. *Accelera ut eximas me.* Ne differas in finem sæculi, sicut omnium credentium mihi, segregationem meam a peccatoribus. *Esto mihi in Deum protectorem.* Protector Deus mihi esto. *Et in domum refugii, ut salvum me facias.* Et tamquam domus, quo refugiens salvus fiam.

v. 4. 4. *Quia fortitudo mea et refugium meum es tu.* Quia fortitudo mea ad tolerandos persecutores meos, D et refugium meum ad relinquendos tu mihi es. *Et propter nomen tuum dux mihi eris, et enutries me.* Et ut per me innotescas omnibus gentibus, per omnia sequar voluntatem tuam, et paulatim mihi aggregatis sanctis adimplebis corpus meum, et perfectam staturam meam.

v. 5. 5. *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi.* Educes me de insidiis istis, quas occultaverunt mihi. *Quoniam tu es protector meus.*

(a) Sic MSS. At editi, et defectus.

v. 6. 6. *In manus tuas commendo spiritum meum.* Potestati tuæ commendo spiritum meum, cito recepturus. *Redemisti me Domine Deus veritatis.* Dicat et populus redemptus passione Domini sui, et lætus clarificatione capitis sui, *Redemisti me Domine Deus veritatis.*

v. 7. 7. *Odisti observantes vanitatem supervacue.* Odisti (b) observantes falsam beatitudinem sæ- b
culi. *Ego autem in Domino speravi.*

v. 8. 8. *Exsultabo, et jucundabor in tua misericordia:* quæ me non fallit. *Quia respexisti humilitatem meam:* qua me vanitati in spe subjecisti. *Salvam fecisti de necessitatibus animam meam.* Salvam fecisti de necessitatibus timoris animam meam, ut tibi caritate libera serviat.

v. 9. 9. *Nec conclusisti me in manus inimici.* Nec conclusisti me, ut non haberem aditum respirandi in libertatem, et darer in sempiternam potestatem diaboli, cupiditate hujus vitæ illaqueantis, et morte terrentis. *Statuisti in loco spatioso pedes meos.* Resurrectione cognita Domini mei et mea promissa mihi, spatiatur permanens in latitudinem libertatis ab angustiis timoris educta caritas mea.

v. 10. 10. *Miserere mei Domine, quoniam tribulor.* Sed quæ est ista insperata persequentium crudelitas, magnum mihi pavorem incutiens? *Miserere mei Domine.* Non enim de morte jam terreor, sed de cruciatibus atque tormentis. *Conturbatus est in ira oculus meus.* Habebam oculum in te, quo non me desereres, iratus es, et conturbasti eum. *Anima mea et venter meus.* In eadem ira conturbata est anima mea, et memoria qua tenebam quid pro me pertulerit, et quid mihi promiserit Deus meus.

v. 11. 11. *Quoniam defecit in dolore vita mea.* Quoniam vita mea est confiteri te, sed defecit in dolore, cum dixisset inimicus, Torqueantur donec negent. *Et anni mei in gemitibus.* Tempora quæ ago in hoc seculo, non mihi morte auferuntur, sed manent, atque in gemitibus sunt. *Infirmatus est in egestate vigor meus.* Egeo sanitate hujus corporis, nec parcitur cruciatibus: egeo resolutione corporis, et parcitur morti: et in hac egestate infirmata est fiducia mea. *Et ossa mea conturbata sunt.* Et firmitas mea conturbata est.

v. 12. 12. *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium.* Inimici mei sunt omnes iniqui; et tamen pro sceleribus suis usque ad confessionem torquentur: superavi ergo opprobrium eorum, cujus confessionem non mors sequitur, sed cruciatus insequitur. *Et vicinis meis nimium.* Nimium hoc visum est eis, qui jam propinquabant cognoscere te et tenere fidem quam teneo. *Et timor notis meis.* Et ipsis notis meis exemplo horribilis tribulationis meæ timorem incussi. *Qui videbant me, foras fugiebant a me.* Quoniam non intelligebant interiorem et invisibilem spem meam, in exteriora et visibilia fugerunt a me.

v. 13. 13. *Oblitus sum, tamquam mortuus a corde.*

(b) In pluribus MSS. *Odisti sperantes falsam* etc.

Et obliti sunt me, tamquam mortuus sim a corde ipsorum. *Factus sum tamquam vas perditum.* Visus sum mihi periisse usibus Domini vivens in hoc sæculo, et neminem lucrifaciens, cum omnes timerent aggregari mihi.

v. 14. 14. *Quoniam audivi vituperationem multorum accolentium in circuitu.* Quoniam audivi vituperantes me multos in peregrinatione hujus terræ juxta me, sequentes circuitum temporum, et mecum in patriam æternam redire recusantes. *Dum congregarentur ipsi simul adversum me, ut acciperent animam meam consiliati sunt.* Ut consentiret eis anima mea, quæ morte posset de potestate illorum facile exire, excogitaverunt consilium, quo nec mori me sinerent.

v. 15. 15. *Ego autem in te speravi Domine*, *dixi*, *Tu es Deus meus.* Non enim mutatus es, ut non salvum facias qui emendas.

v. 16. 16. *In manibus tuis sortes meæ.* In potestate tua sunt sortes meæ. Non enim ullum video meritum, quo de universa impietate generis humani me potissimum elegisti ad salutem. Et si est apud te justus et occultus ordo electionis meæ,
Joh. 19. 24. ego tamen quem hoc latet, ad tunicam Domini mei sorte perveni. *Erue me de manibus inimicorum meorum et a persequentibus me.*

v. 17. 17. *Illustra faciem tuam super servum tuum.* Notum fac hominibus qui non putant me ad te pertinere, super me esse intendentem faciem tuam, meque tibi servire. *Salvum me fac in tua misericordia.*

v. 18. 18. *Domine, non confundar quoniam invocavi te.* Domine non erubescam insultantibus mihi, ex eo quod te invocavi. *Erubescant impii, et deducantur in infernum.* Erubescant potius qui lapides invocant, et umbris socientur.

v. 19. 19. *Muta efficiantur labia dolosa.* Nota faciens populis sacramenta in me tua, fac obstupescere labia fingentium de me falsa. *Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem*, *in superbia et contemtu.* Quæ loquuntur adversus Christum iniquitatem, superbientes, et contemnentes tamquam hominem crucifixum.

v. 20. 20. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine.* Exclamat hic Propheta ista cernens, et mirans quam multis modis copiosa est dulcedo tua Domine. *Quam abscondisti timentibus te.* Etiam eos quos emendas, multum amas: sed ne dissoluta securitate negligentius agant, abscondis ab eis dulcedinem amoris tui, quibus utile est timere te. *Perfecisti sperantibus in te.* Perfecisti autem hanc dulcedinem sperantibus in te.
a Non enim subtrahis eis (*a*) quod usque in finem perseveranter exspectant. *In conspectu filiorum hominum.* Non enim latet filios hominum; jam non secundum Adam, sed secundum filium hominis viventes.
v. 21. *Abscondes eos in abscondito vultus tui*, quam sedem perpetuam serves in abscondito notitiæ tuæ sperantibus in te. *A conturbatione hominum.* Ut jam nullam humanam conturbationem patiantur.

(a) Aliquot MSS. *eis qui.*

21. *Proteges eos in tabernaculo tuo*, *a contradictione linguarum.* Sed hic interim dum eis maledicæ linguæ obstrepunt dicentes, Quis hoc novit, aut quis inde venit? proteges eos in tabernaculo fidei earum rerum, quas Dominus pro nobis temporaliter gessit et pertulit. v. 21.

22. *Benedictus Dominus*, *quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ.* Benedictus Dominus, quoniam post emendationem acerrimarum persecutionum, omnibus mirabilem fecit misericordiam suam per orbem terrarum, in circuitu societatis humanæ. v. 22.

23. *Ego dixi in ecstasi mea.* Unde ille populus iterum loquens, ait, Ego dixi in pavore meo, cum horribiliter gentes in me sævirent. *Projectus sum a facie oculorum tuorum.* Non enim si me respiceres, pati me ista sineres. *Ideo exaudisti Domine vocem orationis meæ*, *cum clamarem ad te.* Ideo modum ponens emendationi, et ostendens me pertinere ad curam tuam, exaudisti Domine vocem orationis meæ, cum eam ex tribulatione nimis intenderem. v. 23.

24. *Diligite Dominum omnes sancti ejus.* Hortatur iterum Propheta ista cernens, et dicit, *Diligite Dominum omnes sancti ejus: quoniam veritatem requiret Dominus.* Quando si justus vix salvus erit, peccator et impius ubi parebunt? 1. Pet. 4. 18.
Et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam. Et retribuet his qui nec victi convertuntur, quia multum superbiunt. v. 24.

25. *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum:* v. 25.
bonum sine defectione operantes, ut tempore proprio metatis. *Omnes qui speratis in Domino:* id est, qui eum recte timetis vel colitis, sperate in Domino.

IN EUMDEM PSALMUM XXX.

ENARRATIO II.

* *Sermo I.*

* Sermo 1. de principio Psalmi 30. habitus paulo post natalem Apostolorum diem ex n. 3 Ostendit quomodo ex Christo et Ecclesia unus Christus existat. Laudat gratiam Dei. Tentationes et necessitates hujus vitæ commemorat.

1. PSALMI hujus, quem modo cantavimus, quantum possumus secreta rimemur, et inde sermonem exsculptum reddamus auribus et mentibus vestris. Titulus ejus est, *In finem Psalmus ipsi David ecstasis. In finem* quid sit, novimus, si Christum novimus. Dicit enim Apostolus, Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti. Finis non consumens, sed perficiens. Duobus enim modis dicimus finem: vel quo fit ut non sit quod erat, vel quo fit ut perfectum sit quod inchoatum erat. Ergo *in finem*, in Christum. v. 1. Rom. 10. 4.

2. *Psalmus David ecstasis.* Verbum ecstasis Græcum, Latine, quantum datur intelligi, verbo uno exponi potest, si dicatur Excessus. Excessus autem mentis proprie solet ecstasis dici. In excessu vero mentis duo intelliguntur, aut pavor, aut intentio ad superna, ita ut quodam modo de memoria labantur inferna. In hac ecstasi

fuerunt omnes sancti, quibus arcana Dei mun- A
dum istum excedentia revelata sunt. De hoc men-
2 Cor. 5.13. tis excessu, id est ecstasi, Paulus cum loquere-
» tur, seipsum insinuans, ait, Sive enim mente ex-
» cessimus Deo, sive temperantes sumus vobis,
caritas enim Christi compellit nos. Hoc est, si ea
tantum agere vellemus, et ea tantum contempla-
ri, quæ mentis excessu intuemur, vobiscum non
essemus, sed essemus in supernis, tamquam
contemtis vobis: et quando nos ad illa superio-
a ra et interiora (*a*) infirmo passu sequeremini,
nisi rursus compellente nos caritate Christi,
Philip. 2.6. (qui cum in forma Dei esset, non rapinam ar-
bitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum
exinanivit formam servi accipiens,) nos consi-
deraremus esse servos, et non ingrati ei a quo
accepimus altiora, propter eos qui infirmi sunt
non contemneremus inferiora, et temperaremus
nos eis qui non possunt nobiscum videre subli-
mia? Hoc ergo ait, Sive mente excessimus Deo.
b Ille enim videt quod nos videmus (*b*) in mentis
excessu, ille solus revelat secreta sua. Quippe
ille hoc loquitur, qui se dicit abreptum esse et
ablatum in tertium cœlum, et audivisse verba,
quæ non licet homini loqui. Tantus autem fuit
2 Cor. 12.2. ille mentis excessus, ut diceret, Sive in corpo-
re, sive extra corpus, nescio, Deus scit. Ergo si
hunc excessum mentis, id est hanc ecstasim,
significat titulus Psalmi hujus: magna profecto
et alta quædam sperare debemus dicturum eum
qui condidit Psalmum, id est Prophetam, immo
vero per Prophetam Spiritum-sanctum.
3. Si vero hæc ecstasis pavor intelligendus
est, neque huic significationi verbi deerit hujus
Psalmi contextus. Videtur enim de passione lo-
cuturus esse, in qua pavor est. Sed cujus pa-
vor est, utrum Christi, quia dixit, *In finem*,
et intelligimus finem Christum? an forte noster
pavor? Numquid enim possumus pavorem bene
intelligere in Christo propinquante passione,
qui propter eam venerat? cum venisset ad quod
venerat, numquid pavebat moriturus? Si pror-
sus ita homo esset, ut Deus non esset, magis
gauderet resurrecturus, quam paveret moritu-
rus? Verumtamen quia dignatus est assumere
formam servi, et in ea nos vestire se, qui non
est dedignatus assumere nos in se, non est de-
dignatus transfigurare nos in se, et loqui verbis
nostris, ut et nos loqueremur verbis ipsius. Hæc
enim mira commutatio facta est, et divina sunt
peracta commercia, mutatio rerum celebrata in
hoc mundo a negotiatore cœlesti. Venit accipere
contumelias, dare honores; venit haurire dolo-
rem, dare salutem; venit subire mortem, dare
vitam. Moriturus ergo ex eo quod nostrum ha-
bebat, non in se, sed in nobis pavebat: quia et
Matth. 26. 38 hoc dixit, tristem esse animam suam usque ad

mortem, et utique nos ipsi omnes cum illo. Nam
sine illo, nos nihil: in illo autem ipse Christus,
et nos. Quare? Quia totus Christus caput et cor-
pus. Caput ille salvator corporis, qui jam ad- Ephes. 5. 23.
scendit in cœlum: corpus autem Ecclesia, quæ
laborat in terra. Hoc autem corpus nisi conne-
xione caritatis adhæreret capiti suo, ut unus fie-
ret ex capite et corpore, non de cælo quemdam
persecutorem corripiens diceret, Saule, Saule Act. 9. 4.
quid me persequeris? Quando eum jam in cælo
sedentem nullus homo tangebat, quomodo eum
Saulus in terra sæviens adversus Christianos
aliquo modo injuria percutiebat? Non ait, Quid
sanctos meos, quid servos meos; sed, quid me
persequeris, hoc est, quid membra mea. Caput
pro membris clamabat, et membra in se caput
B transfigurabat. Vocem namque pedis suscipit
lingua. Quando forte in turba contritus pes do-
let, clamat lingua, Calcas me. Non enim ait,
Calcas pedem meum; sed se dixit calcari, quem
nemo tetigit. Sed pes qui calcatus est, a lingua
non separatus est. Ergo etiam sic non incongrue
intelligitur ecstasis, pavor. Quid enim dicam,
Fratres? Si nullus omnino pavor esset passuris,
diceretur ipsi Petro, quod audivimus natali A-
postolorum die, quando ei Dominus prædixit fu-
turam suam passionem, Cum esses junior, cin- Joh. 21. 18.
gebas te, et ibas quo volebas, cum autem senior »
factus fueris, alter te cinget, et ducet quo tu »
non vis? Hoc autem, inquit, dixit significans
qua morte moreretur. (*c*) Ergo si Petrus aposto- c
lus tanta perfectione quo nollet iit nolens, (no-
C lens mortuus est, sed volens coronatus est,)
quid mirum si est aliquis pavor in passione et-
iam justorum, etiam sanctorum. Pavor est ex
humana infirmitate, spes ex divina promissione.
Quod paves tuum est, quod speras donum Dei
est in te. Et melius in pavore tuo agnoscis te,
ut in liberatione tua glorifices qui fecit te. Pa-
veat humana infirmitas, non in eo pavore deficit
divina misericordia. Denique pavens iste inde
cœpit: In te *Domine speravi, non confundar* v. 2.
in æternum. Videtis quia et pavet, et sperat: vi-
detis quia pavor iste non est sine spe. Etiam si
est aliqua in humano corde conturbatio, non re-
cedit divina consolatio.
D 4. Loquitur hic ergo Christus in Propheta;
audeo dicere, Christus loquitur. Dicturus est
quædam in hoc Psalmo, quæ quasi Christo vi-
deantur non posse congruere, illi excellentiæ
capitis nostri, maximeque illi Verbo quod in
principio erat Deus apud Deum: nec ei in forma
servi fortasse videbuntur quædam hic verba con-
gruere, quam formam servi suscepit ex virgine:
et tamen Christus loquitur, quia in membris
Christi Christus. Et ut noveritis, quia unus di-
citur Christus caput et corpus suum; ipse dicit

(a) Tres MSS. *firmo passu*.
(b) Ita Er. cui MSS. suffragantur. At Lov. *Ille enim vi-
det quid nos videmus, qui fieri hominem in mentis exces-
sum concedit: ille solus* etc.
(c) Am. et Er. *Ergo si Petrus apostolus*, tanta perse-
cutione quo nollet ductus est, et *volens nolens mortuus*
est. Lov. *tanta perfectione quo nollet ductus est et volens*
etc. Plerique MSS. tanta perfectio quo nollet ut volens.
Gratianensis codex. *quo nollet iit nolens*. Sed emandan-
dum sic, *quo nollet iit; volens nolens mortuus est, sed*
etc.

Gen. 2. 14. cum de conjugio loqueretur, Erunt duo in carne
una: igitur jam non duo, sed una caro. Sed for-
Ephes 5.31. te hoc dicat de quocumque conjugio? Audi apo-
stolum Paulum, Et erunt duo, inquit, in carne
una: sacramentum hoc magnum est, ego autem
dico in Christo et in Ecclesia. Fit ergo tamquam
ex duobus una quædam persona, ex capite et
corpore, ex sponso et sponsa. Nam unitatem
personæ hujus miram et excellentem commen-
dat etiam Isaias propheta: nam loquens etiam
Isa. 61. 10. in eo Christus in prophetia ait, Sicut sponso al-
ligavit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit
me ornamento. Se dixit sponsum, se sponsam:
quare se sponsum, se sponsam, nisi quia erunt
duo in carne una? Si duo in carne una, cur non
duo in voce una? Loquatur ergo Christus, quia
in Christo loquitur Ecclesia, et in Ecclesia lo-
quitur Christus; et corpus in capite, et caput in
1. Cor. 12. 12. corpore. Audi Apostolum hoc ipsum evidentius
exprimentem, Sicut enim corpus unum est et
membra habet multa, omnia autem membra cor-
poris cum sint multa, unum est corpus, sic et
Christus. Loquens de membris Christi, hoc est
de fidelibus, non ait, sic et membra Christi; sed
totum hoc quod dixit, Christum appellavit. Sicut
enim corpus unum, et membra habet multa,
omnia autem membra corporis cum sint multa,
unum est corpus, sic et Christus membra mul-
ta, unum corpus. Ergo simul omnes nos cum ca-
pite nostro Christo, sine capite nostro nihil va-
lentes. Quare? Quia nos cum capite nostro vi-
tis: sine capite nostro, quod absit, sarmenta
præcisa, non alicui operi agricolarum, sed igni
Joh. 15. 1. tantummodo destinata. Ideo et ipse in Evange-
lio, Ego sum vitis, vos estis palmites, Pater meus
agricola est: et, Sine me, inquit, nihil potestis
facere. Domine si sine te nihil, totum in te. Et-
enim quidquid ille operatur per nos, nos vide-
mur operari. Potest ille multum et totum sine
nobis, nos nihil sine ipso.

5. Ergo in quacumque ecstasi loquatur sive
pavore, sive excessu mentis, congruunt quæ
dicuntur. Dicamus in Christi corpore, dicamus
omnes quasi unus, quia omnes unitas: dicamus,
IN TE *Domine speravi, non confundar in æter-
num.* Illam, inquit, confusionem perhorresco,
Confusio temporalis et æterna. quæ est in æternum. Nam est quædam confusio
temporalis utilis, perturbatio animi respicientis
peccata sua, respectione horrentis, horrore eru-
Rom 6. 21. bescentis, erubescentia corrigentis. Unde dicit
et Apostolus, Quam enim gloriam habuistis tunc
in his, in quibus nunc erubescitis? Ergo erube-
scere illos dicit jam fideles, non de præsentibus
donis, sed de præteritis peccatis. Hanc confusio-
nem non formidet Christianus: immo si hanc
non habuerit, æternam habebit. Quæ est æter-
na confusio? Quando fiet illud quod dictum est,
Sap. 4. 20. Et traducent eos ex adverso iniquitates eorum.
Et fiet traducentibus ex adverso iniquitatibus o-
mnis grex malus ad sinistram, tamquam hœdis
Matth. 15. 41. ab ovibus separatis; et audient, Ite in ignem
æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.
Quærunt quare? Esurivi enim, et non dedistis
mihi manducare. Contemnebant tunc quando
esurienti Christo non dabant cibum, quando si-
tienti non dabant potum, quando nudum non ve-
stiebant; peregrinum non suscipiebant, ægro-
tantem non visitabant, tunc contemnebant: cum
cœperint illis ista enumerari, confundentur, et
hæc confusio in æternum erit. Hanc timens iste
qui pavet, vel cujus ad Deum est mentis exces-
sus, hoc rogat, *In te Domine speravi, non con-
fundar in æternum.*

6. *Et in tua justitia erue me, et exime me.* Matth. 15. v. 2.
Nam si adtendas ad justitiam meam, damnas me.
In tua justitia erue me. Est enim justitia Dei,
quæ et nostra sit, cum donatur nobis. Ideo au-
tem Dei justitia dicitur, ne homo se putet a sei-
pso habere justitiam. Sic enim dicit apostolus Rom. 4. 5
Paulus, Credenti in eum qui justificat impium,
(Quid est, qui justificat impium? qui ex impio
facit justum:) deputatur fides ejus ad justitiam.
Judæi vero quia suis viribus se putabant imple-
re posse justitiam, offenderunt in lapidem offen-
sionis et petram scandali, et gratiam Christi non Rom. 9. 32.
agnoverunt. Acceperunt enim Legem qua fierent
rei, non qua liberarentur a reatu. Denique quid
de illis Apostolus dicit? Testimonium enim Rom. 10. 2
perhibeo illis quod zelum Dei habent, sed non
secundum scientiam. Quid est quod dixit, Ze-
lum Dei habent Judæi, sed non secundum scien-
tiam? Audi quid sit, non secundum scientiam.
Ignorantes enim Dei justitiam et suam volentes Rom. 10. 3
constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Si »
ergo ideo non secundum scientiam zelum Dei ha- »
bent, quia ignorant Dei justitiam et volunt suam
constituere, quasi ex seipsis justi fiant; ideo gra-
tiam Dei non cognoverunt, quia gratis salvari
noluerunt. Quis est qui salvatur gratis? In quo
non invenit Salvator quod coronet, sed quod da-
mnet; non invenit merita bonorum, sed invenit
merita suppliciorum. Si agat tamquam veraci-
ter ex regula legis proposita, damnandus est
peccator. Hac regula si ageret, quem liberaret?
Omnes peccatores invenit: solus sine peccato
venit, qui nos peccatores invenit. Hoc ait Apo- Rom. 3. 23
stolus, Omnes enim peccaverunt, et egent gloria
Dei. Quid est, Egent gloria Dei? Ut ipse liberet,
non tu. Quia tu te liberare non potes, indiges
liberatore. Quid est quod te jactas? Quid est
quod de Lege et justitia præsumis? Non vides
quid intus confligat in te, de te, adversus te?
Non audis pugnantem, et confitentem, et adjuto-
rium in pugna desiderantem? Non audis athle-
tam Domini ab agonotheta petentem adjutorium
pugnæ suæ? Non enim sic te exspectat Deus cer-
tantem, quomodo te exspectat Editor, si forte
pugnes in amphitheatro. Ille tibi præmium dare
potest si viceris, adjuvare te periclitantem non
potest. Non sic exspectat Deus. Vide ergo, ad-
tende eum qui dicit, Condelector enim legi Dei Rom. 7. 12.
secundum interiorem hominem, video autem » 13. etc.
aliam legem in membris meis repugnantem le- »
gi mentis meæ, et captivum me ducentem in le- »
ge peccati, quæ est in membris meis. Miser ego »
homo, quis me liberabit de corpore mortis hu- »

» jus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum » nostrum. Quare gratia? Quia gratis datur. Quare gratia datur? Quia merita tua non præcesserunt, sed beneficia Dei te prævenerunt. Illi ergo Rom. 3. 23. gloria qui nos liberat. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. *In te ergo Domine speravi*, non in me: *non confundar in æternum*, (a) quia in eo spero qui non confundit. *In tua justitia erue me, et exime me.* Quia non invenisti in me justitiam meam, erue me in tua: hoc est, illud me eruat quod me justificat, quod ex impio pium facit, quod ex iniquo justum, quod ex cæco videntem, quod ex cadente surgentem, quod ex flente gaudentem. Hoc me liberat, non ego. *In justitia tua erue me, et exime me.*

v. 3. Joh. 8. 6. 7. *Inclina ad me aurem tuam.* Fecit hoc Deus, quando ipsum Christum ad nos misit. Illum ad nos misit, qui inclinato capite digito scribebat in terra, quando ei adultera mulier offerebatur punienda. Ille autem inclinaverat se ad terram, Gen. 3. 19. id est, Deus ad hominem, cui dictum est, Terra es, et in terram ibis. Non enim quasi corporalibus locis Deus ad nos inclinat aurem suam, aut membris istis corporeis determinatis finitus est. Omnino nihil horum cogitent humana phantasmata. Veritas est Deus. Veritas nec quadra est, nec rotunda, nec longa. Ubique præsens est, si cordis oculus ad eam pateat. Inclinat tamen aurem suam ad nos Deus, misericordiam deponens super nos. Quæ major misericordia, quam ut Unicum suum daret nobis, non vivere nobiscum, sed mori pro nobis? *Inclina ad me aurem tuam.*

Item v. 3. Brevitas præsentis vitæ. 8. *Accelera ut eximas me.* Exauditur enim in hoc, cum dicit, *Accelera*. Ad hoc enim positum est verbum, ut hoc totum quod nobis diu videtur quamdiu volvitur sæculum, intelligas punctum esse. Non est diu quod habet extremum. Ab Adam usque ad hodiernam diem peractum est, et multo utique plus peractum est, quam restat peragendum. Si adhuc viveret Adam, et hodie moreretur, quid ei prodesset tamdiu esse, tamdiu vixisse? Ergo celeritas hæc quare? Quia transvolant tempora: et quod tibi tardum est, in oculis Dei breve est. Jam hanc celeritatem iste intellexerat in ecstasi. *Accelera ut eximas me. Esto mihi in Deum protectorem et in domum refugii, ut salvum me facias.* Domus refugii tu mihi esto, Deus protector, domus refugii. Aliquando enim periclitor, et volo fugere: quo fugio? ad quem locum tutus fugio? ad quem montem? ad quam speluncam? ad quæ tecta munita? Quam arcem teneam? quibus muris ambiar? Quocumque iero, sequor me. Quidquid enim vis potes fugere homo, præter conscientiam tuam. Intra in domum tuam: requiesce in lecto tuo, intra in interiora: interius habere nihil potes, quo fugias a conscientia tua, si rodunt te peccata tua. Quia vero dixit, Accelera ut eximas me, et in tua justitia erue me, ut dimittas peccata mea, et ædifices in me justitiam tuam: in mihi eris domus refugii, ad te confugio. Nam a

A te quo fugiam? Irascitur tibi Deus, quo fugies? Audi quid dicat in alio Psalmo, timens iram Dei. Ps. 138. 7.
Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? »
Si adscendero in cælum tu ibi es: si descendero »
in infernum, ades. Quocumque iero, ibi te inve- »
nio. Et si irasceris, ultorem te invenio; si placatus es, adjutorem. Nihil mihi ergo restat, nisi ad te fugere, non a te. Ut evadas hominem dominum quicumque servus es, fugis in ea loca ubi non est dominus tuus: ut evadas Deum, fuge ad Dominum: Nam non est quo fugias Deum. Præsto sunt omnia et nuda Omnipotentis oculis. Tu ergo mihi, inquit, esto domus refugii. Nam si salvus non fuero, quomodo fugio? Sana me, et fugio ad te. Nam si me non sanas, ambulare non possum, fugere quomodo potero? Quo iret,
B quo fugeret, si ambulare non posset, semivivus in via, sauciatus vulneribus latronum? Quem Lucæ 10. 30. transiens sacerdos præteriit, transiens Levita præteriit, transiens Samaritanus miseratus est, id est, ipse Dominus, qui miseratus est genus humanum. Samarites enim custos interpretatur. Et quis nos custodit, si ille deserit? Merito, cum Judæi conviciantes dicerent, Nonne verum dici- Joh. 8. 48. mus, quia Samaritanus es, et dæmonium habes? unum respuit, alterum amplexus est: Ego, inquit, dæmonium non habeo: Non dixit, Non sum Samaritanus: sic intelligi volens nostrum se esse custodem. Miseratus ergo accessit, curavit, ad stabulum perduxit, implevit circa eum misericordiam: ille jam potest ambulare, potest et fugere. Quo fugeret nisi ad Deum, ubi fecit sibi domum refugii?

C 9. *Quia fortitudo mea et refugium meum es* v. 4. *tu, et propter nomen tuum dux mihi eris, et enutries me.* Non propter meritum meum, sed *propter nomen tuum*, ut tu glorificeris, non quia ego dignus sum: *dux mihi eris*, ne aberrem a te; *et enutries me*, ut validus sim ad manducandum escam, qua pascis Angelos. Hic enim lacte nos nutrivit, qui nobis cælestem cibum promisit; et usus est materna misericordia. Sicut enim mater lactans eamdem escam, cui sumendæ idoneus infans non est, per carnem trajicit, et lac infundit: (hoc enim accipit parvulus, quod accepturus erat ad mensam; sed quod per carnem trajicitur congruit parvulo:) sic Dominus sapientiam suam ut lac nobis faceret, carne indutus venit ad nos. Ergo corpus Christi loquitur, *Et enutries me.*

D 10. *Educes me de muscipula ista, quam oc-* v. 5. *cultaverunt mihi.* Jam passio significatur, *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi.* Nec sola illa passio est, qua passus est Dominus noster Jesus Christus: muscipulam suam diabolus tetendit usque in finem. Et væ illi, qui in illam muscipulam cadit: cadit autem omnis qui non sperat in Deum, qui non dicit, In te Domine speravi, non confundar in æter- v. 2. num, et in tua justitia erue me, et exime me. Extenta est et parata muscipula inimici. Posuit

(a) Plerique MSS. *quia qui in eo sperat, non confunditur.*

in muscipula errorem et terrorem: errorem quo illiciat, terrorem quo frangat, et rapiat. Tu claude januam cupiditatis contra errorem, tu claude januam timoris contra terrorem, et educeris de muscipula. Hujusmodi pugnæ exemplum ipse tibi Imperator tuus, qui propter te etiam tentari dignatus est, in se demonstravit. Et primo tentatus est illecebris; quia tentata est in illo janua cupiditatis, quando eum tentavit diabolus dicens, Dic lapidibus istis ut panes fiant. Adora me, et dabo tibi regna ista. Mitte te deorsum, quia scriptum est, Quia Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. (a) Omnis hæc illecebra cupiditatem tentat. At ubi clausam januam invenit cupiditatis in eo qui tentabatur pro nobis, convertit se ad tentandam januam timoris, et præparavit illi passionem. Denique hoc dicit Evangelista, Et consummata tentatione, diabolus recessit ab eo ad tempus. Quid est, ad tempus? Tamquam rediturus et tentaturus januam timoris, quia clausam invenit januam cupiditatis. Totum ergo corpus Christi tentatur usque in finem. Fratres mei, quando jussum est nescio quid contra Christianos mali, simul (b) impingebatur hoc corpus, totum impingebatur: unde dictum erat in Psalmo, Tamquam cumulus arenæ impulsus sum ut caderem, et Dominus suscepit me. At ubi finita sunt illa, quæ totum corpus impingebant ut caderet, cœpit tentatio esse per partes. Tentatur corpus Christi, una Ecclesia non patitur persecutionem, alia patitur. Non patitur furorem Imperatoris, sed patitur furorem mali populi. Quantæ vastationes a plebibus? Quanta mala ingesta sunt Ecclesiæ a malis Christianis, ab eis qui capti in illo retiaculo, tam multiplicati sunt, ut premerent naves in piscatione illa Domini ante passionem? Non ergo desunt pressuræ tentationis. Nemo sibi dicat, non est tempus tentationis. Qui sibi hoc dicit, pacem sibi promittit: qui sibi pacem promittit, securus invaditur. Totum ergo corpus Christi dicat, *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi:* quia eductum est et caput nostrum de muscipula, quam absconderunt illi, quibus modo dicebatur in Evangelio, quia dicturi erant, Hic est heres, venite occidamus eum, et nostra erit hereditas; Et in se sententiam dixerunt interrogati, Quid faciet ille pater familias colonis malis? Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis. Quid, et illud non legistis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Quod est enim, Reprobaverunt ædificantes: hoc ait, Ejecerunt extra vineam, et occiderunt. Ergo erutus est et ille. Caput nostrum sursum est, liberum est. Hæreamus illi per dilectionem, ut melius postea conglutinemur ei per immortalitatem; et dicamus omnes, *Educes me de muscipula ista, quam occultaverunt mihi; quoniam tu es protector meus.*

Cupiditas et timor. — Matth. 4. 3. etc. — Luc. 4. 13. — Ps. 117. 13. — Luc. 5. 7. — Matth. 21. 38. etc.

(a) Sic plures MSS. At Er. *Omnia hæc per illecebram cupiditatem tentant*, Lov. *Omnia hæc per illecebras cupiditatum tentant.*

11. Audiamus vocem Domini, quam dixit in cruce, *In manus tuas commendo spiritum meum.* Certe cum verba ejus in Evangelio de isto Psalmo cognoscimus, ipsum hic locutum fuisse non dubitemus. Habes hoc in Evangelio, dixit, In manus tuas commendo spiritum meum: et inclinato capite tradidit spiritum. Non sine caussa voluit verba hujus Psalmi sua esse, nisi ut te admoneret se locutum esse in hoc Psalmo. Ipsum hic quære: cogita quomodo in illo Psalmo se quæri voluit pro susceptione matutina: Foderunt manus meas et pedes meos dinumeraverunt omnia ossa mea: ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem: ut te admoneret in se hoc esse completum, in voce sua posuit caput ipsius Psalmi, Deus Deus meus ut quid me dereliquisti? Et tamen vocem corporis in se transfiguravit: non enim Unicum suum Pater aliquando dereliquit. *Redemisti me Domine Deus veritatis.* Faciens, quod promisisti, non fallens in pollicitatione tua Deus veritatis.

v. 6. — Luc. 23. 46. — Joh. 19. 30. — Ps. 21. 17. etc. — Ibidem 2.

12. *Odisti observantes vanitatem supervacue.* Quis observat vanitatem. Qui timendo mori moritur. Timendo enim mori mentitur, et moritur antequam moriatur, qui ideo mentiebatur ut viveret. Mentiri vis, ne moriaris: et mentiris, et moreris; et cum vitas unam mortem quam differre poteris, auferre non poteris, incidis in duas, ut prius in anima, postea in corpore moriaris. Unde hoc, nisi observando vanitatem? Quia dulcis est tibi transiens dies, quia dulcia sunt tibi transvolantia tempora, unde nihil tenes, et insuper tu teneris. *Odisti observantes vanitatem supervacue. Ego autem*, qui non observo vanitatem, *in Domino speravi.* Speras in pecunia, observas vanitatem: speras in honore et sublimitate aliqua potestatis humanæ, observas vanitatem: speras in aliquo amico potente, observas vanitatem. In his omnibus cum speras, aut tu exspiras, et ea hic dimittis; aut cum vivis omnia pereunt, et in spe tua deficis. Hanc vanitatem commemorat Isaias dicens, Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos fœni: aruit fœnum, et flos ejus decidit; verbum autem Domini manet in æternum. Ego autem, non quomodo illi qui sperant in vanitate, et qui observant vanitatem: sed in Domino speravi, qui non est vanitas.

Isai. 40. 6.

13. *Exsultabo, et jucundabor in tua misericordia:* non in mea justitia. *Quia respexisti humilitatem meam, salvam fecisti de necessitatibus animam meam:* * *nec conclusisti me in manus inimici.* Quæ sunt necessitates, unde volumus salvam fieri animam nostram? Quis ea enumeret? quis digne exaggeret? quis congrue vitandas fugiendasque commendet? Primo in genere humano dura necessitas, nescire cor alterius, male sentire plerumque de amico fideli, bene sentire plerumque de amico infideli. O dura ne-

v. 8. — v. 9. Necessitates vitæ præsentis.

(b) Editi: *impingebatur in hoc corpus.* Præpositio *in* abest a plerisque MSS.

cessitas? Et quid facis ut corda inspicias? quem oculum affers infirma et plangenda mortalitas? quid facis ut videas hodie cor fratris tui? Non habes quid facias. Alia major necessitas, nec tuum vides quale erit cras. Quid jam dicam de necessitatibus ipsius mortalitatis? Mori necesse est et nemo vult. Nemo vult quod necesse est. Nemo vult, quod erit velit nolit. Dura necessitas, nolle quod non potest evitari. Nam si fieri posset, nollemus utique mori; et effici quod Angeli vellemus, sed commutatione quadam, non

2. Cor. 5. 1. etc.

morte, sicut dicit Apostolus, » Ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod de cœlo est, superindui cupientes; si tamen induti, et non nudi inveniamur. Etenim qui sumus in hac habitatione ingemiscimus gravati, in quo nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita. Volumus pervenire ad regnum Dei, sed per mortem nolumus: et tamen dicit tibi necessitas, Huc venies. Huc venire dubitas homo, cum huc ad te venerit Deus.

Consuetudinis necessitas.

Quæ sunt etiam necessitates vincendarum vetustissimarum cupiditatum, et annosarum malarum consuetudinum? Vincere consuetudinem, dura pugna, nosti. Vides quam male facias, quam detestabiliter, quam infeliciter; et facis tamen: fecisti heri, facturus es hodie. Si sic tibi displicet cum disputo, quomodo displicet tibi cum cogitas? Et tamen facturus es hoc. Unde raperis? quis te captivum trahit? An

Rom. 7. 13.

illa lex in membris tuis repugnans legi mentis tuæ? Clama ergo, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum: et impletur in te quod modo diximus, *Ego autem in Domino speravi: exsultabo et jucundabor in tua misericordia; quia respexisti humilitatem meam, salvam fecisti de necessitatibus animam meam.* Unde enim facta est salva de necessitatibus anima tua, nisi quia respecta est humilitas tua?

Humilitas.

Nisi prius humiliareris, non te exaudiret, qui te a necessitatibus liberaret. Humiliatus est qui

Rom. 10. 3.

dixit, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Non sunt humiliati, qui ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti.

v. 9.

14. *Nec conclusisti me in manus inimici.* Non vicini tui, non compossessoris tui, non ejus cum quo militasti et eum læsisti, aut forte in tua civitate injuriam ei fecisti: isti enim tales sunt pro quibus orare debemus. Alium habemus inimicum, diabolum, serpentem antiquum. Omnes morientes, si bene moriamur, ab ejus manibus liberamur. Quicumque enim male moriuntur in suis iniquitatibus, in ejus manus concluduntur, ut cum illo in fine damnentur. Liberat ergo nos Dominus Deus noster de manu inimici nostri: ille enim nos per cupiditates nostras vult capere.

Cupiditatis necessitas.

Cupiditates autem nostræ quando validæ sunt, et quando eis servimus, necessitates vocantur. Liberante autem Deo animam nostram de necessitatibus nostris, quid erit quod in nobis teneat inimicus, ut concludamur in manus ejus?

Item v. 9. Matth. 7. 14.

15. *Statuisti in spatioso pedes meos.* Certe angusta via est: laboranti angusta est, amanti. Eadem quæ angusta est, lata fit. *In spatioso*, dicit, *posuisti pedes meos*, ne angustati pedes mei irent in se, et incurrendo in se dejicerent me. Ergo quid sit, *Posuisti in spatioso pedes meos?* Plane fecisti mihi facilem justitiam, quæ mihi erat aliquando difficilis: hoc est, *Posuisti in spatioso pedes meos.*

v. 10.

16. *Miserere mei Domine, quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus.* * *Quoniam defecit in dolore vita mea; et anni mei in gemitibus.* Sufficiat Caritati Vestræ, adjuvante Domino fortassis implebimus debitum, ut et Psalmo peracto (*a*) proficiscamur.

IN EUMDEM PSALMUM XXX.

ENARRATIO II.

* *Sermo II.*

* Sermo II. de medio ejusdem Psalmi, in quo agitur de tribulatione et gemitu Ecclesiæ propter Christianos malos, et propter Donatistas.

* In superiore Enarrat. n. 3. etc. seq.

1. Ad reliqua Psalmi nostra revertatur intentio, et nos ipsos agnoscamus in verbis Prophetæ. Quoniam si nos inspexerimus in tempore tribulationis, gaudebimus in tempore retributionis. Commendaveram Caritati Vestræ, cum primas partes hujus Psalmi * exponerem, quod Christus loquatur: et quomodo sit accipiendus Christus totus cum capite et corpore, non tacueram: testimoniis etiam Scripturarum, quantum mihi videtur, satis idoneis luculentisque firmaveram, ita ut omnino dubitari non posset Christum esse caput et corpus, sponsum et sponsam, Filium Dei et Ecclesiam, Dei factum filium hominis propter nos, ut filios hominum faceret filios Dei; atque ita essent duo in carne una in sacramento magno, qui agnoscuntur in Prophetis duo in voce una. Gratulatio superius expressa est ipsius dicentis, *Respexisti humilitatem meam, salvam fecisti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos.*

v. 8. et 9.

Gratulatio est liberati hominis a tribulatione, liberatorum membrorum Christi ab afflictione et insidiis. Et rursus dicit, *Miserere mei Domine, quoniam tribulor.*

v. 10.

In tribulatione utique angustia est: quomodo ergo, *Posuisti in spatioso pedes meos?*

v. 9.

Si adhuc tribulatur, quomodo sunt in spatioso pedes? An forte una quidem vox est, quia unum quidem corpus; sed in aliquibus membris spatium sentitur, in aliquibus angustia, id est, alii sentiunt facilitatem justitiæ, alii laborant in tribulatione? Nam si non alia membra illud, alia illud paterentur, non diceret Aposto-

(a) Hinc intelligere est primum istum, duosque subsequentes in XXX. Psal. tractatus habitos in peregrino loco fuisse extra Hipponensem Ecclesiam.

1 Cor. 12. 26. lus, Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; et si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra. Aliquæ Ecclesiæ verbi gratia, pacem habent, aliquæ in tribulatione sunt: in istis quæ pacem habent, in spatioso sunt pedes; illæ quæ in tribulatione sunt, angustias patiuntur: sed et istos contristat illorum tribulatio, et illos pax istorum consolatur. Sic est enim unum corpus, ut non sit discissio; non autem facit discissionem nisi dissensio. Caritas autem compagem facit, compages complectitur unitatem, unitas servat caritatem, caritas pervenit ad claritatem. Dicat ergo ex quibusdam membris, *Miserere mei Domine, quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus.*

Tribulatio piorum. 2. Quærimus unde sit ista tribulatio, quoniam liberatus paulo ante gaudere videbatur, justitia quadam infusa sibi largiter dono Dei, et inde facto spatio pedibus suis in latitudine caritatis. Unde ergo et ista exsistit tribulatio, nisi forte

Matth. 24. 12. ex illo quod Dominus dicit, quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum? Primo enim commendata paucitate sanctorum, tamquam missis retibus, multiplicata est Ecclesia, et capti sunt innumerabiles, de quibus prædi-

Psal. 39. 6. ctum erat, Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Qui etiam navigia

Luce 5. 6. premerent, et retia rumperent, sicut est positum in illa prima piscatione ante passionem Domini. Ex his igitur multitudinibus exaggerati sunt, quibus per Pascha sic referciuntur Ecclesiæ, ut turbas ipsorum parietum recuset angustia. Quomodo autem non tribuletur iste de hac multitudine, quando videt ipsos implere theatra, et amphitheatra, qui paulo ante ecclesias impleverunt? ipsos in nequitiis, qui paulo ante in laudibus Dei? ipsos blasphemare Deum, qui respondebant, Amen Deo? Permaneat, duret, non deficiat etiam in multitudine copiosa iniquorum, quia nec granum deficit in multitudine palearum, quo usque post ventilationem mittatur in horreum, et ibi sit in societate sanctorum, ne turbulenti aliquid pulveris patiatur. Perduret ergo, quia et Dominus cum dixisset, Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum: ne prænuntiata ista abundantia iniquitatis laborent nutarentque pedes nostri, continuo subjecit, quod fideles erigeret, quod con-

Matth. 24. 13. solaretur, atque firmaret, dicens, qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

3. Attende itaque istum, quantum mihi videtur, in hac tribulatione constitutum. Quando quidem positus in tribulatione quasi dolere deberet, (tribulatio enim dolorem habet congruum,) iratum se dicit in tribulatione, et ait *Miserere mei Domine, quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus.* Si tribularis, Ira piorum. quare irasceris? Irascitur iste alienis peccatis. Quis non irascatur, videns homines confitentes ore Deum, negantes moribus? Quis non irascatur, videns homines sæculo verbis, et non factis renuntiantes? Qui est qui non irascatur, videns fratres insidiantes fratribus, fidem non servantes osculo, quod infigunt (a) in sacramentis Dei? Et quis enumeret omnia, quibus irascitur corpus Christi, quod intus vivit, (b) de spiritu Christi, quod gemit tamquam granum inter paleas? Vix enim apparent isti qui sic gemunt, qui sic irascuntur: quomodo vix apparent grana, quando area trituratur. Qui nescit quantæ spicæ missæ sunt, putant totum paleam esse: et ex hoc quod totum palea putatur, inde magna massa purgabitur. In his ergo non apparentibus et gementibus irascitur, qui dicit alio loco, Zelus domus tuæ comedit me. Psal. 68. 10. Dicit et alibi quando quidem videt multos mala facientes, Tædium detinuit me, a peccatoribus relinquentibus legem Ps. 118. 53. tuam. Dicit et alio loco, Vidi insensatos, et tabescebam. Ibid. 15. 8.

4. Hæc autem ira, metuendum est, ne tanta sit, ut in odium vertatur. Ira enim nondum est odium. Nam irasceris filio, non odisti filium: ei servas hereditatem, qui te sentit iratum; et ad hoc irasceris, ne perdat quod servaveris, (c) male vivens moribus pravis. Ergo ira nondum est odium: nondum odimus eos, quibus irascimur; sed ista ira si manserit, et non cito evulsa fuerit, crescit et fit odium. Ideo ut recens ira evellatur, et in odium non convertatur, hoc nos docet Scriptura, dicens, Non occidat sol super iracundiam vestram. Epes. 4. 26 Invenis autem aliquando fratrem odium habentem, et reprehendit irascentem: in illo est odium, et in alio culpat iram: ipse habet trabem in oculo suo, et reprehendit festucam in oculo fratris sui. Matth. 7. 3. Sed festuca ista et surculus, nisi cito evellatur, trabes futura est. Non ergo ait, Exstinctus est oculus meus præ ira; sed, *turbatus.* Nam si exstinguitur, jam odium est, non ira. Et vide quia exstinctus est. Hinc ait Johannes, Qui odit fratrem suum, in tenebris est usque adhuc. 1 Joh. 2. 11 Antequam ergo eatur in tenebras, conturbatur oculus in ira: sed cavendum est, ne ira vertatur in odium, et oculus exstinguatur. (d) Iste ergo dicit, *Turbatus est præ ira oculus meus, anima mea et venter meus:* hoc est, turbata sunt interiora mea. Ventrem pro interioribus posuit. Aliquando enim iniquis et perversis et a lege deviantibus et male viventibus irasci licet, clamare non licet. Cum irascimur et clamare non possumus, interiora nostra turbantur. Tanta est enim aliquando perversitas, ut nec corripi possit.

5. *Quoniam defecit in dolore vita mea, et an-* v. 11.

(a) Sic Er. et quatuordecim MSS. At Lov. quod infigunt *sacramentis Dei*, omissa particula *in*.
(b) Er. et Lov. *in spiritu*. Aliquot MSS. *de spiritu*.
(c) In omnibus MSS. *male credens*.
(d) Editi Er. et Lov. post *exstinguatur*, hæc interponunt, *Hoc autem animadvertat unusquisque qui in pace, hoc est, qui in Christo, qui pacem Dei commendavit, vocatus est, et in cujus nativitate summa pax per Angelum nuntiata est hominibus, si pro aliqua parva vel magna caussa in odium proruperit, nullam societatem cum pace, hoc est Christo, habere poterit, nisi per dignam emendationem pœnitentiæ. Sequitur ergo iste, et dicit, Turbatus* etc. Hinc nos ea verba expungimus, quod absint a nostris omnibus MSS.

ni mei in gemitibus. Defecit, inquit, *in dolore*
1. Thess. 3. 8. *vita mea*. Dicit Apostolus, Nunc vivimus, si vos statis in Domino. Quicumque perfecti sunt ex Evangelio et gratia Dei, non hic vivunt nisi propter alios: nam vita eorum in hoc sæculo, eis jam non est necessaria. Sed quia dispensatio eorum aliis necessaria est, fit in eis quod sit idem

Perfecti nonnisi propter alios hic vivunt.

Philip. 1. 23. Apostolus, Concupiscentiam habens dissolvi, et esse cum Christo; multo enim magis optimum: manere autem in carne necessarium propter vos. Quando autem videt homo ex dispensatione sua, ex laboribus suis, ex prædicatione sua, non proficere homines, infirmatur in egestate vita hominis. Vere miserabilis egestas et fames: quando quidem eos quos Domino lucramur, quodammodo manducat Ecclesia. Quid est manducat? In corpus suum trajicit. Quidquid enim manducamus, in corpus nostrum trajicimus. Hoc agit Ecclesia per sanctos. Esurit quos lucrari vult, et quos lucrata fuerit aliquo modo, manducat quodammodo. Cujus personam gerebat Petrus, quando ei de cælo submissus est discus plenus omnibus animalibus quadrupedibus, serpentibus, et volatilibus: quibus generibus omnes gentes significantur. Præfigurabat Dominus Ecclesiam, quod omnes gentes erat transvoratura, et in corpus suum conversura: et ait Petro, Macta,
Act. 10. 13. et manduca. O Ecclesia, (hoc est Petre, quis
Matth. 16. 18. super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,) macta, et manduca. Prius macta, et sic manduca. Occide quod sunt, et fac quod es. Cum ergo prædicatur Evangelium, et videt qui prædicat non proficere homines, quare non clamet, *Quoniam defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus? Infirmatus est in egestate vigor meus, et ossa mea conturbata sunt*. Anni nostri isti, quos hic ducimus, In gemitibus sunt. Un-

Gemitus piorum.

Matth. 24. 12. de? Quia abundavit iniquitas, refrigescit caritas multorum. In gemitibus, non in claris vocibus. Quando videt Ecclesia multos in perversum ire, gemitibus suos devorat apud se, ut di-
Psal. 37. v. 10. cat Deo, Gemitus meus non est absconditus a te. In alio Psalmo dicitur, (*a*) sed congruit huic: et hoc est dicere: Gemitus meus, etsi absconditus est ab hominibus, a te non est absconditus. *Infirmatus est in egestate vigor meus, et ossa mea conturbata sunt*. De hac egestate supra diximus. Ossa vero fortes intelliguntur Ecclesiæ, qui etiam si non conturbantur persecutionibus alienorum, conturbantur tamen iniquitatibus fratrum.

v. 12. 6. *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, et vicinis meis nimium, et timor notis meis. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium:* qui sunt inimici Ecclesiæ? Pagani, Judæi? Omnibus pejus vivunt mali Christiani. Vis videre quam omnibus pejus vivant mali Christiani? De talibus dicit Propheta Ezechiel, quia
Ezech. 15. 2. comparantur sarmentis inutilibus. Pone Paganos ligna esse silvatica extra Ecclesiam, adhuc potest inde fieri aliquid, quomodo de lignis fabrilibus est lignum fabro aptum; et si adhuc nodo-

Christiani mali.

A sum et curvum et corticosum, tamen quod doletur, ascietur, deplanetur, et possit venire ad aliquam fabricam usus humani. De sarmentis autem præcisis fabri nihil facere possunt, ignis ea solus exspectat. Attendite Fratres: Cum silvatico ligno ubique præponatur sarmentum manens in vite, quia sarmentum dat fructum, illud lignum non dat fructum: præciso tamen sarmento de vite si comparetur lignum silvaticum, intelligitur esse melius; quia de illo faber aliquid facere potest, hoc autem non quærit, nisi qui foco ministrat. Attendens itaque multitudinem male viventium in Ecclesia, *Super omnes*, inquit, *inimicos meos factus sum opprobrium*. Pejus, inquit, vivunt mali in sacramentis meis, quam qui ad illa numquam accesserunt. Latine
B aperte cur non dicamus, vel quando Psalmum exponimus? Et si aliis forte temporibus dicere non audemus, saltem necessitas exponendi habeat libertatem corripiendi. *Super omnes*, inquit, *inimicos meos factus sum opprobrium*. De talibus dicit apostolus Petrus, Facta sunt illis posteriora deteriora prioribus: melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam cognoscentibus retrorsum reflecti a tradito sibi sancto mandato. Cum dicit, Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ: nonne judicavit meliores esse inimicos foris positos, quam intus male viventes quibus premitur et gravatur Ecclesia? Melius, inquit, illis fuerat non cognoscere viam justitiæ, quam cognoscentibus retrorsum reflecti a tradito sibi sancto mandato. Denique vide
C quam horribili rei eos comparavit. Contingit illis res veri proverbii. Canis reversus ad suum vomitum. Istis itaque talibus cum sint plenæ Ecclesiæ, nonne veraciter illic dicunt pauci, immo ex paucorum voce ipsa Ecclesia, *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, et vicinis meis nimium: et timor notis meis?* Vicinis meis nimium opprobrium factus sum, id est, qui mihi jam appropinquabant ut crederent, hoc est, Vicini mei nimium deterriti sunt, malis vita malorum et falsorum Christianorum. Quam multos enim putatis Fratres mei, velle esse Christianos, sed offendi malis moribus Christianorum? Ipsi sunt vicini qui jam appropinquabant, et nimium opprobrium illis visi sumus.

2. Pet. 2. 20. etc.

Ibidem 22.

7. *Timor factus sum notis meis*. Quid tam timendum? *Timor*, inquit, *factus sum notis meis*. Item v. 12.
D Quid tam timendum, quam cum videt homo multos male viventes, et de quibus bene sperabatur in multis malefactis inventos? Timet ne tales sint omnes quos putabat bonos, et veniunt in suspicionem malam prope omnes boni. Qualis vir? quomodo cecidit? quomodo inventus est in illa turpitudine, in illo scelere, in illo facto malo? putas non tales sunt omnes? Hoc est *timor notis meis*, ut et ipsis quibus noti sumus, plerumque in dubium veniamus. Et nisi te consoletur quod es, si aliquid es, non credis esse alterum talem. Consolatur hominem qualiscumque

(*a*) Er. et Lov. *Sed congruit his et hoc dicere*. Castigavimus ad MSS.

conscientia, ut dicat sibi homo qui bene vivit,
A O tu qui modo vereris ne tales sint omnes, tu
talis es? Respondet conscientia, Non sum. Ergo
si talis non es, solus es? Vide ne pejor sit ista
superbia, quam illa nequitia. Noli solum te di-
3 Reg. 19. 10 cere. Nam et Elias aliquando tædio multitudinis
Rom. 11. 3. impiorum ait, Prophetas tuos occiderunt, alta-
ria tua suffoderunt, ego relictus sum solus, et
quærunt animam meam. Sed quid dicit illi re-
sponsum divinum? Reliqui mihi septem millia
virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.
Ergo Fratres, inter hæc scandala unum est re-
a medium, ne male sentias de fratre tuo. (a) Hu-
militer esto quod vis eum esse, et non putabis
eum esse quod non es. Sed tamen fit etiam timor
notis, etiam expertis.
Item v. 12. 8. *Qui videbant me, foras fugerunt a me.*
B Ignoscendum esset si foras fugissent a me, qui
non videbant me: etiam qui videbant me, foras
fugerunt a me. Sed si qui me non videbant, foras
fugerunt a me: (nec dicendum est, foras fuge-
runt; quia intus non fuerunt: si intus enim fuis-
sent, vidissent me, id est, cognovissent corpus
Christi, cognovissent membra Christi, cognovis-
sent unitatem Christi:) illud est magis gemen-
dum, illud omnino intolerabile, quia multi qui
viderunt me, foras fugerunt a me, id est, qui
cognoverunt quid esset Ecclesia, exierunt foras,
et hæreses et schismata contra Ecclesiam fece-
runt. Hodie hominem invenis, verbi gratia, na-
tum in parte Donati, nescit quid sit Ecclesia,
ubi natus est tenet: non illi evellis consuetudi-
C nem quam suxit cum lacte nutricis. Illum, illum
da qui volvitur quotidie in Scripturis, qui legit,
qui prædicat. Itane tandem non ibi videt, Postu-
Psal. 2. 8. la a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam,
et possessionem tuam terminos terræ? Non ibi
Psal. 21. 28. videt, Commemorabuntur, et convertentur ad
» Dominum universi fines terræ, et adorabunt in
» conspectu ejus universæ patriæ gentium? Si
vides ibi totius orbis unitatem, quid foras fugis
ut non solum ipse patiaris, verum et aliis facias
cæcitatem? *Qui videbant me*, id est, qui nove-
rant quid sit Ecclesia, qui eam in Scripturis in-
tuebantur, *foras fugerunt a me.* Putatis enim
Fratres mei, quia illi omnes qui fecerunt hære-
ses per loca et partes, non noverant in Scri-
b pturis Dei quia Ecclesia non est (b) prædicta
D nisi toto terrarum orbe diffusa? Vere dico Cari-
tati Vestræ. Certe omnes Christiani sumus, vel
Christiani omnes dicimur, et omnes Christi si-
gno signamur: obscurius dixerunt Prophetæ de
Christo, quam de Ecclesia: puto propterea quia
videbant in Spiritu, contra Ecclesiam homines
facturos esse particulas, et de Christo non tan-
tam litem habituros, de Ecclesia magnas con-
tentiones excitaturos. Ideo illud unde majores
lites futuræ erant, planius dictum et apertius
prophetatum est, ut ad judicium illis valeat qui
viderunt, et foras fugerunt.
9. Exempli gratia unum commemorabo: Ab-
raham pater noster fuit, non propter propagi-
nem carnis, sed propter imitationem fidei, ju-
stus et placens Deo, per fidem suscepit filium
sibi promissum Isaac de Sara sterili uxore sua Gen. 21. 2
in senectute sua: jussus est immolare Deo eum-
dem filium, nec dubitavit, nec disceptavit, nec
de jussu Dei disputavit, nec malum putavit quod
jubere optimus potuit; duxit filium suum ad im- Gen. 22. 3.
molandum, imposuit ei ligna sacrificii, pervenit
ad locum, erexit dexteram ut percuteret; eo
prohibente deposuit, quo jubente levaverat; qui
obtemperaverat ut feriret, obtemperavit, ut par-
ceret; ubique obediens, nusquam timidus: ut
tamen impleretur sacrificium, et sine sanguine
non discederetur, inventus est aries hærens in
vepre cornibus, ipse immolatus est, peractum
est sacrificium. Quære quid sit: Figura est Chri-
sti involuta sacramentis. Denique ut videatur
discutitur, ut videatur pertractatur, ut quod in-
volutum est evolvatur. Isaac tamquam filius uni-
cus dilectus figuram habens Filii Dei, portans Joh. 19. 17.
ligna sibi, quomodo Christus crucem portavit.
Ille postremo ipse aries Christum significavit.
Quid est enim hærere cornibus, nisi quodam
modo crucifigi? Figura est ista de Christo. Con-
tinuo prædicanda erat Ecclesia, prænuntiato ca-
pite prænuntiandum erat et corpus: cœpit Spi-
ritus Dei, cœpit Deus ad Abraham prædicare
velle Ecclesiam, et tulit figuram. Christum figu-
rate prædicabat, Ecclesiam aperte prædicavit:
ait enim ad Abraham, Quoniam obaudisti vocem Gen. 22. 16.
meam, et non pepercisti filio tuo dilecto propter »
me, benedicens benedicam te, et implendo im- »
plebo semen tuum sicut stellas cœli, et sicut »
arenam maris, et benedicentur in semine tuo »
omnes gentes terræ. Et pene ubique Christus »
aliquo involucro sacramenti prædicatus est a Pro-
phetis, Ecclesia aperte: ut viderent illam et qui
futuri erant contra illam, et impleretur in eis
ista nequitia quam prædixit Psalmus, *Qui vi-*
debant me, foras fugerunt a me. Ex nobis exie- 1. Joh. 2. 19.
runt, sed non erant ex nobis: hoc apostolus Jo-
hannes de illis dixit.
10. *Oblitus sum, tamquam mortuus a corde.* v. 13
Oblitus sum, in oblivionem veni, obliti sunt me
illi qui viderunt me: obliti sunt me, et sic me
obliti sunt, tamquam mortuus fuerim a corde
ipsorum. *Oblitus sum, tamquam mortuus a cor-*
de: factus sum tamquam vas perditum. Quid est
hoc, *factus sum tamquam vas perditum?* Labo-
rabat iste, et nulli proderat: vidit se vas esse,
et nulli prodesse, et se tamquam vas perditum
dicit.
11. *Quoniam audivi vituperationem multo-* v. 14.
rum accolentium in circuitu. Multi accolunt in
circuitu meo, et reprehendunt me quotidie. Quan-
ta mala dicunt in malos Christianos, quæ male-
dicta perveniunt ad omnes Christianos. Num-
quid enim dicit, qui maledicit, aut qui repre-
hendit Christianos, Ecce quæ faciunt non boni
Christiani? sed, Ecce quæ faciunt Christiani.

(a) Sic Er. et MSS. At Lov. *Humilis esto.*

(b) Editi, *prædicata* MSS. nonnulli, *prædicta.*

Non sperat, non discernit. Illi tamen ista dicunt,
qui accolunt in circuitu, id est, circumeunt, et
non intrant. Quare circumeunt, et non intrant?
Quia rotam temporis amant. Non intrant ad ve-
ritatem, quia non amant æternitatem, tempo-
ralibus dediti tamquam rotæ constricti, de qui-
Ps. 82. 15. bus alibi dicitur, Pone principes eorum ut ro-
Ps. 11. 9. tam: et alibi, In circuitu impii ambulant, *Dum*
congregarentur ipsi simul adversum me, ut ac-
ciperent animam meam consiliati sunt. Quid est,
ut acciperent animam meam consiliati sunt?
Ut consentirem pravitatibus eorum. Illis enim
qui maledicunt, et non intrant, parum est quia
non intrant; et ejicere hinc volunt vituperando.
Si ejecerunt te de Ecclesia, acceperunt animam
tuam, id est, tenuerunt consensionem tuam; et
B eris in circuitu, non in mansione.

12. Ego autem, inter hæc opprobria, inter
hæc scandala, inter hæc mala, inter istas sedu-
ctiones, foris iniquitates, et perversitates intus,
cum attenderem homines justos, et quærerem,
et deessent quos imitarer, quid feci? quod con-
silium inveni? *Ego autem in te speravi, Domi-*
v. 15. *ne.* Nihil salubrius, nihil securius. Volebas imi-
tari nescio quem, invenisti illum non bonum:
tolle imitationem hanc. Alium quæsisti, nesciu
quid displicuit: tertium quæsisti, et ipse non
placuit: numquid quia et ille et ille displicuit, et
Jerem. 17. 5. tu peribis? Tolle ab homine spem, quia maledi-
ctus omnis qui spem suam ponit in homine. Si
adtendis adhuc hominem, et eum quæris imita-
ri, et ex illo pendere, adhuc lacte vis nutriri;
Mammothrepti per hominem viventes. C et fies mammothreptus, quales dicuntur pueri
qui diu sugunt, quod non decet. Etenim lacte
uti, tamquam per carnem vello sibi cibum tra-
jici, hoc idem est per hominem vivere. Idoneus
esto ad mensam, inde cape unde ille cepit, aut
fortasse non cepit. Forte utiliter et in malum in-
cidisti, quem bonum putasti, ut in ubere quasi
materno amaritudinem invenires, et ea offen-
sione repellereris, et ad cibum validiorem invi-
tareris. Faciunt enim hoc nutrices mammothre-
ptis, ut aliqua amara ponant in papillis suis,
quibus offensi parvuli ab ubere resiliant, et ad
mensam inhient. Ergo dicat, *Ego autem in te*
speravi Domine: dixi, Tu es Deus meus. Tu es
Deus meus: recedat Donatus, recedat Cæcilianus:
nec ille, nec iste Deus meus est. Non ad hominis
nomen ambulo, Christi nomen teneo. Ipsum Pau-
1. Cor. 1. 13. D lum audi dicentem, Numquid Paulus pro vobis
crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati e-
stis? Perirem si essem de parte Pauli, quomodo
non pereo si fuero de parte Donati? Prorsus re-
cedant humana nomina, humana crimina, hu-
mana figmenta. *In te Domine speravi: dixi, Tu*
es Deus meus. Non homo quisquam, sed tu se
Deus meus. Unus deficit, unus proficit: Deus
meus non deficit, neque proficit; nec habet quo
proficiat perfectus, nec habet unde deficiat æ-
ternus. *Dixi Domino, Deus meus es tu.*

v. 16. 13. *In manibus tuis sortes meæ.* Non in ma-
nibus hominum, sed in manibus tuis. Quæ sunt
istæ sortes? Quare sortes? Audito nomine sor-
A tium, non debemus sortilegos quærere. Sors Sors quid.
enim non aliquid mali est, sed res est in dubi-
tatione humana divinam indicans voluntatem.
Nam et sortes miserunt Apostoli, quando Judas
tradito Domino periit, et sicut de illo scriptum
est, Abiit in locum suum: cœpit quæri quis in
locum ejus ordinaretur, electi sunt duo judicio
humano; et electus de duobus unus judicio di-
vino: de duobus consultus est Deus, quemnam Act. 1. 26.
ipsorum esse vellet, et cecidit sors super Mat-
thiam. Quid igitur est, *In manibus tuis sortes*
meæ? Sortes dixit, quantum ego existimo, gra-
tiam qua salvi facti sumus. Quare sortis nomine Gratia sortis nomine appellata.
appellat gratiam Dei? Quia in sorte non est ele-
ctio, sed voluntas Dei. Nam ubi dicitur, Iste fa-
cit, iste non facit, merita considerantur; et ubi
B merita considerantur, electio est, non sors,
quando autem Deus nulla merita nostra invenit,
sorte voluntatis suæ nos salvos fecit, quia vo-
luit, non quia digni fuimus. Hæc est sors. Merito
tunica illa Domini de super texta, quæ significat Joh. 19. 23.
caritatis æternitatem, cum dividi a persecutori-
bus non posset, sors super eam missa est: ad
quos pervenit, eos significavit qui videntur ad
sortem pervenire sanctorum. Gratia salvi facti
estis per fidem, ait Apostolus Paulus, Gratia Ephes. 2. 8.
salvi facti estis per fidem: et hoc non ex vobis, » etc.
(Vide sortem,) et hoc non ex vobis, sed Dei »
donum est: non ex operibus, (quasi vos bene- »
feceritis, ut ad hoc accedere digni essetis,) non »
ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius »
enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu »
C in operibus bonis. Hæc quodam modo sors oc-
culta est voluntas Dei; in humano genere sors
est, veniens de Dei occulta voluntate, apud quem Rom. 9. 14.
non est iniquitas. Non enim ille personas acci-
pit, sed occulta illius justitia tibi sors est.

14. Attendat itaque Caritas Vestra, videte hoc
ipsum quemadmodum firmetur ab apostolo Pe-
tro. Cum Simon ille Magus baptizatus a Philip- Act. 8. 13. etc.
po adhæreret ei, credens miraculis divinis factis
in conspectu suo; venerunt Apostoli ad Sama-
riam, ubi crediderat etiam et ipse Magus, et ubi
fuit baptizatus, et imposuerunt Apostoli manus
hominibus baptizatis, et acceperunt Spiritum-
sanctum, et cœperunt linguis loqui: admiratus
est ille, et obstupefactus tanto divino miraculo,
quod ad impositionem humanarum manuum ve-
D nit Spiritus-sanctus, et implevit homines; et de-
sideravit istam non gratiam, sed potentiam; non
unde liberaretur, sed unde extolleretur: at ubi
desideravit hoc, et implevit superbia cor ejus,
et diabolica impietas et celsitudo dejicienda, ait
Apostolis, Quantum vultis pecuniam a me acci-
pere, ut et ad mearum impositionem manuum
accipiant homines Spiritum-sanctum. Qui quæ-
rebat sæcularia, qui in circuitu accolebat, pecu-
nia putavit posse se emere donum Dei. Qui se
putavit pecunia comparare Spiritum-sanctum,
etiam Apostolos avaros arbitratus est, sicut erat
ipse impius et superbus. Continuo Petrus, Pe- Ibid. 20. etc.
cunia tua, inquit, tecum sit in perditionem, quia »
existimasti donum Dei pecunia comparari. Non »

est tibi sors neque pars in fide hac: id est, non pertines ad istam gratiam, quam gratis omnes accipimus, quia pecunia te putas emere quod gratis datur. Ex eo autem quod gratis datur,
» sors vocatur. Non est tibi sors neque pars in fide hac. Ista dixi, ne expavesceremus quod ait, *In manibus tuis sortes meæ.* Quæ sunt enim sortes? Hereditas Ecclesiæ. Quo usque est hereditas Ecclesiæ? inter quos (a) fines? Usque ad
Psal. 2. 8. omnes fines. Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam fines terræ. Non mihi ergo promittat homo nescio quam particulam: Deus meus, *In manibus tuis sortes meæ.* Jam sufficiat Caritati Vestræ: quod restat in nomine Domini crastina die ipso adjuvante reddemus.

IN EUMDEM PSALMUM XXX.

ENARRATIO II.

* Sermo III.

* Sermo III. de fine ejusdem Psalmi habitus, proxima die post superiorem sermonem.

1. Quod de Psalmo restat, unde duos jam sermones habuimus, aliquando est amplius quam tertia pars, et videmus nobis hodie debitum esse complendum. Unde peto Caritatem Vestram, ut libenter habeatis nos in verbis ejus planioribus non immorari, ut ea nos teneant, quorum est necessitas exponendi. Multa enim sunt animis fidelium sponte occurrentia, multa quæ brevi admonitione opus habent: quædam vero, et ea rariora, quibus insudandum est, ut possint intelligi. Ut ergo tempus sufficiat viribus et nostris et vestris, videte quam aperta sunt hæc: et nobiscum potius agnoscite, et in his nobiscum Deum laudate: et si orat Psalmus, orate; et si gemit, gemite; et si gratulatur, gaudete; et si sperat, sperate; et si timet, timete. Omnia enim quæ hic conscripta sunt, speculum nostrum sunt.

Psalmi, speculum.

v. 16. 2. *Erue me de manibus inimicorum meorum, et a persequentibus me.* Dicamus hoc, et unusquisque de inimicis suis dicat hoc. Bonum est enim, et orare debemus ut nos Deus eruat de manibus inimicorum nostrorum. Sed intelligendi sunt inimici, pro quibus orandum sit, et contra quos orandum sit. Inimici homines, qualescumque fuerint, non sunt odio habendi; ne cum odit malos quem patitur malum, sint duo mali. Diligat bonus et quem patitur malum, ut vel unus sit malus. Illi inimici sunt contra quos orandum est, diabolus et angeli ejus: ipsi nobis invident regnum cælorum, ipsi nolunt ut adscendamus unde illi dejecti sunt: ab his oremus erui animam nostram. Nam et quando adversum nos homines incitantur, vasa ipsorum fiunt. Proinde Paulus apostolus admonens nos quam cauti esse contra inimicos debeamus, ait servis Dei qui tribulationes patiebantur, utique seditionibus, improbitatibus, inimicitiis hominum,
Ephes. 6.12. Non est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, id est, non adversus homines, sed adversus principes et potestates et rectores mundi. Cujus mundi? cæli et terræ? absit. Hujus mundi rector non est nisi Creator. Sed quem dicit mundum? Amatores mundi. Denique addit, et exponit, Quod dico mundi, tenebrarum harum. Quarum utique tenebrarum, nisi infidelium et impiorum? Nam ex impiis et infidelibus cum essent facti pii et fideles, sic eos alloquitur idem Apostolus, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Adversus spiritalia, inquit, nequitiæ in cælestibus, adversum diabolum et ejus angelos dimicatis: hostes vestros non videtis, et vincitis. *Erue me de manibus inimicorum meorum, et a persequentibus me.*

Inimici pro quibus, et contra quos orandum.

Ephes. 5. 8. Ephes. 6.12.

3. *Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me fac in tua misericordia.* Superius dicebamus, si meminit hesternæ disputationis Caritas Vestra, quicumque adfuistis, quoniam illi maxime persequuntur Ecclesiam, qui Christiani nolunt bene vivere. Per hos enim opprobrium habet Ecclesia, et ab his inimicitias sustinet: quando corripiuntur, quando male vivere non permittuntur, quando cum eis vel verbo agitur, ipsi mala in suis cordibus meditantur, et erumpendi occasionem requirunt. Inter hos est gemens iste, et si volumus nos sumus; quoniam plures sunt ipsi, et inter multitudinem eorum vix apparent boni, tamquam grana in area, de quibus tamen purgatis horrea replenda sunt Domini. Ergo inter hos gemens iste ait, *Illustra faciem tuam super servum tuum.* Confusio enim quædam putatur, cum omnes Christiani dicuntur, et qui bene vivunt, et qui male vivunt, omnes uno charactere signantur, omnes ad unum altare accedunt, omnes eodem baptismo abluuntur, omnes eamdem orationem Dominicam proferunt, omnes iisdem mysteriis celebrandis intersunt. Quando discernuntur qui gemant, et pro (b) quibus gemant, nisi illustret ille faciem suam super servum suum? Quid est ergo, *Illustra faciem tuam super servum tuum?* Appareat quia pertineo ad te: nec sic dicat et Christianus impius quia pertinet ad te, ne sine caussa tibi in alio Psalmo dixerim, Judica me Deus, et discerne caussam meam de gente non sancta. Quod ibi dixit, Discerne caussam meam: hoc dicit hic, *Illustra faciem tuam super servum tuum.* Et tamen ne et ipse superbiat, et quasi se justificare videatur, adjungit, et ait, *Salvum me fac in tua misericordia:* hoc est, non in mea justitia, non in meis meritis, sed *in tua misericordia;* non quia ego sum dignus, sed quia tu misericors es. Noli me audire secundum judiciariam severitatem, sed secundum misericordissimam bonitatem. *Salvum me fac in tua misericordia.*

v. 17. In superiori Sermone n. 2 et seq. Matth. 3. 12. Lucæ 3. 17. Psal. 42. 1.

v. 18. 4. *Domine non confundar, quoniam invocavi te.* Magnam caussam dixit, *Non confundar, quoniam invocavi te.* Vis ut confundatur qui invocavit te? Vis ut dicatur, Ubi est de quo præ-

(a) MSS. Regius et Vaticanus, *inter quos affines.*

(b) MSS. *et a quibus gematur.*

A

sumsit? Quis autem etiam ipsorum impiorum non invocat Deum? Nisi ergo proprio modo quodam diceret, *Invocavi te*, qui non possit communis esse cum multis, nullo modo de hac invocatione tantam mercedem auderet exigere. Responderet enim illi Deus quodammodo in cogitatione, et diceret, Quid a me petis ut non confundaris? Quare? Quia invocasti me? Nonne quotidie homines, ut impleant forte adulteria quæ concupiscunt, invocant me? nonne quotidie homines, ut moriantur illi a quibus exspectant hereditatem, invocant me? nonne quotidie homines qui fraudem cogitant, ut eam prospero exitu compleant, invocant me? Quid ergo est quod pro magna mercede exigis, ut dicas, *Non confundar, quoniam invocavi te?* Invocant quidem illi, sed non invocant te.

Invocare Deum.

B

Invocas Deum, quando in te vocas Deum. Hoc est enim illum invocare, illum in te vocare, quodammodo eum in domum cordis tui invitare. Non autem auderes tantum patrem-familias invitare, nisi nosses ei habitaculum præparare. Si enim tibi dicat Deus, Ecce invocasti me, venio ad te, quo intrabo? Tantas sordes conscientiæ tuæ sustinebo? Si servum meum in domum tuam invitares, nonne prius eam mundare curares? Invocas me in cor tuum, et plenum est rapinis. Quo invocatur Deus plenum est blasphemiis, plenum est adulteriis, plenum est fraudibus, plenum est malis concupiscentiis, et invocas me? De talibus denique quid ait alio loco Psalmus? Dominum non invocaverunt.

Psal. 13. 5. et 52. 6.

Et utique invocaverunt, nec tamen invocaverunt. Breviter dico, quoniam nata est quæstio, ut tantam mercedem exigat homo allegans unum meritum, dicendo, *quia invocavi te*, cum videamus a tam multis malis invocari Deum, nata est quæstio: unde non transeundum est.

C

Dico ergo breviter homini avaro, Invocas Deum? Quare invocas Deum? Ut det mihi lucrum. Lucrum ergo invocas, non Deum. Quia hoc lucrum quod concupiscis, non potes habere per servum tuum, non potes habere per colonum tuum, per clientem tuum, per amicum tuum, per satellitem tuum: invocas Deum, ministrum lucri tui facis Deum: viluit tibi Deus. Vis invocare Deum? Gratis invoca. Avare an parum est tibi, si te impleat ipse Deus? Deus si ad te veniat sine auro et argento, non vis illum? Quid ergo tibi de his quæ fecit Deus sufficit, cui Deus ipse non sufficit? Merito ergo rogat iste, *Non confundar, quoniam invocavi te.*

D

Invocate Dominum, Fratres, si non vultis confundi. Confusionem enim quamdam timet iste, de qua in superioribus Psalmi locutus est, In te Domine speravi non confundar in æternum. Nam ut sciatis quia istam confusionem timet, quid addidit, cum dixisset, *Non confundar in æternum, quoniam invocavi te? Erubescant impii, et deducantur in infernum:* confusione utique illa in æternum.

v. 19.

5. ***Muta efficiantur labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et contemtu.*** Justus iste Christus est. Multa labia loquuntur adversus eum iniquitatem in superbia et contemtu. Quare in superbia et contemtu? Quia contemtibilis superbis apparuit, qui tam humilis venit.

Christus contemtus.

Non vis ut contemnatur ab eis qui honores amant, ille qui tantas contumelias accepit? Non vis ut contemnatur ab his qui pro magno habent istam vitam, ille qui mortuus est? Non vis ut contemnatur ab eis qui quasi damnationis mortem (a) crucis turpem putant, ille qui crucifixus est? Non vis ut contemnatur a divitibus, ille qui pauperem vitam gessit in mundo, cum esset creator mundi? Omnia ista quæ amant homines, quia noluit illa habere Christus, ut non habendo ostenderet contemnenda, non quia in potestate non habuit possidenda; omnes qui amant hæc, contemnunt illum. Et quicumque voluerit servorum ejus sequi vestigia ipsius, ut ambulet et ipse in ea humilitate, in qua didicit ambulasse Dominum suum, contemnitur in Christo quasi **membrum Christi**: et cum caput et membra contemnuntur, **totus ipse** Christus contemnitur, quia totus ipse justus est caput et corpus. Et necesse est ut contemnatur totus ipse Christus a superbis et impiis, ut fiat illis quod dicitur, ***Muta efficiantur labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et contemtu.*** Quando efficientur muta labia ista? In hoc sæculo? (b) numquam. Quotidie clamant contra Christianos, maxime humiles; quotidie blasphemant, quotidie latrant: augent linguis suis pœnas, quibus apud inferos sitiant, et aquæ stillam sine caussa desiderent.

Luc. 16. 24.

Non ergo nunc muta efficiuntur labia istorum. Sed quando? Quando traducent eos ex adverso iniquitates eorum, sicut dicitur in libro Sapientiæ, Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt. Tunc dicent illi, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum et in similitudinem improperii. Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est? Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam.

Sap. 5. 1. etc.

Tunc efficientur labia eorum muta, qui loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et in contemtu. Modo enim dicunt nobis, Ubi est Deus vester? Quid colitis? quid videtis? Creditis et laboratis; certum est quod laboratis: incertum est quod speratis. Quando venerit certum quod speramus, muta efficientur labia dolosa.

6. Proinde vide quid sequitur, quia muta efficientur labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et contemtu. Attendit iste qui sic gemit, vidit bona Dei intus in spirito, vidit hæc bona quæ in occulto videntur, sed ab impiis non videntur. Vidit eos propterea loqui adversus justum iniquitatem in superbia et contemtu, quia bona hujus sæculi vi-

(a) Vox crucis, non reperitur in MSS.
(b) Corbejensis MSS. a secunda manu habet, *in hoc sæculo nequam.*

dere norunt, bona autem futuri sæculi nec cogitare sciunt. Sed ut commendaret ipsa bona futuri sæculi hominibus, quos jubet tolerare,
v. 20 non amare præsentia, exclamavit, et addidit, *Quam multa multitudo dulcedinis tuæ Domine.* Hic homo impius si dicat, Ubi est ista multitudo dulcedinis? Respondebo, Quomodo tibi ostendam multitudinem hujus dulcedinis, qui palatum de febre iniquitatis perdidisti? Mel si non nosses, quem bene saperet non clamares, nisi gustasses. Palatum cordis non habes ad hæc bona gustanda, quid tibi faciam? Quomodo o-
* Subaud. possim. Ps. 33. 8. stendam? Non est cui * dicere, Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus. *Quam multa multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te.* Quid est abscondisti illis? Servasti illis, non negasti, ut soli ad eam perveniant (Bonum est enim quod justis et impiis non potest esse commune;) ut timendo perveniant. Quamdiu enim adhuc timent, nondum et ipsi pervenerunt: sed credunt se perventuros, et a timore incipiunt. Nihil enim dulcius est immortalitate sapientiæ, sed initium sapientiæ ti-
Prov. I. 7. Ps 110. 10, Item. v. 20. mor Domini. *Quam abscondisti timentibus te.*

7. *Perfecisti autem sperantibus in te in conspectu filiorum hominum.* Non, Perfecisti in conspectu filiorum hominum; sed, *sperantibus in te in conspectu filiorum hominum:* id est, eis perfecisti dulcedinem tuam, qui sperant in te in conspectu filiorum hominum. Quomodo dicit
Matth. 10, 33. Dominus, Qui me negaverit coram hominibus, » negabo et ego illum coram Patre meo. Ergo si » speras in Domino, coram hominibus spera: ne forte abscondas ipsam spem tuam in corde tuo, et timeas confiteri, cum tibi pro crimine objiciatur quia Christianus es. Cui autem modo objicitur quia Christianus est? Tam pauci non Christiani remanserunt, ut eis magis objiciatur quia Christiani non sunt, quam ipsi audeant aliqui-
Christus non erubescendus. bus objicere quia Christiani sunt. Tamen dico vobis, Fratres mei, Incipe, quicumque me audis, vivere quomodo Christianus, et vide si non tibi objiciatur et a Christianis, sed nomine, non vita, non moribus. Nemo sentit nisi qui expertus est. Ergo intende, intuere quod audis. Vis vivere ut Christianus? Vis sequi vestigia Domini tui? Objiciatur tibi, erubescis, et erubescendo dimittis. Viam perdidisti. Videris tibi corde
Rom. 10. 10. credidisse ad justitiam, sed perdidisti. Ore confessio fit ad salutem. Si ergo vis ambulare viam Domini, etiam in conspectu hominum spera in Deum, id est, noli erubescere de spe tua. Quomodo vivit in corde tuo, sic habitet in ore tuo:
Signum Christi in fronte Christianorum. quia non sine caussa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit, tamquam in sede pudoris, ne Christi opprobris Christianus erubescat. Hoc ergo in conspectu hominum si feceris, si inde coram hominibus non erubueris, si in conspectu filiorum hominum nec ore nec factis Christum negaveris, spera tibi perfici dulcedinem Dei.

v. 21. 8. Quid sequitur? *Abscondes eos in abscondito vultus tui.* Qualis est locus iste? Non dixit, A Abscondes eos in cælo tuo: non dixit, Abscondes eos in paradiso: non dixit, Abscondes eos in sinu Abrahæ. Multis enim * fidelibus loca fu- * f. nominibus.
tura sanctorum in Scripturis sanctis posita sunt. Vilescat totum quidquid præter Deum est. Qui nos tuetur in loco vitæ hujus, ipse post istam vitam sit locus noster: quis et iste Psalmus, hoc ei ait superius, Esto mihi in Deum prote- v. 3.
ctorem, et in domum refugii. Ergo erimus in » vultu Dei absconditi. Quid sinus est in facie Dei, a me exspectatis audire? Purgate cor, ut ipse illuminet, et quem invocatis intret. Est domus ejus, et erit domus tua: habitet in te, et tu habitabis in eo. Si eum in hoc sæculo exceperis corde tuo, ille post hoc sæculum excipiet te vultu suo, *Abscondes*, inquit, *eos*, Ubi? *In* B *abscondito vultus tui. A conturbatione hominum.* Ibi enim non conturbantur, cum absconduntur: in abscondito vultus tui non conturbantur. Putas est quisquam ita felix in hoc mundo, ut cum cœperit audire opprobria hominum, propterea quod Christo servit, fugiat ad Deum corde, et incipiat spem habere in dulcedine ipsius, et a conturbatione hominum, a quibus audit opprobria, intret in vultum Dei cum conscientia sua? Intrat plane, sed si habeat cum quo intret, id est, si non sit onerosa ipsa conscientia, si non illi faciat sarcinam grandem, ad angustam januam. *Abscondes ergo eos in abscondito vultus tui a conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum.* Aliquando abscondes eos in ab- C scondito vultus tui, a conturbatione hominum; ut prorsus in eis conturbatio humana deinceps esse non possit: sed interim cum peregrinantur in hoc sæculo, quia multas patiuntur linguas contradicentes qui tibi serviunt, quid eis facis? *Proteges eos in tabernaculo tuo.* Quod est taber- Ecclesia tabernaculum Dei
naculum? Ecclesia hujus temporis, tabernaculum ideo dicitur, quia adhuc in hac terra peregrinatur. Tabernaculum enim habitaculum est militum in expeditione positorum. Ipsa dicuntur tabernacula. Domus non est tabernaculum. Pugna in expeditione peregrinus; ut salvus factus in tabernaculo, gloriosus recipiaris in domum. Erit enim in cælo domus tua æterna, si modo bene in hoc tabernaculo vixeris. Ergo in hoc ta- D bernaculo proteges eos a contradictione linguarum. Contradicunt linguæ multæ, diversæ hæreses, diversa schismata personant, linguæ multæ contradicunt veraci doctrinæ: tu curre ad tabernaculum Dei, Ecclesiam catholicam tene, a regula veritatis noli discedere, et protegeris in tabernaculo a contradictione linguarum.

9. *Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ.* v. 22.
Quæ est civitas circumstantiæ? In una Judæa populus Dei erat positus, quasi in medio mundo, ubi dicebantur laudes Deo, eique sacrificia offerebantur, ubi prophetia non cessabat canendo futura, quæ modo videmus impleri: iste populus quasi in medio gentium erat. Attendit Propheta iste, et vidit futuram Ecclesiam Dei

in omnibus gentibus: et quia omnes gentes circum undique erant, quæ in medio ponebant unam gentem Judæorum; has undique circumstantes gentes appellavit civitatem circumstantiæ. Mirificasti quidem Domine misericordiam tuam in civitate Jerusalem: ibi passus est Christus, ibi resurrexit, ibi adscendit in cælum, ibi multa mirabilia fecit: sed major laus tua est, quia mirificasti misericordiam tuam in civitate circumstantiæ, id est, in omnibus gentibus diffudisti misericordiam tuam. Nec unguentum tuum in illa Jerusalem, quasi in vase tenuisti: sed tamquam confracto vase, unguentum per mundum diffusum est, ut impleretur quod dicitur in Scripturis sanctis, (Cant. 1. 2.) Unguentum effusum est nomen tuum. Et ita mirificasti misericordiam tuam in civitate circumstantiæ. (Act. 1. 9.) Adscendit enim in cælum, sedet ad dexteram Patris, post decem dies misit Spiritum-sanctum: impleti sunt Spiritu-sancto discipuli, cœperunt prædicare magnalia Christi; (Act. 8. 1.) lapidati, occisi, fugati sunt. Et cum inde tamquam ex uno loco fugarentur, quasi ligna ardentia igne divino, totam silvam mundi accensam fervore Spiritus et lumine veritatis impleverunt: et mirificavit Dominus misericordiam suam in civitate circumstantiæ.

(v. 23.) 10. *Ego dixi in ecstasi mea.* Recordamini titulum Psalmi, ecce est illa ecstasis. Videte quid dicat, *Ego dixi*, inquit, *in ecstasi mea*, *Projectus sum a facie oculorum tuorum.* In pavore meo dixi, hoc est, *Dixi in ecstasi mea.* Vidit se paventem intus nescio qua tribulatione magna, sicut non desunt: adtendit cor suum pavidum et trepidum, et ait, *Projectus sum a facie oculorum tuorum.* Si in facie tua essem, non sic timerem; si me adtenderes, non sic trepida- (Ps. 93. 18.) rem. Sed quoniam dicit in alio Psalmo, Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua Domine adjuvabat me: continuo et hic ait, *Ideo exaudisti vocem orationis meæ.* Quia confessus sum, quia dixi, Projectus sum a facie oculorum tuorum; quia non superbus exstiti, sed cor meum accusavi, et in tribulatione mea titubans ad te exclamavi: exaudisti orationem meam. Impletum est ergo quod commendavi de illo Psalmo. Quod enim est, *Ego dixi in ecstasi mea*, *Projectus sum a facie oculorum tuorum*: hoc est in illo Psalmo, Si dicebam motus est pes meus. Et quod est in illo, Misericordia tua Domine adjuvabat me: hoc est in isto, *Ideo exaudisti Domine vocem orationis meæ.* Adtende il- (Matth. 14. 26.) lud in Petro, Videt Dominum ambulantem in aquis, putat phantasma. Exclamat Dominus, Ego sum, noli timere. Confidit Petrus, et dicit, Si tu es, jube me venire ad te super aquas: hinc probo si tu es, si in verbo tuo potuero a quod tu potes. Ait ille, veni. Et (a) Verbum jubentis facta est potestas audientis. Veni, inquit. Et descendit: cœpit ire, ibat intrepidus, A tamquam in illo sperans: videns autem ventum validum timuit. *Ego dixi in ecstasi mea*, *Projectus sum a facie oculorum tuorum.* Et cum cœpisset mergi, clamavit, Domine pereo. Et Jesus porrigens ei manum, levavit eum dicens, Modicæ fidei, quare dubitasti? Dixi ergo in pavore meo, Projectus sum a facie oculorum tuorum: et tamquam jam perire incipientis in mari, exaudisti Domine vocem orationis meæ. Exaudisti autem, *cum clamarem ad te.* Clamor ad Deum non est voce, sed corde. Multi silentes labiis, corde clamaverunt: multi ore strepentes, corde averso nihil impetrare potuerunt. Si ergo clamas, clama intus, ubi audit Deus. Cum clamarem, inquit, ad te exaudisti vocem orationis meæ.

B 11. Jam ergo expertus quid nos hortatur? *Diligite Dominum omnes sancti ejus.* Tamquam diceret, Credite mihi, ego sum expertus; habui tribulationes, invocavi, et non sum deceptus; speravi in Deum, et non sum confusus: cogitationes meas illuminavit, trepidationem meam firmavit. *Diligite Dominum omnes sancti ejus*: id est, (b) vos diligite Dominum, qui non dili- b gitis mundum, hoc est, *omnes sancti ejus.* Nam cui dico ut diligat Dominum, qui adhuc diligit amphitheatrum? Cui dico ut diligat Dominum, qui adhuc diligit mimum, qui adhuc diligit (c) c pantomimum, qui adhuc diligit violentiam, qui adhuc diligit pompas sæculi, et vanitates omnes, et insanias mendaces? cui dico, Disce non diligere, ut discas diligere; avertere, ut C convertaris; funde, ut implearis. *Diligite Dominum omnes sancti ejus.*

12. *Quoniam veritatem requiret Dominus.* Nostis quia modo (d) multi malefici videntur, nostis (Matth. 11. 24.) d quia modo in suis vanitatibus extolluntur: veritatem requiret Dominus. *Et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam.* Ferte donec efferatis, tolerate, donec carealis: necesse est enim ut Dominus veritatem requirens, retribuat his qui abundanter faciunt superbiam. Jam dicturus es, Quando retribuet? Quando vult. Quia retribuet certus sis; de retributione non dubites, de tempore non audeas Deo dare consilium. Prorsus veritatem requiret, et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam. Aliquibus et hic retribuet, et vidimus et didicimus quia retribuit. Etenim quando D humiliantur qui Deum timent, si forte in aliqua dignitate hujus sæculi refulserant, humiliati non ceciderunt, quia Deum de corde non excluserunt: altitudo ipsorum Deus est. Humiliatus videbatur Job perdita substantia sua, perditis filiis (Job. 1.) suis, perditis quæ servabat, perditis quibus servabat, remansit sine hereditate, et quod est tristius, sine herede; remansit ad solam uxorem, non suam consolatricem, sed diaboli potius ad- (Job. 2. 9.) jutricem: humiliatus videbatur; vide si miser factus est, vide si non erat in abscondito vultus

(a) Lov. Et ad verbum. At Er. et MSS. carent particula ad.
(b) MSS. id est illi diligite etc.
(c) Παντόμιμος saltator, qui mores et affectus quoslibet gestu exprimebat. Vide lib. 2 de doctrina Christi. c. 25.
(d) Nonnulli ex antiquioribus MSS. multi malifices videntur.

Job. 1. 21. etc. A Dei. *Nudus* ait *exii de utero matris meæ, nudus » revertar in terram: Dominus dedit, Dominus abs» tulit; sicut Domino placuit ita factum est: sit » nomen Domini benedictum.* Istæ gemmæ laudis » Dei unde sunt? Videte foris pauperem, intus di» vitem. Istæ gemmæ laudis Dei exirent de ejus ore, nisi thesaurum haberet in corde? Qui divites esse vultis, tales divitias concupiscite, quas nec in naufragio potestis amittere. Ergo tales quando humiliantur, nolite eos putare miseros. Erratis, non scitis quid intus habeant. Ex vobis conjicitis, qui mundum diligitis, quia vos cum talia perditis, miseri remanetis. Prorsus nolite hoc putare, habent intus quo gaudeant. Interior est dominator eorum, interior est pastor et consolator ipsorum. Ipsi sunt qui male cadunt, qui

B spem suam in hoc sæculo ponunt. Aufertur quod nitebat foris, nihil remanet intus nisi fumus malæ conscientiæ. Unde se consolentur non habent, non habent quo fosas exeant, non habent quo intro redeant, deserti pompa sæculari, inanes gratia spiritali, vere humiliantur. Et multis facit Deus ista in isto tempore, sed non omnibus. Si enim nemini faceret, quasi non videretur vigilare divina providentia: si omnibus faceret, non servaretur divina patientia. Tu tamen Christiane tolerare didicisti, non vindictam retribuere. Vindicari vis Christiane? Nondum vindicatus est Christus. An tu passus es improbum, et ille non passus est? Nonne prior pro te passus est, qui non habebat quare pateretur? Nam in te tribulatio fornax aurificis est, (si tamen aurum sis,

C et non palea,) ut sordibus careas, non in cinerem convertaris.

13. *Diligite Dominum omnes sancti ejus: quoniam veritatem requiret Dominus, et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam.* Sed quando retribuet? O si modo retribueret, modo eos
v. 25. volebam videre humiliatos atque prostratos. Audite quid sequitur, *Viriliter agite.* Nolite lassas manus in tribulationibus dimittere, non nutent genua vestra. *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum.* Ad perpetienda et toleranda omnia mala hujus sæculi confortetur cor vestrum. Sed qui sunt quibus hæc dicit Propheta, *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum?* Numquid his qui diligunt mundum? Non. Sed quibus dicit, audite: *Omnes qui speratis in Domino.*

IN PSALMUM XXXI.

ENARRATIO I.

v. 1. *Ipsi David intelligentiæ.*

1. Ipsi David intelligentiæ, qua intelligitur non meritis operum, sed gratia Dei hominem liberari, confitentem peccata sua.

2. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata:* et quorum peccata in oblivionem ducta sunt. *Beatus vir cui non* v. 2.
imputavit Dominus peccatum, nec est in ore ejus dolus: nec in ore suo habet ostentationem justitiæ, cum conscientia ejus peccatis plena est.

3. *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea.* v. 3.
Quoniam non protuli ore confessionem ad salutem, omnis firmitas mea in infirmitate consenuit. *A clamando me tota die*, Cum essem impius atque blasphemus, clamando contra Deum, quasi defendens et excusans peccata mea. Rom. 10. 10.

4. *Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua.* Quoniam continua afflictione flagellorum tuorum, *Conversus sum in ærumna mea* (a) *dum configeretur spina.* Miser factus sum cognoscendo miseriam meam, compunctus mala conscientia. v. 4.

B 5. *Diapsalma. Peccatum meum cognovi, et injustitiam meam non operui:* id est, injustitiam meam non occultavi. *Dixi, Pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino.* Dixi, Pronuntiabo, non adversum Deum, sicut in clamore impietatis quando tacui, sed adversum me injustitiam meam Domino. *Et tu remisisti impietatem cordis mei*, audiens vocem confessionis in corde, antequam voce proferretur. v. 5.

6. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Pro hac impietate cordis ad te orabit omnis sanctus. Non enim meritis suis sancti erunt, sed opportunitate temporis, hoc est, in adventu ejus, qui nos a peccatis redemit. *Verumtamen in diluvio aquarum multarum ad eum non appropinquabunt.* Verumtamen nemo ar- v. 6.
C bitretur, cum repente finis venerit, sicut in diebus Noe, remanere confessionis locum, per quam propinquetur ad Deum.

7. *Tu mihi es refugium a pressura, quæ circumdedit me.* Tu mihi es refugium a pressura peccatorum, quæ circumdedit me cor meum. *Exultatio mea, redime me a circumdantibus me.* In te mihi est gaudium, redime me ab ea tristitia, quam mihi peccata mea faciunt. v. 7.

8. *Diapsalma.* Responsio Dei: *intellectum dabo tibi, et* * *statuam te in via hac qua* (b) *gradieris.* Intellectum dabo tibi post confessionem, ut non recedas a via qua ingrodieris, ne tuæ potestatis esse velis. *Obfirmabo super te oculos meos.* Ita super te faciam firmam dilectionem meam. v. 8 * Vulgata Instruam.

D 9. *Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.* Ideo se ipsi regere volunt. Et vox Prophetæ: *In fræno et camo maxillas eorum constringe.* Ergo fac illis Deus, quod fit equo et mulo, ut pœnis eos cogas ferre regimen tuum. *Qui non propinquant ad te.* v. 9.

10. *Multa flagella peccatoris.* Multum flagellatur, qui non confitens Deo peccata sua, seipsum sibi rectorem esse vult. *Sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.* Qui autem sperat in Domino, et ei se subdit regendum, misericordia circumdabit eum. v. 10.

(a) Plerique MSS. omisso *mea*, constanter habent *in ærumnam:* sic LXX.

(b) MSS. in hac et in sequenti Enarratione, *ingredieris.*

v. 11. 11. *Lætamini in Domino, et exsultate justi.* Lætamini, et exultate justi, non in vobis, sed in Domino. *Et gloriamini omnes recti corde.* Et in ea gloriamini omnes, qui intellexistis rectum esse illi subdi, ut ceteris præferamini.

IN EUMDEM PSALMUM XXXI.

* ENARRATIO II.

* Sermo ad plebem, in quo de fide et operibus disputatur.

Præfatio. 1. PSALMUS (*a*) gratiæ Dei et justificationis nostræ nullis præcedentibus meritis nostris, sed præveniente nos misericordia Domini Dei nostri, commendatus maxime ore Apostolico, sicut præcedens hunc Psalmum lectio omnibus intimavit, a nostra tenuitate susceptus est cum vestra Caritate tractandus. Unde primum infirmitatem meam orationibus vestris commendo, sicut dicit Apostolus, ut detur mihi sermo in apertione oris mei, sic loqui vobis, quemadmodum et mihi dicere periculosum non sit, et vobis audire salutare sit. Anceps enim animus humanus, et fluctuans inter confessionem infirmitatis et audaciam præsumtionis, plerumque hinc atque inde contunditur, et ita impellitur ut ei in quamlibet partem cadere præcipitium sit. Si enim se infirmitati propriæ omni ex parte donaverit, et in hanc cogitationem se inclinaverit, ut dicat, quia misericordia Dei omnibus peccatoribus, in quibuslibet peccatis perseverantibus, tantum credentibus quia Deus liberat, Deus ignoscit, ita in fine parata est, ut nemo pereat fidelium iniquorum: id est, nemo pereat eorum qui sibi dicunt, Quidvis faciam, quibuslibet facinoribus et flagitiis inquiner, quantumlibet peccem, liberat me Deus misericordia sua, quia credidi in eum. Qui ergo dicit neminem perire talium, cogitatione mala inclinatur in impunitatem peccatorum; et Deus ille justus, cui cantatur misericordia et judicium, non sola misericordia, sed et judicium, invenit hominem male de se præsumentem, et ad interitum suum misericordia Dei abutentem, et necesse est ut damnet. Talis itaque cogitatio præcipitat hominem: (*b*) qua quisque territus, si se in audaciam quamdam præsumtionis erexerit, et de suis viribus justitiaque præsumserit et proposuerit animo implere justitiam, et omnia quæ præcipiuntur in lege ita facere ut in nullo offendat, atque in potestate sua se habere vitam suam, ut omnino nusquam labatur, nusquam deficiat, nusquam titubet, nusquam caliget, sibique hoc tribuat, et potentatui voluntatis suæ: etiam si forte impleverit omnia quæ justa videntur coram oculis hominum, ita ut nihil inveniatur in vita ejus, quod possit reprehendi ab hominibus, ipsam præsumtionem jactationemque superbiæ damnat Deus. Quid igitur fit, si se homo justificaverit, et de justitia sua præsumserit? Cadit. Si considerans et cogitans infirmitatem suam et præsumens de misericordia Dei, neglexerit vitam suam mundare a peccatis suis, et se omni gurgite flagitiorum demerserit; et ipse cadit. Præsumptio de justitia, quasi dextera est: cogitatio impunitatis peccatorum, quasi sinistra est. (*c*) Audiamus vocem Dei dicentem nobis, Ne declines in dexteram aut sinistram. Ne præsumas ad regnum de justitia tua, ne præsumas ad peccandum de misericordia Dei. Ab utroque te revocat præceptum divinum; et ab illa altitudine, et ab ista profunditate. illuc si ascenderis, præcipitaberis; huc si lapsus fueris, demergeris. Ne, inquit, declines in dexteram aut sinistram. iterum dico quod breviter fixum omnes animo teneatis: Ne præsumas ad regnum de justitia tua, ne præsumas ad peccandum de misericordia Dei. Respondebis, Quid ergo faciam? Psalmus iste docet nos: quo perfecto atque tractato, arbitror adjuvante misericordia Domini, visuros nos viam vel ubi jam ambulemus, vel quam tenere debeamus. Unusquisque pro modulo suo audiat, et sicut sibi conscius fuerit, ita vel doleat corrigendus, vel gaudeat approbandus. Si se deviasse invenerit, redeat ut in via ambulet: si se in via invenerit, ambulet ut perveniat. Nemo sit superbus extra viam, nemo piger in via.

Ephes. 6. 19.

Ps. 100. 1.

Prov. 4. 20.

2. Hunc autem Psalmum ad eam gratiam pertinere, qua Christiani sumus, testatus est apostolus Paulus: unde ipsam lectionem vobis legi voluimus. Hoc dixit Apostolus, cum commendaret justitiam quæ ex fide est, adversus eos qui gloriantur de justitia quæ est ex operibus, hoc ait: Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non ad Deum. Avertat ipse Deus a nobis talem gloriam, et illud potius audiamus, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Multi enim gloriantur de operibus, et invenis multos paganos propterea nolle fieri Christianos, quia quasi sufficiunt sibi de bona vita sua. Bene vivere opus est, ait: quid mihi præcepturus est Christus? Ut bene vivam? Jam bene vivo: quid mihi necessarius est Christus? Nullum homicidium, nullum furtum, nullam rapinam facio, res alienas non concupisco, nullo adulterio contaminor. Nam inveniatur aliquid in vita mea quod reprehendatur, et qui reprehenderit faciat Christianum. Habet gloriam, sed non ad Deum. Non autem sic pater noster Abraham. Hæc enim sententia Scripturæ ad hoc vult intentionem nostram dirigere. Quia enim fatemur, et ipsa est fides nostra de sancto Patriarcha, qui placuit Deo, ut dicamus eum et noverimus ad Deum habere gloriam, ait Apostolus: Certe notum est nobis et manifestum, quia Abraham ad Deum habet gloriam: at si ex operibus justificatus est Abraham, habet gloriam, sed non ad Deum: ad Deum autem habet gloriam; non ergo ex operibus justificatus est. Si ergo non ex operibus justificatus est Abraham, unde justificatus est? Sequitur, et dicit

Rom. 4. 1. » etc. »

1. Cor. 1. 31.

(*a*) Huic sermoni titulus in Regio MS. præfixus iste est: *Incipit de Psalmo tricesimo I. habitus sermo in quinta feria, in Basilica Restituta.*

(*b*) Editi, *qua quisque terretur, si se in audaciam* etc. At plures MSS. *territus.*

(*c*) Aliquot MSS. *Audivimus.*

Rom. 4. 3. Gen. 15. 6. unde: Quid enim Scriptura dicit? id est, Unde dicit Scriptura justificatum Abraham? Credidit autem Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Ergo ex fide justificatus est Abraham.

3. Jam qui audit, non ex operibus, sed ex fide: observet illam voraginem, de qua locutus sum. Vides ergo, quia ex fide, non ex operibus justificatus est Abraham: faciam ergo quidquid volo, quia et si bona opera non habuero, et tantum credidero in Deum, deputatur mihi ad justitiam. Si dixit et decrevit, lapsus demersus est: si adhuc cogitat et fluctuat, periclitatur. Scriptura autem Dei verusque intellectus, non solum periclitantem a periculo liberat, sed et demersum a profundo elevat. Respondeo ergo tamquam contra Apostolum, et dico de ipso Abraham, quod invenimus etiam in Epistola alterius Apostoli, qui volebat corrigere homines, qui male intellexerant istum Apostolum. Jacobus enim in Epistola sua, contra eos qui nolebant bene operari de sola fide præsumentes, ipsius Abrahæ opera commendavit, cujus Paulus fidem:
Jacobi 2. 21. et non sunt sibi adversi Apostoli. Dicit autem opus omnibus notum, Abraham filium suum immolandum Deo obtulit. Magnum opus, sed ex fide. Laudo superædificationem operis, sed video fidei fundamentum: laudo fructum boni operis, sed in fide agnosco radicem. Si autem hoc præter fidem rectam faceret Abraham, nihil illi prodesset qualecumque illud opus esset. Rursum si sic teneret fidem Abraham, ut cum ei Deus imperaret offerre sibi immolandum filium suum, diceret apud semetipsum, Non facio, et tamen credo, quia me etiam contemnentem jussa sua liberat Deus: fides sine operibus mortua esset, et tamquam radix sine fructu sterilis atque arida remaneret.

4. Quid ergo? Debemus nulla opera præponere fidei, id est ut ante fidem quisquam dicatur
Opera ante fidem. 2 Sent. dist. 40. c. 1. et 41. c. Alii vero qui. bene operatus? Ea enim ipsa opera quæ dicuntur ante fidem, quamvis videantur hominibus laudabilia, inania sunt. Ita mihi videntur esse, ut magnæ vires et cursus celerrimus præter viam. Nemo ergo computet bona opera sua ante fidem: ubi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Non valde attendas quid homo faciat, sed quid cum facit, adspiciat, quo lacertos optimæ gubernationis dirigat. Fac enim hominem optime gubernare navim, et perdidisse quo tendit, quid valet quia artemonem optime tenet, optime movet, dat proram fluctibus? cavet ne (a) latera infligantur; tantis est viribus, ut detorqueat navim quo velit, atque unde velit: et dicatur ei, Usque quo is; et dicat, Nescio: aut non dicat, Nescio; sed dicat, Ad illum portum eo, nec in portum, sed in saxa festinet? Nonne iste quanto sibi videtur in navi gubernanda agilior, et efficacior, tanto periculosius eam sic gubernat, ut ad naufragium properando perducat? Talis est et qui optime currit præter viam. Nonne ergo erat melius et tolerabilius, ut esset gubernator ille aliquanto invalidior, ut cum labore et aliqua difficultate gubernacula regeret, et tamen rectum debitumque cursum teneret: rursumque ille pigrius etiam et imbecillius, tamen in via ambularet, quam præter viam fortiter curreret? Optimus ergo ille qui et viam tenet, et bene ibi ambulat: sequentis autem spei, qui et si aliquantum claudicat, non omnino (b) ut erret, aut remaneat, sed progreditur etsi paulatim. Fortasse enim sperandum est, cum quo tendit etiam tardius perventurum.

5. Ergo, Fratres, ex fide justificatus est Abraham: sed si fidem opera non præcesserunt, tamen secuta sunt. Numquid enim fides tua sterilis erit? Si sterilis non es, sterilis non est ipsa. Aliquid mali credidisti, et igne malitiæ tuæ radicem tuæ fidei concremasti. Tene ergo fidem operaturus. Sed dicis, Non hoc ait apostolus Paulus. Immo hoc ait Paulus apostolus: Fides, Gal. 5. 6.
inquit, quæ per dilectionem operatur. Et alio loco, Plenitudo ergo legis caritas. Et alio loco Rom. 13. 10.
Omnis enim lex in uno sermone impletur, in eo Gal. 5. 14.
quo scriptum est, Diliges proximum tuum tamquam te ipsum. Vide si non vult te operari qui Rom. 13. 9. etc.
dicit, Non adulterabis, Non homicidium facies, Non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tamquam te ipsum: dilectio proximi malum non operatur: Plenitudo autem legis, caritas. Numquid caritas permittit aliquid mali te facere ei quem diligis? Sed forte tantummodo mali nihil facis, non etiam aliquid boni. (c) Ergone caritas permittit te non præstare quidquid potes ei quem diligis? Nonne illa est caritas quæ orat etiam pro inimicis? Ergo deserit amicum, qui bene optat inimico? Itaque si fides sine dilectione sit, sine opere erit. Ne autem multa cogites de opere fidei, adde illi spem et dilectionem, et noli cogitare quid opereris. Ipsa dilectio vacare non potest. Quid enim de quoquam homine etiam male operatur, nisi amor? Da mihi vacantem amorem et nihil operantem. Flagitia, adulteria, facinora, homicidia, luxurias omnes, nonne amor operatur? Purga ergo amorem tuum: aquam fluentem in cloacam, converte ad hortum: quales impetus habebat ad mundum, tales habeat ad artificem mundi. Num vobis dicitur, Nihil ametis? absit. Pigri, mortui, detestandi, miseri eritis, si nihil ametis. Amate, sed quid ametis videte. Amor Dei, amor proximi, caritas di- Caritas.
citur: amor mundi, amor hujus sæculi, cupiditas dicitur. Cupiditas refrenetur, caritas excite- Cupiditas.
tur. Ipsa enim caritas bene operantis, da ei spem bonæ conscientiæ. Spem enim gerit bona conscientia: quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe. Et erunt tria hæc, de quibus dicit Apostolus, 1. Cor. 13. 13.
Fides, spes, caritas. Et alio loco ipsa tria, sed

(a) Plerique MSS., ne lateri infligantur.
(b) Sic aliquot MSS. Alii vero, omnino ut hæreat. Editi, omnino errat, aut remanet.
(c) Ita MSS. At editi, Ergo nec caritas.

1 Tim. 1. 5. pro spe bonam conscientiam posuit: Finis enim
præcepti est, dixit. Quid est finis præcepti? Quo
perficiantur præcepta, non quo consumantur. A-
liter enim dicimus, Finitus est cibus; aliter di-
cimus, Finita est tunica quæ texebatur: finitur
cibus ut non sit; finitur tunica ut perfecta sit:
et hic finis dicitur, et ibi. Non ergo hic finem
præcepti dixit, quo quasi pereant præcepta; sed
quo perficiantur, et consummentur, non consu-
* f. præcepti. mantur. Finis ergo * propter tria illa: Finis, in-
quit, præcepti est caritas de corde puro, et con-
scientia bona, et fide non ficta. Pro spe bonam
conscientiam posuit. Ille enim sperat, qui bonam
conscientiam gerit. Quem vero pungit mala con-
scientia, retrahit se a spe, et non sibi sperat
nisi damnationem. Ut ergo speret regnum, ha-
beat bonam conscientiam; et ut habeat bonam
conscientiam, credat, et operetur. Quod credit
1 Cor. 13. 13. fidei est, quod operatur caritatis est. Illo ergo
1 Tim. 1. 5. loco a fide cœpit Apostolus, Fides, spes, caritas:
alio loco ab ipsa caritate cœpit, Caritas de corde
puro, et conscientia bona, et fide non ficta. Modo
nos a medio cœpimus, ab ipsa conscientia et spe.
Qui vult, inquam, habere bonam spem, habeat
bonam conscientiam; ut autem habeat bonam
conscientiam, credat, et operetur. A medio imus
ad initium et finem: credat, et operetur. Quod
credit, fidei est: quod operatur caritatis est.

Rom. 3. 28. 6. Quomodo ergo dicit Apostolus justificari
hominem, sine operibus ex fide; cum alio loco
dicat, Fides quæ per dilectionem operatur? Non
Gal. 5. 6. ergo Jacobum apostolum Paulo, sed ipsum Pau-
lum ipsi Paulo opponamus, et dicamus ei, Hac
nos quodammodo permittis impune peccare, cum
» dicis, Arbitramur justificari hominem per fidem
» sine operibus: et hac dicis, Fides quæ per dile-
ctionem operatur. Quomodo hac quasi securus
fio, si operatus non fuero: hac autem nec spem,
nec ipsam fidem videor habere bonam, nisi ope-
ratus fuero per dilectionem? Teipsum audio A-
postole. Certe fidem mihi hic sine operibus vis
commendare: opus autem fidei dilectio est: quæ
dilectio vacare non potest, nisi et mali nihil ope-
retur, et quidquid potest boni operetur. Quid
Psal. 36. 27. enim facit dilectio? Declina a malo, et fac bo-
num. Hanc ergo fidem sine operibus commen-
1 Cor. 13. 2. das: et alio loco dicis, Et si fidem habeam,
» ita ut montes transferam, caritatem autem
» non habeam, nihil mihi prodest. Ergo si nihil
prodest fides sine caritate, caritas autem ubi
fuerit necesse est ut operetur, fides ipsa per di-
lectionem operatur. Quomodo ergo justificabitur
homo per fidem sine operibus? Respondet ipse
Apostolus: Propterea hoc tibi dixi, o homo, ne
quasi de operibus tuis præsumere videreris, et
merito operum tuorum te accepisse fidei gra-
Gratia fidei. tiam. Noli ergo præsumere de operibus ante fi-
dem. Noveris quia peccatorem te fides invenit,
et si te fides data fecit justum, impium invenit

A quem faceret justum. Credenti, inquit, in eum Rom. 4. 5.
qui justificat impium, deputatur fides ejus ad ju-
stitiam. Si justificatur impius, ex impio fit ju-
stus: si ex impio justus fit, quæ sunt opera im-
piorum? Jactet etiam impius opera sua, et di-
cat, Do pauperibus, nihil alicui aufero, non uxo-
rem alienam concupisco, non quemquam occido,
nulli fraudem facio, depositum apud me nullo te-
ste repræsento; hæc omnia dicat: quæro utrum
pius sit, an impius. Et quomodo sum impius,
inquit, ista faciens? Quomodo illi, de quibus di-
ctum est, Et servierunt creaturæ potius quam Rom. 1. 25.
Creatori, qui est benedictus in sæcula. (a) Quo- »
modo es impius? Quid si de his omnibus bonis a
operibus, aut illud speras quod sperandum est,
sed non ab illo a quo sperandum est; aut hoc
B speras, quod sperandum non est, etiam ab illo
a quo æterna vita speranda est? Pro bonis ope-
ribus sperasti terrenam quamdam felicitatem,
impius es. Non est ista merces fidei. Cara res
est fides, vili illam (b) addixisti. Impius ergo es, b
et nulla sunt ista opera tua. Moveas licet in bo-
nis operibus lacertos, et videaris navim optime
gubernare, in saxa festinas. Quid si quod spe-
randum est speras, id est vitam æternam, sed
non a Domino Deo per Jesum Christum, per quem
solum datur vita æterna; sed putas te ad vitam
æternam posse pervenire per militiam cœli, per
solem et lunam, per potestates aeris, et maris,
et terræ, et siderum? Impius es. Crede in eum
qui justificat impium, ut possint et bona opera
tua esse opera bona. Nam nec bona illa appella-
C verim, quamdiu non de radice bona procedunt.
Quid est hoc? Aut vitam temporalem ab æterno
Deo speras, aut vitam æternam a dæmonibus
speras: in qualibet parte impius es. Corrige fi-
dem, (c) dirige fidem, dirige viam: et si habes
bonos pedes, ambula jam securus, curre, viam c
tenes: quanto melius cucurreris, tanto facilius
pervenies. Sed forte claudicas aliquantum. Saltem
a via noli recedere; etsi tardius, perventurus es:
noli remanere, noli retro converti, noli deviare.

7. Quid ergo? Qui sunt beati? Non in quibus
non invenerit Deus peccatum: nam in omnibus
invenit. Omnes enim peccaverunt, et egent glo- Rom. 3. 23.
ria Dei. Si ergo in omnibus peccata inveniuntur,
remanet ut non sint beati, nisi quorum remissa
sunt peccata. Hoc ergo Apostolus sic commen-
D davit: Credidit Abraham Deo, et reputatum est Rom. 4. 3. » etc.
ei ad justitiam. Et ei qui operatur, (id est, de
operibus præsumit, et eorum merito sibi dicit
datam esse gratiam fidei,) merces non imputa-
tur secundum gratiam, sed secundum debitum. (d) d
Quid est hoc, nisi quod merces nostra gratia vo-
catur? Si gratia est, gratis datur. Quid est gra-
tis datur? Gratis constat. Nihil boni fecisti, et
datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur o-
pera tua, et inveniuntur omnia mala. Si quod
debetur illis operibus Deus redderet, utique da-

(a) Editi, *Ecce quomodo impius*. Abest, *Ecce*, a MSS. sed ex iis duo habent sic, *Quomodo es pius, qui de his omnibus* etc.
(b) Plerique MSS. *adduxisti*.
(c) In MSS. deest, *dirige fidem*.
(d) MSS. Vaticanus, Reg. et Colb. *Quid est hoc? Merces nostra gratia vocatur;* omisso, *nisi quod*.

Rom. 6. 23. maneret: Stipendium enim peccati mors. Malis operibus quid debetur, nisi damnatio? Bonis quid debetur? Regnum cælorum. Tu autem in malis operibus inventus es: si reddatur tibi quod debetur; puniendus es. Quid ergo fit? Non tibi Deus reddit debitam pœnam, sed donat indebitam gratiam. Debebat vindictam, dat indulgentiam. Incipis ergo esse in fide per indulgentiam; jam fides illa assumta spe et dilectione incipit bene operari: sed nec tunc glorieris, et extollas te: memento a quo in via positus sis; memento quia et sanis pedibus et velocibus errabas, memento quia et si languebas, et in via semivivus jacebas, le-
Luc. 10. 30. vatus es in jumentum; et perductus in stabulum.
Rom. 4. 4. Ei autem, inquit, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si vis esse alienus a gratia, jacta merita tua. Ille autem videt quid sit in te, et novit quid
Ibidem 5. cui debeat. Ei vero qui non operatur, inquit. Ecce pone aliquem impium peccatorem, non ope- » ratur. Quid autem? Credit autem in eum qui justificat impium. Ex eo enim quia non operatur bene, impius est: et si bona videatur facere, tamen quia sine fide, nec bona vocanda sunt. Cre-
Ibid. etc. denti autem in eum qui justificat impium, depu- » tatur fides ejus ad justitiam; sicut et David dicit, » beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert ju- » stitiam sine operibus. Justitiam autem quam? Fidei, quam bona opera non præcesserunt, sed quam bona opera consequuntur.

8. Intendite ergo vos: alioquin male intelligendo projicitis vos in illam voraginem impune peccandi: et ego liber sum, aient ipse Apostolus ab omnibus male intelligentibus liber fuit. Libenter enim male intellexerunt, ne bona opera sequerentur. Nolite esse de numero talium, Fratres. Dicitur in quodam Psalmo, de quodam homine tali, id est de tali genere, quasi de uno:
Psal. 35. 4. Noluit, inquit, intelligere, ut bene ageret. Non dictum est, Non potuit intelligere. Vos ergo oportet ut velitis intelligere, ut bene agatis. Intellectus enim vobis non deerit manifestus. Quis est manifestus intellectus? Nemo jactet bona opera sua ante fidem, nemo sit piger in bonis operibus accepta fide. Dat Deus ergo indulgentiam omnibus impiis, et eos justificat ex fide.

v. 1. 9. *Beati* (a) *quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* * *Beatus vir*
v. 2. *cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in ore ejus dolus.* Jam Psalmus incipit, et incipit intellectus. Intellectus ergo vel intelligentia ipsa est, ut noveris nec jactare te debere de meritis tuis, nec præsumere de impunitate peccati. Psalmi enim titulus ita est, (b) *Huic David intellectus. Intelligentiæ* vocatur Psalmus iste. Prima ergo intelligentia, ut te noveris peccato-
Galat. 5. 6. rem. Consequens intelligentia est, ut cum ex fide per dilectionem bene cœperis operari, ne hoc viribus tuis, sed gratiæ Dei deputaveris. Ita non erit dolus in corde tuo, hoc est, in ore interiore tuo; nec aliud in labiis habebis, aliud in cogitatione. Non eris de illis Pharisæis, de quibus dictum est, Similes estis monumentis dealbatis, a Matth. 23. 27. foris quidem apparetis hominibus justi, intus autem pleni estis dolo et iniquitate. Qui ergo cum sit iniquus justum se prætendit, nonne dolosus est? Non ille Nathanael est, de quo Domi- Johan. 1. 47. nus dicit, Ecce vere Israelita in quo dolus non est. Unde autem in illo Nathanaele dolus non erat? Cum esses, inquit, sub arbore fici, vidi te. Ibidem 48. Sub arbore fici erat, sub conditione carnis erat. Si sub conditione carnis erat, quis impietate propaginis tenebatur, sub illa arbore fici erat, in qua gemitur in alio Psalmo, Ecce enim in iniquitate conceptus sum. Sed vidit eum ille Psal. 50. 7. qui venit cum gratia. Quid est, Vidit eum? Misertus est ejus. Ergo hominem sine dolo sic commendat, ut gratiam suam in illo commendet. Cum esses sub arbore fici, vidi te. Vidi te quid magnum est, nisi intelligas aliquo modo dictum? Quid magnum est videre hominem sub arbore fici? Si non vidisset sub ista ficu genus humanum Christus, aut arescaeremus omnino, aut quomodo Pharisæi, in quibus dolus erat, id est, justificabant se verbis, factis autem mali erant, folia sola invenirentur in nobis, non fructus. Nam talem arborem fici quando vidit Christus, maledixit, et aruit. Video, inquit, sola fo- Matth. 21. 19. lia, id est sola verba, absque fructu: Arescat, inquit, ut nec folia habeat. Ut quid et verba tollit? Arbor arida enim nec folia potest habere. Sic ergo erant Judæi, Pharisæi arbor illa erant: verba habebant, facta non habebant: ex sententia Domini ariditatem meruerunt. Videat ergo nos Christus sub arbore fici: videat in carne nostra etiam fructum boni operis, ne ejus maledictione arescamus. Et quia totum gratiæ ejus imputamus, non meritis nostris, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata:* non in quibus non sunt inventa peccata, sed quorum tecta sunt peccata. Cooperta sunt 4. Sent. dist. 18 Sed quæritur. peccata, tecta sunt, abolita sunt. Si texit peccata Deus, noluit advertere; si noluit advertere, noluit animadvertere; si noluit animadvertere, noluit punire; si noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignoscere. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Nec sic intelligatis quod dixit, peccata cooperta sunt, quasi ibi sint et vivant. Tecta ergo peccata quare dixit? Ut non viderentur. Quid enim erat Dei videre peccata, nisi punire peccata? Ut noveris quia hoc est Dei videre peccata, quod punire peccata, quid et dicitur? Averte faciem tuam a pec- Psal. 50. 11. catis meis. Peccata ergo tua non videat, ut te videat. Quomodo te videat? Quomodo Nathanae- Johan. 1. 48. lem, Cum esses sub arbore fici, vidi te. Umbra fici non impedivit oculos misericordiæ Dei.

10. *Nec est in ore ejus dolus.* At vero qui no- Item. v. 2.

(a) Sic in MSS. superiori præfationi proxime conjungitur altera istæc Psalmi 31. expositio. At in prius editis ab Er. et Lov. fuerat hoc loco interposita Enarratio prima, quam habes supra pag. 197.

(b) Hæc verba, *Huic David intellectus*, editi omnes habent et prosequuntur, *Intelligentia vocatur* etc. At MSS. verbis illis omissis, ferunt, *Intelligentiæ vocatur* etc.

lunt confiteri peccata, laborant sine caussa in defensione peccatorum suorum. Et quanto laborant in defensione peccatorum suorum jactantes merita sua, non videntes iniquitates suas, tanto plus robur eorum et fortitudo deficit. Ille enim fortis est, qui non in se, sed in Deo fortis est.
2 Cor. 11. 8. Propter illud, Ter Dominum rogavi ut auferret
» eum a me; et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea.
» Gratia mea, dixit; non, Virtus tua. Sufficit, in-
» quit, tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate
Ibidem 10. perficitur. Unde alio loco ipse ait, Quando infirmor, tunc fortis sum. Ergo qui vult fortis esse, velut præsumens de se, et jactans merita sua, qualiacumque illa sint, erit similis Pharisæo illi, qui quod a Deo se dicebat accepisse, superbe
Luc. 18. 11. tamen jactabat: Gratias, inquit, tibi. Adtendite Fratres mei, quale genus superbiæ commendet Deus: vere quale potest subintrare justo homini, quale potest subrepere etiam bonæ spei viro. Gratias tibi, dicebat. Ergo cum dicebat, Gratias tibi, fatebatur ab illo se accepisse quod habebat. Quid enim habes quod non accepisti?
1. Cor. 4 7. Ergo, Gratias tibi ago, dixit; Gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri homines, raptores, injusti, adulteri, sicut et Publicanus iste. Unde ergo superbus? Non quia de bonis suis Deo gratias agebat, sed quia super alterum se de ipsis bonis extollebat.

11. Adtendite Fratres: nam unde cœperit di-
Luc. 18. 8. cere similitudinem ipsam Dominus, Evangelista præmisit. Cum enim Christus dixisset, Putas veniens filius hominis inveniet fidem in terra: et ne existerent quidam hæretici, qui adtendentes et putantes quasi lapsum totum mundum, (omnes enim hæretici in paucis et in parte sunt,) jactarent se, quod in ipsis remansit quod de toto mundo perierit; ibi statim ubi ait Dominus, Putas veniens filius hominis inveniet fidem in
Ibid 9 etc. terra, subjecit Evangelista et ait, Dixit autem
» et ad quosdam, qui sibi justi videbantur, et
» spernebant ceteros, similitudinem hanc: Quidam Pharisæus et Publicanus venerunt in templum orare: et cetera quæ nostis. Pharisæus ergo ille dicebat, Gratias tibi ago. Sed unde superbus? Quia spernebat ceteros. Unde probas? In ipsis
» verbis. Quomodo? (a) Pharisæus, inquit, ille contemsit de longe stantem, cui Deus confitenti
Ibidem 13. propinquabat. Publicanus, inquit, de longinquo stabat: sed Deus ad illum de longinquo non stabat? Quare Deus ab illo de longinquo non sta-
Ps. 33. 19. bat? Quia alio loco dicitur, Prope est Dominus his qui obtriverunt cor. Videte si Publicanus iste obtriverat cor, et ibi videbitis quia prope
Luc. 18 13. est Dominus his qui obtriverunt cor. Publicanus
» autem de longinquo stabat, et neque volebat ad
» cælum oculos suos levare, sed percutiebat pectus suum. Tunsio pectoris, obtritio cordis. Quid dicebat tundens pectus? Deus propitius esto
b « mihi peccatori. (b) Et quid sententiæ Dominus?
« Amen dico vobis, descendit justificatus de tem-

A pio Publicanus ille, magis quam ille Pharisæus. Quare? hoc est judicium Dei. Non sum sicut »
Publicanus iste, non sum sicut ceteri homines, »
injusti, raptores, adulteri: Jejuno bis in sabba- »
to, decimas do omnium quæcumque possideo. »
Ille non audet ad cælum levare oculos suos, adtendit conscientiam suam, longe stat, et justificatus est magis quam ille Pharisæus. Quare? Rogo te, Domine, expone nobis hanc justitiam tuam, expone nobis æquitatem juris tui. (c) Ex- c
ponit Deus regulam legis suæ. Vultis audire qua- Ibidem 14.
re? Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; et »
qui se humiliat, exaltabitur.

12. Intendat ergo Caritas Vestra. Diximus non ausum fuisse oculos ad cælum levare Publicanum. Quare cælum non adtendebat? Quia se ad-
B tendebat. Se adtendebat, ut primo sibi displiceret, et sic Deo placeret. Tu autem jactas te, erecta cervice es. Ait Dominus superbo, Non vis ad te adtendere? ego adtendo. Vis autem ut non adtendam? tu adtende. Ideo Publicanus non audebat oculos ad cælum levare; quia seipsum intuebatur, conscientiam suam puniebat: ipse sibi judex erat, ut ille intercederet; ipse puniebat, ut ille liberaret; ipse accusabat, ut ille defenderet. Adeo defendit eum, quia dixit pro ipso sen-
tentiam: Descendit justificatus Publicanus ille »
magis quam ille Pharisæus: quia omnis qui se »
exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exal- »
tabitur. Adtendit se, inquit, et nolui ego adten- »
dere: audivi dicentem, Averte oculos tuos a pec- Ps. 50. 11.
catis meis. Quis est enim qui illud dixit, nisi
C qui etiam illud dixit, Quoniam iniquitatem meam »
ego agnosco? Itaque, Fratres mei, erat et Pharisæus ille peccator. Non enim quia dicebat, Non sum sicut ceteri homines injusti, raptores, adulteri; neque quia jejunabat bis in sabbato; neque quia decimas dabat, non erat peccator. Quod si sine ullis peccatis esset, ipsa superbia grande crimen erat: et tamen ecce illa omnia dicebat.
Quis tandem sine peccato? Quis gloriabitur ca- Prov. 20 9
stum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccatis? Habebat ergo ille peccata; sed perversus, et nesciens quo venisset, erat tamquam in statione medici curandus, et sana membra ostendebat, vulnera tegebat. Deus tegat vulnera; noli tu. Nam si tu tegere volueris erubescens, medicus non curabit. Medicus
D tegat, et curet; emplastro enim tegit. Sub tegmine medici sanatur vulnus, sub tegmine vulnerati celatur vulnus. Cui celas? Qui novit omnia.

13. Itaque hic Fratres videte quid dixit: *Quo-* v. 5.
niam tacui, inveteraverunt ossa mea, a clamando me tota die. Quid est hoc? Quasi contrarium videtur, *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, a clamando*. Si a clamando, quomodo tacuit? Tacuit quiddam, non tacuit quiddam: tacuit unde proficeret, non tacuit unde deficeret: tacuit confessionem, clamavit præsumtionem. *Tacui* enim dixit, non sum confessus. Ibi opor-

(a) Aliquot MSS. *Quomodo et Publicanum iste contemsit* etc.

(b) Editi. *Et quæ sententia Domini*. At MSS. *Et quid sententiæ Dominus*.

(c) Plerique MSS. *Exponit de regula legis suæ*.

tebat ut loqueretur; taceret merita sua, clamaret peccata sua: nunc autem perverse tacuit peccata sua, clamavit merita sua. Et quid illi contigit? Inveteraverunt ossa ejus. Intendite quia si clamaret peccata sua, et taceret merita sua, in-
a novarentur ossa ejus, id est, (a) virtutes ejus: esset robustus in Domino, quia inveniretur in se infirmus. Modo autem quia in se voluit esse firmus, factus est infirmus, et inveteraverunt ossa ejus. Remansit in vetustate, qui noluit confitendo amare novitatem. Qui enim fiunt novi, nostis Fratres: quia, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Noluit iste sibi dimitti iniquitates, exaggeravit, defendit illas, jactavit merita sua. Ergo quoniam tacuit a confessione inveteraverunt ossa ejus. *A clamando me tota die.* Quid est, *A clamando me tota die?* Perseverando in defensione peccatorum suorum. Et tamen videte qualis sit, quia agnoscit se. Erit enim modo intelligentia: nihil præter se respiciet, et displicebit sibi, quia agnoscit se. Modo audietis, ut sanemini.

14. *Beatus vir cui non imputavit Dominus*
v. 2. *peccatum, nec est in ore ejus dolus.* * *Quoniam*
v. 3. *tacui, inveteraverunt ossa mea, a clamando me*
v. 4. *tota die.* * *Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua.* Quid est, *gravata est super*
b *me manus tua?* Magna res, Fratres. Respicite (b) illa sententiam rectam inter duos. Pharisæum
Lucæ 18. 14. et Publicanum. Quid dictum est de Pharisæo? Quoniam humiliatur. Quid dictum est de Publicano? Quoniam exaltatur. Quare ille humiliatur? Quia exaltavit se. Quare iste exaltatur? Quia humiliavit se. Ergo ut exaltantem se humiliet Deus, gravat super illum manum. Noluit humiliari confessione iniquitatis suæ, humiliatus est pondere manus Dei. Quando ille perferret
c manum gravem humiliantis? (c) Quam levis fuit manus sublevantis? Et in illo fortis, et in illo fortis: fortis ad illum premendum, fortis ad illum sublevandum.

15. Ergo, *Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua: conversus sum in ærumna mea, dum configeretur spina.* Ex ipsa aggravatione manus tuæ, ex ipsa humiliatione conversus sum in ærumna mea, factus sum miser, confixa est mihi spina, compuncta est conscientia mea. Quid factum est cum configeretur spina? Datus est ei sensus doloris, invenit infirmitatem suam. Et ille qui tacuerat confessionem peccati sui, ut clamando in defensione peccati sui inveterasceret virtus ejus, id est, ossa ejus converterentur in vetustatem, modo quid fecit confixa
v. 5. spina? *Peccatum meum cognovi.* Ergo jam cognoscit. Si ille cognoscit, ille ignoscit. Audite quid sequitur: videte si non ipse dicit. *Peccatum meum cognovi, et injustitiam meam non operui.* Hoc jam dudum dicebam: Noli operire tu, et operit Deus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Qui

A tegunt peccata, nudantur: iste autem nudavit, ut cooperiretur. *Iniquitatem meam non operui.* Quid est, *non operui?* Jam dudum tacueram: modo quid? *Dixi:* Quiddam contrarium illi taciturnitati. *Dixi:* Quid dixisti? *Pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino: et tu dimisisti impietatem cordis mei. Dixi:* Quid dixisti? Non jam pronuntiat, promittit se pronun- 4 Sent. dist.
tiaturum; et ille jam dimittit. Adtendite Fratres, 17.
magna res: dixit, *Pronuntiabo:* non dixit, Pro- Hic oritur.
nuntiavi, et tu dimisisti: dixit, *Pronuntiabo, et tu dimisisti:* quia eo ipso quod dixit, *Pronuntiabo*, ostendit quia nondum ore pronuntiaverat, sed corde pronuntiaverat. Hoc ipsum dicere *Pronuntiabo*, pronuntiare est: ideo *et tu dimisisti impietatem cordis mei.* Confessio ergo mea
B ad os nondum venerat; dixeram enim, *Pronuntiabo adversum me:* verumtamen Deus audivit vocem cordis mei. Vox mea in ore nondum erat, sed auris Dei jam in corde erat. *Tu dimisisti impietatem cordis mei:* quia dixi, *Pronuntiabo.*

16. (d) Sed non sufficerat: non dixit, *Pro-* d
nuntiabo injustitiam meam Domino: non sine caussa dixit, *Pronuntiabo adversum me:* et hoc interest. Multi enim pronuntiant iniquitatem suam, sed adversus ipsum Dominum Deum: quando inveniuntur in peccatis dicunt, Deus hoc voluit. Si enim homo dicat, Non feci; aut, Hoc factum quod arguis non est peccatum: non pronuntiat nec adversum se, nec adversus Deum. Si dicat, Prorsus feci, et peccatum est, sed Deus hoc voluit, quid ego feci? Hoc est pronuntiare
C adversus Deum. Forte dicatis, Nemo hoc dicit: quis est qui dicat, Deus hoc voluit? Multi et hoc dicunt: sed et qui hoc non dicunt, quid aliud dicunt, qui dicunt, Fatum mihi fecit, stellæ meæ fecerunt? Ita jam per circuitum ad Deum volunt pervenire. Per circuitum volunt pervenire ad Deum accusandum, qui nolunt de compendio venire ad Deum placandum: et dicunt, Fatum mihi fecit. Quid est fatum? Stellæ meæ fecerunt. Quid sunt stellæ? Certe istæ quas in cælo conspicimus. Et quis eas fecit? Deus. Quis eas ordinavit? Deus. Ergo vides quod voluisti dicere, Deus fecit ut peccarem. Ita ille injustus, tu justus: quia nisi ille fecisset, tu non peccasses. Tolle istas excusationes in peccatis: memento illius Psalmi, Ne declines cor meum in verba ma- Psal. 140. 4.
D ligna ad excusandas excusationes in peccatis, »
cum hominibus operantibus iniquitatem. Atenim »
magni viri sunt, qui defendunt peccata sua, magni sunt, et qui numerant sidera, et qui computant stellas et tempora, et dicunt quis quando vel peccet vel bene vivat, et quando Mars faciat homicidam, et Venus adulteram: magni, docti viri, et electi videntur in hoc sæculo. Sed quid ait in Psalmo? Ne declines cor meum in verba »
mala, cum hominibus operantibus iniquitatem, »
et non communicabo cum electis eorum. Dicant »
illi electos et doctos numeratores siderum, di-

(a) Omnes prope MSS. *id est virtus ejus robusta esset in Domino.*
(b) Forte leg. *sententiam dictam inter duos.*

(c) Forte *Quam gravis fuit manus humiliantis, tam levis fuit* etc.
(d) Forte, *Sed non sufficerat quod dixit.*

cant illi sapientes eos qui quasi digerunt in di-
a gitis (a) fata humana, et describunt de stellis
mores humanos. Cum libero arbitrio me creavit
Deus: si peccavi, ego peccavi: ut non solum pro-
nuntiem iniquitatem meam Domino, sed adver-
Psal. 40. 5. sum me, non adversus eum. Ego dixi, Domine
miserere mei, clamat æger ad medicum, Ego
dixi. Quare, Ego dixi? Sufficeret, dixi: Ego
cum emphasi dictum est; Ego, ego, non fatum,
non fortuna, non diabolus; quia nec ipse coegit,
» sed ego persuadenti consensi: Ego dixi, Domine
» miserere mei, sana animam meam, quoniam
peccavi tibi. Sic et hic statuit, et proposuit,
Dixi, Pronuntiabo adversum me iniquitatem
meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis
mei.

v. 7. 17. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in*
B *tempore opportuno* Quo tempore? *Pro hac.* Pro
qua hac? Pro impietate. Pro qua? Pro ipsa ve-
nia peccatorum. *Pro hac orabit ad te omnis san-*
ctus, in tempore opportuno. Inde orabit ad te
omnis sanctus, quia dimisisti peccata. Nam si
non dimitteres peccata, non esset sanctus qui ad
te oraret, *Pro hac orabit ad te omnis sanctus.*
in tempore opportuno: quando manifestabitur
novum Testamentum: quando manifestabitur
gratia Christi, quod est tempus opportunum.
Gal. 4. 4. Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus
» Filium suum, factum ex muliere, (id est, ex fe
mina, indiscrete enim vocabant hoc antiqui,)
factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant re-
» dimeret. Unde redimeret? A diabolo, a perditio-
C ne, a peccatis suis, ab eo cui se vendiderant. Ut
» eos qui sub Lege erant, redimeret. Sub Lege
enim erant, quia premebat eos Lex. Conditio eos
premebat, convincendo de reatu, non salvando.
Et quidem mala prohibebat: sed quia illi vires
non habebant per seipsos justificandi se, claman-
dum erat ad illum, quomodo clamabat, qui ca-
Rom. 7. 25. ptivus ducebatur sub lege peccati, Miser ego ho-
» mo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?
Erant omnes homines sub Lege, non in Lege:
jam illa deprimente, illa de reatu convincente
Demonstravit enim peccatum Lex: illa fixit spi-
nam, illa fecit cor compungi: ipsa admonuit ut
reum se quisque cognosceret, et pro venia cla-
maret ad Deum. *Pro hac orabit ad te omnis san-*
ctus, in tempore opportuno. Ergo dicebam de
tempore opportuno. Cum venit plenitudo tem-
Galat. 4. 4. poris, misit Deus Filium suum. Item dicit Apo-
2. Cor. 6. 2. stolus, Tempore acceptabili et placito exaudivi
» te, et in die salutis adjuvi te. Et quia hoc de
* *f.* tempori- » omnibus Christianis prædictum erat a Prophe-
bus. » ta, subjecit Apostolus, Ecce nunc tempus acce-
» ptabile, ecce nunc dies salutis. *Pro hac orabit*
ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.

Item v. 6. 18. *Verumtamen in diluvio aquarum multa-*
rum, ad eum non appropinquabunt. Ad eum:
ad quem? Ad Deum. Solet enim personam mu-
tare: quomodo est, Domini est salus, et super

A populum tuum benedictio tua. Non dixit, Do- Psal. 3. 9.
mini est salus, et super populum ejus benedi-
ctio ejus: aut, Domine tua est salus, et super
populum tuum benedictio tua: sed cum incipe-
ret, Domini est salus, non ad illum, sed de illo
dicens: ibi conversus est ad illum, et ait, Et su-
per populum tuum benedictio tua. Sic et hic
cum audis primo *ad te*, deinde *ad eum*, ne pu-
tes alium esse; *Pro hac orabit ad te omnis san-*
ctus, in tempore opportuno: verumtamen in di-
luvio aquarum multarum, ad eum non appro-
pinquabunt. Quid est, *in diluvio aquarum mul-*
tarum? Qui natant in diluvio aquarum multa-
rum, non appropinquant ad Deum. Quid est di-
luvium aquarum multarum? Multiplicitas varia-
rum doctrinarum. Intendite Fratres. Multæ a-
B quæ sunt variæ doctrinæ. Doctrina Dei una est,
non sunt multæ aquæ, sed una aqua, sive sacra-
menti baptismi, sive doctrinæ salutaris. De ipsa Prov. 5. 15.
doctrina qua irrigamur per Spiritum-sanctum
dicitur, Bibe aquam de tuis vasis et de puteorum
tuorum fontibus. Ad istos fontes non accedunt Rom. 4. 5.
impii, sed credentes in eum qui justificat im-
pium, jam justificati accedunt. Aliæ aquæ mul-
tæ, multæ doctrinæ inquinant animas hominum,
quod paulo ante dicebam. Alia doctrina est, Fa-
tum mihi fecit. Alia doctrina, Casus mihi fecit,
fortuna fecit, casibus reguntur homines, nulla
providentia aliquid geritur: et ipsa doctrina est.
Alius dixit, Est gens contraria tenebrarum, quæ Manichæ-
rebellavit adversus Deum, ipsa facit peccare ho- us.
mines. In hoc diluvio aquarum multarum ad
C Deum non appropinquabunt. Quæ est illa aqua,
illa vera quæ manat de intimo fonte puræ venæ
veritatis? Quæ illa aqua est, Fratres, nisi quæ
docet confiteri Domino? Quæ est illa aqua, nisi Psal. 91. 2.
quæ docet, Bonum est confiteri Domino? Quæ
est illa aqua, nisi quæ docet hanc vocem; Dixi, v. 5.
pronuntiabo adversum me injustitiam meam Do-
mino: et, Ego dixi, Domine miserere mei, sana Psal. 40. 5.
animam meam, quoniam peccavi tibi. Hæc aqua
confessionis peccatorum, hæc aqua humiliatio-
nis cordis, hæc aqua (b) vitæ salutaris, abjicien- b
tis se, nihil de se præsumentis, nihil suæ poten-
tiæ superbe tribuentis. Hæc aqua in nullis alie-
nigenarum libris est, non in Epicureis, non in
Stoicis, non in Manichæis, non in Platonicis.
Ubicumque etiam inveniuntur optima præcepta
D morum et disciplinæ, humilitas tamen ista non
invenitur. Via humilitatis hujus aliunde (c) ma- c
nat: a Christo venit. Hæc via ab illo est, qui
cum esset altus, humilis venit. Quid enim aliud Philip. 2. 8.
docuit humiliando se, factus obediens usque ad
mortem, mortem autem crucis? Quid aliud do- Matth. 3. 15.
cuit solvendo quod non debebat, ut nos a debito
liberaret? Quid aliud docuit baptizatus qui pec-
catum non fecit, crucifixus qui reatum non ha-
bebat? Quid aliud docuit, nisi hanc humilita-
tem? Non immerito ait, Ego sum via et veritas Johan. 14. 6.
et vita. In hac ergo humilitate propinquatur ad Psal. 33. 19.

(a) Aliquot MSS. *facta humana.*
(b) In omnibus prope MSS. *viæ.*

(c) Sic MSS. At editi, cum negante particula, *aliunde non manat.*

Deum, quia prope est Dominus his qui obtriverunt cor. In diluvio autem aquarum multarum extollentium se adversus Deum, et docentium superbas impietates, ad Deum non appropinquabunt.

19. Tu autem quid, qui etiam justificatus es, inter medias illas aquas es? Undique, Fratres mei, etiam cum confitemur peccata perstrepunt circa nos aquæ illæ diluvii. Non sumus in ipso diluvio, sed circumdamur ab ipso diluvio. Premunt nos, sed non opprimunt: urgent nos, sed non demergunt. Quid ergo tu facies, quia in medio diluvio es, ambulans in hoc sæculo? Non enim non audit tales doctores, non audit tales superbos, aut non ex verbis eorum quotidianas patitur in corde suo persecutiones? Quid ergo dicat iste jam justificatus et præsumens de Deo,
v. 7. qui circumdatur diluvio isto? *Tu mihi es refugium a pressura, quæ circumdedit me.* Refugiant illi, vel ad deos suos, vel ad dæmones suos, vel ad vires suas, vel ad defensionem peccatorum suorum: mihi in isto diluvio non est refugium nisi tu, a pressura quæ circumdedit me.

Item v. 7. 20. *Exultatio mea redime me.* Si jam exultas, quid vis redimi? *Exultatio mea redime me.* Audio vocem gaudii, *Exultatio mea*: audio gemitum, *Redime me.* Gaudes, et gemis. Ita, inquit, et gaudeo, et gemo: gaudeo in spe, gemo adhuc
Rom. 12. 14. in re. *Exultatio mea redime me.* Spe gaudentes, ait Apostolus. Ergo recte, *Exultatio mea redime me.* Unde *redime me?* Sequitur, In tribulatione patientes. *Exultatio mea redime me.* Jam
Rom. 8. 23. justificatus erat et Apostolus: et quid ait? Non » solum, inquit, sed etiam nos ipsi primitias ha» bentes Spiritus, et ipsi in nobismetipsis ingemi» scimus. Unde *redime me?* Quia ipsi in nobisme» tipsis ingemiscimus, adoptionem exspectantes, redemtionem corporis nostri. Ecce ergo unde *redime me;* quia adhuc exspectamus in nobis ingemiscentes redemtionem corporis nostri. Unde ergo *exultatio mea?* Ibi sequitur idem Aposto-
Ibid. 24. etc. lus, et dicit, Spe enim salvi facti sumus: spes » autem quæ videtur non est spes. Quod enim vi» det quis, quid sperat? Si autem quod non vide» mus speramus, per patientiam expectamus. Si speras, gaudes, si per patientiam exspectas, adhuc gemis: non enim opus est patientia, ubi nihil mali perpeteris. Tolerantia quæ dicitur, patientia quæ dicitur, sustinentia quæ dicitur, lon- a ganimitas quæ dicitur, (*a*) non est nisi in malis. Ubi premeris, ibi angustia est. Ergo si per patientiam exspectamus, adhuc dicimus, Redime me a pressura quæ circumdedit me: quia vero spe salvi facti sumus, simul utrumque dicimus, *Exultatio mea redime me.*

v. 8. 21. Respondetur, *Intellectum dabo tibi.* Ipse est Psalmus intelligentiæ. *Intellectum dabo tibi: et statuam te in via hac, qua gradieris.* Quid est, *Statuam te in via hac, qua gradieris?* Non hæreas ibi; sed ut ab ea non aberres. Dabo intellectum, ut cognoscas te semper, et semper gaudeas in spe ad Deum, donec ad illam patriam pervenias, ubi jam non spes, sed res erit. *Obfirmabo super te oculos meos.* Non a te auferam oculos meos, quia et tu non auferes a me oculos tuos: Jam justificatus, jam post remissionem peccatorum leva oculos tuos ad Deum. Putruerat enim cor tuum cum esset in terra. Non gratis audis, Sursum cor, ne putreat. Ergo et tu leva jam oculos tuos semper in Deum, ut firmet super te oculos suos. Sed quid times ne cum habes oculos ad Deum, offendas, ne non respicias ante te, et forte incurras in laqueum? Noli timere. Ibi enim sunt oculi ipsius, quos obfirmat super te. Nolito, inquit, solliciti esse. Et apostolus Petrus, Omnem sollicitudinem vestram super illum mittite, quia illi cura est de vobis. Matt. 6. 31. 1. Pet. 5. 7.
Ergo *obfirmabo super te oculos meos.* Tu ergo oculos tuos in illum erige, et non timebis, ut dixi, ne in laqueum incurras. Audi alium Psalmum, Oculi mei semper ad Dominum. Et quasi Psal. 24. 15.
diceretur illi, Quid agis de pedibus tuis, cum non ante te adtendis? Quoniam ipse, inquit, evellet de laqueo pedes meos. *Obfirmabo super te oculos meos.*

22. Promisit huic et intellectum et protectionem suam: convertit se ad superbos defendentes peccata sua, et ostendit nobis quid sit intellectus. *Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.* Equus et mulus erecta cervice sunt. v. 9.
Non sunt equus et mulus, sicut ille bos qui agnovit possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui. *Nolite esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.* Quid enim patiuntur tales? Isai. 1. 3.
In freno et camo maxillas eorum constringe, qui non appropinquant ad te. Equus et mulus vis esse, vis non habere sessorem? Constringetur os tuum et maxillæ tuæ in freno et camo: ipsum os tuum constringetur, quo jactas merita tua, et taces peccata tua. *Maxillas eorum constringe, qui non appropinquant ad te:* humiliando se.

23. *Multa flagella peccatoris.* Non est mirum si adhibito freno sequuntur flagella. Indomitum enim animal esse cupiebat, domatur freno et flagello: atque utinam perdometur. Verendum est enim ne nimium resistendo (*b*) indomitus re- b v. 10.
linqui mereatur, et ire in suam vagam licentiam, ut dicatur de illo, Prodiet tanquam ex adipe iniquitas eorum: sicut de illis, quibus modo sunt impunita peccata. Ergo cum flagellatur, corrigatur, dometur; quia et iste sic se dixit edomitum. Equum et mulum se dixerat, quoniam tacuit: sed unde domitus est? Flagellis. Conversus sum, inquit, in ærumna mea, dum configeretur spina. Sive flagella dicas, sive stimulos dicas, domat Deus jumentum cui insidet: quia jumento expedit ut insideatur. Non enim defatigatus Deus ambulando pedibus, insidet jumento. Aut vero non plenum mysterii est, quod asellus adductus Psal. 72. 7. v. 4.

(*a*) Regius et Vatic. MSS. *non est nisi in malis, ubi premeris*, ubi angustia est.

(*b*) In multis MSS. *resistendo domitori relinqui mereatur.*

Matth. 21. 7. est Domino. Populus mitis et mansuetus portans bene Dominum, asellus est, et tendit in Jerusalem. Psal. 24. 9. Diriget enim mites in judicio, sicut dicit alius Psalmus, docebit mansuetos vias suas. Quos mansuetos? Non erigentes cervicem adversus domitorem suum, patientes flagella et frenum: postea sic domiti, ut sine flagello ambulent, et sine freno et camo viam teneant. Si carueris isto sessore, tu cades, non ille. *Multa flagella peccatoris: sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.* Quomodo est refu- Psal. 83. 8. gium a pressura? Quem primo circumdat pressura, postea circumdat misericordia: quoniam misericordiam dabit, qui legem dedit; legem in flagellis, misericordiam in consolationibus. *Sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.*

v. 11. 24. Ergo quid concluditur? *Lætamini in Domino, et exsultate justi.* O qui lætamini in vobis! o impii, o superbi, qui lætamini in vobis: jam Rom. 4. 5. credentes in eum, qui justificat impium, deputetur fides vestra ad justitiam. *Lætamini in Domino, et exsultate justi. Et exsultate*, subaudi, in Domino. Quare? Quia jam justi. Unde justi? Non meritis vestris, sed gratia illius. Unde justi? Quia justificati.

Item v. 11. 25. *Et gloriamini omnes recti corde.* Quid est, *recti corde?* Non resistentes Deo. Intendat Caritas Vestra, et intelligite rectum cor. Breviter dico, sed tamen maxime commendandum: Deo autem gratias, quod in fine est, inhæreat sensi- Recti corde quinam. bus vestris. Inter rectum cor et pravum cor hoc interest: Quisquis homo quidquid patitur præter voluntatem, afflictiones, mœrores, labores, humiliationes, non tribuit nisi voluntati Dei justæ, non illi dans insipientiam, quod quasi nesciat quid agat, quia talem flagellat, et talibus parcit; ipse est rectus corde: perversi autem corde sunt, et pravi et distorti, qui omnia quæ patiuntur mala, inique se pati dicunt, dantes illi iniquitatem, per cujus voluntatem patiuntur; aut quia non ei audent dare iniquitatem, auferunt ei gubernationem. Quia ipse, inquit, non potest facere iniquum, iniquum autem est ut ego patiar, et ille non patiatur: concedo enim ut sim peccator, certe sunt pejores qui lætantur, et ego tribulor: quia ergo hoc iniquum est, ut etiam pejores me lætentur, et ego tribuler, qui aut justus, aut minus peccator quam illi sum, et certum est apud me hoc esse injustum, et certum est apud me quia Deus non facit injustum; Deus non gubernat res humanas, nec cura est illi de nobis. Ergo pravi corde, id est, distorti corde, tres habent sententias. Aut, Non est Deus: dixit Psal. 13. 1. enim stultus in corde suo, Non est Deus: Et fuit * Supra n. 18. dictum * de diluvio illo: non defuit talis doctrina philosophorum, non defuerunt qui dicerent non esse Deum, qui gubernat omnia et condidit omnia, sed esse multos deos vacantes sibi præter mundum, non curantes ista. Ergo aut, Non est Deus; hoc dicit impius, cui displicet quidquid illi accidit præter voluntatem, et alteri non accidit cui se præponit: aut, Injustus Deus est, cui ista placent, et qui hæc facit, aut, Non gubernat Deus res humanas, nec cura est illi de (*a*) omnibus. In istis tribus sententiis magna impietas, aut negare Deum, aut dicere injustum, aut auferre illi gubernationem rerum. Quare hoc? Quia distortus est corde. Rectus est Deus, et ideo distortum (*b*) cor illi non adquiescit. Quod in alio Psalmo est, Quam bonus Deus Israel, rectis cor- Psal. 72. 1. de. Et quia talem habebat ipse aliquando (*c*) sententiam, Quomodo scivit Deus, aut si est scientia Altissimo? ideo ibi subjecit, Mei autem pene moti sunt pedes. Quomodo distortum lignum, etsi ponas in pavimento æquali, non collocatur, non compaginatur, nec adjungitur, semper agitatur et nutat; non quia inæquale est ubi posuisti, sed quia distortum est quod posuisti, ita et cor tuum quamdiu pravum est distortum, non potest colliniari rectitudini Dei, et non potest in illo collocari ut hæreat illi, et fiat (*d*) Qui ad- 1. Cor. 6. 17. hæret Domino unus spiritus est. Ideo *recti corde gloriamini* dixit. Quomodo recti corde glo- Rom. 5. 3. riantur? Audite gloriationem ipsorum: Non solum autem, dicit Apostolus, sed et gloriamur in tribulationibus. Nam non est magnum gloriari in gaudiis, gloriari in lætitiis: rectus corde etiam in tribulatione gloriatur. Et audi quomodo gloriatur in tribulatione; quia non frustra quisquam, non supervacue: vide rectum cor: Scien- Ibid. etc. tes, inquit, quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

26. Sic est ergo rectum cor, Fratres. Cuicumque aliquid accidit, dicat, Dominus dedit, Dominus abstulit. Ecce rectum cor: Sicut Domino pla- Job. 1. 21. cuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Quis abstulit? quid abstulit? cui abstulit? quando abstulit? Sit nomen Domini benedictum. Et non dixit, Dominus dedit, diabolus abstulit. Intendat ergo Caritas Vestra, ne forte dicatis, Hæc mihi diabolus fecit. Prorsus ad Deum tuum refer flagellum tuum, quia nec diabolus tibi aliquid facit, nisi ille permittat qui de super habet potestatem, aut ad pœnam, aut ad disciplinam: ad pœnam impii, ad disciplinam filii. Flagellat Hebr. 12. 6. autem omnem filium quem recipit. Ne te sine flagello speres futurum, nisi forte cogitas exhæredari. Flagellat omnem filium quem recipit. Itane omnem? Ubi te volebas abscondere? Omnem: et nullus exceptus, nullus sine flagello erit. Quid? ad omnem? Vis audire quam omnem? Etiam Unicus sine peccato, non tamen sine flagello. Unde ipse unicus portans infirmitatem tuam, et præfigurans in se personam tuam, tamquam caput gestans personam etiam corporis Matth. 26. 38. sui, cum appropinquaret passioni, ex homine

(*a*) Vaticanus MSS. *de hominibus.*

(*b*) MSS. omittunt, *cor*: et plerique habent, *distorto illi.*

(*c*) Sic MSS. At editi, *aliquando de se sententiam inquiens.*

(*d*) Editi, *et fiat rectum.* Abest, *rectum* a MSS.

quem gerebat contristatus est, ut te lætificaret; contristatus est, ut te consolaretur. Potuit enim utique sine tristitia esse Dominus, iturus ad passionem. Si potuit miles, non potuit imperator? Quomodo potuit, miles? Adtende Paulum exsultantem propinquantem passioni: 2. Tim. 4. 6. etc. « Ego autem « jam, inquit, immolor, et tempus resolutionis « meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum « consummavi, fidem servavi: de cetero superest « mihi corona justitiæ, quam mihi Dominus red« det in illa die justus judex. Non solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt adventum ejus. Videte quemadmodum exsultat venturus ad passionem. Ergo gaudet coronandus, contristatur coronaturus. Quid igitur portabat? Infirmitatem quorumdam, qui veniente tribulatione vel morte contristantur. Sed vide quomodo eos ducit in (a) directionem cordis. Ecce tu volebas vivere, non volebas tibi aliquid accidere; sed Deus aliud voluit: duæ voluntates sunt; sed voluntas tua corrigatur ad voluntatem Dei, non voluntas Dei detorqueatur ad tuam. Prava est enim tua, regula est illa: stet regula, ut quod pravum est, ad regulam corrigatur. Videte quomodo hos docet Dominus Jesus Christus. Matth. 26. 38. Tristis est anima mea usque ad mortem: et, Pater si fieri potest, transeat a me calix iste. Ecce ostendit humanam voluntatem. Sed vide rectum cor: Verum non quod ego volo, sed quod tu vis Pater. Hoc ergo fac gaudens in his quæ tibi accidunt: et si venerit dies ille ultimus, gaude. Aut si subrepit humanæ cujusdam voluntatis fragilitas, cito dirigatur in Deum: ut sis in eis quibus dicitur, *Gloriamini omnes recti corde.*

IN PSALMUM XXXII.

ENARRATIO I.

v. 1. 1. *Exsultate justi in Domino.* Exsultate justi, non in vobis, non enim hoc (b) tutum est; sed in Domino. *Rectos decet laudatio.* Ipsi laudant Dominum, qui se subdunt Domino: alliter enim distorti et pravi sunt.

v. 2. Rom. 12. 1. 2. *Confitemini Domino in cithara.* Confitemini Domino exhibentes ei corpora vestra hostiam vivam. *In psalterio decachordo psallite ei.* Serviant membra vestra dilectioni Dei et proximi, in quibus tria et septem præcepta servantur.

v. 3. 3. *Cantate ei canticum novum.* Cantate ei canticum gratiæ fidei. *Bene cantate ei in jubilatione.* Bene cantate ei in lætitia.

v. 4. 4. *Quoniam rectus est sermo Domini.* Quoniam rectus est sermo Domini, ad faciendos vos Gratia fidei. quod per vos fieri non potestis. *Et omnia opera ejus in fide.* Ne quisquam se meritis operum pervenisse ad fidem putet, cum in ipsa fide sint omnia opera quæ diligit Deus.

v. 5. 5. *Diligit misericordiam et judicium.* Diligit enim misericordiam, quam nunc prærogat; et judicium, quo id quod prærogaverit exigit. *Misericordia Domini plena est terra.* Per orbem peccata dimittuntur hominibus in misericordia Domini.

6. *Verbo Domini cæli firmati sunt.* Non enim a seipsis, sed Verbo Domini justi firmati sunt. *Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Et sancto ejus Spiritu omnis fides eorum. v. 6.

7. *Congregans sicut in utrem aquas maris.* Congregat populos sæculi in confessionem mortificati peccati, ne per superbiam libere defluant. *Ponens in thesauris abyssos.* Et (c) in eis occulta sua servat ad divitias. v. 7.

8. *Timeat Dominum omnis terra.* Timeat omnis peccator, ut peccare desinat. *Ab ipso autem commoveantur:* nec terroribus hominum vel cujusquam creaturæ, sed ab ipso commoveantur, *omnes qui inhabitant orbem.* v. 8.

9. *Quoniam ipse dixit, et facta sunt.* Non enim ea quæ timeant alius aliquis fecit; sed ipse dixit, et facta sunt. *Ipse mandavit et creata sunt.* Ipse mandavit Verbo suo, et creata sunt. v. 9.

10. *Dominus dissipat consilia gentium:* non ejus regnum, sed sua quærentium regna. *Reprobat autem cogitationes populorum:* beatitudinem terrenam concupiscentium. *Et reprobat consilia principum:* talibus populis dominari quærentium. v. 10.

11. *Consilium vero Domini manet in æternum.* Consilium vero Domini, quo beatum non facit nisi subditum sibi, manet in æternum. *Cogitationes cordis ejus in sæcula sæculorum.* Cogitationes sapientiæ ejus non sunt mutabiles, sed manentes in sæculum sæculi. v. 11.

12. *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum.* Una gens beata est, pertinens ad cælestem civitatem, quæ sibi Dominum nonnisi Deum suum elegit. *Populus quem elegit Dominus in hereditatem sibi.* Neque hæc a seipsa, sed Dei munere electa est, ut possidendo eam incultum et miseram esse non sinat. v. 12.

13. *De cælo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum.* De anima justa misericorditer vidit Dominus omnes, qui in novam vitam renasci volunt. v. 13.

14. *De præparato habitaculo suo.* De habitaculo susceptionis humanæ quod præparavit sibi. *Respexit super omnes qui inhabitant (d) terram.* Misericorditer vidit omnes qui inhabitant carnem, ut præsit illis in regendo eos. v. 14.

15. *Qui finxit singillatim corda eorum.* Qui cordibus eorum dona propria spiritaliter tribuit, ut nec totum corpus oculus, nec totum auditus; sed alius sic, alius autem sic incorporentur Christo. 1. Cor. 12. 17. *Qui intelligit omnia opera eorum.* Apud illum intellecta sunt omnia opera eorum. v. 15.

16. *Non salvus fiet rex in multitudine virtutis.* Non salvus fiet qui carnem suam regit, in sua virtute multum præsumserit. *Nec (e) gigas salvus erit in multitudine virtutis suæ.* Neque v. 16.

(a) Plures MSS. in directione.
(b) In aliquot MSS. justum est.
(c) MSS. *Et eis*, absque præpositione, in.

(d) Lov. *carnem*, pro voce *terram*, dissentientibus MSS. et Er.
(e) In MSS. constanter scribitur, *gigans.*

quisquis militat contra consuetudinem concupiscentiæ suæ, vel contra diabolum et angelos ejus, salvus erit si se suæ fortitudini multum commiserit.

v. 17. 17. *Mendax equus ad salutem.* Fallitur quisquis putat vel per homines inter homines acceptam se salutem adipisci, vel impetu animositatis suæ defendi a pernicie. *In abundantia autem virtutis suæ non erit (a) salvus.* a

v. 18. 18. *Ecce oculi Domini super metuentes eum.* Quia si salutem quæris, ecce dilectio, Domini super timentes eum. *Sperantes super misericordia ejus.* Et sperantes non in virtute sua, sed in misericordia ejus.

v. 19. 19. *Ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame.* Ut det eis alimentum verbi et sempiternæ veritatis, quod amiserant dum præsumunt in viribus suis, et ideo nec ipsas vires habent fame justitiæ.

v. 20. 20. *Anima nostra patiens erit Domino.* Ut autem postea saginetur escis incorruptibilibus; interim dum hic est, anima nostra patiens erit Domino. *Quoniam adjutor et protector noster est.* Adjutor noster est, dum conamur ad eum, et protector, dum resistimus adversario.

v. 21. 21. *Quia in ipso lætabitur cor nostrum.* Non enim in nobis, ubi magna sine illo inopia est; sed in ipso lætabitur cor nostrum. *Et in nomine sancto ejus (b) speravimus.* Et ideo speravimus venturos nos ad Deum, quia nobis absentibus per fidem misit nomen suum. b

v. 22. 22. *Fiat misericordia tua Domine super nos, sicut speravimus in te.* Fiat misericordia tua Domine super nos: spes enim non confundit, quia speravimus in te.

IN EUMDEM PSALMUM XXXII.

* Sermo I.

* Sermo I. de prima parte Psalmi 32. Docet Deum laudandum esse in adversis et in prosperis. Legem amore justitiæ impleri: misericordiam recte non adhiberi nisi cum justitia.

v. 1. 1. Psalmus iste admonet nos exsultare in Domino. Inscribitur autem, *Ipsi David.* Qui ergo pertinent ad sacratissimum semen David, audiant vocem suam, et dicant vocem suam, et exsultent in Domino. Sic autem incipit: *Exsultate justi in Domino.* Injusti exsultent in sæculo, finito sæculo, finitur exsultatio injustorum. Exsultent autem justi in Domino: quia permanente Domino, permanebit justorum exultatio. D Exsultare autem in Domino ita convenit, ut laudemus illum, qui solus non habet quod nobis displiceat, et nemo tam multa habet quæ infidelibus displiceant. Et breve præceptum est: Ille placet Deo, cui placet Deus. Nec leve putetis hoc Carissimi. Videtis enim quam multi disputent contra Deum, quam multis displiceant opera ejus. Cum enim facere voluerit contra voluntatem hominum, quia Dominus est, et novit quid faciat, nec tam adtendit nostram voluntatem quam utilitatem: illi qui malunt suam volunta- A tem impleri quam Dei, volunt ad suam voluntatem flectere Deum, non suam corrigere ad Deum. Talibus hominibus infidelibus, impiis, iniquis, (quod piget dicere, sed tamen dicam, nostis enim quam verum dicam,) facilius placet pantomimus quam Deus. Παντόμιμος. vide supra pag. 191. B.

2. Propterea cum dixisset, *Exsultate justi in Domino*, quia exultare in illo nisi laudando non possumus, cum autem laudamus, cui tanto magis placemus quanto magis ipse nobis placuerit; *Rectos*, inquit, *decet laudatio.* Qui sunt recti? Recti. Qui dirigunt cor secundum voluntatem Dei; et si eos perturbat humana fragilitas, divina consolatur æquitas: quamvis enim corde mortali privatim aliquid velint, quod suæ interim causæ vel negotio, vel præsenti necessitati B conveniat; ubi intellexerint et cognoverint aliud Deum velle, præponunt voluntatem melioris voluntati suæ, et voluntatem omnipotentis voluntati infirmi, et voluntatem Dei voluntati hominis. Quantum enim Deus distat ab homine, tantum voluntas Dei a voluntate hominis. Unde gerens hominem Christus, et regulam nobis proponens, docens nos vivere, et præstans nobis vivere, ostendit hominis quamdam privatam voluntatem, in qua suam figuravit et nostram, quia caput nostrum est, et ad eum, sicut nostis, tamquam membra utique pertinemus: Pater, inquit, si fieri potest, transeat a me calix iste. Matth. 26. 39. Hæc humana voluntas erat, proprium aliquid et tamquam privatum volens. Sed quia rectum corde voluit esse hominem, ut quidquid in illo aliquantum curvum esset, ad illum dirigeret qui semper est re- C ctus; Verum non quod ego volo, ait, sed quod tu Pater. Ibidem. Sed quid posset mali velle Christus? Quid postremo aliud posset velle, quam Pater? Quorum una est divinitas, non potest esse dispar voluntas. Sed ex persona hominis transfigurans in se suos, quos in se transfiguravit, cum ait, Esurivi, et dedistis mihi manducare: Matth. 25. 35. quos in se transfiguravit, cum furenti et sanctos persequenti Saulo clamavit de super, quem nemo tangebat, Saule, Saule, quid me persequeris? Act. 9. 4. ostendit quamdam hominis propriam voluntatem, ostendit te, et correxit te. Ecce vide, inquit, te in me; quia potes aliquid proprium velle, ut aliud Deus velit, conceditur hoc humanæ fragilitati, conceditur humanæ infirmitati: aliquid proprium velle, difficile est ut non tibi contingat: sed statim cogita qui sit supra te; illum supra te, te infra illum; illum creatorem, te creaturam; illum dominum, te servum; illum omnipotentem, te infirmum; et corrigens te, subjungensque voluntati ejus, ac dicens, » Verum non quod ego volo, sed quod tu vis Pater. » Quomodo disjunctus es a Deo qui jam hoc vis quod Deus? Eris ergo rectus: et te decebit laudatio, quoniam *rectos decet laudatio.*

3. Si autem curvus fueris, laudas Deum quando tibi bene est, blasphemas quando tibi male

(a) Sic Er. et MSS. At Lov. *non erit salus.*
(b) Sic MSS. Editi autem hoc et proximo loco, *speravimus.*

est: (quod quidem male, si justum est, oon est
male; justum est autem, quoniam ab illo fit qui
iojuste facere nibil potest:) et eris insulsus puer
in domo patris, amans patrem si tibi blandiatur,
et odio habens quando te flagellat: quasi non et
blandiens et flagellans hereditatem paret. Vide
autem quemadmodum doceat rectos laudatio,
Ps. 33. 2 audi vocem recti laudantis ex alio Psalmo: Be-
» nedicam Dominum in omni tempore, semper laus
ejus in ore meo. Quod est, in omni tempore;
hoc est, semper: et quod est, benedicam; hoc
est, laus ejus in ore meo. Omni tempore et sem-
per, sive in prosperis sive in adversis. Nam si
in prosperis et non in adversis, quomodo omni
tempore, quod semper? Et audivimus multas mul-
torum tales voces, quando illis provenit aliqua
felicitas, exsultant, gaudent, cantant Deo, lau-
dant Deum; non sunt improbandi, immo gauden-
dum est illis, quia multi nec tunc: sed isti qui
jam Deum laodare ex prosperitatis parte cœpe-
runt, docendi sunt partem agooscere et flagel-
lantem, nec murmurare adversus corrigentis ma-
num, ne semper pravi remanentes exheredari
mereantur, ut facti jam recti, (Quid est recti?
ut nibil illis displiceat quod fecerit Deus) pos-
Job. 1. 21. sint et in adversis Deum laudare, et dicere, Do-
» minus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino pla-
» cuit, ita factum est: sit nomen Domini benedi-
» ctum. Tales rectos decet laudatio, oon primo
laudaturos, et postea vituperaturos.

4. Ergo justi recti, exsultate in Domino; qoia
a vos decet laudatio. Nemo dicat, Quis (*a*) ego jo-
stus, aut qoando ego jostus? Nolite vos abjice-
Gen. 1. 27. re et desperare de vobis. Homines estis, ad ima-
ginem Dei facti estis: qui vos homines fecit, pro
vobis et homo factus est: ut multi filii ad here-
ditatem sempiternam adoptaremini, sanguis U-
nici pro vobis effusus est. Si vos vobis terreoa
fragilitate vilulstis, ex pretio vestro vos appen-
b dite: quid manducetis, quid bibatis, quo (*b*) sub-
scribatis Amen, digne cogitate. Numquid hoc
vos monemus, ut superbi sitis, et vobis aliquam
perfectionem audeatis arrogare? Sed non ite-
rum ab omni justitia vos putare debetis exsules
fieri. Nolo enim vos interrogare de justitia ve-
stra, fortassis enim nemo vestrum mibi audeat
respondere, Justus sum: sed interrogo vos de
fide vestra. Sicut nemo vestrum audet dicere,
Justus sum: sic nemo audet dicere, Fidelis non
sum. Nondum quæro quid vivas, sed quæro quid
credas. Responsurus es credere te in Christum.
Rom. 1. 17. Non audisti Apostolum, Justus ex fide vivit? Fi-
des tua, justitia tua: quia utique si credis, ca-
ves; si autem caves, conaris; et conatum tuum

A novit Deus, et voluntatem tuam iospicit, et lu-
ctam cum carne considerat, et bortatur ut pu-
gnes, et adjuvat ut vincas, et certantem (*c*) ex- c
spectat, et deficientem sublevat, et vincentem co-
ronat. Ergo, *Exultate justi in Domino:* hoc di- v. 1.
xerim, Exultate fideles in Domino, quia justus
ex fide vivit. *Rectos decet laudatio.* Discite gra-
tias agere Deo et in prosperitatibus et in tribu-
lationibus. Discite habere in corde quod habet
omnis homo in lingua, Quod vult Deus. Ipsa lin-
gua popularis, plerumque est doctrina saluta-
ris. Quis non quotidie dicit, Quod vult Deus hoc
agat? Et rectus (*d*) erit inter eos qui exultant d
in Domino, et quos decet laudatio: quales allo-
quitur consequenter Psalmus, et dicit: *Confite-* v. 2.
mini Domino in cithara, in psalterio decem chor-
B *darum psallite ei:* Hoc enim etiam modo canta-
bamus, hoc ore consono exprimentes, corda (*e*) e
vestra docebamus.

5. Nonne id egit (*f*) iostitotio in nomine Chri- f
sti Vigiliarum istarum, ut ex isto loco citharæ
pellerentur? Et ecce ipsæ jubentur sonare: *Con-*
fitemini, inqoit, *Domino in cithara, in psalterio*
decem chordarum psallite ei. Nemo convertat cor
ad organa theatrica. Quod ei jubetur, in se ha-
bet, sicut alibi dicitur, io me suot Deus vota, Rom. 1. 17.
quæ reddam laudis tibi. Meminerunt qui pridem Psalterii et
adfuerunt, quando quid intersit inter psalterium citharæ di-
et citharam, sicut potuimus sermone discrevi- scrimen.
mus, et ad intellectum omnium perducere inte- V. Enarr. 2.
rim conati sumus: quantum autem effecerimus, in Ps. 70.
viderint qui audieruot. Et nunc non importune
C repetimus, ut in ista diversitate duorum iostru-
mentorum musicorum, diversitatem factorum
humanorum inveniamus, significatam per hæc,
implendam autem per vitam nostram. Cithara (*g*) g
lignum illud concavum tamquam tympanum pen-
dente testudine, cui ligno chordæ innituntur, ut
tactæ resonent: (non plectrum dico quo tan-
guntur, sed lignum illud dixi concavum cui quo-
dammodo incumbunt, ut ex illo cum tanguntur
tremefactæ, et ex illa concavitate sonum conci-
pientes, magis canoræ reddantur:) hoc ergo li-
gnum cithara io inferiore parte habet, psalte-
rium in superiore. Hæc est distinctio. Jubemur
autem modo confiteri in cithara, et psallere in
psalterio decem chordarum. Non dixit in cithara
decem chordarum, neque in hoc Psalmo, neque,
D si non fallor, alicubi. Legant, et considerent me-
lius et otiosius filii nostri Lectores: tamen quan-
tum mibi videor meminisse, multis locis inveni-
mus psalterium decem chordarum, citharam de-
cem chordarum nusquam mihi lectum occurrit.
Mementote citharam ex inferiore parte habere

(*a*) In MSS. At editi, *Quis ergo justus, aut quando e-
go justus.*

(*b*) Editi, *subscribamini tamen*, nonnulli ex MSS.
subscribatis tantum; sed ex iis magna pars, *subscribatis
Amen.*

(*c*) Editi, *inspectat*. MSS. vero, *exspectat*: quod eodem
sensu passim ab August. usurpatur, pro *observat*.

(*d*) Aliquot MSS. *Hoc agat, et rectus est: et erit inter
eos etc.*

(*e*) Plerumque MSS. *nostra*: forte non minus bene cum
hacce verborum interpunctione, *hoc, ore consono expri-
mentes corda nostra, docebamus.*

(*f*) Consule sermonem de diversis 115. cap. 5, ubi hæc
ipsa res luculentius refertur; eoque ex loco, uti et ex
proxime subsequenti Enarrationem n. 9, intelliges hos
de 32. Psalmo tractatus habitos fuisse in Ecclesia ubi
Cypriani martyris corpus jacebat.

(*g*) Editi, *Cithara est lignum*. Expunge, *est*; quia sen-
sum tollit, nec habetur in MSS.

quo sonat, psalterium ex superiore. Ex inferiore vita, (a) id est terrena, habemus prosperitatem et adversitatem, unde Deum laudemus in utroque, ut semper sit laus ejus in ore nostro, et benedicamus Dominum in omni tempore. (Ps. 33. 2.) Est enim quædam terrena prosperitas, est quædam terrena adversitas, ex utroque laudandus est Deus, ut citharizemus. Quæ est terrena prosperitas? (Prosperitas terrena, quæ datur et malis.) Cum sani sumus secundum carnem, cum abundant omnia quibus vivimus, cum incolumitas nostra servatur, cum fructus large proveniunt, cum solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Matth. 5. 45). Hæc omnia ad vitam terrenam valent. Quisquis inde non laudat Deum, ingratus est. Numquid quia terrena, ideo non Dei sunt? Aut ideo aliter ea dare cogitandus est, quia dantur et malis? Multiplex est enim misericordia Dei, patiens est, longanimis. Inde magis significat quid servet bonis, cum ostendit quanta donet et malis. Adversitates autem, ex inferiore utique parte, de fragilitate generis humani, in doloribus, in languoribus, in pressuris, in tribulationibus, in tentationibus. Ubique laudet Deum qui citharizat. Non attendat quia inferiora sunt; sed quia et regi et gubernari non possunt, nisi ab illa Sapientia, quæ attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. 8. 1). Non enim cælestia regit, et terrena deserit: aut non illi dicitur, Quo abibo a spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? Si adscendero in cælum, tu ibi es, si descendero in infernum, ades (Ps. 138. 7). Ubi ergo deest qui nusquam non est? Ergo confitere Domino in cithara. Sive tibi abundet terrenum aliquid, gratias age illi qui dedit, sive tibi desit, vel forte damno tibi auferatur, cithariza securus. Non est enim ille tibi ablatus qui dedit, quamvis tibi ablatum fuerit quod dedit. Etiam sic, inquam, cithariza securus, certus in Deo tuo, tange chordas in corde, et dic tamquam in cithara in inferiore parte bene sonante, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum (Job. 1. 21).

6. Jam vero cum adtendis superiora dona Dei, quid tibi contulerit præceptorum, qua doctrina cælesti te imbuerit, quid tibi de super ex illius veritatis fonte (b) præceperit, convertere et ad psalterium, psalle Domino in psalterio decem chordarum. Præcepta enim Legis decem sunt (Deut. 5. 6): in decem præceptis Legis habes psalterium. Perfecta res est. Habes ibi dilectionem Dei in tribus, et dilectionem proximi in septem. Et utique nosti, Domino dicente, quia in his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ (Matth. 22. 40). Dicit tibi Deus de super, quia Dominus Deus tuus, Deus unus est (Exod. 20. 3. etc.): habes unam chordam. Non accipias in vanum nomen Domini Dei tui: habes alteram chordam. Observa diem sabbati, non carnaliter, non Judaicis deliciis, qui otio abutuntur ad nequitiam. (Sabbati observatio.) Melius enim utique tota die foderent, quam tota die saltarent. Sed tu cogitans requiem in Deo tuo et propter ipsam requiem omnia faciens, abstine ab opere servili. Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati (Johan. 8. 34): et utinam hominis, et non peccati. Hæc tria pertinent ad dilectionem Dei, cujus cogita unitatem, veritatem, et (c) voluptatem. Est enim quædam voluptas in Domino, ubi verum sabbatum, vera requies. Unde dicitur, Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui (Ps. 36. 4). Quis enim sic delectat, quam ille qui fecit omnia quæ delectant? In his tribus caritas Dei, in septem aliis caritas proximi, ut facias alii quod pati non vis. Honores patrem et matrem: quia vis te honorari a filiis tuis. Non mœcheris: quia nec mœchari uxorem tuam post te vis. Non occidas: quia et occidi non vis. Non fureris: quia furtum pati non vis. Non falsum testimonium dicas: quia odisti adversum te falsum testimonium dicentem. Non concupiscas uxorem proximi tui: quia et tuam non vis ab alio concupisci. Non concupiscas rem aliquam proximi tui: quia si quis tuam concupiscit, displicet tibi. Converte et in te linguam, quando tibi displicet qui tibi nocet. Hæc omnia præcepta Dei sunt, sapientia donata data sunt, de super sonant. Tange psalterium, imple Legem, quam Dominus Deus tuus non venit solvere, sed adimplere (Matth. 5. 17). Implebis enim amore, quod timore non poteras. (Amore lex impletur.) Qui enim timendo non facit mala, mallet facere, si liceret. Itaque et si facultas non datur, voluntas (d) tenetur. Non facio, inquit. Quare? quia timeo. Nondum amas justitiam, adhuc servus es: esto filius. Sed ex bono servo fit bonus filius. Interim timendo noli facere, disces et amando non facere. Est enim quædam pulchritudo justitiæ. Pœna te deterreat. Habet justitia formam suam, oculos quærit, accendit amatores suos. Pro hac Martyres sæculum calcantes, sanguinem fuderunt. Quid amabant, quando istis omnibus renuntiabant? Num enim illi non erant amatores? aut hoc vobis dicimus, ut non ametis? Qui non amat friguit, obriguit. Ametur, sed illa pulcritudo quæ cordis oculos quærit. Ametur, sed illa pulcritudo quæ (e) laudata justitia incendit animos. Promunt verba, edunt voces, undique dicunt, Bene, Optime. Quid viderunt? Justitiam viderunt, in qua pulcher est curvus senex. Non enim si procedat senex justus, est aliquid in ejus corpore quod ametur, et tamen amatur ab omnibus. Ibi amatur, ubi non videtur; immo ibi amatur ubi corde videtur. Delectet vos ergo, et rogate Dominum, ut delectet. Dominus enim dabit suavitatem, et terra nostra dabit fructum suum (Ps. 84. 13): ut per caritatem impleatis, quod per timorem implere difficile est. (f) Quid dico difficile est? Non

(a) Plerique MSS. *Ex inferiore vita, ex isto terra habemus unde Deum laudemus*, et in utroque, ut semper etc.
(b) MSS. Regius et Vaticanus. *præ ceteris dederit.*
(c) Sic melioris notæ MSS. At editi, *et voluntatem.* Moxque, *Est enim quædam voluntas in Domino.*
(d) Vaticanus et Regius MSS. *voluntas reo tenetur.*

(e) Sic plerique ac melioris notæ MSS. Editi vero *sed illa pulcritudo quæ laudatur. Justitia incendit animos. Justitia accensi promunt verba, edunt voces, undique dicunt, Bene, optime. Quid viderunt? In quo pulcher est curvus senex?*
(f) Editi, quod dico. MSS. vero, quid dico.

potest adhuc animus: mallet non esse quod præcipitur, si ad faciendum amore non ducitur, sed Deut. 5. 19. timore coartatur. Noli furtum facere, time gehennas; mallet non esse gehennas, in quas mitteretur. Quando incipit amare justitiam, nisi quando mallet furta non esse, etsi gehennæ non essent, in quas fures mitterentur? Hoc est amare justitiam.

7. Et ipsa justitia qualis est? quis illam pingit? Sapientia Dei quam pulcritudinem habet? Per illam pulcra sunt omnia, quæ oculis placent: ei videndæ, complectendæ, corda mundanda sunt. Hujus nos amatores profitemur: ipsa nos componit, ut ei non displiceamus. Et quando nos reprehendunt homines in his rebus, in quibus ei a quam diligimus placemus, quomodo (a) parvi habemus reprehensores nostros, quomodo illos contemnimus et omnino nihili pendimus? Amatores lubrici et damnabiles feminarum, quando amatæ ipsorum componunt illos secundum oculos suos, si ipsis placeant, non curant eos quibus displicent, putantes sibi sufficere quod earum oculis placent, ad quas affectant: et plerumque gravibus displicent, immo semper gravibus displicent, et meliore judicio reprehenduntur. Non bene tonsus es, dicit vir gravis lascivo adolescenti, non te decet cum talibus cincinnis incedere. Novit autem ille capillos illos placere nescio cui: odit te reprehendentem vero judicio, et servat in se quod placet perverso consilio. Ini- b micum te putat, quis turpitudinem (b) demis. C Fugit oculos tuos, et omnino non curat qua regula justitiæ reprehendatur. Si ergo illi non curant reprehensores veraces, ut sint formosi fallaces, nos in his rebus in quibus placemus sapientiæ Dei, debemus curare irrisores injustos, non habentes oculos unde videant quod amamus? Hæc cogitantes recti corde, *confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei.*

v. 3. 8. *Cantate ei canticum novum.* Exuite vetustatem, nostis canticum novum. Novus homo, novum Testamentum, novum canticum. Non pertinet novum canticum ad homines veteres: non illud discunt nisi homines novi, renovati per gratiam ex vetustate, et pertinentes jam ad Testamentum novum, quod est regnum cælorum. Ei suspirat omnis amor noster, et cantat canticum novum. Cantet canticum novum, non lingua, sed vita. *Cantate ei canticum novum. Bene cantate ei.* Quærit unusquisque quomodo cantet Deo. Canta illi, sed noli male. Non vult offendi aures suas. Bene canta Frater. Si alicui bono auditori musico, quando tibi dicitur: Canta ut pla- c ceas ei, sine (c) aliqua instructione musicæ artis cantare trepidas, ne displiceas artifici, quia quod in te imperitus non agnoscit, artifex re- A prehendit: quis (d) offerat Deo bene cantare, sic d judicanti de cantore, sic examinanti omnia, sic audienti? Quando potes afferre tam elegans artificium cantandi, ut tam perfectis auribus in nullo displiceas? Ecce veluti modum cantandi dat tibi: noli quærere verba, quasi explicare possis unde Deus delectatur. *In jubilatione* cane. Hoc est enim bene canere Deo, in jubilatione cantare. Quid est in jubilatione canere? Intelligere, verbis explicare non posse quod canitur (e) e corde. Etenim illi qui cantant, sive in messe, sive in vinea, sive in aliquo opere ferventi, cum cœperint in verbis canticorum exultare lætitia, veluti impleti tanta lætitia, ut eam verbis expli- B care non possint, avertunt se a syllabis verborum, et eunt in sonum jubilationis. (f) Jubilum f sonus quidam est significans cor parturire quod dicere non potest. Et quem decet ista jubilatio nisi ineffabilem Deum? Ineffabilis enim est, quem fari non potes: etsi eum fari non potes, et tacere non debes, quid restat nisi ut jubiles; ut gaudeat cor sine verbis, et immensa latitudo gaudiorum metas non habeat syllabarum? *Bene cantate ei in jubilatione.*

9. *Quoniam rectus est sermo Domini, et omnia opera ejus in fide.* In quo etiam displicet non rectis, rectus est ille. *Et omnia opera ejus in fide.* Tua sint opera in fide; quia justus ex fide vivit, et fides per dilectionem operatur: tua sint Rom. 1. 17. opera in fide, quia in Deum credendo fidelis ef- Gal. 5. 6. C ficeris: opera Dei quomodo possunt esse in fide, quasi et Deus ex fide vivat? Invenimus et Deum fidelem, et hoc non verbis nostris dicitur, Apostolum audi: Fidelis, inquit, Deus qui vos non 1. Cor. 10. 13. permittat tentari supra quam potestis ferre, sed faciat cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere. Audistis fidelem Deum, audite et alibi: 2. Tim. 2. 12. Si tolerabimus, et conregnabimus, si negaverimus, et ipse nos negabit, si non credimus, ille et 13. fidelis permanet, negare semetipsum non potest. Habemus ergo et fidelem Deum: distinguamus potius fidelem Deum a fideli homine. Fidelis homo est credens promittenti Deo, fidelis Deus est exhibens quod promisit homini. Teneamus fidelissimum debitorem, quia tenemus misericordissimum promissorem. Neque enim aliquid ei mutuum commodavimus, ut debitorem teneamus; cum ab illo habeamus quidquid illi offerimus, et ex illo sit quid boni sumus. Omnia (g) bona qui- g D bus gaudemus, ab illo sunt. Quis enim cognovit Rom. 11. 34. sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit; etc. aut quis prior dedit ei, et retribuetur illi? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Ergo non ei aliquid dedimus; et tenemus debitorem. Unde debitorem? quia promissor est. Non dicimus Deo, Domine redde quod accepisti; sed, redde quod promisisti. *Quoniam rectus est*

(a) Ita in MSS. At in editis, *quomodo pravi habemur apud reprehensores nostros, quomodo ab illis contemnimur, et omnino nihili pendimur.*

(b) Duo MSS. *diligit*. Benignianus codex, *damnas.*

(c) Sic aliquot MSS. Alii, *si vis aliquam instructionem musicæ* etc. Editi vero *si vis aliqua instructione musicæ artis cantare, trepidas ne* etc.

(d) In plerisque MSS. *afferat Deo.*

(e) Editi, *quod canitur ore Deo.* At MSS. aliqui, *quod canitur Deo*, prætermissa voce, *ore*: Alii autem, *quod canitur ore*, vel *quod canitur corde*, non addito, *Deo*. Nonnulli etiam loco verbi *explicare*, habent, *explicari.*

(f) Vox *Jubilum*, abest ab omnibus MSS.

(g) Omnes prope MSS. *dona.*

sermo Domini. Quid est, *rectus est sermo Domini*? Non te fallit, tu eum noli fallere: immo tu te noli fallere. Quis enim fallit omnia scientem?
Ps. 26. 12. Sed mentita est iniquitas sibi. *Quoniam rectus est sermo Domini, et omnia opera ejus in fide.*

v. 5. 10. *Diligit misericordiam et judicium.* Fac ista, quia facit. Intendite ipsam misericordiam et judicium. Misericordiæ tempus modo est, judicii tempus post erit. Unde est misericordiæ tempus? Vocat modo aversos; donat peccata conversis: patiens est super peccatores, donec convertantur: quandocumque conversi fuerint, præterita obliviscitur, futura promittit, hortatur pigros, consolatur afflictos, docet studiosos, adjuvat dimicantes: neminem deserit laborantem
a et (*a*) exclamantes ad se: donat unde sibi sacrificetur, ipse tribuit unde placetur: magnum misericordiæ tempus non transeat, Fratres, non nos transeat. Venturum est judicium: erit et tunc pœnitentia, sed jam infructuosa. Dicent intra se pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus
Sap. 5. 3. gementes: (Certe ista scripta sunt in libro Sapientiæ:) Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra. Modo dicamus, Transeunt omnia tamquam umbra. Modo fructuose dicamus, Transeunt: ne tunc dicamus infructuose, Transierunt. Hoc est ergo tempus misericordiæ, erit et judicii.

11. Ne putetis autem Fratres, quia ista a se possunt in Deo aliquo modo separari. Videntur enim sibi aliquando contraria, ut qui misericors est non servet judicium; et qui judicii tenax est, obliviscatur misericordiam. Omnipotens est Deus, nec in misericordia amittit judicium, nec in judicio misericordiam. Miseretur enim, considerat imaginem suam, fragilitatem nostram, errorem nostrum, cæcitatem nostram, et vocat: et conversis ad se donat peccata, non conversis
b non donat. Misericors est (*b*) injustis? Numquid et judicium amisit, aut non debuit judicare inter conversos et non conversos? An vobis justum videtur, ut conversus et non conversus æqualiter habeantur; ut eo modo suscipiatur confitens et mentiens, humilis et superbus? Ergo habet et judicium in ipsa misericordia. Rursus in illo judicio habebit et misericordiam, in eos
Matth. 25. 35. utique quibus dicturus est, Esurivi, et dedistis mihi manducare. Etenim dicitur in quadam Epi-
Jacobi 2. 13. stola apostolica, Judicium enim sine misericor-
Matth. 5. 7. dia illi qui non fecit misericordiam. Beati, inquit, misericordes, quoniam ipsorum miserebitur. Ergo in illo judicio erit et misericordia, sed non sine judicio. Si enim non in quemlibet, sed in eum erit misericordia, qui prærogavit misericordiam; et ipsa misericordia justa erit, quia confusa non erit. Misericordia est certe ut dimittantur peccata, misericordia est, ut tribuatur

A vita æterna: vide ibi judicium, Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis. Certe, Dabitur vobis et dimittetur vobis, misericordia Matth. 6. 14.
est. Si inde recessisset (*c*) judicium, non diceret, in qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis. c Matth. 7. 2.

12. Audistis quemadmodum exhibeat Deus misericordiam et judicium: exhibe et tu misericordiam et judicium. An forte ad Deum pertinent ista, ad hominem non pertinent? Si ad hominem non pertinerent, non diceret Dominus Pharisæis, Reliquistis graviora Legis, misericordiam et judicium. Ergo pertinent ad te misericordia et judicium. Ne putes quod ad te misericordia pertineat, judicium autem non ad te pertineat. Aliquando audis caussam inter duos, quorum duorum unus est dives, et alius pauper; et contin- Matth. 23. 23.
B git ut pauper habeat caussam malam, dives autem bonam: jam si tu non es eruditus in regno Dei, videris tibi bene facere, si quasi pauperem miseratus, abscondas, et contegas iniquitatem illius, et velis eum justificare, ut quasi caussam bonam habere videatur: et si reprehensus fueris quod male judicasti, quasi de misericordia respondes, Novi, et ego scio; sed pauper erat, misericordia ei debebatur. Quomodo tenuisti misericordiam, et perdidisti judicium? Et quomodo, inquis, si tenerem judicium, non amitterem misericordiam? Pronuntiarem adversus pauperem, qui unde redderet non haberet: aut si haberet, cum reddidisset unde postea viveret non inveniret? Ait tibi Deus tuus, Ne accipias personam Exodi 23. 3.
C pauperis in judicio. Ceterum facile est ut admoneamur personam divitis non accipere; hoc omnis homo videt, atque utinam sic omnis homo faceret? illud est ubi fallitur, veluti qui vult placere Deo, si personam pauperis in judicio acceperit, et dicat Deo, Favi pauperi. Immo teneres utrumque, et misericordiam et judicium. Primo, qualem misericordiam fecisti in eum, cujus iniquitati favisti? Ecce sacculo pepercisti, cor percussisti: pauper iste iniquus remansit; et tanto iniquior, quanto te quasi hominem justum favere vidit iniquitatis suæ. A te (*d*) recessit injuste adjutus, Deo remansit juste damnandus. Qualem d
misericordiam præbuisti ei, quem injustum fecisti? Ecce crudelior inveniris quam misericordior. Quid ergo, inquis, facerem? Judicares pri-
D mo secundum caussam, argueres pauperem, flecteres divitem. Alius est judicandi, alius petendi locus. Quando te ille dives videret tenuisse justitiam, non erexisse iniqui pauperis cervicem, sed pro merito peccati sui objurgasse te juste, nonne flecteretur ille ad misericordiam petente te, qui lætus redditus erat judicante te? Quamvis ergo, Fratres, Psalmi plura restent, consulendum est tamen viribus et animæ et corporis propter varietatem (*e*) audientium: quia et cum e

(a) Vaticanus MS. et inhiantem ad se.
(b) Ita plerique MSS. Alii vero pauciores, *Misericors est in istos? Numquid aut judicium.* At editi, *Misericors est et justus. Numquid autem judicium.*
(c) Editi. *Si inde recessisset a judicio.* MSS. *recessisset judicium.*

(d) Sic MSS. Editi vero, *A te remansit injuste adjutus, a Deo recessit juste damnandus.*
(e) Plures MSS. *propter varietatem audiendi, qua reficimur, cum ex eodem tritico* Præterea Sermonem finiunt addita clausula, *Conversi ad Dominum.*

reficimur ex eodem tritico velut multi sapores
nobis fiunt, ad detergenda fastidia: hæc vobis
sufficiant.

IN EUMDEM PSALMUM XXXII.

* Sermo II. de altera parte Psalmi. 32. Nonnihil in Arianos et Donatistas dicit, agitque ut Deus solus timeatur et ametur.

* Sermo II.

1. Et in annuntiando et in audiendo verbo ve-
ritatis, labor est. Quem laborem, Fra-
tres, æquo animo toleramus, si sententiæ Domi-
nicæ et conditionis nostræ meminerimus. Ab i-
pso enim nostri generis exordio audivit homo
non ab homine fallace, nec a diabolo seductore,
sed ab ipsa veritate ex ore Dei, In sudore vultus
Gen. 3. 19. tui edes panem tuum. Proinde si panis noster
est verbum Dei, sudemus in audiendo, ne mo-
riamus in jejunando. Psalmi hujus primarum
* In Ecclesia S. Cypriani. partium pauci versus Vigiliarum * nuper acta-
rum solemnitate tractati sunt: quod restat au-
diamus.

2. Hinc autem incipit pars quæ restat, quod
v. 5. modo cantavimus, *Misericordia Domini plena*
v. 6. *est terra.* * *Verbo Domini cæli firmati sunt.* Idi-
psum est enim, Sermone Domini cæli solidati
v. 3. sunt. Dixerat superius, *Bene canite ei in jubila-*
v. 4. *tione*, id est, ineffabiliter canite: *Quoniam rectus*
est sermo Domini, et omnia opera ejus in fide.
Nihil promittit et non reddit: fidelis ille factus
est debitor, esto tu avarus exactor. Deinde cum
v. 5. dixisset, *Omnia opera ejus in fide:* adjunxit
quare, *Diligit misericordiam et judicium.* Qui
ergo misericordiam diligit, miseretur. Qui au-
a tem miseretur, (a) potest promittere et non dare
etiamsi non promitteret? Ergo quia diligit mi-
sericordiam, oportet ut exhibeat quod promittit;
et quia diligit judicium, oportet ut exigat quod
Lucæ 19. 23. dedit. Unde ipse Dominus dicit cuidam servo,
Dares tu pecuniam meam, et ego veniens cum
usuris exigerem. Quod ideo monemus, ut scia-
mus quod modo audivimus. Ipse enim dicit alio
Johan. 8. 16. et 12. 48. loco in Evangelio, Ego non judico quemquam:
sermo quem locutus sum eis, ipse judicabit eos
in novissimo die. Nec se excuset, qui audire non
b vult ne quasi (b) sit quod ab illo exigatur. Idi-
psum enim exigitur, quia noluit accipere cum
daretur. Aliud est enim non posse accipere, aliud
nolle: illic excusatio necessitatis est enim non
posse accipere, aliud nolle: illic excusatio neces-
sitatis est, hic reatus voluntatis. Ergo *omnia o-*
pera ejus in fide: diligit misericordiam et judi-
cium. Accipite misericordiam, et timete judi-
cium; ne ille cum venerit ut exigat nos, sic nos
exigat ut inanes dimittat. Exigit enim rationem;
reddita ratione, donat æternitatem. Accipite ergo
misericordiam Fratres, accipiamus omnes. Nemo
c nostrum in accipiendo dormiat, (c) ne ad redden-
dum male excitetur. Accipite misericordiam: sic
A ad nos clamat Deus, tamquam si tempore famis
diceretur, Accipite frumentum. Quod cum audi-
res tempore famis, profecto ipso stimulo neces-
sitatis concitus curreres, versans te huc atque
illuc, quæreres unde acciperes quod dictum est,
Accipite. (d) Et cum invenires, quando te tene- d
res? quam moram interponeres? Sic et nunc di-
ctum est, Accipite misericordiam. *Diligit* enim
misericordiam et judicium. Cum acceperis, bene
utere; ut bonam rationem reddas, cum judicium
venerit ejus, qui tibi modo prærogat in ista fame
misericordiam.

3. Nolo ergo mihi dicas, Unde accipio? Quo Item v. 5.
eo? Recordare quod cantasti, *Misericordia Do-*
mini plena est terra. Ubi jam non Evangelium
prædicatur? ubi sermo Domini tacet? ubi salus
B cessat? Opus est ut velis accipere: plena sunt
horrea. Hæc ipsa plenitudo et abundantia non te
venientem exspectaverunt, sed ad dormientem
ipsa venerunt. Non dictum est, Surgant gentes, Soph. 2. 11.
et eant ad unum locum: sed annuntiata sunt ista
gentibus ubi erant, ut adimpleretur exinde pro-
phetia dicens, Adorabit eum unusquisque de lo-
co suo.

4. *Misericordia Domini plena est terra.* Quid
cæli? Audi quid cæli. Non enim indigent mise-
ricordia, ubi nulla est miseria. In terra abundat
hominis miseria, superabundat Domini miseri-
cordia: miseria hominis plena est terra, et mise-
ricordia Domini plena est terra. Cæli ergo, ubi
nulla est miseria, numquid quia non indigent
misericordia, non indigent Domino, et misera et
C felicia? Sine illo miser non sublevatur, (e) sine e
illo felix non regitur. Ergo ne forte de cælis quæ- v. 6.
reres, cum audires, *Misericordia Domini plena*
est terra: audi quia Domino et cæli indigent,
Sermone Domini cæli solidati sunt. Nam non a
se sibi solidamentum fuerunt, nec ipsi cæli fir-
mitatem sibi propriam præstiterunt. *Verbo Do-*
mini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis
virtus eorum. Non habuerunt aliquid ex se, et
tamquam supplementum a Domino perceperunt.
Spiritu enim *oris ejus* non pars, sed *omnis vir-*
tus eorum.

5. Sane, Fratres, videte eadem opera Filii et
Spiritus-sancti. Non enim negligenter præter-
eundum est, propter quosdam iniquos discreto-
res et turbolentos confusores. Utrumque enim
D male fit. Confundunt illi, male discernendo, crea- Ariani.
turam cum Creatore, et cum sit creator Spiritus
Dei, inter creaturas eum numerant. Illi discer-
nunt, et confundunt, confunduntur, ut conver-
tantur. Audi modo unum opus Filii et Spiritus-
sancti. Verbum certe Dei Filius est, et Spiritus
oris ejus Spiritus-sanctus est. *Verbo Domini cæli*
solidati sunt. Quid est autem solidatos esse, nisi
habere stabilem et firmam virtutem? *Et Spiritu*
oris ejus omnis virtus eorum. Posset et sic dici,

(a) Editi Er. et Lov. *Qui autem miseretur, non potest promittere et non dare; quia posset dare etjamsi non promitteret.* Nos hic sequimur MSS.

(b) In editis, *ne quasi non sit.* Abest particula, non a MSS.

(c) Er. et Lov. *ne ad reddendum malum excitetur.* At Am. et MSS. *male excitetur.*

(d) Editi: *Et cum venires.* At plures MSS. *invenires.*

(e) Regius et Vatic. MSS. *sine illo felix non erigitur.* Alii quinque: *sine illo felix eget.*

A Spiritu oris ejus cæli solidati sunt, et Verbo Domini omnis virtus eorum. Quod est enim *omnis virtus eorum*, hoc est *solidati sunt*. Hoc ergo facit Filius et Spiritus-sanctus. Numquid sine Patre? Quis ergo facit per Verbum suum et Spiritum suum, nisi cujus Verbum est, et cujus Spiritus? a Trinitas ergo hæc unus Deus. Hunc adorat qui novit adorare, hunc ubique habet, (a) qui se converterit. Non enim quæritur ab aversis; sed ipse vocat aversos, ut impleat conversos.

6. Sane, Fratres, exceptis illis cælis superioribus, ignotis nobis in terra laborantibus, et per humanas conjecturas utcumque ista quærentibus; exceptis ergo illis cælis, qui quomodo sint super invicem vel quot sint, vel quibus modis distincti sint, quibus incolis impleti sint, qua b B dispositione regnutur, quomodo ibi unus quidam hymnus indeficiens concinens ab omnibus (b) prædicet Deum, multum est ad nos invenire, satagimus tamen pervenire. Ibi est enim patria Ps. 119. 5. nostra, quam longa fortasse peregrinatione obliti sumus. Vox enim nostra est in illo Psalmo, Heu me, quoniam peregrinatio mea longinqua facta est. Ergo de illis cælis et mihi difficile est disputare, (si tamen non impossibile,) et vobis intelligere. Certe qui me in his rebus intellectu prævenit, fruatur quo præcessit, et oret pro me ut sequar ego. Interim exceptis illis cælis habeo de quibus hic utcumque disseram, nobis proximos cælos sanctos Dei Apostolos, prædicatores Matth. 13. 30. verbi veritatis, per quos cælos compluti sumus, ut per totum mundum seges Ecclesiæ pullularet; C etsi cum zizaniis interim communem bibens pluviam, sed tamen horreum non habitura commune.

7. Ergo cum dictum esset, *Misericordia Domini plena est terra:* quasi quæreres, Unde impleta est terra misericordiam Domini? Prius missi sunt cæli, qui misericordiam Domini sparPs. 18. 2. gerent super terram, et hoc super totam terram. » Nam vide quid de ipsis cælis alibi dicitur: Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum? Quod cæli, hoc firmamentum. Dies diei eructuat verbum, et nox nocti annuntiat scientiam. Non cessatur, non taceIbidem 4. tur. Sed ubi prædicaverunt, et quo usque pervenerunt? Non sunt loquelæ, neque sermones, Act. 2. 4. quorum non audiantur voces eorum. Sed hoc » pertinet ad id quia omnium linguis locuti sunt D in uno loco. Omnium linguis locuti, impleverunt quod dictum est, Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces Ps. 18. 5. eorum. Sed quæro, ipsa vox in omnibus linguis » quo usque pervenerit, quæ impleverit. Audi ergo quod sequitur, In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Quorum, nisi cælorum qui enarrant gloriam Dei? Ergo si in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, quid prædicaverint nobis, indicet nobis qui illos misit. Indicat plane, fideliter indicat: quia et antequam

A fierent prædixit futura ille, cujus omnia opera in fide. Resurrexit enim a mortuis, et contrectatis membris suis (c) agnitus a discipulis suis, c ait, Oportebat pati Christum, et resurgere a mor- Luc. 24. tuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœ- » 46. etc. nitentiam et remissionem peccatorum. Unde et quo usque? Per omnes Gentes, ait, incipientibus ab Jerusalem. Quam misericordiam vero omnes expectamus, Fratres, uberiorem a Domino, nisi ut peccata nostra dimittantur? Cum ergo ea sit magna misericordia Domini remissio peccatorum, et hanc remissionem peccatorum prædixit Dominus prædicari per omnes gentes, *Misericordia Domini plena est terra*. Unde plena est terra? Misericordia Domini. Quare? Quia ubique dimittit peccata Deus, quia misit cælos B qui terram complerent.

8. Et quomodo nisi sunt ipsi cæli ire cum fiducia, ex hominibus infirmis cæli fieri, nisi quia *Verbo Domini cæli solidati sunt?* Unde enim haberent tantam virtutem oves inter lupos, nisi quia *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum?* Ecce inquit, mitto vos sicut oves in medio luporum. Matth. 10. 16. O Domine misericordissime! Certe hoc facis, ut misericordia tua plena sit terra. Si ergo ita es misericors, ut impleas terram misericordia, vide quos mittis, vide quo mittis. Quo, inquam, mittis, et quos mittis? Oves in medium luporum. Unus lupus si mittatur in medium innumerabilium ovium, quis ei resistit? Quid non conturbat, nisi forte quia cito satiatur? Nam omnis devoraret. Mittis infirmos inter sævos? Mitto, in- C quit, quia cæli fiunt, ut terram compleant. Unde cæli homines infirmi? Sed *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Ecce lupi tenebunt vos, et tradent vos, et offerent potestatibus propter nomen meum. Jam vos armate vos. Virtute vestra? Ibid 19. etc. absit. Nolite cogitare quid loquamini: non enim » vos estis qui loquimini, Sed Spiritus Patris vestri » qui loquitur in vobis: quia *Spiritu oris ejus* » *omnis virtus eorum.*

9. Facta sunt hæc, missi sunt Apostoli, pertulerunt pressuras. Numquid modo tantas ferimus ut audiamus hæc, quantas illi ut seminarent hæc? Non erit ergo, Fratres, infructuosus labor noster. Video constipationem vestram, sed et 2.Tim.2.11. vos videtis sudorem nostrum. Si toleramus, et Matth. 10. 13. conregnabimus. Ecce facta sunt illis. Ex illis o- D vibus missis in medium luporum et memorias Martyrum celebramus. Locus iste, quando Martyris beati * corpus percussum est, lupis plenus * Cypriani. erat: vicit tot lupos una ovis capta, et implevit locum ovibus ovis occisa. Sæviebat tunc mare ingentibus persequentium fluctibus, ibat in aridam sitientem cælum Dei. Modo autem per illa quæ illi passi sunt, qui aciem ruperunt, glorificatum est nomen Christi: occupavit etiam ipsas potestates ambulans super capita tumentium gurgitum. Et quia ista facta sunt, modo etiam qui vident, nondum credentes, conventicula nostra,

(a) Sic MSS. At editi, *qui se converterit*.
(b) MSS. Regius et Vaticanus, *præcinatur Deo*.

(c) MSS. *agnitus discipulis suis*.

celebrationes, sollemnitates, laudes jam manifestas et publicas Dei nostri, putatis eos non dolere, putatis non fremere? Sed nunc impletur Ps. 111. 10. quod de illis dictum est, Peccator videbit, et irascetur. Quid ergo, quia irascetur? Ne timeas ovis lupum. Modo minas eorum et fremitus non timeatis. Irascitur: sed quid sequitur? Dentibus suis frendet et tabescet.

10. Quia ergo modo salsa maris aqua, quæ remansit, in Christianos sævire non audet, occultum a autem murmur (a) rodit in se, et intra mortalem pellem fremit conclusa salsugo; videte quid v. 7. sequitur: *Congregans sicut in utrem aquas maris.* Cum ergo antea mare liberis fluctibus sæviebat, modo autem intra mortalia pectora inclusum Prov. 8. 29. amarum est, ille fecit qui in illis vicit, qui posuit tunc mari terminos, ut in se remeantes comminuerentur fluctus ejus. Ipse congregavit velut in utrem aquam maris: mortalis pellis contegit amaram cogitationem. Timentes enim pelli suæ, intus tenent quod non audent emittere. Nam eadem est amaritudo: sic oderunt, sic detestantur. Sed quod tunc aperte sæviebat; nunc occulte; quid aliud dicam quam quod dictum est, Frendet, et tabescet? Eat ergo Ecclesia, ambulet: b facta est via, strata (b) nostra ab imperatore munita est. Ferveamus in itineribus bonorum operum, hoc est enim ambulare nostrum. Et si quando exsistunt tentationum pressuræ unde non sperabatur, jam congregatis velut in utrem aquis maris, intelligamus Dominum facere hoc c ad disciplinam, ut excutiat a nobis male (c) præfidentem de temporalibus securitatem, et dirigat nos in regnum suum composito desiderio. Quod desiderium tribulationibus hinc atque hinc contundentibus producitur: ut simus canori auribus Domini tamquam tubæ ductiles. Dictum est enim Ps. 97. 6. et hoc in Psalmis, ut in tubis ductilibus laudemus Deum. Tuba ductilis malleo producitur, ita Christianum cor in Deum pressurarum plagis extenditur.

11. Meminerimus ergo, Fratres, jam his temporibus, quibus congregata est velut in utrem aqua maris, non deesse Deo unde proferat quo nos emendet, cum emendatione nobis opus est. Ibid. v. 1. Ideo enim sequitur: *Ponens in thesauris abyssos.* Thesauros Dei dicit secretum Dei. Novit ille omnium corda, quid ad tempus proferat, unde proferat, quantam potestatem tribuat malis in bonos, ad judicandos quidem malos, erudiendos autem bonos. Novit quomodo hæc agat, qui ponit in thesauris abyssos. Fiat ergo quod sequi- v. 8. tur: *Timeat Dominum omnis terra.* Non glorietur superba lætitia temeraris exsultatione, dicens, Jam congregata est velut in utrem aqua maris, quis mihi aliquid faciet, quis nocere audebit? Nescis quia posuit ille in thesauris abyssos, nescis unde proferat quod opus est ad flagellandum te pater tuus? Qui quidem in disci- A plinam habet abyssi thesauros, quibus te erudiat ad thesauros cælorum. Ergo redi ad timorem, qui jam ibas in securitatem. Exsultet terra, sed et timeat. Exsultet: quare? quia misericordia Domini plena est terra. Timeat: quare? Quis sic congregavit in utrem aquas maris, ut poneret in thesauris abyssos. Fit ergo in illa quod alibi breviter utrumque dicitur, Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore. Ps. 2. 11.

Timor Dei solius.

12. *Timeat Dominum omnis terra: ab ipso autem commoveantur omnes qui inhabitant orbem terræ.* Non timeant alterum pro illo: *ab ipso commoveantur omnes qui inhabitant orbem terræ.* Fera sævit? Deum time. Serpens insidiatur? Deum time. Homo te odit? Deum time. Diabolus te impugnat? Deum time. Tota enim creatura B sub illo est, quem juberis timere. *Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.* v. 9. Hoc in Psalmo sequitur. Cum enim dixisset, *Ab ipso commoveantur omnes qui inhabitant orbem terræ:* ne converteret se homo ad timendum aliquid aliud, et aversus a timore Dei, timeret pro illo aliquam creaturam, et adoraret quod factum est, dimisso qui fecit; confirmavit nos in timore Dei tamquam dicens nobis, et alloquens nos, Quid formidaturus es aliquid de cælo, aliquid de terra, aliquid de mari? *Ipse dixit, et facta sunt; mandavit, et creata sunt.* Qui dixit et facta sunt, mandavit et creata sunt, cum jubet moventur, cum jubet quiescunt. (d) Et malitia hominum cu- d piditatem nocendi potest habere propriam: po- 2. Sent. dist. 44. c. Sed pluribus. testatem autem si ille non dat, non habet. Non C est enim potestas nisi a Deo definitiva sententia Apostoli est. Non dixit, non est cupiditas nisi a Rom. 13. 1. Deo. Est enim mala cupiditas, quæ non est a Deo: sed quia ipsa mala cupiditas nulli nocet, si ille non permittat, Non est, inquit, potestas nisi a Deo. Unde Deus homo stans ante hominem, Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data fuisset tibi desuper. Ille judicabat, ille docebat: cum Joh. 19. 11. judicabatur, docebat, ut judicaret quos docuerat: Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi esset data tibi de super. Quid hoc? Homo tantum non habet potestatem, nisi cum acceperit de super? Quid ipse diabolus ausus est vel unam oviculam tollere viro sancto Job, nisi prius diceret, Mitte manum tuam, hoc est, da potestatem? Ille volebat, sed ille non sinebat: quando ille per- D misit, ille potuit: non ergo ille potuit, sed qui permisit. Ideo bene eruditus ipse Job, non ait, sicut jam commemorare vobis solemus, Dominus dedit, et diabolus abstulit; sed Dominus de- Job. 1. 21. dit, et Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est; non, sicut diabolo placuit. Videte ergo Fratres mei, cum tanto labore manducantes salubrem et utilem panem, videte ne quemquam timeatis nisi Dominum. Præter eum ne timeas alium, Scriptura tibi dicit. Proinde timeat Dominum omnis terra, qui posuit in the-

(a) Editi, *rugit.* At MSS. *rodit.*
(b) Strata dicta est via publica *lapidibus*, seu *silice munita.*
(c) Sic aliquot MSS. Editi vero, *providentem.*

(d) Editi Er. et Lov. *Conquiescit et malitia hominum cupiditas hominum. Cupiditatem nocendi potest homo habere propriam.* Nos hic MSS. lectionem substituimus.

sauris suis abyssos. Ab ipso autem commoveantur omnes qui habitant orbem terræ: Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.
a 13. Sed jam (*a*) cessaverunt reges mali, facti
sunt boni: crediderunt et ipsi, signum crucis
Christi in fronte jam portant, pretiosius signum
qualibet gemma diadematis: Illi qui sævierunt
v. 10. destructi sunt. Sed quis fecit hoc? Forte tu, ut
extollas te? *Dominus dissipat consilia gentium,*
reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum. Quando dixerunt,
Tollamus eos de terra, non erit nomen Christianorum si hoc fecerimus: sic occidantur, sic torqueantur, talia illis infligantur. Dicta sunt hæc,
et inter hæc crevit Ecclesia. *Reprobat cogitationes populorum, et reprobat consilia principum.*
v. 11. 14. *Consilium vero Domini manet in æternum, cogitationes cordis ejus in sæcula sæculorum.* Repetitio sententiæ est. Quod ante ait *consilium*, hoc sit postea *cogitationes cordis*: et
quod supra ait *manet in æternum*, hoc ait postea
in sæcula sæculorum. Repetitio, confirmatio est.
Ne autem putetis Fratres, quia dixit *cogitationes cordis*, quasi sedere Deum et cogitare quid
agat, et exquirere consilium faciendi aliquid vel
non faciendi. Tuæ sunt istæ, o homo, tarditates,
Ps. 147. 15. usque in velocitatem currit verbum ejus. Quando potest mora esse cogitationis in illo Verbo,
quod unum est, et omnia complectitur? Sed dicuntur cogitationes Dei, ut tu intelligas, ut secundum te audeas erigere cor vel ad verba tuæ
infirmitati similia: quia res ipsa multum est ad
te. *Cogitationes cordis ejus in sæcula sæculorum.* Quæ sunt cogitationes cordis ejus, et quod
est consilium Domini quod manet in æternum?
Psal. 2. 1. Contra quod consilium ut quid fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Quando quidem Dominus reprobat cogitationes populorum,
et reprobat consilia principum. Unde igitur consilium Domini manet in æternum, nisi de nobis
Ephes. 1. 4. quos ante præscivit et prædestinavit? Quis tollit prædestinationem Dei? Ante mundi constitutionem vidit nos, fecit nos, emendavit nos, misit ad nos, redemit nos: hoc ejus consilium manet in æternum, hæc ejus cogitatio manet in
sæcula sæculorum. Fremuerunt gentes tunc aperte fluctuantes et sævientes, contabescant nunc
tamquam inclusæ et congregatæ in utrem: habuerunt liberas audacias, habeant truces et amaras cogitationes. Quando possunt destruere quod
ille cogitavit, et manet in æternum?
v. 12. 15. Quid est autem hoc? *Beata gens.* Quis est
qui non hoc audito erigat se? Amant enim omnes
beatitudinem: et ideo perversi sunt homines quia
mali volunt esse, miseri nolunt: et cum sit malitiæ individua comes miseria, isti perversi non
solum mali esse, et miseri nolunt, quod fieri non
potest; sed ideo volunt mali esse, ne miseri sint.
Quid est hoc quod dixi, ideo volunt mali esse,
ne miseri sint? Considerate hoc paululum in omnibus hominibus qui mala faciunt, beati semper esse volunt. Furtum facit: quæris, quare?
Propter famem, propter necessitatem. Ergo ne
miser sit, malus est; et ideo miserior est, quia
malus est. Depellendæ ergo miseriæ caussa, et
adquirendæ beatitudinis caussa, faciunt omnes
homines quidquid vel boni faciunt vel mali: semper ergo beati esse volunt. Sive male viventes,
sive bene viventes, beati esse volunt: et non contingit omnibus quod omnes esse volunt. Omnes
enim beati esse volunt, non autem erunt nisi
illi qui justi esse voluerint. Et ecce nescio quis
ut male faciat beatus vult esse. Unde? Ex pecunia, ex argento et auro, ex prædiis, fundis, domibus, mancipiis, pompa sæculi honore volatico
et perituro. Habendo aliquid volunt beati esse:
quære ergo quid habeas, ut beatus sis. Cum enim beatus fueris, melior utique eris, quam
cum miser es. Fieri autem non potest, ut res deterior te faciat meliorem. Homo es, deterius te
est quidquid cupis, quo beatus esse desideras.
Aurum, argentum, qualibet corpora, quibus inhias adquirendis, possidendis, fruendis, inferiora sunt te. Tu melior es, tu (*b*) potior es: et b
utique vis melior esse quam es, cum beatus esse
vis, quia miser es. Melius est enim utique beatum esse, quam miserum. Vis esse melior te: et
quæris, perquiris per quæ id fiat, deteriora te.
Quidquid quæsieris in terra, deterius est quam
tu. Hoc omnis homo optat amico suo, sic eum
adjurat: Sic melior sis, sic meliorem te videamus, sic de te meliore gaudeamus. Quod amico
optat, hoc et ipse vult. Accipe ergo fidele consilium. Melior te vis esse, novi, omnes novimus,
omnes volumus: quære quod est melius te, ut
inde efficiaris melior te.
16. Intuere nunc cælum et terram: non tibi
sic pulcra corpora placeant, ut eis fieri beatus
velis. In animo est quod quæris. Beatus enim
esse vis: ipso animo tuo quære quid sit melius.
Cum enim duo sint quædam, hoc est, animus,
et corpus, eo quod istis duobus illud melius sit
quod animus dicitur, potest corpus tuum melius
fieri per meliorem, quia subjectum est corpus
animo. Potest ergo melius fieri corpus tuum per
animum tuum, ut cum fuerit justus animus tuus,
sit postea immortale etiam corpus tuum. Per animi enim illuminationem meretur corpus incorruptionem, ut fiat inferioris reparatio per meliorem. Si ergo corporis tui bonum animus tuus
est, quia corpore tuo melior est; cum quæris bonum tuum, illud quære quod melius est animo
tuo. Quid est autem animus tuus? Attende, ne
forte contemnens animum tuum, et putans nescio quid esse vile et abjectum, viliora quæras
quibus beatificetur animus tuus. In animo tuo Gen. 1. 27.
est imago Dei, mens hominis capit eam. Accepit eam, (*c*) et inclinando se ad peccatum deco- c
loravit eam. Ipse ad eam venit reformator, qui

(*a*) In MSS. *cesserunt*.
(*b*) Sic novem MSS. Alii octo, *potentior*. At editi, *fortior*.

(*c*) Aliquot MSS. *et inclinando se ad peccatum dedecoravit eam.*

erat ejus ante formator: quia per Verbum facta sunt omnia, et per Verbum impressa est hæc imago. Venit ipsum Verbum, ut audiremus ab Apostolo, reformamini in novitate mentis vestræ.
Rom. 12. 2. Jam ergo superest, ut quæras quid sit melius quam animus tuus. Quid erit obsecro, nisi Deus tuus? Non invenis aliud melius animo tuo; quia cum fuerit perfecta natura tua, Angelis æquabitur. Jam supra non est nisi Creator. Erige te ad illum, noli desperare, noli dicere, Multum est ad me. Magis multum est ad te habere forte aurum quod quæris. Aurum etsi volueris, forte non habebis; Deum cum volueris habebis: quia et antequam velles venit ad te, et cum aversa voluntate esses vocavit te, et cum conversus esses terruit te, et cum territus (a) confitereris, consolatus est te. Iste qui tibi præstitit omnia, iste qui
Matth. 5. 45. fecit ut esses, qui cum his qui tecum sunt etiam malis præstat solem, præstat pluviam, præstat fructus, fontes, vitam, salutem, tantas consolationes, servat tibi aliquid quod non det nisi tibi. Quid est autem quod tibi servat, nisi se? Pete aliud, si melius inveneris: se tibi servat Deus. Avare quid inhias cælo et terræ? Melior est qui fecit cælum et terram: (b) ipsum visurus, ipsum habiturus es. Quid quæris ut tua sit illa villa, et
Deut. 5. 21. transiens per illam dicis, Beatus cujus est possessio ista? Hoc dicunt quam multi qui transeunt per illam: et tamen cum dixerint, et transeunt per illam, possunt caput agitare et suspirare, numquid et possidere? Sonat cupiditas, sonat iniquitas: sed non concupiscas rem proximi tui. Beatus cui est illa villa, cujus est domus ista, cujus est ager iste. Compesce iniquitatem, audi veritatem: *Beata gens cujus est:* Quid? Jam nostis quid dicturus sum. Ergo desiderate ut habeatis, tunc demum beati eritis. Hoc solo beati eritis: re meliore quam vos estis meliores eritis. Deus est, inquam, melior te, qui fecit te. *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum.* Hoc ama, hoc posside, hoc cum vis habebis, hoc gratis habebis.

17. *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum.* Noster Deus? Cujus enim non est Deus? Non plane omnium eodem modo. Noster magis, noster qui vivimus de illo tamquam de pane nostro. Ipse sit hereditas nostra possessio nostra. An forte temere dicimus faciendo nobis Deum possessionem, cum sit Dominus, cum sit Creator? Non est ista temeritas: affectus est desiderii et dulcedo spei. Dicat anima, omnino secura dicat,
Psal. 34. 3. Deus meus es tu: qui dicit animæ nostræ, Salus tua ego sum. Dicat, secura dicat: non faciet injuriam cum hoc dixerit; immo faciet si non dixerit. Arbores volebas habere quibus beatus esses? Audi Scripturam dicentem de sapientia; Lignum vitæ est omnibus possidentibus eam. Ecce Prov. 3. 18.
possessionem nostram dixit esse sapientiam. Sed ne putes ipsam sapientiam, quia possessionem tuam dixit Scriptura, aliquid esse quod sit te inferius, sequitur, et adjungit, Et incumbentibus in eam velut in (c) Dominum, tuta. Ecce Dominus tuus factus est tibi quasi baculus: securus homo incumbit, quia ille non succumbit. Dic ergo securus, possessio tua est, possidentibus eam Scriptura dixit, implevit (d) fiducia dubitationem tuam: dic securus, ama securus, spera securus.
Tu etiam illa verba sunt in Psalmo, Dominus Psal. 15. 5.
pars hæreditatis meæ.

18. Ergo inde beati erimus, Deum possidendo. Quid ergo? Nos possidebimus eum, et ille non possidebit? Unde ergo Isaias, Domine posside nos? Possidet ergo, et possidetur, (e) et Isai. 26. 13 sec. LXX.
totum propter nos. Non enim quomodo ut nos ex illo beati simus, possidetur a nobis, ita et ille ut beatus sit, possidet nos. Et possidet, et possidetur, non ob aliud nisi ut nos beati simus. Possidemus eum, et possidet nos; quia colimus eum, et colit nos. Colimus eum tamquam Dominum Deum, colit nos tamquam terram suam. Quia colimus eum, nemo dubitat; quia colit nos, quis nobis indicat? Ille qui ait, Ego sum vitis, vos Johan. 15. 5.
estis sarmenta, Pater meus agricola est. Ecce et in isto Psalmo utrumque nobis dicitur, utrumque nobis indicatur. Jam dixit quia possidemus eum: *Beata gens cujus est Dominus Deus eorum.* Cujus est fundus iste? Illius. Cujus ille? (f) Illius. Cujus est iste? dicamus de Deo, dicamus cujus est. Et quomodo nobis solet responderi, quando de fundis et de prædiis aliquibus amplis atque amœnissimis quærimus: Est quidam senator, et illud aut illud vocatur, cujus est ista possessio: et dicimus, Beatus ille homo. Sic si quæramus, Cujus est Deus iste? Est quædam beata gens cujus est: nam Dominus Deus eorum est. Et non sicut senator ille possidet fundum suum, non autem possidetur a fundo suo, sic et Deus gentis hujus. Unde ut ejus simus, laborare debemus: sed alterutrum se possident. Audistis quia gens possidet eum: *Beata gens, cujus est Dominus Deus eorum.* Audite quia et ille possidet illam: *Populus quem elegit Dominus in hereditatem sibi.* Beata gens possessione sua, beata hereditas possessore suo, *populus quem elegit Dominus in hereditatem sibi.*

19. *De cælo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum.* Omnes hic ita accipe, ut (g) gentis illius omnes intelligas illam hereditatem tenentes, vel illam hereditatem existentes. Hereditas est enim Dei ipsi omnes. (h) Et ipsos omnes de cælo respexit Dominus, et vidit eos ille qui ait, Cum esses sub arbore fici vidi te. Vidit enim Johan. 1. 48.

(a) Quinque MSS. *contereris.*
(b) Octodecim MSS. *ipsum visurus, ipsum bibiturus es.*
(c) Editi, *in domo tuta.* Sed verius aliquot MSS. *in Domino tuta*, vel ut alii, *in Dominum tuta*, juxta Græc. LXX. ἐπὶ κύριον ἀσφαλής.
(d) Sic omnes MSS. Editi vero, *implerit fiduciam, removit dubitationem.*

(e) *Et totum propter nos, Ut enim nos ex illo beati simus, possidetur a nobis: ut autem ille beatus sit, non possidet nos. Et possidet nos et possidetur a nobis, non ob aliud* etc.
(f) MSS. *Cujus ille? Illius cujus est iste.*
(g) Editi, *gentes.* Melius MSS. *gentis.*
(h) Plures MSS. *ipsi omnes, et ipsos omnes.*

eum quia miseratus est eum. Unde plerumque (a)
rogantes misericordiam, dicimus homini, Vide
me. Et de illo qui te contemnit quid dicis? Non
me videt. Est ergo quædam visio miserantis, (b)
non visio punientis. Illa visio ad peccata animad-
versio est: quæ ille peccata non vult videri, qui
Ps. 50. 11. dicit, Averte, inquit, faciem tuam a peccatis meis.
Quod vult ignosci, non vult agnosci: Averte, in-
quit, faciem tuam a peccatis meis. Cum ergo aver-
terit faciem suam a peccatis tuis, non videbit te?
Et unde alibi dicit, Ne avertas faciem tuam a me?
Ps. 26. 9. Ergo avertat a peccatis tuis, non avertat a te:
videat te, misereatur tui, subveniat tibi. *De cælo
respexit Dominus, vidit omnes filios hominum:*
pertinentes ad filium hominis.

v. 14. 20. *De præparato habitaculo suo:* quod sibi
præparavit. Vidit nos de Apostolis, vidit nos de
prædicatoribus veritatis, vidit nos de Angelis,
quos ad nos misit. Hæc omnia domus ejus, hæc
omnia habitaculum ejus: quia hæc omnia cæli
Ps. 18. 2. qui enarrant gloriam Dei. *Vidit omnes filios ho-
minum, de præparato habitaculo suo respexit
super omnes qui habitant terram.* Ipsi sunt, (c)
sui sunt, gens illa est beata, cujus est Dominus
Deus eorum; populus ille est, quem elegit Do-
minus in hereditatem sibi: quia per omnes ter-
ras est, et non est in parte. *Respexit super omnes
qui habitant terram.*

v. 21. 21. *Qui finxit singillatim corda eorum.* Manu
gratiæ suæ, manu misericordiæ suæ finxit cor-
da, psalmavit corda nostra, finxit singillatim,
singula quædam corda dans nobis, quæ tamen
non dirimant unitatem. Quo modo singillatim
membra formata sunt omnia, singillatim habent
opera sua, et tamen in unitate corporis vivunt;
manus facit quod oculus non facit; auris id valet
quod nec oculus nec manus valet; omnia tamen
in unitate operantur, et manus et oculus et auris
diversa faciunt, nec sibi adversantur: sic et in
Christi corpore singuli homines, tamquam mem-
bra singula donis suis gaudent, quia ille qui ele-
git populum in hereditatem sibi, finxit singilla-
1. Cor. 12. tim corda eorum. Numquid enim omnes Aposto-
29 » li? numquid omnes Prophetæ? numquid omnes
» Doctores, numquid omnes dona habent sanita-
» tum? numquid omnes linguis loquuntur? num-
» quid omnes interpretantur? Alii quidem per Spi-
Ibidem 8. ritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scien-
» tiæ, alii fides secundum eumdem Spiritum, alteri
» dona curationum. Quare? Quia finxit singillatim
corda eorum. Quomodo autem in membris no-
stris diversa sunt opera, sed sanitas una: sic in
omnibus membris Christi diversa munera, sed ca-
ritas una. *Qui finxit singillatim corda eorum.*

Item v. 15. 22. *Qui intelligit omnia opera eorum. Intel-
ligit* quid est? Secretius et interius videt. Habes
Ps. 5. 2. in Psalmo, Intellige clamorem meum. Non enim
quasi vocibus opus est, ut perveniat aliquid ad

A aures Dei. Occultus visus intellectus vocatur. Ex-
pressius dixit, quam si diceret, Videt omnia opera
eorum: ne tunc putares videri opera ista, quan-
do et tu vides opus hominis. Homo (d) factum
hominis moto ejus corpore videt, Deus autem in
corde videt. Quia ergo intus videt, dictum est,
intelligit omnia opera eorum. Dant duo pauperi-
bus, unus sibi mercedem quærit cælestem, alius
humanam laudem: tu in duobus unam rem vides,
Deus duas intelligit; intus enim intelligit et in-
tus agnoscit, fines ipsorum videt, intentiones i-
psas videt. *Qui intelligit omnia opera eorum.*

23. *Non salvus fiet rex per multitudinem vir- v. 16.
tutis suæ.* Ad Dominum (e) omnes, in Deo omnes.
Spes tua Deus sit, fortitudo tua Deus sit, firmitas
tua Deus sit, (f) exoratio tua ipse sit, laus tua
B ipse sit, finis in quo requiescas ipse sit, adjuto-
rium cum laboras ipse sit. Audi veritatem: *Non
salvus fiet rex per multitudinem virtutis suæ:
nec gigas salvus erit in multitudine fortitudinis
suæ.* Gigas superbus aliquis est, extollens se ad-
versus Deum, (g) velut quia est ipse aliquid in
se et per se. Non fit iste salvus in multitudine
virtutis suæ.

24. Sed equum habet magnum, fortem, vali-
dum, velocem, potest, si aliquid ingruerit, cito
illum de periculo liberare? Non fallatur, audiat
quod sequitur: *Mendax equus ad salutem.* Intel- v. 17.
lexistis quid dictum sit, *Mendax equus ad sa-
lutem?* Non tibi promittat equus tuus salutem:
si tibi promiserit, mentietur. Si enim Deus vo-
luerit, liberaberis: si Deus noluerit, cadente equo
C altius cades. Non ergo putetis dictum, *Mendax
equus ad salutem:* quasi mendax justus ad salu-
tem, quod velut justi ad salutem mentiantur. Non
est enim scriptum *æquus*, quod ab æquitate di-
citur; sed *equus* animal quadrupes. Hoc Græcus * Ἵππος.
codex indicat. Et redarguuntur mala jumenta,
homines, qui sibi quærunt occasiones mendacio-
rum: cum Scriptura dicat, Os quod mentitur, Sap. 1. 11.
occidit animam: et, Perdes omnes qui loquun- Ps. 5. 7.
tur mendacium. Quid est ergo *Mendax equus ad
salutem?* Mentitur tibi equus quando promittit
salutem. Numquid equus alicui loquitur, et pro-
mittit salutem? Sed cum tu vides equum bene
formatum, bonis viribus, magno cursu præditum,
ista omnia velut promittunt tibi de illo salutem:
sed fallunt, si Deus non tuetur, quia *Mendax
D equus ad salutem.* Equum accipe etiam figurate
quamlibet amplitudinem sæculi hujus, quemlibet
honorem in quem superbus adscendis: quo al-
tius ingrederis, eo te non tantum celsiorem, sed
etiam tutiorem falso putas. Quomodo enim te
dejiciat nescis, tanto elisum gravius, quanto su-
blimius ferebaris. *Mendax equus ad salutem: in
abundantia autem virtutis suæ non erit salvus.*
Et unde erit salvus? non de virtute, non de vi-
ribus, non de honore, non de gloria, non de equo.

(a) Ita in MSS. At in editis, *egentes misericordia.*
(b) Editi, *miserantis cordis.* Vox *cordis* abest a MSS.
(c) Sic MSS. At editi, *Ipsi sunt sui, sunt gens illa beata.*
(d) Editi: *factum hominis motu ejus in corpore videt.* Aliquot MSS. *moto ejus corpore.*
(e) Velus codex Colbert. *Ad Dominum omnis, in Deo omnis spes tua, Deus sit fortitudo tua* etc.
(f) In pluribus MSS. *exhortatio.*
(g) Aliquot MSS. *velut qui est ipse aliquid.*

Et unde? Quo ibo? Ubi inveniam unde salvus sim? Noli diu quærere, noli longe. *Ecce oculi Domini super timentes eum.* Videtis quia ipsi sunt quos prospexit de habitaculo suo. *Ecce oculi Domini super timentes eum, sperantes super misericordia ejus:* non de meritis suis, non de virtute, non de fortitudine, non de equo, sed de misericordia ejus.

v. 19. 25. *Ut eruat a morte animas eorum.* Vitam æternam promittit. Quid in ista peregrinatione? numquid deserit? Vide quid sequitur: *Et alat eos in fame.* Tempus famis est modo, tempus saturitatis post erit. Qui nos in fame hujus corruptionis non deserit, immortales factos quomodo satiabit? Sed quamdiu tempus est famis, tolerandum est, durandum est, perseverandum est usque in finem. Jam currenda sunt omnia, quia et via est plana, et cogitandum est quid portemus. Adhuc quidem spectatores in amphitheatro forte insaniunt, et in sole sedent: et nos si stamus, tamen in umbraculo sumus, et utiliora et pulcriora sunt quæ (a) spectamus. Spectemus pulcra, et a pulcro spectemur. Spectemus nos mente ea quæ dicuntur in sensibus divinarum Scripturarum, et gaudeamus tali spectaculo. Spectator autem noster quis est? *Ecce oculi Domini super timentes eum, sperantes in misericordia ejus: ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame.*

26. Sed propter peregrinationis tolerantiam quamdiu fames est, et exspectamus in via (b) refici ne deficiamus; quid nobis (c) imponitur, vel quid

v. 20. profiteri debemus? *Anima nostra patiens erit Domino.* Secura exspectabit misericorditer promittentem, (d) misericorditer et veraciter exhibentem: et donec exhibeat, quid agamus? *Anima nostra patiens erit Domino.* Sed quid si in ipsa patientia non durabimus? Immo plane durabimus: *Quoniam adjutor et protector noster est.* Adjuvat in pugna, protegit ab æstu, non te de-

Matth. 24. serit, tolera, dura. Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

27. Et quid eum perduraveris, cum patiens fueris, cum usque ad finem perveneris, quid tibi erit? Qua mercede toleras? ut quid tanta

v. 21. dura tam diu pateris? *Quoniam in ipso lætabitur cor nostrum, et in nomine sancto ejus speravimus.* Spera hic, ut læteris ibi: esuri et siti hic, ut epuleris ibi.

28. Hortatus est ad omnia, implevit nos gaudio spei, proposuit nobis quid amemus, in quo solo et de quo solo præsumamus: post hæc fit

v. 22. oratio brevis et salubris; *Fiat misericordia tua Domine super nos.* Et quo merito? *Sicut speravimus in te.* Fui quibusdam onerosus, sentio: quibusdam autem etiam cito terminavi sermonem, et hoc sentio: ignoscant infirmi fortioribus, et pro infirmis deprecentur fortiores. In uno corpore omnia membra simus, a capite nostro vegetemur: et in illo spes nostra est, et in

A illo fortitudo nostra est. Non dubitemus exigere de Domino Deo nostro misericordiam, vult omnino exigi se. Non enim turbabitur dum exigitur, aut omnino angustabitur, quomodo ille a quo petis quod non habet, aut quod parum habet, et timet dare ne minus habeat. Vis nosse quomodo tibi eroget Deus misericordiam? Tu eroga caritatem: videamus si finis, dum erogas. Quanta est ergo opulentia in ipsa summitate, si potest tanta esse in imagine.

29. Ergo Fratres, ad hanc maxime exhortamur vos caritatem, non solum in vos ipsos, sed in eos etiam qui foris sunt, sive adhuc pagani, nondum credentes in Christum, sive divisi a nobis, nobiscum caput confitentes et a corpore separati. Doleamus illos, Fratres, tamquam fra- Donatistæ.
B tres nostros. Velint nolint fratres nostri sunt. Tunc esse desinent fratres nostri, si desierint dicere Pater noster. Dixit de quibusdam Propheta, Iis qui dicunt vobis, Non estis fratres nostri, dicite, Fratres nostri estis. Circumspicite de quibus hoc dicere potuerit: numquid de paganis? Non, neque enim dicemus eos fratres nostros secundum Scripturas et ecclesiasticum loquendi morem. Numquid de Judæis qui in Christum non crediderunt? Legite Apostolum, et videte quia fratres quando dicit Apostolus sine aliquo additamento, non vult intelligi nisi Christianos: Non est autem subjectus, inquit, frater aut soror in hujusmodi: cum diceret de conjugio, fratrem et sororem dixit Christianum vel Christianam. Item dicit, Tu autem quid judicas fratrem tuum, aut tu quid spernis fratrem tuum?
C Et alio loco, Vos, inquit, iniquitatem facitis et fraudatis, et hoc fratribus. Isti ergo qui dicunt, Non estis fratres nostri: paganos nos dicunt. Ideo enim et rebaptizare nos volunt, dicentes nos non habere quod dant. Unde consequens est error ipsorum, ut negent nos fratres suos esse. Sed quare nobis dixit Propheta, Vos dicite illis, Fratres nostri estis: nisi quia nos in eis agnoscimus quod non repetimus? Illi ergo non agnoscendo baptismum nostrum, negant nos esse fratres: nos autem non repetendo ipsorum, sed agnoscendo nostrum, dicimus eis, Fratres nostri estis. Dicant illi, Quid nos quæritis, quid nos vultis? Respondeamus Fratres nostri estis. Dicant, Ite a nobis, non vobiscum habemus ra-
D tionem. Nos prorsus vobiscum rationem habemus: unum Christum confitemur, in uno corpore, sub uno capite esse debemus. Quid ergo me quæris, ait, si perii? Magna absurditas, magna vesania. Quid me quæris, si perii? Quare quærerem, nisi quia periisti? Si ergo perii, inquit, quomodo sum frater tuus? Ut dicatur mihi de te, Frater tuus mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est. Adjuramus ergo vos, Fratres, per ipsa viscera caritatis, cujus lacte nutrimur, cujus pane solidamur, per Christum

Marginal references: Matt. 6. 9 — Isai. 66. 9 sec. LXX (at "Dixit de quibusdam Propheta"); 1. Cor. 7. 15 (at "Non est autem subjectus"); Rom. 14. 10 (at "fratrem tuum, aut tu quid spernis"); 1. Cor. 6. 8 (at "Et alio loco"); Lucæ 15. 32 (at "Frater tuus mortuus erat").

(a) Omnes prope MSS. constanter habent, *exspectemus:* necnon postea *exspectemur, exspectaculo, exspectator*, loco *spectemur, spectaculo, spectator.*
(b) Aliquot MSS. *reficientes.*

(c) Sic in MSS. At in editis, *quamdiu fames est, exspectemus in via refici, ne deficiamus. Quid nobis imponit, vel quid* etc.
(d) In pluribus MSS. deest hic, *misericorditer.*

Dominum nostrum, per mansuetudinem ejus, adjuramus vos, (Tempus est enim ut impendamus in eos magnam caritatem, abundantem misericordiam in deprecando Deum pro illis, ut aliquando det illis sensum sobrium, ut (*a*) resipiscant, [2. Tim. 2. 16.] et videant se, quia non habent omnino quod dicant contra veritatem: non eis remansit nisi sola infirmitas animositatis, quæ tanto est languidior, quanto se majores vires habere existimat.) pro infirmis, pro carnaliter sapientibus, pro animalibus et carnalibus, tamen pro fratribus nostris, eadem sacramenta celebrantibus, etsi non nobiscum, eadem (*b*) tamen; unum Amen respondentibus, etsi non nobiscum, unum tamen; medullas caritatis vestræ fundatis Deo pro eis. Aliquid enim pro salute ipsorum (*c*) egimus in concilio, quod explicari vobis hodie jam tempus non sufficit. Unde exhortamur vos ut alacriores et numerosiores, (audient enim a vobis fratres nostri qui nunc non adsunt,) conveniatis crastino die ad basilicam (*d*) Tricliarum.

IN EUMDEM PSALMUM XXXIII.

ENARRATIO.

* *Sermo I.*

[* Sermo I. de titulo Psalmi 33. habitus die sabbati.]

1. Psalmus iste nihil quidem obscurum, et quod expositore indigeat, videtur habere in textu suo: titulus autem ejus intentos facit, et pulsantes desiderat. [v. 9.] Sed quemadmodum hic scriptum est, quia beatus vir qui sperat in eum: [Matt. 7. 7.] speremus omnes quod pulsantibus aperturus est. Non enim hortaretur nos ut pulsaremus, [Luc. 11. 8.] si nollet aperire pulsantibus. Si enim aliquando contingit (*e*) ut qui disponebat semper claudere, tædio compulsus ad manum pulsantis contra dispositionem suam surgat et aperiat, ne diu pulsantem patiatur: quanto magis sperare debemus citius aperturum illum, qui ait, Pulsate, et aperietur vobis? Pulso ego nunc intentione cordis ad Dominum Deum, ut dignetur nobis hoc mysterium revelare: pulset mecum et Caritas Vestra intentione audiendi, et humilitate orandi pro nobis. Est enim, quod fatendum est, arcanum et grande mysterium.

2. [v. 1.] Sic se enim habet titulus Psalmi: *Psalmus David, cum mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.* Quærimus in Scripturis secundum res gestas, quæ nobis de David conscriptæ sunt, quando sit factum: quemadmodum invenimus titulum Psalmi, [Ps. 3. 1.] cum fugeret David a facie Abessalon filii sui. (*f*) Legimus enim in Regnorum libris et invenimus, [2. Reg. 15. 14.] quando David fugeret a facie filii sui Abessalon: et verissimum est, quia contigit, et quod contigit scriptum est: et quamvis titulus Psalmi in mysterio sic scriptus sit, tamen ductus est de re quæ gesta est. Sic credo et quod hic scriptum est, *Cum mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit;* scriptum esse in Regnorum libris, ubi omnia nobis scripta sunt, [1. Reg. 21. 13.] quæ pertinent ad res gestas David: sed non invenimus hoc, et tamen aliquid invenimus unde appareat hoc esse tractum. Nam scriptum est, quia cum fugeret David persecutorem Saul, [Ibidem 10.] contulit se ad Achis regem Geth, id est, ad regem cujusdam gentis vicinæ regno Judæorum: ibi latitabat, ut persecutionem Saulis evitaret. Recens autem erat gloria ejus, unde pro benefacto meruit invidiam, quando Goliam [1. Reg. 17. 50.] interfecit, et in una pugna gloriam securitatemque regni et regi et populo comparavit. Saul autem cum provocante Golia æstuaret, prostrato Golia hostis esse cœpit ei, per cujus manum hostem necaverat, et invidit gloriæ David: maxime quia populus in exsultatione constitutus, et choro jam facto mulieres cantaverunt gloriam David, quod Saul percussisset in millibus, [1. Reg. 18. 7.] et David in denis millibus. Hinc ille commotus, quod cœperat habere majorem gloriam per unam pugnam puer, et jam laudibus omnium regi præponebatur, ut se habet pestilentia livoris et superbia sæculi, invidere cœperat, et persequi. Tunc ille se, ut dixi, contulerat ad [1. Reg. 21. 10.] regem Geth, qui vocabatur Achis. Suggestum est autem regi ipsi, quod illum apud se haberet, qui magnam gloriam habere cœperat in populo Judæorum, et dictum est illi, Nonne iste est David, cui chorum fecerunt mulieres Israelitæ, dicentes, Saul percussit in millibus, [Ibidem 11.] et David in denis millibus? Si autem propter hanc gloriam invidere illi cœperat Saul: nonne metuendum erat David, ne et ille rex ad quem confugerat, vellet opprimere eum, quem posset de vicino hostem habere, si salvum servaret? Timuit et illum, et sicut scriptum est, Mutavit vultum suum coram ipsis, [Ibidem 13.] et affectabat et tympanizabat ad ostia civitatis, et ferebatur in manibus suis, et procidebat ad ostia portæ, et salivæ decurrebant super barbam ejus. Vidit eum rex ille apud quem latebat, et ait suis, [Ibidem 14. et 15.] Ut quid mihi arreptitium istum adduxistis? numquidnam intraturus est in domum meam? Et sic illum dimisit projiciens illum: et recessit inde David incolumis per istam figurationem furoris. (*g*) Pro ista ergo figuratione furoris videtur ad ipsam historiam pertinere quod hic scriptum est: *Psalmus David, cum mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.* [Ibidem. 12.] Sed ille Achis erat, non Abimelech. Nomen enim so-

(a) Plerique MSS. *respiciant.*

(b) Hæc lectio aut nihilo fere diversa exhibetur in plerisque MSS. At in editis legitur sic, *et si non nobiscum eadem, tamen unum Amen respondentibus, et si non nobiscum unum Amen, hortamur medullas caritatis vestræ fundatis ad Deum preces pro eis.*

(c) Quindecim MSS. *Agimus in concilio.* Alii numero pauciores cum editis habent, *egimus.* Loquitur fortasse de collatione cum Donatis habita Carthagine an. 411.

(d) Aliquot MSS. *Tricilarum.* Alii, *Tricillarum.*

(e) Sex MSS. *ut qui disponebat semper claudere.* Et iidem postea, *contra dispositionem suam.*

(f) MSS. *Legimus enim in Regnorum.* Nec solent addere, *libris.*

(g) Hæc verba, *Pro ista ergo figuratione*, omittunt plerique MSS. et habent, *Videtur ergo ad ipsam*, etc.

A lum non videtur convenire: nam res gesta pro-
pe ipsis verbis pariter designata est in Psalmis,
quibus scripta est in Regnorum libro. Ideo ma-
gis movere nos debet ad quærendum sacramen-
tum, quia nomen mutatum est. Nam neque il-
lud sine caussa factum est, quamvis sit factum;
sed quia aliquid figurabat: neque hoc sine caus-
sa scriptum est, et nomine commutato.

3. Videtis certe Fratres profunditatem sacra-
mentorum. Si non est in mysterio, quod a pue-
1 Reg. 17. 49. ro Golias occisus est, non est in mysterio, quia
1. Reg. 21. immutavit vultum suum, et affectabat, et tym-
panizabat, et cadebat ad ostia civitatis et ad o-
stia portæ et salivæ decurrebant super barbam
ejus. Unde fieri potest, ut non hoc aliquid si-
gnificaret? quando quidem aperte dicit Aposto-
1.Cor.10.11. B lus, Hæc autem in figura contingebant illis,
» scripta sunt autem propter nos, in quos finis
» sæculorum obvenit. Si nihil significat manna,
Ibidem 3. de quo dicit Apostolus, Et cibum spiritalem
manducaverunt: si nihil significat quod divisum
est mare, et per medium ductus est populus,
ut evaderent persecutionem Pharaonis, cum di-
Ibid. 1. etc. cat Apostolus, Nolo enim vos ignorare, fratres,
quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et
omnes in Moysen baptizati sunt in nube et in
Num. 20,03. mari: si nihil significat quod percussa petra
1. Cor. 10. 4. aqua profluxit, cum dicat Apostolus, Petra au-
tem erat Christus; si ergo illa nihil significant,
quamvis sint gesta: si nihil denique significant
duo filii Abrahæ nati secundum ordinem nascen-
C di hominum, et tamen ipsos duos filios duo Te-
stamenta appellat Apostolus, vetus et novum,
Gal. 4. 24. et dicit, Hæc sunt duo Testamenta, quæ sunt
in allegoria: si ergo illa nihil significant, quæ
videtis auctoritate apostolica in mysterio futu-
rarum rerum gesta esse; debemus arbitrari nihil
significare etiam hoc quod vobis ex libro Re-
gnorum de David paulo ante narravi. Non ergo
a nihil significat, et quod nomen mutatum est, (*a*)
et dictum est *coram Abimelech.*

4. Intendite mecum. Omnia enim quæ dixi
modo, quasi ad manum pertinent pulsanti. non-
dum apertum est. Pulsavimus, cum ista dicere-
mus; pulsastis et vos, cum ista audiretis: adhuc
b pulsemus orando, (*b*) ut Dominus aperiat nobis.
Nominum Hebræorum habemus interpretatio-
D nem: non defuerunt docti viri, qui nobis nomina
ex Hebræo in Græcam linguam, et inde Latinam
transferrent. Consulentes ergo nomina ista, in-
venimus interpretari Abimelech, Patris mei re-
gnum: et interpretari Achis, Quomodo est. Hæc
nomina adtendamus, inde incipit nobis aperiri
pulsantibus. Si quæris, Quid est Achis, respon-
detur, Quomodo est. Quomodo est, verbum est
admirantis, et non intelligentis. Abimelech, Pa-
tris mei regnum: David, manu fortis. In figura
Christi David, sicut Golias in figura diaboli: et
quod David prostravit Goliam, Christus est qui

A occidit diabolum. Quid est autem Christus qui
diabolum occidit? Humilitas occidit superbiam. Humilitas Christi incarnatione commendata.
Cum ergo Christum nomino, Fratres mei, maxi-
me nobis humilitas commendatur. Viam enim
nobis fecit per humilitatem: quia per superbiam
recesseramus a Deo, redire ad eum nisi per hu-
militatem non poteramus, et quem nobis præ-
poneremus ad imitandum, non habebamus. Omnis
enim mortalitas hominum superbia tumuerat.
Et si exsisteret aliquis humilis vir in spiritu, si-
cut erant Prophetæ, Patriarchæ, dedignabatur
genus humanum imitari humiles homines. Ne
ergo dedignaretur homo imitari hominem humi-
lem, Deus factus est humilis, ut vel sic superbia
generis humani non dedignaretur sequi vesti-
gia Dei.

B 5. Erat autem, ut nostis, sacrificium Judæo-
rum antea secundum ordinem Aaron in victimis
pecorum, et hoc in mysterio: nondum erat sa-
crificium corporis et sanguinis Domini, quod fi-
deles norunt, et qui Evangelium legerunt, quod
sacrificium nunc diffusum est toto orbe terra-
rum. Proponite ergo vobis ante oculos duo sa-
crificia, et illud secundum ordinem Aaron, et
hoc secundum ordinem Melchisedec. Scriptum
est enim, Juravit Dominus et non pœnitebit Ps. 109. 4.
eum, tu es sacerdos in æternum secundum or- »
dinem Melchisedec. De quo dicitur, Tu es sa-
cerdos in æternum secundum ordinem Melchi-
sedec? De Domino nostro Jesu Christo. Quis erat
Melchisedec? Rex Salem. Salem civitas fuit an- Salem.
C tea, illa quæ postea, sicut docti prodiderunt,
Jerusalem dicta est. Ergo antequam ibi regna- Jerusalem.
rent Judæi, ibi erat ille sacerdos Melchisedec,
qui scribitur in Genesi Sacerdos Dei excelsi. Ipse Gen. 14. 18.
occurrit Abrahæ, quando liberavit Lot de manu
persequentium, et prostravit eos a quibus ille
tenebatur, et liberavit fratrem: post liberatio-
nem fratris occurrit ei Melchisedec. Et tantus
erat Melchisedec, a quo benediceretur Abraham.
Protulit panem et vinum, et benedixit Abraham,
et dedit ei decimas Abraham. Videte quid pro-
tulit, (*c*) et quem benedixit. Et dictum est postea, c
Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Ps. 109. 4.
Melchisedec. David hoc in Spiritu dixit longe
post Abraham: temporibus autem Abrahæ fuit
Melchisedec. De quo alio dicit, Tu es sacerdos
D in æternum secundum ordinem Melchisedec, nisi
de illo cujus nostis sacrificium?

6. Sublatum est ergo sacrificium Aaron, et Sacrificium Christi.
cœpit esse sacrificium secundum ordinem Mel-
chisedec. Ergo mutavit nescio quis vultum suum.
Quis est iste nescio quis? (*d*) Non sit nescio quis: d
notus est enim Dominus noster Jesus Christus.
In corpore et sanguine suo voluit esse salutem
nostram. Unde autem commendavit corpus et Matt. 26. 26.
sanguinem suum? De humilitate sua. Nisi enim
esset humilis, nec manducaretur, nec biberetur.
Respice altitudinem ipsius. In principio erat Ver- Johan. 1. 1.

(a) Er. et Lov. *Et quod hic dictum est coram Abimelech*, (et addunt) *ibi coram Achis*: quod a MSS. abest.
(b) MSS. *orando ut aperiat*; omisso, *Dominus nobis*.
(c) Sic plures MSS. At editi, *Videte quid protulit et quem benedixit. Et dictum est ei postea.*
(d) Nonnulli probæ notæ MSS. *Quis est iste nescio quis? Nescio quis notus. Est enim etc.*

bum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Ecce cibus sempiternus: sed manducant Angeli, manducant supernæ Virtutes, manducant cœlestes Spiritus, et manducantes saginantur, et integrum manet quod eos satiat et lætificat. Quis autem homo posset ad illum cibum? Unde cor tam idoneum illi cibo? Oportebat ergo ut mensa illa lactesceret, et ad parvulos perveniret. Unde autem fit cibus lac? unde cibus in lac convertitur, nisi per carnem trajiciatur? Nam mater hoc facit. Quod manducat mater, hoc manducat infans: sed quia minus idoneus est infans, qui pane vescatur, ipsum panem mater incarnat, et per humilitatem mammillæ et lactis succum, de ipso pane pascit infantem. Quomodo ergo de ipso pane pavit nos Johan. 1. 14. Sapientia Dei? Quia Verbum caro factum est, **B** et habitavit in nobis. Videte ergo humilitatem: Ps. 77. 24. quia panem Angelorum manducavit homo, ut scriptum est, Panem cœli dedit eis, panem Angelorum manducavit homo: id est, Verbum illud quo pascuntur Angeli sempiternum, quod Philip. 2. 6. etc. est æquale Patri, manducavit homo: quia cum » in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Saginantur illo Angeli: sed semetipsum exinanivit, ut manducaret panem Angelorum homo; formam servi accipiens, in » similitudinem hominum factus, et habitu inven» tus ut homo, humiliavit se factus obediens usque » ad mortem, mortem autem crucis: ut jam de » cruce commendaretur nobis caro et sanguis Domini novum sacrificium. Quia mutavit vultum suum coram Abimelech, id est, coram regno **C** patris. Regnum enim patris, regnum erat Judæorum. Quomodo regnum Patris? Regnum David, regnum Abrahæ. Nam regnum Dei Patris, magis Ecclesia quam populus Judæorum: sed Lucæ 1. 32. secundum carnem regnum patris populus Israel. Dictum est enim, Et dabit ei Deus sedem David patris ejus. Demonstratur ergo secundum carnem pater Domini esse David: secundum divinitatem autem Christus, non filius, sed Dominus David. Judæi vero Christum secundum carnem norunt, secundum divinitatem non norunt. Matt. 22. 42. etc. Ideo fecit illis quæstionem, et dixit, Cujus filium esse dicitis Christum? Et responderunt, » Filium David. Et ille, Quomodo ergo David in » Spiritu vocat eum Dominum, ubi ait, Dixit Do» minus Domino meo, sede ad dexteram meam, **D** » donec ponam omnes inimicos tuos sub pedibus » tuis. Si ergo David in Spiritu vocat eum Domi» num, quomodo filius ejus est? Et non potue» runt illi respondere: quia non noverant in Do» mino Christo, nisi quod videbatur oculis, non quod corde intelligebatur. Si autem intus haberent oculos, sicut habebant foris, ex eo quod foris videbant, intelligerent filium David; ex eo quod intus intelligebant, intelligerent Dominum David.

1. Reg. 21. 13. 7. *Mutavit* ergo *vultum suum coram Abimelech*. Quid est, *coram Abimelech*? Coram regno **A** patris. Quid est, Coram regno patris? Coram Judæis. *Et dimisit eum, et abiit.* Quem dimisit? Ipsum populum Judæorum dimisit, et abiit. Quæris modo Christum apud Judæos, et non invenis. Unde dimisit et abiit? quia mutavit vultum suum. (*a*) Hærentes enim illi sacrificio secundum ordinem Aaron, non tenuerunt sacrificium secundum ordinem Melchisedec; et amiserunt Christum, et cœperunt eum habere Gentes, quo non miserat ante præcones. Nam ad illos præcones miserat, ipsum David, Abraham, Isaac et Jacob, Isaiam, Jeremiam, et ceteros Prophetas miserat, et pauci inde cognoverunt, et ipsi pauci in comparatione pereuntium: nam multi erant. Millia enim legimus fuisse. Scriptum enim est, Reliquiæ salvæ fient. Sed quæris modo circumcisos Christianos, et non invenis. Erant autem de circumcisione recentibus temporibus fidei multa millia Christianorum. Quæris modo, et non invenis. Merito non invenis. *Mutavit* enim *vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.* Et coram Achis mutavit vultum suum, et dimisit eum, et abiit. Ideo enim mutata sunt nomina, ut ad mysterii significationem nos excitaret mutatio nominum: ne putaremus non narrari aut commemorari in Scripturis Psalmorum, nisi quod in libris Regnorum gestum invenitur, et non ibi quæreremus figuras futurorum, sed tamquam res gestas acciperemus. Cum ergo nomina mutantur, quid tibi dicitur? Clausum est hic aliquid, pulsa, noli hærere in littera; quia littera occidit: sed desidera spiritum; spiritus enim vivificat: intellectus spiritalis credentem salvum facit.

(Margin: Hebr. 7. 11. — Rom. 9. 27. — 1. Reg. 21. 12. — 2 Cor. 3. 6.)

8. (*b*) Quomodo ergo dimisit Achis regem, **B** attendite Fratres. Achis dixi interpretari, Quomodo est. Recordamini Evangelium. Quando loquebatur Dominus noster Jesus Christus de corpore suo, ait, Nisi quis manducaverit carnem Johan. 6. 55. etc. » meam, et biberit sanguinem meum, non habe» bit in se vitam: caro enim mea vere esca est, » et sanguis meus vere potus est. Et discipuli ejus » qui eum sequebantur, expaverunt, et exhorruerunt sermonem, et non intelligentes putaverunt: nescio quid durum dicere Dominum nostrum Jesum Christum, quod carnem ejus quam videbant, manducaturi erant, et sanguinem bibituri: et non potuerunt tolerare, quasi dicentes, Quomodo est? Error enim et ignorantia et stultitia in persona regis Achis. Ubi enim dicitur, Quomodo est, non intelligitur: ubi non intelligitur, tenebræ ignorantiæ sunt. Erat ergo in illis regnum ignorantiæ, quasi rex Achis: id est, regnum erroris eis dominabatur. Johan. 6. 55. Ille autem dicebat, Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum. Quia mutaverat vultum suum, quasi furor iste et insania videbatur, dare carnem suam manducandam hominibus, et bibendum sanguinem. Ideo quasi insanus putatus est David, quando dixit ipse Achis Arreptitium hunc mihi adduxistis. Nonne videtur insa- 1. Reg. 21. 14.

(a) MSS. *Habentes enim illi sacrificium.*

(b) Editi, *Quo*. At MSS. *Quomodo*.

» nia, Manducate carnem meam, et bibite sangui-
Johan.6 54. nem meum? Et dicens, Quicumque non man-
» ducaverit carnem meam, et biberit sanguinem
» meum, non habebit in se vitam, quasi insanire videtur. Sed regi Achis insanire videtur, id est, stultis et ignorantibus. Ideo dimisit eos et abiit: fugit de corde eorum intellectus, ne eum possint comprehendere. Et quid dixerunt illi? Quasi, Quomodo est, quod interpretatur Achis. Di-
Ibid. 52. xerunt enim, Quomodo potest hic nobis dare manducare carnem suam? Arreptitium putabant Dominum, et nescire quid loqueretur, et insanire. Ille autem qui noverat quod dicebat in illa mutatione vultus sui, et quasi furore et insania, sacramenta prædicabat, et affectabat, et tympanizabat ad ostia civitatis.

9. Quærendum est quid sit, et ipsum affectabat, et ad ostia tympanizabat. Non sine caussa
I. Reg. 21. 13. dictum est, Procidebat ad ostia portæ: non sine
» caussa dictum est, et salivæ decurrebant super barbam ejus: non frustra dicta sunt. (a) Mercede intelligentiæ diuturnus sermo onerosus esse non debet. Nostis, Fratres, Judæos ipsos, coram quibus ille mutavit vultum suum, et dimisit eos, et abiit, hodie vacare. Si illi qui Christum amiserunt, quos dimisit et abiit, habent inanem vacationem: nos habemus fructuosam vacationem, ut intelligamus Christum qui illos dimisit, et venit ad nos. Omnia non frustra facta sunt: et in illo furore David, quod dicitur affectabat, et tympanizabat ad ostia civitatis et ferebatur in manibus suis, et procidebat ad ostia portæ, et salivæ decurrebant super barbam ejus. Affectabat ille: quid est affectabat? Affectum habebat. Quid est affectum habere? Quia compassus est infirmitatibus nostris: et ideo voluit ipsam carnem suscipere, in qua mortem occideret. Compassus ergo nobis, affectasse dictus est. Ideo reprehendit Apostolus eos qui duri sunt, et sine affectu. Reprehendens enim quosdam, ait,
Rom. 1. 13. Sine affectu, sine misericordia. Ubi est affectus, ibi misericordia. Ubi misericordia est? Miseratus est nos de super. Nam si exinanire se nollet, manens in ea forma in qua æqualis erat Patri sempiternus, semper nos in morte remansissemus: sed ut nos de morte sempiterna liberaret, quo nos peccatum superbiæ perduxerat, humiliavit se, factus subditus usque ad mortem, mortem autem crucis. Ergo affectavit, quia pervenit usque ad mortem crucis. Et quoniam qui crucifigitur, in ligno extenditur; ut autem tympanum fiat, caro, id est corium, in ligno extenditur: dictum est, et tympanizabat, id est crucifigebatur, in ligno extendebatur. Affectabat, id
Johan.10 15 est, affectum in nos habebat, ut animam suam poneret pro ovibus suis. Tympanizabat. Quomodo? Ad ostia civitatis. Ostium nobis est quod aperitur, ut credamus in Deum. Clauseramus ostia contra Christum, et aperueramus diabolo, contra vitam æternam clausum cor habebamus: ille autem Dominus Deus noster, quia clausum cor habebamus homines adversus vitam æternam, nec poteramus videre Verbum quod vident Angeli, cruce aperiebat corda mortalium, hoc est, tympanizabat ad ostia civitatis.

10. Et ferebatur in manibus suis. Hoc vero, I. Reg. 21. 13.
Fratres, quomodo posset fieri in homine, quis intelligat? Quis enim portatur in manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso David secundum litteram non invenimus, in Christo autem invenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait, Hoc est corpus meum. Fere- Matt. 26.26.
bat enim (b) illud corpus in manibus suis. Ipsa est humilitas Domini nostri Jesu Christi, ipsa multum commendatur hominibus. Ad ipsam nos hortatur, Fratres, ut vivamus, id est humilitatem ejus imitemur, ut percutiamus Goliam, et I. Reg. 17. 49.
tenentes Christum vincamus superbiam. Procidebat enim ad ostia portæ. Quid est, Procide- I. Reg. 21. 13.
bat? Ad humilitatem se ipse dejiciebat. Quid est, ad ostia portæ? Ad initium fidei quo salvi efficimur. Nemo enim incipit nisi ab initio fidei, sicut dicitur in Canticis canticorum: Venies et Cant. 4. 8. sec. LXX.
pertransies ab initio fidei. Venturi sumus facie I. Johan. 3.
ad faciem: sicut scriptum est, Dilectissimi, filii » 2.
Dei sumus et nondum apparuit quid erimus, sci- »
mus quia cum apparuerit, similes ei erimus, »
quoniam videbimus eum sicuti est. Videbimus: »
quando? Cum ista transierint. Audi etiam Paulum apostolum: Videmus nunc per speculum in I. Cor. 13. 12.
ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Antequam ergo videamus facie ad faciem Verbum, quod vident Angeli, opus nobis est adhuc ostiis portæ, ad quæ procidit Dominus, humilians se Philip 2 8.
usque ad mortem. I. Reg. 21. 13.

11. Quid est quod salivæ decurrebant super barbam ejus? In hoc enim *immutavit vultum suum coram Abimelech*, vel Achis, *et dimisit eum et abiit*. Non intelligentes dimisit. Ad quos abiit? Ad Gentes. Ergo nos intelligamus quod ipsi non potuerunt. Decurrebant super barbam David salivæ: quid sunt salivæ? Quasi verba infantilia: salivæ enim currunt infantibus. Nonne erant tamquam infantilia verba, Manducate carnem Matt. 26. 26.
meam, et bibite sanguinem meum? Sed ista in- Johan. 6. 52.
fantilia verba tegebant virtutem ipsius. Virtus enim in barba intelligitur. Salivæ igitur decurrentes super barbam ejus, quid sunt, nisi verba infirma virtutem ejus tegentia? Intellexit, ut arbitror, Sanctitas Vestra titulum Psalmi hujus. Si velimus jam Psalmum exponere, timendum est ne illa quæ audistis, labantur de cordibus vestris. Titulum Psalmi hujus exposuerimus in nomine Domini nostri Jesu Christi: quoniam crastinus dies Dominicus est, et debemus vobis sermonem, differamus in crastinum, ut etiam Psalmi textum libenter audiatis.

(a) Sic MSS. Editi vero, non *frustra dicta sunt, sed indigent intelligentia. Diuturnus sermo* etc.

(b) Nostri omnes MSS. *Ferebat illud in manibus suis, ipsa est humilitas* etc.

IN EUMDEM PSALMUM XXXIII.

* Sermo II.

* Sermo II. de Psalmo 33. habitus die Dominico.

1. Qui hesterno die adfuistis, non dubito quod memineritis pollicitationis nostræ. Tempus enim jam est in nomine Domini debitum solvere. Ipse inspiravit ut promitteremus, ipse dabit ut solvamus, semper exsistentes debitores caritatis. Ipsa est enim quæ semper redditur, et semper debetur, sicut dicit Apostolus: Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem vos diligatis. (Rom. 13, 8.) Psalmi hujus titulum heri exposuimus, cujus expositio cum nos diutius retineret, ejusdem Psalmi textum exponendum distulimus. Audiamus ergo quid Spiritus-sanctus per os Prophetæ sancti sui dicat in isto sermone Psalmi, quod congruat titulo, quem hesterno die tractavimus. (a) Qui non adfuerunt, tamquam et hoc debitum petunt: sed ne forte per alias tantas moras fraudemus eos quibus jam reddendum est quod debemus, breviter commemoratum agnoscant, quantum possunt, qui hodie adsunt et heri non adfuerunt. Si quid autem eos movet quod diligentius interrogare debeant, patentes aures nostras invenient in nomine Christi aliis temporibus, ne ista occupentur.

2. Diximus scriptum est in libro regnorum, quod David cum fugeret Saul, latere voluit apud regem quemdam Geth, nomine Achis. (1. Reg. 21. 10 etc.) Sed cum gloria ejus ibi fuisset commemorata, ne per livorem idem rex ad quem confugerat, aliquid in eum machinaretur, finxit insaniam, et quasi furore correptus, mutavit vultum suum; et sicut » legimus, Affectabat, et tympanizabat ad ostia ci- » vitatis, et ferebatur in manibus suis, et proci- » debat ad ostia portæ. Et dixit rex Achis, Quid » hunc mihi adduxistis istum? Numquid arrepti- » tium ego opus habeo? Et sic eum dimisit, ut impleatur quod hic scriptum est, *Mutavit vultum suum, et dimisit eum, et abiit.* (Ps. 33. v. 1.) Dimisit autem regem Achis: hic vero dictum est quod *mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.* Diximus autem nomina mutata esse, ut sacramentum ostenderetur: ne si idem nomen repetitum esset in titulo Psalmi, non nobis prophetasse aliquid in sacramento, sed quasi gesta narrasse videretur. Utrumque ergo nomen, magnum continet sacramentum. Nam Achis interpretatur, Quomodo est: Abimelech interpretatur, Patris mei regnum. In illo verbo quod dicitur, Quomodo est, ignorantia significatur, ut verbum mirantis et non agnoscentis intelligas: in isto autem quod dicitur Abimelech, regnum Judæorum significatur. Ex Christi enim persona potest dici, Patris mei regnum; quia pater ipsius secundum carnem, David, et regnum David erat in gente Judæorum. Coram regno ergo patris sui mutavit vultum suum, et dimisit eum, et abiit; quia erat ibi sacrificium secundum ordinem Aaron, et postea ipse de corpore et sanguine suo instituit sacrificium secundum ordinem Melchisedec. Mutavit ergo vultum suum in sacerdotio, et dimisit gentem Judæorum, et venit ad Gentes. Quid est ergo, Affectabat? Affectu plenus erat. (1. Reg. 21. 13. etc.) Quid enim tam plenum affectu, quam misericordia Domini nostri Jesu Christi, qui videns infirmitatem nostram, ut nos a sempiterna morte liberaret, temporalem mortem cum tanta injuria contumeliaque suscepit? Et tympanizabat: quia tympanum non fit nisi cum corium in ligno extenditur, et tympanizabat David significans quod crucifigendus esset Christus. Tympanizabat autem ad ostia civitatis, nisi corda nostra quæ clauseramus contra Christum, qui de tympano crucis aperuit corda mortalium? Et ferebatur in manibus suis: Quomodo ferebatur in manibus suis? Quia cum commendaret ipsum corpus suum et sanguinem suum, accepit in manus suas quod norunt fideles; et ipse se portabat quodam modo, cum diceret, Hoc est corpus meum. (Matth. 26. 26.) Et procidebat ad ostia portæ: id est, humiliavit se. (1. Reg. 21. 13.) Hoc est enim procidere usque ad initium fidei nostræ. Ostium enim portæ initium fidei, unde incipit Ecclesia, et pervenit usque ad speciem: ut cum credit ea quæ non videt, mereatur perfrui cum facie ad faciem videre cœperit. Sic se habet titulus Psalmi; breviter audivimus: audiamus jam ipsa verba affectantis et tympanizantis ad portam civitatis.

3. Benedicam *Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* (v. 2.) Dicit Christus, dicat et Christianus; quia et Christianus in corpore Christi est; et propterea Christus homo, ut posset esse Christianus Angelus, (b) qui ait, *Benedicam Dominum.* Quando *benedicam Dominum*? Quando tibi benefacit? quando abundant sæcularia? quando multum abundat frumenti, olei, vini, auri, argenti, mancipiorum, pecorum, salusque ista mortalis invulnerata et incorrupta persistit, ea quæ nascuntur crescunt omnia, nihil immatura morte subtrahitur, felicitas tota abundat in domo, circumfluunt omnia, tunc benedices Dominum? Non: sed in omni tempore. Ergo et tunc, et quando ista secundum tempus et secundum flagella Domini Dei nostri turbantur, auferuntur, minus nascuntur, jam nata dilabuntur. Fiunt enim hæc, et inde sequitur penuria, egestas, labor, dolor et tentatio. Sed tu qui cantasti, *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo*, et quando ista dat, benedic, et quando ista tollit, benedic. Quia ille dat, ille tollit: sed seipsum a benedicente se non tollit.

4. Quis est autem qui benedicit Dominum in omni tempore, nisi humilis corde? ipsam enim

(a) Editi: *Qui non adfuerunt*, tamen et hoc. Aliquot MSS. *tamquam.*

Ibidem. Editi: *ne forte pro aliis tantas moras facientes fraudemus eos.* Moxque apud Lov. *quibus jam redditum est.* Nos utroque loco sequimur MSS.

Ibidem. Er. et Lov. *ne isti modo occupentur.* At MSS. *ne ista occupentur.* Am. *ne ista modo etc.*

(b) Aliquot MSS. *angelus, qui jam dicat.* Alii nonnulli, *angelus. Et quid ait.*

humilitatem docuit Dominus noster in corpore et sanguine suo: quia cum commendat corpus et sanguinem suum, humilitatem suam commendat, in eo quod in ipsa historia scriptum est, in illo quasi furore David, quod prætermisimus, Et salivæ decurrebant super barbam ejus. Cum
1. Reg. 21. 13 legeretur Apostolus, audistis ipsas salivas, sed decurrentes super barbam. Dicit aliquis, Quas salivas audivimus? Nonne modo lectus est Apo-
1 Cor 1. 22. etc. stolus, cum diceret, Judei signa petunt, et Græci sapientiam quærunt? Modo lectum est: Nos autem prædicamus, inquit, Christum crucifixum, (tunc enim tympanizabat.) Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis vero vocatis Judæis et Græcis, Christum Dei Virtutem et Dei Sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est quam homines. Salivæ enim significant stultitiam, salivæ significant infirmitatem. Sed si quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est quam homines: non tamquam salivæ offendant, sed adtende, quia super barbam decurrunt. Quomodo enim salivis infirmitas, sic barba virtus ostenditur. Texit ergo virtutem suam corpore infirmitatis suæ: et quod forisecus infirmabatur, tamquam in saliva apparebat; intus autem divina virtus tamquam barba tegebatur. Ergo humilitas nobis commendatur. Esto humilis, si vis benedicere Dominum in omni tempore: et semper laus ejus sit in ore tuo. Quia Job non tantum benedixit Dominum, quando abundabant illi omnia, quibus eum legimus divitem fuisse et felicem, et pecore et servis, et domo, felicem filiis, et omnibus rebus. Ablata sunt omnia uno tempore, et implevit quod in hoc Psalmo scriptum
Job. 1. 21 est, dicens: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Ecce habes exemplum benedicentis Dominum in omni tempore.

5. Quare autem benedicit Dominum homo in omni tempore? Quia humilis est. Quid est esse humilem? Noile in se laudari. Qui in se vult laudari, superbus est. Qui superbus non est, humilis est. Non vis ergo esse superbus? Ut pos-
v. 3. sis esse humilis, dic quod dictum est, *In Domino laudabitur anima mea; audiant mansueti, et et lætentur.* Ergo qui non in Domino volunt laudari, non sunt mansueti; sed truces, asperi, elati, superbi. Jumenta mansueta vult habere Dominus; esto jumentum Domini, id est, esto mansuetus. Sedet ille super te, ipse regit te: noli timere ne offendas, et eas in præceps. Infirmitas quidem tua est, sed adtende quis tibi præsideat.
Matt. 21. 1. Pullus asini es, sed Christum portas. Nam et ipse in pullo asini venit ad civitatem, et fuit illud jumentum mansuetum. Numquid laudabatur jumentum illud? Numquid jumento dicebatur, Hosanna, fili David, benedictus qui venit in nomine Domini? Asellus portabat: sed ille qui por-

A tabatur, a præcedentibus et consequentibus laudabatur. Et dicebat forte jumentum, *In Domino laudabitur anima mea; audiant mansueti, et lætentur.* Numquam illud dixit ille asinus, Fratres: sed dicat illud populus qui imitatur jumentum illud, si vult portare Dominum suum. Irascitur forte populus, quia comparatur asello in quo sedit Dominus: et dicent mihi aliqui superbi et elati, Ecce asinos nos fecit. Sit asinus Domini quisquis hoc dicit; ne sit equus et mulus, quibus non est intellectus. Nostis enim Psalmum ubi dicitur, Nolite esse sicut equus et mulus, quibus Ps. 31. 9. non est intellectus. Equus enim et mulus erigunt cervicem aliquando, et sua ferocitate excutiunt a se sessorem. Domantur frenis, camo, verberibus, donec discant subesse, et portare dominum
B suum. Tu autem antequam freno tundantur ora tua, esto mansuetus, et porta Dominum tuum: noli in te velle laudari, sed laudetur ille qui super te sedet, et dices, *In Domino laudabitur anima mea, audiant mansueti, et lætentur.* Nam quando audiunt non mansueti, non lætantur, sed irascuntur: et ipsi sunt qui dicunt quod asinos eos fecerimus. Qui autem mansueti sunt, dignentur audire et esse quod audiunt.

6. Sequitur, *Magnificate Dominum mecum.* v. 4. Quis est iste, qui exhortatur, ut magnificemus cum illo Dominum? Quisquis est, Fratres, in corpore Christi, ad hoc debet dare operam, ut magnificetur cum illo Dominus. Amat enim Dominum quisquis est iste. Et quomodo illum amat? Ut non invideat coamatori suo. Quisquis enim
C amat carnaliter, necesse est ut cum zelo pestifero amet: si forte pro magno nudam videre potuerit, quam pestifero amore desideravit, numquid vult ut videat illam et alius? Necesse est ut zelo et livore sancietur, (*a*) si et alius eam viderit. Et sic servatur castitas, si aut ille videat cui licet, et alius non videat, aut nec ipse. Non sic est Sapientia Dei: videbimus illam facie ad faciem, et omnes videbimus, (*b*) et nemo ibi zelabit. Omnibus se exhibet, et integra est et casta est omnibus. Illi mutantur in eam, et ipsa in eos non mutatur. Ipsa est veritas, ipsa est Deus. Numquid aliquando audistis Fratres, quod potuerit commutari Deus noster? Supereminens omnibus veritas est, Verbum Dei est, Sapientia Dei est, per quem facta sunt omnia: habet ama-
D tores suos. Sed quid dicit amator ipsius? *Magnificate Dominum mecum.* Nolo solus magnificare Dominum, nolo solus amare, nolo solus amplecti. Non enim si ego amplexus fuero, non habet alius ubi manus ponat. Latitudo tanta est in ipsa Sapientia, ut omnes animæ amplectantur et perfruantur. Et quidem dicam, Fratres? Erubescant qui sic amant Deum, ut invideant aliis? Aurigam perditi homines amant, et quisquis amaverit aurigam aut venatorem, vult ut totus populus cum illo amet; et hortatur, et dicit, Amate mecum illum pantomimum, amate illam

(*a*) Plerique MSS. *Si et alius velit*, supple, *videre.*
(*b*) Lov. *Et nemo se ibi zelabit.* Aliquot MSS. *sibi alii, ibi zelabit*: omissa particula, *se.*

mecum et illam turpitudinem. Clamat ille in populo, ut ametur cum illo turpitudo: et Christianus non clamat in Ecclesia, ut ametur cum illo veritas Dei? Excitate ergo in vobis amorem Fratres, et clamate unicuique vestrorum, et dicite, *Magnificate Dominum mecum.* Sit vobis iste fervor. Quare vobis recitantur ista, et exponuntur? Si amatis Deum, rapite omnes amorem Dei qui vobis junguntur, et omnes qui sunt in domo vestra: si amatur a vobis corpus Christi, id est, unitas Ecclesiæ, rapite eos ad fruendum, et dicite, *Magnificate Dominum mecum.*

Item v. 4. 7. *Et exaltemus nomen ejus in idipsum.* Quid est, *exaltemus nomen ejus in idipsum*? Hoc est in unum. Nam multi codices sic habent, *Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in unum.* Sive *in idipsum* dicatur, sive *in unum*, hoc idem dicitur. Ergo rapite quos potestis, hortando, (a) portando, rogando, disputando, rationem reddendo, cum mansuetudine, cum lenitate: rapite ad amorem; ut si magnificant Dominum, in unum magnificent. Et pars Donati videtur sibi magnificare Dominum: quid eos offendit orbis terrarum? Dicamus illis, Fratres, *Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in unum.* Quare in præcisione vultis magnificare Dominum? Ille unus est, quare duos populos vultis facere Deo? Quare vultis dissipare corpus Christi? Certe enim ipse pendebat in cruce, quando tympanizabat: et cum penderet in cruce, emisit spiritum: et venerunt

Johan. 19. 30. illi qui eum suspenderant, et invenerunt eum emisisse spiritum, et *non* illi fregerunt crura: latronibus autem adhuc in cruce viventibus fregerunt, ut per ipsum dolorem compendio mortis ab illo cruciatu liberarentur, quomodo solebat crucifixis fieri. Ergo venit persecutor, invenit Dominum quiete deposuisse spiritum: quia ipse

Johan. 10. 18. dixit, Potestatem habeo ponendi animam meam. Pro quibus posuit animam suam? Pro universa plebe sua, pro toto corpore suo. Venit ergo persecutor, et non fregit crura Christi: venit Donatus et disrupit Ecclesiam Christi. Integrum corpus Christi in cruce inter manus persecutorum est, et inter manus Christianorum non est integrum corpus Ecclesiæ. Clamemus ergo, Fratres, cum gemitu quantum possumus, dicentes, *Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in unum.* Ecclesia enim illis clamat: vox est Ecclesiæ, clamans illis qui se (b) præciderunt. Unde enim disrupti sunt? Per superbiam. Docet autem Christus humilitatem, cum commendat corpus et sanguinem suum: quod diximus Sanctitati Vestræ in hoc Psalmi textu agi et celebrari, ubi commendatur corpus et sanguis Christi, ubi commendatur humilitas Christi, quam pro nobis suscipere dignatus est.

v. 5. 8. *Inquisivi Dominum, et exaudivit me.* Ubi exaudivit Dominus? Intus. Ubi dat? Intus. Ibi oras, ibi exaudiris, ibi beatificaris. (c) Orasti, exauditus es, beatificatus es; et non scit qui juxta te stat: gestum est totum in occulto, sicut Dominus in Evangelio dicit, Intra in cubiculum Matth. 6. 6. tuum, claude ostium tuum, et ora in occulto, » et Pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. » Cum ergo intras cubiculum tuum, intras cor Conscientia bona. tuum. Beati qui gaudent quando intrant ad cor suum, et nihil mali ibi inveniunt. Attendat Sanctitas Vestra: Quomodo nolunt intrare domos suas, qui habent malas uxores, quomodo exeunt ad forum, et gaudent; cœpit hora esse, qua intrent in domum suam, contristantur: intraturi sunt enim ad tædia, ad murmura, ad amaritudines, ad eversiones; quia non est domus composita, ubi inter virum et uxorem pax nulla est; et melius illi est foris circumire. Si ergo miseri sunt, qui cum redeunt ad parietes suos, timent ne aliquibus suorum perturbationibus evertantur; quanto sunt miseriores, qui ad conscientiam suam redire nolunt ne ibi litibus peccatorum evertantur? Ergo ut possis libens redire ad cor tuum, munda illud. Beati enim mundi corde, Matth. 5. 8. quoniam ipsi Deum videbunt. Aufer inde cupiditatum sordes, aufer labem avaritiæ, aufer tabem superstitionum, aufer sacrilegia et malas cogitationes; odia, non dico adversus amicum, sed etiam adversus inimicum: aufer ista omnia; intra in cor tuum, et gaudebis ibi. Cum ibi cœperis gaudere, ipsa munditia cordis tui delectabit te, et faciet orare: quomodo si venias ad aliquem locum, silentium est ibi, forte quies est ibi, mundus est locus; Oremus hic, dicis: et delectat te compositio loci, et credis quod ibi te exaudiat Deus. Si ergo loci visibilis te delectat munditia, quare te non offendit immunditia cordis tui? Intra, munda omnia, leva oculos tuos ad Deum, et statim te exaudiet. Clama, et dic, *Inquisivi Dominum, et exaudivit me: et ex omnibus tribulationibus meis eruit me.* Quare? Quia cum fueris illuminatus, cum cœperis hic habere bonam conscientiam, restant tribulationes, quia restat aliquid infirmum, donec mors absorbeatur in victoriam, et mortale hoc induat 1. Cor. 15. 54. immortalitatem: necesse est ut in hoc sæculo flagelleris: necesse est ut aliquas tentationes suggestionesque patiaris. Mundabit Deus omnia, eruet te ab omni tribulatione, ipsum quære.

9. *Inquisivi Dominum, et exaudivit me.* Qui ergo non exaudiuntur, non Dominum quærunt. Intendat Sanctitas Vestra: Non dixit, Inquisivi aurum a Domino, et exaudivit me; inquisivi a Domino senectutem, et exaudivit me; inquisivi a Domino hoc aut illud, et exaudivit me. Aliud est aliquid inquirere a Domino, aliud ipsum Dominum inquirere. *Inquisivi*, inquit, *Dominum, et exaudivit me.* Tu autem quando oras, et dicis, Occide illum inimicum meum; non Dominum inquiris, sed quasi facis te judicem super inimi-

(a) MSS. quidam omittunt, *portando.* Nonnulli ejus loco habent, *operando.*
(b) Sic in MSS. At in editis, *præcipitaverunt.*

(c) Er. et Lov. *Orasti intus, exauditus es.* Abest *intus* ab Am. et MSS.

a cum tuum, et facis (*a*) quæstionarium Deum tuum. Unde scis ne melior te sit cujus mortem quæris? eo ipso forte, quia ille non quærit tuam. Ergo noli aliquid a Domino extra quærere, sed ipsum Dominum quære, et exaudiet te, et adhuc te loquente dicet, Ecce adsum. Quid est, Ecce adsum? Ecce præsens sum, quid vis? quid a me quæris? Quidquid tibi dedero, vilius est b quam ego: meipsum (*b*) habe, me fruere, me c amplectere: nondum potes (*c*) totus; ex fide continge me, et inhærebis mihi, (hoc tibi Deus dicit,) et cetera onera tua ego a te deponam, ut totus mihi inhæreas, cum hoc mortale tuum ad immortalitatem convertero; ut sis æqualis Angelis meis, et semper videas faciem meam, et gaudeas, et gaudium tuum nemo auferet a te; quia inquisisti Dominum, et exaudivit te, et ex omnibus tribulationibus tuis eruit te. Isa. 65. 24. 1 Cor. 15. 51. Matth. 22. 30. Johan. 16. 22.

10. Diximus * quis esset exhortator, amator ille, qui non solus vult amplecti quod amat, et dicit, *Accedite ad eum, et illuminamini*. Dicit enim quod ipse probavit. Spiritalis enim quidam in corpore Christi, vel etiam ipse Dominus noster Jesus Christus secundum carnem, caput exhortans membra cetera, quid dicit? *Accedite ad eum, et illuminamini*. Aut potius Christianus aliquis spiritalis ad ipsum Dominum nostrum Jesum Christum invitat ut accedamus. Sed accedamus ad eum, et illuminemur; non quomodo ad eum accesserunt Judæi, ut tenebrarentur. Accesserunt enim ad illum, ut crucifigerent: nos ad eum accedamus, ut corpus et sanguinem ejus accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt: nos manducando crucifixum et bibendo illuminamur. *Accedite ad eum, et illuminamini*, ecce Gentibus dicitur. Crucifixus Christus inter Judæos erat sævientes et videntes, Gentes absentes erant: ecce illi accesserunt qui in tenebris erant, et qui non viderunt illuminati sunt. Unde accedunt Gentes? Fide sectando, corde inhiando, caritate currendo. Pedes tui, caritas tua est. Duos pedes habeto, noli esse claudus. Qui sunt duo pedes? Duo præcepta dilectionis, Dei et proximi. Istis pedibus curre ad Deum, accede ad illum: quia et ut curreres ipse hortatus est, d et ipse suum lumen adspersit (*d*) sic, ut magnifice, et divino se sequi possitis. *Et vultus vestri non erubescent. Accedite*, inquit, *ad eum et illuminamini; et vultus vestri non erubescent*. Non erubescet vultus nisi superbi. Quare? Quia elatus vult esse, et quando fuerit passus contumeliam, aut ignominiam, aut casum secundum sæculum, aut aliquam afflictionem, erubescit. Sed noli timere, accede ad eum, et non erubesces. Quidquid fecerit tibi inimicus, videtur te superior esse apud homines: sed tu apud Deum superior illo es. Ego cepi, ego ligavi, ego interfeci. Quam superiores sibi videntur qui ista dicunt? Quam superiores videbantur sibi Judæi quando Dominum colaphizabant, quando spuebant in faciem ejus, et de canna percutiebant caput, quando spinis coronabant, quando tunica ignominiosa circumdabant? Quam superiores erant? Et ille videbatur inferior, quia procidebat ad ostia portæ: sed ille non erubescebat. Lumen enim erat verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sicut ergo lumen non potest confundi, sic et illuminatum confundi non sinit. *Accedite ergo ad eum et illuminamini; et vultus vestri non erubescent.* 1. Reg. 21. 13. Johan. 1. 9

* Supra n. 6.

v. 6.

11. Sed dicit aliquis, Quomodo ad eum accedo? Tantis malis, tantis peccatis oneratus sum, tanta scelera clamant de conscientia mea, quomodo audeo accedere ad Deum? Quomodo? Si humiliaveris te per pœnitentiam. Sed erubesco, ais, pœnitentiam agere. Accede ergo ad eum, et illuminaberis, et vultus tuus non erubescet. Si enim timor erubescendi revocat te a pœnitentia, pœnitentia autem facit te accedere ad Deum: non vides quia pœnam gestas in vultu, quia ideo erubuit vultus tuus, quoniam non accessit ad Deum; ideo non accessit, quia non vult agere pœnitentiam? Sicut adtestatur Propheta: *Iste inops clamavit, et Dominus exaudivit eum*. Docet te quomodo exaudiaris. Ideo non exaudiris, quia dives es. Ne forte clamabas, et non exaudieberis, audi quare. *Iste inops clamavit, et Dominus exaudivit eum*. Inops clama, et exaudit Dominus. Et quomodo clamabo inops? Ut et si habes aliquid, non inde præsumas de viribus tuis: ut intelligas te indigentem, ut intelligas te tamdiu esse pauperem, quamdiu non habes illum qui facit te divitem. Quomodo autem Dominus exaudivit eum? *Et ex omnibus*, inquit, *tribulationibus ejus salvum fecit eum*. Et quomodo salvos facit ab omnibus tribulationibus? *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eruet eos.* Sic scriptum est, Fratres; non quomodo habent aliqui mendosi codices, *Immittet Angelum Dominus in circuitu timentium eum, et eruet eos*: sed sic, *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eruet eos*. Quem hic dixit Angelum Domini, qui immittet in circuitu timentium eum, et eruet eos? Ipse Dominus noster Jesus Christus in prophetia dictus est magni consilii Angelus, magni consilii nuntius: sic illum dixerunt Prophetæ. Ipse ergo magni consilii Angelus, id est nuntius, immittet in eos qui timent Dominum, et eruet eos. Noli ergo timere ne lateas: ubicumque Dominum timueris, novit te ille Angelus, qui immittet in circuitu, et eruet te.

v. 7.

v. 8.

Isai. 9. 6. sec. LXX.

In Donatistas qui timent immisceri malis.

12. Aperte modo de ipso sacramento vult di-

(*a*) Quæstionarius idem est atque carnifex. Unde vetus Scholiastes Juvenal. Sat. 6. ad illud, *Sunt quæ tortoribus annua præstent*, adnotat, *salaria quæstionariis sive carnificibus*. Et in martyris Marcianæ Actis n. 3. legitur, *Iratus judex talibus dictis virginis deo dicatam, quæstionariorum manibus alapis cæsam, in ludo gladiatorio jussit includi*.

(*b*) In omnibus prope MSS. *meipsum habes*.

(*c*) Editi, *totum*. MSS. plerique, *totus*.

(*d*) MSS. magno consensu ferunt, *sicut magnifice et divine secutus est. Et vultus vestri* etc.

a cere, (*a*) quo ferebatur in manibus suis. *Gusta-*
v. 9 *te, et videte quoniam suavis est Dominus.* Non-
b ne (*b*) aperit se Psalmus, et ostendit tibi illam
quasi insaniam et furorem constantem, sanam
c insaniam et sobriam ebrietatem illius David, (*c*)
qui in figura nescio quid ostendebat, quando illi
1.Reg.21 t. ex persona regis Achis dixerunt, Quomodo est?
Johan.6.55. Quando dicebat Dominus, Nisi quis manducave-
rit carnem meam, et biberit sanguinem meum,
non habebit in se vitam. Et illi in quibus regna-
bat Achis, id est, error et ignorantia, quid dixe-
» runt? Quomodo iste poterit nobis dare carnem
» suam manducare? Si ignoras, gusta, et vide
quoniam suavis est Dominus: si autem non in-
telligis, rex es Achis. Immutabit faciem suam
David, et recedet a te, et dimittet te, et abibit.
Item v. 9. 13. *Beatus vir qui sperat in eum.* Hoc quid
opus est diu exponi? Quisquis non sperat in Do-
mino, miser est. Quis est qui non sperat in Do-
mino? Qui in se sperat. Aliquando quod pejus
est, Fratres mei adtendite, aliquando homines
nolunt sperare in se, sed in aliis hominibus. Salva
salute Gaisei, nihil mihi potes facere. Et forte
loquitur de homine jam mortuo. In ista civitate
dicit, Salva salute illius, et ille in aliis locis forte
mortuus est. Et quam cito dicunt homines hoc:
et non dicunt, Credo Deo, quia non te permittit
nocere mihi. Non dicunt, Credo Deo meo, quia
et si te permiserit ad aliquid meum, ad animam
meam non te permittet. Sed cum dicunt, Salva
salute illius; nec ipsi volunt habere salutem, et
illos gravant per quos putant habere salutem.
v. 10. 14. *Timete Dominum omnes sancti ejus, quia*
nihil deest timentibus eum. Multi enim propte-
d rea (*d*) nolunt timere Dominum, ne famem pa-
tiantur. Dicitur illis, Nolite fraudem facere. Et
dicunt, Unde me pasco? Non potest ars sine im-
postura esse, non potest negotium esse sine frau-
de. Sed fraudem punit Deus. Time Deum. Sed
si timuero Deum non habebo unde vivam. *Ti-*
mete Dominum omnes sancti ejus, quoniam nihil
deest timentibus eum. Copiam promittit trepido,
et dubitanti ne si forte timuerit Dominum dese-
rant illum superflua. Pascebat te Dominus con-
temnentem se, et deseret te timentem se? Ad-
tende, et noli dicere, Ille dives est, et ego pau-
per sum: ego timeo Dominum, ille non timendo
quantum adquisivit, et ego timendo nudus sum.
v. 11. Videte quid sequitur: *Divites eguerunt et esurie-*
runt, inquirentes autem Dominum non minuen-
tur omni bono. Si ad litteram accipias, videtur
te fallere. Respicis enim multos divites iniquos
mori in divitiis suis, non factos fuisse pauperes,
cum vivunt; vides illos senescere, perduci ad
ultimum vitæ inter magnas copias divitiarum,
celebrari eis pompam funeris in magnis effusio-
A nibus: perduci usque ad sepulcrum divitem, qui
et exspiravit in lectis eburneis, (*e*) circumfluente e
familia suorum; et dicis in animo tuo, si forte
nosti aliqua et peccata et scelera ipsius, Ego novi
quanta fecerit iste homo; ecce senuit, mortuus
est in lecto suo, deducunt illum sui, pompa tanta
funeris celebratur: ego novi quæ fecerit; dece-
pit me Scriptura, et fefellit, ubi audio et canto,
Divites eguerunt et esurierunt. Quando iste inops Ps. 33. 10.
fuit? quando esurivit? *Inquirentes autem Domi-*
num non minuentur omni bono. Quotidie ad ba-
silicam surgo, quotidie genu flecto, quotidie in-
quiro Dominum, et nihil boni habeo: iste non
inquisivit Dominum, et inter tanta bona defun-
ctus est. Sic cogitantem suffocat laqueus scanda-
li. Escam enim mortalem quærit in terra, et ve-
B ram mercedem non quærit in cælo, et mittit ca-
put in laqueum diaboli, constringuntur ei fauces,
et tenet diabolus ad malefaciendum, ut sic imi-
tetur illum divitem, quem videt in tanta copia
defunctum.
15. Noli ergo sic intelligere. Et quomodo in-
telligam? In bonis spiritalibus. Sed ubi sunt?
Non videntur oculis, sed corde. Non video ipsa
bona. Videt (*f*) illa qui amat. Justitiam non vi- f
deo. Non enim aurum est, non enim argentum
est. Si aurum esset, videres; quia fides est, non
vides. Et si non vides fidem, quare amas servum
fidelem? Interroga teipsum, qualem servum dili-
gis. Forte habes servum formosum, staturosum,
bene compositum; sed furem nequam, fraudu-
lentum: habes autem alium forte parvum statu-
C ra, deformem facie, colore tetro; sed fidelem,
parcum, sobrium: adtende rogo te, quem istorum
duorum diligis? Si oculos carnis interrogas, vin-
cit apud te pulcher injustus; si oculos cordis,
vincit deformis fidelis. Vides ergo, quod vis ut
exhibeat tibi alter, id est fidem: exhibe illi et
tu. Quare gaudes ad eum qui fidem tibi exhibet,
et laudas eum (*g*) de his bonis quæ non videntur g
nisi oculo cordis? Cum repletus fueris spirita-
libus divitiis pauper eris? Et ille dives ideo fuit,
quia habebat lectum eburneum; et tu pauper es,
cujus cubiculum cordis plenum est tantis gem-
mis virtutum, justitiæ, veritatis, caritatis, fidei,
patientiæ et tolerantiæ? Explica divitias tuas,
si habes illas, et compara divitiis divitum. At
ille in mercatu invenit mulas pretiosas, et emit
D eas? Si fidem invenires venalem, quantum pro
illa dares, quam te voluit Deus gratis habere, et
ingratus es? Egent ergo illi divites, egent: et
quod est gravius, pane egent. Ne forte putetis,
quia auro egent et argento; quamquam et hoc
egeant. Quantum habuit quidam, et quid eum sa-
tiavit? Sic mortuus est egens, quia plura vole-
bat adquirere quam tenebat. Egent et pane, Qua-

(a) Sic MSS. Editi autem, quod *ferebatur*.
Ibidem MSS hic et alibi constanter habent: *et vide-*
te quam suavis est Dominus.
(b) Aliquot MSS. *Nonne aperit Psalmus*. Quidam, *Non-*
ne aperte Psalmus ostendit.
(c) Ita MSS. At editi, *qui figurate Sacramentum Do-*
minicum ostendebat. Paulo post editi et MSS. ferebant,
quando illi misera coram rege: sed in duobus libris meri-
to reposita erat lectio quam sequimur.
(d) Editi *volunt*. Melius MSS. *nolunt*.
(e) Sic aliquot MSS. At editi, *circumfluente*.
(f) In nonnullis MSS. *Videt ille qui amat justitiam.*
Non video ego. Non enim aurum est etc.
(g) In plerisque MSS *et laudat eum? His bonis ergo,*
quæ non videntur nisi oculo cordis, cum repletus fueris,
pauper eris?

a re egent et pane? Si (*a*) non intelligis panem, A
Johan. 6. 41. ille dixit, Ego sum panis vivus, qui de cœlo de-
Matth. 5. 6. scendi: et, Beati qui esuriunt, et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *Inquirentes Dominum non minuentur omni boni.* Sed quo bono jam diximus.

v. 12. 16. *Venite filii, audite me, timorem Domini*
b *docebo vos.* (*b*) Putatis Fratres, quia ego dico: putate quia David dicit, putate quia Apostolus dicit: immo putate quia ipse Dominus noster Jesus Christus dicit, *Venite filii, audite me.* Audiamus illum simul, audite illum per nos: docere enim vult ille humilis, ille tympanizans, ille afflectans, docere nos vult. Et quid dicit? *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Doceat ergo, præbeamus aurem, præbeamus cor. Non aperiamus aures carnis, et cordis claudamus;
Matth. 13. 15. sed sicut ipse dixit in Evangelio, Qui habet aures audiendi, audiat. (*c*) Quis nolit audire
c docentem Christum per Prophetam?

v. 13. 17. *Quis est homo qui vult vitam, et diligit dies videre bonos?* Interrogat. Nonne omnis in vobis respondet? Ego? An quisquam est in vobis qui non diligit vitam, id est, qui non vult
Dies boni hic non quærendi. vitam, et non diligit dies videre bonos? Nonne quotidie hoc murmuratis, et hoc dicitis, Quamdiu ista patimur? Quotidie pejora et pejora: apud parentes nostros fuerunt dies lætiores, fuerunt dies meliores. O si interrogares ipsos parentes tuos, similiter tibi de diebus suis murmurarent. Fuerunt beati patres nostri, nos miseri sumus, malos dies habemus; dominatus est ille, putabamus quia illo mortuo posset aliquod refrigerium dari; deteriora venerunt. O Deus ostende nobis dies bonos. *Quis est homo qui vult vitam, et diligit videre dies bonos?* Non hic quærat dies bonos. Bonam rem quærit, sed non in regione ejus illam quærit. Quomodo si aliquem justum quæreres in ea patria, ubi non habitaret, diceretur tibi, Bonum virum quæris, magnum virum quæris, quære illum, sed noli hic, superfluo hic eum quæris, nunquam eum inventurus es. Dies bonos quæris; simul eos quæramus, nolite hic. Sed habuerunt illos patres nostri. Fallimini: omnes hic laboraverunt. Legite Scripturas: ideo voluit Deus ut scriberentur, ut nos consolare-
3. Reg. 17. 4. Reg. 6. 25. mur. Temporibus Eliæ fuit fames, passi sunt eam patres nostri. Capita jumentorum mortuorum auro vendebantur, occiderunt suos, et comederunt eos: et duæ mulieres statuerunt inter se ut occiderent filios suos, et manducarent; occidit una filium suum, et manducaverunt eum ambæ; alia nolebant occidere filium suum, et exigebat illa quæ prior occiderat filium suum; et talis rixa venit ante regem, adduxerunt se ante regem, contendentes de interfectione filiorum. De talibus cibis avertat Deus ea quæ legimus. Semper dies mali in sæculo, sed semper dies
Gen. 12. 10. et 26. 1. boni in Deo. Habuit dies bonos Abraham, sed intus in corde: habuit dies malos, quando a fame mutavit regionem, et quærebat cibum. Sic omnes quæsierunt. Paulus habuit dies bonos, qui dicit. In fame et siti, in frigore et nuditate? 2. Cor. 11. 27.
Sed non irascantur servi: ipse Dominus non habuit dies bonos in hoc sæculo, contumelias, injurias, crucem, et tanta mala patiebatur.

18. Non ergo Christianus murmuret, videat cujus vestigia sequatur. Sed si dies bonos amat, audiat docentem et dicentem, *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Quid vis? Vitam et dies bonos. Audi, et fac, *Contine linguam tuam a malo.* Fac illud. Nolo, dicit homo miser v. 14.
et linguam meam nolo continere a malo, et vitam volo, et dies bonos. Si operarius tuus tibi diceret, Et vasto istam vineam, et exigo a te mercedem: adduxisti me ad vineam ut falcitem
B illam et putem, concido omnia ligna utilia, præcidam ipsa robora vitium, ut non hic habeas quod colligas, et cum fecero ista, redditurus es mihi laborem meum. Nonne insanum illum diceres? nonne illum de domo tua repelleres, antequam mitteret manum ad falcem? Tales sunt homines, qui et facere volunt mala, et jurare mendacium, et blasphemare contra Deum, et murmurare, et fraudem facere, et inebriari, et litigare, et adulterari, et ligaturas adhibere, et ire ad sortilegos, et dies bonos videre. Dicitur illi, Non potes male faciens quærere bonam mercedem. Si tu injustus es, injustus erit et Deus? Ergo quid faciam? Quid vis? Vitam volo, dies bonos volo. *Contine linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum:* id est, nulli fraudem, nulli mendacium.

C 19. Sed quid est, *Declina a malo?* Parum est v. 15.
nulli noceas, nullum occidas, fureris, non adulteres, non fraudem facias, non falsum testimonium dicas. *Declina a malo:* cum declinaveris, dicis, Securus sum, perfeci omnia, habebo vitam, videbo dies bonos. Non solum *declina a malo;* sed, *et fac bonum.* Parum est ut non exspolies: vesti nudum. Si non exspoliaveris, declinasti a malo: sed non facies bonum, nisi cum peregrinum susceperis in domum tuam. Ergo sic declina a malo, ut facias bonum. *Quære pacem, et sequere eam.* Non tibi dixit, habebis hic pacem: quære illam, et sequere eam. Quo illam sequor? Quo præcessit. Dominus enim est pax nostra, resurrexit et adscendit in cælum. *Quære pacem, et sequere illam:* quia et tu cum surre-
D xeris, hoc mortale mutabitur, et amplecteris pacem, ubi tibi nemo molestus erit. Ibi enim est perfecta pax, ubi non esuries. Nam hic tibi pacem facit panis: subduc panem, et vide quale bellum erit intra viscera tua. Ipsi justi quomodo gemunt hic Fratres? ut sciatis quia quærimus hic pacem, consequemur autem in fine. Sed ex parte hic habeamus, ut ex toto illic habere mereamur. Quid est, ex parte? Concordes simus hic, diligamus proximum quomodo nos. Sic dilige fratrem quomodo teipsum, habe cum illo pacem. Sed non possunt nisi exsistere rixæ ali- Rixæ inter sanctos.

(*a*) MSS. *Si intelligas panem. Ille enim dixit etc.*
(*b*) Omnes prope MSS. *Putate fratres.*
(*c*) Editi. *Quis novit audire.* Et paulo post, *Interroga.* At MSS. Regius, Vatic. etc. *Quis nolit audire?... Interrogat.*

quæ, quomodo inter fratres et inter sanctos ex-
Act. 15. 39. stiterunt, inter Barnabam et Paulum: sed non
quæ occiderent concordiam, non quæ interime-
rent caritatem. Nam et tibi ipsi resistis aliquan-
do, et tamen non te odisti. Omnis enim quem
pœnitet aliquid, rixatur secum. Peccavit, redit,
a irascitur sibimetipsi (a) hoc fecisse, illud com-
misisse. Rixam ergo secum habet, sed ista rixa
ad concordiam tendit. Vide quomodo secum rixe-
Ps. 52. 5. tur, et dicat quidam justus, Quare tristis es ani-
» ma mea, et quare conturbas me? Spera in Do-
» minum, quoniam adhuc confitebor illi. Cum dicit
animæ suæ, Quare conturbas me, utique turba-
bat illum. Volebat forte ipse pati pro Christo, et
anima ipsius contristabatur. Et ille qui sciebat
» et dicebat, Quare tristis es anima mea, et quare
» conturbas me, pacem adhuc secum non habebat:
sed ex mente hærebat Christo, ut sequeretur il-
lum anima ejus, et non illum conturbaret. Ergo
Johan. 16. 33. quærite pacem, Fratres. Dominus dixit, Hæc lo-
quor vobis, ut in me habeatis pacem. Pacem in
terra vobis non promitto. In ista vita pax vera
non est, nec tranquillitas. Gaudium immortali-
tatis, societas Angelorum promittitur. Sed quis-
quis non illam cum hic est quæsierit, non illam
habebit cum venerit.

v. 16. 20. *Oculi Domini super justos.* Noli ergo ti-
b mere, (b) labora: oculi Domini super te sunt.
Et aures ejus ad preces eorum. Quid vis amplius?
Si murmurantem servum in domo magna non
audiret pater-familias, quæreretur, et diceret,
Quanta hic patimur, et nemo nos audit. Numquid
dicis illud de Deo, quanta patior, et nemo me
audit? Si audiret me, forte dicis, tolleret mihi
tribulationem: clamo, et tribulor. Tantum tu
tene vias ejus, et quando tribularis audit te. Sed
medicus est, adhuc putre habes nescio quid. Cla-
mas: sed adhuc secat; et non tollit manum, nisi
secuerit quantum videtur. Etenim medicus cru-
delis est qui exaudit hominem, et parcit vulneri,
et putredini. Matres quomodo fricant in balneis
ad salutem filios? Nonne parvuli clamant inter
manus earum? Illæ ergo crudeles sunt, ut non
parcant, non exaudiant lacrymas? Nonne plenæ
sunt pietate? Et tamen clamant pueri, et non eis
parcitur. Sic et Deus noster plenus est caritate:
sed ideo videtur non exaudire, ut sanet et par-
cat in sempiternum.

21. *Oculi Domini super justos, et aures ejus
ad preces eorum.* Forte dicunt mali, Ergo secu-
rus facio mala, quia non super me sunt oculi Do-
mini: jam Deus ad justos adtendit, me non videt,
et quidquid fecero, securus facio. Statim subje-
cit videns cogitationes hominum Spiritus-sanctus
et ait, *Oculi Domini super justos, et aures ejus*
v. 17. *ad preces eorum: * vultus autem Domini super
facientes mala, ut perdat de terra memoriam
eorum.*

v. 18. 22. *Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit
eos, et ex omnibus tribulationibus eorum eruit*
A *eos.* Justi erant tres pueri: de camino clamave- Dan. 3. 49.
runt ad Dominum, et in laudibus eorum ignes
friguerunt. Accedere et lædere flamma non po-
tuit laudantes Deum innocentes et justos pueros,
et eruit eos de flamma. Dicit aliquis, Ecce vere
justi qui exauditi sunt, sicut scriptum est, *Cla-
maverunt justi, et Dominus exaudivit eos, et ex
omnibus tribulationibus eorum eruit eos*: Ego au-
tem clamavi, et non me eruit; aut ego non sum
justus, aut non facio quæ mihi jubet, aut forte
me ille non videt. Noli timere, tantum fac quod
jubet; et si te non eruit corporaliter, eruet spi-
ritaliter. Ille enim qui tulit de flamma tres pue-
ros, numquid tulit de flamma Machabæos? Non- 2. Mach 6. 3.
ne illi in ignibus hymnizabant, illi in ignibus
B exspirabant? Deus trium puerorum, nonne ipse
est et Machabæorum? Illos eruit, et illos non
eruit; immo utrosque eruit: sed tres pueros sic
eruit, ut et carnales confunderentur; Machabæos
autem ideo non sic eruit, ut illi qui persequeban-
tur, in pœnas majores irent, cum putabant se
oppressisse Martyres Dei. Eruit Petrum, quando
venit ad illum Angelus, cum esset in vinculis,
et ait illi, Surge, et exi: et subito soluta sunt Act. 12. 7.
vincula, et secutus est Angelum, et eruit illum.
Numquid Petrus perdiderat justitiam, quando
non illum eruit de cruce? Non eruit tunc? Et
Eruit tunc. At ideo diu vixit, ut injustus fieret?
Forte plus eum exaudivit postea quam prius,
quando illum vere de omnibus pressuris eruit.
Nam quando primum illum eruit, quanta ille per-
C tulit postea? Illuc enim misit postea, ubi nihil
mali pati potuisset.

23. *Juxta est Dominus his qui obtriverunt* v. 19.
cor, et humiles spiritu salvos faciet. Altus est
Deus, humilis sit Christianus. Si vult ut altus
Deus vicinetur illi, ille humilis sit. Magna my-
steria, Fratres. Deus super omnia est: erigis te,
et non illum tangis: humilias te, et ipse ad te de-
scendit. *Multæ tribulationes justorum.* Numquid v. 20.
dicit, Ideo sint Christiani justi, ideo audiant ver-
bum meum, ut nihil tribulationis patiantur? Non
hoc promittit: sed dicit, *Multæ tribulationes ju-
storum.* Magis si injusti sunt, pauciores habent
tribulationes; si justi sunt, multas habent. Sed
post paucas tribulationes aut nullas, illi veniunt
ad tribulationem sempiternam, unde numquam
D eruantur: justi autem post multas tribulationes,
venient ad pacem sempiternam, ubi numquam
aliquid mali patientur. *Multæ tribulationes ju-
storum: et de omnibus his eruet eos Dominus.*

24. *Custodit Dominus omnia* (c) *ossa eorum,* v. 21.
unum ex his non conteretur. Et hoc, Fratres, c
non accipiamus carnaliter. Ossa sunt firmamenta
fidelium. Quomodo enim in carne nostra ossa fa-
ciunt firmamentum, sic in corde Christiano fides
facit firmamentum. Patientia ergo quæ est in
fide, ossa sunt interius. Ipsa sunt quæ frangi non
possunt. *Custodit Dominus omnia ossa eorum,
unum ex his non conteretur.* Si de Domino Deo

(a) Omnes fere MSS. *me hoc fecisse, me illud com-
misisse*. Si non dicitur, *Rixam ergo* etc.
(b) Aliquot MSS. *laboras*. Alii *laborans*. Quidam, *la-
borem*.
(c) Idem vers. 21. tractatur in 1. Serm. super Ps. 34.
n. 14.

A nostro Jesu Christo dixisset hoc, Custodit Dominus omnia ossa Filii sui, unum ex his non conteretur: sicut etiam alio loco præfiguratur de illo, (*a*) quando agnus dictus est mactandus, et dictum est de illo, Os ejus noli frangere: (Exod. 12. 46.) impletum est in Domino; quia cum penderet in cruce, exspiravit antequam venirent illi ad crucem, et invenerunt jam corpus exanime, et noluerunt crura ejus frangere, ut impleretur quod scriptum est. (Johan. 19. 33.) Sed promisit illud et ceteris Christianis: *Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur*. Ergo Fratres, si viderimus aliquem sanctum tribulationes pati, et forte vel a medico sic secari, vel ab aliquo persecutore sic cædi, ut ejus ossa frangantur; non dicamus, Non erat justus iste, nam Dominus hoc promisit justis suis, de quibus ait, *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur*. B Vis videre quia alia ossa dixit, quæ diximus firmamenta fidei, id est, patientiam et tolerantiam in omnibus tribulationibus? Ipsa enim sunt ossa quæ non franguntur. Audite, et in ipsa passione Domini inspicite quod dico. Dominus erat in medio crucifixus, juxta illum duo latrones erant: unus insultavit, alter credidit; unus damnatus est, alter justificatus est; unus habuit pœnam suam et hic et in futurum, alteri autem dixit Dominus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: (Luc. 23. 43.) et tamen illi qui venerant, Domini ossa non fregerunt, latronum autem fregerunt: (Johan. 19. 32.) sic fracta sunt latronis ossa qui blasphemavit, quomodo latronis qui credidit. Ubi est ergo quod dictum est, *Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur?* C Ecce cui dixit, Hodie mecum eris in paradiso, non potuit omnia ossa ejus custodire? Respondet tibi Dominus, Immo custodivi, nam firmamentum fidei ipsius frangi non potuit illis ictibus, quibus crura sunt fracta.

25. *Mors peccatorum pessima.* Attendite Fratres, (*b*) propter illa quæ dicebamus. Vere magnus Dominus, (*c*) et misericordia ejus, vere qui nobis dedit manducare corpus suum in quo tanta Perpessus est, et sanguinem bibere. Quomodo respecit mala cogitantes, et dicentes, Ille male mortuus est, a bestiis consumtus est: non erat ille justus, ideo male periit; nam non periret? (v. 25.) * Ergo ille justus est, qui in domo sua et in lecto suo moritur? (* Subaud. si justus esset.) D Hoc est ergo, inquis quod miror, quia novi peccata et scelera ipsius, et bene mortuus est, in domo sua, intra limina sua, (*d*) nulla peregrinationis injuria, nulla vel in matura ætate. Audi: *Mors peccatorum pessima*. Quæ tibi videtur bona mors, pessima est, si intus videas. Vides foris jacentem in lecto, numquid vides intus raptum ad gehennam? Audite Fratres, et ex Evangelio inspicite, quid sit mors peccatorum pessima. (Lucæ 16. 19.) Numquid non duo erant in isto sæculo, dives qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide; alter pauper qui jacebat ad januam ejus ulcerosus, et canes veniebant et lingebant ulcera ejus, et desiderabat saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis? Contingit autem mori inopem illum, (justus erat ille inops), et auferri ab Angelis in sinum Abrahæ. Qui viderat corpus illius jacere ad limen divitis, et non esse qui sepeliret, quanta forte diceret? Sic moriatur ille inimicus meus, et ille qui me persequitur, sic illum videam (*e*) Exsecratur corpus sputo, putent vulnera; et ille in sinu Abrahæ requiescit. Si Christiani sumus, credamus: si non credimus, Fratres nemo, se fingat Christianum. Fides nos perducit. Quomodo illa dixit Dominus, sic sunt. An vero dicit tibi mathematicus, et verum est; dicit Christus, et B falsum est? Quali autem morte mortuus est ille dives? Qualis mors esse potuit in purpura et bysso, quam sumtuosa, quam pomposa? quæ exsequiæ funeris ibi erant? quantis aromatibus sepultum est illud cadaver? Et tamen cum apud inferos in tormentis esset, desideravit ex illius contemti pauperis digito instillari aquæ guttam ardenti linguæ suæ, neque impetravit. Discite ergo quid sit, *Mors peccatorum pessima:* et nolite interrogare stratos pretiosis vestibus lectos, et carnem multis divitiis obvolutam, lamentationis pompam exhibentes, plangentem familiam, turbam obsequentium præcedentem ac sequentem, cum corpus effertur, marmoratas auratasque memorias. (Memoriæ.) Nam si hæc interrogatis, respondent vobis falsum, quod multorum non leviter, pec- C catorum, sed omnino sceleratorum mors optima est, qui sic plangi, sic condiri, sic contegi, sic efferri, sic sepeliri meruerunt. Sed interrogate Evangelium, et ostendet fidei vestræ in pœnis ardentem animam divitis, quam nihil adjuverunt omnes honores et obsequia, quæ mortuo corpori ejus viventium vanitas præbuit.

26. Sed quia multa sunt genera peccatorum, et non esse peccatorem difficile est, aut forlasse in hac vita non possibile, subjecit statim cujus generis peccatorum esset mors pessima. *Et qui oderunt justum*, inquit, *delinquent*. (Item v. 20.) Quem justum, nisi eum qui judicat impium? (Rom. 4. 5.) Quem justum, nisi Dominum Jesum Christum, qui est etiam propitiatio peccatorum nostrorum? (1. Johan. 2. 2.) Qui ergo hunc oderunt, mortem pessimam habent: D quia in peccatis suis moriuntur, qui per eum Deo nostro non reconciliantur, *Redimet* enim *Dominus animas servorum suorum*. (v. 21.) Secundum animam enim intelligenda est mors aut pessima, aut optima; non secundum corporum aut contumelias, aut honores quos homines vident. *Et non delinquent omnes qui sperant in eum.* Iste est modus humanæ justitiæ, ut vita mortalis quantumlibet proficiens, quia sine delicto esse non potest, in hoc non delinquat, dum sperat in eum, in quo est remissio delictorum, Amen.

(a) Sic plures MSS. At editi, *quoniam agnus ductus est mactandus.*
(b) In plurimis MSS. *non propter.*
(c) Am et Er. et *misericordia ejus vera, qui nobis dedit*. Regius et Vat. MSS. *vere quibus dedit.*
(d) Editi: *nulla peregrinationis injuria fuit illi, nulla* etc. Abest *fuit illi* a MSS.
(e) Editi, *Excreatur*. Melius MSS. *Exsecratur.*

IN PSALMUM XXXIV.

ENARRATIO I.

* Habitus tempore alicujus concilii. Præfatio.

* Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.

1. Psalmum istum nobis a jubentibus fratribus et coepiscopis meis impositum esse ad tractandum, noverit (a) Caritas Vestra. Voluerunt ut hinc omnes aliquid audiamus. Ab illo enim omnes audimus, a quo pariter discimus, et in cujus schola condiscipuli sumus. Titulus ipsius moram nobis non facit, brevis est enim, et ad intelligendum, maxime nutritis in Ecclesia Dei, non difficilis. Habet enim, *Ipsi David*. Psalmus ergo ipsi David: David interpretatur fortis manu, vel desiderabilis. Psalmus ergo manu forti et desiderabili, qui nostram mortem vicit, qui nobis vitam promisit: in hoc enim manu fortis, quia mortem nostram vicit; in hoc desiderabilis, quia vitam æternam promisit. (Lucæ 7. 14.) Quid enim fortius manu hac, quæ tetigit loculum, et mortuus resurrexit? Quid fortius manu hac, quæ mundum vicit? non ferro armata, sed ligno transfixa? Quid autem desiderabilius eo, quem non videntes Martyres, mori voluerunt, ut ad illum pervenire mererentur? (b) Ergo Psalmus illi: illi cor nostrum, illi lingua nostra digna cantet: si tamen ipse dignabitur donare quod cantet. Nemo illi cantat digna, nisi qui ab illo acceperit quod cantare possit. Denique hoc quod modo cantamus, spiritu ejus dictum est per Prophetam ejus, et in eis verbis ubi nos agnoscimus et ipsum. Nec injuriam facimus, quia dicimus nos et ipsum: (Act. 9. 4.) quoniam cum esset in cælo, sic clamavit, Quid me persequeris? cum eum nemo tangeret, et nos in terra laboraremus. Ergo vocem ejus audiamus, nunc corporis, nunc capitis. Est enim Psalmus iste invocans Deum contra inimicos in tribulationibus hujus sæculi: et utique ipse est Christus tribulato nunc capite, tribulato nunc corpore: tamen per tribulationes omnibus membris suis dans vitam æternam, quam promittendo desiderabilis factus est.

(Item v. 1.) 2. Judica, inquit, *Domine nocentes me: (c) expugna impugnantes me*. (Rom. 8. 31. v. 2.) Si Deus pro nobis, quis contra nos? Et unde hoc nobis præstat Deus? *Apprehende*, inquit, *arma et scutum, et exsurge in adjutorium mihi*. Magnum spectaculum est, videre Deum armatum pro te. (Ps. 5. 13.) Et quod ejus scutum? quæ arma? Domine, inquit alio loco homo iste qui et hic loquitur, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Arma autem ejus, quibus non solum nos muniat, sed etiam percutiat inimicos, si bene profecerimus, et nos erimus. Sicut enim nos ut armemur ab illo habemus, sic ipse armatur de nobis. Sed ipse de his armatur quos fecit, nos de his armamur quæ ab ipso accepimus qui nos fecit. Dicit hæc quodam loco arma nostra Apostolus, scutum fidei, et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei. (Ephes. 6. 16.) Armavit nos talibus armis, qualibus audistis, laudabilibus et invictis, insuperabilibus et splendidis; spiritalibus sane atque invisibilibus, quia et hostes invisibiles expugnamus. Si vides hostem tuum, videantur arma tua. Armamur earum rerum fide quas non videmus, et sternimus hostes quos non videmus. Verumtamen, Carissimi, arma ista ne putetis sic esse, ut quasi quod scutum est, semper scutum sit; aut quod galea est, semper galea sit; aut quod lorica est, semper lorica sit. In istis enim armis corporalibus ita est, quamquam et de ferro quæ fiunt mutari possint, ut ex gladio fiat securis: tamen ipsum Apostolum videmus dixisse quodam loco, loricam fidei, et alio loco dixisse scutum fidei. (1. Thess. 5. 8. Ephes. 6. 16.) Ergo ipsa fides, et lorica potest esse et scutum: scutum est, quia tela inimicorum excipit et repellit: lorica est, quia interiora tua transfigi non sinit. (d) Hæc arma nostra: Dei autem quæ? Legimus quodam in loco, Erue ab impiis animam meam frameam, tuam ab inimicis manus tuæ. (Ps. 21. 21.) Quod superius dixit, ab impiis; hoc sequenti versu, ab inimicis manus tuæ: et quod superius dixit, animam meam; hoc sequenti versu, frameam tuam, id est gladium tuum. Ergo frameam Dei, dixit animam suam: Erue inquit, ab impiis animam meam, id est, ab inimicis manus tuæ erue frameam tuam. Apprehendis enim animam meam, et debellas inimicos meos. Et quid est anima nostra, quamvis splendida quamvis producta, quamvis acuta, quamvis uncta, (e) quamvis luce sapientiæ et coruscatione vibrata? Quid est ipsa anima nostra, aut quid potest, nisi Deus illam teneat et pugnet de illa? Nam quælibet optime facta framea, si non habeat bellatorem, jacet. Dixeramus autem in armis nostris, non quasi aliquid fixum accipi debere, ut quod est res una, ipsa aliud esse non possit: sic et in armis Dei invenimus. (Sap. 7.) Ecce animam justi dixit frameam Dei: iterum dicit animam justi esse sedem Dei; Anima justi sedes sapientiæ. Ergo quidquid vult, facit de anima nostra. Cum in manu ejus est, utatur ea quemadmodum vult.

3. Exsurgat ergo, (sic enim invocatus est,) apprehendat arma, exsurgat in adjutorium nobis. Unde exsurgat, alio loco etiam dicitur illi ipsa voce, Exsurge, quare obdormis Domine? (Ps. 43. 23.) Et quando ille dicitur dormire, nos dormimus: et quando ille dicitur exsurgere, nos excitamur. Nam et Dominus dormiebat in navi; et ideo fluctuabat navis, quia dormiebat Jesus. (Matth. 8. 24.) Nam si illic vigilaret Jesus, non fluctuaret navis. Navis tua, cor tuum: Jesus in navi, fides in corde. Si meministi fidei tuæ, non fluctuat cor tuum: si oblitus es fidem tuam, dormit Christus observa nau-

(a) Omnes fere MSS. *noverit etiam Caritas vestra.*
(b) Er. et Lov. *Ergo psallamus illi.* At Am. et MSS. *Psalmus.*
(c) Potiores MSS. *Expugna* expugnantes me.
(d) Sic MSS. At editi, *Hæc arma nostra sunt Dei quod legimus* etc.
(e) Editi: *quamvis luce sapientiæ et coruscationis vibrata.* At MSS. *coruscatione.* Et ex his nonnullis: *quamvis luce splendida, quamvis et coruscatione vibrata.*

fragium. Verumtamen quod restat fac, ut si dormierit excitetur; dicas illi, Domine exsurge, perimus: ut increpet ventos, et fiat tranquillitas in corde tuo. Recedent enim omnes tentationes, aut certe nihil valebunt, quando Christus, hoc est fides tua, vigilaverit in corde tuo. *Exsurge* ergo quid est? Innotesce, appare, sentire. *Exsurge ergo in adjutorium mihi.*

v. 3. 4. *Effunde frameam, et conclude adversus eos qui me persequuntur.* Qui sunt qui te persequuntur? Forte vicinus tuus, aut ille quem læsisti, aut cui fecisti injuriam, aut qui vult auferre res tuas, aut contra quem prædicas veritatem, aut cujus peccatum objurgas, aut quem male viventem bene vivendo lædis. Sunt quidem et isti inimici nostri, et persequuntur nos: sed alios docemur inimicos nosse, contra quos invisibiliter dimicamus, de quibus nos admonet Apostolus dicens, Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, id est, adversus homines; non adversus eos quos videtis, sed adversus eos quos non videtis: adversus principes et potestates et rectores mundi, tenebrarum harum. (Ephes. 6. 12.) Cum diceret enim rectores mundi, (dicebat quippe de diabolo et angelis ejus,) cavendum erat ne male intelligerent homines, et putarent a diabolo et dæmonibus ejus mundum regi. Sed quia mundus dicitur (a) hæc fabrica quam videmus, et in peccatoribus dicitur mundus, et in eis qui diligunt mundum, de quibus dictum est, Et mundus eum non cognovit (Johan. 1. 10): et de quibus dictum est, Totus mundus in maligno positus est (1. Johan. 5. 19): exposuit Apostolus cujus mundi essent rectores, Tenebrarum, inquit, harum. (Ephes. 6. 12.) Rectores mundi dico, rectores tenebrarum harum. Rursus cogit nos intelligere quid dixerit, Tenebrarum harum; Quarum tenebrarum rectores sunt diabolus et angeli ejus? Omnium infidelium, omnium iniquorum, de quibus dictum est, Lux lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt. (Johan. 1.) Denique ex ipsorum numero credentibus multis, quid dicit idem Apostolus? Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. (Ephes. 5. 8.) Non vis regi a diabolo? migra ad lucem. Et unde migrabis ad lucem, nisi effundat ille frameam, et eruat te ab inimicis tuis, et a persequentibus te? Quomodo effundit frameam? (Quoniam jam audivimus quid sit framea ipsius: anima enim justi est.) Abundent justi, et effunditur framea, et concluditur adversus inimicos. Nam de ipsa effusione frameæ monens Apostolus ut juste vivamus, in consequenti ait, Ut adversarius revereatur, nihil habens de nobis dicere pravum. (Tit. 2. 8.) Conclusum est adversus eum, quia quod loquatur adversus sanctos, non potest invenire.

5. Et unde erunt justi? Aut quid dicunt inimici qui nos persequuntur? (b) Invisibiles illi quid dicunt inimici? Isti nihil? Maxime suggeritur humano cordi ab invisibiliter expugnantibus inimicis, quia Deus nobis non est adjutor: ut requirentes alia adjutoria, inveniamur invalidi, et ab inimicis ipsis capiamur. Hoc ergo suggeritur. Contra istas voces maxime vigilare debemus, quæ in alio Psalmo ostenduntur: Multi insurgunt adversum me, multi dicunt animæ meæ, Non est salus illi in Deo ejus. (Ps. 3. 2.) Contra istas voces quid hic dicitur? *Dic animæ meæ, Salus tua ego sum.* (Item v. 3.) Cum dixeris animæ meæ, *Salus tua ego sum*, juste vivet, ut neminem in adjutorium præter te quærat.

v. 4. 6. Et quid sequitur? *Confundantur et revereantur requirentes animam meam.* Ad hoc enim illam requirunt, ut perdant. Nam utinam bene quærerent. In alio quippe Psalmo hoc reprehendit in hominibus, quia non erat qui requireret animam ipsius. Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam. (Ps. 141. 5.) (c) Quis est ille qui dicit, Non est qui requirat animam meam? Numquid forte ille est, de quo tanto ante prædictum est, Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me; diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem? (Ps. 21. 17.) Jam omnia ista ante oculos eorum fiebant, et nemo erat qui requireret animam ejus. Invocemus ergo, Fratres, et dicat animæ nostræ, *Salus tua ego sum:* et aperiat aures ejus, ut audiat dicentem, *Salus tua ego sum.* Dicit enim, sed quidam obsurdescunt: unde audiunt potius persequentes inimicos in tribulatione constituti. Si aliquid deest, si in angusto est anima, in inopia temporalium, quærit auxilium plerumque a dæmonibus, arreptitios dæmonum vult consulere, (d) sortilegos quærit: persecutores illam hostes invisibiles adierunt, intraverunt, expugnaverunt, captivaverunt, vicerunt, dicendo, Non est salus illi in Deo ejus. Obsurduit contra vocem dicentem, *Salus tua ego sum. Dic animæ meæ, Salus tua ego sum*, ut *confundantur et revereantur requirentes animam meam*, cui dicis tu, *Salus tua ego sum.* Audiam dicentem mihi, *Salus tua ego sum.* Aliam salutem non requiram, præter Dominum Deum meum. De creatura mihi salus suggeritur; ab ipso est: et si levo oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi; non tamen a montibus, sed auxilium meum a Domino qui fecit cælum et terram. (Ps. 120. 1.) In ipsis temporalibus angustiis per hominem subvenit Deus; salus tua ipse est. Per Angelum subvenit Deus; salus tua ipse est. Omnia illi subjecta sunt, et ad istam quidem vitam temporalem subvenit, alii inde, alii inde: æternam vitam non dat nisi de se. Ecce in angustiis constituto non subest quod quæris, sed adest quem

(a) MSS. nostri omnes omittunt, *hæc fabrica quam videmus.*

(b) Plerique MSS. *qui nos persequuntur invisibiles illi? quid dicunt inimici isti? Nihil maxime suggeritur humano cordi ab invisibiliter expugnantibus inimicis, nisi quia Deus* etc.

(c) Omnes prope MSS. carent his verbis, *Quis est ille qui dicit, Non est qui requirat animam meam?* et eorum loco habent, *id est qui quærat, Quis est ille qui crucifigitur? Non est qui dicat, Numquid forte ille est* etc.

(d) In antiquis codicibus hic et alibi constanter scriptum est, *sortilogos*: mutata vocali, e in o.

quæris. Et illum quære, qui deesse numquam potest. Subtrahantur quæ dedit, numquid subtrahitur qui dedit? Reddantur quæ dederat: numquid ipsæ sunt divitiæ cum reddita fuerint illa, et non ille qui subtraxerat probando, et reddidit consolando? Consolatur enim quando nobis ista non desunt. Consolatur tamquam in via, sed si nos intelligamus viam: quia tota ista vita, et omnia quibus uteris in hac vita, sic tibi debent esse tamquam stabulum viatori, non tamquam domus habitatori. Memento peregisse te aliquid, restare aliquid: divertisse te ad refectionem, non ad defectionem.

7. Sunt qui dicunt, Deus bonus, magnus, summus, invisibilis, æternus, incorruptibilis, vitam æternam nobis daturus est, et illam incorruptionem quam in resurrectione promisit: B ista vero sæcularia et temporalia ad dæmones pertinent, et ad potestates illas harum tenebrarum. Dicendo hæc, quando amore implicantur harum rerum, dimittunt Deum, quasi ad quem ista non pertineant; et quærunt nefandis sacrificiis, ac nescio quibus remediis, aut nescio qua hominum illicita persuasione, providere sibi quod temporale est, veluti pecuniam, uxorem, filios, et si qua sunt quæ humanam vitam aut consolantur transeuntem, aut impediunt ambulantem. Contra istam opinionem divina providentia vigilante, ut ostenderet Deus ad se pertinere ista omnia, et in sua esse potestate, non solum æterna quæ in futurum promisit, verum etiam temporalia quæ in terra dat quibus voluerit, et quando voluerit opportune, sciens cui C det, cui non det, tamquam medicus medicamenta, sciens melius morbum ægroti quam ipse ægrotus: ut ergo Deus hoc ostenderet, distribuit tempora veteris et novi Testamenti. In veteri Testamento promissiones sunt rerum terrenarum, in Novo autem regni cælorum. Pleraque præcepta Deum colendi et recte vivendi, ipsa sunt et ibi et hic: sed quia promissio ibi alia videtur, alia hic; jubentis imperium et obedientia servientis eadem est, sed merces quasi non est eadem. Etenim illis dictum est, ut accipiatis terram promissionis, ut in illa regnetis, ut inimicos vestros superetis, ut ab eis non subjugemini, ut omnia vobis abundent in hac terra, ut filios procreetis. Hæc terrena promissa sunt, sed tamen figurata. Fac aliquos sic illa accipere, D quomodo promissa sunt: et vere multi sic acceperunt. Nam data est terra filiis Israel, datæ sunt divitiæ, dati sunt filii et sterilibus et aniculis rogantibus Deum, et de ipso solo præsumentibus, et alium sibi adjutorem nec ad ista quærentibus. Vocem Domini in corde audierant, *Salus tua ego sum*. Si ad æterna, quare non ad temporalia? Ostendit hoc Deus in causa viri illius sancti Job: quia et ipse diabolus auferendi hæc non habet potestatem, nisi cum acceperit a summa illa potestate. Invidere potuit sancto, no-

Exodi 23. 25.

A cere numquid potuit? Accusare potuit, damnare numquid potuit? numquid valuit aliquid tollere, numquid vel unguem, numquid vel capillum lædere, nisi Deo diceret, Mitte manum tuam? Quid est, Mitte manum tuam? Da potestatem. Accepit. Ille tentavit, ille tentatus est. Tentatus tamen vicit, tentator victus est. Deus enim qui diabolo permiserat ut illa tolleret, illum servum suum interius non deseruerat, et ad ipsum diabolum superandum animam servi sui frameam sibi fecerat. Quantum valet hoc? (a) De homine dico. Victus in paradiso, victor in stercore. Ibi victus est a diabolo per mulierem, hic vicit diabolum et mulierem. Locuta es, inquit, tamquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona percepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? Quam bene audierat, *Salus tua ego sum*.

Job. 1. 11. — Gen. 3. 6. — Job 2. 10.

8. *Confundantur et revereantur requirentes animam meam.* Respice ad homines, Orate, inquit, pro inimicis vestris. Sed hic prophetia est. Et quæ figura optandi dicuntur, animo prophetandi explicantur. Illud fiat et illud fiat, nihil est aliud quam, hoc et hoc futurum est. Sic ergo audite prophetiam: *Confundantur et revereantur requirentes animam meam.* Quid est, *confundantur et revereantur?* Confundentur et reverebuntur. Factum est enim: multi salubriter confusi sunt, multi reveriti a persecutione Christi ad societatem membrorum ejus devota pietate transierunt: et non fieret hoc, nisi confunderentur, et revererentur. Ergo bene illis optavit. Sed quia duo sunt genera eorum qui vincuntur: duobus enim modis vincuntur, aut ad hoc vincuntur ut convertantur ad Christum, aut ad hoc vincuntur ut damnentur a Christo: explicata sunt et hic duo ipsa genera, obscure quidem, sed intellectorem desiderant. De his qui convertantur, accipe quod dictum est, *Confundantur et revereantur requirentes animam meam. Avertantur retrorsum.* Non præcedant, sed sequantur; non dent consilium, sed accipiant. Nam Petrus præcedere voluit Dominum, quando Dominus de passione sua futura diceret: consilium illi quasi salutis voluit dare, consilium salutis æger salvatori. Et quid ait Domino de illa futura sua passione confirmanti? Absit a te Domine, propitius tibi esto, non fiet istud. Præcedere volebat, ut Dominus sequeretur. Et ille quid? Redi retro satanas. Præcedendo satanas es, sequendo discipulus eris. Hoc ergo et istis, *Avertantur retrorsum, et confundantur, qui cogitant mihi mala.* Cum enim cœperint retrorsum sequi, jam non cogitabunt mala, sed desiderabunt bona.

v. 4 — Matt. 5. 44. — v. 19. — Matth. 16. 22.

9. Quid alii? Non enim omnes sic vincuntur, ut convertantur et credant: multi in pertinacia remanent, multi spiritus (b) præcedendi servant b in corde; et si non exserunt, tamen parturiunt, et ubi locum invenerint pariunt. De talibus quid

(a) Hæc verba, *De homine dico*, absunt a MSS. plerisque.

(b) In MSS. pluribus *retinendi*.

v. 5. sequitur? *Fiant tamquam pulvis ante faciem*
Ps. 1. 4. *venti*. Non sic impii non sic, sed tamquam pul-
vis quem projicit ventus a facie terræ. Ventus
tentatio est, pulvis iniquus. Quando venerit ten-
tatio, tollitur pulvis, nec stat, nec resistit. *Fiant*
tamquam pulvis ante faciem venti: et angelus
v. 6. *Domini tribulans eos. Fiat via eorum tenebræ et*
lubricum. Horrenda via. Tenebras solas quis non
horreat? Lubricum solum quis non caveat? In
tenebris et lubrico qua is? ubi pedem figis? Sunt
ista duo mala magnæ pœnæ hominum: tenebræ
ignorantia, lubricum luxuria. *Fiat via eorum*
tenebræ et lubricum: et angelus Domini perse-
quens eos: ut non possint stare. Nam unusquisque
in tenebris et lubrico cum viderit quia si pedem
moverit, labitur, et lux illi ante pedes non est;
vel hoc forte facit, ut expectet donec lucescat: sed
ibi est angelus Domini persequens eos. Hæc eis
futura prædixit, non quasi ut evenirent optavit.
Quamquam et Propheta in Spiritu Dei sic ea di-
cat, quomodo illa Deus facit, certo judicio, bo-
no, justo, sancto, tranquillo, non perturbatus
ira, non amaro zelo, non animo inimicitiarum
exercendarum, sed justitia vitiorum puniendo-
rum: verumtamen prophetia est.

10. Unde autem tanta mala ista? Quo meri-
v. 7. to? Audi quo merito: *Quoniam gratis abscon-*
derunt mihi muscipulæ suæ corruptionem. In
ipso capite nostro attendite, hoc fecerunt Judæi,
absconderunt muscipulæ suæ corruptionem. Cui
absconderunt muscipulam? Qui videbat corda
abscondentium. Sed tamen erat inter illos igno-
ranti similis quasi falleretur, cum illi in eo de-
ciperentur, in quo eum falli arbitrabantur. Ideo
enim ille tamquam fallebatur inter illos vivens,
quia nos inter tales sic victuri eramus, ut sine
Johan. 12. dubio falleremur. Ille videbat traditorem suum,
11. et elegit illum magis ad opus necessarium. Illius
malo magnum bonum operatus est: et tamen in-
ter duodecim electus est, ne ipse duodenarius
tam exiguus numerus esset sine malo. Hoc ad
exemplum nostræ patientiæ, quoniam necesse
erat ut inter malos viveremus; necesse erat ut
malos, sive scientes, sive nescientes, tolerare-
mus, exemplum patientiæ præbuit ne deficias,
cum cœperis inter malos vivere. Et quia illa
schola Christi in duodecim non defecit, quanto
magis nos firmi esse debemus, cum implentur
in Ecclesia magna, quæ de malorum permixtio-
ne prædicta sunt? Neque enim videbat ipsa scho-
Gen. 17. 2. la redditum semini Abrahæ quod erat promis-
sum, et ipsam aream unde massa quæ implebit
Matt. 3. 12. horreum, processura est. Quare igitur non, cum
trituratur, in ea digne palea toleratur, donec
ultima ventilatione purgetur? Hoc enim futu-
rum est malis quod audistis.

v. 7. 11. Sed tamen quid faciendum est? *Gratis*
absconderunt mihi corruptionem muscipulæ suæ.
Quid est *gratis?* Quibus nihil mali feci, quibus
nihil nocui. *Vane exprobraverunt animam meam.*
A Quid est, *vane?* Falsa dicentes, nihil proban-
tes. *Veniat illis muscipula, quam ignorant*. Ma-
gnifica retributio, nihil justius. Illi abscondé- v. 8.
runt muscipulam, ut ego ignorarem: illis veniat
muscipula, quam ignorant. Nam ego scio mu-
scipulam ipsorum. Quæ autem muscipula illis
ventura est? Illa quam ignorant. Audiamus ne
forte dicat illam: *Veniat illis muscipula, quam*
ignorant. Forte aliam illi absconderunt, alia il-
lis ventura est? Non: sed quid? Criniculis pec- Prov. 5. 22.
catorum suorum unusquisque constringitur. In-
de decipiuntur, unde decipere voluerunt. Inde
illis nocebitur, unde nocere conati sunt. Sequi-
tur enim, *Et captio quam occultaverunt, com-*
prehendat illos. Tamquam si quisquam veneni
calicem præparet alicui, et oblitus ebibat: et
B tamquam si foveam fodiat quisquam, in quam
quisque inimicus ejus in tenebris incidat, et il-
le oblitus quod foderat, ambulans ea via prior
illuc cadat. Prorsus Fratres mei ita credite, ita
certi estote: ita si est in vobis (a) excellentior a
prudentiæ ratio, videte atque perspicite: Nemo
malos non sibi prius nocet. Sic enim esse puta-
te malitiam, quomodo ignem. Incendere vis ali-
quid: illud quod admoves, prius ardet, nisi ar-
deat, non incendit. Facula est, hanc faculam ap-
ponis ut aliquid incendat: numquid non ipsa fa-
cula quam apponis, prior ardet, ut aliquid pos-
sit incendere? Malitia ergo procedit ex te, et
quem prius vastet nisi te? Quo profunditur ra-
mum lædit, ubi radicem habet non lædit? Et
quidem dico, quod malitia tua ut alteri non no-
C ceat fieri potest: ut autem tibi non noceat, fie-
ri non potest. Nam quid nocitum est sancto vi- Job. 1. 22.
ro Job, de quo prælocuti sumus? Quomodo in
alio Psalmo dicitur, Sicut novacula acuta fecisti Ps. 51. 4.
dolum. Quid fit de acuta novacula? Capilli, res
superfluæ deciduntur. Quid ergo facis ei quem
vis nocere? (b) Si nequam tibi ad malum con- b
sentiat cui vis nocere, non malitia tua ei nocitu-
ra est, sed sua: si autem intus ipse malitia ca-
reat, et cor mundum subdat illi voci dicenti,
Salus tua ego sum, forinsecus oppugnas, inte-
riorem hominem non expugnas: malitia tamen
tua ab interiore tuo procedit, te prius inanem
reddit. Tu putris es intus, unde iste vermis pro-
cessit, intus nihil integrum dereliquit. *Et captio*
quam occultaverunt, comprehendat eos: et in
muscipula incidant in ipsa. Non quod putabas
D forte paulo ante cum audires, *Veniat illis mu-*
scipula, quam ignorant, id est, quasi aliquid
aliud ex occulto inevitabile. In qua ergo? In
ipsa (c) iniquitate, quam mihi absconderunt. c
Nonne hoc factum est Judæis? Dominus eorum
iniquitatem vicit, illi iniquitate sua victi sunt.
Ille surrexit pro nobis, illi mortui sunt in se.

12. Hæc ergo malis nocere mihi volentibus:
mihi quid? *Anima autem mea exsultabit in Do-* v. 9.
mino: tamquam in eo a quo audierit, *Salus tua*
ego sum: tamquam non quærens alias extrinse-

(a) Vaticanus MSS. *excellentioris.*
(b) Editi, *Si nequaquam.* Rectius Colbertinus codex, *Si nequam.*
(c) MSS. *In ipsa, inquam, quam etc.*

cus divitias, tamquam non quærens circumflue- A
re voluptatibus bonisque terrenis: sed conju-
gem verum gratis amans, non ab illo volens ac-
cipere quod delectet, sed ipsum solum sibi pro-
a ponens a quo delectetur. Quid enim melius Deo (a)
Matt. 7. 7. dabitur mihi? Amat me Deus: amat te Deus. Ec-
ce proposuit, pete quod vis. Si tibi Imperator
b diceret, Pete quod vis, quos tribunatus (b) co-
mitivasque ructuares? Quanta tibi proponeres
et accipienda et aliis largienda? Deo tibi dicen-
te, Pete quod vis, quid petiturus es? Excute
v. 2. mentem tuam, exsere avaritiam tuam, proten-
de quantum potes, et dilata cupiditatem tuam:
non quicumque sed omnipotens Deus dixit, Pe-
te quod vis. Si possessionum es amator, desi-
deraturus es totam terram, ut omnes qui na-
scuntur, coloni tui aut servi tui sint. Et quid
cum totam terram possederis? Mare petiturus B
es, in quo vivere tamen non poteris. In hac ava-
ritia te pisces superabunt. Sed forte insulas pos-
sidebis. Transcende et hæc, pete et aerem quam-
vis volare non possis: porrige cupiditatem tuam
usque ad cælum, dic tuum esse solem, lunam,
stellas, quia ille qui fecit omnia dixit, Pete quod
vis: tamen nihil invenies carius, nihil invenies
melius, quam ipsum qui fecit omnia. Ipsum pe-
te qui fecit, et in illo et ab illo habebis omnia
quæ fecit. Omnia cara sunt, quia omnia pulcra
sunt: sed quid illo pulcrius? Fortia sunt: sed
quid illo fortius? Et nihil magis vult dare quam
se. Si aliquid inveneris melius, pete. Si aliud
petieris, injuriam facies illi, et damnum tibi,
præponendo illi quod fecit, cum velit seipsum
tibi dare qui fecit. In hoc amore dixit illi anima C
Ps. 118. 57. quædam, Et nunc ipsa est pars mea Domine,
id est, tu es pars mea. Eligant sibi qui volunt
quid possideant, faciant sibi partes de rebus:
Ps. 15. 5. Pars mea tu es, te mihi elegi. Et iterum, Do-
minus pars hereditatis meæ. Possideat te, ut
possideas illum: eris prædium ipsius, eris do-
mus ipsius. Possidet ut prosit, possidetur ut
prosit. Numquid ut aliquid ei tu prosis? Non
Ibid. 2. dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bono-
» rum meorum non eges. *Anima autem mea ex-*
sultabit in Domino. Delectabitur super salutare
Luc. 2. 30. *ejus*. Salutare Dei Christus est. Quoniam vide-
runt oculi mei salutare tuum.
v. 1. 13. *Omnia ossa mea dicent, Domine quis si-*
milis tibi? Quis digne de his verbis aliquid di- D
cat? Ego puto tantum pronuntianda esse, non
exponenda. Quid quæris illud aut illud? Quid
simile Domino tuo? Ipsum habes ante te. *Omnia*
ossa mea dicent, Domine quis similis tibi? Nar-
Ps. 118. 85. raverunt mihi injusti delectationes, sed non sicut
lex tua Domine. Fuerunt persecutores qui dice-
rent, Adora Saturnum, adora Mercurium. Non
colo, inquit, idola. *Domine quis similis tibi?*
Ps. 113. 5. Illi oculos habent, et non vident, aures habent
et non audiunt. *Domine quis similis tibi*, qui fe-
cisti oculum ad videndum, aurem ad audiendum?
Sed non colo, inquit, idola, quia faber fecit.
Cole arborem et montem: et hoc numquid faber
fecit? Et hic, *Domine quis similis tibi?* Terre-
na mihi ostenduntur, ut terræ creator es. Et hinc
forte (c) advertunt ad superiorem creaturam, et c
dicunt mihi, Cole lunam, cole istum solem, qui »
luce sua, tamquam magna lucerna, de cælo effi- »
cit diem. Et hic plane dico, *Domine quis simi-*
lis tibi? Lunam et stellas tu fecisti, solem diei
tu accendisti, cælum tu composuisti. Sunt mul-
ta invisibilia meliora. Sed forte et hic dicitur
mihi, Angelos cole, Angelos adora. Et hic dicam,
Domine quis similis tibi? Et ipsos Angelos tu
creasti. Nihil sunt Angeli, nisi videndo te. Me-
lius est cum ipsis possidere te, quam ipsos ado-
rando cadere a te.

14. *Omnia ossa mea dicent, Domine quis si-*
milis tibi? O corpus Christi sancta Ecclesia,
omnia ossa tua dicant, *Domine quis similis tibi?*
Et si carnes persecutioni cesserunt, ossa dicant,
Domine quis similis tibi? De justis enim dictum
est, (d) Diligit Dominus omnia ossa eorum, unum d
ex illis non confringetur: Quam multis justis in Ps. 33. 21.
persecutione ossa confracta sunt? Postremo, Rom. 1. 17.
justus ex fide vivit, et Christus justificat impium. Rom. 4. 5.
Quomodo autem justificat, nisi credentem et con-
fitentem? Quia corde creditur ad justitiam, ore Rom. 10. 10.
autem confessio fit ad salutem. Ergo et ille la-
tro, quamvis ex latrocinio ductus est ad judi-
cem, et a judice in crucem, tamen in ipsa cru-
ce justificatus est: corde credidit, ore confessus
est. Neque enim injusto et non jam justificato Luc. 23. 43.
diceret Dominus, Hodie mecum eris in paradi-
so: et tamen ossa ejus confracta sunt. Nam quan-
do ventum est, ut corpora deponerentur caussa
imminentis sabbati, inventus est Dominus jam Johan. 19. 33.
exanimis, et non sunt ossa ejus comminuta. Illi
autem qui vivebant, ut deponerentur, confracta
eis sunt crura, ut hoc dolore mortui possent se-
peliri. Numquid unius latronis qui perseveravit
impius in cruce, confracta sunt ossa, et non et-
iam illius qui corde credidit ad justitiam, ore
confessus est ad salutem? Ubi est ergo hoc quod
dictum est, Custodit Dominus omnia ossa eorum, Ps. 33. 21.
unum ex his non conteretur, nisi quia ossa di-
cuntur in corpore Domini omnes justi, firmi cor-
de, fortes, nullis persecutionibus et tentationi-
bus cedentes ad consentiendum malo? Et unde
possent nullis tentationibus cedere, nisi cum
persecutores dixerint, Ecce ille Deus, ecce qua-
lis ille Deus: veniat ille, (e) liget tibi: ecce est e
hic nescio quis in monte magnus sacerdos: for-
te ideo pauper es, quia non te adjuvat ille Deus,
supplica illi, et adjuvat: forte ideo ægrotas,
quia illi non supplicas; supplica illi, et conva-
lesces: forte ideo filios non habes, supplica illi,

(a) Plures MSS. *Quid enim melius Deo? Dicit mihi ali-*
quis, Amat me etc.
(b) Editi, *comitatusque*. MSS. vero plerique, *comiti-*
vasque: quod vocabulum Comitis dignitatem et gradum
sonat, reperiturque non raro in Cod. Theod. et Justin.
et apud Cassiodorum in lib. variar.
(c) Aliquot MSS. *avertunt*.
(d) Pauciores MSS. *Custodit*.
(e) Sic nonnulli MSS. Alii autem *liget te*. Quidam,
nocet tibi. Ceteri cum editis, *negat tibi*.

A et habebis. Hic vero si in corpore Domini de ossibus est, repellit omnes istas voces, et dicit, *Domine quis similis tibi?* Da, si vis dare, et in hac vita, quod quæro: si autem non vis, tu esto vita mea, quem semper quæro. Hinc ad te libera fronte exeam, si alium adoravero, et te offendero? Cras forte moriturus sum, qua fronte te videbo? Magna misericordia ipsius, et monuit ut bene vivamus, et diem nobis novissimum mortis nostræ abscondit, ne nobis de futuro aliquid promittamus. Facio hodie, et vivo: cras non facio. Quid si te non invenit cras? Dic ergo inter ossa Christi, *Domine quis similis tibi? Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi?*

Psal. 33. 10. 15. *Eruens inopem de manu* (a) *fortiorum*
ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum. Huc usque Psalmus lectus est hodie, huc usque
B tractandus est: ne in fastidium veniant quæ dicta sunt, dum volumus et alia dicere. Sufficiant ergo hodie hæc, *Eruens inopem de manu fortiorum ejus.* Quis eruens, nisi qui manu fortis est? Ille David eruet inopem de manu fortiorum ejus. Fortior enim fuerat diabolus ad tenendum
Matt. 12. 29. te, quia ipse vicit cui consensisti. Sed quid fecit manu fortis? Nemo intrat in domum fortis ut vasa ejus diripiat, nisi prius alligaverit fortem. Potestate sua sacratissima, magnificentissima, alligavit diabolum, effundendo frameam ad concludendum eum, ut eruat inopem et egenum,
Ps. 71. 12. cui non erat adjutor. Quis enim adjutor tibi, ni-
Ps. 18. 15. si Dominus cui dicis, Domine adjutor meus et redemptor meus? Si de tuis viribus præsumere
C volueris, inde cades unde præsumseris: si de alterius, dominari vult, non subvenire. Ille ergo nobis quærendus est, qui et redemit, et liberos fecit, et sanguinem suum ut eos emeret dedit, et servos suos fratres fecit.

* SERMO SECUNDUS

* Habitus die proximo post superiorem Sermonem.

DE RELIQUA PARTE PSALMI XXXIV.

1. Ad reliqua Psalmi intendamus animum, Dominumque et Deum nostrum, et de sanitate intelligendi, et de fructu bene agendi deprecemur. Quo usque hesterno die disputatum sit, credo meminisse Caritatem Vestram: ex ipso
D loco hodie sumamus exordium. Intelligimus enim hic vocem Christi; vocem scilicet capitis et corporis Christi. Christum cum audis, noli sponsum a sponsa separare, et intelligite magnum
Gen. 2. 24. illud sacramentum, Erunt duo in carne una. Si duo in carne una, quare non et in voce una?
Ephes. 5. 31. Non enim tentationes caput hic pertulit, et corpus non perfert: aut vero fuit caussa patiendi capiti, nisi ut corpori præberet exemplum. Dominus enim voluntate passus est, nos necessitate: ille miseratione, nos conditione. Proinde illius voluntaria passio, nostra est necessaria consolatio; ut quando talia forte perpetimur, intueamur caput nostrum, ut ejus exemplo commoniti dicamus nobis, Si ille, quid nos? Et quemadmodum ille, ita et nos. Quantumlibet enim sævierit inimicus, usque ad mortem corporis accedere potuit: quod corpus nec ipsum exstinguere potuit in Domino, quia tertio die resurrexit. Quod in illo factum est die tertio, hoc in nostro in fine sæculi. Spes resurrectionis nostræ differtur, numquid aufertur? Cognoscamus hic ergo voces Christi, Carissimi, et separemus eas a vocibus impiorum. Voces sunt enim corporis persecutionem angustiasque et tentationes in hoc sæculo patientis. Sed quoniam multi hic patiuntur, et pro peccatis et pro sceleribus suis; magna vigilantia discernenda est caussa, non pœna. Sceleratus enim potest habere Martyris similem pœnam, sed tamen dissimilem caussam. Luc. 23. 33.
Tres erant in cruce, unus Salvator, alius salvandus, alius damnandus: omnium par pœna, sed impar caussa.

2. Dicat ergo caput nostrum, *Insurgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.* v. 11.
Nos autem dicamus capiti nostro, Domine quid ignorabas? Itane tu aliquid ignorabas? Nonne et interrogantium corda noveras? nonne eorum dolos ante prospexeras? nonne in eorum manus te sciens dederas? nonne ut ab eis patereris veneras? Quid ergo ignorabas? Ignorabat peccatum: et hoc peccatum ignorabat, non quasi non judicando, sed non committendo. Sunt hujusmodi locutiones etiam quotidianæ, cum dicis de aliquo, Non novit stare, hoc est, quia non stat: et, Non novit benefacere, quia non benefacit. Non novit malefacere, quia non malefacit. Quod alienum est ab opere, alienum est a conscientia: quod alienum est a conscientia, alienum videtur et a scientia. (b) Ita dicitur Deus nescire, b
quomodo ars non novit vitia, et tamen per artem cognita dijudicantur. Hoc ergo nobis caput nostrum interrogantibus ex ipsius Evangelii sui veritate respondet, cum dixerimus, Domine quid ignorabas? quid tu potuisti interrogari quod nesciebas? Respondet, Iniquitates ignorabam, de iniquitatibus interrogabar. Habes in Evangelio, (si non me credis ignorare iniquitates,) quia et ipsos iniquos ignoro, quibus in fine dicturus sum, Non novi vos, recedite a me qui operamini iniquitatem. Numquid non noverat quos damnabat, aut potest juste (c) damnare, nisi bonus cognitor? Et tamen bonus cognitor non est mentitus, dicendo, Non novi vos: id est, non coaptamini corpori meo, non hæretis regulis meis: (d) vitia estis; ego autem ars ipsa sum quæ non habet vitium; et in qua quisque non discit nisi non facere vitium. *Insurgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.* Quid sic ignorabat Christus, quam blasphemare? Hinc interrogabatur a persecutoribus, et quia verum

Matt. 7. 23. c d

(a) Meliores MSS. juxta LXX. *fortiorum ejus*, * et *egenum et pauperem etc.*

(b) Plerique MSS. *Et dicitur, Nescirit, quomodo ars non novit vitia, et tamen per artem cognita devitantur.*

(c) Sic MSS. At editi, *damnari, nisi qui malus cognoscitur.*

(d) Sic MSS. At editi, *vitiis hæsistis.*

Matt. 26. 65. dixit, blasphemasse judicatus est. Sed a quibus? A
v. 12. De quibus sequitur, *Retribuebant mihi mala pro bonis et sterilitatem animæ meæ.* Ego attuli fecunditatem, ipsi retribuebant sterilitatem: ego vitam, ipsi mortem: ego honorem, ipsi contumelias: ego medicinam, ipsi vulnera: ut in his omnibus quæ retribuebant, utique sterilitas
Matt. 21. 19. erat. Hanc sterilitatem in arbore maledixit, ubi fructum cum quæreret non invenit. Folia erant, et fructus non erant: verba erant, et facta non erant. Vide in verbis numerositatem, et in factis sterilitatem: qui prædicas non furandum, fura-
Rom. 2. 21. ris; qui dicis non adulterandum, adulteras. Tales erant, qui Christum quæ ignorabat interrogabant.

v. 13. 3. (a) *Ego autem cum mihi molesti essent,*
a *induebam me cilicio: et humiliabam in jejunio animam meam: et oratio mea in sinum meum*
1. Cor. 12. 27. *convertetur.* Docemur quidem, Fratres, quia pertinemus ad corpus Christi, quia sumus membra Christi: et admonemur in omni tribulatione nostra, non cogitare quemadmodum respondeamus inimicis, sed quemadmodum orando Deum propitiemus, et maxime ne tentatione vincamur; deinde, ut etiam illi qui nos persequuntur, ad sanitatem justitiæ convertantur. Nullum majus, nullum melius negotium est in tribulatione, quam recedere ab eo strepitu qui foris est, et
Matt. 6. ire in interiora mentis secretaria; ibi Deum invocare, ubi nemo videt gementem et subvenientem; illius cubiculi adversus omnem extrinsecus illatam molestiam ostium claudere, humiliare seipsum in confessione peccati, magnificare et
b laudare Deum, et corripientem et (b) consolantem: prorsus hoc omni modo tenendum est. Verumtamen in corpore hoc dixerimus, id est, in nobis: in Domino autem nostro Jesu Christo quid tale agnoscimus? Evangelio perspecto et diligentissime perscrutato non invenimus Dominum in aliqua passione et tribulatione sua induisse se cilicio. Jejunasse quidem eum legimus postea quam baptizatus est: cilicium ibi nullum audivimus, nullum legimus: jejunasse autem nondum
Matt. 4. 1. Judæis persequentibus, sed diabolo tentante. Non eo tempore dico jejunasse Dominum, quando eum interrogabant quæ ignorabat, et quando retribuebant mala pro bonis, insectando, persequendo, tenendo, flagellando, vulnerando, occidendo: sed tamen in his omnibus, Fratres, si aliquantulum pia curiositate levemus velum, et interiora hujus Scripturæ oculo cordis intento rimemur, invenimus et hoc fecisse Dominum. Cilicium fortasse appellat carnis suæ mortalitatem. Quare cilicium? Propter similitudinem carnis peccati. Apostolus enim dicit, Mi-
Rom. 8. sit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne: hoc est, Filium suum induit cilicio, ut

A de cilicio damnaret hœdos. Non quia peccatum erat, non dico in Verbo Dei, sed nec in ipsa quidem dico anima sancta et mente hominis, quem sibi ad unitatem personæ Verbum Dei et Sapientia coaptaverat; sed nec in ipso corpore peccatum ullum erat, sed similitudo carnis peccati erat in Domino; quia mors non est nisi de Rom. 5. 12.
peccato, et utique corpus illud mortale erat. Nam nisi mortale esset, non moreretur; si non moreretur, non resurgeret; si non resurgeret, exemplum vitæ æternæ nobis non demonstraret. Ergo sic dicitur mors peccatum, quæ facta est peccato; quomodo dicitur lingua Græca, lingua Latina, non ipsum membrum carnis, sed quod fit per membrum carnis. Nam lingua in membris nostris unum est de ceteris, sicut ocu-
B li, nasus, aures, et cetera: lingua autem Græca, verba Græca sunt; non quia verba lingua, sed quia verba per linguam. Dicis de aliquo, Agnovi faciem ipsius, de membro corporis loquens: et dicis etiam, Agnovi manum ipsius absentis, non manum in corpore, sed scripturam quæ facta est per manum quæ erat in corpore. Sic ergo peccatum Domini quod factum est de peccato; quia inde carnem assumsit, de massa ipsa quæ mortem meruerat ex peccato. Etenim ut celerius dicam, Maria (c) ex Adam mortua pro- c
pter peccatum, Adam mortuus propter peccatum, et caro Domini ex Maria mortua est propter delenda peccata. Hoc cilicio se induit Dominus: et ideo non est agnitus, quia sub cilicio latitabat. *Cum mihi*, inquit, *molesti essent*, in-
C *duebam me cilicio:* id est, illi sæviebant, ego latebam. Si enim latere nollet, nec mori posset; quando quidem uno temporis puncto stillam quamdam potestatis suæ, si (d) vel stilla dicen- d
da est, exseruit, quando eum tenere voluerunt, et ad unam ejus interrogationem, Quem quæri- Johan. 18. 4.
tis, redierunt omnes retro et ceciderunt. Tantam potestatem in passione non humiliaret, nisi sub cilicio lateret.

4. Ergo *induebam me cilicio: et humiliabam in jejunio animam meam.* Iterum si intelleximus cilicium, quomodo intelligimus jejunium? Manducare volebat Christus, quando poma quæ- Matth. 21. 19
rebat in arbore, et si inveniret manducaret? Johan. 4. 5.
Bibere volebat Christus quando dixit mulieri Samaritanæ, Da mihi bibere, dixit in cruce, Si-
D tio? Quid esurivit, quid sitivit Christus, nisi Johan. 19. 28.
bona opera nostra? In illis enim crucifigentibus et persequentibus, quia nulla bona opera invenerat, jejunabat: retribuebant enim sterilitatem animæ ipsius. Nam quale jejunium ipsius Luc. 23. 40.
fuit, qui vix invenit unum latronem, quem in cruce gustaret? Apostoli enim fugerant, et se Matth. 26. 69
in turba absconderant. Et ille Petrus qui se us- Johan. 13. 37
que ad mortem Domini perseveraturum esse promiserat, jam ter negaverat, jam fleverat, et

(a) De eodem versu 13. tractatur supra pag. 161. c.
(b) Editi, *consulentem*. Nonnulli vero MSS. *consolantem*.
(c) Ita Lov. et maxima pars MSS. At Fr. *Maria ex Adam mortua propter peccatum Adæ, Adam mortuus est propter peccatum* etc. Duo MSS. Vaticanus et Colbertinus, *Maria ex Adam, Adam mortuus propter peccatum* etc. Floriacensis denique, *Maria ex Adam primo, Adam secundus ortus ex Maria propter delenda peccata.*
(d) Sic MSS. At editi, *si vera stilla.*

adhuc in turba latebat, adhuc timebat ne agno- A
sceretur. Postremo illo viso mortuo, omnes de
salute ipsa desperaverunt: quos desperantes in-
venit post resurrectionem, et locutus cum eis
invenit eos dolentes et lugentes, nihil jam spe-
rantes. Nam et ita sunt quidam eorum cum eo
locuti, cum diceret, Quid loquimini inter vos?
Luc. 24. 18. Illi enim de illo loquebantur. Tu solus, inquiunt,
» peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti
» quæ fecerunt sacerdotes et principes nostri de
» Jesu Nazareno, qui erat potens in factis et di-
» ctis, quomodo eum crucifixerunt et occiderunt?
» Nos autem sperabamus, quia ipse erat redem-
» turus Israel. In magno jejunio Dominus reman-
serat, nisi reficeret quos voraret. Nam refecit
eos, consolatus est eos, confirmavit eos, et in
corpus suum convertit eos. Fuit ergo et hoc B
modo in jejunio Dominus noster.
Item v. 15. 5. *Et oratio mea*, inquit, *in sinum meum
convertetur*. In hoc plane versu magnus sinus
est, et præstet Dominus ut penetrabilis nobis
fiat. In sinu enim secretum agnoscitur. Et qui-
Matt. 6. dem Fratres, et nos orare sic bene admonemur
in sinu nostro, ubi Deus videt, ubi Deus audit,
quo nullus oculus humanus penetrat, quo non
Dan. 13.35. et 42. videt nisi qui subvenit; ubi oravit Susanna, et
cum ejus vox ab hominibus non audiretur, o
Deo tamen audita est. Et hoc bene admonemur:
sed in Domino nostro aliquid plus debemus in-
telligere, quia et ipse oravit. Et quidem cilicium
ejus non agnoscimus in Evangelio secundum lit-
teram. Nec jejunium ejus tempore passionis se-
cundum litteram: adeoque ea exposuimus in C
allegoris et similitudine dicta, ut potuimus. O-
Ps. 21. 2. rationem vero ejus et de cruce audivimus, Deus
Matth. 27. 46. meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Sed
et ibi nos (*a*) eramus. Quando enim eum dere- a
Matth. 14. 23. liquit Pater, a quo numquam discessit? Legi-
mus etiam in montem orasse solum Jesum, le-
Luc. 6. 12. gimus pernoctasse in oratione; etiam sub tem-
pus ipsius passionis. *In sinum* ergo *meum con-
vertetur oratio mea*. Nescio quid melius intelli-
gam de Domino, interim nunc quod occurrit
(forte melius aliquid postea occurret, vel mihi,
vel cuiquam meliori) *in sinum meum converte-
tur oratio mea*, hoc intelligo dictum, quia in
2. Cor. 5. 19. sinu suo habebat Patrem. Deus enim erat in
Christo mundum reconcilians sibi. In se habe-
bat quem deprecaretur: non erat ab illo longe, D
Johan. 14. 10. quia ipse dixerat, Ego in Patre, et Pater in me
est. Sed quia oratio ad ipsum magis hominem
pertinet: secundum enim quod Verbum est Chri-
stus, non orat, sed exaudit; et non sibi subve-
niri quærit, sed cum Patre omnibus subvenit:
quid est, *Oratio mea in sinum meum converte-
tur*, nisi, in meipso humanitas in meipso in-
terpellat divinitatem?
v. 14. 6. *Sicut proximum, sicut fratrem nostrum,
ita complacebam: tamquam lugens et contrista-
tus, ita humiliabar*. Ad corpus suum respicit:
jam nos hic videamus. Quando gaudemus in ora-

(a) Sic MSS. At editi, *oramus*.

A tione, quando mens nostra serenatur, non pro-
speritate seculi, sed luce veritatis: qui sentit
hanc lucem, novit quod dico, et videt hic, a-
gnoscitque quod dictum est, *Sicut proximum,
sicut fratrem nostrum ita complacebam*. Sic e-
nim tunc anima placet Deo, non longe posita. Act. 17. 28.
In illo, inquit, movemur et sumus: quasi pro-
pinquo, quasi amico. Si autem non est talis, ut
possit sic gaudere, sic (*b*) fulgere, sic propin- b
quare, sic adhærere, et videt longe se inde,
faciat quod sequitur: *Tamquam lugens et con-
tristatus, ita humiliabar. Ut fratrem nostrum,
ita complacebam*, propinquans dixit. *Ut lugens
et contristatus, sic humiliabar*, remotus et lon-
ge positus dixit. Quid enim luget, nisi quod de-
siderat et non habet? Et nonnumquam in uno
B homine utrumque contingit, ut aliquando pro-
pinquet, et aliquando longe fiat: propinquat luce
veritatis, longe fit nubilo carnis. Neque enim,
Fratres, Deo qui ubique est, et nullo contine-
tur loco, aut per loca propinquamus, aut ab
illo per loca removemur. Propinquare illi, est
similem illi fieri; recedere ab illo, dissimilem
illi fieri. Nonne cum vides duas res prope simi-
les, dicis, Propinquat hæc illi? Et quando tibi
dissimilia demonstrantur, quamvis uno loco et
plerumque una manu teneantur, dicis, Longe
est hæc species ab illa? Ambas tenes, ambas
adjungis, et dicis, Longe est hæc res ab illa:
non utique loco, sed dissimilitudine. Si ergo vis
appropinquare, similis esto, si non vis esse si-
milis, longinquabis. Sed cum similis es, gaude,
C cum dissimilis, geme: ut gemitus excitet desi-
derium; immo desiderium excitet gemitum, et
per gemitum propinques, qui cœperas longin-
quare. Nonne Petrus propinquavit, quando di-
xit, Tu es Christus Filius Dei vivi? Et rursum Matth. 16. 16
idem ipse longe factus est dicendo, Domine, Ibid. 22.
absit a te, non fiet istud. Denique tamquam pro-
ximus quid dixit propinquanti? Beatus es Simon
Barjona. Tamquam longinquanti et dissimili quid »
dixit? Redi retro satanas. Illi propinquanti, Non »
tibi revelavit caro et sanguis, inquit, sed Pater
meus qui in cœlis est: illius lux te perfudit, il-
lius luce fulges. Quando autem longe factus con-
tradixit passioni Domini futuræ pro salute no- »
stra, Non sapis, inquit, quæ Dei sunt, sed quæ »
sunt hominum. Merito ambas res ponens quidam Ps. 30. 32.
D in Psalmo ait, Ego dixi in ecstasi mea, proje-
ctus sum a facie oculorum tuorum. In ecstasi
non diceret, nisi propinquaret. Ecstasis enim
mentis excessus est. Effudit super se animam
suam, et propinquavit Deo: et per quamdam
nubem pondusque carnis rursus in terram pro-
jectus, recolens ubi fuisset, et videns ubi es-
set, dixit, Projectus sum a facie oculorum tuo-
rum. Ergo *Sicut proximum, sicut fratrem no-
strum ita complacebam*, præstet ut fiat in no-
bis. Quando autem non fit, vel hoc fiat, *Tam-
quam lugens, et contristatus, ita humiliabar*.
7. *Et adversus me lætati sunt et convenerunt*, v. 15.

(b) Editi, *fugere*. Melius MSS. *fulgere*.

in unum. Illi læti, ego tristis. Sed modo audi- A
Matt. 5 5. vimus in Evangelio, Beati qui lugent. Si beati qui lugent, miseri qui rident. *Adversus me lætati sunt et convenerunt: congregata sunt in me flagella, et ignoraverunt.* Quoniam quæ ignorabam interrogabant me, et ipsi ignoraverunt quem interrogarent.

v. 16. 8. (a) *Tentaverunt me, et subsannaverunt me*
a *subsannatione.* Id est, irriserunt me, insultaverunt mihi: hoc capiti, hoc corpori. Attendite Fratres ad gloriam Ecclesiæ, quæ nunc est respicite opprobria ejus præterita, respicite aliquando undique fugatos esse Christianos, et ubicumque inventos, illusos, cæsos, occisos, bestiis objectos, incensos, lætatos homines adversus illos. Quod capiti, hoc et corpori. Sicut enim Domino cruce, sic corpori ipsius in omni
B illa quæ jam facta est persecutione, nec desinunt etiam nunc persecutiones ipsorum. Ubicumque invenerint Christianum, solent insultare, exagitare, irridere, vocare hebetem, insulsum, nullius cordis, nullius peritiæ. Quidquid volunt faciant, Christus in cælo est: quidquid volunt faciant, honoravit ille pœnam suam, jam crucem suam in omnium frontibus fixit: impius insultare permittitur, sævire non permittitur, sed tamen ex eo quod lingua promit, intelligitur quid gestet in corde. *Striderunt in me dentibus suis.*

v. 17. 9. *Domine quando respicies? Restitue animam meam ab astutiis eorum, a leonibus unicam meam.* Nobis enim tardum est, et ex per-
C sona nostra hoc dictum est, *Quando respicies?* id est, quando videbimus vindictam de his qui nobis insultant, quando illam viduam judex tæ-
Lucæ 18. 3. dio victus exauditurus est? Verumtamen judex noster non tædio, sed amore differt salutem nostram; ratione, non inopia; non quia non potest et modo subvenire, sed ut numerus omnium nostrum usque in finem possit impleri. Et tamen nos ex desiderio quid dicimus? *Domine quando respicies? Restitue animam meam ab astutiis eorum, a leonibus unicam meam*, id est, Ecclesiam meam a sævientibus potestatibus.

10. Denique vis nosse quid sit illa unica? Lege
v. 18. sequentia: *Confitebor tibi, Domine, in Ecclesia multa, in populo gravi laudabo te.* Plane *in Ecclesia multa confitebor tibi, in populo gravi laudabo te.* Fit enim confessio in omni multitudine,
D sed non in omnibus Deus laudatur: tota multitudo audit confessionem nostram, sed non in omni multitudine laus Dei est. In ista enim omni multitudine, id est, in Ecclesia, quæ toto orbe terrarum diffusa est, palea est et frumentum: palea volat, frumentum manet; ideo *in populo gravi laudabo te.* In gravi populo, quem ventus tentationis non aufert, in his Deus laudatur. Nam in palea blasphematur semper. Quando palea nostra attenditur, quid dicitur? Ecce quomodo vivunt Christiani, ecce quid faciunt

Christiani: et fit quod scriptum est, Quoniam Isai. 52. 5.
nomen meum per vos blasphematur in Gentibus. Inique, invide, aream inspicis, qui totus Rom. 2. 24.
in palea es, non tibi facile grana occurrunt: quære et invenies populum gravem, in quo Dominum laudes. Vis invenire? Esto talis. Nam si non fueris talis, difficile est ut non omnes tales tibi videantur qualis es. Et comparantes, ait 2.Cor.10.12.
Apostolus, semetipsos sibimetipsis, non intelligunt. *In populo gravi laudabo te.*

11. *Non insultent mihi qui adversantur mihi* v. 19.
inique. Insultant enim mihi de palea mea. *Qui oderunt me gratis*, hoc est, quibus nihil nocui. *Et annuentes oculis:* hoc est, hypocritæ simulati. *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur.* v. 20.
Quid est, *annuentes oculis?* Pronuntiantes vultu quod in corde non gestant. *Et annuentes oculis* qui sunt? *Quoniam mihi quidem* (b) *pacifice lo-* b
quebantur: et super iram dolose cogitabant. Et dilataverunt in me os suum. Primo annuentes v. 21.
oculis, leones illi quærentes rapere et devorare, primo blandientes pacifica loquebantur, et super iram dolose cogitabant. Quæ pacifica loqueban- Matth. 22.
tur? Magister, scimus quia nullius personam » 16.
accipis, et in veritate viam Dei doces, Licet dare tributum Cæsari, an non licet? Mihi quidem pacifica loquebantur. Quid ergo? Eos tu non agnoscebas, et fallebant te oculis annuentes? Immo agnoscebat: ideo ait, Quid me tentatis, hypocritæ? Postea dilataverunt in me os suum, clamantes, Crucifige, crucifige. *Dixerunt Euge, euge, viderunt oculi nostri.* Hoc Matth. 26.
jam insultando, *Euge, euge*, Prophetiza nobis 68.
Christe. Quomodo simulata erat pax ipsorum, quando tentabant de nummo, sic jam insultatoria laus eorum. *Dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi nostri:* id est, facta tua, mirabilia tua. (c) Hic est Christus. Si ipse est Christus, Matth. 27.
descendat de cruce, et credimus ei. Alios sal- » 42.
vos fecit, seipsum salvum facere non potest. *Vi-* » c
derunt oculi nostri. Hoc est totum quod se jactabat, quod se Filium Dei dicebat. Dominus Johan.19.7.
autem patiens hærebat in cruce: non potentiam perdiderat, sed patientiam demonstrabat. Quid enim illi erat magnum de cruce descendere, qui potuit postea de sepulcro resurgere? Sed cessisse videtur insultantibus: et hoc oportebat, ut resurgens suis se ostenderet, et non illis, in magno sacramento: quia resurrectio ipsius vitam novam significabat, vita autem nova amicis nota est, non inimicis.

12. *Vidisti, Domine, ne sileas.* Quid est, *ne* v. 22.
sileas? Judica. De judicio etenim dicitur quodam loco, Tacui, numquid semper tacebo? Et de di- Isai. 42. 14.
latione judicii dicitur peccatori, Hæc fecisti, et Ps. 49. 21.
tacui; suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis. Quomodo tacet qui loquitur per Prophe- »
tas, qui loquitur ore suo in Evangelio, qui loquitur per Evangelistas, qui loquitur per nos quando verum dicimus? Quid ergo? Silet a ju-

(a) Hic omittit priorem partem versiculi 16, quam post attingit in Enarratione Psal. 37.

(b) Aliquot MSS. *pacifica.*
(c) Quatuor MSS. *hoc est Christi.*

dicio, non a præcepto, non a doctrina. Hoc
a antem judicium ipsius (a) invocat quodam mo-
do Propheta, et prædicit, *Vidisti, Domine, ne
tacueris:* id est, quia non silebis, quia necesse
est ut judices. *Domine, ne discedas a me.* Donec
Matth. 28. 20. veniat judicium ne discedas a me, sicut promi-
sisti, Ecce ego vobiscum sum usque in consum-
mationem sæculi.
v. 23. 13. *Exsurge, Domine, et intende judicio meo.*
Cui judicio? Quia tribulatus es, quia laboribus
et doloribus cruciatus es? Nonne ista etiam mul-
ti mali patiuntur? Cui judicio? Ideo justus, quia
ista pateris? Non. Sed quid? *Judicio meo.* Quo-
modo sequitur? *Intende judicio meo, Deus meus
et Dominus meus in caussam meam.* Non in pœ-
nam meam, sed in caussam meam: non in id
Matth 5. 10. quod mecum habet latro commune, sed in illud B
quod beati qui persecutionem patiuntur propter
justitiam. Hæc enim caussa discreta est. Nam
pœna similis est bonis et malis. Itaque Martyres
non facit pœna, sed caussa. Nam si pœna Mar-
tyres faceret, omnia metalla Martyribus plena
essent, omnes catenæ Martyres traherent, omnes
qui gladio feriuntur, coronarentur. Ergo discer-
natur caussa. Nemo dicat, Quia patior justus
sum. Quia ipse qui primo passus est, pro justi-
tia passus est: ideo magnam exceptionem addi-
Matth. 9. 10. dit, Beati qui persecutionem patiuntur propter
justitiam. Nam multi habentes bonam caussam
faciunt persecutionem; et habentes malam caus-
sam patiuntur persecutionem. Si enim persecu-
tio non posset fieri bene, non diceretur in Psal-
Ps. 100. 5. mo, Detrahentem proximo suo occulte, hunc C
persequebar. Deinde, Fratres, pater bonus et
justus nonne persequitur filium luxuriosum?
Persequitur vitia ejus, non ipsum; non quod ge-
nuit, sed quod ille addidit. Medicus nempe qui
ad salutem adhibetur, nonne ferro plerumque
armatur? sed contra vulnus, non contra homi-
nem. Secat, ut sanet: et tamen cum secat ægro-
tum, dolet ille, clamat, resistit, et si forte febre
mentem perdiderit, etiam medicum cædit; nec
b tamen ille desistit a (b) salute ægrotantis, quod
novit facit, illum maledicentem, convicianten
non curat. Nonne excitantur cuncti lethargici,
ne somno gravi premantur in mortem? Et hoc
patiuntur a filiis suis quos carissimos genue-
runt; et non est carus filius, nisi fuerit dor-
mienti patri molestus. Lethargici excitantur, D
phrenetici ligantur: sed tamen utrique amantur.
Nemo ergo dicat, Persecutionem patior; non
ventilet pœnam, sed probet caussam: ne si caus-
sam non probaverit, numeretur cum iniquis.
Ideo quam vigilanter, quam optime hic com-
mendavit, *Domine, intende judicio meo*, non
pœnis meis: *Deus meus et Dominus meus in
caussam meam.*
v. 24. 14. *Judica me, Domine, secundum justitiam
meam.* Hoc est, in caussam meam. Non secun-
dum pœnam meam, sed *secundum justitiam*

(a) Sic nonnulli MSS. At editi, vocat.
(b) Plures MSS. a salute eroganda.

A *meam, Domine Deus meus*, id est, secundum
hoc me judica.
15. *Et non insultent in me:* inimici mei. * *Non* v. 25
dicant in corde suo, Euge, euge, animæ nostræ:
id est, Fecimus, quod potuimus, occidimus, abs-
tulimus. *Non dicant:* ostende quia nihil fecerunt.
Non dicant, absorbuimus eum. Unde illi Marty-
res dicunt, Nisi quia Dominus erat in nobis, for- Ps. 123. 1.
tasse vivos absorbuissent nos. Quid est, absor-
buissent nos? In corpus suum trajecissent nos.
Hoc enim absorbes, quod in corpus tuum trajicis.
Vult te mundus absorbere: tu absorbe mundum,
trajice illum in corpus tuum, macta et mandu-
ca. Quod Petro dictum est, Macta et manduca: Act. 10. 13
occide in eis quod sunt, fac eos quod tu es. Illi
autem contra si tibi persuaserint impietatem,
absorberis ab eis. Non quando persequuntur te
ab his absorberis, sed quando tibi persuadent
quod sunt. *Nec dicant, absorbuimus eum.* Tu
absorbe corpus Paganorum. Quare corpus Paga-
norum? Vult te absorbere, fac illi quod vult tibi
facere. Ideo fortasse vitulus ille comminutus in Exod. 32. 20.
aquam missus, et potum datus est, ut absorbe-
retur ab Israel corpus impiorum. *Erubescant et* v. 26.
*revereantur simul, qui gratulantur malis meis:
induantur confusione et verecundia:* ut nos illos
absorbeamus erubescentes et confusos. *Qui ma-
ligna loquuntur adversum me.* Illi erubescant,
illi confundantur.
16. Quid tu jam caput cum membris? *Exsul-* v. 27.
tent et lætentur qui volunt justitiam meam:
qui hæserint corpori meo. *Et dicant semper Ma-
gnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.** v. 28.
*Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota
die laudem tuam.* Et cujus lingua durat medita-
ri tota die laudem Dei? Ecce modo paulo lon-
gior sermo factus est, fatigamini. Tota die Deum
laudare quis durat? Suggero remedium, unde
tota die laudes Deum, si vis, Quidquid egeris
bene age, et laudasti Deum. Quando cantas hy-
mnum, laudas Deum: lingua tua quid agit, nisi
laudet et conscientia tua? Cessasti ab hymno
cantando, discedis ut reficiaris? noli inebriari,
et laudasti Deum. Discedis ut dormias? noli sur-
gere ad malefaciendum, et laudasti Deum. Ne-
gotium agis? noli fraudem facere, et laudasti
Deum. Agrum colis? noli litem movere; et lau-
dasti Deum. (c) In innocentia operum tuorum c
præpara te ad laudandum Deum tota die.

IN PSALMUM XXXV.

* ENARRATIO.

* Sermo habitus forte die sabbati ex n. 19.

1. Intendat Caritas Vestra paululum textum
et mysteria Psalmi hujus, et curramus eum,
quia in multis locis apertus est: ubi autem ob-
scuritatis necessitas nos immorari coegerit, to-
lerabitis fructu discendi. *Dixit injustus ut de-* v. 2.
linquat in semetipso, non est timor Dei ante ocu-

(c) Aliquot MSS. *Innocentia operum tuorum præpa-
ra te etc.*

los ejus. Non unum hominem, sed genus hominum iniquorum dicit, qui sibi adversantur, non intelligendo ut bene vivant; non quia non possunt, sed quia nolunt. Aliud est enim quando quisque conatur aliquid intelligere, et per infirmitatem carnis non potest, sicut dicit quodam
Sap. 9. 15. loco Scriptura, Quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: aliud autem quando perniciosius agit adversum seipsum cor humanum, ut quod possit intelligere, si bona voluntas accederet, non intelligat, non quia difficile est, sed quia voluntas (a) adversa est. Hoc autem fit dum amant peccata sua, et oderunt præcepta Dei. Sermo enim Dei adversarius tuus est, si tu amicus sis iniquitatis tuæ: si autem tu adversarius sis iniquitatis tuæ, sermo Dei amicus tuus est, et adversarius iniquitatis tuæ. Si ergo odisti iniquitatem tuam, jungis te sermoni Dei; et eritis duo adversus illam perimendam, tu et sermo Dei. Tu enim per te ex viribus tuis nihil potes: adjuvat te ille qui tibi sermonem misit, et vincitur iniquitas. Si tu illam odisti, et Deus dimisit, et eris liber: si autem ipsam diligas, contrarium est tibi intelligere quidquid contra illam dicitur. Fac hominem quærere quomodo sit æqualis Filius Patri, credidit, quærit intelligere, nondum potest. Magna enim res est, et vires majores desiderat ut possit capi; et est initium fidei quod custodit animam donec roboretur. Lacte nutritur ut perveniat ad habitudinem et firmitatem cibi solidioris; ut possit in-
Johan. 1. 1. telligere, In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Antequam hoc possit, nutritur in fide: et conatur intelligere, ut intelligat quantum Deus dederit.
Tob. 4. 16. Numquid et hoc cum conatu intelligit, Quod tibi fieri non vis, alii ne feceris: ut quia non vis pati iniquitatem, non facias iniquitatem, quia non vis pati dolum et insidias, non insidieris alteri? Hoc autem cum non vis intelligere, voluntati tuæ tribuitur. Ideo *dixit injustus, ut delinquat in semetipso:* proposuit delinquere.

2. Sed numquid qui proponit delinquere, publice hoc dicit, et non in semetipso? Quare, in semetipso? Quia homo illum non videt. Quid ergo, quia homo non videt, in ipso corde, ubi sibi dicit ut delinquat, Deus ibi non videt? Videt ibi Deus. Sed quid sequitur? *Non est timor Dei ante oculos ejus.* Ante oculos timor hominum est. Non audet enim publice profiteri iniquitatem, ne vel reprehendatur, vel damnetur ab hominibus. Discedit autem a conspectu hominum: quo? Ad semetipsum: ducit se intro, et nemo illum videt: ubi meditatur dolos et insidias et delicta, nemo videt. Posset nec ibi apud se meditari, si cogitaret quia Deus illum videt: sed quia non est timor Dei ante oculos ejus, cum discesserit a conspectu hominum ad cor suum, ibi quem timeat? Numquid non ibi est præsens Deus? Sed non est timor Dei in conspectu ejus.

(a) Octo MSS. *aversa est.*

3. Meditatur ergo dolos: et sequitur, (Forte latet illum, quia Deus ibi videt? Etiam ostenditur quod dicere cœperam: latet illum, sed volentem; quia contra se fecit nolens intelligere.) *Quoniam dolose egit in conspectu ejus.* In cujus conspectu? Cujus timor non est ante oculos ejus v. 3.
qui dolose egit. *Ut inveniret iniquitatem suam, et odisset.* Iste sic egit ut non inveniret. Sunt enim homines qui quasi conantur quærere iniquitatem suam, et timent illam invenire; quia si illam invenerint, dicitur illis, Recedite ab illa: hæc fecisti antequam scires, iniquitatem fecisti cum esses in ignorantia, dat Deus veniam; modo cognovisti eam, dimitte illam ut possit facile ignorantiæ tuæ venia dari, et libera fronte dicas Deo, Delicta juventutis meæ et ignorantiæ meæ Ps. 24. 7.
ne memineris. Hac illam quærit, hac timet ne inveniat illam: dolose enim quærit. Non sciebam quia peccatum est, quando dicit homo? Cum viderit quia peccatum est, et destiterit facere ipsum peccatum, quod ideo faciebat, quia ignorabat; vere sic voluit nosse iniquitatem, ut inveniret, et odisset. Nunc autem multi dolose agunt, ut inveniant iniquitatem suam, id est, non ex animo agunt invenire et odisse. Sed quis in ipsa inquisitione dolus est, in inventione defensio iniquitatis erit. Cum enim invenerit iniquitatem, ecce jam manifestum est illi, quia iniquitas est: noli illam facere inquis. Et ille qui dolose agebat ut inveniret, jam invenit, et non odit. Quid enim dicit? Quam multi hoc faciunt, et quis hoc non facit? Et numquid omnes perditurus est Deus? Aut certe hoc dicit, Si nollet Deus illa fieri, viverent homines qui ista committunt? Vides quia dolose agebas ad inveniendam iniquitatem tuam? Nam si non dolose, sed sinceriter ageres, jam invenisses et odisses: modo invenisti et defendis: dolose ergo agebas, cum quæreres.

4. *Verba oris ejus iniquitas et dolus, noluit intelligere, ut bene ageret.* Videtis quia voluntati illud tribuit: quia sunt homines qui volunt v. 4.
intelligere, et non possunt; sunt autem homines qui nolunt intelligere, ideo non intelligunt. *Noluit intelligere ut bene ageret.*

5. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Quid dixit, *in cubili suo?* Dixit injustus, ut delinquat v. 5.
in semetipso: quod dixit superius, in semetipso; hoc hic dixit, *in cubili suo.* Cubile nostrum est cor nostrum: ibi tumultum patimur malæ conscientiæ, et ibi requiescimus, quando bona conscientia est. Qui amat cubile cordis sui, aliquid boni ibi agat. Ibi est cubile, ubi nos Dominus Jesus Christus jubet orare: Intra in cubiculum Matth. 6. 6.
tuum, et claude ostium tuum. Quid est, claude ostium tuum? Noli talia exspectare de Deo, quæ forinsecus sunt; sed ea quæ intrinsecus sunt. Et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Quis est qui non claudit ostium? Qui talia petit a Deo pro magno, et ibi constituit omnes preces suas, ut accipiat ea, quæ sunt hujus sæculi bona. Patet ostium tuum, turba videt cum oras. Quid

est claudere ostium tuum? Ut hoc petas a Deo, A
quod solus Deus novit quomodo tibi det. Quid
Isai. 64. 4. est hoc propter quod claudis ostium, et petis?
1. Cor. 1. 9. Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in
cor hominis adscendit. Et forte non adscendit in
ipsum cubile tuum, id est, in cor tuum. Sed Deus
novit quid tibi daturus est. Quando autem erit?
Quando revelabitur Dominus, quando apparebit
judex. Quid enim manifestius quam quod dictu-
Matth. 25. 34. rus est ad dexteram positis? Venite benedicti
Sap. 5. 3. Patris mei, percipite regnum quod vobis para-
tum est ab origine mundi. Audient hæc illi qui
ad sinistram erunt, et gement infructuosa pœni-
tentia, quia cum ita viverent, eam fructuose no-
luerunt agere. Quomodo gement? Quia non est
illis locus correctionis. Audient autem et ipsi,
Matth. 25. 41. Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo B
et angelis ejus. Iste est auditus malus. Nam ju-
sti ad auditum bonum gaudebunt; sic enim scri-
Ps. 111. 7. ptum est, In memoria æterna erit justus, ab au-
» ditu malo non timebit. A quo auditu malo? Quem
Ephes. 3. 20. audituri sunt illi, Ite in ignem æternum. Deus
ergo qui potest supra quam petimus aut intelli-
gimus facere, occultum gemitum nostrum quæ-
rit, ut in conspectu ejus placeamus, et non nos
quasi de justitia nostra ante homines jactemus.
Qui enim de justitia sua placere vult hominibus,
non eo fine ut homines qui eum vident Deum
laudent, sed ea intentione ut ipse laudetur, non
claudit ostium contra strepitum: quia patet o-
stium in illo strepitu, et non audit Deus quomo-
Matth. 6. 6. do audire vult. Cubile ergo cor nostrum labore-
mus mundare, ubi possit nobis bene esse. Novit
Caritas Vestra quam multa multi patiuntur in C
publico, in foro, in jurgiis, in contentionibus,
in molestiis negotiorum: quomodo quisque fati-
gatus negotiis foris, currit ad domum suam ut
ibi requiescat, et dat operam cito finire negotia
quæ foris sunt, et tollere se ad requiem in do-
mum suam. Ideo enim unusquisque domum suam
habet, quia ibi requiescit. Si vero et ibi mole-
stias patiatur, ubi potest requiescere? Quid er-
go? Bonum est ut vel in domo sua requiem ha-
beat. Si autem patitur foris inimicos, intus forte
malam uxorem; procedit in publicum: cum vult
requiescere ab his quæ foris sunt, intrat in do-
mum: quando vero nec ibi requiescit, nec foris
requiescit, ubi erit requies? Saltem in cubiculo
cordis, ut tollas te ad interiora conscientiæ tuæ. D
Si ibi invenisti forte conjugem, quæ tibi non fa-
ciat amaritudinem, sapientiam Dei; cum ipsa
conjungere, quiesce intus in cubiculo tuo, non
inde te ejiciat fumus malæ conscientiæ. At ille
ut meditaretur dolos, illuc se tollebat, de quo
loquitur ista Scriptura, ubi homines non vident;
et talia ibi meditabatur, ut nec in ipso corde re-
quiesceret. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.*

6. *Adstitit omni viæ non bonæ.* Quid est, *ad-* Item v. 5.
stitit? Perseveranter peccavit. Unde et de quo-
dam pio et bono dicitur, Et in via peccatorum Ps. 1. 1.
non stetit. Quomodo ille non stetit, sic iste ad-
stitit. *Malitiam autem non odio habuit.* Ibi est
finis, ibi fructus: si non potest non habere ma-
litiam, vel oderit illam. Cum enim odisti illam,
vix tibi subrepit ut aliquid mali facias. Est enim
peccatum in mortali corpore: sed quid dicit Apo-
stolus? Non regnet peccatum in vestro mortali Rom. 6. 12.
corpore, ad obediendum desideriis ejus. Quando
incipit non esse? Quando complebitur in nobis 1. Cor. 15. 54.
quod ait, Cum corruptibile hoc induerit incorru-
ptionem, et mortale hoc induerit immortalitu-
tem. Antequam hoc fiat, est delectatio iniquita-
tis in corpore; sed major est delectatio volupta-
tis verbi sapientiæ, præcepti Dei. Vince pecca-
tum et voluntatem ejus. Peccatum et iniquita-
tem oderis, ut jungas te Deo qui tecum illud o-
derit. (a) Jam conjunctus mente legi Dei, mente Rom. 7. 25.
servis legi Dei. Et si carne propterea servis legi a
peccati, quia sunt in te delectationes quædam
carnales: tunc nullæ erunt quando jam non pu-
gnabis. Aliud est non pugnare, et esse in pace
vera atque perpetua; aliud pugnare et vincere;
aliud pugnare et vinci; aliud nec pugnare, sed
trahi. Sunt enim homines prorsus qui non pu-
gnant, qualis est iste, de quo loquitur. Cum enim
dicit, *Malitiam non odio habuit:* quomodo pu-
gnat contra eam quam non odit? Iste a malitia
trahitur; nec pugnat. Sunt autem qui pugnare
incipiunt; sed quia de viribus suis præsumunt,
ut ostendat illis Deus quia ipse vincit, si se homo
subjungit Deo, et pugnantes vincuntur, et cum
quasi cœperint tenere justitiam, fiunt superbi,
et eliduntur. Isti pugnant, sed vincuntur. Quis
est autem qui pugnat, et non vincitur? Qui di- Rom. 7. 23.
cit, Video aliam legem in membris meis repu- etc.
gnantem (b) legi mentis meæ. Vide pugnantem: b
sed non de viribus suis præsumit iste, ideo vi-
ctor erit. Quid enim sequitur? Infelix ego homo, »
quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gra- »
tia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. »
Præsumit de eo qui jussit ut pugnet, (c) et vin- c
cit hostem adjutus a jubente. Iste autem *mali-*
tiam non odio habuit.

7. *Domine, in cælo misericordia tua, et veritas* v. 7.
tua usque ad nubes. Nescio quam misericordiam
ipsius dicit, quæ in cælo est. Est enim miseri-
cordia Domini et in terra. Habes scriptum, Mi- Ps. 32. 5.
sericordia Domini plena est terra. De qua ergo
misericordia loquitur, cum dicit, *Domine, in*
cælo misericordia tua? Munera Dei partim tem-
poralia sunt atque terrena, partim æterna et cæ-
lestia: qui propter hoc colit Deum, ut terrena
ista atque temporalia accipiat, quæ omnibus præ-
sto sunt, quasi adhuc ut pecus est, utitur qui-

(a) Regius et Vatic. MSS. *Jam conjunctus es mente legi Dei, mente servis legi Dei.*

(b) Post verba, *legi mentis meæ*: apud Am. habetur etc. *Vide repugnantem legem legi mentis suæ, vide repugnantem, sed non* etc. Apud Er. *Vide repugnantem legem legi mentis suæ, vide repugnantem.* Apud Lov. *Vide repugnantem legi mentis suæ, vide repugnantem* etc. Quo loco MSS. Reg. et Vatic. secuti sumus.

(c) Sic aliquot MSS. At Editi, *et vincat hostem adjutus ab adjuvante.*

dem misericordia Dei, sed non illa (a) quæ excepta est, quæ non dabitur nisi solis justis; sanctis, bonis. Quæ sunt munera quæ omnibus abundant? Matth. 5. 45. Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Quis non habet istam misericordiam Dei, primo ut (b) sit, ut discernatur a pecoribus, ut rationale sit animal, qui possit Deum intelligere, deinde frui ista luce, isto aere, pluvia, fructibus, diversitate temporum, solatiis terrenis, salute corporis, affectu amicorum, salute domus suæ? Omnia ista bona sunt, et Dei munera sunt. Ne putetis, Fratres, quod aliquis illa poterit dare, nisi unus Deus. Quicumque ergo non exspectant ista, nisi a Domino, multum interest inter hos et eos qui illa quærunt a dæmonibus, aut a sortilegis, aut a mathematicis. Isti enim duobus modis miseri sunt, quia et terrena sola bona desiderant, et non ab eo petunt qui dat omnia bona. Qui vero ista bona desiderant, et in his bonis felices esse volunt, et ista sola petunt a Deo, hoc quidem meliores sunt, quia a Deo petunt; sed adhuc periclitantur. Dicit aliquis, Quare periclitantur? Aliquando enim considerant res humanas, et vident ista omnia bona terrena, quæ desiderant, habere atque abundare impios et iniquos, et putant quis perdiderunt mercedem colendi Deum, quia id quod mali habent, (c) et ipsi habent, cum ipsi colant Deum, quem non colunt illi; aut aliquando illi qui colunt non habent, et illi habent qui blasphemant: ergo in periculo sunt adhuc.

8. Hic autem vere intellexit quam misericordiam deprecetur a Deo. *Domine, in cælo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes*: id est, misericordia quædam quam donas sanctis tuis, cælestis est, non terrena; æterna est, temporalis non est. Et quomodo illam potuisti annuntiare hominibus? Quis *veritas tua usque ad nubes*. Nam quis posset nosse cælestem misericordiam Dei, nisi annuntiaret Deus hominibus? Quomodo illam annuntiavit? Mittendo veritatem suam usque ad nubes. Quæ sunt nubes? Prædicatores verbi Dei. Unde quodam loco Deus iratus est cuidam vineæ. Intelligit enim, quantum puto, Caritas Vestra, audivit Isaiam prophetam, Isai. 5. 4. ubi dicit de quadam vinea, Exspectavi ut faceret uvam, fecit autem spinas. Et ne quis putaret de vinea ista visibili dicere, sic conclusit, Vinea autem Domini Sabaoth, domus Israel est; et homo Juda, novellum dilectum. Ergo ipsam vineam increpabat, quam exspectavit ut faceret uvam, fecit autem spinas. Et quid sit? Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Iratus Deus hoc dixit, Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam: et vere factum est. Missi sunt enim prædicatores Apostoli. Sic habemus in Actibus Apostolorum, quis apostolus Paulus volebat prædicare Judæis, et invenit ibi non uvam, sed spinas. Cœperunt enim pro bonis mala reddere, et persequi. Et ait, tamquam implens quod dictum est, Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Ad vos missi eramus, sed quia respuistis verbum Dei, ecce convertimur ad Gentes. Act. 13. 46. Ergo impletum est, Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. Usque ad nubes veritas venit: ideo nobis potuit nuntiari misericordia Dei quæ in cælo est, et non in terra. Et revera, Fratres, nubes sunt prædicatores verbi veritatis. Quando minatur per prædicatores Deus, tonat per nubes. Quando miracula facit per prædicatores Deus, coruscat per nubes, terret per nubes, et irrigat per pluviam. Prædicatores (d) ergo isti, per quos prædicatur Evangelium Dei, nubes Dei sunt. Speremus ergo misericordiam, sed illam quæ in cælo est.

9. *Justitia tua sicut montes Dei: judicia tua sicut abyssus multa.* v. 7. Qui sunt montes Dei? Qui dicti sunt nubes, ipsi sunt et montes Dei: magni prædicatores, montes Dei. Et quomodo quando oritur sol, prius luce montes vestit, et inde lux ad humillima terrarum descendit: sic quando venit Dominus noster Jesus Christus, prius radiavit in altitudinem Apostolorum, prius illustravit montes, et sic descendit lux ejus ad convallem terrarum. Et ideo quodam loco dicit in Psalmo, Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Ps. 120. 1. Sed noli putare, quia ipsi montes tibi dabunt auxilium. Accipiunt enim quod dent, non de suo dant. Et si remanseris in montibus non erit firma spes tua: sed in illo qui illuminat montes spes tua et præsumptio tua debet esse. Auxilium autem veniet tibi de montibus, quia Scripturæ per montes tibi ministratæ sunt, per magnos prædicatores veritatis: sed noli in illis figere spem tuam. Audi quid dicat consequenter: Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Quid ergo? Montes tibi dant auxilium? Non: audi sequentia: Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum et terram. Ibidem 1. De montibus venit auxilium, sed non a montibus. Et a quo? A Domino qui fecit cælum et terram. Erant montes alii, per quos unusquisque cum duceret uvam, naufragium faceret. Emerserunt enim principes hæresum, et montes erant. Arius mons erat, Donatus mons erat. (e) Maximianus modo quasi mons factus est. Multi in istos montes attendentes, et terram desiderantes, cum de fluctibus volunt liberari, ad saxa compulsi sunt, et naufragium in terra fecerunt. A talibus montibus non seducebatur ille qui ait, In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montes sicut passer? Ps. 10. 2. Nolo sit spes mea in Ario, nolo in Donato: Auxilium meum a Domi-

(a) Editi, *quam exspectaturus est*. MSS. autem magno consensu, *excepta est*.
(b) Ita in MSS. At in editis, *primo ut sic discernatur*.
(c) Editi, *aut ipsi non habent*. At vero MSS. absque negatione, *et ipsi habent*.
(d) MSS. nulla fere excepto, etc. *Carnes ergo istæ, per quas etc.*

(e) Editi, *Maximinianus*. MSS. Regius et Vaticanus, *Maximus*. Sed melius alii quindecim MSS. *Maximianus*. Ipse est nimirum de Donatistarum schismate diaconus, qui adversus Primianum factus Carthaginensis episcopus caput exstitit Maximianistarum. Consule Enarrat. in Psal. 36. Serm. 2.

no qui fecit cælum et terram. Discite quantum
præsumatis de Deo, et quantum tribuatis homi-
Jer. 17. 5. nibus: quia, Maledictus omnis qui spem suam
ponit in homine. Modestissime et humiliter san-
ctus apostolus Paulus zelans vere Ecclesiam, sed
1. Cor. 3. 4. sponso, non sibi; et horrens illos quando volue-
runt dicere, Ego sum Pauli, ego Apollo; suam
personam potius assumsit, quam calcaret et con-
Ibidem temneret, ut Christum glorificaret: Numquid
Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine
Pauli baptizati estis? Repellit a se, sed ut mittat
ad Christum. Non vult a sponsa amari pro spon-
a so (a) nec amicum sponsi. Amici enim sponsi
Johan. 3. 28. Apostoli. Huic sponso et ille humilis Johannes,
qui putabatur Christus, zelabat. Unde ait, Non
Marci 1. 7. sum ego Christus, sed qui post me venit, major
» me est, cujus non sum dignus corrigiam calcea-
» menti solvere. Vere quia tantum se humilians,
ostendit se non esse sponsum, sed amicum spon-
Johan. 3. 29. si: et ideo ait, Qui habet sponsam, sponsus est:
» amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum,
» gaudio gaudet propter vocem sponsi. Et si ami-
cus sponsi mons est, non tamen a se habet lu-
cem mons: sed audit, et gaudio gaudet propter
vocem sponsi. Nos inquit, de plenitudine ejus ac-
Johan. 1. 16. cepimus. De cujus plenitudine? Illius qui erat
lumen verum, quod illuminat omnem hominem
venientem in hunc mundum. Huic ergo zelabat
1. Cor. 4. 1. Ecclesiam et Apostolus dicens, Sic nos existi-
met homo quasi ministros Christi, et dispensa-
» tores mysteriorum Dei: hoc est: Levavi oculos
» meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Sic
» nos existimet homo quasi ministros Christi, et
dispensatores mysteriorum Dei. Sed ne iterum
spes tua figatur in montibus et non sit in Deo,
1. Cor. 3. 7. Ibidem 6. audi: Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus
incrementum dedit, et, Neque qui plantat est
aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum
dat Deus. Jam ergo dixisti, Levavi oculos meos
» in montes, unde veniet auxilium mihi: sed quia
» neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat;
» dic, Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum
et terram: et *Justitia tua sicut montes Dei*, id
b est, montes (b) impleantur justitia tua.

10. *Judicia tua sicut multa abyssus.* Abissum
dicit profunditatem peccatorum, quo quisque
pervenit contemnendo Deum: sicut quodam loco
Rom. 1. 24. dicit, Dedit illos Deus in concupiscentias cordis
eorum, facere quæ non conveniunt. Intendat
Caritas Vestra. Magna res est, magna res agitur.
» Quid est hoc? Dedit illos Deus in concupiscen-
» tias cordis eorum, facere quæ non conveniunt.
Ergo si Deus illos dedit in concupiscentias cor-
dis eorum, facere quæ non conveniunt, ideo fa-
ciunt tanta illa mala? Quasi aliquis proponat
quæstionem: Si Deus hoc facit, ut faciant quæ
non conveniunt, quid ipsi fecerunt? Occultum
est quod audisti: Dedit illos Deus in concupi-

A scentias cordis eorum. Ergo fuit concupiscentia, »
quam vincere noluerunt, (c) cui traderentur ju- c
dicio Dei. Sed ut digni haberentur qui traderen-
tur, vide quid de illis superius dixit: Qui cum »
cognovissent Deum, non ut Deum glorificave- »
runt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in co- »
gitationibus suis, et obscuratum est insipiens »
cor eorum. Unde? De superbia. Dicentes enim »
se esse sapientes, stulti facti sunt. Inde jam se-
quitur, Tradidit illos Deus in concupiscentias
cordis eorum. Quia ergo fuerunt superbi et in-
grati, digni habiti sunt qui traderentur in concu-
piscentias cordis sui, et facti sunt abyssus mul-
ta, ut non solum peccarent, sed etiam dolose a-
gerent, ne intelligerent iniquitatem suam, et o-
dissent. Ista profunditas est malitiæ, ut nolent
B invenire et odisse. Sed ad istam profunditatem
quomodo quisque pervenit, (d) vide: *Judicia* d
Dei abyssus multa. Sicut montes Dei justitia e-
jus, qui per gratiam ipsius fiunt magni: sic et
per judicia ipsius fiunt in profundo, qui mer-
guntur in ultima. Hac ergo delectent te montes,
hac avertere ab abysso; et convertere ad id quod
dicitur, Auxilium meum a Domino. Sed unde?
Quia levavi oculos meos in montes. Quid est hoc? »
Latine dicam: In ecclesia Christi invenis abys- »
sum, invenis et montes; invenis ibi pauciores
bonos, quia montes pauci sunt, abyssus lata est. * * f. ibi.
id est, multos male viventes ab ira Dei, quia sic
egerunt ut traderentur in concupiscentias cordis
sui, ut jam defendant peccata sua, et non confi-
teantur, sed dicant, Quare? Quid feci? Et ille
C illud fecit; et ille hoc fecit. Jam etiam defendere
volunt quod arguit sermo divinus: abyssus est.
Ideo quodam loco ait Scriptura, (audi abys- Prov. 18. 3.
sum) Peccator, inquit, cum venerit in profun-
dum malorum, contemnit. Ecce *judicia tua sicut
abyssus multa.* Sed nondum es mons, nondum
abyssus: fuge abyssum, adtende in montes; sed
nec remaneas in montibus. Auxilium enim tuum
a Domino, qui fecit cælum et terram.

11. *Homines et jumenta salvos facies Domi-* Item v. 7.
ne, * *sicut multiplicata est misericordia tua* v. 8. v. 6.
Deus. Quia dixit, Misericordia tua in cælo; ut
et in terra esse sciatur, ait, *Homines et jumenta
salvos facies Domine, sicut multiplicata est mi-
sericordia tua Deus.* Magna est misericordia tua,
et multiplex misericordia tua Deus: et hanc das
D et hominibus et jumentis. Salus enim hominum
a quo? A Deo. Numquid salus jumentorum a
Deo non est? Qui enim fecit hominem, ipse fe-
cit et jumenta; qui utrumque fecit, utrumque
salvat: sed salus jumentorum temporalis est.
Sunt autem qui pro magno hoc petunt a Deo quod
dedit jumentis. *Multiplicata est misericordia tua
Deus*, ut non solum hominibus sed et jumentis
detur, quæ datur hominibus, ista carnalis et tem-
poralis salus.

(a) Sic MSS. At editi, *sed pro amico sponsi.*
(b) Quinque MSS. *impleat justitiam tuam.* Alii tres, *impleat justitia tua.*
(c) Editio Er. *quam vincere noluerunt, non cui traderentur judicio Dei; sed quo digni haberentur, qui traderentur in concupiscentias reliquas. Vide quid etc.* Refragantur Lov. et nostri MSS.
(d) Plerique MSS. *quomodo quisque pervenit? Unde? Judicio Dei etc.* Et postea nonnulli prosequuntur. *Sicut montes Dei, judicia Dei, qui per gratiam ipsius fiunt magni, per judicia ipsius fiunt in profundo, quia merguntur in ultima.*

12. Ergo homines non habent aliquid apud Deum exceptum, quod jumenta non mereantur, et quo jumenta non perveniant? Habent plane. Et ubi est quod habent? *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt.* Adtendat Caritas Vestra dulcissimam sententiam, *Homines et jumenta salvos facies.* Jam dixit *homines et jumenta*, deinde autem *filii hominum:* quasi alii sint homines, alii autem filii hominum. Aliquando in Scripturis filii hominum dicuntur generaliter homines, aliquando proprie quodam modo dicuntur filii hominum, propria quadam significatione, ut non omnes homines intelligantur: maxime quando habet distinctionem. Non enim sine caussa ibi positum est, *Homines et jumenta salvos facies Domine: Filii autem hominum:* quasi bis sequestratis, et custodit sejunctos filios hominum. Sejunctos a quibus? Non solum a jumentis, sed et ab hominibus, qui salutem jumentorum quærunt a Deo, et pro magno hoc desiderant. Qui sunt ergo filii hominum? Qui sub tegmine alarum ejus sperant. Illi enim homines cum jumentis gaudent in re, filii autem hominum gaudent in spe: illi præsentia bona sectantur cum jumentis, isti futura bona sperant cum Angelis. Quare ergo cum distinctione illi vocantur homines, et isti vocantur filii hominum? Nam et quodam loco sic ait Scri-
Ps. 8, 5. ptura, Quid est homo quod memor es ejus, aut » filius hominis quoniam visitas eum? Quid est homo quod memor es ejus? Memor ejus es, quasi absentis; filium autem hominis visitas præsentem. Quid est, memor es hominis? *Homines et jumenta salvos facies Domine:* quia et ipsis malis das salutem, et ipsis qui non desiderant regnum cælorum. Tuetur enim illos, et non illos deserit secundum modum suum, tamquam pecora sua: et non illos deserit; tamen tamquam absentium memor est: At vero quem visitat, filius hominis est; et dicitur ei, *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt.* Et si vultis discernere ista duo genera hominum, duos homines primo adtendite, Adam et Chri-
1 Cor. 15, 12. stum. Audi Apostolum: Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur. Nascimur de Adam, ut moriamur: (*a*) resurgimus per Christum, ut semper vivamus.
Matth. 8, 20. etc. Quando portamus imaginem terreni hominis, homines sumus: quando portamus imaginem cælestis hominis, filii hominum sumus; quia Christus filius hominis dictus est. Etenim Adam homo erat, sed filius hominis non erat: ideo illi pertinent ad Adam qui desiderant carnalia bona, et salutem istam temporalem. Hortamur illos ut filii sint hominum, qui sub tegmine alarum ejus sperent, et misericordiam illam, quæ in cælo est, et quæ annuntiata est per nubes. Sed si non possunt adhuc, interim vel temporalia bona non desiderent, nisi ab uno Deo: sic (*b*) et in veteri Testamento serviant, ut ad novum perveniant.

13. Nam et populus ille terrena bona desideravit, et regnum Jerusalem, subjectionem inimicorum suorum, abundantiam fructuum, salutem propriam, salutem filiorum suorum. Talia desiderabant, et talia accipiebant, (*c*) sub Lege custodiebantur. Desiderabant a Deo bona, quæ dat et jumentis: quia nondum ad illos venerat filius hominis, ut essent filii hominum: tamen jam habebant nubes annuntiantes filium hominis. Venerunt ad illos Prophetæ, annuntiaverunt Christum: et erant ibi quidam qui intelligebant, et spem futuram habebant, ut acciperent misericordiam, quæ in cælo est. Erant ibi qui nonnisi carnalia desiderarent et terrenam ac temporalem felicitatem. Ipsis labebantur pedes ad facienda vel adoranda idola. Quando enim illos admonebat, et flagellabat in his omnibus, quibus delectabantur, et auferebat ea, patiebantur famem, bella, pestilentias, morbos, et convertebantur ad idola. Talia bona quæ pro magno a Deo desiderare debebant, ab idolis desiderabant, et dimittebant Deum. Adtendebant enim ipsa bona, quæ quærebant, abundare impiis et sceleratis; et putabant se frustra Deum colere, quia non dabat mercedem terrenam. O homo operarius es Dei, postea est tempus mercedem accipiendi: quid jam flagitas mercedem antequam opereris? Si venerit operarius ad domum tuam, numquid dabis mercedem ante, nisi perfecerit opera sua? Nam perversum eum existimabis, si dixerit, Prius accipiam mercedem, et tunc operabor. Irasceris. Quare autem irasceris? Quia non habuit fidem homini mendaci. Quomodo Deus irascitur, cum tu fidem non habeas ipsi veritati? Quod tibi promisit, daturus est: non fallit, quia veritas est qui promisit. Sed times ne forte non habeat quod det? Omnipotens est. Noli timere, ne non sit qui det; immortalis est. Non timeas, ne succedatur ei; perpetuus est: securus esto. Si vis in te præsumere tota die operarium tuum, crede et tu Deo tota vita tua, quia vita tua momentum temporis est ad Deum. (*d*) Et eris, quid? *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt.*

14. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* Nescio quid nobis magnum promittit. (℣ 9.) Vult illud dicere, et non dicit, non potest, (*e*) an nos non capimus? Audeo dicere, Fratres mei, etiam de sanctis linguis et cordibus, pro nobis veritas nuntiata est, nec dici potest quod annuntiabant, nec cogitari. Res enim magna est et ineffabilis: et ipsi ex parte in ænigmate viderunt, sicut dicit Apostolus, Videmus nunc ex parte in ænig- 1.Cor 15.11.
mate, tunc autem facie ad faciem. Ecce in ænigmate videntes sic eructuabant. Quales erimus cum viderimus facie ad faciem, quod ipsi parturiebant corde, et lingua parere non poterant quod caperent homines? Quæ enim necessitas

(a) Sic MSS. At editi, *resurgemus.*
(b) Aliquot MSS. *sic et veteri Testamento serviant.* Alii, *sic et in veteri Testamento servantur.*
(c) Nostri omnes MSS. omittunt, *sub Lege.*

(d) Duo MSS. *Ad Deum sit spes tua. Et eris filius hominis. Filii autem hominum etc.*
(e) Editi, *Non potest ad id animus, non capimus.* Concinnior est MSS. lectio, quam hic restituimus.

A fuerat ut diceret, *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ*? Quæsivit verbum unde loqueretur de
rebus humanis, quod diceret: et quia vidit homines
ingurgitantes se in ebrietate, accipere autem vinum
immoderate, et mentem perdere; vidit quid diceret,
quia cum accepta fuerit illa ineffabilis lætitia, perit
quodammodo humana mens, et fit divina, et inebriatur
ab ubertate domus Dei. Unde et in alio Psalmo dicitur, Calix tuus
Ps. 22. 5. inebrians quam præclarus est! Hoc jam calice
inebriati erant Martyres, quando ad passionem
euntes, suos non agnoscebant. Quid tam ebrium,
quam non agnoscere uxorem flentem, non filios,
non parentes? Non agnoscebant, non eos ante
oculos esse arbitrabantur. Nolite mirari, ebrii
erant. Unde ebrii erant? Videte: acceperunt calicem
unde inebriarentur. Unde et ille gratias B
Ps. 115. 12. Deo agit, dicens, Quid retribuam Domino pro
» omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris
accipiam, et nomen Domini invocabo. Ergo,
Fratres, simus filii hominum, et speremus sub
tegmine alarum ejus, et inebriemur ab ubertate
domus ejus. Quomodo potui dixi, et quomodo
possum video, et quomodo video dicere non pos-
a sum. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ: (a)*
et torrente voluptatis tuæ potabis eos. Torrens
dicitur aqua veniens cum impetu. Impetus erit
misericordiæ Dei, ad irrigandos et inebriandos,
qui modo ponunt spem sub umbraculo alarum
ejus. Voluptas illa quæ est? Quasi torrens inebrians
sitientes. Modo ergo qui sitit, spem ponat:
qui sitit, habeat spem, inebriatus habebit
Matth. 5. 6. rem, antequam habeat rem, sitiat in spe. Beati C
qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi
saturabuntur.

v. 10. 15. Quo ergo fonte irrigaberis, et unde cur-
b rit (*b*) tantus torrens voluptatis ejus? *Quoniam*
ad te, inquit, *fons vitæ*. Quis est fons vitæ, nisi
Christus? Venit ad te in carne, ut irroraret fau-
c ces tuas sitientes, satiabit sperantem, (*c*) qui
d irroravit sitientem. *Quoniam apud te (d) fons*
vitæ, in lumine tuo videbimus lumen. Hic aliud
est fons, aliud lumen: ibi non ita. Quod enim
est fons, hoc est et lumen: et quidquid vis, illud
vocas, quia non est quod vocas; quia non potes
congruum nomen invenire, non remanet in uno
nomine. Si diceres, quia lumen est solum, dice- D
Matt. 5. 6. retur tibi, Sine causa ergo mihi dictum est ut
esuriam et sitiam: quis enim est, qui manducet
Ibid. 8. lumen? Illud plane recte mihi dictum est, Beati
mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt: si
lumen est, oculos meos parem. Para et fauces:
quia illud quod lumen est, et fons est: fons, quia
satiat sitientes; lumen, quia illuminat cæcos. Hic
aliquando alibi lumen, alibi fons. Aliquando enim
currunt fontes et in tenebris: et aliquando
in eremo pateris solem, non invenis fontem: hic
ergo possunt ista duo esse separata: ibi non fa-
A tigaberis, quia fons est; non tenebraberis, quia
lumen est.

16. *Prætende misericordiam tuam scientibus* v. 11.
te, et justitiam tuam his qui recto sunt corde.
Quod sæpe diximus, quia illi sunt recti corde,
qui sequuntur in hac vita voluntatem Dei. Voluntas
Dei est aliquando ut sanus sis, aliquando
ut ægrotes: si quando sanus es, dulcis est voluntas
Dei, et quando ægrotas, amara est voluntas
Dei; non recto corde es. Quare? Quia non vis
voluntatem tuam dirigere ad voluntatem Dei,
sed Dei vis curvare ad tuam. Illa recta est, sed
tu curvus: voluntas tua corrigenda est ad illam,
non illa curvanda est ad te: et rectum habebis
cor. Bene est in hoc sæculo, benedicatur Deus
qui consolatur: laboratur in sæculo, benedicatur
B Deus quia emendat et probat: et eris recto cor-
de dicens, Benedicam Dominum in omni tem- Ps. 33. 2.
pore, semper laus ejus in ore meo.

17. *Non veniat mihi pes superbiæ*. Certe jam v. 12.
dixit. Sub umbraculo alarum tuarum sperabunt
filii hominum, et inebriabuntur ab ubertate domus
tuæ. Cum cœperit quisque isto fonte uberius
irrigari, caveat ne superbiat. Non enim (*e*) e
deerat Adæ primo homini: sed venit illi pes superbiæ,
et movit illum manus peccatoris, id est,
manus diaboli (*f*) superba. Quomodo ille qui f
eum seduxit, dixit, Ponam sedem meam ad A- Isa. 14. 13.
quilonem: sic illi persuasit, Gustate, et eritis
sicut dii. Superbia ergo lapsi sumus, ut ad istam Gen. 3. 5.
mortalitatem perveniremus. Et quia nos superbia
vulneraverat, humilitas facit sanos. Venit hu-
C milis Deus, ut a tanto superbiæ vulnere curaret
hominem. Venit, quia Verbum caro factum est, Johan. 1. 14.
et habitavit in nobis. Comprehensus est a Judæis,
insultatum est ei. Audistis cum Evangelium
legeretur, quid dixerunt, et cui dixerunt,
Dæmonium habes: et ille non dixit, Dæmonium Johan. 8. 48.
habetis vos, quia vos in peccatis vestris estis,
et diabolus possidet corda vestra. Non hoc dixit,
quod si diceret, verum diceret: sed non erat
tempus ut hoc diceret, ne non veritatem prædicare,
sed maledictum reddere videretur. Dimisit
quod audivit, quasi non audisset. Medicus
enim erat, et phreneticum curare venerat. Quomodo
medicus non curat quidquid audiat a phre-
D netico, sed quomodo convalescat et fiat sanus
phreneticus; nec si et pugnos ab illo accipiat
curat; ille illi facit nova vulnera, ille veterem
febrem sanat: sic et Dominus ad ægrotum venit,
ad phreneticum venit ut quidquid audiret,
quidquid passus esset contemneret, hoc ipso eos
docens humilitatem; ut humilitate docti, sanarentur
a superbia; de qua iste liberari deprecatur
(*g*) dicens, *Non veniat mihi pes superbiæ, et* g
manus peccatoris non moveat me. Si enim venerit
pes superbiæ, movet manus peccatoris.
Quæ est manus peccatoris? Male suadentis ope-

(a) Melioris notæ MSS. juxta LXX. *Et* * *torrentem voluptatis tuæ potabis eos.*
(b) Plures MSS. *tamquam torrens voluptas ejus.*
(c) Editi, qui irrigavit Sitientem. Plerique MSS. *irrigarit*
(d) Editi, *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine* etc. particulæ, est et absunt a MSS. et a Græco LXX.
(e) Sic tredecim MSS. At editi, *inerat*.
(f) Aliquot MSS. *superbi*. Quidam, *superbum*, Nonnulli demum, *per superbiam*.
(g) Plures MSS. juxta LXX. *Et manus peccatorum non moveat me.*

ratio. Factus es superbus? cito te corrumpit, A
a qui male suadet. (a) Humilis figere in Deo, et
non valde cures quid tibi dicatur. Hinc est quod
alibi dicitur, Ab occultis meis munda me, ab
alienis parce servo tuo. Quid est, Ab occultis
meis? *Non veniat mihi pes superbiæ*. Quid est,
Et ab alienis parce servo tuo? *Neque manus
peccatoris moveat me*. Serva quod intus est, et
non timebis foris.
v. 13. 18. Quare autem valde hoc times, quasi dice-
retur, *Ibi*, inquit, *ceciderunt omnes qui operan-
tur iniquitatem*, ut venirent ad illam abyssum,
Prov. 18 3. de qua dictum est, judicia tua sicut abyssus mul-
b ta; ut ad illud profundum pervenirent, ubi (b)
peccatores qui contemnunt, ceciderunt. *Cecide-
runt*: ubi primo ceciderunt? In pede superbiæ.
Rom. 1. 21. Audite pedem superbiæ. Qui cum cognovissent B
Deum, non sicut Deum glorificaverunt. Venit
ergo illis pes superbiæ, unde venerunt in pro-
fundum. Tradidit illos Deus in concupiscentias
cordis eorum, facere quæ non conveniunt. Ra-
dicem peccati, et caput peccati timuit qui dixit,
Non veniat mihi pes superbiæ. Quare illum pe-
dem dixit? Quia superbiendo Deum deseruit, et
discessit: pedem ipsius, affectum ipsius dixit.
*Non veniat mihi pes superbiæ; et manus pecca-
toris non moveat me*: id est, opera peccatoris
non me dimoveant a te, ut imitari illa velim.
Quare autem contra superbiam hoc dicit, *Ibi
c ceciderunt qui operantur iniquitatem?* (c) Quia
qui modo iniqui sunt, in superbia ceciderunt.
Ideo cum cautam faceret Dominus Ecclesiam,
Gen. 3. 15. ait, Illa tuum, inquit, observabit caput, et tu C
ejus calcaneum. Serpens observat quando tibi
veniat pes superbiæ, quando laboris, ut deji-
Eccli. 10. 15. ciat: tu autem caput ejus observa. Initium omnis
peccati superbia. *Ibi ceciderunt qui operantur
iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare*.
Gen. 3. 23. Prior ille qui in veritate non stetit, deinde per
Johan. 1. 27. et 3. 29. eum illi quos dimisit Deus de paradiso. Unde
ille humilis qui non se dicit dignum solvere cor-
rigiam calceamenti, non est expulsus, sed stat
et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem
sponsi, et non propter suam, ne veniat ei pes
superbiæ, et expellatur, nec possit stare.

19. Et si cum labore aliquibus vestrum tædio
fuerimus, finivimus Psalmum, transivit tædium,
et gratulabimur, quia Psalmus totus expositus
est. In medio jam timens ne onerarem vos, di- D
missurus eram: sed cogitavi quia intentio nostra
præcideretur, et non sic rediretur ad dimidium,
quomodo si excurreremus totum; et malui vo-
bis gravis esse, quam re imperfecta reliquias
servare. Debetur enim vobis etiam crastinus
sermo: orate pro nobis ut valeamus exhibere,
et afferte fauces esurientes et corda devota.

IN PSALMUM XXXVI. (d) d

ENARRATIO.

* *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi*. * Habitus Carthagine cum duobus subsequentibus

1. Novissimos dies terribiliter venturus au-
ditur eis, qui securi esse bene vivendo
nolunt, et male vivere diu volunt. Utiliter autem
Deus latere voluit illum diem, ut semper sit pa-
ratum cor ad exspectandum quod esse ventu-
rum scit, et quando venturum sit nescit. Quia
vero Dominus noster Jesus Christus, magister
nobis missus est, etiam filium hominis dixit ne- Marci 13. 32.
scire illum diem, quia in magisterio ejus non Dies judicii quomodo a Christo nesciebatur.
erat ut per eum sciretur a nobis. Neque enim
aliquid scit Pater quod Filius nescit: cum ipsa
scientia Patris illa sit, quæ sapientia ejus est:
est autem sapientia ejus Filius ejus, Verbum
ejus. Sed quia nobis scire non proderat, quod
quidem ille noverat, qui nos docere venerat,
non tamen hoc quod nobis nosse non proderat:
non solum sicut magister aliquid docuit, sed
sicut magister aliquid non (e) docuit. Tamquam e
enim magister sciebat et docere quod proderat,
et non docere quod oberat. Sic autem quodam
genere locutionis nescire Filius dicitur quod non
docet: id est, nescire dicitur quod nescire nos
facit, quomodo quotidie loquimur, modo quo-
dam locutionis, ut dixi. Lætum enim diem di-
cimus, quia lætos nos facit; et tristem diem,
quia tristes nos facit; et frigus pigrum, quia pi-
gros nos facit. Quomodo contra dicitur a Domi-
no, Nunc cognovi. Dictum est Abrahæ, Nunc Gen. 22. 12.
cognovi quod timeas tu Deum. Hoc Deus nove-
rat et ante illam probationem. Nam illa proba-
tio ideo facta est, ut nos nossemus quod Deus
jam noverat, et propter nos docendos conscri-
beretur, quod ante documentum ille noverat: et
fortasse et ipse Abraham nondum noverat quas
vires haberet fides ejus: (unusquisque enim se
tentatione tamquam interrogatus agnoscit:) sic-
ut Petrus quas vires haberet fides ejus utique
nesciebat, quando dixit Domino, (f) Tecum sum Luc. 22. 33.
usque ad mortem. Dominus autem qui noverat f
eum, prædixit ubi deficeret, prænuntians illi
infirmitatem ejus, tamquam tacta vena cordis
ejus. Proinde Petrus qui ante tentationem præ-
sumsit de se, in tentatione didicit se. Sic ergo
non absurde sentimus et patrem nostrum Abra-
ham cognovisse vires fidei suæ, ubi jussus im-
molare unicum filium suum, non dubitavit nec
trepidavit ei offerre qui dederat; quia quemad-
modum nescivit unde daturus erat nondum na-
tum, sic credidit posse reparare immolatum. Di-
xit ergo Deus, Nunc cognovi: quod intelligimus,

(a) Sic potiores MSS. Alii vero, *Humilis fiere*. Editi, *Satage humilis fieri*.
(b) Plures MSS. *ubi peccator qui contemnit, cecidit*.
(c) Abest, *Quia* a MSS.
(d) Hic silentio præterire non licet quod in S. Fulgentii vita narratur cap. 5. scilicet cum ipse animo jam ante decrevisset renuntiare sæculo, aliquando tandem *Beati Augustini exponentis tricesimum sextum Psalmum disputatione commonitus et compunctus, publicare suum statuit votum, mutare gestiens habitum*.
(e) Sic Er. et Multi MSS. At Lov. *aliquid non totum. Tamquam etc.*
(f) Editi, *Tecum paratus sum usque ad mortem*. At MSS. plerique omittunt *paratus sum*: at quidam retinent *sum*, nec habent *paratus*.

Nunc cognoscere te feci: secundum locutiones quas commendavimus, Pigrum frigus, quod pigros faciat: et lætum diem, quod lætos faciat: sic cognoscens, quod cognoscentes facint. Inde
Deut. 13. 3. est illud, Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum. Dabis enim profecto Domino Deo nostro, Deo summo, Deo vero magnam ignorantiam, (quod utique sacrilegum esse intelliges) si sic acceperis, Tentat vos Dominus ut sciat, tamquam ipse de nostra tentatione concipiat scientiam, in quo erat ante ignorantia. Sed quid est, Tentat vos, ut sciat? Tentat vos, ut scire vos faciat. Accipite ergo a contrario regulam intelligentiæ, et quemadmodum cum Deum auditis dicere, Cognovi, intelligitis, Cognoscere vos feci: sic et cum auditis de filio hominis, id est, de Christo dici quod illum diem nesciat, intelligite dici quod nescire faciat. Quid est autem, nescire faciat? Occultet, ut nesciatur quod nobis prodi non prodest. Hoc est quod dixi, magistrum bonum nosse quid prodat, nosse quid tegat: sicut quædam eum legimus distulisse. Unde intelligimus non omnia promenda esse, quæ capere non possunt hi qui-
Johan. 16. 12. bus promuntur. Dicit enim alibi, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo.
1. Cor. 3. 1. etc. Dicit et Apostolus, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: neque enim poteratis; sed nec adhuc quidem potestis. Quo proficit iste sermo? Ut quoniam diem novissimum scimus venturum, utiliter autem scimus venturum et utiliter ignoramus quando venturus sit, paratum cor habeamus bene vivendo; et non solum non timeamus venturum illum diem, sed et amemus. Dies quippe ille sicut infidelibus laborem auget, sic fidelibus finit. Quid autem horum duorum esse velis, antequam veniat, nunc est in potestate; cum venerit, non erit. Elige ergo cum tempus est: quia Deus quod misericorditer occultat, misericorditer differt.

2. Jam vero quia in quocumque genere vitæ, quod habet aliquam professionem, non omnes inveniuntur probi, non omnes reprobi, ex hoc apparet, quia de quibusdam omnibus generibus, quæ per similitudines in Evangelio modo pro-
Matt. 24. 40. posita audivimus, sic concluditur, Unus assumetur, et unus relinquetur. Assumetur bonus, relinquetur malus. Videntur duo in agro, eadem professio est, sed non idem cor. Professionem vident homines, cor novit Deus. Quodlibet ergo ager significet, Unus assumetur, et unus relinquetur. Non quasi dimidia pars assumetur, et dimidia relinquetur: sed genera hominum duo dicit. Et si aliud eorum sit in paucis, aliud in multis, Unus assumetur, et unus relinquetur: hoc est, unum genus assumetur, et alterum relinquetur. Sic in lecto, sic in molendino. Exspectatis fortasse quid ista sint: videtis tecta esse, et similitudinibus quibusdam involuta. Potest

A mihi aliud videri, alteri aliud: sed neque ego eo quod dixero præscribo alteri ad meliorem intellectum, nec ille mihi ad utrumque accipiendum, si utrumque cum fide concordat. Videntur enim mihi in agro laborare qui præsunt Ecclesiis: sicut Apostolus dicit, Dei agricultura, Dei ædificatio estis. Nam et architectum se dicit, cum dicit, Ut sapiens architectus fundamentum posui: et agricolam, cum dicit, Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. In molendino ergo duas dixit, non duos; credo, quod hæc figura ad plebes pertineat: quia præpositi regunt, plebes reguntur. Et molendinum puto dictum mundum istum; quia rota quadam temporum volvitur, et amatores suos conterit. Sunt ergo qui de actionibus mundi non recedunt: sed
B tamen et ibi alii bene operantur, alii male: alii sibi amicos faciunt de mammona iniquitatis, a quibus recipiantur in tabernacula æterna, quibus dicitur, Esurivi et dedistis mihi manducare: alii ista negligunt, quibus (a) dicitur ibi, Esurivi, et non dedistis mihi manducare. Proinde, quia de his qui versantur in negotiis et operibus hujus mundi, alii diligunt benefacere indigentibus, alii negligunt: tamquam de duabus in molendino una assumetur, et una relinquetur. Lectum autem positum arbitror pro quiete: quia sunt qui neque actiones mundi pati volunt, sicut sunt conjugati homines habentes domos, familias, filios; neque aliquid in Ecclesia agunt, sicut præpositi velut in agricultura laborantes; sed velut ad hæc infirmi, secedunt ad otium, et quie-
C ti esse diligunt, veluti memores infirmitatis suæ, non se committentes magnis actionibus, et quodammodo in strato infirmitatis rogantes Deum. Et ipsa professio habet bonos, habet fictos: proinde etiam ex his unus assumetur, et unus relinquetur. Ad quamcumque professionem te converteris, para te pati fictos: alioquin si te non paraveris, invenies quod non sperabas, et deficies aut perturbaberis. Ad omnia ergo te paratum facit qui tibi loquitur, cum tempus est et illi loquendi, nondum judicandi, et tibi audiendi, nondum frustra pœnitendi. Est enim modo pœnitentia non frustra: erit tunc frustra. Non enim tunc non pœnitebit homines male vixisse: sed nullo modo illis justitia Dei revocat quod sua injustitia perdiderunt. Justum enim est apud
D Deum, ut modo impertiat misericordiam, tunc exerceat judicium. Ideo nunc non tacetur. An tacetur? Arguat quisque, murmuret, si non per totum orbem hæc Scriptura recitatur atque cantatur; si cessat etiam venalis ferri per publicum.

3. Sed re vera hoc te perturbat hominem Christianum, quia vides male viventes felices, rerum istarum copia circumfluere, sanos esse, superbis dignitatibus eminere, incolumen habere domum, gaudia suorum, obsequia clientium, excellentissimas potentias, nihil triste interpel-

Marginal references, right column: 1. Cor. 3. 9. et 10. — Ibid. 6. — Matt. 24. 41. — Luc. 16. 9. — Matt. 25. 35. — Ibid. 42.

(a) In editis, dicetur ibi. Sed verius MSS. dicitur ibi: id est, in Evangelio quod Concioni prælectum fuisse commemoravit superius.

lare vitam ipsorum: mores nequissimos vides,
facultates copiosissimas perspicis; et dicit cor
tuum nullum esse divinum judicium, omnia ca-
sibus ferri et fortuitis motibus ventilari. Nam si
Deus, inquis, res humanas respiceret, floreret
illius iniquitas, et mea innocentia laboraret? O-
mnis morbus animi habet in Scripturis medica-
mentum suum: qui ergo sic ægrotat, ut ista di-
cat in corde suo, bibat potionem Psalmi hujus.
Quid est? Iterum inspiciamus quid dicebas?
Quid dicebam, inquis, nisi quod vides? Mali flo-
rent, boni laborant: quomodo ista videt Deus?
Accipe, bibe: ipse tibi hanc, de quo ista mur-
muras, temperavit potionem: tantum ne recuses
saluberrimum poculum; accommoda per aurem
v. 1. os cordis, et bibe quod audis: *Noli æmulari in*
malignantibus, neque æmuleris facientes iniqui-
v. 2. *tatem.* * *Quoniam tamquam fœnum cito arescent*
et sicut olera prati cito cadent. Quod tibi lon-
gum videtur, cito est Deo: subjunge te Deo, et
tibi cito erit. Quod ait *fœnum*, hoc intelligimus
olera prati. Vilia quædam sunt, et superficiem
a terræ (*a*) tenentia, altam radicem non habent.
Proinde per hyemem virent: at ubi sol æstatis
fervescere cœperit arescent. Modo ergo tempus
est hyemis, gloria tua nondum apparet: sed si
alta radix est caritatis tuæ, sicut multarum ar-
borum per hyemem, transit frigus, veniet æstas,
id est, judicii dies: tunc arescet viror fœni,
tunc apparebit arborum gloria. Mortui enim
Coloss. 3. 3. estis, ait Apostolus: quomodo videntur arbores
per hyemem, quasi aridæ, quasi mortuæ. Ergo
quæ spes, si mortui sumus? Intus est radix: ubi
radix nostra, ibi et vita nostra; ibi enim caritas
nostra. Et vita vestra, inquit, abscondita est cum
Christo in Deo. Quando arescit qui sic habet ra-
dicem? Quando autem erit ver nostrum? quan-
do æstas nostra? quando nos circumvestit di-
gnitas foliorum, et ubertas fructuum locupletat?
quando hoc erit? Audi quod sequitur. Cum Chri-
stus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso
apparebitis in gloria. Quid ego modo? *Noli æmu-*
lari in malignantibus, neque æmuleris facientes
iniquitatem. Quoniam tamquam fœnum cito are-
scent, et sicut olera prati cito cadent.
v. 3. 4. Quid ergo tu? *Spera in Dominum.* Illi enim
sperant non in Dominum: spes illorum mortalis,
spes illorum caduca, fragilis, volatica, transitoria,
inanis erit. *Spera in Dominum.* Ecce spero quid
ago? *Et fac bonitatem.* Noli malitiam, quam respi-
cis in illis male florentibus: *fac bonitatem, et inha-*
bita terram. Ne forte bonitatem extra inhabitatio-
nem terræ facias. Terra enim Domini, Ecclesia
ejus est: ipsam rigat, ipsam colit ille agricola Pa-
Johan. 15. 1. ter. Multi enim quasi exercent bona opera, sed
quia non inhabitant terram, non pertinent ad a-
gricolam. Ergo fac bonitatem, non extra terram,

A sed inhabita terram. Et quid habebo? *Et pa-*
sceris in divitiis ejus. Quæ sunt divitiæ ejus
terræ? Divitiæ ejus Dominus ejus; divitiæ ejus
Deus ejus. Ipse est ille cui dicitur, Pars mea Ps. 72. 26.
Domine. Ipse est ille de quo dicitur, Dominus Ps. 15. 5.
pars hereditatis meæ et calicis mei. Recenti (*b*) b
sermone commendavimus caritati vestræ, et
Deum esse possessionem nostram; et nos esse
possessionem Dei. Audi quia divitiæ terræ hu-
jus Ipse est: vide quid sequitur, *delectare in*
Domino. Tamquam quæsieris, et dixeris, Osten- v. 4.
de mihi divitias terræ illius, in qua me jubes
habitare. *Delectare, inquit, in Domino, et dabit*
tibi petitiones cordis tui.
5. Signanter accipe *petitiones cordis tui.* Di-
scerne petitiones cordis tui a petitionibus car-
B nis, discerne quantum potes. Nec frustra dictum
est in quodam Psalmo, Deus cordis mei. Ibi enim Ps. 72. 26.
sequitur et dicit, Et pars mea Deus meus in sæ-
cula. Verbi gratia, Cæcus est corpore, rogat ut
illuminetur. (*c*) Ista roget, quia et ista Deus fa- c
cit, et ista Deus præstat; sed rogant hæc etiam
mali. Petitio hæc carnis. Infirmatur, rogat se
salvum fieri: salvus fit moriturus. Et ista petitio
carnis est: et si qua sunt talia. Petitio cordis
quæ est? Sicut petitio carnis est, velle sibi (*d*) d
reparari oculos, utique ad videndam istam lu-
cem, quæ talibus oculis videri potest: ita petitio
cordis ad aliam lucem pertinet. Beati enim mun- Matt. 5. 8.
di corde, quoniam ipsi Deum videbunt. *Delecta-*
re in Domino, et dabit tibi petitiones cordis
tui.
C 6. Ecce desidero, rogo, volo: egone imple-
bo? Non. Quis ergo? *Revela ad Dominum viam* v. 5.
tuam, et spera in eum, et ipse faciet. Indica il-
li quid patiaris, indica illi quid velis. Quid enim Gal. 5. 17.
pateris? Caro concupiscit adversus spiritum, et
spiritus adversus carnem. Quid ergo vis? Infelix Rom. 7. 24.
ego homo, quis me liberabit de corpore mortis »
hujus? Et quia ipse faciet, cum revelaveris ad
eum viam tuam, vide quid sequitur: Gratia Dei
per Jesum Christum Dominum nostrum. Quid
ergo facturus est, quia dictum est, *Revela ad*
Dominum viam tuam, et spera in eum, et ipse
faciet: quid faciet? *Et educet sicut lumen justi-* v. 6.
tiam tuam. Modo enim abscondita est justitia
tua: in fide res est, nondum in specie. Aliquid
credis ut facias, nondum vides quod credis. Cum
autem cœperis videre quod credidisti, educetur
D in (*e*) lumine justitia tua: quia justitia tua erat Habac. 2. 4.
fides tua. Justus enim ex fide vivit. Rom. 1. 17.
7. *Et educet velut lumen justitiam tuam, et* e
judicium tuum sicut meridiem. Hoc est clarum
lumen. Parum erat dicere, *ut lumen.* Lumen
enim jam dicimus et cum albescit, lumen dici-
mus et cum sol oritur: sed nunquam est clarior
lux quam medio die. Non solum ergo educet

(*a*) Aliqui MSS. *tegentia.* Alii quidam, *tenent non al-*
tam etc.
(*b*) Id sane commendavit supra pag. 179. et 180. in 2.
super 32. Psalmum sermone habito apud Carthaginem
in basilica S. Cypriani, qua in civitate hos quoque su-
per 36. Psalmum Sermones pronuntiatos fuisse intelli-
ges variis ex locis.
(*c*) Am. Er. et tres MSS. loco *Ista roget*, habent, *Esto*
roget. Alii MSS. *Ista roget.*
(*d*) Editi, *præparari.* MSS. *reparari.*
(*e*) Quinque MSS. *in lumen.*

sicut lumen justitiam tuam, sed erit judicium A tuum tamquam meridies. Modo enim judicas sequi Christum, hoc proposuisti, hoc elegisti, hoc est judicium tuum: nemo tibi ostendit quod promisit: promissorem adhuc tenes, exhibitorem autem exspectas: in judicio ergo fidei tuæ elegisti sequi quod non vides. In abscondito est judicium tuum, adhuc reprehenditur et irridetur ab infidelibus. Quid credidisti? Quid tibi Christus promisit? Quia immortalis eris, et dabit tibi vitam æternam? Ubi est hoc? quando dabit? quando fieri potest? Judicas tamen tu magis sequi Christum promittentem quod non vides, quam impium reprehendentem credidisse te quod nondum vides. Et hoc est judicium tuum: et quale sit judicium tuum, adhuc non apparet:
Coloss 3. 4. in isto sæculo quasi nox est. Quando ergo educet judicium tuum velut meridiem? Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria. Cum venerit judicii dies, et venerit Christus, et congregaverit omnes gentes judicandas, quid erit tunc? Impius ubi abscondet perfidiam suam, cum videro fidem meam? Ergo modo quid? Angustiæ, tribulationes et tentationes. Et beatus qui perdurat: quia qui per-
Matt 24. 13. severaverit usque in finem, hic salvus erit. Nec
a cedat insultatoribus, ne eligat (*a*) hic florere ut ex arbore fœnum fiat.

v. 7. 8. Quid igitur debeo? quid debeas audi: *Subditus esto Domino, et obsecra eum.* Hoc sit vita tua, obedire præceptis ejus. Hoc est enim subditum illi esse, et obsecrare, donec det quod promisit. Perseveret bonum opus, perseveret et C
Luc. 18. 1. oratio. Oportet enim semper orare, et non deficere. In quo appares subditus? Faciendo quod præcepit. Sed mercedem nondum accipis, forte quia capere nondum potes. Jam enim ille potest dare, sed tu non potes accipere. Exercere operibus, labora in vinea, finito die pete mercedem:
Matt. 20. 8. fidelis est qui te adduxit ad vineam. *Subditus esto Domino, et obsecra eum.*

9. Ecce facio, subditus sum Domino, et obsecro eum. Sed quid tibi videtur? Vicinus ille nequam, male agens et florens est; furta ejus, adulteria ejus, rapinas ejus ego novi; in omnibus elatus, superbus, per iniquitatem exaltatus non me dignatur agnoscere: in his quomodo durabo? Morbus ille est, bibe contra: *Ne subæmuleris eum qui prosperatur in via sua.* Prosperatur, sed in via sua: laboras, sed in via Dei. Illi prosperitas in via est, in perventione infelicitas: tibi labor in via, in perventione felicitas; quo-
Psal. 1. 6. niam iter impiorum peribit. Novit Dominus vias
b justorum, et iter impiorum peribit. Has vias (*b*) ambulas quas novit Dominus; et si laboras in eis, non te fallunt. Via vero impiorum felicitas transitoria, finita via, peracta est felicitas. Qua-
Matt. 7. 13. re? Quia via illa lata est, finis ejus in profundum inferni perducit. Via vero tua angusta est, et pauci ingrediuntur per eam: sed ad quam latitudinem (*c*) pervenias debes cogitare. *Ne sub- c æmuleris eum qui prosperatur in via sua. In homine faciente iniquitatem,* * *desine ab ira, et* v. 8.
derelinque (*d*) *furorem.* Quid stomacharis? Quid d per iracundiam et indignationem istam aut blasphemas, aut prope blasphemas? *In homine faciente iniquitatem, desine ab ira, et derelinque furorem*, Nescis quo te provocet ira ista? Dicturus es Deo quia iniquus est, illuc pergit. Ecce ille quare felix est, et ille infelix est? Vide quid pariat, offoca malam conceptionem. *Desine ab ira, et derelinque indignationem*, ut jam resipiscens dicas, Turbatus est præ ira oculus meus. Ps. 6. 8.
Quis oculus, nisi fidei? Interrogo oculum fidei B tuæ: Credidisti in Christum, quare credidisti? Quid tibi promisit? Si felicitatem sæculi hujus tibi promisit Christus, murmura adversus Christum, murmura adversus illum, quando vides infidelem felicem. Quid tibi promisit felicitatis? quid nisi in resurrectione mortuorum? Quid autem in hac vita? (*e*) Quod ipse, quod ipse, in- e quam. An dedignaris serve, discipule, quod Do- Johan. 15. 16.
minus, quod magister? Nonne ab ipso audis, Non est servus major domino suo, et non est discipulus super magistrum? Ille pro te dolores, flagella, opprobria, crucem, mortem passus est. Et quid horum justo debebatur? quid non tibi peccatori debebatur? Ergo tene directum oculum tuum, ne turbetur præ ira: *Desine ab ira, et derelinque indignationem. Ne subæmuleris ut maligne facias:* quasi imitando eum qui maligne faciendo floret ad tempus. *Ne subæmuleris, ut maligne facias. Quoniam qui maligne* v. 9.
agunt, exterminabuntur. Sed felicitatem eorum video. Crede illi qui dicit, *exterminabuntur:* quia melius ille videt quam tu, cujus oculum turbare ira non potest. *Quoniam qui maligne agunt, exterminabuntur. Sustinentes autem Dominum.* Non enim aliquem fallacem, sed utique ipsam veritatem: non enim aliquem minus valentem, sed utique omnipotentem. *Sustinentes autem Dominum, ipsi hereditate possidebunt terram.* Quam terram, nisi illam Jerusalem, cujus amore qui exardescit, perveniet ad pacem?

10. Sed quamdiu peccator floret? quamdiu sustinebo? Festina: cito erit quod tibi diu est. D Infirmitas facit diu videri quod cito est. Quomodo inveniuntur desideria ægrotorum? Nihil tam diu, quam ut calix sitienti temperetur. Utique festinatur a suis, ne forte offendatur infirmus. Quando fiet? quando coquetur? quando dabitur? Celeritas est in illis qui tibi serviunt, sed infirmitas tua diuturnum putat quod cito agitur. Ergo videte medicum nostrum blandientem infirmo dicenti, Quamdiu durabo? quamdiu erit? *Et adhuc pusillum, et non erit peccator.* Inter pec- v. 10.

(*a*) Am. et MSS. *hic florere, et ex arbore fœnum fiat.*
(*b*) Sic omnes prope MSS. At editi, *Has vias ambula, quas novit Dominus; et si ambulas in eis.*
(*c*) MSS. *perveniat.*
(*d*) Nonnulli MSS constanter, *derelinque indignationem.*
(*e*) Sic aliquot MSS. Editi vero, *Quid autem in hac vita pateris, quod non ipse, in qua magis dedignaris serve, discipule, quam Dominus, quam magister?*

A catores certe gemis, de peccatore gemis: pusil-
lum, et non erit. Ne forte quia tibi dixi, *Susti-
nentes autem Dominum, ipsi hereditate possidebunt terram:* ne sustinentiam istam longissimam
putes; modicum sustine, sine fine accipies quod
sustines. Adhuc pusillum: modicum. Recole an-
nos ab Adam usque in hodiernum diem, percur-
re Scripturas: heri pene ille de paradiso lapsus
Gen. 5. 6. est. Tot sæcula emensa et evoluta sunt. Ubi sunt
præterita tempora? Sic pauca quæ restant, uti-
que transibunt. Si toto illo tempore viveres, ex
quo Adam de paradiso dimissus est usque in ho-
diernum diem; certe videres vitam non fuisse
diuturnam, quæ sic avolasset. Unius autem cu-
jusque hominis vita quanta est? Adde quantosli-
bet annos, duc longissimam senectutem, quid
v. 4. est? Nonne aura est matutina? Ergo longe sit
B dies judicii, quando erit retributio injustorum
et justorum: tuus certe dies ultimus longe abes-
se non potest. Ad hunc te præpara. Qualis enim
exieris de hac vita, talis redderis illi vitæ. Post
vitam istam parvam nondum eris ubi erunt san-
Matt. 25.34. cti, quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei,
» percipite regnum quod vobis paratum est ab ini-
» tio mundi. Nondum ibi eris, quis nescit? Sed
» jam poteris ibi esse, ubi illum quondam ulcero-
Luc. 16. 23. sum pauperem, dives ille superbus et sterilis in
mediis suis tormentis vidit a longe requiescen-
tem. In illa requie positus, certe securus exspe-
ctas judicii diem, quando recipias et corpus,
quando immuteris ut Angelo æqueris. Ergo
quantum est quod festinamus, et dicimus, Quan-
C do erit? Tardum erit? Hoc dicturi filii nostri,
et hoc dicturi nepotes nostri: et cum singuli qui-
que sibi succedentes hæc dicturi sunt, sic transit
quod adhuc pusillum futurum est, quemadmo-
dum transiit totum quod jam præteritum est. O
Item v. 10. infirme, *Adhuc pusillum, et non erit peccator.*

11. *Et quæres locum ejus, et non invenies.*
Ostendit, quid dixit, *non erit:* non quia omnino
non erit, sed quia ad nullos usus esse poterit.
Si enim omnino non erit, nec torquebitur: jam
ergo securitas data est peccatori, ut dicat, Fa-
ciam quidquid volo quamdiu vivo, postea non
ero. Non erit qui doleat, non erit qui torquea-
Matt. 25.41. tur? Et ubi est, Ite in ignem æternum, qui pa-
ratus est diabolo et angelis ejus? Sed forte mis-
si in ignem illum non erunt, et consumentur.
» Non illis diceretur, Ite in ignem æternum; quia
D » non futuris non esset æternus. Et tamen quid il-
lic futurum sit eis, utrum omnino consumtio,
an dolor et cruciatus, non tacuit Dominus dicens,
Matt. 8. 12. Ibi erit ploratus et stridor dentium. Quomodo
ergo plorabunt et stridebunt dentibus, si non
erunt? Quomodo ergo hic *Adhuc pusillum, et
non erit peccator*, nisi quomodo in sequenti ver-
su exposuit, *Et quæres locum ejus, et non in-*

A *venies?* Quid est, *locum ejus?* Usum ejus. Ha-
bet enim aliquem usum peccator? Habet. Hic
utitur illo Deus ad probandum justum, quomo-
do usus est diabolo ad probandum Job, quomo- Job. 1. 12.
do usus est Juda ad tradendum Christum. Est Matt. 26.14.
ergo in hac vita quod agatur de peccatore. Hic
est ergo locus ejus, quomodo est in fornace au-
rificis locus paleæ. Ardet palea, ut aurum pur-
getur: sic sævit impius, ut justus probetur. Sed
cum transierit tempus probationis nostræ, quan-
do non erunt qui probentur, non erunt per quos
probentur. Numquid quia diximus, Non erunt
qui probentur, non erunt ipsi? Sed quia jam
non opus erit peccatoribus per quos justi pro-
bentur. *Et quæres locum ejus, et non invenies.*
Modo quære locum peccatoris, invenies. De pec-
B catore fecit Deus flagellum, dedit ei et honorem,
dedit ei et potestatem. Aliquando enim facit hoc,
dat peccatori potestatem, flagellantur inde res
humanæ, emendantur inde (a) pii. Peccatori illi a
hoc reddetur quod debetur: et tamen factum est
de illo unde proficiat pius, unde deficiat impius.
Quæres locum ejus, et non invenies.

12. *Mansueti autem hereditate possidebunt* v. 11.
terram. Terra est illa de qua sæpe locuti su-
mus, Jerusalem sancta, quæ liberabitur de pe-
regrinatione ista, et in æternum vivet cum Deo
et de Deo. Ergo *hereditate possidebunt terram.*
Quæ erunt deliciæ ipsorum? *Et delectabuntur
in multitudine pacis.* Delectetur hic impius ille
in multitudine auri, in multitudine argenti, in
multitudine mancipiorum, in multitudine po-
C stremo (b) bajarum, rosarum, violentiæ, lau- b
tissimorum et luxuriosorum conviviorum. Hæc
est potentia cui invides, iste flos est qui te dele-
ctat? Nonne etsi semper sic esset, plangendus
esset? Quæ erunt autem deliciæ tuæ? *Et dele-
ctabuntur in multitudine pacis.* Aurum tuum
pax, argentum tuum pax, prædia tua pax, vi-
ta tua pax, Deus tuus pax. Quidquid desideras,
pax tibi erit. Quia hic aurum quod est, non
potest tibi esse argentum; quod vinum est, non
potest tibi esse panis; quod tibi lux est, non
potest esse potus: Deus tuus totum tibi erit.
Manducabis eum, ne esurias; bibes eum, ne si-
tias; illuminaberis ab eo, ne sis cæcus; fulcie-
ris ab eo, ne deficias; possidebit te totum inte-
grum, totus integer. Angustias non ibi patieris
D cum eo cum quo totum possides: totum habebis,
totum et ille habebit; quia tu et ille unum eri-
tis, quod unum totum et ille habebit qui vos pos-
sidet. Hæ *sunt reliquiæ homini pacifico.* Hoc can- v. 37.
tavimus: qui versus longe quidem est in isto
Psalmo ab his tractatis versibus. Sed quia ipsum
cantavimus, ad ipsum claudere debemus. Tu
tantum securus esto, custodi innocentiam, pre-
tiosa res est. Furari vis aliquid, credo, ut ad-

(a) Vox *pii*, abest a MSS. Paulo post in editis erat, *redditur*, cujus loco ex MSS. reponimus, *reddetur*.

(b) Editi, *postremo opum diversarum*. Ex MSS. autem quidam, *odorum*, *rosarum*; nonnulli, *olivarum*, *rosarum*: alii *odoriferarum rosarum*: plures denique, *baiarum*, *rosarum*. Baias forte ex pulcherrimi et celeberrimi Campaniæ oppidi nomine vocabant amœna loca et fructuosa prædia, uti Cicero accipere videtur in Oratione pro Cælio: *Cujus, ait, in hortos domum, baias, jure suo libidines omnium commearent.* Testatur vero Hieronymus in l. 2. cont. Jovinian. c. 9. palmas seu palmarum folia baias appellari. Quæ porro subsequitur vox *rosarum*, huc forsitan irrepsit pro altera propinqua voce, veluti *mensarum*.

quiras: vide quo manum mittis, et unde tollis. Hac vis adquirere, hac perdis: adquiris pecuniam, perdis innocentiam. Evigilet potius cor tuum: qui volebas adquirere pecuniam et perdis
v. 37. innocentiam, perde potius pecuniam: *Custodi innocentiam, et vide directionem*, quia diriget te Deus, ut omnia quæcumque vult, velis et tu: ipsa enim est directio. Nam si tu nolis quod Deus vult, curvus eris, et pravitas tua non te permit-
a tet (*a*) planari recto. *Custodi* ergo *innocentiam, vide directionem:* et noli putare quia finita ista vita finitus est homo; *quia sunt reliquiæ homini pacifico.*

SERMO SECUNDUS

DE SECUNDA PARTE PSALMI XXXVI.

Hortatur ad perferendos malos, et disputat in Donatistas, ac nominatim adversus Primianum.

1. De Psalmo isto loqui Caritati Vestræ et jussi sumus, et obtemperare debuimus. Voluit enim Dominus propter imbrium nimietatem retardare profectionem nostram; et imperatum est nobis, ne vacaret hic erga vos lingua nostra, cum cordis nostri negotium semper (*b*) sitis, sicut et nos vestri. Commendaveramus autem
b jam voluntatem Dei in isto Psalmo, quid nos velit docere, quid admonere, contra quid cautos esse, et quid tolerare, et quid sperare. Duo enim genera hominum, justorum et iniquorum, in hac terra et in hac vita commixta sunt. Habent singula ista genera proprias intentiones cordis sui. Genus justorum conatur in sublimia per humilitatem: genus iniquorum præponderat ad inferiora per elationem. Hoc enim se deprimit ut surgat, illud se extollit ut cadat. Ex eo fit ut unum genus toleret, alterum toleretur; propositumque sit justis ipsos etiam iniquos in vitam æternam lucrari, propositum autem iniquis reddere mala pro bonis, et eos qui sibi vitam æternam volunt, si fieri potest, etiam vita temporali privare. Ægre enim fert, et injustos justum, et justus injustum: oneri sibi sunt. Nemo dubitat quod isti duo alterutrum sibi oneri sunt, sed diversis intentionibus. Ad hoc enim justus injusto oneri est, quia injustum eum esse non vult, sed eum justum fieri, et optat votis, et conatur factis: injustus autem sic odit justum, ut nolit eum esse, non ut bonum velit esse. Quanto enim bonus est, tanto magis oneri est iniquitati illius. Et laborat quidem, si fieri potest, ut eum injustum faciat; si autem non potest, de medio tollat, et a suo tædio molestiaque removeat. Sed et si eum fecerit injustum, nihilo minus oneri illi erit. Non enim justus tantum injusto oneri est, sed et duo injusti vix se patiuntur: et quando se videntur diligere, conscientiam sibi debent, non amicitiam. Tunc autem secum concordant, quando in perniciem justi conspirant, non quia se amant, sed quia eum qui amandus erat simul oderunt. Contra hoc genus hominum

A indicit nobis Dominus Deus noster tolerantiam et affectum illum caritatis, quem novimus in Evangelio, præcipiente nobis Domino et dicente, Diligite inimicos vestros, et benefacite his qui Matth. 5. 44.
oderunt vos. Sicut et Apostolus, Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Contende cum malo, sed de bonitate. Ipsa est enim vera contentio, vel potius certamen salubre, ut sit bonus contra malum, non ut sint duo mali. Rom. 12. 21.

2. Ergo ad Psalmum respicite. Primæ partes jam tractatæ sunt, sequuntur hæc: *Observabit peccator justum, et stridet super eum dentibus* v. 12.
suis: * *Dominus autem irridebit eum.* Quem? v. 13.
Utique peccatorem stridentem super justum dentibus suis. Unde autem *Dominus irridebit eum? Quoniam prospicit quod veniet dies ejus.* Acer-
B bus videtur, cum minatur justo nesciens horam sui crastinam: Dominus autem videt, et prospicit diem ejus. Quem diem? Quo reddet unicuique secundum opera sua. Thesaurizat enim sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei. Matth. 16. 27. Rom. 2. 5.
Sed Dominus prospicit, tu autem non prospicis; (*c*) indicavit tibi qui prospicit. Tu diem in- c
justi quo pœnas pensurus est ignorabas: sed qui scit, non te celavit. Non parva pars scientiæ est, scienti conjungi. Ille habet oculos cognitionis, tu habeto credulitatis. Quod videt Deus, crede tu. Veniet enim dies injusti, quem prospicit Deus. Qui dies? Cujusque vindictæ. Necesse est enim ut vindicetur in impium, vindicetur in injustum, sive convertat se, sive non se convertat. Si enim se converterit, hoc ipsum in illo
C vindicatur, quod periit iniquitas. Nonne irrisit Act. 1.
Dominus prospiciens dies iniquorum duorum, et Judæ traditoris et Sauli persecutoris? Unius Act. 9.
diem prospexit ad pœnam, alterius ad justitiam. In utrumque vindicatum est: ille est gehennæ ignibus deputatus, iste cælesti voce prostratus. Ergo et tu quem pateris iniquum, per oculos fidei prospice cum Deo dies ejus; et cum eum videris in te sævientem, dic tibi, Iste aut correctus, (*d*) mecum erit; aut perseverans, mecum d
non erit.

3. Quid enim? Injustitia injusti tibi nocet, et illi non nocet? Unde fieri potest, ut iniquitas ejus, quæ per ejus indignationem et odium procedit ad lædendum te, non prius ipsum vastet intus, quam te tentet foris? Tuum corpus premit adversitas, illius animum putrefacit iniqui-
D tas. Nam et quidquid in te profert, in illum redit. Ejus enim persecutio te facit purgatum, illum reum. Cum ergo plus nocet? Ecce sæviendo exspoliavit te: quis damno graviore percutitur, qui amittit pecuniam, an qui amittit fidem? Norunt dolere damna ista, qui habent oculum interiorem. Multis enim fulget aurum, fides non fulget. Habent quippe oculos unde aurum videant: unde fidem videant, non habent. Nam si haberent et viderent, utique plus amarent: et tamen quando eis frangitur fides, clamant, in-

(*a*) Plerique MSS. *pacari.*
(*b*) Editi, *scitis.* Melius aliquot MSS. *sitis.*
(*c*) Sic MSS. At editi, *indicabit tibi quæ prospicit.* et paulo post, *quo pœnas passurus est ignorabas, sed qui scit, non te celabit.*
(*d*) Sic MSS. At editi, *meus erit.*

vidiam faciunt, et dicunt, O fides, ubi est fides? A
Amas eam ut exigas, ama ut exhibeas. Ergo quia omnes qui persequuntur justos, graviore damno feriuntur, et graviore pernicie affliciantur, cum in eis vastatur ipse animus; sequitur,
v. 14. et ostendit hoc Psalmus: *Gladium eduxerunt peccatores, intenderunt arcum suum, ut dejiciant inopem et pauperem, ut trucident rectos*
v. 15. *corde.* * *Framea eorum intret in cor ipsorum.* Facile est ut framea ejus, id est, gladius ejus perveniat ad corpus tuum, sicut pervenit gladius persecutorum ad corpora Martyrum; sed percusso corpore, cor mansit illæsum: illius autem cor qui gladium eduxit in corpus justi, non plane mansit illæsum. Hoc Psalmus iste testatur. Framea eorum non intret, dixit, in corpus eorum; sed, *Framea eorum intret in cor ipsorum.* B
In corpore occidere voluerunt, in anima moriantur. Illos enim quorum corpora interficere volue-
Matth. 10. 28. runt, securos Dominus fecit, dicens eis, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Quale est autem sævire gladio, nec posse occidere nisi corpus inimici, et posse occidere animam suam? Desipiunt, contra se sæviunt; insaniunt, non se vident: tanquam si vellet aliquis per corpus suum ferrum trajicere, ut conscinderet tunicam alterius. Attendis quo pervenisti, et non attendis qua trajecisti: illius conscidisti vestem, tuam carnem. Constat ergo plus esse quod se lædunt iniqui, et quod sibi nocent, quam quod sibi videntur nocere illis quos oderunt. *Framea* ergo *eorum intret in cor ipsorum.* Sententia Domini est, aliter C
fieri non potest. *Et arcus eorum conteratur.* Quid est, *arcus eorum conteratur?* Insidiæ ipsorum frustrentur. Superius enim dixerat, *Gladium eduxerunt peccatores, intenderunt arcum suum.* Gladii eductionem, intelligi voluit apertam oppugnationem. Arcus autem intentionem, occultas insidias intelligi voluit. Ecce gladius ejus perimit eum, et dispositio insidiarum ejus frustratur. Quid est, frustratur? Nihil nocet justo. Quomodo ergo nihil ei nocuit, verbi gratia, quem sic exspoliavit, cui tollendo res suas ad
v. 16. angustias perduxit? Habet quod cantet, *Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas.*

4. Sed potentes sunt iniqui, et multa faciunt, et suppetit eis rerum effectus, agendi celeritas, jussionem obedientia sequitur? Numquid sem- D
v. 17. per sic? *Quoniam brachia peccatorum conterentur.* Brachia ergo eorum, potentia eorum. Quid
Lucæ 16. 19. facturus est in gehenna? An quod facit ille dives, qui apud superos epulabatur, apud inferos torquebatur? *Brachia* ergo *eorum conterentur. Confirmat autem justos Dominus.* Quomodo eos confirmat? Quid eis dicit? Quod dicitur in alio
Ps. 26. 14. Psalmo, Sustine Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum. Quid est hoc, Sustine Dominum? Ad tempus laboras, in æternum non laborabis: brevis est molestia tua, æterna erit beatitudo tua: ad modicum doles, sine fine gaudebis. Sed inter molestias incipis labi? Propositur exemplum et passionum Christi. Vide quid pro te pertulit, qui quare perferret non habebat. Quantacumque pateris,
Matth. 26. 51 et 27. 26. etc. non pervenies ad illas insultationes, ad illa flagella, ad illam ignominiosam vestem, ad illam spineam coronam, ad illam postremo crucem non pervenies, quia jam et de pœna generis humani sublata est. Cum enim sub antiquis scelerati crucifigerentur, modo nullus crucifigitur. Honorata est, et finita. Finita est in pœna; manet in (a) gloria. A locis suppliciorum fecit transitum ad frontes Imperatorum. Qui tantum honorem dedit pœnis suis, quid servat fidelibus suis? His ergo rebus, his verbis, his allocutionibus, hoc tali exemplo *confirmat justos Dominus.* Sæviant quantum voluerint, et quantum permissi fuerint peccatores: *confirmat justos Dominus.* Quidquid acciderit justo, voluntati divinæ deputet, non potestati inimici. Sævire ille potest: ferire, si ille noluerit, non potest. Et si ille voluerit ut feriat, novit sanum quemadmodum excipiat. Quem enim diligit Dominus, cor-
Hebr. 12. 6. ripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Quid sibi ergo plaudit iniquus, quia flagellum sibi de illo fecit Pater meus? illum assumit ad ministerium, me erudit ad patrimonium. Nec attendere debemus quantum permittat in justis, sed quantum servet justis.

5. Sed debemus optare etiam illis per quos flagellamur, ut convertantur, et flagellentur. Sic enim suos fideles erudiebat, qui de Saulo flagellum sibi fecerat, sed postea convertit et Saulum. Et cum Ananiæ sancto, a quo baptizatus est Saulus, diceret Dominus, illum suscipiendum esse Saulum, quia vas esset electionis; respondit Ananias, timens et exhorrescens audita fama
Act. 9. 13. etc. Sauli persecutoris, Domine, audivi, inquit, ego de viro isto quanta persecutiones sanctis tuis fecerit in Jerosolyma, et nunc acceptis litteris vadit, ut ubicumque invenerit invocantes nomen tuum, trahat et liget, et ad pontifices adducat. Et contra Dominus, Sine inquit, ego illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo. Reddam illi, inquit, vindicabo me de illo; et patietur pro nomine meo, qui sævit in nomen meum. Erudio vel erudivi per eum alios, erudiam et ipsum per alios. Factum est hoc, et novimus quanta sustinuerit Saulus, multo plura quam fecerat, quasi avarus exactor cum usuris recepit quod dederat.

6. Sed vide utrum in illo impletum sit quod modo Psalmus dicit, *Confirmat autem justos Dominus.* Non solum, (inquit idem Paulus, cum
Rom. 5. 3. etc. multa mala pateretur,) sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. Bene plane jam ju-

(a) Quindecim MSS. *manet in gratia.*

stus, jam confirmatus. Quomodo ergo isti jam confirmato nihil nocebant qui illum insectabantur, sic nec ipse illis quos persequebatur. *Con-*
Rom. 8. 35. *firmat autem*, inquit, *justos Dominus*. Audi alias
» voces confirmati justi. Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an persecutio? Quomodo hærebat, qui rebus talibus non separabatur? *Confirmat autem justos Dominus*. Descenderant quidam prophetæ de Jerosolyma, et impleti Spiritu-sancto
Act. 21. 11. etc. prophetaverunt eidem Paulo quod multa passurus esset in Jerusalem: ita ut quidam eorum, Agabus nomine, soluta Zona alligaret se, quemadmodum solet fieri, ut his indiciis re-
» rum futura demonstraret Propheta, dicens, Sic
» ut alligatum me videtis, sic oportet alligari hominem hunc in Jerosolymis. Fratres autem responso admonitum Paulum, jam Paulum, ne se tantis periculis committeret, cœperunt deterrere, et monendo et rogando revocare ne iret in Jerosolymam. Ille autem qui jam in eorum nu-
» mero erat, de quibus dictum est, *Confirmat au-*
Act. 20. 21. *tem justos Dominus*, Quid, inquit, confringitis cor meus? Non facio animam meam pretiosam mihi. Quia jam dixerat eis quos parturierat in
2. Cor. 12. 15. Evangelio, Et ipse impendar pro animabus vestris. Ego enim, inquit, non solum alligari, sed
Act. 21. 13. etiam mori paratus sum pro nomine Domini Jesu Christi.

v. 18. 7. *Confirmat* ergo *justos Dominus*. Quomodo eos confirmat? *Novit Dominus vias immaculatorum*. Quando patiuntur mala, vias malas ambulare creduntur ab ignorantibus, ab his qui non noverunt videre vias immaculatorum. Ille qui eas novit, scit per quam rectum ducat man-
Ps. 24. 9. suetos suos. Unde dixit in alio Psalmo, Diriget mites in judicio, docebit mansuetos vias suas.
Luc. 16. 20. Quomodo putatis detestatos homines transeuntes ulcerosum pauperem jacentem ante divitis januam? Quomodo forte hunc occlusis naribus
a conspuebant? Noverat autem Dominus illi (*a*) servare paradisum. Quomodo autem sibi optabant vitam illius, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide; Dominus autem qui prospiciebat dies illius, noverat ejus futura tormenta, et sine fine tormenta. Ergo *novit Dominus vias immaculatorum*.

Item v. 18. 8. *Et hereditas eorum in æternum erit*. Hoc in fide habemus. Dominus numquid in fide? Dominus novit illa in tanta manifestatione, in quanta non possumus dicere, cum vel æquati Angelis erimus. Non enim nobis tam manifesta erunt, quæ erunt manifesta, quam sunt manife-
1. Johan. 3. 2. sta illi qui nec commutari potest. Tamen et de
» nobis quid dictum est? Dilectissimi, nunc filii
» Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus: scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Servatur ergo nobis nescio quod dulce spectaculum omnino: et si cogitari ex aliqua parte in ænigmate et per speculum potest, dici tamen nullo modo potest pulcritudo illius dulcedinis, quam servat Ps. 30. 20.
Deus timentibus se, perficit autem sperantibus in se. Illuc parantur corda nostra in omnibus vitæ hujus tribulationibus et tentationibus. Noli mirari, quia in laboribus pararis: ad magnum aliquid pararis. Unde vox illa justi confirmati,
Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad Rom. 8. 18.
futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Quæ »
erit futura gloria nostra, nisi æquari Angelis, et videre Deum? Quantum præstat cæco, qui illi oculos sanaverit, ut videat hanc lucem? Cum sanus factus fuerit ille, nec invenit quid dignum rependat sanatori suo. Quantumlibet enim illi det, quid dabit tale quale ille præstitit? Ut plurimum det, aurum dabit, et multum aurum dabit: ille lucem præstitit. Ut noverit ille quia nihil dat; videat in tenebris quod dat. Quid ergo dabimus nos medico illi, oculos interiores nostros sananti, ad videndam quamdam lucem æternam, quod est ipse? Quid illi dabimus? Quæramus, inveniamus, si possumus; et in angustiis
inquisitionis nostræ exclamemus, Quid retri- Ps. 115. 12.
buam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?
Et quid invenit? Calicem salutaris accipiam, et Matth. 20. 22.
nomen Domini invocabo. Potestis, inquit, bibe-
re calicem quem ego bibiturus sum? Inde Pe- Johan. 21. 17.
tro, Amas me? Pasce oves meas: pro quibus biberet calicem Domini. *Confirmat autem justos Dominus. Novit Dominus vias immaculatorum, et hereditas eorum in æternum erit*.

9. *Non confundentur in tempore malo*. Quid v. 19.
est, *Non confundentur in tempore malo?* In die tribulationis, in die angustiarum non confundentur: sicut confunditur quem fallit spes. Quis est qui confunditur? Qui dicit, Ego quod sperabam non inveni. Non immerito: sperabas enim
de te, aut sperabas de homine amico: Maledictus Jerem. 17. 5.
autem qui spem suam ponit in homine. Confunderis, quia fefellit te spes, fefellit spes posita in
mendacio. Omnis enim homo mendax. Si autem Ps. 115. 11.
ponas spem tuam in Deo tuo, non confunderis; quia ille in quo spem posuisti, (*b*) falli non pot- b
est. Unde et ille quem paulo ante commemoravi, justus confirmatus, positus in tempore malo, in die tribulationis, quia non confundebatur,
quid ait? Gloriamur in tribulationibus, scientes Rom. 5. 3. etc.
quoniam tribulatio patientiam operatur, patien- »
tia probationem, probatio spem, spes autem »
non confundit. Unde spes non confundit? Quia »
in Deo posita est. Ideo sequitur, Quia caritas Dei »
diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-san- »
ctum qui datus est nobis. Jam datus est nobis Spiritus-sanctus, quomodo nos fallit cujus tale pignus tenemus? *Non confundentur in tempore malo: et in diebus famis saturabuntur*. Est enim
quædam hic saturitas eorum. Nam dies famis, »
vitæ hujus sunt: aliis esurientibus, illi saturantur. Nam ille unde gloriaretur dicens, Gloriamur in tribulationibus, si egestatem intus pateretur? Videbantur foris angustiæ, sed intus latitudo erat.

(*a*) In plerique MSS. *servari*.

(*b*) Aliquot MSS. *fallere non potest*.

A 10. Quid autem facit malus homo cum cœperit tribulari? Foris nihil habet, ablata sunt omnia, in conscientia nullum solatium est: non est quo exeat, quia dura sunt; non est quo
v. 20. intret, quia mala sunt. Merito ei fit quod sequitur, *Quoniam peccatores peribunt*. Quibus enim locus nusquam est, quomodo non peribunt? Consolatio non est in externis, non est in internis. Extra sunt enim a nobis, de quibus consolatio
a nulla est. Et universi qui Deum non habent, (*a*) pecuniæ, amicitiæ, gloriæ, facultatibus mundi serviunt, et quæcumque bona sunt corporalia, non possunt consolari intrinsecus, quomodo consolabatur ille plenus sagina interiore, et de ipsa
Job. 1. 21. sagina ructuans, Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit
» nomen Domini benedictum. Ergo illis peccato-
B ribus non est locus in his quæ foris sunt, quia
b ibi patiuntur tribulationes: (*b*) conscientia illos non consolatur; non est bene illis secum: quia bene esse cum malo non potest. Quisquis autem malus est, male secum est: torqueatur necesse est sibi seipso tormento. Ipse est enim pœna sua, quem torquet conscientia sua. Fugit ab inimico quo potuerit, a se quo fugiet?

11. Ita quidam ex parte Donati venerat ad nos, accusatus et excommunicatus a suis, hic quærens quod ibi perdiderat. Sed quia suscipi non potuit, nisi eo loco quo debuit: non enim deseruit illam partem quasi integer apud ipsos, ut
c appareret eum non (*c*) necessitate, sed electione fecisse: quia ibi ergo habere non potuit quod quærebat, quærebat autem vanam elationem et
C falsum honorem, et quia hic non invenit quod ibi perdidit, et ipse periit. Gemebat saucius, et non consolabatur. Erant enim in conscientia ejus aculei horribiles tsciti. Tentavimus consolari eum de verbo Dei: sed ille non erat de sapientibus formicis, quæ sibi æstate collegerunt unde hyeme vivant. Cum enim res sunt tranquillæ, tunc
Prov. 6. 6. et 30. 25. homo sibi colligere debet verbum Dei, et recondere in intimis cordis sui, quemadmodum formica abscondit in cavernosis penetralibus labores æstatis. Per æstatem enim vacat hoc agere: venit autem hyems, id est, supervenit tribulatio, et nisi invenerit quod edat, necesse est ut fame dispereat. Iste ergo sibi non collegerat verbum Dei, supervenit hyems, non hic invenit
D quod quærebat, consolari nisi inde non poterat, de verbo autem Dei nullo modo. Intus apud se nihil habebat, foris quod quærebat non inveniebat: ardebat indignationum et dolorum facibus, agitabatur mens ejus violenter, et tam diu occulte, donec etiam erumperet in quosdam gemitus, ita ut inter fratres sonaret, et se audiri nesciret. Videbamus, et dolebamus vehementer (Deus scit) tantam pœnam animæ, tantas cruces, tantas gehennas, tanta tormenta. Quid pluribus? Impatiens loci humilis, cui si saperet, posset esse locus salubris, talis apparuit, ut etiam projiceretur. Neque hinc desperare debemus, Fratres, de aliis, qui forte elegerint veritatem, non secuti fuerint necessitatem. Usque adeo enim de ceteris desperandum non est, ut nec de isto desperem, quamdiu vivit. De nullo enim vivente desperandum est. Hoc ergo, Fratres, ex occasione hac scire debuit Caritas Vestra, ne quis forte aliud vobis dicat. Nam subdiaconus eorum, qui, cum ei nulla quæstio ibi commoveretur, elegit catholicam pacem et unitatem, et illis dimissis venit, venit re vera sicut eligens quod bonum est, non sicut repudiatus a malis: sic acceptus est ut de ejus conversione gaudeamus, et eum vestris orationibus commendemus. Potens est enim Deus, qui eum faciat etiam atque etiam meliorem. Ceterum de nullo pronuntiandum est in aliquam partem, sive in bonam, sive in malam. Quamdiu enim hic vivitur, crastinus dies semper ignoratur. *Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur: quoniam peccatores peribunt.*

12. *Inimici autem Domini statim ut gloriabuntur et exaltabuntur, deficientes sicut fumus deficient.* Ex ipsa similitudine rem quam insinuavit, agnoscite. Fumus a loco ignis erumpens in altum extollitur, et ipsa elatione in globum magnum intumescit: sed quanto fuerit globus ille grandior, tanto fit vanior: ab illa enim magnitudine non fundata et solidata, sed pendente et inflata, it in auras atque dilabitur, ut videas ipsam ei obfuisse magnitudinem. Quanto enim plus erectus est, quanto extentus, quanto diffusus undique in majorem ambitum, tanto fit exilior, et deficiens, et non apparens. *Inimici autem Domini statim ut gloriabuntur et exaltabuntur, deficientes sicut fumus deficient.* De talibus dictum est, Sicut Jannes et Mambres restiterunt Moysi, sic et isti resistunt veritati: homines mente corrupti, reprobi circa fidem. Unde autem resistunt veritati, nisi inflatione tumoris sui, euntes in ventos, extollentes se quasi justos et magnos? Quid autem de illis ait? Tamquam de fumo, Sed ultra non proficient, dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. *Inimici autem Domini statim ut gloriabuntur et exaltabuntur, deficientes sicut fumus deficient.*

Item v. 20.
2. Tim. 3. 8.
Ibidem 9.

13. *Fœneratur peccator, et non solvet.* Accepit, et non reddet. Quid non reddet? Gratiarum actionem. Quid enim a te vult Deus, aut quid exigit Deus, nisi quod tibi (*d*) prosit? Et quanta accepit peccator, pro quibus non solvet? Accepit ut sit, accepit ut homo sit, multumque intersit inter ipsum et pecus; accepit corporis formam, accepit in corpore distinctionem sensuum, ad videndum oculos, ad audiendum aures, ad odorandum nares, ad gustandum palatum, ad contrectandum manus, ad ambulandum pedes,

v. 12.
d

(a) Tres MSS. *Pecunia, amicitia, gloria, facultates mundi, servi et quæcumque bona etc*
(b) Apud Lov. *ubi conscientia*. Abest vox, *ubi*, a MSS. et ab Er.

(c) Sic melioris notæ MSS. At Er. *eum non delectatione, sed necessitate fecisse*. Lov. *eum non dilectione, sed necessitate fecisse*.
(d) Editi, *promisit*.

salutemque ipsam corporis. Sed adhuc ista et cum pecore habemus communia: accepit etiam amplius, id est, mentem quæ possit intelligere, quæ possit capere veritatem, quæ possit justum ab injusto discernere, quæ possit indagare, desiderare Creatorem, laudare et inhærere illi. Hæc omnia accepit et peccator, sed non bene vivendo non reddit quod debet. Ergo *fœneratur peccator, et non solvet*, non reddet ei a quo accepit, non aget gratias: immo vero rependet mala pro bonis, blasphemias, murmur adversus Deum, indignationem. Ergo ille *fœneratur, et non solvet: justus autem miseretur, et commodat*. Ille ergo nihil habet, iste habet. Videte egestatem, videte divitias. Ille accipit, et non solvet: iste miseretur, et commodat: abundat illi. Quid si pauper est? Etiam sic dives est. Tu tantum ad divitias ejus pios oculos intende. Respicis enim arcam inanem, conscientiam Deo plenam non respicis. Non habet extrinsecus facultatem, sed habet intrinsecus caritatem. De caritate quanta erogat, et non finitur? Etenim si habet foris facultatem, dat ipsa caritas, sed ex eo quod habet: si autem non invenit foris quod det, dat benevolentiam, præstat consilium, si potest; præstat auxilium, si potest: ad extremum si nec consilio, nec auxilio adjuvare potest, vel voto adjuvat, vel orat pro contribulato, et forte magis ipse exauditur, quam qui porrigit panem. Habet semper unde det, cui plenum pectus est caritatis. Ipsa est caritas, quæ dicitur et voluntas bona. Plus a te Deus non exigit, quam quod tibi intus dedit. Vacare enim non potest voluntas bona. Non enim habens voluntatem bonam, etsi nummus, tibi supersit, non porrigis pauperi: ipsi inter se pauperes præstant sibi de voluntate bona, non sunt inter se infructuosi. Vides cæcum duci a vidente: quia nummos non a habuit quos daret (a) egens, commodavit oculos non habenti. Unde hoc factum est, ut membra sua commodaret ei qui non habet, nisi quia intus inerat voluntas bona, thesaurus pauperum? In quo thesauro dulcissima requies, et vera securitas. Ad ipsum amittendum nec latro admittitur, nec naufragium metuitur. Servat secum quod intus habet, nudus evadit, et plenus est. *Justus* ergo *miseretur, et commodat*.

v. 22. 14. *Quoniam benedicentes eum, hereditate possidebunt terram:* * sicut illum justum, vere solum justum et justificantem, qui et pauper hic fuit, et divitias magnas adtulit, quibus faceret divites eos, quos invenit pauperes. Ipse est enim qui Spiritu-sancto ditavit corda pauperum, et exinanitas animas confitendo peccata, implevit opulentia justitiæ; qui potuit divitem facere piscatorem, dimittendo retia sua, quod habebat contemnentem, quod non habebat haurientem. Infirma enim mundi elegit Deus, ut confunderet fortia. Et non de oratore piscatorem, sed de piscatore lucratus est oratorem, de piscatore lucratus est senatorem, de piscatore lucratus est

* l. scilicet

Matth. 4. 19. 1. Cor. 1. 17.

A imperatorem. *Quoniam benedicentes eum, possidebunt terram hereditate:* erunt ejus coheredes, in terra illa viventium, de qua dicitur in alio Psalmo, Spes mea es tu, portio mea in terra viventium. Ps. 141. 6. Tu es ipsa portio mea, inquit Deo, et non dubitavit Deum sibi facere portionem. *Hereditate possidebunt terram. Maledicentes autem eum, disperient.* Ut autem (b) benedicant b qui benedicunt, præstitum est eis. Nam ventum est ad maledicentes, et facti sunt benedicentes: et jam sic disperierunt maledicentes eum, cum ejus munere facti sunt benedicentes, quem malo suo maledicebant, bono autem ipsius benedicunt.

15. Videte quid sequitur: *A Domino gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet.* v. 23. Ipse homo ut velit viam Domini, ab ipso Domino diriguntur gressus ejus. B Nam si Dominus non dirigeret gressus hominis, tam pravi erant, ut semper per prava irent, et semitas curvas sequendo redire non possent. Venit autem ille, et vocavit, et redemit, et sanguinem fudit: hoc pretium dedit, hæc bona fecit, et mala passus est. Adtende quæ fecerit, Deus est: adtende quæ passus sit, homo est. Quis iste Deus homo? Si tu o homo, non dimitteres Deum, non fieret pro te Deus homo. Parum enim tibi erat ad remunerationem vel ad donum ejus, quia et hominem te fecit, nisi et homo pro te fieret? Ipse est enim qui direxit gressus nostros, ut viam ejus vellemus. *A Domino gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet.*

C 16. Jam cum sequeris viam Christi, non tibi sæculi prosperitates promittas. Per dura ambulavit, sed magna promisit. Sequere. Noli tantum adtendere qua iturus, sed et quo venturus sis. Tolerabis dura temporalia, sed ad læta pervenies sempiterna. Si vis sustinere laborem, adtende mercedem. Nam et operarius in vinea deficeret, nisi adtenderet quid accepturus esset. Cum autem adtenderis quid sis accepturus, omnia tibi erunt vilia quæ pateris, nec digna æstimabis pro quibus illud accipias. Miraberis tantum dari pro tantillo labore. Nam utique, Fratres, pro æterna requie labor æternus subeundus erat; et æternam felicitatem accepturus, æternas passiones sustinere deberes: sed si æternum sustineres laborem, quando venires ad æternam felicitatem? D Ita fit, ut necessario temporalis sit tribulatio tua, qua finita venias ad felicitatem infinitam. Sed tamen, Fratres, posset esse longa tribulatio pro æterna felicitate. Verbi gratia, ut quoniam felicitas nostra finem non habebit, miseria nostra et labor noster, et tribulationes nostræ diuturnæ essent. Nam et si mille annorum essent, appende mille annos contra æternitatem: quid appendis cum infinito quantumcumque finitum? decem millia annorum, decies centena millia, si dicendum est, et millia millium, quæ finem habent, cum æternitate comparari non possunt. Huc accedit, quia

(a) MSS. *daret egenti*.

(b) Sic Er. et MSS. At Lov. *benedicentur*: minus bene.

non solum temporalem voluit laborem tuum Deus, sed etiam brevem. Paucorum dierum est tota vita hominis, etiamsi læta duris non misceantur, quæ plura et longiora sunt certe, quam dura; et ideo breviora et pauciora sunt dura, ut durare possimus: si ergo per totam vitam suam homo in laboribus et in ærumnis esset, in doloribus, in tormentis, in carcere, in plagis, in fame et siti omnibus diebus, horis omnibus, per totam vitam suam usque ad ætatem senectutis, pauci dies sunt tota vita hominis: quo labore transacto, veniet regnum æternum, veniet sine fine felicitas, veniet æqualitas Angelorum, veniet hereditas Christi, veniet cohæres Christus. Pro quanto labore quantam mercedem accipimus? Veterani homines qui laborant in militia, et versantur inter vulnera tot annos, incipiunt militare a juventute, exeunt senes; et ut habeant paucos dies quietos senectutis suæ, quando eos jam ipsa ætas incipit gravare, quos bella non gravant, quanta dura tolerant, quæ itinera, quæ frigora, quos soles, quantas necessitates, quæ vulnera, quæ pericula? Et non attendunt patientes hæc omnia, nisi paucos dies quietos illos senectutis, ad quos utrum perveniant nesciunt. Ergo *a Domino gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet.* Hinc dicere cœperam, viam Christi si vis, et vere Christianus es, (ipse est enim Christianus, qui non aspernatur viam Christi, sed vult viam Christi sequi per passiones ipsius,) noli per aliam viam velle ire quam per illam qua ipse ivit. Dura videtur, sed ipsa est tuta via: alia forte delicias habet, sed latronibus plena est. *Et viam ejus volet.*

17. *Cum ceciderit, non conturbabitur, quoniam Dominus confirmat manum ejus.* Ecce quid est, velle viam Christi. Contingat illi ut aliquam tribulationem patiatur, aliquam exhonorationem, aliquam contumeliam, aliquam afflictionem, aliqua damna, et cetera quæcumque abundant in vita ista generi humano: proponit sibi Dominum suum, quanta genera tentationum passus est: et *non conturbabitur cum ceciderit, quia Dominus confirmat manum ejus*, quia prior passus est. Quid enim timebis, o homo, cujus directi sunt gressus, ut velles viam Domini? Quid timebis? Dolores? Flagellatus est Christus. Contumelias timebis? Audivit, Dæmonium habes, qui dæmonia excludebat. Forte factionem et conspirationem malorum? Conspiratum est adversus illum. Non potes ostendere forte conscientiam tuam bonam in aliqua accusatione, et vim pateris quod adversus te falsi testes audiuntur. Contra ipsum primum falsum testimonium dixerunt, non solum ante mortem, sed etiam post resurrectionem. Inducti sunt falsi testes, ut a judicibus damnaretur: accesserunt falsi testes custodes ad sepulcrum. Resurrexit ille cum tanto miraculo, commota terra prodit Dominum resurgentem. Erat illic et terra custodiens terram, sed terra durior mutari non potuit. Nuntiavit vera, sed seducta est a falsa. Dixerunt enim illi custodes Judæis quæ viderint, et quid factum sit: acceperunt pecuniam, et dictum est eis, Dicite quod vobis dormientibus venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum. Ecce falsi testes et contra resurgentem. Quanta autem cæcitas in falsis testibus, quanta cæcitas, Fratres? Solent hoc enim pati falsi testes, ut excæcentur, et contra se dicant nescientes, unde appareat quia falsi sunt testes. Quid enim illi contra se dixerunt? Cum dormiremus, venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum. Quid est hoc? Quis est qui dicit testimonium? Qui dormiebat. Talibus ego narrantibus non crederem, nec si somnia sua mihi indicarent. Stulta insania: si vigilabas, quare permisisti? si dormiebas, unde scisti?

[Matth. 27. 26. Johan. 8. 48. Johan. 9. 22. Matth. 26. 60. Matth. 28. 12.]

18. Sic et isti filii eorum, (*a*) sicut meministis, et prætermittendum ex occasione non est. Tanto magis enim debemus commemorare vanitatem eorum, quanto magis quærimus salutem eorum. Ecce corpus Christi patitur falsos testes, sustinet corpus quod præcessit in capite. Non mirum est, et modo non desunt corpori Christi diffuso per totum orbem terrarum qui dicant, Progenies traditorum. Falsum testimonium dicis. Ibi te convinco falsum testem, secutus pauca verba. Tu mihi dicis, Traditor es. Ego tibi dico, Mendax es. Sed tu traditionem meam nusquam et numquam probas: ego mendacium tuum hic in istis ipsis verbis tuis modo probo. Certe ibi dixisti, quia nos acuimus gladios nostros: recito gesta tuorum Circumcellionum. Certe (*b*) ibi dixisti, quia prætermittis ablata: recito Gesta, ubi procurationem ad exigenda fecisti. Certe ibi dixisti, Nos sola offerimus Evangelia: recito tot jussiones judicum, quibus a te divisos persecutus es: recito Preces ad Apostatam imperatorem, cui dixisti, (*c*) quia sola justitia apud eum habet locum: an forte apostasia Juliani, pars Evangelii tibi videtur? Ecce mendacem te teneo. Quid de me dixisti quod credi debeat? Etiamsi non invenirem unde ostenderem falsum te dicere, sufficit ut ostendam te mendacem esse. (*d*) Quid dicis? Qualis tu, tales et ceteri. Nam merito talia verba omnibus misisti: abundare voluisti societate mendacium, ne tu solus erubesceres de mendacio.

[In Donatistas.]

(a) Hic in editis additur, usque huc: quod a MSS. abest.

(b) Hinc liquet Augustinum hoc Sermone refellendum suscepisse Primiani mandatum illud, cujus meminit in Breviculo Collationis cum Donatistis die 3. c. 8. sed expressius in lib. contra Cresconium 4. c. 27. in hæc verba. *Cur ergo Primianus apud Acta magistratus Carthaginensis inter alia quæ de nobis contumeliose prosequenda mandarit, Illi inquit, auferunt aliena, nos intermittimus ablata.*

(c) Id Porro in Precibus Juliano Apostatæ oblatis nomine Donatistarum dixerunt Rogatianus et Pontius, ex Epist. 105. ad Donatistas n. 9. et lib. 2. contra Petilianum c. 92. et 97.

(d) Octo MSS. *Qui dicis, Qualis tu, tales et ceteri.* Forte verius, juxta illud quod hic aliquando post legitur, n. 20. *Hoc erat in regula, Quales fuerint cum quibus fuerit communicatum, tales fieri omnes et universam massam.*

19. Sed valeat, inquit, in Cæcilianum judicium patrum nostrorum. Quare valebit? quia episcopi judicaverunt. Valeat et in te, quod (a) Maximianistæ judicaverunt. Prius enim, quod credo vos nosse, episcopi consentientes cum Maximiano adhuc diacono ipsius, venerunt ad Carthaginem, sicut se habet (b) Tractatoria, quam etiam Gestis alligaverunt, cum litigarent * de domo cum procuratore illius * qui prætermittit ablata. Ergo primo Tractatoriam de illo miserunt, conquerentes quia noluit ad illos exire: hoc enim maxime conquesti sunt. Vide quomodo illis Deus reddidit quod de Cæciliano dixerunt. Mira similitudo: voluit Deus post tot annos revolvere illis in faciem quod gestum est, ut omnino unde dissimuleat et qua effugiant non inveniant. Oblitos se dicerent quæ gesta sunt ante; non eos Deus sinit oblivisci: atque utinam valeat eis ad salutem. Nam misericordia sua fecit hoc Deus, si considerent quid sit factum. Ponite ergo vobis ante oculos, Fratres, unitatem tunc orbis terrarum, unde se isti diviserunt adversus Cæcilianum: ponite modo et partem Donati, unde se Maximianistæ diviserunt adversus Primianum. Quod tunc illi Cæciliano, hoc nunc isti fecerunt Primiano. Propterea se et veriores Donatistis dicunt Maximianistæ, quia re vera facta majorum suorum ipsi imitati sunt. Sic enim erexerunt Maximianum adversus Primianum, quomodo illi erexerunt Majorinum adversus Cæcilianum: et sic questi sunt isti de Primiano, quomodo illi de Cæciliano. Nam si meministis, hoc dixerunt illi, quod ad eos exire noluerit Cæcilianus, memor conscientiæ suæ; Ille autem noverat factionem eorum: sic et isti conqueruntur, quia noluit ad illos exire Primianus. Quare Primiano conceditur nosse factionem Maximianistarum, et Cæciliano non conceditur nosse factionem Donatistarum? Nondum erat ordinatus Maximianus, crimina dicebantur de Primiano; venerunt episcopi, voluerunt ut ad eos exiret: non est egressus, sicut eorum indicat Tractatoria Actis inserta. Non est egressus, non improbo, immo et laudo. Si aliquam factionem vidisti, non debuisti ad factiosos procedere, sed servare caussam tuam meliori judicio partis tuæ. Restabat enim magna pars Donati, ubi se posset purgare Primianus: propterea ad illos qui jam factione conspiraverant, exire noluit. Vides quomodo laudamus consilium tuum adversus Maximianistas, bene adtende et caussam Cæciliani: non vis ut frater: quomodo extraneus, sic judica. Noluisti exire, quid tibi (c) dicens? Isti factione conspiraverunt contra salutem meam, corrupti sunt adversum me: si me illis commisero, facio præjudicium caussæ meæ: non ad eos exibo, servetur caussa mea melioribus et auctoritate gravioribus. Bonum consilium. Quid si hoc dixit Cæcilianus? Quamquam laborabis tu, ut ostendas quæ adversus te istos alia Lucilla corruperit, et forte non inventurus, quod ille tunc usque adeo noverat, ut postea (d) Gestis aperiretur. Sed vidisti nescio quid occultum, renuntiatum est tibi aliquid metuendum. Concedo timori tuo cautelam istam: recte fecisti, ad tales non procedere: erant enim alii qui de te poterant judicare. Adtende nunc Cæcilianum: tu tibi servasti Numidiam, ille orbem terrarum. Sed si valere vis adversus illum sententias tunc Donatistarum, valeant nunc adversus te sententiæ Maximianistarum: episcopi illum damnaverunt, episcopi et te. Quare postea egisti caussam tuam, et obtinuisti ibi Maximianistas; sicut ille postea egit caussam suam, et obtinuit ibi Donatistas? Quod ergo tunc factum est, videtur ante oculos miro et manifesto exemplo revolutum, talia Maximianistas conqueri de Primiano, qualia omnes isti conquesti sunt de Cæciliano. Mirum est, Fratres, quomodo moveor, quomodo Deo gratias ago: quia vere misericordia Dei ad istos, si sapiant, illuminandos formavit exemplum. Proinde si placet paululum, Fratres, quia et hoc nobis Deus in manus dedit, audite concilium Maximianistarum. (Et cum tractaret, idem recitavit concilium Maximianistarum.

* Maximianistæ.
* Primiani.

Synodica epistola Maximianistarum Cabarsussensis concilii.

20. *Sanctissimis fratribus atque collegis per universam Africam.* (Et cum recitaret idem dixit,) Tota unitas ipsorum per Africam. Sed hic cum illis est Catholica: in aliis autem orbis partibus ipsi non sunt cum Catholica. (Et cum tractaret idem sequentia, iterum recitavit,) *Sanctissimis fratribus atque collegis per universam Africam, hoc est, per provinciam Proconsularem, Numidiam, Mauritaniam, Byzacenam, et Tripolim constitutis, sed et presbyteris et diaconis, universis plebibus, in veritate Evangelii nobiscum militantibus, Victorinus, Fortunatus, Victorianus,* (e) *Migginus, Saturninus, Constantius, Candorius, Innocentius Cresconius,* (f) *Florentius, Salvius, alius Salvius, Donatus, Geminius, Prætextatus.* (Et cum recitaret, idem dixit,) Ipse est Assuritanus, quem postea receperunt: cum qui in se dixit sententiam, recepit postea. (Et cum tractaret idem sequentia recitavit,) *Maximianus, Theodorus, Anastasius, Donatianus, Donatus, alius Donatus, Pomponis,* (g) *Pancratius, Januarius, Secundinus, Pascasius,*

(a) Editi, *Maximinianistæ:* sicque in aliis postea locis eosdem sectarios isthic nominant, et horum principem *Maximinianum*, superaddita nomini syllaba. Et omnes prope MSS. constanter appellant *Maximianum* et *Maximianistas:* nec solent editi dissentire in ceteris, ubi iidem nominantur, opusculis.

(b) Colbertinus MSS. *Tractatoria:* dissentientibus ceteris libris, editis et MSS.

(c) Sic MSS. At editi, *quid tibi dicent?*

(d) Gesta indicat apud Zenophilum consularem confecta anno 320. quorum fragmenta quædam in S. contra Cresconium lib. c. 29. refert: ubi videlicet Nundinarius Silvani Cirtensis episcopi diaconus prodidit, episcopos aliosque Lucillæ præpotensis feminæ pecunia corruptos fuisse: ut Majorinus contra Cæcilianum fieret Carthaginensis episcopus. Vide Augustini ad Glorium, Eleusium etc. epist. 43 n. 17.

(e) Aliquot MSS. constanter hic et postea, *Miggin.*

(f) Editi, *Florentinus:* At omnes prope MSS. *Florentius.*

(g) Quinque MSS. *Prancolius:* nec aliter habent in in fine Synodicæ.

Cresconius, Rogatianus, alius Maximianus, Benenatus, Gaionus, Victorinus, Guntasius, Quintasius, Felicianus. (Et cum recitaret, idem dixit,) Iste est (*a*) Mustitanus qui adhuc vivit? Sed forte alius est aliunde. Postea subscribentes dicunt et loca unde quisque erat. (Et cum tractaret, idem sequentia recitavit,) *Salvius, Myginus, Proculus, Latinus, et ceteri qui in concilio apud* (*b*) *Cabar sussi fuimus, in Domino æternam salutem. Nemo qui nesciat, Fratres dilectissimi, de sacerdotibus Dei, non propriæ voluntatis, sed divinæ legis impulsu, tam in reos sententiam dicere, quam innocentibus inflictam jure ab eis ac merito submovere. Non levi enim periculo subjacebit, quisquis aut reo pepercerit, aut innocentem* (*c*) *conficere pertentarit: maxime cum scriptum sit, Innocentem et justum non occides, et purgatione non purgabis reum. Hoc igitur Edicto Legis admoniti, necesse nos fuerat Primiani caussam, quem plebs sancta Carthaginensis Ecclesiæ episcopum fuerat in ovile Dei sortita, seniorum litteris ejusdem Ecclesiæ postulantibus, audire atque discutere sub eo, ut explanatis omnibus, aut innocentem quod optabile fuerat, purgaremus; aut nocentem certe ostenderemus suis meritis esse damnatum. Optatissimum enim nobis fuit, ut plebs sancta Carthaginensis Ecclesiæ eo se lætetur episcopo sublimatam, qui in omnia sanctus et in nullo reprehensibilis haberetur. Propterea utique talem esse oportet Domini sacerdotem, ut quod populus pro se apud Deum non valuerit, ipse pro populo mereatur quod poposcerit impetrare: quia scriptum est, Si peccaverit populus, orabit pro eo sacerdos; si autem sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo?* (Et cum legeret, idem tractans dixit,) Etiam Apostoli scripserunt plebibus ut orarent pro se, et Apostoli orantes dicebant, Dimitte nobis debita nostra: et apostolus Johannes dixit, advocatum habemus apud patrem Jesum Christum justum, et ipse est exoratio pro peccatis nostris. Sed illud de illo sacerdote scriptum est, quem isti non intelligunt. ut admoneretur populus in prophetia talem se debere agnoscere sacerdotem, pro quo nullus posset orare, Quis est autem pro quo nullus orat, nisi ille qui pro omnibus interpellat? Quia ergo tunc sacerdotium erat Leviticum; ubi sacerdos intrabat (*d*) in sancta, et offerebat hostias pro populo; habebat autem imaginem, non veritatem futuri cujusdam sacerdotis; tunc enim et ipsi sacerdotes peccatores erant, sicut ceteri homines: volens Deus per (*e*) prophetiam admonere populum, jam talem desiderandum esse sacerdotem, qui interpellaret pro omnibus, et pro eo nullus oraret, designans talem, admonuit et dixit, Si peccaverit populus, orabit pro eo sacerdos; si autem sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo? Itaque o popule, talem elige sacerdotem, pro quo non cogaris orare, sed de cujus oratione pro te securus esse possis. Ipse est Dominus noster Jesus Christus, unus sacerdos, unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. (Et cum tractaret, idem sequentia recitavit,) *Scandala igitur Primiani; et ipsius nequitia singularis, sic in se cœleste judicium provocavit, ut horum criminum auctorem necesse esset penitus amputare: qui recens ordinatus,* (Et cum recitaret, idem tractans dixit,) Jam jam crimina ipsius dicuntur. (Et cum tractaret, idem sequentia recitavit,) *presbyteros supradictæ plebis ad* (*f*) *conjurationem impiæ conspirationis impellens hoc ab eis velut precaria jure postulavit ut ad damnandos quatuor diaconos, viros egregios, ac singularibus meritis approbatos, Maximianum scilicet, Rogationum, Donatum, itemque* (*g*) *Salgamium.* (Et cum recitaret, idem tractans dixit,) In his quatuor erat ille auctor schismatis, præcidens de frusto frustum, et non se dolens ab integritate præcisum. Et cum tractaret, idem sequentia recitavit,) *incunctanter ei promitterent accomodare consensum.* (Et cum recitaret, idem tractans dixit,) Hoc cum illis egit: illi noluerunt ei promittere, sed tacuerunt: ille per seipsum cogitatum scelus non dubitavit implere. (Et cum tractaret, idem recitavit) *Cujus illi mala præsumtione stupefacti, cum rem silentio refellissent, per se cogitatum scelus non dubitavit implere, usque adeo ut in Maximianum diaconum, virum, sicut omnibus notum est, innocentem, sine caussa, sine accusatore,*

Exodi 23. 7. — 2 Reg. 2. 25. — Matth. 6. 12. — 1 Johan. 2. 1. — Rom. 8. 34. — 1. Reg. 2. 25 — 1. Tim. 2. 5.

(a) Sic MSS. At editi, *Mustícanus.*

(b) Editio Er. *Cavernam susis.* Lov. *Corernas susis.* Quatuor MSS. *Cacarnasusis.* Tres, *Cabarsus.* Duo, *Cabarsusi.* Regius codex, *Cebarsussi.* Octo alii in quibus est Vaticanus, *Cabarsussi,* forte pro, *Cubarsussim.* Porro cum concilia Maximianensium in Primianum duo Augustinus, primum Carthagine, alterum Cabarsussi habitum commemoret: sunt qui hanc Synodicam post Baronium adsignent priori concilio, adeoque isthic legi velint, non apud *Cabarsussim,* quæ in Byzacia sita erat; sed apud *Carernas Susis,* locum, ut ipsi quidem constituere pro sua opinione cœperunt, vicinum Carthagini. At certe, prius illud concilium Carthaginense, teste Augustino in 4. cont. Cresconium l. c. 6. et 7. ab episcopis tantummodo *quadraginta tribus factum est: qui nondum ausi sunt ultimum præcipitare judicium, sed quodam præjudicio consuluerunt, ut Primiano, si caussæ suæ fideret, sequenti celebriori concilio respondendi seseque purgandi relinqueretur locus: quo cum venire noluisset, jam necessaria putaverunt esse damnandum sine ulla suspensione sententiæ,* scilicet in concilio Cabarsussitano, ubi a *centum vel amplius episcopis perfecte pleniusque damnatus est* Primianus. Hæc autem Synodica perfectam plenioremque, uti patet, Primiani damnationem continet. unde eadem perlecta Augustinus, *Hæc est*, ait, *damnatio tua,* Neque ab episcopis quadraginta tribus dumtaxat, immo non tantum a quinquaginta tribus qui in fine recensentur, edita est: quando quidem illam spectare id merito videtur, quod infra legimus n. 23. *Centum vel quot fuerunt qui damnaverunt a parte Maximiani Primianum.* Præterquam quod non omnium qui Synodicæ condendæ interfuerunt subscriptiones recitatas fuisse probant *Anastasius, Constantius, Candorius,* et alii quidam episcopi in ejus principio, non in fine nominati.

(c) Er. *confiteri.* Lov. *confatare.* Sed melius MSS. *conficere.*

(d) MSS. *intrabat et offerebat*, nec habent, *in sancta.*

(e) Editi, *per prophetam.* Verius MSS. *per prophetiam.*

(f) Aliquot MSS. *ad communicationem impiæ confatationis.*

(g) In editis, *itemque Salgamum contenttrent.* At in MSS. *itemque Salgamium:* et a plerisque abest, *consentirent*, quod superfluo additum fuit.

sine teste, absentem ac lecto cubantem, sententiam putaret esse promendam. (Et cum recitaret, idem tractans dixit,) Videte crimen. (Et cum tractaret, idem sequentia recitavit,) *Qui jam pridem clericas non dissimili furore damnaret. Nam cum incestos contra legem decretaque omnium sacerdotum communioni sanctæ adjungeret, cumque obsistente maxima parte plebis, etiam seniorum nobilissimorum litteris conveniretur, ut per se corrigeret quod admiserat, sua temeritate possessus emendare contemsit. His itaque permoti seniores Ecclesiæ supradictæ,* (a) *ad universum chorum litteros legatosque miserunt, quibus non sine lacrymis deprecati sunt ut ad se ferventius veniremus, qua perpenso libramine* (b) *intentationibus exploratis existimatia Ecclesiæ purgaretur. Ad hanc proinde cum secundum memoratorum litteras veniremus, nata sua ille ratione fervescens, adventum nostrum penitus declinavit.* (Et cum recitaret, idem tractans dixit,) Quid illi objiciatur scitis, quia pars jam Donati incesta facta est. Hoc erat in regula, Quales fuerint cum quibus fuerit communicatum, tales fieri omnes et universam massam. Itaque si verum isti dicunt, incesta est jam pars tota Donati. Exeant plane Numidæ, et dicant, Ad nos non pertinet (c) si illos incestos, nescio quos, ad communionem tuam admisisti, obesse potuit tam longe positis? Si ergo vobis obesse non vultis qui in Numidia estis, quod Carthagini fit; quod in Africa fit, potuit obesse universo orbi terrarum? (d) Semper unde se defendunt, inde se accusant, et nos excusant. (Et cum tractaret, idem sequentia recitavit,) *Adventum nostrum penitus declinavit.* (Et cum legeret, idem dixit,) Quod illi questi sunt de Cæciliano. (Et cum tractaret, sequentia recitavit,) *Qui usquequaque rebelli animo calcitrans, in malo permansit, ut conducta multitudine perditorum,* (Et cum recitaret, idem dixit,) Jam hoc plus est. Hæc de Cæciliano non dixerunt illi: videte quæ. (Et cum tractaret, idem sequentia recitavit,) *atque impetratis officialibus basilicarum januas obsedissent.* (Et cum recitaret, idem dixit,) Ne intrarent episcopi. (Et cum tractaret, idem sequentia recitavit,) *qui ingrediendi nobis atque agendi solemnia interdicerent facultatem. Hæc si episcopum convenit facere, si Christianis licet admittere, si hoc Evangelia protestantur, probet aut judicet quisquis amator aut assertor est veritatis. Hæc enim nobis inflixit frater aliquando proprius, quod numquam faceret alienus.* (Et cum legeret, idem dixit.) Quid * pluribus? Dicunt multa et damnant hominem: sed damnationem jam ipsam legamus. (Et cum tractaret, idem recitavit,) *Decrevimus omnes sacerdotes Dei, præsente Spiritu-sancto, hunc eumdem Primianum, primo quod super vivos episcopos alios subrogarit, quod incestos cum sanctorum communione miscuerit, quod presbyteros ad conjurationem ineundam constringere pertentarit: quod Fortunatum Presbyterum in cloacam fecerit mitti, cum ægrotantibus baptismo succurrisset; quod communionem Demetria presbytera pernegarit, ut cogeret filium abdicare; quod idem presbyter objurgatus sit, quod episcopos hospitio suscepisset; quod supradictus Primianus multitudinem miserit, quæ Christianorum domos everteret; quod obsessi sint episcopi simul et clerici, et postea ab ejus satellitibus lapidati, quod in basilica cæsi sint seniores quod indigne ferrent ad communionem Claudianistas admitti; quod innocentes clericos putaverit esse condemnandos; quod se nobis audiendum noluerit exhibere, cum basilicarum fores ne ingrederemur multitudine et* (e) *officio intercluserit; quod legatos a nobis ad se missos injuriose rejecerit; quod loca multa, vi primo, dehinc auctoritate judiciaria usurpaverit.* (Et cum legeret, idem dixit,) Prætermissor ablatorum: cum Paulus apostolus dicat, Audet quis vestrum adversus alium negotium habens judicari apud injustos, et non apud sanctos? (1. Cor. 6. 1.) Videte quale illi crimen objecerint; quia non apud episcopos agere voluit de locis, sed apud judicem. (Et cum tractaret, idem sequentia recitavit,) *præter alia* (f) *illicita ejus admissa, quæ præ honestate stili nostri siluimus, a sacerdotali choro perpetuo esse damnatum: ne eo palpato, Dei Ecclesia aut contagione, aut aliquo crimine maculetur. Quod idipsum Paulus apostolus exhortatur, admonet, Præcipimus autem vobis Fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut discedatis ab omni* (g) *fratre inordinate ambulante.* (1. Thess. 3. 6.) *Atque adeo non immemores puritatis Ecclesiæ, conducibile existimavimus, omnes sanctos consacerdotes, et omnes clericos, et omnes populos qui se Christianos meminerunt, hac nostra Tractatoria commonere, ut omnes ejus communionem, utpote damnati, diligenti cura horreant. Ipse enim de suo interitu rationem reddet, qui hoc nostrum decretum non audiendo tentaverit violare. Placuit sane nobis et Spiritui sancto: quod tempus tardis ad convertendum reservetur sub eo, ut quicumque consacerdotum vel clericorum suæ salutis immemores, a die damnationis supradicti Primiani, id est, a die* (h) *octavo Kalendarum Juliarum usque ad diem octavum Kalendarum Januariarium, mi-*

* subaud. opus est.

(a) Tres MSS. *ad universum clerum.* Duo alii: *universorum chororum*: prætermisso: *ad.*

(b) Sic aliquot MSS. Editi vero habent, *intentionibus.*

(c) Editi, *Si ius incestus est, nescio quos* etc. Melius aliquot MSS. *si illos incestos,* scilicet de quibus ante in hac Synodica dictum est.

(d) Editis, *Semper inde se defendunt, inde se excusant, et nos accusant.* Hunc et alios locos ad MSS. emendamus.

(e) Editi, *et Officialibus.* At MSS. *et Officio.*

(f) Plerique MSS. *illicebra ejus.* Nonnulli vero, *illecebrosa ejus.*

(g) In MSS. deest, *fratre,* quam vocem non illibenter omiserint Donatistæ.

(h) Editio Lov. hoc loco præterit, *octavo.* Er. vero id totum omittit, *Kalendarum Juliarum usque ad diem octavum.* quæ omnia verba in plerisque MSS. reperiuntur, sed ex iis nonnulli post *Kalendarum Juliarum,* sic habent, *si vel mora. ad diem octavum Kalendarum Januariarum.* Non adsignatur annus, qui forte erat Christi 393. Quippe Bagaitani postea concilii sententia pro Primiano in Maximianum et in Cabarsussitanam synodum dicta fuit die 24. Aprilis an. 394. ex lib. 3. cont. Crescon. c. 56.

nus a Primiani damnati communione recesserint, tali sententia constringantur. Laici quoque nisi se a supradicto dis damnationis illius intra diem Paschæ futuræ ab ejus consortio separaverint, non posse quemquam nisi per pœnitentiam, siquidem meminerint, Ecclesiæ refarmari. Victorinus Munatianensis episcopus subscripsi. (a) Fortunatus Dionysianensis episcopus subscripsi. Victorianus (b) Carcabianensis episcopus subscripsi. Florentius ab Adrumento episcopus subscripsi. Migginus (c) ab Elephantaria episcopus subscripsi. Innocentius (d) Thebaltensis episcopus subscripsi. Meggin pro collega meo (e) Salvio Membressitano episcopo subscripsi. Salvius (f) Ausafensis episcopus subscripsi. Donatus Sabratensis episcopus subscripsi. (g) Gemelius a (h) Tanabæis episcopus subscripsi. (Et cum legeret, idem dixit,) Ex ipsis condemnatoribus subscripsit et Prætextatus Assuritanus, et Felicianus Mustitanus. (Et cum tractaret, sequentia recitavit,) *Prætextatus Assuritanus episcopus subscripsi. Maximianus (i) Stabatensis episcopus subscripsi. Datianus (k) Camicetensis episcopus subscripsi. Donatus Fiscianensis episcopus subscripsi. Theodorus Usulensis episcopus subscripsi. Victorianus jubente collega (l) Agnosio episcopo subscripsi. Donatus (m) Cebresutanus episcopus subscripsi. Natalicus Thelensis episcopus subscripsi. Pomponius Macriansensis episcopus subscripsi. Pancratius (n) Badiliensis episcopus subscripsi. Januarius (o) Aquenensis episcopus subscripsi. Secundus (p) Jacondianensis episcopus subscripsi. Pascasius a Vico Augusti episcopus subscripsi. (q) Cresconius Conjustiacensis episcopus subscripsi. Rogatianus episcopus subscripsi. Maximianus (r) Erumminensis episcopus subscripsi. Benenatus (s) Tugutianensis episcopus subscripsi. Ritanus episcopus subscripsi. Gajanus Tigualensis episcopus subscripsi. (t) Victorinus Leptimagnensis episcopus subscripsi. Guntasius (u) Benefensis episcopus subscripsi. Quintasius (x) Capsensis episcopus subscripsi. Felicianus Mustitanus episcopus subscripsi. Victorianus ex delegatione (y) Miggini episcopi subscripsi. Latinus Mugiensis episcopus subscripsi. Proculus (z) Girbitanus episcopus subscripsi. Donatus Sabratensis episcopus pro fratre et collega meo Marratio subscripsi. Proculus Girbitanus pro collega meo (aa) Galliono subscripsi. Secundianus (bb) Prisianensis episcopus subscripsi. Helpidius Tusdritanus episcopus subscripsi. Donatus Samurdatensis episcopus subscripsi. Getulicus Victorianensis episcopus subscripsi. Annibonius (cc) Robautensis episcopus subscripsi. Item Annibonius petitus (dd) a collega mea Augendiarensi episcopo subscripsi. Tertullus Abitensis episcopus subscripsi. (ee) Primulianus episcopus subscripsi. Secundinus (ff) Arusianensis episcopus subscripsi. (gg) Maximus Pittanensis episcopus subscripsi. Crescentianus Murrensis episcopus subscripsi. Donatus (hh) Belmensis episcopus subscripsi. Perseverantius Tebertinus episcopus subscripsi. Faustinus Binensis episcopus subscripsi. Victor (ii) Altiburitanus episcopus subscripsi. Omnes numero quinquaginta tres.*

21. (Et cum recitaret, idem tractans dixit,) Paululum dignamini advertere. Hæc est damnatio tua. Dicimus illi: Quid vis? habeat pondus, an non habeat? Ego faveo: prorsus dico, quia isti omnes falsa in te dixerunt; et audi unde credam: Quia apud alios judices obtinuisti caussam tuam, et isti damnati sunt. Si ergo te propterea credo innocentem, quia non exiens ad factiosos, alibi ostendisti innocentiam tuam, ut illi, qui te damnaverunt, damnationem mererentur; dignare acceptare Cæcilianum innocentem, qui noluit exire ad majores tuos, et sic servavit caussam suam orbi terrarum, quomodo tu servasti concilio Numidarum. Si innocentem te reddidit se-

(a) Duo MSS. *Fortunatus Dionysiacensis.*
(b) Lov. *Carbaniensis.* Er. et novem MSS. *Carcabinensis.* Duo MSS. *Carcabensis.* Alii, *Carcubianensis.* Sic etiam in lib. 3. cont. Crescon. c. 19.
(c) Sic in MSS. At in editis, *Belefantaria.*
(d) Quinque MSS. *Thesbaltensis.*
(e) Ita in aliquot MSS. et in lib. 3. cont. Crescon. c. 19. At in editis legebatur hic, *Salviano Pressitano.*
(f) Er. *Ausarensis.* Lov. *Ansacensis.* Aliquot MSS. ut in lib. 3. cont. Crescon. c. 19. *Ausafensis.*
(g) *Gemelius.* Forte, *Geminius*, ut supra pag. 320. d.
(h) Er. *Anathabeis.* Nonnulli MSS. *a Tambeis.*
(i) MSS. aliquot, *Sabbatensis.* Quidam, *Sabatensis.*
(k) Quatuor MSS. *Camacetensis.*
(l) Tres MSS. *Agnasio.*
(m) Quinque MSS. *Cebresusitanus.* Nonnulli. *Ceberesitanus.*
(n) Aliquot MSS. *Basilianensis.*
(o) Plures MSS. *Aquensis.*
(p) MSS. aliquot, *Secundinus*: nonnulli *Secundianus.* Deinde in quibusdam est, *Iocundianensis*, et *Iaconnianensis.*
(q) Quatuor MSS. *Cresconius Titianensis.* Nonnulli, *Cresoconius Insiticianensis.* Alii duo, *Cresconius Tacanensis.* Regius codex, *Cresconius Titianus.*
(r) Aliquot MSS. *Erumminensis.* Item. *Erumniacensis.*
(s) Vaticanus et Regius MSS. *Benenatus Tigurritanus*: qui codices omittunt postea, *Ritanus Episcopus subscripsi.*
(t) Nonnulli codices, *Victorianus.* Undecim MSS. *Leptimaginensis.*
(u) Aliquot MSS. *Benesensis.* Item *Bennefensis.*
(x) Ita omnes prope MSS. At editi, *Capiensis.*
(y) Editi omittunt, *Miggini.* Id vero habent plerique MSS. e quibus nonnulli post loco *Miggini*, ferunt *Migginus.* Editio Er. *Magginus.* Quidam autem MSS. istud, *Miggins episcopus subscripsi*, prorsus omittunt.
(z) MSS. nonnulli, *Gurbitanus.* Item, *Curbitanus.*
(aa) Er. *Gallono.* Octo MSS. *Gallonio.*
(bb) Plerique MSS. *Bisstanensis*, aut *Bisianensis.*
(cc) MSS. plures, *Rabautensis.* Item. *Sabautensis.*
(dd) Aliquot MSS. *collega meo Angendiarensi subscripsi*, omissa voce, *episcopo.* An forte legendum, *Augendo, vel Secundo Arensi episcopo?* Quippe in Gestis Collationis Carthaginensis cognit. 1. c. 207. quidam nominatur *Secundus episcopus Arensis.*
(ee) Sic MSS. At editi, *Primilianus.*
(ff) Nonnulli MSS. *Secundianus.* Item aliqui, *Arusilianensis*, et *Aurisilianensis.*
(gg) Nonnulli MSS. loco, *Maximus Pittanensis*, habent *Maximianus Bitlanensis.*
Ibidem MSS. Regius et Vatic. et alii quidam, *Crescentianus Nurensis.* Quatuor, *Crescentianus Nalensis.* Sex alii vocabulis duobus in unum confusis habent, *Crescimarensis.*
Ibidem MSS. plerique loco *Perseverantius*, habent *Perseventius.* Alii tres, *Theustinus*, pro *Tebertinus.* Et plures, *Thebestinus*, (sive) *Thevestinus.*
(hh) Quidam MSS. *Beimensis.* Item sex, *Velimensis.* Nonnulli, *Belimensis*, et *Balmiensis.*
(ii) Editi, *Altiburitanus.* At MSS. *Altiburitanus.*

a des (a) Bagaitana, quanto potius illum sedes A
Apostolica? Aut vis ut valeant qui primo damnaverunt? Si valent, contra te valent. Nam
illi contra Cæcilianum nec valuerunt, nec valebunt: tamen quid contra te judices, adtende.

22. Jam hic audent dicere, Sed nos qui postea
damnavimus Maximianistas, plures eramus. Valeat ergo sententia vestra in Felicianum, et valebit illorum in Cæcilianum. Ubi Bagai concilium fecerunt, etiam Felicianum damnaverunt:
modo totus est Felicianus; aut nocens receptus
est, aut innocens damnatus est. Si ergo nocentem recipis pro pace Donati; cede omnibus gentibus pro pace Christi: si autem per errorem
vestrum innocens damnatus est; errare potuerunt trecenti-decem damnantes Felicianum, et
non potuerunt errare septuaginta damnantes Cæ- B
cilianum? Quid ergo dicitis? Cum audieritis vobis dici, Priores vos damnaverunt Maximianistæ, recurritis, et dicitis, Sed nos plures eramus
qui damnavimus Maximianistas. Ad utrumque
vobis cito respondetur, quia et illi vestri priores damnaverunt Cæcilianum. Si priores valent,
cedant Primianistæ concilio Maximianistarum,
si plures valent, cedant Donatistæ orbi terrarum: nihil esse arbitror justius. Pauci sunt Maximianistæ: sed priores sunt. Reus reum non
facit. Si hoc putas quomodo damnatus damnare
potuisti? quia inter damnatores et ipse scriptus
b est, nec servaverunt illi locum caussam (b) dicentis. Aliter autem Cæcilianus: servatus est
illi locus hominis caussam dicentis, sicut habet
ipsa sententia; quia nec in communionem receptus est nisi purgatus. Iste autem invenitur hic
a judicibus damnatus, illic inter judices damnans.
Sed fuerit ista æquitas Bagaitani concilii: prorsus totum concedimus. Male te damnaverunt Maximianistæ: male damnaverunt et illi priores
vestri Cæcilianum. Tu purgasti te apud Bagai:
purgavit se ille in transmarino judicio. Consensit huic judicio universus orbis terrarum. Quid
dicturus es? Plures nos sumus quam Maximianistæ. Estote plures: de numero ergo agamus:
vide quantum intersit. Absentem te damnaverunt Maximianistæ, cum ad eos exire noluisses.
Hoc quidem simile, sic et illi damnaverunt absentem Cæcilianum, cum factionem eorum devitasset: sed tu rursus in absentes illos fecisti dici
sententias in concilio Bagaitano: at vero Cæci- D
lianus præsens adversario præsente purgatus
est. Deinde alia magna differentia: Judices Numidas apud quos te purgares, tu ipse adisti, tu
constituisti, Maximianistæ illos non petierunt:
apud eos autem a Cæciliano Donatus victus est,
quos pars Donati judices postulaverat. Respondent tibi modo Maximianistæ, et jure dicunt,
Nos primo venimus ad te de provincia tua, de
c diœcesi ad te (c) pertinente episcopi; et voluimus audire caussam tuam: contempsisti nos, non
ad nos existi. Si timuisti nostrum judicium, vel
simul judices eligeremus, non ires ad quos tu
velles. Quantum intersit, videte. Tunc autem ipsi Donatistæ litteris suis Imperatorem petierunt, ut decerneret judices: improbaverunt eos
apud quos victi sunt, quos antequam vincerentur postulaverunt: dati sunt alii ad eorum petitum, et ibi victi sunt: appellaverunt ad Imperatorem, et ibi victi sunt. Semel victus est absens Maximianista, et tacet: et ter victus præsens Donatista non tacet?

23. Sed de numero contendis cum Maximianistis. Ut dixi, faveo tibi. Trecenti decem plures
sunt quam centum, vel quot fuerunt qui damnaverunt a parte Maximiani Primianum: millia episcoporum per orbem terrarum qui damnaverunt a parte Cæciliani Donatum nihil ponderis
apud te habere putas? Sed dicturus es mihi,
Numquid Donatistas millia episcoporum damnaverunt de toto orbe terrarum? Optime, non damnaverunt. Quare non damnarunt? Quia judicio
non interfuerunt. Si judicio non interfuerunt,
propterea non damnaverunt; quia caussam illam
penitus nescierunt. Ab innocentibus quare te separasti? Venit huc ad te de orbe terrarum baptizatus, quem vis rebaptizare, et te jam lethale (d) ministerium exercentem, et volentem ite- d
rare quod semel datur et non amittitur, adit cum
magna voce et gemitu, et dicit tibi, Quid est
quod vis facere? rebaptizare me? ait nescio quis
Mesopotamenus, nescio quis Syrus, nescio quis
Ponticus, vel longius constitutus. Respondes,
Quia non habes baptismum. Quare? Lege Epi- C
stolas Apostoli ad me datas. Venit nescio quis
de Galatia, de Ponto, venit nescio quis de Philadelphia, ad quas Ecclesias Johannes scripsit; Apoc. 1. 4.
venit a Colossis, venit a Philippis, a Thessalonica:
Ego non habeo baptismum ad quem scripsit Apostolus, per quem tu habes? Audes legere epistolam meam, qui detestaris pacem meam?

SERMO TERTIUS.

DE TERTIA PARTE PSALMI XXXVI.

1. Pars novissima Psalmi hujus indiscussa vobiscum et intractata remanserat. Proinde
sicut video, non quidem secundum dispositionem nostram, sed tamen non præter dispositio- D
nem suam, ad reddendum debitum nos Dominus
revocavit. Intenti ergo estote, Fratres, ut si possumus Deo adjuvante, vel modo solvamus quod
nos debere cognoscimus. Quis est qui dicit, quod
modo cantavimus? *Juvenis fui, et ecce senui, et* v. 25.
non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem. Si quasi unus homo loquitur, quam
multum tempus est ætas unius hominis, et quid
magnum est, ut homo positus in una aliqua parte terrarum per totam vitam suam tam brevem,
quam humana vita brevis est, quamvis ad senectutem a juventute pervenerit, non viderit ju-

(a) Plures MSS. *Vagaitana*: ac paulo post *Vagai*, loco *Bagai*: et sic constanter mutata *B.* in *V.*
(b) Editi, *caussam dicendi*. Melius MSS. *dicentis*.

(c) Sic Er. et aliquot MSS. At Lov. *pertinentis*. Nonnulli MSS. *pertinentes*.
(d) Sic MSS. At editi, *mysterium*.

stum derelictum, nec semen ejus quærens panem? Non est mirandum. Potuit enim fieri, ut ante vitam ipsius fuisset aliquis justus quærens panem, potuit fieri ut in alia parte terrarum non ubi ipse esset. Deinde aliud quod movet, audite: Ecce unusquisque in vobis, qui forte jam senuit, respiciens cursus ætatis suæ jam peractos sibi, ubi cogitatione versatus fuerit in his quos novit, forte non ei occurrit justus quærens panem: sed tamen respicit ad Scripturas divinas, et invenit angustiatum A-
Gen. 12. 10. braham justum, et famem passum in regione sua,
Gen. 26. 1. mutasse aliam regionem; invenit et filium ipsius Isaac ejusdem famis caussa in alias isse regiones quærentem panem. Et quomodo erit verum, *Numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem?* Et si verum hoc invenit in spatio vitæ suæ, aliter tamen invenit in lectione divina, quæ fidelior est quam vita hominum.

2. Quid ergo facimus? Adjuvent nos pia studia vestra, ut inspiciamus in his versibus Psalmi voluntatem Dei, quid nos intelligere velit. Metus est enim, ne unusquisque infirmus, non capiens spiritaliter intelligere Scripturas, eat in exempla humana, videatque aliquando bonos servos Dei esse in necessitate aliqua et inopia quærendi panis; maxime et Paulum apostolum
2.Cor.11.27. cogitet, qui dicit, In fame et siti, in frigore et nuditate: et scandalizetur apud seipsum dicens, Certe ne verum est quod cantavi, certe verum est quod in ecclesia stans tam devota voce personui, *Numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem?* Fallunt nos Scripturæ, dicat apud se: et dissolvantur omnia ejus membra ab opere bono; quibus membris intrinsecus, quod est gravius, et in interiore homine resolutis, jam desistat ab opere bono, et dicat sibi, Ut quid bene operor? Ut quid panem meum frango esurienti, et nudum vestio, et sine tecto induco in domum meam, adtendens ad id quod scriptum est? *Numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem*: cum videam tot homines bene viventes, plerumque fame laborantes? Sed si forte erro ego, ut tam illum qui bene vivit, quam illum qui male vivit, putem bene vivere, et aliter illum novit Deus, id est, iniquum esse, quem ego justum puto; quid facio de Abraham, quem justum ipsa Scriptura commendat? Quid facio de ipso Apostolo Paulo,
1.Cor. 4. 16. qui dicit, Imitatores mei estote, sicut et ego Chri-
2. Cor. 11. 27. sti? An ut etiam ego sim in malis quaiia ille pertulit, in fame et siti, in frigore et nuditate?

3. Ita cogitantem, et ut dixi dissolutis membris omnibus interioribus a facultate operis boni, possumus ne Fratres tamquam paralyticum
Luc. 5. 19. tollere, et aperire tectum Scripturæ hujus, et eum submittere ad Dominum? Videtis enim quia obscurum est. Porro si obscurum est, tectum est: et paralyticum animo quemdam intueor. Et hoc tectum video, et sub hoc tecto Christum latere agnosco. Faciam, quantum possum, quod laudatum est in illis, qui aperto tecto ad Christum paralyticum submiserunt, ut diceret illi, Constans esto fili, remissa sunt enim tibi pecca- Ibidem 20.
ta tua. Sic enim fecit interiorem hominem salvum a paralysi, remittendo peccata, et constringendo fidem. Sed erant ibi homines, qui non habebant oculos ad videndum interiorem paralyticum jam esse sanatum, et medicum curantem putaverunt blasphemantem. Quis est hic, in- Matt. 9. 3.
quiunt, qui peccata dimittit? Blasphemat iste. »
Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? »
Et quia ille erat Deus, talia cogitantes audiebat. Hoc (a) verum de Deo cogitabant, sed Deum præsentem non videbant. Fecit ergo ille medicus aliquid et in corpore paralytici, ut et illorum qui talia dixerunt, interiorem paralysim sanaret. Fecit enim quod viderent, et dedit quod crederent. Eja ergo quisquis es tam infirmus et languens corde, ut adtendens humana exempla, velis a bonis operibus desistere, et paralysi quadam interiore dissolutus est, age si possumus, aperto isto tecto submittere ad Dominum.

4. Dominus enim ipse in corpore suo, quod est Ecclesia, junior fuit primis temporibus, et ecce jam senuit. Nostis, et agnoscitis, et intelligitis, quia in hoc positi estis, et ita credidistis, 1.Cor.12.27.
quia caput nostrum Christus est; corpus capitis Ephes. 1.15.
illius nos sumus. Numquid soli nos, et non e- Christus justorum omnium et Angelorum caput.
tiam illi qui fuerunt ante nos? Omnes qui ab initio sæculi fuerunt justi, caput Christum habent. Illum enim venturum esse crediderunt, quem nos venisse jam credimus; et in ejus fide et ipsi sanati sunt, in cujus et nos: ut esset et ipse potius caput civitatis Jerusalem, omnibus connumeratis fidelibus ab initio usque in finem, adjunctis etiam legionibus et exercitibus Angelorum, ut fiat illa una civitas sub uno rege, et una quædam provincia sub uno imperatore, felix in perpetua pace et salute, laudans Deum sine fine, beata sine fine. Corpus autem Christi, quod est Coloss. 1. 18. et 24.
Ecclesia, tamquam unus quidam homo primo junior fuit, et ecce jam in fine sæculi est in senecta pingui; quoniam de illo dictum est, Adhuc Ps. 91. 15.
multiplicabitur in senecta pingui: multiplicata est per omnes gentes, et ipsius vox est adtendentis quasi unius hominis primam ætatem suam, et istam novissimam: respexit per omnia, quia omnes ætates notas habet per Scripturas; et ait exsultans et monens, *Junior fui*, primis temporibus sæculi: *et ecce senui*, sum etiam novissimis temporibus sæculi: *et numquam vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.*

5. Agnovimus hominem juniorem et senem, et tamquam aperto tecto pervenimus ad Christum. Sed quis est justus, qui non est visus de- Luc. 5. 19.
relictus, nec semen ejus quærens panem? Si intelligis panem, intelligis illum. Panis est enim verbum Dei, quod numquam ab ore justi discedit. Nam et in capite suo justus iste tentatus, hoc respondit. Quando enim ipsi Domino esu-

(a) Sic plerique MSS. At editi, *verbum*.

Matth. 4. 4. rienti et famem patienti diabulus ait, Dic lapidi- A
bus istis ut panes fiant: respondit, Non in solo
pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. Deinde
Fratres mei adtendite, quando non faciat justus
voluntatem Dei. Semper enim facit, et secundum
voluntatem ejus vivit. Voluntas Dei de corde e-
jus non recedit: quia voluntas Dei, ipsa est lex
Ps. 2. 2. Dei. Et quid dictum est de tali? Et in lege ejus
meditabitur die ac nocte. Panem istum mandu-
cas una hora, et dimittis; panem illum verbi die
ac nocte. Quando enim audis, aut quando legis,
manducas; quando inde cogitas, ruminas, ut sis
Lev. 1. animal mundum, non immundum. Quod signifi-
Prov. 21. 20. » cat etiam sapientia per Salomonem dicens, The-
» saurus desiderabilis requiescit in ore sapientis,
vir autem stultus glutit illum. Qui enim glutit,
ut non in illo appareat quod voravit, oblitus est B
quod audivit. Qui autem non est oblitus, cogi-
tat, et cogitando ruminat, ruminando delecta-
Lev. 2. 21. tur. Unde dicitur, Cogitatio sancta servabit te.
Et ecce si servat te in ruminatione panis hujus
sancta cogitatio, *numquam vidisti justum dere-*
lictum, nec semen ejus quærens panem.
v. 26. 6. *Tota die miseretur, et fœneratur. Fœnera-*
tur quidem Latine dicitur, et qui dat mutuum,
et qui accipit: planius hoc autem dicitur, si di-
camus *fœnerat*. Quid ad nos quid grammatici ve-
lint? Melius in barbarismo nostro vos intelligi-
tis, quam in nostra desertitudine vos deserti eri-
tis. Ergo justus iste *tota die miseretur, et fœne-*
rat. Sed non gaudeant fœneratores. Invenimus
enim quemdam fœneratorem, sicut invenimus
quemdam panem: ut ubique aperto tecto perve- C
niamus ad Christum. Nolo sitis fœneratores, et
Fœnus detestabile peccatum. ideo nolo, quia Deus non vult. Nam si ego nolo,
et Deus vult, agite: si autem Deus non vult, et-
iamsi ego vellem, malo suo ageret qui ageret.
Unde apparet Deum hoc nolle? Dictum est alio
Ps. 14. 5. loco, Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.
Et quam detestabile sit, quam odiosum, quam
exsecrandum, puto quia et ipsi fœneratores no-
verunt. Rursus autem ego ipse, immo Deus no-
ster, qui te prohibet esse fœneratorem, jubet
te esse fœneratorem, et dicitur tibi, Fœnera
Deo. Si fœneras homini, habes spem; et si fœ-
neras Deo, spem non habebis? Si fœneraveris
homini, id est, mutuam pecuniam tuam de-
deris, a quo aliquid plus quam dedisti exspe-
ctes accipere; non pecuniam solam, sed ali- D
quid plus quam dedisti, sive illud triticum sit,
sive vinum, sive oleum, sive quodlibet aliud, si
plus quam dedisti exspectas accipere, fœnerator
es, et in hoc improbandus, non laudandus. Quid
a ergo, inquis, facio, (a) ut sim utiliter fœnera-
tor? Attendo quid facit fœnerator. Minus vult
dare certe, et plus accipere: hoc fac et tu; da
modica, accipe magna. Vide quam late crescat
fœnus tuum. Da temporalia, accipe æterna: da
terram, accipe cælum. Et cui dabo, forte dicis?
Ipse Dominus procedit quem fœneres, qui tibi
jubebat ne fœnerares. Audi Scripturam, quomo-
do fœneres Dominum: Fœnerat, inquit, Domi- Prov. 19. 17.
num, qui miseretur pauperis. Non enim eget a
te Dominus, sed habes alium qui a te egeat: illi
porrigis, ille accipit. Non enim habet pauper
quod tibi retribuat: et tamen ipse vult retribue-
re, et non invenit quid, sola in illo remanet be-
nevolentia orandi pro te. Cum autem pauper o-
rat pro te, tamquam Deo dicit, Domine mutuum
accepi, (b) fide dic me. Proinde etsi non tenes b
pauperem redditorem, sed idoneum tenes fide-
jussorem. Ecce Deus tibi de Scriptura sua dicit,
Da securus, ego reddo. Quomodo solent dicere
fidejussores? (c) quid dicunt? Ego reddo, ego c
accipio, mihi das. Putamusne et hoc dicit Deus,
Ego accipio, mihi das? Plane si Deus Christus,
quod non dubitatur, ipse dixit, Esurivi, et de- Matt. 25. 35.
distis mihi manducare. Et cum illi dicerent,
Quando te vidimus esurientem? ut ostenderet se
pauperum fidejussorem, omnium membrorum
suorum sponsorem; quia ille caput, illi membra,
et cum accipiunt membra, caput accipit: Cum »
uni, inquit, ex his minimis meis fecistis, mihi »
fecistis. Eia avare fœnerator, vide quid dedisti,
vide quid accepturus es. Si dedisses paucam pe-
cuniam, et ille cui dederas, pro parva pecunia
tua daret tibi magnam villam, incomparabiliter
amplius valentem quam dederas tu pecuniam;
quantas gratias ageres, quanta lætitia tolleretis?
Audi quam possessionem det quem fœnerasti:
Venite benedicti Patris mei, percipite. Quid? quod Ibid. 34.
dedistis? Absit. Terrena dedistis, quæ si non de-
dissetis, in terra putrescerent. Quid enim inde
facturus esses, si non dedisses? Quod periturum
erat in terra, servatum est in cælo. Ergo quod
servatum est, hoc accepturi sumus. Servatum
est meritum: factus est thesaurus tuus meritum
tuum. Nam vide quid sis accepturus. Percipite »
regnum, quod vobis paratum est ab initio mun-
di. Contra, illi qui fœnerare noluerunt, quid
audient? Ite in ignem æternum, qui paratus est »
diabolo et angelis ejus. Et quid vocatur regnum
quod accipimus? Attendite sequentia: Isti ibunt »
in combustionem æternam; justi autem in vitam
æternam. Ad hoc ambite, hoc emite, ad hoc fœ-
nerate. Habetis Christum in cælo sedentem, in
terra petentem. Invenimus quomodo fœneret ju-
stus. *Tota die miseretur, et fœnerat.*
7. *Et semen ejus in benedictione erit.* Et hic Item v. 26.
non occurrat carnalis cogitatio. Videmus multos
filios justorum fame morientes: quomodo ergo
semen ejus in benedictione erit? Semen ejus re-
liquiæ ejus, unde hic seminat, et postea metet.
Namque Apostolus dicit, Bonum autem facientes Gal. 6. 9.
non deficiamus? tempore enim suo metemus in- »
fatigabiles. Itaque dum tempus habemus, ait, o- »
peremur bonum ad omnes. Hoc est semen tuum,
quod erit in benedictione. Terræ committis, et
tanto amplius colligis: Christo committis, et per-
dis? Vide ipsum semen expressius nominatum

(a) Editi, ut sim utilis fœnerator. MSS. *utiliter.*
(b) Duo MSS. *fidejussorem do te.* Tres, *fide mea*, omisso *die*. Corbejensis MS. *fide due me.*
(c) *Quid dicunt.* Plerique MSS. *quid dicant.*

ab Apostolo, cum de eleemosynis diceret. Hoc
2. Cor. 9. 6. enim ait, Qui parce seminat, parce et metet; et
» qui seminat in benedictionibus, de benedictioni-
» bus et metet. Sed laboras forte cum seminas, et doles cum misereris, quia miseros vides. Melius enim aliquando non habebimus quibus ista demus. Cum omnes in incorruptionem commutabuntur, nullus esuriet cui porrigas panem, nullus sitiet cui des potum, nullus nudus erit quem vestias, nullus peregrinus quem suscipias: hic autem inter ærumnas, tentationes, dolores, gemitus, mittimus semen. Sed respice ad Psalmum
Ps 125. 6. alium. Euntes ibant, et flebant, mittentes semina sua. Attende, quia *semen ejus in benedictio-*
» *ne erit:* Venientes autem venient cum exultatio-
» ne, portantes manipulos suos.

8. Vide ergo quod sequitur, et noli esse pi-
v. 27. ger: *Declina a malo, et fac bonum.* Noli tibi putare sufficere, si non exspolias vestitum. Non exspoliando enim vestitum, declinasti a malo: sed noli arescere, et sterilis esse. Sic noli exspoliare vestitum, ut vestias nudum. Hoc est enim declinare a malo, et facere bonum. Et quid inde habebo, dicturus es? Jam tibi commendavit ille quem fœneras, quid tibi dabit: vitam æternam dabit tibi, da illi securus. Audi et id quod sequitur: *Declina a malo, et fac bonum; et inhabita in sæcula sæculorum.* Et noli putare cum das, quod nemo te videat; aut quia deserit te Deus, quando forte dederis pauperi, et consecutum fuerit aliquod damnum, aut aliqua tristitia rei amissæ, et dicas tibi, Quid profuit bona me fecisse opera? Puto non amat Deus homines qui benefaciunt. Unde ista vestra submurmuratio, unde iste strepitus, nisi quia abundant istæ voces? Unusquisque modo cognoscit has voces, aut in ore suo, aut in ore vicini sui, aut in ore amici sui. Deleat illas Deus, et exstirpet spinas de agro suo: plantet frugem bonam, et arborem fructiferam. Quid enim contristatus es, o homo, quia dedisti pauperi, et alia perdidisti? Nonne vides quia perdidisti quod non dedisti? Quare non respicis ad Deum tuum? Ubi est fides? quare sic dormit? Excita illam in corde tuo. Attende quid tibi dixerit ipse Dominus, quando te
Luc. 12. 33. ad hujusmodi opera bona exhortabatur: Facite
» vobis sacculos non veterascentes, thesaurum non
» deficientem in cœlis, quo fur non accedit. Hoc ergo commemora, quando plangis in damno.
a Quid ploras stulte (*a*) parvi cordis, aut non sa-
b ni cordis? Quare perdidisti, nisi quia mihi non (*b*) commodasti? Quare perdidisti? Quis tibi abstulit? Respondebis, Fur. Nonne hoc te præmonueram, ne ibi poneres quo fur posset accedere? Si ergo dolet qui perdidit, hoc doleat, quia non ibi posuit unde perire non potuit.

9. *Quoniam Dominus amat judicium, et non*
v. 28. *derelinquet sanctos suos.* Quando patiuntur labores sancti, nolite putare, quia non judicat Deus, aut perverse judicat. Qui te monet ut juste judices, ipse perverse judicaturus est? *Amat ille judicium, et non derelinquet sanctos suos.* Sed (*c*) quo modo sit abscondita apud illum vi- c
ta sanctorum, ut qui modo laborant in terra, quasi tempore hyemis arbores non habentes fructum et folia, illo apparente tamquam novo sole exorto, illud quod in radice vivebat, in fructibus appareat. *Amat* ergo ille *judicium, et non derelinquet sanctos suos.* Sed laborat sanctus in
fame? Non illum derelinquet Deus: flagellat o- Heb. 12. 6.
mnem filium, quem recipit. Contemnis illum quando flagellatur, expavescis quando ditatur. Unde enim flagellatur? Pressuris temporalibus.
Quando ditabitur? Quando audiet, Venite bene- Matt 25.34.
dicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi. Noli ergo piger esse flagellari, ut sis inter eos qui merentur re-
cipi. Usque adeo ille amat judicium, (*d*) ut non d
derelinquat sanctos, quos flagellat ad tempus. Et quoniam flagellat omnem filium, quem recipit, nec Unico pepercit, in quo delictum non invenit. *Quoniam Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos.* Quia ergo non eos derelinquet, forte hoc eis dabit quod hic amas, multos annos vivere, senescere? Non attendis quia si senectutem optas venire, hanc optas de qua cum venerit conquereris. Non tibi ergo dicat anima, vel mala, vel infirma, vel parvula, Quomodo verum est, *Dominus amat judicium,*
et non derelinquet sanctos suos? Revera non de- Dan 3. 50.
reliquit tres pueros in camino laudantes, non
eos tetigit ignis: numquid sancti ejus Machabæi 2. Mach. 7 7.
non erant, qui in ignibus defecerunt carne, non fide? Sed hoc, inquis, majorem quæstionem habet, quia cum fide illi non defecerint, ille illos dereliquerit. Audi quod sequitur: *In æternum conservabuntur.* Tu paucos annos eis optabas, quos eis si daret Dominus, non derelinqueret sanctos suos. Visibiliter non dereliquit tres pueros, occulte non dereliquit Machabæos: illis etiam dedit vitam temporalem ad confundendos infideles; illos autem occulte coronavit ad judicandam impietatem persecutoris: nec illos tamen, nec illos dereliquit, *qui non derelinquet sanctos suos.* Et nihil magnum acceperunt tres pueri, si non in æternum conservarentur. *In æternum conservabuntur.*

10. *Injusti autem punientur, et semen impio-* Item v. 28.
rum peribit. Quomodo semen illius in benedi- v. 26.
ctione erit, sic *semen impiorum peribit.* Semen enim impiorum, opera impiorum. Nam invenimus rursum filium impii florere in sæculo, et
aliquando fieri justum, et florere in Christo. Vide Luc. 5 19.
ergo quomodo accipias, ut tectum aperias, et ad Christum pervenias. Noli carnaliter, nam decipieris. Sed semen impiorum, omnia opera impiorum peribunt, fructum non habebunt. Ad tempus enim aliquid valent; postea quærent, et non invenient quod operati sunt. Nam per-
dentium quod operati sunt, vox erit illa, Quid Sap. 5 8

(a) Sic MSS. editi vero, pravi cordis.
(b) Septem MSS. commendasti.
(c) Sic MSS. At editi, *Sed quomodo? Sic abscondita est apud eis.*
(d) MSS. *et non dereliquit.*

» nobis profuit superbia, aut quid divitiarum ja-
A ctatio contulit nobis? Transierunt omnia illa
tamquam umbra. Ergo *semen impiorum peribit.*
v. 29. 11. *Justi hereditate possidebunt terram.* Rur-
sus avaritia non subrepat, nec tibi aliquam vil-
lam magnam promittat, ne quod hic juberis con-
temnere, ibi speres. Terra est quædam illa vi-
Ps. 141. 6. vorum, regnum sanctorum. Unde dicitur, Spes
mea es tu, portio mea in terra vivorum. Nam et
si vita tua illa est, intellige qualem terram ac-
cepturus sis. Illa est terra viventium: hæc est
autem terra morientium, receptura mortuos quos
nutrivit vivos. Qualis ergo illa terra, talis et ipsa
vita: si æterna vita, æterna terra. Et quomodo
æterna terra? *Et inhabitabunt in sæculum sæ-*
culi super eam. Alia ergo terra erit ubi inhabi-
tabimus in sæculum sæculi. Nam de ista dictum B
est, Cœlum et terra transibunt.
Matt. 24. 35. v. 30. 12. *Os justi meditabitur sapientiam.* Ecce ille
est panis: videte quam libenter manducet justus
iste, quomodo verset in ore suo sapientiam. *Et*
v. 31. *lingua ejus loquetur judicium.* * *Lex Dei ejus*
in corde ipsius. Ne forte putares eum in ore ha-
bere quod in corde non habet: ne forte compu-
Isa. 29. 13. tares eum cum illis, de quibus dictum est, Po-
pulus hic labiis me honorat, cor autem eorum
longe est a me. *Et lingua ejus loquetur judi-*
cium. Lex Dei ejus in corde ipsius. Et quid illi
prodest? *Et non supplantabuntur gressus ejus.*
Liberat a laqueo verbum Dei in corde, liberat
a a via prava verbum Dei in corde, liberat a (*a*)
labina verbum Dei in corde. Tecum est, cujus
verbum a te non recedit. Quid autem mali pati- C
tur quem custodit Deus? Custodem ponis in vi-
nea, et contra fures securus es; et potest dormi-
re custos ille, et ipse cadere, et furem admitte-
re: non autem dormit, neque dormitabit, qui
Ps. 120. 4. custodit Israel. *Lex Dei ejus in corde ipsius: et*
non supplantabuntur gressus ejus. Vivat ergo
securus, et inter malos vivat securus, et inter
impios vivat securus. Quid enim mali justo pot-
est impius aut injustus facere? Ecce vide quid
v. 32. sequitur: *Considerat peccator justum, et quæ-*
rit mortificare eum. Dicit enim quod in libro
Sap. 2. 15. Sapientiæ dicere prædictum est, Gravis est no-
bis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est
aliis vita ipsius. Quærite ergo mortificare. Quid?
Dominus qui custodit, qui cum illo habitat, qui
de ore ipsius, qui de corde non recedit, dimittit D
v. 28. eum? Ubi est quod superius dictum est, Et non
derelinquet sanctos suos?
v. 33. 13. Ergo *Considerat peccator justum et quæ-*
rit mortificare eum: * *Dominus autem non de-*
relinquet eum in manibus ejus. Quare ergo de-
reliquit Martyres in manibus impiorum? Quare
fecerunt illis quæcumque voluerunt? Alios gla-
dio percusserunt, alios crucifixerunt, alios be-
b stiis (*b*) tradiderunt, alios ignibus cremaverunt,
alios in catena ducentes tabe diuturna confece-
runt. Certe non derelinquet Dominus sanctos
suos: *Dominus autem non derelinquet eum in*
manibus ejus. Postremo ipsum Filium suum
quare dimisit in manibus Judæorum? Et hic te- Luc. 5. 19.
ctum aperi, si vis omni interiori membro con-
stringi, perveni ad Dominum: audi quid dicat
alia Scriptura, Dominum prævidens passurum
ab impiis, quid ait? Terra tradita est in manus Job. 9. 24.
impii. Quid est terra tradita est in manus im-
pii? Caro tradita est in manus persequen-
tium. Non ibi autem dimisit justum suum Deus:
de carne capta educit animam invictam. Dimit-
teret Deus justum suum in manibus impii, si il-
lum fecisset consentire impio: contra quod ma-
lum orat in alio Psalmo, et dicit, Ne tradas me, Ps. 139. 9.
Domine, a desiderio meo peccatori. Opus est ut
a desiderio tuo non tradaris peccatori, ne cum
desideras vitam præsentem, irruas in illum, et
perdas æternam. A quo desiderio non debet tra-
di peccatori? Ab illo de quo item dicitur, Et
diem hominis non concupivi, tu scis. Qui enim Jerem. 17. 16.
desiderat et concupiscit diem hominis, quando
illi minatus fuerit adversarius, quod tollat illi
diem humanum, quia occidet eum, et perdet
hanc vitam, qui non sperat aliam vitam, deficit,
et consentit inimico. Qui autem audit Dominum
dicentem, Nolite timere eos qui corpus occidunt,
animam autem non possunt occidere: etsi tra- Matt. 10. 28.
datur terra in manus impii, capta terra spiritus
evadit; spiritu evadente, et terra resurget. Spi-
ritus (*c*) mutatur ad Dominum, terra mutabitur c
in cælum. Non enim aliquid de ipsa terra perit,
quæ ad tempus traditur in manus impii: Capilli Matt. 10. 30.
capitis vestri numerati sunt. Ergo est securitas,
sed si intus sit Deus. Si autem expellatur dia-
bolus, admittitur Deus. *Dominus autem non de-*
relinquet eum in manibus ejus. Nec damnabit
eum, cum judicabitur illi. Habent aliqua exem-
plaria, *Et cum judicabit eum, judicabitur illi.*
Illi autem dictum est, cum judicium fit de illo.
Possumus enim sic loqui ut dicamus homini,
Judica mihi, id est, audi caussam meam. Cum
ergo cœperit audire caussam justi sui Deus;
quoniam oportet omnes exhiberi ante tribunal 2. Cor. 5. 10.
Christi, et stare, ut illic recipiat unusquisque
quæ per corpus gessit, sive bonum sive malum:
quando ergo ventum fuerit ad illud judicium,
non eum damnabit; etsi ad tempus videatur dam-
nari ab homine. Etsi dixit sententiam procon-
sul in Cyprianum: alia est sella terrena, aliud
tribunal cælorum: ab inferiore accepit senten-
tiam, a superiore coronam. *Nec damnabit eum*
cum judicabitur illi.
14. Sed quando erit? Noli modo putare: tem-
pus laboris est, tempus seminis est, tempus fri-
goris est: etsi inter ventos, etsi inter pluvias,
semina; noli esse piger; æstas veniet quæ te læ-
tificet, in qua te gaudeas seminasse. Quid ergo v. 34.
facio modo? *Expecta Dominum.* Et cum expe-
cto, quid ago? *Et custodi vias ejus.* Et si cu-
stodiero, quid accipio? *Et exaltabit te, ut here-*

(a) Editi, *a lapsu.* At melioris notæ MSS. *a labina:* et quidam, *a larina.* Hæc vox ab Isidoro illustratur, et significat lubricum locum.

(b) Vaticanus codex, *subrexerunt:* sic etiam Gallicani MSS. uno excepto, qui habet *subjecerunt.*

(c) Sic plerique MSS. At editi, *mutabitur.*

ditate possideas terram. Quam terram? Iterum ne aliqua villa occurrat animo: illam de qua dicitur, (Matth. 25, 34) Venite benedicti Patris mei; percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. Quid de illis qui nos angustiaverunt, inter quos gemuimus, quorum scandala toleravimus, pro quibus sævientibus frustra oravimus; quid de illis erit? Sequitur, *Cum (a) pereunt peccatores, videbis*. Et quam de proximo videbis: tu eris ad dexteram, illi ad sinistram. Hoc autem ad fidei oculos pertinet. Quos fidei oculos qui non habent, (b) dolent felicitatem impiorum, et putant se sine caussa esse justos, quia vident hic florere impios. Qui autem habet oculum illum fidei, quid dicit? (v. 35) *Vidi impium superexaltari et elevari super cedros Libani*. Et puta quia superexaltatus est, puta quia elevatus est: quid sequitur? (v. 36) *Et transivi, et ecce non erat; et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus*. Quare non erat, et non est inventus locus ejus? Quia transisti. Si autem adhuc carnaliter cogitas, et ista terrena felicitas vera felicitas tibi videtur, nondum transisti: aut æqualis illi es, aut infra es: profice, et transi; et cum proficiendo transieris, adtendis eum fide, vides novissima ipsius, et dicis tibi, Ecce non est iste qui sic timuerat: quomodo si transires juxta fumum. Nam et hoc dictum est in isto Psalmo superius, (v. 20) Deficientes velut fumus deficient. Erigitur in altum fumus, et in globum tumidum pergit; quanto magis adtollitur, tanto amplius intumescit. Sed cum transieris, adtende post te: post te enim fumus, si est ante te Deus. Noli posteriora ex desiderio adtendere, sicut adtendit uxor Lot, et remansit (Gen. 19, 26) in via: sed respice ex despectu, et videbis impium nusquam esse, et quæres locum ejus. Quis (v. 10) est locus ejus? Quomodo habet potestatem, habet divitias, habet quemdam ordinem suum in rebus humanis, ut multi ei obsequantur, ut jubeat et audiatur. Iste locus non erit, sed (c) transiet, ut tu possis dicere, *Transivi, et ecce non erat*. Quid est, *transivi?* Profeci, perveni (Ps. 72, 17) ad spiritalia, intravi in sanctuarium Dei, ut intenderem in novissima: *et ecce non erat, et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus*.

(v. 37) 15. *Custodi innocentiam*. Tene, quomodo cum avarus esses, sacellum tenebas: quomodo tenebas sacellum, ne tibi extorqueretur a fure; sic custodi innocentiam, ne tibi extorqueatur a diabolo. Sit illa certum patrimonium tuum, de qua sunt divites et pauperes. *Custodi innocentiam*. Quid tibi prodest lucrum auri, et damnum innocentiæ? *Custodi innocentiam, et vide directionem*. Habeto oculos directos, ut videas directionem: non pravos, quibus malos vides; et distortos, ut distortus tibi et pravus videatur Deus, qui favet impiis, et persequitur fideles. Non vides quam distortum videas? Corrige oculos tuos *et vide directionem*. Quam directionem? (d) Noli ad præsentia adtendere. Et quid videbis? *Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico*. Quid est, *sunt reliquiæ?* Cum mortuus fueris, non eris mortuus: hoc est, *sunt reliquiæ?* Erit illi aliquid et post hanc vitam; hoc est, illud semen quod in benedictione erit. Unde Dominus, Qui credit in me, inquit, licet moriatur, vivet: (Jo. 11, 25) *Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico*.

(v. 38) 16. *Injusti autem disperient in idipsum*. Quid est, *in idipsum?* In sempiternum; vel, omnes simul in unum. *Reliquiæ impiorum interibunt*. Sunt autem reliquiæ homini pacifico: ergo qui non sunt pacifici, impii sunt. Beati enim pacifici, quia ipsi filii Dei vocabuntur. (Matth. 5, 9)

(v. 39) 17. *Salus autem justorum a Domino, et protector eorum est in tempore tribulationis:* (v. 40) * *et adjuvabit eos Dominus, et eruet eos, et eximet eos a peccatoribus*. Tolerent ergo modo peccatores justi, tolerent frumenta zizania, toleret triticum paleam; quia veniet tempus separationis, et eximetur semen bonum ab eo quod igni consumetur: illud in horreum mittetur, illud autem in æternam conflagrationem: quia ideo simul fuerunt primo justus et injustus, ut ille (e) supplantaret, ille probaretur; postea autem ille damnaretur, ille coronaretur.

18. Deo gratias, Fratres, reddidimus debitum in nomine Christi: sed nos (f) caritas debitores semper tenet. Illa enim una est, quæ et si quotidie redditur, semper debetur. Multa diximus adversus Donatistas, multa vobis recitavimus, multa charitas, multa præter canonem Scripturarum illis cogentibus. Nam et si reprehendent hæc, quia vobis talia legimus; nos reprehendamur, dum vos instruamini. Possumus enim eis et in hac parte sic respondere, Factus sum insipiens, vos me coegistis. (2 Cor. 12, 11) Tamen Fratres, ante omnia (g) custodite hereditatem nostram, de qua securi sumus nos in testamento Patris nostri esse: non in aliqua charta frivola alicujus hominis, sed in testamento Patris nostri. Inde securi sumus: quia qui fecit testamentum, vivit. Qui fecit testamentum heredi suo, ipse judicabit de testamento suo. In rebus humanis alius est testator, alius judex: et tamen qui tenet testamentum, vincit apud judicem alterum, non apud alterum judicem mortuum. Quam ergo secura est nostra victoria, cum ille judicabit qui testatus est? Etsi enim mortuus est Christus ad tempus, sed jam (h) vivit in æternum. (Rom. 5, 9)

19. Loquantur ergo adversus nos quidquid volunt: nos diligamus illos et nolentes. Novimus enim, Fratres, novimus linguas eorum: propter quas eis non irascamur, patienter ferte nobiscum. Vident enim in caussa se nihil habere, et

(a) Unus aut alter MSS. *Cum perient*. Porro in Græco LXX. est, ἐν τῷ ἐξολοθρεύεσθαι.
(b) Er. et plures MSS. *delectantur felicitate impiorum*.
(c) Aliquot MSS. *sed transi et tu, ut possis* etc.
(d) Plures MSS. *Noli ad præsentiam adtendere*.
(e) In omnibus prope MSS. *supplantaretur*.
(f) Septem MSS. *nos caritatis debitores semper tenete*.
(g) Aliquot MSS. *scitote hereditatem* etc. pauloque post plerique omisso *nos*, habent sic, *securi sumus in testamento* etc.
(h) Editi: *vivit in æternum*. Abest *in æternum* a MSS.

linguas convertunt in nos, et incipiunt de nobis A
dicere mala, multa quæ sciunt, multa quæ ne-
Tit. 3. 3. sciunt. Quæ sciunt, præterita nostra sunt. Fui-
» mus enim aliquando, sicut dicit Apostolus, stul-
» ti et increduli, et ad omne opus bonum repro-
bi. In errore perverso desipientes et insanientes
fuimus, non negamus; et quantum præteritum
nostrum non negamus, tanto magis Deum qui
nobis ignovit, laudamus. Quid ergo hæretice
dimittis caussam, et is ad hominem? Quid enim
ego sum? Quid sum? Numquid Catholica ego
sum? Numquid hereditas Christi diffusa per
gentes ego sum? Sufficit mihi ut in ea sim. Vi-
tuperas mala mea præterita, quid magnum fa-
cis? Severior sum ego in mala mea quam tu:
quod tu vituperasti, ego damnavi. Utinam velles
imitari, ut et error tuus fieret aliquando præte- B
ritus. Ista sunt mala præterita, quæ noverunt,
*Carthagine. V l. 3. Confess. c. 1. et seq. maxime in ista civitate. Hic enim * male vixi-
mus, quod ego confiteor: et quantum gaudeo de
gratia Dei, tantum de meis præteritis, (a) quid
a dicam? Doleo? Dolerem, si adhuc essem. Sed
quid dicam? Gaudeo? Nec hoc possum dicere:
utinam enim numquam fuissem. Quidquid ta-
men fui, in nomine Christi præteritum est. Quod
autem modo reprehendunt, non norunt. Sunt
b quæ adhuc in me (b) reprehendant; sed tamen
c multum est ad illos ut hæc noverint. (c) Mul-
ta enim ago in cogitationibus meis, pugnans
d adversus malas suggestiones meas, (d) et ha-
bens conflictationem diuturnam, et prope conti-
e nuam (e) cum tentationibus inimici subvertere
me volentis. Gemo ad Deum in infirmitate mea; C
f et novit quid parturit cor meum, ille (f) qui no-
vit partum meum. Mihi autem minimum est, ut
a vobis dijudicer, aut ab humano die, ait Apo-
1. Cor. 4. 3. stolus; sed neque ego meipsum judico. Melius
enim me ego novi quam illi, sed melius Deus
quam ego. Non ergo vobis insultent de nobis, non
faciat Christus. Dicunt enim, Et qui sunt? et un-
de sunt? malos hic illos novimus, ubi baptizati
sunt? Si nos bene noverunt, sciunt quia et na-
vigavimus aliquando; sciunt quia et peregrinati
sumus; sciunt quia alii ivimus, et alii redivi-
mus. Non hic baptizati sumus: sed ubi baptizati
sumus, Ecclesia est nota universo orbi terra-
V. lib. 9. rum. Et multi fratres nostri sunt, qui et norunt
Conf. c. 6. quia baptizati sumus, et nobiscum baptizati sunt.
Facile est ergo hoc nosse, si quis fratrum est D
inde sollicitus. Istis autem satisfacturi sumus,
et demonstraturi aliquid de testimonio Ecclesiæ,
cui non communicant? Merito non nos norunt
trans mare baptizatos in Christo, quia et trans
mare non habent Christum. Ille enim Christum
g et trans mare habet, qui (g) et trans mare com-
munionem universæ Ecclesiæ tenet. Quomodo
potest cognoscere ubi sim ego baptizatus, cum

communio ipsius vix transit mare? Verumta-
men Fratres mei, quid eis dicam? Suspicamini
quod vultis de nobis. Si boni sumus, in Ecclesia
Christi frumenta sumus: si mali sumus, in Ec-
clesia Christi palea sumus, tamen ab area non
recedimus. Tu qui vento tentationis foras vola-
sti, quid es? Triticum non tollit ventus ex area.
Ex eo ergo ubi es, agnosce quid es.

20. Sed tu, inquit, quis es qui contra nos di-
cis tanta? Quicumque sim, quod dicitur adten-
de, non a quo dicitur. Sed peccatori, inquit, di-
cit Dominus, Ut quid tu assumis testamentum Ps. 49. 16.
meum per os tuum? Dicat Dominus hoc pecca-
tori: forte est genus peccatorum cui hoc recte
dicat Dominus: sed in quemlibet dicat hoc Do-
minus, ideo dicit, quia peccatori non prodest
quando legem Dei loquitur. Numquid et audito-
ribus non prodest? Utrumque genus nos habe-
mus in Ecclesia, Domino dicente, et bonorum
et malorum. Boni enim cum prædicant, quid di- 1. Cor. 4. 16.
cunt? Imitatores mei estote, sicut et ego Chri- »
sti. De (h) bonis quid dicitur? Sed forma esto h
fidelium. Hoc nos esse elaboramus: quid autem 1. Tim. 4. 12.
simus, ille novit ad quem gemimus. De malis
tamen dictum est aliud: Super cathedram Moysi Matth. 23.
sederunt Scribæ et Pharisæi; quæ dicunt facite, »
quæ autem faciunt, facere nolite. Vides quia in »
cathedra Moysi, cui successit cathedra Christi,
sedent et mali: et tamen dicendo bona non ob-
sunt auditoribus. Quare tu propter malos ipsam
cathedram dimisisti? Redi ad pacem, redi ad
concordiam quæ te non offendit. Si bona loquor,
et facio, imitare me: si autem non facio quod
dico, habes consilium Domini, quæ dico fac, quæ
autem facio, noli facere, tamen a cathedra ca-
tholica noli discedere. Ecce in nomine Christi
ituri sumus, et multa dicturi sunt. Quis finis?
Cito contemnite caussam nostram. Non illis di-
catis nisi, Fratres, ad rem respondete: Augusti-
nus episcopus est in Ecclesia catholica, sarci-
nam suam portat, rationem redditurus est Deo:
in bonis eum novi; si malus est, ipse novit; si
bonus est, nec sic spes mea est. Hoc ante omnia
didici in Catholica, ut spes mea non sit in ho-
mine. Merito ergo vos homines reprehenditis,
quia spem vestram in homine posuistis. Certe
cum reprehenderint nos, contemnite et vos. No-
vimus enim qualem habeamus locum in corde
vestro, quia scimus qualem locum habeatis in
corde nostro. Nolite pro nobis certare adversus
illos. Quidquid de nobis dixerint, cito transite:
ne laborantes (i) caussa defensionis nostræ, di- i
mittatis caussam vestram. Hoc enim agunt astu-
te, nolentes et timentes ut de ipsa caussa dica-
mus, ingerunt nobis, quo nos avocent; ut cum
intendimus purgare nos, sileam ab ipsis convin-
cendis. Nam prorsus qui me dicitis malum, dico

(a) Editi, *tantum de meis præteritis timeo*. Abest, *timeo*, a MSS.
(b) Plerique MSS. *reprehendam*.
(c) Duo MSS. *Multum enim angor*.
(d) Am. et MSS. *et habens conflictionem diuturnam*.
(e) Editi, *continuam vim*. Vox, *vim* abest a multis MSS.
(f) In pluribus MSS. *illi*.
(g) Lov. *trans mare communicationem universæ Ecclesiæ*. Editi alii cum MSS. *communionem*.
(h) Sic melioris notæ MSS. At editi, *De nobis quid dicitur? Sed forma estote fidelium*.
(i) MSS. *cura*.

et ego alia innumerabilia: cito aufer de medio, finì caussam meam, de re age, Ecclesiæ caussam adtende, ubi sis vide. Veritas tibi undelibet loquatur, esuriens accipe; ne numquam ad te perveniat panis, dum semper quid reprehendas in vasculo fastidiosus et calumniosus inquiris.

IN PSALMUM XXXVII.

* Sermo ad populum.

* ENARRATIO.

v. 19. 1. Opportune ad id quod cantavimus *Iniquitatem meam ego pronuntio, et* (a) *curam*
a *geram pro peccato meo*, respondit hæc mulier de lectione Evangelii. Iniquitates enim ejus intuens Dominus, canem appellavit dicens, Non
Matth. 15. 26. est bonum, panem filiorum mittere canibus. At illa quæ noverat iniquitatem suam pronuntiare, et curam gerere pro peccato suo, non negavit
b quod veritas dixit; sed (b) miseriam confessa, misericordiam potius impetravit, curam gerens pro peccato suo. Nam et curari petiverat filiam suam fortassis in filia significans vitam suam. Psalmum ergo totum, quantum possumus, dum consideramus et pertractamus, advertite. Adsit Dominus cordibus nostris, ut salubriter hic inveniamus voces nostras, et quomodo invenerimus proferamus, nec difficulter inveniendo, nec imperite proferendo.

v. 1. 2. Titulus ejus est. *Psalmus ipsi David in recordationem sabbati*. Quærimus quæ nobis scri-
Rom. 1. 3. pta sunt de sancto David Propheta, ex cujus semine Dominus noster Jesus Christus secundum carnem: et inter bona quæ de illo nobis nota sunt per Scripturas, non invenimus eum aliquando recordatum sabbatum. Quid enim ita recordaretur, secundum illam observationem Judæorum qua observabant sabbatum; quid ita recordaretur, quod inter septem dies necessario veniebat? Observandum ergo erat, non sic recordandum. Nemo autem recordatur, nisi quod in præsentia non est positum: Verbi gratia, In hac civitate recordaris Carthaginem, ubi fuisti aliquando; et hodierno die recordaris hesternum diem, vel prioris anni, vel quemlibet anteriorem, et aliquod factum tuum quod jam fecisti, aut aliquid ubi fuisti, vel cui rei interfuisti. Quid sibi vult ista recordatio sabbati, Fratres mei? Quæ anima sic recordatur sabbatum? Quod est hoc sabbatum? Cum gemitu enim recordatur. Et cum Psalmus legeretur audistis, et modo cum retexerimus audietis, quantus sit mœror, quantus gemitus, quantus fletus, quæ miseria.
Matth. 5. 5. Sed felix est, qui sic miser est. Unde et Dominus in Evangelio beatos appellavit quosdam lugentes. Unde beatus, si lugens? Unde beatus, si miser? Immo miser esset, si lugens non esset. Talem ergo et hic accipiamus sabbatum recordantem, nescio quem lugentem: et utinam nos simus ipse nescio quis. Est enim quidam

A dolens, gemens, lugens, recordans sabbatum. Sabbatum, requies est. Sine dubio iste in nescio qua inquietudine erat, qui cum gemitu requiem recordabatur.

3. Ipse itaque inquietudinem quam patiebatur, narrat et commendat Deo, nescio quid gravius timens quam erat ubi erat. Nam quia in malo est, aperte dicit, nec interprete opus est, nec suspicione, nec conjectura: in quo malo sit, non dubitatur ex ejus verbis, nec opus est ut quæramus, sed ut quod dicit intelligamus. Et nisi pejus aliquid timeret, quam erat illud quo tenebatur, non sic inciperet: *Domine, ne in indignatione tua arguas me, neque in ira tua e-* v. 2.
B *mendes me*. Futurum est enim ut quidam in ira Dei emendentur, et in indignatione arguantur. Purgatorius ignis.
Et forte non omnes qui arguuntur emendabuntur: sed tamen futuri sunt in emendatione quidam salvi. Futurum est quidem, quia emendatio nominata est: sic tamen quasi per ignem: Futuri 1. Cor. 3. 15.
autem quidam qui arguentur, et non emendabuntur. Nam utique arguet eos quibus dicet, Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi, Matth. 25.
et non potastis me: et cetera quæ ibi prosequens, » 42.
quamdam inhumanitatem et sterilitatem increpitat, malis ad sinistram constitutis, quibus dicitur, Ite in ignem æternum, qui paratus est »
diabolo et angelis ejus. Hæc iste graviora for- »
midans, excepta vita ista, in cujus malis plangit, et gemit, rogat et dicit, *Domine, ne in in-*
C *dignatione tua arguas me*. Non sim inter illos quibus dicturus es, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. *Neque in ira tua emendes me*: ut in hac vita purges me, et talem me reddas, cui jam emendatorio igne non opus sit, propter illos qui salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. Quare, nisi quia hic ædificant supra fundamentum ligna, fœnum, stipulam? Ædificarent autem aurum, argentum, lapides pretiosos, e de utroque igne securi essent; non solum de illo æterno qui in æternum cruciaturus est impios, sed etiam de illo qui emendabit eos qui per ignem salvi erunt. Dici- 1. Cor. 3. 15.
tur enim, Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Et quia dicitur, salvus erit, contemnitur ille ignis. Ita plane quamvis salvi per ignem, gravior tamen erit ille ignis, quam quidquid potest homo pati in hac vita. Et nostis quan-
D ta hic passi sunt mali, et possunt pati: tamen tanta passi sunt, quanta potuerunt pati et boni. Quid enim quisque maleficus, latro, adulter, sceleratus, sacrilegus pertulit legibus, quod non pertulit Martyr in confessione Christi? Ista ergo quæ hic sunt (c) mala, multo faciliora sunt: et c
tamen videte quemadmodum ea homines ne patiantur, quidquid jusseris faciunt. Quanto melius faciunt quod jubet Deus, ne illa graviora patiantur?

4. Quare autem petit iste ne in indignatione arguatur, neque in ira emendetur? tamquam

(a) Er et Lov. *curam gero pro peccato meo*. At Am. et plures MSS. *geram*.
(b) Omnes prope MSS. *sed misericordiam confessa potius impetravit*.
(c) Vox *mala*, abest a MSS.

dicens Deo, quoniam jam ista quæ patior multa
sunt, magna sunt, quæso ut sufficiant. Et inci-
pit illis enumerare satisfaciens Deo, offerens illa
v. 3. quæ patitur, ne pejora patiatur. *Quoniam sa-
gittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super
me manum tuam.*
v. 4. 5. *Non est sanitas in carne mea a vultu iræ
tuæ.* Jam hæc dicebat quæ hic patiebatur: et ta-
men hoc jam de ira Domini, quia et de vindicta
Gen. 2. 27. Domini. De qua vindicta? Quam excepit ab A-
dam. Non enim in vilum non est vindicatum, aut
frustra dixerat Deus, Morte morieris: aut ali-
quid patimur in ista vita, nisi ex illa morte quam
meruimus primo peccato. Etenim portamus cor-
a pus mortale, ((*a*) quod utique non esset mor-
tale,) plenum tentationibus, plenum sollicitu-
dinibus, obnoxium doloribus corporalibus, ob-
noxium indigentiis, mutabile, languidum et cum
sanum est, quia utique nondum plene sanum.
Nam unde dicebat, *Non est sanitas in carne mea*,
nisi quia ista quæ hujus vitæ dicitur sanitas,
bene intelligentibus et sabbatum recordantibus
non est utique sanitas? Si enim non manduca-
veritis, inquietat fames. Iste naturalis quidam
b morbus est: quia natura nobis facta est pœna (*b*)
Ephes. 23. ex vindicta. Primo homini quod erat pœna, na-
tura nobis est. Unde dicit Apostolus, Fuimus et
nos natura filii iræ, sicut et ceteri. Natura filii
iræ, id est, portantes vindictam. Sed quare di-
cit, Fuimus? Quia spe jam non sumus: nam re
adhuc sumus. Sed illud melius dicimus quod spe
sumus, quia certi sumus de spe. Non enim in-
certa est spes nostra, ut de illa dubitemus. Au-
Rom. 8. 23. di ipsam gloriam in spe. In nobismetipsis, in-
c quit, ingemiscimus, (*c*) adoptionem exspectan-
tes, redemtionem corporis nostri. Quid enim?
Nondum redemtus es, o Paule? nondum pro te
pretium persolutum est? Nonne sanguis ille jam
fusus est? nonne ipsum est pretium omnium no-
Ibidem 24. etc. strum? Plane ipsum. Sed vide quid ait, Spe enim
» salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non
» est spes. Quod enim videt quis, quid sperat?
» Si autem quod non videmus speramus, per pa-
» tientiam exspectamus. Quid autem exspectat
per patientiam? Salutem. Cujus rei salutem?
Ipsius corporis: quia hoc dixit, redemtionem
corporis nostri. Si salutem corporis exspectabat,
non erat salus illa quam habebat. Esuries, sitis
interficit, si subventum non fuerit. Medicamen-
tum enim famis est cibus, et medicamentum si-
tis est potus, et medicamentum fatigationis est
somnus. Detrahe ista medicamenta, vide si non
interficiunt illa quæ exsistunt. Si sepositis istis
non sunt morbi, est sanitas. Si autem habes ali-
quid quod te possit interficere, nisi manducave-
ris; noli gloriari de sanitate, sed gemens exspe-
cta redemtionem corporis tui. Gaude te redem-
d tum; sed nondum re, spe securus (*d*) esto. Ete-
nim si non gemueris in spe, non pervenies ad
rem. Hoc ergo non est sanitas, sit: *Non est sa-*

A *nitas in carne mea a vultu iræ tuæ.* Unde ergo
sagittæ infixæ? Ipsam pœnam, ipsam vindi-
ctam, et forte dolores quos hic necesse est pati,
et animi et corporis, ipsas dicit sagittas. De his
enim sagittis et sanctus Job fecit commemora- Job. 6. 4.
tionem, et cum esset in illis doloribus, dixit sa-
gittas Domini infixas sibi. Solemus tamen et
verba Dei sagittas accipere: sed numquid ab his
posset iste sic dolere se percuti? Verba Dei tam-
quam sagittæ excitant amorem, non dolorem.
An quia et ipse amor non potest esse sine dolo-
re? Quidquid enim amamus et non habemus,
necesse est ut doleamus. Nam ille et amat et non
dolet, qui habet quod amat: qui autem amat, ut
dixi, et nondum habet quod amat, necesse est
ut in dolore gemat. Inde illud in persona Eccle-
B siæ sponsa Christi in Cantico canticorum, Quo- Cant. 2. 5. et 5. 8
niam vulnerata caritate ego sum. Vulneratam se
dixit caritate: amabat enim quiddam, et nondum
tenebat; dolebat, quia nondum habebat. Ergo
si dolebat, vulnerata erat: sed hoc vulnus ad ve-
ram sanitatem (*e*) rapiebat. Qui hoc vulnere non e
fuerit vulneratus, ad veram sanitatem non pot-
est pervenire. Numquid ergo vulneratus semper
erit in vulnere? Possumus itaque etiam sic in-
fixas sagittas accipere, id est, verba tua infixa
sunt cordi meo, et ex ipsis verbis tuis factum
est ut recordarer sabbatum; et ipsa recordatio
sabbati, et nondum retentio, facit me nondum
gaudere, et agnoscere nec sanitatem esse in ipsa
carne, neque dici debere, cum comparo istam
sanitatem illi sanitati quam habebo in requie
C sempiterna, ubi corruptibile hoc induet incor- 1. Cor. 15. 53.
ruptionem, et mortale hoc induet immortalita-
tem; et video quia in illius sanitatis compara-
tione, ista sanitas morbus est.
6. *Non est pax ossibus meis a facie peccato- Idem v. 4.
rum meorum.* Quæri solet cujus sit vox; et ali-
qui accipiunt Christi, propter quædam quæ hic
dicuntur de passione Christi, ad quæ paulo post
veniemus, et nos agnoscemus quis de passione
Christi dicuntur. Sed, *Non est pax ossibus meis
a facie peccatorum meorum*, quomodo diceret 1. Pet. 22.
qui nullum peccatum habebat? Coartat nos ergo
intelligendi necessitas ad cognoscendum tam-
quam plenum et totum Christum, id est, caput
et corpus. Cum enim Christus loquitur, aliquan-
do ex persona solius capitis loquitur, quod est Lucæ 2. 7.
D ipse Salvator, natus ex Maria virgine; aliquan-
do ex persona corporis sui, quod est sancta Ec-
clesia, diffusa toto orbe terrarum. Et nos in
corpore ipsius sumus, si tamen fides nostra sin-
cera sit in illo, et spes certa, et caritas accen-
sa: sumus in corpore ipsius, et membra ipsius,
et invenimus nos ibi loqui, Apostolo dicente,
Quoniam membra sumus corporis ejus, et mul- Ephes. 5. 30.
tis locis dicit hoc Apostolus. Nam si dixerimus
verba non esse Christi, non erunt et illa verba
Christi, Deus meus, Deus meus, ut quid me Psal. 21. 2.
dereliquisti? Et ibi enim habes, Deus meus, »

(a) In editis deerant istæc verba, *quod utique non esset mortale*: quæ in omnibus nostris MSS. leguntur.
(b) Plerique MSS. *et vindicta.*

(c) Quatuor MSS. *adoptionem filiorum expectantes.*
(d) MSS. *spe securus es.*
(e) Omnes fere MSS. *ad veram sanitatem ambiebat.*

Deus meus, ut quid me dereliquisti, longe a
salute mea verba delictorum meorum: quomodo
hic habes, *a facie peccatorum meorum;* sic et
ibi habes, verba delictorum meorum. Et si Chri-
stus utique sine peccato et sine delicto, incipi-
mus non putare verba illa Psalmi illius esse. Et
valde durum et contrarium est, ut ille Psalmus
non pertineat ad Christum, ubi habemus tam
Psal. 21. 19. apertam passionem ejus, tamquam ex Evange-
» lio recitetur. Ibi enim habemus, Diviserunt sibi
» vestimenta mea, et super vestimentum meum
miserunt sortem. Quid quod ipse Dominus in
cruce pendens, primum versum Psalmi ipsius
Matth. 27. 46. ore suo protulit, et dixit, Deus meus, Deus
meus, ut quid me dereliquisti? Quid voluit in-
telligi, nisi illum Psalmum totum ad se perti-
nere, quia caput ipsius ipse pronuntiavit? Ubi
autem sequitur et dicit, Verba delictorum meo-
rum, non est dubium quia vox Christi est. Unde
ergo peccata, nisi de corpore quod est Ecclesia?
Quia loquitur corpus Christi et caput. Quare
Gen. 2. 24. tamquam unus loquitur? Quia erunt, inquit,
duo in carne una. Sacramentum hoc magnum,
Ephes. 5. 31. est, ait Apostolus, ego autem dico in Christo
et in Ecclesia. Unde etiam cum ipse loqueretur
in Evangelio, respondens eis qui quæstionem
Matth. 19. 4. etc. intulerant de uxore dimittenda, ait, Non legi-
» stis quod scriptum est, quod Deus ab initio ma-
» sculum et feminam fecit eos, et relinquet homo
» patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et
» erunt duo in carne una? Igitur jam non duo,
sed una est caro. Si ergo ipse dixit, Jam non
duo, sed una est caro: quid mirum si una caro,
una lingua, eadem verba, tamquam unius car-
nis, capitis et corporis? Sic audiamus tamquam
unum: sed tamen caput tamquam caput, et
corpus tamquam corpus. Non dividuntur perso-
næ, sed distinguitur dignitas: quia caput salvat,
salvatur corpus. Caput exhibeat misericordiam,
corpus defleat miseriam. Caput est ad purgan-
da, corpus ad confitenda peccata: una tamen
vox, ubi non scriptum est quando dicat corpus,
quando caput; sed nos in audiendo distingui-
mus; ille autem tamquam unus loquitur. Quare
enim non dicat, *peccatorum meorum*, qui dixit,
Matth. 25. 42. Esurivi, et non dedistis mihi manducare; siti-
vi, et non dedistis mihi potum; hospes fui, et
non recepistis me; infirmus fui, et in carcere,
et non visitastis me? Certe Dominus non fuit in
carcere. Quare non hoc diceret, cui cum dictum
Ibidem 44. esset, Quando te vidimus esurientem et sitien-
tem, aut in carcere, et non ministravimus tibi?
respondit, sic ex persona corporis sui se dixis-
se, Cum uni ex minimis meis non fecistis, nec
mihi fecistis? Quare non dicat, *a facie peccato-*
Act. 9. 4. *rum meorum*, qui dixit Saulo, Saule, Saule,
quid me persequeris? Qui utique in cœlo jam
neminem persecutorum patiebatur. Sed quomo-
do ibi caput loquebatur pro corpore, sic et hic
caput dicit corporis voces, cum et capitis voces

A auditis. Sed neque cum corporis voces audieri-
tis, separetis caput; neque cum capitis voces
audieritis, separetis corpus: quia jam non duo,
sed una caro.

7. *Non est sanitas in carne mea a vultu iræ
tuæ.* Sed fortasse injuste tibi Deus iratus est,
o Adam, o genus humanum, injuste iratus est
Deus: quia dixisti jam agnoscens ipsam pœnam
tuam, jam in corpore Christi constitutus homo,
Non est sanitas in carne mea a vultu iræ tuæ.
Expone justitiam iræ Dei: ne te (*a*) excusare a
videaris, illum accusare. Sequere, et dic unde
ira Domini. *Non est sanitas in carne mea a vul-
tu iræ tuæ: non est pax ossibus meis:* Repetivit
id quod dixit, *Non est sanitas in carne mea.*
Hoc est enim, *non est pax ossibus meis.* Non
B autem repetivit, *a vultu iræ tuæ:* sed caussam
dixit iræ Dei, *Non est pax*, inquit, *ossibus
meis a facie peccatorum meorum.*

8. *Quoniam iniquitates meæ sustulerunt ca-* v. 5.
*put meum, sicut fascis gravis gravatæ sunt super
me.* Et hic caussam præmisit, et effectum subje-
cit; quid unde contigerit dixit: *Iniquitates meæ
sustulerunt caput meum.* Nemo enim superbus,
nisi iniquus, cui sustollitur caput. Sursum tol-
litur, qui erigit caput adversus Deum. Audistis
cum lectio legeretur libri Ecclesiastici, Initium Eccli. 2. 14
superbiæ hominis, apostatare a Deo. Ille qui
prior noluit audire præceptum, sustulit iniqui-
tas ipsius caput adversus Deum. Et quia iniqui-
tates sustulerunt caput ejus, quid illi fecit Deus?
Sicut fascis gravis gravatæ sunt super me. Levi-
C tatis est erigere caput, quasi nihil portat qui e-
rigit caput. Quia ergo leve est quod potest eri-
gi, accipit pondus unde possit comprimi. Con- Psal. 7. 17.
vertitur enim labor ejus in caput ejus, et ini-
quitas ejus in verticem ejus descendit. *Sicut
fascis gravis gravatæ sunt super me.*

9. *Computruerunt et putuerunt livores mei.* v. 6.
Jam qui livores habet, non est sanus. Adde quia
ipsi livores computruerunt et putuerunt. Unde
putuerunt? Quia computruerunt. Jam quomodo
hoc explicetur in vita humana, (*b*) quis hoc non b
novit? Habeat aliquis sanum olfactum animæ,
sentit quomodo puteant peccata. Cui putori pec-
catorum contrarius erat odor ille, de quo dicit
Apostolus, Christi bonus odor sumus Deo, in 2. Cor 2. 15.
omni loco, iis qui salvi fiunt. Sed unde, nisi de
spe? Unde, nisi de recordatione sabbati? Aliud
D enim plangimus in hac vita, aliud præsumimus
in illa vita. Quod plangitur, putet: quod præ-
sumitur, fragrat. Ergo nisi esset ille talis odor
qui nos invitaret, numquam sabbatum recorda-
remur. Sed quia habemus (*c*) per Spiritum ipsum c
odorem, ut dicamus sponso nostro, Post odo-
rem unguentorum tuorum curremus: avertimus Cant. 1. 3.
a putoribus nostris olfactum, et convertentes
nos ad ipsum aliquantum respiramus. Sed nisi
ad nos olerent et mala nostra, numquam istis
gemitibus confitemur, *Computruerunt et putue-*

(a) Plerique MSS. *ne tu debere videaris illum accusare.*
(b) *Quis hoc non novit.* Am. Er. et plerique MSS. ca-
rent particula non. Quidam *Quisquis hoc novit.*
(c) Aliquot MSS. omittunt, *per Spiritum.*

runt livores mei. Unde? *A facie insipientiæ* A
meæ. Unde dixit superius, A facie peccatorum
meorum: inde nunc, *A facie insipientiæ meæ.*
v. 7. 10. *Miseriis afflictus sum, et curvatus sum*
usque in finem. Unde curvatus est? Quia elatus
erat. Si fueris humilis, erigeris; si fueris ela-
tus, curvaberis: non enim deerit Deo pondus
unde te curvet. Illud erit pondus, fascis pecca-
torum tuorum: hoc replicabitur in caput tuum,
et curvaberis. Quid est autem curvari? Non se
Lucæ 13. 11. posse erigere. Talem invenit Dominus mulierem
per decem et octo annos curvam: non se pote-
rat erigere. Tales sunt qui in terra cor habent.
At vero quia invenit mulier illa Dominum, et
sanavit eam: audiat, Sursum cor. Inquantum
Sap. 9. 15. tamen curvatur, adhuc gemit. Curvatur enim
» ille qui dicit, Corpus enim quod corrumpitur, B
» aggravat animam, et deprimit terrena inhabi-
tatio sensum multa cogitantem. In his gemat,
ut illud accipiat; recordetur sabbatum, ut ad
sabbatum pervenire mereatur. Quod enim cele-
brabant Judæi, signum erat. Cujus rei signum?
Quam iste recordatur, qui dicit, *Miseriis affli-*
ctus sum, et curvatus sum usque in finem. Quid
est, *usque in finem?* Usque in mortem. *Tota*
die contristatus ambulabam. Tota die, sine in-
termissione. Hoc dicit *tota die*, tota vita. Sed
ex quo cognovit? Ex quo sabbatum recordari
cœpit. Quamdiu enim recordatur quod nondum
habet, non vis ut contristatus incedat? *Tota die*
contristatus ambulabam.
v. 8. 11. *Quoniam anima mea completa est illusio-*
nibus, et non est sanitas in carne mea. Ubi ergo C
est totus homo, anima et caro est. Anima com-
pleta est illusionibus, caro sanitatem non ha-
bet: quid remanet unde sit lætitia? Nonne o-
portet ut contristetur? *Tota die contristatus*
ambulabam. Tristitia nobis sit, donec et anima
nostra exuatur illusionibus, et corpus nostrum
induatur sanitate. Illa est enim vera sanitas,
quæ est immortalitas. Quantæ sint autem illu-
siones animæ, si voluero dicere, tempus quan-
do sufficit? Cujus enim anima ista non patitur?
Breve est quod admoneo, quomodo anima nostra
completa est illusionibus. A facie ipsarum illu-
sionum, aliquando vix orare permittimur. De
corporibus cogitare non novimus nisi imagines;
et sæpe irruunt quas non quærimus, et volumus D
ex hac in hanc ire, et ab illa in illam transire;
et aliquando vis redire ad id quod cogitabas, et
dimittere unde cogitas, et aliud tibi occurrit:
vis recordari quod oblitus eras, et non tibi ve-
nit in mentem, et venit potius aliud quod nole-
a bas. (a) Ubi erat quod oblitus eras? Nam quare
postea venit in mentem, cum jam non quære-
retur? Cum autem quæreretur, occurrerunt pro
illo innumerabilia quæ non quærebantur. Rem
dixi brevem, Fratres: adspersi nescio quid vo-
bis, quo accepto cetera vos ipsi cogitantes, in-
veniatis quid sit plangere illusiones animæ no-
stræ. Accepit ergo pœnam illusionis, amisit ve-
ritatem. Sicut enim pœna est animæ illusio, sic
præmium animæ veritas. Sed in his illusionibus
constituti cum essemus, venit ad nos veritas, et
invenit nos coopertos illusionibus, suscepit car-
nem nostram, vel potius a nobis, id est, a ge-
nere humano. Apparuit (b) oculis carnis, ut b
per fidem sanaret eos quibus veritatem fuerit
monstraturus: ut sanato oculo veritas patesce-
ret. Ipse enim est veritas quam nobis promisit,
cum caro ejus videretur, ut fides inchoaretur,
cujus præmium veritas esset. Non enim se ipse
Christus demonstravit in terra, sed demonstra-
vit carnem suam. Nam si seipsum demonstraret, 1. Cor. 2. 8.
viderent illum Judæi et cognoscerent: sed si co-
gnovissent, numquam Dominum gloriæ crucifi-
xissent. Sed forte discipuli viderunt, quando
illi dicebant, Ostende nobis Patrem, et sufficit Johan. 14. 8.
nobis. Et ille ut ab eis se non visum esse mon-
straret, subjecit, Tanto tempore vobiscum sum, »
et non cognovistis me? Philippe qui me videt, »
videt et Patrem. Si ergo Christum videbant, quo-
modo adhuc Patrem quærebant? Si enim vide-
rent Christum, viderent et Patrem. Nondum ita-
que Christum videbant, qui Patrem sibi ostendi
cupiebant. Audi quia nondum videbant; In præ-
mio illud promisit alio loco, dicens, Qui diligit Ibidem. 21.
me, mandata mea custodit: et qui diligit me, »
diligetur a Patre meo, et ego diligam eum. Et »
tamquam diceretur ei, quid illi dabis, diligens
eum? Et ostendam, inquit, meipsum illi. Si
ergo diligentibus eum hoc in præmio promisit,
quia ostendet seipsum illis; manifestum est,
quia illa visio veritatis talis nobis promittitur,
qua visa jam non dicamus, Impleta est anima
mea illusionibus.
12. *Infirmatus sum et humiliatus sum usque* v. 9
nimis. Qui recordatur altitudinem sabbati, ipse
videt quantum sit humiliatus. Nam qui non pot-
est cogitare quæ sit illa quietis altitudo, non vi-
det ubi (c) nunc sit. Propterea alius Psalmus c
dixit, Ego dixi in ecstasi mea, Projectus sum Ps. 30. 23.
a facie oculorum tuorum. Assumta enim mente
vidit nescio quid sublime, et quod vidit nondum
ibi totus erat: et quadam, si dici potest, quasi
coruscatione facta luminis æterni, ubi sensit
non se ibi esse, quod potuit utcumque intellige-
re, vidit ubi esset, et quemadmodum malis hu-
manis infirmatus et coartatus esset: et ait, Ego
dixi in ecstasi mea, Projectus sum a facie ocu-
lorum tuorum. Tale est nescio quid quod vidi
in ecstasi, inde sentiam quam longe sum, qui
nondum ibi sum. Jam ibi erat qui dixit assum- 2. Cor. 12. 2.
tum se in tertium cælum, et ibi audiebat ineffa-
bilia verba, quæ non licet homini loqui. Sed
revocatus est ad nos, ut gemeret prius perfi-
ciendus in infirmitate, et sic postea indueretur
virtute: animatus tamen, quia vidit aliquid re-
rum illarum pro dispensatione officii sui, adje-
cit dicens, Audivi ineffabilia verba, quæ non »

(a) Aliquot MSS *Ibi erat.*
(b) Ita in MSS. At editi. *Aperuit oculos.*

(c) Sic Er. et MSS. At Lov. *non videt ubi non sit.*

» licet homini loqui. Jam ergo quid opus est, ut A a me aut a quoquam quæratis quæ non licet homini loqui: si illi non licuit loqui, cui licuit audire? Plangamus tamen et gemamus in confessione, agnoscamus ubi simus, recordemur sabbatum, et patienter exspectemus quod ille promisit, qui nobis et in se ipso exemplum patientiæ demonstravit. *Infirmatus sum et humiliatus sum usque nimis.*

Item v. 9. 13. *Rugiebam a gemitu cordis mei.* Adtenditis plerumque interpellare gemitibus servos Dei, et quæritur caussa: et non apparet nisi gemitus alicujus servi Dei, si tamen ad aures hominis circa illum positi pervenerit. Est enim gemitus occultus qui ab homine non auditur: tamen si tanta occupaverit cor cogitatio desiderii cujusdam, ut voce clariore exprimatur vulnus inte- B rioris hominis, quæritur caussa: et dicit homo apud semetipsum, Forte illud est unde gemit, et forte illud illi factum est. Quis potest intelligere nisi ille in cujus oculis et auribus gemit? Propterea *rugiebam*, inquit, *a gemitu cordis mei:* quia homines si quando audiunt gemitum hominis, plerumque gemitum carnis audiunt, gementem a gemitu cordis non audiunt. Abstulit nescio quis res hujus, rugiebat, sed non a gemitu cordis: alius, quia (a) extulit filium: alius, quia uxorem; alius, quia grandinata est vinea, quia cuppa acuit, quia diripuit jumentum ipsius nescio quis; alius, quia damnum aliquod passus est; alius, quia timet hominem inimicum: omnes isti a gemitu carnis rugiunt.

1. Cor. 15. 50. At vero servus Dei quia ex recordatione sabbati rugit, ubi est regnum Dei, quod caro et san- C guis non possidebunt: *Rugiebam*, inquit, *a gemitu cordis mei.*

14. Et quis agnoscebat unde rugiebat, subjecit,

v. 10. *Et ante te est omne desiderium meum.* Non enim ante homines, qui cor videre non possunt: sed *ante te est omne desiderium meum.* Sit desi-

Matth. 6. 6. derium tuum ante illum; et Pater qui videt in

Oratio continua. occulto, reddet tibi. Ipsum enim desiderium tuum, oratio tua est: et si continuum desiderium, continua oratio. Non enim frustra dixit

1. Thess. 5. 17. Apostolus, Sine intermissione orantes. Numquid sine intermissione genu flectimus, corpus prosternimus, aut manus levamus, ut dicat, Sine intermissione orate? Aut si (b) sic dicimus nos orare, hoc puto sine intermissione non possumus facere. Est alia interior sine intermissione D oratio, quæ est desiderium. Quidquid aliud agas, si desideras illud sabbatum, non intermittis orare. Si non vis intermittere orare, noli intermittere desiderare. Continuum desiderium tuum, continua vox tua est. Tacebis, si amare destiteris. Qui tacuerunt? De quibus dictum est, Quo-

Matth. 24. 12. niam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Frigus caritatis, silentium cordis est: flagrantia caritatis, clamor cordis est. Si semper manet caritas, semper clamas; si semper clamas, semper desideras, requiem recordaris. Et rugitus cordis tui ante quem sit, oportet ut intelligas. Jam quale desiderium debeat esse ante oculos Dei, considera. Numquid ut moriatur inimicus noster, quod quasi juste (c) optant homines? Nam aliquando oramus quod non debemus. Illud quod quasi juste orant homines, videamus. Nam orant ut moriatur aliquis, et ad illos hereditas veniat. Sed et illi qui orant ut moriantur inimici, audiant Dominum dicentem, Orate pro inimicis vestris. Non ergo Matth. 5. 44. Luc. 6. 27.
hoc orent, ut moriantur inimici: sed hoc orent, ut corrigantur, et mortui erunt inimici: jam enim correcti, non erunt inimici. *Et ante te omne desiderium meum.* Quid si desiderium ante illum est, et ipse gemitus non est ante illum? Unde fieri potest, quando ipsum (d) desiderium vocem suam habet gemitum? Ideo sequitur, *Et gemitus meus non est absconditus a te.* A te non est absconditus, a multis autem hominibus absconditus est. Videtur aliquando humilis servus Dei dicere, *Et gemitus meus non est absconditus a te.* Videtur aliquando et ridere servus Dei: numquid desiderium illud mortuum est in corde? Si autem inest desiderium, inest et gemitus. Non semper pervenit ad aures hominum, sed numquam recedit ab auribus Dei.

15. *Cor meum conturbatum est.* Unde contur- v. 11.
batum est? *Et deseruit me fortitudo mea.* Plerumque irruit nescio quid repentinum, fit conturbatio cordis: contremiscit terra, tonitruus datur de cælo, horribilis fit impetus vel strepitus, leo forte videtur in via, fit conturbatio: latrones insidiantur, fit conturbatio cordis, pavetur, undique sollicitudo incutitur. Unde hoc? Quia *deseruit me fortitudo mea.* Si enim maneret illa fortitudo, quid timeretur? Quidquid nuntiaretur, quidquid frenderet, quidquid sonaret, quidquid caderet, quidquid horreret, non terreret. Sed unde illa perturbatio? *Deseruit me fortitudo mea.* Unde deseruit fortitudo? *Et lumen oculorum meorum non est mecum.* (e) Latuerat ergo Adam lumen oculorum ipsius. Nam lumen oculorum ipsius ipse Deus erat: quem Gen. 3. 8.
cum offendisset, fugit ad umbram, et abscondit se inter ligna paradisi. Pavebat a facie Dei, et quæsivit umbram arborum. Jam inter arbores lumen oculorum non habebat, ad quod gaudere consueverat. Si ergo ille de origine, et nos de propagine; et redeunt ad illum secundum vel novissimum Adam membra ista, quia novis- 1. Cor. 15. 45.
simus Adam in spiritum vivificantem; et clamant de corpore ejus in ista confessione, *Et lumen oculorum meorum non est mecum:* jam confitens, jam redemtus, jam in corpore Christi est, et lumen oculorum ipsius non est cum

(a) Editi, *abstulit filium.* Verius MSS. *extulit*: id est, ad sepulturam.
(b) Lov. *Aut si dicimus.* Er. et plures MSS. *Aut sicut dicimus.* Alii, *Aut si sic.*

(c) Plures MSS. *orant.*
(d) Plerique MSS. *desiderium in vocem suam.* Duo *desiderium in voce sua.*
(e) Duo MSS. *Habuerat.*

a ipso? Plane non est cum ipso: sed est quidem (*a*) tamquam adhuc recordantium sabbatum, tamquam cernentium in spe; sed nondum est illud
Johan. 24. 21. lumen de quo dicitur, Ostendam meipsum illi. Est quiddam luminis, quia filii Dei sumus, et utique hoc in fide retinemus: sed nondum est illud lumen quod videbimus. Nondum enim ap-
1. Johan. 3. 2. paruit quod erimus: scimus quia cum apparue» rit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum » sicuti est. Nam modo lumen fidei et lumen spei » est. Quamdiu enim sumus in corpore, peregri-
2. Cor. 5. 7. namur a Domino: per fidem enim ambulamus, » non per speciem. Et quamdiu quod non videmus
Rom. 8. 25. speramus, per patientiam exspectamus. Voces sunt ergo istæ peregrinantium, nondum in patria constitutorum. Et recte dicit, et vere dicit, et si non sit dolosus, veraciter confitetur: *Et lumen oculorum meorum non est mecum.* Hæc
b patitur homo intus, (*b*) ibi secum, in seipso, et seipsum, de nemine ad neminem præter se: hæc sibi ipse pœna sua esse meruit, quidquid superius enumeravit.

16. Sed numquid hoc solum est quod patitur homo? Patitur enim ex se intrinsecus, forinsecus autem ex eis inter quos vivit: patitur mala sua, cogitur pati et aliena. Inde sunt illæ duæ
Ps. 18. 13. voces: Ab occultis meis munda me Domine, et ab alienis parce servo tuo. Jam de occultis suis confessus est, a quibus se cupit mundari: dicat
v. 12. et de alienis a quibus sibi vult parci. *Amici mei.* Quid dicam jam de inimicis? *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt.* Hoc quod ait, *adversum me steterunt*, intellige. Si enim adversum me steterunt, adversus se ceciderunt. *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt.* Jam intelligamus capitis voces, jam incipiat illucescere caput nostrum in passione. Sed rursum cum cœperit caput dicere, noli inde separare corpus. Si caput noluit se separare a vocibus corporis, corpus se audeat separare a passionibus capitis? Patere in Christo; quia tamquam peccavit in infirmitate tua Christus. Modo enim peccata tua tamquam ex ore suo dicebat,
v. 4. et ea dicebat sua. Dicebat enim, A facie peccatorum meorum, quæ non erant ipsius. Quomodo ergo peccata nostra sua esse voluit propter corpus suum, sic et nos passiones ejus nostras esse velimus propter caput nostrum. Non enim ille ex amicis passus est inimicos, et nos non. Immo et nos ad hoc paremus in eodem convivari: talem calicem non respuamus, ut celsitudinis ejus desiderium per humilitatem ejus inveniamus. Respondit enim celsitudini ejus hærere volentibus, qui ejus adhuc humilitatem non co-
Matth. 20. 22. gitabant, et ait illis, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Ergo et illæ passiones Domini, passiones nostræ sunt: et unusquis- A que si bene serviat Deo, bene servet fidem, exhibeat quod debet, et versetur inter homines juste, volo videre si non patitur, etiam quod hic enumerat in passione sua Christus.

17. *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt: * et proximi* v. 13.
a longe steterunt. Qui proximi appropinquaverunt, et qui proximi a longe steterunt? Proximi erant Judæi, quia cognati erant, appropinquaverunt, et quando crucifixerunt. Proximi et Apostoli: et tamen ipsi a longe steterunt, ne cum illo paterentur. Potest etiam hoc sic intelligi: *Amici mei*, id est, qui se finxerunt amicos meos. Amicos enim se finxerunt, quando dixerunt, Scimus quia in veritate viam Dei doces: quando il- Matth. 22. 16.
lum tentare voluerunt, utrum solvendum esset
B tributum Cæsari, quando illos convicit ore ipsorum, amici videri volebant: sed non illi erat Johan. 2. 25.
opus ut quisquam ei testimonium perhiberet de homine; ipse enim sciebat quid esset in homine: adeo ut cum amica verba dixissent, responderet eis, Quid me, inquit, tentatis, hypocritæ? Matth. 22. 18.
Ergo *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt: et proximi a longe steterunt.* (*c*) Nostis quid dixi. Proximos c
dixi qui appropinquaverunt, et tamen a longe steterunt. Appropinquaverunt enim corpore, sed longe steterunt corde. Qui tam propinqui corpore, quam qui in crucem levaverunt? Qui tam longe corde, quam qui blasphemaverunt? Audite istam longinquitatem ab Isaia propheta, videte istam propinquitatem et longinquita-
C tem: Populus hic labiis me honorat: ecce pro- Isai. 29. 13.
pinquat corpore. Cor autem eorum longe est a me. Iidem propinqui, iidem longinqui: propinqui labiis, longinqui corde. Verumtamen quia longe steterunt timentes Apostoli, absolutius et planius de illis accipimus ut alios propinquasse; alios longe stetisse intelligamus: quando quidem et Petrus qui audacius secutus fuerat, ita adhuc longe erat, ut interrogatus et perturbatus, ter negaret Dominum, cum quo se moriturum esse Matth. 26. 70.
promiserat. Qui postea ex longinquo ut propinquus fieret, audivit post resurrectionem, Amas me? et dicebat, Amo. Et dicendo propinquabat, Johan. 21. 17.
qui negando longe factus erat, donec trina voce amoris solveret trinam vocem (*d*) negationis. *Et* d
proximi mei a longe steterunt.

D 18. *Et vim faciebant qui quærebant animam* Item. v. 13.
meam. Jam manifestum est qui quærebant animam ipsius: qui non habebant animam ejus, quia non erant in corpore ejus. Qui quærebant animam ejus, longe erant ab anima ejus: sed quærebant ut occiderent eam. Quæritur enim anima ejus et bene. Nam alio loco arguit quos- Ps. 141. 5.
dam dicens, Et non est qui requirat animam meam. Arguit quosdam non quærentes animam ejus, et rursus arguit alios quærentes animam

(a) *Tamquam adhuc recordantium sabbatum.* Hoc in omnibus fere MSS. et in Am. desideratur.
(b) Er. at plerique MSS. *sibi secum, in seipsa et ad seipsum.*
(c) Duo MSS. *Nostis quia dixi proximos Dei, qui appropinquaverunt.* Sex alii: *Nostis* quia *dixi proximos, dixi appropinquaverunt.* Alius utroque loco habet, *dixi.* Duo tandem omittunt, *Nostis quid dixi proximos.*
(d) Octo MSS. *vocem timoris.*

ejus. Quis est qui quærit bene animam ipsius?
Qui ejus passiones imitatur. Qui sunt qui quæ-
rebant male animam ejus? Qui ei vim faciebant,
et crucifigebant eum.
Idem v. 13. 19. Sequitur, *Qui quærebant mala mea, lo-
cuti sunt vanitatem. Quid est, *Qui quærebant
mala mea?* Multa quærebant, et non inveniebant.
Forte hoc dixerit, Quærebant crimina mea. Quæ-
sierunt enim quæ in illum dicerent, et non in-
Matth. 26. 59. veniebant. Quærebant enim mala de bono, quæ-
rebant scelera de innocente: quando invenirem
in eo qui nullum peccatum habebat? Sed quia
peccata quærebant in eo qui nullum peccatum
habebat, restabat ut fingerent quod non inve-
niebant. Ideo, *Qui quærebant mala mea, locu-
ti sunt vanitatem*, non veritatem. *Et dolum tota
die meditabantur:* hoc est, fallaciam sine cessa-
tione meditabantur. Nostis quanta falsa testimo-
nia dicta sunt in Dominum, antequam pateretur.
Nostis quanta falsa testimonia dicta sunt, etiam
cum resurrexisset. Nam illi milites custodes se-
Isai. 53. 9. pulcri, de quibus Isaias dixit, Ponam malos pro
sepultura ejus: (Mali enim erant, et veritatem
dicere noluerunt, et corrupti mendacium semi-
naverunt:) adtendite qualem vanitatem locuti
Matth. 28. 13. sunt. Interrogati sunt etiam ipsi, et dixerunt,
Cum dormiremus, venerunt discipuli ejus, et
abstulerunt eum. Hoc est loqui vanitatem. Si
enim dormiebant, unde sciebant quod gestum
erat?
v. 14. 20. Ergo ait, *Ego autem velut surdus non
audiebam*. Qui ad ea quæ audiebat non respon-
debat, tamquam non audiebat. *Ego autem velut
surdus non audiebam: et sicut mutus non ape-
v. 15. riens os suum*. Et repetit eadem: *Et factus sum
a sicut homo non audiens, et non habens* (a) *in
ore suo redargutiones*. Quasi non esset quod il-
lis diceret, quasi non esset unde illos argueret.
Nonne jam antea multa increpaverat, multa dixe-
Matth. 15. 15. rat, et dixerat, Væ vobis Scribæ et Pharisæi,
hypocritæ, et multa talia? Tamen quando pas-
sus est, nihil horum dixit: non quia non habe-
bat quod diceret, sed expectabat ut complerent
illi omnia, et implerentur omnes prophetiæ de
Isai. 53. 7. illo, de quo dictum erat, Et sicut ovis coram ton-
dente se sine voce, non aperuit os suum. Opor-
tebat ergo ut taceret in passione, non taciturus
in judicio. Judicandus enim venerat, qui postea
judicaturus veniret: et ideo cum magna potesta-
te judicaturus, quia cum magna humilitate ju-
dicatus.
v. 16. 21. *Quoniam in te, Domine, speravi, tu exau-
dies Domine Deus meus*. Tamquam si ei dicere-
tur, Quare non aperuisti os tuum, quare non
dixisti, Parcite: quare non in cruce pendens ini-
quos arguisti? Sequitur, et dicit, *Quoniam in
te, Domine, speravi, tu exaudies Domine Deus
meus*. Monuit te quid facias, si forte occurrerit
tribulatio. Quæris enim te defendere, et forte

A nemo accipit defensionem tuam. Jam tu pertur-
baris, quasi perdideris caussam tuam, quia nul-
lius habes defensionem aut testimonium. Custo-
di intus innocentiam tuam, ubi nemo opprimit
caussam tuam. Prævaluit in te falsum testimo-
nium, sed apud homines: numquid apud Deum
valebit, ubi caussa tua dicenda est? Quando
Deus judex erit, alius testis quam conscientia
tua non erit. Inter judicem justum et conscien-
tiam tuam noli timere nisi caussam tuam: si
caussam malam non habueris, nullum accusa-
torem pertimesces, nullum falsum testem refel-
les, nullum verum requires. Tu tantum bonam
conscientiam affer, ut possis dicere, *Quoniam
in te, Domine, speravi, tu exaudies Domine
Deus meus*.
B 22. *Quia dixi*, (b) *nequando insultent in me* v. 17.
inimici mei; et dum commoventur pedes mei, in b
me magna locuti sunt. Iterum redit ad infirmi-
tatem corporis sui, et rursus caput illud adten-
dit pedes suos: non sic est in cælo, ut deserat
quod habet in terra: adtendit plane, et videt
nos. Aliquando enim, ut est ista vita, commo-
ventur pedes nostri, et labuntur in aliquo pec-
cato: ibi exsurgunt linguæ nequissimæ inimi-
corum. Hinc ergo intelligimus, etiam cum tace-
bant quid quærebant. (c) Loquuntur tunc aspe- c
re immites, gaudentes se invenisse quod dolere
debuerunt. Et *dixi, ne aliquando insultent in
me inimici mei*. Dixi hoc, et tamen forte ad
emendationem fecisti eos magna loqui de me,
dum moverentur pedes mei, id est, elati sunt,
C multa mala dixerunt, cum commoverer. Mise-
reri enim debuerunt infirmis, non insultare:
quomodo Apostolus dicit, Fratres, si præoccu- Gal. 6. 1.
patus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spi- »
ritales estis, instruite hujusmodi in spiritu man- »
suetudinis. Et complectitur quare: intendens, »
inquit, teipsum, ne et tu tenteris. Non erant isti »
tales, de quibus dicit, *Et dum commoverentur
pedes mei, in me magna locuti sunt:* sed erant
tales de quibus alibi dicit, Qui me premunt, ex-
sultabunt si motus fuero.
23. *Quoniam ego in flagella paratus sum*. v. 18.
Omnino magnifice, tamquam diceret, Ad hoc
natus sum, ut flagella sufferam. Non enim (d) d
nasceretur nisi de Adam, cui flagella debentur.
Sed aliquando peccatores in hac vita aut non,
aut minus flagellantur; quia jam desperata est
intentio eorum. At vero illi quibus paratur vita
D sempiterna, necesse est ut hic flagellentur: quia
vera est illa sententia, Fili ne deficias in disci- Prov. 3. 11.
plina Domini, neque fatigeris cum ab illo incre- »
paris: quem enim diligit Dominus, corripit; fla- »
gellat autem omnem filium quem recipit. Ideo
ergo non insultent inimici mei, non magna lo-
quantur: et si flagellat me Pater meus, *in fla-
gella paratus sum*; quia mihi hereditas præpa-
ratur. Non vis flagellum, non tibi datur heredi-

(a) Am. et Er. *in ore suo* * arguliones. Et sic MSS. hic, et aliis locis.

(b) Colbertinus MS. constanter habet: *nequando exsultent in me*.

(c) Sic aliquot MSS. Editi vero, *Qui erant tunc asperi, immites: gaudent se* etc. Nonnulli MSS. *aspere immites*.

(d) Duodecim MSS. *non enim pateretur*.

tas. Omnis enim filius necesse est ut flagelletur. A
Rom. 8. 32. Usque adeo omnis flagellatur, ut nec illi peper-
1. Pet. 2.21. cerit qui peccatum non habuit. *Quoniam ego in flagella paratus sum.*

Item. v. 18. 24. *Et dolor meus ante me est semper.* Quis
dolor? Forte de flagello. Et vere Fratres mei,
vere dicam vobis, flagella sua dolent homines,
quare flagellantur non dolent. Non erat iste sic.
Audite Fratres mei: Nescio quis si damnum pa-
titur, proclivior est ut dicat, Indigne passus
sum, quam ut consideret quare passus sit, do-
lens damnum pecuniæ, non dolens justitiæ. Si
peccasti, thesaurum tuum interiorem dole: nihil
a habes in domo, sed forte (*a*) inanior es corde:
Job. 1. 21. si autem plenum est cor bono suo, Deo tuo;
quare non dicis, Dominus dedit, Dominus abstu-
lit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit no- B
men Domini benedictum? Unde ergo iste dole-
bat? de flagello quo flagellabatur? absit. *Et do-
lor meus*, inquit, *ante me est semper*. Et quasi
v. 19. diceremus, quis dolor? unde dolor? *Quoniam
iniquitatem meam ego pronuntio, et curam ge-
ram pro peccato meo.* Ecce unde dolor. Non de
flagello dolor: de vulnere, non de medicina.
Nam flagellum medicamentum est contra pecca-
ta. Audite Fratres: Christiani sumus; et tamen
plerumque si filius cujusquam moriatur, plan-
git illum; si peccet, non illum plangit. Tunc
plangeret, tunc doleret, cum peccantem videret;
tunc modum imponeret, tunc normam vivendi
doceret, disciplinam daret: aut si fecit, et ille
non audivit, tunc erat plangendus; tunc pejus
mortuus luxuriose vivens, quam moriendo luxu- C
riam finiens: tunc ergo quando ista faciebat in
domo tua, non solum mortuus erat, sed et pu-
tebat. Hæc dolenda sunt, illa sustinenda: illa
ferenda, ista plangenda. Plangenda autem, quo
modo audistis plangere istum: *Quoniam iniqui-
tatem meam ego pronuntio, et curam geram pro
peccato meo.* Ne securus sis, cum confessus fue-
ris peccatum tuum, tamquam semper præpara-
tus ad confitendum et committendum peccatum.
Sic pronuntia iniquitatem tuam, ut curam geras
pro peccato tuo. Quid est, curam gerere pro
peccato tuo? Curam gerere pro vulnere tuo. Si
diceres, Curam geram pro vulnere meo, quid
intelligeretur, nisi, dabo operam ut sanetur?
Hoc est enim curam gerere pro delicto, semper
niti, semper intendere, semper studiose et se- D
dulo agere ut sanes peccatum. Ecce de die in
diem plangis peccatum tuum, sed forte lacrymæ
currunt, et manus cessant. Fiant eleemosynæ,
redimantur peccata, gaudeat indigens de dato
tuo, ut et tu gaudeas de dato Dei. Eget ille, eges
b et tu: eget ille (*b*) ad te, eges et tu ad Deum.
Tu contemnis egentem tui, Deus non te conte-
mnet egentem sui? Ergo impleto tu egentis ino-
piam, ut impleat Deus interiora tua. Hoc est,
Curam geram pro peccato meo, faciam omnia

A quæcumque facienda sunt, ad abolendum et sa-
nandum peccatum meum. *Et curam geram pro
peccato meo.*

25. *Inimici autem mei vivunt.* Bene est eis, v. 20.
gaudent in sæculi felicitate, ubi ego laboro, et
rugio a gemitu cordis mei. Quomodo vivunt ini-
mici illius, quia jam dixit de illis, quoniam locu-
ti sunt vanitatem? Audi et in alio Psalmo, Quo-
rum filii sicut novellæ constabilitæ. Sed supe-
rius dixerat, Quorum os locutum est vanitatem, Psal. 143.
filiæ eorum compositæ sicut similitudo templi; » 12. etc.
cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc; »
boves eorum crassi, oves eorum fecundæ multi- »
plicantes in exitibus suis: non est ruina sepis, »
neque clamor in plateis eorum. Vivunt ergo ini- »
mici mei: hæc vita est, hanc laudant, hanc amant,
B hanc malo suo habent. Quid enim sequitur? Bea- Ibidem 15.
tum dixerunt populum, cui hæc sunt. Quid au-
tem tu, qui curam geris pro peccato tuo? quid
tu, qui pronuntias iniquitatem tuam? Beatus,
inquit, populus cujus est Dominus Deus ipsius.
*Inimici autem mei vivunt: et confirmati sunt su-
per me, et multiplicati sunt qui me oderunt ini-
que.* Quid est, *qui oderunt inique?* Bona sibi vo-
lentem oderunt. Qui si redderent mala pro ma-
lis, boni non essent: qui si non redderent bona
pro bonis, ingrati essent: reddunt autem mala
pro bonis qui oderunt inique. Tales fuerunt Ju-
dæi: venit ad illos Christus cum bonis, reddi-
derunt illi mala pro bonis. Cavete hoc malum,
Fratres: cito subintrat. Quia diximus, Tales
erant Judæi: ne putet unusquisque vestrum lon-
C ge se exceptum. Corripiat te aliquis frater tuus,
bonum tibi volens; oderis illum, et talis es. Et
videte quam cito fiat, quam facile: (*c*) et vitatote c
tam magnum malum, tam agile peccatum.

26. *Detrahebant mihi qui retribuunt mala* v. 21.
pro bonis, quoniam persecutus sum justitiam.
Ideo mala pro bonis. Quid est, *persecutus sum
justitiam?* Non dimisi: ne forte persecutionem
semper in malo intelligas, *persecutus* dixit, per-
fecte secutus: *Quoniam persecutus sum justi-
tiam.* Et audi caput nostrum (*d*) ejulans in pas- d
sione: Et projecerunt me dilectum, tamquam
mortuum abominatum. Parum erat mortuum,
quare abominatum? Quia crucifixum. Etenim
hæc mors crucis magna apud eos abominatio
erat, non intelligentes in prophetia dictum esse,
D Maledictus omnis qui pendet in ligno. Non enim Deut. 21.23.
ipse attulit mortem, sed hic invenit de maledicto
primi hominis propagatam: et eamdem mortem Gal. 3. 10.
nostram suscipiens in ligno suspendit, quæ ve-
nerat de peccato. Ergo ne putarent aliqui, sicut
putant quidam * hæretici, Dominum nostrum *Manichæi.
Jesum Christum falsam carnem habuisse, et non
veram mortem in cruce solvisse: intendit hoc
Propheta, et ait, Maledictus omnis qui pendet in
ligno. Ostendit ergo quia et Filius Dei vera mor-
te mortuus est, quæ mortali carni debebatur:

(a) Pro *inanior es corde*, plures MSS. habent, *in animo et corde*.
(b) Duo MSS. *eget ille a te, eges tu a Deo*.
(c) Sic plures MSS. At Lov. *quam facile currat tam, magnum etc.*
(d) Editi et MSS. *evidens*: excepto Fuliensium veteri codice, cujus ope restituimus, *ejulans*.

ne non maledictum, putares non vere mortuum. A Quia vero illa mors non erat falsa, sed ex illa propagine descenderat, quæ venerat de maledi-
Gen. 2. 17. cto, cum diceret Deus, Morte moriemini: omnino et ad ipsum quia pervenit vera mors, ut ad nos perveniret vera vita; etiam ad ipsum pervenit mortis maledictio, ut ad nos perveniret vitæ benedictio. Et projecerunt me dilectum, tamquam mortuum abominatum.

v. 22. Rom. 8. 34. 27. *Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris a me.* Dicamus in illo, dicamus per illum; ipse enim interpellat pro nobis: et dica-
Matth. 27. 46. Psal. 21. 2. mus, *Ne derelinquas me Domine Deus meus.* Et tamen dixerat, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? et dicit, *Deus meus ne discesseris a me.* Si a corpore non recedit, recessit a capite? Cujus ergo vox erat, nisi primi hominis. Ex illo ergo se ostendens veram carnem portare, dicit, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Non illum dimisit Deus. Si te non dimittit credentem in se, Christum dimitteret Pater et Filius et Spiritus-sanctus unus Deus? Sed personam in se transfiguraverat pri-
Rom. 6. 6. mi hominis. Scimus dicente Apostolo, quia vetus homo noster confixus est cruci cum illo. Non
a autem careremus vetustate, nisi (*a*) crucifigeretur in infirmitate. Ad hoc enim venit, ut renovemur in illo: quia desiderando eum et passionem ejus imitando renovamur. Ergo vox erat infirmitatis, vox erat nostra, qua dictum est,
Psal. 21. 2. Quare me dereliquisti? Inde ibi dictum est, Verba delictorum meorum: tamquam diceret, Hæc verba ex persona peccatoris in me transfigurata sunt. *Ne discesseris a me.*

v. 23. 28. *Intende in adjutorium meum, Domine salutis meæ.* Ipsa est salus, Fratres, de qua salute exquisierunt Prophetæ, sicut dicit aposto-
1. Pet. 1. 10. lus Petrus: et non acceperunt qui exquisierunt; sed inquisierunt, et prænuntiaverunt, et venimus nos, et invenimus quod illi exquisierunt. Et ecce nos nondum accepimus; et nascentur post nos, et invenient quod nec ipsi accipient, et transient: ut omnes simul in fine diei cum Patriarchis, et Prophetis, et Apostolis denarium salutis accipia-
Matth. 20. 9. mus. Etenim nostis mercenarios vel operarios diversis temporibus ductos ad vineam, mercedem tamen pariter acceperunt. Et Prophetæ ergo, et Apostoli, et Martyres, et nos, et qui post nos erunt usque in finem sæculi, in ipso fine accepturi sumus salutem sempiternam, ut contemplantes gloriam Dei, et ejus faciem intuentes, eum laudemus in æternum, sine defectu, sine aliqua pœna iniquitatis, sine aliqua perversitate peccati, laudantes Deum, et non jam suspiran-
b tes, sed inhærentes illi, cui usque (*b*) in finem suspiravimus, et in spe læti sumus. In illa enim civitate erimus, ubi bonum nostrum Deus est, lumen Deus est, panis Deus est, vita Deus est: quidquid est bonum nostrum, a quo peregrinantes laboramus, in illo inveniemus. In illo erit quies, quam modo recordantes necesse est ut doleamus. Illud enim sabbatum recordamur, in cujus recordatione tanta dicta sunt, et nos tanta dicere debemus, et dicentes numquam tacere, non ore, sed corde: quia sic ore tacemus, ut corde clamare possimus.

IN PSALMUM XXXVIII.

* ENARRATIO.

* Sermo habitus Carthagine ad mensam S. Cypriani. v. 1.

1. Psalmi (*c*) hujus, quem modo cantavimus, et tractandum suscepimus, titulus est, *In finem pro Idithun, Canticum ipsi David.* Cujusdam ergo, qui vocatur Idithun, voces expe- c
B ctandæ et audiendæ sunt: et si esse unusquisque nostrum potuerit Idithun, in eo quod cantat invenit se, et audit se. (*d*) Videris enim quis vo- d catus fuerit Idithun secundum hominum priscam nativitatem: nos autem audiamus quid interpretetur hoc nomen, et ipsa interpretatione nominis quæramus intelligentiam veritatis. Sicut ergo inquirentes reperire potuimus in eis nominibus, quæ nobis a studiosis litterarum divinarum ex Hebræo eloquio in Latinum interpretata sunt, Idithun interpretatur, Transiliens eos. Quis est ergo iste transiliens? vel quos transilivit? quis, Transiliens, non nude positum est; sed Transiliens eos. Transiliendo enim cantat, an cantando transilit? Sive transiliendo cantet, sive cantando transiliat, transilientis tamen Canticum
C paulo ante cantavimus: utrum et nos simus transilientes, viderit Deus cui cantavimus. Sed si quis transiliens cantavit, gaudeat se esse quod cantavit: si quis autem terræ adhuc inhærens cantavit, optet esse quod cantavit. Quosdam enim inhærentes homo curvatos in terram, ea quæ ima sunt cogitantes, in rebus transeuntibus spem ponentes, transilivit iste qui vocatur Transiliens eos. Quos enim transilivit, nisi remanentes?

2. Nostis quosdam Psalmos inscribi Canticum graduum: et ibi quidem in Græca lingua satis evidens est, quid dicat ἀναβαθμῶν. Anabathmi enim gradus sunt, sed adscendentium, non descendentium. Latinus quia non potuit proprie dicere, generaliter dixit: et quoniam gradus appellavit, ambiguum reliquit utrum adscenden-
D tium essent, an descendentium. Sed quia non Ps. 18. 4. sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum, exponit sequentem lingua præcedens; et fit certum in alia, quod ambiguum erat in alia. Quomodo ergo ibi adscendens quidam cantat, sic et hic transiliens. Est autem hæc adscensio et ista transilitio, non pedibus, non scalis, non pennis, et tamen si interiorem hominem adtendas, et pedibus, et scalis, et pennis. Nam si non pedibus, Ps. 35. 12.

(*a*) Tredecim MSS. *nisi nos crucifigeret in infirmitate.* Alii quinque, *nisi vetus crucifigeretur* etc.
(*b*) Lov. *in finem suspiramus.* Editi alii et plerique MSS. *suspiravimus.*
(*c*) Iste sermo in 5. MSS. prænotatur *habitus Carthagine ad missam S. Cypriani.* Sed verius in aliis, *ad mensam* erectam videlicet in ipso loco ubi Cyprianus passus fuerat. V. Not. ad Enarr. Ps. 80.
(*d*) Sic nostri omnes MSS. At editi, *Viderint enim qui tunc fuerunt, quis vocatus* etc.

Gen. 28. 12. quomodo dicit homo interior, Non veniat mihi pes superbiæ? Si non scalis, quid sunt quas vidit Jacob, ubi erant adscendentes Angeli et descendentes? Si non pennis, quis est qui dicit, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam? Ps. 54. 7. Sed in rebus corporalibus aliud sunt pedes, aliud scalæ, aliud pennæ. Intus autem et pedes, et scalæ, et pennæ affectus
3 sunt (*a*) bonæ voluntatis. His ambulemus, his adscendamus, his volemus. Cum ergo audit quisque transilientem hunc, et imitari eligit, non quærat levitate corporis transilire fossas, aut aliqua altiuscula prævolare saliendo: sed quod ad corpora adtinet dico: nam fossas etiam transilit. Succensa igni et effossa, quæ ab increpatione Ps. 79. 17. vultus tui peribunt. Quæ sunt enim succensa igni et effossa, quæ ab increpatione Domini peribunt, nisi peccata? Succensa igni sunt, quæ facit male ardens cupiditas: et effossa sunt, quæ facit male jacens timiditas. Hinc enim peccata omnia, aut cupiendo, aut timendo. Transiliat ergo iste omnia quibus teneri posset in terra: erigat scalas suas, exserat pennas suas, videat utrum quisquam agnoscat hic se: immo vero in Domini gratia multi se agnoscunt, qui forte jam vilem habentes mundum, et omnia quæ delectant in mundo, eligunt recte vivere, dum hic vivunt in gaudiis quibusdam spiritalibus. Et hæc unde erunt adhuc ambulantibus super terram, nisi ex divinis eloquiis, ex verbo Dei, ex parabola aliqua Scripturarum scrutata et investigata, ex dulcedine inventionis, quam præcessit labor inquisitionis? (Scriptura sacra deliciæ piorum) Sunt quædam deliciæ sanctæ et bonæ in libris. Neque enim sunt in auro et argento, in epulis atque luxuria, in venatibus et piscatibus, in ludo et joco, in theatricis nugis, in affectandis et apprehendendis ruinosis honoribus; neque enim vera sunt gaudia in his omnibus et in his libris nulla sunt: immo vero anima illa ima transiliens, et in his delectata dicat, quia verum di-
Ps. 118. 85. cit et secura dicit, Narraverunt mihi injusti de-
» lectationes, sed non sicut lex tua Domine. Ve-
» niat adhuc iste Idithun, transiliat eos qui dele-
» ctantur imis; et delectetur in his, et gaudeat in verbo Domini, in delectatione legis Altissimi. Sed quid dicimus? Et hinc transiliendum est in aliud? An huc usque habet quo transiliat qui transilire desiderat? Voces potius ejus audiamus, Jam enim iste transiliens videtur mihi quod habitabat in eloquiis Dei, et ibi didicit hæc, quæ audituri sumus.

3. Dixi, *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*. Credas quod legendo, disserendo, prædicando, monendo, objurgando, hortando, cum versaretur in opere, cum exerceretur in difficultatibus quibusdam humanis, homo agens inter homines, quamvis jam transiliens eos, Jacob. 3. 2. qui non delectantur his, (quia difficile est, ut quisque lingua non labatur et peccet, et qui lingua non peccavit, ut scriptum est, hic perfectus A est vir) aliqua forte pœnitenda dixerat, et lapsa erant ab ore quæ vellet revocare, nec posset. Non enim lingua frustra in udo est, nisi quia facile labitur. Videns ergo quam esset difficile, ut necessitatem loquendi haberet homo, et in loquendo non aliquid diceret, quod se dixisse nollet; et tædio affectus ex his peccatis, quæsivit evitare talia. Patitur hanc difficultatem transiliens. Non me judicet, qui nondum est transiliens: transiliat, et experiatur quod loquor: tunc enim erit et testis et filius veritatis. Cum ergo hæc ei contigissent, statuerat non loqui, ne aliquid diceret quod locutum se esse pœniteret. Hoc indicant prima verba ejus, *Dixi, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*. Custodi ergo vias tuas, o Idithun, et noli delinquere B in lingua tua: perpende quod dicturus es, examina, consule interiorem veritatem, et sic profer ad exteriorem auditorem. (*b*) Quæris ista ple- b rumque in perturbatione rerum, in occupatione animorum, dum ipsa infirmitas animæ, quam ag- Sap. 9. gravat corpus quod corrumpitur, et audire vult et dicere, audire intus, dicere foris, aliquando perturbata studio dicendi, deficit (*c*) indigentia c agnoscendi; et in his dicit aliquid quod forte non esset dicendum. Contra hæc remedium melius est silentium. Stat enim peccator, propria quadam nota peccator, superbus quisquam et invidus; audit loquentem transilientem, captat verba, proponit laqueos; difficile est ut non inveniat aliquid non ita dictum, ut dici debuisset: nec audiendo ignoscit, sed calumniatur invidendo. Con- C tra hos iste Idithun transiliens eos silere delegerat, unde ita cantavit: *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*. Quamdiu capior a calumniosis, sum captor, etsi non capior? *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*. Quamvis transilierim delectationes terrenas, quamvis non me capiant temporalium rerum volatici affectus, quamvis jam hæc ima despiciam, et ad meliora consurgam; in ipsis tamen melioribus sufficit mihi delectatio intelligentiæ coram Deo: quid mihi opus est captanda loqui, et dare aditum calumniantibus. *Dixi* ergo, *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam*. Hoc quare? Propter pios, propter studiosos, propter fideles et sanctos? absit. Illi sic audiunt, D ut quod probant laudent: quod autem improbant inter multa forte quæ laudant, veniam dent potius quam calumniam parent. Propter quos ergo vis custodire vias tuas, ut non delinquas in lingua tua, et ponis ori tuo custodiam? Audi, *Dum consistit adversum me peccator*. Non consistit ad me, sed *consistit adversum me*. Quid dicturus postremo, unde satis faciam? Carnali de spiritalibus loquor, foris videnti et audienti, intus surdo et cæco. Animalis enim homo non percipit 1. Cor. 2. 14. quæ sunt Spiritus Dei. Nisi autem animalis in- Eccl. 25. 2. veniretur, quando calumniaretur? Beatus qui

(*a*) Ita in undecim MSS. In editis autem, *affectus sunt et bonæ voluntates*.

(*b*) Sic editi. At omnes MSS. *Quis ista* forte pro *Quamvis ista* etc.

(*c*) Septemdecim MSS. *indigentia*.

narrat verbum auri audienti, non auri peccatoris
Isai 53. 7. adstantis adversum se. Tales enim multi circum-
stabant et circumfremebant, quando ille velut
ovis ad immolandum ductus est, et sicut agnus
coram tondente sine voce, sic non aperuit os
suum. Quid enim dicas turgidis, turbidis, calu-
mniosis, litigiosis, verbosis? Quid (a) dicas san-
ctum et pium, et de religione transiliens eos:
quando ipsis libenter audientibus, discere cu-
pientibus, veritatis cibo inhiantibus, avide acci-
Johan. 16. 12. pientibus, et Dominus ait, Adhuc multa habeo
vobis dicere, sed non potestis illa portare modo?
1. Cor. 3. 1. Et Apostolus, Non potui vobis loqui quasi spiri-
» tualibus, sed quasi carnalibus: non tamen despe-
» randis, sed nutriendis. Sequitur enim, Tamquam
» parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non
» escam, nondum enim poteratis. Ergo vel nunc
dic. Sed neque adhuc quidem potestis. Noli ergo
festinare audire quod non capis, sed cresce ut
capias. Sic parvulum alloquimur, in sinu matris
Ecclesiæ pio lacte nutriendum, et ad escam men-
sæ Dominicæ idoneum faciendum. Quid autem
vel tale dicam peccatori adstanti adversus me,
idoneum se putanti aut fingenti, ad ea quæ non
capit: ut cum ei dixero, et ille non ceperit, non
se putet non cepisse, sed me defecisse? Ergo
propter hunc peccatorem adstantem adversus
me, *posui ori meo custodiam.*

v. 3. 4. Et quid secutum est? *Obsurdui, et humi-
liatus sum, et silui a bonis.* Patitur enim diffi-
cultatem iste transiliens in quodam gradu, quo
jam transilivit; et quærit et inde transilire, ad
vitandam hanc difficultatem. (b) Peccare metue-
bam, ut non loquerer, ut silentium mihi impo-
nerem; hoc enim dixeram, *Custodiam vias meas,
ut non delinquam in lingua mea*: et dum timeo
loqui ne peccem, *Obsurdui et humiliatus sum,
et silui a bonis.* Dum nimis timeo ne loquar ali-
qua mala, tacui omnia bona: *Obsurdui, et hu-
miliatus sum, et silui a bonis.* Unde enim dice-
Ps. 50. 10. bam bona, nisi quia audiebam? Auditui enim
Johan. 3. 29. meo dabis exsultationem et lætitiam. Et amicus
sponsi stat, et audit eum, et gaudio gaudet pro-
pter vocem, non suam, sed sponsi. Ut vera di-
cat, audit quæ dicat. Nam qui loquitur menda-
Johan. 8. 44. cium, de suo loquitur. Quiddam ergo triste et
molestum passus est iste; et hac sua confessione
id quod passus est, cavendum admonet, non imi-
tandum. Timendo enim nimis, ut dixi, ne dice-
ret aliqua non bona, statuit sibi nulla dicere vel
bona: et quoniam statuit tacere, cœpit non au-
dire. Stas enim si transiliens es, exspectas a Deo
audire quid dicas hominibus: inter divitem Deum,
et inopem quærentem quid audiat, intercurris
transiliens, qui possis et hinc audire, et hac di-
cere: si eligis hac non dicere, non mereberis
hinc audire: contemnis pauperem, contemneris
Matth. 24. 45. a divite. Oblitus es servum te esse, quem consti-
tuit Dominus super familiam suam dare conser-
vis cibaria? Quid ergo quæris accipere, quod pi-
A ger es erogare? Merito ergo quoniam quod acce-
peras dicere noluisti, impediris ne accipias quod
accipere cupiebas. Aliquid enim volebas, aliquid
habebas: da quod habes, ut merearis accipere
quod non habes. Ergo cum quasi posuissem ori
meo custodiam, mihique indixissem silentium,
quia videbam ubique periculosum eloquium; fa-
ctum est, inquit, in me quod nolebam; *Obsur-
dui, et humiliatus sum*: non me humiliavi; sed,
*humiliatus sum. Obsurdui, et humiliatus sum,
et silui a bonis.* Cœpi non dicere bona, cum ti-
meo ne dicam aliqua mala: et reprehendi consi-
lium meum. *Silui enim a bonis. Et dolor meus
renovatus est.* A dolore quippe quodam, quem
mihi inflixerant calumniatores et reprehensores,
tamquam requieveram in silentio, et cessaverat
B dolor ille qui factus erat a calumniantibus: sed
ubi silui a bonis, renovatus est dolor meus. Cœ-
pi plus dolere tacuisse me quæ dicere deberem,
quam dolueram dixisse quæ dicere non debe-
rem. *Renovatus est dolor meus.*

5. (c) *Et in meditatione mea exardescet ignis.* v. 5.
Cœpit esse inquietum cor meum. Videbam insen-
satos, et tabescebam, non arguebam: et me sic Ps. 118. 158.
tacentem zelus domus tuæ comedebat. Respexi Ps. 68. 10.
enim ad Dominum meum dicentem, Serve ne- Matth. 25. 27.
quam et piger, dares pecuniam meam nummu-
lariis, et ego veniens cum usuris exigerem. Et
quod sequitur, avertat Deus a dispensatoribus
suis, Projiciatur in tenebras exteriores ligatis
manibus et pedibus, servus, non eversor ad per-
dendum, sed piger ad erogandum. Quid exspe-
C ctare debent, qui cum luxuria consumserunt, si
damnantur qui cum pigritia servaverunt? *In me-
ditatione mea exardescet ignis.* Et positus in hac
fluctuatione dicendi et tacendi, inter eos qui ca-
lumniari parati sunt, et eos qui affectant instrui,
inter abundantes et inopes; factus opprobrium Ps. 122. 4.
his qui abundabant, et despectio superbis, re-
spiciens eos beatos qui esuriunt et sitiunt justi- Matth. 5. 6.
tiam; laborans in utroque, afflictus in utroque;
periclitans ne projiciat margaritas ante porcos,
periclitans ne non eroget cibaria conservis: in
hoc æstu quæsivit alium meliorem locum ab hac
dispensatione, in qua sic laborat homo et peri-
clitatur; et suspirans in finem quemdam, ubi ista
non erat passurus, in illum, inquam, finem quo
dicturus est bono erogatori Dominus, Intra in Ibidem 21.
D gaudium Domini tui: *Locutus sum*: inquit, *in* v. 5.
lingua mea. Inter æstus, inter pericula hæc, in-
ter difficultates, quis ita delectat lex Domini, ut
tamen propter abundantiam scandalorum refri- Matth. 24. 12.
gescat caritas multorum: inter hos ergo æstus,
Locutus sum, inquit, *in lingua mea.* Cui? Non
auditori quem volo erudire, sed exauditori a quo
volo erudiri. *Locutus sum in lingua mea*, illi a
quo intus audio, si quod bonum, si quod verum
audio. Quid locutus es? *Notum*, inquit, *mihi fac,
Domine, finem meum.* Transilivi enim quædam,
et veni ad quædam, et ea in quæ veni, meliora

(a) Er. *Quid dicat sancto et pio et de religione transi-
lienti eos.* Tres MSS. *Quid dicat sanctus et pius et de re-
ligione transiliens eos.*

(b) Plures MSS. *Peccatorem metuebam.*

(c) Silentio præterit verba illa vers. 4. *Concaluit cor
meum intra me.*

A sunt eis a quibus transilivi : sed restat adhuc
quod transiliendum sit. Non enim hic remanebimus;
ubi tentationes, ubi scandala, ubi auditores
et calumniatores patimur. *Finem meum notum
mihi fac:* finem qui mihi deest, non cursum
qui mihi adest.

6. Finem illum dicit, quem currens intuebatur
Apostolus, et de sua imperfectione confitebatur,
aliud in se intuens, aliud alibi quærens.
Philipp. 3. 12. Ait enim, Non quia jam acceperim, aut jam per-
et 13. » fectus sim, Fratres, ego meipsum non arbitror
apprehendisse. Et ne diceres, Si non apprehendit
Apostolus, ego apprehendi? si perfectus non
est Apostolus, ego perfectus sum? vide quid a-
a gat, adtende quid dicat. Quid ergo (a) agis Apo-
B stole? Nondum apprehendisti, nondum perfectus
es? Quid agis? ad quam actionem me hortaris?
quid mihi imitandum sequendumque proponis?
Ibidem. 14. Unum autem, inquit, quæ retro sunt oblitus, in
» ea quæ ante sunt extentus, secundum intentio-
» nem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei
» in Christo Jesu: secundum intentionem, nondum
secundum perventionem, nondum secundum apprehensionem.
Non relabamur unde jam transilivimus,
nec remaneamus in illis in quæ jam venimus.
Curramus, intendamus, in via sumus:
nec tam sis securus ex eis quæ transisti, quam
sollicitus pro eis ad quæ nondum pervenisti. Quæ
» retro, inquit, oblitus, in ea quæ ante sunt exten-
» tus, secundum intentionem sequor ad palmam
» supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Ipse est
Johan. 14. 9. enim finis. Unum autem, hoc est illud unum,
C Domine ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.
Unum autem, quæ et una dicitur in alio Psalmo,
Ps. 26. 4. Unam petii a Domino, hanc requiram. Quæ retro
» oblitus, in ea quæ ante sunt extentus. Unam pe-
» tii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in
» domo Domini per omnes dies vitæ meæ. Propter
» quid? Ut contempler delectationem Domini. Ibi
enim gaudebo de socio, non timebo de adversario:
ibi enim contemplator mecum erit amicus,
non calumniator inimicus. Hoc desideravit iste
Idithun, notum fieri sibi cum hic esset, ut sciret
quid sibi deesset; et non tam gauderet de his ad
quæ pervenerat, quam desideraret ea ad quæ nondum
pervenerat; et quibusdam jam transilitis,
non remaneret in via, sed desiderio raperetur in
D superna; usque quo ille qui quædam transilierat,
omnia transiliret, et ab irroratione quadam gut-
Ps. 41. 2. tarum Dominicarum de Scripturarum nube ve-
Ps. 35. 10. nientium, veniret sicut cervus ad fontem vitæ,
Ps. 30. 21. et in illo lumine videret lumen, et absconderetur
in vultu Dei a conturbatione hominum: ubi diceret,
Bene est, ultra nihil volo, omnes hic amo,
neminem hic timeo. Bonum desiderium, sanctum
desiderium. Qui jam hoc habetis, congaudete
nobis; et orate ut perseveranter habeamus, ne
inter scandala deficiamus. Nam et nos pro vobis
hoc idem rogamus. Non enim nos digni qui pro
vobis oremus, et vos indigni qui pro nobis ore-

A tis. Auditoribus suis quibus prædicabat verbum
Dei, se commendabat Apostolus. Orate ergo pro Coloss. 4. 2.
nobis, Fratres, ut et quod videndum est bene videamus,
et quod dicendum est bene dicamus. Ceterum
hoc desiderium, novi, in paucis est: nec
me optime intelligunt, nisi qui gustaverint unde
loquor. Loquimur tamen omnibus, et habentibus
tale desiderium, et nondum habentibus: habentibus
ut nobiscum in illa suspirent; non habentibus,
ut pigritiam excutiant, ima transiliant, ad
dulcedinem legis Dominicæ veniant, non in delectationibus
iniquorum remaneant. Narrant enim
multa multi, et laudant multa multi, iniqua
iniqui. Et re vera et illa iniqua habent delecta-
tionem, sed non sicut lex tua, Domine. Dicant Ps. 118. 85.
B ergo nobiscum qui credunt hæc dicere et nos.
Negotium enim hoc intus est, nullis verbis ostendi
potest. Sed qui hoc agit, credat esse et in
alio: non solum se putet accepisse quod Dei est.
Dicat ergo in his Idithun, *Notum fac mihi Domine
finem meum.*

7. *Et numerum dierum meorum qui est.* Nu- Item. v. 5.
merum dierum quæro qui est. Sic possum dicere,
sic possum intelligere numerum sine numero,
quomodo possunt dici anni sine annis. Ubi enim
anni, utique quasi numeros; sed tamen, Tu idem Ps. 101. 28.
ipse es, et anni tui non deficient. Numerum dierum
meorum mihi notum fac, sed qui est. Quid
ergo? Iste numerus in quo tu es, non est? Plane,
si adtendam bene, non est: si hæream, quasi est;
si transiliam, non est: si ab istis me excutiens
C superna contempler, si transeuntia manentibus
comparem, video quid verum sit: quid autem
magis videatur esse, quam (b) sit? Dicturus ne b
sum esse istos dies meos? Hos, inquam, dies esse
dicturus sum; et tam magnum hoc verbum, huic
cursui rerum labentium temere dabo? Ita ergo
ipse deficiens pene non sum, ut exciderit mihi
qui dixit, Ego sum qui sum. Est ergo aliquis Exod. 3. 14.
numerus dierum? Vere est, et sine fine est. In
his autem diebus dicam aliquid esse, si teneo de
quo die me interrogas utrum sit: ut vel interroges
me, tene unde me interrogas. Tenes diem
istum? Si tenuisti hesternum, tenes et hodiernum.
Sed hesternum, inquis, non teneo, quia
jam non est: istum autem teneo in quo sum, et
qui mecum est. Ita ne de isto excidit tibi jam
D quantum a prima luce transierit? Nonne iste dies
a prima hora cœpit? Da mihi primam horam ejus:
da mihi et secundam ejus; quia forte et ipsa
transvolavit. Tertiam, inquis, dabo tibi: forte
enim in ipsa nunc sumus. Certe ergo sunt isti
dies, et est tertia dies: et si tertiam dabis, non
diem, sed horam dabis. Verumtamen ne hoc quidem
tibi concedo, si mecum ista utcumque transilisti.
Da mihi vel horam tertiam, ipsam mihi
da in qua es. Si enim aliquid ejus jam præteriit,
et aliquid ejus adhuc restat; nec quod præteriit
mihi potes dare, quia jam non est; nec quod restat,
quia nondum est. Quid mihi de hora ista,

(a) Sic MSS. At editi hic et proximo loco, pro *agis*, habent *ait*.

(b) Sic plerique MSS. At Lov. *quam si dicturus sit te; mentum esse istos dies meos?* Er. *videatur non esse, quam si dicturus sim esse istos dies meos?*

quæ nunc peragitur, dabis? Quid de illa mihi dabis, cui committam hoc verbum ut dicam, Est? Cum dicis ipsum Est, certe una syllaba est, et momentum unum est, et tres litteras syllaba habet: In ipso ictu ad secundam hujus verbi litteram non pervenis, nisi prima finita fuerit; tertia non sonabit, nisi cum et secunda transierit. Quid mihi de hac una syllaba dabis? Et tenes dies, qui unam syllabam non tenes? Momentis transvolantibus cuncta rapiuntur, torrens rerum fluit,
Ps. 109. 7. de quo torrente ille in via bibit pro nobis, qui jam exaltavit caput. Isti ergo dies non sunt: ante abeunt pene, quam veniant, et cum venerint,
a stare non possunt: (a) junguntur se, sequuntur se, et non se tenent. Nihil de præterito revocatur: quod futurum est transiturum exspectatur; nondum habetur, dum non venit; non tenetur, dum B venerit. *Numerum* ergo *dierum meorum qui est*: non istum qui non est, et quod me difficilius et periculosius perturbat, et est et non est; nec esse possumus dicere quod non stat nec non esse quod venit et transit. Est illud simplex quæro, Est verum quæro, Est germanum quæro, Est quod est in illa Jerusalem sponsa Domini mei, ubi non erit mors, non erit defectus, non erit dies transiens, sed manens, qui nec hesterno præceditur, nec crastino impellitur. Hunc, inquam, *numerum dierum meorum qui est, notum mihi fac*.

Item v. 5. 8. *Ut sciam quid desit mihi*. Hoc enim mihi deest hic laboranti: et quamdiu mihi deest, non me dico perfectum: quamdiu hoc non accipio,
Philip. 3. 12. dico, Non quia jam acceperim, aut jam perfectus
» sim; sequor autem ad palmam supernæ vocationis Dei: hanc accipiam pro mercede cursus mei. Mansio quædam erit finis currendi; et in ipsa mansione patria sine peregrinatione, sine seditione, sine tentatione. Ergo, *Notum fac mihi* hunc *numerum dierum meorum qui est, ut sciam quid desit mihi*; quia nondum ibi sum: ne superbiam ex eo in quo jam sum, ut inveniar in illo non habens meam justitiam. In comparatione enim illius quod est, adtendens ista quæ non ita sunt, et plus mihi videns deesse quam adesse, ero humilior ex eo quod deest, quam elatior ex eo quod adest. Nam qui putant se aliquid habere cum hic vivunt, superbiendo non accipiunt quod deest: quia magnum putant esse quod adest.
Gal. 6. 3. Qui enim putat se esse aliquid, cum nihil sit, se-D metipsum seducit. Nec isti ex hoc magni sunt. Nam et inflatio et tumor imitatur magnitudinem, sed non habet sanitatem.

9. Jam ergo iste transiliens agens quiddam in corde occultum, quod non novit nisi qui pariter agit; tamquam noto sibi facto fine suo impetrans quod rogavit, noto sibi facto numero dierum suorum, non qui transit, sed qui est, adtendit ad hæc quæ transilivit, et comparavit A notitiæ superiori: et tamquam diceres ei, Quare desiderasti numerum dierum tuorum qui est? quid enim de diebus istis dicis? De (b) illo alio b
adtendens hæc ait, *Ecce veteres posuisti dies meos*. v. 6.
Veterascunt enim hi, ego novos volo, novos numquam veterascentes: ut dicam, Vetera transierunt, ecce facta sunt nova: nunc in spe, tunc in 2. Cor. 5. 17.
re. Innovati enim fide et spe, quanta adhuc vetera agimus? Non enim sic Christo induti sumus, ut ex Adam jam nihil portemus. Videte veterascentem Adam, et innovari Christum in nobis: Et si exterior, inquit, homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem. 2. Cor. 4. 16.
» Ergo ad peccatum, ad mortalitatem, ad prætervolantia tempora, ad gemitum et laborem et sudorem, (c) ad ætates succedentes, non manentes, ab infantia usque ad senectutem sine sensu c
transeuntes, ad hæc adtendentes, videamus hic veterem hominem, veterem diem, vetus Canticum, vetus Testamentum: conversi autem ad (d) d
interiorem, ad ea quæ innovanda sunt, pro his quæ immutabuntur, inveniamus hominem novum, diem novum, Canticum novum, Testamentum novum; et sic amemus istam novitatem, ut non ibi timeamus vetustatem. Nunc ergo in hoc cursu transimus a veteribus ad nova: ipse transitus agitur cum corrumpuntur exteriora, et innovantur interiora; donec etiam hoc ipsum quod exterius corrumpitur, reddat debitum naturæ, veniat in mortem, renovetur et hoc in resurrectione. Tunc fient re vera omnia nova, reliqua quæ nunc sunt in spe. (e) Agis ergo ali- e
C quid nunc a veteribus te exuendo, et in nova currendo. In nova ergo currens iste, et in ea quæ ante sunt extentus, *Notum*, inquit *Domine fac mihi finem meum, et numerum dierum meorum qui est, ut sciam quid desit mihi*. Ecce trahit adhuc Adam, et sic festinat ad Christum, *Ecce*, inquit, *veteres posuisti dies meos*. Veteres dies ex Adam, veteres illos posuisti: veterascunt quotidie, et sic veterascunt, ut aliquando etiam consumantur. *Et substantia mea tamquam nihil ante te*. Ante te, Domine, tamquam nihil substantia mea, ante te qui vides hoc: et ego cum hoc video, ante te video, ante homines non video. Quid enim dicam? Quibus verbis ostendam, nihil esse quod sum in comparatione ejus quod est? Sed intus (f) dicitur, intus utcumque f
D sentitur. *Ante te*, Domine, ubi oculi tui sunt, non ubi oculi humani sunt: quid ubi oculi tui sunt? *Substantia mea tamquam nihil*.

10. *Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens*. *Verumtamen*: quid enim dicebat? Item v. 6.
Jam ecce transilivi mortalia omnia, et ima contemsi, calcavi terrena, adscendi ad delectationem legis Domini, fluctuavi in dispensatione (g) nu- g
merorum dierum Dominicorum, desideravi etiam finem illum, cujus non est finis; desideravi

(a) Septem MSS. *urgent se*.
(b) Undecim MSS. *De illo alio adtendens*. Alii septem, *Hic de alio adtendens*.
(c) Editi, *et sudorem Adæ*. Abest, *Adæ*, a MSS.
(d) Sic MSS. Editi vero, *ad interiora*.
(e) Hic in editis additur *sunt*: quod a MSS. abest.

(f) Aliquot MSS. *discitur*. Et mox editi ferebant, *intus utrumque*: ubi nonnulli MSS. *intus utcumque*.
(g) Er. et decem MSS. *numerorum Dominicorum*, omissa voce, *dierum*. Item duo MSS. *nummorum Dominicorum*. Quatuor *munerum Dominicorum*.

numerum dierum meorum qui est, quia nume-
rus dierum istorum non est; ecce jam talis sum,
Job. 7. 1. tanta transilivi, in ea quæ stant si inbio: *Ve-*
rumtamen, sic quomodo hic sum, quamdiu hic
sum, quamdiu in hoc sæculo sum, quamdiu car-
nem mortalem porto, quamdiu tentatio vita hu-
mana est super terram, quamdiu inter scandala
suspiro, quamdiu timeo ne cadam qui sto, quam-
diu mihi incerta sunt et mala et bona mea, *uni-*
versa vanitas omnis homo vivens. Omnis, in
Eccle. 1. 2. et 3. quam, et hærens et transiliens, et ipse Idithun
ad universam vanitatem adhuc pertinet: quia
* Leg. vanitatum, ex 1. Retract. 6. omnia vanitas, et vanitas * vanitantium: quæ
abundantia homini in omni labore suo, quo ipse
laborat sub sole? Numquid et Idithun sub sole
adhuc est? Habet aliquid sub sole, habet ali-
quid ultra solem. Sub sole habet evigilare, dor-
mire, manducare, bibere, esurire, sitire, vige-
re, fatigari, puerascere, juvenescere, senescere,
incerta habere quæ optat et timet: hæc omnia
sub sole habet et ipse Idithun, etiam ipse trans-
iliens eos. Unde ergo transiliens? Ex illo de-
v. 5. siderio, *Notum fac mihi Domine finem meum.*
Hoc enim desiderium ultra solem est, non est
sub sole. Sub sole omnia visibilia: quidquid vi-
sibile non est, sub sole non est. Non est visibi-
lis fides, non est visibilis spes, non est visibilis
caritas, non est visibilis benignitas, non est visi-
bilis postremo timor ille castus permanens in sæ-
Psal. 18. 10. culum sæculi. In his omnibus dulcedinem habens
consolationemque Idithun, et ultra solem conver-
sans, quia conversatio ejus in cælis est, ex his
quæ adhuc habet sub sole, gemit; et ista conte-
mnit et dolet, et in illa inardescit quæ desiderat.
Locutus est de illis, loquatur et de istis. Audi-
tis concupiscenda, audite contemnenda. *Verum-*
tamen universa vanitas omnis homo vivens.

v. 7. 11. *Quamquam in imagine ambulat homo.*
Gen. 1. 26. In qua imagine, nisi illius qui dixit, Faciamus
hominem ad imaginem et similitudinem no-
stram? *Quamquam in imagine ambulat homo.*
Ideo enim *Quamquam*, quia magnum aliquid
imago hæc. Et hoc *Quamquam*, secutum est *Ta-*
men: ut illud quod audistis *Quamquam*, ultra
solem sit; hoc autem quod sequitur *Tamen*, sub
sole sit; et illud pertineat ad veritatem, hoc ad
vanitatem. *Quamquam* ergo *in imagine ambu-*
lat homo: Tamen vane conturbatur. Audi con-
turbationem ejus, et vide si non est vana: ut
calces eam, transilias eam, et habites in excel-
sis, ubi non est ista vanitas. Quæ vanitas? *The-*
Ps. 38. 5. *saurizat, et non cognoscit cui congregabit ea.*
O insana vanitas! Beatus cujus est Dominus spes
ejus, et non respexit in vanitates et insanias
mendaces. Delirare tibi videor, avare, cum hæc
loquor: anicularia tibi videntur hæc verba. Tu
enim videlicet homo magni consilii magnæque

A prudentiæ, excogitas quotidie genera adquiren-
dæ pecuniæ, de negotio, de agricoltura, fortas-
sis et de eloquio, de juris-consultatione, de mi-
litia, addis et de fœnore. Homo cordatus nihil
prætermittis omnino, unde nummus super num-
mum, (a) et in occulto diligentius castigetur.
Deprædaris hominem, caves deprædatorem: quod
facis times ne patiaris, et in eo quod pateris non
te corrigis. Sed non pateris: prudens enim ho-
mo es; bene servas, non solum bene colligis:
habes ubi ponas, cui committas, quomodo nihil
pareat ex eo quod congregasti. Interrogo cor
tuum, discutio prudentiam tuam: Ecce collegi-
sti, ecce ita servasti, ut nihil possis amittere
eorum quæ servasti, dic mihi, cui servas? Non
tecum ago, non commemoro, non exaggero quid-
B quid aliud mali habet avaritia vanitatis tuæ: hoc
unum propono, hoc discutio, quod mihi dat oc-
casio lectionis hujus Psalmi. Prorsus colligis,
thesaurizas: non dico, Ne forte dum colligis col-
ligaris: non dico, Ne forte cum vis esse prædo,
sis præda: hoc apertius eloquar; fortassis enim
cæcus avaritia non audisti aut intellexisti: non
dico, inquam, Ne forte cum vis esse prædo mi-
noris, sis præda majoris. Non enim sentis esse
te in mari, nec cernis minores pisces a majo-
ribus devorari. Non dico ista, non dico difficul-
tates et pericula in ipsa conquisitione pecuniæ,
quanta patiantur qui eam colligunt, quam in
omnibus periclitentur, in omnibus pene mor-
tem videant: transeo hæc omnia. Prorsus colli-
gis nullo contradicente, servas nullo auferente:
C excute cor tuum, ac prudentiam tantam qua me
derides, qua me insipientem putas hæc loquen-
tem; et dic mihi, Thesaurizas, cui congregabis
ea? Video quid velis dicere, quasi quod vis di-
cere, huic non occurrerit: dicturus es, Filiis
meis servo. Hæc est vox pietatis, excusatio ini-
quitatis: Filiis meis, inquis, servo. Etiam servas
filiis tuis. Ita ne hoc non noverat Idithun? No-
verat ea plane, sed in diebus veteribus compu-
tabat, et ideo contemnebat, quia ad novos dies
festinabat.

12. Nam ecce discutio te cum filiis tuis: ser-
vas transiturus transituris, immo vero transiens
transeuntibus. Nam transiturum te sic dixi,
D quasi nunc maneas. Ipsum hodie: ex quo loqui
cœpimus usque ad hoc momentum, sentis quia
senuimus. Neque enim cernis et incrementa ca-
pillorum tuorum: et nunc cum stas, cum hic es,
cum agis aliud, cum loqueris, in te crescunt ca-
pilli tui: neque enim repente creverunt, ut ton-
sorem quæreres. Agitur ergo ætas transvolans
et in intelligentibus et non sentientibus et in
aliud male occupatis. Transis tu, et servas trans-
eunti filio tuo. Primo hoc a te quæro, Seis eum
possessurum cui servas? aut si nondum natus

(a) Quatuor vel quinque MSS. ad illud, *super nummum*, addunt ponatur. Quo omisso editi ferebant, *et in occulto diligentius adquiratur*. At loco *adquiratur*, quatuor MSS. habent, *congregetur*. Unus, *collocetur*. Tres, *castigetur*. In istud verbum adnotatiuncula est ad marginem in MSS. Lyrensi et Audoenensi ante annos 600, ipsoque, uti videtur, quo descripti sunt codices, calamo apposita, hunc in modum: *Castigare est in carta, hoc est in membrana, propter memoriam aliquid scribere usitatius de usurariis dicitur.* Alii demum novem MSS. *castigetur*. Id forte vulgi ferente usu adhibitum hoc loco est pro, recludatur: quo sensu per metaphoram a Martiali dicitur l. 1. Epigr. 30.

Et cujus laxas arca flagellat opes.

Et a Jurisconsultis, *flagellare annonam:* ut in l. 6. ff. ne extr. crim.

est, scis nasciturum? Servas filiis, incertum est an futuris, an possessuris: nec reponis thesaurum ubi reponendus est. Non enim Dominus tuus servo suo tale consilium daret, ut peculium suum perderet. Peculiosus servus es cujusdam magni patris-familias. Quod amas et quod habes ipse tibi dedit, et non vult ut perdas quod tibi dedit, qui et seipsum tibi dabit. Sed nec hoc, inquam, quod tibi ad tempus dedit, vult ut perdas. Multum est, exuberat, supergreditur vires necessitatis tuæ, jam certe superfluum deputatur: nec hoc volo ut perdas, ait Dominus tuus.
a Et quid facio? Migra, ubi posuisti non est (a)
b tutus locus. Certe (b) servire vis avaritiæ: vide ne forte et ipsi avaritiæ congruat consilium meum. Habere enim vis quod habes, et non perdere: ostendo tibi locum ibi ponas. Ne thesaurizes in terra, nesciens cui congreges ea, et postea quemadmodum consumturus sit qui possidebit, qui tenebit. Forte enim possessus possi-
c debit, (c) et quod u te habebit non tenebit. Forte cum ei servas, antequam ille veniat tu perdes. Sollicitudini tuæ consilium do: Thesaurizate vobis thesaurum in cælo. (Matth. 6. 20.) Hic in terra si velles servare divitias, quæreres horreum: forte non crederes domui tuæ propter domesticos
d tuos: commendares ad (d) vicum argentarium: difficilis est enim ibi casus, fur non facile accedit, bene omnia servantur. Quare ista cogitas, nisi quia non habes melius ubi serves? Quid si dabo melius? Dicam tibi, Noli commendare huic minus idoneo, sed est quidam idoneus, illi commenda: habet magna horrea, ubi perire non possint divitiæ; magnus super omnes divites dives est. Jam forte dicturus es, Et quando audeo tali commendare? Quid si ipse te hortatur? Agnosce illum, non solum pater-familias est, sed et dominus tuus est. Nolo, inquit, serve meus perdas peculium tuum, agnosce ubi ponas: quare ibi ponis ubi possis amittere, ubi et si non amittas, ibi permanere perpetuo tu non potes? Est alius locus, quo te transferam, Præcedat te quod habes; noli timere ne perdas; dator ego eram, custos ego ero. Dicit tibi hoc Dominus
e tuus: (e) fidem tuam interroga, vide si velis illi credere. Dicturus es, Perditum habeo quod non video, hic illud volo videre. Dum vis hic videre, nec hic videbis, et ibi nihil habebis. Nescio quos thesauros habes absconditos in terram, cum procedis, non eos tecum portas. Venisti ad audiendum sermonem, ad colligendas interiores divitias, cogitas de exterioribus: numquid eas huc tecum adduxisti? Ecce nec nunc eas vides. Credis te habere in domo, quod scis te posuisse: numquid scis te non perdidisse? Quam multi redierunt ad domos suas, et quod posuerant non invenerunt. Hinc fortasse expaverunt corda

A cupidorum; et quoniam dixi multos sæpe ad domum suam redisse, et quod posuerant non invenisse, dixit quisque in corde suo, Absit Episcope, bonum opta, ora pro nobis, absit ut contingat, absit ut ita fiat, credo in Deum, quoniam quod posui salvum invenio. Credis in Deum, et non credis ipsi Deo? Credo in Christum, quia salvum erit quod posui, nemo accedet, nemo auferet. Securus vis esse credendo in Christum, ut nihil perdas de domo tua: securus eris potius credendo Christo, ut ibi ponas, ubi consilium dedit. An securus es de servo tuo, et sollicitus es de Domino tuo? securus es de domo tua, et sollicitus de cælo? Sed ego, inquis, quomodo pono in cælo? Dedi tibi consilium: ubi dico, pone: quomodo perveniat ad cælum, nolo scias.
B Pone in manibus pauperum, da egentibus: quid ad te quomodo perveniat? Non (f) perducam f
quod ego accipio? An oblitus es, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis? (Matth. 25. 40.) Si haberet quispiam amicus tuus quosdam lacus vel cisternas, et quæque receptacula fabricarum ad servandum aliquem liquorem vel vini vel olei, quæreres, ubi absconderes vel servares fructus tuos, et diceret tibi, Ego tibi servo: haberetque ad illa receptacula occultos canales quosdam transitusque, ut per hos clanculo iret quod palam funderetur; et diceret tibi, Quod habes, hic funde: videres autem tu non esse illum locum ubi ponere cogitabas, et timeres fundere: ille qui sciret machinamenta quædam occulta locorum suorum, non tibi diceret, Funde securus, hinc
C illuc pervenit; non vides qua, sed crede mihi, qui fabricavi? Fabricavit enim per quem facta sunt omnia, mansiones omnibus nobis: illuc vult præcedere quod habemus, ne hoc in terra perdamus. Cum autem servaveris in terra, dic mihi cui congregabis ea? Filios habes: unum plus numera, et da aliquid et Christo. *Thesaurizat, et non cognoscit cui congregabit ea: vane conturbatur.*

13. *Et nunc:* (g) Quando, inquit iste Idithun v. 8.
respiciens vanitatem quamdam, suspiciens veri- g
tatem quamdam, in medio positus quiddam sub se habens, quiddam supra se: (sub se habet unde transilivit, supra se habet quo se extendit:) *Et nunc*, ait, quando quiddam transilivi, quando multa calcavi, quando temporalibus jam non
D teneor; nondum sum perfectus, nondum accepi. Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. (Rom. 8. 24.) Ergo, *Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus?* Ipse est exspectatio mea, qui dedit omnia ista quæ contemnam; ipse mihi dabit et se, qui est super omnia, et per quem facta sunt omnia, et a quo

(a) Editi, *tuus*. Melius MSS. *tutus*.
(b) Er. et plerique MSS. *servare*.
(c) In editis, *possidebit te*. Absest, *te*, a MSS.
(d) Quatuor MSS. *ad vicinum argentarium*.
(e) Tres MSS. *fidem tuam interrogavi, vide etc.* Unus MS. *interrogo*.
(f) Sic MSS. At editi, *Non perdes quod ego accipio*.

(g) In prius editis legebatur sic. *Et nunc quoniam inquit iste etc.* Pauloque post, *supra se habet quo se extendit. Qualis est iste? quam magnus? Et nunc ait, quomodo quiddam transilivi, quomodo multa calcavi, quomodo temporalibus etc.* Locum ad aliquot probæ notæ MSS. emendavimus.

factus sum inter omnia, ipse est exspectatio mea A
Dominus. Videtis Idithun, Fratres, videtis quomodo exspectet. Nemo ergo se dicat perfectum
hic: decipit se, fallit se, seducit se, non potest
hic habere perfectionem. Et quid prodest, quia
perdit humilitatem? *Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus?* Cum venerit, jam
non exspectatur; tunc erit illa perfectio: nunc
autem quantumcumque transilierit Idithun, adhuc exspectat. *Et substantia mea ante te est
semper.* Jam proficiens, jam ad ipsum tendens,
et esse aliquantum incipiens: *ante te est semper
substantia mea.* Substantis autem ista et ante
homines est. Aurum habes, argentum habes,
mancipia, prædia, arbores, pecora, servos, hæc
videri et ab hominibus possunt: est quædam
substantia ante te semper. *Et substantia mea* B
ante te est semper.

v. 9. 14. *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.*
1. Johan 1. 8. Multa transilivi, multa quidem transilivi: sed si
dixerimus, quia peccatum non habemus, nos
ipsos decipimus, et veritas in nobis non est
Multa transilivi: sed adhuc tundo pectus, et di-
Matth. 6. 12. co, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Tu ergo exspecta-
Rom. 10. 4. tio mea, finis meus. Finis enim Legis Christus ad
justitiam omni credenti. *Ab omnibus*, non solum
ab eis, ne revolvar in ea quæ transilivi: sed ab
omnibus omnino, propter quæ mihi modo pectus tundens dico, Dimitte nobis debita nostra:
Ab omnibus meis erue me, ita sapientem, et te-
Philip. 3. 15. nentem quod ait Apostolus, Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus. Cum enim se diceret C
nondum esse perfectum, ibi continuo secutus
ait, Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapia-
Ibid. 12. etc. mus. Quid est, Quotquot perfecti sumus? Jam
dudum tu dixeras, Non quia jam acceperim, aut
a jam perfectus sim. Sequere (*a*) ordinem dicto-
» rum. Unum autem, quæ retro oblitus, in ea quæ
» ante sunt extentus, secundum intentionem se-
» quor, ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Ideo nondum perfectus, quia sequitur
ad palmam supernæ vocationis Dei, quam nondum invenit, ad quam nondum pervenit. Si autem non est perfectus, quis non illuc pervenit,
quis nostrum perfectus est? Tamen sequitur et
» ait, Quotquot enim perfecti, hoc sapiamus. Tu
non es perfectus, o Apostole, et nos perfecti?
Sed excidit vobis, quia se modo perfectum di- D
xit? Non enim ait, Quotquot perfecti hoc sa-
» piatis; sed, Quotquot, inquit, perfecti, hoc sapiamus: cum paulo ante dixisset, Non quia jam
acceperim, aut jam perfectus sim. Aliter ergo
hic non potes esse perfectus, nisi scias hic te
non esse posse perfectum. Hæc ergo erit perfectio tua, sic te quædam transilisse, ut ad quædam
properes; sic quædam te transilisse, ut restet
aliud ad quod omnibus transactis transiliendum
b est. Hæc (*b*) tuta fides est. Nam quisquis se jam
pervenisse putat, in alto se ponit, ut cadat.

(a) Plerique MSS. *Sequere. dic totum.*
(b) Editi, *tota.* Melius aliquot MSS. *tuta.*

15. Quia ergo ita sapio, quia me et imperfectum dico et perfectum: imperfectum quidem,
quia nondum aliquid accepi quod volo; perfectum autem, quia scio hoc ipsum quod mihi deest: quia ergo sic sapio, quia humana contemno,
quia lætari in rebus pereuntibus nolo, quia irrideor ab avaro jactante se quod sit prudens, et
me irridente quod desipiam, quia sic ago, quia
hanc viam carpo: *Opprobrium*, inquit, *insipienti dedisti me.* Inter eos me vivere voluisti, inter
eos prædicare veritatem, qui amant vanitatem;
et non possum nisi irrideri ab eis: quia specta- 1. Cor. 4. 9.
culum facti sumus huic mundo, et Angelis, et
hominibus; Angelis laudantibus, hominibus opprobrantibus: immo et Angelis laudantibus, et
vituperantibus, et hominibus laudantibus et vi-
tuperantibus. A dextris et a sinistris habemus 2. Cor. 6. 7. etc.
arma, in quibus militamus, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, ut seductores et veraces. Hæc apud Angelos, hæc apud
homines: quia et apud Angelos sunt sancti Angeli, quibus bene vivendo placeamus; et sunt
prævaricatores angeli, quibus bene vivendo displiceamus: et inter homines sunt sancti viri,
quibus placeat vita nostra; sunt nequissimi homines, qui irrideant bonam vitam nostram. Et
hæc, (*c*) et hæc arma sunt, illa dextra, illa si- C
nistra; utraque tamen arma sunt: utrisque armis, et dextris et sinistris utor, et laudantibus
et vituperantibus, et honorem deferentibus et
ignominiam irrogantibus: in his utrisque armis
confligo cum diabolo, utrisque eum ferio; prosperis, si non corrumpor; adversis, si non frangor.

16. *Dedisti ergo me opprobrium insipienti.*
• *Obsurdui, et non aperui os meum.* Sed contra v. 10.
insipientem *obsurdui, et non aperui os meum.*
Cui enim dicerem quod agitur in me? Audiam Psal. 84. 9.
enim quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem populo suo: sed non est
pax impiis, dicit Dominus. *Obsurdui, et non* Isai. 48. 22.
aperui os meum. Quoniam tu es qui fecisti me.
Ideo non aperuisti os tuum, quia Deus est qui
fecit te? Mirum est. Os enim tibi Deus non fe- Psal. 93. 9.
cit ad loquendum? Qui plantavit aurem, non
audit? qui finxit oculum, non videt? Os tibi
Deus ad loquendum dedit: et dicis, *Obsurdui,
et non aperui os meum: quoniam tu es qui fecisti me?* An, *Quoniam tu es qui fecisti me*, ad
posteriorem versum pertinet? *Quoniam tu es
qui fecisti me*, • *amove a me flagella tua.* Quo- v. 11.
tu es qui fecisti me, noli exterminare me: tantum cæde ut proficiam, non ut deficiam: tantum
tunde ut producar, non ut comminuar. *Quoniam
tu es qui fecisti me, amove a me flagella tua.*

17. *A fortitudine manus tuæ ego defeci in ar-* v. 12.
gutionibus. Hoc est, cum argueres me, defeci.
Et arguere tuum quid est, nisi quod sequitur?
Pro iniquitate erudisti hominem, et contabescere fecisti sicut araneam animam meam. Multum

(c) Sic in MSS. At in editis, *et hæc*, non repetitur.

est quod intelligit iste Idithun: si quis cum illo A intelligat, si quis cum illo transiliat. Dicit enim in argutionibus Dei se defecisse, et vult a se amoveri flagella, quoniam ipse est qui fecit illum. Qui fecit, ipse reficiat; et qui creavit, ipse recreet. Sed tamen (a) quod ita defecit, ut velit se
a
et recreari et reformari, sine caussa putamus, Fratres, factum fuisse? *Pro iniquitate*, inquit, *erudisti hominem*. Totum quod defeci, quod infirmus sum, quod de imo clamo, hoc totum pro iniquitate: et in hoc erudisti, non damnasti: *Pro*
Psal. 117. 71. *iniquitate erudisti hominem*. Audi hoc planius
» ex alio Psalmo, Bonum est mihi, quod humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Et humiliatus sum, et bonum est mihi: et pœna est, et gratia est. Quid servat post pœnam, qui per gratiam exhibet pœnam? Ipse enim est de quo B
Psal. 118. 0. dictum est, Humiliatus sum, et salvum me fecit: et, Bonum est mihi quod humiliasti me, ut discam justificationes tuas. *Pro iniquitate eru-*
Psal. 93. 20. *disti hominem*. Et quod scriptum est, Qui fingis dolorem in præcepto, Deo dici nonnisi a transiliente potuit; quia nonnisi a transiliente videri potuit. Fingis, inquit, dolorem in præcepto, de dolore præceptum mihi facis. Formas ipsum dolorem meum: non eum relinquis informem, sed formas illum: et formatus dolor meus inflictus a te præceptum mihi erit, ut liberer a te. Fingis enim. dictum est, dolorem, formas dolorem, psalmas dolorem, non simulas dolorem: quomodo fingit artifex, unde et figulus dicitur a fingendo. Ergo, *Pro iniquitate erudisti hominem*. Video me in malis, video me in pœna, et apud C te non video iniquitatem. Si ergo ego in pœna sum, et apud te iniquitas non est, nonne restat ut pro iniquitate erudieris hominem?

Item. v. 12. 18. Et quomodo, *erudisti*? Dic ipsam eruditionem, o Idithun, quomodo eruditus es? *Et tabescere fecisti sicut araneam animam meam*. Hæc est eruditio. Quid tabidius aranea? Animal ipsum dico. Quamquam et ipsis telis aranearum quid tabidius? Attende et ipsum animal quam tabidum est. Pone supra leviter digitum, ruina est: nihil omnino tabidius. Talem fecisti animam meam, inquit, erudiendo me pro iniquitate. Quando eruditio infirmum fecit, quædam fortitudo erat vitium. Video quosdam prævolasse, et intellexisse; sed a celerioribus non sunt deserendi tardiores, ut pariter viam sermonis carpant. Hoc dixi, hoc intelligite: Si eruditio justi D Dei hanc infirmitatem fecit, fortitudo quædam erat vitium. Fortitudo quadam displicuit homo, ut erudiretur infirmitate: quia superbia quadam displicuit, ut erudiretur humilitate. For-
b tes (*b*) se esse dicunt omnes superbi. Ideo vice-
Matt. 8. 11. runt multi ab Oriente et Occidente venientes, ut recumbant cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum: quare vicerunt? Quia fortes esse noluerunt. Quid est, fortes esse no- Rom. 10. 3.
luerunt? De se præsumere timuerunt: justitiam suam non constituerunt, ut justitiæ Dei subjicerentur. Denique quando dixit Dominus hoc, Multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum, (*c*) filii autem regni, (id est Judæi, Igno- c
rantes justitiam Dei, et suam volentes statuere,) ibunt in tenebras exteriores: recordamini Matth. 8. 8.
fidem illam Centurionis unius ex populo gentium, ita in se infirmi, ita non fortis, ut diceret, Non sum dignus ut sub tectum meum intres. Non erat dignus, qui Christum domo reciperet, et jam corde receperat. Etenim magister ille humilitatis, filius hominis jam invenerat in ejus pectore ubi caput reclinaret. Ad hoc verbum Lucæ 9. 58.
Centurionis Dominus respiciens, ad sequentes se dixit, Amen dico vobis, in nullo inveni tan- Matth. 8. 10.
tam fidem in Israel. Hunc infirmum (*d*) invenit, d
Israelitas fortes invenit, ut inter utrosque diceret, Non est opus medicus sanis, sed male ha- Matth. 9. 12.
bentibus. Propter hoc ergo, id est propter hanc humilitatem, multi ab Oriente et Occidente ve- »
nient, et recumbent cum Abraham et Isaac et »
Jacob in regno cœlorum, filii autem regni ibunt Psal. 81. 9.
in tenebras exteriores. Ecce mortales estis, ecce carnem putrescentem portatis, et sicut unus ex principibus cadetis: sicut homines moriemini, et cadetis sicut diabolus. Quid vobis prodest medicina mortalitatis? Superbus diabolus, tamquam angelus non (*e*) habens carnem mortalem: tu e
autem qui accepisti mortalem carnem, et nec hoc tibi prodest, ut tanta infirmitate humilieris, sicut unus ex principibus cades. Ipsa est ergo (*f*) f
GRATIA BENEFICII DEI PRIMA, redigere nos ad confessionem infirmitatis, ut quidquid boni possumus, quidquid potentes sumus, in illo simus: ut 1. Cor. 1. 31.
qui gloriatur, in Domino glorietur. Quando in- 2. Cor. 12. 10.
firmor, inquit, tunc potens sum. *Pro iniquitate erudisti hominem: et tabescere fecisti sicut araneam animam meam*.

19. *Verumtamen vane conturbatur omnis ho-* Item v. 12.
mo vivens. Redit ad illud quod paulo ante commemoravit: quamvis hic proficiat, *vane conturbatur omnis homo vivens*: vivens utique in incerto. Quis enim vel de ipso bono suo securus est? *Vane conturbatur*. Jactet in Dominum cu- Psal. 54. 15.
ram suam, in illum jactet quidquid sollicitus est, ipse nutriat, ipse custodiat. Quid enim in hac terra certum est, nisi mors? Considerate omnia omnino vel bona vel mala vitæ hujus, vel in ipsa justitia, vel in ipsa iniquitate: quid hic certum est, nisi mors? Profecisti: quid sis hodie scis, quid futurus sis crastino nescis. Peccator es: quid sis hodie scis, quid sis crastino nescis. Speras pecuniam, incertum est an proveniat. Spe-

(a) Ita septem MSS. Alii plures, *Quia ita defecit ut velit*. Quatuor vero, *quia ita defecit, ut velit se et recreari et reformari*? Editi autem ferebant, *qui ita defecit ut non velit* etc.

(b) Ita MSS. At editi: *Fortes esse dicuntur omnes superbi, infirmi humiles. Ideo vicerunt* etc.

(c) Hic in editis additum fuerat, *Dixit etiam*: quod a MSS. abest.

(d) MSS. *Hunc infirmum inveni, Israelitas fortes inveni*.

(e) Sic Er. et MSS. At Lov. *non habet*.

(f) Aliquot MSS. *Gratia beneficii Dei prima, redire nos ad* etc.

ras uxorem, incertum est an accipias, vel qualem accipias. Speras filios, incertum est an nascantur: nati sunt, incertum est an vivant: vivunt, incertum est an proficiant, an deficiant. Quocumque te verteris, incerta omnia: sola mors certa: Pauper es, incertum est an ditescas; indoctus, incertum est an erudiaris; imbecillus, incertum est an convalescas. Natus es, certum est quia morieris: et in hoc ipso quia mors ipsa certa est, dies mortis incertus est. Inter hæc incerta, ubi sola mors certa, cujus etiam hora incerta, et sola multum cavetur, quæ nullo modo devitatur, *omnis homo vivens vane conturbatur.*

20. Ergo inter hæc jam transiliens, jam in quibusdam superioribus agens, hæc ima contemnens, v. 13. inter hæc positus, *Exaudi*, inquit, *orationem meam.* De quibus gaudeam, de quibus gemam? De transactis gaudeo, pro his quæ restant gemo. *Exaudi orationem meam et deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas.* Eccle. 1.18. Numquid enim quia tanta transilivi, quia tanta transcendi, jam non fleo? Nonne multo magis fleo? Quia qui apponit scientiam, apponit dolorem. Nonne (*a*) quanto magis quod abest desidero, tanto magis donec veniat gemo, tanto magis donec veniat fleo? Nonne (*b*) tanto magis, Matth. 24. 12. quanto magis crebrescunt scandala, quanto magis abundat iniquitas, Jerem. 9. 1. quanto magis refrigescit caritas multorum? Dico, Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrymarum? *Exaudi orationem meam et deprecationem meam: auribus percipe lacrymas mea. Ne sileas a me.* Ne obsurdescam in æternum. *Ne sileas a me:* audiam te. Occulte enim dicit Deus, multis in corde loquitur: et magnus ibi sonus in magno silentio (*c*) cordis, quando magna voce dicit, Salus Psal. 34. 3. tua ego sum. Dic, inquit, animæ meæ, Salus tua ego sum. Ab hac voce, qua dicit Deus animæ, Salus tua ego sum, optat ne sileatur ab illo. *Ne sileas a me.*

Item v. 13. 21. *Quoniam inquilinus ego sum apud te.* Sed apud quem (*d*) inquilinus? Apud diabolum cum essem, inquilinus eram, sed malum (*e*) domnædium habebam: nunc autem jam quidem apud te, sed adhuc inquilinus. Quid est, *inquilinus*? Unde migraturus sum, non ubi perpetuo mansurus. Ubi perpetuo sum mansurus, dicatur domus mea: unde migraturus sum, (*f*) inquilinus sum: sed tamen apud Deum meum sum inquilinus, apud quem domo accepta mansurus sum. Sed quæ domus est, quo migrandum est ex hoc 2.Cor. 5. 1. inquilinatu? Recognoscite illam domum, de qua dicit Apostolus, Habitationem habemus ex Deo, domum non manu factam, æternam in cœlis. Si domus hæc æterna est in cælis; cum ad eam venerimus, inquilini non erimus. Quomodo enim eris inquilinus in æterna domo? Hic autem ubi dicturus est Dominus domus, Migra, et quando dicturus est nescis, paratus esto. Desiderando autem domum æternam paratus eris. Nec succenseas ei, quia cum vult dicit, Migra. Non enim cautionem (*g*) tecum fecit, et placito quodam se obstrinxit, et conductor domus accessisti certa pensione ad certum tempus: quando vult Dominus ejus, migraturus es. Ideo enim gratis manes. *Quia inquilinus ego sum apud te, et peregrinus.* Ergo ibi patria, ibi domus: *inquilinus apud te, et peregrinus.* Et hic subauditur *apud te.* Multi enim peregrini sunt cum diabolo: qui autem jam crediderunt et fideles sunt, peregrini quidem sunt, quia nondum ad illam patriam domumque venerunt, sed tamen apud Deum sunt. Quamdiu enim sumus in corpore, pere- Idem v. 6. grinamur a Domino: et ambimus, sive hic manentes, sive peregrinantes, placentes illi esse. *Et peregrinus et inquilinus: sicut omnes patres mei.* Si ergo sicut omnes patres mei, dicturus sum me non migraturum, cum illi migraverint? Alia conditione mansurus sum, quam illi manserunt?

22. Quid ergo restat ut petam, quia hinc sine v. 14. dubio migraturus sum? (*h*) *Remitte mihi ut refrigerer prius quam eam.* Vide, vide Idithun, quos nodos habeas remittendos tibi, quibus remissis refrigerari vis prius quam eas. Habes enim aliquos æstus, a quibus vis refrigerari, et dicis, *Refrigerer*; et dicis, *Remitte mihi*? Quid remittet tibi, nisi forte illum scrupulum ubi dicis, et unde dicis, Dimitte nobis debita nostra? Matth. 6. 12. *Remitte mihi prius quam eam, et amplius jam non ero.* Immunem me fac a peccatis prius quam eam, ne cum peccatis eam. Remitte mihi, ut requiescam in conscientia mea, ut exonerata sit æstu sollicitudinis: qua sollicitudine curam gero pro peccato meo: *Remitte mihi ut refrigerer*, ante omnia, *prius quam eam, amplius jam non ero.* Si enim mihi non remiseris ut refrigerer, ibo et non ero. *Prius quam eam:* (*i*) quo si iero, jam non ero. *Remitte mihi ut refrigerer.* Est quæstio oborta, quomodo jam non erit. Ecce jam non iit ad requiem: quod avertat Deus ab Idithun. Ibit enim plane Idithun, ad requiem ibit. Sed fac aliquem iniquum, non Idithun, non transilientem; hic thesaurizzantem, incubatorem, iniquum, superbum, jactantem, elatum, pauperis ante ja-

(a) Aliquot MSS. *Nonne tanto magis quod abest.*

(b) Sic melioris notæ MSS. Editi vero, *Nonne quanto magis crescunt scandala, quanto magis abundat iniquitas, tanto magis refrigescit* etc.

(c) Octo MSS. *silentio corporis.*

(d) Sic MSS. At editi, *Sed apud te inquilinus.*

(e) Editi, *dominum.* MSS. aliquot, *dominium.* Sed verius Vaticanus et Regius, *domnædium.* Nam domnædius sive dominædius dicitur ædium dominus, opponunturque invicem domnædius et inquilinus. Hinc Paulinus Nolanus Felicem martyrem domnædium suum vocitat, et in eumdem Natali VII. canit:

Nam quid polliusre canendum
Suscipiam Felicis opus, quam quod mihi tertis
Ipse meis, quibus est idem dominædius, egit.

(f) Editi, *Unde migraturus sum, qualis iste, jam magnus inquilinus sum.* At MSS. carent verbis istis, *qualis iste jam magnus.*

(g) Sic MSS. At editi, *tibi fecit.*

(h) Er. *Dimitte me.* Lov. *Remitte me.* At MSS. *Dimitte mihi* aut *Remitte mihi*

(i) Er. et unus MSS. quia Paulo post horum verborum loco, *Est quæstio oborta*, nonnulli codices non habent nisi *iit.*.

nuam jacentis contemtorem: nonne et ipse erit? Quid est ergo, *non ero?* Si enim dives ille non erat, quis est qui ardebat? quis est qui guttam aquæ de digito Lazari stillari in linguam suam
Lucæ 16. 21. desiderabat? quis est qui dicebat, Pater Abraham mitte Lazarum? Utique qui loqueretur erat; et qui arderet erat: et qui resurgat in finem, et qui cum diabolo æterno igne damnetur. Quid est ergo *non ero*, nisi respiciat iste Idithun, quid est esse, et non esse? Videbat enim illum finem, quo corde poterat, qua mentis acie valebat, quem
v. 2. sibi ostendi desideraverat dicens, Notum fac mihi, Domine, finem meum. Videbat numerum dierum suorum qui est: adtendebat infra omnia quæ sunt in comparatione illius esse, et non esse, et se non esse dicebat. Illa enim permanent: ista mutabilia sunt, mortalia, fragilia: et dolor ipse æternus, plenus corruptionis, ad hoc non finitur, ut sine fine finiatur. Respexit ergo beatam illam regionem, beatam patriam, beatam domum, ubi participes sunt sancti vitæ sempiternæ atque incommutabilis veritatis: et timuit extra ire, ubi non est esse; ibi desiderans esse, ubi est summum esse. Propter hanc ergo comparationem inter utrumque constitutus, adhuc timens dicit, *Remitte mihi, ut refrigerer prius quam eam, et amplius jam non ero.* Si enim mihi non remiseris peccata, ibo in æternum? Ab illo qui dixit,
Exodi 3. 14. Ego sum qui sum: ab illo qui dixit, Dic filiis Israel, Qui est misit me ad vos. Ab eo ergo qui vere est qui in contrarium pergit, ad non esse pergit.

23. Itaque Fratres mei, et si onerosus fui labori corporis vestri, (*a*) ferte, quia et ego laboravi: et vere dico, quia istum laborem vos vobis facitis. Si enim sentirem vos fastidire quod dicitur, cito tacerem.

IN PSALMUM XXXIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum, in quo dispuiat adversus Donatistas, nec non contra ludos et spectacula.

1. Omnia quæ prædixit Dominus noster Jesus Christus, partim facta cognoscimus, partim futura speramus: cuncta tamen complebuntur, quia veritas hæc dicit, et quam fideliter dicit, tam fideles requirit. Qui credit, venientibus lætabitur: qui non credit, venientibus confundetur. Venient tamen illa, sive volentibus hominibus, sive nolentibus, sive credentibus, sive non
2. Tim. 2. 12. credentibus, sicut ait Apostolus: Si negaverimus, et ipse nos negabit: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Præ ceteris tamen, Fratres, hoc mementote breve, et
Matth. 10. 22. et 24. 13. hoc tenete quod modo ex Evangelio omnes audivimus, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Jam patres nostri traditi sunt in concilia, dixerunt caussas apud inimicos quos delirabant; præstiterunt eis et quantam potuerunt correptionem, et quantam valuerunt dilectionem: et sparsus est sanguis justus, et illo sanguine, tamquam seminatione per totum mundum facta, seges surrexit Ecclesiæ. Consequens autem tempus est scandalorum et simulationis et tentationum, per eos qui dicunt, Ecce hic est Christus, ecce illic. Hostis ille noster, tunc leo fuit, cum aperte sæviebat: modo draco est, cum occulte insidiatur. Ille autem cui dictum est, Conculcabis leonem et draconem, quoniam corpus ejus et membra ejus sumus, sicut conculcavit leonem pedibus patrum nostrorum aperte sævientem, et ad passiones Martyres adtrahentem, ita modo (*b*) draconem conculcet, ne nobis insidietur. De quo dracone nos cautos faciens Apostolus ait, Aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo: timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et vestræ mentes corrumpantur a castitate quæ est in Christo Jesu. Serpens ergo iste adulter antiquus, virginitatem corrumpendam, non carnis, sed cordis inquirit. Sicut autem adulter homo lætatur in nequitia sua, cum carnem corrumpit: sic et diabolus lætatur, quando mentem corrumpit. Sicut autem patribus nostris adversus leonem opus erat patientia, sic nobis adversus draconem vigilantia. Persecutio tamen sive a leone, sive a dragone, numquam cessat Ecclesiæ: et magis metuendus est cum fallit, quam cum sævit. Illo tempore cogebat Christianos negare Christum: isto autem tempore docet Christianos negare Christum: tunc cogebat, nunc docet. Tunc ergo ingerebat violentias, nunc insidias: videbatur tunc fremens, lubricus nunc et oberrans difficile videtur. Quomodo autem tunc cogebat Christianos negare Christum, apertum est. Adtrahebantur enim ut negarent Christum, et confitentes Christum, coronabantur. Nunc autem docet negare Christum, et ideo fallit, quia qui docetur negare Christum, quasi non sibi videtur recedere a Christo. Modo enim quid dicitur ab hæreticis hominibus Christiano catholico? Veni, esto Christianus. Ad hoc dicitur, Esto; ut dicat, Non sum? Aliud longe est, Veni, esto Christianus; aliud, Veni, nega Christum. Apertum malum, fremitus leonis a longe auditur, a longe cavetur. Applicat se lubricus draco, occultis lapsibus serpens, leni (*c*) tractu subrepens, astuto sibilo immurmurans, et non dicit, Nega Christum. Nam cum coronatis Martyribus quis audiret? Sed dicit, Esto Christianus. Et ille (*d*) mirabili voce percussus, si nondum veneno penetratus est, respondet, Plane Christianus sum. Si autem movetur, et dente draconis (*e*) captus est, respondet, Quare mihi dicis, Esto Christianus? Quid enim, non sum Christianus? Et ille, Non. Ergo non sum? Non. Ergo nunc fac me Christianum, si non sum. Veni. Sed (*f*) cum in-

Matth. 24. 23.
Psal. 90. 13.
2. Cor. 11. 2.

(a) Sic aliquot MSS. At Lov, *certi sitis quia:* et paulo infra, *laborem vos nobis facitis*.
(b) Editi *draconem conculcabit, ne nobis insidietur.* At omnes fere MSS. *concutiet.* Unus, *conculcat.*
(c) Er. et fere omnes MSS. *leni tactu.*
(d) Septem MSS. *miserabili.*
(e) In MSS. aliquot *aditus est.* In quibusdam, *est.* In aliis, *adtritus est.*
(f) MSS. *cum interrogari cœperis ab episcopo quid sis.*

terrogari cœperis ab Episcopo quis sis, noli dicere, Christianus sum, aut fidelis sum sed dic non te esse, ut possis esse. Cum enim audierit confessionem Christiani fidelis, rebaptizare (a) non audet: cum autem audierit quod non sit, dat illi tamquam quod non habebat; ut quasi ipse sit extra culpam, quia secundum vocem ejus facit. Ubi quæro abs te, hæretice, cur te extra culpam putas? Quid (b) hac voce audio? quis non tu negas, sed ille negat? Si habet culpam (c) qui negat, quid qui docet negare eum qui negat? Ita-ne vero tu extra culpam es, quis facis docendo Christianus, quod faciebat minando paganus? Et quid agis? Numquid tollis quod habet, quia negavit quod habet? Non facis ut non habeat, sed ut ad pœnam habeat. Quod enim habet, habet. Baptismus ille tamquam character infixus est: ornabat militem, convincit desertorem. Quid enim facis? Christum imponis super Christum. Si simplex

Ps. 117. 22. Matt. 2. 41. 1. Pet. 2. 4. Matt. 21. 2.

esses, Christum non duplicares. Deinde quæso te, oblitus es quod lapis est Christus, et lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Si ergo lapis est Christus, et Christum vis imponere super Christum, excidit tibi quod audivisti in Evangelio, quia lapis super lapidem non stabit? Tantum autem valet junctura caritatis, ut quamvis multi lapides vivi in structura templi Dei conveniant, unus ex omnibus fiat. Tu autem discidisti te; ab ædificatione revocas, ad ruinam vocas, et abundant hæ insidiæ, et non quiescunt: et videmus, et toleramus, et quantum possumus reprimere conamur, disputando, convincendo, conveniendo, terrendo (d) tamen in omnibus diligendo. Et cum hæc nobis agentibus perseverant in malo, et cor nostrum de fraternis mortibus contabescit, cum eos qui foris sunt dolet, bis qui intus sunt timet, per angustias multiformes et incessabiles tentationes, quibus abundat hæc vita, quid facturi sumus? Ex abundantia enim iniquitatis fit quidam torpor caritatis, quoniam abundavit iniquitas, refrigescit caritas multorum. Et quid sumus facturi, nisi quod sequitur, si tamen ipso adjuvante possimus: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit?

Matth. 14. 12. — Ibidem 13.

v. 2. 2. Ergo dicamus quod iste Psalmus, SUSTINENS *sustinui Dominum*. Sustinens sustinui, non quemlibet hominem promissorem, qui possit fallere et falli; non quemlibet hominem consolatorem, qui potest tristitia sua ante tabescere, quam me reficere. Consoletur me frater homo cum tristis est mecum, simul gemamus, simul fleamus, simul oremus, simul sustineamus. Quem, nisi Dominum qui promissa non aufert, sed differt? Exhibebit profecto, exhibebit; quia multa jam exhibuit: et nihil de Dei (e) veritate formidare deberemus, etiam si nihil adhuc exhiberet. Ecce jam putemus ita, omnia promisit, nondum aliquid dedit: idoneus promissor est, fidelis redditor; tu tantum esto pius exactor, et si parvulus, et si infirmus, exige misericordiam. Non vides (f) teneros agnos capitibus pulsare ubera matrum, ut lacte satientur? *Sustinens*, inquit, *sustinui Dominum*. Et quid ille? An avertit se a te, an sustinentem contemsit, an forte non vidit? Non plane ita. Sed quid? *Et adtendit mihi:* * v. 3. *et exaudivit deprecationem meam*. Adtendit, et exaudivit. Ecce non frustra sustinuisti: super te oculi ejus, ad te aures ejus. Oculi enim Domini super justos, et aures ejus in preces eorum. Psal. 33. 16. Quid ergo, cum male faceres, cum eum blasphemares, non videbat? Non audiebat? Et ubi est quod in ipso Psalmo dictum est, Vultus autem Domini super facientes mala? Ibidem 17. Sed ut quid? Ut perdat de terra memoriam eorum. Ergo et cum malus esses, adtendebat te, sed non adtendebat tibi Proinde iste qui sustinens sustinuit Dominum, parum ei fuit dicere, Adtendit me: *Adtendit mihi*, inquit, id est, (g) consolando adtendit, ut mihi prodesset. Quid adtendit? *Et exaudivit deprecationem meam*.

3. Et quid tibi præstitit? quid tibi fecit? *Et eduxit me de lacu miseriæ, et de luto limi: et statuit supra petram pedes meos, et direxit gressus meos*. Item v. 3. * *Et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro*. v. 4. Magna bona præstitit, et adhuc debitor est: sed qui hæc reddita jam tenet, de ceteris (h) credat, qui credere debuit et antequam aliquid sumeret. Rebus etiam ipsis persuasit nobis Dominus noster fidelem se esse promissorem, largum datorem. Quid ergo nunc fecit? *Eduxit me de lacu miseriæ*. Quis est lacus miseriæ? Profunditas iniquitatis ex carnalibus concupiscentiis. Hoc est enim, *et de luto limi*. Unde te eduxit? De profundo quodam. Unde in alio Psalmo clamabas, De profundis clamavi ad te, Domine. Psal. 129. 1. Et qui jam de profundo clamant, non penitus in profundo sunt: clamor ipse jam levat. Sunt alii profundius in profundo, qui nec sentiunt se esse in profundo. Tales sunt superbi contemtores, non pii deprecatores, non lacrymosi clamatores: sed tales, quales alio loco Scriptura designat: Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit. Prov. 18. 3. Cui enim parum est esse peccatorem, nisi etiam non sit peccatorum suorum confessor, sed defensor, altius in profundo est. Ille autem qui de profundo exclamavit, jam ab imo profundi caput ut clamaret levavit: auditus est, eductus est de lacu miseriæ, et de luto limi. Jam habet fidem, quam non ha-

(a) Quia scilicet, per Imperat. leges constitutis pœnis vetitum erat iterari baptisma. Vid. cod Th. l. 16. tit. *Ne sanctum baptisma iteretur*.

(b) Sic aliquot probæ notæ MSS. At editi, *Quid has voces audio* etc. *quis est qui docet negare* etc. *qui facis docendo* etc.

(c) Am. *qui negat, quid est qui docet*. Er. et Lov. *qui negat quis est qui docet*. At MSS. *quid qui docet*. Ibidem Er. et Lov. *extra culpam es, qui facis* etc. Am. et MSS. *quia*.

(d) Er. et aliquot MSS. *tamen omnes diligendo*.

(e) Vaticanus MSS. et nonnulli e Gallic. *de Dei firmitate*.

(f) Er. et plerique MSS. *perbreves agnos* Colbertinus codex, *per greges agnos*.

(g) Aliquot MSS. *consulendo*, ac paulo post plerique ferunt, *ut mihi prodesset quod adtendit. Et exaudivit* etc.

(h) Editi: *credat, quæ credere debuit*. MSS *qui*.

bebat; habet spem, sine qua erat; in Christo ambulat, qui in diabolo errabat. Ideo enim, *Posuit*, inquit, *supra petram pedes meos, et direxit gressus meos*. 1.Cor. 10.4. Petra autem erat Christus. Simus super petram, dirigantur gressus nostri: opus est tamen adhuc ut ambulemus, ut ad aliquid perveniamus. Nam Paulus apostolus, jam super petram, jam directis pedibus suis, quid dicebat? Philip. 3. 12. etc. Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim: Fratres ego non arbitror me apprehendisse. Quid ergo tibi præstitum est, si non apprehendisti? 1.Tim. 1.13. Unde gratias agis, cum dicis, Sed misericordiam consecutus sum? Quia directi sunt pedes, quia Philip.3.13. jam supra petram ambulat. Quid enim ait? Unum autem quæ retro oblitus. Quæ retro? Lacus miseriæ. Quid est, retro? Limus luti, concupiscentiæ carnales, tenebræ iniquitatum. Quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus. Non se diceret extentum, si jam pervenisset. Extenditur enim animus desiderio rei concupitæ, non lætitia consecutæ. In ea quæ ante sunt, inquit, extentus, sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Currebat, sequebatur ad palmam. Et alio loco jam proximus palmæ, 2.Tim.4. 7. Cursum, inquit, consummavi. Quando ergo dicebat, Sequor ad palmam supernæ vocationis, quia jam pedes ejus in petra directi erant jam viam bonam ambulabat: habebat unde gratias ageret, habebat quod peteret, gratias agens de acceptis, petens (*a*) debita. De quibus acceptis? De indulgentia peccatorum, de illuminatione fidei, de roIbidem 8. bore spei, de flamma caritatis. Unde autem adhuc Dominum debitorem tenebat? De cetero, inquit, superest mihi corona justitiæ. Adhuc ergo mihi aliquid debetur. Quid debetur? Corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex. Primo benignus pater, ut erueret de lacu miseriæ, ut donaret peccata, ut liberaret de luto limi: postea justus judex, reddens bene ambulanti quod promisit, cui primo ut bene ambulaMatth. 10. 22. et 24. 13. ret donavit. Reddet ergo justus judex: sed cui bus? Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

v. 4. 4. *Immisit in os meum canticum novum.* Quod canticum novum? *Hymnum Deo nostro.* Dicebas forte hymnos diis alienis, veteres hymnos: quia vetus homo dicebat, non novus homo: fiat novus homo, dicat canticum novum: innovatus amet nova quibus renovatur. Nam quid antiquius Deo, qui est ante omnia, et sine fine, et sine initio? Tibi fit novus redeunti; quia discedendo fa- Psal. 6. 8. ctus eras vetus, et dixeras, Inveteravi in omnibus inimicis meis. (*b*) Dicimus ergo hymnum Deo Psal. 17. 4. nostro, et ipse hymnus liberat nos. Laudans enim invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero. Hymnus est enim canticum laudis. Laudans invoca, non reprehendens. Quando enim invocas Deum, ut premat inimicum tuum, quando de malo alieno gaudere vis, et ad hoc malum invocas Deum, participem eum facis malitiæ tuæ. Si participem eum facis malitiæ, non ergo laudans invocas, sed reprehendens. Talem enim putas Deum, qualis tu es. Unde tibi alio loco dicitur, Hæc fecisti, et tacui, suspicatus es (*c*) iniquitatem, quod ero tibi similis. Psal. 49. 21. Laudans ergo invoca Dominum: noli eum putare similem tibi, ut similis fias illi. Matth.5.45. Estote enim sicut Pater vester perfecti, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Sic ergo lauda Dominum, ut nolis male inimicis tuis. Et quantum eis, inquis, velim bonum? quantum tibi. Non enim de tuo accepturi sunt ut boni sint, aut quod illis dabitur, tibi minuetur. Inimicus tuus, quis malus est, inimicus est: fit bonus, et amicus erit, et socius erit; ut simul velis possidere quod amabas, jam frater erit. Laudans ergo invoca, hymnum dic Deo tuo. Sacrificium laudis, Psal. 49. 23. ait, glorificabit me. Et quid? Major gloria erit Deo, quia glorificas eum? aut addimus gloriam Deo, quando ei dicimus, Glorifico te, Deus meus? aut sanctiorem eum facimus, quando dicimus, Benedico te, Deus meus? Ipse quando nos benedicit, facit nos sanctiores, facit nos feliciores; quando nos glorificat, facit nos gloriosiores, facit nos honoratiores: quando eum glorificamus, nobis prodest, non illi. Quomodo enim eum glorificamus? Gloriosum dicendo, non faciendo. Proinde quid secutus sit, cum diceret, Sacrificium laudis glorificabit me? Ne putares te aliquid præstare Deo offerendo illi sacrificium laudis, Et ibi est via, inquit, ubi ostendam illi salutare meum. Vides quia tibi proderit laudare Deum, non Deo. Laudas Deum? ambulas viam. Reprehendis Deum? perdidisti viam.

5. *Et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro.* Forte quærit aliquis, quæ persona loquatur in hoc Psalmo. Breviter dixerim, Christus est. Sed sicut nostis Fratres, et sæpe dicendum est, Christus aliquando loquitur ex se, id est, ex capite nostro. Est enim ipse Ephes.5.23. Salvator corporis, caput nostrum, Filius Dei natus ex virgine, passus pro nobis, resurgens ad nos justificandos, sedens ad dexteram Dei ad in- Rom. 8. 25. terpellandum pro nobis, retributurus omnia in judicio bona bonis, mala malis. Caput nostrum ille, caput dignatus est corporis fieri, carnem assumendo a nobis, in qua moreretur pro nobis; quam etiam resuscitavit propter nos, ut in illa carne resurrectionis nobis præberet exemplum, ut sperare disceremus quod desperabamus, et haberemus jam pedes in petra, ambularemus in Christo. Loquitur ergo aliquando ex capite nostro, loquitur aliquando et ex nobis, id est ex membris suis: quia etiam quando dixit, Esurivi, Matth. 25. 35. et dedistis mihi manducare, ex membris suis loquebatur, non ex se. Act. 9. 4. Et quando dixit, Saule, Saule, quid me persequeris? caput pro membris clamabat: et tamen non dixit, Quid persequeris membra mea? sed, Quid me persequeris? in nobis ipse patitur, et nos in illo coronabimur. Hæc

(*a*) Lov. *petens dimitti debita.* Verbum, *dimitti*, abest ab Er. et MSS.

(*b*) Sic MSS. At Lov. *Dicamus*: et infra, *liberet nos.*

(*c*) Editi, *inique*. At MSS. *iniquitatem*: sic ipsimet editi in Psal. 49.

est caritas Christi. Quid huic comparari potest? Hujus rei hymnum immisit in os nostrum, et dicit hoc ex membris suis.

6. *Videbunt justi, et timebunt, et sperabunt in Dominum. Videbunt justi.* Qui justi? Fide-
Habac. 2. 4. Rom. 1. 17. les: quia justus ex fide vivit. Etenim in Ecclesia iste ordo est, alii præcedunt, alii sequuntur: et qui præcedunt, exemplo se præbent sequentibus; et qui sequuntur, imitantur præcedentes. Sed et illi qui se exemplo præbent sequentibus, numquid neminem sequuntur? Si neminem sequuntur, errabunt. Sequuntur ergo et illi aliquem, ipsum Christum. Meliores quique in Ecclesia, quibus non remansit jam homo quem imitentur, quia omnes proficiendo superaverunt, ipse Christus eis remanet, quem usque in finem sequan-
a tur. (*a*) Et cernitis ordinatos gradus per Paulum
1. Cor. 4. 16. apostolum dicentem, Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Ergo qui jam directos gressus habent in petra, forma sint fidelibus. Sed for-
1. Tim. 4. 12. ma, inquit, esto fidelibus. Ipsi fideles sunt justi, qui attendentes eos, qui se in bono præcedunt, imitando sequuntur. Quomodo sequuntur? *Videbunt justi, et timebunt.* Videbunt, et timebunt sequi vias malas, cum vident quosque meliores jam elegisse vias bonas; et dicunt in animo suo, quemadmodum solent dicere viatores, adtendentes alios cum præsumtione ambulantes in via, ipsi adhuc incerti viæ, et quasi fluctuantes qua eant, dicunt sibi, Non frustra illi hac eunt, quando illo eunt quo nos ire volumus: et quare cum magna fiducia hac eunt, nisi quia illac ire per-
Matth. 7. 13. niciosum est? *Videbunt ergo justi, et timebunt.* Angustam viam vident hac, latam viam vident illac: hac vident paucos, illac multos. Sed si justus es, noli numerare, sed appende; stateram affer æquam, non dolosam, quia justus appellatus es: *Videbunt justi, et timebunt*, dictum est de te. Noli ergo numerare turbas hominum incedentes latas vias, implentes crastinum circum,
Natalis civitatis. civitatis Natalem clamando celebrantes, civitatem ipsam male vivendo turpantes. Noli ergo illos adtendere: multi sunt, et quis numerat? Pauci autem per viam angustam. Profer, inquam, stateram, appende: vide contra pauca grana quantam paleam leves. Hoc agant fideles justi
b qui sequuntur. (*b*) Quid illi qui præcedunt? Non superbiant, non se exaltent, non decipiant sequentes. Quomodo possunt decipere sequentes? Promittendo illis in se salutem. Quid ergo debent illi qui sequuntur? *Videbunt justi, et timebunt, et sperabunt in Dominum*: non in eos a quibus præceduntur, sed adtendentes se sequuntur quidem et imitantur, sed quia cogitant a quo acceperint illi ut præcedant, et in eum sperant. Quamvis ergo istos imitentur, spem suam tamen in illo ponunt, a quo et isti accepe-

A runt unde tales sunt. *Videbunt justi, et time-* Psal. 120. 1.
bunt, et sperabunt in Dominum: quemadmodum in alio Psalmo, Levavi oculos meos in montes, intelligimus montes, claros quosque et magnos Ecclesiæ spiritales viros, magnos soliditate, non tumore. Per ipsos nobis Scriptura omnis dispensata est; Prophetæ sunt, Evangelistæ sunt, doctores boni sunt: illuc levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Et ne humanum putares auxilium, sequitur, et dicit, Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum et terram.
Videbunt justi, et timebunt, et sperabunt in Dominum. Ibidem 2.

7. Eia qui volunt sperare in Dominum, qui videant et timeant; timeant ambulare vias malas, vias latas, eligant viam angustam, ubi jam su-
B pra petram quorumdam directi sunt gressus: quid facere debeant, audiant modo. *Beatus vir,* v. 5.
cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias mendaces. Ecce qua volebas ire, ecce turba viæ latæ: non frustra ipsa ducit ad amphitheatrum, non frustra ipsa ducit ad mortem. Via lata mortifera est: latitudo ejus delectat ad tempus, finis ejus angustus in æternum. Sed turbæ strepunt, turbæ festinant, turbæ (*c*) collætantur, turbæ concurrunt. c
Noli imitari, noli averti, vanitates sunt, et insaniæ mendaces. Sit Dominus Deus tuus spes tua: non aliud aliquid a Domino Deo tuo speres, sed ipse Dominus tuus sit spes tua. Namque multi de Deo sperant pecuniam, multi de Deo sperant honores caducos et perituros, aliud quodlibet a
C Deo præter ipsum Deum: sed tu ipsum Deum tuum pete: immo vero contemtis aliis, perge ad illum; obliviscens alia, memento illius; relinquens retro alia, extendere in illum. Ipse certe aversum (*d*) correxit, ipse duxit rectum, ipse d
perducit: ergo sit ipse spes tua, qui ducit et perducit. Quo ducit et quo perducit terrena avaritia? Fundos quærebas, terram possidere cupiebas, vicinos excludebas; illis exclusis, aliis vicinis inhiabas; et tamdiu (*e*) tendebas avari- e
tiam, donec ad littora pervenires: perveniens ad littora, insulas concupiscis; possessa terra, cælum forte vis prendere. Relinque omnes amores: pulcrior est ille qui fecit cælum et terram.

8. *Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias*
D *mendaces.* Unde enim insaniæ mendaces? Insania mendax, sanitas verax. Quæ vides bona (*f*) f
putas, falleris: sanus non es, nimia febre phreneticus factus es, verum non est quod amas. Laudas (*g*) aurigam, clamas aurigæ, insanis in g
aurigam. Vanitas est, insania mendax est. Non est, ait: nihil melius, nihil delectabilius. Quid facio febrienti; Si est in vobis misericordia, orate pro talibus. Quia et ipse medicus plerumque

(a) Maxima pars MSS. *Et caritas ordinat hos gradus.*
(b) Sic plerique MSS. At editi, *Hoc agant fideles justi qui sequuntur quod illi* etc.
(c) Sic plures MSS. At editi *colluctantur.*
(d) Nonnulli MSS. *aversum corrigit, ipse duci correctum.*
(e) Lov. *tamdiu* extendebas *avaritiam*. Aliquo MSS. *tendebas.* Alii cum Am. et Er. *tenebas.*
(f) Omnes MSS. carent verbo, *putas.*
(g) *Aurigam* vocabant, qui curules equos in circo regebat et agitabat. In aurigas, sive (qui iidem sunt) agitatores, exstat Concilii Arelatensis I, can. 4, et Arelatensis II, can. 20.

in desperatione convertitur ad eos qui circumstant lacrymantes in domo; qui pendent ex ore ejus audire sententiam de ægroto et periclitante: stat anceps medicus, non videt bonum quod promittat, timet malum pronuntiare, ne terreat; modestam plane iste concipit sententiam, Bonus Deus omnia potest, orate pro illo. Quem itaque comprehendam istorum insanorum? Quis me audiat? quis eorum nos non miseros dicat? Quia cum eis non insanimus, amisisse nos putant magnas et varias voluptates, in quibus ipsi insaniunt: nec vident quia mendaces sunt. Quando
a illi (*a*) ovum do vel invito, vel calicem salutarem porrigo saucio; et quomodo reficiam, quando invenio? Ne inedia deficiat, et ad sanitatem non perveniat, hortor ut reficiat: pugnos parat, sævire vult in medicum. Et si percusserit, diligatur; et si injuriam fecerit, non relinquatur: rediturus est ad mentem, gratias acturus. Quam multi hic cognoscunt se, vident se invicem, et loquuntur de se in Ecclesia Dei; in Ecclesiæ sanctæ gremio adtendunt studia sua jam bona circa verbum Dei, circa officia et obsequia caritatis, ad frequentandum gregem Christi non recedere de Ecclesia, vident et loquuntur ad invicem de invicem. Quis est iste circissarius? Quis
b est iste amator et laudator illius (*b*) venatoris, illius histrionis? De alio loquitur, et ille de ipso. Certe ista sunt, certe gaudemus de talibus. Si gaudemus de talibus, non desperemus de talibus. Oremus pro ipsis, Fratres Carissimi: inde crescit numerus sanctorum, de numero qui erat impiorum. *Et non respexit in vanitates et insanias mendaces.* Ille (*c*) vicit, talem equum junxit, pronuntiat, quasi divinus vult esse: affectat divinitatem amittendo fontem divinitatis: et sæpe pronuntiat, et sæpe fallitur. Quare hoc? Quia insaniæ mendaces sunt. Quare autem aliquando proveniunt quæ dicunt? Ut abducant insanos, ut amando ibi speciem veritatis, incurrant laqueum falsitatis: retro sint, relinquantur, amputentur. Si membra nostra erant, mortificentur: Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram. Coloss. 3. 5.
Sit spes nostra Deus noster. Qui fecit omnia, melior est omnibus; qui pulcra fecit, pulcrior est omnibus; qui fortia, fortior est; qui magna, major est: quidquid amaveris, ille tibi erit. Disce amare in creatura creatorem, et in factura factorem: ne teneat te quod ab illo factum est: et amittas eum a quo et ipse factus es. Ergo, *Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias mendaces.*

9. Forte nobis dictus est, qui versu isto percussus corrigi voluerit, et quem occupaverit timor ille justitiæ fidei, et volens cœperit ambu-
A lare angustam viam; dicturus est nobis, Ambulare non durabo, si nihil spectabo. Quid ergo facimus, Fratres? Dimissuri eum sumus sine spectaculo? Morietur, non subsistet, non nos sequetur. Quid ergo facimus? Demus pro spectaculis spectacula. Et quæ spectacula daturi sumus Christiano homini, quem volumus ab illis spectaculis revocare? Gratias ago Domino Deo nostro: sequenti versu Psalmi ostendit nobis, quæ spectatoribus spectare volentibus spectacula præbere et ostendere debeamus. Ecce aversus fuerit a circo, a theatro, ab amphitheatro, quærat quod spectet, prorsus quærat; non eum relinquimus sine spectaculo. Quid pro illis dabimus? Audi quid sequitur: *Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua.* Miracula hominum v. 6.
B intuebatur, intendat mirabilis Dei. Multa fecit Dominus mirabilia sua, hæc respiciat. Quare illi viluerunt? Aurigam laudat regentem quatuor equos, et sine labe atque offensione currentes; forte talia miracula spiritalia non fecit Dominus? Regat luxuriam, regat ignaviam, regat injustitiam, regat imprudentiam, motus istos qui nimium lapsi hæc vitia faciunt, regat et subdat sibi, et teneat habenas, et non rapiatur; ducat quo vult, non trahatur quo non vult. Aurigam laudabat, auriga laudabitur: clamabat ut auriga veste cooperiretur, immortalitate vestietur. Hæc munera, hæc spectacula (*d*) edit Deus. d
Clamat de cælo, Specto vos; luctamini, adjuvabo; vincite, coronabo. *Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua; et cogitationibus tuis*
C *non est qui similis sit tibi.* Nunc specta histrionem. Didicit enim homo magno studio in fune ambulare, et pendens te suspendit. Illum adtende Editorem majorem spectaculorum. Didicit iste in fune ambulare, numquid fecit in mari ambulare? Obliviscere theatrum tuum, adtende Petrum nostrum, non funiambulum, sed, ut ita dicam, mariambulum. Ambula et tu non in illis Matth. 14. 29.
aquis, ubi Petrus aliquid significans, ambulavit, sed in aliis; quia hoc sæculum mare est. Habet amaritudinem noxiam, habet fluctus tribulationum, tempestates tentationum: habet homines velut pisces de suo malo gaudentes, et tamquam se invicem devorantes: hic ambula, hoc calca.
D Spectare vis, esto spectaculum. Ne deficias, vide præcedentem et dicentem, Spectaculum facti sumus huic mundo, et Angelis, et hominibus. Calca 1.Cor. 4. 9.
mare, ne mergaris in mari. Non ibis, non calcabis, nisi ille jusserit qui prior in mari ambulavit. Sic enim ait Petrus, Si tu es, jube me venire ad te super aquas. Et quia ipse erat, audivit Matth. 14. 28.
petentem, tribuit desideranti, vocavit ambulantem, erexit mergentem. Hæc mirabilia fecit Dominus, ipsa intuere; oculus spectantis fi-

(a) Er. *Quando illi ovum invito, vel calicem salutarem porrigo saucio: et quomodo reficiam? Quid invenio, ne inedia deficiat et ad sanitatem perveniat? Hortor* etc. Tres MSS. *Quando illi ovum do vel invito, calice salutari se sauciat, quomodo reficiam? Quando invenio* etc. Vaticanus, et Colbertinus, *Quando illi do vel invito calicem salutaris succi, et quomodo reficiam* etc. Alii nonnulli, *Quando illi opto vel invito ut calicem salutaris accipiat.* Quidam, *Quomodo illi vinum do* etc.

(b) Venator hic loci est, qui cum bestiis in arena congrediebatur.

(c) Ita Colbertinus codex, et ad eam lectionem prope accedunt aliquot MSS. At editi, *ille vincit talem, et cum vincit*, pronuntiat.

(d) Editi, *dedit*. At plerique MSS. *edit*, vel *edidit*.

des sit. Et fac tu talia; quia etsi venti turbaverint, etsi fluctus infremuerint, et te humana fragilitas ad aliquam dubitationem tuæ salutis adduxerit, (a) habes clamare, dicis, Domine pereo. Non sinit ille perire, qui jussit te ambulare. Quia enim jam in petra ambulas, nec in mari times: si sine petra fueris, in mare mergeris; quia in tali petra ambulandum est, quæ in mari non mersa est.

Item v. 6. 10. Vide mirabilia Dei. *Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum.* Est numerus, sunt super numerum. Numerus certus est, pertinens ad illam cœlestem Jerusalem. Novit enim Dominus, qui sunt ejus, 2.Tim. 2.19. Christianos timentes, Christianos fideles, Christianos præcepta servantes, Dei vias ambulantes, a peccatis abstinentes, si ceciderint confitentes: ipsi ad numerum pertinent. Sed numquid soli sunt? Sunt et super numerum. Nam et si modo pauci sunt, pauci in comparatione multitudinis (b) majorum frequentiarum: quantis turbis implentur Ecclesiæ, stipantur parietes, pressuris se urgent, prope se suffocant multitudine. Rursus ab eis ipsis, (c) si munus est, curritur ad amphitheatrum: isti super numerum sunt. Sed ideo ista dicimus, ut in numero sint: quia non adsunt, non audiunt a nobis; sed cum exieritis, Audiant a vobis. *Annuntiavi*, inquit, *et locutus sum*. Christus dicit: annuntiavit ipse ex capite nostro, ipse annuntiavit ex membris suis, ipse misit annuntiatores, ipse misit Apostolos: Psal. 18. 5. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Quanti fideles aggiomerantur, quantæ turbæ concurrunt, multi vere conversi; multi falso conversi; et pauciores sunt vere conversi, plures falso conversi; quia *multiplicati sunt super numerum*.

11. *Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum.* v. 7. * *Sacrificium et oblationem noluisti.* Hæc miracula Dei sunt, hæ cogitationes Dei sunt, quibus nemo est similis: ut spectator ille (d) abducatur a curiositate, et quærat ista nobiscum meliora, fructuosiora, de quibus inventis gaudebit; et sic gaudebit, ut non timeat ne vincatur quem amat: amat enim aurigam, quo victo insultationes ferat. Quando vincit auriga, ipse vestitur. Numquid pauper qui illi clamat? Victor ipse vestitur, pro victo illi insultatur. Quare pro illo percipis reprehensionem, cum quo non dividis vestem? Hac aliud in spectaculis nostris. 1.Cor. 9.24. Omnes quidem currunt, Paulus apostolus dixit, in illo stadio, in illo spectaculo; unus tamen accipit bravium: ceteri victi discedunt. Et perseveraverunt in currendo: sed cum acceperit unus, remanent ceteri qui similiter laboraverunt. Hac non est sic. Quotquot currunt, perseveranter currant, omnes accipiunt: et qui prior venerit, exspectat ut cum posteriore coronetur. Agonem quippe istum non cupiditas, sed caritas facit: omnes currentes amant se, et ipse amor cursus est.

12. *Sacrificium et oblationem noluisti*, ait Psalmus Deo. Antiqui enim, quando adhuc sacrificium verum quod fideles norunt, in figuris prænuntiabatur, celebrabant figuras futuræ rei: multi scientes, sed plures ignorantes. Nam Prophetæ et sancti Patriarchæ noverant quod celebrabant: cætera autem multitudo iniqua, carnalis sic erat, ut fieret de illa quod significaret posteriora ventura: (e) et venit sublato illo sacrificio primo, sublatis holocaustis arietum, hircorum, vitulorum, ceterarumque victimarum, noluit illa Deus. Quare illa noluit? quare primo voluit? Quia illa omnia quasi verba erant promittentis; et verba promissiva, cum venerit quod promittunt, non jam enuntiantur. Tam diu quisque promissor est, donec det: cum dederit, mutat verba. Non dicit adhuc, Dabo, quod se daturum dicebat; sed dicit, Dedi: mutavit verbum. Quare illi primo placuit hoc verbum, et quare illud mutavit? Quia temporis sui verbum fuit, et pro tempore suo placuit. Quando promittebatur, tunc dicebatur: cum autem datum est quod promissum est, abstata sunt verba promissiva, data sunt completiva. Sacrificia ergo illa, tamquam verba promissiva, ablata sunt. Quid est quod datum est completivum? Corpus quod nostis, quod (f) non omnes nostis; quod utinam qui nostis, omnes non ad judicium noveritis. Videte quando dictum est, Christus enim ille est Dominus noster, modo loquens ex membris suis, modo loquens ex persona sua. *Sacrificium*, inquit, *et oblationem noluisti*. Quid ergo? Nos jam hoc tempore sine sacrificio dimissi sumus? absit. *Corpus autem perfecisti mihi*. Ideo illa noluisti ut hoc perficeres: illa voluisti antequam hoc perficeres. Perfectio promissorum abstulit verba promittentia. Nam si adhuc sunt promittentia, nondum impletum est quod promissum est. Hoc promittebatur quibusdam signis: ablata sunt signa promittentia, quia exhibita est veritas promissa. In hoc corpore sumus, hujus corporis participes sumus, quod accipimus novimus: et qui * non nostis noveritis, * Catechumeni. et cum didiceritis, utinam non ad judicium accipiatis. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit. 1.Cor. 11.29. Perfectum est nobis corpus, perficiamur in corpore.

13. *Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi. Holocausta etiam pro delicto non petisti:* v. 7. * *tunc dixi, Ecce venio.* v. 8. Numquid exponendum est, *Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi? Holocausta etiam pro delicto non petisti:* (g) quæ petebat antea. *Tunc dixi, Ecce venio.* Tempus est ut veniant quæ promittebantur, quia auferuntur ea per quæ promittebantur. Et vere Fratres mei attendite illa ablata, hæc impleta. Det mihi modo

(a) MSS. plerique: *habes clamorem: dicis.*
(b) Sic MSS. At editi, *malarum frequentiarum.*
(c) Editi, *si minus est.* At MSS. *si munus est*; hoc est, si ludi eduntur.
(d) Omnes fere MSS. *adducatur ad curiositatem.*

(e) Tres MSS. *En venit veritas, sublato etc.*
(f) Hac loquendi formula Catechumenos præsentes designat.
(g) Sic nonnulli MSS. Alii, *et quæ petebantur.* Editi, *et quæ petebant.*

gens Judaica sacerdotem. Ubi sunt sacrificia il-
lorum? Certe perierunt, certe ablata sunt nunc.
Numquid tunc reprobaremus ea? Reprobamus
modo: quia si modo velis facere, intemporale est,
non est opportunum, non congruit. Adhuc pro-
mittis, jam accepi. Remansit illis quiddam quod
celebrent, ne omnino sine signo remanerent.
Cain enim major frater, qui occidit minorem fra-
trem, accepit signum, ne quis eum occideret, si-
Gen. 4. 15. cut scriptum est in Genesi: Posuit Deus Cain si-
gnum, ut nemo eum occideret. Proinde et ipsa
a gens Judæa manet, (a) Omnes gentes subditæ
juri Romano, in jus Romanum confluxerunt, su-
perstitiones communicaverunt; postea inde cœ-
perunt per gratiam Domini nostri Jesu Christi se-
parari: illa vero sic mansit cum signo suo, cum
signo circumcisionis, cum signo azymorum sic
B mansit: non est occisus Cain, non est occisus,
habet signum suum. Maledictus est a terra, quæ
aperuit os suum excipere sanguinem fratris ejus
de manu ejus. Ille enim fudit sanguinem, non
excepit: ille fudit, alia terra excepit: et ab ea
terra quæ os aperuit et excepit, ille maledictus
est: et ipsa terra quæ ore excepit sanguinem,
Ecclesia est. Ab hac ergo ille maledictus est. Et
ille sanguis clamat de terra ad me. De hac enim
Ibidem 10. terra dixit Dominus, Vox sanguinis fratris tui
clamat ad me de terra. Clamat, inquit, ad me de
de terra. Clamat ad Dominum: sed surdus est
b qui sanguinem fudit, (b) quia non bibit. Illi ergo
ita sunt, tamquam Cain cum signo. Sacrificia
vero quæ ibi fiebant, ablata sunt; et quod eis re-
mansit ad signum Cain, jam perfectum est, et
1. Cor. 5. 7. nesciunt. Agnum occidunt, azyma comedunt: Pa-
scha nostrum immolatus est Christus. Ecce agno-
Ibidem 8. sco agnum occisum, quia immolatus est Chri-
stus. Quid de azymis? Itaque, inquit, diem fe-
» stum celebremus, non in fermento veteri, neque
» in fermento malitiæ et malignitatis: (ostendit
c quid sit vetus, (c) vetus farina est, acuit:) sed
in azymis sinceritatis et veritatis. In umbra re-
manserunt, solem gloriæ ferre non possunt: jam
nos in luce sumus, tenemus corpus Christi, te-
nemus sanguinem Christi. Si habemus novam vi-
tam, cantemus canticum novum, hymnum Deo
nostro, *Holocausta pro delicto non petisti: tunc
dixi, Ecce venio.*

v. 9. 14. *In capite libri scriptum est de me,* * *ut
faciam voluntatem tuam: Deus meus volui, et
legem tuam in medio cordis mei.* Ecce ad mem-
bra respexit, ecce et ipse fecit voluntatem Patris.
Sed in quo capite libri scriptum est de illo? For-
tasse in capite libri hujus Psalmorum. Quid enim
longe petamus, aut alios libros inquiramus? Ec-
Psal. 1. et 2. ce in capite libri hujus Psalmorum scriptum est,
» Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum,
» et in via peccatorum non stetit; et in cathedra
» pestilentiarum non sedit, sed in lege Domini vo-
A luntas ejus fuit: hoc est, *Deus meus volui, et le-
gem tuam in medio cordis mei:* hoc est, et in lege
ejus meditabitur die ac nocte.

15. *Bene nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia* v. 10.
magna. Alloquitur membra sua, hortatur quod
fecit ut faciant. Annuntiavit, annuntiemus; pas-
sus est, compatiamur; glorificatus est, conglori-
ficabimur. *Annuntiavi justitiam tuam in Eccle-
sia magna.* Quam magna? Toto orbe terrarum.
Quam magna? In omnibus gentibus. Quare in
omnibus gentibus? Quia semen est Abrahæ, in Gen. 12. 3.
quo benedicentur omnes gentes. Quare in omni- et 22. 18.
bus gentibus? Quia in omnem terram exivit so-
nus eorum. *In Ecclesia magna. Ecce labia mea* Psal. 18. 5.
non prohibebo, Domine tu cognovisti. Labia mea
loquuntur, non ea prohibebo loqui. Sonant qui-
B dem labia mea ad aures hominum, se tu cogno-
visti cor meum. *Labia mea non prohibebo, Do-
mine tu cognovisti.* Aliud audit homo, aliud agno-
scit Deus. Ne in labiis solis esset annuntiatio, et
diceretur de nobis, Quæ dicunt vobis, facite, quæ Matth. 23. 3.
autem faciunt, facere nolite: aut ipsi populo, »
laudanti Deum ore, non corde, diceretur, Popu- Isai. 29. 13.
lus hic labiis me honorat, cor autem eorum lon-
ge est a me: sona labiis, propinqua corde. Corde Rom. 10. 10.
enim creditur ad justitiam, ore autem confessio
fit ad salutem. Qualis ille latro inventus est, pen-
dens in cruce cum Domino, agnoscens in cruce
Dominum. Alii non cognoverunt miracula facien-
tem, agnovit ille in ligno pendentem. Erat ille
confixus omnibus membris, manus clavis inhæ-
rebant, pedes transfixi erant, totum corpus ad-
C jungebatur ligno; corpus illud non vacabat cete-
ris membris, lingua vacabat et cor: corde credi-
dit, ore confessus est. Memento mei, inquit, Do- Lucæ 23. 42.
mine, cum veneris in regnum tuum. Salutem
suam longe futuram sperabat, et post longum
tempus accipere contentus erat: in longum spe-
rabat, dies non est dilatus. Ille dixit, Memento
mei, cum veneris in regnum tuum: ille respon-
dit, Amen dico tibi, hodie mecum eris in para- Ibidem 43.
diso. Hodie, inquit, mecum eris in paradiso. Pa-
radisus habet ligna felicia: hodie mecum in li-
gno crucis, hodie mecum in ligno salutis.

16. *Ecce labia mea non prohibebo, Domine tu
cognovisti:* ne credat corde, et præ timore labia
prohibeat annuntiare quod credidit. Sunt enim
Christiani, habent fidem in corde, (d) et inter pa- d
D ganos amaros, misere urbanos, sordidos, infide-
les, ineptos, insultatores, si exagitari cœperint,
quia Christiani sunt; habent in corde fidem, et
timent confiteri per labia, prohibent labia sua
sonare quod norunt, sonare quod intus habent.
Sed reprehendit hos Dominus: Qui me confusus Marci 8. 38.
fuerit coram hominibus, confundar de illo coram
Patre meo, id est, non eum cognoscam: quia e-
rubuit me confiteri coram hominibus, non eum
confitebor coram Patre meo. Dicant ergo labia

(a) Editi, *manet per omnes gentes subdita juri Roma-
no. In jus Romanum* etc. Locum ad MSS. castigamus.
(b) Apud Lov. *quia non vivit.* At apud Er. et MSS a-
liquot, *quia nec bibit:* in aliis MSS. *quem non bibit.*
(c) Editi, *quid sit vetus fermentum.* Abest, *fermentum*
a MSS.
(d) MSS. *et si:* pauloque post loco *amaros misere,* non-
nulli ferunt *amor est miscere,* et quidam, *amor est se
miscere.*

a quod habet cor: (*a*) hoc contra timorem. Habeat
cor quod dicunt labia: hoc contra simulationem.
Aliquando enim timor est, et non audes dicere
quod nosti, quod credis: aliquando simulatio est,
dicis, et non habes in corde. Consentiant labia
tua cordi tuo. Quærens pacem a Deo, tibi ipse
b esto pacatus: non sit (*b*) inter os tuum et cor
tuum mala rixa. ***Ecce labia mea non prohibebo, Domine tu cognovisti:*** Quomodo ille? Quid cognovit Dominus? Intus in corde, ubi non videt
Psal. 115. 10. homo. Ideo et ille, Credidi, inquit. Ecce cor habet, jam habet quod videat Deus: non prohibeat
labia sua. Non prohibet. Quid enim dicit? Propter quod locutus sum. Et quia locutus est quod
credidit, quærens quid retribuat Domino pro o-
Ibidem 13. mnibus quæ retribuit ei: adjungit, Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Non
Matth. 20. 22. exhorruit Dominum dicentem, Potestis bibere
calicem quem ego bibiturus sum? Confitetur enim per labia quod habebat in corde, pervenit
ad passionem. Et quia pervenit ad passionem,
Psal. 115. 14. hostis quid nocuit? Nempe pretiosa in conspectu
Domini mors justorum ejus. Mortes in quas Pa-
c gani sævierunt in illis hodie (*c*) reficimus. Natalem Martyrum celebramus, exempla Martyrum
nobis proponimus, attendimus fidem, quomodo
inventi, quomodo adtracti, quomodo steterunt
ante judices. In Ecclesia catholica nihil habentes simulationis, compaginati junctura nullatis,
confessi sunt Christum: caput quod præcesse-
d rat, sicut membra, sequi concupierunt. (*d*) Sed
qui concupierunt? In tormentis patientes, in confessione fideles, in sermone veraces. Jaculabantur enim in ora interrogantium se sagittas Dei,
et vulnerabant ad iram; multos vulneraverunt et
ad salutem. Hæc omnia proponimus nobis, et
intuemus illa, et optamus imitari. Hæc sunt spectacula Christiana: hæc videt de super Deus, ad
hæc hortatur, ad hæc adjuvat; his certaminibus
premia proponit et donat. ***Ecce labia mea non prohibebo.*** Vide ne timeas, et prohibeas labia tua.
Domine tu cognovisti: quia est et in corde quod
sonat et in labiis.

v. 11. 17. ***Justitiam meam non abscondi in corde meo,***
Habac. 2. 4. Rom. 1. 17. Quid est, *justitiam meam?* Fidem meam: quia
justus ex fide vivit. Ut puta, interrogat, sub pœna persecutor, (quod eis licuit aliquando,) Quid
es? paganus, an Christianus? Christianus. Ipsa
est justitia ejus: credidit, ex fide vivit. Non abscondit in corde suo justitiam suam. Non dixit
apud se, Credo quidem in Christum, sed huic
persecutori meo sævienti et minanti non dicam
quod credidi: novit Deus meus intus in corde meo
quia credo, ipse scit quia illi non renuntio. Ecce
hoc dicis te intus habere in corde: in labiis quid?
Non sum Christianus? Contra cor tuum testimo-
A nium dicunt labia tua. ***Justitiam meam non abscondi in corde.***

18. ***Veritatem tuam et salutare tuum dixi.*** Item v. 11.
Christum tuum dixi, hoc est, *Veritatem tuam et salutare tuum dixi.* Unde veritas Christus? Ego
sum veritas. Unde salutare ipsius Christus? Si- Johan. 14. 6.
meon agnovit infantem in manibus matris in tem-
plo, et dixit, Quoniam viderunt oculi mei salu- Lucæ 2. 30.
tare tuum. Agnovit infantem senex, factus in puero puer, innovatus fide. Acceperat enim responsum, et hoc dixit, dixerat ei Dominus, quia non
exiturus erat de hac vita, prius quam videret salutare Dei. Hoc salutare Dei bonum est ut osten-
datur hominibus: sed clament, Ostende nobis Do- Psal. 84. 8.
mine misericordiam tuam, et salutare tuum da
nobis. Salutare autem Dei in omnibus gentibus:
B quia cum dixisset quodam loco, Deus misereatur Psal. 66. 2.
nobis, et benedicat nos, illuminet vultum suum »
super nos, ut cognoscamus in terra viam tuam: »
adjecit, In omnibus gentibus salutare tuum. Pri- »
mo dixit, Ut cognoscamus in terra viam tuam: »
et secutus est, in omnibus gentibus salutare tu- »
um. Quasi diceretur ei, Quæ est via quam cupis
agnoscere? Homines ad viam veniunt, numquid
via venit ad homines? Via nostra venit ad homi-
nes, invenit errantes. vocavit ad se (*e*) extra am- e
bulantes. In me, inquit, ambulate, et non erra- Johan. 14. 6.
bitis: Ego sum via et veritas et vita. Ne diceres,
Ubi est via Dei? ad quam regionem ibo? quem
montem adscendam? quos campos inquiram?
Viam Dei inquiris? salutare Dei est via Dei, et
ubique hæc est: quia in omnibus gentibus salu-
C tare tuum. ***Veritatem tuam et salutare tuum dixi.***

19. ***Non celavi misericordiam tuam et veritatem tuam a congregatione multa.*** Ibi simus, in Item v. 11.
hoc corpore numeremur et nos, non celemus misericordiam Domini et veritatem Domini. Vis audire misericordiam Domini? Recede a peccatis,
donabit peccata. Vis audire veritatem Domini?
Tene justitiam, coronabitur justitia. Modo enim
misericordia tibi prædicator, postea veritas exhibebitur. Non enim sic est Deus misericors, ut injustus sit; nec sic justus, ut misericors non sit.
Parva ne misericordia tibi est? (*f*) Non imputa- f
bit priora omnia, male vixisti usque in hodiernum diem, adhuc vivis, bene vive hodie, hanc
misericordiam non celabis. Si hæc est misericor-
dia: quæ veritas? Congregabuntur ante eum o- Matth. 25. 32.
D mnes gentes, et dividet eas sicut pastor dividit
oves ab hœdis, oves ponet ad dexteram, hœdos
ad sinistram. Ovibus quid? Venite benedicti Pa- Ibidem 34.
tris mei, percipite regnum quod vobis paratum »
est. Hœdis quid? Ite in ignem æternum. Ibi pœ- »
nitentiæ locus non est. Quia misericordiam Dei
contemsisti, veritatem senties: si autem non contemsisti misericordiam, veritate gaudebis.

(a) Editi, *hoc contra timorem habeat cor, quod dicunt labia: hoc contra simulationem habeant labia, quod credit cor.* Sententiam labefactabat verborum prava interpunctio, necnon ineptum in fine glossema, quod meliorum MSS. auctoritate removimus.

(b) Particula, *inter* abest ab omnibus MSS.

(c) Colbertinus MS. *Hodie perficimur. Natalem Martyris celebramus, exemplum Martyrum etc.*

(d) In nonnullis MSS. deest, *Sed qui concupierunt.*

(e) Aliquot MSS. *vocavit ad se. Extra ambulatis, in me ambulate.*

(f) Plures MSS. *Non imputavit: et infra non celavi,* loco *non celabis.*

v. 12. 20. *Tu autem Domine ne elongiquaveris mi-* A
a *sericordias tuas a me.* (a) Respexit ad membra
saucia. Quia misericordiam tuam et veritatem
tuam non celavi a congregatione multa, ab Ec-
clesia unitatis orbis terrarum : attende membra
saucia, attende delictores et peccatores, et noli
removere misericordias tuas. *Misericordia tua
et veritas tua semper susceperunt me.* Non aude-
rem converti, nisi securus de remissione : non
durarem perseverare, nisi securus de promissio-
ne. *Misericordia tua et veritas tua semper susce-
perunt me.* Attendo quia bonus es, attendo quia
justus es : amo bonum, timeo justum. Amor et
timor perducunt me : quia, *misericordia et ve-
ritas tua semper susceperunt me.* Quare ipsa su-
scipiunt, et ab eis oculus avertendus non est?
v. 13. *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non* B
est numerus. Quis numerat peccata? quis nume-
Psal. 18. 13. rat iniquitates alienas et proprias? Sub quo cu-
» mulo gemebat qui dicebat, Ab occultis meis mun-
da me Domine, et ab alienis parce servo tuo.
Parva erant nostra, imponuntur aliena : timeo
mihi; timeo bono fratri, tolero malum fratrem:
et sub isto cumulo quid erimus, si cesset mise-
v. 12. ricordia Dei? *Tu autem Domine ne elonginqua-*
Psal. 33. 19. *veris.* Prope esto. Cui prope est Dominus? His
qui obtriverunt cor. Longe a superbis, prope ad
Psal. 137. 6. humiles. Excelsus est enim Dominus, et humilia
respicit. Sed non se putent latere qui superbi
sunt: excelsa enim a longe cognoscit. Cognosce-
Lucæ 18. 11. bat a longe jactantem se Pharisæum, subvenie-
bat de proximo confitenti Publicano. Jactabat ille
merita sua, et tegebat vulnera sua : non jacta- C
bat ille merita, sed offerebat vulnera. Ad medi-
cum venerat, sciebat se languidum, sciebat se
sanandum : oculos ad cælum levare non aude-
bat, pectus percutiebat : sibi non parcebat, ut
illo parceret; se agnoscebat, ut ille ignosceret;
se puniebat, ut ille liberaret. Tales hic voces sunt,
audiamus eas pie, et amemus pie : corde, lin-
gua, omnibus medullis nostris hæc dicamus. Ne-
mo se justum putet, vivit qui loquitur, vivit, et
utinam vivat. Adhuc hic vivit, adhuc cum mor-
Rom. 8. 12. te vivit: et si spiritus vita est propter justitiam,
Sap. 9. 15. corpus tamen mortuum est propter peccatum.
» Et corpus quod corrumpitur aggravat animam,
» et deprimit terrena inhabitatio sensum multa co-
» gitantem. Pertinet ergo ad te clamare, pertinet
gemere, pertinet confiteri, non te exaltare, non D
te jactare, non te tuis meritis gloriari: quia et si
1. Cor. 4. 7. habes aliquid gaudendum, quid est quod non ac-
v. 13. cepisti? *Quoniam circumdederunt me mala, quo-
rum non est numerus.*
Item v. 13. 21. *Comprehenderunt me iniquitates meæ, et
non potui ut viderem.* Est aliquid quod videa-
mus : qui premit ut non videamus? Nonne ini-
quitas? Oculum tuum ne istam lucem videre pos-
ses, premebat fortassis humor irruens, preme-
bat fortasse fumus, pulvis, aliquid injectum; et
levare oculum saucium non poteras ad istam lu-
A cem : quid ergo, cor saucium levabis ad Deum?
Nonne prius sanandum est ut videas? Nonne su-
perbus inveniris, cum dicis, Primo videam, et
sic credam? Quis dicit? Quis enim visurus di-
cit, Videam, et sic credam? Lucem ostensurus
sum, immo vero ipsa se lux ostendere vult. Cui?
Cæco non potest, non videt. Unde non videt?
Gravato oculo multis peccatis. Quid enim ait?
*Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non
potui ut viderem.* Removeantur ergo iniquitates,
dimittantur peccata, levetur pondus ab oculo,
sanetur quod saucium est, adhibeatur mordax
præceptum quasi collyrium. Prius effice quod ti-
bi præcipitur: sana cor, munda cor, dilige ini-
micum tuum. Et quis diligit inimicum suum?
Hoc jubet medicus, amarum est, sed salubre. Matth. 5. 44.
B Quid tibi faciam, inquit? Ita vexatus es, ut in- Lucæ 6. 27. et 35.
de saneris. Et plus dicit: Sanato non erit onero-
sum, voluptuose diliges inimicum sanatus; co-
nare tu ut saneris. In tribulationibus, in angu-
stiis, in tentationibus fortis esto, perdura: me-
dici manus est, non latronis. Ecce, inquit, præ-
ceptis acceptis, et fide retenta, prius sicut jubes
sanabo cor, ut dicis : sanato corde et mundato
corde quid videbo? Beati mundo corde, quoniam Matth. 5. 8.
ipsi Deum videbunt. Hoc modo, inquit, non pos-
sum. *Comprehenderunt me iniquitates meæ, et
non potui ut viderem.*
22. *Multiplicatæ sunt super capillos capitis* Item. v. 13.
mei. Capillos capitis ad numeri multitudinem re-
vocat. Quis numerat capillos capitis sui? Multo
minus peccata, quæ excedunt numerum capillo-
C rum. Minuta videntur, sed multa sunt. Præcavi-
sti magna, jam non facis adulterium, jam non
facis homicidium, non rapis res alienas, non bla-
sphemas, non dicis falsum testimonium : moles
istæ sunt peccatorum. Magna præcavisti, de mi-
nutis quid agis? An non times minuta? Proje-
cisti molem, vide ne arena obruaris. *Multipli-
cati sunt super capillos capitis mei.*
23. *Et cor meum dereliquit me.* Quid mirum Item. v. 13.
est, si cor tuum desertum est a Deo tuo, quan-
do se ipsum deseruit? Quid est, *Cor meum de-
reliquit me?* Non est idoneum cor meum ad co-
gnoscendum se. Hoc dixit, *Cor meum dereliquit
me.* Corde meo Dominum volo videre, et non pos-
sum, præ multitudine peccatorum meorum: (b) b
parum est, nec cor meum se comprehendit. Ne-
D mo enim se comprehendit, nemo de se præsu-
mat. Numquid comprehendit corde suo cor suum
Petrus, qui dixit, Tecum usque ad mortem ero?
In corde erat præsumtio falsa, in corde latebat Matth. 26. 35.
timor verus : et non erat idoneum cor ad com-
prehendendum cor. Cor ægrotum latebat, sed mo-
dico patebat. Quod de illo pronuntiatum est, hoc
impletum est. Noverat in illo Deus, quod in se
ipse non noverat; quia cor ejus dereliquerat eum,
cor ejus latebat cor ejus. *Et cor meum dereliquit
me.* Quid ergo? quid clamamus? quid dicimus?
Placeat tibi, Domine, eruere me. Tamquam di- v. 12.

(a) Editi : *Respexit ad membra tua saucia.* Abest tua a MSS.

(b) Sic aliquot MSS. At editi, *Parum est ne cor meum se comprehendat. Nemo enim se comprehendit, nemo de se præsumat.*

Matth. 8. 2. ceret, Si vis, potes me mundare. *Placeat tibi eruere me, Domine, in adjuvandum mihi respice.* a Membra (a) pœnitentia, membra in doloribus posita, membra sub ferramentis medici clamantia, sed sperantia. *Domine, in adjuvandum mihi respice.*

v. 15. 24. *Confundantur, et revereantur simul, qui quærunt animam meam ut auferant eam.* Quo-
Psal. 141. 5. dam enim loco accusat, et dicit, Adspiciebam in » dexteram, et videbam, et non erat qui require» ret animam meam: id est, non erat qui me imitaretur. Christus in passione loquitur: Et attendebam in dexteram, id est, non ad impios Judæos; sed ad ipsam dexteram, ad ipsos Apostolos.
Matth. 26. 70. Et non erat qui requireret animam meam. Usque adeo non erat qui requireret animam meam, ut qui præsumserat, negaret animam meam. Sed B quia duobus modis quæritur homo, aut quo fruaris, aut quem persequaris: ideo hic alios dicit, quos vult confundi et revereri, qui quærunt animam suam. b Sed ne sic intelligeres, quomodo (b) cum queritur de nonnullis non quærentibus animam suam; *ut auferant eam*, inquit, id est, ad mortem quærunt animam meam: adjecit, *Confundantur, et revereantur.* Et vere multi quæsierunt animam ipsius, et confusi et reveriti sunt: quæsierunt animam ipsius, et sicut illis visum est,
Johan. 10. 18. abstulerunt animam ipsius; sed ille potestatem habuit ponendi animam suam, et potestatem habuit recipiendi animam suam. Ergo illi gavisi sunt cum posuit, confusi sunt cum recepit. *Confundantur, et revereantur simul, qui quærunt animam meam ut auferant eam.*

C Item v. 15. 25. *Convertantur retrorsum, et revereantur, qui volunt mihi mala. Convertantur retrorsum:* nec hoc in malum accipiamus. Bene illis optat;
Lucæ 23. et vox illius est qui dixit de cruce, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Quare illis ergo dicit, ut retrorsum redeant? Quia qui ante superbi erant ut caderent retro, humiles facti sunt ut resurgant. Quando enim ante sunt, præcedere volunt Dominum, meliores volunt esse quam Dominus: si autem retro sunt, ipsum agnoscunt meliorem, ipsum priorem, se posteriores, ut ille præcedat, illi sequantur. Proinde Petrum male sibi dantem consilium sic redarguit. Passurus enim Dominus erat pro salute nostra, c et de ipsa passione quæ futura (c) erant prædiD cabat: et ait Petrus, Absit Domine, propitius ti-
Matth. 16. 22. bi esto, non fiet hoc. Præcedere volebat Domi-
Marci 8. 32. num, et consilium dare magistro. Dominus autem ut non eum faceret præcedentem, sed sequentem, Redi, inquit, retro satanas. Ideo, inquit, satanas, quia vis antecedere eum quem debes sequi: si autem retro fueris, et secutus fueris, A jam non satanas. Quid ergo? Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Matth. 16. 18.

26. *Convertantur retrorsum, et revereantur, qui volunt mihi mala.* Malevoli sunt, qui etiam cum benedicunt, quantum in corde eorum est maledicunt. Dicis alicui, Esto Christianus: (d) d Sis Christianus, sed tu. Bonam rem dixit, sed non illi imputatur quod dixit, sed quo animo dixit: quomodo imputatum est et Judæis, quando ille ex cæco nato factus est videns: cum eum premerent insultationibus et urgerent, ait illis, Numquid et vos discipuli ejus vultis esse? Et illi maledixerunt ei. Hoc ait Evangelista: Maledixerunt Johan. 9. 28. ei dicentes, Tu sis discipulus ejus. Illis maledicentibus, Dominus benedixit: fecit quod illi dixerunt, retribuit autem illis quod maledixerunt. B *Convertantur retrorsum, et revereantur, qui volunt mihi mala.* Sunt autem alii non boni qui bona volunt, et ipsi cavendi. Quomodo enim illi maledicunt, et dicunt bona nostra, sed malo animo: sic multi mala nostra bono animo. Hoc dico, Qui dixerit tibi, Tu sis Christianus, bonum tuum dicit malo animo: qui autem dixerit tibi (e), ita, e Te melior nemo; si in factis malis, quoniam lau- Psal. 9. 3. datur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit benedicitur; mala tua dicit laudans. Quomodo ille bona tua dicebat maledicens, sic iste mala tua benedicens: sed utrumque genus hostis fuge, utrumque cave. Ille sævit, iste blanditur; uterque malus: ille iracundus est, et iste in laude subdolus; ille reprehensor est, iste laudator: sed et ille in reprehensione inimicus est, C et ille in laude subdolus. Cave utrumque, contra utrumque ora. Qui enim oravit, *Convertantur retrorsum, et confundantur qui volunt mihi mala*: respexit ad aliud genus dolose malevolum, et falso benedicum. *Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi, Euge, euge.* (f) Laudant f falso, Magnus vir, bonus vir, litteratus, doctus, sed quare Christianus? Ea tua laudant, quæ nolles laudari: illud reprehendunt unde gaudes. Sed si forte dicis, Quid in me laudas, o homo, quia vir bonus, quia vir justus sum? Si hoc putas, Christus me hoc fecit, ipsum lauda. At ille, Absit, noli tibi injuriam facere, tu te ipse talem fecisti. *Confundantur, qui dicunt mihi, Euge, euge.* Et quid sequitur? *Exsultent et jucunden-* v. 17. *tur omnes, qui te quærunt, Domine.* Non quæD runt me, sed quærunt te: non mihi, Euge, euge dicunt, sed (g) in te me gloriari vident, si quid g habeo gloriæ. Qui enim gloriatur in Domino glo- 1. Cor. 1. 31. rietur. *Exsultent et jucundentur omnes, qui te quærunt Domine, et dicant semper: Magnificetur Dominus.* Quia et si ex peccatore fit justus, Rom. 4. 5. da gloriam illi qui justificat impium. Sive ergo

(a) Editi, *Membra pœnitentiæ.* MSS. aliquot, *pœnitentia*: et alii quidam, *in pœnitentia.*
(b) Editi, *quomodo conqueritur de nonnullis quærentibus animam suam, ut auferant eam: id est* etc. ubi nos particulam *non*, et verbum *inquit*, aliquot MSS. ope reponimus.
(c) Sic nonnulli MSS. At editi, *erat prædicabat*,
(d) Ita MSS. nec male si hic subauditur, *et ille dicit.* Porro editio Lov. habet sic: *Dicit aliquis alicui, Esto Christianus, sed sis et tu Christianus. Bonam* etc.
(e) Sic aliquot MSS. Alii vero, *dixerit tibi, Tanto melior nomine sis in factis* etc. Quidam, *Tanto melior nemo sic in factis* etc. Editi, *Tanto melior nemo sit in factis* etc.
(f) Plerique MSS. *Laudant falso: Magnus vir*, etc.
(g) Plerique MSS. *sed in illo, et in te me glorificare vident.* Nonnulli, *sed illi in te me glorificare videntur.* Item quidam, *sed in illo, quia in te me gloriari vident.*

peccator sit, laudetur qui ad indulgentiam vocat:
sive quis jam ambulet in via justitiæ, laudetur
qui ad coronam vocat. *Semper magnificetur Dominus*, ab his *qui diligunt salutare tuum.*
v. 18. 27. *Ego autem*: cui quærebant mala. *Ego autem*: cujus animam quærebant, ut auferrent eam.
Sed converte te ad aliud genus hominum. *Ego
autem*: cui dicebant, Euge, euge, *egenus et pau-*
a *per sum.* Non est quod in me (*a*) meum laudetur.
Discindat ille saccum meum, cooperiat me stola
Gal. 2. 20. sua. Vivo enim jam non ego, vivit autem in me
Christus. Si vivit in te Christus, et totum quod
boni habes Christi est, totum quod habebis Chri-
sti est : tu per teipsum quid es? *Ego egenus et*
Lucæ 18. 11. *pauper*. Ego autem non dives, quia non sum su-
perbus. Dives erat ille qui dicebat, Gratias tibi
ago Domine, quia non sum sicut ceteri homines:
publicanus autem erat pauper, qui dicebat, Do-
mine, propitius esto mihi peccatori. Ille de satu-
ritate ructabat, ille de fame plorabat. *Egenus et
pauper sum.* Et quid facturus es o egene et pau-
b per ? (*b*) Mendica ante januam Dei; pulsa, et a-
perietur tibi. *Ego autem egenus et pauper sum:*
Psal. 54. 23. *Dominus curam habebit mei.* Jacta in Dominum
curam tuam, et spera in eum, et ipse faciet. Quid
tibi curaturus es? quid tibi provisurus? Habeat
tui curam qui fecit te. Qui habuit tui curam an-
tequam esses, quomodo non habebit curam cum
jam hoc es, quod voluit ut esses? Jam enim fi-
Matth. 5. 45. delis es, jam ambulas in via justitiæ. Curam tui
non habebit, qui facit solem suum oriri super
bonos et malos, et pluit super justos, et inju-
stos : te jam justum ex fide viventem negliget,
Rom. 1. 17. deseret, dimittet? Immo vero et hic fovet, et hic
adjuvat, et hic necessaria subministrat, et noxia
resecat. Dando consolatur ut permaneas, aufe-
rendo corripit ne pereas. Dominus curam habet
c tui, securus esto. Ille (*c*) portat qui te fecit: ab
artificis tui manu noli cadere: si cecideris a ma-
nu artificis, frangeris. Ut autem permaneas in
manu artificis, bona voluntas fecit. Dic, Deus me-
us voluit, et portabit ipse, et tenebit ipse. Jacta
te in illum, noli putare inane esse, ut quasi præ-
cipiteris: non ita tibi videatur. Ille dixit, Cælum
Jer. 23. 24. et terram ego impleo. Nusquam tibi deest: tu illi
noli deesse, tu tibi noli deesse, *Dominus curam
habet mei.*
Item v. 8. 28. *Adjutor meus et protector meus tu es, Deus meus, ne tardaveris.* Invocat, implorat, timet
ne deficiat : *Ne tardaveris.* Quid est, *Ne tarda-*
Matth. 24. 22. *veris*? Nisi breviati essent dies illi, non fieret sal-
va omnis caro: modo lectum est, de diebus tri-
bulationum. Quasi enim unus homo rogat Deum,
membra Christi, corpus Christi, ubique diffusum,
unus mendicus, unus pauper ; quia et ille pau-
per, qui dives pauper factus est, de quo ait Apo-
2. Cor. 8. 9. stolus, Cum dives esset, pauper factus est, ut
ipsius paupertate vos ditaremini : veros paupe-
A res ditat, falsos divites pauperat. Clamat ad eum,
A finibus terræ ad te clamavi, cum tæderet ani- Psal. 60. 3.
mam meam. Venient dies tribulationum et (*d*) d
majorum tribulationum: venient, sicut dicit Scri-
ptura ; et quantum accedunt dies, augentur tri-
bulationes. Nemo sibi promittat quod Evangeli-
um non promittit. Fratres mei, obsecro vos, at-
tendite Scripturas nostras, si aliquid fefellerunt;
si aliquid dixerunt, et aliter accidit quam dixe-
runt: necesse est, ut usque in finem sic fiant o-
mnia, quemadmodum dixerunt. Non nobis pro-
mittunt Scripturæ nostræ in hoc sæculo, nisi tri-
bulationes, pressuras, angustias, augmenta dolo-
rum, abundantiam tentationum. Ad ista nos præ-
cipue paremus, ne imparati deficiamus. Væ præ- Matth. 24. 19.
gnantibus et mammantibus: modo audistis. Præ-
B gnantes sunt, qui spe intumescunt: mammantes
autem, id est, lactantes, qui jam adepti sunt quod
concupierant. Etenim mulier prægnans in spe
tumet filii, nondum videt filium : quæ autem jam
lactat, amplectitur quod sperabat. Ergo simili-
tudinem, verbi gratia, ponamus : Bona est illa
villa vicini: (*e*) o si mea esset; adjungerem illam, e
et facerem de isto fundo et de illo unitatem. A-
mat et avaritia unitatem: quod amat bonum est;
sed ubi amandum sit, nescit. Ecce concupivit
villam proximi; sed iste proximus dives est, non
indigens, habens honorem, habens etiam poten-
tiam, a cujus forte etiam potentia tibi metuen-
dum sit, non de illius fundo aliquid sperandum :
nihil sperans non concipit, non est prægnans
anima. Si vero juxta vicinus sit pauper, qui vel
C in necessitate positus est, ut possit vendere, vel
premi potest, ut cogatur vendere, injicitur ocu-
lus, speratur villa : impraegnata est anima, spe-
rat se posse adipisci villulam et possessionem
vicini pauperis. Et cum patitur iste pauper ne-
cessitatem, venit ad ditiorem vicinum suum, cui
forte obsequi solet, cui deferre, cui venienti as-
surgere, quem inclinato capite salutare: Da mihi,
rogo te, patior necessitatem, urgeor a credito-
re. Et ille, Non habeo modo in manibus. (*f*) Si f
vellet vendere, haberet. Agnoscimus hoc : fue-
runt in nobis, jam non sint in nobis. Non he-
sterno viximus, et hodie non vivimus: est cor-
rigendi locus ; nondum facta est illa disjunctio,
aliorum ad dexteram, aliorum ad sinistram ; Matth. 25. 33.
nondum apud inferos sumus, ubi dives ille fuit, Lucæ 16. 22.
D sitiens et stillam desiderans: audiamus cum vi-
vimus, corrigamur. Non speremus res alienas,
et impraegnati tumeamus ; nec perveniamus ad
illas, et eas adipiscendo tamquam filios oscule-
mur. Væ enim prægnantibus et mammantibus
illis diebus. Metandum est cor, levandum est
cor, non hic habitandum corde: mala regio est :
sufficiat quod adhuc carne hic esse necesse est :
quod non est necesse, non fiat: sufficiat diei ma-
litia sua: sursum corde habitemus. Si resurrexi- Matth. 6. 34.

(a) Vox, *meum*, aberat ab editis: sed in melioribus MSS. exstat.

(b) Omnes fere MSS. *pauper mendice? Ante januam* etc.

(c) Editi *protegit*. Plures MSS. *proteget* : Quatuor, *portet*. Alii, tres, *portat*.

(d) Sic MSS. At editi, *et malorum*, *tribulationes venient* etc.

(e) MSS. *O si mea esset*, *o si adjungerem illam.*

(f) Sex MSS. *in manibus. Velit nolit, vendere habet*, *Agnoscimus* etc.

Coloss. 3. 1. etc. stis cum Christo, (dicit fidelibus, corpus et san- A
» guinem Domini accipientibus dicit :) Si resur-
» rexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite,
» ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sur-
» sum sunt quærite, non quæ super terram. Mor-
» tui enim estis, et vita vestra abscondita est cum
Christo in Deo. Non enim apparet quod vobis
promissum est; et jam paratum est, sed non
videtis. Imprægnari vis, hinc imprægnare; Ipsa
sit spes tua: certus erit partus tuus, non erit
abortivus, non temporalis: amplecteris quod pe-
Isai. 26. 18. pereris in æternum. Sic enim per Isaiam dici-
tur, Concepimus et parturivimus spiritum salu-
* *l.* paratum. tis. Ergo * retro est, et non datur modo, sed
dabitur. Quanta data sunt, Fratres mei, quis illa
numerat secundum Scripturas? Ibi scriptum est
de Ecclesia, et videtur quia est; ibi scriptum est B
de idolis quia non erunt, et videtur quia non
sunt; ibi scriptum est quia perdituri erant Ju-
dæi regnum, et videtur; ibi scriptum est de hæ-
reticis quia futuri erant, et videtur: ibi scri-
ptum est et de die judicii, ibi scriptum est et de
præmio bonorum, et de pœna malorum: in omni-
bus Deum fidelem invenimus, in ultimo deficiet
et fallet? *Dominus curam habebit mei. Adjutor*
meus et protector meus tu es, Deus meus ne tar-
daveris. Nisi minorarentur dies illi, nulla caro
Matth. 24. 22. perduraret: sed propter electos breviabuntur. (*a*)
Dies illi erunt tribulationis, sed non tam longi
a quam sperantur. Cito illi transibunt; requies ve-
niens non transibit. Quamquam longum ferri de-
buit malum pro infinito bono.

IN PSALMUM XL.

C

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem in Martyrum festivitate habitus. Præfatio.

1. Quoniam sollemnis dies Martyrum illuxit,
propter gloriam passionis Christi Impe-
ratoris Martyrum, qui sibi non pepercit militi-
bus imperans pugnam, sed prior pugnavit, prior
vicit, ut pugnantes exemplo suo hortaretur, et
majestate sua adjuvaret, et promissione corona-
ret: audiamus aliquid in isto Psalmo quod per-
tineat ad ejus passionem. Commendamus autem
sæpius, nec nos piget iterare quod vobis utile
est retinere, Dominum nostrum Jesum Christum
plerumque loqui ex se, id est, ex persona sua
quod est caput nostrum; plerumque ex persona D
corporis sui, quod sumus nos et Ecclesia ejus;
b sed ita quasi ex unius hominis (*b*) ore sonare
verba, ut intelligamus caput et corpus in unita-
te integritatis consistere, nec separari ab invi-
cem; tamquam conjugium illud, de quo dictum
Gen. 2. 24. Ephes. 5. 31. est, Erunt duo in carne una. Si ergo agnosci-
mus duos in carne una, agnoscamus duos in vo-
ce una. Primo quod legenti respondentes canta-
vimus, quamquam de medio Psalmo sit, hinc ta-
men sermonis ducamus exordium. *Inimici mei* v. 6
dixerunt mala mihi, Quando morietur, et peri-
bit nomen ejus. Persona est hæc Domini nostri
Jesu Christi: sed videte, si non ibi intelliguntur
et membra. Dictum est et hoc cum ipse Domi-
nus noster hic in terra in carne ambularet. Cum
enim viderent multitudinem sequi auctoritatem
ejus, et divinitatem et majestatem miraculis (*c*) c
præsentatam; cum hoc viderent Judæi, de qui-
bus ipse Dominus similitudinem posuit, quia
dixerunt, Hic est heres, venite occidamus eum, Matth. 21. 38.
et nostra erit hereditas: dixerunt apud semeti-
psos, id est inter se, unde pontificis illius Cai- Johan. 11. 47. 48. etc.
phæ vox est, Videtis quod turba multa cum se-
quitur, et sæculum post illum abiit: si dimise- »
rimus eum vivere, venient Romani, et tollent »
nobis et locum et gentem. Expedit ut unus mo- »
riatur homo, quam tota gens pereat. Evangeli- »
sta autem verba nescientis quid diceret, expo- »
suit nobis, et ait, Hoc autem non a se dixit, sed Ibidem 51.
cum esset pontifex prophetavit, quia oportebat »
Jesum mori pro populo et gente. Tamen illi cum »
viderent populum post illum ire, dixerunt,
Quando morietur, et peribit nomen ejus, id est, v. 6.
cum occideremus, jam nomen ejus non erit in
terra, nec seducet aliquos mortuus; sed ipsa
ejus interfectione intelligent homines, quia ho-
minem sequebantur, quia non erat in eo spes
salutis; et deserent nomen ejus, et non erit.
Mortuus est, et non periit nomen ejus, sed se- Johan. 12. 25.
minatum est nomen ejus: mortuus est, sed gra-
num fuit, quo mortificato seges continuo exsur-
geret. Glorificato ergo Domino nostro Jesu Chri-
sto, cœperunt multo magis multoque numero-
sius credere in illum; et cœperunt membra ejus
audire quod caput audiebat. Jam ergo Domino
nostro Jesu Christo in cælo constituto, et ipso
in nobis in terra laborante, dixerunt adhuc ini-
mici ejus, *Quando morietur, et peribit nomen*
ejus. Hinc enim persecutiones diabolus in Ec-
clesia concitavit ad perdendum nomen Christi.
Nisi forte putatis Fratres, quia illi Pagani quan-
do sæviebant in Christianos, non hoc sibi dice-
bant, delere nomen Christi de terra. Ut morere-
tur iterum Christus non in capite, sed in corpo-
re suo, occisi sunt et Martyres. Ad multiplican-
dam Ecclesiam valuit sanctus sanguis effusus (*d*) d
seminationi accessit et mors Martyrum. Pretiosa Psal. 115. 15.
in conspectu Domini mors justorum ejus. Mul-
tiplicati sunt magis magisque Christiani, et non
est impletum quod dixerunt inimici, *Quando*
morietur, et peribit nomen ejus. Adhuc et modo
dicitur. Sedent Pagani, et computant sibi an-
nos, (*e*) audiunt fanaticos suos dicentes, Aliquan- e

(*a*) Aliquot MSS. *breviabuntur dies illi. Erunt tribulationes, sed non tam longe.* Et nonnulli, *sed non tam longe.*

(*b*) In MSS. deest vox, *ore:* ut ejus loco subaudiatur, *persona.*

(*c*) Sex MSS. *præfulget.*

(*d*) Sic MSS. At editi, *effusus seminationes accessit et mors etc.*

(*e*) *Cum viderent Pagani*, inquit Augustinus in lib. 18. de civitate Dei c. 53. *nec tot tantisque persecutionibus Christianam religionem potuisse consumi, sed his potius mira incrementa sumsisse, excogitaverunt nescio quos versus Græcos, tanquam consulenti cuidam, divino oraculo fusos ubi ... Petrum maleficia fecisse subjungunt ut coleretur Christi nomen per trecentos sexaginta quinque annos, deinde completo memorato numero annorum*

do Christiani non erunt, et idola illa coli habent, A
quemadmodum antea colebantur. Adhuc dicunt,
Quando morietur, et peribit nomen ejus. Bis vi-
cti, vel tertio sapite: mortuus est Christus, non
periit nomen ejus; mortui sunt Martyres, mul-
tiplicata est magis Ecclesia, crescit per omnes
gentes nomen Christi: qui de morte sua et de
resurrectione sua prædixit, qui de moribus Mar-
tyrum suorum et de corona prædixit, ipse et de
Ecclesia sua futura prædixit: si verum dixit bis,
tertio mentitus est? Vanum est ergo quod cre-
ditis contra illum: melius est ut credatis in il-
v. 2. lum, ut *intelligatis super egenum et pauperem:*
quoniam pauper factus est, cum dives esset, ut
ipsius, inquit, paupertate vos ditaremini. Nunc
2. Cor. 8. 9. autem quia pauper factus est, contemnitur, et
dicitur, Homo erat. Quid erat? Mortuus est, cru- B
cifixus est: hominem colitis, in hominem spem
habetis, mortuum adoratis. Falleris. Intellige
super egenum et pauperem, ut illius paupertate
dives efficiaris. Quid est, intellige super egenum
et pauperem? Ut ipsum Christum egenum et pau-
Psal. 39. 13. perem accipias, dicentem in alio Psalmo, Ego
autem egenus et pauper sum, Dominus curam
habet mei. Quid est intelligere super egenum et
Philip. 2. 7. pauperem? Quia semetipsum exinanivit, formam
servi accipiens, in similitudinem hominum fa-
ctus, et habitu inventus ut homo: dives apud Pa-
trem, et pauper apud nos; dives in cælo, pauper
in terra; dives Deus, pauper homo. Hoc te ergo
turbat, quod hominem vides, quod carnem in-
tueris, quod mortem respicis, quod crucem ir-
rides? hoc te turbat? Intellige super egenum et C
pauperem. Quid est hoc? Intellige, quia ubi tibi
exposita est infirmitas, ibi latet divinitas. Dives
quia sic est: pauper, quia jam tu sic eras. Sed
1. Cor. 1. 25. tamen paupertas ipsius, divitiæ nostræ sunt:
quomodo infirmitas ipsius, fortitudo nostra est;
quomodo stultum ipsius, sapientia nostra est;
quomodo mortalitas ipsius, immortalitas nostra
est. Qui sit pauper, attende: non eum ex alio-
rum paupertate metiaris. Implere venit paupe-
res, qui pauper effectus est. Propterea aperi si-
a num fidei: suscipe (*a*) pauperem, ne pauper
remaneas.

2. *Beatus qui intelligit super egenum et pau-
perem, in die mala liberabit eum Dominus.* Ve-
niet enim dies mala: velis nolis, veniet; dies ju-
dicii aderit, mala dies, si non intellexeris super D
egenum et pauperem. Quod enim modo non vis
credere, manifestum erit in fine. Sed non fugies,
cum fuerit manifestum, quia non credis cum est
occultum. Invitaris ut quod non vides credas,
ne cum videris erubescas. Intellige ergo super
egenum et pauperem: id est, super Christum:
Intellige in eo occultas divitias, quem pauperem
Coloss. 2. 3. vides. In eo sunt enim omnes thesauri sapientiæ
et scientiæ absconditi. Hinc enim te in die mala
liberabit, ex eo quod Deus est: ex eo autem quod
homo est, et illud quod in illo humanum erat re-
suscitavit, et in melius convertit, in cælum leva-
vit. Ille autem qui Deus est, qui unam personam
habere in homine et cum homine voluit, nec de-
crescere nec crescere potuit, nec mori nec re-
surgere. Mortuus est ex infirmitate hominis, ce-
terum Deus non moritur. Nam quod Verbum Dei
non moritur, ne mireris, quando non moritur
anima in Martyre. Modo non audiebamus ipsum
Dominum dicentem, Nolite timere eos qui cor- Matth. 10. 28.
pus occidunt, animam autem non possunt occi-
dere? Ergo morientibus Martyribus animæ Mar-
tyrum mortuæ non sunt, et moriente Christo
moriturum erat Verbum? Utique Verbum Dei
multo amplius est quam anima hominis; quia
anima hominis facta est a Deo; et si facta est a Johan. 1. 3.
Deo, per Verbum facta est: quia omnia per ipsum
facta sunt. Ergo nec moritur Verbum, cum non
moriatur anima facta per Verbum. Sed quomo-
do recte dicimus, Mortuus est homo, etsi (*b*) ani- b
ma ipsius non moriatur: sic recte dicimus, Mor-
tuus est Christus, etsi divinitas ejus non moria-
tur. Mortuus unde? Quia egenus et pauper. Non
te perstringat mors ipsius; et avertat te a con-
tuenda divinitate. *Beatus qui intelligit super ege-
num et pauperem.* Respice et pauperes, egentes,
esurientes et sitientes, et peregrinantes, nudos,
ægrotos, in carcere constitutos: intellige et su-
per talem pauperem, quia et si super talem in-
telligis, super illum intelligis, qui dixit, Esurivi, Matth. 25. 35.
sitivi, nudus, peregrinus, æger, in carcere fui.
Ita in die maligna eruet te Dominus.

3. Et vide beatitudinem tuam. *Dominus con-
servet eum.* Propheta bene optat homini intelli- v. 3.
genti super egenum et pauperem. Ista optatio
promissio est: securi exspectent qui hoc agunt.
Dominus conservet eum, et vivificet eum. Quid
est, *conservet eum, et vivificet eum?* Quo perti-
net, *vivificet eum?* Ad futuram vitam. Vivifica-
tur enim qui mortuus erat. Numquid autem pot-
est mortuus intelligere super egenum et paupe-
rem? Sed vivificationem nobis illam promittit,
de qua dicit Apostolus, Corpus quidem mortuum Rom. 8. 10.
est propter peccatum, spiritus autem vita est » etc.
propter justitiam: si autem qui suscitavit Chri- »
stum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit »
Christum a mortuis, vivificabit et mortalia cor- »
pora vestra propter inhabitantem Spiritum ejus »
in vobis. Hæc ergo vivificatio quæ promittitur »
intelligenti super egenum et pauperem. Sed quia
dicit Apostolus ad Timotheum, Promissionem 1. Tim. 4. 8.
habens vitæ præsentis et futuræ, ne putarent
illi qui intelligunt super egenum et pauperem,
recipiendos quidem se esse in cælum, sed negli-
gi in terra; et non sperarent nisi quod futurum
est in æternum, quod autem ad præsens est pu-
tarent Deum non curare in sanctis et fidelibus

sine mora sumeret finem. Verum anno Christi 399 in quo prædictus annorum numerus, si a Petri in die Pentecostes prædicatione computatur, desinere ostenditur, adeo non deficit cultus nominis Christi, ut inde maxime, eversis, quæ reliqua erant, deorum templis et fractis simulacris, increverit, ex eod. lib. de civit. Dei c. 54.

(a) Quinque MSS. *a paupere.*

(b) Omnes MSS. *etsi caro ipsius moriatur:* ubi quidam addunt, *sola.*

suis: ubi dixit quod maxime expectare debemus, *Dominus conservet eum, et vivificet eum:* respexit ad istam vitam, *Et beatum*, inquit, *faciat eum in terra.* Erige ergo oculos in hæc promissa Christiana fide: non te deserit Deus in terra, et aliquid promittit in cælo. Multi enim mali a Christiani inspectores (*a*) ephemeridarum, et inquisitores atque observatores temporum et dierum, cum cœperint ibi objurgari a nobis, vel a quibusdam bonis melioribusque Christianis, quare ista faciant, respondent, Hæc propter tempus hoc necessaria sunt, Christiani autem sumus propter vitam æternam: propterea in Christum credidimus, ut det nobis vitam æternam; nam vita ista temporalis in qua versamur, ad curam ipsius non pertinet. Relinquitur, ut hoc breviter dicant, ut propter vitam æternam Deus, et propter vitam præsentem diabolus colatur. Respon- Matth. 6. 24. det illis ipse Christus, Non potestis duobus dominis servire. Et alium colis propter id quod expectas in cælo, et alium colis propter id quod exspectas in terra: quanto melius unum colis, qui fecit cælum et terram? Qui curavit ut esset terra, imaginem suam negligit in terra? Ergo, *Conservet eum Dominus et vivificet eum*, intelligentem super egenum et pauperem. Insuper quamvis in æternum vivificet, *beatum faciat eum in terra.*

Item v. 3. 4. *Et non tradat eum in manus inimici ejus.* Inimicus ille diabolus est. Nemo attendat inimicum suum hominem, quando audit verba ista. Jam forte de vicino suo cogitabat, de illo qui cum illo litem in foro habebat, de illo qui vult auferre possessionem, qui illum vult premere ut ven- Matth. 13. 28. dat illi domum suam. Nolite ista cogitare: sed illum inimicum cogitate, de quo dicit Dominus, Inimicus homo hoc fecit. Ipse est enim qui suggerit ut propter res terrenas colatur; quia non potest evertere nomen Christianum inimicus iste: vidit enim se victum fama et laudibus Christi, vidit in eo quod occidit Martyres Christi, illos coronatos, et se triumphatum, et cœpit non posse hoc persuadere hominibus, quod nihil sit Christus: et quia vituperando Christum, jam difficile decipit; laudando Christum, conatur decipere. Antea quid dicebat? Quem colitis? Judæum mortuum, crucifixum, nullius momenti hominem, qui non potuit a se mortem depellere. Ubi in nomine ejus vidit currere genus humanum, vidit quia in nomine crucifixi templa subvertuntur, idola franguntur, sacrificia exstinguuntur: et hæc omnia prædicta in Prophetis attenduntur ab hominibus, admiratione stupen- b tibus, et (*b*) claudentibus jam cor adversus vituperationem Christi, induit se laudibus Christi, et cœpit a fide alio modo deterrere. Magna lex est Christiana, potens illa lex, divina, ineffabi- Psal. 90. 13. lis: sed quis illam implet? In nomine Salvatoris nostri conculcate leonem et draconem. Aperte reprehendendo fremebat leo, astute laudando insidiatur draco. Veniant ad fidem qui dubitabant: non dicant, Quis hoc implet? Si de viribus suis præsumunt, non implebunt. Præsumendo (*c*) de c gratia Dei credant, præsumendo veniant, adjuvandi veniant, non judicandi. Vivunt omnes fideles in nomine Christi, quisque pro gradu suo implens præcepta Christi, sive conjuges, sive cælibes, et virgines, vivunt quantum donat Dominus eis vivere; neque de suis viribus præsumunt, sed noverunt se in illo debere gloriari. Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem 1. Cor. 4. 7. accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Noli dicere mihi, Quis illud implet? Ille in me implet, qui venit dives ad pauperem: pauper quidem ad pauperem, sed plenus ad inanem. Hæc cogitans, quia intelligit super egenum et pauperem, et non aspernatur paupertatem Christi, intelligit divitias Christi, fit beatus in terra; et non traditur in manus inimici sui, volentis ei persuadere, ut Deus colatur propter cælestia, diabolus colatur propter terrena. *Non tradat eum in manus inimici ejus.*

5. *Dominus opem ferat illi.* Sed ubi? Forte v. 4. in cælo, forte in vita æterna, ut restet colendum diabolum propter inopiam terrenam, propter necessitates hujus vitæ? absit. Promissionem ha- 1. Tim. 4. 8. bes vitæ præsentis et futuræ. Ille ad te venit in terram, per quem factum est cælum et terra. Denique attende quid dicat: *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus.* Lectus doloris, infirmitas est carnis. Ne dicas, Non possum tenere et portare et frenare carnem meam: adjuvaris ut possis. Dominus opem ferat tibi super lectum doloris tui. Portabat te lectus, non tu portabas lectum; sed paralyticus intus eras: adest qui dicat tibi, Tolle grabatum tuum, et vade Marci 2. 11. in domum tuam. *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus.* Et ad ipsum Dominum convertit se, tamquam quæreretur, Quare ergo cum opem ferat nobis Deus, tanta mala patimur in ista vita, tanta scandala, tantos labores, tantam inquietudinem carnis et sæculi? convertit se ad Deum, et tamquam consilium medicinæ ejus nobis exponens, *Totum stratum ejus*, inquit, *vertisti in infirmitate ejus.* Quid est, *Totum stratum ejus vertisti in infirmitate ejus?* Per stratum intelligitur aliquid terrenum. Omnis anima infirma in hac vita quærit sibi aliquid terrenum ubi requiescat; quoniam intentionem laboris et mentis extentæ in Deum difficile potest perpetuo tolerare: aliquid sibi in terra conquirit ubi requiescat, et quodammodo pausatione quadam recumbat, veluti sunt ista quæ diligunt et innocentes. Neque enim de cupiditatibus malorum nunc loquendum est, quia multi adquiescunt in theatris, multi adquiescunt in circo, in amphitheatro, multi adquiescunt in alea, multi in luxuria popinarum, multi in libidine adulteriorum,

(*a*) Colbertinus MS. *rationum ephemeriarum.*

(*b*) Sic habent plerique MSS. At editi, *et laudantibus, jam adversus vituperationem Christi cessarit, et induit se* etc. Pauloque post habebant, *sed quis illam implet? Impletur in nomine Salvatoris nostri calcantis leonem* etc.

(*c*) Omnes fere MSS. omittunt, *de gratia Dei*; et paulo post habent, *adjurandi veniant:* editi vero, *adjuvandi veniant.*

multi in violentiis rapinarum, multi in dolo et
insidiis fraudum: adquiescunt in his omnibus
homines. Quid est, adquiescunt? Delectantur
illic. Sed removeamus hæc omnia, ad innocen-
tem hominem veniamus: adquiescit in domo sua,
in familia sua, in conjuge, in filiis, in pauperta-
te, in prædiolo suo, in novella manibus suis con-
sita, in ædificio aliquo suo studio fabricato: ad-
quiescunt innocentes in his. Sed tamen Deus vo-
lens nos amorem non habere nisi vitæ æternæ,
et istis velut innocentibus delectationibus miscet
amaritudines; ut et in his patiamur tribulatio-
nes, et universum stratum nostrum vertit in in-
firmitate nostra. *Universum stratum ejus verti-
sti in infirmitate ejus.* Non ergo conqueratur,
quando in his quæ innocenter habet, patitur ali-
quas tribulationes. Docetur amare meliora per
amaritudinem inferiorum: ne viator tendens ad
patriam, stabulum amet pro domo sua. *Univer-
sum stratum ejus vertisti in infirmitate ejus.*
Hebr. 12. 6. 6. Sed quare ista? Quia flagellat omnem filium
quem recipit. Quare ista? Quia peccanti homini
Gen. 3. 19. dictum est, In labore vultus tui edes panem
tuum. Ergo quia correptiones istas, in quibus
universum stratum nostrum vertitur in infirmi-
tate nostra, agnoscere debet homo propter pec-
cata se pati: convertat se, et dicat quod sequi-
v. 5. tur, *Ego dixi, Domine miserere mei, sana ani-
mam meam, quoniam peccavi tibi.* O Domine, in
a tribulationibus (*a*) me exerce: flagellandum ju-
dicas omnem filium quem recepturus es, qui nec
Unico pepercisti. Ille quidem sine peccato fla-
gellatus est: ego autem dico, *Miserere mei, sa-
b na animam meam, quoniam peccavi tibi.* Si (*b*)
secatus est qui putredinem non habebat, si me-
dicina ipsa nostra ignem medicinalem non re-
spuit; impatienter ferre debemus urentem me-
dicum et secantem, id est, omnibus tribulationi-
bus nos exercentem, et a peccato sanantem? Pla-
ne committamus nos medici manui: non enim
errat, ut sanum pro putri secet: novit quod in-
spicit, novit vitium, quia ipse fecit naturam;
quid ipse condidit, quid de nostra cupiditate ac-
Gen. 2. 16. 17. cessit, discernit. Scit se sano homini præceptum
dedisse, ne languorem incurreret; dixisse in pa-
Gen. 3. 6. radiso, Hoc manduca, et hoc noli. Non audivit
sanus medici præceptum, ut non caderet; audiat
vel ægrotus, ut surgat. *Ego dixi, Domine mise-
rere mei, sana animam meam, quoniam peccavi
tibi.* In factis meis, in peccatis meis non accuso
fortunam, non dico, Hoc mihi fecit fatum; non
dico, Adulterum me fecit Venus, et latronem me
fecit Mars, et avarum me fecit Saturnus. *Ego
dixi, Domine miserere mei, sana animam meam,
quoniam peccavi tibi.* Numquid hoc Christus?
Psal. 68. 5. numquid hoc caput illud nostrum sine peccato?
numquid ille qui ea quæ non rapuit exsolvebat?
Psal. 87. 6. numquid ille solus in mortuis, liber? Liber enim
in mortuis, quia sine peccato: quia omnis qui
facit peccatum, servus est peccati. Numquid er-
A go ipse? Immo ipse ex membris suis, quia vox Johan. 8. 34.
membrorum ipsius vox ipsius; quia et vox ca-
pitis nostri vox nostra. In illo enim eramus, Matth. 26. 38.
quando dixit, Tristis est anima mea usque ad
mortem. Non enim timebat mori, qui venerat
mori; aut recusabat mori, qui potestatem habe-
bat animam suam ponendi, et potestatem habe-
bat iterum sumendi eam: sed loquebantur mem- Johan. 10. 18.
bra in capite, et loquebatur caput pro membris.
In illo ergo vocem nostram invenimus: *Sana
animam meam, quoniam peccavi tibi.* In illo Matth. 27. 46.
enim eramus, cum dixit, Deus meus, Deus meus,
ut quid me dereliquisti? In ipso enim Psalmo
ubi in capite hic versus est, consequenter dici-
tur, Verba delictorum meorum: Quorum delicto- Psal. 21. 2.
rum in illo, nisi quia vetus homo noster simul Rom. 6. 6.
B crucifixus est cum illo, ut evacuaretur corpus
peccati, et ultra non serviamus peccato? Ad il-
lum et in illo dicamus, *Ego dixi, Domine mise-
rere mei, sana animam meam, quoniam pecca-
vi tibi.*
7. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando* v. 6.
morietur et peribit nomen ejus. Jam ista dixi-
mus, et hinc cœpimus; et ut alia dicamus, non
opus est iterare, quod tam recenti sermone im-
pressum est auribus et cordibus vestris.
8. *Et ingrediebantur ut viderent.* Quod pas- v. 8.
sus est Christus, patitur et Ecclesia, quod pas-
sum est caput, patiuntur et membra. Numquid Matth. 10. 24.
enim servus est major Domino suo, aut discipu-
lus super magistrum? Si me, inquit, persecuti Johan. 15. 20.
sunt, et vos persequentur. Si patrem-familias »
C Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos »
ejus? *Ingrediebantur ut viderent.* Judas ille ad
caput nostrum (*c*) erat, ad caput nostrum ingre- c
diebatur ut videret, id est ut exploraret: non ut Johan. 6. 71.
haberet quod crederet, sed ut inveniret quod
proderet. Ecce ingrediebatur ille ut videret, et
hoc exemplum in capite nostro propositum est.
Quid illa membra post assumtionem capitis no-
stri? Nonne dicit apostolus Paulus, Propter sub- Gal. 2. 4.
introductos falsos fratres qui subintroierunt pro-
scultare libertatem nostram? Ergo et isti ingre-
diebantur ut viderent. Sunt enim hypocritæ, si-
mulatores mali adjungentes se ficta caritate, ca-
ptantes omnes motus, omnia verba sanctorum,
in omnibus laqueos inquirentes. Et quid illis fit?
Videte quid sequitur: *Vana locutum est cor eo-
D rum:* id est, loquuntur quasi ficta dilectione; va-
num est quod loquuntur, verum non est, soli-
dum non est. Et quia captant unde inveniant ac-
cusationem, quid ait? *Congregaverunt iniquita-
tem sibi.* Parantes enim calumnias inimici, qua-
si magni sibi videntur, quia habent quod accu-
sent. *Sibi congregaverunt iniquitatem. Sibi*, in-
quit, non mihi. Quomodo Judas sibi, non Chri-
sto, sic et simulatores Ecclesiæ sibi, non nobis:
quia de illis et alibi dicitur, Et mentita est ini- Psal. 26. 12.
quitas sibi. *Congregaverunt iniquitatem sibi.* Et
quia intraverunt ut viderent, *Egrediebantur fo-*

(a) Sic MSS. Editi vero, *in tribulationibus meis me exerces.*
(b) Lov. *Si ustus est.* At MSS. *Si secatus est*: aut, *sectus*, et sic. Er.
(c) MSS, hoc loco omittunt, *ad caput nostrum.*

ras, et loquebantur. Ille qui intravit ut videret, A
egrediebatur foras et loquebatur. Utinam intus
esset et vera loqueretur, non exiret foras ubi
falsa loquitur. Traditor est et persecutor est,
egressus foras loquitur. Si ad membra Christi
a pertines, veni (*a*) intro, hære capiti. Tolera zi-
Matth. 13. 30. zania, si triticum es; tolera paleam, si frumen-
tum es; tolera pisces malos intra retis, si piscis
bonus es. Quare ante tempus ventilationis avo-
lasti? Quare ante tempus messis etiam frumen-
ta eradicasti tecum? Quare antequam ad littus
venires, retia disrupisti? *Egrediebantur foras*,
et loquebantur.

v. 8. 9. *In idipsum adversum me susurrabant o-
mnes inimici mei*. Adversum me omnes in idi-
psum: quanto melius mecum in idipsum? Quid
est, *adversum me in idipsum?* Uno consilio, una
conspiratione. Christus ergo loquitur eis: Con-
sentitis adversum me, consentite mihi: quid ad-
versum me? quare non mecum? Idipsum si sem-
per haberetis, non vos in schismata divideretis.
1 Cor. 1. 10. Apostolus enim dicit, Obsecro vos, Fratres, ut
idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schis-
mata. *In idipsum adversum me susurrabant o-
mnes inimici mei: adversum me cogitabant ma-*
v. 7. *la mihi*. Sibi potius, quia congregaverunt ini-
quitatem sibi: sed ideo mihi, quia ex animo suo
pendendi sunt. Non enim quia nihil facere potue-
runt, nihil facere voluerunt. Nam et diabolus
Christum exstinguere concupivit, et Judas Chri-
stum occidere voluit: occiso autem Christo et
resurgente, nos vivificati sumus: diabolo tamen
et Judæ merces malæ voluntatis redditur, non C
nostræ salutis. Nam ut noveritis ex animo quem-
que pendendum ad retributionem vel præmii vel
b pœnæ, invenimus homines (*b*) bonum dixisse
cuidam, et tale bonum quale nos optamus, et ta-
men maledicos appellatos. Quando a cæco illo
quondam, jam illuminato et corpore et corde,
conviciabantur Judæi, videntes corpore, cæci
Johan. 9. 27. et 28. corde; ait illis idem jam videns, Numquid et vos
discipuli ejus vultis esse? Et illi, inquit Evan-
gelium, maledixerunt ei dicentes, Tu sis disci-
pulus ejus. Hoc nobis omnibus eveniat, quod illi
maledicendo dixerunt. Maledictio ista appellata
est ex malevolo errore dicentium, non ex aliquo
malo verborum: quo animo dixerint, non quid
dixerint attendit, qui eos maledixisse narravit.
Adversum me cogitabant mala mihi. Et quæ ma- D
la Christo, quæ mala Martyribus? Omnia in bo-
num vertit Deus.

v. 9. 10. *Verbum iniquum disposuerunt adversus
me*. Quale verbum iniquum? Ipsum caput atten-
Matth. 21. 38. de: Occidamus eum, et nostra erit hereditas.
Stulti, quomodo vestra erit hereditas? quia oc-
cidistis eum? Ecce et occidistis eum, et vestra
non erit hereditas. *Numquid qui dormit non
adjiciet ut resurgat?* Quando vos exsultastis oc-
cidisse eum, ille dormivit: dicit enim et in alio

Psalmo, Ego dormivi. Illi sævierunt, et occidere Psal. 3. 6.
voluerunt: Ego dormivi. Nam si noluissem, nec
dormissem. Ego dormivi: quia potestatem ha- Johan. 10. 18.
beo ponendi animam meam, et potestatem ha-
beo iterum sumendi eam. Ego dormivi et so-
mnum cepi, et exsurrexi. Sæviant ergo Judæi, Job. 9. 24.
terra tradatur in manus impii, caro permittatur
manibus persequentium, suspendant in ligno,
clavis transfigant, lancea perfodiant: *Numquid
qui dormit non adjiciet ut resurgat?* Ut quid Rom. 5. 14.
dormivit? Quia Adam forma erat futuri: et A- Gen. 2. 21.
dam dormivit, quando de latere ejus Eva facta
est. Adam in figura Christi, Eva in figura Eccle-
siæ: unde est appellata mater vivorum. Quando
fabricata est Eva? Dum dormiret Adam. Quan-
do de latere Christi sacramenta Ecclesiæ pro-
B fluxerunt? Cum dormiret in cruce. *Numquid
qui dormit non adjiciet ut resurgat?*

11. Et unde dormivit? Ex illo qui ingressus
est ut videret, et congregavit iniquitatem sibi.
*Etenim homo pacis meæ, in quem speravi, qui
edebat panes meos, ampliavit super me calca-* v. 10.
neum. Erexit super me pedem: conculcare me
voluit. Quis est iste homo pacis ipsius? Judas.
Et in illum Christus speravit, quia dixit, *In
quem speravi?* Nonne illum ab initio noverat?
nonne antequam nasceretur futurum sciebat?
nonne omnibus discipulis suis dixerat, Ego vos Johan. 6. 71.
duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?
Quomodo ergo in illum speravit, nisi quia in
membris suis ipse est, et quod multi fideles de
Juda speraverunt, hoc in se transfiguravit Do-
C minus? Quando enim videbant Judam multi qui
crediderant in Christum, ambulare inter duode-
cim discipulos, sperabant in illum aliqui; quia
talis erat, quales et ceteri: Christus autem quia
in membris suis erat hoc sperantibus, quomodo
in illis est esurientibus et sitientibus; quomodo
dixit Esurivi, sic dixit *Speravi*. Proinde si sic
illi dicamus, Domine, quando sperasti? quomo-
do illi dictum est, Domine, quando esuristi? Matth. 25. 37. etc.
quomodo nobis ibi dixit, Cum uni ex minimis
meis fecistis, mihi fecistis; sic potest dicere,
Cum unus ex minimis meis speravit, ego spe-
ravi. In quem speravi? *Homo pacis meæ, in
quem speravi, qui edebat panes meos*. Quomodo
ipsum ostendit in passione, de istis verbis pro-
phetiæ? Per buccellam illum designavit, ut appa- Johan. 13. 26.
D reret de illo dictum, *Qui edebat panes meos*.
Rursus quando venit ut traderet eum, osculum Matth. 26. 49.
illi dedit, ut appareret de illo dictum, *Homo* Marci 14. 45.
pacis meæ.

12. *Tu autem Domine miserere mei*. Hoc ex v. 11.
forma servi, (*c*) hoc ex forma inopis et paupe- v. 2.
c ris. Beatus enim qui intelligit super egenum et
pauperem. *Miserere mei, et resuscita me, et red-
dam illis*. Videte quando dictum est, jam factum
est. Occiderunt enim Christum Judæi, ne perde- Johan. 11. 48.
rent locum: illo occiso perdiderunt locum, era-

(a) Sic plerique MSS. At editi, *veni introrsus ad caput*.
(b) Sic. MSS. At editi, *invenimus hominem bonum dixisse cuidam, et tale bonum quale nos optamus, et tamen maledictum appellatum, quando cæco illi quondam, illuminato et corpore et corde conviciabantur Judæi*, etc.
(c) Editi: *hoc ex persona inopis*. MSS. *ex forma*.
Ibidem Am. et MSS. *perdiderunt locum, eradicato regno*.

dicati a regno, dispersi sunt. Suscitatus reddi-
dit illis tribulationem: reddidit ad admonitio-
nem, nondum ad damnationem. Civitas enim illa
in qua fremuit populus, tamquam leo rapiens
Luc. 23. 21. Johan. 19. 6. et rugiens, exclamans, Crucifige, crucifige, era-
dicatis inde Judæis, Christianos habet, a Judæo
nullo inhabitatur. Plantata est ibi Ecclesia Chri-
sti, unde eradicatæ sunt spinæ synagogæ. Pro-
Psal. 117. 12. inde vere ignis eorum exarsit, sicut in spinis:
Dominus autem tamquam lignum viride erat.
Hoc ipse ait, quando plangebant quædam mu-
Luc. 23. 21. lieres veluti moriturum Christum, Nolite flere
super me, sed super vos ipsas flete, et super fi-
Ibidem 31. lios vestros: ex hoc prædicens, *Suscita me, et*
reddam illis. Si enim in viridi ligno hæc faciunt,
in arido quid fiet? Quando possit viride lignum
Psal. 117. 12. consumi ab igne spinarum? Exarserunt enim
velut ignis in spinis. Ignis spinas consumit, et
cuicumque viridi ligno adhibetur, difficile accen-
ditur; humor enim ligni resistit flammæ lentæ
et marcidæ, tamen idoneæ ad consumendas spi-
nas. *Et suscita me, et reddam illis.* Ne forte sa-
ne, Fratres, minus potentem Filium, quam Pa-
trem putetis, ex eo quia dixit, *Suscita me*, quod
ipse se suscitare non possit. Hoc enim suscita-
vit quod mori poterat: id est, caro mortua est,
caro suscitata est. Ne tamen putetis, quia Deus
pater Christi potuit suscitare Christum, id est,
carnem Filii sui; et ipse Christus, cum Verbum
sit Dei æquale Patri, non poterat carnem suam
Johan. 2. 19. suscitare: audite ex Evangelio, Solvite templum
hoc, et in triduo suscitabo illud. Hoc Evangeli-
sta, ne etiam inde dubitaremus, dicebat, inquit,
de templo corporis sui. *Et resuscita me, et red-*
dam illis.

v. 12. 13. *In hoc cognovi quoniam voluisti me, quo-*
niam non gaudebit inimicus meus super me.
Quia gavisi sunt Judæi, quando viderunt Chri-
stum crucifixum, implesse se arbitrati sunt vo-
luntatem nocendi: effectum fructum sævitiæ suæ
viderunt Christum in cruce pendentem; agita-
Matth. 27. 26. verunt caput, Si Filius Dei est, descendat de cru-
ce. Non descendebat qui poterat: non (a) poten-
tiam demonstrabat, sed patientiam docebat. Si
enim hæc illis dicentibus de cruce descenderet,
quasi insultantibus cessisse videretur, et victus
opprobria tolerare non potuisse crederetur: ma-
gis mansit in cruce illis insultantibus, fixus illis
nutantibus. Ideo enim et caput agitabant, quia
vero capiti non inhærebant. Docuit nos plane
ille patientiam. Nam quod est fortius fecit, qui
noluit facere quod Judæi provocabant. Multo est
enim potentius de sepulcro surgere, quam de
cruce descendere. *Quoniam non gaudebit inimi-*
cus meus super me. Gavisi sunt ergo tunc: re-
surrexit Christus, glorificatus est Christus. Vi-
dent modo in nomine ipsius converti genus hu-
manum, modo insultent, modo caput agitent:
immo jam caput figant, aut si agitant caput,
stupendo et mirando agitent. Modo enim dicunt,

A Numquid forte ille est quem dixerunt Moyses et
Prophetæ? De illo enim dixerunt, Sicut ovis ad Isai. 53. 7.
immolandum ductus est, et sicut agnus coram »
tondente se sine voce, sic non aperuit os suum: »
vulneribus ejus sanati sumus. Videmus enim,
quia crucifixus iste ducit post se genus huma-
num; et sine caussa dixerunt patres nostri, Oc-
cidamus eum, ne sæculum post illum pergat. Johan. 12. 19.
Forte non post eum pergeret, si non esset occi-
sus. *In hoc cognovi quoniam voluisti me, quo-*
niam non gaudebit inimicus meus super me.

14. *Me autem propter innocentiam meam su-* v. 13.
scepisti. Vere innocentiam: integritatem sine
peccato, redditionem sine debito, flagellum sine
merito. *Propter innocentiam meam suscepisti*
me, et confirmasti me in conspectu tuo in æter-
B *num.* Confirmasti me in æternum, infirmasti ad
tempus: confirmasti in conspectu tuo, infirma-
sti in conspectu hominum. Quid ergo? Laudes
illi, gloria illi. *Benedictus Dominus Deus Israel.* v. 14.
Ille est enim Deus Israel, Deus noster, Deus Ja-
cob, Deus minoris filii, Deus minoris populi. Ne-
mo dicat, De Judæis hoc dixit, non sum ego
Israel. Magis Judæi non sunt Israel. Major enim Gen. 25. 23.
filius, ipse est major populus reprobatus: mi-
nor, populus dilectus. Major serviet minori;
modo impletum est: modo, Fratres, nobis ser-
viunt Judæi, tamquam capsarii nostri sunt, stu-
dentibus nobis codices portant. Audite in quo
nobis Judæi serviunt, et non sine caussa. Cain
ille frater major, qui occidit minorem fratrem, Gen. 4. 15.
accepit signum ne occideretur, id est, ut maneat
C ipse populus. Apud illos sunt Prophetæ, et Lex,
in qua Lege et in quibus Prophetis Christus præ-
dicatus est. Quando agimus cum paganis, et
ostendimus hoc evenire modo in Ecclesia Chri-
sti, quod ante prædictum est de nomine Chri-
sti, de capite et corpore Christi, ne putent nos
finxisse illas prædictiones, et ex his rebus quæ
acciderunt, quasi futuræ essent, nos conscri-
psisse, proferimus codices Judæorum. Nempe
Judæi inimici nostri sunt, de chartis inimici
convincitur adversarius. Omnia ergo Dominus
distribuit, omnia pro salute nostra ordinavit.
Prædixit ante (b) nos, implevit hoc tempore no- b
stro, et quæ nondum implevit, impleturus est.
Itaque tenemus redditorem, ut credamus debito-
rem: quia et illa quæ nondum dedit, dabit; sicut
D ea quæ nondum dederat, dedit. Si quis probare
vult ubi sint scripta, legat Moysen et Prophetas.
Si aliquis perstrepit inimicus, et dicit, Vos vo-
bis prophetias finxistis: proferantur codices Ju-
dæorum, quia major serviet minori. Ibi legant Gen. 25. 23.
ista prædicta, quæ modo videmus impleta: et
dicamus omnes, ***Benedictus Dominus Deus Is-***
rael, a sæculo et in sæculum: et dicet omnis po-
pulus, fiat, fiat.

(a) MSS. magno consensu, non *impotentiam demon-*
strabat.

(b) Plerique MSS. *Prædixit ante annos, implevit hoc*
tempore, et quæ etc. Unus, *ante multos annos.*

IN PSALMUM XLI.

Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. Olim est ut desiderat anima nostra in verbo Dei gaudere vobiscum, et in illo vos salutare, qui est nostrum adjutorium et salutare. Quod ergo Dominus dat, audite per nos, et in illo exsultate nobiscum in sermone ejus, et in veritate et in caritate ejus. Psalmum enim suscepimus, de quo loquendum est vobis, con-
a gruum desiderio (*a*) vestro: Cœpit enim ipse Psalmus a sancto quodam desiderio, et ait qui
v. 2. sic cantat, *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus*. Quis ergo est qui hoc dicit? Si volumus, nos sumus. Et quid quæras extra quisnam sit, cum in tua potestate sit esse quod quæris? Tamen non unus homo est, sed unum corpus est:
Coloss 1. 24. corpus autem Christi Ecclesia est. Nec in omnibus qui intrant Ecclesiam, invenitur tale desiderium: sed tamen quicumque suavitatem Domini gustaverunt, et quod eis sapit agnoscunt in Cantico, non putent se solos esse, sed talia semina sparsa credant in agro Dominico, toto orbe terrarum, et cujusdam unitatis Christianæ esse vocem hanc, *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, sic desiderat anima mea ad te Deus*. Et quidem non male intelligitur vox esse eorum, qui cum sint catechumeni, ad gratiam sancti lavacri festinant. Unde et sollemniter cantatur hic Psalmus, ut ita desiderent fontem remissionis peccatorum, quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum. Sit hoc, habeatque locum intellectus iste in Ecclesia et veracem et sollemnem. Verumtamen, Fratres, videtur mihi etiam in baptismate fidelibus nondum esse satiatum tale desiderium: sed fortassis, si norunt ubi peregrinentur, et quo eis transeundum sit, etiam ardentius inflammantur.

b 2. Denique titulus ejus est, *In finem*, (*b*) *in*
v. 1. Psal. 43. et 44 et 45. etc. *intellectum, filiis Core, Psalmus*. Filios Core invenimus et in aliis Psalmorum titulis, et jam tractasse nos meminimus, et locutos esse quid sibi hoc nomen velit: ita tamen nunc commemorandus est iste titulus, ut non nobis quasi præjudicet quod jam diximus, ut deinceps non dicamus: non enim ubicumque diximus, omnes adfuerunt. Core aliquis homo fuerit, sicut fuit, habueritque filios qui appellarentur filii Core:
Num. 16. 11. nos tamen arcanum sacramenti scrutemur, ut nomen hoc mysterium, quo gravidum est, pariat. Magni enim sacramenti res est, ut Christiani appellentur filii Core. Unde filii Core? filii
Matth. 9 15. sponsi, filii Christi. Dicti sunt enim Christiani, filii sponsi. Quare ergo Core Christus? Quia Core interpretatur Calvaria. Multo remotius est hoc. Quærebam quare Core Christus: intentius quæro, quare Christus ad Calvariam pertinere

A videatur. Nonne jam occurrit in loco Calvariæ Matth. 27. 33.
crucifixus? Occurrit omnino. Ergo filii sponsi, filii passionis illius, filii redemti sanguine illius, filii crucis illius, portantes in fronte quod inimici in Calvariæ loco fixerunt, appellantur filii Core: illis cantatur iste Psalmus in intellectum. (*c*) Intellectu itaque excitemur; et si no-
c bis cantatur, intelligamus. Quid intellecturi sumus? In quem intellectum Psalmus iste cantatur? Audeo dicere: Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Rom. 1. 20.
Eia Fratres, aviditatem meam capite, desiderium hoc mecum communicate: simul amemus, simul in hac siti exardescamus, simul ad fontem intelligendi curramus. Desideremus ergo velut cervus fontem, excepto illo fonte
B quem propter remissionem peccatorum desiderant baptizandi, et jam baptizati desideremus illum fontem, de quo Scriptura alia dicit, Quoniam apud te est fons vitæ. Ipse enim fons et Psal 35 10.
lumen est: quoniam in lumine tuo videbimus lumen. Si et fons est, et lumen est; merito et intellectus est, quia et satiat animam avidam sciendi; et omnis qui intelligit, luce quadam non corporali, non carnali, non exteriore, sed interiore illustratur. Est ergo, Fratres, quædam lux intus, quam non habent qui non intelligunt. Unde jam eos qui desiderant hunc fontem vitæ, et inde aliquid carpunt, alloquitur Apostolus obsecrans, et dicit, Ut jam non ambuletis sicut et gentes ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati intelligentia, alienati a vita Ephes. 4 17.
C Dei per ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum. Si ergo illi obscurati sunt intelligentia, id est, quia non intelligunt, obscurantur: ergo qui intelligunt illuminantur. Curre ad fontes, desidera aquarum fontes. Apud Deum est fons vitæ et indeficcabilis fons: in illius luce lumen inobscurabile. Lumen hoc desidera, quemdam fontem, quoddam lumen quale non norunt oculi tui; cui lumini videndo oculus interior præparatur, cui fonti hauriendo sitis interior inardescit. Curre ad fontem, desidera fontem: sed noli utcumque, noli ut qualecumque animal currere; ut cervus curre. Quid est, ut Cervi proprietates allegoricæ
cervus? Non sit tarditas in currendo, impigre curre, impigre desidera fontem. Invenimus enim insigne velocitatis in cervo.

D 3. Sed forte non hoc Scriptura solum nos in cervo considerare voluit, sed et aliud. Audi quid aliud est in cervo. Serpentes necat, et post serpentium interemtionem majori siti inardescit, peremtis serpentibus ad fontes acrius currit. Serpentes vitia tua sunt: consume serpentes iniquitatis, tunc amplius desiderabis fontem veritatis. Avaritia forte in te tenebrosum aliquid sibilat, et sibilat adversus verbum Dei, sibilat adversus præceptum Dei: et quia tibi dicitur, Contemne aliquid, ne facias iniquitatem: si ma-

(a) MSS. aliquot, *desiderio nostro*: multo plures, *desiderium nostrum*.

(b) Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *In finem intellectus*.

(c) Aliquot MSS. *Intellectum itaque scrutemur*.

Ibidem plerique MSS. *desiderium hoc meum c omma nicate*.

vis facere iniquitatem, quam aliquod commodum temporale contemnere, morderi eligis a serpente, quam perimere serpentem. Cum ergo adhuc faveas vitio tuo, cupiditati tuæ, avaritiæ tuæ, serpenti tuo, quando in te invenio tale desiderium, quo curras ad fontem aquarum? quando concupiscis fontem sapientiæ, cum adhuc labores in veneno malitiæ? Interfice in te quidquid contrarium est veritati: et cum te videris tamquam vacare a cupiditatibus perversis, noli remanere quasi non sit quod desideres. Est enim aliquid, quo te tollas; si jam egisti in te, ut non sit impeditor contra te. Dicturus enim es forte jam mihi, si cervus es, Deus novit, non me jam avarum, non me jam cujusquam rem concupiscere, non adulterii cupiditate flagrare, non cujusquam odio invidiaque tabescere, et cetera hujusmodi; dicturus es, Non habeo hæc: et quæris forte unde delecteris. Desidera ad fontes aquarum: habet Deus unde te reficiat, et impleat venientem ad se, et sitientem post interemtionem serpentium, tamquam velocem cervum.

4. Est aliud quod animadvertas in cervo. Traduntur cervi, et a quibusdam etiam visi sunt; non enim de illis tale aliquid scriberetur, nisi antea videretur: dicuntur ergo cervi vel quando in agmine suo ambulant, vel quando natando alias terrarum partes petunt, onera capitum suorum super se invicem ponere, ita ut unus præcedat, et sequantur qui supra eum capita ponant, et supra illos alii consequentes, et deinde alii, donec agmen finiatur: ille autem unus qui pondus capitis in primatu portabat, fatigatus redit ad posteriora, ut alius ei succedat, qui portet quod ille portabat, atque ille fatigationem suam recreet posito capite, sicut et ceteri ponebant: ita vicissim portando quod grave est, et viam peragunt, et invicem se non deserunt. Nonne quosdam cervos alloquitur Apostolus,
Gal. 6. 2. dicens, Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi?

5. Talis ergo cervus in fide constitutus, nondum videns quod credit, cupiens intelligere quod
a diligit, patitur et contrarios (a) non cervos, obscuratos intelligentia, in tenebris interioribus constitutos, vitiorum cupiditate cæcatos; insuper insultantes et dicentes homini credenti, et quod credit non ostendenti,
v. 4. *Ubi est Deus tuus?* Quid ergo iste cervus fecerit contra hæc verba, audiamus, ut et ipsi, si possumus, faciamus. Primo expressit sitim suam: *Quemadmodum*,
v. 2. inquit, *cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.* Quid si cervus ad fontes aquarum lavandi caussa desiderat? Utrum ergo bibendi an lavandi caussa, nescimus. Audi quid sequitur, et noli quærere:
v. 3. *Sitivit anima mea ad Deum vivum.* Quod dico, *Quemadmodum cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus,*

A hoc dico, *Sitivit anima mea ad Deum vivum.* Quid sitivit? *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei.* Hoc est quod sitio, venire et apparere. Sitio in peregrinatione, sitio in cursu: satiabor in adventu. Sed *quando veniam?* Et quod citius est Deo, tardum est desiderio. *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei?* Ex illo desiderio est et hoc, ex quo clamatur alibi, Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inha- Psal. 26. 4.
bitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ. »
Quare hoc? Ut contempler, inquit, delectatio- »
nem Domini. *Quando veniam et apparebo ante faciem Domini?*

6. Interim dum meditor, dum curro, dum in v. 4.
via sum, antequam veniam, antequam appaream:
Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte,
B *cum dicitur mihi per singulos dies, Ubi est Deus tuus? fuerunt mihi*, inquit, *lacrymæ meæ*, non amaritudo, sed *panis.* Suaves erant mihi ipsæ lacrymæ: sitiens illum fontem, quia bibere nondum poteram, avidius meas lacrymas manducabam. Non enim dixit, Factæ sunt mihi lacrymæ meæ potus, ne ipsas desiderasse videretur sicut fontes aquarum: sed servata illa siti, qua inardesco, qua rapior ad fontes aquarum, panis mihi factæ sunt lacrymæ meæ, dum differor. Et utique manducando lacrymas suas, sine dubio plus sitit ad fontes. Die quippe ac nocte factæ sunt mihi lacrymæ meæ panis. Cibum istum qui panis dicitur, die comedunt homines, nocte dormiunt: panis autem lacrymarum et die et nocte comeditur; sive totum tempus accipias diem et
C noctem; sive diem intelligas pro hujus sæculi prosperitate, noctem vero pro hujus sæculi adversitate. Sive, inquit, in prosperis rebus sæculi, sive in adversis rebus sæculi, ego desiderii mei lacrymas fundo, ego desiderii mei aviditatem non desero: et cum in mundo bene est, mihi male est, antequam apparebo ante faciem Dei. Quid ergo (b) dici quasi gratulari me cogis, si b
aliqua hujus sæculi prosperitas arriserit? nonne deceptoria est? nonne fluxa, caduca, mortalis? nonne temporalis, volatica, transitoria? nonne plus habet deceptionis quam delectationis? Cur ergo non et in ipsa fiant mihi lacrymæ meæ panis? Si quidem et cum felicitas sæculi circumfulget, quamdiu sumus in corpore, peregrina- 2. Cor. 5. 6.
mur a Domino; et *dicitur mihi quotidie, Ubi est*
D *Deus tuus?* Quia paganus si hoc mihi dixerit, non illi et ego possum dicere, *Ubi est Deus tuus?* Deum quippe suum digito ostendit. Intendit enim digitum ad aliquem lapidem, et dicit, Ecce est Deus meus, *Ubi est Deus tuus?* Cum lapidem irrisero, et erubuerit qui demonstravit, tollit oculum a lapide, suspicit cælum, et forte in solem digitum intendens, iterum dicit, Ecce Deus meus, *Ubi est Deus tuus?* Invenit ille quod ostenderet oculis carnis: ego autem non quasi non habeam quem ostendam, sed non habet ille oculos quibus ostendam. Potuit enim ille oculis corporis mei

(a) Sic MSS. At editi, *contrarios cervos, non solum obscuratos* etc.

(b) Sic MSS. At editi, *Quid ergo dicit? quasi gratulari* etc.

ostendere Deum suum solem, quibus ego oculis A ostendam solis creatorem?

7. Verumtamen audiendo quotidie, *Ubi est Deus tuus?* et in lacrymis meis quotidianis pastus, die ac nocte meditatus sum quod audivi, *Ubi est Deus tuus?* quæsivi etiam ego ipse Deum meum, ut si possem, non tantum crederem, sed aliquid et viderem. Video enim quæ fecerit Deus meus, non autem video ipsum Deum meum qui
Psal. 41. 2. fecit hæc. Sed quoniam sicut cervus desidero ad
Psal. 35. 10. fontes aquarum, et est apud eum fons vitæ et in
Psal. 41. 1. intellectum scriptus est Psalmus filiis Core, et
Rom. 1. 20. invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: quid agam, ut inveniam Deum meum? Considerabo terram: facta est terra. Est magna pulcritudo terrarum; sed habet artificem. B Magna miracula sunt seminum atque gignentium; sed habent ista omnia creatorem. Ostendo magnitudinem circumfusi maris, stupeo, miror, artificem quæro, cælum suspicio et pulcritudinem a siderum, admiror splendorem solis (a) exserendo diei sufficientem, lunam nocturnas tenebras consolantem: mira sunt hæc, laudanda sunt hæc, vel etiam stupenda sunt hæc, neque enim terrena, sed jam cælestia sunt hæc: nondum ibi stat sitis mea: hæc miror, hæc laudo: sed eum qui fecit hæc, sitio. Redeo ad meipsum, et quis sim etiam ipse qui talia quæro, perscrutor: invenio me habere corpus et animam; unum quod regam, aliud quo regar; corpus servire, animam imperare. Discerno animam melius esse aliquid quam corpus, ipsumque inquisitorem talium re- C rum non corpus, sed animam video: et tamen hæc omnia quæ collustravi, per corpus ea me collustrasse cognosco. Terram laudabam, oculis cognoveram; mare laudabam, oculis cognoveram; cælum, sidera, solem lunamque laudabam, oculis cognoveram. Oculi membra sunt carnis, fenestræ sunt mentis: interior est qui per has videt; quando cogitatione aliqua absens est, frustra patent. Deus meus qui fecit hæc, quæ oculis video, non istis oculis est inquirendus. Ali- b quid etiam per seipsum animus ipse (b) conspiciat, utrum sit aliquid quod non per oculos sentiam, quasi colores et lucem; non per aures, quasi cantum et sonum; non per nares, quasi odorum suavitatem; non per palatum et linguam, D quasi saporem; non per totum corpus, quasi duritiem et mollitiem, rigorem atque fervorem, asperitatem lenitatemque pertractem; sed utrum sit aliquid intus quod videam. Quid est intus videam? quod neque color sit, neque sonus, neque odor, neque sapor, neque calor, aut frigus, aut duritia, aut mollitudo. Dicatur ergo mihi, quem colorem habeat sapientia. Cum cogitamus justitiam, ejusque intus in ipsa cogitatione pulcritudine fruimur, quid sonat ad aures? quid tamquam vaporeum surgit ad nares? quid ori infertur? quid manu tractatur et delectat? Et intus est, et pulcra est, et laudatur, et videtur: et si in tenebris sunt oculi isti, animus illius luce perfruitur. Quid est illud quod Tobias videbat, quan- Tob. 4. 2.
do videnti filio cæcus consilium vitæ dabat? Est ergo aliquid quod animus ipse corporis dominator, rector, habitator videt; quod non per oculos corporis sentit, non per aures, non per nares, non per palatum, non per corporis tactum, sed per seipsum: et utique melius quod per seipsum, quam quod per servum suum. Est prorsus, seipsum enim per seipsum videt, et animus ipse ut norit se, videt se. Nec utique ut videat se, corporalium oculorum quærit auxilium: immo vero ab omnibus corporis sensibus, tamquam impedientibus et perstrepentibus abstrahit se (c) ad se, ut videat se in se, ut nove- c rit se apud se. Sed numquid aliquid tale Deus ipsius est, qualis est animus? Non quidem videri Deus nisi animo potest, nec tamen ita ut animus videri potest. Aliquid enim quærit animus iste quod Deus est, de quo illi non insultent qui dicunt, *Ubi est Deus tuus?* Aliquam quærit incommutabilem veritatem, sine defectu substantiam. Non est talis ipse animus, deficit, proficit; novit, ignorat; meminit, obliviscitur; modo illud vult, modo non vult. Ista mutabilitas non cadit in Deum. Si dixero mutabilis est Deus, insultabunt mihi qui dicunt, *Ubi est Deus tuus?*

8. Quærens ergo Deum meum in rebus visibilibus et corporalibus, et non inveniens; quærens ejus substantiam in meipso, quasi aliquid sit qualis ego sum, neque hoc inveniens; aliquid super animam esse sentio Deum meum. Ergo, ut eum (d) tangerem, *Hæc meditatus sum, et* d
effudi super me animam meam. Quando anima v. 5.
mea contingeret quod super animam meam quæritur, nisi anima mea super seipsam effunderetur? Si enim in seipsa remaneret, nihil aliud quam se videret: et cum se videret, non utique Deum suum videret. Dicant jam insultatores mei, *Ubi est Deus tuus?* dicant: ego quamdiu non video, quamdiu differor, manduco die ac nocte lacrymas meas. Dicant illi adhuc, *Ubi est Deus tuus?* quæro ergo Deum meum in omni corpore, sive terrestri, sive cælesti, et non invenio: quæro substantiam ejus in anima mea, et non invenio: meditatus sum tamen inquisitionem Dei mei, et per ea quæ facta sunt, invisibilia Dei mei cupiens intellecta conspicere, effudi super me animam meam; et non jam restat quem tangam, nisi Deum meum. Ibi enim domus Dei mei, Rom. 1. 20.
super animam meam: ibi habitat, inde me prospicit, inde me creavit, inde me gubernat, inde mihi consulit, inde me excitat, inde me vocat, inde me dirigit, inde me ducit, inde me perducit.

9. Ille enim qui habet altissimam in secreto domum, habet etiam in terra tabernaculum. Tabernaculum ejus in terra, Ecclesia ejus est adhuc peregrina. Sed hic quærendus est, quia in

(a) Editi, *exercitio diei.* Aliquot MSS. *exercendo.* Alii, *exserendo.*
(b) Ita in MSS. At in editis, *conspicit.*

(c) Sic MSS. At editi, *a se.*
(d) Apud Lov. interponitur hic, *animi intellectu,* hoc ab Er. et MSS. abest.

tabernaculo invenitur vis, per quam venitur ad domum. Etenim cum effunderem super me animam meam, ad attingendum Deum meum, quare hoc feci? *Quoniam ingrediar in locum tabernaculi.* Nam extra locum tabernaculi errabo quærens Deum meum. *Quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.* In locum tabernaculi ingrediar, admirabilis tabernaculi usque ad domum Dei. Jam enim multa admiror in tabernaculo. Ecce quanta admiror in tabernaculo: Tabernaculum enim Dei in ter-
Rom. 6. 12. ra, homines sunt fideles: admiror in eis ipsorum membrorum obsequium; quia non in eis regnat peccatum ad obediendum desideriis ejus, nec exhibent membra sua arma iniquitatis peccato, sed exhibent Deo vivo in bonis operibus: animæ servienti Deo membra corporalia militare admiror. Respicio et ipsam animam obedientem Deo, distribuentem opera actus sui, frenantem cupiditates, pellentem ignorantiam, extendentem se ad omnia aspera et dura toleranda, justitiam et (*a*) caritatem impendentem ceteris. Miror et istas virtutes in anima: sed adhuc in loco tabernaculi ambulo. Transeo et hæc: et quamvis admirabile sit tabernaculum, stupeo cum pervenio usque ad domum Dei. De qua domo dicit in alio Psalmo, cum proposuisset sibi quamdam duram et difficilem quæstionem, quare in hac terra plerumque bene est malis, et male est bonis, et
Psal. 72. 16. ait, Suscepi cognoscere, hoc labor est ante me, » donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima. Ibi est enim fons intellectus, in sanctuario Dei, in domo Dei. Ibi intellexit iste in novissima, et solvit quæstionem de felicitate iniquorum, et labore justorum. Quomodo solvit? Quia mali cum hic differuntur, ad pœnas sine fine servantur; et boni cum hic laborant, exercentur, ut in fine hereditatem consequantur. Et hoc ille in sanctuario Dei cognovit, intellexit in novissima. Adscendens tabernaculum, pervenit ad domum Dei. Tamen dum miratur membra tabernaculi, ita perductus est ad domum Dei, (*b*) quamdam dulcedinem sequendo, interiorem nescio quam et occultam voluptatem, tamquam de domo Dei sonaret suaviter aliquod organum: et cum ille ambularet in tabernaculo, audito quodam interiore sono, ductus dulcedine, sequens quod sonabat, abstrahens se ab omni strepitu carnis et sanguinis, pervenit usque ad domum Dei. Nam viam suam et ductum suum sic ipse commemorat, quasi diceremus ei, Miraris tabernaculum in hac terra: quomodo pervenisti ad secretum domus Dei? *In voce*, inquit, *exultationis et confessionis, soni festivitatem celebrantis.* Festa cum hic homines celebrant suæ quoque luxuriæ, consuetudinem habent constituere organa ante domos suas, (*c*) aut ponere symphoniacos, vel quæque musica ad luxuriam servientia et illicientia. Et ubi audita fuerint hæc, quid dicimus qui transimus? Quid hic agitur? Et respondetur nobis, aliqua esse festa. Natalitia, inquit, celebrant nuptiæ hic sunt: ut non videantur inepta illa cantica, sed excusetur festivitate (*d*) luxuria. In domo Dei festivitas sempiterna est. Non enim aliquid ibi celebratur et transit. Festum sempiternum, chorus Angelorum: vultus præsens Dei, lætitia sine defectu. Dies hic festus ita est, ut nec aperiatur initio, nec fine claudatur. De illa æterna et perpetua festivitate sonat nescio quid canorum et dulce auribus cordis: sed si non perstrepat mundus. Ambulanti in hoc tabernaculo, (*e*) et miracula Dei in redemtionem fidelium consideranti, mulcet aurem sonus festivitatis illius, et rapit cervum ad fontes aquarum.

10. Sed quia, Fratres, quamdiu sumus in cor- 2. Cor. 5. 6.
pore hoc, peregrinamur a Domino, et corpus Sap. 9. 15.
quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: etsi utcumque nebulis diffugatis ambulando per desiderium, ad hunc sonum pervenerimus interdum, ut aliquid de illa domo Dei nitendo capiamus: onere tamen quodam infirmitatis nostræ ad consueta recidimus, et ad solita ista dilabimur. Et quomodo ibi inveneramus unde gauderemus, sic hic non deerit quod gemamus. Etenim cervus iste manducans die ac nocte lacrymas suas, raptus desiderio ad fontes aquarum, interiorem scilicet dulcedinem Dei, effundens super se animam suam, ut tangeret quod est super animam suam, ambulans in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, et ductus interioris et intelligibilis soni jucunditate, ut omnia exteriora contemneret, et in interiora raperetur: adhuc tamen homo est, adhuc hic gemit, adhuc carnem fragilem portat, adhuc inter scandala hujus mundi periclitatur. Respexit ergo ad se, tamquam inde veniens, et ait sibi constituto inter has tristitias, et comparans hæc illis ad quæ videnda ingressus est, et post quæ visa egressus est: *Quare*, inquit, *tri-* v. 6.
stis es anima mea, et quare conturbas me? Ecce jam quadam interiore dulcedine lætati sumus, ecce acie mentis aliquid incommutabile, etsi perstrictim et raptim, perspicere potuimus: quare adhuc conturbas me, quare adhuc tristis es? Non enim dubitas de Deo tuo. Non enim non est quod tibi dicas, contra illos qui dicunt, Ubi est Deus tuus? Jam aliquid incommutabile persensi, quare adhuc conturbas me? *Spera in Deum.* Et quasi responderet illi anima ejus in silentio, Quare conturbo te, nisi quia nondum sum ibi, ubi est dulce illud, quo sic rapta sum quasi per transitum? Numquid jam bibo de fonte illo, nihil metuens? jam nullum scandalum pertimesco? jam de cupiditatibus omnibus tamquam edomitis victisque secura sum? Nonne adversus me diabolus vigilat hostis meus? nonne laqueos

(*a*) Duo MSS. *justitiam et veritatem impendentem.*
(*b*) Editi, *percepit quamdam.* Redundat *percepit*, nec est in MSS.
(*c*) Editi, aut *ponere* symphoniam, *vel* etc. MSS. symphoniacos.
(*d*) MSS. nullo fere excepto.
(*e*) Hic in editis additur *admirabilis Dei:* quod a MSS. abest.

A mihi quotidie deceptionis intendit? Non vis ut
conturbem te posita in sæculo, et peregrina ad-
huc a domo Dei mei? Sed, *Spera in Deum*, re-
spondet conturbanti se animæ suæ, et quasi ra-
tionem reddenti perturbationis suæ, propter
mala quibus abundat hic mundus. Interim ha-
Rom. 8. 24. bita in spe. Spes enim quæ videtur, non est
» spes: si autem quod non videmus speramus, per
» patientiam exspectamus.

11. *Spera in Deum*. Quare, *Spera*? *Quoniam*
confitebor illi. Quid ei confiteberis? *Salutare*
v. 7. *vultus mei* * *Deus meus*. A me mihi salus esse
non potest, hoc dicam, hoc confitebor, *Saluta-*
re vultus mei Deus meus. Etenim ut metuat in
his, quæ utcumque intellecta cognoscit, respe-
xit iterum sollicitus ne obrepat inimicus: non-
Rom. 8. 23. dum dicit, Salvus sum ex omni parte. Etenim B
primitias habentes Spiritus, in nobismetipsis
ingemiscimus, adoptionem exspectantes redem-
tionem corporis nostri. Illa perfecta in nobis sa-
lute, erimus in domo Dei viventes sine fine, et
sine fine laudantes eum, cui dictum est, Beati
Psal. 83. 5. qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum
laudabunt te. Hoc nondum est, quia nondum
est salus quæ promittitur: sed confiteor Deo meo
in spe, et dico illi, *Salus vultus mei Deus meus*.
Rom. 8. 24. Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ vi-
detur, non est spes. Persevera ergo ut perve-
nias; persevera donec veniat salus. Audi ipsum
Psal. 26. 14. Deum tuum de interiore tibi loquentem: Sustine
Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum,
Matth. 10. et sustine Dominum: quoniam qui perseverave-
22, et 24. 13. rit usque in finem, hic salvus erit. *Quare* ergo C
tristis es anima mea, et quare conturbas me?
Spera in Deum, quoniam confitebor illi. Hæc
est confessio mea, *Salutare vultus mei Deus*
meus.

12. *Ad meipsum anima mea turbata est*. Num-
Item v. 7. quid ad Deum turbatur? Ad me turbata est. Ad
incommutabile reficiebatur, ad mutabile pertur-
babatur. Novi quia justitia Dei manet: utrum
mea maneat, nescio. Terret enim me Apostolus,
1.Cor.10.12. dicens, Qui se putat stare, videat ne cadat. Ergo
quia non est in me firmitas mihi, nec est mihi
spes de me, *Ad meipsum turbata est anima mea*.
a Vis non conturbetur? Non (a) remaneat in tei-
Psal. 24. 1. pso, et dic, Ad te Domine levavi animam meam.
Hoc planius audi. Noli sperare de te, sed de Deo
tuo. Nam si speras de te, anima tua conturbatur D
ad te; quia nondum invenit unde sit secura de
te. Ergo quoniam ad me conturbata est anima
mea, quid restat nisi humilitas, ut de se ipsa
anima non præsumat? Quid restat nisi ut omni-
no minimam se faciat, nisi ut se humiliet, ut
exaltari mereatur? nihil sibi tribuat, ut ei ab
illo quod utile est tribuatur. Ergo quia ad me
turbata est anima mea, et hanc perturbationem
facit superbia: *Propterea memoratus sum tui, Do-*
mine, de terra Jordanis et Hermoniim a monte
parvo. Unde memoratus sum tui? A monte par-
A vo, et de terra Jordanis. Forte de baptismo, ubi
est remissio peccatorum. Etenim nemo currit
ad remissionem peccatorum, nisi qui displicet si-
bi; nemo currit ad remissionem peccatorum, nisi
qui se confitetur peccatorem; nemo se confite-
tur peccatorem, nisi humiliando seipsum Deo.
Ergo *de terra Jordanis memoratus sum tui, et*
de monte parvo: non de monte magno; ut de
monte parvo tu facias magnum: quoniam qui Luc. 14. 11.
se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exal- et 18. 14.
tabitur. Si autem et interpretationes nominum
quæras, Jordanis est descensio eorum. Descen-
de ergo, ut leveris; noli extolli, ne elidaris. *Et*
de Hermoniim monte parvo. Hermoniim (b) a- b
nathematio interpretatur. Anathema teipsum,
displicendo tibi: displicebis enim Deo, si placue-
B ris tibi. Ergo quia nobis Deus omnia bona præ-
stat, quia ipse bonus est, non quia nos digni su-
mus; quia ille misericors est, non quia in aliquo
promeruimus: *de terra Jordanis et Hermonum*
commemoratus sum Dei. Et quia humiliter com-
memoratur, exaltatus perfrui merebitur: quia
non in se exaltatur qui in Domino gloriatur.

13. *Abyssus abyssum invocat in voce catara-* 1. Cor. 1. 31.
ctarum tuarum. Peragere Psalmum possum for- v. 8.
tasse, adjutus studio vestro, cujus fervorem vi-
deo. De labore autem vestro non satis curo, ut
audiatis; quando et me qui loquor, ita in his la-
boribus sudare cernatis. Aspicientes me labo-
rantem, profecto collaboratis: non enim mihi
laboro, sed vobis. Ergo audite; quia velle vos
video. *Abyssus abyssum invocat in voce cata-*
C *ractarum tuarum*: Deo dixit ille qui ejus com-
memoratus est de terra Jordanis et Hermoniim:
hoc admirando dixit, *Abyssus abyssum invocat*
in voce cataractarum tuarum. Quæ abyssus,
quam abyssum invocat? Vere quia iste intelle-
ctus abyssus est. Abyssus enim est profunditas
quædam impenetrabilis, incomprehensibilis: et
maxime solet dici in aquarum multitudine. Ibi
enim altitudo, ibi profunditas, quæ penetrari
usque ad fundum non potest. Denique quodam Psal. 35. 7.
loco dictum est, Judicia tua abyssus multa: hoc
volente Scriptura commendare, quia judicia Dei
non comprehenduntur. Quæ ergo abyssus, quam
invocat abyssum? Si profunditas est abyssus,
putamus non cor hominis abyssus est? Quid
enim est profundius hac abysso? Loqui homines
D possunt, videri possunt per operationem mem-
brorum, audiri in sermone: sed cujus cogitatio
penetratur, cujus cor inspicitur? Quid intus ge-
rat, quid intus possit, quid intus agat, quid in-
tus disponat, quid intus velit, quid intus nolit,
quis comprehendet? Puto non absurde intelligi
abyssum hominem, de quo alibi dictum est, Ac-
cedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus.
Si ergo homo abyssus est, quomodo abyssus in- Psal. 63. 7.
vocat abyssum? Homo invocat hominem? In-
vocat quasi quomodo Deus invocatur? Non. Sed
invocat, dicitur ad se vocat. Nam dictum est de

(a) Sic MSS. At editi, *Non remaneas*.
(b) Sic MSS. Editi vero, *anathematizatio*: et infra, *a-*
nathematiza.

Apud Æsop. lib. 5. quodam, Mortem invocat: id est, sic vivit, ut A mortem ad se vocet. Nam nemo hominum est qui orationem faciat, et invocet mortem: sed male vivendo homines mortem invocant. *Abyssus abyssum invocat*, homo hominem. Sic discitur sapientia, sic discitur fides, cum abyssus abyssum invocat. Abyssum invocant sancti prædicatores verbi Dei. Numquid et ipsi, non abyssus? Ut
1. Cor. 4. 3. noveris, quia abyssus et ipsi, Apostolus ait, Minimum est ut a vobis dijudicer, aut ab humano die. Quanta autem abyssus sit, audite amplius: Neque enim ego meipsum dijudico. Tantam ne profunditatem creditis esse in homine, quæ lateat ipsum hominem in quo est? Quanta profunditas infirmitatis latebat in Petro, quando quid in se ageretur intus nesciebat, et se mori-
Johan. 13. 37. turum cum Domino vel pro Domino temere pro- B mittebat? quanta abyssus erat? Quæ tamen abyssus nuda erat oculis Dei. Nam hoc illi Christus prænuntiabat, quod in se ipse ignorabat. Ergo omnis homo licet sanctus, licet justus, licet in multis proficiens, abyssus est, et abyssum invocat, quando homini aliquid fidei, aliquid veritatis propter vitam æternam prædicat. Sed tunc est utilis abyssus abysso invocatæ, quando fit in voce cataractarum tuarum. *Abyssus abyssum invocat*, homo hominem lucratur: non tamen in voce sua, sed *in voce cataractarum tuarum*.

14. Alium accipite intellectum: *Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum tuarum*. Ego qui contremisco, cum ad me perturbata est anima mea, a judiciis tuis timui vehementer: judi- C
Psal. 35. 7. cia enim tua abyssus multa, et abyssus abyssum invocat. Nam sub hac carne mortali, laboriosa, peccatrice, molestiis et scandalis plena, concupiscentiis obnoxia, damnatio quædam est de ju-
Gen. 3. 17. dicio tuo: quia tu dixisti peccatori, Morte morieris: et, In sudore vultus tui edes panem tuum. Hæc abyssus prima judicii tui. Sed si male hic vixerint homines, *Abyssus abyssum invocat*: quia de pœna in pœnam transeunt, et de tenebris ad tenebras, et de profunditate ad profunditatem, et de supplicio ad supplicium, et de ardore cupiditatis in flammas gehennarum. Ergo hoc timuit fortassis homo iste, cum ait, *Ad meipsum anima mea turbata est: propterea memoratus sum tui, Domine de terra Jordanis et Hermoniim*. Humilis esse debeo. Exhorrui enim judicia tua, vehementer timui judicia tua: ideo D ad me anima mea turbata est. Et quæ judicia tua timui? Parva-ne judicia sunt tua ista? Magna sunt, dura sunt, molesta sunt: sed utinam sola essent: *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum*: quia tu minaris, tu dicis et post illos labores restare alteram damnationem: *In voce cataractarum tuarum, abyssus*
Psal. 138. 7. *abyssum invocat*. Quo ergo abibo a facie tua, et a spiritu tuo quo fugiam: si abyssus abyssum invocat, si post istos labores timentur graviores?

15. *Omnes suspensiones tuæ et fluctus tui super me ingressi sunt*. Fluctus in his quæ sentio, Item v. 8.
suspensuræ in his quæ minaris. Omnis perpessio mea, fluctus est tuus: omnis comminatio tua, suspensura tua est. In fluctibus invocat abyssus ista, in suspensuris invocat alteram abyssum. In eo quod laboro, omnes fluctus tui: in eo quod minaris gravius, omnes suspensiones tuæ super me ingressæ sunt. Qui enim minatur, non premit, sed suspendit. Sed quia liberas, hoc dixi animæ meæ: Spera in Deum, quoniam confitebor illi, salutare vultus mei Deus meus. Quia magis crebra sunt mala, dulcior erit misericordia tua.

16. Ideo sequitur: *In die mandavit Dominus* v. 6.
misericordiam suam, et nocte declarabit. Nulli vacat audire in tribulatione. Adtendite cum vobis bene est: audite cum vobis bene est: discite cum tranquilli estis, sapientiæ disciplinam, (a) a
et verbum Dei ut cibum colligite. Quando enim quisque in tribulatione est, prodesse illi debet quod securus audivit. Etenim in rebus prosperis mandat tibi Deus misericordiam suam, si ei fideliter servieris; quia liberat te de tribulatione: sed non tibi declarat ipsam misericordiam, quam tibi per diem mandavit, nisi per noctem. Cum venerit ipsa tribulatio, tunc adjutorio te non deserit: ostendit tibi verum fuisse quod tibi per diem mandavit. Etenim scriptum est quodam loco, Speciosa misericordia Domini in tem- Eccl. 35. 16.
pore tribulationis, sicut nubes pluviæ in tempore siccitatis. *In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte declarabit*. Non tibi ostendit quia subvenit tibi, nisi venerit tibi tribulatio, unde eruaris ab illo qui tibi per diem promisit. Ideo admonemur imitari formicam. Prov. 6. 6.
Sicut enim prosperitas sæculi significatur die, adversitas sæculi significatur nocte: ita alio modo prosperitas sæculi significatur æstate, adversitas sæculi significatur hyeme. Et quid facit formica? Per æstatem colligit, quod ei per hyemem prosit. Ergo cum est æstas, cum bene est vobis, cum tranquilli estis, audite verbum Domini. Unde enim fieri potest ut in hac tempestate sæculi hujus sine tribulatione totum hoc mare transeatis? unde fieri potest? cui hoc hominum contigit? Si contigit alicui, plus metuenda est ipsa tranquillitas. *In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte declarabit*.

17. Quid ergo agas in hac peregrinatione? quid agas? *Apud me oratio Deo vitæ meæ*. Hoc v. 10.
hic ago cervus sitiens et desiderans ad fontes aquarum, recordans dulcedinem (b) vocis il- b
lius qua ductus sum per tabernaculum usque ad domum Dei: quamdiu hoc corpus quod corrum- Sap. 9. 15.
pit aggravat animam, *Apud me oratio Deo vitæ meæ*. Non enim ut supplicem Deo, emturus sum de transmarinis locis; aut ut exaudiat me Deus meus, navigabo, ut de longinquo afferam thura et aromata, aut de grege adducam vitulum vel

(a) Quatuor MSS. *et verbi Dei cibum*. Tres alii, *et verbum Dei cibum*.

(b) Sic MSS. At editi, *fontis illius*.

arietem. *Apud me oratio Deo vitæ meæ.* Intus A
habeo victimam quam immolem, intus habeo
thus quod imponam, intus habeo sacrificium quo
Psal. 50. 19. flectam Deum meum: Sacrificium Deo spiritus
contribulatus. Quod sacrificium contribulati spi-
ritus intus habeam, audi: *Dicam Deo, Susceptor
meus es, quare mei oblitus es?* Sic enim hic la-
boro, quasi tu oblitus sis mei. Tu autem exer-
ces me: et novi quia differs mihi, non mihi su-
fers, quod promisisti: sed tamen, *quare mei obli-
tus es?* Tamquam de voce nostra clamavit et ca-
Psal. 21. 2. put nostrum, Deus, Deus meus, quare me dere-
Matth. 17. 46. liquisti? *Dicam Deo, Susceptor meus es, quare
mei oblitus es?*

18. (a) *Ut quid me repulisti?* ex illa altitu- a
Item v. 10. dine fontis intelligentiæ incommutabilis verita-
tis. *Ut quid me repulisti?* Quare gravedine et B
pondere iniquitatis meæ, jam illuc inhians, ad
ista dejectus sum? Dicit alio loco ista vox, Ego
Psal. 30. 13. dixi in ecstasi mea: ubi vidit nescio quid ma-
b gnum, (b) excessu mentis: Ego dixi in ecstasi
mea, projectus sum a facie oculorum tuorum.
Comparavit enim hæc in quibus esset, illis in
c quæ (c) erectus erat, et vidit se longe projectum
a facie oculorum Dei, sicut et hic: *Ut quid me
repulisti, et ut quid contristatus incedo, dum af-
v. 11. fligit me inimicus,* * *dum confringit ossa mea,*
tentator ille diabolus scandalis ubique crebre-
scentibus, quorum abundantia refrigescit cari-
Matth. 24. 12. tas multorum? Cum videamus fortes Ecclesiæ
plerumque scandalis cedere, nonne dicit corpus
Christi, Confringit inimicus ossa mea? Ossa e- C
nim fortes sunt, et aliquando ipsi fortes tenta-
tionibus cedunt. Hæc cum quisquo considerat
ex corpore Christi, ex voce corporis Christi,
nonne clamat, *Ut quid me repulisti, et ut quid
tristis incedo, dum affligit me inimicus, dum
confringit ossa mea?* Non carnes meas tantum,
sed etiam ossa mea: ut in quibus putabatur esse
aliqua fortitudo, videas cedere in tentationibus,
ut ceteri infirmi desperent, quando fortes vi-
dent succumbere. Quanta ista pericula, Fratres
mei?

Item v. 11. 19. *Exprobraverunt mihi qui tribulant me.*
Iterum illa vox: *Dum dicunt mihi per singulos
dies, Ubi est Deus tuus?* Et maxime ista dicunt
in tentationibus Ecclesiæ, *Ubi est Deus tuus?*
Quantum hæc Martyres audierunt, pro nomine D
Christi fortes et patientes, quantum illis dictum
est, Ubi est Deus vester? Liberet vos, si potest.
Tormenta enim ipsorum extrinsecus homines
videbant, coronas intrinsecus non videbant. *Ex-
probraverunt mihi qui tribulant me, dum di-
cunt mihi per singulos dies, Ubi est Deus tuus?*
Et ego propter hæc, quoniam ad me turbata est
anima mea, quid ei aliud quam illud dicam,
v. 12. *Quare tristis es anima mea, et quare conturbas
me?* Et quasi respondenti, Non vis ut contur-
bem te, hic posita in tantis malis? suspirans ad

(a) Sacra biblia verbia istis carent, ut quid me repulisti?
(b) Ita in MSS. At in editis, *excessum mentis.*
(c) Sic Er. et MSS. At Lov. *rectus.*

A bona, sitiens et laborans, non vis ut conturbem
te? *Spera in Deum, quoniam adhuc confitebor
illi.* Dicit ipsam confessionem, reperit spei con-
firmationem: (d) *Salus vultus mei et Deus meus.* d

IN PSALMUM XLII.

* ENARRATIO.

* *Sermo ad populum in die jejunii post meridiem habitus.*

1. PSALMUS iste brevis est: sic satisfacit men-
tibus auditorum, ut molestus non sit ven-
tribus jejunorum. Pascatur ex hoc anima no-
stra, quam tristem esse dicit, qui cantat in hoc
Psalmo: tristem, credo, ex aliquo jejunio suo,
vel potius ex aliqua fame sua. Nam jejunium vo-
luntatis est, fames necessitatis. Esurit Ecclesia,
B esurit corpus Christi, et homo ille ubique diffu-
sus, (e) cujus caput sursum est, membra deor- e
sum: ejus vocem in omnibus Psalmis vel psal-
lentem vel gementem, vel lætantem in spe, vel
suspirantem in re, notissimam jam et familia-
rissimam habere debemus, tamquam nostram.
Non ergo diu est immorandum, ut insinuemus
vobis quis loquatur: sit unusquisque in Christi
corpore, et loquetur hic.

2. Nostis autem omnes qui proficiunt, qui cæ-
lesti illi civitati ingemiscunt, qui peregrinatio-
nem suam norunt, qui viam tenent, qui in desi-
derio terræ illius stabilissimæ spem tamquam
ancoram præfixerunt: nostis ergo quia hoc ge-
nus hominum, hoc semen bonum, hoc frumen-
C tum Christi inter zizania gemit; et hoc donec
veniat tempus messis, id est usque in finem sæ-
culi, sicut exponit quæ non fallitur veritas. Ge-
mens ergo inter zizania, id est, inter malos ho- Matth. 13. 18.
mines, inter dolosos et seductores, aut ira tur-
bulentos, aut insidiis vaneuntos, circumspiciens
simul cum illis esse se tamquam in uno agro
per totum mundum, unam pluviam excipere,
pariter perflari, pariterque secum inter adversa
nutriri, habere simul ista communia dona Dei,
malis bonisque concessa communiter ab illo qui Matth. 5. 45.
facit solem suum oriri super bonos et malos, et
pluit super justos et injustos. Videns ergo se-
men Abrahæ, semen sanctum, quanta cum ma-
lis a quibus quandoque separandum est nunc
habeat communia, æqualiter nasci, eamdem con-
D ditionem generis humani sortiri, pariter morta-
lia ferre corpora, simul uti luce, fontibus, fru-
ctibus, prosperitatibus atque adversitatibus sæ-
culi, sive fame, sive abundantia, sive pace, sive
bello, sive salute, sive peste; videns quanta ha-
beat communia cum malis, cum quibus tamen
non habet caussam communem, erumpit in hanc
vocem, *JUDICA me Deus, et discerne caussam* v. 1.
meam de gente non sancta. Judica, inquit, *me
Deus:* non timeo judicium tuum, quia novi mi-
sericordiam tuam. *Judica me Deus, et discerne
caussam meam de gente non sancta.* Nunc inte-

(d) Plerique MSS. *Salutare*: et quidam in eodem versiculo particulam, et prætermittunt.
(e) Editi, *diffusus est.* Expungitur, *est* auctoritate MSS.

Matth. 13. 30. rim in hac peregrinatione nondum discernis lo- A
cum meum, quia simul cum zizaniis vivo usque
ad tempus messis: nondum discernis pluviam
meam, nondum discernis lucem meam: discerne
caussam meam. Distet inter eum qui in te cre-
dit, et eum qui in te non credit. Par infirmitas
est, sed dispar conscientia: par labor, sed dispar
desiderium. Desiderium impiorum peribit: de
desiderio autem justorum, nisi certus esset pol-
licitator, dubitare deberemus. Finis desiderii no-
stri, ipse promissor. Seipsum dabit, quia sei-
psum dedit: seipsum dabit immortalibus immor-
talem, quia seipsum dedit mortalibus mortalem.
Judica me Deus, et discerne caussam meam de
gente non sancta. Ab homine iniquo et doloso
erue me. Hoc est, *de gente non sancta. Ab ho-* B
mine, a quodam genere hominum: quia quidam
Matth. 24. 40. homo, et quidam homo, et in his duobus unus
assumetur, et unus relinquetur.

3. Et quoniam patientia opus est ferendi us-
que ad messem, quamdam, si dici potest, indi-
scretam discretionem: simul enim sunt, et ideo
discreta nondum sunt: zizania autem zizania
sunt, et frumenta frumenta sunt; et ideo discre-
ta jam sunt: quia ergo fortitudine opus est, im-
ploranda ab illo qui jussit ut fortes simus, et
a nisi fortes ipse fecerit, non erimus (*a*) quod jus-
Matth. 10. 21, et 24. 13. sit; ab illo qui dixit, Qui perseveraverit usque
in finem, hic salvus erit: ne sibi ipsa anima ar-
rogando fortitudinem debilitetur, continuo ad-
v. 2. jungit, *Quia tu es Deus meus fortitudo mea, ut*
quid me repulisti, et ut quid tristis incedo, dum
affligit me inimicus? Caussam quærit tristitiæ C
suæ. *Quare*, inquit, *tristis incedo, dum affligit*
me inimicus? Tristis ambulo, inimicus affligit
me quotidianis tentationibus, immittens vel quod
male amemus, vel quod male timeamus: et con-
tra utrumque pugnans anima, etsi non capta, ta-
men periclitans, contrahitur tristitia, et dicit
Deo, *Ut quid?* Quærat ergo ab ipso, et audiat
ut quid. Quærit enim in Psalmo caussam tristi-
tiæ suæ, dicens, *Ut quid me repulisti, et ut quid*
Isai 57. 16. etc. *tristis incedo?* Audiat ex Isaia, succurrat illi le-
ctio, quæ modo recitata est: Spiritus, inquit, a
» me prodiet, et omnem flatum ego feci: propter
» peccatum modicum quid contristavi illum, et
» averti faciem meam ab illo; et contristatus est,
b et abiit (*b*) tristis in viis suis. Quid ergo quære-
bas, *Ut quid me repulisti, et ut quid tristis in-* D
cedo? Audisti, propter peccatum. Caussa tristi-
tiæ tuæ peccatum est, caussa lætitiæ tuæ justi-
tia sit. Peccare volebas, et laborare nolebas; ut
parum tibi esset quod esses injustus, nisi et eum
injustum voluisses, a quo in te vindicari noluis-
Psal. 118. 71. ses. Respice vocem meliorem in alio Psalmo:
Bonum est mihi quod humiliasti me, ut discam
justificationes tuas. Didiceram elatus iniquitates
meas, discam humiliatus justificationes tuas.
Ut quid tristis incedo, dum affligit me inimicus?

(a) Sic MSS. Editi vero, *non erimus; quod ut simus ab illo erimus qui dixit.*
(b) Apud Lov. deerat, *tristis*: quæ vox ex Er. et MSS. restituitur.

A De inimico quæreris; re vera affligit, sed tu ei
locum dedisti. Et nunc habes quod agas: elige
consilium, regem admitte, tyrannum exclude.

4. Sed ut hoc faciat, quid dicit, quid suppli-
cat, quid orat attende. Ora quod audis, ora cum
audis; omnium nostrum sit ista vox: *Emitte lu-* v. 3.
cem tuam et veritatem tuam, ipsa me deduxe-
runt et perduxerunt in montem sanctum tuum,
et in tabernacula tua. Quia (*c*) ipsa lux tua et c
veritas tua: hæc nomina duo, res una. Quid e-
nim aliud lux Dei, nisi veritas Dei? aut quid
veritas Dei, nisi lux Dei? Et hoc utrumque unus
Christus. Ego sum lux mundi: qui credit in me, Johan. 8. 12.
non ambulabit in tenebris. Ego sum via, veri-
tas et vita. Ipse lux, ipse veritas. Veniat ergo, Johan. 14. 6.
B et eruat nos, discernens modo caussam nostram
a gente non sancta, eruat ab homine iniquo et
doloso: separet frumentum a zizaniis: quia ipse Matth. 13. 41.
mittet Angelos suos messis tempore, ut colli-
gant de regno ejus omnia scandala, et mittant
in ignem ardentem, frumentum autem ejus con-
gregent in horreum. Emittet lucem suam et ve-
ritatem suam; quia ipsa jam nos deduxerunt et
perduxerunt in montem sanctum ejus et in ta-
bernacula ejus. Pignus habemus, præmium spe-
ramus. Sanctus mons ejus, sancta Ecclesia ejus. Dan. 2. 35.
Mons ille est, qui crevit ex minimo lapide, se-
cundum visionem Danielis, confringens regna
terrarum; et in tantum excrescens, ut impleret
universam faciem terræ. In hoc monte se exau-
ditum dicit, qui dicit, Voce mea ad Dominum Psal. 3. 5.
clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo.
C Quisquis præter istum montem orat, non sese
speret exaudiri ad vitam æternam. Exaudiuntur
enim multi ad multa. Nec sibi plaudant quod Matth. 8. 32.
exaudiuntur: exauditi sunt dæmones, ut in por-
cos mitterentur. Exaudiri ad vitam æternam con-
cupiscamus, propter (*d*) desiderium quo dici- d
mus, *Emitte lucem tuam et veritatem tuam.* Illa
lux oculum cordis inquirit. Beati enim, inquit, Matth. 5. 8.
mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Mo-
do in monte ejus sumus, id est, in Ecclesia ejus,
et in tabernaculo ejus. Tabernaculum peregri-
nantium est, domus cohabitantium: est et taber-
naculum peregrinantium et militantium. Cum
audis tabernaculum, bellum intellige, hostem
cave. (*e*) Domus autem quæ erit? Beati qui ha- e
bitant in domo tua, in sæcula sæculorum lauda- Psal. 83. 5.
D bunt te. »

5. Jam ergo perducti ad tabernaculum, et po-
siti in monte sancto ejus, quam spem gerimus?
Et introibo ad altare Dei. Est enim quoddam v. 4.
sublime altare invisibile, quo non accedit inju-
stus. Ad illud altare ille solus accedit, qui ad
istud securus accedit: illic inveniet vitam suam,
quia in isto discernit caussam suam. *Et introi-*
bo ad altare Dei. De monte sancto ejus, et de
tabernaculo ejus, de sancta Ecclesia ejus, in-
troibo ad altare Dei sublime. Quale ibi sacrifi-

(c) Sic MSS. At editi, *Quia ipse est lux tua.*
(d) Tres MSS. *propter quod desiderium dicimus.*
(e) Editi, *domus autem de qua, dixit, Beati etc.* At plerique MSS. *quæ erit.* Gratianensis codex, *qua erit.*

cium est? Ipse qui intrat, assumitur in holocaustum. *Introibo ad altare Dei.* Quid est quod dicit, *ad altare Dei? Ad Deum qui lætificat juventutem meam.* Juventus novitatem significat: tamquam diceret, Ad Deum qui lætificat novitatem meam. Lætificat novitatem meam, qui contristavit vetustatem meam. Incedo enim modo tristis in vetustate, tunc autem stabo gaudens in novitate. *Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.* Quid est in cithara confiteri, et in psalterio confiteri? Non enim semper in cithara, nec semper in psalterio. Duo hæc organa musicorum habent inter se distinctam discretamque rationem, dignam consideratione et commendatione memoriæ. Utromque hoc manibus portatur et tangitur, et significat opera quædam nostra corporalia. Utrumque bonum, si quis norit psallere, si quis norit citharizare. Sed quia psalterium istud organum dicitur quod de superiore parte habet testudinem; illud scilicet tympanum et concavum lignum cui chordæ innitentes resonant: cithara vero idipsum lignum cavum et sonorum ex inferiore parte habet: discernenda sunt opera nostra, quando in psalterio sint, quando in cithara, utraque tamen placita Deo et suavia ejus auditui. Quando ergo ex præceptis Dei aliquid agimus, jussis ejus obtemperantes et obaudientes ad implenda præcepta ejus, ubi facimus, et non patimur, psalterium est. Faciunt enim ita et Angeli; non enim aliquid patiuntur. Cum autem aliquid patimur tribulationum, tentationum, scandalorum in hac terra, quia non patimur nisi ex inferiore parte, id est ex eo quod mortales sumus, ex eo quod primæ
a nostræ caussæ quiddam tribulationum (*a*) debemus, quis patimur multa ab eis qui non sunt de super, cithara est. Venit enim sonus suavis ex inferiore parte: patimur et psallimus, vel potius cantamus et citharizamus. Quando dicebat Apo-
Gal. 1. 12. stolus evangelizare se, et prædicare Evangelium toto orbe terrarum ex præcepto Dei, quia illud Evangelium se non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum accepisse dicebat, de super sonabant chordæ: cum vero dice-
Rom. 5. 3. et 4. bat, Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem; cithara sonabat ex inferiore quidem, sed tamen dulciter. Omnis enim patientia dulcis est Deo. Si autem in ipsis tribulationibus defeceris, citharam fregisti. Quare ergo modo dixit, *Confitebor tibi in cithara?* Pro-
v. 2. pter illud quod dixerat, Ut quid tristis incedo dum affligit me inimicus? Patiebatur enim quiddam ex inferiore afflictione, et in eo ipso tamen volebat placere Deo, et gratias gestiebat agere Deo, fortis in tribulationibus: et quia sine tribulatione esse non poterat, patientiam Deo debebat. *Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.*

6. Et rursus ad animam suam, ut ex inferiore illo sonore ligno capiat sonum, *Ut quid tristis es,* inquit, *anima mea, et ut quid conturbas me?* In tribulationibus sum, in (*b*) languoribus, in mœroribus, ut quid me conturbas, o anima? v. 5 b
Quis dicit? cui dicit? Animæ dicit, omnes novimus: planum est enim, ad illam directus est sermo. *Ut quid tristis es anima mea, et ut quid conturbas me?* Quæritur persona loquens. Numquid caro animæ loquitur, cum caro sine anima non loquatur? Proprium enim magis est, ut anima carnem alloquatur, quam ut caro alloquatur animam. Sed quia non dixit, Quare tristis es caro mea, sed ait, *Quare tristis es anima mea?* (Si enim carnem alloqueretur, fortasse non diceret, *Quare tristis es:* sed, Quare doles? Dolor enim animæ tristitia dicitur: molestia vero quæ fit in corpore, dolor dici potest, tristitia non potest. Sed ex dolore corporis plerumque anima contristatur. Interest tamen quid doleat, et quid contristetur. Dolet enim caro, tristis est anima: et aperta ista vox est, *Ut quid tristis es anima mea?*) non ergo anima alloquitur carnem; quia non dixit, Ut quid tristis es caro mea? nec caro animam; quia absurdum est ut inferior alloquatur superiorem. Ergo intelligimus habere nos aliquid ubi imago Dei est, mentem scilicet atque rationem. Ipsa mens invocabat lucem Dei et veritatem Dei. Ipsa est qua capimus justum et injustum: ipsa est qua discernimus verum a falso: ipsa est quæ vocatur intellectus, quo intellectu carent bestiæ; quem intellectum quisquis in se negligit, et posponit ceteris, et ita abjicit quasi non habeat, audit ex Psalmo, Noli- Psal. 31. 9.
te esse sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Intellectus ergo noster alloquitur animam nostram. Ista in tribulationibus marcida est, fessa (*c*) in angoribus, contracta in tenta- c
tionibus, ægra in laboribus. Erigit eam mens de super capiens veritatem; et dicit, *Ut quid tristis es anima mea, et ut quid conturbas me?*

7. Videte si non est ista allocutio in illo conflictu Apostoli, in se præfigurantis quosdam, et forte nos, et dicentis, Condelector legi Dei se- Rom. 7. 22.
cundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, id est, motus quosdam carnales: et in quadam lucta, et quasi desperatione, invocat gratiam Dei, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Tales ita pugnantes etiam ipse Dominus in se præfigurare dignatus est, cum ait, Tristis est Matth. 26. 38.
anima mea usque ad mortem. Ille enim noverat ad quod venerat. Ille passionem pavebat qui di- Johan 10. 18.
xerat, Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam, nemo tollit illam a me, sed ego ipse pono eam a me, et iterum sumo eam? Sed, Tristis est anima mea usque ad mortem, qui dixit, quædam membra sua in se figuravit. Plerumque enim jam mens bene credit et bene novit futurum bo-

(a) Quinque MSS. *debetur.*
(b) Aliquot MSS. *in angoribus.*
(c) MSS. nonnulli, *in languoribus.*

minem secundum fidem suam in gremio Abra- A
hæ: credit hoc, et tamen cum venerit aliquis ar-
ticulus mortis, turbatur ex familiaritate quadam
sæculi hujus; erigit auditum in illam vocem Dei
internam, audit rationabile carmen intrinsecus.
Ita enim de super in silentio sonat quiddam, non
auribus, sed mentibus, ut quicumque audit il-
lud melos, tædio afficiatur ad strepitum corpo-
ralem, et tota ista vita humana tumultus ei qui-
dam sit, impediens auditum superni cujusdam
soni nimium delectabilis, et incomparabilis, et
ineffabilis. Et re vera cum ita contingit ex ali-
qua perturbatione, vim patitur homo, alloquens
animam suam, *Ut quid tristis es anima mea, et
ut quid conturbas me?* An forte ideo quia diffi-
cile purgata vita invenitur, cum ille judicat qui
novit ad purum et liquidum judicare? Quia etsi B
probabilis jam vita est inter homines, ita ut ho-
mines quid jam reprehendant juste non habeant:
procedit examen ab illius oculis, procedit re-
gula exæquans non fallaciter, et invenit in ho-
mine quædam quæ reprehendat Deus, quæ ho-
mines reprehendenda non videbant, nec ille ipse
totus qui judicandus est: Hæc timens anima for-
te conturbatur: alloquitur eam mens, quasi di-
cens, Quid times de peccatis, quia non potes o-
mnia devitare? *Spera in Dominum, quoniam
confitebor illi.* Quædam sanat præsens allocu-
tio, reliqua purgat fidelis confessio. Plane time,
si justum te dicis; si non habes illam vocem ex
Psal. 142. 2. alio Psalmo, Ne intres in judicium cum servo
tuo. Quare, Ne intres in judicium cum servo
tuo? Misericordia tua mihi opus est. Nam si ju- C
dicium exhibueris sine misericordia, quo ibo?
Psal. 129. 3. Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis
Psal. 142. 2. sustinebit? Ne intres in judicium cum servo
» tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo o-
» mnis vivens. Ergo si non justificabitur in con-
spectu tuo omnis vivens, quia quicumque hic
vivit, quantumlibet juste vivat, væ illi si cum
Jer. 2. 29. illo in judicium intraverit Deus. Nam ex alio
Propheta arrogantes et superbos identidem sic
objurgat: Ut quid vultis mecum judicio conten-
dere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus.
Noli ergo judicio contendere: da operam esse
justus; et quantumcumque fueris, confitere te
a peccatorem; semper spera misericordiam: et (*a*)
in ista humili confessione securus alloquere tur-
bantem te, et tumultuantem adversus te ani- D
mam tuam. *Ut quid tristis es anima mea, et ut
quid conturbas me?* Forte in te volebas spera-
re: *Spera in Dominum*, noli in te. Quid enim es
in te? quid es de te? Ille sit sanitas in te, qui
suscepit vulnera propter te. *Spera*, inquit, *in
Dominum, quoniam confitebor illi.* Quid illi con-
fiteberis? *Salutare vultus mei Deus meus.* Tu
es salutare vultus mei, tu sanabis me. Æger ad
te loquor: agnosco medicum, non me jacto sa-
num. Quid est, agnosco medicum, non me jacto
Psal. 40. 5. sanum? Quod in alio Psalmo dicitur, Ego dixi,

(a) Aliquot MSS. *insta*.
(b) Vaticanus et Regius MSS. *restra est*.

Domine miserere mei, sana animam meam, quo-
niam peccavi tibi.

8. Hæc vox, Fratres, (*b*) tuta est: sed vigilate b
in operibus bonis. Tangite psalterium, obedien-
do præceptis: tangite citharam, tolerando pas-
siones. Frange esurienti panem tuum, audisti ab
Isaia: noli jejunium putare sufficere. Jejunium Isai. 58. 7.
te castigat, non alterum reficit. Fructuosæ erunt
angustiæ tuæ, si alteri præstiteris latitudinem.
Ecce fraudasti animam tuam: cui dabis quod ti-
bi abstulisti? ubi pones quod tibi denegasti?
Quam multos pauperes saginare potest inter-
missum hodie prandium nostrum. Ita jejuna,
ut alio manducante prandisse te gaudeas, pro-
pter orationes, ut exaudiaris. Ibi enim ait, Ad- Ibidem 9. et 10.
huc loquente te dicam, Ecce adsum: si fregeris
ex animo esurienti panem. Quia plerumque fit
a tristibus et a murmurantibus, ut careant tæ-
dio interpellantis, non ut reficiant viscera indi-
gentis. Hilarem autem datorem diligit Deus. Si 2. Cor. 9. 7.
panem dederis tristis, et panem et meritum per-
didisti. Ergo ex animo fac: ut ille qui intus vi-
det adhuc loquente te dicat, Ecce adsum. Quam
celeriter accipiuntur orationes bene operantium:
et hæc justitia hominis in hac vita, jejunium,
eleemosyna, oratio. Vis orationem tuam volare
ad Deum? Fac illi duas alas, jejunium et elee-
mosynam. Tales nos inveniat, ut securos inve-
niat lux Dei, et veritas Dei, cum venerit libera-
re nos a morte, qui jam venit subire pro nobis
mortem. Amen.

IN PSALMUM XLIII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo Dei gratiam plurimum commendat.

1. PSALMUS iste filiis Core dicitur, sicut ejus
titulus præfert. Interpretatur autem Co-
re calvitium vel calvaria, et invenimus in Evan-
gelio Dominum Jesum Christum in loco Calva- Matth. 27. 33.
riæ crucifixum. Ergo clarum est, quod filiis pas-
sionis ejus cantetur hic Psalmus. Habemus au-
tem hinc evidentissimum et firmissimum testi-
monium apostoli Pauli: quia tum cum in perse- Rom. 8. 36.
cutionibus gentilium laboraret Ecclesia, hinc
sumsit versum, quem interponeret ad exhorta-
tionem et consolationem patientiæ. Hic enim di-
ctum est, quod ille in Epistola sua posuit: *Pro-
pter te mortificamur tota die, deputati sumus* v. 22.
velut oves occisionis. Vocem ergo Martyrum au-
diamus in Psalmo: et vox Martyrum videte quam
bonam caussam habeat, cum dicit, *Propter te.*
Nam et Dominus ideo addidit, propter justitiam,
cum diceret, Beati qui persecutionem patiuntur Matth. 5. 10.
propter justitiam: ne quisquam persecutionem
patiens, ex ipsa pœna quæreret gloriam, non bo-
nam habens caussam. Et hinc exhortatus suos
ait, Beati eritis, cum vobis illa et illa fecerint,
vel dixerint homines, propter me. Hinc ergo
vox (*c*), *Propter te mortificamur tota die.* e

(c) Editi, *Hinc ergo vox Martyrum.* Abest, *Marty-
rum*, a MSS.

A 2. Est autem magnæ considerationis et magnæ profunditatis consilium Dei, quid caussæ fuerit, ut cum patres nostros Patriarchas, et totum illum populum Israel eduxerit in manu fortissima de Ægypto, et persequentes inimicos eorum in mari demerserit, duxeritque per contradicentes gentes, debellatisque hostibus in terram promissionis posuerit, victoriasque magnas ex paucitate suorum in magna inimicorum multitudine fecerit: postea placuerit ei quasi avertere se a populo suo, ut stragem occisionis et mortis paterentur sancti ejus, et nemo resisteret, nemo defenderet, nemo prohiberet; quasi averterit faciem suam a gemitibus eorum, quasi oblitus sit eos, quasi ipse non sit Deus,
B qui in manu valida et brachio excelso evidentissima potentia patres nostros, id est illum populum sicut dixi, ab Ægypto liberatum, victis pulsisque de terra sua gentibus constituerit in regno mirantibus omnibus quod sæpe a paucis multi victi essent. Hoc ergo in gemitu confessionis incipit cantari in Psalmo isto. Non frustra enim ista facta sunt, nisi ut intelligatur quare facta sint. Proinde quia facta sunt, manifestum est: quare sint facta, altius quærendum est. Ideo titulus non habet tantum, *filiis Core;*
a sed, (a) *In intellectum filiis Core.* Hoc et in illo
v. 1. c. Psalmo est, cujus primum versum ipse Domi-
Psal. 21. 2. nus de cruce dixit, Deus meus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? Transfigurans enim nos in id quod dicebat, et in corpus
C suum, (quia et nos sumus corpus ejus, ille caput nostrum,) vocem de cruce non dixit suam, sed nostram. Non enim umquam eum dereliquit Deus, nec ipse a Patre umquam recessit: sed propter nos dixit hoc, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Nam sequitur ibi, Longe a salute mea verba delictorum meorum. Et ostendit ex quorum persona hoc dixerit: non enim in ipso delictum potuit inveniri. Clamabo ad te, inquit in ipso Psalmo, per diem, et non exaudies; et nocte, subauditur utique, et non exaudies: sed addidit, et non ad insipientiam mihi, id est, hoc ipsum quod non exaudies, non ad insipientiam mihi, sed ad intellectum. Quid est, ad intellectum non exaudies? Id est, me non exaudies ad temporalia, ut intelligam a te
D desideranda sempiterna. Non ergo relinquit Deus, et cum videtur relinquere, tollit quod male desiderasti, et docet quid debeas bene desiderare. Si enim semper Deus in istis prosperitatibus faveret nobis, ut omnia nobis abundarent, nullamque in tempore isto mortalitatis nostræ tribulationem, nullas pressuras angustiasque pateremur; non diceremus nisi ista esse summa bona quæ præstat Deus servis suis, et majora ab illo non desideraremus. Ideo autem huic vitæ male dulci miscet amaritudines tribulationum, ut alia quæ salubriter dulcis est, requiratur: hoc est, *In intellectum filiis Core.* Denique
A audiamus Psalmum, et ibi potius hoc videamus.

3. *Deus auribus nostris audivimus, patres no-* v. 2.
stri annuntiaverunt nobis, opus quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis. (b) b
Admirantes quare in istis diebus tamquam deseruerit eos quos in passionibus exercere voluerit, recolunt præterita quæ audierunt a patribus, tamquam dicentes, Non ea quæ patimur nobis retulerunt patres nostri. Nam et in illo Psalmo
hoc dixit, In te speraverunt patres nostri, spe- Psal. 21. 17.
raverunt et eruisti eos: ego autem sum vermis, »
et non homo; opprobrium hominum, et abjectio »
plebis. Illi speraverunt, et liberasti eos: ergo ne »
speravi, et dereliquisti me; et sine caussa credidi in te, et sine caussa nomen meum scriptum
B est apud te, et nomen tuum scriptum est in me?
Hæc ergo nobis indicaverunt patres nostri. *Ma-* v. 3.
nus tua gentes disperdidit, et plantasti eos; infirmasti populos, et expulisti eos. Id est, populos expulisti de terra sua, ut istos introduceres atque plantares, eorumque regnum tua misericordia confirmares. Hæc audivimus a patribus nostris.

4. Sed forte ideo illi ista potuerunt, quia fortes erant, quia præliatores, quia invicti, quia exercitati, quia bellicosi? absit. Non hoc indicaverunt nobis patres nostri, non hoc habet Scriptura: sed quid habet, nisi quod sequitur? *Non*
enim in gladio suo hereditate possederunt terram, v. 4.
et brachium ipsorum non salvos fecit eos: sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui. Dextera tua, potentia tua: *brachium*
C *tuum,* ipse Filius tuus. *Et illuminatio vultus tui:* Quid est hoc? Quia talibus signis eis adfuisti, ut præsens intelligereris. Numquid enim quando nobis Deus aliquo miraculo adest, faciem ipsius oculis nostris videmus? Sed effectu miraculi suam præsentiam insinuat hominibus. Denique omnes qui mirantur ad hujuscemodi facta, quid dicunt? Vidi Deum præsentem. *Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui: quoniam complacuisti in eis.* Hoc est, sic cum eis egisti, ut bene placeres in eis: ut quisquis eos adtenderet quomodo cum eis ageretur, diceret quia vere Deus est cum illis, et Deus illos agit.

5. Quid ergo? Alter erat tunc, et alter est
nunc? absit. Quid enim sequitur? *Tu es ipse* v. 5.
D *rex meus et Deus meus.* Tu es ipse, non enim mutatus es. Tempora mutata vides, creator temporum non mutatur. *Tu es ipse rex meus et Deus meus.* Tu me soles ducere, tu me soles regere, tu mihi soles subvenire. *Qui mandas salutem Jacob.* Quid est, *Qui mandas?* Etiam si tu per tuam prorsus substantiam atque naturam qua es quidquid es, occultus es, nec per hoc quod es interfuisti patribus, ut facie ad faciem te viderent: tamen per quamlibet creaturam tu mandas salutem Jacob. Etenim illa visio facie ad faciem, liberatis in resurrectione servatur. Et illi patres
etiam novi Testamenti, quamvis (c) revelata my- c

(a) Sic MSS. juxta LXX. At editi, *sed Intellectus filiis Core.*
(b) Omnes MSS. *admirans*: et infra, *recolit.*

(c) Plerique MSS. *quamvis revelato mysterio tuo fuerint.* Unus Fuliensium codex, *quamvis relatores mysterii tui fuerint.*

steria tua viderint, quamvis revelata secreta annuntiaverint; tamen in speculo se videre dixe-
1. Cor. 13. 12. runt et in ænigmate: servari autem visionem in futurum facie ad faciem, quando venerit quod
Coloss. 3. 3. 4. ipse Apostolus ait, Mortui enim estis, et vita » vestra abscondita est cum Christo in Deo: cum » autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et » vos apparebitis cum ipso in gloria. Tunc ergo nobis servatur visio illa facie ad faciem. De qua
1. Johan. 3. 2. et Johannes dicit, Dilectissimi, filii Dei sumus, et » nondum apparuit quid erimus: scimus quia cum » apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbi» mus eum, sicuti est. Etsi ergo tunc patres nostri non te viderunt facie ad faciem secundum quod tu es, etiamsi ista visio servatur in resurrectione: tamen et si Angeli adfuerunt, tu mandas salutem Jacob. Non solum per te ades, sed per quamcumque creaturam tuam adfueris, tu mandas (a) hoc propter salutem servorum tuorum quod tu ipse per te facis: hoc autem fit pro salute servorum tuorum quod faciunt quibus mandas. Cum ergo tu ipse sis rex meus et Deus meus, et tu mandes salutem Jacob, quare ista nunc patimur?

6. Sed forte præterita tantum narrata sunt nobis, de futuro autem non est aliquid tale spe-
v. 6. randum. Immo vero sperandum. *In te inimicos nostros ventilabimus.* Ergo patres nostri indicaverunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis: quia manus tua gentes disperdidit, ejecisti populos, et plantasti eos. Ista præterita sunt: de futuro vero quid erit? *In te inimicos nostros ventilabimus:* veniet tempus quando omnes inimici Christianorum, sicut paleæ ventilentur, sicut pulvis ventilentur, et de terra projiciantur. Ergo si et præterita sic sunt nobis narrata, et futura talia prænuntiata; in medio præsentium quare laboramus, nisi in intellectum filiis Core? *In te inimicos nostros ventilabimus: et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Hoc de futuro.

v. 7. 7. *Non enim in arcu meo sperabo:* quomodo nec patres in gladio suo. *Et gladius meus non salvum faciet me.*

v. 8. 8. *Salvos enim fecisti nos ex affligentibus nos.* Et hoc figura præteriti de futuro dicitur: sed ideo tamquam præteritum dicitur, quia tam certum est quasi factum sit. Intendite quare pleraque Prophetæ ita dicunt, tamquam præterita sint, cum prænuntientur futura, non facta. Nam et de ipso Domino futura passio prænuntiabatur, et
Psal. 21. 17. etc. tamen, Foderunt, inquit, manus meas et pedes » meos, dinumeraverunt omnia ossa mea: non di» xit, Fodient, et dinumerabunt. Ipsi vero consi» deraverunt et conspexerunt me: non dixit, Considerabunt et conspicient. Diviserunt sibi vestimenta mea: non dixit, divident. Omnia ista tamquam præterita dicuntur, cum futura sint: quia Deo et futura tam certa sunt, tamquam præterita sint. Nobis enim ea quæ præterierunt, certa

A sunt; quæ futura, incerta sunt. Novimus enim aliquid accidisse, et non potest fieri ut non acciderit quod accidit. Da Prophetam cui (b) tam b certum sit futurum, quam tibi præteritum: et quam tibi quod meministi factum, non potest fieri ut non sit factum, tam illi quod novit futurum, non potest fieri ut non fiat. Ideo de securitate dicuntur tamquam præterita, quæ adhuc futura sunt. Hoc ergo speramus. *Salvos enim fecisti nos ex affligentibus nos, et eos qui oderunt nos, confudisti.*

9. *In Deo laudabimur tota die.* Videte quem- v. 9.
admodum miscet etiam verba futuri temporis, ut intelligas et præterita quæ dicta sunt de futuro esse prædicta. *In Deo laudabimur tota die: et in nomine tuo confitebimur in sæcula.* Quid,
B *laudabimur?* quid *confitebimur?* Quia ex omnibus affligentibus nos eruisti nos, quia regnum perpetuum dabis nobis, quia complebitur in nobis, Beati qui habitant in domo tua Domine, in Psal. 83. 5. sæcula sæculorum laudabunt te. »

10. Hæc ergo futura cum certa sint nobis, et illa præterita cum a patribus nostris audierimus, quid modo? *Nunc autem repulisti et confudisti* v. 10.
nos. Confudisti, non in conscientia nostra, sed in facie hominum. Erat enim tempus quo affligerentur Christiani, cum ubique fugerent, cum ubique diceretur, Christianus est: tamquam ad insultationem et ad opprobrium pertineret. Ubi est ergo ille Deus noster, rex noster, qui mandat salutem Jacob? Ubi est ille qui fecit omnia, quæ nobis narraverunt patres nostri? Ubi est qui facturus est omnia, quæ nobis revelavit per Spiri-
C tum suum? Numquid mutatus est? Sed intelle- v. 1.
ctum filiis Core fiant hæc. Aliquid enim intelligere debemus, quare nos ista omnia medio tempore pati voluit. Quæ omnia? *Nunc autem repulisti et confudisti nos: et non egredieris Deus in virtutibus nostris.* Procedimus ad inimicos nostros, et tu nobiscum non procedis: videmus eos, prævalent illi, et invalidi sumus. Ubi est illa virtus tua? ubi est dextera et potentia tua? ubi Exod. 14. mare siccatum? ubi Ægipti persequentes fluctibus 21. et 27. 28. obruti? ubi Amalech resistens, in crucis signo superatus? *Et non egredieris Deus in virtutibus nostris.*

11. *Avertisti autem nos retrorsum præ inimi-* v. 11.
cis nostris: ut quasi illi ante sint, nos retro; illi victores, nos victi deputemur. *Et qui nos ode-*
D *runt, diripiebant sibi:* quid, nisi nos.

12. *Dedisti nos tamquam oves escarum, et in* v. 12.
nationibus dispersisti nos. A nationibus manducati sumus. Hi significantur qui sic passi sunt, ut in corpus gentium verterentur. Plangit enim eos Ecclesia, tamquam membra sua devorata.

13. *Vendidisti populum tuum sine pretio.* Vi- v. 13.
dimus enim (c) quos dedisti, non vidimus quid c accepisti. *Et non fuit multitudo in jubilationibus eorum.* Numquid enim quando fugiebant Christiani persequentibus inimicis idololatris, fiebant

(a) Aliquot MSS. *tu mandas ut hoc fiat pro salute servorum tuorum, quod faciunt quibus mandas.*

(b) Unus MSS. *cui non tam certum sit.*
(c) Plures MSS. *quod dedisti.*

congregationes et jubilationes Deo? Numquid A
concinebantur hymni de ecclesiis Dei, qui solent
in pace concini, dulcique concentu fraternitatis
Dei amibus personari? *Et non fuit multitudo in*
jubilationibus eorum.

v. 14. 14. *Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris,*
subsannationem et derisum his qui in circuitu
v. 15. *nostro sunt.* * *Posuisti nos in similitudinem in*
nationibus. Quid est, in *similitudinem?* Quando
maledicentes homines similitudinem dant de eo
quem detestantur, Sic moriaris, sic puniaris.
Quanta tunc dicta sunt talia? Sic crucifigaris.
Hodieque non desunt hostes Christi, illi ipsi Ju-
dæi, contra quos quando defendimus Christum,
dicunt nobis, Sic moriaris quomodo ille. Non
enim illam mortem intulissent, nisi eo modo
mori vehementer exhorruissent; aut quid my- B
sterii haberet, si intelligere potuissent. Cæcus
quando inungitur, collyrium in manu medici non
videt. Nam crux ipsa et pro ipsis persequenti-
bus facta est. Inde sunt postea sanati, et in eum
crediderunt quem ipsi occiderunt. *Posuisti nos*
in similitudinem in nationibus, commotionem
Psal. 21. 7. *capitis in populis:* commotionem capitis ad in-
sultandum. Et locuti sunt labiis, et moverunt
caput. Hoc Domino, hoc etiam omnibus sanctis
ejus, quos persequi, quos tenere, quos illudere,
quos tradere, quos affligere, quos occidere po-
tuerunt.

v. 16. 15. *Tota die verecundia mea contra me est,*
v. 17. *et confusio vultus mei operuit me:* * *a voce ex-*
probrantis et obloquentis: hoc est, a voce insul-
tantium et crimen mihi objicientium, quia colo C
te, quia confiteor te: et crimen mihi objicien-
tium de illo nomine, unde mea omnia crimina
delebuntur. *A voce exprobrantis et obloquentis,*
id est, contra me loquentis. *A facie inimici et*
persequentis. Et quis hic intellectus? Quæ præ-
terita dicta sunt, non in nobis fient: quæ futu-
ra sperantur, non apparent. Præterita: in ma-
Exod. 14. 21. etc. gna gloria tua eductus est populus de Ægypto,
liberatus a persequentibus, ductus per gentes,
expulsis gentibus collocatus in regno. Quæ fu-
tura? Educendus populus de ista Ægypto sæ-
Matth. 25. 33. culi, duce Christo apparente in gloria sua; po-
nendi sancti ad dexteram, iniqui ad sinistram,
damnandi iniqui cum diabolo in æterna pœna;
accipiendum regnum a Christo cum sanctis in
sempiternum. Hæc sunt futura, illa præterita. D
In medio quid? Tribulationes. Quare? Ut appa-
reat animus colens Deum, quantum colat Deum;
ut videatur utrum gratis colat eum, a quo sa-
lutem gratis accepit. Si enim tibi dicat Deus,
Quid dedisti mihi ut facerem te? Certe si factus
promeruisti me, non me promerueras antequam
facerem te. Quid dicturi sumus ei, qui primo
gratis nos fecit, quia bonus est, non quia ali-
quid meruimus? Deinde de ipsa reparatione, de
secunda nativitate quid dicturi sumus? Merita
nostra fecisse ut nobis illa salus perpetua mit-
teretur a Domino? absit. Si merita nostra ali-
quid facerent, ad damnationem nostram veniret.
Non venit ille ad inspectionem meritorum, sed
ad remissionem peccatorum. Non fuisti, et fa-
ctus es: quid Deo dedisti? Malus fuisti, et li-
beratus es: quid Deo dedisti? Quid non ab eo
gratis accepisti? Merito et gratia nominatur,
quia gratis datur. Exigitur ergo a te, ut et tu
gratis eum colas; non quia dat temporalia, sed
quia præstat æterna.

16. Sed ipsa æterna vide ne aliter cogites, et
cogitando æterna carnaliter, nihilo minus Deum
gratis non colas. Quid enim? Si ideo colis Deum,
quia dat tibi fundum, non eum culturus es, quia
tollit tibi fundum? Sed forte tu dicis, Ideo eum
colam, quia dabit mihi villam, non tamen tem-
poralem. Nihilo minus adhuc corruptam men-
tem geris: amore enim casto non colis, adhuc
mercedem expetis. Ea enim vis habere in futu-
ro sæculo, quæ hic necesse est relinquas: mu-
tare vis voluptatem carnalem, non amputare.
Non laudatur in illo jejunium, qui ad luxurio-
sam cœnam servat ventrem suum. Invitantur
enim aliquando homines ad cœnam magnam, et
cum ad eam volunt avidi venire, jejunant: num-
quid hoc jejunium continentiæ, et non potius
luxuriæ deputandum est? Noli ergo talia spe-
rare tibi danda a Deo, qualia hic jubet conte-
mnere. Hæc enim sperabant Judæi, ideo turba-
bantur in illa quæstione. Nam et ipsi resurre-
ctionem sperant, sed ad tales voluptates corpo-
ris se sperant resurrecturos, quales hic amant.
Ideo cum eis proponeretur quæstio illa a Sad-
ducæis, qui non credunt resurrectionem, de
illa muliere quæ nupsit septem fratribus sibimet
succedentibus, cujus eorum (*a*) in resurrectio- a
ne erit uxor, deficiebant, et respondere non
poterant. At vero Domino quando est proposita,
quia nobis resurrectio talis promittitur, non
qua repetantur (*b*) hujusmodi voluptates, sed b
qua æterna de ipso Deo gaudia comparentur,
respondit Dominus, et ait, Erratis nescientes Matth. 22. 29. etc.
Scripturas, neque virtutem Dei: in resurrectio-
ne enim neque nubent, neque uxores ducent:
non enim incipient mori. Id est, non ibi quæ- »
ritur successor, ubi non erit decessor. Et quid »
erit? Sed erunt, inquit, æquales Angelis Dei.
Nisi forte putas, quod Angeli epulis quotidia- »
nis, et vino quo te inebrias, gaudeant, aut hoc »
forte arbitraris, quod Angeli uxores habeant.
Nihil eorum est apud Angelos. Unde gaudent
Angeli, nisi unde Dominus ait, Nescitis quia An- Matth. 18. 10.
geli eorum semper vident faciem Patris? Si ergo
ad faciem Patris gaudent Angeli, ad tale gau-
dium te præpara: aut si invenis melius quam vi-
dere faciem Dei. (*c*) Væ tali amori tuo, si vel c
suspicaris aliquid pulcrius, quam est ille a quo
est omne pulcrum, quod te teneat, ne illum co-
gitare merearis. Dominus in carne erat, et ap-
parebat homo hominibus. Qualis apparebat?

(a) Sic MSS. At editi, *in resurrectione futura erat, vox deficiebat.*
(b) Octo MSS. *hujus mundi voluptates.*

(c) Hic in editis additur, *illuc te præpara:* quod a MSS. abest.

Jam dixi, homo hominibus. Quid magnum ap-
parebat? Caro carni. Quid magnum apparebat,
Isai. 53. 2. de quo dictum est, Vidimus eum, et non habe-
bat speciem neque decorem? Quis non habebat
Psal. 44. 3. speciem neque decorem; De quo item dicitur,
Speciosus forma præ filiis hominum. Ut homo,
non habebat speciem neque decorem; sed spe-
ciosus forma ex eo quod est præ filiis hominum.
a Ideo formam illam (a) deformem carnis osten-
Johan. 14. 21. deas oculis intuentium, quid ait? Qui diligit me,
» mandata mea custodit; et qui diligit me, dilige-
» tur a Patre meo, et ego diligam eum, et osten-
» dam illi meipsum. Quem videbant, ostensurum
se illis promittebat. Sed quid est hoc? Quasi di-
ceret, Videtis formam servi, occulta est forma
Dei: per hanc vobis blandior, illam vobis servo:
hac vos parvulos nutrio, illa grandes pasco. Er-
go ut hæc fides nostra qua purgamur, ad invisi-
bilia præparetur, hoc est, quod in intellectum
filiis Core facta sunt ista omnia, ut detraheren-
tur sanctis ea quæ habebant, detraheretur et ipsa
vita temporalis: ut non propter hæc ipsa tempo-
ralia colerent ipsum æternum, sed amore illius
casto tolerarent hæc omnia, quæ pro tempore
paterentur.

v. 18. 17. Denique quia intellexerunt hoc filii Core,
quid dicunt? *Hæc omnia venerunt super nos,*
et obliti non sumus te. Quid est, *et obliti non*
sumus te? Et inique non egimus in testamento
v. 19. *tuo;* * *et non recessit retro cor nostrum: et de-*
clinasti semitas nostras de via tua. Ecce est in-
tellectus, quia non recessit retro cor nostrum,
quia obliti non sumus te, quia inique non egi-
mus in testamento tuo, positi in magnis tribula-
tionibus et persecutionibus gentium. *Declinasti*
semitas nostras de via tua. Semitæ enim nostræ
erant in voluptatibus sæculi; semitæ nostræ
erant in prosperitatibus temporalium rerum:
tulisti semitas nostras de via tua, et ostendisti
nobis quam arcta et angusta via est, quæ ducit
Matth. 7. 14. ad vitam. *Et declinasti semitas nostras de via*
tua. Quid est, *declinasti semitas nostras de via*
tua? Tamquam diceret nobis, In tribulatione
positi estis, multa patimini, multa quæ amaba-
tis in hoc sæculo, amisistis: sed non vos dimisi
in via, quam angustam vos doceo. Latas semitas
Matth. 7. 13. quærebatis: quid vobis dico? Hac itur ad vitam
» sempiternam: qua vultis ambulare, ad mortem
» pergitis. Quam lata et spatiosa via est quæ ducit
» ad interitum, et multi sunt qui ambulant per
» eam! Quam arcta et angusta via est quæ ducit
ad vitam, et pauci sunt qui ambulant per illam!
Qui sunt pauci? Qui tolerant tribulationes, qui
tolerant tentationes, qui in istis omnibus mole-
stiis non deficiunt; qui non ad horam gaudent
Matth. 13. 20. ad verbum, et in tempore tribulationis tamquam
Marci 4. 16. orto sole arescunt, sed habent radicem caritatis,
Lucæ 8. 13. sicut audivimus quod modo lectum est in Evan-
A gelium. Radicem, inquam, caritatis habe, ut
cum sol exortus fuerit, non te urat, sed nutriat.
Hæc omnia venerunt super nos, et obliti non su-
mus te; et inique non egimus in testamento tuo;
et non recessit retro cor nostrum. Sed quia hæc
omnia inter tribulationes facimus, jam in angu-
sta via ambulantes, *declinasti semitas nostras de*
via tua.

18. *Quoniam humiliasti nos in loco infirmi-* v. 20.
tatis. Ergo exaltabis nos in loco fortitudinis. *Et*
operuit nos umbra mortis. Hæc enim mortalitas
umbra mortis est. Vera mors est damnatio cum
diabolo.

19. *Si obliti sumus nomen Dei nostri.* Iste est v. 21.
intellectus filiorum Core. *Et si expandimus ma-*
nus nostras ad Deum alienum.

B 20. *Nonne Deus requiret ista? Ipse enim no-* v. 22.
vit occulta cordis. Novit, et requirit si novit oc-
culta cordis, quid ibi facit? *Nonne Deus requi-*
ret ista? Novit in se, requirit propter nos. Et-
enim ideo requirit Deus aliquando, et dicit sibi
innotescere, quod facit tibi innotescere. Opus
suum tibi dicit, non (b) cogitationem suam. Di- b
cimus plerumque, Lætus dies, quando serenus
est: numquid ipse dies gaudet? Sed gaudentem
dicimus, quia gaudentes nos facit. Et dicimus,
Triste cælum. Non enim est ullus talis sensus
in nubibus: sed quia homines hujusmodi viden-
tes cæli faciem contristantur, triste dicitur, eo
quod tristes facit. Sic et Deus cognoscere dici-
tur, quando cognoscentes facit. Deus dicit ad Gen. 22. 12.
Abraham, Nunc cognovi quia tu times Deum.
C Ante non cognoverat? Sed ipse Abraham se (c) c
non cognovit: quia in ipsa tentatione ipse sibi
innotuit. Plerumque enim homo putat se posse
quod non potest, aut putat se non posse quod
potest: accedit ad illum interrogatio ex divina
dispensatione, et per interrogationem notus fit
sibi: et dicitur Deus cognovisse, quod illum fe-
cit nosse. Numquid Petrus noverat se, quando
dixit medico, Tecum sum usque ad mortem. Me- Matth. 26. 35.
dicus noverat vena inspecta quid intus ageretur
in ægroto, ægrotus non noverat. Venit acces-
sio tentationis; et probavit medicus sententiam
suam, perdidit æger præsumtionem suam. Sic
ergo et novit Deus, et requirit. Novit. Quomodo
ipse requirit? Propter te, ut tu invenias te, et
D gratias agas ei qui fecit te. *Nonne Deus requi-*
ret ista?

21. *Ipse enim novit occulta cordis.* Quid est, Item v. 22.
novit occulta? quæ occulta? *Quoniam propter*
te mortificamur tota die, deputati sumus velut
oves occisionis. Potes enim videre mortificari
hominem; quare mortificetur, nescis: Deus hoc
novit; res in occulto est. Sed dicit mihi aliquis,
Ecce pro nomine Christi detinetur, nomen Chri-
sti confitetur. (d) Quare non et hæretici nomen d
Christi confitentur, et non tamen jam propter

(a) Sic MSS. nullo fere excepto. At editi loco *defor-*
mem, habent *de forma.*
(b) Duo MSS. *non cognitioni suæ.*
(c) In plerisque MSS. *se cognovit*, omissa negatione.
(d) Er. et Lov. *Quare hæretici nomen Christi confiten-*
tur et non tamen propter ipsum moriuntur? Am. et ali-
quot MSS. *Quare? non et hæretici nomen Christi confi-*
tentur, sed non tamen propter ipsum moriuntur? Alii
MSS. *Quare non et hæretici nomen Christi confitentur*
etc.

ipsum moriuntur? Prorsus in ipsa Ecclesia, di- A
cam, catholica, putatis defuisse aut deesse pos-
se, qui caussa humanæ gloriæ patrarentur? Si
deessent hujusmodi homines, non diceret Apo-
1. Cor. 13. 3. stolus, Si tradidero corpus meum ut ardeam,
caritatem autem non habeam, nihil mihi prod-
est. Sciebat ergo esse posse quosdam, qui hoc
jactatione facerent, non dilectione. Ideo obscu-
rum est, Deus hoc solus videt, nos non possu-
mus. Ipse solus potest judicare, qui novit occul-
ta cordis. *Quoniam propter te mortificamur tota
die, deputati sumus velut oves occisionis.* Jam
dixi, hinc etiam apostolum Paulum testimonium
posuisse ad exhortandos Martyres, ne deficerent
in tribulationibus pro nomine Christi susceptis.
v. 23. 22. *Exsurge, quare obdormis Domine?* Cui
dicit? et quis dicit? Nonne magis dicetur ille B
a dormire, (*a*) et halare, qui talia loquitur, *Ex-
surge, quare dormis Domine?* Respondet tibi,
Novi quid dicam: scio quia non dormit qui cu-
stodit Israel: sed tamen Martyres clamant, *Ex-
Psal. 120. 4. surge, quare obdormis Domine?* O Domine Jesu
occisus es, dormisti in passione, jam nobis re-
surrexisti. Novimus enim quia nobis resurrexi-
sti. Quare resurrexisti? Gentes quæ nos perse-
quuntur, mortuum te putant, resurrexisse non
credunt. Exsurge ergo et illis. Quare dormis,
non nobis, sed illis? Si enim jam te illi crede-
rent resurrexisse, numquid eos qui in te crede-
rent persequi poterant? Sed quare persequun-
b tur? (*b*) Dele, occide nescio quos, qui credide-
runt in te nescio quem male mortuum? Adhuc
eis dormis: exsurge ut intelligant quia resur- C
rexisti, et quiescant. Denique factum est dum
moriuntur Martyres, et ista dicunt, dormiunt,
et excitant Christum vere mortuum dormitioni-
bus eorum; surrexit Christus quodammodo in
gentibus, id est, creditus est resurrexisse: ita
paulatim et ipsi credendo conversi ad Christum,
fecerunt numerum magnum, quem timerent per-
secutores, et cessaverunt persecutiones. Unde?
Quia resurrexit Christus in gentibus, qui illis
ante non credentibus dormiebat. *Exsurge, et ne
repellas usque in finem.*
v. 24. 23. *Quare faciem tuam avertis?* quasi non
adsis, quasi oblitus sis nostri. *Oblivisceris ino-
piam nostram, et tribulationem nostram.*
v. 25. 24. *Quoniam humiliata est in pulvere anima
nostra.* Ubi humiliata est? In pulvere, id est, D
pulvis nos persequitur. Illi nos persequuntur,
Psal. 1. 4. de quibus dixisti, Non sic impii, non sic, sed
tamquam pulvis quem projicit ventus a facie
terræ. *Humiliata est in pulvere anima nostra;
hæsit in terra venter noster.* Pœnam nimiæ hu-
miliationis mihi videtur expressisse, qua quisque
quando se prosternit, hæret in terra venter ejus.
Quisquis enim ita humiliatur ut genua figat, ad-
huc habet quo humilietur: quisquis autem sic
A humiliatur ut hæreat in terra venter ejus, ultra
quo humilietur non habet. Si enim ultra volue-
rit, jam non erit humiliare, sed obruere. Hoc
ergo forsitan dixerit, Nimium humiliati sumus
in hoc pulvere, ultra quo humiliemur non ha-
bemus: jam pervenit usque ad summum humi-
liatio, veniat et miseratio.
25. An forte, Fratres, eos plangit Ecclesia vo-
ce ista, quibus illi qui persequebantur persua-
serunt impietatem: ut illi qui perduraverunt hoc
dicant, *Humiliata est in pulvere anima nostra?*
Id est, inter manus pulveris hujus, inter manus
impiorum et persequentium, *Humiliata est in
pulvere anima nostra*, ad hoc ut te invocaremus,
ut dares auxilium de tribulatione: *venter autem
noster hæsit in terra*, id est, consensit impietati
B pulveris hujus venter noster; hoc est enim di-
ctum, *Hæsit.* Si enim cum diligis et ardes cari-
tate, recte dicis Deo, Adhæsit anima mea post Psal. 62. 9.
te; et, Mihi adhærere Deo bonum est: tunc au- Psal. 72. 28.
tem adhæres Deo, quando consentis Deo: non
sine caussa dictum est, de ventre isto quod adhæ-
sit in terra, nisi quia illi significantur, qui per-
secutionem non tolerantes, consenserunt ini-
quis: sic enim hæserunt in terra. Sed quare di-
cti sunt venter, nisi quia carnales sunt: ut os
Ecclesiæ in sanctis sit, in spiritalibus sit; venter
Ecclesiæ in carnalibus sit? Itaque os Ecclesiæ
eminet; venter absconditus est, tamquam mol-
lior et infirmior. Hoc significat quodam loco
Scriptura, ubi quidam dicit se accepisse librum;
et liber ipse dulcis erat, inquit, in ore meo, et Apoc. 10. 10.
C amarus in ventre meo. Quid est hoc, nisi quia
præcepta summa quæ (*c*) capiunt spiritales, non c
capiunt carnales; et de quibus gaudent spirita-
les, contristantur carnales? Liber iste, Fratres,
quid habet? Vende omnia quæ habes, et da pau-
peribus. Quam dulcis in ore Ecclesiæ? Ab omni-
bus spiritalibus factum est. At vero carnali cui-
cumque dixeris, Fac hoc: facilius a te tristis re-
cedit, sicut ille dives a Domino, * quam facit * Subaud. cui dictum est, Vende omnia etc
quod dictum est. Quare autem tristis recessit,
nisi quia liber ille dulcis est in ore, et in ventre
amarus? Dedisti nescio quid auri et argenti;
ventum est ad hunc articulum, ut nisi perdas,
forte aliquod peccatum committas, injuriam for-
te ingeras Ecclesiæ, blasphemare cogaris: posi-
to itaque in angustiis, aut damno pecuniæ, aut
D damno justitiæ, dicitur tibi, Perde potius pecu-
niam, ne perdas justitiam: tu autem cui non dul-
cis est in ore justitia, sed adhuc in illis mem-
bris infirmus es, quales in ventre deputat Eccle-
sia; contristatus eligis aliquando amittere ali-
quid de justitia, (*d*) quam vel nummum de pe- d
cunia, et percutis te damno graviore, implens
sacculum tuum, et exinaniens cor tuum. Fortas-
sis ergo de illis dixerit, *Hæsit in terra venter
noster.*

(a) Editi. *dormire, balare et ululare.* At MSS. omittunt *ululare*: et ex iis nonnulli loco *balare*, habent *halare*: quidam *valare*.

(b) Sic omnes fere MSS. Editi autem ferebant, *Delerunt, occiderunt eos qui crediderunt in te, nescio quem* etc.

(c) Sic MSS. At Ed. hic et proximo loco, pro *capiunt*, habent *accipiunt*.

(d) Aliquot MSS. *quam vel minimum de pecunia.*

v. 26. 26. *Exsurge Domine, adjuva nos.* Et vere, Carissimi, exsurrexit et adjuvit. Namque cum exsurgeret, id est, cum resurgeret, et gentibus innotesceret, cessantibus persecutionibus, etiam illi qui hæserant in terra, eruti sunt de terra, et agentes pœnitentiam, redditi sunt corpori Christi, quamvis infirmi, quamvis imperfecti, ut compleretur in eis, Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur.

Psal. 138. 16. *Exsurge Domine, adjuva nos: et redime nos propter nomen tuum:* hoc est, gratis; propter nomen tuum, non propter meritum meum; quia tu dignatus es facere: non quia ego dignus sum cui facias. Nam et hoc ipsum quod non sumus obliti te, et non recessit retro cor nostrum, quod non expandimus manus nostras ad Deum alienum, nisi te adjuvante unde possemus? nisi te a intus alloquente et exhortante, (a) non deserente, unde valeremus? Ergo sive patientes in tribulationibus, sive gaudentes in prosperitatibus, redime nos: non propter meritum nostrum, sed propter nomen tuum.

b

IN PSALMUM XLIV. (b)

* Sermo ad plebem Carthaginensem.

* ENARRATIO.

1. Hunc Psalmum sicut vobiscum cum exsultatione cantavimus, ita nobiscum cum adtentione consideretis peto. Cantatur enim de sanctis nuptiis, de sponso et sponsa, de rege et plebe, de Salvatore et de his qui salvandi sunt.

Matth. 22. 11. Qui cum veste nuptiali venit ad nuptias, gloriam quærens sponsi, non suam, non solum libenter audit, quod solet esse etiam hominum spectacula quærentium, non facta exhibentium: sed etiam mandat cordi, quod non ibi vacet, sed germinet, rumpat, crescat, perficiatur, assumatur. Oportet enim (c) nos esse, quibus hoc cantetur, filios Core, quod habet titulus Psalmi. Erant enim isti quidam homines: verumtamen omnis inscriptio litterarum divinarum aliquid innuit intelligentibus, et non tantum auditorem, verum etiam cognitorem desiderat. Interrugamus enim vim Hebraici verbi, quid sit Core: et sicut se interpretationes habent omnium verborum in Scriptura positorum, renuntiatur nobis, filios Core interpretari filios calvi. Quod nomen non ad irrisionem accipiatis, ne inveniamur in sensu puerili, quales pueros legimus in libro Regnorum, insultantes Elisæo sancto prophetæ, et clamantes post ipsum, Adscende calve, adscende calve.

4. Reg. 2. 23. Tales enim pueros stulte garrulos, et in suam perniciem maledicentes, exeuntes de silva bestiæ comederunt. Hoc scriptum est, et ubi sit scri-

A ptum, commemoravimus: qui meminerunt, recognoscant; qui non meminerunt, legant; qui non legerunt, credant. Quod ergo illud factum figuravit in futurum, non nos debet apprehendere. Significati sunt enim in illis pueris stulti homines, habentes ignorantiæ sensum: quales nos non vult esse Apostolus, ubi dicit, Nolite pueri esse mentibus. Et quia Dominus invitaverat nos ad imitationem puerorum, quando ante se parvulum posuit, et ait, Nisi quis fuerit ut puer iste, non intrabit in regnum cælorum: ibi quoque Apostolus cautus, ubi revocat a mente puerili, vocat rursus ad imitationem puerilem: Nolite, inquit, pueri effici mentibus, sed malitia B parvuli estote, ut mentibus perfecti sitis. Quem delectat imitari puerum, non delectet imperitia, sed innocentia. Illi vero ex imperitia insultabant sancto Dei calvo, et clamabant post eum, Calve, calve. Factum est ut a bestiis consumerentur: et figuraverunt homines in eadem mente pueriIi stulte irridentes quemdam calvum; quia in Calvariæ loco crucifixus est. Possessi sunt ergo tales velut a bestiis, hoc est, a dæmonibus, a diabolo et angelis ejus, qui operatur in filiis diffidentiæ. Tales pueri erant, qui ante sacratum lignum stantes caput agitabant, et dicebant, Si filius Dei est, descendat de cruce. Hujus nos filii sumus, quia filii sponsi sumus: et nobis inscriptus est Psalmus iste, cujus titulus dicitur, *Filius Core, pro his (d) quæ commutabuntur.*

1. Cor. 14. 20.

Matth. 18. 2.

Matth. 27. 33.

Ibidem 39.

v. 1.

C 2. Quid ego exponam quid sit, *pro his quæ commutabuntur?* Quid ego dicam? Hoc omnis mutatus agnoscit. Qui audit hæc, *Pro his quæ commutabuntur*, videat quid erat, et quid nunc sit. Et primo ipsum mundum videat commutatum, nuper adorantem idola, modo adorantem Deum; nuper servientem iis quæ fecit, modo ei a quo factus est. *Pro his, quæ commutabuntur.* Videte quando dictum sit. Modo jam residui Pagani mutata expavescunt: et qui nolunt mutari, vident refertas ecclesias, templa deserta; hac celebritatem, ibi solitudinem. Mirantur mutata, legant prædicta: aurem accommodent promissori, credant exhibitori. Sed et unusquisque nostrum, Fratres, ex vetere homine in novum mutatur; ex infideli fidelis fit, ex raptore largitor, castus ex adultero, beneficus ex malefico. Ergo cantetur nobis, *Pro his quæ commutabuntur:* D et sic incipiat describi, per quem commutata sunt.

3. Sequitur enim, *Pro his quæ commutabuntur, filiis Core, in intellectum, Canticum pro dilecto.* Nam dilectus ille visus est a persecutoribus suis, sed non in intellectum. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Ad hunc intellectum oculos alios quæ-

1. Cor. 2. 8.

(a) Sic MSS. At editi, *Nam deserente, unde valeremus?*

(b) In Corbeiensi MSS. titulus iste est: *IIII. nonas Septembris quarta feria sermo habitus in basilica Restituta de Psalmo* XLIV. In hujus basilicæ secretario acta prænotantur Carthaginensia quædam concilia, inter alia Carthaginense generale an. 401. die 13 Septemb. celebratum. In vetustissimo Remigiensi libro Psalmus 41. eumdem titulum gerit, quem in Corbeiensi, scilicet *Incipit de Psalmo* XLIII. IIII. *nonas Septembris, quarta feria sermo habitus in basilica Restituta.*

(c) MSS. Vat. et Reg. *Oportet enim nosse a quibus hoc cantetur filiis Core.*

(d) Editi, *pro iis qui commutabuntur*: et aliquanto infra, *per quem commutati sunt.* At potiores MSS. habent, *commutata sunt*, et *pro his quæ commutabuntur.* Apud LXX. Græce ambiguo genere est, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων.

Johan. 14. 9. rebat ipse, cum diceret, Qui me videt, videt et A
Patrem. Sonet eum jam Psalmus: gaudeamus
a in nuptiis, et nos erimus cum iis (a) qui fiunt
nuptiæ, qui invitantur ad nuptias; et ipsi invi-
tati sponsa est. Etenim sponsa Ecclesia est,
b sponsus Christus. Solent dici ab (b) scolasticis
carmina quædam uxores ducentibus et nubenti-
bus, quæ vocantur epithalamia; quidquid ibi
cantatur, ad honorem cantatur sponsi et spon-
sæ: an forte et in nuptiis istis, quo invitati su-
mus, thalamus non est? Et unde dicit alius Psal-
Psal. 18. 6. mus, In sole posuit tabernaculum suum, et ipse
tamquam sponsus procedens de thalamo suo?
Matth. 19. 6. Conjunctio nuptialis, Verbum et caro: hujus
conjunctionis thalamus, virginis uterus. Etenim
caro ipsa Verbo est conjuncta: unde etiam dici-
Ephes. 5. 32. tur, Jam non duo, sed una caro. Assumta est B
Ecclesia ex genere humano, ut caput esset Ec-
clesiæ ipsa caro verbo conjuncta, et ceteri cre-
dentes membra essent illius capitis. Nam vis vi-
Johan. 1. 1. dere quis venerit ad nuptias? In principio erat
Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus
erat Verbum. Gaudeat sponsa amata a Deo. Quan-
do amata? Dum adhuc fœda. Omnes enim pecca-
Rom. 3. 23. verunt, ait Apostolus, et egent gloria Dei. Et
Rom. 5. 6. iterum, Etenim Christus pro impiis mortuus est.
Amata est fœda, ne remaneret fœda. Non enim
vere fœda amata est, quia non fœditas amata
est. Nam si hoc amaret, hoc servaret. Evertit
fœditatem, formavit pulcritudinem. Ad qualem
venit, et qualem fecit? Veniat jam ipse in ver-
bis propheticis; ecce ipse sponsus procedat no-
bis: amemus illum; aut si invenerimus in eo C
aliquid fœdi, non amemus. Ecce ipse invenit
multa fœda, et amavit nos: si aliquid fœdi inve-
nerimus in eo, non amemus. Quia et hoc ipsum
quod carnem indutus est, ut de illo etiam dice-
Isai. 53. 2. retur, Vidimus eum, et non habebat speciem ne-
que decorem: si consideres misericordiam qua
factus est, et ibi pulcher est. Sed Judæorum per-
sonam gerebat Propheta, cum diceret, Vidimus
eum, et non habebat speciem neque decorem.
Johan. 1. 14. Quare? Quia non in intellectum. Intelligentibus
Gal. 6. 14. autem, et Verbum caro factum est, magna pul-
critudo est. Mihi autem absit gloriari, dixit unus
amicorum sponsi, nisi in cruce Domini nostri
Jesu Christi. Parum est ut non inde erubescas,
nisi etiam et glorieris. Quare ergo non habuit
speciem neque decorem? Quia Christus cruci- D
fixus, Judæis quidem scandalum, Gentibus stul-
1. Cor. 1. 23. titia. Quare autem et in cruce habuit decorem?
Ibidem 25. Quia quod stultum est Dei, sapientius est quam
homines; et quod infirmum est Dei, fortius est
quam homines. Nobis ergo jam credentibus,
ubique sponsus pulcher occurrat. Pulcher Deus,
Verbum apud Deum: pulcher in utero virginis,
ubi non amisit divinitatem, et sumsit humani-
tatem: pulcher natus infans Verbum; quia et cum
esset infans, cum sugeret, cum manibus porta-
retur, cæli locuti sunt, Angeli laudes dixerunt, Luc. 2. 8.
Magos stella direxit, adoratus est in præsepi, Matth. 2. 1.
cibaria mansuetorum. Pulcher ergo in cælo, pul-
cher in terra; pulcher in utero, pulcher in ma-
nibus parentum; pulcher in miraculis, pulcher
in flagellis; pulcher invitans ad vitam, pulcher
non curans mortem; pulcher deponens animam,
pulcher recipiens; pulcher in ligno, pulcher in
sepulcro, pulcher in cælo. (c) In intellectum au- c
dite Canticum, neque oculos vestros a splendore
pulcritudinis illius avertat carnis infirmitas.
Summa et vera pulcritudo justitia est: ibi illum
non videbis pulcrum, ubi deprehendis injustum:
si ubique justus, ubique decorus. Veniat ergo
nobis inspiciendus oculis mentis, descriptus a
quodam laudatore suo Propheta: ecce incipit.
4. *Eructavit cor meum verbum bonum.* Quis v. 2.
dicit, Pater, an propheta? Intellexerunt enim
quidam Patris personam dicentis, *Eructavit cor
meum verbum bonum*, commendantis nobis na-
tivitatem quamdam ineffabilem. Ne forte puta-
res aliquid assumtum, unde Filium generaret
Deus; quemadmodum homo sibi assumit aliquid
unde generet filios, conjugium scilicet, sine quo
prolem procreare homo non potest: ne igitur
putares aliquo conjugio indiguisse Deum, unde
Filium generaret, *Eructavit*, inquit, *cor meum
verbum bonum.* Hodie cor tuum, o homo, gene-
rat consilium, nec quærit uxorem: per consi-
lium natum ex corde tuo ædificas aliquid; et illa
fabrica, antequam stet (d) in opere, stat in con- d
silio; et inest jam quod facturus es, in eo per
quod facturus es: et laudas fabricam nondum
exsistentem, nondum in specie ædificii, sed in
prolatione consilii; nec laudat alius consilium
tuum, nisi aut indicaveris, aut viderit quod fe-
cisti. Ergo si per Verbum omnia, et Verbum de
Deo; inspice fabricam factam per Verbum, et ex
isto ædificio mirare consilium. Quale Verbum
est per quod factum est cælum et terra, et omnis
ornatus cæli, omnis fecunditas terræ, diffusio
maris, distensio aeris, fulgor siderum, claritas
solis et lunæ? Videntur hæc: transcende et hæc,
cogita Angelos, Principatus, Sedes, Dominatio-
nes, Potestates: omnia per ipsum facta sunt. Un-
de ergo ista bona facta sunt? Quia eructatum
est per quod fierent, Verbum bonum. Ergo Ver-
bum bonum: et ipsi Verbo dictum est, Magister
bone. Et ipsum Verbum respondit, Quid me in- Matth. 19. 17.
terrogas de bono? Nemo bonus, nisi unus Deus.
Dictum est, Magister bone; et dicit, Quid me in- Marc. 10. 18.
terrogas de bono? Addidit etiam, Nemo bonus,
nisi unus Deus. Quomodo ergo et ipse bonus,
nisi quia Deus? Non solum autem Deus, sed cum
Patre unus Deus. Non enim dicendo, Nemo bo-
nus, nisi unus Deus, discrevit se, sed univit.
Eructavit cor meum verbum bonum. Dixerit hoc

(a) Plures MSS. omittunt, *qui fiunt nuptiæ.*
(b) Editi, *scholasticis.* At MSS. *scholasticis*: pro quo forte reponendum, *scoliasticis*, ducto nomine a scolio, quod Græcis est convivale carmen, inter pocula concini solitum.

(c) Sic MSS. At editi, *pulcher in intellectu. Audite Canticum etc.*
(d) Omnes MSS. *et illa fabrica antequam stet, stat con silium.*

Deus Pater de Verbo suo bono atque benefico bono nostro, per quod solum bonum utcumque boni esse possumus.

Item 4. 2. 5. Sequitur, *Dico ego opera mea regi.* Adhuc Pater loquitur? Si adhuc Pater loquitur, quæramus et hoc quomodo secundum fidem veram et catholicam intelligamus, *Dico ego opera mea regi.* Si enim Pater dicit opera sua Filio suo regi nostro; quæ opera Pater dicturus est Filio, cum omnia opera Patris per Filium facta sint? An forte, *Dico ego opera mea regi*, ipsum *Dico*, generationem Filii significat? Vereor ne hoc aliquando a tardioribus non possit intelligi: verumtamen dicam; sequatur qui potest, ne non dicto

Psal. 61. 12. non sequatur et qui potest. Legimus in alio Psalmo dictum, Semel locutus est Deus. Totiens locutus est per Prophetas, totiens per Apostolos, hodieque loquitur per sanctos suos, et ait, Semel

a locutus est Deus. Unde semel locutus est, nisi (a) propter Verbum unum? Sicut autem *Eructavit cor meum verbum bonum*, intelleximus ibi generationem Filii: veluti repetitio mihi videtur facta in consequenti sententia, ut illud quod dictum erat, *Eructavit cor meum verbum bonum*, repeteretur in eo quod ait, *Dico.* Quid est enim, *Dico?* Verbum profero. Et unde profert Deus verbum, nisi ex corde suo, ex intimo suo? Tu non dicis nisi quod ex corde tuo profers, verbum tuum quod sonat et transit, aliunde non profertur; et miraris, quia ita dicit Deus? Sed dicere Dei æternum est. Tu dicis aliquid modo, quia tacebas paulo ante: vel ecce nunc nondum verbum profers, cum autem proferre cœperis, rumpis silentium quodammodo, et generas verbum quod antea non erat. Non sic Deus genuit Verbum: dicere Dei sine initio est, et sine fine; et tamen unum Verbum dicit. Dicat alterum, si quod dixit transierit. Cum vero et a quo dicitur manet, et quod dicitur manet, et semel dicitur et non finitur; et ipsum semel sine initio dicitur, nec bis dicitur, quia non transit quod semel dicitur. Hoc est ergo, *Eructavit cor meum verbum bonum*: quod est, *Dico ego opera mea regi.* Quare ergo, *Opera mea dico?* Quia in ipso verbo omnia opera Dei. Quidquid enim facturus erat Deus in creatura, jam in Verbo erat; nec esset in rebus, nisi esset in Verbo: quomodo et

b in te (b) non esset in fabrica, nisi esset in con-

Johan. 1. 3. silio. Sicut in Evangelio dicitur, quod factum est in ipso vita erat. Erat ergo quod factum est, sed in Verbo erat: et omnia opera Dei ibi erant, et opera nondum erant: sed Verbum erat, et Verbum hoc Deus erat, et apud Deum erat, et Filius Dei erat, et cum Patre unus Deus erat, *Dico ego opera mea regi.* Audiat dicentem, quid Verbum intelligit; et videat cum Patre sempiternum Verbum, in quo sunt etiam quæ futura sunt, in quo non abierunt et quæ transierunt. Hæc opera Dei in Verbo, tamquam in Verbo, tamquam in Unigenito, tamquam in Dei Verbo.

(a) Sic MSS. At editi, *nisi per verbum suum.*
(b) Plures MSS. *non esset fabrica*: absque particula, in.

A 6. Quid ergo sequitur? *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.* Quid simile, Fratres mei, quid habet simile lingua Dei cum calamo scribæ? Quid habet simile petra cum Christo; quid habet simile agnus cum Salvatore? quid habet leo cum Unigeniti fortitudine? Dicta sunt hæc tamen: et nisi dicerentur, non aliquomodo per hæc visibilia ad invisibilem informaremur. Sic ergo humilem similitudinem calami hujus, nec comparemus illi excellentiæ, nec tamen respuamus. Quæro enim, Quare linguam suam calamum dixit esse scribæ velociter scribentis? At vero quantumvis velociter scribat scriba, non comparatur illi velocitati, de qua dicit alius Psalmus, Usque in velocitatem currit verbum ejus. Sed mihi videtur, quantum audet

Item v. 2.
1. Cor. 10. 4.
Johan. 1. 29.
Apoc. 5. 5.
Psal. 147. 15.

B humana intelligentia, et hoc posse accipi ex persona Patris dictum, *Lingua mea calamus scribæ.* Quia quod lingua dicitur, sonat et transit; quod scribitur, manet: cum ergo dicat Deus Verbum, et Verbum quod dicitur non sonet et transeat, sed et dicatur et maneat, scriptis hoc maluit Deus comparare, quam sonis. Quod autem addidit, *velociter scribentis*, impulit mentem ad intelligentiam; sed non pigra remaneat, respiciendo antiquarios, aut respiciendo quoslibet veloces notarios: si autem hoc attenderit, remanebit ibi. Ipsum *velociter*, cogitet velociter; et videat quare dictum sit, *velociter.* Velociter Dei tale est, ut velocius nihil sit. In Scripturis enim scribitur littera post litteram, syllaba post syllabam, verbum post verbum; nec ad secun-

C dum transitur, nisi primo perscripto. Ibi autem nihil velocius, ubi non multa sunt verba, nec tamen aliquid prætermissum est, cum in uno sint omnia.

7. Ecce jam Verbum illud sic prolatum, æternum ab æterno coæternum, veniet sponsus, *Speciosus forma præ filiis hominum. Præ filiis hominum*: quare non et præ Angelis? quid voluit dicere, *Præ filiis hominum*, nisi quia homo: Ne hominem Christum quemlibet hominem putares, ait, *Præ filiis hominum speciosus forma.* Etiam homo præ filiis hominum; etiam inter filios hominum, præ filiis hominum; etiam ex filiis hominum, præ filiis hominum. *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est: *Diffusa*

v. 5.
Johan. 1. 17.

D *est gratia in labiis tuis.* Merito mihi subventum est, quia condelector legi Dei secundum interiorem hominem: Sed alia lex in membris meis repugnat legi mentis meæ, et captivum me ducit in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. *Diffusa est ergo gratia in labiis tuis.* (c) Venit nobis cum verbo gratiæ, cum osculo gratiæ. Quid ista gratia dulcius? Quo pertinet gratia ista? Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Si severus judex

Rom. 7. 22. »
»
»
»
Psal. 31. 1.

(c) Corbeiensis MSS. *Venit nobiscum Verbum gratiæ.*

veniret, nec afferret istam gratiam diffusam in labiis suis, quis de salute aliquid speraret? Quis non sibi hoc timeret quod peccatori debebatur? Ille veniens cum gratia, non exegit quod debebatur, solvit quod non debebat. Num enim non peccator debebat mortem? Aut vero tibi peccatori debebatur, nisi supplicium? Debita tua dimisit, et indebita sua exsolvit. Magna gratia. Quare gratia? Quia gratis. Propterea tibi gratias agere licet, referre non licet; non enim potes. Quærebat ille quid retribueret, et dixit, Quid
Psal. 115. 12. retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit » mihi? et invenit quasi aliquid, Calicem saluta- » ris accipiam et nomen Domini invocabo. Hoc illi rependis, quia calicem salutaris accipis, et nomen Domini invocas? Quis tibi dedit ipsum calicem salutarem? Remansit in actione gratiarum, nam in relatione defecit. Inveni quid Deo des, quod ab illo non acceperis; et retuleris gratiam. Sed cave ne dum quæris quid illi retribuas, quod ab illo non acceperis, invenias, sed peccatum tuum. Hoc plane ab illo non accepisti, sed hoc ei dare debes. Hoc dederunt Judæi, retribuerunt mala pro bonis: acceperunt ab eo pluviam, et fructum non dederunt, sed spinas do-
[illegible] lorum. Ergo bonum quidquid volueris in te dare Deo, non te invenis accepisse nisi a Deo. Ipsa est gratia Dei diffusa in labiis. Fecit te, gratis te fecit. Non enim erat cui præstaret antequam faceret. Perieras, quæsivit te; et inventum revocavit te. Præterita non imputavit, futura promisit. Vere *diffusa est gratia in labiis tuis*.

Item v. 3. 8. *Propterea*, inquit, *benedixit te Deus in æternum*. Laboratur, ut hoc possit intelligi adhuc in Deo Patre dici, *Propterea benedixit te Deus in æternum*. Accommodatius videtur hoc accipi ex persona Prophetæ. Et mutationes personarum repentinæ, et omnino ex improviso, inveniuntur in cunctis Scripturarum libris; et si quis ad-
Psal. 119. 2. vertat, plenæ sunt paginæ divinæ: Domine libe- » ra animam meam a labiis iniquis et a lingua do- » losa, et statim, Quid detur tibi, aut quid adjicia- » tur tibi adversus linguam subdolam? Alia illic persona erat, alia hic: ibi petentis, hic subvenientis. Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus » vastatoriis. Alia persona est. Quid detur tibi, » aut quid adjiciatur tibi: et in consequentibus fit alia, Heu me, quia incolatus meus longinquus » factus est. In paucis versibus tam crebra mutatio personarum intellectorem admonet: non exprimit locum ubi mutatur; non dicitur, Hoc dixit homo, hoc dixit Deus; sed ex ipsis verbis fit nobis intelligere quid ad hominem pertineat, quid ad Deum. Homo autem dicebat, *Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi*; Homo dicebat, ille dicebat qui scripsit Psalmum; sed ex persona Dei dicebat. Incipit dicere et ex suo, *Propterea benedixit te Deus in æternum*. Dixerat enim Deus, *Diffusa est gratia in labiis tuis*, ei quem fecerat speciosum præ filiis hominum, etiam hominem quem (a) Deum ante omnia protulerat, æternus coæternum. Impletus est ergo Propheta gaudio quodam ineffabili, et attendens quid Deus Pater (b) de Filio suo homini revelaverit, qui potuit dicere ista et ex persona Dei, *Propterea*, inquit, *benedixit te Deus in æternum*. Quare? Propter gratiam. Illa enim gratia quo pertinet? Ad regnum cælorum. Primum enim Testamentum terram promiserat: et aliud præmium fuit vel promissio sub lege positorum, aliud sub gratia: terra Chananæorum Judæis sub lege positis, regnum cælorum Christianis sub gratia positis. Itaque quod pertinebat ad eos qui sub lege positi erant, regnum, terra illa transiit: regnum cælorum quod pertinet sub gratia positis, non transit. Propterea hic *Benedixit te Deus*, non ad tempus, sed *in æternum*.

9. Non defuerunt qui omnia etiam superiora verba ex Prophetæ persona accipi mallent: et hoc quod dictum est, *Eructavit cor meum verbum bonum*, ex Propheta voluerint intelligi, veluti dicentem hymnum. (Quisquis enim dicit hymnum Deo, eructat cor ejus verbum bonum; quomodo qui blasphemat in Deum, eructat cor ejus verbum malum.) Ut et illud quod adjunctum est, *Dico ego opera mea regi*, significare voluerit summum hominis opus non esse, nisi Deum laudare. Illius est specie sua placere tibi, ad te pertinet eum in gratiarum actione laudare. Opera tua si non fuerint laus Dei, incipis teipsum amare; et pertinebis ad illos, de quibus dicit Apostolus, Erunt enim homines seipsos 2.Tim. 3. 2.
amantes. Displice tibi, placeat tibi qui te fecit; quia in eo tibi displices quod in ipso fecisti. Opus ergo tuum sit laus Dei, eructet cor tuum verbum bonum. *Dic ergo opera tua regi*: quia ut diceres, rex fecit, et ipse donavit quod offerres. Redde illi de suo, ne velis accepta parte patrimonii tui ire (c) longius et prodige perdere in meretrices, et porcos pascere. Hoc recordamini ex Evangelio. Sed etiam de nobis dictum est, Lucæ 15. 32.
Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est.

10. *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis*. Non defuerunt qui sic intelligerent Prophetam ea dixisse quæ scriberet, et ideo linguam suam calamo scribæ comparasse. *Velociter* autem *scribentis* voluisse dicere, ut significaret ea se scribere, quæ velociter ventura erant, ut velociter scribere, velocia scribere intelligatur, id est, scribere non tardatura. Non enim tardavit Deus exhibere Christum. Quam cito evolutum sentitur, quod peractum agnoscitur? Recordare generationes ante te, invenies Adam tamquam hesterno die factum: ita gesta legimus omnia ab ipso principio; ergo velociter facta sunt. Velociter erit et dies judicii: præveniet velocitatem ipsius: velociter veniet, velocius tu muture: aderit facies judicis, sed vide quid dicit Propheta: Præveniamus faciem ejus in confes-

(a) Sic MSS. At editio Lov. quem Deus ante omnia protulerat.

(b) Sic MSS. At apud Lov. hic deest, de. et paulo post, qui omittitur.

(c) Plerique MSS. ire longius et prodigere in meretrices.

Psal. 91. 2. sione. *Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea* A *benedixit te Deus in æternum.*

v. 4. 11. *Accingere gladium tuum circa femur potentissime. Gladium tuum*, quid, nisi verbum tuum? Illo gladio stravit inimicos, illo gladio divisit filium a Patre, filiam a matre, nurum a socru. Legimus hæc in Evangelio: Non veni pacem mittere, sed gladium. Et erunt in una domo quinque divisi adversum se, duo adversus tres, et tres adversus duos erunt divisi: id est, filius adversus patrem, filia adversus matrem, nurus adversus socrum suam. Divisio hæc quo gladio B facta est, (a) nisi quem Christus adtulit? Et revera, Fratres, etiam quotidianis exemplis videmus hæc. Placet juveni alicui Deo servire, displicet patri: divisi sunt adversus se: ille promittit terrenam hereditatem, ille amat cœlestem: aliud iste pollicetur, aliud ille eligit. Non sibi putet pater factam injuriam, Deus solus illi præfertur: et tamen litigat cum filio volente servire Deo. Sed fortior est ille gladius spiritalis separans, quam copulans natura carnalis. Fit hoc et de filia adversus matrem, multo magis et de nuru adversus socrum. Nam aliquando in una domo nurus et socrus inveniuntur hæretica et catholica. Et ubi fortiter recipitur iste gladius rebaptizationem non timemus. Potuit dividi filia adversus matrem suam, et non potest nurus adversus socrum suam?

12. Factum est hoc generaliter etiam in genere humano, divisus est filius adversus patrem. Johan. 8. 44. Fuimus enim aliquando filii diaboli. Adhuc infidelibus dictum est, Vos a patre diabolo estis. Et omnis infidelitas nostra, unde, nisi a patre diabolo? Non ille creando (b) pater, sed nos illum imitando filii. Jam modo videtis filium adversus patrem divisum. Venit gladius ille, renuntiat diabolo: invenit alium patrem, invenit aliam matrem. Ille ad imitationem se præbens, generabat in exitium: parentes duo quos invenimus, in vitam æternam generant. Divisus est filius adversus patrem. Divisa est filia adversus matrem suam: Plebs illa quæ de Judæis credidit, divisa est adversus synagogam. Divisa est et nurus adversus socrum suam: Plebs de Gentibus veniens, nurus dicitur; quia sponsus Christus filius synagogæ. Unde enim natus est Filius Dei secundum Gen. 2. 24. carnem? Ex illa synagoga. Ille qui dimisit patrem et matrem, et adhæsit uxori suæ, ut essent duo in carne una: non conjectura nostra, sed Ephes. 5. 32. adtestante Apostolo, et dicente, Sacramentum » hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Dimisit enim patrem quodam modo: non omnino dimisit veluti ad separationem, sed ad susceptionem humanæ carnis. Quomodo di- Philip. 2. 6. misit? Quia cum esset in forma Dei, non rapinam » arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum » exinanivit, formam servi accipiens. Quomodo dimisit et matrem? Gentem Judæorum, synagogam illam hærentem veteribus sacramentis. Ad A ipsam figuram pertinet quod ait, Quæ est mihi Matth. 12. 48. mater, aut qui fratres? Ille enim intus docebat, illi foris stabant. Videte si non modo ita sunt Judæi. Docet Christus in Ecclesia, illi foris stant. Socrus ergo quid est? Mater sponsi. Mater sponsi Domini nostri Jesu Christi, synagoga est. Proinde nurus ejus Ecclesia, quæ veniens de Gentibus non consensit in circumcisionem carnalem, divisa est adversus socrum suam. *Accingere gladium tuum*. De potentia hujus gladii loquebamur, cum ista diceremus.

13. *Accingere gladium tuum*, sermonem tuum, v. 4. *circa femur potentissime*, circa femur habens gladium. Quid est, *circa femur*? quid significat de femore? Carnem. Unde illud est, Non deficiet Gen. 49. 10. princeps de Juda, et dux de femoribus ejus. Non- B ne et ipse Abraham, cui promissum erat semen, Gen. 12. 3. et 26. 4. in quo benedicerentur omnes gentes, quando misit servum suum ad quærendam et ducendam uxorem filio suo, unde veniret illud semen sanctum, in quo benedicerentur omnes gentes; fide tenens, in illa veluti humilitate seminis esse magnitudinem (c) nominis, id est, Filium Dei ven- C turum ex filiis hominum per semen Abrahæ; fecit ipsum servum suum, quem mittebat, ita sibi jurare: Pone, inquit, manum tuam sub femore Gen. 24. 2. meo, et sic jura. Quasi diceret, Pone manum tuam ad altare, aut ad Evangelium, aut ad Prophetam, aut ad aliquid sanctum. Sub femore meo, inquit, pone manum: habeas fiduciam, nec reverens turpitudinem, sed intelligens veritatem. Propterea, *Accingere gladium tuum circa femur* C *potentissime*. Potentissime etiam circa femur: 1. Cor. 1. 25. quia quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. *Potentissime*.

14. *Specie tua et pulcritudine tua*. Justitiam v. 5. accipe, qua semper es speciosus et pulcher. *Et intende, et prospere procede, et regna*. Nonne videmus? Certe jam factum est. Adtendite orbem terrarum: intendit, prospere processit, et regnat, subditæ sunt omnes gentes. Quid erat illud videret in Spiritu? Quod nunc est experiri in veritate. Quando dicebantur hæc, nondum ita regnabat Christus, nondum intenderat, nondum processerat: prædicabantur, exhibita sunt, jam ea tenemus: in multis redditorem habemus Deum, in paucis debitorem. *Intende, et prospere procede, et regna*.

15. *Propter veritatem et mansuetudinem, et* D Ibid. v. 5. *justitiam*. Reddita est veritas, quando veritas Psal. 84. 2. de terra orta est, et justitia de cælo prospexit. Præsentatus est Christus (d) exspectationi gene- d ris humani, ut in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes. Prædicatum est Evangelium; veritas est. Quid mansuetudo? Passi sunt Martyres, et inde multum processit, et promovit per omnes gentes regnum Dei: quia patiebantur Martyres, nec deficiebant, nec resistebant; dicentes omnia, nihil occultantes; parati ad omnia, nihil recusantes. Magna mansuetudo. Corpus Christi Luc. 55.

(a) Omnes MSS. *quo gladio facta est, Christus adtulit*: nec habent, *nisi quem*.

(b) In hac sententia MSS. omittunt voces, *pater et filii*.

(c) Sic MSS. At editi, *numinis*.

(d) Sic MSS. At editi, *exspectatio*.

a hoc fecit, in capite suo didicit. Ille prior (a) sic- » ut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se non aperuit os suum: usque adeo mansuetus, ut pendens in cruce diceret, Lucæ 23. 34. Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Quid propter justitiam? Veniet etiam, ut judicet, et retribuat unicuique secundum opera sua. b Dixit veritatem, (b) pertulit iniquitatem, allatu- Rom. 2. 6. rus est æquitatem. *Et deducet te mirabiliter dextera tua.* Nos dextera ipsius, ipse dextera sua. Ille enim Deus, nos homines. Dextera sua deductus est, id est potentia sua. Etenim potentiam quam Pater habet, habet et ipse, et immortalitatem Patris habet et ipse; divinitatem Patris habet, æternitatem Patris habet, virtutem Patris habet. Deducet eum mirabiliter dextera ejus, faciens divina, patiens humana, malitias hominum sternens bonitate sua. Adhuc deducitur et ubi nondum est, et dextera ejus deducit eum. Hoc enim eum deducit, quod ipse donavit sanctis suis. *Deducet te mirabiliter dextera tua.*

v. 6. 16. *Sagittæ tuæ acutæ (c) potentissimæ:* verba c cor transfigentia, amorem excitantia. Unde dicitur Cant. 2. 5. et 5. 8. in Canticis canticorum, Quia vulnerata caritate ego sum. Dicit enim vulneratam se esse caritate, id est; amare se dicit, æstuare se dicit, suspirare sponso, unde accepit sagittam verbi. *Sagittæ tuæ acutæ potentissimæ:* et transfigentes, et efficientes: *acutæ potentissime. Populi sub te cadent.* Qui ceciderunt? Qui percussi sunt, et ceciderunt. Populos videmus subditos Christo, cadentes non videmus. Exponit ubi cadunt: *in corde.* Ibi se erigebant adversus Christum, ibi cadunt ante Christum. Blasphemabat Saulus Christum, erectus erat: supplicat Christo, cecidit, prostratus est: occisus est inimicus Christus, ut vivat discipulus Christi. De cælo emissa sagitta; corde percussus est Saulus, nondum Paulus, adhuc Saulus, adhuc erectus, nondum prostratus: accepit sagittam, cecidit in corde. Non enim quod pro- d stratus est in facie, ibi cecidit (d) in corde: sed Act. 9. 6. ubi ait, Domine, quid me jubes facere? Modo ibas ad Christianos alligandos et perducendos ad pœnam; et modo dicis Christo, Quid me jubes facere? O sagittam acutam potentissimam, qua accepta cecidit Saulus ut esset Paulus! Ut ille, ita et populi: gentes adtendite, videte subditas Christo. Ergo, *Populi sub te cadent, in corde inimicorum regis:* hoc est, in corde inimicorum tuorum. Ipsum enim appellat regem, ipsum novit regem. *Populi sub te cadent, in corde inimicorum regis.* Inimici erant: acceperunt sagittas tuas, ceciderunt ante te. Ex inimicis amici facti sunt: inimici mortui sunt, amici vivunt. Hoc est, Pro his quæ commutabuntur. Quærimus intelligere verba singula, versus singulos: ita tamen

(a) Editi. *Sicut ovis ad victimam ductus est.* MSS. *ad occisionem.*

(b) Duo MSS. *protulit mansuetudinem.*

(c) Editi, *potentissime:* et favet Græc. LXX. ἠκονημένα. Attamen melioris notæ MSS. habent, *potentissimæ:* sicque legisse Augustinum facile ex ipsa interpretandi ratione intelligas.

(d) MSS. hic non habent, *in corde.*

A quærimus, ut de Christo dici nemo dubitet. *Populi sub te cadent, in corde inimicorum regis.*

17. *Sedes tua Deus in sæcula sæculorum.* Quia benedixit te Deus in æternum, propter gratiam diffusam in labiis tuis. Erat autem sedes regni Judaici temporalis, pertinens ad eos qui sub lege erant, non ad eos qui sub gratia erant: venit ille ut liberaret eos qui sub lege erant, et sub gratia constitueret. *Sedes ejus in sæcula sæculorum.* Quare? Quia sedes illa prima regni temporalis fuit. Unde nunc sedes in sæcula sæculorum? Quia Dei. *Sedes tua Deus in sæcula sæculorum.* O æternitatis (e) divinitas! Non enim posset Deus e sedem habere temporalem. *Sedes tua Deus in sæcula sæculorum. Virga directionis, virga re-* B *gni tui.* Directionis virga est, quæ dirigit homines: Curvi erant, distorti erant: sibi regnare cupiebant, se amabant, facta sua mala diligebant; non voluntatem suam Deo subdebant, sed voluntatem Dei ad suas concupiscentias flectere volebant. Irascitur enim peccator et iniquus plerumque Deo, quia non pluit; et non vult sibi Deum irasci, quia finit. Et ad hoc prope modum sedent quotidie homines, ut disputent contra Deum: Hoc facere debuit, hoc non bene fecit. Tu videlicet vides quid facias, ille nescit? Distortus tu es, ille rectus est. Distortum ad rectum quando conjungis? Collineari non potest. Tamquam si in pavimento æquali ponas lignum curvum; non adjungitur, non cohæret, non coaptatur pavimento: pavimentum ubique æquale est; sed illud C curvum est, non coaptatur æquali. Ergo Dei voluntas æqualis est, tua curva est: (f) propterea f tibi curva videtur illa, quia tu illi coaptari non potes: dirige ad illam te, ne illam velis curvare ad te; quia non potes, frustra conaris: illa semper directa est. Vis illi hærere? Corrigere. Erit virga ipsius qui te regit, virga directionis. Inde et rex a regendo dicitur. Non autem regit qui non corrigit. Ad hoc est rex noster rectorum rex. Quomodo et (g) sacerdos a sanctificando g nos, ita et rex a regendo nos. Sed quid ait alio Psal. 17. 26. loco? Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perversus eris: non quia per- » versus Deus, sed quia perversi perversum eum putant. Placet tibi bonum, bonus est Deus: di- D splicet tibi, quasi pravus est Deus. Curvus est ad te Deus, tua curvatura facit hoc: nam illius rectitudo semper manet. Audi in alio Psalmo: Psal. 72. 1. Quam bonus Deus Israel rectis corde!

18. *Virga directionis, virga regni tui.* * *Di-* v. 8. *lexisti justitiam, et odisti iniquitatem.* Vide virgam directionis, *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem.* Accede ad istam virgam, sit tibi rex Christus: regat te virga ista, ne frangat te. Vir-

(e) Octo MSS. O *æternitatis divitias.*

(f) Am. et plerique MSS. *propterea tibi prava videtur illa.*

Ibidem Editi: Dirigere ad *illam*, tene *illam.* Nam si *illam velis curvare ad te:* quo loco sequimur MSS.

(g) Plerique MSS. *sacerdos ad sanctificandos nos, ita et rex ad regendos nos.*

Psal. 2. 9. ga enim ferrea est illa, inflexibilis. Et quid dictum est? Reges eos in virga ferrea, et tamquam vas figuli conteres eos. Alios regit, alios conterit: regit spiritales, conterit carnales. Ergo accede ad istam virgam. Quid in ea times? Hæc
a est (*a*) tota virga: *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem.* Quid times? Sed forte iniquus eras: audis enim regem tuum, quia odit iniquitatem, et times. Est quod facias. Quid odit? Iniquitatem: numquid te? Sed in te est iniquitas? Odit illam Deus, oderis et tu: ut unam rem ambo oderitis. Eris enim Deo amicus, si odisti quod odit. Ita et amabis quod amat. Displiceat in teipso tibi iniquitas tua, et placeat tibi creatura ipsius. Homo enim es iniquus. Duo dixi nomina: duo nomina, homo et iniquus: in istis duobus nominibus unum est naturæ, alterum culpæ: unum tibi Deus fecit, alterum tu fecisti: ama quod Deus fecit, oderis quod tu fecisti; quia et ipse hoc odit. Vide quomodo jam illi incipis conjungi, cum odisti quod odit. Peccatum puniturus est, quia virga directionis est virga regni ipsius. Sed non puniat peccatum? Sed non potest. Puniendum est peccatum: si puniendum non esset, nec peccatum esset. Præveni illum: non vis ut ipse puniat, tu puni. Ideo enim adhuc ipse parcit,
b differt, tenet manum, arcum intendit, hoc est (*b*) minas. Clamaret tantum feriturum se, si vellet ferire? Differt ergo manum a peccatis tuis: tu noli differre. Converte te ad punienda peccata tua, quia impunita esse peccata non possunt. Puniendum ergo erit, aut a te, aut ab ipso: tu agnosce, ut ille ignoscat. Adtende exemplum in
Psal. 50. 11. illo Psalmo pœnitentiæ, Averte faciem tuam a peccatis meis. Numquid dixit, a me? Alio enim loco aperte dicit, Ne avertas faciem tuam a me.
Psal. 26. 9. Ergo, Averte faciem tuam a peccatis meis: nolo videas peccata mea. Quia videre Dei, animadvertere est. Ideo et judex quod punit, animadvertere dicitur, id est, animum illinc advertere; intendere utique ad puniendum, quia judex est. Sic est et judex Deus. Averte faciem tuam a peccatis meis. Tu ab ipsis faciem noli avertere, si vis ut Deus ab ipsis avertat faciem suam. Vide
Ibidem 5. quomodo hoc offert Deo in ipso Psalmo: Facinus
» meum ego, inquit, agnosco et peccatum meum
» ante me est semper. Hoc non vult esse ante Deum, quod vult esse ante se. *Virga directionis, virga regni tui.* Nemo sibi multum de misericordia Dei blandiatur, virga directionis est. Numquid dicimus, non esse misericordem Deum? Quid misericordius eo, quia parcit tantum peccatoribus, eo qui in omnibus conversis ad se non curat præterita? Sic eum dilige misericordem, ut velis esse veracem: non enim misericordia potest illi auferre justitiam, neque justitia misericordiam. Interim quamdiu ille differt, tu noli differre: quoniam virga directionis virga regni ipsius.

Item v. 8. 19. *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem:*

A *propterea unxit te Deus, Deus tuus.* Propterea unxit te, ut diligeres justitiam, et odires iniquitatem. Et vide quomodo ait: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus.* O tu Deus, unxit te Deus tuus. Deus unguitur a Deo. Etenim in latino putatur idem casus nominis repetitus: in Græco autem evidentissima distinctio est, quia unum nomen est quod compellatur, et alterum ab eo qui compellat, *Unxit te Deus.* O tu *Deus, unxit te Deus tuus:* quomodo si diceret, Propterea unxit te, o tu Deus, Deus tuus. Sic accipite, sic intelligite, sic in Græco evidentissimum est. Ergo quis est Deus unctus a Deo? Dicant nobis Judæi. Scripturæ istæ communes sunt. Unctus est Deus a Deo: unctum audis, Christum intellige. Etenim Christus a chrismate: hoc nomen quod appella-
B tur Christus, unctionis est: nec in aliquo alibi unguebantur reges et sacerdotes, nisi in illo regno ubi Christus prophetabatur et unguebatur, et unde venturum erat Christi nomen: nusquam est alibi omnino, in nulla gente, in nullo regno. Unctus est ergo Deus a Deo: quo oleo, nisi spiritali? Oleum enim visibile in (*c*) signo est, oleum C
invisibile in sacramento est, oleum spiritale intus est. Unctus est nobis Deus, et missus est nobis: et ipse Deus ut ungueretur homo erat: sed ita homo erat, ut Deus esset, ita Deus erat, ut homo esse non dedignaretur: verus homo, verus Deus; in nullo fallax, in nullo falsus; quia ubique verax, ubique veritas. Deus ergo homo, et ideo unctus Deus, quia homo Deus, et factus est Christus.
20. Hoc figurabatur in eo quod Jacob lapidem Gen. 28. 11.
C sibi ad caput posuerat, et dormiebat. Jacob Patriarcha lapidem sibi ad caput posuerat: dormiens autem illo lapide ad caput posito, vidit apertis cœlis scalam a cælo in terram, et Angelos adscendentes et descendentes: hoc viso evigilavit, unxit lapidem, et discessit. In illo lapide intellexit Christum, ideo unxit. Videte ex quo prædicatur Christus. Quid sibi vult illa unctio lapidis, præsertim apud Patriarchas, qui unum Deum colebant? Factum est autem in figura, et discessum est. Non enim unxit lapidem, et venit illuc semper adorare, et sacrificia ibi facere. Expressum est mysterium, non inchoatum sacrilegium. Et videte lapidem: Lapidem quem reprobave- Psal. 117.22.
runt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Et quia caput viri Christus, propterea lapis ad I.Cor. 11 3.
D caput. Adtendite magnum sacramentum: Lapis Christus. Lapidem vivum, ait Petrus, ab homi- I. Pet. 2. 4.
nibus reprobatum, a Deo autem electum. Et la- »
pis ad caput, quia caput viri Christus. Et unctus Rom. 11.3.
lapis, quia a chrismate dictus est Christus. Et videntur scalæ revelante Christo a terra in cæ- Gen. 28. 12.
lum, vel a cælo in terram, et adscendentes et descendentes Angeli. Quid hoc sit, melius videbimus, cum testimonium Evangelicum ab ipso John. 1. 51.
Domino commemoraverimus. Nostis quia Jacob ipse est Israel illi enim cum Angelo luctanti et Gen. 32. 28.
prævalenti, et benedicto ab eo cui prævaluit,

(a) Ita sex probæ notæ MSS. At editi, tota.
(b) Tres MSS. *hoc est minatur. Non clamaret* etc.
(c) Duo MSS. *in signum est olei invisibilis: in sacramento enim est: oleum spiritale intus est.* Editi vero post, *oleum spiritale intus est*, addunt istbæc verba *oleum visibile exterius est*: quæ a nostris omnibus MSS. absunt.

nomen mutatum est, ut appellaretur Israel: si-
cut populus Israel prævaluit Christo, ut crucifi-
geret eum: et tamen in his qui Christo credide-
runt, ab ipso cui prævaluit, benedictus est. Sed
multi non crediderunt, inde claudicatio Jacob.
Benedictio et claudicatio. Benedictio in his qui
crediderunt, nam postea novimus ex illo populo
multos credidisse. Claudicatio autem in his qui
non crediderunt. Et quia plures non crediderunt,
et pauci crediderunt; ideo ut fieret claudicatio,
tetigit latitudinem femoris ejus. Quid est latitudo
femoris ejus? Multitudo generis. Videte ergo sca-
Johan. 1. 47. las illas: Dominus quando vidit Nathanaelem in
Evangelio sit, Ecce vere Israelita, in quo dolus
non est. Sic enim dicitur de ipso Jacob, Et erat
Gen. 25. 27. Jacob sine dolo habitans in domo: hoc recolens
Dominus videns Nathanaelem sine dolo de gente
illa et de populo illo, Ecce vere, inquit, Israeli-
ta, in quo dolus non est. Appellavit Israelitam,
in quo dolus non esset, propter Jacob. Et ille
Johan. 1. 48. etc. Nathanael, Unde me nosti? Et Dominus, Cum
esses sub arbore fici vidi te: id est, cum esses
in illo populo sub lege constitutus, quæ carnali
umbra illum populum protegebat, ibi te vidi.
Quid est, ibi te vidi? Ibi tui misertus sum. Ille
autem recordatus quod fuerat etiam sub arbore
fici in veritate, admiratus, quis putabat se a no-
mine visum cum ibi esset, confitetur et dicit, Tu
» es Filius Dei, tu es rex Israel. Quis hoc dixit,
Qui audierat quod verus esset Israelita, et dolus
in illo non esset. Et Dominus, Quia dixi tibi,
Vidi te sub arbore fici, credidisti, majora horum
videbis. Loquitur cum Israel, cum Jacob, cum
illo qui sibi lapidem ad caput posuerat. Majora
horum videbis. Quæ majora? Quia jam lapis ille
» ad caput est. Amen dico vobis, videbitis cælum
» apertum, et Angelos Dei ascendentes et descen-
» dentes super filium hominis. Angeli Dei adscen-
» dant et descendant per scalas illas, fiat hoc in
» Ecclesia. Angeli Dei annuntiatores sunt verita-
Johan. 1. 1. tis: adscendant et videant, In principio erat Ver-
bum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat
Ibidem 14. Verbum. Descendant, et videant, quia Verbum
caro factum est, et habitavit in nobis. Adscen-
dant, ut erigant magnos: descendant, ut nutriant
parvos. Vide adscendentem Paulum: Sive mente
excessimus, Deo. Vide descendentem: Sive tem-
2. Cor. 5. 13. perantes sumus, vobis. Vide adscendentem: Sa-
pientiam loquimur inter perfectos. Vide descen-
1. Cor. 3. 2. dentem: Lac vobis potum dedi, non escam. Hoc
fit in Ecclesia: adscendunt et descendunt Angeli
Dei super filium hominis: quia sursum est filius
hominis, ad quem adscendunt corde, id est caput
ejus; et deorsum filius hominis, id est, corpus
ejus. Membra ejus hic sunt, caput sursum est:
ascenditur ad caput, descenditur ad membra.
Christus ibi, Christus hic. Nam si ibi tantum, et
Act. 9. 4. hic non; unde vox illa, Saule, Saule, quid me
persequeris? Quis enim illi in cælo molestus fuit?
Nemo, nec Judæi, nec Saulus, nec diabolus ten-
tator; nemo ibi molestus illi: sed sicut in com-
page corporis humani pede calcato lingua clamat.
21. *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem:*
A *propterea unxit te Deus, Deus tuus.* Locuti su-
mus de uncto Deo, hoc est de Christo. Non po-
tuit apertius dici nomen Christi, quam ut dice-
retur unctus Deus. Quomodo speciosus forma
præ filiis hominum: sic unctus, *oleo exsultatio-
nis præ participibus suis.* Qui enim participes e-
jus? Filii hominum: quoniam et ipse filius ho-
minis particeps factus est mortalitatis illorum,
ut faceret eos participes immortalitatis suæ.
22. *Myrrha et gutta et casia a vestimentis* v. 9.
tuis. Odores boni a vestimentis tuis. Vestimenta Ephes. 5. 27.
ejus sunt sancti ejus, electi ejus, tota Ecclesia
ejus, quam sibi sicut vestem exhibet, sine ma-
cula et ruga: propter maculam, abluens in san-
guine; propter rugam, extendens in cruce. Inde
bonus odor qui significatur nominatis quibusdam
B aromatis. Audi Paulum illum minimum, fimbriam Matt. 9. 20.
de vestimento quod tetigit mulier in fluxu san-
guinis, et sanata est; audi illum dicentem, Chri- 2. Cor. 2. 15.
sti bonus odor sumus in omni loco, et in iis qui »
salvi fiunt, et in iis qui pereunt. Non dixit, Bo- »
nus odor in iis qui salvi fiunt, et malus odor in
iis qui pereunt: sed quod ad nos attinet, bonus
odor sumus, et in iis qui salvi fiunt, et in iis qui
pereunt. Salvum fieri hominem bono odore, non
est improbabile neque incredibile: perire autem
hominem bono odore, quæ ratio est? Magna vis,
magna veritas: et si capi non potest, ita est. Nam
ut noveritis quia difficile capitur, statim subje-
cit. Et ad hæc quis idoneus? Quis intelligat ho- Ibidem 16.
mines mori bono odore? Tamen aliquid dicam,
Fratres. Ecce ipse Paulus prædicabat Evange-
C lium, multi illum amabant prædicatorem Evan-
gelii, multi illi invidebant: qui illum amabant,
bono odore salvabantur; qui illi invidebant, bo-
no odore peribant. Ideo et pereuntibus non ma-
lus odor, sed bonus odor. Ideo enim magis illi
invidebant, quia tam bona in illo gratia præva-
lebat: nemo enim invidet misero. Erat ergo glo-
riosus in prædicatione verbi Dei, et vivens se-
cundum regulam illius virgæ directionis: et di-
ligebant eum qui in illo diligebant Christum, qui
sequebantur bonum odorem diligebant amicum
sponsi sui, ipsa sponsa quæ dicit in Canticis can- Cant. 1. 3.
ticorum, Post odorem unguentorum tuorum cur- »
remus. Illi autem quanto magis eum videbant in
gloria prædicationis Evangelii et in vita incul-
pabili, tanto magis invidia torquebantur, et oc-
D cidebantur bono odore.
23. *Myrrha et gutta et casia a vestimentis
tuis, a domibus eburneis, ex quibus delectave-
runt te * filiæ regum.* Domos eburneas, domos v. 10.
magnas, domos regales, quas vis elige, delecta-
verunt inde Christum filiæ regum. Vis domos e-
burneas spiritaliter accipere? Magnas domos, et
magna tabernacula Dei, corda sanctorum, ipsos-
que reges regentes carnem, subjugantes sibi tur-
bas humanarum affectionum, castigantes corpus,
et servituti subjicientes, accipe: quia inde dele-
ctaverunt eum filiæ regum. Etenim omnes ani-
mæ quæ illis prædicantibus et evangelizantibus
natæ sunt, filiæ regum sunt: Et Ecclesiæ filiæ
Apostolorum, filiæ regum sunt. Ille est enim Rex

regum: illi autem reges de quibus dictum est, A Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel. [Matth. 19. 28.] Prædicaverunt verbum veritatis, et genuerunt Ecclesias, non sibi, sed illi. [Contra Donatistas.] Ad hoc sacramentum pertinet quod scriptum est in Lege: Si mortuus fuerit frater, accipiat uxorem ejus frater ejus, et suscitet semen fratri suo. [Deut. 25. 5.] Accipiat uxorem frater ejus, et suscitet semen, non sibi, sed fratri suo. Dixit Christus, Dic fratribus meis. [Matth. 28. 10.] Dixit in Psalmo, Narrabo nomen tuum fratribus meis. [Psal. 21. 23.] Mortuus est Christus, resurrexit, adscendit, absentavit se corpore: susceperunt fratres ejus uxorem ejus, prædicatione Evangelii generaturi filios, non per se ipsos, sed per Evangelium, propter nomen fratris. In Christo enim Jesu, inquit, per Evangelium, ego vos genui. [1. Cor. 4. 15.] Itaque suscitantes semen fratri suo, quotquot genuerunt, non Paulianos aut Petrianos, B sed Christianos nominaverunt. Videte si non iste sensus vigilat et in his versibus. Cum enim diceret, *a domibus eburneis*, dixit de regalibus, amplis, pulcris, lenibus, qualia sunt corda sanctorum: subjecit, *Ex quibus te delectaverunt filiæ regum, in honore tuo. Filiæ* quidem *regum*, filiæ Apostolorum tuorum: sed, *in honore tuo*, quia semen illi suscitaverunt fratri suo. Ideo ipsos quos suscitaverat fratri suo Paulus, cum videret currere ad nomen suum, exclamavit, Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? [1. Cor. 1. 13.] Quid enim ait Lex? Et habeat natus (a) nomen defuncti. Defuncto nascatur, defuncti nomine appelletur. Servat hoc legitimum Paulus: volentes appellari ex nomine suo, revocat: Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Ad defunctum adspicite, Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Et quid ergo? Quando illos generasti, quid si nomen tuum illis imposuisti? Non. Ait enim, Aut in nomine Pauli baptizati estis? *Delectaverunt te filiæ regum in honore tuo.* Tenete, servate *in honore tuo*. Hoc est habere vestem nuptialem; illius honorem, illius gloriam quærere. Intelligite etiam filias regum, civitates, quæ crediderunt in Christum, et a regibus conditæ sunt: et *a domibus eburneis*, divitibus, superbis, elatis. *Filiæ regum delectaverunt te in honore tuo*: quia non quæsierunt honorem patrum suorum, sed quæsierunt honorem tuum. Ostendatur mihi Romæ in honore tanto templum Romuli, in quanto ibi ostendo Memoriam Petri. In Petro quis honoratur, nisi ille defunctus pro nobis? Sumus enim Christiani, non Petriani. Et si nati per fratrem defuncti, tamen cognominati defuncti. Per illum nati, sed illi nati. Ecce Roma, ecce Carthago, ecce aliæ et aliæ civitates filiæ regum sunt, et delectaverunt regem suum in honore ipsius; et ex omnibus fit una quædam regina.

24. Quale carmen nuptiale? Ecce inter cantica hilaritatis plena, procedit et ipsa sponsa. Sponsus enim veniebat, ipse describebatur, in illum erat omnis intentio nostra: procedat et ista. *Adstitit regina a dextris tuis.* [Item v. 10.] Quæ a sinistris, non regina. Stabit enim quædam et a sinistris, cui dicetur, Vade in ignem æternum. [Matth. 25. 41.] A dexteris autem stabit, cui dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. [Ibidem. 34.] *Adstitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta varietate.* Vestitus reginæ hujus quis est? Et pretiosus est, et varius est: sacramenta doctrinæ in linguis omnibus (b) variis. Alia lingua Afra, alia Syra, B alia Græca, alia Hebræa, alia illa et illa: faciunt istæ linguæ varietatem vestis reginæ hujus. Quomodo autem omnis varietas vestis in unitate concordat, sic et omnes linguæ ad unam fidem. In veste varietas sit, scissura non sit. Ecce varietatem intelleximus de diversitate linguarum, et vestem intelleximus propter unitatem: in ipsa autem varietate aurum quod est? Ipsa sapientia. Qualibet sit varietas linguarum, unum aurum prædicatur: non diversum aurum, sed varietas de auro. Eamdem quippe sapientiam, eamdem doctrinam et disciplinam omnes linguæ prædicant. Varietas in linguis, aurum in sententiis.

25. Alloquitur Propheta reginam istam: (libenter enim illi cantat:) et unumquemque nostrum; si tamen noverimus ubi sumus, et ad illud corpus pertinere conemur, et fide et spe pertineamus uniti in membris Christi. Nos enim alloquitur. *Audi filia, et vide.* [v. 11.] Alloquitur eam tamquam unus de patribus, quia filiæ regum sunt: etsi alloquatur Propheta, etsi alloquatur Apostolus, tamquam filiam: (Sic enim dicimus, Patres C nostri Prophetæ, patres nostri Apostoli: si nos illos ut patres, illi nos ut filios:) et vox una paterna alloquitur unicam filiam, *Audi filia, et vide.* Prius audi, postea vide. Ventum est enim ad nos cum Evangelio et prædicatum est nobis quod nondum videmus, et audiendo credidimus, credendo videbimus: sicut dicit ipse sponsus apud Prophetam, Populus quem non cognovi, servivit mihi, in obauditu auris obedivit mihi. [Psal. 17. 45.] Quid est, in obauditu auris? Quia non vidit. Viderunt Judæi, et crucifixerunt: non viderunt Gentes, et crediderunt. Veniat regina de Gentibus in vestitu deaurato, circumamicta varietate: veniat ex Gentibus, veniat circumamicta omnibus D linguis, in unitate sapientiæ: dicatur ei, *Audi filia, et vide.* Si non audieris, non videbis. Audi ut mundes cor fide, sicut Apostolus ait in Actibus Apostolorum, Fide mundans corda eorum. [Act. 15. 9.] Ad hoc enim audimus quod credamus, antequam videamus, ut credendo cor mundemus, unde videre possimus. Audi ut credas; munda cor fide. Et cum cor mundavero, quid videbo? Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. [Matth. 5. 8.] *Audi filia, et vide: et inclina aurem tuam.* Parum est audi, humiliter audi: *Inclina aurem tuam. Et obliviscere populum tuum et domum patris tui.* Erat populus quidam, et domus patris quædam, in qua nata es, populus Babyloniæ, habens regem diabolum. Undecumque venerunt Gentes, a pa-

(a) Hoc non est verum, ex 2. Retract. 12. Vide l. 3. qq. in Deut. q. 46.

(b) Novem MSS. *Varians.*

tre diabolo venerunt: sed patri diabolo renuntiaverunt. *Obliviscere populum tuum et domum patris tui.* Fœdam te ille genuit, cum peccatricem fecit: pulcram te iste regenerat, qui justificat impiam. *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui.*

[v. 12.] 26. *Quoniam concupivit rex speciem tuam.* Quam speciem, nisi quam ipse fecit? *Concupivit speciem.* Cujus speciem? Peccatricis, iniquæ, impiæ, qualis erat apud patrem diabolum, et apud populum suum? Non, sed de qua dicitur, Quæ [Cant. 8. 5.] est ista quæ adscendit dealbata? Antea ergo non [Isai. 1. 18.] erat alba, postea dealbata. Quia si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, tamquam nivem dealbabo. *Concupivit rex speciem tuam.* Quis rex? (a) *Quia ipse est Dominus Deus tuus:* Jam vide si non debes dimittere patrem tuum illum, et populum tuum illum, et venire ad regem istum, Deum tuum: Deus tuus est, rex tuus est. Rex tuus, et ipse est sponsus tuus. Regi nubis Deo, ab illo dotata, ab illo decorata, ab illo redemta, ab illo sanata. Quidquid habes unde illi placeas, ab illo habes.

[v. 13.] 27. *Et adorabunt eum* * *filiæ Tyri in muneribus.* Ipsum regem tuum Deum tuum, *adorabunt filiæ Tyri in muneribus. Filiæ Tyri*, filiæ [* subaud. figura.] gentium: * a parte ad totum. Tyrus vicina huic terræ ubi prophetia erat, significabat Gentes credituras Christo. Inde erat illa Chananæa, quæ primo canis est appellata. Nam ut noveritis quia [Matth. 15. 21. etc.] inde erat, Evangelium sic loquitur: Secessit in partes Tyri et Sidonis, et ecce mulier Chananæa de finibus illis egressa clamabat, et cetera quæ ibi narrantur. (b) Quæ primo canis erat apud patrem suum et in populo suo, clamando et veniendo ad istum regem, decora facta credendo in illum, quid meruit audire? O mulier, magna [Ibidem 28.] est fides tua. *Concupivit rex speciem tuam. Et adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus.* Quibus muneribus? Sic ad se vult veniri rex iste, et thesauros suos impleri vult: et ipse donavit unde impleantur, et (c) a vobis impleantur. Veniant, [Matth. 6. 19. etc.] inquit, adorent eum in muneribus. Quid est, in muneribus? Nolite vobis condere thesauros in terra, ubi tinea et rubigo exterminat, et ubi fures effodiunt et furantur: sed thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi neque fur neque tinea cor- [Lucæ 11. 41.] rumpit. Ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit [Oseæ 6. 6. Matth. 9. 13.] et cor tuum. Venite cum muneribus: date eleemosinas, et omnia munda sunt vobis. Venite cum muneribus ad eum qui dicit, Misericordiam volo magis quam sacrificium. Ad illud templum quod erat ante umbra futuri, veniebatur cum tauris et arietibus, cum hircis, cum diversis quibusque animalibus aptis ad sacrificium, ut in illo sanguine aliud fieret, aliud significaretur. Modo jam ipse sanguis, quem figurabant illa omnia, venit: venit Rex ipse, et ipse munera vult. Quæ munera? Eleemosynas. Ipse est enim judicaturus, (d) et ipse munera imputabit quibusdam. Venite, in- [Matth. 25. 34. etc.] quit, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. Quare? Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere, nudus fui, et vestistis me; hospes, et adduxistis me: infirmus, et in carcere, et visitastis me. Hæc sunt munera in quibus adorant filiæ Tyri regem: quia cum dicerent, Quando te vidimus? Ille qui et sursum est et deorsum, propter adscendentes et descendentes, Cum uni, inquit, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

28. *Adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus.* Et quæ sunt filiæ Tyri, et quomodo adorabunt eum in muneribus, planius illud voluit dicere: *Vultum tuum deprecabuntur divites plebis.* Hæ [Item. v. 13.] filiæ Tyri adorantes in muneribus, divites sunt plebis, quos ille alloquitur amicus sponsi: Præ- [1. Tim. 16. 18. et 19.] cipe divitibus hujus mundi, non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum; sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum: divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent. Adorent in muneribus; sed non perdunt, securi ponant ubi semper [Ibidem 19.] inveniant. Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Adorando in muneribus, *vultum tuum deprecabuntur.* Ad Ecclesiam enim concurrunt, et ibi eleemosinas faciunt. Ne extra fiant, id est, ne extra positi fiant, in Ecclesia faciant. Vultus enim sponsæ hujus et reginæ, proderit facientibus. Propterea illi qui res suas vendebant, vultum reginæ hujus deprecantes in muneribus veniebant; et ea quæ portabant, ad pedes Apostolorum ponebant. Fervebat dilectio in Ecclesia, [Act. 4. 34.] vultus erat reginæ Ecclesia, vultus erat reginæ obsequium filiarum Tyri, id est, divitum adorantium in muneribus, *Vultum tuum deprecabuntur divites plebis.* Et qui deprecabuntur vultum, et cujus vultum deprecabuntur, omnes una sponsa, omnes una regina, mater et filii simul totum ad Christum pertinens, ad caput pertinens.

29. Sed quia fiunt ista opera et istæ eleemosynæ ad jactantiam hominum, inde dicit ipse Dominus, Cavete facere justitiam vestram coram [Matth. 6. 1.] hominibus ut videamini ab eis. Quomodo autem et publice debent fieri propter vultum sponsæ, ait, Luceant opera vestra coram hominibus, ut [Matth. 5. 16.] videant bona facta vestra, et glorificent Patrem [v. 13.] vestrum qui in cælis est: non ut gloriam vestram quæratis in operibus bonis quæ publice facitis, sed ut gloriam Dei. Et quis novit, inquit, utrum gloriam Dei quæro, an gloriam meam? Quia do pauperi, videor: quo animo dem, quis videt? Sufficiat tibi qui videt, ille videt qui retribuet. Intus amat qui intus videt: intus amat, intus ametur, qui interiorem facit et ipsam pulcritudinem.

(a) Melioris notæ MSS. *Quia ipse est Deus tuus;* omissa voce, *Dominus.*

(b) MSS. nullo fere excepto, *Quia primo canis erat apud patrem suum, sed clamando et veniendo ad istum regem decorum facientem et credendo in illum* etc.

(c) Plerique MSS. *et vobis implentur.* Duo, *et nobis implentur.*

(d) MSS. *Et ipsa munera imputabit quibusdam.* Et ex iisdem MSS. duo: *imputabit quibus dicit, Venite, inquit, benedicti*, etc.

Noli quasi oculis exterioribus delectari, quia videris, et quia laudaris, adtende quid hic sequa-
v. 15. tur: *Omnis gloria ejus filiæ regis intrinsecus.* Extrinsecus non solum vestis est aurea et varia, sed intus pulcram novit, qui speciem ejus amavit. Quæ sunt interiora pulcritudinis? Conscientiæ. Ibi videt Christus, ibi amat Christus, ibi alloquitur Christus, ibi punit Christus, ibi coronat Christus. Sit ergo eleemosyna tua in occulto; quia *omnis gloria ejus filiæ regis intrinsecus,*
Ibidem v. 15. *In fimbriis aureis,* * *circumamicta varietate.* Pulcritudo intrinsecus: in fimbriis autem aureis varietas linguarum, doctrinæ decus. Ista quid prosunt, si non sit pulcritudo illa intrinsecus?

Ibidem 30. *Afferentur regi virgines post eam.* Vere factum est. Credidit Ecclesia, facta est Ecclesia per omnes gentes. Modo quemadmodum concupiscunt virgines placere illi regi? Unde incitantur? Quia præcessit Ecclesia? *Afferentur regi virgines post eam: proximæ ejus afferentur tibi.* Non enim quæ afferuntur alienæ sunt, sed proximæ ejus, ad eam pertinentes. Et quia dixit, *regi;* ad eum conversus dixit, *tibi: Proximæ ejus afferentur tibi.*

v. 16. 31. *Afferentur in lætitia et exsultatione, adducentur in templum regis.* Templum regis ipsa Ecclesia, intrat in templum ipsa Ecclesia. Unde construitur templum? De hominibus qui intrant in templum. Lapides vivi qui sunt, nisi fideles Dei? *Adducentur in templum regis.* Sunt enim virgines extra templum regis, hæreticæ sanctimoniales: sunt quidem virgines, sed quid proderit eis nisi adducantur in templum regis? Templum regis in unitate est: templum regis non est ruinosum, non discissum, non divisum. Junctura lapidum viventium caritas est. *Adducentur in templum regis.*

v. 17. 32. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.* Nihil evidentius. Adtendite jam ipsum templum regis, quia inde loquitur propter unitatem diffusam toto orbe terrarum: quia illæ quæ virgines esse voluerunt, nisi adducantur in templum regis, sponso placere non possunt. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.* Genuerunt te Apostoli: ipsi missi sunt, ipsi prædicaverunt, ipsi patres. Sed numquid nobiscum corporaliter semper esse potue-
Phil. 1. 23. runt? Etsi unus ipsorum dixit, Cupio dissolvi, et » esse cum Christo multo magis optimum est; manere in carne necessarium propter vos. Dixit hoc quidem, sed quamdiu hic manere potuit? Numquid usque ad hoc tempus? numquid usque in posterum? Ergo illorum abscessu deserta est Ecclesia? absit. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.* Quid est, *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii?* Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis filii nati sunt tibi, constituti sunt episcopi. Hodie enim episcopi, qui sunt per totum mundum,
Episcopi patres appellati. unde nati sunt? Ipsa Ecclesia patres illos appellat, ipsa illos genuit, et ipsa illos constituit in sedibus patrum. Non ergo te putes desertam, quia non vides Petrum, quia non vides Paulum, quia non vides illos per quos nata es: de prole tua tibi crevit paternitas. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.* Vide templum regis quam late diffusum est: ut noverint virgines quæ non adducuntur in templum regis, non se ad istas nuptias pertinere. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.* Hæc est catholica Ecclesia: filii ejus constituti sunt principes super omnem terram, filii ejus constituti sunt pro patribus. Agnoscant qui præcisi sunt, veniant ad unitatem, adducantur in templum regis. Templum suum Deus ubique collocavit, fundamenta Prophetarum et Apostolorum ubique firmavit. Filios genuit Ecclesia, constituit eos pro patribus suis principes super omnem terram.

33. *Memores erunt nominis tui in omni generatione et generatione.* v. 18. *Propterea populi confitebuntur tibi.* Quid ergo prodest confiteri, et extra templum confiteri? Quid prodest precari, et in monte non precari? Voce mea, inquit, ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo. Psal. 3. 5. De quo monte? De quo dictum est, Non potest civitas abscondi supra montem constituta. Matt. 5. 14. De quo monte? Quem vidit Daniel ex parvo lapide crevisse, et fregisse omnia regna terrarum, Dan. 2. 35. et implevisse omnem faciem terræ. Ibi adoret qui vult accipere, ibi petat qui vult exaudiri, ibi confiteatur qui vult sibi ignosci. *Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, et in sæculum sæculi.* Quia et in illa vita æterna non erit jam quidem gemitus peccatorum, sed tamen in divinis laudibus supernæ illius ac perpetuæ civitatis non deerit sempiterna confessio tantæ felicitatis. Ipsi enim civitati, cui alius Psalmus cantat, Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei: Psal. 86. 3. ipsi sponsæ Christi, ipsi reginæ filiæ regis, et conjugi regis; quia principes ejus sunt memores nominis ejus in omni generatione et generatione, id est, quamdiu transeat hoc sæculum, quod multis generationibus agitur, gerentes pro illa caritatis curam, ut de isto sæculo liberata in æternum Deo congregnet; propter hoc eidem ipsi confitebuntur populi in æternum, conspicuis et manifestis illis cordibus omnium perfecta caritate luminosis, ut se universam plenissime noverit, quæ hic in multis suis partibus occulta sibi est. Unde admonemur ab Apostolo nihil ante tempus judicare, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordis, et sit laus unicuique a Deo. 1. Cor. 4. 5. Ipsa enim sancta civitas sibi quodammodo confitebitur, cum populi ejus quibus constat, ipsi civitati confitebuntur in æternum ut ex nulla parte se lateat, nullo in se exsistente cujus aliquid lateat.

IN PSALMUM XLV.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. JAM Caritati vestræ quædam sicut notissima loquimur, in quibus immorari non debemus: quia ea quæ scitis, breviter commemorari debent. Filios Core nos esse intelligamus. Com-

memoro enim vos scientes, Core interpretari cal-
Matth. 27. 33. vitium; Dominumque nostrum, (a) quoniam in
Johan. 12. 24. Calvariæ loco crucifixus est, adduxisse sibi mul-
tos, tamquam illud granum, quod nisi mortifi-
a catum esset, solum remaneret; et eos qui addu-
1. Par. 26. 1. cti sunt, appellatos filios Core, hoc in mysterio.
2. Cor. 3. 6. Cæterum fuerunt nescio qui filii Core illo tem-
pore, quando ista cantabantur: sed spiritus nos
* f. necare. vivificare debet, non littera * velare. Nos ergo
hic intelligamus, et videte si ea quæ sequuntur,
id est, quæ habet Psalmi ipsius contextus, con-
gruunt nobis: et invenimus hic nos, si tamen
inhæreamus membris ejus, cujus corporis caput
in cœlo est, ex illa passione adscendens, ut eos
qui in humilitate jacebant, secum in ubertate ad-
v. 1. ducat, fructum ferentes in tolerantia. Dictum est
autem, *In finem pro filiis Core, pro occultis,*
Matth. 27. 51. *Psalmus.* Occultum est ergo: sed ille ipse qui in
Calvariæ loco crucifixus est, nostis quia velum
discidit, ut templi secreta patescerent. Proinde
quia crux Domini nostri clavis fuit, qua clausa
aperirentur; credamus adfuturum eum nobis, ut
ista occulta revelentur. *In finem* quod habet,
Rom. 10. 4. semper Christum intelligere debemus. Finis enim
Legis Christus, ad justitiam omni credenti. Finis
autem dicitur, non quia consumit, sed quia per-
ficit. Nam et finitum cibum dicimus qui mandu-
cabatur, et finitam tunicam quæ texebatur: illud
ad consumtionem, hoc ad perfectionem. Quia
ergo ultra quo tendamus non habemus, cum ad
Christum pervenerimus, ipse cursus nostri finis
dicitur. Nec putare debemus, quia cum ad illum
pervenerimus, aliquid amplius debemus niti ut
et ad Patrem perveniamus. Hoc enim putavit et
Johan. 14. 8. Philippus, cum ei dixit, Domine ostende nobis
Patrem, et sufficit nobis. Cum dicit, sufficit no-
bis, finem quærit satietatis et perfectionis. Et
Ibidem 9. ille, Tanto, inquit, tempore vobiscum sum, et
» non cognovistis me? Philippe, qui vidit me, vi-
» dit et Patrem. In illo ergo habemus Patrem, quia
Johan. 10. 30. ipse in Patre, et Pater in ipso, et ipse et Pater
unum sunt.

2. Quid igitur hic admonet qui cantat, ubi
vocem nostram agnoscere debemus, si tamen
v. 2. hujus vocis affectum habemus? *Deus noster re-*
fugium et virtus. Sunt quædam refugia ubi non
est virtus, quo quisque cum fugerit, magis in-
firmatur quam confirmetur. Confugis, verbi gra-
tia, ad aliquem in sæculo magnum, ut facias ti-
bi potentem amicum, refugium tibi videtur.
Tanta tamen hujus sæculi incerta sunt, et ita
potentum ruinæ quotidianæ crebrescunt, ut cum
ad tale refugium perveneris, plus ibi timere in-
cipias. Antea enim caussæ tuæ tantum timebas:
cum vero ad talem refugeris, et de illo tibi ti-
mebis. Multi enim cum ad talia refugia confugis-
sent, cadentibus illis ad quos confugerant, et
ipsi quæsiti sunt, quos nemo quæreret, si non
A ad talia confugissent. Non est refugium nostrum
tale, sed refugium nostrum virtus est. Cum illic
confugerimus, firmi erimus.

3. *Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt* Item v. 2.
nos nimis. Multæ sunt tribulationes, et in omni
tribulatione ad Deum confugiendum est: sive sit
tribulatio in re familiari, sive sit in salute cor-
poris, sive de periculo carissimorum, sive de
aliqua re ad hujus vitæ sustentaculum necessa-
ria, omnino aliud refugium non debet esse ho-
mini Christiano quam Salvator ejus, quam Deus
ejus, quo cum confugerit, fortis sit. Non enim
ipse in se fortis erit, aut sibi ipse fortitudo erit:
sed ille illi fortitudo erit, qui refugium ejus fa-
ctus est. Verumtamen, Carissimi, inter omnes
tribulationes humanæ animæ, nulla est major
B tribulatio quam conscientia delictorum. Nam-
que si ibi vulnus non sit, sanumque sit intus ho-
minis quod conscientia vocatur, ubicumque ali-
bi passus fuerit tribulationes, illuc confugiet,
et ibi inveniet Deum. Si autem ibi requies non
est propter abundantiam iniquitatis, quoniam
et ibi Deus non est, quid facturus est homo? quo
confugiet, cum cœperit pati tribulationes? Fu-
giet ab agro ad civitatem, a publico ad domum,
a domo in cubiculum, et sequitur tribulatio. A
cubiculo jam quo fugiat non habet, nisi in inte-
rius cubile suum. Porro si ibi tumultus est, si
fumus iniquitatis, si flamma sceleris, non illuc
potest confugere: pellitur inde; et cum inde
pellitur, a seipso pellitur. Et ecce hostem suum
invenit, quo confugerat: seipsum quo fugiturus
C est? Quocumque fugerit, se (b) trahit post se; b
et quocumque talem traxerit, se cruciat se de
se. Ipsæ sunt tribulationes quæ inveniunt ho-
minem nimis; acerbiores enim non sunt: tanto
non sunt acerbiores, quanto non sunt interio-
res. Videte Carissimi, cum ligna (c) dejiciuntur c
et probantur a fabris, aliquando in superficie
videntur quasi læsa et putria: faber autem in-
spicit tamquam medullam interiorem ligni, et
si sana interius ligna cognoverit, promittit ea in
ædificio duratura; nec valde erit de superficie
læsa sollicitus, quando id quod interius est sa-
num renuntiat. Porro homini interius conscien-
tia non invenitur: quid igitur prodest, si quod
est exterius sanum est, et putrefacta est medul-
la conscientiæ? Artæ istæ, et vehementes omni-
no, et sicut Psalmus ipse ait, nimiæ tribulatio-
D nes sunt: tamen et in his adjutor factus est Do-
minus dimittendo peccata. Iniquorum enim con-
scientias non sanat nisi indulgentia. Si enim ma-
gnas tribulationes habere se dicit debitor fisci (d) d
confessus, et intuens angustias rei familiaris
suæ, cum se videt non posse esse solvendo, pro-
pter imminentes omni anno compulsores tribu-
lationes magnas se pati dicit, nec usquam respi-
rat nisi in spe indulgentiæ (e) rerum terrenarum: e

(a) Ita MSS. At editi, *Dominumque nostrum significare, qui in Calvariæ loco crucifixus adduxit multos.*

(b) Ita in MSS. At in editi, *Quocumque fugerit se, talem trahit post se: et quocumque talem traxerit se cruciat se. Sed a seipso sunt tribulationes* etc.

(c) Sic MSS. At editi, *deasciantur.*

(d) Quindecim MSS. *confossus.* Duo *confusus.* Tres *compulsus.* Paucissimi vero habent ut in editis, *confessus*: nec minus bene.

(e) Tredecim MSS. *regno terrenorum.*

quanto magis debitor pœnarum de abundantia A
delictorum, quando reddet quod debet de mala
conscientia, quando si reddiderit ipse perit? Hoc
enim debitum reddere, pœnas luere est. Restat
ergo ut de ipsius indulgentia securi esse possi-
mus: si tamen accepta indulgentia non rursus
ad debita contrahenda redeamus?

4. Isti ergo filii Core fortasse intelliguntur es-
Act. 2. 4. se illi, quibus locutus est Petrus in Actibus Apo-
stolorum, cum intenti facti essent ad mirabilia
adventus Spiritus-sancti, cum omnes in quos ve-
nerat, linguis omnibus loquerentur. Annuntia-
vit enim illis Christum, cum qui tanta potuisset
mittendo Spiritum-sanctum. Illi quem ipsi cru-
cifixerant manibus suis, cogitantes quam con-
temtibilis esset, cum ab eis occideretur, quam
a altus et excelsus apud Deum factus esset, qui (a) B
Spiritu-sancto idiotas impleret, et linguas infan-
tium faceret disertas, compuncti corde, dixerunt,
Quid faciemus? istæ erant nimiæ tribulationes,
quæ illos invenerant. Non enim ipsi invenerunt
peccata sua, sed inventa in eis sunt commemo-
ratione Apostolorum. Ideo invenerunt illos tri-
bulationes, non ipsi invenerunt tribulationes.
Nam quando sine alicujus admonitione ipse ho-
mo considerat factum suum, et rogat Deum,
Psal. 114. 3. quid dicit? Tribulationem et dolorem inveni, et
nomen Domini invocavi. Alia est ergo tribulatio
quam tu invenis, alia quæ te invenit. In utra-
que tamen sive quæ te invenit, sive quam tu in-
venis, ut utramque depellat, ille rogandus est,
qui est adjutor in tribulationibus. Nam et ille
» cum inveniret, hoc dixit, Et nomen Domini in- C
vocavi: et hi in tribulationibus, a quibus se in-
ventos esse dixerunt, hoc dixerunt, *Deus noster
refugium et virtus, adjutor in tribulationibus
quæ invenerunt nos nimis*. Sed quia adjutor fa-
Act. 2. 37. ctus est, unde factus est? Compuncti, inquit,
corde dixerunt, Quid faciemus? Tamquam ma-
gna desperatione. Ille tantus est, quem nos oc-
Ibidem 38. cidimus, nos ubi erimus? Et Petrus, Agite pœ-
» nitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in
» nomine Domini nostri Jesu Christi, et dimittun-
tur vobis peccata vestra. Nihil enim hoc peccato
gravius cogitare potuerunt. Quod gravius pec-
catum ægri, quam medici interfectio? quid gra-
vius potest æger facere, quam si medicum suum
occidat? Cum hoc dimittitur, quid non dimitti-
tur? Ab illo ergo cui dictum est, *Refugium et* D
» *virtus*, acceperunt magnam securitatem. Bapti-
zetur unusquisque vestrum in nomine Domini
nostri Jesu Christi: in illius nomine quem occi-
distis, baptizamini, et dimittuntur vobis peccata
vestra. Medicum vel postea cognovistis, jam se-
curi bibite sanguinem quem fudistis.

5. Denique accepta tanta securitate, quid di-
v. 3. cunt? *Propterea non timebimus, cum conturba-
bitur terra*. Paulo ante solliciti, subito securi,
ex tribulationibus nimiis in magna tranquillitate
Matth. 8. 24. etc. positi. Dormiebat enim illis Christus, ideo tur-
babantur: excitatus est Christus, sicut modo au-
divimus in Evangelio, imperavit ventis, et quie-
verunt. Quoniam Christus in cujusque corde per
fidem (b) est, significatum est nobis, quia ejus b
cor tamquam navis in hujus sæculi tempestate
turbatur, qui fidem suam obliviscitur: tamquam
Christo dormiente turbatur; excitato autem Chri-
sto, fit tranquillitas. Denique et ipse Dominus
quid ait? Ubi est fides vestra? Excitatus Christus
excitavit fidem: ut quod in navi factum erat, fie-
ret in cordibus eorum. *Adjutor in tribulationi-
bus, quæ invenerunt nos nimis:* id egit ut ibi es-
set tranquillitas magna.

6. Videte ipsam tranquillitatem: *Propterea
non timebimus, cum conturbabitur terra, et
transferrentur montes in cor maris*. Tunc non
timebimus. Quæramus montes translatos; et si
invenire potuerimus, manifestum est quia ipsa
est securitas nostra. Dominus quippe dixit di- Matth. 17. 19.
scipulis, Si habueritis fidem sicut granum sina-
pis, dicetis monti huic, Tollere et mittere in ma-
re, et fiet. Forte, monti huic, de seipso dixit; »
dictus est enim mons: Erit in novissimis tempo- »
ribus manifestus mons Domini. Sed iste mons Isai. 2. 2.
super alios montes collocatus est: quia et Apo-
stoli montes, portantes montem hunc. Ideo se- »
quitur, Erit in novissimis temporibus manife- »
stus mons Domini, paratus in cacumine montium.
Transcendit ergo cacumina montium omnium,
et in cacumine omnium montium collocatus est;
quoniam montes sunt annuntiantes montem.
Mare autem significat hoc sæculum, in cujus
maris comparatione tamquam terra videbatur
gens Judæorum. Non enim idololatriæ amaritu-
dine tegebatur, sed erat tamquam arida, amari-
tudine Gentium tamquam mari circumdata. Fu-
turum erat ut turbaretur terra, id est, illa ipsa
gens Judæa; et transferrentur montes in cor ma-
ris, id est, primo ipse mons magnus paratus in
cacumine montium. Deseruit enim gentem Ju-
dæam, et factus est in Gentibus; translatus est
de terra ad mare. Transferentibus quibus? Apo- Matth. 17. 19.
stolis, quibus dixerat, Si habueritis fidem in vo-
bis tamquam granum sinapis, dicetis monti huic,
Tollere et mittere in mare, et fiet: id est, per »
fidelissimam vestram prædicationem fiet ut mons
iste, hoc est, ego ipse prædicer in Gentibus,
glorificer in Gentibus, agnoscar in Gentibus, et
fiat quod de me prædictum est, Populus quem Psal. 17. 45.
non cognovi, servivit mihi. Quando autem et illi
montes translati sunt? Et hoc indicet nobis Scri-
ptura Dei. Quando Apostolus prædicabat Judæis,
respuerunt verbum; et ait Apostolus Paulus, Ad Act. 13. 46.
vos missi eramus, sed quia respuistis verbum »
Dei, imus ad Gentes. Translati sunt montes in
cor maris. Vere enim Gentes crediderunt mon-
tibus, ut in corde maris essent montes illi: non
sicut Judæi, de quibus dictum est, Populus hic Isai. 29. 13.
labiis me honorat, cor autem eorum longe est a Matth. 15. 8.
me. Hoc enim et de novo Testamento promittit

(a) MSS. *qui Spiritu suo.*
(b) Ita MSS. At editi, *in cujuscumque corde per fidem non est, significatum est nobis quia ejus cor tamquam navis in hujus sæculi tempestate turbatur. Qui fidem suam* etc.

Jerem. 31. 33. Hebr. 8. 10. Dominus per Prophetam dicens, Dabo leges meas in cordibus eorum. Hæ leges, hæc præcepta per Apostolos indita omnium Gentium fidei et credulitati, montes dicti sunt translati in cor maris. Tunc nos non timebimus? Illi qui compuncti sumus corde, ne fieremus de numero reproborum Judæorum, tam-
a quam ramorum fractorum. Crediderunt (*a*) enim quidam illorum, et adhæserunt Apostolis prædicantibus. Timeant ergo illi quos deseruerunt montes: nos a montibus non recessimus; et quando translati sunt in cor maris, secuti sumus.

7. Quid jam sequitur ex eo quod translati sunt montes in cor maris? Attendite, et videte veritatem. Hæc enim quando dicebantur, obscura erant, quia nondum contigerant: nunc autem quis jam facta non cognoscat? Liber tibi sit pagina divina, ut hæc audias: liber tibi sit orbis terrarum, ut hæc videas. In istis codicibus non ea legunt, nisi qui litteras noverunt: in toto mundo legat et idiota. Quid ergo factum est, dum translati sunt montes in cor maris? *Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ ejus.* Quando prædi-
* suband. dixerunt. catur Evangelium, * Quid est hoc? Peregri-
norum dæmoniorum videtur isto annuntiator es-
Act. 17. 18. se: hoc Athenienses. Ephesii autem quo tumul-
Act. 19. 28. to occidere Apostolos voluerunt, quando in theatro pro Diana sua tantum strepitum fecerunt, ut clamarent, Magna Diana Ephesia? Inter quos fluctus et sonitus maris non timebant, qui ad re-
Philip. 1. 21. fugium illud confugerant. Denique Apostolus Paulus volebat intrare in theatrum, et a discipulis revocatus est: quia necessarium erat adhuc ut in carne maneret propter ipsos. Sed tamen *sonuerunt et turbatæ sunt aquæ ejus: conturbati sunt montes in fortitudine ejus.* Cujus? Numquid-nam maris, an potius Dei, de quo di-
v. 2. ctum est, Refugium et virtus, adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis? Turbati enim sunt montes, id est, potestates hujus sæculi. Alii sunt enim montes Dei, alii sunt montes sæculi, quibus caput diabolus; montes Dei, quibus caput Christus. Sed per istos montes tur-
b bati sunt illi montes. Tunc dederunt (*b*) voces contra Christianos, quando turbati sunt montes sonantibus fluctibus: et montes sunt turbati, et factus est magnus terræ motus cum motu aquæ. Sed cui hæc? Civitati illi fundatæ super petram.
Matth. 7. 24. Sonant aquæ, turbantur montes, annuntiato Evangelio. Quid tu civitas Dei? Audi quod sequitur.

v. 5. 8. *Fluminis impetus* (*c*) *lætificant civitatem*
c *Dei.* Cum turbantur montes, cum sævit mare, non deserit Deus civitatem suam per impetus fluminis. Qui sunt isti impetus fluminis? Inun-
Johan. 7. 37. et 38. datio illa Spiritus-sancti, de qua Dominus dicebat, Si quis sitit, veniat et bibat: qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus.

A Ergo hæc flumina fluebant de ventre Pauli, Petri, Johannis, aliorum Apostolorum, aliorum Evangelistarum fidelium. Hæc flumina cum fluerent ab uno flumine, multi *impetus fluminis lætificant civitatem Dei.* Nam ut noveritis hoc de Spiritu-sancto dictum, in eodem Evangelio consequenter dicit Evangelista, Hoc autem dicebat Ibidem 39.
de Spiritu, quem accepturi erant hi, qui in eum crederituri. Spiritus autem nondum erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. Glorificato Jesu post resurrectionem, glorificato post Act. 2. 4.
adscensionem, die Pentecostes venit Spiritus-sanctus, implevit credentes, locuti sunt linguis, prædicare Evangelium cœperunt Gentibus. Hinc civitas Dei lætificabatur, dum mare turbaretur sonitu aquarum suarum, dum montes conturba-
B rentur quærentes quid agerent, quomodo novam doctrinam pellerent, quomodo Christianorum genus de terra eradicarent. Contra quem? Contra fluminis impetus lætificantes civitatem Dei. Hinc etiam ostendit de quo flumine diceret, quia Spiritum-sanctum significabat, *Fluminis impetus lætificant civitatem Dei.* Et quid sequitur? *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.* Si ergo sequitur sanctificationis nomen, manifestum est fluminis illos impetus de Spiritu-sancto intelligendos, quo sanctificatur omnis pia anima credens in Christum, ut fiat civis civitatis Dei.

9. *Deus in medio ejus,* (*d*) *et non commovebitur.* Sæviat mare, conturbentur montes: *Deus* v. 6 d
in medio ejus, et non commovebitur. Quid est, *in medio ejus?* Tamquam Deus in uno loco stet,
C et circumdent eum qui credunt in eum. Ergo ambitur loco Deus, et lata sunt quæ circumdant, in angusto est qui circumdatur? absit. Nihil tale cogitetis de Deo, qui nullo capitur loco, cui sedes est conscientia piorum: et ita sedes Dei est in cordibus hominum, ut si homo ceciderit a Deo, Deus in se maneat, non quasi cadat, non inveniendo ubi sit. Magis enim te sublevat, ut in illo sis, quam in te incumbit, ut si te subduxeris, cadat. Ille si se subduxerit, cades tu: tu te si subduxeris, non cadet ille. Quid ergo est, *Deus in medio ejus?* Hoc significat quod æquus est omnibus Deus, et personas non accipit. Quomodo enim illud quod in medio est, paria habet spatia ad omnes fines: ita Deus medius esse dicitur, æqualiter omnibus consulens, *Deus in medio ejus, et non commovebitur.* Unde non commove-
D bitur? Quia in medio ejus Deus. *Adjuvabit eam Deus vultu suo.* Ille est adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. *Adjuvabit eam* v. 2.
Deus vultu suo. Quid est, *vultu suo?* Demonstratione sua. Quomodo se demonstrat Deus, ut vultum ejus videamus? Jam commemoro, didicistis præsentem Deum, didicimus per opera. Quando ab illo aliquid adjutorii accipimus, ita ut omnino non dubitemus a Domino nobis esse

(a) Quatuor MSS. *Crediderunt enim, et accesserunt Apostoli.* Alii fere omnes, *Crediderunt enim, et accesserunt Apostolis,* nec habent, *quidam illorum,* nec verbum, *prædicantibus.*
(b) Septem MSS. *leges.*

(c) Sic MSS. quibus in hocce v. 5. consentit Græca interpretatio LXX. At prius editi ferunt, *lætificat civitatem Dei. Conturbantur etc.*
(d) Et carent particula et. Habent MSS. ac LXX. in aliquot Græc. cod.

concessum, vultus Dei nobiscum est. *Adjuvabit* A
eam Deus vultu suo.
v. 7. 10. *Conturbatæ sunt gentes.* Et quomodo con-
turbatæ? Ut quid conturbatæ? Ut dejicerent ci-
vitatem Dei, in cujus medio Deus? ut everterent
tabernaculum sanctificatum, quod adjuvat Deus
vultu suo? Non. Sed jam salubriter conturbatæ
gentes. Quid enim sequitur? *Et inclinata sunt*
regna. Inclinata, inquit, *sunt regna.* Jam non
a erecta, ut (a) sævirent; sed inclinata, ut adora-
rent. Quando inclinata sunt regna? Quando fa-
ctum est quod prædictum est in alio Psalmo,
Psal. 71. 11. Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gen-
tes servient ei. Quæ res fecit ut inclinarentur
regna? Quæ res, audi: *Dedit vocem suam Altis-*
simus, et mota est terra. Arreptitii idolorum tam-
quam ranæ de paludibus personabant, tanto tu- B
multuosius, quanto sordidius de luto et cœno.
Et quid strepitus ranarum ad tonitrua nubium?
Inde enim *dedit vocem suam Altissimus, et mo-*
ta est terra: tonuit de nubibus suis. Quæ sunt
nubes ejus? Apostoli ejus, prædicatores ejus,
de quibus intonabat præceptis, coruscabat mi-
raculis. Ipsi nubes qui et montes: montes pro-
pter altitudinem et firmitatem, nubes propter
pluviam et ubertatem. Irrigaverunt enim terram
nubes istæ, de quibus dictum est, *Dedit vocem*
suam Altissimus, et mota est terra. De his enim
nubibus minatur cuidam vineæ sterili, unde
translati sunt montes in cor maris. Mandabo,
Isai. 5. 6. inquit, nubibus meis ne pluant super eam im-
brem. Hoc impletum est in eo quod commemo-
ravimus, quando translati sunt montes in cor C
Act. 13. 46. maris: quando dictum est, Ad vos missi eramus,
sed quia respuistis verbum Dei, imus ad gentes:
» impletum est, Mandabo nubibus meis, ne pluant
» super eam imbrem. Denique ipsa gens Judæa
modo sic remansit, tamquam vellus siccum in
Judic. 6. 37. etc. area. Nam et hoc nostis contigisse in quodam
miraculo. Area sicca erat, vellus solum made-
bat: sed pluvia in vellere non apparebat. Sic et
sacramentum novi Testamenti non apparebat in
b gente Judæorum. (b) Quod illic vellus, hic velum:
velatum enim erat sacramentum in vellere. In
area vero, in omnibus Gentibus patet Evange-
lium Christi: pluvia manifesta est, nuda est gra-
tia Christi: non enim tegitur velamento. Ut au-
tem exiret inde pluvia, expressum est vellus.
Per pressuram enim a se excluserunt Christum, D
et Dominus jam de nubibus suis complevit aream,
vellus siccum remansit. Inde ergo *dedit vocem*
suam Altissimus, de istis nubibus, per quam
vocem regna inclinarentur, et adorarent.
v. 8. 11. *Dominus virtutum nobiscum, susceptor*
noster Deus Jacob. Non quicumque homo, non
potestas quælibet, non denique Angelus, non
aliqua creatura, sive terrena, sive cælestis, sed
Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster
Deus Jacob. Qui misit Angelos, venit post An-
gelos, venit ut ei servirent Angeli, venit ut ho-
mines faceret æquales Angelis. Magna gratia. Si
Rom. 8. 31. Deus pro nobis, quis contra nos? *Dominus vir-*
tutum nobiscum. Quis Dominus virtutum nobis-
cum. Si Deus pro nobis, inquam, quis contra
» nos? Qui Filio suo proprio non pepercit, sed
» pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non
» et cum illo omnia nobis donavit? Ergo securi
simus, in tranquillitate cordis nutriamus bonam
conscientiam de pane Domini. *Dominus virtu-*
tum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob.
Quantacumque sit infirmitas tua, vide quis te
suscipiat. Ægrotat nescio quis, adhibetur medi-
cus: susceptum suum dicit medicus ægrotum.
Quis eum suscepit? Ille. Magna spes salutis,
magnus medicus eum suscepit. Quis medicus?
Omnis medicus præter illum homo est: omnis
medicus qui venit ad infirmum, alia die infirma-
ri potest, præter illum. *Susceptor noster Deus*
Jacob. Fac te infantem parvulum omnino, qua-
les a parentibus suscipiuntur. Qui enim non su-
scipiuntur, exponuntur: qui suscipiuntur, nu-
triuntur. Putasne sic te suscepit Deus, quomodo
infantem te suscepit mater tua? Non sic, sed in
Psal. 26. 10. æternum. Tua enim vox est in illo Psalmo, Quo-
niam pater meus et mater mea dereliquerunt
me, Dominus autem assumsit me. *Susceptor*
noster Deus Jacob.
v. 9. 12. *Venite, et videte opera Domini.* Jam de
hac susceptione quid fecit Dominus? Animad-
verte orbem terrarum, veni, et vide. Si enim non
venis, non vides; si non vides, non credis; si non
credis, longe stas: si credis, venis; si credis,
In Donatistas. vides. Quomodo enim venitur ad montem istum?
Numquid pedibus? numquid navibus? numquid
pennis? numquid equis? Quantum adtinet ad
locorum spatia, ne satagas, ne conturberis, ipse
Dan. 2. 35. ad te venit. Etenim ex lapide parvo crevit, et
factus est mons magnus, ita ut impleret univer-
sam faciem terræ. Quid vis ergo ad eum per
terras venire, qui terras implevit? Ecce jam ve-
c nit, evigila, (c) crescendo et dormientes pulsat:
si tamen non tantus in eis somnus est, qui etiam
contra montem venientem obdurescant, sed au-
Ephes. 5. 14. diant, Surge qui dormis, et exsurge a mortuis,
et illuminabit te Christus. Multum enim erat Ju-
dæis videre lapidem. Lapis enim ille adhuc par-
vus erat: merito et parvum contemserunt, con-
temnendo offenderunt, et offendendo quassati
sunt; restat ut et conterantur. Hoc enim de la-
Lucæ 20. 18. pide illo dictum est, Qui offenderit in lapidem
» illum, conquassabit eum; super quem venerit,
» conteret eum. Aliud est conquassari, aliud con-
teri: conquassari minus est quam conteri: sed
neminem conterit excelsus veniens, nisi quem
conquassaverit humilis jacens. Modo enim ante-
quam veniat Dominus noster, humiliter jacuit

(a) Sic MSS. At editi, *ut superbirent.*
(b) Ita in MSS. At in editis, *eo quod illic vellus erat, ibi hoc velatum erat sacramentum in vellere. In area vero, id est, in omnibus gentibus, ubi patet Evangelium Christi, pluvia manifesta est, nuda est area Christi.*

(c) Editi, *evigila credendo, evigilantes pulsat*: MSS. vero undecim, *et dormientes pulsat*: atque iidem cum ceteris vetustis codicibus loco *credendo*, habent *crescendo*: quod scilicet refertur ad superiora verba, *ex lapide parvo crevit.*

Judæis, et offenderunt in illum, et conquassati sunt: veniet postea in judicio suo clarus atque altus, magnus et potens; non infirmus ut judicetur, sed fortis ut judicet, et conterat eos qui conquassati sunt in eum offendendo. Lapis enim offensionis et petra scandali non credentibus ipse est. Ergo, Carissimi, non est mirum, si Judæi non agnoverunt, quem tamquam parvulum lapidem ante pedes suos jacentem contemserunt: illi mirandi sunt qui adhuc tam magnum montem nolunt agnoscere. Judæi in lapidem parvum non videndo offenderunt, hæretici in montem offendunt. Jam enim crevit ille lapis; jam dicimus
Dan. 2. 35. illis. Ecce impleta est prophetia Danielis, lapis ille qui erat parvus, factus est mons magnus, et implevit universam terram. Quare in illum offenditis, et non in illum adscenditis? Quis tam
B cæcus est ut offendat in montem? Quasi ideo ad te venerit ut habeas in quem offendas, et non habeas in quem adscendas. Venite adscendamus
Isai. 2. 3. ad montem Domini. Isaias hoc dicit: Venite adscendamus. Quid est, Venite adscendamus? Venite, est credite; adscendamus, proficiamus. Isti autem nec venire volunt, nec adscendere, nec credere, nec proficere. Latrant contra montem. Jam in illum toties offendendo quassati sunt, et nolunt adscendere, semper eligentes offendere. Dicamus illis, *Venite, et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram*. Prodigia dicuntur, quod aliquid portendant, signa illa miraculorum, quæ facta sunt, quando mundus credidit. Et quid inde factum est, et quid portendebant?

C v. 10. 13. *Auferens bella usque ad fines terræ.* Hoc nondum videmus esse completum: sunt adhuc bella, sunt inter gentes pro regno; inter sectas, inter Judæos, paganos, Christianos, hæreticos sunt bella, crebrescunt bella, aliis pro veritate aliis pro falsitate certantibus. Nondum ergo completum est, *Auferens bella usque ad fines terræ:* sed fortasse complebitur. An et modo completum est? In quibusdam completum est: in tritico completum est, in zizaniis nondum completum est. Quid est hoc ergo, *Auferens bella usque ad fines terræ?* Bella dicit, quibus bellatur adversus Deum. Quis enim bellat adversus Deum? Impietas. Et quid potest facere Deo impietas? Nihil. Quid facit fictile vas elisum ad petram, quamvis vehementer elidatur? Tanto majore
D malo suo venit, quanto majore impetu venerit. Hæc bella magna erant, crebra erant. Contra Deum impietas dimicabat, et vasa fictilia conterebantur: præsumendo de se homines, de virtute sua multum prævalendo. Cujus rei scutum
Job. 15. 26. etiam Job dixit de quodam impio, Cucurrit adversus Deum in crassa cervice scuti sui. Quid est, in crassa cervice scuti sui? Nimium præsu-
v. 2. mendo de protectione sua. Numquidnam isti tales erant qui dicebant, Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus quæ invene-

A runt nos nimis? Aut in alio Psalmo, Non enim Psal. 43. 7.
in arcu meo sperabo, et bracbium meum non salvabit me? Quando quisque cognoscit quia in se ipso nihil est, et adjutorium de se nullum habet, arma in illo confracta sunt, bella sedata sunt. Talis ergo bella delevit vox illa Altissimi de nubibus sanctis, qua terra commota est, et inclinata sunt regna: abstulit hæc bella usque ad fines terræ. *Arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni.* Arcus, arma, scuta, ignis. Arcus est, insidiæ; arma, publica oppugnatio; (*a*) scutum, vana præsumtionis protectio. Ignis quo ista comburuntur, est de quo Dominus ait, Ignem veni mittere in terram. De quo Luc. 12. 49.
igne dicit Psalmus, Et non est qui se abscondat Psal. 18. 7.
a calore ejus. Fervente igne isto, nulla in nobis impietatis arma remanebunt, necesse est ut omnia confringantur, conterantur, comburantur. Remaneas inermis non habens ullum adjutorium tuum: et quanto magis infirmus es, nulla tua arma habens, tanto magis te suscipit, de quo dictum est, Susceptor noster Deus Jacob. Valebas 2. Cor. 12. 8.
enim quasi per te, conturbaris in te. Perde arma quibus præsumebas: audi Dominum dicentem, Sufficit tibi gratia mea. Dic et tu, Quando infirmor, tunc fortis sum. Apostoli vox est, Omnia arma sua perdiderat tamquam fortitudinis Ibidem 10.
suæ, qui dicebat, Ego autem non gloriabor, nisi Ibidem 9.
in infirmitatibus meis: velut si diceret, Non curro adversus Deum in crassa cervice scuti mei, Job. 15. 26.
qui prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus: sed ideo misericordiam consecutus sum, 1. Tim. 1. 13.
ut in me ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem in eos qui crederent sunt illi in vitam æternam. *Auferens bella usque ad fines terræ.* Quando autem nos Dominus suscipit, numquid inermes dimittit? Armat nos, sed aliis armis, evangelicis, veritatis, continentiæ, salutis, spei, fidei, caritatis. Hæc arma habebimus, sed non a nobis. Arma autem quæ a nobis habuimus, arserunt: si tamen igne illo Spiritus-sancti accensi sumus, de quo dicitur, *Et scuta comburet igni.* (*b*) Qui potens in te esse cupiebas, infirmum te fecit Deus, ut fortem te faceret de se, quia infirmabaris de te.

14. Quid ergo sequitur? *Vacate.* Ad quam v. 11.
rem? *Et videte quoniam ego sum Deus.* Hoc est, Non vos, sed ego sum Deus: ego creavi, ego recreo; ego formavi, ego reformo; ego feci, ego reficio. Si non potuisti facere te, quomodo potes reficere te? Hoc non videt tumultus contentiosus animi humani: cui tumultui contentioso dicitur, *Vacate*, id est, reprimite animos vestros a contradictionibus. Nolite argumentari et tamquam armari contra Deum: alioquin vivunt arma nondum illo igne combusta. Si autem combusta sunt, *Vacate:* quia non habetis unde pugnetis. Si autem vacaveritis in vobis, et a me petieritis omnia, (*c*) qui primo de vobis præsumebatis, *Vacate, et videbitis quoniam ego sum Deus.*

(a) Sic MSS. At editi, *scuta, vana præsumtio suæ protectionis.*
(b) Ita quinque MSS. Editi vero, *Quid postea? In te esse cupiebas.*
(c) Gratianensis vetus codex, *quæ.*

15. *Exaltabor in gentibus, et exaltabor in* A
terra. Paulo ante dixeram terræ nomine signi-
ficari gentem Judæorum, maris nomine ceteras
v. 3. gentes. Translati sunt montes in corde maris:
conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna,
dedit vocem suam Altissimus, et mota est terra.
v. 12. *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster*
Deus Jacob. Facta sunt miracula in gentibus,
impletur fides gentium, ardent arma præsumtio-
nis humanæ: vacatur in tranquillitate cordis,
ut cognoscatur auctor Deus omnium munerum
suorum. Et post istam clarificationem, numquid
deserit et plebem Judæorum, de qua dicit Apo-
Rom. 11.25. stolus, Dico enim vobis, ut non sitis vobis sa-
» pientes, quia cæcitas ex parte Israel facta est,
» donec plenitudo Gentium intraret? id est, donec
montes huc transferrentur, nubes hic pluerent, B
hic Dominus tonitruo suo regna inclinaret, do-
Ibidem 26. nec plenitudo Gentium intraret. Et quid postea?
Et sic omnis Israel salvus fieret. Ideo et hic
ipsum ordinem servans, *Exaltabor*, inquit, *in*
gentibus, et exaltabor in terra: id est, et in ma-
a ri et in terra: (a) ut jam omnes dicant quod se-
quitur, *Dominus virtutum nobiscum, susceptor*
noster Deus Jacob.

IN PSALMUM XLVI.

* Sermo ad plebem. Præfatio.

* ENARRATIO.

1. DOMINUS Deus noster fidem in qua vivi-
mus, et ex qua vivimus, per libros san-
ctos, Scripturas sanctas multipliciter nobis va-
rieque diffudit, sacramenta quidem verborum
varians, fidem tamen unam commendans. Una
enim eademque res ideo multis modis dicitur
b ut (b) modo ipso dicendi propter fastidium va-
rietur, sed propter concordiam una teneatur.
Itaque in hoc Psalmo quem cantatum audivimus,
cui cantando respondimus, ea sumus dicturi quæ
nostis: et tamen fortassis aliquam, adjuvante et
donante Domino, suavitatem allaturi sumus vo-
bis, quando ea quæ alibi et alibi noveratis, et-
iam commoniti ruminatis. Nam et ipsa rumina-
tione, in qua significat Deus munda animalia,
hoc voluit insinuare, quia omnis homo quod au-
dit, sic debet in cor mittere, ut non piger sit
postea inde cogitare: ut quando audit, sit simi-
lis manducanti; cum autem audita in memoriam
revocat, et cogitatione dulcissima recolit, fiat si-
milis ruminanti. Alio ergo modo eadem dicun-
tur, et faciunt nos dulciter cogitare quæ novi-
mus, et eadem ipsa libenter audire; quia modus
dicendi variatur, et res antiqua ipso modo di-
cendi renovatur.
v. 1. 2. Titulus Psalmi sic se habet: *In finem pro*
filiis Core, Psalmus ipsi David. Filios istos Core
habent tituli Psalmorum etiam alii nonnulli, et
indicant dulce mysterium, insinuant magnum

sacramentum: ubi et nos ipsos libenter intelli-
gamus, et agnoscamus in titulo nos qui audimus
et legimus, et tamquam speculo proposito qui
sumus intueamur. Filii Core qui sunt? Fuit ho- Num. 16. 1.
mo quidam Core nomine, sic enim vocabatur
aliquis homo: verumtamen cum leguntur quæ
scripta sunt, et invenitur sermo divinus loqui
ad quosdam, qui non valde intelliguntur filii
esse illius unius hominis qui vocabatur Core;
recurrit animus ad mysterium, ut quærat quid
significet Core. Quia enim verbum Hebræum est,
dicitur utique et interpretatur in Græcam lin-
guam et in Latinam linguam. Et factum est jam,
multa nomina Hebræa interpretata sunt nobis:
et inspicimus, et invenimus Core interpretari
calvum. Multo magis attendistis. Obscurum erat
cum dicerentur filii Core, nonne obscurius est
cum dicuntur filii calvi? Qui sunt isti filii cal-
vi? An forte filii sponsi? Quia sponsus in loco
Calvariæ crucifixus est. Recolite Evangelium, Matth. 27. 33.
ubi Dominum crucifixerunt, et invenietis eum
in loco Calvariæ crucifixum. Proinde qui cru-
cem ejus irrident, a dæmonibus tamquam a be-
stiis devorantur. Nam significavit et hoc quæ-
dam Scriptura: Cum adscenderet Propheta Dei
Elisæus, clamabant post eum pueri irridentes,
Adscende calve, adscende calve: ille autem non 4.Reg. 2. 23.
tam crudeliter, quam mystice, fecit illos pueros
ab ursis exeuntibus devorari. Si non devoraren-
tur illi pueri, numquid usque adhuc viverent?
aut non possent mortales nati etiam febre in-
C tercipi? Mysterium in eis tamen non ostende-
retur, ubi posteri terrerentur. Nemo ergo irri-
deat crucem Domini: Judæi sunt possessi a dæ-
monibus et devorati. Nam in Calvariæ loco cru-
cifigentes Christum, et levantes in cruce, tam-
quam ipsi dicebant sensu puerili, non intelli-
gentes quid loquerentur, Adscende calve. Quid
est enim, Adscende? Crucifige, crucifige. Pro- Lucæ 23.21.
ponitur enim pueritia ad imitandum humilita-
tem, et item proponitur pueritia ad cavendum
fatuitatem. Proposita pueritia ad imitandum hu-
militatem a Domino est, quando vocavit ad se
pueros, et cum prohiberentur ab illo, dixit, Si- Matth. 18. 2. et 19. 14.
nite eos venire ad me, talium est enim regnum
cælorum. Propositum exemplum pueritiæ ad ca-
vendam fatuitatem ab Apostolo est: Fratres, no- 1.Cor 14.20.
lite pueri esse sensibus. Et rursum proponit ad »
D imitandum: Sed malitia infantes estote, ut men-
tibus perfecti sitis. *Pro filiis Core* Psalmus ca-
nitur: ergo pro Christianis cantatus est. Audia-
mus eum tamquam filii sponsi illius, quem pue-
ri insensati in Calvariæ loco crucifixerunt. Illi
enim meruerunt a bestiis devorari, nos ab An-
gelis coronari. Agnoscimus enim humilitatem
Domini nostri, et non de illa erubescimus. Non
erubescimus de illo appellato mystice calvo, pro-
pter Calvariæ locum. Ipsa enim cruce in qua
illi insultatum est, non permisit calvam esse
frontem nostram, quis eam suo (c) ligno signa- c
retur.

(a) Sic aliquot MSS. At editi, utinam omnes dicant etc.
(b) Sic MSS. At editi, ut modus ipse dicendi propter fastidium varietur, sed propter concordiam una fides te-
neatur.
(c) Tres MSS. suo signo signarit.

vit. Denique ut noveritis, quia nobis dicuntur A
hæc, videte quid dicitur.

v. 2. 3. *Omnes gentes plaudite manibus.* Numquid
populus Judæorum omnes gentes erant? Sed cæ-
citas ex parte Israel facta est, ut pueri insensati
4 Reg. 2. 23. clamarent, Calve, calve, atque ita Dominus cruci-
Matth. 27. 33. figeretur in Calvariæ loco; ut sanguine fuso gen-
Rom. 11. 25. tes redimeret, et impleretur quod ait Apostolus,
Cæcitas ex parte Israel facta est, ut plenitudo
gentium intraret. Insultent ergo vani et hebetes,
et insensati, et dicant, Calve, calve: vos autem
sanguine illius redemti, qui fusus est in Calva-
riæ loco, *Omnes gentes plaudite manibus*, per-
venisse ad vos gratiam Dei. *Plaudite manibus.*
Quid est, *Plaudite?* Gaudete. Sed quare *mani-
bus?* Quia bonis operibus. Ne gaudeatis ore, et
cessetis manibus. Si gaudetis, *plaudite manibus.* B
Manus gentium videat, qui gaudia donare di-
gnatus est. Quid est, manus gentium? Facta
bene operantium. *Omnes gentes plaudite mani-
bus: jubilate Deo in voce exsultationis.* Et voce,
et manibus. Si tantum voce, non bene; quia pi-
græ sunt manus: si tantum manibus, nec hoc
bene; quia muta est lingua: concordent manus
et lingua; illa confiteatur; illæ operentur. *Jubi-
late Deo in voce exsultationis.*

v. 3. 4. *Quoniam Dominus excelsus terribilis.* Ex-
celsus ille; quasi irrisibilis descendendo, adscen-
dendo in cælum factus est terribilis. *Rex ma-
gnus super omnem terram.* Non tantum super
Act. 4. 34. Judæos: nam et super illos rex. Inde enim et
Apostoli crediderunt, inde et multa millia ho-
minum res suas vendiderunt, et pretia ad pedes C
Apostolorum posuerunt: et impletum est in il-
lis, quod erat in titulo crucis conscriptum, Rex
Matth. 27. 37. Judæorum. Rex est enim et Judæorum. Sed pa-
rum est Judæorum. Omnes gentes plaudite ma-
v. 2. et 8. nibus: quoniam rex omnis terræ Deus. Non enim
illi sufficit unam gentem habere sub se: ideo
tantum pretium ex latere dedit, ut emeret or-
bem terrarum. *Rex magnus super omnem ter-
ram.*

v. 4. 5. *Subjecit plebes nobis, et gentes sub pedibus
nostris.* Quas subjecit, et quibus? Qui sunt qui
loquuntur? Forte Judæi? Plane si Apostoli,
plane si sancti. His enim Deus subjecit plebes
et gentes, ut hodie honorentur in gentibus, qui
a suis civibus occidi meruerunt: quomodo Do-
minus eorum occisus est a civibus, et honoratur D
a gentibus, crucifixus a suis, adoratur ab alie-
a nis, sed pretio (*a*) factis suis. Ideo enim emit
nos, ut alieni ab eo non essemus. Putas ergo
voces esse Apostolorum, *Subjecit plebes nobis,
et gentes sub pedibus nostris?* Nescio. Mirum si
Apostoli tam superbe loquerentur, ut gauderent
gentes esse positas sub pedibus suis, id est, Chri-
stianos sub pedibus Apostolorum. Etenim gau-
dent nos secum esse sub pedibus illius qui mor-
tuus est pro nobis. Nam sub pedes Pauli curre-
bant, qui volebant esse Pauli; et dicebat eis,
Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Quid 1 Cor. 1. 13.
ergo hic? quid accepturi sumus? *Subjecit ple-
bes nobis, et gentes sub pedibus nostris.* Omnes
pertinentes ad hereditatem Christi in omnibus
gentibus sunt, et omnes non pertinentes ad he-
reditatem Christi in omnibus gentibus sunt: et
videtis sic exaltari in nomine Christi Ecclesiam
Christi, ut omnes nondum credentes in Christo,
sub pedibus jaceant Christianorum. Quanti enim
modo currunt ad Ecclesiam nondum Christiani,
rogant auxilium Ecclesiæ; subveniri sibi tem-
poraliter volunt, etiam si in æternum nobiscum
regnare adhuc nolunt. Cum omnes quærunt au-
xilium Ecclesiæ, et qui nondum sunt in Eccle-
sia, nonne *subjecit plebes et gentes sub pedibus
nostris?*

6. *Elegit nobis hereditatem suam, speciem Ja- v. 5.
cob quam dilexit.* Pulcritudinem quamdam Ja-
cob elegit nobis hereditatem suam Jacob. Duo
fratres erant Esau et Jacob, in utero matris am-
bo confligebant, et de conflictu viscera materna
quatiebantur: et ibi cum duo essent, electus est
minor, et præpositus est majori, et dictum est,
Duo populi sunt in utero tuo, et major serviet Gen. 25. 23.
minori. Per omnes gentes major, per omnes
gentes minor: sed minor in bonis Christianis,
electis, piis, fidelibus; major in superbis, indi-
gnis, peccatoribus, contumacibus, sua peccata
defendentibus magis quam confitentibus; qualis
etiam ipse populus Judæorum fuit, ignorans Dei
justitiam, et suam volens constituere. Sed quia
dictum est: Major serviet minori: manifestum Rom. 10 3
est, quia piis subdentur impii, et humilibus sub-
dentur superbi. Prior natus est Esau, et poste-
rior natus est Jacob: sed qui posterius natus est,
prælatus est primo nato, qui per gulam perdi-
dit primogenita sua. Sic habes scriptum, Desi-
deravit lenticulam, et ait illi frater ejus, Si vis Gen. 25 30.
ut dem tibi, da mihi primogenita tua. Ille plus
amavit quod carnaliter concupierat, quam quod
spiritaliter prius nascendo meruerat: et depo-
suit primogenita sua, ut manducaret lenticulam.
Lenticulam autem invenimus cibum esse Ægy-
ptiorum: nam ibi abundat in Ægypto. Unde ma-
gnificatur lenticula Alexandrina, et venit usque
ad terras nostras: quasi hic non nascatur lenti-
cula. Ergo desiderando cibum Ægyptium, per-
didit primatum. Sic et populus Judæorum, de
quo dictum est, Conversi sunt corde in Ægy-
ptum, lenticulam quodam modo desideraverunt,
et primatum perdiderunt. *Elegit nobis heredi-
tatem suam, speciem Jacob quam dilexit.*

7. *Adscendit Deus in jubilatione.* Ipse ille v. 6.
Deus noster Dominus Christus adscendit in ju-
bilatione. *Dominus in voce tubæ.* Adscendit:
quo, nisi quo scimus? Quo eum Judæi non sunt Matth. 27. 39.
secuti, nec oculis. In cruce enim exaltatum ir-
riserunt, in cælum adscendentem non viderunt.
Adscendit Deus in jubilatione. Quid est jubila-
tio, nisi admiratio gaudii, quæ verbis non pot-

(a) Sic editio Er. cui consentiunt plures MSS. At Lov. *sed pretio sanguinis sui.* Duo MSS. *sed pretio sanguinis factis suis.*

est explicari? Quo modo admirati sunt gauden- A tes discipuli, videntes ire in Cœlum quem plan- (Act. I. 9.) xerunt mortuum: re vera gaudio huic verba non sufficiebant, restabat jubilare quod nemo poterat explicare. Ibi erat et vox tubæ, vox illa Angelorum. (Isai. 58. I.) Dictum est enim, Sicut tuba exalta vocem tuam. Prædicaverunt Angeli adscensionem Domini: viderunt (*a*) discipulos adscendente Domino hærentes, admirantes, stupentes, nihil dicentes, sed corde jubilantes: et vox jam tubæ in clara voce Angelorum, (Act. I. 11.) Viri Galilæi quid statis? Hic est Jesus. Quasi illi non scirent quia ipse esset Jesus. Ante se paulo ante eum non viderant? secum loquentem non audierant? Nempe non solum speciem viderunt præsentis, sed et membra contrectaverunt. (Lucæ 24.39.) Ipsi ergo nesciebant quod ille esset Jesus? sed admiratione ipsa B præ gaudio jubilationis, tamquam mente alienatis, loquuntur Angeli, (Act. I. 11.) Ipse est Jesus. Quasi, Si creditis illi, ille est quo crucifixo nutaverunt vobis pedes, quo occiso et sepulto spem vobis perdidisse putabatis; ecce ipse est Jesus: adscendit ante vos, sic veniet quemadmodum eum videtis euntem in cælum: tollitur quidem corpus ab oculis vestris, sed non separatur Deus a cordibus vestris: videte adscendentem, credite in absentem, sperate venientem; sed tamen per misericordiam occultam etiam sentite præsentem. Ille enim qui adscendit in cælum, ut tolleretur ab oculis vestris, promisit vobis dicens: (Matth. 28. 20.) Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi. Merito et Apostolus sic nos alloquebatur, (Philip. 4. 5.) Dominus in proximo est, nihil solliciti fueritis. Sedet super cælos Christus, et longe sunt cæli, et ipse qui ibi sedet, prope est. *Dominus in voce tubæ*. Ergo vos filii Core, jam si intellexistis vos, et inspicitis hic vos, et vos gaudetis, quia videtis hic vos.

(v. 7.) 8. *Psallite Deo nostro, psallite*. Quem tamquam hominem irriserunt, qui a Deo alienati sunt, *psallite Deo nostro*. Non enim homo tantum, sed et Deus. (Rom. 1. 3.) Homo ex semine David, Deus Dominus David, ex Judæis carnem habens: quorum patres, ait Apostolus, et ex quibus Christus secundum carnem. Ex Judæis ergo Christus, (Rom. 9. 5.) sed secundum carnem. Quis autem iste Christus, qui est ex Judæis secundum carnem? Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Deus ante carnem; Deus in carne, Deus cum carne. Nec solum ante carnem Deus, sed ante terram Deus, unde facta est caro: nec tantum ante terram Deus, unde caro facta est; sed etiam ante cælum Deus, quod prius factum est: ante diem Deus qui primus factus est, ante omnes Angelos Deus, ipse Christus Deus: (Johan. I. 1.) quoniam in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Ille est ante omnia, per quem facta sunt omnia. *Psallite* ergo *Deo nostro, psallite* (*b*). b

(v. 8.) 9. *Quoniam rex omnis terræ Deus*. Quid enim? Et ante non omnis terræ Deus? Nonne et cæli et terræ Deus, cum utique per illum facta sunt omnia? Quis posset dicere non esse Deum suum? Sed non omnes homines agnoverunt Deum suum: et ubi agnoscebatur, quasi ibi tantum Deus erat. Notus in Judæa Deus: (Psal. 75. 2.) nondum filiis Core dicebatur, (v. 2.) Omnes gentes plaudite manibus. Ille enim Deus notus in Judæa, rex omnis terræ Deus est. Jam ab omnibus agnoscitur quia impletum est quod dicit Isaias, (Isai. 54. 5.) Ipse Deus tuus qui eruit te; universæ terræ Deus vocabitur. *Quoniam rex omnis terræ Deus: psallite intelligenter*. Docet nos et admonet nos ut psallamus intelligenter: non quæramus sonum auris, sed lumen cordis. *Psallite*, inquit, *intelligenter*. Gentes, unde vocati estis ut Christiani essetis, adorabant deos manu factos, et psallebant illis; sed non intelligenter. Si intelligenter cantarent, lapides non adorarent. Quando homo sensatus cantabat lapidi insensato, numquid intelligenter cantabat? Modo autem, Fratres, non videmus oculis quem adoramus, et tamen (*c*) correcti adoramus. Multo magis nobis Deus commendatur, c (*d*) quia eum d oculis non videmus. Si eum oculis videremus forte contemneremus. Nam et Christum Judæi visum contempserunt, non visum Gentes adoraverunt. Illis enim dictum est, *Psallite intelligenter*. (Psal. 31. 9.) Nolite esse sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus.

(v. 9.) 10. *Regnabit Dominus super omnes gentes*. C Qui regnabat super unam gentem, *regnabit*, inquit, *super omnes gentes*. Quando dicebantur ista, super unam gentem regnabat Deus: prophetia erat, nondum res demonstrabatur. Deo gratias, jam videmus impleri quod ante prophetabatur. Chirographum Deus ante tempus scripsit nobis, impleto tempore reddidit nobis. *Regnabit Deus super omnes gentes*, promissio est. *Deus sedet super sedem sanctam suam*. Quod tunc futurum promittebatur, nunc impletum agnoscitur et tenetur. *Deus sedet super sedem sanctam suam*. Quæ sedes ejus sancta? Forsitan cæli, et bene intelligitur. (Act. 1. 2.) Adscendit enim Christus, sicut novimus, cum corpore in quo crucifixus est, et sedet ad dexteram Patris: (1. Tim. 4.) inde eum D venturum exspectamus ad judicandos vivos et mortuos. *Sedet super sedem sanctam suam*. Cæli sunt sedes sancta ejus. Vis et tu esse sedes ejus? Noli putare te esse non posse: para illi locum in corde tuo; venit, et libenter sedet. (1. Cor. 1.24.) Ipse certe est Dei Virtus et Dei Sapientia. Et quid dicit Scriptura de ipsa Sapientia? (Sap. 7.) Anima justi, sedes sapientiæ. Si ergo anima justi sedes est sapientiæ: sit anima tua justa, et eris regalis sella sapientiæ. Et re vera, Fratres, omnes homines

(a) Novem MSS. *viderunt discipuli adscendentem Dominum*.

(b) Omittitur altera pars v. 7. *Psallite regi nostro, psallite*.

(c) Vaticanus MSS. *corde recti*.

(d) Hic in editis additur, *potentior*. In aliquot MSS. *major*, neutrum vero est in melioris notæ libris.

qui bene vivunt, qui bene agunt, secundum caritatem (a) piam conversantur, nonne Deus in illis sedet, et ipse jubet? Obtemperat anima sedenti in se Deo, et ipsa jubet membris. Anima enim tua jubet membro tuo, quo moveatur pes, quo manus, quo oculus, quo auris, et jubet ipsa membris tamquam famulis suis: sed et ipsa servit interius insidenti sibi domino suo. Non potest inferiori se bene imperare, nisi superiori se non fuerit dedignata servire. *Deus sedet super sedem sanctam suam.*

v. 11. Exod. 2. 6. 11. *Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham.* Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob. Verum est, dixit hoc Deus, et superbierunt inde Judæi, et dixerunt, Nos filii
Johan. 8. 33. Abrahæ sumus. Superbientes de nomine paterno, gerentes ejus carnem, non tenentes ejus fidem; semine adhærentes, moribus degeneran-
Ibidem 39. tes. Denique Dominus quid ait eis ita superbientibus? Si filii Abrahæ estis, facta Abrahæ facite. Item quid dixit illis Johannes venientibus et contremiscentibus quibusdam ipsorum, qui se
Matth. 3. 7. pœnitendo corrigere voluerunt? Progenies viperarum. Erant enim iniqui, erant perditi, erant peccatores, erant impii: venerunt ad baptismum Johannis: et quid eis dicit? Progenies viperarum. Illi se dicebant filios Abrahæ, et ipse illos dicebat filios viperarum. Numquid Abraham vipera erat? Sed quia male vivendo dæmones imitati erant, et eorum filii facti erant, quos imitando male vivebant: Progenies, inquit, viperarum, quis vobis ostendit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ: et nolite dicere apud vosmetipsos, Patrem habemus Abraham, et quasi superbire de gene-
Ibidem 9. re Abrahæ. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Non enim remansurus est Abraham sine filiis, si vos damnaverit Deus: potens est enim et damnare quos odit, et illi reddere quos promisit. Et unde illi redditurus est filios, si damnat Hebræos de carne ejus progenitos? De lapidibus istis. Ostendebat illis lapides in eremo. Qui erant lapides nisi Gentes, quæ lapides adorabant? Lapides quare? Adorando lapides, dicti erant lapides: quia Psal-
Psal 113. 8. mus prædixerat, Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Tamen de ipsis lapidibus reddidit filios Abrahæ: modo omnes qui lapides adorabamus conversi ad Dominum, filii Abrahæ facti sumus, non ducendo ab illo carnem, sed imitando fidem. *Principes* ergo *populorum convenerunt cum Deo Abraham. Principes populorum*, Gentium principes, non unius populi principes, sed principes populorum omnium, *convenerunt cum Deo Abraham.*

12. Ex ipsis principibus erat et iste Centurio, de quo modo Evangelium cum legeretur audistis. Erat enim Centurio habens honorem et potestatem inter homines, princeps erat de principibus populorum. Venienti ad se Christo obviam misit, amicos suos, immo vere transitu ro Christo misit amicos; et rogavit ut curaret puerum ejus, qui periculose infirmabatur: et cum vellet ipse Dominus venire, hoc ei manda-
Luc. 7. 6. etc. vit, non sum dignus ut sub tectum meum intres, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites. Videte quemadmodum tenuit ordinem: Prius commemoravit quod sub alio esset, et postea quod alii sub illo essent. Sub potestate sum et in potestate sum, et sub aliquo sum et super aliquos sum. Et dico huic, Vade, et vadit: et alii, Veni, et venit: et servo meo, Fac hoc, et facit. Tamquam diceret, Si ego sub potestate constitutus jubeo illis qui sub me sunt, tu qui sub nullius potestate positus es, non potes jubere creaturæ tuæ, quando omnia per te facta sunt, et sine te factum est nihil? Dic ergo verbo, inquit, et sanabitur puer meus. Nam ut in domum meam intres, non sum dignus. Trepidavit Christum mittere intra parietes suos, et jam intus erat in corde ejus: jam erat anima ejus sedes illius, jam ibi sedebat ille qui humiles requirebat. Conversus denique Chri-
Ibidem. 9. stus, miratus est, et ait sequentibus se, Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.
Matth. 8. 11. Et sicut alius Evangelista eamdem rem narrat, sequitur Dominus, et dicit: Ideo dico vobis, quia multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cælorum. Iste enim Centurio non erat de populo Israel. Nam in populo Israel superbi repellebant a se Deum: In principibus Gentium inventus est humilis, qui ad se invitaret Deum. Admirans Jesus fidem ipsius, reprobat perfidiam Judæorum. Sani enim sibi videbantur, cum periculosius ægrotarent, quando medicum non cognoscentes occidebant. Cum ergo reprobaret et repudiaret illorum superbiam, quid ait? Ideo vobis dico, quia multi ab Oriente et Occidente venient, non pertinentes ad cognationem Israel:
v. 2. venient multi quibus dixit, Omnes gentes plaudite manibus; et recumbent cum Abraham in regno cælorum. Non illos genuit carne sua Abraham, et venientes recumbent cum illo in regno cælorum, et filii ipsius erunt. Quare filii ipsius? Non nati de carne, sed sequendo fidem ipsius. Filii autem regni, id est, Judæi, ibunt in tenebras exteriores: illic erit ploratio et stridor dentium. Damnabuntur in tenebras exteriores qui nati sunt de carne Abrahæ, et recumbent cum eo in regno cælorum qui imitati sunt fidem Abrahæ. Merito ergo et hic, *Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham.*

Item v. 10. 13. Et quid illi qui pertinebant ad Deum Abraham? *Quoniam dii fortes terræ valde elevati*
Isai. 5. 3. Matth. 8. 12. *sunt.* Qui erant dii, populus ille Dei, vitis illa Dei, de qua dicitur, Judicate inter me et inter vineam meam, ibunt in tenebras exteriores, non recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob, non conveniunt cum Deo Abraham. Quare? *Quo-*
Gen. 3. 19. *niam dii fortes terræ.* Illi qui erant dii fortes

(a) Gratianensis MSS. *secundum caritatem pie conversantur.*

terræ, præsumentes de terra. De qua terra? De
se ipsis: quia omnis homo terra. Homini enim
dictum est, Terra es, et in terram ibis. Debet
autem homo de Deo præsumere, et inde spera-
re auxilium, non de se. Non enim terra pluit
sibi, aut lucet sibi. Quomodo autem terra de
cælo exspectat pluviam et lucem, sic homo de
Deo debet exspectare misericordiam et verita-
tem. Illi ergo *dii fortes terræ valde elevati sunt*,
id est, valde superbierunt: non sibi medicum
necessarium putaverunt, et ideo in sua ægritu-
dine remanserunt, et ipsa ægritudine ad mor-
Rom. 11. 17. tem perducti sunt. Præcisi sunt rami naturales,
ut humilis insereretur oleaster. *Quoniam dii
fortes terræ valde elevati sunt*. Teneamus ergo,
a Fratres, humilitatem, caritatem, pietatem; (a)
qnia vocati sumus illis reprobatis, vel illorum
exemplo superbire timeamus.

IN PSALMUM XLVII.

* Sermo ad plebem. Præfatio. v. 1.

* ENARRATIO.

1. TITULUS Psalmi est, *Laus Cantici filiis
Core, secunda sabbati*. De hoc quod Do-
minus donare dignatur, excipite tamquam filii
firmamenti. Secunda enim sabbati, id est, post
diem primum, quem Dominicum dicimus, quæ
etiam secunda feria dicitur, factum est firma-
mentum cæli, immo firmamentum cælum. Cæ-
Gen. 1. 6. et 8. lum enim vocavit Deus firmamentum. Primo au-
tem dio lucem fecerat, et a tenebris diviserat;
et vocaverat lucem, diem; et tenebras, noctem.
Sicut autem indicat Psalmi hujus contextio, ali-
quid etiam prælocutus est Deus in illo opere
b suo, quod compleretur in nobis: (b) et secun-
dum hujus creaturæ conditionem sæcula cucur-
rerunt. Non frustra enim Dominus ait de Moy-
Johan. 5. 46. se, De me enim ille scripsit: nisi quia omnia
quæ scripta sunt, etiam cum Deus conderet crea-
turam, possunt interpretari ad significationem
futurorum: ut intelligas Deum fecisse lucem,
cum Christus a mortuis resurrexit. Tunc enim
re vera illa lux divisa est a tenebris, quando
immortalitas a mortalitate discreta est. Quid er-
go sequitur, nisi ut capiti etiam corpus fieret,
Psal. 23. 7. et 9. quod est Ecclesia? Denique est etiam Psalmus
de prima sabbati, in quo apertissime resurrectio
Domini declaratur. Ibi enim dicitur, Tollite por-
c tas (c) principes vestri, et elevamini portæ æter-
nales, et introibit Rex gloriæ. Quid evidentius
quam Christum esse Regem gloriæ? de quo di-
1. Cor. 2. 8. ctum est, Si cognovissent, numquam Dominum
gloriæ crucifixissent. Secundam ergo sabbati
non debemus intelligere nisi Ecclesiam Christi:
sed Ecclesiam Christi in sanctis, Ecclesiam Chri-
sti in his qui scripti sunt in cælo, Ecclesiam
Christi in his qui mundi hujus tentationibus non
cedunt. Ipsi enim digni sunt nomine firmamen-

A ti. Ergo Ecclesia Christi in his qui firmi sunt,
de quibus dicit Apostolus, Debemus autem nos Rom. 15. 1.
firmi infirmitates infirmorum sustinere, appel-
lata est firmamentum. De hoc cantatur in Psal-
mo: audiamus, agnoscamus, sociemur, glorie-
mur, regnemus. Namque eam etiam firmamen-
tum Apostolicis litteris appellatam audi, et agno-
sce: Quæ est, inquit, Ecclesia Dei vivi, columna 1. Tim. 3. 15.
et firmamentum veritatis. De hoc firmamento
cantatur filiis Core, quos nostis esse filios spon-
si crucifixi in Calvariæ loco. Core namque cal- Matth. 27. 33.
vitium interpretatur. Sequitur in hoc Psalmo,
qui inscribitur, *secunda sabbati*.

2. *MAGNUS Dominus, et laudabilis valde*. Ec- v. 2.
ce *magnus Dominus, et laudabilis valde*: sed
numquid infideles laudant Dominum? Numquid
B etiam qui credunt et male vivunt, laudant Do- Isai. 52. 5.
minum, per quos fit ut nomen Dei blaspheme-
tur in gentibus, numquid laudant Dominum?
An vero si etiam laudent, acceptatur laus eo-
rum, cum scriptum sit, Non est speciosa laus in Eccli. 15. 9.
ore peccatoris? Dixisti ergo, *Magnus Dominus,
et laudabilis valde*: sed dic ubi. *In civitate Dei
nostri, in monte sancto ejus*. De hoc alibi dici-
tur, Quis adscendet in montem Domini? Inno- Psal. 23. 3.
cens manibus, et mundo corde. In his *magnus
Dominus, et laudabilis valde*: hoc est, *in civita-
te Dei nostri, in monte sancto ejus*. Hæc est ci- Matth. 5. 14. et 15.
vitas in monte posita, quæ abscondi non potest:
hæc est lucerna quæ sub modio non occultatur,
omnibus nota, omnibus diffamata. Non autem
universi cives ejus sunt, sed illi in quibus *ma-
C gnus Dominus, et laudabilis valde*. Quæ est er-
go ista civitas, videamus, ne forte qnia dictum
est, *In civitate Dei nostri, in monte sancto ejus*,
debeamus quærere istum montem, ubi etiam
exaudiri possimus. Non enim frustra dicitur in
alio Psalmo, Voce mea ad Dominum clamavi, et Psal. 3. 5.
exaudivit me de monte sancto suo. Adjuvit ergo
te mons iste ut exaudireris. Nam si in eum non
adscenderes, infra jacens clamare posses, sed
exaudiri non posses. Quis est ergo iste mons,
Fratres? Magna cura inquirendus, magna sol-
licitudine investigandus; labore etiam occupan-
dus et adscendendus. Sed si in aliqua parte ter-
rarum est, quid faciemus? Peregrinabimur de
terra nostra, ut ad illum montem pervenire pos-
simus? Immo tunc peregrinamur, si in illo non
D sumus. Ipsa est enim civitas nostra, si membra
regis sumus, qui caput est civitatis ipsius. Ubi
est ergo iste mons? Si regionem aliquam tenuit,
laborandum est, ut dixi, ut ad eum perveniatur.
Sed quid satagis? Utinam non sis piger adscen-
dere in montem, quomodo mons non fuit tardus
venire ad dormientem. Fuit enim quidam lapis Rom. 9. 32.
singularis contemtibilis, in quem Judæi offende- Dan. 2. 34.
runt, præcisus de quodam monte sine manibus,
hoc est, de regno Judæorum veniens sine mani-
bus, quia humanum opus non accessit ad Ma- Luc. 1. 34. et 2. 7.

(a) Nonnulli codices, *qua*. Quidam, *qui*. Deinde loco *vocati*, plerique habent *revocati*: et sic. Er. in qua editione post verbum *timeamus*, additur *admoniti*.

(b) Editi, *compleretur in nobis cum gaudio*. Abest, *cum gaudio*, a MSS.

(c) Editi, *principes vestras*. Nonnulli MSS, *principis vestri*. Consule Enarrat. in ipsum Psal. 23.

Rom. 9. 32. riam, de qua natus est Christus. Sed si lapis iste
ubi in eum offenderunt Judæi, ibi remaneret, tu
quo adsceuderes non haberes. Quid autem fa-
Dan. 2. 35. ctum est? Quid dicit prophetia Danielis? Quid,
nisi quia crevit lapis iste, et factus est mons
magnus? Quam magnus? Ita ut impleret uni-
versam faciem terræ? Ergo crescendo mons iste
et implendo universam faciem terræ, venit ad
nos. Quid ergo montem quasi absentem quæri-
mus, et non in præsentem jam adscendimus,
ut sit in nobis *magnus Dominus*, *et laudabilis
valde?*

v. 3. 3. Denique ne istum montem non agnosceres
et in hoc Psalmo, et in aliqua parte terrarum
quærendum existimares, vide quid sequitur:
cum dixisset, *In civitate Dei nostri*, *in monte
sancto ejus*, quid addidit? *Dilatans exsultatio-
nes universæ terræ, montes Sion.* Sion unus mons
est: quid ergo *montes?* An quia ad Sion perti-
nuerunt etiam qui de diverso venerunt, ut sibi
occurrerent in lapidem angularem, et fierent
illi duo parietes tamquam duo montes, unus ex
circumcisione, alter ex præputio, unus ex Ju-
a dæis, alter ex Gentibus: non jam (a) adversi; et
Ephes. 1. 14. si diversi quia ex diverso, jam in angulo nec
diversi? Ipse est enim, inquit, pax nostra, qui
Psal. 117 22. fecit utraque unum. Ipse ille angularis lapis,
quem reprobaverunt ædificantes, factus est in
caput anguli. Duos junxit in se mons montes.
Una domus, et duæ domus: duæ propter ex di-
verso venientes, una propter lapidem angula-
rem, in quo sibi ambæ copulantur. Audi et hoc,
*Montes Sion; latera Aquilonis civitas regis ma-
gni.* Intenderas enim tu Sion tamquam unum
locum, ubi condita est Jerusalem, et in ea tibi
non occurrebat, nisi populus ex circumcisione;
qui quidem ex reliquiis a Christo collectus est,
ex magna autem parte tamquam palea ventila-
Rom 9. 27. tus. Etenim scriptum est, Reliquiæ salvæ fient.
Rom. 11. 18. Sed adtende et Gentes, vide et oleastrum inseri
in pinguedinem olivæ. Ecce Gentes, *Latera A-
quilonis:* adjuncta sunt latera Aquilonis civitati
regis magni. Contrarius solet esse Aquilo Sion:
Isai. 14. 13. et 14. Sion quippe in meridie, Aquilo contra meridiem.
Quis est iste Aquilo, nisi qui dixit, Ponam se-
dem meam ad Aquilonem, et ero similis Altis-
simo? Tenuerat regnum diabolus impiorum, et
possederat Gentes servientes simulacris, ado-
rantes dæmonia: et totum quidquid generis hu-
mani erat ubique per mundum, inhærendo illi
Matth. 12. 29. Aquilo factum erat. Sed quoniam ille qui alli-
gat fortem, aufert ejus vasa, et facit vasa sua,
liberati homines ab infidelitate et superstitione
dæmoniorum, credentes in Christum colliniati
sunt illi civitati, occurrerunt in angulo illi pa-
rieti de circumcisione venienti, et facta est civi-
tas regis magni quæ fuerant latera Aquilonis.
Job. 37. 22. Ideo et in alia Scriptura dicitur, Ab Aquilone
» nubes coloris aurei, in his est magna gloria et
A honor Omnipotentis. Magna enim gloria medici
est, quando ex desperatione convalescit ægro-
tus. Ab Aquilone nubes, et non nigræ nubes,
non caliginosæ, non tetræ, sed coloris aurei.
Unde nisi (b) gratia illuminante per Christum? b
Ecce, *Latera Aquilonis, civitas regis magni.* La-
tera utique, quia inhæserant diabolo. Quicum-
que enim alicui cohærent, latera ipsius dicun-
tur. Nam et de aliquibus hominibus solemus ita
loqui, Bonus homo est, sed mala latera habet: Proverbium.
id est, ipse quidem probitate præstat, sed mali-
gni sunt qui ei conjuncti sunt. Latera ergo A-
quilonis qui diabolo cohærebant: unde venit et
iste filius, de quo modo audiebamus, quia mor-
tuus erat, et revixit; perierat, et inventus est.
Proficiscendo enim in regionem longinquam, Lucæ 15. 32.
B etiam ad Aquilonem perveneral, et ibi, sicut au-
distis, uni ex principibus regionis illius adhæ-
serat. Factus est ergo latus Aquilonis, adhæ-
rendo principi illius regionis: sed quia civitas
regis magni et (c) ex latere Aquilonis colligitur, c
reversus ad se, dixit, Surgam, et ibo ad patrem Ibidem 18.
meum. Et occurrit ei pater, qui dicit de illo,
Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus
est. Vitulus ille saginatus, lapis angularis fuit. Ephes. 2 20.
Denique et major filius qui epulari nolebat, ex-
hortatus a patre ingressus est: et duo jam pa-
rietes, tamquam illi duo filii ad vitulum perve-
nientes, civitatem regis magni fecerunt.

4. Sequatur ergo iste Psalmus, et dicat, *Deus v. 4.
in domibus ejus* (d) *cognosceter.* Jam in domi- d
bus propter montes, propter duos parietes, pro-
C pter duos filios. *Deus in domibus ejus cognosce-
tur.* Sed gratiam commendat, ideo addidit, *Cum
suscipiet eam.* Nam quid esset ipsa civitas, nisi
ille suscepisset eam? Nonne statim caderet, nisi 2. Cor. 3 11.
tale fundamentum haberet? Fundamentum enim »
aliud nemo potest ponere, præter id quod posi- »
tum est, quod est Christus Jesus. Nemo ergo de
suis meritis glorietur, sed qui gloriatur, in Do-
mino glorietur. Quia tunc est illa magna civitas, 1. Cor. 1. 31.
tunc in ea cognoscitur Dominus, cum suscipiet
eam: quomodo suscipit medicus ægrotum curan-
dum, non sicut est amandum. Etenim febrem
odit medicus. Non amat medicus ægrotum, et
amat medicus ægrotum: si ægrotum amaret,
semper ægrotum optaret; rursus si ægrotum non
amaret, ad ægrotum non veniret: sed amat ægro-
D tum, ut faciat sanum. Suscepit ergo hanc civita-
tem Dominus, et agnitus est in ea, id est, gratia
ipsius cognita est in illa civitate; quia quidquid
habet illa civitas quæ gloriatur in Domino, non
habet de se. Propter hoc enim dicitur, Quid enim 1. Cor. 4. 7.
habes quod non accepisti? Si autem accepisti, »
quid gloriaris quasi non acceperis? *Deus in do-
mibus ejus cognoscetur*, *dum suscipiet eam.*

5. *Quoniam ecce reges terræ collecti sunt.* v. 5.
Jam ecce illa latera Aquilonis videte quomodo
veniant, videte quomodo dicant, Venite adscen- Isai. 2. 3.

(a) Sic aliquot MSS. Quidam vero alii, *non jam diver-
si: et si diversi.* At editi, *non jam adversi et diversi.*

(b) Fr. et Lov. *gratia illuminatæ per Christum.* At
Am. et MSS. *illuminante.*

(c) Aliquot MSS. *et latera Aquilonis colligit, rever-
sus ad se etc.*

(d) Vetus cod. Corbeiensis, *cognoscitur:* apud LXX.
γνωσθήσεται.

damus in montem Domini: annuntiavit enim nobis viam suam, ut ingrediamur in eam. *Ecce reges terræ collecti sunt, et convenerunt in unum.*
Ephes. 2. 20. In quem unum, nisi in lapidem illum angularem? *Ipsi videntes ita admirati sunt.* Post admi-
v. 6. rationem miraculorum et gloriæ Christi, quid secutum est? *Conturbati sunt, commoti sunt,* *
v. 7. *tremor apprehendit eos.* Unde tremor apprehendit eos, nisi de conscientia delictorum? Currant ergo reges post regem, agnoscant reges regem,
Psal. 2. 6 etc. Inde alibi, Ego autem, inquit, constitutus sum » rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini: Dominus dixit ad me, » Filius meus es tu, ego hodie genui te, postula a » me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ; reges eos in » virga ferrea, et tamquam vas figuli conteres eos. Auditus est ergo rex constitutus in Sion, tradita est illi possessio usque ad terminos orbis terræ. Metuere debent reges, ne regnum perdant, ne
Matth. 2. 3. illis auferatur regnum, sicut miser timuit Herodes, et pro parvulo occidit parvulos? Timens autem regnum amittere, non meruit regem agnoscere. Utinam et ipse regem cum Magis adoraret, non male regnum quærendo, innocentes perderet, et nocens periret. Nam quod ad illum attinebat, perdidit innocentes: quantum autem ad Christum, etiam parvus pro se morientes parvulos coronavit. Ergo debuerunt timere reges quando dictum est, Ego autem constitutus sum rex ab eo, et hereditatem usque ad fines terræ dabit mihi qui me constituit regem. Sed quid invidetis reges? Videte, non invidete. Longe enim
Johan. 18. 36 iste aliter rex qui dixit, Regnum meum non est de hoc mundo. Nolite ergo timere, ne vobis auferatur regnum mundi hujus: dabitur vobis re-
Psal. 2. 10. gnum, sed cælorum, ubi ille rex est. Ideo quid ibi sequitur? Et nunc reges intelligite. Jam invidere vos parabatis: intelligite, de alio rege dicitur, cujus regnum non est de hoc mundo. Merito ergo *collecti sunt reges in unum, conturbati sunt, tremor apprehendit eos.* Inde et illis hoc dicitur, Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui judicatis terram. Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore. Et quid fecerunt? *Ibi dolores ut parturientis.* Quid sunt *dolores ut parturientis*, nisi dolores pœnitentis? Vide ipsam conceptionem doloris et parturitio-
Isai 26. 18. nis: A timore tuo, inquit Isaias, concepimus, et » parturivimus spiritum salutis. Sic ergo conceperunt reges a timore Christi, ut parturiendo salutem parerent, credendo in eum quem timuerunt. *Ibi dolores sicut parturientis.* Ubi parturientem audis, fetum exspecta. Parturit vetus homo, sed nascitur novus homo. *Ibi dolores ut parturientis.*

v. 8. 6. *In spiritu violento* (a) *conteres naves Tharsis.* Breviter intelligitur, evertes superbiam gentium. Sed unde ex hac historia dicitur eversio superbiæ gentium? Propter *naves Tharsis.* Tharsis civitatem quæsierunt docti, hoc est, quænam

A civitas hoc nomine significaretur: et aliquibus visum est Ciliciam dictam esse Tharsis, ex eo quod metropolis ejus Tharsus dicitur. De qua civitate erat etiam Paulus apostolus, natus in Tharso Ciliciæ. Aliqui autem eam Carthaginem intellexerunt: fortassis aliquando ita nominatam, aut aliqua locutione ita significatam. Namque apud prophetam Isaiam sic invenitur: Ululate naves Carthaginis. Apud Ezechielem autem a diversis interpretibus, ab aliis Carthago, ab aliis Tharsis interpretata est: et hac diversitate interpretum potest intelligi hanc appellari Tharsum, quæ Carthago dicebatur. Manifestum est autem, quod primordia regni Carthaginis navibus floruerunt, et ita floruerunt, ut inter ceteras gentes excellerent negotiationibus et navigatio- Act. 21. 39. Isai. 23. 1. sec. LXX. Ezech. 58. 15. sec. LXX.

B nibus. Nam quando Dido fugiens fratrem delapsa est ad terras Africæ, ubi Carthaginem condidit, naves quæ paratæ erant ad mercationem in ejus regione, assumserat ad fugam, consentientibus sibi regionis ejus principibus: et ipsæ naves etiam condita Carthagine ad negotiandum non defecerunt. Atque hinc nimium superba facta est civitas illa, ut digne per ejus naves intelligatur superbia gentium, præsumens in incertis tamquam in flatibus ventorum. Jam non præsumatur de velificatione, et quasi prosperitate sæculi hujus, tamquam maris: fundamentum nostrum in Sion sit, ibi stabiliri debemus, non perflari omni vento doctrinæ. Quicumque ergo ex incertis hu- Ephes. 4. 14.
jus vitæ tumuerant, evertantur; et subjiciantur Christo omnis superbia gentium, *conterenti in*

C *spiritu violento naves Tharsis:* non cujuscumque civitatis, sed *Tharsis.* Quomodo *in spiritu violento?* Timore fortissimo. Sic enim eum tremuit omnis superbia judicaturum, ut in humilem crederet, ne excelsum expavesceret.

7. *Sicut audivimus, ita et vidimus.* O beata v. 9.
Ecclesia, quodam tempore audisti, quodam tempore vidisti. Audivit in promissionibus, videt in exhibitionibus: audivit in prophetia, videt in Evangelio. Omnia enim quæ modo complentur, antea prophetata sunt. Erige oculos ergo, et diffunde per mundum, vide jam hereditatem usque ad terminos orbis terræ: vide jam impleri quod dictum est, Adorabunt eum omnes reges terræ, Psal. 71. 11.
omnes gentes servient illi. Vide impletum esse quod dictum est, Exaltare super cælos Deus, et Psal. 107. 6.

D super omnem terram gloria tua. Vide illum cujus pedes et manus fixi sunt clavis, cujus ossa in Matth. 27. 35.
ligno pendentis numerata sunt, super cujus vestimentum sors missa est: vide regnantem, quem illi viderunt pendentem: vide in cælo sedentem, quem contemserunt in terra ambulantem. Vide inde impleri, Commemorabuntur, et converten- Psal. 21. 28.
tur ad Dominum universi fines terræ, et adora- »
bunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium. »
Hæc videns, exclama cum gaudio, *Sicut audivimus, ita et vidimus.* Merito sic vocatur ipsa Ecclesia de gentibus: Audi filia, et vide, et obli- Psal. 44. 11.
viscere populum tuum et domum patris tui. Pa- »

(a) Plerique MSS. *conterens*: et infra, *evertens.*

A ter tuus Aquilo fuit, veni ad montem Sion. Audi,
Isai. 55. 2. et vide: non vide, et audi; sed audi, et vide:
prius audi, postea vide. Audis primo quod non
Psal. 17. 45. vides, videbis postea quod audisti. Populus, in-
quit, quem non cognovi, servivit mihi, in obau-
ditu auris obaudivit mihi. Si in obauditu auris
Isai. 52. 15. obaudivit, ergo non vidit. Et ubi est, Quibus non
Rom. 15. 21. est nuntiatum de eo videbunt, et qui non audie-
runt intelligent? Ad quos non missi sunt Pro-
phetæ, ipsi primo audierunt et intellexerunt Pro-
phetas: illi qui primo non audierunt, postea au-
dientes admirati sunt. Remanserunt illi ad quos
missi sunt, codices ferentes, veritatem non in-
telligentes; Testamenti tabulas habentes, et he-
reditatem non tenentes. Sed nos *sicut audivi-
mus, ita et vidimus. In civitate Domini virtu-
tum, in civitate Dei nostri*. Ibi audivimus, ibi
B et vidimus. Extra illam qui est, nec audit, nec
videt; in illa qui est, nec audit, nec videt; in illa
qui est, nec surdus nec cæcus est, *Sicut audivi-
mus, et vidimus*. Et ubi audis? ubi vides? *In
civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri.
Deus fundavit eam in æternum*. Non insultent
hæretici per partes conscissi: non se extollant
Matth. 24. 23. qui dicunt, Ecce hic est Christus, ecce illic. Qui
dicit, Ecce hic est, ecce illic, ad partes inducit.
Unitatem promisit Deus: reges in unum collecti
sunt, non per schismata dissipati sunt. Sed forte
ista civitas quæ mundum tenuit, aliquando ever-
tetur? Absit: *Deus fundavit eam in æternum*.
Si ergo eam Deus fundavit in æternum, quid ti-
mes ne cadat firmamentum?

v. 10. 8. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in*
C *medio* (a) *populi tui*. Qui susceperunt, et ubi
susceperunt? Nonne ipse populus tuus suscepit
misericordiam tuam? Si populus tuus suscepit
misericordiam tuam, quomodo *suscepimus mise-
ricordiam tuam*, et *in medio populi tui?* quasi
alii sint qui susceperunt, alii in quorum medio
susceperunt. Magnum sacramentum, sed tamen
notum, cum et hinc, hoc est, ex his versibus ex-
sculptum fuerit et erutum quod nostis, non erit
2 Tim. 3. 5. rudius, sed dulcius. Nunc quippe populus Dei
» censentur omnes qui portant sacramenta ejus,
sed non omnes pertinent ad misericordiam ejus.
Omnes quippe sacramentum baptismi Christi ac-
cipientes, Christiani vocantur; sed non omnes
digne illo sacramento vivunt. Sunt enim quidam
de quibus dicit Apostolus, Habentes formam pie-
D tatis, virtutem autem ejus abnegantes. Tamen
propter ipsam speciem pietatis in populo Dei no-
minantur: quomodo ad aream, quamdiu tritura-
tur, non solum grana, sed etiam palea pertinet.
Numquid et ad horreum pertinebit? In hoc medio
autem populi mali est populus bonus, qui susce-
pit misericordiam Dei. Vivit digne misericordia
Dei, qui audit et tenet et facit quod ait Aposto-
2 Cor. 6. 1. lus, Præcipientes ergo rogamus, ne in vacuum
gratiam Dei suscipiatis. Qui ergo non in vacuum
gratiam Dei suscipit, ipse tam sacramentum quam

A etiam misericordiam Dei suscipit. Et quid illi
obest, quis in medio populi inobedientis est, do-
nec area ista ventiletur, donec boni a malis se-
parentur? quid ei obest in medio populi habi-
tare? Sit de illis qui appellantur firmamentum,
suscipiens misericordiam Dei; sit lilium in me-
dio spinarum. Nam et ipsæ spinæ quoniam ad
populum Dei pertinent, vis audire? Ita posita est
ipsa similitudo: Sicut lilium, inquit in medio spi- Cant. 2. 2.
narum, ita proxima mea in medio filiarum. Num- »
quid dixit, in medio alienarum? Non, sed in me-
dio filiarum. Sunt ergo filiæ malæ, et inter illas
est lilium in medio spinarum. Itaque illi qui sa-
cramenta habent, et mores bonos non habent,
et Dei dicuntur, et non Dei; et ejus dicuntur
alieni: ejus propter ipsius sacramentum; alieni,
B propter proprium vitium: et filiæ alienæ: filiæ,
propter formam pietatis; alienæ, propter amis-
sionem virtutis. Sit ibi lilium, suscipiat miseri-
cordiam Dei, teneat radicem boni floris, non sit
ingratum pluviæ dulci de cælo venienti. Ingra-
tæ sint spinæ, crescant de imbribus; ad ignem
crescunt, non ad horreum. *Suscepimus Deus mi-
sericordiam tuam in medio populi tui*. In medio
populi tui non suscipientis misericordiam tuam
nos suscepimus misericordiam tuam. In sua enim Johan. 1. 11. et 12.
propria venit, et sui eum non receperunt. In me-
dio tamen eorum quotquot receperunt eum, de-
dit eis potestatem filios Dei fieri.

9. Jam hic occurrit unicuique cogitanti, Et
quid? Iste populus qui in medio populi Dei su-
scipit misericordiam Dei quantum numerum ha-
C bet? Quam pauci sunt! vix invenitur aliquis:
illisne contentus Deus erit, et perdet tantam mul-
titudinem? Dicunt hoc qui sibi promittunt quod
a Deo promittente non audierunt. Et vere si male
vivamus, si mundi hujus deliciis perfruamur, si
nostris libidinibus serviamus, perditurus est nos
Deus? Quot enim sunt illi qui videntur servare
præcepta Dei? vix invenitur unus vel duo vel
paucissimi: ipsos solos Deus liberaturus est, et
ceteros damnaturus? Absit, inquiunt, cum ve-
nerit et videbit tantam multitudinem ad sini-
stram, miserebitur, et dabit indulgentiam. Hoc
plane etiam serpens ille promisit primo homini:
nam minatus erat Deus mortem, si gustaret: ille Gen. 2. 17.
autem, Absit, inquit, non morte moriemini. Cre-
diderunt serpenti, invenerunt verum esse quod Gen. 3. 4.
minatus est Deus, falsum quod promiserat dia-
D bolus. Ita et nunc Fratres ponite vobis Eccle-
siam ante oculos ad instar similitudinemque pa-
radisi, non cessat serpens suggerere quod tunc
suggessit. Sed casus primi hominis ad experimen-
tum cavendi debet nobis valere, non ad imitatio-
nem peccandi. Ideo ille cecidit, ut nos surgamus.
Respondeamus talibus suggestionibus quod re-
spondit Job. Nam et ipsum per feminam tam- Job. 2. 10.
quam per Evam tentavit, et vicit in stercore, vi-
ctus in paradiso. Ergo non audiamus tales vo- Gen. 3. 6.
ces, nec putemus paucos esse istos: multi sunt,

(a) Er. et recentiores MSS. *templi tui*. Sed liquet Augustinum legisse, *populi tui*. Sic apud LXX. λαοῦ: legebant veteres quidam, loco ναοῦ.

A sed inter plures latent. Non possumus enim negare, plures esse malos, et tam plures, ut inter eos prorsus boni non appareant, quomodo non apparent grana in area. Nam quisquis aream videt, potest putare quod palea sola sit. Da hominem inexpertum, et putat inaniter fieri quod boves mittuntur, quod ibi homines sub æstu desudant ut conterant paleam; sed ibi est et massa ventilatione purganda. Tunc procedet copia frumenti, quæ latebat in copia palearum. Et modo
a vis invenire (a) bonos? Esto, et invenies.

10. Contra istam ergo desperationem vide quid sequatur in Psalmo isto. Quoniam cum dixisset, *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio populi tui:* significavit esse populum non suscipientem misericordiam Dei, in cujus medio quidam suscipiant misericordiam Dei: et ne occurreret hominibus, tam paucos esse, ut prope nulli sint; quomodo consolatus est consequentibus
v. 11. verbis? *Secundum nomen tuum Deus, ita et laus tua in fines terræ.* Quid est hoc? Magnus Dominus, et laudabilis valde, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus; nec potest esse laus ejus, nisi in sanctis ejus. Nam qui male vivunt, non eum laudant; sed et si prædicant, lingua, blasphemant vita. Quia ergo laus ejus non est nisi in sanctis ejus, non sibi dicant hæretici, In nobis remansit laus ejus, quia pauci sumus, et a turba separati, nos juste vivimus, nos laudamus Deum, non solum loquendo, verum etiam conversando. Respondetur eis ex hoc Psalmo, Quid vos dicitis in parte laudare Deum, cui dictum est, *Secundum nomen tuum Deus: ita et laus tua in fines terræ?* Id est, quomodo notus es per omnes terras, sic et laudaris per omnes terras; nec desunt qui te nunc laudant per omnes terras. Illi autem laudant, qui bene vivunt. *Secundum enim nomen tuum Deus, ita et laus tua*, non in parte, sed *in fines terræ. Justitia plena est dextera tua:* id est, multi sunt et illi, qui stabunt ad dexte-
Matth. 25. 33. ram. Non solum illi multi erunt qui stabunt ad sinistram, sed et ibi erit plenitudo massæ ad dexteram constitutæ: *Justitia plena est dextera tua.*

v. 12. 11. *Lætetur mons Sion, et (b) exsultent filiæ*
b *Judæ, propter judicia tua Domine.* O mons Sion o filiæ Judæ, laboratis modo inter zizania, inter paleas, inter spinas laboratis; sed exsultate propter judicia Dei. Non errat Deus in judicando. Discretæ vivite, etsi concretæ natæ estis, non frustra vox exiit de ore et de corde vestro, Ne
Psal. 25. 9. comperdas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam. Ille ventilabit tantus artifex, in manu ventilabrum portabit, ut
Matth. 3. 12. unum granum tritici non cadat in acervum paleæ comburendum, nec una arista paleæ transeat ad massam in horreo recondendam. Exsultate filiæ Judæ, propter judicia Dei non errantis; et nolite modo temere judicare. Ad vos pertineat colligere, ad illum pertineat separare. *Lætetur mons Sion, (c) et exultent filiæ Judæ, pro-* c
pter judicia tua Domine. Ne autem putetis filias Judæ Judæos esse. Juda confessio est. Omnes filii confessionis, filii Judæ sunt: quia, Salus ex Judæis, nihil est aliud quam Christus ex Judæis. Johan. 4. 22.
Hoc ait et Apostolus, Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis, in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo. Rom. 2. 28. et 29.
Talis Judæus esto: gloriare de circumcisione cordis, etsi non habes circumcisionem carnis. *Exsultent (d) filiæ Judæ, propter judicia tua Domine.* d

12. *Circumdate Sion, et complectimini eam.* v. 13.
Dicatur eis qui male vivunt, in quorum medio est populus ille qui suscepit misericordiam Dei:
B In medio vestrum est populus bene vivens, *Circumdate Sion.* Sed quomodo? *Complectimini eam.* Nolite scandalis circumdare, sed caritate circumdate; ut qui bene vivunt in medio vestrum, eos imitemini, et eorum imitatione (e) Christo, e cujus membra sunt, incorporemini. *Circumdate Sion, et complectimini eam. Narrate in turribus ejus.* In altitudine munitionum ejus prædicate laudes ejus.

13. *Ponite corda vestra in virtute ejus.* Non v. 14.
ut habeatis formam pietatis, virtutem ejus abnegetis; 2. Tim. 3. 5.
sed *in virtute ejus ponite corda vestra.* Quæ est virtus civitatis hujus? Qui vult intelligere virtutem hujus civitatis, intelligat vim caritatis. Ipsa est virtus quam nemo vincit. Hujus ignem nulli fluctus sæculi, nulla flumina tenta-
C tionis exstinguunt. De hac dictum est, Valida est sicut mors dilectio. Cant. 8. 6.
Quomodo enim mors quando venit, resisti ei non potest, quibuslibet artibus, quibuslibet medicamentis occurras, violentiam mortis vitare non potest, qui mortalis natus est; sic contra violentiam caritatis mundus nil potest. A contrario enim similitudo data est de morte; quomodo enim mors ad auferendum violentissima est, sic caritas violentissima est ad salvandum. Per caritatem enim multi mortui sunt sæculo, ut viverent Deo. Hac caritate accensi Martyres, non simulati, non vana gloria ventilati, non tales de quibus dictum est, Si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest: 1. Cor. 13. 3.
sed tales quos vere Christi et veritatis caritas perduceret ad passio-
D nem: quid eis fecerunt tentationes sævientium? Majorem violentiam habuerunt oculi flentium suorum, quam persecutiones insectantium. Quam multos enim tenebant filii ne paterentur? quam multorum genibus provolvebantur uxores, ne viduæ relinquerentur? quam multos parentes filii prohibebant mori, sicut novimus et legimus in passione beatæ Perpetuæ? Facta sunt ista. Passio B. Perpetuæ.
Sed lacrymæ quantælibet et quantolibet impetu fluerent, quando ardorem caritatis exstinguerent? Hæc est virtus Sion, cui et alibi dicitur, Psal. 121. 7
Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turri

(a) Ita quinque MSS. At editi, *Et modo vis invenire? Bonus esto.*
(b) (c) (d) Editi: et exsultent filiæ Judææ. Leg. cum melioribus MSS. et LXX. * Judææ.
(e) Ita plerique MSS. Editi vero, *Christum, cujus membra sunt, in corpore complectimini.*

bus tuis. ***Annuntiate in turribus ejus. Ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite domos ejus.***

v. 14. 14. Quid hic intelligimus, *Ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite domos ejus?* Id est, distinguite domum a domo, nolite confundere.
2 Tim. 3. 5. Domus est enim formam pietatis habens, et pietatem non habens: est autem domus et formam et pietatem habens. *Distribuite*, nolite confundere. Tunc autem distribuitis, et non confunditis, quando corda vestra in virtute ejus ponitis, id est, cum facti fueritis per caritatem spiritales. Tunc temere non judicabitis; tunc videbitis nihil obesse bonis malos, quamdiu sumus in hac area: *Distribuite domos ejus*. Potest et alius esse intellectus. Domos illas duas, unam ex circumcisione, alteram ex præputio venientem, Apostolis dictum est, ut distribuerent. Cum enim vocatus esset Saulus, et factus Apostolus Paulus, conveniens in unitatem coapostolorum suorum,
Gal. 2. 9. sic cum eis habuit placitum, ut illi irent in circumcisionem, iste in præputium. Ista dispensatione apostolatus sui distribuerunt domos civitatis magni regis, et concordantes in angulo, Evangelium dispensatione diviserunt, caritate junxerunt. Et re vera hoc magis intelligendum est. Nam sequitur, et ostendit quod hoc prædicatoribus dictum sit, *Et distribuite domos ejus: ut enarretis in progenie altera*, id est, ut etiam ad nos post futuros illorum Evangelii dispensatio perveniret. Non enim illis tantum laboraverunt, cum quibus in hac terra vixerunt; nec Dominus illis tantum Apostolis, quibus se vivum etiam post resurrectionem dignatus est ostendere, sed et nobis. Nam illis loquebatur, et nos significa-
Matth. 28. 20. bat, cum diceret, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi. Numquid illi hic futuri erant usque in consum-
Johan. 17. 20. mationem sæculi? Item dicit, Non pro his rogo tantum, sed pro his qui credituri sunt per verbum illorum in me. Ergo attendit nos, quia passus est propter nos. Merito itaque dicitur, *Ut enarretis in progenie altera.*

v. 15. 15. Quid enarretis? *Quoniam hic est Deus Deus noster.* Terra videbatur, terræ conditor non videbatur: caro tenebatur, sed Deus in carne non agnoscebatur. Tenebatur caro ab eis, ex quibus fuerat sumta ipsa caro, ex semine Abrahæ enim virgo Maria: ad carnem remanserunt, divinitatem non intellexerunt. O Apostoli, o civitas magna, in turribus tu prædica, et dic, *Hic est Deus Deus noster*. Sic, sic quomodo contemtus est, quomodo lapis ante pedes jacuit offendentium, ut humiliaret corda confitentium;
Baruch. 3. 38. sic *hic est Deus noster*. Certe visus est, sicut dictum est, Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. *Hic est Deus noster*. Et homo est, et quis est qui cognoscet eum? *Quoniam hic est Deus noster*. Sed forte ad tempus, quomodo dii falsi. Quia enim vocari possunt dii, esse autem non possunt, ad tempus vel vocantur. Nam quid eis dicit Propheta, vel quid monet ut eis dicatur? Hæc eis dicetis? Quid? Dii
qui cælum et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quæ sub cælo sunt. Non est iste talis Deus, quoniam Deus noster super omnes deos. Super quos omnes deos? Quoniam omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Ipse est ergo Deus noster, *hic est Deus noster*. Quousque? *In æternum et in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula.* Si Deus noster est, et rex noster est: protegit nos, quia Deus est, ne moriamur; regit nos, quia rex est, ne cadamus. Regendo autem nos non frangit nos; nam quos non regit, frangit. Reges eos, inquit, in virga ferrea, et tamquam vas figuli conteres eos. Sed sunt quos non regit: ipsis non parcit, tamquam vas figuli conterens eos. Ab illo ergo optemus regi et liberari: quia *hic est Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi, et ipse reget nos in sæcula.*

(Jer. 10. 11. — Psal. 95. 5. — Psal. 2. 9.)

IN PSALMUM XLVIII.

ENARRATIO.

Sermo I. de prima parte Psalmi.

1. Omnia divina eloquia salubria sunt bene intelligentibus; periculosa vero his qui ea volunt ad sui cordis perversitatem detorquere, potius quam suum cor ad eorum rectitudinem corrigere. Hæc est enim in hominibus magna et usitata perversitas, quia cum debeant vivere ipsi secundum voluntatem Dei, Deum volunt vivere secundum voluntatem suam: et cum ipsi nolunt corrigi, illum volunt depravari; rectum non arbitrantes quod ille vult, sed quod ipsi volunt. Solemus autem audire homines murmurantes adversus Deum, quod malis in hac vita bene sit, et laborent boni: quasi ille perversus sit, et nesciat quid agat, aut omnino averterit oculos a rebus humanis, vel securitatem suam perturbari nolit, ut hæc non attendat, quia cum labore ista Deus aut videat aut corrigat. Murmurant ergo homines qui propterea volunt Deum colere, ut hic illis bene sit, quando viderint eos qui Deum non colunt pollere atque florere felicitate terrena; se autem colentes Deum laborare in angustiis, in necessitatibus, in ærumna, ceterisque difficultatibus mortalitatis humanæ. Contra istam vocem et contra has blasphemias murmurantium, incantat semper sermo divinus, curans a morsu serpentis. Venenati enim cordis est ista sanies, eructans in Deum putorem blasphemiæ, et quod pejus est, manus curantis repellens, morsum serpentis non repellens. Hoc dixi, repellit a se cor hominis verbi Dei severitatem, et admittit ad se male suadentis serpentis blanditias. Contra hos ergo cantat sermo divinus, et jam in isto Psalmo loquitur nobis. Ad quem Psalmum (*a*) intentum ego facerem Sanctitatem a

(*a*) Editi, *quomodo intentam ego facerem*. Abest, quomodo a MSS.

Vestram, nisi ipsi nos faceret omnes intentos; nec nos solos, sed totum orbem terrarum. Audite enim quemadmodum cœpit.

v. 2. 2. Audite *hæc omnes gentes*. Non ergo vos soli qui hic estis. Nam vox nostra quanta est, ut sic clamemus, ut audiant omnes gentes? Clamavit enim per Apostolos Dominus noster Jesus Christus, clamavit tot linguis (*a*) quas misit; et videmus hunc Psalmum qui ante eos recitabatur nisi in una gente in synagoga Judæorum, recitari per totum orbem terrarum, per omnes Ecclesias, impletumque esse quod hic dictum est, *Audite hæc omnes gentes*. Ad hoc solum volo intentos facere animos vestros, ne propter laborem corporalem non erigatis animum, terrente vos longitudine Psalmi hujus. Si potuerit, finietur hodie: si non, restabit nobis aliquid in crastinum diem; tamen vos semper intenti estote. Tantum enim audietis, si Dominus voluerit, quantum vos non gravet, sed relevet. *Audite hæc omnes gentes*: unde estis et vos. *Auribus percipite omnes qui habitatis orbem*. Hoc iterum videtur repetisse, quasi parum fuerit quod dixit, *Audite*. Quod dico, inquit, *audite*, *auribus percipite*, hoc est, nolite transeunter audire. Quid est, *auribus percipite*? Quod Dominus dicebat,

Matth. 11. 15. Qui habet aures audiendi, audiat: cum omnes qui in conspectu ejus erant, utique haberent aures, quas ille aures quærebat nisi cordis, cum diceret, Qui habet aures audiendi, audiat? Has et iste Psalmus aures pulsat. *Auribus percipite omnes qui habitatis orbem*. Forte et hic est aliqua distinctio. Non quidem nos coartare debemus, sed nihil mali est etiam istam explicare sententiam. Forte aliquid distat inter id quod dixit, *omnes gentes*, et quod dixit, *omnes qui habitatis orbem*. Significantius enim fortasse voluit nos intelligere quod dixit, *inhabitatis*, ut gentes intelligamus omnes iniquos, habitatores autem orbis omnes justos. Ille enim habitat qui non tenetur: nam qui tenetur, habitator, non habitat. Quomodo ille possidet quæcumque habet, qui dominus est rerum suarum: dominus autem est, qui non est irretitus cupiditate: qui autem cupiditate tenetur, possessus est, non possessor. Habemus enim quoddam verbum habitatione signatum in

Psal. 83. 11. Scriptura Dei, ubi ait, Elegi abjici in domo Domini magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Quid enim, si abjiceris in domo Domini, non ibi habitas? Noluit significare habitationem, nisi in eis qui regunt, et tenent, et dominantur, et gubernant: qui autem contemnuntur, non quasi habitant, sed subjecti sunt. Ita autem dixit, Subditus volo esse in domo Dei magis quam regnare in tabernaculis peccatorum. Itaque si est aliqua distinctio inter *omnes gentes*, et *habitatores orbis*, sicut est distinctio inter *audite*, et *auribus percipite*, hoc quidem videtur repetisse, sed tamen aliud est, quod sane voluit significare; quia ista eloquia audituri erant, non

A solum peccatores et impii, sed et justi. Permixte modo audiunt omnes: sed cum ventum fuerit ad reddendam rationem, separabuntur qui sine caussa audierunt, ab illis qui auribus perceperunt. Audiant ergo et peccatores: *Audite hæc omnes gentes*. Audiant et justi, qui non sine caussa audierunt, et regunt potius terram, quam reguntur a terra: *Auribus percipite omnes qui habitatis orbem*.

3. Et iterum dicit, *Quique terrigenæ et filii hominum*. Quod ait, *terrigenæ*, ad peccatores retulit; quod ait, *filii hominum*, ad fideles et justos. Videtis ergo, quia servatur ista distinctio. Qui sunt ergo *terrigenæ*? Filii terræ. Qui sunt filii terræ? Qui hereditates terrenas requirunt. Qui sunt *filii hominum*? Qui pertinent ad filium v. 3

B hominis. Aliquando jam ista distinximus Sanctitati Vestræ, et invenimus quia Adam homo erat, filius hominis non erat; Christus autem filius hominis erat, et Deus erat. Quicumque enim pertinent ad Adam, *terrigenæ*: quicumque pertinent ad Christum, *filii hominum*. Omnes tamen audiant, ego nulli subtraho sermonem meum. Terrigena est, audiat propter judicium: filius hominis est, audiat propter regnum. *Simul in unum dives et pauper*. Iterum ipsa sunt repetita. Quod ait, *dives*, ad terrigenas pertinet; quod ait, *pauper*, ad filios hominum. Divites intellige superbos, pauperes humiles. Habent multas facultates pecuniarum, si in eis non extollitur, pauper est: non habeat aliquid, et cupiat et infletur, inter divites et reprobos eum deputat Deus. Et divites In Enarratione Psalmi 8.

C et pauperes in corde interrogat Deus, non in (*b*) arca et domo. Noone pauperes sunt qui accipiunt mandatum Apostoli, dicentis Timothæo, Præcipe divitibus hujus sæculi non superbe sapere? Quomodo eos qui divites erant fecit pauperes? Tulit illis quare quærantur divitiæ. Nemo enim vult esse dives, nisi ut infletur inter eos inter quos vivit, et superior illis videatur. Cum autem dixit, non superbe sapere, æquales eos fecit non habentibus; ut fortassis pauculis nummis mendicus plus extollatur, quam ille dives qui audit Apostolum dicentem, Præcipe divitibus hujus sæculi non superbe sapere. Unde non superbe sapere? Si faciant quod sequitur, Neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruen- b 1.Tim. 6.17. Ibidem. » »

D dum. Non dixit, qui præstat illis; sed, qui præstat nobis. Numquid ipse Paulus non habebat divitias? Habebat plane. Quas divitias? De quibus dicit alio loco Scriptura, Fideli homini mundus totus divitiarum est. Audi et ipsum confitentem: Quasi nihil habentes, et omnia possidentes. Qui vult ergo esse dives, non hæreat parti, et totum possidebit: illi inhæreat qui totum creavit. *Simul in unum dives et pauper*. Dicit in alio Psalmo, Edent pauperes, et saturabuntur. Quomodo commendavit pauperes? Edent pauperes, et saturabuntur. Quid edunt? Quod sciunt fide- Prov. 17. 6. sec. LXX. 2.Cor. 6. 10. Psal. 21. 27.

(*a*) Sic Er. et MSS. præter Vatic. et Reg. qui habent, *quot misit*. At Lov. *in quas misit*: minus bene.

(*b*) Er. et plerique MSS. *in arca*. Vaticanus codex, *in horreo*.

les. Quomodo saturabuntur? Imitando passionem Domini sui, et non sine caussa accipiendo pretium suum. Edent pauperes, et saturabuntur, » et laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Divites quid? Etiam ipsi edunt. Sed quomodo edunt? Manducaverunt et adoraverunt omnes di-
Psal. 21. 30. vites terræ. Non dixit, Manducaverunt, et saturati sunt; sed Manducaverunt, et adoraverunt. Adorant quidem Deum, sed humanitatem nolunt exhibere fraternam. Manducant illi, et adorant; manducant isti, et saturantur: tamen omnes manducant. Exigitur de manducante quod manducat; non prohibeatur manducare a dispensatore, sed moneatur timere exactorem. Audiant ergo ista peccatores et justi, gentes et qui habitant orbem, *terrigenæ et filii hominum, simul in unum*
Matth. 3. 12. *dives et pauper:* non divisi, non separati. Tempus messis hoc faciet, manus ventilatoris hoc
Matth. 25. 32. poterit. Nunc simul in unum audiant dives et pauper, simul in unum pascantur hœdi et agni, donec veniat, qui segreget alios ad dexteram, alios ad sinistram. Simul in unum audiant docentem, ne segregati ab invicem audiant judicantem.

v. 4. 4. Et quid est quod nunc audituri sunt? *Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei intelligentiam.* Et hæc repetita potius, ne forte cum dixisset, *os meum*, intelligeres eum tibi loqui, qui in labiis haberet sapientiam. Multi enim habent in labiis, et non habent in corde,
Isai. 29. 13. de quibus dicit Scriptura, Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Quid ergo ait ille qui tibi loquitur? qui cum dixerit, *Os meum loquetur sapientiam*, ut intelligas quia illud quod ex ore funditur, de vena cordis emanat, intulit, *Et meditatio cordis mei intelligentiam.*

v. 5. 5. *Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.* Quis est hic, cujus meditatio cordis loquitur intelligentiam, ut non sit in sola superficie labiorum, sed hominis interiora possideat? Quis est iste qui audit, et sic loquitur? Multi enim loquuntur quod non audiunt. Qui sunt qui loquuntur quod non audiunt? Qui non faciunt quæ dicunt, quales dicit Dominus Pharisæos sedere cathedram
Matth. 23. 2. Moysi. Voluit tibi loqui in cathedra Moysi, per eos qui ea loquuntur, et non faciunt; et tibi securitatem Dominus voluit dare. Nolite timere,
Ibidem 3. Quæ dicunt, inquit, facite, quæ autem faciunt » nolite facere; dicunt enim, et non faciunt. Non » audiunt quod dicunt. Qui vero faciunt, et sic dicunt, audiunt quod dicunt: et ideo fructuose dicunt, quia audiunt. Qui ergo dictor et non auditor est, alteri prodest, sibi non prodest. Iste ergo qui et auditor volebat esse et dictor, qui tibi loquitur, antequam diceret, *Aperiam in » psalterio propositionem meam*, quod est jam loqui per corpus, sic enim utitur anima corpore, quomodo utitur citharista psalterio, dixit, *Inclinabo in parabolam aurem meam.* Antequam loquar tibi, inquit, per corpus, antequam psalterium sonet, primo ego *inclinabo in parabolam*

A *aurem meam*, id est, audiam quid tibi dicam. Et quare, *in parabolam*? Quia videmus nunc per speculum in ænigmate, sicut dicit Apostolus: 1. Cor. 13. 12.
Quamdiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. 2. Cor. 5. 6.
Quia nondum est illa visio nostra facie ad faciem, ubi jam non sint parabolæ, ubi jam non sint ænigmata et similitudines. Quidquid modo intelligimus, per ænigmata conspicimus. Ænigma est obscura parabola quæ difficile intelligitur. Quantumvis excolat homo cor suum, et ad interiora intelligenda refugiat, quamdiu per corruptibilitatem carnis hujus videmus, ex parte videmus. Assumta autem incorruptione, in resurrectione mortuorum, cum apparuerit filius hominis judicaturus vivos et mortuos, tunc videbitur filius hominis, qui primo judicatus est, Matth. 25. 34.
B judicans, discernens malos a bonis, ponens malos a sinistris, bonos a dextris. Videbunt illum » et boni et mali, sed malis dicet, Ite in ignem æ» ternum: bonis autem dicet, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum. Abibunt mali in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam; et ibi erit illa visio facie ad faciem, qua illi non sunt digni. Attendite quid dicam. Filium enim hominis sicut hic, cum esset adhuc judicandus, et mali viderunt, et boni: (viderunt enim Apostoli, qui secuti sunt, viderunt Judæi, qui crucifixerunt:) sic cum venerit judicaturus, et boni illum videbunt et mali: boni ut percipiant mercedem, quia secuti sunt; mali ut percipiant pœnam, quia crucifixerunt. Soli ergo illi damnabuntur, qui crucifixerunt? Audeo dicere, soli.
C Ergo nos, inquiunt peccatores hujus temporis, securi sumus. Si non animum interrogat Deus, securi estis. Quid est quod dixi? Intelligat Caritas Vestra, ne hoc dicant in judicio Dei, quia non intellexerunt. Judæi quia viderunt Christum, crucifixerunt: tu quia non vides Christum, verbo ipsius resistis. Qui verbo resistis, carnem non crucifigeres si videres? Contemsit Judæus in ligno pendentem, contemnis tu in cælo sedentem. Ergo viderunt eum ambo genera, dum hic esset: ambo genera videbunt, et cum venerit. Filius enim hominis veniet, ut judicet; quia filius hominis venit, ut judicaretur. Ideo quia Pater non est incarnatus, Pater non est passus, et per filium hominis judicat, sicut ipse dixit in Evangelio, Pater non judicat quemquam, sed omne Johan. 5. 22.
D judicium dedit Filio: secutus paulo post ait, Et dedit ei potestatem judicii faciendi, quoniam filius hominis est. Secundum enim quod Filius Dei est, Verbum semper cum Patre, et quia semper cum Patre, cum Patre semper judicat: secundum autem quod filius hominis est, et judicatus est, et judicaturus est. Quomodo autem visus est ab eis qui crediderunt, et ab eis qui crucifixerunt, quando judicatus est; sic videbitur, cum cœperit esse judex, et ab eis quos damnabit, et ab eis quos coronabit. Visionem autem illam divinitatis, quam promisit dilectoribus suis, quando ait, Qui diligit me, diligetur a Patre meo: Johan. 14. 21.
et qui diligit me, mandata mea custodit, et ego diligam eum, et ostendam meipsum illi: jam in

pii non videbunt. Ista demonstratio quodammodo familiaris est; suis illam servat, non illam
Johan. 1. 1. ostendet impiis. Qualis est ipsa visio? Qualis Christus? Æqualis Patri. Qualis est Christus? In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Huic visioni suspiramus modo, et gemimus quamdiu peregrini sumus; huic visioni in fine reddemur, hanc visio-
1. Cor. 13. 12. nem modo in ænigmate videmus. Si ergo in ænigmate videmus, inclinemus in parabolam aurem nostram et sic aperiamus in psalterio propositionem nostram: audiamus quod dicimus, faciamus quod præcipimus.

v. 6. 6. Et quid dixit? *Et quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Cœpit obscurius, *Ut quid timebo*, inquit, *in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Magis ergo debet timere, si iniquitas calcanei ejus circumdabit eum. Non enim timeat, inquit, homo, quod non habet in potestate devitare. Verbi gratia, Qui timet mortem, quid facturus est, ut non moriatur? Dicat mihi (a) qua evadat quod debet Adam, qui natus est ex Adam. Sed cogitet quia natus est ex Adam, et secutus est Christum, et oportet eum solvere quod debet Adam, et consequi quod promisit Christus. Qui ergo timet mortem, non est qua evadat: qui autem timet damnationem quam audient impii, Ite in ignem æternum, est qua evadat. Non ergo timeat. Ut quid enim timeat? Iniquitas calcanei ipsius illum circumdatura est? Si ergo vitet iniquitatem calcanei sui, et ambulet per vias Dei, non perveniet ad diem malam: dies mala, dies novissima, non erit illi mala. Etenim dies novissima mala erit quibusdam, bona erit quibusdam. Num-
Matth. 25. 34. quid mala erit illis quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum? Sed mala erit illis quibus dicetur, Ite in ignem æternum. Quod si iniquitas calcanei sui circumdabit eum, ut quid ergo timet in die mala? Modo cum vivunt provideant sibi, tollant iniquitatem a calcaneo suo: ambulent illam viam, ambulent per viam de qua
Johan. 14. 6. ipse dixit, Ego sum via, et veritas, et vita: et non timeant in die mala, quia dat illis securitatem, qui factus est via. *Ut quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Ergo vitent iniquitatem calcanei sui. In calcaneo quisque
Gen. 3. 15. labitur. Intendat Caritas Vestra. A Deo quid dictum est serpenti? Ipsa tuum observabit caput, et tu ejus observabis calcaneum. Diabolus calcaneum tuum observat quando labaris, ut dejiciat te. Ille observat calcaneum tuum, tu observa caput illius. Quod est caput illius? Initium malæ suggestionis. Quando incipit mala suggerere, tunc repelle antequam surgat delectatio, et sequatur consensio; et tunc vitabis caput ejus, et non apprehendet ille calcaneum tuum. Quare autem Evæ hoc dixit? Quia per carnem labitur homo. Eva nobis interior caro nostra est. Qui
Ephes. 5. 28. diligit, inquit, uxorem suam, seipsum diligit. Quid est, seipsum? Sequitur, et dicit, Nemo Ibidem 29. enim unquam carnem suam odio habuit. Quia ergo quomodo illum hominem Adam per Evam Gen. 3. 6. supplantavit, sic diabolus per carnem vult nos supplantare; præceptum est Evæ ut observet caput diaboli, quia diabolus calcaneum ipsius observat. Si ergo iniquitas calcanei circumdabit nos, ut quid timemus in die mala, cum conversi ad Christum habeamus in potestate ut non faciamus iniquitatem; et non erit quod nos circumdet, et gaudebimus in die novissima, non plangemus?

7. Qui sunt autem quos circumdabit iniquitas v. 7. calcanei? *Qui confidunt in virtute sua, et in abundantia divitiarum suarum gloriantur.* Ergo vitabo ista, et non iniquitas calcanei mei circumdabit me. Quid est vitare ista? Non confidamus in virtute nostra, non gloriemur in abundantia divitiarum nostrarum; sed gloriemur in eo, qui nobis promisit humilibus altitudinem, et minatus est elatis damnationem; et non nos iniquitas calcanei circumdabit. *Qui confidunt in virtute sua, et in abundantia divitiarum suarum gloriantur.*

8. Sunt qui præsumunt in amicis suis; alii præsumunt in virtute sua, alii in divitiis. Ista est præsumtio generis humani, non præsumentis in Deo. Dixit de virtute, dixit de divitiis, dicit de amicis: *Frater non redimit, redimet homo?* v. 8. Exspectas ut homo te redimat ab ira ventura? Si te frater non redimit, homo te redempturus est? Quis est frater qui si non redemerit, nullus homo redempturus est? Qui post resurrectionem dixit, Vade, dic fratribus meis. Frater noster voluit esse: et cum Deo dicimus, Pater Matth. 28. 10. noster, hoc manifestatur in nobis. Qui enim dicit Deo, Pater noster; Christo dicit, Frater. Ergo qui patrem Deum, et fratrem habet Christum, non timeat in die mala. Non enim eum circumdabit iniquitas calcanei ejus; quia non præsumit de virtute sua, nec in abundantia divitiarum suarum gloriatur, nec de amicis suis potentibus se jactat. In illo ergo præsumat, qui propter illum mortuus est, ut ille non in sempiternum moreretur; qui propter illum humiliatus est, ut ille exaltaretur; qui quæsivit impium, ut a fideli quæreretur. Ergo si ipse non redimit, homo redempturus est? Aliquis homo redimet, filius hominis non redimit? Si Christus non redimit, Adam redimet? *Frater non redimit, redimet homo?*

9. *Non dabit Deo (b) depropitiationem suam, et pretium redemtionis animæ suæ.* Ille confidit v. 9. in virtute sua, et in abundantia divitiarum suarum gloriatur, qui *non dabit Deo depropitiationem suam*; id est, placationem, qua flectat Deum pro peccatis: *nec pretium redemtionis animæ suæ*, qui præsumit de virtute sua, et de amicis, et de divitiis suis. Qui sunt autem qui dant pretium redemtionis animæ suæ? Quibus ait Dominus, Facite vobis amicos de mammona iniqui- Luc. 16. 9.

(a) Sic MSS. Editi vero, *Dicat mihi quo vadat. Debet quod Adam, qui natus est ex Adam. Sed cogitet qui natus est ex Adam et secutus est Christum, quia oportet etc.*

(b) Editi, *de propitiatione sua.* At MSS. *depropitiationem suam*: juxta LXX. ἐξίλασμα ἑαυτοῦ.

» tatis, ut et ipsi recipiant vos in tabernacula æ- A
» terna. Illi dant pretium redemtionis animæ suæ,
qui non cessant eleemosynas facere. Adeo illos
quos monet per Timotheum Apostolus, noluit
esse superbos, ne in abundantia divitiarum suarum gloriarentur: denique quod possidebant, noluit apud illos veterascere; sed aliquid ex eo fieri, ut esset pretium redemtionis animæ eorum.
I Tim. 6. 17. Ait enim, Divitibus hujus sæculi præcipe,
» non superbe sapere, neque sperare in incerto
» divitiarum; sed in Deo vivo, qui præstat nobis
» omnia abundanter ad fruendum. Et quasi dicerent, Quid ergo facturi sumus de divitiis nostris?
Ibidem 18. Divites sint, inquit, in operibus bonis,
» facile tribuant, communicent. Et non illud perdituri sunt: unde scimus? Audi quid sequitur.
Ibidem 19. Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futu- B
» rum, ut apprehendant veram vitam. Sic dabunt pretium redemtionis animæ suæ. Et Dominus
Lucæ 12. 33. noster hoc monet: Facite vobis sacculos non veterascentes, thesaurum non deficientem in cælis, quo fur non accedit, neque tinea corrumpit. Noluit Deus ut perdas divitias tuas, sed ut locum illis mutes, consilium tibi dedit. Intelligat Caritas Vestra: Modo si amicus tuus intraret in domum tuam, et inveniret te in loco humido frumenta posuisse, qui forte sciret naturam corruptionis frumentorum, quam tu nescires, daret tibi hujusmodi consilium, dicens, Frater, perdis quod cum magno labore collegisti, in loco humido posuisti, paucis diebus ista putrescunt. Et quid facio, frater? Leva in superiora. Audires amicum suggerentem, ut frumenta levares de inferioribus ad superiora; et non audis Christum C
monentem, ut thesaurum tuum leves de terra ad cælum, ubi non hoc tibi reddatur quod servas, sed serves terram, accipias cælum, serves mor-
a talia, accipias sempiterna, (a) fœneres Christum, accipiat in terra parva, ut reddat tibi in cælo multa? Verum autem illi quos circumdabit ini-
b quitas (b) calcanei sui, quia confidunt in virtute sua, et in abundantia divitiarum suarum gloriantur, et de amicis hominibus nihil valentibus præstare præsumunt, *non dabunt Deo depropitiationem suam, et pretium redemtionis animæ suæ.*
c 10. Et quid dixit de tali homine? *Et* (c) *labo-*
v. 10. *ravit in æternum*, * *et vivet in finem.* Labor ejus D
sine fine erit, vita ipsius habebit finem. Quare hoc dixit, *vivet in finem?* Vitam quippe non ponunt isti, nisi delicias quotidianas. Adeo multi inopes et pauperes nostri, parum firmi, et non intuentes quid illis promittat Deus pro istis laboribus, cum viderint divites in epulis quotidianis, in splendore et nitore auri, et argenti, quid di-
d cunt? (d) Soli sunt isti, vere vivunt. Dicitur, jam non dicatur: et monemus, et dici habet; vel a paucioribus dicatur, quam diceretur, si non moneremus. Nam nec nos præsumimus, ita nos

ista dicere ut non dicatur, sed vel a paucioribus dicatur; nam dicetur usque in finem sæculi. Parum est, quia dicit eum vivere; (e) adjungit, et e
dicit, tonat, Putas eum solum vivere: vivat, finietur vita ipsius; quoniam non dat pretium redemtionis animæ suæ, finietur vita, labor non finietur. *Laboravit in æternum, et vivet in finem.*
Quomodo *vivet in finem?* Quomodo vivebat ille Lucæ 16. 19.
qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide, et jacentem ulcerosum ante januam, cujus ulcera canes lingebant, et desiderantem micas quæ de mensa ejus cadebant, superbus et tumidus contemnebat. Quid illi profuerunt illæ divitiæ? Mutaverunt vices ambo: ille a janua divitis sublatus est in sinum Abrahæ, ille ab epulis splendidis missus est in ignem: ille requiescebat, ille ardebat; satiabatur ille, ille sitiebat: ille laboraverat in finem, vivebat in æternum; ille vixerat in finem, laborabat in æternum. Et quid profuit diviti, qui quæsivit apud inferos in tormentis positus, stillari sibi guttam aquæ in linguam suam de digito Lazari, dicens,
Quoniam ardeo hic in hac flamma, et non illi con- »
cessum est? Sic desideravit ille guttam de digito, quomodo ille micas de mensa divitis: sed illius labor finitus est, et illius vita finita est: labor hujus in æternum, vita illius in æternum. Non hic habemus vitam, qui forte hic laboramus in terra: et non sic erimus postea, erit enim vita nostra Christus in æternum: illi autem qui hic volunt habere vitam, laborabunt in æternum, et vivent in finem.
11. *Quoniam non videbit interitum, cum vi-* v. 11.
derit sapientes morientes. Iste qui laboravit in æternum, et vivet in finem, *non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes*, quid est hoc? Non intelliget quid sit interitus, quando viderit sapientes morientes. Dicit enim sibi, Iste, quis sapiens erat, et cum sapientia inhabitabat, et cum pietate Deum coluit, numquid non est mortuus? faciam mihi ergo bene, cum vivo, nam si aliquid possent, qui aliud sapiunt, non morerentur. Videt illum mori, et non videt quæ sit mors. *Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes.* Quomodo Judæi viderunt Christum pendentem in cruce, et contemserunt, dicentes, Iste si Filius Dei esset, descenderet de Matth. 27. 42.
cruce: non videntes quid sit interitus. Si viderent quid sit interitus, (f) si viderent: ille mo- f
riebatur temporaliter, ut revivisceret in æternum; illi vivebant temporaliter, ut morerentur in æternum. Sed quia illum videbant morientem, non videbant interitum, id est, non intelligebant quis esset verus interitus. Quid dicunt etiam in sapientia? Morte turpissima condemnemus il- Sap. 2. 20.
lum, erit enim respectus ex sermonibus illius; »
si enim est vere Filius Dei, liberabit illum de »
manibus contrariorum: non permittet mori fi-

(a) Editi, *fœnera Christo.* MSS. vero, *fœneres Christum*: sic verbum istud cum accusativo junxit Martialis l. 1. Epigr. 77. *Hæc omnes fænerat una Deus.*
(b) Er. et Lov. *calcanei sui, qui confidunt* etc. At Am. et MSS. *quia.*

(c) Editi, *laborabit.* At melioris notæ MSS. *laboravit* juxta Græc. LXX. ἐκοπίασεν.
(d) Er. *Felices sunt isti.*
(e) MSS. *dicit eum vivere; tonat, dicit, Putas* etc.
(f) Ita nonnulli MSS. Editi vero, *se viderent.*

lium suum, si vere filius ipsius est. At ubi viderunt illum in cruce insultantes se, et illum non descendentem de cruce, dixerunt, Vere homo fuit. Dictum est: et utique poterat descendere de cruce, qui potuit de sepulcro resurgere: sed docuit nos ferre insultantes, docuit adversus linguas hominum esse patientes, bibere modo calicem amaritudinis, et postea accipere sempiternam salutem. Bibe æger calicem amarum, ut sanus sis, cui non sunt sana viscera: noli trepidare, quia ne trepidares, prior bibit medicus, id est, passionis amaritudinem bibit prior Dominus. Bibit qui peccatum non habebat, qui quod in eo sanaretur non habebat. Bibe donec transeat amaritudo hujus sæculi, et veniat sæculum, ubi nullum scandalum, nulla ira, nulla tabes, nulla amaritudo, nulla febris, nullus dolus, nullæ inimicitiæ, nulla senectus, nulla mors, nulla contentio. Labora hic, venturus ad finem; labora, ne cum non vis hic laborare, venias ad finem vitæ, et numquam venias ad finem laborum. *Quoniam non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes.*

Item v. 11. 12. *Simul imprudens et insipiens peribunt.* Quis est *imprudens*? Qui non sibi prospicit in futurum. Quis est *insipiens*? Qui non intelligit in quo malo sit. Tu vero intellige in quo malo sis modo, et prospice ut in bonis sis in posterum. Intelligendo in quo malo sis, non eris insipiens: prospiciendo tibi in futurum, non eris imprudens. Quis est qui sibi prospicit? Servus ille cui dedit Dominus suus quod erogaret, et postea dixit ei, Non potes mihi agere, redde rationem actus tui. Et ille, Quid facio? fodere non possum, » mendicare confundor. Sed et de re domini sui fecit sibi amicos, qui illum reciperent, cum de actu projiceretur. Et ille fraudem fecit domino suo, ut compararet sibi amicos, qui illum susciperent: tu noli timere ne fraudem facias; ipse Dominus hortatur ut facias, ipse tibi dicit, Fac » tibi amicos de mammona iniquitatis. Fortassis ea quæ adquisisti, de iniquitate adquisisti; aut fortasse ea ipsa est iniquitas, quia tu habes et alter non habet, tu abundas et alter eget. De ista mammona iniquitatis, de divitiis istis quas iniqui vocant divitias, fac tibi amicos, et prudens eris: comparas tibi, non fraudaris. Modo enim videris perdere. Numquid perdes in (a) thesaurario ponens? Nam pueri, Fratres, unde sibi emant nescio quid, simul inveniunt nummos, et ponunt in thesaurario, et non aperiunt nisi postea; numquid quia non vident quod colligunt, ideo perdiderunt? Noli timere: ponunt pueri in thesaurario, et securi sunt; ponis tu in manu Christi, et times? Esto prudens, et prospice tibi in posterum in cælo. Esto ergo prudens, imitare formicam, sicut dicit Scriptura; recondo æstate, ne esurias in hyeme: hyems est dies novissimus, dies tribulationis, hyems est dies scandalorum

(Lucæ 16. 1, 2. etc.)

(Prov. 6. 6, et 30. 25.)

et amaritudinis: collige quod ibi tibi (b) sit in posterum; si autem non facis, simul imprudens et insipiens peribis.

13. Sed mortuus est ille dives, et tale illi funus factum est. Ecce quo se converterunt homines: non adtendunt quam malam vitam habuerit cum viveret, sed quam pompam cum moreretur. O felix quem tanti plangunt! (c) Iste vero sic vixit ut pauci plangant. Omnes enim deberent plangere tam male viventem. Sed pompa est funeris, excipitur sepulcro pretioso, involvitur pretiosis vestibus, sepelitur unguentis et aromatis. Deinde Memoriam qualem habet! quam marmoratam! (d) Vivitur in ipsa Memoria? Ille ibi mortuus est. Ista putantes homines bona, aberraverunt a Deo, nec quæsierunt vera, et decepti sunt falsis: adeo vide quid sequitur. Ille qui non dedit pretium redemtionis animæ suæ, qui non intellexit interitum, quia vidit sapientes morientes, qui factus est imprudens et insipiens, ut simul periret. Et quomodo peribunt qui *relinquent alienis divitias suas*? *Simul imprudens et insipiens peribunt.*

(Lucæ 16. 22.) (Memoria.)

14. Adtendite Fratres: *Et relinquent alienis divitias suas.* Quasi eos posuit in maledicto, qui cum mortui fuerint, alieni possidebunt res ipsorum. Ergo felices illi qui relinquunt filios in possessione sua, quibus sui succedunt. Habuit filios, non est mortuus. Quid filii ipsius? Et ipsi servant quod eis reliquerunt parentes sui: parum est quia servant; et augent. Quibus et ipsi servant? Filiis suis, et illi filiis, et tertii filiis. Quid Christo? quid animæ suæ? omnia filiis? Inter filios suos quos habent in terra, computent unum fratrem quem habent in cælo: cui totum dare debebant, vel dividant cum illo. Sed tamen ait mihi aliquis, Ecce quos maledictos dixit Scriptura, quos dixit perire et relinquere alienis divitias suas, ille autem beatus qui suis relinquit. Ego discutio sensum istum, quia inclino in parabolam aurem meam; et video non frustra sic loqui Scripturam. Video enim multos iniquos mori, quibus successores sunt filii; nec potuit sic loqui Scriptura, ut separaret eos a miseria, quorum vitam improbat: et quid, putatis, intelligo, Fratres, nisi quia omnes tales alienis relinquunt divitias suas? Quomodo alieni sunt filii? Iniquorum filii alieni sunt; nam invenimus quemdam extraneum propinquum factum, quia profuit. Si quis tuorum tibi nihil prodes, alienus est. Ubi invenimus nescio quem exterum propinquum factum, quia profuit? In Evangelio. Jacebat quidam vulneratus a latronibus, Dominus autem dixerat cuidam, Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Et ille responderat, Et quis est mihi proximus? Et narravit Dominus, Homo » quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, et » incidit in latrones, qui eum vulneraverunt, et » semivivum in via reliquerunt: transierunt pro- »

(Item v. 11.)

(Lucæ 10. 27. etc.)

(a) Lov. *in thesaurario Christi.* Vox *Christi* abest ab Er. et a MSS qui plerique habent hic *thesauro*, pro *thesaurario*: hoc vero se a pueris barbarum vocabulum usurpare satis indicat Augustinus.

(b) Aliquot MSS. *prosit.*

(c) MSS. *Ita vero, sic vixit* etc.

(d) Sic MSS. At editi, *Vivit in ipsa memoria ille ubi mortuus est.*

» pinqui; Judæus enim erat, de Jerusalem descen-
» debat Jericho: transiit sacerdos, et præteriit;
» transiit Levites, et præteriit etiam ipse; transi-
» vit quidam Samaritanus, Samaritanus nescio quis
» extraneus erat, ipse ad illum accessit, inspexit
» miseriam ejus, et misericordia curavit vulnera,
» levavit in jumentum, et duxit in stabulum, com-
» mendavit stabulario. Quæ in mysterio dicta sunt,
et ad discutiendum nunc prolixiora videntur: ta-
» men propter quod proposui, Fratres, ait Domi-
» nus, Quis est illorum illi sauciato proximus? Re-
» spondit ille, Credo, qui cum illo fecit misericor-
» diam. Vade, inquit, et tu fac similiter. Cui mise-
ricordiam facis, proximus tibi est. Si ergo ex-
traneus Samaritanus faciendo misericordiam et
subveniendo proximus factus est; quicumque
tibi in tribulatione subvenire non possunt, alieni
a te facti sunt. Jam attendamus illos divites, qui
male vixerunt, qui superbe egerunt, mortui
sunt; et reliquerunt, non dico extraneis, filiis
suis reliquerunt divitias, et filii ipsorum viam pa-
rentum suorum sequuntur: et sicut illi superbi,
ita et isti; sicut illi rapaces, ita et isti; ut illi a-
vari et isti: alieni ab illis sunt. Nam ut noveri-
tis quia alieni sunt, subvenirent illi diviti, qui
ardebat in flamma, successores divitiarum ipsius.
Sed forte non habuit, qui illi succederent, et alie-
ni possederunt divitias ipsius? Invenimus in ipso
Lucæ 16 28. Evangelio quia habuit: ait enim, Habeo quinque
a fratres. Fratres ipsius (a) subvenire illi ardenti
in flamma non potuerunt. Quid tibi diceret di-
ves? Habeo quinque fratres: unum fratrem mihi
amicum non feci, qui jacebat ante januam: illi
mihi fratres subvenire non possunt, qui possi-
dent divitias meas, alieni a me facti sunt. Vide-
tis quia omnes qui male vivunt, alienis relin-
quunt divitias suas.

15. Sed plane præstant illis ipsi alieni, qui vo-
cantur sui? Audite quid illis præstant, attendite
quomodo irrideantur: *Simul imprudens et insi-
piens peribunt; et relinquent divitias suas.* Qua-
re dixit *alienis*? Quia nihil eis prodesse possunt.
Et tamen in quo sibi videntur prodesse: *Et se-*
v. 12. *pulcra eorum domus eorum in æternum.* Jam
quia ista structa sunt sepulcra, domus sunt se-
pulcra. Nam plerumque audis divitem dicentem
Habeo marmoratam domum, quam relicturus
sum, et non cogito mihi æternam domum, ubi
semper ero. Quando cogitat sibi Memoriam mar-
moratam aut exsculptam facere, quasi de domo
æterna cogitat: quasi ibi manebat ille dives. Si
ibi maneret, non arderet apud inferos. Ubi ma-
neat spiritus male agentis, non ubi ponatur cor-
pus mortale, cogitandum est: sed *domus eorum
sepulcra eorum in æternum. Tabernacula eorum
in generationem et generationem. Tabernacula*,
in quibus temporaliter manserunt: *domus*, in
quibus quasi in æternum manebunt, id est, se-
pulcra. Tabernacula ergo suis dimittunt, ubi ma-
A nebant cum viverent, transeunt quasi ad domos
æternas ad sepulcra. Quid illis prosunt *taberna-
cula eorum in generationem et generationem?*
Jam generatio et generatio, puta, filii sunt, ne-
potes erunt et pronepotes: quid faciunt, quid pro-
sunt tabernacula eorum? Quid? Audi: *Invoca-
bunt nomina eorum in terris ipsorum.* Quid est
hoc? Tollent panem et merum ad sepulcra, et Parentalia.
invocabunt ibi nomina mortuorum. Putas quan-
tum invocatum est nomen illius divitis postea,
quando inebriabant se homines in Memoria i-
psius, nec descendebat una gutta super linguam
ipsius ardentem? Ventri suo serviunt homines, Lucæ 16 24.
non spiritibus suorum. Ad spiritus mortuorum
non pervenit, nisi quod secum vivi fecerunt: si
autem vivi secum non fecerunt, ad mortuos nihil
B pervenit. Sed quid faciunt illi? Solum *invocabunt
nomina eorum in terris ipsorum.*

16. *Et homo cum in honore esset, non intelle-* v. 13.
*xit, comparatus est jumentis insensatis, et simi-
lis factus est illis.* Quomodo insultatum est ho-
minibus, qui non intellexerunt quid facerent de
divitiis cum viverent, et putarunt se beatos fu-
turos, si haberent Memoriam marmoratam, quasi
æternam domum, et si sui quibus reliquissent
substantiam suam invocarent nomina eorum in
terris ipsorum. Debuerunt autem contra præpa-
rare sibi domum æternam in bonis operibus,
præparare sibi vitam immortalem, mittere ante
se sumtus, sequi opera sua, attendere comitem
egentem, dare ei cum quo ambulabant, non con-
temnere Christum ante januam ulcerosum, qui
C dixit, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fe- Matth. 25. 40.
cistis. Quia ergo non intellexit homo in honore
positus? Quid est in honore positus? Factus ad Gen. 1. 26.
imaginem et similitudinem Dei, homo præla-
tus jumentis. Non enim fecit Deus sic hominem,
quomodo fecit jumentum: sed fecit Deus homi-
nem cui servirent jumenta: numquid ejus viri-
bus, et non intellectui? Ille autem *non intellexit:*
et qui factus erat ad imaginem Dei, *comparatus
est jumentis insensatis, et similis factus est illis.* Psal. 31. 9.
Unde alibi dicitur, Nolite esse sicut equus et mu-
lus, quibus non est intellectus.

17. *Hæc via ipsorum scandalum ipsis.* Ipsis v. 14.
sit scandalum, non tibi. Quando autem erit et
tibi? Si putes quod beati sint tales. Si intelligas
quia non sunt beati, ipsis erit scandalum via i-
D psorum; non Christo, non corpori ejus, non mem-
bris ejus. *Et postea in ore suo benedicent.* Quid
est, *postea in ore suo benedicent?* Cum facti fue-
rint tales, ut non quærant nisi bona temporalia,
fiunt hypocritæ; et quando benedicunt Deum, la-
biis benedicunt, non corde. Tales facti Christia-
ni, quando illis laudatur vita æterna, et dicitur
illis, (b) contemtores divitiarum esse debere in b
nomine Christi; torquent os in corde suo: et si
si non audent in facie, ne erubescant, aut ne cor-
ripiantur ab hominibus, in corde id faciunt, con-

(a) Probæ notæ MSS. *subvenirent illi ardenti in flamma. Qui. tibi diceret dives, qui fratres? Unum fratrem* etc. Nonnulli. *Quid tibi diceret dives, quid fratres? Unum fratrem* etc.

(b) Omnes prope MSS. *contemtum divitiarum*: et paulo post, *torquent os in corde suo*: ubi editi ferunt, *torquentur in corde suo.*

temnunt; et remanet eis in ore benedictio, et in corde maledictio. *Et postea in ore suo benedicent.* Longum est ut Psalmum finiamus: sufficiat Caritati Vestræ quod audistis interim hodie, cras quod Domino placuerit audietis.

SERMO SECUNDUS.

DE SECUNDA PARTE PSALMI XLVIII.

1. Hesterno die cœpto Psalmo terminus debebatur, sicut meminit Caritas Vestra. Perveneramus autem usque ad istum versum, ubi designat Spiritus Dei homines non adtendentes nisi ad præsentia sæcularia et terrena, et in posterum post hanc vitam nihil cogitantes, neque ullam felicitatem esse arbitrantes, nisi divi-
a tias et honores hujus sæculi, (*a*) et transitoriam virtutem; post obitum autem suum non adtendentes nisi quemadmodum eis procurentur funera pomposa, et sepeliantur in monumentis opere mirabili exstructis, et invocentur nomina eorum in terris ipsorum a domibus eorum; non autem sibi comparant, ubi spiritus sit post hanc vitam, stulti non contremiscentes vocem Christi,
Lucæ 12. 20. dicentis, Stulte, hac nocte auferetur anima tua a te, et quæ præparasti cujus erunt? nec adtendentes post epulas quotidianas splendidas, et pur-
Lucæ 16. 19. puram et byssum, divitem damnatum ad tormenta in infernum; et post labores et ulcera et famem, pauperem requiescentem in sinu Abrahæ: ista non curantes, sed adtendentes ad id quod præsens est, et post hanc mortem non providentes, nisi quemadmodum nomen eorum quod reprobatur in cælo, invocetur in terra. Descri-
v. 14. bens ergo tales Spiritus sanctus ait, *Hæc via ipsorum scandalum ipsis, et postea in ore suo benedicent.* Sicut dicit Dominus Jesus Christus de quibusdam, qui primo accedunt ad fidem mundati verbo Dei et exorcismis in nomine Christi, ut accipiant gratiam Dei, ut baptizentur, et postea redeuntes ad pejora mala quam antea com-
2. Pet. 2. 20. miserant, Fient illis, inquit, posteriora deteriora prioribus: hoc Petrus apostolus: Dominus su-
Lucæ 11. 26. tem, Et erunt posteriora, inquit, illius hominis pejora quam erant priora. Quare? Quia primo vel apertus paganus erat, postea palliatur nomine Christiano, sub velamine religionis occultus malus. Et erit deterior, quia occultus est, sicut ait, *Et postea in ore suo benedicent:* id est, nomen Dei et nomen Christi audis in labiis, in
Isai. 29. 13. corde non invenis. De quibus dictum est, Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Huc usque ergo Psalmus tractatus erat.
v. 15. 2. Deinde sic incipiunt versus hodie discutiendi atque tractandi: *Sicut oves in inferno positæ, mors pastor est eis.* Quibus? Illis quorum via scandalum ipsis. Quibus? Illis qui præsentia sola adtendunt, dum futura non cogitant; illis qui vitam non putant nisi istam, quæ mors dicenda

A est. Non igitur immerito tamquam oves in inferno, mortem habent pastorem. Quid est, mortem habent pastorem? Mors enim aliqua res est, aut aliqua potestas est? Mors nempe aut separatio est animæ a corpore: Et ea quidem quam timent homines, separatio est animæ a corpore: mors autem vera quam non timent homines, separatio est animæ a Deo. Et plerumque cum timent homines istam quæ separat animam a corpore, incidunt in illam ubi anima separatur a Deo. Hæc est ergo mors. Quomodo autem *mors pastor est illis?* Si vita Christus est, mors diabolus. Habemus autem multis locis in Scriptura, quia vita est Christus. Mors autem diabolus est, non quia ipse mors est, sed quia per illum mors. Sive enim illa in qua lapsus est A-
B dam, ipsius persuasione homini propinata est; sive ista in qua separatur anima a corpore, ipsum habent auctorem qui primo per superbiam cadens invidit stanti, et morte invisibili dejecit stantem, ut etiam (*b*) mortem visibilem penderet. Ad eum pertinentes, pastorem mortem habent: nos autem qui de futura immortalitate cogitamus, et non sine caussa in fronte signum crucis Christi portamus, non habemus pastorem nisi vitam. Infidelium pastor mors, fidelium pastor vita. Si ergo in inferno sunt oves quibus pastor mors est, in cælo sunt oves quibus pastor vita est. Quid igitur? Jam in cælo sumus? In cælo secundum fidem. Si enim non in cælo; ubi Sursum cor? Si non in cælo, unde apostolus Paulus dicit, Nostra enim conversatio in cælis est? Philip. 3. 20.
C Corpore ambulamus in terra, corde habitamus in cælo. Habitamus ibi, si illuc aliquid mittimus quod ibi nos teneat. Nemo enim inhabitat corde, nisi unde cogitat: inde autem cogitat, ubi thesaurizat: Thesaurizavit in terra, cor ipsius a terra non recedit; thesaurizavit in cælo, cor ipsius de cælo non descendit: Domino aperte dicente, Ubi est thesaurus tuus, illic, et cor tuum erit. Matth. 6. 21.

Mors duplex.

Gen. 3. 1. b

3. Isti ergo quibus mors pastor est, videntur florere ad tempus, et justi laborare: sed quare? Quia nox est adhuc. Quid est, nox est? Non apparent merita justorum, et quasi nominatur felicitas impiorum. Tam diu videtur herba lætior quam arbor, quam diu hyems est. Herba enim per hyemem viget, arbor per hyemem quasi arida est: cum sol exierit ferventior tempore æsta-
D tis, arbor quæ per hyemem arida videbatur, expletur foliis, profert fructus, herba autem arescit: videbis honorem arboris, herba arida est. Sic et modo justi laborant, antequam veniat æstas. Est vita in radice, nondum apparet in ramis. Radix autem nostra caritas est. Et quid ait Apostolus? ut sursum debeamus habere radicem, ut vita sit pastor noster, quia habitatio nostra non debet recedere de cælo, quia in hac terra debemus sicut mortui ambulare: ut supra viventes, infra mortui simus; non ut supra mortui, infra vivamus. Quia ergo non debet recedere vita

(*a*) Tres MSS. *et transitoriam vitam.* Am. *et transitoriam felicitatem.* Er. *et transitoriam virtutem et felicitatem.*

(*b*) Sic melioris notæ MSS. Nonnulli vero cum Er. *morte visibili perderet.* At Lov. *morte invisibili perderet.*

nostra et cor nostrum de (*a*) super, quid ait Apostolus? (Coloss. 3. 3.) Mortui enim estis. Et ne timeres, Vita vestra abscondita est, ait, cum Christo in Deo. Ecce ubi est radix nostra. Quando autem apparebit honor noster, tamquam in foliis et fructibus, sequitur et dicit, (Ibidem 4.) Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria. Et erit mane. Nam modo non est mane. Tumeant modo superbi et divites hujus sæculi, impii bonis insultent, infideles fidelibus, et dicant, Quid vobis prodest quia credidistis? quid plus habetis, quia Christum habetis? Respondeant fideles, si vere fideles sunt, Nox est, nondum videtur quod tenemus. Non quiescant manus in bonis operibus. Unde alibi dicitur, (Psal. 76. 3.) In die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus. Apparebit labor noster mane, et erit fructus mane: ut illi qui modo laborant, postea dominentur, et illi qui modo se jactant et superbiunt, postea subjiciantur. Quid enim sequitur? *Sicut oves in inferno positæ, mors pastor est eis.* (Item v. 15.) * *Et dominabuntur eis recti mane.*

4. Puto jam planum esse istum versum, quia prælocuti sumus: *Dominabuntur eis recti mane.* Tolera noctem, desidera mane. Ne putas quia nox habet vitam, et mane non habet vitam. Ergo qui dormit vivit, et qui surgit non vivit? (*b*) Nonne qui dormit morti similior est? Et qui sunt qui dormiunt? Quos excitat apostolus Paulus, si tamen velint evigilare. Quibusdam enim dicit, (Ephes. 5. 14.) Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Qui ergo illuminantur a Christo, jam vigilant, sed nondum apparet fructus vigiliarum: mane apparebit, id est, cum sæculi hujus incerta transierint. Ipsa est enim nox: non tibi enim videntur quasi tenebræ? Facit male, vivit, floret; terret, honoratur: facit bene, reprehenditur, blasphematur, accusatur, laborat, terretur: quasi tenebræ sunt. In radice autem vigor, fructus, opulentia: vita nondum est in ramis, sed radix non aruit: similis arescenti est, sed tempus venit, vestitur honore suo, fecundatur fructibus suis. Tunc illi de quibus dictum est ut non eos zelemus (Psal. 36. 1. Ibidem 2): quid enim de illis ait Psalmus? Quoniam sicut fœnum cito arescent, et sicut olera prati cito cadent. Cadent, cum videbunt ad dexteram sanctos, quibus laborantibus insultatur, et dicent intra se pœnitentiam agentes, sed pœnitentiam feram et infructuosam. Qui noluerunt modo agere fructuosam, agent tunc infructuosam. Quid ergo dicent jam in pœnitentia infructuosa? (Sap. 5. 3.) Hi sunt quos aliquando in risum habuimus, et in similitudinem improperii. Verba dico libri de Sapientia: cognoscunt qui ea solent audire. Verba enim sunt malorum futura, quando videbunt judicem, (Matth. 25. 33.) et jam omnes fideles ad dexteram ejus, et omnes sanctos ejus cum illo judicantes: hoc habent dicere, verba ipsorum dicit Scriptura, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum, et in similitudinem improperii, nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam. Cum enim cœperit Deo quisque vivere, mundum contemnere, injurias suas nolle ulcisci, nolle hic divitias, non hic quærere felicitatem terrenam, contemnere omnia, Dominum solum cogitare, viam Christi non deserere, non solum a paganis dicitur, Insanit; sed quod magis dolendum est, quia et intus multi dormiunt, et evigilare nolunt, a suis a Christianis audiunt, Quid pateris? Fratres mei, homini viventi secundum viam Christi, qui dicit, Quid pateris? putamus quid dicit? Horremus Judæos, quia dixerunt Domino Jesu Christo, Dæmonium habes: et quando audimus Evangelium recitari, tundimus pectora nostra. Sceleratam rem dixerunt Judæi Christo, Dæmonium habes: (Johan. 8. 48.) age tu Christiane, quando videris de corde hominis expulsum diabolum, et inhabitare Christum, et dicis, Quid pateris? dæmonium tibi videtur habere? Dictum est et de ipso Domino, quod insaniret, quando loquebatur verba, quæ illi non caperent; dictum est, Insanit, dæmonium habet: (Johan. 10. 20.) et tamen aliqui evigilabant a somno, et dicebant, Non sunt ista verba dæmonium habentis. (Ibidem 21.) Sic et modo, Fratres, quamdiu ista verba audiunt et gentes, et qui inhabitant orbem, et terrigenæ, et filii hominum, et dives et pauper, id est, et qui pertinent ad Adam, et qui pertinent ad Christum, alii dicunt, Dæmonium habet; alii dicunt, Non sunt ista verba dæmonium habentis. Alii enim tenent viam sæculi, et ista ad tempus audiunt: alii non frustra audiunt, sed faciunt quod dictum est, Auribus percipite qui habitatis orbem. (v. 2.) Et cum agunt ista, (*c*) incertus est fructus. Sed qui male agunt, et viam sæculi eligunt, *mors pastor est eis:* qui autem eligunt (*d*) viam Dei, vita pastor est eis. Veniet ipsa vita judicatura, et damnatura cum pastore suo eos quibus dicetur, Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. (Matth. 25. 41.) Illi autem quibus insultatum est, et qui irrisi sunt quia credebant, audient ab ipsa vita, quam habent pastorem, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. (Ibidem 34.) *Dominabuntur* ergo *eis recti*, non modo, sed *mane.* Nemo dicat, Quare sum Christianus? (*e*) impero nemini, imperem iniquis. Noli festinare: dominaberis, sed mane. *Et auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum.* Modo habent gloriam, in inferno veterascent. Quod est *auxilium eorum?* Auxilium de pecunia, auxilium de amicis, auxilium de virtute sua. Sed cum mortuus fuerit homo, in illa die peribunt omnes cogitationes ejus. (Psal. 145. 4.) Quantam visus est gloriam habere inter homines, cum viveret, tantam vetustatem et corruptionem suppliciorum habebit, cum mortuus fuerit apud inferos.

5. *Verumtamen Deus redimet animam meam.*

(a) Sic MSS. At editi *de supernis*.
(b) Unus MSS. *Nonne qui dormit, mortuo similior est.*
(c) Quinque MSS. *certus.*
(d) Er. et plerique MSS. At Lov. *nomen Dei.*

(e) Omnes prope MSS. omittunt, *impero nemini*; et quinque ex iis loco *imperem iniquis*, habent *improperium iniquis*. Confer Sermonem 72. ad Frat. in eremo, qui totus hinc descriptus est.

Videte vocem sperantis de futuro: *Verumtamen Deus redimet animam meam.* Forte vox est adhuc volentis liberari de pressura. Nescio quis in carcere est, dicit, Deus redimet animam meam: nescio quis in catena, Deus redimet animam meam: nescio quis periculum patitur in mari, jactatur fluctibus et sævientibus tempestatibus, dicit, Deus redimet animam meam. Liberari volunt ad istam vitam. Non est ista vox hujus. Audi quid sequitur: *Deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me.* Hanc redemtionem dicit, quam Christus jam in se ostendit. Descendit enim ad inferos, et adscendit in cælum. Quod vidimus in capite, invenimus in corpore. Quod enim credimus in capite, qui viderunt, ipsi nobis annuntiaverunt, et per ipsos vidimus, quia
1. Cor. 12. 2. etc. Rom. 12. 5. unum corpus omnes sumus. Sed meliores illi qui viderunt, nos deteriores quibus annuntiatum est? Non hoc dicit ipsa vita, ipse pastor noster. Insultat enim cuidam discipulo suo dubitanti, et cicatrices palpare cupienti: et cum palpasset ci-
Johan. 20. 28. catrices, et exclamasset, dicens, Dominus meus et Deus meus: videns dubitantem discipulum, et intuens totum orbem terrarum crediturum, Quia vidisti, inquit, credidisti: beati qui non vident, et credunt. *Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me.* Hic ergo quid? Labor, pressura, tribulatio, tentatio: nihil aliud speres. Ubi gaudium? In spe futura. Nam dicit Apostolus, Semper gaudentes. In tantis tribulationibus, semper gaudentes, semper tristes: semper gaudentes, quia ipse dixit, Qua-
2. Cor 6 10. si tristes, semper autem gaudentes. Tristitia nostra habet *quasi*; gaudium nostrum non habet *quasi*; quia in spe certa est. Quare tristitia nostra *quasi* habet? Quia sicut somnus transiet, et dominabuntur recti mane. Novit enim Caritas Vestra, quia qui somnum indicat, addit *quasi*: Quasi sedebam, quasi loquebar, quasi prandebam, quasi equitabam, quasi disputabam. Totum quasi; quia cum evigilaverit, non invenit quod videbat. Quasi thesaurum inveneram, dicit mendicus. Si *quasi* non esset, mendicus non esset: sed quia *quasi* erat mendicus est. Itaque modo qui ad lætitias sæculares oculos aperiunt, et cor claudunt, transit *quasi* eorum, et venit verum ipsorum. *Quasi* ipsorum felicitas est sæculi, verum ipsorum pœna est. Nostrum autem *quasi*, tristitia est; gaudium non est *quasi*. Non enim ait Apostolus, Quasi gaudentes, semper autem tristes; aut, Quasi tristes, et quasi gaudentes: sed ait, Quasi tristes, semper autem gaudentes.
Ibidem. Sicut egeni: et ibi *sicut* pro *quasi*, posuit. Multos autem ditantes. Et cum hoc diceret, nihil habebat Apostolus: omnia sua dimiserat, divitias
Ibidem. nullas possidebat. Et quid secutus ait? Quasi nihil habentes: et ipsum nihil habere *quasi* Apostoli erat. Et omnia possidentes: ibi non dixit *quasi*. Quasi egebat; non autem quasi, sed vere multos ditabat. Quasi nihil habebat: non autem quasi, sed vere omnia possidebat. Unde vere omnia possidebat? Quia omnium Conditori adhærebat. *Verumtamen*, inquit, *Deus redimet ani-*
A *mam meam de manu inferni, cum acceperit me.*

6. Quid igitur qui hic volunt florere? Tu visurus es hominem florentem malum, et forte titubabunt pedes tui, et dicturus es in anima tua, Deus, ego novi facta hujus hominis, quæ scelera fecit iste homo, et ecce floret, terret, dominatur, extollitur, caput illi non dolet, nihil in domo ejus diminutum est: et timebis, quia credidisti, et forte dicit cor tuum, Me miserum, puto sine caussa credidi, Deus non respicit res humanas. Excitat ergo nos Deus: et quid dicit?
Ne timueris, cum dives factus fuerit homo. Qua- v. 17.
re enim timebas, quia dives factus est homo? Timebas ne sine caussa crederes, ne forte perdidisses laborem fidei tuæ, et spem conversionis tuæ: quia forte incurrit tibi lucrum cum fraude,
B et potuisti, si faceres ipsum lucrum cum fraude, dives esse, et non laborare; et adtendens quid minatus est Deus, temperasti a fraude, et contemsisti lucrum: vides alium fecisse lucrum de fraude, et nihil mali pati; et times esse bonus. *Ne timueris*, ait tibi Spiritus Dei, *cum dives factus fuerit homo.* Oculos non vis habere, nisi in præsentia. Futura promisit qui resurrexit, pacem in hac terra et requiem in hac vita non promisit. Omnis homo requiem quærit; bonam rem quærit, sed non in regione sua illam quærit. Non est pax in hac vita, in cælo nobis promissum est quod in terra quærimus: In futuro sæculo promissum est, quod in isto sæculo quærimus.

7. *Ne timueris cum dives factus fuerit homo: et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.* Qua-
C re, *ne timueris?* * *Quoniam non cum morietur,* v. 18.
accipiet omnia. Vides viventem, cogita morientem. Quid hic habeat adtendis, quid secum tollat adtende. Quid secum tollit? Multum auri habet, multum argenti habet, multum prædiorum, mancipiorum: moritur, remanent illa, nescit quibus. Etsi enim dimittit quibus vult, non servat quibus vult. Multi enim et non sibi dimissa adquisierunt, et multi sibi dimissa perdiderunt. Remanent ergo illa omnia, et tollit secum, quid? Forte dicit aliquis, Illud secum tollit unde involvitur, et quod illi erogatur ad pretiosum et marmoratum sepulcrum, ad instruendam Memoriam, hoc secum tollit. Ego dico, nec hoc. Exhibentur enim ista non sentienti. Si dormientem et non vigilantem ornas, in lecto secum illa habet: forte
D ornamenta insunt in corpore jacentis, et forte ille in somnis in pannis se videt. Quod sentit ei plus est, quam quod non sentit. Quamquam et illud cum evigilaverit non erit: tamen dormienti magis illud erat quod in somnis videbat, quam illud quod non sentiebat. Quid ergo, Fratres, (dicant sibi homines, Erogetur ad mortem meam; quare dimitto heredes meos divites? Multa habebunt de meo, habeam et ego aliquid de meo in corpore meo.) quid habebit corpus mortuum? quid habebit caro putrescens? quid habebit caro
non sentiens? Si aliquid habuit dives ille, cujus Lucæ 16 24.
lingua sicca erat, tunc habet homo aliquid de suo. Fratres, numquid sic legimus in Evangelio, quia dives ille cum holosericis et byssinis tegu-

mentis apparebat in igne? Numquid qualis erat A
in epulis ad mensam, talis erat et apud inferos?
Cum sitiret, et stillam desideraret, non ibi erant
illa omnia. Non ergo secum accipit homo omnia,
nec quod tollit sepultura, tollit secum mortuus.
Ubi enim sensus, ibi homo, ubi nullus sensus,
non est homo. Jacet vas quod continebat
hominem, domus quæ habebat hominem. Corpus
dicamus domum, spiritum dicamus habitatorem
domus. Spiritus torquetur apud inferos:
quid illi prodest, quia corpus jacet in cinnamis
et aromatibus, involutum pretiosis linteis? Tamquam
si dominus domus mittatur in exsilium,
et tu ornes parietes ipsius. Ille in exsilio eget,
et fame deficit, vix sibi unam cellam invenit
ubi somnum capiat, et tu dicis, Felix est,
nam ornata est domus illius. Quis te non aut jocari, B
aut insanire arbitretur? Ornas corpus, torquetur
spiritus. Da aliquid spiritui, et dedistis
aliquid mortuo. Sed quid illi dabis, quando unam
guttam desideravit, et non accepit? Hic enim contemsit
mittere ante se aliquid. Quare contemsit?
v. 14. Quia hæc via eorum scandalum est illis. Non putavit
vitam præsentem, non cogitavit nisi quemadmodum
pretiosis vestibus obvolutus sepeliretur.
Ablata est ab illo anima ejus, sicut Domi-
Lucæ 12 20. nus dicit: Stulte, hac nocte auferetur anima tua,
et quæ præparasti, cujus erunt? Et impletum
est in illo quod iste Psalmus dicit: *Ne timueris,
cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata
fuerit gloria domus ejus: quoniam non cum
morietur accipiet omnia, neque simul descendet
cum eo gloria ejus.* C
v. 19. 8. *Quoniam anima ejus in vita ipsius benedicetur.*
Intendat Caritas Vestra: *Quoniam anima
ejus in vita ipsius benedicetur.* Quamdiu vixit,
bene sibi fecit. Hoc dicunt omnes, sed falso dicunt.
Benedictio est ab animo benedicentis, non
ab ipsa veritate. Quid enim dicis tu? Quia manducavit
et bibit, quia fecit quod voluit, quoniam
splendide epulatus est, ideo secum fecit bene?
Lucæ 16.19. Ego dico, Fecit secum male. Non ego dico, sed
Christus, Fecit secum male. Etenim dives ille
quando quotidie epulabatur splendide, bene secum
facere putabatur: cum autem cœpit ardere
apud inferos, tunc inventum est male, quod putabatur
bene. Quod enim manducaverat apud
superos, hoc digerebat apud inferos. Iniquitatem
dico, Fratres, quam epulabatur. Manduca- D
bat pretiosas epulas ore carnis, ore cordis manducabat
iniquitatem. Quod apud superos ore cordis
manducabat, hoc apud inferos in illis suppliciis
digerebat. Et quidem temporaliter manducaverat,
in æternum male digerebat. Manducatur
ergo iniquitas? forte aliquis dicit: Quid
Prov. 10 26. est quod loquitur? Manducatur iniquitas? Non
ego dico, audi Scripturam: Sicut uva acerba
dentibus vexatio est, et fumus oculis, sic iniquitas
utentibus ea. Qui manducaverit enim iniquitatem,
id est, qui libenter habuerit iniquitatem,
non poterit manducare justitiam. Panis e-
A nim justitia est. Quis est panis? Ego sum panis Johan. 6.41.
vivus, qui de cælo descendi. Ipse est panis cordis
nostri. Quomodo qui manducat ore corporis
uvas acerbas, obrigescunt et obstupescunt dentes
ejus, et minus idoneus fit ad manducandum
panem, et remanet illi laudare quod videt, et
manducare non posse: sic et qui iniquitate usus
est, et pastus peccatis in corde, incipit non posse
manducare panem, laudat verbum Dei, et
non facit. Unde non facit? Quia cum cœperit facere,
laborat; quomodo sentimus laborare dentes
post uvas acerbas, cum cœperimus panem
manducare. Sed quid faciunt illi quibus obstupuerunt
dentes? Temperant se aliquantum ab
uvis acerbis, et redeunt dentes ad stabilitatem
suam, et incumbunt pani. Sic et nos laudamus
B justitiam: sed si volumus manducare justitiam,
temperemus nos ab iniquitatibus; et nascitur in
corde non solum delectatio laudandi justitiam,
sed etiam facilitas manducandi. Nam si dicit Christianus,
Deus novit quia delectat me, sed non
possum facere: quassatos dentes habet, diu manducavit
iniquitatem. Ergo et justitia manducatur?
Si non manducaretur, non diceret Dominus,
Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam. Er- Matth. 5 6.
go *quoniam anima illius in vita ipsius benedicetur:*
In vita benedicetur, in morte torquebitur.
9. *Confitebitur tibi, cum bene feceris ei.* Ad- Item v. 1.
tendite, et pascimini, hæreat in cordibus vestris,
manducate, videte tales, et nolite esse tales:
cavete talia verba. *Confitebitur tibi, cum
bene feceris ei.* Quam multi sunt Christiani, Fra-
C tres, qui tunc Deo gratias agunt, quando illis
accidit lucrum? Hoc est, *Confitebitur tibi, cum
bene feceris ei:* laudabit te, et dicet, Vere quia
tu es Deus meus: liberavit me de carcere, confitebor
illi. Venit illi lucrum, confitetur; venit
hereditas, confitetur: patitur damnum, blasphemat.
Qualis filius es, (a) qui quando te pater a
emendat, tunc tibi displicet? (b) Emendaret, b
nisi displiceres? aut si sic displiceres ut odisset,
vellet emendare? Gratias age ergo emendatori,
ut accipias hereditatem a Deo qui te emendat.
Erudiris enim, cum emendaris. Sed
multum emendat, quia magnum est quod habes
accipere. Nam si appendas quod emendaris cum
eo quod accepturus es, invenies quia nihil est
quod emendaris. Apostolus Paulus hoc dicit: 2. Cor. 4.
D Etenim quod ad præsens est temporale leve tri- » 17. et 18.
bulationis nostræ, juxta incredibilem modum »
æternum gloriæ pondus operatur nobis. Sed »
quando? Non respicientibus, inquit, quæ viden- »
tur, sed quæ non videntur; non quæ temporalia, »
sed quæ æterna. Quæ enim videntur, temporalia
sunt; quæ autem non videntur, æterna.
Et iterum: Non sunt condignæ passiones hujus Rom. 8. 18.
temporis, ad futuram gloriam quæ revelabitur »
in nobis. Quid est ergo quod pateris? Sed sem- »
per pateris. Concedo. Ex quo natus es, per omnes
ætates tuas usque ad senectam tuam; quo
usque morieris, puta quia hoc pateris quod est

(a) Editi, *quia*. At MSS. *qui quando* etc.
(b) Editi: Non *emendaret, nisi displiceres: aut si sic displiceres, ut odisset*, non ille te emendaret. MSS. vero habent lectionem hac in editione restitutam

A passus Job; quod ille passus est aliquot diebus, aliquis patiatur ab ipsa infantia: quod pateris transit, finitur; quod accepturus es, finem non
a habebit. Nolo jam æques pœnam (a) cum præmio tempora æqua æternitati, si potes.

10. *Confitebitur tibi, cum bene feceris ei.* Nolite esse tales, Fratres: videte quia propterea dicimus hæc, propterea cantamus, propterea tractatur, propterea sudatur: nolite facere ista. Negotia vestra vos probant: aliquando in nego-
b tio vestro auditis (b) verum, et blasphematis, Ecclesiam blasphematis. Quare? Quia Christiani estis. Si sic est, duco me in partem Donati: Paganus volo esse. Quare? Quia momordisti panem, et dolent dentes. Quando videbas ipsum panem, laudabas; cœpisti manducare, et dolent dentes: id est, quando audiebas sermonem Dei, collaudabas; cum tibi dicitur, Fac hoc, blasphemas. Noli sic velle: hoc dic, Bonus est panis, sed ego non possum illum manducare. Nunc autem si oculis vides, laudas: cum cœperis dentes premere, dicis, Malus est panis iste, et qualis est ille qui illum fecit? Ita fit ut confitearis Deum, quando tibi bene facit Deus; et mentia-
Psal. 33. 1. ris, quando cantas, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Exigitur
» de corde tuo cantatio labiorum tuorum: cantasti in Ecclesia, Benedicam Dominum in omni tempore: quomodo in omni tempore? Si omni tempore lucrum, omni tempore benedicitur: si aliquando est damnum, non benedicitur, sed blas-
c phematur. Certe (c) benedicis in omni tempore, certe laus ejus semper in ore tuo est? Eris talis qualem modo describit: *Confitebitur tibi, cum bene feceris ei.*

v. 11. 11. *Introibit usque in progenies patrum suorum:* id est, imitabitur patres suos. Quia iniqui qui modo sunt, habent fratres, habent patres. Antiqui iniqui, patres sunt præsentium; et modo qui iniqui sunt, patres sunt posterorum iniquorum: quomodo patres justorum antiqui justi, patres sunt justorum qui modo sunt; et qui modo sunt, patres sunt eorum qui futuri erunt. Ostendere voluit Spiritus-sanctus, quia non est mala æquitas, quando ad illam murmuratur: sed hi ab origine usque ad progeniem patrum patrem suum habent. Duos genuit Adam, et in uno iniquitas, in uno justitia: iniquitas in Cain, justitia in Abel. Prævaluisse videtur iniquitas su-
Gen. 4. 8. per justitiam, quia occidit Cain injustus Abel
d justum (d) in nocte. Numquid mane? Sed do-
v. 15. minabuntur eis recti mane. Veniet mane, et videbitur ubi sit Abel, et ubi Cain. Sic omnes qui secundum Cain, et sic omnes qui secundum Abel usque in finem sæculi. *Introibit usque in progenies patrum suorum: usque in æternum non videbit lumen.* Quia et hic cum esset, in tenebris erat, gaudens falsis bonis, et non amans
A bona vera; et ideo hinc ad tartarum ibit: a tenebris somniorum excipient eum tenebræ tormentorum. Ergo *usque in æternum non videbit lumen.* Sed quare hoc? Quod posuit in medio Psalmo, hoc et in fine: *Homo cum in honore esset,* v. 21.
non intellexit, comparatus est jumentis insensatis, et similis factus est illis. Vos autem Fra- Gen. 1. 26.
tres considerate vos homines factos ad imaginem et similitudinem Dei. Imago Dei intus est, non est in corpore; non est in auribus istis quas videtis, et oculis, et naribus, et palato, et manibus, et pedibus: sed est facta (e) tamen: ubi est e
intellectus, ubi est mens, ubi ratio investigandæ veritatis, ubi est fides, ubi est spes vestra, ubi caritas vestra, ibi habet Deus imaginem sua: vel ibi intelligitis et videtis, quia ista transeunt,
B quia sic dixit in alio Psalmo, Quamquam in ima- Psal. 38. 7.
gine ambulet homo, tamen vane conturbatur: »
thesaurizat, et nescit cui congregabit ea. Non »
turbemini, quia qualiacumque sunt ista, transitoria sunt, si homines estis in honore positi non intelligitis. Nam si homines in honore positi non intelligitis, comparamini jumentis insensatis, et similes efficimini illis.

IN PSALMUM XLIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem

1. QUANTUM nobis valeat sermo Dei ad correctionem vitæ nostræ, et ad speranda præmia ejus pœnasque metuendas, unusquisque in
C se (f) metiatur; et conscientiam suam ante ocu- f
los ejus sine dolo ponat, nec sibi blandiatur in tanto periculo; quoniam et ipse Dominus Deus noster videtis quia nulli blanditur: etsi consolatur nos promittendo bona sua, et confirmando spem nostram; male viventibus tamen et contemnentibus verbum suum, omnino non parcit. Interroget se unusquisque, cum tempus est, et videat ubi sit, et aut perseveret in bono, aut mutetur a malo. Sicut enim dicit in hoc Psalmo, non quicumque homo, aut quicumque Angelus, sed, *DEUS deorum Dominus locutus est.* Loquen- v. 1.
do autem quid egit? *Vocavit terram a solis ortu usque ad occasum.* Qui vocavit terram a solis ortu usque ad occasum, Dominus noster et Salvator est Jesus Christus, Verbum caro factum, Johan. 1. 14.
D ut inhabitaret in nobis. Dominus ergo noster Jesus Christus Deus deorum est; quia per ipsum facta sunt omnia, et sine ipso factum est nihil. Verbum Dei, si Deus est, utique Deus deorum est: utrum autem sit Deus Evangelium respondet, In principio erat Verbum, et Verbum erat Ibidem 1.
apud Deum, et Deus erat Verbum. Et si omnia »
per ipsum facta sunt, sicut consequenter dicit; »
et dii si qui facti sunt, per ipsum facti sunt. Unus enim Deus non factus, et vere Deus ipse so-

(a) Er. et duo MSS. *cum præmio* temporali: *æqua æternitati, si potes.* Am. *cum præmio*: temporale *æqua* etc. Lov. temporalia *æqua* etc. At plerique MSS. *tempora æqua* etc.

(b) Quinque MSS. *verbum.*

(c) Sic MSS. At editi, *Certe quia non benedicis in omni tempore, certe quia non semper laus* etc.

(d) Sic melioris notæ MSS. Editi vero, *innocentem.*

(e) Omnes fere MSS. *sed est facta mens, ubi est* etc. paulo post, *invigilandæ veritatis.*

(f) MSS. Vaticanus et Regius, *meditetur.*

lus. Ipse autem solus Deus, Pater et Filius et Spiritus-sanctus, unus Deus.

2. Dii ergo quorum Deus est verus Deus, qui [Psal. 81. 1.] sunt, aut ubi sunt? Dicit alius Psalmus, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit. Adhuc nescimus ne forte dii aliqui in cælo congregati sint, et in eorum congregatione, hoc est enim in synagoga, stetit Deus discernere illos. Videte in eodem Psalmo quibus [Ibidem 6.] dicat: Ego dixi, Dii estis, et filii excelsi omnes, vos autem ut homines moriemini, et sicut unus ex principibus cadetis. Manifestum est ergo, quia homines dixit deos, ex gratia sua deificatos, non de substantia sua natos. Ille enim justificat, qui per semetipsum non ex alio justus est; et ille deificat, qui per seipsum non alterius participatione Deus est. Qui autem justificat ipse deificat, qui justificando filios Dei facit. Dedit enim [Johan. 1. 12.] eis potestatem filios Dei fieri. Si filii Dei facti sumus, et dii facti sumus: sed hoc gratiæ est adoptantis, non naturæ generantis. Unicus enim Dei Filius Deus et cum Patre unus Deus, Dominus et Salvator noster Jesus Christus, in principio Verbum et Verbum apud Deum, Verbum Deus. Ceteri qui fiunt dii, gratia ipsius fiunt, non de substantia ejus nascuntur ut hoc sint quod ille, sed ut per beneficium perveniant ad eum, et sint coheredes Christi. Tanta enim caritas est in illo herede, ut voluerit habere coheredes. Quis hoc avarus homo velit, habere coheredes? Sed et qui invenitur velle, dividet cum eis hereditatem, minus habens ipse dividens quam si solus possideret: hereditas autem in qua coheredes Christi sumus, non minuitur copia possessorum, nec fit angustior numerositate coheredum; sed tanta est multis quanta paucis, [1 Johan. 3. 1.] tanta singulis quanta omnibus. Videte, inquit Apostolus, qualem dilectionem nobis dedit Deus, [Ibidem 2.] ut filii Dei vocemur et simus. Et in alio loco, dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Ergo sumus in spe, nondum in re. Scimus autem, inquit, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Unicus similis nascendo, nos similes (a) videndo. Non enim ita similes ut ille, qui hoc est quod ille a quo genitus est: nos enim similes, non æquales: ille quia æqualis, ideo similis. Audivimus qui sint dii facti justificati, quia filii Dei dicuntur; et dii qui non sunt dii, quibus ille Deus deorum terribilis est. Dicit enim alius Psal- [Psal. 95. 4.] mus, Terribilis est super omnes deos. Et quasi quæreres, Quos deos? Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Diis gentium, dæmoniis terribilis; diis a se factis, filiis amabilis. Proinde confitentes majestatem Dei utrosque invenio, et dæmonia confessa sunt Christum, et fideles con- [Matth. 16. 16] fessi sunt Christum. Tu es Christus Filius Dei vivi, dixit Petrus. Scimus qui sis, tu es Filius [Marci 3. 7.] Dei, dixerunt dæmones. Parem audio confessionem, sed non parem invenio dilectionem; immo vero hic dilectionem, ibi timorem. Quibus ergo amabilis, filii sunt; quibus terribilis, filii non sunt: quibus amabilis, deos illos fecit; quibus terribilis, non esse deos convincit. Hi enim dii fiunt, illi dii putantur: hos deos facit veritas, illos error existimat.

3. *Deus* ergo *deorum Dominus locutus est.* Locutus est multis modis. Per Angelos ipse locutus est, [Hebr. 1. 1.] per Prophetas ipse locutus est, per os proprium ipse locutus est, per Apostolos suos ipse locutus est, per fideles suos ipse loquitur, per humilitatem nostram cum aliquid verum dicimus, ipse loquitur. Videte itaque, loquendo multipliciter, multis modis, per multa vasa, per multa organa, ipse tamen sonat ubique, tangendo, modificando, inspirando: videte quid egerit. *Locutus est* enim, *et vocavit terram.* Quam terram? An forte Africam? propter eos qui dicunt, Ecclesia Christi pars Donati est. Solam quidem Africam non vocavit, sed et Africam non separavit. Qui enim *vocavit terram a solis ortu usque ad occasum*, nullas relinquens partes quas non vocarit, in sua vocatione Africam invenit. Gaudeat ergo in unitate, non superbiat in divisione. Bene dicimus, quia vox Dei deorum et in Africam venit, non in Africa remansit. *Vocavit* enim *terram a solis ortu usque ad occasum.* Non est ubi lateant insidiæ hæreticorum, non habent in quo se umbra falsitatis abscondant: Nec enim [Psal. 18. 7.] est qui se abscondat a calore ejus. Qui terram vocavit, et totam terram vocavit: qui terram vocavit, tantam vocavit, quantam fabricavit. Quid mihi exsurgunt pseudochristi et pseudoprophetæ? quid est quod me verbis captiosis illaqueare moliuntur, dicentes, Ecce hic est Christus, [Matth. 24. 23.] ecce illic est? Non audio ostendentes partes: Deus deorum totum mihi ostendit: qui *vocavit terram a solis ortu usque ad occasum*, totum redemit; partes autem calumniantes condemnavit.

4. Sed audierimus, a solis ortu usque ad occasum vocatam terram: unde cœpit vocare, qui vocavit? Et hoc audite: *Ex Sion species decoris ejus.* [v. 2.] Certe concordat Psalmus Evangelio dicenti, [Lucæ 24. 47.] Per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. Audi. Per omnes gentes: *Vocavit terram a solis ortu usque ad occasum.* Audi, Incipientibus ab Jerusalem: *Ex Sion species decoris ejus.* Ergo, *Vocavit terram a solis ortu usque ad occasum*, concordat verbis Domini, dicentis, Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis ter- [Ibidem 46.] tia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam remissionem peccatorum per omnes gentes. Omnes enim gentes sunt a solis ortu usque ad occasum. Quod vero *Ex Sion species decoris ejus*, [Psal. 44. 3.] quod inde cœpit decus Evangelii ejus, quod inde annuntiari cœpit speciosus forma præ filiis hominum, concordat verbis Domini dicentis, Incipientibus ad Jerusalem. Concinunt nova veteribus, vetera novis: dicunt ad invicem Seraphim duo, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus [Isai 6. 3.] Sabaoth. Et consonant duo Testamenta, et unam

(a) Sic MSS. At editi, vivendo.

vocem habent duo Testamenta: audiatur vox concinentium Testamentorum, non calumniantium exheredatorum. Fecit ergo ista Deus deorum, Vocavit terram a solis ortu usque ad occasum, ex Sion procedente specie sua. Act. 1. 4. Ibi enim erant discipuli, qui acceperunt Spiritum-sanctum quinquagesimo post resurrectionem ejus die missum de cælo. Inde Evangelium, inde prædicatio, inde impletus orbis terrarum, et hoc in gratia fidei.

5. Nam cum ipse Dominus venisset, quia passurus venit, occultus venit: et cum esset fortis in se, infirmus in carne apparuit. Oportebat 1. Cor. 2. 8. enim eum videri, ut non intelligeretur; contemni, ut occideretur. Erat gloriæ species in divinitate; sed hæc latebat in carne. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sic ergo inter Judæos, inter inimicos ambulavit occultus, mira faciens, mala patiens, donec suspenderetur in ligno, videntesque pendentem Judæi magisque contemnerent, et ante Matth. 27. 39. crucem caput agitantes, dicerent, Si Filius Dei est, descendat de cruce. Occultus ergo erat Deus deorum, et voces edebat magis ex compassione nostra, quam ex majestate sua. Unde enim illæ Psal. 21. 2. voces, nisi ex nobis assumtæ, Deus, Deus meus, Matth. 27. 46. ut quid me dereliquisti? Quando autem Pater Filium dereliquit, aut Filius Patrem? Nonne unus Deus, Filius et Pater? Nonne verissimum Johan. 10. 30. Ego et Pater unum sumus? Unde ergo, Deus, » Deus meus, ut quid me dereliquisti: nisi quia in carne infirmitatis agnoscebatur vox peccato- Rom. 8. 3. ris? Qui enim suscepit similitudinem carnis peccati, cur non susciperet similitudinem vocis peccati? Occultus ergo Deus deorum, et cum inter homines ambulavit, et cum esurivit et sitivit, et cum fatigatus sedit, et cum lassato corpore dormivit, et cum apprehensus, et cum flagellatus, et cum ante judicem positus, et cum super- Johan. 19. 11. bienti respondit, Non haberes in me potestatem, nisi data fuisset desuper: et quod ductus Isa. 53. 7. ad victimam, coram tondente se non aperuit os suum, et quod crucifixus, et quod sepultus, semper occultus Deus deorum. (a) Quid postea quam Lucæ 24. 37. resurrexit? Mirati discipuli, et primo non crediderunt, donec tangerent atque palparent. Sed caro resurrexerat, quia caro mortua erat: divinitas quæ mori non poterat, adhuc etiam in carne resurgentis latebat. Videri forma potuit, teneri membra, palpari cicatrices: Verbum per quod facta sunt omnia, quis videt? quis tenet? Johan. 1. 14. quis palpat? Et tamen Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Et qui tenebat hominem Johan. 20. 28. Thomas, intelligebat ut poterat Deum. Palpatis enim cicatricibus, exclamavit, Dominus meus et Deus meus. Ostendebat tamen Dominus eam formam, eamque carnem, quam in cruce viderant, quæ in sepultura posita fuerat. (b) Fecit Act. 1. 3. cum eis quadraginta dies. Impiis Judæis non se demonstravit: illis demonstravit se, qui in eum crediderant antequam crucifigeretur; ut quos crucifixus dimiserat titubantes, resurgens faceret fortes. Deinde quadragesimo die commendans Ecclesiam suam, id est, vocatam terram a solis ortu usque ad occasum, ne haberent excusationem qui volunt in schismate deperire, adscendit in cælum, dicens eis, Eritis mihi testes Act. 1. 8. in Jerusalem, (unde species decoris ejus,) et » in totam Judæam et Samariam, et usque in totam terram. His enim dictis, nubes suscepit eum. Intuebantur illi quem noverant: noverant tamen in humilitate, nondum in claritate. Et cum ab eis iret in cælum, admoniti sunt voce Angelica, dicente, Quid statis viri Galilæi? Hic Jesus quem Ibidem 11. videtis ire, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Adscendit ergo: regressi illi lætantes, manserunt in civitate, secundum ejus præceptum, donec implerentur Spiritu-sancto. Quid autem dictum erat Thomæ palpanti? Quia Johan. 20. 29. vidisti, credidisti, (c) beati qui non vident, et credunt. Prædicti sumus. Terra illa vocata a solis ortu usque ad occasum non videt, et credit. Occultus ergo Deus deorum, et eis inter quos ambulavit, et eis a quibus crucifixus est, et eis ad quorum oculos resurrexit, et nobis qui credimus in cælo sedentem, quem non vidimus in terra ambulantem. Sed et si videremus, nonne hoc videremus quod Judæi viderunt et crucifixerunt? Plus est quod non videntes Christum credimus Deum, quam quod illi videntes nonnisi hominem putaverunt. Illi denique male putando mortificaverunt, nos bene credendo vivificamur.

6. Quid ergo Fratres? Ille Deus deorum, et tunc occultus, et modo occultus, numquid semper occultus? Non plane: audi sequentia: *Deus manifestus veniet.* v. 3. Qui venit occultus, veniet manifestus. Venit occultus judicandus, veniet manifestus judicaturus: venit occultus ut ante judicem staret, veniet manifestus ut etiam de judicibus judicet: *Veniet manifestus, et non silebit.* Quid enim? modo silet? Et unde sunt quæ dicimus? unde ista præcepta? unde ista monita? unde ista tuba terroris? Non silet, et silet: non silet a monendo, silet a vindicando: non silet a præcepto, silet a judicio. Patitur enim peccatores quotidie mala facientes, Deum non curantes, non in conscientia sua, non in cælo, non in terra: non eum latent hæc omnia, et universaliter omnes admonet, et quando aliquos flagellat in terra, admonitio est, nondum damnatio. Silet ergo a judicio, occultus in cælo est, adhuc interpellat pro nobis: patiens est super peccatores, non exercens iram, sed exspectans pœnitentiam. Dicit alio loco, Tacui, numquid semper ta- Isai. 42. 14. cebo? Quando ergo non tacebit, *Deus manifestus veniet.* Quis Deus? *Deus noster.* Et ipse Deus, qui Deus noster: non enim Deus est, qui non est noster Deus. Dii enim gentium dæmonia: Deus Christianorum, verus Deus. Ipse veniet,

(a) Colbertinus MSS. *Qui postea quam resurrexit, mirati discipuli primo* etc.

(b) Editi, *fuit*. At omnes MSS. *fecit*: nec male. pro transegit.

(c) Editi, *Beati qui non viderunt et crediderunt.* At MSS. *qui non vident et credunt.*

sed manifestus, non adhuc illudendus, non adhuc exalapandus et flagellandus: veniet, sed manifestus, non adhuc calamo in capite percutiendus, non adhuc crucifigendus, occidendus, sepeliendus: quia hæc omnia occultus Deus pati voluit. *Veniet manifestus, et non silebit.*

7. Quia vero ad judicium veniet, sequentia docent. Ignis ante eum præibit. Timemus? Mutemur, et non timebimus. Ignem palea timeat: auro quid facit? Est autem nunc in potestate quid facias, ne illud quod et te nolente venturum est, non correctus experiaris. Si enim possemus facere, Fratres, ut dies judicii non veniret; puto quia nec sic erat male vivendum. Si non veniret ignis die judicii, et sola peccatoribus immineret separatio a facie Dei, in qualibet essent affluentia deliciarum, non videntes a quo creati sunt, et separati ab illa dulcedine ineffabilis vultus ejus, in qualibet æternitate et impunitate peccati, plangere se deberent. Sed quid loquar, aut quibus loquar? Hæc amantibus pœna est, non contemnentibus. Qui dulcedinem sapientiæ et veritatis utcumque sentire cœperunt, noverunt quod dico, quanta pœna sit tantummodo a facie Dei separari: qui autem illam dulcedinem non gustaverunt, si nondum desiderant Dei faciem, timeant vel ignem; supplicia terreant, quem præmia non invitant. Vile tibi est quod Deus pollicetur, contremisce quod minatur. Veniet dulcedo præsentiæ; non mutaris, non excitaris, non suspiras, non desideras: amplexaris peccata tua et delicias carnis tuæ, stipulam ad te congeris, veniet ignis. *Ignis in conspectu ejus ardebit.* Non erit iste ignis sicut focus tuus; quo tamen si manum mittere cogeris, facies quidquid voluerit qui hoc minatur. Si tibi dicat, Scribe contra caput patris tui, scribe contra capita filiorum tuorum, nam si non feceris, manum tuam mitto in focum tuum: facies ne ardeat manus tua, ne ardeat ad tempus membrum tuum, non semper in dolore futurum. Minatur ergo inimicus tam leve malum, et facis malum: minatur Deus æternum malum, et non facis bonum? Ad malum faciendum nec minæ te compellere deberent: a bono faciendo nec minæ te deterrere deberent. Minis autem Dei, minis æterni ignis prohiberis a malo, invitaris ad bonum. Unde piget, nisi quia non credis? Excutiat ergo unusquisque cor suum, et videat quid ibi (*a*) fides teneat. Si credimus futurum judicium, Fratres, bene vivamus. Tempus misericordiæ nunc est, tempus judicii tunc erit. Nemo dicet, Revoca me ad priores annos. Pœnitebit et tunc, sed frustra pœnitebit: modo pœniteat, cum fructus est pœnitendi; modo adhibeatur ad radices arboris cophinus stercoris, cordis luctus et lacrymarum, ne veniat (*b*) et eradicet. Cum enim eradicaverit, jam ignis exspectatur. Modo et si fracti sunt rami, possunt rursus inseri: tunc omnis arbor quæ non facit fructum bonum, exci-

(Psal. 96, 3. — Item v. 3. — Lucæ 13, 8. — Rom. 11, 19)

detur, et in ignem mittetur. *Ignis in conspectu ejus ardebit.* (Matth. 3, 10)

8. *Et in circuitu ejus tempestas valida.* Valida tempestas, ventilatura tam magnam aream. Hac tempestate erit illa ventilatio, qua separabitur a sanctis omne immundum, a fidelibus omnis simulatio, a piis et trementibus verbum Dei omnis contemtor et superbus. Modo enim mixtura quædam jacet a solis ortu usque ad occasum. Videamus ergo quomodo faciet, qui venturus est, tempestate illa quid facturus, quæ erit *in circuitu ejus tempestas valida.* Procul dubio ista tempestas quamdam separationem factura est. Ista est illa separatio, quam non exspectaverunt qui antequam ad littus venirent, retia disruperunt. In illa vero separatione fit quædam malorum et bonorum distinctio. Alii sunt enim sequentes nunc Christum expeditis humeris sine sarcina curarum sæcularium, qui non frustra audierunt, Si vis esse perfectus, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni sequere me: quibus dicitur, Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel. Alii ergo erunt judicantes cum Domino: alii vero judicandi, sed ad dexteram ponendi. Nam quia erunt quidam judicantes cum Domino, habemus apertissimum testimonium, quod modo commemoravi: Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel.

(Item v. 3. — Lucæ 5, 6. — Matth. 19, 21. — Ibidem 28.)

9. Sed dicit aliquis, Duodecim illic Apostoli consedebunt, non amplius. Ubi ergo erit Apostolus Paulus? Numquid inde separatus erit? Absit ut hoc dicamus, absit ut hoc vel tacite cogitemus. Quid si ergo in loco Judæ ipse residebit? Sed manifestavit Scriptura divina, quis in Judæ loco sit ordinatus: Matthias enim est expresse nominatus in Actibus Apostolorum, ut de illo dubitare non possemus. Cadente ergo Juda, impletus est numerus duodenarius. Cum ergo ille numerus duodenarius occupaverit duodecim sedes, non judicabit Paulus apostolus? An forte stans judicabit? Non ita est: non faciet hoc ille justitiæ retributor: non omnino stans judicabit qui plus omnibus illis laboravit. Certe vel iste unus apostolus Paulus cogit nos diligentius cogitare et perscrutari, quare dictæ sint duodecim sedes. Invenimus enim et alios numeros in Scripturis multitudinem significantes. Quinque virgines admittuntur, quinque excluduntur. Ubilibet intellige virgines, sive in castitate atque integritate cordis, ubi debet virgo esse tota Ecclesia, cui dicitur, Desponsavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo: sive in his feminis quæ etiam integritatem carnis dicatam habent Deo, numquid in tot millibus solæ quinque sunt? Sed in quinario numero intelligitur continentia quinque sensuum carnis. Etenim multis venit corruptio per oculos, multis per aurem, multis per illicitum olfactum, mul-

(Act. 1, 26. — 1. Cor. 15, 10. — Matth. 25, 1. — 2. Cor. 11, 2.)

(*a*) Plures MSS. *qui ibi fidei tenet.*

(*b*) Editi, *ne veniat ventus et eradicet.* Abest, *ventus*, a MSS.

tis per nefarium gustum, multis per adulterinum amplexum: ab his omnibus quinque januis corruptionis quicumque se continent, et sic continent ut in sua conscientia gloriam habeant,
Matth. 15. 1. non laudem ab hominibus exspectent; quinque sunt virgines sapientes, habentes oleum secum.
2. Cor. 5. 12. Quid est, oleum habentes secum? Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Rur-
Luc. 16. 28. sus ille qui apud inferos torquebatur, Habeo, inquit, quinque fratres. Ibi intelligitur populus Judæorum sub lege positus: quia Moyses legis-
Johan. 21. 6. lator quinque libros conscripsit. Item Dominus post resurrectionem jubet mitti retia in dexteram partem, levantur pisces centum-quinqua-
Ibidem 11. ginta-tres, Et cum tam magni essent, ait Evan-
Luc. 5. 4. gelista, retia non sunt disrupta. Etenim ante passionem jussit mitti retia, non dicens in dexteram partem neque in sinistram: quia si in dexteram diceret, solos bonos significaret; si in sinistram, solos malos: ubi autem tacetur dextera et sinistra, mixti capiuntur boni et mali. Capti
Ibidem 6. sunt autem tunc, sicut Evangelii veritas adtestatur, tam multi, ut retia rumperentur. Significabat enim illa captura hoc tempus: retia rupta significabat conscissiones et conscissuras hæreticorum et schismaticorum. Quod autem post resurrectionem suam Dominus fecit, post resurrectionem nostram nobis futurum significavit, in illo numero regni cælorum, ubi nullus erit malus. Propterea retia quæ in dexteram partem missa sunt, dexteros expresserunt, remotis si-
Johan. 21. 11. nistris. Numquid tamen in dextris centum-quinquaginta-tres soli justi erunt? Millia millium
Dan. 7. 10. Apoc. 7. 4. Scriptura significat. Legite Apocalypsim: duodecies duodena-millia fortasse, sicut ibi intelligitur, ex solo populo Judæorum futura sunt. Adtendite Martyrum numerositatem: sola in proxi-
Massa candida V. Serm. 12. de diversis. mo quæ dicitur Massa candida, plus habet quam centum quinquaginta-tres Martyres. Postremo septem illa millia de quibus respondetur Eliæ,
3. Reg. 19. 18. Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal, longe istum pi-
Johan. 21. 11. scium numerum superant. Centum ergo quinquaginta-tres pisces, non tantum numerum sanctorum significat, sed universum sanctorum et justorum numerum certa caussa tanto numero significat Scriptura, ut omnes intelligantur in illis centum-quinquaginta-tribus pertinentes ad resurrectionem vitæ æternæ. Etenim Lex habet
Exod. 20. 1. etc. decem præcepta: Spiritus autem gratiæ, per
Isai. 11. 2. et 3. quam solam Lex impletur, septiformis legitur. Discutiendus est ergo numerus, quid sibi velint decem et septem: decem in præceptis, septem in gratia Spiritus-sancti; per quam gratiam implentur præcepta. Decem ergo et septem tenent omnes pertinentes ad resurrectionem, ad dextram, ad regnum cælorum, ad vitam æternam, id est Legem implentes per gratiam Spiritus, non quasi per opus suum aut per meritum suum. Decem autem et septem, si numeres ab uno usque ad decem et septem, addendo numeros omnes gradatim, ut ad unum addas duo, addas tria, addas quatuor, ut fiant decem, addendo quinque

A ut fiant quindecim, addendo sex ut fiant viginti-unum, addendo septem ut fiant viginti-octo, addendo octo ut fiant triginta-sex, addendo novem ut fiant quadraginta-quinque, addendo decem ut fiant quinquaginta-quinque, addendo undecim ut fiant sexaginta-sex, addendo duodecim ut fiant septuaginta-octo, addendo tredecim ut fiant nonaginta unum, addendo quatuordecim, ut fiant centum-quinque, addendo quindecim ut fiant centum-viginti, addendo sexdecim ut fiant centum triginta-sex, addendo decem et septem, efficiuntur centum-quinquaginta-tria: invenies ingentem numerum omnium sanctorum pertinere ad hunc numerum piscium paucorum. Quomodo ergo in quinque virginibus innumerabiles virgines, quomodo in quinque fratribus illius qui
B torquebatur apud inferos millia populi Judæorum, quomodo in numero centum quinquaginta-trium piscium millia millium sanctorum: sic in duodecim sedibus non duodecim homines, sed magnus est numerus perfectorum.

10. Sed video quid consequenter requiratur a nobis, quomodo de quinque virginibus reddita est ratio, quare ad quinque multæ pertineant, et quare ad quinque illos multi Judæi, et quare ad centum quinquaginta-tres multi perfecti, ostende quare et quomodo ad duodecim sedes, non duodecim homines, sed multi pertineant. Quid sibi volunt duodecim sedes, quæ significant omnes undique qui tam perfecti esse potuerint, quam perfectis dictum est, Sedebitis super duodecim tribus Israel? Et quare omnes undique ad Matth. 19. 28.
C duodenarium numerum pertinent? Quia ipsum undique quod dicimus, de toto mundo dicimus: orbis autem terrarum quatuor designatis partibus continetur, Oriente, Occidente, Meridiano, et Aquilone: ab his omnibus partibus vocati in Trinitate, et perfecti fide et præcepto Trinitatis, quoniam ter quaterni duodecim fiunt, agnoscitis quare ad totum orbem pertineant sancti, qui sedebunt super duodecim sedes judicaturi duodecim tribus Israel, totius Israel duodecim tribus sunt. Sicut enim judicaturi ex toto mundo, sic et judicandi ex toto mundo. Apostolus de se Paulus cum argueret fideles laicos, quia judicia sua non ad Ecclesiam deferebant, sed ad publicum pertrahebant eos cum quibus habebant negotia, ait, Nescitis quia angelos judicabimus? Videte 1. Cor. 6. 3.
D quemadmodum judicem se fecit; non solum se, sed et omnes qui recte judicant in Ecclesia.

11. Cum ergo manifestum sit, multos cum Domino judicaturos, alios vero, non tamen ex æquo, sed pro meritis judicandos; cum omnibus Angelis suis veniet, quando ante eum congregabuntur omnes gentes, et inter omnes Angelos Matth. 25. 31.
deputandi erunt illi, qui tam perfecti fuerint, ut sedentes super duodecim sedes judicent duodecim tribus Israel. Etenim homines dicti sunt angeli: Apostolus de se dicit, Sicut angelum Dei Gal. 4. 14.
suscepistis me. De Johanne Baptista dicitur, Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui Malach. 3. 1. Matth. 11. 10.
præparabit viam tuam ante te. Ergo cum omnibus Angelis veniens, simul secum habebit et

(Isa. 3. 14.) sanctos. Aperte enim dicit et Isaias, Veniet ad judicium cum senioribus populi. Isti ergo seniores populi, isti jam Angeli nominati, ista millia multorum perfectorum de toto orbe venientium, cælum vocantur. Illa vero terra, sed fructuosa. Quæ terra fructuosa? In dextra ponenda, cui dicetur, (Matth. 25. 35.) Esurivi, et dedistis mihi manducare: vere terra fructuosa, cui gaudet Apostolus, quando ei miserunt ad necessitates ejus: Non quia quæro datum, inquit, sed requiro fructum. Et (Philip. 4. 17. Ibidem 10.) gratias agit, dicens, Quia tandem aliquando repullulastis pro me sapere. Repullulastis ut arboribus dicit, quæ sterilitate quadam exaruerant. Veniens itaque Dominus ad judicium, ut jam Psalmum, Fratres, audiamus, quid facturus est? *Advocabit cœlum sursum.* Cælum omnes sanctos perfectos judicaturos, advocabit eos sursum, (Matth. 19. 28.) sessores secum judicaturos duodecim tribus Israel. Quomodo enim *advocabit cœlum sursum,* cum semper sursum sit cælum? Sed quos hic cælum dicit, eosdem cælos alibi appellat. Quos cælos? Qui enarrant gloriam Dei: Cæli enim enar- (Psal. 18. 2.) rant gloriam Dei: de quibus dicitur, In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Videte enim discernentem Dominum in judicio: *Advocabit cœlum sursum, et terram discernere populum suum.* A quibus, nisi a malis? De quibus hic postea non fit mentio, jam tamquam dijudicatis ad pœnam. Istos bonos vide, et distingue. *Advocabit cœlum sursum, et terram discernere populum suum.* Vocat et terram, non tamen (a) concernendam, sed discernendam. Primo enim concretos vocavit, quando locutus est Deus deorum, et vocavit terram a solis ortu usque ad occasum, nondum (b) discreverat: (Matth. 22. 3.) servi illi missi erant invitare ad nuptias, qui congregaverant bonos et malos. Cum vero Deus deorum manifestus veniet, et non silebit, sic *advocabit cœlum sursum* ut judicet cum illo. Quod enim cælum, ipsi cæli; sicut quæ terra, ipsæ terræ; sicut quæ Ecclesia, ipsæ Ecclesiæ. *Advocabit cœlum sursum, et terram discernere populum suum.* Jam cum cælo terram discernit, id est, cælum cum illo terram discernit. Quomodo discernit terram? Ut alios ponat ad dextram, alios ad sinistram. Terræ autem discretæ quid (Matth. 25. 34. etc.) dicit? Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi, Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, et cetera. Illi autem, Quando te vidimus, inquiunt, esurientem? Et ille, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Cælum terræ ostendit minimos suos jam sursum vocatos, et ab humilitate exaltatos: Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. *Advocabit ergo cœlum sursum, et terram discernere populum suum.*

(v. 5.) 12. *Congregate illi justos ejus.* Vox divina et prophetica, videns futura tamquam præsentia, exhortatur Angelos congregantes. Mittet enim (Matth. 25. 32.) Angelos suos, et congregabuntur ante eum omnes gentes. *Congregate illi justos ejus.* Quos justos nisi viventes ex fide, facientes opera misericordiæ? Etenim opera illa justitiæ opera sunt. Habes Evangelium: Cavete justitiam vestram facere coram hominibus, ut videamini ab eis. (Matth. 6. 1.) Et quasi quæreretur, Quam justitiam? Cum ergo facis eleemosynam, inquit. (Ibidem 2.) Ergo eleemosynas opera justitiæ esse significavit. Ipsos congregate justos ejus: eos congregate qui compassi sunt inopi, (Psal. 40. 2.) qui intellexerunt super egenum et pauperem: congregate illos, conservet eos Dominus, et vivificet eos, *Congregate illi justos ejus: qui disponunt testamentum ejus super sacrificia:* id est, qui cogitant de promissis ejus, super illa quæ operantur. Ipsa enim sunt sacrificia, Deo dicente, Misericordiam volo plus quam sacrificium. (Osee 6. 6. Matth. 9. 13.) *Qui disponunt testamentum ejus super sacrificia.*

13. *Et annuntiabunt cœli justitiam ejus.* Vere hanc justitiam Dei cæli nobis annuntiaverunt. (v. 6.) Evangelistæ prædixerunt? Per illos audivimus futuros quosdam ad dextram, quibus dicit paterfamilias, Venite benedicti Patris mei, percipite. Quid percipite? Regnum. Pro qua re, Esurivi, (Matth. 25. 34.) et dedistis mihi manducare. Quid tam vile, quid tam terrenum, quam frangere panem esurienti? Tanti valet regnum cælorum. Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam; si videris nudum, vesti. (Isai. 58. 7.) Sed non habes facultatem frangendi panem, non habes domum quo inducas, non habes vestem qua cooperias: da calicem aquæ frigidæ, mitte duo minuta in gazophylacium. (Matth. 10. 42. Marc 12 42. Matth 4. 20. Lucæ 19. 8.) Tantum emit vidua duobus minutis, quantum emit Petrus relinquens retia, quantum emit Zacchæus dando dimidium patrimonium. Tanti valet, quantum habueris. *Annuntiabunt cœli justitiam ejus: quoniam Deus judex est.* Vere judex, non (c) concernens, sed discernens. Novit enim Dominus qui sunt ejus. (2. Tim. 2. 19.) Et si grana latent in palea, agricolæ nota sunt. Nemo timeat esse granum etiam inter paleam, non falluntur oculi ventilatoris nostri. Noli timere, ne illa tempestas quæ erit in circuitu ejus, concernat te cum palea. Certe valida erit tempestas; nullum tamen granum tollet a parte tritici ad paleam: quia non quilibet rusticus cum tridente, sed Deus Trinitas judex est. *Et annuntiabunt cœli justitiam ejus: quoniam Deus judex est.* (Psal. 18. 5.) Eant cæli, annuntient cæli, in omnem terram exeat sonus eorum, et fines orbis terræ verba eorum: et dicat illud corpus, De finibus terræ ad te clamavi, cum angeretur cor meum. (Psal. 60. 3.) Modo enim concretum gemit, discretum gaudebit. Clamet ergo, et dicat, Ne comperdas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam. (Psal. 25. 9.) Non comperdit, quia Deus judex est. Clamet illi, et dicat, Judica me Domine, et discerne caussam meam de gente non sancta: (Psal. 42. 1.) dicat, faciet ille: congregabuntur ei justi ejus. Vocavit terram, ut discernat populum suum.

(a) Sic plerique MSS. At Lov. *non tamen concernendam, sed discernendam. Primo enim cum commixtos vocavit.*

(b) Sic plures MSS. At editi, *nondum discreverant servi illi, qui missi erant* etc.

(c) Tres MSS. *conteres:* et paulo infra, *conterat te cum palea.*

v. 7. 14. *Audi populus meus, et loquar tibi.* Ille qui veniet, et non silebit, videte quia et modo, si auditis, non silet: *Audi populus meus, et loquar tibi.* Nam si non audis, non loquar tibi. *Audi et loquar tibi.* Nam si non audis, etsi loquar, non tibi. Quando ergo tibi loquar? Si audis. Quando audis? Si populus meus es. *Audi* enim *populus meus:* non audis, si populus alienus. *Audi populus meus, et loquar tibi; Israel, et testificabor tibi.* Israel audi, populus meus audi. Israel nomen electionis est: Non vocaberis, (Gen 32. 28) ait, Jacob, sed vocaberis Israel. Ergo audi sicut Israel, sicut videns Deum; etsi nondum specie, sed jam fide. Hoc enim interpretatur Israel, videns Deum. Qui habet aures audiendi, audiat; (Matth 11. 15.) et qui habet oculos videndi, videat. *Audi Israel, et testificabor tibi.* Quod sursum dixit, *populus meus;* hoc in consequenti, *Israel:* et quod dixit sursum, *loquar tibi;* hoc in consequenti, *testificabor tibi.* Quid loquetur Dominus Deus noster populo suo? Israeli suo quid testificabitur? Audiamus: *Deus, Deus tuus ego sum.* Deus ego sum, et Deus tuus sum. Quomodo *Deus ego sum?* Sicut Moysi dictum est, Ego sum qui sum. (Exodi 3. 14) Quomodo *Deus tuus sum?* Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob. Sum Deus, et tuus sum Deus: et si tuus non sim Deus, sum Deus. Bono meo sum Deus, malo tuo non sum Deus tuus. Etenim *Deus tuus,* ei proprie dicitur quem familiarius habet Deus, tamquam in mancipio suo, tamquam in peculio suo, *Deus, Deus tuus sum ego.* Quid vis amplius? Præmium quæris a Deo, ut aliquid tibi det Deus, ut quod tibi dederit tuum sit? Ecce ipse Deus qui dabit, tuus est. Quid eo (a) ditius? Dona quærebas, ipsum donatorem habes. *Deus, Deus tuus ego sum.*

15. Quid quærit ab homine, videamus; Deus noster, imperator et rex noster, quod vectigal nobis indicit; quoniam voluit esse rex noster, et voluit nos esse provinciam suam? Audiamus indictiones ejus. Non trepidet pauper sub indictione Dei: quod sibi Deus dari indicit, ipse prius donat qui indicit: vos tantum devoti estote. Non exigit Deus quod non dedit, et omnibus dedit quod exigit. Quid enim exigit? Audiamus jam: *Non super sacrificia tua arguam te.* (v. 8.) Non tibi dicam, Quare non mihi pinguem taurum mactasti? quare non de grege tuo optimum hircum elegisti? quare aries ille ambulat in ovibus tuis, et in ara mea non ponitur? Non dicam, Inspice agros tuos et curtem tuam, et parietes tuos, quærendo quid mihi des. *Non super sacrificia tua arguam te.* Quid ergo? Non acceptas sacrificia mea? *Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.* Holocausta quædam, de quibus in alio Psalmo dicitur, Si voluisses sa- (Psal. 50 18. etc.)
» crificium, dedissem utique, holocaustis non de-
» lectaberis: et rursus convertit se, Sacrificium
» Deo spiritus contribulatus, cor contritum et hu-
» miliatum Deus non spernit. Quæ sunt ergo holocausta quæ non spernit? Quæ holocausta quæ (Ibidem 20. et 21.)
» in conspectu ejus sunt semper? Benigne, in-
» quit, fac Domine in bona voluntate tua Sion, et
» ædificentur muri Jerusalem: tunc acceptabis sa-
» crificium justitiæ, oblationes et holocausta. Dicit quædam holocausta Deum acceptaturum. Quid est autem holocaustum? Totum igne absumtum: καῦσις incensio est, ὅλον totum est: holocaustum autem est totum igne absumtum. (Holocaustum quid.) Est quidam ignis flagrantissimæ caritatis: animum inflammetur caritate, arripiat eadem caritas membra in usum suum, non ea permittat militare cupiditati, ut totus exardescat igne amoris divini qui vult offerre Deo holocaustum. Talia *holocausta tua in conspectu meo sunt semper.*

16. Adhuc iste Israel forte non intelligit quæ holocausta ejus in conspectu suo habeat semper, et adhuc de bobus, de ovibus, de hircis cogitat; non cogitet: *Non accipiam de domo tua vitulos.* Holocausta nominavi; jam animo et cogitatione ad terrenos greges currebas, inde pingue mihi aliquid eligebas: *Non accipiam de domo tua vitulos.* (v. 9.) Prænuntiat Testamentum novum, ubi omnia illa sacrificia vetera cessaverunt. Erant enim tunc prænuntiantia futurum quoddam sacrificium, cujus sanguine mundaremur. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.*

17. *Quoniam meæ sunt omnes bestiæ silvæ.* (v. 10.) Quid a te quæram quod ego condidi? Magisne est hoc tuum cui possidere dedi, quam meum qui feci? *Quoniam meæ sunt omnes bestiæ silvæ.* Sed forte ait ille Israel, Bestiæ Dei sunt, illæ bestiæ feræ quas non includo in curte mea, quas non alligo ad præsepe meum: ceterum bos ille et ovis et hircus, mea sunt hæc. *Pecora in montibus et boves.* Mea sunt illa quæ non possides, mea sunt ista quæ possides. Si enim servus meus es tu, totum peculium tuum meum est. Neque enim est peculium Domini quod sibi servus comparavit, et non erit peculium Domini quod ipse Dominus servo creavit. Ergo meæ sunt bestiæ silvæ quas tu non cepisti; mea sunt et pecora in montibus quæ sunt tua, et boves qui sunt ad præsepe tuum: omnia mea sunt, quia ego creavi ea.

18. *Cognovi omnia volatilia cæli.* (v. 11.) Quomodo cognovit? Appendit, numeravit. Quis nostrum novit omnia volatilia cæli? Sed etsi alicui Deus det notitiam omnium volatilium cæli, non sic ipse novit, ut dat nosse homini. Alia est notitia Dei, alia hominis: sicut alia possessio Dei, alia hominis; id est; aliud est possidere Dei, aliud possidere hominis. Non enim tu quod possides, totum habes in potestate, aut quamdiu vivat bos tuus in tua potestate est, aut ut non pereat, aut non pascatur. Apud quem summa potestas est, summa et secreta cognitio est. Tribuamus hoc Deo, laudantes Deum. Non pudeamus dicere, Quomodo novit Deus? Ne forte hoc a me Fratres exspectetis ut explicem vobis, quomodo cognoscat Deus: hoc solum dico, non sic cognoscit ut homo, non sic cognoscit ut Angelus: et quomo-

(a) Er. *Quid eo dulcius?* Melioris notæ MSS. *Quid te ditius!*

do cognoscit, dicere non audeo, quoniam et scire non possum. Unum tamen scio, quia et antequam essent omnia volatilia cœli, noverat Deus quod futurat creaturus. Quæ est illa notitia? O
Gen. 1. 20. homo, videre cœpisti volatilia, postea quam plasmatus es, postea quam sensum videndi accepisti. Hæc volatilia de aqua nata sunt ad verbum Dei, dicentis, Producant aquæ volatilia. Ubi noverat Deus quæ imperabat ut aqua proferret? Jam certe noverat quod crearat, et antequam crearet noverat. Tanta est ergo notitia Dei, ut apud ipsum essent quodam ineffabili modo antequam creata essent: et a te exspectat ut accipiat quod antequam crearet habebat? *Cognovi omnia volatilia cœli*, quæ tu mihi non potes dare. Quæ tu mihi mactaturus es, ego cognovi omnia: non quia feci cognovi, sed ut facerem. *Et species agri mecum est*. Pulcritudo agri, ubertas omnium in terra gignentium, *mecum est*, inquit. Quomodo cum illo? Utrum et antequam fierent? Cum illo enim erant omnia futura, et cum illo sunt omnia præterita: futura ita, ut non ei detrahantur omnia præterita. Cum illo sunt omnia cognitione quadam ineffabilis sapientiæ Dei in
a Verbo constituta, (*a*) et ipsum Verbum omnia. An aliquo modo cum illo est agri species, quia ipse ubique est, et ipse dixit, Cœlum et terram
Jerem. 23. 1. ego impleo? Quid cum illo non est, de quo dici-
Psal. 138. 8. tur, Si adscendero in cœlum, tu illic es, et si descendero in infernum, ades? Cum illo est totum: sed non sic cum illo est, ut aliquam ex his quæ creavit contagionem, aut eorum indigentiam patiatur. Nam tecum est forte columna juxta quam stas, et cum fatigatus fueris, incumbis in eam. Indiges eo quod tecum est, non indiget Deus agro qui cum illo est. Cum illo ager, cum illo species terræ, cum illo species cœli, cum illo omnia volatilia, quia ipse ubique. Et quare apud ipsum omnia? Quia et antequam essent omnia, aut crearentur, ei nota erant omnia.

19. Quis explicat, quis exponit illud quod ei
Psal. 15. 2. dicitur in alio Psalmo, Quoniam bonorum meorum non eges? Non se egere a nobis aliquo ne-
v. 12. cessario dixit. *Si esuriero, non dicam tibi*. Non esuriet, neque sitiet, neque laborabit, neque
Psal. 120. 4. obdormiet qui custodit Israel. Sed ecce secundum carnalitatem tuam loquor: quia tu cum non manducaveris, famem pateris, forte putas et Deum esurire ut manducet. Etsi esurierit, non tibi dicit: omnia ante illum sunt, unde vult tollit quod illi necessarium est. Dicta sunt hæc ad convincendum parvulum sensum, non quia professus est Deus esuriem suam. Quamquam propter nos Deus ille deorum et esurire dignatus est. Venit esurire et saginare, venit sitire et potum dare, venit vestiri mortalitate et vestire immortalitate, venit pauper divites facturus. Etenim non perdidit divitias suas assumendo pau-
Coloss. 2. 3. pertatem nostram, quia in illo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. *Si esu-*

A *riero, non dicam tibi. Meus est enim orbis terræ et plenitudo ejus*. Noli ergo laborare quid mihi des, sine labore habeo quod volo.

20. Quid ergo de gregibus tuis adhuc cogi-
tas? *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Audistis quid a nobis non quærat, qui nescio quid nobis vult indicere. Si de talibus cogitabatis, jam auferte cogitationes vestras a talibus rebus: nihil tale Deo offerre cogitetis. Si habes taurum pinguem, occide pauperibus: manducent ipsi carnes taurorum, etsi non bibent sanguinem hircorum. Quod cum feceris, imputabit tibi ille qui dixit, *Si esuriero, non dicam tibi*: et dicet tibi, Esurivi, et dedisti mihi manducare. *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* v. 13. Matth. 25. 35

B 21. Dic ergo, Domine Deus noster, quid indicis populo tuo, Israeli tuo? *Immola Deo sacrificium laudis*. Dicamus illi et nos, In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi. Expaveram ne aliquid indiceres quod esset extra me, quod computabam in curte mea, et a fure jam forte ablatum erat. Quid mihi indicis? *Immola Deo sacrificium laudis*. Ad me redeam, ubi inveniam quod immolem: ad me redeam, in me inveniam laudis immolationem: (*b*) sit ara tua, b conscientia mea. *Immola Deo sacrificium laudis*. Securi sumus, non imus in Arabiam thus quærere, non sarcinas avari negotiatoris excutimus: sacrificium laudis quærit a nobis Deus. v. 14. Psal. 55. 2.

C Habebat hoc sacrificium laudis Zacchæus in patrimonio suo, habebat vidua in sacculo suo, habebat nescio quis pauper hospes in dolio suo; alius nec in patrimonio, nec in sacculo, nec in dolio aliquid habebat, totum habebat in animo suo: salus domui Zacchæi; et plus misit hæc vidua quam divites illi; iste calicem aquæ frigidæ porrigens, non perdet mercedem suam; sed et pax in terra hominibus bonæ voluntatis. *Immola Deo sacrificium laudis*. O sacrificium gratuitum, gratia datum! Non quidem hoc emi quod offerrem, tu donasti: nam nec hoc haberem. *Immola Deo sacrificium laudis*. Et hæc immolatio sacrificii laudis, gratias agere illi a quo habes quidquid boni habes, et cujus misericordia tibi dimittitur quidquid tuum mali habes. Luc. 19. 8. Marci 12. 42. Matth. 10. 42. Luc. 2. 14.

D *Immola Deo sacrificium laudis: et redde Altissimo preces tuas*. Hoc odore Dominus delectatur. *Redde Altissimo preces tuas*.

22. *Et invoca me in die tribulationis tuæ: et eximam te, et glorificabis me*. Non enim præsumere debes de viribus tuis, omnia auxilia tua mendacia sunt. *Me invoca in die tribulationis: eruam te, et glorificabis me*. Ad hoc enim permisi diem tribulationis tibi fieri: quia forte si non tribulareris, non invocares me; cum tribularis autem, invocas me; cum invocas me, eximam te; cum eximam te, glorificabis me, ut jam non discedas a me. Obtorpuerat quidam et fri- v. 15.

a Sic aliquot MSS. Alii, *et in ipso*. Editi, *et in ipsum Verbum*.

(b) Ita in MSS. At in editis omittitur, *sit*: et habetur, *Ara tua, conscentia tua*.

Psal. 114. 3. gerat a fervore orationis, et dixit, Tribulatio- A
nem et dolorem inveni, et nomen Domini invo-
cavi. Invenit tribulationem tamquam aliquid u-
tile, putruerat tabe peccatorum suorum, jam si-
ne sensu remanserat, invenit tribulationem tam-
» quam ustionem et sectionem: Inveni, inquit, tri-
» bulationem et dolorem, et nomen Domini invo-
cavi. Et quidem, Fratres, sunt tribulationes o-
mnibus notæ. Ecce istæ quæ abundant in genere
humano, alius damno affectus plangit; alius or-
bitate percussus luget; alius patria exsulatus
mœret, et redire cupit, intolerabilem peregrina-
tionem deputans; alteri vinea grandinata est,
adtendit ad labores suos, et consumtam omnem
operam incassum. Quando homo potest non con-
tristari? Inimicum patitur ex amico. Quæ major
miseria in genere humano? Plangunt hæc omnes, B
et dolent, et tribulationes sunt istæ: et in his
omnibus invocant Dominum, et recte faciunt.
Invocent Deum, potens est vel docere toleran-
1.Cor.10.13. dum, vel sanare toleratum. Novit ille non sinere
tentari nos supra quam possumus ferre. Invoce-
mus Deum etiam in istis tribulationibus: sed hæ
Psal. 45. 2. tribulationes inveniunt nos, sicut in alio Psalmo
scriptum est, Adjutor in tribulationibus quæ in-
venerunt nos nimis: est quædam quam nos debe-
mus invenire. Inveniunt nos istæ tribulationes:
est quædam tribulatio quam nos debemus quæ-
rere, et invenire. Quæ est ista? Ea ipsa in hoc
mundo felicitas, affluentia rerum temporalium;
non quidem ipsa tribulatio est, solatia sunt no-
stræ tribulationis. Cujus tribulationis? Nostræ
peregrinationis. Hoc enim ipsum quod cum Deo C
nondum sumus, hoc ipsum quod inter tentatio-
nes molestiasque versamur, quod sine timore
esse non possumus, tribulatio est: non enim est
illa securitas quæ nobis promissa est. Hanc tri-
bulationem peregrinationis suæ qui non invene-
rit, ad patriam redire non cogitat. Tribulatio
illa est, Fratres. Certe modo facimus bona opera,
quando porrigimus panem esurienti, domum pe-
regrino, et cetera: tribulatio est et hæc. Inveni-
mus enim miseros super quos misericordiam fa-
cimus; et miserorum miseria facit nos compa-
tientes. Quanto melius ibi jam esses, ubi non in-
venis esurientem quem pascas, ubi non invenis
peregrinum quem suscipias, non nudum quem
vestias, non ægrum quem visites, non litigantem
quem concordes? Omnia enim ibi summa sunt, D
vera sunt, sancta sunt, æterna sunt. Panis no-
ster ibi justitia est, potus noster ibi sapientia
est, vestis nostra ibi immortalitas est, domus
nostra æterna in cœlis, firmitas nostra immor-
talitas. Numquid ægritudo subrepit? Numquid
lassitudo ad somnum trahit? Nulla mors, nulla
lis: ibi pax, quies, gaudium, justitia. Nullus
intrat inimicus, nullus labitur amicus. Quæ ibi
quies? Si cogitemus, et adtendamus ubi simus,
et ubi nos futuros esse promisit qui mentiri ne-
scit, ex ipsa ejus promissione invenimus in qua

sumus tribulatione. Hanc tribulationem nemo
invenit, nisi qui quæsierit. Sanus es, vide si mi-
ser es: nam facile est ut qui ægrotat, sentiat se
miserum: quando sanus es, vide si miser es;
qui cum Deo nondum es. Tribulationem et dolo- Psal. 114. 3.
rem inveni, et nomen Domini invocavi. *Immola*
ergo *Deo sacrificium laudis*. Lauda promitten-
tem, lauda vocantem, lauda exhortantem, lauda
adjuvantem: et intellige in qua tribulatione po-
situs es. Invoca, erueris, (a) glorificabis, per- a
manebis.

23. Videte autem quod sequitur, Fratres mei.
Jam enim nescio quis, quia dixerat illi Deus,
Immola Deo sacrificium laudis, et hoc quodam
modo vectigal indixerat, meditabatur sibi, et di-
cebat, Surgam quotidie, pergam ad Ecclesiam,
B dicam unum hymnum matutinum, alium vesper-
tinum, tertium aut quartum in domo mea, quo-
tidie sacrifico sacrificium laudis, et immolo Deo
meo. Bene facis quidem, si hoc facis: sed vide
ne jam securus sis, quia jam hoc facis, et forte
lingua tua Deum benedicat, et vita tua Deo ma-
ledicat. O popule meus, dicit tibi Deus deorum
Dominus qui locutus est, vocans terram a solis
ortu usque ad occasum, quamvis adhuc inter zi- Matth. 13. 25.
zania constitutus sis, *immola sacrificium laudis*
Deo tuo, et redde illi preces tuas: sed vide ne
vivas male, et cantes bene. Quare hoc? *Peccatori*
enim *dicit Deus, Ut quid tu enarras justitias* v. 16.
meas, et assumis Testamentum meum per os
tuum? Videtis Fratres, cum quo tremore ista di-
camus. Assumimus Testamentum Dei per os no-
C strum, et prædicamus vobis eruditionem et ju-
stitias Dei. Et quid dicit peccatori Deus? *Ut quid*
*tu?** Prohibet ergo prædicatores peccatores? Et * subaud. enarras etc.
ubi est illud, Quæ dicunt facite, quæ autem fa-
ciunt, facere nolite? Ubi est illud, Sive veritate Matth 23.3.
sive occasione Christus annuntietur? Sed hæc Philip. 1. 18.
dicta sunt, ne timeant qui audiant a quocumque
audiant: non ut securi sint qui dicunt bona, et
faciunt mala. Modo ergo Fratres vos securi estis:
si bona auditis, (b) Deum auditis, per quemlibet b
audiatis. Sed noluit Deus sine correptione dimit-
tere illos qui dicunt; ne hoc solo quod dicunt,
securi sibi obdormiscant in mala vita, et dicant
sibi, Neque enim perdet nos Deus, per quorum
os voluit tanta bona dici populo suo. Immo vero
audi quod dicis, quicumque dicis; et qui vis te
D audiri, prior te audi; et dic quod dicit in alio
Psalmo quidam, Audiam quid loquatur in me Do- Psal. 84. 9.
minus Deus, quoniam loquetur pacem populo
suo. Qualis ergo ego, qui non audio quod in me
loquitur, et volo ut alii audiant quod per me lo-
quitur? Audiam prior, audiam, maximeque au-
diam quod loquitur in me Dominus Deus, quo-
niam loquetur pacem populo suo. Audiam, et ca- 1.Cor. 9 27
stigem corpus meum, et servituti subjiciam, ne
forte aliis prædicans, ipse reprobus inveniar. *Ut*
quid tu enarras justitias meas? Ut quid tibi
quod tibi non prodest? Admonet illum ut audiat:

(a) Sic potiores MSS. At editi, *glorificaberis*.

(b) Plures MSS. *Dei sunt*. Nonnulli, *Dei auditis*.

non ut deponat prædicationem, sed ut assumat obedientiam. Tu vero ut quid *assumis Testamentum meum per os tuum?*

v. 17. 24. *Tu vero odisti eruditionem.* Odisti disciplinam. Quando parco, cantas et laudas; quando castigo, murmuras: quasi quando parco, sim Deus tuus; et quando castigo, non sim Deus tuus. Apoc. 3. 19. Ego quos amo, arguo et castigo. *Tu vero odisti eruditionem: et projecisti sermones meos post te.* Quæ dicuntur per te, projicis post te. *Et projecisti sermones meos post te:* ubi non videantur a te, sed onerent te. *Et projecisti sermones meos post te.*

v. 18. 25. *Si videbas furem, concurrebas ei, et cum adulteris portionem tuam ponebas.* Ne forte diceres, Non feci furtum, non feci adulterium. Quid si placuit tibi qui fecit? Nonne ipso placito concurristi? Nonne portionem tuam cum illo qui fecit, laudando posuisti? Hoc est enim, Fratres, concurrere cum fure, et ponere cum adultero Psal. 9. vel 10. 3. portionem tuam: quia etsi non facis, et laudas quod fit, adstipulator es facti; quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicetur. Non facis mala, laudas mala facientes. Hoc enim parvum malum est? *Cum adulteris portionem tuam ponebas.*

v. 19. 26. *Os tuum abundavit malitia, et lingua tua amplexa est dolositatem.* Malevolentiam et dolositatem, Fratres, quorumdam hominum dicit, qui per adulationem, quamvis sciant mala esse quæ audiunt, ne offendant eos a quibus audiunt, non solum non reprehendendo, sed tacendo consentiunt. Parum est, quia non dicunt, Male fecisti: sed dicunt, et bene fecisti: et norunt malum esse: sed abundat os eorum malitia, et lingua eorum amplexatur dolositatem. Dolositas quid. Dolositas est fraus quædam in verbis, aliud promendi, aliud sentiendi. Non ait, Lingua tua admisit dolositatem, aut, perpetravit dolositatem, sed ut ostenderet tibi quamdam delectationem in ipso malo factu, *amplexa est*, dixit. Parum est quia facis, et delectaris: laudas in promtu, irrides apud te. Præcipitas hominem incaute vitia sua proferentem, et an sint vitia nescientem; tu qui scis vitium a esse, (*a*) non dicis, Quo irruis? Si illum videres ambulare incautum in tenebris, ubi tu puteum esse scires, et taceres, qualis esses? nonne inimicus deputareris animæ ejus? Et tamen si in puteum caderet, non anima, sed corpore moreretur. Præcipitat se in vitia sua, prædicat apud te mala facta sua; tu nosti mala esse, et laudas, et irrides apud te. O si convertatur aliquando ad Deum ille quem irrides, et quem corripere noluisti, et dicat, Confundantur qui dicunt mihi, Psal. 39. 4. Euge, euge. *Et lingua tua amplexa est dolositatem.*

v. 20. 27. *Sedens adversus fratrem tuum detrahebas.* Et ipsum *sedens* ad hoc pertinet quod superius dixit, *amplexa est*. Qui enim stans aut transiens facit, non cum voluptate facit: qui vero ad hoc sedet, quantum otium quærit ut faciat? *Sedens* A *adversus fratrem tuum detrahebas:* ipsam detractionem malam diligenter faciebas, sedendo faciebas; volebas ibi occupari, amplexabaris malum tuum, osculabaris dolum tuum. *Sedens adversus fratrem tuum detrahebas: et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* Quis est *filius matris?* nonne frater? Hoc ergo repetere voluit, quod superius dixerat, *fratrem tuum*. An aliquam distinctionem nobis intelligendam insinuavit? Plane Fratres, puto esse distinguendum. Frater adversus fratrem detrahit, verbi gratia, ut puta quasi firmus et alicujus jam momenti doctor et doctus, detrahit fratri suo, forte bene docenti et bene ambulanti: est autem alius infirmus, adversus illum ponit scandalum hunc detrahendo. Etenim cum detrahitur bonis ab his B qui videntur alicujus momenti esse et docti esse, in scandalum cadunt infirmi, qui adhuc nesciunt judicare. Ideo infirmus ille *filius matris* dictus est, nondum patris, adhuc lacte indigens et uberibus adhærens. Portatur adhuc sinu matris Ecclesiæ, non valet accedere ad solidum cibum mensæ patris sui, sed de ubere matris victum trahit, ignarus judicandi, quoniam adhuc animalis atque carnalis est. Spiritalis enim omnia dijudicat, animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, quoniam stultitia est illi. Talibus dicit Apostolus, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: neque enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Mater vobis fui: quomodo dicitur alio lo- C co, Factus sum parvulus in medio vestrum, tamquam nutrix fovens filios suos. Non nutrix nutriens filios alienos, sed nutrix fovens filios suos. Sunt enim matres quæ cum pepererint, dant nutricibus: illæ quæ pepererunt, non fovent filios suos, quia nutriendos dederunt; illæ autem quæ fovent, non suos fovent, sed alienos: iste vero ipse pepererat, ipse fovebat, nulli nutrici quem pepererat committebat; dixerat enim, Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Fovebat ergo, et lactabat. Erant autem quidam quasi docti et spiritales qui Paulo detraherent. Epistolæ quidem, ajunt, graves et fortes sunt, præsentia autem corporis infirma, et sermo contemtibilis: dicit ipse in Epistola sua quosdam detractores suos ista dixisse sedebant, et adversus D fratrem suum detrahebant, et adversus lactandum illum filium matris suæ ponebant scandalum. Merito fecerunt ipsi matri ut iterum parturiret. *Et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.*

1. Cor. 2. 14. » » 1. Cor. 3. 1. » » » » 1. Thess. 2. 7. Gal. 4. 19. 2. Cor. 10. 10.

v. 21. 28. *Hæc fecisti, et tacui.* Ideo veniet Dominus Deus noster, et non silebit. Modo, *Hæc fecisti, et tacui.* Quid est, *tacui?* A vindicta supersedi, severitatem meam distuli, patientiam tibi prolongavi, pœnitentiam tuam diu exspectavi. *Hæc fecisti, et tacui.* Ego autem cum ad hoc exspectarem ut te pœniteret, secundum Apostolum dicentem, Tu autem secundum duritiam cordis tui, Rom. 2. 5.

(*a*) Sic MSS. At editi, *non dicis corruisse illum.*

» et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die
» iræ et revelationis justi judicii Dei. *Suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis.* Parum est quia mala facta tua placent tibi, placere putas et mihi. Deum quia non pateris ultorem, vis tenere participem, et tamquam corruptum judicem prædæ socium vis habere. *Suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis:* dum non vis tu
Matth. 5. 48. mihi esse similis. Estote enim, inquit perfecti,
» sicut et Pater vester qui in cœlis est, qui facit
» solem suum oriri super bonos et malos. Hunc tu imitari noluisti, qui donat bona et malis, ut sedens detrahas et bonis. *Suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis. Arguam te*, Quando Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit, *arguam te*. Et quid tibi faciam arguendo te? quid tibi faciam? Modo te non vides, facio ut videas te. Quia si videres te, et displiceres tibi, placeres mihi: quia vero non te videns placuisti tibi, displicebis et mihi et tibi; mihi, cum judicaberis; tibi, cum ardebis. Quid enim tibi faciam, inquit? *Constituam te ante faciem tuam.* Quid enim vis latere teipsum? In dorso tuo tibi es, non te vides: facio ut te videas; quod post dorsum posuisti, ante faciem ponam; videbis fœditatem tuam, non ut corrigas, sed ut erubescas. Jam quia dicit ista, Fratres, desperandus est ille cui dicitur? Nonne ille civitas de qua dictum est,
Jona 3. 4. Triduum, et Ninive evertetur, intra triduum idonea fuit converti, orare, plangere, de pœna imminenti misericordiam promereri? Audiant ergo qui tales sunt, dum licet audire et tacentem. Veniet enim, et non silebit, et arguet, quando correctioni locus nullus erit. *Statuam te*, inquit, *ante faciem tuam.* Modo ergo tu fac, quisquis talis es, quod tibi minatur facere Deus. Tolle te a tergo tuo, ubi te videre non vis, dissimulans a factis tuis, et constitue te ante te. Adscende tribunal mentis tuæ, esto tibi judex, torqueat te timor, erumpat a te confessio, et dic Deo tuo. Quo-
Psal. 50. 5. niam iniquitatem meam ego cognosco, et deli-
» ctum meum ante me est semper. Quod erat post te, fiat ante te: ne tu ipse postea a Deo judice fias ante te, et non sit quo fugias a te.

29. *Intelligite autem hæc qui obliviscimini Deum.* Videte quia clamat, et non tacet, (*a*) non parcit. Oblitus eras Dominum, non cogitabas de vita tua mala. Intellige quia oblitus es Dominum. *Nequando rapiat sicut leo, et non sit qui eruat.* Quid est, *sicut leo?* Sicut fortis, sicut potens, sicut ille cui nemo resistere potest. Ad hoc retulit, ut diceret *leo*. Ponitur enim in laude, ponitur et in vituperatione. Dictus est leo diabo-
1. Pet. 5. 8. lus: Adversarius vester, ait, tamquam leo rugiens circumit quærens quem devoret. Numquid quia ille leo dictus est propter immanem sævitiam, Christus non dicitur leo propter ingentem fortitudinem? Et ubi est illud, Vicit leo de tribu
Apoc. 5. 5. Juda? Intendat paululum Caritas Vestra adhuc modicum quod restat: obsecro vos, ut excutiatis fatigationem; aderit ille qui vobis usque ad hanc horam vires dedit. Paulo ante dixerat, tamquam indicens nobis, ut audistis, vectigal quoddam laudis suæ: Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo preces tuas. Postea autem, Pec- v. 14
catori autem dixit Deus, Ut quid tu enarras ju- v. 16
stitias meas, et assumis Testamentum meum per os tuum? Tamquam diceret ei, Nihil tibi prodest quod laudas: ego indixi laudis sacrificium illis qui bene vivunt: eis enim prodest quod laudant; tu autem si laudas, nihil tibi prodest: ut quid me laudas? Non est speciosa laus in ore peccatoris. Eccle. 15. 9
Postea concludit quasi ad utrumque, et arguens malos qui obliviscuntur Deum, ait, *Intelligite hæc qui obliviscimini Deum, nequando rapiat sicut leo, et non sit qui eruat.*

30. *Sacrificium laudis glorificabit me.* Quo- v. 15
modo *sacrificium laudis glorificabit me?* Certe nihil prodest malis sacrificium laudis, quia assumunt Testamentum per os suum, et faciunt damnanda quæ displicent oculis tuis. Prorsus, inquit, et illis hoc dico, *Sacrificium laudis glorificabit me.* Jam putabas tibi laudem non prodesse: lauda, proderit tibi. Si enim male vivis Gratiæ tribuendum quod bene vivitur.
et bona dicis, nondum laudas: sed rursus si cum cœperis bene vivere, meritis tuis tribuas quod bene vivis, nondum laudas. Nolo te esse latro- Lucæ 23. 39
nem insultantem cruci Domini: sed nec te illum Lucæ 18. 11.
volo esse in templo jactantem merita sua, et occultantem vulnera sua. Si fueris iniquus et perseverans in illa iniquitate, non dico tibi, non proderit laus; sed, non me laudas, laudem istam esse non deputo: rursus si fueris quasi justus, (nam nemo justus nisi humilis et pius,) et de justitia tua inflatus incesseris, et alios in tua comparatione contempseris, et superextuleris te tamquam glorians de meritis tuis, non me laudas. Nec ille me laudat, qui male vivit; nec ille me laudat, qui quasi de suo bene vivit. Sed numquid ille Pharisæus, quasi de suo talis erat, cum
diceret, Gratias tibi ago, quia non sum sicut ce- Ibidem.
teri homines? Gratias Deo agebat ex eo quod bonum in se habebat. Quamvis ergo aliquid bonum in te sit, quamvis jam intelligas non ex te esse quod bonum est, sed a Deo te accepisse: tamen in eo ipso, si te extuleris super alium non habentem, invidus teoeris, nondum laudator meus eris. Primo ergo corrigere a via pessima, incipe vivere bene: intellige quia non corrigeris nisi dono Dei: a Domino enim gressus hominis Psal. 36. 23.
diriguntur. Hoc cum intellexeris, fave et aliis, ut sint quod et tu es: quia hoc eras et tu, quod illi sunt. Fave quantum potes, et noli desperare; non enim usque ad te dives est Deus. Non ergo laudat, qui male vivendo offendit Dominum; non laudat, qui cum jam cœperit bene vivere, de suo putat esse quod bene vivit, non acceptum a Deo: nec ille laudat, qui cum sciat se quod bene vivit accepisse a Deo, tamen usque ad se vult esse divitem Deum. Ille itaque qui dicebat, Gratias tibi Lucæ 18. 11.
ago Deus, quod non sum sicut ceteri homines, »
injusti, raptores, adulteri, sicut et Publicanus »

(a) Aliquot MSS. *eum parcit.*

iste; nonne ibi habebat unde diceret, Dona et Publicano huic quod mihi donasti, supple et mihi
Psal. 69. 6. quæ nondum dedisti? Sed jam quasi saturatus ructabat: non dicebat, Ego autem egenus et pau-
Lucæ 18. 13. per: quod dicebat Publicanus ille, Domine propitius esto mihi peccatori. Ideo descendit justificatus Publicanus, magis quam ille Pharisæus. Ergo audite, qui bene vivitis, audite qui male vivitis; *Sacrificium laudis glorificabit me.* Nemo mihi offert hoc sacrificium laudis, et malus est. Non dico, Non hoc mihi offerat malus; sed, nemo mihi hoc offert malus. Qui enim laudat, bonus est: quia si laudat, etiam bene vivit, quia si laudat, non solum lingua laudat, sed et vita cum lingua consentit.

31. *Sacrificium laudis glorificabit me: et ibi via est, qua ostendam illi salutare Dei.* In sacrificio laudis *via est, qua illi ostendam salutare Dei.* Quod est *salutare Dei?* Christus Jesus. Et quomodo in sacrificio laudis nobis ostenditur Christus? Quia Christus cum gratia venit ad nos.
Gal. 2. 20. Hæc dicit Apostolus: Vivo autem jam non ego,
» vivit vero in me Christus: quod autem in carne
» vivo, in fide vivi Filii Dei, qui me dilexit et tradi-
» dit semetipsum pro me. Agnoscant ergo peccatores quia non opus esset medicus, si sani es-
Matth. 9. 12. sent. Etenim Christus pro impiis mortuus est.
Rom. 5. 6. Cum ergo agnoscunt impietates suas, et primo
Lucæ 18. 13. imitantur Publicanum illum dicentem, Domine propitius esto mihi peccatori, ostendunt vulnera, implorant medicum; et quia non se laudant, sed reprehendunt se, ut qui gloriatur non in se, sed
1. Cor. 1. 31. in Domino glorietur, agnoscunt caussam adventus Christi, quia ideo venit ut peccatores salvos
1. Tim. 1. 15. faceret: quia Jesus Christus venit, inquit, in
» hunc mundum peccatores salvos facere, quorum
» primus ego sum. Proinde illos Judæos, de opere
Gal. 5. 4. suo gloriantes, sic arguit idem Apostolus, ut eos diceret ad gratiam non pertinere, qui meritis et operibus suis mercedem deberi arbitrabantur. Qui ergo ad gratiam se scit pertinere quod est Christus, et quod est Christi, novit, quia indiget gratia. Si gratia vocatur, gratis datur; si gratis datur, nulla merita tua præcesserunt ut detur. Nam si præcesserunt merita tua, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si ergo dicis præcessisse merita tua, te vis
Rom. 4. 4. laudari, non Deum: ideo non agnoscis Christum, qui venit cum gratia Dei: Converte ergo te ad merita tua, vide illa mala fuisse, ut non tibi deberetur nisi supplicium, non præmium. Et cum videris quid tibi per meritum debeatur, agnoscis quid per gratiam donetur; et sacrificio laudis glorificas Deum. Ibi est enim via, in qua noveris Christum salutare Dei.

IN PSALMUM L.

* Sermo ad populum Carthaginensem. V. infra n. 11.

* ENARRATIO.

1. MULTITUDINIS hujus nec frequentia fraudanda est, nec infirmitas oneranda. Silentium petimus et quietem, ut vox nostra post
A hesternum laborem possit aliquantis viribus perdurare. Credendum est, Caritatem Vestram non ob aliud hodierno die copiosius convenisse, nisi ut oretis pro eis quos absentes facit alienus et perversus affectus. Neque enim loquimur de Paganis, neque de Judæis, sed de Christianis: neque de his adhuc Catechumenis, sed de multis etiam baptizatis, a quorum lavacro nihil distatis, et eorum tamen cordi dissimiles estis. Quam multos enim hodie fratres nostros cogitamus et plangimus ire in vanitates et insanias mendaces,
negligere quo vocati sunt. Qui si forte in ipso Psal. 39. 5.
circo aliqua ex caussa expavescant, continuo se signant, et stant illic portantes in fronte, unde abscederent, si hoc in corde portarent. Deprecanda est misericordia Dei, ut donet intellectum
B ad ista damnanda, et affectum ad fugienda, et misericordiam ad ignoscenda. Opportune ergo de pœnitentia Psalmus hodie cantatus est. Loquamur et cum absentibus: erit ad eos vox nostra memoria vestra. Ne saucios et languidos negligatis, sed ut facilius sanetis, sani permanere debetis. Corrigite arguendo, consolamini alloquendo, exemplum præbete bene vivendo, aderit eis qui adfuit et vobis. Non enim vobis jam ista pericula prætergressis, fons misericordiæ Dei præcisus est. Qua venistis, venient; qua transistis, transibunt. Molestum est quidem, et nimium periculosum, immo perniciosum, et pro certo exitiabile, quod scientes peccant. Aliter enim ad has vanitates currit qui vocem Christi contemnit, aliter ille qui novit quid fugiat. Sed
C nec de talibus desperari debere, iste Psalmus ostendit.

2. Inscribitur enim titulus ejus: *Psalmus ipsi* v. 1.
David, * *cum venit ad eum Nathan propheta*, v. 2.
quando intravit ad Bersabee. Bersabee erat mulier uxor aliena. Cum dolore quidem dicimus, et tremore, sed tamen Deus noluit taceri, quod voluit scribi. Dicam ergo non quod volo, sed quod cogor; dicam non exhortans ad imitationem, sed instruens ad timorem. Hujus mulieris uxoris alienæ pulchritudine captus rex et propheta Da-
vid, ex cujus semine secundum carnem Dominus Rom. 1. 3.
venturus erat, adulteravit eam. Hoc in isto Psalmo non legitur, sed in titulo ejus apparet; in li-
bro autem Regnorum plenius legitur. Utraque 2. Reg. 11.
Scriptura canonica est, utrique sine ulla dubita-
D tione a Christianis fides adhibenda est. Commissum atque conscriptum est. Hujus etiam mari-
tum in bello occidendum curavit: homicidio au- 2. Reg. 12. 1.
xit adulterium: et post hoc factum missus est ad eum Nathan propheta, missus a Domino, qui eum argueret de tanto commisso.

3. Quid caveant homines, diximus; quid vero si lapsi fuerint imitentur, audiamus. Multi enim cadere volunt cum David, et nolunt surgere cum David. Non ergo cadendi exemplum propositum est, sed si cecideris, resurgendi. Attende, ne cadas. Non sit delectatio minorum lapsus majorum, sed sit casus majorum tremor minorum. Ad hoc propositum est, ad hoc scriptum est, ad hoc in Ecclesia sæpe lectum atque cantatum:

audiant qui non ceciderunt, ne cadant; audiant qui ceciderunt, ut surgant. Tanti viri peccatum non tacetur, prædicatur in Ecclesia. Audiunt [a] male (*a*) audientes, et quærunt sibi patrocinia peccandi: adtendunt unde defendant quod committere paraverunt, non unde caveant quod non commiserunt, et dicunt sibi: Si David, cur non et ego? Inde anima iniquior, quæ cum propterea fecerit, quia David fecit, ideo pejus quam David fecit. Dicam hoc ipsum, si potero, planius. David nullum sibi ita ad exemplum proposuerat, ut tu: ceciderat lapsu cupiditatis, non patrocinio sanctitatis: tu tibi tamquam sanctum præponis ut pecces, non imitaris ejus sanctitatem, sed imi- [b] taris ruinam. Hoc (*b*) amas in David, quod in se odit David: præparas te ad peccandum, disponis peccare: librum Dei ut pecces inspicis: Scripturas Dei ad hoc audis, ut facias quod displicet Deo: hoc non fecit David; correptus est per Prophetam, non lapsus est in Propheta. Alii vero [c] audientes salubriter, in casu (*c*) fortis metiuntur infirmitatem suam; et quod damnat Deus devitare cupientes, ab adspectu securo abstinent oculos: non eos defigunt in pulcritudine carnis alienæ, nec seipsos faciunt de perversa simplicitate securos, non dicunt, Bono animo adtendi, benigne adtendi, de caritate diu adspexi. Proponunt enim sibi casum David, et ad hoc illum magnum vident cecidisse, ut parvi nolint videre unde possint cadere. Reprimunt enim oculos a petulantia, non se facile adjungunt, non miscent se mulieribus alienis, non levant oculos faciles ad aliena meniana, ad aliena solaria. De longe enim vidit [2 Reg. 11.3] David illam, in qua captus est. Mulier longe, libido prope. Alibi erat quod videret, in illo unde caderet. Adtendenda est ergo hæc infirmitas car- [Rom. 6. 12.] nis recordanda sunt verba Apostoli, Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore. Non dixit, non sit; sed, non regnet. Inest peccatum, cum delectaris; regnat, si consenseris. Carnalis delectatio, præsertim usque ad illicita et aliena progrediens, frenanda est, non relaxanda; imperio domanda, non in imperio collocanda. Adtende securus, si non habes unde movearis. Sed respondes, Fortiter teneo. Numquid tu fortior quam David?

4. Admonet etiam tali exemplo, non se quemquam debere extollere in prosperis rebus. Multi enim res adversas timent, res prosperas non timent. Periculosior est res prospera animo, quam adversa corpori. Prius corrumpit prospera, ut inveniat quod frangat adversa. Fratres mei, adversus felicitatem acrius vigilandum est. Propterea videte quemadmodum eloquium Dei in no- [Psal. 2. 11.] stra felicitate tollat nobis securitatem: Servite, inquit, Domino in timore, et exsultate ei cum tremore. In exsultatione, ut gratias agamus; in [1 Reg. 24. 5. et 26. 9.] tremore, ne cadamus. Hoc peccatum non fecit [A] David, cum persecutorem Saulem pateretur. Quando David sanctus Saulem inimicum patiebatur, quando illius persecutionibus agitabatur, quando per diversa fugiebat, ne in manus ejus incideret, non concupivit alienam, non adulterata uxore occidit virum. Erat in infirmitate tribulationis suæ tanto in Deum interior, quanto miserior videbatur. Utile quiddam est tribulatio; utile medici ferramentum (*d*), quam diaboli ten- [d] tamentum. Factus est securus devictis hostibus, pressura caruit, tumor excrevit. Valet ergo hoc exemplum ad id, ut timeamus felicitatem. Tribulationem, inquit et dolorem inveni et nomen [Psal. 114. 3.] Domini invocavi.

5. Sed factum est: dixerim hæc eis qui non commiserunt, ut vigilent custodire integritatem [B] suam, et cum adtendunt magnum cecidisse, parvi timeant. Si vero aliquis jam lapsus hæc audit, et aliquid in conscientia mali tenens; verba Psalmi hujus advertat: adtendat quidem vulneris magnitudinem, sed non desperet medici majestatem. Peccatum cum desperatione, certa mors. Nemo ergo dicat, Si jam aliquid mali feci, jam damnandus sum: Deus malis talibus non ignoscit, cur non addo peccata peccatis? Fruar hoc sæculo in voluptate, in lascivia, in cupiditate nefaria: jam perdita spe reparationis, vel hoc habeam quod video, si non possum habere quod credo. Iste ergo Psalmus, sicut cautos facit eos qui non ceciderunt, (*e*) sic desperatos esse non [e] vult qui ceciderunt. Quisquis peccasti, et dubitas agere pœnitentiam pro peccato tuo desperando salutem tuam, audi, David gementem. Ad [C] te Nathan propheta non est missus, ipse David ad te missus est. Audi eum clamantem, et simul clama; audi gementem, et congemisce; audi flentem, et lacrymas junge; audi correctum, et condelectare. Si tibi non potuit intercludi peccatum, spes veniæ non intercludatur. Missus est [2 Reg. 12.1.] ad istum virum Nathan Propheta, adtende (*f*) re- [f] gis humilitatem. Non respuit verba præcipientis, non dixit, Audes mihi loqui regi? Rex sublimis Prophetam audivit, plebs ejus humilis Christum audiat.

6. Audi ergo hæc, et dic cum illo: *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* [v. 3.] Qui magnam misericordiam deprecatur, magnam miseriam confitetur. Quærant parvam [D] misericordiam tuam, qui nesciendo peccaverunt: *Miserere*, inquit, *mei secundum magnam misericordiam tuam*. Subveni gravi vulneri secundum magnam medicinam tuam. Grave est quod habeo, sed ad Omnipotentem confugio. De meo tam lethali vulnere desperarem, nisi tantum medicum reperirem. *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam: et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Quod ait, *dele iniquitatem meam*,

(a) Editi, *male viventes*. At MSS. magno consensu ferunt, *male audientes*; intellige vel qui verbis castigantur, vel qui id exempli non salubriter audire solent.

(b) Plerique MSS. *Hoc ama in David, quod non in se odit David.*

(c) Sic præstantiores MSS. At editi, *in casu fortes*.

(d) Sic MSS. At Er. *tamquam contra diaboli tentamentum*. Lov. *tamquam diaboli tentamentum*.

(e) Decem MSS. *Ita erigit eos qui ceciderunt.*

(f) Plerique MSS. *Adtende regni superbiam.* Duo, *Adtende ne superbias.*

hoc est, *miserere mei Deus*. Et quod ait, *secundum multitudinem miserationum tuarum*, hoc est, *secundum magnam misericordiam tuam*. Quia magna est misericordia, multæ sunt misericordiæ; et de magna misericordia tua, multæ sunt miserationes tuæ. Adtendis contemtores ut corrigas, adtendis nescientes ut doceas, adtendis confitentes ut ignoscas. Fecit hoc nesciens?
1 Tim. 1. 13. Quidam fecerat aliqua, et multa mala fecerat, Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Iste David non posset dicere, Ignorans feci. Non enim ignorabat quantum mali esset contrectatio conjugis alienæ, et quantum malum esset interfectio mariti nescientis, et nec saltem irascentis. Consequuntur ergo misericordiam Domini qui ignorantes fecerunt; et qui scientes, consequuntur non qualemlibet misericordiam, sed magnam misericordiam.

v. 4. 7. *Magis magisque lava me ab injustitia mea*. Quid est, *Magis magisque lava?* Multum inquinatum. Magis magisque lava peccata scientis, qui abluisti peccata ignorantis. Nec sic desperandum de misericordia tua. *Et a delicto meo munda me*. Quo merito Medicus est, offer mercedem: Deus est, offer sacrificium. Quid dabis ut munderis? Vide enim quem invoces; justum invocas: odit peccata, si justus est; vindicat in peccata, si justus est; non poteris auferre a Domino Deo justitiam ejus: implora misericordiam sed adtende justitiam: misericordia est ut ignoscat peccanti, justitia est ut puniat peccatum. Quid ergo? Quæris misericordiam, peccatum impunitum remanebit? Responderit David, responderint lapsi, responderint cum David, ut misericordiam mereantur sicut David, et dicant, Non Domine, non erit impunitum peccatum meum: novi justitiam ejus, cujus quæro misericordiam: non impunitum erit, sed ideo nolo, ut tu me punias, quia ego peccatum meum punio: ideo peto ut ignoscas, quia ego agnosco.

v. 5. 8. *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et delictum meum coram me est semper*. Non posui post dorsum meum quod feci, non intueor alios oblitus mei, non affecto stipulam ejicere de oculo fratris mei, cum sit trabes in oculo meo: peccatum meum ante me est, non post me. Fuit
Matth. 7. 5. enim post me quando ad me missus est Propheta, et de ove pauperis similitudinem mihi propo-
2 Reg. 12. 2. suit. Ait enim Nathan Propheta ad David, Erat
» dives quidam habens plurimas oves, pauper an-
» tem vicinus ejus, habebat unam oviculam, quam
» in sinu suo et de suo cibo nutriebat: venit ho-
» spes diviti, nihil de grege suo abstulit, oviculam
» vicini pauperis concupivit, ipsam suo hospiti oc-
» cidit: quid dignus est? At ille profert iratus sen-
» tentiam: plane tunc rex nesciens ubi (a) captus esset, morte dignum divitem dixit, et ovem reddendam in quadruplum. Severissime atque justissime. Sed peccatum ejus nondum erat coram eo, post dorsum erat quod fecerat: suam iniquitatem nondum agnoscebat, et ideo alienæ non ignoscebat. Sed Propheta ad hoc missus, abstulit a dorso peccatum, et ante oculos posuit, ut videret illam sententiam tam severam in se esse prolatam. Ad secandum et sanandum vulnus cordis ejus, ferramentum fecit de lingua ejus. Hoc fecit Dominus Judæis, quando ad eum adulteram mulierem adduxerunt, proponentes laqueum tentationis, et in id quod proposuerant inciden-
tes. In adulterio, inquiunt, hæc mulier depreben- Johan. 8. 4. etc.
sa est, Moyses hujusmodi lapidari jussit, tu de
illa quid censes? tamquam bicipiti muscipula »
tentantes capere Sapientiam Dei, ut si juberet »
occidi, perderet mansuetudinis famam; si autem juberet dimitti, (b) incurreret, tamquam reprehensor legis, calumniam. Quid ergo respondit? Non ait, Occidite; non ait, Dimittite: sed ait,
Qui se scit sine peccato esse, primus in illam la- »
pidem jaciat. Justa lex, quæ jubet adulteram oc- »
cidi: sed hæc lex justa ministros habeat innocentes. Adtenditis quam adducitis, adtendite et qui estis. Illi hoc audito, unus post alterum discesserunt. Remansit adultera et Dominus, remansit vulnerata et medicus, remansit magna miseria et magna misericordia. Adducentes erubuerunt, nec veniam petiverunt: adducta confu-
sa est, et sanata. Ait illi Dominus, Mulier, nemo »
te condemnavit? Et illa, Nemo Domine. Et ille, »
Nec ego te condemnabo, vade, deinceps jam noli »
peccare. Numquid Christus fecit contra legem suam? Neque enim Pater ejus sine Filio dederat legem. Si cælum et terra et omnia quæ in eis sunt per ipsum facta sunt, lex sine Verbo Dei quomodo conscripta est? Non ergo Deus contra legem suam, quia nec imperator contra leges suas facit, quando confessis dat indulgentiam. Moyses minister legis, Christus promulgator legis: Moyses lapidat ut judex, Christus indulget ut rex. Misertus est ergo ejus Deus secundum magnam misericordiam suam, sicut hic rogat, sicut hic petit, sicut exclamat et dolet: quod illi adulteram offerentes facere noluerunt; vulnera sua ostendente medico cognoverunt, medicinam a medico non quæsierunt. Ita sunt multi quos peccare non pudet, agere pœnitentiam pudet. O incredibilis insania! De vulnere ipso non erubescis, de ligatura vulneris erubescis? Nonne nudum fœdius et putidius est? Confuge ergo ad medicum, age pœnitentiam, dic, *Iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum ante me est semper*.

9. *Tibi soli peccavi, et malignum coram te* v. 6.
feci. Quid est hoc? Coram hominibus enim non erat adulterata uxor aliena, et maritus occisus?
Nonne omnes noverant quod David fecerat? Quid 2. Reg. 11. 4. et 15.
est, *Tibi soli peccavi, et malignum coram te feci?* Quia tu solus sine peccato. Ille justus punitor, qui non habet quod in illo puniatur: ille justus reprehensor, qui non habet quod in illo reprehendatur. *Tibi soli*, inquit, *peccavi, et mali-*

(a) Plures MSS. *captivus esset*. Quidam, *captivus teneretur*.

(b) Sic MSS. Editi vero, *incurreret blasphemiam tamquam reprehensor legis calumniandus*.

gnum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. Cui dicat, Fratres, cui dicat, difficile est advertere. Deo utique loquitur, et manifestum est quomodo Deus Pater non est judicatus. Quid est, *Tibi soli peccavi, et malignum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris?* (a) Vide futurum judicem judicandum, judicandum a peccatoribus justum, et in eo vincentem, quia quod in illo judicaretur non erat. Solus enim in hominibus verum dicere potuit homo Deus: Si invenistis in me peccatum, dicite. Sed forte erat quod homines latebat, et non inveniebant illi quod

Johan. 14. 30. erat quidem, sed manifestum non erat? Alio loco ait, Ecce venit princeps mundi, acutus inspector omnium peccatorum: ecce, inquit, venit princeps mundi hujus, morte affligens peccatores præpositus mortis: invidia enim diaboli mors in-

Sap. 2. 24. travit in orbem terrarum. Ecce, inquit, venit » princeps mundi hujus: (dixit hæc proximus » passioni:) et in me nihil inveniet, nihil peccati, nihil morte dignum, nihil damnatione dignum. Et tamquam ei diceretur, Cur ergo moreris? Se- » quitur, et dicit, Sed ut sciant omnes quia volun- » tatem Patris mei facio, surgite, eamus hinc. Patior, inquit, indignus pro dignis, ut eos dignos faciam vita mea, pro quibus indigne patior mortem illorum. Huic itaque nullum habenti peccatum dicit in præsentia propheta David, *Tibi soli peccavi, et malignum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.* Superas enim omnes homines, omnes judices, et qui se putat justum, coram te injustus est: tu solus juste judicas, injuste judicatus, qui potestatem habes ponendi animam tuam, et potesta-

Johan. 10. 18. tem habes iterum sumendi eam. Vincis ergo cum judicaris. Omnes homines superas, quia plus es quam homines, et per te facti sunt homines.

10. *Tibi soli peccavi, et malignum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas*

v. 7. *cum judicaris.* * *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.* Tamquam diceretur, Vincuntur illi, qui fecerunt quod et tu David: non enim hoc parvum malum parvumque peccatum, adulterium et homicidium: quid illi qui ex quo nati sunt de ventre matris suæ, nihil tale fecerunt? etiam ipsis imputas aliqua peccata, ut ille omnes vincat cum

Peccatum originis. cœperit judicari? Suscepit personam generis humani David, et adtendit omnium vincula, propaginem mortis consideravit, originem iniquitatis

I. Reg. 16. 18. advertit, et ait, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.* Numquid David de adulterio natus erat, de Jesse viro justo et conjuge ipsius? Quid est quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur iniquitas ex Adam? (b) Etiam ipsum vinculum mortis cum ipsa iniquitate concretum est. Nemo nascitur nisi trahens pœnam, trahens

Job. 14. 5. sec. LXX. meritum pœnæ. Dicit et in alio loco Propheta, Nemo mundus in conspectu tuo, nec infans cu- » jus est unius diei vita super terram. Novimus enim et baptismo Christi solvi peccata, et baptismum Christi valere ad remissionem peccatorum. Si infantes omni modo innocentes sunt, Contra Pelagianos. cur matres ad Ecclesiam cum languentibus currunt? Quid illo baptismo, quid illa remissione dimittitur? Innocentem magis video flentem quam irascentem. Quid eluit baptismus? quid solvit illa gratia? Solvitur propago peccati. Quia si loqui tibi posset ille infans, diceret, et si jam intellectum haberet, quem habebat David, responderet tibi, Quid me adtendis infantem? Non quidem vides facinora mea: sed ego in iniquitate conceptus sum, *Et in peccatis mater mea me in utero aluit.* Præter hoc vinculum concupiscentiæ (c) carnalis natus est Christus sine masculo, ex virgine concipiente de Spiritu-sancto. Non potest iste dici in iniquitate conceptus, non potest dici, In peccatis mater ejus in utero eum aluit, cui dictum est, Spiritus-sanctus superveniet in te, et Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Lucæ 1. 35. Non ergo ideo in iniquitate concipiuntur homines, et in peccatis in utero a matribus aluntur, quia peccatum est misceri conjugibus; sed quia illud quod fit, utique fit de carne pœnali. Pœna enim carnis mors est, et utique inest ipsa mortalitas. Unde Apostolus non moriturum corpus dixit, sed mortuum: Corpus quidem mortuum est, inquit, propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam. Rom. 8. 10. Quomodo ergo sine vinculo peccati nascitur, (d) quod concipitur et seminatur de corpore mortuo propter peccatum? Opus hoc castum in conjuge non habet culpam, sed origo peccati trahit secum debitam pœnam. Non enim maritus, quia maritus est, mortalis non est, aut aliunde nisi peccato mortalis est. Erat enim et Dominus mortalis, sed non de peccato: suscepit pœnam nostram, et ideo solvit culpam nostram. Merito ergo in Adam omnes moriuntur, in Christo autem omnes vivificabuntur. 1. Cor. 15. 22. Per unum hominem enim, ait Apostolus, peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Rom. 5. 12. Definita est sententia: In Adam, inquit, omnes peccaverunt. Solus esse innocens infans potuit, qui de opere (e) Adam non natus est.

11. *Ecce enim veritatem dilexisti: incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* v. 8. *Veritatem dilexisti:* id est, impunita peccata etiam eorum quibus ignoscis, non reliquisti. *Veritatem dilexisti:* sic misericordiam prærogasti, ut servares et veritatem. Ignoscis confitenti, ignoscis, sed seipsum punienti: ita servatur misericordia et veritas; misericordia, quia homo liberatur; veritas, quia peccatum punitur. *Ecce enim veritatem dilexisti: incerta et occulta sapientiæ*

(a) Am. et Er. *Videte futurum judicem, judicatum a peccatoribus justum et in eo vincentem, quia quod in illo judicaretur non habuit, et qui eum miserat Pater. Erat enim solus verus. Et ideo solum verum in hominibus dicere potuit etc.*

(b) Aliquot MSS. *ex Adam, a quo ipsum vinculum etc.*

(c) Omnes prope MSS. *concupiscentiæ mortalis.*

(d) Plures MSS. *qui concernitur.* Alii, *qui concrescit.*

(e) Editi, *qui de opere in Adam non natus est.* Abest in a MSS.

tuæ manifestasti mihi. Quæ *occulta*? quæ *incerta*? Quia Deus ignoscit et talibus. Nihil tam occultum, nihil tam incertum. Ad hoc incertum Ninivitæ pœnitentiam egerunt. Dixerunt enim, quamvis post minas Prophetæ, quamvis post il-
Jonæ 3. 4. lam vocem, Triduo et Ninive subvertetur: dixerunt apud se petendam esse misericordiam: dixerunt ita apud se disceptantes, Quis novit, si Deus flectat in melius sententiam suam, et miseretur? Incertum erat, cum dicitur, Quis novit? De incerto pœnitentiam egerunt, certam misericordiam meruerunt: prostraverunt se in lacrymis, in jejuniis, in cilicio et in cinere prostraverunt se, gemuerunt, fleverunt, pepercit Deus. Stetit Ninive, an eversa est Ninive? Aliter quidem videtur hominibus, (a) et aliter visum est Deo. Ego autem puto impletum fuisse quod Propheta prædixerat. Respice quæ fuit Ninive, et vide quia eversa est; eversa in malo, ædificata in bono: sicut eversus Saulus persecutor, ædificatus Pau-
Act. 9. 4. lus prædicator. Quis non diceret civitatem istam, in qua nunc sumus, feliciter eversam, si omnes illi insani nugis suis desertis ad Ecclesiam compuncto corde concurrerent, Dei misericordiam de suis factis præteritis invocarent? Nonne diceremus, Ubi est illa Carthago? Quia non est quod erat, eversa est: sed si est quod non erat, ædi-
Jerem. 1. 10. ficata est. Ita dicitur Jeremiæ, Ecce dabo tibi eradicare, suffodere, evertere, disperdere, et rur-
Deut. 32. 39. sus ædificare, et plantare. Inde est vox illa Domini, Ego percutiam, et ego sanabo. Percutit putredinem facinoris, sanat dolorem vulneris. Faciunt medici cum secant, percutiunt et sanant; armant se ut feriant, ferrum gestant et curare veniunt. Sed quia peccata magna erant Ninivitarum, dixerunt, Quis novit? Hoc incertum patefe-
2. Reg. 12. 13. cerat Deus servo suo David. Cum enim dixisset, stante et arguente se Propheta, Peccavi: statim audivit a Propheta, id est, a Spiritu Dei qui erat in Propheta, Dimissum est tibi peccatum tuum. Incerta et occulta sapientiæ suæ manifestavit ei.

v. 8. 12. *Adsperges me*, inquit, *hyssopo, et mundabor*. Hyssopum herbam novimus humilem, sed medicinalem: saxo hærere radicibus dicitur. Inde in mysterio mundandi cordis similitudo assumta est. Apprehende et tu radicem dilectionis petram tuam: esto humilis in humili Deo tuo, ut sis excelsus in glorificato Deo tuo. Adspergeris hyssopo, humilitas Christi te mundabit. Noli herbam contemnere, vim medicamenti attende. Aliquid etiam dicam, quod a medicis solemus audire, vel experiri in ægrotis. Hyssopum dicunt purgandis pulmonibus aptum esse. In pulmone solet notari superbia: illic enim inflatio, illic an-
Act. 9. 1. helitus. Dicebatur de Saulo persecutore, tamquam de Saulo superbo, quod ibat ad vinciendos Christianos spirans cædem: anhelabat cædes, anhelabat sanguinem, nondum purgato pulmone. Audi et hic humiliatum, quia hyssopo purgatum:
Isai. 1. 18. *Adsperges me hyssopo, et mundabor: lavabis me*, id est, mundabis me: *et super nivem dealbabor*.

A Etsi fuerint, inquit, peccata vestra sicut phœnicium, tamquam nivem dealbabo. De talibus sibi exhibet Christus vestem sine macula et ruga. Proinde vestis ejus in monte, quæ tamquam nix Ephes. 5. 27.
dealbata effulsit, significavit Ecclesiam omni ma- Matth. 17. 2.
cula peccati mundatam.

13. Sed ubi humilitas ex hyssopo? Audi se-
quentia: *Auditui meo dabis exsultationem et læ-* v. 10.
titiam, et exsultabunt ossa humiliata. Auditui meo, inquit, *dabis exsultationem et lætitiam*: gaudebo audiendo te, non loquendo contra te. Peccasti, quid defendis te? Loqui vis: patere, audi, cede divinis vocibus, ne perturberis et amplius vulneraris: commissum est, non defendatur; in confessionem venias, non in defensionem. Adhi-
B bes te defensorem peccati tui, vinceris: non innocentem patronum adhibuisti, non est tibi utilis defensio tua. Quis es enim qui te defendas? Idoneus es tu ad accusandum te. Noli dicere, aut, Nihil feci; aut, Quid magnum feci; aut, Fecerunt et alii. Si faciendo peccatum nihil te dicis fecisse, nihil eris, nihil accipies: paratus est Deus dare indulgentiam, claudis contra te: ille paratus est dare, noli opponere obicem defensionis, sed aperi sinum confessionis. *Auditui meo dabis exsultationem et lætitiam.* Ipse donet ut dicam quod sentio. Feliciores sunt qui audiunt, quam qui loquuntur. Qui enim discit, humilis est: qui autem docet, laborat ut non sit superbus, ne male placendi affectus irrepat, ne Deo displiceat qui vult placere hominibus. Magnus tremor est in docente, Fratres mei, magnus tremor est no-
C ster in his vocibus nostris. Credite cordi nostro quod videre non potestis: scit ipse qui mitescat nobis, qui propitius sit nobis, cum quanto sub ille tremore ad vos loquimur. Cum autem ipsum aliquid suggerentem et docentem intus audimus, securi sumus, securi gaudemus: sub magistro enim sumus, illius gloriam quærimus, illum docentem laudamus: delectat nos veritas ejus intus, ubi nemo facit vel audit strepitum: ubi dixit iste esse lætitiam suam et exsultationem suam. *Auditui meo*, inquit, *dabis exsultationem et lætitiam.* Et ideo quis humilis, audit. Qui audit, qui vere audit et bene audit, humilis audit: gloris enim in illo est a quo audit quod audit. Postea quam dixit, *Auditui meo dabis exsultationem et lætitiam*: continuo demonstravit quid faciat au-
D ditio, *Exsultabunt ossa humiliata.* Humiliata sunt ossa, ossa audientis non habent fastum, non habent tumorem, quem in se vix vincit qui loquitur.
Inde et ille humilis magnus, quo in natis mulie- Matth. 11. 11.
rum nemo major surrexit, ille qui ita se humilia-
vit, ut se indignum diceret solvere corrigiam cal- Marc. 1. 7.
ceamenti Domini sui, Johannes ille Baptista, dans gloriam magistro suo, et ideo amico suo ait; cum Christus putaretur, et ex eo superbire posset, et se extendere; non enim ipse se dixerat Christum;
sed poterat accipere hominum errorem hoc pu- Lucæ 3. 15.
tantium, ultro istum honorem deferre volentium: sed respuit falsum honorem, ut inveniret ve-

(a) *et aliter visum est Deo.* Vox *Deo* abest a MSS.

n ram (*a*) gloriam: et vide humilitatem de sudito:
Johan. 3. 29. ait, Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi stat et audit eum. Stantem se fecit
et audientem, non cadentem et loquentem. Stat,
inquit, et audit eum. Audistis auditum, ubi est
exsultatio et lætitia? Continuo sequitur, Stat et
audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi. *Auditui meo dabis exsultationem et lætitiam,*
et exsultabunt ossa humiliata.

v. 11. 14. *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.* Jam enim exsultant
ossa humiliata, jam hyssopo mundatus, humilis
factus sum. *Averte faciem tuam*, non a me, sed
a peccatis meis. Alibi quippe orans dicit, Ne a-
Psal. 26. 9. vertas faciem tuam a me. Qui non vult a se averti faciem Dei, vult averti faciem Dei a peccatis suis. Peccatum enim unde se Deus non avertit, advertit: si advertit, animadvertit: *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates*
meas dele. Satagit de illo grandi peccato: plus
præsumit, omnes deleri vult iniquitates suas:
præsumit de medici manu, de magna illa misericordia, quam in principio Psalmi invocavit:
Omnes iniquitates meas dele. Avertit faciem Deus.
et sic delet; avertendo faciem peccata delet, advertendo scribit. Audisti avertendo delentem, au-
Psal. 33. 17. di advertendo, quid facientem? Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum: non delendo peccata eorum. Hic
autem quid rogat? *Averte faciem tuam a peccatis*
meis. Bene rogat. Ipse enim non avertit faciem a
peccatis suis, dicens, Quoniam peccatum meum ego cognosco. Merito rogas, et bene rogas, ut Deus
avertat faciem a peccato tuo, si tu inde non avertis faciem: si vero tu peccatum tuum in dorso
ponis, Deus ibi faciem ponit. Tu peccatum ante
faciem tuam converte, si vis ut inde Deus faciem
suam avertat; et sic securus rogas, et exaudit.

v. 11. 15. *Cor mundum crea in me Deus. Crea*, (*b*)
b non quasi novum aliquid institue, dicere voluit:
sed quia pœnitens orabat, qui commiserat aliquid, quod prius quam committeret innocentior
erat, ostendit quemadmodum dixerit, *Crea. Et*
c *spiritum rectum innova in visceribus meis.* (*c*)
Per factum, inquit, meum inveterata erat atque
curvata rectitudo spiritus mei. Dicit enim ex a-
Psal. 56. 7. lio Psalmo, Curvaverunt animam meam. Et quando se homo pronum facit ad terrenas concupiscentias, incurvatur quodammodo; cum autem
erigitur in superna, rectum fit cor ejus, ut bo-
Psal. 72. 1. nus illi sit Deus. Quam bonus enim Deus Israel
rectis corde! Proinde Fratres audite. Aliquando
Deus cui ignoscit in futuro sæculo, corripit eum
2. Reg. 12. 13. de peccato in isto sæculo. Nam et ipsi David,
cui dictum jam fuerat per Prophetam, Dimissum
est peccatum tuum, evenerunt quædam quæ minatus erat Deus propter ipsum peccatum. Nam
2. Reg. 15. 10. filius ejus Abessalon adversus eum cruentum bellum gessit, et in multis humiliavit patrem suum.
Ambulabat ille in dolore, in tribulatione humi-

A liationis suæ, ita subditus Deo, ut omnia justa
ei tribuens confiteretur quod nihil pateretur indigne, habens jam rectum cor cui non displicebat Deus. Injuriosum quemdam et in os sibi dura 2. Reg. 16. 6.
maledicta jacientem patienter audiebat, ex adversa parte, unum ex militibus qui erant cum
filio ejus impio. Et cum ille jaceret maledicta in
regem, iratus unus ex comitibus David voluit
ire et percutere eum; sed prohibetur a David.
Et quomodo prohibetur? Ut diceret, Deus illum
misit, ut mihi malediceret. Agnoscens culpam
suam, amplexus est pœnam suam, quærens gloriam non suam; Dominum laudans in eo quod Psal. 33. 2.
boni habebat, Dominum laudans in eo quod pa-
B tiebatur, benedicens Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore ejus. Tales sunt omnes recti corde: non hi perversi, qui se rectos
putant, et perversum Deum; qui quando aliquid
faciunt mali, gaudent; quando aliquid mali patiuntur, blasphemant; insuper positi in tribulatione et flagello dicunt de corde distorto, Deus,
quid tibi feci? Vere quia nihil Deo fecerunt, omnia enim sibi fecerunt: *Et spiritum rectum innova in visceribus meis.*

16. *Ne projicias me a facie tua.* Averte faciem v. 15.
tuam a peccatis meis: et *ne projicias me a facie*
tua. Cujus faciem timet, ipsius faciem invocat.
Ne projicias me a facie tua: et spiritum sanctum
tuum ne auferas a me. Est enim Spiritus-sanctus
in confitente. Jam ad donum Spiritus-sancti per- 4. Sent. dist. 17. Quid ergo.
C tinet, quia tibi displicet quod fecisti. Immundo
spiritui peccata placent, sancto displicent. Quamvis ergo adhuc veniam depreceris, tamen ex alia
parte quia tibi displicet malum quod commisisti,
Deo conjungeris: hoc enim et tibi displicet, quod
et illi. Jam duo estis ad expugnandam febrem
tuam, tu et medicus. Quia ergo non potest esse
confessio peccati et punitio peccati in homine a
seipso; cum quisque sibi irascitur, et sibi displicet, sine dono Spiritus-sancti non est. Nec ait,
spiritum sanctum tuum da mihi, sed *ne auferas*
a me. Et spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

17. *Redde mihi exsultationem salutaris tui* v. 14.
Redde quam habebam, quam peccando amiseram.
Redde mihi exsultationem salutaris tui: utique
Christi tui. Quis enim sine illo sanari potuit?
Quia et antequam de Maria nasceretur, in prin- Johan. 1. 1.
cipio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum,
D et Deus erat Verbum: et ita a sanctis patribus
dispensatio susceptæ carnis futura credebatur,
sicut a nobis facta creditur. Tempora variata
sunt, non fides. *Redde mihi exsultationem salutaris tui: et spiritu principali confirma me.* Nonnulli intellexerunt hic Trinitatem in Deo ipsum
Deum, excepta dispensatione carnis: quoniam Johan. 4. 24. Hieronymus in epist. ad Galat. c. 4. 5. 6.
scriptum est, Deus spiritus est. Quod enim non
est corpus, et tamen est, videtur restare ut spiritus sit. Intelligunt ergo hic nonnulli Trinitatem
dictam, in *spiritu recto* Filium, in *spiritu sancto*
Spiritum sanctum, in *spiritu principali* Patrem.

(a) MSS. excepto uno forte et altero ferunt, *veram gratiam.*

(b) Hic a MSS. abest particula *non.*

(c) Sic MSS. At editi, *Perfectum, inquit, in me spiritum fac esse. Inveterata erat etc.*

A Sive ergo hoc ita sit, sive spiritum rectum ipsius
hominis accipi voluit, dicens, *Spiritum rectum
innova in visceribus meis*, quem curvavi et di-
storsi peccando, ut jam Spiritus-sanctus ipse sit
spiritus principalis, quem et auferri a se noluit,
et eo se voluit confirmari, non est hæretica quæ-
libet sententia.

18. Sed videte quid adjungat: *Spiritu*, inquit,
principali confirma me. In quo *confirma*? Quia
ignovisti mihi, quia securus sum non mihi im-
putari quod donasti, ex hoc factus securus, at-
que ista gratia confirmatus, non ergo ingratus.
v. 15. Quid enim faciam? *Doceam iniquos vias tuas*. Do-
a ceam iniquos (*a*) ex iniquo, id est, qui fuerim et
ego iniquus, jam non iniquus, non a me ablato
Spiritu-sancto, et spiritu principali confirmatus,
B *doceam iniquos vias tuas*. Quas vias iniquos do-
cebis? *Et impii ad te convertentur*. Si peccatum
David impietati deputatur, non de se desperent
impii, quia pepercit Deus impio; sed si ad eum
convertantur, si vias ipsius discant: si autem
impietati non deputatur factum David, sed illa
proprie impietas dicitur apostatare a Deo, unum
Deum non colere, aut numquam coluisse, aut
quem colebat dimisisse, ad cumulum valet quod
ait, *Et impii ad te convertentur*. Ita plenus es
adipe misericordiæ, ut ad te conversis, non so-
lum quibuslibet peccatoribus, sed etiam impiis
Rom. 4. 5. non sit desperandum. *Et impii ad te converten-
tur*. Ut quid? Ut credentes in eum qui justificat
impium, deputetur fides eorum ad justitiam.
v. 16. 19. *Erue me de sanguinibus Deus, Deus sa-
C lutis meæ*. Expressit Latinus interpres verbo
minus Latino proprietatem tamen ex Græco. Nam
omnes novimus Latine non dici sanguines, nec
sanguina, tamen quia ita Græcus posuit plurali
numero, non sine caussa, nisi quia hoc invenit
b in prima lingua Hebræa, maluit (*b*) pius inter-
pres minus Latine aliquid dicere, quam minus
proprie. Quare ergo pluraliter dixit, *de sangui-
nibus*. In multis sanguinibus, tamquam in ori-
gine carnis peccati, multa peccata intelligi vo-
luit. Ad ipsa peccata respiciens Apostolus, quæ
veniunt de corruptione carnis et sanguinis ait,
1. Cor. 15. 50. Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.
Nam utique secundum fidem veram ejusdem Apo-
stoli, caro ista resurget, et ipsa merebitur incor-
Ibidem 53. ruptionem, dicente ipso, Oportet corruptibile
D hoc induere incorruptionem, et mortale hoc in-
duere immortalitatem. Quia ergo corruptio ista
de peccato est, ipsius nomine appellantur pecca-
ta: quemadmodum dicitur lingua et illud frustum
carnis et membrum quod in ore movetur, cum
verba distinguimus, et lingua quod per linguam
fit, sicut dicimus aliam linguam Græcam, aliam
Latinam: non enim caro diversa est, sed sonus.
Quomodo ergo dicitur lingua locutio quæ fit per
linguam: sic dicitur et sanguis iniquitas quæ fit
per sanguinem. Attendens ergo multas iniquita-

(a) Aliquot MSS. *ex iniquis*. Alii tres, *exiniquus*; ad-
scripta in margine nota hujusmodi, *Sic dicitur expæni-
tens qui pœnitens fuit et jam non est, et exconsul qui con-
sul fuit et modo non est*.

A tes suas, et illud superius. Et omnes iniquitates v. 11.
meas dele; et eas tribuens corruptioni carnis et
sanguinis, *Libera me*, inquit, *de sanguinibus*: hoc
est, Libera me ab iniquitatibus, munda me ab
omni corruptione. Incorruptionem enim deside- 1. Cor. 15. 50.
rat, qui dicit, *Libera me de sanguinibus*: quia
caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, ne-
que corruptio incorruptionem. *Erue me de san-
guinibus Deus, Deus salutis meæ*. Ostendit quia
cum fuerit salus perfecta in isto corpore, corru-
ptio in eo non erit, quæ intelligitur nomine car-
nis et sanguinis: ipsa est enim perfecta sanitas
corporis. Nam modo quomodo sanum est quod
labitur, quod indiget, quod habet perpetuam
quamdam ægritudinem famis et sitis? Hæc tunc 1. Cor. 6. 13.
non erunt: quia esca ventri, et venter escis, Deus
B autem et hunc et has evacuabit. Erit forma cor- 1. Cor. 15. 54.
poris perfecta ex Deo, absorpta morte in victo-
riam, nulla remanente corruptione, nulla subre-
pente defectione, nullis mutata ætatibus, nullo
labore lassata, (*c*) ut cibo fulciatur, et aliqua esca c
reficiatur. Sed non erimus sine esca et potu: ipse
erit cibus noster Deus et potus noster. Solus ille
cibus reficit nec deficit. *Libera me de sanguini-
bus Deus, Deus salutis meæ*. Modo enim jam in
ipsa salute sumus. Audi Apostolum: Spe enim Rom. 8. 24.
salvi facti sumus. Et vide quia de ipsa salute cor- Ibidem 23. etc.
poris dicebat: In nobismetipsis, inquit, ingemi-
scimus, adoptionem exspectantes, redemtionem
corporis nostri: spe enim salvi facti sumus: spes
autem quæ videtur, non est spes: quod enim vi-
det quis, quid sperat? Si autem quod non vide-
C mus speramus, per patientiam exspectamus. Qui
perseveraverit in finem, ipsa est illa patientia: Matth. 10. 22. et 24. 13.
hic salvus erit, ipsa est salus quam nondum ha-
bemus, sed habituri sumus. Nondum est res, sed
certa spes. *Et exsultavit lingua mea justitiam
tuam*.

20. *Domine labia mea aperies, et os meum an-* v. 17.
nuntiabit laudem tuam. Laudem tuam, (*d*) quia d
creatus sum; *laudem tuam*, quia peccans non
derelictus sum; *laudem tuam*, quia ut confiterer
admonitus sum; *laudem tuam*, quia ut securus
essem mundatus sum. *Labia mea aperies, et os
meum annuntiabit laudem tuam*.

21. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedis-* v. 18.
sem utique. In illo tempore erat David, quando
sacrificia victimarum animalium offerebantur
D Deo, et videbat hæc futura tempora. Non in his
vocibus non agnoscimus? Erant illa sacrificia fi-
gurata, prænuntiantia unum salutare sacrificium.
Nec nos dimissi sine sacrificio sumus, quod Deo
offeramus. Audi enim quid dicat curam gerens
pro peccato suo, et ignosci sibi volens malum
quod fecit: *Si voluisses*, inquit, *sacrificium, de-
dissem utique. Holocaustis non delectaberis*. Nihil
ergo offeremus? sic veniemus ad Deum? Et un-
de illum placabimus? Offer, sane in te habes quod
offeras. Noli extrinsecus thura comparare, sed

(b) Plerique MSS. *potius*.
(c) Editi: *ut nullo cibo fulciatur*. Abest *nullo* a MSS.
(d) In plerisque MSS. constanter, *laudem tuam quæ*.

Psal. 55.12. dic, In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi. Noli extrinsecus pecus quod mactes inquirere, habes in te quod occidas. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernit.* Prorsus spernit taurum, hircum, arietem: jam non est tempus ut hæc offerantur. Oblata sunt cum aliquid indicarent, cum aliquid promitterent, venientibus rebus promissis, promissiones ablatæ sunt. *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit.* Nostis quia excelsus est Deus: si te excelsum feceris longinquabit a te; si te humiliaveris, propinquabit ad te.

v. 19.

22. Videte quis iste sit: Unus videbatur deprecari David, videte hic imaginem nostram et typum Ecclesiæ. *Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion.* Huic Sion benigne fac. Quæ est Sion? Civitas sancta. Quæ est civitas sancta? Quæ abscondi non potest super montem constituta. Sion in speculatione, quia aliquid spectat quod sperat. Interpretatur enim Sion speculatio, et Jerusalem visio pacis. Agnoscitis ergo vos in Sion et in Jerusalem, si certi exspectatis spem futuram, et si pacem habetis cum Deo. *Et ædificentur muri Jerusalem. Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, et ædificentur muri Jerusalem.* Non sibi enim tribuat Sion aliqua merita sua: tu cum illa fac benigne, *Ædificentur muri Jerusalem*: munimenta construantur immortalitatis nostræ, in fide, et spe et caritate.

v. 20. Matth.5.14.

v. 21. 23. *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ.* Modo autem sacrificium pro iniquitate, spiritum contribulatum et cor humiliatum; tunc sacrificium justitiæ laudes solas. Beati enim qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te: hoc est enim sacrificium justitiæ. *Oblationes et holocaustomata.* Quæ sunt *holocaustomata?* Totum igne consumptum. Quando totum pecus imponebatur aræ igne consumendum, holocaustum dicebatur. Totos nos divinus ignis absumat, et fervor ille totos arripiat. Quis fervor? Nec est qui se abscondat a calore ejus. Quis fervor? De quo dicit Apostolus, Spiritu ferventes. Non tantum anima nostra absumatur ab illo divino igne sapientiæ, sed et corpus nostrum; (a) ut mereatur ibi immortalitatem; sic levetur holocaustum, ut absorbeatur mors in victoriam. *Oblationes et holocaustomata. Tunc imponent super altare tuum vitulos.* Unde *vitulos?* Quid ibi eliget? Innocentiam novæ ætatis, an libera colla a jugo legis?

Psal. 83. 5. Psal. 18. 7. Rom. 12.11.

24. Psalmus in nomine Christi, etsi forte non ut volumus, verumtamen ut potuimus, terminatus est. Restat paucis alloqui vos, Fratres, propter multa mala inter quæ vivimus. Neque enim viventes in rebus humanis, migrare possumus a rebus humanis. Cum tolerantia vivendum est nobis inter malos: quia cum mali essemus, cum tolerantia vixerunt boni inter nos. Non obliviscentes quid fuerimus, non desperabimus de his qui nunc sunt quod fuimus. Verumtamen Carissimi in tanta morum diversitate et tam detestabili corruptela, regite domos vestras, regite filios vestros, regite (b) familias vestras. Quomodo ad nos pertinet in Ecclesia loqui vobis, sic ad vos pertinet in domibus vestris agere, ut bonam rationem reddatis de his qui vobis sunt subditi. Amat Deus disciplinam. Perversa autem et falsa innocentia est, habenas laxare peccatis. Valde inutiliter, valde perniciose sentit filius patris lenitatem, ut postea Dei sentiat severitatem: et hoc non solus, sed cum dissoluto patre suo. Quid enim? Si ipse non peccat, et non facit quod filius ejus: ideo non debet ab ipsa nequitia filium prohibere? An forte ut videatur filio ejus quia et pater talia faceret, nisi senuisset? Peccatum quod tibi non displicet in filio tuo, delectat te; sed ætas deseruit, non cupiditas. Maxime Fratres mei filios vestros fideles adtendite, quos (c) fide dixistis ut baptizarentur. Sed forte negligit malus filius vel monita patris, vel objurgationem, vel severitatem: tu imple personam tuam, Deus de illo exigit suam.

IN PSALMUM LI.

* ENARRATIO. * Sermo ad populum.

1. Psalmus brevis est, de quo loquendum suscepimus Caritati Vestræ: sed titulum habet aliquantulum negotiosum. Patienter ergo sustinete nos, donec illum enodemus, ut possumus, quantum adjuverit Dominus. Neque enim passim prætereunda sunt hæc; quando quidem placuit fratribus, non tantum aure et corde, sed et stilo excipienda quæ dicimus: ut non auditorem tantum, sed et lectorem etiam cogitare debeamus. Nata est quidem occasio Psalmo huic ex re quadam gesta, quam vobis etiam fecimus recitari de libro Regnorum. Saul enim rex non ad permanendum electus a Domino, sed secundum populi cor durum et malum datus ad eorum correptionem, non ad utilitatem, secundum illam sententiam sanctarum Scripturarum, quæ ait de Deo, Qui regnare facit hominem hypocritam, propter perversitatem populi: cum ergo talis esset Saul, persequebatur David, in quo Deus præfigurabat regnum salutis æternæ, et quem Deus elegerat permansurum in semine suo; quando quidem futurus erat rex noster, rex sæculorum cum quo regnaturi sumus in æternum, ex semine ipsius David secundum carnem. Cum ergo David Deus elegisset, et prælegisset, et prædestinasset ad regnum, noluit et ipsum David ante regnum tenere, quam primo a persequentibus liberaret; ut etiam in hoc ipso figuraret nos, id est, corpus ejus, cujus corporis caput Christus. Porro enim si ipsum caput nostrum sine primo peracto

I. Reg. 8. 7. Job. 34. 30. I. Reg. 21.2. Rom. 1. 3. Coloss. 1.18.

(a) MSS. omittunt particulam *ut*: et ex iis nonnulli ferunt, *mereatur absumi ab immortalitate.*
(b) Quatuor MSS. *filios vestros.*
(c) Er et tres MSS. *fide genuistis.* Alii MSS. quatuor, *fidejussistis.* At Lov. *fidedixistis*: et sic melioris notæ MSS. Idem verbum adhibitum est supra in Enarrat. Ps. 36. serm. 3. n. 6.

labore in terra, in cælo regnare noluit, neque A
levare sursum corpus quod deorsum accepit nisi
per tribulationis viam; quid audent membra spe-
rare, capite suo magis se posse esse felicia? Si
Matth. 10. 25. patrem-familias Beelzebub vocaverunt, quanto
magis domesticos ejus? Non ergo speremus (a)
a molliorem viam: qua præcessit eamus, qua duxit
sequamur. Si enim a vestigio ejus aberravimus,
perimus. In hoc ergo David quid præfigurabatur, videtis: ergo et in Saul quid præfigurabatur, videtis: regnum malum in Saul, regnum bonum in David: mors in Saul, et vita in David. Etenim nos non persequitur nisi mors, de qua in
1 Cor. 15. 55. fine triumphabimus, dicentes, Ubi est mors con-
tentio tua? ubi est mors aculeus tuus? Quid est quod dico, non nos persequitur nisi mors? Quia nisi mortales essemus, non esset quod nobis fa- B
ceret inimicus. Numquid enim Angelis quidquam facit? Ergo etiam ipsa mors, a qua maxime habemus persecutionem, cujus finitur in fine contentio, cum resurrexerimus a mortuis, sicut finita est in capite nostro, sic finietur et in nobis, si justi fuerimus inventi. Nam mortuus ille mortis interfector fuit, et magis in illo mors mortua est, quam ipse in morte.

2. Deinde etiam nomen ipsum si attendamus, non est sine mysterio. Nam Saul interpretatur petitio, hoc est, appetitio. Quid enim dubitare debemus nos nobis fecisse mortem istam? A peccato enim hominis nata est mors. Merito ergo ipse sibi homo appetivit mortem, et ideo petitio
Sap. 1. 13. nomen est mortis. Nam sicut scriptum est, Deus
et 14. » mortem non fecit, nec lætatur in perditione vi- C
» vorum. Creavit enim Deus ut essent omnia, et
Ibid. 16. sanabiles fecit nationes orbis terrarum. Et unde
» mors? tamquam quæreres. Impii autem manibus, inquit, et verbis accersierunt illam, et æstimantes illam amicam defluxerunt. Ergo appetendo illam defluxerunt, et in mortem irruerunt, æstimantes illam sibi esse amicam: quomodo æstimavit populus amicum, et petivit regem ini-
1. Reg. 8. 5. micum. Extorsit enim populus a Domino habere regem, et datus est Saul, tamquam dati essent illi in manus suas, qui manibus et verbis accersierunt mortem; et figurata est in ipso Saule ipsa mors. Ideo Psalmus ille septimus decimus sic ha-
Psal. 17. 1. bet titulum: In die qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu
1. Cor. 15. 26. Saul. Dixit primo, omnes inimicos ejus; et po- D
stea, de manu Saul: quia novissima inimica destruetur mors. Quid est, Et de manu Saul? Quoniam exemit nos ab inferis, et de manu mortis liberavit nos.

3. Cum ergo Saul persequeretur virum sanctum David, confugit David ubi tutum putavit:
1. Reg. 21. 6. transiens per sacerdotem quemdam Achimelech: accepit ab eo panes. Ubi figuravit etiam personam, non tantum regis, sed et sacerdotis: quia manducavit panes propositionis, quos, sicut di-
Matth. 12. 4. cit Dominus in Evangelio, non licebat manducare nisi solis sacerdotibus. Postea cœpit eum quærere Saul, et iratus est suis, quod nemo eum sibi vellet prodere. Hoc modo lectum est in libro Re-
gnorum. Erat autem ibi Doeg quidam, quando 1. Reg. 21. 7.
venerat ille ad Achimelech sacerdotem, princeps Ibid. 21. 7.
pastorum Saul Idumæus. Qui cum adesset quando Saul irascebatur suis, quod nullus illi vellet prodere David, prodidit ubi eum vidisset. Misit continuo Saul, exhibuit sacerdotem et omnes ejus, et jussit occidi. Nemo ausus est hominum regis Saul, nec jubente rege, mittere manum in sacerdotes Domini: sed ille qui prodiderat, sicut Judas, qui a proposito suo non recessit, et usque in finem perseveravit de illa radice fructus ferre, (quales, nisi quales fert arbor mala?) occidit Doeg iste manu sua, jubente rege, sacerdotem et omnes ejus: deinde debellata est civitas etiam sacerdotum. Invenimus ergo Doeg istum inimicum regi David et sacerdoti Achimelech. Unus homo est Doeg, sed genus hominum est Doeg: sicut David et corpus ipsum regis et sacerdotis, tamquam unus homo et duæ personæ, sed tamen unum genus hominum. Proinde in isto tempore, et in isto sæculo videamus hæc duo genera, ut pertineat ad utilitatem nostram, vel quod cantamus, vel quod cantari audimus. Modo videamus Doeg, modo videamus corpus regis et sacerdotis, modo videamus corpus hominum adversus regem et sacerdotem.

4. Primo nomina ipsa attendite quam mystica sint. Doeg interpretatur motus. Idumæus interpretatur terrenus. Jam videte quale genus hominum significet Doeg iste motus: non ergo perseverans in æternum, sed emigrandus. Terrenus, quid exspectatis de homine terreno aliquos fru-
ctus? (b) Cælestis homo erit in æternum. Est er- b
go regnum terrenum, ut breviter dicam et cito insinuem, hodie in isto sæculo, ubi est et regnum cæleste. Peregrinos habet cives suos utrumque regnum, regnum terrenum et regnum cæleste, regnum eradicandum et regnum in æternum plantandum. Modo in hoc sæculo cives utriusque regni permixti sunt: corpus regni terreni, et corpus regni cælestis commixtum est. Regnum cæleste gemit inter cives regni terreni, et aliquando (nam et hoc tacendum non est,) quodam modo regnum terrenum angariat cives regni cælorum, et regnum cæleste angariat cives regni terreni. Utrumque vobis de Scriptura Dei
demonstrabimus. Daniel et tres pueri in Babylo- Dan. 2. 49.
nia præpositi sunt negotiis regis: Joseph in Æ- Gen. 41. 40.
gypto secundus a rege positus est administrare rempublicam, de qua republica erat populus ille Dei liberandus: in ipsa republica angariam quodam modo faciebat Joseph, sicut illi tres pueri, sicut Daniel. Manifestum est ergo quod usurparat sibi ad opera sua, id est ad opera regni sui, non ad facta sua mala, regnum terrenum cives regni cælorum. Quid et regnum cælorum, quomodo usurpat in hoc sæculo ad tempus cives re-

(a) Sic Er. et MSS. At Lov. *meliorem*.
(b) Sic aliquot MSS. At editi, *aliquot fructus cælestes? Homo* etc.

gni terreni? Nonne de his Apostolus dicit, quod non caste Evangelium annuntiabant, sed terrena desiderantes regnum cælorum prædicabant, sua quærebant et Christum annuntiabant? Et ut noveritis quod et ipsi ad opus regni cælorum, tamquam mercenarii assumti sunt, Apostolus gaudens de illis dicit,
Philipp. 1. 17. et 18. Sunt qui per invidiam et contentionem Christum annuntiant, non caste, existimantes tribulationem se suscitare vinculis meis. Quid enim dum omni modo sive per occasionem sive per veritatem Christus annuntietur?
Matth. 13. 2. Et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. De talibus etiam Christus annuntiat, dicens Pharisæi, et Scribæ cathedram Moysi sederunt: quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, et non faciunt. Quæ dicunt, pertinent ad David, quæ autem faciunt, pertinent ad Doeg. B Per illos me audite, illos imitari nolite. Ista duo genera hominum sunt hodie in terra. De his duobus generibus hominum cantat Psalmus iste.

v. 1. v. 2. 5. Habet autem Psalmi titulus: (*a*) *In finem intellectus David*, * *cum venit Doeg Idumæus*, a *et nuntiavit Sauli, Venit David in domum Abimelech:* cum legamus eum venisse in domum
1. Reg. 21. 1. Achimelech. Et fortasse quod non absurde sentimus propter similitudinem nominis, et unius syllabæ differentiam, vel potius unius litteræ, variati sunt tituli. In codicibus tamen Psalmorum cum inspiceremus, magis Abimelech quam Achimelech invenimus. Et quoniam in alio loco habes evidentissimum Psalmum, non dissimilitudinem nominis, sed prorsus diversum nomen insinuantem; quando quidem David ante regem C
Ibidem 13. Psal. 33. 1. Achis, non ante regem Abimelech immutavit faciem suam, et dimisit eum, et abiit: titulus autem Psalmi sic scriptus est, Quando immutavit vultum suum coram Abimelech: ipsa magis mutatio nominis in mysterium facit intentos, ne
b tamquam res historiæ persequaris, et (*b*) sacrata vela contemnas. Discussum nomen in Psalmo illo, quod est Abimelech, invenitur interpretatum, Patris mei regnum. Quomodo autem patris sui regnum dimisit David, et abiit, nisi quomodo Christus regnum Judæorum dimisit, et ad Gentes transivit? Hinc fortassis etiam propheticus Spiritus adscribens titulum Psalmo huic, voluit ut non diceret Achimelech, sed Abimelech, quia quando venit David ad patris sui regnum, D tunc est proditus, hoc est quando venit Dominus noster Jesus Christus ad regnum Judæorum
Matth. 21. 43. institutum a Patre suo, de quo dicit, Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus et justitiam, tunc est proditus morti, quam significat Saul. Non est autem * occisus, sicut nec Isaac, cum et ipse passionem Domini figuraret, nec tamen sine sanguine figura transacta est, vel ibi illius arietis, vel hic Abimelech sacerdotis. Neque enim occidi oportuit eos, quos tunc resurgere non oportebat: sed eorum vitam a mortis periculo, (*c*) verumtamen c effuso sanguine, liberans Jesus resurrectionem potius significabat, quæ hoc modo in illis figurabatur, quia vero Domino servabatur. Plura hinc dici possent, si illarum rerum gestarum in hoc sermone suscepissemus tractanda mysteria.

* Intellig. David
Gen. 21. 12.

6. Nunc jam audiamus ista duo genera hominum, quando quidem de titulo isto, etsi operosius et fortasse loquacius, tamen ut Dominus concessit, exitum est. Duo genera hominum attendite, unum laborantium, alterum eorum inter quos laboratur: unum de terra, alterum de cælo cogitantium: unum in profundum cor mittentium, alterum cor Angelis conjungentium: unum sperantium de terrenis, quibus pollet hic mundus: alterum præsumentium de cælestibus, quæ promisit non mendax Deus. (*d*) Sed mixta d sunt ista genera hominum. Invenimus modo civem Jerusalem, civem regni cælorum administrare aliquid in terra; ut puta, purpuram gerit, magistratus est, ædilis est, (*e*) proconsul est, e imperator est, rempublicam gerit terrenam: sed cor sursum habet, si Christianus est, si fidelis est, si pius est, si contemnens in quibus est, et sperat in quo nondum est. De quo genere fuit illa sancta mulier Esther, quæ cum esset uxor Esth. 14. 16. regis, ventum est ad periculum deprecandi pro civibus suis; et cum oraret coram Deo, ubi mentiri non posset, in oratione sua dixit, ita sibi fuisse illa ornamenta regalia, sicut pannum menstruatæ. Non ergo desperemus de civibus regni cælorum, quando eos videmus aliqua gerere Babyloniæ negotia, aliquid terrenum in republica terrena: nec rursus continuo gratulemur omnibus hominibus quos videmus agere negotia cælestia; quia et filii pestilentiæ sedent aliquando in cathedra Moysi, de quibus dicitur, Quæ di- Matt. 23. 3. cunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, et non faciunt. Illi in terrenis rebus levant cor in cælum, isti in cælestibus verbis trahunt cor in terra. Veniet autem tempus ven- Matt. 3. 12. tilabri, quando utrumque diligentissime discernatur, ne granum aliquod transeat in acervum paleæ comburendum, ne una stipula transeat ad massam in horreo recondendam. Quamdiu ergo nunc permixtum est, audiamus hinc vocem nostram, id est, civium regni cælorum: Hoc ENIM AFFECTARE DEBEMUS, tolerare hic malos, quam tolerari a bonis: et conjungamus nos huic voci, et aure, et lingua, et corde, et opere. Quod si fecerimus, nos hic loquimur in his quæ audi-

(a) Plerique MSS. *Psalmi titulus, nuntiatum esse Sauli de David, quod venerit David in domum Abimelech.*

(b) Sic Er. et MSS. At Lov. *secreta.*

(c) Sic melioris notæ MSS. At editi, *a mortis periculo liberari. Verumtamen effusi sanguinis liberatio resurrectionem potius significabat, quæ hoc modo in illis figurabatur. Quia vero Domino servabatur resurrectio, plura hic dici etc.*

(d) Hic in editis post *non mendax Deus*, inserta erant istthæc verba: *Non esse desperandum de hominibus bonis, si per eos terrenum aliquod administretur: nec rursum continuo gratulandum hominibus qui cælestia agere dignoscuntur negotia: cum plerumque illi qui negotiis sæcularibus implicati sunt, cor semper sursum habeant, et isti qui cælestia semper prædicant cor trahant in terra.* Absunt ea prorsus a nostris MSS.

(e) Omnes MSS. *purpuras gerit.*

mus. Dicatur ergo primo de corpore malo regni A terreni.

v. 3. 7. *Quid gloriatur in malitia qui potens est?* Adtendite Fratres mei gloriam malignitatis, gloriam hominum malorum. Quæ est gloria? *Quid gloriatur in malitia qui potens est?* id est, qui in malitia potens est, quid gloriatur? Opus est potentem esse, sed in bonitate, non in malitia. Aliquid magnum est gloriari in malitia? Ædificare domum paucorum est, destruere quivis ignarus potest. Seminare frumenta, excolere segetem, exspectare donec maturescat, et in ejus fructu in quo laboravit gaudere, paucorum est: una scintilla omnem segetem incendere quivis potest. Suscipere infantem, natum nutrire, educare, ad juvenilem ætatem perducere, magnum officium est: occidere illum uno puncto tempo- B ris quivis potest. Ergo ea quæ ad destructionem
1. Cor. 1. 31. fiunt, facillime fiunt. Qui gloriatur, in Domino glorietur: qui gloriatur, in bonitate glorietur. Gloriaris, quia potens es in malo. Quid facturus es, o potens, quid facturus es, multum te jactans? Occisurus es hominem: hoc et scorpius, hoc et una febris, hoc et fungus malus. Huc-ne redacta est omnis potentia tua, ut malo fungo coæquetur? Hoc ergo faciunt boni cives Jerusalem, qui non in malitia, sed in bonitate gloriantur: Primo ut non in se, sed in Domino glorientur. Deinde ut ea quæ ad ædificationem faciunt, studiose faciant, et talia faciant quæ valeant ad permanendum: quæ autem faciunt ad destructionem, faciant propter disciplinam proficientium, non propter oppressionem innocen- C tium. Huic ergo potentiæ comparatum corpus illud terrenum, quare non audiat ex his verbis, *Quid gloriatur in malitia qui potens est?*

v. 4. 8. *In iniquitate * tota die injustitiam cogitavit lingua tua. In iniquitate tota die*, id est, toto tempore, sine lassitudine, sine intervallo, sine pausatione. Et quando non facis, cogitas; ut quando aliquid mali abest a manibus, a corde non absit: aut facis malum, aut dum non potes facere, dicis malum, hoc est, maledicis: aut quando nec hoc potes, vis et cogitas malum. *Tota die* ergo, id est, sine intermissione. Exspectamus huic homini pœnam. Parva sibi pœna est? Minaris ei: tu cum ei minaris, quo eum vis mittere, in malum? Dimitte illum in se. Ut
a multum sævias, (a) subjecturus es bestiis: in D seipsum pejor est bestiis. Bestia enim lacerare corpus ejus potest: ipse cor suum sanum relinquere non potest. Interius in se ipse sævit, et tu exterius plagas inquiris? Immo ora Deum pro illo, ut liberetur a se. Verumtamen in hoc Psalmo, Fratres mei, non oratio est pro malis, aut contra malos, sed prophetia quid sit eventurum malis. Non itaque putetis ex malevolentia Psalmum aliquid dicere: dicitur enim in Spiritu prophetiæ.

9. Quid ergo sequitur? Tota potentia tua, et tota cogitatio iniquitatis tota die, et meditatio malignitatis in lingua tua sine intermissione, quid egit? quid fecit? *Sicut novacula acuta fecisti dolum.* Ibidem v. 4. Ecce quid faciunt sanctis mali, capillos radunt. Quid est quod dixi? Si sint tales cives Jerusalem, qui audiant vocem Domini sui, regis sui dicentis, Nolite timere eos qui corpus Matth. 10. 28. occidunt, animam autem non possunt occidere: qui audiant vocem, quæ modo ex Evangelio re- Matth. 16. 26. citata est, quid prodest homini si totum mundum lucretur, se autem ipsum detrimentum faciat: contemnunt omnia præsentia bona, insuper et ipsam vitam. Et quid factura est novacula Doeg homini meditanti in hac terra regnum cælorum, et futuro in regno cælorum, habenti secum Deum, et permansuro cum Deo? quid est B factura illa novacula? Capillos rasura, calvum factura est. Et hoc ad Christum pertinet, qui in loco Calvariæ crucifixus est. Facit et Filium Matth. 27. 33. Core, quod interpretatur calvitium. Nam isti capilli superflua rerum temporalium significant. 1. Paral. 6. 22. Qui quidem capilli non superflue facti sunt a Deo in corpore hominum, sed ad aliquod ornamentum: tamen quia sine sensu præciduntur, illi qui hærent corde in Domino, sic habent ista terrena tamquam capillos. Sed aliquando et aliquid boni de capillis operandum est, quando frangis panem esurienti, egenum sine tecto in- Isai. 58. 7. ducis in domum tuam, si videris nudum, vestis: postremo etiam ipsi Martyres imitantes Dominum, sanguinem pro Ecclesia fundentes, audientes vocem illam, Sicut Christus animam suam 1. Johan. 3. C pro nobis posuit, sic et nos debemus pro fra- » 16. tribus ponere, quodam modo de capillis suis bene nobis fecerunt, id est, de his rebus quas potest amputare vel radere illa novacula. Quia ergo et de ipsis capillis boni aliquid fieri potest, significavit et illa mulier peccatrix, quæ cum flevisset super pedes Domini, capillis suis tersit Lucæ 7. 38. quos lacrymis rigavit. Quid significans? Quia cum misertus fueris alicujus, debes et subvenire, si potes. Cum enim misereris, tamquam lacrymas fundis: cum subvenis, capillis tergis. Et si hoc cuicumque, quanto magis pedibus Domini? Qui sunt pedes Domini? Evangelistæ sancti, de quibus dictum est, Quam speciosi sunt Isai. 52. 7. pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona? Ergo acuat sicut novaculam linguam Rom. 10.15. D suam Doeg, acuat dolum quantum potest; ablaturus est superflua temporalia, numquid necessaria sempiterna?

10. *Dilexisti malitiam super benignitatem.* v. 5. Ante te erat benignitas, ipsam diligeres. Non enim aliquid eras erogaturus, aut quod diligeres de longinqua navigatione allaturus eras. Benignitas ante te, iniquitas ante te: compara, et elige. Sed forte habes oculum quo videas malignitatem, et non habes oculum quo videas benignitatem. Væ iniquo cordi. Quod pejus est, avertit se, ne videat quod videre potest. Quid e-

(a) Optime notæ MSS. *subjecturus es bestiis:* sic in 36. Psal. serm. 3. n. 13. observabamus in plerisque codicibus haberi, *alios bestiis subrexerunt.*

Psal. 35. 4. nim de talibus alio loco dictum est? Noluit intelligere ut bene ageret. Non enim dictum est, non potuit; sed noluit, inquit, intelligere ut bene ageret, clausit oculos a luce præsenti. Et quid sequitur? Iniquitatem meditatus est in cubili suo, hoc est, in interiore secreto cordis sui. Tale quid objicitur huic Doeg Idumæo, maligno corpori, motui terreno, non permanenti, non cœlesti. *Dilexisti malitiam super benignitatem.* Nam vis nosse quam videat malus utrumque, et illud potius eligat, hinc se avertat? Quare clamat quando inique aliquid patitur? Quare tunc exaggerat quantum potest iniquitatem, et laudat benignitatem, reprehendens eum qui in illo operatus est malignitatem super benignitatem? Sit ergo regula sibi ad videndum: de seipso judicabitur. Porro si faciat quod scriptum est,
Matth. 22. 37. Diliges proximum tuum tamquam teipsum: Et, Quæ vultis ut faciant vobis homines bona, hæc et vos facite illis; apud se habet unde noverit, quia quod in se non vult fieri, non debet facere alteri. *Dilexisti malitiam super benignitatem.* Inique, inordinate, perverse vis levare aquam super oleum; demergetur aqua, oleum supereminebit. Ponere vis sub tenebris lucem: fugabuntur tenebræ, lux manebit. Super cœlum terram vis collocare, pondere suo cadet terra in locum suum. Tu ergo mergeris diligendo malitiam super benignitatem. Nam numquam benignitatem malitia superabit. *Dilexisti malitiam super benignitatem: iniquitatem magis quam loqui æquitatem.* Ante te est æquitas, ante te est iniquitas: unam linguam habes, quo vis eam vertis; quare ergo potius ad iniquitatem, et non ad æquitatem? Cibos amaritudinis non das ventri tuo, et cibos iniquitatis das linguæ tuæ malignæ? Sicut eligis quo vescaris, sic elige quod loquaris. Præponis ergo iniquitatem æquitati, et præponis malitiam benignitati: tu quidem præponis, sed supra esse quid potest nisi benignitas et æquitas? Sed tu imponendo te quodammodo super ea quæ necesse est ut deorsum eant, non illas facies esse supra bona, sed tu cum eis mergeris in mala.

v. 6. 11. Propter hoc sequitur in Psalmo, *Dilexisti omnia verba submersionis.* Eripe ergo te, si potes, a submersione. Naufragium fugis, et plumbum amplecteris. Si non vis mergi, tabulam apprehende, ligno portare, crux te perdu-
I. Reg. 21. 7. cat. Nunc vero quia Doeg es Idumæus, motus et terrenus, quid facis? *Dilexisti omnia verba sub-*
5 *mersionis, linguam dolosam.* (a) Hæc præcessit, verba submersionis secuta sunt linguam dolosam. Quid est lingua dolosa? Ministra fallaciæ est lingua dolosa, aliud in corde gestantium, aliud ore promentium. Sed in his subversio, in his submersio.

v. 7. 12. *Propterea Deus destruet te in finem:* etsi nunc videris virere tamquam fœnum in agro
Isai. 40. 6. etc. ante æstum solis. Omnis enim caro fœnum, et claritas hominis ut flos fœni: fœnum aruit, et flos decidit; verbum autem Domini manet in æternum. Ecce quo te teneas, ad quod manet in æternum. Nam ad fœnum et ad florem fœni si te tenueris, quoniam fœnum arescet, et flos decidet, *destruet te Deus in finem:* et si non modo, certe in finem destruet, quando illud ventilabrum venerit, et acervus paleæ a massa separatus fuerit. Nonne massa in horrea, et palea in ignem? Matth. 3. 12. et 13. 30. Nonne totus iste Doeg ad sinistram stabit, quando dicturus est Dominus, Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus? Matth. 25. 41. *Destruet ergo te Deus in finem: evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo.* Modo ergo Doeg iste Idumæus est in tabernaculo: sed servus non manet in domo in æternum. Johan. 8. 35. Operatur et iste aliquid boni, etsi non factis suis, saltem verbis Dei, ut in Ecclesia quando sua quærit, saltem quæ Christi sunt dicat. Philip. 2. 21. Sed *emigrabit te de tabernaculo tuo.* Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. Matth. 6. 1. *Et radicem tuam de terra viventium.* Ergo in terra viventium nos debemus habere radicem. Radix nostra ibi sit. In occulto est radix: fructus videri possunt, radix videri non potest. Radix nostra caritas nostra, fructus nostri opera nostra: opus est ut opera tua de caritate procedant, tunc est radix tua in terra viventium. Inde eradicabitur iste Doeg, nec omnino poterit ibi permanere, quia nec altius ibi fixit radicem: sed quomodo illa semina in petra, etsi radicem ejiciant, tamen quia Matt. 13. 5. humorem non habent, sole orto continuo arescunt. At vero illi qui altius figunt radicem, quid audiunt ab Apostolo? Flecto genua mea pro vobis ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, Ephes. 3. 14 et 17. etc. ut sitis in caritate radicati et fundati. Et quia ibi jam radix, Ut possitis, inquit, comprehendere quæ sit altitudo, latitudo, longitudo et profundum; scire etiam supereminentem scientiam caritatis Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Talibus fructibus digna est tanta radix, tam simplex, tam (b) germinans, in germina tam alte fundata. At vero hujus radix eradicatur de terra viventium.

v. 8. 13. *Et videbunt justi, et timebunt, et super eum ridebunt.* Quando timebunt? Quando ridebunt? Tempus timendi et ridendi. Intelligamus ergo et discernamus duo ista tempora satis utiliter timendi et ridendi. Quamdiu enim sumus in hoc sæculo, nondum est ridendum, ne postea ploremus. Legimus quid servetur in finem huic Doeg, legimus, et quia intelligimus et credimus, videmus, sed timemus. Hoc ergo dictum est, *Videbunt justi, et timebunt.* Quamdiu videmus quid eventurum sit in finem malis, quare timemus? Quia dixit Apostolus, Philip. 2. 12. In timore et tremore vestram ipsorum operamini salutem: quia dictum est in Psalmo, Psal. 2. 11. Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore. Quare, cum timore? Quapropter qui se I. Cor. 10. 12. putat stare, videat ne cadat. Quare, cum tremo-

(a) Er. et plerique MSS. *Expressit verba submersionis, linguam dolosam.*
(b) Sic aliquot MSS. Alii quidam, *tam simplex, tam germana, tam alte fundata.* At Lov. *tam simplex, tam germinans in germine, tam alta et fundata et profunda.*

Gal. 6. 1. re? Quia dicit alibi: Fratres, si præoccupatus A
» fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales
» estis instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, intendens
teipsum ne et tu tenteris. Ergo justi qui sunt modo, qui vivunt ex fide, sic videant
istum Doeg quid illi eventurum sit, ut tamen timeant et sibi: quid enim sunt hodie, sciunt; quid cras futuri sint, nesciunt. Modo ergo *videbunt justi, et timebunt.* Quando autem ridebunt? Quando transierit iniquitas, quando transvolaverit, sicut jam ex magna parte transvolavit tempus incertum, quando fugatæ fuerint tenebræ hujus sæculi, in quibus modo non ambulamus nisi ad lucernam Scripturarum, et ideo timemus tamquam in nocte. Ambulamus enim ad prophetiam, de qua dicit apostolus Petrus,
2. Pet. 1.19. Habemus certiorem propheticum sermonem, cui B
» bene facitis intendentes, sicut lucernæ lucenti
» in obscuro loco, donec dies lucescat, et lucifer
» oriatur in cordibus vestris. Quamdiu ergo ad lucernam ambulamus, necesse est ut cum timore vivamus. Cum autem venerit dies noster, id est, manifestatio Christi, de qua idem dicit Apostolus,
Coloss. 3. 4. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc
» et vos apparebitis cum ipso in gloria: tunc justi ridebunt istum Doeg. Non est enim jam subveniendi locus: non quomodo nunc, quando vides hominem injuste viventem, vis cum illo laborare ut corrigas; quia qui injustus est, conversus poterit justus esse, quomodo et justus aversus potest injustus esse. Itaque nec de te præsumas, nec de illo desperes; et da operam quantum potes, si benignus es, si non diligis malitiam super benignitatem, ut ambulantem hominem in C
via mala et errantem corrigas ad viam bonam. Tunc vero cum venerit judicii tempus, correctionis locus non erit, sed tantum damnationis: et erit ibi pœnitentia, sed infructuosa, quia sera. Vis ut sit fructuosa? non sit sera. Hodie te corrige. Reus es, ille judex est: corrige reatum, et gaudebis ad judicem. Hodie enim hortatur te, ne judicet te; et qui judex tuus futurus est, ipse est hodie advocatus tuus. Tunc ergo, Fratres, restat ridendi tempus. Nam ipsam irrisionem iniquorum quæ futura est justis, significavit liber
a ille Sapientiæ. In suis enim, (a) in quorum animas transfert se sapientia, factura est quod
Prov. 1. 24. dixit: Increpabam, et non exaudiebatis, loque-
» bar, et meis sermonibus non intendebatis; et D
» ego vestræ perditioni superridebo. Hoc fiet tunc a justis in istum Doeg. Modo autem videamus et timeamus, ne hoc simus quod in eum dicimus: et si hoc eramus, hoc esse desinamus, ut modo timentes, postea rideamus.

14. Quid autem tunc dicent qui ridebunt?
v. 9. *Et super eum ridebunt; et dicent,* * *Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum.* Videte
Proverbium. corpus terrenum. Quantum habebis, tantus eris. Proverbium avarorum, rapacium, innocentes opprimentium, res alienas invadentium, commendatis negantium. Quale hoc proverbium? Quantum habetis, tantus eris, id est, quantum habueris pecuniæ, quantum adquisieris, tanto plus poteris. *Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum.* Non dicat pauper forte malus, Ego non sum de hoc corpore. Audivit enim Prophetam dicentem, *Speravit in multitudine divitiarum suarum:* continuo si pauper est, adtendit pannos suos, respexit juxta se forte divitem in populo Dei ornatius vestitum, et ait in corde suo, De isto dicit, numquid de me? Noli inde te excipere, noli separare, nisi videris et timueris, ut postea rideas. Nam quid tibi prodest, si eges facultate et ardes cupiditate? Quando Dominus noster Jesus Christus abeunti a se
illi diviti contristato dixerat, Vade, vende omnia Matth. 19.
quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesau- » 21.
rum in cælo, et veni sequere me: et magnam »
desperationem divitibus prænuntiaret, ut diceret, facilius posse camelum transire per foramen Ibidem 24.
acus, quam divitem intrare in regnum cælorum, nonne continuo discipuli contristati sunt, dicentes apud seipsos, Quisnam poterit salvari? Ergo quando dicebant, Quisnam poterit salvari, divites paucos adtendebant, latebat eos tanta pauperum multitudo? Non sibi poterant dicere, Si difficile est, immo impossibile ut intrent divites in regnum cælorum, sicut impossibile est ut intret camelus per foramen acus, omnes pauperes intrent in regnum cælorum, divites soli excludantur? Quot sunt enim divites? At vero pauperum millia innumerabilia. Non enim tunicas inspecturi sumus in regno cælorum; sed vestis cujusque fulgor justitiæ deputabitur: erunt ergo pauperes æquales Angelis Dei, induti stolis immortalitatis fulgebunt sicut sol in regno Patris sui: quid nobis est de divitibus paucis sollicitos esse aut laborare? Non hoc senserunt Apostoli: sed cum Dominus hoc dixisset, Facilius est camelum transire per foramen acus, quam divitem intrare in regnum cælorum: illi apud se dicentes, Quisnam poterit salvari, quid adtenderunt? Non facultates, sed cupiditates. Viderunt enim etiam ipsos pauperes, etsi non habentes pecuniam, tamen habere avaritiam. Et ut noveritis non pecuniam in divite, sed avaritiam condemnari, advertite quod dico: Respicis illum divitem stantem juxta te, et forte in illo est pecunia et non est avaritia, in te non est pecunia et est avaritia. Pauper ulcerosus, ærumnosus, linctus a canibus, non habens opem, non habens escam, non habens forte ipsam vestem, ablatus est ab Angelis in sinum Abrahæ. Eia tu pauper Luc. 16 22.
gaudes modo, numquid nam tibi et ulcera optanda sunt? Nonne patrimonium tuum sanitas est? Non est in hoc Lazaro meritum paupertatis, sed pietatis. Nam vides qui sublatus est, non vides quo sublatus est. Quis est sublatus ab Angelis? Pauper, ærumnosus, ulcerosus. Quo

(a) Am. *Insuper enim iniquorum animos cum transfert se sapientia.* Er. et Lov. *In suorum enim amicorum animas cum transfert se* etc. Nos MSS. libros secuti sumus.

Gen. 15. 2. sublatus est? In sinum Abrahæ. Lege Scriptu- A
ras, et invenies divitem Abraham. Ut noveris, (a)
quia non divitiæ culpantur: habebat Abraham
multum auri, argenti, pecorum, familiæ, dives
erat, et in ejus sinum Lazarus pauper sublatus
est. In sinum divitis pauper: an potius ambo
Deo divites, ambo a cupiditate pauperes?

15. Quid ergo in hoc Doech culpat Scriptura?
Non dixit, Ecce homo qui fuit dives; sed, *Ecce
homo qui non posuit Deum adjutorem suum,
sed speravit in multitudine divitiarum suarum.*
Non quia habuit divitias, sed quia in ipsis spe-
ravit, et in Deo non speravit, ideo damnatur,
Psal. 1. 4. ideo punitur, ideo movetur de tabernaculo, tam-
quam motus ille terrenus, sicut pulvis quem
projicit ventus a facie terræ, ideo exstirpatur
radix ejus de terra viventium. Numquid huic si- B
1. Tim. 6. 17. miles sunt divites, de quibus Paulus loquitur:
» Præcipe divitibus hujus mundi, non superbe sa-
pere, sicut Doech, neque sperare in incerto di-
vitiarum, sicut ipse *speravit in multitudine di-
vitiarum suarum;* sed in Deo vivo, non quomo-
do iste *qui non posuit Deum adjutorem suum?*
Ibidem 18. Denique illis quid præcepit? Divites sint in ope-
ribus bonis, facile tribuant, communicent. Et
quid, si facile tribuerint, si communicaverint
Matth. 19. 24. non habenti? Intrabunt per foramen acus? In-
trabunt plane: nam et pro illis jam ipse camelus
intravit. Ipse enim prior intravit, quem sicut
camelum nemo sarcina passionis oneraret, nisi
se ipse in terram deponeret. Quin et ipse hoc
Ibidem 26. dixit, Quod hominibus impossibile est, Deo fa-
cile est. Damnetur ergo iste Doech, timeant de C
illo modo justi, rideant super eum postea justi.
Merito enim damnatur, *qui non posuit Deum
adjutorem suum:* sicut tu, qui forte habes pe-
cuniam, sed de Deo præsumis, non de pecunia.
Et speravit in multitudine divitiarum suarum:
Psal. 143. 15. similis factus est illis, qui cum dicerent, Beatus
» populus cui hæc sunt, id est, ista terrena, re-
tulit continuo iste qui insultat huic Doech, Bea-
tus populus cujus est Dominus Deus ipsius. Nam
illa in quibus dixerunt beatum populum, enu-
merat Psalmus. Locuti sunt enim tamquam filii
alieni, tamquam iste Doech Idumæus, id est,
Ibid. 11 etc. terrenus: Os eorum locutum est vanitatem, dexte-
» ra eorum dextera iniquitatis. Quorum filii ipso-
» rum sicut novellæ constabilitæ in juventute sua:
» filiæ eorum compositæ, et ornatæ sicut simili-
» tudo templi: cellaria eorum plena, eructantia ex D
» hoc in hoc: oves eorum fecundæ, multiplicantes
» in exitibus suis; boves eorum crassi: non est
» ruina sepis, nec exitus, neque clamor in plateis
» eorum. Quasi magnam felicitatem videntur ha-
bere pacis terrenæ. Sed ille qui terrenus est,
etiam motus est, id est, tamquam pulvis quem
Psal. 1. 4. projicit ventus a facie terræ. Denique quid in
illis reprehenditur? Non quia ista habuerint;
nam et boni habent ista: sed quid? Hoc inten-
dite: ne passim divites reprehendatis, et rursus
ne de paupertate et de egestate præsumatis. Si
enim non est præsumendum de divitiis, quanto
magis non est præsumendum de paupertate, sed
de Deo vivo? In quo ergo isti notantur? Quia
beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Ideo
filii alieni, ideo os eorum locutum est vanita-
tem, et dextera eorum dextera iniquitatis. Tu
autem quid? Beatus populus cujus est Dominus »
Deus ipsius.

16. Ergo isto damnato qui *speravit in mul-
titudine divitiarum suarum, et prævaluit in va-
nitate sua:* quid enim vanius eo qui putat plus
valere nummum quam Deum? Ergo isto damna-
to qui dixit beatum populum cui hæc sunt: tu
qui dicis, Beatus populus cujus est Dominus »
Deus ipsius, quid de te sentis? quid tibi speras?
Ego autem, jam modo corpus illud audi: *Ego* v. 20.
autem sicut oliva fructifera in domo Dei. Non
unus homo loquitur, sed oliva illa fructifera, Rom. 11. 17.
unde amputati sunt superbi rami, et insertus
humilis oleaster. *Sicut oliva fructifera in do-
mo Dei, speravi in misericordia Dei.* Ille quid?
in multitudine divitiarum suarum: ideo radix
ejus evelletur de terra viventium. *Ego autem*
quia *sicut oliva fructifera in domo Dei*, cujus
radix nutritur, non eradicatur, *speravi in mise-
ricordia Dei.* Sed forte modo? Nam et hinc er-
rant homines aliquando. Deum quidem colunt,
et non sunt jam similes isti Doech: sed quamvis
de Deo præsumant, ad temporalia tamen; ut di-
cant sibi, Colo Deum meum, qui me facturus est
divitem in terra, qui mihi filios daturus est, qui
mihi uxorem daturus est. Talia quidem non dat
nisi Deus, sed non vult se propter talia diligi
Deus. Ideo enim sæpe ista dat et malis, ut aliud
ab illo discant quærere boni. Quomodo ergo tu
dicis, *Speravi in misericordia Dei?* Forte ad
temporalia adipiscenda? Immo, *in æternum et
in sæculum sæculi.* Quod dixit *in æternum*, re-
petere voluit adjiciendo *in sæculum sæculi*, ut
confirmaret ibi repetendo, quam fundatus esset
in dilectione regni cælorum, et in spe æternæ
felicitatis.

17. *Confitebor tibi in sæculum, quoniam fe-* v. 11.
cisti. Quid *fecisti?* Doech damnasti, David co-
ronasti. *Confitebor tibi in sæculum, quoniam fe-
cisti.* Magna confessio, *quoniam fecisti.* Quid
fecisti, nisi hæc ipsa quæ supra dicta sunt, ut
tamquam oliva fructifera in domo Dei, sperarem
in misericordia Dei in æternum, et in sæculum
sæculi? Tu fecisti: impius justificare se non pot-
est. Sed quis est qui justificat? Credenti, in- Rom. 4. 5.
quit, in eum qui justificat impium. Quid enim
habes quod non accepisti? Si autem accepisti, 1. Cor. 4. 7.
quid gloriaris quasi non acceperis, quasi ex te »
habeas? Absit ut ego sic glorier, ait iste qui
oppositus est contra Doech, qui tolleret Doech
in terra, donec emigret ille de tabernaculo, et
eradicetur de terra viventium. Non glorior qua-
si non acceperim, sed in Deo glorior. *Et confi-
tebor tibi, quoniam fecisti*, id est, quia tu feci-
sti, non ex meritis meis, sed ex misericordia

(a) Editi *quia non divitiæ puniuntur*. At MSS. *culpan-
tur.*

I Tim. 1. 13. tua. Ego enim quid feci? Si recolas, prius fui blasphemus et persecutor et injuriosus. Tu autem quid fecisti? Sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci. *Confitebor tibi in sæculum, quoniam fecisti.*

Item v. 11. 18. *Et exspectabo nomen tuum, quia jucundum est.* Amarum est sæculum, sed nomen tuum jucundum. Et si dulcia quædam sunt in sæculo, sed cum amaritudine digeruntur. Præponitur
a nomen tuum, non solum (a) magnitudine, sed
Psal. 118. 85. etiam jucunditate. Narraverunt etenim mihi injusti delectationes suas, sed non sicut lex tua, Domine. Neque enim si nihil dulce esset Martyribus, tantas tribulationum amaritudines æquo animo sustinerent. Amaritudo eorum a quovis sentiebatur, dulcedinem eorum non facile quisquam gustare poterat. Nomen ergo Dei jucundum est amantibus Deum super omnes jucunditates. *Exspectabo nomen tuum, quia jucundum est.* Et cui probas quia jucundum est? Da mihi palatum cui jucundum est. Lauda mel quantum potes, exaggera dulcedinem ejus quibus valueris verbis: homo nesciens quid sit mel, nisi gustaverit, quid dicas nescit. Ideo magis ad expe-
Psal. 33. 9. rimentum te invitans Psalmus, quid ait? Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus. Gustare non vis, et dicis, Jucundum est? Quid jucundum est? Si gustasti, in fructu tuo inveniatur, non in solis vocibus, tamquam tantummodo in foliis, ne maledicto Domini arescere
Matth. 21. 19. tamquam illa ficulnea merearis. Gustate, inquit, et videte, quoniam suavis est Dominus. Gustate, et videte: tunc videbitis, si gustaveritis. Homini autem non gustanti, unde probas? Laudando jucunditatem nominis Dei, quantacumque dixeris, verba sunt: aliud est gustus. Verba laudis ejus audiunt et impii, non autem gustant quam jucundum est, nisi sancti. Proinde iste sentiens dulcedinem nominis Dei, et volens explicare, et volens ostendere, nec inveniens quibus; etenim sanctis non opus est ut ostendat, quia et ipsi gustant et norunt; impii autem sentire non possunt quod gustare nolunt: quid ergo facit de jucunditate nominis Dei? Tollit se continuo a turbis impiorum: *Et exspectabo*, inquit, *nomen tuum, quia jucundum est, in conspectu sanctorum tuorum.* Jucundum est nomen tuum, sed non in conspectu impiorum: ego quam dulce sit scio, sed his qui gustarunt.

IN PSALMUM LII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum habitus rogatu alicujus forsitan Episcopi

1. Psalmum istum vobiscum tractandum quantum Dominus suggerit, suscipimus. (b) Jubet frater, ut velimus, et oret, ut possimus.
b Si quid festinatione forte prætermisero, implebit in vobis qui et nobis dare dignatur quod di-
v. 1. cere potuerimus. Titulus ejus est: *In finem pro Maeleth, intellectus ipsi David. Pro Maeleth*, sicut in Hebræorum interpretationibus nominum invenimus, videtur dicere, Pro parturiente sive dolente. Quis autem in hoc sæculo parturiat et doleat, agnoscunt fideles, quia inde sunt. Christus hic parturit, Christus hic dolet; caput est sursum, membra deorsum. Neque enim non parturiens et dolens diceret, Saule, Saule, quid Act. 9. 4.
me persequeris? Quo persequente parturiebat, eum conversum parturire fecit. Namque et ipse postea illuminatus est, et illis quæ persequebatur membris insertus, eadem caritate prægnans dicebat, Filioli mei, quos iterum parturio, do- Gal. 4. 19.
nec Christus formetur in vobis. Pro membris Coloss. 1. 24.
igitur Christi, pro corpore ejus quod est Ecclesia, pro uno ipso homine, id est, pro ipsa unitate cujus caput sursum est, Psalmus iste cantatur. Gemit autem, et parturit, et dolet iste homo. Quare, vel inter quos, nisi quis acceperit et cognovit a capite suo, dicente, Abundabit ini- Matth. 24. 12.
quitas, et refrigescet caritas multorum? Si autem abundabit iniquitas, et refrigescet caritas multorum, quis remanebit qui parturiat? Sequitur, Qui perseveraverit usque in finem, hic Ibidem 13.
salvus erit. Unde esset magnum perseverare, nisi inter molestias et tentationes et turbationes et scandala esset perseverandum? Nemo enim jubetur bona tolerare. Sed pro isto quia dicitur, et quia pro isto cantatur, videamus quid sit. Pro isto increpantur hic homines, inter quos gemitur, inter quos doletur, et consolatio dolentis et parturientis in Psalmi fine depromitur et exprimitur. Qui sunt ergo inter quos parturimus et gemimus, si in corpore Christi sumus, si sub illo capite vivimus, si in membris ejus deputamur: qui sunt, audi.

2. *Dixit imprudens in corde suo, Non est Deus.* Item v. 1.
Tale genus est hominum, inter quos dolet et gemit corpus Christi. Si tale hoc hominum genus est, non multos parturimus; quantum videtur occurrere cogitationibus nostris, perpauci sunt: et difficile est ut incurramus in hominem qui dicat in corde suo, Non est Deus: tamen sic pauci sunt, ut inter multos timendo hoc Psal. 13. 1.
dicere, in corde suo dicant, quia ore dicere non audent. Non ergo multum est quod jubemur tolerare, vix invenitur: rarum hominum genus est qui dicant in corde suo, Non est Deus. At vero alio intellectu discussum, invenitur esse in pluribus, quod in paucis et raris et pene in nullis esse putabamus? Prodeant in medium qui male vivunt, inspiciamus facta flagitiosorum, facinorosorum sceleratorumque hominum, quorum magna turba est; qui fovent quotidie peccata sua, qui factis in consuetudinem versis etiam verecundiam perdiderunt: hæc tanta hominum multitudo est, ut inter eos positum corpus Christi, vix audeat reprehendere, quod non cogitur admittere, et pro magno sibi putet servari integritatem innocentiæ, ne faciat quod cul-

(a) Sic MSS. At editi, *non solum amaritudini, sed etiam jucunditati.*

(b) Sic potiores MSS. At editi, *Jubete fratres ut velimus, et orate etc.*

pare jam per consuetudinem, aut non audeat, aut si ausus fuerit, facilius erumpat reprehensio et reclamatio eorum qui male vivunt, quam vox libera eorum qui bene vivunt. Et isti tales sunt, ut dicant in corde suo, Non est Deus. Tales convinco. Unde convinco? Facta sua Deo placere arbitrantur. Non ergo sit, aliqui dicunt; sed, *Dixit imprudens in corde suo, Non est Deus.* Qui usque adeo credunt esse Deum, ut eidem Deo arbitrentur placere quod faciunt. Atqui si intelligas prudens, quia *imprudens dixit in corde suo, Non est Deus*, si advertas, si intelligas, si discutias qui putat Deo placere facta mala, non eum putat Deum. Si enim Deus est justus est; si justus est, displicet ei injustitia, displicet iniquitas. Tu autem cum putas ei placere iniquitatem, negas Deum. Si enim Deus est cui displicet iniquitas, tibi autem non videtur Deus cui displicet iniquitas, non est autem Deus nisi cui displicet iniquitas, cum dicis in corde tuo, favet Deus iniquitatibus meis, nihil aliud dicis quam, Non est Deus.

3. Referamus nos et ad illum intellectum, qui et de ipso Christo Domino nostro, de ipso Philip. 2. 7. capite nostro occurrit. Ipse enim cum in forma servi appareret in terra, dixerunt qui eum crucifixerunt, Non est Deus. Quia Filius Dei erat, utique Deus erat. Sed illi qui corrupti sunt et abominabiles facti sunt, quid dixerunt? Non est Sap. 2. 20. Deus: occidamus eum, non est Deus. Habes vocem ipsorum in libro Sapientiæ: sed primo illos vide corruptos, ut possint dicere in corde suo, Non est Deus. Præmisso enim versu, *Dixit imprudens in corde suo, Non est Deus*, tamquam caussæ quærerentur unde hoc possit dicere imprudens, subjecit, *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis.* Audi illos corruptos. Dixerunt enim apud se non recte cogitantes: cœpit corruptio a mala fide, inde itur in turpes mores, inde in acerrimas iniquitates, gradus isti sunt. Quid enim apud se dixerunt cogitantes non recte? Exiguum et cum tædio est vita nostra. Ab hac mala fide sequitur illud quod et Apostolus dixit, Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. Ibi autem latius luxuria ipsa describitur: Coronemus nos rosis, et antequam marcescant, ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ. Post illam descriptam latius luxuriam, quid sequitur? Occidamus pauperem justum: hoc est ergo dicere, Non est Deus. Lenia videbantur jam dudum loqui: Coronemus nos rosis, antequam marcescant. Quid delicatius, quid lenius? Sperares de hac lenitate cruces, gladios? Noli mirari, lenes sunt et radices spinarum; si quis eas contrectet, non pungitur: sed quo pungeris, inde nascitur. *Corrupti* ergo isti, *et abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. Dixit imprudens in corde suo, Non est Deus.* Si Filius Dei est, descendat de cruce. Ecce aperte dicere, Non est Deus.

(Margin: v. 2. Sap. 2. 1. — Ibidem 2. — 1. Cor. 15. 32. — Sap. 2. 8. — Ibidem 20. — Matth. 27. 40.)

4. Sed quomodo inter illos gemit corpus Christi? Gemuerunt inter illos Apostoli qui tunc fuerunt, et discipuli Christi: ad nos isti quid pertinent? quomodo inter hos nos parturimus? Adhuc sunt qui dicunt, Christus non est Deus. Hoc dicunt pagani qui remanserunt; hoc ipsum dicunt ipsi Judæi, qui ad testimonium confusionis suæ ubique diffusi sunt; hoc dicunt et hæretici multi. Namque et Ariani dixerunt, Non est Deus: Eunomiani dixerunt, Non est Deus. Huc accedit, Fratres, quia et illi de quibus paulo ante dixi, qui male vivunt, nihil aliud dicunt quam, Non est Deus. Cum enim dicimus eis, Christum venturum judicem ad judicium, quod dicunt Scripturæ quæ non falluut: illi autem magis aurem præbentes serpenti suggerenti, Non morte morieris, quod dixerat in paradiso, contra veritatem Dei constituentis et dicentis, Morte morieris; ita faciunt mala, ut dicant sibi, Veniet Christus, et dabit indulgentiam omnibus. Ita ergo mendax est ille qui dixit, quia separabit iniquos ad sinistram, separabit justos ad dexteram: justis dicet, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod paratum est vobis ab origine mundi: iniquis dicet, Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus. Quomodo ergo omnibus dabit indulgentiam? quomodo neminem damnabit? Ergo mentitur? Hoc est dicere, Non est Deus. Vide ergo ne forte tu mentiaris. Tu enim homo es, ille Deus: Deus enim verax, omnis autem homo mendax. Sed quid de istis, o corpus Christi? Separa te interim corde et vita, nec imiteris, nec assuescas, nec annuas, nec approbes: magis autem et redargue. Quid enim adtendis ad istos qui hæc dicunt? *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis: non est qui faciat bonum.*

(Margin: Gen. 3. 4. — Gen. 2. 17. — Matth. 25. 34. — Ibidem 41. — Psal. 115. 11.)

5. *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videret si est intelligens aut requirens Deum.* Quid est hoc? *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt* isti omnes qui dicunt, Non est Deus? Et quid? hoc latebat Deum, tales esse factos? aut vero nobis eorum interior cogitatio aperiretur, nisi ab illo diceretur? Si ergo noverat, si sciebat, quid est hoc quod dictum est, quod *de cælo prospexit super filios hominum, ut videret si est intelligens aut requirens Deum?* Quærentis enim verba sunt, non scientis: *Deus de cælo prospexit super filios hominum, ut videret si est intelligens aut requirens Deum.* Et tamquam invenerit quod quæsivit inspiciendo, et de cælo prospiciendo, dicit sententiam: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Duæ quæstiones oriuntur aliquantum difficiles: Si enim respicit de cælo Deus, ut videat si est intelligens aut requirens Deum; subintrat cogitatio imprudenti, quia non omnia novit Deus. Hæc una quæstio est: quæ est altera? Si non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, quis est ille qui parturit inter malos? Illa ergo sic solvitur quæstio, quia plerumque ita loquitur Scriptura, ut quod dono Dei creatura facit, Deus facere dicatur, ut verbi gratia, cum misereris pauperis, quia dono Dei facis, Deus miseretur: cum cognoscis qui sis, quia illo allucente facis,

(Margin: v. 3. — v. 4.)

si is es qui dicas, Tu illuminabis lucernam meam ;
Psal. 17. 29. Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas ; quod eo donante et faciente cognoveris ille co-
Deut. 13. 3. gnoscit. Nam unde est, Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligatis illum? Quid est, ut sciat? Ut dono suo scire vos faciat. Sic ergo et hic, *Deus de cælo prospexit super filios hominum*, *ut videret si est intelligens aut requirens Deum*. Adsit ipse, et donet nobis ut quod cor nostrum fecit concipere faciat et parere. Apo-
1. Cor. 1. 12 stolus dicit, Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Hoc Spiritu ergo quo cognoscimus quæ a Deo donata sunt nobis, discernimus inter nos et eos quibus hæc donata non sunt, et ex nobis illos cognoscimus. Quia si nos aliquid bonum habere non potuisse intelligimus, nisi illo donante et largiente a quo sunt omnia bona ; simul videmus nihil tale posse habere eos quibus hæc Deus non donavit. Ista dignoscentia nobis ex Spiritu Dei est: et eo quo videmus, hoc Deus videt; quia id
Ibidem 10. Deus facit ut videamus. Hinc enim dictum est et illud, Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudinem Dei: non quia ille scrutatur qui novit omnia, sed quia tibi donatus est Spiritus, qui et te scrutari facit: et quod dono ipsius tu facis, ille facere dicitur; quia sine illo tu non faceres: ergo Deus facere dicitur, cum tu facis. De dono Spiritus filiorum, quibus datus est Spiritus Dei, respiciunt super filios hominum, ut videant si est intelligens aut requirens Deum? sed quia id dono Dei et spiritu Dei faciunt, Deus hoc facere dicitur; velut prospicere et videre. Quare autem
Phil. 3. 20. *de cælo*, si hoc homines faciunt? Quia dicit Apostolus, Nostra autem conversatio in cælis est. Unde enim hoc facis ut videas, unde prospicis ut intelligas? nonne corde? Si corde hoc facis, Christiane, vide si sursum cor habeas. Si sursum cor habes de cælo in terram prospicis. Et quia hoc dono Dei facis, Deus de cælo prospicit super filios hominum. Illa igitur quæstio pro modulo nostro sic soluta est.

6. Quid est quod prospicientes agnoscimus? Quid est quod prospiciens Deus agnoscit? quid, quia hic donat, agnoscit? Audi quid. Quia *omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Quæ igitur illa alia quæstio est, nisi quam paulo ante commemoravi? Si *non est qui faciat bonum*, *non est usque ad unum*, nemo restat qui gemat inter malos. Exspecta, inquit Dominus, noli cito ferre sententiam: donavi hominibus bene facere; sed ex me, inquit, non ex se: ex se enim mali sunt: filii hominum sunt, quando male faciunt; quando bene, filii mei. Hoc enim facit Deus, ex filiis hominum filios Dei: quia ex Filio Dei fecit filium hominis. Videte quæ sit illa participatio : promissa est nobis participatio divinitatis : mentitur qui promisit, si non est prior factus particeps mortalitatis. Filius enim Dei particeps mortalitatis effectus est, ut mortalis homo fiat

A particeps divinitatis. Qui tibi promisit communicandum tecum bonum suum, prius tecum communicavit malum tuum : qui tibi promisit divinitatem, ostendit in te caritatem. Ergo tolle quod homines filii Dei sunt, remanet quod filii hominum sunt : *Non est qui faciat bonum*, *non est usque ad unum.*

7. *Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant populum meum in cibo panis? Nonne scient?* nonne illis ostendetur? Dic, minare, loquere ex parturiente et dolente. Populus enim tuus devoratur in cibo panis. Est ergo populus Dei qui devoratur. Certe *non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*. Respondetur ex illa regula. Sed iste populus qui devoratur, iste populus qui patitur malos, iste qui gemit et parturit inter malos, jam ex filiis hominum filii Dei facti sunt : ideo devoratur. Consilium enim inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est. Plerumque enim ut devoretur populus Dei, hoc ipsum in illo contemnitur, quia populus Dei est. Rapiam, inquit, et exspoliem ; si Christianus est, quid mihi facturus est? Loquitur pro illo, qui loquitur pro parturiente, et minatur devorantibus, dicens, *Nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem?* Nam et ille qui videbat furem, et concurrebat cum eo, et cum adulteris portionem suam ponebat, sedens adversus fratrem suum detrahebat, et adversus filium matris suæ ponebat scandalum, dixit in corde suo, Non est Deus. Ideo hoc illi dicitur, Hæc fecisti, et tacui : suspicatus es iniquitatem, quod ero tui similis : hoc est, non ero Deus, si ero tibi similis. Sed quid sequitur? Arguam te, et statuam te ante faciem tuam. Sic et hic, Arguam te, et statuam te ante faciem tuam. Non vis modo nosse ut tibi displiceas, ut plangas. Non enim non demonstraturus est Deus iniquis iniquitatem suam. Si non est demonstraturus, qui erunt qui dicturi sunt, Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia quid contulit nobis? Tunc ergo scient qui modo scire nolunt. *Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant populum meum in cibo panis?* Quid addidit, *in cibo panis*? Tamquam panem manducant populum meum. Cetera enim quæ manducamus, possumus modo illa, modo illa; non semper hoc olus, non semper hanc carnem, non semper hæc poma : semper autem panem. Quid est ergo, *devorant populum meum in cibo panis?* Sine intermissione, sine cessatione devorant, *qui devorant populum meum in cibo panis.*

8. *Deum non invocaverunt.* Consolatur gementem, et maxime ex (a) commemoratione, ne imitando malos qui plerumque prosperantur, delectet fieri malum. Servatur tibi quod tibi promissum est : spes illorum præsens est, tua futura est; sed illorum fluxa, tua certa; illorum falsa, tua vera. Illi enim *Deum non invocaverunt.* Nonne quotidie tales rogant Deum? Non rogant Deum. Attendite, si possum hoc dicere adjuvante ipso Deo. Deus gratis se vult coli, gratis se

Right margin: v. 5. — Psal. 13. 6. — B — Psal. 49. 18. etc. — C — Sap. 5. 8. — D — v. 6.

(a) Aliquot MSS. *ex comparatione.* Nonnulli, *ex commoratione.*

vult diligi, hoc est, caste amari; non propterea se amari, quia dat aliquid præter se, sed quia dat se. Qui ergo invocat Deum ut dives fiat, Deum non invocat; hoc enim invocat quod ad se vult venire. Quid enim est invocare, nisi vocare in se? In se ergo vocare, hoc dicitur invocare. Nam cum dicit, Deus da mihi divitias: non vis ut ipse Deus ad te veniat, sed vis ut divitiæ veniant ad te. Quod vis ut ad te veniat, hoc invocas. Si autem Deum invocares, ipse ad te veniret, ipse esset divitiæ tuæ. Nunc autem vis habere arcam plenam, et inanem conscientiam: Deus non implet arcam, sed pectus. Quid tibi prosunt exteriores divitiæ, si te interior premit egestas? Ergo isti qui propter sæcularia commoda, qui propter terrena bona, qui propter vitam præsentem et terrenam felicitatem invocant Deum, non invocant Deum.

Item v. 6. 9. Propterea quid de illis sequitur? *Ibi timuerunt timore, ubi non erat timor.* Numquid enim timor est, si quis perdat divitias? Non est ibi timor, et ibi timetur. Si quis autem perdat sapientiam, vere timor est; et ibi non timetur. Audi, dignosce, tales intellige: Commendatur nescio cui sacellus, non vult reddere, pro suo computat, non putat posse repeti, jam pro suo habebit, reddere detrectat. Videat quid timeat amittere, et quid nolit habere: In dubium veniunt pecunia et fides; quæ pretiosior est, ibi gravius damnum timendum est. Tu autem ut aurum teneas, fidem perdis: graviore damno perculeris, et tu de lucro lætatus es: ibi timuisti timore, ubi non erat timor: Redde pecuniam: parum dico, Redde; perde pecuniam, ne fidem perdas. Tu reddere pecuniam timuisti, et fidem perdere voluisti. Martyres non alienam tulerunt; sed etiam suam, fidem ne amitterent, contempserunt: et parum fuit perdere pecuniam, quando proscripti sunt; perdiderunt et animam suam, quando passi sunt: perdiderunt animam, ut in vitam æternam invenirent eam. Ergo ibi timuerunt ubi timendum est. Illi vero qui Christum dixerunt, Non est Deus, ibi timuerunt ubi non erat timor. Dixerunt enim, Si dimiserimus eum, venient Romani, et tollent nobis et locum et regnum. O stultitia et imprudentia, dicens in corde suo, Non est Deus! Timuisti perdere terram, perdidisti cælum: timuisti ne venirent Romani, et tollerent tibi locum et regnum; numquid tibi tollerent Deum? Quid ergo restat? quid, nisi ut fatearis, quia tenere voluisti, et tenendo male amisisti? Perdidisti enim et locum et gentem occidendo Christum. Maluistis enim Christum occidere, quam locum perdere; et perdidistis locum et gentem et Christum. Timendo occiderunt Christum: sed quare hoc? *Quoniam Deus dissipavit ossa hominibus placentium.* Volentes placere hominibus, timuerunt perdere locum. Christus autem ipse de quo dixerunt, Non est Deus, maluit displicere hominibus talibus, quales illi erant;

Matth. 10, 39.

Johan. 11, 48.

filiis hominum, non filiis Dei maluit displicere. Inde dissipata sunt ossa eorum, illius ossa nemo confregit. *Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* Re vera, Fratres, quantum ad illos adtinet, magna illis accessit confusio. In quo loco crucifixerunt, Dominum, quem ideo crucifixerunt, ne perderent et locum et regnum, non ibi sunt Judæi. *Deus* ergo *sprevit eos:* et tamen (a) spernendo admonuit illos ut convertantur. Modo cognoscant Christum, et dicant, Deus est; quem dixerunt, Non est Deus. Redeant ad hereditatem paternam, ad hereditatem Abrahæ, Isaac et Jacob, possideant cum ipsis vitam æternam, etsi vitam temporalem amiserunt. Quare hoc? Quia ex filiis hominum facti sunt filii Dei. Nam quamdiu manent et nolunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum: *confusi sunt quoniam Deus sprevit eos.* Et tamquam ad ipsos conversus ait, *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* O stulti, increpatis, insultatis, colaphizatis, sputis illinitis, spinis coronatis, in crucem erigitis: quem? *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Nonne ipse quem dixistis, Non est Deus? *In avertendo Deus captivitatem populi sui.* Non enim avertit captivitatem populi sui, nisi qui voluit inter vestras manus esse captivus. Sed qui hoc intelligent? *Exsultabit Jacob, et lætabitur Israel.* Vere Jacob et vere Israel, minor ille cui servivit major, ipse exsultabit, quia ipse cognoscet.

v. 7.

Gen. 25. 33.

IN PSALMUM LIII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum.

1. Psalmi hujus titulus habet fructum prolixitatis suæ, si intelligatur: et quia Psalmus brevis est, compensemus in mora tituli, quod in Psalmo non immorabimur. Inde enim pendet omnis versus qui cantatur. Si quis itaque agnoscat quod in domus fronte præfixum est, securus intrabit; nec cum intraverit, errabit. Hoc enim in ipso poste prænotatum est, quomodo interius non erretur. Titulus ejus sic se habet: *In finem, in hymnis, intellectus ipsi David,* * *cum venerunt Ziphæi, et dixerunt ad Saul, Nonne ecce David absconditus est apud nos?* Quod Saul persecutor erat sancti viri David, optime novimus: quod figuram gerebat Saul temporalis regni, non ad vitam, sed ad mortem pertinentis, et hoc Vestræ Caritati nos commendasse meminimus. Itemque quod ipse David figuram gerebat Christi, vel corporis Christi, et nosse debetis, et recolere qui jam nostis. Quid ergo Ziphæi? Vicus quidam erat Ziph, cujus habitatores Ziphæi, in quorum regione se absconderat David, cum eum vellet Saul invenire et occidere. Isti ergo Ziphæi cum hoc cognovissent, prodiderunt eum regi persecutori, dicentes, *Nonne ecce David absconditus est apud nos?* Nihil quidem profuit illis proditio eorum, et ipsi David nihil obfuit.

v. 1. v. 2.

Supra in Enarrat. Psal. 51. n. 1. et 2. 1. Reg. 23. 15.

(a) Nostri omnes MSS et *tamen frangendo admonuit.* Et plerique prosequuntur sic: *quo convertantur,* quo modo *cognoscant* etc.

fuit. Namque animus eorum malignus demonstratus est: Saul vero nec post eorum proditio- 1 Reg. 24. 4. nem potuit comprehendere David; sed potius in ipsius regionis quadam spelunca, cum ejus manibus datus esset occidendus Saul, pepercit illi David, et quod habebat in potestate non fecit. Ille autem quaerebat facere quod in potestate non habuit. Ziphaei ergo viderint illi qui fuerint: quos nobis Psalmus ex illorum occasione intelligendos offerat, videamus.

2. Si quaeramus ergo quid interpretentur Ziphaei, invenimus Florentes. Florentes ergo nescio qui inimici erant sancto David, florentes latenti. Inveniamus eos in genere humano, si Psalmum intelligere volumus. Inveniamus hic primo David latentem, et inveniemus ei adversarios flo- Col. 3. 3. rentes. Attende David latentem: Mortui enim estis, dicit Apostolus, membris Christi, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Isti Ibidem 4. ergo latentes quando erunt florentes? Cum Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria. Quando erunt isti florentes, tunc erunt illi Ziphaei arescentes. Cujusmodi namque flori illorum comparetur gloria, atten- Isai. 40. 6. dite: Omnis caro foenum, et omnis honor carnis ut flos foeni. Quis finis? Foenum aruit, et flos decidit. Ubi tunc erit David? Vide quid sequitur: Verbum autem Domini manet in aeternum. Illi ergo duo genera hominum sunt, quae et distinguere debetis, et eorum alterum eligere. Quid enim tibi prodest nosse, si eligere piger es? Et quidem nunc eligendi potestas adjacet: veniet tempus quando tibi potestas deerit eligendi, cum jam Deus sententiam non differet judicandi. Qui sunt enim isti florentes Ziphaei, nisi corpus illud In Enarratione Psal. 51. Doeg Idumaei, de quo jam locuti sumus Caritati Vestrae ante (a) paucos dies: de quo dictum est, Psal. 51. 9. Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et praevaluit in vanitate sua? Isti sunt florentes filii saeculi, quos modo ex Evangelio audistis, Lucae 16. 8. quia in (b) sua generatione astutiores sunt filiis lucis. Etenim ipsi videntur prospicere in posterum, quo nesciunt utrum veniant. Audistis quid fecerit domino suo villicus ille, faciens (c) sibi bonum de re domini sui, et largiens debitoribus illius, ut cum amotus esset a villicatione, susciperetur ab eis. Et quamvis fraudem fecerit domino suo, tamen cor ejus laudavit dominus ejus, non attendens ad damnum suum, sed ad ejus ingenium. Quanto magis nos debemus, ipso Do- Ibidem 9. mino nostro Jesu Christo admonente, facere nobis amicos de mammona iniquitatis? Mammona enim divitiae interpretantur. Nostrae autem divitiae ibi sunt, ubi est domus nostra aeterna in coelis. Proinde pecuniam temporalem illi appellant divitias, qui nisi temporaliter florere non possunt, nec in aeternum sibi ex his amicos facere volunt: quia veras divitias non noverunt. Has ergo divitias (d) sola iniquitas putat, florens ad tempus ut foenum. Hi sunt Ziphaei inimici David, florentes in saeculo.

3. Hos aliquando attendunt etiam filii lucis infirmi, et nutant eis pedes, cum viderint malos felicitate florere; et dicunt apud seipsos, Quid mihi prodest innocentia? Quid mihi confert quod Deo servio, quod mandata ejus custodio, quod neminem premo, nemini aliquid rapio, nulli noceo, quod possum praesto? ecce haec omnia facio, et florent illi, ego laboro. Quid enim? Et tu Ziphaeus velles esse? Florent in saeculo, arescent in judicio, et post ariditatem in ignem aeternum mittentur: hoc velles et tu? Ignoras quid tibi promiserit, qui (e) ad te venit, quid in seipso hic ostenderit? Si flos Ziphaeorum appetendus esset, ipse Dominus tuus nonne et in hoc saeculo floruisset? Aut vero deerat illi hic posse florere? Sed hic maluit inter Ziphaeos latere, et dicere Pontio Pilato interroganti, tamquam et ipsi flori Ziphaeorum, et suspecto de regno ejus, Regnum meum non est de hoc mundo. Johan. 18. 36. Ergo hic latebat: et omnes boni latent hic, quia bonum eorum intus est, absconditum est, in corde est, ubi fides, ubi caritas, ubi spes, ubi thesaurus illorum. Numquid haec bona apparent in saeculo? Et haec bona latent, et horum bonorum merces latet. At vero dignitas saeculi quomodo alba est? Nitet ad tempus: numquid semper nitebit? Herba est hyemalis, usque ad aestatem viret. Non ergo fiat animo, quod in alio Psalmo invenimus. Confitetur enim quidam prope se cecidisse nutantem, et labasse gressus suos ambulantes in via Dei, dum adspiceret florem quemdam felicitatemque iniquorum: et postea quam cognovit quid iniquis in finem servaret Deus, et quid justis laborantibus promitteret, qui fallere non potest, agens gratias de hac cognitione, ait, Quam bo- Psal. 72. 1, etc. nus Deus Israel rectis corde! Quare hoc dicis? Mei autem, inquit, pene commoti sunt pedes. Unde? Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Confirmati sunt autem gressus ejus, postea quam intellexit in novissima. Quod enim in eodem Psalmo paulo post dicit, Hoc labor est ante me: id est, magna mihi quaestio surrexit in corde, quare homines male faciunt, et in saeculo florent; multi autem bene agunt, et in hac terra laborant. Quaestio ergo ista cum magna esset ante oculos meos, et laboriosa ad investigandum: Labor est, inquit, ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima. Quae sunt ista novissima? Quae, nisi quae scimus jam in Evangelio praenuntiata? Cum Matth. 25. 31. enim venerit filius hominis, congregabuntur ante eum omnes gentes; et separabit eos, sicut pastor segregat oves ab hoedis, oves ponet ad dexteram, hoedos ad sinistram. Ecce jam illi Ziphaei separabuntur: flamma sequitur separationem. Ubi est flos eorum qui jam ad sinistram

(a) Nostri omnes MSS. omittunt, paucos.
(b) Probae notae MSS. *in suo astutiores*. Quidam, *in suo genere*.
(c) Omnes prope MSS. *faciens se bonum*.
(d) Sic MSS. At editi, *solas*.
(e) Sic Er. et plerique MSS. Nonnulli vero, *a Deo venit*. Lov. *ad te veniet*.

stabunt? Nonne tunc ingemiscent: Nonne tunc A
Sap. 5. 8. sera pœnitentia torquebuntur, et dicent, Quid
» nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia
» quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tam-
quam umbra. O Ziphæi ad sinistram stantes, se-
ro pœnitet vos in umbra floruisse. Quare David,
quem prodebatis inter vos latere, non agnosce-
batis? Tunc enim si corrigeremini, dolor iste
infructuosus non esset. Est enim dolor fructuo-
sus, est infructuosus: fructuosus dolor nunc est
cum te accusas, cum in te reprehendis malos
mores tuos, cum reprehensos persequeris, per-
secutos excludis, illisque exclusis mutaris,
exuens te veterem hominem et induens novum,
eligens potius Christi opprobrium quam florem
Ziphæorum. Porro si tibi contigerit habenti in
occulto bonum tuum et latenti inter Ziphæos, B
habenti etiam in occulto promissionem merce-
dis tuæ, aliqua sublimitas sæculi, noli extolli:
nam si elatus ex illa fueris, cades in florem Zi-
phæorum. Sic enim mulier quædam sancta Est-
Esther 14. 16 her in illo tunc populo Judæorum, cum esset
uxor regis alienigenæ ventum est ad periculum
civium, ut deprecaretur regem pro civibus suis;
cœpit orare, et in ipsa oratione confessa est, illa
omnia insignia regalia sic sibi esse velut pan-
num menstruatæ. Si hæc mulieres possunt, viri
non possunt? Et si hæc potuit mulier Judæa,
non poterit Ecclesia Christiana? Hoc ergo dixe-
Psal. 61. 11. rim Caritati Vestræ: Divitiæ si affluant, ne appo-
natis cor. Abundent licet, et sequatur te prospe-
ritas sæculi, tu mari noli credere, nec ridenti.
Divitiæ si affluant, si abundent, calca eas, et su- C
spendere ex Deo tuo. Cum enim eas subter te
habueris, et ex illo pependeris, cum fuerint sub-
tractæ non cades. Ne forte per malam cogitatio-
nem minimeque Christianam fiat in te quod di-
citur in alio Psalmo, commemorato flore Ziphæo-
Psal. 91. 6. et 7. etc. rum istorum: Nimis, inquit, profundæ factæ sunt
cogitationes tuæ. Dico dicitur, Nimis profundæ
factæ sunt cogitationes tuæ: vir imprudens non
cognoscet, et stultus non intelliget hæc. Quid
non intelliget? Cum exorientur peccatores sicut
a fœnum, et (a) prospexerint omnes qui operan-
tur iniquitatem, ut intereant in sæculum sæcu-
li. Delectavit eos flos malorum: dixerunt apud
se, Ecce mali florent, puto malos amat Deus: et
delectati temporali flore iniquorum, conversi
sunt ad iniquitatem, ut interirent. Non ad tem-
pus sicut illi florent, sed in sæculum sæculi. Un- D
Psal. 91. 7. de hoc? Quia vir imprudens non cognoscet, et
stultus non intelliget hæc, non intrans in san-
ctuarium Dei, ut intelligat in novissima. Et quia
Psal. 72. 17. difficilis est aliquantulum intellectus hic, inde
cœpit Psalmus iste, ut David lateret inter Zi-
phæos, nec delectaretur flore Ziphæorum; sed
eligeret potius inter illos humilitatem, ut habe-
ret apud Deum absconditam claritatem. Quid er-
v. 1. go ei tribuitur in hoc titulo? *In finem, in hy-*
Job. 1. 21. *mnis*: hoc est, in laudibus. Quibus laudibus?
Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino

placuit, ita factum est: sit nomen Domini bene-
dictum. Quasi aruisse videbatur, perdita omni
substantia? absit? Folia ceciderant, radix vive-
bat. Ergo, *In finem, in hymnis*. Quid? *Intelle-*
ctus ipsi David. Intellectus, contra illud, Vir
imprudens non cognoscet, et stultus non intel- Psal. 91. 7.
liget hæc. *Intellectus ipsi David, cum venerunt* v. 2.
Ziphæi, et dixerunt ad Saul, Nonne ecce David 1. Reg. 23. 19.
absconditus est apud nos? Et sit absconditus
apud vos, dummodo non floreat sicut vos. Audi
ergo vocem ejus.

4. *Deus in nomine tuo salvum me fac, et in* v. 3.
virtute tua judica me. Hoc dicat Ecclesia latens
inter Ziphæos. Hoc dicat corpus Christianum
habens in occulto bonum morum suorum, spe-
rans de occulto mercedem meritorum suorum,
hoc dicat: *Deus in nomine tuo salvum me fac,*
et in virtute tua judica me. Venisti, o Christe,
humilis apparuisti, contemtus es, flagellatus es,
crucifixus es, occisus es: sed tertio die resurre-
xisti, quadragesimo die in cælum adscendisti, se-
des ad dexteram Patris, et nemo videt: Spiri-
tum tuum inde misisti, quem acceperunt digni;
impleti amore tuo laudem ipsius humilitatis tuæ
per mundum gentesque prædicaverunt: nomen
tuum video excellere in genere humano, sed ta-
men infirmus nobis prædicatus es. Neque enim
et ille doctor Gentium dixit aliquid inter nos se
scire, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum, 1. Cor. 2. 2.
ut ejus eligeremus opprobrium, magis quam glo-
riam florentium Ziphæorum. Verumtamen de illo
quid ait? Et si mortuus est ex infirmitate, sed 2. Cor. 13. 4.
vivit ex virtute Dei. Venit ergo ut moreretur ex
infirmitate, venturus est ut judicet in virtute
Dei: sed per infirmitatem crucis clarificatum
est nomen ejus. Quisquis non crediderit in no-
men clarificatum per infirmitatem, expavescet ad
judicem cum venerit in virtute. Ne autem quon-
dam ille infirmus, cum venerit fortis, ventilabro
illo ad sinistram nos mittat, salvet nos in nomine
suo, et judicet nos in virtute sua. Quis enim hoc
tam temerarius optaverit ut dicat Deo, *Judica*
me? Nonne pro maledicto dici solet hominibus,
Judicet te Deus? Ita plane est maledictum, si
judicat te in virtute sua; sed si non te salvave-
rit in nomine suo: cum vero in nomine præce-
dente salvaverit te, salubriter in virtute conse-
quente judicabit. Securus esto: judicium illud
non tibi erit punitio, sed discretio. Nam et in
quodam Psalmo ita dicitur: Judica me Deus, et Psal. 42. 1.
discerne caussam meam de gente non sancta.
Quid est, *Judica me*? Discerne me a Ziphæis in-
ter quos lateo, pertuli eorum florem, jam veniat
et flos meus. Et illorum quidem flos fuit tempo-
ralis, et arescente fœno decidit: flos autem meus
quis erit? Plantati in domo Domini, in atriis do- Psal. 91. 14.
mus Dei nostri florebunt. Remanet ergo et nobis
flos, sed qui non cadat, sicut folium plantati il-
lius ligni juxta aquas, de quo dictum est, Et fo-
lium ejus non decidet. *Deus ergo in nomine tuo* Psal. 1. 3.
salvum me fac, et in virtute tua judica me.

(a) Sic omnes MSS. Editi vero, *prolongati fuerint*.

v. 4. **5.** ***Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.*** Perveniant ad aures tuas verba oris mei, quia non florem Ziphæorum a te desidero. *Auribus percipe verba oris mei.* Tu percipe. Nam Ziphæis etsi sonet oratio mea, non audiunt, quia non intelligunt. Temporalibus quippe gaudent, bona æterna desiderare non norunt. Ad te perveniat oratio mea, ex desiderio æternorum tuorum beneficiorum excussa et jaculata: ad aures tuas emitto eam, adjuva eam ut perveniat, ne deficiat in itinere medio, et quasi collapsa corruat. Sed et si non mihi eveniunt modo bona quæ postulo, securus sum tamen quia postea venient. Nam et in delectis dicitur quidam rogasse Deum, et non exauditus bono suo. Desideria enim sæcularia incitaverant illum ad orandum, et in tribulationibus temporalibus positus optaverat ut transirent tribulationes temporales, et rediret
Psal. 21. 2. flos fœni; et ait, Deus meus, Deus meus, ut quid
et 3. » me dereliquisti? Vox ipsa Christi est, sed pro
» membris suis. Verba, inquit, delictorum meo-
» rum, clamavi ad te per diem, nec exaudisti; et
» nocte, et non ad insipientiam mihi: id est, et nocte clamavi, et non exaudisti; et tamen hoc ipsum quod non exaudisti, non ad insipientiam mihi non exaudisti, sed magis ad sapientiam non exaudisti, ut intelligerem quid a te petere deberem. Ea enim petebam quæ malo meo fortassis acciperem. Petis divitias o homo, quanti sunt eversi per divitias suas? Unde scis utrum tibi sint profuturæ divitiæ? Nonne multi pauperes tutius latebant, divites facti, mox ut lucere cœperunt, præda fortioribus fuerunt? Quanto melius laterent, quanto melius nescirentur, qui cœperunt quæri, non propter quod erant, sed pro-
Temporalia quomodo petenda a Deo. pter quod habebat? In his ergo temporalibus, Fratres, admonemus vos et exortamur in Domino, ut non petatis aliquid quasi fixum, sed quod vobis Deus expedire scit. Quid enim vobis expediat, omnino nescitis. Aliquando quod putatis prodesse, obest; et quod putatis obesse, hoc prodest. Ægri enim estis, nolite medico dictare quæ vobis medicamenta velit apponere. Si doctor Gen-
Rom. 8. 26. tium Paulus apostolus dicit, Quid enim oremus sicut oportet, nescimus: quanto magis nos? Qui tamen cum sibi videretur ipse prudenter orare, ut ab eo auferretur stimulus carnis, angelus satanæ, qui eum colaphizabat, ne in magnitudine revelationum extolleretur, quid audivit a Domino?
3 Numquid factum est quod volebat? (a) Non, ut fieret quod expediebat. Quid ergo audivit a Do-
2 Cor. 12. mino? Ter, inquit, rogavi Dominum, ut aufer-
8. et 9. » ret eum a me, et dixit mihi, Sufficit tibi gratia
» mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Ego medicamentum ad vulnus posui: quando posuerim novi, quando auferendum sit novi. Non recedat ægrotus a manibus medici, non det consilium medico. Ita sunt ista omnia temporalia. Tribulationes sunt; si bene colis Deum, noveris quia novit quid cuique expediat: prosperitates sunt; magis cave, ne ipsæ corrumpant animum tuum, ut ab eo qui hæc dedit recedat. Ergo iste intelligens quid sit? *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.*

6. *Quoniam alieni insurrexerunt adversus* v. 5.
me. Qui alieni? Nonne ipse David Judæus erat de tribu Juda? Ipse autem locus Ziph ad tribum Juda pertinebat, Judæorum erat. Quomodo ergo alieni? Non civitate, non tribu, non cognatione,
sed flore. Nam vis nosse alienos istos? In alio Psal. 143. 11.
Psalmo filii alieni dicti sunt, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniqui-
tatis. Et enumerat florem Ziphæorum. Quorum Ibid. 12 etc.
filii eorum velut novellæ constabilitæ in juven- »
tute sua: filiæ eorum compositæ et ornatæ, si- »
cut similitudo templi: cellaria eorum plena, eru- »
ctantia ex hoc in hoc: oves eorum fecundæ mul- »
tiplicantes in exitibus suis; boves eorum crassi: »
non est ruina sepis, nec exitus, neque clamor in »
plateis eorum. Sed vide Ziphæos, vide ad tempus florentes. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.
Merito filii alieni. Tu quid stans inter Ziphæos? »
Beatus populus cujus Dominus Deus ipsius. Ex hoc affectu hæc oratio mittitur ad aures Domini, cum dicitur, *Auribus percipe verba oris mei: quoniam alieni insurrexerunt adversum me.*

7. *Et potentes quæsierunt animam meam.* No- Item v. 5
vo enim modo, Fratres mei, volunt perdere genus sanctorum et ab hujus sæculi spe abstinentium omnes qui spem habent in isto sæculo. Certe concreti sunt, certe simul vivunt. Vehementer sibi adversa sunt ista duo genera: unum eorum qui non ponunt spem nisi in rebus sæcularibus et temporali felicitate, et alterum eorum qui
spem suam in Domino Deo suo firmiter ponunt. v. 11.
Et cum concordes sunt isti Ziphæi, noli multum credere concordiæ eorum: tentationes desunt; ubi venerit aliqua tentatio, ut arguatur aliquis
pro flore sæculi, non tibi dico offendet (b) epi- b
scopo, sed nec ad ipsam Ecclesiam accedere vult, ne cadat aliquid fœni. Quare iste dixi, Fratres? Quia modo libenter auditis omnes in nomine Christi, et quemadmodum intelligitis, ita exclamatis ad verbum, non utique acclamaretis, nisi intelligeretis. Intellectus iste vester fructuosus esse debet. Utrum autem fructuosus sit, tentatio interrogat, ne subito cum dicimini nostri, per tentationem inveniamini alieni, et dicatur, *Alieni insurrexerunt adversum me, et potentes quæsierunt animam meam.* Ne dicatur quod sequitur, *Non proposuerunt Deum ante conspectum suum.* Quando enim ponet ante conspectum suum Deum, ante cujus conspectum non est nisi sæculum? quomodo sit nummus super nummum, quomodo augeantur greges, quomodo impleantur apothecæ, quomodo dicatur animæ, Habes multa bona, jucundare, epulare, satiare. Numquid ponit ante conspectum suum illum qui sic glorianti et ita
flore Ziphæorum nitenti dicit, Stulte, hoc est, Lucæ 12. 20.
non intelligens, vir imprudens, hac nocte aufe- »

(a) Abest, non, a MSS.

(b) Er. et aliquot MSS. episcopum.

retur anima tua; hæc omnia quæ præparasti cu-
jus ernnt? *Non proposuerunt Deum ante con-
spectum suum.*
v. 6. 8. *Ecce enim Deus adjuvat me.* Et ipsi nesciunt
ioter qnos lateo. Si autem et ipsi ponerent Deum
ante conspectum suum, invenirent quemadmo-
dum me adjuvat Deus. Omnes enim sancti adju-
vantur a Deo, sed intns obi nemo videt. Quomodo
enim magna est pœna impiorum conscientia, sic
magnum gandium piorum ipsa conscientia. Nam
2. Cor. 1.12. gloria nostra hæc est, ait Apostolus, testimo-
oium conscieotiæ oostræ. In hac gloriatur iste
intus, non in flore Ziphæorum foris, qui modo
ait, *Ecce enim Deus adjuvat me.* Prorsus quam-
vis longe futura sint quæ promittit, hodie mihi
dulce et præsens est adjutorium; hodie in cordis
mei gaudio invenio quia sine caussa dicunt qui-
Psal. 48. 7. dam, Quis ostendit nobis bona? Signatum est
» enim super nos lumen vultus tui Domine, dedi-
» sti jucunditatem in cor meum. Non in vineam
» meam, non in gregem meum, non in cuppam
meam, non in mensam, meam, sed in cor meum.
Ecce enim Deus adjuvat me. Quomodo te adju-
vat? *Et Dominus susceptor est animæ meæ.*
v. 7. 9. *Averte mala inimicis meis.* Sic quomodo
vireot, sic quomodo florent, igni servantur. *In
virtute tua disperde illos.* Puta quia florent mo-
Psal. 91. 7. do, puta quia exoriuntur sicut fœnum: tu noli
esse vir imprudens et stultus, ut hæc adtenden-
do intereas in sæculum sæculi. *Averte* enim *ma-
la inimicis meis.* Nam si tu fueris in corpore
ipsius David, in virtute sua disperdet illos. Isti
florent felicitate sæculi, pereunt in virtute Dei.
Non quomodo florent, sic pereunt: florent enim
ad tempus, pereunt in æternum: florent falsis
bonis, pereunt veris tormentis. *In virtute tua
disperde illos:* quos in infirmitate tua tolerasti.
v. 8. 10. *Voluntarie sacrificabo tibi.* Quis hoc bonum
cordis vel intelligere potest alio dicente, si non
in se ipso gustarit? Quid est, *Voluntarie sacri-
ficabo tibi?* Dicam tamen, capiat qui potest, quo-
modo potest: credat qui non potest, et oret ut
possit. Numquid tamen istum versum ita præte-
rire debemus, ut eum vobis non commendemus?
Dico Caritati Vestræ, invitat me satis amor i-
psius aliquid de illo loqui; et gratias ago Deo quod
intente auditis. Si autem vos fastidientes audire
conspicerem, invitus ab hoc versu silerem, et
tamen in corde meo, quantum Dominus digna-
retur concedere, non silerem. Veniat ergo in lin-
guam quod corde conceptum est; promatur voce
quod mente servatur: dicamus ut possumus, quid
sit, *Voluntarie sacrificabo tibi.* Quod enim sacri-
ficium hic accipiam, Fratres? aut quid digne of-
feram Domino pro misericordia ejus? Victimas
quæram de grege ovium, arietem eligam, tau-
rum aliquem io armentis prospiciam, thura certe
de terra Sabæorum afferam? Quid faciam? Quid
Psal. 49.23. offeram, nisi quod ait, Sacrificium laudis hono-
rificabit me? Quare ergo, *voluntarie?* Quia gra-
tis amo quod laudo. Laudo Deum, et in ipsa laude
gaudeo: ipsius laude gaudeo, quo laudato non
erubesco. Non enim quemadmodum laudatur ab

A studiosis theatricarum nugarum vel Auriga, vel
Venator, vel quilibet histrio, et a laudatoribus
suis invitantur alii laudatores, exhortantur ut pa-
riter clament; et cum omnes clamaverint, ple-
rumque illo victo omnes erubescunt. Non ita est
Deus noster: laudetur voluntate, ametur carita-
te; gratuitum sit quod amatur, ut quod laudatur.
Quid est gratuitum? Ipse propter se, non pro-
pter aliud. Si enim laudas Deum ut det tibi ali-
quid aliud, jam non gratis amas Deum. Erube-
sceres, si te uxor tua propter divitias amaret;
et forte si tibi paupertas accideret, de adulterio
cogitaret. Cum ergo te a conjuge gratis amari
velis, tu Deum propter aliud amabis? Quod præ-
mium accepturus es a Deo, o avare? Non tibi
terram, sed seipsum servat, qui fecit cælum et
B terram. *Voluntarie sacrificabo tibi:* noli ex ne-
cessitate. Si enim propter aliud laudas Deum,
ex necessitate laudas. Si adesset tibi quod amas,
non laudares Deum. Vide quid dicam: Laudas
Deum, verbi gratia, ut tibi det amplam pecu-
niam: si haberes aliunde amplam pecuniam, non
a Deo, numquid laudares Deum? Si ergo propter
pecuniam laudas Deum, non voluntaria sacrificas
Deo, sed ex necessitate sacrificas: quia præter il-
lum nescio quid aliud amas. Inde dictum est,
Voluntarie sacrificabo tibi. Contemne omnia,
ipsum adtende. Et hæc quæ dedit, propter dan-
tem bona sunt. Nam dat prorsus, dat ista tem-
poralia; et quibusdam bono eorum, quibusdam
malo eorum, secundum altitudinem et profundi-
tatem judiciorum suorum. In quorum judicio- Rom. 11.33.
C rum abysso expavit Apostolus, dicens, O altitudo »
divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam in- »
scrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles »
viæ ipsius! Quis enim investigabit vias ejus, aut
quis comprehendet consilia ejus? Novit quando
det cui det; quando auferat, et cui auferat. Pete
tu in hoc tempore quod tibi prosit in posterum,
pete quod te adjuvet in æternum. Ipsum autem
gratis dilige: quia melius ab eo non invenis quod
det quam seipsum; aut si invenis melius, hoc
pete. *Voluntarie sacrificabo tibi.* Quare *Volun-
tarie?* Quia gratis. Quid est gratis? *Et confite-
bor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est:* ob
nihil aliud, nisi quia bonum est. Numquid ait,
D Confitebor nomini tuo, Domine, quia das mihi
fructuosa prædia, quia das mihi aurum et argen-
tum, quia das mihi latas divitias, amplam pecu-
niam, excellentissimam dignitatem? Non. Sed
quid? *Quoniam bonum est.* Melius nihil invenio
quam nomen tuum: ideo *confitebor nomini tuo,
Domine, quia bonum est.*
11. *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti v. 9.
me.* Ideo intellexi quia bonum est nomen tuum:
nam si hoc possem ante tribulationes agnoscere,
forte mihi necessariæ non fuissent. Sed adhibita
est tribulatio ad admonitionem, admonitio facta
est ad tuam laudationem. Non enim intelligerem
ubi essem, nisi de infirmitate mea admonitus es-
sem. Ex omnibus ergo tribulationibus eripuisti
me. *Et super inimicos meos respexit oculus meus:*
super illos Ziphæos respexit oculus meus. Flo-

A rem quippe illorum transii sltiiudine cordis, ad
Isai. 40. 6. te perveni, et inde respexi super illos, et vidi
quia omnis caro fœnum, et omnis claritas hominis
sicut flos fœni: sicut quodam loco item dici-
Psal. 36. 35. tur, Vidi impium superexaltari et elevari sicut
» cedros Libani: transii, et ecce non erat. Quare,
non erat? Quia transisti. Quid est, quia transi-
a sti? Quia non sine caussa, Sursum cor, (a) au-
disti, quia non in terra ubi putresceres reman-
sisti, quia levasti animam tuam ad Deum, et tran-
scendisti cedros Libani, et de illa celsitudine ad-
tendisti: et ecce non erat, et quæsisti eum, et
Psal. 82. 16. non est inventus locus ejus. Jam labor non est
ante te; quia intrasti in sanctuarium Dei, et in-
tellixisti in novissima. Sic et hic ita concludit:
Et super inimicos meos respexit oculus meus.
B Hoc agite ergo Fratres cum animis vestris, eri-
gite corda vestra, expolite aciem mentis vestræ,
discite gratis diligere Deum, discite præsens con-
temnere sæculum, discite voluntarie sacrificare
hostiam laudis, ut transcendentes florem fœni,
respiciatis super inimicos vestros.

IN PSALMUM LIV.

* Sermo ad plebem, in quo dicit de tolerandis malis, et in Donatistas disputat.

* ENARRATIO.

v. 1. 1. PSALMI bujus titulus est: *In finem, in hy-
mnis, intellectus ipsi David.* Qui sit finis
commemoramus breviter, quia nostis. Finis enim
Legis Christus est, ad justitiam omni credenti.
Rom. 10. 4. Intentio ergo dirigatur in finem, dirigatur in
C Christum. Quare finis dicitur? Quoniam quid-
quid agimus, ad illum referimus; et cum ad eum
pervenerimus, ultra quod quæramus non habe-
bimus. Dicitur enim finis qui consumit, dicitur
finis qui perficit. Aliter quippe intelligimus cum
audimus, Finitus est cibus qui manducabatur,
et aliter intelligimus cum audimus, Finita est
vestis quæ texebatur: in utroque audimus, Fini-
tum est; sed cibus ut jam non esset, vestis ut
perfecta esset. Finis ergo noster perfectio nostra
esse debet, perfectio nostra Christus. In illo enim
perficimur, quia ipsius capitis membra sumus.
Et dictus est finis Legis, quia sine illo nemo
perficit Legem. Cum ergo auditis in Psalmis,
In finem: (multi enim Psalmi ita superscripti
sunt:) non sit vestra cogitatio in consumtionem,
D sed in consummationem.

2. *In hymnis:* in laudibus. Sive enim tribule-
mur et angustemur, sive lætemur et exultemus,
ille laudandus est, qui et in tribulationibus eru-
dit, et in lætitia consolatur. Laus enim Dei a
corde et ore Christiani recedere non debet, non
ut laudet in prosperis, et maledicat in adversis;
Psal. 33. 1. sed quemadmodum Psalmus ille præscribit, Be-
nedicam Dominum in omni tempore, semper laus
ejus in ore meo. Gaudes, agnosce patrem blan-
dientem: tribularis, agnosce patrem emendan-
tem. Sive blandiatur, sive emendet, eum erudit
cui parat hereditatem.

(a) Sic MSS. At editi, *sursum cor habuisti.*

A 3. Quid est ergo, *Intellectus ipsi David?* Erat
quidem David, ut novimus, propheta sanctus,
rex Israel, filius Jesse: sed quia ex ejus semine 1. Reg. 16. 18.
venit ad salutem nostram secundum carnem Do- Rom. 1. 3.
minus Jesus Christus, sæpe isto nomine ille figu-
ratur, et David pro Christo in figura ponitur,
propter originem carnis ipsius. Nam secundum
aliquid filius est David, secundum aliquid Domi-
nus est David; filius David secundum carnem,
Dominus David secundum divinitatem. Si enim Johan. 1. 3.
per ipsum facta sunt omnia, per ipsum et ipse
David factus est, ex cujus semine venit ad homi-
nes. Proinde cum interrogasset Dominus Judæos, Matth. 22. 42. etc.
cujus filium Christum esse dicerent: responde-
runt, David. Vidit eos remansisse in carne, et
amisisse divinitatem; et corrigit eos quæstione
B proposita: Quomodo ergo ipse David in Spiritu »
dicit eum Dominum, Dixit Dominus Domino meo, Psal. 109. 1.
sede ad dexteram meam, quo ad usque ponam »
inimicos tuos sub pedibus tuis: Si ergo ille in »
Spiritu Dominum eum dicit, quomodo filius ejus »
est? Quæstionem proposuit, non filium negavit.
Audistis Dominum, dicite quomodo filius sit: au-
distis filium, dicite quomodo Dominus sit. Hanc
quæstionem solvit fides catholica. Quomodo Do-
minus? Quia in principio erat Verbum, et Ver- Johan. 1. 1.
bum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.
Quomodo filius? Quia Verbum caro factum est,
et habitavit in nobis. Quia ergo David in figura Ibidem 14.
Christus est, Christus autem, ut sæpe comme-
moravimus Caritatem Vestram, et caput et cor-
pus est, nec nos a Christo alienos dicere debe-
C mus, cujus membra sumus, nec nos quasi alte-
rum computare; quia erunt duo in carne una. Gen. 2. 24.
Sacramentum hoc magnum est, ait Apostolus, Ephes. 5. 32.
ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Quia
ergo totus Christus caput et corpus est; cum au-
dimus, *Intellectus ipsi David*, intelligamus et nos
in David. Intelligant membra Christi, et in mem-
bris suis intelligat Christus, et membra Christi
intelligant in Christo: quia caput et membra
unus Christus. Caput in cælo erat et dicebat, Act. 9. 4.
Quid me persequeris? Nos cum illo in cælo per
spem, ipse nobiscum in terra per caritatem. Er-
go, *intellectus ipsi David.* Admoneamur cum au-
dimus, et intelligat Ecclesia: pertinet enim ad
nos magna cura intelligendi, in quo malo nunc
sumus, et de quo malo ut liberemur, optamus,
D reminiscentes orationis Dominicæ, ubi in fine
dicimus, Libera nos a malo. Inter multas ergo Matth. 6. 13.
tribulationes hujus sæculi, plangit aliquid Psal-
mus iste de intellectu. Ille cum isto non plorat,
qui non habet intellectum. Porro autem Carissi-
mi meminisse debemus ad imaginem Dei nos esse
factos nec aliti quam in ipso intellectu. Nam in
multis rebus a bestiis (b) superamur; ubi autem b
homo ad imaginem Dei factum se novit, ibi ali- Gen. 1. 26.
quid in se agnoscit amplius esse quam datum est
pecoribus. Consideratis vero omnibus rebus quas
habet homo, invenit se eo proprie discretum a
pecore, quod ipse habeat intellectum. Unde quos-

(b) Sic MSS. Editi vero, *a bestiis non separamur.*

dam contemnentes in se quod proprium et præcipuum a Conditore acceperunt; increpat ipse Conditor dicens, Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Et alio loco dicit, Homo in honore positus. In quo honore, nisi quia » factus ad imaginem Dei? Ergo in honore posi» tus non intellexit, ait, comparatus est jumentis insensatis, et similis factus est illis. Agnoscamus ergo honorem nostrum, et intelligamus. Si intelligimus, videmus non esse istam regionem gaudendi, sed gemendi; non jam exsultandi, sed adhuc plangendi. Sed et si exsultatio quædam habitat in cordibus nostris, nondum est in re, sed in spe. Ex promisso lætamur, quia scimus non nos fallere promittentem. Verum quod attinet ad præsens tempus, in quo malo, in quibus angustiis simus audite; et si viam istam tenetis, quod auditis in vobis agnoscite. Quisquis enim nondum tenet iter pietatis, miratur quia talia gemunt membra David, non enim videt in se ista. Quamdiu et in se ista non videt, nondum est ibi: non sentit quod corpus sentit; quia præter corpus est: incorporetur, et sentiet. Dicat ergo et audiamus, audiamus et dicamus.

Psal. 31. 9. Psal. 48. 21.

4. *Exaudi Deus deprecationem meam, et ne despexeris precem meam* * *intende mihi, et exaudi me.* Satageotis, soliciti, in tribulatione positi, verba sunt ista. Orat multa patiens, de malo liberari desiderans: superest ut audiamus in quo malo sit; et cum dicere cœperit, agnoscamus ibi nos esse; ut communicata tribulatione, conjungamus orationem. *Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum.* Ubi contristatus, ubi conturbatus? *In exercitatione mea*, inquit. Homines malos quos patitur (*a*), commemoraturus est, eamdem passionem malorum hominem exercitationem suam dixit. Ne putetis gratis esse malos in hoc mundo, et nihil boni de illis agere Deum. Omnis malus aut ideo vivit ut corrigatur, aut ideo vivit ut per illum bonus exerceatur. Utinam ergo qui nos modo exercent, convertantur et nobiscum exerceantur: tamen quamdiu ita sunt ut exerceant, non eos oderimus: quia in eo quod malus est quis eorum, utrum usque in finem perseveraturus sit, ignoramus; et plerumque cum tibi videris odisse inimicum, fratrem odisti, et nescis. Diabolus et angeli ejus in Scripturis sanctis manifestati sunt nobis, quod ad ignem æternum sint destinati. Ipsorum tantum desperanda est correctio: contra quos habemus occultam luctam, ad quam luctam nos ar» mat Apostolus, dicens, Non est nobis colluctatio » adversus carnem et sanguinem, id est, adversus homines quos videtis, sed adversus principes et potestates et rectores mundi, tenebrarum harum. Ne forte cum dixisset, mundi, intelligeres dæmones esse rectores cæli et terræ: mundi dixit, tenebrarum harum; mundi dixit, amatorum mundi; mundi dixit, impiorum et iniquorum; mundi dixit, de quo dixit Evangelium, Et mundus eum

v. 2. v. 3.

a

Ephes. 6. 12.

Johan. 1. 10.

(a) Sic Er. et præstantiores MSS. At Lov. *commemoratus est.*

A non cognovit: Si enim mundus non cognovit lucem, quia lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt, et ipsæ tenebræ quæ non comprehenderunt lucem præsentem, mundi nomine appellantur; harum tenebrarum sunt illi rectores. De ipsis ergo rectoribus habemus determinatam Scripturarum sententiam, quod omnino inde reditus alicujus eorum sperandus non est. At vero de ipsis tenebris quarum illi rectores sunt, non sumus certi, ne forte qui erant tenebræ, fiant lux. Fidelibus quippe jam factis dicit Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: tenebræ in vobis, lux in Ephes. 5. 8.
Domino. Ergo, Fratres, omnes mali, cum mali sunt, exercent bonos. Ecce enim breviter audite, et intelligite. Si bonus es, inimicum non habebis nisi malum. Porro tibi ea regula bonitatis Matt. 5. 45.
B præfixa est, ut imiteris bonitatem Patris tui, qui facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Neque enim tu habes inimicum, et Deus non habet. Tu quidem eum habes inimicum qui tecum creatus est; ille vero eum quem creavit. Inimicos ergo Dei malos et iniquos sæpe in Scripturis legimus: et parcit eis ille qui non habet quod illi imputet inimicus, cui omnis inimicus ingratus est, ab illo enim habet quidquid boni habet. Ab ipso enim habet misericordiam, quidquid est etiam unde tribulatur. Ad hoc enim tribulatur, ne superbiat; ad hoc tribulatur, ut humilis agnoscat excelsum. Tu ergo inimico tuo, quem intolerabiliter pateris, quid præstitisti? Si ille eum habet
C inimicum qui ei tanta præstitit, et facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos: tu qui nec solem potes oriri facere, nec super terras pluere, aliquid unum servare inimico non potes, ut sit tibi pax in terra hominī bonæ voluntatis? Ergo quoniam hæc Lucæ 2. 14.
tibi dilectionis regula figitur, ut imitans Patrem Lucæ 6. 27. et 35.
diligas inimicum: Diligite, enim inquit, inimicos vestros: in hoc præcepto quomodo exercereris, si nullum inimicum patereris? Vides ergo prodesse tibi aliquod: et quod Deus parcit malis, prosit tibi ad habendam misericordiam; quia et tu forte si bonus es, ex malo factus es bonus; et si Deus non parceret malis, nec tu qui gratias ageres, appareres. Parcat ergo aliis qui pepercit et tibi. Non enim cum transieris, intercludenda est via pietatis.
D 5. Unde ergo iste orat positus inter malos, quorum inimicitiis exercebatur? quid ait? *Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum.* Cum extendit dilectionem, ut diligat inimicos, affectus est tædio, multorum inimicitiis, multorum rabie circumlatratus, et quadam humana infirmitate succubuit. Vidit se jam incipere penetrari mala persuasione diabolica, ut odium (*b*) inducat adversum inimicos: reluctans b
odio ut perficeret ipsam dilectionem, in ipsa pugna et lucta turbatus est. Ejus enim vox est et Psal. 2. 5.

(b) Aliquot MSS. *induat.*

in alio Psalmo, Turbatus est præ ira oculus meus. A
Et quid ibi sequitur? Inveteravi in omnibus ini-
micis meis. Veluti in tempestate et fluctibus mer-
Matth. 14. 30. gi cœperat, sicut Petrus. Ille enim calcat fluctus
hujus sæculi, qui diligit inimicos. Christus in
mari ambulabat intrepidus, cujus omnino de cor-
de in cruce dicebat, Pater, ignosce illis, quia
Lucæ 23. 34. nesciunt quid faciunt. Et Petrus voluit ambula-
re. Ille tamquam caput, Petrus tamquam corpus:
quia super hanc petram, inquit, ædificabo Eccle-
siam meam. Jussus est ambulare, et ambulabat
gratia jubentis, non viribus suis. Sed cum vide-
ret ventum validum, timuit; et mergi jam cœ-
v. 4. perat, conturbatus in exercitatione sua. A quo
Matth. 14. 30. vento valido? *A voce inimici, et a tribulatione*
peccatoris. Ergo quomodo ille clamavit in flucti-
bus, Domine, pereo, salva me: alis et hujus vox
v. 2. præcessit, *Exaudi Deus deprecationem meam, et* B
v. 3. *ne despexeris precem meam.* * *intende mihi, et ex-*
audi me. Quare? quid enim pateris? quid gemis?
Contristatus sum in exercitatione mea. Exerceri
me quidem inter malos posuisti, sed nimis ex-
surrexerunt supra vires meas: tranquillo pertur-
batum, manum extende mergenti. *Contristatus*
v. 4. *sum in exercitatione mea, et conturbatus sum* *,
a voce inimici, et a tribulatione peccatoris, quo-
3 *niam declinaverunt in me* (a) *iniquitatem, et in*
ira adumbrabant me. Audistis fluctus et ventos:
tamquam humiliato insultabant; et ille orabat:
undique illi strepitu insultationis sæviebant, at
ille intus invocabat quem non videbant.

6. Cum aliquid tale patitur Christianus, non
debet facile velut odio ire in eum a quo patitur, C
et velle ventum vincere; sed convertere se ad
orationem, ne amittat dilectionem. Neque enim
timendum est, ne aliquid faciat homo inimicus.
Quid enim facturus est? Multa mala dicturus,
opprobria jaculaturus, in conviciis sæviturus:
Matth. 5. 12. sed quid tibi? Gaudete, inquit, et exsultate, quo-
niam merces vestra magna est in cælis. Ille in
terra geminat convicia, tu in cælo lucra. Sed
sæviat amplius, possit et aliquid amplius: quid
Matth. 10. 28. te securius, cui dictum est, Nolite timere eos qui
corpus occidunt, animam autem non possunt oc-
cidere? Quid est ergo timendum quando pateris
inimicum? Ne conturbetur tibi dilectio, qua di-
ligis inimicum. Etenim inimicus ille homo, caro
Ephes. 6. 12. et sanguis, quod videt in te, appetit. Alius autem
inimicus occultus, rector harum tenebrarum, D
quas tu pateris in carne et sanguine, alterum oc-
cultum tuum petit, thesauros tuos interiores de-
prædari et vastare molitur. Duos ergo inimicos
constitue tibi ante oculos, unum apertum, et alte-
rum occultum: apertum, hominem; occultum,
diabolum. Homo ille hoc est quod tu secundum
naturam humanam, secundum fidem autem et di-
lectionem nondum quod tu, sed poterit esse quod
tu. Cum ergo sint duo, unum vide, alterum intelli-
ge; unum dilige, alterum cave. Namque et inimi-
cus ille quem vides, hoc in te vult humiliare unde
vincitur. Verbi gratia, Si divitiis tuis vincitur,
pauperem te vult facere; si honore tuo vincitur,
humilem te vult facere; si viribus tuis vincitur,
debilem te vult facere: ea ergo attendit in te vel
dejicere vel auferre quibus vincitur. Et ille occul-
tus inimicus illud tibi vult tollere unde vincitur.
Homo enim hominem vincis humana felicitate,
diabolum autem vincis inimici dilectione. Quo-
modo ergo homo ambit auferre tibi, et detrunca-
re, aut (b) evertere felicitatem qua vincitur: sic et
diabolus hominem vult vincere auferendo unde
vincitur. Sed cura in corde servare inimici dile-
ctionem, qua diabolum vincis. Sæviat homo quan-
tum potest; auferat quidquid potest; si diligitur
aperte sæviens, victus est occulte sæviens.

7. At iste conturbatus et contristatus orabat,
tamquam turbato præ ira oculo suo. Ira vero fra-
tris si fuerit inveterata, jam odium est. Ira tur- Psal. 6. 8.
bat oculum, odium exstinguit: ira festuca est,
odium trabes est. Aliquando odisti et corripis i-
rascentem: in te est odium, in illo ira quem cor-
ripis: merito tibi dicitur, Ejice primum trabem Matth. 7. 5.
de oculo tuo, et sic videbis ejicere festucam de
oculo fratris tui. Nam ut noveritis quantum in-
tersit inter iram et odium; quotidie homines ira-
scuntur filiis suis, date qui oderint filios suos.
Conturbatus iste orabat et contristatus, luctans
adversus omnia convicia omnium conviciatorum;
non ut aliquem eorum convicium referendo vin-
ceret, sed ne aliquem eorum odisset. Hinc orat,
hinc petit. *A voce inimici, et a tribulatione pec-* v. 4.
catoris: quoniam declinaverunt in me iniquita-
tem, et in ira adumbrabant me. * *Cor meum* v. 5.
conturbatum est in me. Hoc est illud alibi dictum,
Turbatus est præ ira oculus meus. Et si oculus Psal. 6. 8.
turbatus est, quid sequitur? *Et metus mortis ce-*
cidit super me. Vita nostra dilectio est: si vita
dilectio, mors odium est. Cum cœperit homo ti-
mere ne oderit quem diligebat, mortem timet;
et acriorem mortem, et interiorem mortem, qua
occiditur anima, non corpus. Attendebas homi-
nem sævientem in te: quid erat facturus contra
quem tibi securitatem tuus Dominus dederat, di-
cens, Nolite timere eos qui corpus occidunt? Ille Matth. 10. 28.
sæviendo corpus occidit, tu odio habendo ani-
mam occidisti; et ille corpus alienum, tu ani-
mam tuam: *Metus* ergo *mortis cecidit super me.*

8. *Timor et tremor venerunt super me, et con-* v. 6.
texerunt me tenebræ. * *Et dixi.* Qui odit fra- v. 7.
trem suum, in tenebris est usque adhuc. Si di- 1. Johan. 2. 9. et 11.
lectio lumen est, odium tenebræ. Et quid sibi
ait in illa infirmitate positus, et in illa exercita-
tione turbatus? *Quis dabit mihi pennas sicut co-* v. 7.
lumbæ, et volabo, et requiescam? Aut mortem
optabat, aut solitudinem desiderabat. Quamdiu,
inquit, id mecum agitur, id mihi præcipitur ut
inimicos diligam, convicia istorum crebrescentia
et adumbrantia me, commovent oculum meum,
perturbant lumen meum, appetunt cor meum,
interficiunt animam meam. Vellem ut abirem,

(a) Sic potiores MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *iniquitates.*

(b) Editi: *aut avertere felicitatem.* MSS. *evertere.*

sed infirmus sum, ne manendo augeam peccata peccatis: aut certe separarer paululum a genere humano, ne patiatur vulnus meum crebras plagas, ut sanatum exercitationi reddatur. Fit hoc, Fratres, et surgit plerumque in animo servi Dei desiderium solitudinis, non ob aliud nisi propter turbam tribulationum et scandalorum, et dicit, *Quis mihi dabit pennas?* Videt se sine pennis, aut potius ligatis pennis? Si desunt, dentur; si ligatæ sunt, solvantur: quia etiam qui solvit pennas avi, aut dat aut reddit illi pennas suas. Non enim habebat eas tamquam suas, quibus volare non poterat. Ligatæ pennæ onus faciunt. *Quis*, inquis, *dabit mihi pennas sicut columbæ, et vo-*
Philip. 1. 23. *labo, et requiescam?* Requiescet, ubi? Duos dixi sensus hic esse: aut sicut ait Apostolus, Dissolvi et esse cum Christo, multo enim magis optimum. Etenim et ipse quamvis fortis, quamvis magnus, quamvis corde robustissimus; quamvis in Christo miles invictus, in exercitatione sua, quantum legimus, conturbatus est, et ait, De cetero nemo
Gal. 6. 17. mihi molestus sit. Tamquam diceret de illo Psalmo, Tædium detinuit me a peccatoribus dereliu-
Psal. 119. 53. quentibus legem tuam. Conatur ergo homo plerumque corrigere homines distortos, pravos, pertinentes quidem ad curam suam, sed in quibus deficiat omnis humana industria et vigilantia: corrigere non potest, pati necesse est. Et qui corrigi non potest, tuus est, aut consortio generis humani, aut plerumque Ecclesiastica communione; intus est, quid facies? quo ibis? quo te separabis, ut ista non patiaris? Sed adesto, loquere, exhortare, blandire, minare, corripe. Feci omnia, quidquid virium habui impendi et expressi, nihil me video profecisse; omnis opera insumta est, dolor remansit. Quomodo ergo requiescet cor meum a talibus, nisi ut dicam, *Quis*
7. q. 1. Adversitas. *dabit mihi pennas? sicut columbæ* tamen, non sicut corvo. Columba a molestiis quærit avolationem, sed non amittit dilectionem. Columba enim pro signo dilectionis ponitur, et in ea gemitus amatur. Nihil tam amicum gemitibus quam columba: die noctuque gemit, tamquam hic posita ubi gemendum est. Quid ergo dicit iste dilector? Convicia hominum ferre non possum, strident, rabie feruntur, accenduntur iracundia, in ira adumbrabant me; prodesse illis non possum: utinam requiescam alicubi ab eis separatus corpore, non amore; ne in me conturbetur ipsa dilectio: verbis meis et collocutione mea prodesse non possum; orando pro eis forsitan prodero. Dicunt ista homines, sed plerumque ita ligantur ut volare non possint. Forte enim non ligantur visco, sed ligantur officio. Si autem ligantur cura et officio, et deserere non possunt, dicant, Opta-
Philip. 1. 23. bam dissolvi, et esse cum Christo, multo enim
» magis optimum; manere in carne necessarium
» propter vos. Columba (a) religata affectu, non
» cupiditate, volare non poterat propter implendum officium, non propter parvum meritum. Tamen desiderium in corde necesse est ut sit: nec patitur hoc desiderium, nisi qui cœperit ambulare angustam illam viam; ut noverit quia non
Matth. 7. 14. desunt Ecclesiæ persecutiones, etiam in hoc tempore quando tranquillitas videtur Ecclesiæ ab his quidem persecutionibus, quas Martyres nostri passi sunt. Non autem desunt persecutio-
2. Tim. 3. 12. nes, quia verum est illud, Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur. Non pateris persecutionem: non vis pie vivere in Christo. Vis probare verum esse quod dictum est?
1. Cor. 11. 29. Incipe pie vivere in Christo. Quid est, pie vivere in Christo? Ut pertineat ad viscera tua, quod ait Apostolus, Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Aliorum infirmitates, aliorum scandala, persecutiones illi fuerunt. Numquid ergo desunt hoc tempore? Plures abundant illis qui ea curant. Et plerumque de longinquo videtur homo, et dicitur, Bene est illi. Et ille qui dicit, aut sua gustat, et aliena non potest; aut apud se quod gustet non habet, et alteri gustanti, immo devoranti non compatitur. Incipiat ergo pie vivere in Christo, et probet quod dicitur: incipit desiderare pennas, elongare, fugere, et manere in deserto.

9. Unde enim putatis, Fratres, servis Dei impleta esse deserta? Si bene illis esset inter homines, recederent ab hominibus? Et tamen quid faciunt et ipsi? Ecce elongant fugientes, manent in deserto: sed numquid singillatim? Tenet eos caritas, ut cum multis maneant: et de ipsis multis exsistunt qui exerceant. Quia in omni congregatione multitudinis necesse est ut inveniantur mali. Deus enim qui novit exercendos nos, miscet nobis et non perseveraturos, aut certe ita simulatos, ut nec inchoaverint in quo perseverare deberent. Novit enim necessarium esse nobis ut feramus malos, et proficiat quod boni sumus; diligamus inimicos, corripiamus, castigemus, excommunicemus, cum dilectione a nobis etiam separemus. Videte enim quid dicat Apo- 2. Thess. 3. 14.
stolus: Si quis autem non obaudit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et nolite commisceri cum eo. Sed ne subreperet tibi ex hoc iracundia, et turbaret oculum tuum, Non, inquit, ut inimi- »
cum eum existimetis, sed corripite ut fratrem, »
ut erubescat. A quo indixit separationem, non præcidit dilectionem. Vivit ille oculus, vivit vita tua. Etenim amissa dilectio, mors tua. Hanc ille amittere timuit qui dixit, Metus mortis cecidit v. 5.
super me. Itaque ne amittam dilectionis vitam, *quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam?* Quo iturus es? quo volaturus? ubi requieturus? *Ecce elongavi fugiens, et mansi in* v. 8.
deserto. In quo deserto? Ubicumque fueris, congregabunt se ceteri, desertum tecum petent, affectabunt vitam tuam, tu repellere non potes societatem fratrum: miscentur tibi etiam mali: adhuc tibi exercitatio debetur, *Ecce elongavi fugiens, et mansi in deserto.* In quo deserto? Si forte in conscientia, quo nullus hominum intrat, ubi nemo tecum est, ubi tu et Deus es. Nam si

(a) Editi, *Columba delicata, religata* etc. abest, *delicata*, a MSS.

in deserto, in aliquo loco, quid facies de congregantibus se? Non enim a genere humano separatus esse poteris, quamdiu in hominibus vivis. Adtende potius consolatorem illum Dominum et regem, imperatorem et creatorem nostrum, creatum etiam inter nos: adtende quia duodecim suis miscuit unum quem pateretur.

10. Dicit, *Ecce elongavi fugiens, et mansi in deserto.* Forte iste, ut dixi, fugerit ad conscientiam suam, ibi aliquantum desertum invenerit ubi requiesceret. Sed illa dilectio conturbat eum: solus erat in conscientia, sed non solus in caritate: intus consolabatur conscientia, sed forinsecus tribulationes non relinquebant. Itaque in se quietus, ex aliis pendens, cum conturbaretur adhuc, quid ait?
v. 9. *Exspectabam eum qui me salvum*
a *faceret a (a) pusillanimitate et tempestate.* Mare B
Matth. 13. 30. est, tempestas est: nihil tibi restat nisi exclamare, Domine pereo. Porrigat manum ille qui fluctus calcat intrepidus, sublevet trepidationem tuam, firmet in se securitatem tuam, alloquatur te intus, et dicat tibi, Me adtende, quid pertulerim: fratrem malum forte pateris, aut inimicum forinsecus pateris; quos non passus sum? Fremebant forinsecus Judæi, intrinsecus discipulus tradebat. Sævit ergo tempestas, sed ille salvos facit a pusillanimitate et tempestate. Forte navis tua ideo turbatur, quia ille in te dormit. Sævie-
Matt. 8. 24. bat mare, turbabatur navicula in qua discipuli navigabant; Christus autem dormiebat: tandem aliquando visum est illis, quia inter illos dormiebat ventorum imperator et creator; accesserunt et excitaverunt Christum: imperavit ventis, et facta est tranquillitas magna. Merito ergo forte turbatur cor tuum, quia excidit tibi in quem credideris: intolerabiliter pateris, quia non venit tibi in mentem quid pro te pertulerit Christus. Si in mentem non tibi venit Christus, dormit: excita Christum, recole fidem. Tunc enim in te
b dormit Christus, (b) si oblitus es passiones Christi: tunc in te vigilat Christus, si meministi passionum Christi. Cum autem pleno corde intuitus fueris quid ille fuerit passus, nonne æquo animo et tu tolerabis? et fortasse gaudens, quia inventus es in aliqua similitudine passionum regis tui. Cum ergo ista cogitans consolari et gaudere cœperis, ille surrexit, ille ventis imperavit: ideo facta est tranquillitas. *Exspectabam eum qui me salvum faceret a pusillanimitate et tempestate.* D

v. 10. 11. *Submerge Domine, et divide linguas eorum.* Adtendit tribulantes se et adumbrantes se, et optavit hoc, non de ira, Fratres. Qui se male extulerunt, expedit eis ut submergantur: qui male conspiraverunt, expedit eis ut linguæ eorum dividantur: ad bonum consentiant, et con-
Psal. 40. 8. cordent linguæ illorum. Si autem in idipsum adversum me susurrabant, ait, omnes inimici mei:
c perdant (c) idipsum in malo, dividantur linguæ

A eorum, non sibi consentiant. *Submerge Domine, et divide linguas eorum. Submerge*, quare? Quia se extulerunt. *Divide*, quare? Quia in malum conspiraverunt. Turrem illam recordare superborum factam post diluvium: quid dixerunt superbi? Ne pereamus diluvio, faciamus altam turrem. Gen. 11. 4. Superbia se monitos esse arbitrabantur, exstruxerunt altam turrem; et Dominus divisit linguas ipsorum. Tunc se cœperunt non intelligere: hinc facta est origo linguarum multarum. Antea enim una lingua erat: sed una lingua concordibus proderat, una lingua humilibus proderat: at ubi illa collectio in conspirationem superbiæ præcipitata est, pepercit illis Deus ut divideret linguas, ne se intelligendo perniciosam facerent unitatem. Per superbos homines divisæ B sunt linguæ; per humiles Apostolos congregatæ sunt linguæ: Spiritus superbiæ dispersit linguas, Spiritus-sanctus congregavit linguas. Quando enim Spiritus-sanctus venit super discipulos, omnium linguis locuti sunt, ab omnibus intellecti sunt: linguæ dispersæ, in unum congregatæ sunt. Ergo si adhuc sæviunt et gentiles Act. 2. 4. sunt, expedit eis divisas habere linguas. Volunt unam linguam, veniant ad Ecclesiam: quia et in diversitate linguarum carnis, una est lingua in fide cordis. *Submerge Domine, et divide linguas eorum.*

12. *Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate.* Item, v. 10. Merito iste desertum quærebat, quoniam vidit iniquitatem et contradictionem in civitate. Est quædam civitas turbulenta: ipsa Gen. 11. 9.
C erat quæ turrem ædificaverat, ipsa confusa est, et appellata Babylonis, ipsa per innumerabiles gentes dispersa: inde congregatur Ecclesia in desertum bonæ conscientiæ. Vidit enim contradictionem in civitate. Christus venit. Quis Christus? contradicis. Filius Dei. Et habet filium Deus? contradicis. Natus est de virgine, passus, resurrexit. Et unde hoc fieri potest? contradicis. Adtende saltem gloriam crucis ipsius. Jam in fronte regum crux illa fixa est, cui inimici insultaverunt (d). Effectus probavit virtutem: d
domuit orbem, non ferro, sed ligno. Lignum crucis contumeliis dignum visum est inimicis, et ante ipsum lignum stantes caput agitabant, et dicebant, Si Filius Dei est, descendat de cruce. Matth. 27. 40. Extendat ille manus suas ad populum non credentem et contradicentem. Si enim justus est, qui ex fide vivit, iniquus est qui non habet fidem. Quod ergo hic ait, *iniquitatem*: perfidiam intelligo. Videbat ergo Dominus in civitate iniquitatem et contradictionem, Rom. 1. 17. et extendebat manus suas ad populum non credentem et contradicentem: et tamen et ipsos exspectans dicebat, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Luc. 23. 34.
Adhuc sane reliquiæ sæviunt illius civitatis, adhuc contradicunt. De frontibus omnium modo

(a) Sic MSS. At editi hoc loco tantum, *a pusillo animo*.
(b) Hic in editis additur, *si verum illum Filium Dei abnegas esse*: quod abest a MSS.

(c) Sic aliquot MSS. At Lov. *perdantur in idipsum.* Er. et quidam MSS. *perdant in idipsum.*
(d) Omnes fere MSS. *Effectus* proba virtutem.

extendit manus ad reliquias non credentes et A
contradicentes. *Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate.*

v. 11. 13. *Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas et labor. Super muros ejus*,
super munimenta ejus, tenens quasi capita ejus,
nobiles ejus. Ille nobilis, si Christianus esset,
nemo remaneret paganus. Plerumque dicunt homines, Nemo remaneret paganus, si ille esset
Christianus. Plerumque dicunt homines, Et ille
si fieret Christianus, quis remaneret paganus?
Quod ergo nondum fiunt Christiani, quasi muri
sunt civitatis illius non credentis et contradicentis. Quamdiu isti muri stabant? Non semper sta-
Josue 6. 5. buut. Circuit Arca muros Jericho: veniet tempus
septimo Arcæ circuitu, ut omnes muri civitatis
non credentis et contradicentis cadant. Donec B
fiat, turbatur iste in exercitatione sua; et perferens reliquias contradicentium, optat pennas
avolationis, optat requiem deserti. Immo duret
inter contradicentes, perferat minas, bibat opprobria, exspectet qui eum salvum faciat a pusillanimitate et tempestate: intueatur caput ex-
a emplum (a) vitæ suæ, tranquilletur in spe, etsi
turbatur in re. *Die ac nocte circumdabit eam su-*
v. 12. *per muros ejus iniquitas, et labor in medio ejus* *
et injustitia. Et ideo labor ibi, quia iniquitas ibi:
quia injustitia ibi, ideo et labor ibi. Sed audiant
extendentem manus. Venite ad me omnes qui
laboratis. Vos clamatis, vos contradicitis, vos
Matth. 11. 28. conviciamini: ille e contra, Venite ad me omnes
qui laboratis in superbia vestra, et requiescetis
Ibidem 29. in humilitate mea. Discite a me, inquit, quia C
mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem
animabus vestris. Unde enim illi laborant, nisi
quia non sunt mites et humiles corde? Deus humilis factus est, erubescat homo esse superbus.

Item v. 12. 14. *Non defecit de plateis ejus usura et dolus.*
Usura et dolus non absconduntur saltem quia
mala sunt, sed publice sæviunt. Etenim qui in
domo aliquid mali faciet, vel de malo suo erube-
Fœnus scit: *In plateis ejus usura et dolus.* Fœnus et
professionem habet, fœnus et ars vocatur; corpus dicitur, corpus quasi necessarium civitati,
et de professione sua vectigal impendit: usque
adeo in platea est quod saltem abscondendum
erat. Est et alia usura pejor, quando non dimittis quod tibi debetur, et turbatur oculus in illo
Matth. 6. 12. versu orationis, Dimitte nobis debita nostra. D
Quid enim ibi facturus es, quando oraturus es
et ad ipsum versum venturus? Verbum contumeliosum audisti: vis exigere damnationis supplicium. Vel tantum exige, quantum dedisti,
fœnerator injuriarum. Pugno percussus es, interfectionem quæris. Usura mala. Qua iturus es
in orationem? Si reliqueris orationem, qua cir-
Matth. 6. 9. etc. cumiturus es ad Dominum? Ecce dices: Pater
» noster, qui es in cœlis, Sanctificetur nomen tuum,
» Veniat regnum tuum, Fiat voluntas tua, sicut in
» cœlo et in terra. Dices, Panem nostrum quoti-
dianum da nobis hodie. Venies ad, Dimitte no- »
bis debita nostra, sicut et nos dimittimus debito- »
ribus nostris. Vel in civitate illa mala abundent »
usuræ istæ, non intrent parietes istos ubi pectus
tunditur. Quid facies? quia ibi tu et ille versus
in medio estis? Preces tibi composuit cælestis
jurisperitus: qui noverat quid ibi ageretur, ait
tibi, Aliter non impetrabis. Amen enim dico V. Tract. 7. in Evang. Johan. n. 11. Matth. 6. 14.
vobis, quia si dimiseritis peccata hominibus, dimittentur vobis; si autem non dimiseritis peccata hominibus, neque Pater vester dimittet vobis.
Quis hoc dicit? Qui scit quid ibi agatur, quo tu
adstans petis. Vide quod voluit esse ipse advocatus tuus: ipse jurisperitus tuus, ipse assessor
Patris, ipse judex tuus dixit, Aliter non accipies.
Quid facturus es? Non accepturus, si non dicturus; non accepturus, si falsum dicturus. Ergo
aut facturus et dicturus, aut quod petis non promeriturus: quia qui hoc non faciunt, in usuris
illis sunt malis. Sint ibi illi qui adhuc idola aut
adorant, aut quærunt: noli tu plebs Dei, noli
plebs Christi, noli corpus illius capitis. Attende
vinculum pacis tuæ, attende promissum vitæ
tuæ. Quid enim tibi prodest, quia exigis injurias
quas pertulisti? Ultio te reficit? Ergo de malo
alieno gaudebis? Passus es malum, ignosce; ne
duo * sitis. *Et non defecit de plateis ejus usura* * subaud. mali.
et dolus.

15. Ideo ergo tu quærebas solitudinem et pennas, ideo murmuras, hæc ferre non potes, contradictionem et iniquitatem civitatis hujus. Requiesce in his qui tecum intus sunt, et noli quærere solitudinem. Audi et de ipsis quid dicat:
Quoniam si inimicus exprobrasset mihi. Et qui- v. 13.
dem superius conturbatus erat in exercitatione
sua a voce inimici et a tribulatione peccatoris, Gen. 11. 4.
forte in illa civitate positus, superba illa erigente turrem, quæ (b) submersa est, ut dividerentur eorum linguæ: b
attende intus quid gemat
propter pericula a falsis fratribus. *Quoniam si inimicus exprobrasset mihi, sustinuissem utique: et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset*, id est, per superbiam mihi insultasset,
magnificaret se super me, minaretur mihi quidquid posset: *absconderem me utique ab eo.* Ab
illo qui foris est, ubi te absconderes? Inter illos
qui intus sunt. Nunc autem vide, si non nihil
aliud restat, nisi ut solitudinem quæras. *Tu ve-* v. 14.
ro, inquit, *homo unanimis, dux meus et notus meus.* Forte aliquando bonum consilium dedisti,
forte aliquando præcessisti me, et salubre aliquid monuisti: in Ecclesia Dei simul fuimus. *Tu*
vero homo unanimis, dux meus et notus meus: * v. 15.
qui simul mecum dulces capiebas cibos. Qui sunt
dulces cibi? Non omnes qui adsunt noverunt:
sed non (c) amaricent qui noverunt, ut possint c
illis qui adhuc non noverunt dicere: Gustate, et Psal. 33. 9.
videte, quoniam dulcis est Dominus. *Qui simul mecum dulces capiebas cibos. In domo Dei ambulavimus cum consensu.* Unde ergo dissensio?

(a) Plerique MSS. *vitæ suæ.*
(b) Editi, *subversa.* At MSS. *submersa.* Alludit ad v. 10 *Submerge*, etc.
(c) Sic Er. et MSS. At Lov. *Sed non amaricentur.*

In Donatistas. Qui intus erat, foris factus es. Ambulavit mecum in domo Dei cum consensu: aliam domum erexit contra domum Dei. Quare illa relicta est, ubi ambulavimus cum consensu? quare illa deserta est, ubi dulcea simul capiebamus cibos?

v. 10. 16. *Veniat mors super eos, et descendant ad infernum viventes.* Quomodo replicavit et recolere nos fecit primum illud schismatis initium, quando in illo primo populo Judæorum quidam superbi se separaverunt, et extra sacrificare voluerunt? Nova mors super eos venit; aperuit se terra, et vivos absorbuit. Num. 16. 31. *Veniat*, inquit, *mors super eos, et descendant ad infernum viventes.* Quid est, *viventes?* Scientes quia pereunt, et tamen pereuntes. Contra Donatistas. Audi viventes perire et absorberi hiatu terræ, id est, devoratione terrenarum cupiditatum absorberi. Dicis homini, Quid pateris frater? Fratres sumus, unum Deum invocamus, in unum Christum credimus, unum Evangelium audimus, unum Psalmum cantamus, unum Amen respondemus, unum Halleluja resonamus, unum Pascha celebramus: quid tu foris es et ego intus sum? Plerumque angustatus et considerans quam vera dicantur, Reddat, ait, Deus majoribus nostris. Ergo vivus perit. Deinde addis et mones, Saltem solum sit malum segregationis, cur adjungis et rebaptizationis? Agnosce in me quod habes; et si tu me odisti, Christo in me parce. Et hoc eis malum plerumque et maxime displicet: Vere, inquiunt, male fit, utinam posset non fieri; sed quid facimus de statutis majorum nostrorum? *Descendant ad infernum viventes.* Si mortuus descenderes, quid ageres ignorares: cum vero scis malum esse quod facis, et tamen facis; nonne vivus descendis ad inferos? Num. 16. 32. et 47. Et quare maxime ipsos duces terræ hiatus absorbuit vivos, populum autem illis consentientem e cælo irruens ignis absumsit? Propterea hanc pœnam commemorans Psalmus late, a populo cœpit, et ad duces conclusit. *Veniat mors super eos*, propter illos dixit, super quos venit ignis de cælo et statim adjunxit, *Descendant ad infernum viventes*, propter duces quos terræ hiatus absorbuit. Nam quomodo descenderent ad infernum viventes, de quibus dixerat, *Veniat mors super eos?* si jam super eos mors venerat, quomodo vivi ad inferos descendebant? Ergo a minoribus cœpit, ad majores conclusit. *Veniat mors super eos*, Qui consenserunt et consecuti sunt. Quid illi duces et principes? *Descendant ad infernum viventes:* quia ipsi Scripturas tractant, et noverunt bene quotidie legendo quomodo Ecclesia catholica per totum orbem terrarum ita diffusa est, ut omnino contradictio omnis vacet, nec inveniri possit aliquod testimonium pro schismate eorum, noverunt bene; ideo ad inferos viventes descendunt, quia malum quod faciunt, malum esse noverunt. Illos autem (a) divinæ iracundiæ ignis absumsit. Studio enim contentionis accensi, a ducibus suis malis recedere noluerunt. Venit super ignem ignis, super ardorem dissensionis ardor consumtionis. *Veniat mors super illos, et descendant ad infernum viventes. Quoniam nequitia in hospitiis eorum, in medio eorum. In hospitiis*, ubi peregrinantur et transeunt. Non enim hic semper futuri sunt: et tamen pro animositate temporali sic pugnant. *In hospitiis ergo eorum iniquitas; in medio eorum* iniquitas; nullum tam medium eorum quam cor eorum.

17. *Ego ad Dominum exclamavi.* Corpus Christi et unitas Christi in angore, in tædio, in molestia, in conturbatione exercitationis suæ; ille unus homo, in uno corpore posita unitas, cum tæderet animam ejus exclamans a finibus terræ: v. 17. A finibus terræ ad te clamavi, inquit, cum angeretur cor meum. Psal. 60. 3. Ipse unus, sed unitas unus: et ipse unus, non in uno loco unus, sed a finibus terræ clamat unus. Quomodo a finibus terræ clamaret unus, nisi in multis esset unus? *Ego ad Dominum exclamavi.* Recte. Tu exclama ad Dominum, noli ad Donatum: ne tibi sit pro Domino dominus, qui sub Domino noluit esse conservus. *Ego ad Dominum exclamavi: et Dominus exaudivit me.*

18. *Vespere, et mane, et meridie, enarrabo, et annuntiabo, et exaudiet vocem meam.* v. 18. Evangeliza tu, noli tacere tu quod accepisti, *vespere*, de præteritis; *mane*, de futuris; *meridie*, de sempiternis. Ideo ad id quod ait, *vespere*, pertinet quod enarrat: ad id quod ait, *mane*, pertinet quod annuntiat: ad id quod ait, *meridie*, pertinet quod exauditur vox ejus. Finis enim in meridie est, sed unde non declinatur in occasum. In meridie enim lux excelsa est, splendor sapientiæ, fervor dilectionis. *Vespere, et mane, et meridie.* Vespere Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in adscensione: enarro vespere patientiam morientis, annuntio mane vitam resurgentis, orabo ut exaudiat meridie sedens ad dexteram Patris: exaudiet vocem meam qui interpellat pro nobis. Rom. 8. 33. Quanta hujus securitas? quanta consolatio, quanta refectio a pusillanimitate et tempestate, contra malos, contra iniquos et foris et intus, et in his qui foris sunt, cum fuissent intus.

19. Itaque, Fratres mei, quos in ipsa congregatione parietum horum videtis turbulentos, superbos, sua quærentes, elatos, non habentes zelum Dei castum, sanum, quietum, sed multum sibi tribuentes, ad dissensionem paratos, sed occasionem non invenientes, ipsa est palea Dominicæ areæ. Matt. 3. 12. Hinc illos paucos superbiæ ventus excussit: tota palea non volabit, nisi cum ille in ultimo ventilabit. Sed nos quid, nisi cum isto cantemus, cum isto oremus, cum isto plangamus et dicamus securi, *Redimet in pace animam meam?* v. 19. Contra illos qui non amant pacem: *In pace redimet animam meam.* Quia cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Psal. 119. 9. *Redimet in pace animam meam, ab his qui appropinquant mihi.* Nam ab illis qui longe sunt a me, facilis caussa

(a) Omnes MSS. *de divinæ iracundiæ ignis absumsit.*

est: non me tam cito fallit qui dicit, Veni, ido- A
lum adora: multum a me longe est. Christianus
es? Christianus, inquit. Ex propinquo adversa-
tur, prope est. *Redimet in pace animam meam,*
ab his qui appropinquant mihi: Quoniam in mul-
tis erant mecum. Quare dixi, *appropinquant mi-*
hi? Quia *in multis erant mecum.* In hoc versu
duæ sententiæ occurrunt. *In multis erant me-*
cum. Baptismum habebamus utrique, in eo erant
mecum: Evangelium utrique legebamus, erant
in eo mecum: festa Martyrum celebrabamus,
erant ibi mecum: Paschæ sollemnitatem frequen-
tabamus, erant ibi mecum. Sed non omnino me-
cum: in schismate non mecum, in hæresi non
mecum. In multis mecum, in paucis non mecum.
a Sed in his paucis (*a*) in quibus non mecum, non
eis prosunt multa in quibus mecum. Etenim Fra-
tres videte quam multa enarravit apostolus Pau-
lus: unum dixit, si defuerit, frustra sunt illa. Si
I. Cor. 13. linguis hominum loquar et Angelorum, sit, si
1. etc. » habeam omnem prophetiam et omnem fidem, et
» omnem scientiam, si montes transferam, si di-
» stribuam omnia mea pauperibus, si tradam cor-
» pus meum ita ut ardeat. Quam multa enumera-
vit? His omnibus multis desit una caritas: illa
numero plura sunt, hæc pondere major est. Er-
go in omnibus sacramentis mecum, in una cari-
tate non mecum: *In multis erant mecum.* Rur-
sus alio modo: *Quoniam in multis erant mecum:*
Qui se separaverunt a me, mecum erant, non in
paucis, sed in multis. Etenim per totum orbem
terrarum pauca sunt grana, multæ sunt paleæ.
Quid ergo sit? In palea mecum erant, in tritico
non mecum erant, Et propinquat palea tritico,
de uno semine exit, in uno agro radicatur, una
pluvia nutritur, eumdem messorem patitur,
eamdem triturationem sustinet, eamdem venti-
lationem exspectat, non in unum horreum in-
trat. *Quoniam in multis erant mecum.*
v. 20. 20. *Exaudiet me Deus, et humiliabit illos qui*
est ante sæcula. Illi enim præsumunt de nescio
quo duce suo qui cœpit heri: *humiliabit illos*
Johan. 1. 1. *qui est ante sæcula.* Quis etsi ex tempore Chri-
stus est de Maria virgine, ante sæcula tamen in
principio Verbum, et Verbum apud Deum, et
Deus Verbum. *Humiliabit illos qui est ante sæ-*
cula. Non enim est illis commutatio: de illis di-
co, quibus non est commutatio: Noverat aliquos
perseveraturos, et in perseveratione suæ nequi-
tiæ morituros. Videmus enim eos, et non est il-
lis commutatio: qui sic moriuntur in ipsa perver-
sitate, in ipso schismate, non est illis commuta-
tio. Humiliabit illos Deus, humiliabit illos in da-
mnatione, quia erecti sunt in dissensione. Non
est illis commutatio, quia non mutantur in me-
lius, sed in pejus; nec cum hic sunt, nec in re-
I. Cor. 15. 51. surrectione. Omnes enim resurgemus, sed non
v. 20. omnes immutabimur. Quare? Quia *non est illis*
commutatio: et non timuerunt Deum. Fratres
mei, unum remedium est: timeant Deum, dese-

rant Donatum. Dicis illi, Peris in hæresi, in
schismate; necesse est ut Deus retribuat istis
malis: venies in damnationem, noli tibi blandi-
ri verbis tuis, non sequaris cæcum ducem: Cæ-
cus autem cæcum ducens, simul in foveam ca- Matt. 15. 14.
dunt. Quid ad me? ait: quomodo vixi heri, sic
et hodie: parentes mei quod fuerunt, hoc et ego.
Non times Deum: (*b*) Da timorem Dei; cogitet b
quia ista omnia vera sunt quæ leguntur, quia
est fides Christi quæ falli non potest; quomodo
in hæresi remanebit ad tantam evidentiam san-
ctæ Catholicæ, quam diffudit Deus per totum or-
bem terrarum; quam antequam diffunderet pro-
misit, prænuntiavit, sic exhibuit ut promisit?
Ergo caveant et observent qui non timent Deum.
Extendit manum suam in retribuendo. v. 21.
B 21. *Polluerunt testamentum ejus.* Lege testa- Item v. 21.
mentum quod polluerunt: in semine tuo benedi- Gen. 12. 3. et 16. 4.
centur omnes gentes. *Polluerunt testamentum*
ejus. Tu contra ista verba testatoris quid dicis?
Africa sola istam gratiam meruit sancti Donati,
in ipso remansit Ecclesia Christi. Dic saltem,
Ecclesia Donati. Quare adjungis, Christi? de quo
dictum est, In semine tuo benedicentur omnes
gentes. Post Donatum vis ire? Pone Christum,
et sic recede. Videte ergo quid sequitur: *Pollue-*
runt testamentum ejus. Quod testamentum? A-
brahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus.
Apostolus dicit, Fratres, tamen hominis testa- Gal. 3. 15.
mentum confirmatum nemo irritum facit, aut » etc.
superordinat: Abrahæ dictæ sunt promissiones »
et semini ejus: non dicit, Et seminibus, tam- »
C quam in multis; sed tamquam in uno, Et semini »
tuo, quod est Christus. In hoc ergo Christo quod
promissum est testamentum? In semine tuo be- Gen. 12. 3.
nedicentur omnes gentes. Tu qui dimisisti uni- et 26. 4.
tatem omnium gentium, et in parte remansisti,
polluisti testamentum ejus. Quod tibi ergo con-
tigit, ut exterminareris, ut ab hereditate sepa-
rareris, de ira Dei est. Attende enim quid se-
quatur: *Polluerunt testamentum ejus:* * *divisi* v. 22.
sunt præ ira vultus ejus. Quid exspectatis, qua
majore nota ostendantur hæretici? *Divisi sunt*
præ ira vultus ejus.
22. *Et appropinquavit cor illius.* Cujus intel- Item v. 22.
ligimus, nisi cujus ira divisi sunt? Quomodo *ap-*
propinquavit cor illius? Ut intelligamus volun-
tatem illius. Etenim ex hæreticis (*c*) asserta est c
D Catholica, et ex his qui male sentiunt probati
sunt qui bene sentiunt. Multa enim latebant in
Scripturis; et cum præcisi essent hæretici, quæ-
stionibus agitaverunt Ecclesiam Dei: aperta sunt
quæ latebant, et intellecta est voluntas Dei. In-
de dicitur in alio Psalmo, Congregatio taurorum Psal. 67. 31.
inter vaccas populorum, ut excludantur hi qui »
probati sunt argento. Excludantur enim dixit,
emineant, appareant. Unde dicuntur et in arte Exclusores.
argentaria Exclusores, id est, ex quadam con-
fusione massæ formæ expressores. Ergo multi
qui optime possent Scripturas dignoscere et per-

(a) MSS. *Sed in paucis non mecum, in quibus non eis prosunt* etc.
(b) Sic MSS. At editi, *habe timorem Dei: cogita* etc. *quomodo in hæresi remanebit.*
(c) Sic MSS. At editi, *Etenim hæreticis exerta est.*

tractare, latebant in populo Dei; nec asserebant solutionem quæstionum difficilium cum calumniator nullus instaret. Numquid enim perfecte de Trinitate tractatum est antequam oblatrarent Ariani: numquid perfecte de pœnitentia tractatum est antequam obsisterent Novatiani? Sic non perfecte de baptismate tractatum est antequam contradicerent foris positi rebaptizatores; nec de ipsa unitate Christi enucleate dicta erant quæ dicta sunt, nisi postea quam separatio illa urgere cœpit fratres infirmos, ut jam illi qui noverant hæc tractare atque dissolvere, ne perirent infirmi sollicitati quæstionibus impiorum, sermonibus et disputationibus suis obscura Legis in publicum deducerent. Ergo illi divisi sunt præ ira vultus ejus, et nobis ad intelligendum appropinquavit cor ejus. Itaque intelligite illud quod in Psalmo alio commemoravit, Congregatio taurorum, id est superborum corrupetarum, inter vaccas populorum. Quas dicit vaccas? Animas seductibiles. Ut quid hoc? Ut excludantur hi, id est appareant qui latebant, qui probati
Psal. 11. 7. sunt argento. Quid est, argento? Eloquio Dei. » Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probabile terræ, purgatum septies tantum. Hunc sensum obscurum videte quemad-
1 Cor. 11. 19. modum in lucem excludat Apostolus: Oportet, inquit, et hæreses esse, ut probati manifesti fiant inter vos. Quid est, probati? Probati argento, probati eloquio. Quid est, manifesti fiant? Excludantur. Quare hoc? Propter hæreticos. Quid est, propter hæreticos? Propter congregationem taurorum inter vaccas populorum. Sic ergo et hi *divisi sunt præ ira vultus ejus, et appropinquavit cor illius.*

Item v. 22. 23. *Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula.* Quædam enim in Scripturis dura videbantur, cum obscura essent; exposita mollita sunt. Nam et prima hæresis in discipu-
4. Sent dist. 10, cap 1. Johan. 6. 54. etc. lis Christi velut a duritia sermonis ipsius facta est. Cum enim diceret, Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit vitam in se: illi non intelligentes dixerunt ad invicem, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Dicentes quia durus est sermo hic, separaverunt se ab illo: remansit cum aliis duodecim. Cum ei suggessissent, illos in sermone ejus fuisse scandalizatos, Numquid et vos, inquit, vultis ire? Et Petrus, Verbum vitæ æternæ habes, ad quem ibimus? Intendite, obsecramus vos, et parvuli discite pietatem: Numquid jam Petrus intelligebat secretum illius sermonis Domini? Nondum intelligebat: sed bona esse verba quæ non intelligebat, pie credebat. Ergo si durus est sermo, et nondum intellectus est, durus sit impio, tibi autem pietate mollitur: quia quandoque solvetur, et fiet tibi oleum, et usque ad ossa penetrabit.

24. Proinde tamquam ipse Petrus post illos duritia, sicut putabant, sermonis Domini scandalizatos etiam hic diceret, Verbum vitæ æternæ habes, ad quem ibimus? ita subjecit, *Jacta*
v. 23. *in Dominum curam tuam, et ipse te enutriet.* Parvulus es, nondum intelligis secreta verbo- 1. Cor. 3. 1.
rum: forte tibi panis latet, et adhuc lacte nutriendus es: noli irasci uberibus; ipsa te idoneum reddent ad mensam, cui modo minus idoneus es. Ecce per divisionem hæreticorum multa dura mollita sunt: sermones illius duri molliti sunt super oleum, et ipsi sunt jacula. Armaverunt evangelizantes: et ipsi sermones diriguntur in pectora quorumque audientium ab instantibus opportune et importune: illis sermonibus, illis verbis tamquam sagittis, corda hominum ad amorem pacis feriuntur. Duri erant, et molles facti sunt. Molliti non virtutem amiserunt, sed in jacula conversi sunt. *Molliti sunt sermones ejus super oleum: et ipsi*, molliti sermones, *ipsi sunt jacula.* Sed tu nondum forte idoneus es qui armeris his jaculis, et nondum tibi eluxit quod in sermone forte obscurum est et durum. *Jacta in Dominum curam tuam, et ipse te enutriet.* In Dominum jacta te. Ecce vis te jactare in Dominum, nemo se supponat pro Domino. *Jacta in Dominum curam tuam.* Vide quemadmodum magnus ille miles Christi in se curam parvulorum jactari noluit: Numquid Pau- 1 Cor 1. 13.
lus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pau- »
li baptizati estis? Quid eis aliud dicebat, nisi, Jactate in Dominum curam vestram, et ipse vos enutriet? Modo autem vult parvulus jactare curam suam in Dominum, et occurrit nescio quis, et dicit, ego excipio. Tamquam navi fluctuanti occurrit, et dicit, Ego excipio. Responde et tu, Portum quæro, non saxum. *Jacta in Dominum curam tuam, et ipse te enutriet.* Et vide quia portus te excipit: *Non dabit in æternum fluctuationem justo.* Videris fluctuare in mari isto, sed excipit te portus. Tu tantum antequam intres in portum, ab anchora noli abrumpi. Fluctuat navis in anchoris, sed non longe a terra projicitur; nec in æternum fluctuabit, etsi ad tempus fluctuat. Etenim ad fluctuationem pertinent verba superiora: Contristatus sum in exercitatione v. 3.
mea, et conturbatus sum. Exspectabam eum v. 9.
qui me salvum faceret a pusillanimitate et tempestate. Fluctuans loquitur, sed non in æternum fluctuabit: nam anchora ligatur, anchora spes ejus est. *Non dabit in æternum fluctuationem justo.*

25. Illis autem quid? *Tu vero Deus deduces* v. 25.
eos in puteum corruptionis. Puteus corruptionis, tenebræ sunt submersionis. *Deduces eos*, inquit, Matth. 15. 14.
in puteum corruptionis: quia cæcus cæcum ducens, ambo in foveam cadunt. Deducit illos Deus in puteum corruptionis, non quod ipse sit auctor culpæ ipsorum, sed quod ipse sit judex iniquitatem eorum. Tradidit enim eos Deus in con- Rom. 1. 24.
cupiscentias cordis eorum. Amaverunt enim tenebras, et non lucem; dilexerunt cæcitatem, et non visionem. Nam ecce Dominus Jesus eluxit universo mundo, cantent in unitate cum toto mundo: Non enim est qui se abscondat a calore Psal. 18. 7.
illius. Illi autem tradncentes se a toto ad partem, a corpore ad vulnus, a vita ad præcisionem, quid passuri sunt, nisi in puteum corruptionis ituri?

Item. v. 21. 26. *Viri sanguinum et dolositatis.* Viros sanguinum propter interfectiones dicit; atque utinam corporales, et non spiritales. Sanguis enim de carne exiens, videtur et horretur: quis videt sanguinem cordis in rebaptizato? Illæ mortes alios oculos quærunt. Quamquam et de istis mortibus visibilibus non quiescant armati ubique Circumcelliones. Et si istas visibiles mortes adtendamus, viri sanguinum sunt. Adtende armatum, si vir pacis (*a*) est, et non sanguinis. Si fustem saltem solum ferret: sed fert fundibulum, fert securim, fert lapides, fert lanceas: et ista portantes ubique qua possunt evagantur, sanguinem innocentium sitiunt. Ergo et de istis visibilibus mortibus sunt viri sanguinum. Sed et de illis dicamus, Utinam solas * facerent, et animas non perimerent. Isti qui sunt viri sanguinum et dolositatis, ne putent quia nos male sic intelligimus viros sanguinum, qui animas occidunt: ipsi Maximianistas suos sic intellexerunt. Nam cum eos damnarent, in ipsa sententia * concilii sui ista verba posuerunt: Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem (*b*) annuntiatorum, contribulatio et calamitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. Hoc de Maximianistis dixerunt. Quæro autem ego ab eis quando Maximianistæ fuderint corporis sanguinem, non quia et ipsi non (*c*) funderent, si esset talis multitudo quæ funderet, sed propter timiditatem paucitatis suæ magis ab eis aliquid passi sunt, quam ipsi tale aliquid aliquando fecerunt. Ergo interrogo Donatistam, et dico: In concilio tuo posuisti de Maximianistis, Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Unum mihi date quem digito læserint Maximianistæ. Quid mihi aliud responsurus est, nisi quod ego dico? Qui se separaverunt ab unitate, et animas seducendo interimunt, spiritaliter, non carnaliter sanguinem fundunt. Optime exposuisti, sed in expositione tua agnosce facta tua. *Viri sanguinum et dolositatis.* In fraude dolositas, in simulatione, in seductione. Quid ergo illi ipsi qui divisi sunt præ ira vultus ejus? Ipsi sunt viri sanguinum et dolositatis.

* subaud. visibiles mortes.

* Bagaitani.

Psal. 13. 3.

Item v. 24. 27. Sed quid de illis ait? *Non dimidiabunt dies suos.* Quid est, *Non dimidiabunt dies suos?* Non proficient quantum putant: intra tempus quod sperant, peribunt. Ipse est enim perdix ille, de quo dictum est, In dimidio dierum ejus derelinquent eum, et in novissimis suis erit insipiens. Proficiunt, sed ad tempus. Quid enim ait Apostolus? Maligni autem homines et seductores proficient in pejus, ipsi errantes, et alios in errorem mittentes. Cæcus autem cæcum ducens, simul in foveam cadunt. Merito cadunt in puteum corruptionis. Quid ergo ait? Proficient in pejus: non tamen diu. Nam paulo ante dixit, Sed ultra non proficient: hoc est, *non dimidiabunt dies suos.* Sequatur Apostolus, et dicat quare: Dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. *Viri sanguinum et dolositatis non dimidiabunt dies suos. Ego autem in te sperabo, Domine.* Merito autem illi non dimidiabunt dies suos, quia in homine speraverunt. Ego autem a diebus temporalibus perveni ad diem æternam. Quare? Quia in te speravi, Domine.

Jerem. 17. 11.

2 Tim. 3. 13.

Matt. 15. 14.

2. Tim. 3. 9.

IN PSALMUM LV. (*d*)

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem Carthaginensem.

1. Sicut (*e*) aliquam domum intraturi, cujus sit et ad quem pertineat, in titulo inspicimus, ne forte importune irruamus quo non oportet, neque rursus timiditate revocemur ab eo quo oportet intrare: tamquam ergo si legeremus, Hæc prædia illius aut illius; ita in superliminari Psalmi hujus habemus inscriptum, *In finem, pro populo qui a sanctis longe factus est, ipsi David in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.* Agnoscamus ergo populum qui longe factus est a sanctis in tituli inscriptionem. Pertinet hoc enim ad ipsum David, quem jam nostis intelligere spiritaliter. Neque enim commendatur nobis nisi ille de quo dictum est, Finis Legis Christus ad justitiam omni credenti. Ergo, *In finem*, cum audis, in Christum intende; ne in via remanendo non pervenias ad finem. Quidquid enim est, ubi infra steteris, antequam ad Christum pervenias, nihil tibi aliud divinus sermo dicit, nisi, Accede, nondum est locus ubi securitas sit. Est quidam locus ubi statio fidissima collocatur; est quædam petra ubi domus secura consurgit, ut non metuat imbrem tempestatis. Flumina enim impegerunt in domum illam, et non cecidit, fundata enim erat supra petram: Petra autem erat Christus. Sub nomine David Christus (*f*) figuratur: quia de illo dictum est, qui factus est ex semine David secundum carnem.

v. 1.

1. Reg. 21. 10.

Rom. 10. 4.

Matth. 7. 25.

1. Cor. 10. 4.

Rom. 1. 3.

2. Quis est ergo populus *qui longe a sanctis factus est in tituli inscriptionem?* Ipse titulus ostendat nobis populum istum. Scriptus est enim quidam titulus in Dominica passione quando Dominus crucifixus est: erat ibi titulus inscriptus, Hebraice, Græce, et Latine, Rex Judæorum; tribus linguis tamquam tribus testibus titulus approbatus; quia in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Istum titulum cum legissent Judæi, indignati sunt, et dixerunt ad Pilatum, Noli scribere, Rex Judæorum; sed quia

Joban. 19. 19.

Deut. 17. 6.

(*a*) Sic MSS. At editi, *Si vir pacis esset, et non sanguinis, fustem saltem etc.* Paulo post loco *fundibulum*, in omnibus nostris MSS. est *fundibalum*.

(*b*) Vox *annuntiatorum* hic in aliquot MSS. omittitur, nec habetur in Bagaitani concilii sententia relata in lib. contra Crescon. 4. c. 4.

(*c*) Editi, *non fuderint*. Melius MSS. *non funderent*.

(*d*) Psalmus LV, in veteri codice Colbertino eumdem titulum habet, quem in Regio MS. scilicet, *Incipit Carthagine sermo habitus in Basilica Restituta, quinta feria.*

(*e*) Huic Enarrationi titulus in Regio MS. præfixus iste est: *Incipit Carthagine sermo habitus in basilica Restituta, Feria v. de Psalmo LV.*

(*f*) MSS. *sub nomine David figuraliter*: omisso, *Christus*.

ipse dixit, se regem esse Judæorum. Ipsum dixisse scribe, dixerunt; non hoc esse quod dixit. Psal. 56. 1. Sed quis verum est in alio Psalmo, In tituli inscriptionem ne corrumpas: respondit Pilatus, Johan. 19. 22. Quod scripsi scripsi: tamquam dicens, Non corrumpo veritatem, etsi vos diligitis falsitatem. Quia ergo in maledicto isto indignati sunt Judæi, dicentes, Nos non habemus regem nisi solum Cæsarem, de tituli offensione longe facti sunt a sanctis. Propinquent sanctis, et adglutinentur sancto qui regem Christum agnoscunt et habere concupiscunt: longe fiant a sanctis qui contradicentes titulo respuerunt regem Deum, et elegerunt regem hominem. Omnis ergo populus humano regno delectatus, respuens in se regnare Dominum, quo regnante ita quisque subjectus est, ut regnet et ipse cupiditatibus suis: omnis ergo populus talis longe est a sanctis. Nolite itaque, Fratres, in solis Judæis hoc advertere. Data sunt quidem in illis quasi primitiva exempla, ut in illo populo eluceret quod omnis homo caveret. Aperte illi regem Christum recusaverunt, et regem Cæsarem elegerunt. Est quidem et Cæsar rex homo hominibus ad humana; sed alius rex est ad divina; alius rex ad vitam temporalem, alius ad æternam; alius rex terrenus, alius rex cælestis: rex terrenus sub rege cælesti, rex cælestis super omnia. Non ergo illi quia dixerunt se habere Cæsarem regem, peccaverunt; sed quia regem Christum habere noluerunt. Et modo multi Christum regem in cælo sedentem et ubique regnantem habere nolunt: et ipsi sunt qui tribulant nos. Contra tales iste Psalmus confirmat nos. Necesse est enim ut tales patiamur usque in finem: quos non pateremur, nisi nobis expediret. Omnis enim tentatio probatio est, et omnis probationis effectus habet fructum suum. Quia homo plerumque etiam sibi ipsi ignotus est: quid ferat, quidve non ferat, ignorat; et aliquando præsumit se ferre quod non potest, et aliquando desperat se posse ferre quod potest: accedit tentatio quasi interrogatio, et invenitur homo a seipso; quia latebat et seipsum, sed artificem non latebat. Proinde Petrus præsumsit nescio quid quod in illo nondum Lucæ 22. 33. erat, usque ad mortem se cum Domino Jesu Christo esse perseveraturum: vires suas Petrus ignorabat, sed Dominus noverat. (a) Respondit minus idoneum qui fabricaverat, qui etiam fabricato a se vires idoneas daturus erat, quid nondum dederat, sciebat; ille qui nondum acceperat, nesciebat: accessit tentatio; negavit, flevit, accepit. Matth. 26. 69. 70. etc. Cum ergo nesciamus quid petamus tamquam non habentes, et unde gratias agamus tamquam accipientes, opus est semper tentationibus et tribulationibus erudiri in isto sæculo: sed tribulari non possumus, nisi ab eis qui longe fiunt a sanctis. Longinquitatem istam, Fratres, intelligite cordis esse, non corporis. Fit enim plerumque ut qui corpore longe peregrinatur a te, conjunctus sit tibi, quia hoc amat quod tu: et fit plerumque ut stans juxta te, conjunctus sit tibi, quia hoc amat quod tu: et fit plerumque ut stans juxta te, ex eo quia diligit mundum, cum tu diligas Deum, longe sit a te.

3. Quid ergo sibi vult, quod ad ipsum titulum adhuc pertinet, quia *tenuerunt eum Allophyli in Geth?* Geth civitas quædam erat Allophylorum, id est, alienigenarum, utique populi longe a sanctis. Ex eo enim quod alienigenæ, non utique appropinquant sanctis, sed longe sunt a sanctis. Omnes qui recusant Christum regem alienigenæ fiunt. Quare alienigenæ fiunt? Quia et illa vitis quamvis ab illo plantata, amara facta quid audivit? Quare conversa es in amaritudinem vitis aliena? Jerem. 2. 21. Non dictum est, vitis mea: quia si mea, dulcis, si amara, non mea; si non mea, utique aliena. *Tenuerunt ergo eum Allophyli in Geth.* (b) Invenimus quidem Fratres, David ipsum filium Jesse, regem Israel, peregrinatum esse apud Allophylos, 1. Reg. 21. 10. cum quæreretur a Saule, et fuit in ista civitate et apud regem civitatis hujus: sed ibi retentum esse non legimus. Ergo David nostrum Dominum Jesum Christum natum ex semine illius David, non solum tenuerunt, et tenent adhuc Allophyli in Geth. Geth diximus quod civitas sit. Interrogata autem interpretatio hujus nominis, indicat torcular. Christus secundum quod caput Salvator corporis, ille natus ex virgine crucifixus, qui jam nobis exemplum resurrectionis nostræ in resurrectione suæ carnis ostendit, qui sedet ad dexteram Patris, et pro nobis interpellat, est et hic, sed in corpore suo quod est Ecclesia. Corpus conjunctum est capiti suo, caput pro corpore clamat, Saule, Saule, Act. 9. 4. quid me persequeris? Et corpus in capite suo est secundum Apostolum dicentem, Et simul resuscitavit, Ephes. 2. 5. et simul sedere fecit in cælestibus. Et nos ibi sedemus, et ipse hic laborat: nos ibi sedemus secundum spem, et ille hic nobiscum est secundum caritatem. Hæc compago tamquam unius hominis facit duos in carne una, sponsum et sponsam. Unde et ipse Dominus dicit, igitur jam non duo, sed una caro. Matth. 19. 6. Ephes. 1. 22. Quomodo ergo hic tenetur in Geth? Tenetur in torculari corpus ejus, id est Ecclesia ejus. Quid est, in torculari? In pressuris. Sed in torculari fructuosa pressura est. Uva in vite pressuram non sentit, integra videtur, sed nihil inde manat: mittitur in torcular, calcatur, premitur; injuria videtur fieri uvæ, sed ista injuria sterilis non est; immo si nulla injuria accederet, sterilis remaneret.

4. (c) Quicumque ergo sancti pressuram patiuntur ab eis qui longe facti sunt a sanctis, attendant Psalmum istum, agnoscant hic se, dicant quod hic dicitur, qui patiuntur quod hic dicitur. Certe qui non patitur, non dicat: non adstringo ad vocem, quem video extra passionem. Sed videat ne cum vult esse longe a passione, longe fiat a sanctis. Cogitet ergo unusquisque

(a) Sic nostri omnes MSS. At editi, *Prævidebat minus idoneum etc. et paulo post, Qui nondum dederat sciebat.*
(b) MSS. *Est quidem fratres, quia invenimus David ipsum etc.*
(c) MSS. omnes, *Quidquid ergo pressurarum sancti patiuntur.*

de inimico suo; si Christianus est, mundus ipsi
inimicus est. Privatas ergo inimicitias nemo co-
Ephes. 6, 12. gitet, auditurus verba Psalmi hujus: sciamus
quia non est nobis colluctatio adversus carnem
et sanguinem, sed adversus principes et pote-
states, et spiritalia nequitiæ, id est, adversus
diabolum et angelos ejus: quia et quando pati-
mur homines importunos, ille instigat, ille in-
flammat, ille tamquam vasa sua movet. Atten-
damus ergo duos hostes, quem videmus, et quem
non videmus: hominem videmus, diabolum non
videmus; hominem diligamus, diabolum cavea-
mus; pro homine oremus, contra diabolum ore-
v. 2. mus, et dicamus Deo, *Miserere mei Domine*,
quoniam conculcavit me homo. Noli timere, quia
conculcavit te homo: vinum habeto, uva factus
es ut calceris. *Miserere mei Domine, quoniam* B
conculcavit me homo: tota die bellans tribulavit
me, omnis qui longe factus est a sanctis. Sed et
ipse diabolus quare hic non intelligatur? An
a forte quia (a) non dictus est homo? Ergo errat
Evangelium, quia dixit, Inimicus homo hoc fe-
Matth. 23. 28. cit? Sed sub quadam figura potest et ille dici
homo, non tamen esse homo. Sive ergo ipsum
intueretur qui dicebat hæc, sive populum et u-
numquemque longe factum a sanctis, per quales
diabolus tribulat populum Dei inhærentem san-
ctis, inhærentem sancto, inhærentem regi, ad
cujus regis titulum indignati illi tamque reper-
cussi, longe sunt facti; dicat, *Miserere mei*, *Do-*
mine, *quoniam conculcavit me homo:* nec defi-
ciat in ista conculcatione, sciens quem invocet,
et quo exemplo fortis effectus sit. Primus bo- C
Isai 63. 3. trus in torculari pressus est Christus. Cum ille
Isai 21. 5. botrus passione expressus est, manavit illud un-
de calix inebrians quam præclarus est. Dicat
ergo et corpus ejus, intuens caput suum, *Mise-*
rere mei Domine, *quoniam conculcavit me ho-*
mo: tota die bellans tribulavit me. Tota die, to-
to tempore. Nemo sibi dicat, Fuerunt tribula-
tiones apud patres nostros, apud nos non sunt:
Si putas te non habere tribulationes, nondum
2 Tim. 2. 12. cœpisti esse Christianus. Et ubi est vox Apo-
stoli, Sed et omnes qui volunt in Christo pie vi-
vere, persecutiones patientur? Si ergo non pa-
teris ullam pro Christo persecutionem, vide ne
nondum cœperis in Christo pie vivere. Cum au-
tem cœperis in Christo pie vivere, ingressus es
torcular; præpara te ad pressuras: sed noli esse D
aridus, ne de pressura nihil exeat.

v. 3. 5. *Conculcaverunt me inimici mei tota die.*
v. 4. Illi longe facti a sanctis, ipsi inimici mei. *Tota*
die: jam dictum est, *Ab altitudine diei*. Quid si-
bi hoc vult, *Ab altitudine diei?* Forte altum est
ad intellectum. Nec mirum, quia altitudo diei
est. Forte enim illi propterea longe facti sunt a
sanctis, quia non potuerunt penetrare altitudi-
nem diei, cujus Apostoli duodecim horæ fulgen-
tes. Ergo qui tamquam hominem crucifixerunt,
in die erraverunt. Quare autem tenebras passi

A sunt, ut longe fierent a sanctis? Quia in alto (b) b
lucebat dies, in lato latentem non cognoverunt.
Si enim cognovissent, numquam Dominum glo- 2. Cor. 2. 8.
riæ crucifixissent. Hac ergo altitudine diei re-
percussi, et longe facti a sanctis, facti sunt ini-
mici, qui tribulent et conculcent tamquam uvam
in torculari. Est et alius intellectus. *Ab altitu-*
dine diei conculcaverunt me inimici mei tota
die, hoc est, toto tempore: *Ab altitudine diei*,
hoc est, a superbia temporali. Quando enim con-
culcant, alti sunt: humiles sunt qui conculcan-
tur, alti sunt qui conculcant. Sed noli timere al-
titudinem conculcantium: diei altitudo est, tem-
poralis est, non æterna.

6. *Quoniam multi qui debellant me, timebunt.* Item. v. 4.
Quando timebunt? Cum (c) transierit dies, qua c
B alti sunt. Etenim ad tempus alti sunt, finito tem-
pore altitudinis suæ timebunt. *Ego vero in te*
sperabo, *Domine.* Non ait, Ego vero non time-
bo: sed, *Multi qui debellant me, timebunt.* Cum
venerit ille dies judicii, tunc lamentabuntur se
omnes tribus terræ. Cum apparuerit signum fi- Matth. 25. 31.
lii hominis in cælo, tunc securi erunt omnes
sancti. Illud enim veniet quod sperabant, quod
desiderabant, quod ut veniret orabant: illis au-
tem pœnitendi locus nullus remanebit, quia eo
tempore quo fructuosa posset esse pœnitentia,
cor obduraverunt adversus monentem Dominum.
Numquid et murum erigent adversus judicantem
Deum? Pietatem sane hujus agnosce, et si in (d) d
eo corpore es, imitare. Cum dixisset, *Multi qui*
debellant me, *timebunt:* non reddidit, Ego vero
C non timebo: ne suis viribus adsignando quod
non timet, esset et ipse in altis temporalibus,
et per superbiam temporalem non mereretur ve-
nire ad requiem sempiternam: potius te fecit in-
telligere unde non timebit: *Ego vero*, inquit, *in*
te sperabo, *Domine:* non dixit præsumtionem
suam; sed caussam præsumtionis suæ. Si enim
non timebo, possum et duritia cordis non time-
re, multi enim nimia superbia nihil timent. At-
tendat Caritas Vestra. Aliud est sanitas corpo-
ris, aliud stupor corporis, aliud immortalitas
corporis. Sanitas quidem perfecta, immortalitas
est: sed dicitur etiam secundum quemdam mo-
dum sanitas, quam habemus in hac vita. Quan-
do non infirmatur, unusquisque sanus vocatur;
et cum inspexerit medicus, sanum renuntiat; et
D cum ægrotare quisque cœperit, ipsa sanitas per-
turbatur; et quando curatur, ad ipsam sanitatem
reditur. Tres ergo affectiones quasdam corporis
advertite et inspicite, sanitatem, stuporem, im-
mortalitatem. Sanitas ægritudinem non habet,
sed tamen quando tangitur et molestatur, dolet.
Stupor autem non dolet, amisit sensum doloris,
tanto insensibilior, quanto pejor. Rursus im- 1. Cor. 53.
mortalitas non dolet, absumta est enim omnis
corruptio, et corruptibile hoc induit incorru-
ptionem, et mortale hoc induit immortalitatem.
Nullus ergo dolor in corpore immortali, nullus

(a) Particula, non abest a MSS.
(b) Regius MS. latebat. Alius e contra, loco latentem, habet lucentem.

(c) Sic aliquot MSS. At editi, transierint dies qui alti sunt.
(d) Sic MSS. At editi, in ejus corpore es.

A dolor in corpore stupido. Non se putet stupidus jam immortalem: vicinior est immortalitati sanitas dolentis, quam stupor non sentientis. Invenis ergo hominem superbum typho arrogantissimo, qui sibi persuaserit nihil timere: for-
2. Cor. 7. 5. tiorem putas illo, qui ait, Foris pugnæ, intus timores: fortiorem ipso capite nostro Domino
Matth. 26. 38. Deo nostro, qui dixit, Tristis est anima mea usque ad mortem? Non est iste fortior: non te dejiciat stupor ejus: non immortalitate indutus, sed sensu exutus est. Tu vero habeto animam non sine affectu; reprehensi enim sunt qui sunt
2. Cor. 11. 29. sine affectu: et dic de sensu sanitatis, Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Si ad istum non pertine-
a ret scandalum, cujusque (a) infirmi perditio,
B quasi rigidus et sine dolore videretur melior esse? Absit: stupor esset, non tranquillitas. Plane, Fratres, cum venerimus ad eum locum, ad eam sedem ad eam beatitudinem, ad cælestem patriam, ubi anima nostra impleatur securitate, impleatur quiete et sempiterna felicitate, nullius ibi dolor erit; quia unde doleatur non erit. *Multi*, inquit, *qui debellant me, timebunt.* Et ipsi stupidi qui modo nihil timent, timebunt aliquando. Veniet enim tantus terror qui totam duritiam frangat et conterat. *Multi qui debellant me, timebunt. Ego vero in te sperabo, Domine.*
v. 5. 7. *In Deo laudabo sermones meos, in Deo* (b)
b *speravi: non timebo quid faciat mihi caro.* Quare? quia in Deo sperabo. Quare? Quia in Deo laudabo sermones meos. Si in te laudas sermones tuos: non dico ut non timeas; impossibile
C est ut non timeas. Sermones enim tuos aut mendaces habebis, ideoque tuos, quia mendaces: aut si erunt veraces sermones, et non eos putabis te habere a Deo, sed a te loqui; veraces erunt, sed tu mendax eris: si autem cognoveris nihil te verum in sapientia Dei, in fide veritatis, posse dicere, nisi quod ab illo accepisti, de quo dicitur,
1. Cor. 4. 7. Quid enim habes quod non accepisti? in Deo laudas sermones tuos, ut in Deo lauderis sermonibus Dei. Etenim si quod in te Dei est, honoratur a te; et tu factus a Deo, honoraberis in Deo: si autem quod in te Dei est honoraveris tamquam tuum, non Dei; quomodo populus ille longe factus est a sanctis, sic tu longe a sancto. Ergo, *In Deo laudabo sermones meos:* si *in Deo*,
D quare *meos?* Et *in Deo*, et *meos*. *In Deo*, quia ab ipso: *meos*, quia accepi. Ipse voluit meos esse qui dedit, amando eum cujus sunt: quia ex
Matth. 6. 11. illo mihi sunt, mei facti sunt. Unde enim, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie? Quomodo, nostrum? Quomodo, da? Ab illo petendo non eris vacuus, tuum confitendo non eris ingratus. Si enim non dicas tuum, non accepisti: rursus si dicas tuum ita, quasi a te sit quod dicis tuum, amittis quod acceperas, quia ingratus es illi a quo acceperas. *In Deo ergo laudabo sermones*, quia ibi ipse est fons sermonum verorum: *meos*, quia sitiens accessi et bibi. *In Deo laudabo sermones meos, in Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro.* Nonne tu eras qui
v. 2. paulo ante dicebas, Miserere mei Domine, quoniam conculcavit me homo, tota die bellans tribulavit me? Quomodo ergo hic, *Non timebo quid faciat mihi caro?* Quid tibi faciet? Tu ipse paulo ante dixisti, Conculcavit me, tribulavit me: Nihil faciet cum ista faciet? Respexit ad vinum quod manat de calcatura, et respondit. Plane conculcavit, plane tribulavit, sed quid mihi faciet? Uva eram, vinum ero: *In Deo speravi, non timebo qui faciat mihi caro.*
v. 6. 8. *Tota die verba mea abominabantur.* Sic sunt, nostis. Dicite veritatem, prædicate veritatem, annuntiate Christum Paganis, annuntiate Ecclesiam hæreticis, annuntiate omnibus salutem: contradicunt, abominantur verba mea. Sed cum verba mea abominantur, quem putamus abominantur, nisi eum in quo laudabo sermones meos? *Tota die verba mea abominabantur.* Sufficiat saltem, abominentur verba, nihil ultra progrediatur, reprehendant, respuant. Absit. Ut quid dicam hoc? Quando verba respuunt, quando verba abominantur, quæ verba de fonte veritatis emanant, quid faciant illi per quem verba ipsa dicuntur? quid, nisi quod sequitur, *Adversum me omnia consilia eorum in malum?* Si panem ipsum abominantur, vasculo in quo ministratur quomodo parcunt? *Adversum me omnia consilia eorum in malum.* Si sic et in ipsum Dominum, non dedignetur ergo corpus quod præcessit in capite, ut corpus hæreat capiti; Contemtus est Dominus tuus, et tu te honorari vis ab eis qui longe facti sunt a sanctis? Noli tibi arrogare velle quod in illo non præcessit. Non est discipulus major magistro suo, non Matth. 10. 24. et 25.
est servus major domino suo. Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus? *Adversum me omnia consilia eorum in malum.*
v. 7. 9. *Incolent, et [illegible] abscondent.* Incolere peregrinari est. incolæ dicuntur qui habitant in patria non sua. Omnis homo in hac vita peregrinus est: in qua vita videtis quia carne circumtegimur, per quam carnem cor videri non potest. ideo Apostolus dicit, Nolite ante tempus quidquam ju- 1. Cor. 4. 5.
dicare, quo ad usque veniat Dominus, et illumi- »
nabit abscondita tenebrarum, et manifestabit co- »
gitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a »
Deo. Antequam hoc fiat, in hac peregrinatione »
carnalis vitæ quisque cor suum portat, et omne »
cor omni cordi clausum est. Proinde isti quo- »
rum consilia adversus hunc in malum, *incolent, et abscondent:* quia in ista peregrinatione sunt, et carnem portant, dolum tegunt in corde, quidquid mali cogitant abscondunt. Quare? Quia adhuc peregrina est vita ista. Abscondant, apparebit quod abscondunt, et ipsi non abscondentur. Est et in hoc abscondito alius intellectus,

(a) Editi: *infirmatis*. Melius MSS. aliquot, *infirmi*, quidam *infirmantis perditio*. Alii tres, *infirmati periclitatio*.

(b) Plures MSS. *sperabo*.

A qui fortasse magis placebit. Etenim ex iis qui longe facti sunt a sanctis, subintrant quidam ficti, et pejores tribulationes faciunt corpori Christi; quia non tamquam penitus alieni devitantur. Ab ipsis pericula graviora commemorans Apostolus, cum enumeraret multas passiones suas, et diceret, Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gen-
2.Cor.11.26. tibus, periculis in civitate, periculis in deserto, periculis in mari: Periculis, inquit, in falsis fratribus. Hi nimis periculosi sunt, de quibus dicitur in alio Psalmo, Et ingrediebantur ut vide-
Psal. 40. 7. rent. Ingrediebantur ut viderent, et nemo, di-
a cit, Non (*a*) intres ut videas. Intrat enim tamquam tuus, non cavetur ut alienus. Isti ergo *incolent*, *et abscondent*. Quia sic intrant in domum magnam, non ibi perseveraturi; ideo in-
B colent. Tales enim peccatores servos volens intelligi Dominus, secundum illum intellectum
Johan.8.34. Evangelicum, quo omnis qui facit peccatum servus est peccati, ait, Servus non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum. Qui
Matth. 10. 22. et 24. 13. intrat ut filius, non incolet, quia perseverabit usque in finem: qui intrat ut servus, subdolus, peccator, ad oculum adtendens, quærens quid rapiat, quærens quid accuset aut quid vituperet, incolere intrat, non inhabitare et perseverare.
v. 5. Nec istos tamen timeamus, Fratres: In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro. Etsi incolunt, etsi intrant, etsi fingunt, etsi abscondunt, caro sunt: tu in Domino spera, nihil tibi faciet caro. Sed infert tribulationem, infert conculcationem? Accedit vinum, quia uva premi-
C tur: tribulatio tua infructuosa non erit: alter videt te, imitatur te: quia et tu ut disceres talem ferre, caput tuum contemplatus es, botrum illum primum, ad quem intravit homo ut videret, incoluit, et abscondit traditor Judas. Omnes ergo ficto animo intrantes, incolentes et abscondentes noli timere: pater ipsorum Judas cum Domino tuo fuit: et ille quidem noverat eum; quamquam Judas traditor incolebat et abscondebat, tamen cor ipsius Domino rerum patebat: sciens ille elegit unum, unde tibi solatium faceret nescituro quos devites. Poterat enim ille non eligere Judam, quia noverat Judam: ait quip-
Johan.6.71. pe discipulis, Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est? Ergo et diabolus effectus est? Aut si electus non est, quomodo
D duodecim elegit, et non potius undecim? Electus et ille est, sed ad aliud. Electi undecim ad opus probationis, electus unus ad opus tentationis. Unde possit tibi exemplum dare nescituro quos devites malos, quos caveas falsos et fictos, incolentes et abscondentes, nisi ut dicat tibi, Ecce ego mecum habui unum ipsorum? præcessit exemplum, toleravi, perferre volui quod sciebam, ut tibi nescienti præberem solatium. Quod mihi fecit, hoc faciet et tibi: ut multum possit,

A ut multum sæviat, accusaturus est, falsa crimi-
na dicturus est. Ut prævaleant (*b*) falsitates, b
numquid in te prævalebunt, et in me non prævaluerunt? In me certe prævaluerunt, sed cæ-
lum mihi non abstulerunt. Caro ipsius sepulta, Matth. 26. 60.
falsos testes pertulit: parum fuit eos perpeti in judicio, perpessus est in sepulcro. Acceperunt
pecuniam ut mentirentur, dixerunt, Cum dor- Matth. 28. 13.
miremus, venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum. Tales autem cæci erant Judæi, ut crederent dicto omnino incredibili: crediderunt testibus dormientibus. Aut falsum erat quod dormierunt, et mendacibus credere non debuerunt: aut verum erat quod dormierunt, et quod factum est nescierunt, *Incolent*, *et abscondent*.
Incolant, et abscondant: quid facturi? In Deo v. 5.
B speravi, non timebo quid faciat mihi caro.

10. *Ipsi calcaneum meum observabunt*. Et- Item v. 7.
enim sic incolent et abscondent, ut observent ubi homo labitur. Intenti sunt ad calcaneum, quando fiat lapsus, ut pedem teneant ad ruinam, aut pedem supponant ad offensionem, certe ut inveniant quod accusent. Et quis ita ambulet ut nusquam labatur? certe quod cito fit vel in lin-
gua? Etenim scriptum est, Si quis in lingua non Jacobi 3. 2.
offendit, hic perfectus est vir. Quis tandem se audeat dicere aut putare perfectum? Ergo necesse est ut aliquis labatur in lingua. Illi autem qui incolent et abscondent, aucupantur verba omnia, quærentes alicubi laqueos et nodosas facere calumnias, quibus prius ipsi implicantur, quam quos implicare contendunt: ut prius ipsi
C capiantur et pereant, quam alios capiant ut perdant. Etenim recurrit homo in cor suum, et in-
de recurrit ad Deum, et novit dicere, In Deo lau- v. 5.
dabo sermones meos. Quidquid bonum dixi, quid-
quid verum dixi, (*c*) Dei dixi, et de Deo dixi: c
quidquid forte aliud dixi quod dicere non debui, homo dixi, sed sub Deo dixi. Qui confirmat ambulantem, minatur erranti, ignoscit agnoscenti,
revocat linguam, revocat lapsum. Justus enim Prov. 24. 16.
septies cadet et resurget, impii vero infirmabuntur in malis. Non ergo timeat unusquisque nostrum callidos insectatores, aucupes verborum, dinumeratores pene syllabarum, et prævaricatores præceptorum, Quid in te arguat adtendit: ut credat per te Christo; non adtendit. Adtende in sermones ejus quem reprehendis, ne forte te ali-
D quid salubriter doceat. Et quid me, inquit, salubriter poterit docere, qui sic lapsus est in verbo? Hoc ipsum te forte salubriter docet, ne sis auceps verborum, sed collector præceptorum. *Ipsi calcaneum meum observabunt*.

11. *Sicut sustinuit anima mea*. Hoc dico quod Item v. 7.
sustinui. Loquebatur expertus: *Sicut sustinuit anima mea*. *Incolent et abscondent*. Omnes susti-
neat anima mea, (*d*) foris latrantes, intus occul- d
tantes (*e*) sustineat. Forinsecus veniens, quasi e
fluvius venit tentatio: in petra te inveniat, im-

(a) Aliquot MSS. *Non intras*.
(b) Plerique MSS. *falsi testes*.
(c) Editi *Deo dixi*. At MSS. *Dei dixi*: qua loquendi ratione supra in Enarrat. Psal. 49, n. 23, habent nonnulli MSS. *Si bona audiitis*.
(d) Am. et aliquot MSS. *foris latrones*, *intus occultantes*.
(e) Sic MSS. At editi, *sustineat forinsecus venientes*. *Quasi fluvius* etc.

pingat, non dejiciat; fundata est domus supra A
Matt. 7. 25. petram. Intus est, incolet et abscondet: ut palea tibi vicinetur, intret tritura boum, intret tribula tentationum; tu purgaris, illa comminuitur.

v. 8. 12. *Sicut sustinuit anima mea:* * *Pro nihilo salvos facies eos.* Docuit et pro ipsis orare. Nempe *incolent et abscondent*, nempe dolosi, nempe simulatores atque insidiatores sunt: tu ora pro eis, et noli dicere, numquid et talem hominem Deus correcturus est, tam malum, tam perversum? Noli desperare: quem roges attende, non pro quo roges. Magnitudinem morbi vides, potentiam medici non vides? *Incolent et abscondent: sicut sustinuit anima mea.* Sustine, ora: et quid fit? *Pro nihilo salvos facies eos.* Sic illos salvos facies, ut nihil tibi sit, id est, ut nullus B labor tibi sit. Hominibus desperati sunt, sed tu verbo curas: non laborabis in curando, quamvis nos stupeamus inspiciendo. Est alius sensus in hoc versu, *Pro nihilo salvos facies eos:* nullis eorum meritis præcedentibus salvos facies eos.
1 Tim. 1. 13. Qui prius fui blasphemus, inquit, et persecutor
Act. 9. 2. et injuriosus. Accipiebat litteras a sacerdotibus, ut ubicumque invenirit Christianos, alligaret et adduceret. Utique ut alligaret et adduceret, primo incolebat, et abscondebat. Nulla ergo hujus bona merita præcesserant, immo talia præcesserant, de quibus damnaretur: nihil boni attulit, et salvus factus est. *Pro nihilo salvos facies eos.* Non ad te afferent hircos, arietes, tauros,
a non dona et (*a*) aromata afferent in templo tuo, non aliquid de conscientia bona libaminis superfundunt; totum in illis asperum, totum tetrum, C totum detestandum: et cum illi ad te afferant, unde salventur, *Pro nihilo salvos facies eos*, id est, gratis data gratia tua. Quid ille latro attu-
Lucæ 23. 43. lerat ad crucem? De (*b*) fauce in judicium, de
b judicio in lignum, de ligno in paradisum. Cre-
Psal. 115. 10. didit, propter quod locutus est. Sed et ipsam fidem quis donavit, nisi qui juxta pependit? *Pro nihilo salvos facies eos.*

Item v. 8. 13. *In ira populos deduces.* Irasceris et deducis, sævis et salvas; terres et vocas. Quid est enim, *In ira populos deduces?* imples tribulationibus omnia, ut in tribulationibus positi homines recurrant ad te, ne deliciis et securitate perversa seducantur. A te ira videtur, sed paterna. Irascitur pater filio contemtori præceptorum suo- D rum: iratos ei eum colaphizat, cædit, aurem vellit, manu trahit, ad scholam ducit. *In ira populos deduces.* Quam multi ingressi sunt, quam multi impleverunt domum Domini, in ira ejus deducti, id est, tribulationibus territi, et fide impleti? Ad hoc enim exagitat tribulatio, ut exinaniat vas quod plenum est nequitia, ut impleatur gratia. *In ira populos deduces.*

v. 9. 14. *Deus* * *vitam meam enuntiavi tibi.* Ut vivam enim, tu fecisti, et ad hoc enuntio vitam meam tibi. Itane vero Deus ignorabat quod dederat? quid est quod illi enuntias? Docere vis Deum? absit. Ergo quid ait, *Enuntiavi tibi?* An forte, quia tibi prodest quod enuntiavi vitam meam? Et quid prodest Deo? Lucris Dei prodest. Enuntiavi Deo vitam meam, quia vivere me fecit Deus. Quomodo enuntiavit vitam suam Paulus apostolus, dicens, Qui prius fui blasphemus 1. Tim. 1. 13.
et persecutor et injuriosus. Enuntiet vitam suam: Sed misericordiam consecutus sum. Enuntiavit vitam suam, non sibi, sed illi. quia sic enuntiavit ut illi crederetur, non ad lucra sua, sed ad lucra illius. Quid enim ait ipse Paulus? Ideo Chri- 1. Cor. 5. 15.
stus mortuus est et resurrexit, ut qui vivit jam »
non sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus »
est. Si ergo vivis, et non a te vivis, quia ut vive- »
res ille præstitit; enuntia vitam tuam, non tibi, sed illi; non tua quærens, non tibi vivens, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Etenim de quibusdam reprobis quid ait idem Apostolus? Omnes Philip. 2. 21.
enim sua quærunt, non quæ Jesu Christi. Si propterea enuntias vitam tuam ut tibi prosit, et aliis non prosit; tibi illam enuntias, non Deo: si autem sic enuntias vitam tuam, ut alios etiam invites ad accipiendam vitam, quam et tu accepisti; enuntias vitam tuam illi a quo accepisti, et habebis mercedem ampliorem, quia et ex eo quod accepisti non ingratus exstitisti. *Deus vitam meam enuntiavi tibi. Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.* Exaudisti me deprecantem te. *Sicut et in repromissione tua.* Quia sic promiseras, hoc egisti. Dixisti te exauditurum flentem: credidi, flevi, exauditus sum; inveni te misericordem in repromittendo, veracem in reddendo. *Sicut et in repromissione tua.*

v. 10. 15. *Convertantur inimici mei retrorsum.* Hoc ipsis prodest, non male illis optat. Etenim præcedere volunt, ideo corrigi nolunt. Mones inimicum tuum ut bene vivat; ut se corrigat: ille contemnit, ille respuit verbum tuum: Ecce qui me monet, ecce a quo auditurus sum præcepta quibus vivam. Præcedere te vult, et præcedendo non corrigitur. Non attendit quia verba tua non sunt tua, non attendit, quia vitam tuam Deo enuntias, non tibi. Præcedendo ergo non corrigitur: bonum est illi ut convertatur retrorsum, et quem præcedere volebat sequatur. Dominus de passione sua futura discipulis loquebatur, exhorruit Petrus, et ait, Absit Domine, non fiet istud: Matth. 16. 22.
qui paulo ante dixerat, Tu es Christus Filius Dei vivi, confessus Deum, timuit eum mori quasi hominem. Dominus autem qui sic venerat ut pateretur, (neque enim aliter salvi esse possemus, nisi ejus sanguine redimeremur) paulo ante confessionem (*c*) Petri laudaverat, et dixerat, Quia c
non tibi caro et sanguis revelavit hoc, sed Pater Ibidem 17.
meus qui in cælis est: propterea tu es Petrus, et » etc.
super istam petram ædificabo Ecclesiam meam, »
et portæ inferorum non vincent eam; et tibi dabo »
claves regni cælorum. Videte quemadmodum pro- »
secutus est confessionem veram, piam, plenam fiduciæ, quia dixit, Tu es Christus Filius Dei vi- »

(*a*) Plerique MSS. *et ornamenta.*
(*b*) Nonnulli codices, *De falce.* Sed verius alii, *De fauce*; loco scilicet ubi latrocinia exercebat. Sic in Evang. Johan. Tract. 7. n. 12. *Latro qui procedit ad faucem occidere hominem.*
(*c*) Sic MSS. At editi, *Petrum.*

» vi. **Continuo autem ubi cœpit loqui Dominus de** passione sua, timuit ille ne periret moriendo, cum ipsi nos periremus nisi ille moreretur, et » ait, Absit Domine, non fiet istud. Et Dominus illi cui paulo ante dixerat, Beatus es, et super » hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Redi, Ibidem 23. inquit, retro satanas, scandalum mihi es. Quare ergo satanas, qui paulo ante beatus et petra? » Non enim sapis quæ Dei sunt, ait, sed quæ sunt hominis. Paulo ante quæ Dei: quia non revelavit tibi caro et sanguis, sed Pater meus qui in cælis est. Quando in Deo laudabat sermonem, non satanas, sed Petrus a petra: quando autem a se, et ex humana infirmitate, amore hominis carnali, quod impedimento esset saluti ipsius, et ceterorum, satanas dictus est. Quare? Quia præcedere Dominum volebat, et Duci cælesti terrenum dare consilium. Absit Domine, non fiet istud. Dicis, Absit; et dicis, Domine: utique si Dominus est, potestate facit; si magister est, novit quid faciat, novit quid doceat: tu autem vis ducere ducem, docere magistrum, jubere Domino (*a*), optare Deo: multum præcedis, redi retro. Numquid non et istis inimicis hoc proderat? *Convertantur inimici mei retrorsum:* sed non remaneant retrorsum. Ideo convertantur retrorsum, ne præcedant; sed ut sequantur, non ut remaneant. *Convertantur inimici mei retrorsum.*

Item v. 10. 16. *In quacumque die invocavero te, ecce scivi quoniam Deus meus es tu.* Magna scientia. Non ait, Scivi quia Deus es: sed, *quia Deus meus es tu.* Tuus est enim, cum tibi subvenit: tuus est, Psal. 143, 15. cum tu ab illo alienus non es. Unde dicitur, Beatus populus, cujus est Dominus Deus ipsius. Quare, cujus est? cujus enim non est? Omnium quidem Deus est: sed eorum Deus proprie dicitur, qui eum diligunt, qui eum tenent, qui illum possident, qui illum colunt, tamquam de domo ipsius, magna sunt familia ejus, redemti magno sanguine unici Filii. Quantum dedit nobis Deus, ut ipsius essemus et ipse sit noster? At vero alienigenæ longe facti a sanctis, filii alieni sunt. Videte quid de illis dicatur in alio Psalmo: Ibidem 11, etc. Domine libera me, ait, de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum » dextera iniquitatis. Et vide altitudinem ipsorum, sed altitudinem diei, id est, superbiam temporalem. Quorum filii eorum, inquit, sicut novellæ » constabilitæ, filiæ eorum ornatæ ut similitudo templi. Felicitatem describit præsentis sæculi, in qua errantes homines, et eam pro magno habentes, felicitatem veram sempiternamque non quærunt. Inde ergo isti filii alieni, non filii Dei: » Quorum filii eorum, inquit, sicut novellæ consta» bilitæ, filiæ eorum ornatæ sicut similitudo tem» pli: cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in » hoc: boves eorum crassi, oves eorum fecundæ, » multiplicantes in exitibus suis: non est ruina » maceriæ neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Et quid sequitur? Beatum dixerunt » populum cui hæc sunt. Sed qui dixerunt? Filii » alieni, quorum os locutum est vanitatem. Tu quid dicis? Beatus populus, cujus est Dominus Deus ipsius. Tulit omnia de medio cetera quæ dat Deus, et dedit ipsum Deum. Omnia quippe illa, Fratres, quæ commemorarunt filii alieni, Deus dat; sed et alienis dat, sed et malis dat, sed et blasphemis dat, qui solem suum oriri facit super Matt. 5. 45. bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Aliquando ista bonis dat, aliquando non dat; et malis aliquando dat, aliquando non dat: bonis tamen servat seipsum, malis autem ignem sempiternum. Est ergo malum quod non dat bonis, et est bonum quod non dat malis: sunt quædam media et bona et mala, quæ dat et bonis et malis.

Deus casto amore colendus. 17. Nos ergo Deum amemus, Fratres, pure et caste. Non est castum cor, si Deum ad mercedem colit. Quid ergo? mercedem de Dei cultu non habebimus? Habebimus plane, sed ipsum Deum quem colimus. Ipse nobis merces erit, quia vi- 1. Johan. 3. 2. debimus eum sicuti est. Attende (*b*) quia mercedem consequeris. Amatoribus suis Dominus noster Jesus Christus quid dicit? Qui diligit me, John. 14. 13. mandata mea custodit; et qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum. Quid illi ergo dabis? Et ostendam meipsum illi. Si non amas, parum est: si amas, si suspiras, si gratis colis eum, a quo gratis emtus es, non enim eum promerueras ut te redimeret, si consideratis in te beneficiis ejus, et inquietum habes cor desiderio ejus; noli extra eum aliquid ab eo quærere, ipse tibi sufficit. Quantumlibet sis avarus, sufficit tibi Deus. Etenim avaritia terram quærebat possidere totam, adde et cælum: plus est qui fecit cælum et terram. Dicam, Fratres: In istis humanis conjugiis considerate cor castum quale sit ad Deum: certe humana conjugia sunt, non diligit uxorem suam, qui propter dotem illam diligit: non maritum caste diligit, quæ propterea diligit, quia aliquid donavit, aut quia multum donavit (*c*). Et dives maritus, et pauper factus maritus est. Quam multi proscripti a castis uxoribus amplius dilecti sunt? Probata sunt multa casta conjugia calamitatibus maritorum: ne aliud amare quam maritum putarentur, non solum non deseruerunt, sed amplius obsecutæ sunt. Si ergo maritus carnalis gratis diligitur, si caste diligitur; et uxor carnalis gratis diligitur, si caste diligitur: Deus quomodo diligendus est, verus et verax animæ maritus ad prolem sempiternæ vitæ fecundans, et steriles nos non esse permittens? Illum ergo sic diligamus, ut aliud præter ipsum non diligatur: et fit in nobis quod diximus, quod cantavimus, quia et hic vox nostra est: *In quacumque die invocavero te, ecce scivi quoniam Deus meus es tu.* Hoc est invocare Deum, gratis invocare. Proinde de quibusdam quid dictum est? Dominum non invocaverunt. Quasi Do- Psal. 13. 5. minum sibi invocare videbantur; et petebant eum

(*a*) Sic MSS. At editi, *imperare*.
(*b*) Nonnulli MSS. *quam mercedem*.

(*c*) Sic meliores MSS. At editi, *multum donavit. Donavit et dives maritus, et pauper factus est maritus etc.*

de hereditatibus, de amplianda pecunia, de prolonganda vita ista, de ceteris temporalibus rebus: et quid de illis Scriptura? Dominum non invoca-
» verunt. Ideo quid sequitur? Ibi timuerunt timo-
» re, ubi non erat timor? Quid est, ubi non erat timor? Ne illis subtraheretur pecunia, ne aliquid in domo eorum minus fieret, postremo ne minus annorum haberent in hac vita, quam sibi sperabant: verum ibi trepidaverunt timore, ubi non
Johan. 11. 48. erat timor. Quales fuerunt illi Judæi: Si dimiserimus eum vivere, venient Romani et auferent a nobis et locum et gentem. Ibi timuerunt timorem ubi non erat timor. *Ecce scivi, quoniam Deus meus es tu.* Magnæ divitiæ cordis, magnum lumen oculi interioris, magna fiducia securitatis: *Ecce scivi quoniam Deus meus es tu.*

v. 11. 18. *In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem: in Deo* (a) *speravi, non timebo*
In vers. 5. *quid faciat mihi homo.* Jam ipse est sensus qui * superius est repetitus.

v. 12. Psal. 75. 12. 19. *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi.* Vovete, et reddite Domino Deo vestro. Quid voveatis, quid reddatis? An forte animalia illa quæ offerebantur ad aras aliquando? Nihil tale offeras: in te est quod voveas et reddas. De cordis arca profer laudis incensum, de cellario bonæ conscientiæ profer sacrificium fidei. Quidquid profers, accende caritate. In te sint vota, quæ reddas laudis Deo. Cujus laudis?
v. 13. Quid enim tibi præstitit? *Quoniam eruisti animam meam de morte.* Ipsa est illa vita quam e-
v. 9. nuntiat illi: Deus vitam meam enuntiavi tibi. Quid enim eram? Mortuus. Per meipsum eram mortuus: per te quid sum? Vivus. Ideo *in me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi.* En amo Deum meum: nemo hunc mihi eripit, quod illi dem, nemo mihi eripit, quia in corde inclusum est. Merito dicitur in illa superiore fiducia,
v. 11. Quid faciat mihi homo? Sæviat homo, permittatur sævire, permittatur efficere quod conatur: quid est ablaturus? Aurum, argentum, pecora, servos, ancillas, fundos, domos: auferat omnia: numquid aufert vota, quæ in me sunt, quæ red-
Job. 1. 12. dam laudis Deo? Permissus est tentare tentator sanctum virum Job, uno puncto temporis abstulit omnia; quidquid facultatum habuerat ademit; abstulit hereditatem, interfecit heredes; neque hoc paulatim, sed catervatim, uno ictu, uno impetu, ut omnia subito nuntiarentur: ablatis omnibus solus remansit Job; sed in illo erant vota laudis quæ redderet Deo, in illo plane erant: arcam sancti pectoris sui fur diabolus non invaserat, plenus erat unde sacrificaret. Audi quæ habebat, audi quæ protulit: Dominus dedit, Domi-
Ibidem 21. nus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. O divitiæ interiores, quo fur non accedit! Ipse dederat Deus unde acciperet; ipse ditaverat, unde illi offerebat quod amabat. Laudem a te quærit Deus, confessionem tuam quærit Deus. Sed de agro tuo aliquid daturus es? Ipse pluit ut haberes. De arca daturus es aliquid? Ipse instituit quod daturus es. Quid daturus es quod ab illo non accepi-
sti? Quid enim habes quod non accepisti? De 1. Cor. 4. 7.
corde dabis? Ipse dedit fidem, spem et caritatem: hoc prolaturus, hoc sacrificaturus es. Sed plane omnia illa cetera potest tibi auferre inimicus invito, hoc auferre non potest nisi volenti. Illa perdet et invitus; et volens habere aurum, perdet aurum; et volens habere domum, perdet domum: fidem nemo perdet nisi qui spreverit.

20. *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudis tibi:* * *quia eruisti animam meam de mor-* v. 13.
te, oculos meos a lacrymis, et pedes meos de lapsu: ut placeam coram Deo in lumine viventium. Merito non placet filiis alienis longe factis a sanctis, quia non habent lumen viventium, unde videant quod Deo placet. Lumen viventium, est lumen immortalium, lumen sanctorum. Qui non est in tenebris, placet in lumine viventium. Attenditur homo et ea quæ ipsius sunt, nemo scit qualis est: Deus videt qualis est. Aliquando et ipsum diabolum latet; nisi tentet, non invenit: sicut de isto viro quem modo commemoravi. Noverat eum Deus, et ei testimonium perhibebat: diabolus eum non noverat, et ideo dixerat, Numquid Job gratis colit Deum? Videte quo provocat inimicus: ibi perfectio est. Videte quid objicit inimicus: Videbat hominem Deo servientem, in omnibus obsequentem, omnia bene operantem; et quis dives erat et felicissimæ domus, hoc objicit, quia ideo colit Deum, quoniam dedit illi hæc o-
mnia: Numquid Job gratis colit Deum? Hoc enim Job. 1. 8.
erat verum lumen, hoc lumen viventium, ut gratis coleret Deum. Deus videbat in corde servi sui cultum suum gratuitum. Placebat enim illud cor in conspectu Domini in lumine viventium: diabolum latebat, quia in tenebris erat. Admisit Deus tentatorem, non ut ipse nosset quod noverat, sed ut nobis noscendum et imitandum præberet. Numquid enim si tentator non admitteretur, videremus nos ipsi in Job quod deberemus et vellemus imitari? Admissus est tentator, ab-
stulit omnia, remansit ille solus a facultatibus, solus a familia, solus a filiis, plenus Deo. Uxor Job. 2. 9.
sane relicta erat. Misericordem putatis diabolum, qui ei reliquit uxorem? Noverat per quam deceperat Adam. Suam reliquerat adjutricem, non mariti consolatricem. Ille ergo plenus Deo, in quo vota erant, quæ redderet laudis, ut ostenderet quia gratis Deum colebat, non ideo quia tanta acceperat; et amissis omnibus talis est, quia illum qui dederat omnia, non amisit: Do-
minus dedit, inquit, Dominus abstulit; sicut Do- Job. 1. 21.
mino placuit, ita factum est, sit nomen Domini »
benedictum. Vulnere etiam percussus a capite »
usque ad pedes, integer tamen intus, respondit tentatrici, de lumine viventium, de lumine cor-
dis sui: Locutus es tamquam una ex insipientibus Job. 2. 10.
mulieribus, id est, tamquam ea quæ non habet lumen viventium. Lumen enim viventium sapientia, et tenebræ insipientium stultitia est. Locuta »

(a) Aliquot MSS. *sperabo.*

es tamquam una ex insipientibus mulieribus: carnem meam vides, lumen cordis mei non vides: Poterat enim illa tunc virum amplius amare, si pulcritudinem (a) interiorem nosset, et inspiceret ubi ille pulcher erat coram oculis Dei: quia in illo erant vota, quæ redderet laudis Deo. Quomodo illud patrimonium non iuvaserat inimicus? Quam integrum erat quod possidebat, et propter quod amplius possidendum sperabat iturus a virtutibus in virtutem. Ergo, Fratres, ad hoc nobis valeant hæc omnia, ut Deum gratis diligamus, in illo speremus semper, nec hominem, nec diabolum timeamus. Nec ille, nec iste facit aliquid, nisi quando permittitur: permitti ad nihilum potest, nisi quod nobis prodest. Toleremus malos, simus boni: quia et nos fuimus mali.
v. 8. Pro nihilo salvos faciet Deus omnes, (b) de quibus desperare audemus. Ergo de nemine desperemus, pro omnibus quos patimur oremus, a Deo numquam recedamus. Patrimonium nostrum ipse sit, spes nostra ipse sit, salus nostra ipse sit. Ipse hic consolator, ibi munerator, ubique vivificator et vitæ dator, non alterius vitæ, sed illius de qua dictum est, Ego sum via et veritas et vi-
Johan. 14.6. ta: ut et hic in lumine fidei, et ibi in lumine speciei, tamquam in lumine viventium, in conspectu Domini placeamus.

IN PSALMUM LVI.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. Audivimus in Evangelio modo, Fratres, quantum nos diligat Dominus et Salvator noster Jesus Christus, Deus apud Patrem, homo apud nos, ex nobis ipsis, jam circa dexteram Patris, audistis quantum nos diligat. Nam suæ caritatis mensuram et ipse dixit, et nobis
Johan. 15. 12. indixit, mandatum suum dicens esse, ut nos invicem diligamus. Et ne quæreremus dubitantes et æstuantes, quantum nos debeamus invicem diligere, quantaque illa sit quæ Deo placet caritatis perfecta mensura, (Ea enim perfecta est, qua major esse non potest:) expressit ipse, do-
Johan. 15. 13. cuit, et ait, » Majorem hac caritatem nemo habet, » quam ut animam suam quis ponat pro amicis » suis. Fecit ipse quod docuit, fecerunt Apostoli quod ab illo didicerunt, et nobis faciendum prædicaverunt. Faciamus et nos; quia etsi non sumus quod ille secundum id quod creavit nos, quod ille tamen sumus secundum id quod factus est propter nos. Et si solus fecisset, forte nemo nostrum deberet audere imitari; ita enim ille homo erat, ut et Deus esset: sed in eo quod homo erat, imitati sunt servi Dominum, et discipuli Magistrum; et fecerunt qui nos præcesserunt in familia ipsius, patres quidem nostri, sed tamen conservi nostri: neque imperaret hoc Deus ut faceremus, si impossibile judicaret, ut hoc ab homine fieret. Sed considerans infirmitatem tuam, deficis sub præcepto? confortare in exemplo. Sed etiam exemplum ad te multum est? adest ille qui præbuit exemplum, ut præbeat et auxilium. Audiamus ergo in isto Psalmo: opportune namque accidit, et illo procurante, ut ei consonaret Evangelium, commendans nobis dilectionem Christi, qui animam suam posuit pro nobis, ut I. Johan. 3. 16.
et et nos animam nostram pro fratribus ponamus. Concordavit et consonuit huic Psalmo, ut videamus quomodo ipse Dominus noster animam suam posuit pro nobis. Psalmus enim iste passionem ipsius cantat. Et quoniam totus Christus caput est et corpus, quod bene vos nosse non dubito: caput est ipse Salvator noster, passus sub Pontio Pilato, qui nunc postea quam resurrexit Matth. 27. 28.
a mortuis, sedet ad dexteram Patris: corpus autem ejus est Ecclesia; non ista, aut illa, sed toto Marc. 16. 19. Ephes. 1. 23.
orbe diffusa; nec ea quæ nunc est in hominibus qui præsentem vitam agunt, sed ad eam pertinentibus etiam his qui fuerunt ante nos, et his qui futuri sunt post nos usque in finem sæculi. Tota enim Ecclesia constans ex omnibus fidelibus, quia fideles omnes membra sunt Christi, habet illud caput positum in cælis quod gubernat corpus suum: et si separatum est visione, sed annectitur caritate. Quia ergo totus Christus caput est et corpus ejus; propterea in omnibus Psalmis sic audiamus voces capitis, ut audiamus et voces corporis. Noluit enim loqui separatim, quia noluit esse separatus, dicens, Ecce ego vo- Matth. 28. 20.
biscum sum usque ad consummationem sæculi. Si nobiscum est, loquitur in nobis, loquitur de nobis, loquitur per nos, quia et nos loquimur in illo: et ideo verum loquimur quia in illo loquimur. Nam quando in nobis et ex nobis loqui voluerimus, in mendacio remanebimus.

2. Quia ergo passionem Domini cantat iste Psalmus, vide quem titulum habeat: *In finem*. Finis Christus est. Quare dictus est finis? Non v. 1.
qui consumat, sed qui consummet. Consumere e- Rom. 10. 4.
nim, perdere est: consummare, perficere. Finitum enim quidquid dicimus, a fine dicimus. Sed aliter dicimus, Finitus est panis; aliter dicimus, Finita est tunica: finitus est panis qui manducabatur, finita est tunica quæ texebatur: panis ergo finitus est ut consumeretur; tunica finita est ut perficeretur. Finis ergo propositi nostri Christus est: quia quantumlibet conemur, in illo perficimur, et ab illo perficimur, et hæc est perfectio nostra, ad illum pervenire: si cum ad illum perveneris, ultra non quæris, finis tuus est. Quomodo enim finis viæ tuæ locus est quo tendis, quo cum perveneris, jam manebis: sic finis studii tui, propositi tui, conatus tui, intentionis tuæ, ille est ad quem tendis, ad quem cum perveneris, ultra non desiderabis, quia melius nihil habebis. Ipse ergo et exemplum nobis vivendi proposuit in hac vita, et præmium vivendi dabit in futura vita.

3. *In finem, ne corrumpas ipsi David in tituli*

(a) Er. *interiorem* sufferre et *inspicere*. Lov. *sufferret inspicere*. Aliquot MSS. *Nosset* et *inspiceret*. Am. et alii MSS. *nosset* et *inspicere*.

(b) Editi: *de quibus desperare non debemus*. At MSS. *desperare audemus*.

inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in speluncam. Referentes nos ad sanctam Scripturam, invenimus quidem sanctum David illum regem Israel, ex quo etiam nomen accepit Psalterium
I. Reg. 24. 4. Davidicum, persecutorem passum fuisse Saulem regem ipsius populi, sicut multi vestrum noverunt, qui Scripturas veladtigerunt vel audierunt. Habuit ergo persecutorem Saulem rex David: et cum esset ille mitissimus, ille ferocissimus: ille lenis, ille invidus; ille patiens, ille crudelis; ille beneficus, ille ingratus: pertulit eum tanta lenitate, ut eum eum accepisset in manus, non illum adtigisset, non læsisset. Accepit enim a Domino Deo potestatem, ut si vellet, occideret Saulem ipse David: et elegit parcere quam occidere. Ille autem nec tali beneficio victus est, ut desineret persequi. Invenimus ergo illo tempore, quando Saul David persequebatur, regem futurum et prædestinatum rex jam reprobatus, quod fugerit a facie Saul in speluncam ipse David. Quid ergo hoc ad Christum? Si omnia quæ tunc agebantur, figuræ erant futurorum, invenimus ibi Christum, et multo maxime. Nam illud, *Ne corrumpas in tituli inscriptionem*, non video quomodo pertineat ad illum David. Non enim aliquis titulus inscriptus erat ipsi David, quem voluit corrumpere Saul. Videmus autem in passione Domini scri-
Matth. 27. 37. Johan. 19. 19. ptum fuisse titulum, Rex Judæorum: ut ille titulus exprobraret frontem ipsorum, quod a rege suo manus non abstinuerunt. In illis enim Saul erat, in Christo David erat. Christus enim, sicut
Rom. 1. 3. Matth. 1. 1. dicit apostolicum Evangelium, est, quod novimus, quod confitemur, ex semine David secundum carnem: nam secundum divinitatem supra David, supra omnes homines, supra cælum et terram, supra Angelos, supra omnia visibilia et
Johan. 1. 3. invisibilia; quia omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil: dignatus tamen homo
Luc. 1. 27. et 2. 4. fieri ex semine David ad nos venit; quia de tribu David natus est, unde virgo Maria quæ peperit Christum. Inscriptus itaque titulus ille est, Rex Judæorum. Saul, ut diximus, populus Judæorum erat, David Christus erat: titulus ibi rex Judæorum. Indignati sunt Judæi, quia inscriptus erat
Johan. 19. 21. titulus, Rex Judæorum: puduit illum habere regem quem crucifigere potuerunt. Non enim viderunt quia ipsa crux, in qua eum fixerunt, futura erat in frontibus regum. Cum ergo indignarentur ex illo titulo, adierunt Pilatum judicem, cui obtulerant occidendum Christum; et dixerunt ad eum, Noli scribere sic, Rex Judæorum; sed scribe quia ipse dixit se regem esse Judæorum. Et quia jam cantatum erat per Spiritumsanctum, *In finem, ne corrumpas in tituli inscriptionem*; respondit eis Pilatus, quod scripsi scripsi: quid mihi suggeritis falsitatem? ego non corrumpo veritatem.

4. Audivimus ergo quid sibi velit, *Ne corrumpas in tituli inscriptionem*. Quid ergo est, *Cum*
I. Reg. 24. 4. *fugeret a facie Saul in speluncam?* Quod quidem et David ille fecit: sed quia in illo non invenimus tituli inscriptionem, in hoc inveniamus fugam in speluncam. Figurabat enim aliquid illa spelunca, qua se texit David. Quare autem se texit? Ut occultaretur, et non inveniretur. Quid est contegi spelunca? Contegi terra. Qui enim fugit in speluncam, terra contegitur, ne videatur. Portabat autem terram Jesus, carnem quam acceperat de terra; et in ea se occultabat, ne a Judæis inveniretur Deus. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Quare ergo Dominum gloriæ non invenerunt quia spelunca se texerat, id est, carnis infirmitatem oculis objiciebat, majestatem autem divinitatis in corporis tegmine, tamquam terræ abdito contegebat. Illi ergo non cognoscentes Deum, crucifixerunt hominem. Nec mori potuit nisi in homine, nec crucifigi potuit nisi in homine; quia nec teneri posset nisi in homine. Opposuit male quærentibus terram, servavit bene quærentibus vitam. Fugit ergo secundum carnem in speluncam a facie Saul. Quod si et hoc velis accipere, ita Dominum fugisse in spelunca a facie Saul, quia passus est; usque adeo se occultavit Judæis, ut et moreretur. Quantumlibet enim sævirent in eum Judæi, donec moreretur adhuc putabant eum posse liberari, et ostendere aliquo miraculo quod Filius Dei esset. Hoc prædictum erat in libro Sapientiæ: Morte turpissima condemnemus illum; erit enim respectus illi ex sermonibus illius: si enim vere Filius Dei est, suscipiet illum, et liberabit illum de manibus contrariorum. Quia ergo crucifigebatur, et non liberabatur, crediderunt illum non esse Filium Dei. Propterea insultantes pendenti in ligno, et caput agitantes, dicebant illi, Si Filius Dei est, descendat de cruce. Alios salvos fecit, seipsum salvare non potest. Ista dicentes, sicut est in ipso libro Sapientiæ, hæc cogitaverunt et erraverunt; excæcavit enim illos malitia eorum. Quid enim magnum erat de cruce descendere, cui facile fuit de sepulcro resurgere? (a) Sed quare usque ad mortem voluit esse patiens? Ut fugeret a facie Saul in speluncam. Etenim spelunca, inferior pars terræ potest accipi. Et certe quod manifestum est, et certum omnibus, corpus ejus in monumento positum est, quod erat excisum in petra. Hoc ergo monumentum spelunca erat: illuc fugit a facie Saul. Tamdiu enim persecuti sunt illum Judæi, quoad usque poneretur in spelunca. Unde probamus quod tamdiu illum persecuti sunt, quo usque ibi poneretur? Etiam mortuum in cruce pendentem lancea vulneraverunt. At ubi involutus curato funere positus est in spelunca, jam nihil habuerunt quod carni facerent. Resurrexit ergo Dominus ex illa spelunca illæsus, incorruptus, quo fugerat a facie Saul; occultans se impiis, quos præfigurabat Saul, ostendens se autem membris suis. Nam resurgentis membra a membris ejus palpata sunt: membra enim ejus Apostoli tetigerunt resurgentem, et crediderunt; et ecce nihil profuit persecutio Saulis. Audiamus

Marginalia (right column): I. Cor. 2. 8. — Sap. 2. 20. et 18. — Matth. 27. 40. et 41. — Sap. 2. 21. — Johan. 19. 34. — Luc. 24. 39.

(a) Editi *Sed quare? Quia usque ad mortem voluit* etc. Abest *quia* a MSS.

ergo jam Psalmum, quia de titulo ejus satis lo-
cuti sumus, quantum Dominus donare digna-
tus est.
v. 2. 5. *MISERERE mei Deus, miserere mei, quoniam*
in te confidit anima mea. Christus in passione
dicit, *Miserere mei Deus.* Deo Deus dicit, *Mise-*
rere mei. Qui cum Patre miseretur tui, in te cla-
mat, *Miserere mei.* Etenim quod de illo clamat,
Miserere mei, tuum est: a te hoc accepit, pro-
pter te liberandum carne indutus est. Caro ipsa
clamat: *Miserere mei Deus, miserere mei:* homo
ipse, anima et caro. Totum enim hominem su-
scepit Verbum, et totus homo factus est Verbum.
Ne ideo putetur non ibi fuisse animam, quia Evan-
Johan. 1. 14. gelista ita dicit: Verbum caro factum est, et ha-
bitavit in nobis. Etenim dicitur caro homo, sicut
Isai. 40. 5. alio loco dicit Scriptura, et videbit omnis caro
Lucæ 3. 6. salutare Dei. Numquid caro sola videbit, et ani-
Johan. 17. 2. ma ibi non erit? Iterum dicit ipse Dominus de
hominibus, Sicut dedisti ei potestatem omnis car-
nis. Numquid in solam carnem acceperat potesta-
tem, et non maxime in animas, quas primitus li-
berabat? Ergo ibi erat anima, ibi erat caro, ibi
totus homo; et totus homo cum Verbo, et Ver-
bum cum homine, et homo Verbum unus homo,
et Verbum et homo unus Deus. Dicat ergo, *Mi-*
serere mei Deus, miserere mei. Non expavesca-
mus voce petentis misericordiam et exhibentis.
Ideo enim petit, quia exhibet: ad hoc enim ho-
mo, quia misericors; non ut conditionis neces-
sitate nasceretur, sed ut nos de conditione neces-
sitatis liberaret. *Miserere mei Deus, miserere*
mei; quoniam in te confidit anima mea. Audis
magistrum orantem, disce orare. Ad hoc enim
oravit, ut doceret orare: quia ad hoc passus est,
ut doceret pati; ad hoc resurrexit, ut doceret spe-
rare resurrectionem.
Item v. 2. 6. *Et in umbra alarum tuarum sperabo, do-*
nec transeat iniquitas. Hoc plane jam totus Chri-
stus dicit: hic est et vox nostra. Non enim jam
transiit iniquitas, adhuc fervet iniquitas. Et in
fine dixit ipse Dominus abundantiam futuram ini-
Matth. 24. quitatis: Et quoniam abundavit iniquitas, refri-
12. » gescet caritas multorum; qui autem persevera-
» verit usque in finem, hic salvus erit. Quis autem
perseverabit usque in finem, quoad usque trans-
eat iniquitas? Qui fuerit in Christi corpore, qui
fuerit in membris Christi, et a capite didicerit pa-
tientiam perseverandi. Transis tu, et ecce trans-
ierunt tentationes tuæ; et is in aliam vitam in
qua ierunt sancti, si sanctus fueris. In aliam ie-
runt Martyres: si martyr fueris, is et tu in aliam
vitam. Numquid quia tu transisti hinc, propte-
rea jam transiit iniquitas? Nascuntur alii iniqui,
sicut moriuntur alii iniqui. Quomodo ergo alii
iniqui moriuntur, et alii nascuntur: sic alii justi
eunt, et alii nascuntur. Usque in finem sæculi
nec iniquitas deerit premens, nec justitia patiens.
Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec
transeat iniquitas: id est, tu proteges me, et ut
ab æstu iniquitatis non arescam, tu umbraculum
præbebis mihi.
v. 3. 7. *Clamabo ad Deum altissimum.* Si altissi-

A mus est, quomodo audit te clamantem? Nata est
experimento fiducia: *Deum*, inquit *qui benefecit*
mihi. Si antequam eum quærerem, benefecit mi-
hi, clamantem me non exaudiet? Bene enim no-
bis fecit Dominus Deus mittendo nobis Salvato-
rem nostrum Jesum Christum, ut moreretur pro- Rom. 4. 25.
pter delicta nostra, et resurgeret propter justi-
ficationem nostram. Pro qualibus mori voluit Fi-
lium suum? Pro impiis. Impii autem non quæ-
rebant Deum, et quæsiti sunt a Deo. Sic est ergo
ille altissimus, ut non sit ab illo longe miseris
nostra et gemitus noster: quia prope est Domi-
nus his qui obtriverunt cor. *Clamabo ad Deum* Psal. 3. 19.
altissimum, Deum qui benefecit mihi.
8. *Misit de cœlo, et salvum fecit me.* Jam ho- v. 4.
mo ipse, jam caro ipsa, jam Filius Dei secun-
B dum nostram participationem manifestum est,
quia salvatus est, et misit de cœlo Pater, et sal-
vavit eum; misit de cœlo, et resuscitavit eum:
sed ut noveritis quia et ipse Dominus se resusci-
tavit; utrumque positum est in Scriptura, quia
et Pater illum resuscitavit, et quia ipse se resu-
scitavit. Audite quia Pater illum resuscitavit:
Apostolus dicit, Factus est, inquit, obediens usque Philip. 2. 8.
ad mortem, mortem autem crucis propter quod » et 9.
et Deus eum exaltavit, et donavit ei nomen quod »
est super omne nomen. Audistis Patrem resusci-
tantem et exaltantem Filium; audite quia et
ipse carnem suam resuscitavit: In figura templi Johan. 2. 19.
dicit ad Judæos, Solvite templum hoc, et in triduo
suscitabo illud. Evangelista autem exposuit no-
bis quid diceret: Hoc autem, inquit, dicebat de
templo corporis sui. Modo ergo ex persona pre-
C cantis, ex persona hominis, ex persona carnis
dicit, *Misit de cœlo, et salvum fecit me.*
9. *Dedit in opprobrium conculcantes me.* Qui Item v. 4.
illum conculcaverunt, qui mortuo insultaverunt,
qui tamquam hominem crucifixerunt, quia Deum
non intellexerunt, dedit eos in opprobrium. Vi-
dete si non est factum. Non futurum credimus,
sed completum agnoscimus. Sævierunt Judæi in
Christum, superbierunt in Christum: ubi? in
civitate Jerusalem. Ubi enim regnabant, ibi tu-
mebant, ibi cervices erexerunt. Post passionem
Domini eradicati inde sunt; et perdiderunt re-
gnum, in quo regem Christum agnoscere nolue-
runt. Quemadmodum dati sunt in opprobrium,
videte: dispersi sunt per omnes gentes, nusquam
habentes stabilitatem, nusquam certam sedem.
D Propterea autem adhuc Judæi sunt, ut libros no-
stros portent ad confusionem suam. Quando enim
volumus ostendere prophetatum Christum, pro-
ferimus Paganis istas litteras. Et ne forte dicant
duri ad fidem quia nos illas Christiani composui-
mus, ut cum Evangelio quod prædicamus finxe-
rimus Prophetas, per quos prædictum videretur
quod prædicamus; hinc eos convincimus, quia
omnes ipsæ litteræ quibus Christus prophetatus
est, apud Judæos sunt, omnes ipsas litteras ha-
bent Judæi. Proferimus codices ab inimicis, ut
confundamus alios inimicos. In quali ergo op-
probrio sunt Judæi? Codicem portat Judæus, un-
de credat Christianus. Librarii nostri facti sunt,

quemodo solent servi post dominos codices ferre, ut illi portando deficiant, illi legendo proficiant. In tale opprobrium dati sunt Judæi: et impletum est quod tanto ante prædictum est, *Dedit in opprobrium conculcantes me.* Quale autem opprobrium est, Fratres, ut hunc versum legant, et ipsi cæci adtendant ad speculum suum? Sic enim apparent Judæi de Scriptura sancta quam portant, quomodo apparet facies cæci de speculo: ab aliis videtur, ab ipso non videtur. *Dedit in opprobrium conculcantes me.*

10. Quærebas forte cum diceret, *Misit de cælo, et salvum me fecit:* Quid misit de cælo? quem misit de cælo? Angelum misit, ut salvum faceret Christum, et per servum salvus fit Dominus? Omnes enim Angeli creatura serviens Christo est. Ad obsequium mitti potuerunt Angeli ad servitium mitti potuerunt, non ad adjutorium: sicut scriptum est, quod Angeli ministrabant ei, [Matth 4 11.] non tamquam misericordis indigenti, sed tamquam subjecti omnipotenti. Quid ergo *misit de cælo, et salvum fecit me?* (a) Modo audimus in alio versu quid de cælo miserit. [Item v. 4.] *Misit de cælo misericordiam suam et veritatem suam.* Ad quam rem? *Et eruit animam meam de medio catulorum leonum.* [v. 5.] *Misit*, inquit, *de cælo misericordiam suam et veritatem suam:* et ipse Christus ait, Ego sum veritas. [Johan. 14 6.] Missa est ergo veritas, ut erueret animam meam hinc de medio catulorum leonum; missa est misericordia. Ipsum Christum invenimus et misericordiam et veritatem, misericordiam nobis compatientem, et veritatem nobis (b) retribuentem. Hoc est ergo quod paulo ante dixi, quia et ipse se resuscitavit. Si enim veritas resuscitavit Christum, et si veritas animam Christi eruit de medio catulorum leonum; ut misericors fuit mori pro nobis, ita verax fuit resurgere ad justificandos nos. Dixerat enim se resurrecturum, et veritas mentiri non potuit, et quia veritas et verax, propterea cicatrices veras ostendit, quia vera vulnera pertulit. Has cicatrices tenuerunt discipuli, palpaverunt, manifestaverunt sibi: exclamavit qui misit digitos in compunctum latus, et ait, Dominus meus et Deus meus. [Johan. 10. 25.] Misericordia pro illo mortuus erat, et veritati ad illum resurrexerat. *Misit de cælo misericordiam suam et veritatem suam: et eruit animam meam de medio catulorum leonum.* Qui sunt catuli leonum? Populus ille minutus, male deceptus, male seductus (c) a principibus Judæorum: ut illi leones, illi catuli leonum. Omnes fremuerunt, omnes occiderunt. Audituri enim sumus hic et cædem ipsorum modo in consequentibus versibus Psalmi hujus.

11. *Et eruit*, inquit, *animam meam de medio catulorum leonum.* Quare dicis, *Et eruit animam meam?* (d) Quid enim passus eras, ut erueretur anima tua? [Item v. 5.] *Dormivi conturbatus.* Expressit Christus mortem suam. [1. Reg. 24. 4.] Certe de illo David legimus quod fugerit in speluncam, non tamen quia dormivit in spelunca. Alius David est in spelunca, alius David est qui dicit, *Dormixi conturbatus.* Videmus perturbationem ipsius; non illo turbato, sed illis turbantibus. Turbatus se enim dixit, secundum opinionem frementium, non secundum credentis conscientiam. Putaverunt se illi turbasse, putaverunt vicisse: ille autem dormivit conturbatus. Tam placatus erat iste turbatus, ut quando vellet, dormiret. Nemo dormit turbatus: omnes qui perturbantur, aut a somno excitantur, aut in somnum vergi non permittuntur. Ille autem turbatus est, et dormivit. Magna humilitas perturbati, magna potestas dormientis. De qua potestate veniebat quod dormivit? De qua ipse dicit, Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam: nemo tollit eam a me; sed ego eam pono, et iterum sumo eam. [Johan. 10. 18.] Turbaverunt illi, et dormivit ipse. [Gen. 2. 21.] Cujus typum gerebat Adam, quando immisit ei Deus soporem, ut de latere illi conjugem faceret. Non enim non poterat uxorem facere primo homini etiam de latere vigilantis, aut propterea voluit eum dormire, ne sentiret cum sibi costa detraheretur. Postremo, quis ita dormit, ut osse sibi convulso non expergiscatur? Qui potuit sine dolore auferre costam dormienti, potuit et vigilanti. Sed quare voluit dormienti facere? Quia dormienti Christo in cruce facta est conjux de latere. Percussum est enim latus pendentis de lancea, et profluxerunt Ecclesiæ sacramenta. [Johan. 19. 34.] *Dormivi*, inquit, *conturbatus.* Et in alio Psalmo manifestat hoc, ubi ait, Ego dormivi, et somnum cepi. [Psal. 3. 6.] Ibi expressit potestatem suam. Poterat et illic dicere, Dormivi: sicut dixit hic. Quid est autem, Ego dormivi? Id est, quia volui, dormivi. Non illi me in somnum nolentem compulerunt; sed mea voluntate ego dormivi, secundum illud: Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. [Johan. 10. 18.] Propterea ibi sequitur, et dicit, Ego dormivi, et somnum cepi, et exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me.

12. *Dormiri conturbatus:* Unde turbatus? quibus turbantibus? Videamus quomodo (e) inurat malam conscientiam Judæis, volentibus excusare se ab interfectione Domini. Nam propterea eum, sicut loquitur Evangelium, judici tradiderunt, ne ipsi eum occidisse viderentur. Cum enim dixisset eis judex tunc Pilatus, Accipite eum vos, et secundum Legem vestram judicate eum: responderunt, Nobis non licet interficere quemquam. [Johan. 18. 31.] Interficere non licet, tradere interficiendum licet? Quis autem occidit? qui audito clamore cessit, an qui clamando ut occideretur extorsit? Ipse Dominus dicat testimonium a quibus occisus est, utrum ab illo Pilato, qui nolens eum occidit, unde etiam eum flagellavit, et veste ignominiosa induit, et flagellatum ad eorum [Johan 19. 1. etc.]

(a) Editi. *Modo audiemus in alio versu.* At MSS. plures, *audiremus.* Et quidam *audimus.*

(b) Editi, *tribuentem*: cujus loco reponimus ex MSS. *retribuentem.*

(c) Er. et Lov. *a principibus* Sacerdotum *Judæorum.* Vox *Sacerdotum* abest ab Am. et MSS.

(d) Editi, *Quid enim passurus eras.* At MSS. *passus.*

(e) Editi quid enim passurus eras. At MSS. passus.

oculos produxit, ut saltem pœna flagellorum ejus satiati eum occidi non extorquerent. Propterea etiam cum videret eos perseverare, sicut legimus, lavit manus suas, et dixit, Innocens ego sum a sanguine justi hujus. Videris utrum ille innocens, qui vel cessit clamantibus: multo magis tamen illi nocentes, qui clamando eum occidere voluerunt. Sed nos interrogemus et audiamus Dominum, quibus tribuat mortem suam, quia dixit, *Dormivi turbatus.* Interrogemus eum, et dicamus, Quoniam dormisti turbatus, qui te persecuti sunt? qui te occiderunt? numquid forte Pilatus, qui militibus dedit in ligno suspendendum, clavis transfigendum? Audite qui: *Filii hominum.* Illos dicit, quos persecutores passus est. Sed quomodo ipsi occiderunt, qui ferrum non ferebant? Qui gladium non strinxerant, qui impetum in eum non fecerunt ad occidendum, unde occiderunt? *Dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus.* Noli adtendere inermes manus, sed os armatum: inde gladius processit, quo Christus occideretur: quomodo et de ore Christi, unde et Judæi occiderentur. Habet enim ille gladium bis acutum: (a) et resurgens percussit eos, et divisit ab eis quos faceret fideles suos. Illi malum gladium, ille bonum: illi sagittas malas, ille bonas. Nam habet et ipse sagittas bonas, verba bona, unde sagittat cor fidele, ut ametur. Ergo aliæ istorum sagittæ, et alius istorum gladius. *Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum machæra acuta.* Lingua filiorum hominum machæra acuta, et dentes eorum arma et sagittæ. Quando ergo percusserunt, nisi quando clamaverunt, Crucifige, crucifige?

Matth. 27. 24.
Item. v. 5.
Apoc. 1. 16.
Matth. 27. 4.
Johan. 19. 6.

13. Et quid tibi fecerunt, o Domine? Exsultet hic Propheta. Superius enim omnes illos versus Dominus loquebatur: Propheta quidem, sed ex persona Domini, quia in Propheta Dominus. Et quando loquitur ex persona sua Propheta, ipse Dominus loquitur per eum, qui ei dictat veritatem quam loquatur. Modo ergo ex persona Prophetæ, audite Fratres mei. Vidit Dominum in Spiritu iste Propheta humilitatum, cæsum, flagellatum, colaphis, percussum, expalmatum manibus, sputis illitum, spinis coronatum, ligno suspensum: illos sævientes, illum tolerantem, illos exsultantes, illum quasi victum vidit in Spiritu: et post illam jam omnem humiliationem, et illorum furorem, resurrexisse eum, et illa omnia quæ fecerant Judæi sævientes facta esse inania; et (b) elatus gaudio, tamquam videret fieri, *Exaltare*, inquit, *super cælos Deus.* Homo in cruce, et super cælos Deus. Remaneant in terra sævientes, tu in cælo esto judicans. Ubi sunt qui furebant? ubi sunt dentes eorum arma et sagittæ? Nonne sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum? Alio enim loco Psalmus hoc dicit, volens eos ostendere inaniter sævisse, et inaniter in furias præcipitatos esse: quoniam nihil potuerunt facere Christo ad horam crucifixo, et postea resurgenti, atque in cælo sedenti: Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum. Quomodo infantes faciunt sibi sagittas? De (c) cannis? Sagittæ autem quæ? aut quæ vires? aut qui arcus? aut qui ictus? aut quod vulnus? *Exaltare super cælos Deus, et super omnem terram gloria tua.* Ut quid exaltaris super cælos Deus? Fratres, exaltatum Deum super cælos non videmus, sed credimus: super omnem autem terram gloriam ejus non tantum credimus, sed etiam videmus. Quales vero vesaniam patiantur hæretici, quæso ut adtendatis. Illi præcisi a compagine Ecclesiæ Christi, et partem tenentes, totum amittentes, nolunt communicare orbi terrarum, qua diffusa est gloria Christi. Nos autem Catholici in omni terra sumus, quia omni terræ communicamus quacumque gloria Christi diffusa est. Videmus enim quod tunc cantatum est, modo completum. Exaltatus est super cælos Deus noster, et super omnem terram gloria ipsius. O hæretica insania! Quod non vides credis mecum, quod vides negas: credis mecum exaltatum Christum super cælos quod non videmus; et negas gloriam ejus super omnem terram, quod videmus. *Exaltare super cælos Deus, et super omnem terram gloria tua.*

v. 6.
Psal. 63. 8.
In Donatistas.

14. Redit ad verba Domini: et ipse Dominus narrare nobis incipit, tamquam alloquens nos, exsultante etiam Propheta et dicente, *Exaltare super cælos Deus, et super omnem terram gloria tua.* Confirmat nos et ipse, tamquam dicens nobis, Quid mihi facere potuerunt illi qui me persecuti sunt? Quare autem nos alloquitur? Quia fuerunt et nobis. Sed nihil faciunt qui nos similiter fuerint persecuti. Videat enim Caritas Vestras alloquentem nos Dominum, et exhortantem nos exemplo suo. *Muscipulam paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam.* Voluerunt illam quasi de cælo deponere, et ad inferiora deprimere: *Curvaverunt animam meam: foderunt ante faciem meam foveam, et ipsi inciderunt in eam.* Mihi nocuerunt, an sibi? Ecce ille exaltatus est super cælos Deus, et ecce super omnem terram gloria ipsius: regnum Christi videmus, ubi est regnum Judæorum? Quoniam ergo fecerunt quod facere non debuerunt, factum est in illos quod pati debuerunt: Ipsi foderunt foveam, et ipsi inciderunt in eam. Quod enim persecuti sunt Christum, Christo non obfuit, sed ipsis obfuit. Et nolite putare, Fratres, ipsis solis hoc accidisse. Omnes qui parat foveam fratri suo, necesse est ut ipse incidat in eam. Intendite Fratres mei, Christianos oculos habete, nolite decipi visibilibus. Forte enim alicui vestrum, quia hoc dixi, subvenit modo aliquis qui voluit fratri suo fraudem facere, et voluit ei aliquas insidias machinari, et machinatus est, et implevit, et cecidit frater in insidias ejus, et spoliatus est, aut pressus est, sive carcere, sive falso testimonio, sive aliqua nefaria criminatione circumven-

v. 7.

(a) Hic editi addunt, *occidentis et resurgentis*, quod abest a MSS.

(b) Sic MSS. At editi, *elevatus.*
(c) MSS. *de cannicis.*

tus: videtur autem iste oppressus, ille oppressisse; iste victus, ille vicisse; et falsum putatur quod diximus, quoniam quicumque foveam paraverit fratri suo, ipse cadit in eam. Interrogo vos tanquam Christianos, ut sumatis exemplum de his quæ jam novimus. Pagani persecuti sunt Martyres, et Martyres capti sunt, ligati sunt, in a carcerem missi sunt, bestiis (a) subrecti sunt, alii ignibus concremati: vicerunt persequentes, et victi sunt Martyres? absit. Quære gloriam Martyrum apud Deum, quære foveam Paganorum in confossa conscientia: ibi est enim fovea quo cadit impius, in conscientia mala. Putas eum in foveam non cecidisse, qui lucem Christi perdidit, et cæcitate percussus est? Si non caderet in foveam, videret ante se: nescit qua eat, quomodo qui ambulat in via cum ceciderit in foveam, perdidit viam. Videtis ergo omnes malefactores perdidisse viam, implicatos facinore. Sed jam te tradidit in manus forte latronis, aut in manus alicujus injusti vel circumventi a se judicis, et tu in pressura es, ille lætatur, ille exsultat. Noli, jam dixi, noli habere oculos Paganorum: Christianos oculos habe. Vides illum qui exsultat: ipsa exsultatio est fovea ipsius. Melior est enim tristitia iniqua patientis, quam lætitia iniqua facientis. Ipsa lætitia iniqua facientis, ipsa est fovea: illuc quisque cum ceciderit, oculos perdit. Te doles, quia perdidisti vestem; et illum non doles, quia perdidit fidem? Quis vestrum graviore damno percussus est? Ecce ille occidit, tu occideris: vivit ille, tu mortuus es? absit. Ubi est fides Christianorum? ubi est ille qui moritur ad tempus? Audiat Dominum suum: Qui credit in me, licet moriatur, vivit. (Johan. 12. 25.) Ergo qui non credit, licet vivat, mortuus est. *Foderunt ante faciem meam foveam, et ipsi inciderunt in eam.* Omnibus malis necesse est ut hoc contingat.

15. Bonorum autem patientia præparatione cordis excipit voluntatem Dei; et gloriatur in tribulationibus, dicens quod sequitur: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo et psallam.* (v. 8.) Quid fecit mihi? Paravit foveam, cor meum paratum est. Ille paravit foveam ad decipiendum, ego cor non parabo ad perpetiendum? Ille paravit foveam ad opprimendum, ego cor non parabo ad tolerandum? Propterea ille incidet in eam, ego autem cantabo et psallam. Audi cor paratum in Apostolo, quia imitatus est Dominum suum: « Gloriamur, inquit, in tribulationibus: quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes vero non confundit: quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum qui datus est nobis. (Rom. 5. 3. etc.) » Erat in pressuris, in catenis, in carceribus, in plagis, in fame et siti, in frigore et nuditate, in omni vastatione laborum et dolorum, (2. Cor. 11. 27.) et dicebat, Gloriamur in tribulationibus. Unde, nisi quia paratum est cor ejus? Ideo cantabat et A psallebat. *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum; cantabo et psallam.*

16. *Exsurge gloria mea.* (v. 8.) Ille qui fugerat a facie Saul in speluncam: *Exsurge gloria mea:* glorificetur Jesus post passionem. *Exsurge psalterium et cithara.* Quid vocat, ut surgat? Duo organa video: corpus autem Christi unum video, una caro resurrexit, et duo organa surrexerunt. Alterum ergo organum psalterium, alterum cithara. Organa dicuntur omnia instrumenta Musicorum. (Organa.) Non solum illud organum dicitur, quod grande est, et inflatum follibus; sed quidquid aptatur ad cantilenam, et corporeum est, quo instrumento utitur qui cantat, organum dicitur. Distincta sunt autem inter se ista organa; et volo, quantum Dominus dat, indicare vobis, et B quomodo distincta sunt, et quare distincta, et quare utrique dicatur, *Exsurge*. Jam diximus, una caro Domini resurrexit; et dicitur, *Exsurge psalterium et cithara*. Psalterium est organum, (Psalterium.) quod quidem manibus fertur percutientis, et chordas distentas habet, sed illum locum unde sonum accipiunt chordæ, illud concavum lignum quod pendet et tactum resonat, quia concipit aerem, psalterium in superiore parte habet. Cithara autem hoc genus ligni concavum et resonans in inferiore parte habet. (Cithara.) Itaque in psalterio chordæ sonum de super accipiunt: in cithara autem chordæ sonum ex inferiore parte accipiunt: hoc interest inter psalterium et citharam. Quid ergo duo hæc organa nobis figurant? Excitat enim Christus Dominus Deus noster psalterium suum C et citharam suam; et dicit, *Exsurgam diluculo*. Puto quia hic jam agnoscitis Dominum resurgentem. (Marci 16. 1.) Legimus in Evangelio: videte horam resurrectionis. Quamdiu per umbras (b) quærebatur Christus? Luxit, agnoscatur; diluculo resurrexit. Sed quid est psalterium? quid est cithara? Per carnem suam Dominus duo genera factorum operatus est, miracula et passiones: miracula de super fuerunt, passiones de inferiore fuerunt. Illa enim quæ fecit miracula, divina erant; sed per corpus fecit, per carnem fecit. Caro ergo divina operans, psalterium est: caro humana patiens, cithara est. Sonet psalterium, illuminentur cæci, audiant surdi, stringantur paralytici, ambulent claudi, surgant ægroti, resurgant mortui: iste est sonus psalterii. Sonet D et cithara, esuriat, sitiat, dormiat, teneatur, flagelletur, irrideatur, crucifigatur, sepeliatur. Cum ergo vides in illa carne quædam sonuisse de super, quædam de inferiore parte, una caro resurrexit, et in una carne agnoscimus et psalterium et citharam. Et ista duo genera factorum impleverunt Evangelium, et prædicatur in gentibus: nam et miracula et passiones Domini prædicantur.

17. Ergo surrexit psalterium et cithara diluculo, et confitetur Domino: et quid ait? *Confitebor tibi in populis Domine, et psallam tibi in* (v. 10.)

(a) Editi, *bestiis subjecti*. At MSS. *bestiis subrecti*. V. Not. sup. pag. 337.

(b) Nonnulli codices, *quærebatur Christus?* Postea editi ferebant, *Lux itaque*. At MSS. *Luxit*.

v. 11. *gentibus :* * *quia magnificata est usque ad cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.* A
Cæli supra nubes, et nubes infra cælos: et tamen ad hoc cælum proximum pertinent nubes. Sed aliquando nubes recumbunt in montibus, usque adeo in proximo aere conglomerantur. Cælum autem sursum est, habitationes Angelorum, Sedium, Dominationum, Principatuum, Potestatum. Illud ergo forte videatur fuisse dicendum, Magnificata est usque ad cælos veritas tua, et usque ad nubes misericordia tua. Etenim in cælo Angeli laudant Deum, videntes ipsam speciem
a veritatis, sine ulla caligine visionis, sine (*a*) interpolatione aliqua falsitatis: vident, diligunt, laudant, non fatigantur. Ibi veritas: hic autem in nostra miseria utique misericordia. Misero enim præbenda est misericordia. Non enim opus B
est misericordia sursum, ubi nullus est miser. Hoc propterea dixi, quia videtur congruentius dici potuisse, Magnificata est usque ad cælos veritas tua, et usque ad nubes misericordia tua. Nubes enim intelligimus prædicatores veritatis, homines portantes istam carnem caliginosam quodam modo, unde Deus et coruscat miraculis, et tonat præceptis: et ipsi sunt illæ nubes de quibus dicit Isaias et persona Domini, increpans quamdam vineam malam, steriiem, spinosam,
Isai. 5. 6. Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem: id est, mandabo Apostolis meis, ut deserant Judæos, et non illis evangelizent, sed evangelizent in terra bona Gentium, unde non spinæ, sed uvæ procedant. Novimus ergo nubes Dei esse prædicatores veritatis, Prophetas, Apostolos, omnes recte proferentes verbum veritatis C
et habentes in se lumen occultum, sicut habent nubes unde coruscant: homines ergo nubes. Quid sibi itaque vult Domine, *Quia magnificata est usque ad cælos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua?* Veritas præpollet in Angelis: sed dedisti illam et hominibus, et deduxisti il-
b lam usque ad nubes. (*b*) Sursum misericordia videntur Angeli non indigere: sed quia homines miseros tu miseraris, et præbendo illis misericordiam communicatione resurrectionis Angelos facis, usque ad cælos est misericordia tua. Gloria Domino nostro, et misericordiæ ipsius, et veritati ipsius, quia nec deseruit nos misericordia facere beatos per gratiam suam, nec fraudavit D
nos veritate: quia primo veritas carne operta venit ad nos, et sanavit per carnem suam oculum interiorem cordis nostri, ut eam postea fa-
I. Cor. 13. 12. cie ad faciem videre possemus. Agentes ergo illi gratias, dicamus cum ipso Psalmo ultimos ver-
v. 12. sus, quos jam dudum etiam dixit: *Exaltare super cœlos Deus, et super omnem terram gloria tua.* Hoc enim ei dixit Propheta ante tot annos: hoc modo videmus nos; hoc ergo dicamus et nos.

IN PSALMUM LVII.

* ENARRATIO. * Sermo ad plebem, in quo passim Donatistas exagitat.

1. Vox quam cantavimus, audienda nobis magis est, quam clamanda. Omnibus enim tamquam in concione generis humani veritas clamat, *Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* v. 2.
Cui enim iniquo non facile est loqui justitiam? aut quis de justitia interrogatus, quando non habet caussam, non facile respondeat quid sit justum? Quando quidem manus formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit, Quod tibi non vis fieri, ne facias alteri? Hoc et antequam Lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset unde judicarentur et quibus Lex non esset data. Sed ne sibi homines aliquid defuisse quærerentur, scriptum est et in tabulis quod in cordibus non legebant. Non enim scriptum non habebant, sed legere nolebant. Oppositum est oculis eorum quod in conscientia videre cogerentur; et quasi forinsecus admota voce Dei, ad interiora sua homo compulsus est, dicente Scriptura, In cogitationibus enim impii, interrogatio erit. Ubi interrogatio, ibi lex. Sed quia homines appetentes ea quæ foris sunt, etiam a seipsis exsules facti sunt, data est etiam conscripta lex: non quia in cordibus scripta non erat; sed quia tu fugitivus eras cordis tui, ab illo qui ubique est comprehenderis, et ad teipsum intro revocaris. Propterea scripta lex quid clamat eis qui deseruerunt legem scriptam in cordibus suis? Redite prævaricatores ad cor. Quis enim te docuit, nolle accedi ab altero ad uxorem tuam? quis te docuit, nolle tibi furtum fieri? quis te docuit, nolle injuriam pati, et quidquid aliud vel universaliter vel particulariter dici potest? Multa enim sunt, de quibus singulis interrogati homines, clara voce respondeant, nolle se pati. Age, si non vis pati ista, numquid solus es homo? nonne in societate vivis generis humani? Qui tecum factus est, socius tuus est; et omnes facti ad imaginem Dei, nisi terrenis cupiditatibus conterant quod ille formavit. Quod ergo tibi non vis fieri, noli alteri facere. Judicas enim malum esse in eo quod pati non vis: et hoc te cogit nosse lex intima, in ipso tuo corde conscripta. Faciebas, et clamabatur inter manus tuas: quomodo cogeris redire ad cor tuum, cum hoc pateris inter manus alienas? Furtum bonum est? Non. Interrogo, Adulterium bonum est? Omnes clamant, Non. Homicidium bonum est? Omnes clamant detestari se. Concupiscere rem proximi bonum est? Non, vox omnium est. Aut si adhuc non confiteris, accedit qui concupiscat rem tuam: placeat tibi, et responde quod vis. Omnes ergo de his rebus interrogati, clamant hæc bona non esse. Rursus de beneficiis, non solum de non nocendo, verum etiam de præstando atque tribuendo, interrogatur omnis anima esuriens, famem

Lex ad discernendum justum cuique cordi inscripta.

Sap. 1. 9.

Rom. 2. 1.

Isa. 46. 8.

Gen. 1. 26.

(*a*) Plerique MSS. *sine interpellatione.*
(*b*) Omnes MSS. Rursus *misericordia videntur Angeli* non indigere.

pateris, alius habet panem, et redundat ei ultra sufficientiam, novit te egere, non dat; displicet tibi esurienti, displiceat et satiato, cum alterum esurire cognoveris. Peregrinus tecto indigens venit in patriam tuam, non suscipitur: ille tunc clamat in humanam esse illam civitatem, facile apud Barbaros sibi esse potuisse refugium. Sentit iniquitatem, quia patitur: tu forte non sentis; sed oportet ut et te cogites peregrinum; et videas quomodo tibi possit displicere qui tibi non præstiterit, quod tu in patria tua non vis peregrino præstare. Interrogo omnes. Vera sunt hæc? Vera. Justa sunt hæc? Justa.

v. 2. 2. Sed Psalmum audite? *Si vero ergo justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* non sit justitia labiorum, sed et factorum. Si enim aliter agis quam loqueris, bona loqueris,
B et male judicas. Si enim agis quomodo judicas, interrogatus quid sit melius, aurum an fides, non usque adeo perversus et devius es ab omni veritate, ut aurum melius esse respondeas: præponis ergo interrogatus auro fidem; locutus es justitiam: audisti Psalmum? *Si vere ergo justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Et ubi probabo non te ita ut locutus es judicare? Jam teneo responsionem tuam, præponentem auro fidem. Ecce nescio unde amicus venit, et nullo teste aurum commendavit; solus hoc novit: et tu, quantum ad homines attinet: est ibi alius testis qui non videtur et videt: et ille tibi aurum in secreto et in cubiculo tuo, forte remotis omnibus arbitris, commendavit; testis qui adest, non in cubiculo adest parietum, sed
C in cubilibus conscientiarum vestrarum. Commendavit ille atque discessit, nulli suorum notum fecit, rediturum se sperans, et ab amico quod dederat accepturum; ut humana sunt, mortuus est, habet heredem, reliquit filium; ignorat filius quid pater habuerit, quid tibi commen-
Isai. 46. 8. daverit. Eia tu redi prævaricator ad cor, ibi scripta lex est: Quod tibi non vis fieri, alii ne fece-
Job. 4. 16. ris. Teipsum cogita commendasse, nulli suorum
Matth. 7. 12. dixisse, mortuum esse, filium reliquisse; quid ei velles a tuo amico præstari? Responde, judi-
a ca (a) caussam, judicis tribunal est in mente tua, sedet ibi Deus, adest accusatrix conscientia, tortor timor. In rebus humanis es, in societate humana detineris: cogita quid velles præstari filio tuo ab amico tuo. Novi quid tibi re-
b spondeat cogitatio tua. Sic judica, sicut audis. (b) Judica, vox erit: vox veritatis non tacet; non labiis clamat, sed vociferatur ex corde: adhibe aurem, ibi esto cum filio amici tui. Vides fortasse etiam indigentem (c) vagari, nescientem
c quid pater ejus habuerit, ubi posuerit, cui commendaverit: cogita et filium tuum, fac illum vivere quem contemnis mortuum, te mortuum cogita ut vivas. Sed aliud jubet avaritia, jubet contra Deum; Deus aliud, aliud avaritia: aliud in paradiso conditor noster, aliud de transverso se-

A ductor serpens. Veniat in mentem prius casus tuus: propterea mortalis, propterea laborans, propterea in sudore vultus tui panem comedens, Gen. 3. 7.
propterea spinas et tribulos tibi terra generat: experimento disce, quod noluisti præcepto. Sed vincit cupiditas: cur non potius veritas? Et ubi est quod loquebaris? Ecce cogitas aurum negare, ecce cogitas heredi amici tui prorsus abscondere. Interrogaveram paulo ante quid sit carius, et quid sit melius, aurum an fides. Quare aliud dicis, aliud agis? Non times hanc vocem, *Si vere justitiam loquimini, recta judicate filii hominum?* Ecce locutus es mihi meliorem esse fidem, et in judicio tuo melius duxisti aurum. Non sic judicasti ut locutus es: vera locutus es, et falsa judicasti: ergo et cum loquebaris justitiam, non
B vere loquebaris. *Si enim vere justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Quando mihi de justitia respondebas, erubescendo, non fatendo loquebaris.

3. Sed ad caussam præsentem jam veniamus, si placet. Vox est enim illa dulcis nota auribus Ecclesiæ, vox Domini nostri Jesu Christi, et vox corporis ejus, vox Ecclesiæ laborantis, peregrinantis in terra, inter maledicentium et adulantium pericula viventis. Non timebis comminatorem, si non amas adulatorem. Attendit ergo ille cujus hæc vox est, et vidit omnes loqui justitiam. Quis enim audet non loqui eam, ne dicatur injustus? Cum ergo tamquam audiret omnium voces, et intenderet omnium labia, clamabat ad eos, *Si vere utique justitiam loquimini*, si non
C falso justitiam loquimini, si non aliud in labiis perstrepit, aliud celatur in cordibus: *recta judicate filii hominum.* Audi ex Evangelio propriam vocem, eamdem ipsam quæ in hoc Psalmo
est. Hypocritæ, ait Dominus Pharisæis, quomodo Matth. 12.
potestis bona loqui, cum sitis mali? Aut facite 33. et 34.
arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum.
Quid te vis dealbare paries lutee? Novi interiora Joan. 2. 25.
tua, Non fallor tectorio tuo: novi quid prætendas, novi quid tegas. Neque enim opus ei erat, ait Evangelista, ut quisquam ei perhiberet testi-
monium de homine: ipse enim sciebat quid esset „
in homine. Sciebat quid esset in homine, qui fe- „
cerat hominem, et homo factus erat ut quæreret hominem. Videte ergo si non sequuntur se voces
istæ. Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui, „
D cum sitis mali? *Si vere ergo justitiam loquimini,* „
recta judicate filii hominum. Nonne justitiam locutis estis, quando dixistis, Magister, scimus Matth. 12.
quia justus es, et nullius personam accipis? 16.
Quare dolum in corde tegebatis? Quare imaginem Cæsaris Creatori vestro ostendebatis, et ejus imaginem in vestris cordibus delebatis? Nonne auditum est quid locuti fueritis, et expertum est quemadmodum judicaveritis? Nonne vos crucifixistis eum, quem justum esse dixeratis? *Si vere ergo justitiam loquimini, recta judicate filii ho-*

(a) Plerique MSS. *Judica, caussam dicis, tribunal*, etc.

(b) Sic. Er. et omnes fere MSS. Nonnulli vero omittunt, *vox erit*. At editio Lov. sic habet, *Juridica vox erit*.

(c) Sic Er et nostri MSS. At Lov. *vacare*.

minum. Ut quid audio locutionem vestram, Scimus quia justus es: cum prævideam judicium vestrum, Crucifige, crucifige? *Si vere ergo justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Quid enim fecistis sæviendo adversus Deum qui homo erat, et occidendo regem vestrum? Non enim ideo rex non erat futurus, quia occisus est
Matth. 27. 37 a vobis resurrecturus. In titulo ubi scriptum erat,
Johan. 19. 19. Rex Judæorum, posito super crucem Domini, linguis tribus, Hebraica, Græca, Latina, noverat dicere judex homo, Quod scripsi, scripsi: et Deus non noverat dicere, Quod scripsi, scripsi? Prorsus rex vester est: vivus rex vester est, occisus rex vester est: ecce resurrexit, et in cælo rex vester est: ecce venturus est, væ vobis, quia rex vester est. Ite nunc, et loquimini justitiam, et nolite recta judicare filii hominum. Non vul-
B
Rom. 6. 9. tis recte judicare, recte judicabimini. Vivit enim
Isai. 46. 8. ille rex vester, et jam non moritur et mors ei
Psal. 94. 2. ultra non dominabitur. Ecce venit redite prævaricatores ad cor. Ecce veniet, corrigimini antequam veniat, prævenite faciem ejus in confessione. Ecce veniet, rex vester est. Recordamini titulum super crucem: sed non eum videtis scriptum: manet tamen; in terra non legitur, sed in cælo servatur. Putatis enim illam inscriptionem fuisse corruptam? Et quid ait titulus Psalmi hu-
v. 1. jus? *In finem, ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem.* Non ergo corrumpitur illa inscriptio tituli. Rex vester est Christus, quia omnium
Psal. 21. 19. rex Christus: quoniam Ipsius est regnum, et ipse dominabitur gentium. Si ergo rex est, ecce antequam veniat, dicit vobis, Adhuc loquor, inquit, nondum judico: qui sic clamo comminando, nolo
C
v. 2. ferire judicando. *Si vere ergo justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.*
v. 3. 4. Nunc autem quid facitis? Quare ista vobis dico? *Etenim in corde iniquitates operamini in terra.* Iniquitates forte in corde solo? Audi quid sequitur: et cor suum sequuntur manus, et cordi suo famulantur manus, cogitatur et fit; aut ideo non fit, non quia nolumus, sed quia non possumus, Quicquid vis, et non potes, factum Deus computat. *Etenim in corde iniquitates operamini in terra.* Quid deinde, *Iniquitates manus vestræ connectunt.* Quid est, *connectunt?* De peccato peccatum, et ad peccatum peccatum, propter peccatum. Quid est hoc? Furtum fecit, peccatum est: visus est, occidere quærit eum a quo
D
visus est; connexum est peccatum peccato: permiserit Deus occulto judicio occidere eum, quem voluit occidere, sentit sciri, quærit et alterum occidere; connexuit tertium: dum ea molitur, forte ne inveniatur, aut quia fecit ne convincatur, consulit mathematicum; additum est quartum: respondet forte aliqua dura et mala mathematicus, curritur ad haruspicem ut expietur; respondet haruspex, non se posse expiare: maleficus quæritur. Et quis omnia possit enumerare, quæ connectuntur peccata peccatis? *Iniquitates manus vestræ connectunt.* Quamdiu connectis, ligas peccatum peccato. Te solve a peccatis.
Rom. 7. 24. Sed non possum inquis. Clama ad illum. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Veniet enim gratia Dei, ut delectet te justitia, sicut delectabat iniquitas; et homo qui ex vinculis resolutus es, exclamabis ad Deum, Dis-
Psal. 115. 16. rupisti vincula mea. Quid est, disrupisti vincula mea, nisi remisisti peccata mea? Audi quia vin-
Prov. 5. 22. cula sunt: Respondet Scriptura, Criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur. Non solum vincula, sed et criniculi sunt. Criniculi sunt, qui fiunt intorquendo: hoc est quod peccatis peccata connectebas. Væ his qui trahunt
Isai. 5. 18. peccata sicut restem longam. Isaias clamat, Væ bis qui trahunt peccata sicut restem longam: quid est aliud, quam væ his quorum manus connectunt iniquitatem? Et quia unusquisque peccatis suis constringitur, sicut et peccatis suis cæ-
Johan. 2. 15. ditur: Dominus male versantes in templo flagello de resticulis facto exclusit. Sed non vis modo disrumpi vincula tua, quia non sentis vincula tua, etiam delectant te, et voluptati sunt: sen-
Matth. 22. 13. ties in fine, cum dicetur, Ligate illi manus et pedes, et projicite illum in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium. Exhorrescis; times, pectus tundis, dicis mala esse peccata, bonam
v. 2. esse justitiam. *Si vere ergo justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* In vita vestra inveniantur verba vestra, in factis vestris cognoscantur labia vestra. Nolite ergo connectere iniquitatem: quis vobis ad alligaturam adhibebitur quidquid connectitis: Non audiunt, non omnes tamen: et qui non audiunt præcogniti sunt.
v. 4. 5. *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt a ventre, locuti sunt falsa.* Et cum iniquitatem loquuntur, falsa loquuntur; quia fallax est iniquitas: et cum justitiam loquuntur, falsa loquuntur; quia aliud ore proferunt, aliud in corde obtegunt. *Alienati sunt peccatores a vulva.* Quid est hoc? Quæramus diligentius: fortassis enim illud dicit quia Deus præcognovit homines peccatores etiam in uteris matrum. Nam unde cum
Gen. 25. 23. adhuc prægnans esset Rebecca, et geminos in
Malach. 1. 2. utero portaret, dictum est, Jacob dilexi, Esau
Rom. 9. 13. autem odio habui? Dictum est enim, Major serviet minori. Occultum ibi judicium Dei: sed tamen a vulva, id est, ab ipsa origine: alienati sunt peccatores. Unde alienati? A veritate. Unde alienati? A patria beata, a vita beata. An forte alienati ab ipsa vulva. Et qui peccatores alienati sunt a vulva? Qui enim nascerentur, si non ibi tenerentur? Aut qui hodie viverent, ut hæc sine causa audirent, nisi nascerentur? Forte ergo a quadam vulva alienati sunt peccatores, in qua dolores patiebatur caritas, per Apostolum dicens,
Gal. 4. 19. Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. (a) Exspecta ergo, formare: Noli tibi tribuere judicium quod forte non nosti. Carnalis es adhuc, conceptus es: eo ipso quo accepisti nomen Christi, sacramento quodam natus es in visceribus matris. Non enim ex visceribus tan-

(a) Editi: *Exspecta, ergo formati*, At MSS. *formare.*

tum homo nascitur, sed et in visceribus. Prius A nascitur in visceribus ut possit nasci de visceri-
Matth. 1.20 bus. Propterea dictum est et Mariæ, Quod enim natum est in te, de Spiritu sancto est. Nondum de illa natum erat, sed jam in illa natum erat. Ergo nascuntur intra viscera Ecclesiæ quidam parvuli, et bonum est ut formati exeant, ne abortu labantur. Generet te mater, non abortiat. Si patiens fueris, usque quo formeris, usque quo in te certa sit doctrina veritatis, continere te debent materna viscera. Si autem impatientia tua concusseris latera matris, cum dolore quidem te excutit foras, sed magis tuo malo quam suo.

Item v. 4. 6. *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt a ventre, locuti sunt falsa.* Ideo ergo erraverunt a ventre, quia locuti sunt falsa? An potius ideo locuti sunt falsa, quia erraverunt a ventre? In B ventre quippe Ecclesiæ, veritas manet. Quisquis ab hoc ventre Ecclesiæ separatus fuerit, necesse est falsa loquatur: necesse est, inquam, falsa loquatur; aut qui concipi noluit, aut quem conce-
In Donatistas. ptum mater excussit. Inde hæretici clamant contra Evangelium: (ut de his potius loquamur, quos
Lucæ 24.46. dolemus excussos.) Recitamus eis: Ecce Christus dixit, Oportebat Christum pati, et a mortuis resurgere tertia die. Agnosco ibi caput nostrum, agnosco ibi sponsum nostrum: agnosce et tu me-
Ibidem 47. cum sponsam, vide quid sequitur: Prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jeru-
* Vox Donatistarum. salem. * Huc veni, huc veni. Ecce Ecclesia per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. Non dico, Huc veni, ipsa ad te venit. Illi autem ob- C surdescentes adversus Evangelium, et non nos permittentes legere verba Dei, quæ se jactant custodisse a flamma et volunt delere lingua, loquuntur sua, loquuntur inania: Ille tradidit, et ille tradidit. Immo et ego dico, Et ille tradidit: et ille tradidit: et verum dico. Sed quid ad me? Nec tu mihi quos nominas ex Evangelio legis, nec ego quos nomino ex Evangelio lego. Auferantur de medio chartæ nostræ, procedat in medium codex Dei: audi Christum dicentem, audi veritatem loquentem. Prædicari in nomine ejus, inquit, pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. Non, inquiunt: sed quod nos dicimus audite: quod dicit Evangelium nolumus audire. *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt a ventre, locuti* D *sunt falsa.* Nos loquamur vera, quia audivimus vera; quod Dominus dicit, non quod homo dicit. Potest fieri ut homo mentiatur: non potest fieri ut veritas mentiatur. Ex veritatis ore agnosco Christum, ipsam veritatem: ex veritatis ore agnosco Ecclesiam, participem veritatis. Nemo mihi falsa loquatur, qui erravit ab utero in visceribus Ecclesiæ, primo viderem quid me vellet docere. Video alienatum a vulva, video errasse a ventre, et auditurus sum ab eo, quid, nisi falsa? *Erraverunt a ventre, locuti sunt falsa.*

v. 5. 7. *Indignatio eis secundum similitudinem serpentis.* Magnam rem audituri estis. *Indignatio eis secundum similitudinem serpentis.* Quasi dixerimus, Quid est quod dixisti? sequitur, *Sicut aspidis surdæ.* Unde surdæ? *Et obturantis au-* v. 6.
res suas. Ideo surdæ, quia obturat aures suas. *Et obturantis aures suas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, et medicamenti medicati a sapiente.* Sicut audivimus, quod et homines dicunt, qui ea qua potuerunt hæc cognitione didicerunt, sed tamen quod Spiritus Dei multo melius omnibus hominibus novit. Non enim frustra hoc dixit, nisi quia fieri potest ut verum sit etiam illud quod audivimus de aspide. Aspis cum Aspis.
cœperit pati incantatorem Marsum, qui eam quibusdam carminibus propriis evocat, sicut sunt multa etiam magica, audite quid facit. Sed interim in hoc attendite Fratres (hoc enim præloquendum est, ne quisquam veluti hæsitans audiat:) non, undecumque datur similitudo, ab Scripturis laudatur ipsa res: sed tantum inde similitudo trahitur. Non enim laudavit iniquum ju- Lucæ 18. 2.
dicem, qui nolebat audire illam viduam, et nec Deum timebat, nec homines reverebatur; et tamen inde similitudinem Dominus traxit: nec il- Lucæ 11. 8.
lum laudavit pigrum, qui tres panes, non propter amicitiam dedit petenti, sed tædio victus; et tamen inde similitudinem dedit. Et de rebus ergo non laudandis trahuntur secundum quemdam modum nonnullæ similitudines. Aut si propterea putatis eundum esse ad Marsos, quia hoc audistis in Scriptura Dei; eundum est et ad spectacula theatri, quia dicit Apostolus, Non sic pu- I. Cor. 9.26.
gillor quasi aerem cædens. Pugillari enim est pancratium facere. Jam quia hinc data est similitudo; spectacula ista delectare nos debent? aut quia dixit, Qui in agone contendit, ab omnibus abstinens est: propterea agonistica ista vana et ludrica debet affectare Christianus? Attende quid tibi dicatur ad similitudinem, quid moneatur ad prohibitionem. Ita ergo et hic data est quædam similitudo de Marso, qui incantat ut educat aspidem de tenebrosa caverna; utique in lucem vult educere: illa autem amando tenebras suas, quibus se involutans occultat, dicitur quod cum exire noluerit, recusans tamen audire illas voces, quibus se cogi sentit, allidit unam aurem terræ, et de cauda obturat alteram, itaque ita voces illas quantum potest evitans, non exit ad incantantem. Huic similes dixit Spiritus Dei quosdam non audientes verbum Dei, et non solum non (a) a
facientes, sed omnino ne faciant audire nolentes.

8. Factum est hoc et in primis temporibus fidei: Stephanus martyr prædicabat veritatem, et tamquam tenebrosis mentibus, ut eas in lucem educeret, incantabat: ubi venit ad commemorationem Christi, quem illi omnino audire noluerunt, quid de eis Scriptura dicit? quid de illis Act 7. 57.
narrat? Clauserunt, inquit, aures suas. Quid autem postea fecerint, passio Stephani narrata declarat. Non erant surdi, sed fecerunt se surdos. Quia enim aures patentes in corde non habebant,

(a) Sic MSS. At editi *et non solum non audientes*, *sed omnino ut non valeant audire*, *facientes*.

violentia tamen verbi per aures carnis irruens,
etiam ipsis auribus cordis vim faciebat; clauserunt
et aures corporis, et ierunt ad lapides. Ecce
aspides surdæ duriores lapidibus, quibus incantatorem
suum lapidaverunt: non audierunt vocem
incantantis, *et medicamenti medicati a sapiente*.
Quid est medicamentum medicatum a sapiente?
Forte medicamentum confectum, dicat
medicamentum medicatum. An quærimus ibi aliquid,
quomodo jam si medicamentum est, etiam
medicatum sit? Medicamenta erant in Prophetis,
medicamenta erant in Lege, præcepta ipsa omnia
medicamenta erant; et hoc medicamentum nondum
erat medicatum: adventu Domini medicatum
est medicamentum: hoc illi ferre non potuerunt.
Quia enim non curabantur medicamento,
medicatum est ipsum medicamentum adventu
Domini. Jam Stephanus medicamentum medicatum
incantabat, hoc illi audire noluerunt: unde
medicatum est medicamentum, contra hoc aures
clauserunt. Nam ibi hoc fecerunt, ubi nominatus
est Christus. Indignatio eorum, sicut indignatio
serpentis. Quid aures clauditis? Exspectate,
audite; et si potueritis, sævite. Quia nolebant
nisi sævire, noluerunt audire. Quod si audirent,
forte desævirent. Indignatio eorum sicut
indignatio serpentis.

In Donatistas. 9. Tales etiam istos patimur. Primo sibi veritatem
tenere videbantur: non cessavit Deus, non
a quievit: (*a*) in Ecclesia sua prædicata est veritas,
in visceribus matris aperta sunt eorum mendacia:
Matth. 5. 14. et 15. patefactum est quod lucet, demonstrata est
civitas super montem constituta, quæ abscondi
non potest, et lucerna posita est super candelabrum,
quæ lucet omnibus qui in domo sunt. Ubi
enim latet Ecclesia Christi, ubi latet veritas Christi?
Dan. 2. 35. Nonne ipse est mons qui crevit ex minimo
lapide, et implevit universam faciem terræ? Convincuntur
hinc, non habent quod dicant contra
Ecclesiam. Et quid eis remansit? Quid nos quæritis?
Quid nos vultis? Dicunt, Recedite a nobis.
Dicunt autem et suis, Nemo cum illis loquatur,
nemo illis conjungatur, nemo illos audiat. Indignatio
eorum, indignatio serpentium: *sicut aspidis
surdæ et obturantis aures suas: quæ non exaudiet
vocem incantantium, et medicamenti*, hoc
est, vocem medicamenti, *medicati a sapiente*.
Nunne hinc jam intelligitur quale medicamentum,
quando vocem dicit? Numquid medicamentum
habet vocem? Est quoddam medicamentum
v. 2. quod habet vocem. Medicamentum portamus,
vocem ejus audite, non quomodo aspides surdæ.
Si vere utique justitiam loquimini: recta judicate
Matt. 5. 17. filii hominum. Vox est medicamenti, et hoc
medicati a sapiente. Jam enim venit Christus qui
impleret Legem et Prophetas, qui veritatem ipsam
Matt. 22. 40. firmaret: in quibus duobus præceptis tota
Lex pendet et Prophetæ.

10. An forte quærimus aliquid et in eo quod
dicitur aspis ita aures claudere, ut unam earum
A in terram premat, alteram cauda oppilet? Quid
sibi vult hoc? In cauda posteriora utique intelliguntur:
ergo (*b*) præterita, quo jam tergum o- b
portet ponere, ut in ea quæ nobis promittuntur
intendamus: ergo nec ex præterita vita nostra,
nec ex præsenti delectari debemus. Hoc enim A- Rom. 6. 21.
postolus monet dicens, Quem ergo aliquando fructum
habuistis in his in quibus nunc erubescitis?
Revocat a recordandis cum delectatione præ-
teritis, et cum quadam concupiscentia (*c*) fruen- c
di; ne redeamus corde in Ægyptum. Quid de præsentibus?
quomodo jubet etiam ipsa contemni?
Non respicientibus, inquit, quæ videntur, sed 2. Cor. 4. 18.
quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia
sunt: quæ autem non videntur, æterna.
Item de præsenti vita dicit, Si in hac vita tan- 1. Cor. 15.
B tum in Christo sperantes sumus, miserabiliores 19.
sumus omnibus hominibus. Obliviscere ergo præterita,
quibus male vixisti; contemne præsentia,
quibus temporaliter vivis; nec te alligando, præsentia
non permittant pervenire ad futura. Si
enim præsens vita te delectat, aurem in terra
posuisti: si tuis præteritis etiam retro labentibus
delectaris, aurem de cauda obturasti. Debes
ergo ire in lucem, exire de tenebris audita voce
medicamenti medicati a sapiente: ut jam in luce
ambulans, et exsultans dicas, Quæ retro oblitus, Philip 3. 13.
in ea quæ ante sunt extentus. Non dixit, Quæ
retro oblitus, et ex præsentibus delectatus. Cum
dicit, Quæ retro oblitus, non obturavit aurem de
cauda: cum dicit, In ea quæ ante sunt extentus,
his et præsentibus non obsurduit, merito audiens,
C merito prædicans, merito exsultat lingua ejus,
prædicans veritatem in luce nova, deposita vetere
tunica. Et ad hoc enim valet astutia serpentis,
ad quam nos imitandam Dominus exhortatur.
Ait enim, Estote astuti, sicut serpentes. Quid est, Matth. 10. 16.
astuti sicut serpentes? Offer omnia membra tua
percutienti, dummodo caput integrum serves.
Caput viri, Christus. Sed gravat quasi pondus 1. Cor. 11. 3.
corii cujusdam et quasi senecta veteris hominis.
Audi Apostolum dicentem, Exuentes vos vete- Coloss. 3. 9.
rem hominem, et induentes novum. Et quomodo
exuo, inquis, veterem hominem? Imitare astutiam
serpentis. Quid enim facit serpens, ut exuat
se veterem tunicam? Coartat se per foramen angustum.
Et ubi, inquis, invenio hoc foramen angustum?
Audi: Arta et angusta est via quæ du- Matth. 7. 14.
D cit ad vitam, et pauci sunt qui ingrediuntur per
per eam. Reformidas eam, et non vis ambulare,
quia pauci sunt? Ibi ponenda est vetus tunica,
et alibi poni non potest. Aut si vis vetustate impediri,
gravari, premi, noli ire per angustam.
Si autem gravaris vetustate quadam peccati tui,
et præteritæ vitæ; transire non potes. Quia ergo Sap. 9. 15.
corpus quod corrumpitur, aggravat animam: vel
cupiditates corporales non premant, vel concupiscentiæ
carnis exuantur. Unde exuuntur, nisi
ieris per (*d*) angustam, nisi fueris astutus ut ser- d
pens?

(a) Particula *in*, quæ in editis deerat, huc revocatur ex MSS.
(b) Sic MSS. Editi vero, *ergo non in præterita*.
(c) Sic MSS. At editi, *fruendis*.
(d) MSS. At editi hoc loco, *per angustum*.

v. 7. 11. *Deus contrivit dentes eorum in ore ipsorum.* Quorum? Quibus indignatio est sicut similitudo serpentes, et aspidis obturantis aures suas, ne audiat vocem incantantium, et medicamenti medicati a sapiente. Quid illis fecit Dominus? *Contrivit dentes eorum in ore ipsorum.* Factum est, hoc primo factum est, et modo fit. Sed sufficeret Fratres mei, ut diceretur, *Deus contrivit dentes eorum.* Quare, *in ore ipsorum?* Nolebant audire legem, nolebant audire præcepta veritatis a Christo Pharisæi, similes serpenti illi et aspidi. Præteritis enim suis peccatis delectabantur, et præsentem vitam nolebant amittere, id
a est, gaudia terrena (*a*) pro gaudiis æternis. Unam aurem claudebant ex delectatione præteritorum, alteram ex delectatione præsentium: ideo nole- B
Johan. 11. 48. bant audire. Nam unde est illud, Si dimiserimus eum venient Romani, et tollent nobis et locum et gentem? Utique nolebant perdere locum, ad
v. 5. terram colliserant aurem suam; et ideo noluerunt audire verba illa medicata a sapiente. Dictum est de illis et quod avari erant et amatores pecuniæ: et omnis vita eorum, etiam præterita, descripta est a Domino in Evangelio. Qui legit diligenter Evangelium, invenit unde illi ambas aures obturabant. Intendat Caritas Vestra: Dominus quid fecit? *Contrivit dentes eorum in ore ipsorum?* Quid est, *in ore ipsorum?* Ut ore suo contra se pronuntiarent: coegit illos ore suo in se sententiam dicere. Calumniari volebant ei pro-
Matth. 22. 17. pter tributum: non dixit ille, Licet reddere tributum, aut, non licet reddere. Et volebat dentes eorum, quibus inhiabant ut morderent, contere- C re, sed in ore ipsorum volebat. Si diceret, Solvatur Cæsari tributum: calumniarentur illi quod maledixisset genti Judæorum, eam tributariam faciendo. Ex peccato enim tributum reddebant humiliati, sicut illis in Lege prædictum erat. Tenemus illum, ajunt, maledictorem gentis nostræ, si nos jusserit tributum persolvere: si autem dixerit, Nolite solvere, tenemus eum quod contradixerit nobis devotos esse Cæsari. Talem bicipitem laqueum quasi capiendo Domino posuerunt. Sed ad quem venerant? Qui noverat conterere
Ibidem 19. dentes eorum in ore ipsorum. Ostendite mihi nummum, inquit. Quid me tentatis hypocritæ?
b De tributo solvendo cogitatis? justitiam facere (*b*)
v. 2. vultis? consilium justitiæ quæritis? Si vere justitiam loquimini, recta judicate filii hominum. D Nunc autem quis alia loquimini, alia judicatis, hypocritæ estis: quid me tentatis? Nunc conteram dentes vestros in ore vestro: ostendite mihi nummum. Et demonstraverunt ei. Et ille non dicit, Cæsaris est: sed interrogat, Cujus est? ut eorum dentes in ore ipsorum conterantur. Quærente quippe illo cujus haberet imaginem et inscriptionem, illi Cæsaris dixerunt. Jam nunc Dominus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Jam respondistis, jam contriti sunt dentes vestri in ore
Ibidem 21. vestro. Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo

A quæ Dei sunt. Quærit Cæsar imaginem suam, reddite: quærit Deus imaginem suam, reddite. Non perdat ex vobis Cæsar nummum suum: non perdat Deus in vobis nummum suum. Et illi non invenerunt quid responderent. Missi enim erant ut calumniarentur ei: et redierunt dicentes, quod nemo possit ei respondere. Unde? Quia contriti erant dentes eorum in ore ipsorum.

12. Inde est et illud, In qua potestate ista fa- Matth. 21. 23.
cis? Et ego interrogabo vos unum sermonem, respondete mihi. Et interrogavit de Johanne, Marci 11. 28
unde esset baptismus Johannis, de cælo, an ex hominibus: ut si quid responderent, contra illos esset. Noluerunt dicere ex hominibus, timentes homines, ne lapidarentur ab eis; eo quod Johannem prophetam haberent: dicere de cælo plus B formidabant, ne faterentur ipsum Christum; quia Johannes prædicaverat Christum. Coartati utrinque, ex hac parte, et ex hac parte, qui parabant objicere crimen responderunt ignorantiam; dixerunt, Nescimus. (*c*) Calumniam enim præpa- Ibidem 33.
rabant, quando dixerunt, In qua potestate ista c
facis? ut si diceret, Christus sum, quasi arrogan- »
tem, superbum, sacrilegum invaderent. Nolnit »
dicere, Christus sum: sed quæsivit de Johanne, qui dixerat quod ipse esset Christus. Illi non sunt ausi reprehendere Johannem, timentes ne a populo occiderentur: non sunt ausi dicere, Verum dixit Johannes, ne diceretur eis, Credite illi. Obmutuerunt, nescire se dixerunt: jam mordere non valebant. Unde non valebant? Jam occurrit vobis, contriti erant dentes eorum in ore C ipsorum.

13. Pharisæo displicuit Dominus illi qui ad prandium vocaverat, quod peccatrix mulier accesserit ei ad pedes, et murmuravit adversus eum dicens, Si esset hic propheta, sciret quæ mulier Lucæ 7. 39.
illi accessit ad pedes. O tu non propheta, unde scis quod nescierit quæ mulier illi accessit ad pedes? Quia non servabat videlicet munditiam Judæorum, quæ a foris quasi custodiebatur in carne, et (*d*) exsulabat ex corde, hoc de Domino suspi- d
catus est. Dominus autem qui peccata mulieris noverat, etiam cogitationes hospitis audiebat; et respondit, quæ nostis. Et ne diu hinc loquar, tamen in ore ejus voluit conterere dentes ejus. Proposuit enim: Duo debitores erant cuidam fœne- Lucæ 7. 41.
ratori, unus quingentos debebat denarios, alius » etc.
D quinquaginta: non habebant ambo unde reddere- »
rent, dimisit ambobus, quis eum plus dilexit? »
Ad hoc interrogat ille, ut ille respondeat: ad hoc ille respondet, ut dentes ejus in ore ejus conterantur. Respondit confusus, exclusus est: admissa est illa ad percipiendam misericordiam, quæ irruperat in habitaculum alienum, sed non accesserat ad Deum alienum: *Contrivit Dominus dentes eorum in ore ipsorum.*

14. *Molas leonum confregit Dominus.* Non Item v. 7.
tantum aspidum. Quid de aspidibus? Aspides insidiosæ volunt venena immittere, et spargere,

(a) MSS. *id est gaudia terrena. Ex gaudiis terrenis unam aurem claudebant, ex delectatione præteritorum alteram: ideo nolebant* etc.

(b) Sic MSS. At editi, *justitiam facere non vultis.*
(c) Er. et MSS. Calumniari *enim præparabant.*
(d) Sic MSS. At editi, *et non colebatur ex corde.*

et insibilare. Apertissime sævierunt gentes, et fremuerunt sicut leones. Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Quando insidiabantur Domino. Licet dare tributum Cæsari an non licet? aspides erant, serpentes erant. Contriti sunt dentes eorum in ore ipsorum. Postea clamaverunt, Crucifige, crucifige. Jam non est lingua aspidis; sed fremitus leonis. Sed et *molas leonum confregit Dominus*. Forte hic non vacat quod non addidit, in ore eorum. Insidiantes enim captiosis interrogationibus, cogebantur responsione sua vinci: isti autem qui aperte sæviebant, numquid interrogationibus convincendi erant? Tamen et eorum molæ contritæ sunt: crucifixus resurrexit, adscendit in cælum, glorificatus est Christus, adoratur ab omnibus gentibus, adoratur ab omnibus regibus. Sæviant modo Judæi, si possunt. Non sæviunt: *Molas leonum confregit Dominus*.

Psal. 2. 2. — Matth. 22. 17. — Matth. 27. 23. Johan. 19. 6.

Contra Donatistas.

15. Habemus et in hæreticis hoc documentum et experimentum, quia et ipsos invenimus esse serpentes indignatione obsurdatos, nolentes audire medicamentum medicatum a sapiente: et in ore ipsorum contrivit Dominus dentes eorum. Quomodo sæviebant in nos, reprehendendo quod quasi persecutores essemus, excludendo illos de basilicis? Modo illos interroga: Debent excludi hæretici de basilicis, an non debent? Respondeant modo, dicant non debere: repetunt Maximianistæ basilicas. Ne autem repetant Maximianistæ basilicas, dicunt debere. Quid est ergo quod dicebatis adversum nos? An contriti sunt dentes vestri in ore vestro? Quid nobis et Regibus, inquiunt? quid nobis et Imperatoribus? vos de Imperatoribus præsumitis. Quæro et ego, Quid vobis ad proconsules, quos miserunt Imperatores? quid vobis ad leges, quas contra vos dederunt Imperatores? Imperatores communionis nostræ leges adversus omnes hæreticos dederunt: eos utique appellant hæreticos, qui non sunt communionis eorum, inter quos utique et vos estis: si veræ sunt leges, valeant et in vos hæreticos; si falsæ sunt leges, quare valent contra vestros hæreticos? Fratres paululum advertite, et intelligite quod diximus: Quando egerunt caussas suas adversus Maximianistas, ut eos a se damnatos et schismaticos suos ejicerent de locis, quæ illa loca tenebant antiquitus, et succes-serant episcopis decessoribus suis, volentes illos inde excludere, egerunt legibus publicis, ad judices venerunt, dixerunt se catholicos, ut possent excludere hæreticos. Quare te dicis catholicum, ut excludatur hæreticus, et non potius es catholicus, ne sis exclusus hæreticus? Modo catholicus es, ut valeas ad excludendum hæreticum. Judex enim non posset nisi legibus suis judicare: dixerunt se catholicos, admissi sunt agere: dixerunt illos hæreticos, quæsivit unde probaretur: lectum est concilium Bagaitanum, ubi damnati sunt Maximianistæ; insertum est Actis proconsularibus, probatum est quod illi damnati non deberent tenere basilicas, et pronuntiavit

A proconsul ex lege. Ex qua lege? Quæ ista est contra hæreticos. Si contra hæreticos, et contra te. Quare, inquit, contra me? non enim ego hæreticus sum. Si tu hæreticus non es, falsæ sunt illæ leges: ab his enim Imperatoribus latæ sunt, qui non sunt communionis tuæ: omnes qui non sunt communionis eorum, legibus suis hæreticos vocant. Non quæro utrum veræ an falsæ; sequestrata illa sit quæstio, si adhuc quæstio est: interim secundum te modo interrogo, Veræ leges sunt, an falsæ leges sunt? Si veræ sunt, credatur eis: si falsæ sunt, quare uteris eis? Dixisti proconsuli, Catholicus sum, exclude hæreticum. Quæsivit ille unde proderetur hæreticus: protulisti concilium tuum, ostendisti quod eum damnaveris. Ille vel (a) conivens, vel non intelligens,

B usus tamen est lege sicut judex: et fecisti de judice quod de te non vis facere. Si enim judex usus est lege Imperatoris ad tuam suggestionem, cur ea tu non uteris ad tuam correctionem? Ecce ejecit hæreticum tuum ex lege Imperatoris sui: quare te ex eadem lege non vis ut ejiciat? Replicamus quod fecistis: Ecce basilicæ tenebantur a Maximianistis, modo a vobis tenentur: exclusi sunt ex eis Maximianistæ: exstant jussiones proconsulum, exstant memoriæ Gestorum, apparitores accipiuntur, civitates excitantur, pelluntur homines de locis suis. Quare? Quia hæretici sunt. Qua lege pelluntur? Responde: videamus si nondum contriti sunt dentes vestri in ore vestro. Falsa lex est? non valeat in hæreticum tuum. Vera lex est? valeat et in te. Non est quod re-

C spondeant, *Deus contrivit dentes eorum in ore ipsorum*. Ideoque ubi non possunt lubrica fallacia serpere ut aspides, aperta violentia fremunt ut leones. Prosiliunt et sæviunt armatæ turbæ Circumcellionum: dant stragem quantam possunt, quantamcumque possunt. Sed et *molas leonum confregit Dominus*.

16. *Spernentur tamquam aqua decurrens*. Non vos terreant, Fratres, quidam fluvii qui dicuntur torrentes; hyemalibus aquis implentur: nolite timere, post paululum transit, decurrit aqua, ad tempus perstrepit, mox cessabit: diu stare non possunt. Multæ hæreses jam emortuæ sunt: cucurrerunt in rivis suis, quantum potuerunt, decurrerunt, siccati sunt rivi, vix eorum memoria reperitur, vel quia fuerint. *Spernentur tamquam*

D *aqua decurrens*. Sed non solum ipsi: totum hoc sæculum ad tempus perstrepit, et quærit quem trahat. Omnes impii, omnes superbi sonantes ad saxa superbiæ suæ quasi aquis irruentibus et confluentibus, non vos terreant, hyemales aquæ sunt, semper manare non possunt: necesse est decurrant in locum suum, in finem suum. Et tamen de isto torrente sæculi bibit Dominus. Passus est enim hic, ipsum torrentem bibit, sed in via bibit, sed in transcursu: quia in via peccatorum non stetit. Sed quid ait de illo Scriptura? De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput: id est, propterea glorificatus est, quia mortuus est, propterea resurrexit, quia passus est.

v. 8. — Psal. 1. 1. — Psal. 109. 7.

(a) In multis MSS. *conhibens*. In aliis et apud Er. *cohibens*.

Si nollet bibere in via de torrente, non moreretur; si non moreretur, non resurgeret; si non resurgeret, non glorificaretur. Ergo, De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. Exaltatum est jam caput nostrum: sequantur eum membra sua. *Spernentur tamquam aqua decurrens. Intendit arcum suum, donec infirmentur.* Minæ Dei non cessant: arcus Dei, minæ Dei. Intenditur arcus, nondum ferit. *Intendit arcum suum, donec infirmentur.* Et multi infirmati sunt (a) ipsius intentione arcus territi. Nam hinc infirmatus est ille qui dixit, Quid me jubes facere? Ego sum, (Act. 9. 5.) inquit, Jesus Nazarenus, quem tu persequeris. Qui clamabat de cœlo, arcum tendebat. Multi ergo qui fuerunt inimici, infirmati sunt, et conversi noluerunt erigere diu cervices suas adversus perseverantiam extenti arcus. Nam sic infirmatus (2 Cor. 12. 10.) est et ille qui ait, ne timeamus infirmari, Quando infirmor, tunc potens sum. Et cum oraret a se tolli stimulum carnis, quid ei responsum est? (Ibidem 9.) Virtus in infirmitate perficitur. *Intendit arcum suum, donec infirmentur.*

(v. 9) 17. *Sicut cera liquefacta auferentur.* Dicturus enim eras, Non omnes sic infirmantur, quomodo ego, ut credant: perseverant multi in malo suo et in malitia sua. Et de ipsis nihil timeas: *Sicut cera liquefacta auferentur.* Non contra te stabunt, non perdurabunt: igne quodam concupiscentiarum suarum peribunt. (Pœna peccatorum occulta.) Est enim hic quædam pœna occulta, de illa dicturus est modo Psalmus usque in finem. Pauci sunt versus: intenti estote. Est quædam pœna futura, gehennæ ignis, ignis æternus. Futura enim pœna duas species habet: aut inferorum est, ubi ardebat dives ille, qui volebat sibi stillam aquæ stillari in linguam de digito pauperis, quem ante januam suam contempserat, quando ait, (Luc. 16. 24.) Quoniam crucior in hac flamma. Et altera est illa in fine, de qua audituri sunt, qui ad sinistram ponendi sunt: (Matth. 25. 41.) Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. Illæ pœnæ manifestæ erunt eo tempore, quando exitum fuerit ex hac vita, aut finito sæculo perventum ad resurrectionem mortuorum. Modo ergo nulla pœna est, et prorsus impunita sinit Deus peccata usque ad illum diem? Est et hic quædam pœna occulta, de ipsa modo tractatur. Hanc vult commendare Spiritus Dei: hanc intelligamus, hanc caveamus, hanc evitemus, et in illos multum terribiles non incidemus. Forte dicturus est mihi aliquis, Sunt et hic pœnæ, carceres, exsilia, tormenta, mortes, diversa genera dolorum et tribulationum. Sunt quidem et ista, et Dei judicio dispensantur; sed multis ad probationem, multis ad damnationem. Videmus tamen aliquando in his pœnis justos affligi, et ab his pœnis injustos esse alienos: unde nutaverunt pedes illi, qui postea gratulatus ait, (Psal. 72. 1.) Quam bonus Israel Deus rectis corde! Mei autem pene commoti sunt pedes, quia zelavi in peccatoribus pacem peccatorum intuens. Viderat enim felicitatem malorum, et delectatus erat esse malus, videns regnare malos, bene illis esse, abundare eos in omni copia rerum temporalium, qualia adhuc ipse parvulus desiderabat a Domino: et nutaverunt illi pedes, usque quo videret quid in finem vel sperandum vel timendum sit. Ait enim in eodem Psalmo: Hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima. (Ibidem 16. et 17.) Non ergo pœnas inferorum, non pœnas illius post resurrectionem ignis æterni, non pœnas istas quæ adhuc in hoc sæculo promiscuæ sunt justis et injustis, et plerumque graviores justorum quam injustorum; sed nescio quam pœnam præsentis vitæ vult commendare Spiritus Dei. Advertite, audite hoc me dicturum quod noveratis: sed dulcius est cum in Psalmo ostenditur, qui obscurus antequam ostenderetur, putabatur. Ecce enim profero quæ jam noveratis: sed quia inde proferuntur, ubi nondum ea videbatis, fit ut etiam nota tamquam nova delectent. Audite pœnam impiorum: *Sicut cera*, inquit, *liquefacta auferentur.* Dixi per concupiscentias suas hoc eis fieri. Concupiscentia mala, quasi ardor est (b) et ignis. Ignis consumit vestem, libido adulterii non consumit animam? De cogitato adulterio cum loqueretur Scriptura ait, (Prov. 6. 27.) Alligabit quis ignem in sinu suo, et vestimenta sua non comburet? Gestas in sinu prunas, perforatur tunica; gestas in (c) cogitatione adulterium, et integra est anima?

18. Sed istas pœnas pauci vident: propterea (2 Sent. dist. 36. cap. 1.) eas maxime commendat Spiritus Dei. Audi Apostolum dicentem, (Rom. 1. 24.) Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum. Ecce ignis, a cujus facie tamquam cera liquescunt. Solvuntur enim a quadam constantia castitatis: propterea et ipsi euntes in libidines suas, soluti et fluxi dicuntur. Unde fluxi? unde soluti? Ab igne concupiscentiarum. Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, ut faciant quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate. Et enumerat multa quæ peccata sunt, et pœnas dicit esse peccatorum. Nam dicit primam pœnam superbiam: immo non pœnam, sed primum peccatum superbiam. Primum peccatum superbia est: ultima pœna est ignis æternus, aut ignis infernus; jam enim damnatorum. Inter illud primum peccatum et hanc ultimam pœnam, media quæ sunt, et peccata sunt et pœnæ. Tam multa enim dicit Apostolus fieri ab eis, quæ peccata sunt detestabilia; et tamen pœnas eas dicit. Propter hoc, (Rom. 1. 24. et 28.) inquit, Deus tradidit eos in concupiscentias cordis eorum, in immunditiam, ut faciant quæ non conveniunt. Et ne putaret quisquam ipsis pœnis tantum se affligi quibus modo delectatur, et non timeret quod venturum est in fine; commemoravit ultimam pœnam. (Ibidem 32.) Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, inquit, quoniam qui ea agunt, digni sunt morte, non solum qui

(a) In aliquot MSS. additur, *et conversi sunt.*
(b) Sic MSS. At ab editis abest particula, *et.*
(c) Sic omnes MSS. At editi, *in corde.*

faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.
Qui ea agunt digni sunt morte: quæ? Quæ su-
» perius enumeravit in pœnis esse. Nam tradidit
» illos Deus, dixit, in concupiscentias cordis eo-
rum, ut faciant quæ non conveniunt. Ut adulter
sit, jam pœna est: ut mendax, ut avarus, ut
fraudulentus, ut homicida, jam pœnæ sunt. Cu-
Eccli. 10. jus peccati pœnæ? Prioris apostasiæ, illius su-
14. et 15. perbiæ. Initium peccati hominis apostatare a
Deo: Et initium omnis peccati superbia. Pro-
Rom. 1. 21. pterea ipsum peccatum prius dixit: Qui cum co-
» gnovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt,
» aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitatio-
nibus suis, et obscuratum est insipiens cor eo-
Ibidem 22. rum. Jam ista pœna est obscuratio cordis. Sed
unde contigit? Dicentes enim se esse sapientes,
stulti facti sunt. Quia a se habere dicebant, quod
a Deo acceperant: aut si cognoverunt a quo ac-
ceperunt, non eum glorificaverunt, a quo se ac-
cepisse cognoverunt: hoc est, Dicentes se esse
sapientes. Et ibi statim pœna secuta est: Stulti
facti sunt, et obscuratum est insipiens cor eo-
» rum. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.
» Parva ista pœna est? Ut de ista sola loquamur,
obscuratio cordis, excæcatio mentis parva est
pœna? Si quis furtum faciens, statim oculum
perdidisset: omnes dicerent Deum præsentem
vindicasse. Oculum cordis amisit, et ei peper-
cisse putatur Deus? *Sicut cera liquefacta aufe-
rentur.*

Item v. 9. 19. *Supercecidit ignis, et non viderunt solem.*
Videtis quomodo dicit quamdam pœnam obscu-
rationis. *Ignis supercecidit*, ignis superbiæ,
ignis fumosus, ignis concupiscentiæ, ignis ira-
cundiæ. Quantus ignis est? Super quem ceci-
Ephes. 4. 26. derit, non videbit solem. Ideo dictum est, Non
occidat sol super iracundiam vestram. Ergo,
Fratres, ignem malæ concupiscentiæ timete, si
non vultis liquefieri sicut cera, et perire a facie
Dei. Supercadit enim ignis iste, et solem non
videbitis. Quem solem? Non istum quem tecum
vident et pecora, et muscæ, et boni et mali: quia
facit solem suum oriri super bonos et malos.
Matt. 5. 45. Sed est alius sol, de quo dicturi sunt illi, Et sol
Sap. 5. 6. non ortus est nobis, transierunt omnia illa tam-
» quam umbra. Ergo erravimus a via veritatis,
» et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non
» ortus est nobis. Quare, nisi quia *supercecidit
ignis, et non viderunt solem?* Vicit illos concu-
piscentia carnis. Et ista concupiscentia unde
venit? Adtendite. De traduce natus es cum eo
quod vincas: noli tibi hostes addere, vince cum
quo natus es. Ad stadium vitæ hujus cum illo
venisti, congredere cum eo qui tecum processit.
Ipso non victo, quare provocas catervas concu-
piscentiarum? Delectatio enim carnalis, Fra-
tres, cum homine nascitur. Sed qui bene erudi-
tur, cito videt hostem suum, et aggreditur, et
luctatur, et cito vincit: idoneus est enim non-
dum crescentibus hostibus. Qui autem illam con-
cupiscentiam, cum qua de peccati propagine na-

A tus est, contemnit vincere, et multas adhuc ex-
citat exseritque libidines; difficulter eas superat,
et adversus se ipse divisus, igne proprio con-
crematur. Ne itaque speres quasi illas solas pœ-
nas futuras, præsentes vide. *Supercecidit ignis,
et non viderunt solem.*

20. *Prius quam producat spinas vestras rha- v. 10
mnus: tamquam viventes tamquam in ira com-
bibet eos.* Quid est rhamnus? Spinarum genus
est, densissimæ quædam spinæ esse dicuntur.
Primo herba est; et cum herba est, mollis et
pulcra est: ibi sunt tamen spinæ postea proces-
suræ. Modo ergo delectant peccata, et quasi non
compungunt. Herba est rhamnus, et modo ta-
men est spina. *Prius quam producat spinas
rhamnus:* prius quam miserarum delectationum
B et voluptatum manifesta tormenta procedant. In-
terrogent se qui aliquid amant, et ad id perve-
nire non possunt; videant si non crucientur de-
siderio: et cum pervenerint ad id quod illicite
desiderant, adtendant si non crucientur timore.
Videant ergo hic pœnas suas; antequam veniat
illa resurrectio, cum in carne resurgentes non
immutabuntur. Omnes enim resurgemus, sed 1. Cor. 15. 51.
non omnes immutabimur. Habebunt quippe cor-
ruptionem carnis in qua doleant, non in qua
moriantur: alioqui et illi dolores finirentur. Tunc
spinæ illius rhamni, id est, dolores omnes et
compunctiones tormentorum producentur. Qua-
les spinas patientur illi qui dicturi sunt, Hi sunt Sap. 5. 3.
quos aliquando habuimus in risum: spinas com-
punctionis pœnitentiæ; sed seræ et infructuo-
sæ, sicut spinarum sterilitas. Pœnitentia hujus
C temporis, dolor medicinalis est: pœnitentia il-
lius temporis, dolor pœnalis est. Non vis illas
pati spinas? hic compungere spinis pœnitentiæ;
ut facias quod dictum est, Conversus sum in æ- Psal. 31. 4. etc.
rumna, cum configeretur spina: peccatum meum »
cognovi, et iniquitatem meam non operui: dixi, »
Pronuntiabo adversus me delictum meum Domi- »
no, et tu remisisti impietatem cordis mei. Modo »
fac, modo compungere; non in te fiat quod di-
ctum est de quibusdam detestabilibus, Discissi
sunt, nec compuncti sunt. Adtendite qui discis- Psal. 34. 18. In Donatistas.
si sunt, nec compuncti sunt. Videtis discissos,
et non videtis compunctos. Ecce præter Eccle-
siam sunt, et non eos pœnitet, ut redeant unde
discissi sunt. Producet postea spinas eorum rha-
mnus. Nolunt modo habere compunctionem me-
dicinalem, habebunt postea pœnalem. Sed et-
iam modo prius quam producat spinas rhamnus,
D supercecidit ignis, qui eos non permittit videre
solem, qui eos adhuc viventes in ira Dei combi-
bit: ignis concupiscentiarum malarum, hono-
rum vanorum, superbiæ, avaritiæ suæ: et (a) a
quidquid eos premit ne cognoscant veritatem,
ne victi videantur, ne subjiciat illos vel ipsa ve-
ritas. Quid enim gloriosius, Fratres, quam sub-
jici et vinci a veritate? Superet te veritas volen-
tem: nam et invitum ipsa superabit. Ergo ille
ignis concupiscentiarum malarum, qui superce-

(a) Am. et probæ notæ MSS. Et in quid eos premit.

cidit ut non videant solem, combibit rhamnum,
prius quam producat spinas eorum: id est occultat eorum malam vitam, prius quam pariat
eadem vita manifestos in fine cruciatus; sed in
ira Dei occultat rhamnum ignis iste. Non enim
parva pœna est quod modo non vident solem,
nec spinas pœnarum credunt ex hac vita mala
sibi postea processuras. Vos enim, inquit, rhamnus estis, quam rhamnum, id est, vos ipsos,
viventes, id est, adhuc in hac vita constitutos,
prius quam in futuro judicio spinas pœnarum
vestrarum manifestas producat, nunc in ira
combibit, id est, quasi absorbendo apparere non
sinit. Hic itaque ordo verborum, quantum puto,
planius ita contexitur: *Supercecidit ignis, et non
viderunt solem:* qui ignis *tamquam in ira, tamquam viventes vos rhamnum combibit, prius
quam producat spinas vestras:* id est, vos ipsos
quos rhamnum invenit, combibit ante mortem,
prius quam eadem rhamnus spinas vestras post
mortem in illa pœnali resurrectione producat.
Quare autem non dixit viventes, sed *tamquam
viventes* nisi quia falsa est hæc vita impiorum?
Neque enim vivunt, sed vivere sibi videntur. Et
quare non, in ira, sed *tamquam in ira*, nisi quia
tranquillius hoc facit Deus? Nam et hoc scriptum
Sap. 12. 18. est: Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate judicas. Ille ergo et cum minatur, non irascitur. Neque enim perturbatur, sed tamquam
irascitur, quia punit et vindicat. Et qui corrigi
nolunt, tamquam vivunt, sed non vivunt. Vindicta enim primi peccati, et eorum quæ addiderunt, manet super eos: et ipsa vocatur ira Dei,
Johan. 3. 36. quia de judicio Dei venit. Unde Dominus de non
credente ait, Sed ira Dei manet super eum. Cum
ira enim Dei mortales nascimur. Unde dicit A-
Ephes. 2. 3. postolus, Fuimus et nos aliquando natura filii
iræ, sicut et ceteri. Quid est, natura filii iræ,
nisi quia portamus nobiscum pœnam primi peccati? Sed si convertamus nos, aufertur ira, præbetur gratia. Non vis converti; addis etiam super id quod natus es: tamquam in ira combiberis in præsenti tempore.

21. Agnoscite ergo istam pœnam, et gaudete
vos non esse in hac pœna omnes qui proficitis,
omnes qui intelligitis et amatis veritatem, omnes
qui plus in vobis vultis victoriam veritatis quam
vestram, qui non clauditis adversus veritatem
aures vestras, de præsentium delectatione et de
1. Pet. 2. 22. præteritorum recordatione: ne sitis canis reversus ad suum vomitum. Omnes tales qui estis,
videte pœnas eorum qui tales non sunt, et gaudete. Adhuc inferorum pœnæ non venerunt,
adhuc ignis æternus non venit: comparet qui
proficit in Deo se modo cum impio, cæcum cor
cum illuminato corde: comparate duos, videntem et non videntem in carne. Et quid magnum
Tob. 4. 1. est visio carnis? Numquid Tobias habebat carneos oculos? Filius ipsius habebat, et ille non
habebat; et viam vitæ cæcus videnti ostendebat.
Ergo istam pœnam quando videtis, gaudete quia
in illa non estis. Propterea dicit Scriptura, *Læ-
tabitur justus, cum viderit vindictam.* Non illam futuram: nam vide quid sequitur: *Manus* v. 11.
suas lavabit in sanguine peccatoris. Quid est
hoc? Intendat Caritas Vestra. Numquid quando
feriuntur homicidæ, debent illuc innocentes ire,
et lavare manus suas? Sed quid est, *in sanguine peccatoris lavabit manus suas?* Justus quando videt pœnam peccatoris, proficit ipse: et mors
alterius valet ad vitam alterius. Si enim spiritaliter sanguis currit de his qui intrinsecus moriuntur, tu videns talem vindictam, lava illic
manus tuas; de cetero mundius vive. Et quomodo lavabit manus suas, si justus est? Quid
enim habet in manibus quod lavetur, si justus
est? Sed justus ex fide vivit. Justos ergo dixit Rom. 1. 17.
fideles: et ex quo jam credidisti, jam incipis vocari justus. Facta est enim dimissio peccatorum.
Etsi de ista residua vita quædam peccata tua
sunt, quæ non possunt nisi tamquam aqua de
mari in sentinam influere: tamen quia credidisti, cum videris eum qui omnino aversus est a
Deo occidi in illa cæcitate, supercadente illo igne
non videre solem; tu qui jam per fidem vides
Christum, ut videas per speciem, quia justus ex
fide vivit, attende impium morientem, et purga
te a peccatis. Ita lavabis quodam modo manus
tuas in sanguine peccatoris. *Manus* ergo *suas
lavabit in sanguine peccatoris.*

22. *Et dicet homo. Si ergo est fructus justo.* v. 12.
Ecce antequam veniat quod promittitur, antequam detur vita æterna, antequam impii projiciantur in ignem æternum, hic in hac vita est
fructus justo. Qui fructus? Spe gaudentes, in Rom. 12. 12.
tribulatione patientes. Qui fructus justo? Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribula- Rom. 5. 3. etc.
tio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem: spes autem non
confundit: quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est
nobis. Gaudet ebriosus, et non gaudet justus?
In caritate est fructus justo. Miser ille, etiam
cum se inebriat: beatus iste, etiam cum esurit
et sitit. Illum ingurgitat vinolentia, istum spes
pascit. Videat ergo illius pœnam, suum gaudium, et cogitet Deum. Qui tale gaudium modo
dedit de fide, de spe, de caritate, de veritate
Scripturarum suarum, quale præparat in finem?
In via sic pascit, in patria quomodo saginabit?
Et dicet homo, Si ergo est fructus justo. Credant
qui vident, et videant et intelligant. Lætabitur
justus cum viderit vindictam. Si autem non habet oculos unde videat vindictam, contristabitur,
nec corrigetur ex illa. Si autem videt illam, videt illam, videt quid intersit inter contenebratum oculum (a) cordis, et oculum illuminatum
cordis; inter refrigerium castitatis, et flammam
libidinis, inter securitatem spei, et timorem facinoris. Cum viderit hoc, discernat se, et lavet
manus suas in sanguine ipsius. Proficiat ex
comparatione, et dicat, *Ergo est fructus justo:*

(a) Sic MSS. At editi hoc loco, *corporis*.

ergo est Deus judicans eos in terra. Nondum in illa vita, nondum in igne æterno, nondum apud inferos, sed hic in terra. Ecce dives ille adhuc induitur purpura et bysso, et adhuc Lucæ 16.19. epulatur quotidie splendide. Nondum produxit spinas rhamnus, nondum dicit, Crucior in hac flamma: sed jam est mentis cæcitas, jam oculus mentis exstinctus est. Si cæcus oculis carnis ad mensam suam quamlibet opimam discumberet, miserum eum diceres: cæcus interius, panem Christum non videt, et beatus est? Hoc non dicit nisi pariter cæcus. *Ergo est fructus justo, ergo est Deus judicans eos in terra.*

23. Si aliquando prolixiores fuimus, date veniam. Exhortamur vos in nomine Christi, ut hæc Matt. 7. 24. quæ audistis, ad fructum cogitetis. Quia et prædicare veritatem nihil est, si cor a lingua dissentiat; et audire veritatem, nihil prodest, si homo non super petram ædificet. Qui ædificat super petram, ipse est qui audit et facit: qui autem audit et non facit, ædificat super arenam: qui nec audit nec facit, nihil ædificat. Sed quomodo qui ædificat super arenam, ruinam sibi ædificat: sic ille qui non ædificat super petram, veniente fluvio, sine domo rapitur. Non est quod facere, nisi et ædificare, et super petram ædificare: id est, et audire et facere. Nec alius dicat, Ut quid procedo ad Ecclesiam? ecce qui quotidie ad Ecclesiam procedunt, non faciunt quod audiunt. Faciunt tamen ut audiant; sic possunt facere ut audiant et faciant: tu autem quantum longe es a faciendo, qui tanto fugis ab audiendo? Sed ego, inquit, non ædifico super arenam. Nudum te inventurus est fluvius: numquid ideo te non ablaturus est? numquid ideo pluvia non necabit? numquid venti propterea non abripient? Ergo veniam et audiam. Sed cum audieris, fac. Nam si audieris, et non feceris, ædificasti quidem, sed super arenam. Quia ergo sine ædificio constituti nudi sumus, in ædificio autem super arenam posito sub ruina sumus: restat ut super petram ædificemus, et quod audivimus faciamus.

IN PSALMUM LVIII.

ENARRATIO.

* Habitus post compertum Pelagii errorem, ex n. 19.

* *Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.*

1. Sicut solet Scriptura Psalmorum mysteria in titulis ponere, et frontem Psalmi sublimitate sacramenti decorare, ut sciamus qui intraturi sumus, cum tamquam super postem quid intus agatur legerimus, vel cujus domus ait, vel quisnam sit illius prædii possessor: ita et in hoc Psalmo scriptus est titulus de titulo. v. 1. Habet enim, *In finem, ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem.* Hoc est quod dixi, titulus de titulo. Quænam enim sit tituli hujus inscriptio, quam corrumpi vetat, Evangelium nobis Matt. 27. 37. Johan. 19. 19. indicat. Nam cum Dominus crucifigeretur, titulus inscriptus est a Pilato et positus, Rex Judæorum, tribus linguis, Hebræa, Græca et Latina: quæ linguæ toto orbe maxime excellunt. Igitur si rex Judæorum crucifixus est, et Judæi regem suum crucifixerunt; crucifigendo eum etiam regem Gentium fecerunt, magis quam occiderunt. Et quidem quantum in illis fuit, perdiderunt Christum, sed sibi, non nobis; et mortuus est ille pro nobis, et sanguine suo redemit nos. Et modo non est corruptus titulus: quia ille rex est, non solum Gentium, sed etiam ipsorum Judæorum. Quid enim? Quia contradixerunt, ideo regis sui dominationem evertere potuerunt? Rex est et supra illos. Nam ille rex virgam ferream gerit, qua et regit et frangit. Ego, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ; reges eos in virga ferrea, et tamquam vas figuli conteres eos. Psal. 2. etc. Quos reget? quos conteret? Reget obedientes, conteret resistentes. Ergo, *Ne corrumpas*, optime et prophetice; quando quidem et illi Judæi suggesserunt tunc Pilato, et dixerunt, Noli scribere rex Judæorum, sed scribe, quia ipse se dixit regem Judæorum: nam iste titulus, inquiunt, confirmavit illum regem nobis. Et Pilatus, Quod scripsi, scripsi. Johan. 19. 21. Et impletum est: *Ne corrumpas.*

2. Nec iste solus Psalmus habet hujusmodi inscriptionem, ut titulus non corrumpatur. Aliquot Psalmi sic prænotati sunt, sed tamen in omnibus passio Domini prænuntiatur. Psal. 56. et 57. et 58. Ergo et hic intelligamus Domini passionem, et loquatur nobis Christus caput et corpus. Sic semper, aut prope semper audiamus voces Christi de Psalmo, ut non solum intueamur caput illud unum mediatorem Dei et hominum hominem Christum 1. Tim. 2. 5. Jesum; qui etiam secundum divinitatem in principio erat Verbum, Deus apud Deum, quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, Johan. 1. 1. caro ex semine Abraham, ex semine David de Maria Matt. 1. 1. virgine: non ergo illum solum qui est caput nostrum cogitemus, quando audimus Christum loqui; sed cogitemus Christum caput et corpus totum integrum quemdam virum. Nobis enim 1. Cor. 12. 27. dicitur, Vos autem estis corpus Christi et membra, ab apostolo Paulo. Et de illo dicitur ab eodem Apostolo, quia est caput Ecclesiæ. Ephes. 1. 22. Col. 1. 18. Si ergo ille caput, nos corpus; totus Christus caput et corpus. Aliquando enim invenis verba quæ non congruant capiti, et nisi ea coaptaveris corpori, nutabit intellectus tuus: rursus invenis verba quæ non apta sunt corpori, et Christus tamen loquitur. Ibi non timendum est ne erret quisque: cito enim pergit ut capiti aptet, quod videt corpori non convenire. Ipse denique in cruce pendens ex persona corporis locutus est, Deus meus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? Psal. 21. 2. Matth. 27. 47. Non enim dereliquerat Christum, a quo derelictus non est: aut vero sic ad nos venit, ut illum desereret; aut sic illum misit, ut ab illo discederet. Sed quia homo desertus est a Deo,

Adam ille peccans, qui cum soleret gaudere ad faciem Dei, conscientia peccati deterritus fugit
Gen. 3. 8. a gaudio suo; et vere dereliquit illum Deus, quia ipse deseruit Deum: ex quo Adam Christus cum carnem accepisset, hoc ex persona ipsius carnis
Rom. 6. 6. ait: quia tunc vetus homo noster simul confixus est cruci cum illo.

Item v. 1. 3. Audiamus ergo quod sequitur: *Quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret.* Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem Domini pertinet. Crucifixus enim Christus, et mortuus, et sepultus est. Erat ergo illa sepultura tamquam domus: ad quam
Matth. 27. 66. custodiendam misit regnum Judæorum, quando custodes adhibiti sunt sepulcro Christi. Est qui-
1. Reg. 19. 11. dem historia in Scriptura Regnorum, quando misit Saul ad custodiendam domum, ut interficeret David: sed quantum inde sumsit qui Psalmum scripsit, tantum debemus discutere cum titulum Psalmi tractamus. Hoc nobis significare tantum voluit, quia missum est ad domum ut custodiretur, et ille interficeretur? Quomodo ergo ad hoc custodita est domus, si David figurabat Christum, ut Christus interficeretur; quando in sepultura Christus positus non est nisi in cruce interfectus? Refer hoc ergo ad corpus Christi: quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi, ne crederetur in Christum, dum mendacium prævaleret custodum, qui corrupti
Matth. 28. 13. sunt ut dicerent, Quia cum dormirent, venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum. Hoc est vere Christum velle interficere, nomen resurrectionis ejus exstinguere, ut mendacium Evangelio præferretur. Sed quomodo illud non effecit Saul, ut interficeret David: sic hoc nec potuit regnum Judæorum efficere, ut plus valeret testimonium custodum dormientium, quam Apostolorum vigilantium. Quid enim edocti sunt custodes ut dicerent? Damus vobis, inquiunt, quantum vultis pecuniæ; et dicite, quia cum dormiretis, venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum. Ecce quales testes mendacii contra veritatem et resurrectionem Christi inimici ejus per Saul figu-
5 rati produxerunt. Interroga, (a) infidelitas, testes dormientes, respondeant tibi quid actum sit in sepulcro. Qui si dormiebant, unde scierunt? Si vigilabant, fures quare non tenuerunt? Dicat ergo quod sequitur.

v. 2. 4. *Erue me de inimicis meis Deus meus, et ab insurgentibus super me redime me.* Factum est hoc in carne Christi, fit et in nobis. Neque enim cessant inimici nostri, diabolus et angeli ejus, insurgere super nos quotidie, et illudere velle infirmitati et fragilitati nostræ, deceptionibus, suggestionibus, tentationibus, et quibuscumque laqueis irretire, cum in terra adhuc vivimus. Sed vox nostra vigilet ad Deum, et clamet in membris Christi, sub capite in cælo constituto, *Erue me de inimicis meis Deus meus, et ab insurgentibus super me redime me.*

v. 3. 5. *Erue me de operantibus iniquitatem, et de*

A *viris sanguinum salvum me fac.* Erant illi quidem viri sanguinum, qui justum occiderunt, in quo nullam culpam invenerunt: erant illi viri sanguinum, quia cum vellet alienigena lotis manibus dimittere Christum, clamaverunt, Crucifige, crucifige: erant viri sanguinum, quibus Matth. 27. 23.
cum jam objiceretur crimen sanguinis Christi, Ibidem 25.
responderunt, propinantes posteris suis, Sanguis ejus super nos, et super filios nostros. Sed nec in ejus corpus exsurgere viri sanguinum cessaverunt: nam et post resurrectionem adscensionemque Christi, persecutiones passa est Ecclesia: et illa quidem primo quæ effloruit de gente Judæorum, de qua et Apostoli nostri fuerunt. Ibi primo Stephanus lapidatus est, et quod
vocabatur accepit. Stephanus enim corona dici- A. 7. 58.
B tur. Humiliter lapidatus, sed sublimiter coronatus. Deinde in Gentibus exsurrexerunt regna Gentium, antequam in eis impleretur quod prædictum erat, Adorabunt eum omnes reges terræ, Psal. 71. 11.
omnes gentes servient ei: et fremuit impetus regni illius adversus testes Christi; effusus est magnus et multus Martyrum sanguis: quo effuso, tamquam seminata seges Ecclesiæ fertilius pullulavit, et totum mundum, sicut nunc conspicimus, occupavit. Ab his ergo viris sanguinum eruitur Christus, non solum caput, sed etiam corpus. A viris sanguinum eruitur Christus, et eis qui fuerunt, et eis qui sunt, et eis qui futuri sunt, eruitur Christus, et qui præcessit et qui est, et qui venturus est. Christus enim est totum corpus Christi: et quicumque nunc Chri-
C stiani boni, et qui ante nos, et qui post nos futuri sunt, totus Christus eruitur a viris sanguinum; nec vacat hæc vox, *Et a viris sanguinum salvum me fac.*

6. *Quia ecce venati sunt animam meam.* Potuerunt tenere, potuerunt occidere, *venati sunt* v. 4.
animam meam. Sed ubi est, Disrupisti vincula Psal. 115. 16.
mea? Ubi est, Muscipula comminuta est, et nos Psal. 123. 7.
eruti sumus? Ubi est quod benedicimus Deum, Ibidem 6.
qui non dedit nos in venationem dentibus eorum? Illi quidem venati sunt, sed in manibus venantium non dimittit qui custodit Israel. *Quia ecce venati sunt animam meam: irruerunt super me fortes.* Non utcumque transeundum est ab his fortibus: diligenter insinuandum est qui sint fortes insurgentes. Fortes, super quos, nisi
D super infirmos, super invalidos, super non fortes? Et laudantur tamen infirmi, et damnantur fortes. Si intelligantur qui sunt fortes, primo ipsum diabolum Dominus fortem dixit: Nemo, Matth. 12.
inquit, potest intrare in domum fortis, et vasa 29.
ejus eripere, nisi prius alligaverit fortem. Alligavit ergo fortem vinculis dominationis suæ; et vasa ejus arripuit, ac vasa sua fecit. Erant enim omnes iniqui vasa diaboli, qui credentes facti
sunt vasa Christi: quibus Apostolus dicit, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux Ephes. 5. 8.
in Domino: qui notas facit divitias suas in vasa
misericordiæ. Possunt ergo isti fortes intelligi. Rom. 9. 23.

(a) Sic MSS. At editi, *infidelitatis testes.*

Sed sunt in hominibus quidam fortes reprehen-
A sibili et damnabili fortitudine, qui præsumunt
quidem, sed de temporali felicitate. Non vobis
Lucæ 12.16. videtur fuisse fortis dives iste, qui nunc ex E-
vangelio recitatus est: quoniam successit ei re-
gio in opulentia fructuum, perturbatus consi-
lium reconditionis invenit, ut destructis veteri-
bus apothecis, novas construeret ampliores, eis-
que completis, animæ suæ diceret, Habes multa
bona, anima, epulare, jucundare, satiare. Qua-
Psal. 51. 9. lem fortem vides? Ecce homo qui non posuit
» Deum adjutorem suum, sed speravit in multi-
» tudine divitiarum suarum. Vide quam fortis sit:
» Et prævaluit, inquit, in vanitate sua.

7. Sunt et alii fortes, non de divitiis, non de
viribus corporis, non de aliqua in tempore præ-
cellenti potentia dignitatis, sed præsumentes de
B justitia sua. Hoc genus fortium cavendum, me-
tuendum, aversandum, non imitandum: præsu-
mentium, inquam, non de corpore, non de opi-
bus, non de genere, non de honore; omnia enim
ista quis non videat temporalia, fluxa, caduca,
volatica? sed præsumentium de justitia sua. Ta-
Matth. 19. 24. lis fortitudo impedivit Judæos, ne per foramen
acus intrarent. Cum enim de se præsumunt quod
justi sint, et tamquam sani sibi videntur; medi-
cinam recusaverunt, et ipsum medicum necave-
runt. Tales ergo fortes, non infirmos, non venit
Matth. 9. 12. et 13. vocare qui dixit, Non est opus sanis medicus,
sed male habentibus: non veni vocare justos, sed
peccatores in pœnitentiam. Isti erant fortes qui
insultabant discipulis Christi, quia magister eo-
rum ad infirmos intrabat, et convivabatur cum
C Ibidem 11. infirmis. Quare, inquiunt, magister vester cum
» publicanis et peccatoribus manducat? O fortes
quibus medicus opus non est? Fortitudo ista non
sanitatis est, sed insaniæ. Nam et phreneticis
nihil fortius, valentiores sunt sanis: sed quanto
majores vires, tanto mors vicinior. Avertat ergo
Deus ab imitatione nostra fortes istos. Timen-
dum est enim, ne eos quisque velit imitari. Do-
ctor autem humilitatis, particeps nostræ infir-
Johan. 14. 6. mitatis, donans participationem suæ divinitatis,
ad hoc descendens ut viam doceret et via fieret,
Matth. 3. 13. maxime suam humilitatem nobis commendare
dignatus est; et ideo a servo baptizari non de-
dignatus est, ut nos doceret confiteri peccata no-
stra, et infirmari ut fortes simus, habere potius
D 2. Cor. 12. 10. Apostoli vocem dicentis, Quando infirmor, tunc
potens sum. Quomodo ergo noluit esse fortis?
Isti autem qui fortes esse voluerunt, id est, qui
de sua virtute præsumere voluerunt tamquam
justi, offenderunt in lapidem offensionis: et hœ-
Rom. 9. 32. dus visus est eis Agnus, et quia veluti hœdum
occiderunt, ab Agno redimi non meruerunt. Ipsi
sunt ergo fortes, qui irruerunt super Christum,
commendans justitiam suam. Audite fortes istos:
cum quidam Jerosolymitæ dicerent, missi ab eis
ad apprehendendum Christum, et non audentes
apprehendere; (quia quando voluit, tunc appre-
hensus est, qui vere fortis erat:) Quare ergo,
inquiunt, non eum potuistis apprehendere? Et Johan. 7. 45. etc.
responderunt, Nemo umquam hominum sic lo- »
cutus est, sicut ille. Et illi fortes, Numquid ali- »
quis Pharisæorum in illum credidit, aut aliquis »
Scribarum, nisi populus iste nesciens Legem? »
Præposuerunt se turbæ infirmæ ad medicum
currenti: unde, nisi quia ipsi fortes erant? et
fortitudine sua, quod est gravius, omnem etiam
turbam in se traduxerunt, et medicum omnium
occiderunt. Sed et ille eo quod occisus est, de
sanguine suo medicamentum fecit ægrotis, *Ir-
ruerunt super me fortes.* Hos maxime fortes ad-
vertite: et videte utrum de ulla re præsumen-
dum sit homini, quando nec de justitia præsu-
mendum est. Jam videte ubi jaceant præsumen-
tes de divitiis, de viribus corporis, de nobilitate
generis, de dignitate sæculi, si qui de ipsa justi-
tia tamquam de sua præsumserit, cadit. *Irrue-
runt super me fortes.* Ex illis fortibus fuit ille
vires suas jactans: Gratias tibi, inquit, ago, quia Lucæ 18. 11. et 12.
non sum sicut ceteri hominum, injusti, rapto- »
res, adulteri, sicut et Publicanus iste: jejuno »
bis in sabbato, decimas do omnium quæ possi- »
deo. Vide fortem jactantem vires suas, contra »
vero longe stantem infirmum adtende, et humi-
litate propinquantem. Publicanus autem, inquit, Ibidem 13. etc.
de longinquo stabat, et nec oculos suos audebat »
in cælum levare, sed percutiebat pectus suum, »
dicens, Deus propitius esto mihi peccatori. Amen »
dico vobis, descendit justificatus Publicanus ille »
magis quam ille Pharisæus. Et vide justitiam. »
Quia omnis qui se exsaltat, humiliabitur; et qui
se humiliat, exaltabitur. Irruerunt isti fortes, id
est, superbi, qui ignorantes Dei justitiam, et Rom. 10. 3.
suam justitiam volentes constituere, justitiæ Dei
non sunt subjecti.

8. Quid deinde? *Neque iniquitas mea, neque* v. 5.
peccatum meum, Domine. Irruerunt quidem for-
tes de justitia sua præsumentes, Irruerunt, sed
peccatum in me non invenerunt. Nam utique illi
fortes, id est velut justi, quare possent persequi
Christum, nisi quasi peccatorem? Sed tamen illi
viderint quam fortes sint immanitate febris, non
firmitate sanitatis: viderint illi quam fortes sint,
et tamquam justi contra iniquum sævierunt. Sed
tamen *neque iniquitas mea; neque peccatum
meum Domine. Sine iniquitate cucurri, et* (a) *di-* a
rigebar. Illi ergo fortes currentem me sequi non
potuerunt: ideo peccatorem putaverunt, quia
vestigia mea non viderunt.

9. *Sine iniquitate cucurri, et dirigebar: * ex-* v. 6.
surge in occursum mihi, et vide. Ideo dicitur, *Si-
ne iniquitate cucurri, et dirigebar: exsurge in
occursum mihi, et vide.* Quid enim? Si non oc-
currat, videre non potest? Tamquam si ambu-
lares viam, et de longinquo ab aliquo cognosci
non posses, clamares ad eum, et diceres, Occurre
mihi, et vide quemadmodum ambulem; nam
quando de longinquo me adtendis, gressum meum

(a) Plerique MSS. *dirigebam*: et infra loco *dirigebatur*, habent *dirigebat*; pauloque post *dirigo*, pro *dirigor*.

videre non potes. Itaque et Deus nisi occurreret, non videret quam sine iniquitate iste dirigebatur, et quam sine peccato currebat? Accipere quidem et hoc possumus: *Exsurge in occursum mihi*, adjuva me. Quod autem addidit, *et vide*, intelligendum est, fac videri quod curro, fac videri quod dirigor: ex illa figura qua et illud di-
Gen. 22. 12. ctum est Abrahæ, Nunc cognovi quod times Deum. Deus dicit, Nunc cognovi: unde, nisi quia nunc te feci cognoscere? Ignotus enim sibi quis-
Matth. 26. 35 et 69. que est ante interrogationem tentationis, sicut se Petrus præsumendo ignorabat, et negando didicit quales vires haberet; in sua ipsa titubatione intellexit falso sese præsumsisse: flevit, et flendo meruit fructuose nosse quod fuit, et esse quod non fuit. Ergo probatus Abraham, factus est cognitus sibi; et dictum est a Deo, Nunc co-
» gnovi hoc est, nunc te feci cognoscere. Quomodo lætus dies, quod facit lætos; et tristis amaritudo, quod contristat gustantem: sic videns Deus, videre faciens. *Exsurge ergo*, inquit, *in occursum*
a *mihi, et vide*. Quid est, *et vide?* (a) Et adjuva me, id est, in illis, ut videant cursum meum, sequantur me; non eis videatur pravum esse quod rectum est, non eis videatur distortum esse quod
b tenet (b) regulam veritatis: *Quoniam sine iniquitate cucurri, et dirigebar: exsurge in occursum mihi, et vide.*

10. Aliquid etiam me dicere admonet in hoc loco capitis ipsius nostri sublimitas; quoniam infirmatus est usque ad mortem, et assumsit in-
Matth. 23. 37. firmitatis carnem, ut pullos Jerusalem colligeret sub alas suas, tamquam gallina infirmata cum parvulis. Non enim in aliqua ave hoc aliquando conspeximus, earum etiam quæ nidificant ante oculos nostros, sicut parietum passeres, sicut hirundines tamquam annuæ nostræ hospites, sicut ciconiæ, sicut aliæ atque aliæ aves, quæ ante oculos nostros nidificant, et ovis insidunt, pullos alunt, sicut ipsæ columbæ quas quotidie videmus, aliquam avem infirmari cum parvulis non cognovimus, non adspeximus, non vidimus. Gallina quomodo hoc habet? Certe notam rem dico, quæ in conspectu nostro quotidie versatur: quomodo raucescit vox, quomodo fit hispidum totum corpus? deponuntur alæ, laxantur plumæ, et vides circa pullos nescio quid ægrotum, et ea est materna caritas quæ invenitur infirmitas. Quare ergo Dominus, nisi propter hoc, gallina
Ibidem. esse voluit in sancta Scriptura dicens Jerusalem,
» Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos, tamquam gallina pullos suos sub alas, et noluisti? Congregavit autem omnes gentes, tamquam gallina pullos suos, qui infirmatus est propter nos accipiens carnem a nobis, id est a genere humano, crucifixus, contemtus, alapis cæsus, flagellatus, ligno suspensus, lancea vulneratus. Ergo hoc maternæ infirmitatis est, non amissæ
Rom. 9. 32. majestatis. Cum ergo talis esset Christus, et ideo
1. Pet. 2. 8. contemtus, et ideo lapis offensionis et petra scandali, et ideo multi offenderunt in eum: cum talis ergo esset, et tamen carnem sine peccato suscepisset, factus est particeps nostræ infirmitatis, non iniquitatis; ut ex eo quod nobiscum communicavit infirmitatem, solveretur nostram iniquitatem. Ideo, *Sine iniquitate cucurri, et dirigebar*. Quid ergo, secundum id quod Deus est, non est agnoscendus, et illum solum in eo considerandum est, quod propter nos factus est, non illud quo nos fecit? Plane etiam illud considerandum est; quia magnum pietatis indicium est nosse quis pro te quid sustinuit. Non quicumque parvus, non pro te magno, sed pro te infirmo ille summus. Quid? Factus parvulus; Humilia- Philip. 2. 8.
vit se, factus obediens usque ad mortem. Quis? Ibidem 6.
» Supra audi: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Ergo æqualis Deo semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo: et ita exinanivit, ut assumeret quod non erat, non ut amitteret quod erat. Quomodo ergo exinanivit? Quis tibi talis apparuit; quia tibi dignitatem quam apud Patrem habet, non demonstravit, quia tibi nunc obtulit infirmitatem, servavit purgato postea claritatem. Ille ergo Patri æqualis, talis est factus: et tamen in ipsa infirmitate agnoscendus est, non visione, sed fide; ut quod videre nondum possumus, saltem credamus, et credendo quod non videmus, etiam videre mereamur. Merito postea quam resurrexit, ait Mariæ Magdalenæ, cui dignatus est primitus apparere: Noli me tangere, Joan. 20. 17.
nondum enim adscendi ad Patrem. Quid est hoc? Paulo post eum mulieres tetigerunt. Nam redeuntes a monumento, obviam sibi factum adoraverunt, et pedes ejus tenuerunt: discipuli etiam Matt. 28. 9.
cicatrices palpaverunt. Quid est ergo, Noli me tangere, nondum enim adscendi ad Patrem: nisi, »
noli quod vides hoc solum me credere, ne et hic remaneat adspectus tuus quasi tactus tuus? Humilis enim tibi videor, nondum adscendi ad Patrem. Unde et ad vos descendi, et inde non recessi; nondum illuc adscendi, quando vos non deserui. (c) Venit non recedens, adscendit non de- c
serens. Sed quid est quod adscendit ad Patrem? Quando nobis innotescit æqualis Patri. Nos enim adscendimus proficiendo, ut hoc videre, ut hoc intelligere, ut hoc utcumque capere valeamus. Ideo ergo distulit tactum, non abstulit, non repulit, non negavit. Nondum enim, inquit, adscendi ad Patrem. A summo cælo egressio ejus, Psal. 18. 7.
dicit alius Psalmus, et occursus ejus usque ad summum cæli, id est, summum in omnibus spiritalibus Pater est: inde exeursus ejus, et occursus usque ad summum cæli. Occurrit usque ad summum, non dicitur nisi de æquali. Denique cum aliqua inæqualia comparamus, et aliquid breve ad aliquid magnum applicamus, videre quantum ad quantum sit, si inæquale inveneri-mus, ita solemus loqui, Non occurrit: si autem

(a) Sic MSS. At Lov. *et vide? Adjuva me, id est, fac in illis etc.*
(b) Plures MSS. *regula.*

(c) Sic MSS. At editi, *Veni non recedens, adscendi non deserens.*

A æquale sit, Occurrit. Ergo occursus ejus usque
ad summum cœli, quia æqualis est Patri. Talem
se volebat innotescere fidelibus suis, qui dixe-
rat: Noli me tangere. Hoc volebat præstari a Pa-
tre fidelibus suis, qui dicebat, ***Exsurge in occur-
sum mihi*, *et vide;*** innotesce quod tibi æqualis
sim. ***Et vide:*** quid est, ***Et vide***? Fac videri quod
Johan. 14. 8. etc. tibi æqualis sim. Quamdiu mihi Philippus dicit,
Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis? Quam-
» diu ego dicam, Tanto tempore vobiscum sum, et
» Patrem non nostis: Philippe, qui me vidit, vidit
et Patrem: non credis quia ego in Patre, et Pa-
ter in me est? et adhuc forte non credit æqua-
lem. ***Exsurge in occursum mihi*, *et vide.*** Fac me
videri, fac te videri, fac notam hominibus æqua-
litatem nostram. Non putent Judæi se hominem
B crucifixisse. Quamvis in eo non crucifixum sit,
nisi in quantum homo erat: tamen non cognove-
1. Cor. 2. 8. runt quem crucifixerunt. Si enim cognovissent,
Dominum gloriæ numquam crucifixissent. Hunc
» Dominum gloriæ ut noverint fideles mei, ***Exsur-
ge in occursum mihi*, *et vide.***

Item v. 6. 11. ***Et tu Domine Deus virtutum*, *Deus Israel.***
Tu Deus Israel, qui non putaris nisi Deus Israel
solius qui non putaris nisi Deus unius gentis,
quæ te colit, cum omnes gentes idola colant, tu
Deus Israel ***intende ad visitandum omnes gentes.***
Impleatur ista prophetia, in qua Isaias ex perso-
na tua alloquitur Ecclesiam tuam, sanctam civi-
tatem tuam, sterilem illam cujus multi filii de-
sertæ magis quam ejus quæ habet virum. Ei
Isai. 54. 1. quippe dictum est, Lætare sterilis quæ non pa-
» ris, erumpe et exclama quæ non parturis; quia
C » multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet
virum; magis quam gentis Judæ quæ habet vi-
rum, quæ accepit Legem, magis quam ejus gen-
tis quæ habuit evidentem regem. Nam tuus rex
latet, et plures tibi filii sunt ex occulto sponso.
Ergo ei dicitur, Multi filii desertæ magis quam
ejus quæ habet virum. Deinde adjungit Prophe-
Ibidem 2. et 5 ta, Dilata locum tabernaculi tui, et (*a*) aulas
tuas confige: non est quod parcas, extende lon-
a » gius funiculos tuos, et palos validos constitue,
etiam atque etiam in dexteram atque sinistram.
Matth. 25. 33. In dextera tene bonos, in sinistra tene malos,
donec veniat ventilabrum: posside tamen omnes
Matth.3.12. gentes. Invitentur ad nuptias boni et mali, im-
Matth.22.9. pleantur nuptiæ recumbentium: servorum est
Isai 54. 3. etc. invitare; Domini separare. Etiam atque etiam
D » in dexteram atque sinistram extende. Semen
» enim tuum hereditabit gentes, et civitates quæ
» desertæ erant, inhabitabis: Desertæ a Deo, de-
» sertæ a Prophetis, desertæ ab Apostolis, deser-
» tæ ab Evangelio, plenæ demoniis. Civitates quæ
» desertæ erant inhabitabis, non est quod me-
» tuas. Prævalebis enim; nec erubescas quod de-
testabilis fueris. Ergo quia insurrexerunt su-
b per (*b*) me fortes, ne erubescas: quando contra
nomen Christianum leges ferebantur, quando
ignominia et infamia erat esse Christianum. Ne

A erubescas quod detestabilis fueris: confusionem »
enim in perpetuum oblivisceris, ignominiæ vi- »
duitatis tuæ non eris memor. Quoniam ego sum »
Dominus, qui facio te, Dominus nomen est ei: »
et qui eruit te, ipse Dominus Deus Israel univer- »
sæ terræ vocabitur. ***Et tu Domine Deus Israel*,
*intende ad visitandum omnes gentes:*** intende in-
quam ad visitandum omnes gentes.

12. ***Non miserearis omnium qui operantur Item v. 6.
iniquitatem.*** Hic plane terruit. Quem non ter-
reat? Quis ad suam conscientiam rediens non
contremiscat? Quæ etiamsi sibi conscia est pie-
tatis, mirum nisi aliquid conscia sit etiam ini-
quitatis. Quicumque enim peccatum facit, et 1. Johan. 3. 4.
iniquitatem facit. Si enim iniquitates observave- Psal. 129. 3.
ris Domine, Domine quis sustinebit? Et tamen
B verum est, nec frustra dictum, nec vacare omni-
no potest aut poterit, ***Non miserearis omnium
qui operantur iniquitatem.*** Sed etiam misertus
est Pauli, qui primo Saulus operatus iniquita-
tem. Quid enim fecit boni, unde promereretur
Deum? Nonne sanctos ejus ad mortem adtrahe-
bat? nonne epistolas a principibus sacerdotum Act. 9. 1. 2. etc.
ferebat, ut ubicumque Christianos invenisset,
ad pœnam raperet? nonne id agens, eo tendens,
cædem spirans et anhelans, sicut de illo Scri-
ptura adtestatur, de cælo vocatus est voce subli-
mi, dejectus, erectus; excæcatus, illuminatus;
occisus, vivificatus; perditus, redditus? Quo me- 1.Tim 1. 13.
rito? Nihil nos dicamus. Ipsum potius audiamus: »
Qui prius fui, inquit, blasphemus, et persecu- »
tor, et injuriosus, sed misericordiam consecu- »
C tus sum. Certe, ***Non miserearis omnium qui »
operantur iniquitatem:*** hoc duobus modis intel-
ligi potest: sive quia omnino nulla peccata im-
punita relinquit Deus; sive quod est quædam
iniquitas, quam qui operantur, omnino eorum
Deus non miseretur. Secundum istos duos mo-
dos breviter quantum temporis sufficit, aliquid
loquamur Caritati Vestræ.

13. Iniquitas omnis, parva magnave sit, pu-
niatur necesse est, aut ab ipso homine pœniten-
te, aut a Deo vindicante. Nam et quem pœnitet,
punit seipsum. Ergo, Fratres, puniamus nostra
peccata, si quærimus misericordiam Dei. Non
potest Deus misereri omnium operantium ini-
quitatem quasi blandiens peccatis, aut non era-
dicans peccata. Prorsus aut punis, aut punit.
D Vis non puniat? Puni tu. Nam et illud fecisti quod
impunitum esse non possit: sed a te puniatur
potius, ut facias quod in Psalmo scriptum est,
Præveniamus faciem ejus in confessione. Quid Psal. 94. 2.
est, Præveniamus faciem ejus? Antequam Ipse
adtendat ut puniat, tu præveni confitendo et pu-
ni. Non ille inveniat quod puniat. Quia cum tu
punis iniquitatem, facis æquitatem. Et ideo tui
miserebitur Deus, quia jam te operantem æqui-
tatem invenit Deus. Quid est, operantem æqui-
tatem? Quia hoc in te odisti, quod et ille odit:
ut incipias placere Deo, dum hoc in te punis

(a) Aliquot MSS. *auleas*.
(b) Sic plerique MSS. At editi: *super te*: pauloque post, *quando ignominia et blasphemia erat etc.*

quod displicet Deo. Nam non potest impunitum relinqui peccatum: quoniam verum est, *Non misereris omnium qui operantur iniquitatem.*

14. Sed videamus jam alium modum, quo hæc sententia possit intelligi. Est quædam iniquitas, quam qui operatur, non potest fieri ut misereatur ejus Deus. Quæritis forte quænam illa sit? Ipsa defensio peccatorum. Quando quisque defendit peccata sua, magnam iniquitatem operatur: hoc defendit quod Deus odit. Et vide quam perverse, quam inique. Si quid boni fecerit, sibi vult imputari; si quid mali, Deo. Nam hoc modo defendunt homines peccata ex Dei persona, quod pejus est. Quid est hoc? Nemo est qui audeat dicere, Bonum est adulterium, bonum est homicidium, bona fraus, bonum perjurium: nullus prorsus hominum. Nam qui etiam illa faciunt, clamant quando patiuntur. Omnino ergo non invenis animam tam perversam, tam extorrem a societate generis humani et a participatione communis sanguinis ex Adam, cui videatur bonum esse adulterium, sicut dixi, fraus, rapina, perjurium. Sed quomodo ea defendunt? Si Deus noluisset, non id fecissem. Quid vis faciam fato meo? Jam quæris quid sit fatum: cur-
Gen. 1. 16. ris ad stellas. Quæris quis fecerit et ordinaverit stellas: Deus est. Ergo ad hoc peccatum tuum defendis, ut Deum accuses. Ideo excusatur reus, ut culpetur judex. Prorsus tamen iniquitatem operantium non miseretur Deus. *Non misereaaris omnium qui operantur iniquitatem.* Persequere, inquit, peccata eorum, puni, compunge, converte illos ante se, qui se ponunt post se; et erubescant de se, ut gaudeant de te. *Non misereaaris omnium qui operantur iniquitatem.*

v. 7. 15. *Convertentur ad vesperam.* Nescio quos dicit quondam operatores iniquitatis, et quondam tenebras, converti ad vesperam. Quid est, *ad vesperam?* Postea. Quid est, *ad vesperam?* Serius. Ante enim debuerant, antequam Christum crucifigerent, medicum agnoscere. Quare jam eo crucifixo, resurgente, in cælum adscendente, postea quam misit Spiritum suum sanctum; quo repleti sunt illi qui in una domo erant, et cœperunt loqui linguis omnium gentium, expaverunt crucifixores Christi: compuncti sunt de conscientia sua, consilium salutis ab Aposto-
Act. 1. 38. lis petiverunt, audierunt, Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi, et dimittentur vobis peccata vestra. Post occisum Christum, post effusum Christi sanguinem dimittuntur peccata vestra. Ille sic voluit mori, ut sanguine suo etiam effusores ejusdem sanguinis redimeret. Fudistis sævientes, bibite confitentes. Merito *convertantur ad vesperam: et famem patiantur ut canes.* Canes Gentes Judæi dixerunt, tamquam immundos. Nam inde et ipse Dominus, cum post eum clamaret Chananæa quædam mulier, non Judæa, ad suam filiam curandam convertere, volens ejus misericordiam, ille omnia prævidens, omnia

A sciens, sed fidem ejus ostendere volens, distulit beneficium, et eam suspendit. Et quomodo distulit? Non sum, inquit, missus, nisi ad oves quæ Matth. 15. 24.
perierunt domus Israel. Israel, oves: Gentes quid? Non est bonum, panem filiorum mittere canibus. Ibidem 26.
Gentes ergo canes appellavit, propter immunditiam. Quid autem illa mulier esuriens? Hoc magis non repulit: suscepit humiliter convicium, et meruit beneficium. Neque enim et convicium illud dicendum erat, quod a Domino dictum erat. Servus si aliquid tale domino dicat, convicium est. Dominus etiam cum tale aliquid servo dicit, dignatio potius dici potest. Ita, inquit, Domine. Quid est, ita? Verum dicis, prorsus verum dicis, Ibidem 27. » etc. »
canis ego sum. Sed et canes, inquit, edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.
B Et continuo Dominus, O mulier, magna est fides tua. Jam dudum canis, modo mulier. Unde jam mulier quæ paulo ante canis? Confitendo humiliter, non repellendo quod a Domino dictum erat. Ergo Gentes canes, et ideo esurientes. Bonum est et Judæis, ut agnoscant se peccatores; et liceat ad vesperam, convertantur; et famem patiantur ut canes. Nam male saturatus erat ille qui dicebat, Jejuno bis in sabbato. Ille autem publi- Lucæ 18 12.
canus canis erat, famem patiens; et inde beneficium Domini esuriebat, qui dicebat, Propitius esto mihi peccatori. *Convertantur* ergo et illi *ad vesperam, et famem patiantur ut canes.* Desiderent gratiam Dei, intelligant se peccatores: fortes illi fiant infirmi, divites illi fiant pauperes, justi illi agnoscant se peccatores, leones illi ca-
C nes fiant. *Convertantur ad vesperam, et famem* Psal. 59. 22. et 39. 11. et 107. 11 sec. LXX.
patiantur ut canes. Et circumibunt civitatem. Quam civitatem? Mundum istum, quem quibusdam locis vocat Scriptura civitatem circumstantiæ: id est, quia in omnibus gentibus undique circumfuderat mundus unam gentem Judæorum, (*a*) ubi talia dicebantur, et appellabatur a
civitas circumstantiæ. Istam civitatem circumibunt illi jam canes facti esurientes. Quomodo Act. 9. 1. et 20.
circumibunt? Evangelizando. Saulus ex lupo canis factus est ad vesperam, id est, sero conversus, de micis domini sui, in gratia ejus cucurrit, et circumivit civitatem.

16. *Ecce ipsi loquentur in ore suo, et gladius* v. 8.
in labiis eorum. Jam ille gladius bis acutus, de quo Apostolus dicit, Et gladium spiritus, quod Ephe. 6. 17.
D est verbum Dei. Quare bis acutus? quare, nisi quia ex utroque Testamento feriens? Hoc gladio mactabantur, de quibus dicebatur Petro, Macta, et manduca. *Et gladius in labiis eorum: Quo-* Act. 10. 13.
niam quis audivit? Loquentur in ore suo, *Quis audivit?* id est, stomachabuntur adversus pigros ad fidem. Qui paulo ante et ipsi credere nolebant, tædium de non credentibus patiuntur. Et vere, Fratres, contingit. Vides hominem pigrum antequam fit Christianus; clamas ad illum quotidie, vix convertitur: convertatur, et jam vult omnes esse Christianos, et miratur quia nondum sunt. Excidit illi quod ad vesperam conversus

(a) Editi, *ubi talia gerebantur.* At MSS. *ubi talia dicebantur.*

est: sed quia factus est esuriens sicut canis, ha- A
Isai. 53. 1. bet etiam in labiis gladium; dicit, *Quis audivit?*
Quid est, *Quis audivit?* Quis credidit auditui
nostro, et brachium Domini cui revelatum est?
Rom. 10.16. *Quoniam quis audivit?* Non credunt Judæi: con-
versi sunt ad Gentes, et annuntiaverunt. Judæi
non credebant: et tamen per credentes Judæos
Evangelium circumibat civitatem, et dicebant,
Quoniam quis audivit?
v. 9. 17. *Et tu Domine deridebis eos. Quis audi-
vit?* Omnes gentes Christianæ futuræ sunt, et
vos dicitis? *Quis audivit?* Quid est, *deridebis
eos? Pro nihilo habebis omnes gentes.* Nihil au-
te te erit: quia facillimum erit ut credant in te
omnes gentes.
v. 10. 18. *Fortitudinem meam ad te custodiam.* Illi
enim fortes ideo ceciderunt, quia fortitudinem B
suam ad te non custodierunt: id est, illi qui su-
per me insurrexerunt et irruerunt, de se præ-
sumserunt. Ego autem *fortitudinem meam ad te
custodiam:* quia si recedo, cado; si accedo, for-
tior fio. Videte enim quid est, Fratres, in anima
humana. Non habet ex se lumen, non habet ex se
vires: totum autem quod pulcrum est in anima,
virtus et sapientia est: sed nec sapit sibi, nec
valet sibi, nec ipsa sibi lux est, nec ipsa sibi
virtus est. Est quædam origo fonsque virtutis,
est quædam radix sapientiæ, est quædam, ut ita
dicam, si et hoc dicendum est, regio incommu-
tabilis veritatis: ab hac anima recedens tenebra-
Psal. 33. 5. tur, accedens illuminatur. Accedite ad eum, et
illuminamini: quia recedendo tenebramini. Ergo
fortitudinem meam ad te custodiam: non a te C
recedam, non de me præsumam. *Fortitudinem
meam ad te custodiam: quia Deus susceptor meus
es.* Ubi enim eram, et ubi sum? Unde me susce-
pisti? Quas iniquitates meas dimisisti? Ubi ja-
cebam? quo erectus sum? Ergo (a) hæc memi- a
Psal. 26. 10. nisse debeo: quod in alio Psalmo dicitur, Quo-
» niam pater meus et mater mea dereliquerunt
» me, Dominus autem assumsit me? *Fortitudi-
» nem meam ad te custodiam: quia Deus susceptor
» meus es.*
v. 11. 19. *Deus meus, misericordia ejus præveniet
me.* Ecce quid est, *Fortitudinem meam ad te cu-
stodiam:* De me omnino nihil præsumam. Quid
enim adtuli boni, ut mei misereris, et me ju-
stificares? Quid in me invenisti, nisi sola pec-
cata? Tuum nihil aliud nisi natura quam crea- D
sti: cetera, mala mea quæ delevisti. Non ego
prior ad te exsurrexi, sed tu ad me excitandum
venisti: nam *misericordia ejus præveniet me.*
Antequam aliquid boni ego faciam, *misericordia
ejus præveniet me.* Quid hic respondebit infelix
Pelagius?
v. 12. 20. *Deus meus demonstravit mihi in inimicis
meis.* Quid ait? Quantam circa me exhibuerit
misericordiam, in inimicis meis mihi demonstra-
vit. Relictis comparet se collectus, et repulsis
electus: comparet se vasis iræ vas misericordiæ;
et videat quia ex una massa fecit Deus aliud vas
in honorem, aliud in contumeliam. Quid est, *de-
monstravit mihi in inimicis meis?* Sic enim Deus Rom. 9. 22.
volens ostendere iram, et demonstrare potentiam » etc.
suam adtulit in multa patientia vasa iræ, quæ »
perfecta sunt in perditionem. Et propter quid »
hoc? Ut notas faceret divitias suas in vasa mi- »
sericordiæ. Si ergo vasa iræ adtulit, in quibus
notas faceret divitias suas in vasa misericordiæ,
rectissime dictum est, *Misericordia ejus præ-
veniet me: Deus meus demonstravit mihi in ini-
micis meis:* id est, quantam circa me habuit mi-
sericordiam, in illis mihi demonstravit circa
quos non habuit. Nisi enim debitor suspenda-
tur, minus agit gratias cui debitum relaxatur.
Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis.
21. De ipsis autem inimicis quid? *Ne occide-* Item v. 12.
ris eos, nequando obliviscantur legis tuæ. Rogat
pro inimicis suis, implet præceptum. Quid est,
Ne miserearis omnium qui operantur iniquita- v. 6.
tem, et *Ne occideris eos nequando obliviscantur
legis tuæ?* Quomodo non miseretur omnium qui
operantur iniquitatem, et quomodo non occidit
eos ne obliviscantur legis tuæ? Sed hic de ini-
micis suis dixit. Quid ergo? Inimici ejus æqui-
tatem operantur? Si qui ei inimicantur æquita-
tem operantur; ergo ipse iniquitatem operatur.
Sed quia ipse æquitatem operatur, porro qui a
æquitatem operatur, profecto iniquitatem ab
inimicis patitur; restat ut qui justo inimican-
tur, iniquitatem operentur. Unde ergo paulo
superius, Non miserearis omnium qui operan-
tur iniquitatem; et nunc de inimicis suis, *Ne
occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ?*
Non ergo miserearis eorum, ut occidas pec-
cata eorum: Ne occidas eos, quorum peccata
occidis. Quid est autem occidi? Oblivisci legis
Domini. Ipsa est vera mors in profundum ire
peccati: potest quidem hoc et de Judæis intelli-
gi. Quid de Judæis, *Ne occideris eos, ne quando
obliviscantur legis tuæ?* Istos inimicos meos
ipsos qui me occiderunt, noli tu occidere. Ma-
neat gens Judæorum: certe victa est a Romanis,
certe deleta civitas eorum, non admittuntur ad
civitatem suam Judæi, et tamen Judæi sunt.
Nam omnes istæ provinciæ a Romanis subjuga-
tæ sunt. (b) Quis jam cognoscit gentes in im- b
perio Romano quæ quid erant, quando omnes
Romani facti sunt, et omnes Romani dicuntur?
Judæi tamen manent cum signo; nec sic victi
sunt, ut a victoribus absorberentur. Non si- Gen. 4. 15.
ne caussa Cain ille est, qui cum fratrem oc-
cidisset, posuit in eo Deus signum, ne quis
eum occideret. Hoc est signum quod habent
Judæi: tenent omnino reliquias legis suæ, cir-
cumciduntur, sabbata observant, pascha im-
molant, azyma comedunt. Sunt ergo Judæi, non
sunt occisi, necessarii sunt credentibus Genti-
bus. Quare hoc? Ut demonstret nobis in inimi-
cis nostris misericordiam suam. *Deus meus de-*

(a) Sic potiores MSS. At editi, *Ergo hoc meminisse non debeo quod etc.*

(b) Editi, *Quisnam non cognoscit gentes subjectas imperio Romano. Quæ quidem erant quando omnes Romani facti sunt.* Restituimus veterem lectionem MSS. Confer hunc locum ad Enarrat. Psal. 39. n. 13.

monstravit mihi in inimicis meis. In ramis su-
perbis præcisis insertu misericordiam susm de-
monstrat oleastro. Ecce ubi jacent qui superbi
erant, ecce ubi insertus es qui jacebas: et tu noli
superbire, ne præcidi merearis. *Deus meus ne
occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ.*
Item v. 12. 22. *Disperge eos in virtute tua.* Jam factum
est: per omnes gentes dispersi sunt Judæi, te-
stes iniquitstis suæ et veritatis nostræ. Ipsi ha-
bent codices, de quibus prophetatus est Chri-
stus, et nos tenemus Christum. Et si quando
forte aliquis Paganus dubitaverit, cum ei dixe-
rimus prophetias de Christo, quarum evidentiam
obstupescit, et admirsns putaverit a nobis esse
conscriptss, de codicibus Judæorum probamus,
quia hoc tanto snte prædictum est. Videte quem-
admodum de inimicis nostris alios confundimus B
inimicos. *Disperge eos in virtute tua:* tolle illis
virtutem, tolle illis fortitudinem eorum. *Et de-*
v. 13. *duc eos protector meus Domine.* * *Delicta oris
eorum, sermonem labiorum eorum: et compre-
hendantur in superbia sua: et ex maledicto et*
v. 14. *mendacio annuntiabuntur* * *consummationes, in
ira consummationis, et non erunt.* Obscura sunt,
et timeo ne non insinuentur bene. Jam audien-
do fatigati estis: itaque si placet Caritati Vestræ,
quæ restant in crastinum differamus. Adjuvabit
Dominus, ut vobis debitum persolvamus: quia
de illo magis quam de nobis promittimus.

SERMO SECUNDUS.

DE SECUNDA PARTE EJUSDEM PSALMI LVIII.

C

1. HESTERNUS sermo protractus, debitorem
me in hodiernum reliquit: quia ergo Do-
minus voluit, reddendi tempus advenit. Quam
vero sumus nos devoti redhibitores, tam debe-
tis vos esse svidi exactores: hoc est, ut quod ille
donat, et nos reddimus, (ille enim Dominus,
nos servi sumus,) sic sccipiatis, ut sit fructus
in auditione vestra de vita vestra. Cultus enim
ager fructum non reddens, et ingratus sgricolæ
pro frugibus spinas afferens, non horreum, sed
ignem quærit. Dominus sutem Deus noster, sicut
eum videtis hanc terram visitare imbribus sol-
lemnibus, ita cor nostrum verbo suo tamquam
agrum suum visitare dignatur; et de corde no-
stro fructus quærit, quis novit et quid ibi semi- D
net, et quantum pinat. Et quia re vera nihil si-
ne illo sumus, quia et antequam essemus, nihil
eramus, et quisquis jam homo est et sine illo
esse voluerit, nihil aliud quam homo peccator
v. 10. erit; verumque est quod hic dictum est, *Forti-
tudinem meam ad te custodiam;* quoniam quid-
quid possumus, nisi apud illum et ad illum ser-
vemus, recedendo amittimus: vigilare debet
semper mens nostra non ab illo recedere, sed et
si longe erat, magis magisque propinquare et
accedere; non gressu pedum, non subvectione
vehiculorum, non celeritate animalium, non ele-

(a) Ita sex MSS. Alii cum editis, probabilitate.

A vatione pennarum, sed puritate affectuum,
et (*a*) probitate sanctorum morum. a
2. Videamus ergo quid restat de hoc Psalmo.
In hoc enim dimiseramus, cum cœpisset de ini-
micis suis ioqui dicens Deo, *Ne occideris eos, ne* v. 12.
quando obliviscantur legis tuæ. Quamvis eos ini-
micos suos esse dixerit, rogavit tamen Deum ne
occiderit et oblivisceretur legem ipsius. Non
tamen tenere legem, id est, non oblivisci legem,
jam perfectio est, et quasi securitas de præmio,
et nulla sollicitudo de supplicio. Sunt enim qui
tenent legem memoria, et non implent vita: qui
vero implent vita, non possunt non tenere me-
moria. Ergo qui moribus præcepta Dei facit, et
quodam modo vivendo semper in corde suo ne
deleatur agit quod tenet, vivendoque (*b*) se com- b
B memorat quid ei in corde scriptum sit de lege
Dei, ipse fructuose tenet legem Dei, ipse non i-
nimicus deputabitur. Nam ecce inimici Judæi,
quos videtur significare Psalmus iste, legem Dei
tenent, et ideo de illis dictum est, *Ne occideris
eos, ne quando obliviscantur legis tuæ:* ut gens
Judæorum maneret, et ea manente cresceret mul-
titudo Christianorum. Per omnes gentes rema-
nent certe, et Judæi sunt, nec destiterunt esse
quod erant id est, gens ista non ita cessit in jura
Romanorum, ut amiserit formam Judæorum; sed
ita subdita Romanis est, ut etiam leges suas te-
neat; quæ leges sunt Dei. Sed quid in illis factum
est? Decimatis mentham et cyminum, et reliqui- Matth. 23.
stis quæ graviora sunt legis, misericordiam et » 23 et 24.
judicium, liquantes culicem, camelum autem glu- »
C tientes. Hoc eis Dominus dicit. Et re vera ita sunt; »
tenent legem, tenent Prophetas: legunt omnia,
cantant omnia: lucem Prophetarum non ibi vident,
qui est Christus Jesus. Non solum eum nunc non
vident, cum sedet in cælo: sed nec tunc viderunt,
quando inter illos humilis ambulabat, et facti
sunt rei fundendo sanguinem ipsius; sed non o-
mnes. Hoc et hodie commendamus Caritati Ve-
stræ. Non omnes: quia multi eorum conversi ad
eum quem occiderunt, et in eum credendo, ve-
niam et de effuso ipsius sanguine meruerunt; e-
xemplumque præbuerunt hominibus quam non
debeant diffidere, dimitti sibi qualecumque pec-
catum, quando et interfectio Christi dimissa est
confitentibus. Inde ergo dictum est, *Quia Deus
susceptor meus es,* * *Deus meus, misericordia e-* v. 11.
D *jus præveniet me:* hoc est, ante omnia merita mea
bona prævenit me misericordia ipsius; et si nihil
in me boni invenerit, ipse me facit bonum, et
ipse justificat conversum, et ipse admonet ut con-
vertatur aversus. *Deus meus,* inquit iterum, *de-* v. 12.
monstravit mihi in inimicis meis: id est, quan-
tum me diligat, quantumque mihi largiatur de
bonitate sua, ex comparatione inimicorum meo-
rum mihi ostendit; quia cum sint ex una massa Rom. 9. 21.
vasa iræ et vasa misericordiæ, per vasa iræ di-
scunt vasa misericordiæ quantum illis Deus lar-
giatur boni. Et deinde, *Ne occideris eos, ne quan-
do obliviscantur legis tuæ:* hoc dictum est de Ju-

(b) Sic MSS. At editi, *vivendoque semper commemorat.*

dæis. Sed quid illis facies? *Disperge eos in virtute tua.* Ostende illis, quia tu fortis es, non ipsi qui de virtute sua præsumendo, veritatem tuam non cognoverunt: non quales ipsi fortes sunt, de quibus dictum est, Irruerunt super me fortes: sed qualis tu fortis ad dispergendos eos. *Et deduc eos protector meus Domine:* id est: sic eos disperge, ut non eos deseras, *ne quando obliviscantur legis tuæ:* et in eo ipso me protegas, ut de ipsorum dispersione habeam testimonium misericordiæ tuæ.

v. 13. 3. Et sequitur, *Delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum.* Quo conjungitur, quo connectitur ista sententia? *Delicta,* inquit, *oris eorum, sermonem labiorum eorum.* Sequentia non ita connectuntur, ut doceant nos quo conjungatur ista sententia. *Delicta,* inquit, *oris eorum, sermonem labiorum eorum: et comprehendantur in superbia sua, et ex maledicto et mendacio annun-*
v. 14. *tiabuntur * consummationes, in ira consummationis, et non erunt.* Hoc obscurum etiam heri dixeramus, et ideo ad recentiores mentes vestras expositionem distuleramus. Nunc itaque, quoniam nondum fatigati estis in audiendo, erigite corda ut adjuvetis me intentione, ne forte in obscuritate et perplexitate aliquantum sermo noster non sufficiat intentioni vestræ: et debetis aliquid et a vobis afferre, ut quod nos dicendo non impleverimus, intelligendo suppleatis. Sic ergo posita est ista sententia in medio, ut quo jungatur, non facile videamus: *Delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum.* Recurramus ergo ad superiora. Quoniam dixerat, *Ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ,* quos tamen dixerat inimicos; adjunxit duos versiculos, *Disperge eos in virtute tua, et deduc eos protector meus Domine:* et continuo intulit, *Delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum,* hoc est, illum occide, non ipsos. *Non ergo occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ:* sed est quod in illis occi-
v. 6. das, ut impleas quod supra dictum est, Non misereris omnium qui operantur iniquitatem. *Disperge* ergo *illos, et deduc eos:* id est, noli deserere, cum dispergis; quia non deserendo habes quid in illis agas, cum ipsos non occidis. Quid ergo occides? *Delicta oris eorum, sermonem la-*
Matth. 27. 23. *biorum eorum.* Quid in illis occides? Crucifige, crucifige, quod clamaverunt, non qui clamave-
Johan. 19. 6. runt. Illi enim Christum delere, interimere, perdere voluerunt: tu autem resuscitando Christum, quem perdere voluerunt, occidis *delicta oris eorum, sermonem labiorum eorum.* Quippe quem perdendum clamaverunt, vivere expavescunt; et quem in terra contempserunt, in cælo adorari ab omnibus gentibus admirantur: sic occidantur delicta oris eorum, et sermo labiorum eorum.

Item v. 13. 4. *Et comprehendantur in superbia sua.* Quid est, *comprehendantur in superbia sua?* Quia frustra irruerunt fortes, et quasi cessit illis ut aliquid sibi fecisse viderentur, et prævaluerunt Domino. Potuerunt hominem crucifigere, potuit in-

(a) Tres melioris notæ MSS. a vivente.

A firmitas prævalere, et virtus occidi; et visi sibi sunt aliquid, velut fortes, velut potentes, velut prævalentes, velut leo paratus ad prædam, velut tauri pingues, sicut eos alio loco commemorat: Tauri pingues obsederunt me. Quid autem fece- Psal. 21. 13.
runt in Christo? Non vitam, sed mortem occiderunt. Exstincta quippe morte in moriente, et resurgente vita de morte (a) in vivente, etenim et ipse se resuscitavit, quia erat in illo et quod mori non potuit, quid fecerunt? Audi quid fecerunt: Johan. 2. 19.
Solverunt templum. Quid vero Ipse fecit? Triduo resuscitavit illud. Per hoc ergo occisa sunt delicta oris eorum, et sermo labiorum eorum. Et quid jam factum est in his qui conversi sunt? *Et comprehendantur in superbia sua.* Dictum est enim illis, quia ille quem occiderunt, resurrexit.
B Crediderunt eum resurrexisse, quia viderunt eum in cælo positum, Spiritum-sanctum inde misisse, Act. 1. 9. et 2. 4.
et eos qui in illum crediderunt implevisse; et invenerunt se et nihil damnasse, et nihil fecisse. Factum eorum in irritum venit, peccatum remansit. Quia ergo factum evacuatum est, peccatum autem remansit super facientes; comprehensi sunt in superbia sua, viderunt se sub iniquitate sua. Restabat ergo ut confiterentur peccatum, et ille ignosceret qui peccantibus cesserat, et mortem suam donaret occisus a mortuis, et vivificans mortuos. Comprehensi sunt ergo in superbia sua.

5. *Et ex maledicto et mendacio annuntiabun-* Item v. 13.
*tur * consummationes, in ira consummationis,* v. 14.
et non erunt. Et hoc difficile intelligitur, quo jungatur *et non erunt.* Quid non erunt? Videamus
C ergo superiorem textum: cum comprehensi fuerint in superbia sua, *annuntiabuntur ex maledicto et mendacio consummationes.* Quæ sunt consummationes? Perfectiones: consummari enim, perfici est. Aliud est consummari, aliud consumi. Consummatur enim quod sic finitur ut perficiatur: consumitur quod sic finitur ut non sit. Superbia non permittebat hominem perfici, Superbia.
nihil sic impedit perfectionem. Intendat quippe Caritas Vestra paululum ad id quod dico; et videte malum nimis molestum, nimis cavendum. Quale malum putatis? Quamdiu exaggerem quid mali sit in superbia? Diabolus inde solum puniendus est. Certe princeps est omnium peccatorum, certe seductor est ad peccandum: non ei imputatur adulterium, non violentia, non fornicatio,
D non rapina rerum alienarum: sola superbia lapsus est. Et quoniam superbiæ comes est invidentia, fieri non potest ut superbus non invideat: ex hoc vitio, quod superbiam necessario sequitur, lapsus etiam invidit stanti, et dedit operam seducere hominem, ne illo levaretur unde ille dejectus est. Et ideo satagit vera persuadere peccata, quia talem judicem habemus ubi objicere falsa non possit. Nam si apud judicem hominem ageretur causa nostra, quem posset fallere criminationibus falsis, non multum ageret ut peccaremus; quia judicem fallendo et innocentes posset opprimere, et circumventos ad se traducere, et

A secum condemnari facere: nunc vero quia scit talem judicem qui falli non possit, et quia scit eum justum personas accipere non posse; tales ei vult reos perducere, quos necesse sit ut damnet, quia justus est. Dat itaque operam ut peccemus sola invidentia, quæ invidentia necesse est ut comitetur superbiam. Hoc ergo malum superbia est, impediens perfectionem. Jactet ergo se quisque de divitiis, jactet de pulchritudine et de viribus corporis; ista certe omnia mortalia sunt: ridendi sunt qui se de mortalibus jactant, a quibus rebus plerumque aut vivi deseruntur, aut mortui eas necesse est ut deserant: illud est vitium capitale, quod cum quisque bene profecerit, superbia tentatur, ut perdat totum quod profecit. Denique omnia vitia in malefactis timenda sunt, superbia in benefactis plus metuenda est. Non itaque mirum, quia sic est humilis
2.Cor. 11 10. Apostolus, ut dicat, Quando infirmor, tunc fortis sum. Nam hoc vitio ne ipse tentaretur, quale sibi medicamentum dicit appositum contra tumorem a medico, qui sciret quid curaret? Ne magnitudine, inquit, revelationum extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me; et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Videte quæ sint consummationes. Apostolus, doctor gentium, pater fidelium per Evangelium, accepit stimulum carnis a quo colaphizaretur. Quis nostrum hoc dicere auderet, nisi ille confiteri non erubesceret? Si enim dixerimus hoc non passum fuisse Paulum; cum ei quasi honorem deferimus, mendacem facimus. Sed quia verax est, et verum dixit: oportet ut credamus datum illi esse angelum satanæ, ne magnitudine revelationum extolleretur. Ecce quam timendus est serpens superbiæ. Quid itaque factum est istis? In peccato suo comprehensi sunt, quia Christum occiderunt, et de ipsa magnitudine peccati plus humiliati sunt, et majore humilitate erigi meruerunt: hoc est, *Comprehendantur in superbia sua. Et ex maledicto et mendacio annuntiabuntur consummationes:* id est, Ideo magis perficientur, quia in maledicto et mendacio deprehensi sunt. Superbia quippe eos non permittebat perfici: facinus abstulit superbiam per eorum confessionem, indulgentia delevit facinus per Dei miserationem, et ex maledicto et mendacio annuntiatæ sunt consummationes: id est, dictum est homini, Vidisti quid sis, sensisti quid sis, errasti, excæcatus es, peccasti et lapsus es, agnovisti in infirmitatem tuam, supplica medico, noli tibi videri sanus: ubi est phrænesis tua? Ecce medicum occidisti, quem occidendo perdere non potuisti: tamen quantum ad te pertinuit, occidisti: *Ex maledicto, et mendacio annuntiabuntur consummationes.* Fecistis quod ad maledictum
Deut. 21 13. pertinebat, o Judæi: Maledictus enim omnis qui
Gal. 3. 13. pendet in ligno. Crucifixistis Christum, tamquam
Matth. 17. 33. maledictum putastis. Adde maledicto mendacium:
Matth. 28. 12. Custodes ad sepulcrum posuistis: ut mentirentur, pecuniam dedistis. Ecce Christus resurrexit: ubi est maledictum crucis quod fecistis? ubi est mendacium custodum quos corrupistis?

6. *Ex maledicto et mendacio annuntiabuntur* * Item. v. 13. v. 11.
consummationes in ira consummationis, et non erunt. Quid est, *in ira consummationis annuntiabuntur consummationes?* Est ira consummationis, et est ira consumtionis. Nam omnis vindicta Dei ira dicitur: aliquando ad hoc vindicat Deus, ut perficiat; aliquando ad hoc vindicat ut damnet. Quomodo ad hoc vindicat, ut perficiat? Flagellat omnem filium quem recipit. Quomodo Hebr. 12 6.
ad hoc vindicat, ut damnet? Quando posuerit impios ad sinistram, et dixerit eis, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Matth. 25. 41.
Illa ira consumtionis est, non consummationis. *Annuntiabuntur* autem *consummationes in ira* B *consummationis*, id est, prædicabitur ab Aposto- Rom. 5 20.
lis, quia ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia, et pertinuit ad humiliationis medicinam infirmitas hominis. Hoc cogitantes illi, et invenientes atque confitentes iniquitates suas, *non erunt*. Quid *non erunt*? In superbia sua. Supra enim dixerat, *Comprehendantur in superbia sua, et ex maledicto et mendacio annuntiabuntur consummationes in ira consummationis, et non erunt*, utique in superbia, in qua comprehensi sunt.

7. *Et scient quia Deus dominabitur Jacob et* Item v. 14.
finium terræ. Ante enim justi sibi videbantur, quod gens Judæa legem acceperat, quod Dei præcepta servaverat: demonstratur illis quia non servavit, cum in ipsis Dei præceptis Christum non C intellexit, quia cæcitas ex parte Israel facta est. Vident et ipsi Judæi, quia non debent Gentes con- Rom. 11 25.
temnere, quos quasi canes et peccatores putabant. Quomodo enim pariter inventi sunt in iniquitate, ita pariter pervenient ad salutem. Non solum Judæis, inquit, Apostolus, verum etiam et Rom. 2 16
Gentibus. Ideo enim lapidem quem reprobave- Psal. 117 22.
runt ædificantes, hic factus est in caput anguli, ut duos jungeret in se: angulus enim duos parietes copulat. Judæi excelsi et magni sibi videbantur: Gentes tamquam infirmi, tamquam peccatores, tamquam dæmonum servi, tamquam idolorum adoratores, et tamen in utrisque iniquitas erat. Demonstrati sunt et Judæi peccatores; quia Psal. 61 3.
D non est qui faciat bonum, non est usque ad unum: deposuerunt superbiam, et non inviderunt saluti Gentium, quia parem suam et illorum infirmitatem cognoverunt; et in angulari lapide copulati simul Dominum adoraverunt. *Et scient quia Deus dominabitur Jacob et finium terræ.* Non tantum Judæorum dominabitur, sed et finium terræ: quod non scirent, si adhuc in superbia sua essent, in superbia autem sua essent, si adhuc sibi justi viderentur: ut autem sibi justi non viderentur, annuntiatæ sunt illis ex maledicto et mendacio consummationes in ira consummationis; quia comprehensi fuerunt in superbia sua, ex maledicto quod fecerunt, quando Christum occiderunt. Ecce quid fecit Dominus noster Jesus Christus. Mortuus est inter manus Judæorum, et redemit multitudinem Gentium: hac fusus est sanguis, hac

profuit; sed conversis omnibus profuit; quia et illi quem occiderunt agnoverunt, et ab illo ipsius interfectionis et delicti sui magni veniam meruerunt.

v. 15. 8. Quid ergo et de ipsis? Quod supra: *Convertentur ad vesperam:* id est, etsi sero, id est, post interfectionem Domini nostri Jesu Christi: *Convertentur ad vesperam: et famem patientur ut canes.* Sed *ut canes*, non ut oves, aut vituli: *ut canes*, ut Gentes, ut peccatores; quia et ipsi cognoverunt peccatum suum qui sibi justi videbantur. De quibus dictum est in alio Psalmo, Postea
Psal. 15. 4. acceleraverunt: hoc dictum est hic, *Ad vesperam.* Nam ibi sic est: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt. Unde acceleraverunt postea? Quia multiplicatæ sunt infirmitates eorum: nam si sibi adhuc sani viderentur, nunquam accelerarent. Quod ergo ibi dictum est, multiplicatæ sunt infirmitates eorum; hoc dictum est hic, *Comprehendantur in superbia sua, et ex maledicto et mendacio annuntiabuntur consummationes in ira consummationis.* Et quod ibi dictum est, Postea acceleraverunt: hoc dictum est hic, *Et non erunt*, in superbia sua. *Et scient quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ: et Convertentur ad vesperam.* Bonum est ergo humiliari peccatorem, et nemo est insanabilior eo qui sibi sanus videtur. *Et circumibunt civitatem* Jam et hesterno die exposuimus civitatem, id est, circumstantiæ civitatem, omnes gentes.

9. *Dispergentur ut edant:* id est, ut lucrentur alios, ut in corpus suum transforment credentes. *Si autem non satiabuntur, et murmurabunt.* Quia et superius: murmur eorum dixerat, dicentium,
v. 8. Quoniam quis audivit? Et tu Domine, inquit, deridebis eos, dicentes, Quis audivit? Quare? Quia, Pro nihilo habebis omnes gentes. Sic et hic. *Si autem non satiabuntur, et murmurabunt.*

Ephes. 2. 20. 10. Concludatur Psalmus. Videte angulum exsultantem, jam de utroque pariete gaudentem. Superbiebant Judæi, humiliati sunt, desperabant Gentes, erectæ sunt: veniant ad angulum, ibi conveniant, ibi concurrant, ibi pacis osculum inveniant; de diverso veniant, sed in adversum non veniant; illi de circumcisione, isti de præputio. Longe erant parietes, sed antequam ad angulum venirent: in angulo autem teneant se, et tota jam Ecclesia ex utroque pariete, quid dicat? *Ego autem cantabo potentiam tuam, et exsultabo mane misericordiam tuam.* Mane transactis tentationibus, mane cum nox hujus sæculi transierit; mane quando jam latronum insidias et diaboli et angelorum ejus non expavescimus, mane quando jam non ad lucernam prophetiæ ambulamus, sed ipsum Dei Verbum tamquam solem contemplamur. *Et exsultabo mane misericordiam tuam.* Merito in alio
Psal. 5. 5. Psalmo dicitur, Mane adstabo tibi, et contemplabor. Merito et ipsius Domini, resurrectio diluculo fuit, ut impleretur quod dictum est in alio
Psal. 29. 6. Psalmo, Vespere demorabitur fletus, et in matutino exsultatio. Ad vesperam quippe discipuli mortuum planxerunt Dominum nostrum Jesum Christum, diluculo ad resurgentem exsultaverunt. *Exsultabo mane misericordiam tuam.*

11. *Quia factus es susceptor meus, et refugium meum in die tribulationis meæ. Adjutor meus tibi psallam, quia tu Deus susceptor meus es.* Quid eram, nisi subvenires? Quam desperatus eram, nisi curares? Ubi jacebam, nisi advenires? Certe ingenti vulnere periclitabar, sed illud vulnus meum medicum omnipotentem requirebat. Omnipotenti medico nihil est insanabile, nun renuntiat (a) ad aliquem: opus est ut tu curari velis, opus est ut manus ejus non refugias. Sed et si nolis curari, vulnus tuum admonet ut cureris: et aversum revocat, et refugientem quodam modo ad se redire compellit, et adtrahit. In omnibus implet quod dictum est, Misericordia ejus præveniet me. Cogitate quod dictum est, præveniet me. Si aliquid tuum primum adtulisti, et ex tuo aliquo bono primo Dei misericordiam meruisti, non te prævenit. Quando autem vel intelligis quia præventus es, nisi intelligas quod ait Apostolus, Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc est, Misericordia ejus præveniet me. Denique adtendens omnia bona quæcumque habere possumus, sive in natura, sive in instituto, sive in ipsa (b) conversatione, in fide, in spe, in caritate, in bonis moribus, in justitia, in timore Dei, totum non esse nisi ex illius donis, ita conclusit: *Deus meus misericordia mea.* Non invenit impletus bonis Dei, quid appellaret Deum suum, nisi misericordiam suam. O nomen, sub quo nemini desperandum est! *Deus meus*, inquit, *misericordia mea.* Quid est, *misericordia mea?* Si dicas, Salus mea, intelligo quia dat salutem; Si dicas, refugium meum, intelligo quia confugis ad eum; si dicas, Fortitudo mea, intelligo, quia dat tibi fortitudinem: *Misericordia mea*, quid est? Totum quidquid sum, de misericordia tua est. Sed promerui te, invocando te? Ut essem, quid feci? ut essem qui te invocarem, quid egi? Si enim egi aliquid ut essem, jam eram antequam essem. Porro si omnino nihil eram antequam essem, nihil te promerui ut essem. Fecisti ut essem, et non tu fecisti ut bonus essem? Dedisti mihi ut sim, et potuit mihi alius dare ut bonus sim? Si tu mihi dedisti ut sim, et alius mihi dedit ut bonus sim; melior est ille qui mihi dedit ut bonus sim, quam ille qui mihi dedit ut sim. Porro quia te nemo melior, nemo te potentior, nemo te in misericordia largior; a quo accepi ut essem, ab illo accepi ut bonus essem. *Deus meus misericordia mea.*

Iterum v. 17. v. 18. v. 11. 1. Cor. 4. 7.

IN PSALMUM LIX.

* ENARRATIO.

* Sermo ad populum aliquanto post Enarrationem superioris Psalmi habitus, ex n. 11.

1. TITULUS Psalmi hujus aliquantum prolixus est: sed non nos terreat, quia Psalmus brevis est. Tamquam ergo aliquantulum prolixiorem Psalmum audierimus, sic intendamus: quoniam in nomine Christi nutritis, et nutrien-

(a) Editi, *renuntiat alicui.* At MSS. *ad aliquem.*

(b) MSS. *conversione.*

dis loquimur in Ecclesia Dei, nec alienis a sapore istarum litterarum a quibus mundus alienus est, non quasi rudia vobis ista semper esse debent. Si enim ea quæ sæpissime audistis, cum jucunditate in ore cogitationis ruminastis, nec oblivione tamquam in ventre sepelistis: eadem ipsa recordatio vestra, et memoria multum nos poterit adjuvare, ne multum loquamur ad enodanda quasi rudibus ea, quæ jam vos nosse novimus. Certe illud meminimus sæpe vos audisse quod dicimus: Vix est ut in Psalmis invenias voces, nisi Christi et Ecclesiæ, aut Christi tantum, aut Ecclesiæ tantum, quod utique ex parte et nos sumus. Ac per hoc quando voces nostras agnoscimus, sine affectu agnoscere non possumus; et tanto magis delectamus, quanto (a) indidem nos esse sentimus. David rex unus homo fuit, sed non unum hominem figuravit; quando scilicet figuravit Ecclesiam ex multis constantem, distentam usque ad fines terræ: quando autem unum hominem figuravit, illum figuravit qui
1 Tim. 2. 5. est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. In hoc ergo Psalmo, vel potius in hujus Psalmi titulo, dicuntur quædam victoriosa David, quod fortiter fecerit debellando quosdam inimicos, et eos tributarios faciendo; quando post mortem Saulis persecutoris sui, regnum illius accepit manifestum in Israel. Nam et antequam persecutionem pateretur, rex erat, sed Deo tantum notus erat. Postea ergo jam manifesto regno, et evidenter atque eminenter accepto debellavit eos qui in hoc titulo commemorantur; et (b) notatus est Psalmi titulus ita: *In finem,*
v. 1. v. 2. *pro his qui immutabuntur in tituli inscriptionem ipsi David in doctrinam,* * *cum succendit Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal, et convertit Joab, et percussit Edom, in valle Salinarum duo-*
2 Reg. 8. 3. 4 etc. *decim millia.* Legimus hæc in libris Regnorum, istos omnes quos nominavit debellatos esse a David, id est, Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal, Joab, Edom. Facta sunt ista, et quemadmodum facta sunt, ita ibi conscripta sunt, ita leguntur: legat qui vult. Verumtamen sicut solet propheticus spiritus in Psalmorum titulis recedere aliquantulum ab expressione rerum gestarum, et aliquid dicere quod in historia non invenitur, et hinc potius admonere, non propter cognoscendas res gestas esse hujusmodi titulos inscriptos, sed propter futura præfiguranda: si-
Psal. 33. 1. cut dictum est, quod coram Abimelech mutavit vultum suum, et dimisit eum, et abiit; cum indicet Scriptura Regnorum hoc eum non fecisse co-
1 Reg. 21. 13. ram Abimelech, sed coram Achis rege: ita et in hoc titulo invenimus aliquid, quo commoneamur ad aliquid. Namque in illa narratione bellorum
2 Reg. 8. fortiumque factorum regis David, ubi hi omnes quos commemoravimus, debellati sunt, eum aliquid succendisse non legimus. Hic autem maxime hoc positum est, quod ibi non est scriptum, quia succendit Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal. Jam ergo incipiamus secundum rerum futurarum significationes ista discutere, et opacitatem umbrarum in lucem verbi revocare.

2. *In finem*, quid sit nostis. Finis enim Legis Christus est. Eos qui immutantur nostis. Qui enim, nisi qui a veteri vita in novam transeunt? v. 1. Rom. 10. 4
Absit enim ut hic culpanda immutatio intelligatur. Non quomodo immutatus est Adam a justitia ad iniquitatem, et a deliciis ad laborem: sed quomodo mutantur illi, quibus dictum est, Fui- Gen. 3. 6 et 17.
stis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Immutantur autem isti *in tituli inscriptionem*. Nostis tituli inscriptionem: Titulus in- Ephes. 5. 8.
fixus est super crucem Domini scriptus, Hic est rex Judæorum: mutantur in hujus tituli inscriptionem qui in regnum Christi transeunt a regno diaboli. Bene mutantur in hujus tituli inscriptionem. Mutantur autem, sicut sequitur, *in doctrinam.* Cum enim dixisset, *Pro his qui immutabuntur in tituli inscriptionem:* addidit, *ipsi David in doctrinam:* id est, mutantur non sibi, sed ipsi David, et mutantur in doctrinam. Non enim ita rex Christus, quasi sæculo regnaturus; cum Matt. 27. 37. Johan. 19. 19.
aperte dixerit, Regnum meum non est de hoc mundo. Ergo in ejus (c) doctrinam transeamus, si volumus in conscriptionem tituli commutari, Johan. 18. 36.
non nobis, sed ipsi David: ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Quando ergo nos mutaret Chri- 2 Cor. 5. 15.
stus, nisi fecisset quod dixit, Ignem veni mittere in mundum? Si ergo Christus venit mittere in mundum ignem, utique salubriter atque utiliter, non quomodo missurus est mundum in ignem, sed quomodo ignem in mundum? Quoniam ergo venit ignem mittere in mundum, quæramus jam quid sit Mesopotamia quæ succensa est, quid sit Syria Sobal. Interpretationes ergo nominum interrogemus secundum Hebræum eloquium, quo primum hæc Scriptura locuta est. Mesopotamiam dicunt interpretari elevatam vocationem. Jam totus mundus vocatione elevatus est. Syria interpretatur sublimis. Sed illa quæ erat sublimis, incensa est et humiliata: et quemadmodum humiliata est quæ fuerat exaltata, sic exaltetur quæ fuerat humiliata. Sobal interpretatur vana vetustas. Gratias Christo qui eam succendit. Quando vetera virgulta succenduntur, virecta succedunt; et alacrius et uberius et viridius nova nascuntur, cum ea ignis in vetustorum succensione præcesserit. Non ergo timeatur ignis Luc. 12. 49.
Christi, fœnum consumit. Omnis enim caro fœnum, et omnis claritas hominis sicut flos fœni. Isai. 40. 6.
Succendit ergo ista illo igne. *Et convertit Joab.* Joab interpretatur inimicus. Conversus est inimicus: quod vis intellige: Si conversus in fugam, diabolus est: si conversus ad fidem, Christianus est. Quomodo in fugam? De corde Christiani: Johan. 12. 31.
Princeps hujus mundi, inquit, nunc missus est foras. Conversus autem ad Dominum Christianus. quare inimicus conversus? Quia fidelis fa-

(a) Sic aliquot MSS. Quidam vero, *in iisdem*. At editi, *in idem*.

(b) Sic Regius MS. Alii cum editis, *notus est*.

(c) Sic MSS. At editi, *in ejus gratiam et doctrinam*.

ctus, qui fuerat inimicus. *Percussit Edom.* In-
terpretatur Edom terrenus. Debuit percuti ter-
renus iste. Ut quid enim viveret terrenus, qui
cælestis debet vivere? Interfecta est ergo vita
1. Cor. 15. 49. terrena, vivat cælestis. Sicut enim portavimus
imaginem terreni, portemus et imaginem ejus
Coloss. 3. 5. qui de cælo est. Vide illum interfici: Mortificate
membra vestra quæ sunt super terram. Cum au-
tem percussisset Edom, percussit *duodecim mil-
lia in valle Salinarum.* Duodecim millia perfectus
est numerus, cui perfecto numero etiam duodena-
rius Apostolorum numerus deputatur: non enim
frustra, nisi quia per totum mundum mittendum
erat verbum. Verbum autem Dei quod est Chri-
stus, in nubibus, hoc est in prædicatoribus ve-
ritatis. Mundus autem quatuor partibus constat.
Quatuor ejus partes notissimæ sunt omnibus, et
sæpe in Scripturis memoratæ: qui etiam quatuor
Ezech. 37. 9. venti dicti sunt, Oriens, Occidens, Aquilo et Me-
ridies. Ad omnes istas quatuor partes missum est
verbum, ut in Trinitate omnes vocarentur. Duo-
denarium numerum ter quaterni faciunt. Merito
ergo duodecim millia terrena percussa sunt, to-
tus mundus percussus est: de toto enim mundo
electa est Ecclesia, mortificata a terrena vita.
Quare, *in valle salinarum?* Vallis humilitas est:
salinæ saporem significant. Multi enim humilian-
tur, sed vane et fatue, in vana vetustate humi-
liantur. Patitur quis tribulationem pro pecunia,
patitur tribulationem pro honore temporali, pa-
titur tribulationem pro commodis vitæ hujus;
passurus est tribulationem, et humiliandus: qua-
re non propter Deum? quare non propter Chri-
Matth. 5. 13. stum? quare non propter saporem salis? An ne-
scis tibi esse dictum, Vos estis sal terræ, et, Si
sal infatuatum fuerit, ad nihilum valebit ulterius,
nisi ut foras projiciatur? Bonum est ergo sapien-
ter humiliari. Ecce nunc nonne humiliantur hæ-
retici? Nonne leges contra illos datæ sunt etiam
ab hominibus, contra quos divinæ regnant, quæ
illos ante etiam condemnaverant? Ecce humilian-
tur, ecce fugantur, ecce persecutionem patiun-
tur, sed sine sapore; pro fatuitate, pro vanitate.
Jam enim sal infatuatum est: ideo projectum est
foras, ut conculcetur ab hominibus. Audivimus
titulum Psalmi, audiamus etiam verba Psalmi.

v. 3. 3. *Deus repulisti nos, et destruxisti nos.* Num-
quid ille David loquitur, qui percussit, qui suc-
cendit, qui debellavit, et non illi quibus hæc fe-
cit, ut percuterentur et repellerentur qui mali
erant, et rursus vivificarentur et redirent ut bo-
ni essent? Istam quidem stragem fecit David ille
manu fortis Christus noster, cujus figuram gere-
bat ille homo; fecit ista, dedit hanc stragem gla-
dio suo et igne suo: nam utrumque adtulit in
Lucæ 12. 49. hunc mundum. Et ignem veni mittere in mun-
dum, habes in Evangelio: et Gladium veni mitte-
Matth. 10. 34. re in terram, habes in Evangelio. Adtulit ignem
unde succenderetur Mesopotamia Syriæ, et Syria
Sobal: adtulit gladium unde percuteretur Edom.
Jam ergo ista strages facta est propter eos qui
immutantur in tituli inscriptionem ipsi David.
Audiamus ergo eorum vocem: salubriter percus-
si sunt, erecti loquantur. Dicant ergo mutari in
melius, mutati in tituli inscriptionem, mutati in
doctrinam ipsi David; dicant, *Deus repulisti nos,
et destruxisti nos: iratus es, et misertus es nostri.*
Destruxisti nos, ut ædificares nos; destruxisti nos
male ædificatos, destruxisti vanam vetustatem;
ut sit ædificatio in novum hominem, ædificatio
mansura in æternum. Merito *iratus es, misertus
es nostri.* Non misereréris, nisi irascereris. De-
struxisti nos in ira tua: sed ira tua in vetusta-
tem nostram fuit, ut destrueretur vetustas. Sed v. 1.
misertus es nostri propter novitatem, propter
eos qui immutantur in tituli inscriptionem: quia 2. Cor. 4. 16.
et si exterior homo noster corrumpitur, sed in-
terior renovatur de die in diem.

4. *Commovisti terram, et conturbasti eam.* Quo- v. 4.
modo conturbata est terra? Conscientia peccato-
rum. Quo imus? quo fugimus, quando ille gladius
vibratus est, Agite pœnitentiam, appropinquavit Matth. 3. 2.
enim regnum cælorum? *Commovisti terram, et
conturbasti eam. Sana contritiones ejus, quoniam
mota est.* Non digna est sanari, si mota non est:
sed loqueris, prædicas, minaris de Deo, ventu-
rum judicium non taces, præceptum Dei mones,
ab his rebus non quiescis; et qui audit, si non ti-
met, si non movetur, non est dignus sanari. Au-
dit alius, movetur, stimulatur, pectus tundit, la-
crymas fundit: *Sana contritiones ejus, quoniam
mota est.*

5. Post hæc percusso terreno, succensa vetu-
state, mutato homine in melius, facta luce eis
qui tenebræ fuerunt, sequitur quod alibi scri-
ptum est, Fili accedens ad servitutem Dei, sta in Eccli. 2. 1.
justitia et timore, et præpara animam tuam ad
tentationem. Prior labor ut displiceas tibi, ut
peccata (*a*) expugnes, ut muteris in melius: se-
cundus labor, pro eo quod mutatus es, ferre tri-
bulationes et tentationes hujus sæculi, et inter
illas perseverare usque in finem. De his ergo cum
loqueretur, has significans, quid subjungit? *O-
stendisti plebi tuæ dura:* jam plebi tuæ, factæ tri-
butariæ post victoriam David. *Ostendisti plebi v. 5.
tuæ dura.* In quibus? In persecutionibus quas
pertulit Ecclesia Christi, quando tantus Marty-
rum sanguis effusus est. *Ostendisti plebi tuæ du-
ra: potasti nos vino stimulationis.* Quid est, *sti-
mulationis?* Non peremtionis. Non enim erat per-
emptio perdens, sed medicina urens. *Potasti nos
vino stimulationis.*

6. Quare hoc? *Dedisti metuentibus te significa- v. 6.
tionem, ut fugiant a facie arcus.* Per tribulationes,
inquit, temporales, significasti tuis fugere ab ira
ignis sempiterni. Dicit enim apostolus Petrus, 1. Pet. 4. 17.
Tempus est ut judicium incipiat a domo Dei. Et
exhortans Martyres ad tolerantiam, cum sæviret
mundus, cum strages a persecutoribus fierent,
cum longe lateque sanguis fidelium funderetur,
cum in catenis, in carceribus, in tormentis, multa
dura Christiani paterentur; ne in his ergo duris

(*a*) Sic MSS. At editi *expurges.*

» deficerent eos alloquitur Petrus, Tempus est ut ju- » dicium incipiat a domo Dei; et si initium a nobis, qualis finis erit eis qui non credunt Dei Evangelio? Et si justus vix salvus erit, peccator et impius ubi parebunt? Quid ergo futurum est in judicio? Arcus est extentus, adhuc in comminatione est, nondum in præsentatione. Et videte quid sit in arcu: Nonne sagitta in priora mittenda est? Nervus tamen retro tenditur in contrarium qua illa mittenda est; et quanto plus ierit ejus extensio retrorsum, tanto majore impetu illa currit in priora. Quid est quod dixi? Quanto magis differtur judicium, tanto majore impetu venturum est. Ergo et de temporalibus tribulationibus gratias Deo agamus, quia dedit plebi suæ significationem, *ut fugiant a facie arcus*: ut exercitati fideles ejus in tribulationibus temporalibus, digni sint evadere damnationem ignis æterni, quæ inventura est omnes qui ista non credunt. *Dedisti metuentibus te significationem*, *ut fugiant a facie arcus*.

Ibidem 18.

v. 7. 7. *Ut eruantur dilecti tui. Salvum me fac dextera tua, et exaudi me.* Dextera tua Domine salvum me fac: ita salvum me fac, ut ad dexteram stem. *Salvum me fac dextera tua*: non salutem temporalem peto, de hac fiat voluntas tua. Ad tempus quid nobis prosit, penitus ignoramus: Quid enim oremus sicut oportet, nescimus: sed *salvum me fac dextera tua*, ut et si in tempore isto tribulationes aliquas patiar, transacta nocte omnium tribulationum ad dexteram inveniar inter oves, non ad sinistram inter hœdos. *Salvum me fac dextera tua, et exaudi me.* Quia jam illud peto quod dare vis: non verbis delictorum meorum clamo per diem, ut non exaudias, et nocte, (a) ut non exaudias, et non ad insipientiam mihi, sed utique ad commotionem, addendo saporem de valle salinarum, ut in tribulatione noverim quid petam: peto autem vitam æternam; ergo exaudi me, quia dexteram tuam peto. Intelligat ergo Caritas Vestra, omnem fidelem habentem in corde verbum Dei cum timore, timentem judicium futurum, viventem probabiliter, ne de illo blasphemetur nomen sanctum Domini ejus, multa deprecari secundum sæculum, et non exaudiri; ad vitam autem æternam semper exaudiri. Quis enim sanitatem non petat, cum ægrotat? Et tamen forte adhuc ægrotare ei utile est. Potest fieri ut hinc non exaudiaris: non tamen exaudiaris ad voluntatem, ut exaudiaris ad utilitatem. At vero cum illud petis, ut det tibi vitam æternam Deus, ut det tibi regnum cælorum Deus, ut det tibi ad dexteram Filii sui stare, cum venerit judicare terram, securus esto, accipies, si modo non accipis: non enim jam venit tempus ut accipias. Exaudiris, et nescis: quod petis agitur, etsi nescis in quo agitur. In radice res est, nondum in fructu. *Salvum me fac dextera tua, et exaudi me.*

Rom. 8. 26.

Matt. 25. 33.
Psal. 21. 2.

v. 8. 8. *Deus locutus est in sancto suo.* Quid times ne non fiat quod Deus locutus est? Si haberes aliquem gravem amicum et sapientem, quomodo diceres? Ille locutus est hæc, fiat necesse est quod locutus est: vir gravis est, non levitate utitur, non facile de sententia dimovetur, quod promisit fixum est. Sed tamen homo est, qui aliquando quod promisit facere vult, et non potest. De Deo non est quod tu timeas: quia verax est, constat; quia omnipotens est, constat; fallere te non potest, habet unde faciat. Quid ergo times ne decipiaris? Opus est ut tu non decipias, et perseveres usque in finem, cum daturus est quod promisit. *Deus locutus est in sancto suo.* In quo sancto suo? Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. In sancto illo, de quo alibi audistis, Deus in sancto via tua. *Deus locutus est in sancto suo. Lætabor, et dividam Sichimam.* Quia Deus hoc locutus est, fiet: vox Ecclesiæ est, *Deus locutus est in sancto suo.* Non verba dicit quæ Deus locutus est: sed quoniam Deus locutus est in sancto suo, nec fieri aliquid potest, nisi quemadmodum locutus est Deus; consequenter ista eveniunt: *Lætabor, et dividam Sichimam, et convallem tabernaculorum dimetiar.* Sichima humeri interpretantur. Secundum historiam vero, Jacob rediens a Laban socero suo cum omnibus suis, abscondit idola in Sichima quæ habebat de Syria, ubi diu peregrinatus, tandem aliquando inde veniebat. Tabernacula autem fecit ibi propter oves suas et armenta, et appellavit locum Tabernacula. Et hæc dividam, inquit Ecclesia. Quid est hoc, *dividam Sichimam?* Si ad historiam ubi abscondita sunt idola referatur, Gentes significat, Divido gentes. Quid est, divido? Non enim omnium est fides. Quid est, divido? Alii credent, alii non credent: sed tamen non timeant qui credunt, inter illos qui non credunt. Divisi sunt enim nunc fide, postea dividentur in judicio, oves ad dexteram, hœdi ad sinistram. Ecce invenimus quemadmodum Ecclesia dividat Sichimam. Quomodo dividit humeros, secundum nominis interpretationem? Dividuntur humeri, ut alios gravent peccata sua, alii tollant sarcinam Christi. Humeros enim pios quærebat, cum diceret, Jugum enim meum lene est, et sarcina mea levis est. Alia sarcina premit et aggravat te, Christi autem sarcina sublevat te: alia sarcina pondus habet, Christi sarcina pennas habet. Nam et avi si pennas detrahas, quasi onus tollis: et quo magis onus abstulisti, eo magis in terra remanebit. Quam exonerare voluisti, jacet; non volat, quia tulisti onus: redeat onus, et volat. Talis est Christi sarcina: portent illam homines, non sint pigri: non attendantur illi qui eam ferre nolunt: ferant illam qui volunt, et inveniunt quam sit levis, quam suavis, quam jucunda, quam rapiens in cælum et a terra (b) eripiens. *Dividam Sichimam, et convallem tabernaculorum dimetiar.* Forte propter oves Jacob, convallis tabernaculorum intelligitur gens Judæorum, et ipsa dividitur: nam transierunt inde qui crediderunt, furis reliqui remanserunt.

2. Cor. 5. 19.
Psal. 76. 14.

Gen. 35. 4.

1. Thess 5. 2.

Matth. 25. 33.

Matth. 11. 30.

(a) In editis deest hic, ut non exaudias: quod reperitur in MSS.

(b) Gratianensis liber, erigens.

v. 9. 9. *Meus est Galaad.* Nomina sunt ista lecta in
litteris Dei. Galaad habet interpretationis suæ
vocem et magni sacramenti : interpretatur enim
acervus testimonii. Quantus acervus testimonii
in Martyribus? *Meus est Galaad*, meus est acer-
vus testimonii, mei sunt Martyres veri. Morian-
a tur (a) Alii pro vetusta vanitate sua sine sale,
numquid pertinent ad acervum testimonii? Quia
1.Cor. 13. 3. » et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, ca-
» ritatem autem non habeam, nihil mihi prodest.
» Cum autem quodam loco moneret Dominus de
Marc. 9. 49. pace retinenda, præmisit salem: Habete, inquit,
in vobis salem, et pacem habete inter vos. Er-
go, *Meus est Galaad*: sed Galaad, id est, acer-
vus testimonii, in magna tribulatione evidenter
factus est. Tunc ignominiosa Ecclesia erat in ho-
minibus, tunc opprobrium illi viduæ objectaba-
tur, quia Christi erat, quia signum crucis in fron-
te portabat: nondum erat honor, crimen erat
tunc. Quando ergo non honor, sed crimen erat,
tunc factus est acervus testimonii; et per acer-
vum testimonii dilatata est caritas Christi; et per
dilatationem caritatis Christi occupatæ sunt gen-
tes. Sequitur, *Et meus est Manasses*: quod in-
terpretatur oblitus. Huic enim dictum erat, Con-
Isai. 54. 4. fusionem in perpetuum oblivisceris, et ignomi-
» niæ viduitatis tuæ non eris memor. Erat ergo
confusio Ecclesiæ aliquando, quam modo oblita
est: confusionis enim et ignominiæ viduitatis
suæ jam non est memor. Quando enim quædam
erat confusio inter homines, acervus testimonii
factus erat. Modo jam nemo vel meminit illius
confusionis, quando ignominia erat esse Chri-
stianum, jam nemo meminit, jam omnes obliti
sunt, jam *meus est Manasses*. *Et Ephræm for-
titudo capitis mei*. Ephræm, fructificatio inter-
pretatur. Mea, inquit, fructificatio, et hæc fru-
ctificatio fortitudo est capitis mei. Caput enim
meum Christus est. Et unde fructificatio fortitudo
Johan. 12. 24. ejus? Quia nisi granum caderet in terram, non
multiplicaretur, solum remaneret. Cecidit ergo
in terram Christus in passione, et secuta est fru-
ctificatio in resurrectione. *Et Ephræm fortitudo
capitis mei*. Pendebat et contemnebatur: granum
erat intus, habebat vires trahendi post se omnia.
Ibidem 32. Quomodo in grano numeri seminum (b) latent,
b abjectum nescio quid apparet oculis, sed via con-
vertens in se materiam et proferens fructum ab-
scondita est: sic in Christi cruce abscondita erat
virtus, apparebat infirmitas. O magnum granum!
Certe infirmus est pendens, certe ante illum ca-
Matth. 27. 40. put plebs illa agitavit, certe dixerunt, Si Filius
1.Cor. 1. 25. Dei est, descendat de cruce. Audi fortitudinem
ejus: Quod infirmum est Dei, fortius est homini-
bus. Merito tanta fructificatio consecuta est: hæc
mea est, dicit Ecclesia.
v. 10. 10. *Juda rex meus; Moab olla spei meæ. Juda
rex meus*: quis Juda? Qui de tribu Juda. Quia
Gen. 49. 8. Juda, nisi cui dixit ipse Jacob, Juda, te lauda-
A bunt fratres tui? *Juda rex meus*. Quid ergo ti-
meam, quando Juda rex meus dicit, Nolite timere Matth. 10. 28.
eos qui occidunt corpus: *Juda rex meus: Moab
olla spei meæ*. Quare, *olla?* Quia tribulatio. Qua-
re, *spei meæ?* Quia præcessit Juda rex meus. (c) c
Qua enim præcessit, tu sequi quid times? Qua
præcessit? Per tribulationes, per angustias, per
opprobria. Septa erat via, sed antequam transi-
ret: postea quam transiit, sequere, jam patet via Psal. 140. 10.
illius transitu. Singularis ego sum, inquit, sed
quo usque transeam: singulare granum, sed quoad
usque transeat: cum transierit, sequetur fructi-
ficatio. *Juda rex meus*. Ergo quia *Juda rex meus*:
Moab olla spei meæ. Moab intelligitur in Genti-
bus. Nata est enim ista gens de peccato, nata est
ista gens de filiabus Lot, quæ cum patre inebria- Gen. 19. 37.
B tæ concubuerunt, male utentes patre. Melius erat
ut steriles remanerent, quam sic matres fierent.
Erat autem illa figura quædam eorum qui male
utuntur lege. Nolite enim attendere quia lex in
Latina lingua feminini generis est; in Græca ma-
sculini est: sed sive sit feminini generis in lo-
quendo, sive masculini, non præscribit veritati
locutio. Lex enim magis masculinam vim habet,
quia regit, non regitur. Porro autem apostolus 1.Tim. 1. 8.
Paulus quid ait? Bona est lex, si quis ea legiti-
me utatur. Illæ autem filiæ Lot non legitime usæ
sunt Patre. Quomodo autem nascuntur opera
bona, cum quisque lege bene utitur: sic nascun-
tur opera mala, cum lege quisque male utitur.
Proinde male illæ utentes patre, hoc est, male
utentes lege, generaverunt Moabitas: per quos
C significantur opera mala. Inde tribulatio Eccle-
siæ, inde olla ebulliens. De hac olla quodam loco
prophetiæ dicitur, Olla succensa ab Aquilone. Jerem. 1. 13.
Unde nisi a partibus diaboli, qui dixit, Ponam Isai. 14. 13.
sedem meam ad Aquilonem? Tribulationes ergo
maximæ non oriuntur adversum Ecclesiam, nisi
ab eis qui lege male utuntur. Quid ergo? Defe-
ctura est hinc Ecclesia, et propter ollam, id est,
abundantiam scandalorum, non erit persevera-
tura usque in finem? Nonne Juda rex illius præ-
dixit hoc ei? Nonne ait, illi, Quoniam abundabit
iniquitas, refrigescet caritas multorum? Olla bul-
liente caritas refrigescit. Quare non potius, o Matt. 24. 12.
caritas, et tu contra ollam fervescis? An igno-
ras tibi esse dictum, cum de illa abundantia scan-
dalorum rex tuus loqueretur, Qui perseverave-
D rit usque in finem, hic salvus erit? Persevera
ergo usque in finem contra ollam scandalorum.
Ardet olla iniquitatis, sed major est flamma ca-
ritatis. Noli vinci persevera usque in finem. Quid
times Moabitas, opera mala eorum qui lege male
utuntur? Quid enim, Juda rex tuus qui præces-
sit, nonne tales pertulit? Nescis Judæos male
utendo lege, Christum occidisse? Ergo (d) spe- d
ra; et qua præcessit rex tuus sequere. Dic, *Juda
rex meus*. Et ex eo quia *Juda rex meus*, *Moab*
quid factus est? *Olla spei meæ*, non consumtio-

(a) Editi, *Moriantur mali*. MSS. vero, *alii*: ubi Donatistarum pseudomartyres notari videntur.
(b) Editi, *seminum latentium, in terra jactum nescio* quid etc. Emendatur ad aliquot MSS.

(c) Sic aliquot MSS. At editi, *Quia enim præcessit te, debes sequi. Quid times.*
(d) Sic MSS. At editi, *propera*.

nis meæ. Vide in tribulationibus ollam spei, audi A
Rom. 5. 3. Apostolum : Sed et gloriamur, inquit, in tribu-
lationibus. Olla est jam, sed vide istum, si expli-
» cat ollam spei. Scientes quia tribulatio patien-
» tiam operatur, patientia autem probationem, pro-
batio spem. Si tribulatio patientiam, patientia
probationem probatio spem, olla est autem tri-
bulatio quæ operatur spem; merito *Moab olla*
spei meæ. Spes autem non confundit. Et quid?
Ferves contra ollam? ita plane, quia caritas Dei
diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-san-
ctum qui datus est nobis.

11. ***In Idumæam extendam calceamentum***
Item v. 10. ***meum***. Ecclesia loquitur, Perveniam usque in Idu-
mæam. Sæviant tribulationes, bulliat scandalis
mundus, ***extendam calceamentum meum usque in***
Idumæam, usque ad eos ipsos, qui terrenam vi- B
tam degunt, (quoniam Idumæa interpretatur ter-
rena,) usque ad ipsos, ***usque in Idumæam exten-***
dam calceamentum meum, Cujus rei calceamen-
tum, nisi Evangelii? Quam speciosi pedes eorum
Rom. 10. 15. qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona; et,
Calceati pedes in præparationem Evangelii pacis.
Ephes. 6. 15. Prorsus, quoniam tribulatio patientiam opera-
» tur, patientia autem probationem, probatio spem,
Rom. 5. et 5. olla non me consumet : Caritas enim diffusa est
» in cordibus nostris, per Spiritum-sanctum qui
» datus est nobis. Non deficiamus Evsngelium
prædicare; non deficiamus Dominum annun-
tiare. ***Usque in Idumæam extendam calceamen-***
tum meum. Nonne serviunt et ipsi terreni? Etsi
cupiditatibus terrenis obligantur Christum ta-
men adorant. Hodie videmus, Fratres, quam C
multi terreni committunt pro lucro fraudes, pro
fraudibus perjuria; propter timores, sortilegos,
mathematicos consulunt: omnes isti Idumæi, ter-
reni; et tamen omnes isti adorant Christum, sub
calceamento ipsius sunt; jam usque in Idumæam
extendit calceamentum suum. ***Mihi Allophyli***
subditi sunt. Allophyli qui sunt? Alienigenæ,
non pertinentes ad genus meum. ***Subditi sunt***,
quia multi adorant Christum, et non sunt regna-
turi cum Christo. ***Mihi Allophyli subditi sunt.***

v. 11. 12. *Quis deducet me in civitatem circumstan-*
tiæ? Quæ est civitas circumstantiæ? Si memini-
Supra in stis, jam eam commemoravi in alio Psalmo, ubi
Psal. 48. v. 7. dictum est, Et circumibunt civitatem. Circumstan-
Serm. 1. n. tiæ enim civitas Gentium circumfusio est, quæ
15. circumfusio Gentium in medio habebat unam gen- D
tem Judæorum, colentem unum Deum : cetera
circumfusio Gentium idolis supplicabat, dæmoni-
bus serviebat. Et mystice vocata est civitas cir-
cumstantiæ; quia undique se Gentes circumfude-
rant, et ei circumsteterant quæ colebant unum
Deum. *Quis deducet me in civitatem circumstan-*
tiæ? Quis, nisi Deus? Hoc vult dicere, quomodo
Psal. 76. 19. deducet per illas nubes, de quibus dictum est, Vox
tonitrui tui in rota. Rota ipsa est civitas circum-
stantiæ, quæ dicta est rota id est, orbis terrarum.
A *Quis deducet me in civitatem circumstantiæ? Quis*
deducet me usque in Idumæam? id est, (a) ut re- a
gnem etiam terrenis, ut me venerentur etiam
qui de me non sunt, qui de me nolunt proficere.

13. *Quis deducet me usque in Idumæam?*
* *Nonne tu Deus qui repulisti nos? et non egre-* v. 12.
dieris Deus in virtutibus nostris. Nonne tu nos
deduces qui nos repulisti? Sed quare repulisti
nos? Quia destruxisti nos. Quare destruxisti nos? v. 3.
Quia iratus es, et misertus es nostri. Tu ergo
deduces qui repulisti, qui non egredieris Deus
in virtutibus nostris, tu deduces. Quid est, ***non***
egredieris in virtutibus nostris? Sæviturus est
mundus, conculcaturus est nos mundus, futurus
est acervus testimonii effuso Martyrum sangui-
ne, et dicturi sunt pagani sævientes, Ubi est Deus Psal. 78. 10.
B eorum? Tunc *non egredieris Deus in virtutibus*
nostris: non contra eos apparebis, non ostendes
potentiam tuam; qualem ostendisti in David, in
Moyse, in Jesu Nave, quando eorum fortitudini
Gentes cesserunt, et strage facta, magnaque re-
dita vastitate, in terram quam promisisti, plebem
tuam induxisti. Hoc tunc non facies, *non egre-*
dieris Deus in virtutibus nostris, sed intus ope-
raberis. Quid est *non egredieris?* Non apparebis.
Certe enim quando catenati Martyres duceban-
tur, quando includebantur in carcere, quando
ludibrio habendi producebantur, quando be-
stiis (*b*) subrigebantur, quando percutiebantur b
ferro, quando igne cremabantur, nonne conte-
mnebantur tamquam deserti, tamquam sine adju-
tore? Quomodo Deus operabatur intus? quomo-
C do intus consolabatur? quomodo eis dulcem fa-
ciebat spem vitæ æternæ? quomodo non desere-
bat corda eorum, ubi homo habitabat in silentio,
bene si bonus, male si malus? Numquid ergo quia
non egrediebatur in virtutibus eorum, ideo de-
serebat? Nonne magis non egrediendo in virtu-
tibus eorum, deduxit Ecclesiam usque ad Idu-
mæam, deduxit Ecclesiam usque in civitatem cir-
cumstantiæ? Si enim bellare vellet Ecclesia et
gladio uti, videretur pro vita præsenti pugnare:
quia vero contemnebat vitam præsentem, ideo
factus est acervus testimonii de vita futura.

14. Tu ergo Deus qui non egredieris in vir- v. 13.
tutibus nostris, *Da nobis auxilium de tribulatio-*
ne, et vana salus hominis. Eant nunc qui (*c*) c
salem non habent, et optent salutem temporalem
D suis, quæ est vana vetustas. *Da nobis auxilium:*
inde da unde putaberis deserere, inde subveni.
Da nobis auxilium de tribulatione, et vana salus
hominis.

15. ***In Deo faciemus virtutem, et ipse ad ni-*** v. 14.
hilum deducet* (*d*) *inimicos nostros. Non facie- d
mus virtutem in gladio, non in equis, non in lo-
ricis, non in scutis, non in potentatu exercitus,
non foris. Sed ubi? Intus ubi latemus. Ubi in-
tus? *In Deo faciemus virtutem:* et quasi abje-
cti, et quasi conculcati, quasi nullius momenti

(a) Aliquot MSS. *id est in regnum etiam terrenum.*
(b) Er. *subjiciebantur.* Lov. *subigebantur.* At MSS. *subrigebantur.*
(c) Editi : *salutem.* Aliquot MSS. *salem*: alludit ad illud Marci 9. 49. *Habete in vobis salem*, uti supra n. 9. Confer præterea n. 2. et 7.
(d) Nonnulli MSS. *tribulantes nos.*

homines erimus, sed *ipse ad nihilum deducet inimicos nostros*. Denique factum est hoc de inimicis nostris. Conculcati sunt Martyres: patiendo, perferendo, usque in finem perseverando, in Deo fecerunt virtutem. Fecit et ipse quod sequitur: ad nihilum deduxit inimicos eorum. Ubi sunt modo inimici Martyrum, nisi forte quia modo eos ebriosi calicibus persequuntur, quos tunc furiosi lapidibus persequebantur?

IN PSALMUM LX.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. CONSIDERANDUM cum vestra Caritate Psalmum istum suscepimus. Brevis est, aderit Dominus ut sufficienter ex eo et breviter loquamur. Quantum adjuverit ipse qui nos jubet loqui, sic ero volentibus officiosus, ut non sim tardis molestus, nec paucis multus, nec occupatis onorosus. Titulus ejus non nos tenet. Est
v. 1. enim, *in finem, in hymnis, ipsi David. In hymnis*, utique in laudibus. *In finem*, utique in Chri-
Rom. 10. 4. stum. Finis enim Legis Christus est, ad justitiam omni credenti. *Et ipsi David*, non alium quam ipsum accipere debemus, qui venit ex semine Da-
Matt. 11. 8 vid, ut esset homo inter homines, et æquales Angelis faceret homines. Vocem autem in isto Psalmo (si in membris ejus et in corpore sumus, sicut illo exhortante præsumere audemus,) nostram debemus agnoscere, non alicujus extranei. Nostram autem non sic dixi, quasi eorum tantum qui in presentia sumus modo; sed nostram qui sumus per totum mundum, qui sumus ab Oriente usque in Occidentem. Et ut noveritis sic esse vocem nostram, loquitur hic quasi unus homo: non est autem unus homo, sed tamquam unus unitas loquitur. In Christo autem nos omnes unus homo: quia hujus unius hominis caput est in cælo, et membra adhuc laborant in terra: et quia
a laborant, videte quid (a) dicat.

v. 2. 2. EXAUDI *Deus deprecationem meam, intende orationi meæ*. Quis dicit? Quasi unus. Vide
v. 3. si unus; *A finibus terræ ad te clamavi, dum angeretur cor meum*. Jam ergo non unus: sed ideo unus, quia Christus unus, cujus omnes membra sumus. Nam quis unus homo clamat a finibus terræ? Non clamat a finibus terræ, nisi heredi-
Psal. 2. 8. tas illa, de qua dictum est ipsi Filio, Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et
D possessionem tuam terminos terræ. Hæc ergo Christi possessio, hæc Christi hereditas, hoc Christi corpus, hæc una Christi Ecclesia, hæc unitas quæ nos sumus, clamat a finibus terræ. Quid autem clamat? Quod supra dixi, *Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ: a finibus terræ ad te clamavi*. Id est, hoc ad te clamavi a *finibus terræ*, id est, undique.

3. Sed quare clamavi hoc? *Dum angeretur cor meum*. Ostendit se esse per omnes gentes toto
b orbe terrarum, (b) in magna gloria, sed in magna tentatione. Namque vita nostra in hac pere-
A grinatione non potest esse sine tentatione: quia provectus noster per tentationem nostram sit, nec sibi quisque innotescit nisi tentatus, nec potest coronari nisi vicerit, nec potest vincere nisi certaverit, nec potest certare nisi inimicum et tentationes habuerit. Angitur ergo iste a finibus terræ clamans, sed tamen non relinquitur. Quoniam nos ipsos quod est corpus suum, voluit præfigurare et in illo corpore suo, in quo jam et mortuus est et resurrexit, et in cælum adscendit, ut quo caput præcessit, illuc se membra secutura confidant. Ergo nos transfiguravit in se, quando voluit tentari a satana. Modo legebatur in Evangelio, quia Dominus Jesus Chri- Matth. 4. 1.
stus in eremo tentabatur a diabolo. Prorsus Christus tentabatur a diabolo. In Christo enim tu
B tentabaris, quia Christus de te sibi habebat carnem, de se tibi salutem, de te sibi mortem, de se tibi vitam, de te sibi contumelias, de se tibi honores: ergo de te sibi tentationem, de se tibi victoriam. Si in illo nos tentati sumus, in illo nos diabolum superamus. Atendis quia Christus tentatus est, et non adtendis quia vicit? Agnosce te in illo tentatum, et te in illo agnosce vincentem. Poterat a se diabolum prohibere: sed si non tentaretur, tibi tentando vincendi magisterium non præberet. Itaque non mirum, si inter tentationes positus isterlamat a finibus terræ. Sed quare non vincitur? *In petra exaltasti me*. Jam ergo hic agnoscimus quis clamet a finibus terræ. Recolamus Evangelium: Super hanc petram Matth. 16. 18.
ædificabo Ecclesiam meam. Ergo illa clamat a
C finibus terræ, quam voluit ædificari super petram. Ut autem ædificaretur Ecclesia super petram, quis factus est petra? Paulum audi dicen- 1. Cor. 10. 4.
tem: Petra autem erat Christus. In illo ergo ædificati sumus. Propterea petra illa in qua ædi- Matt. 7. 24.
ficati sumus, prior percussa est ventis, flumine, pluvia, quando Christus a diabolo tentabatur. Ecce in qua firmitate te voluit stabilire. Merito non vacat vox nostra, sed exauditur: in magna enim spe positi sumus: *In petra exaltasti me*.

4. *Deduxisti me*, * *quia factus es spes mea*. v. 4.
Ille si nostra spes factus non esset, non nos deduceret. Deducit tamquam dux, et in se ducit tamquam via, et ad se perducit tamquam patria. Deducit ergo nos. Unde? Quia factus est spes nostra. Unde factus est spes nostra? Ecce sic quomodo audistis quia tentatus est, quia passus est, quia resurrexit, factus est spes nostra. Quid enim nobis dicimus quando hæc legimus? Non enim perdet nos Deus, propter quos Filium suum misit tentari, crucifigi, mori, resurgere: non enim vere nos despicit Deus, propter quos Filio Rom. 8. 32.
proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Sic ergo factus est spes nostra. In illo vides et laborem tuum, et mercedem tuam? laborem in passione, mercedem in resurrectione. Sic ergo factus est spes nostra. Habemus enim duas vitas: sed unam in qua sumus, alteram quam speramus. In qua sumus, nota nobis

(a) Plures MSS. *dicunt*.

(b) Editi, *non in magna gloria*. Abest, *non*, a MSS.

est: quam speramus, ignota nobis est. Tolera in qua es, et habebis quam nondum habes. Quomodo toleras? Ut non vincaris a tentatore. Laboribus suis, tentationibus, passionibus, morte sua demonstravit tibi vitam Christus in qua es; resurrectione sua demonstravit tibi vitam in qua eris. Nos enim non noveramus nisi nasci hominem et mori; resurgere hominem et vivere in æternum non noveramus: suscepit quod noveras, et demonstravit quod non noveras. Ideo ergo factus est spes nostra in tribulationibus, in tentationibus. Vide Apostolum dicentem: Non solum » autem, sed et gloriamur, inquit, in tribulationi» bus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, » patientia probationem, probatio spem; spes » autem non confundit: quoniam caritas Dei diffu» sa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum » qui datus est nobis. Ergo factus est ipse spes nostra, qui dedit nobis Spiritum-sanctum, et ambulamus modo ad spem; non enim ambularemus, nisi speraremus. Quid ait ipse Apostolus? Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus. Et item, Spe enim salvi facti sumus.

Rom. 5. 3. 4. et 5.

Rom. 8. 24. et 25.

Ibidem.

Item v. 3. et 4.

5. *Deduxisti me, quia factus es spes mea: turris fortitudinis a facie inimici.* Angitur cor meum, inquit ista unitas a finibus terræ, et laboro inter tentationes et scandala: invident pagani, quia victi sunt; insidiantur hæretici pallio velati nominis Christiani; intus in ipsa Ecclesia vim patitur frumentum a palea: inter hæc omnia cum angitur cor meum clamabo a finibus terræ. Sed non me deserit ipse qui me exaltavit super petram, ut deducat me usque ad se, quia etsi laboro, diabolo per tot loca et tempora et occasiones insidiante adversus me, hic est mihi turris fortitudinis, quo cum confugero, non solum vitabo tela inimici, sed etiam in illum quæ voluero securus ipse jaculabor. Ipse enim Christus est turris; ipse nobis factus est turris a facie inimici, qui est et petra super quam ædificata est Ecclesia. Caves ne feriaris a diabolo? Fuge ad turrem: numquam te ad illam turrem diabolica jacula secutura sunt; ibi stabis munitus et fixus. Quomodo autem fugies ad turrem? Ne forte quisque in tentatione positus corporaliter quærat turrem istam: et cum eam non invenerit, fatigetur, aut deficiat in tentatione. Ante te est turris: recordare Christum, et intra in turrem, quomodo recordaris Christum, ut intres in turrem? Quidquid pateris, cogita quia prior passus est, et cogita quo fine passus est, ut moreretur et resurgeret. Talem et tu finem spera, qualis in illo præcessit, et intrasti in turrem non consentiendo inimico. Si enim consenseris inimico, tunc ad te pervenit oppugnantis jaculum. Tu potius in illum jaculare tela, quibus feriatur, quibus vincatur. Quæ sunt ista tela? Verba Dei, fides tua, spes ipsa tua, opera bona. Non dico, Sic esto in ista turre, ut vaces ibi, ut sufficiat tibi quia non ad te hostis tela perveniunt: age ibi aliquid, non cessent manus: opera bona tua gladii sunt interficientes inimicum.

6. *Inquilinus ero in tabernaculo tuo usque in sæcula.* Videtis quia ille, de quo diximus, est qui clamat. Quis nostrum est inquilinus usque in sæcula? Paucis diebus hic vivimus, et transimus: inquilini enim hic sumus, habitatores in cælo erimus. Ibi es inquilinus, unde auditurus es vocem Domini Dei tui, Migra. Nam de domo illa æterna in cælis nemo te jubebit migrare. Hic ergo inquilinus. Unde etiam dicitur in alio Psalmo, Inquilinus ego sum apud te, et peregrinus: sicut omnes patres mei. Hic ergo inquilini sumus, ibi Dominus nobis mansiones dabit æternas: Multæ, inquit, mansiones sunt apud Patrem meum. Mansiones illas non tamquam inquilinis dabit, sed tamquam civibus in æternum mansuris. Hic tamen, Fratres, quia non modico tempore futura erat Ecclesia in hac terra, sed hic erit Ecclesia usque in finem sæculi: ideo hic dixit, *Inquilinus ero in tabernaculo tuo usque in sæcula.* Sæviat quantumlibet inimicus, oppugnet me, insidias mihi præparet, scandalis crebrescat, et faciat angi cor meum: *Inquilinus ero in tabernaculo tuo usque in sæcula.* Non vincetur Ecclesia, non eradicabitur, nec cedet quibuslibet tentationibus, donec veniat hujus sæculi finis, et nos ab ista temporali æterna illa habitatio suscipiat, ad quam nos deducet qui factus est spes nostra. *Inquilinus ero in tabernaculo tuo usque in sæcula.* Si diu eris inquilinus, quasi hoc illi diceremus, laboraturus ergo es in terra inter tantas tentationes: nam si paucorum dierum hic esset Ecclesia, cito finirentur tentatoris insidiæ. Bene, paucorum dierum velles esse tentationes: sed quomodo colligeret natos omnes, nisi diu hic esset, nisi usque in finem protenderetur? Noli invidere ceteris post futuris: noli, quia jam transisti, pontem (a) misericordiæ velle præcidere: sit hic usque in sæcula. Et quid de tentationibus, quæ necesse est ut abundent quanto magis veniunt scandala? Etenim ipse sit, Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Sed illa Ecclesia quæ clamat a finibus terræ, in his est de quibus sequitur dicens, Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Sed unde perseverabis? Quæ vires tuæ inter tanta scandala, inter tantas tentationes, inter tantas pugnas? quibus viribus vincis hostem quem non vides? numquid tuis? Ergo quia usque in sæcula erit inquilinus iste hic, quæ illi spes est ut duret? *Cooperiar in velamento alarum tuarum.* Ecce quare securi sumus inter tantas tentationes, donec veniat finis sæculi, et suscipiant nos sæcula æterna: quia cooperimur in velamento alarum ipsius. Æstus est sæculi, sed magna umbra est sub alis Dei: *Cooperiar in velamento alarum tuarum.*

v. 5.

Psal. 38. 13.

Johan. 14. 2.

Matth. 24. 12.

7. *Quoniam tu Deus (b) exaudisti orationem* v. 6.

(a) Vox, misericordiæ, abest, a plerisque MSS.
(b) Lov. *Deus meus.* Abest, *meus*, ab Er. et MSS. nec est apud LXX.

v. 2. et 3. *meam*. Quam? A qua cœpit: Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ: a finibus terræ ad te clamavi. Hoc ad te clamavi a finibus terræ. Ideo cooperiar in velamento alarum tuarum, quia exaudisti deprecationem meam. Admonemur ergo, Fratres, non cessare orando, quamdiu tempus est tentationum. *Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.* Perseveremus ergo in timore nominis Dei: æternus Pater non nos fallit. Laborant filii, ut suscipiant parentum suorum hereditatem, quibus mortuis successuri sunt: nos non laboramus accipere hereditatem ab illo Patre, cui non morienti succedamus, sed cum illo in ipsa hereditate in æternum vivamus? *Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.*

v. 2. 8. *Dies super dies regis adjicies annos ejus.* Hic est ergo rex cujus membra sumus. Rex Christus est, caput nostrum, rex noster. Dedisti illi dies super dies; non solum istos dies in isto tempore cum fine, sed dies super istos dies sine fine.
Psal. 26. 6. Habitabo, inquit, in domo Domini, in longitudinem dierum. Quare, in longitudinem dierum, nisi quia modo brevitas est dierum? Omnis enim res quæ finem habet, brevis est: sed regis hujus dies super dies, ut non diebus solum istis transeuntibus regnet Christus in Ecclesia sua, sed regnent cum illo sancti in diebus illis qui non habent finem. Ibi unus dies est, et multi dies sunt. Quia multi dies sunt, dixi jam, In longitudinem dierum: quia unus dies, sic intelligitur:
Psal. 2. 7. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Unum diem dixit hodie: sed iste dies non ponitur in medio inter hesternum et crastinum, nec initium ejus finis est hesterni, nec finis ejus initium
Psal. 101. 18. crastini. Nam et anni Dei dicti sunt: Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Quomodo anni, sic dies, sic unus dies. Quidquid vis dicis de æternitate. Ideo quidquid vis dicis, quia quidquid dixeris, minus dicis. Sed ideo necesse est aliquid dicas, ut sit unde cogites quod non potest dici. *Dies super dies regis adjicies annos ejus, usque in diem generationis et generationis.* Generationis hujus et generationis futuræ: generationis hujus quæ comparatur lunæ, propter quod luna nascitur, crescit, perficitur, senescit et occidit, sic sunt generationes istæ mortales; et generationis qua regeneramur resurgendo, et permanebimus in æternum cum Deo, quando
Matth. 13. 43. jam non sicut luna, sed quod ait Dominus, Tunc
Lucæ 10. 30. justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. Luna enim figurate in Scripturis pro mutabilitate hujus mortalitatis ponitur. Ideo ad Jericho descendebat ille ab Jerusalem qui incurrit in latrones: quia Jericho civitas verbum est Hebræum, et interpretatur Latine luna. Descendebat ergo tamquam ab immortalitate ad mortalitatem: et merito in itinere vulneratus a latronibus et semivivus relictus est ille Adam, ex quo est totum genus humanum. Ergo *dies super dies regis adjicies annos ejus, usque in diem generationis*, generationis mortalis accipio: cujus generationis alterius mentionem fecisti? Cujus, audi.

v. 9. 9. *Permanebit in æternum in conspectu Dei*:

A Secundum quid, aut propter quid? *Misericordiam et veritatem ejus quis requiret ei?* Dicit et alio loco, Universæ viæ Domini misericor- Psal. 24. 10.
dia et veritas, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus. Magnus sermo de veritate et misericordia, sed brevitatem promisimus. Breviter accipite quid sit veritas et misericordia: quia non parvum est quod dictum est, Universæ viæ Domini misericordia et veritas. Misericordia dicitur, quia non merita nostra attendit Deus, sed bonitatem suam, ut peccata nobis omnia dimitteret: et vitam æternam promitteret: veritas autem, quia non fallit reddere quæ promisit. Agnoscamus hic eam, et nos faciamus, ut quomodo nobis Deus exhibuit misericordiam suam et veritatem suam, misericordiam dimittendo peccata nostra, veritatem exhibendo promissa sua; sic
B et nos faciamus hic misericordiam et veritatem, misericordiam circa infirmos, circa egentes, circa inimicos etiam nostros; veritatem non peccando, nec adjiciendo peccatum super peccatum. Quoniam qui multum sibi pollicetur de misericordia Dei, subrepit in animum ipsius ut faciat injustum Deum, et putet quia si permanserit peccator, et noluerit recedere ab iniquitatibus suis, veniet ille et ibi eum positurus est, ubi ponit servos suos qui ei obtemperant. Et justum hoc erit, ut ibi te ponat perseverantem in peccatis, ubi positurus est illos qui recesserunt a peccatis? Sic vis injustus esse, ut et Deum facias injustum? Quid vis ergo convertere Deum ad voluntatem tuam? Tu convertere ad
C voluntatem Dei. Quis est ergo qui hoc facit, nisi ex illis paucis, de quibus dicitur, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit? Merito et hic *misericordiam et veritatem ejus quis requiret ei*. Quid est, *ei?* Sufficeret, *quis requiret:* Quare addidit, *ei*, nisi quia multi quærunt misericordiam ejus et veritatem discere in libris ejus? et cum didicerint, sibi vivunt, non illi; sua
quærunt, non quæ Jesu Christi; prædicant mi- 2 Cor. 5. 15.
sericordiam et veritatem, et non faciunt mise- Philip. 2. 22.
ricordiam et veritatem? Sed prædicando illam, norunt illam: non enim prædicarent illam, nisi nossent illam. Sed qui Deum amat et Christum, in prædicando misericordiam et veritatem ipsius, ipse illam requiret ei, non sibi: id est, non ut ipse habeat ex hac prædicatione commoda tem-
D poralia, sed ut prosit membris ipsius, id est fidelibus ejus, cum veritate ministrando quod no- 1. Cor. 5. 15.
vit; ut qui vivit non jam sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. *Misericordiam et veritatem ejus quis requiret ei?*

10. *Sic psallam nomini tuo, Deus, in sæcu-* v. 9.
lum sæculi, ut reddam vota mea de die in diem. Si psallis nomini Dei, ne psallas ad tempus. Vis in sæculum sæculi psallere? vis in æternum psallere? Redde ei vota tua de die in diem. Quid est, redde ei vota tua de die in diem? De die isto in illum diem. Persevera reddere vota in isto die, donec venias ad illum diem: hoc est,
Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus Matth. 24. 13.
erit.

IN PSALMUM LXI.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

Psal. 84. 13. 1. DELECTATIO divinorum eloquiorum, et dulcedo intelligendi verbi Dei adjuvante ipso qui dat suavitatem, ut terra nostra det fructum suum, et nos ad loquendum, et vos ad audiendum exhortatur. Video vos sine fastidio audire, et gaudeo palato cordis vestri, a quo id quod salubre est non respuitur, sed cum aviditate percipitur, et utiliter continetur. Loquamur ergo vobis et hodie, quantum Dominus donat, de
v. 1. isto Psalmo quem modo cantavimus. Titulus ejus est, *In finem, pro Idithun, Psalmus ipsi David*. Jam vobis insinuatum esse quid sit Idithun, recolo. Ex interpretatione enim Hebrææ linguæ ut ad nos pervenit, Latine dicitur Idithun transiliens eos. Transilit ergo iste qui cantat quosdam, quos de super despicit. Videamus quo usque transilierit, et quos transilierit, et ubi quamvis quosdam transilierit portus sit, de quo spiritali quodam et securo loco intueatur ima, non
a ita respiciens ut cadat, sed ut (a) moveat qui transilivit pigros ut sequantur, et laudet locum quo transiliendo pervenit. Ita enim iste transiliens super aliquid est, ut sub aliquo sit: unde prius nobis insinuare voluit sub quo tutus sit, ut illud quod transilivit, non sit superbiæ sed provectus.

2. In quodam ergo loco munitus positus ait,
v. 2. *NONNE Deo subjicietur anima mea?* Audierat
Matth. 23. 12. enim, Qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur: et trepidus ne transiliendo superbiret, non elatus ex his quæ infra essent,
b sed humilis ex eo (b) qui supra esset; tamquam minantibus ei ruinam invidis qui eum transilivisse doluerant, respondit, *Nonne Deo subjicietur anima mea?* Quid est quod mihi veluti transilienti quæritis laqueos? Insultatione dejicere me vultis, aut seductione decipere. Numquid ita memini supra quod sum, ut oblitus sim quo sum? *Nonne Deo subjecta erit anima mea?* Quantumcumque accedam, quantumcumque adscendam, quatumcumque transiliam, sub Deo ero, non contra Deum. Securus ergo transcendo cetera, quando ille me sub se tenet qui est super omnia. *Nonne Deo subjecta erit anima*
v. 3. *mea? Ab ipso enim salutare meum.* * *Etenim ipse est Deus meus et salutaris meus, susceptor meus, non movebor amplius.* Scio quis supra me sit, scio quis prætendat misericordiam suam scientibus se, scio sub cujus alarum tegmine sperem: *non movebor amplius.* Agitis quidem vos, ait quibusdam, transiliens eos ipsos quibus dicit: agitis quidem vos ut movear, sed non veniat mihi pes superbiæ. Psal. 35. 12. Ex hoc enim fit quod et ibid. in ipso Psalmo sequitur, Nec manus peccatorum dimoveat me: cui consonat, *Non movebor amplius.* Ad illud enim quod ibi dictum est, Nec manus peccatorum dimoveat me, respondet hic, *Non movebor amplius.* Ad illud autem quod ibi dictum est, Non veniat mihi pes superbiæ, respondet hic, *Nonne Deo subjecta erit anima mea?*

3. Ergo de superiore loco munitus et tutus, cui factus est Dominus refugium, cui est ipse Psal. 89. 1. Deus in locum munitum, respicit ad eos quos transilivit, et despiciens eos loquitur, tamquam de turri excelsa; nam et hoc dictum est de eo, Turris fortitudinis a facie inimici: adtendit ergo Psal. 60. 4. ad eos, et dicit, *Quo usque apponitis super hominem?* v. 4. Insultando, opprobria jaciendo, insidiando, persequendo, apponitis super hominem onera; apponitis super hominem quantum (c) c potest ferre homo: sed ut ferat homo, sub illo est qui fecit hominem. *Quo usque apponitis super hominem?* Si ad hominem adtenditis, *Interficite omnes.* Ecce apponite, sævite, *interficite omnes. Tamquam parieti inclinato et maceriæ impulsæ:* instate, impellite, quasi dejecturi. Et ubi est, Non movebor amplius? Sed quare, Non movebor amplius? Quia ipse est Deus salutaris v. 3. meus, susceptor meus. Ergo homines potestis apponere (d) onera super hominem: numquid d super Deum qui tuetur hominem?

4. *Interficite omnes.* Quod tantum spatium Item v. 4. corporis in uno homine, ubi possit interfici ab omnibus? Sed debemus intelligere personam nostram, personam Ecclesiæ nostræ, personam corporis Christi. Unus enim homo cum capite et corpore suo Jesus Christus, salvator corporis et membra corporis; duo in carne una, et in vo- Gen. 2. 24. ce una, et in passione una, et cum transierit iniquitas, in requie una. Passiones itaque Chri- Ephes. 5. 31. sti non in solo Christo, immo passiones Christi nonnisi in Christo. Si enim Christum intelligas caput et corpus, passiones Christi nonnisi in Christo: si autem Christum intelligas solum caput, passiones Christi non in solo Christo. Si enim passiones Christi in solo Christo, immo in solo capite; unde dicit quoddam membrum ejus Paulus apostolus, ut suppleam quæ desunt pres- Coloss. 1. 24. surarum Christi in carne mea? Si ergo in membris Christi es, quicumque homo, quisquis hæc audis, quisquis hæc nunc non audis: (sed tamen audis, si in membris Christi es:) quidquid pateris ab eis qui non sunt in membris Christi, deerat passionibus Christi. Ideo additur, quia deerat; (e) mensuram imples, non superfundis: e

(a) Plures MSS. *moneat.*
(b) Sic aliquot MSS. Editi vero, *ex eo quod supra esset*
(c) Tres MSS. *quantum non potest ferre*
(d) Sic duo MSS. Alii cum editis, *apponere hominem super hominem.*
(e) Editi, *mensuram implens, non superfundens. Tantum ergo pateris quantum ex passionibus tuis etc.* pauloque post, *id est in nobis ipsis ad communem hanc quasi rempublicam. Nam quisque etc.* Tum infra, *et pro posse virium nostrarum quasi canonem passionum inferimus paratoria plenaria passionum omnium finis non erit nisi* etc. Emendatur locus ad MSS. et ad Bedæ collectionem in Paulum. Quæ collectio in Corb. MSS. ubi Floro tribuitur, habet *pro portione virium*: at cæteri MSS. hic, *possessione.* Utrumlibet non minus apte: quando ad morem canonis solvendi habita ratione possessionum alludit Aug. Porro vox *finis* abest a MSS. qui loco *paratoria*, præferunt quidem, *pariatoria*, alii *paritoria*, forte mensuræ vel tributi cujusdam nomen, pro quo nescimus an legendum *parata* vero, uti legit Clariss. Cangius in Gloss. voce *Plenaria.*

tantum pateris quantum ex passionibus tuis inferendum erat universæ passioni Christi, qui passus est in capite nostro, et patitur in membris suis, id est, in nobis ipsis. Ad communem hanc quasi rem publicam nostram quisque pro modulo nostro exsolvimus quod debemus, et pro possessione virium nostrarum quasi canonem passionum inferimus. Pariatoria plenaria passionum omnium non erit, nisi cum sæculum finitum fuerit. *Quo usque apponitis super hominem?* Quidquid passi sunt Prophetæ a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, Matth. 23. 35. appositum est super hominem, quia præcesserunt adventum incarnationis Christi quædam membra Christi: sicut in nascente quodam, nondum Gen. 38. 27. quidem procedente capite, processit manus, sed tamen capiti connectebatur et manus. Nolite ergo putare Fratres, omnes justos qui passi sunt persecutionem iniquorum, etiam illos qui venerunt missi ante Domini adventum prænuntiare Domini adventum, non pertinuisse ad membra Christi. Absit ut non pertineat ad membra Christi, qui pertinet ad civitatem quæ regem habet Christum. Illa una est Jerusalem cœlestis, civitas sancta: hæc una civitas unum Psal. 86. 5. habet regem. Rex hujus civitatis Christus est: ipse enim ei dicit, Mater, Sion, dicet homo. Dicit ei, Mater; sed homo. Mater enim Sion, dicet homo, et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. Ille ergo rex ejus, qui eam fundavit Altissimus, ipse in ea homo factus est humillimus. Ipse ergo ante adventum incarnationis suæ præmisit quædam membra sua, post quæ prænuntiantia se venturum venit et ipse, connexus eis. (a) Refer ab similitudinem nascentis illius; quia manus ante caput procedens, Gen. 38. 27. et cum capite est, et sub capite. De Christo enim dictum est, cum laudaretur excellentia populi primi, et dolerentur fracti rami naturales: Rom. 11. 21. Quorum adoptio, inquit, et testamenta et legis Rom. 9. 4. et 5. constitutio, quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Ex quibus Christus secundum carnem, tamquam ex Sion, quis homo fa- Psal. 86. 5. ctus est in ea: quia Christus super omnia Deus benedictus in sæcula, quia ipse fundavit eam Altissimus. Ex quibus Christus secundum carnem, filius David: qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Dominus David. Tota ergo Matth. 23. 35. illa civitas loquitur, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ. Inde et deinceps a sanguine Johannis, per sanguinem Apostolorum, per sanguinem Martyrum, per sanguinem fidelium Christi, una civitas loquitur, unus homo dicit, *Quo usque apponitis super hominem? Interficite omnes.* Videamus si deletis, videamus si exstinguitis, videamus si tollitis de terra nomen ejus, videamus si non populi insania meditami- Psal. 2. 1. ni, dicentes, Quando morietur, et peribit nomen Psal. 40. 6. ejus? *Tamquam parieti inclinato, et maceriæ* *impulsæ*, incumbite, impellite. Audite supra: Susceptor meus, non movebor amplius: quia v. 3. tamquam cumulus arenæ impulsus sum ut caderem, et Dominus suscepit me. Psal. 117. 13.

v. 5. 5. *Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere:* victi dum interficiunt cedentes, sanguine interfectorum multiplicantes fideles, cedentes his et jam non valentes occidere. *Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere.* Modo quia non potest occidi Christianus, agitur ut exhonoretur Christianus. Nunc enim honorem Christianorum corda torquentur impiorum: jam Joseph ille spiritalis post venditionem a fra- Gen. 37. 36 et 39. 1. 2. etc. tribus, post translationem de patria sua ad gentes, tamquam in Ægyptum, post humiliationem carceris, post (b) factionem falsæ testis, postquam factum est quod de illo dictum est, Fer- Psal. 104. 18. rum pertransivit animam ejus: jam honorificatus est, jam non est subditus fratribus vendentibus, sed frumenta erogat esurientibus. Victi Gen. 41. 45. ejus humilitate et castitate, incorruptione, tentationibus, passionibus, jam eum honoratum vident, et honorem ipsius cogitant repellere. In cogitationibus quippe eorum est illud, Peccator Psal. 111. 10. videbit, neque enim non videbit, quando non potest civitas abscondi supra montem constitu- Matth. 5. 14. ta. Peccator ergo videbit, et irascetur, dentibus suis frendet, et tabescet. Latet in corde, et tegitur fronte venenum in sævientibus et indignantibus. Propterea et hic cogitationes eorum dicit, *Honorem*, inquit, *meum cogitaverunt repellere.* Non enim audent verbis proferre quod cogitant. Optemus illis bona, etiamsi (c) optant mala. Judica illos Deus, decidant a cogitationi- Psal. 5. 11. bus suis. Quid enim illis melius, quid utilius, quam ut inde cadant ubi male stant? ut possint ipsi correcti dicere: Statuisti pedes meos supra Psal. 39. 3. petram.

6. *Verumtamen cogitaverunt honorem meum repellere.* Omnes contra unum, an unus contra v. 5. omnes; an omnes contra omnes, an unus contra unum? Interim cum dicit, Apponitis super hominem, tamquam super unum: et cum dicit, v. 4. Interficite omnes, quasi omnes contra unum: sed tamen et omnes contra omnes, quia et Christiani omnes sed in uno. Quid autem illi diversi errores inimici Christi, omnes tantum diceadi sunt? nonne et unus? Plane audeo et unum dicere: quia una civitas et una civitas, unus populus et unus populus rex, et rex. Quid est, una civitas et una civitas? Babylonia una, Jerusalem una. Quibuslibet aliis etiam mysticis nominibus appelletur, una tamen civitas et una civitas; illa rege diabolo, ista rege Christo. Intendo enim Evangelio quodam loco, et movet me, puto quod et vos. Postea quam invitati sunt Matth. 22. 10. etc. multi ad nuptias boni et mali, et impletæ sunt nuptiæ recumbentium: servi enim missi, ut præceptum erat, invitaverunt et bonos et malos: et ingressus est rex inspicere recumbentes, et in-

(a) Sic plerique MSS. At Er. *connexus eis refert ad similitudinem* etc. Lov. *connexus eis refert similitudinem.* Regius MS. *Referte ad* etc.

(b) Sic Er. et MSS. At Lov. *fractionem.*
(c) Plerique MSS. *Optemus illis bene, etiamsi putant male.*

venit hominem non habentem vestem nuptialem, A
» et sit illi quod nostis: Amice, unde huc venisti,
» non habens vestem nuptialem? At ille obmu-
tuit: et jussit ei ligari manus et pedes, et proji-
ci eum in tenebras exteriores. Levatus est de
convivio, et missus est in pœnas, nescio quis
homo in tam magna turba recumbentium. Sed
tamen Dominus volens ostendere unum illum
hominem, unum corpus esse quod constat ex
multis, ubi jussit eum projici foras, et mitti in
Ibidem 14. debitas pœnas, subjecit continuo, Multi enim
» sunt vocati, pauci vero electi. Quid est hoc?
Convocasti turbas, venit ingens multitudo, an-
Psal. 39. 6. nuntiasti, locutus es, multiplicati sunt super
numerum, impletæ sunt nuptiæ recumbentium,
projectus est inde solus unus, et dicis, Multi
enim sunt vocati, pauci vero electi. Cur non po- B
tius, Omnes vocati, multi electi, unus proje-
ctus? Si diceret, Multi enim sunt vocati, et plu-
» res electi, pauci vero reprobi: in paucis forte
verisimilius intelligeremus unum illum. Nunc ve-
ro dicit quod unus inde projectus est, et subdit,
» Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. Qui
» sunt electi, nisi qui remanserunt? Projecto uno,
electi remanserunt. Quomodo projecto uno de
multis pauci electi, nisi quia in illo uno multi?
Omnes qui terrena sapiunt, omnes qui felicita
tem terrenam Deo præferunt, omnes qui sua
Philip. 2. 21. quærunt, non quæ Jesu Christi, ad unam illam
civitatem pertinent, quæ dicitur Babylonia my-
stice, et habet regem diabolum. Omnes autem
qui ea quæ sursum sunt sapiunt, qui cælestis
meditantur, qui cum sollicitudine in sæculo vi- C
vunt ne Deum offendant, qui cavent peccare,
quos peccantes non pudet confiteri, humiles.
mites, sancti, justi, pii, boni, omnes ad unam
civitatem pertinent, quæ regem habet Christum.
Illa enim in terra quasi major est tempore, non
sublimitate, non honore. Civitas illa prior nata,
civitas ista posterior nata. Illa enim incepit a
Cain, hæc ab Abel. Hæc duo corpora sub duo-
bus regibus agentia, ad singulas civitates per-
tinentia, adversantur sibi usque in finem sæcu-
li, donec fiat ex commixtione separatio, et alii
ponantur ad dexteram, alii ad sinistram, dica-
Matth. 25. 34. turque illis, Venite benedicti Patris mei, perci-
pite regnum quod vobis paratum est ab exordio
Ibidem 41. mundi: illis autem, Ite in ignem æternum, qui
» paratus est diabolo et angelis ejus. Christus e- D
» nim hoc dicit, Venite benedicti Patris mei, per-
» cipite regnum quod vobis paratum est ab initio
» mundi. Rex civitatis suæ, victor super omnia.
Illis autem ad sinistram constitutis tamquam ci-
vitati iniquorum, Ite, inquit, in ignem æternum.
» Numquid separat ab eis regem? Non. Addidit
» enim, qui paratus est diabolo et angelis ejus.

7. Intendite Fratres, intendite, rogo vos. De-
lectat enim me pauca adhuc loqui vobis de civi-
Psal. 86. 3. tate hac dulci. Gloriosissima enim de te dicta
Psal. 136. 5. sunt civitas Dei. Et si oblitus fuero tui, Jerusa-
lem, obliviscatur mei dextera mea. Dulcis est
enim una patria, et vere una patria, sola patria:
præter illam quidquid nobis est, peregrinatio

A est. Dicam ergo quod agnoscatis, quod approbe-
tis: commemorabo quod nostis, non docebo quod
ignoratis. Non prius, inquit Apostolus, quod 1. Cor. 15. 46.
spiritale est, sed quod animale, postea quod spi-
ritale. Ideo civitas illa major ætate, quia prior
natus est Cain, et postea Abel: sed in his major Gen. 4. 1. et 2.
serviet minori. Illa major ætate, ista major di- Gen. 25. 23.
gnitate. Quare illa major ætate? Quia non prius 1. Cor. 15. 46.
quod spiritale est, sed quod animale. Quare ista
major dignitate? Quia major serviet minori. Gen. 25. 23.
Ædificavit autem civitatem Cain, sic legimus: Gen. 4. 17.
antequam esset ulla civitas, in primordio re-
rum humanarum, ædificavit civitatem Cain. Pro-
cul dubio intelligas jam natos fuisse multos ho-
mines ex illis duobus, et ex his quos genuerant,
ut posset esse aptus et congruus numerus cui
B nomen civitatis imponeretur. Ædificavit ergo
civitatem Cain, ubi non erat civitas. Ædificata
est et postea Jerusalem, regnum Dei, civitas
sancta, civitas Dei; et posita in specie quadam
umbræ significantis futura. Intelligite itaque
magnum mysterium, et tenete quod prælocutus
sum, Non prius quod spiritale, sed quod anima- »
le postea spiritale: ideo ergo Cain prior ædifi- »
cavit civitatem, et ibi ædificavit ubi nulla erat
civitas. Ut vero ædificaretur Jerusalem, non ibi
ædificata est ubi non erat civitas, sed erat civi-
tas primo quæ appellabatur Jebus, unde Jebu-
sæi. Ea capta, devicta, subjecta, ædificata est Jos. 18. 28.
nova civitas tamquam destructa vetere; et appel-
lata Jerusalem, visio pacis, civitas Dei. Unus-
quisque ergo natus ex Adam, nondum pertinet
C ad Jerusalem: portat enim secum traducem ini-
quitatis, pœnamque peccati, deputatus morti;
et pertinet quodammodo ad veterem quamdam
civitatem. Sed si futurus est in populo Dei; de-
struetur vetus, et ædificabitur novus. Ideo ergo
Cain civitatem ædificavit ubi non erat civitas. A
mortalitate enim et a malitia quisque incipit, ut
fiat bonus postea. Sicut enim per inobedientiam Rom. 5. 19.
unius hominis, peccatores constituti sunt mul- »
ti, ita per obedientiam unius hominis justi con- »
stituentur multi. Et omnes in Adam morimur: 1. Cor. 15. 22.
et unusquisque nostrum ab Adam natus est.
Transeat ad Jerusalem, destruetur vetus, et ædi-
ficabitur novus. Tamquam devictis Jebusæis,
ut ædificetur Jerusalem, dicitur, Exuite vos ve- Coloss. 3. 9.
terem hominem, et induite novum. Jamque ædi-
D ficatis in Jerusalem, et gratiæ luce fulgentibus,
dicitur, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem Ephes. 5. 8.
lux in Domino. Mala ergo civitas ab initio usque
in finem currit, et bona civitas mutatione ma-
lorum conditur.

8. Et sunt istæ duæ civitates permixtæ inte-
rim, in fine separandæ; adversus se invicem
confligentes, una pro iniquitate, altera pro ju-
stitia; una pro vanitate, altera pro veritate. Et
aliquando ipsa commixtio temporalis facit, ut
quidam pertinentes ad civitatem Babyloniam,
administrent res pertinentes ad Jerusalem; et
rursus quidam pertinentes ad Jerusalem, admi-
nistrent res pertinentes ad Babyloniam. Diffici-
le aliquid promisisse videor. Patientes estote,

donec demonstretur exemplis. Omnia enim in
1. Cor. 10. 11. vetere populo, sicut scribit Apostolus, in figura
» contingebant eis: scripta sunt autem ad corre-
» ctionem nostram, in quos finis sæculorum ob-
venit. Respicite ergo populum illum primum
positum etiam ad significandum populum poste-
riorem; et videte ibi quæ dico. Fuerunt reges
* I Mall. * magni in Jerusalem: notum est, numerantur,
nominantur. Omnes ergo iniqui cives erant Ba-
byloniæ, et administrabant res Jerusalem: omnes
in finem inde separandi nonnisi ad diabolum
pertinent. Rursus invenimus cives de Jerusalem
administrasse res quasdam pertinentes ad Ba-
Dan. 2. 48. byloniam. Nam tres illos pueros victus miracu-
et 3. 97. lo Nabuchodonosor regni sui administratores fe-
cit, et constituit eos super satrapas suos; et ad-
ministrabant res Babyloniæ cives de Jerusalem.
Respicite nunc impleri hoc et agi in Ecclesia,
et his temporibus. Omnes de quibus dictum est,
Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere no-
lite, cives sunt Babyloniæ, administrantes rem-
publicam civitatis Jerusalem. Si enim nihil ad-
ministrarent civitatis Jerusalem, unde, Quæ di-
Matt. 23. 3. cunt facite? unde, Cathedram Moysi sedent?
Rursus si cives sunt ipsius Jerusalem qui re-
gnabunt in æternum cum Christo, unde, Quæ
faciunt facere nolite, nisi quia et audituri sunt,
Lucæ 13. 27. Recedite a me omnes qui operamini iniquitatem?
Notum est ergo vobis, cives malæ civitatis ad-
ministrare quosdam actus bonæ civitatis. Vi-
deamus si et nunc cives bonæ civitatis admini-
strent quosdam actus malæ civitatis. Terrena
omnis res-publica quandoque utique peritu-
a ra, (a) cujus regnum transiturum est, cum ve-
Matt. 6. 10. niet illud regnum de quo oramus, Veniat regnum
Lucæ 1. 33. tuum, et de quo prædictum est, Et regni ejus
non erit finis: terrena ergo res-publica habet ci-
ves nostros administrantes res ejus. Quam multi
enim fideles, quam multi boni et Magistratus
sunt in civitatibus suis, et Judices sunt, et Du-
ces sunt, et Comites sunt, et Reges sunt? Omnes
justi et boni, non habentes in corde nisi glorio-
sissima quæ de te dicta sunt civitas Dei. Et qua-
Psal. 86. 3. si angariam faciunt in civitate transitura, et il-
lic a doctoribus civitatis sanctæ jubentur serva-
1. Pet. 2. 13. re fidem præpositis suis, sive Regi quasi præ-
cellenti, sive Ducibus tamquam a Deo missis ad
vindictam malorum, laudem vero bonorum, si-
Ephes. 6. 5. ve servi, ut dominis suis subditi sint, et Chri-
stiani paganis, et servet fidem melior deteriori
ad tempus serviturus, in æternum dominaturus.
Psal. 56. 2. Fiunt enim ista donec transeat iniquitas. Juben-
tur servi ferre dominos iniquos et difficiles: ci-
ves Babyloniæ jubentur tolerari a civibus Jeru-
salem, et amplius obsequiorum exhibentibus,
quam si cives essent ex ipsa Babylonia, tamquam
Matt. 5. 41. implentibus, Qui te angariaverit mille passus,
vade cum illo alia duo. Hanc totam civitatem
dispersam, diffusam, permixtam, alloquitur his

A verbis, et dicit, *Quo usque apponitis super ho-* v. 4.
minem? Interficite omnes, et qui foris estis tam-
quam spinæ in sepibus, aut tamquam ligna in-
fructuosa in silvis, quique intus estis tamquam
zizania, vel tamquam palea, omnes quotquot
estis, separati, permixti, tolerandi, separandi,
interficite omnes, tamquam parieti inclinato et
maceriæ depulsæ. * *Verumtamen honorem meum* v. 5.
cogitaverunt repellere. Non dixerunt, sed tamen
cogitaverunt. *Cogitaverunt repellere honorem*
meum.

9. *Cucurri in siti.* Retribuebant enim mala Item v. 5.
pro bonis. Illi interficiebant, illi repellebant; Psal. 34. 12.
ego eos sitiebam: illi honorem meum cogitave-
runt repellere, ego eos in corpus meum sitie-
bam trajicere. Bibendo enim quid facimus, nisi
B humorem foris positum in membra mittimus, et
in corpus nostrum ducimus? Hoc fecit Moyses Exodi 32. 20.
in illo capite vituli. Caput vituli, magnum sa-
cramentum. Caput enim vituli corpus erat im- Psalm. 105. 20.
piorum, in similitudine vituli manducantis fœ-
num, terrena quærentium: quia omnis caro fœ-
num. Erat ergo, ut dixi, corpus impiorum. Ira- Isai. 40. 6.
tus Moyses in ignem misit, comminuit, in aqua Exodi 32. 20.
sparsit, bibendum populo dedit; et ira Prophe-
tæ administratio facta est prophetiæ. Corpus
enim illud in ignem mittitur tribulationum, et
verbo Dei comminuitur. Paulatim enim desistunt
ab unitate corporis ejus. Sicut enim vestimen-
tum, ita per tempus absumitur. Et unusquisque
qui fit Christianus, separatur ab illo populo, et
quasi a massa comminuitur. Conspirati ode-
C runt, (b) comminuti credunt. Et quid jam evi- b
dentius, quam quod in corpus illud civitatis Je-
rusalem, cujus imago erat populus Israel, per
baptismum trajiciendi erant homines? Ideo in
aqua sparsum est, (c) ut in potum daretur. Hoc c
usque in finem sitit iste, currit et sitit. Multos
enim bibit, sed numquam erit sine siti. Inde est
enim, Sitio, mulier, da mihi bibere. Samaritana Joan. 4. 7.
illa ad puteum sitientem Dominum sensit, et a
sitiente satiata est: sensit prior illa sitientem,
ut biberet ille credentem. Et in cruce positus, Joan. 19. 28.
Sitio dixit, quamvis illi non hoc dederint quod
sitiebat. Ipsos enim ille sitiebat: at illi acetum Matt. 9. 17.
dederunt, non vinum novum, quo implentur
utres novi; sed vinum vetus, (d) sed male vetus. d
Dicitur enim et acetum vetus, veteres homines
D de quibus dictum est, Non enim est illis com- Psal. 54. 20.
mutatio: ut eversis Jebusæis ædificaretur Jeru- 2. Reg. 5. 6. etc.
salem.

10. Sic et corpus capitis hujus usque in finem
ab initio currit in siti. Et quasi ei diceretur,
Quid in siti? quid tibi deest, o corpus Christi,
o Ecclesia Christi? in tanto honore, in tanta su-
blimitate, in tanta celsitudine etiam et in hoc
sæculo constituta, quid tibi deest? Impletur de
te quod prædictum est, Adorabunt eum omnes Psal. 71. 11.
reges terræ, omnes gentes servient illi. Quid

(a) Editi: *cujus regnum transitorium est.* MSS. *transiturum.*
(b) Plerique MSS. *minutatim credunt.*
(c) Plures MSS. *ut potum daretur.* Quidam: *ut potui daretur.*
(d) Sic MSS. At editi, *et malum vetus. Dicitur enim et vinum vetus.*

A ergo sitis? qeid sitis? tantis populis non satia-
Item v. 5. ris? Quos populos dicis? *Ore suo benedicebant,*
Matt. 22 14. *et corde suo maledicebant.* Multi vocati, pauci
Marci 5. 27. setem electi. Mulier fluxum sanguinis patiens,
vestis, ejus fimbriam tetigit, et sanata est: et
cum miraretur Dominus tangentem, quod de se
senserat exisse virtutem, scilicet ad sanandam
mulierem, dixit, Quis me tetigit? Et edmirati
discipuli, Turbæ te comprimunt, et dicis, Quis
me tetigit? Et ille, Tetigit me aliquis. Tamquam
diceret, Una tetigit, turbæ premunt. Qui solle-
muitatibus Jerusalem implent Ecclesias, solle-
mnitatibus Babyloniæ implent theatra: et tamen
serviunt, honorant, obsequuntur, noe solum ipsi
qui portant sacramenta Christi, et oderunt præ-
cepta Christi, verum etiam illi qui nec sacra-
B menta ipsa portant, Pagani licet sint, Judæi li-
cet sint, honorant, laudant, prædicant; sed *ore*
suo benedicebant. Non adteedo ad os, novit ille
qui me instruxit, *corde suo maledicebant.* Ibi
maledicebant, ubi honorem meum cogitaverunt
repellere.

11. Quid tu, o Idithun, corpus Christi, trans-
iliens eos? Quid tu inter hæc omeis? quid tu?
deficies? non perseverabis usque in finem? non
Matth. 10. 22 et 24. 13. non audies, Qui perseveraverit usque in finem,
hic salvus erit, (a) quamvis qnoniam abundat
a iniquitas, refrigescet caritas multorum? Et ubi
Phil. 3. 20. est quod transilisti eos? ubi est quod conversa-
tio tua in cælis est? Illi autem inhærent terre-
nis, tamquam terrigenæ saplunt terram, et sunt
Gen. 3. 14 terra serpentis cibus. Qeid tu inter hæc? Ve-
C rumtamen quamvis hæc faciaet, quamvis hæc
cogiteet, quamvis impellant, quamvis quasi in-
clinato instent, quamvis jam erectum sentiant,
et honorem meum repellere cogitent, quamvis
ore suo benedicant et corde suo maledicant,
quamvis insidientur ubi possunt, calumnientur
v. 6. ubi possunt: *Verumtamen Deo subjicietur ani-*
ma mea. Et quis tanta toleret, vel aperta bella,
vel occultas insidias? Quis tanta toleret inter
apertos hostes, inter falsos fratres? quis tanta
toleret? numquid homo? et si homo, numquid
a seipso homo? Non sic transilivi ut extollar,
et cadam: *Deo subjicietur anima mea: quoniam*
Rom. 8. 25. *ab ipso est patientia mea.* Quæ patientia inter
tanta scandala, nisi quia si id quod non videmus
speramus, per patientiam exspectamus? Veeit
D dolor meus, veniet et requies mea: venit tribu-
latio mea, veniet et purgatio mea. Numquid-nam
lucet aurum in fornace aurificis? In monili lu-
cebit, in ornamento lucebit: patiatur tamen for-
nacem, ut purgatum a sordibus veeiat ad lucem.
Fornax ista, ibi palea, ibi aurum, ibi ignis, ad
hanc flat aurifex: in fornace ardet palea, et pur-
gatur aurum: illa in cinerem vertitur, a sordi-
bus illud exuitur. Fornax mundus, palea iniqui,
aurum justi; ignis tribulatio, aurifex Deus: quod
vult ergo aurifex, facio; ubi me ponit artifex,
tolero: jubeor ego tolerare, novit ille purgare.
Ardeat licet palea ad incendendum me, et qua-

A si consumendum me: illa in cinerem vertitur,
ego sordibus careo. Quare? Quia *Deo subji-*
cietur anima mea: quoniam ab ipso est patientia
mea.

12. Quis est tibi iste, a quo est patientia tua?
Quoniam ipse est Deus meus et salutaris meus, v. 7.
susceptor meus, non emigrabo. Quoniam ipse
est Deus meus, ergo vocat me: *et salutaris meus*,
ergo justificat me: *et susceptor meus*, ergo glo- Rom. 8. 30.
rificat me. Hic enim vocor et justificor, ibi au-
tem glorificor; et inde ubi glorificor, *non emi-*
grabo. Neque enim in peregrinatione mea rema-
nebo: est hic unde emigrem, sed veniam unde
non emigrabo. Nam inquilinus ego sum apud te Psal. 38. 13.
in terra, sicut omnes patres mei. Ergo ab inqui-
linatu migrabo, de domo cælesti non emigrabo.

B 13. *In Deo salutare meum, et gloria mea.* v. 8
Salvus ero in Deo, gloriosus ero in Deo: non
enim tantum salvus, sed et gloriosus, salvus, Rom 4 5.
quia justus ex impio, ab illo justificatus; glorio-
sus autem, quia non solum justificatus, sed etiam
honorificatus. Etenim quos prædestinavit, illos et Rom. 8 30.
vocavit. Vocans eos quid fecit hic? Quos voca-
vit, ipsos et justificavit; quos autem justificavit,
ipsos et glorificavit. Justificatio ergo ad salutem
pertinet, glorificatio ad honorem. Quis glorifica-
tio ad honorem pertineet, disputare non opus est.
Quia justificatio pertinet ad salutem, quæramus
aliquod documentum. Ecce occurrit ex Evange-
lio: erant qui sibi videbantur justi, et repreben-
debant Dominum, quod admittebat ad convivium
peccatores, et cum publicanis et peccatoribus
C convescebatur; talibus itaque superbientibus,
fortibus terræ valde elevatis, multum de sua sa-
nitate glorlantibus, quam putabant, noe quam
tenebant, quid respondit Dominus? Non est opus Matt. 9 12.
sanis medicus, sed male habentibus. Quos dicit
sanos, quos dicit male habentes? Sequitur, et
dicit, Non veni vocare justos, sed peccatores in Ibidem 13.
pœnitentiam. Appellavit ergo sanos justos, non
quia Pharisæi hoc erant, sed quia hoc se esse
arbitrabantur; et ideo superbiebant, et medi-
cum ægrotantibus invidebant, et plus ægrotantes
medicum occidebant. Appellavit tamen sanos ju-
stos, ægrotantes peccatores. Ut ergo justificarer,
ait iste transiliens, ab ipso mihi est; ut glorifi-
cer, ab ipso mihi est: *In Deo salutare meum et*
gloria mea. Salutare meum, ut salvus sim: *glo-*
D *ria mea*, ut honoratus sim. Hoc tunc: modo
quid? *Deus auxilii mei, et spes mea in Deo:* do-
nec perveniam ad perfectam justificationem et
salutem. Spe enim salvi facti sumus spes autem Rom. 8 24.
quæ videtur, non est spes. Donec veniam ad il-
lam glorificationem, ubi justi fulgebunt in regno
Patris sui tamquam sol. Interim nunc inter ten- Matth 13. 43.
tationes, inter iniquitates, inter scandala, inter
apertas oppugnationes et subdolas locutiones,
inter eos qui ore suo benedicunt, et corde suo
maledicunt, inter eos qui honorem meum cogi-
tant repellere, quid hic? *Deus auxilii mei*: dat
enim auxilium certantibus. Contra quos certan-

(a) Sic MSS. At editi, *quoniam quamvis.*

Ephes. 6. 12. tibus? Non est nobis colluctatio adversus carnem A
et sanguinem, sed adversus Principatus et Pote-
states. *Deus* ergo *auxilii mei*, *et spes mea in*
Deo. Spes, quamdiu nondum est quod promis-
sum est et creditur quod nondum videtur: cum
autem venerit, erit salvatio et glorificatio: non
tamen, dum illa differuntur, deserimur; *Deus*
enim *auxilii mei*, *et spes mea in Deo*.
v. 9. 14. *Sperate in eum omne concilium plebis.*
Imitamini Idithun, transilite inimicos vestros,
repugnantes vobis, resistentes itineri vestro, odio
vos habentes transilite: *Sperate in eum omne*
concilium plebis: effundite coram illo corda ve-
a *stra*. Nolite (*a*) cedere eis qui dicunt vobis, Ubi
Psal. 41. 4. est Deus vester? Factæ sunt, inquit, mihi lacry-
mæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi,
Ibidem. 5. quotidie, Ubi est Deus tuus. Sed quid ibi dicit? B
Hæc meditatus sum, et effudi super me animam
meam. Commemoratus sum, Ubi est Deus tuus?
memoratus sum hæc, et effudi super me animam
meam. Quærens Deum meum, effudi super me
animam meam, ut illum attingerem, non in me
remansit. Ergo, *Sperate in eum omne concilium*
plebis. Effundite coram illo corda vestra, depre-
cando, confitendo, sperando. Nolite corda vestra
retinere intra corda vestra: *Effundite coram illo*
v. 3. *corda vestra*. Non perit quod effunditis. Ille enim
Psal. 54. 23. susceptor meus. Si suscipit, quid times effunde-
re? Jacta in Dominum curam tuam, et spera in
eum. *Effundite coram illo corda vestra Deus ad-*
Rom. 1. 29. *jutor noster*. Quid timetis inter susurrones, de-
tractores Deo odibiles, ubi possunt palam oppu-
gnantes, ubi non possunt occulte insidiantes,
falso laudantes, vere inimicantes; inter eos quid C
timetis? *Deus adjutor noster*. An æmulantur
Deum? Numquid fortiores illo sunt? *Deus ad-*
Rom. 8. 31. *jutor noster*, securi estote. Si Deus pro nobis,
quis contra nos? *Effundite coram illo corda ve-*
stra, transilientes ad eum, levantes animas ve-
stras: *Deus adjutor noster.*
15. Et jam constituti in loco munito, in turri
fortitudinis a facie inimici, miseremini eos quos
timebatis: currere enim debetis in siti: despicite
ergo illos jam in illo loco constituti, et dicite,
v. 10. *Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii*
Psal. 4. 3. *hominum*. Filii hominum usque quo graves cor-
de? Filii hominum vani, filii hominum menda-
ces, filii hominum ut quid diligitis vanitatem et
quæritis mendacium? Cum miseratione ista dici- D
Lucæ 6. 27. te, atque sapite. Si transilivistis, si diligitis ini-
micos vestros, si destruere cupitis ut ædificetis,
Psal. 109. 6. si eum amatis qui judicat in gentibus, et replet
Rom. 12. 17. ruinas; ita his ista dicite, non odio habentes,
non malum pro malo reddentes. *Mendaces filii*
Matth. 12. 12. *hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate*
in unum. Certe multi sunt: ecce est ille unus,
unus ille qui projectus est de turba convivantium.
Conspirant, omnes temporalia quærunt, quique
carnales carnalia, et in futurum sperant quicum-
que sperant: etsi de opinionum varietate in di-

A versum, de vanitate tamen in unum sunt. Diversi
quidem errores et multiformes, et regnum ad- Matth. 12. 25.
versum se divisum non stabit: sed similis omni-
bus voluntas vana et mendax, pertinens ad unum Matth. 25. 41.
regem, cum quo in ignem æternum præcipitan-
da est: *Ipsi de vanitate in unum.*
16. Et illos videte quia sitit, videte quia cur-
rit in siti. Convertit ergo se ad illos, sitiens eos:
Nolite sperare super iniquitatem. Nam spes mea v. 11.
in Deo est. *Nolite sperare super iniquitatem.*
Vos qui non vultis accedere et transire, *nolite*
sperare super iniquitatem. Ego enim qui transi-
livi, spes mea in Deo: et numquid iniquitas est
apud Deum? *Nolite sperare super iniquitatem.* Rom. 9. 14.
Hoc faciamus, illud faciamus, illud cogitemus,
sic insidias componamus; de vanitate in unum.
B Tu (*b*) sitis; qui contra te ista cogitant, ab eis b
quos bibis produntur *Nolite sperare super ini-*
quitatem. Vana est iniquitas, nihil est iniquitas,
potens non est nisi justitia. Occultari potest ad
tempus veritas, vinci non potest. Florere potest
ad tempus iniquitas, permanere non potest. *No-*
lite sperare super iniquitatem: et in rapinam ne
concupiscatis. Non es dives, et rapere vis? Quid
invenis? quid perdis? O lucra damnosa? Invenis
pecuniam, perdis justitiam. *In rapinam ne con-*
cupiscatis. Pauper sum, non habeo. Ideo rapere
vis? Quid rapias vides: a quo rapiaris, non vi- 1. Pet. 5. 8.
des? Nescis circumire inimicum tamquam leo-
nem rugientem, et quærentem quid rapiat? Præ-
da illa quam vis rapere, in muscipula est: tenes,
et teneris. In rapinam ergo ne concupiscas, o 1. Tim. 6. 17.
C pauper, sed concupisce in Deum qui præstat no-
bis omnia abundanter ad fruendum. Pascet te
qui fecit te. Qui pascit latronem, non pascet in-
nocentem? Pascet te qui solem suum oriri facit Matt. 5. 45.
super bonos et malos, et pluit super justos et
injustos. Si pascit damnandos, non pascet libe-
randos? Ergo in rapinam noli concupiscere. Di-
ctum est hoc pauperi, fortassis aliquid de neces-
sitate rapturo. Dives procedat: Non habeo ego,
inquit, necessitatem rapiendi: nihil mihi deest,
abundant omnia. Et tu audi: *Divitiæ si* (*c*) *fluant*, c
ne apponatis cor. Ille non habet, iste habet: ille
non quærat rapere quod non habet, iste non ap-
ponat cor in eo quod habet. *Divitiæ si fluant*, id
est, si exundent, tamquam de fonte currant. *Ne*
apponatis cor: noli de te præsumere, noli ibi te
D figere: certe vel hoc time: *divitiæ si fluant*. Non
vides quia si ibi cor posueris, et tu flues? Dives
es, et ecce jam non concupiscis adhuc habere,
quia multa habes: audi, Præcipe divitibus hujus 1. Tim. 6. 17.
mundi, non superbe sapere. Et quid est, *Ne ap-*
ponatis cor? Neque sperare in incerto divitia- »
rum. Ergo, *Divitiæ si fluant, ne apponatis cor*,
ne in divitiis confidatis, non præsumatis, non
speretis; ne dicatur, Ecce homo qui non posuit Psal. 51. 9.
Deum adjutorem suum, sed speravit in multitu- »
dine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate
sua. Ergo vani filii hominum, mendaces filii ho- »

(a) Editi, *credere*. At MSS. *cedere*.
(b) MSS. plerique, *Tu sitis qui contra te ista cogitans*.

(c) Aliquot MSS. *si affluant*.

minum, neque rapiatis, neque si fluant divitiæ,
cor apponatis: non jam vanitatem diligatis, et
Psal. 39. 5. mendacium quæratis. Beatus enim cujus est Do-
minus Deus spes ejus, et non respexit in vani-
tates et insanias mendaces. Decipere vultis, frau-
v. 10. dem vultis facere, quid affertis ut decipiatis? Sta-
teras dolosas. Mendaces enim, inquit, filii homi-
num in stateris, ut decipiant proferendo stateras
dolosas. Falso examine fallitis intuentes: nesci-
tis alium esse qui appendit, alium qui de pondere
judicat? Non videt cui tu appendis, sed videt qui
te et ipsum appendit. Ergo non fraudem, non
rapinam concupiscatis, non in his quæ habetis
spem ponatis: monui, prædixi, ait iste Idithun.
v. 12. 17. Quid sequitur? *Semel locutus est Deus*,
v. 13. *duo hæc audivi, quoniam potestas Dei est*, * *et
tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicui-
que secundum opera sua.* Dixit Idithun, sonuit
de alto, quo transilivit; audivit ibi quiddam, et
dixit nobis: sed aliquantum in hoc quod nobis
dixit perturbor, Fratres, et donec vobiscum
participem, vel perturbationem, vel aliquam
respirationem meam, intentos vos volo. Etenim
Psalmum ad terminum duximus adjuvante Do-
mino: post hæc quæ dicturi sumus, non restat
aliquid, quod de hoc ulterius exponamus. Ita-
que adnitimini mecum, utrum possimus intelli-
gere hoc: et si non potuero, et intelligit aliquis
vestrum quod ego non possum; gaudebo potius
quam invidebo. Omnino investigare difficile est,
quemadmodum positum sit prius: *Semel locu-
tus est Deus;* deinde cum ille semel locutus est,
ego *duo audivi*. Si enim diceret, Semel locutus
est Deus, unum hoc audivi: videbatur partem
quæstionis hujus amputavisse, ut tantummodo
quæreremus quid sit, *Semel locutus est Deus.*
Nunc vero quæsituri sumus, et quid sit, *Semel
locutus est Deus:* et quid sit, *duo hæc audivi*,
cum semel ille locutus sit.
18. *Semel locutus est Deus.* Quid dicis Idi-
thun? Si tu loqueris qui transilivisti eos: *Semel
locutus est?* Ego Scripturam aliam consulo, et
Hebr. 1. 1. dicit mihi, Multis partibus et multis modis olim
Deus locutus est patribus in Prophetis. Quid
est, *Semel locutus est Deus?* Nonne ille est Deus,
qui in primordio generis humani locutus est ad
Gen. 3. 17. Adam? Nonne idem ipse locutus est ad Cain, ad
et 4. 8. etc. Noe, ad Abraham, ad Isaac, ad Jacob, ad Pro-
phetas omnes, et ad Moysen? Unus erat Moyses,
et quoties ad eum locutus est Deus? Ecce etiam
uni non semel, sed sæpius locutus est Deus. De-
inde locutus est ad Filium hic positum, Tu es
Matt. 3. 17. Filius meus dilectus. Locutus est Deus Aposto-
lis, locutus est omnibus sanctis, etiamsi non vo-
ce sonante per nubem, in corde tamen ubi ipse
Psal. 84. 9. magister est. Unde ille dicit, Audiam quid lo-
quatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur
pacem populo suo. Quid est ergo, *Semel locutus
est Deus?* Multum transiliverat iste, ut perveni-
ret illuc, ubi semel locutus est Deus. Ecce bre-
viter dixi Caritati Vestræ. Hic inter homines,

A hominibus sæpe, multis modis, multis partibus,
per multiformem creaturam locutus est Deus:
apud se semel Deus locutus est, quia unum Ver-
bum genuit Deus. Iste ergo Idithun transiliens
eos, transiliverat acie mentis forti et valida et
præfidenti, transiliverat terram, et quidquid in
terra est; aerem, nubes omnes ex quibus locu-
tus est Deus multa, et sæpe, et multis: transili-
verat etiam omnes Angelos acie fidei. Erat enim
iste transiliens non contentus terrenis, sed ve-
lut aquila volans prætervectus omnem nebulam
qua tegitur omnis terra. Dicit enim Sapientia, Eccli. 24. 9.
Et nebula texi omnem terram: Pervenit ad ali-
quid liquidum, universam transiliens creatu-
ram, et quærens Deum, et effundens super se
animam suam, pervenit ad principium, et Ver-
B bum Deum apud Deum; et invenit unius Patris
unum Verbum; et vidit quia semel locutus est
Deus, vidit Verbum per quod facta sunt omnia, Johan. 1. 3.
et in quo simul sunt omnia, non diversa, non
separata, non inæqualia. Non enim Deus quod
per Verbum faciebat, ipse non noverat: si au-
tem quod faciebat noverat, in illo erat antequam
fieret quod fiebat. Si enim non in illo erat quod
fiebat antequam fiebat, ubi noverat quod facie-
bat? Non enim potes Deum dicere ignorata fe-
cisse. Scivit itaque Deus quod fecit. Et ubi sci-
vit antequam faceret, si sciri nisi facta non pos-
sunt? Sed a factis sciri nisi ante facta non pos-
sunt, a te scilicet ab homine in imo facto, et in
imo posito: antequam autem fierent hæc omnia,
sciebantur ab illo a quo facta sunt, et quod sci-
C vit fecit. Ergo in Verbo illo per quod fecit o-
mnia, antequam fierent, erant omnia; et cum
facta sunt, ibi sunt omnia: sed aliter hic, aliter
ibi, aliter in propria natura in qua facta sunt, ali-
ter in arte per quam facta sunt. Quis hoc expli-
cet? Conari possumus: ite cum Idithun, et videte.
19. Jam ergo ut potuimus, diximus quomodo
semel locutus est Deus: videamus quomodo duo
hæc audivit. *Duo hæc audivi.* Forte non est con-
sequens, ut sola duo hæc audierit: sed, *duo hæc*,
inquit, *audivi*, quædam duo quæ nobis opus est
ut dicantur, audivit. Audivit forte alia multa,
sed non opus est ea dici nobis. Ait enim et Do- Johan. 16.
minus, Multa habeo vobis dicere, sed non po- 12.
testis illa portare modo. Quid est ergo, *Duo hæc
audivi?* Hæc duo quæ vobis dicturus sum, non
D a me vobis dico, sed quæ audivi dico. *Semel lo-
cutus est Deus:* unum Verbum habet unigeni-
tum Deum. In illo Verbo sunt omnia, quia per
Verbum facta sunt omnia. Unum Verbum ha- Coloss. 2. 3.
bet, ubi omnes thesauri sapientiæ et scientiæ
absconditi. Unum Verbum habet, *semel locutus
est Deus. Duo hæc*, quæ vobis dicturus sum, Johan. 3. 29.
ibi *audivi*: non ex me loquor, non ex me dico:
ad hoc pertinet *audivi*. Amicus autem sponsi Johan. 8. 44.
stat et audit eum, ut verum loquatur. Audit e-
nim eum, ne loquendo mendacium de suo lo-
quatur: ne diceres, Quis es tu qui mihi hoc dicis?
unde mihi hoc dicis? Audivi hæc duo, et (a) ille

(a) Sic MSS. At editi, *et illa*.

tibi loquor quis audivi hæc duo, qui etiam co- A
gnovi quia semel locutus est Deus. Noli con-
temnere auditorem dicentem tibi quædam duo
tibi necessaria, eum qui transiliendo universam
creaturam pervenit ad Verbum unigenitum Dei,
ubi sciret quia semel locutus est Deus.

20. Dicat ergo jam quædam duo. Multum e-
nim ad nos pertinent hæc duo. *Quoniam pote-*
Item v. 13. *stas Dei est, et tibi Domine misericordia.* Ista
sunt duo, potestas et misericordia? Ista plane:
intelligite potestatem Dei, intelligite misericor-
diam Dei. His duobus continentur prope omnes
Scripturæ. Propter hæc duo Prophetæ, propter
hæc duo Patriarchæ, propter hæc Lex, propter
hæc ipse Dominus noster Jesus Christus, pro-
pter hæc Apostoli, propter hæc annuntiatio o-
mnis et celebratio verbi Dei in Ecclesia, pro- B
pter hæc duo, propter potestatem Dei et mise-
ricordiam. Potestatem ejus timete, misericordiam
ejus amate. Nec sic de misericordia ejus præsu-
matis, ut potestatem contemnatis: nec sic pote-
statem timeatis, ut de misericordia desperetis.
Apud illum potestas, apud illum misericordia.
Psal. 74. 8. Hunc humiliat, et hunc exaltat: hunc humiliat
Rom. 9. 22. potestate, illum exaltat misericordia. Si enim
» Deus volens ostendere iram, et demonstrare po-
» tentiam suam, adtulit in multa patientia vasa
Ibidem 23. iræ, quæ perfecta sunt in perditionem. Audisti
» potestatem: quære misericordiam. Et ut notas,
inquit, faceret divitias suas in vasa misericor-
diæ. Pertinet ergo ad ejus potestatem damnare
Ibidem 20 iniquos. Et quis illi dicat, Quid fecisti? Tu enim
o homo, quis es qui respondeas Deo? Time ergo C
et treme ejus potestatem: sed spera ejus mise-
a ricordiam. (*a*) Diabolus potestas quædam est;
plerumque tamen vult nocere, et non potest,
quia potestas ista sub potestate est. Nam si tan-
tum posset nocere diabolus, quantum vult; non
aliquis justorum remaneret, aut aliquis fidelium
esset in terra. Ipse per vasa sua impellit, quasi
parietem inclinatum: sed tantum impellit, quan-
tum accipit potestatem. Ut autem non cadat pa-
ries, Dominus suscipiet: quoniam qui dat pote-
statem tentatori, ipse tentato præbet misericor-
b diam. (*b*) Ad mensuram enim permittitur tenta-
Psal. 79. 6. re diabolus: Et potabis nos, inquit, in lacrymis
in mensura. Noli ergo timere permissum aliquid
facere tentatorem: habes enim misericordissi-
mum Salvatorem. Tantum permittitur ille ten- D
tare, quantum tibi prodest, ut exercearis, ut
proberis; ut qui te nesciebas, a te ipso invenia-
ris. Nam ubi, vel unde, nisi de hac Dei potestate
1.Cor.10.13. et misericordia securi esse debemus? Secundum
illam Apostolicam sententiam, Fidelis Deus qui
non permittit vos tentari super id quod potestis.
Item v. 13. 21. Ergo, *Potestas Dei est:* Non est enim po-
Rom. 13. 1. testas nisi a Deo. Noli dicere, Et (*c*) quid ei dat
c tantam potestatem? Et non det potestatem. Qui
dat potestatem, habet æquitatem? Tu inique
murmurare potes, ille æquitatem perdere non

A potest. Numquid iniquitas apud Deum? absit.
Hoc fige in corde, hoc de cogitatione tua non Rom. 9. 14.
excutiat inimicus. Facere potest aliquid Deus,
ut tu nescias quare faciat: inique tamen facere
non potest, apud quem non est iniquitas. Nam
ecce reprehendis Deum quasi de iniquitate: (ago
tecum aliquid, adtende paululum:) non repre-
henderes iniquitatem, nisi videndo justitiam.
Reprehensor iniquitatis esse non potest qui non
cernit justitiam, cui comparatam reprehendat
iniquitatem. Unde enim scis quia hoc injustum
est, nisi scias quid sit justum? Quid si enim ju-
stum est et hoc, quod dicis injustum? Absit, in-
quis, injustum est: et clamas quasi (*d*) videnti- d
bus oculis, videns hoc injustum esse utique ex
aliqua regula justitiæ, cui comparans hoc quod
B vides pravum, et cernens non convenire recti-
tudini regulæ tuæ, reprehendis; tamquam arti-
fex discernens justum ab injusto. Ergo quæro
a te, justum hoc esse unde vides? Ubi, inquam,
vides hoc justum, quo viso, reprehendis inju-
stum? Unde illud nescio quid, quo adspergitur
anima tua ex multis partibus in caligine consti-
tuta, nescio quid hoc quod coruscat menti tuæ,
unde hoc justum? Itane non habet fontem suum?
A te tibi est quod justum est, et tu tibi potes
dare justitiam? Nemo sibi dat quod non habet.
Ergo cum sis injustus, esse non potes justus,
nisi convertendo te ad quamdam justitiam ma-
nentem, a qua si recedis, injustus es; ad quam
si accedis, justus es. Te recedente non deficit,
te accedente non crescit. Ubi est ergo ista justi-
C tia? Quære in terra: absit. Non enim aurum aut
lapides pretiosos quæris, justitiam quærens.
Quære in mari, quære in nubibus, quære in
stellis: quære in Angelis, invenis in illis, sed et
ipsi de fonte bibunt. Justitia enim Angelorum in
omnibus est, sed ab uno capitur. Respice ergo,
transcende, vade illuc ubi semel locutus est
Deus, et ibi invenies fontem justitiæ, ubi est
fons vitæ: Quoniam apud te est fons vitæ. Si Psal. 35. 10
enim tu de rore exiguo judicare vis quod justum
est, et quod injustum est; numquid iniquitas
apud Deum, unde ad te manat tamquam de fon- Rom. 9. 14.
te justitia, inquantum justum sapis, cum ex mul-
tis partibus inique desipias? Habet ergo fontem
justitiæ Deus. Noli ibi quærere iniquitatem, ubi
lux sine umbra est. Sed plane latere te potest
D caussa. Si latet te caussa, respice ignorantiam
tuam, vide qui sis: adtende hæc duo, *Quoniam* Eccli 3. 22.
potestas Dei est, et tibi Domine misericordia. »
Fortiora te ne quæsieris, et altiora te ne scruta- »
tus fueris, sed quæ præcepit tibi Dominus, illa
cogita semper. Quia ad hæc quæ tibi præcepit
Deus pertinent ista duo, *Quoniam potestas Dei*
est, et tibi Domine misericordia. Noli timere ini-
micum: tantum facit quantum acceperit potesta-
tem. Eum time qui habet summam potestatem:
eum time qui quantum vult, tantum facit, et qui
injuste nihil facit, et quidquid fecerit, justum

(a) Editi, *Diabolo*. At MSS. *Diabolus*, nominandi casu.
(b) MSS. *Ad mensuram enim admittitur tentare diabolus.*

(c) Sic MS. Editi vero: *Et quare dat tantam potestatem, et non de potestate habet æquitatem?*
(d) Aliquot MSS. *fidentibus oculis videns.*

est. Putabamus injustum esse nescio quid: ex hoc quia fecit Deus crede justum esse.

22. Ergo, inquis, si quis hominem occidat innocentem, juste facit, an inique? Inique sane. (Isai. 58. 7.) Quare hoc permittit Deus? Vide prius ne illud debeas: Frange esurienti panem tuum, et egenum sine tecto induc in domum tuam; si videris nudum, vesti eum. Hæc enim justitia tua est, hoc (Isai. 1. 16, etc.) enim tibi præcepit Dominus: Lavamini, mundi estote, auferte nequitias a cordibus vestris atque a conspectu oculorum meorum; discite bonum facere, judicate pupillo et viduæ: et venite et disputemus, dicit Dominus. Disputare vis, antequam facias unde dignus sis disputare, quare hoc permisit Deus. Consilium Dei tibi dicere, o homo, non possum: illud tamen dico, quia et inique fecit homo qui occidit innocentem, et non fieret nisi permitteret Deus: et quamvis ille inique fecerit, non tamen hoc inique permisit Deus. Lateat causa in isto nescio quo, de quo moveris, cujus innocentia te permovet. Possem enim tibi cito respondere, Non occideretur nisi nocens esset: sed tu eum innocentem putas. Possem tibi hoc cito dicere. Non enim tu scrutareris cor ejus, discuteres facta ejus, examinares cogitationes ejus, ut possis mihi dicere, Injuste occisus est. Possem ergo facile respondere: sed opponitur mihi quidam justus, sine controversia justus, sine dubitatione justus, qui non habebat peccatum occisus a peccatoribus, traditus a peccatore, (Psal. 68. 5.) ipse Christus Dominus, de quo non possumus dicere quod habuit aliquam iniquitatem, quia ea quæ non rapuit exsolvebat, objicitur mihi. Et quid dicam de Christo? Tecum ago, inquis. Et ego tecum. De illo proponis quæstionem, de illo solvo quæstionem. Ibi enim consilium Dei novimus, quod nonnisi ipso revelante nossemus: ut cum tu inveneris consilium Dei, quo permisit innocentem Filium occidi ab injustis, et tale consilium quale tibi placeat, et quale tibi, si justus es, displicere non possit, credas quia et in aliis (Coloss. 2. 14.) consilio id agat Deus, sed latet te. Eia Fratres, opus erat sanguine justi ad delendum chirographum peccatorum, opus erat exemplo patientiæ, exemplo humilitatis, opus erat signo crucis ad diabolum et ejus angelos debellandos, opus nobis erat passione Domini nostri: nam passione Domini redemptus est orbis. Quanta bona egit passio Domini? Et tamen passio hujus justi non esset, nisi Dominum iniqui occidissent. Quid ergo, bonum hoc quod nobis præstitum est de Dominica passione, imputandum est iniquis interfectoribus Christi? absit. Illi voluerunt, Deus permisit. Illi nocentes essent, etiamsi tantummodo voluissent: Deus autem non permisisset, nisi justum esset. Voluerunt occidere: pone quia non potuerunt: iniqui essent, homicidæ essent; quis (Psal. 10. 6.) dubitaret? Dominus enim interrogat justum et (Sap. 1. 9.) impium: et, In cogitationibus impii interrogatio erit. Discutit Deus quid quisque voluerit, non (A) quid potuerit. Ergo si voluissent, et non potuissent, et non occidissent; iniqui illi remanerent, tibi Christi passio non præstaretur; voluit ergo facere impius ut damnaretur, permissus est ut tibi præstaretur: quod voluit, imputatur iniquitati impii; quod permissus est, imputatur potestati Dei. Ille ergo inique voluit, Deus juste permisit. Itaque, Fratres mei, et Judas malignus traditor Christi, et persecutores Christi, maligni omnes, impii omnes, iniqui omnes, damnandi omnes: et tamen Pater proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. (Rom. 8. 32.) Dispone, si potes; distingue, si potes: redde Deo vota tua, quæ distinxerunt labia tua: (Psal. 65. 13.) vide (a) quid tibi fecerit iniquus, quid justus. Ille voluit, iste permisit: ille injuste voluit, iste juste permisit. Voluntas injusta damnetur, permissio justa glorificetur: (B) Quid enim mali accidit Christo, quia mortuus est Christus? Et illi mali sunt, qui male facere voluerunt; et nihil mali passus est, cui fecerunt. Occisa est caro mortalis, interficiens mortem morte, præbens patientiæ documentum, præmittens resurrectionis exemplum. Quanta bona facta sunt justi de malo injusti? Hoc est (b) magnum Dei: quia et bonum quod facis ipse tibi dedit, et de malo tuo ipse bene facit. Noli ergo mirari, permittit Deus, et judicio permittit: permittit, et mensura, numero, pondere permittit. Apud illum non est iniquitas: (Rom. 9. 14.) tu tantum ad eum pertine; in ipso spem pone, ipse sit adjutor tuus, salutare tuum: in illo sit locus munitus turris fortitudinis, refugium tuum ipse sit, (Psal. 60. 4.) et non te sinet tentari supra quam potes ferre, sed faciet (1 Cor. 10. 13.) (C) cum tentatione etiam exitum, ut possis sustinere: ut quod te sinit pati tentationem, potestas ejus sit; quod non sinit ultra in te fieri quam potes ferre, misericordia ejus sit: *Quoniam potestas Dei est, et tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique secundum opera ejus.*

ET POST TRACTATUM DE PSALMO

CUM MATHEMATICUS IN POPULO MONSTRARETUR, DE EO IDEM IPSE INTULIT.

23. Illa Ecclesiæ sitis etiam istum, quem videtis, bibere vult. (v. 5.) Simul etiam ut noveritis, quam multi in commixtione Christianorum ore suo benedicant, et in corde suo maledicant, iste ex Christiano et fideli pœnitens (D) redit, et territus potestate Domini convertitur ad misericordiam Domini. Seductus enim ab inimico cum esset fidelis, diu mathematicus fuit seductus seducens; deceptus decipiens, illexit, fefellit, multa mendacia locutus est contra Deum, qui dedit hominibus potestatem faciendi quod bonum est, et non faciendi quod malum est. Iste dicebat, quia adulterium non faciebat voluntas propria, sed Venus; homicidium non faciebat voluntas propria, sed Mars, et justum non faciebat Deus, sed Jovis: et alia (c)

(a) Sic MSS. At editi *quid tibi fecerit*.
(b) Regius liber, *Hoc est regnum Dei*.

(c) Plerique MSS. *mala sacrilega*,

Psal. 4. 3. multa sacrilega non parva. Quam multis eum
» putatis Christianis nummos abstulisse? Quam
» multi ab illo emerunt mendacium, quibus dicebamus, Filii hominum usque quo graves corde, ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? Modo, sicut de illo credendum est, horruit
a mendacium, et multorum hominum (a) illectorem se aliquando a diabolo sensit illectum, convertitur ad Deum pœnitens. Putamus, Fratres, de magno timore cordis accidisse. Quid enim dicturi sumus? Namque si ex pagano converteretur mathematicus, magnum quidem esset gaudium: sed tamen posset videri, quia si conversus esset, clericatum quæreret in Ecclesia. Pœnitens est, non quærit nisi solam misericordiam. Commendandus est ergo et oculis et cordibus vestris. B Eum quem videtis cordibus amate, oculis custodite. Videte illum, scitote illum, et quacumque ille transierit, fratribus ceteris qui modo hic non sunt, ostendite illum: et ista diligentia miseri-
b cordia est; ne ille seductor (b) retrahat cor, et oppugnet. Custodite vos, non vos lateat conversatio ejus, via ejus: ut testimonio vestro nobis confirmetur vere illum ad Dominum esse con-
Act. 19. 19. versum. Non enim silebit fama de vita ejus, quando sic vobis et videndus et miserandus offertur. Nostis in actibus Apostolorum esse scriptum, quia multi perditi, id est, talium artium homines, et doctrinarum nefariarum sectatores, omnes codices suos ad Apostolos adtulerunt; et incensi sunt libri tam multi, ut pertineret ad scriptorem æstimationem eorum facere, et summam pretii con-
Lucæ 15 32. scribere. Hoc utique propter gloriam Dei, ne ta- C
c les etiam perditi desperarentur ab illo qui (c) novit quærere quod perierat. Perierat ergo iste, nunc quæsitus, inventus, adductus est: portat secum codices incendendos, per quos fuerat incendendus, ut illis in ignem missis, ipse in refrigerium transeat. Sciatis eum tamen, Fratres, olim pulsare ad Ecclesiam ante Pascha: ante Pascha enim cœpit petere de Ecclesia Christi medicinam. Sed quia talis est ars in qua exercitatus erat,
d quæ (d) suspecta esset de mendacio atque fallacia, dilatus est ne tentaret; et aliquando tamen admissus est, ne periculosius tentaretur. Orate
e pro illo (e) per Christum. Prorsus odiernam precem pro illo fundite Domino Deo nostro. Scimus enim et certi sumus, quia oratio vestra delet omnes impietates ejus. Dominus vobiscum. D

IN PSALMUM LXII.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. PROPTER eos qui forte rudes sunt adhuc ad nomen Christi; quia undique colligit qui pro omnibus dedit sanguinem suum, dicendum est paucis quod et illi libenter audiant qui noverunt, et discant qui non noverunt. Psalmi isti quos cantamus, antequam Dominus noster Jesus A Christus natus esset ex virgine Maria, Spiritu Dei dictante dicti et conscripti sunt. Fuit enim David rex in Judæorum gente, quæ gens una colebat Deum unum, qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in ipsis sunt, sive quæ videntur, sive quæ non videntur. Ceteræ autem gentes, aut idola colebant quæ manibus suis fecerant, aut creaturam Dei, non ipsum Creatorem, id est, aut solem, aut lunam, aut stellas, aut mare, aut montes, aut arbores. Hæc enim omnia Deus fecit; et laudari se vult in illis, non illa coli pro se. Ergo in ipsa gente Judæorum David rex fuit, de cujus semine natus est Domi-
nus noster Jesus Christus ex Maria virgine; quia Rom. 1. 3.
de illo ducebat genus virgo Maria, quæ peperit Lucæ 2. 7.
Christum: et dicti sunt isti Psalmi, et prophetabatur in eis Christus venturus post multos annos: et dicebatur ab illis Prophetis, qui fuerunt antequam Dominus noster Jesus Christus de Maria virgine nasceretur, quidquid futurum erat temporibus nostris, quod modo legimus, et videmus: et multum gaudemus, quia spes nostra prædicta est a sanctis, qui illud non videbant impletum, sed in Spiritu futurum videbant: et nos modo legimus et audimus a lectoribus, disputamus illa; et quomodo sunt in Scripturis, sic ea videmus impleri per totum orbem terrarum. Quis inde non gaudeat? Quis non et ea quæ nondum venerunt ventura speret, propter illa quæ jam tanta impleta sunt? Modo enim, Fratres, videtis, quia totus mundus, tota terra, omnes gentes, omnes regiones currunt ad nomen Christi, et credunt in Christum. Certe videtis hoc, quomodo ubique evertantur vanitates Paganorum, videtis hoc, manifestum est vobis. Numquid et hoc de libro vobis legimus, et non ante oculos vestros fit? Hoc ergo totum quod videtis ante oculos vestros fieri, scriptum est ante immensa volumina annorum per istos quos modo legimus, quando jam ista impleri videmus. Sed quoniam scripta sunt et illa quæ nondum venerunt, id est, quia Dominus noster Jesus Christus venturus est ut judicet, qui primo venit ut judicaretur; venit enim primo humilis, postea venturus est excelsus; venit ut ostenderet exemplum patientiæ, postea venturus est ut pro meritis judicet omnes, sive bonos, sive malos: quia ergo nondum venit hoc quod speramus, venturum Christum judicem vivorum et mortuorum debemus illud credere. Modicum quod restat venturum esse credamus, quando jam videmus tanta quæ tunc futura erant, modo compleri. Stultus est enim qui non vult credere pauca quæ restant, cum videat tam multa impleta esse, quæ tunc non erant quando prædicebantur.

2. Psalmus ergo iste dicitur ex persona Domini nostri Jesu Christi, et capitis et membrorum. Ille enim unus qui natus est de Maria, et passus est, et sepultus est, et resurrexit, et adscendit in cælum, et modo ad dexteram Patris

(a) Sic MSS. At editi, *hominum interitum, se aliquando etc.*
(b) Tres MSS. *redeat ad cor.*
(c) Unus et alter MS. *venit.*
(d) Aliquot MSS. *suscepta esset.*
(e) Sic Er. et MSS. At Lov. *Orate pro illo Christum.*

sedet et interpellat pro nobis, caput nostrum A est. Si ille caput est, nos membra sumus: tota Ecclesia ejus quæ ubique diffusa est, corpus ipsius est, cujus est ipse caput. Non enim autem fideles qui modo sunt, sed et qui fuerunt ante nos, et qui post nos futuri sunt usque in finem sæculi, omnes ad corpus ejus pertinent: cujus corporis ipse caput est, qui adscendit in cœlum.
Coloss. 1. 18. Quia ergo jam novimus caput et corpus, ille est caput, nos corpus. Quando audimus vocem ipsius, et ex capite debemus audire, et ex corpore: quia quidquid passus est in illo, et nos passi sumus: quia et nos quod patimur in nobis, et ipse patitur. Quomodo si aliquid patiatur caput, numquid potest dicere manus quia non patitur? aut si aliquid patitur manus, numquid potest caput dicere quis non patitur? aut si aliquid patitur pes, B numquid potest caput dicere quia non patitur? Quando aliquid patitur unum membrum nostrum, omnia membra currunt ut subveniant membro quod patitur. Si ergo ille cum passus est, nos in illo passi sumus, et ille jam adscendit in cœlum, et sedet ad dexteram Patris; quidquid patitur Ecclesia ipsius in tribulationibus hujus sæculi, in tentationibus, in necessitatibus, in angustiis, (quia sic illam oportet erudiri, ut igne tamquam aurum purgetur,) ipse patitur. Probamus hoc, quia nos in illo passi sumus, dicente Apostolo,
Colos. 2. 20. Si autem mortui estis cum Christo, quid adhuc
Rom. 6. 6. velut viventes de hoc mundo decernitis? Item dicit, Quia vetus homo noster simul crucifixus est cum illo, ut evacuaretur corpus peccati. Si ergo in illo mortui sumus, in illo etiam resurreximus. C
Coloss. 3. 1. Dixit enim ipse Apostolus, Si autem resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Si ergo in illo mortui sumus et in illo resurreximus, et ipse in nobis moritur et in nobis resurgit: ((a) ipse est enim unitas capitis et corporis;) non immerito vox ipsius etiam nostra est, et vox nostra etiam ipsius est. Audiamus ergo Psalmum, et in eo Christum loquentem intelligamus.

3. Titulum habet iste Psalmus, *Ipsi David*,
v. 1. *cum esset in deserto Idumææ*. Per Idumææ nomeo intelligitur sæculum istud. Idumæa enim gens erat quædam errantium hominum, ubi idola colebantur. Non in bono ponitur Idumæa ista. D
1 Reg 21.9. Si non in bono ponitur, intelligendum est istam vitam, ubi patimur tantos labores et ubi tantis necessitatibus subditi sumus; Idumææ nomine significari. Et hic est desertum ubi multum sititur, et audituri estis vocem modo sitientis in deserto. Si autem cognoscamus nos sitientes, cognoscemus nos et bibentes. Quia qui sitit in isto
Matt. 5. 6. sæculo in futuro sæculo satiabitur, dicente Domino, Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quia ipsi saturabuntur. Ergo in hoc sæculo non debemus quasi amare saginam. Hic sitiendum est, alibi saginabimur. Modo autem ut non deficiamus in isto deserto, adspergit (b) nobis rorem verbi b sui, et non nos dimittit prorsus arescere, ut (c) c non sit de nobis repetitio, sed ut sic sitiamus, ut bibamus. Ut autem bibamus, aliqua gratia ejus adspergimur: tamen sitimus. Et quid dicit anima nostra Deo?

4. *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.* Quid est vigilare? Utique non dormire. Quid est dormire? Est somnus animæ, est somnus corporis. v. 2
Somnum corporis omnes debemus habere: quia si non habeatur somnus corporis, deficit homo, deficit ipsum corpus. Non enim potest diu sustinere corpus nostrum fragile animam vigilantem et intentam in actionibus: si diu fuerit intenta anima in actionibus, corpus fragile et terrenum non illam capit, non illam sustinet perpetuo agentem; et deficit, et succumbit. Ideo Deus donavit somnum corpori, quo reparantur membra corporis, ut possint vigilantem animam sustinere. Illud autem cavere debemus, ne ipsa anima nostra dormiat: malus enim est somnus animæ. Bonus somnus corporis, quo reparatur valetudo corporis. Somnus autem animæ est oblivisci Deum suum. Quæcumque anima oblita fuerit Deum suum, dormit. Ideo dicit Apostolus quibusdam oblitis Deum suum, et tamquam in somno agentibus deliramenta culturæ idolorum. Sic sunt enim qui colunt idola, quomodo qui vident in somnis vana: si autem evigilet anima ipsorum, intelligit a quo facta est, et non colit quod ipsa fecit. Dicit ergo quibusdam Apostolus, Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Ephes. 5. 14
Christus. Numquid corpore dormientem excitabat Apostolus? Sed excitabat animam dormientem, quando ad hoc eam excitabat, ut illuminaretur a Christo. Ergo secundum ipsas vigilias dicit iste, *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.* Non enim vigilares in te, nisi oriretur lux tua, quæ te de somno excitaret. Illuminat enim animas Christus, et facit eas vigilare: si autem lumen suum detrahat, obdormiunt. Ideo enim illi dicitur in alio Psalmo, Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte. Aut si ab illo a- Psal. 12. 4.
versæ obdormiunt præsens est illis lumen, et non possunt videre, quia dormiunt. Quomodo et corpore qui dormit inter diem, jam ortus est sol, jam dies calet, et ille tamquam in nocte est, quia non vigilat ut videat jam ortum diem: sic quibusdam jam præsente Christo, jam prædicata veritate, inest adhuc somnus animæ. Illis ergo vos, si vigiletis, dicetis quotidie, Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus.
Vita enim vestra et mores vestri vigilare debent Ephes. 5. 4.
in Christo, ut sentiant alii Pagani dormientes, et ad sonitum vigiliarum vestrarum excitentur, et ipsi excutiant somnum, et incipiant in Christo vobiscum dicere. *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.*

5. *Sitivit tibi anima mea.* Ecce illud desertum Idumææ. Videte quomodo hic sitit: sed videte Item v. 2.

(a) Gratianensis MS. *ipsa*.
(b) Tres MSS. *adspergit nos rore*.

(c) Regius MS. *ut nunc sit nobis appetitio*.

quid hic bonum est, *Sitivit tibi.* Sunt enim qui sitiunt, sed non Deo. Omnis qui sibi vult aliquid præstari, in ardore est desiderii: ipsum desiderium sitis est animæ. Et videte quanta desideria sint in cordibus hominum: alius desiderat aurum, alius desiderat argentum, alius desiderat possessiones, alius hereditates, alius amplam pecuniam, alius multa pecora, alius domum magnam, alius uxorem, alius honores, alius filios. Videtis desideria ista, quomodo sunt in cordibus hominum. Ardent omnes homines desiderio: et vix invenitur qui dicat, *Sitivit tibi anima mea.* Sitiunt enim homines sæculo: et non se intelligunt in deserto esse Idumææ, ubi debet sitire anima ipsorum Deo. Dicamus ergo nos, *Sitivit tibi anima mea:* omnes dicamus, quia in concordia Christi omnes una anima sumus: ipsa anima sitiat in Idumæa.

6. *Sitivit tibi*, inquit, *anima mea: quam multipliciter tibi et caro mea.* Parum est, quia sitivit anima mea, sitivit et caro mea. Puta si anima sitit Deo, quomodo et caro sitit Deo? Quando enim caro sitit, aquam sitit: quando anima sitit, fontem sapientiæ sitit. De ipso fonte inebriabuntur animæ nostræ, sicut dicit alius Psalmus, *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente deliciarum tuarum potabis eos.* Sitienda est ergo sapientia, sitienda est justitia. Non ea satiabimur, non ea implebimur, nisi cum fuerit finita vita ista, et venerimus ad illud quod promisit Deus. Promisit enim Deus æqualitatem Angelorum: et modo Angeli non sitiunt quomodo nos, non esuriunt quomodo nos; sed habent saginam veritatis, lucis, immortalis sapientiæ. Ideo beati sunt, et de tanta beatitudine, quia in illa sunt civitate Jerusalem cælesti, unde nos modo peregrinamur, adtendunt nos peregrinos, et miserantur nos, et jussu Domini auxiliantur nobis, ut ad illam patriam communem aliquando redeamus, et ibi cum illis fonte Dominico veritatis et æternitatis aliquando saturemur. Modo ergo sitiat anima nostra: unde et caro nostra sitit, et hoc multipliciter? *Multipliciter tibi*, inquit, *et caro mea.* Quia et carni nostræ promittitur resurrectio. Quomodo animæ nostræ promittitur beatitudo, sic et carni nostræ promittitur resurrectio. Resurrectio carnis talis nobis promittitur: Audite, et discite, et tenete quæ sit spes Christianorum, quare sumus Christiani. Non enim ad hoc sumus Christiani, ut terrenam nobis felicitatem petamus, quam plerumque habent et latrones et scelerati. Ad aliam felicitatem nos sumus Christiani, quam tunc accipiemus, cum vita ista hujus sæculi tota transierit. Ergo promittitur nobis et carnis resurrectio: et talis resurrectio carnis nobis promittitur, ut caro quidem ista quam modo portamus, resurgat in fine. Nec incredibile vobis videatur. Si enim Deus fecit nos qui non eramus, magnum illi est reparare qui eramus? Ergo hoc vobis incredibile non videatur, quia quasi putrescere mortuos videtis, et ire in cineres et in pulverem. Aut si incendatur aliquis mortuus, aut si canes dilanient eum, putatis quia inde non erit resurrecturus? Omnia quæ discerpuntur et in favillas quasdam putrescunt, integra Deo sunt. In illa enim elementa mundi eunt, unde primo venerunt, quando facti sumus: non illa videmus; sed tamen Deus unde scit producet illa, quia et antequam essemus, unde sciebat nos produxit. Talis ergo resurrectio carnis nobis promittitur, ut quamvis ipsa sit caro quam modo portamus, quæ resurrectura est, tamen non habeat corruptionem quam modo habet. Modo enim ex corruptione fragilitatis, si non manducemus, deficimus et esurimus; si non bibamus, deficimus et sitimus; si diu vigilemus, deficimus et dormimus; si diu dormiamus, deficimus, ideo vigilamus, si diu manducemus et bibamus, quamvis propter refectionem manducemus et bibamus, ipsa diuturna refectio defectio est; si diu stemus, fatigamur, ideo sedemus; et si diu sedeamus, et ibi fatigamur, et ideo surgimus. Deinde videte quia nullus est carnis nostræ status: quoniam infantia avolat in pueritiam, et quæris infantiam, et non est infantia, quia jam pro infantia pueritia est: iterum et ipsa migrat in adolescentiam, quæris pueritiam et non invenis: adolescens fit juvenis, quæris adolescentem, et non est: juvenis fit senex, quæris juvenem, et non invenis: et senex moritur, quæris senem, et non invenis. Non stat ergo ætas nostra: ubique fatigatio est, ubique lassitudo, ubique corruptio. Adtendentes qualem nobis spem resurrectionis promittat Deus, in istis omnibus multiplicibus defectionibus nostris sitimus illam incorruptionem: et sic caro nostra multipliciter sitit Deo. In ista Idumæa, in isto deserto, quam multipliciter laborat, tam multipliciter sitit; quam multipliciter fatigatur, tam multipliciter sitit illam infatigabilem incorruptionem.

7. Quamquam, Fratres mei, boni Christiani et fideles etiam in hoc sæculo caro Deo sitit: quia si opus est carni pane, si opus est aqua, si opus est vino, si opus est nummo, si opus est jumento carni huic, a Deo petere debet, non a dæmoniis et idolis et a nescio quibus potestatibus hujus sæculi. Sunt enim qui quando famem patiuntur in isto sæculo, dimittunt Deum, et rogant Mercurium, aut rogant Jovem ut det illis, aut (a) quam dicunt Cælestem, aut aliqua dæmonia similia: non Deo sitit caro ipsorum. Qui autem Deo sitiunt, undique debent sitire, et anima et carne: quia et animæ Deus dat panem suum, id est, verbum veritatis; et carni Deus dat quæ necessaria sunt, quia Deus fecit et animam et carnem. Propter carnem tuam rogas dæmonia: numquid animam Deus fecit, et carnem tuam dæmonia fecerunt? Qui fecit animam, ipse fecit et car-

Psal. 35. 9. — Lucæ 20. 36.

(a) Editi, *aut quem dicunt cælestem Pana.* Abest, *Pana*, a MSS. e quibus duo ferunt, *aut quam dicunt Cererem:* ceteri vero, *Cælestem*; quæ nimirum Afris paganis Dea fuit præcipuo honore habita; de qua Tertullian. in Apologet. c. 23 et 24. et Aug. in lib. 2. de Civit. Dei c. 4.

nem: qui fecit ambas res, ipse pascit ambas res. Utrumque nostrum Deo sitiat, et ex labore multiplici simpliciter satietur.

8. Ubi autem sitit anima nostra, et multipliciter caro nostra, non cuicumque, sed tibi Domine, id est Deo nostro; ubi sitit? *In terra deserta, et sine via, et sine aqua.* Sæculum istud diximus, ipsa est Idumæa, hoc est desertum Idumææ, unde titulum Psalmus accepit. *In terra deserta.* Parum est *deserta*, ubi nullus hominum habitat; insuper, *et sine via et sine aqua.* Utinam vel viam haberet ipsum desertum: utinam illuc homo incurrens, vel nosset qua inde exiret. Non videt hominem ad solatium, non videt viam qua careat deserto. Ergo ibi divertit. Utinam esset vel aqua, unde reficeretur, qui inde non potest exire. Malum desertum, horribile et timendum: et tamen Deus misertus est nostri, et fecit nobis viam in deserto, ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, et fecit nobis consolationem in deserto, mittendo ad nos prædicatores verbi sui, et dedit nobis aquam in deserto, implens Spiritu sancto prædicatores suos, ut fieret in eis fons aquæ salientis in vitam æternam. Et ecce habemus hic omnia, sed non sunt de deserto. Ergo proprietatem deserti prius commendavit Psalmus, ut et tu cum audisses in quo malo esses, si quas hic habere posses consolationes, vel sociorum, vel viæ, vel aquæ, non tribueres deserto, sed illi qui te visitare dignatus est in deserto.

9. *Sic in sancto apparui tibi, ut viderem potentiam tuam et gloriam tuam.* Primo sitivit anima mea, et caro mea multipliciter tibi in deserto, et in terra sine via et sine aqua, et *sic in sancto apparui tibi, ut viderem potentiam tuam et gloriam tuam.* Nisi quis primo sitiat in isto (a) deserto, id est, malo in quo est, numquam perveniet ad bonum quod est Deus. *Apparui* autem *tibi*, inquit, *in sancto.* Jam in sancto est magna consolatio. *Apparui tibi*, quid est? Ut videres me: et ideo vidisti me ut viderem te. *Apparui tibi, ut viderem.* Non dixit, Apparui tibi ut videres: sed *Apparui tibi, ut viderem potentiam tuam et gloriam tuam.* Unde et Apostolus, Nunc autem, inquit, cognoscentes Deum, immo cogniti a Deo, Prius enim apparuistis Deo, ut possit vobis apparere Deus. *Ut viderem potentiam tuam et gloriam tuam.* Re vera in isto deserto, id est, in ista eremo, si tamquam ab eremo exigat homo quod sibi saluti est, numquam videbit potentiam Domini et gloriam Domini, sed remanebit siti moriturus, nec viam inveniet, nec (b) consolationem, nec aquam per quam duret in eremo. Cum autem erexerit se ad Deum, ut dicat illi ex medullis omnibus, Sitivit tibi anima mea, quam multipliciter tibi et caro mea: ne forte vel necessaria carnis ab aliis petat et non a Deo, aut non desideret illam resurrectionem carnis quam nobis promittit Deus: cum ergo se erexerit, habebit non parvas consolationes.

10. Ecce, Fratres, quomodo caro nostra quamdiu mortalis est, quamdiu fragilis est, ante illam resurrectionem habet solatia ista quibus vivimus, panem, aquam, fructus, vinum, oleum; (ista omnia solatia et subsidia si nos deserant, atque durare non possumus;) quamvis nondum receperit caro ista sanitatem illam perfectam, ubi nullam patietur angustiam, nullam indigentiam: sic et anima nostra cum hic est in ista carne, inter tentationes et pericula sæculi hujus, adhuc est infirma; habet etiam ipsa solatia verbi, solatia orationis, solatia disputationis: sic sunt ista animæ nostræ, quomodo illa carnis nostræ. Cum autem resurrexerit caro nostra, ut jam istis non indigeamus, habebit locum quemdam et statum incorruptionis suæ: sic et anima nostra habebit cibum suum ipsum Verbum Dei, per quod facta sunt omnia. Tamen gratias Deo, qui modo in hac eremo non nos deserit, sive dando nobis quod necessarium est carni, sive dando nobis quod animæ necessarium est. et quando nos aliquibus necessitatibus erudit, vult ut amplius illum diligamus; ne forte per saginam corrumpamur, et obliviscamur eum. Subtrahit nobis aliquando quæ necessaria sunt, et atterit nos; ut sciamus quia Pater et Dominus est, non solum blandiens, sed et flagellans. Præparat enim nos cuidam hereditati incorruptibili et magnæ. Si unam cuppam, aut unam cellam tuam, aut si quid habes in domo tua, cogitas dimittere filio tuo, et ne perdat illud, erudis eum, et flagellis eum ad disciplinam corrigis, ne perdat nihil tuum, quod et ipse hic dimissurus est, sicut et tu; non vis ut nos erudiat Pater noster in flagellis etiam necessitatum aut tribulationum, qui nobis talem hereditatem daturus est, quæ transire non possit? Hereditatem enim nobis dabit seipsum Deus, ut ipsum possideamus, et ab ipso possideamur in æternum.

11. Ergo in sancto appareamus Deo, ut appareat nobis: appareamus illi in sancto desiderio, ut appareat nobis in potentia et gloria Filii Dei. Multis enim non apparuit: sint in sancto, ut appareat et illis. Nam multi putant illum tantummodo hominem fuisse; quia prædicatur natus ex homine, crucifixus et mortuus, ambulasse in terra, manducasse et bibisse, et cetera egisse, quæ sunt humana; et putant illum talem fuisse, quales sunt ceteri homines. Audistis autem modo cum Evangelium legeretur, quomodo commendavit majestatem suam: Ego et Pater unum sumus. Ecce quanta majestas et quanta æqualitas Patris descendit ad carnem propter infirmitatem nostram. Ecce quantum dilecti sumus, antequam Deum diligeremus. Si antequam Deum diligeremus, tantum ab illo dilecti sumus, ut æqualem sibi Filium suum hominem faceret propter nos, quid nobis servat jam diligentibus se? Ergo multi nescio quid minimum putant apparuisse in terra Filium Dei; quia non sunt in sancto, non eis

(a) Plerique MSS. *in isto malo in quo est*: nec habent, *deserto, id est.*

(b) Aliquot MSS. *consolatorem.*

apparet potentia ipsius et gloria ipsius: id est,
quia nondum sanctificatum habent cor, unde in-
telligant eminentiam virtutis illius, et gratias
agant Deo, quia propter ipsos tantus quo venit,
ad quam nativitatem, ad quam passionem, non
possunt videre gloriam ipsius et potentiam ipsius.
v. 4. 12. *Quoniam melior est misericordia tua su-
per vitas.* Multæ sunt vitæ humanæ, sed Deus
unam vitam promittit: et non illam dat nobis
quasi propter merita nostra, sed propter mise-
ricordiam suam. Quid enim boni egimus, ut il-
lud mereamur? Aut quæ bona facta nostra præ-
cesserunt, ut Deus nobis gratiam suam daret?
Numquid invenit justitias quas coronaret, et non
delicta quæ donaret? Utique delicta quæ dona-
vit, si punire vellet, non esset injustum. Quid B
enim tam justum, quam ut puniatur peccator?
Cum justum sit, ut puniatur peccator; pertinuit
ad misericordiam ipsius non punire peccatorem,
sed justificare, et de peccatore facere justum, et
de impio facere pium. Ergo *misericordia* ipsius
melior super vitas. Quas vitas? Quas sibi homi-
nes elegerunt, Alius elegit sibi vitam negotian-
di, alius vitam rusticandi, alius, vitam fœneran-
di, alius vitam militandi; alius illam, alius illam.
Diversæ sunt vitæ, sed *melior est misericordia
tua super vitas* nostras. Melius est quod das cor-
rectis, quam quod eligunt perversi. Unam vitam
donas, quæ præponatur omnibus nostris, quas-
cumque in mundo eligere potuerimus. *Quoniam
melior est misericordia tua super vitas: labia
mea laudabunt te.* Non te laudarent labia mea, C
nisi me præcederet misericordia tua. Dono tuo
te laudo, per misericordiam tuam te laudo. Non
enim ego possem laudare Deum, nisi mihi dona-
ret laudare se posse. *Quoniam melior est mise-
ricordia tua super vitas: labia mea laudabunt te.*
v. 5. 13. *Sic benedicam te in vita mea, et in nomi-
ne tuo levabo manus meas. Sic benedicam te in
vita mea.* Jam in vita mea quam mihi donasti, non
in illa quam ego elegi secundum mundum cum
ceteris inter multas vitas, sed quam dedisti mihi
per misericordiam tuam, ut te laudarem. *Sic be-
nedicam te in vita mea.* Quid est, *sic*? Ut mise-
ricordiæ tuæ tribuam vitam meam in qua te lan-
du, non meritis meis. *Et in nomine tuo levabo
manus meas.* Leva ergo manus in oratione. Le-
vavit pro nobis Dominus noster manus in cruce, D
et extensæ sunt manus ejus pro nobis. Ideo ex-
tensæ sunt manus ejus in cruce, ut manus no-
stræ extendantur in bona opera: quia crux ipsius
misericordiam nobis præbuit. Ecce levavit ille
manus, et obtulit pro nobis sacrificium Deo sei-
psum, et per illud sacrificium deleta sunt omnia
peccata nostra. Levemus et nos manus nostras
ad Deum in prece: et non confundentur manus
nostræ levatæ ad Deum, si exerceantur in bonis
operibus Quid enim facit qui levat manus? Un-
de præceptum est ut levatis manibus oremus ad
I. Tim. 2. 8. Deum? Apostolus enim dicit, Levantes puras ma-
nus sine ira et disceptatione. Ut cum levas ma-

nus ad Deum, veniant tibi in mentem opera tua.
Quia enim manus istæ levantur ut impetres quod
vis, ipsas manus cogitas in bonis operibus exer-
cere, ne erubescant levari ad Deum. *In nomine
tuo levabo manus meas.* Istæ preces nostræ sunt
in hac Idumæa, in hoc desertu, in terra sine aqua
et sine via, ubi nobis Christus est via, sed non via Johan 14 6
de hac terra. *In nomine tuo levabo manus meas.*
14. Et quid dicam, cum levabo manus meas
in nomine tuo? quid petam? Eia Fratres, quan-
do levatis manus, quærite quid petatis: ab O-
mnipotente enim petitis. Aliquid magnum petito,
non qualia petunt qui nondum crediderunt. Vi-
detis qualia dentur, et impiis. Petiturus es a Deo
tuo pecuniam? Numquid non donat eam et sce-
leratis, qui in illum non credunt? Quid ergo ma-
gnum petiturus es, quod donat et malis? Sed
non tibi displiceat, quia quæ donat et malis, tam
frivola sunt ut et malis donari digna sint: ne ti-
bi quasi magna videantur quæ possunt donari et
malis. Dei quidem sunt et omnia dona terrena:
sed videte, quia quæ donat et malis, non pro ma-
gno babenda sunt. Est aliud quod nobis servat.
Cogitemus autem quæ donat et malis, et hinc in-
telligamus quid servet bonis. Quæ donat malis,
videte: Donat illis lucem istam; videte quia vi-
dent illam boni et mali. Pluviam quæ descendit
super terram: et hinc quanta bona nascuntur?
et malis inde præstatur et bonis, dicente Evan-
gelio, Qui solem suum oriri facit super bonos et Matth. 5 45.
malos, et pluit super justos et injustos. Dona
ergo ista quæ nascuntur, vel de pluvia, vel de
sole, a Domino quidem nostro petere debemus,
cum sint necessaria; sed non ista sola, quia ista
dantur et bonis et malis. Quid ergo debemus pe-
tere, quando levamus manus? Quia quomodo po-
tuit dixit illud Psalmus. Quid est quod dixi, quo-
modo potuit? Quomodo potuit os humanum au-
ribus humanis. Quia per ora humana ista dicta
sunt, et per quasdam similitudines dicta sunt,
quomodo capere possent omnes infirmi, omnes
parvuli. Quid dixit? Quid petivit? *In nomine*,
inquit, *tuo levabo manus meas.* Quid acceptu- v. 6
rus? *Tamquam adipe et pinguedine repleatur
anima mea.* Putatis aliquam pinguedinem carnis
desiderasse animam istam, Fratres mei? Non
enim hoc pro magno desideravit, ut pingues arie-
tes, ut pingues porci illi mactarentur, aut veni-
ret ad aliquam popinam, ubi inveniret obsonia
pinguia unde saturaretur. Si hoc credideri-
mus, (a) digni sumus qui ista audiamus. Ergo a
aliquid spiritale debemus intelligere. Habet quam-
dam pinguedinem anima nostra. Est quædam
saturitas sapientiæ. Sapientia enim ista animæ
quæ carent, marcescunt; et omnino ita exiles
fiunt ut in omnibus bonis operibus cito deficiant.
Quare cito deficiunt in omnibus bonis operibus?
Quia non habent pinguedinem saturitatis suæ.
Audi Apostolum dicentem de pingui anima. præ-
cipientem ut quisque bene operetur. Quid ait?
Hilarem datorem diligit Deus. Pinguis anima un- I. Cor. 9. 7.

(a) Aliquot MSS. *indigni sumus*.

de esset pinguis, nisi a Domino saturaretur? Et A
tamen quantumlibet hic sit pinguis, quid erit in
illo futuro sæculo, quo nos pascet Deus? Inte-
rim in hac peregrinatione, quid erimus tunc, nec
dici potest. Et fortasse ipsam saturitatem opta-
mus hic, quando levamus manus nostras, ubi
pinguedine sic saturabimur, ut omnino omnis
indigentia nostra intereat, et nihil desideremus:
quia totum præsto nobis erit, quidquid hic desi-
deramus, quidquid hic pro magno amamus. Jam
patres nostri mortui sunt, Deus autem vivit, non
hic potuimus semper habere patres, ibi autem
semper habebimus vivum unum Patrem, haben-
a tes patriam nostram: quæcumque terrena (a)
est, semper ibi esse non possumus; et necesse
est ut alii nascantur, et ad hoc nascuntur filii
civium illorum, ut excludant inde parentes suos. B
Ad hoc enim nascitur puer, ut dicat majori, Quid
hic agis? Necesse est ut qui succedunt et qui
nascuntur, excludant eos qui se præcesserunt.
Ibi omnes pariter vivemus: non ibi erit succes-
sor, quia nullus decessor. Qualis illa patria? Sed
divitias hic amas? Ipse Deus tibi erit divitiæ tuæ.
Sed amas fontem bonum? Quid præclarius illa
sapientia? quid lucidius? Quidquid hic potest
amari, pro omnibus tibi erit qui fecit omnia,
*Tamquam adipe et pinguedine repleatur anima
mea: et labia exsultationis laudabunt nomen
tuum.* In hac eremo, in nomine tuo levabo ma-
nus meas: impleatur anima mea tamquam adipe
et pinguedine: *et labia mea exsultationis lauda-
bunt nomen tuum.* Modo enim oratio, quamdiu C
sitis: cum sitis transierit, transit oratio, et suc-
cedit laudatio. *Et labia exsultationis laudabunt
nomem tuum.*

v. 7. 15. *Si memoratus sum tui super stratum
v. 8. meum, in diluculis (b) meditabar in te: * quia
b *factus es adjutor meus.* Stratum suum quietem
suam dicit. Quando aliquis quietus est, memor
sit Dei; quando aliquis quietus est, non per quie-
tem dissolvatur et obliviscatur Deum: si memor
est Dei quando quietus est, in actionibus suis in
Deum meditatur. Diluculum enim dixit actiones,
quia omnis homo diluculo incipit aliquid agere.
Quid ergo dixit? *Si memor fui tui in strato meo,
et in diluculis meditabar in te.* Si ergo non fui
memor in strato meo, et in diluculo non medita-
bar in te. Qui quando otiosus est non cogitat D
Deum, in actionibus suis cogitare potest Deum?
Qui autem memor ejus est quando quietus est,
in ipso meditatur cum agit, ne in actione defi-
ciat. Ideo quid adjecit? *Et in diluculis medita-
bar in te: quia factus es adjutor meus.* Etenim
nisi Deus adjuvet bona opera nostra, impleri a
nobis non possunt. Et digna debemus operari:
id est, tamquam in luce, quando Christo demon-
strante operamur. Quicumque operatur mala, in
1. Thess. 5. 7. nocte operatur, non in diluculo, Apostolo dicen-
et 8. » te, Qui inebriantur, nocte inebriantur; et qui dor-
» miunt, nocte dormiunt: nos qui diei sumus, so-
» brii simus. Hortatur nos ut secundum diem am-

A bulemus honeste: Sicut in die, inquit, honeste Rom. 13. 13.
ambulemus. Et iterum, Vos, inquit, filii lucis estis, 1. Thess. 5.
et filii diei; non sumus noctis neque tenebra- » 5.
rum. Qui sunt filii noctis, et filii tenebrarum?
Qui omnia mala operantur. Usque adeo filii no-
ctis sunt, ut timeant videri quæ operantur: et
quæ publice operantur mala, ideo publice ope-
rantur, quia multi illa operantur: quæ pauci ope-
rantur, in abscondito operantur: qui autem ta-
lia publice operantur, sunt quidem in luce solis,
sed in tenebris cordis. Nemo ergo in diluculo
operatur, nisi qui in Christo operatur. Sed qui
otiosus memor est Christi, in ipso meditatur in
omnibus actionibus suis, et est illi adjutor in bo-
no opere, ne per infirmitatem suam deficiat. *Si
memoratus sum tui super stratum meum, in di-
B luculis meditabar in te: quia factus es adjutor
meus.*

16. *Et in velamento pennarum tuarum exsul-
tabo.* Hilaresco in bonis operibus, quia super me
est velamen pennarum tuarum. Si me non pro-
tegas, quia pullus sum, milvus me rapiet. Dicit
enim quodam loco ipse Dominus noster ad Je-
rusalem quamdam civitatem illam, ubi crucifixus
est: Jerusalem, inquit, Jerusalem, quoties vo- Matth. 23.
lui filios tuos congregare, tamquam gallina pul- 37.
los suos, et noluisti? Parvuli sumus: ergo pro-
tegat nos Deus sub umbraculo alarum suarum.
Quid cum majores facti fuerimus? Bonum est
nobis ut et tunc protegat nos, ut sub illo majore
semper nos pulli simus. Semper enim ille major
C est, quantumcumque creverimus. Nemo dicat,
Protegat me, cum parvulus sum: quasi aliquan-
do ad tantam magnitudinem possit pervenire,
quæ sibi sufficiat. Sine protectione Dei nihil es.
Semper ab illo protegi velimus: tunc semper in
illo magni esse poterimus, si semper sub illo par-
vuli simus. *Et in velamento pennarum tuarum
exsultabo.*

17. *Adglutinata est anima mea post te.* Vide- v. 9.
te desiderantem, videte sitientem, videte quomo-
do hæret Deo. Nascatur in vobis iste affectus. Si
jam germinat, compleatur et crescat: perveniat
ad tale robur, ut et vos dicatis ex toto corde,
Adglutinata est anima mea post te. Ubi est ipsum
gluten? Ipsum gluten caritas est: Caritatem ha-
be, quo glutine adglutinetur anima tua post
D Deum. Non cum Deo, sed post Deum; ut ille præ-
cedat, tu sequaris. Qui enim voluerit Deum an-
tecedere, consilio suo vult vivere, et non vult se-
qui præcepta Dei. Propterea et Petrus repulsus
est, quando voluit consilium dare Christo pas-
suro pro nobis. Adhuc enim infirmus erat Petrus,
et quanta utilitas esset generis humani in san-
guine Christi, non noverat: Dominus autem qui
venerat redimere nos, et dare pretium pro nobis
sanguinem suum, cœpit prædicare passionem
suam. Expavit Petrus quasi moriturum Domi-
num, quem volebat hic semper vivere quomodo
illum videbat: quia carnalibus oculis deditus,
carnali affectu circa Dominum tenebatur; et ait

(a) Sic MSS. At Er. *terrena sunt.* Lov. *terrena sunt.*

(b) Aliquot MSS. *meditabor.*

illi, Absit a te Domine, propitius esto tibi. Et
Matth. 16. 23. et 24. Dominus, Redi post me satanas; non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Quare, quæ sunt hominum? Quia antecedere me vis, redi post me, ut sequaris me: ut jam sequens Christum diceret, *Adglutinata est anima mea post te.* Merito annectit, *Me suscepit dextera tua. Adglutinata est post te anima mea, me suscepit dextera tua.* Dixit hoc Christus in nobis: id est, in homine quem gestabat pro nobis, quem offerebat pro nobis, dixit hoc. Dicit hoc et Ecclesia in Christo, dicit in capite suo: quia et ipsa passa est hic persecutiones magnas, et singillatim etiam modo patitur. Quis enim pertinens ad Christum, non variis tentationibus agitatur, et quotidie agit cum illo diabolus et angeli ejus, ut pervertatur qualibet cupiditate, qualibet suggestione, aut promissione lucri, vel terrore damni, vel promissione vitæ, vel terrore mortis, aut alicujus potentis inimicitiis, aut alicujus potentis amicitiis? Omnibus modis instat diabolus, quemadmodum dejiciat: et in persecutionibus vivimus, et habemus perpetuos inimicos, diabolum et angelos ejus: sed non timeamus. Sic sunt diabolus et angeli ejus, quasi milvi: sub illius gallinæ alis simus, et non nos potest contingere. Gallina
Matth. 23. 37. enim quæ nos protegit, fortis est. Infirma est propter nos: sed fortis est in se Dominus noster Jesus Christus, ipsa sapientia Dei. Ergo dicit hoc et Ecclesia, *Adglutinata est anima mea post te, me suscepit dextera tua.*

v. 10. 18. *Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam.* Quid mihi fecerunt qui quæsierunt animam meam perdere? Utinam quærerent animam meam, ut crederent mecum: sed quæsierunt animam meam ut perderent me. Quid facturi? Non enim rapturi erant gluten, quo adhæsit anima
Rom. 8. 35. mea post te. Quis enim nos separabit a caritate Christi? tribulatio an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? Dextera tua suscepit me. Ergo propter illud gluten, et propter potentissimam dexteram tuam, *in vanum quæsierunt animam meam.* Quotquot persecuti sunt, vel persequi cupiunt Ecclesiam, potest de his hoc intelligi: maxime hoc tamen accipiamus de Judæis, qui quæsierunt animam Christi perdere, et in ipso capite nostro quod crucifixerunt, et in discipulis ejus quos postea persecuti sunt. *Quæsierunt animam meam. Introibunt in inferiora terræ.* Terram perdere noluerunt, ut crucifigerent Christum: in inferiora terræ ierunt. Quæ sunt inferiora terræ? Terrenæ cupiditates. Melius est carne ambulare super terram, quam cupiditate ire sub terram. Omnis enim qui contra salutem suam cupit terrena, sub terra est: quia terram sibi præposuit, terram super se posuit, et se subter fecit. Illi ergo timentes terram perdere, quid dixerunt de Domino Jesu Christo, cum viderent multas turbas ire post illum, quia mi-
Johan. 11. 48. rabilia faciebat? Si illum dimiserimus vivum, venient Romani, et tollent nobis et locum et gentem. Timuerunt perdere terram, et ierunt sub terram: acciddit eis et quod timuerunt. Nam ideo voluerunt Christum occidere, ne terram perderent: et ideo terram perdiderunt, quia Christum occiderunt. Occiso enim Christo, quia dixerat illis ipse Dominus, Auferetur a vobis regnum, et tradetur genti facienti justitiam: secutæ sunt illos magnæ calamitates persecutionum: vicerunt illos imperatores Romani, et reges Gentium: exclusi sunt de ipso loco ubi crucifixerunt Christum, et modo locus ille plenus est laudatoribus Christianis, nullum Judæum habet, caruit inimicis Christi, impletus est laudatoribus Christi. Ecce perdiderunt a Romanis locum, quia Christum occiderunt, qui propterea occiderunt, ne locum a Romanis perderent. Ergo, *introibunt in ima terræ.* Matth. 21. 43.

19. *Tradentur in manus gladii.* Re vera sic illis visibiliter contigit, expugnati sunt irruentibus hostibus. *Partes vulpium erunt.* Vulpes dicit Reges sæculi, qui tunc fuerunt quando debellata est Judæa. Audite ut noveritis et intelligatis, quia ipsos dicit vulpes. Herodem regem ipse Dominus vulpem appellavit: Ite, inquit, et dicite vulpi illi. Videte, et attendite Fratres mei: Christum regem habere noluerunt, et partes vulpium (a) facti sunt. Quando enim Pilatus præses in Judæa legatus occidit Christum ex vocibus Judæorum, dixit ipsis Judæis, Regem vestrum crucifigam? Quia dicebatur rex Judæorum, et verus rex ipse. Et illi repellentes Christum, dixerunt, Nos non habemus regem nisi Cæsarem. Rejecerunt agnum, elegerunt vulpem: merito partes vulpium facti sunt. v. 11. Lucæ 13. 32. Johan. 19. 15. Ibidem.

20. *Rex vero:* ideo ita positum est, quia illi vulpem elegerunt, regem vero noluerunt. *Rex vero:* id est, verus rex, cui titulus inscriptus est, quando passus est. Nam Pilatus hunc titulum super caput ejus inscriptum posuit, Rex Judæorum, Hebræa lingua, Græca, et Latina: ut omnes qui transierent legerent gloriam regis, et ignominiam ipsorum Judæorum, qui rejicientes verum regem, elegerunt vulpem Cæsarem. *Rex vero lætabitur in Deo.* Illi facti sunt partes vulpium: *Rex vero lætabitur in Deo.* Quem sibi visi sunt quasi superasse cum crucifigerent, tunc crucifixus fudit pretium, quo emit orbem terrarum. *Rex vero lætabitur in Deo: laudabitur omnis qui jurat in ipso.* Quare, *laudabitur omnis qui jurat in ipso?* Quia sibi elegit Christum, non vulpem: quia quando illi Judæi insultaverunt, tunc dedit ille unde redimeremur. Ad ipsum ergo pertinemus, qui nos redemit, qui pro nobis mundum vicit, non armato milite, sed irrisa cruce. *Rex vero lætabitur in Deo: laudabitur omnis qui jurat in ipso.* Quis jurat in eo? Qui pollicetur ei vitam suam, qui vovet illi et reddit, qui fit Christianus: hoc est quod ait, *Laudabitur omnis qui jurat in ipso. Quoniam oppilatum est os loquentium iniqua.* Quanta iniqua locuti sunt Judæi? Quanta mala dixerunt, non solum Judæi, v. 12.

(a) Hoc loco omnes MSS. *et partes vulpium seculi sunt.*

sed et omnes qui propter idola Christianos persecuti sunt? Quando sæviebant in Christianos, putabant quod possent finire Christianos: cum putabant quod possent finire, Christiani creverunt, et ipsi finiti sunt. *Oppilatum est os loquentium iniqua.* Nemo audet modo publice loqui contra Christum, jam omnes timent Christum. *Quoniam oppilatum est os loquentium iniqua.* Quando in infirmitate Agnus erat, etiam vulpes
Apoc. 5. 5. audebant contra Agnum. Vicit leo de tribu Juda, et siluerunt vulpes: *Quoniam oppilatum est os loquentium iniqua.*

IN PSALMUM LXIII.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem.

1. Passionis sanctorum Martyrum diem hodie festum habentes, in eorum recordatione gaudeamus, recolentes quid patiebantur, et intelligentes quid intuebantur. Nunquam enim tantas tribulationes carne tolerarent, nisi magnam quietem mente conciperent. Hunc itaque Psalmum pro ipsa solemnitate curramus. Hesterno enim die multa audivit Caritas Vestra, nec hodie tamen huic festivitati negare potuimus nostram servitutem. Itaque quoniam maxime Domini passio commendatur in hoc Psalmo, nec potuerunt esse fortes Martyres, nisi intuerentur eum, qui primus passus est; nec talia sustinerent in passione, qualia ille, nisi talia sperarent in resurrectione, qualia ipse de se demonstravit: novit autem Sanctitas Vestra caput nostrum esse Dominum nostrum Jesum Christum, omnesque illi cohærentes membra esse illius capitis; ejusque vocem jam habetis notissimam, quoniam non ex solo capite, sed etiam ex corpore loquitur, vocesque ejus non tantum ipsum Dominum Jesum Christum, qui jam adscendit in cælum, vel significant, vel prædicant, sed etiam ejus membra caput proprium secutura: agnoscamus hic non solum illius vocem, sed et nostram. Et nemo dicat, quod hodie in tribulatione passionum non sumus. (a) Semper enim audistis hoc, quia illis temporibus Ecclesia quasi tota simul impellebatur, nunc autem per singulos tentatur. Alligatus est quidem diabolus, ne faciat quantum potest, ne faciat quantum vult: tamen tantum tentare sinitur, quantum expedit proficientibus. Non nobis expedit esse sine tentationibus: nec rogemus Deum ut non tentemur, sed ut non inducamur in tentationem.

2. Dicamus ergo et nos: *Exaudi Deus orationem meam, dum (b) tribulor, a timore inimici erue animam meam.* Sævierunt inimici in Martyres: quid orabat ista vox corporis Christi? Hoc orabat, ut eruerentur ab inimicis, et non eos possent occidere inimici. Ergo exauditi non sunt, quia occisi sunt; et deseruit Deus contritos corde servos suos, et sperantes in se despexit? Absit. Quis enim invocavit Dominum, et derelictus est; quis speravit in eum, et desertus est ab eo? Exaudiebantur ergo, et occidebantur; et tamen ab inimicis eruebantur. Alii timentes consentiebant, et vivebant, et tamen ipsi ab inimicis absorbebantur. Occisi eruebantur, viventes absorbebantur. Inde est et illa vox gratulationis, Forsitan vivos absorbuissent nos. Multi absorpti, et Psal 123. 3.
vivi absorpti, multi mortui absorpti. Qui putaverunt inanem esse fidem Christianam, mortui absorpti sunt: qui autem scientes veritatem esse prædicationem Evangelii, Christum esse Filium Dei scientes; et hoc credentes, et hoc intus tenentes, cesserunt tamen doloribus, et idolis sacrificaverunt, vivi absorpti sunt. Illi absorpti sunt, quia mortui: illi autem quia absorpti, mortui. Non enim absorpti vivere potuerunt, quamvis vivi absorberentur. Ergo hoc orat vox Martyrum, *A timore inimici erue animam meam:* non ut me non occidat inimicus, sed ut non timeam occidentem inimicum. Hoc orat in Psalmo impleri servus, quod modo jubebat in Evangelio Dominus. Quid modo jubebat Dominus? Noli- Matth. 10. 28.
te timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere; sed eum potius timete, qui habet potestatem et animam et corpus occidere in gehenna ignis. Et repetivit, Ita dico Lucæ 12. 5.
vobis, eum timete. Qui sunt qui corpus occidunt? Inimici. Quid jubebat Dominus? Ne timerentur. Oretur ergo ut præstet quod jubet. *A timore inimici erue animam meam.* Erue me a timore inimici, et subde timori tuo. Non timeam eum qui corpus occidit, sed timeam eum qui habet potestatem et corpus et animam occidere in gehenna ignis. Non enim a timore volo esse immunis; sed a timore inimici liber, sub timore Domini servus.

3. *Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem.* Iam ipsum caput nostrum intuemur. Multi Martyres v. 3.
talia passi sunt: sed nihil sic elucet quomodo caput Martyrum; ibi melius intuemur quod illi experti sunt. Protectus est a multitudine malignantium, protegente se Deo, protegente carnem suam ipso Filio et homine quem gerebat: Philip. 2. 6. et 7.
quia filius hominis est et Filius Dei est; Filius Dei propter formam Dei, filius hominis propter formam servi: habens in potestate ponere animam suam: et recipere eam. Quid ei potuerunt Joan. 10. 18.
facere inimici? Occiderunt corpus, animam non occiderunt. Intendite. Parum ergo erat Domino hortari Martyres verbo, nisi firmaret exemplo. Nostis qui conventus erat malignantium Judæorum, et quæ multitudo erat operantium iniquitatem. Quam iniquitatem? Qua voluerunt occidere Dominum Jesum Christum. Tanta opera bo- Ibidem 32.
na, inquit, ostendi vobis, propter quod horum me vultis occidere? Pertulit omnes infirmos eorum, curavit omnes languidos eorum, prædicavit regnum cælorum, non tacuit vitia eorum, ut

(a) Sic MSS. At editi, Supra.
(b) Editi, cum deprecor. At omnes MSS dum tribulor: et sic legebat Hilarius.

ipsa potius eis displicerent, non medicus a quo A
sanabantur: his omnibus curationibus ejus in-
grati, tamquam multa febri phrenetici insanien-
tes in medicum, qui venerat curare eos, excogi-
taverunt consilium perdendi eum; tamquam ibi
volentes probare, utrum vere homo sit, qui mori
possit, an aliquid super homines sit, et mori se
non permittat. Verbum ipsorum agnoscimus in
Sap. 2. 20. Sapientia Salomonis: Morte turpissima, inqui-
» unt, condemnemus eum; interrogemus eum, erit
» enim respectus in sermonibus illius: si enim
» vere Filius Dei est, liberet eum. Videamus ergo
» quid factum sit.
v. 4. Psal. 56. 5. 4. *Quia exacuerunt tamquam gladium linguas*
suas. Filii hominum dentes eorum arma et sa-
gittæ, et lingua eorum gladius acutus, quod dicit
et alius Psalmus, sic et hic, *Exacuerunt tam* B
quam gladium linguas suas. Non dicant Judæi,
Non occidimus Christum. Etenim propterea eum
dederunt judici Pilato, ut quasi ipsi a morte ejus
viderentur immunes. Nam cum dixisset eis Pila-
tus, Vos eum occidite; responderunt, Nobis non
Johan. 18. 31. licet occidere quemquam. Iniquitatem facinoris
sui in judicem hominem refundere volebant: sed
numquid Deum judicem fallebant? Quod fecit
Pilatus, in eo ipso quod fecit, aliquantum parti-
ceps fuit, sed in comparatione illorum multo
ipse innocentior. Institit enim quantum potuit, ut
Johan. 19. 1. illum ex eorum manibus liberaret. Nam propte-
rea flagellatum produxit ad eos. Non persequen-
do Dominum flagellavit, sed eorum furori satis-
facere volens, ut vel sic jam mitescerent, et de-
sinerent velle occidere, cum flagellatum viderent. C
Matth. 27. 24. Fecit et hoc. At ubi perseveraverunt, nostis illum
lavisse manus, et dixisse, quod ipse non fecis-
set, mundum se esse a morte illius. Fecit tamen.
Sed si reus quia fecit vel invitus, illi innocentes
qui coegerunt ut faceret? Nullo modo. Sed ille
dixit in eum sententiam, et jussit eum crucifigi,
et quasi ipse occidit; et vos o Judæi occidistis.
Unde occidistis? Gladio linguæ: acuistis enim
linguas vestras. Et quando percussistis, nisi quan-
Lucæ 23. 21. do clamastis, Crucifige, crucifige?
5. Propterea enim non est prætermittendum,
quia venit in mentem, ne forte aliquem pertur-
bet lectio divinorum librorum: Quidam Evange-
Johan. 19. 14. lista dicit hora sexta crucifixum Dominum, et
quidam hora tertia: nisi intelligamus, perturba-
Marci 15. 25. mur. Et jam incipiente sexta hora dicitur Pila- D
tus sedisse pro tribunali: et re vera quando le-
vatus est Dominus in ligno, hora sexta erat. Sed
alius Evangelista intuens animum Judæorum,
quia volebant se immunes videri a morte Domi-
ni, narrando eos ostendit reos, dicens, Dominum
hora tertia crucifixum. Considerantes autem
omnem circumstantiam lectionis, quanta agi po-
tuerint, cum apud Pilatum Dominus accusare-
tur, ut crucifigeretur; invenimus horam tertiam
esse potuisse, quando illi clamaverunt, Crucifi-
ge, crucifige. Ergo verius illi tunc occiderunt,
quando clamaverunt. Apparitores potestatis hora
sexta crucifixerunt, prævaricatores legis hora
tertia clamaverunt: quod illi manibus ora sexta,
A hoc illi lingua hora tertia. Rei magis illi qui cla-
mando sæviebant, quam illi qui obtemperando
administrabant. Ipsum est totum acumen Judæo-
rum, hoc est quod pro magno quæsierunt: Oc-
cidamus, et non occidamus: sic occidamus, ut
non ipsi occidisse judicemur. *Exacuerunt tam-*
quam gladium linguas suas.
6. *Intenderunt arcum, rem amaram*. Arcum Item v. 4.
dicit insidias. Qui enim gladio cominus pugnat,
aperte pugnat: qui sagittam mittit, fallit ut fe-
riat. Prius enim sagitta percutit, quam venire
ad vulnus prævideatur. Sed quem laterent insi-
diæ cordis humani? numquid et Dominum no-
strum Jesum Christum, qui non opus habebat ut
ei testimonium quisquam perhiberet de homine?
Ipse enim sciebat quid esset in homine, sicut
B Evangelista testatur. Tamen audiamus eos, et Johan. 2. 25.
intuamur eos quasi nesciente Domino facere quod
moliuntur. *Intenderunt arcum, rem amaram, ut*
sagittarent in abscondito immaculatum. Quod
dixit, *Intenderunt arcum*, hoc est *in abscondito*:
quasi fallentes insidiis. Nostis enim quibus dolis
id egerint, quemadmodum discipulum ei cohæ-
rentem pecunia corruperint, ut sibi traderetur; Matth. 6. 14.
quomodo falsos testes procuraverint: quibus in-
sidiis et dolis egerint, *ut sagittarent in abscon-*
dito immaculatum. Magna iniquitas. Ecce de
abscondito venit sagitta, quæ immaculatum ferit,
qui nec tantum habebat maculæ, quantum pot-
est pungi a sagitta. Agnus quippe immaculatus,
totus immaculatus, semper immaculatus; non
cui maculæ ablatæ sint, sed qui maculas nullas
C contraxerit. Nam fecit multos immaculatos do-
nando peccata, ipse immaculatus non habendo
peccata. *Ut sagittent in abscondito immacula-*
tum.
7. *Repente sagittabunt eum, et non timebunt.* v. 5.
O cor durum, occidere velle hominem qui mor-
tuos suscitabat! *Repente*: id est insidiose, quasi
inopinate, quasi non prævise. Similis enim ne-
scienti erat inter ipsos Dominus ignorantes quid
nesciret, et quid sciret; immo ignorantes eum
nihil nescire, et omnia scire, et ad hoc venisse
ut illi facerent quod se potestate facere arbitra-
bantur. *Repente sagittabunt eum, et non time-*
bunt.
8. *Obfirmaverunt sibi sermonem malignum* Item v. 5.
Obfirmaverunt: facta sunt tanta miracula, non
sunt moti, perstiterunt in consilio sermonis ma-
D ligni. Traditus est ille judici: trepidat judex, et
non trepidant qui judici tradiderunt: contremi-
scit potestas, et non contremiscit immanitas: vult
ille lavare manus, et illi inquinant linguas. Sed qua-
re hoc? *Firmaverunt sibi sermonem malignum.*
Quanta egit Pilatus, quanta ut refrenarentur? Quæ
dixit? quid egit? Sed *firmaverun. sibi sermone*
malignum: Crucifige, crucifige. Repetitio, con Lucæ 23. 21.
firmatio est sermonis maligni. Videamus q omo
do *firmaverunt sibi sermonem malignum*. Regem
vestrum crucifigam? Dixerunt, Non habemus re-
gem nisi soluni Cæsarem. *Obfirmaverunt sermo-* Johan. 19. 15.
nem malignum. Offerebat ille regem Filium Dei:
illi ad hominem recurrebant: digni qui illum

haberent, et illum non haberent. Adhuc audi, quomodo *firmaverunt sermonem malignum*. Non
Luc. 23, 14, 20. et 22. invenio aliquid in isto homine, ait judex, quo dignus sit morte. Et illi qui *firmaverunt sermonem*
Matth. 27. 25. *malignum*, dixerunt, Sanguis ejus super nos et super filios nostros. *Firmaverunt sibi sermonem malignum. Firmaverunt sermonem malignum*, non Domino, sed *sibi*. Quomodo enim non sibi, cum dicunt, Super nos et super filios nostros? Quod ergo firmaverunt, sibi firmaverunt: quia ipsa vox est alibi, Foderunt ante faciem meam foveam, et inciderunt in eam. Dominum mors non occidit, sed ipse mortem: illos autem iniquitas occidit, quia noluerunt occidere iniquitatem.

9. Prorsus, Fratres, certum est, aut occidis iniquitatem, aut occideris ab iniquitate. Noli autem quærere occidere iniquitatem tamquam aliquid extra te. Ad teipsum respice, vide quid tecum pugnet in te, et cave ne expugnet te: iniquitas tua, inimica tua, interfecta non erit: ex te enim est, et anima tua adversus te rebellat, non aliud aliquid. Ex quadam parte cohæres Deo, ex quadam parte delectaris sæculo. Illud quo delectaris sæculo pugnat adversus mentem quæ cohæret Deo. Cohærent, cohæreat, non deficiat, non se dimittat, magnum adjutorium habet. Vincit quod in illa sibi rebellat, si perseverat in pugnando. Est peccatum in corpore tuo, sed non regnet. Non
Rom. 6, 12. ergo regnet, inquit, peccatum in vestro mortali corpore, ad obaudiendum desideriis ejus. Si vero non obaudieris: etsi est quod suadeat, quod delectet ad malum, non obtemperando facis ut non regnet quod est, et ita fiet postea ut non sit quod
1 Cor. 15, 54. erat. Quando? Cum absorbebitur mors in victoriam, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, ibi non erit quod tibi repugnet, non erit quod te aliud delectet nisi Deus. Ergo et isti Judæi inviderunt Domino, delectabat eos principatus. Quidam videbant sibi ab eo auferri principatum, et ex delectatione sua rebellaverunt adversus Dominum: qui si rebellassent adversus delectationem suam malam, ipsam invidentiam vincerent, nec vincerentur ab ea, et esset illis Dominus salvator, qui venerat ut sanaret. Nunc autem faverunt febri: repugnaverunt medico: quidquid suggerebat febris, faciebant; quiquid jubebat contra medicus, negligebant. Ergo illi magis occisi sunt, non Dominus: nam in Domino mors occisa est, in illis iniquitas vixit; vivente autem in se iniquitate, illi mortui sunt.

v. 6. 10. *Narraverunt ut absconderent muscipulas: dixerunt, Quis videbit eas?* Latere putabant eum quem occidebant, latere Deum. Ecce puta, homo erat Christus, sicut cæteri homines; nesciebat quid de illo cogitaretur: numquid et Deus nescit? O cor humanum, quare tibi dixisti, Quis videt me, cum ille videat qui te fecit? *Dixerunt, Quis videbit eas?* Videbat Deus, videbat et Christus; quia et Christus Deus. Sed quare videbatur eis non videre? Audi sequentia.

v. 7. 11. *Perscrutati sunt iniquitatem, defecerunt scrutantes scrutationes:* id est, acerba et acuta consilia. Non tradatur per nos, sed per discipulum suum: non occidatur a nobis, sed a judice: totum nos faciamus et nihil fecisse videamur. Et ubi est clamor linguæ, Crucifige, crucifige? Si
Luc. 23, 11. Johan. 19, 6. cæci estis, ut et surdi sitis. Simulata innocentia non est innocentia: simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas; quia et iniquitas est, et simulatio. Ibi ergo isti *defecerunt scrutantes scrutationes*. Quanto acutius sibi excogitare videbantur, tanto magis deficiebant; quia a lumine veritatis et æquitatis in profunda consiliorum malignorum demergebantur. Habet justitia quamdam lucem suam, perfundit et illustrat animam inhærentem sibi: anima vero avertens se a luce justitiæ, quanto magis quærit quod inveniat contra justitiam, tanto plus a luce repellitur, et in tenebrosa demergitur. Merito ergo et isti perscrutantes quod contra justum moliebantur, a justitia recedebant; et quanto a justitia recedebant, tanto plus deficiebant scrutantes scrutationes. Magnum consilium innocentiæ: quando ipsum Judam pœnituit quod tradidisset Christum, et projecit illis pecuniam quam dederant, illi noluerunt eam mittere in gazophylacium, et dixerunt, Pecunia sanguinis est, non
Matth. 27, 6. illam mittamus in gazophylacium. Quid est gazophylacium? Arca Dei ubi colligebantur ea quæ ad indigentiam servorum Dei mittebantur. O homo, cor tuum sit potius arca Dei, ubi habitent divitiæ Dei, ubi sit nummus Dei, mens tua habens imaginem imperatoris tui. Cum ergo hæc ita sint, qualis illa innocentiæ simulatio fuit, pecuniam sanguinis non mittere in arcam; et ipsum sanguinem mittere in conscientiam!

v. 8. 12. Sed quid eis contigit? *Defecerunt scrutantes scrutationes*. Unde? Quia dicit, Quis videbit eos: id est, quia eos nemo videbat. Hoc dicebant, hoc apud se opinabantur, quod nemo eos videret. Vide quid contingat animæ malæ: Recedit a luce veritatis, et quia ipsa non videt Deum, putat se non videri a Deo. Sic et isti recedendo ierunt in tenebras, ut ipsi non viderent Deum: et dixerunt, Quis nos videt? Videbat et ille quem crucifigebant: illi deficiendo, nec illum Filium, nec Patrem videbant. Si ergo et ille videbat, quare se patiebatur teneri ab eis, occidi ab eis? Quare si videbat, voluit consilia eorum prævalere in se? Quare? Quia homo erat propter hominem, et Deus latens in homine, qui venerat nescientibus exemplum fortitudinis dare, ideo ipse sciens omnia sustinebat.

v. 9. 13. Quid enim sequitur? *Accedet homo* (a) *et cor altum, et exaltabitur Deus*. Illi dixerunt, Quis nos videbit? Defecerunt scrutantes scrutationes, consilia mala. Accessit homo ad ipsa consilia, passus est se teneri ut homo. Non enim

(a) Sic plerique et potiores MSS. juxta LXX. At editi, *ad cor altum*.

teneretur nisi homo, aut videretur nisi homo,
aut cæderetur nisi homo, aut crucifigeretur aut
moreretur nisi homo. Accessit ergo homo ad il-
las omnes passiones, quæ in illo nihil valerent,
nisi esset homo. Sed si ille non esset homo, non
liberaretur homo. *Accessit homo et cor altum*,
Philip. 2. 6. et 7. id est, cor secretum: objiciens adspectibus hu-
manis hominem, servans intus Deum; celans for-
mam Dei, in qua æqualis est Patri, et offerens
formam servi, qua minor est Patre. Ipse enim
dixit utrumque: sed aliud est ex forma Dei, aliud
Johan. 10. 30. ex forma servi. Dixit ex forma Dei, Ego et Pa-
Johan. 14. 28. ter unum sumus: dixit ex forma servi, Quoniam
Pater major me est. Unde ex forma Dei, Ego et
Philip. 2. 6. Pater unum sumus? Quia cum in forma Dei es-
set constitutus, non rapinam arbitratus est esse
æqualis Deo. Unde ex forma servi, Quoniam Pa-
Ibidem 7. ter major me est? Quia semetipsum exinanivit
formam servi accipiens. Accessit ergo homo et
cor altum, et exaltatus est Deus. Occiditur ho-
I. Cor. 15. 4. mo, et exaltatur Deus. Quod enim occisus est,
ex infirmitate humana fuit: quod resurrexit et
adscendit, ex potestate divina. *Accedet homo et
cor altum*, cor secretum, cor abditum: non o-
stendens quid nosset, non ostendens quid esset.
Illi putantes hoc totum esse quod videbatur, oc-
cidunt hominem in corde alto, et exaltatur Deus
in corde divino: potentia enim majestatis suæ
exaltatus est. Et quo ivit exaltatus? Unde non
recessit humiliatus.

14. *Accedet homo et cor altum, et exaltabitur
Deus.* Propterea jam adtendite Fratres mei cor
Psal. 86. 5. altum hominis. Cujus hominis? Mater Sion, di-
» cet homo; et homo factus est in ea, et ipse fun-
» davit eam Altissimus. In ipsa civitate factus est
homo, quam idem ipse fundavit Altissimus qui
in ea factus est homo. Ergo *accessit homo et cor
altum.* Intuere hominem in corde alto: vide
quantum potes, si potes, et Deum in corde alto.
Accessit homo: et quia Deus erat, ut quia pas-
surus erat volens, et quia exemplum præbitu-
rus infirmis, et quia nihil ei facturi erant qui
sæviebant, tamquam passuro Deo, sed in homi-
a ne, sed in carne, quid sequitur? *Sagittæ* (a)
infantium factæ sunt plagæ eorum. Ubi est illa
sævitia? ubi est ille fremitus leonis, populi ru-
Luc. 23. 21. gientis et dicentis, Crucifige, crucifige? ubi sunt
Johan. 19. 6. insidiæ arcum tendentium? Nonne *sagittæ in-
fantium factæ sunt plagæ eorum?* Nostis quem-
admodum sibi faciunt de cannicis sagittas in-
fantes. Quid feriunt, aut unde feriunt? quæ ma-
nus, aut quod telum? quæ arma, aut quæ mem-
bra? *Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eo-
rum.*

v. 15. 15. *Et infirmatæ sunt super eos linguæ eo-
rum.* Acuunt nunc linguas suas tamquam gla-
dium, firment sibi sermonem malignum. Merito
sibi eum firmaverunt, quia *infirmatæ sunt su-
per eos linguæ eorum.* Numquid poterat esse
Psal. 56. 12. hoc firmum adversus Deum? Mentita est, in-
A quit, iniquitas sibi: *Infirmatæ sunt super eos
linguæ eorum.* Ecce resurrexit Dominus qui oc-
cisus erat. Transibant ante crucem, vel stabant,
et intuebantur illum, sicut tanto ante Psalmus Psal. 21. 17.
prædixerat: Foderunt manus meas et pedes »
meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, ipsi ve- »
ro consideraverunt et adspexerunt me. Tunc
caput agitabant dicentes, Si Filius Dei est, de-
scendat de cruce. Tentaverunt quodam modo Matth. 27. 40.
utrum Filius Dei esset; et quasi invenerunt quod
non esset, quia insultantibus illis de cruce, non
descendebat: si descenderet de cruce, Filius Dei
esset. Quid tibi videtur, quid de cruce non de-
scendit, et de sepulcro resurrexit? Quid ergo
profecerunt? Quod et si Dominus non resurre-
xisset, quid profecissent, nisi quod profecerunt
B et persecutores Martyrum? Nam et Martyres
nondum surrexerunt, et tamen illi non profece-
runt: nondum resurgentium jam Natalitia cele-
bramus. Ubi est furor sævientium? *Sagittæ in-
fantium factæ sunt plagæ eorum, et infirmatæ
sunt super eos linguæ eorum.* Quo perduxerunt
illas scrutationes suas, quas perscrutantes de-
fecerunt, ut etiam mortuo Domino et sepulto,
custodes ponerent ad sepulcrum? Dixerunt enim Matth. 27. 63. etc.
Pilato, Seductor ille; hoc appellabatur nomine
Dominus Jesus Christus, ad solatium servorum
suorum quando dicuntur seductores: ergo illi »
Pilato, Seductor ille, inquiunt, dixit adhuc vi- »
vens, Post tres dies resurgam: jube itaque cu- »
stodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne for- »
te veniant discipuli ejus, et furentur eum, et di- »
C cant plebi, Surrexit a mortuis, et erit novissi- »
mus error pejor priore. Ait illis Pilatus, Habe- »
tis custodiam, ite custodite sicut scitis. Illi au- »
tem abeuntes munierunt sepulcrum, signantes »
lapidem cum custodibus. Posuerunt custodes »
milites ad sepulcrum. Concussa terra Dominus
resurrexit: miracula facta sunt talia circa sepul-
crum, ut et ipsi milites qui custodes advene-
rant, testes fierent, si vellent vera nuntiare: sed
avaritia illa quæ captivavit discipulum comitem
Christi, captivavit et militem custodem sepulcri.
Damus, inquiunt, vobis pecuniam; et dicite, quia Matth. 28. 13.
vobis dormientibus venerunt discipuli ejus, et »
abstulerunt eum. Vere *defecerunt scrutantes scru-* »
tationes. Quid est, quod dixisti, o infelix astu- v. 7.
tia? Tantum ne deseris lucem consilii pietatis,
D et in profunda (b) versutiæ demergeris, ut hoc b
dicas, Dicite quia vobis dormientibus venerunt »
discipuli ejus, et abstulerunt eum? Dormientes »
testes adhibes: vere tu ipse obdormisti, qui
scrutando talia, defecisti. Si dormiebant, quid
videre potuerunt? si nihil viderunt, quomodo
testes sunt? Sed *defecerunt scrutantes scruta-
tiones:* defecerunt a luce Dei, defecerunt in ipso
effectu consiliorum suorum: quando quod volue-
runt, nihil perficere potuerunt, utique defece-
runt. Quare hoc? Quia accessit homo et cor al-
tum, et exaltatus est Deus. Propterea postea cum

(a) Hæc pars. v. 8. tractatur supra in Enarrat. Psal. 56. n. 15.

(b) Er. et aliquot MSS. in profunda versutia.

innotuisset Christi resurrectio, et veniens Spi- A ritus sanctus impleret fiducia timentes quosdam (Act. 2. 4.) discipulos, ut auderent jam mortem non timentes prædicare quod viderent, exaltato Deo in majestate sua, qui propter nostram infirmitatem humilis judicatus est; et ubi cœperunt tubæ cælestes personare judicem venturum, quem primo viderant judicatum, *Conturbati sunt omnes qui videbant eos*. Exaltato Deo, ut dixi, prædicato Christo, visi sunt Judæi a quibusdam Judæis, visi sunt deficientes in scrutationibus suis. Videbant enim illi in nomine crucifixi et occisi manibus suis fieri tanta miracula: recesserunt corde ab eis qui permanserunt in impietate: displicuit eis illorum duritia; quæsierunt consilium salutis suæ, et dixerunt Apostolis, quid faciemus? *Conturbati* ergo *sunt omnes qui videbant eos*: B id est, qui intelligebant quod linguæ eorum infirmatæ sunt super eos, qui intelligebant quia in omnibus suis malis perscrutationibus consiliorum ubique defecerunt. Conturbati sunt isti.

v. 10. 16. *Et timuit omnis homo*. Qui non timuerunt, nec homines fuerunt. *Timuit omnis homo*: id est, omnis utens ratione ad intelligenda quæ facta erant. Unde illi qui non timuerunt, pecora potius nominandi sunt, bestiæ potius immanes et truces. Leo rapiens et rugiens, ille adhuc populus. At vero omnis homo timuit: id est, qui credere voluerunt, qui judicium venturum contremuerunt. (v. 2.) *Et timuit omnis homo: et annuntiaverunt opera Dei*. Ille qui dicebat, A timore inimici erue animam meam, *timuit omnis homo*. C A timore inimici eruebatur, sed timori Dei subdebatur. (Matth. 10. 28.) Non timebat eos, qui corpus occidunt, sed eum qui potestatem habet et corpus et animam mittere in gehennam. Prædicaverunt Dominum: nam primo Petrus timuit, et inimicum timuit, nondum erat anima ejus eruta ab inimico. (Matth. 26. 67.) Interrogatus ab ancilla, quod inter discipulos ejus esset, negavit Dominum ter. Resurrexit Dominus, firmavit columnam: jam Petrus prædicat sine timore, et cum timore; sine timore eorum qui corpus occidunt, cum timore ejus qui habet potestatem et corpus et animam (Matth. 10. 28.) occidendi in gehenna ignis. *Timuit omnis homo: et annuntiaverunt opera Dei*. Namque annuntiantes istos Apostolos opera Dei, exhibuerunt sibi principes sacerdotum, et comminati sunt D dicentes, ne in nomine Jesu prædicarent. Et illi (Act. 5. 8.) dixerunt, Dicite nobis, cui magis obtemperare » oporteat, Deo an hominibus? Quid illi dicerent? » Hominibus potius quam Deo? Sine dubio non responderent, nisi, Deo potius. Illi autem sciebant, quæ juberet Deus, et contemserunt minantes sacerdotes. Quia ergo *timuit omnis homo*, non terruit homo, *et annuntiaverunt opera Dei*. Si timet homo, non terreat homo: eum enim timere debet homo, a quo factus est homo. Quod supra homines est time, et homines te non terrebunt. Mortem sempiternam time, et præsentem non curabis. Voluptatem illam incorruptam, et quietem sine labe concupisce; et promittentem dona ista temporalia et totum mundum deridebis. Ama ergo, et time: ama quod promittit Deus, time quod minatur Deus; nec corrumperis ex eo quod promittit, nec terreberis ex eo quod minatur homo. *Et timuit omnis homo: et annuntiaverunt opera Dei, et facta ejus intellexerunt*. Quid est, *facta ejus intellexerunt*? Hoc erat illud, O Domine Jesu Christe, quod tacebas, (Isai. 53. 7.) et sicut ovis ad victimam ducebaris, et non aperiebas coram tondente os tuum, et nos te putabamus esse in plaga et dolore positum, et scientem ferre infirmitatem? Hoccine erat quod abscondebas speciem tuam, speciose forma præ (Psal. 44. 3.) filiis hominum? Hoccine erat illud, quod videbaris non habere speciem neque decorem? (Isai. 53. 2. et 3.) Portabas in cruce insultantes et dicentes, Si Filius Dei est, descendat de cruce. (Matth. 27. 40.) Quis forte sciens potestatem tuam servus tuus et dilectus tuus, non exclamavit in corde suo, et dixit, O si modo descenderet, et isti omnes qui insultant confunderentur? Sed non erat sic: moriendum erat propter morituros, et resurgendum propter semper victuros. Hoc illi qui volebant illum de cruce descendere, non intelligebant: ut ubi resurrexit, et glorificatus adscendit in cælum, intellexerunt opera Domini. *Annuntiaverunt opera Dei, et facta ejus intellexerunt*.

17. *Lætabitur justus in Domino*. Jam non est tristis justus. v. 11. Tristes enim erant discipuli crucifixo Domino, contristati, mœrentes discesserunt, perdidisse se spem putaverunt. Resurrexit, etiam apparens tristes invenit. Tenuit oculos duorum in via ambulantium, ne ab eis agnosceretur, (Luc. 24. 16.) et invenit eos gementes et suspirantes, et tenuit eos donec exponeret Scripturas, et per ipsas Scripturas ostenderet, quia ita fieri oportebat sicut factum est. (Luc. 24. 16.) Ostendit enim in Scripturis, quia post tertium diem resurgere oportebat Dominum. Et quomodo tertio die resurgeret, si de cruce descenderet? Modo vos qui tristes estis in via, si Judæis insultantibus videretis Dominum de cruce descendisse, quantum efferremini? Lætaremini quod ora Judæorum sic obturasset. Exspectate consilium medici: quod non descendit, quod occidi vult, antidotum terit. Ecce jam resurrexit, ecce jam loquitur: nondum agnoscitur, ut lætius agnoscatur. (Ibidem 30.) Postea aperuit oculos eorum in fractione panis: agnoscunt eum, lætantur, exclamant: *Lætabitur justus in Domino*. Nuntiatur cuidam duriori, Visus est Dominus, resurrexit Dominus: adhuc ille tristis est, non credit. (Johan. 21. 25.) Nisi misero, inquit, manum meam, et tetigero cicatrices clavorum, non credam. Præbetur et corpus tangendum, mittit manum, contrectat, exclamat, Dominus meus et Deus meus: *Lætabitur justus in Domino*. Illi ergo lætati sunt justi in Domino, qui viderunt, tetigerunt, et crediderunt: quid justi qui modo (a) sunt, quia non vident, quia non tangunt, a

(a) Plerique MSS. *qui modo esse voluerint*.

Ibidem 29. non lætantur in Domino? Et ubi est illa vox Do- A
» mini ad ipsum Thomam, Quia vidisti me, credi-
disti; beati qui non viderunt, et crediderunt?
Ergo omnes lætemur in Domino, omnes secun-
dum fidem unus justus simus, omnesque in uno
corpore unum caput habeamus, et lætemur
in Domino, non in nobis: quia bonum nostrum
non nos nobis, sed ille qui fecit nos. Ipse est
bonum nostrum ad lætificandos nos. Et nemo
lætetur in se, nemo præsumat, nemo desperet
de se; nemo de quoquam homine, quem debet
Item v. 11. adducere ut socius sit spei ipsius, non dator
spei.

18. *Lætabitur justus in Domino, et sperabit in
eum; et laudabuntur omnes qui recti sunt corde.*
Jam quia Dominus resurrexit, jam quia adscendit B
in cælum, jam quia ostendit esse aliam vitam, jam
quia manifestum est consilia ejus, quibus statuit
corde alto, non fuisse inania, quia ideo sanguis
ille fusus est ut esset pretium redemtorum; jam
a quia manifesta sunt omnia, quia (a) prædicata
sunt omnia, quia credita sunt omnia, sub omni
cælo *lætabitur justus in Domino, et sperabit in
eum; et laudabuntur omnes qui recti sunt cor-
de.* Qui sunt recti corde? Eia Fratres mei, sem-
Recti corde. per dicimus, et bonum est ut noveritis. Qui sunt
recti corde? Qui omnia quæcumque in hac vi-
ta patiuntur, non ea tribuunt insipientiæ, sed
consilio Dei ad medicinam suam; nec præsu-
munt de justitia sua, ut putent se injuste pati
quod patiuntur, aut ideo esse Deum injustum,
quia non plura patitur qui plus peccat. Videte
Fratres, hæc sæpe dicimus. Aliquid sentis, sive C
secundum corpus, sive secundum dispendium
rei familiaris, sive per orbitatem aliquam ca-
rissimorum tuorum: noli respicere eos quos no-
sti iniquiores te, (non enim forte audes dicere
justum te, sed nosti pejores te,) et florere in
istis, et non flagellari, ut displiceat tibi consi-
lium Dei, et dicas, Ecce puta peccator sum, et
propterea flagellor, quare ille non flagellatur,
cujus novi tanta flagitia? Quantumcumque mali
fecerim ego, numquid ego tantum feci quantum
Psal. 72. 1. ille? Distortum est cor tuum. Quam bonus Deus
Israel, sed rectis corde. Tui autem labuntur pe-
des, quia zelas in peccatores, pacem peccato-
rum intuens. Sine curare: novit quid agat, qui
vulnus novit. Non secatur alius? Quid, si de-
speratur? quid si propterea tu secaris, quia non D
desperaris? Patere ergo quidquid pateris recto
corde: novit Deus quid tibi donet, quid tibi sub-
trahat. Quod tibi donat, ad consolationem va-
leat, non ad corruptionem: et quod tibi subtra-
hit, ad tolerantiam valeat, non ad blasphemiam.
Si autem blasphemas, et displicet tibi Deus, et
tu tibi places, perverso corde et distorto es: et
hoc pejus, quia cor Dei vis corrigere ad cor
tuum, ut hoc ille faciat quod tu vis, cum tu de-
beas facere quod ille vult. Quid ergo? Vis de-
torquere cor Dei quod semper rectum est, ad
pravitatem cordis tui? Quanto melius ad recti-
tudinem Dei corrigis cor tuum? Nonne hoc te
docuit Dominus tuus, de cujus passione modo
loquebamur? Nonne infirmitatem tuam porta-
bat, quando dixit, Tristis est anima mea usque Matth. 26. 38.
ad mortem? Nonne teipsum in se figurabat, cum
dicebat, Pater, si fieri potest, transeat a me ca-
lix iste? Non enim duo corda et diversa Patris Ibidem 39.
et Filii: sed in forma servi portavit cor tuum,
ut doceret illud exemplo suo. Jam ecce quasi a-
liud cor tuum invenit tribulatio, (b) volens trans- b
ire quod imminebat: sed noluit Deus. Non con-
sentit Deus cordi tuo, consenti tu cordi Dei. Au-
di vocem ipsius: Verum non quod ego volo, sed Ibidem.
quod tu vis Pater.

19. *Laudabuntur* ergo *omnes recti corde.* Quid
sequitur? Si *laudabuntur omnes recti corde*,
damnabuntur perversi corde. Duo tibi modo pro-
posita sunt, elige cum tempus est. Si recto cor-
de fueris, ad dexteram eris, et laudaberis. Quo-
modo? Venite benedicti Patris mei, percipite Matth. 25. 34.
regnum quod vobis paratum est ab origine mun- »
di. Perverso autem corde si fueris, si subsan- »
naveris Deum, si providentiam ejus irriseris,
si dixeris in animo tuo, Vere non curat Deus res
humanas: si curaret res humanas, ille latro tan-
tum haberet, et ego innocens indigerem? per-
verso corde factus es, veniet judicium illud, ap-
parebunt omnia propter quæ ista omnia faciat
Deus; et tu qui noluisti in hac vita corrigere cor
tuum ad rectitudinem Dei, et te ad dexteram
præparare, ubi *laudabuntur omnes recti corde*, C
eris ad sinistram, ubi tunc audies, Ite in ignem Ibidem 41.
æternum, qui præparatus est diabolo et angelis
ejus. Et numquid erit tunc tempus corrigere
cor? Modo ergo corrigite Fratres, modo corri-
gite. Quis prohibet? Cantatur Psalmus, legitur
Evangelium, sonat lector, sonat disputator: pa-
tiens est Dominus, peccas et parcit, adhuc pec-
cas, adhuc parcit, et adhuc addis. Quamdiu pa-
tiens est Deus? Senties et justum Deum. Ter-
remus quia timemus: docete nos non timere, et
non terremus. Sed melius nos Deus docet time-
re, quam quisquam hominum non timere. Ti-
muit enim omnis homo, et annuntiaverunt ope- v. 10.
ra Dei. Inter illos nos computet Deus, qui ti-
muerunt, et annuntiaverunt. Quia timemus, an- D
nuntiamus vobis, Fratres. Videmus alacritatem
vestram ad audiendum verbum, et ad exigendum
videmus vota vestra, videmus affectus vestros.
Bene compluitur terra, frumenta, non spinas
generet: frumentis horreum paratur, ignis spi-
nis. Nosti quid facias de agro tuo, et nescit Deus
quid faciat de (c) servo suo? Quod pluit in a- c
grum uberem, dulce est, et quod pluit in agrum
spinosum, dulce est. Numquid pluviam accu-
sat, (d) qui spinas genuerit? Nonne erit pluvia d
illis testis in judicio Dei, et dicet, Ego dulcis su-

(a) Aliquot MSS. *prædicta.*
(b) Plerique MSS. *velles.*
(c) Nonnulli MSS. *de agro servo suo*: et quidam, *de agro servi sui.*
(d) Sic MSS. At editi, *quod.*

per (a) omnes veni. Tu ergo quid proferas vide, A ut quid tibi paretur adtendas. Profers frumentum, horreum spera: profers spinas, ignem spera. Sed nondum venit aut tempus horrei, aut tempus ignis: modo ergo paretur, et non timebitur. In nomine Christi et qui loquimur vivimus, et quibus loquimur vivitis: numquid consilii corrigendi et mutandæ vitæ malæ in bonam non est locus, non est tempus? Nonne si vis, hodie fit? nonne si vis, modo fit? Quid empturus b es ut facias? quæ (b) symplasia quæsiturus es? ad quas Indos navigaturus? quam navim præparaturus? Ecce cum loquor, muta cor: et factum est quod tam sæpe et tam diu clamatur ut fiat, et quod æternam pœnam parturit, si non fiat.

IN PSALMUM LXIV.

Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

1. AGNOSCENDA est vox sanctæ prophetiæ ex ipso titulo Psalmi hujus. Inscribitur, *In* v. 1. *finem, Psalmus David, Canticum Jeremiæ et Ezechielis ex populo transmigrationis cum in-* 4 Reg. 21. 14. *ciperent exire*. Res quemadmodum gesta sit apud patres nostros tempore transmigrationis Babyloniæ, non omnibus notum est, sed his qui Scripturas sanctas diligenter advertunt, vel audiendo, vel legendo. Captivatus enim populus Israel, ex civitate Jerusalem ductus est in servitutem Jerem. 25 11. et 29. 10 Babyloniæ. Prophetavit autem Jeremias sanctus, C post septuaginta annos rediturum populum de captivitate, et instauraturum civitatem ipsam Jerusalem, quam devictam ab ostibus planxerat. Illo autem tempore fuerunt Prophetæ in illa captivitate populi constituti in Babylonia, inter quos erat et Ezechiel propheta. Exspectabat autem ille populus donec implerentur tempora septuaginta annorum, secundum prophetiam Jeremiæ. Factum est completis septuaginta annis, restitutum est templum quod dejectum erat; et regressa est de captivitate magna pars illius po- 1 Cor. 10. 11. puli. Sed quoniam dicit Apostolus, Hæc in figura contingebant in illis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum obvenit: debemus et nos nosse prius captivitatem nostram, D deinde liberationem nostram; debemus nosse Babyloniam, in qua captivi sumus, et Jerusalem, ad cujus reditum suspiramus. Istæ quippe duæ civitates, secundum litteram re vera duæ civitates. Et illa quidem Jerusalem modo a Judæis non incolitur. Post crucifixum enim Dominum vindicatum est in illos flagello magno, et eradicati ab eo loco, ubi impia libertate furiosi adversus medicum insanierant, dispersi sunt per omnes gentes, et data est illa terra Christianis: impletumque est quod eis dixerat Matth. 21. 43 Dominus, Propterea auferetur a vobis regnum, A et dabitur genti facienti justitiam. Cum autem viderent tunc multas turbas ire post Dominum prædicantem regnum cælorum et mirabilia facientem, dixerunt principes illius civitatis, Si dimiserimus eum, omnes ibunt post illum, et Johan. 11. 48. venient Romani, et tollent nobis et locum et gentem. Ne locum perderent, Dominum occiderunt; et ideo perdiderunt quia occiderunt. Civitas ergo quædam illa terrena cujusdam civitatis æternæ in cælis umbram gerebat: at ubi cœpit illa quæ significabatur, evidentius prædicari, umbra qua significabatur, dejecta est: propterea ibi modo templum non est, quod fabricatum fuerat in imaginem futuri corporis Domini. 2 Reg 5. 7. Tenemus lucem, umbra transivit: tamen adhuc in quadam captivitatem sumus: Quamdiu su- 2 Cor. 5. 6. B mus, inquit, in corpore, peregrinamur a Domino.

2. Et videte nomina duarum istarum civitatum, Babylonis et Jerusalem. Babylon confusio interpretatur, Jerusalem visio pacis. Intendite nunc civitatem confusionis, ut intelligatis visionem pacis: istam toleretis, ad illam suspiretis. Unde dignosci possunt istæ duæ civitates? Numquid possumus eas modo separare ab invicem? Permixtæ sunt, et ab ipso exordio generis humani permixtæ currunt usque in finem sæculi. Jerusalem accepit exordium per Abel, Babylon per Cain: ædificia quippe urbium postea facta sunt. Illa Jerusalem in terra Jebuzæorum: nam 2 Cor. 5 8. primo Jebus dicebatur, inde gens Jebuzæorum Josue 18. 28. ejecta est, quando populus Dei liberatus est de C Ægypto, et introductus est in terram promissionis. Babylon autem condita est in intimis Persidis regionibus, quæ diuturno tempore caput extulit super ceteras gentes. Duæ ergo istæ urbes certis temporibus conditæ sunt, ut manifestaretur figura duarum civitatum olim cœptarum, et usque in finem in isto sæculo mansurarum, sed in fine separandarum. Unde ergo possumus eas modo ostendere, quæ permixtæ sunt? Ostendet tunc Dominus, cum alios ponet ad dexteram, alios ad sinistram. Jerusalem ad dexteram erit Babylon ad sinistram. Jerusalem auditura est, Venite benedicti Patris mei, per- Matth. 25. 34. cipite, regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Babylon auditura est, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Ibidem 4. D Possumus tamen et aliquid afferre, quantum Dominus donat, unde distinguantur pii fideles etiam hoc tempore, cives Jerusalem a civibus Babyloniæ. Duas istas civitates faciunt duo amores: Jerusalem facit amor Dei, Babyloniam facit amor sæculi. Interroget ergo se quisque quid amet: et inveniet unde sit civis: et si se invenerit civem Babyloniæ, exstirpet cupiditatem, plantet caritatem: si autem se invenerit civem Jerusalem, toleret captivitatem, speret libertatem. Multi enim cives sanctæ matris Jerusalem cupiditatibus Babyloniæ corrupti tenebantur, et

(a) Sic nostri omnes MSS. At editi, *dulcis super omnia veni*.

(b) Editi, *emplastra*. At MSS. *symplasia*, aut *simplasia*: paucis exceptis, quorum alii habent, *templasta*: alii, *templa Asiæ*.

ipsa corruptione cupiditatum tamquam cives inde facti erant, et multi adhuc ita sunt, et multi post nos in hac terra futuri ita erunt: sed novit Dominus, conditor Jerusalem, quos cives ejus prædestinaverit, quos videat adhuc sub dominatu diaboli redimendos sanguine Christi: novit illos ipse antequam se ipsi noverint. Sub hac ergo figura cantatur hic Psalmus. In cujus titulo positi sunt etiam duo Prophetæ, qui illo tempore in captivitate fuerunt, Jeremias et Ezechiel, et cantabant quædam *cum inciperent exire*. Incipit exire, qui incipit amare. Exeunt enim multi latenter, et exeuntium pedes sunt cordis affectus: exeunt autem de Babylonia. Quid est de Babylonia? De confusione. Quomodo exitur de Babylone, id est, de confusione? Qui primo confusi erant similibus cupiditatibus, incipiunt caritate distingui: jam distincti, non sunt confusi. Etsi adhuc corpore permixti sunt, desiderio tamen sancto discernuntur; et propter permixtionem corporalem nondum exierunt, propter affectum cordis exire cœperunt. Jam ergo audiamus, Fratres, audiamus, et cantemus, et desideremus unde cives sumus. Et quæ gaudia cantantur nobis? Quomodo in nobis reformatur amor civitatis nostræ, quam diuturna peregrinatione obliti fueramus? Sed misit inde ad nos epistolas Pater noster, ministravit nobis Scripturas Deus, quibus epistolis fieret in nobis redeundi desiderium: quia peregrinationem nostram diligendo, ad hostes faciem posueramus, et dorsum ad patriam. Quid ergo hic cantatur?

v. 2. 3. *Te Decet hymnus, Deus, in Sion.* Patria illa est Sion: ipsa est Jerusalem quæ Sion; et hujus nominis interpretationem nosse debetis. Sicut Jerusalem interpretatur visio pacis, ita Sion speculatio, id est, visio et contemplatio. Nescio quod nobis magnum spectaculum promittitur: et hoc ipse Deus est qui condidit civitatem. Pulcra et decora civitas, quam pulchriorem habet conditorem? *Te decet hymnus, Deus*, inquit. Sed ubi? *In Sion:* in Babylone non decet. Etenim quisque cum cœperit innovari, jam corde in Jerusalem cantat, dicente Apostolo,
Philip. 3 20 Conversatio nostra in cælis est. In carne enim
» ambulantes, inquit, non secundum carnem militamus. Jam desiderio ibi sumus, jam spem in illam terram, quasi anchoram præmisimus, ne in isto mari turbati naufragemus. Quemadmodum ergo de navi quæ in anchoris est, recte dicimus quod jam in terra sit; adhuc enim fluctuat, sed in terra quodammodo educta est contra ventos et contra tempestates: sic contra tentationes hujus peregrinationis nostræ, spes nostra fundata in illa civitate Jerusalem facit nos non abripi in saxa. Qui ergo secundum hanc spem cantat, ibi cantat: ergo dicat, *Te decet, hymnus, Deus, in Sion. In Sion*, non in Babylone. Sed modo ibi es adhuc in Babylone? Ibi, inquit, sum, amator iste et civis iste: ibi sum; sed carne, non corde. Cum autem duo quædam dixerim, quia ibi sum carne, non corde, unde canto, non ibi: non enim carne canto, sed corde. Carnem quidem sonantem audiunt et cives Babyloniæ, cordis autem sonum audit conditor Jerusalem. Unde dicit Apostolus, exhortans ipsos cives ad amatoria quædam cantica et desideria redeundi ad illam pulcherrimam civitatem, visionem pacis. Cantantes, inquit, et psallentes in Ephes. 5 19.
cordibus vestris Domino. Quid est cantantes in cordibus vestris? Ne inde cantetis, unde estis in Babylonia: sed inde cantate, unde sursum habitatis. Ergo, *Te decet hymnus, Deus, in Sion.* In Sion te decet hymnus, non in Babylonia. Qui cantant in Babylonia, cives Babyloniæ, etiam hymnum Dei, non decenter cantant. Audi vocem Eccli. 15. 9.
Scripturæ: Non est speciosa laus in ore peccatoris. *Te decet hymnus, Deus, in Sion.*

4. *Et (a) tibi reddetur votum in Jerusalem.* Item v. 2. a
Hic vovemus, et bonum est ut ibi reddamus. Qui autem hic vovent, et non reddunt? Qui non perseverant usque in finem in eo quod voverunt. Unde dicit alius Psalmus, Vovete, et reddite Domino Deo vestro: *Et tibi reddetur in Jerusalem.* Matth. 24. 13 Psal. 75. 12.
Ibi enim erimus toti, id est, integri in resurrectione justorum: ibi reddetur votum totum nostrum, non sola anima, sed ipsa etiam caro jam non corruptibilis, quia jam non in Babylonia, sed jam corpus cæleste immutatum. Qualis mutatio promittitur? Omnes enim resurgemus, ait Apostolus, sed non omnes immutabimur. (b) Qui 1.Cor. 15 51. b
autem immutabuntur, ipse dixit: In ictu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, et mortui Ibid. 52.
resurgent incorrupti, (id est, integri,) et nos immutabimur. Qualis autem erit illa immutatio, sequitur et dicit: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem; et mortale hoc induere Ibidem 53. etc.
» immortalitatem: cum autem corruptibile hoc in-
» duerit incorruptionem, et mortale hoc induerit
» immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est,
» Absorpta est mors in victoriam. Ubi est mors a-
» culeus tuus? Modo enim inchoatis in nobis primitiis mentis, unde desiderium Jerusalem, multa ex carne corruptibili contendunt adversum nos, quæ non contendent, cum fuerit mors absorpta in victoriam. Vincet pax, et finietur bellum. Quando autem vincet pax, vincet illa civitas, quæ dicitur visio pacis. Nulla ergo erit a morte contentio. Modo cum morte quanta contendimus? Inde sunt enim delectationes carnales, quæ nobis etiam illicite multa suggerunt: quibus non consentimus, sed tamen non consentiendo contendimus. Primo ergo concupiscentia carnis sequentes duxit nos, postea renitentes traxit nos; deinde accepta gratia cœpit nos nec ducere, nec trahere, sed adhuc contendere nobiscum: post contentionem erit et victoria. Modo te etsi oppugnat, non expugnet: postea cum absorpta fuerit mors in victoriam, et pugnare cessabit. Quid dictum est? Ibidem 16.

(a) Aliquot MSS. *Et ibi.* Et vero considerata interpretandi ratione facile crediderimus Augustinum ita legisse.

(b) Sic MSS. At editi, *Quomodo.*

Novissima inimica destruetur mors. Reddam votum meum. Quod votum? Quasi holocaustum. Holocaustum enim tunc dicitur, quando totum ignis absumit: holocaustum sacrificium est ubi totum consumitur: ὅλον enim totum dicitur, καῦσις, incensio. Holocaustum totum incensum. Arripiat ergo nos ignis, ignis divinus in Jerusalem: incipiamus ardere caritate, donec totum mortale consumatur, et quod contra nos fuerit, eat in sacrificium Domino. Unde alibi dicitur, Benigne fac » Domine in bona voluntate tua Sion, ut ædificentor muri Jerusalem: tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta. *Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem.* Quærimus hic, ne forte Rex nobis ipsius civitatis commendetur; Dominus et Salvator noster Jesus Christus: cantemus ergo donec ad evidentiora perveniamus. Possem enim jam dicere ipsum esse cui dicitur, *Te decet hymnus, Deus, in Sion; et tibi reddetur votum in Jerusalem.* Sed si dicerem, mihi potius quam Scripturæ crederetur, et ideo forte non mihi crederetur. Audiamus sequentia.

Psal. 50. 20.

v. 3. 5. *Exaudi*, inquit, *orationem meam, ad te omnis caro veniet.* Et habemus Dominum dicentem, datam sibi potestatem omnis carnis. Cœpit ergo apparere jam rex ille, cum diceretur, *ad te omnis caro veniet. Ad te*, inquit, *omnis caro veniet.* Quare ad illum omnis caro veniet? Quia carnem assumsit. Quo veniet omnis caro? Tulit inde primitias ex utero virginali: assumtis primitiis cetera consequentur, ut holocaustum compleatur. Unde ergo *omnis caro?* Omnis homo. Et unde omnis homo? Numquid omnes credituri prænuntiati sunt in Christum? Nonne multi impii qui etiam damnabuntur? Nonne quotidie multi non credentes in sua infidelitate moriuntur? Secundum quid ergo intelligimus, *Ad te omnis caro veniet? Omnis caro* dixit, omnis generis caro: ex omni genere carnis venietur ad te. Quid est, ex omni genere carnis? Numquid venerunt pauperes, et non venerunt divites? numquid venerunt humiles, et non venerunt sublimes? numquid venerunt indocti, et non venerunt docti? numquid venerunt viri, et non venerunt feminæ? numquid venerunt domini, et non venerunt servi? numquid venerunt senes, et non venerunt juvenes; aut venerunt juvenes, et non venerunt adolescentes; aut venerunt adolescentes, et non venerunt pueri; aut venerunt pueri, et non allati sunt infantes? Postremo numquid venerunt Judæi, (nam inde erant Apostoli, inde multa millia primo tradentium, postea credentium,) et non venerunt Græci, aut venerunt Græci, et non venerunt Romani; aut venerunt Romani, et non venerunt Barbari? Et quis numeret omnes gentes venientes ad eum, cui dictum est, *Ad te omnis caro veniet? Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet.*

Johan. 17. 2.

Act. 1. 41.

v. 4. 6. *Sermones iniquorum prævaluerunt super* A *nos, et impietates nostras tu* (a) *propitiaberis* Quid est, *Sermones iniquorum prævaluerunt super nos, et impietates nostras tu propitiaberis?* Quod nati sumus in hac terra, iniquos invenimus quos loquentes audivimus. Si possim explicare quod sentio, adjuvet me intentio Caritatis vestræ. Omnis homo ubicumque nascitur, ipsius terræ vel regionis vel civitatis linguam discit, illius imbuitur moribus et vita. Quid faceret puer natus inter Paganos, ut non coleret lapidem, quando illum cultum insinuaverunt parentes? inde prima verba audivit, illum errorem cum lacte suxit: et quia illi qui loquebantur majores erant, et puer qui loqui discebat infans erat, unde poterat parvulus nisi majorum auctoritatem sequi, et id bonum ducere quod illi laudarent? Ergo gentes conversæ ad Christum postea, et re-B cordantes impietates parentum suorum, et dicentes jam quod dixit propheta ipse Jeremias, Vere mendacium coluerunt patres nostri, vanitatem quæ eis non profuit: cum ergo jam hoc dicunt, renuntiant opinionibus et sacrilegiis parentum suorum iniquorum. Sed quis ut insererentur talibus opinionibus et sacrilegiis, persuasiones fecerunt eorum, qui quanto ætate præcedebant, tanto auctoritate præcedere debere putabantur; confitetur jam redire volens ad Jerusalem de Babylonia, et dicit, *Sermones iniquorum prævaluerunt adversus nos.* Duxerunt nos mala docentes, cives Babyloniæ nos fecerunt, dimisimus Creatorem, adoravimus creaturam; dimisimus eum a quo facti sumus, adoravimus quod ipsi fecimus. *Sermones* enim *iniquorum prævaluerunt super nos:* sed tamen non oppresserunt C nos. Quare? *Impietates nostras tu propitiaberis.* Intendat Caritas Vestra. *Propitiaberis impietates nostras*, non dicitur nisi cuidam sacerdoti offerenti aliquid unde impietas expietur et propitietur. Impietas enim tunc dicitur propitiari, cum propitius fit Deus impietati. Quid est, fieri Deum impietati propitium? Id est, ignoscentem, et veniam dantem. Sed ut Dei venia impetretur, propitiatio fit per aliquod sacrificium. Exstitit ergo a Deo Domino missus quidam sacerdos noster, assumsit a nobis quod offerret Domino, ipsas dico sanctas primitias carnis ex utero virginis. Hoc holocaustum obtulit Deo: extendit manus in cruce, ut diceret, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. Sicut nostis, quia D Dominus circa vesperam pependit in cruce: et impietates nostræ propitiatæ sunt; alioqui absorbuerant nos: sermones iniquorum prævaluerant super nos; duxerant nos prædicatores Jovis, et Saturni, et Mercurii: *Sermones iniquorum prævaluerunt super nos.* Sed quid facies? *Impietates nostras tu propitiaberis.* Tu sacerdos, tu victima; tu oblator, tu oblatio. Ipse sacerdos est, qui nunc ingressus interiora veli, solus ibi ex his qui carnem gestaverunt, interpellat pro nobis. In cujus rei figura in illo primo populo et in illo primo templo unus sacerdos intrabat in Sancta

Jerem. 16. 19.

Psal. 140. 2. »

Matth. 27. 46.

Hebr. 5. 19. et 120.

Hebr. 9. 7

(a) Omnes libri hic, *propitiaberis*: sed infra plerique habent, *propitiabis.*

sanctorum, populus omnis foris stabat: et ille
qui solus ingrediebatur in interiora veli, offerebat sacrificium pro populo foris stante. Si intelligatur bene, spiritus vivificat: si non intelliga-
2. Cor. 3. 6. tur, littera occidit. Modo cum legeretur Apostolus audistis, Littera occidit, spiritus autem vivificat. Quid enim ageretur in illo populo, Judæi nescierunt; sed nec modo sciunt. De illis quippe
Ibidem 15. dictum est, Quamdiu legitur Moyses, velamen super eorum positum est. Ibi velamen figura est: sed tolletur figura, et apparebit veritas in eis ipsis. Sed quando tolletur velamen? Audi Aposto-
Ibidem 16. lum: Cum autem (a) transieris ad Dominum, auferetur velamen. Dum ergo non transeunt ad Dominum, quamdiu legunt Moysen, velamen habent super cor. Ad hoc sacramentum fulgebat tunc facies Moysi, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem ejus: (audistis modo cum legeretur:) et velamen erat inter faciem Moysi loquentis, et populum audientem verba. Per velum verba audiebant, faciem non videbant. Et
Ibidem 13. quid ait Apostolus? Ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi. Non intendebant, inquit, usque in finem. Quid est, usque in finem? Usque quo intelligerent Christum. Dicit quippe
Rom. 10. 4. Apostolus: Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti. Est quidem splendor in facie Moysi, tamquam in facie carnali et mortali: numquid diuturnus aut æternus esse posset? Morte enim succedente, profecto auferretur. Splendor autem gloriæ beati Domini nostri Jesu Christi, sempiternus est. Sed illud figura erat temporalis, hoc autem quod illa figura significabatur, veritas. Legunt itaque, et non intelligunt Christum, non perducunt intentionem usque in finem, quia velum oppositum negat eis adspectum splendoris interioris. Et vide ibi sub velo
Johan. 5. 46. Christum: Ait ipse Dominus noster Jesus Christus, Si crederetis Moysi, crederetis et mihi, de me enim ille scripsit. Propitiatis autem peccatis nostris et impietatibus per illud sacrificium vespertinum, transimus ad Dominum, et aufertur
Matth. 27. 51. velamen: propterea et Domino crucifixo, velum templi scissum est. *Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet. Sermones iniquorum prævaluerunt super nos, et impietates nostras tu propitiaberis.*

v. 5. 7. *Beatus, quem elegisti et assumsisti.* Quis est electus ab eo, et assumtus? Aliquis electus a Salvatore nostro Jesu Christo, an ipse secundum carnem, quod homo est, electus et assumtus est? ut tamquam Verbo Dei dicatur, quod erat in principio, sicut dicit Evangelista, In principio erat
Johan. 1. 3. Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus
» erat Verbum: quia et ipse est Filius Dei, Verbum
Ibidem 3. Dei, de quo etiam dicit, Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil: ut illi dicatur Filio Dei, quia ipse est sacerdos noster, postea carne assumta, *Beatus quem elegisti et assumsisti:* id est, ille homo quo indutus es, qui cœpit ex tempore, natus ex femina, templum quodammodo illius qui semper in æternum est, et in æternum fuit. An potius ipse Christus assumsit quemdam beatum, et non dicitur ipse quem assumsit quasi in plurali numero, sed in singulari? Unum enim assumsit, quia unitatem assumsit. Schismata non assumit, hæreses non assumit; multitudinem de se fecerunt, non est unus qui assumatur. Qui autem manent in compage Christi, et membra ejus sunt, faciunt quodam modo unum virum, de quo dicit Apostolus, Do- Ephes. 4. 13.
nec occurramus omnes in agnitionem Filii Dei, »
in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Itaque unus vir assumitur, cui 1. Cor. 11. 3.
caput est Christus; quia caput viri Christus est.
Ipse est ille beatus vir qui non abiit in consilio Psal. 1. 1.
impiorum, et cetera quæ ibi dicuntur: ipse est qui assumitur. Non est extra nos, in ipsius membris sumus, sub uno capite regimur, uno spiritu omnes vivimus, unam patriam omnes desideramus. Videamus ergo quod ad Christum dicitur, utrum ad nos pertineat, et de nobis dicatur: interrogemus conscientias nostras, amorem illum perscrutemur, et si adhuc parvus est, et modo natus amor iste, (forte enim modo in aliquo germinavit,) diligenter exstirpet juxta germinantes spinas, id est, curas sæculares, ne crescendo sanctum germen offocent. *Beatus quem elegisti et assumsisti.* In illo simus, et assumemur: in illo simus, et electi erimus.

8. Et quid nobis dabit? *Inhabitabit*, inquit, Item v. 5.
in atriis tuis. Jerusalem illa est, cui cantant qui incipiunt exire de Babylonia: *Inhabitabit in atriis tuis: replebimur in bonis domus tuæ.* Quæ sunt bona domus Dei? Fratres, constituamus nobis aliquam domum divitem, quantis bonis referta sit, quam copiosa sit, vasa quam multa ibi aurea, sed et argentea; quantum familiæ, quantum jumentorum et animalium, ipsa denique domus quam delectet picturis, marmore, laquearibus, columnis, spatiis, cubiculis; et desiderantur talia, sed adhuc ex confusione Babyloniæ. Amputa omnia ista desideria, o civis Jerusalem, amputa; si vis redire, non te delectet captivitas. Sed jam cœpisti exire? noli retro respicere, noli remanere in via. Non desunt adhuc hostes qui tibi persuadent captivitatem et peregrinationem: et jam non prævaleant super te sermones iniquorum. Domum Dei desidera, et bona ejus domus desidera: sed noli talia, qualia desiderare soles vel in domo tua, vel in domo vicini tui, vel in domo patroni tui. Aliud quiddam est bonum domus illius. Quid opus est ut nos dicamus quæ sint bona illius domus? Ipse indicet qui cantat exiens de Babylonia. *Replebimur*, inquit, *in bonis domus tuæ.* Quæ sunt bona ista? Erexeramus fortasse cor ad aurum, ad argentum, et cetera pretiosa: noli talia quærere, ista premunt, non levant. Hic ergo jam bona illa Jerusalem, bona illa domus Domini, bona illa templi Domi-

(a) Editi, *cum transierint.* At MSS *cum transieris:* et sic, uti jam alibi observavimus, legere solet Augustinus, ut quod in Græco est ἐπιστρέψῃ, sit verbi medii secunda persona.

ni meditemur: quia quæ domus Domini, hoc ipsum templum Domini. *Replebimur in bonis do-*
v. 6. *mus tuæ: sanctum templum tuum,* * *mirabile in justitia.* Ista sunt bona domus illius. Non dixit, Templum sanctum tuum, mirabile in columnis, mirabile in marmoribus, mirabile in tectis auratis; sed, *mirabile in justitia.* Habes foris oculos unde videas marmora et aurum: intus est oculus unde videatur pulcritudo justitiæ. Intus, inquam, est oculus unde videatur pulcritudo justitiæ. Si nulla est pulcritudo justitiæ: unde amatur justus senex? Quid affert in corpore quod oculos delectet? Curva membra, frontem rugatam, caput canis albatum, imbecillitatem undique querelis plenam. Sed forte quia tuos oculos non delectat senex iste decrepitus, aures tuas delectat: quibus vocibus? quo cantu? Et si forte adolescens bene cantavit, omnia cum ætate defecerunt. An forte sonus verborum ejus delectat aures tuas, qui verba vix plena enuntiat lapsis dentibus? Tamen si justus est, si alienum non concupiscit, si de suo quod habet erogat indigen-
a tibus, si bene monet, et rectum sapit, (a) si integre credit, si paratus est pro fide veritatis etiam ipsa confracta membra impendere, multi enim Martyres etiam senes: unde illum amamus? quid in eo bonum videmus oculis carnis? Nihil. Quædam ergo est pulcritudo justitiæ, quam videmus oculo cordis, et amamus, et exardescimus: quam multum dilexerunt homines in ipsis Martyribus cum eorum membra bestiæ laniarent. Nonne cum sanguis fœdaret omnia, cum morsibus belluinis viscera funderentur, non habebant oculi nisi quod horrerent? Quid ibi erat quod amaretur, nisi quia erat in illa fœditate dilaniatorum membrorum integra pulcritudo justitiæ? Ista sunt bona domus Dei, his te para satiari. Sed ut inde satieris cum perveneris, hoc te oportet esurire et sitire cum peregrinaris: hoc siti, hoc esuri; quia ista erunt bona Dei. Audi illum
Johan 14.6. Regem cui ista dicuntur, qui venit ut te redu-
Matt. 5. 6. cat, et se tibi fecit viam. Quid dicit? Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. *Sanctum templum tuum, admirabile in justitia.* Et ipsum templum, Fratres, nolite præter vos cogitare. Amate justitiam, et vos estis templum Dei.

Item v. 6. 9. *Exaudi nos Deus salvator noster.* Aperuit modo quem Deum dicat. Salvator est proprie Dominus Jesus Christus. Apparuit modo apertius
v. 3 de quo dixerat, Ad te omnis caro veniet. *Exaudi nos Deus salvator noster.* Ille unus vir qui assumitur in templum Dei, et plures sunt et unus
v. 5. est. Ex unius persona dixit, Exaudi Deus ora-
v. 6. tionem meam; et quia ipse unus ex pluribus constat, modo ait, *Exaudi nos Deus salvator noster.* Audi illum jam apertius prædicari: *Exaudi nos Deus salvator noster, spes omnium finium terræ et in mari longe.* Ecce unde dictum est, Ad te omnis caro veniet. Undique venitur. *Spes omnium*

A *finium terræ*, non spes unius anguli, non spes solius Judææ, non spes solius Africæ, non spes Pannoniæ, non spes Orientis aut Occidentis: sed, *Spes omnium finium terræ et in mari longe:* ipsorum finium terræ. *Et in mari longe:* et quia in mari, ideo longe. Mare enim in figura dicitur sæculum hoc, falsitate amarum, procellis turbulentum; ubi homines cupiditatibus perversis et pravis facti sunt velut pisces invicem se devorantes. Attendite mare malum, mare amarum, fluctibus sævum; attendite qualibus hominibus plenum sit. Quis optat hereditatem, nisi morte alterius? Quis optat lucrum, nisi damno alterius? Quam multi aliorum defectione cupiunt sublimari? Quam multi ut emant optant alios ven-
B dere res suas? Quomodo se invicem opprimunt, et qui possunt devorant? Et cum devoraverit unus piscis major minorem, devoratur et ipse a majore. O piscis male, prædam vis de parvo, præda efficieris magno. Quotidie ista eveniunt, ante nos sunt; (b) videmus illa, horreamus illa. Non b
illa agamus, Fratres, quia spes est ille finium terræ. Ille si non esset spes, *et in mari longe*,
non diceret discipulis suis, Faciam vos piscato- Matth. 4. 19.
res hominum. Jam in mari capti per retia fidei, gaudemus nos ibi natare adhuc intra retia; quia adhuc mare hoc sævit procellis, sed retia quæ nos ceperunt, perducentur ad littus. Littus est finis maris. Ergo perventio in finem sæculi. Interim intra ipsa retia, Fratres, bene vivamus:
non retia rumpentes foras exeamus. Multi enim Donatistæ.
C ruperunt retia, et schismata fecerunt, et foras exierunt. Quia malos pisces intra retia captos tolerare se nolle dixerunt; ipsi mali facti sunt po-
tius, quam illi quos se non potuisse tolerare (c) c
dixerunt. Namque illa retia ceperunt pisces et
bonos et malos. Dominus dicit, Simile est re- Matth. 13.
gnum cælorum sagenæ missæ in mare, quæ con- » 47. etc.
gregat ex omni genere, quam cum impleta esset »
educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos »
in vasa, malos autem foras miserunt: sic erit, inquit, in consummatione sæculi. Ostendit littus, ostendit finem maris. Exibunt Angeli, et
separabunt malos de medio justorum, et mittent »
eos in caminum ignis: ibi erit fletus et stridor »
dentium. Eia cives Jerusalem, qui intra retia estis, et pisces boni estis, tolerate malos, retia no-
D lite rumpere: cum illis estis in mari, nam cum illis eritis in vasis. Spes enim ille finium terræ, ipse spes est *et in mari longe*. Longe, quia et in mari.

10. *Præparans montes in fortitudine sua:* Non v. 7.
in fortitudine illorum. Præparavit enim magnos prædicatores, et ipsos appellavit montes; humiles in se, excelsos in illo. *Præparans montes in*
fortitudine sua. Quid dicit unus ex ipsis monti- 2 Cor. 1. 9.
bus? Ipsi in nobismetipsis responsum mortis ha- »
buimus, ut non fidentes in nobis simus, sed in »
Deo qui suscitat mortuos. Qui in se fidit, et in Christo non fidit, non est de his montibus quos ille præparat in fortitudine sua. *Præparans mon-*

(a) Plures MSS. *et rectum sapit, integrum colit.* Alii, *integrum credit.*

(b) Sic MSS. At editi, *vitemus illa.*
(c) Aliquot MSS. *finxerunt.*

tes in fortitudine sua: circumcinctus in potentatu. Potentatu intelligo: *circumcinctus* quid est?
a Christum (*a*) in medio ponunt, circumcinctum faciunt, id est, undique cinctum. Habemus illum omnes communiter, ideo in medio est: circumcingimus illum omnes qui credimus in illum: et quia fides nostra non de viribus nostris, sed de illius potentia est; ideo circumcinctus in potentatu suo; non nostra fortitudine.

v. 8. 11. *Qui conturbas fundum maris*. Fecit hoc: videtur quid fecerit. Præparavit enim montes in fortitudine sua, misit illos prædicare: circumcinctus est a credentibus in potentatu: et commotum est mare, commotum est sæculum, et cœpit persequi sanctos ejus. *Circumcinctus in potentatu: qui conturbas fundum maris*. Non dixit, Qui conturbas mare; sed, *fundum maris*. Fundum maris est cor impiorum. Sicut enim a fundo vehementius omnia moventur, et fundus continet omnia: sic quidquid processit per linguam, per manus, per potestates diversas, ad persecutionem Ecclesiæ, de fundo processit. Si enim non esset radix iniquitatis in corde, non illa omnia procederent adversus Christum. Fundum conturbavit, forte ut et fundum exhauriret: nam in malis quibusdam exhausit mare a fundo, et posuit mare desertum. Dicit illud alius Psal-
Psal. 65. 6. mus, Qui convertit mare in aridam. Omnes impii et pagani qui crediderunt, mare erant, terra facti sunt; falsis fluctibus primo steriles, postea justitiæ fructu fecundi. *Qui conturbas fundum maris: sonum fluctuum ejus quis sufferet?* Quid est, *quis sufferet?* Quis homo sufferet sonum fluctuum maris, jussiones sublimitatum sæculi? Sed
v. 7. unde sufferuntur? Quia præparat montes in fortitudine sua. Quod ergo dixit, *quis sufferet?* hoc ait, Nos ipsi per nosmetipsos sufferre illas persecutiones non possemus, nisi ille daret fortitudinem. *Qui conturbas fundum maris: sonum fluctuum ejus quis sufferet?*

Item v. 8. 12. *Turbabuntur gentes*. Primo turbabuntur: sed illi montes parati in fortitudine Christi, numquid turbati sunt? Turbatum est mare, elisum est in montes: mare fractum est, montes inconcussi manserunt. *Turbabuntur gentes:* * *et time-*
v. 9. *bunt omnes*. Ecce jam omnes timent: antea qui
b conturbati sunt, timent jam omnes. (*b*) Non timuerunt Christiani, et timentur jam Christiani. Omnes qui persequebantur, modo timent. Superavit enim ille qui circumcinctus est in potentatu, sic ad illum venit omnis caro, ut ceteri paucitate ipsa jam timeant. *Et timebunt omnes, qui inhabitant fines terræ, a signis tuis*. Miracula enim fecerunt Apostoli, et inde omnes fines terræ timuerunt et crediderunt.

Item v. 9. 13. *Exitus mane et vespere delectabis:* id est, delectabiles facis. Jam in ista vita quid nobis pro-
c mittitur? *Exitus* (*c*) *delectabis mane et vespere*. Sunt exitus mane, sunt exitus vespere. Mane si-
A gnificat prosperitatem sæculi, vespere significat tribulationem sæculi. Intendat Caritas Vestra, (in utroque enim tentatur anima humana,) et prosperitate, ne corrumpatur; et adversitate, ne frangatur. Ideo autem mane prosperitatem significat, quia mane lætum est, transacta velut tristitia noctis. Tristes autem sunt tenebræ, veniente vespera: ideo veniente quasi mundi vespera, obtulit sacrificium vespertinum. (*d*) Non ergo d
timeat unusquisque vesperam, nec mane corrumpatur. Ecce nescio quis, ut facias mali aliquid, promisit lucrum, mane est: arridet tibi ampla pecunia, mane tibi fit. Noli corrumpi, et habebis exitum mane. Si enim habes exitum, non caperis. Sic est enim promissio lucri quasi esca
B in muscipula: coartaris, et non est qua exeas, caperis in muscipula. Dedit autem tibi exitum Dominus Deus tuus, ne lucro capiaris, cum tibi dicit in corde, Ego sum divitiæ suæ. Noli adtendere quod mundus promittit, sed quod promittit Conditor mundi: adtendis quod tibi promisit Deus facienti justitiam, contemnis quod tibi promittit homo ut abducat a justitia. Noli ergo adtendere quod mundus promittit, sed quod Conditor mundi, et habebis exitum mane per Domini verbum dicentis, Quid prodest homini, si to- Matth. 16. 26.
tum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Sed ille qui te promisso lucro corrumpere, et ad iniquitatem adducere non potuit, minabitur pœnas, et convertet se ad inimicitias, et incipiet tibi dicere, Si hoc non feceris, ego ostendam, ego faciam, habebis me inimicum.
C Primo cum lucrum promittebat, mane tibi erat: modo jam vesperascit, tristis factus es. Sed qui dedit tibi exitum mane, dabit et vespere. Quomodo contemsisti mane sæculi ex luce Domini, sic contemne et vesperam ex passionibus Domini, ut dicas animæ tuæ, Quid mihi amplius facturus est iste, quam passus est pro me Dominus meus? (*e*) Teneam justitiam, non consentiam e
ad iniquitatem. Sæviat in carne: frangetur muscipula, et volabo ad Dominum meum; qui mihi Matth. 10. 28.
ait, Nolite timere eos qui corpus occidunt: animam autem non possunt occidere. Et de ipso corpore securitatem dedit, dicens, Capillus capitis vestri non periet. Magnifice hic posuit, *Dele-* Luc. 21. 18.
ctabis exitus mane et vespere. Si enim non te delectet ipse exitus, non laborabis exire inde. Mit-
D tis caput in lucrum promissum, si non te delectet promissio Salvatoris. Et rursus cedis tentanti, et terrenti, si non te delectet ille qui prior passus est, ut tibi exitum faceret. *Exitus mane et vespere delectabis*.

14. *Visitasti terram, et inebriasti eam*. Unde v. 10
inebriavit terram? Calix tuus inebrians quam Psal. 22. 5.
præclarus est! *Visitasti eam, et inebriasti eam:* misisti nubes tuas, pluerunt prædicationem veritatis, inebriata est terra. *Multiplicasti ditare eam*. Unde *multiplicasti eam ditare? Fluvius*

(*a*) Sic MSS. At editi, quem.
(*b*) Sic. Er. et MSS. At Lov. *Et timuerunt Christiani*.
(*c*) Sic aliquot MSS. Quidam vero, *delectabiles*. At editi, *delectabitis*.

(*d*) Sic MSS. exceptis paucis qui cum Er. habent, *ne mane corrumpatur*. At Lov. *Nos ergo timeamus unusquisque vesperum, ne mane corrumpamur*.
(*e*) Editi: *ut teneam*, Particula ut abest a MSS.

Dei repletus est aqua. Quis est fluvius Dei? Populus Dei. Primus populus repletus est, unde cetera terra rigaretur. Audi illum promittentem
Johan. 7. 37. et 38. aquam: Si quis sitit, veniat et bibat: Qui credit in me, flumina aquæ vivæ de ventre ejus fluent: Si flumina et unus fluvius; quia propter unitatem multi unum sunt. Multæ Ecclesiæ et una Ecclesia, multi fideles et una sponsa Christi: sic multa flumina et unus fluvius. Crediderunt multi Israelitæ, et impleti sunt Spiritu-sancto; inde diffusi sunt per Gentes, cœperunt prædicare veritatem, et de fluvio Dei qui impletus est aqua, irrigata est tota terra. *Parasti cibum illorum: quia ita est præparatio tua.* Non quia te promeruerunt, quibus peccata donasti: merita illorum mala erant: sed tu propter misericordiam tuam, *quia ita est præparatio tua*, ita *parasti cibum illorum.*

v. 11. 15. *Sulcos ejus inebria.* Fiant ergo primo sulci qui inebrientur: duritia pectoris nostri aperiatur vomere sermonis Dei, *Sulcos ejus inebria: multiplica generationes ejus.* Videmus, credunt, et ex credentibus alii credunt, et ex illis alii cre-
a dunt; et non sufficit uni homini, ut factus ipse (*a*) fidelis unum lucretur. Sic multiplicatur et semen: pauca grana mittuntur, et segetes exsurgunt. *Sulcos ejus inebria, multiplica generationes ejus: in stillicidiis suis lætabitur, cum exorietur.* Id est, antequam sit forte idonea capacitati fluminis, *cum exorietur, in stillicidiis suis*, id est, sibi congruis, *lætabitur.* Parvulis enim adhuc et infirmis stillantur quædam de sacramentis, quia non possunt capere plenitudinem veritatis. Au-
I. Cor. 3. 1. di quomodo stillet parvulis dum exoriuntur, id est, in recenti ortu minus capacibus: Apostolus dicit, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi parvulis in Christo. Cum dicit, parvulis in Christo, jam dicit exortos, sed nondum idoneos ad capiendam illam uberem sapientiam, de qua dicit, Sa-
I. Cor. 2. 6. pientiam loquimur inter perfectos. Lætetur in
b stillicidiis suis, cum (*b*) exoritur et augetur, roboratus capiet et sapientiam: quomodo infans nutritur lacte, et fit idoneus cibo, tamen primo de ipso cibo cui minus idoneus erat, illi lac factum est. *In stillicidiis suis lætabitur, cum exorietur.*

16. *Benedices coronam anni benignitatis tuæ.*
v. 12. Seminatur modo, crescit quod seminatur, erit et messis. Et modo super seminavit inimicus zizania; et exorti sunt mali inter bonos pseudo-christiani, similem habentes herbam, sed non parem fructum. Etenim zizania ea proprie dicuntur, quæ nascuntur in similitudine frumentorum, sicuti lolium, sicuti est avena, et cetera talia quæ primam herbam prorsus similem habent. Propterea de seminatione zizaniorum hoc dicit Do-
Matth. 13. 25. et 26. minus: Venit inimicus et superseminavit zizania; cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, » tunc apparuerunt zizania. Ergo venit inimicus, et superseminavit zizania: sed quid fecit tritico? Non opprimitur zizaniis frumentum, immo per

A toleraniiam zizaniorum crescit fructus frumentorum. Ipse enim Dominus dixit quibusdam operariis volentibus eradicare zizania, Sinite utraque crescere usque ad messem, ne forte cum vul- Ibidem 32.
tis eradicare zizania, eradicetis simul et frumen- »
tum: sed in tempore messis dicam messoribus, »
Colligite primum zizania, et alligate fasciculos »
ad comburendum, frumentum autem recondite »
in horreum. Ille est finis anni messis sæculi. » *Benedices coronam anni benignitatis tuæ.* Coronam ubi audis, gloria victoriæ significatur. Vince diabolum, et habebis coronam. *Benedices coronam anni benignitatis tuæ.* Rursus commendat benignitatem Dei, ne quisquam de suis meritis glorietur.

17. *Et campi tui replebuntur ubertate: * pin-* Item v. 21
B *guescent fines deserti, et colles exsultatione accingentur.* v. 13. Campi, colles, fines deserti, iidem ipsi sunt homines. Campi propter æqualitatem: ergo propter æqualitatem, inde dicti sunt campi populi justi. Colles propter erectionem: quia erigit in se Deus eos qui se humiliant. Fines deserti, omnes Gentes. Quare fines deserti? Deserti erant, nullus ad eos Propheta missus erat: sic erant illi quomodo eremus, qua non transit homo. Nullum verbum Dei missum est ad Gentes: soli populo Israel prædicaverunt Prophetæ. Ventum est ad Dominum, crediderunt frumenta in ipso populo Judæorum. Nam dixit tunc discipulis, Dicitis Johan. 4. 35.
quia longe est messis, respicite, et videte quia »
albæ sunt regiones ad messem. Fuit ergo messis prima, erit secunda in ultima sæculo. Mes-
C sis prima de Judæis, quia mittebantur ad illos Prophetæ annuntiantes venturum Salvatorem. Ideo dixit discipulis suis Dominus, Videte quia »
albæ sunt regiones ad messem: regiones utique Ibidem. 38.
Judææ, Alii, inquit, laboraverunt, et vos in eorum labores intrastis. Laboraverunt Prophetæ ut seminarent, et vos cum falce intrastis ad illorum labores. Facta est ergo prima messis: et inde de ipso frumento quod tunc purgatum est, seminatus est orbis terrarum, ut surgat alia messis quæ in fine metenda est. In secunda messe superseminata sunt zizania, modo hic laboratur. Quomodo in illa prima laboraverunt Prophetæ quo usque veniret Dominus: sic in ista secunda laboraverunt Apostoli, et omnes prædicatores veritatis laborant, quo usque in finem Dominus mit-
D tat in messem Angelos suos. Antea ergo desertum erat, sed *pinguescent fines deserti.* Ecce ubi Prophetæ non sonuerant, Dominus Prophetarum acceptus est. *Pinguescent fines deserti; et exsultatione colles accingentur.*

* 18. *Induti sunt arietes ovium:* subaudiendum, v. 14
exsultatione. Qua enim exsultatione colles accingentur, hac induuntur arietes ovium. Ipsi arietes, qui colles. Colles enim, eminentiore gratia; arietes, quia duces gregum. Arietes ergo Apostoli induti sunt exsultatione, gaudent de fructibus suis, non sine caussa laboraverunt, non sine caussa prædicaverunt. *Induti sunt arietes ovium:*

(a) Sic omnes MSS. At editi, *ut factus ipse sit fidelis, si non et alium lucretur.*

(b) Sic aliquot MSS. At editi, *cum exorietur, augeatur et roboretur.*

A *et convalles abundabunt frumento :* Et humiles populi multum fructum afferent. *Clamabunt :* Inde abundabunt frumento, quia clamabunt. Quid clamabunt? *Etenim hymnum dicent.* Aliud est enim clamare adversus Deum, aliud hymnum dicere; aliud clamare sacrilegia, aliud clamare laudes Dei. Si clamas in blasphemia, spinas protulisti : si clamas in hymno, abundas frumento.

IN PSALMUM LXV.

* Sermo ad plebem.

* ENARRATIO.

v. 1, 1. INSCRIBITUR in titulo Psalmus iste, *In finem canticum Psalmi resurrectionis. In finem,* cum auditis quando Psalmi pronuntiantur, in Christum intelligite : dicente Apostolo, Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti. Quomodo ergo hic cantetur resurrectio, et cujus resurrectio quantum ipse donare et aperire dignatur, audietis. Resurrectionem enim Christiani novimus in capite nostro jam factam, et in membris futuram. Caput Ecclesiæ Christus est, membra Christi Ecclesia. Quod præcessit in capite, sequetur in corpore. Hæc est spes nostra : ad hoc credimus, ad hoc duramus, et perseveramus in tanta malignitate hujus sæculi consolante nos spe, antequam spes fiat res. Res enim erit cum et nos resurrexeri- a mus, et in (a) cælestem habitum commutati æquales Angelis facti fuerimus. Quis hoc sperare auderet, nisi veritas promitteret? Hanc autem spem promissam sibi Judæi tenebant, et de bonis et quasi justis operibus multum gloriabantur, quod acceperant Legem secundum quam vivendo, et hic haberent bona carnalia, et in resurrectione mortuorum talia sperabant, de qualibus hic gaudebant. Propterea Sadducæis, qui negabant futuram resurrectionem, Judæi respondere non poterant proponentibus quæstionem, quam Domino proposuerunt iidem Sadducæi. Hinc enim intelligimus eos hanc quæstionem solvere non potuisse, quia Domino solvente mirati sunt. Proponebant ergo Sadducæi quæstionem de quadam muliere, quæ habuit septem viros, non simul, sed succedentes sibi. Erat enim hoc Legis ad populum propagandum, ut qui forte sine liberis defungeretur, frater ejus (si haberet) acciperet uxorem ejus, ad suscitandum semen fratri suo. Proposita ergo illa muliere, quæ habuit septem viros omnes mortuos sine liberis, et ad hoc officium implendum ducentes fratris uxorem, dixerunt quærentes, In resurrectione cujus eorum erit uxor? Procul dubio Judæi non fatigarentur, non deficerent in ista quæstione, si non talia sibi in resurrectione sperarent, qualia agebant in hac vita. Dominus autem æqualitatem Angelorum promittens, non humanam car-

Rom. 10. 4. Coloss. 1. 18. Matth. 13. 30. Luc. 20 36. Deut. 25. 5. Matth. 22. 28. Luc. 20. 33.

(a) MSS. plerique, *cælestium.*

(b) Sic MSS. At editi, *ibi non sit necessaria successio, ubi deletur decessio.*

(c) Plerique MSS. *soli se ad beatam vitam resurrecturos putabant.*

nis corruptionem, ait illis; Erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei; in resurrectione enim neque nubent, neque uxores ducent : neque enim incipient mori, sed erunt æquales Angelis Dei. Demonstravit quod ibi (b) sit necessaria successio, ubi doletur decessio : ibi quia decessores non erunt, nec successores quærantur. Ad hoc enim subjecit, Non enim incipient mori. Verumtamen quia Judæi tenebant, etsi carnaliter, spem resurrectionis futuræ, gavisi sunt responsum esse Sadducæis, cum quibus illis erat de hac ancipiti et obscura quæstione certamen. Tenebant ergo Judæi spem resurrectionis mortuorum : et (c) solos se ad beatam vitam resurrecturos sperabant propter opus Legis, et propter justificationes Scripturarum, quas habebant B soli Judæi, et Gentes non habebant. Crucifixus est Christus, cæcitas ex parte Israel facta est, ut plenitudo Gentium intraret : hoc Apostolo dicente. Cœpit etiam Gentibus promitti resurrectio mortuorum, credentibus in Jesum Christum quod resurrexerit. Inde Psalmus iste est adversus præsumtionem et superbiam Judæorum, pro fide Gentium ad eamdem spem resurrectionis vocatarum.

Matth. 22. 29. Luc. 20. 35. b c Rom. 11. 25.

2. Quodam modo, Fratres mei, (d) animum Psalmi audistis. In hoc quod dixi, in hoc quod proposui, tota vestra suspendatur intentio; hinc vos nulla cogitatio avertat : contra præsumtionem dicitur Judæorum, qui de justificationibus Legis sperabant sibi resurrectionem, et crucifixerunt Christum qui primus resurrexit, non membra resurrectura solos Judæos (e) habiturus, sed C omnes qui in eum credidissent, id est, omnes Gentes. Inde cœpit, *Jubilate Deo.* Qui? *Omnis terra.* Non ergo sola Judæa. Videte Fratres, quemadmodum commendetur universitas Ecclesiæ toto orbe diffusæ : et non solum dolete Judæos, qui gratiam istam Gentibus invidebant, sed plus hæreticos plangite. Si enim dolendi sunt qui collecti non sunt, quanto amplius qui collecti divisi sunt? *Jubilate Deo omnis terra.* Quid est, *Jubilate?* In vocem erumpite gaudiorum, si non potestis verborum. Non enim verbis jubilatur, sed solus gaudentium sonitus redditur, quasi parturientis et parientis cordis (f) lætitiam in vocem rei conceptæ, quæ verbis explicari non possit. *Jubilate Deo omnis terra :* nemo jubilet in parte. Nemo, inquam, jubilet in parte : omnis D terra jubilet, Catholica jubilet. Catholica totum tenet : quicumque partem tenet, et a toto præcisus est, ululare vult, non jubilare. *Jubilate Deo omnis terra.*

d e v. 2. f

3. *Psallite autem nomini ejus.* Quid dixit? Psallentibus vobis benedicatur nomen ejus. Quid sit autem psallere, heri dixi, et credo, meminisse Caritatem Vestram. Psallere, est organum etiam assumere, quod psalterium dicitur, et pulsu atque opere manuum vocibus concordare. Si ergo jubilatis, quod Deus audiat; psallite etiam,

Item v. 2.

(d) Omnes prope MSS. *animam.*

(e) Sic aliquot MSS. At editi, *habituros.*

(f) MSS. *in voce lætitiæ (vel lætitiam) rei conceptæ.*

quod homines et videant et audiunt: sed non no-
Matth. 6. 1. mini vestro. Cavete enim facere justitiam ve-
stram coram hominibus, ut videamini ab eis. Et
a propter cujus nomen, inquies, psallam, ut (a)
Matth. 5. 16. non videantur ab hominibus opera mea? Atten-
» dite alio loco, Luceant opera vestra coram homi-
» nibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent
» Patrem vestrum qui in cœlis est. Videant bona
facta vestra, et glorificent, non vos, sed Deum.
Nam si propter vos glorificandos facitis opera
bona, respondetur quod ipse dixit de quibusdam
talibus, Amen dico vobis, perceperunt mercedem
Matth. 6. 2. suam: et iterum, Alioquin mercedem non habe-
Ibidem 1. bitis apud Patrem vestrum qui in cœlis est. Er-
» go, inquies, debeo abscondere opera mea, ne fa-
ciam coram hominibus? Non. Sed quid ait? Lu-
» ceant opera vestra coram hominibus. Anceps
» ergo remanebo. Hoc mihi dicis, Cavete facere ju-
stitiam vestram coram hominibus: hoc mihi di-
cis, Luceant opera vestra bona coram homini-
» bus, quid observabo? quid faciam? quid relin-
quam? Tam non potest homo servire duobus do-
minis diversa jubentibus, quam nec uni diversa
jubenti. Non, ait Dominus, diversa jubeo. Finem
attende, in finem canta: quo fine facias, vide. Si
ideo facis ut tu glorificeris, hoc prohibui: si autem
ideo ut Deus glorificetur, hoc jussi. Psallite er-
go, non nomini vestro, sed nomini Domini Dei
vestri. Vos psallite, ille laudetur: vos bene vivi-
te, ille glorificetur. Unde enim habetis ipsum be-
ne vivere? Si æternum haberetis, numquam ma-
b le vixissetis: si a vobis haberetis, numquam (b)
non bene vixissetis. *Psallite autem nomini ejus.*

Item v. 2. 4. *Date gloriam laudi ejus.* Totam intentio-
nem nostram in laudem Dei mittit, nihil nobis
c relinquit unde laudemur. Gloriemur (c) inde ma-
gis, et gaudeamus: illi inhæreamus, in illo lau-
demur. Audistis cum legeretur Apostolus, Vi-
1. Cor. 1. 26. etc. dete vocationem vestram Fratres, quia non multi
» sapientes, secundum carnem, non multi poten-
» tes, non multi nobiles, sed stulta mundi elegit
» Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi
» elegit Deus, ut confundat fortia; et ignobilia
» mundi elegit Deus, et ea quæ non sunt tamquam
» quæ sunt, ut ea quæ sunt evacuentur. Quid vo-
luit dicere? quid voluit ostendere? Descendit
d Dominus Deus noster Jesus Christus (d) reparare
genus humanum, et dare gratiam suam omni-
bus intelligentibus, quia gratia illius est, non
merito eorum: et ne quælibet persona gloriare-
tur in carne, infirmos elegit. Nam inde non est
Matth. 9. 9. electus etiam ille Nathanael. Quid enim tibi vi-
detur, ut publicanum in telonio sedentem elige-
ret Matthæum, et non eligeret Nathanael cui pe-
Johan. 1. 47. rhibuit testimonium ipse Dominus, dicens, Ecce
verus Israelita, in quo dolus non est? Intelligi-
tur ergo Nathanael iste doctus fuisse in Lege.
Non quia doctos non erat electurus: sed si ipsos
primo elegisset, doctrinæ suæ merito se electos
putarent; ita illorum scientia laudaretur, et laus
Christi gratiæ minueretur. Perhibuit testimo-
nium tamquam bono fideli, in quo dolus non erat:
sed tamen eum non assumsit inter illos discipu-
los, quos primum idiotas elegit. Et unde intelli-
gimus quod ille peritus erat Legis? Quando au-
divit ab uno ex eis qui secuti erant Dominum,
dicente, Invenimus Messiam, quod interpretatur Johan. 1. 41. etc.
Christus: quæsivit unde, et dictum est, A Naza- »
reth: et ille, A Nazareth potest aliquid boni es- »
se. Procul dubio qui intellexit, quia a Nazareth
potest aliquid boni esse peritus erat Legis, et
bene Prophetas inspexerat. Novi esse in illis ver-
bis aliam pronuntiationem, sed a prudentioribus
non est approbata, ut quasi desperasse videre-
tur ille, cum audiens dixisset, A Nazareth pot- »
est aliquid boni esse? id est, numquid potest? »
Sic pronuntiando quasi desperaret. Sequitur au-
tem ibi, Veni, et vide. Hæc verba, id est, Veni,
et vide, utramque possunt pronuntiationem se-
qui. Si dicas, quasi non credens, A Nazareth pot-
est aliquid boni esse? respondetur, Veni, et vi- »
de quod non credis. Rursus si dicas confirmans,
A Nazareth potest aliquid boni esse, responde-
tur, Veni, et vide quam vere sit bonum quod
nuntio a Nazareth; et quam recte credas veni, »
et experire. Hinc tamen existimatur doctus ille
in Lege fuisse, quia non est electus inter disci- 1. Cor. 1. 27
pulos ab illo, qui stulta mundi prius elegit, cum
tantum ei perhibuerit testimonium Dominus di- Johan. 1. 47.
cens, Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.
Elegit ergo Dominus postea et Oratores; sed illi
superbirent, si non prius eligeret piscatores: ele-
git divites; sed dicerent merito divitiarum sua-
rum se electos esse, nisi primo elegisset paupe-
res: elegit Imperatores postea; sed melius est
ut Romam cum venerit Imperator, deposito diade-
mate, ploret ad Memoriam piscatoris, quam ut
piscator ploret ad Memoriam Imperatoris. Infir- 1. Cor. 1. 27.
ma enim mundi elegit Deus, ut confundat fortia; »
et ignobilia mundi elegit, et ea quæ non sunt »
tamquam quæ sunt, ut ea quæ sunt evacuentur. »
Et quid sequitur? Conclusit Apostolus, Ut non
glorietur coram Deo omnis caro. Videte quemad-
modum nobis abstulit gloriam, ut daret gloriam: Ibidem 29.
abstulit nostram, ut daret suam; abstulit ina-
nem, ut daret plenam; abstulit nutantem, ut da-
ret solidam. Quanto ergo gloria nostra fortior et
firmior, quia in Deo est? Non ergo in te debes
gloriari; prohibuit veritas; sed quod ait Apo-
stolus, hoc præcepit veritas, Qui gloriatur, in
Domino glorietur. *Date ergo gloriam laudi ejus.*
Nolite imitari Judæos, qui quasi meritis suis vo-
lebant tribuere justificationes suas; et invide-
bant Gentibus accedentibus ad gratiam Evange-
licam, ut peccata omnia donarentur eis; quasi
illi non haberent quod sibi donaretur; jam, quasi
boni operarii, mercedem exspectantes. Et cum
adhuc ægroti essent, sanos se esse putabant, et

(a) Abest, non, a plerisque MSS.
(b) Editi et MSS. *numquam bene*: omissa negatione, quæ abesse salvo sensu non poterat.
(c) Sic MSS. At editi, *in Deo*.
(d) Editi, *in spiritu reparare*. Abest, *in spiritu*, a plerisque MSS.

inde periculosius ægrotabant. Nam si vel mitius
ægrotassent, non quasi phrenetici medicum oc-
cidissent. *Date gloriam laudi ejus.*
v. 3. 5. *Dicite Deo, Quam timenda sunt opera tua!*
Quare timenda, et non amanda? Audi aliam vo-
Psal. 2. 11. cem Psalmi: Servite Domino in timore, et exsul-
Philip. 2. 12. tate ei cum tremore. Quid sibi hoc vult? Audi
» vocem Apostoli: Cum timore, inquit, et tremore
Ibidem 13. vestram ipsorum salutem operamini. Quare, cum
» timore et tremore? Subjecit caussam: Deus est
enim qui operatur in vobis et velle et operari pro
bona voluntate. Si ergo Deus operatur in te, gra-
tia Dei bene operaris, non viribus tuis. Ergo si
gaudes, et time: ne forte quod datum est umili,
auferatur superbo. Nam ut noveritis hoc esse fa-
ctum de ipsa superbia Judæorum, quasi se ex ope-
ribus Legis justificantium, et ideo cadentium: di-
Psal. 19. 8. cit alius Psalmus, Hi in curribus, et hi in equis,
quasi in suis quibusdam passibus et instrumen-
tis ad erectionem suam: nos autem, inquit, in
nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Hi
» in curribus, et hi in equis: nos autem in nomi-
» ne Domini Dei nostri magnificabimur. Vide quem-
» admodum illi extollebantur in se: vide quem-
Ibidem 9. admodum isti gloriabantur in Deo. Propterea quid
» secutum est? Illis obligati sunt pedes, et ceci-
derunt: nos autem surreximus, et erecti sumus.
Audi ipsum Dominum nostrum hoc idem dicen-
Johan. 9. 39. tem: Ego, inquit, veni, ut qui non vident, vi-
deant; et qui vident, cæci fiant. Vide in una par-
te bonitatem, in alia quasi malitiam. Sed quid
illo melius? quid misericordius? quid justius?
Quare ergo, qui non vident videant? Propter bo-
nitatem. Quare, et qui vident cæci fiant? Pro-
pter elationem. Et vere videbant, et facti sunt
cæci? Non videbant, sed videre sibi videbantur.
Nam ecce videte Fratres, cum dicerent ipsi Ju-
Ibidem 41. dæi, Num sumus cæci? Ait illis Dominus, Si Cæ-
» ci essetis, peccatum non haberetis: modo autem
» quia dictis, Videmus, peccatum vestrum in vo-
bis manet. Ad medicum venisti, videre te dicis?
Cessabunt collyria, semper cæcus remanebis:
confitere te cæcum, ut illuminari merearis. Ad-
tende Judæos, adtende Gentes. Qui non vident,
videant, inquit: ideo veni, ut qui vident, cæci
fiant. Ipsum Dominum nostrum Jesum Christum
in carne videbant Judæi, Gentes non videbant:
ecce qui viderunt, crucifixerunt; qui non vide-
runt, crediderunt. Ergo quid fecisti, o Christe,
adversus superbos? Quid fecisti? Videmus, quia
dignatus es, et membra tua sumus: videmus.
Abscondisti Deum, objecisti hominem. Quare hoc?
Rom. 11. 25. Ut cæcitas ex parte Israel fieret, et plenitudo
Gentium intraret. Ad hoc abscondisti Deum, et
hominem adspectibus objecisti. Videbant, et non
videbant: videbant quod acceperas, et non vide-
bant quod eras: videbant formam servi, non vi-
Philip. 2. 6. et 7. debant formam Dei: formam servi, qua major
Johan. 14. 28. est Pater, non formam Dei, propter quam modo
audistis, Ego et Pater unum sumus. Tenuerunt
Johan. 10. 30. quod videbant, crucifixerunt quod videbant; in-
sultaverunt ei quem videbant, non agnoverunt
1. Cor. 2. 8. qui latebat. Audi Apostolum dicentem: Si enim

A cognovissent, numquam Dominum gloriæ cruci-
fixissent. Ergo Gentes quæ vocatæ estis, adten- Rom. 11. 17. etc.
dite ramos præcisos propter severitatem, vos
autem insertos propter bonitatem, et participes
factos pinguedinis oleæ, non altum sapientes, id
est, non superbientes. Non enim tu radicem por- Ibidem 18.
tas, ait, sed radix te. Magis terreamini, quia vi-
detis amputatos ramos naturales. Judæi enim per
Patriarchas venerunt, de carne Abrahæ nati sunt.
Et quid ait Apostolus? Sed dicis, Fracti sunt ra- Ibidem 19.
mi, ut ego inserar. Bene, propter infidelitatem » etc.
fracti sunt: tu autem, inquit, fide stas, noli al- »
tum sapere, sed time: si enim naturalibus ramis »
Deus non pepercit, neque tibi parcet. Adtende
ergo ramos fractos, et te insertum: noli extolli
B super ramos fractos, sed magis dicito Deo, *Quam
metuenda sunt opera tua!* Fratres, si adversus
Judæos olim præcisos de radice Patriarcharum
extollere nos non debemus, sed timere potius, et
dicere Deo, *Quam timenda sunt opera tua:* quan-
to minus non nos debemus extollere adversus
recentia vulnera præcisionum? Præcisi sunt ante
Judæi, insertæ sunt Gentes: de ipsa insertione
præcisi sunt hæretici, sed neque contra illos nos
extollere debemus; ne forte præcidi mereatur,
quem delectat insultare præcisis. Fratres mei,
qualiscumque episcopi vox sonuit vobis: roga-
mus vos ut caveatis: quicumque in Ecclesia estis,
nolite insultare eis qui non sunt intus; sed orate
potius ut et ipsi intus sint. Potens est enim Deus Ibidem 23.
iterum inserere illos. De ipsis Judæis dixit hoc
C Apostolus, et factum est in eis. Resurrexit Do-
minus, et multi crediderunt: non intellexerunt
cum crucifigerent, tamen postea crediderunt in
eum, et donatum est eis tam magnum delictum.
Fusus Domini sanguis donatus est homicidis, et 1. Cor. 2. 8.
non dicam Deicidis: quia si cognovissent, num-
quam Dominum gloriæ crucifixissent. Modo ho-
micidis donatus est fusus sanguis innocentis: et
ipsum sanguinem quem per insaniam fuderunt,
per gratiam biberunt. *Dicite ergo Deo, Quam
timenda sunt opera tua!* Unde timenda? Quia Rom. 11. 25.
cæcitas ex parte Israel facta est, ut plenitudo
Gentium intraret. O Gentium plenitudo, dic Deo,
Quam timenda sunt opera tua! et sic gaude ut
contremiscas, noli extolli super ramos præcisos.
D *Dicite Deo, Quam timenda sunt opera tua!*
6. *In multitudine potentiæ tuæ mentientur Item v. 3.
tibi inimici tui.* Ad hoc tibi, inquit, mentientur
inimici tui, ut multa sit potentia tua. Quid est
hoc? Intentius audite. Potentia Domini nostri
Jesu Christi maxime apparuit in resurrectione,
unde Psalmus iste titulum accepit. Et resurgens Act. 10. 40.
apparuit discipulis suis. Non apparuit inimicis
suis, sed discipulis suis. Crucifixus apparuit
omnibus, resurgens fidelibus: ut etiam postea
qui vellet crederet, et credenti resurrectio pro-
mitteretur. Multi sancti multa miracula fecerunt,
nullus ipsorum mortuus resurrexit: quia et qui
ab eis resuscitati sunt, morituri resuscitati sunt.
Intendat Caritas Vestra. Commendans Dominus Johan. 10. 38.
opera sua dixit, Operibus credite, si mihi non
vultis credere. Et commendantur etiam præter-

ta opera Prophetarum; et si non eadem, tamen A
Matt. 14. 25. multa eadem, multa ejusdem potentiæ. Ambula-
a vit Dominus super mare, (*a*) jussit et Petrum.
Numquid non ibi erat ipse Dominus, quando se
Exodi 14. 21. divisit mare, ut Moyses cum populo Israel transiret? Idem Dominus illa faciebat. Qui fecit ista per carnem suam, ipse illa faciebat per carnem servorum suorum. Illud tamen per servos suos non fecit, (nam ipse omnia faciebat,) ut aliquis ipsorum mortuus esset, et resurgeret in vitam æternam. Quia ergo possent dicere Judæi, cum miracula faceret Dominus, Fecit hæc et Moyses, fecit Elias, fecit Elisæus: possent sibi ista dicere, quia et illi mortuos resuscitaverunt, et multa miracula fecerunt: propterea cum ab illo signum peteretur, proprium signum commendans quod in se solo futurum B
Matth. 12. 39. et 40. erat, ait, Generatio (*b*) ista prava et amaricans
b signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi
» signum Jonæ Prophetæ: sicut enim fuit Jonas in
» ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic
» erit et filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. Quomodo fuit Jonas in ventre ceti? nonne ut postea vivus evomeretur? Hoc fuit infernus Domino, quod Jonæ cetus. Hoc signum proprium commendavit, hoc est potentissimum. Potentius est revixisse mortuum, quam non fuisse mortuum. Magnitudo potentiæ Domini secundum quod homo factus est, in virtute
Philip. 39. et 10. resurrectionis apparet. Hanc commendat et Apo-
» stolus, cum dicit, Non habens meam justitiam
» quæ ex Lege est, sed eam quæ est per fidem Chri-
» sti, quæ est ex Deo justitia in fide, ad cognoscendum C
2. Cor. 13. 4. eum et virtutem resurrectionis ejus. Sic commendatur et alio loco: et si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit in virtute Dei. Cum ergo ista magna potentia Domini in resurrectione intelligatur, unde titulum Psalmus iste accepit, quid sibi vult, *In multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui*, nisi ut sic intelligas, Ideo tibi mentientur inimici tui ut crucifigaris, Ideo crucifigeris ut resurgas? Mendacium ergo illorum ad commendandam multam potentiam tuam valebit. Quare solent inimici mentiri? Ut potentiam cujusque minuant, de quo mentiuntur. Tibi, inquit, contra accidit. Nam minus appareret potentia tua, si tibi illi non mentirentur.

7. Adtendite et ipsum mendacium falsorum testium in Evangelio, et videte quia de resurrectione est. Cum enim Domino dictum esset. Quod D
Johan. 2. 18. signum ostendis nobis, quia ista facis? excepto
Matth. 12. 39. eo quod dixerat de Jona, per aliam similitudinem hoc ipsum item dixit, ut noveritis hoc proprium
Johan. 2. 19. signum maxime commendatum: Solvite templum, inquit, hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Et illi dixerunt, Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in triduo excitabis illud? Et Evangelista, quid illud esset expo-
Ibidem. 21. nens, Hoc autem, inquit, dicebat Jesus de tem-

A plo corporis sui. Ecce hanc potentiam suam hominibus se demonstraturum dicebat, unde similitudinem de templo dederat, propter carnem suam, quod erat templum latentis intus divinitatis. Unde Judæi templum foris videbant, (*c*) c
numen intus habitans non videbant. Ex istis verbis Domini concinnaverunt falsi testes mendacium, quod contra eum dicerent, ex his ipsis ubi commendavit resurrectionem suam futuram, loquens de templo. Dixerunt enim falsi testes adversus eum, cum quæreretur ab eis (*d*) quid il- d
lum audissent dixisse: Audivimus eum dicen- Matt. 26. 61.
tem, Solvam templum hoc, et post triduum resuscitabo illud. Post triduum resuscitabo, audierant: Solvam, non audierant: sed audierant, Solvite. Unum verbum mutaverunt et paucas lit-
B teras, ut falsum testimonium molirentur. Sed cui mutas verbum, o humana vanitas, o humana infirmitas? Verbo incommutabili verbum mutas? Mutas tu tuum verbum, numquid mutas Dei Verbum? Unde alio loco dicitur, Et mentita est
iniquitas sibi. Quare ergo tibi mentiti sunt ini- Psal. 26. 12.
mici tui, o Domine, cui jubilat omnis terra? *In multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui*. Dicent, Solvam: cum tu dixeris, Solvite. Quare te dixerunt dixisse, Solvam; et non dixerunt quod tu dixisti, Solvite? Ut quasi ipsi se a crimine soluti templi defenderent sine caussa. Christus enim, quia voluit, mortuus est: et tamen vos occidistis. Ecce concedimus vobis, o
mendaces, ipse solvit templum. Dictum est enim Gal. 2. 20.
ab Apostolo, Qui me dilexit, et tradidit semeti-
C psum pro me. Dictum est de Patre, Qui proprio Rom. 8. 32.
Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus »
tradidit illum. Si ergo Pater Filium tradidit, et Filius semetipsum tradidit, Judas quid fecit? Pater tradendo Filium ad mortem pro nobis, bene fecit: Christus tradendo seipsum pro nobis, fe-
cit bene: tradendo Judas magistrum pro avari- Matt. 26. 15.
tia sua, fecit male. Non enim quod nobis præstitum est de passione Christi, malitiæ Judæ deputabitur: habebit ille mercedem malitiæ, Christus laudem gratiæ. Prorsus ipse solverit tem-
plum, ipse solverit qui dixit, Potestatem habeo Johan. 10. 18.
ponendi animam meam, et potestatem habeo ite- »
rum sumendi eam: nemo tollit eam a me, sed »
ego ipse pono eam a me, et iterum sumo eam. »
Ipse solverit templum gratia sua, (*e*) malitia e
D vestra. *In multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui*. Ecce mentiuntur, ecce creditur eis, ecce opprimeris, ecce crucifigeris, ecce in-
sultatur tibi, ecce caput agitatur, Si Filius Dei Matt. 27. 40.
est, descendat de cruce. Ecce quando vis animam
ponis, et lancea latus percuteris, et Sacramenta Johan. 19. 34.
de latere tuo defluunt; deponeris de ligno, involveris linteaminibus, poneris in sepulcro, adducuntur custodes ne tollant te discipuli tui; venit hora resurrectionis tuæ, terra concutitur, monumenta scinduntur, resurgis occultus, appares

(a) Aliquot MSS. *duxit et Petrum*.
(b) Plerique MSS. *Generatio mala et adultera*.
(c) Aliquot MSS. *lumen inhabitans*.

(d) Sic MSS. At editi, *quod illum audissent dixisse blasphemias*.
(e) Editi, *non malitia vestra*. Abest, *non* a MSS.

manifestus. Ubi sunt ergo illi mendaces? ubi est A falsum testimonium malevolentiæ? Nonne in multitudine potentiæ tuæ mentiti sunt tibi inimici tui?

8. Da et illos sepulcri custodes, referant quid viderint; accipiant pecuniam, et ipsi mentiantur: dicant etiam ipsi moniti perversi a perversis, dicant a Judæis corrupti, qui in Christo noluerunt esse integri; dicant, mentiantur etiam ipsi. Quid dicturi sunt? Dicite, videamus: mentiemini et vos in multitudine potentiæ Domini.
Matt 28. 13. Quid dicturi estis? Cum dormiremus nos, venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum de monumento. O vere stultitia dormiens? Aut vigilabas, et prohibere debuisti: aut dormiebas, et quid sit gestum nescisti. Accesserunt et ipsi men-
v. 4. dacio inimicorum: auctus est numerus mentien- B tium, ut augeretur merces credentium: quia *in multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui*. Ergo mentiti sunt, in multitudine potentiæ tuæ mentiti sunt: apparuisti contra mendaces veracibus, et apparuisti eis veracibus quos tu veraces fecisti.

v. 5. 9. Remaneant Judæi in mendaciis suis: tibi, quia in multitudine potentiæ tuæ mentiti sunt, fiat quod sequitur, *Omnis terra adoret te et psallat tibi, psallat nomini tuo, Altissime*. Paulo ante humillime, modo Altissime: humillime inter manus mentientium inimicorum; Altissime super verticem laudantium Angelorum. *Omnis terra adoret te et psallat tibi, psallat nomini tuo, Altissime.*

10. *Venite, et videte opera Domini*. O Gentes, C o ultimæ nationes, relinquite Judæos mentientes, venite confitentes. *Venite, et videte opera Domini: terribilis in consiliis super filios homi-*
Philip. 2. 6. *num*. Filius hominis quidem et ipse dictus, est, et vere filius hominis factus est: verus Filius Dei in forma Dei; verus filius hominis in forma servi: sed nolite formam istam servi ex aliorum similium conditione pensare: *terribilis* est *in consiliis super filios hominum*. Machinati sunt filii hominum consilium ad crucifigendum Christum, crucifixus excæcavit crucifigentes. Quid ergo fecistis filii hominum machinando acuta consilia adversus Dominum vestrum, in quo latebat majestas, et apparebat infirmitas? Vos machinati estis consilia perdendi, ille excæcandi et salvandi; excæcandi superbos, salvandi humiles: ad D
a hoc autem superbos (*a*) ipsos excæcandi, ut cæcati humiliarentur, humiliati confiterentur, con-
Rom. 11. 25. fessi illuminarentur. *Terribilis in consiliis super filios hominum*. Vere terribilis. Ecce cæcitas ex parte Israel facta est: ecce Judæi ex quibus natus est Christus, foris sunt: ecce Gentes quæ contra Judæam erant, in Christo intus sunt. *Terribilis in consiliis super filios hominum.*

11. Propterea quid fecit terrore consilii sui? Convertit mare in aridam. Hoc enim sequitur, *Qui convertit mare in aridam*. Mare erat mundus, amarus falsitate, turbulentus tempestate, sæviens fluctibus persecutionum, mare erat: certe in aridam conversum est mare, modo sitit aquam dulcem mundus, qui salsa plenus erat. v. 6.
Quis hoc fecit? *Qui convertit mare in aridam*. Psal. 14. 6.
Jam anima Gentium omnium quid dicit? Anima mea velut terra sine aqua tibi. *Qui convertit mare in aridam. In flumine pertransibunt pede.* Illi ipsi qui conversi sunt in aridam, cum essent antea (*b*) mare, *in flumine pede pertransibunt*. b
Quid est flumen? Flumen est omnis mortalitas sæculi. Videte flumen: alia veniunt et transeunt, alia transitura succedunt. Nonne sic fit in aqua fluminis, quæ de terra nascitur, et manat? Omnis qui natus est, cedat oportet nascituro: et omnis iste ordo rerum labentium, fluvius quidam est. In istum fluvium non se mittat cupida anima, non se mittat, stet. Et quomodo transiet delectationes rerum periturarum? Credat in Christum, et transibit pede: transit illo duce, pede transit. Quid est: pede trasire? Facile transire. Non quærit equum ut transeat, non erigitur superbia ad transeundum flumen: humilis transit, et tutius transit. *In flumine pertransibunt pede.*

12. *Ibi jucundabimur in ipso*. (*c*) O Judæi, de Item. v. 6.
c vestris operibus gloriamini: ponite superbiam gloriandi de vobis, sumite gratiam jucundandi in Christo. Ibi enim jucundabimur, sed non in nobis: *ibi jucundabimur in ipso*. Quando jucundabimur? Cum flumen transierimus pede. Vita æterna promittitur, resurrectio promittitur, ibi caro nostra jam non erit flumen: flumen enim modo est, quando mortalitas est. Videte si stat aliquis ætas. Pueri crescere volunt; et nesciunt spatium vitæ suæ annis succedentibus minui. Non enim adduntur anni, sed subtrahuntur crescentibus: sicut aqua fluminis prorsus accedit, sed a fonte recedit. Et volunt crescere pueri, ut careant dominatu majorum: ecce crescunt, agitur cito, perveniunt ad juventutem: qui excesserunt pueritiam, si possunt teneant juventutem: transit et ipsa. Senectus succedit: vel senectus æterna sit: morte aufertur. Ergo fluvius est carnis nascentis. (*d*) Hunc fluvium mortalita- d
tis, ne mortalium rerum concupiscentia subvertat et rapiat, facile transit qui humiliter, id est, pede transit, duce illo qui prior transit, qui de torrente in via usque ad mortem bibit, propterea exaltavit caput. Transeuntes ergo pede flu- Psal. 109. 7.
vium istum, id est, facile transeuntes mortalitatem istam fluentem, *ibi jucundabimur in ipso*. Modo autem in quo, nisi vel in ipso, vel in spe ipsius? Etsi enim jucundamur modo, in spe jucundamur; tunc autem in ipso jucundabimur. Et modo in ipso, sed per spem; tunc autem fa- 1. Cor. 13. 12.
cie ad faciem.

13. *Ibi jucundabimur in ipso*. In quo? *Qui* Item v. 6.
dominatur in virtute sua in æternum. Nam nos v. 7.

(*a*) Duo MSS. *superbos ex ipsis excæcandi*.
(*b*) Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *antea amari*.
(*c*) His in editis interpositum erat, *In bonis operibus jocundare*: quod a plerisque MSS. abest.

(*d*) Sic MSS. At editi, *In hunc fluvium mortalitatis nemo se mortalium rerum concupiscentia subvertat, ne rapiatur: facile transit etc.*

quam virtutem habemus? et numquid æternam? A
Si æterna esset virtus nostra, non lapsi essemus,
non cecidissemus in peccatum, non meruissemus
mortalitatem pœnalem. Ille voluntate suscepit,
Gen. 3. 17. etc. quo nos meritum nostrum dejecit. *Qui dominatur in virtute sua in æternum.* Ejus participes
efficiamur, in cujus virtute nos erimus fortes,
ille autem in sua. Nos illuminati, ille lumen illuminans: nos aversi ab illo, contenebramur; ille
averti a se non potest. Calore ipsius accendimur;
unde recedentes friguerainus, accedentes rursum
accendimur. Ergo dicamus ei ut custodiat nos in
virtute sua, quia in ipso jucundabimur *qui dominatur in virtute sua in æternum.*

14. Sed non hoc solis Judæis præstat credentibus. Quia multum se extulerunt Judæi de virtute sua præsumentes, postea cognoverunt in B
cujus virtute fuerunt salubriter fortes, et quidam eorum crediderunt: sed non sufficit Christo; multum est quod dedit, magnum pretium
dedit, non pro solis Judæis debuit valere quod
dedit. *Oculi ejus super Gentes respiciunt.* Ergo,
Item v. 7. *Oculi ejus super Gentes respiciunt.* Et quid facimus? Murmurabunt Judæi. dicturi sunt Judæi,
Quod nobis, hoc et illis; nobis Evangelium, illis Evangelium; nobis gratiam resurrectionis, et
illis gratiam resurrectionis; nihil nobis prodest
quod nos Legem accepimus, et in justificationibus Legis viximus, et tenuimus præcepta patrum? nihil valebit? hoc illis quod nobis? Non
litigent, non contendant. *Qui amaricant, non exaltentur in semetipsis.* O caro misera et tabescens, nonne peccatrix es? Quid clamat lingua C
tua? Attendatur conscientia. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. Agnosce te infir-
Rom. 3. 23. mitas humana. Accepisti Legem, ut et prævaricatrix Legis esses: non enim tenuisti et implesti quod accepisti. Accessit tibi ex Lege, non justificatio quam Lex jubet, sed prævaricatio quam
tu fecisti. Si ergo abundavit peccatum, quid invides superabundanti gratiæ? Noli amaricare,
Rom. 5. 20. quia *qui amaricant, non exaltentur.* Quasi maledixisse videtur, *Qui amaricant, non exaltentur:* immo exaltentur, sed non *in seipsis.* Humilientur in seipsis, exaltentur in Christo. Qui
enim se umiliat, exaltabitur; et qui se exaltat,
Matt. 23. 12. humiliabitur. *Qui amaricant, non exaltentur in semetipsis.*

15. *Benedicite Gentes Deum nostrum.* Ecce D
repulsi sunt qui amaricant, reddita est illis ratio: aliqui conversi sunt, aliqui superbi remanserunt. Non vos terreant qui gratiam Evangelicam invident Gentibus: Jam venit semen Abra-
Gen. 12. 3. hæ, in quo benedicuntur omnes Gentes. Benedicite eum in quo benedicimini, *Benedicite Gentes Deum nostrum: et audite vocem laudis ejus.* No
vos ipsos laudetis, sed ipsum laudetis. Quæ est vox
laudis ejus? Quia gratia ipsius sumus, quidquid
v. 9. boni sumus. *Qui posuit animam meam in (a) vitam.* Ecce vox laudis ejus: *Qui posuit animam*
meam in vitam. Ergo in morte erat: in morte
erat (*b*) in te. Inde est quod non debuistis exaltari in vobis ipsis. Ecce in morte erat in te: ubi
erit in vita, nisi in illo qui dixit, Ego sum via,
veritas et vita? Quomodo quibusdam credentibus ait Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, John. 14. 6.
nunc autem lux in Domino. Tenebræ ergo in vobis, lux in Domino: sic mors in vobis, vita in Domino. *Qui posuit animam meam in vitam.* Ecce Ephes. 5. 8.
posuit animam nostram in vitam, quia credimus
in eum; (*c*) in vitam posuit animam nostram: c
sed quid deinde opus est, nisi ut perseveremus
usque in finem? Et hoc quis dabit, nisi de quo
consequenter dictum est, *Et non dedit in motum pedes meos?* Ipse posuit animam in vitam, ipse
regit pedes, ne nutent, ne moveantur, et dentur
in motum; ipse nos facit vivere, ipse perseverare usque in finem, ut in æternum vivamus. *Et non dedit in motum pedes meos.*

16. Quare hoc dixisti, *Et non dedit in motum pedes meos?* Quid enim passus es, aut quid pati
potuisti, ut moverentur pedes tui? Quid? Audi
quæ sequantur. Quare dixi, *non dedit in motum pedes meos?* Quia multa passi sumus, de
quibus moverentur de via pedes nostri, nisi
ipse regeret, et eos in motum non daret. Quæ
sunt ista? *Quoniam probasti nos Deus; ignisti nos, sicut ignitur argentum.* Non igoisti sicut v. 10.
fœnum, sed sicut argentum: adhibendo nobis
ignem, non in cinerem convertisti, sed sordes
abluisti. *Ignisti nos, sicut ignitur argentum.* Et v. 11.
vide quomodo sævit Deus in illos, quorum animam posuit in vitam. *Induxisti nos in muscipulam:* non ut capti moreremur, sed unde liberati experiremur. *Posuisti tribulationes in dorso nostro.* Erecti enim male, superbi eramus: male v. 12.
erecti curvati sumus, ut curvati bene erigeremur. *Posuisti tribulationes in dorso nostro:* * *imposuisti homines super capita nostra.* Hæc omnia
passa est Ecclesia variis et diversis persecutionibus; passa est hoc singillatim, etiam modo patitur. Non enim quisquam est, qui se in hac vita
ab his tentationibus possit dicere immunem. Ergo imponuntur et homines super capita nostra:
toleramus quos nolumus, patimur superiores aliquando quos novimus pejores. Peccata autem si
desint, bene superior est homo: quanto autem
plura adsunt, tanto est inferior. Et bonum est
ut consideremus nos peccatores esse, et sic toleremus impositos super capita nostra: ut et nos
Deo confiteamur quia digne patimur. Quid enim
indigne pateris quod facit qui justus est? *Posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra.* Sævire videtur Deus,
cum ista facit: ne metuas, quoniam Pater est,
numquam sic sævit ut perdat. Quando male vivis, si parcit, plus irascitur. Omnino istæ tribulationes flagella sunt corrigentis, ne sit sententia
punientis *Posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra.*

(a) MSS. constanter, in vita.
(b) Sic MSS. At editi, in morte erat, quia in te erat, Inde est etc.
(c) Editi, qui in vita Abel, qui, a MSS.

Item v. 12. 17. *Transivimus per ignem et aquam.* Ignis et aqua, utrumque periculosum est in hac vita. Certe videtur aqua ignem exstinguere, et ignis videtur aquam siccare. Ita et ipsæ tentationes sunt, quibus abundat hæc vita. Ignis urit, aqua corrumpit: utrumque metuendum, et ustio tribulationis, et aqua corruptionis. Quando sunt res angustæ, et aliqua quæ infelicitas dicitur in hoc mundo, quasi ignis est: quando sunt res prosperæ, et abundantia sæculi circumfluit, quasi aqua est. Vide ne te ignis exurat, ne aqua corrumpat. Firmus esto adversus ignem, coqui te oportet, tamquam vas fictum mitteris in caminum ignis, ut firmetur quod formatum est. Vas ergo jam igne firmatum aquam non timet: vas autem si solidatum igne non fuerit, tamquam lutum aqua solvetur. Noli festinare ad aquam: per ignem transi ad aquam, ut transeas et aquam. Propterea et in Sacramentis et in catechizando et in exorcizando adhibetur prius ignis. Nam unde plerumque immundi spiritus clamant, Ardeo, si ille ignis non est? Post ignem autem exorcismi venitur ad baptismum: ut ab igne ad aquam, ab aqua in refrigerium. Quod autem in Sacramentis (*a*), hoc in tentationibus hujus sæculi: angustia timoris accedit prima, vice ignis; postea ablato timore, metuendum est ne felicitas mundana corrumpat. Cum autem te ignis crepare non fecerit, et in aquam non merseris, sed enataveris; per disciplinam transis ad requiem, et translens per ignem et aquam educeris in refrigerium. Quarum enim rerum signa sunt in Sacramentis, ipsæ res sunt in illa perfectione vitæ æternæ. Jam cum transierimus ad illud refrigerium, Fratres carissimi, nullum ibi timebimus inimicum, nullum tentatorem, nullum invidum, nullum ignem, nullam aquam; perpetuum ibi refrigerium erit. Refrigerium propter quietem dicitur. Nam si dicas, Calor est, verum est: si dicas, Refrigerium, verum est. Si enim refrigerium male accipias, quasi torpescimus ibi. Non autem torpescimus ibi, sed requiescimus: nec quia calor dicitur, æstuabimus ibi, sed fervebimus spiritu. Adtende ipsum calorem in alio Psalmo: Nec est qui se abscondat a calore ejus. Quid dicit et Apostolus? Spiritu ferventes. Ergo, *Transivimus per ignem et aquam: et eduxisti nos in refrigerium.*

Exorcismus ante baptismum.

Psal. 18. 7. Rom. 12. 11.

v. 13. 18. Adtende quia non tantum de refrigerio, sed nec de ipso igne optabili tacuit: *Introibo in domum tuam in holocaustis.* Quid est holocaustum? Totum incensum, sed igne divino. Holocaustum enim dicitur sacrificium, cum totum accenditur. Aliæ sunt partes sacrificiorum, aliud holocaustum: quando totum ardet, et totum consumitur igne divino, holocaustum dicitur; quando pars sacrificium. Omne quidem holocaustum sacrificium: sed non omne sacrificium holocaustum. Holocausta ergo promittit, corpus Christi loquitur, unitas Christi loquitur, *Introibo in domum tuam in holocaustis.* Totum meum consumat ignis tuus, nihil mei remaneat mihi, totum sit tibi. Hoc autem erit in resurrectione (*b*) justorum, quando et corruptibile hoc induetur incorruptione, et mortale hoc induetur immortalitate: tunc fiet quod scriptum est, Absorpta est mors in victoriam. Victoria quasi ignis divinus est: cum absorbet et mortem nostram, holocaustum est. Non remanet mortale aliquid in carne, non remanet aliquid culpabile in spiritu: totum ex mortali vita consumetur, ut in æterna vita consummetur. (*c*) Erunt ergo illa holocausta. 1. Cor. 15. 54.

19. Et quid (*d*) erit, *in holocaustis? Reddam tibi vota mea, * quæ distinxerunt labia mea.* Quæ est distinctio in votis? Hæc est distinctio, ut te accuses, illum laudes; te intelligas creaturam, illum creatorem; te tenebras, illum illuminatorem, cui dicas, Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Nam quando dixeris, o anima, quia ex te tibi lucet, non distingues. Si non distingues, non reddes vota distincta. Redde vota distincta, confitere te mutabilem, illum incommutabilem: confitere te sine illo nihil esse, ipsum autem sine te perfectum esse; te indigere illo, illum autem tui non indigere. Clama ad illum, Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Jam eo quod te in holocaustum assumit Deus, non ille crescit, non ille augetur, non ille ditior, non ille infructior fit: tibi est melius quidquid de te pro te facit, non ei qui facit. Hæc si discernas, reddi vota Deo tuo, quæ distinxerunt labia tua. *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.* v. 14. Psal. 17. 29. Psal. 15. 2.

20. *Et locutum est os meum in tribulatione mea.* Quam dulcis est sæpe tribulatio, quam necessaria! Quid ibi locutum est os ipsius in tribulatione sua? *Holocausta medullata offeram tibi.* Quid est? *medullata?* Intus teneam caritatem tuam, non erit in superficie, in medullis meis erit quod diligo te. Nihil enim interius medullis nostris: interiora ossa sunt carne, medullæ interiores sunt ipsis ossibus. Quisquis ergo in superficie colit Deum, magis placere vult hominibus, aliud autem intus sentiens, non offert holocaustum medullarum: cujus autem medullam inspicit, ipsum totum accipit. *Holocausta medullata offeram tibi, cum incenso et arietibus.* Arietes duces Ecclesiæ: totum corpus Christi: loquitur: hoc est quod offert Deo. Incensum quid est? Oratio. *Cum incenso et arietibus.* Maxime enim arietes orant pro gregibus. *Offeram tibi boves cum hircis.* Boves invenimus triturantes, et ipsi offeruntur Deo. Apostolus de annuntiatoribus Evangelii dixit intelligendum, quod scriptum est, Bovi trituranti os non infrenabis. Numquid de bobus pertinet ad Deum? Ergo magni illi arietes, magni boves. Quid reliqui, qui forte conscii sunt aliquorum peccatorum, qui forte in Item. v. 14. v. 15. 1. Cor. 9. 9.

(a) Hic in editis additum fuerat, *aqua baptismi*: quod a MSS. abest.
(b) Sic MSS. At editi, *mortuorum*.

(c) Hic editi addunt, *ut a morte servemur in vitam*: quod abest a potioribus MSS.
(d) Aliquot probæ notæ MSS. *erunt*

ipso itinere lapsi sunt, et sauciati per pœniten-
A tiam sanantur? Numquid et ipsi remanebunt, et
ad holocausta non pertinebunt? ne ipsi timeant,
addidit et hircos. *Holocausta*, inquit, *medullata*
offeram tibi, *cum incenso et arietibus*: *offeram*
tibi boves cum hircis. Adjunctione ipsa salvantur
hirci; per se non possunt, adjuncti bobus acci-
Lucæ 16. 9. piuntur. Fecerunt enim amicos de mammona
iniquitatis, ut ipsi recipiant eos in æterna taber-
nacula. Ergo isti hirci non erunt a sinistris, quia
fecerunt sibi amicos de mammona iniquitatis.
Matt. 25 42. Qui autem hirci ad sinistram? Quibus dicetur,
Esurivi, et non dedistis mihi manducare: non
qui peccata sua eleemosynis redemerunt.
v. 16. 21. *Venite*, *audite*, *et narrabo*, *omnes qui ti-*
metis Deum. Veniamus, audiamus quid narra-
turus est. *Venite*, *audite*, *et narrabo*. Sed qui, *Ve-*
B *nite et audite*? *Omnes qui timetis Deum*. Si Deum
non timetis, non narrabo. Non est quibus nar-
retur, ubi Dei timor non est. Dei timor aperiat
aures, ut sit quod intret, et qua intret quod nar-
raturus sum. Sed quid est narraturus? *Quanta*
fecit animæ meæ. Ecce narrare vult: sed quid
est narraturus? An forte quantum pateat terra,
quantum distendatur cælum, et quot sint sidera,
Sap. 13. 9. et quæ sint vices solis et lunæ? Ista creatura
peragit ordinem suum: qui multum eam curiose
quæsierunt, ejus Creatorem ignoraverunt. Illud
a audite, illud accipite, (*a*) o *qui timetis Deum*,
b *Quanta fecit animæ meæ*. si vultis, (*b*) et vestræ.
v. 17. *Quanta fecit animæ meæ*. * *Ad ipsum ore meo*
clamavi. Et hoc ipsum factum dicit animæ suæ:
ut ad ipsum ore suo clamaret, factum esse dicit
C animæ suæ. Ecce, Fratres, Gentes eramus, etsi
I. Cor. 12. 2. non in nobis, in parentibus nostris. Et quid dicit
» Apostolus? Scitis quando Gentes eratis, ad simu-
lacra sine voce quomodo adscendebatis inducti.
Dicat nunc Ecclesia, *Quanta fecit animæ meæ*. *Ad*
c *ipsum ore meo clamavi*. (*c*) Homo ad lapidem cla-
mabam, ad lignum surdum clamabam, simulacris
surdis mutis loquebar: jam imago Dei conversa
Jerem. 2. 27. est ad Creatorem suum. Qui dicebam ligno, Pa-
ter meus es tu; et lapidi, Tu me genuisti: modo
Matth. 6. 9. dico, Pater noster, qui es in cælis. *Ad ipsum*
ore meo clamavi. *Ore meo* jam, non ore alieno.
I. Pet. 1. 18. Quando clamabam ad lapides in vana conversa-
tione paternæ traditionis, ore alieno clamabam:
quando clamavi ad Dominum, quod ipse dona-
vit, quod ipse inspiravit, *ad ipsum ore meo clama-*
vi, *et exaltavi sub lingua mea*. Quid est, *clamavi*
D *ore meo*, *et exaltavi sub lingua mea*? Ipsum pu-
blice prædicavi, ipsum in secreto confessus sum.
Parum est Deum exaltare lingua; sed et sub lin-
gua, ut quod certus loqueris, hoc tacitus cogi-
tes. *Ad ipsum ore meo clamavi*, *et exaltavi sub*
lingua mea. Vide quam in secreto vult esse in-
teger, qui offert holocausta medullata. Hoc agite
Fratres, hoc imitamini, ut dicatis, *Venite*, *au-*
dite quanta fecit animæ meæ. Omnia enim quæ
enarrat, ipsius gratia fiunt in anima nostra. Vi-
dete alia quæ dicat.
22. *Iniquitatem si conspexi in corde meo*, v. 18.
non (*d*) *exaudiat Dominus*. Considerate modo d
Fratres, quam facile, quam quotidie homines
erubescentes in hominibus iniquitates accusant:
Male fecit, perdite fecit, sceleratus homo est:
hoc forte propter homines dicit. Videte si non
in corde tuo conspicis iniquitatem, ne forte quod
reprehendis in altero, cogites facere, et ideo in
illum clames, non quia fecit, sed quia inventus
est. Redi ad te, intus esto tibi judex. Ecce in
cubiculo tuo abscondito, in ipsa vena intima cor-
dis, ubi tu solus es et ille qui videt, illic tibi di-
spliceat iniquitas, ut placeas Deo. Noli illam re-
spicere, id est, noli illam diligere, sed potius de-
spice, id est, contemne, et avertere ab ea. Quid-
quid lætum promiserit, ut illiciat ad peccandum;
quidquid triste minata fuerit, ut impellat ad ma-
lefaciendum, totum nihil est, totum transit: de-
spici dignum est, ut calcetur; non conspici, ut
acceptetur. ((*e*) Suggerit enim aliquando per e
cogitationes, vel per verba colloquentium malo-
rum. Corrumpunt enim mores bonos colloquia I. Cor. 15. 33.
mala: tu noli ea respicere. Sed parum est in
vultu, parum est in lingua: in corde noli respi-
cere, id est, noli diligere, noli acceptare. Nam
respectum pro dilectione poni quotidianum est:
primo quia de Deo dicimus, Respexit me. Quid
est, Respexit me? Ante enim te non videbat?
Aut sursum adtendebat, et precibus tuis commo-
nitus est, ut in te oculos mitteret? Videbat te
et ante: sed, Respexit me, dicis, Dilexit me. Et
homini qui te videt, et rogas eum, dicis ut mise-
reatur tui, Respice me. Videt te, et dicis, Re-
spice me. Quid est, Respice me? Dilige, adten-
de, miserere mei. Ergo non ideo dixit, *Iniqui-*
tatem si adspexi in corde meo, quia omnino nul-
la iniquitas suggeritur cordi humano. Ibi sugge-
ritur, non cesset suggestio; sed non fiat respe-
ctio. Si enim respicis iniquitatem, retro adspi-
cis; et incurris sententiam dicentis Domini in Lucæ 9. 62.
Evangelio, Nemo ponens manum super aratrum
et respiciens retro, aptus est regno Dei. Quid
ergo debeo facere? Quod ait Apostolus, Quæ Philip. 3. 13.
retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus. Re-
tro enim nostra omnia quæ transierunt, iniqua
sunt. Nemo ex bono venit ad Christum: omnes Rom. 3. 23.
peccaverunt, credendo justificantur. Perfecta ju-
stitia non erit, nisi in illa vita: tamen ad prove-
ctum et mores boni ab ipso inspirantur, ab ipso
donantur. Noli ergo tua merita computare, noli.
Et si suggerit iniquitas, noli consentire. Quid enim
ait?) *Iniquitatem si conspexi in corde meo*, *non*
exaudiat Dominus.
23. *Propterea exaudivit me Deus*. Quia ini- v. 19.
quitatem non conspexi in corde meo. *Et intendit*
voci orationis meæ.
24. *Benedictus Deus* (*f*) *meus*, *qui non amo-* v. 20.
f

(*a*) Duo MSS. *illud accipite omnes qui etc.*
(*b*) Sic aliquot MSS. cum Lov. et *vestra est*.
(*c*) Sic MSS. At editi. *Olim ad lapidem*.
(*d*) Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *exaudiet*.

(*e*) Plures et probæ notæ MSS. carent omnibus iis versibus, qui concluduntur ansulis.
(*f*) Sic potiores MSS. At editi, *meus*, non addunt nisi ultimo loco.

vit deprecationem meam et misericordiam suam A
v. 16. *a me*. Tenete sensum ab eo loco, ubi ait, Venite, audite, et narrabo vobis, omnes qui timetis Deum; quanta fecit animæ meæ: et dixit quæ audistis, et ad finem ita conclusit: *Benedictus Deus meus, qui non amovit deprecationem meam et misericordiam suam a me*. Sic enim pervenit ad resurrectionem iste qui loquitur, ubi jam et nos spe sumus: immo et nos sumus; et nostra vox ista est. Quamdiu ergo hic sumus, hoc rogemus Deum, ut non a nobis amoveat deprecationem nostram, et misericordiam suam, id est, ut perseveranter oremus, et perseveranter misereatur. Multi enim languescunt in orando, et in novitate suæ conversionis ferventer orant, postea languide, postea frigide, postea negligenter: quasi securi fiunt. Vigilat hostis: dormis tu. Ipse
Lucæ 18. 1. Dominus præcepit in Evangelio, Quia oportet B
semper orare, et non deficere. Et dat similitudinem de illo iniquo judice, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur, quem interpellabat illa vidua quotidie ut audiret eam: et cessit tædio, qui non flectebatur misericordia; et
Ibid. 4, etc. ait sibi judex nequam, Si nec Deum timeo, nec » homines revereor, vel propter tædium quod mihi » quotidie facit hæc vidua, audiam caussam ejus, » et vindicabo eam. Et ait Dominus, Si judex nequam hoc fecit, Pater vester non vindicabit electos suos qui ad eum clamant die ac nocte? Ista dico vobis, faciet judicium eorum cito. Ergo non deficiamus in oratione. Ille quod concessurus est, etsi differt, non aufert: securi de pollicitatione ipsius non deficiamus orando, et hoc ex beneficio C
ipsius est. Propterea dixit, *Benedictus Deus meus, qui non amovit deprecationem meam et misericordiam suam a me*. Cum videris non a te amotam deprecationem tuam, securus esto, quia non est a te amota misericordia ejus.

IN PSALMUM LXVI.

* Sermo ad plebem. * ENARRATIO.

1. Meminit Caritas Vestra, in duobus Psalmis, qui jam tractati sunt, exhortatos nos fuisse animam nostram ut benediceret Dominum, et
Psal. 102. 1. et 103. 1. pio cantu dixisse, Benedic anima mea Dominum. Si ergo hortati sumus in illis Psalmos animam nostram ut benediceret Dominum: in hoc Psal- D
v. 2. mo recte dicitur: *Deus misereatur nostri, et benedicat nos*. Benedicat anima nostra Dominum, et Deus benedicat nos. Cum benedicit nos Deus, nos crescimus; et cum benedicimus nos Dominum, nos crescimus; utrumque nobis prodest. Non augetur ille benedictione nostra, nec minuitur maledictione nostra. Qui maledicit Domino, ipse minuitur: qui benedicit Dominum, ipse augetur. Prior est in nobis benedictio Domini, et consequens est ut et nos benedicamus Dominum. Illa pluvia, iste fructus est. Ergo redditur tamquam fructus agricolæ Deo, compluenti nos et colenti. Cantemus ista devotione non sterili, non inani voce, sed vero corde. Apertissime enim Deus Pater dictus est agricola. Apostolus dicit, Dei Johan. 15. 5.
agricultura estis, Dei ædificatio estis. In rebus 1. Cor. 3. 9.
hujus mundi visibilibus, vitis non est ædificium, et ædificium non est vinea: nos autem vinea Domini sumus, quis colit nos ad fructum; ædificium Dei sumus, qui colit nos, habitat in nobis. Et quid sit idem Apostolus? Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Ergo » Ibidem 6 et 7.
neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, » sed qui incrementum dat Deus. Ille ergo incre- » mentum dat. Numquid forte isti sunt agricolæ? » Agricola enim dicitur qui plantat, qui rigat: di- » xit autem Apostolus, Ego plantavi, Apollo rigavit. Quærimus unde ipse hoc fecerit? Respon- 1. Cor. 15. 10.
det Apostolus, Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Ergo quocumque te verteris, sive per Angelos, Deum invenies agricolam tuum; sive per Prophetas, ipse est agricola tuus; sive per Apostolos, eumdem ipsum agnosce agricolam tuum. Quid ergo nos? Fortasse operarii sumus agricolæ illius, et hoc ipsum ab ipso impartitis viribus, et ab ipso donata gratia. Ipse ergo et colit, et incrementum dat. Agricola autem homo vineam colit hactenus, ut aret, putet, adhibeat cetera quæ pertinent ad agricolarum diligentiam: pluere vineæ suæ non potest. Quod si forte irrigare potest, de cujus potest? Ipse quidem ducit (a) in rivum, sed Deus implet fontem. Postremo in vinea sua incrementum dare sarmentis non potest, formare fructus non potest, modificare semina non potest, tempora gignendi temperare non potest. Deus autem quia omnia potest, agricola noster est, securi sumus. Forte sit aliquis, Tu dicis agricolam nostrum esse Deum: immo ego Apostolos agricolas dico, qui dixerunt, Ego plantavi, Apollo rigavit. Si ego dico, nemo » credat: si Christus dicit, Væ qui non credit. Quid ergo Dominus Christus ait? Ego sum vitis, vos Johan. 15. 5.
sarmenta, Pater meus agricola. Sitiat ergo terra et edat voces sitis suæ: quoniam scriptum est, Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Dicat ergo Psal. 142. 6.
terra nostra, nos ipsi, pluviam Dei desiderans, *Deus misereatur nostri, et benedicat nos.*

2. *Illuminet vultum suum super nos.* Quæsiturus eras fortasse quid est, *benedicat nos*. Mul- Item v. 2.
tis modis se volunt homines benedici a Deo: alius benedici se vult, ut habeat plenam domum necessariis rebus huic vitæ, alius benedici se cupit, ut obtineat salutem corporis sine labe; alius benedici se vult, si forte ægrotat, ut reparet sanitatem; alius desiderans filios, et forte contristatus quod non nascantur, benedici se vult ut habeat posteritatem. Et quis enumeret diversa vota hominum se a Domino Deo benedici cupientium? Quis autem nostrum dicturus est non esse illam Dei benedictionem, si vel agricultura el fructum ferat, vel domus cujusque abundet copia rerum temporalium, vel ipsa corporis salus aut teneatur ne amittatur, aut amissa reparetur?

(a) Sic Er. et plures MSS. At Lov. *ducit irriguum*.

Fecunditas etiam feminarum, et casta vota filios A desiderantium, ad quem pertinent nisi ad Dominum Deum? Qui enim creavit quando non erat, ipse prolis successu facit permanere quod condidit. Facit hæc Deus, donat hæc Deus. Parum est nobis dicere, Facit hæc Deus, donat hæc Deus; sed solus facit, solus donat. Quid si enim facit hæc Deus, sed facit hæc et aliquis non Deus? Facit hæc, et solus facit. Et sine caussa ista petuntur vel ab hominibus, vel a dæmonibus: et quæque bona accipiunt inimici Dei, ab illo accipiunt; et cum ab aliis petunt, cum accipiunt, nescientes ab illo accipiunt. Quomodo cum puniuntur, et putant se ab aliis puniri, nescientes ab illo puniuntur: sic et cum vegetatur, implentur, salvantur, liberantur, etsi hoc nescientes, vel hominibus vel dæmonibus vel angelis tribuunt, B non habent nisi ab illo penes quem potestas est omnium. Ad hoc dixerimus hæc, Fratres, ut quisquis etiam ista terrena, forte, vel propter supplementa necessitatis, vel propter aliquam infirmitatem desiderat, nonnisi ab illo desideret, qui est fons omnium bonorum et creator et recreator universorum.

3. Sed alia sunt dona quæ dat Deus et inimicis suis, alia quæ non servat nisi amicis suis. Quæ sunt dona quæ dat inimicis suis? Ea quæ numeravi. Non enim soli boni plenas habent do- a mos rebus necessariis, aut soli boni vel salvi (a) sunt, vel ab ægritudine convalescunt, aut soli boni filios habent, soli boni pecuniam, soli boni cetera apta huic vitæ temporali atque transeunti: habent hæc et mali, et aliquando desunt bo- C nis: sed desunt et malis, et plerumque istis magis quam illis: aliquando illis quam istis potius abundant. Permixta ista temporalia Deus esse voluit: quia si bonis solis ea daret, putarent et mali propter hæc colendum Deum: rursus si ea solis malis daret, timerent boni infirmi converti, ne ista illis forte deessent. Est enim adhuc anima infirma minus capax regni Dei, nutrire illam debet Deus agricola noster. Nam et quæ arbor jam tempestates robore sustinet, cum de terra nasceretur, herba erat. Novit ergo ille agricola non solum robustas arbores putare atque purgare: sed etiam teneras in recenti ortu sepire. Propterea, Dilectissimi, ut dicere cœperam, si solis bonis darentur ista, omnes propter hæc accipienda vellent converti ad Deum: rur- D sus si solis malis darentur, timerent infirmi, ne cum converterentur, amitterent quod soli mali haberent. Permixte data sunt et bonis et malis. Rursus si solis bonis auferrentur, idem ille timor esset infirmorum, ne converterentur ad Deum: rursus si solis malis auferrentur, ipsa sola pœna putaretur qua mali plectuntur. Quod ergo dat ea bonis, consolatur itinerantes: quod dat ea et malis, admonet bonos ut alia desiderent, quæ non habent cum malis communia.

Rursus bonis aufert ea quando vult, ut interrogent se de suis viribus, et inveniant se, qui forte latebant se, utrum jam possint dicere, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Job. 1. 21. Benedixit enim et illa anima Dominum, et reddidit fructus compluta sagina benedictionis: Dominus dedit, Dominus abstulit. Subtraxit data, sed non subtraxit datorem. Anima benedicta omnis simplex, non hærens rebus terrenis, nec visco implicatis pennis jacens, sed exserto nitore virtutum in geminis alis geminæ dilectionis exsultat in auras liberas; et videt sibi subtractum esse quod calcabat, non ubi incumbebat, et dicit secura, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Dedit, et abstulit: manet qui dedit, et abstulit quod dedit: sit ejus nomen benedictum. Ad hoc ergo ista auferuntur bonis. Sed ne quis forte infirmus diceret, Quando ego esse possum tantæ virtutis, quantæ sanctus Job? Robur miraris arboris, (b) quia modo b nata es: hæc magna, quam miraris, sub cujus ramis et umbra (c) refrigeraris, virga fuit. Sed c times ne tibi auferantur hæc, cum talis fueris? Attende quia auferuntur et malis. Quid te ergo differs a conversione? Quod bonus times amittere, forte malus amissurus es. Si bonus ea perdideris, adest consolator qui abstulit: arca exinanita est auro, cor plenum est fide: foris pauper es, sed intus dives es: divitias tecum portas, quas non amitteres, etiamsi de naufragio nudus exires. Quod ergo forte perditurus es malus, cur non bonum te invenit damnum, quando quidem vides et malos pati damnum? Sed majore illi damno feriuntur: inanis est domus, inanior conscientia est. Quisquis malus ista perdiderit, non habet foris quod teneat, non habet intus ubi requiescat. (d) Fugit hic ubi damnum passus est, d ubi se ad oculos hominum de divitiarum ostentatione jactabat; jam se in oculis hominum jactare non potest: ad se intro non redit, quia nihil habet. Non est imitatus formicam, non sibi collegit grana, cum æstas esset. Quid dixi, cum æstas esset? Prov. 6. 6. et 30. 25. Cum esset vitæ tranquillitas, cum esset sæculi hujus erga illum prosperitas, quando ei vacabat, quando felix vocabatur ab omnibus, æstas ipsius erat. Imitaretur formicam, audiret verbum Dei, colligeret grana, et intus reconderet. Venerat tentatio tribulationis, supervenerat hyems (e) torporis, tempestas timoris, frigus tristitiæ, sive damnum esset, sive ali- e quod salutis periculum, sive aliqua orbitas suorum, sive aliqua exhonoratio et humiliatio; hyems erat: redit formica ad id quod æstate collegit; et intus in secreto suo, ubi nemo videt, æstivis laboribus recreatur. Quando sibi ista colligebat æstate, videbant omnes: cum his pascitur hyeme, nullus videt. Quid est hoc? Vide formicam

(a) Editi, *salvi facti sunt*. Abest, *facti*, a MSS.
(b) Sic MSS. nisi quod unus habet, *natus es*. At editi, *quæ modo nata est*.
(c) MSS. *refrigeras*.

(d) Editi, *Fugit hæc, ubi damnum passus est*. Aliquot MSS. *Fugit hic*.
(e) Vox, *torporis*, abest a MSS.

Dei, surgit quotidie, currit ad ecclesiam Dei, A orat, audit lectionem, hymnum cantat, ruminat quod audivit, apud se cogitat, recondit intus grana collecta de area. Hæc ipsa quæ modo dicuntur qui prudenter audiunt, hoc agunt, et ab omnibus videntur procedere ad ecclesiam, redire de ecclesia, audire sermonem, audire lectionem, invenire librum, aperire et legere: omnia ista videntur, cum fiunt. Formica illa est conterens iter, portans et recondens in conspectu cernentium. Venit hyems aliquando, cui enim non venit? Accidit damnum, accidit orbitas: ceteri miserantur forte ut miserum, qui non norunt, quid intus habeat formica quod comedat, et dicunt, Miser ille cui hoc accidit, aut ille cui hoc accidit, quid illi credis animi esse? quomodo confectus est? Metitur ex se, compatitur ex viribus B suis; et ideo fallitur; quia mensuram qua se metitur, vult afferre ad eum quem non novit. Video illum passum damnum, aut humilitatum, aut orbitate percussum: Quid credis? Iste aliquid mali fecit, ut hoc illi contingeret. Tale cor habeant, talem animum inimici mei. Ignoras o homo, vere tu tibi inimicus es, qui per æstatem tibi non colligis quod iste collegit. Modo intus formica comedit labores æstatis: sed eam colligentem videre poteras, manducantem videre non potes. Ista, Fratres, quantum Dominus dedit, quantum suggerere et imbuere dignatus est infirmitatem et humilitatem nostram, quantum capimus pro modulo nostro, diximus, quare det Deus omnia ista permixta, et bonis et malis, et quare auferat et bonis et malis. Dedit tibi, non extollaris: abstulit tibi, non frangaris. Times C ne auferat, potest auferre et malo: melius ergo bonus quod Dei est amittis, sed Deum tenes. Sic ergo et ille malus, ipsum hortamur: Passurus es damnum, (quis non passurus est orbitatem?) aliquis casus irruet, aliqua calamitas de transverso, undecumque, plenus est mundus, exempla non cessant: loquor tibi in æstate, grana quæ colligas non desunt: adtende ad formicam o piger, collige æstate cum potes; hyems colligere te non sinet, sed manducare quod collegeris. Quam multi enim tribulationem ita patiuntur, ut non eis vacet, nec legere aliquid, nec audire aliquid, nec forte admittuntur ad eos qui eos consolentur. Remansit formica in caverna, videat si collegit aliquid æstate, quo se avocet hyeme. D

4. Sed modo quia benedicit nos Deus: quare benedicit nos? Quam benedictionem petit hæc vox. *Ut benedicat nos Deus?* Benedictionem quam servat amicis suis, quam solis bonis dat. Ne pro magno appetas quod et mali accipiunt: quia bonus est Deus, facit illa, qui solem suum facit

Matt. 5. 45. oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Quid ergo præcipue bonis? quid præcipue justis? *Illuminat vultum suum super nos.* Solis hujus vultum illuminas super bonos et malos, vultum tuum illumina super nos. Videant istam lucem cum pecoribus et boni et mali. Beati autem mundo corde; quoniam ipsi Deum Matth. 5. 8.
videbunt. *Illuminat vultum suum super nos.* Geminus intellectus est, uterque dicendus est: Illumina, inquit, vultum tuum super nos, ostende nobis vultum tuum. Non enim aliquando illuminat vultum suum Deus, quasi aliquando fuerit sine lumine: sed, Illumina super nos, ut quod nos latebat, aperiatur nobis, et quod erat, sed nobis absconditum erat, reveletur super nos, hoc est illuminetur. Aut certe, imaginem tuam illumina super nos: ut hoc dixerit, Illumina vultum tuum super nos: Impressisti nobis vultum tuum, Gen. 1. 26.
fecisti nos ad imaginem et similitudinem tuam, fecisti nos nummum tuum; sed non debet imago tua in tenebris remanere; mitte radium sapientiæ tuæ, expellat tenebras nostras, et fulgeat in nobis imago tua; cognoscamus nos imaginem tuam, audiamus quod dictum est in Canticis canticorum, Nisi cognoveris temetipsam, o pulcra Cant. 1. 7.
inter mulieres. Dicitur enim Ecclesiæ, Nisi cognoveris temetipsam. Quid est hoc? Nisi cognoveris ad imaginem Dei te factam. O anima Ecclesiæ (a) pretiosa, redemta sanguine Agni Immaculati, adtende quanti valeas, quid pro te datum sit cogita. Dicamus ergo et optemus, *Illuminet vultum suum super nos.* Gestamus vultum ejus: quomodo dicuntur vultus Imperatorum, vere quidam sacer vultus Dei est in imagine ipsius: sed iniqui non cognoscunt in se imaginem Dei. Ut illuminetur vultus Dei super illos, quid debent Psal. 17. 29.
dicere? Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illuminabis tenebras meas. Sunt in in tenebris peccatorum, sed radio sapientiæ tuæ discutiantur tenebræ meæ, appareat vultus tuus; et si forte apparet per me aliquantulum deformis effectus, a te reformetur quod a te formatum est. *Illuminet ergo vultum suum super nos.*

5. *Ut cognoscamus in terra viam tuam. In terra*, hic, in hac vita, *cognoscamus viam tuam.* Quid v. 3.
est, *viam tuam?* Quæ ducit ad te. Agnoscamus quo eamus, agnoscamus qua eamus, utrumque in tenebris non possumus. Longe es a peregrinantibus, viam nobis porrexisti, per quam redeundum sit ad te. *Agnoscamus in terra viam tuam.* Quæ est via ipsius, qua hoc optavimus, *Ut cognoscamus in terra viam tuam?* Quæsituri sumus eam nos, non per nos discituri. Possumus eam de Evangelio discere: Ego sum via, Domi- Joan. 14. 6.
nus ait: Christus dixit, Ego sum via. Sed times ne erres? Adjecit, Et veritas. Quis errat in veritate? Errat (b) qui recesserit a veritate. Veritas Christus, via Christus: ambula. Times ne moriaris antequam pervenias? Ego sum vita: Ego sum, inquit, via et veritas et vita. Quasi diceret, Quid times? (c) Per me ambulas, ad me ambulas, in me requiescis. Quid ergo ait, *Cognoscamus in terra viam tuam*, nisi, cognoscamus in terra Christum tuum? Sed ipse Psalmus respondeat: ne putetis ex aliis Scripturis adhiben-

(a) Er. et duo vel tres MSS. *pretioso*

(b) Hic in editis additur, *in veritate*: quod abest a MSS.

(c) MSS. *Per me ambulas, in me ambulas, in me requiescis.*

dum esse testimonium, quod forte hic deest: repetendo ostendit quid dixerit, *Ut cognoscamus in terra viam tuam*: et quasi tu quæreres, In qua terra, quam viam? *In omnibus gentibus salutare tuum*. In qua terra quæris? Audi: *In omnibus gentibus*. Quam viam quæris? Audi: *Salutare tuum*. An forte non est Christus salutare ipsius? Et quid est quod dixit senex ille Sy-
Lucæ 2. 30. meon, senex ille, inquam in Evangelio, servatus annosus usque ad infantiam Verbi? Accepit enim senex ille in manibus suis infantem Verbum Dei. Qui et in utero esse dignatus est, in manibus senis esse dedignaretur? Ille in utero virginis, qui in manibus senis, infirmus infans et intra viscera et in manibus senis, ad dandam nobis firmitatem, per quem facta sunt omnia? (et si omnia, et ipsa mater:) venit humilis, venit infirmus, sed indutus infirmitate mutanda: quia etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute
2. Cor. 13. 4. Dei, Apostolus ait. Erat ergo in manibus senis. Et quid ait senex ille? quid ait, gratulans quod jam solvendus hinc esset, videns suis manibus contineri a quo et in quo salus ejus continebα-
Lucæ 2. 29. tur? Jam dimittis, inquit, Domine, servum tuum
» in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Ergo, *Benedicat nos Deus, et misereatur nostri, illuminet vultum suum super nos ut cognoscamus in terra viam tuam*. In qua terra? *In omnibus gentibus*. Quam viam? *salutare tuum*.

6. Quid sequitur, quia cognoscitur in terra via Dei, quia cognoscitur in omnibus gentibus salutare Dei? *Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi*, inquit, *populi omnes*. Exsistit hæreticus, et dicit, Ego in Africa populos habeo: et alius ex alia parte, Et ego in Galatia populos habeo. Tu in Africa, ille in Galatia: ergo illum quæro qui ubique habet. Certe ad istam vocem exsultare vos ausi estis, quoniam audistis, *Confiteantur tibi populi, Deus*. Audite sequentem versum, quia non de parte loquitur: *Confiteantur tibi populi omnes*. Ambulate in via cum omnibus gentibus, ambulate in via cum omnibus populis, o filii pacis, filii unicæ Catholicæ ambulate in via, cantate ambulantes. Faciunt hoc viatores ad solamen laboris. Cantate vos in hac via; obsecro vos per ipsam viam, cantate in hac via: canticum novum cantate, nemo ibi vetera cantet: cantate amatoria patriæ vestræ, nemo vetera. Via nova, viator novus, canticum novum.
2. Cor. 5. 17. Audi Apostolum hortantem te ad canticum no-
» vum: Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova. Canticum novum cantate in via, quam cognovisti *in terra*. In qua terra? *In omnibus gentibus*. Propterea et canticum novum non pertinet ad partem. Qui in parte cantat, vetus cantat: quodlibet cantet, vetus cantat, vetus homo cantat: divisus est, carnalis est. Certe in quantum carnalis est, intantum vetus; et inquantum spiritalis, intantum novus.
1 Cor. 3. 1. Vide quid dicat Apostolus: Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Un- Ibidem 4.
de illos probat carnales? Cum enim unus dicit, »
Ego sum Pauli; alter vero, Ego Apollo: nonne, inquit, carnales estis? Ergo in Spiritu canticum novum canta in via secura. Sicut viatores cantant, et plerumque nocte cantant. Formidolosa circumstrepunt omnia, vel potius non circumstrepunt, sed circumsilent; et quanto magis silentia, tanto magis formidolosa; cantant tamen et qui latrones timent. Quanto securius cantas in Christo? Non habet via ista latronem, si tu non deserendo viam incidis in latronem. Canta, inquam, securus canticum novum in via quam cognovisti *in terra*, hoc est, *in omnibus gentibus*. Vide quia ipsum canticum novum non tecum cantat qui in parte esse voluit. Cantate, inquit, Psal. 95. 1.
Domino canticum novum, et sequitur, Cantate Domino omnis terra. *Confiteantur tibi populi, Deus*. Invenerunt viam tuam, confiteantur. Ipsa cantatio confessio est, confessio peccatorum tuorum et virtutis Dei. Tuam iniquitatem confitere, gratiam Dei confitere: te accusa, illum glorifica: te reprehende, illum lauda: ut et ipse veniens inveniat te punitorem tuum, et exhibeat se tibi salvatorem tuum. Quid enim timetis confiteri, qui invenistis hanc viam in omnibus gentibus? quid timetis confiteri, et in confessione vestra cantare canticum novum cum omni terra; in omni terra, in pace catholica confiteri times Deo, ne confessum damnet? Si non confessus lates, (a) confessus damnaberis. Times confiteri, qui non confitendo esse non potes occultus: damnaberis tacitus, qui posses liberari confessus *Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes*.

7. Et quia ista confessio non ad supplicium v. 5.
ducit, sequitur, et dicit, *Lætentur et exsultent gentes*. Si plangunt ante hominem confessi latrones, lætentur ante Deum confessi fideles. Si homo judicet, exigit a latrone confessionem tortor et timor: immo aliquando confessionem premit timor, exigit dolor: et ille qui plangit in tormentis, timet autem occidi confessus, portat tormenta quantum potest: et si victus dolore fuerit, profert ad mortem vocem suam. Nusquam ergo lætus, nusquam exsultans: antequam confiteatur, exarat ungula; cum confessus fuerit, (b) damnatum carnifex ducit: miser ubique. Sed *lætentur et exsultent gentes*. Unde? Per ipsam confessionem. Quare? Quia bonus est cui confitentur: ad hoc exigit confessionem, ut liberet humilem; ad hoc damnat non confitentem, ut puniat superbum. Ergo tristis esto antequam confitearis; confessus exsulta, jam sanaberis. (c) Conscientia tua saniem collegerat, apostema tumuerat, cruciabat te, requiescere non sinebat: adhibet medicus fomenta verborum, et aliquando secat, adhibet medicinale ferrum in correptione tribulationis: tu agnosce medici manum; confitere, exeat in confessione

(a) Editi, *non confessus damnaberis*. Expunge, non quod abest a MSS.

(b) Sic MSS. At editi, *damnat carnifex, ducitur miser ubique*.

(c) Sic MSS. Editi vero *Vox confitentis conscientia saniem* etc.

et defluat omnis sanies: jam exsulta, jam lætare, quod reliquum est facile sanabitur. *Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes.* Et quia confitentur, *lætentur et exsultent gentes: quoniam judicas populos in æquitate.* Nemo te fallit: gaudeat judicandus, qui ti-
Psal. 94. 2. muit judicaturum. Prævidit enim, et prævenit faciem ejus in confessione: ille autem cum venerit, populos in æquitate judicabit. Quid ibi valebit calliditas accusatoris, ubi est testis conscientia, ubi tu eris et caussa tua, ubi judex non quærit testem? Advocatum misit tibi: propter illum, et per illum confitere; age caussam tuam, et defensor est pœnitentis, et petitor veniæ confitentis, et judex innocentis. Vere timere poteris caussam tuam, ubi advocatus tuus erit judex tuus? *Lætentur* ergo, *et exsultent gentes: quoniam judicas populos in æquitate.* Sed timere potuerunt ne male judicentur: dent se corrigendos, dent se dirigendos ei qui videt judicandos. Hic corrigantur, et non timeant cum
Psal. 53. 3. judicabuntur. Vide quid dicat in alio Psalmo: Deus in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judica me. Quid ait? Si non me prius salvas in nomine tuo, debeo timere cum me judicabis in virtute tua: si autem me prius salvas in nomine tuo: quid timebo judicantem in virtute, cujus salus præcessit in nomine? Sic etiam hoc loco, *Confiteantur tibi populi omnes.* Et ne putetis aliquid timendum in confessione, *Lætentur*, inquit, *et exsultent gentes.* Quare, *lætentur et exsultent? Quoniam judicas populos in æquitate.* Nemo contra nos præmium dat, nemo te corrumpit, nemo te fallit. Ergo securus sis? Sed quid de caussa tua? Nemo corrumpit Deum manifestum est: ne forte ideo magis timendus sit, quia corrumpi nullo modo potest. Quomodo ergo securus es? Secundum illud quod jam dictum est, Deus in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judica me. Sic et hic; *Lætentur et exsultent gentes, quoniam judicas populos in æquitate.* Et ne timeant iniqui, subjecit, *Et*
a *gentes in terra* (a) *dirigis.* Pravæ erant gentes, et tortuosæ erant gentes, perversæ erant gentes; merito pravitatis et distorsionis et perversitatis suæ judicem venientem timebant: venit manus ipsius, extenta est misericorditer in populos, diriguntur ut ambulent rectam viam:
b quid timeant venturum (b) judicem, qui primo agnoverunt correctorem? Manibus ejus dent se, ipse gentes in terra dirigit. Directæ autem gentes ambulantes in fide, exsultantes in illo, facientes opera bona; et si qua forte, quoniam per mare navigant, intrat aqua per minutissimas cavernas, per rimulas ad sentinam, exhauriendo eam per opera bona, ne plus intendo cu-
c mulum faciat, et navem deprimat (c) exhauriendo quotidie, jejunando, orando, eleemosy-
Matth. 6. 12. nas faciendo, dicendo puro corde, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris: dicendo ista, ambula securus, et exsulta in via, canta in via. Noli timere judicem; antequam esses fidelis, (d) invenisti salvatorem. Implum te quæsivit ut redimeret, redemtum deseret ut perdat? *Et gentes in terra dirigis.*

8. Exsultat, gaudet, hortatur, repetit eosdem versus in exhortatione. *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum suum.* Quem fructum? *Confiteantur tibi populi omnes.* Terra erat, spinis plena erat: accessit eradicantis manus, accessit vocatio majestatis ejus et misericordiæ, cœpit terra confiteri, jam dat terra fructum suum. Daret fructum suum, nisi ante complueretur? Daret terra fructum suum, nisi ante misericordia Dei veniret de super? Legant mihi, inquis, quod compluta dederit terra fructum suum. Audi compluentem Dominum: Agit pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cælorum. Pluit, et ipsa pluvia tonitrus est, terret: time tonantem, et excipe pluentem. Ecce post illam vocem tonantis et pluentis Dei, post illam vocem aliquid de ipso Evangelio videamus. Ecce illa meretrix malam famam habens in civitate, irrupit in alienam domum, quo non erat invitata ab hospite, sed ab Invitato vocata; non lingua, sed gratia. Noverat ægra habere ibi se locum, ubi medicum suum discumbere sciebat. Ingressa est quæ erat peccatrix, non audet accedere nisi ad pedes: flet ad pedes, irrigat lacrymis, tergit crinibus, unguit unguento. Quid miraris? Terra dedit fructum suum. Ergo hoc factum est ibi pluente Domino per os suum, facta sunt quæ legimus in Evangelio; quo pluente per nubes suas, missis Apostolis, et prædicantibus veritatem, terra amplius dedit fructum suum, et ista seges jam implevit orbem terrarum.

9. Vide quid deinde dicatur, *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Benedicat*, sicut jam dixi, etiam atque etiam benedicet, multiplicet benedicendo. Adtendat Caritas Vestra, quoniam jam præcessit fructus terræ in Jerusalem. Inde enim cœpit Ecclesia: venit ibi Spiritus-sanctus, et implevit sanctos in unum congregatos; facta sunt miracula, linguis omnium locuti sunt. Impleti sunt Spiritu Dei, conversi sunt qui ibi erant, timentes et suscipientes imbrem divinum, dederunt in confessione tantum fructum, ut omnia sua in commune conferrent, distribuentes pauperibus, ut nemo diceret aliquid proprium, sed essent illis omnia communia, et haberent animam unam et cor unum in Deum. Donatus enim illis erat sanguis Domini quem fuderant, donatus erat ignoscente Domino, ut jam quod fuderant etiam bibere discerent. Magnus ibi fructus: terra dedit fructum suum, et magnum fructum, et optimum fructum.

(a) Plerique MSS. *diriges*, futuro tempore, juxta Græc. LXX.
(b) Aliquot MSS. *venturum rectorem judicem*: forte pro, *rectorum judicem.*
(c) Er. et pauci MSS. hic, *exhaurient.*
(d) Sic MSS. At editi, *Antequam esses fidelis, timebas, sed jam invenisti salvatorem.*

Numquid terra illa sola debuit dare fructum suum? *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.* Adhuc benedicat: benedictio enim in multiplicatione solet maxime et proprie
Gen. 1. 5. etc. intelligi. Probemus hoc in Genesi, vide opera Dei: Fecit Deus lucem, et divisit Deus inter lucem et tenebras: lucem vocavit diem, et tenebras vocavit noctem. Non dictum est, Benedixit lucem. Etenim eadem lux redit et alternat diebus ac noctibus. Vocavit cælum firmamentum inter aquas et aquas: non dictum est, Benedixit cælum: Discrevit mare ab arida, et nominavit utrumque aridam terram, et congregationem aquarum mare: nec hic dictum est, Benedixit Deus. Ventum est ad ea quæ fecunditatis habitura erant semen, et ex aquis existentia. Ipsa enim maximam multiplicationis ubertatem ha-
B
Ibidem 22. bent: et benedixit ea Dominus dicens, Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris, et vo-
» latilia multiplicentur super terram. Sic et eum omnia subjecit homini, quem fecit ad imaginem suam, scriptum est, Et benedixit eos Deus di-
Ibidem 28. cens, Crescite, et multiplicamini, et implete
» faciem terræ. Ergo benedictio proprie ad multiplicationem valet, et ad implendam faciem terræ. Audi et in hoc Psalmo: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.* Et quo valet ista benedictio? *Et metuant eum omnes fines terræ.* Ergo, Fratres mei, sic abundanter in nomine Christi benedixit nos Deus, ut filiis suis impleat universam faciem terræ, adoptatis in regnum suum, coheredibus Unigeniti sui.
C
Unicum genuit, et unum esse noluit: unicum genuit, inquam, et unum eum noluit remanere. Fecit ei fratres; etsi non gignendo, tamen adoptando fecit ei coheredes. Fecit eum participem prius mortalitatis nostræ, ut crederemus nos esse posse participes divinitatis ejus.

10. Attendamus pretium nostrum. Prædicta sunt omnia, exhibentur omnia, it Evangelium per orbem terrarum: omnis labor humani generis in hoc tempore testimonium dicit, implentur omnia quæ in Scripturis prædicta sunt. Sicut usque ad hodiernum diem omnia evenerunt, sic et quæ restant eventura sunt. Timeamus judicii diem, venturus est Dominus. Qui venit humilis, veniet excelsus: qui venit judicandus, veniet judicaturus. Agnoscamus humilem, ut non expavescamus excelsum: amplectamur humilem,
D
ut desideremus excelsum. Desiderantibus enim se, propitius veniet. Illi eum desiderant qui tenuerint fidem ejus, et fecerint mandata ejus. Nam etsi nolumus, veniet. Velimus ergo veniat, qui veniet etsi nolumus. Quomodo velimus ut veniat? Bene vivendo, bene agendo. Præterita non nos delectent: præsentia non nos teneant;
Psal. 57. 5. ne claudamus aurem tamquam de cauda, ne premamus aurem in terra; ne præteritis retarde-
a mur (*a*) ab audiendo, ne præsentibus implice-
Philipp. 3. 13. mur a futura meditando; extendamus nos in ea quæ ante sunt, obliviscamur præterita. Et quod
A
modo laboramus, quod modo gemimus, quod modo suspiramus, quod modo loquimur, quod ex quantulacumque parte sentimus, et capere non possumus, capiemus, perfruemur in resurrectione justorum. Renovabitur juventus nostra Psal. 102. 5.
sicut aquilæ, tantummodo nos vetustatem no- Psal. 136. 9.
stram ad petram Christum conteramus. Sive illa 1. Cor. 10. 4.
vera sint, Fratres, quæ dicuntur de serpente, vel quæ dicuntur de aquila, sive sit fama potius hominum quam veritas: veritas est tamen in Scripturis, et non sine caussa hoc dixerunt Scripturæ: nos quidquid illud significat faciamus, et quam sit illud verum non laboremus. Tu esto talis, ut juventus tua renovari possit sicut aquilæ. Et scias eam non posse renovari, nisi vetustas tua in petra contrita fuerit: id est, nisi
B
auxilio petræ, nisi auxilio Christi, non poteris renovari. Tu noli dulcedine præteritæ vitæ obsurdescere adversus verbum Dei: noli præsentibus rebus sic teneri et impediri, ut dicas, Non mihi vacat legere, non mihi vacat audire. Hoc aurem premere in terra est. Tu ergo talis noli esse: sed esto talis quod contra invenis, id est, ut præterita obliviscaris, in anteriora te extendas, ut vetustatem tuam in petra conteras. Et si quæ tibi similitudines datæ fuerint, si inveneris in Scripturis, crede: si non inveneris dici nisi fama, nec valde credas. Res ipsa forte ita est, forte non est ita. Tu profice, tibi valeat ad salutem ista similitudo. Non vis per istam similitudinem, per aliam fac, dum tamen facias: et securus exspecta regnum Dei, ne rixetur tecum
C
oratio tua. Tu enim Christiane quando dicis, Veniet regnum tuum, quomodo dicis, Veniat re- Matth. 6. 10.
gnum tuum? Excute cor tuum: vide, Ecce, veniat regnum tuum: clamat tibi, Venio, non times? Sæpe diximus Caritati Vestræ: Et prædicare veritatem nihil est, si cor a lingua dissentiat; et audire veritatem nihil est, si non auditionem fructus sequatur. De isto loco quasi sublimiore loquimur ad vos: quam simus autem timore sub pedibus vestris, Deus noverit, qui propitius fit humilibus; quia non nos tam delectant voces laudantium, quam devotio confitentium et facta rectorum. Et quam non delectemur nisi profectibus vestris, in istis autem laudibus quam periclitemur, ille noverit qui nos ab omnibus periculis liberet, et nos vobiscum ab omni
D
tentatione salvatos in regno suo cognoscere et coronare dignetur.

IN PSALMUM LXVII.

* ENARRATIO.

* Dictata anno Chr. 415 ex Epistola 269. ad Evodium n. 1.

1. PSALMI hujus titulus non videtur esse operosæ disputationis: simplex enim apparet et facilis. Nam ita se habet: *In finem, ipsi David Psalmus cantici.* In multis autem jam Psalmis admonuimus quid sit, *In finem:* quoniam finis Legis Christus ad justitiam omni cre- Rom. 10. 4.

(*a*) Sic MSS. At Editi, *retardemur obediendo, ne præsentibus implicemur sed ad futura meditando etc.*

denti: finis qui perficiat, non qui consumat aut perdat. Verumtamen si quisquam conetur inquirere, quid sibi velit, *Psalmus cantici:* cur non aut *Psalmus*, aut *Canticum*, sed utrumque; vel quid intersit inter Psalmum cantici, et Canticum Psalmi, quia et sic quorumdam Psalmorum tituli inscribuntur: inveniet fortasse aliquid, quod acutioribus et otiosioribus nos relinquimus. Discreverunt * quidam ante nos inter Canticum et Psalmum; ut quoniam Canticum ore profertur, Psalmus autem visibili organo adhibito, id est, psalterio canitur, videatur Cantico significari intelligentia mentis, Psalmo vero opera corporis. Sicut in hoc ipso sexagesimo septimo, quem nos tractandum suscepimus, illud quod dictum est, *Cantate Deo*, *psallite nomini ejus:* ita quidam discreverunt, ut, *Cantate Deo*, dictum videatur, quia ea quæ in seipsa mens agit, Deo nota sunt, ab hominibus non videntur: opera vero bona quoniam ideo videnda sunt ab hominibus, ut glorificent Patrem nostrum qui in cœlis est, merito dictum sit, *Psallite nomini ejus*, id est, diffamatione ejus, ut laudabiliter nominetur. Hanc differentiam alicubi, quantum recolo, etiam ipse secutus sum. Memini autem legisse nos etiam *Psallite Deo:* quia talia quæ visibiliter bene operamur, non tantum hominibus, sed etiam Deo placent. Non autem omnia quæ Deo placent, etiam hominibus possunt, quia videre non possunt. Unde mirum est, si quemadmodum utrumque legitur, et *Cantate Deo*, et *Psallite Deo;* ita alicubi legi potest, *Cantate nomini ejus*. Quod si et hoc in Scripturis sanctis dictum invenitur, hæc differentia frustra elaborata est. Movet etiam me quod generali nomine magis Psalmi quam Cantica vocantur, ita ut Dominus diceret, Quæ scripta sunt in Lege et Prophetis et Psalmis de me. Et liber ipse Psalmorum dicitur, non Canticorum: Sicut scriptum est, inquit, in libro Psalmorum, cum potius secundum istam differentiam, Cantica dici debuisse videantur; quoniam Canticum etiam sine Psalmo esse potest, Psalmus vero sine Cantico esse non potest. Possunt etenim esse cogitationes mentis, quarum non sint opera corporalia: nullum est autem opus bonum, cujus non sit in mente cogitatio. Ac per hoc utrobique Cantica, non utrobique Psalmi: et tamen, sicut dixi, generaliter Psalmi appellantur, non Cantica; liberque Psalmorum, non Canticorum. Et si intelligantur, atque discutiantur sensus dictorum, ubi titulus est tantummodo *Psalmi*, et ubi tantummodo *Cantici*, et ubi non *Psalmus Cantici*, sicut in isto, sed *Canticum Psalmi* inscriptum est: nescio utrum possit ista differentia demonstrari. Proinde sicut cœperamus, relinquentes ista eis qui possunt, et quibus vacat talia discernere, et certa differentiarum ratione definire; nos quantum adjuvante Domino valemus, hujus Psalmi textum consideremus atque tractemus.

Hilarius in Prologo sub. Psalmos.

v. 5.

Matth. 5. 16.

Psal. 46. etc.

Lucæ 24. 44.

Act. 1. 20.

2. Exsurgat *Deus*, *et* (a) *dissipentur inimici ejus*. Jam factum est, exsurrexit Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, et dispersi sunt inimici ejus per omnes gentes, Judæi, in eo ipso loco ubi inimicitias exercuerunt, debellati, atque inde per cuncta dispersi: et nunc oderunt, sed metuunt, et in ipso metu faciunt quod sequitur, *Et fugiant qui oderunt eum a facie ejus*. Fuga quippe animi, est timor. Nam carnali fuga quo fugiunt ab ejus facie, qui ubique præsentiæ suæ demonstrat effectum? Quo abibo inquit ille, ab spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? Animo ergo, non corpore fugiunt; timendo scilicet, non latendo; nec ab ea facie quam non vident, sed ab ea quam videre coguntur. Facies quippe ejus appellata est præsentia ejus per Ecclesiam ejus. Unde illis inimicantibus dixit, Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus. Sicut venit in Ecclesia sua, diffundens eam toto orbe terrarum, in quo dispersi sunt inimici ejus. Venit autem in talibus nubibus, de qualibus dicit, Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem. *Fugiant ergo qui oderunt eum a facie ejus:* timeant a præsentia sanctorum fidelium ejus, de quibus dicit, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

3. *Sicut deficit fumus*, *deficiant*. Extulerunt enim se ab ignibus odiorum suorum in superbiæ typhum, et ponentes in cælum os suum, atque clamantes, Crucifige, crucifige, capto illuserunt, pendentem irriserunt: et unde victores tumuerunt, mox victi evanuerunt. *Sicut fluit cera a facie ignis*, *sic pereant peccatores a facie Dei*. Quamquam fortasse eos hoc loco significaverit, quorum duritia in pœnitentiæ lacrymas solvitur: tamen etiam illud intelligi potest, ut futurum judicium commineatur; quia cum in hoc sæculo sicut fumus se extollendo, id est, superbiendo defecerint, veniet illis in fine extrema damnatio, ut ab ejus facie pereant in æternum, cum in sua claritate fuerit præsentatus, velut ignis, ad pœnam impiorum lumenque justorum.

4. Denique sequitur, *Et justi jucundentur*, *et exsultent in conspectu Dei*, *delectentur in lætitia*. Tunc enim audient, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum. *Jucundentur* ergo qui laboraverunt, *et exsultent in conspectu Dei*. Non enim erit exsultationis hujus, tamquam coram hominibus, inanis ulla jactantia; sed in conspectu ejus qui sine errore inspicit quod donavit. *Delectentur in lætitia:* non jam exsultantes cum tremore, sicut in hoc sæculo, quamdiu tentatio est vita humana super terram.

5. Deinde se ad ipsos convertit, quibus tantam spem, et hic viventes alloquitur, et hortatur: *Cantate Deo*, *psallite nomini ejus*. Jam hinc in tituli expositione quod videbatur prælocuti sumus. Cantat Deo, qui vivit Deo: psallit nomini ejus, qui operatur in gloriam ejus. Ita cantando, ita psallendo, id est, sic vivendo, sic operando, *Iter facite ei*, inquit, *qui adscendit*

v. 2.

Rom. 9. 5.

Psal. 138. 7.

Matth. 24. 30.

Isai. 5. 6.

Matth. 25. 40.

v. 3.

Psal. 72. 9.

Johan. 19. 6.

v. 4.

Matth. 25. 34.

Psal. 2. 11.

Job. 7. 1.

v. 5.

Isai. 52. 7.

(a) Aliquot MSS *dispergantur*.

super occosum. Iter facite Christo: ut per speciosos pedes evangelizantium, pervia sint ei corda credentium. Ipse est enim qui adscendit super occasum: sive quia non eum excipit nova vita se ad eum convertentis, nisi vetus occiderit huic sæculo renuntiantis; sive quia adscendit super occasum, cum resurgendo vicit corporis casum.
1.Cor. 2. 8. *Dominus enim nomen est ei.* Quod illi si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Item v. 5. 6. *Exsultate in conspectu ejus.* O vos quibus dictum est, *Cantate Deo, psallite nomini ejus, iter facite ei qui adscendit super occasum,* etiam
2.Cor. 6. 10. *exsultate in conspectu ejus:* quasi tristes, semper autem gaudentes. Dum enim facitis iter ei, dum præparatis qua veniat gentesque possideat, multa passuri estis in conspectu hominum tristia. Sed vos non solum nolite deficere, sed etiam exsultate, non in conspectu hominum, sed
Rom. 12. 12. in conspectu Dei. Spe gaudentes, in tribulatione tolerantes: *Exultate in conspectu ejus.* Illi enim qui vos in conspectu hominum turbant, *Tur-*
v. 6. *babuntur a facie ejus,* * *Patris orphanorum et judicis viduarum.* Desolatos enim putant, a qui-
Matth. 10. 31. bus plerumque gladio verbi Dei et parentes a filiis, et mariti ab uxoribus separantur: sed habent consolationem destituti atque vidusti *Patris orphanorum et judicis viduarum;* habent
Psal. 26. 10. ejus consolationem qui ei dicunt, Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me, Do-
1.Tim. 5. 5. minus autem assumsit me: et qui speraverunt in Domino, persistentes in orationibus nocte ac die: a cujus facie illi turbabuntur, cum vide-
Johan. 12. 19. rint se nihil proficere, quoniam totus mundus post eum abiit.

7. Nam de his orphanis et viduis, id est, spei sæcularis societate destitutis, Dominus sibi templum fabricat: de quo consequenter dicit, *Dominus in loco sancto suo.* Quis enim sit locus ejus
v. 7. aperuit, cum ait, *Deus qui inhabitare facit unius modi in domo:* unanimes, unum sentientes: iste est locus sanctus Domini. Cum enim dixisset, *Dominus in loco sancto suo:* tamquam requireremus in quo loco, cum ille ubique sit totus, et nullus eum contineat corporalium spatiorum locus; illico subjecit, ne quæramus eum absque nobis, sed potius unius modi habitantes in domo mereamur ut habitare etiam ipse dignetur in nobis. Iste est locus sanctus Domini, quod plerique homines quærunt, ut habeant ubi orantes exau-
Psal. 4. 5. diantur. Sint ipsi ergo quod quærunt, et quæ dicunt in cordibus suis, id est, in talibus cubilibus suis compungantur, habitantes unius modo in domo; ut a Domino magnæ domus inhabitentur, et apud seipsos exaudiantur. Est enim domus magna, in qua non solum aurea vasa sunt
2.Tim. 2. 20. et argentea, sed et lignea et fictilia. Et alia quidem sunt in honorem, alia in contumeliam: si qui autem mundaverint semetipsos a vasis contumeliæ, erunt unius modi in domo, et locus sanctus Domini. Nam sicut in magna hominis domo, non in quacumque loco ejus requiescit dominus ejus, sed in aliquo utique secretiore et honoratiore loco: sic Deus non in omnibus, qui in

A domo ejus sunt habitat, (non enim habitat in vasis contumeliæ,) sed locus sanctus ejus sunt quos *habitare facit unius modi,* vel *unius moris in domo.* Qui enim τροποι Græce dicuntur et modi et mores Latine interpretari possunt. Nec habet Græcus, *Qui inhabitare facit,* sed tantum, *habitare facit. Dominus* ergo *in loco sancto suo.* Quis est locus iste? Ipse Deus eum sibi facit. Deus enim *habitare facit unius moris in domo:* hic est locus sanctus ejus.

8. Quod autem gratia sua sibi ædificet hunc locum, non meritis eorum præcedentibus ex quibus eum ædificat, vide quid sequatur: *Qui edu-* Item v. 7.
cit compeditos in fortitudine. Solvit enim gravia vincula peccatorum, quibus impediebantur ne ambularent in via præceptorum: educit autem
B eos in fortitudine, quam ante ejus gratiam non habebant. *Similiter amaricantes qui habitant in sepulcris:* id est, omni modo mortuos, occupatos in operibus mortuis. Hi enim amaricant resistendo justitiæ: nam illi compediti forsitan volunt ambulare, nec possunt; Deumque precantur ut possint, eique dicunt, De necessitatibus meis e- Psal. 24. 17.
duc me. A quo exauditi, gratias agunt dicentes, Psal. 115. 17.
Disrupisti vincula mea. Isti autem amaricantes qui habitant in sepulcris, in eo genere sunt, quod alio loco Scriptura significat, dicens, A mortuo, Eccli. 17. 26.
velut qui non sit, perit confessio. Unde est illud, Prov. 18. 3.
peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit. Aliud est enim desiderare, aliud oppugnare justitiam; aliud a malo liberari velle, aliud mala sua defendere potius quam fateri: u-
C trosque tamen gratia Christi educit in fortitudine. Qua fortitudine, nisi ut adversus peccatum usque ad sanguinem certent? Ex utroque enim genere fiunt idonei, quibus construatur locus sanctus ejus; illis solutis, illis resuscitatis. Quia Luc. 13. 16.
et mulieris, quam alligaverat satanas per decem et octo annos, jubendo vincula solvit, et Lazari Johan. 11. 43.
mortem clamando superavit. Qui fecit hæc in corporibus, potest mirabiliora facere in moribus, et facere unius modi habitare in domo: *educens compeditos in fortitudine, similiter amaricantes qui habitant in sepulcris.*

9. *Deus cum egredereris coram populo tuo.* E- v. 8.
gressus ejus intelligitur, cum apparet in operibus suis. Apparet autem non omnibus, sed eis
D qui noverunt opera ejus intueri. Non enim ea nunc opera dico, quæ conspicua sunt omnibus, cælum et terram et mare et universa quæ in eis sunt; sed opera quibus educit compeditos in fortitudine, similiter amaricantes qui habitant in sepulcris, et facit eos unius moris habitare in domo. Sic egreditur coram populo suo, id est, coram eis qui istam gratiam ejus intelligunt. Denique sequitur, *Cum transires in deserto,* * *terra* v. 9.
mota est. Desertum erant Gentes, quæ ignorabant Deum: desertum erat, ubi lex nulla ab ipso Deo data erat, ubi nulli Prophetæ habitaverant, Dominumque esse venturum prædixerant. *Cum ergo transires in deserto,* cum prædicareris in Gentibus: *terra mota est,* terreni homines ad fidem excitati sunt. Sed unde mota est? *Etenim*

cœli distillaverunt a facie Dei. Forsitan hic aliquis recolat illud tempus; quando in deserto Deus transibat coram populo suo, coram filiis Israel,
Exodi 13. 21. die in columna nubis, nocte in fulgore ignis; et hoc esse sentiat, quod *cœli distillaverunt a fa-*
Exodi 16. 13. *cie Dei*, quoniam magna pluit populo suo: hoc etiam esse quod sequitur, *Mons Sina a facie Dei*
v. 10 *Israel*, * *pluvia voluntaria segregans Deum he-*
Exodi 19. 18. *reditati tuæ*, qui in monte Sina locutus est Deus ad Moysen, quando Legem dedit, ut manna sit pluvia voluntaria, quam segregavit Deus hereditati suæ, id est populo suo; quia solos eos ita pavit, non et ceteras Gentes: ut quod deinde dicit, *Et infirmata est*, ipsa hereditas infirmata intelli-
Num. 11. 6. gatur; quoniam murmurantes, manna fastidiosi respuerunt, desiderantes escas carnium, et ea quibus vesci in Ægypto consueverant. Sed in his verbis si proprietas tantummodo litteræ, non spiritalis requirendus est intellectus, oportet ut ostendatur secundum proprietatem corporalem, qui tunc compediti, quique etiam habitantes in sepulcris educti sunt in fortitudine. Deinde si ille populus, illa scilicet hereditas Dei, fastidio manna respuens infirmata est, non debuit sequi,
Ibidem 1. et 33. *Tu vero perfecisti eam*: sed, Tu vero percussisti eum Deo quippe offenso per illa murmura atque fastidia, ingens plaga secuta est. Postremo illi
Num 14. 22 omnes in eremo consternati sunt, nec quisquam eorum præter duos terram meruit promissionis intrare. Quamquam etiamsi dicatur in filiis eorum hereditas illa perfecta, nos sensum spirita-
I. Cor. 10. 11. lem liberius tenere debemus. Omnia quippe illa in figura contingebant in illis; donec adspiraret
Cant. 2. 17. dies, et removerentur umbræ.

10. Aperiat itaque nobis pulsantibus Dominus; et mysteriorum ejus, quantum ipse dignatur, secreta pandantur. Etenim ut terra mota esset ad fidem, cum in desertum Gentium transiret Evangelium, *cœli distillaverunt a facie Dei*. Hi sunt
Psal. 18. 2. cœli, de quibus in alio Psalmo canitur, Cœli enarrant gloriam Dei. De his quippe paulo post
Ibidem 4. et 5. ibi dicitur, Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum: in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Nec tamen istis cœlis tanta gloria tribuenda est, tamquam ab hominibus illis gratia venerit in desertum Gentium, ut terra moveretur ad fidem. Non enim cœli a seipsis distillaverunt, sed *a facie Dei*, utique inhabitantis eos, et facientis eos inhabitare unius moris in domo. Ipsi sunt enim et montes, de quibus dicitur, Le-
Psal. 120. 1. vavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi. Et tamen ne in hominibus spem po-
Ibidem 2. suisse videretur, continuo subjecit, Auxilium meum a Domino qui fecit cœlum et terram. Et
Psal. 75. 5. quippe alio loco dicitur, Illuminans tu admirabiliter, a montibus æternis: quamvis a montibus æternis, tamen illuminans tu. Sic et hic, *cœli*
Ephes. 2. 8 etc. *distillaverunt*; sed, *a facie Dei*. Et ipsi enim salvi sunt per fidem, et hoc non ex seipsis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum, qui facit unius modi habitare in domo.

A 11. Sed quid est quod sequitur, *Mons Sina a facie Dei Israel?* An subaudiendum est, distillavit: ut quod vocavit cælorum nomine, hoc voluerit intelligi nomine etiam montis Sina, sicut diximus eos vocari montes, qui vocati sunt cœli? Nec in isto sensu movere debet quod ait *mons*, non montes, cum ibi dicti sunt cœli, non cœlum: quia et in alio Psalmo cum dictum esset, Cœli enarrant gloriam Dei: more Scripturæ eumdem Psal. 18. 2.
sensum verbis aliis repetentis subsequenter dictum est, Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Prius dixit cœli, non cœlum: et tamen postea non firmamenta, sed firmamentum. Vocavit enim Deus firmamentum cœlum, sicut in Gen. 1. 18.
Genesi scriptum est. Ita ergo cœli et cœlum, montes et mons, non aliud, sed hoc ipsum: sicut
B Ecclesiæ multæ et una Ecclesia, non aliud, sed hoc ipsum. Cur ergo *mons Sina* qui in servitutem generat, sicut dicit Apostolus? An forte Lex Gal. 4. 24.
ipsa intelligenda est in monte Sina, quam *distillaverunt cœli a facie Dei*, ut terra moveretur? Exodi 19. 18.
et ipse est terræ motus, cum conturbantur homines, quia Legem implere non possunt? Quod si ita est, hæc est pluvia voluntaria, de qua consequenter dicit, *Pluviam voluntariam segregans* Psal. 147. 20.
Deus hereditati tuæ: quia non fecit sic ulli genti, et judicia sua non manifestavit eis. Segregavit itaque pluviam hanc voluntariam Deus hæreditati suæ, quod Legem dedit. *Et infirmata est*, vel ipsa Lex, vel ipsa hereditas. Lex infirmata sic accipi potest, eo quod non impleretur: non quod ipsa infirma sit, sed quod infirmos facit
C minando pœnam, nec adjuvando per gratiam. Nam et Apostolus ipso verbo usus est, ubi ait, Rom. 8. 3.
Quod enim impossibile erat Legis, in quo infirmabatur per carnem: significare volens quis per spiritum impletur: tamen ipsam dixit infirmari, cum ab infirmis non possit impleri. Infirmata vero ipsa hereditas, id est, ipse populus, data sibi Lege, sine ulla ambiguitate intelligitur. Lex Rom. 5. 20.
enim subintravit, ut abundaret delictum. Quod autem sequitur; *Tu vero perfecisti eam*, ad Legem ita refertur, quia secundum illud perfecta, id est, impleta est, quod Dominus in Evangelio dicit, Non veni Legem solvere, sed implere. Un- Matt. 5. 17.
de et Apostolus qui dixerat Legem infirmatam Rom. 8. 3
esse per carnem, quia caro non implet, quod per spiritum impletur, id est, per gratiam spirita-
D lem: ipse item dicit, Ut justitia Legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambula- Ibidem 4.
mus, sed secundum spiritum. Hoc est ergo, *Tu* Rom. 13. 10.
vero perfecisti eam; quia plenitudo Legis est caritas; et caritas Dei diffusa est in cordibus no- Rom. 5. 5.
stris, non per nos ipsos, sed per Spiritum-sanctum qui datus est nobis; hoc est, *Tu vero perfecisti eam*, si Legem perfecisse intelligatur: si vero hereditatem, facilior est intellectus. Si enim propter hoc dicta est hereditas Dei infirmata, id Rom. 5. 20.
est, populus Dei infirmatus data Lege, quia Lex subintravit, ut abundaret delictum: ergo et quod sequitur, *Tu vero perfecisti eam*, ex illo intelligitur, quod etiam in Apostolo sequitur, Ibidem.
ubi autem abundavit delictum, superabundavit

Psal. 15. 4. gratia. Namque abundante delicto, multiplicatæ
sunt infirmitates eorum, et postea acceleraverunt:
quia ingemuerunt, et invocaverunt; ut ipso
adjuvante impleretur; quod ipso jubente non implebatur.

Gratia pluvia voluntaria. 12. Est in his verbis et alius sensus: qui probabilior
mihi videtur. Multo enim congruentius
intelligitur ipsa gratia pluvia voluntaria, quia
nullis præcedentibus operum meritis gratis datur.
Rom. 11. 6. Si enim gratia, jam non ex operibus: alio-
1. Cor. 15. 9. et 10. quin gratia jam non est gratia. Non enim dignus
sum, inquit, vocari apostolus, quia persecutus
sum Ecclesiam Dei: gratia autem Dei sum quod
Jacobi 1. 18. sum. Hæc est pluvia voluntaria. Voluntarie quippe
genuit nos verbo veritatis. Hæc pluvia volun-
Psal. 5. 13. taria. Inde alibi dicitur, Scuto bonæ voluntatis
tuæ coronasti nos. Istam pluviam cum Deus transiret
in deserto, id est, prædicaretur in Gentibus,
cœli distillaverunt: non tamen a seipsis, sed
1. Cor. 15. 10. a *facie Dei*, quoniam et ipsi gratia Dei sunt quod
sunt. Et ideo *mons Sina*, quia et ipse qui plus
omnibus illis laboravit, non ipse autem, sed gratia
Dei cum illo, ut abundantius distillaret in
Rom. 15. 10. gentibus, id est, in deserto, ubi Christus non erat
annuntiatus, ne super alienum fundamentum ædificaret;
ipse, inquam, Israelita erat ex genere
Philip. 3. 5. Israel, tribu Benjamin: et ipse ergo in servitutem
generatus erat, de Jerusalem terrena, quæ
servit cum filiis suis, et ideo persequebatur Ec-
Gal. 4. 25. clesiam. Nam quod ipse commonuit; sicut tunc
Ibidem 29. qui secundum carnem generatus est persequeba-
1. Tim. 1. 13. tur eum qui secundum spiritum; ita et nunc. Sed
misericordiam consecutus est, quia ignorans fecit
in incredulitate. Miramur ergo quod *cœli distillaverunt
a facie Dei:* magis miremur quod
mons Sina, id est, qui prius persequebatur, He-
Philip. 3. 5. bræus ex Hebræis, secundum Legem Pharisæus.
Quid autem miremur? Non enim a seipso, sed
Gal. 6. 16. quod sequitur, *a facie Dei Israel*, de quo ipse
Johan. 1. 47. dicit, Et super Israel Dei: de quo Dominus dicit,
Ecce vere Israelita, in quo dolus non est: Hanc
ergo pluviam voluntariam nullis præcedentibus
meritis operum bonorum segregavit Deus hereditati
suæ. *Et infirmata est.* Agnovit enim non
esse se aliquid per seipsum; non viribus suis,
sed gratiæ Dei tribuendum esse quod est. Agnovit
quod dictum est, In infirmitatibus meis glo-
2. Cor. 12. 9. riabor. Agnovit quod dictum est, Noli altum sa-
Rom. 11. 20. pere, sed time. Agnovit quod dictum est, Humi-
Jacobi 4. 6. libus autem dat gratiam. *Et infirmata est, tu*
2. Cor. 12. 9. *vero perfecisti eam:* quia virtus in infirmitate
perficitur. Quidam sane codices, et Latini et Græci,
non habent, *mons Sina;* sed *a facie Dei Sina,
a facie Dei Israel.* Id est, *cœli distillaverunt a
facie Dei*: et quasi quæreretur cujus Dei: *a facie
Dei*, inquit; *Sina, a facie Dei Israel*, id est, a facie
Dei qui Legem dedit populo Israel. Quare ergo
cœli distillaverunt a facie Dei; a facie hujus
Dei, nisi quia sic impletum est quod prædictum
Psal. 83. 8. est, Benedictionem dabit qui Legem dedit? Legem,
qua terreat de humanis viribus præsumentem;
benedictionem, qua liberet in Deum sperantem.
Tu ergo perfecisti Deus hereditatem tuam:
quia infirmata est in se, ut perficeretur abs te.

13. *Animalia tua inhabitabunt in ea. Tua*, v. 11.
non sua; tibi subdita, non sibi libera; ad te egentia,
non sibi sufficientia. Denique sequitur, *Parasti
in tua suavitate egenti Deus. In tua suavitate*,
non in illius facultate. Egens est enim, quoniam
infirmatus est, ut perficiatur: agnovit se
indigentem, ut repleatur. Hæc est illa suavitas,
de qua alibi dicitur, Dominus dabit suavitatem,
et terra nostra dabit fructum suum: ut bonum Psal. 84. 13.
opus fiat non timore, sed amore; non formidine
pœnæ, (*a*) sed delectatione justitiæ. Ipsa est e- a
nim vera et sana libertas. Sed Dominus hoc egenti
paravit, non abundanti, cui opprobrio est ista
paupertas: de qualibus alibi dicitur, Opprobrium Psal. 122. 4
his qui abundant, et despectio superbis. Hos enim
dixit superbos, quos dixit qui abundant.

14. *Dominus dabit verbum:* cibaria scilicet a- v. 12.
nimalibus suis, quæ inhabitabunt in ea. Sed quid
operabuntur hæc animalia, quibus dabit verbum?
quid nisi quod sequitur? *Evangelizantibus virtute
multa.* Qua virtute, nisi fortitudine illa in qua
educit compeditos? Fortasse etiam virtutem hic
dicat illam, qua evangelizantes mirabilia signa
fecerunt.

15. *Quis ergo dabit verbum evangelizantibus* v. 13.
virtute multa? * *Rex*, inquit, *Virtutum dilecti.*
Pater ergo est Rex Virtutum Filii. Dilectus enim,
quando non ponitur quis dilectus, per antonomasiam
Filius unicus intelligitur. An virtutum
suarum Rex ipse Filius, Virtutum scilicet sibi
servientium? quia virtute multa evangelizantibus
dabit verbum Rex Virtutum, de quo dictum Psal. 23. 10.
est, Dominus Virtutum, ipse est Rex gloriæ.
Quod autem non dixit, Rex Virtutum suarum,
sed, *Rex Virtutum dilecti*, locutio est in Scripturis
usitatissima, si quis advertat: quod ibi
maxime apparet, ubi etiam proprium nomen exprimitur,
ut eumdem esse, de quo dicitur, dubitari
omnino non possit. Qualis et illa in Penta- Num. 17. 11. et: sec. LXX.
teucho multis locis invenitur: Et fecit Moyses illud,
sicut præcepit Dominus Moysi. Non dixit
quod usitatum est in locutionibus nostris, Et fecit
Moyses, sicut præcepit ei Dominus; sed, Fecit
Moyses sicut præcepit Dominus Moysi, quasi
alius sit Moyses cui præcepit, et alius Moyses
qui fecit, cum idem ipse sit. Tales locutiones in
Novo testamento difficillime reperiuntur. Inde
est tamen quod Apostolus ait, De Filio suo, qui Rom. 1. 3.
factus est ei ex semine David secundum carnem, »
qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secun- »
dum Spiritum sanctificationis ex resurrectione »
mortuorum Jesu Christi Domini nostri: tamquam »
aliut sit Filius Dei qui factus est ex semine David
secundum carnem, et alius Jesus Christus Dominus
noster, cum sit unus atque idem. In veteribus
autem libris crebra est ista locutio: et ideo
quando subobscure fit, ex manifestis sui generis
exemplis intelligenda est; sicut hoc loco Psalmi

(*a*) *Sed delectatione justitiæ*, Forte legendum, *sed dilectione justitiæ.*

hujus quem tractamus, subobscure facta est. Nam si diceretur Jesus Christus Rex Virtutum Jesu Christi, tam aperta esset quam illa, Fecit Moyses sicut præcepit Dominus Moysi: quia vero dictum est *Rex Virtutum dilecti*, non facile est ut occurrat ipsum esse Regem Virtutum, qui est et dilectus. *Rex* ergo *Virtutum dilecti*, sic intelligi potest, ac si diceretur, Rex Virtutum suarum, quia et Rex Virtutum est Christus, et dilectus est idem ipse Christus. Quamvis non habeat iste sensus tantam necessitatem, ut aliud non valeat
Johan. 17. 10. accipi: quia et Pater potest intelligi Rex Virtutum Filii sui dilecti, cui dicit ipse dilectus, Omnia mea tua sunt, et tua mea. Quod si forte quæritur, utrum Deus Domini Jesu Christi Pater etiam Rex dici possit? nescio utrum quisquam audeat
I. Tim. I. 17. hoc ab eo nomen auferre, ubi Apostolus dicit, Regi autem sæculorum immortali, invisibili soli Deo. Quia et si hoc de ipsa Trinitate dictum est,
Psal. 71. 2. ibi est et Deus Pater. Si autem non carnaliter intelligimus, Deum judicium tuum Regi da, et justitiam tuam filio Regis: nescio utrum aliud aliquid dictum est quam Filio tuo. Rex ergo est et Pater. Unde versiculus iste Psalmi hujus, *Rex Virtutum dilecti*, utroque modo intelligi potest. Cum itaque dixisset, *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa:* quia ipsa virtus ab eo regitur, eique militat a quo datur; ipse, inquit, Dominus qui dabit verbum evangelizantibus virtute multa, Rex est Virtutum dilecti.

Item v. 13. 16. Deinde sequitur, *Dilecti, et speciei domus dividere spolia*. Repetitio pertinet ad commendationem: quamquam istam repetitionem non omnes codices habeant, et eam diligentiores stella apposita prænotant, quæ signa vocantur asterisci, quibus agnosci volunt ea non esse in interpretatione Septuaginta, sed esse in Hebræo, quæ talibus insigniuntur notis. Sed sive repetatur, sive semel dictum accipiatur quod positum est, *Dilecti*; sic intelligendum puto quod sequitur, *et speciei domus dividere spolia*, ac si diceretur, Dilecti etiam speciei domus dividere spolia, id est, dilecti etiam ad dividenda spolia. Speciosam quippe domum, id est, Ecclesiam Christus fecit, dividendo illi spolia: sicut speciosum est corpus distributione membrorum. Spolia porro dicuntur quæ victis hostibus detrahuntur. Hoc quid sit, Evangelium nos admonet, ubi legimus, Nemo
Math. 12. 29. intrat in domum fortis, ut vasa ejus diripiat, nisi prius alligaverit fortem. Alligavit ergo diabolum Christus spiritalibus vinculis, superando mortem, et super cælos ab inferis adscendendo: alligavit eum sacramento incarnationis suæ, quod nihil in eo reperiens morte dignum, tamen est permissus occidere: ac sic alligato abstulit tam-
Ephes 2. 2. quam spolia vasa ejus. Operabatur quippe in filiis diffidentiæ, quorum infidelitate utebatur ad voluntatem suam. Hæc vasa Dominus mundans remissione peccatorum, hæc spolia sanctificans hosti erepta prostrato atque alligato, divisit ea speciei domus suæ; alios constituens apostolos,
Ephes 4. 11. alios prophetas, alios pastores et doctores in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi.
1. Cor. 12. 12 et. 8 etc. Sicut enim unum corpus est, et membra multa habet, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum est corpus: sic et Christus. Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetæ? numquid omnes virtutes? numquid omnes dona habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur? Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult. Et hæc est species domus, cui spolia dividuntur, ut amator ejus hac pulcritudine accensus exclamet, Do- Psal 25. 8.
mine dilexi decorem domus tuæ.

17. Jam in eo quod sequitur, se ad ipsa membra, de quibus fit species domus, alloquenda convertit, dicens, *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, et inter scapulas ejus in viriditate auri*. v. 14. Prius hic quærendus est ordo verborum quomodo finiatur sententia; quæ utique pendet, cum dicitur, *Si dormiatis*: deinde quod ait, *pennæ columbæ deargentatæ*, utrum singulari numero intelligendum est, hujus pennæ; an plurali, hæ pennæ. Sed singularem numerum Græcus excludit, ubi omnino pluraliter hoc positum legitur. Sed adhuc incertum est utrum, hæ pennæ; an, o vos pennæ, ut ad ipsas pennas loqui videatur. Utrum ergo verbis quæ præcesserunt, finiatur ista sententia, ut ordo sit, *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa, si dormiatis inter medios cleros*, o vos *pennæ columbæ deargentatæ*: an his quæ sequuntur, ut ordo sit, *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ* * *nive dealbabuntur in Selmon*: v. 15. id est, ipsæ pennæ dealbabuntur, si dormiatis inter medios cleros: ut illis hoc dicere intelligatur, qui speciei domus tamquam spolia dividuntur, id est, Si dormiatis inter medios cleros, o vos qui dividimini speciei domus, per manifestationem Spiritus ad utilitatem, ut 1. Cor. 12. 7. etc. alii quidem detur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum, alii fides, alii genera curationum in eodem Spiritu, et cetera: si ergo vos dormiatis inter medios cleros, tunc pennæ columbæ deargentatæ nive dealbabuntur in Selmon. Potest et sic: *Si vos pennæ columbæ deargentatæ dormiatis inter medios cleros, nive dealbabuntur in Selmon*, ut subintelligantur homines; qui per gratiam remissionem accipiunt peccatorum. Unde etiam de Cant. 3. 6. sec. LXX.
ipsa Ecclesia dicitur in Cantico canticorum, Quæ est ista quæ adscendit dealbata? Promissio quippe Dei tenetur per Prophetam dicentis, Si fue- Isai. 1. 18.
rint peccata vestra tamquam phœnicium, sicut nivem dealbabo. Potest et sic intelligi, ut in eo quod dictum est, *pennæ columbæ deargentatæ*, subaudiatur, eritis; ut iste sit sensus, O vos qui tamquam spolia speciei domus dividimini, si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ eritis: id est, in altiora elevabimini, compagini tamen Ecclesiæ cohærentes. Nullam quippe aliam melius hic intelligi puto columbam deargentatam, quam illam de qua dictum est, Una est columba mea. Deargentata est autem, Cant. 6. 8.
quia divinis eloquiis est erudita: eloquia namque

Psal. 21. 7. Domini alio loco dicuntur argentum igne examinatum terræ, purgatum septuplum. A Magnum itaque aliquod bonum est, dormire inter medios cleros, quæ nonnulli duo Testamenta esse voluerunt, ut dormire sit inter medios cleros, in eorum Testamentorum auctoritate requiescere, id est, utriusque Testamenti testimoniis adquiescere; ut quando aliquid ex his profertur et probatur, omnis contentio pacifica quiete finiatur Quod si ita est, quid aliud admoneri videntur evangelizantes virtute multa, nisi quia tunc eis Dominus dabit verbum ut evangelizare possint, si dormiant inter medios cleros? Tunc enim eis verbum veritatis datur, si auctoritas ab eis duorum Testamentorum non relinquatur: ut ipsi sint et pennæ columbæ deargentatæ, quorum prædicatione in cælum gloria fertur Ecclesiæ.

B 18. *Inter scapulas* autem, pars est utique corporis, pars est circa regionem cordis, a posterioribus tamen, id est, a dorso: quam columbæ illius deargentatæ partem in viriditate auri esse a dicit, hoc est in (*a*) vigore sapientiæ, quam vigorem melius non puto intelligi posse quam caritatem. Sed quare a dorso, et non a pectore? Quamquam mirer quomodo positum sit hoc ver- Psal 90 4. bum in alio Psalmo, ubi dicitur, Inter scapulas suas obumbrabit tibi, et sub alis ejus sperabis: cum sub alis obumbrari non possit, nisi quod a pectore fuerit. Et Latine quidem *inter scapulas* fortasse, aliquo modo ex utraque parte possit intelligi, et ante et post, ut scapulas accipiamus quæ in medio caput habent; et in Hebræo sit fortassis ambiguum, quod possit et hoc modo intel- C ligi: sed quod in Græco est *μετάφρενα*, nonnisi a posterioribus significat, quod est *inter scapulas*. Utrum propterea ibi est auri viriditas, id est, sapientia et caritas quia ibi sunt quodam modo radices alarum; an quia ibi portatur illa sarcina Matth. 22. 40. levis? Quid enim sunt vel ipsæ alæ; nisi duo præcepta caritatis, in quibus tota Lex pendet et Prophetæ? Quid ipsa sarcina levis, nisi ipsa caritas Caritas. quæ in his duobus præceptis impletur? Quidquid enim difficile est in præcepto, leve est amanti. Matth. 11. 30 Nec ob aliud recte intelligitur dictum, Onus Rom. 5 5. meum leve est, nisi quia dat Spiritum sanctum, per quem diffunditur caritas in cordibus nostris. ut amando liberaliter faciamus, quod timendo qui facit, serviliter facit; nec est amicus recti, D quando mallet, si fieri posset, id quod rectum est non juberi.

19. Quæri etiam potest, cum non sit dictum, Si dormiatis in cleris, sed *inter medios cleros;* quid sit hoc, *inter medios cleros*. Quod quidem si expressius transferretur ex Græco, inter medium clerorum diceretur, quod in nullo interpretum legi: propterea credo, quia tantumdem valet quod dictum est, *inter medios cleros*. Hinc ergo quid mihi videatur exponam. Sæpe hoc verbum ad aliqua connectenda atque pacanda, ne inter se dissideant, poni solet: sicut testamentum inter se et populum Deo constituente, hoc verbum Scriptura ponit; nam pro eo quod est in Latino, inter me et vos Græcus habet, inter medium meum et vestrum. Sic et de signo circum- Gen. 17. 2 et 7. cisionis cum loquitur Deus ad Abraham, dicit, Erit testamentum inter me et te, et omne semen tuum: quod Græcus habet, inter medium meum et tuum, et inter medium seminis tui. Item cum Gen 9. 12. loqueretur ad Noe de arcu in nubibus ad signum constituendum, hoc verbum sæpissime repetit: et quod habent Latini codices, inter me et vos, vel inter me et omnem animam vivam, et si qua ibi talia dicuntur; inter medium meum et vestrum, invenitur in Græco, quod est *ἀνὰ μέσον*. David quoque et Jonathan signum inter se constituunt, ne aliud opinando dissideant: et quod Latine dicitur, inter ambos; inter medium amborum. habet Græcus eodem verbo, quod est *ἀνὰ μέσον* Optime autem factum est, ut hoc loco Psalmi hujus interpretes nostri non dicerent, inter cleros, quod Latinæ locutioni usitatum est; sed *inter medios cleros*, tamquam inter medium clerorum, quod potius in Græco legitur, et quod dici solet in eis rebus, ut dixi, quæ inter se debeant habere consensum. Jubet ergo Scriptura ut inter medios cleros dormiant, qui vel sunt pennæ columbæ deargentatæ, vel ex hoc eis præstatur ut sint. Porro si isti cleri duo Testamenta significant, quid aliud admonemur, nisi ut (*b*) b Testamentis inter se consentientibus non repugnemus, sed intelligendo adquiescamus, nosque simus eorum concordiæ signum atque documentum, cum alterum adversus alterum nihil dixisse sentimus, et cum pacifica admiratione, quasi ecstasis sopore, monstramus? Cur autem in cleris Testamenta intelligantur, cum hoc nomen Græcum sit quidem, sed Testamentum non ita dicatur, hæc caussa est, quia per testamentum datur hereditas, quæ Græce appellatur *κληρονομία*, et heres *κληρονόμος* Κλῆρος autem sors Græce dicitur, et sortes ex promissione Dei, partes hereditatis vocantur, quæ populo sunt distributæ. Unde tribus Levi præcepta est non habere sor- Num. 18. 20. tem inter fratres suos, quod ex eorum decimis sustentaretur. Nam et Cleros et Clericos hinc appellatos puto, qui sunt in Ecclesiastici ministerii gradibus ordinati, quia Matthias sorte electus Act. 1. 26. est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Proinde propter hereditatem quæ fit testamento, tamquam per id quod efficitur id quod efficit, nomine clerorum Testamenta ipsa significata sunt.

20. Quamquam mihi et alius hic sensus occurrat, nisi fallor, anteponendus, ut cleros multo probabilius ipsas hereditates intelligamus: ut quoniam hereditas veteris Testamenti est, quamvis in umbra significativa futuri, terrena felicitas; hereditas vero novi Testamenti est æterna immortalitas; dormire sit inter medios cleros, nec illam jam quærere ardenter, et adhuc istam

(a) Er. et aliquot MSS. *in virore sapientiæ, quem virorem.*

(b) Omnes prope MSS. *ut ea Testamenta inter se consentire non repugnemus.* Regius cod. *ut ea Testamenta inter se consentire, non repugnare noverimus.*

exspectare patienter. Nam qui Deo propterea ser-
viunt, vel potius propterea servire nolunt, dum
quærunt in hac vita et in hac terra felicitatem,
ablatus est somnus ab eis, et non dormiunt. In-
flammantibus enim cupiditatibus agitati in flagi-
tia et facinora propelluntur, nec omnino requie-
scunt: desiderando ut adquirant, metuendo ne
Prov. 2. 33. amittant. Qui autem me audit, ait Sapientia, in-
» habitabit in spe, et requiescet sine timore ab
» omni malignitate. Hoc est, quantum mihi vide-
» tur, dormire inter medios cleros, id est, inter
medias hereditates; nondum in re, sed tamen in
spe cælestis hereditatis habitare, et a terrenæ fe-
licitatis jam cupiditate conquiescere. Cum autem
venerit quod speramus, non jam inter duas he-
reditates requiescemus; sed in nova vera, cujus
vetus erat umbra, regnabimus. Quapropter et-
iamsi intellexerimus quod dictum est, *Si dor-*
miatis inter medios cleros, tamquam si diceretur,
Si moriamini inter medios cleros, ut istam mor-
tem carnis more suo Scriptura dormitionem vo-
carit; hæc est mors optima, ut in cupiditatum
cohibitione a terrenis, in spe cælestis hereditatis
homo usque in finem perseverans, diem vitæ hu-
jus ultimum claudat. Sic enim dormientes, inter
medios cleros, erunt pennæ columbæ deargen-
I. Thess. 4. 16. tatæ; ut tempore quo resurgent, rapiantur in nu-
bibus obviam Christo in aera, et semper jam cum
Domino vivant: aut certe, quia per eos qui sic
moriuntur, quanto securius, tanto sublimius Ec-
clesia diffamatur, et quasi quibusdam pennis ex-
celsæ laudis adtollitur. Neque enim frustra di-
Eccli. 11. 30. ctum est, Ante mortem ne laudes hominem quem-
quam. Omnes ergo sancti Dei ab initio generis
humani, usque ad tempus Apostolorum, (quia
Jerem. 17. 16. et ipsi noverant dicere, Diem hominis non con-
Psal. 26. 4. cupivi, tu scis: et, Unam petii a Domino, hanc
requiram,) et a tempore Apostolorum, ex quo
duorum Testamentorum differentia clarius reve-
lata est, ipsi Apostoli et beati Martyres ceteri-
que justi, tamquam arietes et arietum filii usque
ad hoc tempus dormierunt inter medios cleros,
regni terreni felicitatem jam contemnentes, et
regni cælorum æternitatem sperantes, et non-
dum tenentes. Et quia tam bene dormierunt, eis
velut pennis nunc volitat, et laudibus exaltatur
Ecclesia: columba scilicet deargentata, ut hac
eorum fama ad imitandum posteris invitatis, dum
sic etiam ceteri dormiunt, uddantur pennæ qui-
bus usque in finem sæculi sublimiter prædicetur.

21. *Dum discernit supercœlestis reges super*
v. 15. Ephes. 4. 10. *eam, nive dealbabuntur in Selmon.* Ille super-
cælestis, ille qui adscendit super omnes cælos ut
adimpleret omnia, *dum discernit reges super*
eam, id est, super eamdem columbam deargen-
Ibidem 11. tatam. Sequitur enim Apostolus, ac dicit, Et ipse
» dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam au-
» tem Prophetas, quosdam vero Evangelistas, quos-
Ibidem 12. dam autem Pastores et Doctores. Nam quid est
aliud reges discernere super eam, nisi in opus
ministerii, in ædificationem corporis Christi:
Rom. 6. 12. et 13. quando quidem ipsa est corpus Christi? Dicun-
tur autem illi reges, utique a regendo: et quid

A magis quam carnis concupiscentias, ne regnet
peccatum in eorum mortali corpore ad obedien-
dum desideriis ejus, ne exhibeant membra sua
arma iniquitatis peccato, sed exhibeant se Deo,
tamquam ex mortuis viventes, et membra sua
arma justitiæ Deo? Sic enim erunt reges pri-
mitus discreti ab alienigenis, quia non sunt ju-
gum ducentes cum infidelibus; deinde discreti
concorditer inter se muneribus propriis. Non
enim omnes Apostoli, aut omnes Prophetæ, aut I. Cor. 12. 29.
omnes Doctores, aut omnes dona habent cura-
tionum, aut omnes linguis loquuntur, aut omnes
interpretantur. Omnia autem hæc operatur unus Ibidem 11.
atque idem Spiritus, dividens propria unicuique
prout vult: quem dando ille supercælestis di-
scernit reges super columbam deargentatam.
B De quo Spiritu sancto cum ad ejus matrem gra-
tia plenam missus Angelus loqueretur, quærenti
quomodo fieret quod paritura nuntiabatur, quo-
niam non cognoscebat virum: Spiritus sanctus,
inquit, superveniet in te, et Virtus Altissimi Lucæ 1. 35.
obumbrabit tibi. Quid est, obumbrabit tibi, ni- »
si, umbram faciet? Unde et isti reges dum gra-
tia Spiritus Domini Christi discernuntur super
columbam deargentatam, *nive dealbabuntur in*
Selmon. Selmon quippe interpretatur umbra.
Non enim meritis aut virtute propria discernun-
tur. Quis enim, te, inquit, discernit? Quid au- I. Cor. 4. 7.
tem habes quod non accepisti? Ut ergo discer-
nantur ab impiis, accipiunt remissionem pecca-
torum ab illo qui ait, Si fuerint peccata vestra Isai. 1. 18.
sicut phœnicium, tamquam nivem dealbabo.
C Ecce quomodo *nive dealbabuntur in Selmon*,
in gratia Spiritus Christi, quo eis etiam propria
dona discreta sunt: de quo dictum est quod su-
pra commemoravi, Spiritus sanctus superveniet Lucæ 1. 35.
in te, et Virtus Altissimi obumbrabit tibi, hoc »
est, umbram faciet tibi, propterea quod nasce-
tur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Umbra
porro ista defensaculum intelligitur ab æstu con-
cupiscentiarum carnalium: unde illa virgo Chri-
stum non carnaliter concupiscendo, sed spiri-
taliter credendo concepit. Constat autem um-
bra lumine et corpore: proinde illud quod in
principio erat Verbum, lumen illud verum, ut Johan. 1. 1. etc.
umbraculum meridianum fieret nobis, Verbum
caro factum est, et habitavit in nobis. Deo scili-
cet homo, tamquam lumini corpus accessit, et
D in eum credentes umbra protectionis operuit.
Non enim de quali umbra dicitur, Transierunt Sap. 5. 9.
omnia illa tamquam umbra: nec de quali umbra
dicit Apostolus, Nemo vos judicet in cibo, et Coloss. 2. 16.
potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut
sabbatorum, quod est umbra futurorum: sed de
quali scriptum est, Sub umbra alarum tuarum Psal. 16. 8.
protege me. Dum ergo discernit ille supercæle-
stis reges super columbam deargentatam, non
sua merita extollant, non de propria virtute con-
fidant: *nive quippe dealbabuntur in Selmon*,
gratia candificabuntur in protectione corporis
Christi.

22. Hunc autem montem consequenter dicit
montem Dei, montem uberem, montem incasea-

A *tem* vel *montem pinguem*. Quid hic autem aliud
pinguem, quam uberem diceret? Est enim et
mons isto nomine nuncupatus, id est, Selmon.
Sed quem montem intelligere debemus *montem
Dei, montem uberem, montem incaseatum*, nisi
eumdem Dominum Christum? de quo et alius
Isai. 2. 2. Propheta dicit, Erit in novissimis temporibus
» manifestus mons Domini paratus in cacumine
» montium? Ipse est mons incaseatus, propter
1. Cor. 3. 1. parvulos gratia tamquam lacte nutriendos; mons
uber, ad roborandos atque ditandos donorum
excellentia: nam et ipsum lac unde fit caseus,
miro modo significat gratiam: manat quippe ex
abundantia viscerum maternorum, et misericor-
dia delectabili parvulis gratis infunditur. Am-
B biguus est autem in Græco casus, utrum sit no-
minativus, an accusativus: quoniam in ea lingua
mons neutri generis est, non masculini: ideo
nonnolli Latini non interpretati sunt *montem
Dei*, sed *mons Dei*. Puto autem melius esse, in
Selmon montem Dei, hoc est, in montem Dei qui
vocatur Selmon: secundum intellectum quem
supra, ut potuimus, exposuimus.

23. Deinde quod dixit, *montem Dei*, *montem
incaseatum*, *montem uberem*, ne quis auderet
ex hoc Dominum Jesum Christum comparare ce-
teris sanctis, qui et ipsi dicti sunt montes Dei:
legitur quippe, Justitia tua sicut montes Dei:
Psal. 35. 7. unde Apostolus ait, Ut nos simus justitia Dei in
2. Cor. 5. 21. ipso. De quibus montibus et alio loco dicitur.
Psal. 75. 5. Illuminans tu admirabiliter a montibus æternis:
C quia vita eis æterna donata est, et per eos san-
ctarum Scripturarum eminentissima auctoritas
a constituta est; sed illuminante (a) ab eis illo cui
Psal. 120. 1. dicitur, Illuminans tu. Levavi enim oculos meos
in montes, unde veniet auxilium mihi: nec ta-
men auxilium meum ab ipsis proprie montibus;
Ibidem 2. sed auxilium meum a Domino qui fecit cælum
et terram. Unus quippe ipsorum montium mul-
tum excellens cum dixisset, quod plus illis o-
1. Cor. 15. 10. mnibus laboraverit: Non autem ego, inquit, sed
Psal. 44. 3. gratia Dei mecum. Ne quis ergo auderet etiam
montem speciosum forma præ filiis hominum
Matth. 16. 14. montibus filiis hominum comparare: quoniam
non defuerunt qui eum dicerent, alii Johannem
baptistam; alii Eliam, alii Jeremiam, aut unum
ex Prophetis: convertit se ad illos, et ait, *Ut
v. 17. quid suspicamini montes incaseatos*, *montem*,
D inquit, *in quo placuit Deo inhabitare in eo? Ut
quid suspicamini?* Sicut enim lumen illi, quia
Matt. 5. 14. et ipsis dictum est, Vos estis lumen mundi, sed
Johan. 1. 9. aliud illud dictum est lumen verum quod illumi-
Isai. 2. 2 nat omnem hominem: sic montes illi; sed longe
alius mons paratus in cacumine montium. Mon-
tes itaque isti illum montem portando gloriosi
sunt: quorum ille unus dicit, Mihi autem absit
Gal. 6. 14. gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Chri-
a sti, per quem mihi mundus crucifixus est, et
ego mundo: ut qui gloriatur, non in seipso, sed
1. Cor. 1. 31. in Domino glorietur. *Ut quid* ergo *suspicamini*

A *montes incaseatos*, eum *montem in quo placuit
Deo habitare in eo?* Non quia in aliis non inha-
bitat, sed quia in ipsis per ipsum. In ipso quip- Coloss. 2. 9.
pe inhabitat omnis plenitudo divinitatis, non
umbraliter tamquam in templo a rege Salomone 3. Reg. 6. 1.
facto, sed corporaliter, id est, solide atque ve-
raciter. Quoniam Deus erat in Christo mundum 2. Cor. 5. 19.
reconcilians sibi. Quod sive de Patre dictum ac-
cipiamus, quoniam ipse ait, Pater autem in me Johan. 14. 10
manens ipse facit opera sua: ego in Patre et Pa-
ter in me: sive ita intelligatur, Deus erat in
Christo, Verbum erat in homine: sic erat utique
Verbum in carne, ut Verbum etiam caro factum Johan. 1. 14
solus proprie diceretur, id est, homo Verbo in
unam Christi personam copularetur. *Ut quid*
B ergo *suspicamini montes incaseatos*, eum *mon-
tem in quo placuit Deo inhabitare in eo?* Longe
utique aliter quam in illis montibus, quorum
aliquem etiam hunc suspicamini. Non enim quia
et illi per adoptionis gratiam filii Dei sunt, ideo
quisquam illorum est Unigenitus, cui diceret,
Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos Psal. 109. 1.
tuos sub pedibus tuis. *Etenim Dominus inhabi-
tabit usque in finem:* id est, illos montes non
comparandos huic monti, ipse Dominus inhabi-
tabit, qui est mons paratus in cacumine mon- Isai. 2. 2.
tium; ut perducat eos in finem, id est, in sei-
psum sicut Deus est contemplandum. Finis enim Rom. 10. 4
Legis Christus, ad justitiam omni credenti. Deo
itaque placuit habitare in isto monte, qui para-
tus est in cacumine montium: cui dicit, Tu es
C Filius meus dilectus, (b) in quo bene compla- Matt. 3. 17
cui. Ipse autem mons Dominus est, qui alios b
montes inhabitabit in finem, in quorum cacumi-
ne paratus est. Unus enim Deus et unus media- 1. Tim. 2. 5.
tor Dei et hominum homo Christus Jesus, mons
montium, sicut sanctus sanctorum. Unde dicit,
Ego in eis, et tu in me. *Ut quid* ergo *suspicamini* Johan. 17. 23.
*montes incaseatos, montem in quo placuit Deo
inhabitare in eo?* Etenim montes illos incasea-
tos Dominus iste mons incaseatus inhabitabit us-
que in finem, ut aliquid sint quibus ait, Quia
sine me nihil potestis facere.

24. Ita fit etiam quod sequitur; *Currus Dei* Johan. 15. 5. v. 18.
decem millium multiplex: vel *denum millium
multiplex:* vel, *decies millies multiplex.* Unum
verbum enim Græcum sicut quisque potuit La-
D tinorum interpretum transtulit, quod ibi dictum
est, μυριοπλάσιον, Latine autem satis expri-
mi non potuit: quoniam mille apud Græcos χίλια
dicuntur, μυριάδες autem plura dena millia:
μυριάς quippe una, decem millia sunt. Ingen-
tem itaque multitudinem sanctorum atque fide-
lium, qui portando Deum fiunt quodam modo
currus Dei, significavit hoc nomine. Hanc im-
manendo et regendo perducit in finem tamquam
currum suum, velut in locum aliquem destina-
tum. Initium enim Christus, deinde qui sunt 1. Cor. 15. 23.
Christi in præsentia ejus, deinde finis. Hæc est
sancta Ecclesia: quæ sunt quod sequitur, *Millia* Rom. 12. 12.

(a) Editi, *illuminante illo*. At MSS. addunt, *ab eis*: pro eo scilicet, quod in ante allato Psal. 75. v. 5. est, *a montibus æternis*.

(b) Er. et Lov. *in quo mihi bene complacui*. Abest *mihi* ab Am. et MSS. nec extat in Græco.

lætantium. Spe enim sunt gaudentes, donec perducantur in finem, quem nunc exspectant per patientiam. Mirifice autem, cum dixisset, *Millia lætantium:* continuo subjecit, *Dominus in illis*. Ne miremur quod lætentur, *Dominus in il-*
Act 14. 21. *lis*. Nam per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei, sed, *Dominus in illis*.
2.Cor. 6. 10. Ideo etsi sunt quasi tristes, semper tamen gaudentes, nec jam in ipso fine quo nondum venerunt, sed spe sunt gaudentes, et in tribulatione patientes: quoniam *Dominus in illis*, *in Sina in sancto*. In nominum Hebræorum interpretationibus invenimus Sina interpretari mandatum: et alia quædam interpretatur, sed hoc puto præsenti loco aptius convenire. Reddens enim caussam quare lætarentur illa millia, quibus constat currus Dei, *Dominus*, inquit, *in illis*, *in Sina in sancto:* id est, Dominus in illis, in mandato; quod mandatum sanctum est, sicut dicit Apo-
Rom. 7. 11. stolus: Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum. Sed quid prodesset mandatum, nisi Dominus ibi esset, de quo
Philip.2 13. dicitur, Deus enim est qui operatur in vobis et
2. Cor 3. 6. velle et operari pro bona voluntate? Nam man-
Rom 5. 20. datum sine Domini adjutorio littera est occi-
Rom 13. 10. Rom. 5. 5. dens. Lex enim subintravit, ut abundaret delictum. Sed quoniam plenitudo Legis caritas est, ideo per caritatem Lex impletur, non per timorem. Caritas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ideo lætantur hæc millia. Tantum enim faciunt justitiam Legis quantum adjuvantur Spiritu gratiæ; quoniam *Dominus in illis*, *in Sina in sancto*.

v. 19. 25. Deinde ad ipsum Dominum locutione conversa, *Adscendisti*, inquit, *in altum*, *captivasti captivitatem*, *accepisti dona in hominibus*. Hoc
Ephes. 4 7. etc. Apostolus sic commemorat, sic exponit de Domino Christo loquens: » Unicuique autem nostrum, inquit, » datur gratia secundum mensuram donationis Christi: » propter quod dicit, Adscendit in altum, » captivavit captivitatem, dedit » dona hominibus. » Quod autem adscendit, quid est, » nisi quia et descendit in inferiores partes » terræ? Qui descendit, ipse est et qui adscendit super omnes cælos, ut adimpleret omnia. Christo ergo sine dubitatione dictum est, *Adscendisti in altum*, *captivasti captivitatem*, *accepisti dona in hominibus*. Nec moveat quod Apostolus idem testimonium commemorans non sit, *Accepisti dona in hominibus*; sed, Dedit dona hominibus. Ille quippe auctoritate Apostolica secundum hoc locutus est, quod Deus cum Patre (a) Filius. Secundum hoc quippe dedit dona hominibus, mittens eis Spiritum-sanctum, qui Spiritus est Patris et Filii. Secundum illud vero quod idem ipse Christus in corpore suo intelligitur, quod est Ecclesia, propter quod et membra ejus
1.Cor.12 27. Marci 16. 20. sunt sancti et fideles ejus, unde eis dicitur, Vos autem estis corpus Christi et membra: procul

A dubio et ipse accepit dona in hominibus. Christus quippe adscendit in altum, et sedet ad dexteram Patris: sed nisi et hic esset in terris non inde clamasset, Saule, Saule, quid me persequeris? Act. 9. 4.
Cum igitur idem ipse dicat, Quando uni ex minimis mei fecistis, mihi fecistis: quid dubitamus eum accipere in membris suis, quæ dona membra ejus accipiunt? Matth. 25. 40.

26. Sed quid est, *Captivasti captivitatem?* Utrum quis vicit mortem, quæ captivos tenebat in quibus regnabat? an ipsos homines appellavit captivitatem, qui captivi sub diabolo tenebantur? Cujus rei mysterium continet etiam titulus illius Psalmi, Quando domus ædificabatur post Psal. 95. 1.
captivitatem: id est, Ecclesia post gentilitatem. Ipsos itaque homines qui captivi tenebantur ap-
B pellans captivitatem, sicut militia cum dicitur et intelliguntur qui militant, eamdem captivitatem a Christo captivatam dicit. Cur enim non sit captivitas felix, si et ad bonum homines possunt capi? Unde Petro dictum est, Ex hoc jam Lucæ 5. 10.
homines eris capiens. Captivati ergo quia capti, et capti quia subjugati, sub lene illud jugum missi, liberati a peccato cujus servi erant, et Matth 11 30.
justitiæ servi facti cujus liberi erant. Unde et Rom 6. 18.
ipse in illis est, qui dedit dona hominibus, et accepit dona in hominibus. Ideoque in ista captivitate, in ista servitute, in isto curru, sub isto jugo non sunt millia plorantium, sed millia v. 18.
lætantium. Dominus quippe in illis, in Sina in sancto. Cui sensui congruit et alia interpretatio, qua interpretatur Sina mensura. Nam de his do-
C nis lætitiæ spiritalis Apostolus loquens id quod supra commemoravi, Unicuique autem nostrum, Ephes 4. 7.
inquit, data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Ac deinde sequitur, quod etiam »
hic sequitur: Propter quod dicit, Adscendit in Ibidem 8.
altum, captivavit captivitatem, dedit dona ho- »
minibus: quod hic est, *accepisti dona in hominibus*. Quid hac et illa veritate concordius? quid manifestius?

27. Sed quid deinde adjungit? *Etenim qui* Item v. 19.
non credunt inhabitare: vel quod nonnulli codices habent, *Etenim non credentes inhabitare:* Nam quid sunt aliud non credentes, nisi qui non credunt? quibus dictum sit, non est facilis intellectus. Tamquam enim ratio redderetur superiorum verborum, cum dictum esset, *Capti-*
D *vasti captivitatem*, *accepisti dona in hominibus:* ita subjunctum est, *Etenim qui non credunt inhabitare*, id est, non credentes ut inhabitarent. Quid est hoc? de quibus hoc dicit? An illis captivitas antequam transiret in bonam captivitatem, unde fuerit mala captivitas ostendit? Non credendo enim possidebantur ab inimico, qui operatur in filiis diffidentiæ: in quibus et vos, inquit, fuistis aliquando, cum viveretis in illis. Ephes. 2. 2.
Donis ergo gratiæ suæ, qui accepit dona in hominibus, captivavit istam captivitatem. Etenim non credentes erant ut inhabitarent. Nam fides

(a) Hic in editis additur, *fecit*: quod a MSS. abest.

a eos inde (*a*) liberavit, ut jam credentes inhabi-
tent in domo Dei, facti et ipsi domus Dei, et cur-
b rus Dei (*b*) millium lætantium.
28. Unde qui hæc canebat, in Spiritu ea præ-
videns, impletus etiam ipse lætitia eructavit hy-
v. 20. mnum, dicens, *Dominus Deus benedictus*,* *bene-
dictus Dominus Deus de die in diem*. Quod non-
nulli codices habent, *die quotidie*. Quia sic ha-
bent Græci, ἡμέραν καθημέραν: quod verius
exprimeretur, *die quotidie*. Quam puto locutio-
nem hoc significare quod dictum est, *de die in
diem*. Quotidie quippe hoc agit usque in finem,
captivat captivitatem, accipiens dona in homi-
nibus.
29. Et quoniam currum illum ducit in finem
Item v. 10 sequitur et dicit, *Prosperum iter faciet nobis*
c *Deus* (*c*) *sanitatum nostrarum*, * *Deus noster*,
v. 21. *Deus salvos faciendi*. Multum gratia commenda-
tur. Quis enim salvus esset, nisi ipse sanaret?
Sed ne occurreret cogitationi, Cur ergo mori-
mur, si per ejus gratiam salvi facti sumus? con-
tinuo subjecit, *Et Domini exitus mortis:* tam-
quam diceret, Quid indignaris humana conditio
habere te exitum mortis? Et Domini tui exitus
non alius quam mortis fuit. Potius ergo conso-
Rom. 8 24. lare quam indignare: nam *et Domini exitus mor-
tis*. Spe enim salvi facti sumus: si autem quod
non videmus speramus, per patientiam exspe-
ctamus. Patienter ergo etiam ipsam mortem fe-
ramus, illius exemplo, qui licet nullo peccato
esset debitor mortis, et Dominus esset, a quo
nemo animam tolleret, sed ipse eam a semetipso
poneret, etiam ipsius fuit exitus mortis.
v. 22. 30. *Verumtamen Deus conquassabit capita
inimicorum suorum, verticem capilli perambu-
lantium in delictis suis*. id est, nimis se extol-
lentium, nimis superbientium in delictis suis:
in quibus saltem humiles esse deberent, dicen-
Lucæ 18 13. tes, Domine propitius esto mihi peccatori. Sed
conquassabit eorum capita: quoniam qui se e-
Lucæ 28. 14. xaltat, humiliabitur. Ac per hoc quamvis et Do-
mini sit exitus mortis: tamen idem Dominus,
quoniam Deus esset, et voluntate, non necessi-
tate, secundum carnem mortuus est, *conquassa-
bit capita* inimicorum *suorum*; non solum eo-
rum qui crucifixo illudentes et moventes capita
Matth. 27. dicebant, Si Filius Dei est, descendat de cruce;
41. sed etiam omnium extollentium se adversus do-
ctrinam ejus, et tamquam mortem hominis ir-
Ibidem 42. ridentium. Idem quippe ipse de quo dictum est,
Alios salvos fecit, semetipsum non potest sal-
vum facere, Deus est sanitatum nostrarum, et
Deus est salvos faciendi: sed propter humilitatis
et patientiæ documentum et sanguine suo delen-
dum nostrorum chirographum peccatorum, et-
iam suum esse voluit exitum mortis, ne mortem
timeremus istam, sed illam potius unde nos li-
beravit per istam. Verumtamen illusus et mor-
Psal. 40. 11. tuus *conquassabit capita inimicorum* suorum,
de quibus ait, Resuscita me, et reddam illis: si-
A ve bona pro malis, dum sibi subdit capita cre-
dentium; sive justa pro injustis, dum punit ca-
pita superbientium. Utroque enim modo con-
quassantur et confringuntur capita inimicorum,
cum a superbia dejiciuntur, sive humilitate cor-
recti, sive in ima tartari abrepti.
31. *Dixit Dominus, Ex Basan convertar:* vel v. 23.
ut nonnulli codices habent *Ex Basan convertam*.
Ille quippe convertit ut salvi simus, de quo su- v. 20 et 21.
pra dictum est, Deus sanitatum nostrarum, et Psal. 79. 20.
Deus salvos faciendi. Ei quippe et alibi dicitur, Psal. 84. 5.
Deus virtutum converte nos, et ostende faciem
tuam, et salvi erimus. Item alibi, Converte nos
Deus sanitatum nostrarum. Ille autem dixit, *Ex
Basan convertam*. Basan interpretatur confusio.
Quid est ergo, convertam ex confusione, nisi
B quia confunditur de peccatis suis, qui pro eis
dimittendis precatur misericordiam Dei? Inde est
quod ille Publicanus nec oculos ad cælum aude-
bat levare: ita se considerans confundebatur;
sed descendit justificatus, quia *dixit Dominus*, Lucæ 18. 13.
Ex Basan convertam. Basan interpretatur et
siccitas: et recte intelligitur Dominus ex sicci-
tate convertere, id est, ex inopia. Nam qui sibi
videntur copiosi, cum sint famelici; et pleni,
cum sint inanissimi; non convertuntur. Beati Matth. 5. 6.
enim qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam »
ipsi saturabuntur. Ex ista Dominus siccitate
convertit: de anima quippe sicca illi dicitur, Ex-
tendi manus meas ad te, anima mea velut terra Psal. 142. 6.
sine aqua tibi. Illud quoque non absurde intel- »
ligitur, quod habent alii codices, *Ex Basan con-
C vertar*. Convertitur enim ad nos etiam ipse qui
dicit, Convertimini ad me, et ego convertar ad Zach. 1. 3.
vos: et (*d*) non, si extra confusionem, cum pec- d
catum nostrum ante nos est semper; et extra sic- Psal. 50. 5.
citatem, qua ejus desideramus imbrem, qui plu-
viam voluntariam segregavit hereditati suæ. Nam
siccitate infirmata est, ipse vero conversus per-
fecit eam, cui dicitur, Et conversus vivificasti Psal. 70. 20.
me. *Dixit* ergo *Dominus, ex Basan convertam,
convertam in profundum maris*. Si *convertam*,
quare *in profundum maris?* In seipsum quippe
convertit Dominus, cum salubriter convertit, et
non est utique ipse profundum maris. An fallit
forte Latina locutio, et pro eo positum est *in
profundum*, quod est profunde? Non enim ille
se convertit: sed ibi convertit eos qui in profun-
D do hujus sæculi jacent demersi pondere pecca-
torum, ubi conversus ille dicit, De profundis Psal. 129. 1.
clamavi ad te Domine. Si autem non est *conver-
tam*, sed *convertar in profundum maris*; hoc in-
telligitur dixisse Dominum nostrum, quod sua
misericordia converteretur etiam in profundum
maris, ad eos quoque liberandos, qui essent et-
iam desperatissimi peccatores. Quamquam in
aliquo Græco invenerim, non *in profundum*, sed
in profundis, hoc est, ἐν βυθοῖς: quod prio-
rem sensum confirmat, quod etiam ibi Deus con-
vertat ad se de profundis clamantes. Qui et si

(a) Sic Er. et MSS. At Lov. *liberabit*.
(b) Editi, *decem millium*. Abest, *decem*, a MSS.
(c) Aliquot MSS. *salutarium*: alii, *sanitantium*, ple-
rique *sanitatum*.
(d) Sic potiores MSS. Alii carent *si*: vel cum editis
habent *nonnisi*.

intelligatur ibi ipse converti ad liberandos etiam tales, non est incongruum: et ita eos convertit, vel ad eos liberandos ita convertitur, ut tingnatur pes ejus in sanguine. Quod ad ipsum
v. 24. Dominum Propheta dicit: *Ut tinguatur pes tuus in sanguine:* id est, ut ipsi qui ad te convertuntur, vel ad quos liberandos converteris, licet in profundo maris onere iniquitatis depressi fuerint, intantum gratia tua proficiant, (quoniam
Rom. 5. 20. ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia,) ut fiant pes tuus inter membra tua, ad annuntiandum Evangelium tuum, et pro nomine tuo (a) diu ducentes martyrium, usque ad sanguinem certent. Sic enim, ut arbitror, convenientius intelligitur pes ejus tinctus in sanguine.

Item v. 24. 32. Denique adjungit, *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso:* eosdem ipsos qui usque ad sanguinem fuerant pro fide Evangelica certaturi, etiam canes vocans, tamquam pro suo Do-
Philip. 3. 2. mino latrantes. Non illos canes, de quibus dicit Apostolus, Cavete canes: sed illos qui edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suo-
Matth. 15. 28. rum. Hoc enim confessa Chananæa meruit audire, O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Canes laudabiles, non detestabiles; fidem servantes domino suo, et pro ejus domo contra inimicos latrantes. Non tantummodo *canum* dixit, sed *canum tuorum:* nec eorum dentes, sed lingua laudata est: quoniam non utique frustra,
Judic. 7. 5. non sine magno sacramento Gedeon solos eos jussus est ducere, qui fluminis aquam sicut canes lamberent; talesque non amplius quam trecenti in tanta multitudine inventi sunt. In quo numero crucis signum est propter τ litteram, quæ in Græcis numerorum notis trecentos significat.
Psal. 58. 15. De talibus canibus et in alio Psalmo dicitur, Convertentur ad vesperam, et famem patientur
Isai. 56. 10. ut canes. Nam et quidam canes reprehensi sunt a propheta Isaia, non ideo quod canes essent, sed quod latrare nescirent, et dormitare amarent. Ubi utique demonstravit, quia si vigilarent et pro domino suo latrarent, laudabiles canes essent: sicut laudantur isti, de quibus dicitur, *Lingua canum tuorum.* Quos tamen Propheta ex inimicis futuros esse prædixit, per illam scilicet, conversionem, de qua superius loqueba-
Psal. 58. 15. tur. Unde et ille Psalmus, Convertentur, inquit, ad vesperam, et famem patientur ut canes. Deinde veluti quærentibus unde hoc illis tantum bonum, ut canes ejus fierent, cujus fuerant inimici: responsum est, *ab ipso.* Sic enim legitur, *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Ipsius utique dilectione, ipsius misericordis, ipsius gratis, Nam quando id possent a seipsis? Ete-
Rom. 5. 10. nim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus: ad hoc et Domini fuit exitus mortis.

v. 25. 33. *Visi sunt gressus tui, Deus.* Gressus quibus venisti per mundum, tamquam in illo curru peragraturus orbem terrarum; quas et nubes in Evangelio sanctos et fideles suos significat, ubi
Marci 13. 26. ait, A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus. Excepto illo adventu in quo erit ju-
1. Tim. 4. 1. dex vivorum atque mortuorum: A modo, inquit, videbitis filium hominis venientem in nubibus. Hi *gressus tui visi sunt,* id est, manifestati sunt, revelata gratia Testamenti novi. Unde dictum
Rom. 10. 15. est, Quam speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona! Hæc enim gratia et isti gressus latebant in vetere Testamento:
Gal. 4. 4. cum autem venit plenitudo temporis, et placuit Deo revelare Filium suum, ut annuntiaretur in gentibus, *visi sunt gressus tui, Deus: gressus Dei mei,* (b) *regis qui est in sancto.* In quo sancto, nisi in templo suo? Templum enim Dei sanctum
1. Cor. 3. 17. est, inquit, quod estis vos.

v. 26. 34. Ut autem gressus isti viderentur, *Prævenerunt principes conjuncti psallentibus, in medio adolescentularum tympanistriarum.* Principes sunt Apostoli: ipsi enim prævenerunt, ut populi sequerentur. *Prævenerunt,* annuntiantes novum Testamentum: *conjuncti psallentibus,* de quorum bonis operibus etiam visibilibus, tamquam organis laudis, glorificaretur Deus. Iidem autem principes *in medio adolescentularum tympanistriarum,* in ministerio scilicet honorabili: nam ita sunt in medio ministri præpositi Ecclesiarum novarum; hoc enim est *adolescentularum:* carne edomita Deum laudantium; hoc enim est *tympanistriarum,* eo quod tympana fiant corio siccato et extento.

v. 33. 35. Ideo ne quisquam carnaliter ista acciperet, et ex his verbis quosdam luxuriæ chorus in animum induceret, sequitur et dicit, *In Ecclesiis benedicite Dominum:* tamquam diceret, Ut quid, cum auditis adolescentulas tympanistrias, lasciva delectamenta cogitatis? *In Ecclesiis benedicite Dominum.* Ecclesiæ quippe vobis hac mystica significatione monstrantur: Ecclesiæ sunt adolescentulæ, nova gratia decoratæ: Ecclesiæ sunt tympanistriæ, castigata carne spiritaliter sonoræ. *In Ecclesiis* ergo *benedicite Dominum, Deum de fontibus Israel.* Inde quippe prius elegit quos fontes faceret. Nam inde sunt
Johan. 4. 13. electi Apostoli; et hi primitus audierunt, Qui bi-
» et 14. berit ex aqua quam ego dabo, non sitiet um-
» quam, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

v. 28. 36. *Ibi Benjamin adolescentior in ecstasi.* Ibi
Philip. 3. 5. Paulus novissimus Apostolorum, qui dicit, Nam
» et ego Israelita sum ex semine Abraham, tribu Benjamin. Sed plane *in ecstasi,* expavescentibus omnibus tam magnum in ejus vocatione miraculum. Ecstasis namque est mentis excessus: quod aliquando pavore contingit; nonnumquam vero per aliquam revelationem (c) alienatione mentis a sensibus corporis, ut spiritui quod demonstrandum est demonstretur. Unde intelligi etiam sic potest quod hic positum est, *in ecstasi;* quia cum ei persecutori dictum esset de cæ-

(a) MSS. plerique omittunt, *diu:* et quidam habent, *ducentes.*

(b) Editi: *regis mei, qui est in Sancto.* Vox *mei* non est in MSS. nec in Græco LXX.

(c) Sic probæ notæ MSS. At editi, *et alienationem.*

Act. 9. 4. lo, Saule, Saule, quid me persequeris: ademto A
lumine oculorum carnalium, respondebat Domi-
no, quem spiritu videbat, qui autem cum illo
erant, vocem respondentis audiebant, neminem
tamen videntes cui loqueretur. Potest hic ecsta-
sis etiam illa ejus intelligi, de qua ipse loquens
2 Cor. 12. 2. ait, scire se hominem raptum usque in tertium
cœlum; sive autem in corpore, sive extra cor-
pus, nescire: sed raptum in paradisum, audisse
ineffabilia verba, quæ non liceret homini loqui.
*Principes Juda duces eorum, principes Zabulon,
principes Nephthalim.* Cum Apostolos significet
principes, ubi est et *Benjamin adolescentior in
ecstasi*, quibus verbis Paulum significari nemo
ambigit; vel nomine principum omnes signifi-
centur in Ecclesiis excellentes atque imitatione
dignissimi: quid sibi volunt hæc nomina tribuum B
Israeliticarum? Si enim tantum Judæ mentio
fieret, quoniam ex hac tribu reges fuerant, ex
Rom. 9. 5. qua et Dominus Christus secundum carnem;
ideo ex hac tribu putaremus figuratos etiam prin-
cipes Testamenti novi: cum vero adjungit *prin-
cipes Zabulon, principes Nephthalim*, quisquam
forsitan dicat ex his tribubus Apostolos fuisse,
ex aliis autem non fuisse. Quod licet unde pro-
bari hoc posset non videam, tamen quia nec un-
de refellatur invenio, et hoc loco principes Ec-
clesiarum, ducesque eorum qui in Ecclesiis be-
nedicunt Dominum, video commendari; non ab-
a surde etiam istum sensum (*a*) probo: sed plus
me delectat quod ex istorum nominum inter-
pretatione clarescit. Hebræa quippe sunt no-
mina: quorum Juda confessio interpretari di-
citur, Zabulon habitaculum fortitudinis, Neph-
thalim dilatatio mea. Quæ omnia verissimos no-
bis insinuant principes Ecclesiarum, dignos du-
catu, dignos imitatione, dignos honoribus. Mar-
tyres namque in Ecclesiis locum summum te-
nent, atque apice sanctæ dignitatis excellunt.
Jam vero in martyrio prima confessio est, et
pro illa quidquid acciderit tolerandi sequens as-
sumitur fortitudo; deinde post omnia tolerata,
finitis angustiis, latitudo consequitur in præmio.
Potest et sic intelligi, ut quoniam tria hæc præ-
2. Cor. 10 15. cipue commendat Apostolus, fidem, spem, cari-
tatem; confessio sit in fide, fortitudo in spe, la-
titudo in caritate. Fidei quippe res est, ut cor-
Rom. 10. 10. de credatur ad justitiam, ore autem confessio D
fiat ad salutem. In passionibus autem tribula-
tionum res tristis est, sed spes fortis est. Si enim
Rom. 8. 25. quod non videmus speramus, per patientiam ex-
spectamus. Latitudinem vero præstat caritatis
1. Johan. 4. 18. in corde diffusio. Nam consummata caritas fo-
ras mittit timorem: qui timor tormentum habet
b per animæ angustias. *Principes* ergo *Juda* (*b*)
duces eorum: qui in Ecclesiis benedicunt Domi-
num. *Principes Zabulon, principes Nephthalim:*
principes confessionis, fortitudinis, latitudinis;
principes fidei, spei, caritatis.

37. *Manda Deus virtutem tuam.* Unus enim v. 29.
Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, 1. Cor. 8. 6.
et nos in ipso, quem legimus Dei Virtutem et Dei 1. Cor. 1. 24.
Sapientiam. Quomodo autem Deus mandat Chri-
stum suum, nisi dum eum commendat? Com- Rom. 5. 8.
mendat enim Deus caritatem suam in nobis, quo- »
niam dum adhuc peccatores essemus, Christus »
pro nobis mortuus est. Quomodo non et cum illo Rom. 8. 32.
omnia nobis donavit? *Manda Deus virtutem
tuam: confirma Deus hoc quod operatus es in
nobis.* Manda docendo, confirma juvando.

38. *A templo tuo in Jerusalem, tibi offerent* v. 30.
reges munera. A templo tuo in Jerusalem, quæ
est libera mater nostra, quia et ipsa est tem-
plum sanctum tuum: ab illo ergo templo *tibi of-* Gal. 4. 26.
ferent reges munera. Quicumque reges intelli-
gantur, sive reges terræ, sive reges quos discer-
nit supercœlestis super columbam dealbatam;
tibi offerent reges munera. Et quæ munera gra-
tiosa, (*c*) quam sacrificia laudis. Sed huic laudi c
obstrepunt Christianum vocabulum habentes et
diversa sentientes. Fiat ergo quod sequitur, *In-
crepa feras calami.* Nam et feræ sunt, quoniam v. 31.
non intelligendo nocent: et feræ calami sunt,
quoniam Scripturarum sensum pro suo errore
pervertunt. Per calamum quippe tam conve-
nienter Scripturæ significantur, quam sermo per
linguam, secundum quod dicitur lingua Hebræa,
vel Græca, vel Latina, vel alia quælibet, per ef-
ficientem scilicet id quod efficitur. Usitatum est
autem in Latino eloquio, ut scriptura stilus vo-
cetur, quod stilo fiat: ita ergo et calamus, quod
calamo fiat. Dicit Apostolus Petrus, indoctos et 2. Pet. 3. 16.
instabiles pervertere Scripturas ad proprium
suum interitum: hæ sunt feræ calami, de quibus
hic dicitur, *Increpa feras calami.*

39. De his est etiam quod adjungit, (*d*) *Con-* Item. v. 31.
gregatio taurorum inter vaccas populorum, ut d
excludantur ii qui probati sunt argento. Tauros
vocans propter superbiam duræ indomitæque
cervicis: significat enim hæreticos. *Vaccas* au-
tem *populorum*, seductibiles animas intelligen-
das puto, quia facile sequuntur hos tauros. Non
enim populos universos seducunt, in quibus
sunt graves et stabiles; unde scriptum est, In
populo gravi laudabo te: sed in eis populis quas Psal. 34. 18.
invenerint vaccas. Ex his enim sunt qui pene-
trant domos, et captivas ducunt mulierculas one- 2. Tim. 3. 6.
ratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis,
semper discentes, et ad veritatis scientiam num-
quam pervenientes. Quod autem ait idem Apo- 1. Cor. 11. 19.
stolus, Oportet et hæreses esse, ut probati ma-
nifesti fiant in vobis: hoc etiam hic sequitur, *Ut
excludantur ii qui probati sunt argento*, id est:
qui probati sunt eloquiis Domini. Eloquia quip- Psal. 11. 7.
pe Domini eloquia casta, argentum igne proba-
tum terræ. Nam *excludantur* dictum est, appa-
reant, emineant: quod ait ille, manifesti fiant.
Unde et in arte argentaria Exclusores vocantur, Exclusores.

(a) Plerique MSS. *prodo*, vel *promo*.
(b) Er. et Lov. *duces eorum.* Quorum? *Qui in ecclesiis* etc. Am. *duces eorum.* Quid? *In ecclesiis* etc. MSS. *duces eorum: qui in ecclesiis* etc.

(c) Sic MSS. Editi vero, *Et quæ munera? Gratiosa. Quæ sacrificia. Laudis.*
(d) De eadem parte v. 31. vide Enar. in Psal. 34. n. 20.

qui de confusione massæ noverunt formam vasis exprimere. Multi enim sensus Scripturarum sanctarum latent, et paucis intelligentioribus noti sunt, nec asseruntur commodius et acceptabilius, nisi cum respondendi hæreticis cura compellit. Tunc enim etiam qui negligunt studia doctrinæ, sopore discusso ad audiendi excitantur diligentiam, ut adversarii refellantur. Denique quam multi Scripturarum sanctarum sensus de Christo Deo asserti sunt contra Photinum, quam multi de homine Christo contra Manichæum, quam multi de Trinitate contra Sabellium, quam multi de unitate Trinitatis contra Arianos, Eunomianos, Macedonianos? quam multi de catholica Ecclesia toto orbe diffusa, et de malorum commixtione usque in finem sæculi quod bonis in sacramentorum ejus societate non obsint, adversus Donatistas et Luciferianos aliosque, si qui sunt, qui simili errore a veritate dissentiunt: quam multi contra ceteros hæreticos, quos enumerare vel commemorare nimis longum est, et præsenti operi non necessarium? Quorum tamen sensuum probati assertores aut prorsus laterent, aut non ita eminerent, ut eos eminere fecerunt superborum contradictiones, quos velut tauros, id est, jugo disciplinæ pacifico lenique
Tit. 1. 9. non subditos commemorat Apostolus, ubi talem dixit eligendum ad episcopatum, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et contradicentes redarguere. Sunt enim multi non subditi; hi sunt tauri elatione cervicis impatientes aratri atque juncturæ: vaniloqui, et mentium seductores; has mentes significavit iste Psalmus appellatione vaccarum. Ad hanc ergo utilitatem providentia divina permittit tauros congregari inter vaccas populorum, ut excludantur, id est, ut emineant qui probati sunt argento. Ad hoc enim hæreses sinuntur esse, ut probati manifesti fiant. Quamquam et sic potest intelligi, *Congregatio taurorum inter vaccas populorum, ut* ab eis vaccis *excludantur qui probati sunt argento.* Hanc enim habent intentionem hæretici doctores, ut ab auribus animarum, quas seducere moliuntur, excludant eos, id est, separent eos qui probati sunt argento, id est, qui idonei sunt docere eloquia Domini. Sed sive ille hujus verbi, sive iste sit sensus; sequitur, *Disperge gentes quæ bella volunt.* Non enim correctioni, sed contentioni student. Hoc ergo prophetat, ut ipsi potius dispergantur, qui corrigi nolunt, qui gregem Christi dispergere affectant. Gentes autem appellavit, non propter generationes familiarum, sed propter genera sectarum, ubi series successionis confirmat errorem.

v. 32. 40. *Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus.* Ægypti vel Æthiopiæ nomine, omnium gentium fidem significavit, a parte totum: legatos appellans reconciliationis prædi-
2. Cor. 5. 20. catores. Pro Christo, inquit, legatione fungimur, » tamquam Deo exhortante per nos, obsecramus » pro Christo reconciliari Deo. Non ergo de solis Israelitis, unde Apostoli electi sunt, sed etiam de ceteris gentibus futuros prædicatores Christianæ pacis, hoc modo mystice prophetatum est. Quod vero ait, *Præveniet manus ejus*, hoc ait, præveniet vindictam ejus: conversione scilicet ad eum, ut peccata dimittantur, ne peccatores permanendo puniantur. Quod etiam in alio Psalmo dicitur, Præveniamus faciem ejus in confessione. Psal. 94. 2. Sicut per manus vindictam, ita per faciem revelationem præsentiamque significat, quæ futura est in judicio. Quia ergo per Ægyptum atque Æthiopiam totius orbis gentes significavit; continuo subjunxit, *Deo * regna terræ.* v. 33. Non Sabellio, non Ario, non Donato, non ceteris tauris cervicatis, sed, *Deo regna terræ.*

41. Plures autem codices Latini, et maxime Græci ita distinctos versus habent, ut non sit in eis unus versiculus, *Deo regna terræ*, sed, *Deo*, in fine sit versus superioris, atque ita dicatur, *Æthiopia præveniet manus ejus Deo*, ac deinde sequatur in alio versu, *Regna terræ cantate Deo, psallite Domino.* Qua distinctione, multorum codicum et auctoritate digniorum consonantia, sine dubio præferenda, fides commendari mihi videtur, quæ opera præcedit: quia sine bonorum operum meritis per fidem justificatur impius, sicut dicit Apostolus, Credenti in eum, qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam: Rom. 4. 5. ut deinde ipsa fides per dilectionem incipiat operari. Ea quippe sola bona opera dicenda sunt, quæ fiunt per dilectionem Dei. Opera bona. Hæc autem necesse est antecedat fides, ut inde ista, non ab istis incipiat illa: quoniam nullus operatur per dilectionem Dei, nisi prius credat in Deum. Hæc est fides, de qua dicitur, In Christo Gal. 5. 6. » enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque » præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Hæc est fides, de qua ipsi Ecclesiæ dicitur in Canticis canticorum, Venies, et pertransies ab initio fidei. Cant. 4. 8. sec. LXX. Venit enim tamquam currus Dei in millibus lætantium, prosperum iter habens, et pertransiit de hoc mundo ad Patrem: Johan. 13. 1. ut fiat in ea quod sponsus ipse dicit, qui transiit de hoc mundo ad Patrem, Volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum: Johan. 17. 24. sed ab initio fidei. Quia ergo ut bona opera sequantur, præcedit fides; nec ulla sunt bona opera, nisi quæ sequuntur præcedentem fidem: nihil aliud videtur dictum, *Æthiopia præveniet manus ejus Deo*, nisi, Æthiopia credet Deo. Sic enim *præveniet manus ejus*, id est, opera ejus. Cujus, nisi ipsius Æthiopiæ? Quia hoc in Græco non est ambiguum: *ejus* quippe ibi feminino genere apertissime positum est. Ac per hoc nihil aliud dictum est, quam *Æthiopia præveniet manus suas Deo*, id est, credendo in Deum præveniet opera sua. Existimo enim, inquit Apostolus, justificari hominem per fidem Rom. 3. 28. et 29. » sine operibus Legis. An Judæorum Deus tantum? » nonne et Gentium? » Sic ergo Æthiopia, quæ videtur extrema Gentium, justificatur per fidem sine operibus Legis. Non enim, ut justificetur, de Legis operibus gloriatur; nec præponit fidei merita sua, sed fide prævenit opera sua. Plures sane codices (a) non habent, *manus*; sed, a

(a) Editi, *codices Græc non habent.* Abest, *Græci*, a melioribus MSS.

num: quod tantumdem valet, quoniam pro ope-
ribus positum est. Mallem autem Latini inter-
pretes sic transtulissent: *Æthiopia præveniet*
a *manus suas,* (a) vel *manum suam Deo:* quoniam
planius hoc esset, quam quod nunc dictum est,
ejus: et salva veritate fieri posset, quia in Græ-
αὐτῆς. ca lisgua id pronomen non solum *ejus*, sed et-
iam *suam* vel *suas* potest intelligi: *suam* ergo,
si *manum; suas* autem, si *manus.* Nam quod est
in Græco, χεῖρα ειτῆς, quod plures codices
habent, et *manum ejus*, et *manum suam* potest
intelligi: quod vero rarum est in codicibus Græ-
cis, χεῖρας αὐτῆς, et *manus ejus*, et *manus*
suas Latine potest dici.

42. Hinc jam, velut decursis per prophetiam
rebus omnibus, quas impletas esse jam cerni-
mus, hortatur ad laudem Christi, ac deinde præ-
nuntiat futurum ejus adventum. *Regna terræ*
v. 33. *cantate Deo, psallite Domino: psallite Deo,*qui*
v. 34. *adscendit super cælum cælorum ad Orientem.*
Vel sicut nonnulli codices habent, *Qui adscen-*
dit super cælum cæli, ad Orientem. In his ver-
bis ille nos intelligit Christum, qui ejus resur-
rectionem adscensionemque non credit. *Ad O-*
rientem vero quod addidit, nonne etiam ipsum
locum, quoniam in partibus Orientis est, ubi
resurrexit et unde adscendit, expressit? Ergo
super cælum cæli sedet ad dexteram Patris. Hoc
Ephes. 4. 10. est quod dicit Apostolus, Ipse est qui adscendit
super omnes cælos. Quid enim cælorum restat
post cælum cæli? Quos et cælos cælorum pos-
sumus dicere, sicut vocavit firmamentum cæ-
Gen. 1. 8. lum: quod tamen cælum, etiam cælos legimus.
Psal. 148. 4. ubi scriptum est, Et aquæ quæ super cælos sunt,
Act. 1. 11. laudent nomen Domini. Et quoniam inde ventu-
rus est ad judicandos vivos et mortuos, attende
quod sequitur: *Ecce dabit vocem suam, vocem*
virtutis. Ille qui sicut agnus coram tondente se
Isa. 53. 7. fuit sine voce, *ecce dabit vocem suam*, nec vo-
cem infirmitatis, tamquam judicandus; sed, *vo-*
cem virtutis, tamquam judicaturus. Non enim
Deus occultus, sicut prius, et in hominum judi-
cio non aperiens os suum; sed Deus manifestus
veniet, Deus noster, et non silebit: Quid despe-
Psal. 49. 3. ratis infideles? quid irridetis? Quid dicit ser-
Lucæ 12. 45. vus malus, Tardat Dominus meus venire? *Ecce*
dabit vocem suam, vocem virtutis.

v. 35. 43. *Date gloriam Deo, super Israel magnifi-*
Gal. 6. 16. *centia ejus.* De quo dicit Apostolus, Super Israel
Rom. 9. 6. Dei. Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt
Israelitæ; quoniam est et Israel secundum car-
1 Cor. 10. 18. nem. Unde ait, Videte Israel, secundum car-
Rom. 9. 8. nem. Non autem qui filii carnis, hi filii Dei; sed
filii promissionis deputantur in semine. Tunc
ergo quando erit sine ulla malorum commixtio-
Matt. 3. 12. ne populus ejus, tamquam massa ventilabro e-
Johan. 1. 47. mundata, tamquam Israel in quo dolus non est,
tunc eminentissima erit *super Israel magnificen-*
tia ejus: et virtus ejus in nubibus. Non enim so-
lus veniet ad judicium, sed cum senioribus po-
A puli sui: quibus promisit quod sedebunt super Isa. 3. 14.
sedes judicatori, qui etiam angelos judicabunt. Matth. 19. 28.
Hæ sunt nubes. 1. Cor. 6. 3.

44. Denique ne aliud nubes intelligerentur, v. 36.
secutus adjunxit, *Mirabilis Deus in sanctis suis,*
Deus Israel. Tunc enim et nomen ipsum veris-
sime ac plenissimo implebitur Israel, quod est
videns Deum: quoniam videbimus eum sicuti est.
Ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ, 1. Johan. 3. 2.
benedictus Deus: nunc (b) fragili et infirmæ. Ha-
bemus enim thesaurum istum in vasis fictilibus. 2 Cor. 4. 7.
b Tunc vero etiam corporum gloriosissima com-
mutatione, *ipse dabit virtutem et fortitudinem* 1. Cor. 15. 43.
plebi suæ. Seminatur enim hoc corpus in infir-
mitate, surget in virtute. Ipse ergo dabit virtu-
tem, quam in sua carne præmisit, de qua dicit
B Apostolus, Virtutem resurrectionis ejus. Forti- Phil. 3. 10.
tudinem autem, qua inimica destruetur mors. 1. Cor. 15. 26.
Quoniam itaque prolixum, et ad intelligendum
difficilem Psalmum tandem aliquando, ipso adju-
vante, finivimus, *Benedictus Deus.* Amen.

IN PSALMUM LXVIII.

ENARRATIO.

Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.

1. Eo tempore in hoc sæculo exorti sumus et
aggregati populo Dei, quo jam olus illud
ex grano sinapis tetendit brachia sua; quo jam Matth. 13. 31. et 33.
fermentum illud, quod primo contemtibile fuit, Lucæ 13. 18. et 21.
fermentavit tres mensuras, id est, totum orbem
C terrarum reparatum ex tribus filiis Noe: quo- Gen. 9. 18.
niam ab Oriente et Occidente et Aquilone et Au- Matt. 8. 11.
stro veniunt, qui recumbent cum Patriarchis,
expulsis foras eis, qui de illorum carne sunt na-
ti, et eorum fidem non sunt imitati. Ad hanc
ergo Christi Ecclesiæ gloriam oculos aperuimus;
et illam sterilem, cui gaudium indictum atque
prædictum est, quod plures filios habitura esset, Isai. 54. 1.
quam illa quæ habebat virum, jam talem inve- Gal. 4. 27.
nimus quæ oblita esset opprobriorum et igno-
miniæ viduitatis suæ: et ideo possumus forte
mirari cum voces humilitatis Christi, vel nostræ,
legerimus in aliqua prophetia. Et fieri potest,
ut minus ex eis afficiamur; quia non eo tempore
venimus, quando ista cum sapore legebantur
abundante pressura. Sed rursus si tribulationum
D abundantiam cogitemus, et in qua ambulemus
via cognoscamus, (si tamen in illa ambulamus,) Matt. 7. 14.
quam sit angusta, et per pressuras atque tribula-
tiones perducat ad requiem sempiternam, quom-
que ipsa quæ in rebus humanis vocatur felici-
tas, plus sit timenda quam miseria; quando qui-
dem miseria plerumque affert ex tribulatione fru-
ctum bonum, felicitas autem corrumpit animam
perversa securitate, et dat locum diabolo tenta-
tori; cum ergo cogitaverimus prudenter et re-
cte, sicut (c) salita victima, tentationem esse vi- Job. 7. 1.
tam humanam super terram, neminemque omni- c

(a) Sic MSS. At editi, *quam manus ejus Deo.*
(b) Sic MSS. At editi, *nunc fragilis et infirmi.*

(c) Sic Regius MS. At editi, *sicut psallit hæc victima:* quibus plerique MSS. perperam suffragantur.

no esse securum, nec debere esse securum, donec ad illam patriam veniatur, unde nemo exit amicus, quo nemo admittitur inimicus, etiam nunc in ipsa Ecclesiæ gloria agnoscimus voces tribulationis nostræ: et tamquam membra Christi, compage caritatis subdita capiti nostro, et nos invicem retinentia, dicamus de Psalmis, quod hic dixisse invenerimus Martyres, qui fuerunt ante nos; quia tribulatio communis est omnibus ab initio usque in finem. Tamen istum Psalmum quem tractandum suscepimus, et de quo loqui Caritati Vestræ in nomine Domini proposuimus, in grano sinapis agnoscamus: paulatim ab altitudine oleris et diffusione ramorum, et ab illa gloria, ubi aves cœli requiescunt, avocemus cogitationem; et hæc magnitudo quæ nos delectat in olere, quam de parvo surrexerit audiamus. Christus enim hic loquitur: (sed jam scientibus dicimus:) Christus non solum caput, sed et corpus. Ex ipsis verbis agnoscimus. Nam quia Christus hic loquitur, dubitare omnino non permittitur. Hic sunt enim expressa verba, quæ in ejus passione completa sunt: *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt aceto me:* quando ista et ad litteram impleta sunt, et prorsus quomodo prædicta, sic reddita. Cumque ipse Christus dixisset, Sitio, pendens in cruce, et ad hoc verbum et acetum in spongia datum esset, quo accepto dixit, Consummatum est, et sic inclinato capite tradidit spiritum, ostendens ista omnia quæ prædicta sunt in illo fuisse tunc consummata, non licet hic aliud intelligere. Apostoli etiam loquentes de Christo, testimonia ex isto Psalmo dederunt. Quis autem deviet a sententiis eorum? aut quis agnus non sequatur arietes? Ergo Christus hic loquitur: magisque nobis demonstrandum est, ubi ejus membra loquantur, ut ostendamus quia totus hic loquitur, quam dubitandum quod Christus loquatur.

Matth. 13. 31. (beside "proposuimus, in grano sinapis agnoscamus")
v. 22. (beside "in ejus passione completa sunt")
Johan. 19. 28. (beside "prorsus quomodo prædicta")

v. 1 2. Titulus Psalmi est: *In finem, pro his qui commutabuntur, ipsi David.* Nunc commutationem in melius audi; commutatio enim, vel in deterius est, vel in melius. Adam et Eva in deterius; qui ex Adam et Eva Christo adhæserunt, in melius commutati sunt. Sicut enim per unum hominem mors, ita et per unum hominem resurrectio mortuorum: et sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur. Ab eo quod formavit Deus, mutatus est Adam, sed in pejus iniquitatis suæ: ab eo quod operata est iniquitas, mutantur fideles, sed in melius per gratiam Dei. Ut mutaremur in pejus, nostra iniquitas fuit: ut mutaremur in melius, non nostra justitia, sed gratia Dei præstat. Quod ergo in pejus mutati sumus, nobis imputemus: quod in melius commutamur, Deum laudemus. *Pro his* ergo iste Psalmus, *qui commutabuntur.* Unde autem ista commutatio facta est, nisi ex passione Christi? Pascha ipsum Latine transitus interpretatur. Non est enim Pascha Græcum nomen, sed Hebræum. Resonat quidem in Græca lingua passionem, quia πάσχειν pati dicitur: sed consultum Hebræum eloquium, aliud indicat. Pascha transitum commendat. Quod admonuit etiam Johannes Evangelista, qui imminente passione cum veniret Dominus ad cœnam, qua commendavit sacramentum corporis et sanguinis, ita loquitur: Cum autem venisset hora, qua transiret Jesus de hoc mundo ad Patrem. Expressit ergo transitum Paschæ. Sed nisi ipse transiret hinc ad Patrem, qui propter nos venit, nos transire hinc quomodo possemus, qui non propter aliquid levandum descendimus, sed cecidimus? Ipse autem non cecidit; sed descendit, ut eum qui ceciderat sublevaret. Transitus ergo et illius et noster hinc ad Patrem, de hoc mundo ad regnum cælorum, de vita mortali ad vitam æternam; de vita terrena ad vitam cælestem, de vita corruptibili ad incorruptibilem, de tribulationum conversatione ad perpetuam securitatem. Ideo, *Pro his qui commutabuntur*, Psalmi titulus est. Caussam igitur commutationis nostræ, id est, ipsam Domini passionem nostramque in tribulationibus vocem in textu Psalmi advertamus, cognoscamus, congemiscamus; et audiendo, cognoscendo, congemiscendo mutemur, ut impleatur in nobis titulus Psalmi, *Pro his qui commutabuntur.*

1 Cor. 15. 21 et 22 (beside "in melius commutati sunt. Sicut enim per unum")
Pascha. (beside "interpretatur. Non est enim Pascha Græcum no-")
Johan. 13. 1. (beside "transiret Jesus de hoc mundo ad Patrem. Ex-")

v. 2. 3. *Salvum me fac Deus, quoniam introierunt aquæ usque ad animam meam.* Granum illud est contemtum (a) modo, quod videtur humiles dare voces. In horto obruitur, miraturo mundo oleris magnitudinem, cujus oleris semen contemtum est a Judæis. Re vera enim considerate semen sinapis minutum, fuscum, aspernabile prorsus, ut ibi impleatur quod dictum est, Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem. Aquas autem intrasse usque ad animam suam dicit: quia potuerunt illæ turbæ, quas aquarum nomine significavit, hoc usque prævalere, ut occiderent Christum. Prævaluerunt ad contemnendum, ad tenendum, ad ligandum, ad insultandum, ad colaphizandum, ad conspuendum. Adhuc quo usque? Usque ad mortem. Ergo *introierunt aquæ usque ad animam meam.* Hanc quippe vitam dixit animam suam, quo usque illi accedere sæviendo potuerunt. Sed numquid hoc possent, nisi ab ipso permitterentur? Unde ergo tamquam aliquid invitus patiatur sic clamat, nisi quia caput membra sua præfigurat? Passus est quippe ille, quia voluit: Martyres vero, etiamsi noluerunt; Petro namque ita prædixit passionem suam: Cum senueris, inquit, alius te præcinget, et feret quo tu non vis. Quamquam enim Christo inhærere cupiamus, mori tamen nolumus: et ideo libenter, vel potius patienter patimur, quia alius transitus non datur, per quem Christo cohæreamus. Nam si possemus aliter pervenire ad Christum, id est ad vitam æternam, quis vellet mori? Naturam quippe nostram, id

Isa. 53. 2. (beside "ut ibi impleatur quod dictum est, Vidimus eum,")
Johan. 21. 18. (beside "noluerunt; Petro namque ita prædixit passionem")

(a) Er. et duo MSS. *contemtum mundo.* Paulo post pro *obruitur*, quod MSS. verbum est, editi præferunt *oritur*. Denique Regius codex hunc locum sic exhibet: *Granum illud est contemtum. Modo quod videtur humiles dare voces, in horto obruitur. Miratus nunc mundus oleris magnitudinem, etc.*

est, consortium quoddam animæ et corporis, et A
quamdam in his duobus familiaritatem conglu-
tinationis atque compaginis exponens quodam
2 Cor. 5. 1. loco Apostolus ait, habere nos domum non ma-
» nufactam, æternam in cœlis: id est, immorta-
litatem præparatam nobis, qua induendi sumus
in fine, cum resurrexerimus a mortuis: et ait,
Ibidem 4. In quo nolumus spoliari, sed supervestiri, ut
absorbeatur mortale a vita. Si fieri posset, sic
vellemus, ait, fieri immortales, ut jam veniret
ipsa immortalitas, et modo sicut sumus muta-
ret nos, ut mortale hoc nostrum a vita absorbe-
a retur, non per mortem corpus (*a*) poneretur,
ut in fine iterum reciperetur. Quamvis ergo a
malis ad bona transeamus, tamen ipse transitus
aliquantum amarus est; et habet fel, quod de-
Matth. 27. 34. derunt Domino in passione Judæi, habet acre B
quiddam tolerandum, quo ostenduntur qui eum
aceto potaverunt. Præfigurans ergo et transfor-
mans in se nos ipsos, hoc ait, *Salvum me fac
Deus, quoniam introierunt aquæ usque ad ani-
mam meam*. Potuerunt qui persecuti sunt etiam
occidere, sed amplius quid faciant non habe-
bunt. Præmisit enim exhortationem ipse Domi-
Matth. 10. 28. nus dicens, Nolite timere eos qui corpus occi-
» dunt, et amplius non habent quid faciant; sed
» eum timete qui habet potestatem et corpus et
» animam occidere in gehenna ignis. Majore ti-
more minora contemnimus, et majore æternita-
tis cupiditate omnia temporalia fastidimus. Nam
hic et deliciæ temporales dulces sunt, et tribu-
lationes temporales amaræ sunt: sed quis non
bibat tribulationis temporalis poculum, metuens C
ignem gehennarum; et quis non contemnat dul-
cedinem sæculi, inhians dulcedini vitæ æternæ?
Hinc ergo ut liberemur, clamemus: ne forte in
pressuris consentiamus iniquitati et vere irre-
parabiliter sorbeamur: *Salvum me fac Deus,
quoniam introierunt aquæ usque ad animam
meam*.

4. *Infixus sum in limo profundi, et non est
substantia*. Quid dicit limum? an ipsos qui per-
v. 3. secuti sunt? De limo enim factus est homo. Se-
disti cadendo a justitia limus profundi facti sunt,
Gen. 2. 7. quibus persequentibus et ad iniquitatem trahere
cupientibus quisquis non consenserit, de limo
suo aurum facit. Merebitur enim limus ipsius
b converti in habitudinem cælestem, et (*b*) socius
v. 1. fieri eorum, de quibus dicit titulus Psalmi, Pro D
his qui commutabuntur. Isti autem cum limus
profundi essent, hæsi in illis: id est, tenuerunt
me, prævaluerunt mihi, occiderunt me. *Infi-
xus* ergo *sum in limo profundi, et non est sub-
stantia*. Quid est hoc, *non est substantia?* Num-
quidnam ipse limus non est substantia? An, ego
inhærendo factus sum non esse substantia? Quid
est ergo, *Infixus sum?* Numquidnam sic hæsit
Christus? Aut vero hæsit, ac non, sicut dictum
est in libro Job, Terra tradita est in manus im-

A pii? An secundum corpus infixum est, quia te-
neri potuit, (*c*) et ipsam crucifixionem habebat? Job. 9. 24.
Nisi enim clavis fixus esset, crucifixus non es- c
set. Unde ergo *non est substantia?* An limus ille
non est substantia? Intelligemus ergo, si potue-
rimus, quid sit *et non est substantia*, si prius
intellexerimus quid sit substantia. Substantia
quippe dicitur et divitiarum: secundum quam
dicimus, Habet substantiam, et, Perdidit sub-
stantiam. Sed numquid hoc putabimus hic di-
ctum esse, *et non est substantia*, id est, non sunt
divitiæ, quasi modo aliquid de divitiis ageretur,
aut aliqua quæstio de divitiis haberetur? An for-
te quia ille ipse limus paupertas erat, et divitiæ
non erunt, nisi quando æternitatis participes
effecti fuerimus? Tunc sunt enim veræ divitiæ,
B quando nobis nihil deerit. Potest etiam secun-
dum hujus verbi intellectum accipi sensus iste,
ut diceretur, *Infixum sum in limo profundi, et
non est substantia*, id est, ad paupertatem per-
veni. Nam hic dicit, Pauper et dolens ego sum.
Dicit et Apostolus, Quoniam propter vos pauper
factus est cum dives esset, ut illius paupertate
vos ditaremini. Ergo paupertatem suam volens v. 30
Dominus nobis commendare, fortasse dixerit, 2 Cor. 8. 9.
non est substantia. Ad summam enim pauper- »
tatem pervenit, quod formam servi induit. Di-
vitiæ ejus quæ sunt? Qui cum in forma Dei es- Philip. 2. 6.
set, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. »
Hæ magnæ incomparabilesque divitiæ. Unde er-
go ista paupertas? Quis semetipsum exinanivit
formam servi accipiens, in similitudinem homi-
C num factus, et habitu inventus ut homo, humi- Ibidem 7.
liavit se, factus obediens usque ad mortem, ut »
diceret, Introierunt aquæ usque ad animam »
meam. Adde super mortem: quid amplius addi- »
turus es? (*d*) Ignominiam mortis. Ideo sequitur, »
Mortem autem crucis. Magna paupertas. Sed hinc v. 2.
erunt magnæ divitiæ: quia sicut impleta est pau- d
pertas ejus, ita implebuntur et divitiæ nostræ »
de paupertate ipsius. Quantas divitias habet, ut
de sua paupertate nos divites faceret? Quales
nos facturus est de divitiis suis, quos divites
fecit de paupertate sua?

5. *Infixus sum in limo profundi, et non est
substantia*. Intelligitur alio modo substantia, il-
lud quod sumus, quidquid sumus. Sed hoc ad in-
telligendum aliquanto est difficilius, quamquam
D res usitatæ sint: sed quia inusitatum verbum
est, indiget commendationis et expositionis ali-
quantulæ: cui tamen si intenti fueritis, fortas-
sis in ea non laborabimus. Dicitur homo, dici-
tur pecus, dicitur terra, dicitur cælum, dicitur
sol, luna, lapis, mare, aer; omnia ista substan-
tiæ sunt, eo ipso quo sunt. Naturæ ipsæ, sub-
stantiæ dicuntur. Deus est quædam substantia:
nam quod nulla substantia est, nihil omnino est.
Substantia ergo aliquid esse est. Unde etiam in Fidei symbolum.
fide catholica contra venena quorumdam hære-

(a) Sic præstantiores MSS. At editi, *puniretur*.
(b) MSS. *socius fieri titulo Psalmi*.
(c) Aliquot MSS. *ex ipso*.

(d) Lov. *ignominiam crucis*. At ceteri libri, *ignomi-
niam mortis*.

3 ticorum sic (a) ædificamur, ut dicamus Patrem A
et Filium et Spiritum-sanctum unius esse sub-
stantiæ. Quid est, unius substantiæ? Verbi gra-
tis, Si aurum est Pater, aurum et Filius, aurum
et Spiritus-sanctus. Quidquid est Pater quod Deus
est, hoc Filius, hoc Spiritus-sanctus. Cum au-
tem Pater est, non illud est quod est. Pater
enim non ad se, sed ad Filium dicitur: ad se
autem Deus dicitur. Itaque eo quod Deus est,
hoc ipso substantia est. Et quia ejusdem sub-
stantiæ Filius, procul dubio et Filius Deus. At
vero quod Pater est, quia non substantiæ no-
men est, sed refertur ad Filium; non sic dici-
mus Filium Patrem esse, quomodo dicimus Fi-
lium Deum esse. Quæris quid sit Pater: respon-
detur, Deus. Quæris quid sit Filius: responde- B
tur, Deus. Quæris quid sit Pater et Filius, re-
spondetur, Deus. De solo Patre interrogatus,
Deum responde: de solo Filio interrogatus, Deum
responde: de utroque interrogatus, non deos,
sed Deum responde. Non sicut in hominibus quæ-
ris quid sit pater Abraham, respondetur, homo;
substantia ejus respondetur: quæris quid sit fi-
lius ejus Isaac: respondetur, homo; ejusdem
substantiæ Abraham et Isaac: quæris quid sit
Abraham et Isaac; non respondetur, homo, sed
homines. Non sic in divinis. Tanta enim ibi est
substantiæ societas, ut æqualitatem admittat,
pluralitatem non admittat. Si ergo tibi dictum
fuerit, Cum dicis mihi Filium hoc esse quod Pa-
ter est, profecto et Filius Pater est: responde,
Secundum substantiam tibi dixi hoc esse Filium
b quod Pater est, non secundum id quod ad (b) C
aliud dicitur. Ad se enim Deus dicitur, ad Pa-
trem Filius dicitur. Rursusque Pater ad se Deum
dicitur, ad Filium Pater dicitur. Quod dicitur ad
Filium Pater, non est Filius: quod dicitur Fi-
lius ad Patrem, non est Pater: quod dicitur ad
se Pater, et Filius ad se, hoc est Pater et Filius,
id est Deus. Quid est ergo, *non est substantia?*
Secundum hunc intellectum substantiæ, quomo-
do poterimus intelligere istam Psalmi senten-
tiam, *Infixus sum in limo profundi, et non est*
Gen. 1. 27. *substantia?* Deus fecit hominem, substantiam
fecit: atque utinam maneret in eo quod Deus fe-
c cit. Si maneret homo in eo quod Deus fecit, (c)
non in illo infixus esset quem Deus genuit. Porro
Gen. 3. 6. autem quia per iniquitatem homo lapsus est a
substantia in qua factus est, (iniquitas quippe D
ipsa non est substantia; non enim iniquitas est
natura quam formavit Deus, sed iniquitas est
perversitas quam fecit homo:) venit Filius Dei
ad limum profundi, et infixus est; et non erat
substantia in qua infixus est, quia in iniquitate
illorum infixus est. *Infixus sum in limo profun-*
Johan. 1. 3. *di, et non est substantia.* Omnia per ipsum facta
sunt, et sine ipso factum est nihil. Naturæ omnes
per ipsum factæ sunt, iniquitas per ipsum facta
d non est, quia iniquitas (d) facta non est. Sub-

(a) Sic MSS. At editi, *ædificamus.*
(b) Unus Beccensis MSS. *ad alium.*
(c) Apud Lov. omittitur particula *non*, quæ extat in cæteris libris.

stantiæ illæ per eum factæ sunt, quæ laudant
eum. Universa creatura laudans Deum, a tribus Dan. 3.
pueris in camino commemoratur, et a terrenis
ad cœlestia, vel a cœlestibus ad terrena hymnus
laudantium Deum pervenit. Non quo cuncta ista
habeant sensum laudandi; sed quia cuncta bene
cogitata laudem pariunt, et impletur cor consi-
deratione creaturæ ad eructandum hymnum
Creatori. Laudant omnia Deum, sed quæ fecit
Deus. Numquid in illo hymno advertistis quod
avaritia laudet Deum? Laudat ibi Deum et ser-
pens, avaritia non laudat. Omnia quippe repen-
tia nominata ibi sunt in laude Dei: nominata
sunt omnia repentia; sed non sunt ibi nominata
aliqua vitia. Vitia enim ex nobis et ex nostra
voluntate habemus: et vitia non sunt substan-
tia. In his infixus est Dominus, quando perse-
cutionem passus est: in vitio Judæorum, non in
substantia hominum, quæ per illum facta est.
Infixus sum, inquit, *in limo profundi, et non
est substantia.* Infixus sum, et non inveni quod
feci.

6. *Veni in altitudinem maris et tempestas de-* Item v. 3.
mersit me. Gratias ipsius misericordiæ qui venit
in altitudinem maris, et glutiri a marino ceto
dignatus est: sed evomitus est tertio die. Venit Matt 12 40.
in altitudinem maris, in qua altitudine nos de-
pressi eramus, in qua altitudine nos naufragium
passi eramus: venit illuc ipse, et tempestas de-
mersit illum: quia fluctus ibi passus est, ipsos
homines; tempestates, voces dicentium, Cruci- Johan. 19 6.
fige, crucifige. Dicente Pilato, Non invenio cau-
sam ullam in hoc homine quare occidendus sit:
invalescebant voces dicentium, Crucifige, cru-
cifige. Augebatur tempestas, donec demergere-
tur qui venerat in altitudinem maris. Et passus
est Dominus inter manus Judæorum, quod non Matth. 14. 25.
est passus cum super aquas ambularet: quod
non solum ipse passus non erat, sed nec Petrum
pati permiserat. *Veni in altitudinem maris, et
tempestas demersit me.*

7. *Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fau-* v. 4.
ces meæ. Hoc ubi? hoc quando? Interrogemus
Evangelium. Passionem quippe Domini nostri in
hoc Psalmo cognoscimus. Et quidem passum eum
novimus; intrasse aquas usque ad animam ejus,
quia populi prævaluerunt usque ad mortem ejus,
legimus, credimus; tempestate illum demersum
esse, quia prævaluit seditio ad eum occidendum,
agnoscimus: verum et laborasse eum clamando,
et raucas factas esse fauces illius, non solum
non legimus, sed etiam contra legimus, quia
non respondebat eis verbum, ut impleretur quod
in alio Psalmo dictum est, Factus sum quasi ho- Psal. 37. 15.
mo non audiens, et non habens in ore suo re-
dargutiones. Et quod in Isaia prophetatum est, Isai. 53. 7.
Sicut ovis ad immolandum ductus est, et sicut
agnus coram tondente se, sic non aperuit os
suum. Si factus est sicut homo non audiens, et

(d) Nonnulli MSS. omittunt hæc verba, *quia iniquitas facta non est*: et eorum loco quidam habent, *quia iniquitas non est substantia.*

non habens in ore suo redargutiones, quomodo A
laboravit clamans, et raucæ factæ sunt fauces
ejus? An ideo jam tunc tacebat, quia raucus
erat qui sine caussa tantum clamaverat? Et il-
lam quidem ejus vocem de Psalmo quodam in
Psal. 21. 2. cruce novimus: Deus, Deus meus, ut quid me
dereliquisti? Sed quanta illa vox fuit, aut quam
diuturna, ut in ea raucæ factæ essent fauces
Matt. 23. 13. 15 etc. ejus? Diu clamavit, Væ vobis Scribæ et Phari-
Matt. 18. 7. sæi: diu clamavit, Væ mundo ab scandalis. Et
Johan. 6. 61. re vera quomodo raucus clamabat, et ideo non
intelligebatur, quando dicebant Judæi, Quid est
quod dicit? Durus est hic sermo, quis potest il-
lum audire? Non scimus quid dicat. Ille omnia
verba dicebat: sed illis raucæ fuerunt fauces
ejus, qui voces ejus non intelligebant. *Labora-
vi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ.*
Item v. 4. 8. *Defecerunt oculi mei ab sperando in Deum* B
meum. Absit ut hoc de persona capitis accipia-
tur: absit ut defecerint oculi ejus ab sperando
2 Cor. 5. 19. in Deum ejus, in quo magis Deus erat mundum
Johan. 1. 14. reconcilians sibi, et qui Verbum caro factum
est, et habitavit in nobis, ut non solum Deus
in illo esset, sed etiam ipse Deus esset. Non ergo
ita, non ipsius capitis nostri oculi defecerunt ab
sperando in Deum ejus: sed defecerunt oculi
ejus in corpore ejus, id est, in membris ejus.
Hæc vox membrorum est, hæc vox corporis est,
non capitis. Quomodo ergo eam in ejus corpore
membrisque invenimus? Quid aliud dicam? quid
aliud commemorem? Quando passus est, quando
mortuus est, omnes discipuli desperaverunt quod
Lucæ 23. 42. ipse esset Christus. A latrone Apostoli victi sunt, C
qui tunc credidit, quando illi defecerunt. Vide
membra ejus desperantia: attende duos illos quos
post resurrectionem invenit in via colloquentes
Lucæ 24. 15. secum, quorum unus erat Cleophas, quando de-
tinebantur oculi eorum ne eum agnoscerent.
Quomodo enim oculis agnoscerent, a quo mente
titubarant? Factum erat aliquid in oculis eorum
simile mentis ipsorum. Loquebantur enim inter
se, et cum ab eo compellarentur unde loqueren-
Ibidem. 18. tur, responderunt, Tu solus peregrinaris in Je-
» rusalem? Nescis quæ facta sunt, quomodo Jesus
» Nazarenus potens in factis et dictis, occisus est
» a senioribus et principibus sacerdotum? Et nos
sperabamus quod ipse erat redemturus Israel.
Johan. 20. 28. Speraverunt, et non sperabant. Defecerunt oculi
eorum ab sperando in Deum ipsorum. Ipsos ergo D
in se transfiguravit dicendo, *Defecerunt oculi
mei ab sperando in Deum meum.* Hanc spem
reddidit, quando cicatrices palpandas obtulit:
quas cum tetigisset Thomas, rediit ad spem quam
perdiderat, et exclamavit, Dominus meus et Deus
meus. Defecerunt oculi tui ab sperando in Deum
tuum, palpasti cicatrices, et invenisti Deum tuum
palpasti formam servi, et cognovisti Dominum
tuum. Cui tamen ipse Dominus ait, Quia vidi-
Ibidem 29. sti, credidisti. Et nos prænuntians voce mise-
ricordiæ suæ, Beati, inquit, qui non vident et

credunt. *Defecerunt oculi mei ab sperando in* »
Deum meum.
9. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei* v. 5.
qui oderunt me gratis. Quam multiplicati? Ut
adderent sibi unum ex duodecim. *Multiplicati* Matt. 26. 14.
*sunt super capillos capitis mei qui oderunt me
gratis.* Capillis capitis sui comparavit inimicos
suos. Merito rasi sunt, quando in loco Calvariæ Matt. 27. 33.
crucifixus est. Accipiant membra vocem hanc,
discant odio haberi gratis. Jam enim si necesse
est, Christiane, ut mundus oderit te, quare non
facis ut gratis te oderit, ut in corpore Domini
tui, et in hoc Psalmo de illo præmisso agnoscas
vocem tuam? Quomodo fiet ut oderit te mundus
gratis? Si nihil cuiquam noceas, et sic odio ha-
bearis: hoc est enim gratis, sine caussa. Parum
sit tibi sine caussa odio haberi, insuper et præ-
sta, ut retribuant tibi mala pro bonis. *Confor-
tati sunt inimici mei, qui persequuntur me in-
juste.* Quod dixit, *Multiplicati sunt super ca-
pillos capitis mei;* hoc postea, *Confortati sunt
inimici mei:* et quod primo, *qui oderunt me gra-
tis;* hoc postea, *qui persequuntur me injuste.*
Quod ergo *gratis*, hoc est *injuste.* Ipsa est vox
Martyrum, non in pœna, sed in caussa. Non
persecutionem pati, non teneri, non flagellari,
non includi, non proscribi, non occidi laus est:
sed habendo caussam bonam, ista pati, hæc laus
est. Laus enim est in caussæ bonitate, non in
pœnæ acerbitate. Nam quantæcumque fuerint
supplicia Martyrum, numquid æquantur suppli-
ciis omnium latronum, omnium sacrilegorum,
omnium sceleratorum? Quid enim, et hos odit
mundus? Odit plane. Excedunt enim mundi me-
dietatem amplitudine malitiæ, et ab ipsa mun-
danorum quodam modo hominum societate alie-
ni sunt, infestantes pacem etiam terrenam; et
patiuntur multa mala, sed non gratis. Denique
vide vocem illius latronis cum Domino in cruce
pendentis, cum insultaret ex alia parte unus
duorum latronum Domino crucifixo, et diceret,
Si Filius Dei es, libera te: compescuit illum al- Lucæ 23. 39
ter, et dixit, Tu non times Deum, vel quia in »
eadem damnatione positus es? Et nos quidem »
recte pro factis nostris. Ecce non gratis: sed
confessione effudit ex se (a) saniem, et factus a
est aptus cibo Domini. Exclusit iniquitatem
suam, accusavit eam, et caruit ea. Ecce ibi duo
latrones, ibi et Dominus; et illi crucifixi, et ille
crucifixus: et illos odio habuit mundus, sed non
gratis; et illum odio habuit, sed gratis. *Quæ
non rapui tunc exsolvebam.* Hoc est gratis. Non
rapui, et exsolvebam: non peccavi, et pœnas
dabam. Solus enim ipse talis, ipse vere nihil ra-
puit. Non solum nihil rapuit, sed etiam quod
non de rapina habebat, hoc se evacuavit, ut ad
nos veniret. Non enim rapinam arbitratus est Philip. 2. 6.
esse æqualis Deo: et tamen semetipsum exina-
nivit formam servi accipiens. Omnino non ra-
puit. Sed quis rapuit? Adam. Quis rapuit pri- Gen. 3. 1.

(a) Sic duo MSS. Alii vero cum editis, *sanguinem.*

Isai. 14. 13. mo? Ille ipse qui seduxit Adam. Quomodo ra- A
puit diabolus? Ponam sedem meam ad Aquilo-
nem, et ero similis Altissimo. Usurpavit sibi
quod non acceperat: ecce rapinam. Usurpavit
sibi diabolus quod non acceperat: perdidit quod
acceperat; et de ipso calice superbiæ suæ, ei
Gen. 3. 5. quem decipere volebat propinavit: Gustate, in-
quit, et eritis sicut dii. Rapere voluerunt divi-
nitatem, perdiderunt felicitatem. Ille ergo ra-
puit, et ideo exsolvit. Ego autem, inquit, *quæ
non rapui, tunc exsolvebam*. Ipse Dominus pro-
pinquans passioni, in Evangelio sic loquitur:
Johan. 14. 30. Ecce venit princeps hujus mundi, id est diabo-
lus, et in me nihil inveniet; id est, quare me
occidat non inveniet: sed ut sciant omnes, quia
voluntatem Patris mei facio, surgite eamus. Et
iit ad passionem solvere quod non rapuit. Quid B
est enim, in me nihil inveniet? Nullam culpam.
An aliquid perdidit de domo sua diabolus? Iste
a discutiat (*a*) raptores, nihil apud me inveniet.
Tamen nihil rapuisse se dicit, peccatum adten-
dens, nihil usurpasse quod ejus non esset; hoc
est enim rapinæ, hoc iniquitatis: nam ab ipso
Matt. 12. 29. diabolo extorsit quos ipse rapuerat. Nemo, in-
quit, in domum fortis intrat, et vasa ejus diri-
pit, nisi prius alligaverit fortem. Alligavit for-
tem, et vasa ejus diripuit: certe non rapuit; sed
respondet tibi, Vasa ista de domo magna mea
perierant; non furtum feci, sed furtum recepi.
v. 4. 10. *Deus tu* (*b*) *scisti imprudentiam meam.*
b Iterum ex ore corporis. Nam quæ imprudentia
in Christo? Nonne ipse est Dei Virtus et Dei Sa-
pientia? An illam dicit imprudentiam suam, de C
1. Cor. 1. 25. qua dicit Apostolus, Stultum Dei sapientius est
hominibus? Imprudentiam meam, hoc ipsum
quod in me irriserunt qui sibi videntur esse sa-
pientes, tu scisti quare fieret: *tu scisti impru-
dentiam meam*. Quid enim tam simile impruden-
tiæ, quam cum haberet in potestate una voce
suos persecutores prosternere, ut pateretur si
teneri, flagellari, conspui, colaphizari, spinis
coronari, ligno affigi? Imprudentiæ simile est,
stultum videtur: sed stultum hoc superat omnes
sapientes. Stultum quidem est: sed et granum
quando cadit in terram, si nemo sciat consuetu-
dinem agricolarum, stultum videtur: labore ma-
gno metitur, portatur ad aream, trituratur, ven-
tilatur; post tanta pericula cœli et tempestatum
et labores rusticanorum curamque dominorum, D
mittitur in horreum frumentum purgatum, ve-
nit hyems, quod purgatum erat, profertur et
projicitur: imprudentia videtur; sed ut non sit
Rom. 8. 32. imprudentia, spes facit. Non ergo ille pepercit
sibi: quia et Pater illi non pepercit, sed pro no-
Gal. 2. 20. bis omnibus tradidit illum. Et de ipso, Qui dile-
xit me, inquit Apostolus, et tradidit seipsum
Johan. 12. 24. pro me: quia granum nisi ceciderit in terram
ut moriatur, fructum, inquit, non reddet. Hæc
est imprudentia, sed tu nosti illam. Isti autem
1. Cor. 2. 8. si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ cru-

cifixissent. *Deus tu scisti imprudentiam meam.
Et delicta mea a te non sunt abscondita.* Hoc
plane, lucide, aperte, quia ex ore corporis in-
telligendum est. Delicta nulla Christus habuit;
fuit delictorum susceptor, sed non commissor.
Et delicta mea a te non sunt abscondita: id est,
confessus sum tibi omnia delicta mea, et ante os
meum vidisti ea in cogitatione mea, vidisti vul-
nera quæ sanares. Sed ubi? Utique in corpore, in
membris; in illis fidelibus unde illi hærebat jam
membrum illud quod confitebatur peccata sua.
Et delicta, inquit, *mea a te non sunt abscondita*.
11. *Non erubescant in me, qui te exspectant v. 7.
Domine, Domine virtutum.* Rursus vox capitis,
Non erubescant in me: non dicatur illis, Ubi est
de quo præsumebatis? non dicatur illis, Ubi est Johan. 14. 1.
qui vobis dicebat, (*c*) Credite in Deum, et in me c
credite? *Non erubescant in me, qui te exspectant
Domine, Domine virtutum. Non confundantur
super me, qui quærunt te Deus Israel.* Potest hoc
et a corpore intelligi, sed si corpus ejus non u-
num hominem ponas: quia re vera non est unus
homo corpus ejus, sed exiguum membrum, cor-
pus autem ex membris constat. Corpus ergo e-
jus plenum, tota Ecclesia. Merito ergo dicit Ec-
clesia, *Non erubescant in me, qui te exspectant
Domine, Domine virtutum*. Non sic affligar ab
insurgentibus persecutoribus, non sic obterar ab
invidentibus inimicis meis, ab oblatrantibus hæ- 1. Johan. 2. 19.
reticis qui a me exierunt, quia non erant ex me:
nam si fuissent ex me, mecum forsitan perman-
sissent. Non sic eorum scandalis premar, ut *eru-
bescant in me qui te exspectant Domine, Domine
virtutum. Non confundantur super me, qui quæ-
runt te Deus Israel.*
12. *Quoniam propter te sustinui exprobratio- v. 8
nem, operuit irreverentia faciem meam.* Nihil
magnum est quod dicitur, *sustinui*: sed quod
dicitur, *propter te sustinui*. Si enim sustines,
quia peccasti; propter te sustines, non pro-
pter Deum. Quæ enim vobis gloria est, ait Pe- 1. Pet. 2. 20
trus, si peccantes punimini, et suffertis? Si
autem sustines quia mandatum Dei servasti, ve-
re propter Deum sustines; et merces tua ma-
net in æternum, quia propter Deum sustinuisti
opprobria. Ideo enim prior ille sustinuit, ut nos
sustinere disceremus. Et si ille, qui non habe-
bat quod illi objiciebatur; quanto magis nos, qui
etsi non habemus peccatum quod nobis objicit
inimicus, habemus tamen alterum quod digne in
nobis flagelletur? Nescio quis te furem dicit, et
non es fur: audis opprobrium; non tamen sic non
es fur, ut non sis aliquid quod Deo displicet. Por-
ro si ille qui omnino nihil rapuerat, qui verissi-
me dixerat, Ecce venit princeps mundi hujus, et Johan. 14. 30
in me nihil inveniet, dictus est peccator, dictus
est iniquus, dictus est Beelzebub, dictus est in- Johan. 8, 48; Matt. 10. 25.
sanus: tu dedignaris serve audire pro meritis
tuis, quod Dominus audivit nullis meritis suis?
Ille venit ut tibi præberet exemplum. Quasi gra-

(*a*) Sic plerique MSS. At Er. *raptor*. Lov. *raptoris*.
(*b*) Sic in probæ notæ MSS. At in editis hic est, *tu scis*: et paulo post, *tu scisti*.

(*c*) Sic plerique et meliora notæ MSS. At editi, *Credidit in Deum*.

a tis hoc fecerit, (a) sic tu non proficis. Quare enim
ille audivit, nisi ut tu cum audires non deficeres?
Ecce tu audis, et deficis: frustra ergo ille audivit:
non enim propter se, sed propter te audivit. *Quoniam propter te sustinui exprobrationem, operuit irreverentia faciem meam.* Irreverentia quid est?
Non confundi. Denique quasi vitium videtur, cum
dicitur, irreverens homo est. Magna irreverentia hominis, non illum erubescere. Ergo irreverentia quasi imprudentia est. Oportet ut habeat
Christianus irreverentiam istam, quando venerit
inter homines quibus displicet Christus. Si erubuerit de Christo, delebitur de libro viventium.
Opus est ergo ut habeas irreverentiam quando
tibi de Christo insultatur; quando dicitur, Cultor
crucifixi, adoratur male mortui, venerator oc-
Matt. 10 32. cisi: hic si erubueris mortuus es. Sententiam
» quippe ipsius vide, qui neminem fallit. Qui me
erubuerit coram hominibus, et ego erubescam
eum coram Angelis Dei. Observa ergo tu, sit in
te irreverentia, frontosus esto, quando audis opprobrium de Christo; prorsus esto frontosus.
Quid times fronti tuæ, quam signo crucis armasti? Hoc est enim, *Propter te sustinui exprobrationem, operuit irreverentia faciem meam. Propter te sustinui exprobrationem:* et quis non de
te erubui, quando mihi propter te insultabatur,
operuit irreverentia faciem meam.
v. 9. 13. *Alienatus factus sum fratribus meis, et
hospes filiis matris meæ.* Filiis sinagogæ hospes
factus est. In patria quippe ipsius dicebatur,
Lucæ 4. 22. Nonne nos scimus eum esse filium Mariæ et Joseph? Et unde alio loco, Hunc autem nescimus
unde sit? *Factus* ergo *sum hospes filiis matris
Johan. 9.29. meæ.* Non scierunt unde sim, de quibus erat caro
mea: non me sciebant de femore Abraham natum; unde caro mea occulta erat, quando sub ipso femore manum servus ponens juravit per
Gen. 24. 9. Deum cæli. *Hospes factus sum filiis matris meæ.*
Quare hoc? quare non agnoverunt? quare alienum dixerunt? quare ausi sunt dicere, nescimus
v. 10. unde sit? *Quoniam zelus domus tuæ comedit me;*
id est, quia persecutus sum in illis iniquitates
ipsorum, quia non patienter tuli quos corripui,
Johan. 2.15. quia quæsivi gloriam tuam in domo tua, quia flagellavi in templo male versantes: ubi etiam positum est, *Zelus domus tuæ comedit me.* Hinc alienus, hinc hospes; hinc, Nescimus unde sit. Agnoscerent unde sim, si agnoscerent quod mandasti. Si enim invenerim illos servantes mandata tua, zelus domus tuæ non comederet me. *Et
opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super
Rom. 15. 4. me.* Hoc testimonio usus est et Paulus apostolus,
» (lecta est modo ipsa lectio;) et ait, Quæcumque
» ante scripta sunt, ut nos doceremur, scripta sunt,
ut per consolationem Scripturarum spem habeamus. Dixit ergo Christi fuisse istam vocem, *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.*
Quare, *tibi*? Numquid Patri exprobrator, et non
ipsi Christo? Quare, *opprobria exprobrantium*

A *tibi ceciderunt super me?* Quia qui me cognovit, Johan. 14.9.
cognovit et Patrem: quia nemo exprobravit Christo, nisi Deo exprobrans: quia nemo honorat Patrem, nisi qui honorat et Filium. *Opprobria ex- Johan. 5.23.
probrantium tibi ceciderunt super me*, quia me
invenerunt.
14. *Et cooperui in jejunio animam meam, et v. 11.
factum est mihi in opprobrium.* Jejunium Christi
spiritaliter jam in * alio Psalmo commendavimus * Supra in
Caritati Vestræ. Jejunium ipsius erat, quando Enar. Psal.
defecerunt omnes qui in eum crediderant; quia 34. serm. 2.
et esuries ipsius erat, ut in eum crederetur: n. 4.
quia et sitis ipsius erat, quando dixit mulieri,
Sitio, da mihi bibere: fidem quippe ipsius sitiebat. Et de cruce cum diceret, Sitio: fidem illorum Johan. 4. 7.
quærebat, pro quibus dixerat, Pater, ignosce il-
B lis, quia nesciunt quid faciunt. Sed illi homines Johan. 19. 28
quid propinarunt sitienti? Acetum. Acetum (b) Lucæ 23.34.
etiam vetus dicitur. Merito de vetere homine pro- b
pinarunt, quia novi esse noluerunt. Quare novi
esse noluerunt? Quia ad titulum Psalmi hujus v. 1.
ubi scriptum est, Pro iis qui commutabuntur,
non pertinuerunt. Ergo, *operui in jejunio ani- Psal. 65. 7.
mam meam.* Denique respuit etiam fel quod illi
obtulerunt: jejunare elegit, quam amaritudinem
accipere. Non enim intrant in corpus ejus amaricantes, de quibus alio loco Psalmus dicit, Qui amaricant, non exaltentur in semetipsis. Ergo,
*operui in jejunio animam meam, et factum est
mihi in opprobrium.* Hoc ipsum mihi in opprobrium factum est, quia non illis consensi, hoc
est, ab illis jejunavi. Qui enim non consentit
C male suadentibus, jejunat ab ipsis; et per hoc
jejunium meretur opprobrium, ut ideo illi insultetur, quia non consentit ad malum.
15. *Et posui vestimentum meum saccum.* Jam v. 12.
et de sacco aliquid * diximus, unde illud est, Ego * Enar. in
autem cum mihi molesti essent, Induebam me ci- Psal. 91. v.
licio, et humiliabam in jejunio animam meam. 15. ser. 2.
Posui vestimentum meum saccum: id est, oppo- n. 3
sui illis, in quam sævirent, carnem meam, occultavi divinitatem meam. *Saccum*, quia mortalis caro erat: ut de peccato condemnaret pecca-
tum in carne. *Et posui vestimentum meum sac- Rom. 8. 3.
cum: et factus sum illis in parabolam*, id est, in
irrisionem. Parabola dicitur, quando datur similitudo de aliquo, quando de illo male dicitur.
Sic ille, verbi gratia, pereat, quomodo ille, pa-
D rabola est: id est, comparatio et similitudo maledicti. *Factus ergo sum illis in parabolam.*
16. *Adversus me insultabant, qui sedebant in v. 13.
porta. In porta*, nihil aliud quam in publico. *Et
in me psallebant, qui bibebant vinum.* Putatis hoc
Fratres Christo tantummodo contigisse? Quotidie
illi in membris ejus contigit; quando forte necesse erit servo Dei prohibere ebrietates et luxurias in aliquo vel fundo vel oppido, ubi non auditum fuerit verbum Dei, parum est quia cantant, insuper et in ipsum incipiunt cantare, a quo
prohibentur cantare. Comparate nunc illius je-

(a) Er. et Lov. si tu non proficis. At Am. et MSS. sic tu etc

(b) Sic MSS. Editi vero, *Acetum enim vinum vetus dicitur.*

juoium, et illorum vinum. *Et in me psallebant, qui bibebant vinum:* vinum erroris, vinum impietatis, vioum superbiæ.

v. 14. 17. *Ego autem* (a) *oratione mea ad te, Domi-*
2 *ne.* Ego autem ad te eram. Sed quomodo? Ad te orando. Quando enim malediceris, et quid agas non habes; quando tibi jactantur opprobria, et quomodo corrigas cum a quo jactantur non invenis; nihil tibi restat nisi orare. Sed memento et pro ipso orare. *Ego autem oratione mea ad te, Domine. Tempus beneplaciti, Deus.* Ecce enim sepelitur granum, exsurget fructus. Tempus beneplaciti, Deus. De hoc tempore et Prophetæ
1 Cor. 6. 2. dixerunt, quod commemorat Apostolus: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. *Tempus beneplaciti, Deus. In multitudine misericordiæ tuæ.* Hoc est tempus beneplaciti, *In multitudine misericordiæ tuæ.* Nam si non esset multitudo misericordiæ tuæ quid nos faceremus de multitudine iniquitatis nostræ? *In multitudine misericordiæ tuæ. Exaudi me in veritate salutis tuæ.* Quia dixit *misericordiæ tuæ*, subjun-
Psal. 24. 10. xit et veritatem: quia misericordia, et veritas universæ viæ Domini. Quare misericordia? Dimittendo peccata. Quare veritas? Reddendo promissa. *Exaudi me in veritate salutis tuæ.*

v. 15. 18. *Salvum me fac de luto, ut non inhæream.*
v. 3. De illo de quo supra dixerat, Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Proinde quia illud expositum bene accepistis, quod hic audiatis expressius non est. Hinc se dicit liberandum, ubi se ante dixit infixum: *Salvum me fac de luto, ut non inhæream.* Et exponit hoc ipso: *Eruar ex iis qui oderunt me.* Ipsi ergo sunt lutum ubi hæseram. Sed hoc forte suggeritur. Paulo ante dixerat, Infixus sum, modo dicit, *Salvum me fac de luto, ut non inhæream:* cum secundum sententiam priorem deberet dicere, Salvum me fac de luto ubi hæseram eruendo me, non agendo ut non inhæream. Ergo hæserat carne, sed non hæserat spiritu. Dicit hoc ex infirmitate membrorum suorum. Quando forte caperis ab eo, qui te premit ad iniquitatem, tenetur quidem corpus tuum, secundum corpus infixus es in limo profundi: sed quamdiu non consentis, non hæsisti; si autem consentis, hæsisti. Oratio ergo tua ibi sit, ut quomodo jam tenetur corpus tuum, non teneatur et anima tua, sis liber in vinculis. *Eruar ex his qui oderunt me: et de profundo aquarum.*

v. 16. 19. *Non me demergat tempestas aquæ.* Sed jam
v. 3. demersus erat. Veni in altitudinem maris, tu dixisti, et tempestas demersit me, tu dixisti. Demersit secundum carnem, non demergat secun-
Matth. 10. 23. dum spiritum. Quibus dictum est, Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam: hoc eis dictum est, ut nec carne hærerent, nec spiritu. Non enim appetendum est, ut hæreamus vel carne; sed quantum possumus vitare debemus. Si vero hæserimus, et in manus peccatorum venerimus: jam corpore hæsimus, fixi sumus in limo profundi, restat pro anima depreca-

A ri, ut non inhæreamus, id est, non consentiamus, non nos demergat tempestas aquæ, ut eamus in profundum limi. *Neque absorbeat me profundum, neque coartet super me puteus os suum.* Quid est hoc, Fratres? quid deprecatus est? Magnus est puteus profunditas iniquitatis humanæ: illuc quisque si ceciderit, in altum cadet. Sed tamen ibi positus, si confitetur peccata Deo suo, non super eum claudet puteus os suum: ut est in alio quodam Psalmo scriptum, De profundis Psal. 129. 1.
clamavi ad te Domine, Domine exaudi vocem meam. Si autem factum in illo quod alia sententia Scripturæ dicit, Peccator cum venerit in pro- Prov. 18. 3.
fundum malorum, contemnet: clausit super eum
B puteus os suum? Quare clausit os suum? Quia clausit os illius. Perdidit enim confessionem, vere mortuus est, impletumque in eo est quod alibi dicitur, A mortuo, velut qui non sit, perit confessio. Metuenda ista res vehementer, Fra- Eccli. 17. 26.
tres. Si videris hominem fecisse iniquitatem, mersus est in puteum: quando autem illi dixeris iniquitatem ipsius, et dixerit, Vere peccavi, fateor; non super eum clausit puteus os suum: cum autem videris eum dicere, Quid enim mali feci? factus est defensor peccati sui: clausit super eum puteus os suum, qua eruatur non habet. Amissa confessione, non erit locus misericordiæ. Tu factus es peccati tui defensor, quomodo erit Deus liberator? Ut ergo sit ille liberator, tu esto accusator.

C

SERMO SECUNDUS.

DE POSTERIORE PARTE PSALMI LXVIII.

1. Posterior pars Psalmi, de quo hesterno die locuti sumus Caritati Vestræ, hodie nobis explicanda remanserat. Et video esse tempus reddendi debiti, si tamen ejus prolixitas non nos etiam hodie debitores reliquerit. Itaque hoc præloquor, et peto, ne diuturnum sermonem in his quæ manifesta sunt expectetis. Ita enim possumus in obscurioribus necessitate immorari, et fortasse supplere quod debemus: ut aliis diebus alia debeamus, aliaque reddamus. Videamus ergo quæ sequuntur. Postea quam dixit, *Neque coar-* v. 16.
tet super me puteus os suum: quod hesterno die commendavimus Caritati Vestræ, ut omni animi intentione et fide pietatis caveamus, ne hoc ma-
D ledictum superveniat nobis. Tunc enim coartat puteus super hominem os suum, id est profunditas iniquitatis, quando non solum mersus in peccatis jacet, sed etiam perdit aditum confessionis. Quando autem dicit homo, Peccator sum: radiatur aliquo lumine etiam profunditas putei. Sequitur ergo inter passiones exclamans Dominus noster Jesus Christus, caput et corpus, sicut commendavimus: ut quibusdam locis capitis verba cognoscatis; quæ autem dicta fuerint ita ut capiti convenire non possint, ad corpus referatis. Sic enim loquitur Christus tamquam unus: quia et vere unus, de quo dictum est, Erunt duo

(a) Editi, *oratio mea.* At potiores MSS. juxta Græc. LXX, *oratione mea*, ubi subintelligendum, *eram*, sicuti mox docet Augustinus.

Gen. 2. 24. Ephes. 31. v. 17. in carne una. Si enim in carne una, quid miraris, quia et in voce una? Sequitur ergo, *Exaudi me Domine, quoniam suavis est misericordia tua.* Hanc caussam asseruit quare debeat exaudiri, quia suavis est misericordia Dei. Nonne magis hoc erat consequens ut diceret, Exaudi me Domine, ut suavis mihi sit misericordia tua? Quare ergo, *Exaudi me Domine, quoniam suavis est misericordia tua?* Suavitatem misericordiæ Domini de tribulatione sua commendavit aliis quodam modo verbis, cum dixit, *Exaudi me Domine, quoniam tribulor.* Re vera enim qui dicit, Exaudi me Domine, quoniam tribulor, caussam dicit quare se exaudiri roget: sed homini in tribulatione posito, necesse est ut suavis sit misericordia Dei. De hac suavitate misericordiæ Dei

Eccli. 35. 26. B videte quid alio loco Scriptura dicat: Sicut pluvia in siccitate, ita speciosa est misericordia Dei in tribulatione. Quod ibi ait, speciosa: hoc ait hic, *suavis.* Nec panis dulcis esset, nisi fames præcederet. Ergo et quando Dominus permittit aut facit ut in tribulatione aliqua simus, etiam tunc misericors est: non enim alimentum subtrahit, sed desiderium movet. Itaque quid ait modo, *Exaudi me Domine, quoniam suavis est misericordia tua?* Jam noli differre exauditionem, in tanta tribulatione sum, ut suavis mihi sit misericordia tua. Ad hoc ergo subvenire differebas, ut mihi dulce esset quod subveniebas: jam ergo ultra non est quod differas; pervenit tribulatio mea ad mensuram certam calamitatis, veniat misericordia tua ad faciendum opus bonitatis. *Exaudi me Domine, quoniam suavis est misericordia tua. Secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me:* non secundum multitudinem peccatorum meorum.

v. 18. 2. *Ne avertas faciem tuam a puero tuo.* Et hæc (a) humilitatis commendatio est, *a puero tuo*, id est, a parvo: quia jam carui superbia per disciplinam tribulationis, *Ne avertas faciem tuam a puero tuo.* Hæc est illa speciosa misericordia Dei, quam supra dixit. Nam sequenti versu exponit quod dixit: *Quoniam tribulor, velociter exaudi me.* Quid est, *velociter?* Jam non est quod differas: tribulor, præcessit afflictio mea; sequatur misericordia tua.

v. 19. 3. *Intende animæ meæ, et redime eam,* Non indiget expositione: videamus ergo quod sequitur. *Propter inimicos meos erue me.* Hæc plane miranda petitio est, nec breviter perstringenda, nec cursim transilienda; Prorsus miranda: *Propter inimicos meos erue me.* Quid est, *Propter inimicos meos erue me?* Ut confundantur, ut crucientur liberatione mea. Quid ergo, si non essent illi qui liberatione mea essent cruciandi, mihi subveniri non debuit? et tunc tibi acceptabilis est liberatio, cum fuerit alterius damnatio? Ecce non sunt inimici, qui vel confundantur vel torqueantur de liberatione tua: sic remanebis, non

A liberaberis? An ad hoc ut valeat inimicis tuis, quo possint et ipsi tua liberatione converti? Sed et hoc mirum est, si habeat aliquam petitionis caussam. Numquid enim ad hoc liberatur servus Dei a Domino Deo suo, ut alii proficiant? Quid, si deessent qui proficerent, ille servus Dei non erat liberandus? Quocumque ergo me convertam, sive ad punitionem, sive ad liberationem inimicorum, non video caussam petitionis hujus, *Propter inimicos meos erue me:* nisi aliquid intelligamus, quod cum dixero adjuvante Domino, judicabit in vobis, qui habitat in vobis. Est quædam liberatio sanctorum occulta: hæc propter ipsos fit. (b) Est quædam publica et manifesta: hæc propter inimicos eorum fit, sive puniendos, sive liberandos. Nam utique Deus de ignibus

B persecutoris non liberavit fratres Machabæos, quibus Antiochus sæviens etiam matrem adhibuit, cujus blanditiis ad amorem vitæ converterentur, et amando vivere hominibus, Deo morerentur. At illa mater, jam non Evæ, sed matri Ecclesiæ similis, quos cum dolore pepererat ut vivos agnosceret, cum gaudio vidit morientes; et ad hoc hortata est, ut eligerent potius mori pro paternis legibus Domini Dei sui, quam vivere contra eas. Quid hic credituri sumus, Fratres, nisi quia liberati sunt? Sed occulta fuit illorum liberatio: denique ipse Antiochus, a quo occisi sunt, visus est sibi aliquid fecisse, quod ejus crudelitas dictabat, vel potius incitabat. At vero tres pueri de camino ignis aperte liberati sunt; quia et corpus eorum erutum est, salus eorum

2. Machab. 7.

Dan. 3. 93.

C publica fuit. Illi ergo sunt in occulto coronati, isti in aperto liberati: omnes tamen salvati. Quis autem fructus liberationis trium puerorum? Quare eorum corona dilata est? Ipse Nabuchodonosor conversus est ad Deum ipsorum, eumque prædicavit, quia eruit servos suos, quem contempserat, cum eos miserat in caminum. Est ergo liberatio occulta, est liberatio manifesta. Liberatio occulta ad animam, liberatio manifesta etiam ad corpus pertinet. In occulto enim anima liberatur, in manifesto corpus. Porro si ita est, in hoc Psalmo vocem Domini agnoscamus: ad occultam liberationem pertinet quod supra dixit, *Intende animæ meæ, et redime eam.* Restat corporis liberatio: quia eo resurgente, et in cælos adscendente, et Spiritum sanctum de super mittente,

D conversi sunt ad ejus fidem qui in ejus morte sævierunt, et ex inimicis amici facti sunt per illius gratiam, non per justitiam suam. Ideo secutus est, *Propter inimicos meos erue me. Intende animæ meæ,* sed hoc in occulto: *Propter inimicos* autem *meos erue* (c) et corpus meum. Nihil enim inimicis meis proderit, si solam animam liberaveris, aliquid se egisse, aliquid se implevisse credituri sunt. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Ergo, *intende animæ meæ, et redime eam,* quod tu so-

Act. 4. 9. et 2. 4.

Psal. 29. 10.

(a) Vox, *humilitatis*, abest a MSS.

(b) Hoc loco editi interponebant, quod *Deus sanctos suos, quosdam occulte, quosdam vero liberat publice: occulte, sicut Machabæos: publice, sicut tres pueros de camino ignis educens.* Isthæc non habent melioris notæ MSS.

(c) Hic Lov. et aliquot MSS addunt, *me*.

lus scis: deinde et *propter inimicos meos erue me*, ut caro mea non videat corruptionem.

v. 20. 4. *Tu enim cognoscis opprobrium meum, et confusionem meam, et verecundiam meam.* Quid est, opprobrium? quid est confusio? quid verecundia? Opprobrium est quod objicit inimicus. Confusio est quæ mordet conscientiam. Verecundia est quæ facit ingenuam frontem etiam de falsi criminis objectione erubescere. (a) Non est crimen; aut etsi crimen est, non est illius cui objicitur: sed tamen infirmitas humani animi plerumque verecundatur etiam cum falsum objicitur; non quia objectum est, sed quia creditum. Omnia hæc sunt in corpore Domini. Nam confusio in illo non poterat esse, in quo culpa non inveniebatur. Objiciebatur crimen Christianis, hoc ipsum quod Christiani essent. Illa quidem gloria erat: fortes libenter accipiebant, et sic accipiebant, ut omnino de nomine Domini sui non erubescerent. Operuerat enim irreverentia faciem ipsorum, habentium frontem Pauli dicentis, Non

Rom. 1. 16. enim erubesco de Evangelio: virtus enim Dei est in salutem omni credenti. O Paule, nonne tu es adorator Crucifixi? Parum est, inquit, inde mihi non erubescere: immo hinc solum glorior,

Gal. 6. 14. unde me putat inimicus erubescere. Mihi enim absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Huic ergo tali fronti opprobrium solum poterat objici. Nam nec confusio poterat esse in conscientia jam sanata, nec verecundia in fronte tam libera. Sed cum objiceretur quibusdam quod Christum interfecerint, merito compuncti sunt mala conscientia, et salubriter confusi atque conversi; ut possent dicere, Tu cognovisti confusionem meam. Tu ergo Domine nosti,

Psal. 138. 1. non solum opprobrium meum, sed et confusionem meam, in quibusdam et verecundiam; qui quamvis in me credant, publice me tamen coram impiis confiteri erubescunt, plus apud se valente lingua humana, quam promissione divina. Videte ergo eos: et commendantur tales Deo, non ut sic relinquat, sed ut eos adjuvando perficiat. Dixit enim et quidam credens et titubans, Credo

Marci 9. 23. Domine, adjuva incredulitatem meam. *In conspectu tuo sunt omnes tribulantes me.* Quare mihi

v. 21. sit opprobrium, nosti; quare confusio, tu nosti; quare verecundia, tu nosti: ergo erue me propter inimicos meos, quia tu nosti ista mea, illi non norunt; ac per hoc, quia ipsi in conspectu tuo sunt, ista nescientes non poterunt vel confundi vel corrigi, nisi manifeste me erueris propter inimicos meos.

Item v. 21. 5. *Opprobrium exspectavit cor meum et miseriam.* Quid est, *exspectavit?* Futura ista prævidit, futura ista prædixit. Non enim venit ad aliud. Si mori nollet, nec nasci vellet: caussa resurrectionis utrumque fecit. Duo enim quædam nobis in genere humano nota erant, unum autem incognitum. Nasci quippe homines et mori sciebamus: resurgere et in æternum vivere, nesciebamus. Ut ostenderet nobis quod non noveramus, suscepit duo quæ noveramus. Ad hoc ergo venit. *Opprobrium exspectavit cor meum et miseriam.* Sed miseriam cujus? Exspectavit enim miseriam, sed magis crucifigentium, magis persequentium; ut in illis esset miseria, in illo misericordia. Miseriam quippe illorum miserans etiam pendens in cruce, Pater, inquit, ignosce Lucæ 23. 34.

illis, quia nesciunt quid faciunt. *Opprobrium exspectavit cor meum et miseriam: et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit.* Quid ergo profuit, quia exspectavi? hoc est, quid profuit, quia prædixi? quid profuit, quis dixi ideo me venisse? Ventum est ut impleretur quod dixi, *sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et consolantes, et non inveni:* hoc est, non fuit. Quod enim superiore versu dixit, *Sustinui qui simul contristaretur:* hoc sequenti versu, *et consolantes.* Quod autem superiore versu, *et non fuit:* hoc sequenti versu, *et non inveni.* Ergo non altera subjecta, sed superior repetita sententia est. Quam sententiam si retractemus, quæstio nonnulla poterit oboriri. Numquid enim discipuli ejus non sunt contristati, quando ductus est ad passionem, quando ligno suspensus, quando mortuus? Usque adeo contristati, ut illa Maria Magdalene, Johan. 20. 18.

quæ primo eum vidit, gaudens lugentibus nuntiaret quid viderit. Evangelium ista loquitur: non Marci 16. 9.

nostra præsumtio, non nostra suspicio est: constat doluisse, constat luxisse discipulos. Extraneæ mulieres flebant, quando ad passionem ducebatur, ad quas conversus ait, Flete, sed vos, Lucæ 23. 28.

nolite me. Quomodo ergo sustinuit qui simul contristaretur, et non fuit? Adtendimus, et invenimus tristes, et lugentes, et plangentes: unde nobis mira videtur ista sententia, *Sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et consolantes, et non inveni.* Intendamus diligentius, et videbimus eum sustinuisse qui simul contristaretur, et non fuisse. Contristabantur enim illi carnaliter de vita mortali, quæ mutanda fuerat morte, et reparanda resurrectione: hinc erat illa tristitia. De illis enim esse debuit, qui cæci medicum occiderunt, qui tamquam perniciose febrientes phrenetici, faciebant injuriam ei a quo illis fuerat salus allata. Ille volebat curare, illi sævire: hinc tristitia medico. Quære utrum invenerit hujus tristitiæ comitem. Non enim ait, Sustinui qui contristaretur, et non fuit; sed, *qui simul contristaretur*, id est, ex ea re, qua ego, contristaretur, *et non inveni.* Petrus certe plurimum amavit, et in fluctus calcandos se sine dubitatione Matt. 14. 29.

projecit, et ad vocem Domini liberatus est: et cum ductum ad passionem, amoris audacia consecutus, tamen turbatus, ter negavit. Unde, nisi quia malum illi videbatur mori? Id enim devitabat quod malum putabat. Hoc ergo et in Domino dolebat, quod ipse devitabat. Propterea et ante dixerat, Absit a te Domine, propitius tibi esto, Matt. 16. 22.

(a) Sic MSS. At editi, post *objectione erubescere*, prosequuntur, *Erubescere quidem non est crimen, aut si crimen est, non est illius cui objicitur, sed ejus qui objicit. Sed tamen infirmitas* etc.

non fiet istud: quando meruit audire, Satanas;
postea quam audierat, Beatus es Simon Bar-Jona.
Ergo in tristitia quam habebat Dominus de illis,
Lucæ 23.34. pro quibus oravit, Pater ignosce illis, quia ne-
sciunt quid faciunt: nullum comitem invenit. *Et*
sustinui qui simul contristaretur, et non fuit.
Prorsus non fuit. *Et consolantes, et non inveni.*
Qui sunt consolantes? Proficientes. Ipsi enim nos
coosolantur, ipsi sunt solatio omnibus prædica-
toribus veritatis.
v. 22. 6. *Et dederunt in escam meam fel, et in siti*
meo potoverunt me oceto. Factum est quidem ad
litteram, et Evangelium hoc nobis indicat. Sed
intelligendum est, Fratres, hoc ipsum quod non
inveni consolantes, hoc ipsum quod non inveni
qui simul contristaretur, hoc fuit fel meum, hoc
mihi amarum, hoc acetum fuit: amarum propter
mœrorem, acetum propter eorum vetustatem.
Namque legimus illi quidem oblatum fel, sicut
Matt 27.34. Evangelium loquitur; sed in potum, non in e-
scam. Verumtamen sic accipiendum, et imple-
tum, quod hic fuerat ante prædictum, *Dederunt*
in escam meom fel: et in isto ipso facto, non so-
lum in hoc dicto, mysterium requirere debemus,
secreta pulsare, verum templi conscissum intra-
re, videre ibi sacramentum, vel quod ita dictum
est, vel quod ita factum est. *Dederunt*, inquit,
in escom meam fel. Non ipsum quod dederunt e-
sca erat: potus enim erat; sed *in escam dede-*
runt: quia jam Dominus escam acceperat, et in
ipsam injectum est fel. Acceperat autem ipse e-
Lucæ 22.19. scam suavem, quando pascha manducavit cum
Sacramentum corporis Christi. discipulis suis; ibi sacramentum sui corporis
demonstravit. In hanc escam tam suavem, tam
1.Cor.10.17. dulcem unitatis Christi, quam commendat Apo-
stolus, dicens, Quia unus panis, unum corpus
multi sumus: In hanc escam suavem quis est qui
dat fel, nisi contradictores Evangelii, tamquam
illi persecutores Christi? Minus enim peccave-
runt Judæi crucifigentes in terra ambulantem,
quam qui contemnunt in cælo sedentem. Quod
ergo fecerunt Judæi, ut in escam quam jam ac-
ceperat darent bibendum amarum illum potum,
hoc faciunt qui male vivendo scandalum inferunt
Psal. 63. 7. Ecclesiæ: hoc faciunt hæretici amaricantes, sed
non exaltentur in semetipsis. Dant fel super tam
jucundum cibum: Sed quid facit Dominus? Non
admittit ad corpus suum. Hoc sacramento ipse
Matth. 27. 34. Dominus, quando illi obtulerunt fel, gustavit,
et noluit bibere. Si non eos pateremur, nec o-
mnino gustaremus: quia vero necesse est eos pa-
ti, necesse est gustari. Sed quia in membris Chri-
sti tales esse non possunt, gustari possunt, re-
cipi in corpus non possunt. *Et dederunt in escam*
meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto. Si-
tiebam, et acetum accepi: id est fidem illorum
desideravi, et vetustatem inveni.
v. 23. 7. *Fiat mensa eorum coram ipsis in muscipu-*
lom. Qualem muscipulam mihi exhibuerunt,
dando mihi talem potum, talis muscipula illis sit.
A Quare ergo, *coram ipsis?* Sufficeret, *Fiat mensa*
eorum in muscipulam. Sunt tales qui iniquita-
tem suam noverunt, et in ea pertinacissime per-
severant: coram ipsis fit muscipula eorum. Per- Psal. 54. 16.
niciosi nimis ipsi sunt, qui descendunt in infer-
num viventes. Denique de persecutoribus quid
dictum est? Nisi quia Dominus erat in nobis, for- Psal. 123. 3.
tasse vivos absorbuissent nos. Quid est, vivos?
Consentientes illis, et scientes quia eis consen-
tire non debebamus. Ergo coram ipsis fit musci-
pula, et non corriguntur. Vel quia coram ipsis
est muscipula, (a) non incidant. Ecce norunt a
muscipulam, et pedem mittunt, et tenenda colla
subjiciunt. Quanto melius erat averti a musci-
pula, peccatum cognoscere, errorem damnare,
amaritudine carere, in corpus Christi transire,
B Domini gloriam quærere? Sed tantum valet ani-
mi præsumtio, ut et coram ipsis muscipula sit,
et incidant in eam. *Obscurentur oculi eorum, ne* v. 24.
videant, sequitur hic: ut quoniam sine caussa
viderunt, fiat illis et non videre. *Fiot ergo mensa*
eorum coram ipsis in muscipulam. Corom ipsis
fiat in muscipulam, non optantis est, sed pro-
phetantis: non ut fiat, sed quia fiet. Hoc sæpe
commendavimus, et meminisse debetis: ne quod
præsaga mens in Spiritu Dei dicit, malevole (b) b
imprecari videatur. Fiat ergo, nec potest aliter
fieri, nisi ut talibus ista eveniant. Et quoniam
videmus per Spiritum Dei dici talia eventura ma-
lis; ad hoc in illis hæc intelligamus, ut nos talia
devitemus, Hoc enim nobis prodest intelligere,
et ex inimicis proficere, Fiat ergo illis *et in re-*
C *tributionem et in scandalum.* Et numquid inju-
stum est hoc? Justum est. Quare? Quoniam *in*
retributionem. Non enim aliquid illis accideret, v. 23.
quod non debebatur. *In retributionem* fit, *et in*
scandalum: quia ipsi sibi sunt scandalum.
8. *Obscurentur oculi eorum, ne videant, et dor-* v. 24.
sum illorum semper incurva. Hoc consequens
est. Nam quorum oculi fuerint obscurati, ne vi-
deant, sequitur ut dorsum illorum incurvetur.
Unde hoc? Quia cum cessaverint superna cogno-
scere, necesse est ut de inferioribus cogitent. Qui
bene audit, Sursum cor, curvum dorsum non
habet. Erecta quippe statura exspectat spem re-
positam sibi in cælo; maxime si præmittat the-
saurum suum, quo sequatur cor ejus. At vero Matt. 6. 21.
qui futuræ vitæ spem non intelligunt, jam excæ-
D cati, de inferioribus cogitant: et hoc est habere
dorsum curvum; a quo morbo Dominus mulie-
rem illam liberavit. Alligaverat enim eam sata- Lucæ 13.16.
nas annis decem et octo, et eam (c) curvatam ere- c
xit: et quia sabbato faciebat, scandalizati sunt
Judæi; bene scandalizati sunt de illa erecta, ipsi
curvi. *Et dorsum illorum semper in curva.*
9. *Effunde super eos irom tuam, et indigna-* v. 25.
tio iræ tuæ comprehendat eos. Plana sunt: sed
tamen *comprehendat eos*, quasi fugientes agno-
scimus. Quo autem fugituri sunt? In cælum?
Tu ibi es. In infernum? Ades. Pennas suas no- Psal. 138. 8.

(a) Sic MSS. At editi, *et incidunt.*
(b) MSS. *malivole deprecari.*

(c) Omnes prope MSS. *curatam erexit.*

Act. 1. 20. lunt recipere, ut volent in directum: *comprehendat eos indignatio iræ tuæ*, non eos permittat effugere.

v. 26. 10. *Fiat habitatio eorum deserta*. Hoc jam in manifesto. Quomodo enim liberationem suam
v. 19. non solum occultam commendavit dicens, Intende animæ meæ, et redime eam; verum etiam
Ibidem. manifestam secundum corpus, adjiciens, Propter inimicos meos erue me: ita et his futuras quasdam calamitates prædicit occultas, de quibus paulo ante loquebatur. Nam quantus quisque est, qui intelligat infelicitatem hominis, cujus cor jam cæcum est? Tollantur illi oculi corporis, omnes homines miserum dicunt: perdat oculos mentis, sed tamen circumfluat omni abundantia rerum, felicem appellant; sed qui similiter mentis oculos perdiderunt. Ergo jam quid aperte, ut appareat omnibus quia vindicatum est in eis? Nam cæcitas Judæorum, occulta vindicta est: manifesta vero quæ? *Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* Factum est hoc in ipsa civitate Jerusalem, in qua sibi visi sunt potentes clamando adver-
Johan. 19. 6. sus Filium Dei, Crucifige, crucifige; et prævalendo, quia potuerunt occidere eum qui mortuos suscitabat. Quam sibi potentes, quam magni visi sunt? Consecuta est postea vindicta Domini, expugnata est civitas, debellati Judæi, occisa nescio quot hominum millia. Nullus illuc modo permittitur accedere Judæorum: ubi potuerunt adversus Dominum clamare, ibi a Domino non permittuntur habitare. Perdiderunt locum furoris sui: atque utinam vel nunc agnoscant locum quietis
a suæ. Quid profuit (*a*) illis Caiphas dicendo, Nos
Johan. 11. 48. si istum dimiserimus sic, venient Romani, et tollent nobis et locum et regnum? Ecce et non eum dimiserunt vivum, et ille vivit; et venerunt Romani, et tulerunt eis et locum et regnum. Modo
Matth. 23. 37. et 38. audiebamus, cum Evangelium legeretur, Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos, tamquam gallina pullos suos sub alas suas, et noluisti? Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta. Hoc et hic dicitur: *Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Non sit qui inhabitet*, sed ex numero illorum. Nam loca illa omnia et hominibus plena sunt, et Judæis inania.

v. 27. 11. Quare hoc? *Quoniam quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Quid ergo peccaverunt, si a Deo percussum persecuti sunt? Quid animo eorum imputatur? Malitia. Nam id in Christo factum est quod oportebat. Pati utique venerat, et punivit per quem passus est. Nam Judas traditor punitus est, et Christus crucifixus est: sed nos redemit sanguine suo, et punivit
Matt. 27. 5. illum de pretio suo. Projecit enim pretium argenti, quo ab illo Dominus venditus erat; nec
b agnovit pretium, quo ipse a Domino (*b*) redemptus erat. Factum est hoc in Juda. Sed cum videamus mensuram quamdam esse retributionis in
A omnibus, nec quemquam posse permitti amplius sævire, quam acceperit potestatem: quomodo illi addiderunt, aut quæ est ista percussio Domini? Nimirum ex persona locutus est ejus unde corpus acceperat, unde carnem assumserat, id est, generis humani, ipsius Adæ, qui percussus Gen. 3. 6.
est primo morte propter peccatum suum. Mortales ergo hic homines cum pœna nascuntur: huic pœnæ addunt, quicumque homines fuerint persecuti. Jam enim homo hic moriturus non esset, nisi illum Deus percussisset? quid ergo tu homo sævis amplius? Parum ne homini est, quod aliquando moriturus est? Portat ergo unusquisque nostrum pœnam suam: huic pœnæ volunt addere qui nos persequuntur. Hæc pœna percussio est Domini. Dominus quippe sententia
B percussit hominem: Qua die tetigeritis, inquit, Gen. 2. 17.
morte moriemini. Ex hac morte carnem susceperat, et vetus homo noster simul crucifixus est Rom. 6. 6.
cum illo. Ex illius voce ista dixit, *Quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Super quem dolorem vulnerum? Super dolorem peccatorum ipsi addiderunt. Vulnera enim sua peccata dixit. Sed ne ad caput respicias, ad corpus adverte; secundum cujus vocem dictum est ab ipso in illo Psalmo, in quo vocem suam ostendit, quia ejus primum versum de cruce clamavit, Deus, Deus Psal. 21. 2.
meus respice in me, quare me dereliquisti? Ibi secutus ait, Longe a salute mea verba delictorum meorum. Ipsa sunt vulnera inflicta a latronibus in via, ei quem levavit in jumentum suum:
C quem sacerdos et Levites transeuntes invenerunt Lucæ 10. 30.
et contemserunt, a quibus curari non potuit; transiens autem Samaritanus, misertus est ejus, accessit, et in jumentum proprium levavit. Samarites Latine custos interpretatur: quis autem custos, nisi Salvator Dominus noster Jesus Christus? Qui quoniam surrexit a mortuis jam non Rom. 6. 9.
moriturus, non dormit neque obdormiet qui custodit Israel. *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Psal. 120. 4.

12. *Appone iniquitatem super iniquitatem* v. 28.
ipsorum. Quid est hoc? Quis non expavescat? Deo dicitur, *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum*. Unde apponet Deus iniquitatem? Habet enim iniquitatem quam apponat? Scimus enim verum esse quod dictum est per Paulum Rom. 9. 14.
D apostolum, Quid ergo dicemus? numquid iniquitas est apud Deum? absit. Unde ergo, *Appone iniquitatem super iniquitatem?* quomodo id intellecturi sumus? Adsit Dominus ut dicamus, et propter fatigationem vestram breviter dicere valeamus. Iniquitas ipsorum erat, quia hominem justum occiderunt: addita est alia, quia Filium Dei crucifixerunt. Sævire ipsorum tamquam in 1. Cor. 2. 8.
hominem fuit: sed si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Illi iniquitate sua tamquam hominem occidere voluerunt: apposita est iniquitas super iniquitatem ipsorum, ut Filium Dei crucifigerent. Quis hanc iniquitatem

(a) MSS. *illi Caiphe dicere.*

(b) Duo MSS. *redimendus erat.*

apposuit? Ille qui dixit, Forte reverebuntur Fi-
Matt. 21. 37. lium meum, ipsum mittam. Solebant enim occi-
dere missos ad se servos, exactores locationis
atque mercedis. Misit ipsum Filium, ut et ipsum
occiderent. Apposuit iniquitatem super iniqui-
v. 28. tatem ipsorum. Et hæc Deus sæviendo fecit, an
potius juste retribuendo? Fiat enim illis, inquit,
in retributionem et in scandalum. Meriti erant
sic excæcari, ut Filium Dei non agnoscerent. Et
hoc fecit Deus, apponens iniquitatem super ini-
quitatem ipsorum; non vulnerando, sed non sa-
nando. Quomodo enim auges febrem, auges mor-
bum, non morbum adhibendo, sed non succur-
rendo: sic quia tales fuerunt ut curari non me-
rerentur, in ipsa malitia quodam modo profece-
2 Tim. 3. 13. runt, sicut dictum est, Mali autem et facinorosi
B proficiunt in pejus: et apposita est iniquitas su-
per iniquitatem ipsorum. *Et non intrent in ju-*
stitia tua. Hoc planum est.

v. 29. 13. *Deleantur de libro viventium*. Aliquando
enim illic scripti erant? Fratres, non sic accipe-
re debemus, quoniam quemquam Deus scribat
in libro vitæ, et deleat illum. Si homo dixit,
Johan. 19. 22. Quod scripsi scripsi, de titulo ubi scriptum erat,
Rex Judæorum: Deus quemquam scribit et de-
Rom. 8. 29. let? Præscius est, prædestinavit omnes ante con-
stitutionem mundi regnaturos cum Filio suo in
vita æterna. Hos conscripsit, ipsos continet liber
vitæ. Denique in Apocalypsi quid ait Spiritus
Dei, cum de pressuris ab Antichristo futuris lo-
Apoc. 13. 8. queretur eadem Scriptura? Consentient illi, in-
quit, omnes qui non sunt scripti in libro vitæ.
C Proinde sine dubitatione non erunt consensuri
qui scripti sunt. Isti ergo quomodo inde delen-
tur, ubi numquam scripti sunt? Hoc dictum est
secundum spem ipsorum, quia ipsi se scriptos
putabant. Quid est, *Deleantur de libro vitæ?* Et
ipsis constet, non illos ibi esse. Ex hac locutio-
Psal. 90. 7. ne dictum est in alio Psalmo, Cadent a latere tuo
mille, et dena millia a dextris tuis: id est, multi
scandalizabuntur, et ex eo numero qui se spe-
rabant sessuros tecum, et ex eo numero qui se
Matt. 25. 33. sperabant staturos ad dexteram tuam, separati
ab hœdis sinistris: non quia cum ibi steterit ali-
quis, postea cadet, aut cum sederit cum illo quis-
quam, abjicietur; sed quia multi casuri erant in
scandalum, qui jam ibi se esse putabant, id est,
multi qui se sperabant sessuros tecum, multi qui
se speraverant staturos ad dexteram, ipsi casuri
D sunt. Sic ergo et hic illi qui se sperabant tam-
quam merito justitiæ suæ in libro scriptos Dei,
Johan. 5. 39. quibus dicitur, Scrutamini Scripturas, in quibus
putatis vos vitam æternam habere: cum perdu-
cta fuerit damnatio eorum etiam ad cognitionem
eorum, delebuntur de libro viventium, id est,
non ibi se esse cognoscent. Nam versus qui se-
quitur, exponit quod dictum est: *Et cum justis*
non scribantur, Dixi ergo, *Deleantur* secundum
spem eorum: secundum autem æquitatem tuam
quid dico? *Non scribantur*.

v. 30. 14. *Pauper et dolens ego sum*. Quare hoc? An
ut agnosceremus quod per amaritudinem animi
maledicit pauper iste? Multa enim dixit quæ il-
lis eveniant. Et quasi ei diceremus, Ut quid ta-
lia? Noli tantum. Respondet, *Pauper et dolens*
ego sum. Perduxerunt me ad egestatem, ad istum
dolorem deposuerunt, ideo ista dico. Non est ta-
men stomachatio maledicentis, sed prædictio
prophetantis. Nam de paupertate sua et dolore
suo quædam quæ posterius dicit, commendatu-
rus est nobis, ut discamus esse pauperes et do-
lentes. Beati enim pauperes, quoniam ipsorum Matth. 5. 3.
est regnum cælorum. Et, Beati qui lugent, quo- Ibidem 5.
niam ipsi consolabuntur. Hoc ergo ipse prius
jam nobis ostendit: et ideo, *Pauper et dolens*
ego sum. Totum corpus ejus hoc dicit. Corpus
Christi in hac terra pauper est et dolens. Sed
sint divites Christiani. Prorsus si Christiani sunt,
pauperes sunt; in comparatione divitiarum cæ-
lestium quas sperant, omne aurum suum are-
nam deputant. *Pauper et dolens ego sum.*

15. *Et salus vultus tui Deus suscepit me*. Num-
quid desertus est pauper iste? Quando tu digna- Item. v. 30.
ris pannosum pauperem applicare ad mensam
tuam? Porro autem pauperem istum salus vul-
tus Dei suscepit: in vultu suo abscondit ejus
egestatem. De illo quippe dictum est, Abscondes Psal. 30. 21.
eos in abscondito vultus tui. In illo autem vul-
tu quæ sint divitiæ, vultis nosse? Divitiæ istæ
hoc tibi prestant, ut quod vis, quando vis pran-
deas: illæ vero, ut numquam esurias. *Pauper et*
dolens ego sum: et salus vultus tui Deus susce-
pit me. Ad quam rem? ut jam non sim pauper,
non sim dolens? *Laudabo nomen Dei cum can-* v. 31.
tico, magnificabo eum in laude. Jam dictum est,
pauper iste laudat nomen Dei cum cantico, ma-
gnificat eum in laude. Quando auderet cantare,
nisi recreatus esset a fame? *Laudabo nomen*
Dei cum cantico, magnificabo eum in laude. Ma-
gnæ divitiæ. Quas gemmas laudis Dei de thesau- Job. 1. 21.
ro interiore protulit? *Magnificabo eum in laude.*
Hæ sunt divitiæ meæ. Dominus dedit, Dominus
abstulit. Ergo miser remansit? Absit. Vide di- »
vitias: Sicut Domino placuit, ita factum est; »
sit nomen Domini benedictum. *Laudabo nomen*
Dei cum cantico, magnificabo eum in laude.

16. *Et placebit Deo*: hoc quod eum laudabo, v. 32.
placebit: *super vitulum novellum cornua pro-*
ducentem et ungulas. Gratius illi erit sacrificium
laudis, quam sacrificium vituli. Sacrificium lau-
dis glorificabit me, et ibi via est in qua ostendam Psal. 49. 23.
illi salutare Dei: Immola Deo sacrificium laudis,
et redde Altissimo vota tua. Ergo laudabo Deum;
et plus ei placebit quam vitulus novellus, cor-
nua producens et ungulas. Amplius ergo place-
bit Deo laus ejus exiens de ore meo, quam ma-
gna victima adducta ad aram ipsius. An aliquid
de cornibus et ungulis vituli hujus dicendum
est? Qui bene instructus est, et laude Dei opu-
lentus, et cornua debet habere quibus adversa-
rium ventilet, et ungulas quibus terram excitet.
Nostis enim hoc facere vitulos pubescentes, et
in taurinam audaciam grandescentes. Nam ideo
novellus est, propter vitam novam. Aliquis ergo
hæreticus forte contradicit, cornibus ventilet ur.
Alius non contradicit, sed tamen terrenum abje-

cte sapit, ungulis excitetur. Ergo super hunc A vitulum tibi placebit laudatio mea, (a) jam illa post paupertatem et dolorem in æterna societate Angelorum, ubi nec adversarius erit in certamine vellendus, nec piger de terra excitandus.

v. 33. 17. *Videant inopes, et lætentur*. Credant, et spe gaudeant. Magis inopes sint, ut saturari mereantur: ne cum superbiæ saginam ructant, ne- Matt. 5. 6. getur eis panis quo salubriter vivant. *Quærite Dominum*, inopes, esurite, et sitite; ipse est Johan. 6. 5. enim panis vivus qui de cælo descendit. *Quærite Dominum, et vivet anima vestra*. Quæritis panem, ut vivat caro vestra: Dominum quærite, ut vivat anima vestra.

v. 34. 18. *Quoniam exaudivit pauperes Dominus*. Exaudivit pauperes, nec exaudiret pauperes, nisi essent pauperes. Vis exaudiri? Pauper esto: dolor de te clamet, non fastidium. *Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et compeditos suos non sprevit*. Offensus a servis, fecit eos compeditos: sed clamantes de compedibus non contemsit. Quæ sunt istæ compedes? Mortalitas, corruptibilitas carnis, compedes sunt quibus ligati sumus. Et vultis nosse istarum compedum gravi- Sap. 9. 15. tatem? Inde dicitur, Corpus quod corrumpitur, aggravat animam. Quando homines in sæculo divites esse volunt, istis compedibus pannos quærunt. Sed sufficiant panni compedum: tantum quære, quantum depellendæ necessitati satis est. Cum autem superflua quæris, compedes tuas onerare desideras. In tali ergo custodia vel solæ Matt. 6. 34. compedes remaneant. Sufficiat diei malitia sua. De ista malitia clamamus ad Deum, *Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et compeditos suos non sprevit*.

v. 35. 19. *Laudent illum cœli et terra, mare et omnia repentia in eis*. Veræ divitiæ hujus pauperis istæ sunt, considerare creaturam, et laudare Creatorem. *Laudent illum cœli et terra, mare et omnia repentia in eis*. Et creatura sola ista laudat Deum, cum considerata ea laudatur Deus?

v. 36. 20. Audi et aliud: *Quoniam Deus salvam faciet Sion*. Reparat Ecclesiam suam, gentes fideles incorporat Unigenito suo; non fraudat credentes in se præmio promissionis suæ. *Quoniam Deus salvam faciet Sion: (b) et ædificabuntur civitates Judææ*. Ipsæ sunt Ecclesiæ. Nemo dicat, quando erit istud ut ædificentur civitates Judææ? O si velis agnoscere structuram, et esse lapis vivus, ut intres in eam! Et nunc civitates Judææ ædificantur. Juda enim confessio interpretatur. De confessione humilitatis ædificantur civitates Judææ: ut foris ab eis superbi remaneant, qui confiteri erubescunt. *Quoniam Deus salvam* v. 37. *faciet Sion*. Quam Sion? Audi in sequentibus: *Et semen servorum ejus obtinebunt eam, et qui diligunt nomen ejus inhabitabunt in ea*.

21. Psalmus finitus est, sed paululum istos duos versus non relinquamus: admonent enim nos aliquid, ne desperando in illam structuram non intremus. *Semen*, inquit, *servorum ejus obtinebunt eam*. Jam ergo *semen servorum ejus* qui sunt? Forte dicis, Judæi nati de Abraham: nos autem qui non sumus nati de Abraham, quomodo habebimus istam civitatem? Sed non sunt semen Abrahæ illi Judæi, quibus dictum est, Si filii Abrahæ estis, facta Abrahæ facite. Johan. 8. 39. *Semen* ergo *servorum ejus*, imitatores fidei servorum ejus *obtinebunt eam*. Denique ultimus versus superiorem exponit. Quasi enim turbatus, ne putares forte hoc de Judæis dici, *Et semen servorum ejus obtinebunt eam*, dicens, Nos semen gentium sumus, quæ idola coluerunt, et dæmonibus servierunt: quid ergo nobis in hac civitate sperandum est? statim subjecit ut præsumas et spe- B res: *Et qui diligunt nomen ejus, inhabitabunt in ea*. Hoc est enim *semen servorum ejus, qui diligunt nomen ejus*. Quia enim servi ejus dilexerunt nomen ejus; quicumque non diligunt nomen ejus, non se dicant semen servorum ejus; et qui diligunt nomen ejus, non se negent semen servorum ejus.

IN PSALMUM LXIX.

* ENARRATIO.

* Sermo in Martyrum solemnitate habitus

Præfatio.

1. Gratias grano tritici, quia mori voluit et multiplicari: gratias unico Filio Dei Domino et Salvatori nostro Jesu Christo, qui mortem nostram subire non dedignatus est, ut nos vita sua dignos faceret. Johan. 12. 25. Ecce qui singularis erat donec transiret, sicut dixit in Psalmo, Singula- Psal. 140. 10. C ris ego sum donec transeam: quia sic erat singulare granum, ut in se haberet magnam multitudinis fecunditatem; in quantis granis passionem ejus imitantibus exsultamus, quando natalitia Martyrum celebramus? Multa ergo membra ejus sub uno capite ipso Salvatore nostro caritatis et pacis vinculo colligata, sicut nosse dignamini, quoniam sæpissime audistis, unus homo sunt: et ipsorum ut unius hominis vox plerumque in Psalmis auditur, et sic clamat unus tamquam omnes, quia omnes in uno unus sunt. Audiamus ergo quoniam laboraverunt Martyres, et inter magnas tempestates odiorum in hoc sæculo periclitati sunt, non tam corpore, quod quandoque posituri erant, sed ipsa fide, ne deficientes et forte acerbis persecutionum cedentes do- D loribus vel amori vitæ hujus, amitterent quod promiserat Deus: qui non solum verbo, sed etiam exemplo abstulerat omnem timorem: verbo, dicens, Nolite timere eos qui corpus occidunt, ani- Matth. 10. 28. mam autem non possunt occidere; exemplo, faciens quod verbo præcepit, ut nec eorum verberantium manus vellet devitare, nec alapas percutientium, nec salivas conspuentium, nec coronam de spinis imponentium, nec crucem interficientium: nihil horum vitare voluit, cui nihil opus erat, propter eos quibus hoc opus erat;

(a) Sic meliores notæ MSS. Alii, *Jam illam post* etc. At editi, *Nam illam post* etc. non recte, nisi *illam* referas ad *Videant inopes* etc.

(b) Meliores MSS. LXX. *Et ædificabuntur civitates* * Judææ.

Matth. 28. faciens ægrotis de seipso medicamentum. Labo- A
20. » raverunt ergo Martyres: et nisi ille semper ades-
set qui ait, Ecce ego vobiscum sum usque ad
consummationem sæculi, utique defecissent.

2. Est ergo in hoc Psalmo vox contribulato-
rum, et ideo utique Martyrum inter passiones
periclitantium, sed de suo capite præsumentium.
Audiamus, et loquamur cum eis ex affectu cor-
dis, etiamsi non similitudine passionis. Illi enim
jam coronati sunt, nos adhuc periclitamur: non
quia tales nos persecutiones urgent, quales ipsos
urserunt, sed fortasse pejores in omnimodis ge-
neribus tantorum scandalorum. Nostra enim tem-
Matth. 18. 7. pora magis abundant illo Væ, quod clamavit Do-
Matth. 24. 12. minus: Væ mundo ab scandalis. Et quoniam
Gen. 19. 19. abundavit iniquitas, refrigescet caritas multo-
rum. Neque enim et Lot ille sanctus in Sodomis B
ab aliquo corporalem persecutionem patiebatur,
aut dictum illi erat, ut non ibi habitaret: per-
secutio ejus, facta mala Sodomitarum erant. Non
ergo jam Christo in cælo sedente, jam glorifica-
to, jam subjectis cervicibus regum jugo ejus, et
suppositis eorum frontibus signo ejus, jam nul-
lo remanente qui palam Christianis audeat in-
sultare, adhuc tamen inter organa et symphoniacos
gemimus, adhuc illi inimici Martyrum, quia vo-
cibus et ferro non possunt, eos sua luxuria per-
sequuntur. Atque utinam Paganos tantummo-
a do (a) doleremus: esset qualecumque solatium,
exspectare eos qui nondum cruce Christi signati
sunt, quando signentur, et quando ejus aucto-
ritate alligati desinant furere. Videmus etiam
portantes in fronte signum ejus, simul in ipsa C
fronte portare impudentiam luxuriarum, diebus-
que et solemnitatibus Martyrum non exsultare,
sed insultare. Et inter hæc gemimus, et hæc per-
secutio nostra est, si est, in nobis caritas quæ
2 Cor. 11. 29. dicat, Quis infirmatur, et non ego infirmor? Quis
scandalizatur, et non ego uror? Nullus ergo ser-
vus Dei sine persecutione: verumque est illud
2. Tim. 3. 12. quod Apostolus ait, Sed et omnes qui volunt in
Christo pie vivere, persecutionem patientur. Vi-
deris unde, videris quomodo, diabolus ille bifor-
mis est. Leo est in impetu, draco in insidiis. Leo
minetur, inimicus est: draco insidietur, inimi-
cus est. Quando nos securi? Ecce fiant omnes
Christiani, numquid et diabolus Christianus erit?
Tentare ergo non cessat, insidiari non cessat. In-
frenatus est atque illigatus in cordibus impio- D
rum, ne sæviat in Ecclesiam, et tantum faciat
quantum vult. Fremunt dentes impiorum adver-
sus dignitatem Ecclesiæ et pacem Christianorum,
et quia non habent quid agant sæviendo; saltan-
do, blasphemando, luxuriando, non impellunt
corpora Christianorum, sed lacerant animas Chri-
v. 2. stianorum. Clamemus ergo una voce omnes ver-
ba hæc: *Deus in adjutorem meum intende.* Deus
enim habemus sempiterno adjutorio in isto sæ-
b culo. Quando autem non? (b) Modo tamen in
tribulatione positi maxime dicamus, *Deus in
adjutorium meum intende.*

(a) Sic MSS. Editi vero, *toleramus.*

3. *Confundantur, et revereantur, qui quærunt* v. 3.
animam meam. Christus dicit: sive caput dicat,
sive corpus dicat; ille dicit, qui dixit, Quid me Act. 9. 4.
persequeris? ille dicit, qui dixit, Cum uni ex Matth. 25. 40.
minimis meis fecistis, mihi fecistis. Nota est ergo
vox hujus hominis, totius hominis, capitis et
corporis: non sæpe commendanda, quia nota.
Confundantur, inquit, *et revereantur, qui quæ-
runt animam meam.* In alio Psalmo dicit, Con- Psal. 141. 5.
siderabam in dexteram, et videbam, et non erat »
qui cognosceret me: periit fuga a me, et non »
est qui exquirat animam meam. Ibi de persecuto- »
ribus ait, quia non erat qui exquireret animam
ejus: hic autem, *Confundantur, et revereantur,
qui quærunt animam meam.* Dolebat se non quæ-
ri ad imitandum: gemebat se quæri ad oppri-
mendum. Quæris animam justi, cum imitari co-
gitas: quæris animam justi, cum occidere cogi-
tas. Quoniam duobus modis quæritur anima ho-
minis justi, singuli in singulis Psalmis expressi
sunt. Illic dolet, quia non est qui requirat ani-
mam ejus ad imitandum passiones ejus: hic au-
tem, *Confundantur et revereantur, qui quærunt
animam meam.* Quærunt animam ejus, non ut
duas habeant. Non enim sic quærebant animam
ejus, quomodo quærit latro tunicam viatoris: ad
hoc occidit, ut expoliet, ut habeat. Qui autem
persequitur ut occidat; excludit animam, non
se vestit. Quærunt illi animam meam, occidere
me volunt. Quod ergo tu illis optas? *Confundan-
tur, et revereantur.* Et ubi est quod audisti a Do-
mino tuo, Diligite inimicos vestros, benefacite Matth. 5. 44.
his qui oderunt vos, et orate pro his qui perse- »
quuntur vos? Ecce persecutionem pateris, et
maledicis eis a quibus pateris: quomodo imita-
ris passiones præcedentes Domini tui, penden- Luc. 23. 34.
tis in cruce et dicentis, Pater ignosce illis, quia
nesciunt quid faciunt? Respondet talia dicenti-
bus Martyr, et dicit, Dominum mihi proposuisti »
dicentem, Pater ignosce illis quia nesciunt quid »
faciunt: agnosce et vocem meam, ut sit et tua:
Quid enim dixi de inimicis meis? *Confundan-
tur, et revereantur.* Jam facta est talis vindicta
de inimicis Martyrum. Saulus ille qui Stephanum Act. 7. 57. et 94.
persecutus est, confusus est et reveritus. Anhe-
labat cædes, quærebat quos adtraheret et neca-
ret: audita de super voce, Saule, Saule, quid me »
persequeris, confusus et prostratus est, et ere-
ctus ad obediendum, qui inflammatus erat ad
persequendum. Hoc ergo optant Martyres inimi-
cis suis. *Confundantur, et revereantur.* Quam-
diu enim non confunduntur, et reverentur, ne-
cesse est facta sua defendant: gloriosi sibi viden-
tur, quia tenent, quia ligant, quia verberant,
quia occidunt, quia saltant, quia insultant, de his
omnibus factis aliquando confundantur et reve-
reantur. Si enim confundentur, et convertentur:
quia converti non possunt, nisi confusi fuerint et
reveriti. Optemus ergo hæc inimicis nostris: se-
curi optemus. Ecce ego dixi, et vobiscum dixe-
rim, omnes qui adhuc saltant et cantant et in-

(b) Aliquot MSS. *Quando autem non modo: tamen* etc.

sultant Martyribus, *confundantur, et revereantur:* aliquando in his parietibus tundant confusi pectora sua.

v. 4. 4. *Avertantur retrorsum, et erubescant, qui cogitant mihi mala.* Primo fuit impetus persequentium, modo remansit malevolentia cogitantium. Prorsus tempora sunt in (*a*) Ecclesia persecutionis distincta sequentia. Factus est impetus in Ecclesiam, quando reges persequebantur: et quia prædicti erant reges et persecuturi et credituri, impleto uno utique alterum sequebatur. Factum est et illud quod consequens fuit; crediderunt reges, data pax est Ecclesiæ, cœpit esse in culmine dignitatis Ecclesia, etiam in hac terra, etiam in hac vita: sed non deest fremitus persecutorum, impetus suos ad cogitationes verterunt. In illis cogitationibus tamquam in abysso (*b*) ligatus est diabolus: fremit, et non erumpit. Dictum est enim de his temporibus Ecclesiæ,
Psal. 111. 10. Peccator videbit, et irascetur. Et quid faciet? Numquid quod primo? Adtrahe, liga, percute. Non facit hoc. Quid ergo? Dentibus suis frendet, et tabescet. Et his tamquam irascitur Martyr, et tamen pro his orat Martyr. Quomodo enim
v. 3. bene optavit illis, de quibus dixit, Confundantur, et revereantur, qui quærunt animam meam: sic et nunc, *Avertantur retrorsum, et erubescant, qui cogitant mihi mala.* Quare? Ut non præcedant, sed sequantur. Qui enim reprehendit Christianam religionem, et consilio suo vult vivere, quasi præcedere vult Christum, et ille videlicet erraverit, et invalidus infirmusque fuerit, qui vel voluerit pati inter manus Judæorum, vel potuerit; ille autem cordatus sit cavens ista omnia, declinans mortem, mentiens etiam inique ne moriatur, interficiens animam suam ut vivat corpore, magni consilii prudentisque sibi videtur. Præcedit reprehendens Christum, veluti antecedit Christum: credat in Christum, et sequitur Christum. Nam quod optatum est modo persecutoribus cogitantibus mala, dixit hoc ipse Dominus Petro. Præcedere quippe quodam loco Petrus voluit Dominum. Loquebatur enim Salvator de passione sua, quam si non suscepisset, nos salvi non essemus: et Petrus qui paulo ante eum confessus erat Filium Dei, et in illa confessione appellatus erat petra, supra quam fabricaretur Ecclesia, paulo post Domino dicente de fu-
Matth. 16. 22. tura passione sua, ait, Absit Domine, propitius esto tibi, non fiet istud. Paulo ante, Beatus es Simon Bar-Jona, quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cælis est: modo
Ibidem 23. repente, Redi post me satana. Quid est, Redi post me? Sequere me. Præcedere me vis, consilium mihi dare vis, melius est ut consilium meum sequaris: hoc est, Redi retro, redi post me. Antecedentem compescit, ut retro redeat;

A et appellat satanam, quia vult præcedere Dominum. Paulo ante, Beatus: modo; Satanas. Unde paulo ante, Beatus? Quia non tibi, inquit, revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in cælis est. Unde modo, Satanas? Quia non sapis, inquit, quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Qui ergo volumus recte celebrare natalitia Martyrum; desideremus imitationem Martyrum; ne velimus præcedere Martyres, et melioris consilii nobis videri esse, quia evitamus passiones pro justitia et pro fide, quas illi non evitaverunt. Ergo illi qui cogitant mala, et in luxuria nutriunt corda sua, *avertantur retrorsum, et erubescant.* Audiant ab Apostolo postea dicente, Quem autem Rom. 6. 21. fructum habuistis aliquando, in quibus nunc erubescitis?

B 5. Quid sequitur? *Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge.* Item v. 4. Duo sunt genera persecutorum, vituperantium, et adulantium. Plus persequitur lingua adulatoria, quam manus interfectoris: nam et ipsam caminum dixit Scriptura. Certe cum de persecutione loqueretur Sap. 3. 6. Scriptura, dixit, Tamquam aurum in fornace probavit illos, (de Martyribus interfectis,) et sicut (*c*) holocausti hostiam accepit illos. Audi quia et lingua adulantium talis est: Probatio, inquit, Prov. 27. 21. argenti et auri ignis; vir autem probatur per os laudantium eum. Ignis ille, ignis et iste: de utroque te salvum oportet exire. Fregit te reprehensor, (*d*) fractus es in fornace tamquam vas fictile. Formavit te verbum, et venit tentatio tribulationis: illud quod formatum est, oportet
C ut coquatur: si bene formatum est, accedit ignis ut firmet. Unde ille dicebat in passione, Aruit sicut testa virtus mea. Psal. 21. 16. Passio quippe et caminus tribulationis fecerat fortiorem. Rursus si lauden̄s ab adulantibus et assentantibus, et annueris eis, veluti emens oleum, non tecum portans, sicut quinque virgines insipientes; Matth. 25. 3. erit caminus fracturæ tuæ etiam os laudantium te. Sed sine his non possumus, necesse est ut et intremus in hæc, et exeamus inde: intremus in vituperationem aliquam malorum et improborum, intremus et in assentationem aliquam adulatorum; sed exire inde opus est. Rogemus eum de quo dictum est, Custodiat Dominus introitum tuum et exitum tuum: Psal. 120. 8. ut intrans integer, sic exeas integer. Ait enim et Apostolus, Fidelis est Deus, qui non 1 Cor. 10. 13.
D vos sinat tentari supra quam potestis. Ecce habes ingressum. Non dixit, non tentemini. Qui enim non tentatur non probatur; et qui non probatur, non proficit. Quid ergo optavit? Fidelis Deus, qui non vos sinat tentari supra quam potestis. Ibidem. Audisti ingressum, audi et exitum: Sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis tolerare. Ergo et illi *avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge euge.* Quare enim

(*a*) Sic melioris notæ MSS. At editi, in *Ecclesia persecutione distincta. Sequere sequentia*

(*b*) Lov. *visco ligatus est.* Abest, *visco* ab Er. et plerique MSS. sed quidam habent, *colligatus est:* Alluditur hic ad illud Apocalyps. 20. 2. *Et ligavit eum per annos mille, et misit eum in abyssum etc.*

(*c*) Probæ notæ MSS. *holocaustum hostiam:* Alii nullam, *holocausta hostiam.* Porro apud LXX. legitur [illegible], *holocaustum hostiæ.*

(*d*) Aliquot MSS. *factus es:* et paulo infra, *accedit ignis et firmat.*

me laudsut? Laudent Deum. Quis enim ego sum, A
ut lauder in me? aut quid ego feci? quid habeo
1. Cor. 4. 7. quod non accepi? Si accepisti, inquit, quid gloriaris quasi non acceperis? *Avertantur* ergo *statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge.*
Psal. 140. 5. Tali oleo pingue factum est caput hæreticorum,
cum dicunt, Ego sum, ego sum: et dicitur illis,
Matth. 15: 14. Tu Domine. Acceperunt Euge, euge; secuti sunt
Euge, euge: facti sunt duces cæci cæcorum sequentium. Apertissimis vocibus Donato dicuntur
a ista (a) cantata, Euge, euge, dux bone, dux præclare. Et non dixit ille, *Avertantur statim, et erubescant, qui dicunt, mihi, Euge, euge:* nec eos corrigere voluit, ut Christo dicerent, Dux bone, dux præclare. At vero Apostolus reformidans
1 Cor. 1. 12. Euge hominum, ut vere laudaretur in Christo,
» noluit se laudari pro Christo; dicentibusque qui-
» busdam, Ego sum Pauli, respondit in libertate
Domini, Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Ergo dicant Martyres in persecutione etiam adulantium, *Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge.*

6. Et quid fit, cum illi avertuntur, et erubescunt omnes, sive qui quærunt animam meam, sive qui cogitant mihi mala, sive qui perversa et simulata benevolentia, lingua volunt emollire quod feriant, cum fuerint et ipsi aversi et con-
v. 5. fusi, quid fiet? *Exultent, et jucundentur in te.*
non in me, non in illo aut in illo; sed in quo facti sunt lux qui fuerunt tenebræ. *Exultent, et jucundentur in te, omnes qui quærunt te.* Aliud est quærere Deum, aliud quærere hominem. *Jucundentur qui quærunt te.* Non jucundabuntur
b ergo qui quærunt (b) se, quos prior quæsisti an-
Lucæ 15. 4. tequam quærerent te. Nondum quærebat ovis illa
pastorem, aberraverat a grege, et descendit ad
c eam; quæsivit eam, reportavit in humeris suis. (c)
Contemnet te, o ovis, quærentem se, qui prior quæsivit contemnentem se, et non quærentem se? Jam ergo quærere eum incipe, qui prior quæsi-
Johan. 10. 5. vit te, et reportavit in humeris suis. Fac quod ait, Quæ sunt oves meæ, vocem meam audiunt, et sequuntur me. Si ergo quæris eum qui prior quæsivit te, et ovis facta es ejus, et audis vocem pastoris tui, et sequeris eum; vide quid tibi de se ostendit, de corpore suo, ne in ipso errares, ne in Ecclesia errares, ne quis tibi diceret, Christus est qui non est Christus aut Ecclesia quæ non est Ecclesia. Multi enim dixerunt carnem non habuisse Christum, et non in corpore suo resurrexisse Christum: noli sequi voces eorum. Audi vocem ipsius pastoris, qui indutus est carne, ut quæreret perditam carnem. Resurrexit,
Lucæ 24. 39. et ait, Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Ostendit se tibi, vocem ejus sequere. Ostendit et Ecclesiam, ne quis te fallat nomine Ecclesiæ? Opor-
Ibidem 46. tebat, inquit, Christum pati et resurgere a mor-
tuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœ- »
nitentiam et remissionem peccatorum per omnes »
gentes, incipientibus ab Jerusalem. Habes vo- »
cem pastoris tui, (d) noli sequi vocem alienorum: d
et furem non timebis, si vocem pastoris fueris Johan 10 5
secutus. Unde autem sequeris? Si nec cuiquam hominum dixeris, quasi ejus merito, Euge, euge: nec cum gratulatione audieris, ne oleo pec-
catoris pinguescat caput tuum. *Exultent, et ju-* Psal. 140 5.
cundentur in te, omnes qui quærunt te; et dicant. Quid dicant qui exsultant; *Semper magnificetur Dominus.* Dicant hoc omnes qui exsultant et quærunt te. Quid? *Semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.* Non tantum *magnificetur Dominus;* sed etiam *semper.* Ecce errabas, et aversus ab eo eras; vocavit te, *ma-*
B *gnificetur Dominus.* Ecce inspiravit tibi confessionem peccatorum, confessus es, dedit veniam, *magnificetur Dominus.* Jam cœpisti juste vivere: jam puto quasi justum est ut et magnificeris. Etenim cum te vocaret errantem, magnificandus erat Dominus, cum tibi confitenti peccata dimisit, magnificandus erat Dominus: modo jam audiens verba ejus cœpisti proficere, justificatus es, pervenisti ad quamdam virtutis excellentiam; dignum est ut et tu aliquando magnificeris. *Dicant, Semper magnificetur Dominus.* Peccator es, magnificetur ut vocet: confiteris, magnificetur ut ignoscat: jam juste vivis, magnificetur ut regat: perseveras usque in finem, magnificetur ut glorificet. *Semper* ergo *magnificetur Dominus.* Hoc dicant justi, hoc dicant qui
C quærunt eum. Quisquis hoc non dicit, non quærit eum. Ecce, *magnificetur Dominus. Exsultent, et jucundentur omnes, qui quærunt eum, et dicant, Semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare ejus.* Ab illo est enim illis salus, non a se. Salutare Domini Dei nostri Salvator Dominus noster Jesus Christus: quisquis diligit Salvatorem, confitetur se sanatum; quisquis se confitetur sanatum, fuisse se confitetur ægrotum. *Dicant* ergo, *Semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum,* non salutare suum, quasi se ipsi salvent; non quasi salutare hominis, tam-
quam ab illo salventur. Nolite inquit, confidere Psal. 145 2.
in principes, et in filios hominum, in quibus non »
est salus. Quare hoc? Domini est salus, et su- Psal. 3 9.
per populum tuum benedictio tua. Ergo, *Sem-* »
D *per magnificetur Dominus:* qui hoc dicunt? *Qui diligunt salutare tuum.*

7. Ecce, magnificetur Dominus: numquam tu, nusquam tu? In illo aliquid, in me nihil: si au-
tem in illo quidquid ego, ille, non ego. Tu ergo v. 6.
quid? *Ego vero egenus et pauper sum.* Ille dives, ille abundans illo nullius indigens. Ecce lumen meum, ecce unde illuminor; quoniam cla-
mo, Tu illuminabis lucernam meam Domine, Psal. 7. 29.
Deus meus illuminabis tenebras meas. Dominus
solvit compeditos, Dominus erigit elisos, Domi- Psal. 145. 7.

(a) Sic MSS. At editi, cantica.
(b) Regius MS. qui quærunt non te.
(c) Omnes prope MSS. *Contemnet te jam quærentem se? Jam ergo quæres eum qui prior quæsivit te, fac quod ait etc.*
(d) MSS. magno consensu ferunt, *Noli vocem sequi latronum et furum. Carebis, si vocem pastoris etc.*

nus sapientes facit cæcos, Dominus custodit pro-
selytos. Quid ergo tu? *Ego vero egenus et pau-
per*. Ego tamquam pupillus, anima mea tamquam
vidua destituta et desolata: auxilium quæro,
semper infirmitatem meam confiteor. *Ego vero
egenus et pauper*. Donata sunt mihi peccata, jam
cœpi sequi præcepta Dei: adhuc tamen egenus
Rom. 7. 23. et pauper. Unde adhuc egenus et pauper? Quia
video aliam legem in membris meis repugnantem
Matth. 5. 6. legi mentis meæ. Unde egenus et pauper? Quia,
Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam. Adhuc esu-
rio, adhuc sitio: saturitas mea dilata est, non
v. 2. ablata. *Ego vero egenus et pauper; Deus adju-
va me*. Unde cœpit, Deus in adjutorium meum
intende: *Deus adjuva me*. Rectissime et Lazarus
Lucæ 16. 22. adjutus interpretari dicitur: ille egenus et pau-
per, qui ablatus est in sinum Abrahæ: et gerit
typum Ecclesiæ Dei, quæ semper confiteri de-
bet adjutorio sibi opus esse. Hoc est verum, hoc
Psal. 15. 2. est pium. Dixi Domino, Deus meus es tu. Quo-
» re? Quoniam bonorum meorum non eges. Ille
non eget nostri, nos egemus ipsius: ideo verus
Dominus. Nam tu non valde verus dominus ser-
vi tui: ambo homines, ambo egentes Deo. Si
autem putas egere tui servum tuum, ut des pa-
nem; eges et tu servi tui, ut adjuvet labores
tuos. Uterque vestrum altero vestrum indiget.
Itaque nullus vestrum vere dominus, et nullum
vestrum vere servus. Audi verum Dominum, cu-
jus verus es servus: Dixi Domino, Deus meus
» es tu. Quare tu Dominus? Quoniam bonorum
» meorum non eges. Quid autem tu? *Ego vero
egenus et pauper*. Ecce egenus et pauper: pascat
Deus, sublevet Deus, adjuvet Deus: *Deus*, in-
quit, *adjuva me*.

Item v. 6. 8. *Adjutor et erutor meus es tu, Domine, ne
tardaveris*. Tu adjutor et erutor: indigeo auxi-
lio, adjuva, implicatus sum, erue. Nemo enim
eruet de implicationibus, nisi tu. Circumstant
nos nexus diversarum curarum, hinc atque inde
dilaniamur quasi spinis et sepibus, ambulamus
angustam viam; fortasse hæsimus in sepibus:
Matt. 7. 14. dicamus Deo, Tu es erutor meus. Qui ostendit
angustam viam, fecit ut sequeremur. Hæc vox
perseveret in nobis, Fratres. Quantumcumque hic
vixerimus, quantumcumque hic profecerimus,
nemo dicat, Sufficit mihi, justus sum. Qui dixe-
rit, remansit in via, non novit pervenire. Ubi
dixerit, sufficit, ibi hæsit. Attende Apostolum,
cui non sufficit; vide quomodo se vult adjuvari,
Philip. 3. 21. donec perveniat: Fratres, inquit, ego me non ar-
bitror apprehendisse: ne illi sibi viderentur ap-
1. Cor. 8. 2. prehendisse, quibus rursus dicit, Qui se putat ali-
a quid scire, nondum scit (a) quemadmodum opor-
tet scire. Quid ergo ait? Fratres, ego me non
arbitror apprehendisse. Supra dixerat, Non quia
jam acceperim aut jam perfectus sim: et ibi se-
» quitur, Fratres, ego me non arbitror appreben-
Philip. 3. 12. disse. Si nondum accepit, egenus et pauper est:
Ibidem 13. si nondum perfectus est, egenus et pauper est.

A Bene dicit, *Deus adjuva me*. Sed intelligit ali-
quid, et excelsius intelligit. Vide tamen quid di-
cat: Ei autem qui potest (b) super omnia facere Ephes. 3. 20.
superabundantius quam petimus et intelligimus. b
Vide ergo quia nondum pervenit, nondum ap-
prebendit. Quid ergo ait? Fratres, ego me non Philip. 3. 13.
arbitror apprehendisse: unum autem, quæ re- » et 14.
tro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secun- »
dum intentionem sequor ad palmam supernæ vo- »
cationis. Ille ergo currit, tu hæsisti. Ille dicit
nondum se perfectum, et tu jam de perfectione
gloriaris? Confundantur qui sibi dicunt, Euge, Matt. 25. 5.
euge. Confundaris inter illos et tu, quia tu dicis,
Euge, euge. Qui enim seipsum laudat, sibi dicit,
Euge, euge: qui ab aliis laudatur et consentit,
non portat oleum secum: deficiunt faces, clau-
B surus est ille januam.

9. Hoc ergo nos docuit Psalmus iste breviter,
Carissimi, ex admonitione solemnitatis Marty-
rum, ut intelligamus quia Martyres tribulatio-
nem hic passi sunt corporalem; nos in quanta-
cumque pace simus, necesse est patiamur tribu-
lationem spiritalem: et necesse est ut inter scan- Matth. 13.
dala et zizania et paleam gemat Ecclesia et illa 30.
massa, donec messis veniat, donec ventilabrum,
donec veniat ultima ventilatio, ut separetur pa-
lea a frumento, donec ad horreum redigatur.
Quod donec fiat, clamemus, *Ego vero egenus et* Matt. 3. 12.
*pauper sum; Deus adjuva me: adjutor meus es
tu, Domine, ne tardaveris*, Quid est, *Ne tar-
daveris*? Quia multi dicunt, Longum est ut ve-
niat Christus. Quid ergo, quia dicimus, *Ne tar-
C daveris*, venturus est antequam statuit venire?
Quid sibi vult hoc votum, *Ne tardaveris*? Ne
mihi tardius videatur quod venturus es. Tibi Psal. 89. 4.
enim longum videtur, non Deo longum videtur,
cui mille anni dies unus est, vel tres horæ vi-
giliæ. Sed tu si non habueris tolerantiam, tar-
dum tibi erit: et cum tibi tardum erit, deflecte-
ris ab eo, et eris similis illis, qui in eremo fa-
tigati sunt, et festinaverunt a Deo petere deli-
cias, quas illis in patria reservabat; et cum non
darentur deliciæ in itinere, quibus forte corrum- Exodi 16. 2.
perentur, murmuraverunt adversus Deum, et re- Act. 7. 39.
dierunt corde in Ægyptum; unde corpore fue-
rant separati, corde redierunt. Noli ergo tu sic,
noli sic: time verbum Domini dicentis, Memen- Lucæ 17. 32.
tote uxoris Lot. Et ipsa in via jam liberata de
Sodomis, retro respexit; ubi respexit, ibi re-
mansit: facta est statua salis, ut condiat te.
D Exemplo enim tibi data est, ut tu cor habeas,
non remaneas fatuus in via. Attende remanen-
tem, et transi: attende respicientem retro, et tu
in anteriora extentus esto, sicut Paulus. Quid
est non respicere retro. Quæ retro oblitus, in- Philip. 3. 13.
quit. Ideo sequeris vocatus ad supernam pal-
mam, de qua postea glorieris. Quia idem Apo-
stolus dicit, Superest mihi corona justitiæ, quam
mihi reddet Dominus in illo die justus judex. 2. Tim. 4. 8.

(a) Er. et Lov. *quemadmodum oporteat eum scire* MSS. *oportet scire*.

(b) Hic in editis deest, *super*: quæ vox exstat in MSS. et in Græco textu Apostoli.

IN PSALMUM LXX.

ENARRATIO.

Sermo I. de prima parte ejusdem Psalmi.

1. In omnibus Scripturis sanctis gratia Dei quæ
liberat nos, commendat se nobis, ut com-
mendatos habeat nos. Hoc in isto Psalmo cani-
tur, de quo eum Vestra Caritate loqui suscepi-
mus. Aderit Dominus, ut sic eam corde conci-
piam, quomodo dignum est; et sic eam promam,
quomodo expedit vobis. Multum enim movet Dei
amor et timor: timor Dei, quia justus est; amor,
Sap. 12. 17 quia misericors est. Quis enim ei diceret, Quid
B fecisti: si damnaret (a) injustum? Quanto ergo
misericordia ejus, ut justificet injustum? Ex hoc
prælectum nobis et Apostolum audivimus eam-
dem maxime gratiam commendantem: de cujus
commendatione habebat Judæos inimicos, velut
de Legis littera præsumentes, et tamquam justi-
tiam suam diligentes atque jactantes; de quibus
Rom. 10. 2. dicit, Testimonium perhibeo illis, quia zelum
Dei habent, sed non secundum scientiam. Et
tamquam ei diceretur, Quid est enim habere ze-
lum Dei non secundum scientiam? subjecit con-
Ibidem 3. tinuo, Ignorantes enim Dei justitiam, et suam
volentes constituere, justitiæ Dei non sunt sub-
jecti. Gloriantes, inquit, tamquam de operibus,
excludunt a se gratiam; et tamquam de sanitate
sua falsa præsumentes, respuunt medicinam.
Matth. 9. 13. Contra tales enim et Dominus dixerat, Non veni
» vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam:
non est opus sanis medicus, sed male habenti-
b bus. Hæc est ergo (b) tota scientia magna, ho-
minem scire quis ipse per se nihil est; et quo-
niam quidquid est, a Deo est, et propter Deum
1. Cor. 4. 7. est. Quid enim habes, inquit, quod non acce-
c pisti? (c) Si autem et accepisti, quid gloriaris
quasi non acceperis? Hanc gratiam commendat
Apostolus: hinc habere meruit inimicos Judæos,
de littera Legis et de sua justitia gloriantes.
1 Cor. 15.9. Hanc ergo commendans in lectione quæ lecta est,
» sic ait: Ego enim sum minimus Apostolorum,
1. Tim. 1. 13. qui non sum dignus vocari Apostolus, quia per-
» secutus sum Ecclesiam Dei. Sed ideo misericor-
Ibidem 15. diam, inquit, consecutus sum, quia ignorans
feci in incredulitate. Deinde paulo post, Fidelis
sermo est, inquit, et omni acceptione dignus,
d » quia (d) Christus Jesus venit in mundum pecca-
» tores salvos facere, quorum primus ego sum.
Numquid ante illum non erant peccatores? Quid
Ibidem 16. ergo, primus ergo? Antecedens omnes non tem-
» pore sed malignitate. Sed ideo, inquit, miseri-
» cordiam consecutus sum, ut in me ostenderet
Christus Jesus omnem longanimitatem, ad in-
formationem eorum qui credituri sunt illi in vi-
A tam æternam: id est, unusquisque peccator et
iniquus jam de se desperans, jam habens quasi
gladiatorium animum, ut ideo faciat quidquid Gladiatorius animus
vult, quia necessario damnandus est, respiciat
tamen ad apostolum Paulum, cui tanta crudeli-
tas, tantaque malitia a Deo donata est; et, non
de se desperando, convertatur ad Deum. Hanc
ergo gratiam commendat nobis Deus et in isto
Psalmo: intueamur illum, et videamus an ita
sit, an forte ego aliter suspicer. Etenim arbi-
tror hunc eum habere affectum, et hoc omnibus
prope suis syllabis resonare: id est, hoc nobis
commendare, gratiam Dei gratuitam, quæ nos
liberat indignos, non propter nos, sed propter
se: ut etiamsi non hoc dicerem, neque hoc præ-
locutus essem quilibet mediocris cordis homo
B adtente audiens verba ejusdem Psalmi, saperet
hoc; et forte ipsis verbis, si aliud habebat in
corde, mutaretur, et fieret quod hic sonat. Quid
est hoc? Ut tota spes nostra in Deo sit, nihilque
de nobis tamquam de nostris viribus præsuma-
mus; ne nostrum facientes quod ab illo est, et
quod accepimus amittamus.

2. Titulus ergo est Psalmi hujus, ut solet ti-
tulus indicans in limine quid agatur in domo:
Ipsi David filiorum Jonadab, et eorum qui pri- ℣ 1.
mi captivi ducti sunt. Jonadab homo fuit qui-
dam, (commendatur nobis ex prophetia Jere- Jerem. 35.
miæ,) qui filiis suis præceperat ut vinum non 6. etc.
biberent, neque in domibus, sed in tabernacu-
lis habitarent. Præceptum autem patris filii te-
nuerunt et servaverunt, et ex hoc benedici a
C Domino meruerunt. Dominus autem hoc præce-
perat, sed pater ipsorum. Sic autem hoc acce-
perunt, tamquam præceptum a Domino Deo suo;
quia etsi Dominus non præceperat, ut non bi-
berent vinum, et in tabernaculis habitarent;
præceperat tamen Dominus, ut filii patri obe-
dirent. In ea ergo re solo filius non debet obe-
dire patri suo, si aliquid pater ipsius jusserit
contra Dominum Deum ipsius. Neque enim de-
bet irasci pater, quando ei præponitur Deus.
Ubi autem hoc jubet pater, quod contra Deum
non sit; sic audiendus est, quomodo Deus: quia
obedire patri jussit Deus. Benedixit ergo Deus
filios Jonadab propter obedientiam, eosque ob-
jecit inobedienti populo suo, exprobrans quia
cum filii Jonadab obedientes essent patri suo, illi
D non obedirent Deo suo. Cum autem ageret ista
Jeremias, id agebat cum populo Israel, ut pa-
rarent se ad captivitatem ducendos esse in Ba-
byloniam, et non resisterent voluntati Dei, nec
sperarent aliud, nisi quia futuri essent captivi.
Videtur ergo inde coloratus titulus hujus Psal-
mi, ut cum dixisset *filiorum Jonadab;* subji-
ceret, *et eorum qui captivi ducti sunt:* non quia
filii Jonadab captivi ducti sunt, sed quia illis qui

(a) Editi, *justum.* Verius Corbejensis optimæ notæ MS. *injustum.* Nam id Augustinus postea repetit n. 13. *Si damnes omnes iniquos . . . si massam istam iniquitatis damnes, quisquam tibi dicet injuste fecisti?* Neque profecto dicere ausus sit, justum aliquem judicio Dei sententia posse dignum pœna fieri, sive pronuntiari, quod omnino significatur verbo *damnare.* Respicere videtur ad verba Sap. 12. 12.

(b) Am. Er. et tres MSS. *tota scientia magna hominis, scire* etc.

(c) Editi, *Si autem accepisti:* omisso *et* quod in MSS. exstat et in Græco textu Apostoli.

(d) Editi: *Christus Jesus venit in hunc mundum.* Particula *hunc* abest a MSS. et a Græco textu Apostoli.

captivi ducendi erant oppositi sunt filii Jonadab,
quia patri obedientes erant; ut intelligerent illi
propterea se fieri captivos, quia Deo obedientes
non fuerunt. Accedit etiam quia Jonadab inter-
pretatur Domini spontaneus. Quid est hoc, Do-
a mini spontaneus? (a) Deo voluntate libenter ser-
Psal. 55. 12. viens. Quid est, Domini spontaneus? In me sunt,
Deus, vota tua, quæ reddam laudis tibi. Quid
Psal. 53. 12. est, Domini spontaneus? Voluntarie sacrificabo
tibi. Si enim disciplina Apostolica servum mo-
net, ut homini domino suo, non tamquam ex
necessitate, sed ex voluntate serviat, et liben-
ter serviendo se in corde liberum faciat; quanto
magis Deo tota et plena et libenti voluntate ser-
viendum est, qui videt ipsam voluntatem tuam?
Nam si servus tibi non ex animo serviat, manus
ejus, faciem ejus, præsentiam ejus potes vide-
re, cor ejus non potes: et tamen sit illis Apo-
stolus, Non ad oculum servientes. Et quid est,
Ephes. 6. 6. Non ad oculum? Quid ergo, visurus est dominus
meus quomodo illi serviam, ut dicas mihi, Non
ad oculum servientes? Adjecit, Sed quasi servi
Christi. Dominus homo non videt, sed Dominus
Christus videt. Ex animo, inquit, cum bona vo-
b luntate. (b) Talis fuit Jonadab, id est, hoc no-
men ipsius interpretatur. Qui sunt ergo *qui pri-
mi captivi ducti sunt?* Ducti sunt filii Israel ca-
ptivi primi, et secundi, et tertii: sed pro his
Psalmus, aut de his Psalmus, qui primi ducti
sunt, non hoc sonat: id est, ipse Psalmus di-
scussus, perscrutatus, interrogatus omnibus ver-
sibus suis aliud tibi dicit, non de illis se loqui,
qui homines nescio qui, nescio quando irruen-
tibus hostibus in Babyloniam captivi ducti sunt
ex Jerusalem. Sed dicit Psalmus, quid, nisi quod
audistis ab Apostolo? Commendat nobis gratiam
Dei; commendat nobis, quia per nosmetipsos
nihil sumus: commendat nobis, quia quidquid
sumus, illius misericordia sumus; quidquid au-
tem ex nobis sumus, mali sumus. Quare ergo,
c *captivi?* et quare nomine captivitatis (c) com-
Rom. 7. 22. mendantur ipsa gratia liberatoris? Aperit, ipse
et 23. » dicit Apostolus, Condelector legi Dei secundum
» interiorem hominem: video autem aliam legem
» in membris meis repugnantem legi mentis meæ,
» et captivum me ducentem in lege peccati, quæ
» est in membris meis. Ecce habes duci captivum.
Ibidem 24. Quid ergo commendat iste Psalmus? Quod se-
et 25. » quitur ibi Apostolus; Infelix ego homo, quis me
» liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei
per Jesum Christum Dominum nostrum. Quare
ergo *primi?* Nam dictum est, quare *captivi*.
Quantum arbitror, et hoc elucet. Quoniam in
comparatione filiorum Jonadab omnis inobedien-
tia culpata est. Per inobedientiam autem captivi
Gen. 3. 6. facti sumus, quia ipse Adam non obediendo pec-
2. Cor. 15. 22 cavit. Dictum est autem ab eodem Apostolo,
Rom. 5. 12 quod et verum est, quia omnes in Adam moriun-
1. Cor. 12. tur, in quo omnes peccaverunt. Merito et *primi*
1. Cor. 15. 47, etc.

A *ducti sunt captivi:* quia primus homo de terra »
terrenus, secundus homo de cælo cælestis: qua- »
lis terrenus, tales et terreni; qualis cælestis, »
tales et cælestes. Sicut portavimus imaginem ter- »
reni, portemus et imaginem ejus qui de cælo »
est. Primus homo captivos nos fecit, secundus »
homo nos de captivitate liberavit. Sicut enim in Ibidem 22.
Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes
vivificabuntur. Sed in Adam moriuntur per car-
nis nativitatem, in Christo liberantur per cor-
dis fidem. Non erat in potestate tua ut non na-
scereris ex Adam: est in potestate tua ut credas
in Christum. Quantumcumque ergo ad primum
hominem pertinere volueris, ad captivitatem
pertinebis. Et quid est, pertinere volueris; aut
quid est, pertinebis? Jam pertines: exclama,
B Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Au- Rom. 7. 24.
diamus ergo istum hoc exclamantem.

3. (d) *Deus in te speravi, Domine, non con-* Item v. 1.
fundar in æternum. Jam confusus sum, vel non d
in æternum. Quomodo enim non est confusus,
cui dicitur, Quem fructum habuistis in his, in Rom. 6. 21.
quibus nunc erubescitis? Quid ergo fiet, ne con-
fundamur in æternum? Accedite ad eum, et il- Psal. 33. 3.
luminamini, et vultus vestri non erubescent.
Confusi estis in Adam: recedite ab Adam, acce-
dite ad Christum, et jam non confundemini. *In
te speravi, Domine, non confundar in æternum.*
Si in me confundor, in te non confundar in æ-
ternum.

4. *In tua justitia erue me, et exime me.* Non v. 2.
in mea, sed in tua: si enim in mea, ero ex illis
C de quibus ille ait, Ignorantes Dei justitiam, et Rom. 10. 3.
suam justitiam volentes constituere, justitiæ
Dei non sunt subjecti. Ergo *in tua justitia*, non
in mea. Quia mea quid? Præcessit iniquitas. Et
cum ero justus, tua justitia erit: quia justitia
mihi abs te data justus ero; et sic erit mea, ut
tua sit, id est abs te mihi data. In eum enim Rom. 4. 5.
credo qui justificat impium, ut deputetur fides
mea ad justitiam. Erit ergo et sic justitia mea,
non tamen tamquam propria mea, non tamquam
a me ipso mihi data: sicut putabant illi qui per
litteram gloriabantur, et gratiam respuebant.
Nam dictum est alio loco, Judica me Domine se- Psal. 7. 9.
cundum justitiam meam. Certe non gloriabatur
in sua justitia. Sed revoca ad Apostolum: Quid 1. Cor. 4. 7.
enim habes quod non accepisti? et sic dic justi-
D tiam tuam, ut memineris quod acceperis eam,
et non eam invideas accipientibus. Nam et ille Lucæ 18. 11. etc.
Pharisæus, tamquam a Deo accepisset, dicebat,
Gratias tibi, quia non sum sicut ceteri homines.
Gratias tibi: Bene. Quia non sum sicut ceteri
homines. Quare? Inde enim te delectat quia bo-
nus es, quod alter malus est? Denique quid ad-
didit? Injusti, raptores, adulteri, sicut et Pu- »
blicanus iste. Hoc jam non est exsultare, sed »
insultare. Ille autem captivus nec oculos ad cæ-
lum audebat levare, sed percutiebat pectus suum

(a) Sic MSS. At editi, *Dei voluntati libenter serviens.*
(b) Hic in editis additur, *Non quia filii Jonadab capti-
vi ducti sunt;* et sequitur, *talis fuit* etc. sed verba illa
absunt a melioribus MSS.

(c) Aliquot MSS. *commendantur? Ipsa gratia liberato-
ris aperitur.*
(d) Unus pratellensis MS. non habet, *Deus.*

» dicens, Domine, propitius esto mihi peccatori. Parum itaque est, ut illud quod in te est bonum agnoscas quod a Deo sit, nisi etiam inde non te extollas super illum qui nondum habet; qui fortasse cum acceperit, transiet te. Quando enim
Act. 7. 51. erat Saulus Stephani lapidator, quam multi erant Christiani quorum erat ille persecutor? Tamen quando conversus est, omnes qui se præcesserant superavit. Ergo dic Deo quod audis in Psalmo, *In te speravi, Domine, non confundar in æternum: in tua justitia*, non in mea, *erue me, et exime me. Inclina ad me aurem tuam.* Et hæc confessio est humilitatis. Qui dicit, *Inclina ad me:* confitetur quia jacet tamquam æger prostratus medico stanti. Denique vide quia æger loquitur: *Inclina ad me aurem tuam, et salvum me fac.*

v. 3. 5. *Esto mihi in Deum protectorem.* Non ad me jacula inimici pervenient: ego enim me protegere non possum. Et parum est, *in protectorem:* addidit, *et in locum munitum, ut salvum facias me. In locum munitum* mihi esto, tu esto locus munitus meus. Ubi est quod ab illo fugiebas A-
Gen. 3. 8. dam, et te inter paradisi ligna abscondebas? Ubi est quod ejus faciem formidabas, ad quem gaudere consueveras? Abiisti, et periisti: captivatus es, et ecce visitaris, et ecce non dimitteris; et ecce dimittuntur nonagintanovem oves in mon-
Lucæ 15. 4. tibus, et quæritur ovis perdita: et ecce dicitur de inventa ove, Mortuus erat, et revixit; perie-
Ibidem 24. rat, et inventus est. Ecce ipse Deus factus est locus refugii tui, qui primo erat metus fugæ tuæ. *In locum munitum*, inquit, mihi esto, *ut salvum facias me.* Non ero salvus nisi in te: nisi tu fueris requies mea, sanari non poterit ægritudo mea. Leva me a terra; in te jaceam, ut surgam in locum munitum. Quid munitius? Cum ad illum locum confugeris, dic mihi quos adversarios formidabis? quis insidiabitur, et perveniet ad te? Nescio quis dicitur de montis vertice clamasse, cum Imperator transiret, Non de te loquor: respexisse ille dicitur et dixisse, Nec ego de te. Contempserat imperatorem cum insignibus armis, exercitu (a) potente. Unde? De loco munito. Si securus ille in alta terra, quomodo tu in eo a quo factum est cælum et terra? *Esto ergo mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum facias me.* Ego si mihi alium locum elegero, salvus esse non potero. Elige certe homo, si inveneris, munitiorem. Non est ergo quo fugiatur ab illo, nisi ad illum. Si vis evadere iratum; fuge ad placatum. *Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu. Firmamentum meum*, quid est? Per te sum firmus, et ex te sum firmus. *Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu:* ut fiam firmus ex te, alicubi fuero infirmatus in me, refugiam ad te. Firmum enim te facit gratia Christi, et immobilem adversus omnes tentationes inimici. Sed ibi est et humana fragilitas, ibi est adhuc

prima captivitas, ibi est et lex in membris re- Rom. 7. 23.
pugnans legi mentis, et captivum volens ducere in lege peccati: adhuc corpus quod corrumpitur, aggravat animam. Quantumlibet firmus sis Sap. 9. 15.
ex gratia Dei, quamdiu adhuc portas terrenum vas, in quo thesaurus est Dei, aliquid etiam de 2. Cor. 4. 7.
ipso vase fictili formidandum est. Ergo *firmamentum meum es tu*, ut firmus sim in hoc sæculo adversus omnes tentationes. Sed si multæ sunt, et turbant me: *refugium meum tu es.* (b) Ad hoc enim confitebor infirmitatem meam, ut sim timidus tamquam lepus, quia spinis plenus tamquam ericius. Et ut in alio Psalmo dicitur, Ps. 103. 18.
Petra est refugium ericiis et leporibus: Petra 1. Cor. 10. 4.
autem erat Christus.

6. *Deus meus erue me de manu peccatoris.* Ge- v. 4.
neraliter (c) peccatores, inter quos laborat iste, qui de captivitate jam liberandus est: iste qui Rom. 7. 24.
jam clamat, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Intus est hostis, lex illa in membris; sunt et foris hostes: quo clamas? Ad illum, cui clamatum est, Ab Psal. 18. 13.
occultis meis munda me Domine, et ab alienis parce servo tuo. Ergo, Salvum me fac, cum dicitur, ab ægritudine tua dicitur interiore, id est, ab iniquitate tua, ab ea qua captivus es, ab ea qua ad primum hominem pertines, ut inter primos captivos clames. Salvus autem factus ab iniquitate tua, vide jam et de iniquitatibus alienis, inter quos tibi necesse est vivere quo usque vita ista finiatur. Et quo usque? Ecce finitur tibi: numquid finitur Ecclesiæ, nisi in fine sæculi? Iste autem unus homo, unitas Christi, clamat has voces. Necesse est ergo, ut multi exeuntes de hoc corpore fideles jam sint in illa requie, quam præstat Deus spiritibus fidelium: sed hic sunt adhuc membra Christi, in his, qui in hac vita degunt, in his qui postea nascentur. Ergo usque in finem sæculi erit hic iste homo, qui clamat a peccatis suis liberari, et a lege membrorum repugnante legi mentis. Deinde inter peccata aliorum inter quos necesse est ut vivat usque in finem. Sed duo habent genera peccatores isti: alii sunt qui Legem acceperunt; alii sunt qui non acceperunt: omnes Pagani Legem non acceperunt, omnes Judæi et Christiani Legem acceperunt. Ergo generale nomen est peccator; aut Legis transgressor, si accepit Legem; aut tantummodo iniquus sine Lege, si non accepit Legem. De utroque genere loquitur Apostolus, et dicit, Qui sine Lege peccaverunt, sine Lege peribunt, Rom. 2. 12.
et qui in Lege peccaverunt, per Legem judicabuntur. Tu autem qui inter utrumque genus gemis, dic Deo quod audis in Psalmo, *Deus meus erue me de manu peccatoris.* Cujus peccatoris? *De manu Legem prætereuntis et iniqui.* Est quidem et iniquus Legem præteriens; non enim non iniquus qui Legem præterit: sed omnis Legem præteriens iniquus est, non omnis iniquus Le-

(a) Sic Er. aliquot MSS. At Lov. *potestate.*
(b) Lov. *Ad hoc enim confiteor infirmitatem.* Cæteri libri, *confitebor.*

(c) Sic MSS. At editi, *Generaliter intellige peccatores* ac paulo post editio Lov. *Sunt et foris hostes, propter quos clamas ad illum* etc.

Rom. 4. 15. gem præterit. Ubi enim non est Lex, ait Apo- A
stolus, nec prævaricatio. Qui ergo Legem non
acceperunt, iniqui dici possunt, prævaricatores
non possunt. Judicantur utrique secundum me
rita sua. Sed ego qui de captivitate volo liberari
per gratiam tuam, clamo ad te, *Libera me de
manu peccatoris*. Quid est, de manu ejus? De
potestate ejus, ne cum sævit, adducat ad con-
sensionem; ne cum insidiatur, persuadeat ini-
quitatem. *De manu legem prætereuntis et iniqui*.
a Responde illi, (a) Quid te quæris liberari de ma-
nu Legem prætereuntis et iniqui. Noli consen-
b tire; sed si sævit, patiens esto, tolera. (b) Sed
quis tolerat, si deserat ille qui sit locus muni-
tus? Quare ergo dico, *Libera me de manu Le-
gem prætereuntis et iniqui?* Quia non est in me
ut patiens sim, sed in te qui donas patientiam. B
v. 7. 7. Denique sequitur quare hoc dico: *Quoniam
tu es patientia mea*. Jam si patientia, recte et
quod sequitur, *Domine spes mea a juventute*
Rom. 5. 3. *mea*. Ideo patientia mea, quia spes mea: an po-
» tius ideo spes mea, quia patientia mea? Tribu-
» latio, ait Apostolus, patientiam operatur, pa
» tientia probationem, probatio autem spem, spes
vero non confundit. Merito in te speravi Domi-
ne, non confundar in æternum. *Domine spes
mea a juventute mea*. A juventute tua, Deus spes
tua? Nonne et a pueritia tua, et ab infantia tua?
Plane, inquit. Nam vide quid sequitur, ne hoc
putares ita me dixisse, *Spes mea a juventute
mea*, quasi nihil profuerit Deus infantiæ vel pue-
ritiæ meæ; audi quod sequitur: *In te confirma-*
v. 6. *tus sum ex utero*. Audi adhuc: *De ventre matris* C
meæ tu es protector meus. Quare ergo *a juven
tute mea*, nisi ex quo in te cœpi sperare? Ante
enim non in te sperabam, quamvis tu fueris pro-
tector meus, qui me salvum perduxisti ad tem-
pus, quo in te discerem sperare. A juventute
autem mea cœpi in te sperare, ex quo me ad-
versus diabolum armasti, ut in procinctu exer-
citus tui armatus fide tua, caritate, spe, ceteris-
que donis tuis confligerem adversus invisibiles
Ephes. 6. 12. inimicos tuos, audiremque ab Apostolo, Non est
» nobis colluctatio adversum carnem, et sangui-
» nem, sed adversus principatus et potestates et
» rectores mundi tenebrarum harum, adversus
» spiritalia nequitiæ. Ergo juvenis est qui pugnat
contra ista: sed quamvis juvenis sit, cadit, nisi
ille sit spes ejus cui clamat, *Domine spes mea a* D
juventute mea.
Item v. 6. 8. *In te cantatio mea semper*. Numquid ex quo
in te sperare cœpi usque nunc? Sed, *semper*.
Quid est, *semper?* Non tantum tempore fidei,
2 Cor. 5. 6. sed et tempore speciei. Nunc enim quamdiu su-
» mus in corpore, peregrinamur a Domino; per
fidem enim ambulamus, non per speciem: veniet
tempus ut videamus quod non visum credimus:
viso autem quod credimus, lætabimur: viso au-
tem quod non crediderunt impii confundentur.

Tunc veniet res, cujus est modo spes. Spes enim Rom. 8. 24.
quæ videtur, non est spes. Si autem quod non »
videmus speramus, per patientiam exspectamus.
Modo ergo gemis, modo in locum refugii curris,
ut salvus fias; modo in infirmitate positus me-
dicum rogas: quid, cum acceperis perfectam
etiam sanitatem, quid cum effectus fueris æqua-
lis Angelis Dei, jam forte istam gratiam, qua Matth. 22. 30.
liberatus es, oblivisceris? Absit. *In te cantatio
mea semper*.
9. *Tamquam prodigium factus sum multis*. v. 7.
Hic tempore spei, tempore gemitus, tempore
humilitatis, tempore doloris, tempore infirmi-
tatis, tempore vocis a compedibus; hic ergo quid?
Tamquam prodigium factus sum multis. Unde,
tamquam prodigium? unde mihi insultant qui
me prodigium putant? Quia credo quod non vi-
deo. Illi enim beati in his quæ vident, exsultant
in potu, in luxuria, in scortationibus, in ava-
ritia, in divitiis in rapinis, in sæcularibus di-
gnitatibus, in dealbatione lutei parietis, in his
exsultant: ambulo autem ego in viam dissimi-
lem, contemnens ea quæ præsentia sunt, et ti-
mens etiam prospera sæculi, nec alicubi secu-
rus nisi in promissis Dei. Et illi, Manducemus et
bibamus, cras enim moriemur. Quid ais? Repe-
te, Manducemus, inquit, et bibamus. Age, quid 1. Cor. 15. 32.
postea dixisti? Cras enim moriemur. Terruisti,
non seduxisti. Plane hoc ipso quod postea dixi-
sti, incussisti mihi timorem, ne tibi consentiam.
Cras enim moriemur, dixisti: et præcessit, Man-
ducemus et bibamus. Cum enim dixisses, Man-
ducemus et bibamus: adjunxisti, Cras enim mo-
riemur. Audi contra a me, Immo jejunemus et
oremus, cras enim moriemur. Hanc viam tenens
artam et angustam, *tamquam prodigium factus
sum multis: sed tu adjutor fortis*. Adesto o Do- Johan. 14. 6.
mine Jesu qui mihi dicas, Noli deficere in via
angusta, ego prior transii, ego sum ipsa via,
ego doceo, in me duco, ad me perduco. Ergo
quamvis *prodigium factus sum multis*: tamen
non timebo, quia *tu adjutor fortis*.
10. *Repleatur os meum laude, ut hymnodicam* v. 8.
gloriam tuam, tota die magnificentiam tuam.
Quid est, *tota die?* Sine intermissione. In pro-
speris, quia consolaris; in adversis, quia cor-
rigis: antequam essem, quia fecisti; cum essem,
quia salutem dedisti: cum peccassem, quia igno-
visti, cum conversus essem, quia adjuvisti; cum
perseverassem, quia coronasti. Ita plane *replea-
tur os meum laude, ut hymnodicam gloriam
tuam, tota die magnificentiam tuam*.
11. *Ne projicias me* (c) *in tempore senectutis*. v. 9.
Spes mea a juventute mea, *ne projicias me in* C
tempore senectutis. Quod est hoc tempus sene-
ctutis? *Cum deficiet virtus mea, ne derelinquas
me*. Respondet hic tibi Deus, Immo vero defi-
ciat virtus tua, ut in te maneat mea: ut dicas
cum Apostolo, Quando infirmor, tunc potens 2. Cor. 12. 10.

(a) Plerique MSS. *Qui te quæris liberari de manu Legem prætereuntis et iniqui, noli consentire. Sed sævit: patiens esto etc.*
(b) Editi; *Sed quis te tolerat*. Abest *te* a MSS. plerisque.
(c) Forte, *in tempus*, ut aliquoties infra, juxta Græc. εἰς καιρόν.

a sum. Noli timere, ne projiciaris in (a) infirmitate, in ista senectute. Quid enim, Dominus tuus non est infirmatus in cruce? Nonne ante illum tamquam ante hominem nihil valentem,
Matth. 27. 39. 40. etc. captivatum et oppressum, caput agitaverunt fortissimi, et tauri pingues, et dixerunt, Si filius Dei est, descendat de cruce? Numquid ille quia infirmus erat desertus est, qui maluit non descendere de cruce, ne non potentiam ostendisse, sed insultantibus cessisse videretur? Quid te docuit pendens, qui descendere noluit, nisi patientiam inter insultantes, nisi ut sis fortis in Deo tuo? Forte et ex ejus persona dictum sit,
v. 7. *Tamquam prodigium factus sum multis, et tu adjutor fortis?* Ex persona ejus secundum infirmitatem, non secundum potestatem; secundum id quod nos in se transfiguraverat, non secundum id quod ipse descenderat. Factus est enim multis prodigium. Et forte ipsa erat senectus ejus; quia ex vetustate non incongrue se-
Rom. 6. 6. nectus vocatur, et sit Apostolus, Vetus homo noster simul crucifixus est cum illo. Si ibi erat vetus homo noster, senectus ibi erat; quia vetus,
Psal. 102. 5. senectus. Tamen quia verum est, Renovabitur sicut aquilæ juventus tua: resurrexit ipse die tertio, promisit resurrectionem finito sæculo. Jam præcessit caput, membra secutura sunt. Quid times ne derelinquat te, ne abjiciat in tempus senectutis, cum defecerit virtus tua? Immo tunc in te erit virtus ejus, quando defecerit virtus tua.

v. 10. 12. Quare hoc dico? *Quia dixerunt inimici mei mihi, et qui custodiebant animam meam,*
v. 11. *consilium fecerunt in unum,* * *dicentes, Deum dereliquit eum, persequimini et comprehendite eum, quia non est qui eruat eum.* Dictum est hoc de Christo. Ille enim qui potentia magna divinitatis, qua Patri æqualis est, resuscitaverat mortuos, subito inter manus inimicorum infirmus factus est, et quasi nihil valens prehensus est. Quando prehenderetur, nisi illi primo in corde
Psal. 21. 2. suo dicerent, *Deus dereliquit eum?* Unde illa vox est in cruce, Deus meus, Deus meus, ut
2. Cor. 5. 19. quid dereliquisti me. Ergo Deus dereliquit Christum, cum Deus esset in Christo mundum re-
Rom. 9. 5. concilians sibi, cum esset et Christus Deus, ex Judæis quidem secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Deus reliquit illum? Absit. Sed in vetere nostro vox nostra
Rom. 6. 6. erat, quia simul crucifixus erat vetus homo noster cum illo: et de ipso vetere nostro corpus acceperat, quia Maria de Adam erat. Ergo quod
Matth. 27. 46. illi putaverunt, hoc de cruce dixit, Quare me dereliquisti? Quare me isti derelictum putant
1. Cor. 2. 8. malo suo? Quid est, derelictum putant malo suo? Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. *Persequimini et comprehendite eum.* Familiarius tamen hoc, Fratres, accipiamus ex membris Christi, et vocem nostram in his verbis agnoscamus: quia et ille tales voces ex persona nostra habuit, non ex po-

A tentia et majestate sua; sed ex eo quod factus est propter nos, non secundum id quod erat qui fecit nos.

13. *Domine Deus meus ne elonges a me.* Ita fit, v. 12.
et non elongat omnino. Prope est enim Dominus Psal. 33. 19.
his qui obtriverunt cor. *Deus meus in adjutorium meum respice.*

14. *Confundantur et deficiant committentes* v. 13.
animam meam. Quid optavit? *Confundantur et deficiant.* Quare optavit? *Committentes animam meam.* Quid est? *committentes animam meam?* Committentes quasi in rixam aliquam. Committi enim dicuntur, qui rixari provocantur. Si ergo ita est, caveamus committentes animam nostram. Quid est, committentes animam nostram? Primo provocantes nos ut Deo resistamus, ut in ma-
B lis nostris Deus nobis displiceat. Quando enim rectus es, ut bonus sit tibi Deus Israel, bonus re- Psal. 72. 1.
ctis corde? quando rectus es? vis audire? Quando in eo bono quod facis, Deus tibi placet; in eo autem malo quod pateris, Deus tibi non displicet. Videte quid dixerim, Fratres, et cauti estote contra committentes animas vestras. Omnes enim qui vobiscum agunt, ut in mœroribus et tribulationibus fatigemini, id agunt, ut in eo quod patimini Deus vobis displiceat, et exeat ex ore vestro, Quid est hoc? quid enim feci? Jam ergo tu nihil mali fecisti, et tu justus es, ille injustus? Peccator sum, inquis, fateor, justum me non dico. Sed quid, peccator, numquid tantum quantum ille cui bene est? quantum Caius? Ego scio mala ipsius, ego scio iniquitates ipsius, a
C quibus ego, etsi peccator, longe absum; et tamen video eum florere omnibus bonis, et ego tanta patior. Non ergo ideo dico, Deus quid tibi feci, quia nihil omnino mali feci; sed quia non tantum feci, ut ista dignus sim pati. Iterum tu justus es, ille injustus? Evigila miser, commissa est anima tua. Non, inquit, ego justum me dixi. Quid ergo dicis? Peccator sum, sed non tanta commisi, ut ista dignus essem pati. Non ergo dicis Deo, Justus sum, et tu es injustus: sed dicis, Injustus sum, sed tu es injustior. Ecce commissa est anima tua, ecce jam bellum gerit anima tua. Quæ? contra quem? Anima tua, contra Deum; quæ facta est, contra eum a quo facta
est. Vel quia ea quæ contra illum clames, ingrata. Isai. 46. 8.
D Redi ergo ad confessionem infirmitatis tuæ, implora medici manum. Non tibi videantur felices qui florent ad tempus. Tu castigaris, illis parcitur: forte tibi castigato et emendato filio hereditas reservatur. Redi ergo, redi prævaricator ad cor, non committatur anima tua. Potentior est multum cui bellum indixisti. Quanto grandiores lapides in cælum miseris, tanto te fortior ruina præssura est. Redi potius, agnosce te. Deus est qui tibi displicet: erubesce, tu tibi displice. Nihil boni faceres, nisi ille bonus esset; et nihil mali patereris, nisi ille justus esset. Evigila ergo in hanc vocem, Dominus dedit; Domi- Job. 1. 21.
nus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est: »

(a) Aliquot MSS. *in infirmitatem, in istam senectutem.*

Job. 2. 13. sit nomen Domini benedictum. Injusti erant qui juxta Job putrescentem sani sedebant; et tamen ille recipiendus flagellabatur, illis puniendis parcebatur. Quidquid ergo tribulationis tibi acciderit, quidquid insultationis, non committatur animæ tuæ; non committatur, non solum contra Deum, sed nec contra eos ipsos qui tibi ista faciunt. Si enim vel ipsos odio habueris, et contra illos commissa est anima tua. Prorsus illi gratias age, pro istis ora. Forte enim et oratio pro ipsis est ista, quam audisti, *Confundantur et deficiant committentes animam meam. Confundantur et deficiant* : multum enim de justitia sua præsumunt; ergo confundantur. Hoc illis expedit, ut peccata sua cognoscant, unde confundantur et deficiant, (male enim de viribus suis præsume-
2. Cor. 12. 10. bant,) et ipsi defecti dicant, Quando infirmor, tunc potens sum: et ipsi defecti dicant, Ne abji-
v. 9. cias me in tempus senectutis. Bonum ergo illis optavit, ut confundantur de malis suis, et deficiant a perversis viribus suis; et tunc jam defecti et confusi quærant illuminatorem a confusione, et refectorem a defectione. Denique vide quid sequitur : *Induantur confusionem et verecundiam, qui cogitant mihi mala. Confusionem et verecundiam*, confusionem de mala conscientia, verecundiam propter modestiam. Fiat hoc in illis, et boni erunt. Non tibi videatur sævire: utinam exaudiatur pro illis. Nam sævire videbatur et Stephanus, quando ore flammanti verba illa ja-
Act. 7. 51. culabatur: Dura cervice, et non circumcisi corde
a » et auribus, vos semper (a) resistitis Spiritui-sancto. Quam accensa iracundia, quam vehemens adversus inimicos? Commissa tibi videtur anima ipsius? Absit. Salutem ipsorum requirebat, phreneticos male sævientes verbis ligabat. Nam vide quia non erat commissa anima ipsius, non solum
Ibidem 58. contra Deum, sed nec contra ipsos: Domine, inquit, Jesu accipe spiritum meum. Non ei displi-
b cuit Jesus, quia (b) passus erat lapidationem pro
Ibidem 59. verbo ipsius: non ergo erat commissa anima ejus contra Deum. Item dixit, Domine ne statuas illis hoc delictum. Non ergo erat commissa anima
Item v. 13. ejus, nec contra inimicos suos. *Induantur confusionem et verecundiam, qui cogitant mihi mala.* Hoc enim quærunt omnes qui me tribulant, mala mihi quærunt. Quæ mala quærebat etiam mu-
Job. 2. 9. lier illa, quando suggessit, Dic aliquid in Deum, et morere. Et illa uxor Tobiæ, quæ ait marito,
Tob. 2. 22. Ubi sunt justitiæ tuæ? Ad hoc dicebat, ut displiceret illi Deus, qui illum fecerat cæcum; et eum illi displiceret, committeretur anima ipsius.

15. Si ergo nemo tibi tribulando persuaserit, nemo extorserit ut tibi displiceat Deus in his quæ pateris, aut ut oderis homines per quos pateris, non committitur anima tua: securus dicis quod
v. 14. sequitur, *Ego autem semper in te sperabo, et adjiciam super omnem laudem tuam.* Quid est hoc? Movere nos debet, *adjiciam super omnem laudem tuam.* Perfectiorem facturus es laudem Dei? Est aliquid quod superadjiciatur? Si jam omnis A illa laus est, tu quid adjecturus es? Laudatus est Deus in omnibus bonis factis suis, in omni creatura sua, in omni institutione rerum omnium, in gubernatione et regimine sæculorum, in ordine temporum, in eminentia cœli, in fecunditate terrarum, in circumfusione maris, in omni præpollentia nascentis ubique creaturæ, in ipsis filiis hominum, in danda lege, in liberandis suis a captivitate Ægyptiorum, et ceteris omnibus mirabilibus suis: nondum erat laudatus in eo quod suscitavit carnem in vitam æternam. Sit ergo ista laus adjecta per resurrectionem Domini nostri Jesu Christi: ut hic ejus vocem intelligamus super omnem laudem præteritam: sic hoc et recte intelligimus. Quid, tu forte peccator, qui timebas committi animam tuam, qui in ipso B solo sperabas, ut a prima illa captivitate liberareris, qui de justitia tua non præsumebas, sed de gratia illius quam commendat hic Psalmus, quid, tu adjicies aliquid super omnem laudem Dei? Adjiciam, inquit. Videamus quid adjiciat. Posset esse omnis laus tua, et nihil omnino deesse videretur ad laudem tuam: quia et nihil deesset, si damnares omnes iniquos. Non enim non esset magna laus Dei justitia ipsa qua iniqui damnantur: magna laus esset. Fecisti hominem, Gen. 2. 7.
dedisti ei liberum arbitrium, in paradiso collocasti, etc.
præceptum imposuisti, mortem si præceptum violaret, justissimam denuntiasti; nihil non fecisti, nemo est qui a te amplius exigat: peccavit, factum est genus humanum tamquam massa peccatorum, profluens de peccato- C ribus; quid ergo, tu si massam istam iniquitatis damnes, quisquam tibi dicet, Injuste fecisti? Esses plane etiam sic justus, et omnis esset ista laus tua; sed quia liberasti et ipsum peccatorem justificando impium, *adjiciam super omnem laudem tuam.*

16. *Os meum enuntiabit justitiam tuam,* non v. 15.
meam. Inde adjiciam super omnem laudem tuam: quia et quod justus sum, si justus sum, justitia tua est in me, non mea: tu enim justificas impium. *Os meum enuntiabit justitiam tuam, tota* Rom. 4. 5.
die salutem tuam. Quid est, *salutem tuam*? Do- Psal. 3. 9.
mini est salus. Nemo sibi usurpet, quia se salvum facit, Domini est salus. Non se salvum per se quisquam facit, Domini est salus hominis. D *Tota die salutem tuam:* toto tempore. Aliquid adversi est, prædica salutem Domini: aliquid prosperi est, prædica salutem Domini. Ne prædices in prosperis, et obmutescas in adversis: alioquin non erit quod dictum est, *tota die.* Tota enim dies cum sua nocte est. Numquid quando dicimus, Triginta dies, verbi caussa, transierunt, dicimus et noctes; nonne et in ipso nomine dierum includimus noctes? In Genesi, quid diceba-
tur? Factum est vespere et factum est mane dies Gen. 1. 5.
unus. Ergo dies totus cum sua nocte est: nox enim diei servit, non dies nocti. Quidquid facis in carne mortali, justitiæ debet servire: quidquid facis ex præcepto Dei, non propter emolumenta

(a) Er. et MSS. *resistitis.*

(b) Sic MSS. At editi, *passurus.*

carnis fiat, ne dies serviat nocti. Ergo tota dic A laudem Dei dic, scilicet in prosperis et in adversis; in prosperis, tamquam tempore diurno, in adversis, tamquam tempore nocturno: tota tamen die laudem Dei dic, ut non frustra cantaveris, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Salvis filiis, pecore, familia, omni re sua, Job laudabat Deum; hoc quasi diurno tempore: damna venerunt, orbitas irruit, periit quod servabatur, obierunt quibus servabatur; hoc quasi nocturno tempore. Vide tamen tota die laudantem. Numquid post illum diurnum tempus ubi lætabatur, quia factus est illius quasi lucis, hoc est, prosperitatis occasus, defecit a laudibus Dei? Nonne dies erat in corde, unde fulgebat, Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum? Et hoc quasi adhuc vespertinum erat tempus: venit et nox crassior, tenebræ profundiores, corporis dolor, putredo vermium; nec sic in ipsa putredine defecit a laudibus Dei foris in nocte, qui intus exsultabat in die. Namque uxori persuadenti blasphemiam, et committenti animam ipsius, male suadenti miseræ tamquam umbræ nocturnæ, Locuta es, inquit, tamquam una ex insipientibus mulieribus. Vere filia noctis: Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? Laudavimus in die, deficiemus in nocte? *Tota die*, id est, cum sua nocte, *salutem tuam*.

Psal. 33. 2. — Job. 1. 12. — Job. 2. 10.

Item. v. 15. 17. *Quoniam non cognovi negotiationes*. Ideo, inquit, *tota die salutem tuam, quoniam non cognovi negotiationes*. Quæ sunt istæ negotiationes? Audiant negotiatores, et mutent vitam; et si fuerunt, non sint; non cognoscant quod fuerunt, obliviscantur; postremo, non approbent, non laudent; improbent, damnent, mutentur, si peccatum est negotiatio. Hinc enim aviditate nescio qua adquirendi, o negotiator, quando damnum passus fueris, blasphemabis; et non erit in te quod dictum est, *Tota die laudem tuam*. Quando autem pro pretiis rerum quas vendis, non solum mentiris, verum etiam falsum juras; quomodo in ore tuo tota die laus Dei? quando, si Christianus es, etiam ex ore tuo blasphematur nomen Dei, ut dicatur, Ecce quales sunt Christiani. Ergo si propterea iste tota die laudem Dei dicit, quia non cognovit negotiationes; corrigant se Christiani, non negotientur. Sed ait mihi negotiator, Ecce ego affero quidem ex longinquo merces ad ea loca, in quibus non sunt ea quæ adtulero, unde vivam, tamquam mercedem laboris mei peto, ut carius vendam quam emerim: unde enim vivam, cum scriptum sit, Dignus est operarius mercede sua? Sed agitur de mendacio, de perjurio. Hoc vitium meum est, non negotiationis: neque enim non, si vellem, possem agere sine isto vitio. Non ergo meam culpam (*a*) actor ad negotium transfero: sed si mentior, ego mentior, non negotium. Possem enim

Rom. 2. 21. — Luc. 10. 7.

dicere, Tanto emi, sed tanto vendam; si placet, eme. Non enim istam veritatem audiens emtor repelleretur, et non potius omnes accurrerent: quia plus fidem quam mercedem diligerent. Hoc ergo, inquit, me mone, ne mentiar, ne perjurem; non ut abjiciam negotium unde me transigo. Quo enim vocas, quando hinc revocas? Forte ad artem aliquam? Ero sutor, calceamenta faciam hominibus? Mendaces enim et ipsi non sunt? perjuri et ipsi non sunt? Nonne locatis ab alio calceamentis, cum acceperint ab alio pretium, dimittunt quod faciebant, et suscipiunt alteri facere, et fallunt eum cui promiserant cito se facturos? nonne sæpe dicunt, Hodie facio, hodie impleo? Deinde in ipsa futura tantas fraudes non B faciunt? ista et dicunt ista: sed ipsi mali sunt, non ars quam profitentur. Omnes ergo artifices mali Deum non timentes, vel pro lucro, vel pro timore damni aut egestatis mentiuntur, perjurant; non est continua Dei laus in eis. Quomodo ergo revocas a negotiatione? An ut agricola sim, et adversus Deum tonantem murmurem, ut grandinem timens (*b*) sortilegum consulam, ut quæram quid faciam contra cælum; ut optem pauperibus famem, quo possim vendere quod servavi? ad hoc me adducis? Sed non ea faciunt, inquis, agricolæ boni. Nec illa negotiatores boni. Quid enim, etiam et filios habere malum est, quia quando eis caput dolet, malæ et infideles matres ligaturas sacrilegas et incantationes quærunt? Ista hominum, non rerum peccata sunt. Potest C mihi hoc dicere negotiator. Quære ergo, Episcope, quemadmodum intelligas negotiationes quas legisti in Psalterio; ne forte tu non intelligas, et me a negotiatione prohibeas. Mone ergo quemadmodum vivam: si bene mihi erit: unum tamen scio, quia si malus fuero, non negotiatio mihi facit, sed iniquitas mea. Quando verum dicitur, non est quod contradicatur.

18. Quæramus ergo quas dixerit negotiationes, quas vere qui non cognovit, tota die laudat Deum. Negotiatio et in Græca lingua ab actu dicitur, et in Latina (*c*) a negato otio: sed sive ab actu, sive a negato otio, discutiatur quid sit. Qui enim negotiatores actuosi, quasi ex eo quod agunt præsumunt, opera sua laudant, non perveniunt ad gratiam Dei. Ergo contra illam gratiam sunt negotiatores, quam commendat hic Psalmus. Illam enim gratiam commendat; ut nemo D de suis operibus glorietur. Quomodo quodam loco dicitur, Medici non resuscitabunt: deserere debent homines medicinam? Sed quid est hoc? Sub isto nomine intelliguntur superbi, pollicentes hominibus, cum Domini sit salus. Quomodo ergo contra medicos, id est, superbos salutis pollicitatores vigilat hoc quod dictum est, *Tota die salutem tuam:* sic contra negotiatores, id est, qui de actu suo et operibus gaudent, vigilat hoc quod dictum est, *Os meum enuntiabit justitiam tuam*, id est, non meam. Qui sunt negotiatores,

Psal. 87. 11. — Psal. 3. 9 — v. 15.

(*a*) Sic MSS. At editi, *auctor*.
(*b*) MSS. *sortilogum*.

(*c*) Sic aliquot MSS. At editi, *et in Latina. Negotiatio sive actus, sive negotium discutiatur quid sit*.

Rom. 10. 3. id est, quasi de actu suo sibi placentes? Qui ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Merito et negotium dictum est, quia negat otium. Quantum
Matth. 21. 13. mali est, quod negat otium? Merito Dominus expulit de templo illos, quibus dixit, Scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam domum negotiationis: id est, gloriantes de operibus vestris, otium non quærentes, nec audientes contra inquietudinem et negotiationem vestram dicentem Scripturam,
Psal. 45. 11. Vacate, et videte quoniam ego sum Dominus. Quid est, Vacate, et videte quoniam ego sum Dominus: nisi, ut sciatis quia Deus est qui operatur in vobis, et non de vestris operibus extollamini? Non audis vocem dicentis, Venite ad me
Matth. 11. 28. et 29. omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos (B) reficiam; tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris? Hæc requies contra negotiatores prædicatur: hæc requies contra eos qui oderunt otium prædicatur, agendo et jactando se de operibus suis, ut non requiescant in Deo, et tanto longius a gratia resiliant, quanto magis de suis operibus extolluntur.

Item v. 15. 19. Sed est in quibusdam exemplaribus, *Quoniam non cognovi litteraturam*. Ubi alii codices habent, *negotiationem*, ibi alii, *litteraturam*: quomodo concordent, invenire difficile est; et tamen interpretum diversitas forte sensum ostendit, non errorem inducit. Quæramus ergo et litteraturam quomodo intelligamus, ne sic offendamus grammaticos, quomodo paulo ante negotiatores: (C) quia et grammaticus potest in arte sua honeste vivere, non pejerare, non mentiri. Quæramus ergo litteraturam quam non cognovit iste, in cujus ore tota die laus Dei est. Est quædam litteratura Judæorum: ad illos enim et hoc referamus; ibi inveniemus quod dictum est: quomodo cum de negotiatoribus quæreremus, propter actus et opera, invenimus illam dici negotiationem detestandam, quam notavit Apostolus, di-
Rom. 10. 3. cens, Ignorantes enim Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subje-
Ephes. 2. 9. cti. Contra quam dicit idem Apostolus, Non ex operibus, ne forte quis extollatur. Quomodo ergo? Numquid non operabimur bonum? Operabi-
Ibidem 10. mur, sed ipso in nobis operante. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operi- (D) bus bonis. Quomodo hoc ergo invenimus contra negotiatores, id est de actu gloriantes, de nego-
a tio (*a*) quod neget otium se extollentes, inquietos potius quam bonos operatores; quia boni operatores illi sunt, in quibus Deus operatur: sic et nescio quam litteraturam invenimus apud Judæos; Dominus adsit ut explicem verbis, quod dignatus est donare ut corde conspicerem. Superbia Judæorum præsumentium tamquam de viribus suis et de justitia operum suorum, gloriabatur de Lege, quod ipsi Legem acceperint,

(a) MSS. quidam omittunt hæc verba, *quod neget otium*, et eorum loco nonnull. habent, *quod negotiantur*.

(A) aliæ gentes non acceperint; in qua Lege, non de gratia gloriabantur, sed de littera. Lex enim sine gratia, littera sola est: manet ad convincendam iniquitatem, non ad dandam salutem. Quid enim ait Apostolus? Si enim data esset lex quæ Gal. 3. 21.
posset vivificare, omnino ex lege esset justitia: sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. De hac littera dicit alio loco, Littera occi- 2. Cor. 3. 6.
dit, Spiritus autem vivificat. Habes litteram, si prævaricator legis es. Qui per litteram, inquit, Rom. 2. 27.
et circumcisionem prævaricator legis es. Nonne benecantatur et dicitur, Erue me de manu legem præterenntis et iniqui? Habes litteram, sed non imples litteram. Unde non imples litteram? Quoniam qui prædicas non furandum, furaris; qui Rom. 2. 21. etc.
(B) dicis non adulterandum, adulteras; qui abominaris idola, sacrilegium facis. Nomen enim Dei per vos blasphematur in Gentibus, sicut scriptum est. Quid tibi ergo profuit littera, quam non imples? Quare autem non imples? Quia de te præsumis. Quare non imples? Quia negotiator es, opera tua extollis: nescis necessariam esse gratiam adjuvantis, ut impleatur præceptum jubentis. Ecce jussit Deus, age quod jussit. Incipis agere quasi ex viribus tuis, et cadis: et manet super te littera puniens, non salvans. Merito Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Joban. 1. 17.
Jesum Christum facta est. Moyses quinque libros scripsit: sed in quinque porticibus piscinam cin- Joban. 5. 2.
gentibus languidi jacebant, sed curari non poterant. Vide quomodo manet littera, convincens (C) reum, non salvans iniquum. Illis enim quinque porticibus, in figura quinque librorum, prodebantur potius quam sanabantur ægroti. Quid ergo ibi tunc sanabat ægrotum? Motus aquæ. Piscina illa mota descendebat ægrotus, et sanabatur unus, quia unitas: quisquis alius (*b*) ad ipsum b
motum descenderet, non sanabatur. Quomodo commendabatur unitas corporis clamantis a finibus terræ? Alius non sanabatur, nisi rursus mota fuisset piscina. Significabat ergo piscinæ motus perturbationem populi Judæorum, quando venit Dominus Jesus Christus. Angeli enim adventu intelligebatur moveri aqua in piscina. Aqua ergo cincta porticibus quinque, gens erat Judæa cincta Lege. Et in porticibus ægroti jacebant, et in sola aqua turbata et mota sanaban- (D) tur. Venit Dominus, turbata est aqua, crucifixus est, descendat ut sanetur ægrotus. Quid est, descendat? Humiliet se. Ergo quicumque amatis litteram sine gratia, in porticibus remanebitis, ægri eritis, jacentes, non convalescentes: de littera enim præsumitis. Si enim data esset lex Gal. 3. 21.
quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia. Sed data est lex, ut reos vos faceret, rei facti timeretis, timentes indulgentiam peteretis, jam de viribus vestris non præsumeretis, de littera vos non extolleretis. Nam ipsa figura est etiam, quod Eliseus primo ad mortuum resuscitan-

(b) MSS. quidam omittunt hæc verba, *quod neget otium*, et eorum loco nonnulli habent, *quod negotiantur*.

dum baculum misit per servum. Mortuus erat fi-
lius viduæ hospitæ ipsius; nuntiatum est ei, ser-
4. Reg. 4. 29. vo suo dedit baculum suum: Vade, inquit, pone
super mortuum. Nesciebat propheta quid age-
ret? Præcessit servus, posuit baculum super
mortuum, non surrexit mortuus. Si enim data
esset lex quæ posset vivificare, vere ex lege es-
Gal. 3. 21. set justitia. Non vivificavit lex per servum mis-
sa: et tamen ille misit baculum suum per ser-
vum, qui postea secutus vivificavit. Namque cum
ille infans non resurrexisset, venit ipse Eliseus,
jam figuram portans Domini, qui servum suum
cum baculo, tamquam cum lege, præmiserat:
venit ad jacentem mortuum, posuit membra sua
super illum. Ille infans erat, ille juvenis erat:
contraxit et breviavit quodam modo juventutis
suæ magnitudinem, parvulus factus ut mortuo
congrueret. Mortuus ergo surrexit, cum se vi-
vus mortuo coaptavit: et fecit Dominus, quod
non fecit baculus; et fecit gratia, quod non fecit
littera. Illi ergo qui in baculo remanserunt, in
littera gloriantur; et ideo non vivificantur. Ego
Gal. 6. 14. autem de gratia tua volo gloriari. Mihi autem,
ait Apostolus, absit gloriari nisi in cruce Domi-
Gal. 2. 20. ni nostri Jesu Christi, nisi in illo qui se mihi
vivus mortuo ut resurgerem coaptavit: ut jam
non ego viverem, viveret autem in me Christus.
In ipsa gratia glorians, *litteraturam non cogno-
vi*: id est, homines de littera præsumentes, et
a gratia resilientes, toto corde reprobavi.
v. 16. 20. Merito sequitur, *Introibo in potentiam*
Johan. 17. *Domini*: non meam, sed *Domini*. Nam illi in po-
tentia sua de littera gloriati sunt, ideo adjun-
ctam litteræ gratiam non cognoverunt. Nam Lex
per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum
Christum facta est. Ipse enim venit ut Legem
impleret, quando caritatem donavit, per quam
Lex posset impleri. Plenitudo enim Legis caritas.
Rom. 13. 10. Illi non habentes caritatem, id est, non haben-
Rom. 5. 5. tes Spiritum gratiæ, (quia caritas Dei diffusa est
in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui da-
tus est nobis,) remanserunt gloriantes in littera.
2. Cor. 3. 6. Sed quia littera occidit, Spiritus autem vivificat:
*non cognovi litteraturam, et introibo in poten-
tiam Domini*. Ideo versus iste sequens confirmat
perficitque sententiam, ita ut eam figat in cordi-
bus hominum, nec alium permittat omnino irre-
pere ulla ex parte intellectum. *Domine memora-
bor justitiæ tuæ solius*. O *solius*! Quid addidit,
solius, rogo vos? Sufficeret, *memorabor justitiæ
tuæ*. *Solius*, inquit, prorsus: ibi meam non co-
1. Cor. 4. 7. gito. Quid enim habes quod non accepisti? Si
» autem et accepisti, quid gloriaris quasi non ac-
ceperis? Justitia tua sola me liberat, mea sola
non sunt nisi peccata. Non glorier ergo de viri-
bus meis, non in littera remaneam: reprobem lit-
teraturam, id est, homines de littera gloriantes,
et de suis viribus perverse, tamquam phreneti-
cos, præsumentes: reprobem tales, intrem in
potentiam Domini, ut quando infirmus sum, tunc
potens sim; ut tu in me sis potens, quoniam *me-
v. 6. morabor justitiæ tuæ solius*.

SERMO SECUNDUS.

DE SECUNDA PARTE PSALMI LXX.

1. GRATIAM Dei, qua gratis salvi facti sumus,
nullis nostris meritis præcedentibus, nisi
quibus supplicium debebatur, isto commendari
Psalmo, hesterna die insinuavimus Caritati Ve-
stræ: eumque tractando quoniam finire nequivi-
mus, extremam ejus partem in hodiernam diem
distulimus, promittentes in nomine Domini nos
debitum soluturos. Quod solvendi quoniam tem-
pus est, adestote animo tamquam agro fertili,
ubi et semen multiplicetis, et pluviæ ingrati non
sitis. Commendavimus hesterno die titulum ejus,
sed propter renovandam intentionem vestram,
et his intimandum qui heri absentes fuerunt, bre-
viter commemoramus, quod recolant qui audie-
runt, audiant qui nescierunt. Filiorum Jonadab v. 1.
Psalmus est; quod nomen interpretatur, Domini
spontaneus; quoniam spontanea, hoc est bona,
pura, sincera et perfecta voluntate, non ficto cor-
de Domino serviendum est: quod etiam illud in-
dicat, ubi dictum est, Voluntarie sacrificabo tibi. Psal. 53. 8.
Filiis hujus, id est filiis obedientiæ cantatur
Psalmus, et his qui primi captivi ducti sunt, ut
agnoscatur hic gemitus noster, et sufficiat diei
malitia sua. Jam enim, si superbi deseruimus, Matt. 6. 34.
vel fatigati redeamus. Nec rediri nisi per gra-
tiam potest. Gratia, gratis data est. Nam nisi gra-
tis esset, gratia non esset. Porro autem si pro-
pterea gratia est, quia gratis est; nihil tuum præ-
cessit, ut acciperes. Nam si aliqua bona opera
tua præcesserunt: pretium accepisti, non gratis:
pretium autem quod nobis debebatur, supplicium
est. Quod ergo liberamur, non nostris meritis,
sed illius gratia est. Illum ergo laudemus: illi
totum quod sumus, et quod salvi efficimur, de-
beamus. Ad quod conclusit, cum multa dixisset,
dicens, *Domine memorabor justitiæ tuæ solius*. v. 16.
Ad istum versum conclusa est hesterna tracta-
tio. Primi ergo captivi, id est, pertinentes ad
primum hominem: propter hoc enim captivi, pro-
pter primum hominem, in quo omnes morimur:
quia non prius quod spiritale est, sed quod ani- 1. Cor. 15. 46.
male, postea spiritale: Propter primum homi-
nem primi captivi: propter secundum hominem
secundi redempti. Nam et ipsa redemtio clamat
captivitatem nostram. Unde enim redemti, si non
antea captivi? Et eam captivitatem expressius
ab Apostolo insinuatam ex Epistola ejus verba
quædam commemorantes, insinuavimus, et re-
petimus: Video aliam legem in membris meis re- Rom. 7. 23.
pugnantem legi mentis meæ, et captivum me du- »
centem in lege peccati, quæ est in membris meis. »
Ipsa est prima captivitas nostra, qua concupiscit Gal. 5. 17.
adversus spiritum caro. Venit autem hoc de pœ-
na peccati, ut homo adversus seipsum dividere-
tur, qui uni subditus esse noluit. Nihil enim tam
expedit animæ quam obedire. Et si expedit ani-
mæ obedire in servo ut obediat domino, in filio
ut obediat patri, in uxore ut obediat viro; quan-
to magis in homine ut obediat Deo? Expertus

ergo malum Adam, omnis autem homo Adam, sicut in his qui crediderunt omnis homo Christus, quia membra sunt Christi: expertus ergo malum, quod non debuit experiri, si crederet
Gen. 2. 17. dicenti, Noli tangere: expertus ergo malum, postea saltem obtemperet præceptis medici ut surgat, qui noluit credere medico ut non ægrotaret. Nam et sano bonus et fidelis medicus dat præ-
Matt. 9. 12. ceptum, ne sit illi necessarius. Non est enim sanis necessarius medicus, sed male habentibus. Boni autem amici medici, qui nolunt vendere artem suam, et plus gaudent ad sanos quam ad ægrotos, dant quædam præcepta sanis, quæ observando in ægritudinem non cadant. Porro autem illi si præcepta contemserint, et in ægritudinem inciderint, supplicant medico: quem contemserunt sani, rogant ægroti. Utinam saltem rogent, ne per febrem mente perdita et medicum cædant. Audistis modo, cum Evangelium legeretur, quemadmodum in illos dicta sit parabola.
Matth. 21. 38. Mentis sane erant qui dixerunt, Hic est heres, venite occidamus eum, et nostra erit hereditas? Utique non: puta qui occiderant filium, et patrem occisuri erant; hoc est mentem sanam non habere. Postremo ecce quia occiderunt filium:
Psal. 117. 22. resurrexit filius, et lapis reprobatus ab ædificantibus factus est in caput anguli. Offenderunt in illum, et conquassati sunt: veniet super eos, et conteret eos. Sed non ita iste qui cantat in Psal-
v. 16. mo, et dicit, *Introibo in potentiam Domini*: non meam, sed *Domini*. *Domine memorabor justitiæ tuæ solius*. Nullam meam agnosco, solius tuæ justitiæ memorabor. A te habeo, quidquid boni habeo: quidquid autem a me habeo, mali habeo. Non meritis supplicium reddidisti, sed gratiam gratis impertisti. Tuæ itaque solius justitiæ memorabor.

v. 17. 2. *Deus docuisti me ex juventute mea*. Quid me docuisti? Quia tuæ solius justitiæ memorari debeo. Considerans enim vitam præteritam meam, video quid mihi debebatur, et quid acceperim pro eo quod mihi debebatur. Debebatur pœna, reddita est gratia: debebatur gehenna, data est vita æterna. *Deus docuisti me ex juventute mea*. Ex ipso initio fidei meæ, qua me innovasti, docuisti me, nihil in me præcessisse, unde mihi dicerem deberi quod dedisti. Quis enim convertitur ad Deum nisi ab iniquitate? quis redimitur nisi a captivitate? quis autem potest dicere injustam fuisse captivitatem suam, quando deseruit imperatorem et defecit ad desertorem? impera-
Gen. 2. 17. et 3. 1. tor enim Deus, desertor diabolus: præceptum dedit imperator, fraudem suggessit desertor: ubi sures tuæ inter præceptionem et deceptionem,
a meliorne diabolus quam Deus? melior qui (a) defecit, quam qui te fecit? Credidisti quod promisit diabolus, et invenisti quod minatus est Deus. Jam ergo ex captivitate liberatus, adhuc tamen
b in spe, nondum in re, (b) ambulans per fidem, nondum per speciem, *Deus*, inquit, *docuisti me*

(a) Duo MSS. *qui te infecit*.
(b) Sic MSS. At editi, *ambulas*.

A *ex juventute mea*. Ex quo conversus sum ad te, innovatus a te qui factus a te, recreatus qui creatus, reformatus qui formatus: ex quo conversus sum, didici merita mea nulla præcessisse, sed gratiam tuam mihi gratis convenisse, ut memorarer justitiæ tuæ solius.

3. Quid deinde post juventutem? quoniam *Docuisti me*, inquit, *ex juventute mea*: quid post juventutem? In ipsa enim prima conversione tua didicisti, quod ante conversionem justus non fuisti, sed præcessit iniquitas, ut expulsa iniquitate succederet caritas; (c) et renovatus in novum bo- e
minem spe dumtaxat, nondum re, didicisti quod nihil tui boni præcesserat, et gratia Dei conversus es ad Deum: jam forte ex quo conversus es, habebis aliquid tuum, et de viribus tuis præsu-
B mere debes? Quemadmodum solent homines dicere, Jam dimitte, opus erat ut viam ostenderes, sufficit, ambulabo viam. Et ille qui tibi viam ostendit, Ne forte vis ut deducam te? Tu autem si superbis, Absit, sufficit, ambulabo viam, Di-
mitteris, et per infirmitatem iterum aberrabis. Psal. 85. 11.
Bonum erat tibi ut deduceret te, qui prius in via collocavit te. Ceterum nisi et ipse ducat, et rursus errabis: dic illi ergo, Deduc me Domine in via tua, et ambulabo in veritate tua. Quod autem viam ingressus es, juventus est, ipsa renovatio et initium fidei. Antea enim ambulabas per vias tuas vagabundus, errans per silvosa, per aspera, laceratus omnibus membris, patriam quærebas, hoc est stabilitatem quamdam spiritus tui, ubi diceres, Bene est; et securus diceres, quietus
C ab omni molestia, ab omni tentatione, ab omni postremo captivitate: et non inveniebas. Quid dicam? Venit ad te qui tibi ostenderet viam? Venit ad te ipsa via, et constitutus es in ea nullis tuis meritis præcedentibus, quoniam utique errabas. Quid, ex quo ingressus es, jam regis te? jam ille qui viam docuit te, dimittit te? Non, inquit, *Docuisti me ex juventute mea; et usque nunc annuntiabo mirabilia tua*. Mirabile est enim quod adhuc facis, ut regas me, qui in via posuisti me: et hæc sunt mirabilia tua. Quæ sunt putas mirabilia Dei? Quid mirabilius inter Dei mirabilia, quam mortuos suscitare? Numquidnam ego mortuus sum, inquis? Si mortuus esses,
non diceretur tibi, Surge qui dormis, et exsurge Ephes. 5. 14.
a mortuis, et illuminabit te Christus. Mortui sunt
D omnes infideles, omnes iniqui, corpore vivunt, sed corde exstincti sunt. Qui autem suscitat mortuum secundum corpus, reddit eum luci huic videndæ, et huic aeri ducendo: non autem suscitator ejus ipse illi lux et aer est; incipit videre, quemadmodum videbat antea. Anima non sic exsuscitatur. Anima enim exsuscitatur a Deo: quamquam et corpus exsuscitetur a Deo: sed Deus quando exsuscitat corpus, mundo reddit; quando exsuscitat animam, sibi reddit. Si recedat aer mundi istius, moritur corpus: si recedat Deus, moritur anima. Cum ergo animam suscitat Deus,

(c) Sic MSS. At editi, *ut sis renovatus*.

nisi adsit qui suscitavit, suscitata non vivit. Non enim suscitat, et dimittit ut vivat sibi: sicut Lazarus quando resuscitatus est quatriduanus mortuus, suscitatus est corpore per Domini corporalem præsentiam. Accessit enim corporaliter ad sepulcrum, clamavit, Lazare, veni foras: et surrexit Lazarus, processit de sepulcro ligatus, deinde solutus discessit. Resuscitatus est Domino præsente, sed vixit et Domino absente. Quamquam eum Dominus corporaliter resuscitasset, quantum ad visibilis pertinet: ceterum præsentia majestatis suæ illum suscitavit, qua præsentia nusquam recedit. Interim tamen ad præsentiam visibilem Dominus suscitavit Lazarum; discessit de ipsa civitate Dominus, vel de illo loco, numquid Lazarus non vixit? Non sic anima suscitatur: suscitat illam Deus, moritur si discesserit Deus. Dicam enim audacter, Fratres, sed tamen verum. Duæ vitæ sunt, una corporis, altera animæ: sicut vita corporis anima, sic vita animæ Deus: quomodo si anima deserat, moritur corpus: sic anima moritur, si deserat Deus. Ipsa est ergo gratia ejus, ut suscitet, et sit nobiscum. Quod ergo nos suscitat a morte nostra præterita, et innovat quodam modo vitam nostram, dicimus ei, *Deus docuisti me ex juventute mea.* Quia vero non recedit ab eis quos suscitat, ne cum recesserit moriantur, dicimus ei, *Et usque nunc annuntiabo mirabilia tua:* quia cum mecum es vivo, et animæ meæ vita tu es, quæ morietur si dimittatur sibi. Ergo dum adest vita mea, hoc est, Deus meus, *usque nunc:* quid postea?

Johan. 11. 43.

De pœnit. dist. 1. c. Resuscitatus.

v. 18. 4. *Et usque in senectam et senium.* Duo ista nomina senectutis sunt, et discernuntur a Græcis. Gravitas enim post juventutem aliud nomen habet apud Græcos, et post ipsam gravitatem veniens ultima ætas aliud nomen habet: nam πρεσβύτης dicitur gravis, et γέρων senex. Quia vero in Latina lingua duorum istorum nominum distinctio deficit, de senectute ambo sunt posita, senecta et senium: scitis autem esse duas ætates. *Docuisti me* gratiam tuam *a juventute mea; et usque nunc,* post juventutem meam, *annuntiabo mirabilia tua,* quia mecum es ut non moriar, qui venisti ut surgam: *et usque in senectam, et senium,* id est, usque ad ultimum meum, nisi mecum fueris, non erit aliquid meriti mei; gratia tua semper perseveret mecum. Hoc diceret etiam unus homo, tu, ille, ego: quia vero vox ista unius cujusdam magni hominis est, hoc est, ipsius unitatis, vox est enim Ecclesiæ; quæramus juventutem Ecclesiæ. Quando venit Christus, crucifixus est, mortuus est; surrexit, vocavit gentes, cœperunt converti, facti sunt Martyres fortes in Christo, fusus est sanguis fidelis, surrexit seges Ecclesiæ: hæc juventus. Progredientibus autem temporibus confiteatur Ecclesia, dicat, *Usque nunc annuntiabo mirabilia tua.* Non tantum in juventute quando Paulus, quando Petrus, quando primi Apostoli nuntiaverunt: procedente etiam ætate ego ipse, id est, unitas tua, membra tua, corpus tuum, *annuntiabo mirabilia tua.* Quid postea? *Et usque ad senectam et*

A *senium*, annuntiabo mirabilia tua: usque in finem sæculi erit hic Ecclesia. Si enim non hic futura est usque in finem sæculi; quibus Dominus dixit, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi? Quare ista oportebat ut dicerentur in Scripturis? Quia futuri erant inimici Christianæ fidei, qui dicerent,* Ad parvum tempus Christiani, postea peribunt, et redibunt idola, rediet quod erat antea. Quamdiu erunt Christiani? *Usque ad senectam et senium:* id est, usque in finem sæculi. Tu cum exspectas miser infidelis ut transeant Christiani, transis tu sine Christianis: et Christiani usque in finem sæculi permanebunt; et tu per infidelitatem tuam, cum finieris brevem vitam tuam,
B qua fronte exies ad judicem, quem cum viveres blasphemasti? Ergo *a juventute mea, et usque nunc, et usque ad senectam et senium, Domine ne derelinquas me.* Non, quomodo dicunt inimici mei, usque ad tempus erit. *Ne derelinquas me, donec annuntiem brachium tuum generationi omni superventuræ.* Et brachium Domini cui revelatum est? Brachium Domini, Christus. Noli ergo derelinquere me: non gaudeant qui dicunt, Usque ad certum tempus erunt Christiani. Sint qui annuntient brachium tuum. Cui? *Generationi omni superventuræ.* Si ergo omni generationi superventuræ, usque in finem sæculi: finito enim sæculo, jam nulla superveniet generatio.

Matth. 28. 20.

* V. supra pag. 502. Not. c.

Isai. 53. 1.

5. *Potentiam tuam * et justitiam tuam.* Hoc est, annuntiem generationi omni superventuræ v. 19.
C brachium tuum. Et quid præstitit brachium tuum? Liberationem nostram gratuitam. Hoc ergo annuntiem, ipsam gratiam omni generationi superventuræ: dicam omni homini nascituro, Nihil es per te, Deum invoca, tua peccata sunt, merita Dei sunt: supplicium tibi debetur, et cum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Dicam omni generationi superventuræ, De captivitate venisti, ad Adam pertinebas. Dicam hoc omni generationi superventuræ, nullas vires meas, nullam justitiam meam; sed *potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima quæ fecisti magnalia. Potentiam tuam et justitiam tuam*, usquequo? usque ad carnem et sanguinem? Immo, *usque ad altissima, quæ fe-*
D *cisti magnalia.* In altis cæli sunt, in altis Angeli sunt, Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates: tibi debent quod sunt, tibi debent quod vivunt, tibi debent quod juste vivunt, tibi debent quod beate vivunt. *Potentiam tuam et justitiam tuam*, usquequo? *Usque in altissima quæ fecisti magnalia.* Ne putes hominem solum pertinere ad gratiam Dei. Quid erat Angelus antequam fieret? quid est Angelus, si deserat qui creavit? Ergo, *potentiam tuam et justitiam tuam, usque in altissima, quæ fecisti magnalia.*

6. Et homo se extollit: et ut pertineat ad primam captivitatem, audit serpentem suggerentem, Gustate et eritis sicut dii. Homines sicut dii? *Deus, quis similis tibi?* Non in abysso, non in inferno, non in terra, non in cælo: omnia enim tu fecisti. Quid contendit opus cum artifice?

Gen. 3. 5. Item v. 19.

A *Deus, quis similis tibi?* Ego autem, ait Adam miser, et (a) in Adam omnis homo, cum volo esse perverse similis tibi, ecce quid factus sum, ut de captivitate ad te clamem: cui bene erat sub rege bono, captivus factus sum sub meo seductore; et clamo ad te, quia cecidi abs te. Et unde abs te cecidi? Cum quæro esse perverse similis tibi. Quid enim, Deus nonne ad suam similitudinem nos vocat? Nonne ipse est, qui dicit, Matt. 5. 44. *Diligite inimicos vestros, orate pro eis qui vos persequuntur, benefacite iis qui vos oderunt?* Hæc dicens, ad similitudinem Dei nos hortatur. Denique quid adjungit? Ibidem 45. *Ut sitis, inquit, filii Patris vestri qui in cælis est.* Quid enim ipse facit? Hoc facit certe: *Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, pluit super justos et injustos.* Qui ergo bene vult inimico suo, Deo similis est: nec B ista superbia, sed obedientia est. Quare? Quia ad imaginem Dei facti sumus. Gen. 1. 26. *Faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Non ergo aliquid alienum est, si imaginem Dei tenemus in nobis: utinam eam per superbiam non amittamus. Sed quid est per superbiam velle esse similem Deo? quid putamus, ut exclamaret captivus, *Domine quis similis tibi?* quæ est ista perversa similitudo? Audite, et intelligite, si potestis: credimus autem quia ipse qui nos posuit hæc vobis dicere, dabit vobis etiam posse et intelligere. Deus nullo indiget bono, et ipse est summum bonum, et ab ipso est omne bonum. Ut ergo boni simus, Deo indigemus: ut bonus sit Deus, nobis non indiget; nec nobis tantum, sed C usque ad altissima quæ fecit magnalia, nec ipsis cælestibus, nec supercælestibus, nec cælo cæli quod dicitur, indiget Deus, ut aut melior sit, aut potentior, aut beatior. Quid enim esset quidquid aliud est, nisi ipse fecisset? Quo ergo eget abs te qui erat ante te, et tam potens erat, ut cum tu non esses, faceret te? Numquid quomodo parentes faciunt filios? Per quamdam concupiscentiam carnalem generant potius quam creant: istis enim generantibus, Deus creat. Nam si tu ita creas, dic quid tua mulier paritura est. Quid dicam, tu dic? Ipsa dicat, quæ quod portat ignorat. Generant tamen homines filios, et ad solatium suum, et ad subsidium senectutis. Numquid ideo creavit hæc omnia Deus, a quibus senex adjuvaretur? Novit ergo Deus quod creat, D et quale sit per ejus bonitatem, et quale futurum sit per propriam voluntatem: novit Deus et ordinavit omnia. Ut autem homo sit aliquid, convertit se ad illum a quo creatus est. Recedendo enim frigescit, accedendo fervescit: recedendo tenebrescit, accedendo clarescit. A quo enim habet ut sit, apud illum habet ut ei bene sit. Luc. 15. 22. Denique filius minor, qui voluit in sua potestate habere substantiam suam, quæ illi apud patrem optime servabatur, factus suæ potestatis, profectus est in regionem longinquam, hæsit principi malo, porcos pavit, fame correctus est, qui A saturitate superbus abscesserat. Ergo quisquis ita vult esse similis Deo, ut ad illum stet, Psal. 58. 10. *fortitudinemque suam*, sicut scriptum est, *ad illum custodiat*, non ab illo recedat, ei cohærendo signetur tamquam ex anulo cera, illi affixus habeat imaginem ejus, faciens quod dictum est, Psal. 72. 28. *Mihi adhærere Deo bonum est*; vere custodit similitudinem et imaginem ad quam factus est. Porro autem si perverse voluerit imitari Deum, ut quomodo Deus non habet a quo formetur, non habet a quo regatur, sic ipse velit sua potestate uti, ut quomodo Deus, nullo formante, nullo regente vivat; quid restat Fratres, nisi ut recedens ab ejus calore torpescat, recedens a veritate vanescat, recedens ab eo quod summe atque (b) b incommutabiliter est, in deterius mutatus deficiat.

B 7. Hoc diabolus fecit: imitari Deum voluit, sed perverse; non esse sub illius potestate, sed habere contra illum potestatem. Homo autem positus sub præcepto, audivit a Domino Deo, Gen. 2. 17. *Noli tangere.* Quid? Hanc arborem. Quid est enim illa arbor? Si bona est, quare non tango? si mala est, quid facit in paradiso? Prorsus ideo est in paradiso, quia bona est: sed nolo tangas. Quare non tango? Quia obedientem te volo, non contradicentem. (c) c Servi ad hoc, serve, sed noli male serve. Serve audi prius Domini jussum, et tunc jubentis disce consilium. Bona est arbor, nolo tangas. Quare? Quia Dominus sum, et servus es. Hæc tota caussa est. Si parva est, dedignaris esse servus? Quid autem tibi expedit, nisi esse sub Domino? Quomodo eris sub Domino, C nisi fueris sub præcepto? Porro si expedit tibi esse sub Domino, et sub præcepto, quid tibi jussurus erat Deus? Aliquid enim quærit abs te? Offer mihi sacrificium, dicturus est tibi? Nonne ipse fecit omnia: in quibus et te fecit? Obsequere mihi, dicturus est tibi; sive ad lectum, cum requiesco; sive ad mensam, cum me reficio; sive ad balneas, cum lavo? Quia ergo nullo abs te indiget Deus, nihil tibi debuit jubere? Si autem debuit aliquid jubere, ut te, quod tibi expedit, sentires esse sub Domino, ab aliqua re prohibendus eras; non propter illius arboris malitiam, sed propter tuam obedientiam. Obedientiæ bonum. Non potuit Deus perfectius demonstrare quantum sit bonum obedientiæ, nisi cum prohibuit ab ea re, quæ non erat mala. Sola ibi obedientia tenet palmam, sola D ibi inobedientia invenit pœnam. Bonum est, nolo tangas. Non enim non tangendo moriturus es. Numquid qui hinc prohibuit, alia subtraxit? Nonne est paradisus fructuosis plenus arboribus? Quid tibi deest? Hoc nolo tangas, hinc nolo gustes. Bonum est, sed obedientia melior est. Proinde cum tetigeris, numquid arbor illa malum erit, ut moriaris? Sed inobedientia te subjecit morti, quia prohibita tetigisti. Gen. 2. 17. Ideo arbor illa appellata est scientiæ dignoscendi boni et mali, non quia inde talia quasi poma pendebant; sed quidquid esset arbor illa, cujuslibet pomi, cu-

(a) Particula, *in*, abest a MSS.
(b) Sic Er. et MSS. At Lov. *incomparabiliter*.
(c) Sic aliquot MSS. Alii plures, *serve adhuc serve*: At pauciores cum editis, *non contradicentem servum, ad hoc serve* etc.

juslibet fructus esset, ideo sic vocata est, quia A
homo qui nollet bonum a malo discernere per
præceptum, discreturus erat per experimentum;
ut tangendo vetitum, inveniret supplicium. Qua-
re autem tetigit, Fratres mei? Quid illi deerat?
Dicatur mihi, quid illi deerat in paradiso consti-
tuto, in media opulentia, mediisque deliciis, cui
magnæ deliciæ erant ipsa visio Dei, cujus faciem
quasi inimici timuit post peccatum? Quid illi de-
erat, ut tangeret, nisi quia sua potestate uti vo-
luit, præceptum rumpere delectavit, ut nullo
sibi dominante fieret sicut Deus, quia Deo nul-
lus utique dominatur? Male vagus, male præsu-
a mens, futurus mortuus, recedendo a (a) via ju-
stitiæ: ecce solvit præceptum, excussit a cervice
jugum disciplinæ, habenas regiminis exaltante
animositate disrupit; ubi est nunc? Certe capti- B
vus clamat, *Domine, quis similis tibi?* Volui esse
perverse similis tibi, et factus sum similis peco-
ri. Sub tua dominatione, sub tuo præcepto vere
Psal. 48. 13. similis eram: sed homo in honore positus non
intellexit, comparatus est jumentis insensatis, et
similis factus est illis. Jam de similitudine ju-
mentorum clama sero, et dic, *Deus, quis simi-
lis tibi?*

v. 20. 8. *Quantas ostendisti mihi tribulationes mul-
tas et malas.* Merito, superbe serve. Voluisti
enim perverse esse similis Domino tuo, qui fa-
Gen. 1. 27. ctus eras ad imaginem Domini tui. Bene tibi vel-
les ut esset recedenti ab illo bono? Prorsus di-
cit tibi Deus, Si recedis a me, et bene est tibi,
ego non sum bonum tuum. Proinde si ille bo-
nus, et summe bonus, et de se sibi bonus, et C
nullo alieno bono bonus, et ipse nostrum sum-
mum bonum; recedendo inde, quid eris, nisi
malus? Item, si ipse est beatitudo nostra, quid
erit recedenti, nisi miseria? Redi ergo post mi-
seriam, et dic, *Domine, quis similis tibi? Quan-
tas ostendisti mihi tribulationes multas et ma-
las?*

9. Sed disciplina fuit; admonitio, non deser-
tio. Denique gratias agens quid dicit? *Et con-
Item v. 10. versus vivificasti me, et de abyssis terræ iterum
reduxisti me.* Quando enim antea? quid est hoc,
Lucæ 14.11. *iterum?* Cecidisti ab altitudine o homo, manci-
pium inobediens, superbe adversus Dominum,
cecidisti. Factum est in te, Omnis qui se exal-
tat, humiliabitur: fiat in te, Omnis qui se humi-
liat, exaltabitur. Redi de profundo. Redeo, in- D
quit, redeo, agnosco. *Deus quis similis tibi?
Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et
malas? Et conversus vivificasti me, et de abys-
sis terræ iterum reduxisti me.* Intelligimus, au-
dio. Reduxisti enim de abyssis terræ, reduxisti
a profunditate et submersione peccati. Sed qua-
re *iterum?* Quando jam factum erat? Sequamur,
ne forte posteriora Psalmi ipsius exponant no-
bis, quod hic nondum intelligimus, quid dixerit
iterum. Ergo audiamus: *Quantas ostendisti mi-
hi tribulationes multas et malas? Et conversus*

A *vivificasti me, et de abyssis terræ iterum redu-
xisti me.* Quid deinde? *Multiplicasti justitiam* v. 21.
*tuam, et conversus consolatus es me, et de abys-
sis terræ iterum reduxisti me.* Ecce alterum *ite-
rum.* Si hoc *iterum* solvere laboramus semel po-
situm, quis poterit solvere geminatum? Jam
ipsum *iterum* geminatio est, et rursum positum
est *iterum.* Adsit ille a quo gratia, adsit et bra-
chium quod annuntiamus omni generationi su-
perventuræ: adsit ipse, et tamquam (b) clave b
crucis suæ clausum sacramentum aperiat. Ne- Matth. 27. 51.
que enim frustra illo crucifixo, velum templi
medium scissum est, nisi quia per ipsius passio-
nem omnium mysteriorum secreta patuerunt.
Adsit ergo ipse transeuntibus ad eum, auferatur 2. Cor. 3. 16.
velamen: dicat nobis Dominus noster et Salvator
B Jesus Christus, quare talis vox Prophetæ præ-
missa est, *Ostendisti mihi tribulationes multas
et malas: et conversus vivificasti me, et de abys-
sis terræ iterum reduxisti me.* En hoc primum
positum est *iterum:* videamus quid hoc sit, et
inveniemus quare alterum *iterum.*

10. Quid est Christus? In principio erat Ver- Johan. 1. 1. etc
bum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat »
Verbum: hoc erat in principio apud Deum. O- »
mnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum »
est nihil. Grande hoc, magnum hoc. Tu quid »
captive? Ubi jaces? In carne, sub morte. Quis
ergo ille? quis tu? Et quid ille postea? pro-
pter quem? Quis ille, nisi quod dictum est,
Verbum? Quod Verbum? Ne forte sonat et trans-
it? Verbum Deus apud Deum, Verbum per quod
C facta sunt omnia. Quid propter te? Et Verbum Ibidem 14.
caro factum est, et habitavit in nobis. Qui Filio Rom. 8. 32.
proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus
tradidit illum: quomodo non et cum illo omnia
nobis donavit? Ecce quid, quis, propter quem.
Filius Dei caro propter peccatorem, propter ini-
quum, propter desertorem, propter superbum,
propter perversum Dei sui imitatorem. Factus
ille quod tu, filius hominis, ut nos (c) efficere- c
mur filii Dei. Caro factus: unde caro? Ex Maria Lucæ 2. 7.
virgine. Unde Maria virgo? Ex Adam. Ergo ex
illo primo captivo, et caro in Christo de massa
captivitatis. Ut quid hoc? Ad exemplum. Susce-
pit a te in quo moreretur pro te: suscepit a te
quod offerret pro te, quo exemplo doceret te.
Quid doceret te? Quia resurrecturus es. Unde
D enim crederes, nisi exemplum carnis præcede-
ret assumtæ de massa mortis tuæ? Ergo in illo
primo resurreximus: quia et Christus cum re-
surrexit, nos resurreximus. Non enim Verbum
mortuum est, et resurrexit: sed in Verbo caro
mortua est, et resurrexit. Ibi mortuus est Chri-
stus, ubi es tu moriturus: et ibi resurrexit Chri-
stus, ubi es tu resurrecturus. Exemplo suo do-
cuit quid non timeres, quid sperares. Timebas
mortem, mortuus est: desperabas resurrectio-
nem, resurrexit. Sed dicis mihi, Ille resurrexit,
numquid ego? Sed resurrexit in eo quod pro te

(a) Plerique MSS. *a vita justitiæ.*
(b) Aliquot MSS. *clavo*

(c) Abest, *efficeremur*, a plerisque MSS. In aliis legi-
tur, *ut nos filios Dei faceret.*

accepit ex te. Ergo natura tua in illo præcessit
te; et quod sumtum est ex te, adscendit ante te:
ibi ergo et tu adscendisti. Adscendit ergo ille
prior, et in illo nos: quia caro illa de genere hu-
mano. Ergo et illo resurgente, reducti sumus
ex abyssis terræ. Cum itaque resurrexit Chri-
stus, *de abyssis terræ reduxisti me*. Cum vero
credimus in Christum, *de abyssis terræ iterum*
reduxisti me. Ecce unum *iterum*. Audi impleri
Coloss. 3. 1. ab Apostolo: Si ergo resurrexistis cum Christo,
» quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in
» dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite,
non quæ super terram. Præcessit ergo ille: jam
resurreximus et nos, sed adhuc in spe. Audi
Rom. 8. 23. hoc idem apostolum Paulum dicentem: Et ipsi
» in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem ex-
spectantes redemtionem corporis nostri. Adhuc
ingemiscis, adhuc exspectas. Quid ergo est quod
Ibidem 24. tibi præstitit Christus? Audi quod sequitur: Spe
et 25. » enim salvi facti sumus: spes autem quæ vide-
» tur, non est spes. Quod enim videt quis, quid
» sperat? Si autem quod non videmus speramus,
» per patientiam exspectamus. Reducti ergo su-
mus iterum ab abyssis spe. Quare iterum? Quia
jam Christus præcesserat. Sed quia resurgemus
in re, modo enim spe vivimus, modo secundum
fidem ambulamus; reducti sumus ab abyssis ter-
ræ, credendo in eum qui ante nos resurrexit ab
abyssis terræ: resuscitata est anima nostra ab
iniquitate infidelitatis, et facta est in nobis qua-
si prima resurrectio per fidem. Sed si sola erit,
Ibidem 10. ubi est quod Apostolus ait, Adoptionem exspe-
et 11. » ctantes redemtionem corporis nostri? Ubi est
» quod illo loco dixit, Corpus mortuum est pro-
» pter peccatum, spiritus vita est propter justi-
» tiam? Si autem qui suscitavit Christum a mor-
tuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Chri-
stum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora
vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis.
Ergo jam resurreximus mente, fide, spe, carita-
te: sed restat ut resurgamus corpore. Audisti
a unum *iterum*, (*a*) audisti alterum *iterum*: unum
iterum, propter Christum præcedentem; et alte-
rum, sed adhuc spe, quod restat in re. *Multi-*
plicasti justitiam tuam: jam in credentibus,
jam in illis qui primo resurrexerunt in spe *Mul-*
tiplicasti justitiam tuam. Ad ipsam justitiam
pertinet et flagellum: quia tempus est ut judi-
1. Pet. 4. 17. cium incipiat a domo Dei, ait Petrus, id est, a
Prov. 3. 12. sanctis ejus. Flagellat autem omnem filium quem
Hebr. 12. 6. recipit: *Multiplicasti justitiam tuam*: quia jam
nec filiis pepercisti; sed quibus hereditatem æ-
ternam servabas, disciplina non deseruisti. *Mul-*
tiplicasti justitiam tuam, et conversus consola-
tus es me: et propter corpus in fine resurre-
cturum, *et de abyssis terræ iterum reduxisti*
me.

v. 22. 11. *Etenim ego confitebor tibi in vasis Psal-*
mi veritatem tuam. Vasa Psalmi, psalterium.
Sed quid est psalterium? Organum ligneum cum

(a) Editi, *audi alterum*: et infra post *præcedentem* fe-
rebant, *in iterum, sed adhuc spe. Quid restat in re?* E-
mendantur ad aliquot MSS.

A chordis. Quid significat? Interest aliquid inter
ipsum et citharam: interesse dicunt qui norunt,
eo quod concavum illud lignum cui chordæ su-
pertenduntur ut resonent, in superiore parte
habet psalterium, cithara in inferiore. Et quia
spiritus desuper, caro de terra; significari vi-
detur per psalterium spiritus, per citharam ca-
ro. Et quia duas dixerat reductiones nostras ab
abyssis terræ, unam secundum spiritum in spe,
alteram secundum corpus in re; audi eas duas:
Etenim ego confitebor tibi in vasis Psalmi veri-
tatem tuam. Hoc secundum spiritum: quid de
corpore? *Psallam tibi in cithara sanctus Israel*.
12. Iterum hoc audi propter ipsum *iterum* et v. 23.
iterum. * *Exultabunt labia mea, cum psallam*
tibi. Quia labia solent dici et interioris hominis
B et exterioris, incertum est quomodo posita sint
labia: sequitur ergo, *Et anima mea quam rede-*
misti. Ergo de labiis interioribus salvati in spe,
reducti ab abyssis terræ in fide et caritate, ex- Rom. 8. 23.
spectantes tamen adhuc redemtionem corporis
nostri, quid dicimus? Jam dixit, *Et anima mea*
quam redemisti. Sed ne solam animam redem-
tam putares, in qua nunc audisti unum *iterum*.
* *Adhuc autem*, inquit: quid adhuc? *Adhuc au-* v. 24.
tem et lingua mea: ergo jam lingua corporis:
tota die meditabitur justitiam tuam: id est, in
æternitate sine fine. Sed quando hoc? Jam in
fine sæculi, (*b*) resurrectione corporis et immu- b
tatione in Angelicum statum. Unde hoc proba-
tur, quia de fine dicitur, *Adhuc autem et lingua*
mea tota die meditabitur justitiam tuam? Cum
C *confusi fuerint, et erubuerint, qui quærunt mala*
mihi. Quando confundentur, quando erubescent,
nisi in fine sæculi? Duobus enim modis confun-
dentur, aut cum credent in Christum, aut cum
venerit Christus. Nam quamdiu hic est Ecclesia, Matth. 3. 12.
quamdiu gemit triticum inter paleas, quamdiu et 13. 30.
gemunt spicæ inter zizania, quamdiu gemunt 2. Tim. 2. 20.
vasa misericordiæ inter vasa iræ facta in contu-
meliam, quamdiu gemit lilium inter spinas, non
deerunt inimici qui dicant, Quando morietur et Psal. 40. 6.
peribit nomen ejus? id est, Ecce veniet tempus
ut finiantur, et non sint Christiani: sicut cœpe-
runt ex aliquo tempore, ita usque ad certum
tempus erunt. Sed cum ista dicunt, et sine (*c*) c
fine moriuntur, et permanet Ecclesia prædicans
brachium Domini omni generationi superven-
D turæ: veniet et ipse ultimus in claritate sua, re-
surgent omnes mortui, quisque cum caussa sua: Matth. 25. 33.
separabuntur boni ad dexteram, mali autem ad
sinistram; et confundentur qui insultabant, eru-
bescent qui garriebant: et sic lingua mea post
resurrectionem meditabitur justitiam tuam, tota
die laudem tuam, *cum confusi fuerint, et eru-*
buerint, qui quærunt mihi mala.

(b) Editi, *in resurrectione*. Abest, *in*, a MSS.
(c) Plures MSS. *sine fide*.

IN PSALMUM LXXI.

* Dictata anno Christi 415. ex Epistola 169. ad Evodium n. 1.

* ENARRATIO.

1. *In Salomonem* quidem Psalmi hujus titulus
prænotatur: sed hæc in eo dicuntur: quæ
non possint illi Salomoni regi Israel secundum
carnem, juxta ea quæ de illo sancta Scriptura
loquitur, convenire: Domino autem Christo aptis-
sime possunt. Unde intelligitur etiam ipsum vo-
cabulum Salomonis ad figuratam significationem
adhibitum, ut in eo Christus accipiatur. Salo-
mon quippe interpretatur pacificus: ac per hoc
tale vocabulum illi verissime atque optime con-
a gruit, per quem mediatorem ex (a) inimicis ac-
cepta remissione peccatorum reconciliamur Deo.
Rom. 5. 10. Etenim cum inimici essemus, reconciliati sumus
Ephes. 2. 14. etc. Deo per mortem Filii ejus. Idem ipse est ille pa-
» cificus, qui fecit utraque unum, et medium pa-
» rietem maceriæ solvens, inimicitias in carne
» sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut
» duos conderet in se in unum novum hominem,
faciens pacem: et veniens evangelizavit pacem
Johan. 14. 27. iis qui longe, et pacem iis qui prope. Ipse in
Evangelio dicit, Pacem relinquo vobis, pacem
meam do vobis. Et multis aliis testimoniis Do-
minus Christus pacificus esse monstratur: non
secundum pacem, quam novit et quærit hic mun-
Isai. 57. 19. sec. LXX. dus; sed illam pacem, de qua dicitur apud Pro-
phetam, Dabo eis solatium verum, pacem super
pacem: cum scilicet paci reconciliationis, addi-
tur pax immortalitatis. Nam post omnia reddi-
C ta, quæ promisit Deus, novissimam pacem nos
exspectare debere, qua cum Deo vivamus in
Isai. 26. 12. sec. LXX. æternum, idem Propheta ostendit, ubi ait, Do-
mine Deus noster pacem da nobis, omnia enim
» dedisti nobis. Pax erit plane illa perfecta, quan-
1 Cor. 15. 26. do novissima inimica destruetur mors. Et in quo
erit hoc, nisi in pacifico illo reconciliatore no-
Ibidem 22. stro? Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic
» et in Christo omnes vivificabuntur. Quoniam er-
go invenimus verum Salomonem, hoc est, verum
pacificum: quid deinde Psalmus ipse de illo do-
ceat, adtendamus.
v. 2. 2. *Deus judicium tuum regi da, et justitiam
tuam filio regis.* Dominus ipse in Evangelio di-
Johan. 5. 22. cit, Pater non judicat quemquam, sed omne ju-
D dicium dedit Filio: hoc est ergo, *Deus judicium
tuum regi da.* Qui rex, etiam filius est regis:
Matt. 22. 2. quia et Deus Pater utique rex est. Ita scriptum
est, quod rex fecit nuptias filio suo. More autem
Scripturæ idem repetitur. Nam quod dixit, *ju-
dicium tuum;* hoc aliter dixit, *justitiam tuam:*
et quod dixit, *regi;* hoc aliter dixit *filio regis:*
Psal. 2. 4. sicut est illud, Qui habitat in cælis, irridebit eos,
et Dominus subsannabit eos. Quod est, qui ha-
bitat in cælis; hoc est, et Dominus: et quod est,
irridebit eos; hoc est subsannabit eos. Et, Cæli
Psal. 18. 2. enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus an-
nuntiat firmamentum. Cæli repetiti sunt nomine
firmamenti: et quod dictum est, gloriam Dei;

A repetitum est, opera manuum ejus: et quod di-
ctum est, enarrant; repetitum est, annuntiat.
Istæ autem repetitiones multum eloquia divina
commendant, sive eadem verba, sive aliis verbis
eadem sententia repetatur: et maxime reperiun-
tur in Psalmis, et in eo genere sermonis, quo
animi est movendus affectus.
3. Deinde sequitur, *Judicare populum tuum* Item v. 2.
in justitia, et pauperes tuos in judicio. Rex Pa-
ter regi Filio ad quam rem dedit judicium suum
et justitiam suam, satis ostenditur, cum dicit,
Judicare populum tuum in justitia, id est, ad ju-
dicandum populum tuum. Talis locutio est apud Prov. 1. 1.
Salomonem: Proverbia Salomonis filii David, sci-
re sapientiam et disciplinam: hoc est, Proverbia
Salomonis, ad sciendam sapientiam et discipli-
B nam. Ita *judicium tuum da, judicare populum
tuum:* id est, judicium tuum da, ad judicandum
populum tuum. Quod autem ait prius, *populum
tuum;* hoc ait posterius, *pauperes tuos:* et quod
ait prius; *in justitia;* hoc posterius *in judicio,*
more illo repetitionis. Ubi sane demonstrat po-
pulum Dei pauperem esse debere, id est, non su-
perbum, sed humilem. Beati enim pauperes spi- Matth. 5. 3.
ritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. »
Qua paupertate etiam beatus Job pauper fuit et
antequam magnas illas terrenas divitias amisis-
set. Quod ideo commemorandum putavi, quo-
niam sunt quidam qui facilius omnia sua pau-
peribus distribuunt, quam ipsi pauperes Dei
fiant. Inflati sunt enim jactantia, qua putant si- Pauperes Dei.
bi esse tribuendum, non gratiæ Dei, quod bene
C vivunt: et ideo jam nec bene vivunt, quanta-
cumque bona opera facere videantur. De suo
quippe habere se putant, et gloriantur quasi
non acceperint: divites sui, non pauperes Dei;
abundantes sibi, non egentes Deo. Sed ait Apo- 1. Cor. 4. 7.
stolus, Si distribuero omnia mea pauperibus, et 1. Cor. 13. 3.
tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem au- »
tem non habeam, nihil mihi prodest. Tamquam »
si diceret, Si distribuero omnia mea pauperibus,
et pauper Dei non fuero, nihil mihi prodest. Ca-
ritas enim non inflatur: nec est (b) vera Dei ca- Ibidem 4.
ritas in eo, qui ingratus est sancto spiritui ejus, b
per quem diffunditur in cordibus nostris caritas Rom. 5. 5.
ejus. Et ideo tales non pertinent ad populum
D Dei, quia non sunt pauperes Dei. Pauperes quip-
pe Dei dicunt, Nos autem non spiritum hujus 1. Cor. 2. 12.
mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, »
ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Nam
cum et in isto Psalmo propter suscepti hominis
sacramentum, quo Verbum caro factum est, di- Johan. 1. 14.
catur Deo Patri regi, *Justitiam tuam da filio re-
gis:* nolunt isti sibi dari justitiam, sed a semeti-
psis eam habere confidunt. Ignorantes enim Dei Rom. 10. 3.
justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ
Dei non sunt subjecti. Non sunt itaque, ut dixi,
pauperes Dei, sed divites sui: quia non sunt hu-
miles, sed superbi. Veniet vero ille judicare po-
pulum Dei in justitia, et pauperes Dei in judi-
cio: et de judicio discernet a divitibus eorum

(a) MSS. plerique, *ex inimicitiis.*

(b) Sic MSS. At editi, *Veritas Dei.*

A pauperes suos, sed quos paupertate sua fecit di-
Psal. 42. 1. vites suos. Clamat ei quippe populus pauper, Judica me Deus, et discerne caussam meam de gente non sancta.

4. Quod autem mutato verborum ordine, cum prius dixisset, *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis*, prius ponens judicium, deinde justitiam; prius justitiam posuit, deinde judicium, dicens, *Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio:* magis ostendit judicium se appellasse justitiam, nihil interesse demonstrans quo ordine ponatur, cum idem significet. Solet enim dici judicium pravum quod injustum est: justitiam vero iniquam vel injustam dicere non solemus. Si enim prava, et injusta erit; nec justitia jam dicenda
B est. Proinde ponendo judicium atque justitiæ nomine repetendo, vel ponendo justitiam et eam judicii nomine repetendo, satis edocet proprie se appellare judicium quod pro justitia poni solet, id est, quod in male judicando intelligi non
Johan 7.24. potest. Ubi enim dicit, Nolite judicare personaliter, sed rectum judicium judicate: ostendit esse pravum judicium, cum dicit, Rectum judicium judicate: denique illud vetat, hoc præcipit. Cum vero sine ulla adjectione dicit judicium, continuo justum vult intelligi: sicut est quod
Matt 23.23. ait, Relinquitis graviora Legis, misericordiam
Jerem. 17. 11. et judicium. Et illud quod Jeremias dicit, Faciens
» divitias suas non cum judicio. Non ait, Faciens
» divitias suas pravo injustove judicio, vel non cum judicio recto aut justo, sed non cum judi-
C cio: judicium non appellans, nisi quod rectum ac justum est.

5. *Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam.* Montes majores sunt, colles minores. Nimirum ergo hi sunt quos alius habet Psalmus,
Psal. 113. 13. Pusillos cum magnis. Isti quippe montes exsul-
Ibidem 4. taverunt sicut arietes, et isti colles sicut agni ovium, in exitu Israel ex Ægypto, id est, in populi Dei liberatione ab hujus sæculi servitute. Excellenti ergo sanctitate eminentes in Ecclesia, montes sunt, qui idonei sunt et alios docere,
1. Tim. 2. 2 sic loquendo ut fideliter instruantur, sic vivendo ut salubriter imitentur: colles autem sunt illorum excellentiam sua obedientia subsequentes. Quare ergo *montes pacem: et colles justitiam?* An forte nihil interesset, etiam si ita diceretur,
D Suscipiant montes justitiam populo, et colles pacem? Utrisque enim justitia, et utrisque pax necessaria est: et fieri potest, ut alio nomine pax appellata sit ipsa justitia. Hæc est enim vera pax, non qualem injusti inter se faciunt. An potius cum distinctione non contemnenda intelligendum est, quod ait, *Montes pacem, et colles justitiam?* Excellentes quippe in Ecclesia, paci debent vigilanti intentione consulere; ne propter suos honores superbe agendo schismata faciant, unitatis compage disrupta. Colles autem ita eos imitando et obediendo subsequantur, ut eis Christum anteponant: ne malorum montium, quoniam videntur excellere, vana auctoritate seducti, se a Christi unitate disrumpant. Ideo dictum

A est, *Suscipiant montes pacem populo.* Dicant quidem, Imitatores mei estote, sicut et ego Chri- 1. Cor 11. 1.
sti. Sed rursus dicant, Licet si nos, aut Angelus Gal. 1. 8.
de cælo vobis annuntiaverit præterquam quod accepistis, anathema sit. Dicant etiam, Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine 1. Cor. 1. 13.
Pauli baptizati estis? Ita suscipiant pacem populo Dei, id est, pauperibus Dei; non illis, sed cum illis regnare cupientes. Illi quoque non dicant, Ego sum Pauli, ego sum Apollo, ego vero 1. Cor. 3. 4.
Cephæ: sed omnes dicant, Ego sum Christi. Hæc est justitia, non anteponere servos Domino, nec Psal. 120. 1.
æquare; ita levare oculos in montes unde veniat auxilium sibi, ut tamen auxilium suum non sperent a montibus, sed a Domino qui fecit cælum et terram.

B 6. Potest et sic convenientissime intelligi, *Suscipiant montes pacem populo*, ut pacem intelligamus in reconciliatione, qua Deo reconciliamur: montes quippe eam suscipiunt populo ejus. Hoc Apostolus ita testatur: Vetera transierunt, 2 Cor. 5. 17.
ecce facta sunt nova: omnia autem ex Deo, qui » et 18.
reconciliavit nos sibi per Christum, et dedit no- »
bis ministerium reconciliationis. Ecce quomodo »
suscipiunt montes pacem populo ejus. Deus enim »
erat in Christo mundum reconcilians sibi, non Ibidem 19.
reputans illi delicta eorum, et ponens in nobis verbum reconciliationis. In quibus, nisi in montibus qui suscipiunt pacem populo ejus? Quocirca legati pacis subsequenter adjungunt, et dicunt, Pro Christo ergo legatione fungimur, tam- Ibidem 20.
quam Deo exhortante per nos, obsecramus pro »
C Christo reconciliari Deo. Hanc pacem suscipiunt »
montes populo ejus, id est, prædicationem legationemque pacis ejus: colles autem justitiam, hoc est obedientiam, quod est in hominibus et in omni rationali creatura omnis justitiæ origo Obedientia.
atque perfectio, ita ut duorum hominum, id est, Adam qui fuit caput mortis nostræ, et Christi qui est caput salutis nostræ, hæc commendetur magna distinctio, quia sicut per inobedien- Rom. 5. 19.
tiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per obedientiam unius hominis justi constituentur multi. *Suscipiant* ergo *montes pacem populo, et colles justitiam:* ut hoc modo utrisque concordantibus, fiat quod scriptum est, Psal. 83. 11.
Justitia et pax osculatæ sunt se. Quod vero alii codices habent, *Suscipiant montes pacem popu-*
D *lo et colles:* utrosque prædicatores Evangelicæ pacis intelligendos puto, sive præcedentes, sive subsequentes. In his autem codicibus illud sequitur, *In justitia * judicabit pauperes populi.* v. 4.
Sed illi magis codices approbantur, qui habent quod supra exposuimus, *Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam.* Aliqui autem habent *populo tuo;* aliqui non habent *tuo*, sed tantummodo *populo.*

7. *Judicabit pauperes populi et salvos faciet* v. 4.
filios pauperum. Pauperes et filii pauperum iidem ipsi mihi videntur, sicut eadem civitas est Sion et filia Sion. Si autem distinctius intelligendum est, pauperes accipimus montes, filios autem pauperum colles; velut Prophetas atque

Apostolos, pauperes; filios autem eorum, id est, qui sub eorum auctoritate proficiunt, filios pauperum. Quod vero supra dictum est, *Judicabit;* et postea, *salvos faciet:* quædam velut expositio est, quomodo judicabit. Ad hoc enim judicabit, ut salvos faciat, id est, a perdendis damnandisque discernat, quibus donat salutem paratam 1. Pet. 1. 5. revelari in tempore novissimo. A talibus quippe illi dicitur, Psal. 25. 9. Ne comperdas cum impiis animam meam: et, Psal. 4. 1. Judica me Deus, et discerne caussam meam de gente non sancta. Considerandum etiam quod non sit, Judicabit pauperem populum, sed, *pauperes populi*. Supra enim ubi dixit, v. 2. Judicare populum tuum in justitia et pauperes tuos in judicio, eumdem dixit populum Dei quos pauperes ejus, id est, tantummodo bonos et ad dexteram partem pertinentes. Quis vero in hoc sæculo simul dextri sinistrique pascuntur, qui velut agni et hædi in fine separandi sunt; Matt. 25.32. totum sicut (*a*) commixtus est, nomine populi nuncupavit. Et quia judicium etiam hic in bono ponit, id est, ad salvos faciendos: ideo ait, *Judicabit pauperes populi*, id est, eos ad salutem discernet, Supra n. 3. qui sunt in populo pauperes. Jam qui sint pauperes supra exposuimus: hos et egenos intelligamus. *Et humiliabit calumniatorem*. Nullus melius quam diabolus hic calumniator agnoscitur. Job. 1. 9. Calumnia ejus est. Numquid gratis colit Job Deum? Psal. 36. 4. Humiliat autem illum Dominus Jesus, gratia sua suos adjuvans, ut gratis Deum colant, id est, delectentur in Domino. Humiliavit etiam sic, quia cum in eo diabolus, id est, princeps hujus mundi nihil invenisset, Johan. 14. 30. occidit per calumnias Judæorum, quibus est usus calumniator tamquam vasis suis, Ephes. 2. 2. operans in filiis diffidentiæ. Humiliatus est enim, quia ille quem occiderant, resurrexit, et regnum abstulit mortis: cujus ille potestatem ita gerebat, ut ex uno homine quem deceperat, omnes per mortem traheret ad condemnationem. Rom. 5. 17. Sed humiliatus est: » quoniam si ob unius delictum mors regnavit » per unum, multo magis qui abundantiam gratiæ et justitiæ accipiunt, in vita regnabunt per unum Jesum Christum, qui humiliavit calumniatorem, falsa crimina, iniquos judices, falsos testes, ut eum perderent immittentem.

v. 5. 8. *Et permanebit soli, vel permanebit cum sole.* Sic enim melius interpretandum quidam nostri putaverunt: quod in Græco est συμπαραμενεῖ Quod si Latine uno verbo dici posset, compermanebit dicendum esset: ideo quia Latine verbum non potest dici, ut saltem sententia exprimeretur, dictum est, *permanebit cum sole*. Nihil est enim aliud compermanebit soli, quam *permanebit cum sole*. Johan. 1. 5. Quid autem magnum est permanere cum sole el per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil, nisi quia hæc prophetia propter eos præmissa est, qui putant religionem nominis Christiani usque ad certum tempus in hoc sæculo victuram, et postea non futuram? *Permanebit* ergo *cum sole*, quamdiu A sol oritur et occidit: hoc est, quamdiu tempora ista volvuntur, non deerit Ecclesia Dei, id est, Christi corpus in terris. Quod vero adjungit, *Et ante lunam, generationes generationum:* Potuit dicere, Et ante solem, id est, et cum sole, et ante solem: quod intelligeretur, Et cum temporibus, et ante tempora. Quod ergo tempus antecedit, æternum est: et hoc vere habendum est æternum, quod nullo tempore varietur, sicut in principio erat Verbum. Sed per lunam significare maluit incrementa defectusque mortalium. Denique cum dixisset, *ante lunam*, volens quodam modo exponere pro qua re lunam posuerit, *generationes*, inquit, *generationum*. Tamquam diceret, Ante lunam, id est, ante generationes generationum, quæ transeunt decessione B et successione mortalium, tamquam decrementis incrementisque lunaribus. Ac per hoc quid melius intelligitur permanere ante lunam, nisi omnia mortalia immortalitate præcedere? Quod etiam sic non inconvenienter accipi potest, ut quod jam humiliato calumniatore sedet ad dexteram Patris, hoc sit permanere cum sole. Splendor enim æternæ gloriæ intelligitur Filius: Hebr. 1. 3. tamquam sol sit Pater, et splendor ejus Filius ejus. Sed sicut ista dici possunt de invisibili substantia Creatoris, non sicut de ista visibili creatura, in qua sunt corpora cælestia, quorum illustrium eminet sol, de quo hæc similitudo adhibita est: sicut adhibetur etiam de terrestribus, petra, leo, agnus, homo habens duos filios, et cetera. Ergo humiliato calumniatore permanet cum sole: quia C victo diabolo per resurrectionem, sedet ad dexteram Patris, Marci 16. 19. ubi jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur. Rom. 6. 9. Et hoc ante lunam, tamquam primogenitus a mortuis præcedens Ecclesiam, mortalium decessione ac successione transeuntem. Ipsæ sunt *generationes generationum*. Aut forte quia generationes sunt, quibus generamur mortaliter; generationes autem generationum, quibus regeneramur immortaliter. Et hæc est Ecclesia quam ille antecessit, ut permaneret ante lunam, primogenitus ex mortuis. Sane quod est in Græco γενεὰς γενεῶν, nonnulli interpretati sunt, non *generationes*, sed *generationis generationum:* quia γενεᾶς ambiguus est casus in Græco, et utrum genitivus singularis sit τῆς γενεᾶς, id est, hujus generationis, D an accusativus pluralis τὰς γενεάς, id est, has generationes, non evidenter apparet, nisi quia merito sensus ille prælatus est, ut tamquam exponendo quid dixerit lunam, secutus, adjungeret, *generationes generationum*.

v. 6. 9. *Et descendet sicut pluvia in vellus, et sicut guttæ stillantes super terram.* Recoluit et admonuit illud quod factum est per judicem Gedeon, Judic. 6.36. de Christo id habere finem. Petiit quippe ille signum a Domino, ut in area positum solum vellus complueretur, et sicca esset area; et rursum solum vellus siccum esset, et complueretur area, et ita factum est. Quod significavit,

(*a*) Sic MSS. At editi, *commixtum est*.

tamquam in area in toto orbe terrarum, siccum
vellus fuisse priorem populum Israel. Idem ipse
ergo Christus descendit sicut pluvia in vellus,
cum adhuc area sicca esset: unde etiam dixit,
Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt do-
Matth. 15. 24. mus Israel. Ibi matrem de qua formam servi ac-
ciperet, in qua hominibus appareret, elegit: ibi
discipulos quibus hoc idem præcepit, dicens,
In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Sa-
Matt. 10. 5. maritanorum ne introieritis: ite primum ad oves
» quæ perierunt domus Israel. Cum dicit, Ite pri-
» mum ad illas, ostendit et postea cum jam esset
area complenda, ituros eos etiam ad alias oves,
quæ non essent ex veteri populo Israel, de qui-
Johan. 10. 16. bus dicit, Habeo alias oves quæ non sunt ex
» hoc ovili, oportet me et ipsas adducere, ut sit
» unus grex et unus pastor. Hinc et Apostolus:
Rom. 15. 8. Dico enim, inquit, Christum ministrum fuisse
» circumcisionis propter veritatem Dei, ad confir-
mandas promissiones patrum. Sic pluvia descen-
dit super vellus, sicca adhuc area. Sed quoniam
Ibidem 9. sequitur, Gentes autem super misericordia glo-
rificare Deum: ut accedente tempore complere-
Psal. 17. 45. tur quod per Prophetam dicit, Populus quem
» non cognovi servivit mihi, in obauditu auris
obedivit mihi: videmus jam gratia Christi sic-
cam remansisse gentem Judæorum, totumque
orbem terrarum in omnibus gentibus Christia-
næ gratiæ plenis nubibus compluí. Alio quippe
verbo eamdem pluviam significavit, dicens,
Guttæ stillantes: non jam super vellus, sed *su-
per terram*. Quid est enim aliud pluvia quam
guttæ stillantes? Ideo autem illam gentem vel-
leris nomine significari puto, vel quia exspo-
lianda fuerat auctoritate doctrinæ, sicut ovis
exspoliatur vellere; vel quia in abdito eamdem
pluviam detinebat, quam nolebat præputio præ-
dicari, id est, incircumcisis Gentibus revelari.
v. 7. 10. *Orietur in diebus ejus justitia et abun-
dantia pacis, donec tollatur luna.* Id quod di-
ctum est, *tollatur*, alii interpretati sunt, *aufe-
ratur*, alii vero, *extollatur*, unum verbum Græ-
cum, sicut unicuique visum est, transferentes,
quod ibi positum est ἀνταναιρεθῇ. Sed qui di-
xerunt *tollatur*, et qui dixerunt *auferatur*, non
usque adeo dissonant. *Tollatur* enim magis ha-
bet consuetudo ita dici, ut auferatur et non sit,
quam ita ut altius elevetur: *auferatur* vero pror-
sus aliter intelligi non potest, nisi ut perdatur,
hoc est, ut non sit: *extollatur* autem nihil nisi
ut altius elevetur. Quod quidem cum in malo
ponitur, superbiam solet significare: sicuti est,
Eccli. 32. 6. In tua sapientia noli extolli. In bono autem ad
honorem pertinet ampliorem, velut cum aliquid
Psal. 133. 2. elevatur; sicuti est, In noctibus extollite manus
vestras in sancta, et benedicite Dominum. Hic
ergo si *auferatur* dictum intellexerimus, quid
erit *donec auferatur luna*, nisi efficiatur ut non
1 Cor. 15. 26. sit? Fortassis enim hoc intelligi voluit, ne ul-
terius sit mortalitas, quando novissima inimi-
ca destruetur mors: ut pacis abundantia usque
ad hoc perducatur, ne quid resistat felicitati (a)
beatorum ex infirmitate mortalitatis; quod erit
in illo sæculo, cujus tenemus fidem promissio-
nem Dei per Jesum Christum Dominum no-
strum, de quo dicitur, *Orietur in diebus ejus
justitia et abundantia pacis:* donec morte omni-
no devicta atque destructa omnis mortalitas ab-
sumatur. Sin vero vocabulo lunæ, non mortali-
tas carnis per quam nunc transit Ecclesia, sed
ipsa omnino Ecclesia significata est, quæ per-
maneat in æternum, ab hac mortalitate liberata,
ita dictum accipiendum est, *Orietur in diebus
ejus justitia et abundantia pacis donec extolla-
tur luna*, tamquam diceretur, Orietur in diebus
ejus justitia, quæ contradictionem ac rebellatio-
nem carnis vincat, et fiat pax in tantum cre-
scens et abundans, donec luna extollatur, id est,
elevetur Ecclesia, per gloriam resurrectionis
cum illo regnatura, qui eam in hac gloria pri-
mogenitus a mortuis antecessit, ut sederet ad
dexteram Patris: ita cum sole permanens ante Marci 16. 19.
lunam, quo postea extolleretur et luna.
11. *Et dominabitur a mari usque ad mare,* v. 8.
et a flumine usque ad terminos orbis terræ. De
quo utique dixerat, Orietur in diebus ejus justi- v. 7.
tia et abundantia pacis, donec extollatur luna. Si »
Ecclesia hic recte significatur vocabulo lunæ,
consequenter ostendit quam late eamdem Eccle-
siam fuerat diffusurus, cum adjecit, *Et domina-
bitur a mari usque ad mare.* Mari quippe ma-
gno cingitur terra, qui vocatur Oceanus: de quo
influit quiddam exiguum in medio terrarum,
et facit ista maria nota nobis, quæ navigiis fre-
quentantur. Proinde *a mari usque ad mare*,
a quolibet fine terræ, usque ad quemlibet fi-
nem dominaturum dixit, cujus nomen et pote-
stas toto orbe fuerant prædicanda multumque
valitura. Quod ne aliter posset intelligi, *a mari
usque ad mare:* continuo subjecit, *et a flumine
usque ad terminos orbis terræ*, Quod ergo ait,
usque ad terminos orbis terræ; hoc ante dixe-
rat, *a mari usque ad mare*. Quod vero nunc ait,
a flumine; evidenter expressit inde voluisse Chri-
stum potestatem suam jam commendare, unde
et discipulos cœpit eligere, a flumine scilicet Jor-
dane, ubi super baptizatum Dominum cum de-
scenderet Spiritus sanctus, sonuit vox de cælo,
Hic est Filius meus dilectus. Hinc ergo doctrina Matt. 3. 17.
ejus incipiens et magisterii cælestis auctoritas,
dilatatur usque ad terminos orbis terræ, cum præ-
dicatur Evangelium regni in universo orbe, in te-
stimonium omnibus gentibus: et tunc veniet finis.
12. *Coram illo (b) decident Æthiopes, et ini-
mici ejus terram lingent.* Per Æthiopes, a par- v. 9.
te totum, omnes gentes significavit, eam eligens
gentem, quam potissimum nominaret, quæ in
finibus terræ est. *Coram illo procident*, dictum
est, adorabunt eum. Et quia schismata futura erant
per diversa terrarum loca, quæ inviderent Ec-

(a) Plerique MSS. loco beatorum, habent peccatorum. Duo justorum.

(b) Sic plerumque Er. et MSS. At proxime sequente loco, procident.

clesiæ catholicæ toto terrarum orbe diffusæ, eadem porro schismata per hominum nomina se fuerant divisura; et homines amando, quibus auctoribus scissa sunt, gloriæ Christi, quæ per omnes terras est, inimicatura: ideo cum dixisset, *Coram illo decident Æthiopes;* adjunxit, *et inimici ejus terram lingent:* id est, homines
Psal. 107. 6. amabunt, ut invideant Gloriæ Christi, cui dictum est, Exaltare super cælos Deus, et super omnem terram gloria tua. Homo quippe audire meruit,
Gen. 3. 19. Terra es, et in terram ibis. Hanc terram linguendo, id est, talium auctoritate vaniloquia delectati, eos amando, et in suavissimos habendo, contradicunt divinis eloquiis, quibus catholica Ecclesia prænuntiata est, non in aliqua parte terrarum futura, sicut quælibet schismata; sed in universo mundo fructificando atque crescendo usque ad ipsos Æthiopes, extremos videlicet et teterrimos hominum perventura.

v. 10. 13. *Reges Tharsis et insulæ munera offerent,*
v. 11. *reges Arabum et Saba dona adducent.* * *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.* Hoc jam non expositorem, sed contemplatorem desiderat; immo non solum lætantium fidelium, sed etiam infidelium gementium infertur adspectibus: nisi fortasse quærendum est quid dictum sit, *dona adducent.* Ea quippe adduci solent, quæ ambulare possunt. Numquidnam ergo de immolandis victimis dici potuit? Absit ut talis oriatur in diebus ejus justitia. Sed ista dona quæ adducenda prædicta sunt, homines mihi videntur significare, quos in societatem Ecclesiæ Christi regum adducit auctoritas: quamvis reges etiam persequentes dona adduxerint, non scientes quid facerent, sanctos Martyres immolando.

14. Cum vero exponeret caussas, cur ei tantus honor deferretur a regibus, eique serviretur
v. 12. ab omnibus gentibus: *Quia liberavit*, inquit, *egenum a potente, et pauperem cui non erat adjutor.* Iste egenus et pauper, populus est credentium in eum. In hoc populo sunt etiam reges adorantes eum. Non enim egeni esse dedignantur et pauperes, id est, humiliter peccata confitentes, et egentes gloria et gratia Dei, ut eos Rex ille filius Regis liberet a potente. Idem quippe
v. 4. est potens, ille qui superius * calumniator est dictus: quem potentem ad homines sibi subdendos et in captivitate retinendos non virtus ejus fecit, sed humana peccata. Idem ipse et fortis est
Matt. 12. 29. dictus, ideo et hic potens. Sed qui humiliavit calumniatorem, et intravit in domum fortis, ut eo alligato vasa ejus diriperet, hic *liberavit egenum a potente, et pauperem cui non erat adjutor.* Non enim hoc efficere potuit vel cujusquam virtus, vel quisquam homo justus, vel aliquis Angelus. Cum ergo nullus esset adjutor, ipse adveniens salvos fecit eos.

15. Occurrebat autem, Si propter peccata homo tenebatur a diabolo, numquidnam Christo qui eruit egenum a potente, peccata placuerunt?
A Absit. Sed, *Parcet ipse inopi et pauperi:* id est, peccata dimittet humili, et non de suis meritis confidenti, aut de sua virtute salutem speranti, sed indigenti gratia Salvatoris sui. Cum autem addidit, *Et animas pauperum salvas faciet:* utrumque adjutorium gratiæ commendavit, et quod est in remissionem peccatorum, cum ait, *Parcet pauperi, et inopi;* et quod est in participatione justitiæ, cum addidit: *Et animas pauperum salvas faciet.* Nemo enim sibi est idoneus ad salutem, quæ salus (a) est perfecta justitia, a
nisi Dei adjuvet gratia: quia plenitudo Legis non Rom. 5. 9.
est nisi caritas, quæ non a nobis exsistit in nobis, sed diffunditur in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis.

16. *Ex usuris et iniquitate redimet animas* v. 14.
B *eorum.* Quæ sunt istæ usuræ, nisi peccata, quæ Matt. 8. 12.
etiam debita nominantur? Usuras autem appellatas puto, quia plus mali invenitur in suppliciis, quam commissum est in peccatis. Nam, verbi gratia, cum homicida corpus tantum hominis perimat, animæ autem nocere nihil possit; ipsius et anima et corpus perditur in gehenna. Propter hujusmodi contemtores præsentis præcepti et irrisores futuri supplicii dictum est; Ego veniens Matt. 25. 27.
cum usuris exigerem. Ab his usuris redimuntur animæ pauperum sanguine illo, qui fusus est in remissionem peccatorum. Redimet ergo ab usuris, remittendo peccata, quæ debebant ampliora supplicia: redimet autem ab iniquitate, adjuvando per gratiam etiam ad faciendam justitiam. Eadem itaque duo repetita sunt, quæ supra di-
C cta erant. Quod enim supra est, Parcet inopi et v. 15.
pauperi; hoc intelligitur, *ex usuris:* quod vero ibi dicit, Et animas pauperum salvas faciet; hoc dictum videtur, *Ex iniquitate:* ut *redimet* ad utrumque subaudiatur. Nam parcendo redimet ab usuris, salvos autem faciendo redimet ab iniquitate. Ita cum parcet pauperi et inopi, et animas pauperum salvas faciet: sic *ex usuris et iniquitate redimet animas eorum. Et honorabile nomen ejus coram ipsis:* Dant enim honorem nomini ejus pro tantis beneficiis, qui respondent dignum et justum esse gratias agere Domino Deo suo. Vel quod habent codices aliqui, *et honorabile nomen eorum coram ipso:* quia etsi videntur huic sæculo contemtibiles Christiani, nomen eorum coram ipso est honorabile, qui eis illud Psal. 15. 4.
D dedit, jam non memor nominum illorum per labia sua, quibus antea vocabantur, cum essent Gentilium superstitionibus obligati, vel suorum malorum meritorum signati vocabulis, antequam essent Christiani: quod nomen honorabile est coram ipso, etsi contemtibile videtur inimicis.

17. *Et vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ.* v. 15.
Non diceretur, Et vivet, (De quo enim non posset dici hoc quantulocumque spatio temporis vivente in hac terra?) nisi illa vita commendare-
tur, in qua jam non moritur, et mors ei ultra Rom. 6. 9.
non dominabitur. Atque ideo, *Et vivet,* qui contemtus est moriens: quoniam sicut alius Prophe-

(a) Editi, *non est perfecta justitia.* Abest *non* a MSS.

ta dicit, Tolletur de terra vita ejus. Sed quid est,
et dabitur ei de auro Arabiæ? Nam quod inde
aurum etiam ille Salomon accepit, in hoc Psal-
mo figurate transjectum est in alium verum Sa-
v. 8. lomonem, id est, verum pacificum. Non enim
ille dominatus est a flumine usque ad terminos
orbis terræ. Sic ergo prophetatum est, etiam sa-
pientes hujus mundi in Christo fuisse credituros.
Per Arabiam autem Gentes intelligimus; per au-
rum sapientiam, quæ ita excellit inter omnes
doctrinas, ut aurum inter metalla. Unde scriptum
Prov. 8. 10. est, Accipite prudentiam sicut argentum, et sa-
pientiam sicut aurum probatum. *Et orabunt de
ipso semper.* Quod habet Græcus, περὶ αὐτοῦ ali-
qui interpretati sunt *de ipso*, aliqui *pro ipso*, vel
pro eo. Quid est autem, *de ipso*, nisi forte quod
Matt. 6. 20. oramus dicentes, Adveniat regnum tuum? Chri-
a sti namque adventus (a) præsentabit fidelibus
regnum Dei. *Pro eo* vero quomodo intelligatur,
angustum est: nisi quia cum oratur pro Eccle-
sia, pro ipso oratur, quia corpus est ejus. De
Ephes 5. 32. Christo quippe et Ecclesia præmissum est sacra-
mentum magnum: Erunt duo in carne una. Jam
vero quod sequitur, *Tota die*, id est toto tempo-
re, *benedicent ei*, satis apertum est.

v. 16. 18. *Et erit firmamentum in terra, in summis*
2 Cor. 1. 20. *montium.* Omnes enim promissiones Dei in illo
b etiam, id est, in (b) illo firmatæ sunt: quia in
illo impletum est, quidquid pro salute nostra pro-
phetatum est. Nam summa montium, Scriptura-
rum divinarum auctores, id est, per quos mini-
stratæ sunt, intelligere convenit: in quibus uti-
que ipse est firmamentum; quoniam ad illum
omnia quæ divinitus scripta sunt, referuntur. Hoc
autem in terra esse voluit; quia propter eos qui
in terra sunt, illa conscripta sunt. Unde et ipse
in terram venit, ut ea cuncta firmaret, id est, in
Lucæ 24. 44. se monstraret impleri. Oportebat enim, inquit,
impleri omnia quæ scripta sunt in Lege et Pro-
phetis et Psalmis de me: id est, *in summis mon-
tium*. Sic enim venit in novissimis temporibus
Isai. 2. 2. manifestus mons Domini, paratus in cacumine
montium: quod hic ait, *in summis montium*.
Superextolletur super Libanum fructus ejus. Li-
banum solemus accipere veluti hujus sæculi di-
gnitatem; quoniam mons est Libanus excelsas
arbores habens, et nomen ipsum interpretatur
candidatio. Quid enim mirum, si super hujus sæ-
culi præclarum omne fastigium fructus superex-
tollitur Christi, cujus fructus dilectores omnia
sæcularia culmina contempserunt? Si autem in
Psal. 103. 16. bono accipimus Libanum, propter cedros Libani
quas plantavit: quis alius fructus intelligendus
est, qui super hunc Libanum extollitur; nisi de
quo Apostolus dicit de caritate sua locuturus,
1. Cor. 12. 31. Adhuc supereminentem viam vobis demonstro?
Hæc enim et in primo proponitur munerum di-
Gal. 5. 22. vinorum, ubi ait, Fructus autem spiritus est ca-
ritas: atque inde cetera utique consequentia con-

A texuntur. *Et florebunt de civitate sicut fœnum
terræ.* Quoniam ambigue posita est civitas, nec
adjunctum est ejus, aut Dei, non enim dictum
est, de civitate ejus, vel de civitate Dei, sed tan-
tum *de civitate:* in bono intelligitur, ut de civi-
tate Dei, hoc est, de Ecclesia floreant sicut fœ-
num; sed fœnum fructiferum, sicuti est frumen-
ti: nam et hoc fœnum appellatur in sancta Scri-
ptura; sicut in Genesi jussum est producere ter- Gen. 1. 11.
ram omne lignum et omne fœnum, nec adjun-
ctum est, omne frumentum: quod procul dubio
non præteriretur nisi fœni nomine etiam hoc in-
telligeretur; et in multis aliis Scripturarum locis
hoc invenitur. Si autem sic accipiendum est, Et
florebunt sicut fœnum terræ, quemadmodum di-
ctum est, Omnis caro fœnum, et claritas homi- Isai. 40. 6.
B nis sicut flos fœni: profecto et civitas illa intel-
genda est, quæ sæculi hujus societatem signifi-
cat: non enim frustra primus Cain condidit civi- Gen. 4. 17.
tatem. Exaltato itaque fructu Christi super Li-
banum, id est super arbores diuturnas et ligna
imputribilia, quia ille fructus æternus est, omnis
claritas hominis secundum temporalem sæculi
celsitudinem fœno comparatur; quoniam a cre-
dentibus et vitam æternam jam sperantibus sper-
nitur felicitas temporalis, ut impleatur quod scri-
ptum est, Omnis caro fœnum, et omnis claritas
carnis ut flos fœni; fœnum aruit, flos decidit,
verbum autem Domini manet in æternum. Ibi
est fructus ejus exaltatus super Libanum. Sem-
per enim caro fœnum fuit, et claritas carnis ut
flos fœni: sed quia non demonstrabatur quæ fue-
C rat eligenda et præponenda felicitas, flos fœni
pro magno habebatur; nec solum minime con-
temnebatur, sed etiam maxime appetebatur.
Quasi ergo tunc ita esse cœperit, quando (c) a- c
versum est atque contemtum quidquid florebat in
sæculo, ita dictum est, *Superextolletur super
Libanum fructus ejus, et florebunt de civitate
sicut fœnum terræ:* id est, diffamabitur super
omnia quod in æternum promittitur, et compa-
rabitur fœno terræ quidquid pro magno habetur
in sæculo.

19. *Sit ergo nomen ejus benedictum in sæcu- v. 17.
la: ante solem permanet nomen ejus.* Per solem
tempora significata sunt. Ergo in æternum per-
manet nomen ejus. Æternum enim antecedit tem-
pora, nec clauditur tempore. *Et benedicentur in
D ipso omnes tribus terræ.* In ipso quippe imple-
tur quod promissum est Abrahæ. Non enim di- Gal. 3. 16.
cit, in seminibus, tamquam in multis; sed tam- »
quam in uno, Et semini tuo, quod est Christus. »
Abrahæ autem dicitur, In semine tuo benedicen- Gen. 22. 18.
tur omnes tribus terræ. Neque filii carnis, sed Rom. 9. 8.
filii promissionis deputantur in semine. *Omnes
gentes magnificabunt eum.* Tamquam exponendo
repetitum est quod supra dictum est. Quia enim
benedicentur in eo, magnificabunt eum: non ipsi
faciendo ut magnus sit, qui per seipsum magnus

(a) Sic probæ notæ MSS. At editi, *præsentarit*.
(b) Lov. *id est in Christo*. Id Er. prorsus omittit. At MSS. ejus loco habent, *id est in illo*. Sic facilius intelligitur Augustinus hic interpretari particulam *Etiam*, pro qua nunc in Vulgata 2. Cor. 1. 20. legitur, *Est*. Illa autem respondebat Græco τὸ ναί: quæ vox apud Græcos confirmantis est, ut *Amen* apud Hebræos.
(c) Er. et MSS. *animadversum*.

est; sed laudando et magnum fatendo. Sic enim A
Matt. 6. 9. magnificamus Deum : sic etiam dicimus, Sanctificetor nomen tuum, quod semper utique sanctum est.
v. 18. 20. *Benedictus Dominus Deus Israel qui facit mirabilia solus.* Consideratis omnibus supra dictis eructatur hymnus; et benedicitur Dominus
Isai. 54. 5. Deus Israel. Impletur enim quod ad illam sterilem dictum est, Et qui eruit te, ipse Deus Israel universæ terræ vocabitur. Ipse *facit mirabilia solus :* quoniam quicumque faciunt, Ipse in eis operatur, *qui facit mirabilia solus.*
v. 19. 21. *Et benedictum nomen (a) gloriæ ejus in*
a *æternum, et in sæculum sæculi.* Quid aliud Latini Interpretes dicerent, qui non possent dicere, in æternum et in æternum æterni? Quasi enim aliud dictum sit, *in æternum*, et aliud *in sæculum*, B ita sonat: sed Græcus habet, *εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος* quod forte commodius diceretur, in sæculum et in sæculum sæculi: ut in sæculum intelligeretur, quantum hoc sæculum durat; in sæculum autem sæculi, quod post hujus finem futurum promittitur. *Et replebitur gloria ejus omnis terra : fiat, fiat.* Jussisti Domine, ita tit: ita fit, donec illud quod cœpit a flumine, perveniat omnino usque ad terminos orbis terræ.

IN PSALMUM LXXII.

b

* ENARRATIO (*b*).

* Sermo ad plebem, habitus forte an. 411. in pervigilio S. Cypriani ex Epist. 150. ad Honoratum c. 5. n. 15.

1. Audite, audite dilectissima viscera corporis Christi, quorum spes Dominus Deus C vester est, et non respicitis in vanitates et insanias mendaces : et qui adhuc respicitis, audite ne respiciatis. Psalmus iste inscriptionem habet, id est titulum (*c*) *Defecerunt hymni David; filii*
Psal. 59. 5. *Jesse:* * *Psalmus ipsi Asaph.* Tot habemus Psalmos, in quorum titulis scriptum est nomen Da-
c vid, nusquam est additum *filii Jesse*, nisi in hoc
Psal. 71. v. 20. solo. Quod credendum est non frustra factum,
* Psal. 72. v. 1. neque inaniter. Ubique enim nobis innuit Deus, et ad intellectum vocat pium studium caritatis. Quid est, *Defecerunt hymni David, filii Jesse?* Hymni laudes sunt Dei cum cantico: hymni cantus sunt continentes laudem Dei. Si sit laus, et non sit Dei, non est hymnus : si sit laus, et Dei laus, et non cantetur, non est hymnus. Oportet ergo ut si sit hymnus, habeat hæc tria, et laudem, D et Dei, et canticum. Quid est ergo, *Defecerunt hymni?* Defecerunt laudes quæ cantantur in Deum. Molestam rem et quasi luctuosam videtur nuntiare. Qui enim cantat laudem, non solum laudat, sed etiam hilariter laudat: qui cantat laudem, non solum cantat, sed et amat eum quem cantat. In laude confitentis est prædicatio, in cantico amantis affectio. *Defecerunt* ergo *hymni David*, ait: et addidit, *filii Jesse.* Erat enim Da-
1 Reg. 16. 18. vid rex Israel, filius Jesse, tempore quodam ve-

A teris Testamenti: quo tempore novum Testamentum occultatum ibi erat, tamquam fructus in radice. Si enim quæras fructum in radice, non invenies, nec tamen invenis in ramis fructum, nisi qui de radice processerit. Illo ergo tempore populo primo venienti ex semine Abrahæ carnaliter; nam et populus secundus pertinens ad novum Testamentum, ad semen Abrahæ pertinet, sed jam spiritaliter : illi ergo populo primo adhuc carnali, ubi pauci Prophetæ intelligebant et quid desideraretur a Deo, et quando haberet publice prædicari, prænuntiaverunt futura hæc tempora, et adventum Domini nostri Jesu Christi. Et quemadmodum Christus Ipse secundum carnem nasciturus; in radice erat occultus in semine Patriarcharum, et quodam tempore revelandus tam-
B quam fructu apparente, sicut scriptum est, Flo-
ruit virga de radice Jesse : sic etiam ipsum no- Isai. 11. 1.
vum Testamentum, quod in Christo est, prioribus illis temporibus occultum erat, solis Prophetis cognitum, et paucissimis piis, non ex manifestatione præsentium, sed ex revelatione futurorum. Nam quid sibi vult, Fratres, ut unum quiddam commemorem, quod Abraham mittens servum suum fidelem ad desponsandam uxorem unico filio suo, facit eum jurare sibi, et
in juramento dicit ei, Pone manum sub femore Gen. 14. 2.
meo, et jura? Quid erat in femore Abrahæ, ubi ille manum posuit jurans? Quid ibi erat, nisi
quod et tunc ei promissum est, In semine tuo Gen. 22. 18.
benedicentur omnes gentes? Femoris nomine caro significatur. De carne Abrahæ, per Isaac et
C Jacob, et ne multa commemoremus, per Mariam Dominus noster Jesus Christus.

2. Quia vero radix erat in Patriarchis, unde ostendemus? Paulum interrogemus. Gentes jam credentes in Christum, et quasi superbire cupientes contra Judæos qui crucifixerunt Christum; cum et de ipso populo venerit alius paries, occurrens in angulo, id est, in ipso Christo, de diverso venienti parieti præputii, id est, Gentium : cum ergo erigerent se gentes, sic il-
los reprimit? Si enim tu, inquit, ex naturali in- Rom. 11. 17.
cisus oleastro, insertus es in illis, noli gloriari » etc.
adversus ramos: nam si gloriaris, non tu radi- »
cem portas, sed radix te. Ergo de radice Patriar- »
charum dicit fractos quosdam ramos propter infidelitatem, et insertum ibi oleastrum, ut esset
D participes pinguedinis olivæ, id est, Ecclesiam ex Gentibus venientem. Et quis inserit oleastrum in oliva? Oliva solet in oleastro; oleastrum in oliva numquam vidimus. Nam quisquis fecerit, non inveniet baccas nisi oleastri. Quod enim inseritur, hoc crescit, et ejus rei fructus invenitur. Invenitur non radicis fructus, sed surculi. Hoc ostendens Apostolus omnipotentia sua Deum fecisse, ut oleaster in radicem olivæ insereretur,
et non baccas silvestres, sed olivam daret, ad Ibidem 24. et 18.
omnipotentiam Dei revocans hoc Apostolus ait,

(a) Plures e vetustioribus MSS. *majestatis ejus.*

(b) In MSS. Audoenensi et Claromontensi titulus super tractat. Psalm. 72 iste præfigitur, *Sermo habitus Carthagine in basilica Restituta.*

(c) In editione Bibliorum Vulgata ad superioris Psalmi finem pertinet iste versiculus, *Defecerunt hymni David filii Jesse:* quem Ambrosius cum Augustino similiter accepit pro titulo hujus Psalmi 72.

» Si tu ex naturali incisus es oleastro, et contra » naturam insertus es in (a) bonam olivam, noli
Ibidem 19. etc. gloriari, inquit, adversus ramos. Sed dicis, ait, » Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene; propter
b incredulitatem fracti sunt: tu autem fide (b) sta; » noli altum sapere, sed time. Quid enim est, Noli altum sapere? Noli superbire, quia insertus es; sed time ne frangaris per infidelitatem, sicut illi » fracti sunt. Propter infidelitatem, inquit, fracti » sunt: tu autem fide sta; noli altum sapere, sed » time. Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcet. Et sequitur bonus locus,
Ibidem 22. et 23. et necessarius, et totus audiendus: Vides ergo, » inquit, bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem qui fracti sunt, severitatem; in te autem qui » insertus es, bonitatem, si permanseris in bonitate. Alioquin (id est, si non permanseris in bo-
B » nitate,) et tu excideris; et illi (si non permanserint in infidelitate,) inserentur.

3. Tempore igitur veteris Testamenti, Fratres, promissiones a Deo nostro populo illi carnali terrenæ erant et temporales. Promissum est regnum terrenum, promissa est terra illa, in quam etiam inducti sunt ab Ægypto liberati: per Jesum Nave introducti sunt in terram promissionis, ubi etiam Jerusalem terrena ædificata est, ubi regnavit David: acceperunt terram, liberati ex Ægypto, transeuntes per rubrum mare; finitis an-
c fractibus (c) et erroribus solitudinum, acceperunt terram, acceperunt regnum: deinde post regnum acceptum, quia terrena acceperant, cœperunt merito peccatorum suorum oppugnari, expugnari,
C captivari; ad extremum eversa est et ipsa civitas. Tales erant et illæ promissiones non perseveraturæ, per quas tamen figurarentur futuræ promissiones perseveraturæ, ut ille omnis decursus temporalium promissionum figura esset et quædam prophetia futurorum. Itaque cum illud regnum deficeret, ubi regnavit David filius Jesse, id est, homo quidam, etsi Propheta, etsi sanctus, quia videbat et prævidebat Christum venturum, de cujus semine etiam secundum carnem nasciturus erat: tamen homo, tamen nondum Christus, tamen nondum rex noster filius Dei, sed rex David filius Jesse: quia ergo defecturum erat illud regnum, per quod regnum acceptum laudabatur tunc Deus a carnalibus; hoc solum enim pro magno habebant, quia liberati erant temporaliter ab his a quibus opprimebantur, et
D evaserant hostes persequentes per mare rubrum, et ducti erant per solitudinem, et invenerant patriam et regnum: hinc solum laudabant Deum, nondum intelligentes quid in illis figuris præsignaret et promitteret Deus. Deficientibus ergo rebus pro quibus laudabat Deum populus carnalis, cui regnavit ille David, *defecerunt hymni David*, non filii Dei, sed *filii Jesse*. Periculosum locum tituli Psalmi præsentis, sicut Dominus voluit, prætervecti sumus: accepistis quare dictum sit, *Defecerunt hymni David filii Jesse.*

A 4. Cujus vox est (d) Psalmus? *Asaph* Quid d est Asaph? Sicut invenimus in interpretationibus ex lingua Hebræa in Græcam, et ex Græca Psal. 72. v. 1. nobis in Latinam translatis, Asaph synagoga interpretatur. Vox est ergo synagogæ. Sed tu cum audieris synagogam, noli continuo detestari quasi interfectricem Domini. Erat quidem illa synagoga interfectrix Domini, nemo dubitat: sed memento de synagoga fuisse arietes quorum filii sumus. Unde dicitur in Psalmo, Afferte Domino filios arietum. Qui inde arietes? Petrus, Johannes, Jacobus, Andreas, Bartholomæus, et ceteri Psal. 28. 1. Apostoli. Hinc et ipse primo Saulus, postea Paulus: id est, primo superbus, postea humilis. Saul enim, unde dictum est nomen Sauli, nostis quia rex superbus et infrenis fuit. Non quasi jactantia aliqua nomen sibi mutavit Apostolus: sed ex Saulo factus est Paulus, ex superbo modicus. Paulum enim modicum est. Vis nosse quid sit Saulus? Ipsum audi jam Paulum recordantem quid fuerit per malitiam suam, et quid jam sit per gratiam Dei: audi quomodo fuerit Saulus, et quomodo sit Paulus: Qui fui, inquit, prius blasphemus et persecutor et injuriosus. Audisti Sau- 1. Tim. 1. 13. lum, audi et Paulum: Ego enim sum, inquit, mi- » nimus Apostolorum. Quid est minimus, nisi ego sum Paulus? Et sequitur, Qui non sum dignus 1. Cor. 15. 9. vocari Apostolus. Quare? Quia fui Saulus. Quid est, fui Saulus? Ipse dicat, Quia persecutus sum, Ibidem 10. inquit, Ecclesiam Dei: sed gratia Dei, ait, sum quod sum. Abstulit sibi omnem granditatem suam, minimus jam in se, grandis in Christo. Et iste Paulus quid dicit? Non repulit Deus plebem Rom. 11. 1. suam, (de plebe ex Judæis veniente,) plebem » et 2. suam, inquit, quam præscivit. Nam et ego Israe- » lita sum ex semine Abraham, tribu Benjamin. » Ergo et Paulus nobis de synagoga, et Petrus et alii Apostoli de synagoga. Itaque cum (e) audie- e ris vocem synagogæ, noli attendere meritum, sed intende partum. Loquitur ergo in hoc Psalmo synagoga, deficientibus hymnis David filii Jesse: id est, deficientibus rebus temporalibus, per quas solebat a carnali populo laudari Deus. Quare autem illæ defecerunt, nisi ut aliæ quærerentur? Ut quærerentur quæ? quæ ibi non erant? Non, sed quæ ibi tegebantur figuris sed ibi tamquam in radice occultabantur quibusdam secretis mysteriorum. Quæ? Hæc, inquit, ipse Apo- 1 Cor. 10. 6. stolus, figuræ nostræ fuerunt.

5. Et attendite jam breviter ipsam figuram nostram: Populus Israel sub Pharaonis et Ægy- Exodi 1. 10. ptiorum dominatione: populus Christianus ante fidem prædestinatus jam Deo, et adhuc serviens dæmonibus et diabolo principi eorum: ecce populus subjugatus Ægyptiis: serviens peccatis suis. Non enim nisi per peccata nostra potest diabolus dominari. Liberatur populus ab Ægyptiis per Moysen: liberatur populus a præterita vita peccatorum per Dominum nostrum Jesum Christum. Transit populus ille per mare rubrum:

(a) Vox, *bonam*, abest a MSS.
(b) Unus MS. *fide stas*.
(c) Sic tres MSS. Alii cum editis *ac terroribus*.
(d) Regius MS. *Psalmi*.
(e) Sic MSS. At editi, *cum audis veteris vocem synagogæ*.

Exodi 14 2. 23 etc. iste per baptismum. Moriuntur in mari rubro omnes inimici populi illius: moriuntur in baptismo omnia peccata nostra. Intendite Fratres: Post mare illud rubrum non continuo patria datur, nec tamquam jam hostes desint, secure triumphatur, sed restat eremi solitudo, restant hostes insidiantes in via: sic et post baptismum restat vita Christiana in tentationibus. In illa eremo suspirabatur patriæ promissæ: quid aliud Christiani suspirant jam abluti baptismo? Numquid jam regnant cum Christo? Nondum ventum est ad terram promissionis nostram, sed non defecturam, non enim ibi deficient hymni David. Hoc modo audiant omnes fideles, sciant ubi sint: in eremo sunt, patriæ suspirant. Mortui sunt hostes in baptismo, sed insequentes a tergo. Quid est insequentes a tergo? Ante faciem futura habemus, a tergo præterita: omnia præterita peccata deleta sunt in baptismo; quibus modo tentamur, non a tergo insequuntur, sed in via insidiantur. Unde Apostolus adhuc in via hujus eremi constitutus, *Quæ retro*, inquit, *oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei*: tamquam diceret, ad patriam supernæ promissionis Dei. Et ibi jam, Fratres, in eremo quidquid passus est ille populus, et quidquid eis Deus largitus est, quæcumque illa flagella fuerunt, quæcumque dona, significationes sunt rerum, quas in hac solitudine hujus vitæ ambulantes in Christo, quærentes patriam, et accipimus ad consolationem, et patimur ad probationem. Non ergo mirum, quia illud defecit quod figurabat futurum. Nam perductus est populus ad patriam promissionis, numquid semper staturam? Si hoc esset, non esset figura, sed res. Quia vero figura erat, ad temporale quiddam perductus est ille populus. Si ad temporale quiddam perductus est, oportebat ut deficeret, et defectu suo cogeretur quærere quod numquam deficeret.

Philipp. 3. 13.

6. Synagoga ergo, id est, qui Deum ibi pie colebant, sed tamen propter terrenas res, propter ista præsentia: (Sunt enim impii qui præsentium rerum bona a dæmonibus quærunt: hic autem populus ideo melior erat Gentibus, quod quamvis præsentia bona et temporalia, tamen ab uno Deo quærebat, qui est creator omnium et spiritalium et corporalium.) Cum ergo illi pii secundum carnem adtenderent, id est, illa synagoga quæ erat in bonis, pro (a) tempore bonis, non spiritalibus, quales erant ibi Prophetæ, quales pauci intellectores regni cælestis, æterni: ergo illa synagoga animadvertit quæ acceperit a Deo, et quæ promiserit Deus populo illi, abundantiam rerum terrenarum, patriam, pacem, felicitatem terrenam: sed in his omnibus figuræ erant; et non intelligens quid ibi lateret in rebus figuratis, putavit hoc pro magno dare Deum, nec habere melius quod dare posset diligentibus se et servientibus sibi. Adtendit et vidit quosdam peccatores, impios, blasphemos, servos dæmonum, filios diaboli, viventes in magna nequitia et superbia, abundare rebus talibus terrenis, temporalibus, pro qualibus rebus ipsa Deo serviebat: et nata est cogitatio pessima in corde, quæ faceret nutare pedes, et prope labi a Dei via. Et ecce ista cogitatio in populo erat veteris Testamenti: utinam non sit in carnalibus fratribus nostris, cum jam aperte prædicatur felicitas novi Testamenti. Quid enim dixit illa tunc synagoga? quid dixit ille populus? Nos servimus Deo, et corripimur, flagellamur; subducuntur nobis ea quæ diligimus, et quæ pro magno a Deo accepERAMUS: illi autem scelerati homines nequissimi, superbi, blasphemi, inquieti, abundant omnibus rebus, propter quas nos Deo servimus: puto sine caussa servitur Deo. Hic sensus est Psalmi, deficientis populi et nutantis, dum considerat bona terrena, propter quæ serviebat Deo, abundare his qui non serviunt Deo, nutat, et prope labitur, et cum hymnis illis deficit, quia in talibus cordibus hymni deficiebant. Quid est, in talibus cordibus hymni deficiebant? Quia jam talia cogitabant, Deum non laudabant. Quomodo enim laudarent Deum, quibus quasi perversus videbatur, dans impiis tantam felicitatem, et auferens eam a servientibus sibi? Non illis bonus videbatur Deus: et quibus Deus bonus non videbatur, non utique ab eis laudabatur: a quibus autem Deus non laudabatur, defecerunt in illis hymni. Postea vero populus iste intellexit quid eum admoneret Deus quærere, cum ista temporalia subtraheret servis suis, et donaret ea inimicis suis, blasphemis, impiis: admonitus intellexit, quia præ omnibus, quæ dat Deus et bonis et malis, et aliquando aufert et bonis et malis, præ omnibus servat aliquid bonis. Quid est, servat aliquid bonis? quid illis servat? Seipsum. Jam quantum arbitror, curritur in Psalmo, intellectus est in nomine Domini. Audi recordantem et pœnitentem qui erraverat, putando Deum non bonum, qui dat bona terrena malis, et aufert illa a servis suis. Intellexit enim quod Deus servaret servis suis, et recogitans, seque castigans erupit hoc modo:

7. *Quam bonus Deus Israel!* Sed quibus? *Rectis corde*. Perversis quid? Perversus videtur. Sic et in alio Psalmo dicit: *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum perverso perversus eris*. Quid est, perversus eris cum perverso? Perversum te putabit perversus. Non quod ullo modo pervertatur Deus. Absit: quod est, est. Sed quemadmodum sol oculos puros, sanos, vegetos, fortes habenti, tranquillus apparet, in oculos autem lippos quasi tela aspera jaculatur; intuentem illum vegetat, (b) hunc excruciat, non mutatus, sed mutatum: sic cum cœperis esse perversus, et tibi Deus perversus videbitur: tu mutatus es, non ille. Erit ergo tibi pœna, quod bonis gaudium. Hoc iste recolens, *Quam bonus*, inquit, *Deus Israel rectis corde*.

Item v. 1.

Psal. 17. 26.

8. Quid autem tibi? *Mei autem pene commoti* v. 2.

(a) Sic melioris notæ MSS. At editi, *pro temporalibus bonis*.

(b) MSS. *hunc excruciat, non mutatur, sed mutat*.

sunt pedes. Quando commoti sunt pedes, nisi A
quando non erat rectum cor? Unde non erat re-
ctum cor? Audi: *Paulo minus effusi sunt gres-
sus mei*. Quod dixit, *pene;* hoc dixit, *paulo mi-
nus* et quod dixit, *pene moti sunt pedes;* hoc di-
xit, *effusi sunt gressus*. Pene moti sunt pedes,
pene effusi sunt gressus. Moti pedes: sed unde
moti pedes et effusi gressus? Moti pedes, ad er-
randum, effusi gressus ad lapsum; non omnino,
sed *pene*. Quid enim est? Jam ibam in errorem,
non ieram: jam cadebam, non cecideram.

v. 3. 9. Sed quare (a) et hoc? *Quia zelavi*, inquit, *in*
a *peccatoribus, pacem peccatorum intuens*. Adtendi
peccatores, vidi illos habere pacem. Quam pacem?
Temporalem, fluxam, caducam atque terrenam:
sed tamen talem qualem et ego a Deo desidera-
bam. Vidi illos habere qui non serviebant Deo, B
quod ego desiderabam ut servirem Deo: et moti
sunt pedes mei, et bene effusi sunt gressus mei.

v. 4. 10 Quare autem hoc habent peccatores, di-
b cit breviter: *Quia non est declinatio (b) mortis*
v. 5. *eorum, et firmamentum in flagello eorum*. * *In
laboribus hominum non sunt, et cum hominibus
non flagellabuntur*. Jam intellexi, inquit, quare
illi habent pacem, et florent in terra; quia morti
eorum non est declinatio, id est, quia certa mors
et æterna eos manet, quæ nec declinat ab eis,
nec ipsi ab ea declinare possunt, *Quia non est
declinatio mortis eorum, et firmamentum in fla-
gello eorum*. Et est firmamentum in flagello eo-
rum. Non est enim temporale flagellum eorum,
sed firmum in sempiternum. Propter hæc er- C
go mala, quæ illis æterna futura sunt, modo
quid? *In laboribus hominum non sunt, et cum
hominibus non flagellabuntur*. Numquid et ipse
diabolus cum hominibus non flagellatur, cui ta-
men æternum supplicium præparatur?

11. Propterea quid hinc isti, dum non flagel-
v. 6. lantur, dum non laborant cum hominibus? *ideo*,
inquit, *obtinuit eos superbia*. Adtende illos su-
perbos, indisciplinatos; adtende taurum devotum
victimæ, permissum errare libere; et vastare quæ
potest, usque ad diem occisionis. Jam bonum est,
Fratres, in ipsis Prophetæ verbis audiamus hunc
Prov. 7. 22. quasi taurum, de quo dixi. Sic enim illum et ali-
bi Scriptura commemorat: dicit eos tamquam ad
victimam præparatos, et parci eis ad malam li-
bertatem, *Ideo*, dixit, *obtinuit eos superbia*. Quid D
est, *obtinuit eos superbia? Circumamicti sunt
iniquitate et impietate sua*. Non dixit, tecti; sed,
circumamicti, undique cooperti impietate sua.
Merito miseri nec vident, nec videntur, quia cir-
cumamicti sunt, nec videntur interiora eorum.
Nam quisquis malorum hominum quasi felicium
secundum tempus interiora conspiceret, quisquis
eorum videret truces conscientias, quisquis ani-
mas eorum posset inspicere diverberari tantis
perturbationibus cupiditatum et timorum, vide-
ret illos miseros et quando felices vocantur. Sed

A quia *circumamicti sunt iniquitate et impietate
sua*, non vident, sed nec videntur. Noverat illos
Spiritus, qui de illis ista dicit: et eo oculo tales
debemus inspicere, quo scimus videre, si nobis
auferatur ab oculis tegumen impietatis. Videa-
mus istos, et cum felices sunt, fugiamus; et cum
felices sunt, non imitemur: nec a Domino Deo
nostro talia nobis pro magno (c) optemus, qua- c
lis accipere meruerunt qui illi non serviunt.
Aliud quiddam servat, aliud desiderandum est:
quid sit autem, audite.

12. Primo isti describantur. (d) *Prodiet quasi* v. 7.
ex adipe iniquitas eorum. Vide si non taurus ille d
agnitus est. Audite Fratres: non quomodocum-
que transeundum est, quod dixit, *Prodiet quasi
ex adipe iniquitas eorum*. Sunt enim mali, sed
B macie mali, ideo mali, quia macri; id est exi-
les, (e) exigui, tabe quadam necessitatis affecti, e
et ipsi mali et damnandi. Ferenda est enim o-
mnis necessitas, quam perpetranda aliqua iniqui-
tas. Tamen aliud est de necessitate peccare, aliud
in abundantia. Pauper mendicus furtum facit, ex
macie processit iniquitas: dives abundans rebus
tantis, quare diripit res alienas? Illius iniquitas
ex macie, hujus ex adipe processit. Ideo macro
cum dicis, Quare hoc fecisti? Humiliter afflictus
et abjectus respondet, Necessitas coegit me.
Quare non timuisti Deum? Egestas compulit.
Dic diviti, Quare hæc facis, et non times Deum?
Si tamen tantus es qui possis dicere. Vide si vel
dignatur audire; vide si non etiam in * te ipso * f. in te ipsum.
C prodiet iniquitas ex adipe ejus. Jam enim præ-
ceptoribus et correptoribus suis inimicitias indi-
cunt, et fiunt inimici verum dicentibus, jam sueti
compalpari verbis adulantium, aure molli, corde
non sano. Quis dicat diviti, Male fecisti rapere
res alienas? Aut forte si ausus fuerit aliquis di-
cere, et talis est cui non possit ille resistere, quid
respondet? Totum in contemtum Dei loquitur.
Quare? Quia superbus est. Quare? Quia pinguis
est. Quare? Quia devotus ad victimam est. *Pro-
diet quasi ex adipe iniquitas eorum*.

13. *Transierunt in dispositionem cordis*. Ibi Item v. 7.
intus transierunt. Quid est *transierunt?* Præter-
gressi sunt viam. Quid est *transierunt?* Exces-
serunt metas humani generis, homines se pares
ceteris non putant. Transierunt, inquam, me-
D tas humani generis. Quando dicis tali homini,
Frater tuus est iste pauper, eosdem parentes ha-
buistis, Adam et Evam: noli adtendere tumorem
tuum, noli adtendere typhum in quem elatus es;
etsi te circumstat familia, etsi numerosum aurum
et argentum, etsi domus marmorata continet,
etsi tecta laqueata contegunt, simul vos et pau-
perem contegit tectum mundi cælum; sed diver-
sus es a paupere rebus non tuis, extrinsecus ap-
positis: te in illis vide, non illas in te. Adtende
teipsum, qui sis ad pauperem; teipsum, non
quod habes. Quid enim despicis fratrem? In vi-

(a) Sic Er. et MSS. At Lov. *Sed quare ad hoc.*
(b) Aliquot MSS. constanter præferunt, morti.
(c) Sic MSS. Editi vero, *petamus.*
(d) Editi *Prodit.* At plerique et potiores MSS. *Pro-
diet*: juxta Græc. LXX ἐξελεύσεται.
(e) Sic aliquot probæ notæ MSS. At editi, *exiguitate
quadam.*

sceribus matrum vestrarum ambo nudi fuistis. A
Certe etiam cum de ista vita exieritis, et istæ
a carnes (a) exhalata anima fuerint putrefactæ,
dignoscantor ossa divitis et pauperis. De condi-
tione loquor æquali, de ipsa sorte generis umani,
in qua omnes nascuntur: et dives enim hic fit,
et pauper non semper hic erit: et sicut dives
non venit dives, sic nec dives abscedit; idem ipse
est utriusque introitus, et par exitus. Addo quod
forte mutabitis vices. Jam ubique Evangelium
prædicatur: adtende quemdam pauperem ulce-
rosum, qui jacebat ante januam divitis, et cupie-
bat saturari de micis, quæ cadebant de mensa
b divitis; adtende et illum (b) parem tuum, qui in-
Lucæ 16. 19 etc. dueabatur purpura et bysso, et epulabatur quo-
tidie splendide. Contigit nempe mori inopem il- B
lum, et auferri ab Angelis in sinum Abrahæ: ille
autem mortuus est et sepultus est; (nam illius
forte sepulturam nemo curavit:) et cum apud
inferos ille dives in tormentis esset, non elevavit
oculos suos, et vidit in infinito gaudio eum quem
contemsit ante januam suam, et de digito ejus
aquæ stillam desideravit, qui de mensa ejus ca-
dentes micas desideraverat? Fratres, labor ille
pauperis quantus fuit? Deliciæ ille divitia quam
longæ fuerunt? Quod autem mutaverunt, perpe-
tuum est. Illius ergo quia non erat declinatio in
morte, et firmamentum erat in flagello ejus; in
laboribus hominum non fuit, et inter homines
flagellatus non est: ille autem flagellatus hic,
Heb. 12. 6. requievit ibi, quia flagellat omnem filium quem
recipit. Sed cui dicis ista? Epulanti splendide,
et induenti se quotidie purpura et bysso. Cui di- C
cis? Qui transiit in dispositionem cordis. Meri-
to sero dicturus est, Mitte Lazarum, dicat vel fra-
Lucæ 16.27. tribus meis: quando ei non conceditur fructus
pœnitentiæ. Non enim pœnitentia non datur, sed
sempiterna erit pœnitentia, et nulla salus post
pœnitentiam Ergo isti *transierunt in dispositio-
nem cordis.*

v. 8. 14. *Cogitaverunt et locuti sunt malignitatem.*
Sed loquuntur malignitatem homines et cum ti-
more: isti autem quomodo? *Iniquitatem in al-
tum locuti sunt.* Non solum locuti sunt iniquita-
tem; sed etiam clare, audientibus omnibus su-
perbe; Ego facio, ego ostendo, senties cum quo
c habes, vivere te non sinam. (c) Vel cogitares et
non etiam effunderes: vel intra claustra cogita-
tionis mala cupiditas coerceretur vel refrenaret D
eam intra cogitationem suam. Quare? An forte
macer est? Prodiet quasi ex adipe iniquitas eo-
rum. *Iniquitatem in altum locuti sunt.*

v. 9. 15. *Posuerunt in cælum os suum, et lingua
eorum transiit super terram.* Quid est hoc, *trans-
iit super terram?* Quod dictum est, *Posuerunt
in cælum os suum.* Hoc est enim *transiit super
terram*, transeunt terrena omnia. Quid est, trans-
ire terrena omnia? Non se cogitat hominem
subito mori posse, cum loquitur; quasi semper

A victurus minatur: transcendit cogitatio illius ter-
renam fragilitatem, nescit quali vase coopertus
est; nescit quod scriptum est alio loco de tali-
bus, Exiet spiritus ejus, et revertetur in terram Psal. 145. 4
suam, in illa die peribunt omnes cogitationes »
ejus. Sed isti diem ultimum suum non cogitan- »
tes, loquuntur (d) superbiam, et in cælum po- » d
nunt os suum, transcendunt terram. Si ultimum
suum diem non cogitaret, id est, judicii sui ul-
timum diem latro missus in carcerem, nihil illo
esset immanius: et tamen posset effugere. Quo
fugis ne moriaris? Certus erit ille dies. Quid est
diu quod victurus es? Quantum est diu quod ha-
bet finem, etsi diu esset? Huc accedit quia non
est: et non est diu, et incertum est ipsum quod
B dicitur diu. Quare hoc non cogitat? Quia posuit
in cælum os suum, et lingua ejus transiit super
terram.

16. *Ideo revertetur huc populus meus.* Jam v. 10.
ipse Asaph revertitur huc. Vidit enim ista abun-
dare iniquis, vidit superbis: redit ad Deum, et
incipit quærere et disputare. Sed quando? *Cum
dies pleni invenientur in eis.* Quid est, *dies ple-* Gal. 4. 4.
ni? Cum autem venit plenitudo temporis, misit
Deus Filium suum. Ipsa est plenitudo temporis,
quando venit ille in temporalia docere contemni,
non habere magnum quidquid mali homines cu-
piunt, pati quidquid mali homines metuunt. Fa-
ctus est via, revocavit ad cogitationem inti-
mam, admonuit quid a Deo quærendum esset.
Et vide de qua cogitatione reverberata in se, et
quodam modo revocante fluctus impetus sui,
C transitur ad vera eligenda. *Ideo revertetur popu-
lus meus huc, et dies pleni invenientur in eis.*

17. *Et dixerunt, Quomodo scivit Deus, et si* v. 11.
est scientia in Altissimo? Vide per quam cogita-
tionem transeunt. Ecce iniqui felices sunt, non
curat Deus res humanas. Vere scit quid agamus?
Videte quæ dicuntur. Rogamus, Fratres, jam
Christiani non dicant: *Quomodo scivit Deus, et
si est scientia in Altissimo?*

18. Unde enim tibi videtur non scire Deum,
et non esse scientiam in Altissimo? Respondet,
Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo ob- v. 12.
tinuerunt divitias. Et peccatores sunt, et abun-
dantes divitias in sæculo obtinuerunt. Confessus
est, quia ideo nolebat esse peccator, ut haberet
divitias. Carnalis anima visibilibus rebus et ter-
D renis vendideret justitiam suam. Qualis justitia,
quæ propter aurum habetur, quasi pretiosius sit
aurum quam ipsa justitia, aut cum quisquam
negat res alienas, majus damnum patiatur cui
negat, quam ille qui illi negat? Ille perdit ve-
stem, iste fidem. *Ecce ipsi peccatores, et abun-
dantes in sæculo obtinuerunt divitias.* Inde ergo
nescit Deus, et inde non est scientia in Altissimo.

19. *Et dixi*, (e) *Ergo sine caussa justificavi* v. 13.
cor meum. Quando servio Deo, et ista non ha- e
beo; non serviunt illi, et his abundant: *Ergo*

(a) Sic plures MSS. Alii cum editis, *exuta.*
(b) Aliquot MSS. *patrem.*
(c) Hic in editis præmittitur, *Superbe*, quod a MSS. abest.
(d) MSS. *superba.*
(e) Particula, *ergo*, hoc loco deest in Er. et in MSS.

a *sine caussa justificavi cor meum, et lavi in* (*a*)
innocentibus manus meas. Hoc sine caussa feci.
Ubi est merces bonæ vitæ meæ? ubi est præ-
b mium servitutis meæ? Bene vivo, et egeo;
et (*b*) iniquus abundat. *Et lavi in innocenti-*
bus manus meas.

v. 14. 20. *Et fui flagellatus tota die.* A me non re-
cedunt flagella Dei. Bene servio, et flagellor: non
servit, et ornatur. Magnam quæstionem sibi fe-
cit. Agitatur anima, transit anima transitura ad
contemnenda terrena et concupiscenda æterna.
Transitus est ipsius animæ in hac cogitatione:
ubi fluctuat in quadam tempestate, perventura
est ad portum. Et quomodo solent ægri, qui len-
tius ægrotant, cum sanitas longe est, vicina sa-
c nitate plus æstuant: Accessionem (*c*) creticam
medici vocant, per quam transitur ad sanitatem:
major ibi æstus, sed ducens ad salutem; major
ibi ardor, sed vicina refectio. Sic ergo et hic
æstuat. Nam periculosa verba sunt, Fratres, mo-
v. 11. lesta, et pene blasphema, Quomodo scivit Deus?
Hoc est et pene: non dixit, Nescivit Deus: non
dixit, Non est scientia in Altissimo: sed quasi
quærens, hæsitans, dubitans. Hoc est quod ait
v. 2. paulo ante, Pene effusi sunt gressus mei. Quo-
» modo scivit Deus, et si est scientia in Altis-
simo? Non confirmat, sed ipsa dubitatio pericu-
losa est. Per periculum transit ad sanitatem. Au-
di jam sanitatem: *Ergo in vanum justificavi cor*
meum, et lavi inter innocentes manus meas: et
fui flagellatus tota die, et argutio mea in matu-
tinum. Argutio, correptio est. Qui arguitur, cor-
ripitur. Quid est, *in matutinum*? Non differtur.
Differtur impiorum, mea non differtur: illa sera,
vel nulla est; mea in matutinum. *Et fui flagel-*
latus tota die, et argutio mea in matutinum.

v. 15. 21. *Si dicebam, narrabo sic:* id est, docebo
sic. Quomodo docturus es? quia non est scien-
tia in Altissimo, quia non scit Deus? Hanc sen-
tentiam vis proferre, quia sine caussa juste vi-
vunt, qui juste vivunt, quia perdidit homo ju-
stus servitutem suam, quia magis Deus malis
favet, aut neminem curat? hoc vis dicere, hoc
narrare? Reprimit se auctoritate compescente.
Qua auctoritate? Vult homo aliquando erumpere
in istam sententiam: sed revocatur Scripturis
dicentibus ut semper bene vivatur, dicentibus
quia Deus curat res humanas, quia discernit in-
ter pium et impium. Ergo et iste volens jam
istam proferre sententiam, revocat se. Et quid
ait? *Si dicebam, narrabo sic: ecce generationem*
filiorum tuorum reprobavi. Reprobavi genera-
tionem filiorum tuorum, si narrabo sic: genera-
tionem justorum reprobabo. Sicut et quædam ha-
d bent exemplaria, *Ecce* (*d*) *generationi filiorum*
tuorum cui concinui: id est, cui filiorum tuorum
concinui; id est, cui congrui, cui accommoda-
tus sum: dissonui ab omnibus, si sic doceo. Con-
cinit enim qui consonat; qui autem non conso-
A nat, non concinit. Aliud dicturus sum quam di-
xit Abraham, quam dixit Isaac, quam dixit Ja-
cob, quam dixerunt Prophetæ? Illi enim omnes
dixerunt quia curat Deus res humanas: ego di-
cturus sum quia non curat? Major ne in me pru-
dentia, quam in illis? major ne intellectus in me
quam in illis? Saluberrima auctoritas revocavit
cogitationem ab impietate.

22. Et quid sequitur? *Si dicebam, narrabo sic:*
ecce generationem filiorum tuorum reprobavi.
Ergo ne reprobaret, quid fecit? *Et suscepi co-* v. 16.
gnoscere. Suscepit cognoscere. Deus illi adsit, ut
cognoscat. Interim, Fratres, a magno lapsu re-
vocatur, quando non se jam scientem præsumit,
sed suscepit cognoscere quod nesciebat. Jam
enim volebat quasi sciens videri, et prædicare
B nullam esse Deo curam de rebus humanis. Fa-
cta est enim ista inquorum nequissima et impia
doctrina. Sciatis Fratres, multos disputare, et
dicere quia Deus res humanas non curat, quia
casibus reguntur omnia, vel quia stellis subje-
ctæ sunt voluntates nostræ, quia unusquisque
non pro meritis agitur, sed necessitate stellarum
suarum: doctrina mala, doctrina impia. In hæc
iste ibat, cujus pene commoti sunt pedes, et cu-
jus paulo minus effusi sunt gressus; in hunc
ibat errorem; sed quia non concinebat genera-
tioni filiorum Dei, suscepit cognoscere; et da-
mnavit scientiam, in qua justi Dei non congrue-
bat. Et quid dicat, audiamus; quia suscepit co-
gnoscere, et adjutus est, et didicit aliquid, et in-
dicavit nobis. *Et suscepi*, inquit, *cognoscere. Hoc*
C *labor est ante me.* Vere magnus labor; congno-
scere quomodo et Deus curet res humanas, et
bene sit malis, et laborent boni. Magna vis quæ-
stionis: ideo, *Hoc labor est ante me.* Quasi stat
mihi in facie murus quidam: sed habes vocem Psal. 17. 30
Psalmi, In Deo meo transgrediar murum. *Hoc*
labor est ante me.

23. Verum dicis, labor est ante te; sed ante
Deum non est labor: fac te ante Deum ubi non
est labor, et nec tibi erit labor. Et fecit hoc; nam
dicit quamdiu labor ante se: *Donec introeam in* v. 17.
sanctuarium Dei, et intelligam in novissima.
Magna res Fratres: jam diu laboro, inquit, et
ante faciem meam laborem quemdam quasi in-
extricabilem video, ut cognoscam quomodo et
justus sit Deus, et res humanas curet, et non
D sit iniquus, quod peccantes et scelera facientes
felicitatem habent in hac terra; pii vero et Deo
servientes in tentationibus plerumque et in la-
boribus fatigantur: magna difficultas est hoc sci-
re, sed *donec introeam in sanctuarium Dei.* In
sanctuario enim Dei quid tibi præstatur, ut hanc
solvas quæstionem? *Et intelligam*, inquit, *in no-*
vissima: non in præsentia. Ego, inquit, de san-
ctuario Dei intendo oculum in finem, præsentia
transgredior. Totum hoc quod vocatur humanum
genus, omnis ista massa mortalitatis ventura est

(a) Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *inter innocentes.*

(b) Sic Er. et aliquot MSS. Alii cum Lov. *inimicus.*

(c) In editis, *criticam.* At in omnibus MSS. perscriptum est, *creticam.*

(d) Sic melioris notæ MSS. Alii, *generatio.* At editi, *generationem.*

ad examen, ventors est ad libram, appendentur A ibi opera hominum. Cuncta modo nubes involvit: sed Deo cognita sunt merita singulorum. *Et intelligam*, inquit, *in novissima:* sed non a me; nam ante me labor est. Unde *intelligam in novissima?* intrem in sanctuarium Dei. Ibi ergo intellexit, et unde modo isti felices.

v. 18. 24. *Verumtamen propter dolositatem posuisti eis.* Quia dolosi sunt, id est, fraudulenti; quia
Matth. 16. 26. dolosi sunt, dolos patiuntur. Quid est hoc, quis fraudulenti sunt, fraudem patiuntur? Fraudem volunt facere generi humano in omnibus nequitiis suis, fraudem et ipsi patiuntur, ut terrena bona eligant, et relinquant æterna. Ergo, Fratres, in eo quod fraudem faciunt, fraudem patiuntur. Quod jam dudum dixi, Fratres, quale cor habet, qui ut lucretur vestem, perdit fidem? B Ille cui tulit vestem passus est fraudem, an iste qui tanto damno percutitur? Si pretiosior est vestis quam fides, majore damno ille afficitur: si autem incomparabiliter fides excedit totum mundum, ille videbitur damnum vestis perpeti; huic autem dicitur, Quid prodest homini, si totum mundum lucretur; animæ autem suæ damnum patiatur? Ergo quid illis contigit? *Propter dolositatem posuisti eis: dejecisti eos dum extollerentur.* Non dixit, Dejecisti eos, quia elati sunt: non quasi postea quam elati sunt dejecisti illos; sed in eo ipso quod elati sunt, dejecti sunt. Sic enim efferri, jam cadere est, *Dejecisti eos dum extollerentur.*

v. 19. 25. *Quomodo facti sunt in desolationem subito?* Admiratur super eis, intelligens in novissima. *Defecerunt.* Vere quomodo fumus, qui dum extollitur, deficit, defecerunt. Quomodo dicit, *defecerunt?* Quomodo qui intelligit in novissima. *Defecerunt: perierunt propter iniquitatem suam.*

v. 20. 26. *Veluti somnium exsurgentis.* Quomodo defecerunt? Quomodo deficit somnium exsurgentis. Fac hominem in somnis videre se invenisse thesauros: dives est, sed donec evigilet. *Veluti somnium exsurgentis:* sic defecerunt, quomodo somnium evigilantis. Quæritur igitur, et non est: nihil in manibus, nihil in lecto. Pauper dormierat, dives in somnis factus fuerat: si non evigilasset, dives esset: evigilavit, invenit ærumnam, quam dimiserat dormiens. Et isti (a) invenient miseriam, quam sibi comparaverant. Cum evigilaverint de hac vita, transit illud quod quasi in somno tenebatur. *Veluti somnium exsurgentis.* Et ne diceretur, Quid ergo, parva tibi videtur claritas eorum, parva tibi videtur pompa eorum, parvi tibi videntur tituli, imagines, statuæ, laudes, cunei clientium? *Domine,* ait, *in civitate tua* (b) *imaginem illorum ad nihilum rediges.* Itaque, Fratres mei, liberé loquens de hoc loco, (c) vel unde licet; quia quando vobis miscemur, magis vos ferimus, quam docemus: in nomine Christi et in timore ejus exhortor vos; ut quicumque ista non habetis, non cupiatis; quicumque habetis, non in eis præsumatis. Ecce dixi vobis, non dico, Damnamini, quia habetis; sed damnamini, si de talibus præsumatis, si de talibus inflemini, si propter talia magni vobis videamini, si propter talia pauperes non agnoscatis, si generis humani conditionem communem propter excellentem vanitatem obliviscamini. Tunc enim Deus necesse est retribuat in novissima, et in civitate sua imaginem talium ad nihilum redigat. Qui autem dives est, hoc modo sit, quo præcepit Apostolus: Præcipe, 1. Tim. 6. 17.
inquit, divitibus hujus mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum suarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Abstulit superbiam divitum, dat consilium. Quasi dicerent, Divites sumus, superbire nos prohibes, jactare pompas divitiarum nostrarum vetas: quid ergo facturi sumus de istis divitiis? Usque adeo non est quod Ibidem 18.
inde faciant? Divites sint, inquit, in operibus bonis; facile tribuant, communicent. Et quid prodest hoc? Thesaurizent sibi fundamentum Ibidem 19.
bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Ubi debent sibi thesaurizare? Quo misit iste oculum, intrans in sanctuarium Dei. Exhorrescant omnes fratres nostri divites, abundantes pecuniis, auro, argento, familia, honoribus, exhorrescant quod modo dictum est, *Domine in civitate tua imaginem illorum ad nihilum rediges.* Nonne digni sunt hæc pati, ut Deus in civitate sua imaginem illorum ad nihilum redigat, quia et ipsi in civitate sua terrena imaginem Dei ad nihilum redegerunt? *In civitate tua imagi-* C *nem eorum ad nihilum rediges.*

27. *Quia delectatum est cor meum.* Dicit quibus rebus tentatur: *Quia delectatum est,* inquit, v. 21.
cor meum, et renes mei mutati sunt. Quando me delectaverunt temporalia ista, mutati sunt renes mei. Potest et sic intelligi: *Quia delectatum est cor meum,* in Deum; *et renes mei mutati sunt,* id est, libidines meæ mutatæ sunt, et castus totus factus sum. *Renes mei mutati sunt.* Et audi quomodo.

28. *Et ego ad nihilum redactus sum, et non cognovi.* Ego ille, qui modo ista dico de divitibus, aliquando talia desideravi: ideo, *et ego ad nihilum redactus sum,* quando pene effusi sunt gressus mei. *Et ego ad nihilum redactus sum, et non cognovi.* Non est ergo desperandum et de illis, in quos talia dicebam. v. 22.

D 29. Quid est, *non cognovi?* * *Quasi pecus factus sum ad te, et ego semper tecum.* Multum interest inter istum et alios. Iste quasi pecus factus est desiderando terrena, quando redactus ad nihilum non cognovit æterna: sed non recessit a Deo suo, quia non illa desideravit a dæmonibus, a diabolo. Hoc enim jam vobis commendavi. Vox est synagogæ, id est, illius populi qui non servivit idolis. Pecus quidem factus sum, a Deo meo terrena desiderans: sed numquam recessi ab ipso Deo meo. v. 23.

30. Quis ergo, quamvis factus pecus, non re- v. 24.

(a) Editi, *non invenient.* Abest, *non,* a MSS.
(b) Er. et plerqua MSS. hoc tantum loco, *imagines.*
(c) Sic Regius codex. Alii MSS. *vel unde libet.* Editi vero, *velut unde libet.*

cessi a Deo meo, sequitur, *Tenuisti manum dexteræ meæ*. Non dixit, manum dexteram meam; sed, *manum dexteræ meæ*. Si dexteræ manus, est, manus habet manum. *Manum tenuisti dexteræ meæ*, ut deduceres me. Quid posuit manum? Potestatem. Hoc enim dicimus quemquam habere in manu, quod habet in potestate: quo-
Job. 1. 11. modo dixit diabolus Deo de Job, Mitte manum tuam, et tolle quæ habet. Quid est, mitte manum tuam? Da potestatem. Manum Dei, potestatem Dei dixit: sicut scriptum est alio loco,
Prov 18. 21. Mors et vita in manibus linguæ. Numquid lingua habet manus? Sed quid est, in manibus linguæ? In potestate linguæ. Quid est, in potesta-
Matth. 12. 37. te linguæ? Ex ore tuo justificaberis, et ex ore tuo condemnaberis. *Tenuisti ergo manum dexteræ meæ*, potestatem dexteræ meæ. Quæ erat
a dextera mea? Quia ego semper tecum. In (a) sinistram habebam, quia pecus factus sum, id est, quia terrena in me fuit concupiscentia: sed dextera mea erat, quia semper tecum eram. Hujus dexteræ meæ manum tenuisti, id est, po-
Johan. 1. 12. testatem rexisti. Quam potestatem? Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Cœpit esse jam inter filios Dei, ad novum Testamentum pertinens. Vide quomodo retenta est manus dexteræ ejus. *In voluntate tua deduxisti me*. Quid est, *in voluntate tua?* Non in meritis meis. Quid est, *in voluntate tua?* Audi Apostolum, qui fuit pecus primo terrena desiderans, et secundum vetus
1. Tim. 1. 13. Testamentum vivens, quid ait? Qui primo fui
» blasphemus, et persecutor, et injuriosus; sed misericordiam consecutus sum. Quid est, *in vo-*
1. Cor. 15. 10 *luntate tua?* Gratia Dei sum quod sum. *Et* (b)
b *cum gloria assumsisti me*. Jam quo assumtus est, et in qua gloria, quis explicat? quis dicit? Exspectemus hoc, quia in resurrectione erit, in novissimis erit. *Cum gloria assumsisti me*.

v. 25. 31. Et cœpit cogitare felicitatem ipsam cælestem, et arguere se, quia pecus fuit, et terrena desideravit. *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram?* Ex voce vestra intellexisse vos video. Comparavit voluntati suæ terrenæ præmium cæleste, quod accepturus est, vidit quid ibi sibi servaretur; et cogitans et æstuans
1. Cor. 2. 9. in cogitatione cujusdam rei ineffabilis, quam nec oculis vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, non dixit. Illud, aut illud mihi est in cælo, sed *Quid mihi est in cælo?* Quid est illud quod habeo in cælo? quid est? quantum est? quale est? *Et*, cum non transit quod habeo in cælo, *a te quod volui super terram?* Servas mihi tu: (Sic dicam ut possum, sed date veniam; accipe conatum meum, devotionem niten-
c di; nam explicandi (c) nulla facultas est.) Servas, inquit, mihi tu in cælo divitias immortales teipsum, et ego volui a te in terra quod habent et impii, quod habent et mali, quod habent et facinorosi, pecuniam, aurum, argentum, gemmas, familias, quod habent et scelerati multi,

A quod habent multæ feminæ turpes, multi viri turpes: hæc pro magno desideravi a Deo meo super terram; cum servet se mihi in cælo Deus meus. *Quid enim mihi est in cælo?* Ostendere habet ipsum quid. *Et a te quid volui super terram?*

32. *Defecit cor meum et caro mea, Deus cor-* v. 26.
dis mei. Hoc ergo mihi est in cælo servatum, *Deus cordis mei, et pars mea Deus meus*. Quid est, Fratres? Inveniamus divitias nostras, eligat sibi partes genus humanum. Videamus homines cupiditatum diversitate laniari: eligant alii militiam, alii advocationem, alii diversas variasque doctrinas, alii negotiationem, alii agriculturam; istas partes sibi faciant de rebus humanis: clamet populus Dei, *Pars mea Deus meus*. Non ad
B tempus pars mea; sed *pars mea Deus in sæcula*. Aurum etsi semper habeo, quid habeo? Deum (d) d etsi non semper haberem, quam magnum bonum haberem? Huc accedit, quia mihi seipsum promittit, et id me in æternum habiturum promittit. Tantum habeo, et numquam non habeo. Magna felicitas: *Pars mea Deus*. Quamdiu? *In sæcula*. Quoniam ecce vide quomodo illum amavit; fecit cor castum: *Deus cordis mei, et pars mea Deus in sæcula*. Factum est cor castum, gratis jam amatur Deus, non ab illo petitur aliud præmium. Qui aliud præmium petit a Deo, et propterea vult servire Deo; carius facit quod vult accipere, quam ipsum a quo vult accipere. Quid ergo, nullum præmium Dei? Nullum, præter ipsum. Præmium Dei, ipse Deus est. Hoc amat,
C hoc diligit: si aliud dilexerit, non erit castus amor. Recedis ab igne immortali, frigesces, corrumperis. Noli recedere, corruptio tua erit, fornicatio tua erit. Jam iste redit, jam istum pœnitet, jam pœnitentiam iste eligit, jam dicit, *Pars mea Deus*. Et quomodo delectatur in ipso, quem sibi partem elegit?

33. *Ecce qui longe se faciunt a te, peribunt*. v. 27.
Iste ergo recessit a Deo, sed non longe quia quasi pecus factus sum, inquit, et ego semper tecum. Illi vero longe recesserunt, quia non solum v. 23.
terrena desideraverunt, sed ea a dæmonibus et a diabolo petierunt. *Qui longe se faciunt a te, peribunt*. Et quid est, longe a Deo fieri? *Perdidisti omnem qui fornicatur abs te*. Huic fornicationi contrarius est amor castus. Quis est
D amor castus? Amat jam anima sponsum suum: quid ab illo quærit, ab sponso suo quem diligit? Forte quomodo sibi eligunt homines aut generos aut sponsos feminæ: eligit forte divitias et aurum ejus amat, et fundos, et argentum, et pecuniam, et equos, et familiam, et cetera? Absit. Iste ipsum solum amat, gratis amat; quia Johan. 1 3.
in ipso habet omnia, quia per ipsum facta sunt omnia. *Perdidisti*, inquit, *omnem qui fornicatur abs te*.

34. Tu autem quid facis? *Mihi autem adhæ-* v. 28.
rere Deo bonum est. Hoc est totum bonum. Vul-

(a) Sic melioris notæ MSS. At editi, *In sinistra*.
(b) Omnes MSS hoc loco, *in gloria*.
(c) MSS. *nullam facultatem*.

(d) Sic meliores MSS. At editi, *Deum semper haberem*, etc.

tis amplius? Doleo volentes. Fratres, quid vul-
tis amplius? Deo adhærere nihil est melius,
quando eum videbimus facie ad faciem. Modo
1.Cor.13 12. ergo quid? Quia adhuc peregrinus loquor: *Ad-*
hærere, inquit, *Deo bonum est:* sed modo in pe-
regrinatione, quia nondum venit res, *Ponere in*
Deo spem meam. Quamdiu ergo nondum adhæ-
sisti, ibi pone spem. Fluctuas, præmitte ad ter-
ram ancoram. Nondum hæres per præsentiam,
inhære per spem. *Ponere in Deo spem meam.*
Et quid hic agens pones in Deo spem tuam?
Quod erit negotium tuum, nisi ut laudes quem
a diligis, et (*a*) facias tecum coamatores ejus? Ecce
si amares Aurigam, non raperes ceteros ut te-
cum amarent? Amator Aurigæ quacumque trans-
it loquitur de illo, ut cum illo eum ament et
ceteri. Gratis amantur flagitiosi homines, et a
B Deo præmium quæritur ut ametur? Ama Deum
gratis, nulli invideas Deum. Rapite eum quot-
quot potestis, quotquot possessuri estis: non
fit angustus, nullos in illo limites facietis; to-
tum singuli possidebitis, et totum omnes habe-
bitis. Ergo hoc fac cum hic es, id est, cum po-
nis in Deo spem tuam. Quid enim sequitur? *Ut*
annuntiem omnes laudes tuas in atriis filiæ Sion.
Ut annuntiem omnes laudes tuas: sed ubi? *In*
atriis filiæ Sion: quia prædicatio Dei præter Ec-
clesiam inanis est, Parum est laudare Deum, et
annuntiare omnes laudes ejus. In atriis filiæ Sion
b annuntia. Ad unitatem (*b*) tende, noli dividere
populum; sed rape ad unum; et fac unum. Obli-
tus sum quamdiu dixi. Jam finito Psalmo, et ex
c isto (*c*) odore conjicio me diuturnum habuisse
C sermonem: sed studiis vestris non sufficit; vio-
lenti estis nimis: utinam ista violentia rapiatis
regnum cælorum.

IN PSALMUM LXXIII.

* Sermo ad populum.

* ENARRATIO.

v. 1. 1. PSALMI hujus titulus est, *Intellectus Asaph.*
Asaph Latine congregatio, Græce syna-
goga dicitur. Videamus quid intellexerit ista sy-
nagoga. Nos autem intelligamus primitus syna-
gogam: exinde intelligemus quid intellexerit sy-
nagoga. Omnis congregatio generali nomine sy-
nagoga appellatur: et pecorum et hominum pot-
est dici congregatio; non autem hic pecorum
D congregatio est, quando audivimus intellectum.
Nam homo cum in se neglexerit intellectum in
honore positus, quid de illo dictum est, audi:
Psal. 48.13. Homo in honore positus non intellexit, compa-
ratus est jumentis insensatis, et similis factus
est illis. Quia ergo non est pecorum congrega-
tio, nec diu disserendum est, nec diligentius
commendandum: sed quia hominum est, quorum
hominum sit hoc debemus intelligere. Non uti-
que eorum hominum est, qui in honore positi
non intelligentes comparati sunt jumentis insen-
satis, et similes facti sunt eis; sed eorum qui
intelligunt. Præscribit enim hoc titulus Psalmi,
dicens, *Intellectus Asaph.* (*d*) Intelligens ergo d
quædam congregatio est, cujus vocem audituri
sumus. Sed quoniam proprie synagoga dicta est
congregatio populi Israel, ut ubicumque audie-
rimus synagogam, non jam soleamus intelligere
nisi populum Judæorum; videamus ne forte i-
psius vox sit in isto Psalmo. Sed qualium Ju-
dæorum, et qualis populi Israel? Non enim pa- Matth 3.12.
leæ, sed forte frumenti; non ramorum fractorum,
sed forte confirmatorum. Non enim omnes, qui Rom. 9. 6.
sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ: sed in Isaac, » 7. etc.
inquit, vocabitur tibi semen: hoc est, non hi qui »
filii carnis, hi filii Dei: sed filii promissionis de- »
putantur in semine. Sunt ergo quidam Israeli- »
tæ, ex quibus erat ille de quo dictum est, Ecce Johan 1.47.
vere Israelita, in quo dolus non est. Non secun-
dum hoc dico, quod et nos Israelitæ sumus, quia
et nos semen Abrahæ sumus. Gentibus quippe
loquebatur Apostolus, cum diceret, Ergo semen Gal. 3. 9.
Abrahæ estis secundum promissionem heredes.
Secundum hoc ergo omnes Israelitæ, qui sequi-
mur vestigia fidei patris nostri Abrahæ. Sed illo
modo hic intelligamus Israelitarum vocem, quo-
modo dixit Apostolus, Nam et ego Israelita sum Rom. 11. 1.
ex semine Abrahæ, tribu Benjamin. Hic ergo
intelligamus, quod Prophetæ dixerunt, Reliquiæ Rom. 9. 27.
salvæ fient. Reliquiarum itaque salvatarum au-
diamus hic vocem; ut loquatur synagoga, quæ
acceperat vetus Testamentum, et intenta erat in
promissa carnalia; et ex hoc factum est, ut nu-
tarent ei pedes. Nam et in alio quodam Psalmo,
ubi etiam titulus habet Asaph: quid dicitur?
Quam bonus Deus Israel rectis corde! Mei autem Psal. 72. 1. et 2.
pene moti sunt pedes. Et quasi diceremus, Unde
tibi moti sunt pedes? Paulo minus, inquit, ef- Ibidem et 3.
fusi sunt gressus mei, quia zelavi in peccatori-
bus, pacem peccatorum intuens. Cum enim se-
cundum promissa Dei ad vetus Testamentum
pertinentia exspectaret felicitatem terrenam, a-
nimadvertit eam abundare apud impios; in his
rebus, quas exspectabat a Deo, pollere illos,
qui non colerent Deum: et tamquam sine causa
Deum servisset, nutaverunt pedes ejus. Ibi enim Ibidem 12. et 13.
dicit, Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæ-
culo obtinuerunt divitias. Numquid in vano ju-
stificavi cor meum? Videte quemadmodum pau-
lo minus effusi sunt gressus ejus; ut jam dicat
sibi anima, Quæ utilitas, quia servio Deo? Ecce
ille non servit, et felix est; ego servio, et labo-
ro. Postremo puta quia ego felix sum; quando
et ille felix est, qui non servit, quare me putem
ideo felicem esse quia servio? Ille autem Psal-
mus cujus testimonium produxi, præcedit istum
quem nunc in manibus habemus.

2. Opportune autem non ex nostra, sed ex
Dei dispensatione factum est, ut modo audire-

(a) Sic MSS. At editi, et *saties te cum amatoribus ejus.*
(b) Editi, *adtende.* At MSS. *tende*: pluresque ex iis paulo post habent, *rape ad unum et fac unum.*

(c) Regius liber, *ardore.* Alii MSS. cum editis, *odore*: an forte pro, *sudore.*
(d) Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *Intellectus.*

Johan. I, 17. mus ex Evangelio, Quia Lex per Moysen data A est, gratia et veritas per Jesum Christum facta Sacramenta. est. Si enim discernimus duo Testamenta, Vetus et Novum, non sunt eadem sacramenta, nec ea- Promissa. Præcepta. Exodi 20, 13, etc. dem promissa; eadem tamen pleraque præcepta. Nam, Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Honora patrem et matrem, Non falsum testimonium dixeris, Non concupisces rem proximi tui, Non concupisces uxorem proximi tui, et nobis præceptum est; et quisquis ea non obser- a vaverit, deviat, nec omnino dignus est, qui (a) Psal. 14, 1. accipere mereatur montem sanctum Dei, de quo Psal. 23, 4. dictum est, Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Inno- b » centes manibus, et mundo corde. (b) Discussa ergo præcepta, aut omnia eadem inveniuntur, aut vix aliqua in Evangelio, quæ non dicta sint B a Prophetis. Præcepta eadem, sacramenta non eadem; promissa non eadem. Videamus quare præcepta eadem: quia secundum hæc Deo servire debemus. Sacramenta non eadem, quia alia sunt sacramenta dantia salutem, alia promittentia Salvatorem. Sacramenta novi Testamenti dant salutem, sacramenta veteris Testamenti promiserunt Salvatorem. Cum ergo jam teneas pro- c missa, quid quæris promittentia, habens jam (c) Salvatorem? Hoc dico, teneas promissa, non quod jam acceperimus vitam æternam; sed quia jam venerit Christus, qui per Prophetas prænuntiabatur. Mutata sunt sacramenta, facta sunt faciliora, pauciora, salubriora, feliciora. Pro- Exodi 3, 8. missa quare non eadem? Quia promissa est terra Chanaan, terra copiosa, fructuosa, affluens C lacte et melle; promissum regnum temporale, promissa felicitas sæculi, promissa fecunditas filiorum, promissa subjectio inimicorum. Hæc omnia ad terrenam felicitatem pertinent. Sed I. Cor. 15, 46, etc. quare ipsa primo promitti oportebat? Quia non » primo quod spiritale est, sed quod animale: po- » stea, inquit, spiritale. Primus homo de terra ter- » renus, secundus homo de cœlo cœlestis: qualis » terrenus, tales et terreni; et qualis cœlestis, ta- » les et cœlestes. Sicut portavimus imaginem ter- » reni, portemus, et imaginem ejus qui de cœlo » est. Ad imaginem terreni pertinet vetus Testamentum, ad imaginem cœlestis novum Testamentum. Sed ne quisquam putaret ab alio factum esse hominem terrenum, ab alio cœlestem; ideo Deus ostendens se esse utriusque crea- D torem, etiam utriusque Testamenti se esse voluit auctorem; ut et terrena promitteret in vetere Testamento, et cælestia in novo Testamento. d Sed (d) quamdiu prius homo terrenus es, quamdiu terrena sapis? Numquid quoniam puero dantur quædam puerilia ludicra, quibus puerilis animus avocetur, propterea grandescenti non ei excutiuntur e manibus, ut aliquid jam utilius tractet, quod grandem decet? Verumtamen tu

ipse dedisti filio tuo, et nuces parvulo, et codicem grandi. Non ergo, quia illa quasi ludicra puerorum Deus per novum Testamentum excussit de manibus filiorum, ut aliquid utilius daret grandescentibus, propterea priora illa non ipse dedisse putandus est. Ipse utrumque dedit. Sed Lex ipsa per Moysen data est, gratia et veritas Johan. I, 17. per Jesum Christum facta est: gratia, quia impletur per caritatem, quod per litteram jubebatur, veritas, quia redditur quod promittebatur. Hoc ergo intellexit Asaph iste. Denique omnia quæ Judæis promissa fuerant, ablata sunt. Ubi est regnum eorum? ubi templum? ubi unctio? ubi sacerdos? ubi jam apud illos Prophetæ? Ex quo venit, qui per Prophetas prædicabatur, in illa gente jam nihil horum est: jam perdidit terrena, et nondum quærit cœlestia.

5. Inhærere ergo terrenis, quamvis ea Deus donet, non debes. Verumtamen non quia inhærere eis non debemus, alium ea dare, nisi Deum, credere debemus; ipse ea dat: sed noli pro magno exspectare ab eo bonum, quod dat et non bono. Nam si pro magno ea daret, malis ea non daret. Ideo autem ea voluit dare et malis, ut discant boni aliud ab eo quærere, quod non dat et malis. Illi autem inhærentes terrenis miseri, et non de illo præsumentes qui fecit cælum et terram, qui eis dedit et ipsa terrena, qui eos et- Exodi 14, 22. iam temporaliter de Ægypti captivitate liberavit; qui eos per divisum mare duxit, qui eorum inimicos persequentes fluctibus obruit, non in illo præsumentes qui daret utique cælestia grandibus, sicut terrena parvulis dedit, timentes perdere quod acceperant, occiderunt qui dederat. Hæc dicimus, Fratres, ut (e) homines de no- e vo Testamento discatis non inhærere terrenis. Si enim illi inexcusabiliter terrenis inhæserunt, quibus ipsum novum Testamentum nondum fuerat revelatum; quanto inexcusabilius terrena sectantur, quibus jam promissa cælestia in novo Testamento revelata sunt? Nam recolite Fratres mei, quid dictum sit a persequentibus Christum. Si dimiserimus eum, venient Romani, et tollent Johan. 11, 48. nobis et locum et gentem. Videte quia timendo terrena perdere, regem cæli occiderunt. Et quid eis factum est? Perdiderunt etiam ipsa terrena: et ubi occiderunt Christum, ibi occisi sunt: et cum terram nolentes perdere, datorem vitæ occiderunt, eamdem terram occisi perdiderunt; et eo tempore quo illum occiderunt, ut ex ipso tempore admonerentur, quare ista perpessi sunt. Quando enim eversa est civitas Judæorum, Pascha celebrabant, et in multis millibus hominum tota ipsa gens convenerat ad illius festivitatis celebrationem. Ibi Deus, per malos quidem, sed tamen ille bonus; per injustos, sed justus et juste; ita in eos vindicavit, ut perimerentur multa hominum millia, et ipsa civitas everteretur,

(a) Duo MSS. *adscendere.*
(b) Istic in editis interponebatur, *Hæc dicimus, Fratres carissimi, ut omnes de novo Testamento discatis non inhærere terrenis rebus, sed cælestia adipisci*: quod abest a MSS.

(c) Sic probæ notæ MSS. At Lov. *Salvatorem habens jam in hoc teneas promissa.*
(d) Sic Regius codex. Alii plerique MSS. *Sed quamdiu primus etc.* Editi vero, *Sed tamdiu primus etc.*
(e) Sic MSS. At editi, *ut omnes.*

Hoc in isto Psalmo plangit *intellectus Asaph*, et in ipso planctu tamquam intellectus discernit terrena a cælestibus, discernit vetus Testamentum a novo Testamento: ut videas per quæ transeas, quid exspectes, quid relinquas, quibus hæreas. Sic ergo cœpit.

v. 1. 4. *Ut quid repulisti nos Deus in finem? Repulisti in finem*, ex persona populi Judæorum, et ex persona congregationis, quæ proprie synagoga appellatur. *Ut quid repulisti nos Deus in finem?* Non reprehendit, sed quærit *ut quid*, quamobrem, propter quid hoc fecisti? Quid fecisti? *Repulisti nos in finem*. Quid est, *in finem?*
Rom. 10. 4. Forte usque in finem sæculi. An repulisti nos in Christum, qui finis est omni credenti? *Ut quid enim repulisti nos Deus in finem? Iratus est animus tuus super oves gregis tui?* Quare iratus es super oves gregis tui, nisi quis terrenis inhærebamus, et pastorem non agnoscebamus?

v. 2. 5. *Memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio*. Numquid ista potest esse vox Gentium? Numquid Gentes possedit ab initio? Sed possedit semen Abrahæ, populum Israel etiam secundum carnem natum de Patriarchis patribus nostris: quorum nos filii facti sumus, non veniendo de carne, sed imitando fidem. Illi autem a Deo possessi ab initio, quid eis contigit? *Memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Redemisti virgam hæreditatis tuæ.* Ipsam congregationem tuam, virgam hereditatis tuæ redemisti. Hanc ipsam congregationem dixit virgam hereditatis. Respiciamus ad factum primum, quando voluit possidere ipsam congregationem liberans illam de Ægypto, quod
Exod. 4. 1. etc. signum dederit Moysi, cum diceret Moyses ei, Quod signum dabo, ut credant mihi, quia tu me misisti? Et Deus ait ad illum, Quid in manu tua portas? Virgam. Projice illam in terram. Et dimisit virgam in terram, et facta est serpens; et expavit Moyses, et fugit Moyses ab eo. Et ait illi Dominus, Apprehende caudam ejus. Et apprehendit; et reversa est in statum suum, virga facta, sicut antea virga erat. Quid significat? Non enim frustra factum est. Interrogemus lit-
Gen. 3. 1. teras Dei. Quid serpens persuasit homini? Mortem. Ergo mors a serpente. Si mors a serpente, virga in serpente, Christus in morte. Ideo etiam eum a serpentibus in deserto morderentur et necarentur, præcepit Dominus Moysi, ut serpentem æneum exaltaret in eremo, et admone-
Num. 21. 8. Johan. 3. 14. ret populum, ut quisquis a serpente morsus esset, illum intueretur, et sanaretur. Sic et fiebat: sic et homines a venenis, morsi a serpentibus, sanabantur intuendo serpentem. Sanari a serpente, magnum sacramentum. Quid est, intuendo serpentem sanari a serpente? Credendo in
Exod. 4. 3. mortuum salvari a morte. Et tamen expavit et fugit Moysen. Quid est, ab illo serpente fugisse Moysen? Quid Fratres, nisi quod scimus in E-
Luc. 24. 21. vangelio factum? Mortuus est Christus, et expaverunt discipuli, et ab illa spe in qua fuerant recesserunt. Sed quid dictum est? Apprehende
Exod. 4. 4. caudam ejus. Quid est, caudam? Posteriora comprehende. Hoc significavit et illud, Posteriora
Exod. 33. 23. mea videbis. Primo factus serpens, sed cauda retenta facta virga; primo occisus, postea resurrexit. Est etiam in cauda serpentis finis sæculi. Quia sic modo mortalitas Ecclesiæ ambulat: alii eunt, alii veniunt per mortem tamquam per serpentem; quia a serpente mors seminata est: sed in fine sæculi, tamquam cauda, redimus ad manum Dei, et efficimur stabilitum regnum Dei, ut impleatur in nobis, *Redemisti virgam hereditatis tuæ*. Sed quia synagogæ vox est; redemta autem virga hereditatis Dei magis apparet in Gentibus; occulta autem spes Judæorum, vel
Act. 2. 4. eorum, qui futuri sunt ut credant, vel eorum qui eo tempore crediderunt, quando misso Spiritu-sancto, discipuli omnium gentium linguis locuti sunt. Tunc enim aliquot millia de Judæis
Act. 4. 34. ipsis Christi crucifixoribus crediderunt: et quia prope inventi erant, ita crediderunt, ut omnia quæ habebant venderent, et pretia rerum suarum ante pedes Apostolorum ponerent. Quia ergo occultum erat hoc, magisque redemtio virgæ Dei clara futura erat in Gentibus: (a) explanat unde dicat quod dixit, *Redemisti virgam hereditatis tuæ*. Hoc dixit non de Gentibus, in quibus manifestum est. Sed unde? *Montem Sion*. Adhuc et mons Sion potest aliter intelligi. *Justum quem inhabitasti in ipso.* Ubi erat populus ante, ubi institutum templum, ubi celebrata sacrificia, ubi omnia illo tempore necessaria Christum promittentia. Promissio, cum res redditur, jam fit superflua. Nam antequam reddatur quod promittitur, necessaria est ipsa promissio, ne promissum sibi obliviscatur cui promittitur, et non exspectando moriatur. Oportet ergo ut exspectet, ut cum venerit accipiat: ideo non debet deserere promissionem. Propter hoc non deserebantur figuræ, ut veniente die, umbræ tollerentur. *Montem Sion istum quem inhabitasti in ipso.*

6. *Eleva manum tuam in superbiam eorum in finem*. Quomodo nos repellebas in finem, sic v. 3.
eleva manum tuam in superbiam eorum in finem. Quorum superbiam? A quibus eversa est Jerusalem. A quibus autem, nisi a regibus Gentium? Bene elevata est manus ejus in superbiam eorum in finem: nam et ipsi jam Christum cognoverunt. Finis enim Legis Christus ad justitiam Rom. 10. 4.
omni credenti. Quam bene illis optat? Quasi iratus loquitur, et maledicere videtur: et utinam eveniat quod maledicit; immo jam in nomine Christi evenire gaudeamus. Jam tenentes sceptrum, subduntur ligno crucis: jam fit quod prædictum est, Adorabunt eum omnes reges terræ, Psal. 71. 11.
omnes gentes servient illi. Jam in frontibus regum pretiosius est signum crucis, quam gemma diadematis. *Eleva manum tuam in superbiam eorum in finem. Quanta maligne operatus est*

(a) Editi *exprimit*. At MSS. quidam, *explanat*: potiores *exproprit*.

inimicus in sanctis suis? In his quæ sancta tua erant, id est, in templo, in sacerdotio, in illis omnibus sacramentis, quæ illo tempore fuerunt, *quanta maligne operatus est inimicus?* Revera inimicus tunc operatus est. Gentes enim tunc, quæ hoc fecerunt, deos falsos colebant, simulacra adorabant, dæmonibus serviebant: operati sunt tamen multa mala in sanctis Dei. Quando posseut, nisi permitterentur? Quando autem
a permitterentur, nisi jam sancta illa (*a*) primo promissiva necessaria non essent, cum ipse qui promiserat teneretur? Ergo *quanta maligne operatus est inimicus in sanctis tuis?*

v. 7. 7. *Et gloriati sunt omnes qui oderunt te.* Servos adtende dæmonum, servos simulacrorum: quales tunc Gentes erant, quando everterunt templum et civitatem Dei, *et gloriati sunt. In medio solemnitatis tuæ.* Mementote quod dixi, tunc eversam esse Jerusalem, cum ipsa sollemnitas ageretur: in qua sollemnitate Dominum crucifixerunt. Congregati sævierunt, congregati perierunt.

v. 5. 8. *Posuerunt signa sua signa* * *et non cognoverunt.* Habebant signa, quæ ibi ponerent, vexilla sua, aquilas suas, signa Romana; aut etiam statuas suas, quas primo in templo posuerunt; aut forte *signa sua*, quæ audierant a vatibus dæmonum suorum. *Et non cognoverunt.* Quid
Johan. 19. 11. non cognoverunt? Quia non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset de super. Non cognoverunt, quia non ipsis honor delatus est, ut affligerent, ut caperent, vel everterent civitatem; sed impietas eorum tamquam securis Dei
b facta est. Facti sunt instrumentum irati, non (*b*) in regnum placati. Facit enim hoc Deus, quod plerumque facit et homo. Aliquando iratus homo apprehendit virgam jacentem in medio, fortasse qualecumque sarmentum, cædit inde filium suum; ac deinde projicit sarmentum in ignem, et filio servat hereditatem: sic aliquando Deus per malos erudit bonos, et per temporalem potentiam damnandorum exercet disciplinam liberandorum. Quid enim, putatis Fratres quia vere sic data est disciplina illi genti, ut omnino periret? Quanti inde postea crediderunt, quanti adhuc credituri sunt? Alia est palea, aliud frumentum; super utrumque tamen intrat tribula: sed sub una tribula aliud comminuitur, aliud purgatur. Quantum bonum nobis Deus præstitit de malo Judæ traditoris? De ipsa sævitia Judæorum quantum bonum præstitum est fidelibus Gentibus? Occisus est Christus, ut esset in cruce quem adtenderet qui esset a serpente per-
Num. 21. 8. cussus. Sic ergo et isti forte a divinis suis audierant, quia debuerunt ire ad Jerusalem, et capere eam; et cum cepissent atque evertissent eam, dixerunt sibi quod a dæmonibus suis factum sit: *Posuerunt signa sua signa, et non co-*

A *gnoverunt.* Quid non cognoverunt? *Sicut in* (*c*) c *egressum de super.* Quia nisi de super egrederetur jussio; numquam sævientibus Gentibus in Judæorum populum talis liceret. Sed egressum Dan. 9. 25. est de super: quomodo dicit Daniel, A principio orationis tuæ egressus est sermo. Hoc et Dominus ipsi Pilato inflanti se, et ponenti signa sua signa, et non cognoscenti, et dicenti ad Christum, Mihi non respondes? nescis quia potesta- Johan. 19 10. etc. tem habeo occidendi te, et potestatem habeo dimittendi te? Et Dominus ad inflatum, tamquam vesicam (*d*) reflandam pungens, Non haberes, d inquit, in me potestatem, nisi data tibi esset de super. Sic et hic, *Posuerunt signa sua signa, et non cognoverunt.* Quomodo non cognoverunt? *Sicut in egressum de super.* Quomodo egressus B factus fuerat de super, ut hoc impleretur, numquid sic illi cognoscere potuerunt?

9. Jam percurramus versus istos, eversa Jerusalem, propterea quia et manifesti sunt, et non libet immorari nec in pœna inimicorum. *Quasi in silva lignorum securibus* * *conciderunt* v. 6. *januas ejus in idipsum, in dolabro et fractorio dejecerunt eam.* Id est conspiranter, constanter, *in dolabro et fractorio dejecerunt eam.*

10. *Incenderunt igni sanctuarium tuum, pol-* v. 7. *luerunt in terra tabernaculum nominis tui.*

11. *Dixerunt in corde suo, cognatio eorum in* v. 27. *unum.* Quid dixerunt? *Venite, comprimamus omnes sollemnitates Domini de terra Domini*, ex persona hujus interpositum est, ex persona Asaph. Non enim illi sævientes Dominum appellarent, cujus templum evertebant. *Venite* C *comprimamus omnes sollemnitates Domini a terra.* Quid Asaph? quid intellectus Asaph in his? quid? Non proficit vel disciplina data? Mentis pravitas non corrigitur? Eversa sunt omnia quæ primo erant: nusquam sacerdos, nusquam altare Judæorum, nusquam victima, nusquam templum. Ergo nihil aliud agnoscendum est quod hinc decedenti successit? aut vero hoc promissivum signum auferretur, nisi venisset quod promittebatur? Videamus ergo hic modo intellectum Asaph, videamus si proficit ex tribulatione. Adtende quid dicat: *Signa nostra* v. 9. *non vidimus, jam non est Propheta, et nos non cognoscet adhuc.* Ecce isti Judæi qui se dicunt non agnosci adhuc, id est, in captivitate adhuc D se esse, nondum se liberari, exspectant adhuc Christum. Venturus est Christus, sed veniet ut Judex: primo vocator, postea discretor. (*e*) Ve- e niet, quia venit, et eum venturum esse manifestum est: sed jam de super veniet. Ante te erat, o Israel. Quassatus es, quia offendisti in jacentem: ne conteraris, observa de super venientem. Ita enim prædictum est per prophetam: Quis- Lucæ 20. 18 Isai. 28. 16. quis offenderit in lapidem illum, conquassabitur, et super quem venerit, conteret eum. Con-

(*a*) Sic aliquot MSS. At editi, *prima*: et omittunt vocem, *necessaria*.
(*b*) Particula in abest ab editis: sed extat in MSS.
(*c*) Editi, *in egressu*. At MSS. *in egressum*.

(*d*) Sic MSS. Editi vero, *inflatam*.
(*e*) Aliquot MSS. *postea discretor veniet. Quia veniet* etc. Nonnulli vero, *Veniet qui jam venit.*

a quassat (a) parvus, conteret magnus. Jam signa tua non vides, jam non est Propheta: et dicis, *Et nos non agnoscet adhuc:* quia vos non agnoscitis adhuc. *Jam non est Propheta; et nos non agnoscet adhuc.*

v. 10. 12. *Usque quo, Deus, exprobrabit inimicus?* (b) Clama quasi derelictus, quasi desertus: clama tamquam æger, qui medicum cædere quam curari maluisti: non te agnoscit adhuc. Vide quid fecerit, qui te non agnoscit adhuc. Etenim quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt, intelligent: et tu
v. 9. adhuc clamas, Jam non est Propheta, et nos non
Item v. 10. cognoscet adhuc. Ubi est intellectus tuus? *Irritat adversarius nomen tuum in finem.* Ad hoc irritat adversarius nomen tuum in finem, ut iratus corripias, corripiens cognoscas in finem: aut certe *in finem*, usque ad finem. Usque ad quem finem? Quo usque cognoscas, quo usque clames, quo usque apprehensa cauda redeatur ad regnum.

v. 11. 13. *Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* iterum aliud signum quod datum est Moysi. Quomodo enim superius de virga signum, ita et de dextera. Cum enim illud factum esset de virga, dedit Deus al-
Exodi 4. 6. terum signum: Mitte, inquit, manum tuam in sinum tuum, et misit: produc eam, et produxit:
Levit. 13. 25. et inventa est alba, id est immunda. Albor enim in cute, lepra est, non candor. Ipsa enim hereditas Dei, id est, populus ejus foras ab eo missus, immundus factus est. Sed quid illi ait, Revoca eam in sinum tuum. Revocavit, et reversa est ad colorem suum. Quando hoc facis, ait Asaph iste? Quo usque dexteram tuam alienas a sinu tuo, ut foris immunda remaneat? Revoca eam, redeat ad colorem, agnoscat salvatorem. *Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Hæc clamat cæcus, c non intelligens, et hoc Deus (c) facit quod facit.
Rom. 11. 25. Quare enim venit Christus? Cæcitas ex parte Israel facta est, ut plenitudo Gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Ergo jam Asaph agnosce quod præcessit, ut vel sequaris, si præ-
Johan. 12. 25. cedere non potuisti. Non enim frustra venit Christus, aut frustra occisus est Christus, aut frustra granum cecidit in terram, nisi ut multipli-
Num. 21. 9. citer surgeret. Exaltatus est serpens in eremo, ut percussum a veneno sanaret. Adtende quod factum est. Noli putare vacare quod venit; ne te malum inveniat, cum iterum venerit.

v. 12. 14. Intellexit Asaph; quia in titulo Psalmi, Intellectus Asaph. Et quid ait? *Deus autem rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio*
v. 9. *terræ.* Hac nos clamamus, Jam non est Propheta, et nos non cognoscet adhuc: hac autem *Deus noster, rex noster, qui est ante sæcula;* quia ipse est in principio Verbum, per quod facta sunt sæcula: *operatus est salutem in medio terræ.*

A *Deus* ergo *rex noster ante sæcula:* quid fecit? *Operatus est salutem in medio terræ:* et ego adhuc clamo quasi desertus. Ille operatur salutem in medio terræ: et ego remansi terra. Intellexit Asaph bene; quia, intellectus Asaph. Quare enim v. 1.
ista, aut qualem salutem operatus est Christus, nisi ut discerent homines æterna desiderare, non semper temporalibus inhærere? *Deus autem rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ.* Dum nos clamamus, Usque quo v. 10. et 11
Domine exprobrabit inimicus in finem, usque »
quo irritat adversarius, usque quo manum tuam »
avertis a sinu tuo? Cum hæc dicimus: *Deus autem rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ:* et nos dormimus. Jam vigilant Gentes, et nos stertimus, et tamquam nos B Deus deseruerit, in somnis deliramus. *Operatus est salutem in medio terræ.*

15. Jam ergo Asaph corrige te ad intellectum, dic nobis qualem salutem operatus est Deus in medio terræ. Cum illa terrena vestra salus eversa est, quid fecit? quid promisit? *Tu confirmasti in virtute tua mare.* Tamquam gente Judæorum v. 13.
velut arida a fluctibus separata, mare in amaritudine sua Gentes erant, terramque illam undique circumluebant: ecce *confirmasti in virtute tua mare*, et remansit terra sitiens imbrem tuum. *Tu confirmasti in virtute tua mare. Contrivisti capita draconum in aqua.* Draconum capita, dæmoniorum superbias, a quibus Gentes possidebantur, contrivisti super aquam: quia eos quos possidebant, tu per baptismum liberasti.

C 16. Quid adhuc post capita draconum? Illi enim dracones habent principem suum, et ipse primus est magnus draco. Et de illo quid fecit qui operatus est salutem in medio terræ? Audi: *Tu confregisti caput draconis.* Cujus draconis? v. 14.
Intelligimus dracones omnia dæmonia sub diabolo militantia: quem ergo singularem draconem, cujus caput confractum est, nisi ipsum diabolum intelligere debemus? Quid de illo fecit? *Tu confregisti caput draconis.* Illud est initium peccati. Caput illud est quod accepit maledictum, Gen. 3. 15.
ut semen Evæ observarent caput serpentis. Admonita est enim Ecclesia initium peccati devitare. Quod est initium peccati, tamquam caput serpentis? Initium omnis peccati superbia. Confra- Eccli. 10. 15.
ctum est ergo caput draconis, confracta est superbia diabolica. Et quid de illo fecit, qui operatus est salutem in medio terræ? *Dedisti eum* D *in escam populis Æthiopibus.* Quid est hoc? Quomodo intelligo populos Æthiopes? Quomodo, nisi per hos omnes Gentes? Et bene per nigros: Æthiopes enim nigri sunt. Ipsi vocantur ad fidem, qui nigri fuerunt; ipsi prorsus, ut dicatur eis, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux Ephes. 5. 8.
in Domino. Ipsi prorsus vocantur nigri, sed ne remaneant nigri: de his enim fit Ecclesia, cui dicitur, Quæ est ista quæ adscendit dealbata? Cant. 8. 5. sec. LXX.

(a) Editi, *Conquassat parvos, conteret magnos.* Veriius MSS. *parvus*, et postea *magnus*.
(b) Sic Er. et MSS. At Lov. hoc et proxime sequenti loco *clamas.*

(c) Regius liber, *Deus fecit.* At Corbeiensis, *Deus fecit quod:* nec addit, *facit.* Locus in editis et in MSS. uti videtur, vitiatus.

Quid enim de nigra factum est, nisi quod dictum
Cant. 1. 4. est, Nigra sum, et speciosa? Et quomodo acceperunt isti in escam draconem istum? Puto quia magis Christum acceperunt in escam: sed Christum, quo se consummarent; diabolum quem consumerent. Nam inde et vitulus ille quem adoravit populus infidelis, apostata, quærens deos Ægyptiorum, dimittens eum qui liberavit de ser-
Exodi 32. 19. vitute Ægyptiorum unde agitatum est illud magnum sacramentum. Cum enim sic irasceretur Moyses colentibus et adorantibus idolum, et zelo Dei inflammatus vindicaret temporaliter, ut a morte sempiterna devitanda terreret; tamen ipsum caput vituli in ignem misit, et exterminavit, comminuit, in aquam sparsit, et dedit populo bibere: sic factum est magnum sacramentum. O ira prophetica et animus non turbatus, sed illuminatus! Quid egit? Mitte in ignem, ut prius confundatur forma ipsa; minutatim comminue, ut paulatim consumatur: mitte in aquam, da populo bibere. Quid est hoc, nisi quia adoratores diaboli corpus ipsius facti erant? Quomodo agnoscentes Christum, fiunt corpus Christi;
1. Cor. 12. 27. ut eis dicatur, Vos autem estis corpus Christi et membra. Corpus diaboli consumendum erat, et hoc ab Israelitis consumendum. Ex illo enim populo Apostoli, ex illo prima Ecclesia. Et dictum
Act. 10. 13. erat Petro de Gentibus, Macta et manduca. Quid est, Macta et manduca? Occide quod sunt, et fac quod es. Hac, Macta et manduca; hac, Comminue et bibe: utrumque tamen in eodem sacramento: quia oportebat utique, et sine dubitatione oportebat, ut corpus quod erat diaboli, credendo transiret in corpus Christi. Sic diabolus consumitur amissis membris suis. Hoc figuratum est et in serpente Moysi. Nam fecerunt magi similiter, projectisque virgis suis exhibuerunt dracones: sed draco Moysi omnium illorum magorum
Exodi 7. 12. virgas absorbuit. Intelligatur ergo et modo corpus diaboli: hoc fit, devoratur a Gentibus quæ crediderunt, factus est esca populis Æthiopibus. Illud quoque intelligi potest, *Dedisti eum escam populis Æthiopibus*, quia nunc eum omnes mordent. Quid est mordent? Reprehendendo, culpando, accusando. Quomodo dictum est, in prohi-
Gal. 5. 15. bitione quidem, sed tamen expressum: Si autem mordetis et comeditis invicem, videte ne ab invicem consumamini. Quid est, mordetis et comeditis invicem? Litigatis cum invicem, detrahitis invicem, opprobria objicitis invicem. Attendite ergo nunc his morsibus consumi diabolum. Quis non iratus servo suo, etiam paganus, dicit illi, Satanas? Vide diabolum datum in escam. Hoc dicit Christianus, hoc dicit Paganus: ipsum adorat, et de ipso maledicit.

17. Videamus ergo reliqua. Fratres, obsecro intendite: cum magna voluptate audiuntur, quia audita etiam in orbe terrarum cognoscuntur. Hæc quando dicebantur, non fuerunt: quia tunc promittebantur, non reddebantur: nunc vero qua voluptate afficimur, cum ea quæ prædicta legimus in libro, compleri videmus in mundo? Videamus quid fecerit, quem jam intelligit Asaph, quod operatus est salutem in medio terræ. *Tu*
disrupisti fontes et torrentes: ut manarent liquo- v. 15.
rem sapientiæ, ut manarent divitias fidei, ut irrigarent falsitatem Gentium, ut omnes infideles in fidei dulcedine sua irrigatione converterent. *Disrupisti fontes et torrentes*. Forte discretum est; forte unum est, quia fontes tam largi fuerunt, ut flumina facerent. *Tu disrupisti fontes*
et torrentes. Si autem ad discretionem, in aliis Johan 5. 4.
fit verbum Dei fons aquæ salientis in vitam æternam; alii autem audientes verbum, et non sic habentes ut bene vivant, tamen non tacentes lingua, torrentes fiunt. Torrentes enim dicuntur proprie, qui non sunt perennes: nam aliquando et translate dicitur torrens pro fluvio, sicut di-
ctum est, Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, Psal. 35. 9.
et torrente deliciarum tuarum potabis eos. Non enim ille torrens aliquando siccabitur. Sed torrentes proprie dicuntur fluvii, qui æstate deficiunt, aquis autem hyemalibus inundantur et currunt. Vides ergo hominem bene fidelem, perseveraturum usque in finem, non relicturum Deum in omni tentatione; pro veritate, non pro falsitate
et errore, omnes molestias sustinentem. Hic unde Johan. 4. 14.
sic viget, nisi quia verbum factum est in eo fons aquæ salientis in vitam æternam? Alius autem accipit verbum, prædicat, non tacet, currit: sed æstas probat fontem aut torrentem. Tamen ex utroque rigetur terra, ab eo qui operatus est salutem in medio terræ: exundent fontes, currant torrentes. *Tu disrupisti fontes et torrentes*.

18. *Tu siccasti fluvios Etham*. Hac rumpit fon- Item v. 15.
tes et torrentes, hac siccat fluvios, ut inde currant aquæ, et hinc aquæ siccentur. *Fluvios*, inquit, *Etham*. Quid est Etham? Verbum enim Hebræum est. Quid interpretatur Etham? Fortis, robustus. Quis est iste fortis et robustus, cujus fluvios siccat Deus? quis, nisi ille ipse draco?
Nemo enim intrat in domum fortis, ut vasa illius Matth. 12. 29.
diripiat, nisi prius alligaverit fortem. Ipse est fortis de virtute sua præsumens, et Deum deserens: ipse est fortis, qui ait, Ponam sedem ad
Aquilonem, et ero similis Altissimo. De ipso ca- Isai 14. 13.
lice perversæ fortitudinis homini propinavit. Fortes esse voluerunt, qui se deos futuros de cibo
vetito crediderunt. Factus est Adam fortis, (a) a
cui insultaretur, Ecce factus est Adam tamquam Gen. 3. 22.
unus ex nobis. Fortes et Judæi de justitia sua
præsumentes. Ignorantes enim Dei justitiam, et Rom. 10. 3.
suam justitiam quærentes constituere, tamquam fortes, justitiæ Dei non sunt subjecti. Videte hominem digessisse fortitudinem suam, et remansisse infirmum, inopem, longe stantem, nec oculos ad cælum levare audentem; sed percutientem
pectus suum, et dicentem, Domine propitius esto Lucæ 18. 13.
mihi peccatori. Jam infirmus est, jam infirmitatem confitetur, non est fortis: arida terra est, rigetur fontibus et torrentibus. Illi adhuc fortes sunt, qui de virtute sua præsumunt. Siccentur

(a) Sic potiores MSS. Alii, *dum exaltaretur*. At cum audiret.

flumina eorum, non proficiant doctrinæ gentium, aruspicum, mathematicorum, magicæ artes: quoniam siccati sunt fluvii (a) fortis: *Tu siccasti fluvios Etham*. Arescat illa doctrina; inundentur mentes Evangelio veritatis.

v. 16. 19. *Tuus est dies, et tua est nox*. Quis hoc ignorat, quando ipse fecit hæc omnia; quia per
Johan. 1. 3. verbum facta sunt omnia? Illi ipsi qui operatus est salutem in medio terræ; illi dicitur; *Tuus est dies, et tua est nox*. Aliquid hic intelligere debemus, quod pertineat ad ipsam salutem, quam operatus est in medio terræ. *Tuus est dies*. Qui sunt isti? Spiritales. *Et tua est nox*. Qui sunt isti? Carnales. *Tuus est dies, et tua est nox*. Loquantur spiritales spiritalia spiritalibus: dictum
1 Cor. 2. 13. est enim, Spiritalibus spiritalia comparantes, sapientiam loquimur inter perfectos. Nondum ca-
1. Cor. 3. 1. piunt istam sapientiam carnales: Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus.
Psal. 18. 3. Ergo cum spiritales spiritalibus loquuntur, Dies diei eructuat verbum: cum vero et ipsi carnales non tacent fidem crucifixi Christi, quam possunt capere parvi, Nox nocti annuntiat scientiam. *Tuus est dies, et tua est nox*. Ad te pertinent spiritales, ad te pertinent carnales: illos illustras incommutabili sapientia et veritate; illos consolaris carnis manifestatione, tamquam luna consolans noctem. *Tuus est dies, et tua est nox*. Vis audire diem? Vide si capis, erige quantum potes mentem tuam. Videamus si pertines ad diem, jam videamus, si non palpitat adspectus tuus. Potes videre quod audisti modo ex Evangelio, In
Johan. 1. 1. principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum? Non nosti enim tu cogitare verba, nisi quæ sonant et transeunt. Potes jam capere Verbum, non sonum, sed Deum? An non ibi audisti, Et Deus erat Verbum? Sed tu
Ibidem 3. ista verba cogitas: Omnia per ipsum facta sunt: et per ipsum facti sunt et qui verba faciunt. Quale ergo illud Verbum est? Capis, o carnalis? responde, capis? Non capis adhuc ad noctem pertines: luna tibi necessaria est, ne in tenebris mo-
Psal. 10. 3. riaris. Etenim quidam peccatores intenderunt arcum, ut sagittarent in obscura luna rectos corde. Obscura est enim caro Christi de cruce deposita, et in sepulcro posita: et illi qui occiderunt insultaverunt, et nondum resurrexerat, et sagittati sunt discipuli recti corde, sed in obscura luna. Ergo ut non solum dies diei eructuet verbum, sed etiam nox nocti annuntiet scientiam; quoniam, *Tuus est dies, et tua est nox*, dignare descendere, manere apud eum a quo descendis, sed venire ad quos descendis. Dignare descendere qui in hoc mundo eras, et mundus per te factus est, et mundus te non cognovit. Habeat et nox consolationem suam. Habeat, in-
Johan. 1. 14. quit: Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. *Tuus est dies, et tua est nox. Tu perfecisti solem et lunam*: solem spiritales, lunam carnales. Adhuc carnalis est, non deseratur, et ipse perficiatur. *Tu perfecisti solem et lunam*: solem tamquam sapientem: lunam, tamquam insipientem: non tamen deseruisti. Nam ita scriptum est, Eccli. 27. 12.
Sapiens permanet sicut sol, stultus autem sicut luna mutatur. Quid ergo, quia sol permanet, id est, quia sapiens permanet sicut sol, stultus sicut luna mutatur, adhuc carnalis, adhuc insipiens deserendus est? Et ubi est quod dictum est ab Rom. 1. 14.
Apostolo, Sapientibus et insipientibus debitor sum? *Tu perfecisti solem et lunam*.

20. *Tu fecisti omnes terminos terræ*. Nonne v. 17.
et ante, quando fundavit terram? Sed quomodo fecit terminos terræ, qui operatus est salutem in medio terræ? Quomodo, nisi quomodo dicit Apo- Ephes. 2. 8.
stolus; Gratia autem salvi facti sumus, et hoc non ex nobis, sed Dei donum est; non ex operibus, ne forte quis extollatur? Ergo non erant opera bona? Erant: sed quomodo? Gratia Dei. Sequere, videamus. Ipsius enim sumus figmentum, Ibidem 10.
creati in Christo Jesu in operibus bonis. Ecce quomodo fecit terminos terræ, qui operatus est salutem in medio terræ. *Tu fecisti omnes terminos terræ. Æstatem et ver tu fecisti ea*. Ferventes spiritu æstas est. Tu, inquam, fecisti spiritu ferventes: tu fecisti et novellos in fide, ver est. *Æstatem et ver tu fecisti ea*. Non glorientur quasi non acceperint: *tu fecisti ea*.

21. *Memor esto hujus creaturæ tuæ*. Cujus v. 18.
creaturæ tuæ? *Inimicus exprobravit Domino*. O Asaph dole in intellectu pristinam cæcitatem tuam: *Inimicus exprobravit Domino*. Dictum est Christo in gente sua, Peccator est iste; non no- Johan. 9. 24. et 29
vimus unde sit: nos novimus Moysen, illi locu- Johan. 8. 48
tus est Deus; iste Samaritanus est. *Inimicus exprobravit Domino: et populus imprudens exacerbavit nomen tuum*. Populus imprudens tunc Asaph, sed non intellectus Asaph tunc. Quid dicitur in superiore Psalmo? Quasi pecus factus Psal. 72. 23.
sum ad te, et ego semper tecum: quia non iit ad deos et idola Gentium. Etsi non cognovit ut pecus, tamen recognovit ut homo. Dixit enim, Semper tecum quasi pecus: et quid postea ibi in ipso Psalmo, ubi Asaph? Tenuisti manum dexteræ Ibidem 24.
meæ, in voluntate tua deduxisti me, et cum glo- »
ria assumsisti me. In voluntate tua, non in justi- »
tia mea: dono tuo, non opere meo. Ergo et hic, *Inimicus exprobravit Domino: et populus imprudens exacerbavit nomen tuum*. Omnes ergo perierunt? Absit. Etsi aliqui ex ramis fracti sunt, Rom. 11. 17.
manent tamen aliqui, quo insereretur oleaster, et radix manet, et ex ipsis ramis per infidelitatem fractis revocati sunt quidam per fidem. Nam et ipse apostolus Paulus per infidelitatem fractus erat, et per fidem radici restitutus est. Ita plane *populus imprudens exacerbavit nomen tuum*, quando dictum est, Si Filius Dei est, descendat Matth. 27. 40
de cruce.

22. Sed quid tu Asaph jam in intellectu? *Ne* v. 19.
tradideris bestiis animam confitentem tibi. Agnosco, inquit Asaph: quia, sicut in alio Psalmo dicitur, Peccatum meum cognovi, et facinus meum Psal. 31. 5.
non operui. Quare? Quia locutus est Petrus mi-

(a) Editi *fluvii fortes*. Melius MSS. *fortis*: quæ est interpretatio nominis *Etham*.

rantibus linguas israelitis; quoniam ipsi occide-
runt Christum, cum propter illos missus sit Chri-
Act. 2. 37. etc. stus. Hoc audito compuncti sunt corde, et dixe-
» runt ad Apostolos, Quid ergo faciemus; dicite
» nobis. Et Apostoli, Agite pœnitentiam, et bapti-
» zetur unusquisque vestrum in nomine Domini
» Jesu Christi, et dimittentur vobis peccata vestra.
Quia ergo per pœnitentiam confessio facta est:
Ne tradideris bestiis animam confitentem tibi.
Psal. 31. 4. Quare, *confitentem tibi?* Quia conversus sum in
ærumna, dum configitur spina. Compuncti sunt
corde, et facti sunt ærumnosi pœnitendo, qui
fuerant gloriosi sæviendo. *Ne tradideris bestiis*
animam confitentem tibi. Quibus bestiis, nisi
quarum capita contrita sunt super aquam? Quia
dictus est bestia, leo et draco ipse diabolus. Noli,
B inquit, dare diabolo et angelis ejus animam con-
fitentem tibi. Devoret serpens, si adhuc terrena
sapio, si terrena desidero, si adhuc in promissis
veteris Testamenti, Novo revelato, remaneo. Cum
autem jam deposuerim superbiam, et justitiam
meam non agnoscam, sed gratiam tuam; non ha-
beant in me superbæ bestiæ potestatem. *Ne tra-*
dideris bestiis animam confitentem tibi. Animas
pauperum tuorum ne obliviscaris in finem. Divi-
tes eramus, fortes eramus, sed siccasti fluvios
Etham: jam modo non constituimus justitiam no-
stram, sed agnoscimus gratiam tuam; pauperes
sumus, exaudi mendicos tuos. Jam non audemus
oculos ad cœlum levare, sed percutientes pectus
Lucæ 18. 13. nostrum dicimus, Domine, propitius esto mihi
peccatori. *Animas pauperum tuorum ne oblivi-*
scaris in finem.
C v. 20. 23. *Respice in testamentum tuum.* Redde quod
promisisti: tabulas tenemus, hereditatem exspe-
ctamus. *Respice in testamentum tuum*, non illud
vetus: non propter terram Chanaan rogo, non
propter inimicorum temporalem subjectionem,
non propter filiorum carnalem fecunditatem, non
propter divitias terrenas, non propter salutem
temporalem: *Respice in testamentum tuum*, quo
promisisti regnum cælorum. Jam agnosco testa-
mentum tuum: jam intellectus est Asaph, non
est pecus Asaph, jam videt quod dictum est, Ecce
Jerem. 31. 31. dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo do-
» mui Israel et domui Juda testamentum novum,
» non secundum testamentum quod disposui patri-
» bus eorum. *Respice in testamentum tuum: quo-*
niam repleti sunt qui obscurati sunt terræ domo-
D *rum iniquarum*: quia corda habebant iniqua. Do-
Matth. 5. 8. mus nostræ, corda nostra: ibi libenter habitant
beati mundo corde. *Respice* ergo *in testamentum*
Rom. 9. 27. *tuum;* et reliquiæ salvæ fiant: quia multi qui at-
tendunt ad terram, obscurati sunt, et repleti sunt
terra. Intravit in oculos eorum pulvis, et excæ-
Psal. 1. 4. cavit eos, et facti sunt pulvis quem projicit ven-
tus a facie terræ. *Repleti sunt qui obscurati sunt*
terræ domorum iniquarum. Attendendo enim
Psal. 68. 24. terram obscurati sunt, de quibus dictum est in
alio Psalmo, Obscurentur oculi eorum, ne vi-
deant, et dorsum eorum semper incurva. Terra
ergo *repleti sunt qui obscurati sunt terræ domo-*
rum iniquarum: quia corda habent iniqua. Do-

A mus enim nostræ, sicut supra diximus, corda
nostra sunt: ibi libenter habitamus, si ea ab ini-
quitate mundemus: ibi est mala conscientia, quæ
inde repellit hominem: quo jubetur ire portans
grabatum suum, cui peccata dimissa sunt, dicen-
te Domino, Tolle grabatum tuum, et vade in do- Johan. 5. 8.
mum tuam: porta carnem tuam, et intra ad sa-
natam conscientiam tuam. *Quoniam repleti sunt*
qui obscurati sunt terræ domorum iniquarum.
Obscurati sunt, repleti sunt terra. Illi obscurati
qui sunt? Qui corda iniqua habent. Reddit illis
Dominus secundum cor suum.
24. *Ne avertatur humilis confusus.* Illos enim v. 21.
superbia confudit. *Egenus et inops laudabunt no-*
men tuum. Videtis Fratres quam debeat dulcis
esse paupertas: videtis pauperes et inopes perti- Matth. 5. 3.
nere ad Deum, sed pauperes spiritu, quoniam
ipsorum est regnum cælorum. Qui sunt paupe-
res spiritu? Humiles, trementes verba Dei, con-
fitentes peccata sua, non de suis meritis, nec de
sua justitia præsumentes. Qui sunt pauperes spi-
ritu? Qui quando faciunt aliquid boni, Deum lau-
dant; quando mali, se accusant. Super quem re- Isai. 66. 2.
quiescet Spiritus meus, ait Propheta, nisi super »
humilem, et quietum, et trementem verba mea?
Jam ergo Asaph intellexit, jam terræ non hæret,
jam promissa terrena ex veteri Testamento non
expetit: mendicus tuus factus est, pauper tuus
factus est; fluvios tuos sitit, quia sui siccati sunt.
Quia ergo talis factus est, non fraudetur spe: Psal. 76. 3.
quæsivit manibus nocte coram te, non decipia-
tur. *Ne avertatur humilis confusus: egenus et i-*
nops laudabunt nomen tuum. Confitentes pecca-
ta sua, laudabunt nomen tuum; desiderantes æ-
terna promissa tua, laudabunt nomen tuum: non
de temporalibus turgidi, non de propria justitia
in superbiam elati et inflati, non ipsi; sed qui?
Egenus et inops laudabunt nomen tuum.
25. *Exurge Domine, judica caussam meam.* v. 22.
Desertus enim videor, quia nondum accepi quod
promisisti: et factæ sunt mihi lacrymæ meæ pa- Psal. 41. 4.
nis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Ubi
est Deus tuus? Et quia non possum ostendere
Deum meum, quasi inane sequar, insultatur mihi,
Nec Paganus tantum, vel Judæus, vel hæreticus;
sed aliquando frater ipse catholicus torquet os,
quando promissa Dei prædicantur, quando futu-
ra resurrectio prænuntiatur. Et adhuc et ipse,
quamvis jam tinctus aqua salutis æternæ, por-
tans sacramentum Christi, forsitan dicit, Et quis
huc resurrexit? et, Non audivi patrem meum de
sepulcro loquentem, ex quo eum sepelivi. Deus
dedit legem ad tempus servis suis, ad quod se
avocent: nam quis redit ab inferis? Et quid fa-
ciam talibus? ostendam quod non vident? Non
possum: non enim propter illos Deus visibilis de-
bet fieri. Jam id agant, si placet, ita faciant, ita
conentur; quia ipsi nolunt converti in melius,
Deum convertant in pejus. Videat qui potest, cre-
dat qui non potest, esse Deum. Et si videt qui
potest, numquid oculis videt? Intellectu videt,
corde videt. Non enim solem et lunam volebat Matth. 5. 8.
ostendere, qui dicebat, Beati mundo corde, quo-

A niam ipsi Deum videbunt. Immundum autem cor a nec ad fidem idoneum, (a) ut quod non potest videre vel credat. Non video, inquit: quid crediturus sum? Anima enim tua videtur, ut opinor? Stulte, corpus tuum videtur: animam tuam quis videt? Cum ergo corpus tuum solum videatur, quare non sepeliris? Miratur, quia dixi, Si corpus tantum videtur, quare non sepeliris? Et respondet, (sapit enim ad hoc,) Quia vivo. Unde scio quia vivis, cujus animam non video? unde scio? Respondebis, Quia loquor, quia ambulo, quia operor. Stulte, ex operibus corporis agnosco viventem, ex operibus creaturæ non potes agnoscere Creatorem? Et forte qui dicit, Cum mortuus fuero, postea nihil ero: et litteras didicit, et ab Epicuro didicit hoc, nescio quo deliro B philosopho, vel potius amatore vanitatis, non sapientiæ, quem ipsi etiam philosophi porcum nominaverunt: qui voluptatem corporis summum bonum dixit, hunc philosophum porcum nominaverunt, voluntatem se in cœno carnali. Ab illo forte didicit iste litteratus dicere, Non ero postea quam mortuus fuero. Siccentur flumina Ethan, pereant doctrinæ istæ Gentium, pullulent virecta Jerusalem: videant quod possunt, corde credant quod videre non possunt. Certe ista omnia quæ per mundum modo videntur, quando operabatur Deus salutem in medio terræ, cum ista dicebantur, nondum erant: et ecce tunc prædicta sunt, nunc impleta monstrantur, et adhuc dicit
Isa. 13. 1. stultus in corde suo, Non est Deus. Væ perversis C cordibus: quoniam ita ventura sunt quæ restant, sicut venerunt ista quæ tunc non fuerunt, et ventura prænuntiabantur. An vero exhibuit nobis Deus omnia quæ promisit, et de solo die judicii nos fefellit? Non erat Christus in terra; promisit, exhibuit: non virgo pepererat; promisit, exhibuit: non erat fusus sanguis pretiosus, quo deleretur chirographum mortis nostræ; promisit, exhibuit: nondum resurrexerat caro in vitam æternam; promisit, exhibuit: nondum crediderant Gentes; promisit, exhibuit: nondum hæretici nomine Christi armati, contra Christum militabant; prædixit, exhibuit: nondum idola Gentium de b terra (b) deleta erant: prædixit, exhibuit: ista omnia cum prædixisset et exhibuisset, de solo die judicii mentitus est? Veniet omnino quomodo ista venerunt; quia et ista antequam venirent D futura erant, et futura prius prænuntiata sunt, et postea venerunt. Veniet Fratres mei. Nemo dicat, Non veniet: aut, Veniet, sed longe est quod veniet. Sed tibi prope est ut eas hinc. Sufficiat prima deceptio: si non potuimus primo permanere in præcepto, saltem corrigamur exemplo. Nondum erat exemplum casus humani, quando dictum est ad Adam, Morte morieris, si tetigeris. Et venit de transverso serpens, et dixit, Non
Gen. 2. 17. et 3. 4. morte morieris. Creditus est serpens, contemtus est Deus: creditus est serpens, factum est vetitum, mortuus est homo. Nonne impletum est potius quod minatus est Deus, quam quod promiserat inimicus? Sic est certe: agnoscimus hoc; inde omnes in morte: jam vel experti cauti simus. Non enim cessat et modo serpens insusurrare, et dicere, Numquid vere damnaturus est Deus tantas turbas, liberaturus est paucos? Quid est aliud quam, Facite contra præceptum, non moriemini? Sed quomodo tunc, sic et nunc. Si feceris quod suggerit diabolus, et contemseris quod præcepit Deus; veniet judicii dies, et invenies verum quod minatus est Deus, et falsum quod pollicitus est diabolus. *Exsurge Domine, judica caussam meam.* Mortuus es, et contemtus es; dicitur mihi, Ubi est Deus tuus? *Exsurge,* v. 22.
judica caussam meam. Non enim venturus est Psal. 41. 11.
ad judicium, nisi qui exsurrexit a mortuis. Venturus prænuntiabatur, venit, et contemtus est a Judæis ambulans in terra; contemnitur a falsis Christianis sedens in cælo. *Exsurge Domine, judica caussam meam.* Quoniam in te credidi, non pereant; quia credidi quod non vidi, (c) spe mea c non fallar, accipiam quod promisisti. *Judica caussam meam. Memento opprobriorum tuorum, eorum quæ ab imprudente sunt tota die.* Adhuc enim insultatur Christo: nec deerunt tota die, hoc est usque in finem sæculi, vasa iræ. Adhuc dicitur, Vana prædicant Christiani: adhuc dicitur, Inanis est resurrectio mortuorum. *Judica caussam meam: memento opprobriorum tuorum.* Sed quorum, nisi *eorum quæ ab imprudente sunt tota die?* Numquid prudens hoc dicit? Prudens enim dictus est, porro videns. Si prudens porro videns, fide videtur porro: nam oculis vix ante pedes videtur. *Tota die.*

26. *Ne obliviscaris (d) vocem deprecantium te.* v. 23.
Ingemiscentium et expectantium jam quod pro- d
misisti de novo Testamento, et ad ipsam fidem ambulantium, *ne obliviscaris vocem deprecantium te.* Sed illi adhuc dicunt, Ubi est Deus tuus? *Superbia eorum qui te oderunt, (e) adscendat* e
semper ad te. Noli et eorum superbiam oblivisci. Nec obliviscitur: omnino aut punit, aut corrigit.

IN PSALMUM LXXIV.

* ENARRATIO. * Sermo ad plebem.

1. PSALMUS iste tumori superbiæ medicinam humilitatis adportat; humiles autem consolatur in spe: hoc agens, ut ne quisquam superbe de se præsumat, ne quisquam humilis de Domino desperet. Est enim promissio Dei rata, certa, fixa et inconcussa, fidelis et omni dubitatione carens, quæ consolatur afflictos. Tota Job. 7. 1.
enim vita humana super terram, sicut scriptum est, tentatio est. Nec quasi prospera eligenda est, et sola adversa devitanda; sed utraque cavenda est, illa ne corrumpat, ista ne frangat: ut unl-

(a) Particula, ut, deest apud Lov. sed in cæteri libris exstat.
(b) Hic editi addunt, ista, quæ vox a MSS. abest.
(c) Plures MSS. spes mea non fallat.

(d) Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, voces.
(e) Editi, adscendit. At potiores MSS. adscendat, Græc. LXX. ἀνέβη.

cuique hominum, in quocumque statu rerum in hac vita egerit, non sit refugium nisi Deus, nec ullum gaudium nisi in promissis ejus. Vita enim hæc qualibet redundans felicitate multos fallit, Deus neminem. Quia ergo omni homini converso ad Deum mutatur delectatio, mutantur deliciæ: (non enim subtrahuntur, sed mutantur:) omnes autem deliciæ nostræ in hac vita, nondum sunt in re; sed ipsa spes tam certa est, ut omnibus hujus sæculi deliciis præponenda sit, sicut scri-
Psal. 36. 4. ptum est, Delectare in Domino. Et ne putares te jam habere quod promittit, subjecit statim, Et dabit tibi petitiones cordis tui. Si ergo nondum habes petitiones cordis tui; unde delectaris in Domino, nisi quia tenes certum promissorem, qui se effecit promittendo debitorem? Hujus igitur deprecationis ut permaneat nobiscum spes nostra, et introducamur in id quod promisit Deus, loquitur titulus hujus Psalmi: *In finem, ne corrumpas*. Quid est, *ne corrumpas?* Quod promisisti, exhibe. Sed quando? *In finem*. Illuc ergo mentis oculus dirigatur, *in finem*. Omnia quæ in via occurrerint, transeantur, ut perveniatur in finem. Exsultent superbi de præsenti felicitate, tumeant honoribus, fulgeant auro, redundent famulis, obsequiis clientium constipentur: prætereunt ista, transeunt tamquam umbra. Cum ille finis venerit, ubi omnes qui modo in Domino sperant gaudeant, tunc illis veniet sine fine tristitia. Quando acceperint humiles quod irrident superbi, tunc superborum typhus convertetur in luctum. Tunc erit illa vox, quam in libro Sapientiæ novimus: dicent enim tunc videntes gloriam sanctorum, qui cum hic humiliarentur, toleraverunt; qui cum hic sublimarentur, non an-
Sap. 5. 3 et 8. nuerunt: tunc ergo illi dicent, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum. Ubi etiam dicunt, Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia tamquam umbra. Qui de corruptibilibus præsumserunt, spes eorum corrumpetur: nostra vero spes tunc erit res. Promissio enim Dei ut maneat integra et firma et certa erga nos, diximus ex (a) corde fidei, *In finem ne corrumpas*. Noli ergo timere, ne promissiones Dei corrumpat aliquis potentium. Ipse non corrumpit, quia verax est; potentiorem non habet a quo ejus promissio corrumpatur. Certi ergo simus de promissis Dei; et cantemus jam, unde incipit Psalmus.

v. 2. 2. CONFITEBIMUR *tibi, Deus, confitebimur tibi, et invocabimus nomen tuum*. Noli antequam confitearis invocare: confitere, et invoca. Illum quippe quem invocas, in te vocas. Quid est enim invocare, nisi in teipsum vocare? Si invocatur a te, id est, si vocatur in te, ad quem accedit? Ad superbum non accedit. Certe altus est, non eum attingit elatus. Omnia sublimia ut contingamus, adtollimus nos; et si adtingere non possumus, machinamenta aliqua vel scalas quærimus, ut sublimati sublimia contingamus: contra Deus, et altus est, et ab humilibus contingitur. Scriptum est, Prope est Dominus his qui obtriverunt cor. Psal. 33. 19. Tritura cordis, pietas, humilitas. Qui se conterit, irascitur sibi. Se habeat iratum, ut illum habeat propitium: se habeat judicem, ut illum habeat defensorem. Ergo invocatus Deus venit. Ad quem venit? Ad superbum non venit. Audi aliud testimonium: Excelsus Dominus, humilia Psal. 137. 6. respicit; excelsa autem a longe cognoscit. Excelsus Dominus et humilia respicit non a longe, excelsa autem a longe cognoscit. Et ne forte cum dictum esset, quia humilia respicit, superbi de impunitate gauderent, quasi eos superbientes non agnoscat qui in excelsis habitat; territi sunt, et dictum est eis, Videt vos, et cognoscit vos, sed a longe. Hos facit beatos, quibus propinquat: vos autem, inquit, o superbi, o excelsi, non eritis impuniti, quia cognoscit; non eritis beati, quia a longe cognoscit. Videte ergo quid agatis: quia si agnoscit, non ignoscit. Melius ergo ignoscit, quam agnoscit. Quid est enim ipsum ignoscere, nisi non noscere? Quid est non noscere? Non animadvertere. Nam et vindicantis solet dici animadversio. Audi orantem ut ignoscat: Averte Psal. 50. 11. faciem tuam a peccatis meis. Quid igitur facies, si averterit faciem suam a te? Molestum est, et timendum ne deserat te. Rursus si faciem non avertit, animadvertit. Novit hoc Deus, potest hoc Deus, et avertere faciem a peccante, et non avertere a confitente. Itaque alibi ei dicitur, Averte faciem tuam a peccatis meis: et alibi ei dicitur, Psal. 26. 9. No avertas faciem tuam a me. Ibi, a peccatis meis averte: hic autem, a me noli avertere. Confitere ergo, et invoca. Confitendo enim mundas templum, quo veniat invocatus. Confitere, et invoca. Avertat faciem a peccatis tuis, non avertat a te: avertat faciem ab eo quod tu fecisti, non avertat ab eo quod ipse fecit. Te enim hominem ipse fecit, peccata tua ipse fecisti. Confitere ergo, et invoca: dic, *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur tibi*.

3. Ipsa repetitio, confirmatio est, ne te confessum esse pœniteat. Non enim alicui crudeli confessus es, non ultori, non insultatori: confitere securus. Audi aliam vocem Psalmi adhortantem: Confitemini Domino, quoniam bonus est. Quid est, quoniam bonus est? Quid timetis Psal. 105. 1, 106. 1, 107. 1. confiteri? Bonus est, ignoscit confitenti. Time confiteri judici homini, ne forte confessum puniat: Deo noli: fac confitendo propitium, quem negando non facis nescium. *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur*, et securi jam *invocabimus nomen tuum*. Exhausimus corda nostra confessione, terruisti, mundasti. Confessio nos humiles facit: propinqua humilibus, qui recedis ab excelsis. Firmamentum autem esse sententiæ in repetitione, multis Scripturarum locis docemur. Inde est quod Dominus ait, Amen, amen. Inde Johan. 1. 51. in aliquibus Psalmis, Fiat, fiat. Ad significatio- Psal. 71. 19, et 88. 53. nem rei sufficeret unum fiat; ad significationem firmitatis accessit alterum fiat. Rex Ægypti Pharao, nostis quod cum ibi jam esset Joseph pro-

(a) Quatuor MSS. *ex ore fidei*.

pter pudicitiæ amorem inclusus in carcere, vidit A
somnium idem Pharao notum omnibus nobis, a
septem macris consumtas esse septem boves pin-
gues, et rursus a septem spicis exilibus consum-
tas esse septem fecundas. Et quid est interpre-
tatus Joseph? Si meministis, non duo sunt ista
Gen. 41. 32. somnia, sed visum unum. Una est, inquit, inter-
» pretatio eorum: sed quod rursus vidisti, ait, ad
» confirmationem valet. Hæc dixi, ut non putetis
repetitionem in verbis sanctæ linguæ, quasi lo-
quacitatis esse appetitum. Sæpe ibi repetitio fir-
Psal. 56. 8. mamenti habet vim. Paratum cor meum Deus,
Psal. 26. 14. inquit, paratum cor meum. Alio loco dicit, Su-
» stine Dominum, viriliter age, et confortetur cor
tuum, et sustine Dominum. Innumerabilia talia
sunt per omnes Scripturas. His sufficit commen-
dasse nos vobis loquendi genus, quod observetis B
in omnibus similibus: modo ad rem advertite:
Confitebimur tibi, inquit, *et invocabimus*. Dixi
quare ante invocationem præcedit confessio:
quia quem invocas, invitas. Venire autem non
vult invocatus, si tu fueris elatus: elatus si fue-
ris, confiteri non poteris. Nec ea negas Deo quæ
nescit. Itaque confessio tua non illum docet; sed
te mundat.

4. Et jam confessus est, invocavit: immo con-
fessi sunt, invocaverunt; et dicitur ex persona
Item v. 2. unius, *Enarrabo omnia mirabilia tua*. Confes-
sus exinanivit se malis invocans implevit se bo-
nis; enarrans eructuavit quo se implevit. Et vi-
dete Fratres, cum confiterentur multi erant: *Con-
fitebimur tibi, Deus, confitebimur tibi, et invo-
cabimus nomen tuum*. Multa enim sunt corda C
confitentium, unum credentium. Quare multa
sunt corda confitentium, unum credentium? Di-
versa enim peccata homines confitentur, unam
Ephes. 3.17. fidem credunt. Jam ergo eum cœperit Christus
habitare in interiore homine per fidem, cœperit-
que invocatus possidere confessum; fit totus
Christus caput et corpus, et ex multis unus. Au-
dite jam verba Christi. Nam quasi non ejus ver-
v. 2. ba videbantur, *Confitebimur tibi, Deus, confite-
bimur tibi, et invocabimus nomen tuum*. Jam in-
cipit ex persona capitis sermo. Sive autem ca-
put loquatur, sive membra loquantur, Christus
loquitur: loquitur ex persona capitis, loquitur ex
Gen. 2. 24. persona corporis. Sed quid dictum est? Erunt
Ephes. 5.32. duo in carne una. Sacramentum hoc magnum
Matt. 19. 6. est: Ego, inquit, dico in Christo et in Ecclesia.
Et ipse in Evangelio, Igitur jam non duo, sed
una caro. Nam ut noveritis has duas quodam mo-
do esse personas, et rursus unam copulatione
conjugii, tamquam unus loquitur apud Isaiam, et
Isai. 61. 10. dicit, Sicut sponso alligavit mihi mitram, et sicut
» sponsam induit me ornamento. Sponsum se di-
xit ex capite, sponsam ex corpore. Loquitur er-
go unus, audiamus eum, et in eo nos quoque
loquamur. Simus membra ejus, ut hæc vox et
nostra esse possit. *Enarrabo*, inquit, *omnia mi-
rabilia tua*. Evangelizat Christus seipsum, evan-
gelizat se etiam in membris suis jam exsisten-

tibus, ut et alios adducat, et accedant qui non
erant, et copulentur membris ejus, per quæ
membra ejus prædicatum est Evangelium; et fiat
unum corpus sub uno capite, in uno spiritu, in
una vita.

5. Et quid ait? *Cum accepero*, inquit, *tempus*, v. 3.
ego justitias judicabo. Quando judicabit justi-
tias? Cum acceperit tempus. Nondum est ipsum
tempus. Gratias misericordiæ ejus: prius (a) præ- a
dicat justitias, et sic judicat justitias. Nam si
ante vellet judicare quam prædicare, quis inve-
niretur liberandus: quis absolvendus occurreret?
Modo ergo prædicationis tempus est: Narrabo, v. 2
inquit, omnia mirabilia tua. Audi narrantem,
audi prædicantem: nam si contemseris, *Cum ac-
cepero tempus*, inquit, *ego justitias judicabo*.
Dono, inquit, nunc peccata confitenti, non par-
cam postea contemnenti. Misericordiam et judi-
cium cantabo tibi Domine: dicitur in Psalmo. Mi- Psal. 100. 1.
sericordiam et judicium: modo misericordiam,
postea judicium, in qua misericordia peccata do-
nantur, in quo judicio peccata puniuntur. Vis
non timere peccatorum punitorem? Ama dona-
torem, noli respuere, noli te extollere, noli di-
cere, Non habeo quod mihi donet: audi enim
quod sequitur, *Cum accepero tempus, ego justi-
tias judicabo*. Accepit tempus Christus? Acce-
pit tempus Filius Dei? Filius Dei non accepit
tempus: sed filius hominis accepit tempus. Idem
ipse autem et Filius Dei per quem facti sumus,
et filius hominis per quem refecti sumus. Homi-
ne assumto, ipse non assumtus; homine mutato
in melius, nullo modo ipse in deterius commu-
tatus: non destitit esse quod erat, accepit quod Philip. 2. 6.
non erat. Quid erat? Cum in forma Dei esset,
non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.
Apostoli verba sunt. Et quid accepit? Sed semet- »
ipsum exinanivit formam servi accipiens. Sicut
formam servi accepit, ita et tempus accepit. De-
mutatus est ergo? deminutus est? exilior reddi-
tus? in defectum lapsus? Absit. Quid ergo, Se-
metipsum exinanivit formam servi accipiens?
Exinanisse se dictus est accipiendo inferiorem,
non degenerando ab æquali. Ergo, Fratres, quid
est hoc, *Cum accepero tempus, ego justitias ju-
dicabo?* Accepit tempus ut filius hominis: guber-
nat tempora ut Filius Dei. Audi quia ut filius ho-
minis accepit tempus judicandi. Dicit in Evan- Johan. 5.27.
D gelio, Dedit ei potestatem judicii faciendi, quo-
niam filius hominis est. Secundum quod Filius
Dei; numquam accepit potestatem judicandi; quia
numquam caruit potestate judicandi: secundum
quod filius hominis accepit tempus sicut nascen-
di et patiendi, sicut moriendi et resurgendi et
adscendendi, ita veniendi et judicandi. Dicit in
illo ista et corpus ejus, non enim sine illis judi-
cabit. Dicit quippe in Evangelio, Sedebitis super Matth. 19. 28.
duodecim sedes, judicantes duodecim tribus I-
sraeI. Ergo totus Christus dicit, id est, caput et
corpus in sanctis, *Cum accepero tempus, ego ju-
stitias judicabo*.

(a) Sic aliquot MSS. At Er. *Prius prædicet justitiam, et sic judicet justitias*. Lov. *Prius præcedit justitia etc.*

v. 4. 6. Modo autem quid? *Defluxit terra.* Si defluxit terra, unde defluxit nisi peccatis? Ideo et delicta dicuntur. Delinquere est, tamquam de (a) liquido quodam defluere a stabilitate firmamenti virtutis atque justitiæ. Cupiditate enim inferiorum quisque peccat: sicut roboratur caritate superiorum, sic deficit, et quasi liquescit cupiditate inferiorum. Hunc fluxum rerum in peccatis hominum adtendens donator misericors, donator peccatorum, nondum exactor suppliciorum, adtendit et ait: *Defluxit terra, et omnes inhabitantes in ea.* Ipsa utique terra defluxit in habitantibus se. Expositio est consequens, non additio. Tamquam si diceres, Quomodo defluxit terra? Subtracta sunt fundamenta, et aliquid in ea hiatu quodam demersum est? Quod dico terram, omnes inhabitantes in ea. Inveni, inquit, terram peccatricem. Et quid feci? *Ego confirmavi columnas ejus.* Quas columnas confirmavit? Columnas Apostolos dicit. Sic apostolus Paulus de coapostolis suis: Qui videbantur, inquit, columnæ esse. Et quid essent illæ columnæ, nisi ab illo firmarentur? Quia quodam terræ motu etiam ipsæ columnæ nutaverunt, in passione Domini omnes Apostoli desperaverunt. Ergo columnæ illæ quæ passione Domini nutaverunt, resurrectione firmatæ sunt. Clamavi initium ædificii per columnas suas, et in eis omnibus columnis architectus ipse clamavit. Columna enim una erat ex illis Paulus apostolus, cum diceret, An vultis experimentum accipere ejus, qui in me loquitur Christus? Ergo, *Ego*, inquit, *confirmavi columnas ejus:* resurrexi, ostendi mortem non esse metuendam, ostendi timentibus nec ipsum corpus perire in morientibus. Terruerunt eos vulnera, firmaverunt cicatrices. Posset Dominus Jesus Christus sine ulla cicatrice resurgere: quid enim illi potestati magnum erat, ad tantam integritatem compagem corporis revocare, ut nullum omnino vestigium præteriti vulneris appareret? Habebat potestatem unde illud etiam sine cicatrice sanaret: sed habere voluit unde nutantes columnas firmaret.

Gal. 2. 9.

2. Cor. 13. 3.

7. Audivimus jam, Fratres, quod quotidie non tacetur: audiamus quid clamaverit per columnas has. Tempus audiendi est propter terrorem illum, Ego justitias judicabo cum accepero tempus. Ille accepturus est tempus justitias judicandi, vos jam nunc habetis tempus justitias faciendi. Si taceret, non haberetis quid facere: sed confirmatis columnis clamat. Quid clamat? *Dixi iniquis, Nolite inique facere.* Clamat, Fratres mei, certe clamatis, delectat vos, audite clamantem. Per ipsum obsecro, terreat vos ista vox: non tam nos vestræ istæ voces delectare debent, quam vos istæ terrere. *Dixi iniquis, Nolite inique facere.* Sed jam fecerunt, et rei sunt: jam defluxit terra, et omnes inhabitantes in ea. Compuncti sunt corde qui Christum crucifixerunt, agnoverunt peccatum suum, didicerunt aliquid ab Apostolis, ne desperarent de indulgentia (b) prædicatoris. Medicus enim venerat, et ideo non ad sanos venerat. Non est, inquit, opus sanis medicus, sed male habentibus. Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. Ergo, *Dixi iniquis, Nolite inique facere.* Non audierunt. Olim enim nobis dictum est: non audivimus, lapsi sumus, mortales facti, mortales geniti: defluxit terra. Audiant vel modo ut surgant medicum, qui venit ad languidum; quem noluerunt audire sani ut non caderent, audiant jacentes ut surgant. *Dixi iniquis, Nolite inique facere.* Quid agimus? Jam fecimus. *Et delinquentibus, Nolite exaltare cornu* (c) *vestrum.* Quid est hoc? Si fecistis iniquitatem per cupiditatem, nolite eam defendere per elationem: confitemini, si fecistis. Qui enim non confitetur, et iniquus est, (d) exaltat cornu. *Dixi iniquis, Nolite inique facere; et delinquentibus, Nolite exaltare cornu vestrum.* Exaltabitur in vobis cornu Christi, si non exaltatur cornu vestrum. Cornu vestrum de iniquitate est, cornu Christi de majestate.

v. 5.

v. 5.

Act. 2. 37.

Matth. 9. 12. et 13.

8. *Nolite ergo efferri: ne loquamini adversus Deum iniquitatem.* Audite jam voces multorum, audiat unusquisque, et pungatur. Quid solent homines dicere? Vere (e) judicat Deus de rebus humanis? et est illud judicium Dei? aut vero curat quid agatur in terra? Tam multi iniqui redundant felicitatibus, innocentes premuntur laboribus. Sed illi accidit nescio quid mali, castigante Deo et admonente, et novit conscientiam suam, novit pro merito peccatorum suorum aliquid se perpeti posse: unde argumentatur adversus Deum? Quis non potest dicere, Justus sum: quid putamus eum dicere? Sunt pejores iniqui, et tamen ista non patiuntur. Hæc est iniquitas, quam loquuntur homines adversus Deum. Videte autem quam iniquum sit: dum se vult justum videri, illum facit injustum. Qui enim dicit, Inique patior quod patior; illum iniquum facit, cujus judicio patitur; se autem justum, qui inique patitur. Rogo vos, Fratres mei, æquum est hoc, ut Deus credatur injustus, tu justus? Cum autem hæc dicis, loqueris adversus Deum iniquitatem. v. 6.

9. Quid dicit in alio Psalmo? Hæc fecisti: numeratis quibusdam peccatis, Hæc, inquit, fecisti, et tacui. Quid est, tacui? Numquam tacet præcepto, sed interim tacet supplicio: quiescit a vindicta, non profert in damnatum sententiam. Sed hoc ille dicit, Feci illa et illa, et non vindicavit Deus; ecce sanus sum, nihil mali contigit mihi. Hæc fecisti, et tacui: suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis. Quid est, quod ero tibi similis? Quia tu iniquus es, et me iniquum putasti; tamquam approbatorem facinorum tuorum, (f) non adversatorem, non ultorem. Et Psal. 49. 21.

(a) Plures MSS. *de loco quodam.*
(b) Aliquot MSS. *peccatores.*
(c) Vox *vestrum* hic et infra abest a plerisque MSS.
(d) Editi, *et exaltat cornu.* Abest particula, *et* a MSS.

(e) Sic meliores MSS. At editi, *Vere non judicat Deus de rebus humanis. Et est ullum Dei judicium?*
(f) Plerique MSS. *non animadversorem.*

Psal. 49. 21. quid postea tibi dicit? Arguam te, et constituam
te ante faciem tuam. Quid est hoc? Quia modo
peccando post terga te ponis, non te vides, non
te inspicis; ego te ponam ante te, et faciam tibi
supplicium de te. Sic et hic, *Ne loquamini ad-*
versus Deum iniquitatem. Attendite. Multi au-
tem loquuntur istam iniquitatem; sed non audent
palam, ne blasphemi exhorreantur ab homini-
bus piis: in corde suo ista rodunt, intus tali ne-
fario cibo pascuntur; delectat eos loqui adversus
Deum, et si non erumpunt lingua, corde non ta-
Psal. 13. 1. cent. Unde in alio Psalmo dicitur, Dixit stultus
in corde suo, Non est Deus. Dixit stultus, sed ho-
mines timuit: noluit dicere ubi audirent homi-
nes; et ibi dixit, ubi audiret ipse de quo dixit.
Propterea et hic in isto Psalmo, (Carissimi in-
tendite,) quoniam hoc quod dixit, *Nolite loqui*
adversus Deum iniquitatem, vidit multos hoc in
v. 7. corde agere, et adjunxit, *Quoniam neque ab O-*
riente, neque ab Occidente, neque a desertis mon-
v. 8. *tium * quoniam Deus judex est.* Iniquitatum tua-
rum judex Deus est. Si Deus est, ubique præ-
sens est. Quo te auferes ab oculis Dei, ut in par-
te aliqua loquaris quod ille non audiat? Si ab
Oriente judicat Deus, secede in Occidentem, et
dic quidquid vis adversus Deum: si ab Occiden-
te, vade in Orientem, et ibi loquere: si a deser-
tis montium judicat, vade in medium populorum
a ubi tibi submurmures. De nullo loco (*a*) judicat,
qui ubique secretus est, ubique publicus; quem
nulli licet ut est cognoscere, et quem nemo per-
mittitur ignorare. Vide quid agas. Loqueris ad-
Sap. 1. 7. versus Deum iniquitatem. Spiritus Domini reple-
et 8. » vit orbem terrarum: (alia Scriptura dicit hoc:)
» et hoc quod continet omnia scientiam habet vo-
» cis: propter hoc qui loquitur iniqua, non potest
» latere. Noli ergo cogitare Deum in locis: ille te-
cum est talis, qualis fueris. Quid est, talis qua-
lis fueris? Bonus, si bonus fueris; et malus tibi
videbitur, si malus fueris: sed opitulator, si bo-
nus fueris; ultor, si malus fueris. Ibi habes ju-
dicem in secreto tuo. Volens facere aliquid mali,
de publico recipis te in domum tuam, ubi nemo
inimicorum videat; de locis domus tuæ promtis
et in faciem constitutis, removes te in cubicu-
lum; times et in cubiculo aliunde conscium, se-
cedis in cor tuum, ibi meditaris: ille corde tuo
interior est. Quocumque ergo fugeris, ibi est.
Teipsum quo fugies? Nonne quocumque fugeris,
te sequeris? Quando autem et te ipso interior
est, non est quo fugias a Deo irato, nisi ad Deum
placatum. Prorsus non est quo fugias. Vis fu-
gere ab ipso? Fuge ad ipsum. Ergo ne loquami-
ni adversus Deum iniquitatem, nec illic ubi lo-
Psal. 35. 5. quimini. Iniquitatem, inquit, meditatus est in cu-
bili suo. Quid meditatus est in cubili suo? Cu-
Psal. 4. 9. bile cor ejus, dicens: Sacrificate sacrificium ju-
stitiæ, et sperate in Domino. Sed supra dixit,
Ibidem 5. Dicite in cordibus vestris, et in cubilibus vestris
compungimini. Quot habes ibi punctiones faci-

(a) Lov. *non judicat*. Abest, *non*, ab Er. et a MSS.
(b) Sic Er. et aliquot MSS. At Lov. *Si in alio.*

A norum, tot habe illic compunctiones confessio-
num. Ubi ergo loqueris adversus Deum iniquita-
tem, ibi te judicat: non judicium differt, sed pœ-
nam. Jam judicat, jam novit, jam videt: pœna
restat; cum fuerit præsentata, habebis et pœnam,
cum apparuerit facies illius hominis, qui hic ir-
sus est, qui judicatus, qui crucifixus, qui sub
judice stetit; cum apparuerit judicans in præsen-
tia sua, tunc habebis pœnam, si te non corre-
xeris. Quid ergo modo faciemus? Præveniamus Psal. 94. 2.
faciem ejus ἐν ἐξομολογήσει. Præveni in confes-
sione: veniet mitis quem feceras iratum. *Neque*
a desertis montium, quoniam Deus judex est: non
ab Oriente, non ab Occidente, non a desertis
montium. Quare? *Quoniam Deus judex est.* Si
in (*b*) aliquo loco esset, non esset Deus: quia b
B vero Deus judex est, non homo, noli illum ex-
spectare de locis. Locus ejus tu eris, (*c*) si bo- c
nus, si confessus invocaveris eum.

10. *Hunc humiliat, et hunc exaltat.* Quem hu- Item v. 8.
miliat, quem exaltat judex ille? Attendite duos
illos in templo, et videtis quem humiliat et quem Lucæ 18.
exaltat. Adscenderunt in templo orare, ait, unus » 10. etc.
Pharisæus et alter Publicanus: Pharisæus dice- »
bat, Gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri »
homines, injusti, raptores, adulteri, sicut et hic »
publicanus: jejuno bis in sabbato, decimas do »
omnium quæcumque possideo. Ad medicum ad- »
scenderat, et membra sana ostendebat, vulnera
tegebat. Quid ergo ille qui melius noverat unde
sanaretur? Publicanus autem de longinquo sta- »
bat, et percutiebat pectus suum. Videtis eum de
C longinquo stantem: illi propinquabat quem invo-
cabat. Et percutiebat pectus suum, dicens, Deus »
propitius esto mihi peccatori. Amen dico vobis, »
descendit justificatus Publicanus ille magis, quam »
Pharisæus ille: quia omnis qui se exaltat humi- »
liabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Expo-
situs est versus Psalmi hujus. Deus judex quid
facit? *Hunc humiliat, et hunc exaltat:* humiliat
superbum, exaltat humilem.

11. *Quia calix in manu Domini vini meri* v. 9.
plenus est mixto. Merito. *Et inclinavit ex hoc in*
hunc; verumtamen fæx ejus non est exinanita;
bibent omnes peccatores terræ. Renovamini pau-
lulum; obscurum aliquid est: sed quomodo au-
divimus Evangelii lectionem recentissimam; Pe-
tite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pul- Matth. 7. 7.
sate, et aperietur vobis. Sed dicis, Quo pulso, »
ut aperiatur mihi? Neque ab Oriente, neque ab
D Occidente, neque a desertis montium, quoniam v. 8.
Deus judex est. Si præsens est hic atque illic, et
absens nusquam, ubi stas, ibi pulsa: ibi tantum
sta, quia stando pulsatur. Quid ergo est hoc?
Prima quæstio ista occurrit, *Vini meri plenus*
est mixto. Quomodo *meri*, si *mixto?* Ceterum,
Calix in manu Domini, cum dicit, (eruditis
in Ecclesia Christi loquor,) non utique veluti for-
ma humana circumscriptum Deum debetis vobis
in corde pingere, ne clausis templis simulacra

(c) Particula, *si*, hoc loco a MSS. plerisque abest.

A in cordibus fabricetis. Calix ergo iste aliquid significat. Inveniemus hoc. *In manu* autem *Domini*, est in potestate Domini. Manus enim Dei, potestas Dei commendata est. Nam et de hominibus plerumque dicitur, In manu hoc habet: hoc est, in potestate habet, cum vult facit. *Vini meri plenus est mixto*. Consequenter ipse exposuit: *Inclinavit*, inquit, *ex hoc in hunc; verum tamen fæx ejus non est exinanita*. Ecce unde mixto vino plenus erat. Non ergo vos terreat, quia et merum et mixtum: merum propter sinceritatem, mixtum propter fæcem. Quid ergo ibi vinum, et quid fæx? Et quid est, *Inclinavit ex hoc in hunc*, ita ut fæx ejus non esset exinanita?

v. 9. B 12. Unde venerit ad hoc, recordamini: Hunc humiliat, et hunc exaltat. Quod figuratum est
Lucæ 18. 10. nobis in Evangelio per duos homines, Pharisæum et Publicanum, hoc latius accipientes, intelligamus duos populos, Judæorum et Gentium: Judæorum populus Pharisæus ille, Gentium populus Publicanus ille. Judæorum populus jactabat merita sua, Gentium confitebatur peccata sua. Qui novit in litteris sanctis, et Epistolas Apostolicas, et Actus Apostolorum, videt ibi quod dico: ne longum faciam, quomodo Apostoli exhortabantur
Rom. 3. 1. 2. etc. Gentes ne desperarent, quod in magnis peccatis jacuissent; et reprimebant Judæos, ne se extollerent quasi ex justificationibus Legis, et ideo se putarent justos, Gentiles autem peccatores esse, quia Judæis et Lex erat, et Templum erat, et Sacerdotium erat. Illi autem omnes cultores idolorum, C veneratores dæmoniorum, longe quidem positi, sicut Publicanus ille de longinquo stabat. Sicut illi superbiendo recesserunt, sic isti confitendo propinquaverunt. Calix ergo vini meri plenus in manu Domini, quantum donat Dominus ut intelligam: (Potest enim alius melius, quia sic se habet obscuritas Scripturarum, difficile est ut unum pariant intellectum. Quicumque tamen intellectus exierit, opus est ut regulæ fidei con-
a gruat: nec majoribus invidemus, nec (a) parvuli desperamus. Quid nobis videatur dico Caritati vestræ, non ut obstruam aures vestras adversus alios melius aliquid forte dicturos.) Calix vini meri plenus mixto, videtur mihi esse Lex, quæ data est Judæis, et omnis illa Scriptura veteris quod dicitur Testamenti, ibi sunt pondera omnium sententiarum. Nam ibi novum Testamentum absconditum latet, tamquam in fæce cor- D poralium sacramentorum. Circumcisio carnis magni sacramenti res est, et intelligitur inde circumcisio cordis. Templum illud Jerusalem magni sacramenti est res, et intelligitur ex eo corpus Domini. Terra promissionis, intelligitur regnum cœlorum. Sacrificium victimarum et pecorum magnum habet sacramentum: sed in omnibus illis generibus sacrificiorum intelligitur unum
b illud sacrificium et unica (b) victima in cruce Dominus, pro quibus omnibus sacrificiis unum nos habemus; quia et illa figurabant hæc, id est, il-

(a) Sic MSS. At editi, *nec de parvulis desperamus*.
(b) Editi, *victima in cruce. Domini*. At probæ notæ MSS. *Dominus*.

A lis hæc figurabantur. Accepit populus ille Legem, accepit mandata justa et bona. Quid tam ju- Exodi 20. 7. Deut. 5. 6.
stum quam, Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Honora patrem et matrem, Non concupisces rem proximi tui, Non concupisces uxorem proximi tui, Unum Deum adorabis, et ipsi soli servies, Omnia ista ad vinum pertinent. Illa vero carnalia quasi resederunt, ut remanerent apud illos, et effunderetur inde omnis spiritalis intellectus. *Calix* vero *in manu Domini*, id est in potestate Domini: *vini meri*, id est Legis sinceræ: *plenus est mixto*, id est cum fæce corporalium sacramentorum. Et quia hunc humiliat, su- B perbum Judæum; et hunc exaltat, confitentem Gentilem: *inclinavit ex hoc in hunc*, id est, a Judaico populo in Gentilem populum. Quid inclinavit? Legem. Eliquatus est inde spiritalis intellectus. *Verumtamen fæx ejus non est exinanita*, quia omnia sacramenta carnalia apud Judæos remanserunt. *Bibent omnes peccatores terræ*. Qui bibent? *Omnes peccatores terræ*. Qui peccatores terræ? Judæi erant quidem peccatores, sed superbi: Gentiles autem erant peccatores, sed humiles. Omnes peccatores bibent; sed vide qui fæcem, qui vinum. Etenim illi bibendo fæcem, evanuerunt: isti bibendo vinum, justifi-
cati sunt. Audeam dicere et inebriatos, et non Psal. 21. 5.
timebo: atque utinam omnes sic inebriemini. Recordamini, Calix tuus inebrians quam præcla- C rus! Quid enim, putatis Fratres mei omnes illos qui confitendo Christum etiam mori voluerunt, sobrios fuisse? Usque adeo ebrii erant, ut suos non agnoscerent. Omnes propinqui sui, qui eos a spe cœlestium præmiorum terrenis blandimentis avertere moliti sunt, non sunt agniti, non sunt auditi ab ebriis. Non erant ebrii, quibus mutatum cor erat? Non erant ebrii, quorum mens alienata erat ab hoc sæculo? *Bibent*, inquit *omnes peccatores terræ*. Sed qui bibent vinum? Peccatores bibent, sed ne remaneant peccatores; ut justificentur, non ut puniantur.

13. *Ego autem:* Nam omnes bibunt, sed seor- v. 10
sum ego; id est, Christus cum corpore suo: *in*
sæculum gaudebo, psallam Deo Jacob: promis- v. 1.
sione illa futura in fine, de qua dicitur, Ne corrumpas. *Ego autem in sæculum gaudebo*.

14. *Et omnia cornua peccatorum confringam*, v. 11.
D *et exaltabuntur cornua justi*. Hoc est, Hunc humiliat, et hunc exaltat. (c) Nolunt sibi frangi c
cornua peccatores, quæ sine dubio frangentur in fine. Non vis ut ille tunc frangat, tu hodie
frange. Audisti enim supra, noli contemnere: v. 5.
Dixi iniquis, Nolite inique agere; et delinquentibus, Nolite exaltare cornu. Quando audisti, Nolite exaltare cornu, contemsisti et exaltasti cornu: venies ad finem, ubi fiet, *Omnia cornua peccatorum confringam, et exaltabuntur cornua justi*. Cornua peccatorum, dignitates superborum: cornua justi munera Christi. Per cornua

(c) Gratianensis MS. *Nolunt sibi frangere cornua peccatores*.

enim sublimitates intelliguntur. Oderis in terra sublimitatem terrenam, ut possis habere cælestem. Amas terrenam, non te admittit ad cælestem: et ad confusionem pertinebit quod frangitur tibi corou, quomodo ad gloriam pertinebit, si exaltatur tibi cornu. Modo ergo est tempus eligendi, tunc non erit. Non es dicturus, Dimittar et eligam. Præcesserunt enim voces, Dixi iniquis. Si non dixi, para excusationem, para defensionem: si autem dixi, præoccupa confessionem, ne venias ad damnationem; quia tunc confessio sera erit, et defensio nulla erit.

IN PSALMUM LXXV.

* ENARRATIO.

* Sermo ad plebem, in quo disputat contra Donatistas, et tractat de votis. v. 2.

1. SOLENT inimici Domini Jesu Christi omnibus noti Judæi gloriari in isto Psalmo, quem cantavimus, dicentes, *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen eius:* et insultare Gentibus, quibus non est notus Deus, et dicere quia sibi solis notus est Deus; quando Propheta dicit, *Notus in Judæa Deus:* sibi ergo ignotus. Notus est autem re vera in Judæa Deus, si intelligant quid sit Judæa. Nam vere non est notus Deus, nisi in Judæa, Ecce et nos hoc dicimus, quia nisi quisque fuerit in Judæa, notus ei Deus esse non potest. Sed quid dicit Apostolus? (Rom. 2. 29.) Qui in occulto Judæus est, qui circumcisione cordis, non littera, sed spiritu. Sunt ergo Judæi in circumcisione carnis, et sunt Judei in circumcisione cordis. Patres nostri multi sancti et circumcisionem carnis habebant, propter signaculum fidei, et circumcisionem cordis, propter ipsam fidem. Ab his patribus degenerantes isti, qui modo in nomine gloriantur, et facta perdiderunt; ab his ergo patribus degenerantes, remanserunt in carne Judæi, in corde Pagani. Ipsi enim Judæi, qui sunt ex Abraham, a quo Isaac natus est, et ex illo Jacob, et ex Jacob duodecim Patriarchæ, et ex duodecim Patriarchis populus universus Judæorum. (Gen. 21. 1. et 25. 25. et 29. 32. etc.) Sed Judæi propterea maxime appellati sunt, quia Judas unus erat de filiis duodecim Jacob, Patriarcha inter duodecim, et de stirpe ejus regnum veniebat Judæis. Nam omnis ille populus secundum numerum duodecim filiorum Jacob, duodecim tribus habebat. Tribus dicuntur tamquam curiæ et congregationes distinctæ populorum. Habebat ergo ille populus duodecim tribus, e quibus duodecim tribubus una tribus erat Juda, ex qua erant reges: et erat altera tribus Levi, ex qua erant sacerdotes. (Num. 18. 20.) Sed quia sacerdotibus templo servientibus terra divisa non est, oportebat autem ut duodecim tribubus dispertiretur omnis regio promissionis: excepta ergo una tribu majoris dignitatis, tribu Levi, quæ erat in sacerdotibus, remanerent undecim, nisi per adoptionem duorum filiorum Joseph duodecim complerentur. Hoc quid sit, advertite. Unus de duodecim filiis Jacob erat Joseph. Iste est Joseph, quem fratres sui in Ægyptum vendiderunt, et illic merito castitatis ad sublimem dignitatem perductus est, et adfuit illi Deus in omni opere suo; et suscepit fratres suos, a quibus venditus erat, et patrem, fame laborantes, et propter panem ad Ægyptum descendentes. Iste Joseph duos filios habuit, Ephraim et Manasse. Moriens Jacob, (a) tamquam testamento, assumsit illos nepotes suos in numerum filiorum, et dixit filio suo Joseph, Ceteri qui nascuntur, tibi erunt; isti autem mihi, et divident terram cum fratribus suis. (Gen. 48. 5.) Adhuc non erat data nec divisa terra promissionis, sed dicebat ille in Spiritu prophetans. Accedentibus ergo duobus filiis Joseph, factæ sunt nihilo minus duodecim tribus, quia jam tredecim sunt. Pro una enim tribu Joseph, duæ accesserunt, et factæ sunt tredecim. Excepta ergo tribu Levi, illa tribu sacerdotum quæ serviebat templo, et de decimis vivebat ceterarum omnium, quibus terra divisa est, remanent duodecim. In his duodecim erat tribu Juda, unde reges erant. Nam primo de alia tribu datus est rex Saul, et reprobatus est tamquam malus rex; (1. Reg. 9. 1. 1. Reg. 16. 12.) postea datus est de tribu Juda rex David, et ex illo de tribu Juda fuerunt reges. Jacob autem ille hoc dixerat, quando benedixerat filios suos, Non deficiet princeps de Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat cui repromissum est. (Gen. 49. 10.) De tribu autem Juda venit Dominus noster Jesus Christus. Est enim sicut Scriptura dicit, et modo audistis, ex semine David natus de Maria. (2. Tim. 2. 8.) Ceterum quod adtinet ad divinitatem Domini nostri Jesu Christi, in qua æqualis est Patri, non solum ante Judæos, sed etiam ante ipsum Abraham; nec solum ante Abraham, sed et ante Adam; (Johan. 8. 58.) nec solum ante Adam, sed et ante cælum et terram et ante sæcula: quia omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. (Johan. 1. 3.) Quia ergo in prophetia dictum est, Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui repromissum est: (Gen. 49. 10.) considerantur priora tempora, et invenitur quia Judæi de tribu Juda semper reges habuerunt, unde dicti sunt Judæi; et non habuerunt regem prius alienigenam, nisi Herodem illum, qui fuit quando Dominus natus est. (Lucæ 3. 1.) Inde cœperunt reges alienigenæ, ab Herode. Ante Herodem omnes de (b) tribu Juda, sed donec veniret cui repromissum est. Itaque ipso jam veniente Domino, eversum est regnum Judæorum, et sublatum est ex Judæis. Modo non habent regnum; quia nolunt cognoscere verum regem. Videte jam si Judæi sint appellandi. Jam videtis quia Judæi non sunt appellandi. Ipsi voce sua abdicaverunt se ab isto nomine, ut Judæi non sint digni appellari, nisi tantum carne. Ubi ergo se separaverunt ab isto nomine? Dicebant: sæviebant in Christum, id est, (c) genus Juda sæviebant in semen David. Et ait illis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Et illi, Nos non habemus regem, nisi Cæsa- (Johan. 19. 15.)

(a) Editi: *tamquam testamento assumto, assumsit illos.* Vox *assumto* abest ab aliquot MSS.

(b) Id est, de gente Judaica, posteriores nempe de tribu Levi.

(c) Editi, *id est in genus Juda.* Abest, *in*, a MSS.

rem. O Judæi qui vocamini, et non estis, si non A
habetis regem, nisi Cæsarem, defecit jam prin-
ceps de Juda: venit ergo ille cui repromissum
est. Illi ergo verius Judæi, qui Christiani facti
sunt ex Judæis: ceteri Judæi qui in Christum
non crediderunt, etiam nomen ipsum perdere di-
gni fuerunt. Judæa ergo vera Christi Ecclesia
est, credens in illum regem, qui venit ex tribu
Juda per virginem Mariam; credens in illum de
2 Tim. 2. 8. quo modo Apostolus dicebat ad Timotheum scri-
» bens, Memor esto Jesum Christum resurrexisse a
» mortuis ex semine David, secundum Evangelium
meum. De Juda enim David, et ex David Domi-
nus Jesus Christus. Nos credentes in Christum
pertinemus ad Judam: et nos cognovimus Chri-
stum. Qui oculis non vidimus, fide retinemus.
Non ergo insultent Judæi, qui jam non sunt Ju- B
dæi. Ipsi dixerunt, Nos non habemus regem,
Johan. 19. 15. nisi Cæsarem. Nam melius illis erat, ut rex il-
lorum esset Christus, ex semine David de tribu
Rom. 9. 5. Juda. Tamen quia ipse Christus ex semine Da-
vid secundum carnem, Deus autem super omnia
benedictus in sæcula, ipse rex noster est et Deus
noster; rex noster, secundum quod natus est ex
tribu Juda secundum carnem Christus Dominus
Johan. 1. 3. Salvator; Deus autem noster, qui est ante Ju-
dam, et ante cœlum et terram, per quem facta
sunt omnia, et spiritalia et corporalia. Si enim
omnia per ipsum facta sunt; et ipsa Maria de qua
natus est, per ipsum facta est. Quomodo ergo
ille quasi ceteri homines nasceretur, qui sibi fe-
cit matrem de qua nasceretur? Ergo ipse Domi-
Rom. 9. 5. nus: Apostolo dicente, cum loqueretur de Ju- C
» dæis, Quorum patres, et ex quibus est Christus
» secundum carnem: qui est super omnia Deus
» benedictus in sæcula. Quia ergo Judæi viderunt
Christum, et crucifixerunt, non viderunt Deum:
Gentes autem quia non viderunt et crediderunt,
2. Cor. 5. 19. intellexerunt Deum. Ergo si innotuit eis Deus in
Christo mundum reconcilians sibi, et ideo illi
crucifixerunt, quia in carne latentem Deum non
intellexerunt: recedat illa quæ vocatur Judæa,
Psal. 33. 6. et non est; accedat vera Judæa, cui dicitur, Ac-
cedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri
non erubescent. Vultus veræ Judææ non confun-
dentur. Etenim audierunt, et crediderunt, et fa-
cta est Ecclesia vera Judæa, ubi notus Christus,
qui homo est ex semine David, Deus super David.
v. 2. 2. *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum* D
nomen ejus. Et de Israel sic debemus accipere,
quomodo de Judæa: quomodo illi non sunt veri
Judæi, sic nec verus Israel. Quis enim dicitur
Israel? Videns Deum. Et quomodo illi viderunt
Deum, inter quos ambulavit in carne; et cum
putarent hominem, occiderunt? Resurgens ille
apparuit Deus omnibus, quibus se voluit demon-
strare. Illi ergo digni sunt Israel dici, qui me-
ruerunt Christum intelligere Deum in carne po-
situm, ut non quod videbant, contemnerent; sed
quod non videbant, adorarent. Non visum enim
oculis Gentes humili mente perceperunt illum
quem non videbant, et fide tenuerunt. Proinde
illi qui manibus tenuerunt, occiderunt; qui fide
tenuerunt, adoraverunt. *In Israel magnum no-
men ejus.* Vis esse Israel? Illum attende, de quo
Dominus ait, Ecce vere Israelita, in quo dolus Johan. 1. 47.
non est. Si verus Israelita in quo dolus non est,
dolosi et mendaces non sunt veri Israelitæ. Non
ergo dicant isti, quoniam apud illos est Deus, et
magnum nomen ejus in Israel. Probent se Israe-
litas, et concedo ego quia *in Israel magnum no-
men ejus.*

3. *Et factus est in pace locus ejus, et habitatio* v. 3.
ejus in Sion. Rursus Sion quasi patria est Judæo-
rum: vera Sion, Ecclesia est Christianorum. In-
terpretatio autem nominum Hebræorum sic no-
bis traditur: Judæa confessio interpretatur, Israel
videns Deum. Post Judæam Israel: sic hic posi-
tum est, Notus in Judæa Deus, in Israel magnum
nomen ejus. Deum vis videre? Prius confitere tu,
et sic in teipso fit locus Dei; quia *factus est in
pace locus ejus.* Quamdiu ergo non confiteris pec-
cata tua, quodam modo rixaris cum Deo. Quo-
modo enim non cum illo litigas, qui quod illi di-
splicet laudas? Punit ille furem, tu furtum lau-
das: punit ille ebriosum, tu laudas ebriositatem.
Litigas cum Deo, non fecisti illi locum in corde
tuo: quia in pace locus ejus. Et quomodo inci-
pis pacem habere cum Deo? Incipis illi in con-
fessione. Psalmi vox est dicentis, Incipite Domi- Psal. 146. 7.
no in confessione. Quid est, incipite Domino in
confessione? Incipite adjungi Deo. Quomodo?
Ut hoc vobis displiceat, quod et illi displicet.
Displicet illi vita tua mala: si placeat tibi, dis-
jungeris ab illo; si displiceat tibi, per confes-
sionem illi conjungeris. Vide ex quanta parte dis-
similis es, quando utique propter ipsam dissimili-
tudinem displices. Factus enim es o homo ad ima-
ginem Dei; per vitam vero perversam et malam
perturbasti in te et exterminasti in te imaginem
Conditoris tui. Factus dissimilis, attendis in te,
et displices tibi: jam ex eo cœpisti similis fieri,
quia hoc tibi displicet quod displicet et Deo.

4. Sed quomodo sum similis, inquis, quando
adhuc mihi displiceo? Ideo dictum est, Incipi-
te. Incipe Domino in confessione: perficieris in Ibidem
pace. Adhuc enim habes adversum te bellum.
Indicitur tibi bellum, non solum adversus sug-
gestiones diaboli, adversus principem potestatis Ephes. 6. 12.
aeris hujus, qui operatur in filiis diffidentiæ, ad-
versus diabolum et angelos ejus spiritalia nequi-
tiæ; non solum ergo adversus ipsos tibi bellum
indicitur, sed adversus teipsum. Quomodo adver-
sus teipsum? Adversus tuam consuetudinem ma-
lam, adversus vetustatem vitæ tuæ malæ, quæ
trahit te ad (a) solitam, et refrenat a nova. In- a
dicitur enim tibi quædam nova vita, et tu vetus
es. Novitatis gaudio suspenderis, vetustatis one-
re prægravaris: incipit tibi esse bellum adver-
sus te. Sed ex qua parte tibi displices, jungeris
Deo; et ex qua parte jam jungeris Deo, idoneus Rom. 7. 23.
eris ad vincendum te; quia ille tecum est qui

(a) Lov. ad *solitam et refrenatur a nova.* At MSS. ad *solita et refrenat a nova.*

omnia superat. Attende quid dicit Apostolus: Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Unde mente? Quia displicet tibi vita tua mala. Unde carne? Quia non desunt suggestiones et delectationes malæ, sed ex eo quod mente jungeris Deo, vincis quod in te non vult sequi. Præcessisti enim ex parte, et ex parte tardaris. Trahe teipsum ad illum, qui te sursum tollit. Pondere
Rom. 7. 24. quodam vetustatis deprimeris, clama et dic, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? quis me liberabit ab eo quo gra-
Sap. 9. 15. vor? Corpus enim quod corrumpitur, aggravat
Rom. 7. 25. animam. Quis ergo liberabit? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Quare autem permittit, ut diu contra te litiges, donec absorbeantur omnes cupiditates malæ? Ut intelligas in te pœnam tuam. In te ex teipso est flagellum B
a tuum: (a) sit rixa tua tecum. Sic vindicatur in rebellem adversus Deum, ut ipse sibi sit bellum, qui pacem noluit habere cum Deo. Sed tene membra tua adversus concupiscentias tuas malas. Surrexit ira, tene tu manum conjunctus Deo. Potuit surgere, sed non invenit arma. Apud iram tuam impetus est, apud te arma sunt: sit impetus inermis, et discit jam non surgere qui frustra surrexit.

Rom. 7. 25. 5. Hoc autem dico, Carissimi, ne forte quia diximus, carne autem legi peccati, putetis consentiendum esse desideriis vestris carnalibus. Etsi non possunt modo nisi esse desideria carnalia, non est illis consentiendum. Propterea non dixit Apostolus, Non sit peccatum in vestro mortali corpore. Novit enim quia quamdiu mortale C
Rom. 6. 12. est, est ibi peccatum. Sed quid ait? Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore. Quid est, non regnet? Ipse exposuit: Ad obediendum, » inquit, desideriis ejus. Sunt desideria, existunt desideria, non tu obaudis desideriis tuis, non
I. Cor. 15. 26. sequeris ipsa desideria, non illis consentis: est tibi peccatum, sed amisit regnum, quando jam in te non regnat peccatum, postea inimica novissima destruetur mors. Quid enim nobis pro-
Rom. 7. 25. mittitur? quoniam dictum est, Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Audi promissionem, quia non semper erunt in carne desideria illicita. Etenim resurget, et mutabitur; et cum mutata fuerit caro ista mortalis in spiritale corpus, jam nullis concupiscentiis sæcularibus, jam nullis terrenis delectationibus titillabit animam, nec avertet a contemplatione Dei. Fit ergo in eo D
Rom. 8. 10. quod dicit Apostolus, Corpus quidem mortuum » est, propter peccatum: spiritus autem vita est, » propter justitiam. Si autem qui suscitavit Jesum » a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum » Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter Spiritum suum qui habitat in vobis. Vivificatis ergo corporibus nostris, erit pax vera, ubi locus est Dei: sed præcedat confes-

A sio. Notus in Judæa Deus: Confitere ergo prius. In Israel magnum nomen ejus: Nondum vides in specie, vide ex fide; et fiet in te quod sequitur: *Et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion*. Sion interpretatur contemplatio. (Quid (b) b est contemplatio?) Contemplabimur enim Deum
I. Cor. 13. 12. facie ad faciem. Hic nobis promittitur, in quem modo non videntes credimus. Quomodo gaudebimus cum viderimus eum? Fratres, si modo tantum gaudium in nobis facit promissio, quantum est factura redditio? Reddetur enim nobis quod promisit. Et quid promisit? Seipsum, ut in facie ipsius et illius contemplatione gaudeamus: et non aliquid aliud delectabit nos, quia nihil est melius illo qui fecit omnia quæ delectant. *Factus est in pace locus ejus, et abitatio ejus in Sion*: id est, in contemplatione quadam et speculatione facta est abitatio ejus, *in Sion*.

v. 4. 6. *Ibi confregit fortitudines arcuum, et scutum, et gladium, et bellum*. Ubi confregit? In illa pace æterna, in illa pace perfecta. Et modo, Fratres mei, qui bene crediderunt, vident quia non de se debeant præsumere: et omnem potentiam minorum suarum, et quidquid in eis (c) c acutum est ad nocendum, confringunt illud; et quidquid quasi pro magno habent (d) unde se d protegerent temporaliter, et bellum quod adversus Deum defendendo peccata sua gerebant, omnia hæc ibi confregit.

v. 5. 7. *Illuminans tu admirabiliter a montibus æternis*. Qui sunt montes æterni? Quos ipse fecit æternos; qui sunt montes magni, prædicatores veritatis. Tu illuminas, sed a montibus æternis: primi magni montes excipiunt lucem tuam, et a luce tua quam suscipiunt montes vestitur et terra. Sed illi magni montes exceperunt Apostoli, tamquam orientis luminis primordia exceperunt Apostoli. Numquid quod exceperunt, apud se re-
Matth. 25. 26. tinuerunt? Non. Ne diceretur illis, Serve nequam et piger, dares pecuniam meam nummulariis. Si ergo quod susceperunt, non apud se retinuerunt, sed omni orbi terrarum prædicaverunt. *Illuminans tu admirabiliter a montibus æternis*. Quos æternos fecisti, per illos vitam æternam et ceteris promisisti. *Illuminans tu admirabiliter a montibus æternis*. Magnifice cum pondere dictum est, *Tu*: ne putet aliquis quod eum montes illuminent. Multi enim putantes quod ab ipsis montibus illuminarentur, fecerunt sibi partes de montibus; (e) et ipsos montes conciderunt, et ipsi e
In Donatistas. confracti sunt. Nescio qui sibi fecerunt Donatum, nescio qui sibi fecerunt Maximianum, nescio qui sibi fecerunt illum et illum. Quare computant salutem suam in hominibus esse, non in Deo? O homo venit ad te lux per montes: sed Deus te illuminat, non montes. *Illuminans tu*, inquit: tu, non montes. *Tu illuminans a montibus quidem æternis*; sed, *tu illuminans*. Unde

(a) Aliquot MSS. *fit*.
(b) Sic editi. At MSS. *Quid sit contemplatio*: quæ verba e margine irrepsisse videntur. Nisi forte legendum est, ut in codice Pratellensi et Gemmeticensi habetur, *Jam hesterna die diximus, et audierunt quidam fratres, quos et hodie præsentes videmus, quid sit contemplatio*.

(c) Sic editi. At MSS. plerique, *actum est*. Quidam *aptum est*.
(d) Er. et Lov. *unde se protegant temporaliter*. Am. et plerique MSS. *protegerent*. Alii, *protegent*.
(e) MSS. magno consensu, *et ipsi montes conciderant*.

Psal. 120. 1. et in alio loco quid ait Psalmus? Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Quid ergo, in montibus est spes tua, et inde tibi veniet auxilium? Remansisti in montibus? Vide quid agas. Est aliquid super montes: super montes est quem tremunt montes. Levavi, inquit, oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Sed quid sequitur? Auxilium meum, inquit, a Domino, qui fecit cœlum et terram. In
Ibidem 2. montes quidem levavi oculos, quia per montes mihi sunt Scripturæ monstratæ: sed ego cor habeo in illo qui illuminat omnes montes.

8. Ergo, Fratres, ad hoc dictum est, ne quisquam vestrum velit spem ponere in homine. Tamdiu est aliquid homo, quamdiu illi hæret a quo factus est homo. Nam recedens ab illo, nihil est homo, et cum hæret (a) illis. Tu sic accipe consilium per hominem, ut illum consideres qui illuminat hominem. Etenim et tu potes accedere ad illum, qui tibi per hominem loquitur: non enim fecit illum accedere ad se, et te repellit. Et qui vere sic accessit ad Deum, ut in illo habitet Deus, displicent illi omnes, qui non in illo ponunt spem suam. Propterea datum est quoddam exemplum, cum ipsos Apostolos sibi diviserunt,
1. Cor. 1. 12. et in schismata ierunt qui dicebant, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, id est Petri. Hos plan-
Ibidem 13. git Apostolus, et dicit eis, Divisus est Christus? Et se elegit quem apud ipsos contemneret. Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Vide bonum montem quærentem gloriam, non sibi, sed a quo montes illuminantur. Nolebat de se præsumi; sed de illo de quo et ipse præsumserat. Quisquis ergo ita se commendare voluerit populis, ut si forte contigerit ei aliquis tumultus, frangat post se populos, et dividat Ecclesiam catholicam propter se, non est de illis montibus quos illuminat Altissimus. Sed quis est iste? Contenebratus a se, non illuminatus a Domino. Unde autem probantur isti montes? Si forte contigerit aliquis tumultus adversus montes in Ecclesia, aut per populares seditiones carnalium, aut per aliquas falsas suspiciones hominum, bonus mons repellit a se omnes qui propter ipsum volunt ab unitate recedere. Sic enim ipse manebit in unitate, si propter ipsum non divisa fuerit ipsa unitas. Illi autem (b) divisi sunt: quando recessit populus ab orbe terrarum, et secutus est nomen ipsorum, gavisi sunt; elati sunt, et dejecti sunt. Humiliarentur, et exaltarentur: quomodo humiliatus est Apostolus, dicens, Numquid Paulus pro vobis crucifixus est? Et alio loco, Ego plantavi,
1. Cor. 3. 6. Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit. Er-
et 7. go neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Tales mon-
Luc. 14. 11. tes in se humiles sunt, in Deo excelsi sunt. Qui autem in seipsis excelsi sunt, a Deo humiliantur. Quoniam qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Ideo tales qui superbias suas adtendunt, inamaricant hominibus pacificis in Ecclesia. Illi volunt coagulare pacem, isti inter se miscent dissensionem. Et quid de illis dicit alius Psalmus? Qui amaricant, non exaltentur Psal. 65. 5.
in semetipsis. *Illuminans tu* (Adtente hic,) *tu admirabiliter a montibus æternis.*

9. *Conturbati sunt omnes insipientes corde.* v. 6.
Prædicata est veritas, dicta est æterna vita; dicta est esse alia vita, quæ non est de ista terra: contemserunt homines vitam præsentem, et amaverunt vitam futuram illuminati per montes illuminatos. Insipientes autem corde conturbati sunt. Quomodo conturbati sunt? Cum Evangelium prædicatur. Et quid est vita æterna? et quis est qui resurrexit a mortuis? Admirati sunt Athe- Act. 17. 18. et 32.
nienses, loquente Paulo apostolo de resurrectione mortuorum, et putaverunt eum nescio quas fabulas dicere. Sed quia dicebat esse aliam vitam, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec 1. Cor. 2. 9.
in cor hominis adscendit. Ergo insipientes corde turbati sunt. Sed quid eis contigit? *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.* Amaverunt præsentia, et dormierunt in ipsis præsentibus; et sic illis facta sunt ipsa præsentia deliciosa: quomodo qui videt per somnium invenisse se thesauros, tamdiu dives est, quamdiu non evigilet. Somnium illum divitem fecit, evigilatio pauperem facit. Tenuit illum somnus fortasse in terra dormientem, et in duro jacentem, pauperem et forte mendicum; in somnis vidit se jacere in lecto eburneo vel aureo; et in plumis (c) altius exstructis: quamdiu dormit, bene dormit; evigilans invenit se in duro, in quo illum somnus tenuerat. Tales sunt et isti, venerunt in hanc vitam, et per cupiditates temporales quasi obdormierunt hic; et exceperunt illos divitiæ et vanæ pompæ volaticæ, et transierunt: non intellexerunt quantum inde boni posset fieri. Nam si nossent aliam vitam, illic sibi thesaurizarent, quod hic erat periturum: sicut Zacchæus vidit illud (d) bonum major publicanorum, quando suscepit Dominum Jesum hospitio, et ait, Dimidium re- Luc. 19. 8.
rum mearum do pauperibus et si cui aliquid fraudavi, quadruplum reddo. Non erat iste in vanitate somniantium, (e) sed in fide vigilantium. Ideo Dominus quia medicus intraverat ad ægrotum, pronuntiavit ipsius salutem, et ait, Hodie Ibidem 9.
salus domui huic facta est, quoniam et hic est filius Abrahæ. Ut noveritis quia nos imitando fidem, filii Abrahæ sumus: Judæi autem qui de carne superbiunt, a fide degeneraverunt. Ergo *dormierunt somnum suum viri divitiarum, et nihil invenerunt in manibus suis.* Dormierunt in cupiditatibus suis, delectat illos, transit somnus iste, transit vita ista, et nihil inveniunt in manibus suis, quia nihil posuerunt in manu Christi. Vis aliquid invenire in manibus tuis postea? Noli con-

(a) Editi, *et cum hæret illi.* At MSS. *illis*, subaud. *montibus.*
(b) Quatuor MSS. *Illi autem avari sunt.*
(c) Editi *et in plumis aureis.* MSS. non addunt *aureis.*
(d) Plures MSS. omittunt *bonum*, et loco *major*, habent *princeps.*
(e) Editi, *sed in fide evigilantium.* MSS. *vigilantium.*

temnere modo manum pauperis; et respice ma-
nus inanes, si vis habere manus plenas. Dixit
Matth. 25. 35. etc. enim Dominus, esurivi, et dedistis mihi mandu-
» care; sitivi, et dedistis mihi potum; hospes fui,
» et adduxistis me, et cetera. Et illi, Quando te vi-
» dimus esurientem, sitientem, aut hospitem? Et
» ille dicit illis, Quando uni ex minimis meis fecis-
tis, mihi fecistis. Esurire in pauperibus vo-
luit, qui dives in cælo est; et tu dubitas homo
dare homini, cum scias te Christo dare quod das,
a quo accepisti quidquid das? Sed illi *dormierunt
somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri di-
vitiarum in manibus suis.*

v. 7. 10. *Ab increpatione tuo Deus Jacob, dormi-
taverunt omnes qui adscenderunt equos.* Qui sunt,
qui adscenderunt equos? Qui humiles esse no-
luerunt. Non in equis sedere peccatum est; sed
cervicem potestatis contra Deum erigere, et pu-
tare se in aliquo honore esse. Quia dives es, ad-
scendisti; increpat Deus, et dormis. Magna ira
increpantis, magna ira. Adtendat Caritas vestra
rem tremendam. Increpatio strepitum habet,
strepitus expergisci solet facere homines. Tan-
tum pondus est increpantis Dei, ut diceret, *Ab
increpatione tua Deus Jacob dormitaverunt omnes
qui adscenderunt equos.* Ecce quo somno dormi-
Exodi 14. 8. tavit ille Pharao, qui adscendebat equos. Non
enim vigilavit in corde, quia de increpatione
durum cor habebat. Duritia enim cordis, obdor-
mitio est. Rogo vos, Fratres mei, videte quomo-
do dormiunt, qui sonante Evangelio et Amen et
Halleluja per totum orbem terrarum adhuc vitam
veterem nolunt damnare, et in novam evigilare.
Erat Scriptura Dei in Judæa, modo per totum or-
bem cantatur. In illa una gente dicebatur Deus u-
nus, qui fecit omnia, esse adorandus et colendus;
a modo(a) ubi tacetur? Christus resurrexit, irrisus
in cruce, ipsam crucem suam in qua irrisus est,
jam fixit in frontibus regum; et adhuc dormi-
tur. Magna ira Dei. Fratres. Melius nos audivimus
eum qui dicit, Surge qui dormis, et exsurge a
mortuis, et illuminabit te Christus. Sed qui illum
audiunt? Qui non adscendunt equos. Qui sunt
qui non adscendunt equos? Qui non se jactant
et extollunt, quasi in honoribus et potestatibus
suis. *Ab increpatione tuo Deus Jacob, dormita-
verunt qui adscenderunt equos.*

v. 8. 11. *Tu terribilis es, et quis resistet tibi tunc ab
ira tua?* Modo dormiunt, et iratum non sentiunt;
sed ut dormirent, iratus est. Modo quod dormien-
tes non sentiunt, in fine sentient. Apparebit enim
judex vivorum et mortuorum. *Et quis resistet
tibi tunc ab ira tua?* Modo enim loquuntur quod
volunt, et disputant contra Deum, et dicunt, Qui
sunt Christiani? aut quis est Christus? aut qua-
les inepti qui credunt quod non vident, et dimit-
tunt delicias quas vident, et sequuntur fidem re-
rum quæ oculis ipsorum non exhibentur? Dur-
Psal. 93. 3. mitis et balatis, loquimini adversus Deum, quan-
» tum potestis. Usque quo peccatores Domine, us-
» que quo peccatores gloriabuntur, respondent et

A loquentur iniquitatem? Quando autem nemo re-
spondet, et nemo loquitur, nisi quando se in se
convertat? Quando in se convertent dentes, qui-
bus modo nos rodunt, quibus nos discerpunt ir-
ridendo Christianos, et reprehendendo vitam san-
ctorum? Tunc se in se convertent, cum illis eve-
niet quod dicitur in libro Sapientiæ, Dicent inter Sap. 5. 3
se, pœnitentiam agentes, et per angustiam spi- »
ritus gementes: cum viderint gloriam sanctorum,
tunc dicent, Hi sunt quos aliquando habuimus in
risum. O qui multum dormistis! certe jam evi- »
gilatis, et in vestris manibus nihil invenitis. Vi-
detis quomodo plenas habeant manus gloria Dei,
quos tamquam pauperes irrisistis. Dicete ergo
tunc vobis, quando non resistitis iræ Dei, non ma-
nu, nec lingua, nec verbo, nec cogitatione. Ap-
B parebit enim vobis manifestus, quem irridendum
putastis, cum vobis venturus nuntiaretur. Et
quid dicent? Ergo erravimus a via veritatis, et Ibidem 6.
justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non ortus »
est nobis. Quomodo justitiæ sol oriretur dormien-
tibus? Sed ab ira et increpatione ejus dormiunt.
Hoc forte dicturus est, Et non adscenderem equ-
um: et tunc ipsi equos suos accusabunt. Audi
illos accusantes equos suos, in quibus dormie-
runt: Ergo erravimus, inquit Scriptura, a via »
veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol »
non ortus est nobis. Quid nobis profuit super- Ibid. 8 et 9.
bia, et divitiarum jactantia quid contulit nobis? »
Transierunt omnia tamquam umbra. Ergo vigi- »
lasti aliquando. Sed melius equum non adscen-
deres, ut tunc non dormitares, quando vigilare
C debuisti; et audires vocem Christi, et illumina-
ret te Christus. *Tu terribilis es, et quis resistet
tibi tunc ab ira tua?* Quid enim erit tunc?

12. *De cœlo jaculatus es judicium: terra tre-* v. 9.
muit, et quievit. Quæ modo se turbat, quæ mo-
do loquitur, timere habet in fine et quiescere.
Melius modo quiesceret, ut in fine gauderet.

13. *Terra tremuit, et quievit.* Quando? *Cum* v. 10.
*exsurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret
omnes mites corde.* Qui sunt mites corde? Qui
frementes equos non adscenderunt, sed in humi-
litate sua peccata confessi sunt. *Ut salvos face-
ret omnes mites corde.*

14. *Quoniam cogitatio hominis confitebitur ti-* v. 11.
*bi, et reliquiæ cogitationis sollemnia celebrabunt
tibi.* Prima cogitatio, posteriores reliquiæ cogi-
tationis. Quæ est cogitatio prima? Unde incipi-
D mus, bona illa cogitatio unde incipies confiteri.
Confessio adjungit nos Christo. Jam vero confes-
sio ipsa, id est prima cogitatio, facit in nobis re-
liquias cogitationis: et ipsæ *reliquiæ cogitatio-
nis sollemnia celebrabunt tibi. Cogitatio hominis
confitebitur tibi, et reliquiæ cogitationis solle-
mnia celebrabunt tibi.* Quæ est cogitatio quæ
confitebitur? Quæ damnat vitam priorem, cui
displicet quod erat, ut sit quod non erat, ipsa
est prima cogitatio. Sed quia sic debes recedere
a peccatis, prima cogitatione confessus Deo, ut
non tibi recedat de memoria quia peccator fui-

(a) Sic probi MSS. At editi, *ibi tacetur Christus Resurrexit Christus.*

sti; per hoc quod peccator fuisti, solemnia ce- A
lebras Deo. Adhuc intelligendum est. Prima co-
gitatio confessionem habet, et recessionem a ve-
tere vita. Sed si oblitus fueris a quibus pecca-
tis liberatus sis, non agis gratias liberatori, et
non celebras solemnia Deo tuo. Ecce prima co-
gitatio confitens Sauli apostoli, jam Pauli, qui
primo Saulus fuit, quando audivit vocem de cæ-
lo, cum persequeretur Christum, et fureret in
Christianos, et vellet ut ubicumque inventos ad-
Act. 9. 4. duceret necandos, audivit vocem de cælo, Saule,
Saule, quid me persequeris? Et circumfusus lu-
mine, facta sibi cæcitate in oculis, ut intus vi-
deret, emisit primam cogitationem obedientiæ;
Ibidem 5. cum audiret, Ego sum Jesus Nazarenus, quem
» tu persequeris, Domine, sit, quid me jubes fa-
» cere? Hæc est cogitatio (a) confitens: jam Do- B
minum appellat quem persequebatur. Quomodo
reliquiæ cogitationis sollemnia celebrabunt, in
Paulo audistis, cum ipse Apostolus legeretur:
1 Tim 2 8. Memor esto Christum Jesum resurrexisse a mor-
» tuis ex semine David, secundum Evangelium
meum. Quid est, memor esto? Non deleatur de
memoria tua cogitatio, qua primo confessus es:
sint reliquiæ cogitationis in memoria. Et vide
quemadmodum repetit quod sibi donatum est
1.Tim 1. 13. idem Paulus apostolus alio loco: Qui prius, in-
» quid, fui blasphemus, et persecutor, et injurio-
sus. Qui dicit, Prius fui blasphemus: numquid
adhuc blasphemus est? Ut non esset blasphemus,
fuit prima cogitatio confitens: ut autem comme-
moraret quid illi donatum est, reliquiæ cogita-
tionis erant, per ipsas reliquias cogitationis sol- C
lemnia celebrabat.

15. Etenim, Fratres mei, ecce innovavit nos
Christus, donavit omnia peccata, et conversi su-
mus: si obliviscamur quid nobis donatum est,
et a quo donatum est, obliviscimur munus Sal-
vatoris: cum autem non obliviscimur munus Sal-
vatoris, nonne quotidie nobis Christus immola-
b tur? Et semel (b) nobis Christus immolatus est,
cum credidimus; tunc fuit cogitatio; modo au-
tem reliquiæ cogitationis sunt, cum meminimus
quis ad nos venerit, et quid nobis donaverit; ex
ipsis reliquiis cogitationis, id est, ex ipsa memo-
ria, quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie
nos innovet, qui prima gratia sua nos innovavit.
Jam enim innovavit nos Dominus in baptismo,
Rom. 12. 12. et facti sumus novi homines, in spe quidem gau- D
dentes, ut in tribulatione simus patientes: tamen
non debet de memoria nostra recedere quid no-
bis præstitum sit. Et si modo non est cogitatio
tua quæ fuit: (etenim prima cogitatio fuit rece-
dere a peccato; modo autem non recedis, sed
tunc recessisti:) sint reliquiæ cogitationis, ne
excidat a memoria qui sanavit. Vulnus te habuis-
se si oblitus fueris, non tibi erunt reliquiæ co-
gitationis. Quid enim putatis dixisse David? Ec-
ce ex omnium persona loquitur. Peccavit David
2 Rom. 12. 13. sanctus graviter, missus est ad illum Nathan

(a) Sic aliquot MSS. At editi, *Et hæc cogitatio confitentis.*

propheta, et corripuit illum: et confessus est, et
dixit, Peccavi. Hæc fuit prima cogitatio confi-
tentis. *Cogitatio hominis confitebitur tibi.* Quæ
erant reliquiæ cogitationis? Quando ait, Et pec- Psal. 50. 5.
catum meum ante me est semper. Quæ fuit ergo
prima cogitatio? Ut recederet a peccato. Et si
jam recessit a peccato, quomodo peccatum illius
ante illum est semper, nisi quia cogitatio illa
transiit, sed reliquiæ cogitationis sollemnia ce-
lebrant? Meminerimus ergo, Fratres Carissimi,
rogamus vos: quisquis liberatus est a peccato,
meminerit quid fuit; sint in illo reliquiæ cogi-
tationis. Tunc enim portat alium sanandum, si
se meminerit esse sanatum. Ergo unusquisque
recordetur quid fuit, et utrum jam non sit: et
tunc subveniet ei qui adhuc est quod ille jam
non est. Si autem jactat se quasi de meritis suis,
et repellit tamquam indignos peccatores, et sine
misericordia sævit; equum adscendit, videat ne
dormiat. Dormitaverunt enim qui adscenderunt v. 7.
equos. Jam tunc dimisit equum, humiliavit se;
non iterum adscendat equum, id est, non se rur-
sus erigat in superbiam. Unde illi hoc fit? Si re-
liquiæ cogitationis sollemnia celebrent Deo.

16. *Vovete, et reddite Domino Deo nostro.* v. 12. De votis.
Quisque quod potest voveat, et reddat. Ne vo-
veatis, et non reddatis: sed quisque quod potest
voveat, et reddat. Non sitis pigri ad vovendum:
non enim viribus vestris implebitis. Deficietis,
si de vobis præsumitis; si autem de illo cui vo-
vetis, vovete, securi reddetis. *Vovete, et reddite
Domino Deo nostro.* Omnes communiter quid
debemus vovere? Credere in illum, sperare ab
illo vitam æternam, bene vivere secundum com-
munem modum. Est enim quidam modus com-
munis omnibus. Furtum non facere, non casti-
moniali præcipitur et nuptæ non præcipitur:
adulterium non facere, omnibus præcipitur: non
amare vinolentiam, qua ingurgitatur anima, et
corrumpit in se templum Dei, omnibus æqualiter
præcipitur: non superbire, omnibus æqualiter
præcipitur: non hominem occidere, non odisse
fratrem, non adversus aliquem tenere perniciem,
omnibus in commune præcipitur. Hoc totum
omnes vovere debemus. Sunt etiam vota propria
singulorum, alius vovet Deo castitatem conjuga-
lem, ut præter uxorem suam non noverit aliam:
sic et femina, ut præter virum suum non nove-
rit alium. Alii etiam vovent, etsi experti tale con-
jugium, ultra nihil tale pati, nihil tale concupi-
scere aut sustinere: et ipsi voverunt aliquid ma-
jus quam illi. Alii virginitatem ipsam ab ineun-
te ætate vovent, ut nihil tale vel experiantur,
quale illi experti reliquerunt: et isti voverunt
plurimum. Alii vovent domum suam esse hospi-
talem omnibus sanctis advenientibus: magnum
votum vovent. Alius vovet relinquere omnia sua
distribuenda pauperibus, et ire in communem
vitam, in societatem sanctorum: magnum votum
vovet. *Vovete, et reddite Domino Deo nostro.*

(b) Editi, *pro nobis.* Abest, *pro*, a MSS.

Quisque quod vovere voluerit voveat: illud attendat, ut quod voverit reddat. Unusquisque Deo quod vovet, si respicit retrorsum, malum est. Nescio quæ castimonialis nubere voluit: quid voluit? Quod et virgo quælibet. Quid voluit? Quod et mater ipsius. Aliquid mali voluit? Mali plane. Quare? Quia jam voverat Domino Deo suo. Quid enim dixit de talibus apostolus Pau-
1.Tim. 5.11. lus? Cum dicat viduas adolescentulas nubere si
1.Cor. 7.40. velint: sed tamen ait quodam loco, Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Ostendit beatiorem, si sic permanserit; non tamen damnandam, si nubere voluerit. Quid autem ait de quibusdam quæ voverunt, et
1.Tim.5.12. non reddiderunt? Habentes, inquit, damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid est primam fidem irritam fecerunt? Voverunt, et non reddiderunt. Nemo ergo positus in monasterio frater dicat, Recedo de monasterio, neque enim soli qui sunt in monasterio perventuri sunt ad regnum cælorum, et illi qui ibi non sunt ad Deum non pertinent. Respondetur ei, Sed illi non voverunt, tu vovisti, tu retro respexisti. De die judicii eum Dominus minaretur, quid ait? Me-
Lucæ 17.32. mentote uxoris Lot. Omnibus dixit. Quid enim fecit uxor Lot? Liberata est a Sodomis, et in via
Gen. 19. 26. posita retrorsum respexit. Ubi respexit, ibi remansit. Facta est autem statua salis, ut illius contemplatione condiantur homines; cor habeant, non sint fatui, non retro respiciant, ne malum exemplum dantes, ipsi remaneant, et alios condiant. Nam et modo dicimus illud quibusdam fratribus nostris, quos forte viderimus velut infirmari in proposito bono: Et talis vis esse, qualis ille? Objicimus illis quosdam qui retro respexerunt. Illi fatui sunt in se, sed alios condiunt, quando commemorantur, ut illorum exemplum timentes isti retro non respiciant. *Vovete, et reddite Domino Deo nostro.* Quia illa uxor Lot ad omnes pertinet. Maritata mulier voluit facere adulterium, et loco suo quo pervenerat retro respexit. Vidua quæ jam sic permanere voverat, voluit nubere, hoc voluit quod licuit ei quæ nupsit, sed illi non licuit, quia de loco suo retro respexit. Virgo est castimonialis, jam dicata Deo, habebat et cetera, quæ vere ornant ipsam virginitatem, et sine quibus illa virginitas turpis est. Quid si enim sit corpore integra, et mente corrupta? Quid est quod dixit? Quid si nullus tetigerit corpus, sed si forte ebriosa sit, superba sit, litigiosa sit, linguosa sit? Hæc omnia damnat Deus. Si antequam vovisset nupsisset, non damnaretur: elegit aliquid melius, superavit quod ei licebat; superbit, et illicita tanta committit. Hoc dico, Nubere licet antequam voveat, superbire numquam licet. O tu virgo Dei nubere noluisti, quod licet: extollis te, quod non licet. Melior virgo humilis, quam maritata humilis: sed melior maritata humilis, quam virgo superba. Quæ autem respexit ad nuptias, non quia
a voluit nubere, damnatur; sed quia jam (*a*) ante-

A cesserat, et fit uxor Lot respiciendo retrorsum. Non sitis pigri qui potestis, quibus adspirat Deus apprehendere gradus meliores: quia non ista ideo loquimur, ut non voveatis; sed ut voveatis, et reddatis: *Vovete, et reddite Domino Deo nostro.* Jam quia ista tractavimus, forte volebas vovere, et modo non vis vovere. Sed quid tibi dixerit Psalmus, attende. Non dixit, Nolite vovere; sed, *Vovete et reddite.* Quia audisti, *reddite*, non vis vovere? Ergo vovere volebas, et non reddere? Immo utrumque fac. Unum sit ex professione tua, aliud ex adjutorio Dei perficietur. Adspice eum qui te ducit, et non respicies retro, unde te educit. Qui te ducit, ante te ambulat; unde te educit, post et est. Ama ducentem, et non te damnat retro respicientem: *Vovete et reddite Domino Deo nostro.*

B 17. *Omnes qui in circuitu ejus sunt offerent munera.* Qui sunt in circuitu ejus? Ubi enim est Item v. 12
iste, ut (*b*) dicat, *Omnes qui in circuitu ejus sunt?* Si Deum Patrem cogites, ubi non est qui ubique præsens est? Si Filium cogites secundum formam divinitatis, et ipse cum Patre ubique est: quia ipse est Sapientia Dei, de qua dictum Sap. 7. 24.
est, Attingit autem ubique propter suam munditiam. Si autem Filium sic intelligas, secundum quod assumsit carnem, et visus est inter homines, et crucifixus est, et resurrexit, novimus quia adscendit in cælum. Qui sunt in circuitu ejus? Angeli. Ergo nos non offerimus munera? quia, *Omnes qui in circuitu ejus sunt*, dixit, *offerent munera.* Si sepultus Dominus noster hic
C esset in terra, et jaceret corpus ipsius, quomodo alicujus Martyris vel Apostoli, attenderemus eos qui in circuitu ejus essent, quæcumque vel gentes esset circa ipsum locum undique, vel convenientes ad illam sepulturam cum muneribus: nunc autem adscendit, sursum est. Quid est hoc, *Omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent munera?* Hoc interim quod Deus admonet dicam vobis, quid ex his verbis mihi Ipse inspirare dignatus sit: si melius aliquid postea visum fuerit, et hoc vestrum est; quia communis est omnibus veritas. Non est nec mea, nec tua; non est illius, aut illius: omnibus communis est. Et fortasse ideo media est, ut in circuitu ejus sint omnes qui diligunt veritatem. Quidquid enim omnibus commune est, in medio est. Quare in
D medio dicitur? Ut tantum distet ab omnibus, et tantum propinquet omnibus. Quod non est in medio, quasi privatum fit. Quod publicum est, in medio ponitur, ut omnes qui veniunt, percipiant, illuminentur. Nemo dicat, Meum est: ne in parte sua velit facere quod in medio est omnibus. Quid est ergo, *Omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent munera?* Omnes qui intelligunt communem esse omnibus veritatem, et non illam faciunt quasi suam superbiendo de illa, ipsi offerunt munera; quia humilitatem habent: qui autem quasi suum faciunt quod omnibus commune est, tamquam in medio positum, ad par-

(*a*) Sic MSS. At editi, *ante recesserat.*

(*b*) Editi, *ut ducat.* Melius MSS. *ut dicat.*

tem seducere conantur, non offerent hi munera; A
quia *Omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent*
munera, • *Terribili:* Offerentur munera terri-
bili. Timeant ergo omnes, qui in circuitu ejus
v. 13. sunt. Ideo enim timebunt, et cum tremore lau-
dabunt: quia ideo in circuitu ejus sunt, ut omnes
assequantur eum, et publice omnibus consistat,
et publice illuminet. Hoc est, contremiscere. Tu
eum feceris tibi eum quasi proprium, et jam non
communem, extolleris in superbiam; cum scri-
ptum sit, Servite Domino in timore, et exsultate
Psal. 2. 11. ei cum tremore. Ergo offerent munera, qui in
circuitu ejus sunt. Ipsi enim humiles sunt, qui
communem norunt esse omnibus veritatem.
v. 13. 18. Cui offerent munera? *Terribili, et ei qui*
a *aufert (a) spiritum principum.* Spiritus enim
principum superbi sunt spiritus. Illi ergo non B
sunt spiritus ejus; quia et si aliquid noverunt,
suum volunt esse, non publicum: sed ille qui
commendat se tamquam æqualem omnibus, qui
se in medio ponit, ut omnes capiant quantum
possunt, quidquid possunt; non de cujusquam
hominis, sed de Dei, et ideo de suo, quia ipsi fa-
cti sunt ejus. Ergo illi omnes humiles sint ne-
cesse est: perdiderunt spiritum suum, et Spiri-
tum Dei habent. A quo perdiderunt spiritum
suum? Ab illo qui aufert spiritum principum.
Psal. 103. 29. et 30. Quando quidem dicitur ei in alio loco, Auferes
spiritum eorum, et deficient, et in pulverem
suum convertentur. Emittes Spiritum tuum, et
creabuntur, et innovabis faciem terræ. Nescio
quis intellexit aliquid, suum vult esse, adhuc
spiritum suum habet; bonum est illi ut perdat C
spiritum suum, et habeat Spiritum Dei: adhuc

inter principes superbit; bonum est ut redeat ad
pulverem suum, et dicat, Memento Domine quia Psal. 102. 14.
pulvis sumus. Si enim te confessus fueris pul-
verem, Deus (b) de pulvere facit hominem O- b
mnes qui in circuitu ejus sunt, offerunt munera.
Omnes humiles confitentur ei, et adorant eum.
Terribili offerunt munera. Unde terribili exsul- Psal. 2. 11.
tate cum tremore: *Et ei qui aufert spiritum*
principum: id est, tollit audaciam superborum.
Terribili apud reges terræ. Terribiles sunt re-
ges terræ, sed ille super omnes, qui terret re-
ges terræ. Esto rex terræ, et erit tibi terribilis
Deo. Quomodo, inquies, ero rex terræ? Rege
terram, et eris rex terræ. Noli ergo aviditate
imperandi ponere tibi ante oculos provincias la-
tissimas, qua tua regna diffundas, terram quam
portas rege. Audi Apostolum regentem terram:
Non sic pugillor, quasi aerem verberans; sed 1 Cor. 9. 23.
castigo corpus meum, et in servitutem redigo, »
ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. »
Ergo, Fratres mei, estote in circuitu ejus, ut
per quemcumque vobis veritas sonuerit, non il-
lam imputetis illi, per quem sonat; sed de me-
dio sit omnibus, quia æqualiter adest omnibus.
Et estote humiles, ne vobis et vos ipsi usurpetis,
si quid forte boni illius intellexeritis. Quia et
nos quod melius intellexerimus, vestrum est;
et quod vos melius intellexeritis, nostrum est:
ut in circuitu ejus simus, et humiles simus. At-
que ita perdentes spiritum nostrum offeremus
munera terribili super omnes reges terræ, id
est, super omnes regentes carnem suam, sed
subjectos Creatori suo.

(a) Aliquot MSS. hoc tantum loco, *spiritus*, et sic apud LXX.

(b) Tres MSS. *Deus te de pulvere.*

LOCA EX PSALMIS

In quibus ab editione Vulgata distant Augustinus in subsequenti opere, et Latina quædam, quæ cum Augustino passim Græcæ interpretationi LXX. pressius insistunt, Psalteria vetera ea præsertim quæ in celeberrimis Ecclesiis decantantur a primis temporibus, scilicet Romanum, pro usu Cleri basilicæ Vaticanæ excusum Romæ an. 1663. Romanum item in Quincuplici Psalterio cura Jac. Fabri Stapulensis, qui id operis in S. S. Germani cœnobio an. 1508. absolverat, impressum Parisiis an. 1509. Mediolanense, juxta morem Ambrosianæ Mediolanensis Ecclesiæ typis editum Mediolani an. 1555. Germanense manu descriptum, quo codice B. ipse Germanus Parisiorum episcopus, dum viveret, usus fuisse traditur. Hilarianum et Ambrosianum, id est Psalterium quod in suis Commentariis sequitur Hilarius et Ambrosius. Vetus denique versio quæ sub hacce inscriptione, *Secundum Græcum*, tertiam columnam occupat in S. Petri Carnutensis Psalterio tripartito, ubi columnam primam tenet interpretatio secundum Hebræum; mediam Vulgata. Quibus ex libris varietates insigniores, immo eas omnes, e quarum notatione aut Augustiniano Psalterio robur accessurum, aut nonnihil demum emolumenti emersurum esse videbatur, edendas curavimus.

Ad hæc adnotantur quædam in ipsamet Vulgata editione lectiones variantes, excerptæ ex prædicto Carnutensi libro ante annos 700. descripto, et ex ejusdem ætatis MS. Colbertino Vulgatam continente sub hoc titulo, *Liber Psalmorum de translatione Septuaginta Interpretum, emendatum a sancto Hieronymo presbytero in novo.* Item ex Germanensi altero annos prope septingentos præferente, necnon ex Gallicano Quincuplicis Psalterii impressi an. 1509. ubi sub istius Gallicani Psalterii nomine repræsentatur editio Vulgata.

CHARACTERES LIBRORUM

Gr. designat Psalterium Græcum secundum LXX. ad Romanæ editionis exemplar excusum Parisiis an. 1628.

A. notat Augustini Psalterium.

R. Romanum usitatum, seu excusum ann. 1663.

Rom. Romanum in Quincuplici Psalterio editum an. 1708.

M. Mediolanense Psalterium.

Amb. Psalterium a B. Ambrosio expositum.

G. Germanense primum, id est, S. Germano, ut fertur, usitatum.

H. Psalterium, illustratum ab Hilario.

C. Carnutense, cui inscriptio *Secundum Græcum*.

Hebr. Hieronymi Psalterium ex Hebræo, proferendum hic in iis ad minus locis, in quibus favet antiquæ Versioni.

Vulg. Editionem Vulgatam indicat, quæ nunc in Bibliis Sixti V. sive Clementis VIII. auctoritate castigatis legitur: hujus Editionis textus primo hic loco semper exhibetur.

Car. signat Carnutense Psalterium juxta Vulgatam.

Col. Colbertinum.

Ger. Germanense alterum.

Gal. Gallicanum in Quincuplici Psalterio editum an. 1509.

EX PSALMO I.

v. 2. VULGATA in editis Bibliis, *voluntas ejus.* Psalteria A. R. Rom. M. H. C. *fuit voluntas ejus.*

v. 5. *non resurgent.* A. Rom. Amb. H. C. *non resurgunt.* Et sic habebat Vulgata in MSS. Car. Colb. Ger. Gal.

EX PSALMO II.

Psalmus in Vulg. titulo caret. At in Rom. C. Car. Colb. inscribitur *Psalmus David.* In G. et Gal. *In finem Psalmus ipsi David.*

v. 10. *Qui judicatis terram.* A. R. Rom. M. juxta Gr. *Omnes qui judicatis terram.*

EX PSALMO III.

In Gr. Rom. G. G. et Car. proxime ad v. 4. et rursum ad v. 6. præfigitur, *Diapsalma*, in Gal. utroque loco: *Semper:* neutrum habetur in Vulg. Porro idem verbum in aliis itidem Psalmis toties MSS. codices exhibent, quoties Græca editio Romana impressa Parisiis an. 1628.

v. 6. *Et soporatus sum.* A. R. Rom. C. *Et somnum cepi.* Gr. κα' ὕπνωσα. Psalterium M. *Et quievi.*

Item v. 6. *suscepit me.* A. C. *suscipiet me:* juxta Gr. ἀντιλήψεταί με. G. *suscipit me.*

EX PSALMO IV.

v. 2. *Cum invocarem, exaudivit me.* R. Rom. M. G. C. *Cum invocarem te, exaudisti me.*

v. 4. *Mirificavit.* A. *admirabilem fecit.* R. G. C. *magnificavit.*

v. 5. *Quæ dicitis in cordibus vestris.* G. C. *Dicite in cordibus vestris:* omisso, *quæ.*

Item v. 5. *in cubilibus vestris.* R. Rom. G. C. Colb. Gal. et *in cubilibus vestris.*

Item v. 5. *compungimini.* Notat Aug. nonnullis videri legendum *aperimini*, quia in Gr. legebant κατανοίγητε, pro κατανύγητε.

v. 8. *A fructu frumenti.* A. R. Rom. M. G. C. *A tempore frumenti.* Hebr. *In tempore frumentum et vinum eorum multiplicata sunt.*

v. 9. *Et requiescam.* A. *Et somnum capiam.* Gr. καὶ ὑπνώσω.

v. 10. *Constituisti me.* A. *Habitare fecisti me.*

EX PSALMO V.

v. 1. *Pro ea quæ hereditatem consequitur.* G. *Pro his qui hereditabunt.* Gr. ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης. C. *pro hereditate.*

v. 2. *auribus percipe Domine.* A. *exaudi Domine.*

v. 9. *Dirige in conspectu tuo viam meam.* At in MSS. Car. Colb. Ger. habebat Vulgata, *Dirige in conspectu meo viam tuam.* Hanc lectionem veriorem esse, alteram autem nec in Septuaginta nec in Hebræo haberi docet Hieronymus in ep. 135. ad Sunniam.

v. 11. *a cogitationibus suis.* M. *a consiliis suis.* Et sic Hebr. In Gr. vox est, διαβουλιῶν.

Item v. 11. irritaverunt te. A. *inamaricaverunt te.* R. Rom. M. C. *exacerbaverunt te.* Gr. παρεπίκρανάν σε.

v. 13. *benedices justo.* R. Rom. M. G. C. *benedicis justum.*

EX PSALMO VI.

v. 2. *Ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua.* A. R. Rom. M. G. C. *Ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo.* Gr. priori loco habet τῷ θυμῷ, posteriori, τῇ ὀργῇ. Eadem est varietas in Psal. 37. v. 2.

v. 4. *Sed tu Domine.* A. R. Rom. M. G. C. Car. Colb. Ger. Gal. juxta Gr. *Et tu Domine.* Sic etiam Hebr.

v. 8. *a furore.* A. *ab ira.* R. Rom. M. G. C. *præ ira.* Gr. ἀπὸ θυμοῦ.

Item v. 11. *convertantur.* R. Rom. M. C. *avertantur retrorsum.*

EX PSALMO VII.

v. 5. *decidam merito.* A. *decidam ergo:* juxta Gr. ἄρα.

v. 6. *Persequatur inimicus.* A. juxta Gr. *Persequatur ergo inimicus.*

v. 8. *in altum regredere.* G. *in altum convertere.* Gr. ἐπίστρεψον.

v. 9. *Dominus judicat populos.* R. Rom. C. *Domine judica populos.* Gr. κρινεῖ.

Item v. 9. *Judica me.* G. *Salvum fac me.*

Item v. 9. *et secundum innocentiam meam.* R. Rom. M. *et secundum innocentiam manuum mearum.*

v. 10. *Consumetur nequitia.* A. *Consummetur autem nequitia.* M. G. *Consummetur vero nequitia.* R. C. *Consummetur nequitia.* Gr. συντελεσθήτω δὴ πονηρία.

Item v. 10. *et diriges justum.* R. Rom. *et dirige justum.*

v. 12. *numquid irascitur.* G. C. Car. Ger. *numquid irascetur.* A. M. *non iram adducens.* Gr. μὴ ὀργὴν ἐπάγων.

v. 13. *gladium suum vibrabit.* Observat Augustinus esse in aliis exemplaribus, *frameam suam splendificabit.*

v. 14. *ardentibus effecit.* A. *ardentibus operatus est.* C. *ardentes operatus est:* et hoc Latina pleraque habere dicit Augustinus. Hebr. *ad comburendum operatus est.*

v. 15. *concepit dolorem.* A. *concepit laborem.* Gr. πόνον.

v. 16. *et incidit.* A. *incidet ergo.* R. *et incidet.* Gr. καὶ ἐμπεσεῖται.

v. 17. *dolor ejus.* A. *labor ejus.* Gr. πόνος.

EX PSALMO VIII.

v. 2. *nomen tuum.* G. *regnum tuum.*

v. 3. *et ultorem.* A. R. Rom. M. G. C. *et defen-*

sorem. Augustinus in Psal. 102. n. 14. dicit verius esse quod legitur in aliis codicibus, *vindicatorem*, id est eum qui se voluit vindicare.

v. 4. *cælos tuos*. Vox *tuos* abest a R. Rom. M. G. C. Gr. et ab A. in MSS.

EX PSALMO IX.

v. 4. *In convertenda inimicum meum*. M. *Dum avertatur inimicus meus*.

v. 5. *Sedisti*. C. *Sedens*. R. Rom. G. *Sedes*.

v. 7. *et civitates eorum destruxisti*. Abest *eorum* ab A. G. Gr. et a Vulgata in MSS. Car. Colb. Ger.

v. 9. *judicabit populos in justitia*. A. R. Rom. G. C. *judicabit populos cum justitia*. Gr. *ἐν εὐθύτητι*, *in rectitudine*.

v. 11. *non dereliquisti*. R. Rom. Ger. *non derelinquis*. C. *non derelinques*.

v. 12. *studia ejus*. A. R. Rom. C. *mirabilia ejus*. G. *voluntates ejus*. Hebr. *cogitationes ejus*.

v. 13. *clamorem pauperum*. R. *orationis pauperum*. Rom. *orationes* etc. G. C. *orationem* etc. Gr. *τῆς δεήσεως*.

v. 16. *In interitu quem* etc. A. *in corruptione quam*, etc.

v. 17. *Cognoscetur Dominus*. A. M. G. C. *Cognoscitur Dominus*. Gr. *γινώσκεται*.

Ad v. 18. præfigitur apud A. G. C. juxta Gr. *Canticum diapsalmatis:* quod Vulgata non habet in editis, sed habet in MS. Car.

v. 20. *non confortetur*. A. R. Rom. C. *non prævaleat*. Gr. *μὴ κραταιούσθω*

v. 21. *Ut sciant gentes*. Particula *ut* abest ab A. G. C. Gal. et a Gr.

EX PSALMO ALTERO IX.

v. 4. *Exacerbavit Dominum*. A. R. Rom. M. G. C. *Irritavit Dominum*. Gr. *παρώξυνε*: quod verbum habetur rursus infra in v. 13. ubi Latina omnia, *Irritavit*.

v. 6. *inquinatæ sunt*. A. M. *contaminantur*. R. Rom. C. *polluuntur*. Gr. *βεβηλοῦνται*.

v. 10. *humiliabit eum*. G. *adflictabit eum*.

Item v. 10. *Inclinabit se*. A. *Inclinabitur*.

Item v. 10. *cum dominatus fuerit*. A. R. Rom. M. G. C. *dum dominabitur*.

v. 12. *ne obliviscaris pauperum*. A. R. Rom. M. G. C. *ne obliviscaris pauperum in finem*.

v. 14. *laborem et dolorem consideras*. A. *laborem et iram consideras*. Gr. *καὶ θυμὸν*.

v. 15. *Contere brachium*. R. Rom. *Conteres brachium*.

v. 17. *exaudivit Dominus*. M. *exaudisti Domine*.

Item v. 17. *præparationem cordis*. R. Rom. *desideria cordis*. G. C. *desiderium cordis*. M. *præparationes cordis*.

EX PSALMO X.

v. 2. *Quomodo dicitis*. G. *quomodo dicetis*. Gr. *ἐρεῖτε*.

Item v. 2. *Transmigra in montem*. A. *transmigra in montes*. Gr. *ἐπὶ τὰ ὄρη*.

v. 3. *ut sagittent in obscuro*. A. *ut sagittent in obscura luna*. Gr. *ἐν σκοτομήνῃ*.

EX PSALMO XI.

v. 3. *locuti sunt*. A. R. Rom. M. G. C. *locuti sunt mala*.

v. 6. *in salutari*. M. *in salutari tuo*. G. C. *super salutare*. R. *super salutare meum*. Rom. *in salutare meum*.

v. 7. *probatum terræ*. Vox *probatum* deest in A. R. Rom. C. At ejus loco in Gr. est, *δοκίμιον*. In Hebr. *separatum a terra*.

v. 8. *In æternum*. M. G. juxta Gr. *et in æternum*.

EX PSALMO XII.

v. 4. *Respice*. G. *Convertere*. In Gr. est *ἐπίβλεψον*: forte pro *ἐπίστρεψον*. Nam Hebr. habet, *Convertere*.

Item v. 4. *in morte*. G. C. *in mortem*. Gr. *εἰς θάνατον*.

v. 6. *speravi*. R. Rom. M. C. *sperabo*. G. *spero*. Hebr. *confida*.

Item. v. 6. *in salutari tuo*. G. *in salute tua*.

Item v. 6. *nomini Domini altissimi*. Rom. G. C. *nomini tuo*, *Altissime*.

EX PSALMO XIII.

v. 1. *corrupti sunt*. Gr. *διέφθειραν*, *corruperunt*.

Item v. 1. *in studiis suis*. R. Rom. M. G. C. *in voluntatibus suis*. A. *in affectionibus suis*. Vox *suis* a Gr. abest.

v. 4. *sicut escam panis*. in plerisque MSS. A. *in cibo panis*. Gr. *βρώσει ἄρτου*, absque præpositione *in*.

v. 7. *cum averterit*. M. *in convertendo*.

Item v. 7. *Exsultabit Jacob, et lætabitur Israel*. R. Rom. M. G. C. *Lætetur Jacob, et exsultet Israel*. Favet Gr.

EX PSALMO XIV.

v. 1. *quis habitabit*. A. *quis peregrinabitur*. Et sic Hebr.

v. 3. *adversus proximos suos*. A. R. Rom. M. G. *adversus proximum suum*. Hebr. *super vicino sua*.

EX PSALMO XV.

v. 5. *qui restitues*. R. Rom. M. G. C. *qui restituisti*. Gr. *ὁ ἀποκαθιστῶν*.

v. 7. *increpuerunt me*. A. *emendaverunt me*. Gr. *ἐπαίδευσάν με*. Hebr. *erudierunt me*.

v. 10. *in inferno*. A. G. C. *in infernum*. Gr. *εἰς ᾅδην*.

EX PSALMO XVI.

v. 2. *Oculi tui videant æquitates*. A. R. Rom. M. G. juxta Gr. *Oculi mei videant*. A. R. Rom. M. *æquitatem*.

v. 5. *Perfice gressus meos*. A. *Ad perficiendos gressus meos*. Varietas orta ex ambiguo Græco *κατάρτισαι*, vel mutato accentu *καταρτίσαι*. Hebr. *Sustenta gressus meos*.

v. 7. *sperantes in te*. Gr. *rectos corde*.

v. 8. *sub umbra*. A. *In tegmine*. Gr. *ἐν σκέπῃ*.

v. 13. *præveni eum et supplanta eum*. A. R. Rom. M. G. *præveni eos et subverte eos*.

Item v. 13. *ab impio*. A. *ab impiis*.

Item v. 13. et 14. *Frameam tuam ab inimicis manus tuæ*. R. Rom. *Frameam inimicorum de manu tua*. G. *Frameam tuam de manu inimicorum*.

Item v. 14. *Domine a paucis de terra divide eos*. A. *Domine perdens* (juxta Gr. *ἀπὸ λύων*) *de terra dispertire eos*. R. Rom. G. C. *Domine a paucis a terra dispartire eos, et supplanta eos*.

Item v. 14. *Saturati sunt filiis*. A. R. Rom. C. *Saturati sunt porcina*. G. *Saturati sunt suilla*. M. *Saturati sunt filii eorum*. Diversam interpretationem ex Græco evenisse notat Augustinus, cum in aliis libris esset *υἱῶν filiis*: in aliis *ὑείων porcina*, uti hodie in Gr. legitur Hebr. habet, *filiis*.

v. 15. *in justitia apparebo conspectui tuo*. R. Rom. M. G. C. *cum justitia apparebo in conspectu tuo*.

Item v. 15. *cum apparuerit*. A. R. Rom. G. C. *dum manifestabitur*. M. *dum manifestabitur mihi*.

EX PSALMO XVII.

v. 1. *Qui locutus est*. A. Rom. G. C. juxta Gr. *quæ locutus est*. Et sic vulgata in Car. Ger.

v. 3. *et susceptor meus*. R. Rom. G. C. *adjutor meus*: omisso, *et*. A. *et redemtor meus*.

v. 5. *dolores mortis*. R. Rom. M. G. C. *gemitus mortis*.

v. 6. *præoccupaverunt me*. A. R. Rom. M. G. C. *prævenerunt me*. Gr. *προέφθασάν με*, ut rursus postea in v. 19.

v. 9. *exarsit*. A. R. Rom. M. G. *exardescit*. C. *exardescet*.

v. 13. *in conspectu ejus nubes transierunt*. A. *in conspectu ejus nubes ipsius transierunt*.

v. 14. *grando et carbones ignis*. Isthæc verba absunt hoc loco ab A. R. Rom. M. G. C. et a Gr.

v. 18. *confortati sunt*. G. *confirmati sunt*. Gr. *ἐστερεώθησαν*.

v. 19. *protector meus*. A. *firmamentum meum*. Et sic Hebr. Gr. *ἀντιστήριγμά μου*.

v. 20. *salvum me fecit*. G. C. *salvum me faciet*. Gr. *ῥύσεταί με*.

Item v. 20. post *quoniam voluit me*, additur in codice quidem G. *Liberavit me de inimicis meis potentissimis et ab his qui oderunt me gratis*. In libro autem C. *Et eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab his qui oderunt me*. Simile additamentum habuisse credas Psalterium A.

v. 25. *in conspectu meo*. R. Rom. M. *in conspectu meo sunt semper*.

Item v. 23. *et justitias ejus non repuli a me*. Gr. *et justitiæ ejus* (*οὐκ ἀπέστησαν*) *non recesserunt a me*.

v. 27. *perverteris*. A. *perversus eris*. R. Rom. M. G. *subverteris*.

v. 29. *tu illuminas*. A. *tu illuminabis*.

Item v. 29. *illumina*. A. *illuminabis*. Gr. hoc et præcedenti loco, *φωτιεῖς*.

v. 30. *Quoniam in te eripiar*. A. *Quoniam a te eruar*.

v. 34. *tamquam cervorum*. A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *tamquam cervi*.

Item v. 34. *statuit me*. A. *statuet me*.

v. 36. *protectionem salutis tuæ*. A. juxta Gr. *protectionem salutis meæ*.

Item v. 36. *Et disciplina tua correxit me in finem*. Ista pars v. 36. omittitur in R. Rom. G. C. At apud A. legitur, *Et disciplina tua me direxit in finem*. Gr. *ἀνώρθωσέ με*. M. *stabilivit me*.

v. 39. *Confringam illos*. R. Rom. et C. Antiqua manu correctum, *Affligam illos*. G. *Confligam*. Gr. *ἐκθλίψω*.

v. 40. *et supplantasti*. R. Rom. M. C. juxta Gr. *supplantasti omnes*: omissa particula *et*, quæ abest quoque ab A. G. Car. Ger. et Hebr.

v. 41. *Et inimicos meos*. R. Rom. G. *Et inimicorum meorum*.

v. 43. *ante faciem venti*. A. *juxta faciem venti*. Gr. *κατὰ*.

v. 48. *qui das vindictas mihi, et subdis*. R. Rom. M. G. C. *qui das vindictam mihi, et subdidisti*, Gr. *ὑποτάξας*.

Item v. 48. *liberator meus de inimicis meis iracundis*. R. Rom. G. C. *liberator meus Dominus de gentibus iracundis*. Sic etiam M. omisso tantum *Dominus*.

v. 51. *Magnificans salutes*. R. Rom. *Magnificans salutare*. G. *salutarem*. M. *salutaria*. C. *salutem*.

EX PSALMO XVIII.

v. 6. *Ad currendam viam*. Vulgata in Car. Colb. Ger. addit *suam*. Vide Hieron. epist. 135.

v. 8. *Lex Domini immaculata*. R. Rom. M. G. C. *Lex Domini irreprehensibilis*.

v. 10. *Timor Domini sanctus*. A. *timor Domini castus*. Gr. *ἁγνός*. Hebr. *mundus*.

Item v. 10. *permanens*. R. Rom. M. *permanet*.

Item v. 10. *in semetipsa*. A. *in idipsum*. Gr. *ἐπὶ τὸ αὐτό*.

v. 14. *Si mei non fuerint dominati*. A. *Si mei non fuerint dominata*.

EX PSALMO XIX.

v. 3. *tueatur te*. M. C. *suscipiat te*. Gr. *ἀντιλάβοιτό σου*. Hebr. *roboret te*.

v. 5. *Tribuat tibi*. A. R. Rom. M. G. *tribuat tibi Dominus*.

Item v. 5. *consilium tuum confirmet*. A. *consilium tuum compleat*. Gr. πληρώσαι, ut postea in v. 7. Hebr. *voluntatem tuam impleat*.
- v. 6. *et in nomine Dei nostri*. A. R. *et in nomine Domini Dei nostri*.
- v. 7. *salvum fecit*. R. Rom. G. C. *salvum faciet*. Et sic A. in melioribus MSS.
- v. 8. *Dei nostri invocabimus*. A. *Dei nostri exultabimus*. R. Rom. G. G. *magnificabimur*, juxta Gr. μεγαλυνθησόμεθα, ut supra in v. 6.
- v. 10. *in die qua*. M. G. *in quacumque die*.

EX PSALMO XX.

- v. 3. *Desiderium cordis ejus*. A. R. Rom. C. *Desiderium animæ ejus*.
- Item v. 3. *et voluntate*. Gr. θέλησιν; *petitione*: pro θέλησιν, *voluntate*.
- Item v. 3. *non fraudasti eum*. A. *non privasti eum*.
- v. 6. *in salutari tuo*. A. G. C. *in salute tua*.
- v. 7. *Dabis eum in benedictionem*. A. juxta Gr. *Dabis ei benedictionem*.
- Item v. 7. *in gaudio cum vultu tuo*. G. *cum gaudio vultus tui*.
- v. 10. *In tempore vultus tui*. G. *In tempore vultus tui consummabis eos*.
- v. 13. *præparabis*. R. *præparare*.

EX PSALMO XXI.

- v. 1. *verba delictorum meorum*. G. *verba labiorum meorum*. Hebr. *verba rugitus mei*.
- v. 11. *In te projectus sum*. A. primo habet, *In te confirmatus sum*: et post cum R. Rom. C. *jactatus sum*.
- v. 15. *Sicut aqua effusus sum*. R. Rom. M. Amb. G. *Sicut aqua effusa sunt*.
- v. 16. *et in pulverem*. G. *et in limum*.
- Item v. 16. *deduxisti me*. Rom. G. C. *deduxerunt me*.
- v. 20. *auxilium tuum a me*. C. Colb. Ger. non habent, *a me*: pro quo Hieron. in ep. 135. legi vult, *mecum*. Gr. habet, *auxilium meum*.
- v. 21. *Erue a framea Deus*. vox *Deus* abest ab A. R. Rom. M. G. G. Car. Colb. Ger. Gal. et a Gr.
- v. 26. *Apud te laus mea*. R. Rom. M. *Apud te laus mihi*. Amb. *a te*. Gr. παρά σῦ.
- Item v. 26. *in Ecclesia magna*, *vota* etc. A. Amb. *in Ecclesia magna confitebor tibi*, *vota* etc.
- v. 28. *universæ familiæ gentium*. A. R. Rom. M. G. G. *omnes patriæ gentium*.
- v. 30. *pingues terræ*. A. R. Rom. M. G. G. *divites terræ*.
- Item v. 30. *cadent*. A. R. Rom. M. G. C. *procident*.
- v. 32. *Et annuntiabunt cœli*. Vox *cœli* abest a Gr. G. Car. Ger. Gal. necnon ab Amb. in quo legitur, *annuntiabit*.

EX PSALMO XXII.

- v. 1. *Dominus regit me* A. *Dominus pascit me*: juxta Gr. ποιμαίνει με. Sic etiam Hebr.
- v. 3. *super semitas*. A. *in semitis*. Hebr. *per semitas*.
- v. 5. *et calix meus*. A. R. Rom. M. G. G. juxta Gr. *et poculum tuum*. Hanc lectionem improbat, et ex Communi seu Luciani Græca editione manasse docet Hieron. in ep. 135.
- v. 6. *subsequetur me*. R. M. *subsequatur me*. Rom. *subsequitur me*.

EX PSALMO XXIII.

- v. 1. *prima sabbati*. Gr. τῆς μιᾶς, *una sabbati*.
- Item v. 1. *qui habitant in eo*. A. R. Rom. G. *qui habitant in ea*. Interpres Græcum sequutus est, ἐν αὐτῇ, quod genere concordat cum nomine præcedente οἰκουμένη.
- v. 2. *Quia ipse*. Vox *Quia* abest ab A. R. Rom. M. G. C. et a Gr.
- v. 7. et 9. *principes vestras*. A. G. *principes vestri*. Gr. ὑμῶν.

EX PSALMO XXIV.

- v. 1. *In finem*. Id abest a G. Car. Gal. Gr. et ab Hebr.
- v. 3. *qui sustinent te*. A. R. Rom. M. G. C. *qui te exspectant*. Hebr. *qui sperant in te*.
- v. 4. *omnes iniqua agentes supervacue*. A. *inique facientes vana*. R. *iniqua facientes vane*. Rom. C. *iniqui facientes vana*. M. *iniqua gerentes supervacue*. Et abest vox *omnes* ab A. R. Rom. G. C. Gr. Hebr.
- v. 5. *Dirige me in veritate tua*. Gr. sonat: *Deduc me in veritatem tuam*.
- v. 6. *et misericordiarum tuarum quæ a sæculo sunt*. A. G. juxta Gr. *et quia misericordiæ tuæ a sæculo sunt*.
- v. 7. *et ignorantias meas*. A. R. Rom. G. C. *et ignorantiæ meæ*.
- Item v. 7. *secundum misericordiam tuam*. R. Rom. *secundum magnam misericordiam tuam*.
- v. 8. *legem dabit*. A. M. *legem statuet*. R. Rom. G. C. *statuit*.
- v. 12. *qui timet Dominum*. A. R. Rom. M. G. *qui timeat Dominum*.
- Item v. 12. *legem statuit*. A. M. juxta Gr. *legem statuet*.
- v. 17. *multiplicatæ sunt*. R. Rom. G. *dilatatæ sunt*.
- v. 20. *speravi in te*. R. Rom. *invocavi te*.
- v. 21. *sustinui te*. A. R. Rom. M. C. juxta Gr. *sustinui te*, *Domine*. G. *custodivi te*.
- v. 22. *Libera Deus Israel*. A. M. et Hebr. *Redime Deus Israel*. Gr. λύτρωσαι. At R. Rom. G. C. *Redime me Deus Israel*.
- Item v. 22. *tribulationibus suis*. R. Rom. G. C. *angustiis meis*. M. *angustiis ejus*.

EX PSALMO XXV.

v. 1. et 11. *ingrssus sum*. A. *ambulavi*. Gr. *ἐπορεύθην*.
Item v. 1. *sperans non infirmabor*. A. *sperans non movebor*. G. *confidens non erubescam*. Gr. *οὐ μὴ σαλευθῶ*. Hebr. *non deficiam*.
v. 5. *ecclesiam malignantium*. A. R. Rom. C. *congregationem malignorum*.
v. 7. *vocem laudis*. A. R. Rom. M. C. *vocem laudis tuæ*.
v. 8. *et locum habitationis*. R. Rom. *et locum tabernaculi*. Et sic Hebr. In Gr. est *σκηνώματος*.
v. 12. *stetit in directo*. A. juxta Gr. *stetit in rectitudine*. R. Rom. M. G. C. *in via recta*.

EX PSALMO XXVI.

v. 1. *et salus mea*. A. *et salutaris meus*.
v. 3. *in hoc ego sperabo*. A. C. juxta Gr. *in hac ego speraba*.
v. 4. *Ut videam voluptatem Domini*. A. *Ut contempler delectationem Domini*. R. Rom. G. G. *voluntatem*. Hebr. *pulcritudinem*. Gr. *τὴν τερπνότητα*.
Item v. 4. *et visitem templum ejus*. A. *et prategar templum ejus*. R. Rom. *et protegar a templo sancto ejus*. G. C. *et protegi templum ejas*. Gr. *καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν αὐτοῦ*. Hieron. ex Hebr. *et adtendam templum ejus*.
v. 5. *in die malorum*. A. M. juxta Gr. addunt *meorum*.
v. 6. *et nunc exaltavit*. A. M. juxta Gr. *et nunc ecce exaltavit*. R. Rom. G. *nunc autem exaltavit*.
Item v. 6. *Circuivi et immolavi*. R. Rom. *Circuibo, et immolabo*.
Item v. 6. *hostiam vociferationis*. A. R. Rom. M. G. C. *hostiam jubilationis*. Hebr. *hostias jubili*. Gr. *ἀλαλαγμοῦ*.
v. 8. *Exquisivit te facies mea*. A. R. Rom. C. juxta Gr. *Quæsivi vultum tuum*. G. *Quæsivi faciem tuam*. M. *Dominum requiram: exquisivit te vultus meus*.
v. 11. *in semitam rectam*. A. G. C. juxta Gr. *in semita rscta*. Sic habebat Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal.
v. 12. *in animas*. G. *in manus*. C. *in manibus*.

EX PSALMO XXVII.

v. 1. *Psalmus ipsi David*. A. juxta Gr. *Ipsius David*. Car. Gal. *Huic David*.
Item v. 1. *clamabo*. A. G. C. juxta Gr. *clamavi*.
Item v. 1. *ne sileas a me*. Gr. sonat, *super me*.
Item v. 1. *nequando taceas a me*. Id omittitur in R. Rom. G. C.
v. 2. *Exaudi Domine*. Abest *Domins* a R. Rom. Gr. Hebr. et ab A. in MSS.
v. 3. *Ne simul trahas me cum peccatoribus*. A. juxta Gr. *Ne simul trahas cum peccatoribus animam meam*. R. Rom. M. C. *tradas me*. Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal. mendose.
v. 4. *et secundum nequitiam adinventionum ipsorum*. A. in melioribus MSS. *et secundum malignitatem affectianum ipsorum*. M. G. C. *studiorum ipsorum*. Sic etiam R. Rom. sed hi duo libri proxime subjungunt *retribus illis*, omisso *secundum opera manuum eorum*.
v. 5. *opera Domini*. A. Rom. C. juxta Gr. *in opera Domini*. G. *in operam*.
Item v. 5. *manuum ejus*. R. Rom. G. C. addunt, *non consideraverunt*.
Item v. 5. *destrues illos*. R. Rom. G. *destrue illos*.
Item v. 5. *et non ædificabis*. G. *et ne ædifices*.
v. 7. *et adjutus sum*. M. *et adjutum est*.
v. 8. *salvationum*. A. R. Rom. M. G. C. et Hebr. *salutarium*.
v. 9. *et rege*. Gr. *καὶ ποίμανον*, *et pasce*. Et sic Hebr.

EX PSALMO XXVIII.

v. 2. *in atrio sancto ejus*. A. R. Rom. G. C. *in aula sancta ejus*. Gr. *ἐν αὐλῇ*.
v. 9. *præparantis cervos*. A. M. *perficientis cervos*. Gr. *καταρτιζομένου*. Hebr. *obstetricans cervis*.
Item v. 9. *condensa*. A. *silvas*. Gr. *δρυμούς*. Hebr. *saltus*.
Item v. 9. *omnes dicent*. A. *unusquisque dicit*.
v. 10. *inhabitare facit*. A. R. Rom. M. G. C. *inhabitat*. Gr. *κατοικιεῖ*, futuri temporis.

EX PSALMO XXIX.

v. 1. *Psalmus cantici*. A. G. C. juxta Gr. *In finem Psalmus cantici*.
Item v. 1. *Dominus David*. A. *Domus ipsi David*. Gr. *τῷ Δαυίδ*.
v. 4. *eduxisti ab inferno*. A. *reduxisti ab inferis*. Gr. *ἀνήγαγες*. R. Rom. C. *abstraxisti ab inferis*. M. *abstraxisti ab inferno*.
v. 6. *Ad vesperum demorabitur*. A. *Vespere*. Gr. *τὸ ἑσπέρας αὐλισθήσεται*, *Vespere daminabitur*.
v. 8. *in voluntate tua*. R. Rom. *in bona voluntate tua*.
v. 12. *et circumdedisti me lætitia*. A. Hebr. *et accinxisti me lætitia*. R. Rom. M. G. *præcinxisti*. Gr. *περιέζωσάς με*. C. *induisti*.

EX PSALMO XXX.

v. 1. *Pro sestasi*. Id abest a plerisque libris. At in A. et Gr. habetur tantum, *Ecstasis*.
v. 2. *Libera me*. A. juxta Gr. *erue me et exime me*. R. Rom. M. *Libera me et eripe me*.
v. 4. *deduces me*. A. R. Rom. G. C. *dux mihi eris*. M. *educabis me*.

v. 6. *commendo*. G. παραθήσομαι, *commendabo*.
v. 12. *Super omnes inimicos meos*. M. *Præ omnibus inimicis meis*.
v. 13. *oblivioni datus sum*. R. Rom. G. C. *excidi*. M. *exivi*.
v. 16. *sortes meæ*. R. Rom. G. C. *tempora mea*. Et sic Hebr. At Gr. nunc habet κλῆροι, *sortes*: forte pro καιροὶ, *tempora*.
Item v. 16. *Eripe me*. R. Rom. *Libera me et eripe me*.
v. 19. *et in abusione*. A. R. Rom. M. G. C. *et contemtu*. Gr. καὶ ἐξουδενώσει. Hebr. *et despectione*.
v. 22. *mihi in civitate munita*. A. R. Rom. M. G.C. *in civitate circumstantiæ*. Gr. περιοχῆς. nec habent *mihi*.
v. 23. *in excessu mentis meæ*. Aug. juxta Gr. *in ecstasi mea*. R. Rom. M. G. G. *in pavore meo*.
v. 24. *veritatem requiret*. G. *veritatem requirit*. Gr. *veritates requirit*.
Item v. 24. *et retribuet abundanter facientibus*. A. R. Rom. M. G. C. *et retribuet his qui abundanter faciunt*.

EX PSALMO XXXI.

v. 2. *non imputavit*. C. Colb. Ger. *non imputabit*. Gr. hic et in epist. ad Rom. 4. 8. λογίσεται, *imputaverit*.
Item v. 2. *nec est in spiritu ejus*. A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *nec est in ore ejus*.
v. 4. *in ærumna mea*. Rom. juxta Gr. *in ærumna*. Et sic plerumque A. in MSS. At M. G. C. *in ærumna*, omisso *mea*.
Item v. 4. *dum configitur spina*. A. *dum configeretur*. Rom. G. *dum confringitur*. M. *mihi spina*: juxta Gr.
v. 5. *cognitum tibi feci*. A. *cognovi*. C. *ego cognosco*. G. ἐγνώρισα. Hebr. *notum facio tibi*.
Item v. 5. *peccati mei*. A. R. Rom. M. G. G. juxta Gr. *cordis mei*.

EX PSALMO XXXII.

Tit. *Psalmus David*. Rom. G. Gal. *In finem Psalmus David*.
v. 1. *collaudatio*. A. G. C. Car. Colb. Gal. juxta Gr. *laudatio*.
v. 3. *bene psallite ei in vociferatione*. G. *benedicite ei*. A. R. Rom. M. G. C. *in jubilatione*: juxta Hebr. At Gr. ἐν ἀλαλαγμῷ.
v. 7. *sicut in utre*. A. G. C. *sicut in utrem*. Gr. *sicut utrem*.
v. 11. *in generatione et generationem*. A. *in sæcula sæculorum*. R. Rom. G. G. *in sæculum sæculi*. M. *a generatione et progenie*. Gr. *a generationibus in generationes*.
v. 20. *sustinet Dominum*. A. *patiens erit Domino*. G. C. *patiens est in Domino*. G. ὑπομένει τῷ κυρίῳ. Hebr. *exspectabit Dominum*.

EX PSALMO XXXIII.

v. 1. *coram Achimelech*. A. Rom. C. Car. Gal. Gr. *coram Abimelech*. Et sic Hebr.
v. 4. *in idipsum*. R. Rom. M. R. *in invicem*. Multi codices teste Augustino, habebant *in unum*. In Hebr. est *pariter*.
v. 19. *qui tribulato sunt corde*. A. *qui obtriverunt cor*. Gr. συντετριμμένους τὴν καρδίαν. Hebr. *contritis corde*.

EX PSALMO XXXIV.

v. 5. *coartans eos*. A. juxta Gr. *tribulans eos*. R. Rom. M. R. *affligens eos*. C. *confligens eos*.
v. 7. *Interitum laquei sui*. A. *muscipulæ suæ corruptionem*. Gr. διαφθοράν. Hebr. *insidias retis sui*.
v. 8. *Veniat illi laqueus, quem ignorat*, etc. A. *Veniat illis muscipula, quam ignorant, et captio quam occultaverunt, comprehendat illos, et in muscipulam incidant in ipsa*. Sic R. Rom. M. G. C. juxta Gr. habent plurali numero, *Veniat illis laqueus, quem ignorant*, etc. Item R. Rom. *et in laqueum incidant in idipsum*.
v. 9. *super salutari suo*. A. R. Rom. M. G. *super salutare ejus*. Favet Gr. in quo est αὐτοῦ non αὐτῆς.
v. 13. *in sinu meo convertetur*. A. Rom. M. juxta Gr. *in sinum meum*. R. *convertebatur*.
v. 15. *congregata sunt super me flagella, et ignoravi*. R. Rom. *congregaverunt in me flagella*. C. *congregati sunt in me*. A. R. Rom. G. C. *et ignoraverunt*.
v. 16. *Dissipati sunt*. A. *Discissi sunt*. R. Rom. M. G. C. *Dissoluti sunt*.
v. 17. *a malignitate eorum*. A. *ab astutiis eorum*. R. Rom. M. G. C. *a malefactis eorum*. Gr. ἀπὸ τῆς κακουργίας αὐτῶν.
v. 18 *in Ecclesia magna*. A. *in Ecclesia multa*. Gr. πολλῇ.
v. 19. et 24. *Non supergaudeant mihi*. A. *Non insultent mihi*. R. Rom. M. G. C. *Non insultent in me*. Et sic fere variant in Psal. 37. v. 17.
Item v. 19. *et annuunt*. A. *et annuentes*. R. Rom. M. *et annuebant*. G. G. *et annuerunt*.
v. 20. *et in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant*. A. R. Rom. M. C. *et super iram dolose cogitabant*. G. *et super iram dolose agebant*.
v. 24. *secundum justitiam tuam*. A. *secundum justitiam meam*. Et sic Hebr. At R. Rom. *secundum magnam misericordiam tuam*. G. C. *secundum misericordiam tuam*.
v. 26. *qui magna loquuntur*. A. C. *qui maligna loquuntur*. Et sic habuit Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal. Attamen in Gr. est μεγαλοῤῥημονοῦντες: in Hebr. *qui magnificantur*.

EX PSALMO XXXV.

v. 2. *delinquat in semetipso*. M. G. C. *delinquat sibi*.

v. 3. *ut inveniatur iniquitas ejus ad odium*. A. R. Rom. Amb. G. *ut inveniret iniquitatem suam*. A. *et odisset*. R. Rom. Amb. M. G. C. *et odium*.

v. 7. *abyssus multa*. A. Amb. G. juxta Gr. *sicut abyssus multa*. C. *tamquam*.

EX PSALMO XXXVI.

v. 2. *olera herbarum*. A. *olera prati*.

v. 8. *ut maligneris*. A. *ut maligne facias*. Rom. M. Amb. G. C. *ut nequiter facias*.

v. 9. *qui malignantur*. A. *qui maligne agunt*. R. Rom. M. Amb. C. *qui nequiter agunt*. G. *qui inique agunt*.

v. 17. *confirmat*. G. *suffulcit*. Hebr. *sublevat*.

v. 18. *dies immaculatorum*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. *vias immaculatorum*. Gr. τὰς ὁδοὺς. Hebr. in manuscriptis, *viam*.

v. 20. *deficient*. In Gr. est *defecerunt*.

v. 21. *Mutabitur peccator, et non solvet*. A. *Fœneratur peccator*. R. Rom. Amb. G. *Mutatur* etc. R. Rom. Amb. *et non solvit*.

Item v. 21. *et tribuet*. A. R. Rom. G. C. *et commodat*. Amb. *et tribuit*.

v. 23. *dirigentur*. R. Rom. juxta Gr. *diriguntur*.

Item v. 23. *volet*. M. *cupiet valde*.

v. 24. *non collidetur*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. *non conturbabitur* scilicet mutato καταραχθήσεται, in κατεταραχθήσεται.

Item v. 24. *supponit manum suam*. A. Amb. C. juxta Gr. *confirmat manum ejus*. R. Rom. M. G. *firmat manum ejus*. Hebr. *sustentat manum ejus*.

v. 26. *et commodat*. A. Amb. G. *et fœnerat*.

v. 28. *Injusti punientur*. Gr. sonat, *Immaculati vindicabuntur*.

v. 29. *et inhabitabunt in sæculum* etc. Amb. *et honorificabunt Deum in sæcula sæculorum*.

v. 32. *mortificare eum*. R. Rom. Amb. G. C. *perdere eum*. M. *occidere eum*.

v. 33. *Nec damnabit eum, cum judicabitur illi*. Exemplaria quædam teste Augustino habebant, *Et cum judicabit eum, judicabitur illi*.

v. 35. *sicut cedros*. A. R. Rom. Amb. M. *super cedros*.

v. 37. *Custodi innocentiam*. R. Rom. G. C. *Custodi veritatem*. Gr. ἀκακίαν. Hebr. habet, *simplicitatem*.

Item v. 37. *et vide æquitatem*. A. *et vide directionem*. Hebr. *rectum*.

v. 38. *disperibunt simul*. A. *disperient in idipsum*. Gr. ἐπὶ τὸ αὐτό. C. *punientur simul*.

EX PSALMO XXXVII.

v. 5. *supergressæ sunt*. A. *sustulerunt*. R. Rom. M. Amb. G. C. *superposuerunt*.

v. 6. *et corruptæ sunt cicatrices meæ*. A. *et putuerunt* etc. R. Rom. M. G. C. *et deterioraverunt*. Hebr. *et tabuerunt*. A. M. *livores mei*.

v. 7. *Miser factus sum*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. *Miseriis afflictus sum*.

v. 8. *lumbi mei impleti sunt*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. juxta Gr. *anima mea completa est*.

v. 9. *Afflictus sum*. A. *Infirmatus sum*. R. Rom. M. Amb. G. C. *Incurvatus sum*.

v. 12. *et qui juxta me erant*. A. R. Rom. M. G. C. *et proximi mei*. Hebr. *et vicini mei*.

v. 15. *redargutiones*. R. Rom. M. G. G. *increpationes*.

v. 19. *annuntiabo*. A. R. Rom. C. *ego pronuntio*.

Item v. 19. *et cogitabo*. A. *et curam geram*. Gr. καὶ μεριμνήσω. Hebr. *sollicitus ero*.

v. 21. *sequebar bonitatem*. A. juxta Gr. *persecutus sum justitiam*. R. Rom. Amb. G. C. *subsecutus sum justitiam*. M. *subsequebar justitiam*.

EX PSALMO XXXVIII.

v. 1. *ipsi Idithun*. A. Amb. C. Car. Gal. *pro Idithun*.

v. 3. et 10. *Obmutui*. A. *Obsurdui*.

v. 4. *exardescet ignis*. R. Rom. G. *exardescit ignis*.

v. 5. *quis est*. A. Amb. *qui est*.

v. 6. *Ecce mensurabiles*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. *Ecce veteres*. Gr. ἰδοὺ παλαιὰς. Hebr. *Ecce breves*.

Item v. 6. *et substantia mea*. G. *et habitatio mea*. C. *et habitudo mea*. Hebr. *et vita mea*.

v. 7. *in imagine pertransit homo*. R. Rom. Amb. C. *in imagine Dei ambulet homo*.

Item v. 7. *conturbatur*. R. Rom. *conturbabitur*.

v. 8. *apud te est*. A. *ante te est semper*. Amb. G. C. *ante te est*: omisso *semper*. At R. Rom. *tamquam nihil ante te est*.

v. 10. *quoniam tu fecisti*. A. juxta Gr. *quoniam tu es qui fecisti me*. R. Rom. Amb. G. C. *quoniam tu fecisti me*.

v. 11. *amove a me plagas tuas*. A. *amove a me flagella tua*.

v. 12. *corripuisti hominem*. A. M. Amb. G. C. *erudisti hominem*. Gr. ἐπαίδευσας.

Item v. 12. *animam ejus*. A. *animam meam*.

Item v. 12. *verumtamen vane conturbatur omnis homo*. A. G. C. addunt, *vivens*. At R. Rom. habent sic, *verumtamen universa vanitas omnis homo vivens*. Hebr. *verumtamen vanitas omnis homo*.

v. 13. *et deprecationem meam, auribus percipe lacrymas meas: ne sileas*. M. *et deprecationem meam auribus percipe: lacrymis meis ne sileas*. Favet Hebr. *ad lacrymam meam ne obsurdescas*. At A. R. Rom. Amb. G. *Ne sileas a me*.

Item v. 13. *ego sum apud te*. Gr. *ego sum in terra*. R. Rom. Amb. G. C. *ego sum apud te in terra*.

EX PSALMO XXXIX.

v. 2. *Exspectans exspectavi Dominum.* A. *Sustinens sustinui Dominum.*
v. 4. *Videbunt multi.* A. *Videbunt justi.*
v. 7. *aures autem perfecisti mihi.* A. R. Rom. M. Amb. *corpus autem perfecisti mihi:* juxta Gr. hic et in Epist. ad Hebr. cap. 10. 5.
v. 9. *in medio cordis mei.* M. *in medio ventris mei.* Et sic Hebr.
v. 10. *Annuntiavi.* A. R. Rom. M. G. C. *Bene nuntiavi.* Favet Gr.
v. 11. *justitiam tuam.* A. Amb. G. juxta Gr. *justitiam meam.*
v. 12. *semper susceperunt me.* M. *semper suscipiant me.* Hebr. *jugiter servabunt me.*
v. 18. *sollicitus est mei.* A. juxta Gr. *curam habebit mei.* Hebr. *sollicitus erit pro me.*

EX PSALMO XL.

v. 3. *et beatum faciat eum in terra.* R. Rom. *et beatum faciat eum, et emundet in terra animam ejus.* Sic etiam G. et C. nisi quod G. habet, *emundet de terra.* C. autem post *faciat eum*, addit *in terra.*
Item v. 3. *in animam inimicorum ejus.* A. R. Rom. G. G. juxta Gr. *in manus inimici ejus.* M. *in manibus inimicorum ejus.*
v. 7. *Et si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur, cor ejus congregavit* etc. *Egrediebatur, foras, et loquebatur* etc. A. R. Rom. G. C. *Et ingrediebantur ut viderent, vana locutum est cor eorum, congregaverunt* etc. *Egrediebantur foras, et loquebantur* etc.
v. 8. *in idipsum.* R. Rom. G. C. *simul.*
Item v. 8. *Adversum me susurrabant.* R. Rom. G. C. *In unum susurrabant.*
v. 9. *constituerunt.* A. *disposuerunt.* R. Rom. *mandaverunt.*
v. 10. *magnificavit super me supplantationem.* A. R. Rom. Amb. G. C. *ampliavit.* M. *adampliavit.* A. *super me calcaneum.* R. Rom. M. G. *adversus me supplantationem.*
v. 14. *Fiat, fiat.* A. *Et dicet omnis populus, Fiat, fiat.*

EX PSALMO XLI.

v. 1. *intellectus filiis Core.* A. juxta Gr. *in intellectum filiis Core.*
v. 3. *ad Deum fortem vivum.* Vox *fortem* abest ab A. R. Rom. M. G. C. et a Gr. At Amb. habet *fontem.*
v. 4. *panes.* A. M. Amb. C. *panis.* Sic etiam Gr. et Hebr.
v. 5. *sonus epulantis.* A. Amb. *soni festivitatem celebrantis.* Gr. ἤχου ἑορτάζοντος, *soni festa celebrantium.* Hebr. *multitudinis festa celebrantis.*
v. 6. *quoniam adhuc confitebor illi.* A. R. Rom. G. C. et Gr. carent voce *adhuc:* quæ etiam deest in plerisque libris v. 12. et in subsequentis Psal. v. 5.

v. 7. *et Deus meus.* Particula *et* abest ab A. C. et Gr.
Item v. 7. *Ad me ipsum* R. Rom. *A me ipso.*
Item v. 7. *memor ero tui .... a monte modico.* A. *memoratus sum tui, Domine .... a monte parvo.* Gr. μικροῦ.
v. 8. *Omnia excelsa tua.* A. *Omnes suspensiones tuæ.* Gr. μετεωρισμοί σου. Hebr. *gurgites tui.*
Item v. 8. *transierunt.* A. G. *ingressi sunt.* Gr. διῆλθον.
v. 9. *et nocte canticum ejus.* A. R. Rom. G. C. *et nocte declaravit.* Gr. δηλώσει, *declarabit.*
v. 10. Post *oblitus es mei*, additur in A. R. Rom. Amb. G. C. *quare me repulisti.*
v. 11. *dum confringuntur.* A. C. favente Gr. *dum confringit.*
Item v. 11. *inimici mei.* Hæ voces absunt ab A. R. Rom. G. C. et a Gr. Habet illa M. sed istis caret, *qui tribulant me.*
v. 12. *salutare.* A. et Gr. *solus.*

EX PSALMO XLII.

v. 1. *et discerne caussam meam.* G. *et discerne justitiam meam.*
v. 2. *Deus fortitudo mea.* A. R. Rom. Amb. G. C. *Deus meus fortitudo mea.*

EX PSALMO XLIII.

v. 3. *afflixisti populos.* A. *infirmasti populos.*
v. 10. *et non egredieris Deus.* G. C. *et non progredieris.* Vox autem *Deus* a Gr. et Hebr. abest, et a G. Colb. Ger.
v. 11. *post inimicos nostros.* A. R. Rom. M. Amb. G. juxta Gr. *præ inimicis nostris.*
v. 13. *in commutationibus eorum.* A. *in jubilationibus eorum.* Favet Gr. ἀλαλάγμασιν αὐτῶν. Sed quidam veteres libri, ἀλλάγμασιν.
v. 22. *mortificamur.* R. Rom. Amb. G. *morte afficimur.* M. *morte affligimur.*

EX PSALMO XLIV.

v. 1. *qui commutabuntur.* A. G. C. *quæ commutabuntur.*
v. 6. *Sagittæ tuæ acutæ.* A. *sagittæ tuæ acutæ potentissimæ.* R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *potentissime.*
Item v. 6. *in corda.* A. R. Rom. M. G. Colb. juxta Gr. *in corde.* et sic Hebr.
v. 7. *virga directionis.* R. Rom. M. G. C. *virga recta est.*
v. 9. *a domibus eburneis.* G. C. *a gravibus eburneis.* R. M. *a gradibus* etc. Erratum ex errato. Nam Græce est ἀπὸ βάρεων: quod Latinus interpres verbi ambiguitate deceptus verterat, *a gravibus:* cum βάρεις apud Palæstinos dicerentur domus magnæ, in modum turrium ædificatæ, teste Hieron. in epist. 140. et in Jeremiæ 17. et Oseæ 8. Eadem vox habetur in Psal. 47, v. 4. et 14.

v. 10. *circumdata*. A. R. Rom. M. G. C. *circumamicta*.

v. 12. *Et concupiscet*. A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *Quoniam concupivit*.

v. 13. *omnes divites plebis*. Vox *omnes* abest ab A. M. G. C. Car. Colb. Gal. a Gr. et ab Hebr.

v. 14. *filiæ regis*. R. Rom. *filiæ regum*.

v. 18. *Memores erunt*. Car. Ger. Gal. juxta Hebr. *Memor ero*. Et sic Hieron. in epist. 140.

EX PSALMO XLV.

v. 1. *filiis Core*. A. G. C. juxta Gr. *pro filiis Core*.

v. 4. *aquæ eorum*. A. R. Rom. Amb. G. C. *aquæ ejus*.

v. 5. *Fluminis impetus lætificat*. A. juxta Gr. *Fluminis impetus lætificant*. Hebr. *Fluminis divisiones lætificant*.

v. 6. *Deus mane diluculo*. A. R. Rom. G. *Deus vultu suo*. G. *Deus vultu*. Gr. τῷ προσώπῳ, nec addit *suo*. M. *Deus a matutino in matutinum*.

v. 7. *dedit vocem suam, mota est* etc. A. R. Rom. M. Amb. C. *dedit vocem suam Altissimus, et mota est* etc. G. *excelsus, et mota est* etc.

v. 10. *usque ad finem terræ*. A. R. Rom. M. Amb. G. G. juxta Gr. *usque ad fines terræ*.

EX PSALMO XLVI.

v. 1. *pro Core*. A. G. C. Car. juxta Gr. *pro filiis Core*.

v. 3. *Dominus excelsus*. R. Rom. *Deus summus*.

Item v. 3. *Super omnem terram*. R. Rom. *super omnes deos*.

v. 6. *in jubilatione*. G. C. *in strepitu*.

v. 8. *psallite sapienter*. A. *psallite intelligenter*. Gr. συνετῶς. Hebr. *erudite*.

v. 9. *Regnabit Deus super gentes*. R. Rom. M. G. C. Colb. *Regnavit*. A. R. Rom. M. C. *Dominus super omnes gentes*.

EX PSALMO XLVII.

v. 3. *Fundatur exsultatione*. A. R. Rom. M. C. *Dilatans exsultationes*. Amb. *dilatans exultationem*. Gr. *Bene radicans exultationis*.

Item v. 3. *mons Sion*. A. G. C. juxta Gr. *montes Sion*.

v. 4. *in domibus ejus*. R. M. *in gradibus ejus*. Rom. G. G. *in gravibus ejus*. Sic Amb. ut ex interpretandi ratione patet. Gr. ἐν ταῖς βάρεσιν. Vide supra in Psal. 44. v. 10.

Item v. 4. *cognoscetur*. G. C. et A. in aliquot MSS. *cognoscitur*, sive *dignoscitur* tempore præsenti, juxta Gr.

v. 5. *reges terræ*. Vox *terræ* abest a Vulgata in MSS. Colb. et Ger. Confer. Hieron. epist. 135.

v. 10. *in medio templi tui*. A. juxta Gr. *in medio populi tui*. M. G. *in medio plebis tuæ*. G. *in templo sancto tuo*. Varietas ex affinitate vocum ναῦ et λαῦ.

v. 12. *filiæ Judæ*. A. in MSS. et Amb. C. juxta Gr. *filiæ Judææ*.

v. 14. *domos ejus*. R. Rom. M. Amb. C. *gradus ejus*. G. *turrem ejus*. Gr. τὰς βάρεις; id est excelsas et turritas domos, ait Ambrosius. Vide Psal. 44. v. 9.

v. 15. *Deus, Deus noster*. Vox *Deus* non repetitur in A. R. Rom. M. G. G. neque in Gr.

EX PSALMO XLVIII.

v. 4. *prudentiam*. A. *intelligentiam*. Gr. σύνεσιν.

v. 9. *et laborabit*. A. R. Rom. G. C. juxta Gr. *et laboravit*.

v. 10. *et vivet adhuc in finem*. Vox *adhuc* abest ab A. R. Rom. M. G. C. et a Gr.

v. 12. *Vocaverunt nomina sua in terris suis*. A. R. Rom. M. *Invocabunt*. M. Amb. *Invocaverunt*. G. C. *Invocavit*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. *nomina eorum in terris ipsorum*. Hebr. *Vocaverunt nominibus suis terras suas*.

v. 14. *complacebunt*. A. R. Rom. G. C. *benedicent*. M. *bene prosperabuntur*. Gr. εὐλογήσουσιν.

v. 15. *mors depascet eos*. A. *mors pastor est eis*. Gr. ποιμανεῖ αὐτούς, *pascet eos*.

Item v. 15. *Et dominabuntur eorum*. R. Rom. G. C. *Et obtinebunt eos*.

Item v. 15. *in inferno a gloria eorum*. R. Rom. M. *in inferno, et a gloria sua expulsi sunt*. G. *in inferno a gloria eorum, et a gloria sua expulsi sunt*.

v. 18. *cum interierit, non sumet omnia*. A. R. Rom. Amb. G. C. juxta Gr. *non cum morietur, accipiet omnia*. M. *nondum morietur, recipiet omnia*.

Item v. 18. *gloria ejus*. R. Rom. M. Amb. G. G. *gloria domus ejus*.

EX PSALMO XLIX.

v. 5. *sanctos ejus*. G. *filios ejus*.

Item v. 5. *qui ordinant*. R. Rom. *qui ordinaverunt*. A. *qui disponunt*.

v. 7. *et loquar*. A. juxta Gr. *et loquar tibi*.

v. 17. *odisti disciplinam*. A. *odisti eruditionem*. Gr. παιδείαν.

v. 19. *concinnabat dolos*. A. *amplexa est dolositatem*. R. Rom. M. C. Hebr. *concinnavit dolum*.

v. 21. *Existimasti inique*. A. juxta Gr. *Suspicatus es iniquitatem*. A. Rom. M. G. *Existimasti iniquitatem*.

Item v. 21. *et statuam contra faciem tuam*. A. *constituam te* etc. R. Rom. *et statuam illam* etc. G. G. *et statuam illa* etc. M. *et statuam contra faciem tuam peccata tua*.

v. 22. *nequando rapiat*. A. G. *nequando rapiat sicut leo*.

EX PSALMO L.

v. 5. *contra me est semper*. A. R. Rom. *coram me est semper*. *ἐναντίον μου*: eadem vox quæ in subsequenti v.

v. 7. *concepit me mater mea*. A. *mater mea me in utero aluit*. R. Rom. M. Amb. *peperit me mater mea*. Et sic. Hebr. In Gr. est *ἐκίσσησέ με*.

v. 10. *Auditui meo dabis gaudium*. Gr. sonat, *Audire me facies exsultationem*.

v. 15. *Docebo*. A. Rom G. C. *Doceam*.

v. 19. *Deus non despicies*. A. R. Rom. M. Amb. C. *non spernit*. G. *non spernet*. Gr. *ἐξουδενώσει*.

EX PSALMO LI.

v. 3. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Tota die* etc. A. *Quid gloriatur in malitia, qui potens est? In iniquitate tota die* etc. H. *Quid gloriatur in malitia, potens iniquitate tota die?*

v. 6. *verba præcipitationis*. A. *verba submersionis*.

Item v. 6. *lingua dolosa*. A. G. H. juxta Gr. et Hebr. *linguam dolosam*. R. Rom. *in lingua dolosa*. C. *in linguam dolosam*.

v. 7. *destruet te*. Gr. sonat *destruat te*.

Item v. 7. *evellet te et emigrabit te*. C. H. *evellat te et emigret te*: juxta Gr.

v. 11. *bonum est*. A. *jucundum est*. Gr. *Χρηστόν*.

EX PSALMO LII.

v. 2. *Corrupti sunt*. Gr. sonat, *Corruperunt*.

Item v. 2. *in iniquitatibus*. R. Rom. G. C. *in voluntatibus suis*.

v. 5. *ut cibum panis*. A. *in cibo panis*. Gr. *cibo panis*.

v. 6. *ossa eorum qui hominibus placent*. R. Rom. M. G. *ossa hominum sibi placentium*. C. *consilia hominum sibi placentium*.

v. 7. *cum converterit*. A. C. juxta Gr. *in avertendo*. M. *in convertendo*. R. Rom. G. *dum avertet*. H. *dum avertit*.

Item v. 7. *Exsultabit Jacob, et lætabitur* etc. M. G. C. *Exsultet Jacob, et lætetur* etc.

EX PSALMO LIII.

v. 3. *judica me*. R. Rom. M. G. C. *libera me*. Hebr. *ulciscere me*.

v. 7. *Averte mala*. G. *Avertit mala*. Gr. *ἀποστρέψει*. H. *Converte mala*. Hebr. *Redde mala*.

v. 9. *despexit*. A. R. Rom. M. G. C. *respexit*.

EX PSALMO LIV.

v. 2. *Exaudi*. H. *Inauri*. Sic etiam in Psal. 139. v. 7.

v. 4. *declinaverunt in me iniquitates*. A. G. C. juxta Gr. *declinaverunt in me iniquitatem*. Hebr. *projecerunt super me iniquitatem*.

Item v. 4. *molesti erant mihi*. A. *adumbrabant me*: mutato videlicet *ἠνώχλουν* in *ἐπεσκότουν*.

v. 9. *qui salvum me fecit*. A. R. Rom. juxta Gr. *qui me salvum faceret*. C. *faciat*.

v. 10. *præcipita*. A. *submerge*.

v. 13. *maledixisset mihi*. A. *exprobrasset mihi*. H. *improperasset mihi*. Gr. *ὠνείδισέ με*.

Item v. 13. *abscondissem me forsitan*. A. R. Rom. M. G. C. *absconderem me utique*: juxta Gr.

v. 16. *Veniat mors super illos*. G. *Posuit mortem super illos*.

Item v. 16. *nequitiæ in habitaculis eorum*. A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. *nequitia in hospitiis eorum*.

v. 17. *salvabit me*. A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *exaudivit me*.

v. 19. *inter multos erant mecum*. A. M. juxta Gr. *in multis erant mecum*.

v. 20. *Exaudiet Deus*. A. H. *Exaudiet me Deus*.

Item v. 20. *qui est ante sæcula*. R. Rom. *qui est ante sæcula, et manet in æternum*.

v. 22. *ab ira*. A. *præ ira*.

Item v. 22. *Molliti sunt sermones ejus*. R. Rom. M. *Mollierunt sermones suos*. G. H. C. *Mollierunt sermones ejus*.

v. 23. *curam tuam*. R. Rom. M. G. C. *cogitatum tuum*. H. *cogitationem tuam*.

v. 24. *in puteum interitus*. A. *in puteum corruptionis*. Gr. *διαφθορᾶς*.

EX PSALMO LV.

v. 3. et 4. *tota die: quoniam multi bellantes adversum me. Ab altitudine diei timebo, ego vero* etc. A. R. Rom. G. juxta Gr. *tota die, ab altitudine diei: quoniam multi qui debellant me timebunt: ego vero* etc. Sic etiam C. nisi quod omittit *ab altitudine diei*. At M. habet sic, *tota die: ab altitudine diei non timebo, quoniam multi qui debellant me, ab altitudine Dei non timebo, quia ego in te sperabo*. H. *tota die. Ab altitudine dierum non timebo, quia multi qui debellant me, timebunt*.

v. 5. *sermones meos*. R. Rom. G. H. *sermones meos tota die*.

v. 7. *Inhabitabunt*. A. *Incolent*. Gr. *παροικήσουσιν*.

Item v. 7. *Sicut sustinuerunt animam meam*. A. *Sicut sustinuit anima mea*. R. Rom. G. C. *Sicut exspectavit anima mea*. M. *Sicut exspectaverunt animam meam*. Gr. sonat, *Sicut sustinui anima mea*.

v. 8. *populos confringes*. A. H. *populos deduces*. Gr. *κατάξεις*.

v. 9. *posuisti*. R. Rom. G. *posui*.

v. 10. *Tunc convertentur*. A. R. Rom. *Convertantur*: omissa particula *Tunc*, quæ abest etiam a G. C. Gr.

v. 12. *laudationes tibi*. A. *laudis tibi*. R. Rom. M. G. C. *laudationis tibi*: juxta Gr.

v. 13. *et pedes meos a lapsu*. A. R. Rom. C. *oculos meos a lacrymis, et pedes meos a lapsu*.

EX PSALMO LVI.

v. 2. *sperabo.* Rom. C. *spero.*

EX PSALMO LVII.

v. 3. *concinnant.* A. *connectunt.* Gr. συμπλέκουσιν. H. *complectuntur.*

v. 6. *et venefici incantantis sapienter.* A. juxta Gr. *et medicamenti medicati a sapiente:* et sic fere H. At R. *et veneficia quæ incantantur a sapiente.* G. C. *et venefici qui incantantur a sapiente.* Sic etiam M. omisso *et.*

v. 7. *conteret.* A. G. H. C. juxta Gr. *contrivit.*

Item v. 7. *confringet.* A. G. H. juxta Gr. *confregit.*

v. 8. *ad nihilum devenient.* A. H. *Spernentur.* Gr. ἐξουδενωθήσονται.

v. 9. *cera quæ fluit.* A. R. Rom. C. H. C. juxta Gr. *cera liquefacta.*

v. 10. *Prius quam intelligerent spinæ vestræ rhamnum.* A. R. Rom. H. C. *Prius quam producat.* A. H. *spinas vestras rhamnus.* R. *spinas vestra rhamnus.* Rom. *spinas vester rhamnus.* C. *spinæ vestræ rhamnum.* M. G. *Prius quam producant.* M. *spinæ vestræ rhamnum.* G. *spinas vestras rinus.* Gr. πρὸ τοῦ συνιέναι τὰς ἀκάνθας ὑμῶν τὴν ῥάμνον. Hebr. *Antequam crescant spinæ vestræ in rhamnum.*

Item v. 10. *Sic in ira absorbet eos.* A. *tamquam in ira combibet eos.* Gr. καταπίεται ὑμᾶς. H. *absorbebit vos.*

v. 11. *cum viderit vindictam.* R. Rom. G. C. juxta Gr. *cum viderit vindictam impiorum* etc.

v. 12. *utique est Deus.* G. *et vere est Deus.*

EX PSALMO LVIII.

v. 4. *ceperunt animam meam.* A. *venati sunt animam meam.* Gr. ἐθήρευσαν. R. *aucupaverunt.* Rom. G. C. *occupaverunt.* M. *captaverunt.* Hebr. *insidiati sunt animæ meæ.*

v. 5. *et direxi.* A. in editis, et R. Rom. *et dirigebar.* A. in MSS. et G. C. *et dirigebam.*

v. 7. *Convertentur ..... patientur.* A. *Convertantur ..... patiantur.* Favet Hebr.

v. 9. *ad nihilum deduces.* A. R. Rom. M. C. H. *pro nihilo habebis.* Gr. ἐξουδενώσεις. Hebr. *subsannabis.*

v. 10. *quia Deus.* R. Rom. juxta Gr. *quia tu Deus.*

v. 12. *Deus ostendet mihi super inimicos meos.* A. *Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis.* R. Rom. *Deus meus ostende mihi bona inter inimicos meos.* M. *Deus meus ostende me inter inimicos meos.* G. *Deus meus ostendit mihi inter inimicos meos.*

Item v. 12. *ne quando obliviscantur populi mei.* A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. *ne quando obliviscantur legis tuæ.*

Item v. 12. *et depone.* A. *et deduc.* R. Rom. M. G. H. *et destrue.* Et sic Hebr. At Gr. καὶ κατάγαγε.

v. 13. *sermonem labiorum* etc. R. Rom. *sermo labiorum* etc.

Item v. 13. *Et de exsecratione.* A. *Et de maledicto.*

Item v. 13. et 14. *annuntiabuntur in consummatione, in ira consummationis.* A. juxta Gr. *annuntiabuntur consummationes, in ira consummationis.* R. Rom. *compellantur in ira consummationis.* M. *compellentur in consummatione, in ira consummationis.* C. *convellentur: consumantur in ira consummationis.* H. *convellentur in consummatione: consummatio in ira consummationis.*

Item v. 14. *quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ.* H. juxta Gr. *quia Deus Jacob dominatur finium terræ.*

EX PSALMO LIX.

v. 2. *et Sobal.* A. R. M. G. H. C. juxta Gr. *et Syriam Sobal.*

Item v. 2. *et percussit Idumæam in valle.* A. Rom. et Hebr. *et percussit Edom in valle.* G. C. juxta Gr. *et percussit vallem.* Car. *et percussit in valle.*

v. 5. *vino compunctionis.* A. *vino stimulationis.* Hebr. *vino consopiente.*

v. 7. *dilecti tui.* R. Rom. *electi tui.*

v. 11. *in civitatem munitam.* A. M. G. H. C. juxta Gr. *in civitatem circumstantiæ.*

v. 13. *quia vana.* A. R. Rom. M. G. H. C. Car. Colb. Ger. juxta Gr. *et vana.*

EX PSALMO LX.

v. 5. *Inhabitabo.* A. *Inquilinus ero.* Gr. παροικήσω.

v. 7. *usque in diem generationis et generationis.* Rom. G. C. *usque in diem sæculi et sæcula.*

v. 8. *Permanet.* A. R. Rom. G. *Permanebit:* juxta Gr.

Item v. 8. *quis requiret.* R. *quis requiret ei.* R. Rom. H. juxta Gr. *quis requiret eorum.* G. *quis requiret eum.*

EX PSALMO LXI.

v. 2. *salutare meum.* C. *patientia mea.*

v. 4. *irruitis in hominem.* A. juxta Gr. *apponitis super hominem.*

Item v. 4. *interficitis universi vos.* A. *interficite omnes.* R. Rom. G. C. *interficitis universos.* M. *interficitis omnes vos.* Am. *interficientes universos.* Gr. φονεύετε πάντες.

v. 5. *pretium meum.* A. R. Rom. M. G. H. C. *honorem meum.* Gr. τιμήν μου.

v. 10. *in idipsum.* A. *in unum.*

v. 11. *si affluant.* A. Amb. G. *si fluant.* Gr. ἐὰν ῥέῃ.

EX PSALMO LXII.

v. 2. *Sitivit in te*. A. H. juxta Gr. *Sitivit tibi*.
Item v. 2. *quam multipliciter*. H. *quam simpliciter*.
v. 6. *et labiis exsultationis laudabit os meum*. A. R. Rom. M. G. H. C. juxta Gr. *et labia exsultationis laudabunt nomen tuum*.
v. 7. *meditabor*. A. *meditabar*.
v. 12. *obstructum est*. A. *oppilatum est*. G. *obtusum est*.

EX PSALMO LXIII.

v. 2. *cum deprecor*. A. R. Rom. G. H. C. *dum tribulor*.
v. 3. *a conventu*. M. *a conversatione*.
v. 6. *Narraverunt*. R. Rom. G. H. C. *Disputaverunt*. M. *Disposuerunt*.
v. 7. *defecerunt scrutantes scrutinio*. A. *defecerunt scrutantes scrutationes*. R. Rom. M. *defecerunt scrutantes scrutinium*.
Item v. 7. *ad cor altum*. A. G. C. juxta Gr. *et cor altum*. Et sic habet Vulgata in Car. Colb. Gal. Ger. Favet Hebr. in quo legitur, *et corde profundo*. Glossa in Psalteriis Colb. et Ger. id interpretatur de divinitate occulta in Christo. Denique Hilarii expositio est, *accedente homine cordis alti*.
v. 9. *et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum*. A. Rom. C. *et pro nihilo habuerunt contra eos linguæ ipsorum*. G. *et pro nihilo habuerunt eum, et infirmatæ sunt super ipsos linguæ eorum*. Gr. sonat, *Pro nihilo habuerunt eum linguæ eorum*.

EX PSALMO LXIV.

v. 1. *Jeremiæ et Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperent exire*. Id totum a Gr. abest. At ejus loco A. præfert, *Jeremiæ et Ezechielis ex populo* etc. C. *Jeremiæ et Ezechiel de verbo peregrinationis, quando incipiebant proficisci*. G. *Jeremiæ et Ezechiel profectionis*.
v. 2. *in Jerusalem*. Id abest a Gr. et Hebr.
v. 7. *in virtute tua*. A. *in fortitudine sua*.
Item v. 7. *accinctus potentia*. A. *circumcinctus in potentatu*.
v. 8. *profundum maris*. A. R. Rom. M. G. H. C. *fundum maris*. Gr. κύτος.
Item v. 8. *sonum fluctuum ejus*. Ad hæc verba addit A. *quis sufferet*. R. Rom. M. G. C. *quis sustinebit*.
v. 9. *terminos*. A. R. Rom. M. G. H. C. *fines terræ*.
v. 10. *præparatio ejus*. A. R. Rom. M. G. H. *præparatio tua*.
v. 11. *Rivos ejus*. A. juxta Hebr. *Sulcos ejus*. In Gr. est τοὺς αὔλακας.
Item v. 11. *in stillicidiis ejus*. A. R. Rom. M. C. *in stillicidiis suis*.
Item v. 11. *lætabitur germinans*. A. R. Rom. M. G. H. C. *lætabitur cum exorietur*.
v. 13. *speciosa deserti*. A. R. Rom. M. G. H. C. *fines deserti*. Gr. ὄρη, *montes*.

EX PSALMO LXV.

v. 4. *nomini tuo*. R. A. Rom. M. H. G. C. addunt, *Altissime*.
v. 6. *in flumine pertransibunt pede*. R. Rom. M. G. C. *et flumina*. G. *pertransiet pede*. C. *pertransit pede*.
v. 7. *Qui dominatur ..... in æternum*. Gr. sonat, *Qui dominatur ..... sæculo*. Et sic Hebr.
Item v. 7. *qui exasperant*. A. *amaricant*. R. Rom. M. H. C. *qui in iram provocant*. G. *qui exacerbant*. Sic variant ad idem verbum in Psal. 67. v. 7. et aliis locis.
v. 10. *igne nos examinasti, sicut examinatur argentum*. A. juxta Gr. *ignisti nos, sicut ignitur argentum*.
v. 11. *in dorso nostro*. C. *in conspectu nostro*.
v. 15. *cum incenso arietum*. A. R. Rom. M. G. H. juxta Gr. *cum incenso et arietibus*.
v. 18. *non exaudiet*. A. G. C. *non exaudiat*: juxta Gr.

EX PSALMO LXVI.

v. 2. *et misereatur nostri*. Hoc abest ab A. Gr. et Hebr.
v. 5. *judicas ..... dirigis*. M. juxta Gr. *judicabis. ..... diriges*. G. H. *judicabit. ..... diriget*.

EX PSALMO LXVII.

v. 3. *sicut fluit cera*. Gr. sonat, *sicut liquefit cera*.
v. 4. *Et justi epulentur*. A. juxta Gr. *Et justi jucundentur*. Hebr. *lætentur*
v. 7. *Deus qui inhabitare facit*. Hic notat Aug. in Gr. haberi tantum, *Deus habitare facit*.
Item v. 7. *unius moris in domo*. A. *unius modi in domo*. R. Rom. C. C. *unanimes in domo*.
v. 9. *a facie Dei Sinai, a facie*. etc. A. R. Rom. G. H. C. *a facie Dei, Mons Sina a facie* etc. M. *a facie Dei qui est in Sina, a facie* etc.
v. 10. *segregabis*. A. R. Rom. M. *segregans*. G. *segregu*.
v. 11. *pauperi*. R. Rom. *pauperes*.
v. 13. *dilecti, dilecti*. R. Rom. M. G. H. C. *dilecti*, semel tantum.
v. 14. *inter medios cleros*. G. *in medio sortium*.
Item v. 14. *et posteriora dorsi ejus in pallore auri*. A. *et inter scapulas ejus in viriditate auri*.
v. 15. *cœlestis*. A. juxta Gr. *supercœlestis*.
v. 16. *mons Dei, mons pinguis*. A. R. Rom. M. G. C. *montem Dei, montem uberem*.
Item v. 16. *mons coagulatus, mons pinguis*. A. G. *montem incaseatum, montem uberem*. H. *mons consecratus* etc.

v. 17. *ut quid suspicamini*. R. Rom. M. G. *ut quid suspicitis*. G. *ut quid æstimatis*.
Item v. 17. *mone in quo*. A. G. *montem in quo*.
v. 19. *Adscendisti*. R. Rom. juxta Gr. *Adscendens*. G. H. *Adscendit*.
Item v. 19. *cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus*. R. Rom. G. *captivam duxit captivitatem*. G. H. *cepit captivitatem*. R. Rom. H. G. *dedit dona hominibus*. G. *accepit dona in hominem*. M. *in homines*. Gr. *ἐν ἀνθρώπῳ*.
Item v. 19. et 29. *inhabitare Dominum Deum. Benedictus Dominus*, etc. A. R. Rom. M. G. *inhabitare. Dominus Deus benedictus*, *benedictus Dominus* etc.
Item v. 20. *salutarium nostrorum*. A. *sanitatum nostrarum*. R. Rom. M. *salutaris noster*.
v. 21. *Et Domini Domini exitus mortis*. A. R. Rom. C. H. et Gr. nonnisi semel habent *Domini*. At G. *Et Domini exitus Domini mortis*.
v. 23. *convertam, convertam in* etc. A. R. Rom. G. H. G. *convertar*, *convertar in* etc.
v. 24. *ut intinguatur*. R. Rom. *donec intinguatur*.
v. 25. *Viderunt ingressus tuos*. A. R. Rom. M. *Visi sunt gressus tui*. G. H. *Visa sunt itinera tua*. Vulgata in Car. Colb. Ger. *viderunt ingressus tui*.
Item. v. 25. *ingressus Dei mei*. A. M. *gressus Dei mei*. G. H. *itinera Dei mei*.
Item v. 25. *regis mei*. Vox *mei* abest ab A. R. Rom. M. G. H. C. et a Gr.
Item v. 25. *qui est in sancto*. R. Rom. addunt *ipsius*. G. addit *eis*.
Item v. 25. *juvencularum*. G. *virginum*.
v. 28. *adolescentulus in mentis excessu* A. *adolescentior in ecstasi*. R. Rom. M. C. *adolescentior in pavore*. G. *de adolescentia in pavore*. H. *junior in pavore*.
v. 29. *virtuti tuæ*. A. R. Rom. M. G. Car. Colb. Ger. *virtutem tuam*.
v. 31. *feras arundinis*. A. juxta Gr. *feras calami*. Hebr. *bestiam calami*. R. Rom. C. *feras silvarum*. M. H. *feras silvæ*. G. *bestias silvæ*.
Item v. 31. *in vaccis*. A. R. Rom. M. G. H. G. *inter vaccas*.
Item v. 31. *ut excludant eos*. A. R. Rom. M. *ut excludantur ii*. G. H. G. *ut non excludantur*. Gr. *non excludantur*, omisso *ut*.
v. 32. *manus ejus* M. *manus suas*. Gr. *manum suam*.
v. 34. *voci suæ*. A. R. Rom. G. H. C. *vocem suam*.
Item v. 34. post *vocem virtutis*. in G. additur, *Audiam vocem ejus*, *vocem virtutis*.

EX PSALMO LXVIII.

v. 5. *tunc exsolvebam*. H. *tunc exsolvere repetebar*.
v. 8. *operuit confusio*. A. *operuit irreverentia*. A. R. Rom. M. G. H. C. *operuit reverentia*.
v. 9. *Extraneus*. A. juxta Gr. *Alienatus*. H. Hebr. *Alienus*. R. Rom. M. G. G. *Exter*.
Item v. 9. *et peregrinus*. A. R. Rom. M. G. H. C. *et hospes*.
v. 13. *loquebantur*. A. *insultabant*. R. Rom. M. *exercebantur*. G. H. *detrahebant*.
v. 14. *orationem meam*. A. juxta Gr. *oratione mea*.
v. 15. *ut non infigar*. A. R. Rom. M. H. *ut non inhæream*.
v. 16. *neque urgeat*. A. juxta Gr. *neque coarctet*. G. H. *neque contineat*. C. *neque aperiat*. Hebr. *et non coronet*.
v. 17. *respice in me*. G. *convertere in me*.
v. 21. *improperium exspectavit*. C. *improperium sustinuit*.
v. 28. *in justitiam tuam*. A. G. G. Colb. Ger. Gal. juxta Ger. *in justitia tua*.
v. 30. *salus tua Deus suscepit me*. A. R. Rom. G. H. G. *et salus vultus tui*, *Deus*, *suscepit me*.
v. 31. *nomen Dei*. R. Rom. juxta Gr. addunt, *mei*.
v. 34. *non despexit*. M. *non annullavit*. Gr. *ἐξουδένωσεν*.
v. 35. *et omnia reptilia in eis*. R. Rom. M. G. G. *et omnia quæ in eis sunt*. H. *et omnia repentia in eo*. Hebr. *et omnia quæ moventur in eis*.
v. 36. *civitates Juda*. R. Rom. M. C. Car. Colb. Ger. Gal. *civitates Judæ*. G. juxta Gr. *civitates Judææ*. Et sic A. in MSS.

EX PSALMO LXIX.

v. 1. *quod salvum fecerit eum Dominus*. Rom. G. Car. Gal. juxta Gr. *eo quod salvum me fecit Dominus*.
v. 2. *Deus*. Rom. G. *Domine Deus*. C. *Domine Deus meus*.
Item v. 2. *Domine ad adjuvandum me festina*. Hanc partem omittunt A. G. G. et Gr.

EX PSALMO LXX.

v. 1. *In te, Domine, speravi*. A. R. Rom. M. C. *Deus*, *in te speravi*, *Domine*. G. *Domine Deus*, *in te speravi*.
v. 8. *os meum laude*. R. Rom. M. G. C. addunt *tua*. Et sic Hebr.
Item v. 8. *ut cantem*. A. *ut hymnodicam*. R. Rom. M. C. *ut possim cantare*. G. *ut benedicam*.
Item v. 8. *magnitudinem tuam*. A. G. juxta Gr. *magnificentiam tuam*.
v. 10. *inimici mei mihi*. R. Rom. *inimici mei mala mihi*.
v. 13. *detrahentes animæ meæ*. A. *committentes animam meam*.
v. 14. *sperabo*. A. R. Rom. M. C. *in te sperabo*.
v. 15. *litteraturam*. A. R. Rom. G. M. G. *negotiationem*, sive *negotiationes*. Gr. *πραγματείας*.

Item v. 15. *in potentias Domini*. G. *in potentia tua, Domine*. Gr. *ἐν δυναστείᾳ*. Hebr. *in fortitudine*. Car. Colb. Ger. Gal. *in potentiam Domini*.

v. 21. *magnificentiam tuam*. A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *justitiam tuam*. M. addit, *super me*.

Item v. 21. *consolatus es me*. R. Rom. M. C. *exhortatus es me*. In Gr. est *παρεκάλεσας*, verbum ambiguum, quod aliis itidem locis varietatem parit. Hic porro M. addit, *et de abyssis terræ iterum reduxisti me*. Simile additamentum exstat apud G. C.

v. 24. *mala mihi*. G. C. *animam meam*.

EX PSALMO LXXI.

v. 2. *in justitia*. R. Rom. G. *in tua justitia*.

v. 3. *pacem populo*. R. Rom. M. C. G. et Gr. addunt, *tuo*.

Item v. 3. et 4. *et colles justitiam. Judicabit* etc. R. Rom. C. *et colles justitiam. In sua justitia judicabit* etc. G. juxta Gr. *et colles. In justitia judicabit* etc. Hujus lectionis meminit Augustinus pag. 646. a.

v. 5. *in generatione et generationem*. A. juxta Gr. *generationes generationum*: omissa præpositione *in*. Et sic habebat Vulgata in Car. Colb. Ger. At R. Rom. G. *in sæculum sæculi*.

v. 7. *auferatur luna*. A. R. Rom. M. G. C. *extollatur luna*.

v. 11. *reges terræ*. Gr. nunc, et Vulgata in libris Car. Colb. Ger. Gal. caret voce *terræ*, quam ut superfluam deleverat Hieronymus, juxta epist. 135.

v. 14. *et honorabile nomen eorum coram illo*. M. *et præclarum nomen ejus coram ipsis*.

v. 15. *et adorabunt de ipso*. A. R. Rom. M. C. Car. Ger. juxta Gr. et Hebr. *et orabunt*. M. *pro ipso*. G. *pro eo*.

v. 16. *et florebunt*. G. *et floriet*. C. *et florent*.

v. 17. *nomen ejus*. R. Rom. G. addunt, *et ante lunam sedes ejus*. M. *et ante lunam in sæcula sæculorum sedes ejus*.

Item v. 17. *magnificabunt eum*. M. *beatificabunt eum*.

v. 19. *majestatis*. A. G. juxta Gr. *gloriæ*: et sic infra loco *majestate*, habent *gloria*.

Item v. 19. *in æternum*. A. R. Rom. M. G. C. Gr. addunt, *et in sæculum sæculi*.

EX PSALMO LXXII.

v. 4. *non est respectus morti eorum*. A in MSS. et R. Rom. M. C. *non est declinatio morti eorum*. G. *non est requies morti eorum*. Hebr. *non cogitaverunt de morte sua*. Amb. *non est reclinatio* etc.

Item v. 4. *in plaga*. A. *in flagello*. G. *in pœna*.

v. 6. *superbia*. M. *superbia eorum in finem*.

v. 7. *Prodiit*. A. juxta Gr. *Prodiet*. G. *Exiet*.

Item v. 7. *in affectum*. A. R. Rom. M. Amb. *in dispositionem*. G. C. *in dispositione*. Gr. *εἰς διάθεσιν*.

v. 8. *nequitiam*. Gr. sonat, *in nequitia*.

Item v. 8. *in excelso*. A. juxta Gr. *in altum*. Rom. G. *in excelsum*.

v. 9. *in terra*. A. R. Rom. M. G. C. *super terram*.

v. 10. *Ideo convertetur populus meus hic*. A. R. Rom. M. Amb. G. C. juxta Gr. *Ideo revertetur huc populus meus*.

v. 11. *scit Deus*. A. R. Rom. G. C. juxta Gr. *scivit Deus*.

v. 14. *et castigatio mea*. A. *et argutio mea*. Rom. M. *et judex meus*. R. *et index meus*. Amb. *et vindex meus*. Hebr. *et increpatio mea*.

v. 15. *Ecce nationem reprobavi*. R. Rom. *Ecce natio*. G. *Ecce progenies*. R. Rom. *quibus disposui*. M. G. C. *cui disposui*. Amb. *Ecce generationi filiorum tuorum sic disposui*. Augustinus testatur exemplaria quædam habere, *Ecce generationi ..... cui concinui*.

v. 16. *Existimabam ut cognoscerem hoc, labor est* etc. A. juxta Gr. *Et suscepi cognoscere, hoc labor est* etc. Porro particula *Et* initio v. reperitur in omnibus MSS. Vulgatæ et in Hebr.

v. 17. *in novissimis eorum*. A. G. juxta Gr. *in novissima*, omisso, *eorum*. At R. Rom. C. *in novissima eorum*.

v. 18. *posuisti eis*. R. Rom. *disposuisti eis mala*. M. C. *posuisti illis mala*. Amb. *posuisti eis bona*.

Item v. 18. *dum allevarentur*. A. M. *dum extollerentur*.

v. 20. *Velut somnium surgentium*. A. R. Rom. M. Amb. C. *Velut somnium exsurgentis*. G. *velut a somnia exsurgentes*.

v. 21. *inflammatum est*. A. R. Rom. Amb. C. juxta Gr. *delectatum est*. G. *lætatum est*. M. *exarsit*. Hebr. *contractum est*.

Item v. 21. *commutati sunt*. R. Rom. C. *resoluti sunt*. G. *alienati sunt*. Amb. *requieverunt*.

v. 22. *ad nihilum redactus sum*. G. *spretus sum*. Hebr. *insipiens*.

v. 23. *apud te*. A. *ad te*.

v. 24. *dexteram meam*. A. M. *dexteræ meæ*. G. *dextera mea*.

v. 25. *est in cælo*. R. Rom. M. Amb. *restat in cælo*. G. *superest in cæla*.

v. 28. *in Domino Deo*. A. M. C. *in Deo*. G. *in Domino Deo salutis meæ*.

Item v. 28. *prædicationes tuas*. A. R. Rom. M. G. C. *laudes*, sive *laudationes tuas*.

Item v. 28. *in portis*. A. *in atriis*.

EX PSALMO LXXIII.

v. 1. *furor tuus*. A. M. C. *animus tuus*.

Item v. 1. *pascuæ tuæ*. A. R. Rom. M. C. *gregis tui*.

v. 2. *quam possedisti*. G. *quam adquisisti*. R. Rom. M. C. *quam creasti*: quia interpres pro *ἐκτήσω* accepit *ἔκτισας*.

Item v. 2. *mons Sion, in quo habitasti in eo.* A. *montem Sion istum quem inhabitasti in ipso:* favet G. At R. *mons Sion, in quo habitas in idipsum.*

v. 3. *Leva manus tuas.* A. R. Rom. *Eleva manum tuam.*

Item v. 3. *malignatus est.* A. *maligne operatus est.*

Item v. 3. *in sancto.* A. R. Rom. M. G. C. juxta Gr. *in sanctis tuis.*

v. 4. *in medio sollemnitatis tuæ.* R. Rom. G. C. *in medio atrio tuo.* Hebr. *in medio pacti tui.*

v. 5. *sicut in exitu super summum.* A. *sicut in egressum de super.* R. Rom. *sicut in via supra summum.* M. *sicut in exitu de insuper.* Gr. *sicut in ingressu desuper.* G. *sicut in introitum eorum desuper.*

v. 6. *in securi et ascia.* A. *in dolabro et fractoria.*

v. 8. *Quiescere faciamus.* A. R. Rom. M. G. C. *Venite, comprimamus.*

v. 9. *non cognoscet amplius.* A. *non cognoscet adhuc.* G. *nesciet adhuc.*

v. 11. *manum tuam.* R. Rom. *faciem tuam.* G *faciem tuam a nobis.*

Item v. 11. *et dexteram tuam.* G. *et dextera tua.*

v. 13 *in aquis.* A. juxta Gr. *in aqua.* R. Rom. M. *super aquas.* G. *super aquam.*

v. 14 *capita draconis.* A. M. G. *caput draconis.* R. Rom. C. *caput draconis magni.*

v. 16. *tu fabricatus es auroram et solem.* A. G. juxta Gr. *tu perfecisti solem et lunam.* R. Rom. C. *tu fecisti solem et lunam.* M. *tu præparasti lumen et solem.* Hebr. *tu ordinasti luminaria et solem.*

v. 18. *Memor esto hujus.* A. R. Rom M G. C. et Gr. addunt, *creaturæ tuæ*

Item v 18. *incitavit.* A. R. Rom M G. C. *exacerbavit.* Gr. παρώξυνε. Hebr. *blasphemavit.*

v. 20. *quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.* A. *quia repleti sunt, qui* etc. *domorum iniquarum.* R. Rom. M *domorum iniquitatum.* G. *quia repleti* (forte, *repletæ*) *sunt obscuritate terræ domus iniquitatum* Favet Hebr. *quia repletæ sunt tenebris terræ habitationes iniquæ.*

v. 23. *voces inimicorum tuorum.* A. C. juxta Gr. *vocem deprecantium te.* M. *vocem supplicum tuorum.* R. Rom. *voces quærentium te.* C. *vocem quærentium te.*

Item v. 23. *adscendit semper.* A. R. M. juxta Gr. *adscendat semper ad te.* Rom. *adscendit semper ad te.* G. *adscendit in æternum.* C. *adscendit in sempiternum.*

EX PSALMO LXXVI.

v. 2. *Narrabimus.* A. juxta Gr. *Enarrabo.* R. Rom. M. G. C. *Narrabo.*

v. 4. *Liquefacta est.* A. G. *Defluxit.*

v. 6. *Nolite extollere in altum cornu vestrum.* A. *Nolite ergo efferri.* Nisi forte id versiculum exponendo dixit Augustinus.

v. 9. *ex hoc in hoc.* A. *ex hoc in hunc.*

v. 10. *annuntiabo in sæculum.* A. juxta Gr. *in sæculum gaudebo.* R. Rom. M. *in sæcula gaudebo.* G. *in Domino gaudebo.*

EX PSALMO LXXV.

v. 1. *ad Assyrios.* Id a Rom. abest. At Gal. juxta Gr. *ad Assyrium.* G. *pro Assyria.*

v. 4. *potentias arcuum.* R. Rom G. C. *cornua arcuum.* M. *potestates: arcum.*

v. 5. *Illuminans tu.* Gr. sonat, *Illuminas tu.* Hebr. *Lumen tu es.*

v. 6. *in manibus suis.* Particula *in* abest a Gr. eamque expungi vult Hieron in epist. 135.

v. 8. *resistet tibi.* M. addit, *contra faciem tuam.*

Item v. 8. *ex tunc ira tua.* A. G. C. *tunc ab ira tua.* R. *ex tunc ab ira tua:* omisso *ex tunc.*

v. 9. *auditum fecisti.* A. C. *jaculatus es.* G. *jactasti.* R. Rom. *jaculatum est.* Gr. ἠκούτισας: pro quo nonnulli codices. ἠκόντισας.

v. 10. *mansuetos terræ.* R. Rom. M. C. *quietos terræ.*

v. 11. *diem festum agent tibi.* A. *sollemnia celebrabunt tibi.*

v. 12. *qui in circuitu ejus.* In A. M. et Hebr. additur, *sunt.*

Item v. 12. *offertis.* A. M. cum Hebr. *offerent.* C. *offerunt.* G. juxta Gr. *afferent.* Et sic Vulgata in Car. Colb. Ger. Gal.

SYLLABUS CODICUM

AD QUOS

RECOGNITUM EST AUGUSTINI OPUS IN PSALMOS

NECNON VARIANTES LECTIONES ALIQUOT INTER OMISSAS SELECTÆ

*Quæ asteriscum * habent videntur referenda in textum*

MANUSCRIPTI CODICES.

Abbatiæ S. Audoeni Rotomagensis, qui annos fere 700. præferunt.

Beccensis Abbatiæ MSS. ejusdem ætatis.

Belgici codices, id est, Variantes lectiones per Lovanienses Theologos collectæ.

S. Benigni Divionensis MSS.

Bellovacensis Ecclesiæ antiquissimus codex in postremos 50. Psalmos.

Christinæ serenissimæ Suecorum Reginæ unus septemdecim ex prioribus Psalmis, id est a 34. ad 50. continens; et alter posteriores triginta duos, a 119. scilicet ad 150.

Colbertini codices optimæ notæ.

Corbejenses per totum hoc opus duo, et interdum plures in eosdem tractatus, plerique ante annos 800. scripti.

Abbatiæ de Cultura apud Cenomanos perantiquus codex in priores 50. Psalmos.

Ferrariensis Abbatiæ codex vigintisex Psalmos complectens, a 63. ad 98.

Floricenses MSS. annorum circiter 700.

S. Mauri Fossatensis perantiquus MS. in Psalmos Graduales.

RR. PP. Fullensium S. Bernardi Parisiensis MSS. duo, alter Psalmos sexdecim a 35, ad 50. alter octodecim continet, nempe a 101. ad 118.

Ecclesiæ S. Gatiani Turonensis optimæ notæ codex in priores centum Psalmos.

Gemmeticensis Abbatiæ MSS. annorum fere 700.

MSS. S. Germani a pratis in suburbio Parisiensi.

Lyrensis Abbatiæ codices.

S. Michaelis in periculo maris.

Noviomensis Ecclesiæ MSS. qui 600. ad minus annos referunt.

Pratellensis Abbatiæ codices ante annos item 600. scripti.

Regius miræ magnitudinis et in duos nunc tomos divisus liber, qui in prima pagella vacua præfert, *Hoc immensum opus donavit mihi vir egregius Dominus Johannes Boccacii de Certaldo, poeta nostri temporis, quod de Florentia Mediolanum ad me pervenit 1355. April. 10.* Quod Francisci Petrarchæ manu inscriptum intelliges ex data ab ipso ad Boccacium epistola, quæ Variorum in Veneta editione est 24. In Basileensi autem 22. incipiens, *Beasti me munere magnifico*, etc. Ubi Augustini in Psalmos *opus immensum totum uno volumine comprehensum*, Boccacii Beneficio sibi *transmissum* testatur, scribens *Mediolani V. Idus Maii.* Epistolam ex integro relatam habes supra inter præfationes in hunc tomum.

Ex Abbatia S. Remigii Remensis plures in eosdem Psalmos, quidam ante annos 500. alii ante 800. descripti.

S. Theoderici prope Remos libri aliquanto recentioris ætatis.

Vaticanæ Bibliothecæ codex in priores quadraginta novem Psalmos. Vindocinensis Abbatiæ MSS.

EDITI CODICES.

Am. id est, liber Basileæ excusus per Johannem de Amerbach, anno Domini 1489.

Er. Desiderii Erasmi cura castigatus, et Frobeniano prelo editus Basileæ anno 1529.

Lov. Juxta Lovaniensium Theologorum recognitionem impressus Antuerpiæ, Plantinianis typis, ann. 1576.

SCRIPTURÆ LOCA

QUÆ EXPLICANTUR

GENESIS. Cap. I. 20. 26. *Faciamus hominem ad imaginem* etc. 156. C.
II. 17. *Morte moriemini*, 357. A. 343. A.
21. *Immisit Dominus Deus soporem in Adam*, 408. A. 412. A.
III. 8. *Abscondit se Adam*, etc. 350. C.
14. *Terram manducabis*, 691. B.
15. *Ipsa tuum observabit caput, et tu ejus observabis calcaneum*, 297. C.
IV. 10. *Vox sanguinis fratris tui* etc. 389. B.
15. *Posuit Deus Cain signum*, 389. A. 419. A.
XXII. 3. *Igitur Abraham de nocte consurgens*, etc. 184. A.
12. *Nunc cognovi quod times Deum*, 651. A.
13. *Viditque post tergum arietem inter vepres hærentem*, 184. A.
16. *Quia fecisti hanc rem, benedicam te* etc. 184. B.
XXIV. 2. *Pone manum tuam sub femore meo*, 450. B. 872. B.
XXV. 23. *Duo populi sunt in utero tuo, et major serviet minori*, 410. B. 476. B.
XXXII. 28. *Nequaquam Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel*, 454. D.
XXXVIII. 27. *Unus protulit manum*, etc. 685. A.
XLIX. 10. *Non deficiet princeps de Juda*, etc. 450. B. 916. B.
EXODI. IV. 2. *Quid in manu tua portas? Virgam*, etc. 891. C.
XXIII. 3. *Ne accipias personam pauperis*, 276. B.
25. etc. *Ut benedicam panibus tuis*, etc. 182. C. D.
XXXII. 20. *Arripiensque vitulum*, etc. 690. B.
NUMERORUM XXI. 8. *Fac serpentem æneum, et pone eum pro signo*, 891. D.
DEUTERONOMII XIII. 3. *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum*, 19. C. 25. B. C. 299. A.
XXI. 23. *Maledictus omnis qui pendet in ligno*. 356. D.
XXV. 5. *Si mortuus fuerit frater, accipiat uxorem ejus frater ejus* etc. 457. A.
JUDICUM VI. 36. *Ponam hoc vellus lanæ in area*, etc. 864. D.
I. REGUM II. 25. *Si autem sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo?* 322. A.
50. *Prævaluitque David adversus Philisteum*, 242. A.
XXI. 13. etc. *Mutavit vultum suum coram ipsis, et affectabat*, etc. 242. A. B. C. 247. B. 248. A. 249. B. 250. A.
Item 13. *Ferebatur in manibus suis*, 248. A. etc.
IV. REGUM II. 23. *Adscende calve, adscende calve*, 441. D. 474. B.
IV. 29. *Pones baculum meum super faciem pueri*, 847. A.
JOB II. *Mitte manum tuam, et tange omnia quæ ejus sunt*, 189. B. C. 322. A.
21. *Dominus dedit, Dominus abstulit*, etc. 159. A.
IX. 24. *Terra tradita est in manus impii*, 336. A.
PSALMORUM I. 4. *Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis*, etc. 270. D. 271. A.
6. *Quoniam novit Dominus viam justorum*, etc. 303. D.
II. 9. *Reges eos in virga ferrea, et tamquam vas figuli conteres eos*, 646. A. B.
III. 5. *Exaudivit me de monte sancto suo*, 426. B. C.
6. *Ego dormivi*, 408. A.
7. *Exurge Domine*, 25. B. C.
9. *Domini est salus, et super populum tuum* etc. 210. A.
V. 11. *Decidant a cogitationibus suis*, 686. C.
VI. 8. *Turbatus est præ ira oculus meus*, 304. B.
VII. 15. *Ecce parturiit injustitiam*, etc. 22. B.
17. *Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem*, etc. 346. C.
VIII. 5. *Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis* etc. 293. B.
X. 3. *Peccatores intenderunt arcum, ut sagittarent in obscura luna rectos corde*, 899. C.

XI. 9. *In circuitu impii ambulant*, 185. A.
XV. 7. et 8. *Insuper et usque ad noctem increpaverunt me renes mei*, etc. 40. B.
XVII. 4. *Laudans invocabo Dominum*, 381. D.
26. *Cum sancto sanctus eris*, etc. 452. C. 876. C.
XVIII. 2. *Cæli enarrant gloriam*, etc. 229. C.
3. *Dies diei eructat verbum*, *et nox nocti* etc 899. B.
4. *Non sunt loquelæ*, *neque sermones*, etc. 229. C. 358. D.
5. *In omnem terram exivit sonus eorum*, etc. 229. D.
7. *A summo cœlo egressio ejus* etc. 652. D.
13. *Ab occultis meis munda me*, *Domine*, etc. 351. B. 593. B.
XIX. 8. *Hi in curribus et hi in equis*, *nos autem*, etc. 745. B.
XXI. 2 *Deus*, *Deus meus*, *ut quid dereliquisti me*, 176. A. 344. D. 646. D.
Item 2. *Longe a salute mea verba delictorum meorum*, 406. A.
3. *Et non exaudisti*; *et nocte*, *et non ad insipientiam mihi*, 575. B.
16. *Aruit sicut testa virtus mea*, 826. C.
21. *Erue ab impiis animam meam*, *frameam*, etc. 266. B.
27. *Edent pauperes et saturabuntur*, 494 D.
XXII. 5. *Calix tuus inebrians quam præclarus est*, 295. A.
XXIV. 10. *Universæ viæ Domini misericordia et veritas*, 682. A.
15. *Oculi mei semper ad Dominum*, 212. B.
XXV. 4. *Unam petii a Domino*, etc. 363. C.
14. *Sustine Dominum*, *viriliter age*, etc. 160. B. 309. D.
XXVIII. 1. *Afferte Domino filios arietum*, 874. A.
XXX. 23. *Ego dixi in ecstasi mea*, *projectus sum a facie oculorum tuorum*, 348. C. 397. B. 423. B.
XXXI. 9. *Nolite esse sicut equus et mulus*, etc. 156. C. 252. A.
XXXII. 5. *Misericordia Domini plena est terra*, 288. D.
XXXIII. 2. *Benedicam Dominum in omni tempore*, *semper laus ejus*, etc. 219. A. B. 221. A.
19. *Prope est Dominus iis qui obtriverunt cor*, 205. D.
21. *Custodit Dominus omnia ossa eorum*, etc. 274. B. et C.
XXXIV. 13. *Cum mihi molesti essent*, *induebam me cilicio*, 164. C.
XXXV. 4. *Noluit intelligere ut bene ageret*, 203. C.
7. etc. *Homines et jumenta salvos facies Domine*, *sicut multiplicata*, etc. 49. A.
XXXVI. 36. *Transii*, *et ecce non erat*, 579. A.
XL. 5. *Ego dixi*, *Domine miserere mei*, etc. 210. C.

XLI. 5. *Hæc meditatus sum*, *et effudi super me animam meam*, 693. A.
XLII. *Quare conturbas me?* 261. A.
XLIII. 23. *Exsurge*, *quare obdormis Domine?* 266. D.
XLIV. 8. *Unxit te Deus*, *Deus tuus oleo exsultationis præ participibus tuis*, 155. D.
XLV. 11. *Vacate et videte quoniam ego sum Dominus*, 845. A.
XLVIII. 21. *Homo in honore positus non intellexit*, 581. A.
XLIX. 16. *Ut quid assumis testamentum meum per os tuum*, 337. C. D.
21. etc. *Hæc fecisti*, *et tacui*: *suspicatus es iniquitatem*, etc. 910. D.
23. *Sacrificium laudis glorificabit me*, 382. B.
L. 11. *Averte faciem tuam a peccatis meis*, 204. D. 206. B. C. 453. C.
1. 4. *Sicut novacula acuta fecisti dolum*, 272. C.
LIII. 3. *Deus in nomine tuo salvum me fac*, *et in virtute tua*, etc. 765. B.
LIV. 23. *Jacta in Dominum curam tuam*, 374. D. 397 B.
LVIII. 11. *Deus meus*, *misericordia ejus præveniet me*, 94. D.
LXI. 12. *Semel locutus est Deus*, 445. A.
LXV. 6. *Qui convertit mare in aridam*, 737. B.
LXVI. 3. *Ut cognoscamus in terra viam tuam*, 387. C. D.
LXX. 11. *Adorabunt eum omnes reges terræ*, *omnes gentes*, 690. D.
LXXII. 16. *Donec introeam in sanctuarium*, etc. 417. B.
LXXVI. 19. *Vox tonitrui tui in rota*, 675. D.
LXXVII. 25. *Panem Angelorum manducavit homo*, 245. B.
LXXIX. 3. *Excita potentiam tuam*, *et veni*, 23. A.
17. *Succensa igni et effossa ab increpatione vultus tui peribunt*, 359. A. B.
LXXX. 1. 7. *Et sicut unus de principibus cadetis*, 374. B.
LXXXIV. 11. *Justitia et pax osculatæ sunt*, 862. C. D.
XC. 7. *Cadent a latere tuo mille et decem millia a dextris tuis*, 819. C.
13. *Conculcabis leonem et draconem*, 378. A.
XCIII. 20. *Fingis dolorem in præcepto*, 373. B.
XCVII. 6. *Psallite Domino* ... *in tubis ductilibus*, 231. C.
XCIX. 3. *Ipse fecit nos*, *et non ipsi nos*, 96. B.
C. 5. *Detrahentem proximo suo occulte hunc persequebar*, 283. C.
CII. 5. *Renovabitur ut aquilæ juventus tua*, 768. A.
CIX. 7. *De torrente in via bibet*, 365. A.
CXI. 10. *Peccator videbit et irascetur*, *dentibus fremet*, 231. A.

CXIII. *Secund.* ✝. 1. *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*, 95. A.
CXV. 10. *Credidi, propter quod locutus sum*, 391. A.
CXVII. 12. *Exarserunt sicut ignis in spinis*, 409. A.
CXVIII. 57. *Pars mea Dominus*, 273. C. 302. A.
71. *Bonum est mihi quod humiliasti me*, 373. A. 425. D.
85. *Narraverunt mihi injusti delectationes, sed non ut lex tua*, 359. C. 364. A. B.
CXIX. 3. et 4. *Quid detur tibi, aut quid adjiciatur tibi adversus linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ*, etc. 41. C.
CXX. 1. *Levavi oculos meos in montes, unde veniet*, etc. 268. C. 290. B. C. 384. A.
4. *Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel*, 333. C.
8. *Dominus custodiat introitum tuum, et exitum tuum*, 826. C.
CXXIII. 1. et 3. *Nisi quia Dominus erat in nobis ... fortasse vivos absorbuissent nos*, 284. A. 816. A.
CXXIX. 1. *De profundis clamavi ad te, Domine*, 380. C.
CXXXVII. 6. *Humilia respicit, et excelso a longe cognoscit*, 393. B.
CXXXIX. 9. *Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori*, 336. A.
CXL. 10. *Singularis sum ego donec transeam*, 674. A. 822. B.
CXLI. 5. *Et non est qui exquirat animam meam*, 352. D. 393. A. 824. A.
6. *Portio mea in terra vivorum*, 333. A.
PROVERBIORUM III. 11. *Fili, ne deficias in disciplina Domini*, 354. D.
18. *Lignum vitæ est possidentibus eam*, 255. D.
IV. 27. *Ne declines in dexteram aut sinistram*, 198. A. B.
V. 22. *Criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur*, 272. A.
VI. 6. *Vade ad formicam, o piger*, 313. C. 422. C.
X. 26. *Sicut uva acerba dentibus vexatio est*, etc. 511. D.
XVIII. 21. *Mors et vita in manibus linguæ*, 885. A.
XIX. 17. *Fœneratur Dominum, qui miseretur pauperis*, 332. A.
XXI. 20. *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis*, etc. 331. A.
ECCLESIASTÆ I. 2. et 3. *Omnia vanitas: quæ abundantia homini*, etc. 367. A.
CANTICI CANTICORUM I. 2. *Unguentum effusum nomen tuum*, 193. A.
3. *Post odorem unguentorum tuorum curremus*, 346. D.
7. *Nisi cognoveris temetipsam, o pulcra inter mulieres*, 762. B.
5. *Vulnerata caritate ego sum*, 344. B.
IV. 2. et VI. 5. *Dentes tui sicut grex detonsarum adscendens de lavacro*, etc. 10. C. et seq.
SAPIENTIÆ I. 9. *In cogitationibus impii interrogatio erit*, 626. B.
XII. 25. et 26. *Propter hoc tamquam pueris insensatis, judicium in derisum dedisti*, etc. 53. B.
ECCLESIASTICI X. 9. *Quid superbit terra et cinis? quoniam in vita sua projecit intima sua*, 3. C.
14. *Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo*, 346. B.
XVII. 26. *A mortuo, velut qui non sit perit confessio*, 772. B. 810. B.
ISAIÆ II. 2. *Erit in novissimis temporibus manifestus mons*, 466. B.
3. *Venite adscendamus ad montem Domini*, 471. B.
V. 4. *Exspectavi ut faceret uvam*, etc. 289. C. D.
6. *Nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem*, 770. B.
XXVI. 13. *Domine posside nos*, 236. A. B.
18. *Concepimus et parturivimus spiritum salutis*, 399. A.
XXVIII. 16. *Quisquis offenderit in lapidem illum, conquassabitur*, etc. 894. D.
XXIX. 13. *Populus hic labiis me honorat*, 352. C.
XLII. 14. *Tacui, numquid semper tacebo?* 282. D.
XLVI. 8. *Redite prævaricatores ad cor*, 626. C.
LIII. 2. *Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem*, 443. C.
7. *Sicut ovis coram tondente se sine voce*, 333. C.
9. *Dabit impios pro sepultura*, 353. B.
LIV. 1. etc. *Lætare sterilis quæ non paris*, etc. 633. B.
LXI. 10. *Sicut sponso alligavit mihi mitram*, etc. 171. A.
LXV. 24. *Adhuc illis loquentibus dicam, Ecce adsum*, 167. D.
LXVI. 5. *His qui dicunt, Fratres nostri non estis, dicite, Fratres nostri estis*, 623. D.
JEREMIÆ XVII. 5. *Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine*, 185. B. 312. C.
16. *Diem hominis non concupivi*, 336. B.
DANIELIS II. 34. etc. *Donec abscissus est lapis de monte sine manibus*, etc. 471. A. 482. D. 633. C.
35. *Lapis autem ... factus est mons magnus*, 426. B.
MATTHÆI III. 9. *Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*, 479. C.
IV. 3. *Dic lapidibus istis, ut panes fiant*, 34. C.

4. *Non in solo pane vivit homo, sed,* etc. 331. A.
v. 5. *Beati qui lugent*, 341. D.
8. *Beati mundo corde*, etc. 254. B.
10. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*, 283. B.
44. *Diligite inimicos vestros*, 350. A.
vi. 6. *Intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora*, etc. 8. D. 15. C. 254. A. 286. D. 287. B.
vii. 5. *Ejice primum trabem de oculo tuo*, etc. 584. B.
6. *Nolite sanctum dare canibus*, etc. 59. C.
7. *Petite et accipietis, quærite*, etc. 241. C.
14. *Quam arcta et angusta via est, quæ ducit ad vitam*, etc. 437. C.
23. *Non novi vos*, 276. C. D.
viii. 8. *Non sum dignus, ut sub tectum meum intres*, 374. A.
11. *Venient multi ab Oriente et Occidente*, 373. D.
24. *Ipse vero dormiebat*, 466. A. 587. B.
ix. 3. *Quis est hic qui peccata dimittit*, 330. A.
13. *Non veni vocare justos, sed peccatores*, etc. 649. B.
x. *Estote astuti sicut serpentes*, 634. C.
30. *Capilli capitis vestri numerati sunt*, 336. C.
34. 35. *Non veni pacem mittere, sed gladium*, etc. 449. A.
xi. 20. *Tunc cæpit exprobrare civitatibus... Væ tibi Corozain*, etc. 150. A.
30. *Onus meum leve*, 779. C.
xii. 29. *Nemo potest intrare in domum fortis et vasa ejus eripere*, etc. 648. D.
39. *Generatio ista prava ... signum quærit*, 747. A.
48. *Quæ est mihi mater, aut qui fratres*, 65. B. 450. A.
xiii. 6. *Et quia non habebant radicem, aruerunt*, 60. B.
18. *Donec veniat tempus messis*, 424. C.
xiv. 26. etc. *Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas*, 195. D. 386. C.
30. *Domine pereo, salva me*, 583. A.
xv. 11. *Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat*, 73. A. B.
26. *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus*, 341. B.
xvi. 17. *Beatus es Simon Barjona*, 280. A.
22. *Redi retro satanas*, 270. D. 280. C. 609. A. 825. C. D.
xvii. 19. *Si habueritis fidem sicut granum*, etc. 466. B.
xviii. 12. *Nonne relinquit nonaginta novem in montibus, et vadit*, etc. 50. B.
xix. 4. *Relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori* etc. 345. B.
xx. 9 *Acceperunt et ipsi singulos denarios*, 357. C.
22. *Potestis bibere calicem, quem ego biberus sum?* 351. D.
xxi. 7. *Et adduxerunt asinam et pullum*, 215. A.
13. *Vos autem fecistis eam domum negotiationis*, 845. A.
19. *Videns fici arborem ... Et nihil invenit in ea nisi folia*, 204. B.
xxii. 14. *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi*, 687. A.
16. *Scimus quia viam Dei in veritate doces*, 352. A. B.
Item 21. *Reddite Cæsari quod Cæsaris est, et Deo quod Dei est*, 16. C.
42. etc. *Cujus filius est? Dicunt ei, David*, etc. 245. C.
43. *Quomodo ergo ipse David in spiritu dicit eum Dominum*, etc. 66. C. 580. A.
xxiv. 2. *Lapis super lapidem non stabit*, 379. B.
12. *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas*, 349. D. 674. C. 680. C.
13. *Qui perseveraverit usque in finem*, etc 303. B.
19. *Væ prægnantibus et mammantibus*, 398. B.
40. *Unus assumetur, et unus relinquetur*, 299. C.
41. *Duæ molentes*, etc. 300. B.
xxv. 2. *Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes*, 520. C. D.
27. *Serve male et piger ... oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis*, etc. 362. B.
30. *Et servum inutilem ejicite in tenebras exteriores*, 29. D.
34. *Venite benedicti Patris mei, percipite*, etc. 332. B.
40. *Quod fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis*, 370. B.
41. *Ite in ignem æternum*, 305. C. D.
42. *Esurivi, et non dedistis mihi manducare*, 345. C. D.
xxvi. 7. *Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi*, etc. 108. C. D. et seq.
26. *Accipite et comedite, hoc est*, etc. 244. D.
35. *Tecum usque ad mortem ero*, 394. D.
38. *Tristis est anima mea usque ad mortem*. 170. A. 214. C. 406. A. 428. D.
39. *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*, 109. D. 218. B. 726. A.
60. *Venerunt duo falsi testes*, 318. A.
xxvii. 42. 26. *Si Filius Dei est, descendat cruce*, 409. C.
42. *Descendat de cruce, et credimus ei*, 282. C.
46. *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti*, 409. B. 345. A. 517. B.
xxviii. 1. *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati*, 163. A. B.

20. *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*, 491. C.

MARCI I. 7. *Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere*, 155. D.

VIII. 38. *Qui me confessus fuerit coram hominibus*, etc. 390. D.

32. *De die autem illo vel hora nemo scit... neque Filius*, etc. 25. B. 66. B. 298. A.

LUCÆ I. 32. *Dabit ei Deus sedem David patris ejus*, 245. C.

II. 30. *Viderunt oculi mei salutare tuum*, 391. A.

III. 6. *Videbit omnis caro salutare Dei*, 155. B.

IV. 13. *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus*, 175. B.

V. 4. et 6. *Laxate retia vestra in capturam*, 521. B.

19. *Per tegulas summiserunt eum tum lecto in medium*, etc. 329. D.

VI. 27. *Diligite inimicos vestros*, 339. B.

VII. 8. *Nam et ego homo sum sub potestate constitutus*, etc. 480. A.

38. *Cœpit rigare pedes Jesu, et capillis*, etc. 556. C.

VIII. 23. etc. *Et navigantibus illis obdormivit, et descendit procella*, etc. 127. C. et seq.

X. 30. *Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho* etc. 681. D. 818. C.

36. *Quis est illorum illi sauciato proximus?* 503. B.

XII. 33. *Thesaurum... quo fur non accedit*, 333. C.

XIII. 11. *Mulier... erat inclinata, nec poterat sursum respicere*, 347. A.

XV. 15. *Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos*, 448. C.

21. *Non sum dignus vocari filius tuus*, 96. A.

XVI. 9. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*, etc. 501. B. C.

20. *Erat quidam mendicus nomine Lazarus*, 264. A.

28. *Habeo enim quinque fratres... ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum*, 521. A.

XVII. 32. *Mementote uxoris Lot*, 927. B.

XVIII. 10. *Duo homines adscenderunt in templum ut orarent: unus Pharisæus, et alter Publicanus*, 205. B. et D.

33. *Tecum sum usque ad mortem*, 298. C.

43. *Hodie mecum eris in paradiso*, 390. C.

JOHANNIS I. 10. *Et mundus eum non cognovit*, 581. D.

14. *Verbum caro factum est*, 155. A.

46. *A Nazareth potest aliquid boni esse*, 743. D.

47, 48. *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est*, 204. A.

48. *Cum esses sub arbore fici vidi te*, ibid.

II. 18. *Qui autem non credit, jam judicatus est*, 53. B.

29. *Amicus autem sponsi qui stat*, etc. 361. C.

36. *Sed ira Dei manet super eum*, 643. C.

IV. 7. *Da mihi bibere*, 278. C. 690. C.

V. 2. *Est autem Jerosolymis probatica piscina ... quinque porticus habens*, 846. B.

8. *Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam*, 902. A.

24. *Qui in me credit, transiit de morte*, etc. 53. A.

54. *Nisi quis manducaverit carnem meam*, etc. 246. C. 248. C. 257. A.

VIII. 10. *Nemo te condemnavit, mulier?* etc. 540. B. C.

35. *Servus non manet in domo in æternum*, 605. B.

36. *Si vos Filius liberaverit*, etc. 52. C.

48. *Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es?* 174. B.

Item 48. *Dæmonium habes*, 296. C.

IX. 28. *Tu sis discipulus ejus*, 396. A. 407. C.

39. *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant*, 745. B.

XII. 19. *Occidamus eum, ne sæculum post illum pergat*, 410. A.

XIII. 11. *Sciebat enim quisnam esset, qui traderet eum*, 271. C.

XIV. 6. *Ego sum via*, etc. 762. D. 838. C.

8. *Ostende nobis Patrem et sufficit nobis*, 348. B.

21. *Qui diligit me, diligitur a Patre, et ostendam ei meipsum*, 348. B.

XV. *Ego sum vitis... Pater meus agricola est*, 236. B.

5. *Sine me nihil potestis facere*, 171. C.

XVI. 12. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*, 361. A.

33. *Hæc loquor vobis, ut in me habeatis pacem*, 261. B.

XIX. 11. *Non haberes in me potestatem nisi esset tibi desuper data*, 232. C.

23. *Erat autem tunica inconsutilis de super contexta*, etc. 113. A.

28. *Sitio*, 278. C. 690. C.

33. *Non fregerunt ejus crura*, 253. C. 263. A.

XX. 17. *Noli me tangere, nondum enim adscendi ad Patrem*, 652. B. C.

XXI. 11. *Plenum magnis piscibus, centum quinquaginta tribus*, etc. 321. A. etc.

17. *Petre amas me?* 352. C.

18. *Cum autem senior fueris, alter cinget te*, etc. 170. B.

ACTUUM I. 26. *Cecidit sors super Matthiam*, 186. A. B.

VIII. 8. *Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum*, etc. 180. C.

21. *Non est tibi sors neque pars in fide hac*, 186. D.
IX. 4. *Saule, Saule, quid me persequeris*, 143. B. 170. A.
16. *Ego illi ostendam, quæ illum oporteat pati pro nomine meo*, etc. 310. C.
X. 13. *Surge, Petre, occide, et manduca*, 181. B. 284. A.
XV. 39. *Facta autem est dissentio inter eos*, etc. 261. A.
Ad Romanos I. 24. *Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum*, 140. B. 291. C. 640. C.
28. *Dedit illos Deus in reprobum sensum*, 28. D. 29. C.
31. *Sine affectu*, 247. C.
III. 23. *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei*, 24. A. 94. C. 172. C.
28. *Arbitramur enim hominem justificari per fidem*, etc. 201. B. C.
IV. 2. et 6. *Si enim Abraham ex operibus justificatus est*, etc. 198. B. C. et seq.
4. etc. *Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam*, etc. 202. D.
VI. 6. *Vetus homo noster confixus est cruci cum illo*, 357. B.
12. *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore*, 288. A. 919. C.
21. *Quam gloriam habuistis tunc in his, in quibus nunc erubescitis*, 171. D.
VII. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit*, etc. 172. D. 288. C.
VIII. 3. *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati*, 277. D.
18. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam*, 312. A.
24. *Spe enim salvi facti sumus*, etc. 343. C. 370. D.
25. *Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus*, 211. C.
30. *Quos enim vocavit, hos et justificavit*, etc. 24. B.
34. *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis*, 155. A.
X. 2. *Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam*, 172. B.
3. *Ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere*, etc. 151. A. 152. A.
4. *Finis Legis Christus*, 13. B. 168. D.
10. *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, 390. B.
XI. 3. 4. etc. *Reliqui mihi septem millia virorum*, etc. 128. C.
XII. 21. *Vince in bono malum*, 308. A.
XIII. 1. *Non est potestas nisi a Deo*, 232. C.
I. Ad Corinthios I. 26. *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes*, etc. 743. C. et seq.
27. *Infirma mundi elegit Deus*, etc. 315. D.
II. 14. *Animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei*, 360. D.
III. 1. *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus*, 49. C.
4. *Ego sum Pauli: Numquid Paulus pro vobis crucifixus est*, etc. 291. A.
9. *Dei agricultura, Dei ædificatio estis*, 300. A.
11. *Fundamentum autem aliud nemo potest ponere præter*, etc. 160. C.
12. *Si quis autem superædificaverit supra fundamentum hoc aurum*, etc. 160. C. D.
13. etc. *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit*, etc. 160. D. et seq.
15. *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, 342. B.
IV. 3. *Minimum est, ut a vobis judicer*, etc. 421. A.
7. *Quid enim habes, quod non accepisti*, 131. C.
9. *Spectaculum facti sumus mundo*, etc. 372. A.
16. *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*, 383. B.
V. 8. *Itaque diem festum celebremus: in azymis*, etc. 389. C.
IX. 24. *Omnes quidem currunt*, etc. 387. D.
X. 11. *Hæc autem in figura contingebant illis*, 243. B.
12. *Qui se putat stare, videat ne cadat*, 419. C.
XI. 9. *Oportet enim hæreses esse*, 42. B.
XII. 8. *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ*, etc. 121. B.
XIII. 13. *Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria hæc*, 201. A.
XV. 22. *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur*, 293. C. D.
46. *Quia non prius quod spiritale est, sed quod animale*, 688. A. B.
50. *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*, 461. B.
56. *Aculeus autem mortis peccatum est*, 28. D.
II. Ad Corinthios II. 15. *Christi bonus odor sumus in omni loco*, 108. C. 346. C. 456. B.
III. 15. *Quamdiu legitur Moyses, velamen super cor eorum positum est*, 733. A.
IV. 16. *Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur*, 366. A.
13. *Sive enim mente excessimus Deo, temperantes sumus vobis*, 169. B.
17. *Si qua in Christo nova creatura, vetera transierunt*, 366. A.
VI. 7. et 8. *Per arma justitiæ dextra et sinistra, per gloriam et ignobilitatem*, 372. B.
VIII. 9. *Cum dives esset, pauper factus est*, etc. 397. D.
IX. 6. *Qui parce seminat, parce et metet*, etc. 333. A.

XI. 3. *Timeo autem ne sicut serpens seduxit Evam*, etc. 378. A.
XII. 2. *Scio hominem.... raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum*, 348. D.
8. etc. *Propter quod ter Dominum rogavi*, etc. 140. B.
9. *Virtus in infirmitate perficitur*, 117. B.
XIII. 3. *Qui in me loquitur Christus*, 10. A. 16. D.
AD GALATAS II. 19. 20. *Christo confixus sum cruci, vivo autem jam non ego*, 310. A.
IV. 4. *Misit Deus Filium suum, ut eos qui sub lege erant redimeret*, 209. B.
VI. 1. *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto*, etc. 334. C.
2. *Invicem onera vestra portate*, 413. C.
3. *Qui putat se aliquid esse*, etc. 365. C.
AD EPHESIOS II. 10. *Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis*, 96. A.
IV. 2. *Sustinentes invicem*, 123. B.
18. *Obscurati intelligentia, alienati*, etc. 412. B.
21. 22. etc. *Sicut est veritas in Jesu, deponere vos veterem hominem*, etc. 126. A. et seq.
26. *Non occidat sol super iracundiam vestram*, 30. A. 127. A. 180. C.
V. 8. *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*, 131. B.
31. *Et erunt duo in carne una*, etc., 171. A. 275. D.
VI. 12. *Sed adversus principatus, et potestates, et rectores mundi*, 188. A. B. 267. B. 581. D.
AD PHILIPPENSES II. 12. *Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem*, 745. A.
III. 12. *Non quia jam acceperim, aut perfectus sum*, 363. A. 365. B. C. 371. C.
13. *Unum autem, quæ retro oblitus*, etc. 363. A. 381. A.
AD COLOSSENSES I. 24. *Ut suppleam quæ desunt pressurarum Christi*, 684. C.
III. 3. *Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*, 301. B. C.
IV. 3. *Orantes simul et pro vobis*, 364. A.
I. AD THESSALONICENSES V. 8. *Loricam fidei*, 266. B.
17. *Sine intermissione orate*, 349. C.
I. AD TIMOTHEUM I. 5. *Finis autem præcepti est caritas de corde puro*, etc. 201. B.
9. *Justo non est lex posita*, 1. B.
IV. 9. *Promissionem habens vitæ præsentis et futuræ*, 402. D.
V. 12. *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerant*, 927. A.
II. AD TIMOTHEUM II. 19. *Novit Dominus qui sunt ejus*, 387. A.
III. *Sic et isti resistunt veritati*, 314. C.
AD TITUM III. 5. *Propter suam misericordiam salvos nos fecit*, 94. D.
AD HEBRÆOS XII. 6. *Flagellat omnem filium, quem recipit*, 214. C. D. 310. B.
JACOBI III. 2. *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est*, 359. D.
II. PETRI II. 21. etc. *Melius enim illis erat non cognoscere viam justitiæ*, 182. B. C.
I. JOHANNIS II. 11. *Qui odit fratrem suum, in tenebris est*, 180. C.
17. *Omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est*, etc. 51. C.
III. 2. *Nondum apparuit quod erimus*, 311. D.
Item 2. *Scimus autem quoniam cum apparuerit, similes erimus*, 315. C.
Item 2. *Videbimus eum sicuti est*, 248. B.
IV. 18. *Consummata dilectio foras mittit timorem*, 22. A.
APOCALYPSIS X. 10. *Et erat in ore meo tamquam mel dulce*, etc. 440. B. C.

INDEX
IN QUINTUM TOMUM
OPERUM
SANCTI AUGUSTINI.

A

ABELIS sanguis clamat de terra, 599. b.
Ablactare volentium mos translatus ad ablactationem spiritalem, 185. c.
ABIMELECH, interpretatur regnum patris mei, 243. d. 462. a. 553. c. Nomen Abimelech pro Achis positum, 242. d. 243. a.
Abominati solent dici exheredati, 21. c.
ABRAHAM an ex fide justificatus sit, an ex operibus, 199. a. et seq. Abrahæ opus sine fide qualecumque esset, nihil prodesset, ibid. b. Abrahæ fides in oblatione filii Isaac, et ejus rei sacramenta, 184. a. Abraham faciens jurare servum posita manu sub femore suo, quid figurabat, 450. a. b. Abrahæ nomen immerito jactant Judæi, 470. a. b. Abrahæ filii credendo facti sumus, 184. a.
ABSALON, sive Abessalon, interpretatur patris pax, 7. d. 32. d. Figuravit Judam proditorem, et falsos fratres, 7. c. 32. d.
Absconditum tabernaculi Dei, quid sit, 142. c. d.
Absorpti vivi, et mortui absorpti quinam sint, 715. d. 716. a.
Abundantia hominis in paradiso vera: post peccatum abundantia quæ est? ærumna, calamitas, 165. b. c. Abundantia non est apud divites, ibid.
Abyssus cor hominis, 420. d. Abyssus profunditas peccatorum, quo quisque pervenit contemnendo Deum, 291. c. d. 292. a. b.
Acceditur ad Deum per pœnitentiam, 256. b. Accedunt gentes, fide sectando, corde inhiando, caritate currendo, 255. c.
Accedamus ad Christum, ut illuminemur; non ut tenebremur, 255. b.
Accensi multi in altero, quod in corde proprio cogitant facere, 736. a.
Acetum Christo in cruce oblatum, quod gustare noluit, quid significet, 808. b.
ACHIS Rex Geth, 151. d. interpretatur, Quomodo est, 245. d. 246. c. 249. c. d. 257. a.
Achis intellectus nomine Abimelech, 242. c. d.
Achitophel, interpretatur fratris ruina, 32. d.
Acies luminis, qua lux et tenebræ dijudicantur per oculi pupillam dirigitur, 85. b.
Actio. Vide. Agere.
Aculeus mortis peccatum, quare, 28. c. d.
ADAM homo, non filius hominis, 293. d. Adam figura Christi, Eva figura Ecclesiæ, 408. a. b. Quando immisit ei Deus soporem, ut de latere illi conjugem faceret, typum gerebat Christi dormientis in cruce. 620. a. b. Adam cur prohibitus sit a re bona, 854. b. Adami casus ad experimentum cavendi debet nobis valere, non ad imitationem peccandi: ideo ille cecidit, ut nos surgamus, 408. d. Adam in stercore cautior, quam Adam in paradiso, 159. a.
Adjuvantur omnes sancti a Deo, sed intus ubi nemo videt, 577. a.
Admiratione quædam digna in homine fideli, 417. a. b.
Adorare in templo et ad templum differunt, 21. d.
Adscensus interior in Deum, 358. d. 359. a.
Adventus Christi duplex, 52. d. Adventus Domini computatis annis ab Adam, post septem annorum millia futurus a nonnullis creditur, 25. a. Refutatur hæc opinio, ibid. et b. Christi adventus optandus, 767. c. d. quomodo, ibid. Tribulationes facit Christus ad inflammandos animos desiderio adventus sui, 61. c.
Adversarius tuus, cui debes consentire, dum fueris in via, quis sit, 285. a. b.
Adversitas et prosperitas, utraque cavenda est. ista ne corrumpat, illa ne frangat, 905. b.
Adulatio comes est omnibus malis, 78. b. Adulatione plerumque homines mentiuntur, 22. d. Adulatione trahunt in se, quos ad peccata illectant, et eos tamquam devorant, ibid. Adulantium linguæ alligant animas in peccatis: delectat enim ea facere, in quibus non solum non metuitur reprehensor, sed etiam laudator auditur, 61. d. 62. a. Nemo gratuletur homini qui prosperatur in via sua, cujus peccatis deest ultor, et adest laudator; major hæc ira Domini est, 62. a. Peccatoribus adulari quantum malum, 551. b. c. Adulator, adsipulator est facti, 551. b.
Adulatores aliqui dicunt bona nostra mala animo, alii mala nostra bono animo: utrique cavendi, 483. b. Non timebis comminatorem, si non amas adulatorem, 628. a. Adulatoris lingua plus persequitur, quam manus interfectoris, 826. b.
Adulter ut lælator carne corrupta, sic diabolus corrupta mente, 299. c. Serpens adulter antiquus, ibid.
Adytum templi, 142. d.
Ædificare aurum, argentum et lapides pretiosos, quid, 159. d. 160. a. Nil amantes præter Christum, ædificant aurum, argentum etc. Amantes cum Christo terrena, quæ tamen ei non præferant, ædificant lignum stipulam etc. ibid.
Ædificium Dei sumus, qui colit nos habitat in nobis, 758. a. Gratia Dei, non meritis præcedentibus, ædificamur in locum sanctum Dei, 772. a.
Ægrotos duos facilius fert sanus unus, quam duo ægroti se invicem singulos: sic malos facilius ferunt boni, 128. b.
Ægyptus. De Ægypto eductus populus Dei quid figuravit, 435. c.
Ænigma, est obscura parabola, quæ difficile intelligitur, 496. a.
Æquitatem perdere Deus non potest, 897. d.
Æstas prosperitatem sæculi, hiems adversitatem designat, 422. c. 780. c. d. Ferventes spiritu per æstatem, novelli in fide per ver significantur, 900. b.
Ætates duæ, senectus et senium, 851. c.
Æternitas. Unus dies, et multi dies, et multi anni, 681. b. In æternitate nec præteritum quidquam est, nec futurum, sed præsens tantum, 5. b. c. Æternitatis imitatio quædam in vicissitudine temporum, 55. d. 56. a.
Æternum hoc vere habendum, quod nullo tempora variatur, 864. a. Æternum antecedit tempora, nec clauditur tempore, 870. c. d.
Æterna bona non carnaliter cogitanda, 456. a. Vide Vita æterna.
Æthiopes, nigri, quosnam significant in Scripturis, 896. d.
Affectantes mala, quamvis aliis ad salutem valeat quod fecerint, bona invenire non possunt, 150. b.
Affectiones corporis tres, sanitas, stupor, immortalitas, 602. d.
Afflictionibus laborant boni, dum hic mali florent, 127. c. Vide, Tribulatio, Prosperitas.
Agricola noster est Deus, 758. a. homines vero operarii hujus agricolæ, ibid.
Agricolarum peccata, 844. b.
Agere. Quidquid egeris, bene age, et laudasti Deum, 284. c.
Agnoscere Deum peccata, pro non ignoscere, 906. a. b.

AGNOSIUS episcopus Maximianista, 325. b.
Agnus immaculatus Christus, quomodo, 718. b.
Alæ orationis duæ, jejunium et eleemosyna, 450. b.
Albor in cute lepra est, non candor, 895 b.
Alienigenæ qui, 600. u. 675. e.
Alienus est, quisquis ex tuis nihil sibi prodest. 589. b.
Alienum a conscientia, quod alienum ab opere: quod alienum est a conscientia, alienum videtur a scientia, 276. c.
Allegoria. In omni allegoria hæc regula tenenda est, ut pro sententia præsentis loci consideretur quod per similitudinem dicitur, 52. a.
Alleluia. Vide *Halleluja*.
Allophyli mystice, 600. u. 673. e.
Altare cœleste, quod nemo tangit indignus: et altare visibile, quod multi tangunt indigni, 130 c. d. Altare sublime, quo non accedit injustus, ad illud altare ille solus accedit, qui ad istud securus accedit, 426 e. d.
Altus est Deus, et ab humilibus contingitur, 895. d.
Amare. *Vide*, Amor.
Amaricantes, 25. d. 751. c. 772. u.
Amaritudines miscet Deus delectationibus etiam innocentibus, ut amorem non habeamus nisi vitæ æternæ. 405. a.
Amatoria patriæ nostræ cantanda, non vetera. 764. u.
Amatores lubrici, ut sint formosi fallaces, non curant reprehensores veraces, 225 a. b.
Ambulare viam pigrius melius est, quam præter viam fortiter currere. 200. a. Ambulare nostrum, est fervere in itineribus bonorum operum, 251. b.
Amen et *Halleluja* diebus Passionis et Resurrectionis Dominicæ per totum mundum canitur, 111. a.
Amicus recti non est, qui mallet id quod rectum est non juberi, 779 c.
Amor pes animæ, 60. u. Amore movetur tamquam ad locum quo tendit. *ibid.* Amor cursus est, 388. a. Amor vacare non potest, 200. c. d. Amate, sed quid amatis, videte, *ibid.* Amor an sine dolore esse non possit, 544. a.
Amor cum pravus est, vocatur cupiditas aut libido, cum autem rectus, dilectio vel caritas, 60 a. Amor Dei, amor proximi caritas dicitur: amor mundi, amor hujus sæculi cupiditas dicitur, 192. u.
Amore casto colendus est Deus, 578. a. 610. u. et seq. 886. b. et seq. Disce amare in creatura creatorem, et in factura factorem; ne teneat te quod ab illo factum est, et amittas eum a quo et ipse factus es, 385. c. d. Agendum est ut ceteri nobiscum Deum ament, 887. b. Quisquis amat carnaliter, necesse est ut cum zelo pestifero amet, ut amor sapientiæ sine zelo, 252. b. c. Amando res noxias miseri, habendo miseriores, 140 b. Propitius Deus, cum male amamus, negat quod amamus: iratus autem dat amanti quod male amat, *ibid.* b. Cum id amamus quod vult Deus, ut amemus, procul dubio daturus est nobis. *ibid.* Quando quisque quod amat, habere videtur, felix vocatur: vere autem felix est, non si habeat quod amat, sed si id amet quod amandum est, *ibid.* Deus jubet nos tolerare, non amare præsentia, 191. u.
Amor proximi. *Vide*, Caritas, Dilectio.
Ἀναβαθμοὶ quid sint, 358. c.
ANASTASIUS episc. Maximianista, 321. u.
Angeli Deo debent quod sunt, quod vivunt, quod juste vivunt, quod beate vivunt, 852 e. Angeli dicuntur aves et boves, 50. u. Angeli in Ecclesia adscendunt et descendunt super filium hominis, quomodo, 447. u. miserantur nos, et jussu Domini auxiliantur nobis, 705. b.
Angeli in obsequium, non in adjutorium Christi mitti potuerunt, 619. u.
Angeli mali inferiora ministeria, et Angeli iracundiæ vocantur, 40. d. Angelos malos non propter justitiam, sed propter malitiam pœna humana delectat, 40. d. 44. u.
Angulus copulans duos parietes, Christus, 44. u. b.
Angusta via ambulandum est, ut concupiscentiæ carnis exuantur, 626 a.
Animæ caput mens et spiritus, 8. e d. 12. d. Animæ pes amor: amore movetur tamquam ad locum quo tendit, 60. a. Animæ locus non in spatio aliquo est, sed in delectatione quo se pervenisse per amorem lætatur. 60. u. b. Animæ ossa, id est firmamentum ejus et fortitudo, 27 b.
Animæ panis, verbum veritatis, 706. d 708. b. Animæ sanctæ cœlum et sedes Dei, 478. c. d. Anima justi, framea Dei, 266. b. c. Anima non habet ex se lumen, non habet ex se vires etc. 657. b.
Anima avertens se a luce justitiæ, quanto magis quærit quod inveniat contra justitiam, tanto plus a luce repellitur, et in tenebrosa demergitur, 720. b. Animæ est esurire, et sitire, 157 b. Cum hic est in ista carne, habet etiam ipsa solatia verbi, solatia orationis, solatia disputationis, 708. a.
Anima humana tantum dilecta est fœda, pulcra quomodo fulgebit, 142. c.
Animæ suscitatio differt a suscitatione corporis, 850. c. d. Animæ quæ tradendæ sunt bestiis, 901. a. b.
Anima luctans cum morbis suis, diu differtur a medico, ut ei persuadeatur in quæ mala se peccando præcipitaverit, ut diligentius tueatur receptam sanitatem, utque intelligat quanta pœna impiis præparatur, qui se nolunt convertere ad Deum, 27. c. d. Anima temporalibus voluptatibus dedita semper exardescit cupiditate, nec satiari potest, 17. b.
Animæ piorum in sinu Abrahæ securæ exspectant diem judicii, 365. b.
Animo locus est affectio sua, 50 c. Animus corporis dominator, rector, habitator, videt res sine corpore, 415. d. 416. o. Non videtur Deus nisi ab animo, non tamen ut animus, ibid.
Anni æterni, Anni sine annis, 361. b. Annos crescentibus non addi, sed subtrahi, exemplo probatur 730. c. Annorum septem millibus hoc sæculum definierunt quidam, 25. a.
ANNIBONIUS Robautensis episc. 326. a.
Antichristus usque adeo beatus videbitur hominibus, ut etiam Deus putetur, 62 a. Antichristus damnationi ultimæ destinatus, *ibid.* c. Per nefarias artes perveniet ad summum, et inane culmen dominationis, ibid. c. d. Antichristus totam nequitiam, et impietatem, quam omnes pseudoprophetæ inchoaverant, impleturus est, 63. u. Persecutio per Antichristum ventura violenta, et fraudulenta erit, 63. d Vim habebit in imperio, dolum in miraculis, *ibid.* De Antichristo illud exponitur, *Constitue Domine legislatorem* etc. cum versibus sequentibus, 61. a b.
APOLLINARISTARUM hæresis, 135. c d. Dubitatur an illius hæresis extent reliquiæ, *ibid.*
Apostoli arietes, duces ovium, præcipua membra pastoris, 740 d. 874. u. Apostoli canes fidem Domini servantes, ut contra inimicos latrantes, 789. b. Apostoli sunt cœli, 94. c. 773. c. Apostoli dicti rotæ, 740. d. Columnæ, 909. b. quæ passione Domini nutaverunt, resurrectione firmatæ sunt, *ibid.* Apostoli duodecim horæ diei, 601. d. Lapides pretiosi, 102. d Apostoli dicti sunt montes, 290. b. 466. b. 785. d. Montes æterni, montes magni, 920. c. Mons Sina, 774. a. Nubes, 290. b. 409. b. Nubes Christum portantes, 770. b. 790. a. Ossa seu firmamenta corporis Christi, 106 u. Patres, 455. b. Piscatores hominum, 762. a. Apostoli Principes, 790. b Quibusdam vasa sunt mortis, ut sagittæ acutæ, 41. c. d. et seq.
Apostoli quare infirmi a Christo electi, 743. e. Spem amiserant, 805. b.
Apostoli Judæis et Gentibus Evangelium annuntiaverunt, 491. a b. Igne divino ferventes, tamquam ligna ardentia, dum fugarentur ex loco in locum, totam silvam mundi suo igne impleverunt, 195. u. b. Apostoli Ecclesias, non sibi, sed Christo genuerunt, 457. u.
Aqua vitæ salutaris, 210. a. Aqua in utre congregata, 251. a. b. et seq. Aquæ figuratur prosperitas sæculi, 755. a. Aqua irrigat, aut abluit; et significat Christum, 111. c. Aquæ populos in Scripturis significant, 2. b. c. 111. c. Aquæ multæ, variæ doctrinæ, 210. b. Aquæ quomodo intraverint in animam Christi, 798. c.
Aquila rostrum in senecta exuberantem ad petram excutit ut possit cibum capere, quomodo imitanda a nobis, 768. a.
Aquilo significat diabolum, et regnum ejus, 482. u. Aquilonis latera quæ, *ibid.*
Arabia gentes figurat, 869. u.
Arbor paradisi bona erat, et ideo solum tangi non debuit, quia Deus prohibuerat, 854. b. e. et seq. Arbor scientiæ boni et mali cur appellata est, 855. a.
Arcus nomine Scripturæ sanctæ intelliguntur, 41. c. Arcus Dei extentus, minæ sunt ejus, 532. c. Arcus Domini quas sagittas habeat, et quæ vasa mor-

tis, 41. c. d. 42. e. Arcus iniquorum, insidiæ ipsorum, 166. b.

Area ante ventilationis tempus non deserenda, 128 b.

Argui non vult in ira Dei, quisquis in hac vita sanari desiderat, 26 c. d. Arguuntur in die judicii omnes, qui non habent fundamentum, quod est Christus, 27 a. Arguentur in ira Dei quidem et non emendabuntur, quidam vero in emendatione fient salvi, 512. a. b.

Aries hæreos cornibus figura Christi crucifixi, 181 a. b.

ARII hæresis. 228. c. d. 795 a.

Arma dextra et sinistra. 572. b. Arma quibus expugnatur inimicus, et invictissimum scutum, 21 b. c. Arma nostra comburenda sunt igni, prius quam armet nos Deus armis evangelicis, veritatis, continentiæ, etc. 472. b. c. Armatur Deus pro nobis, 263. d. Magnum spectaculum est, videre Deum armatum pro te. ibid. Arma Dei, si bene profererimus et nos erimus quomodo. 263. d.

Arreptitii idolorum, tamquam ranæ de paludibus. 469. a.

Ars non habet vitium, non novit, 276. c.

ASAPH, synagoga interpretatur, 874. a. 887. c.

Ascensus. Vide, Adscensus.

Asellus Domini, populus mitis, 123. b. 164. c.

Aspis ne audiat vocem incantantis allidit unam aurem terræ, et de cauda obturat alteram. 652. c. b. 654. a. Huic comparantur surdi verbum Dei audire nolentes. 652 c. et seq. Aspides insidiosæ. 636 d.

Asterisci in Scriptura, ut quæ illis insignita erant, non esse in interpretatione LXX. sed esse in Hebræo monstraretur, 777. c.

Avaritia aliud contra Deum jubet, aliud Deus contra avaritiam. 627 d. Avaritia insatiabilis est. 273 a. 367. d 384 c. Amat et avaritia unitatem. 398. b.

Avarus lucrum invocat, non Deum, 189. c. 369. a. Ministrum lucri sui facit Deum. ibid. Avare, Deus si ad te veniat sine auro et argento, non vis illum? Quid tibi de his quæ fecit Deus sufficit, cui Deus ipse non sufficit, ibid. Avarus vocem habet pietatis, sed excusationem habet iniquitatis 398 c. Avari insania, 367. d. 368. a. et seq. Avarorum proverbium, quantum habebis, tantus eris, 330. d. In eos, qui res alienas concupiscunt. 398. b. c. et seq.

Aversione a Deo homo tenebratur, conversione ad Deum illuminatur, 131. a.

Audire et auribus percipere: si differunt, 493. b. et seq. Audire coram Deo, quid, 218. b. c. Audire vocem laudis, est intelligere intus quia quidquid in te mali est, tuum est; quidquid boni est, Dei est, ibid. Audiendo credimus, et credendo videbimus, 458. c. Prius audi, postea vide, 487. a.

Auditus duplex bonus et malus, 287. b.

Auferre et tollere, quo differant, 865. c. d.

Augendiarensis episc. 326. b.

Avocamentum cordis, 140. a.

AUGUSTINUS trans mare peregrinatus, alius ivit, alius rediit, 339. d. Ibi baptizatus est in Ecclesia nota universo orbi terrarum, ibid. Augustinus laborat contra hæreticos disputando, convincendo, consciendo, terrendo; tamen omnes diligendo, 380 a.

Augustini in prædicando modestia. 693. b. Ipsum non tam delectant voces laudantium, quam voces confitentium et facta rectorum, 768. c. Non delectatur nisi profectibus auditorum suorum, ibid. Ad populum de loco quasi sublimiore loquebatur, sed timore sub pedibus audientium erat, ibid. Eligit reprehendi a Grammaticis, quam non intelligi a populis, 851. b.

Augustini sermones in Psalmos stilo excipiuntur, 350. a. Jubentibus fratribus et coepiscopis Psalmos aliquot interpretatus est, 265 a. 307. b.

Auriga et Venator, in iis qui populo spectaculum exhibebant, 384. d. et seq. 378. c.

Auris Dei, intelligenda est potentia ejus qua exaudit, 65. d.

Aures cordis, non corporis, requirit Deus, 493. b.

Auro sapientia: argento prudentia figuratur, 779. a. b. 868. c.

Auxilium a Domino quærendum, 268. c. d. et seq. Auxilium Dei justum dicitur, quod jam justo tribuitur, 48. b. c. Ut de auxilio Dei diffidamus, suadet Diabolus, 268. a.

B

BABYLON in intimis Persidis regionibus condita est, 728 b. Babylon confusio interpretatur, 728. a. 729 a. et mundum istum significat, 388. b. c. Babylonia civitas, societas est omnium perditorum, et ipsa regnum habet terrenum, 146. c. Babylon et Jerusalem figuræ justorum et reproborum, 728. c. Illa civitas regem diabolum, ista regem habet Christum, 686 d. 687. b. Illa incepit a Cain, hæc ab Abel, 687. c. 728. b. Babyloniam et Jerusalem faciunt duo amores, Jerusalem facit amor Dei, Babyloniam facit amor sæculi, 728. d. Quinam ad civitatem illam, aut istam pertineant, 687 b. c.

Babylonia civitas prima fuit mater nostra, 146. c. d. Incipit exire de Babylonia, qui incipit amare, 729. a. Babylon et Jerusalem modo permixtæ sunt, 728. b.

Bagai et Thamugade oppida Donatistarum præcipua, 115. c.

Bagaitanum concilium, 397. b. 637. d.

Baptismus per mare rubrum figuratur, 873. a. Urgentur Donatistæ quod Catholicos rebaptizent, 70. c. d. Qui Baptismum super Baptismum imponit, lapidem super lapidem ponit, sed qui destruetur, 579. b. Baptismum iterato dantes Donatistæ, baptizandum docent ut se Christianum non esse profiteatur. 378. b. c. Qui rebaptizat non facit ut Baptismus non habeatur, sed ut ad pœnam habeatur, ibid. 379. a. Baptismum non reiterandum sententiis ab hæreticis, similitudine ostenditur, 119. a. b. Baptismus tamquam character infixus ornat militem, et convincit desertorem, ibid.

Barba figuratur virtus divina Christi, 251. b.

Bason, interpretatur confusio, 788. c. et siccitas, 788. b.

Beatitudo bonorum omnium summa et cumulus, 7. a. Ab omnibus appetitur, 233. d. Ideo volunt mali esse, ne miseri sint, ibid. Beati volunt esse omnes habendo aliquid: sed fieri non potest, ut res deterior te faciat esse beatum. 234 a. b. Ut quid vultis beati esse de infimis? Sola veritas facit beatos, ex qua vera sunt omnia, 14. b. Hoc solo beati eritis, re meliore quam vos estis. Deus est melior te, qui fecit te. Hoc ama, hoc posside: hoc cum sis habebis, hoc gratis habebis. 233 c. Beatitudo sicut animæ promittitur, sic carni resurrectio, 705. a. Vide Felicitas.

Beatus vere est non qui id habeat quod amat, sed qui id amat quod amandum est. 140. a. Beati erimus Deum possidendo, 236. a. Qui me longe positum misericorditer respexit, secum positum quomodo beabit? 142 b.

Belial adversus Deum impietas, 471. d.

Bellorum nobis duo genera, 918. c. d. Bellum hominis adversus seipsum, ibid. Sic vindicatur in rebellem adversus Deum, ut ipse sibi sit bellum qui pacem noluit habere cum Deo. 818. d. 919. b.

Benedicendus Deus in omni tempore, 219. a. 250. b. 251. c. Benedicunt quidam ore, et corde maledicunt, 690. d. Benedicere Deum in Ecclesiis, est sic vivere, ut per mores cujusque benedicatur Deus, 134. a.

Benedici a Deo multis modis homines volunt, 758. c.

Benedictio qua benedicimus Deum, et benedictio qua nos ipse benedicit, comparantur, 737. c. d. Benedictio in multiplicatione solet maxime ac proprie intelligi, 767. a. Benedictio justi, est gloriari in Deo et inhabitari a Deo, 21. a.

Beneficia Dei duplicis generis, 288. d. Beneficia temporalia justis et injustis communia, 610. a. 739. b. et seq. Quia non gratis inferretur supplicium, ideo gratis præstitum est beneficium, 94. c.

BENENATUS, 321. a. Tugutiauensis ep. 225 c.

BENIAMIN adolescentulus in mentis excessu, quem significat, 791. d.

Bestiæ intellectu carent, 428. c.

Bibunt omnes peccatores eumdem calicem in hoc mundo: sed alii fæcem, alii vinum, 914. d.

Blasphemari Deum faciunt Christiani mali, 151. b. Et infideles a salute impediunt, ibid.

Blasphemiæ infidelium contra Christianos, quando cessabunt, 190. b. c. d.

Bona voluntas Dei præcedit bonam voluntatem nostram, 24. b. 87. c.

Bonum totum hominis et verum bonum est lumen, quod non oculis, sed mente conspicitur, 16. c. Bonum omnis boni bonum, unde omne bonum, bonum cui non additur quid sit ipsum bonum, bonum simplex, hoc a nobis desiderandum est, 141. a. b. Bona interiora sola diligenda sunt: ceteris autem ad necessitatem utendum, non ad gaudium perfruendum.

46. b. Non facile inveniuntur qui diligant bona inferiora, ibid. Bona transeuntia et moritura non quærunt, qui Deum quærunt, 58 a.
Bona Dei duplicis generis, 288. d. Est bonum quod Deus non dat malis, est malum quod non dat bonis, et sunt quædam media et bona et mala, quæ dat ei bonis et malis, 610. a. Bona alia sunt, quæ dat Deus et inimicis suis, alia quæ non servat nisi amicis suis, 711. a. b. 716. a. 876. b. c. Temporalia bona Deus cur dat et aufert bonis, dat et aufert pariter malis, 759. c. et seq. Bona spiritalia non aufert Deus, nisi tu dimiseris: carnalia vero et temporalia ipse aufert, ut quisquis alius aufert, ipso donante potestatem aufert, 139. a. Jacturam bonorum temporalium non est cur timeant boni, 151. d. In bonorum amissione, mali majore damno feriuntur, ibid.
Bona cælestis Jerusalem, quæ, 754. d. Bona Domini dulcia, immortalia, incomparabilia, sempiterna, et incommutabilia sunt, 149. a. Bona futuri sæculi non sapiunt impii, 191 a.
Bona mutabilia, non per se bona, 141. b. Bona terrena desiderantur, sed ex confusione Babyloniæ, 734 c. Deus jubet nos tolerare, non amare præsentia, 191. a. Bona temporalia noluit habere Christus, ut ostenderet contemnenda, 190 a. Impiis abundant bona, quæ piis aliquando desunt, 294 b. Bona temporalia nonnisi a Deo expectanda, 289. a. 759. a.
Boni quidquid habes in justificationibus, Dei est, 151. a.
Bonum facere nemo potest, nisi cognoverit unum Deum, 78. a. Bonum facere nemo potest, nisi per Christum, 77 d.
Bonum corporis animus, 234. c. d. Bonum animi id quod melius animo, ibid. nempe Deus, 235 c.
Bona quæ a Deo accepimus, ad hoc enumeranda sunt, ut aliis prosint, 606. a.
Bonus quando es non te laudes: nam laudando te bonum, fis malus: bonum enim te fecerat humilitas, malum te facit superbia, 131. a. b. A mortalitate et malitia quisque incipit, ut fiat bonus postea, 688. c. Bonus non potest se solum bonum esse, neque malus neminem bonum esse, 128. d. 129. a.
Bonis mali misti sunt, non solum in sæculo, sed et in ipsa intus Ecclesia, 129 b. Item de bonorum et malorum permistione, 728. b. 489. a. et c. Bonus in commixtione malorum non timeat, 129. a. Boni hic latent, quia bonum eorum intus est, et absconditum in corde, 572. b. Boni a malis separantur non loco sed animo, 30 a. Notæ quibus ab invicem distinguuntur. Boni montium nomine designati, 292. b. Justus quanto bonus est, tanto magis oneri est peccatori, 307. a. d.
Bonos laborare hic, et malos florere cum videmus, tentatio periculosa, 127. c. d. Cur boni hic exacerbantur, et mali prospere agunt, 417. b. c.
Boves trituruntes qui sint, 50. a. b. et seq.
Botrus uvæ Christus, 45. b.
Brachium Domini Christus, 452. b. c. 853. b.
Brachium peccatorum quale, 509. d.
Breve est quidquid finem habet, 595. a.

C

CABARSUSSITANÆ Maximianistarum Synodi Tractoria, 520. a.
Cadere multi volunt cum David, et nolunt surgere cum David, non cadendi exemplum propositum est, sed si cecideris, resurgendi, 556. d. Non sit delectatio minorum lapsus majorum, sed sit casus majorum tremor minorum, ibid. Non audivit unus medici præceptum ut non caderet, audiat vel ægrotus ut surgat, 405. c. 910. a. Cadis amando sæculum, adscendis amando Deum, 496. b.
CÆCILIANUS, 7. c. qui Carthaginensis episcopus ad Donatistas exire, comperta eorum factione nolens, damnatur, 319. b. c septuaginta episcopis, 527. a. Per Sedem Apostolicam purgatus est, 327. a. Transmarino judicio Donatistas, apud eos quos ipsi petierant judices, ter vicit, 527. d. 328. a.
Cæcitas mentis est damnum intelligentiæ veritatis, cum quis datur in reprobum sensum, 29. c. d. In eam quisquis datus fuerit, ab interiore Dei luce secluditur, sed non penitus cum in hac vita est, ibid. Cæcitas cordis quanta infelicitas, 817. a. Cæcitas Judæorum, occulta vindicta est, ibid.
CÆLESTIS dea, quæ Carthagine Afris paganis præcipuo honore habita fuit, 706 c. d.
Cæli superiores quomodo sint super invicem, vel quot sint, vel quibus modis distincti, quibus incolis impleti, qua dispositione regantur, multum est ad nos invenire, satagimus tamen illuc pervenire, ibi est patria nostra, 229. a. b.
Cæli sunt libri utriusque Testamenti, 47. b. c. Evangelistæ, 91. b. 107. c. Apostoli, 94. b. c. Sancti, ibid. 95. c. d. utpote a terra suspensi, Deum portantes, præceptis tonantes, sapientia coruscantes, 95. d. Cæli Apostoli misericordiam Domini ubique compluerunt, 112. a. b. a Cælo justus, et terra peccator significatur, 72. a. 216. a. Unde cæli homines infirmi, 230. c.
Cælum. Nos fide et spe et caritate cum capite nostro sumus in cælo: quia et ipsum divinitate, bonitate, unitate, nobiscum est in terra, 145. b c. Cæli, ubi nulla miseria, non indigent misericordia, indigent tamen Domino, 228 b.
CAIN accepto signo a Deo, ne occidatur, typus Judæorum, 389. a. b. 658. d. et seq. A Cain cœpit civitas Babylonia, 687. a. 728. b.
Calamus Scripturas significat, 792 b.
Calcaneum diabolus quomodo observat, 445. c.
Calix quare appellatur peccatorum pœna, 21. a. Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, quid, 912. d 913. a.
Calumniatores, verba omnia aucupantur, 528. c. Qui nodosas calumnias facere quærunt, prius his implicantur, quam quos implicare contendunt, ibid. Calumniator diabolus, 86. d. 87. a.
Caminus, lingua adulatoris, 826. b.
Canere in jubilatione, est intelligere verbis explicari non posse quod canitur corde, 224 a. Hoc est bene canere Deo, cantare in jubilatione, ibid. Vide, cantare.
Canes, qui non pro veritate, sed pro consuetudine latrant, 106. a. b. c.
Cantantes turpia reprehenduntur, 94. a.
Cantare et psallere quo differant, 770. d. Cantare scienter naturæ hominis divina voluntate concessum est, 95. d. Cantandum corde, non carne, 730. a. Cantantes Deo, timeamus ne non bene cantemus, 223. c. d. 224 a. Cantatio labiorum tuorum exigitur de corde tuo, 515. b. Cantatio ipsa, confessio est, confessio peccatorum tuorum et virtutis Dei, 764 b. nemo Deo cantat digne, nisi qui ab illo acceperit quod cantare possit, 265. b. Cantat Deo, qui vivit Deo; psallit nomini ejus qui operatur in gloria ejus, 770 d.
Canticum et psalmus quid differant, 15. b. c. 769. a. et seq. Canticum novum, gratiæ est, hominis novi, Testamenti novi, 223. c. Canticum novum ad novum hominem pertinet, vetus ad veterem, 381. c. d. et seq. 763. d.
Cantus Psalmorum in Ecclesia, 94. a. Curandum ut intelligamus quæ cantamus, 94. a. b.
Capilli temporalium rerum superflua significant, 556. b. inde tergendi pedes Domini, 556. c.
Captivitas nostra prima, 818. c. d. Captivitas Judæorum figura est captivitatis nostræ, 727. c. 853. b. Captivitas hominis injusta non est, qui deseruit imperatorem Deum, et divertit ad desertorem diabolum, 849. d.
Captivitas felix, per quam homines ad bonum capiuntur, 785. b. Captivare captivitatem quid, ibid.
Caput connexione caritatis adhæret corpori suo, 170. a. Caput et corpus quomodo unum sunt, 170. a. b. et seq. Capitis excellentia ad cætera membra, 156. a. b. et seq. Caput ubi est, ibi cetera esse membra, proverbium est, 162 b. c.
Caput omnium justorum, et Angelorum Christus, 350. b.
Capita inimicorum suorum Christus quomodo conquassabit, 787. c. et seq. Caput vituli quem Moyses misit in ignem, corpus erat impiorum, 690. b. capita Draconum quæ sint, 896. c. et seq.
Caput erigere, invitatis et superbiæ signum, 546. b. c.
Caritas, gluten quo anima adglutinatur post Deum, 712. c. virtus civitatis Dei, 490. b. Caritas est radix nostra, 506. d. 338. b. sarcina levis, 779. a. Caritas tunica Christi desuper texta, 115. a.
Caritas est fructus qui super Libanum extollitur, 869. d

Caritas Dei non est vera in eo qui ingratus est Spiritui-Sancto, 860. e. d. Qualem caritatis mensuram Christus nobis indixit. 615. c. et seq. Ex abundantia iniquitatis fit torpor caritatis, 579. c.

Caritas dicitur amor Dei et proximi. 200 d. Caritas alæ geminæ, 779. e. duo pedes caritatis, 255. c. Caritas Dei in tribus consistit, caritas proximi in septem, 221. c. d. Caritas proximi in hoc comprehenditur, Quod tibi fieri non vis etc. 222. a. Caritatem non solum in fratres, sed etiam in eos qui foris sunt exhibere debemus, 152. d. 153. b. c.

Caritas semper habet unde det, 313. a. b. Caritas nos semper debitores tenet: quia illa una est, quæ etsi quotidie redditur, semper debetur, 358. b. e. 219. a. Caritas non permittit te non præstare quidquid potes, etiam inimicis. 200. c.

Caritas. Nemo ad Christum pervenit, nisi per caritatem, 86. a.

Caritas sic violentissima est ad salvandum, quomodo mors ad auferendum violentissima, 490. a. Caritatis vis, 490. b. Persecutionibus sola caritate resistitur, 60. b.

Caritas compagem facit, compages complectitur unitatem, unitas servat caritatem, caritas pervenit ad claritatem. 179. b. Qui caritatem habet, securus est; nemo illum movet de Ecclesia catholica; at si foris incipiat illam habere intromittitur. quomodo ramos olivæ a columba, 113. b. Caritas facit cives Jerusalem, 728. d.

Caritatis vulnere qui non fuerit vulneratus, ad veram sanitatem pervenire non potest. 544 b. Qui noluerit servire caritati, necesse est ut serviat iniquitati. 100. b.

Caritas præcepti finis, non quo consumantur, sed quo perficiuntur præcepta, 201. a.

Carnales per noctem, spiritales per diem significantur, 899 a.

Caro dicti homines. 155. b. Caro, affectus carnales. 158. c. Eva nobis interior caro nostra est, 497. d. 498. a. Quomodo Adam per Evam diabolus supplantavit, sic per carnem vult nos supplantare, ibid. Lectus doloris infirmitas est carnis, 401. b. c. Ne dicas, Non possum tenere et portare et frenare carnem meam: adjuvaris ut possis, ibid. Qui carnem suam regunt, reges sunt, 930. a. b. Carnis voluptas, unum ex tribus generibus vitiorum, quibus omnia peccata concluduntur, 51. a. b. et seq.

Caro nostra sitit Deo, quomodo, 705. b. et seq. Caro omnis ad Deum veniat, quia Christus ex utero virginali assumsit carnis primitias, 731. b. *Omnis caro*, id est, ex omni genere carnis, 731 c. Carnis resurrectio adstruitur, 705. d. et seq. Caro in resurrectione jam non corruptibilis erit, 730. b.

CARTHAGO Tharsis nomine intelligitur, 482. b. c. Condita est a Didone, ibid. Carthaginis regni primordia inter ceteras gentes navigationibus et negotiationibus excelluerunt, ibid.

Cartigare, 568. Not.

Castum cor, quo gratis amatur Deus, et non ab illo petitur aliud præmium. 886. b. et seq.

Castum cor non est, si Deum ad mercedem colit, 610. a. et seq.

Casus. Vide Cadere. Casibus omnia regi, impia doctrina est, 210. b. 882. a. b.

Catechumenorum vox in Psalmo, ad gratiam sancti lavacri festinantium, 411. c.

Cathedra pestilentiæ regnum terrenum cum superbia dicitur, 1. b.

Catholica ex hæreticis asserta est, 594. d.

Cedri, homines elati nitore terrenæ nobilitatis, 151. d. Cedrorum contritio nobilium ad imitationem humilitatis Christi, depressio, ibid.

Centurionis humilitas, 374. a. b.

Certum nihil est in hac terra nisi mors, 374. d.

Cervi proprietates allegorice exponuntur, 411. a. b. et seq. Cervi designant repulsores linguarum venenosarum, 152. b.

CHRISTUS a chrismate dictus, idest, ab unctione, 137. a. Agnus immaculatus Christus, quomodo, 718. b. et seq. Angelus magni consilii, 256. d. Angelo luctante cum Jacob figuratur, 455. a. Ariete cornibus hærente, 184. a. b. Botrus uvæ Christus, pressus in torculari, 45. b. 601. b. Brachium Domini, 452. b. e. 852. a. b. Caput Ecclesiæ Christus, justorum omnium et Angelorum, 550. b. c. 705. a. Nomine David figuratus est, 598. c. 615. b. c. Deus deorum Christus, 514. e. Defensor pœnitentis, et petitor veniæ confitentis, et judex innocentis, 765. a. Christus dies, cujus Apostoli duodecim horæ fulgentes, 601. a. homo Dominicus, 1. a. 15. c. 14. a. 41. a. 41. c. Dux, via et patria, deducit nos tamquam dux, et in se ducit tamquam via, et ad se perducit tamquam patria, 678. c. Christus finis Legis, non quia consumit, sed quia perficit, 15. b. 465. b. 579. b. 611. c. 677. b. 741. b. Christus firmamentum, 869. b. Frater noster, 498. b. Gallinæ Christus comparatur, 631. b. Granum quod cecidit in terram in passione, 673. b. c. Isaaci figura designatur Christus, 184. a. Lapis angularis Christus, 485. b. Lapis unctus a Jacob, 454. b. c. Christus ipse lex Domini est, 92. a. Magister Christus, qui sciebat et docere quod proderat, et non docere quod oberat, 298. b. c. Mediator Dei et hominum, 155. a. Medicus Christus, 296. c. qui de seipso ægrotis medicamentum fecit, 825. a. Christus mercator, qui in sacco ferebat pretium nostrum; percussus est lancea, fusus est saccus, et manavit pretium orbis terrarum, 116. a. Christus mons 9. a. 12. a. 466. b. Ex parvo lapide mons magnus, 482. d. 655. a. b. Mons uber, Mons incaseatus, 783. a. 784. a. et seq. Negotiator cœlestis Christus, qui venit accipere contumelias, dare honores; haurire dolorem, dare salutem; subire mortem, dare vitam, 169. a. Rex Judæorum, 475. e. 714. b. c. Sacerdos Christus et sacrificium, 187. c. Sacerdos dictus a sanctificando nos, et rex a regendo nos, 452. e. Salutare Dei, 273. e. 592. a. Sanitas nostra, 129. e. d. Sol dictus, 68. e. Spes nostra, 678. d. Sponsus, 275. d. 445. d. Turris fortitudinis Christus, 679. c. Veritas Christus et misericordia, 619. b. Veritas et salutare Dei, 592. a. Vermis cur dictus, 111. a. Via Christus, ut in illo ambulantes secure gradiamur, 762. d.

Christus Deus et homo, 477. c. Verbum divinum uva, Christus botrus uvæ, 45. b. Quod Christus ut homo aliquid sit amplius quam ceteri homines, 155. d. 156. a. et seq.

Christi adventus duplex, 32. d. Propter magnum superbiæ peccatum Deus humilis venit: hæc causa, hoc peccatum magnum, iste ingens morbus animarum omnipotentem medicum de cœlo deduxit, 100. b. c. 211. a. Si homo non dimitteres Deum, non fieret pro te Deus homo, 316. b. Si ille non esset homo, non liberaretur homo, 721. a. Quia passurus venit, occultus venit, 317. a. Ad hoc venit ut mortem crucis subiret, 814. a.

Christum animam tantum sine mente humana habuisse dixerunt Apollinaristæ, 156. b. Quidam ex illa hæresi propagati dixerunt caruisse etiam ipsa anima, 157. a. Contra ostenditur habuisse omnia hominis præter peccatum, ibid. Homo sic susceptus a Verbo est, ut simul cum eo Deus fieret, 8. c. Ab ipso numquam desertus est, 14. a. Passionis humilitate non fuit ab illo depositus, 8. c. d. In Christo suscepta est et Ecclesia a Verbo, 11. d.

Christum non habuisse carnem, et in corpore suo non resurrexisse multi dixerunt, 827. c. d. Caro Christi per psalterium et citharam significata, 624. c. Appellatur cilicium, propter similitudinem carnis peccati, 378. c. d. 379. a. et seq. et saccus, 808. c.

Christum Virgo non carnaliter concupiscendo, sed spiritaliter concepit, 782. c. Christum non habuisse matrem conantur asserere Manichæi, 65. b. sibi fecit matrem, de qua nasceretur, 917. b.

Christus diabolum alligavit sacramento incarnationis suæ, 777. d.

Christi cor, Scriptura sacra, 112. b. Per fidem in Christum venturum justificabantur antiqui patres, 530. b. c. 529. b. c.

Christus mediator, non inter Patrem et homines, sed inter Deum et homines, 455. b. Inter Deum Trinitatem et hominum infirmitatem et iniquitatem mediator factus est homo, non iniquus, sed tamen infirmus; ut ex eo quod non iniquus jungeret te Deo, ex eo quod infirmus propinquaret sibi, ibid. b. c.

Christus quomodo peccata et delicta habere dicatur, qui peccatum non fecit, 109. c. 345. a. Fuit delictorum susceptor, non commissor, 806. a. Delicta nostra sua delicta fecit, ut justitiam suam nostram justitiam faceret, 109. c. d. Quomodo fuerit alienus a peccato originis, 512. a. Solus in hominibus verum dicere potuit homo Deus, si inveneritis in me peccatum, dicite, 541. a. In Christo integritas sine peccato, redditio sine debito, flagellum sine merito, 410. a. b.

Christi humilitas in incarnatione commendata, 214. a. Nisi esset humilis, nec manducaretur nec biberetur. 214 d. Verbum Dei panis Angelorum lactescit incarnatione, ut ad parvulos perveniat. 215. a. Infirmus prædicatus est nobis, ut ejus magis eligeremus opprobrium, 571 b. Insultationes sustinuit ad exemplum nostrum. 296 c.

Christi paupertas summa, 800. b. Paupertas ipsius, divitiæ nostræ sunt, quomodo infirmitas et stultitia ipsius et mortalitas, est fortitudo, sapientia et immortalitas nostra, 401. c. Implere venit pauperes, qui pauper effectus est. ibid., divitiæ Christi quæ, 800. b. Pulchritudo Christi. 111. a.

Christi tanta caritas fuit, ut voluerit habere coheredes, 513. b. Sponsam suam amavit, dum adhuc esset fœda, 413. b.

Christi ossa, venter, cor et lingua allegorice. 112 a. b. Vestimenta ipsius sunt Sacramenta ejus. 115 a. sunt Sancti ejus tota Ecclesia ejus, 456. e. b. Tunica vero desuper texta, caritas, 115. a.

Christi esuries et sitis respiciebat nostra bona opera et populorum fidem. 278. c. 690. c.

Christus quando a satana tentari voluit, nos transfiguravit in se. 678. a. Christi tentatio tripartita est, propter tria vitiorum genera, voluptatem carnis, superbiam et curiositatem, 51. c. d.

Christus ex quo homo, ex hoc et infirmus; ex quo infirmus, ex hoc et orans. 134. c. Ut Deus Verbum, non habet ad quem, aut quare oret. 154. d. et seq. 279. c. d. Christus ad hoc oravit, ut doceret: orare; ad hoc passus est, ut doceret pati; sed ad hoc resurrexit, ut doceret sperare resurrectionem. 617. b. Ejus oratio nostræ est infirmitatis indicium. 14 a. b.

Christi in Judam proditorem patientia, 8. c. 71. c. d. Judam proditorem deserens figuratur per Davidem fugientem a facie filii Absalonis, 7. c. d. 9. a. In Judam sperasse dicitur, quia fideles aliqui in illum sperabant. 408. b. c. Christus ad mortem traditus est a Patre, a seipso, a Juda, sed diverso consilio, 748. c. Vide Judas.

Christum cum tristis fuit, membra sua infirma in se figuravit, 428. d. moriturus ex eo quod nostrum habebat, non in se, sed in nobis pavebat, 169 d. Unde Christo tristitiæ causa. 814. c.

Christus. De Christi passione agit per totum Psalm. LXIII. 715.

Christus in sua passione orans infirmitatem nostram portabat, 109. c. d. Sacrificium sese obtulit pro omnibus sacrificiis, ibid. Conciliantur Evangelistæ super hora, qua Christus crucifixus est, 717. c. Ex persona membrorum dixit. Deus meus, Deus meus ut quid me dereliquisti. 517. c. 573. e. h. 94. b. In passione clamans, non exuitur, 110. d. 111. a.

Christus de cruce descendere noluit, ut patientiam doceret inter insultantes, 409. c. d. 721 a. 379. a. b. Christus sua in passione tacebat, 333. b. c. d. Extentæ Christi manus in cruce, quid significent, 709. d. Christus nobis quotidie immolatur ipsa recordatione beneficii Salvatoris. 925. c.

Christi e latere in cruce percusso de lancea, manaverunt Ecclesiæ Sacramenta. 408. a. b. Cum botrus ille pressus est, manavit illud unde calix inebrians quam præclarus est, 601. b. n.

Christi mortem inique voluerunt impii. Deus juste permisit, 700. a. Morte Christi seminatum est nomen ejus, 400. b. In uno exiguo loco cecidit granum, sed multum fructum adtulit, 822. b. Pro nobis mundum vicit non armato milite, sed inermi cruce, 801. b.

Christi sanguine totus orbis redemtus est, 114. d. 116. a.

Christus mori voluit ne mortem timeremus istam, sed illam potius unde nos liberavit per istam, 787. a. Non solum verbo, sed etiam exemplo abstulit omnem timorem Martyribus. 822. c. d. Postea quam Christus transiit per tribulationes, jam patet via illius transitu. 671. a. In Cruce docuit nos adversus linguas hominum esse patientes, 300. c. d. In Christo per patientiam homo cælum acquisivit, et Deus in homine credentibus profuit. 57. a. b.

Christus, etiam in cruce decorem habuit, 345. d.

Christus recte dicitur moriens, etsi divinitas ejus non moriatur, 402. b.

Christus morte et resurrectione sua docuit quid non timeres, quid sperares. 856. c. d. Resurrectio Christi, proprium signum quod in ipso solo fuit 716. d. et seq. a Patre resuscitatus est, ut homo, et ipse se resuscitavit, ut Deus, 409. b. 618. b. Hoc est vere Christum velle interficere, nomen resurrectionis ejus extinguere. 617. b. Christus adscendens levat nos, ad quos cadentes descendit. 111. a. Vespere Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in adscensione, 592. b. c.

Christus, cum potestate magna judicaturus, quia cum magna humilitate judicatus, 333. c. Cum judicabatur, docebat, ut judicaret quos docuerat, 232. c. Nunc silet a vindicando, non silet a monendo, 518. c. In judicio præsentabitur velut ignis, ad pœnam impiorum, lumenque justorum, 770. c. Christus ut judex non metuendus, quia advocatus. 765. a.

Christi corpus et sponsa Ecclesia, Vide, Ecclesia.

Christus quomodo dimisit Patrem et Matrem, et adhæsit uxori suæ, 419. d. Christum cum accedis, noli sponsum a sponsa separare. 275. d.

Christus et Ecclesia, caput et corpus, unus homo est, unus Christus, 98. c. 170. d. 190 b. et seq. 309. e. 380. c. 614. b. et seq. 715. b. c. 822. b. c. 907. c. Nunc in persona membrorum suorum, nunc in persona propria loquitur Christus apud Prophetas. 14 a. b. 382. c. d. Ex persona membrorum est quod dicit se defecisse a sperando in Deum, 805. b. Qui non dedignatus est assumere nos in se, nec dedignatus est transfigurare nos in se et loqui verbis nostris, 169 c. In membris hic parturit et dolet, 564 a. In Christo passi sumus, et patitur ipse in nobis; in illo resurreximus, et ipse resurgit in nobis, 705 a. b. c. Nobiscum est in terra divinitate, bonitate, unitate; nos cum illo in cælo, fide, spe, caritate, 143 b.

Christus dicitur accipere in membris suis, quæ dona membra ejus accipiunt, 785. c. d.

Christus contemnitur in se et membris, ab iis qui amant quæ contemsit, 190. a. b. Quæstam membra Christi præcesserunt adventum Incarnationis Christi, 685. c. Sanctorum aggregatio ad Christum, perfecta statura Christi. 163. c. d.

Christum sequi, non præcedere debemus, 393. b. c. d. Ipsum quasi præcedere vult, qui consilio suo vult vivere, 825 b.

Christus ante omnia diligendus, 116. a. b.

Christus, ejus regnum per omnes gentes quomodo propagatum, 450. d. Pagani dictitabant nomen Christi tantum per 365. annos duraturum, 400. d. Not. a.

Christus non est agnitus a Judæis, 215. d.

Christianam religionem ad parvum tempus duraturam esse jactabant ejus inimici. 851. a.

CHRISTIANI filii Patriarcharum, non veniendo de carne ipsorum, sed imitando fidem, 891. b. Omnes in Christo et Christi et Christus sumus, 157. c. Christiani omnes uncti, ibid. d. Eo ipso quo accepisti nomen Christi, sacramento quodam natus es in visceribus Ecclesiæ, 630. d. 631. a. Christianus frustra est, qui non est in ea sorte, propter quam passus est Christus, 115. c.

Christianus non ad hoc factus es, ut in seculo isto floreres, 127. c. d. Qui Christiani sunt, prorsus pauperes sunt, 820. a. Si putas te non habere tribulationes, nondum cœpisti esse Christianus, 601. a.

Christiani nomine tantum, feræ calami dicuntur, 792 b. Christiani bonos mores non habentes, et Dei dicuntur, et non Dei; Dei propter ipsius Sacramenta, non Dei propter proprium vitium 488. a. b. Christianus es, audi Christum; servus es, audi Dominum: filius es, audi Patrem, 97. c. Christiani plures super numerum sunt, quomodo, 387. c. b. Quis vere Christianus, 517. b. Christiani mali pejus vivunt quam Judæi et Pagani: hi comparantur ligno silvatico, illi sarmento præciso, 181. d. Multi qui volunt fieri Christiani, offenduntur malis moribus Christianorum, 182. c. Maledicta in malos Christianos cadunt in omnes Christianos, 181. d. Christiani boni et mali hic simul confunduntur, quare, 188. b. c.

Christiani nomen tamquam ad insultationem et opprobrium olim objiciebatur, 451. b. Aliquando crimen et ignominiam erat esse Christianum, nunc honor est, 673. b. et seq. 815. a. b. Christianum nomen, mortuo Christo, per Martyrum passiones disseminatum, 400. d. 401. a. Christianus exemplo Christi, in tribulatione fortis effectus est, 601. b. c. 605. b. Quomodo non potest occidi Christianus, agitur ut exhonoretur, 686. a.

Christiano mundus inimicus est, 600. d. Christianus bonus quomodo devoratur in cibo panis, 368. a. Signum suum Christus in fronte nobis figi voluit, ne Christi opprobria Christianus erubescat, 191. d.
CHUSI interpretatur silentium, 53. a.
Cibus noster Deus, solus reficit, nec deficit, 318. b.
Ciliciam dictam esse Tharsis, quibusdam visum est, 486. a.
Cilicium Caro Christi propter mortalitatem et similitudinem carnis peccati, 277. d. 278. b. c. 808. c.
Circuitus, temporalium rerum cupiditatem significat, quæ septem dierum repetito circuitu, tamquam rota volvitur, 76. a.
CIRCUMCELLIONES, seu Circelliones. Ipsorum arma, 397. a. Fustes dicti Israeles. 70. b. Et sub episcopis ac presbyteris ducibus volitantium quotidianæ violentiæ, ibid.
Circumcisio magni sacramenti res est, et intelligitur inde circumcisio cordis, 913. d.
Circo et amphitheatro qui intersunt, redarguuntur, 536. a.
Citharæ et psalterii distinctio ac mystica significatio, 220. b. c. et seq. 427. a. 621. b. 858. a.
Civitas cum sine additamento ponitur in Scriptura, de civitate Dei, vel de Ecclesia intelligitur. 870. a. Civitas contradictionis quæ, 588. b. c. Civitas circumstantiæ quæ, 192. d. 120. a. b. 675. c. Civitates duæ in hoc mundo. Jerusalem et Babylonia permixtæ sunt interim, in fine separabuntur, 688. c. 728. a. b. et seq. Lex ejus et virtus caritas, 490. b. Civitas diaboli, et hujus civitatis curia, ministri, plebs, 56. b. c. Cives civitatis malæ administrare aliquando actus bonæ civitatis exemplo ostenditur, et e contra, 688. d. et seq.
Clamor ad Dominum in affectu cordis, 8. c. d. 18. b. 195. d. Vide, Oratio. Clamor cordis est flagrantia caritatis; silentium cordis, frigus caritatis, 549. c. d.
CLAUDIANISTÆ ad communionem a Primiano admissi, 524. a.
Clerici unde dicti, 780. c. d.
Clericorum nomine, Testamenta ipsa significantur, 779. a. 780. b. et d. vel potius ipsæ hereditates. ibid.
Cœnam suam dedit Dominus, passionem suam dedit: ille saturatur, qui imitatur, 115. a. b. Vide, Eucharistia.
Cognitio sui ipsius facit ut sibi homo displiceat et sic Deo placeat. 206 a. 207 b.
Colere Deum gratis et casto amore debemus, 436. a. et seq. 569. 378. d. et seq. 611. a. et seq. 886. b. et seq. Colimus Deum tamquam Dominum, et colit nos tamquam terram suam, 236. b. Cum nomen Christianum avertere non posset diabolus, suggerebat ut sicut Deus propter cœlestia, ita ipse propter terrena coleretur, 405. b. c. et seq.
Columba pro signo dilectionis ponitur, 385. c.
Commercia divina nobiscum Christo incarnato peracta, 169. c. d.
Communicare. Donatistarum regula, quales fuerint, cum quibus fuerit communicatum, tales fieri omnes et universam massam, 525. b.
Communionis nostræ imperatores, id est Ecclesiæ catholicæ, leges adversus omnes hæreticos dederunt, 657. c. Communionis eorum qui non sunt, hos appellant hæreticos, ibid.
Compunctio ex conscientia peccati, timore mortis, timore judicii, 131. a.
Conatus. Voluntatem quidem liberam mihi dedisti, sed sine te nihil est mihi conatus meus, 146. a.
Concordia eorum qui non ponunt spem suam nisi in rebus sæcularibus, non multum est firma, 576. b. c.
Concupiscens res alienas, reprehenditur, 398. b.
Concupiscentia carnis cum qua de traduce nascimur, cito vincenda est, 641. d. Unusquisque natus ex Adam, portat secum traducem iniquitatis, 688. b. c. Ipsa, ex quo desideramus Jerusalem, adversus nos contendit, 730 c. Concupiscentia primo sequentes ducit, postea renitentes trahit; accepta gratia nec trahit, nec ducit, sed adhuc contendit; post contentionem victoria, 730. d. Venit hoc de pœna peccati, ut homo adversus seipsum divideretur, qui uni subditus esse noluit, 848. d. Vide, Bellum.
Concupiscentiarum ignis non sinit videre veritatem, 641. c. 642. d.
Confessio gemina est, aut peccati, aut laudis, 43. c. 165 a. 462. b. Quando nobis male est, confiteamur peccata nostra; quando nobis bene est, confiteamur laudem Deo; sine confessione tamen non simus, 164. a. b. Gratia beneficii Dei prima, redigere nos ad confessionem infirmitatis, ut quidquid potentes sumus, in illo simus, 374. c. Confitere modo quod tu fecisti in Deum, et in æternum confiteberis quid tibi fecerit Deus, 165. a. Times confiteri, qui non confitendo esse non potes occultus? damnaberis tacitus, qui posses liberari confessus, 761. b. Amissa confessione, non erit locus misericordiæ, 810. b. Nec securus sis cum confessus fueris peccatum, tamquam semper paratus ad confitendum et committendum peccatum: curam gere ut sanetur, 855. c. d. 356. a. Item de confessionis utilitate ac necessitate, 43. d. 195. c. 764. b. c.
Confessio divitis in inferno, 28. c.
Confusio quid, 813. a. Est confusio quædam salubris, 270. b. Confusio alia temporalis, alia æterna, 171. c. Confusio temporalis utilis, est perturbatio animi respicientis peccata sua, respectione horrentis, horrore erubescentis, erubescentia corrigentis, ibid. Hanc non formidet christianus, si hanc non habuerit, habebit æternam, ibid. Confusio, conversionis principium, 824. d.
Conjugia multa casta probata sunt calamitatibus maritorum, quibus uxores amplius obsecutæ sunt, 610. d.
Conscientia piorum, sedes Dei, 408. a. Conscientia, tamquam ara, in qua immolatur Deo, 528. b. Conscientia desertum, ubi invenitur requies et consolatio, 586. d. Refugium in tribulationibus conscientia sana, ubi homo inveniet Deum, 461. a. b. et seq. Quomodo mala conscientia tota in desperatione, sic bona tota in spe, 210. d. Quomodo magna est pœna impiorum conscientia, sic magnum gaudium piorum ipsa conscientia, 577. a. Conscientia mala, fovea quo cadit impius, 823. a. b. Quidquid vis potes fugere homo, præter conscientiam tuam, 173. d. Nulla major tribulatio, quam conscientia delictorum, 461. a. b. Mala conscientia cum axore mala et habitaculo incommodo comparatur, 233. d. 234. a. 287. c. d. 290. a. Quomodo mundanda, 234. b. c. Conscientias iniquorum non sanat nisi indulgentia, 464. d.
Consilium Dei, quod de nostra prædestinatione est, manet in æternum, 233. c. Consilio non opus est, nisi in adversis, 76. b.
Consolationes nostræ in deserto, 707. b.
Constitutiones imperatorum in Donatistas, 71 a.
Consuetudinem vincere, dura pugna, 177. b. consuetudinis necessitas, ibid.
Consummatur, quod sic finitur ut perficiatur: consumitur, quod sic finitur ut non sit, 662. c.
Contemplatio Dei, incommutabilis boni, 141. b. non impudenter petitur et speratur, 142. a.
Contendere, cum malo contende, sed de bonitate, 308. a. Ipsa est vera contentio, ut sit bonus contra malum, non ut sint duo mali, ibid.
Contritio cordis, quæ, 905. d.
Contubernales dicuntur milites, tamquam simul habentes tabernacula, 79. c.
Conversio oritur et ex confusione peccati, et ex fame et siti justitiæ, 788. a. et seq. Non convertitur anima ad Deum, nisi dum ab hoc sæculo avertitur, nec opportunius ab hoc sæculo avertitur, nisi noxiis ejus voluptatibus dolores misceantur, 57. c. Conversionis labor et difficultas unde, 28. a. b. Anima se convertens ad Deum, orat ut ad eam se convertat Deus, 27. d. Conversio nostra perfecta paratum invenit Deum, 28. a. Conversio ex Dei gratia, 830. a. Convertenti se ad Deum animæ difficultates et morbi non statim tolluntur, quare, 27. c. Ut homo sit aliquid, convertit se ad illum a quo creatus est, 853. d. Mutandæ vitæ malæ in bonam dum vivitur, semper est locus, semper est tempus, 727. a. Conversionis tempus nunc, in altera vita non nisi retributio meritorum, 28. b. Conversionem ad confusionem habebunt, qui ad salutem habere noluerunt, 31. d.
Converso homini ad Deum non subtrahitur delectatio, sed mutatur, 903. a.
Cor hominis, abyssus, 420. c. d. Impiorum cor est fundum maris, 737. b. Recti corde et pravi corde, quinam, 213. b. c. 214. b. 296. a. Perverso corde, qui vult detorquere cor Dei, semper rectum est, ad pravitatem cordis sui, 725. d. Cor castum, 610. b. et seq. 886. b. et seq. Corda sanctorum magna Dei tabernacula, 456. d. Cor nostrum verbo suo Deus, tamquam agrum suum, visitare dignatur, et de corde nostro fructus quærit, 659. c.

Corda dilatari quid sit. 14. a. Pavor et conturbatio cordis ex amissione fortitudinis nostræ, 550. c. Quomodo cor effunditur coram Deo. 695. b. Cordi tribuuntur delectationes bonæ, renibus non bonæ. 128. c. Frigus caritatis silentium cordis est, flagrantia caritatis clamor cordis est, 549. d. 550. a.
Cor tuum putruerat in terra: non gratis audis, Sursum cor, ne putreat. 212. a. In corde libenter habitamus, si id ab iniquitate mundemus, 901. d. Vide conscientia.
CORE, interpretatur calvus, calvitium, aut calvaria, 411. d. 430. b. 441. c. 462. d. 474. a. b. 482. a. 556. b.
Corona. Quantacumque patiaris non pervenies ad illas insultationes, ad illa flagella, ad illam ignominiosam vestem, ad illam spineam coronam, ad illam postremo crucem, 195 b.
Coronari non potest quisqua, nisi vicerit, nec vincere nisi certaverit. 678. a. Deus sua dona coronabit, non merita tua, 832. c.
Corporis elementa et qualitates quatuor, 26. a. b. c. Corpus dicitur vas et domus hominis, 310. d. Corporis affectiones tres, sanitas, stupor, immortalitas, 602. d.
Correctio cujusquam non est desperanda, nisi diaboli, 581. d.
Coreigere. Non regit, qui non corrigit, 432. c.
Corripiuntur boni, ut filii; dimittuntur mali, ut alieni, 840. d. Cui ignoscitur in futuro sæculo, corripitur de peccato in isto sæculo, 343. d.
Corruptio a mala fide incipit, inde itur in turpes mores, inde in acerrimas iniquitates, 563. c.
Corruptioni et mutationi perpetuæ corpus obnoxium est in hac vita, 706. a.
Costa cur dormienti Adæ, at non vigilanti detracta, 620. b.
Creare. Opinio quorumdam, Deum verbo fecisse omnia, et tamquam præstantiorem ceteris hominem suis manibus fecisse refutatur, 95. b. c. d. Creatura undique clamat, Deus me fecit, 143 c. d.
Creaturæ omnes laudant Deum, quomodo, 143. c. d. 802. a. Creaturarum species voces sunt Creatorem laudantium, 143. c. d.
CRESCENTIANUS Murrensis Episc. 526. b.
CRESCONIUS Episc. Maximianista, 520. c.
CRESCONIUS alter Maximianista, 520. c.
CRESCO Conjustiaccusis episc. 525. c. sive Cresconius Titiensensis, ibid. Not.
Creticam accessionem medici vocant, per quam transitur ad sanitatem, 881. b.
Cruciatus omnes qui corporaliter inferuntur, aut exercent conversos ad Deum, aut ut convertantur admonent, aut juste damnationi ultimæ præparant obduratos, 53. c.
Crucifigere. Videtur consummata nequitia hominum, qui crucifixerunt filium Dei; sed eorum major est, qui nolunt recte vivere, et oderunt præcepta veritatis, pro quibus crucifixus est filius Dei, 58. c.
Crux Domini, clavis fuit, qua clausa aperirentur, 463. b. In cruce Christi abscondita erat virtus, sicut in granis numeri seminum latent. 673. c. d. Crux ipsa et pro ipsis persequentibus facta est, 435. b. Crucem Christi qui irrident, a dæmonibus tamquam a bestiis devorantur, 474. b.
Crux jam de pœna generis humani sublata est, modo nullus crucifigitur, 310. a. A locis suppliciorum fecit transitum ad frontes imperatorum, ibid. Jam in fronte regum crux illa fixa est, cui inimici insultaverunt, 588. a. 615. c. d. Jam in frontibus regum pretiosius est signum crucis, quam gemma diadematis, 233. a. 895. a. Qui tantum honorem dedit pœnis suis, quid servat fidelibus suis? ibid. 310 a. Continuo se signant in fronte Christiani, si aliqua ex causa expavescant, 563. a.
Cubile nostrum interius est cor nostrum, 286 d. 464 b.
Cultus Dei gratuitus, 145. a. b. 456. a. Vide, Colere.
Cupiditas vocatur amor, cum pravus est, 60. a. Amor mundi, amor hujus sæculi cupiditas dicitur, 200. c. Cupiditas malus Dominus, 99. d. Cupiditates pravæ, sunt portæ mortis, 59. b. Cupiditas mala non est a Deo, 232. b. Cupiditates quando validæ sunt, easque servimus, necessitates vocantur, 177. d. Cupiditate inferiorum quisque peccat, 209. a. Cupiditas facit cives Babyloniæ, 555. b.
Cupiditas. Dominus rerum suarum est, qui non est irretitus cupiditate; qui autem cupiditate tenetur, possessus est, non possessor, 493. c. Nihil tibi prodest si eges facultate, et ardes cupiditate, 500. b. Non pecunia sed avaritia condemnatur, 500. c.
Curæ finis delectatio est, 59. a.
Curari qui velit, opus est ut manus omnipotentis medici non refugiat, 666. a.
Curiositas unum ex tribus vitiorum generibus, quibus omnia peccata concluduntur, 51. a.
Currere. Quotquot in stadio nostro perseveranter currunt, omnes coronam accipiunt, et qui prior venerit, expectat, ut cum posteriore coronetur, 587. d. 588. a.
Curvatus homo dicitur, qui se pronum fecit ad terrenas concupiscentias, 343. c. d. Qui peccatorum pondere pressus non se potest erigere, 547. a. Curvus, qui in prosperis laudat Deum, in adversis blasphemat, 219. a. De inferioribus cogitare, hoc est dorsum curvum habere, 816. c. d.
CYPRIANUS. Locus in quo occisus est, 230. d. Cyprianus ab inferiore accepit sententiam, a superiore coronam, 556. c.

D

DÆmonum cultus impugnatur, 147. a. Dæmones, cujusnam mundi rectores, 581. d.
Damnatio extrema impiorum, ceræ fluenti a facie ignis comparatur, 770. c.
DATIANUS Camicetensis ep. 525. b.
DAVID, interpretatur manu fortis, et Christi figuram gerebat, 81. c. 91. a. 243. d. 580. a. Vel interpretatur desiderabilis, 263. a. Fuitque etiam corporis Christi seu Ecclesiæ figura, 530. c. d. 570. c. d. 667. b. David cur non prius regnum tenuit, quam primo a persequentibus liberaretur, 550. d. David pro benefacto meruit invidiam, 242. a. In Davide persecutionem Saulis patiente, regnum salutis æternæ præfigurabatur, 550. c. David personam regis et sacerdotis figuravit, cum manducavit panes propositionis, 551. c. d. Ipsius proditio per Doech, figura proditionis Christi, 553. c. etc. David insaniam coram Achis simulans figura Christi sacramentum manducandæ carnis suæ prædicantis, 246. c. 257. a. David ab Allophylis detentus quid significet, 600. b. Fugiens in speluncam, figura Christi se occultantis in carne, 616. a. et in monumento positi, 616. c. Absalonem fugiens, figura Christi Judam proditorem deserentis, 7. c. d. 8. a. Davidis nomini totum Psalterium tribuitur, et Davidici Psalmi appellantur, 66. b. David ex persona Christi loquitur, 677. b. Castigantur, qui ex lapsu Davidis quærunt sibi patrocinia peccandi, 336. d.
Debitor fidelis factus est ille (id est Dominus,) esto tu avarus exactor, 227. b.
Dedicatio domus, quæ modo in tribulationibus fabricatur, fiet in secundo Christi adventu, 159. c. d. Jam in capite facta est tamquam dedicatio fundamenti, 160. b. c.
Defensio peccatorum, magna iniquitas, 633. a. 810. b. Vide Peccatum.
Delectant bona, quæ non sunt per se bona; qualis erit delectatio incommutabilis boni? 141. b. Quis sic delectat, ut ille qui fecit omnia quæ delectant? 222. a. Nec ex præterita vita nostra, nec ex præsenti delectari debemus, sed in ea, quæ nobis promittuntur, intendere, 633. d.
Delectatio finis est curæ, 39. a. Delectationibus terrenis amaritudines cur Deus miscet, 288. d. Delectatio perniciosa sequitur cupiditatem, fructuosa caritatem, 60. a. Delectationes bonæ cordi, renibus malæ tribuuntur. 39. a. 40. a. 128. d. Delectationes rerum periturarum transiet, qui credet in Christum, 730. b. Delectatio voluptatis in corpore non nocet, iis quibus est major delectatio voluptatis verbi sapientiæ, præcepti Dei, 288. a. Occupatio beatorum delectationem ipsius Domini contemplari, 150. c. d.
Deliciæ homini converso non subtrahuntur, sed mutantur. 905. a. Mansuetorum deliciæ, pax, 306. b. c. Deliciæ sanctæ in Scripturis, 339. b.
Delicta unde dicuntur, 903. a. Delicta non intelliguntur, sicuti nec videntur tenebræ, 99. b. Delictorum duo genera, propria et aliena, ibid. a. d. Delicta nostra sua delicta Christus fecit, ut suam justitiam nostram justitiam faceret, 109. c.
DEMETRIUS Presbyter a Primiano communione interdictus, 324. a.

Dentes peccatorum et dentes Ecclesiæ qui sunt, 10. b. c. et seq. dentes si obstupescant, quod remedium, 511. d. 512. a. b.
Deseruit bonum Imperatorem, et defecit ad desertorem, 849. c. d. Dereliquit Adam Deus, quia ipse deseruit Deum, 617. a. Pascebat te Deus contemnentem se, et deserat te timentem se? 28. a. Tu adjuves qui condidisti, tu non deseris qui creasti, 146. b.
Deserta unde Servis Dei impleta sunt, 586. b. Desertum piis est ipsa conscientia, ibid.
Desiderium sitis animæ, 705. a. Extenditur animus desiderio rei concupitæ, non lætitia consecutæ, 581. a. Desiderium justorum, delectationem ipsius Domini contemplari, 140. d. Regni Dei desiderium tribulationibus hinc atque hinc contundentibus producitur, 231. c.
Desiderium tuum oratio tua est; et si continuum desiderium, continua oratio, 349. c.
Desolati habent consolationem Patris orphanorum, 771. b.
Desperationem salutis suggerens inimicus quonam invictissimo scuto repellitur, 24. b. c. Peccatum cum desperatione, certa mors, 538. b. Ita Deus plenus est adipe misericordiæ, ut ad eum conversis, non solum quibuslibet peccatoribus, sed etiam impiis, non sit desperandum, 547. b. c. Ne quisquam superbe de se præsumat, ne quisquam humilis de Domino desperet, 904. d. De nullo vivente desperandum est, 514. a. 581. c. d.
Detractio quæ fit ab his qui videntur alicujus momenti esse, scandalum est infirmis, 552. b. c.
Deum esse agnoscitur ex operibus creaturæ, 905. a. Rarum hominum genus est, qui dicant in corde suo, *Non est Deus*, 564. c. Non esse Deum, nemo audet dicere, etiamsi ausus fuerit cogitare, 77. c. Pravi corde tres habent de Deo sententias, aut non est Deus, aut injustus est Deus, aut non gubernat Deus res humanas, 213. d. 214. a.
Dei nomen jucundum est amantibus eum super omnes jucunditates, 565. a.
Deus est quædam substantia, 800. d. 801. a. Quid est Deus? Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus, 435. b. Nec plures dii, sed Deus unius substantiæ, 800. d. *et seq. Vide*, Trinitas, Pater, Filius Dei, Spiritus Sanctus.
Deus. In Dei natura non erit aliquid, quasi nondum sit; aut fuit, quasi jam non sit: sed est tantum id quod est, et ipsa est æternitas, 58. a.
Deus. Nulla creatura indiget, ut aut melior sit, aut potentior, aut beatior, 855. b. c.
Deus non sic cognoscit ut homo, vel Angelus, sed incomprehensibili modo, 526. d. Tanta est notitia Dei, ut omnia apud ipsum essent quodam ineffabili modo antequam creata essent, ibid.
Deus ubique secretus est, et ubique publicus, quem nulli licet ut est cognoscere, et quem nemo permittitur ignorare, 911. b. Non videri Deus nisi animo potest, nec tamen ita ut animus videri potest, 415. c. d. 416. a. et seq.
Deus fons justitiæ, quo justi sunt quicumque justi sunt, 698. b. Justus vere est Deus, quando et justos sic protegit, ut per se ipsum illuminet, et peccatores sic ordinat, ut non ipsius, sed sua ipsorum malitia puniantur, 43. c. Nec misericordia potest illi auferre justitiam, neque justitia misericordiam, 435. d. Non relinquit impunita peccata eorum etiam quibus ignoscit, 542. d. Qui putat Deo placere facta mala, non eum putat Deum, 565. a. Deus numquam tacet præcepto; sed interim tacet supplicio, 910. d. Non exigit Deus quod non dedit, et omnibus dedit quod exigit, 525. c.
Deus quare dicitur misericordia nostra, 666. c. Quantam circa nos exhibuerit Deus misericordiam, in illis demonstrat circa quos non habuit, 657. d. 660. d. De misericordia Dei multum sibi pollicetur injustus, ut et injustum faciat Deum, 682. a. b.
Deus ubique præsens, 911. a. b. Noli cogitare Deum in locis; ille tecum est talis, qualis fueris, adjutor, si bonus fueris; ultor, si malus, 911. c. Si in aliquo loco esset, non esset Deus, ibid. Effecta miraculi præsentiam suam insinuat hominibus, 452. c. Dei sedes sancta, cœli et anima justi, 478. c. d. Deus homini corde ipso interior est. 911. c. d. Deo, qui ubique est, et nullo continetur loco, non per loca propinquamus: propinquare illi, est similem fieri; recedere, dissimilem fieri, 280. b.
Deus idoneus promissor est, fidelis redditor, 379. c. d. 380. b. c. Finis desiderii nostri est ipse promissor, seipsum dabit immortalibus immortalem, quia seipsum dedit mortalibus mortalem, 425. a.
Dei providentiam res humanas non curare, impia iniquorum doctrina, 882. a. b.
Dei quibusque nominatis membris, quæ in nobis visibilia et corporea sunt, potentias operationum oportet intelligi. 65. d. 66. a. Auris Dei, non membrum corporeum est, sed potentia, qua exaudit, *ibid*. Brachium Dei Christus, 432. b. 852. a. b. Dextra seu manus Dei, potentia Dei, 432. b. c. Digitus Dei in Scripturis intelligitur Spiritus-Sanctus, 47. a. b. Facies Dei est potentia, qua dignis innotescit, 73. d.
Deo Scripturæ solent tribuere quod in nobis facit, ubi de eo congruenter dici potest. 10. a. 566. d. et seq.
Deus dicitur nunc cognoscere, quando cognoscentes facit, 438. b. 566. d. Videre quasi de novo dicitur, quando facit videri, 651. a. 655. a. Dicitur nos tentare, ut sciat, id est, ut dono suo servire nos faciat, 567. c. quomodo dicitur peccatores nescire, 5. d.
Deus cum tranquillitate irascitur, 645. b. In Deum non cadit perturbatio, 27. a. Ira et furor Dei non perturbatio mentis, sed vis est qua justissime vindicat, 4. d. 5. a. Ira quæ punit Deus, non in ipso est, sed in animis ministrorum ipsius, 40. d. Quod in ejus ministris fit, quia per leges ejus fit, ira ejus dicitur, 27. a. Ira Dei est motus qui fit in anima, quæ legem Dei novit, cum eamdem legem videt a peccatore præteriri, 5. a. b. Ira Dei accipi potest ipsa mentis obscuratio, quæ consequitur eos qui legem Dei transgrediuntur, ibid. Vindicta primi peccati et eorum quæ addita sunt, vocatur ira Dei, quia de judicio Dei venit, 645. b. c. Ira Dei paterna, qua per tribulationes irascitur et deducit, sævit et salvat, terret et vocat, 607. c. d. Ira Dei major in peccatorem, cujus peccatis deest ultor, et adest laudator, 62. a. Multum irascitur, dum non exquirit, dum quasi obliviscitur et non attendit peccata, et per fraudes et scelera ad divitias honoresque pervenitur, ibid. Vide Ira.
Dei irrisio et subsannatio ut accipienda, 4. c. d.
Deus quam multis modis ad homines loquatur, 316. a. Per multa organa ipse sonat ubique tangendo, modificando, inspirando, ibid.
Dei odium quid sit, 20. b. Deus amat in peccatore quod est naturæ, odit quod est culpæ, 455. a. b.
Deum insmaricasse quinam intelliguntur, 23. d.
Deus altus est, et ab humilibus contingitur, 903. d. Sic est altissimus, ut non sit ab illo longe miseria nostra et gemitus noster, 618. a.
Deus hoc animæ est, quod lux et aer corpori, 830. c. Dei in peccatorem beneficia, 314. c. d. 315. a. Pro Omnibus quæ dat Deus et bonis et malis, servat se ipsum bonis, 876. b. c. Ipse est præmium nostrum, 525. b. Deo adhærere nihil est melius, 887. a. Indigent omnia Domino et misera et felicia. 228. b.
Deus hereditas et possessio nostra, 235. c. Et possidet et possidetur; et totum propter nos, ut beati simus, 236. b. Nulli invideas Deum, totum singuli possidebitis, 887. a. b.
Deus non omnium eodem modo, noster magis qui de illo vivimus, 235. c. Deus eorum proprie dicitur Deus, qui eum diligunt, 609. b. c. Ejus proprie Deus dicitur, quem familiarius habet, tamquam in mancipio ex peculio suo, 525. b.
Deus gratis et casto amore colendus, 578. a. et seq. 609. b. c. et seq. 612. b. 615. a. 886. b. Deus laudandus in prosperis et in adversis, 230. c. Deus non tam attendit nostram voluntatem, quam utilitatem, 217. d. Quando eum glorificamus, nobis prodest, non illi, 582. b. In Deo solo sperandum, non in rebus temporalibus, 57. d. 58. a. Deus protegit nos, quia Deus est, ne moriamur; regit nos, quia rex est, ne cadamus, 492. a.
Dii homines deificati ex gratia, non de substantia nati, 513. b. Deus diis gentium dæmoniis terribilis, diis a se factis filiis amabilis, ibid. d.
Diabolus calumniator, 865. b. præpositus mortis, 162. a. Mors dictus, 506. a. b. Rector mundi, impiorum et iniquorum, 147. d. Infidelium pater, non eos creando, sed quod sunt illum imitando filii, 449. b. Fortis et potentis nomine significatus, 648. d. 867. d. Leo in impetu, draco in insidiis, 823. c. 378. a. per Goliam figuratus, 243. d. 244. a.
Diabolus sola superbia lapsus, et inde solum punien-

das 662. c. d. Diaboli et angelorum ejus tantum desperanda est correctio, 581. d.
Diaboli in hominem invidentia, 663. d. Cadens stanti invidit, idque agit, ut homo illuc non perveniat, unde ipse dejectus est, 662. d. Omnibus modis instat quemadmodum dejiciat, 715. b.
Diabolus non potest aliquid nisi permissus, 159. a. Accepit potestatem in infima, et amisit maxima et summa: et non est ista potestas irati, sed pœna damnati, ibid. Tantum tentare finitur, quantum expedit proficientibus, 715. c. diabolum ipsum aliquando latet qualis sit homo; nisi tentet, non invenit, 612. b.
Diabolus. Malto debemus eum persequentem fugere, quam ducentem sequi, 54. d. Magis metuendus est diabolus cum fallit, quam cum sævit, 578. b. In potestate sua nos detinet; quos cupiditate hujus vitæ illaqueat et morte terret, 166. b. Diabolus si expellatur, admittitur Deus, 536. c.
Diaboli caput initium malæ suggestionis, 497. d.
Diabolus ad voluntatem suam exauditus, sed ad damnationem, 110. a. b. Vide Dæmones.
Diapsalma quid sit, 15. a.
Dies qui vere sit, hic non est, 561. b. a. et seq.
Dies jungunt se, sequuntur se, et non se tenent, 565. a. Dies vitæ æternæ, unus dies est sine occasu, 140. a. Sæculi dies tres, unus ante Legem, 2. sub Lege, 5. sub gratia, 163 b. semper dies mali in sæculo, semper dies boni in Deo, 259. b. et d. Dies malorum vita ista, 142. b. Dies malorum aliter habent impii, aliter fideles, ibid.
Dies Domini quando futurus sit, sciri non potest, 25. a b. Vide Adventus, Judicium.
Diffidentia de adjutorio Dei nobis a Diabolo suggeritur, 268 a.
Digitus Dei, Spiritus Sanctus, 47. b. Digiti Dei, ipsius ministri, per quos Spiritu-Sancto repletos Scripturæ confectæ sunt, ibid.
Dilatari corde quid sit, 14. a.
Diligere justitiam et odisse iniquitatem, hæc est tota virga regni Christi, 433. a. Non poterit labor finiri, nisi hoc quisque diligat, quod invito non possit auferri, 42. d.
Dilectio lumen est, odium tenebræ, 584. d. Dilectio frustra prædicatur diligenti mundum, 191. b. Disce non diligere, ut discas diligere; avertere, ut convertaris; funde ut impiearis, ibid.
Dilectionis regula hæc figitur homini, ut imitans Patrem diligat inimicum, 582. c. Diligere inimicum, salubre est, licet amarum, 394. a.
Diluvium quale sancti patiuntur in hoc sæculo, et quomodo evadunt, 152. b. c. 210. c. et seq.
Dimissio. De dimissione qualiscumque peccati non diffidendum, quando et interfectio Christi dimissa est confitentibus, 660. c.
Discere. Feliciores sunt qui discunt, quam qui docent, 544 a.
Dissimilitudine a Deo recedimus, 290. b.
Diu non est quidquid finem habet, 175. c. Infirmitas facit diu videri, quod cito est, 501. d.
Divitiæ spiritales et veræ, 258. c. 820. b. Veræ divitiæ in cœlis, 571. d. Qui vult dives esse, Deo inhæreat, 493. c. Aurum, etsi volueris, forte non habebis; Deum, cum volueris, habebis, 235. a. b. Aurum multis fulget, fides non fulget, 192. c.
Divites sæculi egent, 258. d. Tanto plus egent, quanto plus habent, 163. c. Desideriis vastantur, cupiditatibus dissipantur, timoribus cruciantur, tristitia contabescunt, ibid. Divitiæ multis noxiæ fuerunt, 575. b. Dives timeat, ne dum vult esse prædo, sit præda majoris, et minor piscis a majore devoretur, 568. b. Divitiæ per superbiam quæruntur, 667. c. Superbiam generant, 879. d. Se pares ceteris non putant divites, 878. c. d. Correptionem non admittunt, 878 c. Cum superflua quærit homo, compedes suas onerare desiderat, 821. b. Divitiæ quare mammona iniquitatis vocantur, 501. c. d.
Divites bene sibi fecisse quandiu vixerunt, falso dicitur, 511. c. Divitum in sepulturæ cura stoliditas, 505. a. b. Varia de divite qui sepultus est in inferno, 510. d. 511. a. etc. Digerebat apud inferos, quod manducaverat apud superos, ibid. Divitias suas alienis relinquunt omnes qui male vivunt, 502. c. 503. b. c.
Divites et pauperes in corde interrogat Deus, non in arca et domo, 494. b. c. Dives, qui in multis facultatibus pecuniarum non extollitur, pauper est, ibid.
Divitiæ quomodo petendæ a Deo, 573. b. c.
Divites facile tribuant eleemosynam, 499. a. b. Divitiarum locus tutus in cœlo, quo per manus pauperum perferuntur, 569. a. b. et seq.
Doctrinarum multiplicitas, diluvium aquarum, 210. b.
DOECH, interpretatur motus, 532. b.
Dolor alius est fructuosus, alius infructuosus, 573. a.
Dolositas est fraus quædam in verbis, aliud promendi, aliud sentiendi, 531. a.
Dolus est cum aliud agitur, aliud simulatur, 21. b. 80 a.
Domini iniqui et difficiles tolerandi, 689. c. d. Homines non valde veri Domini, cum egeant servis, 820. b. Dominum foris hominem noli timere: malum dominum in te time, cupiditatem tuam, 99. d. Dominus est rerum suarum, qui non est irretitus cupiditate, 495. c.
Domuædius dicitur dominus ædium, 575. Not. c.
Domus et tabernaculum, quo differant, 159 b. a. Domus Dei Ecclesia, præter quam non exaudit Deus ad vitam æternam, 426. b. c. Esto domus Dei, et erit domus tua, 192. a.
DONATIANUS Maximianista ep. 519. d.
DONATUS Betmeusis ep. 526. b.
DONATUS Cebresulanus ep. 525 b.
DONATUS Fisciauensis ep. 225. b.
DONATUS Sabraleusis ep. 530. a.
DONATUS Samurdatensis ep. 526. a.
DONATUS, (a quo Donatistarum schisma) 70. c. d. 114. a. 290 d. Per canos Donati jurare solebant Donatistæ, 70 a. Eidem apertissimis vocibus dicebant, Euge euge, dux bone, dux præclare, 827. a. b.
DONATISTÆ Schisma fecerunt, quod quasi nollent esse boni inter malos, 129. b. et dicerent malorum commistionem in Ecclesia bonis obesse, 793. b. Hoc erat in regula Donatistarum, Quales fuerint cum quibus fuerit communicatum, tales fieri omnes et universam massam, 323. b. Donatistarum societas plena hominibus sceleratis, 70. a.
Donatistæ tunc dicunt Sacramenta esse sancta, si per sanctos homines dentur, 70. a. b. Rebaptizant etiam Christianos de Mesopotamia, de Syria etc. venientes, 70. c. d. 528. b. Eum quem rebaptizare parant, docent ut coram ministro baptismi neget se esse Christianum, 578. a. b. et seq.
Donatistæ a judicibus, quos postulaverant, ter condemnati, 528. a. Preces ipsorum ad Julianum apostatam, 318. c. Qualia Donatistæ quæsiti sunt de Cæciliano, talia et Maximianistæ de Primiano, 520. a. b. Scripturæ verba, quæ se jactant custodisse a flamma volunt delere lingua, 631. c. Crimina tempore persecutionis commissa a malis Christianis, quæ quidem ipsorum auctores fecisse dicuntur, Catholicis objiciunt, 69 c. Donatistæ de Macario invidiam faciunt Catholicis, 70. b. 70. c. d. Objectant Catholicis imperatorum constitutiones, 71. a. Quotidianas violentias circumquaque agunt per Circumcelliones, 70. b. Vide, Circumcelliones. De Augustini fama maledice detrahunt, 559. a. b. et seq. Caritas commendatur in Donatistas, 152. d. 153. a. et seq.
Donatistarum in Catholicos ab errore ipsos revocantes stolida objectio, 97. c. d. 153. b. c. Item in Donatistas, 67. a. 108. b. 114. b. et seq. 185. d. 591. a. 595. a. 736. b. 920. d.
Donatistarum loca præcipua, Bagai et Thamugade 115. a.
Donatistæ cujusdam ex necessitate conversi historia, 515. b.
Donatistarum subdiaconus quidam ad Catholicam pacem ex animo conversus, 514. a.
Dona spiritualia quæ donat Deus, non auferet, nisi tu dimiseris; carnalia vero ipse aufert, et quisquis alius aufert, ipso donante potestatem aufert, 139. a. Exigitur quod quis noluit accipere cum daretur, 227. c. d.
Aliud est accipere non posse, aliud nolle; illic excusatio necessitatis, hic reatus voluntatis, ibid.
Dormiunt qui amant præsentia, 923. b.
Dormitio in Scripturis posita pro morte, 9. b.
Dorsum pone ad id quod cadit, et faciem ad illud quod manet, 128. a.
Dose habes, loculo onerata, 139. b. c.
Dulcedo nominis Dei longe præponenda dulcedini sæculi, 563. a. Dulcedinem nominis Dei soli norunt, qui gustarunt, ibid. b. Dulcedinem amoris abscondit Deus, iis quibus utilis est timor, 167. d.

Dulcia si sunt in sæculo, cum amaritudine digeruntur, 563. a.
Duodenarius numerus perfectus est. 669. a.
Duritia peccatorum in pœnitentiæ lacrymas solvitur a facie Dei, sicut fluit cera a facie ignis, 770. b.

E

EBRIETAS sancta et ejus effectus, 295. a. 914. b. Ebrii Martyres ad passionem ducebantur, ibid.
Ebrietas Calicibus Martyres persequuntur, qui in eorum solemnitatibus inebriantur, 677. a.
Ecclesia area, in qua sancti custodiuntur. 152. c. Area quæ paleam habet et frumentum. 44. d. 45. a. 51. a. Ecclesia appellatur civitas Dei, 482. c. 485. a. et seq. 653. b. et seq. Civitas supra montem constituta, quæ abscondi non potest. ibid. Columba deargentata, 778. d. Domus Dei, 152. a. Appellatur firmamentum, 482. a. Hereditas Dei, 559. a. Ecclesia universalis, luna; Ecclesiæ particulares, stellæ dicuntur, 48. b. Dicitur mons. 5. b. 426. b. 482. a. Ecclesia, nurus Synagogæ, 449. e. 450. a. Paradiso comparatur, 488. d. Tabernaculum est contra hæreses, schismata, etc. 192. c. d. Ecclesiæ sunt torcularia, 44. d. Unica mea. 113. b.
Ecclesia figuratur per arcam Noe, 51. e. per mulierem ungentem Christum, 55. d. 56. e. per secundam sabbati, 481. d. per Sion, 5. a. Obscurius dixerunt Prophetæ de Christo quam de Ecclesia, de qua majores quam de Christo contentiones excitandas fore prævidebant. 183. d. 184. b. a.
Ecclesia etiam in Christo a Verbo suscepta est. 11. d. Ecclesia et Christus, caput et corpus unus homo, unus Christus, 99. a. 170. d. 171. a. 193. b. 399. e. d. 580. e. 614. b. 646. c. 648. b. 684. a. 715. c. 822. b. c. 907. c.
Ecclesiæ fundamentum sursum in cœlo, et quare, 161. d.
Ecclesiæ unitas commendatur. 461. b. 487. b. 846. c. Unus qui sanabatur in piscina, unitatem Ecclesiæ figurabat, ibid.
Ecclesia ex præputio et circumcisione congregata, 483. b. Ad Ecclesiam pertinent omnes fideles, qui fuerunt, qui sunt, aut qui futuri sunt. 705. a. Ecclesia Christi ibi plantata est, unde eradicatæ sunt spinæ Synagogæ, 409. a. Ecclesia militans est tabernaculum Dei, triumphans, est domus. 416. d. 417. a. Ecclesiæ præsentis imago in Sion, Ecclesiæ futuræ imago in Jerusalem, 58. b.
Ecclesia per lunam figurata, ex parte spirituali lucet, ex parte carnali obscura est. 68. b. Mali mixti sunt bonis, non solum in sæculo, sed et in ipsa intus Ecclesia, 128. b.
Ecclesiæ pulchritudo interior est, et exterior. 461. a. Eam amavit Christus, dum adhuc fœda esset; avertit fœditatem, formavit pulchritudinem. 443. b. Quidquid habet sponsa unde Christo placeat, ab illo habet, 439. b. A Deo cui nubet, dotata, ab illo decorata, ab illo redempta, ab illo sanata, 459. b. Ecclesia tota in castitate atque integritate cordis debet virgo esse, 520. d. Ecclesiæ vestitus varius et deauratus, quomodo, 438. a.
Ecclesia Catholica toto orbe diffusa defenditur contra Donatistas, 461. b. 462. a. 316. b. 622. a. Ecclesia magna, sola Ecclesia catholica, 390. a. Ecclesiæ homo est ubique diffusus, cujus caput sursum est, membra deorsum, 424. b. In Ecclesia variæ linguæ, sed una doctrina, 438. a. b.
Ecclesiæ filiæ Apostolorum, filiæ regum sunt, 436. d. Ex omnibus filiis regum fit una quædam regina, 437. d. Ossa Ecclesiæ et fortitudo, Apostoli, 105. d. Martyrum sanguine seges Ecclesiæ fertilius pullulavit, 400. c. 648. b.
Ecclesia tria possessionum habet genera, quæ singula habent bonos, habent malos suos, 299. e. In Ecclesia ista ordo est, ut alii præcedant, alii sequantur; et qui præcedunt, habent quem sequantur, 583. a. Hi paci debent vigilanti intentione consulere, 861. d.
Ecclesia per omnes gentes est in magna gloria, sed in magna tentatione, 677. d. Ecclesia modo fabricatur in labore et ærumna, postea dedicabitur in gloria, 158. b. e. Triplex Ecclesiæ persecutio, prima per tyrannos, secunda per hæreticos et falsos fratres, tertia per Antichristum. 65. d. Ecclesiæ tribulatio maxima ex malis operibus, 674. b. Ecclesia patiente, Christus patitur, 572. c. d. 705. a. b. Ecclesia temporibus persecutionum quasi tota simul impellebatur, nunc autem per singulos tentatur. 715. a. Quamdiu hic est Ecclesia, non deerunt inimici qui ruinam ejus exoptent, 858. b. c. Si Ecclesia gladio uti vellet, videretur pro vita præsenti pugnare, 676. c.
Ecclesia in aliis abeuntibus, in aliis venientibus transiens, in æternum est fundata, 832. a. 858. c. 865. d. Non vincitur, non eradicatur, nec cedit quibuslibet tentationibus, donec veniat sæculi finis, 680. b.
Ecclesia simul est in latitudine gaudii et in angustia tribulationis, propter bonos et malos quos complectitur, 178. d. 179. a. Hic parturit et dolet, quare, 561. b. Si tua impatientia concusseris latera matris Ecclesiæ, cum dolore quidem te excutit foras; sed magis malo tuo, quam suo. 631. a. Frustra Christianus est, qui non est in ea sorte propter quam passus est Christus, 115. c. d. Extra Ecclesiam existens nec audit, nec videt; et qui in illa est, nec surdus, nec cæcus est. 487. b. Extra Ecclesiam nemo exauditur ad æternam salutem. 126. b.
Ecclesia esurit quos lucrari vult, 181. b. Ecclesia quodam modo manducat, quos per sanctos suos in corpus suum trajicit, 181. a. In ventre Ecclesiæ veritas manet: quisquis inde separatus fuerit, necesse est ut falsa loquatur. 631. a. Nisi Dominus inhabitaret Ecclesiam, irei in errorem quamlibet studiosissima speculatio, 58. e.
Ecclesiæ tantum delulerunt Principes, ut quidquid in ea judicatum fuerit dissolvi non possit. 135. c.
Ecclesiæ ætates, 530. e. d. 519. e. d. 851. e. d.
Ecclesia in manifestatione posita, 97. b. 98. a. Ecclesia post hoc sæculum ex nulla parte se latebit, 462. c. d.
Ecstasis est excessus, sive alienatio mentis, 165. b. 280. c. 791. a.
EDOM, interpretatur terrenus. 669. a.
Effeminatus est qui sustinentiam perdidit. 149. c.
Eget pauper ad te, eges tu ad Deum, 555. d. Gaudeat egens de dato tuo, ut et tu gaudeas de dato Dei, ibid.
Egenus et pauper est, qui non est perfectus, 828. d. 829. a. et d.
Egressus Dei intelligitur, cum apparet in operibus gratiæ, 772. e. d.
Eleemosyna commendatur, 369. a. b. et seq. 922. d. Eleemosyna et jejunium duæ orationis alæ, 430. b. Hæc justitia hominis in hac vita, jejunium, eleemosyna, oratio, ibid. Eleemosynæ, munera sunt, in quibus rex adoratur. 439. d. Illi dant prætium redemtionis animæ suæ, qui non cessant eleemosynas facere, 499. a. Vis aliquid invenire in manibus tuis postea? Noli contemnere modo manum pauperis, et respice manus inanes, si vis habere manus plenas, 922. d. Non perdunt homines, quod erogant: servo commendant, et tutum est: Christo commendant, et perit? 369. a. b. et seq. 501. c. d. Qui aliquid pauperi dedit, et alia perdidit, videat quia perdidit quod non dedit? 555. e. Filius omnis servo, vox pietatis, excusatio iniquitatis, 368. c. d. et seq. Christus cum filiis debet in partem hereditatis venire, 570. b. c. 302. b. c.
Eleemosyna. Habet semper unde det, cui pectus plenum est caritatis, 313. b.
Eleemosyna ex animo facienda, 430. a. Plerumque fit a tristibus et a murmurantibus, ut careant tædio interpellantis, non ut reficiant viscera indigentis, ibid. Si panem dederis tristis et panem et meritum perdidisti, ibid. Fiat in occulto, 400. c. d. Quomodo publice fieri debet, ibid.
Elementa corporis quatuor, 26. b.
Eloquia Divina salubria sunt bene intelligentibus, periculosa his qui ea volunt ad sui cordis perversitatem detorquere, 492. b.
Emendare. Sive blanditur Deus, sive emendet, erudit cui parat hereditatem, 579. e. b. Etiam eos quos emendas, multum amas, 167. c. d.
Ephemeridarum inspectores reprehenduntur, 405. a.
EPHRÆM fructificatio interpretatur, 675. e.
EPICURUS ab ipsis philosophis porcus nominatus est, 903. a. Voluptatem corporis summum bonum dixit, ibid. Hominem post mortem nihil fore, ibid.
Episcopi patres appellati, 461. d.
Epithalamia, seu carmina a scholasticis in nuptiis dici solita, 435. e.

Equi nomine honor temporalis significatur, 238. d. Equus et mulus significant superbos, 212. b.

Eremus mundum significat, 873. b. Sciant Christiani ubi sint; in eremo sunt, patriam suspirant, *ibid.*

Errat nemo in veritate, 762. d.

Errorem in sectis variis confirmat series successionis, 795. c. d.

Erubescere facit ingenuam frontem verecundia, etiam de falsi criminis objectione, 815. a. Erubescere si crimen est, ejus est qui falsum objicit, non cui objicitur, *ibid.* De Christo non erubescendum, 807. a. Frontosus esto, quid times fronti tuæ, quam signo crucis Christi armasti? 807. b. In contumeliis non erubescet vultus nisi superbi, 253. d.

Esau omnes superbos et peccatores designat, 476. b. c. Primatum amittens, victus concupiscentia, quid figurat, 476. c. d.

Esse. Ab eo qui vere est, qui in contrarium pergit, ad non esse pergit, 377. b. Creaturæ in comparatione Dei non sunt, ibid. b. Omnis natura, in quantum natura est, esse cogitur, 44. b. Quod nulla substantia est, nihil omnino est, 801. a. Esse ad lucem pertinet, non esse ad tenebras, 43. b. Quo sensu peccatores non habeant esse, 377. a. b.

Ethan, interpretatur fortis, 898. c.

EVA figura Ecclesiæ, 408. a. b. Eva nobis interior, caro nostra est, 497. d. 498. a.

Evangelium Apostoli dispensatione diviserunt, caritate junxerunt, 491. b. Evangelium non caste prædicantes, 75. b. c.

Evangelistæ dicti sunt sagittæ, 86. d. 87. a. Cœli, 91. b.

Eucharistiæ sacramentum præfiguratur, 216. c. Corpus suum Christus ferebat in manibus suis, cum diceret, *Hoc est corpus meum*. 218. a. b. 250. a. b. Christus discipulis insanire videbatur, dicens, *Quicumque non manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum*. 247. a. Christus Judam adhibuit ad convivium, in quo corporis et sanguinis sui figuram discipulis commendavit et tradidit, 8. a. Ipsi primam Eucharistiam confectam manibus suis, et ore suo commendatam, sicut ceteris Apostolis tradidit, 71. c.

Eucharistia. Humilitas Christi in Incarnatione et in altaris sacrificio declarata, 245. a. 248. a. b. 253. c. d. Nisi esset humilis Christus, nec manducaretur, nec biberetur, 245. a. Sanguinem, quem per insaniam fuderunt homicidæ, per gratiam biberunt, 465. c. d. 746. c. d. In corpore et sanguine suo Christus voluit esse salutem nostram, 244. d. 245. a. Judæi de crucifixo Christo tenebrati sunt, nos manducando crucifixum, et bibendo, illuminamur, 255. c. Cœnam suam dedit Dominus, passionem suam dedit: ille saturatur, qui imitatur, 107. a. 115. a. b. 495. a. Comederunt pauperes, et saturati sunt, talia passi, qualia manducaverunt, 115. a. Corpus humilitatis Domini sui manducant etiam divites terræ, nec saturantur usque ad imitationem, sed tamen adorant, 107. b. Exigitur de manducante quod manducat; non prohibeatur manducare a dispensatore, sed moneatur timere exactorem, 495. a.

Exaudire. Deus aliquando non exaudit, ut intelligamus quid ab ipso petere debeamus, 575. b. *Vide*, Oratio.

Excæcatio maxima pœna, 641. a. b. 642. d. 643. a. 644. d. Elatio causa excæcationis, 745. c. 749. d. et seq. Unusquisque aut exercetur ad purgationem, aut admonetur ad conversionem, aut si contempserit vocationem et disciplinam Dei, excæcatur ad damnationem, 52. d. 53. a. b.

Exclusores vocantur in arte argentaria, qui de confusione massæ noverunt vasis formam exprimere, 594. d. 792. d.

Excommunicare. Corripiamus, castigemus, excommunicemus, etiam cum dilectione separemus, 586. b. c.

Excusantes peccata sua, per circuitum volunt venire ad Deum accusandum, qui nolunt de compendio venire ad Deum placandum, 206. b. c.

Exemplum non sumendum a multis, sed a paucis qui sint justi, 583. c. d. 584. a. b. Peccandi exemplum ex magnorum virorum lapsu non accipiendum, 488. d. 536. d. 537. a. In Ecclesia qui præcedunt, exemplum se præbere debent sequentibus, 565. a.

Exsequiæ divitum, 261. b. 303. c. d. 304. a. In exsequiis quid ad spiritum mortuorum perveniat, 501. a. b.

Exercere. Aliquando Deus per temporalem potentiam damnandorum, exercet disciplinam liberandorum, 893. c. *Vide*, Tribulatio.

Exheredati dici solent abominati, 21. b.

Exorcismus ante baptismum, 735. b.

Exsultatio justorum nondum est in re, sed in spe, 581. a. Exsultatio injustorum in sæculo, ac prorsus cum ipso transiens; justorum, in Domino, ut permanens, 217. c.

Extollere. Parum est ut illud quod in se est bonum, agnoscat homo quod a Deo sit, nisi etiam inde non se extollat super illum qui nondum habet, 834. d. *Vide* Superbia.

Exenia, pro, Xenia, 132. d. *Vide*, Not. d.

EZECHIEL prophetavit in captivitate Babylonica, 727. c.

F

FAcere. Quod tibi non vis fieri, ne facias alteri, manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit, 626. a. et seq. Hoc nemo ignorare permissus est, ut esset unde judicarentur quibus lex non est data, *ibid.*

Facies Dei est potentia, qua dignis innotescit, 73. c. d. Facies Dei, præsentia ejus per Ecclesiam, 770. a. b. Facies Dei, revelatio et præsentia ejus futura in judicio, 794. a.

Factionem si videt, qui ad judicium trahitur, debet causam suam meliori judicio reservare, 319. c. d.

Falcitare, 269. a.

Fallitur cor hominum de peccato et de pœna peccati, 22. c.

Falsi testes excæcantur, et ea dicunt nescientes, unde appareant falsi testes, 518. a. b.

Falsum dicere numquam licet, 21. b. *Vide*, Mendacium.

Famam animus perditus malis artibus sibi comparare molitur, 62. c.

Fames morbus, cujus medicamentum, alimentum, 315. b. Famem Abraham et Isaac passi sunt, 329. a. Quomodo ergo justi non quærunt panem, 329. c. 330. d. 331. a. Tempus est famis modo, tempus saturitatis post erit, 239. a. Perfectorum fames, conversio peccatorum, 181. a. b.

Fel Christus in cruce respuit; quia non intrant in corpus ejus amaricantes, 808. a. b.

FELICIANUS Mustitanus, 321. a. 326. a. In Bagaitano concilio damnatus, 327. a.

Felicitas temporalis somnium dormientis, 883. c. Velut flos fœni arescet et decidet, 571. b. c. d. Felicitatem sæculi Christus non promisit, 301. b. Felicitas et infelicitas metuenda, 904. d. Felicitas terrena plus timenda quam miseria, 537. d. 797. a. et seq. Felicitas in hoc mundo, et affluentia rerum temporalium, solatia sunt nostræ peregrinationis, 529. c. Felicitatem terrenam quærere, et æternam immortalitatem patienter expectare, dormire est inter medios cleros, 607. c. d. Non existimandi sunt felices, qui florent ad tempus, 810. d. Mali florent falsis bonis, pereunt veris tormentis, 577. c. Beatitudo nostra Deus, recedenti ab eo non erit nisi miseria, 835. b. *Vide*, Beatitudo, prosperitas.

Felix vere est, non qui id habeat quod amat, sed qui id amet quod amandum est, 140. a. b. *Vide*, Beatus.

Femoris Jacob altitudo, generis multitudo, 455. a.

Ferveamus in itineribus bonorum operum, hoc est enim ambulare urstrum, 231. b.

Festa humana lætitia transiens et plena insaniæ, 417. d. Festivitas Dei lætitia sine defectu, *ibid.*

Ficus habens folia, carens fructu, Judæi et Pharisæi habentes verba, non facta, 201. c. Sub ficu homo visus a Christo, quid allegorice, *ibid.* b. c.

Fides in Christum eadem nobis cum Patribus veteris Testamenti, 546. c. Quare Deus fidem unam multipliciter varieque diffudit, 475. c. Fides eorum quæ pro nobis Dominus temporaliter gessit et pertulit, tabernaculum protectionis a contradictione linguarum, 168. a. Simplex fides catholica parvulis una salus est, hoc uno lacte ad firmitatem solidioris cibi certo robore pervenitur, 68. d. 69. a. Fide temporalis historiæ, quæ pro salute nostra ab incarnato Verbo administrata est, nutriuntur lactentes, id est nondum capaces cognitionis rerum spiritalium atque æternarum, 46. b.

Fides. Sitiebat Christus in cruce fidem illorum, pro quibus orabat. 808. a. Jesus in navi, fides in corde, 266. d. Fides sopita in corde, tamquam dormiente Jesu in navicula, periclitamur tentationum fluctibus agitati, 127. c. d. Per fidem perveniendum est ad visionem, 438. b. c. d.

Fidei gradus saluberrimus et necessarius ad scientiæ adeptionem, 46. c. d. Fide corda mundantur, ut interiores oculi aperiantur et serenentur, 393. d. 394. a.

Fides tua justitia tua. 219. d. Fides recta, via recta, 202. c. Quid sentiendum de fide sine operibus. 197. a. b. c. Fides sine operibus radix sine fructu, 199. b. c. Nihil prodest fides sine operibus, sicut nec opera sine fide. 198. c. 199. 200. 201. 202. a. b. c. Per fidem sine operibus justificari hominem asserit Paulus, ne meritis operum se gratiam accepisse præsumat. 201. b. c. d. Opera quæ dicuntur ante fidem, quamvis videantur hominibus laudabilia, inania sunt. 199. c. An qui sine fide dat eleemosynam, etc. dicendus sit pius. an impius. 202. a. b. Pro bonis operibus sperasti terrenam felicitatem, impius es. ibid. Cara res est fides. vili illam addixisti. ibid. Operibus sperasti vitam æternam, sed non ab illo, a quo speranda est, impius es. ibid. Opus bonum intentio facit, fides intentionem dirigit. 199. c. Fides ne amittatur, omnia perdenda sunt, 569. b. c. Fides in corde et in ore habenda, 390. d. Reprehenduntur qui corde credunt. sed ore negant, vel dissimulant. ibid. c. d. Fides Christiana duplici modo negari potest. 715. d. Incipit corruptio a mala fide, inde itur in turpes mores. 563. c.

Fides in deposito reddendo. 569. b. c. 627. b. Amas fidem, ut exigas: ama ut exhibeas. 308. d. Aurum multis fulget, non fides. ibid.

Fideles sunt tabernaculum Dei in terra, 417. a. Fideles in Sion et in Jerusalem significantur, 519. b.

Fidelis homo est, credens promittenti Deo; fidelis Deus est, exhibens quod promisit homini, 224. c.

Fidentia Deo quanta securitas, 138. d.

Fiducia in se vel in homine, fallax equus ad salutem, 217. a.

Figura corporis et sanguinis Christi. 8. a.

Filiæ regum, animæ Christo per Apostolos suscitatæ, 456. d. Et Filiæ Apostolorum sunt et Christi, ibid. Filiæ Regum etiam civitates a regibus conditæ, quæ Christo crediderunt, 457. c. d.

Filiæ Tyri, filiæ Gentium. 459. b.

Filiæ Judæ, non Judæi. sed filii confessionis. 489. d.

Filiæ malæ, id est mali in Ecclesia, inter quos boni ut lilium inter spinas, grana inter paleas, 487. d. Post baptismum Christiane non viventes, et filiæ dicuntur propter formam pietatis, et non filiæ seu alienæ propter amissionem virtutis. 488. a. b.

Filios habes, unum plus numera, et da aliquid et Christo, 570. c. In avaros qui res suas filiis servare se dicunt. et pauperi dare nolunt, 568. c. d. et seq. Si filius cujusquam moriatur. plangit illum; si peccet, non plangit; et Christiani sumus. 555. b.

Filius Dei, brachium Dei dicitur, 152. b. c. Rex solet appellari in Scripturis, 18. c. Ipse Dominus cum sine additamento ponit Filium; seipsum unigenitum vult intelligi. 52. b. Sempiterna generatio Filii Dei accipienda in his verbis. Ego hodie genui te. 5. c. Filius secundum substantiam hoc est quod Pater est, non secundum id quod ad aliud. 801. b. Sive quod ad alium. ibid. Ad se Deus dicitur, ad Patrem Filius. ibid. Potentiam immortalitatem. etc. quam Pater habet, habet et ipse. 431. a. Filius Dei æqualis Patri quomodo se exinanivit. 652. b. Secundum formam divinitatis, ubique est; secundum quod assumsit carnem in cœlo. 928. b. Dixit Petrus, dixerunt et dæmones, Tu es Filius Dei; par confessio, sed non par dilectio, 515. d. 516. a. Unicus similis est Patri nascendo, nos videndo, 515. c. Deus Pater Filium quem unicum genuit, noluit esse unum. 767. c.

Filii Dei sumus in spe, non in re, 513. c. Si filii Dei facti sumus, et dii facti sumus. ibid. b. Quibus est amabilis, filii sunt; quibus terribilis, filii non sunt, 516. a.

Filii hominum quinam. 61. a. 295. a. b. et seq. 494. a. 567. d. Vide Homo.

Filii Abrahæ, filii David et Patriarcharum, qui eorum fidem et pietatem imitantur, 891. b. Filii noctis et tenebrarum, 712. a. Filii iræ, 345. b. Filius impii floret aliquando in sæculo, et aliquando justus fortus floret in Christo, 334. d.

Fingere quandoque simulare, quandoque formare significat, 573. b.

Fictos habet omnis professio, 300. b.

Finis dicitur duobus modis, vel quo fit ut non sit quod erat, vel quo fit ut perfectum sit quod inchoatum erat, 168. c. 579. b. c. Finis noster Christus, non qui consumat, sed qui consummet, ibid. 614. c.

Firmamentum cœlum, cor firmum allegorice, 96. a. b.

Firmum facit gratia Christi, sed quantum libet firmus qui fuerit, de ipso vase fictili formidandum est, 856. a.

Flagellum tuum in te ex te ipso est, 919. a. Flagellum Dei, et pœna est et gratia est; quid servat post pœnam, qui per gratiam exhibet pœnam? 575. b. Flagellum ad pœnam impiis, ad disciplinam filiis, 214. c. d. Flagella parantur, quibus hereditas æterna præparatur, 334. c. d. De peccatore fecit Deus flagellum, 306. b. 310. b. Flagellat omnem filium quem recipit. Nullus exceptus: etiam Unicus sine peccato, non tamen sine flagello, 214. d. Etiam eos quos emendat Deus, multum amat, 167. d. Flagellis et donis Dei quomodo utendum, 725. c. d. Flagella sua dolent homines, quare flagellantur non dolent. 333. a. Dolent damnum pecuniæ, non justitiæ, ibid. Flagellum medicamentum est contra peccata, ibid. b. Quando aliquos flagellat Deus in terra, admonitio est, nondum damnatio, 518. d. Malos aliquos jam ex hinc punit Deus, ut innotescat providentia: aliquos non punit, ut servetur divina patientia. 193. b.

Flamma. Ardet olla iniquitatis, sed major est flamma caritatis; noli vinci, 674. d.

Florentes hic fœno comparantur, 558. a. Ad florem fœni si te tenueris, quoniam arescet, et tu cum illo decides. ibid. Florentes sæculi felicitate, pereunt in Dei virtute, 577. c. Florent ad tempus, pereunt in æternum. ibid.

FLORENTIUS Adrumetinus ep. 325. a.

Flumen est mortalitas hujus sæculi, 750. a.

Fluvius Dei, populus Dei, 759. a. Multa flumina, et unus fluvius, ibid. Omnis iste ordo rerum labentium, fluvius quidem est. 750. b. Fluvii Etham, de fortitudine ac virtute sua præsumentes, 898. b. c. et seq. Siccantur, dum nil proficiunt. 898. d.

Fœnus detestabile peccatum. 331. c. Fœnus et professionem habet, et ars vocatur, 589. c. Corpus dicitur, quasi necessariam civitati, ibid.

Fœnerator minus vult dare et plus accipere: da modica, accipe magna; da terram, accipe cœlum, 331. d. Qui te prohibet esse fœneratorem, jubet te esse fœneratorem; fœnera Deo, ibid. c. Fœnerat Dominum qui miseretur pauperis, 331. d. Qui peccata non dimittit, sed ultionem exigit, injuriarum fœnerator est, 589. c. et seq. Fœnerari Latine dicitur, qui dat mutuum, et qui accipit, 331. b. c. planius populo si dicatur, fœnerare, ibid. Fœneratur peccator et non solvit, cum non agit gratias Deo, a quo accepit tot bona. 314. c. d. 315. a.

Fons quid sit, et quid significet, 898. a. Fontem aut torrentem probat æstas: tentatio hominem, in quo verbum Dei factum est fons aquæ, ibid. Fons et lumen apud Deum. 412. b. Ad fontem curre ut cervus, ibid. c. qui peremtis serpentibus ad fontes acrius currit, ibid. d. Fontem non cupit sapientiæ, qui adhuc laborat in veneno malitiæ, 412. d. 413. a. Consume serpentes iniquitatis, et tunc amplius desiderabis fontem veritatis, 412. d.

Formica per æstatem colligit, quod ei per hyemem prosit, 422. c. Formica Dei per æstatem prosperitatis colligit, unde se sustentat in hyeme adversitatis, 766. d. et seq.

Fortis ille est, qui non in se, sed in Deo fortis est, 205. a. Fortes quidam dicuntur, qui de justitia sua præsumunt. 898. b. c. Fortis est Deus in virtute sua, nos autem in participatione virtutis illius, 731. a. Fortes scandalis plerumque cedunt, 425. b. Fortes Ecclesiæ etsi non conturbantur persecutionibus alienorum; conturbantur tamen iniquitatibus fratrum, 181. c. Fortes fortitudine damnabili: 1. diabolus: 2. qui de divitiis: 3. qui de justitia sua præsumunt, 648. d. 649. a. Hi comparantur phreneticis, quorum mors tanto propinquior, quanto fortiores sunt, 649. c.

Fortitudo ab eo imploranda, qui jussit ut fortes si-

mus, et nisi fortes ipse fecerit, non erimus quod jussit, 425. b. Fortitudo vitium est, dum pro superbia usurpatur, 575. c. d.
FORTUNATUS Dionysianensis ep. 525. a.
Fovea mala conscientia, et cæcitas, 623. a. Omnis qui parat foveam fratri suo (id est fraudem) necesse est incidat in eam. 622. d. 623. a.
Framea Dei est anima justi. 266. c. Frameæ inimici, diversæ opiniones erroris, 56. b
Fratres nostri omnes baptizati, 133. b. c. Fratres sumus omnes spe cœlestis hereditatis, proximi conditione terrenæ nativitatis, 126. c. Qui dicit Deo, Pater noster; dicit Christo, Frater noster, 498. c. Ipse est frater, qui si non redimit, non redimet homo, ibid. Fratrum falsorum persecutio gravior quam inimicorum, 590. b. c. 603. a. Falsi fratres omnia verba captant, ut in eis laqueos inveniant, 406. a.
Fraudulenti patiuntur fraudem, dum volunt facere, 883. a.
Frigus caritatis, silentium cordis, 175. c. d.
Frons. In fronte crucem ferimus, cujus ignominiam non erubescimus. *Vide* Crux.
Frumentum Christi inter zizania gemit, 424. a.
Fuga carnis et fuga animi, 770. a. b.
Fugere nec conscientiam possumus; nec Deum, 173. c. A facie Dei fugiunt impii, non latendo, sed timendo, 770. a. b. Non est quo fugiat homo a Deo irato, nisi ad Deum placatum, 911. c.
Fumus. Globus fumi quanto fuerit grandior, tanto fit vanior, 514. b.
Funiambulus. Petrus, non funiambulus, sed mariambulus, 586. c.

G

GAJANUS, 521. a. Tiquasiensis ep. 525. d.
GAJUSEJUS, 840. b.
Galaad, interpretatur acervus testimonii, 675. a.
Gallina ceterarum avium sola est, quæ ex materna caritate cum parvulis infirmatur, 631. c.
GALLIONIS ep. Maximianista, 526. a.
Gaudium justi de fide; de spe, de caritate, de veritate Scripturarum, 614. c. d. Gaudium Christianorum jam in spe futura, postea in re erit, 211. b. 509. b. c.
Gazophylacium est arca Dei, ubi colligebantur ea quæ ad indigentiam servorum Dei mittebantur, 720. c.
GEDEONIS vellus quid adumbret, 400. b. c. d. numerus millium a Gedeone delectus magnum habet sacramentum, 789. b.
Gehennarum metuens ignem, quis non bibat poculum tribulationis temporalis? 799. b. c.
GEMELLUS a Tanabæis ep. 525. b.
GEMINI, interpretatur, dexter, 52. d.
GEMINIUS ep. Maximianista, 526. c.
Gemitus cordis, et gemitus carnis, 549. a. b. Gemitus piorum ex Spiritus-sancti dono, 137. b. Gemitus non est nisi miserorum; oratio non nisi indigentium, 144. b. Gemamus modo, oremus modo; orationi succedet laudatio, gemitui gaudium, 144. b. In paradiso non gemebas, sed fruebaris; foris positus geme, 164. a. Homini, quantumcumque profecerit, non deerit hic unde gemat, 418. a. b. c. Gemitus pii desiderii, etsi ridere aliquando servus Dei videatur, numquam recedit ab auribus Dei, 550. b. c. Occultum gemitum nostrum quærit Deus, 287. b. Geme de præsentibus, psalle de futuris; ora de re, psalle de spe, 162. d.
Gentes quæ ignorabant Deum, desertum erant; Gentes omnes, fines deserti appellantur, 740. b. Lapides dictæ sunt, quod lapides adorarent, 479. c. Canes a Judæis dicebantur, 635. d. Per mare significantur et per Æthiopes, 472. d. 473. a. 896. c. Gentium nomine intelligi possunt iniqui, 495. c.
Geth, torcular interpretatur, 600. b.
GETULICUS Victorianensis ep. 526. a.
Gladiatorius animus, 832. a.
Gladius Christi, verbum ejus, 449. a.
Gloria Dei posita in Christo Jesu per gratiam in remissionem peccatorum, 94. c. Gloria Dei, qua salvi facti sumus indigui, ibid. 95. d. 96. a. b. c. Non solum homines, sed etiam justos, si tamen sumus, ipse fecit nos, et non ipsi nos, ibid. Gloria Dei est, ut et qui fit bonus, non in se, sed in Domino glorietur, 132. b. Gloria Dei quo sensu omnes egent, 172. c. In quibusnam hominibus habitet gloria Dei, 132. a. Gloriam Dei indignum salvantis, agnoscit homo facilius, dum egestate constringitur, 95. c. d. Gloriam nostram nobis abstulit Deus, ut daret suam; abstulit inanem, ut daret plenam; abstulit nutantem, ut daret solidam, 744. a.
Gloriæ inanis vitium vel solum, vel maxime cavendum est perfectis: quo primo enim vitio lapsa est anima, hoc ultimum vincit, 33. c. Gloria solida habetur in conscientia coram Deo, ubi nulla jactantia est, ibid. b.
Gloria nostra futura erit, æquari Angelis, et videre Deum, 512. a.
Gloriari in Deo, benedictio Dei est, 24. a.
Glorificamus Deum, non faciendo, sed dicendo gloriosum, 582. b. Quando eum glorificamus, nobis prodest, non illi, ibid.
GOLIAS figura diaboli, 245. d. 244. a.
Graduum Cantica, Græce ἀναβαθμῶν, id est adscendentium, non descendentium, 558. c.
Grammaticorum leges in concionibus minus curandæ, si forte melius in barbarismo populus intelligit, 331. b.
Gratia pluvia voluntaria, 773. a. Sortis nomine appellatur, quia in sorte non est electio, sed Dei voluntas, 186. a. Et lacte significatur, quod misericordia delectabili parvulis gratis infunditur, 785. a.
Gratia non est, si non gratuita, 94. c. 436. a. 848. b. c. *et seq.* Gratis datur, quia merita tua non præcesserunt, sed beneficia Dei te prævenerunt, 175. a. 555. c. d. Nihil tamen præcessit, ut acciperes, 848. b. Non invenit justitias, quas coronaret, sed delicta, quæ donaret, 709. a. Quia non gratis inferretur supplicium, ideo gratis præstitum est beneficium, 91. c. Si vis esse alienus a gratia, jacta merita tua, 205. c. De operibus suis gloriantes ad gratiam non perveniunt, 841. c. *et seq.*
Gratia Dei est vocatio, non meritorum, 24. b. Bona voluntas Dei præcedit bonam voluntatem nostram, atque hoc est invictissimum scutum, quo repellitur inimicus suggerens desperationem salutis, 24. b. c. 87. c. d. Gratia fidei non merito operum datur, 202. d. 203. a. etc. Rediri ad Deum non potest, nisi per gratiam, 848. b. Gratia peccatores quosdam peccata confitentes solvit, quosdam etiam defendentes resuscitat, 772. a. b. Gratia et ad conversionis initium, et ad progressum ac perseverantiam necessaria est, 850. a. b. *et seq.*
Gratiæ tribuendum quod bene vivitur, 331. b. 745. a. Qui putant sibi esse tribuendum, non gratiæ Dei, quod bene vivant, jam non bene vivunt, quantacumque bona opera facere videantur, 860. c. Si non potuisti facere te, quomodo potes reficere te? 472. c. Voluntatem quidem liberam mihi dedisti, sed sine te nihil est mihi conatus meus, 146. a. Sine Christo nihil, totum in ipso valemus, 171. b. c. Totum quod boni habes, Christi est, 597. a. Quidquid sumus, illius misericordia sumus: quidquid autem ex nobis sumus, mali sumus, 835. c. Quidquid in te mali est de peccatis, tuum est: quidquid boni in justificationibus, Dei est, 131. a. Homo illuminari a se ipso non potest, 131. a. b. Præter Deum, nos tenebræ et infirmitas, 138. b. Necessaria est gratia adjuvantis, ut impleatur præceptum jubentis, 848. b. A quo accepi ut essem, ab illo accepi ut bonus essem, 666. c. Justitia tua sola me liberat, mea sola non sunt nisi peccata, 847. d. Gratiæ liberantis et adjuvantis necessitas, 172. b. c. 847. d. Gratia Dei quæ liberat nos, commendat se nobis in omnibus Scripturis sanctis, 831. a. et præsertim in Psalmo LXX. 832. a.
Gratia. Qui mandatorum difficultate deterrentur a fide, veniant non de viribus suis, sed de gratia Dei præsumendo, adjuvandi veniant, non judicandi, 401. a. ne dicas, non possum tenere et portare et frenare carnem meam; adjuvaris ut possis, 404. c. d. Ab interiore Dei luce homo nondum penitus secluditur, cum in hac vita est, 29. c. Non talem salutem dat Deus, quæ ab aliquo possit extorqueri, 138. a.
Gratiæ Dei beneficia, 220. a. b. 436. a. Gratiæ beneficii Dei prima, redigere nos ad confessionem infirmitatis, ut quidquid boni possumus, in Deo possimus, 574. c. Merces nostra, gratis vocatur, 202. d.
Gratia. Lex sine gratia, littera sola est; manet ad convincendam iniquitatem, non ad dandam salutem,

816. a. In Christo posita est magna et plena gratia, 94. b. Venit cum osculo gratiæ, 446. d. Non exegit quod debebatur, solvit quod non debebat, 447. a. Ipsi gratias agere nobis licet, referre non licet, ibid. Non solos homo pertinet ad gratiam Dei; ipsi Angeli Deo debent quod sunt, quod vivunt, quod juste vivunt, quod beate vivunt, 832. c.

Gratiarum actionem pro beneficiis suis Deus exigit, 314. d. Gratiæ Deo agendæ, non solum cum benefacit, sed etiam cum emendat, 312. c. 313. b. c.

Gressus hominis si non dirigeret Deus, semper per prava irent, 516. b.

GUMTASIUS, 521. a. Benefensis ep. 526. a.

H

HAbere. Felix vere est, non qui id habet, quod amat; sed qui id amet, quod amandum est, 140. a. b. Quantum habebis, tantum eris, Proverbium avarorum, 539. d. Nemo sibi dat quod non habet, 703. e.

Habitaculum Dei, Apostoli, Angeli, prædicatores veritatis, 237. a.

Habitatio Dei in Christo longe aliter quam in sanctis, 781. a.

Habitatio nostra non debet recedere de cælo, 506. d.

HALLELUJA et AMEN diebus resurrectionis et passionis Domini per totum mundum canitur, 114. a.

Hebræa nomina primum in Græcam linguam, deinde in Latinam translata, 243. c. d.

Hereditas nostra Deus dicitur, quia ipse nos pascit et continet; et hereditas Dei dicimur, quia ipse nos administrat et regit, 18. b. Hereditas, in qua coheredes Christi sumus, non minuitur copia possessorum, nec fit angustior numerositate coheredum, 313. e.

Hereditas veteris Testamenti, terrena felicitas: Novi, æterna immortalitas. 780. d.

Hæreses, quasi torrentes qui ad tempus perstrepunt, 638. c. d. Hæreses esse cur permittantur, 42. b. 61. c. Hæresis prima in Christi discipulis orta, 595. c. d. Hæresum principes montium nomine designati. 200. d.

Hæretici dicuntur, Feræ calami, 792. b. c. Serpentes indignatione obdurati, 637. b. Tauri, 792. c. Pseudo Prophetæ, 37. a. Hæreticus, Christianæ fidei inimicus et defensor, 47. a. b. Leges Imperatorum adversus hæreticos, 637. c. 669. c. quos de basilicis excludendos præcipiunt, 657. b. c. et seq. Omnes qui non sunt communionis eorum, legibus suis hæreticos vocant, ibid. c. 658. a.

Hæretici omnes in paucis et in parte sunt, 205. b. c. Hæretici non correctioni, sed contentioni student, 795. c. d. malo voto per peccatum legentes, male coguntur intelligere, ut ipsa sit pœna peccati, 42. a. Quantum in ipsis est, destruunt laudem, quam ex ore infantium et lactentium perfecit Deus, dum parvulos nutriri fidei lacte non sinunt, 71. b. Sacramenta, tamquam vestimenta Christi, dividere potuerunt; caritatem, seu tunicam desuper textam, non diviserant. 115. a. b.

Hæreticorum morte, filii Catholicæ Ecclesiæ a somno excitantur, et ad intelligentiam divinarum Scripturarum proficiunt, 42. a. Occasionem dederunt hæretici, ut quæ latebant in Scripturis aperirentur, 504. d. 396. a. 792. d. et seq. Hæreticorum comparatione jucundior est inventio veritatis, 61. c. Ex his qui male sentiunt probati sunt qui bene sentiunt, 591. d.

Hermonium, anathematis interpretatur, 420. b.

HERODES timens regnum amittere, non meruit Regem agnoscere, 485. b. Innocentes quos ille occidit, Christus coronavit, ibid.

Hirci quidam non ad sinistram erunt, 735. a.

Histriones, Auriges, Venatores etc. qui spectare amant, reprehenduntur, 585. b. 586. c. 578. a.

Holocaustum dicitur sacrificium, cum totum incenditur. 526. a. 549. a. 750. d. 753. d. Holocausta medullata, mystice, 754. c.

Homo totus anima et caro, 347. b. c. Hominem, tamquam præstantiorem, fuisse Dei manibus formatum, cetera vero ejus verbo facta, asseruerunt quidam, 93. b. Homo habet quo ultra solem sit, et quo sub sole sit; quo pertineat ad veritatem, et quo ad vanitatem, 367. c. d. Homo in hoc factus est ad imaginem Dei, quia intelligit, sapit, discernit bonum a malo, 136. b. c. Hominis animo solus Deus melior, 255. a. Humana natura perfecta Angelis æquabitur, ibid.

Homo quia sua potestate uti voluit, præceptum rumpere delectavit, ut nullo sibi dominante fieret sicut Deus. 853. a.

Homo sibi ipse pœna sua esse meruit, 331. a. b. Patitur ex se intrinsecus, forinsecus autem et ab iis inter quos vivit, ibid. d. Omnis homo Adam, et omnis homo Christus, 849. a. Vide, Adam.

Hominis generatio et vita duplex, una secundum corpus ante Christum, altera secundum animam post adventum Christi, 25. d. 26. a. Homo exterior seu vetus, et homo interior seu novus, ibid. et 128. a. Hominem veterem exuere, et novum inducere, quid sit, 126. a. b. c. d. 127. a. De duobus hominum generibus, justorum et iniquorum, 307. b. etc. de terra, et de cælo cogitantium, 534. a. Homines et filii hominum in quo differant, 48. c. et seq. 72. b. c. 295. a. et seq.

Homo. Qui hominem creavit, formavit, fecit, ipse recreat, reformat, reficit, 472. c. d. Si tu, o homo, non dimitteres Deum, non fieret pro te Deus homo, 516. b.

Homo gratis factus est, et gratis liberatus, 436. a.

Homo recedendo a Deo frigescit, accedendo fervescit, recedendo tenebrescit, accedendo clarescit, 855. d. Tamdiu est aliquid homo, quamdiu illi hæret a quo factus est homo, ibidem. 921. c. In homine spem ponendam non esse, 185. b. c. et seq.

Homo abyssus seipsum latens, cujus cor sibi ipsi impenetrabile. 420. c. d. 421. a. et seq.

Humiliari a Deo quandoque et pœna est et gratia, 373. a. b.

Humiliatur pondere manus Dei, qui non humiliatur confessione iniquitatis. 207. c.

Humilem esse, est nolle in se laudari, 251. c.

Humilitas. Altus est Deus et ab humilibus contingitur, 905. d. Melior maritata humilis, quam virgo superba, 927. d.

Humilitatis viæ sunt viæ vitæ, 82. b. Humilitatis via in Philosophorum libris non invenitur, a Christo venit, 210. c. d. Filius prodigus infelix per humilitatem impetrat felicitatem, et eo se se ostendit dignum, quo confitetur indignum, 96. a.

Humilitas Centurionis, 374. a. b. Humilitas Publicani, 305. b. c. Item humilitatis utilitas et necessitas commendatur, 250. b. c. 302. b. c. 366. a.

Hyems adversitatis figura, 315. c. Hyems, vita ista, 334. a.

Hymnizare, 262. b.

Hymnus est canticum continens laudem Dei, 871. c. d. Hymnus tria debet habere, et laudem, et Dei, et canticum, ibidem. Hymnorum cantus in ecclesiis, 435. a.

Hyssopus herba humilis, sed medicinalis, 345. c. Purgandis pulmonibus aptus est, ibid. Cordis mundandi symbolum, ibid.

I

JAcob et Esau duo populi, 476. a. b. Significant bona Christianorum, ibidem. Benedictio Jacob in his qui crediderunt, et claudicatio in his qui non crediderunt, 455. a. Percussio in latitudine femoris, multitudinem non credentium significat, 455. a. b.

Jactura bonorum tuorum non est tibi ablatus qui dedit, quamvis ablatum sit quod dedit, 221. b.

IDITHUM, interpretatur transiliens eos, 558. b. 683. b.

Idola. Ad Idola facile convertebantur Judæi, qui terrenam ac temporalem felicitatem desiderabant, 294. a. b.

Idumæa, interpretatur terrena, 675. b.

IDUMÆI, interpretantur vel sanguinei, vel terreni, 552. b.

Jebus civitas, qua destructa, ædificata est Jerusalem, 688. b. c. 728. b.

Jejunium voluntatis est, fames necessitatis, 424. a. Jejunium sine oratione et eleemosyna non sufficit, 450. a. Pauperibus erogandum est prandium, quod per jejunium intermittitur, ibid. c.

Jejunium luxuriæ et ventri serviens, 436. b.

Jejunium Christi spirituale, 278. c.

Jemini, dexter interpretatur, 82. d.
Jericho, interpretatur luna, 681. d.
Jerusalem primo Jebus dicebatur, 728. b. dicta est etiam Salem, 244. b. Jerusalem ipsa est quæ Sion, 720. c. Interpretatur visio pacis, 58. b. 549. b. 688. b. 728. a. Illius prærogativæ, 192. d. 193. a. Eversa est in celebratione Paschatis, 890. d. De eversione ejus agitur toto Psalmo LXXIII. Tempore Augusti plena erat laudatoribus Christianis, nullum habebat Judæum, 714. c. 727. d. 728. a. In Jerusalem imago Ecclesiæ futuræ, sicut in Sion imago Ecclesiæ præsentis, 58. b.
Ignis symbolum adversitatis, sicut aqua prosperitatis, 733. a. Cur in Sacramentis, in catechizando et exorcizando adhibeatur prius ignis, 733. b. Ignis per quem unius cujusque opus probatur, tribulatio et tentatio, 160. d. 161. a.
Ignis fornacis diversa agit, paleam in cinerem vertit, auro sordes tollit: sic tribulatio, 110. b. c.
Ignis ultimi judicii qua ratione non timeatur, 319. a. Aliud igne non lædi, aliud per ignem salvari, 161. c.
Ignis gehennæ, pœna peccatorum futura; ignis concupiscentiarum, pœna eorum præsens et occulta, 639. b. 640. c. 641. c.
Ignis Purgatorius. Vide, Purgatorius ignis.
Ignorantiæ symbolum, tenebræ, 271. a.
Ignorabat ne aliquid Christus, 276. b. Ignorabat peccatum, et hoc, non judicando, sed non committendo, ibidem c. Ignoretur, quod alienum est ab opere, ibidem Nescire Deus dicitur, quomodo ars non novit vitia, ibid.
Ignoscere Dei est non noscere; non noscere autem, non animadvertere, seu non vindicare, 906. b. Melius ignoscit, quem agnoscit, ibid. Ignoscit confitenti, sed seipsum punienti, 342. d. Aliquando cui ignoscit Deus in futuro sæculo, corripit eum in isto, 345. d. Vide, Parcere.
Ignotus sibi quisque est ante interrogationem tentationis, 651. a.
Illuminatur homo conversione ad Deum, non conversione ad seipsum, 151. c. b. 158. c. b.
Illusiones animæ quantæ sint, 847. c. d. Sicut pœna animæ illusio, sic præmium animæ veritas, 848. a.
Imago Dei intus est in homine, non in corpore, 514. a. 580. d. In mente imago Dei, 428. b. Imaginem Dei vere custodit, qui ei semper adhæret, 853. d. digni sunt ut in civitate sua Deus ad nihilum redigat imaginem illorum, qui in sua terrena imaginem Dei ad nihilum redegerunt, 881. b. Imago Dei per vitam perversam perturbatur, 918. b. c. et seq. Incipis similis fieri, dum displicet tibi dissimilem esse, ibidem. Velle Deo similem esse, in uno sensu laudabile, et in alio perversum, 855. a. et seq.
Imitatio bonorum et ipsius Christi, 885. a. Imitari velle hominem, et ab illo pendere, imperfectorum est, 185. b. Imitari Deum diabolus voluit, sed perverse, non esse sub illius potestate, sed habere contra illum potestatem, 854. b.
Immortalitas non dolet, absumta est enim omnis corruptio, 602. d. 603. a.
Imperare bene inferiori se non potest anima, nisi superiori se non fuerit dedignata servire, 479. a.
Imperatorum constitutiones in Donatistas, 71. a. 657. c. Vide, Donatistæ.
Imperatorem contempsit quidam de loco munito, 855. c.
Impietas proprie quid, 347. b.
Impii non vivunt, sed vivere sibi videntur, 645. b. Eorum vita comparatur cum herba, quæ per hyemem viget, in æstate arescit, 306. c. d. et seq. Fumo comparantur, 337. b. c. Impii nec bona futuri sæculi cogitare sciunt, 191. a. Eorum expulsio a Deo, 25. c. Impii miseri et quando felices vocantur, 877. d. 878. a. Florent falsis bonis, pereunt veris tormentis, 377. c.
Imprudens est, qui sibi non prospicit in futurum, 301. b.
Impunitatem iniquitatis de divina misericordia, sibi pollicentes revincuntur, 197. b. c. 634. b. c.
Inemaricasse Deum quinam dicuntur, 23. d.
Incarnatio Christi, quantum beneficium, 836. b. Conjunctio nuptialis, Verbum et caro, 445. a.
Indulgentia peccatorum, incerta et occulta sapientia Dei, 342. d.
Infantes et lactentes in Ecclesia quinam, 40. a. Infantes nos quomodo Babylonia invenerat et offocaverat, 752. b.
Infelicitas per ignem, prosperitas per aquam adumbratur, 733. c. Vide Felicitas, Tribulatio.
Infernus intelligitur vel locus impiorum post mortem, vel caligo animi quæ peccantem excipit et involvit, 28. c. d. Quonam ex inferno Dives potuerit videre Lazarum in requie constitutum, ibidem. Qui malum, quod faciunt, noverunt esse malum, viventes descendunt in infernum, 591. c.
Infideles et impii, tenebræ, 188. c. An bona opera facere possint, 199. c. d. et seq. Vide, Fides.
Infinito quantumcumque finitum non comparatur, 316. d.
Infirmitates animi multiplicatæ sunt, non ad perniciem, sed ut medicus desideraretur, 81. a. Quia non est in me firmitas mihi, nec est mihi spes de me, 419. c. Qui potens in te esse cupiebas, infirmum te fecit Deus, ut fortem te faceret de se, quia infirmaberis de te, 472. c.
Inflatio et tumor imitatur magnitudinem, sed non habet sanitatem, 565. c. d.
Ingratus Deo ipse est peccator, qui fœneratur et non solvet, 514. d. 515. a. et seq.
Inimici Dei quinam, 582. c. b. Inimici Ecclesiæ qui, 181. d. Inimici duo sunt in persecutione, alter occultus, alter apertus, 583. d. 601. a. Inimicorum hominis duo genera, 267. a. b. Inimici pro quibus et contra quos orandum, 187. c. d. Inimicum non habemus, nisi diabolum; pro cæteris orare debemus, 177. d. Inimicus sævire potest; ferire si Deus noluerit, non potest, 310. a. b.
Inimicum diligere salubre est, licet amarum, 391. a. Calcat fluctus hujus sæculi, qui diligit inimicos, 585. c. Tantum bonum inimicis nostris optandum, quantum nobis, 581. d. 582. c. Inimici homines, qualescumque fuerint, non sunt odio habendi, ne cum odit malus quem patitur malum, sint duo mali, 187. d. Non orent homines, ut moriantur inimici: sed hoc orent, ut corrigantur et mortui erunt inimici, 530. c. b.
Iniquitas non est substantia, 801. d. Iniquitas febris est, qua palatum cordi perditur, 191. a. Sanguis dicitur iniquitas, quæ fit per sanguinem, 517. d.
Iniquitas malus dominus in corde, 99. d. Merito subderis iniquitati, domino quem tu tibi ipsi fecisti, quia ei qui te fecit subditus esse noluisti, ibidem. Qui noluerit servire caritati, necesse est ut serviet iniquitati, 100. b. Ex abundantia iniquitatis fit torpor caritatis, 579. c.
Iniquitate et impietate nihil est laboriosius, 63. b.
Iniquitas prius lædit cor injustum unde procedit, quam hominem justum in quem procedit, 43. c. b.
Iniquitas omnis, parva magnave sit, puniatur necesse est, aut ab ipso homine pœnitente, aut a Deo vindicante, 664. a. Ex iniquitate proximi quomodo proficiendum, 736. c.
Iniquitatem suam quidem quasi quærere conantur, et timent illam invenire, 286. a. b.
Iniquitatem suam qua ratione multi defendunt, ibidem.
Iniquitatis adversarius sermo Dei, huic te junge, et perimitur ac vincitur, 283. a. b. Aut occidis iniquitatem, aut occideris ab iniquitate, 719. b.
Iniquus pulveris nomine designatus, 270. d. 271. a. Iniqui omnes tenebrarum nomine designati, 267 b. c. In tenebris sunt, 507. c. 513. d.
Iniquos a tenebris somniorum, excipient tenebræ tormentorum, ibid.
Iniquorum humiliatio vere misera, 195. c. b.
Iniquus non parva sibi pœna est, 535. c. Quod iniquus inique egit, hoc non inique Deus permisit, 699. a. et seq. Voluntas injusta damnetur, permissio justa glorificetur, 700. a. b.
Injuriarum fœnerator quis sit, 589. d. Passus es malum, ignosce, ne duo mali sitis, 590. b. c.
Injusti duo vix se patiuntur, 507. d. Qualis inter eos concordia, ibid.
Injustitia injusto primum et soli proprie nocet, 308. c.
Injustus. In injustum necesse est, ut vindicetur, sive convertatur, sive non, 308. b. Parum tibi esset quod esset quod esses injustus, nisi et eum injustum voluisses, a quo in te vindicari noluisses, 425. d.
Innocentium oppressorum consolatio, Deus judex, testis conscientia, 354. c.
Innocentes pro se occisos ab Herode Christus coronavit, 485. b.
Innocentia vera est, quæ nec inimico nocet, 58. c. Innocentiam tene, quomodo, cum avarus esses, tenebas sacculum, ne tibi extorqueretur a fure. 557.

c. d. Illa tibi est patrimonium tuum, *ibid.* Innocentia simulata, non est innocentia, sed duplex iniquitas, 720. a.
INNOCENTIUS Thebaitensis ep. 525. a.
Inobedientia Adami. 834. d. 835. a. *Vide*, Obedientia.
Inquilinus quis dicatur, 375. c. d.
Insensibilitas minime laudabilis, 602. d.
Insidiæ dicuntur arcus, 718. a.
Insipiens est qui non intelligit in quo malo sit, 501. b.
Insipientiam quo in sensu Christus habuit, 805. b. c. d.
Intellectus vocatur occultus visus, 258. c. Quædam non intelligimus, quia non possumus, alia quia nolumus, 285. b. c. 286. c. Intelligentia prima, et consequens ex ea quænam, 205. d.
Intentio opus bonum facit, intentionem fides dirigit, 190. c. Ex animo quisque ad præmii vel pœnæ retributionem pendendus est, 407. c.
Invidentiæ superbia est comes, 662. d. Invidus proprie quadam nota peccator dicitur, 560. b.
Invocare Deum, est illum in te vocare, 189. a. b. Invocare Deum non decet sine munditia cordis, *ibidem* b. c. d. Invocant et non invocant Deum mali, 189. a. b. etc. Non vere Deum invocat, qui ea desiderat, quæ illi displicent, 78. d. Qui invocat Deum propter terrena bona, Deum non invocat, 189. c. 569. a.
JOAB, interpretatur inimicus, 668. d.
JOHANNES Baptista respuit falsum honorem, ut inveniret veram gloriam, 511. d.
JOB gratis Deum coluit, 612. b. c. d. Ipsum tentari Deus permisit, ut imitationis exemplum nobis præberetur, *ibid.* Remansit solus a facultatibus, solus a familia, solus a filiis, plenus Deo, *ibidem* d. Foris pauper, intus dives, 194. d. Uxor ei sola relicta, sicut Eva, adjutrix diaboli, non consolatrix mariti, 159. a. 612. c. Per ipsum vicit Adam in stercore, victus in Paradiso, 159. a. 270. a. 488. d.
In Job demonstratur Deum etiam temporalia dare, et auferre, 269. d. 270. a.
JONADAB, interpretatur Domini spontaneus, 833. a. 848. b. In ejus filiis exemplum obedientiæ, 832. b. c. *et seq.*
Jordanis, idem est ac descensio eorum, 420. a. Baptismi figura est, *ibidem.*
Ira motus est animi provocans ad pœnam referendam, 27. a. Est ira consummationis, et est ira consumtionis, 664. a.
Ira Dei non est nisi aversio vultus ejus, 145. c. Naturæ filii iræ fuisse dicimur, quia spe jam non sumus; nam re adhuc sumus, 343. b. c. Filii iræ, id est portantes vindictam, *ibidem.*
Iram inter et odium quid intersit, 584. a. b. Cavendum ne ira in odium vertatur, 180. b. c.
Ira turbatur oculus, odio extinguitur, *ibidem.* Ira si Christiano subrepit, non debet diu teneri et fieri pridiana, 127. a. Ira surculus, nisi cito evellatur crescit in trabem, 180. c. Ira inveterata fit odium, 127. b. Iræ motus propter pœnam peccati non est in potestate, 15. b. c.
Ira piorum unde, 179. d. 180. a. Aliquando male viventibus irasci licet, clamare non licet, cum corripi non possunt, et inde interior turbatio, 180. d.
Irreverentia quasi impudentia, quando Christiano necessaria, 807. a.
Irridetur etiamnum Christus ab innumeris, 108. a. b.
Irrisio Dei et subsannatio ut accipienda, 4. c. d.
ISAAC ferens ligna, figura Christi crucem ferentis, 184. b. Passionem Domini et resurrectionem figuravit, 553. d. 554. a.
ISRAEL nomen electionis est, 525. a. et interpretatur videns Deum, 917. d. Semen Israel, qui ad novam vitam nati et ad visionem Dei reparati, 106. d. Israelitarum captivitas, et liberatio, figura captivitatis et liberationis Christianorum, 874. d. 875. a.
Israelas vocabant circumcellionum fustes, 70. b.
Jubilatio est admiratio gaudii, quæ verbis non potest exprimi, 477. a. Jubilatio decet ineffabilem Deum, 224. b.
Jubilum sonus quidam, significans cor parturire quod dicere non potest, 224. b.
JUDA interpretatur confessio, 490. a. 791. c. 821. c.
JUDAS filius sponsi persequens sponsum per Absalon figuratus, 7. b. c. *et seq.* 52. d. Judas electus est ad opus tentationis; alii undecim Apostoli ad opus probationis, 403. d. Hunc elegit Christus, ut nobis daret exemplum tolerantiæ malorum, 271. b. c. Judas ea quæ mittebantur, de loculis auferebat, 132. d. Judas licet Dominicorum loculorum infidelis custos, mittitur cum cæteris discipulis ad prædicandum regnum cælorum, 71. c. d. Eum Christus adhibuit ad convivium, in quo corporis et sanguinis sui figuram discipulis commendavit et tradidit, 6. a. Ipsi primam Eucharistiam confectam manibus suis et ore commendatam, sicut cæteris Apostolis, tradidit, 71. c. d. Judas tradens Christum, idem fecit quod Deus Pater, et quod ipse Christus, sed non eodem animo, 748. c.
Judæa, confessio interpretatur, 918. a. b.
Judæi a Patriarcha Juda sic cognominati, quare, 913. c. Judæi terræ et aridæ. Gentes maris nomine significantur, 473. a. 896. b. Acceperunt Judæi legem, qua fierent rei, non qua liberarentur a reatu, 172. b. Judæi solos se ad beatam vitam resurrecturos sperabant, quare, 742. a. In resurrectione mortuorum carnalia bona sperabant, 741. b. c. *et seq.* Quia terrenam felicitatem desiderabant, in adversis facile ad idola deflectebant, 294. a. b. Tributarii facti sunt ex peccato, 655. c.
Judæi Christum in humilitate non agnoverunt, 471. a. 745. b. 819. a. Et hoc fecit Deus, illis juste retribuendo potius quam sæviendo; non vulnerando, sed non sanando, 819. a. b. Judæorum cæcitas, occulta vindicta est, 817. b. Judæi gladio linguæ Christum occiderunt, 717. a. Dominum occiderunt, eo quod ei inviderent principatum, 719. c. utque probarent utrum vere homo esset qui mori posset, an super homines, 717. a. Timendo terrena perdere, cœli Regem occiderunt, 890. c. Occidentes Dominum, magis ipsi occisi sunt, in quibus iniquitas vixit, 719. a. Quanta passi sunt occiso Domino, 618. b. c. 713. c. d. 714. a. *et seq.* Augustini ætate nullus erat Judæus in Jerusalem, 714. a. b.
Judæi. Gens illa non ita cessit in jura Romanorum, ut amiserit formam Judæorum, 660. b. c. Manent cum signo, figurati per Cain, qui a Deo signum accepit, ne occideretur, 389. a. b. 410. b. 658. d. Necessarii sunt credentibus Gentibus, 658. d. Manent ut libros nostros portent ad confusionem suam, 618. c. d. Codicem portat Judæus, unde credat Christianus, 618. d. Judæi sunt Christianorum capsarii, 410. b. Librarii nostri sunt, 818. d. 619. a. De chartis inimici convincitur adversarius, 410. c. Sic apparent Judæi de Scriptura, quomodo facies cæci de speculo, ab aliis videtur, ab ipso non videtur, 618. b.
Judæi qui Christum crucifixerunt, per humilitatem et confessionem veniam consecuti sunt, 665. b. c. Ipsum sanguinem, quem per insaniam fuderunt, per gratiam biberunt, 746. c. Judæi non conversi expectant adhuc Christum, 894. d. Quam timenda Dei opera in reprobatione Judæorum et vocatione Gentium, 746. c. *et seq.* 749. d. Non Judæi solum regem Christum recusaverunt, sed et modo multi eum ubique regnantem habere nolunt, 509. b. Minus peccaverunt Judæi crucifigentes in terra ambulantem, quam qui contemnunt in cœlo sedentem, 815. c.
Judicium plerumque, ubi sine adjectione ponitur, justum judicium intelligitur, 861. b. Judicium quandoque pro directione sumitur, 129. b. Pii quærentes a Deo judicari, quærunt discerni a malis, ibid. Misericordia et judicium non sunt inter se contraria, 225. b. c.
Judicium Episcopale indissolubile, 133. c. Constantini lex, ut sententiæ Episcoporum inviolatæ semper incorruptæque serventur, *ibidem* Not. b. Non levi periculo subjacebit, quisquis aut reo pepercerit, aut innocentem conficere pertentarit, 521. a. b. In judicio pauperi favere contra veritatem, non licet, 226. a. b. *et seq.* Quid prolato judicio fieri possit in ejus gratiam, 226. c. d. Judex an ullum munus non accipiat, novit solus Deus, 133. a. b. etc. Munus accipit, non modo qui propter aurum et argentum, sed etiam qui propter laudem judicat male, *ibidem.* Qui factionem contra se videt, debet caussam suam meliori judicio reservare, 319. c. d.
Judicandum de nullo in aliquam partem, sive in bonam, sive in malam, 314. b. Difficile est ut non omnes tales tibi videantur qualis es, 202. a.
Judicia Dei quomodo abyssus dicantur, 420. b. c. 421. b. Deus nec in misericordia amittit judicium, nec in judicio misericordiam, 225. c. In ipsa misericordia et condonatione peccatorum judicium exercet, 225. c. d. Difficile purgata vita invenitur, cum

ille judicat, qui novit ad purum et ad liquidum judicare, 429. a. b. Judicem se quisque habeat, ut Deum habeat defensorem, 906. a. Quidquid ad judicium exercendum requiritur, intus in ipso homine reperitur, 618. d. 619. a.

Judicium duplex, occultum et manifestum. 52. d. Judicium occultum est pœna, qua nunc quisque aut exercetur ad purgationem, aut admonetur ad conversionem, aut excæcatur ad damnationem, *ibidem* et 53. a. Judicii divini fides nutare non debet ex felicitate impiorum, 300. d. 301. a. Ubi loqueris adversus Deum iniquitatem, ibi te judicat; non judicium differt, sed pœnam, 912. a.

Judicii extremi tempus certa quadam annorum ab Adam computatione inveniri non posse, 25. a. Judicii dies quo sensu recte octavus intelligitur, 25. c. d. etc. Utiliter Deus voluit latere illum diem, ut semper sit paratum cor, 298. a. Christus ideo nescire dicitur, quia in magisterio ejus non erat, ut per eum sciremus, *ibidem* b. Quia nescire nos facit, quod nobis nosse non proderat, *ibid.* Quanto magis differtur judicium, tanto majore impetu venturum est. 671. a. Hinc arcus appellatur extensus, *ibidem* b. Cum venerit judicii tempus erit pœnitentia, sed infructuosa quia sera, 559. b. c. Judicii diem certo venturum esse adstruitur. 905. b. c.

Judicii dies iis terribilis, qui securi esse bona vivendo nolunt, et male vivere diu volunt, 298. a. Judicem venturum quisquis timet, muletur et conscientiam modo corrigat, 497. b. c. *et seq.* 519. a. 765. b. *et seq.* Qui tunc judex futurus est, jam advocatus est, 765. a. Inter judicem justum et conscientiam tuam, noli timere nisi causam tuam, 554. a. Modo fac quod tibi minatur Deus, esto tibi judex, 555. b. c. Arguentur in ira Dei quidam et non emendabuntur, quidam vero in emendatione fient salvi, 512. b.

Judicabit Christus ut filius hominis, 908. d. 909. a. Ipsum videbunt et justi et impii secundum humanitatem: justi autem soli secundum divinitatem, 496. b. c. d. 497. c. Fiet separatio non modo malorum, sed etiam bonorum a bonis, ut alii ad dexteram stent judicandi, alii cum Domino sedeant judicaturi, 520. b. Non soli Apostoli cum Christo judicabunt in ultimo judicio, sed omnes perfecti, 520. b. c. 522. c. *et seq.* Qui sedebunt judicaturi, appellantur cœlum; qui stabunt judicandi, terra nominantur, 525. a.

Jugum Christi hoc est Christiano, quod pennæ avi, 672. c. d.

JULIANUS Apostata preces a Donatistis adulatorias accipit, 518. c. d.

Jumentum Christi, vir mansuetus, qui non vult se laudari, sed eum quem portat, 251. d. 252. a.

JUNO dea pariendi, 147. c.

Jurare per execrationem gravissimum juris jurandi genus, 53. a. Donatistæ per canos Donati jurabant, 70. a. Juratio aliud est in ore jurantis, aliud in significatione prophetantis, 53. a.

Jus Ecclesiasticum, 134. b. c.

Justificationes sunt, non dicta, sed facta justitiæ, 896. a. b.

Justificatur impius, cum ex impio fit pius, et ex possessione diaboli migrat in templum Dei, 55. d. 56. a. Justificationem præcedit vocatio, quæ non est meritorum, sed gratiæ Dei, 24. b. *Vide* Gratia. Non justificat Deus impium nisi credentem, et confitentem, 274. b. Justificatio hominis gratuita, 94. c. *et seq.* 657. c. 660. a. d. Non solum homines sed etiam justos, si tamen sumus, ipse fecit nos, et non ipsi nos, 96. a. b. 151. a. Delicta nostra sua delicta fecit Christus, ut justitiam suam nostram justitiam faceret, 109. c.

Justitia panis est, 511. d. justitiæ lex in cujusque corde inscripta est, 626. a. b.

Justitia quædam manens est, quam cernit et injustus, ad quam si accedis, es justus, si recedis, injustus: quæ nec crescit, nec deficit, 698. a. b. c. Justitia esse videtur, malum pro malo reddere, sed non est hæc Dei justitia, 22. a. b. Cum punit Deus peccatores, non malum suum eis infert, sed mala eorum eos dimittit, *ibidem.* Non sic est Deus misericors, ut injustus sit; nec sic justus, ut misericors non sit, 392. c.

Justitia justi, sic est hominis, ut sit Dei, id est ab ipso data, 172. a. b. 834. c. In multis justis una est Dei justitia, cujus omnes participant, tamquam si una facies intueatur plura specula, 73. c. d. Justitia hominis in hac vita, jejunium, eleemosyna, oratio, 430. b. Fides tua, justitia tua, 219. d. Justitiæ humanæ quis modus, 264. d. justitia non satiabimur, nisi cum fuerit finita vita ista, 705. b. Justitia, vera pax, 861. d.

Justitia non sit labiorum, sed et factorum, 627. b. Justitiam vere loquitur, qui non aliud in labiis perstrepit, aliud celat in corde, 628. c. Non est amicus recti, qui mallet, si fieri posset, id quod rectum est non juberi, 701. b. c. Justitiam amat, qui mallet furia non esse, etsi non essent gehennæ, 223. a. b. Justitiam facilem facit amor, 178. c. 779. a. Justitiæ quædam est pulchritudo, 733. a. Hæc oculo cordis videtur, *ibidem.* et in ipsa fœditate corporis amatur, *ibid.* Justitia suam habet formam, qua placet oculis cordis, 222. c. d. Pulcher est et amabilis cum justitia curvus et deformis senex, *ibidem.*

Justitiæ amatori satis est, si oculis sapientiæ placeat; ceteros non curat, 223. a. b. c.

Justi appellantur, campi, colles, 740. b. Qui de justitia sua præsumunt, justi appellantur aliquando in Scriptura, 618. c. d. Justos nemo nisi humilis et pius, 554. a. Justi omnes etiam qui fuerunt ante adventum Christi pertinuerunt ad membra Christi, 530. b. 685. a. b. Justi orbem proprie habitant, 495. a. et terram regunt, 494. a. Vita justi de cœlo recedere non debet, 506. d. Homini justo unde hæc conturbationis caussa, 418. d. 419. a. Justus et injustus oneri sibi sunt, 507. c. Justus proficit, quando videt pœnam peccatoris, 644. a. Justus de tribulationibus semper eruit Deus, non quidem corporaliter, sed spiritaliter, 262. a. Justo nihil nocet, 309. c. Justi humiliati non sunt miseri, nisi oculis impiorum, 195. a. b. Justi humiliati non ceciderunt, quia Deus cui adhæraent, altitudo ipsorum est, 194. d. Justorum semen quomodo non quærat panem, 532. d. Quis fructus hic est justo, 633. a. Justi vite in hoc sæculo, similis est arbori quæ per hyemem aridam videtur, 501. b. c. 506. c. d.

L

LABIA interioris, et exterioris hominis, 838. b. Labia dolosa augent linguis suis pœnas, quibus apud inferos sitiant, 190. b. Consentiant labia tua cordi tuo, quærens pacem a Deo, tibi ipsi esto paratus, 591. a.

Labor est semen iniquitatis, peccatum conceptio laboris, 45. a. Nihil est laboriosius iniquitate et impietate, quem laborem sequitur dolor, quia non solum sine fructu, sed etiam ad perniciem laboratur, 63. b. 78. b. c. Non poterit labor finiri, nisi hoc quisque diligat, quod invito non possit auferri, 42. d. Si vis sustinere laborem, adtende mercedem, 516. c. Modo tempus est laboris, tempus seminis, tempus frigoris: etsi inter ventos et pluvias, semina; veniet æstas, quæ te lætificet, 536. d.

Lac miro modo significat gratiam, 783. a. panis Angelorum lac factus est nobis, 174. c. d.

Lactentes in Ecclesia ii qui nondum capaces cognitionis rerum spiritalium atque æternarum, nutriuntur fide temporalis historiæ, quæ pro salute nostra a Verbo Incarnato administrata est, 46. b. Parvulus es, adhuc lacte nutriendus es, noli irasci uberibus, 593. d. 759. b. *et seq.*

Lacrymæ quare dictæ sunt panes, non potus, 414. b. Panis lacrymarum die ac nocte comeditur, *ibid.* c. Piis unde lacrymarum caussa, 373. b. c.

Lacus est profunditas sæculi, abundantia luxuriæ, 162. b. Lacus miseriæ est profunditas iniquitatis ex carnalibus concupiscentiis, 380. c. In lacum descendunt qui sese libidinibus immergunt, 162. b. Lacum aperire et effodere quomodo differant, 45. a.

Lædit prius iniquitas cor injustum unde procedit, quam hominem justum in quem procedit, 45. c. d.

Lætitia non foris quærenda, sed intus, 16. d. Lætitia sanctorum inde est, quod Dominus fit in illis, 784. d. 785. a. Lætemur in Domino, non in nobis; quia bonum nostrum non nos nobis, sed ille qui fecit nos, 34. a. 215. b. 725. a. 750. b. Cum accepta fuerit cœlestis et ineffabilis lætitia, perit quodam modo humana mens, et fit divina, 293. a. Caussa tristitiæ tuæ peccatum est, caussa lætitiæ tuæ ju-

stitia sit, 425. d. Lætitia in malis, fovea est. 623. b. Mors est ipsa lætitia in perfruendo, cum quisque adipiscitur quod perdite concupivit, 39. b. Melior est tristitia iniqua patientis, quam lætitia iniqua facientis, 623. b.

Lapis Christus, conquassat parvus, conteret magnus, 894 d. A lapide conquassari aliud est, aliud conteri, 470. d. Qui credunt diligendo Christum, lapides vivi sunt, de quibus templum Dei ædificatur, 461. b. Lapides dicuntur gentes, quæ adorant lapides, 479. c.

Laqueus. In laqueo diaboli duo sunt, error quo illiciat, terror quo frangat, 173. a.

Latera hominis dicuntur, qui illi cohærent, 481. a. Proverbium, Bonus homo est, sed mala latera habet, 481. a.

Latera hic voluit Christus, et latent similiter boni, 572 b.

LATINUS Mugiensis Ep. 226. a.

Latronis in cruce fides et confessio, 274. b. c. 390. b. Confessione effudit ex se saniem, et factus est aptus cibo Domini, 804. c. Apostoli victi sunt a Latrone, qui tunc credidit, quando illi defecerunt, 805. a. Latro in cruce justificatus et salvatus gratis, qui de fauce, id est de latrocinio in judicium, de judicio in lignum, de ligno perductus est in paradisum, 274. b. c. 607. c.

Lavare et rigare quomodo differant, 29. b. Lavare manus in innocentibus qui, 130. c. d.

Laudant multa multi, iniqua iniqui, 364. a.

Laudandi Deum caussa nobis multiplex, 548. c. d. Dei est specie sua placere tibi, ad te pertinet eum in gratiarum actione laudare, 448. b.

Laudare Deum est solum summum opus hominis, 448. b. Laudandus Deus in prosperis et in adversis, 210. d. 221. a. b. 379. a. 842. d. Curvus es, si laudas Deum quando tibi bene est, et blasphemas quando male, 219. a. Laudas Deum tota die, si vis: quidquid egeris, bene age, et laudasti Deum, 281. c. Laudant Dominum, qui se subdunt Domino, 215. c. Frustra lingua Deum benedicit si vita Deo maledicat, 550. a. b. 354 a. Laudandus Deus in omnibus operibus nostris, 448. c. Nondum Deum laudat qui male vivit, aut qui meritis suis tribuit quod bene vivit, aut qui se super alium extollit, 489 b. 551. b. c. Laudetur Deus voluptate, ametur caritate, gratuitum sit quod amatur et quod laudatur, 578. a.

Laudis vox Dei est quia gratia ipsius sumus, quidquid boni sumus, 731. d. Laudis vocem audire est intelligere intus quia quidquid in te mali est, tuum est, quidquid boni, Dei est. 131 a. 732. a. Sacrificia laudis, munera gratiosa, 792. b. Laudes Dei, sacrificium justitiæ, 549. c. quod Deo gratius est, quam sacrificium vituli, 820. c. d.

Laudare. Ipsæ species creaturarum voces sunt Creatorem laudantium, 143. d.

Laus adulantis respuenda, 826. b. c. Non te laudes at quando bonus es: laudando te bonum, fis malus; bonum te fecerat humilitas, malum te facit superbia, 151. a. Nolle in se laudari, est esse humilem, 251. b. c. Cum laudatur quis, laudem in Christum refundat, 396. c. Divites se laudant, pauperes Dominum laudant, 115. b. 902. a. Laudas quod fit, adstipulator es facti, 551. b. Propter laudem qui judicat male, munus accipit, 133. a.

LAZARUS, adjutus interpretari dicitur, 829. a. Ecclesiæ Dei typum gerit, ibid. Non est in Lazaro meritum paupertatis, sed pietatis, 500. d. Lazarus et Epulo post mortem mutaverunt vices, 500. a.

Lectus aliquando est voluptas carnis et delectatio sæculari s, 29. a. Lectus doloris infirmitas est carnis, 401. b.

Lenticula cibus Ægyptiorum, 476. c. Lenticula Alexandrina magnificatur, 476. c. d.

Leo ponitur in laude, ponitur et in vituperatione, 555. d. Catuli leonum, plebs Judæorum; leones, principes sacerdotum, 619. c. d. Leo in cubili dicitur Antichristus, in quo et vis et dolus operabitur, 63. d.

Lethargici somno periclitantur, 285. c. d.

Lex alia quæ scribitur et imponitur servienti, alia quæ mente conspicitur ab eo qui non indiget litteris, 1. a. Lex Dei, voluntas Dei, 551. a. Lex Domini immaculata Spiritus-sanctus, 98. b. Lex Domini ipse est Christus, 92. a.

Lex naturalis omnibus hominibus inesse probatur, 626. a. b. Lex ad discernendum justum cujusque cordi inscripta, ibid.

Lex scripta cur data est, cum jam in cordibus conscripta esset, 626. b. Lex per baculum Elisæi figurata, 846. d. Lex Judæis data pluvia voluntaria est, quam segregavit Deus hereditati suæ, 774. b. c. Lex quare infirmata et infirma dicitur, ibid. Legis infirmitas ad justificandum, 843. a. d. et seq. Lex sine gratia littera sola est, 846. a. Sine gratia impleri non potest, 401. a. Legis præcepta medicamenta erant; adventu Domini medicata sunt ipsa medicamenta, 655. a. Legis minister Moyses, promulgator Christus, 540. c. Aliud est esse in lege, aliud sub lege, 1. b. 209. c. Lege bene utenti bona opera nascuntur, mala male utenti. 674. b.

Lex Christiana vel ab ipsis infidelibus laudatur, ut potens, divina, ineffabilis, 403. d. 401. a. Sed ejus difficultatem, ne eam amplectantur, excusant, ibid. Lex in Christo, Lex cum misericordia, 148. a.

Lex impletur amore, non timore, 222 b. et seq. 783 b.

Legem Dei quomodo quis memoria teneat, et meditetur fructuose, 660 b. Legem qui impleant vita, non possunt non tenere memoria, 660. a.

Leges suas non infringit Imperator, quando confessis dat indulgentiam, 510. c.

LIBANUS, interpretatur candidatio. 869. c.

Liber dulcis in ore et amarus in ventre, 410. c. De libro vitæ quempiam deleri, quomodo accipiendum, 819. b. Libris divinis quædam inspersæ sunt deliciæ sanctæ et bonæ, 359. b. c. Liber sit tibi pagina divina, liber sit tibi orbis terrarum: in istis codicibus non legunt nisi qui litteras norunt, in toto mundo legat et idiota, 467. a. b. In libris alienigenarum inveniuntur optima præcepta morum et disciplinæ, sed non humilitas, 210. c.

Libera voluntas nobis a Deo data, tametsi absque illo nihil sit conatus noster, 146. a. Creatus homo est cum libero arbitrio, quo ipse ad peccatum consentit, 208. d. 209. a. vera et sana libertas est cum bonum opus fit, non timore, sed amore. 776. a.

Libido vocatur amor, cum pravus est, 60 a. Libido ignis est animam consumens. 59. b. In homine perverso servit ratio et libido dominatur. 45. c. In libidines suas euntes, cur fluxi et soluti dicantur, 640 c.

Ligaturas adhibere. 260. b.

Limus profundi fiunt, qui a justitia cadunt, 799. c. Limus luti concupiscentiæ carnales, 881. a.

Lingua dicitur locutio quæ fit per linguam, 547. d. Lingua Græca et Latina qua figura dicitur, 278. a. b. Lingua Dei cur dicta est calamus, 446. a. Lingua Christi, prædicatores ipsius, 112. c. Habendam in corde, quod habet omnis homo in lingua, Quod vult Deus, 230. a. Lingua popularis plerumque est doctrina salutaris, ibid.

Linguæ tres toto orbe maxime excellunt, Hebræa, Græca, et Latina, 645 d. 616. a. Per superbos homines divisæ sunt linguæ, per humiles Apostolos congregatæ sunt, 368. b.

Linguarum donum a Spiritu-sancto collatum quid portendebat, 98 c. Linguis omnibus modo loquitur unus homo Christus et Ecclesia, ibid.

Lingua non frustra in udo est, nisi quia facile labitur, 360. a. Quam difficile, etiam in piis officiis prædicationis, exhortationis, etc. lingua non peccare, 560 a. et seq. Contra hoc remedium est silentium, 560. b. Cibos amaritudinis non des ventri tuo, et cibos iniquitatis des linguæ tuæ malignæ, sicut eligis quo vescaris, sic elige quod loquaris; 551. c.

Lingua adulatoris plus persequitur, quam manus interfectoris, 826. b. Lingua Judæorum, gladius quo Christus occisus est, 621. b.

Linquere terram quid sit, 867. a.

Litteratura Judæorum, 845. c. et seq.

Locus noster, Deus, 192. a. 855. b. Locus impii quis sit, 555. c. d. Locus animo est affectio sua, 50. c. sive in delectatione, quo se pervenisse per amorem lætatur, 60. a. b. Loco non continetur Deus, 280. b. 911. a. b. Locus sanctus Dei, quis, 771. c. Vide Deus.

Longinquare, 280. c.

Longum quod tibi videtur, cito est Deo; subjunge te Deo, et tibi cito erit, 301. a. b.

Loquuntur peccatores et cum iniquitatem et cum justitiam, falsa loquuntur, 650. a.

Loquitur nobis Deus, si audimus, 325. a. Quam va-

ria ratione Deus loquelur, 282. d. Maltis in corde loquitur Deus; et magnus ibi sonus in magno silentio cordis, 575. c.
Lorica est fides, quia interiora transfigi non sinit, 266. b.
LOT filiæ cum patre inebriato concumbentes, figura eorum qui male utuntur Lege, 674. a. b.
Lubricum luxuria est, 271. a.
Lucerna Scripturarum, 559. a.
LUCIFERANIORUM error, 795. b.
LUCILLA, episcopos adversus Cæcilianum corrupit, 320. a.
Lucrum est esca, fraus laqueus, 738. a.
Lumen oculorum Adam, ipse Deus erat. 850. c. Lumen viventium, 603. d. 612. d. Lumen est veritas proprio splendore fulgens, unde animæ tamquam lucernæ accenduntur. 58 b Lumen quod Deus dat, non est tale quod ab aliquo possit obtenebrari, 188. a. b.
Luna in Scripturis allegorice Ecclesia, 67. d. 68 a. et seq. 866. b. aut synagoga, 73. c. d. Significat carnem Christi, 899. c. Carnales designat et insipientes, 899. d. mutabilitas mortalitatis, 853. a. 866. a. De luna, unde lumen habeat, duæ sunt opiniones, 67. d. 68. a. et seq. Ejus incrementa et decrementa unde, ibid.
Lux Dei, veritas Dei, et hoc utrumque unus Christus, 426. e. Deus fecit lucem, cum Christus a mortuis resurrexit. 481. c. Lux cordis Deus est, 141. d. Lucem illam non vident nisi mundi corde, ibid. 762. a. Quando non delicti pœnitet, in luce sumus, 99. b. Paganus quasi bene vivens, patentibus oculis est in tenebris: Christianus male vivens, in luce est, sed clausis oculis, 154. b. c. In cæcitatem mentis quisquis datus fuerit, ab interiore Dei luce secluditur, 29. c. d.
Luxuria per lubricum significata, 271. a. Luxuria quorumdam Christianorum, persecutio maxima Ecclesiæ, 823. b.

M

MACARIUS, 71. c.
MACARIANA tempora, 70. b.
MACHABÆI in igne defecerunt carne, non fide, 534. b. c.
Machabæorum mater, matri Ecclesiæ similis, 812. b. Illius fortitudo, ibid.
Maeleth. interpretatur parturiens sive dolens, 564 a.
MAGDALENA, ejus conversio, 766. b.
Magistratus malæ civitatis administrant quosdam actus bonæ civitatis, et e converso, 689. a.
Magni in Deo esse poterimus, si sub illo parvuli simus, 712. c.
Magnificamus Deum, non faciendo ut magnus sit, sed laudando et magnum fatendo, 870. d. 871. a. Deus semper, numquam homo magnificetur, 828. a. b. et seq.
MAJORINUS adversus Cæcilianum erectus, 319. b.
Maledictio quandoque dicitur ex malevolo errore dicentium, non ex aliquo malo verborum, 407. c. d. Quam in arbore sterilitatem Christus maledixit, 277. c. A maledictu cur Christus abstinuerit in Judæos, 296 c. Maledicorum dentes non hominem, sed carnalia desideria ipsius consumunt, 133 a.
Mali propterea sunt mali, ut sint beati, 233. d. Mali in tribulationibus quam miseri, 515 a. b. Nemo malus non sibi prius nocet, 272. b. Malos Deus tuetur tamquam pecora sua, 293. a. Malorum prosperitas occasio est infirmis murmurandi, 127. a. d. 128 c. 301. a. 572. a. Querelæ eorum reprimuntur, 127. c d. 372. a 575. b. c. etc. Cur malis Deus parcat, 582. a. b. Mali non sunt gratis in hoc mundo, 581. c. Omnis malus aut ideo vivit ut corrigatur, aut ideo vivit ut per illum bonus exerceatur, 581. c. Per ipsos probantur justi, 506. a. b. Non erunt mali, quando non erunt qui per ipsos probentur, ibid. a.
Mali in Ecclesia tolerandi, 128. c. 407. c. 587. b. c. 589. a. b. 605. a. b. 606. d. 689. d. Hoc affectare debemus, tolerare hic malos quem tolerari a bonis, 551. c. d. Mali a bonis quam a malis facilius tolerantur; quomodo facilius unus sanus fert duos ægrotos, quam duo ægroti se invicem singulos, 128. b. Necesse est ut inter malos vivamus, 271. c. Deus qui novit exercendos nos, miscet nobis et non perseveraturos, 386. c. Misti sunt inter bonos mali, 688. d. In omni vitæ genere, 289. c. In omni congregatione multitudinis, 586. b Multo plures sunt quam boni, qui latent inter malos sicut grana inter paleas, 489. a. Mali manifesti sunt, boni autem occulti, 601. a. In fine separabuntur, 688. d. Ex mala vita eorum qui putabantur boni, veniunt in suspicionem malam prope omnes boni, 182. d. Malis permistus bonus securus sit, 151. d. 152. c.
Malitia cum igne comparatur, 272 b. Malitiæ profunditas quæ, 292. a. Malitiæ individua comes miseria, 253. d. malitia hominum cupiditatem nocendi potest habere propriam, non potestatem. 232. b.
Malum quod tibi a Deo venit, non est malum, quia justum, 219. a. Est malum quod non dat Deus bonis, et est bonum quod non dat malis, 603. a. Mala quasi optantes Prophetæ, quo animo dicant, 247. d. 248. a Quo animo infligat ea Deus, ibid. Stultorum et iniquorum est accusare ordinem rerum, cum putant tempora esse pejora quam fuerunt, 16. b.
Mala affectans, quamvis aliis prosit quod fecerit, bona invenire non potest. 150. b. Quidquid in te mali est de peccatis, tuum est; quidquid boni in justificationibus Dei est, 151. a.
Malum pro malo reddere, justitia videtur, sed hæc non est Dei justitia, 22 a. b. Homo cum malum pro malo reddit, malo voto id faciens, prior ipse malus est, dum punire vult malum, ibid. b. c. qui non reddit retribuentibus mala, perfectus est, 34. b. *Vide*, Vindicare.
Mammona, divitiæ interpretantur, 571. d. Mammona iniquitatis cur dicatur, 501. c.
Mammotrepti, 185. c.
MANASSES, interpretatur oblitus, 673. b.
Mandatis Dei credere quid sit, 415 a. et seq.
Manducat quodam modo Ecclesia quos in corpus suum trajicit, 181. a. b. a.
Manducare corpus Christi, *Vide*, Eucharistia.
Mane significat prosperitatem sæculi, 738. c.
Manichæorum error de duabus naturis, 45. c. d. Idque tentant asserere ex 12 cap. Matth. 65. a. b. Christum etiam falsam carnem habuisse et non veram mortem in cruce solvisse, 356. d. Adorabant solem, 127. c. eumque dicebant esse Christum, 68. c. d. Peccata sua adtribuunt genti tenebrarum, 210. b.
Manna pluvia voluntaria, quam segregavit Deus hæreditati suæ. 775. c.
Mansuetudo commendatur, 231. c. d.
Manus vindictam significat. 794 c. Unde præceptum est, ut lavemus manus in oratione, 709. d. Manus lavat in sanguine peccatoris, qui mortem attendens impii, purgat se a peccatis, 644. a. et seq.
Manus Dei quid sit: *Vide*, Deus. Manus Dei gravis in superbum, et levis in humilem, in utrumque fortis, 253. d.
Manus peccatoris, male suadentis operatio, 296. d.
Mare in figura sæculum hoc, falsitate amarum, fluctibus turbulentum, etc. 736. a. Mare in amaritudine sua Gentes erant, 896. b. Maris fundum cor impiorum, 737. b
Mariambulus Petrus, 386. c.
MARIA ex Adam mortua propter peccatum, 278. b.
MARRATIUS, ep. Maximianista, 326. a.
Marsus incantator, 652. c.
Martyrum caput et exemplar Christus, 716. c. In Martyribus magnus acervus testimonii Christi, 673. a. 676. a. Christus passione Martyrum quodam modo in gentibus surrexit, 459. c.
Martyres derelicti et non derelicti in manibus impiorum, 555. d. 556. a. 676. a. Martyres occidebantur, et tamen ab inimicis erubebantur, 716. a. et c. Martyres occisi in manifesto, falso triumphati; in occulto vere coronati, 158. c. 423. d. De persequentibus triumpharunt, 623. a. Martyres in tormentis patientes, in confessione fideles, in sermone veraces, 391. b. c. Ne fidem amitterent, omnia et ipsam animam perdiderunt, 569. c.
Martyrum robur ex Christi exemplo, 715. b 716. d. Ex caritate, 490. c. d. Numquam tantas tribulationes carne tolerarent Martyres nisi magnam quietem mente conciperent, 715. b Martyres usque adeo ebrii erant ut suos non agnoscerent. 295 a 911. c.
Martyrum sanguine tamquam seminatione, seges sur-

rexit Ecclesiæ, 378. a. fertilius pullulavit, 648. b. Martyrum sanguine, tamquam oleo, in Christo ardor caritatis inflammabatur, 12. b.
Martyres in Ecclesiis locum summum tenent, 791. c. Solemnitatibus Martyrum insultant Christiani quidam luxoriis suis, 825. b. c. Eos ebriosi calicibus persequuntur, 677. a. Qui vult recte celebrare natalis Martyrum desideret imitationem Martyrum, 826. a.
Martyres non facit pœna, sed caussa, 276. a. b. 285. b. 450. d. Laus est in caussæ bonitate, non in pœnæ acerbitate, ibid.
Martyrio fides, spes, caritas, commendatur, 794. a. In martyrio prima confessio est, postea fortitudo, deinde latitudo consequitur, ibid.
MASSA candida, 321. c.
Mathematici, sive qui ipsos consulunt, reprehenduntur, 405. a. 700. c. d.
Mathematicus ad meliora conversus, ibid.
Mauritania, 116. b.
MAXIMIANUS Donatista, 921. c. diaconus Primiani, 319. c. adversus Primianum erectus, 319. c. quasi mons factus est, 115. c.
Maximianistæ talia questi sunt de Primiano, qualia Donatistæ de Cæciliano, 320. b. Primianum condemnarunt, 319. a. b. Tractatoria in Cabarsussitano concilio ab ipsis edita, 320. c. Maximianistæ damnati a ceteris Donatistis in Bagaitano concilio, 327. b. c. etc. 597. b. c. 637. d. et seq.
MAXIMIANUS Krumminensis ep. 325. a.
MAXIMUS Pittanensis ep. 326. b.
Medicamentum suum in Scripturis habet omnis morbus animi, 300. c.
Medicamentum medicatum a sapiente, 635. c. d.
Medicorum more Deus nobiscum agit, 261. a. Crudelis est, qui exaudit hominem et parcit vulneri et putredini, ibid.
Medicus Christus hominem curare venit, 296. c.
Medicinæ duo sunt officia, unum quo sanatur infirmitas, alterum quo sanitas custoditur, 39. b.
Meditatio Dei interiores affectiones et delectationes quasdam suas habet, 478. a.
Medius esse dicitur Deus, æqualiter omnibus consulens, quomodo id quod in medio est, paria habet spatia ad omnes fines, 468. c.
Membra corporis invicem compatiuntur, 170. b. Ut in membris nostris diversa opera, sanitas una: sic in membris Christi diversa munera, caritas una, 237. d.
Memoriæ marmoratæ divitum mortuorum, 264. b. c. 505. c. d.
Mendacium non est substantia vel natura, sed ad id quod non est pertinet, non ad id quod est, 20. b. Mendacium non est illud quod non habet duplex cor, 21. a. Mentiri aliud est, aliud verum occultare, 20. d. In ore hominum veritas non est, quia cor eorum fallitur de peccato et de pœna peccati, 22. c.
Mendacium cum nemine loqui licet, 126. b. a.
Mendaciorum genera duo in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur, aut ut proximus mentimur, 21. c. et seq. Mendacia officiosa, non re, sed indole laudantur, 20. c. In iis qui perfecti sunt, nec ista mendacia inveniuntur, ibid. Qui tantum hoc modo mentiuntur, merebuntur aliquando ab omni mendacio liberari, 21. a. Perfectus et spiritalis homo non debet pro ista temporali vita mentiri, 20. c. Mentiuntur plerumque homines adulatione, 22. d.
Mens quid sit, 428. b. c. pars est superior et caput animæ, 8. c. Unde mens turbetur in articulo mortis, 428. d. 429. c.
Mercatorum pericula et peccata, 845. c. et seq. An mercatura sit licita, ibid.
Merces nisi finito die non est petenda, 305. c. 316. c. Attende mercedem, si vis tolerare laborem, ibid.
Merces nostra gratia vocatur, 202. d.
Merita quæ coronet non invenit Salvator, sed quæ damnet, 172. c. Non invenit merita bonorum, sed invenit merita suppliciorum, ibid. 533. c. d. 848. c. Meritorum nostrorum non est vocatio et electio, sed benevolentiæ et misericordiæ Dei, 24. b. 743. d.
Mesopotamia, interpretatur elevata vocatio, 668. a.
MIGGINUS, 320. c. ab Elephantaria ep. 325. a.
Migginus alter Maximianista ep. 321. a. 326. a.
Militantium est tabernaculum, et ipsorum est nomen contubernales, 79. c. d. 159. c.
Minæ Dei, arcus Dei, 659. a. et suspensiones dicuntur, 422. c. Minis Dei prohiberis a malo, invitaris ad bonum, 519. c. His qui non movetur, non credit, ibid.
Minæ cujusquam nec ad malum compellere, nec a bono deterrere debent, 519. a.
Ministris Ecclesiæ victum suppeditare debent fideles. Dona Dei perveniunt ad eos qui cum fide accipiunt, etiamsi talis sit per quem accipiunt, qualis Judas fuit, 71. c. d.
Miser quisque dicitur quando illi subtrahitur quod amat, 140. c. Miseri multi magis habendo quod amant, quam carendo, amando res noxias miseri, habendo sunt miseriores, ibid.
Miseria hominis ut et misericordia Domini, plena est terra, 228. b. Miseriæ corporis post peccatum, 543. a. b.
Miserationes Domini multæ: ostendit contemtores ut corrigat, nescientes ut doceat, confitentes ut ignoscat, 550. a.
Misericordiæ divinæ commendatio, 175. b. Misericordia divina duplicis generis, 288. d. 289. a. etc. Misericordia quomodo usque ad cœlos magnificata, 625. c. d. Misericordia non indigent cœli, ubi nulla miseria, 228. b. Misericordia Dei in sanctos, non terrena, sed cœlestia, 289. c. Misericordiam vult Deus a se exigi, 132. a. 227. d. Qui magnam misericordiam deprecatur, magnam miseriam confitetur, 558. c. Magna est misericordia Dei peccata donare, 592. c. Misericordiam cum acceperis, bene utere, ut judicii tempore bonam rationem reddas, 228. a. Quantumlibet juste vivat homo, ipsi misericordia Dei opus est, 429. b. c. Quidquid sumus, Dei misericordia sumus: quidquid autem ex nobis sumus, mali sumus, 853. c. Ad misericordiam Dei pertinet etiam flagellis exercere, 811. b. Quia magis crebra sunt mala, dulcior erit misericordia, 422. a.
Misericordiæ modo tempus est, 225. a. De misericordia Dei nemo sibi multum blanditur, 455. d. Nec in misericordia Deus amittit judicium, nec in judicio misericordiam, 225. c. 593. a. et seq.
Misericordia sine judicio exhibita, falsa aut crudelis, 159. a.
MOAB. Per Moabitas significantur opera mala, 674. b.
Molendinum hujusce mundi figura, 300. a.
Monachorum professio significata per illud Matth. 24. DUO IN LECTO, etc. 300. b. et seq. Monastica vita cum porta comparatur, 201. c.
Montes boni, et montes mali, 467. c. Montis nomine significatur Christus, 9. c. 67. a. b. Christi justitia, 7. b. Ecclesia, 3. a. Clari et spiritales Ecclesiæ viri, 381. c. Excellenti sanctitate in ea eminentes, 861. c. Hæresum Principes, 290. c. d. Potestates sæculi, 467. b. Mons qui de præciso lapide surrexit, Ecclesia, 426. b. Mons supereminentia caritatis Christi in vita æterna, 79. c. d. De montibus tibi venit auxilium, sed non a montibus, 290. c. Quomodo impletum sit illud Christi, *Dicetis monti huic, Mittere in mare, et fiet*, 466. b.
Morbus omnis animi habet in Scripturis medicamentum suum, 301. c.
Mors in Saule figurata est, 551. c. d. Mors diabolus, non quia ipse mors, sed quia per ipsum est, 506. a. b. A serpente mors seminata est, 893. a. Mors quomodo peccatum dicitur, 278. a.
Mors corporis separatio animæ a corpore, 506. a. 851. b. Mors animæ separatio animæ a Deo, 506. c. 831. c. b. Mors carnis dormitio vocatur, 781. c. Homo hic moriturus non esset, nisi illum Deus percussisset, 818. c.
Mors justorum et peccatorum in quo differant, 263. c. mors optima quænam, 781. b. Secundum animam intelligenda est mors aut pessima, aut optima, 264. c. d. Quid sit mors non vident impii cum videant etiam sapientes morientes, 500. c. Ipse est vera mors, in profundum ire peccati, 658. a.
Mori necesse est, et nemo vult, 177. a. Hic incerta omnia, sola mors certa, 575. c. Dominus domus cum vult, dicit, Migra: non cautionem tecum fecit et placito se abstrinxit ad certum tempus, 576. a. Hunc magna misericordia nobis abscondit, 275. a.
Mortem nemo invocat verbis, sed mala vita, 421. a. Mors patienter ferenda exemplo Christi, 787. b. Quamquam Christo inhærere cupiamus, mori tamen nolumus, 798. d.
Mortis interfector, Christus mortuus, 551. b. Apo-

stoli post mortem Christi fugientes præsignantur per Moysen a serpente fugientem. 891. d. intuendo serpentem sanari est credendo in mortuum salvari a morte, ibid.
Mortalitas sæculi, Flumen est, 730. b. c.
Mortui sunt omnes infideles, omnes iniqui, 850. a. d. Pejus mortuus luxuriose vivens, quam moriendo luxuriam finiens, 333. b. c. Mortuus ex funeris pompa et ex sepulcri ornamentis nihil juvari. 502. a. b. 510. c. *et seq.* Suscitatio mortuorum, et peccatorum justificatio, maxima laus Dei, 812. b. *et seq.*
MOYSES Apostolos mortuo Christo expavescentes expavescens ipse et fugiens a serpente figuravit, 891. d. et per quinque porticus piscinæ probaticæ, 846. b. *et seq.*
Mulier ungens Christum typus Ecclesiæ, 408. c. Mulieris in adulterio deprehensæ absolutio, 340. a. b.
Mulierum adspectus devitandus, 337. a. b. Etsi mulier longe, libido prope, *ibid.* c.
Multiplicatio quædam culpabilis, qua homines temporalium cupiditate multiplicantur, 17. b. c. 76. a.
Mundus vult te absorbere, absorbe tu mundum, 284. a. b. Molendino comparatur, 300. a. Magnum mare, ubi minores pisces a majoribus devorantur, 368. b. Mundum istum quibusdam locis vocat Scriptura civitatem circumstantiæ. 656. c. 663. b.
Mundi nomine intelliguntur impii. 581. d. dilectores mundi, 188. a. Aliud ignem mittere in mundum, aliud mundum mittere in ignem, 968. a.
Mundanorum felicitas somnium est, in quo totum quasi, 309. c.
Munera Dei duplicis generis, 288. d. *Vide*, Beneficia, Dona.
Munera non offerent Deo nisi humiles, 928. d. *et seq.* Munera, quæ jam volt Deus, eleemosynæ, 439. c. d.
Munera accipere, cum vilia vertitur, quid sit, 132. d. Munus accipit, qui propter laudem judicat male, *ibid. et seq.*
Murmurant homines adversus Deum, quod malis in hoc vita bene sit, et laborent boni. 492. c. Pii non murmurant, si videant impios abundare rebus terrenis. 875. d. 877. b. 880. a. d. 888. c. 910. b.
Muscipula Diaboli errorem continet et terrorem, 174. d. In eam cadit omnis qui non sperat in Deum, *ibid.*
Mutatio inculpabilis, sed bona, 968. a. b.

N

NAsci homo dupliciter dicitur in visceribus et ex visceribus. 631. a. Nemo nascitur, nisi trahens pœnam, trahens meritum pœnæ, 341. d. 342. a. 688. a. Ad hoc nascuntur filii in hoc sæculo, ut excludant parentes suos, 711. a. 730. b.
NATALICUS Thelensis ep. 325. b.
Natalia civitatis, 383. c.
NATHANAEL non est electus inter discipulos, quia peritus erat Legis, 744. a.
Natura omnis inquantum natura est, esse cogitur, 44. b. naturæ ipsæ substantiæ dicuntur, 800. d. Nulla natura vel substantia veritati est contraria, 20. b. Primo homini quod erat pœna, natura nobis est, 315. b.
Navis. Jesus in navi, fides in corde, 127. c. 266. d. Omnes in navi sumus; alii operantur, alii portantur; simul tamen omnes, et in tempestate periclitantur, et in portu salvantur, 127. c.
Nauta qui perdidit, quo tendat, quanto est in gubernanda navi agilior, tanto periculosius eam gubernat, 199. d.
Necessitas dura præsentis vitæ nescire cor alterius, immo et proprium. 176. d. 177. a. Necessitas dura moriendi, et id nolle quod necesse est, *ibid.* Necessitates consuetudines malæ, 177. b. Necessitates cupiditates validæ. 178. a. De necessitatibus liberantur humiles. *ibid.* c. Quando necessitatibus erudit nos Deus, vult ut amplius illum diligamus, 708. b. Ferenda est omnis necessitas, quam perpetranda aliqua iniquitas, 878. b.
Negant Christum non Pagani tantum et Judæi, sed quicumque male vivunt, 566. a.
Negotiatio et in Græca lingua ab actu dicitur, et in Latina a negato otio, 814. c.
Negotiatio an peccatum sit. 845. c. *et seq.* Negotiatori an liceat carius vendere quam emit, *ibid.* d.
Negotiatores sunt qui sibi de operibus suis placent, 814. d.
Nephthalim, interpretatur dilatio mea, 791. c.
NEPTUNO mare tribuitur, 147. c.
Nequitia eorum major est qui oderunt præcepta veritatis, pro quibus crucifixus, est filius Dei, quam eorum qui crucifixerunt filium Dei, 58. c.
Nescire Deum aliquid, quo pacto intelligendum, 276. a. 298. a. b. Nescire cor alterius dura necessitas, 176. d.
Nihil omnino est, quod nulla substantia est, 801. a. Tamdiu homo aliquid est quamdiu illi hæret, a quo factus est; recedens ab illo nihil est, 921. a. Qui deserit eum a quo factus est, et inclinatur in nihilum, in hoc peccata tenebratur, 41. c.
Ninive, post prædicationem Jonæ eversa est in malo, ædificata in bono, 545. b.
Nocebitur inde ei, unde nocere quisque conatur, 272. a. Nemo malus non sibi prius nocet, *ibid.* c. Ut malitia tua alteri non noceat fieri potest, ut autem tibi non noceat fieri non potest, 272. b. Animæ tantum suæ nocet dilector iniquitatis, 72. c. Nocendi voluntas a malo est, potestas nonnisi a Deo, 158. b. c. etc. 232. b. a. *et seq.* Nocendi potestas occulta Dei dispensatione in alium permittitur ad pœnam, in alium ad probationem, in alium ad coronam. 158. c. 159. a. Deus nulli nocet, sed criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur, 88. b.
Nomen non propter se nomen est, sed propter id quod significat, 57. d. Cognitio nominis Dei, *ibid.*
Notitia Dei alia est, et alia hominis, 526. c.
Notus Deus non est nisi in Judæa, 915. b.
Novacula acuta superflua amputans, 549. a. *et seq.*
Novus. Parturit vetus homo, sed nascitur novus homo, 485. d.
Nox tempus hujus vitæ designat, 307. a. Et adversitatem, 2. a. Item carnem et carnales, 96. c. Judam et Judæos significat, 96. d. Nox est iniquitas, 19. d. Nox diei servit, non dies nocti, 843. a. Quidquid facis ex præcepto Dei, non propter emolumenta carnis fiat, ne dies serviat nocti, *ibid.*
Nubes Apostoli, 289. d. 290. a. Nubes prædicatores veritatis, unde Deus coruscat, tonat et irrigat, 72. d. 73. a. 290. a. b. 383. d. 384. a. Nubes Scriptura sacra, 73. a.
Numerus sine numero. 364. b. Numeri varii mystice explicantur, 320. d. 521. a *et seq.* Numerus ternarius ad animum pertinet, quaternarius ad corpus, 26. a. *et seq.* In quinario numero intelligitur continentia quinque sensuum, 491. c. et populus Judæorum sub Lege positus, *ibid.* d. Quid octonarius, 25. a. *et seq.* Quid significet numerus duodenarius, 522. b. c. Numerus septemdecim quid significat, 521. c.
Numidia, 115. a.
Nurus Synagogæ, Ecclesia, 449. c. d.

O

OBedientiæ bonum quantum sit demonstravit Deus, cum prohibuit ab arbore bona, 834. d. Obedientia in omni rationali creatura omnis justitiæ origo atque perfectio, 862. c. Sola obedientia tenet palmam, sola inobedientia invenit pœnam, 834. a. d. Nihil tam expedit animæ quam obedire, 848. d. Venit de pœna peccati, ut homo adversus seipsum divideretur, qui noi subditus esse noluit, *ibid.* Obtemperet præceptis medici ut surgat, qui noluit credere medico ut non ægrotaret, *ibid.* In ea re solu filius non debet obedire patri suo, si aliquid jusserit contra Deum, 832. b. c. Obedientia filiorum Jonadab commendatur, *ibidem et seq.*
Oblivio non cadit in Deum, 59. a.
Oblivisci non debet homo a quibus peccatis liberatus sit, 925. d. 926. a. etc.
Occisio innocentis injuste perpetratur ab homine, licet juste a Deo permittatur, 699. a. Nemo occidit animam suam pro corpore alterius, 20. c. d. aut occidis iniquitatem, aut occideris ab iniquitate, 719. b.
Occulta filii, quæ, 32. c.
Occultat Deus, ut nesciatur, quod nobis prodi non prodest. 299. b.
Oculi fenestræ sunt mentis, 415. c. Per pupillam di-

rigitur acies luminis, quo lux et tenebræ dijudicantur, 83. b. Oculorum petulantia reprimenda, 537. b.
Oculos fidei non habent, qui invident felicitati impiorum, 537. a. Collyrio mordacis præcepti sanandus est oculus, 594. a. Oculus mentis ira turbatur, odio extinguitur, 180. c. Oculorum corporis quam animi, major jactura existimatur, sed a cæcis, 817. a.
Oculus pro intentione ponitur. 586. b. c. et seq.
Oculi Dei in eo sunt, cujus oculi ad Deum, 212. a. b. In eos qui oculos hominis timent, Dei non timent, 285. d. 286. a. Odium est ira inveterata, 127. b. 584. b. Ira festuca, odium trabes est, ibid. Odium extinguit oculum, 180. c. Dilectio lumen est, odium tenebræ, 584. d. Vita nostra dilectio, mors odium est, ibid. b. Odium homicidam facit, 127. b. Christiani exemplo Christi discere debent odio haberi gratis, 804. a. Odisse inique, quodnam vitium sit, 536. b. Mali non sunt odio habendi, quare, 581. c. et seq. Si odisti quod odit Deus, eris Dei amicus, 455. a.
Odium Dei quid sit. 20. b.
Odor bonus Christi, omnes fideles, 108. c. Bono Christi odore alii sanantur, alii pereunt, 436. a. b. et seq.
Oleum significat lætitiam spiritalem, 120. a. Oleum visibile in signo est, oleum invisibile in sacramento est, oleum spiritale intus est, 454. b.
Olla tribulationem significat, 673. d. 674. a. Olla spei in tribulationibus, 675. a. Ardet olla iniquitatis, sed major est flamma caritatis, 674. d.
Omnis ad Christum *caro veniet*, id est omnis homo, id est, ex omni genere, 731. c. et seq.
Onus Christi leve per caritatem, 779. c. d. et seq.
Opprobrium quid, 813. a. In opprobriis, cum corrigi non potest a quo jactantur, nihil restat nisi orare, 809. a. Opprobrium pro Christi nomine sustinendum, 192. a. b. 807. b.
Opera Dei in verbo erant antequam fierent, 445. c. d.
Operum bonorum necessitas, 450. a. Opera cum fide necessaria, 199. a. b. et seq.
Opera ante fidem inania, *ibid.* et 202. a. Ubi fides non erat, bonum opus non erat, 199. c. 794. b. et seq. Nemo jactet sua opera ante fidem, nemo sit piger in bonis operibus accepta fide, 203. c.
Opus bonum intentio facit, intentionem fides dirigit, 199. c. Opera bona quo fine fieri debent coram hominibus, 743. b. Opus illud est bonum quod fit propter vitam æternam, si tamen ipsa a Domino speretur per Christum: alias impium est. 202. a. b. Ea sola bona opera dicenda sunt quæ fiunt per dilectionem Dei, 794. b. Radix nostra, caritas nostra; fructus nostri, opera nostra. 538. b.
Opera nostra bona nisi Deus adjuvet, impleri a nobis non possunt. 171. b. c. 711. d.
Opus summum hominis est laudare Deum, 448. b. Opera misericordiæ sacrificia sunt, 524. a. Opera misericordiæ, opera justitiæ sunt, *ibid.*
Oratio sacrificium est, 425. a. Oratio duplex interior et exterior, 549. c. De interiori intelligendum illud, *Sine intermissione orate*, 549. c. d. Oratio a gratiarum actione quid differat. 15. b.
Orationis instantia commendatur, 737. a. b. Deus non sinit eos in periculis perire, qui ad se clamant, 586. d.
Oravit ad hoc Christus, ut doceret orare, 617. b.
Orandum est perseveranter, 737. a.
Oratio ad Deum non corporis voce, sed cordis, 18. c. 194. a. Ipsum desiderium tuum oratio tua est, et si continuum desiderium, continua oratio, 549. c. et seq.
Orantis gemitus. 102. d.
Oratio pro quibus et contra quos impendenda, 187. c. d. 384. d. 385. a. Non petendum est aliquid quasi fixum, sed quod nobis Deus expedire scit, 375. c. Injuriam Deo facit, qui eum orat ut inimicum suum premat, 381. d. 382. a. necessaria corporis, a Deo solo petenda, non a Dæmoniis, 706. c. 707. d. et seq. Deus non exaudit ad temporalia, ut intelligamus ab ipso desideranda sempiterna, 451. c. d.
Orantes solos pauperes Deus exaudit, 821. a. b. Exauditio sequitur confessionem humilem, 195. c. Cum id amamus quod vult Deus ut amemus, procul dubio daturus est nobis, 140. b. Propitius Deus cum mala amamus negat quod amamus; iratus autem dat amanti, quod male amat, *ibid.* b. c. Fidelis multa deprecatur secundum sæculum, et non exauditur ad vitam autem æternam semper exauditur, 671. c. d. Exaudit Deus ad sanitatem, non ad voluntatem, 110. a. Exaudiuntur quidam ad damnationem, et non exaudiuntur quidam ad salutem, *ibid.* Apostolus rogat, et non accipit: diabolus rogat, et accipit, quare, *ibid.* a. b. Extra Ecclesiam exaudiuntur multi ad multa, sed non ad vitam æternam, 426. c.
Orationis alæ duæ jejunium et eleemosyna, 450. b. Hæc justitia hominis in hac vita, jejunium, eleemosyna, oratio, *ibid.* Quam celeriter accipiuntur orationes bene operantium. *ibid.*
Oratorem Christus lucratus est de Piscatore, non Piscatorem de Oratore. 515. d.
Organum omnia instrumenta musica significat, aliquando tamen sumitur pro solis iis, quæ follibus inflantur, 621. a.
Originale peccatum baptismo diluitur, 555. b. et seq. *Vide*, Peccatum.
Orphanos et viduas facit gladius verbi Dei, 771. b.
Os Ecclesiæ, spiritales, 440. b.
Ossa in corpore Domini dicuntur omnes justi, firmi corde, fortes, etc. 181. c. 274. c. 421. c. Ossa in Scripturis firmamentum animæ vel fortitudinem significant, 27. b. 166. c. et patientiam in fide, 175. c.
Ostium portæ, initium fidei, 247. d. 248. b.
Oves et boves in Psalmis recte accipiuntur omnes sanctæ spiritales creaturæ, 50. a. et seq. In inferno sunt oves, quibus mors pastor est; in cœlo sunt oves, quibus pastor vita est, 498. c.

P

PAgani solem adorant, 127. a. Paganis nihil prodest, non quidem quod jam boni sunt, sed quod mediocriter mali, 134. b. in tenebris sunt, *ibid.* Eorum subterfugium ne fiant Christiani. 134. b.
Palea invidus, iniquus, quem ventus tentationis aufert, cui opponitur populus gravis, 281. d.
Pancratium facere est pugilari, 632. c.
PANCRATIUS Balanensis ep. 325. b.
Panis et merum ad mortuorum sepulcra tollebantur, 304. a. celebrabantur convivia, ibid.
Panis animæ verbum Dei, 550. d. Panis cordis justitia, 511. d. 512. a. Panis veritatis amarus peccatoribus, 25. d.
Pantomimus iniquis facilius placet quam Deus, 218. a.
Parabola, quid. 805. c.
Paradisi summa jucunditas. In Paradiso non clamabas, sed laudabas, non gemebas, sed fruebaris: foris positus geme, et clama. 164. a.
Paralysis interioris hominis quomodo sanatur, 550. a.
Parentalia, 301. a.
Patri non debet obedire filius in ea sola re, idest quando aliquid jubeat contra Dominum, 832. b. c.
Pater et mater hominis mortalis allegorice, 136. a. b.
Parvalis (?) plenaria passionum omnium Christi. 685. a. b.
Parvulis adhuc et infirmis stillantur quædam de Sacramentis, 759. b. Parvuli et lactentes in Ecclesia quinam, 46. a.
PASCASIUS, 321. a. a vico Augusti ep. 325. c.
Pascha Hebræum est nomen, non Græcum, 798. a. Paschalis celebritas anniversaria, 108. a.
Passio Domini describitur in Psalmo LXXVIII. 802. c. Christus Dominus voluntate passus, nos necessitate; illa miseratione, nos conditione, 273. d. Passio Domini quanta bona protulit, 698. d. 700. b. Exemplum passionum Christi afflictis proponitur, 222. c. d. 317. c. Passionem Domini imitando, pauperes saturabuntur, 495. a. Passionis amaritudo bibenda est, donec transeat amaritudo hujus sæculi, 501. a. Passiones Christi non in solo Christo, et non nisi in Christo, quomodo, 511. c. Passiones Christi passiones nostræ sunt, 585. a.
Passionis Christi celebritas anniversaria, 107. d. 108. a. Passionis Dominicæ anniversario die cantatur XXI. Psalmus, *ibid.* et 109. a. 115. d. 116. c. d.
Pater in Trinitate, non ad se, sed ad Filium dicitur; ad se autem Deus, 801. a. Pater hoc est quod Filius secundum substantiam, non secundum id quod ad aliud dicitur, 801. b. et seq. Deus Pater potest dici Rex Domini nostri Jesu Christi, 777. a.
Pater noster et mater est Deus, et qua ratione. 149. b. Pater noster secundum sæculum diabolus, mater Babylonia, *ibid.* c.

Patris-familias circa familiam sollicitudo et disciplina, 549. d. 550. a. b Peccatum quod tibi non displicet in filio, delectet te, *ibid. Vide*, Parentes.

Patientia et longanimitas non est nisi in malis, 211. c. d. Patientiæ firmitas per ossa designatur, 262. d. Patientia in tribulationibus, 427. c. 691. d. *et seq.* Datur a Deo, 259. a. d. 691. d. Patitur homo et ex se intrinsecus, et forinsecus, ex eis inter quos vivit, 550. b. c. Patienter ferendi, quos corrigere non possumus, 585 b. Nihil patimur in ista vita, nisi ex illa morte, quam meruimus primo peccato, 543. a. Quæcumque in hac vita patimur, non ea tribuenda insipientiæ, sed consilio Dei ad medicinam nostram, 725. b. Quidquid patimur, quidquid largitur nobis Deus, et accipimus ad consolationem, et patimur ad probationem, 875. b. Cum patitur Christianus, non debet facile velut odio ire in eum a quo patitur, sed convertere se ad orationem, ne amittat dilectionem, 583. c. Fieri potest ut quis Christum confitens patiatur causa humanæ gloriæ, 459. a.

Patria nostra Jerusalem cœlestis, 229. a. b. Patriæ cœlestis felicitas, 529. b. c. 711. b. Ibi nulla erit tentatio, 755. c. pugna, quam intus experitur homo, finietur, 715. a. Quomodo calor et refrigerium erit, 755. b. Præter patriam cœlestem, quidquid nobis est, peregrinatio est, 687. d. Patria cœlestis desideranda, 746. c.

Pavor aliquando exprimitur voce ecstasis, 169. b. Pavor est etiam in passione justorum, 169. c. An Christus mortem pavebat, *ibidem*.

PAULUS per Benjamin adolescentiorem in ecstasi significatur, 791. a. Paulus, mons Sina, 775. c. Paulus peccatorum primus, non tempora, sed malignitate, 831. d. Ideo misericordiam consecutus est, ut ad eum respiciens peccator jam nullus desperet, *ibidem. et seq.* Pauli conversio, 451. c. *et seq.* non fuit ex meritis prævius, 654. b. Modestia Pauli, et zelus pro Christo, 291. a. Quonam modo tribulationes tulerit, 510. d.

Pauperum thesaurus voluntas bona, 513. c. Pauperis justi respicitur arca inanis, conscientia Deo plena non respicitur, *ibid.* b. Pauperis patrimonium sanitas, 560 d.

Pauperi nihil prodest, si eget facultate, et ardet cupiditate, 560. a. b. Pauper, qui cupit divitias inhiatur, inter divites reprobos deputatur, 143. b. c. Qui in facultatum copia non extollitur, inter pauperes a Deo numeratur, *ibidem*. Pauper cui refugium factus est Dominus, ille est qui nihil amat quod vel hic viventem aut amantem deserit, vel a moriente deseritur, 57. b. c. Pauperes spiritu quinam, 902. b.

Pauperes, non de se præsumentes, 105. c. Vere pauperes, cujusnam rei divites sint, 115. b. Pauperes Dei, 900. b. 867. c. *et seq.*

Pauperes, occulti cameles, per quos res nostræ præcedunt nos in cœlum, 370. b. c. Pauperum fidejussor Deus, 551. d. 552. a. Pauper cum orat pro te, Deum rogat ut solvat pro se, *ibid.* d. *Vide* Eleemosyna.

Pauperis personam accipere in judicio, falsa misericordia et vera injustitia est, 226. a. b. *et seq.*

Pax beatorum deliciæ, 306. c.

Pacem et requiem omnis homo quærit, sed non in regione sua, 501. c. pax vera et perfecta non est in hac vita, 261. b. 508. c. pax non habetur cum Deo nisi confessione peccatorum, *ibid.* Non transit ad pacem nisi qui prius cum vitiis belligeraverit, 57. a.

Peccator generali nomine, aut legis transgressor est si accepit legem; aut iniquus, si non accepit legem, 836. d. peccatores dicuntur hirci, 755. a. per se salvari non possunt, adjuncti bubus quomodo accipiuntur, *ibid.* Quo sensu peccatores non habeant esse, 550. c. d. peccatorum genus duplex, 772. b. Alii de necessitate peccant, alii in abundantia, quorum dicitur iniquitas ex adipe procedere, 878. b. peccatoribus panis veritatis amarus est, 15. a.

Peccatum quo pacto Christus ignorabat, 276. b. c.

Peccatum nec in anima fuit, nec in corpore quod sibi Verbum aptavit, 278. a. Erat Dominus mortalis, sed non de peccato, 542 c. Solus sine peccato venit, qui nos peccatores invenit, 172. c. Solus esse innocens infans potuit, qui de opere Adam non est natus, 542. c.

Peccatum originis ex Adam adstruitur contra Pelagianos, 541. d. *et seq.* Unusquisque natus ex Adam pertinet quodammodo ad veterem civitatem, 698. c. Portat secum traducem iniquitatis pœnamque peccati morti deputatus, *ibid.* Peccatum originis ex vinculo concupiscentiæ carnalis, 542. a. Solvitur baptismo Christi, *ibidem.*

Peccata appellantur usuræ ac debita, 868. b. et vulnera, 818. b. Peccatum inest cum delectaris; regnat si consentis, 557. c. Peccatum quasi rhamnus, primum delectat, postea compungit, 642. b. Peccata nondum vincula, sed et criniculi sunt, 650. a. Peccata peccatis quomodo connectuntur, *ibid.* b.

Peccatores divina providentia non fecit, sed ordinat, 42. a. Omnia peccata duæ res faciunt in homine, cupiditas et timor, 539. b. Peccata omnia concludunt hæc tria, voluptas carnis, superbia, et curiositas, 51. c. d. Peccata quomodo puteant, sentit, qui sanum habet olfatum, 546. c. Peccatorum profunditas per abyssum significata, 291. c.

Peccata cavenda etiam quæ videntur minuta, 394. c. Peccata levia tamquam aqua intrant per rimulas ad sentinam, 765 d. 766. a. Exhaurienda sunt quotidie per bona opera ne navem depriment, *ibid.*

Peccatum impunitum esse non potest, 453. b. 620. a. Aut a Deo aut ab homine puniendum est, 453. b. c. Si puniendum non esset, nec peccatum esset, 453. b. Peccatores jam ex hac vita cruciantur, 642. a. b. *ibid.* d. *et seq.* Peccatum judicium et pœna, quæ nunc occulte agitur, 55. a. b. c. Multa sunt peccata quæ etiam pœnæ sunt peccatorum, 640. d. Unicuique homini supplicium fit de peccato suo, 42. c. Peccatores cum punit Deus non malum suum eis infert, sed mala eorum eos dimittit, 22. b. 88. b. Peccatorum expulsio a Deo, 25. c. Deus non de se profert unde peccata puniantur, sed ipsa peccata sic ordinat, ut quæ fuerunt delectamenta homini peccanti, sint instrumenta Domino punienti, 42. c. d. Peccatorum pœna et exitus est ut primo cupiditatum igne vastentur, deinde malorum operum putore a cœtu beatorum abjiciantur, postremo abrepti atque submersi ineffabiles pœnas luant, 75. b. c.

Peccatori pœna de suis operibus servatur, 60. a. Venit hoc de pœna peccati, ut homo adversus seipsum divideretur, qui uni subditus esse noluit, 818 c. d. Peccare volebas, et laborare nolebas; ut parum tibi esset quod esses injustus, nisi et eum injustum voluisses, a quo in te vindicari noluisses, 425. d. Peccatorum pœna quare calix appellatur, 73. c. d. Peccantium comparatione et pœna accenduntur alii ad recte vivendum, 61. c.

Peccatorum pax non æmulanda, 725. b. *et seq.* Nemo gratuletur homini qui prosperatur in via sua, cujus peccatis deest ultor, ei adest laudator: major hæc ira Domini est, 62. a. Peccatoris locus et usus, 505. d. De peccatore facit Deus flagellum, 706. b. Peccator inique existimat facta sua placere Deo, eo quod a vindicta supersedeat, 552. d. Cur aliquando minus flagellantur peccatores in hac vita, 554. a. 725. c. *et seq.*

Peccata sua qui defendunt, aut Deo tribuunt, redarguuntur, 208. b. c. 380. c. 544. a. b. 653. a 810. b. Peccator ut misericordiam consequatur, debet peccatum suum agnoscere, 539. c. d. Peccata cum adtendit, accusat, et punit homo; non adtendit Deus, defendit, liberat, 197. b. c. *et seq.* Peccatoris silentium, clamor præsumtionis, 206. d. 207. a. Clamor impietatis in Deum, 196. b. Peccatorum tegmen bonum, et tegmen malum, 206 c. d. Peccata noli aperire tu, et aperiet Deus, 207 d. Peccatorum confessio prava et excusatoria, 208. a. b. c. Tu a peccatis faciem noli avertere, si vis ut Deus ab ipsis avertat faciem suam, 455. c. d, Deus avertendo faciem, peccata delet, advertendo scribit, 438. b. c. Avertat Deus faciem suam a peccatis tuis, sed non avertat faciem a te, 145. b. Dei videre peccata, punire est, 221. a. b.

Peccatoris conversio et pœnitentia, 585. b. c. 607. a. *Vide*, Conversio et Pœnitentia. Dolenda tantum peccata; mala alia ferenda, 238. d. Peccatoris prior labor ut displiceat sibi, ut peccata expugnet, ut mutetur in melius; secundus labor, pro eo quod mutatus est, ferre tribulationes et tentationes hujus seculi, et inter illas perseverare usque in finem, 670. c.

Peccata. Misericordia Domini nulla uberior, quam remissio peccatorum, 250. a.

Peccatoris punsio contritionis indicium, 205. d.

Pecuniam sola iniquitas putat divitias, 571. d. *Vide*, Aurum. divitiæ,

Pelagius revincitur, 657. c. d.

Pennæ ligatæ onus faciunt, 585. a.

Percussio Domini, de qua in Psalm. LVI. quid sit, 818. a.

Peregrinatio ipsa nostra, tribulatio est, 529. b. Homines hic quomodo peregrini, 576 a. b.

Perfectio nostra Christus est, 579. c. 614. c Nihil sic impedit perfectionem ac superbia, 662. b. *et seq.*

Perfectus est qui non reddit retribuentibus mala. 31. b.

Perfectis vitium inanis gloriæ vel solum vel maxime cavendum est, 35. c. Nemo perfectus vere in hac vita, 571. a. Aliter non potes hic esse perfectus, nisi scias hic te non esse posse perfectum, 571. d. Perfecti sint exemplum fidelibus, 585. b. Perfecti non nisi propter alios hic vivunt, 180. d. 181. a.

Perpetuæ Martyris passio, 490. d.

Persecutio et tribulatio torcular, 600 c. 604. a. Non desunt persecutiones etiam hoc tempore, quando tranquillitas videtur, 160. a. 173. b. c. 586 a. 825. a. Persecutio Ecclesiæ triplex; prima violenta per tyrannos; secunda fraudulenta per hæreticos et falsos fratres; tertia periculosior per Antichristum, violenta et fraudulenta, 63. d. 64. a. Persecutio Ecclesiæ duplex; una in impetu persequentium, altera in malevolentia cogitantium, 825. c. d.

Persecutorum duo sunt genera, vituperantium et adulantium, 826. b.

Persecutionem pati sanctos cur permittat Deus, cum Israelitas tam potenti virtute olim ex Ægypto liberavit, 450. d. 451. a. Persecutio dispensatione divina in alium permittitur ad pœnam, in alium ad probationem, in alium ad coronam, 158. c. Ut iratus pater cædit filium virga, in ignem mox projiciendo; sic Deus per temporalem potentiam damnandorum exercet disciplinam liberandorum, 895. c. Ad honorem Ecclesiæ cessit inimicorum persecutio, 144. a. Mali dum sanctos persequuntur, quasi capillos ipsis radunt, 356. a. Persecutio injusti te facit purgatum, illum reum, 508. d. Persecutionum et tribulationum utilitas, 600. a. d. 603. b. c. 607. a. et d. Non ex ipsa persecutione, sed ex bona causa meritum comparatur, 273. a. 451. b.

Persecutionibus sola caritate resistitur, 60 b. In persecutione hoc unum timendum, ne conturbetur dilectio qua diligitur inimicus, 585. c. d.

Persequi aliquando idem est ac perfecte sequi, 358. c.

Perseverantia suadetur a brevitate temporis, 504. d. *et seq.* 510 a. *et seq.* Perseverabit usque in finem, qui fuerit in Christi corpore, et a capite didicerit, patientiam perseverandi, 617. c.

PERSEVERANTIUS Tebertinus ep. 526. b.

Personam pauperis accipere in judicio non licet, 226. b. *et seq.*

Perturbatio in Deum judicem et ultorem non cadit, 27. a.

Pes animæ amor, 60. a. Duo pedes sunt caritatis præcepta, 255. c. Pes superbiæ dicitur, quo recedimus a Deo, 297. b. Pedes Domini, qui, 789. a.

Pestilentiæ cathedra, amor dominandi; vel perniciosa doctrina, 1. a.

Petere a Deo, quænam oporteat, 710. a. b. et *seq.* Petenda sunt non ea quæ facit, sed ipse qui fecit, 273. a. b. 384. b. c. Si aliud petieris, injuriam illi facies, ut damnum tibi, 308. b.

Petitiones cordis et carnis in quo differant, 602 a. b.

Petrus non noverat se, quando dixit, *Tecum sum usque ad mortem*, 438. c. Petrus præcedere voluit Dominum, 270. c. Petrus ante tentationem præsumsit de se, in tentatione didicit se, 298. c. 309. c. In Petro quanta infirmitatis profunditas, 421. a. Petrus trina voce amoris solvit trinam vocem negationis, 832. c.

Petri memoria Romæ magno in honore, 457. c. Petrus non funambulus, sed mariambulus, 586. b. c.

Pharisæi jactantia, 205. a. b.

Philosophi corde perversi, 313. d. 214. a. Philosophi Gentium, veritatis inimici et deceptores, 47. a.

PHOTINI hæresis, 661. a.

Phreneticis mors est tanto propinquior, quanto fortiores sunt, 649. c.

PILATUS aliquantum particeps fuit iniquitatis Judæorum, 717. b.

Pinguedo quædam animæ, 710. c.

Piscatorem de Oratore non lucratus est Christus, sed Oratorem de Piscatore, 315. d.

Pisces maris curiosos significant, 51. b.

Piscinæ quinque porticus quinque libros Moysi figurabant, 846. b.

Placet ille Deo, cui placet Deus, 217. d. Displicebis Deo, si placueris tibi, 420. b. Superba anima in conspectu hominum vult placere, humilis in occulto ubi Deus videt, 100. c. d.

Plenaria pariatoria passionum Christi, 685. a.

Pœna magna est pertre de via justitiæ, 7. a. Propter pœnam peccati fit, ut quidam animi motus non sint in potestate, 13. b. c. *Vide*, Peccatum. Pœna futura duas species habet, 639. a.

Pœnitentiæ humiliatione ad Deum acceditur, 236. b.

Pœnitentia erit in die judicii, sed infructuosa, 225. b. 300. c. Dicamus modo fructuose, Transeunt omnia sicut umbra; ne dicamus infructuose, Transierunt, 225. b. Pœnitentia hujus temporis dolor medicinalis est, pœnitentia futuri temporis dolor pœnalis est, 612. c. Seipsam anima puniens compungat, ne in Dei judicio damnata torqueatur, 15. c. Sacrificium justitiæ per pœnitentiam, *ibidem* d. Pœnitentis dolores, sunt dolores parturientis, 485. c. d. Ad donum Spiritus sancti pertinet, quia peccatori displicet quod fecit, 546. b.

POMPONIUS Macrianensis ep. 325. b.

Pondus est impetus cujusque rei velut conantis ad locum suum, 161. b. c. d. duplex est, *ibid.* b.

Populus Dei nunc censentur omnes qui portant sacramenta ejus, sed non omnes pertinent ad misericordiam ejus, 487. c. d.

Portæ mortis et portæ filiæ Sion quænam sint, 59. b c.

Porticus quinque Piscinæ, quinque Moysi libros figurabant, 846. b. c.

Possidetur, non possidet, qui rerum cupiditate tenetur, 493 c. Aliud est possidere Dei, aliud possidere hominis, 526. c. d Beata gens possessione sua, beata hæreditas possessore suo, 236. c.

Posteriora ac desideria noli attendere, sicut uxor Lot, sed respice ex despectu, 337. c.

Potestates hujus sæculi per montes significantur, 467. c.

Potestas nocendi cur diabolo et iniquis detur, 697. c d. et *seq.* Potestatem tribuit Deus malis in bonos ad judicandos malos, et erudiendos bonos, 251. c. Ut iratus pater cædit filium virga, in ignem mox projiciendo: sic Deus per temporalem potentiam damnandorum exercet disciplinam liberandorum, 893. c. Nihil tibi possunt facere dæmones Deo placato, faciunt quidquid volunt illo irato, 147. b. Potestas diaboli in infima, non est potestas irati, sed pœna damnati, 139. a. Ad potestatem Dei pertinet damnare iniquos, 697. b.

Præcepta pleraque veteris et novi Testamenti eadem, 889. a *et seq.* Præcepta quædam sunt quæ capiunt spiritales, non capiunt carnales, 440. c. Non imperaret Deus ut faceremus, quod impossibile judicaret ut ab homine fieret, 613. d. *Vide*, Lex.

Prædestinatio. Deus neminem delet eorum quos scripsit in libro vitæ, 819. b. Novit Dominus conditor Jerusalem, quos cives ejus prædestinaverit, quos videat adhuc sub dominatu diaboli redimendos sanguine Christi, 729. a.

Prædicatio Dei præter Ecclesiam inanis est, 887. b. Prædicatio ad spiritales pertinet, obsecundatio ad carnales, 174. b. Non est dignus sanari, qui non timet, nec movetur, dum audit prædicationem, 670. b.

Prædicatores verbi Dei dicuntur abyssus, 421. a. Montes, 290. b. 736 d. Montes æterni, montes magni, 920. a. Nubes, 290 a. 469. b 623. c. 669. a. b. Cœlestes, 789. b. Ecclesiæ nutritii, 92. d. 93. a. Reconciliationis legati, 798. d. Prædicatores, quorum recta est fides ac doctrina, tametsi mala sit vita, audiendi sunt, 340. a. 510. b. c. etc. Qui vis te audiri, prior te audi, 330. c. d. Difficile est ut non calumniatori occasionem præbeat, seu peccando in verbis, seu altiora docendo, 330. c. d. *et seq.* Non tamen idcirco deponendum prædicandi officium, 361. c. d. Si eligat ad alios non dicere, non merebitur a Deo audire, *ibid.* Si quid efficiunt prædicatores, non viribus eorum, sed gratiæ Dei tribuendum, 773. c. 773. a. Prædicatores quidam veritatem non caste neque ex veritate annuntiantes, 73. b.

Præmium Dei, ipse Deus, 856. b.

Præscivit Deus peccatores etiam in uteris matrum, 607. a.

Præsens quid sit, 364. b. c. etc.

Præsentia Dei. Utique te invenio, si irasceris, ultorem; si placatus es, adjutorem, 174. a.

Præsumtio generis humani in amicis, in virtute sua, in divitiis, 498. b. de gloria et honore non præsumendum, 884. a.

Præsumptio duplex homini cavenda, 197. a. b. etc. Ne præsumas ad regnum de justitia tua, ne præsumas ad peccandum de misericordia Dei, 198. a. b. Præsumere de Deo debet homo, non de se, 401. a. 480. d. Præsumptio sui ipsius bellum est hominis contra Deum, 471. d. Quomodo aufertur illud bellum, 472. a. b. Si de tuis viribus præsumere volueris, inde cades, unde præsumseris, 273. b. Præsumtio Petri, 594. d.

PRÆTEXTATUS Assuritanus episcopus, 320. c. 325. b.

Precibus nostris quænam a Deo postulanda, 286. d. Vide, Oratio.

Primianus a Maximianistis condemnatus, 319. a. eidem objecta crimina, 322. b. c. d. etc. Primianus in uno concilio damnatus a judicibus, in alio iuter judices damnaut, 327. c.

Primianistæ Maximianistas condemnarunt, 327. a. b.

Prodigia dicuntur, quod aliquid portendant, 471. b.

PRIMULIANUS ep. Maximianista, 320. b.

PROCULUS Girbitanus ep. 326. a.

Profectus. In profectu virtutum qui dixerit, sufficit, remansit in via, non novit pervenire, 829. a.

Profectum non facit, qui tribulationes cum Ecclesia non sentit, 160. a. et seq.

Professio omnis in Ecclesia habet bonos, habet malos, 300. e.

Promissa veteris et novi testamenti non eadem, 448. a. 889. a. et seq. Promissiones temporales factæ terrestris figuræ erant futurorum, 873. c. 875. d. Figuræ veteris Testamenti fuerunt promissiones Christi, 892. c. Omnes promissiones Dei in Christo firmatæ, quomodo, 869. b. Deus differt, non aufert, quod promisit, 425. a.

Prophetæ, fundamenta orbis terrarum, 87. a. Nubes, 72. d. 73. a. Quare plerumque futura sic pronuntiant, tamquam sint præterita, 9. d. 433. c. Mala interdum quasi optando prædicunt, 271. b. Quando loquitur ex persona sua Propheta, ipse Dominus loquitur per eum, 614. b.

Propinquare Deo est similem illi fieri, 280. b.

Propitius non dicitur Deus nisi peccatis, 752. c. Propitiatio fit per aliquod sacrificium, ibid.

Prosperitas per diem ac æstatem figuratur, 422. c. et per aquam, 733. a. et seq. Prosperitas seculi, dies; nox, adversitas, 414. c. Prosperitas et adversitas, utraque cavenda est, illa ne corrumpat, ista ne frangat, 905. a. In prosperis et in adversis benedicendus Deus, 250. c. Exemplum Job proponitur, 251. c. Vide, Job. Prosperitas terrena, licet malis communis, tamen a Deo datur, 221. a. b. Ex prosperitate et sublimitate seculi, non debet homo extolli, 573. a. Prosperitas hujus seculi non est sors Christianorum, 571. a. b. 572. a. b. etc. Prosperitas impiorum justis quibusdam est occasio scandali, 309. d. 310. a. Nemo gratuletur homini, qui prosperatur in via sua, cujus peccatis deest ultor, et adest laudator: major hæc ira Domini est, 62. a. Casus miserrimus est, dum animus humanus in suis iniquitatibus quasi prosperatur, et parci sibi putat cum excæcetur et servetur ad ultimam opportunamque vindictam, 61. b. Periculosior est res prospera animo, quam adversa corpori, 537. d. Qui præsentia contemnit, et prospera seculi timet, tamquam prodigium factus est multis, 853. a. b.

Protectio Dei si desit, nihil sumus, 712. b.

Providentia. Curam habet omnium Deus, maxime justorum, 397. b. c. 405. a. b.

Proximi nomine omnis homo accipiendus, 80. a. 126. e. Proximus nobis est, cui misericordiam facimus, 303. a. Qui non scimus futura, unumquemque proximum habeamus, non solum conditione mortalitatis humanæ, sed etiam spe cœlestis hereditatis, 126. d. Proximi dilectio. Vide, Amor, Caritas.

Prudens dictus est porro videns, 904. b.

Psallere quid, 742. d. Psallendum intelligenter, 478. a. In psallendo exultatio, 162. d.

Psalma, Diapsalma, et Sympsalma quo differant, 14. d. 15. a.

Psalmi voces doloris plenæ quomodo Spiritus-Sancti sunt magis quam nostræ, 137. a. Vix est ut in Psalmis invenias voces, nisi Christi et Ecclesiæ, 667. a. Christus et membra ejus unus homo sunt, 822. b. e. Plerumque in Psalmis vox ipsorum et unius hominis vox auditur, ibidem. Psalmorum quorumdam verba, sua facit Christus, ut admoneat se in ipsis locutum esse, 176. a. Psalmi speculum nostrum sunt, 187. c.

Psalmorum cantus, 475. c. psalmi a populo stante cantabantur, 329. b. Psalmus a populo ex parte auditus, et ex parte cantatus, 157. a. Psalmus XXI. cantari solitus in Ecclesia in solemnitate Passionis Domini, 109. a. etc. 115. d. 116. d. Psalmos aliquot fratrum et coepiscoporum rogatu enarrat Augustinus, 265. a. 307. a. b.

Psalterium quid sit, quove differat a cithara, 220. b. 427. a. 624. a. b. 858. a. Psalterium decachordum significat decalogum, 215. c. 221. c. Psalterium totum nomini David tribuitur, et Davidici Psalmi appellantur, 66. b.

Pseudoprophetæ in Evangelio intelliguntur hæretici, 57. b. Pseudoprophetæ sic a Domino ordinantur, ut de his laqueos super peccatores pluat, 72. d. in eos sectandos non incidit nisi peccator, ibid.

Pueritia proponitur et ad imitandam humilitatem, et ad cavendam fatuitatem, 474. c.

Pugilari est pancratium facere, 632. c.

Pugna contra peccatum, 288. b. Pugnam nostram spectat Deus, non modo ut victorem coronet, sed ut pugnantem adjuvet, 172. d. Unde nam pugna, quam homo sentit intus, 719. b. Vide, Bellum.

Pulcritudo animi vera, virtus et justitia est, 444. a. 637. b. Pulcritudo Christi, 444. a.

Pulvis iniquos designat, 270. d. 271. a.

Puniuntur a solo Deo homines, quando puniuntur, 739. b. Deus per gratiam exhibet pœnam, 573. a. b. Peccatores sic ordinat Deus, ut non ipsius, sed sua malitia puniantur, 43. c. Vide, Flagellum, Pœna, Vindicta.

Pupilla oculorum. Vide, Oculi.

Pupillus quinam ille sit, cui adjutor et pater fit Deus, 65. a. 66. a. et d. ibid. d.

Purgatorius ignis in die judicii, 27. a. Futuri quidam in indignatione arguentur et emendabuntur, sic tamen quasi per ignem; quidam qui arguentur, non emendabuntur, 512. b. Quia dicitur Salvus erit, contemnitur ille ignis: gravior tamen erit, quam quidquid potest homo pati in hac vita, 542. c. d. In hac vita purges me, cui jam emendatorio igne non opus sit, 542. c.

Q

QUærere. Deus non quæritur ab aversis, sed ipse vocat aversos, ut impleat conversos, 229. a. Quærentem se non contemnet, qui prior quæsivit contemnentem se, 827. a. Qui Deum quærunt, jam transeuntia et moritura non quærunt, 58. a. In tribulatione Deus exquirendus, 268. d. 269. a.

Quæritur anima cujuslibet duobus modis, scilicet ad imitandum et ad perdendum, 552. c. d. etc.

Qualitates corporis quatuor, 26. b.

Quasi habet tristitia justorum, at eorum gaudium non habet quasi, 509. c. d.

QUINTASIUS Capsensis ep. 326. a.

R

RADIX nostra caritas, 60. b. 301. c. 506. d. 558. b.

Rapina, lucrum damnosum, 691. b.

Rectus est homo, quando in eo bono quod facit, Deus ipsi placet; in eo autem malo quod patitur, Deus ipsi non displicet, 840. b.

Recti corde quinam, 40. a. 215. b. et seq. 218. a. 215. c. 219. a. b. 545. d. 546. a. b. 723. b. et seq. Vide Cor.

Reformatio. Qui nos formavit, ipse reformat, 472. c.

Refugium nostrum Deus, 175. c. 463. c. d. 833. c.

Regit Deus obedientes, conterit resistentes, 646. b. c. Non regit qui non corrigit, 432. c.

Regnante Domino ita quisque subjectus est, ut regnet et ipse cupiditatibus suis, 399. a. b.

Regnum cœleste et regnum terrenum hodie in isto seculo commistum est, 552. a. 554. a. b. Tanti valet quantum habueris, 524. b. c. Percipitur pro calice aquæ frigidæ, ibid.

Renibus terrenarum rerum delectatio tribuitur quare, 18. d.

Renovatio perfecta fiet in resurrectione, 306. b. c. A veteribus ad nova transitus agitur, cum corrumpuntur exteriora et innovantur interiora, ibid. Renovamur imitatione passionis Christi, 337. b.
Reparatio hominis. Vide Reformatio.
Repetitiones cur fiant in sacris Scripturis, 880. a. c. d. et seq.
Reprehenduni multi in altero, quod ipsi cogitant facere, 736. a. Ille justus reprehensor, qui non habet quod in illo reprehendatur, 34). d.
Requies. Pro æterna requie labor æternus subeundus esset, 318. a.
Respectum pro dilectione poni quotidianum est, 736. b. Respicere Deus dicitur, cum miseretur, 236. d.
Resurrectio carnis suadetur possibilis, 705. c. Inter ipsos Christianos aliquando reperitur qui contradicat, 902. c. d. Quare in resurrectione non erunt nuptiæ, 742. a. Tunc vere holocausta offerentur, 753. d. Resurrectionem novimus in capite jam factam et in membris futuram, 711. b. jam resurreximus mente, fide, spe, caritate; restat ut resurgamus corpore, 823. a. et seq.
Resurrectio Christi vitam novam significat, 282. c.
Resurrectio nostra quomodo fit tertio die, 165. b Vide Christus.
Retro respicere post conversionem non licet, 744. b. 927. b.
Reus reum non facit, 327. b.
Rex terrenus sub rege cœlesti, rex cœlestis super omnia, 399. b. Judæi peccaverunt, non quia dixerunt se habere Cæsarem regem, sed quia Christum regem habere noluerunt, 399. b. Homo Rex est hominibus ad humana, sed alius rex est ad divina, ibid. Rex noster Christus, 157. c.
Regis nomine in Scripturis Filius Dei solet appellari, potius quam Pater, aut Spiritus Sanctus, 18. d.
Reges dicuntur in Ecclesia, qui carnis concupiscentias regunt, 782. a. Rege terram, et eris rex terræ, 931. b.
Rhamnus spinarum genus, peccati figura, 642. a.
Ridendi et timendi tempora sunt discernenda, 558. c. d.
Rugitus significat fletum usque ad cordis intima, 29. b. c.
RITANUS ep. Maximianista, 325. c.
Risus etiam inter sanctos, sed quæ non interimunt caritatem, 260. d 261. a.
ROGATIANUS ep. Maximianista, 321. a 325. a.
Ruminanda sunt, quæ audiuntur, 475. c. d. 667. a.

S

SABBATUM Judæorum signum erat æterni sabbati, 341. c. Sabbati abusus apud Judæos, 222. a.
Sabbatum recordari quid sit, 341. c. dies Domini cur una sabbati dicitur; secunda feria, secunda sabbati etc 481. b.
SABELLII hæresis, 18. d. 795. a.
Saccus mortalitas, 161. c. et seq.
Sacerdotes Judæorum figuram æterni sacerdotis gerebant, 321. c. Quis ille sacerdos, pro quo nullus orat, ibidem. Christus solus Sacerdos talis extitit, ut ipse esset etiam sacrificium. 157 c. Vide. Christus.
Sacramenta veteris Testamenti quid significent, 913. d. Discrimen inter Sacramenta veteris et novi Testamenti, 889. b c.
Sacramenta profluxerunt de latere percusso Christi dormientis in cruce, 408 a. b. 620. b. Sacramenta vestimenta Christi, caritas tunica de super texta: Sacramenta sibi hæretici dividere potuerunt, caritatem non diviserunt, 201. a. Sacramenta tunc sancta esse dicunt Donatistæ, si per sanctos homines dentur, 70. a. b. Dona Dei perveniunt ad eos qui cum fide accipiunt, etiamsi talis sit per quem accipiunt, qualis Judas fuit, 71. c. d.
Sacramento in quo ungimur, præfiguratur quiddam, quod futuri sumus, 137. d. 138. a.
Sacrificium Judæorum in victimis pecorum, 214. a Sacrificia vetera, tamquam verba promissiva, sublata sunt dato sacrificio corporis Christi, 388. b. c.
Sacrificium quod obtulit Christus novunt fideles, 113. a. d. Sacrificium sese obtulit pro omnibus sacrificiis, 5. c. Sacrificium corporis et sanguinis Domini secundum ordinem Melchisedech nunc diffusum toto orbe terrarum, 241. b. Christus nobis quotidie immolatur ipsa recordatione beneficii Salvatoris, 923. c.
Sacrificium aliud viæ, aliud patriæ, 319. c. Quænam sacrificia jam offerre debeamus, 611. b. 613. a. Semper habemus quod offeramus Deo, 611. c. Intus habemus sacrificium, quo eum flectamus, 425. a. 319. a Sacrificium laudis, sacrificium gratuitum, 323. c.
Sacrificare voluntarie est gratis amare quod laudatur, 377. d. Sacrificium justitiæ per pœnitentiam, 15. d. Sacrificia quæ afferimus debent accendi caritate, 611. b.
Sæculum hoc desertum, 707. a. Mare est amarum, fluctibus sævum, 386. c. 736. a. 750. a.
Sagittæ, dolores animi et corporis, quos nos necesse est pati, 543. d. Sagittæ, verba Dei et præcepta ejus, ibid. c. 151. b.
Salem urbs, quæ dicta est post Jerusalem, 214. b.
Salivæ super barbam David decurrentes, quid significent, 248. d. 251. b.
SALOMON interpretatur pacificus, 859. a. Illius nomen optime Christo congruit, ibid.
SALVIUS Amafensis ep. 125. a.
SALVIUS Membressitanus ep. 125. a.
Salus corporis, patrimonium est pauperis, 300. d. Salus dexteræ et salus sinistræ, 401. d. Sunt qui pro magno petunt salutem temporalem a Deo, quam dat et jumentis, 292 d. 293. a. Dictum ejus qui in homine spem ponit, salva salute Garsei, nihil mihi potes facere, 257. b. Sive per Angelum, sive per hominem Deus subveniat, ipse salus nostra est, 268. d. Salus ex Judæis, nihil est aliud quam Christus ex Judæis, 489. d.
Salus nostra cur differtur, 281. c. Et Prophetæ et Apostoli, et Martyres, et nos, et qui post nos erunt, in ipso fine simul accepturi sumus salutem sempiternam, 557. c. d. Qui prior ad stadii terminum venerit, expectat ut cum posteriore coronetur, 588. a.
Salvatur gratis: in quo non invenit Salvator quod coronet, sed quod damnet, 172. c. Quomodo totum salutis nostræ negotium operetur Deus, 692. b. et seq.
SAMARITES interpretatur custos: ideo Christus Samaritanus, quia custos, 174. b. 818. c.
Sancti et spiritales ore, carnales ventre significantur, 440. b. Item illi sole, isti luna, 899. d. Sancti et fideles sunt currus Dei, 784. d. In hac vita similes sunt arboribus hyemali tempore spoliatis, 334. a. Sancti Dei ii sunt, qui non diligunt mundum, 191. b. Risus etiam inter sanctos, sed quæ non perimunt caritatem, 260. d. 261. a. Sanctorum numerus universus per centum quinquaginta tres pisces significatus, 321. c.
Sanguis dicitur iniquitas quæ fit per sanguinem, 547. d.
Sanitas corporis patrimonium est pauperis, 500. d.
Sanitas hujus vitæ non vera sanitas, 343. b. et seq. Vera sanitas immortalitas, 317. c. Nemo insanabilior est eo, qui sibi sanus videtur, 665. b.
Sapientia nuncupatur pinguedo animæ, 710 d. Panis hominis justi, 535. b. Sapientiæ amor est sine zelo, 252. c.
Sapientiam suam ut lac nobis faceret Deus, carnem induit, 174. c.
Sarcina Christi pennas habet, 672. d.
SATURNINUS ep. Maximianista, 320. c.
Saul interpretatur petitio, seu appetitio, 84. d. 551. b. Figura erat populi Judæorum, 615 c. et regni temporalis, 550. c. d. 570 c.
SAULI nomen ex Saul, 874. a.
Scandala. Inter scandala unum est remedium, ut non mala sentias de fratre tuo, 185. a.
Schismatici rumpunt retia, 736. b. Non assumuntur a Christo, quia unitatem assumit, 731. a. Qui se separaverunt ab unitate, et animas seducendo interimunt, spiritaliter, non carnaliter sanguinem fundunt, 397. a. Crucifixoribus Christi pejores sunt, 253. a.
Scientia tota et magna hæc est, hominem scire quia ipse per se nihil est, et quoniam quidquid est, a Deo est, et propter Deum, 851. c. d. et seq. Scire quasi tanc primum aliquid Deus dicitur, cum nos cognoscere facit, 298. c. 566. d. et seq.
Scholastici, 445. a.
Scriptura cur stilus vocatur et calamus, 792. c.
Scriptura sacra Nubes est, 73. b. Scripturarum sacrarum libri cœli appellati, 47. a. b. Scripturæ, Silvæ ob opacitates et umbracula mysteriorum, 152. b. Scriptura sacra ros Christi, ex crucifixo revelata, ut ab omnibus etiam infirmis intelligatur, 112. b.
Scripturæ sacræ perductæ sunt usque ad infantiam

tarditatem, 47. c. d. et seq. Loca manifestis obscura et obscuris manifesta cur intermiscentur in Scripturis, 72. b. et seq. Obscurum est aliquid in Scripturis etiam ut post laborem inquisitionis, delectabilior sit dulcedo inventionis, 559. b. c. Scripturarum verba quædam obscuritate sua hoc profuerunt, quod multas intelligentias pepererunt, 96. e.
Scripturas malo voto per peccatum legentes, male coguntur intelligere, ut ipsa sit pœna peccati, 42. a. Eadem Scripturarum nube, pro suo cujusque merito et peccatori pluvia laqueorum, et justo pluvia ubertatis infunditur, 73. b. Divina eloquia salubria sunt bene intelligentibus, periculosa his qui ea volunt ad cordis sui perversitatem detorquere, 492. b. In Scripturis multa latebant, quæ hæreticorum quæstionibus respondendo aperta sunt, 391. d. 792. d. et seq.
Scripturarum divinarum moris est personæ Dei tribuere, quod in nobis facit, ubi congruenter dici potest, 10. a. Quibusque in ea nominatis membris Dei, potentias operationum oportet intelligi, 65. d. Scripturis locutionis genus familiare est, ut conjunctio Et ponatur, cum sententia non præcesserit cui sequens adnectatur, 14. d. Quid hoc significet, ibid. Quænam regula in explicandis allegoriis tenenda, 52. a. b. Scripturarum loca, quæ speciem habent maledictionis, non per malevolentiam, sed per prophetiam dicta sunt, 23. a. b. et seq. Juratio cum occurrit, in significatione prophetantis, non sicut in ore jurantis accipienda, 33. a. Omnia quæ scripta sunt, etiam de creatione mondi, possunt interpretari ad significationem futurorum, 481. c. Multis et variis similitudinibus una eademque res in Scripturis sæpe insinuatur, 44. d. In Scripturis eadem multipliciter dicta sunt, ut varietas locutionis fastidium tolleret veritatis, 473. c.
Scripturarum utilitas, 514. b. c. Cur commemorent lapsus magnorum, 556. d. 557. a. Spectaculum divinitus exhibitum in Scripturarum sensibus, 259. b. Omnis morbus animi habet in Scripturis medicamentum suum, 301. a. Potestate et misericordia Dei continentur prope omnes Scripturæ, 697. a. In omnibus Scripturis sanctis gratia Dei quæ liberat nos, commendat se nobis, 851. a. Scripturæ prædictiones aut jam impletæ, aut omnino implendæ, 598. a. 599. b.
Scripturarum auctores montes et summa montium appellantur, 290. c. 869. b. Asterisci in Scriptura, ut ostenderetur, ea quibus appositi erant non esse in interpretatione septuaginta, sed esse in Hebræo, 777. c. Vide Lex.
SECUNDIANUS Privcianensis ep. 526. a.
SECUNDINUS, 331. a. sive secundus Jacondianensis ep. 325. b.
Securitas a malis non hic in peregrinatione, sed in patria, 796. d. Securitas, si intus sit Deus. 556. b. Securitas hominis confidentis præsidio Dei, 159. b. c.
Sedere in concilio vanitatis, non corpore, sed corde malum est, 150. b. et seq.
Sedes Dei est conscientia piorum, 468. c.
SELMON interpretatur umbra, 782. c.
Semen impiorum opera impiorum, 534. c. d.
Senecta et senium discernuntur a Græcis, 831. c. Si senectutem optas, bonam optas, de qua cum veneris conquereris, 534. b.
Separati a facie Dei quanta pœna sit, 519. a. b.
Sepulcrum domus appellatur, 505. c. Memoria, ibidem d. Sepulcrum patens allegorice, 22. c. d.
Sepultura et Christi et nostra vespere, 102. d. 765. a.
Sequendus Deus, non antecedendus, 712. d.
Sermo Dei cujusnam sit adversarius, 285. a.
Serpentis astutia, 654. c. Quomodo imitanda est, ibid.
Serpens æneus exaltatus in deserto figura fuit Christi in Cruce exaltati, 891. d. 892. a.
Serviendum est Deo tota et plena et libenti voluntate, 833. a. Servire qui noluerit caritati, necesse est ut serviat iniquitati, 100. b. Merito subderis iniquitati, domino quem tu tibi ipsi fecisti, quia ei qui te fecit subditus esse noluisti, 99. d. 100. a.
Servus. Hæc est justitia, non anteponere servos domino, nec æquare, 862. a.
Sichima, humeri interpretatur, 672. b.
Signa Romana, 895. b. Signum crucis in fronte, 191. d. 556. a. Vide Crux.
Silentium cordis est frigus caritatis, tacebis si amare destiteris, 330. a.
Silet modo Deus, et non silet, 818. c. d.
Similitudo undecumque datur, non ab Scripturis laudatur ipsa res, sed tantum inde similitudo trahitur, 632. b. Similitudines, quas affert Scriptura, an et in quo sint veræ, 768. a. b. et seq.
Similitudine ad Deum acceditur, 280. b. Quisquis vult esse similis Deo, ab illo non recedat, 835. d. Ex eo incipit homo similis Deo fieri, quando propter ipsam dissimilitudinem sibi displicet, 918. c.
SIMON magus, ejus scelus, 186. c.
Simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas, 720. a.
Sina interpretatur mandatum, 785. b. et mensura, 786. b.
Sion interpretatur speculatio, 5. a. 58. b. 519. b. 897. b. Sion imago Ecclesiæ quæ nunc est, Jerusalem vero imago Ecclesiæ, quæ futura est, 5. a. 58. b.
Sitis animæ, desiderium, 705. a. His jucundior est fons vitæ, qui multum sitierint, 61. c.
Sitis Christi in cruce quo spectabat, 806. a. b. Quare fel noluit bibere, ibid.
Sol a Paganis et a Manichæis adoratus, 127. a. Sol justitiæ veritas Christus, ibid.
Solatia carnis et animæ in hac vita, 708. a.
Solitudinis desiderium nascitur plerumque propter turbam tribulationum et scandalorum, 583. a. etc.
Somnus duplex, corporis bonus, animæ malus, 704. a. Somnus pro morte positus passim in Scripturis, 9. b.
Sors non aliquid mali est, sed in dubitatione humana Divinam indicans voluntatem, 186. a. Sortis nomine gratia appellata, quare, ibid. c.
Speculum animæ, scriptura, 187. c.
Spectacula sua habent Christiani, 586. a. Magnum spectaculum est videre Deum armatum pro te, 163 d.
Spes vana in pecunia, in honore, in amico potente, 176. c. 561. b. c. et seq. Non in temporalibus, sed in Deo solo sperandum, 57. d. 58. a. Spes in homine non ponenda, 583. d. 920. d. 931. a. Titubat inter malos qui non in Domino sperat, 129. b. De se non debet sperare Christianus, 419. c. Qui in se sperat, miser est, miserior qui in alio homine, 237. a. b.
Spes Christianorum comparatur anchoræ, 729. c. d. Sperandum totum de misericordia Dei, 149. a. Insana est spes eorum, qui aliquid a Deo præter ipsum Deum sperant, 384. b. et seq.
Spes in Deum certa et fixa timorem alicujus non compatitur, 138. a. b.
Spiritales cœli, dies, et cervorum nomine designantur, 899. a. b.
Spiritus-sanctus digitus Dei, 47. a. b. Lex Domini immaculata, 98. b. Spiritus-sancti inundatio, fluminis impetus lætificans civitatem Dei, 467. d. Sicut ignis venit, fœnum carnis consumturus, aurum coliturus et purgaturus, 98. a. Ideo linguis omnium loqui fecit in quos primo venit, quia linguas omnium gentium in unitatem se congregaturum esse nuntiavit, 98. c. Piorum gemitus ex Spiritus-sancti dono, 157. a. Vide Trinitas.
Spolia quæ Christus detrahit diabolo devicto quænam sint, 771. c.
Sponsa Christi, omnes electi, sive Ecclesia, 442. d. 443. a. 457. d. 461. a. Christum cum audis noli sponsum a sponsa separare, 273. a. d.
Stellis subjectas esse voluntates, impium est dicere, 882. b.
STEPHANUS corona dicitur, 648. a.
Sterilitatem non filiorum, sed fructuum in arbore Christus maledixit, 277. c.
Stupor quidam longe a sanitate, quo quis tanto insensibilior, quanto pejor, 602. d.
Substantia aliquid esse est, 801. a. Quod nulla substantia est, nihil omnino est, ibid. Substantia pro divitiis ponitur, 800. a.
Subvenire Deus ad hoc differt, ut dulce sit quod subvenit, 811. b.
Sufficit unus: uni suffice, 145. a.
Superbia dicitur Cathedra pestilentiæ, 1. a. b. Et Caput serpentis, 297. c. Superbia quantum malum, 662. c. etc. Superbia unum ex tribus vitiorum generibus, quibus comprehenduntur omnia peccata, 51. a. b. etc. Superbia primum peccatum, 95. b. 640. c. Et ultimum redeuntibus ad Deum, 95. b. Delictum magnum est et caput atque caussa omnium delictorum, 100. a. Hoc vitio facta est apostasia a Deo, 100. b. Per superbiam recessimus a Deo, redire ad eum nisi per humilitatem non possumus, 244. a. Pes superbiæ dicitur, quo recedimus a Deo, 297. a. b. Superbia lapsi sumus, ut ad istam mor-

talitatem perveniremus, 296. b. Propter magnum superbiæ peccatum Deus humilis venit, 100. e. 241. a. Jam tandem erubescat homo esse superbus, propter quem factus est humilis Deus, 100. a. Superbiæ comes invidentia. 662. d. Omnia vitia in malefactis timenda sunt, superbia in benefactis plus metuenda est, 663. a. b. Nihil sic impedit perfectionem sicut superbia, ibid. a.
Superbia diaboli, 662. e. Superbia Adæ, 833. e. Superbia Pharisæi, 205. a. b 393. b.
Superbus propria quadam nota peccator, 360. b. Superbus est, qui in se vult laudari, 231. e. d. Laudando te bonum, fis malus; bonum enim te fecerat humilitas, malum te facit superbia, 151. a. Superba anima in conspectu hominum vult placere, 100. d. *Vide* Humilitas,
Superbo aufert, qui dedit humili, 151. c. Regula juris divini est, ut qui se exaltat humilietur, 206. a. Propinquat Deus tribulanti et confitenti, qui deseruit superbientem, 164. a. 215. d.
Supplicia terreant, quem premia non invitant, 519. b.
Sursum corda non sine causa audiatur, 212. a.
Sustinentiam qui perdidit, effeminatus est, 149. a. Sustine Dominum, non sustinebis mendacem, non inopem: Omnipotens promisit, certus, verax, 149. b.
Susceptor Deus ægrotorum et infirmorum, 470. a. b.
Symplasis, 813. b. c.
Sympsalma quid sit, 15. a.
Synagoga nomine lunæ in Scripturis significata, 73. d. 74. e. Cum audieris synagogam, noli continuo detestari quasi interfectricem Domini, 874. e. Mater est Christi, socrus Ecclesiæ, 430. a.
Syria interpretatur sublimis, 668. c.

T

T Littera signum crucis, 720. b. In Græcis numerorum notis trecentos significat, ibid.
Tabernaculum peregrinantium est, et militantium, 79. c. *et seq.* 139. e. 192. c. 426. c. Hinc contubernales militantium nomen, 139. a. Tabernaculum aliquando sumitur pro habitatione sempiterna, 79. c.
Tacet nunc Deus a judicio, non a præcepto, non a doctrina, 282. d. 910. d.
Tardius aut citius quam statuit cum non venturus sit Deus, cur oratur ne tardet, 851. a.
Templum Dei sanctum, mirabile est, non in structuris, sed in justitia, 735. e. Templum Dei violat, qui violat unitatem, 71. d. Templum suum Deus protegit, templis suis simulacra proteguntur, 141. c.
Temporalia dantur et ipsa a Deo non a dæmonibus, 269. c. 289. e. 890. c. d. *et seq.* Redarguuntur qui Deum propter æterna, diabolum propter temporalia colere velle videntur, 403. a. Sæpe Deus temporalia dat et malis, ut aliud ab illo discant quærere boni, 562. e. Temporalia quomodo a Deo petenda, 573. c. Temporalia sperare et diligere desinant, qui nomen Dei cognoscunt, 58. a. Qui hæret corde in Domino, sic habet ista terrena tanquam capillos, 336. b. Aliquid boni et de ipsis operandum est, ibid. Temporalibus dediti, tanquam rotæ constricti circumeunt, non intrant ad veritatem, quia non amant æternitatem, 184. d. 185. a. Nihil habent nisi erit et fuit; quod in illis futurum est, cum venerit, fit statim præteritum; expectatur cum cupiditate, amittitur cum dolore, 57. d. 58. a. *Vide* Bona.
Temporum et dierum observatores reprehenduntur, 405. a.
Tempus et est et non est, 365. b. Temporis celeritas, 504. d. etc.
Temporis ipsa est plenitudo, quando venit Filius Dei temporalia docere contemni, 880. b. Tempus beneplaciti, tempus misericordiæ, 809. b. Tempus opportunum, tempus gratiæ, 209. b.
Tenebræ ignorantiæ symbolum, 271. a. Tenebrarum nomine significantur peccata, 44. b. et omnes iniqui ac infideles, 267. c. Tenebrarum natura aliqua non est, 44. b. Tenebras Deus non fecit, sed tamen ordinavit, 44. a. Tenebræ exteriores quæ sint, 29. d.
Tentatio per ventum significata, 271. e. Tentatio quasi fluvius venit, in petra standum est, 606. d. Hominis sese in fide contra tentatione corroborantis verba et preces, 151. c. d. *et seq.*
Tentatio in prosperitate et in adversitate, 737. d. 733. a. Quænam tentatio prior vincenda, 733. b. Tentatio periculosa, cum videmus hic malos florere, bonos laborare, 427. e.
Tentatio Christi tripertita est, propter tria vitiorum genera, voluptatem carnis, superbiam et curiositatem, 51. c. In Christo tentatus est Fidelis et in Christo diabolum vicit, 678. b.
Tentationibus variis agitatur qui pertinet ad Christum, 715. b. Inimicus affligit nos quotidianis tentationibus, immittens vel quod male amemus, vel quod male timeamus, 425. a. In muscipula diaboli est error seu cupiditas, qua illiciat, et terror quo frangat et rapiat, 175. a. Utroque modo tentavit Dominum, cupiditate in deserto, terrore in passione, *ibid. et seq.* Ad mensuram permittitur tentare diabolus, 697. c. Sævire videtur Deus in illos quos tentari permittit, 732. b. Tantum permittitur diabolus tentare, quantum tibi prodest, ut exercearis, ut proberis, 697. c.
Tentatio. Provectus noster per tentationem nostram fit, 677. d. Qui non tentatur, non probatur, qui non probatur, non proficit, 826. d. Opus est semper tentationibus et tribulationibus erudiri in isto sæculo, 599. d. In tentatione homo seipsum novit, 298. c. 599. c.
Terra caro significatur, 336. a. *et seq.* Terrigenæ dicuntur peccatores, 494. a. Terra ponitur pro vita, 333. a. Terræ nomine stabilitas in Deo significatur, 5. a. b. *et seq.* et pars hominis inferior, 6. b. et peccator, 52. a. Terra Dei patria cælestis, 81. a. Alia est terra viventium, alia terra morientium, receptura mortuos, quos nutrivit vivos, 333. a. Terræ inferiora terrenæ cupiditates, 713. d. Omnis qui contra salutem suam capit terrena, sub terra est, *ib.* Terrigenæ dicuntur peccatores, 494. a.
Terrena sumus, 337. b. c. Si pro magno terrena Deus daret, malis ea non daret, 890. b. Id saltem persuadere vellet inimicus, ut Deus colatur propter cælestia, diabolus ipse colatur propter terrena, 403. b. 401. b. Inhærere terrenis, quamvis ea Deus donet, non debemus, 890. b. c. Si volumus Deum videre, qui mundo corda conspicitur, 19. e.
TERTULLUS Abitensis ep. 526. b.
Testa ante ignem mollis, post ignem fortis, figura Christi ante passionem contemti, post passionem honorificati, 113. c.
Testamenti divini et humani differentia, 358. c. Testamenta duo per Ismael et Isaac figurantur, 245. b. c. Discrimen inter duo Testamenta, 889. a. Promissiones aliæ veteris et aliæ novi Testamenti, 269. c. 889. c. d. *et seq.* Deus utriusque Testamenti auctor, *ibid.* Testamenti utriusque testimoniis adquiescere, dormire est inter medios cleros, 779. a. 780. b. Novum occultatum erat in veteri tanquam fructus in radice, 872. a. Tanquam in fæce corporalium sacramentorum 915. d. Quidam in veteri Testamento spem futuram habebant, 294. a.
Testimonium falsum in Christum non solum ante mortem, sed etiam post resurrectionem ipsius, 518. e.
Thamugade et Bagai oppida Donatistarum præcipua, 113. a.
Tharsis quæ sit, 485. d. 486. a.
Tharsus patria Pauli, 486. a. an sit Carthago, *ibid.*
THEODORUS Usulensis ep. 525. b.
Thesauri Dei, secretum Dei, unde profert quo nos emendet, 231. e.
Thesaurus pauperum voluntas bona, 315. c. Thesaurus tuus meritum tuum, 533. c.
Timor fuga animi est, 726. d. Non timeat homo, quod non habet in potestate devitare, 497. b. Tempus timendi in hoc sæculo non ridendi, 559. c. d. Non timendi duplex est causa, aut spes in Deum, aut duritie cordis, 602. c. d. Qui habet in Deo spem certam et fixam et veram, neminem timet, 158. b.
Timendus Deus solus, 158. c. 252. a. b. Fera sævit? Deum time. Homo odit? Deum time. Diabolus te impugnat? Deum time, 252. a. Timor Dei magnum est præsidium procedentibus ad salutem, 22. a.
Timor duplex, pœnalis, seu servilis, et castus, 98. b. 92. b. Timore servili lex non impletur, 222. c. d. etc. In timore voluntas malefaciendi tenetur, 222. c. Qui timet, mallet non esse quod præcipitur, *ibid.*
Tolerantia. Hoc affectare debemus tolerare hic malos, quam tolerari a bonis, 531. d. *Vide* Mali.

Tollere et auferre, quo differant, 863. c. d. *et seq.*

Torcularia in Psalmis possunt Ecclesiæ accipi, 44. d. vel martyria, 45. c.

Tormenta animi sentit in Ecclesia, qui proficit, 160. a. *et seq.*

Torrens aqua est veniens cum impetu, 295. b. Torrentes proprie dicuntur fluvii, qui æstate deficiunt, aquis autem hyemalibus inundantur, 898. b. Cum torrente comparantur hæretici, 638. c. *et seq.* impii et superbi omnes, *ibid.*

Tranquilli cum sumus, sapientia discenda est, et verbum Dei colligendum ut cibus, 422. b.

Transitus Christi et noster, 798. a. b. Transitus a deliciis mundi ad gaudia spiritualia, 126. b. c. d. Transitus ab imis ad superna, a posterioribus ad anteriora, 365. a. b. etc. A transitoriis ad manentia, 365. b. *et seq.* de vetustate ad novitatem, 366. a. b. *et seq.* de vanitate ad veritatem et de visibilibus per eorum contemtum, ad invisibilia per desiderium, 367. b. c. Transitus divitiarum de terra in cœlum per manus pauperum, quasi per quosdam carnales, 368. a. 369. 370.

Transmigratio Judæorum in Babylonia, 727. b.

Tribulatio per noctem atque hyemem designata, 313. c. d. 422. c. Tribulatio et tentatio ignis, 160. d. et *seq.* 755. a. *et seq.* Tribulatio aurificis fornax, aurum sordibus purgat, paleam in cinerem convertit, 195. b. 691. a. Multis est ad probationem, multis ad damnationem, 639. d.

Tribulationes qui putat se non habere, nondum cœpit esse Christianus, 601. c. Non promittunt Scripturæ in hoc sæculo nisi tribulationes, 398. a. Tribulatio alia est quæ invenit nos, alia quam nos debemus quærere et invenire, 329. b. c. Tribulationes maxime non oriuntur adversum Ecclesiam nisi ab iis qui lege male utuntur, 674. c.

Tribulationis utilitas, 110. c. 328. d. 537. d. Tribulatio admonitio est, nondum damnatio, 518. d. Tribulatio medicamentum est ad salutem, non pœna ad damnationem, 110. a. Tribulationes flagella sunt corrigentis, ne sit sententia punientis, 106. c. Ut appareat utrum animus gratis colat Deum, 435. d. Tribulationes Deus miscet gaudiis terrenis, ut discamus æternam desiderare dulcedinem, 451. b. Tribulationes facit Christus ad inflammandos animos desiderio adventus sui, 61. b. c. Ad regnum cœlorum non pervenitur, nisi per viam tribulationis, 551. a. Hoc in Davide præfiguratum fuit, *ibid.* Per tribulationes omnibus membris suis dat Christus vitam æternam, 178. c. Deus irascitur ut pater, dum tribulationes immittit, 607. a. Vas igne firmatum aquam non timet, si solidatum igne non fuerit, tamquam lutum aqua solvitur, 753. b. Tribulationis tentatio fortiorem facit, 826. b. Boni cum tribulationibus et tentationibus vexantur, ad se intro redeunt, 700. a. b. formicam imitantur, *ibid.* d. Per tribulationes temporales fugiendum est ab ira ignis sempiterni, 670. d. Tribulationes hominibus licet fidelibus propter peccata fiunt, quamvis hinc florescat Martyrum gloria, 403. b. Tribulatio et pœna est, et gratia est: quid servat post pœnam, qui per gratiam exhibet pœnam? 573. b.

Tribulationes sustine non semel, non biduo, sed ab initio usque in finem, 160. a. b. Quia sine tribulationes esse non possumus patientiam Deo debemus, 427. c. d. In tribulationibus si defeceris, citharam fregisti, *ibid.* In tribulatione quid potissimum agendum, 277. b. Tunc prodesse debet quod securi audivimus, 422. b. In tribulationibus non committenda anima neque contra Deum, neque contra eos qui mala inferunt, 840. c. d. *et seq.* Recto corde tolerandum est, 723. c. Corde recti sunt, qui quidquid patiuntur præter voluntatem, non tribuunt nisi voluntati Dei justæ, 213. b. 215. c. d. 214. b. c. 218. a. b. 296. a. Ad Deum confugiendum est, 464. a. Invocandus est qui potens est vel docere tolerandum, vel sanare toleratum, 529. b. In tribulatione suos Deus non exaudit ad voluntatem, sed ad salutem, 110. b. Urit et secat, sicut medicus, ut sanet, 403. c. Secatus est qui putredinem non habebat, et medicina ipsa nostra Christus igneum medicinalem non respuit, *ibid.* De tribulationibus suos Deus eruit, non quidem semper corporaliter, sed spiritaliter, 262. a. Christus homines de tribulatione redimit, non propter meritum eorum, sed propter nomen suum, 441. a.

Tribulationes injustorum nullæ, vel paucæ, post quas veniunt ad tribulationem sempiternam, 262. c. Tribulationes majorum quam graves, 313. a. Tribulatio nulla major quam conscientia delictorum, 461. a.

Tribus dicuntur tamquam curiæ, et congregationes distinctæ populorum, 913. c. d. Tribus tredecim in populo Judæorum; sed duodecim tantum tribubus terra promissionis dispertita, 913. d.

Tributarii Judæi, 635. c. d. 636. a.

Trinitas unus Deus, 18. d. De Trinitate error Sabellii, *ibid.* Ariani immiserunt in Ecclesia tres Deos, 795. a. Trinitatem in *Spiritu recto,* in *Spiritu Sancto,* et in *Spiritu principali* dictam nonnulli intelligunt, 346. d. 347. a. In divinis tanta est substantiæ societas, ut æqualitatem admittat, pluralitatem non admittat, 801. b. Quidquid est Pater quod Deus est, hoc Filius, hoc Spiritus-sanctus, 801. a. Summum in omnibus spiritalibus Pater est, 652. c.

Tristitia totius animæ dolor est, 428. a. b. Tristitia Christi ante mortem, 127. c. d. Melior est tristitia iniqua patientis, quam lætitia iniqua facientis, 625. b. Christianorum tristitia habet *quasi*; gaudium eorum non habet *quasi* sæcularium e contra, 509. b. c.

Tumorem vix vincit qui docet, 341. d.

Tunica Christi, caritas, unitas, 113. a.

Tunsio pectoris contritio cordis, 205. d.

Tympanizare, quid, 247. d. 250. a.

Tympanistriæ significant laudantes Deum carne edomita, 790. b.

Tyranni non scientes quid facerent, sanctos Martyres, immolando dona adduxerunt, 867. c.

V

VAccæ significant animas seductibiles, 595. b. 792. c. Vallis humilitas est, 654. a.

Vanitatem observare quid sit, 176. b. c.

Vasa mortis, quæ sint, 42. a. Iniqui vasa diaboli, credendo fiunt vasa Christi, 648. d.

Velamen inter faciem Moysi loquentis, et populum audientem, 733. a. b.

Vellus Gedeonis allegorice, 469. c. 864. d.

Venator et Auriga in iis qui populo spectaculum exhibebant, 385. b. c. 578. a.

Venter pro interioribus ponitur in Scripturis, 180. d. Venter Christi, infirmi in Ecclesia, 172. c. Venter Ecclesiæ in carnalibus, 410. b.

Ventus tentationem significat, 271. a.

Ver, novitii in fide, 900. b.

Verbum. Dicere Dei æternum est, 445. c. Verbi sui dictionem scriptis cur maluit Deus comparare, quam sonis, 96. a. b. Generatio Filii Dei ineffabilis, 444. b. *et seq.* Verbi divini excellentia, *ibid.* In Verbo, per quod Deus fecit omnia, antequam fierent, erant, omnia, 606. a. In Verbo Dei sunt quæ futura sunt, et quæ transierunt, 445. d.

Verbum et carnem et animam sumsit, 617. a. b. Unione illa inseparabili ipsius Verbi fit ut Christus non sit talis homo, quales ceteri, 130. a. Per solum divinum Verbum bonum ubicumque boni esse possumus, 444. d. 445. a. *Vide* Christus, filius Dei.

Verbum Dei panis est ab ore justi numquam discedens, 550. d. Verbum Dei in corde liberat a laqueo, a via prava, a labiis, 555. b. Tecum est, cujus verbum a te non recedit, *ibid.* Verbum Christi quam efficax, 449. a. *et seq.* Verbum Dei in aliis fit fons aquæ salientis in vitam æternam; alii autem audientes verbum, torrentes fiunt, 898. a. *et seq.* Verbum Dei, cum res tranquillæ sunt, colligendum est, atque in cordis intimis recondendum, 313. c.

Verbum Dei audire nolentes comparantur aspidi, 632. c. d. Verbum Dei audire non ideo negligendum est, quia pauci faciunt quod audiunt, 645. b. In annuntiando et audiendo verbo veritatis labor est, 227. a. Panis noster verbum Dei; audemus in audiendo, ne moriamur in jejunando, *ibid.* b. Repellit a se cor hominis verbi Dei severitatem, et admittit ad se mala suadentis serpentis blanditias, 492. d.

Verecundia quid, 813. a.

Veritas et una est, et multæ, quia multæ animæ, quas illustrat, 74. c. Veritas omnibus communis est, 928. c. d. Omnibus supereminens est, 252. d. Ubique præsens est, si cordis oculus ad eam pateat, 175. b. Vox veritatis non tacet, sed vociferatur ex corde, 627. d.

Occultari potest ad tempus veritas, vinci non potest, 604. b. Peccatoribus panis veritatis amarus est, 25. d. Cibo veritatis sanæ animæ gaudent. ibid. Veritatis amor commendatur, 252. a. b. Sola veritas facit beatos, ex qua vera sunt omnia, 14. c. Veritas in cælo, misericordia in terra, 625. a. b.

Veritatem prædicare nihil est, si cor a lingua dissentiat; et audire veritatem nihil est, si non auditionem fructus sequatur, 768. c. Canes sunt, qui non pro veritate, sed pro consuetudine latrant, 106. a. b. Veritatem cum proximo, id est cum omnibus loqui oportet, 126. c. Verum tacere aliud est, aliud falsum dicere, 20. d. Verum tacere aliquando non est culpandum, falsum dicere numquam concessum est perfectis, 21. b. *Vide* Mendacium.

Vermis Christus, quare, 111. a.

Versus in animo et versus in voce, 55. d.

Vespera fit in homine quando occidit ab eo sol justitiæ, 162. d.

Vespere significat tribulationem sæculi, 757. d. Vespera cœpit, ubi sapientiæ lumen recessit ab homine peccante, 155. b.

Vestimenta Christi, sacramenta ipsius. 113. a.

Veterani milites ut paucos dies quietos habeant, quanta patiuntur, 517. b.

Vetustas nostra ad petram Christum conterenda, 768. a.

Vexilla Romana, aquilæ, dracones etc. 895. b.

Viæ Domini misericordia et veritas, 682. a.

Viæ humilitatis, viæ vitæ, 82. a. In via es, memento peregrinus te aliquid, restare aliquid; divertisse te ad refectionem, non ad delectionem, 269. a.

Via impiorum felicitas transitoria, finita via peracta est felicitas, 303. d.

Vicinari, 262. a.

VICTOR Aliburtianus ep. 526. b.

Victoria. Christus habebat de te sibi tentationem, de se tibi victoriam, 678. b.

VICTORIANUS Carcabianensis ep. 525. a.

VICTORINUS Leptimagnensis ep. 526. a.

VICTORINUS Munatianensis ep. 525. a.

Videre Dei idem ac misereri, 284. a. 257. a. Videre Deum peccata, idem atque punire peccata, 284. c. d. *Vide* Visio.

Vigilat hostis, dormis tu, 757. a.

Vilescat totum quidquid præter Deum est, 192. a.

Vincet a veritate, vincit gloriosius, 642. d. Vincitur iniquitas, non viribus nostris sed adjutorio Dei, 285. a. b.

Vindicare se non didicit Christianus, sed tolerare, 195. b. Inaniter se jactat, qui cum et ipse homo sit, cupit se de homine vindicare; et cum superare hominem quærit, occulte a diabolo superatur, 34. d.

Vindicta Dei, ira ejus dicitur, 664. a. Vindicat in peccata Deus, si justus est, 579. b. Necesse est ut in injustum vindicetur, 192. b. Aliquando ad hoc vindicat Deus ut perficiat; aliquando ad hoc vindicat ut damnet, 664. a. Cur Deus hoc tempore vindictam neque nemini, neque omnibus, retribuat, 195. b. c.

Virga Moysis mutata in serpentem, figura passionis Dominicæ, 891. c. et seq.

Virga regni Christi regit spiritales, conterit carnales, 452. d. 455. a.

Virginitas turpis est sine virtutibus, 927. c. Melius est humile conjugium quam superba virginitas, 927. d. Virginitatem ab ineunte ætate quidam vovant, 926. d. Virgo quæ si nuberet, non peccaret, sanctimonialis si nupserit, Christi adultera reputabitur, 927. a. et seq. Virginitas extra Ecclesiam nihil prodest, 461. c.

Virginis uterus, thalamus sponsi, 97. d. Thalamus conjunctionis nuptialis Verbi et carnis, 445. a.

Virtutes oculis non videntur, et amantur, 258. b. c.

Virtutum theologicarum ordo et connexio, 201. a. et seq. Virtus Christi erit in nobis, cum defecerit virtus nostra, 858. d. 859. a.

Videri Deus solo animo potest, nec tamen ita ut animus, 416. a. Visio Dei facie ad faciem servatur in resurrectione, 455. a.

Vita humani generis duplex, una secundum corpus ante Christum, altera secundum animam post Christi adventum, 25. d. 26. a. Vita corporis anima, vita animæ Deus, 591. c. Christianorum vitæ duæ, præsens, et futura, 678. d. Qualis exieris ex hac vita, talis redderis illi vitæ, 505. a. b.

Vitam non ponunt mundi amatores, nisi delicias quotidianas, 499. d. Solos divites vere vivere pauperes existimant, ibid. Falsa est vita impiorum, neque vivunt, sed vivere sibi videntur, 645. b. In hac vita labor, pressura, tribulatio, tentatio, 309. b. Cum æstas est, id est prosperitas vitæ, colligere sibi debet homo quo recreetur cum hyems venerit, 760. c. 761. c.

Vita ista tibi debet esse tamquam stabulum viatori, non tamquam domus habitatori, 209. a. Paucorum dierum est tota vita hominis, 317. a. Vita hominis est aura et matutina, 505. a. Non est diu quod habet extremum, 173. b. Si adhuc viveret Adam, et hodie moreretur, nihil prodesset tamdiu vixisse, ibid. c. vitæ hujus longitudinem non facit sentiri, nisi spes vivendi, 52. a. Sæculum quamdiu volvitur, intellige punctum esse, 173. b.

Vita nova resurrectione Christi significata est, 282. c. Vita nostra dilectio est, mors odium, 584. c. 586. c. d. Vita bona quomodo instituenda, 767. c. d. et seq. Vita pauperis in æternum, labor in finem: Vita divitis in finem, labor in æternum. 500. b. c.

Vitæ æternæ dies unus dies est sine occasu, 140. a. Vitæ æternæ salus omnibus simul in fine reddatur, 857. d. Qui prior ad stadii terminum venerit, expectat ut cum posteriore coronetur, 388. a. Vitam æternam petere non desinamus, donec ad eam perveniamus, 144. c. Deus miscet amaritudines delectationibus etiam innocentibus, ut amorem non habeamus: nisi vitæ æternæ, 405. a.

Vitiorum tria genera, voluptas carnis, superbia et curiositas, omnia peccata concludunt, 51. c. Hæc tria in Psalmis significantur per pecora campi, volucres cæli, et pisces maris, 51. a. b. et seq. Hinc etiam tripertita est tentatio Christi, 51. c.

Umbra constat lumine et corpore, 782. c.

Umbra Spiritus-sancti intelligitur defensaculum ab æstu concupiscentiarum, ibid.

Unctus cum auditur, Christus intelligendus, 434. a. Non ungebantur reges et sacerdotes, nisi in illo regno ubi Christus prophetabatur, ibid. et seq. Unctio lapidis a Jacob, figura Christi, 434. b. Unctum caput nostrum Christus, unctum et corpus ejus nos ipsi, 157. c. Unctio nunc ad omnes Christianos pertinet; prioribus temporibus ad duas solas personas regis et sacerdotis pertinebat, 157. d. Ungimur modo in sacramento, et sacramento ipso præfiguratur quiddam quod futuri sumus, 158. a.

Unguentum, quo perfusus est Dominus a muliere, quid figurabat, 108. c. d.

Unicornes superbi, 113. c.

Unanimes fiunt locus sanctus Domini, 771. c. et seq.

Unio Christi cum Ecclesia, et Ecclesiæ cum Christo, 600. b. c. et seq. 705. a. etc. Unus Christus est caput et membra, 580. b. c. *Vide* Christus.

Unitatem amat avaritia, sed in quibus amanda non est, 598. b.

Vocatio non est meritorum, sed gratiæ Dei, 24. a. b.

Voluntas bona commendatur, 315. b. et seq. Quidquid vis et non potes, factum Deus computat, 629. c.

Voluntas bona Dei præcedit bonam voluntatem nostram, 24. b. Voluntatis conatus sine Dei nihil est, 146. a. b.

Voluntas Dei, ipsa est lex Dei, 331. a. Voluntas Dei regula nostra, 127. c. d. Voluntas hominum non est recta, nisi ad Dei voluntatem dirigatur, 452. c. Magna et usitata in hominibus perversitas est, ut cum debeant ipsi vivere secundum voluntatem Dei, Deum velint vivere secundum voluntatem suam, 491. d. Velle proprium habere est humanæ infirmitatis, 218. d. Velle proprium corrigendi ratio, ibid. Voluntate libenter Deo serviendum, 855. a. 848. b.

Voluntas in Christo quomodo duplex, 218. b. c.

Voluntas carnis unum ex tribus generibus vitiorum quibus peccata omnia concluduntur, 51. c. d.

Vovere quid debemus, 926 b. c. et seq. Vota quædam omnibus communia, et quædam propria singulorum, 926. c. Reddendum est quod vovetur, ibid. Quisquis Deo quid vovet, et respicit retrorsum, malum est, ibid. et seq. Ex professione hominis est vovere, ex adjutorio Dei vota reddere, 928. a. Hæc est distinctio in votis, ut se accuset homo, Deum laudet, 734. a. et seq.

Vox corporalis auditur, spiritalis autem intelligitur, 18. c.

Vox Christi etiam nostra est, et vox nostra etiam ipsius est, 703. c.
Usuræ nomine cur peccata significentur, 868. b. *Vide* Fœnus.
Uva dicitur Verbum divinum, 45. b.
Vulnus peccati medicum omnipotentem requirebat, 666. a.
Vulnus sub tegmine medici sanatur, sub tegmine vulnerati celatur, 206. c. d.
Vultus Dei, quid, 468. d.
Uxor. Cum uxore litigiosa comparatur mala conscientia, 287. b. c. *et seq.*

Z

ZABULON interpretatur habitaculum fortitudinis 791. c.
Zelus Dei secundum scientiam quis sit, 46. b.
Ziph vicus, unde dicti Ziphæi, 570. e.
ZIPHÆI, florentes interpretantur, 571. a.
Zizania ea proprie dicuntur, quæ nascuntur in similitudine frumentorum. 739. d. Inter zizania frumentum Christi gemit, 424. b. c. Per tolerantiam zizaniorum crescit fructus frumentorum, 740. a.

FINIS

